IN SACROS DIUINORUM BIBLIORUM LIBROS, TOBIAM, IUDITH, ESTHER, ...

Nikolaus Serarius

Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE CENTRALE V. E. II
204
13 G 13
ROMA

Digitized by Google

scheda 264

I

20 H. 13. G. 13

Digitized by Google

II

Digitized by Google

Scamplet. B. 959

8.27.E.6

1997

204.13.G.13

IN SACROS

DIVINORVM BIBLIORVM LIBROS,

TOBIAM, IVDITH, ESTHER, MACHABÆOS,

Commentarius,

AVTHORE NICOLAO SERARIO,
Rамberuillano, Lotharingo, è Societate IESV.

D. AVGVSTINVS IN SPECVLO.

NON SVNT OMITTENDI, ET HI LIBRI, QVOS QVIdem, ante SALVATORIS *aduentum, conſtat eſſe conſcriptos; ſed eos non receptos à Iudæis, recipit tamen eiuſdem* SALVATORIS ECCLESIA.

MOGVNTIÆ,

Excudebat Balthaſarus Lippius.

Cum Gratia & Priuileg. Sacræ Cæſ. Maieſt. & Chriſtianiſſ. Galliarum Regis.

ANNO DOMINI, cIↃ. IↃ. IC.

BIBLIOTH. CONV. S. M. S. MINERVAM ORD. PRAED.

Digitized by Google

REVERENDISSIMO ET SERENISSIMO PRINCIPI DOMINO D. CAROLO LOTHARINGO, S. E. R. CARDINALI,

Apoſtolicæ ſedis Legato à latere, Eccleſiæ Metenſis, & Argentoratenſis Epiſcopo, Alſatiæ Landgrauio &c.

NICOLAVS SERARIVS.

AVDIVI, Reuerendiſſime & Sereniſſime DOMINE, de ea, qua, ſuperioribus hiſce annis, conflictatus es, inualetudine. audiui optimi Sereniſſimiq́; Domini Parentis mœrorem & curam de ſoſpitate TVA maximam: cariſſimorum Sereniſſimorumque fratrum HENRICI LOTHARINGIÆ Principis, Barriq; Ducis, & FRANCISCI VADIMONTANI Comitis incredibilem in TE pietatem, dum non preces tantùm, ſed & religioſas pro ſalute TVA peregrinationes precabundi, ambulabundiq́; ſuſceperunt. audiui etiam Lotharingiæ totius, & TVO nuper ſancto zelo conſeruatæ Alſatiæ timorem, ſolicitudinemq́; de TVA, è qua ſuam ipſæ aptam nexamque omnino ducebant, incolumitate teſtatiſſimam. Tumque ego, in Germania licet, Orientalique Francia commorans, cogitare cœpi, num & ipſe erga tam carum omnibus, tam hiſce temporibus neceſſarium, tantum denique RAMBERVILLÆ meæ Principem & Antiſtitem

tiſtitem officij etiam aliquid deferre poſſem. & occurrebant duo. Vnum, vt communibus aliorum omnium votis & ſuſpiriis meas ipſe qualeſcumque preces & gemitus, mari ſcilicet guttulas pauculas, adderem. Alterum verò, vt tibi TOBIAM, aut RAPHAELEM, aut verò vtrumque potius mitterem. Cum enim in eâ, quam Herbipoli, pro eximia ſua in Chriſtianam Rempubl. in Germaniam totam, in ſuamq; potiſſimum Francam diœceſin charitate, Reuerendiſſimus & Illuſtriſſimus Herbipolenſis Epiſcopus, FRANCIÆq; Orientalis Dux IVLIVS excitauit; Academiâ, biennali ſpacio, Bibliacæ hiſtoriæ, quæ quidem veteri teſtamento, contineretur, libros docendo abſoluiſſem, placere quibuſdam videbam, vt quæ, intra Gymnaſij parietes, ſua in ſchedia mei tum retuliſſent Auditores, ea, quo, prout illi quidem iudicabant; prodeſſent pluribus, iuris, lucisq; publicę fierent. Et licet omnia ſimul edenda, & quidem ab ipſo, vnde inchoaram; Geneſeos principio editionis inchoationem vellent, meũ tamen conſiliũ, quod ipſi tandē non improbarunt, fuit, vt, in exigua vna particula, ſperatæ illius vtilitatis periculum facerem, & Homericum illud contritiſſimum τὸ πρωθύστερον valeret, quòd quatuor iſtos potiſſimum priſcę Bibliorum hiſtoriæ libros vltimos feroculi noſtri huius temporis cornupetę incurſarent: & aliorum quidem aliquos viri iam cum doctiſſimi tum diligentiſſimi optimis accuratiſſimiſque commentationibus illuſtraſſent: hi verò fere omnes noſtrorum adhuc induſtriam ſtudiumq; requirerent. Tunc ergò tibi REVERENDISSIME & SERENISSIME PRINCEPS ęgrotanti Tobiam Raphaelemque meum penitus deſtinaui. quòd ille conſolari TE: ſanare hic: ad æternam vterque ſoſpitatem, vitamque morbo mortique nulli obnoxiam, poſſet deducere. Cui enim ſanctiſſimi illius viri tam æquè fortiterque tolerata captiuitas, paupertas, cæcitas non perſuadeat, morbos, ærumnas, aduerſaq; omnia æquo etiam fortique animo perferre? *Nam*, inquit ipſe libri contextus, *cum ab infantia ſua ſemper* DEVM *timuerit, & mandata eius cuſtodierit, non eſt contriſtatus contra* DEVM, *quòd plaga cæcitatis euenerit ei: ſed immobilis in* DEI *timore permanſit, agens gratias* DEO *omnibus diebus vitæ ſuæ. Ab infantia ſua* vir ille magnus DEVM timuerat. & quidem eo & loco, & tempore, quo funeſta triſtiſque à priſca maiorum religione defectio graſſabatur: Hieroſolymitanæ vrbis ſacerdotium, templum, cæremoniæque omnes deſerebantur. *Hic enim*, ait rurſum contextus, *ſolus fugiebat conſortia omnium, & pergebat in Ieruſalem, & templum Domini, & ibi adorabat Dominum* DEVM *Iſrael, omnia primitiua ſua & decimas ſuas fideliter offerens, ita vt in tertio anno proſelytis & aduenis miniſtraret omnem decimationem. Hæc & ſimilia ſecundum legem Dei puerulus obſeruabat*. Quia verò fit interdum, vt qui ætate prima pietatem, pudorem, mode-

modeſtiamque omnem coluerunt, ij iam adultiores,quaſi ſupremum illud Numen venerari,puerile neſcio quod aut negotiolum aut ludicrum foret, omnia illa virtutis inſtituta deſerant, de hoc noſtro TOBIA dictum cum fuiſſet, *ab infantia ſua Deum timuit*,additur, *ſemper*. vt ſanctum illud limpidumque, quod à parentibus infantulus ſuxerat, verę almæque pietatis lac & adoleſcentulus, & iuuenis, & vir, & deinceps in omni ſemper vita retinuerit. nulliſque ipſe voluptatum illecebris, nulla eorum, quibuſcum viuendum erat,contagione,nulla patrij ſoli,cœlique mutatione, nulla hoſtium crudelitate, quadruplatorum criminatione, bonorum omnium direptione, à Dei mandatorum via,vnguem vel minimum,deduci vnquam potuerit. Et tamen talis, tantuſque cum eſſet, cęcitas ei grauis immittitur: iis ipſis, quibus ad Hieroſolymitanum viam templum olim indagare, iam vero egentes & inſepultos quæritare paſſim ſolebat,oculis orbatur. idque tum,quod magna calamitatis acceſſio eſt, cum in ipſo pietatis officio, inſigni miſericordiæ opere occupatus, imo ex eo ipſo admodum iam feſſus, furtiui velut ſomni paululum, ad parietem quendam,caperet. Atque hæc quaſi vel nihil, vel parua forent, acceſſit vnguis planè in vlcere,vxoris, aliorumq; familiarium & propinquorum irriſio peracerba. *Ille tamen*, ait idem contextus, *non eſt contriſtatus,non ea triſtitia,quæ* naturali doloris ſenſu corpus cruciat, mentemque modicè vellicat: ſed vehementiore illa, quæ contra DEVM, rectamque rationem eſt. Quin vero quaſi malorum, quæ multa & magna erant, ſentiret nihil, Ariſtotelij tetragoni inſtar, *immobilis in Dei timore permanſit, Deoq; gratias egit* & tunc in illa ipſa moleſtia, miſeria,& cæcitate,& vero poſtea ſemper omnibus diebus vitæ ſuæ. Iſto igitur, aliaque toto libello plura,cum diceret ſpectandaque proponeret TOBIAS, futurum ſperabam,vt ſi corpori opis ferre nihil poſſet,principem tamen sui ipſius partem,rationem dico, & mentem, in ægritudine firmam, celſam & erectam,fortaſſis etiam alacrem & lætam efficeret. Sed ſanctus RAPHAEL fuit tandem à Deo,vt bonum iſtum, qui & à bonitate nomen acceperat, virum ſanaret, è ſupremo illo cœlitum domicilio ablegatus. At quando & quomodo eum ſanat? An ſtatim,atque ipſius domum iniit, cœcum præſens præſentem aſpexit? Non ſane. Ipſius domum ingreſſus eum ſalutauit quidem: ſed non ſanauit. filium eius in Mediam ſe perducturum,& in Aſſyriam illinc reducturum ſpopondit: at reſtituendi aſpectus medicamenta ſe allaturum nulla promiſit,nullam vel minimam curandæ cœcitatis ſpeculam iniecit. vt ſcilicet intelligamus, etiam ſanare cum vult DEVS ægros, non idipſum ſemper è veſtigio facere: ſed maioris boni cauſâ, differre interdum pauliſper,& exſpectare. An non fuit TOBIÆ

multo lætitia cumulatior, dum, quam iam pæne deſperarat, ſanitatem conſequutus eſt, vno eodemque temporis articulo & oculos recepit, & oculis allatam ingentem pecuniæ vim aſpexit, & quod caput erat; vnigenam cariſſimumque filium reducem coniuge ſuæ ipſius gentis, pia, pudica, formoſa, & locuplete auctum vidit: magnis ipſum periculis ereptum, Raguelem affinem graui cacodæmonis importunitate liberatum audiit. Poterat illo ipſo temporis momento Raphael præſentiſſimam huius oculis medicinam facere, cum diceret, *gaudium ſit tibi ſemper*: ſed nondum tunc expediit: maior adhuc æquabilitatis & patientiæ corona illi texenda erat. *Quia*, inquit, *acceptus eras Deo, neceſſe fuit, vt tentatio probaret te.* Prorſus ita eſt. Non bonum modo & vtile, ſed *neceſſe* prorſus *eſt*, vt probos probet tentatio: tumque, quando & quomodo diuinæ maieſtati viſum eſt, clinicos, morboſos, infirmoſque cœleſtis ille Medicus erigit, curat, corroborat. Et hunc ergo RAPHAELEM veri vtiliſque ſolatij allaturum aliquid confidebam: malebam tamen eam, qua TOBIAM tandem affecit, incolumitatem afferret. Ægrotante ſiquidem TE, ad eundem affligi lectulum Lotharingiam, Alſatiamque videbam: valente verò, valere iſtas & florere. Inuitabat porro etiam, vt hoc TIBI, TUIſque opuſculi offerrem, non ditionis TUÆ patria tantùm mea, quæ, vt ſanctus ait Ambroſius, nobis *mater* quædam eſt *minime deſerenda*; ſed & multo magis, eximium LOTHARINGICÆ domus decus, quod etſi plurima iam ſæcula fuit in orbe Chriſtiano quam celeberrimum, præſertim, cum anno ab hinc quingẽteſimo, magnus ille in Lotharingia Heros, & zeloſiſſimus Dux GODEFRIDUS eam, quam hæreticus Imperator ante annos 465. amiſerat Heraclius, vrbem terramque ſanctam fortiſſimè recuperauit: hoc tamen ſæculo, tot tamque variarum & compugnantium hæreſeon fœcundiſſimo enituit maximè, dum in ea, licet ampliſſima, latiſſimè longiſſimeque diffuſa, adeo quidem, vt hoc ipſo tempore viri fœminæque Principes in viuis, quæ Dei bonitas eſt, numerentur quatuor & quadraginta, omnium tamen nemo extitit, quem vel minima graſſantium errorum vel contagio, vel ſuſpicio afflarit. O quanta hæc apud Deum, Angelos, hominesque iudicij ſyncerioris, & eos præſertim, qui poſterioribus adhuc ſæculis naſcentur, quique de noſtri ſæculi rebus & perſonis quietiùs incorruptiúſque iudicabunt, laus & gloria! Neque ſuo illa bono tanto contenta, omni etiam conatu id ſemper egit, vt auctoritate, prudentia, legibus, armis, omnique ope auitam, vbicunque poſſet, religionem ſartam tectam conſeruaret, pro ea, ſe, ſuos, ſuaque omnia in apertiſſima etiam pericula coniiceret. Cœpit qui ob excellentiſſimam religionem, iuſtitiam, & comitatem BONUS cognominatus fuit, Proauus TUUS.

ANTO-

TONIVS, dum Luthericâ tubâ excitis, omniaque turbantibus & tu-
ltuantibus in Germania Ruſticis ipſe in Alſatiam, parua quidem ma-
,ſed ingenti fide, & alacritate occurrit, plurimaque eorum millia, vt
æ viui rura colere amplius nolebant, ſuis ea mortui cadaueribus inco-
ent, occidione occidit. Inſequutus eſt & Auus FRANCISCVS. omnium
en maximè, cui tot iam annos, maximæ datæ occaſiones, SERENISSI-
s PATER CAROLVS, ex illo ipſo tempore, quo è Francia rediit, TUAM-
e è regio Valleſiorum ſanguine CLAVDIAM matrem adduxit. Sed
eclariſsimum illud, cui TV & adfuiſti & præfuiſti, dum TVAM Argento-
enſis Epiſcopatus opem, non equidem pacatè iam, prout bono maio-
n more oportebat, adeundus & regundus, ſed quòd luporum iam
faucibus degluberetur, eripiendus & armis defendendus implora-
Hæreticorum iam ſigna volitabant, copiæ progrediebantur, non ex
e manu conſertum, ſed vi & iniuria pagos, arces, opida occupatum i-
t, cum TV repente veniſti, vidiſti, viciſti, neque abſque præcipua qua-
n cœleſti ope. Sancti, niſi me quid fallit, Martyris LAVRENTII dies
, cum valde hoſtium copias augeri nunciatum eſt. At TV, eo, quo ſoles
u, placido & renidente, prout mihi, qui aſtabat digniſſimus fide vir
auit; bono eſſe omnes animo iuſsiſti: aſſumptæ in cœlum Beatiſsimæ
ginis feſtum diem inſtare: hanc LOTHARINGICÆ domui præſi-
n & patronam eſſe: futurum, vt, ipſius precatu & auxilio, victoria ob-
retur. Fuit vox iſta, oraculum. Illo ipſo Virgineæ aſſumptionis die, to-
pæne matutinum tempus, in ſacris poſuiſti: ſacroſancto Miſſæ offi-
ffuiſti: diuini verbi explicationem & cohortationem audiſti: de pec-
s confeſſus es: angelicam corporis ſanguiniſque Dominici menſam
ti. & iam denique ipſi etiam corpori neceſſarius ad menſam cibus
bat, cum ſubitò nunciant vnus & alter, magnas hoſtili exercitui, qui
e quidem paruum, religione, animiſq; magnum, tunc Molshemium
debat; ſuppetias aduentare. Quaſi ergo laureatæ iam è cœlo litteræ
ſſent, prandio, quod paratum erat, omiſſo, taratantara canitur: ar-
capiuntur: equi aſcenduntur: Dagſteinio exitur: in hoſtem pro-
itur. O diem fauſtum & candidum! O Virginem, TVI TVORVMque
n ſemper adiutricem! Vix ad manus ventum: & in pedes hoſtis ili-
it fugientium, palantiumque ſtrages, ſed in eos maxime globos, qui
rant, & victi ſeptique fugere nequibant, victor TVORVM enſis fure-
cum verum TE hoſtibus TVIS Eccleſiaſticum bellatorem, imo verum
rum Paſtorem, benigniſſimumque, ſi quidem vellent; Patrem mon-
ti. Ebrios enim & ira iuſta, & fuſo iam ſanguine TVORVM mucrones,
difficiliùs nunc eſſet cohibere, quam ſobrios antea & ieiunos adhuc

inci-

incitare, præſentiâ tamen TVA, voce, adequitatione, imperioque perfeciſti, vt qui hoſtium infra mortuos omnes amandati pæne iam erant, reſidui viuerent, captique tantùm in Dagſteinianam arcem TVAM deducerentur, deducti benignè haberentur, liberique poſtridie dimitterentur. Et tamen cum, recrudeſcente bello, Cæſarea poſtmodum Maieſtas, communis pacis amantiſſima, ne ſanguinis deinceps plus funderetur, armiſtitium iuſſiſſet, eâ in illius voluntatem & nutum obſeruantiâ obedientiaq; fuiſti, vt cum as deberetur, ſemiſſe tantiſper eſſes contentus. quoad auguſta illa æquitatis & iuſtitiæ trutina, illud aduerſariis, quod ceſsiſſes, dimidium abiudicaret; totum TIBI cum ſummo TVO, eorumque, qui TE, in atrociſsima illa tempeſtate, ad Argentoratenſis Eccleſiæ clauum vocaſſent; honore, adiudicaret. De quo etiam vt gratularer, ſimulque de valetudine, quæ in dies melior & valentior nunciatur; TOBIAM, alioſque adiunctos libellos TIBI, &, per TE, SERENISSIMIS TVIS fratribus, Amitis, ſororibus, & Parenti libentiſsimè, demiſsiſsimeque offero & inſcribo. ſimulque mecum, qui TVVM erga ſanctiſsimam Catholicam religionem, Societatem noſtram, Collegiumque Molshemenſe, amorem & ſtudium, deprædicare ſatis vix poteſt, illius tum Collegij Rector, nunc Præpoſitus noſter Prouincialis. *Confitere* ergo, Reuerendiſſime & Sereniſsime DOMINE *confitere* (libet enim Tobiæ noſtri verbis affationem hanc meam claudere) *Domino in bonis Tuis: & benedic Deum ſæculorum, vt reædificet in Te tabernaculum ſuum*, quod in Alſatia olim ſancti AMANDVS, ARBOGASTVS, FLORENTIVS excitarunt: Auſtraſij Reges, Maioreſque TVI locupletarunt, nuper verò quidam è Martiis, prophanis, & harpaſticis Lutheri Caluiniq; officinis, diruere aut diripere potius conati ſunt. *& reuocet ad Te*, imo rurſum, per TE, ad ſe, ſuamque ſanctam Eccleſiam *omnes captiuos*, planos, & errabundos, & vnâ cum SERENISSIMO PARENTE, SERENISSIMISQVE FRATRIBVS Dominis & Principibus meis perpetuâ obſeruantia colendiſsimis *gaudeas in omnia ſæculi ſæculorum*. Amen. Pridie Natiuitatis Beatiſsimæ Virginis, anno Domini CIↃ. IↃ. IC. Moguntiaci, vbi erga ſacras litteras animi TVI nobiliſſimum, in ædis Metropolitanæ Bibliotheca, monimentû videre gauiſus ſum, Biblia ſcilicet, quæ, etſi meritò alias Regia vocantur, TVO tamen fibulato, bullatoque argento & cultu, vere iam Regia ſunt.

✠ ✠
✠

IN TO-

IN TOBIAM PROLEGOMENA OCTO:

PRIMVM.

Cur liber hic Tobias inſcriptus?

TOBIAS (ait S. Athanaſius in Synopſi) *vocatur hic liber, propterea quod Tobiæ hiſtoriam habeat.* Sed Tobiæ duo cum ſint, Pater & Filius, à patre potius inſcriptio petita eſt, quòd de ipſo potiſſimum, à vitæ principio vſque ad mortem, deque variis eius caſibus, & prophetia diligenter, & accuratè agatur. Huius verò nominis interpretatio eſt, vt ſit Tobias, BONVS DEVS, VEL BONVS DEI, VEL BONVM, SEV, BONITAS DEI. Et ſunt alia, quæ idem etiam valeant; nomina, hebræum ſcilicet *Tobi*: latinum *Tobis*, apud Auguſtinum de tempore, ſermone 226: Græcum τωβὴλ apud Complutenſes, & Suidam, & τωβὶτ in 70. editione. Atque hoc melius eſſe, declarat maior cum Hebræo & Auguſtiniano illo affinitas. Soli verò patri omnia iſta tribuuntur, qui & idcirco à quodam *Tobæus* vertitur, at filius Tobias tantummodo dici ſolet. Sunt & alij Tobiæ in ſcriptura 2.Paral. 17. Eſdræ 2. Nehemiæ 4. 6. 7. 13. Zachariæ 6. 2. Mach. 3. etiam apud Ioſephum *l.14.c.6.S. Epiphanium* hæreſi 66. Græcorum Menologos, noſtroſque Martyrologos die 2. Nouembris.

II. PROLEGOMENON.

Quis libri author?

NOn conſtare, ait Rabanus lib. 2. de inſtitutione Clericorum c. 54. Videntur tamen Authores, ipſimet duo Tobiæ. Iis enim, vt hiſtoriam iſtam literis mandarent, ab Angelo mandatum eſt c. 12. v. 21. Nam vbi Latinus ait, *Narrate omnia*, narratio intelligenda eſt, quæ perfecta ſit, non quæ fluxo tantum fugaciq; verbo fiat, ſed quæ diuturno etiam & ſtabili, ſcripto ſcilicet. Hebraicè ſiquidem & Græcè, diſertis ibi verbis dicitur; *Scribite omnia hæc, quæ contigerunt in libro*; Sicque ſentiunt etiam Iohannes Benedictus, & Sixtus Se-

nenſis lib.1. Neuter tamen Tobias librum totum ſcripſiſſe videtur. Nam c. 13. narratur Patris ipſius mors, & quæ poſt eius mortem acciderunt, ita vt vel mortuus ſcribere iſta debuiſſet, vel viuus quidem, ſed vaticinans, & quæ poſt futura erant, ante proſpiciens & præſcribens. Sed foret præter morem, vtrumque: abſque miraculo neutrum. Vſitati verò moris infringendi, nouique miraculi faciendi nulla hic neceſſitas, nullum argumentum. Et, quod in vltimis Deuteronomij Periodis, Moyſi negatur, Tobiæ cur arrogemus? Par de filio ratio, cum capitis eiuſdem 13. verſu 16. & 17. eius è vita, diſceſſus, & quæ ipſum conſecuta ſunt; narrentur. Videtur ergo Pater ad c. 13. ſcripſiſſe: filius verò id caput ad indicatum iam verſum 16. perduxiſſe. Nam & in illius principio Hebraicè ita ſcriptum. *In iſto tempore ſcripſit Tobias vltima verba hæc in gaudio*; Tobias inquam filius. Nam Patrem, vt ſupra dictum; vocare ſolet Hebræus ille textus non Tobiam, ſed Tobi, quemadmodum & ſtatim, dum ſubiungit; *Et dixit Tobi; Benedictus Dominus Deus*. Quis verò ſit ille tertius, qui extremos duos verſus addidit; mihi haud compertum, quemadmodum neque conſtat, manum Deuteronomio vltimam quis impoſuerit, etſi de Ioſue quorundam opinio eſt.

III. PROLEGOMENON.

Qua lingua liber hic ſcriptus?

REfert in epiſtola centeſima, quæ ad Chromatium & Heliodorum Epiſcopos eſt; D. Hieronymus, fuiſſe librum hunc ſermone Chaldæo ſcriptum, & extat hodie Græca libri eiuſdem verſio, & Hebraicæ duæ, quarum alteram à Conſtantinopolitanis acceptam, ante annos amplius 40. noſtra hæc edidit Germania: vt valde mirer, quæ vel ignorantia, vel impudentia Britannum illum doctiſſimi Bellarmini, vel doctrinæ potius Catholicæ hoſtẽ, Caluinianum Vittakerum ſubierit, dũ hoc ipſo decennio; controuerſia prima de libris Canonicis, quæſtione prima cap. 10. ſcribere auſus eſt; *Non niſi in Græco & Latino Tobias legitur.* Hoc enim ab ipſis etiam hæreticis aliis, falſi damnatur, Fagio, Munſtero, Geneuenſis editionis Vatablo, vel potius Baduello & Druſio. Quin verò, & in Bibliothecis quibuſdam, Syriaca verſio inuenitur, prout de ſua Bibliotheca refert in Ioſuam, dedicatoria ad Philippum Regem epiſtola, doctiſſimus Andreas Maſius.

IV. PROLEGOMENON.

Tot libri huius verſionum authores qui?

CVm liber hic olim, vt iam oſtenſum; Chaldæus fuerit: hodie verò Latinus, Græcus, Syrus, Hebræus inueniatur, ſingularum verſionum author quiſnam ſit, videndum inueniri an poſſit. Et Latinæ quidem author D. Hieronymus. ſed eum exemplaria Hebræa ſecutum imprudens conijcit c.3.v.10. Claudius Baduellus, cum ille Chaldęum exemplar, è quo transferret; propoſitum habuerit; interpretemque tantummodò, qui Hebraicè Chaldæa enunciaret; adhibuerit. Hæc enim, loco citato, eius verba ſunt. *Quia vicina eſt Chaldæorum lingua ſermoni Hebraico, vtriuſque linguæ peritiſſimum loquacem reperiens, vnius diei laborem arripui: & quidquid ille mihi, Hebraicis verbis, expreſſit, hoc ego, accito notario, ſermonibus latinis expoſui.* Græcam verſionem ex Hebræis factam aſſerit idem Baduellus c. 1. v. 5. & 15. Sed aſſerendi ratio quæ? In Hebraicis verſionibus, in prima perſona de ſe ipſo, loqui ſolet Tobias

Tobias. Sed niſi aliud quid addatur, non hinc magis conficitur Græca ex Hebræis conuerſa eſſe, quam ex Grȩcis Hebrȩa, cum in iiſdem Hebrȩis non ille purus putus Hebraiſmus, qui aliis in libris eſt; appareat, ſed è Rabbinorum, qui poſt Chriſtum Dominum fuerunt; idiotiſmis olere neſcio quid videantur. Verum quia in diuinorum etiam librorum quibuſdam, non ſumma ſemper Hebraici ſermonis puritas, verbi cauſa, in Iob & Daniele: & quia iam, vetuſtis temporibus, ante S. Hieronymi ȩtatem, vt ex citata epiſtola intelligitur; Chaldȩum inter Iudȩos exemplum erat, vt Hebrȩis ipſi verſionibus nihil indigerent: & denique quia cȩteri libri omnes ex Hebrȩis potius Grȩcè, quàm ex Grȩcis Hebraicè conuerſi ſunt, videtur Græca verſio ab Hebræis traducta, & quidem per eoſdem Interpretes, per quos & librorum aliorum Græca nobis interpretatio eſt. Eos verò in generalibus Bibliorum prolegomenis, etſi aliorum aliud iudicium haud culpem; docui eſſe 70. Syram porro verſionem ex ipſa Græca, quæ in Origenis olim hexaplis legebatur; manaſſe, teſtatur, loco citato, qui habuit & legit; Andreas Maſius. Sed Hebræus ipſe textus vnde tandem? Non enim, prout paulo ante concludebatur, è Græco eſt, ideoq; nec è Syro. Nec vero etiam è Chaldæo cum iſte, ſicuti & Latinus, in tertia perſona loquentem de ſeipſo Tobiam faciat, Hebræus verò in prima. Et cum ſit Hebræus textus non vniuſmodi, ſed duplex; an ab altero alter, an ab alio quopiam vterque? Extat Oſvvaldi Schrekenfuchſij Hebraica quædam epiſtola Hebræo Tobiæ præfixa, in qua refert ille putaſſe ac ſcripſiſſe Munſterum, è latino Hebræum traductum. Sed eum refellit, quòd magna inter vtrumq; textum diſſimilitudo ſit, cum Hebræus primam, vt dixi, perſonam Tobiæ tribuat; Latinus tertiam. Ipſe verò addit, Hebræum aliunde textum deductum non eſſe. ſed, ab Hebræorum, qui tum vixerunt; aliquo, Hebraicè ſcriptum fuiſſe. Quiſnam vero is fuerit, inueſtigari certo num poteſt? Ego, quoad fulgidior alicunde ſcintilla emicet; quod occurrit, proponam. Præceperat, quemadmodum ſupra oſtenſum eſt; Angelus, vt perfectam narrationem Pater & filius inſtituerent, litteriſque omnia mandarent. huic Angelico præcepto, vt quam cumulatiſſimè morem duo illi gererent, Chaldaicum primò commentarium, coniunctis veluti operis, conſcripſerunt: deinde ſeparatim vterque Hebraicum vnum. Priùs quidem Pater, qui αὐτοπρόσωπος in perſona prima ſermonem texit: poſtea verò, ad eius imitationem, & in ipſius etiam perſona; filius. At, eadem de re, diuerſis linguis, vnuſne aliquis commentetur? Sane vero. Nam hoc ipſo ſæculo de Africa cùm Arabicè, tum Italicè ſcripſit Iohannes Leo: de miſeriis humanis Gallicè Latineque Petrus Boiſteau. Et putat Munſterus, eundem eſſe Ioſephum, qui, iiſdem de rebus Iudaicis, Græcam Hebraicamque hiſtoriam condiderit: & modo Flauius, modo Gorionides vocetur, quod ei tamen aſſentiri non queo, cum l. 2. belli Iudaici, c. 42. ſeipſum, ab altero Ioſepho Gorionis filio, ſignatiſſimè Flauius diſtinguat. Verum quia verſionum iſtarum authores non omnino certis argumentis demonſtrantur, venerit fortaſſe cuipiam in mentem, neque certam eſſe huius libri totius authoritatem: ſed tantam tantummodo, quanta iſtorum authorum exploratio eſt; probabilem ſcilicet, quæ reſpui tamen, contemniq; poſſit. Secus tamen habet res. Alioquin, eâdem profecta machina, multos grauiſſimoſque diuini operis Codices quateſieri oportebit. Quis enim explorate certoque aſſeuerârit, quinam ſint Ioſuæ, Iudicum, Ruth, Paralipomenωn, Heſteris, aliorumque quorundam ſcriptores? Quis, ſi 70. cum quibuſdam non admittas; eorundem, & Iſaiæ, Ieremiæ, cæterorum Prophetarum Græcus interpres? Qua lingua D. Matthæi, & Marci Euangelium ab ipſis editum, & Græcè quis id conuertit? Veri quædam ſimilia tradunt pleriq; omnes. quæ credêdi neceſſitatem afferant, nulla ſunt. Sed de libri huius authoritate iam iã pluria

V. PROLEGOMENON.

Quæ libri authoritas?

DIcam, ordine, de Catholicorum, & Hæreticorum ſententia.

PRIMA PROPOSITIO. *Liber hic fuit olim apud Chriſtianorum nonnullos, extra Canonicarum ſcripturarum catalogum.* Cum enim in Iudæorum canone ipſum non inuenirent, neque vllum adhuc Eccleſiæ decretum ſcirent, verbo, aut certè, dum canonicas numerant; ſilentio, apocryphum cenſuerunt. D. Hieronymus epiſtola 110. 115. Prologo Galeato, & præfatione in Ionam, in Danielis 8. Athanaſius in ſynopſi. Nazianzenus carmine de libris ſacris, Melito apud Euſebium l.4.c.26. Origenes apud eundem l.6.c.25. Laodicenſe Concilium Can. 19. Ruſſinus Expoſitione ſymboli. Radulphus lib.14. in Leuiticum c.1. Hugo S. Victoris prolog. lib. de Sacramentis c.7. l.4. Didaſcalicon cap. 8. Hugo Cardin. in Ioſuæ prologo, & hoc loco. Richardus de S. Vict. l.2. exceptionum c.9. Scholaſtica hiſtoria prologo iſto, Lyranus hic, & l.1. Regum c.16. Abulenſis eodem loco. Caietanus in fine Commentariorum in hiſtorias veteris teſtamenti.

SECVNDA PROPOSITIO. *Fuit idem liber olim, apud alios Chriſtianos Patres verè Canonicus.* S. Irenæus l.1.c.34. Sanctos Prophetas enumerans quos male Gnoſtici tractaſſent, & fictis neſcio quibus hominibus diſtribuiſſent; Tobiam recenſet. D. Cyprianus, cum, è ſanctis tantum ſcripturis teſtimonia in libris ad Quirinum colligeret; ſæpè Tobiam citat, vt l.3.c.16.c.62. & libro de opere & eleemoſynis, ferè initio, citans libri huius caput 4. ait, Spiritum Sanctum loqui in ſcripturis diuinis, epiſtola 52. contra Nouatianos, hinc fidei dogma probat; dari poſſe lapſis pœnitentiam, & ſæpè alias eundem librum citat, vt libro de exhortatione Martyrij, lib. de Mortalitate, lib. de oratione Dominica, lib. de bono patientię. Hilarius in pſalmo 129. ex Raphaële ad Tobiam loquente, probat, angelos eſſe, & pro hominibus intercedere. Ambroſius librum integrum de Tobia, ex iſto, ſcripſit. Et c.1. hunc librum vocat prophetiam, c.2. ipſum Tobiam, prophetam, & citat l.3. off. c. 14. D. Chryſoſtomus homilia 15. ad Hebræos, Patrum nonnulli, apud D. Hilarium prologo in pſalmos; vt ſint 24. Bibliorum libri ſecundum alphabeti Græci numerum; Tobiam & Iudith numerant. Clemens Alexandrinus l. 1. Stromatum, cum ſacrarum literarum hiſtorias ad Chronologiam reuocaret; huius etiam meminit. D. Auguſtinus l.2. de doctrina Chriſtiana c. 8. ſe ſcripturarum canonem afferre inquit, & Tobiam ponit, ex eoq; libro ad populum concionatur ſermone 226. cũ eius lectio in Eccleſia recitata fuiſſet; Ait enim. *Patienter lectione percepta, quæ nuper eſt recitata, admirabamur patris filiiq; tractatum, quemadmodum Angelus monet, quem æſtimabant terrenum ſub cœleſti gloria mercenarium.* Hunc verò ſermonem dicit quædam notatiuncula ex Ambroſio hauſtum, ita vt huius etiam tanti viri nomen maiorem ei ſermoni authoritatem afferat. Sed eundem Tobiæ librum idem D. Auguſtinus citat etiam libro de cura pro mortuis c. 3. iiſdemque pęnè verbis l. 1. ciuit. c. 13. & tractatu 13. in Ioannem, ſermone 18. in Matthæum & lib. Speculi, dum ex ſcripturis tantum canonicis, prout in præfatione teſtatur; ſententias excerperet. Sic & Author quæſtionum ex vtroque teſtamento mixtim c.119. S. Iſidorus lib.6. originum c.1. Caſſiodorus libro de diuinis lectionibus c. 6. vnà cum ipſo Iob, Tobiam inter hagiographos ponit. Rabanus l. 2. de inſtitutione Clericorum c.15. Amalarius de ordine antiphonarij c.23. Patres etiam illi à quibus ſe hunc, alioſq; libros, ſub nomine diuinarum ſcripturarum, in Eccleſia legendos

acce-

recepiſſe profitetur Concilium Carthaginienſe, de quo infra: Prudentius hymno 10. Alcimus Auitus libro ad ſororem: D. Clemens epiſtola 1. ex veteri teſtaméto ſe citare ait, quod hic c. 4. ſcriptum eſt: Quod ab alio oderis fieri, vide ne tu aliquando alteri facias. Sic & epiſtola 2. & S. Anacletus epiſtola 1. S. Calixtus primus, epiſtola 3. S. Alexander epiſt. 1. de Sacroſancta Trinitate ex c. 7. huius libri.

TERTIA PROPOSITIO. *Eccleſiæ tandem iudicio, lis dirempta, & apud omnes, Canonicus haberi iam debet, & ab annis amplius mille debuit.* Prior pars probatur ex Tridentina, Seſſio. 4. cuius non minor, in eiuſmodi rerum diiudicatione authoritas, quam ſuperiorum Synodorum, vt ex P. Bellarmino l. 2. de Conciliis cap. 2. 3. & 4. perſpicuum. Poſterior probatur ex Pontificibus, Innocentio primo in epiſtola ad Exuperium, & Gelaſio primo, decreto de libris ſacris apud Burchardum l. 13. c. 217. Deinde ex Concilio Carthaginienſi, celebrato circa Domini annum 419. Bonifacii Pontificis & Imperatorum Honorii & Theodoſii temporibus, quod à D. Auguſtino epiſtola 235. laudatur, dum in eo videri vult, quænam ſcripturæ ſacræ ſint. Eſt autem eius Canon, qui à nonnullis (contra quos Tomo 5. Reuerendiſs. Baronius) Carthaginiēſi 3. Concilio inſeritur, & numeratur quadrageſimus tertius. Rupert⁹ vero de diuinis Off. l. 12. c. 25. Hæc duo, inquit, volumina Tobiæ & Iudith, non ſunt in Canone, ſed Nicænæ Synodi authoritate ad inſtructionem venerunt Sanctæ Eccleſiæ. Tertiò probatur ex vſu Eccleſiæ, quæ, vt iam allatum Carthaginienſe Concilium, Canone citato loquitur; *ſub diuinarum ſcripturarum nomine hunc librum legit*, idemque habetur apud Gratianum diſtinctione 15. Auguſtinum ſermone citato. Rabanum. l. 2. inſtitutionum c. 53. Amalarium c. 73. & 74. de ordine Antiphonarii: Radulphum libro de obſeruatione Canonum, propoſitione 11. Et, quia D. Hieronymus olim dixerat, legi tantum ad morum ædificationem; notetur, quod à vetuſto illo Concilio iam dictum eſt, *ſub diuinarum ſcripturarum legi nomine*, id eſt, tanquam diuinas ſcripturas in ſacris Eccleſiæ conuentibus recitari, & verè ſacras nominari, hucque pertinet, quod, in ſolennibus Eccleſiæ precibus, Sanctus Raphaël nominetur, cum eius tantum hoc libro fiat mentio, vti apud Glycam p. 2. docet Pſellus, de quo pluribus poſtea. Rectiſſimum verò Eccleſiæ de hoc libro iudicium fuiſſe, ex eo intelligitur quod plurimi & grauiſſimi viri ante citati, Canonicum eum ſenſerunt, quòd eos, qui alteram opinionem olim ſequebantur, ſolus Iudæorum Canon nonnihil tardarit; quod iidem tamen eum, ſimilesq; libros, tanquam veraces & vtiles valdè ſemper probarint, vti etiam fatetur Vittakerus & alij, quod ipſi etiam hæretici eundem librum valde commendent, vt infrà patebit; deniq; quod omnia, quæ Canonicam eius authoritatem eneruare videntur, rectè diſſoluantur.

QVARTA PROPOSITIO. *Hæretici plerique Apocryphum adhuc eum eſſe volunt* de quibus lib. 1. de Verbo DEI c. 10. Bellarminus. Certe apud Lutherum in Sympoſiacis ca. 29. magnus Lutheri Symmyſtes Ionas, multa in libello iſto ait eſſe ridicula & fatua: ipſe verò Lutherus, nouus videlicet Apollo; pronunciat ibidem, eſſe Iudæorum commentum & comœdiam quandam, in qua de mulieribus agatur, idque copioſius præfatione in ſuam libri huius verſionem Germanicam, explicat. PRIMO, ait, dubitandum, an vera hiſtoria ſit: deinde potius concludendum, eſſe poëma quodpiam. Sed, per ſuperiorem propoſitionem, iſta hæretici cenſura iam exploſa: Eius tamen & hæreticorum aliorum, vt in hiſce fingendis poetæ quanti ſint, liqueat; argumenta videamus.

HÆRETICORVM ARGVMENTA SOLVVNTVR.

PRIMVM ARGVMENTVM. In Hebræorum Canone liber iſte non fuit. Ergo non eſt Canonicus. Negat loco citato S. Iſidorus conſecutionem. *Quartus eſt*, ait, *apud nos ordo veteris teſtamenti eorum librorum, qui in Canone Hebræo non ſunt, Sapientia, Eccleſiaſticus, Tobias, Iudith, duo Machabæorum, quos etſi Hebræi, inter Apocrypha ſeparent, Eccleſia tamen CHRISTI inter diuinos libros & honorat & prædicat.* Similiter omnino ſanctus Auguſtinus l. 18. de Ciuitate cap. 36. & in ſpeculo, vbi ait, *Non ſunt omittendi & hi libri, quos quidem ante Saluatoris aduentum, conſtat eſſe conſcriptos, ſed eos non receptos à Iudæis, recipit tamen eiuſdem Saluatoris* ECCLESIA.

SECVNDVM ARGVMENTVM. Patrum nonnulli Canonicum non eſſe cenſuerunt, & recentiores ſupra citati. Reſpondeo, ſub iudice tum adhuc erat lis, quæ poſtmodum diiudicata. & D. Hieronymus epiſtola illa 100. Phariſæos vocat, qui contra Iudæorum Canonem, Latinis auribus librum iſtum transferri querebantur. Falſum verò quod de eodem S. Hieronymo ait controuerſia quarta Vittakerus, ipſum Chaldæo exemplari nihil omnino tribuiſſe. Nam & in epiſtola citata nihil eiuſmodi legitur, & contrarium oſtendit præfatione in Ionam, vbi, cum, quibus in Scripturis ſanctis, mentio Ionæ fieret, interrogaſſet, librumque Regum quartum citaſſet; adiunxit; *Liber quoque Tobiæ, licet non habeatur in Canone, tamen vſurpatur ab Eccleſiaſticis viris.* In Danielis c. 8. cum de Angelis, quos in ſcriptura, certas ad functiones mitti legimus, ageret, ipſumque Raphaëlem memoraſſet, propter quorundam opinionem, de qua ibi locus diſputandi non erat; ſubiunxit. *Si tamen cui placet Tobiæ librum recipere.* Clarius epiſtola 115. teſtatur, hunc librum *ab Eccleſia legi, etſi non ad authoritatem Eccleſiaſticorum dogmatum confirmandam* (quod tamen iam reiectum) *ad plebis tamen ædificationem.* Qui tantum igitur huic libro tribuit, quomodo nihil omnino tribuit? Recentiores verò, qui obiectantur, ij ad Diui Hieronymi authoritatem illam, quod in omnibus ferè Bibliis legatur; tanquam ad ſaxum quodpiam adhæſerunt, & Pontificum, Conciliorumque iudicia ſuperius citata, vel nunquam legerunt, vel feſtinantiore certè trutina expenderunt.

ARGVMENTVM TERTIVM. In eo abſurda nonnulla ſunt. Quomodo igitur Canonicus? At quod ipſi ſumunt, probare numquam poterunt, & quæ cauillantur, ſingula ſuo poſtea loco explicabuntur. Video enim, cum teſtamentum vetus, eodem argumento, vel importuniſſimo potius cauillo, reiicerent Adamantus, Fauſtus, Secundinus, aliique omnes Manichæi, D. Auguſtinum ita reſpondiſſe, vt quæ illi tamquam abſurda obiectabant, abſurda negaret, probeque omnia exponeret.

ARGVMENTVM QVARTVM. Sed ſuam iterum comœdiam probat Lutherus, quia in prima perſona de ſe loquitur Tobias; deinde quia nomina bene conueniunt. Refellitur tamen ex tota narratione, quæ omnino hiſtorica eſt. Et ſi in prima perſona de ſe ipſo loqui, hiſtoriæ officeret, aut libri veritati, reiiciendus eſſet Neemias, qui ca. 1. de ſe ipſo ait. *Ego eram in Suſis caſtro, cum audiſſem verba huiuſcemodi*, & quæ ſequuntur, itemque cap. 2. *Leuaui vinum, & dedi Regi, & eram quaſi languidus ante faciem eius.* Iſaias, *quando vidit gloriam Dei*, vt ait Ioannis ca. 12. Dominus; nonne ſcripſit c. 6. *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum?* Et dixi, *Væ mihi, quia tacui* & cætera. Quid Ezechiel c. 1? *Et vidi, & ecce ventus turbinis? Et vidi quaſi ſpeciem electri.* cap. 2. *Et vidi & cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis.* Sic cap. 3. 4. 6. 7. 8. ali-

7.8. aliisque pæne omnibus. Hæreticorum eſt, in extrema tendere. omnia vndique, modo, apud imperitos, ſpeciem difficultatemque aliquam habeant, etiamſi falſiſſima & ineptiſſima ſint, corradere. Ecce tibi è contrario Fauſtus Manichæus, Euangelium S. Matthæi negabat eſſe Matthæi, quia in prima de ſeipſo perſona nō ſcripſiſſet. *Quam elegantem*, ait D. Auguſtinus lib. 17. contra ipſum cap. 4. *rem ſibi viſus eſt Fauſtus dicere, vbi propterea voluit non credi hæc ſcripſiſſe Matthæum, quia cum de ſua electione diceret, non ait, Vidit me, & dixit mihi, ſequere me. ſed, vidit Matthæum, & dixit ei, ſequere me.* Cum verò, vt, libri de arte Poëtica initio, tradit Ariſtoteles; Poëſis veritatis imitatrix ſit, quamlibet veram hiſtoriam licebit, propter Lutheri argumenta; dicere veritatis tantum imitationem eſſe. Sed faciamus, quod reuera non eſt; eſſe Poëticam hic ſcriptionem, nunquid ideo liber Canonicus non eſſet? nonne & in Scripturis à Spiritu ſancto parabolæ, apologique narrantur? nonne Poëtici Pſalmi ſunt? nonne D. Hieronymus epiſtola 113. in Iob hexametros verſus eſſe ait, Dactylo Spondæoque currentes? Sunt tamen hæretici, qui huic Tobiæ libro plurimum tribuunt, vt Ioannes Druſius epiſtola 11. epiſt. 105. principio lectionum in Nahum, & præfatione in hunc librum. *Liber iſte*, ait, *ab Eccleſiaſticis viris olim receptus, publiceq; in Eccleſia lectus, ac tantum non pro diuino habitus ſemper fuit.* Munſterus verò, præfatione in Meleceth haddikdouk, aliis veteris teſtamenti libris omnibus anteponit. *In quo*, ait, *Biblico libro veteris inſtrumenti inuenies tam efficaces, ad opera pietatis monitiones, quæ habent tam viuidiſſima adiuncta exempla, vt in hoc libro? Vbi vſquam locorum inuenies tam ſynceras, paternas, & omni acceptione dignas inſtructiones, qualiter te geras erga Deum, erga parentes, erga pauperes, præſertim domeſticos fidei, erga coniugem, deniq; erga cunctos mortales, atq; erga defunctos ipſos, vt in Tobia?* Ita ille.

VI. PROLEGOMENON.

Utilitas.

AD omnem vitæ partem, fortunam ac officium, documenta & exempla pulcherrima ſuppeditat, in proſperis, in aduerſis, erga Deum, erga proximum, erga viuos, erga mortuos. Continet etiam illuſtrem diuinæ prouidentiæ, ſuos in famulos demonſtrationem, & luculentam de Eccleſia prophetiam. V. Beda initio expoſitionis allegoricæ in Tobiam. *Liber*, ait, *Sancti Patris Tobiæ, & in ſuperficie literæ ſalubris patet legentibus, vtpote, qui maximis vitæ moralis & exemplis abundat & monitis.* Aliquot tamen Eccleſiæ hoſtium teſtimonia ſubiungam, vt re videantur fateri, quod verbo negant. PRIMVM Munſteri, qui præfatione citata, *Libellus*, inquit, *eſt verè aureus, & iuuentuti accommodatiſſimus. Ediſcendus eſſet à pueris, haud ſecus quam Decalogus, & in imo pectoris diligentiſſimè condendus, in quo non niſi mera pietatis ſemina, imo flores & fructus inueniuntur.* SECVNDVM Bullingeri, qui tractatu de libris ſacris; *Inter hiſtorias*, inquit, *in pleriſque exemplaribus primum locum tenet liber Tobiæ, qui mea quidem ſententia multò felicius Xenophonte & Ariſtotele Oeconomiam tradit. Nam & exemplis viuis omnia demonſtrat & præceptis ſalutaribus.* TERTIVM Lutheri, qui Germanica præfatione citata, *ſi Tobiæ*, ait, *liber, geſtum quoddam eſt, præclarum & ſanctum geſtum eſt: ſi verò commentum eſt, verè eſt bonum, pulchrum, ſalutare, & vtile commentum, ac luſus Poetæ cuiuſdam Spiritu pleni.* At veriſſimum geſtum eſſe, ſupra demonſtratum. Verè igitur præclarum & Sanctum opus eſt. Et ſub finem addit ille; *Hic liber nobis Chriſtianis lectu eſt vtilis & bonus, tanquam boni cuiuſdam Hebræi Poetæ, qui leue nihil, ſed bonas res tractat, eaſdemq; ſupra modum Chriſtianè vrget ac deſcribit.* Hæc iſti, vt priſtinam ſuam, vel alienam certe hoc in libro explodendo, temeritatem damnare penitus videantur. Angli etiam hæretici, ſuis in Synagogis, cum nihil

niſi

niſi ſacras ſcripturas velint, librum hunc in diuino ſuo cultu legunt, vt obiicit Vittakero, libro contra ipſum, Duræus.

VII. PROLEGOMENON.

Interpretes.

PRÆTER gloſſam ordinariam, Lyranum, Hugonem, Carthuſianum; interpretes quidem bonos, ſed vulgo notos, librum iſtum quinque libris olim, mille ab hinc annis, expoſuit Bellator, Caſſiodoro teſte loco citato. Et circa Domini annum 1381. Richardus Labenhaim Carmelita, Matthæus Vindocinenſis presbyter, quem in duos authores, ſua in Bibliotheca, male diuidit Geſnerus. E recentioribus verò, Gerardus Lorichius Hadamarius, Germanicè Hoffmeiſterus, & apud Senenſem lib. 4. Fridericus Nauſea. Suggerit etiam ad bonos mores non inutilia Petrus Bertorius Pictauienſis lib. 17. Moralitatum. & V. Beda expoſitionem ſcripſit allegoricam.

VIII. PROLEGOMENON.

Diuiſio.

GRÆCOS nonnullos ait Sixtus Senenſis, libro primo, diuidere librum hunc in 903. capita, cum tamen vix ſint verſus 328. Sunt verò partes duæ: Narratio videlicet de Tobia, generatim inſtituta, & ſpeciatim. Illa narrat de Tobia, partim quæ ante captiuitatem in ipſum cadunt, partim quæ poſt. Ante captiuitatem ſunt potiſſimum quatuor. Tobiæ ſcilicet genus, patria, minor ętas, & virilis, quę capite primo continentur omnia.

PRIOR LIBRI PARS,

ET CAPVT I.

1 *TOBIAS ex tribu, & ciuitate Nephthali (quæ eſt in ſuperioribus Galileæ ſupra Naaſſon, poſt viam, quæ ducit ad Occidentem, in*
4. Re. 17 *ſiniſtro habens ciuitatem Sephet)*
3. & 18. 9 2 *Cùm captus eſſet in diebus Salmanaſar regis Aſſyriorum, in captiuitate tamen poſitus, viam veritatis non deſeruit.*
3 *Ita vt omnia quæ habere poterat, quotidie concaptiuis fratribus, qui erant ex eius genere, impertiret.*
4 *Cumq́; eſſet iunior omnibus in tribu Nephthali, nihil tamen puerile geſſit in opere.*
5 *Deniq́, cùm iret omnes ad vitulos aureos, quos Ieroboam fecerat* 3. Re. 12. 28.
rex Iſrael, hic ſolus fugiebat conſortia omnium,
6 *Sed pergebat in Ieruſalem ad templum Domini, & ibi adorabat Dominum Deum Iſrael, omnia*
primi-

primitiua ſua, & decimas ſuas fi-
deliter offerens.
7 Ita vt in tertio anno proſelytis
& aduenis miniſtraret omnem de-
cimationem.
8 Hæc & his ſimilia ſecundum le-
gem Dei puerulus obſeruabat.
9 Cùm verò factus eſſet vir, accepit
vxorem Annam, de tribu ſua: ge-
nuitq́; ex ea filium, nomen ſuum
imponens ei.
10 Quē ab infantia, timere Deū do-
cuit, & abſtinere ab omni peccato.
11 Igitur, cum per captiuitatē, deue-
niſſet cum vxore ſua & filio in ciui-
tatē Niniuen cum omni tribu ſua.
12 Cùm omnes ederent ex cibis gen-
tilium, iſte cuſtodiuit animam ſu-
am, & nunquam contaminatus eſt
in eſcis eorum.
13 Et quoniam memor fuit Domini
in toto corde ſuo, dedit illi Deus gra
tiam in cōſpectu Salmanaſar regis.
14 Et dedit illi poteſtatem quocun-
que vellet ire, habens libertatem
quæcunq; facere voluiſſet.
15 Pergebat ergo ad omnes, qui erant
in captiuitate, & monita ſalutis
dabat eis.
16 Cùm autem veniſſet in Rages ci-
uitatem Medorum, & ex his, quib.
honoratus fuerat à rege, habuiſſet
decem talenta argenti.
17 Et cùm in multa turba generis ſui
Gabelem egentem videret, qui erat
ex tribu eius, ſub chirographo dedit
illi memoratum pondus argenti.
18 Poſt multum verò temporis, mor-
tuo Salmanaſar rege, cùm regnaret
Sennacherib filius eius pro eo, & fi-
lios Iſrael exoſos haberet in conſpe-
ſpectu ſuo:
19 Tobias quotidie pergebat per om-
nem cognationē ſuā, & conſolaba-
tur eos, diuidebatq́; vnicuiq́; prout
poterat, de facultatibus ſuis.
20 Eſurientes alebat, nudisq́; veſti-
menta præbebat, & mortuis atque
occiſis ſepulturam ſolicitus exhi-
bebat.
21 Deniq; cùm reuerſus eſſet rex Sē- 4. Re. 19
nacherib, fugiens a Iudæa plagam, 35. Eccl.
quā circa eum fecerat Deus propter 48. 24.
blaſphemiam ſuam, & iratus mul- Eſa. 37.
tos occideret ex filiis Iſrael, Tobias 36 1. Mac. 7. 41. 2.
ſepeliebat corpora eorum. Mac. 8. 19.
22 At vbi nuntiatum eſt regi, iuſ-
ſit eum occidi, & tulit omnem ſub-
ſtantiam eius.
23 Tobias verò cum filio ſuo, & cum
vxore fugiens, nudus latuit, quia
multi diligebant eum.
24 Poſt dies verò quadraginta quin- Eſa 37.
que, occiderūt regē filii ipſius, & re- 35 2. Mac 8.
uerſus eſt Tobias in domū ſuam, o- 19. 2. Par
mnisq́; facultas eius reſtituta eſt ei. 32. 21.

COMMENTARIVS.

HVIVS vt dixi, partis & capitis ſunt particulę quatuor. PRIMA eſt Tobię genus. Et primò quidem, eius tribu, Nephtali nominatur in Gręco & Hebręo textu: eius pater Tobiel: Auus Ananiel: Proauus Aduel; vel fortè Adiel, vt primo Parali. c. 4. v. 37. & 9. c. v. 12. pro quo male Ariel in Hebręo lo-

ci huius contextu, & in Complutenſi, Adui: Abauus Gabaël, & Hebraicè Habiel: Tritauus Aſiel, vt primi Paralip. capit. 4. verſ. 36. vel Aſael, vt 2. Regum 2. Additur Hebraice tritaui huius pater Nenathiel. Eiuſdem verò Tobię auia paterna, infra Gręcè & Hebraicè Debbora dicitur, quemadmodum Geneſ. 35. & Iudicum 4. & 5. & fratris eius minus quidem certum nomen vt infra dicetur, filii tamen eiuſdem fratris duo, Achiacarus & Nasbas, vel Nabac. Cum verò tenuiorum etiam hominum genus in Scripturis interdum recenſeatur: non poteſt, ex iſta genealogia, vllus Tobiæ ſplendor & nobilitas colligi. quamquam, vt ait epiſtola 44. libr. 5. Seneca; *Bona mens omnibus patet. Omnes ad hoc ſumus nobiles. Platonem non accepit nobilem Philoſophia, ſed fecit.*

SECVNDA capitis particula eſt Tobiæ Patria. Eſt ea Galilæa ſuperior: facit enim Ioſephus libr. 3. Captiuitatis capit. 4. Galilæam duplicem. ſuperiorem, & inferiorem. deſcribitque vtramque inſigniter. ſicuti & in vita ſua. Superior porro ſic appellata, quòd, quæ verſus Septentrionem ſunt partes, altiores ſunt, vt ait capite primo, libro ſecundo Meteorolog. Ariſtoteles. propter quam altitudinem ipſis auguribus orientem ſpectantibus, apud gentiles, auguria læua videbantur proſpera, vt ait Syntagm. decimoſeptimo Giraldus. Poteſt etiam videri dicta ſuperior, quod verſus eam partem ſit, vnde, tamquam è ſuperiore loco, celeberrimus Hebręorum amnis Iordanis defluit. ſicuti, ob Rhenum noſtrum, Germania ſuperior & inferior dicitur. In Græco tamen dicitur Galilæa ſupra Aſer, quæ non eſt Manaſſæ oppidum, de quo Ioſuæ decimoſeptimo (Cur enim tam procul verſus Auſtrum diſſita vrbs, tot interiectis vrbibus omiſſis, nominaretur?) Sed ſupra ipſam tribum Aſer. & quia Naaſſon ſupra eandem tribum proxime eſt, eadem ſententia manet, ſiue ſupra Naaſſon, ſiue ſuper Aſer conſtituatur: licet hoc pro illo poſitum eſſe potuerit. Eadem Galilæa ſuperior, dicitur etiam Galilæa gentium. Iſaiæ 9. non tam, quod eas maris oportunitas alliceret, vt in Ioſue duodecimo ait Maſius, quam quòd eas aduocarat Salomonis donatio facta Tyrio regi, tertio Regum nono, verſu vndecimo. A præcipua verò vrbe vocatur eadem regio hic, in Hebræo, Samaria. Licet enim propriè Iudæam inter & Galilęam Samaria ſit, vt ait l. 3. belli Ioſephus cap. 2. & patet ex Iohannis cap. 4. Lucę 9. quia tamen qui in Galilææ tribubus regnabant, pro vrbe regia Samariam maximè celebrabant. tertio Regum capite decimo ſexto, & ſequentibus, ideò ipſum etiam Samariæ nomen ad Galilæam totam interdum profertur, adeo, vt quos libr. 18. antiq. capit. 5. Ioſephus, l. 2. de excidio capit. 5. Egeſippus, Samaritanos vocat, eos Chriſtus Dominus Luc. decimotertio Galilæos nominet. Vrbs, in qua Tobias natus, idem cum ipſa tribu nomen habet, Nephtali. ſed in 70. Thisbe vocatur, pro qua vellet, Ioſuæ capite quadrageſimo, Maſius legi, Thebes. prę ſertim, cum, apud Stephanum, in Syria Thebe quędam ponatur, Thisbe nulla. Sed ad Hebręum magis accedit Thisbe. &, Thisben, in Iſraelis tribubus, quandam eſſe, peruincit Elias Thisbites tertio Regum decimoſeptimo. Exiſtimat verò quidam, Nephthalim, inter Manaſſę vrbes reponendam, ſed contra textum apertè. Et dicitur, ſupra Naaſſon eſſe, quia tribus ferè milliaribus orientalior eſt, iuxta viam vel poſt, quę ad occidentem ducebat, in cuius ſiniſtro latere Septentrionali erat vrbs Sephet, vno amplius milliario, & quę dicitur in Græco Cades Nephtalim, ad aliarum ſcilicet Cades diſtinctionem, ita vocata, quæ Ioſuæ viceſimo, vrbs refugij erat. Maſius loco citato legi vellet Græcè κέδες. alij κάδης, quod abeſt propius à 70. κυδὶς. Eadem Nephtalim, hodie dicitur Suſiz. vel Siſiz &

ſiz & Syrin, vt eſt apud Adrichomium. Sanè Cades ab Herodoto libr. 2. & 3. dicitur etiam καδύτις.

TERTIA capitis particula eſt eiuſdem Tobiæ minor ætas, pueritia nimirum & adoleſcentia. Vtroq; parente puer orbatus, Hebraicè & Græcè orphanus fuiſſe dicitur, ab auia Debora in DEI timore, legiſque Domini obſeruatione inſtitutus. Hinc verò triplex eius luculenta commendatio. PRIMA verſu 4. cum eſſet Iunior nihil tamen puerile geſſit in opere. Quod puerile dici ſolet duplex eſt. Vnum leue quidem & ludicrum, ſed ab omni vitio & malitia remotum, vt,

Ludere par impar, equitare in arundine longa.

Et apud Homerum Iliad. 15. & Odyſſea 15. ἀθύρματα, apud nos crepundia, & nuces. Alterum, quod leuitatem & malitiam habet, vt ociari, potare, laſciuire, tempus malè traducere. Iſtud omni ætati ſemper fugiendum, illud in pueris minimè vituperandum, vt ait de Senectute Cicero, & Diuus Paulus prioris Corinthiorum decimotertio. Cum eſſem paruulus loquebar vt paruulus. Sed in natu maioribus hoc ipſum improbatur, vt oſtendit vetus illud apud Platonem primo de Republica; bis pueri ſenes. niſi fortè relaxandi animi cauſa, vel alia quæpiam iuſta ſubſit, vti de Ageſilao, & apud Ciceronem 2. de Oratore, de aliis legitur. Eleganter, aut potius ſapienter, ad Lucilium epiſtola 4. Seneca. *Tenes*, ait, *memoria, quantum ſenſeris gaudium, cum, prætexta poſita, ſumpſiſti virilem togam, & in forum deductus es. Maius exſpecta, cum puerilem animum depoſueris, & te in viros Philoſophia tranſſcripſerit. Adhuc enim non pueritia in nobis, ſed, quod eſt grauius; puerilitas remanet. Et hoc quidem peius eſt, quod authoritatem habemus ſenum, vitia puerorum: nec puerorum tantum, ſed infantium.* O quam ille inſipiens & delirus, qui caluus & canus iam cum eſſet, dicebat

ὡς τῷ γέροντι μᾶλλον
Πρέπει τὰ τερπνὰ παίζειν,
Ὅτῳ πέλας τὰ μοίρης.

Id eſt, ſeni tanto magis congruere, vt iucundè ludat, quanto fata ei propiora. Qui verò indole maiore pueri ſunt, ij non tantum ludos iſtos poſteriores ſemper, ſed priores etiam illos quam maturrimè deſerunt, aut fortè vix attingunt, vti de Themiſtocle narrat Plutarchus, cæteris pueris ludentibus, ſolitum orationes meditari, adeò vt Magiſter diceret. Te, ô puer, paruum nihil, ſed magnum aliquod aut bonum, aut malum futurum auguror. Diuus Bernardus initio hiſtoriæ ſancti Malachiæ; *Agebat*, inquit, *ſenem moribus, annis puer, expers laſciuiæ puerilis*. & vnum quoddam ſubiungit, *quod non modo bona, ſed & magna cuiuſdam inſigne ſpei in puero dediſſe indicat. Cum enim excitus opinione Magiſtri cuiuſdam, ad eum litterarum diſcendarum cauſa veniſſet, eumque ſubula ludentem, & ſulcos neſcio quos in pariete facientem vidiſſet, eo*, inquit, *ſolo viſu offenſus puer ſerius, quod leuitatem redoleret, reſiluit ab eo.* Talem etiam deſcribit, Nazianzenus Oratione 20. ſanctum Baſilium. Cæterum de intempeſtiuis minutarum parumque vtilium rerum ſtudiis exclamat libro ſexto, Epiſtola quadrageſimanona Seneca. *O pueriles ineptias! In hoc ſupercilia ſubduximus. in hoc barbam demiſimus, hoc eſt, quod triſtes docemus pallidi? Quid mihi luſoria iſta proponis?* Diuus Auguſtinus in Pſalmum centeſimum duodecimum, *Sit ſenectus veſtra puerilis, & ſit pueritia ſenilis: id eſt,*

 vt nec

vt nec ſapientia veſtra ſit cum ſuperbia, nec humilitas ſine ſapientia, vt laudetis Dominum ex hoc & vſq; in ſæculum.

SECVNDA COMMENDATIO. ver. 5. Cum irent omnes ad vitulos aureos (de quibus dixi 3. Reg. 12.) hic ſolus fugiebat conſortia omniũ, & pergebat in Ieruſalem, in templum Domini. Cauſa cur ſolus, quia, vt in Græco & Hebræo, cum puer eſſet, defecerat à vero Dei cultu, & Hieroſolymitano templo, tribus Nephtalica, aliæque nouem Apoſtaticæ. non quod tunc primò defectio iſta cœpiſſet, cum ab eius initio, 3. Regum 12. anni plus quam ducenti effluxiſſent, ſed quod in ea omnes adhuc perſeuerarent, ideoque præteritum Hebræum, & Aoriſtus Græcus per pluſquamperfectum explicanda, vti alias non rarò. Idolum verò vocatur in 70. non δάμαλις, id eſt bucula, tantum, ſed etiam ἡ βάαλ quod expoſui Iudicum ſecundo. Rurſum Dei templum dicitur οἶκος τῆς ἐκλεγείσης, id eſt, electæ, ſubaudiendo, πόλεως vel φυλῆς. Deus enim Pſalmo 77. *repulit tabernaculum Ioſeph.* quòd ſcilicet in Ephraimitarum Ioſephi poſterorum vrbe Silo fuit. 1. Reg. 1. *Et tribum Ephraim non elegit. ſed elegit tribum Iuda: montem Sion, quem dilexit.* Chaldæus Paraphraſtes Canticorum, cap. 3. verſic. 10. *Dominus fecit habitare nomen ſuum in Hieruſalem, magis quam in omnibus vrbibus terræ Iſrael.* Sed quomodo SOLVS in templum pergebat, cum capit. 5. in Græco idem ſecum feciſſe narret Ananiam & Ionatham, ſeu Hebraicè Hananielem & Nathanem? Reſpondeo, vel iſti ex eadem tribu Nephtalica, de qua hic ſermo; non erant, vel ſi erant, intelligendus Solus, quia valde ipſum pauci comitabantur, quemadmodum 4. Regum 17. verſu 18. dicitur tribus Iuda μονωτάτη, cum tamen cum ea, tribus Beniamin iungenda eſſet; aut verò quia licet aliqui aliquando Tobiæ ſocii, ſæpe tamen ſolus erat, quemadmodum ſignate monet Græcus. Tunc ait, πλεονάκις. Magna verò & exaggerata virtus, in hæreticorum & Apoſtatarum regione, veram religionem, in flagitioſorum & impurorum medio, ſanctitatem & puritatem retinere, ideoque tales comparantur lilio inter ſpinas. Cant. 2. lucernæ in caliginoſo loco lucenti 2. Petri primo, luminaribus in mundo fulgentibus, Philip. 2. ipſique adeo ſoli, qui quia ſolùs lucet, Sol dictus. Vnde & Thalmudicorum verum illud prouerbium. *Myrtus ſemper eſt, ſemperq; vocatur myrtus, etiamſi inter vrticas ſit.* Legendus toto capite primo libri primi moralium D. Gregorius vbi, *Sicut*, ait, *grauioris culpæ inter bonos bonum non eſſe, ita immenſi eſt præconij bonum etiam inter malos extitiſſe.* D. Bernardus ſermone 48. in Cantica. *Non mediocris*, ait, *titulus perfectæ virtutis inter prauos viuere bonum, & inter malignantes innocentiæ retinere candorem.* Exempla ſunt in Machabæis, Iob, Loth, quem idcirco laudat S. Petrus ſecundæ Epiſtolæ ſecundo, in Noe, & Abraham, & in Philippenſibus cap. 2. in Pergamenis Apoc. 2. Laudatiſſimus ille apud ſanctum Epiphanium hæreſi 30. Ioſephus, à Conſtantino Magno comes factus; ab eodem Epiphanio variis nominibus commendatur; ſed maximè quod Scythopoli; *Solus is orthodoxus eſſet*, omnes verò alij Ariani. Diuus Nazianzenus Oratio. 20. ſibi & S. Baſilio Athenienſem academiam, quæ, quoad animum, plurimis oberat, nihil obfuiſſe tradit, &, *ſi quis*, ait, *fluuius per ſalſum mare dulcis fluere creditur, ſi quod in igne, quo omnia conſumuntur, animal ſaltitare, id nos inter omnes adoleſcentes, prauos ſcilicet & corruptos, eramus.* Et quia multorum riſus & conuitia ſunt audienda, audiatur Epictetus Enchirid. capite decimonono. *Sapientiæ*, inquit, *ſtudium ſuſcipere cupis? Ad hoc te ipſum ſtatim para, vt deridearis quaſi te ſubſannaturi ſint multi & quaſi dicturi. Iſte nobis repente Philoſophus aduenit; & vnde nobis hoc ſupercilium?*

COMMENDATIO TERTIA. è factis quinque. *Primum*, fugere conſortia malorum,

lorum,

lorum; quæ ſanè pix ſunt aterrima & tenaciſſima Eccleſiaſtici cap. 13. Diuus Nazianzenus loco citato. *Cum ſodalibus verſabamur, non petulantiſſimis, ſed temperatiſſimis, non pugnaciſſimis, ſed maximè pacificis & quibuſcum agere vtiliſſimum: ſcientes facilius eſſe malitiam à ſociis accipere, quam virtutem iis dare, cum & procliuius ſit morbi participem fieri, quam ſanitatem largiri.* Exempla ſunt in iuniore illo Iudæorum patriarcha Iuda, etiamſi præceptores bonos haberet, apud Epiphanium loco citato: & in adoleſcētulo illo, quem Epiſcopo cuidam S. Ioannes Euāgeliſta cōmendarat, prout in ipſius hiſtoria, libello de Apoſtolis, ex Euſebio, Clemente, Chryſoſtomo, quib. Antiochū lauræ ſermone de Epiſcopatu, nunc addo; notaui.

Alterum factum. pergere ad templum Domini, verſu 6. Addit Græcus: in feſtis, ſicut præceptū toti Iſraël præcepto ſempiterno. ter videlicet quotannis, feſto Paſchæ, Pentecoſtes, tabernaculorum, quorum primo Chriſtus Dominus interfuit. Luc. 2. Et hoſce dies feſtos vocat, ordine ſecundo, Thalmudica explanatio, *Ragelim*, quòd pedibus iter illud fieri ſoleret. Vnde & in Chaldaica Paraphraſi Canticorum 7. v. 1. legitur. *Dixit Salomon in ſpiritu prophetiæ à facie Domini. Quam ſpecioſi ſunt pedes Iſraëlis, quando aſcendunt vt appareant coram Domino, tribus vicibus in anno, cum ſandaliis taxeis, & offerunt vota ſua, ſuaſq; voluntarias oblationes!* legantur & Exodi capita 23. 24. Deuteron. 16.

Tertium factum. Ibi adorare Dominum DEVM, vt 1. Reg. 1. Ecce quid in templis agendūm, *Domus mea, domus orationis vocabitur*, inquit Dominus Matthæi 21. Legatur D. Auguſtinus de tempore Sermon: 251. Chryſoſtomus hom: 15. in Epiſtolam Hebræam, Epiphanius hæreſi 37.

Quartum factum. Deferre primitias & decimas, idque fideliter, & omnes. Quæ Græcè dicuntur omnium, quæ naſcerentur, adeoque lanarum detonſarum, harum ſiquidem primitiæ ſunt, quas vocat ille textus τὰς πρωτοκουρίας. Hebraicè vero numerantur decimæ, primitiæque frumenti, muſti, olei, ficuum, malogranatorum, & omnium terræ fructuum. Et erant triplices. Primæ Leuitis generatim ſumptis, quatenus ſcilicet etiam Sacerdotes comprehendunt; dabantur, vt hîc Græcè & Hebraicè dicitur verſu 6. & 7. Secundæ conferebantur in epulum ſacrum, cuius & Leuitæ & egentes participes fiebant. Tertiæ, dabantur, inquit Græcus, quibus oportebat, id eſt, triennio quolibet, peregrinis, pupillis, & viduis. & addit Hebræus alter, in fabricam etiam, ſeu reſtaurationem templi, vt 4. Reg. 12. Vide dicta cap. 5. in Ioſuanis ſacerdotibus numero 61. & ſequentibus. Et fiebant huiuſmodi oblationes, & decimæ priores, quotannis, in feſtis diebus ſuprà nominatis.

Quintum. Similia pia & bona religionis inſtituta obſeruare. Verbi cauſa, maiores natu reuereri, domini legē ediſcere, quotidianas domi preces, mane & veſperi fundere, verecundiā tueri, obſcœnū ad aures nihil admittere, à voluptatum omniū illecebris cauere. Narrat libro 2. contra Apionem, Ioſephus; Hebræorum liberos ſolitos, à primis ſtatim vnguiculis, ita DEI legibus operam nauare, vt eas, quam proprium nomen memoria magis tenerent, ſuiſque in animis penitus inſculperent. *Hæc igitur*, ait textus, *& ſimilia, ſecundum legem* DEI, *puerulus obſeruabat.* O puerulum! qui non pueris & adoleſcentibus tantum, ſed & viris, adeoque ſenioribus exemplar eſſe debeat. Lege, ſi libet, D. Auguſtinum in Pſalmum 112, D. Ambroſium epiſtola 59.

QVARTA capitis particula, eſt Tobiæ virilis ætas, & explicatur, ante captiuitatē verſu 9. & 10. vbi notandum, cum duo filium docuiſſe, TIMERE DEVM, ET ABSTINERE AB OMNI PECCATO. Atque hanc bene liberos inſtituendi curam, parentibus omnibus ſuadet Eccleſiaſticus Cap. 30. Salomon Prouerbiorum 4. verſu 3. & ſuo ipſius exemplo Dauid pſalmo 33. *Venite*, ait, *filij, audite me. Timorem Domini docebo vos.* Negligant alij

filiorum ſuorum doctrinam. Ego, inquit, non item. *Venite filij, audite me.* Doceant eos alij, & diligenter, ſed artes mundo huic placendi: opes & honores coacervandi: imo etiam illas ipſas, quæ liberales vocantur, vel per ſe ipſos, vel per alios doceant. Ego, quod hiſce omnibus præſtantius, vtilius, magiſque neceſſarium eſt; *timorem Domini docebo vos.* Videri poteſt Origenes apud D. Hieronymum Danielis 13. Plutarchus libro de inſtitutione. Et verò, quemadmodum ad litteras diſcēdas apud Græcos, pueri ſcholas adibant, ſic, apud Perſas, vt iuſtitiam diſcerent, prout libro primo Cyropædias à Xenophonte litteris mandatum. Quanto id apud Chriſtianos ſeruari æquius? Fuit verò, cum vxore ac filio, captiuus abductus, anno ſexto Ezechię Regis Iuda, Oſeæ Iſraël Regis nono, mūdi ter milleſimo quadringenteſimo ſecundo, in Aſſyriā, & quidem in Niniuem, quæ à Plinio, Ptolemæo, & aliis Ninus vocatur, vt Geneſ. 10. dixi. & hic Hebraicè CIVITAS MAGNA vocatur, quemadmodum etiam Ionę c. 1. & 3. quòd, vt ait Diodorus lib. 2 mu orum ſuorum ambitu, ſtadia contineret 480. Salmanaſar verò, de quo 4. Regum 17. Græcè iam nominatur Ενεμεσσὰρ & Ενεμέσσαρος, ſicuti & apud Athanaſium in ſynopſi. Hic porro videmus, quemadmodum communibus malis inuoluantur etiam iuſti, ſed ad maiorem eorum exercitationem, meritum & gloriam. Diuus Ambroſius cap. 1. lib. de Tobia. *Ob virtutes ſcilicet augendas, quibus præditus fuerat, ſubiit ærumnam captiuitatis. quam ferebat humiliter, ac patienter, communem magis iniuriam quàm priuatam dolens, nec ſibi virtutum ſuffragia nihil profuiſſe deplorans, ſed magis eam contumeliam minorem ſuorum peccatorum precio arbitratus.* Similia etiam author quæſtionum ex vtroque teſtamento q. 119.

II. POST CAPTIVITATEM.

QVæ egerit, hoc primo capite tribus temporibus continentur.

PRIMVM TEMPVS eſt regnante Salmanaſare, à quo abductus fuerat. Et notanda in eo potiſſimum ſex. PRIMVM. Conſtantia in fide, ac religione. verſu 2. SECVNDVM. Miſericordia & liberalitas. verſu 3. Et miſericordia iſta infrà copioſius explicatur per miſericordiæ opera ſpiritalia, vt dare aliis monita ſalutis. verſu 15. Conſolari afflictos. verſu 19. & corporalia ver. 3. 19. 20. Et quidem vtraque faciebat, non domi ſuæ tantum deſidens, aut in vrbe Niniue, ſed totam regionem obibat verſu 15. adeò vt in Mediam etiam excurreret. verſu. 16. TERTIVM. à Gentilium cibis, abſtinentia. etiamſi alij omnes ederent verſ. 11. 12. quēadmodum Daniel Cap. 1. Eleazarus 2. Machabæorum c. 6. Machabæi fratres c. 7. Vocantur verò ij Gentilium cibi Gręcè ἄρτοι, id eſt, panes, quibus omnis eſca comprehenditur, vt in oratione dominica. *Panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.* QVARTVM. DEI, eiuſque mandatorum memoria in toto corde v. 13. QVINTVM. Remuneratio quædam diuina hoc in ſæculo, & in ipſa captiuitatis terra. *Quoniam,* inquit textus v. 13. *memor fuit Domini, dedit illi* DEVS *gratiam in conſpectu Salmanaſar,* vt ei videlicet placeret, gratuſque eſſet, Græcè dicitur ei dediſſe DEVS gratiam & pulchritudinem. Vnde videmus, vt honorem & beneuolentiam acquiramus, diuinum valere auxilium, veramque probitatem; quemadmodum monebat Xenocratem Plato, vt, eam ob cauſam, Gratiis ſacrificaret, à quibus tamen, cum eæ nullæ ſint, nihil expectandum. Sed à DEO gratia omnis pendet, etiam coram hominibus, vt Exodi 12. verſu 36. Iudith cap. 10. verſ. 4. Eſther cap. 5. & 15. Sunt verò tria Tobiæ à Rege conceſſa. *Primum.* Poteſtas eundi, quo vellet, & faciendi, quod vellet. verſ. 14. *Secundum.* Functio quædam palatina & officium. Nam Græcè dicitur factus ἀγοραστὴς, id eſt, omnium, quę ad Regem ſpectarent, emptor & procurator, ſiue eſſet

eſſet annona, ſiue veſtis, equi, arma, prædia, quemadmodum factus etiam Ioſeph. Geneſ.41. Ideoque & hic Hebraicè dicitur conſtitutus ſupra omnia quæ habuit Salmanaſar. *Tertium.* Munera verſ. 16. & ea quidem ampla, cum ex iis, quæ honoris gratia acceperat, plurimum aliis dare poſſet. SEXTVM. ex iis, quæ repugnante Salmanaſare, in Tobia notanda fuerunt; eſt, bonus acceptæ poteſtatis, & dignitatis vſus. Nam egenti amico, Gabelo Rhageno, dedit argenti talenta decem. Solent verò quidam, ſummam iſtam putare, coronatos Gallicos ter mille ſeptuaginta duos. Alij ſexies mille, cum talento cuilibet coronatos dent ſexcentos. Alij, vt Cardanus Libro de ſuis libris; vni talento ducatos dat quingentos, ideoque hic forent quinque millia ducatorum. Videtur verò ea dediſſe, non mutuò, ſed in depoſitum, cùm Græcè ſit παρέθετο. & depoſitum παραθήκη vocetur, idemque ſignificet Hebræum verbum hiphkadthi. Petis, Quid egenti profuiſſet depoſita pecunia? Reſpondeo, ita olim deponebatur, vt ſi voluiſſet depoſitarius, vteretur, quemadmodum ait Vlpianus lege prima § *ſi pecunia. ff. depoſiti.* Gabelus verò iſte Græcè dicitur, & Hebraicè Gabael, & quidem Gabriæ frater expreſſe, licet ex cap. 4. verſu 21. Græce coniicere quidam velint, Gabriæ potius filium fuiſſe. Sunt etiam Hebræi, qui Abrielem vocent Gabrielis filium, aut Corebi fratrem. Quam verò Rhagam, Rhagas, & Rhaga profani ſcriptores nominant, eam ſemper interpres vocat Rhages; Hebræi ſcilicet ſermonis, in quo indeclinabile id nomen; imitatione. niſi fortè vna interdum littera mutata ſit, & *Rhages* lectum pro *Rhagas*, aut *Rhagis*, quemadmodum Actorum, 8. *Candacis* pro Candaces, *Phœnicis*, pro *Phœnices*, in libris Machabæorum ſæpè. Accepit porro vrbs illa nomen à rupturis & labibus, quas terræ motus excitarant, vt ait lib. 29. Diodorus, & Strabo lib. 12. qui addit, motibus illis plus quam duo millia vrbium & vicorum periiſſe. Non eſſe à Seleuco Nicatore conditã, vt ait Stephanus, vel ex hoc loco patet, cum hiſce temporib. fuerit Seleucus multò poſterior. Videtur Rhagam à Rhagis infrà diſtinguere cap. 6. Græcus. ſed in eum id locum differatur. Italica per Ioannem Baptiſtam Firmij edita de ſancto Thoma hiſtoria, & alij quidam ſcriptores, Emeſam iſto nomine appellant. ſed cum in Media Rhagæ ſint, in Syria Emeſa, vt ait l.5.c.15. Ptolemæus, l.5.c.23. Plinius. è Plautina forte Trinummo iis acclamet quiſpiam, *Eho, an etiam Arabia 'ſt in Ponto?*

SECVNDVM TEMPVS. Regnante huius Filio Sennacherib, Iudæorum res aduerſiſſimæ fuerunt. Nam præter ipſum captiuitatis incommodum, à regni ſui principio, eos ſtatim affligere cœpit, & multò magis poſt acceptam diuinitus in Iudæa cladem 4. Reg. 19. quemadmodum & Turca Selimus, anno 1571. victus facere voluit apud Natalem Comitem, ſub finem lib. 22. Tum verò fuit Tobias aurum in igne. verſu 18. & 19. & quo maiora mala fuerunt, eo ipſius virtus maior. *Interdicto*, ait D. Ambroſius cap. 1. *non reuocabatur magis, quam incitabatur, ne deſerere officium pietatis, mortis metu videretur. Erat miſericordia precium mortis pœna.* Iuſſus eſt & fortunis omnibus & vita ſpoliari. Cum enim eum, vt in Hebræo & Græco eſt; operum tam piorum Niniuita quidam accuſaſſet, illas amiſit, hanc inops & nudus retinuit, ſed fuga extra Niniuen, & latebra; quam ei, vxori, & filio ipſimet Aſſyrij præbuerunt, quia ex iis, verſu 23. *multi diligebant eum.* Nam de Iudæis id putandum non eſt, cum calumniatoribus, ſatellitibus, & carnificibus omnia ipſorum tunc obiecta eſſent. Sic verò latuit vſque ad Tyranni huius cædem, cuius modus, & locus explicatur 4. Reg. 18. & hic Græcè, multoque copioſius Hebraicè, vbi & cauſa ponitur, quod, vt proſperitatem ab idolo Dagon impetraret, duos ei filios immolare voluerit, ſed iſti præuerterint, eumque mactarint, quorum nomina referuntur Adrammelech & Saretſer. Id verſu 24. factum, poſt dies 45. ab regni eius, vel cladis potius acceptæ principio. quia

Hebræo-

Hebræorum textuum vnus dicit, Tobiam dies tantum 19. delituiſſe. In Græco, eâdem ſententia, dicitur, non prætcrierunt dies 50.

TERTIVM TEMPVS. Huius filius tertius fuit Aſaraddon, qui Græcè Σαχερδονὸς dicitur, & ſæuiit etiam in filios Iſraël, vt capite ſequenti patet, verſu 8. & 9. Fratris tamen Tobiæ filium Achiachar, vel, vt in altero Hebræo dicitur; Akikarum magnis affecit honoribus. Fecit enim eum primò, pincernam: deinde ab annulo regio, vt Eſther cap. 3. verſu 10: tertio totius regni διοικητὴν, ſeu Gubernatorem: quartò rationibus omnibus præfectum, ſeu Rationalem: quintò, ſecundum à ſe; ſeu vicarium ſuum, vt Græcè & Hebraicè traditur. Et aſſeritur iſte Achiachar in Græco, filius Anaëlis, vel Hebraicè Hananelis. ideoque certum hinc fratris Tobiæ nomen haberetur, niſi eſſent, qui ex Græco aſſererent eundem eſſe, qui Achiacharus & Anaël vocetur. Poſſent enim ita intelligi Græca ἔταξεν Ἀχιάχαρον τὸν Ἀναὴλ, υἱὸν τοῦ ἀδελφοῦ μου. Multo tamen ſimplicius & verius apparet eum, qui fuit Tobiæ frater ipſum Anaelem eſſe. omninoque id Hebræus aſſerit. Huius Achiachari precibus, Niniuem rediit Tobias, facultatulas, cum magna ex parte direptæ fuiſſent; reſiduas accepit ſed abſque dignitate priſtina. *Vix tandem*, ait Ambroſius loco citato, *per amicum potuit, direpto patrimonio, egenus & exul reſtitui ſuis.* Facultatem, pro, facultatibus dixit interpres, vt Cicero copiam, pro copiis lib. 8. ad Atticum epiſtola 17. & 19. ſicuti etiam Paulus à quibuſdam accipitur. L. Cum pluris ff. de admin. tutel. §. vltima.

SECVNDA LIBRI PARS.

In qua vitæ Tobiæ reliquum, & quæ ad eius mortem ſpectant explicantur. Sunt verò ea varia, ſed eorum, ſingulis capitibus, fiet diſtinctio.

CAPVT II.

1 *POſt hæc verò, cùm eſſet dies*
feſtus Domini, & factum
eſſet prandium bonum in
domo Tobiæ, dixit filio ſuo.
2 *Vade, & adhuc aliquos de tribu*
noſtra timentes Deum, vt epu-
lentur nobiſcum.
3 *Cumq́; abiiſſet, reuerſus nuntia-*
uit ei vnum ex filiis Iſrael iugu-
latum iacere in platea.
Statimq́; exiliens de accubitu ſuo,
relinquens prâdium, ieiunus per-
uenit ad corpus.
4 *Tollenſq́; illud portauit ad domũ*
ſuam occultè, vt dum ſol occubuiſ-
ſet, cautè ſepeliret eum.
5 *Cumq́; occultaſſet corpus, mandu-*
cauit panem cum luctu & tremo-
re.
6 *Memorans illum ſermonem, quem*
dixit Dominus per Amos prophetã. Amos 8. c. 10.
Dies feſti veſtri conuertẽtur in la- 1. Mac. 14.
mentationem & luctum.
7 *Cum verò ſol occubuiſſet, abiit, &*
ſepeliuit eum.
8 *Arguebant autem eum omnes pro-*
ximi eius, dicentes: Iam huius rei
cauſa interfici iuſſus es, & vix ef- Sup. 1. 21
fugiſti

fugiſti mortis imperium, & iterum ſepelis mortuos?

9 *Sed Tobias plus timens Deum quã regem, rapiebat corpora occiſorum, & occultabat in domo ſua, & mediis noctibus ſepeliebat.*

10 *Contigit autem vt quadam die fatigatus à ſepultura, veniẽs in domum ſuam, iactaſſet ſe iuxta parietem, & obdormiſſet.*

11 *Et ex nido hirundinum dormiẽti illi calida ſtercora inciderent ſuper oculos eius, fieretq́; cæcus.*

12 *Hanc autem tẽtationem ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & ſancti Iob.*

13 *Nam cum ab infantia ſua ſemper Deum timuerit, & mandata eius cuſtodierit, non eſt contriſtatus cõtra Deum, quod plaga cæcitatis euenerit ei.*

14 *Sed immobilis in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ.*

15 *Nam ſicut beato Iob inſultabant reges, ita iſti parentes & cognati eius irridebant vitam eius, dicentes:*

16 *Vbi eſt ſpes tua, pro qua eleemoſynas, & ſepulturas faciebas?*

17 *Tobias verò increpabat eos, dicẽs.*

18 *Nolite ita loqui: quoniam filii ſanctorum ſumus, & vitam illam expectamus.*

quam Deus daturus eſt his, qui fidẽ ſuam nunquam mutant ab eo.

19 *Anna verò vxor eius ibat ad opus textrinum quotidie, & de labore manuum ſuarum victum, quẽ conſequi poterat, deferebat.*

20 *Vnde factum eſt, vt hœdum caprarum accipiens detuliſſet domi:*

21 *Cuius cum vocem balantis vir eius audiſſet, dixit: Videte ne fortè furtiuus ſit, reddite eum dominis ſuis, quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Deu. 23. 1.

22 *Ad hæc vxor eius irata reſpondit: Manifeſtè vana facta eſt ſpes tua, & eleemoſynæ tua modo apparuerunt.* Iob 2. 9.

23 *Atque his, & aliis huiuſcemodi verbis exprobrabat ei.*

COMMENTARIVS.

TOBIÆ facta potiſſimum quatuor iſto capite proponuntur.

PRIMVM eſt, inuitatio fratrum, ſeu contribulium ad conuiuium, non tamen quorumcunque, vel quandocunque, ſed pauperum, & in die Pentecoſtes. Vtrumque ſiquidem admonet Hebræus & Græcus. Addit verò amplius Latinus & Græcus, è pauperibus eos magis delectos, qui DEVM timerent, eiuſque mandatorum meminiſſent. Diuus Ambroſius lib. 4. Cap. 1. officiorum; *Tobias formam honeſtatis expreſſit euidentius, cum, relicto conuiuio, mortuos ſepeliret, & ad cibos pauperis menſa inuitaret inopes.* Sic & hortatur Dominus Luc. 14. Seneca lib. 2. de beneficiis cap. 31. 32. Etſi verò cuilibet egenti eleemoſyna rectè datur: in meliores tamen melius confertur. Eccleſiaſtici 12. *Benefac iuſto & inuenies retributionem magnam. Da miſericordi, & ne ſuſcipias peccatorem,* & quæ ſequuntur. D. Thomas ſecunda 2. quæſt: 31. art. 2. quæſt. 32. a. 9. Stobæus

bæus ſermone 37. vbi de Alexandri in Phocionem munificentia. S. Cyprianus lib. 3. ad Quirinum cap. 10. locum iſtum citat, ſed, vti ſolet, ex Græco textu. Si dicas quomodo captiuus Tobias conuiuium magnum, vt Hebraicè dicitur; inſtituit & obſonia tam multa, vt Grȩcus textus habet; apponit? Nonne contra ipſius ſtatum & temperantiam? Reſpondeo primò. dies erat, vti loquebantur; bonus, ſeu feſtus. deinde obſoniorum copiam, ipſo neſciente, procurat vxor. Neque tamen immoderatum quid fuiſſe putandum eſt, ſed ipſius modeſtia & temperantia plus quiddã & maius pȩnè, quàm vellet, iudicabat, quẽadmodum S. Ioannes Eleemoſynarius, S. Ottho Bambergenſis Epiſcopus, & ſanctus ille, in vitis Patrum, Palæmon, cui cũ ipſius diſcipulus S. Pachomius, ipſo glorioſiſſimæ Dñi Reſurrectionis feſto die, olei, præter morem, aliquantulũ appoſuiſſet; ille manibus frontẽ fricans, & vbertim lachrymas fundẽs, dixit. *Dominus meus crucifixus eſt, & ego nunc oleum comedã?*

SECVNDVM. Sepultura, cum aliorum aliàs, tum præſertim vnius, eo ipſo conuiuij tempore. Diuus Ambroſius loco citato de Tobia. *Magnum*, inquit, *hoc opus. Si viuentes operire nudos præcipimur, quanto magis debemus operire defunctorum corpora? Si viantes ad longiora deducere ſolemus, quanto magis in illam æternam domum profectos, vnde iam non reuertentur? Nihil hoc officio præſtantius, ei conferre, qui tibi iam non potuit reddere, vindicare à volatilibus, vindicare à beſtiis conſortem naturæ. Feræ hanc humanitatem defunctis corporibus dediſſe produntur, homines negabunt?* Prudentius hymno 10.

Sancti ſator ille Tobiæ,
Sacer ac venerabilis heros,
Dapibus iam ritè paratis
Ius prætulit exequiarum.
Iam ſtantibus ille miniſtris
Scyphos & fercula liquit,
Studioq; accinctus humandi
Fletu dedit oſſa ſepulchro.

Mortuo ſimpliciter nil obeſt inſepultum iacere, obeſt tamen, vt ait, D. Thomas 2. ſecundæ. quæſtio. 31. a. 2. ad prim. quadantenus quoad eum, quem in corpus viuens habuit, mortuuſque retinet; amorem, & quoad honorem, quem omnibus pȩnè gentibus, per ſepulturam afferri perſuaſum eſt. Neq; mortuis tantum honor iſte aliquis eſt, vt ait in Iliade Homerus; ſed communi etiam hominum naturæ, quam in hominum conſpectu computreſcere, à canibus aut alitibus lacerari, dirum, durumque. Videatur Auguſtinus lib. primo Ciuit: cap. 12. lib. de cura pro mortuis. cap. 1. 2. & 3. vbi ait; *Tobias, ſepeliendo mortuos,* DEVM *promeruiſſe, teſte Angelo, commendatur.* Maximè verò fidelium & iuſtorum cadauera curanda eſſe monet, quòd iis tamquam organis & vaſis ad omnia bona opera ſanctus vſus eſt ſpiritus. Videatur & Alcimus lib: ad ſororem, Stobæus ſermone 122. Huic facto ſubiungitur recordatio prophetię, Amos cap. 8. verſu 6. & 1. Machabæorum c. 1. v. 41. eademq; recordatio dicitur ſicuti Tobiam, ſic & affeciſſe S. Annonem Archiepiſcopum Colonienſem. lib. 3. eius vitæ cap. primo, dum vnice ſibi carum vita defunctum, ipſo itidem Pentecoſtes die, lugeret. Acceſſit reprehenſio quædam verſu 8. ei ferè ſimilis, quæ eſt Ioan. 11. verſu 7. & 8. *Nunc quærebant te Iudæi lapidare & iterum vadis illuc?*

TERTIVM. Excæcatio verſu 10. & notandum in ea, primò, tempus, deinde modus, tertiò cauſa. *Quadam*, inquit, *die fatigatus à ſepultura.* Ecce poſt tot bona opera, etiam per boni operis occaſionem, ex tanto tamque raro, DEI cauſa, labore ſuſcepto, venit calamitas. Quis eorum qui mundi huius felicitatem, opes, formam, valetudinem tanti faciunt

ſecus

ſecus fieri oportuiſſe non opinetur? ſed cauſa poſt exponetur. Nunc Græcus textus habet; *eâdem ipſa nocte*, quæ Pentecoſten ſcilicet conſequuta eſt; cæcitatem iſtam eueniſſe. *Modus* verò fuit, quod cum mortuum ſepeliiſſet, domumque reuertiſſet, neque tamen, quia, propter cadaueris mortui contactum vel contagem, inquinatus erat; ingredi domum voluiſſet, ex lege, Num. 19. verſu 11. & 16. quemadmodum hîc Hebræus & Græcus textus tradunt; ſeſe ad parietem quendam, extra domum, iactarit, & aperta facie dormierit, ipſiuſque oculos hirundinis ſtercora, fœdis albuginibus, affecerint. In Hebræorum vno, & Græcis omnibus vox *tſiporim* & *ϛρυθια* eſt, quæ omne auicularum genus comprehendere poteſt, vt Gen. 7. v. 7. ſæpè tamen pro paſſere accipitur, quemadmodum & D. Ambroſius cap. 2. de Tobia hunc locum legit. Verum & paſſeris nomen apud Latinos, interdum, pro auiculis etiam aliis ſumi poteſt, quemadmodum Prouerb. 26. verſ. 2. vbi paſſerem quolibet vadentem ait D. Hieronymus, pro eo, quod alij hirundinem dicunt; & pſalmo 83. verſ. 4. vocat Hieronymus auem, quam 70. turturem, noſtra verſio hirundinem. Hic ergo fuiſſe non auem quamlibet, neque propriè dictum paſſerem ſed hirundinem oſtendit noſter D. Hieronymus, & Hebræus alter, qui habet, *deror*: & confirmatur ex hirundinis intima cum hominibus conſuetudine. Vnde &, à volandi, cumque hominibus habitandi libertate, nomen Hebræum iſtud accepit, vt ait Rabbi Dauid Kimhi. Sic enim legimus & in Pyrrhi tabernaculo, Cyri, Dionyſiique tectis hirundines nidulatas. Vnde & Faſtorum primo de hirundine ait Ouidius.

Tunc blandi ſoles, ignotaque prodit hirundo.
Et luteum celſa ſub trabe fingit opus.

Accedit, quod, prę multis aliis hæc, è nido ſuo, auis excernere, omniaq; circũcirca cõmaculare ſoleat. Et ex hac fortè hiſtoria, Pythagorę, qui cũ Iudæis, vt ait lib. 1. Stromatũ, Clemẽs, & contra Apionẽ Ioſephus; verſatus eſt; ſymbolum illud manauit; *hirundines ſub eodem tecto ne habeas.* quod D. Hieron. apologia aduerſus Ruffinũ, & Clemens Stromate 5. c. 3. Ariſtotelis authoritatẽ ſecuti, interpretantur, à cõmercio garrulorũ & ſuſurronum abſtinendũ eſſe. quod refellit quidem Plutarchus Sympoſiorum decade 8. & ex eo Eraſmus. ſed refelluntur ambo ex Heſiodo, Anacreonte, Nicoſtrato, qui hirundinem garrulam vocant. Eſt etiam infidæ amicitiæ ſimilitudo in hirundine, vt ait author ad Herẽnium, quia vere aduolat, hyeme auolat. Hugo & gloſſa monent, ne in bonis operibus fatigemur, alioqui futurum, vt mundi huius blanditiis, adulationibus, opibus excæcemur, quæ ſunt hirundinum ſtercora garrularum inconſtantium, veris tantum & æſtatis amicarum. Carthuſianus dormienti ait Eccleſię incidere nonnunquam ab hęreticarum hirundinum nidis ſtercora, & multos excæcari. Sed lib. 2. c. 56. Thomas Cantipratenſis explicat, quemadmodum apibus hirundines & aues infeſtæ ſint, id eſt, piis caſtiſque animis dæmones. *Poteſt, ait, & aliud tentationum genus, hirundinum, quarum ſtercore Tobias cæcatus eſt, vel aliarum auium vexatio deſignare, vt, ſub virtutum ſpecie, vitiorum tenebris inuoluamur. Verbi gratia: Captat quis diues fieri, & congregare diuitias, vt in fine condat vberius teſtamentum, faciatque hæredem* CHRISTVM, *qui copiarum ſuarum derelinquit vel dominos terræ vel parentes, aut clientulos ſuos vel raptores quoſlibet nequiſſimos poſſeſſores. Hæc maximè in Clericis videmus, quorum tamen bona pauperum eſſe deberent, & quæ eis omni die ſuperfluunt, non in marſupiis, vel in arca, ſed indigo ori famelici, & in ventribus eſurientium deberent liberaliter erogare.* Hactenus ille.

Cæcus iam Tobias medicorum opem in Græc[illegible] adhibuit, quemadmodum monemur Eccleſiaſtici 38. nihil ei tamen profuerunt. Sed *quæſtio* triplex eſt.

PRIMA. An ſtercora iſta oculorum albugines naturaliter induxerint? Duę opinio-

nes. Prior negans Lyrani. & quidem, quia non ea ſtercori vis naturalis inſita, vt excæcet. Deinde quia Tobiæ oculi clauſi erant, ideoque vult ex DEI, qui mali pœnæ actor eſt, ordinatione, id eueniſſe, vt patientiæ magnum exemplum foret. Altera opinio aiens, verum ita, vt fateatur, id caſu non eueniſſe, ſed, ob finem iam dictum, ex diuina voluntate, præſertim cum non in alterum tantùm, ſed in ambos oculos ſordes iſtæ inciderint.

ALTERA verò quæſtio eſt. An naturalis excæcandi vis, in ſtercoribus iſtis fuerit ex occulta quadam hirundinum proprietate? an ex aperta, quòd calida ſcilicet & ſpurca eſſent? Prius illud aſſerunt apud Valleſium cap. 42. ſacræ Philoſophiæ, nonnulli, duas ob cauſas. Vna eſt, quòd hirundines ipſæ oculorum morbis obnoxiæ ſint, quemadmodum ex herba intelligi poteſt, qua ad illis medendum vti ſolent, quæque ab iis nomen accepit Chelidonia; prout eſt apud Pliniū lib.8.cap.27. Tertullianus lib. de pœnitentia c.12. *hirundo*, ait, *ſi excæcauerit pullos, nouit illos oculare rurſus de ſua Chelidonia*. Imò, & ſi quis pullorum iſtorum oculos punctione aliqua vulneret, eos, nulla etiam Chelidoniæ facta mentione, curari, docet philoſophus de hiſtoria animalium l.6. c.5. & de eorundem generatione l.5. c.6. Hinc enim colligitur, hirundinum ſuccos, & alimenta, quæ ſuccorum cauſa ſunt, & excrementa, quæ cum alimentis cognationem habent, ad oculorum vexationem aliquid efficere. Altera eſt, quia fimus capitum hirundinum medetur oculorum albuginibus, vt eſt apud Aëtium ſermone 7.cap.39. Solent autem plerorumq; animalium partes medicamento iis eſſe, quibus per morſus, aut excrementa ſua, detrimento fuerunt, quemadmodum in ſcorpionibus patet, araneis, canibus rabidis & ſimilibus. Poſterius tamen, ex aperta ſcilicet caloris & ſpurcitiei qualitate, illud accidiſſe; malunt Carthuſianus, & Valleſius loco citato. quia calidus iſtiuſmodi humor in pupillas, & oculorum hirquos illapſus, nimium eos calefacit & exſiccat. deinde quia excrementitiæ fecis impuritas puriſſimo delicatiſſimæ partis humori non nocere non poteſt. 3. quia non fuit videndi facultas omnino Tobiæ adempta, ſed videndi tantum impedimentum obiectum, membranula ſcilicet quædam prætenta, vt patebit cap. 11. verſu 15. quemadmodum in talpis eſt, inquit lib. 11. Plinius cap. 37. Huiuſmodi verò membranula potuit ex incidentibus excrementis, & quadam exuſtione concreſcere. Mihi vtraque qualitas, aperta & occulta, concurriſſe videtur; quia & caloris in textu mentio fit, & hirundinum. quaſi aliam vim habeat earum fimus, quam columbarum, vel auium aliarum. Præſtantis Medici Leuini Lemnij, l. 2. de naturæ miraculis, c. 30. verba huc transſcribam. *Eruitur*, ait, *ineunte autumno, creſcenteq́; luna ex hirundinis vẽtre lapillus, ab ea auicula Chelidonius dictus. qui præſentanea vi pollet aduerſus morbum comitialẽ. Valde enim exſiccat, abſumitq́; humorẽ tenacem ac glutinoſum, qui huic morbo præbet ſeminarium. Eſt ſiquidem hirundo, cuius excrementa Tobiæ ademerant oculos; calidæ ſiccaque naturæ. Quo fit, vt in fornicibus ac concamerata teſtudine, ex vdo mollíq; limo tã artificiosè nidos ſuſpendant & affigant. Contactu enim ſuo humorẽ abſumunt, coguntq́; lutũ indureſcere. Hinc Medici cataplaſmata ex iis conficiunt, atq́; hirundinum combuſtarum puluerem in diſcutiendis gutturis, anginæq; tumoribus efficaciſſimum experiuntur*. Priorem ergo Lyrani rationẽ, patet eſſe negandã. Ad poſteriorẽ dico, Tobię oculos clauſos nõ fuiſſe. Nam Gręcus textus expreſſe ait, τῶν ὀφθαλμῶν ἀνεῳγότων. id eſt, apertis oculis. & S. Athanaſij in Synopſi verba ſunt, Tobias cũ mortuos aliquot ſepeliiſſet, extra ſepta obdormiuit, & cum, pro more ſuo, apertos haberet inter dormiendũ oculos, albuginem illis contraxit. Excipies, dormiuiſſe Tobiam. At apertis oculis dormit nemo. Reſpondet Plinius lib. 11. cap. 37. *Patentibus oculis dormiunt lepores, multiq; hominum, quod κορυβαντιᾶν Græci dicunt*; & leonibus ab Horapolline ſæpius tribuitur. Vnde & Corobantiaſmus, imaginoſus morbus eſt, quando, vt ait Varro Prometheo;

Leui

Leui ſomna mens ſonorinas imagines
Affatur: non vmbrantur ſomno pupulæ.

Eo igitur morbo laborauit Tobias? feri quidem poſſet, vt ex labore fatigationeque nimia, tunc laborarit, quemadmodum ſanctis quibuſdam viris quandam veluti amentiam eueniſſe legimus: nihil tamen id affirmare neceſſe eſt, cum abſque morbo iſto, poſſit ſomnum quis capere, neq; oculos claudere, vt ex Plinio dictum eſt.

TERTIA QVÆSTIO. Cur extra domum, in veſtibulo quopiam dormiuit? Iam ex Numerorum capite XIX. cauſa indicata. Sed cum in Græco antea dicatur; poſteaquam mortuum è platea ſuſtuliſſet, reuertiſſe, lauiſſe, prandiumque antea relictum ſumpſiſſe; cur iam non lauit, vt mundus intrare domum poſſet? In Hebræorum textuum vno reſpondet ipſemet; *Eadem nocte, poſtquam ſepeliui mortuum, paraui lauacrum, ſed non potui purificare memetipſum in terra immunda, ſicut licuiſſet in terra Iſrael.* At cur in aliena terra minus quam in Iſraelitica purificare ſe poterat? Quia luſtrali, è ruffæ vaccæ cineribus, quæ ad purificationem iſtam, vt ex citato Numerorum capite planum eſt; adhiberi debuit, aqua carebat. Eſtque hæc generalis veluti cauſa, quemadmodum mihi vetulus quidam Iudæorum Rabinus fatebatur; ob quam ſeſe hodie apud nos, aliiſque in terris peregrinis, ſemper immundos Iudęi agnoſcunt. quamquam è re per aquę illius typum ſignificata, quia eam impij reſpuunt; ipſorum impuritatis cauſa multo verior petenda. *Si*, ait S. Paulus Hebr. cap. 9. *hircorum & taurorum & cinis vitulæ aſperſus inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis, quanto magis ſanguis* CHRISTI, *qui per ſpirit. ſanct. ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram ab operibus mortuis, ad ſeruiendum Deo viuenti?* Quę tamen Tobię aduerſus Deum erat pietas, cum aquam illam non haberet, puram interdum aliam quamcunq; ſumebat: interdum vero, vt hic, ſe ab immundorum contagione minus elui querebatur. & in Hebręo textu, Hieremiam teſtem laudat. *Quemadmodum*, ait, *de nobis prædixit Ieremias Propheta. Non mundaberis in poſterum aliquandiu.* Nequaquam tamen hoc à ſeniore Tobia inſertum teſtimonium crediderim. Primo, quia, vt Ierem. 1. v. 2. notat D. Hieronymus; cœpit Ieremias anno Ioſię decimotertio vaticinari. At huc vſque, ſecundum Latinorum calculum, de quo infra; vitam non propagauit Tobias. Deinde alius videtur Prophetę ſenſus. idcoque 70. verterunt; *Væ tibi Ieruſalem, quia mundata non es. Poſt me, quouſque adhuc?* Noſter vero; *Non mundaberis poſt me, vſquequo adhuc?* Ab aliquo igitur in Hebręi textus margine notatum id erat, & in textum poſtea irrepſit; vel certe, per aliquam accommodationem, à iuniore Tobia, qui Ieremię ſuppar erat, fuit appoſitum. Porro in cœcitate tertio loco notanda erat *cauſa*, quę verſu 12. ita proponitur. *Hanc tentationem ideo permiſit Dominus euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius, ſicut & Sancti Iob.* Et triplex omnino cauſa ſignificatur. *Prima*, vt excellenti ipſius virtuti & patientię materia & exercitatio daretur. Quemadmodum enim liberalitatis & magnificentię actus edere non poteſt, cui opes nullę ſunt: ita neque fortiter & patienter quidquam agit, quem difficilia & aſpera nulla cruciant. *Altera* cauſa eſt, vt eadem eius virtus aliis manifeſta & perſpicua fieret. Nam, vt in Triſtib. lib. 4. Eleg. 3. canit ille.

Quæ latet, inq; bonis ceſſat non cognita rebus.
Apparet virtus, arguiturq; malis.

Tertia, vt non quoquo modo aliis ea virtus manifeſta fieret, ſed ita, vt iis, ad imitandum, veluti exemplar & idea pręſtantiſſima proponeretur, idque in omnem poſteritatem. Vnde & cauſa *quarta* exiſtit, quę; vti prima, ipſum Tobiam attingit, planeq; beat, vt ipſius videlicet, apud Deum; meritum & merces creſceret, cum ipſe non nudos virtutum habitus

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

teneret, ſed bonas ex iis actiones promeret; in ipſiuſque, aliorum imitatio, gloriam redundaret. Addi etiam *quinta* poteſt; Deum ſcilicet huiuſmodi ęrumnis iuſtos interdum homines aſſicere, vt quantopere aliorum ſitiat ſalutem, demonſtret. *Quanta* inquit S. Ambroſius Sermone 14. *eſt circa nos Dei noſtri ſollicitudo? illos examinat, vt nos erudiat; illos conterit vt nos acquirat, eorum cruciatus, noſtros vult eſſe profectus.* Item S. Bernardus libr. de modo viuendi ad ſororem ſerm. 16. *Propterea,* inquit, *poſuit Deus virtutes ſanctorum ad exemplum noſtrum, vt per veſtigia ipſorum peruenire poßimus ad regna cœlorum.* Rectiſſimè verò à Iulio noſtro Fatio lib. de mortificatione cap. 21. notatum, Deum non facere, quod pictores optimi ſolent, qui in picturis nihil aliud propoſitum habent, quam vt intuentium oculos paſcant. ſed Phrygionem potius aliquem imitari, qui, *vt opus à ſe delineatum perficiat, pretioſiſſimam auri vel argenti, ſiue alterius materiæ telam in minutißima fruſta concidit, atque inde pulcherrimum opus texit: ita Deus ipſe permiſit ac voluit tot Sanctorum millia, vel ab ipſo naſcentis orbis exordio capite plecti, ſecari ac in fruſta diſſecari, quaſi pretioſißimas auri & argenti telas; vt hoc clarißimo laborum, mutilationum & aliarum, quas paßi ſunt, ærumnarum, ipſius denique eximiæ mortis exemplo ſanctam ornarent Eccleſiam. Sic permiſit iuſtum Abel impietate fraterna necari: Abrahamum chariſſimi filij holocauſto tentari; Ioſephum à fratribus impie vendi: Moyſen cum toto populo Iſraelitico crudeli Pharaonis tyrannide opprimi, Dauidem implacabili Regis Saulis odio ſubijci: Suſannam impudicorum calumnijs exponi: Prophetam Iſaiam medium ſerra ſecari, Danielem obijci leonibus: Iob & Tobiam tam in corpore quam in bonis externis grauißimè affligi, quorum afflictionis cauſam ſacra Scriptura expreſſe poſuit; cum dicit: Hanc tentationem* (loquitur autem de Tobia) *ideo permiſit* DEVS *euenire illi, vt poſteris daretur exemplum patientiæ eius. ſicut & ſancti Iob.* Haſce vero, quibus iuſti quandoque premuntur; calamitatum cauſas, aliaſque plures inſigni planeque aurea oratione pertractat D. Chryſoſtomus homilia prima ad populum. & illarum ſumma his ipſis eius verbis continetur. *Multos audiui talia querentes. Quid tandem ille modeſtus & manſuetus homo ab alio quodam impio, & improbo per ſingulos dies trahitur, & innumeras patitur moleſtias: & Deus permittit, Quare alter accuſatus iniuſte mortuus eſt. Ille ſubmerſus eſt, inquit: alius præcipitatus? & multos poſſemus referre ſanctos & temporibus noſtris, & maiorum noſtrorum, qui multas ſuſtinuerunt tribulationes differentes & varias. Vt igitur horum omnium rationem videamus, & neq; ipſi tumultuemur, & neq; alios ſcandalizatos negligamus: nunc diligenter dicendis intendamus. Variè.n. & omnimode ſanctorum afflictionis cauſas numero octo charitati veſtræ dicere poſſum. Iccirco omnes vos ipſos cũ diligentia colligite ſcientes, quod nulla deinceps nobis venia & excuſatio dabitur: ſi de contingentib. ſcandalizemur: quippe qui cum ſint multæ occaſiones, tanquam nulla ſit, ita tumultuabimur & perturbabimur. Itaq; prima quidem eſt, quod cum facile in arrogantiã propter meritorum magnitudinem & miraculorum tollantur: ipſos ſinit affligi. Secunda: ne cæteri maiorem habeãt de ipſis opinionem quam humana patitur natura: & ipſos Deos, non autẽ homines eſſe arbitrentur. Tertia, vt & Dei virtus appareat per ægrotantes & compeditos exuperans, & prædicationem augens. Quarta, vt ipſorum illorum patientia manifeſta fiat non propter mercedem Deo ſeruientium, ſed & tantam exhibentium gratitudinem, vt & poſt tot mala ſyncera in ipſis beneuolentia oſtendatur. Quinta, vt de reſurrectione cogitemus, cum enim verum iuſtum, & multa plenum virtute innummera paſſum mala, & ſic hinc digreſſum videris: oportet ex hoc omnino aliquid de illo iudicio cogitare. Si enim homines per ſe laborantes ſine proemiis & retributione migrare non permittit: multò magis eos qui tantum laborauerunt nunquam incoronatos remanere Deus decerneret. Si autem ipſos laborum ſuorum, retributione priuare non eligit: omnino neceſſe eſt quoddam aliud tempus eſſe poſt præſentium finem, per quod præſentis vitæ laborum retributiones reciperet. Sexta, vt omnes in grauia incidentes ſufficientem conſolationem & mitigationem habeant in eos reſpicientes & malorum quæ ipſis accidêre recordantes. Septima, ne quando exhortamur vos ad illorum virtu-*

virtutem, & euiq; dicimus imitare Petrum, imitare Paulum propter geſtorũ exceſſum alterius ipſos naturæ participes fuiſſe cogitantes ad imitationem torpeatis. Octaua, vt quoniam beatos vel miſeros cenſere oportet, diſcamus quos quidem beatos: quos autem miſeros & ærumnoſos putare debeamus. Si verò oportet & nonam dicere cauſam: illud dicere poſſemus quod ſpectabiliores tribulatio faciat tribulatos. Tribulatio enim patientiam operatur: patientia vero probationem: probatio autem ſpem: ſpes vero non confundit. Vides quod ex tribulatione probatio futurorum nobis ſpem adſert & in tentationibus, manere bonum de futuris ſperare facit? Itaque non temere dicebam, quod hæ tribulationes reſurrectionis ſpem nobis deſignant, & vexatos meliores efficiunt. Quemadmodum enim, inquit, in fornace aurum examinatur, ſic & homo acceptus in humiliationis camino. Poſſumus & decimam dicere cauſam. Qualem vero hanc? quam & iam ſæpius dixi ſuperius. quod ſi aliquas habeamus maculas, & eas deponimus. Et bene Patriarcha declarans, ad diuitem dicebat: quoniam Lazarus recepit ſua mala, vnam conſolationem accipit. Et ad hanc aliam rurſus inueniemus. Qualem vero hanc? vt coronæ & præmia nobis augeant. Quantum enim tribulationes intenduntur: tantum & retributiones ampliabuntur: immo verò & multo plus, non enim indignæ ſunt paſsiones præſentis temporis ad futuram gloriam quæ reuelabitur in nobis. Tot igitur cauſas habentes de ſanctorum afflictione dicendas ne in tentationibus indignemur: neque anguſtiemur, neque tumultuemur, ſed & ipſi noſtros inſtruamus animos, & alios hoc doceamus. Iſta ſanctus ille. nos ad Tobiam redeamus. Quia ſancti Iob exemplum attigerat, nonnulla patientię argumenta quibus ei ſimilis intelligatur; oſtendit, quę in Gręco tamen & Hebræo deſiderantur. Primum eſt, v. 13. *Non eſt contriſtatus contra Deum.* Duplex, vti hunc locum exponens, optimè monuit Gretſerus noſter libr. 4. de cruce cap. 8. triſtitia eſt. Vna, inquit Apoſtolus 2. Corinth. 7. *ſecundum Deum. quæ* videlicet, vt ibidem additur. *pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur*, vel certe ob Deum ſuſcipitur, æquaq; mente toleratur. Altéra contra Deum. quæ modum non tenet: de conſtantiæ gradu deiicit. impias aduerſus Deum voces aut cogitationes exprimit. Prior in ſanctos cadit. Cùm enim honorum, poſſeſſionum, fortunarumq́ue naufragiis vexantur, morbis, plagis, variisq; dolorum ſtimulis peruelluntur, an non ſentiant? an, vt nihil omnino moueantur, inferiores in iis animi partes brutæ prorſus & lapideæ ſint? Cum abeſſet non procul dominicæ crucis tragœdia, *cœpit ipſe dominus pauere, tædere & triſtis eſſe.* Matth. 26. Marc. 14. *Triſtitia*, inquit S. Paulus Rom. 9. *mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo.* Et infra c. 5. Tobias noſter *Quale* ait, *mihi gaudium erit, qui in tenebris ſedeo, & lucem cœli non video?* Attamen *non eſt*, ait textus, *contriſtatus contra Deum.* Alterum eſt. *immobilis in Dei timore permanſit.* Multi ſæpe in floreſcentibus arboribus flores. ſed in ceraſa & poma non euadunt omnes. In officio conſtantiam laudabat, qui Matt. 11. v. 7. dixit. *Quid exiſtis in deſertum videre? Arundinem vento agitatam?* Mordebat in oculis Tobiam cœcitas: ſed è vero Dei metu cultuq́; nihil mouebat. Tertium. *Agens gratias Deo omnibus dieb. vitæ ſuæ.* Dixit c. 1. v. 21 IOB. *Sit nomen Domini benedictum.* Tobias quaſi ſummum Dei beneficium ſit, exiliũ, paupertas, oculorũ amiſſio, gratias agit. neq; id ſemel, vel paucis aliquot diebus, ſed *omnibus diebus vitæ ſuæ.* Quam excelſum, quam Deo plenum pectus hoc! Quartum eſt v. 15. irriſionum & contumeliarum à familiaribus propinquiſq; coniectarum tolerantia. de qua poſtea. Ideoq; duplex, *nam*, quod in textu v. 13. & 15. legitur, cauſam reddit vnius illius comparationis quæ tacta v. 12. fuerat. Sed verba illa v. 13. *cum, ab infantia ſua, ſemper Deum timuerit, & mandata eius cuſtodierit*; poſſunt dupliciter accipi. Primò, *aduerſatiuè*, quaſi diceret; Etſi à primis, vt aiunt; vnguiculis, in Deum pius religioſusq́ue fuerit, eamq́; ob cauſam exiſtimare potuerit ſe proſperis potius quam aduerſis rebus ab illo afficiendũ; non eſt tamen contra Deũ contriſtatus. Deinde *cauſaliter.* Quia vna cum materno lacte pietatẽ veluti ſuxit, deincepsq; in omni ſemper vita coluit, ideo nõ eſt contri-

contriſtatus contra Dominum. vt hic cauſa & veluti radix oſtendatur, è qua, in ætate prouecta, tot & tam inſignes fortitudinis, religionis, gratitudinis, cæterarumq; virtutum fructus extiterint. Et omnino magis hæc ſententia textui conſentanea. dignumque prorſus exemplum quod minime ſtrictim & per tranſennam iuuentus aſpiciat. *A teneris*, vtramq; in partem, *aſſueſcere multum eſt.* In meliorem verò bona indoles quidni cupiat? Quæſtiunculas nunc aliquot audiamus.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Iob, verſu 12. ſanctus, ver. 15. beatus cur vocatur?

DVplex & ſanctitas & beatitas. Vna, hoc in peregrinationis noſtræ itinere, inchoata & inſtabilis: Altera in termino conſummata & perpetuo ſtabilis. Prior enim illa poteſt amitti: hęc numquam. quia, quoad in viuorum numero verſamur, eſt voluntas noſtra volubilis, ad bonum malumque libera, &, vt Iuriſconſulti verbum habet; ambulatoria. Quam ob cauſam plenè ac perfectè ſanctus

---------dicią; beatus

Ante obitum nemo ſupremaą; funera debet.

Quia tamen animi puritas & ſanctitas quæ, Dei dono, in viuentibus ineſt, vera eſt, ſummamque tranquillitatem & gaudium afferre ſolet, ita vt æternæ felicitatis quoddam veluti auctoramentum & principium ſit, ideo qui adhuc peregrinantur, ſancti nonnumquam & beati appellantur. *Beatus vir, qui non abijt in conſilio impiorum* Pſalmo 1. *Beati, quorum remiſſa ſunt iniquitates.* Pſalm. 31. *Beata gens, cuius eſt Dominus Deus eius.* Pſal. 32. *Beatus vir, qui ſperat in eo.* & alibi. etiam de ſanctitate Exodi 22. v. 31. Leuitici 11. 44. cap. 20. 26. cap. 21. 6. Romanæ 1. 7. cap. 12. 13. c. 15. 31. cap. 16. 2. & 15. Sed è viuentibus, iis maximè beatitudinem quandam tribuit ſcriptura, qui, ob iuſtitiam & veritatem, vel certe patiente, bono æquoque animo mala nonnulla perpetiuntur. *Beatus vir*, ait S. Iacobus cap. 1. ver. 12. *qui ſuffert tentationem. quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit Deus diligentibus ſe. Si quid*, ait S. Petrus 1. cap. 3. *patimini propter iuſtitiam, beati.* & cap. 4. ver. 14. *Si exprobramini in nomine Chriſti, beati eritis.* Et Dominus Matth. 5. Luc. 5. *Beati pauperes, quia veſtrum eſt regnum Dei. Beati qui nunc eſuritis quia ſaturabimini. Beati, qui nunc fletis, quia ridebitis. Beati, qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam, quoniam ipſorum eſt regnum cælorum.* Vtraque igitur ſanctitate ac beatitate Iob ſanctus & beatus rectè dictus eſt. *Ecce*, ait S. Iacobus cap. 5. *beatificamus eos, qui ſuſtinuerunt.* & quaſi ad iſtum Tobiæ locum mente calamoq; conuerſus fuiſſet, ilico adiungit. *ſufferentiam Iob audiſtis. Beatus fuit Iob*, ait epiſtola 2. cap. 9. S. Fulgentius, *cum in diuitiis iuſtè viueret: ſed beatior cum in paupertate iuſtior extitiſſet. Beatus fuit, cum decem circumdaretur filiis: ſed beatior, cum vna cunctorum ſimul orbitate percuſſus in Dei dilectione permanſit immobilis. Beatus etiam fuit in corporis ſoſpitate: ſed beatior eſt factus in vulnere. Beatior etiam in aceruo ſqualoribus pleno, quam in palatio marmoribus adornato.* Addo ego, tum beatiſſimus, cum è beatitudine ipſa nullis amplius hoſtium vllorum machinis, nulla voluntatis inconſtantia & deflexu, dimoueri potuit. Et de hoc exploratæ certæque beatitudinis modo loqui potiſſimum textus videtur. quia è viuis iampridem Iob exceſſerat; &, quamuis in Patrum limbo tum adhuc eſſet: erat tamen extra illius amittendæ aleam omnem poſitus. Vo-

tus. Voluit vero iis eum elogiis Tobias ornare, *primo* vt ſtultum ac demens eorum iudicium carperet, qui fortunatos putant, quorum filii ſicut nouellæ plantationes in iuuentute ſua: filiæ eorum compoſitæ, circumornatæ vt ſimilitudo templi: promptuaria eorum plena, eructantia ex hoc in illud. ita vt intenta cum Dauide Pſalm. 143. voce clamare videatur *Beatum dixerunt populum, cui hæc ſunt: Beatus populus cuius Deus eius. Deinde*, vt eorum procul à nobis faceſſere iuberet inſaniam, quibus apud Bellarminum l. 1. de verbo c. 5. Iob fictitia & ſcenica perſona eſt, ſicuti Luthero Iudith & Tobias ipſe, vti ſuprà vidimus. At longe ſecus Ezechiel cap. 14. & Apoſtolus Iacobus paulo antè allatus. *Tertio.* vt intelligeremus, quemadmodum honorifica etiam appellatione cœlites afficere bonum ſit. quos, niſi feſtinatio vel alia quædam cauſa proba interueniat; ſolent in ſermonibus Catholici ſanctos & beatos præfari. aut certè alio quopiam, prout idiomatum ratio fert, honoris titulo celebrare. Quod enim nobis ſanctus Petrus, ſanctus Paulus, ſanctus Marcus, id Chaldæis Chriſtianis hodie Mar Phetros, Mar Phaulos, Mar Markos. id eſt, Dominus Petrus, dominus Paulus, dominus Marcus. Vnde qui hæreticorum noſtrorum, præ ſupercilio & contemptu, ne iſto quidem tam exiguo verborum honore illos dignantur, quam omnis ipſi ſanctitatis & beatitatis exortes ſint, palam produnt. *Sine honoris præfatione, Dominum ſeruus non appellat*, inquit homilia 7. ad populum Chryſoſtomus. nobis eorum, quos ſuper omnia bona ſua Rex regum conſtituit Matth. 24. 47. quibus tranſiens idem ille miniſtrat Lucæ 12. 37. qui ſedebant ſuper duodecim ſedes, iudicantes 12. tribus Iſrael Matthæi 19. 28. quibus dominantium omnium Dominus & Imperator ſuo in Throno ſecum ſedere dedit, Apocalypſis 3. 2. plebeia & contempta nomenclatio ſit? Et tamen iſtis ſemper in ore non Caluinus, ſed Dominus Caluinus: non Lutherus, ſed carus Deo vir, Doctor Lutherus. Nimirum λέγονται, ait Plutarchus lib. de Stoicorum & Poetarum comparatione, οἱ κάνθαροι τὸ μύρον ἀπολείπειν, τὰ δὲ δυσώδη διώκειν. Dicuntur Scarabei vnguentum fugere, graueolentia verò conſectari.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cur ipſius Iob amici, Reges hic vocantur?

QVia in ipſius Iob volumine cap. 2. & vltimo à 70. Interpretibus Reges nominantur. Ita enim apud illos eſt. Ἐλιφὰζ ὁ Θαιμανῶν βασιλεὺς, Βαλδὰδ ὁ Σαυχέων τύραννος, Σωφὰρ Μιναίων βασιλεύς. Eademque ex hiſce ipſis Interpretibus Ariſteas & Alexander Polyiſtor apud Euſebium l. 9. præparationis, niſi quod ab iis vltimus, Μανναίων Rex dicatur. E tribus ergo amicis, diſertim Reges duo. reliquus verò quomodo Tyrannus? Bonam ſcilicet in partem, vt principem hoc loco Tyrannus denotet, cum & Regem etiam quandoq; ſignificet. Apud Euſebium ſiquidem loco citato, Moyſis ſocerum Iethronem vocat Ezechielus Tragœdus ſacerdotem, principem, & Tyrannum. & Virgilius, vno eodemque loco, Æneam modo Regem, modo Tyrannum appellat l. 7. Æneid.

Pars mihi pacis erit dextram tetigiſſe Tyranni.
Vos contra Regi mea nunc mandata referte.

Quem in locum Seruius, *Apud Græcos*, ait, *Tyranni & Regis nulla diſcretio eſt.* Intellige tamen, *frequenter.* Alioqui ſuis in Politicis diſcernit Ariſtoteles l. 3. c. 5. l. 4. c. 5. & l. 8. Ethic. c. 10. Plutarchus de iis, qui ſero à numine corripiuntur. Iſocrates de pace.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quales ipſi Reges?

SI *potentiæ & imperij amplitudo* ſpectetur, hauquaquam tales, quales hodie, noſtra in Europa, Reges appellantur: vel quales etiam olim, dum apud Xenophontem l. 8. Cambyſen eſſe Regem iubebat Cyrus. filium verò alterum Tanoaxarem Medorum & Armeniorum non Regem, ſed Satrapam. & cum apud Ioſephum l. 18. cap. 19. ægre ferebat Herodias Agrippam Regem vocari, virum verò ſuum Herodem, Tetrarcham. Sed iis erant conſimiles, de quibus Ioſuæ 12. cum vnum & triginta Reges deuicerunt Iſraëlitæ, ipſorumq; ditiones occuparunt & Iudicum primo, cum ſub Adonibezec menſa, 70. Reges ciborum analecta carperent, qualis & Romanorum Rex primus, Romulus, quales item, noſtro iſto ſæculo, in Iaponia & India prout prudenter monuit ſua in hiſtoria Indica Maffæus. Vnde & Geneſ. 36. v. 31. cum Regum iſtiuſmodi recenſetur catalogus; vna quædam iis vrbs, amplior & ſplendidior vt Ioſuæ 10. ver. 2. attribuitur. licet non deſint, qui non abſurdè veluti primis conditoribus attribui cenſeant. *Regnauit Bela filius Beor. nomenq́; vrbis eius Denaba. Regnauit Adad & nomen vrbis eius Anith. Regnauit Adar. Nomen vrbis eius Phau.* Si vero *ſapientia* conſideretur, erant ij, quemadmodum Orientis Reges nonnulli, varia reconditaque perpoliti doctrina. Id enim tota eorum cum Iob altercatio indicat. Quin & apud D. Hieronymum Traditionibus in Geneſin, tradunt Iudæi, Eliu qui Iob cap. 32. & 33. loqui cœpit, quiq́ue, ob iſtorum ætatis & ſapientiæ authoritatem, aduſque conticuerat; illum fuiſſe Balaam, qui ad Iſraëlitis maledicendum accerſitus cum eſſet, ſuam ipſe aſinam loquentem audiit. Idemq́ue repetit Commentarius in Iob cap. 32. qui in eiuſdem D. Hieronymi operibus. Si *religio* demum attendatur, fideles, vniuſque veri Dei cultores fuiſſe dixi olim l. 1. contra Filidinum cap. 5. & docet in Romanæ caput ſecundum Theodoretus. Sed, præ iſto cultu & ſapientia, huc maximè, quod primo loco de ipſorum dominatu & ditione poſui; ſpectabat. ideoque addo, *Thémanaos*, in Idumæa fuiſſe, vt ait in Amos cap. 1. D. Hieronymus; *Suchaos* itidem, quos ἔθνος μαυρόνων vocat apud Stephanum Dexippus quia Æthiopum, prout in Geneſi dictum; Maurorumq́ue nomine, totum quandoque Arabum genus ob faciei colorem afficitur, quemadmodum contra Lutheranum Reineccium docet Leunclauius in hiſtoriæ Turcicæ Pandecte cap. 165. *Pachymerum*, ait, *temere arguit erroris Reineccius, quod, in tertio, Bendecarem Cairenſem vocarit Æthiopum Soldanum. Addit enim, hoc ab eo factum perperam. Immo recte locutus eſt Pachymerius, quum Ægyptios vocat Æthiopas qui reuera facie colorata ſunt. Cepit enim nomen Æthiopum veteris lingua Græca lata ſignificatione, ſicut hodie Græci Mauros, vnde Mori noſtri, nigros in genere dicunt, ſiue ſint Arabes, vel Ægyptij, vel Aphri, vel Æthiopes illi propriè ſic adpellati. Denique doctiſſimus Euſtathius, & antiquior hoc Stephanus, vrbium Nomenclatoris auctor, Ægyptum perhibent Æthiopiam vocatam, propter habitantes in ea nigros homines.* Et cap. 211. *à Turcicis Annalibus & Sanſonino* rurſum ait Arabas & Ægyptios appellari Mauros. Iam *Minnæi* ſunt ad mare rubrum in eadem ſcilicet Idumæa vel Arabia populi, vt apud eundem Stephanum tradit Marcianus.

QVÆSTIVNCVLA IIII.

An, ob Reges iſtos, Iob etiam Rex?

SI Reges amicos habuit Iob, in regio & ipſe ſolio collocandus. Eſt enim inter æquales amicitia. Sic nimirum olim apud Abulenſem in Geneſ. 36. quidam, & non ita pridem ſuis in Iob commentariis, doctus vir Stunica ratiocinatur. At miſerrimus Regum ſtatus eſſet, ſi nullus, niſi Rex, iis amicus. Quam enim ab amicis inopes deſertique forent? Cum, in confertam amicorum turbam, clauſis quendam oculis, glebam coniicere Cyrus apud Xenophontem libr. 8. iubebat, numquid Reges, omnes illi erant? etiamne qui gleba illa tactus fuit, Pheraules curſor, Rex putandus? Moriturus vero hanc ibidem auream vocem fundebat. *Non eſt aureum hoc ſceptrum, quod regnum conſeruet: Sed amici multi ſceptrum ſunt Regibus veriſſimum atque tutiſſimum.* Num ſolos Regibus Reges amicos volebat? Sane & Ariſtoteles 8. Ethicorum cap. 7. & 11. poſſe inter eos qui præſunt & ſubſunt, amicitiam conſtare docuit. Ideoque plus coniectura iſta firmitatis habuerit, ſi Iobo non amico tantum Reges dicamus, ſed addamus, è ſuis etiam regionibus & regnis ad Iobum & quidem ſimul, & de compacto, veniſſe. Ad quem enim, eo modo, Reges, niſi vel parem, vel etiam ſuperiorem proficiſcantur? Regem tamen fuiſſe aliter adhuc oſtendamus.

QVÆSTIVNCVLA V.

An Iob ſit Iobab, de quo Geneſis cap. 36. ver. 33. & 1. Paralip. cap. 1?

SI eſt, iam quin Rex Iob fuerit, nulla eſſe amplius debet quæſtio. Nam, vocaliſſimo, clariſſimoque illic præconio, Iobab Rex pronunciatur. Sed an Iob ſit Iobab, tres ſunt opiniones. Prima Rabbi Salomonis in Numerorum caput 14. non eſſe. ſed ipſum Iob Chananæum fuiſſe, qui, promiſſionis terram ingredientibus Iſraëlitarum exploratoribus, è vita exceſſerit. Altera ſimiliter Iobabum eum negat. Sed aliam ob cauſam, quod ex Abrahami fratre Nachor propagatus ſit, non autem ex Eſau, è quo ſatus Iobab Geneſis trigeſimoſexto. Nachoris enim primogenitus fuit Huz Geneſis vigeſimoſecundo, verſic. 21. & *vir erat in terra Hus, nomine Iob*, vt ipſius libri canit procemium. Atque hanc opinionem tradit ſcholaſtica hiſtoria, & ante ipſam olim Philippus Presbyter Commentariis in Iob, Diuus Hieronymus Traditionibus in Geneſin, & Commentarius ille in Iob cap. 1. & 32. qui in ipſius Tomis eſt. Tertia eundem Iob & Iobab affirmat. & , vt mihi quidem videtur, non paulò credibilius. Primo quia 70. Interpretes, poſt Hebraicum libri Iob finem, addiderunt. Προϋπῆρχε δὲ αὐτῷ ὄνομα ἰωβάβ. Et ἦν δὲ αὐτὸς πατρὸς μὲν ζαρὲ ἐκ τῶν ἠσαῦ υἱῶν: μητρὸς δὲ Βοσόῤῥας, ὥστε εἶναι αὐτὸν πέμπτον ἀπὸ τοῦ Ἀβραάμ. Rurſumque: Μετὰ τὸν Βαλὰκ ὁ καλούμενος ἰώβ. Quod meridianum hiſce iubar clarius? Hi verò ſeptuaginta, ſi nihil aliud, certè tamen vetuſtiſſimi ſunt, & Iſraeliticarum rerum callentiſſimi. Et licet nudam tãtum vel hiſtoricorum vel paraphraſtarum authoritatẽ haberent, quantũ tamen hoc eorũ teſtimonium? Suffragatur præterea poſterior

Græcus Interpres Theodotio, & plurimi grauiſſimique ſcriptores, D. Chryſoſtomus in catena in Iob, S. Epiphanius l. 1. Seuerus Sulpitius in hiſtoria, Euſebius in Chronicis, Ambroſianus Commentarius in Romanam, D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. c. 47. apud quem in Geneſ. q. 121. pro, *Iobab, cui ſucceſſit in regno Balac*, correctè legendum, *qui ſucceſſit*. Origenes in Iob, Glycas in Annalibus, Cedrenus in hiſtoria, Abulenſis in procemio Bibl. c. 7. in Geneſ. 22. & 36. Exodi 2. q. 8. Tamque apud veteres contrita & declamata fuit hæc ſententia, vt eam etiam apud Euſebium l. 9. præparationis, aſſeuerarint Ariſteas & Polyiſtor antea citatus Alexander. Tertiò, Iobi hoc regnum vel hinc ſtabilitur, quod ei neque illa, quæ obiecta eſt, terra Hus; neque aliud quidquam aduerſetur. Licet enim fuerit Nachoris filius Hus, ab alio tamen potuit Iobi terra nomen accipere. Fuit enim & in Eſau ſtirpe quidam Hus Geneſ. 36. vers. 27. 1. Par. 1. v. 42. rurſumque alius v. 17. licet in Græcis horum nominum, vti & propriorum ſæpè aliorum, non vna ſcriptio ὢς, ὣς, ὖζ. Hanc ſanè Iobi terram, in Idumææ partibus fuiſſe, iidem teſtantur 70. &, loco citato, Ariſteas. Iobi etiam ſepulchrum non in Meſopotamia, ſed in Paleſtinæ Idumææq; finibus adhuc hodie viſitur, inquit loco citato Abulenſis. Alia verò quæ aduerſari quis putaret, huic potius regno patrocinantur. Sed quia plura & difficiliora ſunt, in quæſtionem aliam transferantur.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quæ Iobi regnum oppugnent, neque tamen expugnent?

SI Rex fuit Iob, cur eius nullum in Scriptura vſquā regnum, ſceptrum, nomē eſt? Quomodo tam repente ad tantam inopiam & paupertatem detruditur, vt in ſterquilinio ſedeat, & quidem vt Græci habent, extra vrbem & ſub dio? Non ipſe vrbis illius erat Dominus? nullos in ea propinquos, amicos, ſubditos, ſeruos habebat? Nullius omnino tecto recipi, nullius miſericordia & benignitate iuuari potuit? Vix in vllo etiam Dionyſio & importuniſſimo Tyranno tantam vllibi opis, auxiliique humani ſolitudinem legimus. Mouet enim plurimum homines repentina eorum, qui regiam paulo ante maieſtatem obtinebant, calamitas. Vix tam durus quiſquam, qui eorum miſericordiam non capiat. Quanto minus ita ſubito, tam ab omnibus, deſeri Iob potuiſſet, qui ſumma ſemper in omnes beneuolentia beneficentiaque fuiſſet? *Oculus*, ait, cap. 29. *fui cæco & pes claudo. Pater eram pauperum. & cauſam quam neſciebam, diligentiſſime inueſtigabam.* & alia ibidem plura. Quid Reges amici? Non potuerunt amici Regis nunc afflicti & inopis egeſtatem opibus diuitiiſque ſuis ſuſtentare? Non argenti aurique tantum, quantum ſtatui retinendo ſatis videretur; donare vel ſaltem mutuum dare? Neque enim ad eum ita venerunt, vt de ipſius ærumna nihil inaudiiſſent, ſed omnia cum intellexiſſent, & de compacto vnâ veniſſent; vt ſibi viaticum, ſic & amico ſolatium aliquod, ſuis è theſauris, afferre non valuerunt? Ad hæc, ſi Rex fuiſſet, cum poſtea priſtinam ad affluentiam ſplendoremque poſtliminio rediit, imò conduplicata recepit omnia, filiorum ſuorum aliquem regiæ dignitatis heredem reliquiſſet. At Geneſ. 36. qui Iobabo in regno ſucceſſit, Huſam fuit. cuiuſmodi Iobi filium nullum legimus. Et ipſum Iobi nomen totam hanc laruam regiam Iobo detrahit. Etſi enim in Latino & Græco quædam cum Iobab ſimilitudo

modò apparet, in Hebræo tamen & Chaldæo maior multò diſſimilitudo eſt. Neque enim ſyllaba illa poſterior tantummodo abeſt, ſed in ipſa etiam fronte habet Hebræa & Chaldæa vox litteram aleph. cuius in Iobab nullum prorſus veſtigium. Poſtremo ipſe Iob cum priſtinas ſuas fortunas, clientelas, honores c. 29. v. vltimo exaggerat, non ſe Regem vocat: ſed Regi ſimilem fuiſſe ait, qui in ſatellitio ſuo medius habitat. Non niſi ergo commentitius & velut in Comicorum ſcena perſonatus Rex videtur. Sed quæ adeò fortia videntur, poſſunt tela iſta excuti. Nam primo etſi nomen vel ſceptrum regium in Iobi libro ei nunquã datur, regia tamẽ ei res, & abundantia c. 1. & c. 29. tribuitur. prout etiã poſtea rurſum dicetur. Quæ vero adiunguntur de tanta, tam ſubita calamitate, de ſterquilinio, de ſubdiali commoratione, de ſubditis & amicis, omnia hæc admirabilem quidem viri tanti ærumnam & patientiam demonſtrant, ſed Regem haud fuiſſe non efficiunt. Alioqui non Regem tantummodo, ſed nec ſplendidum antea, diuitem, honoratum & gratioſum fuiſſe probarent. Si vero animum aduerterimus, omnem iſtam inopiam & egeſtatem, quam etiam coniunctiſſimi & miſericordiſſimi deſeruerint; truculento à dæmone inuectam conflatamque intelligemus. Quemadmodum enim is eius armenta diripuit, ſeruitia occidit, greges inflammauit, domos funditus euertit, ipſumque tandem eius corpus grauiſſimè contudit, vlcere ſcabieque teterrima inquinauit & excruciauit: ita quæ, tantis in malis, reſidua ei adhuc eſſe poterant, omnia, præter ea, quæ animi propria ſunt, & inuito nemini eripi vmquam poſſunt; bona detraxit, ita vt vel omnino vel magna ex parte, famam ei, gloriam, clientelas, amicitias, hominum beneuolentias & miſericordias omnes adimeret, vnoque veluti turbine, omnia vitæ humanæ præſidia & ſolatia, ſimul abriperet. Dixit, & quidem veriſſimè, veterum quidam

Dum fueris felix, multos numerabis amicos:
Tempora ſi fuerint nubila, ſolus eris.

Quanto magis hæc à propinquis, ſubditis, & ſeruis ſolitudo noſtro huic, in quem, catenis veluti emiſſa tartarea illa fera, impetu furoreque tanto incurrebat, euenire potuit? Coniecturis nullis opus eſt. Iſta ipſa omnia ipſemet c. 6. v. 13. & 15. ſed maxime c. 19. v. 7. 13. 15. 16. 17. 19. lamentatur. Et ea in ipſo animi magnitudo, rerum humanarum deſpicientia, cuiuslibet aſperitatis perferendæ ſtudium extitit, vt neque aliorum, vt ab illibentibus quidquam extunderet; miſericordiam magnopere ſolicitarit, prout c. 7. v. 22. indicat: neque vel ea, quę ſponte à quibuſdã interdum offerebãtur, admiſerit. vt idcirco à S. Ephrem, ſermone de ſacerdotio, magnus *paupertatis amator* nuncupetur. Regni vero eius hereditatem à filiis aditam non eſſe, ſi quis neget, quomodo probatur? Et ſane probabiliter negari poteſt. primo, quia, qui Iobabo ſucceſſit Huſam, à 70. vertitur *ἀσὼμ*. cuius valde cum Iob ſignificatio conuenit. Nam Iob & Iobab dolens eſt; Aſon deſolatus & aliena culpa violatus: Chuſam, eorum ſilentium vel feſtinatio. Deinde c. 46. v. 14. pro Iob. qui in Hebræo, Latino, & Chaldæo eſt; poſuerunt 70. ſeniores Ἀσὺμ. quaſi valeant idem ea nomina. Cum ergo filios ſeptem Iobus habuerit (Iob c. 42. v. 13.) & eorum vnus, apud 70. in eius libri extremo, itemque apud D. Hieronymum in præfatione, Ennon vocetur, cur non potuit cæterorum alius, patris nomen gerere, eodemque ſignificatu, modo Chuſam, modo Iob vel Aſom appellari? Quid ſi & ipſemet Ennon iiſdem nominibus omnibus inſigniretur? Neque enim infrequens, plura in vnum aliquem nomina congruere: præſertim ſi eorum eadem vel pæne eadem notio ſit. Accedit quod in Regum iſtorum indiculo, dum quorundam Pater indicatur, quorundam tacetur, eo ipſo innui videatur, hos eorum, qui ante ipſos nominati, quibuſque in regno ipſi ſucceſſerunt, eſſe filios.

Regnauit enim in Edom *Bela filius Beor*: pro eo mortuo, *Iobab filius Laræ*: pro eo mortuo, *Chuſam de terra Themanorum*: pro eo mortuo, *Adad filius Badad*: pro eo mortuo, *Semla de Maſreca*: pro eo mortuo, *Saul de fluuio Rohoboth*: pro eo mortuo, *Balanan filius Achobor*. Cur obſecro, cuius filius ſit Bela, Iobab, Adad & Balanā afferretur, cuius verò ſit Chuſam, Semla, & Saul taceretur? Ne tamen de hiſce poſteriorib. nihil omnino attingeretur, loca, in quib. antea poſſeſſiones & domicilia obtinebant, & vnde ad regnum euocati ſunt; ſcriptura recenſuit Atq; iſto modo paternum regnum adiiſſet Iobi filius. Sed dici & aliud poteſt. moris tū in Idumææ parte illa non fuiſſe, vt hæreditario veluti iure paternum à filiis diadema ſuſciperetur. Reges ipſos libero populi aut procerum ſuffragio deligi, & vnde ipſis collibuiſſet; vocari ſolitos fuiſſe. Manifeſtum id in eodem poſito iam indiculo apparet, dum Belæ, Chuſamo, Sauli, non eorum filij, ſed alij quidam ſuccedunt. Cæterum, de ipſo Iob nomine, duæ ſubindicatæ controuerſiolæ. Vna eſt, quomodo *Iob* & *Iobab* nomen idem cenſeri poſſint, cum monoſyllabum illud, hoc diſſyllabum ſit. Qui modice tamen Hebræas litteras attigerunt, ſatis norunt, cùm alia multa, tum vero ſæpiſſimè illa, quæ litteram conſonantem ſecundā duplicant; contrahi, vnicaq; ſyllaba pronunciari. Altera eſt, quomodo ei aleph interdum præfigatur? ſeptuaginta Iobi librum è Syriaco conuerſum aiunt, D. Gregorius l.20. Moralium c. 24. ex Hebræo & Arabico idiomate. Diuus vero Hieronymus præfatione in Danielem, clariùs, Iob cum Arabica lingua plurimam habere ſocietatem refert. Iam vero tam in Syriaca quam Arabica lingua vſitatum, vt quam creberrime aleph iſtud præſcribatur. Pro monte Sinai, eſt in Thargum Exodi 2. & 33. Aſana. pro iom, id eſt die, ſæpe legitur aimama & pro iichar id eſt honore, aikara Poſtelli ſua in Arabica Grammatica monitum eſt, *ab Arabicis nominibus raro eliph abeſſe*. Ad poſtremum tandem, eorum, quæ Iobi regnū tremefaciebāt; reſpondeo, particulas, *ſicut & quaſi*, nō ſimilitudinem ſemper, ſed ipſam interdum veritatem importare. Tradūt ſiquidem Hebræi, eſſet *caph* quoddā *amithith*, id eſt caph veritatis. quemadmodū Ioannis 1. vidimus gloriam eius, gloriam quaſi vnigeniti à Patre. Vnde & noſter interpres cum Iob. 29. v. 25. vertiſſet; *Cum ſederem quaſi Rex circumſtante exercitu*; alteram, quæ in Hebræo eſt, ſimilitudinis particulam ſimpliciter vertit, *Eram tamen mærentium conſolator*. An Rex non erat, quo, vt eodē loco dicitur; *loquente* PRINCIPES *ceſſabant loqui, & digitū ſuperponebant ori ſuo voce ſuā cohibebant* DVCES, *& lingua eorū gutturi ſuo adhærebat*. Et c. 19. v. 9. eius etiā verba ſunt. *Deus ſpoliauit me gloria mea: & abſtulit* CORONAM *de capite meo*. Neq;.n. prudentiā & ſapientiā, quę Prouerb. 4 Eccleſiaſtici 8. ſimilia per tropum ornaméta, parere dicitur; ei abſtulerat Deus. Iobū ergo Regem, qualē ſane tempora & loca illa ferebant, quis, cū 70. illis ſenioribus, arbitrari deinceps vereatur? vt videlicet non infimæ tantū, aut mediocris fortunæ homines, ſed ii etiam, quos purpurę & ſceptra ornant; propoſitū, in aduerſis, quod ſemper intueantur; exemplum habeant.

QVÆSTIVNCVLA. VII.

Iobo Reges iſti num inſultarint?

APud Euripidem Andromache, *Calamitatibus*, ait, *hominum infortunatorum*
Nunquam inſultaui, metuens ne quid etiam ipſe patiar.

Inſipientia ſiquidem eſt non parua, cadentib. tamquam ſi ruere ipſe non poſſis, inſultare. At Reges iſtos, ſapiētes antea diximus. Quomodo amicum ergo Regē & ærumnoſum luſiſſent? Deinde venerunt illi, quemadmodum capite 2. v. 11. explicatur, vt Iobum ipſum viſitarent & conſolarentur. tantumque ex ipſius malis mœrorem ceperunt, vt exclamarint;

rint, complorarint, veſtes diſciderint, ſeptem cum eo diebus in terra conſederint, verbum eloqui auſi non fuerint. Videbant enim dolorem eſſe vehementem. Conſtat vero, miſeris ac mœrentib. ſolatium eſſe non paruum, ſi eorum alij miſereantur, cum iiſq; lugeant. vti veriſſima, Menandri apud Stobæum ſermone 111. ſententia eſt. Quænam igitur ab hiſce Regibus, inſultatio? Textus tamen cui refragari nefas; verba ſunt v. 15. *Beato Iob inſultabant Reges.* Initio videlicet, boni illi amici cum dolente doluerunt, & ad eum conſolandum ſapienter venerunt, multaq; ſapientibus digna poſtmodum dixerunt. plurima tamen in ſuis in ſermocinationibus peccarunt, & afflictos integerrimi viri caſus importuniùs exagitarunt. omnino contra humanitatis illud apud eundem Stobæum ſermone 111. oraculum.

Μὴ σκυθρωπὸς ἴσθ' ἄγαν πρὸς τοὺς κακῶς
Πράσσοντας, ἄνθρωπος γεγώς.
Ne nimium ſeuerus & grauis eſto ergà infeliciter
Agentes, homo cum ſis.

Neq; verò viros tantos, meo è ſenſu, criminor. ſed ipſum eos Iobi volumen accuſat. Nam vt multa, quæ c. 11. v. 1. c. 12. v. 2. & 4. c. 15. v. 2. 3. 4. & ſequentib. c. 21. v. 2. & ſequentibus inſerta prætercam, nōne c. 7. v. 25. referuntur *detraxiſſe ſermonibus veritatis? v. 26. ad increpandum tantum, eloquia concinnaſſe, & in ventum verba protuliſſe? ſuper pupillum irruiſſe, & amicum ſubuertere voluiſſe?* Nonne c. 13. v. 4. vocātur *fabricatores mendacij, & cultores peruerſorum dogmatum?* c. 16. v. 9. *falſiloqui?* Et c. 19. v. 2. *vſquequo,* ait Iob, *affligitis animam meā, & atteritis me ſermonib. En decies, confunditis me, & non erubeſcitis opprimentes me. Vos contra me erigimini & arguitis me in opprobriis meis.* Tandem vero quis, contra eos, Deo ipſo vel teſtis vel Iudex grauior? Eorum certe vni c. 42. v. 7. cœlitus occlamat. *Iratus eſt furor meus in te, & in duos amicos tuos. quoniam non eſtis locuti contra me rectum, ſicut ſeruus meus Iob.* Atque hinc intelligimus primo quidem, quam nō abſurdè D. Gregorius l. 2. Moraliū c. 17. & Hieronymianus in Iob Cōmentarius c. 32. aſſerant, iſtos Iobi amicos hæreticorū, qui Eccleſię Catholicę tā arroganter inſultare audent; perſonā ſuſtinuiſſe. Deinde quam ſatis non ſit, bono ad quampiā rem animo aggredi, niſi omnis ipſo in progreſſu, offenſio ſemper caueatur. Demū, quam ab inſultatione nobis abſtinendum ſit. adeo vt iis etiam, qui ad veram fidem conuerſi nondum ſunt, inſultari vetet D. Auguſtinus in pſal. 97. quia *inſultationis,* ait, *tuba infructuoſum bellum facit.* Quandoquidē vero loci eius mentio incidit, abs re non fuerit, regiam hanc de Iob diſputatiunculam, ſonoro ipſius tubę clangore, domum veluti proſequi & celebrare. Nā ad illa eius pſalmi verba, In tubis ductilib. & voce tubæ corneæ. *Quid ſibi,* ait, *volunt tubæ ductiles & tuba cornea? Ductiles tubæ æreæ ſunt, tundendo producuntur. Si tundendo, ergo vapulādo eritis tubæ ductiles, ad laudē* DEI *productæ. Si cū tribulamini proficiatis, tribulatio, tūſio, profectus, ꝓductio eſt. Tuba ductilis erat Iob, quando repentè percuſſus tantis damnis & orbitate filiorum, tunſione illa tantæ tribulationis factus tuba ductilis ſonuit: Dominus dedit, Dominus abſtulit; ſicut Domino placuit ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum. Quomodo ſonuit, quàm ſuauem ſonum dedit iſta ductilis tuba? Adhuc tūditur, datus eſt in poteſtatem, vt & caro eius percuteretur. Percuſſa eſt, cœpit putreſcere, ſcatere vermibus. Suppoſita Eua ad ſeductionem vxor eius ſeruata ad miniſterium diaboli, non ad ſolatium mariti, ſuggerit blaſphemias: non obtemperat ille. Obtemperauit Adam Euæ in paradiſo, repellit Adam Euam in ſtercore. In ſtercore enim ſedebat Iob, cum flueret & putreſceret vermibus. Melior Iob putris in ſtercore, quam integer ille in paradiſo. Sed adhuc illa Eua erat, iam ille Adam non erat. Reſpondit Eua præparatæ ad iſtam ſupplantationem & tentationem, & ait illi: Ecce audiuimus quomodo tunditur tuba iſta. Percuſſit eum diabolus à capite vſq; ad pedes graui vulnere, & putreſcens vermibus ſedebat in ſtercore. Audiuimus quemadmodū tunſus eſt, audiamus quomodo ſonet vox tubæ huius ductilis. Dulcē vocem*

ſi placet

ſi placet audiamus. Locuta eſt, inquit, tanquam vna ex inſipientibus mulieribus. Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala non ſuſtinebimus? O ſonum fortem! ô ſonum dulcem! ô Quem non dormientem excitet ſonus iſte? Quem non excitet præſumptio in DEO, *vt aduerſus diabolum ſecurus procedat in prœlium: non ſuis viribus obtenturus, ſed illius qui probat?* Videri etiam poteſt de tempore ſermo 105.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Qui Tobiam irriſerint. & quid ipſe?

QVi Tobiam irriſerunt parentes eodem v. 15. nòn ſunt propriè dicti parentes, cum eum ab illis pupillum relictum ſupra viderimus; ſed ſunt propinqui, & conſanguinei, qui etiam Gallis, *parens* appellantur, vti notat Genebrardus in pſal. 37. vnde & pro cognatione, *parentela* nomen, quo, vt in S. Kiliano dixi cap. 7. vtitur Egvvaldus Cantipratenſis l. 2. c. 30, Iulius Capitolinus in Gordianis; & *parentalia*, quæ non preſsè tantum dictis parentibus ſed propinquis etiam omnibus fiebant, idem indicant. Ideoque additur, *& cognati*, pro, id eſt, cognati. Nam iſtud, *&*, exegeticon à Grammaticis vocatur. Acerbiſſimum vero eſt, & plane, vt dici ſolet; vnguis in vlcere, afflictos homines ab amicis non modo ſolatij nihil accipere: ſed contemni etiam & irrideri. Leniendus erat Tobiæ dolor: ſuſpicienda & deprędicāda eius in opere bono ſedulitas & conſtantia. Sed, quę mundi huius prauitas eſt; fit plerumque, quod ait Iob c. 12. v. 4. *deridetur iuſti ſimplicitas*: & quod Salomon Prouerb. c. 14. v. 2. *Ambulans recto itinere, & timens* DEVM, *deſpicitur ab eo, qui infami graditur via.* Sed Tobias ſannis & irriſionibus non modo non fractior & languidior efficiebatur: verum multò etiam robuſtior & ad omne officium incitatior. *Increpabat illos*, ait textus. Potuiſſet exiſtimare, ſi deſpici ſe ludiq́ue tacitus pateretur, abunde ſatis eſſe. vel ſi ſaltem, ſuperpoſitis ori digitis, eorum proteruiam miſeraretur. At perire ipſos non vult: pro malo bonum iis reddit: pro contemptione monitionem, pro ſubſannatione doctrinam & inſtructionem vtiliſſimam. v. 18. Author quæſtionum ex vtroque teſtamento, quæſt. 119. *Quam laudabilis*, inquit, *ſit ſanctus Tobias, ſcriptura docemur, cuius deuotionem nec captiuitas minuit, nec oculorum amiſſio, quo minus* DEVM *benediceret, perſuaſit: neque exhauſta ſubſtantia a via iuſtitiæ & veritatis auertit. Neceſſitas enim probat iuſtum. In egeſtate æquitatem ſeruare, vera & perfecta iuſtitia eſt. Vnde enim quorundam deuotio minuitur, inde augmentum facit laude dignus Tobias.* Et paulo poſt; *S. Tobiæ erectus ad* DEVM *animus, nec captiuitate fractus, nec inopia humiliatus.* Sunt verò in illa inſtructione, quæ aduerſus omnes fortunæ, dæmoniſq́ue impetus egregie hominem armare queant; duo conſideranda. Vnum quidem quod præteriit: alterum quod futurum eſt. In priori genere ſunt parentes, maioreſq́ue noſtri. à quorum virtute ac ſanctitate nos degenerare turpiſſimum eſt. *filij*, ait, *ſanctorum ſumus*: Abrahæ ſcilicet, Iſaac & Iacob. Quorum ad imitandum nobis propoſita eſſe debent præclariſſima, ſecundis aduerſiſq́ue temporibus, exempla. Similiter infra c. 8. v. 5. In poſteriori genere vita æterna eſt. Errant, qui ſola vitæ huius temporalia bona veteris teſtamenti hominib. propoſita exiſtimant. Canticorum 2. v. 3. Eccleſiæ veteris hæc in Thargum verba ſunt. *Verba legis* DEI *dulcia fuerunt gutturi meo: & præmia præceptorum eius ſeruantur mihi in ſæculo venturo. Vitam*, ait Tobias, *illam exſpectamus, quam* DEVS *daturus eſt*. quaſi iam è Nicæno illud ſymbolo recitaret. *Expecto reſurrectionem mortuorum, & vitam venturi ſæculi. Expectabant*, inquit, Apoſtolus Hebr. cap. 11. v. 10. *fundamenta habentem*

ciuitatem

ciuitatem, cuius artifex & conditor DEVS, ſeq; v.13. confitentur *peregrinos & hoſpites ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere.* Sed vide, quibus vitam illam daturum DEVM aſſerat. *His, qui fidem ſuam nunquam mutant ab eo.* Fides omnium, quæ ad ſempiternam felicitatem adeſſe oportet; fundamentum eſt. eaq; non habenda tantum, ſed & conſtantiſſimè perpetuò retinenda. ita vt cum morte vita potius millies, quam cum hæreſi perfidiaue vlla, fides commutanda ſit. Quam igitur vitam expectent, qui à Catholica fide ad noua ſeſe dogmata contulerunt? qui fidem pœnè ſæpius, quam veſtem hodie commutant? iam Catholici, poſtea Lutherani, non multò poſt Caluiniani, Trinitarij, Athei? Sed actum de his, & in Athanaſiano ſymbolo, & libro 1. contra Filidinum. Nos cum Tobia noſtro quaslibet rerum difficultates, aliorum etiam probra, contumelias, irriſiones, tanti, tamque beati præmij expectatione feramus, prout monet S. Paulus Hebreæ 11. S. Iacobus c. 5. & à bonorum virorum officio ne tantillum quidem vnquam recedamus. *filios nos* eſſe meminerimus *ſanctorum*, id eſt, Sanctorum Bonifaciorum, Kilianorum, Auguſtinorum, omniumque martyrum & Apoſtolorum. qui in ſanctiſſima nos Chriſti IESV Eccleſia genuerunt, nobiſque ampliſſimarum charitatis, patientiæ, modeſtiæ, ſobrietatis, virtutumque omnium hæreditatem reliquerunt. Plurimum vero duobus iſtis calamitoſis feliciſſimis vel hoc nomine debemus, quod de futuri ſæculi ſpe tam luculentum nobis ambo elogium dederint. De Tobia iam vidimus: de Iob verò, ita epiſtola 103. D. Hieronymus. *Reſurrectionem corporum ſic prophetat, vt nullus de ea vel manifeſtiùs vel cautiùs ſcripſerit. Scio,* inquit, *quod redemptor meus viuit, & in nouiſſimo die de terra ſurrecturus ſum. Et rurſum circumdabor pelle mea, & in carne mea videbo* DEVM *ſaluatorem meum: quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpectaturi ſunt, & non alius. Repoſita eſt hæc ſpes mea in ſinu meo.*

Videtur verò poſt cæcitatem rurſum ab aliquo apud Regem accuſatus, & bonis ſpoliatus, ſed vt habet Græcus & Hebræus, ab Achiacare altus, & ſuſtentatus. Achiachar verò, eam ob cauſam, videtur & ipſe calumniam paſſus, prout Græcè cap. vltimò dicitur, tumque Tobias vel relegatus eſſe, vel profugiſſe in Elymaidem, vt in Græco legimus. Si tamen prima, quæ in eo eſt, perſona, in tertiam emēdaretur, ἐπορεύθη, melius ſoli Achiacharo relegationem vel fugam iſtam tribueremus, idque ſignificat Hebraicus alter cap. vltimo. Nec videtur cauſa, cur è Niniue rurſum profectus ſit Tobias, nec tempus apparet, quando redierit, nec ratio, cur, ſi Gabelo, in Elymaide, tam vicinus fuiſſet, ad eum non ierit. Eſt autem Elymais Mediæ regio, quam Plinius lib. 6. cap. 26. & 27. duplicem oſtendit.

Quartum denique Tobiæ factum, eſt furti & alienæ rei deteſtatio verſ. 19. vbi, dum dicitur Tobiæ vxor textrinum opus feciſſe, duobus modis explicatur. Primo, ſecundum Hebræos, vt faciendos conduxerit pannos, & texendos, qui in tabernaculis extenduntur vt vela, cortinę, aliaque id genus. Secundo, vt ſeruierit aliis mulieribus, in earum domibus, & operibus cuiuſcumque generis ea eſſent opera ſecundum Græcos, Nam ἐν τοῖς γυναικείοις ἐριθεύεσθαι eſt non ſimpliciter ſeruire, ſed in rebus etiam vilibus & abiectis, prout ex Ariſtotelis Politicorum libro quinto colligitur. Atque iſto modo ſe Iobi vxor πλανωμένη, καὶ λάτρευ contemptè appellabat Iob. 2. quaſi, quæ huc illuc erraret, omnibuſq; ancillaretur. Dum verò Baduellus γυναικεῖον, locum eſſe ait, in quo mulieres verſantur; videtur ſignificare illud ἐν τοῖς γυναικείοις, accipiendum pro huiuſcemodi mulierum οἴκοις ſeu locis, cum tamen pro ἔργοις ſeu operibus accipiat potius Hebræus, in quo

ſic. *Et, in tempore iſto, Hanna vxor mea fecit opus mulieribus ſeu opus mulierum.* Sed opus hoc partim alienis in domib. feciſſe videtur. quia in textu noſtro eſt; *ibat ad opus*: partim domi ſuæ, quia in Græco eſt, eam *opus iam factum dominis miſiſſe.* ἀπέστελλε τοῖς κυρίοις. Iam quod in Græco ait Tobias ἠρυθρίων πρὸς αὐτὴν, id eſt, erubeſcebam ad ipſam, ſeu propter ipſam, putat quidam fortè legendum ἐρέπιζον πρὸς αὐτὴν, id eſt litigabam cum ea. Nam & in Hebræo eſt, *haunou mithcotetim iachad hal heſek haggedi.* id eſt; *fuimus vnà litigantes ſuper negocio hœdi*, ſiue *propter hœdum inter nos contendimus.* Ita enim Rabbi Camius in libro Radicum, & alij exponunt verbum iſtud pſalmo 94. *Quadraginta annis litigaui vel contendi*, vt dubitandum non videatur, quin aberrarit Munſterus, dum verba illa vertit. *Alias enim oneroſos nos pariter reddemus propter hœdum illum.* Et ſanè textus noſter litigium quoddam, datis & acceptis vltro citroque reſponſis, indicat. itemque D. Auguſtinus de verbis Domini ſerm. 18. ſecundum Matthæum c. 15. cum *accuſationem defenſionemq́;* inter eos fuiſſe ait. Eius verba poſtea citabuntur. Græca tamen illa vox retineri poteſt, vt, ab effectu, idem ipſum litigium ſignificetur. Rubent enim eorum, qui rixantur; vultus, ardentque oculi. vel certè, cum ſunt homines paulo vel grauiores, vel mitiores ac modeſtiores, erubeſcunt quidem, ſed eo rubore, quem verecundiæ colorem aiebat quidam. Duo verò hic quæruntur. Prius eſt; *Num eſſet ipſa Tobiæ vxor hœdum furata?* Videtur ita opinari D. Auguſtinus loco iam indicato, cum ait, ipſam de furto monitam, defendiſſe factum ſuum. & paulo poſt. *Quam cæca*, inquit, *erat, quæ furtum defendebat?* Sed ſanè ab hoc eam ſcelere abſoluit clarè, in textu Græco, Tobias. *Domini*, ait, quibus nimirum laborarat, *reddiderunt ei mercedem*, προσδόντες καὶ ἔριφον; id eſt; *vltra mercedem donantes & hœdum.* Explicat enim quid ipſa verè quidem dixiſſet; ſed ipſe antea dicenti fidem non adhibuiſſet: nunc verò ſcribens adhibeat. δῶρον δέδοταί μοι ἐπὶ τῷ μισθῷ. Eademque in Hebræo abſolutio eſt, non enim ipſa tantummodo dixit; *datus eſt mihi hœdus ſupra mercedem meam*; ſed ipſe etiam Tobias, cum librum iſtum ſcriberet, perfectiuſque veritatem totam indagaſſet; *factum eſt*, ait, *quodam die, & dederunt ipſi hœdum vnum in mercede ipſius.* id eſt, cum mercede, vel vltra mercedem. Male ſiquidem, in vtriuſque verbis, vertit ſemper Munſterus, *pro mercede.* Sunt enim diuerſæ propoſitiones Hebraicæ *beſicarah*, & *hal ſicari.* & licet alibi poſſent, *pro* aut *propter* ſignificare, non tamen hoc loco, vt aperit textus Græcus, & ipſa facti circumſtantia. Si enim pro mercede datum hœdum dixiſſet, cauſæ quid fuiſſet, cur ei Tobias non crederet? Laboraſſe norat: mercede dignam ſciebat: pecuniam nullam videbat: mercedem ſi quam aliam accepiſſet; occulere ipſa poterat. Quid mirum ergo vel incredibile fuiſſet, in mercedem hœdum datum? At gratis donatum, & in mercedis auctarium, quoddamque veluti corollarium, id vero apud exteros nouum, & inuſitatum videbatur. Atque hanc donationem innuunt etiam verba *dandi*, quibus tam Græcus quam Hebræus vtuntur, quibus in Latino reſpondet *accipere. Factum eſt, vt hœdum caprarum accipiens* ſcilicet dono; *detuliſſet domum.* Idemque in ſuo Tobia Perionius, *Cum textrino*, inquit, *opere, quotidie ea, quæ ad victum communem pertinebant, pararet, aliquando hœdum, præter mercedem, acceptum, intulit.* Sed, quæritur *ſecundò peccarítne Tobias, de vxore ſuſpicando, ipſi neganti non credendo, & cum ea altercando?* vti dictum eſt? Reſpondeo, Non peccaſſe. Potuit enim meritò ſuſpicari. Primò, quia domi vix vnum alterumue teruncium eſſe ſciebat, vnde hœdus emi non poterat: neque tantum lucratam vxorem, vt, cum neceſſariis aliis, hœdum emere poſſet; exiſtimabat denique, maleſuadam eſſe famem, &, quod ait Eccleſiaſticus cap. 27. *propter inopiam, multos deliquiſſe.*

Sciebat

Sciebat ipſam interdum paupertatis & miſeriæ impatientiorem, ita vt parum quandoque grauiter ac moderatè loqueretur & ageret. Erat ipſe Paterfamilias, cui, ne quid domi mali accideret; curæ eſſe debebat. Erat cæcus, vt minus oculis, quid fieret, perſpic eret.

Vxoris porro reſponſio verſu 22. ſimilis eſt ei, quam adhibuit Iobi vxor. Iob. 2. verſ. 9. *Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua. Benedic* DEO *& morere.* Sed quemadmodum Tobiæ noſtri vxor, pluribus, quam quæ exprimuntur; verbis vſa eſt; prout apertè monet verſus XXIII: ita longiores Iobi vxoris opprobrationes & conuitia fuiſſe, dubium non eſt. quemadmodum etiam 70. notarunt. Apud hos enim hæc illius oratio. *Quouſque perſeuerabis dicens: Ecce modicum adhuc tempus operior expectans ſalutis meæ ſpem. Ecce nunc tui memoria è terra euanuit, filij ſcilicet & filiæ, vteri mei partus & labores, quos cum doloribus fruſtra enixa ſum. Tu verò ipſe in vermium putredine ſedes, ſub dio pernoctans: & ego errabunda & famulabunda, locum ex loco, & domum ex domo circumeo, expectans quando ſol occaſurus ſit, vt requieſcam à laboribus & ærumnis, quæ me nunc detinent. ſed dic verbum in Dominum & morere.* Hanc è Græcis orationem cum verſione noſtra, quæ ex Hebræis expreſſa eſt; coniunxerunt aliquando quidam Latinorum libri, vt vberiorem explanationem, quandamque veluti paraphraſin haberent. Vnde parum conſideratè collegerunt nonnulli, verſionem noſtram mendoſam mutilamque eſſe. Qui enim Philippi Presbyteri commentarios in Iob edidit, Iohannes Sichardus, ante libri primi principium, è *vetuſtiſſimo*, vt ait, *libro Ioh. Dalburgi Epiſcopi VVormacienſis*, hæc affert. *Sæpè queſtus ſum ſcripturam ſacram, pluribus in locis, à vera interpretatione eſſe deprauatam, non Hieronymi, viri doctiſſimi & ſanctiſſimi culpa, ſed vitio librariorum.* Hic ego quidem, de quibuſdam exemplaribus, quæ per Tridentinum Concilium, Pontifices Maximos, doctiſſimoſque homines aſſiduè corriguntur; nihil repugno. ſed deprauationis perineptum, quod ſubiungit, exemplum eſſe contendo. *Mitto*, ait, *quæ nuper, in Badagienſi monaſterio, in veteri Biblia reperi verba vxoris Iob, in emendatis Biblijs noſtris deficientia. Dixit autem illi vxor ſua: Adhuc tu permanes in ſimplicitate tua? Vſquequo tu nunc ſuſtines, & dices: Ecce expecto paucum tempus, adhuc ſperans ſpem ſalutis? Ecce exterminata eſt, & periit memoria tua de terra. Filij tui, & filiæ tuæ, ventris mei gemitus & dolores, quos in vacuum portaui cum labore, tu autem ipſe ecce ſedes in putredine vermium pernoctans & vigilans ſub diuo, & ego vaga, & habitu ancillæ ambulans de loco in locum, & de domo in domum operis cauſa, expecto, quando ſol occidat, vt requieſcam à gemitibus meis, & laboribus, qui me nunc, temporibus his comprehenderunt. ſed dic aliquod verbum, benedic in domino & morere.* Clarè apparet vtramque hic verſionem copulatam, ſimulque aggeſtam & confuſim eſſe. Quod bene vtiliterque, vt verſioni verſio lucem afferat, ſæpè fit, ſed non idcirco vel curtatior textus vnus, vel redundantior alter eſt. Cæterum huiuſcemodi, quæ ad malè agendum maritos ſolicitant, vxores, vocat Diuus Auguſtinus *Euas* lib. 1. de Symbolo ad Catechumenos cap. 3. & in pſalmum 103. vbi de Iob plurima & pulcherrima. ſed è ſermone 18. in Matthæum antea citato ipſum iam audiamus. *Quanta*, inquit, *putatur infelicitas hominum, qui lucem iſtam corpoream non vident! Excæcatus eſt aliquis! continuo dicitur, Iratum* DEVM *habuit: aliquid mali commiſit. Hoc vxor Tobiæ dicebat viro. Clamabat ille propter hædum, ne de furto eſſet: nolebat ſonum furti audire in domo ſua. Illa defendens factum ſuum, opprobrio percutiebat maritum: & cum ille diceret, Reddite, ſi de furto eſt: illa reſpondebat inſultans, vbi ſunt iuſtitiæ tuæ? Quam cæca erat, quæ furtum defendebat! & quam lucem videbat, qui furtum reddi imperabat! Illa erat foris*

in luce ſolis, ille erat intus in luce iuſtitiæ. Quis eorum erat in luce meliore? Patet quidem reſpondet tamen lib. 2. de Anima c. 2. ipſe, & libro ad ſororem S. Alcimus;

Tobias melius cæcato in corpore cernens.

At libro de mortalitate S. Cyprianus cum ſancti IOB virtutem deprædicaſſet; ſubiunxit. *Et Tobias poſt opera magnifica, poſt miſericordiæ ſuæ multa & glorioſa præconia, cæcitatem luminum paſſus, timens & benedicens, in aduerſis,* DEVM, *per ipſam corporis ſui cladem, creuit ad laudem, quem & ipſum vxor ſua deprauare tentauit dicens: Vbi ſunt iuſtitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem* DEI *ſtabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam paſſionis fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ, in dolore non ceſſit, ſed magis* DEVM *patientia maiore promeruit; quem poſtmodum Raphaël angelus collaudat.* Notetur hîc, quam abſtinendum ſit à bonis male partis, furto, vſura, ſimonia, fraude quacunque alia, cum S. Tobiam, quod furtiuum putabat, à ſuis non modo retineri, ſed ne contingi quidem voluiſſe videamus. In ſumma rerum inopia & fame, oblatum diuinitus panem, *timens ne fortè alienus eſſet, & culpam, velut ex pietate, perpetraret*; ſuis apponere mercenariis formidabat ſanctus Sanctulus, apud D. Gregorium Dialogorum lib. 3. c. 37. & videri poſſet lib. 5. c. 38. Cæſarius. Admodum vero flebiliter D. Auguſtinus lib. 2. confeſſionum c. 4. & 6. deplorat pyrorum quorundam furtum à ſe adoleſcente ſemel admiſſum. Notetur inſuper quæ, ſuis in miniſteriis & operibus, ſeruorum, mercenariorumque ſedulitas eſſe debeat. Hæc ſane Tobiæ vxor, licet, in iſta rerum aſperitate minus patiens, minuſque erga maritum modeſta eſſet; in iis tamen, quos aliis præſtabat; laboribus, ita ſedula erat, vt eorum ſibi beneuolentiam demereretur, & ab iis, vltra pactam mercedem, plus impetraret. E contrario vero, hi, quibus eadem vxor operam locabat; domini, monent, quo in ſeruos & mercenarios animo eſſe nos oporteat. vt iis videlicet non ea tantum, quæ debentur: ſed cum nauos fideleſque ſentimus; plus etiam reddamus. *Mercenarius*, inquit lib. 3. de beneficiis c. 22. Seneca, *beneficium dat, vbi plus præſtat, quam quod operis locauit.* Et lib. 6. c. 17. *Sordidiſſimorum quoque artificiorum inſtitoribus, ſupra conſtitutum, aliquid adiicimus, ſi nobis opera illorum enixior viſa eſt, & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti corollarium aſpergimus.* Notetur etiam bonis bene agentibus conuitia interdum, etiam ab infimis, ferenda. quemadmodum, ad Tobiæ exemplum, S. Annoni eueniſſe, memorat libro tertio, hiſtoriæ ipſius author. Illuſtriſſimum verò, & Tobiæ, Ioboque conſimillimum eſt, quod ab hæreticis, pro Catholica fide, olim pertuliſſe ſanctum Saturum narrat, ſub libri primi de perſecutione Vandalica extremum, Victor Vticenſis. Cum enim eſſet Ariani Regis domus procurator, & vt Catholicã fidem deſereret, inuitaretur, conſtantiſſimè recuſauit. *Promittuntur honores* (libet enim iam rem totam ipſius Victoris verbis recenſere) *& diuitiæ multæ, ſi faceret: præparantur ſupplicia dira, ſi nollet. Hac optione propoſita vt, ſi regalibus iuſſis non obediret, primò facta diſcuſſione, & ante amiſſa domo vel ſubſtantia, diſtractis omnibus mancipiis ac filiis, vxor eius, ipſo præſente, Camelario in coniugium traderetur. Quod ille plenus* DEO, *magis vt velociter proueniſſet, impios prouocabat. Ob quam cauſam vxor eius inducias viſa eſt, ab his qui exequebantur, neſciente marito, petiſſe. Accedit ad maritum alia Eua, conſilio magiſtrata ſerpentis. Sed ille Adam non fuit, qui illecebroſa vetitæ arboris poma contingeret, quia non indigens, ſed ſaturus vocabatur, ſaturatus ab vbertate domus* DEI, *& torrente deliciarum eius potatus. Aduenit mulier ad locum, vbi maritus ſingularis orabat, conſciſſis veſtibus, crineq; ſoluto ſecum comitantibus filiis, vnamq; infantulam, quæ tunc lactabatur; manibus geſtans, quæ neſcientis proiicitur ad pedes mariti. Etiam ipſa ſuis genua complectitur vlnis, ſibilans vociferatione draconis: Miſerere mei, dulciſſime, ſimul & tui, miſerere communibus liberis, quos conſpicis ipſe. Non ſubiaceãt*

condi-

conditioni ſeruili, quos claros proſapia reddidit generis noſtri. Non ſubijciar ego indigno & turpi coniugio, viuente marito, quæ mihi ſemper inter coæuas plaudebam de Saturo meo. Cognoſcit Deus quia inuitus facturus es hoc, quod fortè voluntariè aliquanti fecerunt. Cui ille, Iob ſancti voce, reſpondit: Tanquam vna ex inſipientibus mulieribus loqueris. Formidarem mulier, ſi ſola eſſet huius vitæ amara dulcedo, artificio coniunx diaboli miniſtraris. Si diligeres maritum, nunquam ad ſecundam mortem attraheres proprium virum. Diſtrahant filios, ſeparent vxorem, auferant ſubſtantiam, mei domini, ego, ſecurus de promiſſis, verba tenebo: Si quis non dimiſerit vxorem, filios, agros, aut domum, meus non poterit eſſe diſcipulus. Quid vltra? diſcedente muliere cum filiis refutata, confortatur Saturus, ad coronam diſcutitur, expoliatur, pœnis conteritur, mendicus dimittitur.

CAPVT III.

TVnc Tobias ingemuit, & cœpit orare cum lacrymis, dicens.
2 Iuſtus es Domine, & omnia iudicia tua iuſta ſunt, & omnes viæ tuæ, miſericordia, & veritas, & iudicium.
3 Et nunc Domine memor eſto mei, & ne vindictam ſumas de peccatis meis, neq; reminiſcaris delicta mea vel parentum meorum.
Deu.28. 13. *4 Quoniam non obediuimus præceptis tuis, ideo traditi ſumus in direptionem, & captiuitatem, & mortem, & in fabulam, & in improperium omnib. nationibus, in quibus diſperſiſti nos.*
5 Et nunc Domine magna iudicia tua, quia non egimus ſecundum præcepta tua, & non ambulauimus ſynceriter coram te.
6 Et nunc Domine ſecundum voluntatem tuam fac mecum, & præcipe in pace recipi ſpiritum meum: Expedit enim mihi mori magis quam viuere.
7 Eadem itaq; die contigit vt Sara filia Raguelis in Rages ciuitate Medorum, & ipſa audiret improperium ab vna ex ancillis patris ſui:
8 Quoniam tradita fuerat ſeptem viris, & dæmonium nomine Aſmodæus occiderat eos, mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam.
9 Ergo cùm pro culpa ſua increparet puellam, reſpondit ei, dicens: Amplius ex te non videamus filium, aut filiam ſuper terram, interfectrix virorum tuorum.
10 Numquid & occidere me vis, ſicut iam occidiſti ſeptem viros? Ad hanc vocem perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ: & tribus diebus, & tribus noctibus non manducauit, neq; bibit:
11 Sed in oratione perſiſtens, cum lacrymis deprecabatur Deum, vt ab iſto improperio liberaret eam.
12 Factum eſt autem die tertia, dũ compleret orationem, benedicens Dominum, dixit:
13 Benedictũ eſt nomen tuum Deus patrum noſtrorum: qui cum iratus fueris, miſericordiam facies, et

In tempore tribulationis peccata dimittis his, qui inuocant te.

14 *Ad te Domine faciem meam cõuerto, ad te oculos meos dirigo.*

15 *Peto Domine, vt de vinculo improperij huius abſoluas me, aut certè deſuper terram eripias me.*

16 *Tu ſcis Domine, quia numquam concupiui virum, & mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia.*

17 *Numquam cum ludentibus miſcui me: neque cum his, qui in leuitate ambulant, participem me præbui.*

18 *Virum autem cum timore tuo, non cum libidine mea conſenſi ſuſcipere.*

19 *Et, aut ego indigna fui illis, aut illi forſitan me non fuerunt digni: quia forſitan viro alij conſeruaſti me.*

20 *Non eſt enim in hominis poteſtate conſilium tuum.*

21 *Hoc autẽ pro certo habet omnis, qui te colit, quod vita eius, ſi in probatione fuerit, coronabitur: ſi autẽ in tribulatione fuerit, liberabitur: & ſi in correptione fuerit, ad miſericordiam tuam venire licebit.*

22 *Non enim delectaris in perditionibus noſtris: quia poſt tempeſtatem, tranquillum facis: & poſt lacrymationem, & fletum, exultationem infundis.*

23 *Sit nomen tuum Deus Iſrael benedictum in ſæcula.*

24 *In illo tempore exaudita ſunt preces amborum in conſpectu gloriæ ſummi Dei.*

25 *Et miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorũ vno tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ.*

COMMENTARIVS.

DVæ capite iſto precationes, earumq́ue effecta traduntur. *Precatio prior*, eſt ipſius Tobię, quę in Latino & Gręco facta dicitur *cum gemitu & lachrymis*; in Hebraico; *cum ſuſcepto dolore magno, & quadam etiam corporis ægritudine.* Continet porro *primo*, Prefatiunculam de admirabili diuinę miſericordię, veritatis atque iuſtitię coniunctione in operibus omnibus. Vię Domini dupliciter dicuntur. Primo eę, quas ipſe nos ambulare vult: deinde eę, quas ipſe ambulat. Priores illę ſunt ſanctiſſima eius pręcepta, monita & conſilia, quorum obſeruatione ad extremum peruenire bonum poſſumus. *Cuſtodiui*, ait Pſal. 17. Propheta, *vias Domini, nec impiè geſſi à Deo meo.* & Pſal. 36. *Exſpecta Dominum & cuſtodi viam eius, & exaltabit te.* Poſteriores ſunt ipſamet opera, quibus abſq; vllo motu, ad ſibi propoſitum finem, ſui videlicet nominis gloriam, adeoq; ſeipſum, Prouerb. 16. v. 4. tendit Dominus. vel ſunt modi, quibus res ipſas, eundem in finem, efficit. Priores ſunt *miſericordia. veritas & iudicium.* quia vult Deus omnibus in actionibus noſtris *miſericordiam* quandam ineſſe, vt vel aliis ſubueniamus, vel certe nobis ipſis: *veritatem*, vt conuenienter naturę ac rationi, conuenienter etiam fini noſtro, & ſi quid vlli dixerimus; dictis ipſis conuenienter agamus: *iudicium*, vt cuilibet, quod ſuum eſt, DEO, proximo, nobis ipſis tribuamus; prudenterq́;

viua-

viuamus. Poſteriores ſunt item *miſericordia.* quia ſemper ad intelligentis creaturę commodum & vtilitatem, agit Dominus. Sunt *veritas.* quia numquam à ſeipſo, qui ſumma veritas eſt; diſſidet; ſuis in promiſſis conſtantiſſimus ſemper & certiſſimus eſt. Sunt *iudicium.* quia vnicuique ſemper quod vllo modo debitum; rependit. In ęternis etiam inferendis ſuppliciis *miſericordia* eſt, dum eorum, qui puniuntur; aſpectu, alios ad felicitatem adducit; & eos ipſos, qui cruciantur; minoribus quam poſſet; cruciatibus afficit: eoſdemq; eorum ipſorũ cruciatuum metu, ab omnibus cruciatibus eripere voluit. Similia verò ſunt illa Pſal. 24. *Vniuerſæ viæ Domini miſericordia & veritas.* Pſal. 118. *Prope es tu Domine, & omnes viæ tuæ veritas.* Ruſumque *Iuſtus es Domine, & rectum iudicium tuum.* ſeu, vt 70. verterunt; *& recta iudicia tua.* Quod eo moneo, vt videamus vnde S. Ephrem Tomo 2. Paręneſi 39. verba illa citarit, cum ait. *Tunc nos valde ingemiſcentes, fletu exclamabimus amaro, dicentes, Iuſtus es Domine, & iudicia tua recta.* Non enim, quemadmodum qui magno cum fructu, Patrem illum interpretatus eſt, exiſtimauit; hunc Tobię locum affert ſanctus Ephrem: ſed Dauidis verba, licet ambobus eadem ſententia ſit. Quam etiam ob cauſam, recte huc S. Hilarij in eadem Pſalmi 118. accerſi monitiuncula hęc poteſt. *Indefeſſa & perſeueranti fide neceſſarium eſt, vt immobilis in nobis & inconcuſſa confeſſio ſit, ne vel aliqua temporum iniuria, aut perſecutionum dolore commoti, deuotionis ſtudium relaxemus, ſed quando morbi vexabunt, paſſiones & cruciatus corporum deſæuient, damna deſatigabunt, luctus & orbitates affligent, ſemper vtemur hac qua nunc Propheta vſus eſt voce, dicens:* IVSTVS ES DOMINE, ET RECTVM IVDICIVM TVVM. Sed, hic, in Gręco *Dei opera omnia*, dicit Tobias ἐλεημοσύνας, id eſt, miſericordias. & pro *iudicio* addit, *Iudicium verum & iuſtum iudicas in æternum.* Continet *deinde* petitionem verſ. 3. cum peccatorum demiſſa confeſſione tam eorum, quæ ipſi, quàm quæ maiores admiſiſſent. Atq; hinc ſumptum, quod ante Pſalmos pœnitentiales Eccleſia vſurpat. *Ne reminiſcaris Domine delicta noſtra, vel parentum noſtrorum* & cętera. Putandum tamen non eſt, pro mortuis orationem hic eſſe. ſed tantum petitur, ne maiorum, etiamſi vita iam defunctorum, ſcelera viuis poſteris officiant, in iisq; vindicentur. Ita enim expreſſe textus Gręcus. *Ne me punias ob peccata mea, & ob ignorantias meas patrumq; meorum, quas ipſi coram te peccarunt.* Itidem & in Hebręo eſt. Quomodo verò in liberos, ob parentum culpas, quandoque animaduertatur, dictum eſt, Exodi 20. & Deuteronom. 5. idque pręter Theologos, diſputarunt etiam Couarruuias libr. 2. Var. reſolut. cap. 8. Lipſius lib. 2. de Conſtantia cap. 16. Plutarchus lib. de iis, qui tardè à numine corripiuntur.

Altera precatio eſt Sarę, quę *in Rhages* fuiſſe dicitur. Sed Medina lib. de recta fide cap. 14. & alij, legendum exiſtimant, *in Ecbatanis.* primo, quia cap. 9. ver. 3. alia vrbs erat, in qua Raguel iſte habitabat, alia, in qua Gabelus. huius vero Gabeli vrbs cap. primo. c. 4. & 5. dicitur *Rhages Medorum.* Ipſius ergo Raguelis vrbs Rhages eſſe non poteſt. Secundo, quia Hebręi textus, & Gręci omnes hoc loco legunt, *in Ecbatanis.* Et ſanè ſunt hoc loco Ecbatana intelligenda. nihilominus tamen legi poteſt *Rhages*, quod Ecbatana, etiam *Rhaga* vocentur in Gręcis omnibus cap. 6. ver. 9. Et in Hebręorum altero *Rhigou aut Rhaigau*, vbi in altero rurſum Ecbatana; eodem c. 6. legimus. vt ſatis appareat, Rhagę aut Rhagarum nomen Ecbatanis etiam tribui. Atque id confirmatur ex prophanis etiam ſcriptoribus. Cum enim iſti ſcribant, ſolitum Perſarũ Regem Ecbatanis ęſtatem tranſigere Xenophon lib. 8. Cyrop. lib. 5. ἀναβάσεως, Ælianus. lib. 3. de animalibus cap. 13. Curtius libr. 5. Strabo lib. 15. hoc ipſum refert Athenęus lib. 11. ἐν ῥάγαις, cum tamen libr. 12. aperte etiam dixerit ἐν Ἐκβατάνοις. Accedit, quod facilè id fieri potuerit, cum Rha-

gis vi-

gis vicina eſſet Ecbatana, vt ait lib.19. Diodorus. Et Sephanus tradit, Ecbatana eſſe magnam Mediæ partem: facitque Aſiæ tabula 5. Rhagianam, Mediæ regionem Ptolemæus. Vocantur à Stephano Agbatona, ab Othone Friſing. lib. 7. hani, hodie Achatana Esbahan, vt in Synonymis monet Ortelius: à Pirkamero in caput 2. lib. 6. Geog. Ptolemæi, Europus. De huius vrbis magnitudine Iudith. 1. vbi, & eorum minuetur opinio, qui Taurisium autumant. Fuerunt & Ecbatana in Syria de quibus lib. 5. capit. 29. Plinius, Ioſephus in vita, Herodotus libro tertio. Vide Bellarminum lib. primo de verbo capite vndecimo.

In precatione verò Saræ conſideranda quinq;, eius ſcilicet *cauſa, locus, modus, tempus, & precatio ipſa. Cauſa* fuit mœror, qui Græcè *ad ſuſpendium vſq;* magnus fuiſſe dicitur, de quo poſtea. Mœroris cauſa fuit, ab ancilla, contumelia, contumeliæ vero, eiuſdem ancillæ ira, iræ, adhibita reprehenſio, &, vt ipſa irata in Græco & Hebraico exaggerat; verberatio. Quemadmodum enim, apud S. Auguſtinum lib. 9. Confeſſionum cap. 8. ancilla irata, per conuitium, matrem illius meribibulam vocauerat: ita hæc Saram conuitiis affecit. Et conuitiorum iſtorum materia triplex fuit. Prima, Imprecatio ſterilitatis verſu 9. Secunda, Deprauatio nominis Hebraicè. Aiebat enim ipſam eſſe non *Saram*, id eſt, principem, ſed *Tſaram*, id eſt, afflictam & miſeram. Tertia, obiectio falſi criminis verſ. 8. cuius occaſio ex hiſtoria vera quidem illa, ſed falsè ac indignè interpretata, trahebatur. Illam enim viros ſeptem interfeciſſe, procax obiectabat ancillula. cum eos non ipſa, ſed Aſmodæus interfeciſſet. Hic verò, in Latino textu præcisè vocatur *dæmonium*; in Græco coniunctè, *malum dæmonium τὸ πονηρὸν δαιμόνιον*: in Hebræo *melech haſſchedim*. Sed hæc, & quę his connexa ſunt alia, quæſtiunculis explicanda.

I. QVÆSTIVNCVLA.

Cur Dæmonium, & non Dæmon, vocetur Aſmodæus?

DÆmonas quaſi δαήμονας, id eſt, ſcientes appellatos putat in Cratylo Plato, & approbant non Martianus modo, & in Timæum Chalcidius, ſed Lactantius etiam lib. 2. Diuin. Inſtitut. cap. 14. & D. Auguſtinus lib. 9. Ciuit. c. 20. Euſebius verò mauult à δειμαίνειν, id eſt terrere ac pauefacere nuncupatos. Alii ἀπὸ τοῦ δαίζεσθαι, quaſi eſſent hominum διαιτητὰς καὶ διοικητὰς, id eſt gubernatores. Eugubinus porro l. 8. de Philoſophia c. 19. ab Hebræo nomine Sdaim, id eſt euerſores & vaſtatores dictos potius arbitratur. Cum enim ab Hebræis in Græciam nomina quam plurima fluxerint, & Latini Græciq; vetuſti diphtongos pronunciarent, videtur, vnius litteræ detritu, ex Sdaim Daimon factus. Horum verius quidnam ſit, etſi quædam perſpicuè inania; mea iam nihil intereſt. Sed cum δαιμόνιον diminutionis formam habeat, vt monuit in Apologia cap. 32. Tertullianus, ſitque veluti κοράσιον, πολίχνιον, χιτώνιον, id eſt, puellula, ciuitatula, tunicella, de quibus Iſaiæ 26. D. Hieronymus; num paruus minutusque Dæmon Aſmodæus erat? num inquam rudior & imperitior? num minus vel terribilis vel gubernans? num ad euertendum & vaſtandum lentior aut lenior? Certè, in furiali illa inferorum gente, regnum quoddam obtinet Aſmodæus, vt infra magis patebit, vt per diminutionem, *Dæmonium* dici non debeat, niſi forte ad alium, ipſo adhuc maiorem compararetur. Ideoq; illud

illud potius dicendum, eſſe diminutiuorum non pauca, quæ ſignificationem nihil diminuant, ſed, plenorum nominum inſtar, vſurpentur, vti flagellum, ſcutella, curriculum. Atque hoc iſta in voce ita certum, vt cum *dæmonas* fortè ſepties ſcriptura nominet, *dæmonia*, pro iiſdem, plus ſeptuagies conſtituat. idemq́ue faciat Plutarchus libro de iis, qui ſero puniuntur, in Galba, & alibi, Demoſthenes, Iſocrates, Ariſtoteles libro 5. Metaph. c. 8. & lib. de inſomniis.

II. QVÆSTIVNCVLA.

Malum dæmonium, idem Aſmodæus cur vocatus?

APud Ethnicos habebantur dæmonum quidam boni. vti apud Pſellum docet Chalcidius, Plotinus, & Porphyrius libro de reſponſis philoſophorum. Quin verò, dæmonis nomine, DEVM inſigniebant, non quemcunque tantum minutum & patellarium, vt Homerus, Orpheus, Euripides, ſed ſummum etiam, vt Plato, qui & ipſe, quemadmodum Ariſtoteles, δαιμόνιος quaſi diuinus, à Plutarcho lib. de liberorum educatione dictus eſt: Homerus verò à Dionyſio δαιμονιώτατος, prout notauit lib. 2. cap. 2. Rhodiginus. Et hinc ſæpè apud ſcriptores ἀγαθὸς δαίμων, cuius à cœna calicem inferri ſolitum, refert Athenæus, & è contrario κακοδαίμων. Vt à bonis ergo dæmonibus diſtinguatur Aſmodæus, poſſet quiſpiam eum opinari, à Græco textu non ſimpliciter *dæmonium*, ſed *malum* appellatum, quemadmodum à nocturnis & loquacibus *meridianum*, Pſal. 90. *& mutum*, Matth. 9. diſtinguitur. Attamē falſa hæc cauſa eſt. Licet enim, vt ait libro de Gigantibus Philo, & apud D. Auguſtinum lib. 9. Ciuitatis, cap. 19. Labeo; quos *Angelos bonos* dicimus, eos Ethnici *bonos dæmonas* dixerint, idq́ue Platonica illa à rerum peritia & cognitione ducta originatio concedat; nunquam tamen vllos ſcriptura diuina, quæ bonos tam crebro angelos indicauit; bonos vllos dæmonas nuncupauit. Infame ſemper & tetrum dæmonis, dæmoniiq́ue nomen in illa, & exinde apud nos, imo, apud poſteriores etiam Gentiles, habetur. adeo vt quem Plutarchus & alij *dæmonium Socratis* dixerant, cum de eo Platonicus Apuleius librum ſcriberet, vſitatam inſcriptionem erubuerit, & *de deo Socratis*, illum prænotarit, quemadmodum ait lib. 8. Ciuit. cap. 14. D. Auguſtinus: *Ita enim per ſanam*, inquit, *doctrinam, quæ humanis rebus illuxit; omnes, vel pœnè omnes, dæmonum nomen exhorrent, vt quiſquis ante diſputationem Apuleij, qua dæmonum dignitas commendatur, titulum libri, de Dæmone Socratis, legeret, nequaquam illum hominem ſanum fuiſſe ſentiret.* Idemq́ue libro ſequenti c. 19. *Nos*, ait. *ſicut ſcriptura loquitur, ſecundum quam Chriſtiani ſumus, angelos quidem partim bonos, partim malos, nunquam vero bonos dæmones legimus. Sed vbicunque illarum litterarum hoc nomen poſitum reperitur, ſiue dæmones, ſiue dæmonia dicantur, non niſi maligni ſignificantur ſpiritus. Et hanc loquendi conſuetudinem in tantum populi vſquequaque ſecuti ſunt, vt eorum etiam qui pagani appellantur, & deos multos ac dæmones colendos eſſe contendunt, nullus fere ſit tam literatus & doctus, qui audeat in laude vel ſeruo ſuo dicere, Dæmonem habes: ſed cuilibet hoc dicere voluerit, non ſe aliter accipi, quam maledicere voluiſſe, dubitare nen poſſit.* Addo verò etiam, à vetuſtioribus nōnullis, idem vocabulum, nudè ſine vllius epitheti adiunctione, ita quandoque ſumptum, vt eoſdem, quos, dum illud audimus, iam intelligimus, ſignificarint. Nam vt alia, quæ libro de philoſophia octauo cap. 35. collegit Eugubinus, prætereuntem, libro de his, qui ſero à Deo puniuntur; Plutarchus, impios, cum è vita exceſ-

ſerint; docet ad ſupplicium *tradi dæmonibus*. & in Galba, Centurionem inducit, qui milites grauiſſimè obiurget, quod ad Imperatoris proditionem toties, abſque conſilio & ratione vlla, abſque vllo meliorum delectu, ſed *ſolo dæmonis alicuius impulſu*, ferantur. δαίμονος, inquit, τινὸς ἐκ προδοσίας εἰς προδοσίαν ἐλαύνοντος. Non ergo diſcriminandi à bonis Aſmodæi cauſa, *dæmonium malum* Grǽcè vocatum eſt, ſicuti neque Actorum 19. in Latino textu, dæmonium peſſimum, licet in Græco, quia eſt, τὸ πνεῦμα τὸ πονηρὸν, diſcriminatio concedi poſſit. Spiritus enim agnoſcit ſcriptura bonos & malos. Vnde & eandem ob cauſam legimus ad Epheſ. 6.v.12. τὰ πνευματικὰ τῆς πονηρείας, id eſt, ſpiritualia nequitiæ. Cauſa igitur epitheti huius vera eſt, quòd quæ in ſimplici vocis alicuius notione latent, ea, alius alicuius nominis adiunctione, luculentius expromantur & pateſiant, quemadmodum DEVS O.M. dicitur, *ſol ſplendidus*. *Tyrannus crudelis, impura meretrix*. & tamen DEVM, ſolem, Tyrannum & meretricem tantummodo ſi dicamus, illa etiam quæ reticentur, inuoluimus omnia. Quare in Latino quidem hic, & in ipſo etiam Græco infra cap. 6. dæmonium ſimpliciter: in Græco hic dæmonium nequam & improbum dicitur.

III. QVÆSTIVNCVLA.

Quænam Aſmodæi eiuſdem malitia?

DÆmonum omnium duplex malitia eſt. Vna culpæ dicitur: pœnæ altera. Πονηρεία enim, vnde ipſi ſemper in ſcripturis πονηροὶ; vel vitioſitatem & nequitiam importat, vel quemcunque cruciatum & ærumnam. Vtraque verò vel in dæmonibus ipſis eſt, vel ab ipſis. Sunt enim ipſi vitioſiſſimi, ſceleribuſq; maximis & plurimis contaminatiſſimi: & vt nos homines iiſdem contaminent, adlaborant enixiſſimè. Rurſumque miſeriis & ſuppliciis exquiſitiſſimis & numeroſiſſimis aſſiduè diſcruciantur & mactantur. noſque mortales vt quàm miſerrimos ærumnoſiſſimoſque faciant, vnicè auent, ſataguntque plurimum. Et ſunt quidem è diuinis litteris omnia hæc & certa & perſpicua: ſed eorum improbitas & maleficentia tanto teſtatior vt ſit, ipſos, vt D. Auguſtini lib. 9. Ciuit. c. 19. verbo vtar; *dæmonicolas* idem ſuperioribus iam quæſtiunculis teſtatos meminerimus. Qui Triſmegiſtus dictus fuit Mercurius, libro, quod in ſolo DEO bonitas; *dæmonas*, ait, *in hominum animis ſerere*, τῆς ἰδίας ἐνεργείας τὸ σπέρμα, ſemen inquam, propriæ ſuæ vis & actionis. Sed quod illud? pergit enumerare μοιχείας, φόνους, πατρολῳίας, ἱεροσυλίας, ἀσεβείας, ἀγχόνας, κατὰ κρημνῶν καταφορὰς, καὶ ἄλλα πάντα, ὅσα δαιμόνων ἔργα, id eſt, adulteria, cædes, parricidia, ſacrilegia, impietates, ſtrangulationes, per præcipitia deiectiones, & mala alia omnia, quæ *dæmonum*, inquit, *opera ſunt*. Et apud Pſellum Chaldęus eoſdem vocat *terreſtres feras*, Triſmegiſti diſcipulus Aſclepius ἀγγέλους πονηροὺς, Empedocles *deteſtabiles*,

——— quos in Pontum deiecerit æther,
Pontus at in terram pellit, ſed terra remittit
Ad ſolem rapidum, iis vbi ſit conuerſio cœli
Ex alioq; alius ſugat, execrantur & omnes.

Atque hinc eorundem Gentilium furię, Atę, Alaſtores, & κόβαλοι, id eſt, ſicarij & prędones, de quibus lib. 2. cap. 7. Rhodiginus. & idcirco cenſent nonnulli noſtra in precatione illud poſitum; *Libera nos à malo*: ἀπὸ τοῦ πονηροῦ. Tota vero hæc malitia fuit Aſmodæo,

dæo, cum aliis inferorum monſtris, communis, ſed erat alia quædam ei propria & ſingularis, qua inſignis veluti latro aliis præſtabat. de qua in eius nomine infrà. Hanc enim monſtrat Græcus, dum non quomodo *δαιμόνιον πονηρὸν* nuncupat, ſed cum intenſiuo & exaggerante articulo *τὸ πονηρόν*. prout etiam noſter intellexit Interpres, dum Act.19. cum ſuperlatione *dæmonium peſſimum* vertebat & S.Proſper, dum libro de promiſſ.par.2.c.39. *Aſmodæum dæmonum nequiſſimum* appellabat.

IV. QVÆSTIVNCVLA.

Melech haſchedim cur appellatus?

APud Hebræos Rex, *melech*, dæmonia omnia *ſchedim* appellantur Deuteronomij c.32.v.17.Pſal.105.v.37. Vnde &, pro ſingulari ſuo ſcilicet in Chriſtianos amore, ſolent, vt ab Antonio Margarita olim Iudæo memoriæ proditum eſt; Iudæi Germani venienti ad eos Chriſtiano, per ſalutationis & officij ſpeciem dicere: Sched willkom/ pro Seidt willkom. Significat porro Sched prædonem & vaſtatorem. Nam Schadad eſt euertere, prædari & vaſtare. Iſaiæ cap.16.21.22.33. Ierem.12.& 49. Ezech.32. Pſal.16. Et merito idipſum dæmonibus nomen inditum. Quid enim agunt aliud, quam vt domini hæreditatem deprædentur, ſacroſanctam Eccleſiam peruaſtent, ſempiternum animis noſtris exitium afferant? Latrones ſunt, in quos incidunt, qui Hieroſolymis hierichuntem proficiſcuntur Lucæ 10. qui ſolitarios incautoſque mundi huius viatores omnibus, quas Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, cęteraque myſteria dederant; opibus diſpoliant: iiſdemque flagitiorum ſcelerumq; variorum grauiſſimas plagas infligunt. Homicidæ ſunt ab initio Iohan. 8. & bonorum, quæ diuinitus nobis data; depeculatores & vaſtatores funeſtiſſimi. vt per eos, & ab iis omnia gratię diuinæ, charitatis, fidei, iuſtitiæ, ſobrietatis, caſtimoniæ, cœleſtis demum hæreditatis detrimenta, quæ illorum nomini conuenienter Schaden vocantur; importari dubitandum non ſit. *Si quod*, ait apud S. Athanaſium S. Antonius, *dæmones in pectoribus, malæ mentis & pauoris ſemen inuenerint, quaſi latrones, qui deſerta obtinent loca, cœptos cumulant timores, & crudeliter imminentes infelicem puniunt animam.* Tam præclaræ ergo gentis Aſmodæus Rex eſt. ipſe ſcilicet latro, prædoque immaniſſimus. Quemadmodum enim quadrupedum animantium Rex, animans quadrupes eſt, auium auis, hominum homo: ita & atrociſſimorum teterrimorumque prædonum Rex, quis niſi atrociſſimus, teterrimuſque prædo? *Rex* verò dicitur, quia inter Dæmonas ordo eſt, vt alij præſint, ſubſint alij. Matth.9.& 12. Mar.3. Lucæ 11. *princeps dæmoniorum* tam à Phariſæis, quàm à Domino commemoratur, & quin ſit, nihil diſputatur. Matth. 25. *Ignis æternus paratus eſt Diabolo & Angelis eius.* Apocalyp.12. *Draco pugnabat, & Angeli eius.* Probat hanc rem D. Thomas 1.par.quæſt.109. artic.2. ex ipſorum natura, qua ſunt aliis alij præſtantiores, ideoque & quorundam actiones aliorum actionibus præſident, cum hæ naturam ſequantur. Itemque Auguſtinus Niphus lib. 3. de dæmonibus, cap. 17. *Quemadmodum*, ait, *in corporibus cœleſtibus eſt ordo, qui determinatur per eorum operationes, ſic & in dæmonibus. Et hoc dictat ratio naturalis. Omnis enim multitudo dictat ordinem, & maximè in perpetuis ſubſtantiis. Ergo ratio naturalis dictitauit quendam Dæmonem eſſe altioris gradus, quemadmodum Leo eſt altioris perfectionis formica, & Simia altioris operationis quam Leo: & Pygmæus quam Simia.* Quia tamen naturarum inter Angelos diuerſitas non omnibus probatur: &

quia, cum ab hominibus non differant homines natura, principatum tamen quendam obtinent, & vero quia, vt eidem D. Thomæ videri ait Molina; dæmonum, poſt iudicij diem vltimum, natura manebit, neque tamen principatus manebit, cur à fine, quem propoſitum dæmones habent; eorum Reſpublica, ordo, & principatus non arceſſatur? Quemadmodum enim homines, vt vitam honeſtius, meliùs, commodiuſq; agant, Magiſtratuum ſibiipſis imperia & leges præſtituunt: ita & hominum hoſtes dæmonia, illis vt oportunius, grauius, infeſtiuſq; noceant, principes Regeſque nonnullos accipiunt. quorum vis & authoritas omnis concidet, dum impediendæ ſalutis humanæ ſpes omnis conciderit. Sic enim *omnem principatum & poteſtatem & virtutem euacuaturus Chriſtus Dominus*, 1.Cor.15. traditur, non à gloſſa tantum, quam ibidem laudat Molina, ſed à Sereno etiam apud Caſſianum collatione 8. cap.14. Quæcunq; verò dæmoniacorum ducum & principum cauſa ſtatuatur, eos tamen eſſe, dum ſcripturam, Patrumque omnium conſenſum perſpicimus; inficiari quis poſſit? Suggerit & huic rei firmandæ argumentum aliud, paulò ante nominatus ſenior apud Caſſianum ibidem cap.16. experientiam nimirum crebram, minimeq; fallacem. *Regi*, ait, *immundos ſpiritus à nequioribus poteſtatibus eiſq; ſubditos eſſe, præter illa ſcripturarum teſtimonia, quæ in Euangelijs quoque, calumniantibus Phariſæis, Domini legimus reſponſione deſcripta: Si ego in Beelzebub principe dæmoniorum eijcio dæmones: etiam perſpicuæ viſiones & experimenta ſanctorum multa nos edocent. Nam cum vnus ex fratribus noſtris in hac ſolitudine iter ageret aduesperaſcente iam die, antrum quoddam reperiens, ibidem ſubſiſtit, veſpertinam volens in eo ſynaxim celebrare. Vbi dum Pſalmos ex more decantat, tempus mediæ noctis excesſit. Cumq; finita ſolemnitate refecturus laſſum corpus paululum reſediſſet, repentè cœpit cateruas dæmonum vndique confluentium innumerabiles intueri, quæ infinita conſtipatione atq; ordine longiſſimo procedentes aliæ præibant principem ſuum, aliæ ſequebantur. Qui tandem aliquando & magnitudine procerior cunctis, & aſpectu terribilior, aduenit: ac, poſito ſolio, cum in tribunali quodam ſublimiſſimo conſediſſet, vniuſcuiuſque actus diligenti cœpit examinatione diſcutere.* Quin verò & apud Lactantium lib. 2. Inſtit. cap.14. Mercurius Triſmegiſtus *Dæmonarcham*, qui diabolorum princeps ſit, nominat. D. Hieronymus in Habacuc 3. traditionem ait, veterum Hebræorum eſſe Dæmonem quendam inter alios principatum tenere, qui propter velocitatem, dicatur *Reſcheph*, vel, ob maledictionem, cum Euam tentaſſet Geneſ.3. At S. Chryſoſtomus, homilia de lapſu primi hominis, & homil. de Adam & Eua, *Sathaelem* appellat, & magi, vt idem Niphus ſubiungit; ſolent in virtute principis, Dæmonas alios excantare, & Poſtellus lib.1. de concordia orbis, cap. 8. dæmonum ait ordines eſſe nouem. Nimirum quia, vt ait D. Thomas 1.q.63. art.9. ad 3. & q.109. art. 4. *communiter dicitur, ex omnibus Angelorum ordinibus*, qui nouem ſunt, præcipitaſſe quoſdam, & in dæmonas degeneraſſe, de quo videri etiam poteſt, Caſſiani collatio 8. cap.8. Cæterum niſi vulgari receptoque more, loqueretur ſcriptura, non regnum, ſed meram iis tyrannidem tribueret, à quibus omnis abeſt iuſtitia.

V. QVÆSTIVNCVLA.

Sitne dæmonum omnium Rex Aſmodæus?

NOn opinor quia ipſe barathri Archityrannus, in barathrum ita iam detruſus videtur, vt vel exinde quoquam egredi ei non liceat; vel certè non niſi ad exiguum aliquod tempus, vt ait lib.4. moralium, cap.12. D. Gregorius, & probat Ribera noſter

noſter Apocalyp. cap. 20. Qui enim omnium grauiſſimè deliquit, cum grauiſſima omnium pœna plecti conſentaneum eſt. At vt alia multa ſint, quæ dæmonas crucient, ſumma tamen & à qua maximè abhorrent, iis carnificina eſt, in abyſſum deiici, eaque incluſos teneri. Legionaria dæmonia Lucæ 8. v. 31. cum ex eo, quem ferociſſimè torſerant & exagitarant; miſero quodam extruderentur; in quoddam veluti mœroris ſui ſolatium; dominum quid rogabant? *Ne imperaret illis, vt in abyſſum irent.* Et, ab exorciſtis noſtris, nulla pœnè furiis iſtis pœna infligi ſolet grauior, quam dum ſubitam in tartarum deiectionem comminantur. Aſmodæus verò in Media commorabatur. in Raguelis domo pœnè habitabat. præſto in Saræ thalamo ſemper aderat, dum noui ad eam ſponſi accederent. &, vti poſtmodum audiemus; is ipſe tandem in Ægypto, ad annos complures, religatus eſt. Deinde ſolet, qui in cæteros omnes dominatur, vocari *Lucifer*, Iſaiæ 14. interdum etiam *Satanas*, Luc. 10. & antonomaſtikῶς *draco & diabolus*, Matthæi 25. Apocal. 12. & apud Lactantium loco citato. Aſmodæum vocari, nemo quod ſciam, dixit hactenus. Poſtremo, quia cum tota iſta caliginis natio numeroſiſſima ſit, adeo vt in vno interdum homulo legiones latitent, Marci 5. Lucæ 8. & ipſi omnium, qui ſunt; hominum multitudinem ſuperent; multi in ea Dynaſtæ ac Reges intelliguntur, vt neceſſe nihil ſit, dum dæmoniorum Regem quempiam audimus, eum ſtatim ſummum omnium Imperatorem exiſtimare. verbi cauſa, dum *dæmoniorum princeps* Beelzebub vocatur, Matthæi 12. dum cum maximis, quos Iob ca. 41. deſcripſit; terroribus *dæmonem principem* ſæpe viſum ait, apud S. Athanaſium S. Antonius; dum ad eundem adductus eſt adoleſcentulus, *principalem habens dæmonem*, quem ad diſcipulum ſuum ablegans, dicebat, *Non eſt hoc meum opus. Nam contra hunc dæmonum ordinem*, principalem ſcilicet, *nondum ſum donatus gratia. Sed hæc eſt Pauli gratia ſimplicis*, prout refert Palladius cap. 28. Sunt alia id genus plura.

VI. QVÆSTIVNCVLA.

Quorumnam Dæmonum Rex, idem Aſmodæus?

VAria in genera poſſunt Dæmones tribui, ſed duo iam ſatis. Vnum eſt *à locis*, in quibus ij commorantur, hominibuſque inſidiantur. Alterum *à vitiis*, ad quæ potiſſimum impellere & excitare conituntur. Ad illud pertinent, quos apud Pſellum, Rhodiginum lib. 2. cap. 4. 5. & 7. Scaligerum exercitatione 355. Thargum Cantic. 4. v. 6. Thomam Cantipratenſem, lib. 2. cap. 57. num. 9. & ſequentibus, veteres dixerunt igneos, aërios, terreos, aqueos, ſeptentrionales, Auſtrales, Perſicos, Africos, tenebriones, σωρεσδαίμονας, id eſt, ſepulchrales. Ad poſterius verò illi, qui apud Caſſianum lib. 5. Inſtit. & ſequentibus, itemque collat. 2. 5. & aliis, ſpiritus gaſtrimargiæ, fornicationis, philargyriæ, iræ, triſtitiæ, acediæ, cenodoxiæ & ſuperbiæ. *Diuerſa*, inquit apud S. Athanaſium S. Antonius, *& partita Dæmonum nequitia eſt. Quidam enim ad ſummum nocendi verticem peruenère: alij ex comparatione peiorum, videntur eſſe leuiores: atq. omnes pro virium ſuarum facultate, diuerſa contra ſingulas cauſas ſeu virtutes ſumpsère certamina.* Serenus verò collatione 7. cap. 17. *Hoc, ait, noſſe debemus, non omnes dæmones vniuerſas hominibus inurere paſſiones, ſed vnicuique vitio certos ſpiritus incubare: & alios quidem immunditiis ac libidinum ſordibus oblectari, alios blaſphemiis, alios iræ furoriq; peculiarius imminere, alios paſci triſtitia, alios cenodoxia, ſuperbiaq; mulceri: & vnumquemq; illud vitium humanis cordibus, quo*

ipſe gaudet, inſerere. Nihil equidem ambigo, quin ad plura flagitiorum genera eorum quilibet nos incitare poſſit, & quandoq; incitet; iis tamen vnum potiſſimum, in quo ſinguli occupentur, & quo laqueos tendiculaſq; ſuas omnes conferant; propoſitum eſt, prout idem Serenus eadem collatione c.32. admonet. *Tot, ait, eſſe in immundis ſpiritibus, quot in hominibus ſtudia non dubiè comprobatur.* Et enumerat deinceps dæmones quoſdam ioculares & ridicularios: quoſdam truculentos & noxios: quoſdam verò tumidos & ambitioſos: mendaces nonnullos & blaſphemos, qui hæreſeon authores ſunt. Tandemq; præclara hæc verba ſubnectit. *Incentores etiam libidinum atq; luxuriæ quoſdam ſpiritus eſſe propheta commemorat, ſpiritus, inquiens, fornicationis decepit eos, & fornicati ſunt à* DEO *ſuo. Nocturnos quoq; ſiue diurnos ac meridianos Dæmones ſimiliter ſcripturarum authoritas docet. De quorum diuerſitate perlongum eſt ſi volumus omnia ſcripturarum volumina perſcrutantes ſigillatim percurrere, qui per prophetam onocentauri, qui piloſi, qui ſirenæ, qui lamiæ, qui vlulæ, qui ſtruthiones, qui ericij deſignantur, qui aſpis, qui baſiliſcus in pſalmo, qui leo, qui draco, quiúe ſcorpius in Euangelio nuncupetur, qui princeps mundi huius qui rectores tenebrarum harum, quiúe ſpiritalia nequitiæ ab Apoſtolo nominentur. Quæ vocabula non caſu nec fortuitò indita illis debemus accipere, ſed ſignificatione iſtarum ferarũ, quæ apud nos vel minus noxiæ vel magis pernicioſæ ſunt, illorum ferocitates rabieſq; diſtingui, & ex ſimilitudine nequitiæ virulentæ ſeu principatus, quem iſtis inter cæteras feras ſiue ſerpentes quædam excellentia malitiæ ſuæ confert, illos quoq; eorum vocabulis nuncupari; vt ſcilicet alius quidem ob vehementiam furoris & rabiem ferocitatis ſuæ, leonis appellationem, alius baſiliſci ob illud mortiferum virus quod priuſquam ſentiatur interimit, alius verò ob teporem malitiæ ſuæ onocentauri, aut ericij nomen, ſtruthioniſúe ſortitus ſit.* Vide & S. Bernardum ſerm. 13. ſuper Pſalmum: Qui habitat. Aſmodæus ergo Rex erat, primo quidem eorum tunc omnium, qui Mediam, vicinaſque fortè prouincias incolebant. Cum enim in Media verſetur, vbi Regem, niſi in eà ipſa regione ageret? Num, extra regni ſui fines aut exul aut peregrinus Rex? D. Hieronymus lib. 8. in Iſaiam, c. 24. & in Danielis caput 10. eum Perſarum principem, qui, cum Angelum bonum pugnare oportuit Danielis 10. fuiſſe cenſet dæmonẽ, qui infeſſam Perſidem teneret vt ex ipſius mente, videatur is fuiſſe vel Aſmodęus ipſemet, vel ſimilis quiſpiam Tyrannus. *Principem regni Perſarum,* inquit Caſſian. collat. 8. c. 13. *aduerſariam poteſtatem eſſe, quæ fauebat genti Perſarum, inimicam populo Dei, minime dubitandum eſt.* Eademque Ruperti ſententia eſt lib. 9. de victoria, c. 6. & ſeq. Erat prætere idem Aſmodæus geniorum omnium Rex, qui ad libidinẽ, & carnis voluptates hominum genus inflammant, ita vt ſit principalis ille omniumq; importuniſſimus ſpiritus, quem paulo ante à propheta dici audiimus, *ſpiritum fornicationis.* Intelligi ſiquidem id poteſt, ex ea, quæ ipſi c. 6. v. 17. conceſſa poteſtas eſt. *Hi namq; qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt* DEVM *à ſe & ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus, habet Dæmonium poteſtatem ſuper eos.* Solent verò dæmones eorum ipſorum quos deceperint, eſſe carnifices. Quos antea titillabant, iucundiſſimoq; illecebrarum melle permulcebant, eoſdem ſęuiſſimis poſtea doloribus lancinant: aloë, pice, ſulphure, aconitiſq; amariſſimis excarnificant. ideoq; & ipſorum etiam in quos poteſtatem acceperunt, Reges interdum dicuntur Iob 41. v. 25. D. Cyril. Catech. 2. Rupertus lib. 5. Iuſtiſſimum enim diuinæ iuſtitiæ iudicium eſt, vt quos, præ DEO, audire & ſequi maluerunt; ab iiſdem ipſis debita mercede afficiantur. Quia igitur Aſmodæum Regem Hebræus textus nuncupat, & eidem in libidinoſos & ſalaces datum ius legimus, non inepta ratiocinatione colligitur, eius ad impuriſſimos illos dæmonas regnum pertinere, qui commouendis

libidi-

libidinibus, earumq; ſcintillis hac illac ſpargendis flagitioſiſſima ſeſe nequitia mancipaꝛunt. Suffragatur & eius nomen de quo infrà, & non paucorum ſententia, qui dæmoniis mortiferorum criminum authoribus nomina dum imponunt, luxuriæ præpoſitum & Regem Aſmodæum cenſent. In his eſt liber, cuius inſcriptio, *ſerpens antiquus:* authore quodam è S. Franciſci familia Hieroſolymitano: ſed qui ſuum Deo tantum nomen cognitum voluit.

VII. QVÆSTIVNCVLA.

Sitne Aſmodæus omnium, quæ vbique ſunt, libidinis mancipiorum Rex?

POſſet tamen quæri amplius, num qui certorum flagitiorum principes & Reges ſunt, ij omnium, qui toto terrarum orbe, ad flagitia illa impellunt; principatum obtineant, an verò certis eorum iſte principatus prouinciis ac regionibus circumſcribatur. Si illud, magna illius erit poteſtas: plurimi ab eius nutu ſatellites vbique pendebunt: qui incredibili quadam celeritate totum terrarũ orbem peruolent, ad eumq; de flagitiis omnibus referant, idq; ſentire videtur D. Bernardus in Cantica ſerm. 39. vbi, cum magnos tartarei Pharaonis Principes deſcriberet; de hoc, ea loquendi forma, qua ſceleratum hominem ſcelus olim quidam dixerat; adiungit. *Luxuria omni immunditiæ & turpitudini carnis præeſt.* Si iſtud, erit quidem ipſius reſtrictior ditio, minuſq; ſatellitium; nihil tamen impedimenti fuerit, quominus eodem omnes, qui criminis eiuſdem Reges ſunt, nomine vocitentur. Quemadmodum enim, quiſquis impiè, improbè, crudeliterq;, vel in extremis quibuſdam oris, imperat, Nero aut Phalaris rectè dicitur. ita etiam Dæmonum quiſquis eſt, qui in Media, Perſide, Græcia, Germania, vel alibi obſcœnis præeſt voluptatibus, ad eaſque per ſe, ſuoſque cupidines & genios, prolectat, Aſmodæus eſt. In huius igitur ditione ſunt inceſtus, adulteria, ſtupra, concubinatus, verborum obſcœnitates, impuræ tactiones, ſordidæ cogitationes, proſtibula, & quidquid fuliginoſis illis voluptatum gurguſtiis obtectum. Ad hunc Veneres omnes, earumq; miniſtri, & inſtrumenta ſpectant, lenones, perductores, philtra, carmina, theatra, & quidquid flagitioſos incendere amores conſueuit. Hic ille quem Venereorum præſulem, &, ἀπὸ τοῦ κωμάζειν, *Comum* vocari ait in Iconibus Philoſtratus. Huius imperio ſubditus erat ille, quem in S. Iuſtinum virginem immittebat Cyprianus, tum Magus, poſtea ſanctus, apud Nazianzenum orat. 18. ille, quem ad Virginem aliam expugnandam Gazenſis adoleſcens, Magicis artibus, ſubter domus limen defixerat, qui à S. Hilarione interrogatus, cur in adoleſcentem ipſum ingreſſus nõ eſſet, *vt quid*, reſpondit, *intrarem in eum, qui habebat collegam meum, amoris Dæmonem*, prout narrat S. Hieronymus in illo ipſo S. Hilarione. ille item, qui quendam veluti amoris furorem & inſaniam pudiciſſimæ virgini, apud S. Baſilij vitæ authorem, excitauit, & ille, qui apud Palladium c. 19. caſtam quandam coniugem vt adultero conciliaret, tantas intuentium oculis præſtigias offundebat, vt illa non fœmina, ſed equa videretur. Et vt omittam, quas à fornicationis ſpiritu ſibi exhibitas moleſtias apud eundem Palladium c. 87. refert Euagrius; hic ipſe cœnoſus ille ſpiritus eſt, qui plurimis importuniſſimiſque puriſſimam adoleſcentis Antonij mentem cogitationibus polluere quondam, ſed fruſtrà, ſtuduit, adeò vt tandem *coram eo, qualis eſt merito, talis appareret & vultu, puer horridus & niger.* quemadmodum in ipſo S. Antonio ſcripſit D. Athanaſius, qui & iſta, lectu

in luce ſolis, ille erat intus in luce iuſtitiæ. Quis eorum erat in luce meliore? Patet quidem. reſpondet tamen lib. 2. de Anima c. 2. ipſe, & libro ad ſororem S. Alcimus;

Tobias melius cæcato in corpore cernens.

At libro de mortalitate S. Cyprianus cum ſancti IOB virtutem deprædicaſſet; ſubiunxit. *Et Tobias poſt opera magnifica, poſt miſericordiæ ſuæ multa & glorioſa præconia, cæcitatem luminum paſſus, timens & benedicens, in aduerſis, DEVM, per ipſam corporis ſui cladem, creuit ad laudem, quem & ipſum vxor ſua deprauare tentauit dicens: Vbi ſunt iuſtitiæ tuæ? ecce quæ pateris. At ille circa timorem DEI ſtabilis & firmus, & ad omnem tolerantiam paſſionis fide religionis armatus, tentationi vxoris inualidæ, in dolore non ceſſit, ſed magis DEVM patientia maiore promeruit; quem poſtmodum Raphaël angelus collaudat.* Notetur hîc, quam abſtinendum ſit à bonis male partis, furto, vſura, ſimonia, fraude quacunque alia, cum S. Tobiam, quod furtiuum putabat, à ſuis non modo retineri, ſed ne contingi quidem voluiſſe videamus. In ſumma rerum inopia & fame, oblatum diuinitus panem, *timens ne fortè alienus eſſet, & culpam, velut ex pietate, perpetraret*; ſuis apponere mercenariis formidabat ſanctus Sanctulus, apud D. Gregorium Dialogorum lib. 3. c. 37. & videri poſſet lib. 5. c. 38. Cæſarius. Admodum vero flebiliter D. Auguſtinus lib. 2. confeſſionum c. 4. & 6. deplorat pyrorum quorundam furtum à ſe adoleſcente ſemel admiſſum. Notetur inſuper quæ, ſuis in miniſteriis & operibus, ſeruorum, mercenariorumque ſedulitas eſſe debeat. Hæc ſane Tobiæ vxor, licet, in iſta rerum aſperitate minus patiens, minuſque erga maritum modeſta eſſet; in iis tamen, quos aliis præſtabat; laboribus, ita ſedula erat, vt eorum ſibi beneuolentiam demereretur, & ab iis, vltra pactam mercedem, plus impetraret. E contrario vero, hi, quibus eadem vxor operam locabat; domini, monent, quo in ſeruos & mercenarios animo eſſe nos oporteat. vt iis videlicet non ea tantum, quæ debentur: ſed cum nauos fideleſque ſentimus; plus etiam reddamus. *Mercenarius*, inquit lib. 3. de beneficiis c. 22. Seneca, *beneficium dat, vbi plus præſtat, quam quod operis locauit.* Et lib. 6. c. 17. *Sordidiſſimorum quoque artificiorum inſtitoribus, ſupra conſtitutum, aliquid adiicimus, ſi nobis opera illorum enixior viſa eſt, & gubernatori, & opifici viliſſimæ mercis, & in diem ſe locanti corollarium aſpergimus.* Notetur etiam bonis bene agentibus conuitia interdum, etiam ab infimis, ferenda. quemadmodum, ad Tobiæ exemplum, S. Annoni eueniſſe, memorat libro tertio, hiſtoriæ ipſius author. Illuſtriſſimum verò, & Tobiæ, Ioboque conſimillimum eſt, quod ab hæreticis, pro Catholica fide, olim pertuliſſe ſanctum Saturum narrat, ſub libri primi de perſecutione Vandalica extremum, Victor Vticenſis. Cum enim eſſet Ariani Regis domus procurator, & vt Catholicã fidem desereret, inuitaretur, conſtantiſſimè recuſauit. *Promittuntur honores* (libet enim iam rem totam ipſius Victoris verbis recenſere) *& diuitiæ multæ, ſi faceret: præparantur ſupplicia dira, ſi nollet. Hac optione propoſita vt, ſi regalibus iuſſis non obediret, primò facta diſcuſſione, & ante amiſſa domo vel ſubſtantia, diſtractis omnibus mancipiis ac filiis, vxor eius, ipſo præſente, Camelario in coniugium traderetur. Quod ille plenus DEO, magis vt velociter proueniſſet, impios prouocabat. Ob quam cauſam vxor eius inducias viſa eſt, ab his qui exequebantur, neſciente marito, petiſſe. Accedit ad maritum alia Eua, conſilio magiſtrata ſerpentis. Sed ille Adam non fuit, qui illecebroſa vetitæ arboris poma contingeret, quia non indigens, ſed ſaturus vocabatur. ſaturatus ab vbertate domus DEI, & torrente deliciarum eius potatus. Aduenit mulier ad locum, vbi maritus ſingularis orabat, conſciſſis veſtibus, crineq; ſoluto ſecum comitantibus filiis, vnamq; infantulam, quæ tunc lactabatur; manibus geſtans, quã neſcientis proiicitur ad pedes mariti. Etiam ipſa ſuis genua complectitur vlnis, ſibilans vociferatione draconis: Miſerere mei, dulciſſime, ſimul & tui, miſerere communibus liberis, quos conſpicis ipſe. Non ſubiaceãt condi-*

tam execrabile, tamque tetrum & funeſtum *vaſtatoris* nomen Aſmodæus hic habeat. Nimirum, cauſæ duæ ſunt. Vna eſt, quod per illud, cui præſidet; peccati genus, maxima plurimaque hominum generi vaſtitas inferri ſoleat. Patet enim libido per omnes prouincias, omnes omnium hominum ordines, ætates, ſtatus & ſexus quàm latiſſimè. ipſius peſtis adeò præſens & noxia eſt, vt certiſſimam, niſi quam citiſſimè occurratur, perniciem afferat. eiuſque ad hominum animos deuaſtandos adeò varij multiplicesque modi ſunt, adeò tecti & blandi, adeò ſuaues & iucundi, vt mortalium vix ſit, qui contagionis interdum aliquid non hauriat. Quemadmodum enim duæ hominis partes ſunt, animus & corpus: ita duo vitiorum genera homini potiſſimum cognata, & vt Caſſiani collat. 4. c. 7. nomen retineam; *inuiſcerata* ſunt, ſuperbia & libido. Et illa quidem in animo, hæc in corpore graſſatur: ſed tanto iſta maiores ſtrages edit, quanto plures, maioresque omnibus illecebroſæ occaſiones. Illa enim præſtantiam quandam, vel veram vel animo ſaltem fictam requirit, quæ neque omnibus, neque ſemper adeſt. hæc vero carnem, quam omnes & ſemper vbique circumferunt; tantummodo poſtulat. Altera, cur *vaſtator* meritò dæmon iſte vocetur, cauſa eſt, quod ijs ipſis, quos blandiſſimis olim voluptatum lenocinijs permulſit; grauiſſima tandem tormenta imponat. Notum enim illud Apocalypſ. 18. v. 7. *Quantum glorificauit ſe & in delicijs fuit, tantum date illi tormentum & luctum.* Sanè verò triſtiſſimum ſuæ huius immanitatis exemplum in Saræ noſtræ procis edidit: quos, vt olim libidine nimia inflammarat: ita crudeliſſimo poſtmodum mortis genere peruaſtauit.

QVÆSTIVNCVLA IX.

De Aſmodæo, Iudæorum Rabini quid?

ARithmeticum ſuo cuidam libro nomen impoſuit Elias Leuites, eumque à 712. vocibus explicatis, Thisbi appellauit. In eo igitur, è Rabinorum placitis, de Aſmodæo tria memorat. *Primum,* è Nahema quadam, quæ Thubalcaini ſoror, Schimronis vxor fuerit; natum eſſe. Quatuor ſiquidem eſſe dæmonum matres, hanc ipſam Nahemam, & Lilith, quæ apud D. Hieronymum Iſaiæ 34. vertitur à Symmacho Lamia: reliquas duas Ogereth & Machlath. *Deinde,* eundem ipſum eſſe, qui in Thargum Iob 28. alio nomine nuncupetur Sammael. *Tertio,* in verſu, qui Eccleſiaſtæ primo eſt, *Ego Eccleſiaſtes fui Rex*, Thargum vertere; *Aſchmedai malca deſcheidim.* id eſt, Aſmodæus Rex dæmonum. Beniamin vero Iudæus Tudelenſis, ſuo in Itinerario, ait in valle ſub Libano ſita, vbi in Pharaonis filiæ gratiam, Baghalam condiderat Salomon; ſibi viſas eius palatij parietinas, quod non hominum, ſed Aſmodæi manu factum vulgo ferretur. Zohar vero, vt etiam; ſub tractatuli, de Salomonis pœnitentia, finem, attigi, Salomonem regno expulſum, ab Aſmodæo in ſolitudine detentum fuiſſe narrat: ius tamen interim, ab eodem Aſmodæo Salomonis ſchema induto, Hieroſolymis dictum eſſe. At, ſi qui aurum vel aures ijs dent; nugiuendi egregij ſunt Rabini. Quæ ſiquidem Angelorum, quos vti poſtea etiam precans, in Hebræo textu, profitetur Sara; condidit DEVS; matres? qui parentes? *Vna* inquit D. Auguſtinus lib. contra Epiſtolam fundamenti c. 6. & ſerm. de paſtoribus c. 8. *hæreticorum omnium mater eſt, vnaq; omnes genuit, ſuperbia.* Eodem prorſus modo, dæmonum omnium vna mater, vna genitrix, ſuperbia. vt in D. Auguſtini Tomis explicat liber de ſalutaribus documentis

c. 19. ſed multo illud magis nugatorium, quod apud eundem Eliam, à Rabinis memorię proditum eſt, Adamum centum & triginta (mendoſè, in Fagiana verſione centum & viginti) annos ab Heua ſeparatum vixiſſe: tunc ad eum dæmones veniſſe; ex ipſo concepiſſe: ſicque illum dæmonum, ſpirituum & nocentium lemurum parentem factum eſſe. Quod vero, cum Salomone, Asmodæo negocij tantum tribuunt, videntur, quaſi ænigmaticῶς, effuſiſſimam illius intemperantiam, nimiamque mulieroſitatem, qua ſeſe huic luxuriæ dæmoni totum dediderat; accuſare. & hoc quidem meritò, vt ex 3. Regum 11. & Eccleſiaſtici 47. intelligitur: ſed fabulas comminiſci quid opus? De Saræ igitur maritorum cædis effectrice cauſa hæc ſatis. ſuum poſtea locum tenebunt alia.

Secundum quod in Saræ precatione conſiderandum, eſt ipſe *Locus orationis*, qui fuit *ſuperius cubiculum domus*, ſeu cœnaculum, & Græcè *πρὸς τῇ θυρίδι*, *ad feneſtram*. Solebant enim libenter, in ſuperioribus huiuſmodi locis, veteres orare. Iudith. 8. Daniel 6. Actorum primo 10. & 20. Chriſtus Dominus in monte Luc. 6. Vnde & cœnacula habuerunt Elias 3. Regum 17. Eliſæus. 4. Reg. 4. D. Hieronymus in Danielis cap. 6. dicit iſtiuſmodi *δώματα, καὶ ἀνώγαια* Latinè dici, mœniana, cœnacula, tecta, ſolaria.

Tertium, Modus orationis, verſu 10. fuit, cum lacrymis & ieiunio.

Quartum erat, *tempus*. idem ſcilicet quo & Tobias orabat. Vtriq; tribuitur totum triduum verſu 11. Sed *quæritur*, An in precatione, lacrymis & ieiunio totos, abſque vlla intermiſſione, dies tres poſuerit? Reſpondet Lyranus potuiſſe perparum quid intermittere, edere ac bibere, quaſi nihil hoc ipſum æſtimetur, ex 2. Phyſicorum c. 5. Melius tamen verborum proprietas retinetur, quemadmodum apud eundem ab aliquibus fit. Id enim enim naturaliter fieri poteſt, & ſæpè factum, in mœrore, morbo, precatione aliisq; cauſis. Lucianus de luctu tradit Gręcos in funeribus, totum triduum, cibi nihil omnino cepiſſe. Et bonus Galliæ Poëta, Adrianus Turnebus, cum Caletum; à fortiſſimo duce Guiſio, Anglis extortum panegyri celebraret; de Angliæ, Regina ſcribebat:

Tres illam perhibent ſecretam ex ordine luces,
Et totidem noctes potu caruiſſe, ciboque
Ieiunis quarta vix faucibus admouet eſcas Luce.

Feruor orationis & prolixitas inducit obliuionem cibi & potus, inquit ipſe Lyranus, & *ſola oratione pingueſcit, quam macies corporis paſcit*, inquit Gloſſa.

Quintum conſiderandum, eſt *precatio* ipſa verſ. 12. quæ tria complectitur.

Primum eſt procœmiolum laudationis diuinę Num. 13. Nam, vt ait D. Ambroſius c. 2. Inſtit. Virg. *Bona oratio, quæ ordinem ſeruat, vt primo à diuinis inchoemus laudibus. Si enim cum apud hominem agimus, beneuolum volumus iudicem facere: quantò magis, cum dominum noſtrum precamur? Primo ergo immolemus* DEO *ſacrificium laudis.* In eo procœmio priora hæc verba: *Benedictum nomen tuum* DEVS *patrum noſtrorum*; copioſiòra in Græco ſunt, ſic: *Benedictus es Domine* DEVS *meus: & benedictum nomen tuum ſanctum & glorioſum in ſæcula. Benedicant te omnia opera tua in ſæculum.* Poſteriora verò hæc: *Qui cum iratus fueris, miſericordiam facies*, & quæ ad verſum vſq; 14. ſequuntur, ab eodem quidem Græco abſunt, pulchram tamen inſtitutæ iamiam laudationis cauſam oſtendunt, admirabilem DEI ſcilicet, in ira remittenda, miſericordia præſtanda, peccatis ignoſcendis, clementiam. Quocirca & cap. 2. Eccleſiaſticus, *Pius, ait, & miſericors eſt* DEVS, *& remittet in die tribulationis peccata.* Rurſumque cap. 3. *In dię tribulationis commemorabitur tui Dominus: & ſicut in ſere-*

in ſereno glacies, ſoluentur peccata tua. Peccatum verò & ſi propriè culpam, non raro tamen in ſcripturis vel pœnam, quæ ipſi debetur, vel cauſam etiam ſignificat: vt Zachariæ vltimo v.19. *Hoc erit peccatum Ægypti & hoc peccatum omnium gentium*, id eſt, pro peccato *pœna*, ſeu, vt paulo ante ibidem v.12.& 18. *plaga & ruina.* Threnorum cap.4. *Completa eſt iniquitas tua, filia Sion*, id eſt, pro iniquitate *pœna*. ideoque additur: *Non addet vltra Dominus, vt tranſmigret te.* Ad Romanos 7. *Lex peccatum eſt?* id eſt, peccati *cauſa*. & reſpondetur: *Abſit.* DEVS *ergo, in tempore tribulationis, dimittit peccata*, id eſt, culpas earumque pœnas tam ęternas, quàm temporales. Sed certis tamen hominibus, & certo quodam modo. Alioqui, quàm variis varij calamitatibus diuexantur, neque ſuorum idcirco criminum veniam conſequuntur? *Dimittit* ſane *peccata* DEVS, ſed *iis*, ait Sara, *qui inuocant te.* At rurſum inuocant illum non pauci, neque iis vel culpę vel pœna condonantur. vt fuit Antiochus 1.Machab.6.lib.2.cap.9.& illi de quibus Prouerb.1.v 28. *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane conſurgant & non inuenient me.* demum illi, de quibus Iſaias cap.1.v.15. *Cum extenderitis manus veſtras, auertam oculos meos à vobis: & cum multiplicaueritis orationem, non exaudiam.* Certus igitur inuocationis modus adſit, oportet, cum fide ſcilicet diuina, vero animi dolore, ſyncero vitæ corrigendæ propoſito, religioſa etiam eorum, quæ, ad peccatorum expiationem, præſcribere DEVS voluit; ſuſceptione. cuiuſmodi olim erant ſacrificia nonnulla, aliæque cæremoniæ, hodie ſacramenta noſtra. Qui ſic inuocarint, iis à DEO peccatorum venia eſt, & quidem *in tempore tribulationis* maximè. quia hæc ipſa moderatè, patienterque tolerata ſatisfactionis vim quandam obtinet: plurimumque, per inuocationem illam, acciditur & imminuitur. Vnde in graduum Cantico propheta regius Pſal.119. *Ad Dominum, cum tribularer, clamaui, & exaudiuit me.*

Alterum quod complectitur Saræ precatio, eſt petitio v.14.15. cuius ratio triplex apponitur. *Prima*, à precantis ipſius conditione, dum Hebraicè & Græcè ſeſe refert puram ab omni viri peccato, ſeſeque vnigenitam, & patri nullum eſſe filium, neque fratrem, aut propinquum, aut cognatum, cuius filio nubere poſſit. Ita enim ipſa putabat. In noſtro textu, de ſe ipſa quinque proponit v.16.17.18. non ſe ipſam iactando, aut inaniter gloriando, ſed DEI dona, vt ipſum magis moueat, commemorãdo. quod etiam Dauid in Pſalmis facit, Ezechias, Iſaiæ 38. Ieremias cap.15. Mardochæus cap.13. Eſther. Illorum primum eſt; *numquam concupiui virum.* concupiſcentiâ, quæ ſcilicet immoderata & peccato coniuncta eſſet, de qua & alterum eſt: *mundam ſeruaui animam meam ab omni concupiſcentia*, non viri tantum, ſed omnium aliarum voluptatum. Tertium, *Numquam cum ludentibus miſcui me.* Per ludum iſtum intelligit Hugo choreas, quas *patet*, inquit, *peccatum eſſe*, quaſque apud Cęſarium lib.4. cap.11. pius admodum vir *ludum Diaboli* appellat. Et vero ſic ludendi verbum accipitur etiam Exodi 32. 1.Corinth.10. Satius tamen, huius verbi generalem ſignificationem retinere, vt omne puellaris ludi, & laſciuiæ genus complectatur, quemadmodum aiebat Moſtellaria Plautinus neſcio quis. *Scis ſolere illam ætatem, tales ludos ludere.* vel potius quemadmodum apud D. Gregorium lib. 4. Dialogorum, cap.17. hortabatur Muſam virginem Virgo beatiſſima, *vt nihil vltra leue aut puellare ageret, iocis ludiſq; abſtineret.* Vnde ſanctus etiam Ieremias; cap.15. *Non ſedi*, ait, *in concilio ludentium.* Quem in locum D. Hieronymus, *Vtinam*, ait, *Dominus praſtet & nobis, non ſedere in concilio ludentium, & eorum, qui futura non cogitant.* Sic etiam Pſal.25. Dauid, *Non ſedi cum concilio vanitatis.* Quartum quod de ſe refert Sara; eſt. *Neque cum his, qui in leuitate ambulant, participem me prabui.* Quintum

tum & poſtremum, *Virum cum timore tuo, non cum libidine mea conſenſi accipere.* Sunt hæc puellarum omnium, earum etiam, quæ cum Sara nuptiis iam iam deſtinantur; ornamenta longe pulcherrima. quibus tamen multò magis eas, quæ ſeſe DEO vel conſecraturæ ſunt, vel iam conſecrarunt, excellere oportet. vti pluribus exponunt D. Hieronymus epiſt. ad Demetriadem, ad Saluiam, ad Euſtochium, alibi: D. Ambroſius libro exhortationis ad Virgines, libro Inſtitutionis Virginis, & libris tribus de Virginibus: D. Bernardus toto pœnè libro ad ſororem de modo viuendi, maximè ſermone 57.58.59. & ſequentibus. *Altera* Saræ, vt DEVM exoret, ratio eſt v.19. à diuinorum decretorum veneratione, quæ & ſi occulta & mirabilia, optima tamen ſemper & rectiſſima ſunt. Videtur ait, à te, ô Domine, decretum, vt in coniugio ſim, & quidem cum pari aliquo, id eſt, bona cum bono, vt & ego illo, & ille me dignus ſit. Nunc verò vel ego non bona, maritiſque mihi hactenus datis digna non fui, vel ipſi forſitan mali, meque indigni fuerunt. quia mihi morte omnes erepti. idque quia me viro forſitan alij, qui melior, mihique moribus & vita ſimilior ſit, reſeruaſti. Et dico iam bis *forſitan,* quia cur iſti deſubitò ſic mortui ſint, & num alij, & cui viro me reſeruatam velis, & ſi aliquid ſuſpicor, re tamen vera ignoro. *Non eſt enim in hominis poteſtate conſilium tuum.* quo ſapientiſſimè quidem & optimè, modis tamen obſcuriſſimis & latentiſſimis, nos mundumque totum gubernas. Tibi ergo me ſummitto, committoque totam. Prout diuinæ tuæ maieſtati viſum fuerit, ita fiat. Hæc mihi rationis huius vis videtur. in qua notandum, ea DEO maximè probari coniugia, in quibus morum ſimilitudo bonorum eſt. Deinde, quàm de ſeipſa ſenſerit Sara demiſsè, quæ & ſi de ſuis aliquid virtutibus verè iam attigerat, ſuis tamen illis maritis ſe non anteponit: non in eos repentinę ipſorum mortis cauſam confert; non eorum leuitatem & proteruiam, quam ex aliquo, vt videtur, verbo vel geſtu cognouiſſe potuerat, accuſat. Præterea quam illud Eccleſiaſtæ cap. 9. v. 1. verum, *neſcire hominem vtrum amore an odio dignus ſit.* Licet enim tantæ integritatis, quantam paulo ante memorarat, eſſet Sara, per diſiunctiuas tamen & dubitatiuas particulas, *Aut ego*, ait, *indigna fui illis, aut illi forſitan me non fuerunt digni.* quemadmodum S. Paulus 1. Corinth. 4. *Nihil mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. qui autem iudicat me, Dominus eſt.* Notandum denique, contra humani arbitrij libertatem, nullum hinc telum vibrari. Quod & ſi ex dictis perſpicuum, addo tamen *conſilium* DEI vocari, non, cuiuſmodi in nobis eſt, ſolicitam nutantemque de re quapiam agenda inquiſitionem. ſed id, quô inquiſitio iſta peruenire tandem cupit, iudicium & decretum. Id vero rurſum conſideratur vel vt in DEO ipſo eſt, vel pro rebus ipſis, de quibus conſilium eſt, quod obiectiuè vel terminatiuè conſilium vocant. De priori ſatis conſtat non loqui Saram, cum eo modo, conſilium ſit ipſemet DEVS. quem in noſtra poteſtate non eſſe ſi illa diceret, quorſum quæſo diceret? ſed poſterius conſilium vel vniuersè, prout vniuerſi totius ordinem, rerumque omnium gubernationem complectitur, vel ſingillatim pro ſingulis rebus accipi poteſt. Licet enim hæ in toto vniuerſi ordine comprehendantur, aliter tamen ſpectantur ſingulæ, quaſi à magno illo corpore auulſę, aliter prout in eo toto ſunt. rurſumque iſtiuſmodi res, aut ſub actiones noſtras cadunt, aut nõ. Sara igitur DEI conſilium vocat res ipſas à DEO decretas partim vniuersè ſumptas, partim ſingillatim eas, quæ ſub actiones noſtras haud veniunt. vt, viros illos è medio tam repente ſublatos eſſe, ignoto ſeſe cuipiam reſeruari, idq; ad maiorem DEI gloriam, cuius tamen modum ipſa nondum videat. Sic enim & Eccleſiaſtes cap. 8. v. 4. *Sermo DEI poteſtate plenus eſt: nec dicere ei quiſpiam po-*

teſt: Quare ſic facis? Cum ergo dixerit quiſpiam, *Non eſt in hominis poteſtate*, DEI *conſilium.* At quidquid agimus, eſt DEI conſilium. Ergo nihil, quod agimus, eſt in hominis poteſtate, reſpondebis, in propoſitione *conſilium* accipiendum non vniuerſaliter vti loquuntur Dialectici, ſed vt expoſui, vniuersè & ſingillatim, pro iis rebus, in quas noſtra non porrigitur actio. eoque modo aſſumptionem eſſe falſam. Quin verò arbitrij noſtri libertas non modo hic non minuitur, ſed innuitur potius. Dum enim ait Sara, *non eſſe in hominis poteſtate* DEI *conſilium*, nonne ſubindicat in hominis poteſtate, hominis conſilium? quod intento, vt aiunt, digito indicat Eccleſiaſticus cap.15.v.14. DEVS *ab initio conſtituit hominem, & reliquit illum in manu conſilij ſui.* De quo loco aduerſus Caluinum lib.2. Inſtit. cap.5.§.18. ita libro de gratia & libero arbitrio cap.2. D. Auguſtinus, *Ecce apertiſſimè videmus expreſſum liberum humanæ voluntatis arbitrium.* Iam *tertia* Saræ ratio v.21. eſt à magna & manifeſta diuina bonitate, quam fide certa nobis, in afflictis etiam rebus, pręſtari credimus. & declaratur dupliciter: *primo* ex fine, ob quem bonis interdum viris acerba quædam immittit DEVS. eumque breuiter triplicem Sara oſtendit. vt ſcilicet illi *probentur.* quemadmodum Sapientiæ 3. v.6. Iob 23. v. 10. deinde *tribulentur*, ſeu moleſtia quapiam exagitentur, & è quodam veluti torpore ac veterno excitentur; poſtremo vt *corripiantur.* & omnes inſigne quoddam exinde commodum referant. primi quidem *coronam.* vti etiam dixit S. Iacobus 1. v.12. *Beatus vir, qui ſuffert tentationem. quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam vitæ, quam repromiſit* DEVS *diligentibus ſe.* Et ſic 2. Timoth.2.v.5.cap.4.8. 2.Pet.6.4. Apocalyp.2.10.cap.3.11. Rom. 5. 4. Secundi verò *liberationem* adipiſcuntur, ſeu veram libertatem. dum variæ ipſis peccatorum anſæ, quas bona corporis valetudo & pulchritudo, rerum affluentia & ſecura quędam quies affert, ſubducuntur: *Qui enim facit peccatum, ſeruus eſt peccati.* Iohan. 8. 34. Sed, & cum diuinę bonitati ita viſum, ab omnium etiam mundi huius malorum ſeruitute liberantur. quod in votis vtique illi, qui Rom.7. clamabat: *Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius?* In Pſalmum: Qui habitat, ſerm. 10. D. Bernardus: *Optandum*, ait, *nobis eſt ab vtroque liberari: ſed cauendum ſanè interim magis peccati pœna. & eo ſtudioſius à malo quam à flagello declinandum; quo pernicioſius & omnino infelicius ſit, à* DEO *animam quam à corpore ſeparari.* Tertiis porro, vt peccatorum, in quæ impegerant; maculas pœnaſque omnes penitus deterant, repoſita *miſericordia* eſt. Eſt enim quarumlibet acerbitatum concurſus, quoddam veluti verber, quo mitiſſimus proteruientes natos Pater corripit. Nam, *correptio* hic v.21. cum Romana editione legenda videtur ex cap.13. infrà verſ.5. Pſal.37.38.98. Prouerbiorum 1. Sapient. 1. Iudith 8. Iob.5.2. Machab.6. & 10. Epheſ.6. Si tamen cum aliis quibuſdam libris *corruptio* legeretur, quemadmodum Ionæ 2. intelligenda eſſet via ad corruptionem, prout apud Iob 33. v.22. *Appropinquauit corruptioni anima eius, & vita illius mortiferis.* & 24. *Libera eum vt non deſcendat in corruptionem.* v. 28. *Liberauit animam ſuam, ne pergeret in interitum ſed viuens lucem videret.* Eadem porro DEI bonitas declaratur *ſecundò* ex diuina cùm beneuolentia tum beneficentia. *Non enim delectatur in perditionibus noſtris.* Quæ, obſecro, architecto, ex eorum, quæ conſtruxit, ædificiorum ruina, voluptas? Quæ figulo, ex eorum quæ finxit, vaſorum confractione? DEVS, ait Sapientiæ liber cap.1. *mortem non fecit, nec lætatur in perditione viuorum.* Apud Ezechielem cap. 18. 23. *Numquid voluntatis meæ eſt mors impij dicit Dominus, & non vt conuertatur à viis ſuis, & viuat?* & v.32. *Nolo mortem morientis dicit Dominus* DEVS, *reuertimini & viuite. Omnes*, ait S. Paulus 1. Timoth.2. *homines vult ſaluos fieri, & ad agnitionem veritatis venire.* At Iſaiæ 1. *Ego conſolabor ſuper hoſti-*

bus meis. & Prouerb.1.26. *Ego,* ait Dominus, *in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo, cum vobis id, quod timebatis, aduenerit.* Loquitur ἀνθρωποπαθῶς, hominum ſcilicet more. qui ſi, verbi cauſa, cœcum videant in foueam ac lutum pergentem, eum, vt caueat, aliamq; viam teneat, admonent. Si verò ille admonentes contemnat, &, porro illabatur, ſeq; inſigniter lutulet, rident & cachinnantur. non quod ipſius caſu & ſordidatione ſimpliciter oblectentur, (cur enim alioqui præmonuiſſent?) ſed quod veritate ac iuſtitia, quę in obſtinati cœci huius lapſu apparet; gaudent verę ſuę admonitioni reipſa teſtimonium iam reddi. gratum iis, illius vecordiam & arrogantiam caſtigari. placet huius exemplo moneri omnes, vt ſint bene monentibus obſequentiores. Neque vero vnis animorum exitiis, quę vera ſanè mala ſunt, nō delectatur DEVS, ſed nec aliis vllis, quæ vel exilem duntaxat homini moleſtiam afferunt, non inopia, non facultatum amiſſione, non morbo, minimaue alia vlla doloris morſiuncula, niſi quatenus maiora & veriora ex iis bona progignuntur. Et forte, vt interiora exterioraque tam animi quam corporis & fortunę mala complecteretur, non *perditionem*, ſed *perditiones* dixit Sara, prout in ſimili notat ſerm.40. in Cantica D.Bernardus, & ſerm.11. *Neceſſe,* ait, *habet homo clamare ad Dominum, non de neceſſitate, ſed de neceſſitatibus meis erue me.* Quæ verò adduntur; *poſt tempeſtatem, tranquillum facis,* non illud modo vulgare ſonant, *Poſt nubila Phœbus,* ſed multò magis, quod Pſal.125. *Euntes ibant & flebant, mittentes ſemina ſua. Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.* Et Apocalypſis 7. ac 21. *Abſterget* DEVS *omnem lacrymam ab oculis eorum.* Iob.5. *Ipſe vulnerat, & medetur: percutit & manus eius ſanabunt.*

Tertium tandem in precatione Saræ, clauſula eſt v.23. *Sit nomen tuum,* DEVS *Iſraël, benedictum in ſecula.* Non eſt ea clauſula in Græco & Hebręo. Cum enim longa & triduana precatio iſta fuerit, alias atque alias ex ea particulas excerpſit Chaldæus, Latinus, Hebręus & Gręcus.

QVÆSTIO.

An rectè mortem orarint Tobias & Sara?

VIdetur nimia eorum ex ærumnis, verborumque contumeliis triſtitia; præſertim, quod ad ſuſpendium vſque Sara, vt Græcus textus ait, mœreret, adeo vt de præfocanda ſeipſa cogitaret, ſeu vt Hebræorum alter ait, vt quæreret, aut cuperet ſeipſam ſtrangulare. Aduertenda tria. *Primum,* tantum eſſe nonnunquam malorum concurſum, vt ſanctis etiam hominibus afferat mortis, quaſi minoris mali deſiderium, quoad appetitum inferiorem ſimpliciter, quoad ſuperiorem verò, cum conditione, *ſi* DEO *placeret.* Sic Moyſes Exod.32. Elias 3.Regum. 19. Iob cap. 3.verſ.15. *Elegit ſuſpendium anima mea, & mortem oſſa mea.* & D. Paulus 2. Corinth. 1. *Supra modum grauati ſumus ſupra virtutem, ita vt taderet nos etiam viuere. Alterum;* Quod deſiderare licet, hoc idem, eâdem cum conditione, à DEO petere fas, vti etiam cariſſimè prudentiſſimeque faciebat apud Poſſidonium c.29. D. Auguſtinus. Cum enim ab hæreticorum exercitu ipſius vrbs obſideretur, *Noueritis,* aiebat, *me, hoc tempore noſtræ calamitatis, id* DEVM *rogare, vt aut hanc ciuitatem ab hoſtibus circumdatam liberare dignetur, aut, ſi aliud ei videtur; ſuos ſeruos ad perferendam ſuam voluntatem, fortes faciat, aut certe, vt me de hoc ſæculo ad ſe accipiat.* Vide Eccleſiaſticum cap.30.ver.17. & cap.40.ver.29. Plinium cap. primo lib.26.

lib.26. Eſpencæum poſt S. Chryſoſtomi diſſimilitudines. *Tertium.* Magna & multa Tobiæ Sarçque mala obuenerant, ſiue quoad ſe, illa ſpectentur, ſiue quoad perſonas, tempus, aliasque circumſtantias. Mortem igitur ambo, ſed, moderatione, quam dixi, adhibita, precabantur. Ideo enim ſibi ipſi manus neuter affert: ad DEVM rem totam vterque refert: vnam eius voluntatem ſibi & viuendi & moriendi normam conſtituit. Neque Sara eò inſaniæ proceſſit, vt vel interiore voluntate in ſuſpendium conſentiret, vel ipſum idem deliberatè quæreret, prout etiam neque ſanctus Iob, ſed tantummodo, ad hoc quærendum & cogitandum, pulſabat animum eius triſtitiæ grauitas & magnitudo. ei tamen tentationi reſtitit recta eius ratio. Nam cùm alia, tum hęc ipſa, quæ in Græco ſcribuntur, ſecum locuta eſt; *Vnica Patri meo ſum, illud ſi faciam, ipſi dedecus ſempiternum erit, & præſentiſſima mortis occaſio, quia eius ſenectutem cum mœrore ad inferos deducam.* id eſt. ad mortem ſeu ſepulchrum vt cap. 6. verſ. 7. Et in Hebræo dicit ipſa; *ſi tibi bonum viſum, ſi egreſſum iudicium à conſpectu tuo, ſi nolueris, me interfice.* Sed notanda de iis, qui in rerum aſperitatibus mortem precari ſolēt; D. Auguſtini oratio de verbis Domini ſermone 17. *Nonne audimus & videmus homines, in aliquibus tribulationibus & anguſtiis, & conflictationibus, & ægritudinibus dum ſunt conſtituti, & vident ſe laborare, nihil aliud dicere, niſi, DEVS mitte mihi mortem, accelera dies meos. Et quando venit ægritudo, curritur, adducuntur Medici, ſolidi & munera promittuntur. Dicit tibi ipſa mors; Ecce adſum, quam paulò ante à Domino petebas. Quid me modo fugere vis? Inueni te ſalſatorem & miſeræ vitæ amatorem cuiuſmodi erat è veteribus qui dicebat. Sapè precor mortem, mortem quoq; deprecor idem.* Sane apud S. Cyprianum lib. de mortalitate c. 7. tales increpat Angelorum quidam dicens *Pati timetis. exire non vultis. quid faciam vobis?*

ALTERA CAPITIS PARS.

De Tobiæ Saræq; precum effectis.

PRecationis effectum duplex fuit; verum ſcilicet vnum, putatum alterum. De hoc agitur capite ſequenti. Sed verum illud tripliciter exponitur. PRIMO ex cap. 12. verſ. 12. vbi dicuntur preces DEO, ab Angelo Raphaële, oblatæ. Libet enim, ordinis, lucisque maioris cauſa; iſtud huc illinc transferre.

QVÆSTIO I.

De RAPHAELIS *Nomine & cauſa.*

NOn eſt, vt annotat epiſtola 68. S. Bernardus in eo beatorum ſpirituum perfecta poſita cognitio, vt Michaelis, Gabrielis, Raphaelis norim nomina. eſt tamen hoc ipſum aliqua eius cognitionis proluſio & exordium. Ab eo igitur inchoemus. Valet *rapha* Hebraicum, curare, mederi, parcere, ac remittere: *el* vero DEVM ſignificat. ideoquè Raphaëlis nomen vertitur aut *curans* DEVS, aut *ignoſcens*, aut *curatio ſeu medicina* DEI, vt aiunt D. Gregorius hom. 34. D. Hieronymus in Danielis cap. 8. Iſidorus lib. 7. Orig. cap. 5. Magiſter ſentent. 2. diſtinct. 10. Quocirca poteſt hoc nomen primo & perfectiſſimè DEO conuenire. qui cum ſit *el*, crebrò etiam *raphe* in ſcripturis dicitur. Exodi 15. v. 26. *Si audieris vocem Domini* DEI *tui, & quod rectum eſt, coram eo*

fecerit,

feceris, & obedieris mandatis eius, cuſtodierisq́, omnia præcepta illius, cunctum languorem, quem poſui in Ægypto, non inducam ſuper te. Ego enim ſum Dominus DEVS *tuus Saluator tuus.* Hebraicè *rophecha.* id eſt, ſanans te. ſeu vt in Græco, ὁ ἰώμενός σε, medens tibi. Ægrotanti Ezechiæ Regi per Iſaiam dicit Dominus 4. Reg. 20. v. 5. *Ecce Rophelach.* id eſt, *ſano te. die tertio aſcendens templum Domini* & v. 7. Pſal. 29. v. 3. & Pſal. 39. v. 5. *Rephaah napſchi. ſana animam meam.* & ſunt ſimilia Pſal. 59. v. 4. Pſal. 120. v. 3. Pſal. 106. v. 20. Iſa. 6. v. 10. c. 19. v. 22. c. 57. v. 29. Hoſeę. 11. v. 3. Geneſ. 20. v. 17. Ierem. 27. v. 14. Deinde per quandam medicę virtutis largitionem, & impoſitum à ſummo illo Medico munus, Angelus iſte, Raphaël nuncupatus eſt, vt ſit hoc loco idem dicendum, quod à S. Bernardo dictum, cum de S. Gabriele, qui DEI virtus aut fortitudo exponitur, ageret ſermone primo ſuper Miſſus eſt. *Non,* ait, *dedecens aut incongruum videatur, dominum & nuncium communi cenſeri vocabulo; cum ſimilis in vtroq́, appellationis, non ſit tamen vtriusque ſimilis cauſa.* Hinc ergo canit in S. Michaelis laudum hymno; Eccleſia. O CHRISTE

Angelum nobis medicum ſalutis
Mitte de cœlis Raphaël, vt omnes
Sanet ægrotos, pariterquè noſtros
Dirigat actus.

Apud S. Auguſtinum ſerm. 226. ait ipſe Raphaël. *Ego ſum miniſter curationis;* DEVS *eſt auctor ſanitatis.* D. Hieronymus loco citato. *Vbicunque,* ait, *medicina & curatio neceſſaria eſt, Raphaël mittitur; qui interpretatur curatio vel medicina* DEI, *hoc videlicet nominis interpretatione ſignificante, quod in* DEO *ſit medicina vera.* Hebraicus textus paulo infrà, *Miſit,* ait, *Dominus Angelum Raphaëlem Principem curationibus præpoſitum, ſiue, qui ſanitatum præſes eſt.* Vnde & in Romano Miſſali, quod Anno 1520. Pariſiis editum; Miſſa eſt de S. Raphaële, pro ægrotantibus & peregrinantibus. Ab his enim, & à Medicis quos in Hebræo vocat ſcriptura *rophim* Geneſ. 50. v. 2. Ieremiæ 8. v. 22. 2. Paral. 16. 11. meritò ſanctus iſte Angelus colatur & inuocetur. ab illis quidem, vt ſaluberrima huius opera, valetudinem, ſi quidem ad diuini nominis gloriam expediat; recuperent. eo duce ad eum, quo proficiſcuntur; terminum rectè perueniant: ab his vero, vt arduum & difficile medendi munus, eo præſide atque adiutore, diligenter feliciterque obeant. Quod ſi eum ad finem rectè S. Coſmas & Damianus. S. Sebaſtianus, aliique cœlites inuocantur, quidni & S. Raphaël? Videas ex iis, quibus hodie vel ſanctorum putet, vel Muſarum nimium placet inuocatio, Hygieæ neſcio cui, Æſculapio & Apollini vota, pro ſoſpitate, facere. adeò vt horum quidam æger, DEOS ita iſtos, prout in Epigraphe monuit, alloquatur.

Magne minorq́, DEI. *quamquam mihi magnus vterq́;*
Magne pater. ſolo ſed patre nate minor.
Aſpice me dulcis linquentem luminis hauſtus.

Sed de Raphaële, quâ itinerum dux ſit; poſtea.

QVÆSTIO II.

E quonam Angelorum ordine Raphael?

CAluiniani Wittakeri hæc ad Catholicos, libro contra Edmundum Campianum fol. 17. oratio eſt. *Hierarchias veſtras, gradusq́, multiplices Angelorum libenter ignoramus, atq́, hanc ſcientiam vobis omnem permittimus.* Rurſumque lib. primo contra Durçum fol. 63.

fol. 63. *Omnis illa cœleſtium regionum ac functionum deſcriptio Dionyſiana, multis ſcripturarum teſtimoniis nititur. ingenium curioſum delectare poterit: mentem non poterit firma fide ſolidaque ſcientia ſtabilire.* Ideoque facile quæſtionem hanc nouus ille Theologus excuteret, Magiſtro ſuo Caluino lib.primo inſtit.cap.14.§ 8.pænè audacior. Videlicet, qui tantam, in terra, ordinum, rerumque omnium perturbationem excitarunt, eos cœlum etiam aggredi, & omnem ex eo εὐταξίαν exterminare oportebat. Scripturarum verò pro iſtis ordinibus affatim vel vnus Paulus ſuppeditat. Ephe.1. Coloſſ. 2 & 1. ad Corinth.15.quemadmodum S.Gregorius hom.34.oſtendit.Neque ſolus Dionyſius. (etſi ad eum vnum Wittakeri & Caluini omnes ne pili quidem ſunt) illos docet, ſed & Damaſcenus, Iſidorus, Bernardus, Origenes, Athanaſius de Deipara,&c, quem pro ſe citare audet Wittakerus; S. Irinæus. lib.2. cap.54. legique poteſt D. Thomas 1. q. 108. apud quem, ex ſcripturarum Patrumque ſententia, tres Angelorum Hierarchię, & chori, ſeu ordines nouem ſtatuuntur. eaque veterum Hebræorum ſententia fuit, quam veluti certam, omnibusque receptam ſubinde attingit D. Paulus, & à Iudæis mutuatus etiam eſt Iamblichus lib.de myſteriis. Nam quod Æthiopum Canon vniuerſalis Angelorum ordines 99. enumerat, alluſio eſt ad illas 99. oues vt vnam perditam requireret à Paſtore noſtro Chriſto IESV relictas. Eas enim Angelos eſſe bonos dixerunt Irinęus l 3.c.21. Ambroſius apolog.Dauidis c.5. Gregorius hom.34. alij, quorum edit nomina Maldonatus noſter Matth. 18. Cæterum de Raphaële duas refert opiniones Magiſter ſententiarum lib. 2. diſtinctione 10. Vnam; eſſe ipſum ex ordinibus altioribus: alteram ex infimo. Et hanc ſequitur eo loco D. Thomas, dicens Michaëlem ex ordine Principum eſſe, Gabrielem ex Archangelorum, Raphaëlem ex Angelorum. Vnde & quendam, qui eo progreſſus eſt, legi, vt diceret, proprium & tutelarem Tobiæ Angelum fuiſſe Raphaelem. Vidi & alium, qui è virtutum ordine ipſum fuiſſe doceret. At ſane proprium Tobiæ vel etiam Saræ cuſtodem non fuiſſe, perſpicuum ex eo videtur, quod ipſi Tobię vel Saræ antea non adeſſet, ſed ad eos miſſus tùm fuerit, cum preces ambo ſuas ad Dominum fudiſſent. Sic enim c.3.v.25. *In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum in conſpectu gloriæ ſummi* DEI, *& miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphaël, vt curaret eos ambos.* Iam c.12. v.15. nōn ſe tutelarem eorum Angelum ait, ſed vnum è ſeptem, qui aſtant ante Dominum. Ordinis vero cuiuſnam ſit, minus explanatè ſignificatum. Archangelum tamen fuiſſe crediderim libentiùs. Primo quidem, quia, vti iam dictum, è ſeptem illis, qui ante DEVM aſtant, vnus fuit. At maior hic quidam principatus & dignitas, quam quæ in Angelorum infimos conferenda ſit; innuitur, prout ex iis, quæ eo loco dicetur, eluceſcet magis. Deinde in eadem videntur ſententia veteres. Nam lib.de promiſſionibus p.2.c.39. S.Proſper, *Raphaël,* inquit, *Archangelus miſſus à Deo, non tantum captiuis ſolatia, quantum etiam beneficia cœleſtia orantibus miniſtrauit.* Similiter *Archangelum* cum vocat D. Seuerus Epiſcopus Minoricenſis in Epiſtola de Iudęorum conuerſione, quę Domini Anno 418. apud Reuerendiſſimum Baronium Tomo 5. Annalium, legi poteſt. Vocat etiam D. Iſidorus Originum l.7.c 5. dum ait; *Ad Tobiam idem Raphaël Arachangelus miſſus, oculis eius curationem adhibuit, & cæcitate deterſa, viſum ei reſtituit.* Æthiopica Miſſa, ſicuti Michaëlem & Gabrielem, ita & Raphaëlem è maioribus, ſplendidioribusque Angelis vnum conſtituit. An & hoc ſeptuaginta non ſignificant Interpretes, dum non ſimpliciter Angelum Raphaëlem, ſed *magnum* appellant? neque tam inſigni epitheto contenti, ſubſtantiuum, quod eius præſtantiam admodum illuſtret, apponunt, dicentes τὸν δό-

ξαν τοῦ μεγάλου Ραφαὴλ, id eſt, gloriam magni Raphaëlis. Sed iſtud eſſe pluris noto, quam quæ de eo poſtea. Liceret vero recentiores recentioribus etiam opponere, Martyrologij videlicet Germanici collectorem Octobris die 6. Angelicæ litaniȩ, quȩ in edito Bruxellæ precationum Theſauro eſt; conditores, & alios. Sed quemadmodum, quod 3.p.q.30.a.2.ad 4.tradit S. Thomas; Gabrielem fuiſſe Archangelum è D. Irinȩo l. 5.c.25. D. Ambroſio l. de Spiritu Sancto c.7. Auguſt. ſ.14. de natiuitate, aliiſque veteribus rectè colligimus, quidni &, è priſcis antea citatis, de S. Raphaële idem ratiocinemur? Neque enim cauſa vlla eſt, cur Archangeli nomen impropriè illos vſurpaſſe ſuſpicari liceat.

QVÆSTIO III.

Cur cum Archangelis aliis Sanctus quandoque Raphael non nominetur?

IVſtinianus Imperator Nouella 8. tit.3. in iureiurando, quod ab iis qui adminiſtrationes accipiunt prȩſtari ſanxit, duos tantum Archangelos Michaëlem & Gabrielem numerat. Num ergo Raphaëlem ignorauit, vel in Archangelorum eſſe numero non putauit? Nihil equidem abſurdi reor, ſi à Iuſtiniano cum Theologis nonnullis, de quibus quæſtiuncula ſuperiore, aliam Raphaëli quaſi tribum & ordinem datum quiſpiam cenſeat. cenſendi tamen, è citata conſtitutione, nulla ſatis idonea ratio. Sȩpe ſiquidem fit, vt è pluribus vnum, vel duos aliquos nominemus, non ideo tamen alios eiuſdem cum ipſis ordinis negemus. In quotidiana generali peccatorum confeſſione ſolius Archangeli Michaëlis mentio eſt, num reiicitur Gabriel? ſoli ex Apoſtolis, ſancti Petrus & Paulus commemorantur, capite cæteri an minuuntur? Et in litteris diuinis, ſolius interdum Patris nomen inuenias, num è ſanctiſſima idcirco Trinitate Filius & Spiritus Sanctus amouentur? Mihi vero videtur Imperator Michaëlem tantummodo & Gabrielem ideo citaſſe, quòd horum ſolummodo in teſtamento nouo nomina edantur, in veteri non reticeantur. fortaſſis etiam quod maiore in iſtos duos obſeruantia & religione ferretur. Quia vero ſunt nonnulli, quibus & per ſanctos iuſiurandum recentius, & in Eccleſiaſticis, Politicis, Academiciſque honoribus, fidei profeſſio nupera omnino videtur, è vetere illa Iuſtinianea iurandi formula, ſi verba, quæ huc ſpectant, modicè libemus, abs re non fuerit. *Iuro ego per* DEVM *omnipotentem, & filium eius Vnigenitum, Dominum noſtrum* IESVM *Chriſtum, & Spiritum Sanctum, & per ſanctam glorioſam* DEI *genitricem & ſemper virginem Mariam, & per quatuor Euangelia quæ in manibus meis teneo, & per ſanctos Archangelos Michaëlem & Gabrielem, puram conſcientiam germanumq; ſeruitium me ſeruaturũ ſacratiſſimis noſtris dominis Iuſtiniano & Theodoræ coniugi eius, occaſione traditæ mihi ab eorũ pietate adminiſtrationis: & omnem laborem ac ſudorem cum fauore ſine dolo & ſine arte quacumq; ſuſcipio in commiſſa mihi, ab eis adminiſtratione de eorum imperio atq; republica: & communicator ſum ſanctiſſimæ* DEI *catholicæ & apoſtolicæ Eccleſiæ: & nullo modo vel tempore aduerſabor ei: nec alium quemcunque permitto, quantum poſſibilitatem habeo. Si vero non hæc omnia ita ſeruauero: recipiam hic & in futuro ſæculo in terribili iudicio magni Domini* DEI *& Saluatoris noſtri* IESV *Chriſti: & habeam partem cum Iuda, & lepra Giezi, & tremore Cain.* Hæc ibi. Rupertus

pertus vero ſub libri 5. in Apocalypſin principium, Raphaëlis etiam non meminit, quia ſanctorum Michaëlis & Gabrielis præſtantiam ei propoſitum erat explicare.

QVÆSTIO IV.

An hominum preces offerant Deo Angeli?

OFFERRE porro Angelos DEO preces noſtras oſtendit iſte locus, dupliciter. Primo quia c. 12. v. 12. dicitur. Ego obtuli orationem tuam Domino. Deinde quia in Græco ibidem poſtea ſubditur. Ex ſeptem ſpiritibus, qui offerunt orationes ſanctorum. Confirmatur ex Actorum 10. & apertiùs ex Apocal. c. 8. vbi dicitur Angelus, *ante altare thuribulum aureum habere, ipſiq; de Sanctorum orationibus incenſa ſeu* thymiamata *multa data: vt ea daret ſupra altare aureum, quod eſt ante thronum* DEI. Patres vero idem frequentiſſimi docent. & quidem ita, vt ſimul interdum moneant, diſcendum hinc nobis, quàm libenter precibus vacare oporteat. quam ſtudioſè, quam venerabundè ac religioſè. Anaſtaſius Nicænus, quæſtione 61. citat Conſtantinopolitanum Nicephorum dicentem. *Scimus & credimus noſtras in* DEVM *glorificationes, per ſanctos offerri Angelos, ſiquidem verum illud. Matth. 18. Angeli eorum ſemper vident faciem Patris. quid agentes aut operantes? niſi quod noſtras petitiones ad aures Domini Sabbaoth animo adducentes, eum reddunt propitium propter ea, quæ geſſimus.* Apud D. Auguſtinum. ſ. 226. *Ego,* ait Raphaël, *medullata intuli ſacrificia pro venerabili ſepultura. Videtis quantum proſit mortuos ſepelire? vt oblatio eius, per Angelum Raphaëlem, ad cæleſtem aſcenderet maieſtatem.* Rupertus l. 9. de victoria verbi c. 8. *Scire debemus ſanctos Angelos, inter* DEVM *& homines* DEI *ſeruos, eſſe adminiſtratores: & nos in conſpectu eorum pſallere & orare, eoſq; ſemper eſſe paratos ad offerendas* DEO *orationes Eccleſiæ.* D. Bernardus ſerm. 7. in Cantica *Credimus,* ait, *Angelos ſanctos aſtare orantibus, offerre* DEO *preces, & vota hominum, vbi tamen ſine ira, & diſceptatione leuari puras manus perſpexerint. Probat hoc Angelus ita loquens ad Tobiam. Quando orabas cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos & derelinquebas prandium tuum: & mortuos abſcondebas per diem in domo tua & nocte ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino* (capite 12. v. 12.) *Ea propter attendite Principes veſtros, cum ſtatis ad orandum, vel pſallendum: & ſtate cum reuerentia & diſciplina. & gloriamini, quia Angeli veſtri quotidie vident faciem Patris: nimirum miſſi in miniſterium propter nos, qui hæreditatem capimus ſalutis: deuotionem noſtram in ſuperna ferunt: referunt gratiam.* Et poſtea. *Anima in his* (ſanctis exercitationibus) *exercitatæ, cæleſtes nuncq; ſeſe familiares exhibent, & frequentes,* præſertim, ſi frequenter orantem perſenſerint. Et ſerm. 3. ſuper Miſſus eſt; *Solent,* ait, *Angeli aſtare orantibus, & delectari in his, quos vident leuare puras manus in oratione. holocauſtum ſanctæ deuotionis gaudent ſe offerre* DEO *in odorem ſuauitatis.* Molanus cap. 12. De picturis, *Angelorum,* ait, *thuribula, quibus cum pinguntur, ſignificant quod orationes noſtras Domino offerant, & recitent, vt eſt apud Tobiam.* Hebræi Geneſ. 1. vt ait Zohar, aiunt eſſe firmamenti faciem, *volucres, quæ* DEO *referant omnia.* figurata ſcilicet oratione Angelos notant. ſicuti & eum tradunt, eorum, qui DEO ſacrificia & orationes offerunt; principem eſſe Sandalphon, vti notat Franciſcus Georgius Tomo 6. problemate 179. & 181. Eſt autem Sandalphon quaſi συνάδελφος, quem Exodi cap. 4. Moſi occurriſſe tradit in Exodum Zohar columna 102.

QVÆSTIO V.

Cur DEO *ipſi hominum preces offerant?*

ANGELI verò reuera nihil, quod DEO ignotum ſit, patefaciunt, ſicuti neq; nos quando preces & vota recitamus, aut cantamus, cum intimas animorum cogitationes, non modo dum ſunt, ſed etiam antequam ſunt, norit diuina mens perfectiſſimè. Offerunt tamen, quia DEO ita viſum eſt, ſicq; maior ipſius immenſæ maieſtati ab omni creaturarum, quę quidem proprie honorem cuipiam facere poſſunt, honos ſit. Tunc enim & humana & Angelica natura ſimul coniunctis veluti operis illam venerantur: eam boni omnis fontem prædicant: ab ea ſeſe totas pendere: abſque ipſa nihil omnino poſſe profitentur. Quin & in eo magnus quidam eidem ſummæ maieſtati honos poſitus eſt, quod angelica natura, tam nobilis, tam præſtans, tanta iam felicitate circumfluens, ob ipſius DEI non vllam vel egeſtatem vel neceſſitatem, ſed ſolam voluntatem & pręſcriptum, obſequendi tantummodo & venerandi gratia; eo ſeſe lubentiſſima & promiſſima demittat, vt inferioris naturæ precibus animum aduertat: eas accipiat; eas, tabellariorum inſtar, ad DEVM referat: iiſdemque, ſtudio & alacritate facta, ſeruiat. Quemadmodum enim, citra vllam Angelorum operam, poteſt nos DEVS tueri & gubernare: ad maiorem tamen ſuæ poteſtatis & bonitatis demonſtrationem & gloriam, omnes illos fecit adminiſtratorios ſpiritus, omnes in miniſterium miſit, propter eos, qui hæreditatem capient ſalutis Hebr. 1. verſ. 14. ita noſtras vt preces audiat, deſideria noſtra cognoſcat, nulla ei Angelorum opus opera: eam tamen vberioris, vti expoſitum eſt, boni cauſa, interponi ſapienter, benignè, potenterque voluit. Atque hæc, hiſque plura libro 15. de Trinit. cap. 13. vt alibi poſtea citabitur, & iſtum etiam, qui in manibus eſt, Tobiæ locum explicando; indicauit S. Auguſtinus epiſtola 120. in qua, quæ huc valde faciant, leguntur hæc: *Annunciabitur, inquit Pſalmus viceſimuſprimus, Domino generatio ventura, & annunciabunt cœli iuſtitiam eius populo qui naſcetur, quem fecit Dominus. Non ait: Annunciabitur Dominus generationi venturæ, ſed annunciabitur Domino generatio ventura. Quod non ſic accipiendum eſt, tanquam neſcienti aliquid annuncietur, vt ſciat, ſed ſicut annunciant angeli non ſolum nobis beneficia* DEI, *verum etiam illi preces noſtras. Nam ſcriptum eſt*, Tobiæ 12. in Gręco, *vbi angelus hominibus dicit*; Ego obtuli memoriam orationis veſtræ: *non vt tunc* DEVS *nouerit quid velimus, vel quo indigeamus. Nouit enim Pater veſter, ait Dominus, quid vobis neceſſarium ſit priuſquam petatis ab eo: ſed quia neceſſe habet rationalis creatura obtemperans* DEO, *temporales cauſas ad æternam veritatem referre, ſiue petendo quid erga ſe fiat, ſiue conſulendo quod faciat, qui pius mentis affectus eſt, vt ipſa conſtruatur, non vt* DEVS *inſtruatur. Nam & hæc quædam conteſtatio rationalis creaturæ eſt, quòd non ſibi ipſa ſit bonum quo beata fiat, ſed illud incommutabile, cuius participatione etiam ſapiens efficitur.* Similiter D. Bernardus loco citato, non DEO, ſed Angelis, & Sanctis aliis noſtras preces notas fieri annotat & ſubiungit. *Quis dabit mihi per vos, ô benigni principes, petitiones meas innoteſcere apud* DEVM? *Non enim* DEO, *cui etiam cogitatio hominis confitetur, ſed apud* DEVM, *hoc eſt, ipſis, qui cum* DEO *ſunt, tam beatis virtutibus, quam pro carne ſolutis ſpiritibus.* Alia etiam cauſa eſt, vt ſuas noſtris preces adiungant, frigidioribus calidiores, ignauioribus efficaciores, impurioribus puriores. Qua de re pòſt, pluribus. Diui modo Hilarij vna nobis vox, ſed egregia ſanè, ſufficiat. *Interceſſione*, ait in Pſal. 129. *Angelorum non natura* DEI *indiget, ſed infirmitas noſtra. Miſſi enim ſunt propter eos, qui hæreditabunt ſa-*

bunt ſalutem, DEO *nihil ex his, quæ agimus, ignorante: ſed infirmitate noſtra, ad rogandum & promerendum, ſpiritualis interceſsionis miniſterio indigente.*

QVÆSTIO VI.

Quonam modo noſtras DEO *preces offerunt Angeli?*

OFFERRE DEO illas illi nequeunt, niſi eas à nobis prius acceperint. Quæri ergo poteſt, & quis modus, quo noſtras à nobis preces accipiunt, & quis, quo acceptas præpotenti DEO ſiſtunt. Prior modus eſt, in preces noſtras cognoſcendo: alter in cognitas proponendo. *Cognoſcunt* verò illas cognitione vel ſupernaturali, quæ aut eſſentiam diuinam planè intuendo, aut reuelationem quandam diuinitus accipiendo, fit; vel naturali, quam per lumen, & ſpecies iis à prima ipſorum conditione inditas, exiſtere cenſet D. Thom. 1. par. q. 57. Et iſta quidem naturali, eas tantum preces percipiunt, quę aliquo exteriore actu funduntur, non ſolis puriſque mentis agitationibus & voluntatis affectionibus cõtinentur. Supernaturalis verò cognitio ad omne precum genus & modum fundi poteſt. licet hiſce de rebus poſſint, & plura & ſubtiliora indagari, quę apud D. Thomam loco citato, Capreolum 2. diſt. 8. Ferrarienſem 3. contra Gentes, cap. 154. alioſque videri poſſunt. Illud tamen ſilendum iam non eſt, quomodo potuerit Raphaël Tobię Saræque preces ſimul accipere, cum ille Niniuen, Ecbatana hæc, vt ſupra dictum, incoleret. An in duobus tam remotis tamque diſtantibus locis ſimul eſſe, quæ vtrobique agerentur ſimul videre, quæ dicerentur, ſimul audire potuit? Certe Græcus textus capite ſæpè citato, tempus idem fuiſſe ait. *Quando*, inquit, *oraſti tu & ſponſa tua Sara, ego obtuli memoriam orationis veſtræ coram Sancto.* & hoc cap. 3. ver. 24. Latinus: *In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum in conſpectu gloriæ ſummi* DEI: *& miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos, quorum* VNO *tempore ſunt orationes in conſpectu Domini recitatæ.* Sed intelligẽdum, primo quidem poſſe Angelum ſibi locum, in quo præſens ſit, vti minimum, & qui puncti inſtar habeat, ita & maximum, longiſſimeq; patentem abſque vlla tamen quantitatis mole, accipere. Deinde, etiamſi à loco quopiam abſens ſit, poſſe tamen acerrima & illuminatiſſima, qua pollet, mentis acie intueri, penituſque pernoſcere, quæ illic vel agantur, vel dicantur. modo ea, vt paulò ante dicebam, aliquo, extra mentis voluntatiſque clauſtra, veſtigio prodeant. Si enim nos tam longè poſita, in aquarum & camporum æquoribus, in montibus & cœlis videmus, & vt canit libro quarto Manilius:

Paruula ſic totum peruiſit pupula mundum.

Cur ea tantum, quibus proximè adſunt, Angeli videant? *Iam*, inquit lib. 8. de ciuitate DEI, cap. 15. D. Auguſtinus, *quis hominum, videndo, æquabitur aquilis & vulturibus?* Nam, vt idem Auguſtinus ait lib. de diuinatione dæmonum, cap. 3. *illæ ſublimiter volantes, interuallo maximo, natantem ſub fluctibus piſcem peruident: hi profecto cadauere, ex improuiſa longinquitate aduolant.* Quod ſenſuum ergo in his efficit acrimonia, id & multo amplius, in Angelico intellectu, non efficient tot & tam, illuſtria inſcripta rerum ſigilla, vis & celeritas tanta? Num hominum cuſtodes Angeli, ita eorum lateribus affixi, vt alio quoquam abire nequeant, vel ſi abeant, eorum iam facta & dicta non perſpiciant? Concludo igitur præter ſupernaturalem modum, potuiſſe Raphaëlem naturaliter, trium modorum aliquo Tobiæ Saræque vota excipere. vt vel ſcilicet vtrique præſens

ſimul adeſſet, vel neutri, vel ab vno quidem abeſſet, intelligendi tamen vi, quid precaretur vterque vel tantum alter, longiſſimè ſpectaret. Neutri verò affuiſſe, ſed vtriuſq; precationem, mentis obtutu, cognouiſſe, vel certè Tobiæ potius quàm Saræ aſtitiſſe opinor, non, quia Tobiæ cuſtodem egerit, vt aliquos ſenſiſſe ſuprà dixi, ſed quia ad iſtam ab illo venerit, illiusque potiſſimum facta memorarit infrà cap. 12. Licet enim motu quam ocyſſimo ad Tobiam à Sara venire potuiſſet, cum tamen nullum eius extet indicium, contrà vero ad illum eſſe miſſum videamus, magis placet Tobiæ aſtitiſſe, vel potius vt dixi, neutri. Cum enim è magnis Angelorum principibus vnus ſit, vni eum hactenus Tobiæ adhæſiſſe quis credat? Erit tamen fortaſſis, qui non poſſe Angelos in eorum, quæ ab iis diſſiti aut facimus aut loquimur; cognitionem venire contendat, quod nullas iis formas imprimere, nulla tam procul ſigna dare poſſimus. cum poſſit quantouis interuallo, per iſtiuſmodi formarum impreſſionem, vel ſignorum oſtenſionem loqui Angelus Angelo. At ſiue tota hæc per formas & ſigna loquendi angelica ratio admittatur ſiue non; dico angelis ad noſtras vel actiones vel orationes conſpiciendas, aliis formis opus non eſſe, quam iis ipſis, quas olim acceperunt: easque tum ad ſingularia iſta cognoſcenda valere, cum in rerum natura eſſe hęc incipiunt. ita vt non per ſpecierum nouarum acceptionem, ſed earum, quas iampridem habuerunt, vſum, non per rerum ſigna noua, ſed per res ipſas, quatenus exiſtunt, tota illa ducatur cognitio. *Modus* verò quo iam cognitas preces noſtras DEO *ſiſtunt*, eſt non vt ipſas voces ac ſonos, vel phantaſmata certè noſtra propriè accipiant, DEOque, vel inibi, vel in cœlis offerant, vt à Bellarmino rectè doctum lib. 2. de Miſſa, c. 24. ſed vt ea ipſa DEO ſignificent. ſignificant vero ei loquendo. Loquuntur autem ea lingua eaque ratione, qua Iſaiæ 6. clamant *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Zachariæ primo *Domine exercituum vſquequo non miſereberis Ieruſalem & vrbium Iuda?* Lingua porro & ratio iſta, quæ alia, quam voluntaria conceptionum mentis ad DEVM applicatio? Loqui enim aliis Angelos, nihil aliud generatim eſt, vt ait 1. q. 107. a. 1. D. Thomas, quam conceptum mentis manifeſtum alteri facere. At, quemadmodum idem art. 3. perſequitur & ſuprà iam ex Patribus docui; non fit ea cum DEO locutio, vt ei quippiam, quod obſcurum vel abſens eſſet; cõmunicetur: ſed potius vt ab eo Angelis ipſis quippiam tribuatur, eo modo, quo doctori, vt ab eo doctrinæ aliquid accipiat, loquitur diſcipulus: quo in naturalib. ad efficientes cauſas conuertuntur, quæ efficientiæ illarum indiga ſunt. Quod verò, per eiuſmodi ſermonem, Angeli à DEO tribuitur, eſt hoc interdum ad ipſorum tantummodo commodum, interdum etiam ad aliorum, quorum ſcilicet illi apud DEVM cauſas agunt, & proponunt. Denique *modus* iſte fit cum inſigni quadam Angelorum diuinæ maieſtati loquentium, humanasq; preces offerentium demiſſione, & eximio aduerſus illam cultu. quem metaphoricῶs *thuribulo & ſuffimentis* depingere voluit. S. Iohannes Apocalypſis 8.

QVÆSTIO VII.

De Angelicæ oblationis modo quid hæretici?

QVI oblationem iſtam negarit, ex iis, qui vel Angelos vel Apocalypſin agnoſcant, noui adhuc neminem. ſed iu modo ineptit ſupra modum Beza in Apoc. 8. *Quod ſit, ait, Angelorum miniſterium (per quod ſanctorum orationes* DEO *offeruntur) quis nouit? Mediatores quidem non eſſe ex verbo* DEI *conſtat: neq; à nobis inuocandos. Qua de re v. de*

Auguſti-

Auguſtinum lib. de Trinit. 13. 15. Qui ſubtilius hic volent contemplari mirum niſi etiam Angelicam nobis aliquam Miſſam in cœlo fabricent. Quinque potiſſimum, bene ſi numeres; proponit Beza quorum primum modeſtiæ plenum videretur, niſi quæ citra modum, modo cum aduerſa, quam quæ vltra ſunt; eſſent. *Quot ſit hoc Angelorum miniſterium quis nouit?* Pro ingenij humani tenuitate, adhibitis & bonis ratiocinationibus, & ſcripturarum, Patrumque ſententiis, norunt Theologi, & breuiter hactenus expoſui, cur illis ratione nulla oppugnatis nedum expugnatis, non aſſentiamur? Sit tamen modeſtiæ. etſi ſcio quid in calceo Bezam premat, de quo paulo poſt viderimus. Alterum. *Mediatores quidem non eſſe, ex verbo* DEI *conſtat.* Quorſum quæſo iſtuc de mediatoribus? Iam incipit prodere, cur Angelorum illud miniſterium ignorari velit. Metuit ne, ſi nouerimus, quid ſit Angelos noſtras preces offerre; intelligamus, eos nobis aliquid petere, nobiſcum DEVM laudare & orare. ideoque eſſe inter nos & DEVM Mediatores. Eſt hoc vlcus illud, quod tangi nolunt. *Mediatores, ait, non eſſe, è* DEI *verbo conſtat.* Si è DEI verbo non eſſe Mediatores conſtat: & ex eodem tamen verbo conſtat, precum eos noſtrarum oblatores ac internuncios eſſe, id eſt, mediatores, nonne in DEI verbo contraria inerunt, in DEI ore calidum & frigidum, etiam & non? ſed è quonam verbi huius loco mediatores non eſſe conſtat? Tacet Beza. niſi, quod ſuo iſto, *conſtat*, ſe illud 1. Tim. 2. *Vnus eſt mediator* DEI *& hominum homo* CHRISTVS IESVS, intelligere demonſtrat. Verum de mediatore illic agi non qualicunq;, ſed eo, qui inter debitorem & creditorem offendentem & offenſum, ſeſe medium proprio ſolutionis atque ſatisfactionis precio interpoſuerit, clariſſimè oſtendunt, quæ inibi attexuntur, *Qui dedit ſemetipſum redemptionem pro nobis.* Alios vero alterius generis eſſe mediatores, vel Moyſes indicat, qui Deuteron. 5. v. 5. de ſeipſo id ſcribit, quem ipſe D. Paulus Galat. 3. v. 19. μεσίτην id eſt, mediatorem appellat, vti, contra Caluinum ſuum, ſex vel ſeptem argumentis ipſemet eo loco Beza probat. & tandem, *Ex his*, ait, *concludo* ἐν χειρὶ μεσίτου, *id eſt, per manum mediatoris, idem declarare atq; per fidum* DEI *famulum Moſen.* Addit Beza tertium; *neq; à nobis inuocandos Angelos.* hoc vero eſt, quod in Angelorum mediatione inficianda maximè ſatagit Beza. de quo non ita multo poſt. Sed quod ad librum 13. de Trinit. c. 15. lectorem ablegat, malo typographi mendum, quam ipſius fraudem putare, & ſi aliquando notaui quoſdam interdum lucifugas prauè, opera data, quædam citare, quæ videnda quidam aiant, reuera tamen videri nolint. Liber igitur de Trinitate, eſt decimus quintus & caput. 13. in quo docet S. Auguſtinus DEO ab Angelis noſtra quædam nunciari, & cur id fiat exponit, prout alia quæſtione ſupra dictum eſt. Verba ſic habent. *Nunquid* DEVS *pater ea ipſa, quæ non per corpus, quod eſt ei nullum, ſed per ſe ipſum ſcit, aliunde ab aliquo didicit, aut nunciis vel teſtibus vt ea ſciret, indiguit? Non vtiq;. Ad omnia quippe ſcienda quæ ſcit, ſufficit ſibi illa perfectio. Habet quidem nuncios, id eſt Angelos, non tamen qui ei, quæ neſcit annuncient. Non enim ſunt vlla quæ neſciat. ſed bonum eorum eſt, de operibus ſuis eius conſulere veritatem: & hoc eſt quod ei dicuntur nonnulla nunciare, non vt ipſe ab eis diſcat, ſed vt ab illo ipſi per verbum eius, ſine corporali ſono, nuncient quod voluerit: ab eo miſſi ad quos voluerit: totum ab illo per verbum eius audientes, id eſt, in eius veritate inuenientes, quid ſibi faciendum, quid, quibus, & quando nunciandum ſit. Nam & nos oramus eum, nec tamen neceſſitates noſtras docemus eum. Nouit enim, ait verbum eius, Pater veſter, quid vobis neceſſarium ſit, priusquam petatis ab eo.* Quinto nugatur Beza, *mirum eſſe niſi qui ſubtilius iſta contemplari volent; Miſſam in cœlo Angelicam fabricent.* At nullam hactenus Theologi, nullam ſupra citati D. Auguſtinus & Bernardus fabricarunt. Num tamen hi horum, aliorumque ſimilium

milium pingues,craſſiq́ue contemplatores? Verum ne coniector omnino vanus Beza ſit,aio ego quale ibi altare,quale thuribulum & ſuffitio eſt,talem & Miſſam eſſe.Illa vero eſſe metaphorica, quis adeo rudis,qui neſciat?

QVÆSTIO VIII.

Angelica iſta precum oblatio Ethnica num cenſenda?

APVD Ethnicos ſcriptores, præſertim Orphæum, Deorum nuncius ἄγγελος & εὐάγγελος legitur Mercurius,qui &idcirco eorundem διάκονος,id eſt,camillus & miniſter,vt explicat Feſtus,nuncupatur. Sed,quę apud Patres leguntur,feriunt vehementius. Cōmentarius,q. D.Ambr.tribui ſolet,in Rom. c. 1.*Solent Ethnici, ait, pudorem paſſi neglecti* DEI, *miſera vti excuſatione, dicentes: Per iſtos poſſe ire ad* DEVM, *ſicut per comites peruenitur ad Regem. Age, nunquid tam demens eſt aliquis, aut ſalutis ſuæ immemor, vt honorificentiam Regis vindicet Comiti, cum de hac re ſi qui etiam tractare fuerint inuenti, iure vt rei damnentur maieſtatis? Et iſti ſe non putant reos, qui honorem nominis* DEI *deferunt creaturæ, & relicto domino conſeruos adorant, quaſi ſit aliquid plus quod reſeruetur* DEO. *Nam & ideo ad regem per tribunos aut comites itur, quia homo vtique eſt rex, & neſcit quibus debeat rempublicam credere. Ad* DEVM *autem (quem vtique nihil latet, omnium enim merita nouit) promerendum, ſuffragatore non opus eſt, ſed mente deuota.* D.Auguſtinus lib. 8. de Ciuit.19. *Neceſſarios aſſerebat Apuleius dæmonas perferendis ad Deos noſtris precibus.* Et cap. 22. *Nullo modo credendum eſt, quod Apuleius perſuadere nititur, & quicunque alij philoſophi ſunt eiuſdem ſententiæ, ita eſſe medios dæmones inter deos & homines tanquam internuncios & interpretes, qui hinc ferant petitiones noſtras, inde referant deorum ſuppetias.* Et, *Dæmones quibuſdam vitia eorum attentius & diligentius intuentibus, non potuerunt perſuadere quòd dij ſint: atque ideo inter deos ac homines internuncios ac beneficiorum impetratores ſe eſſe finxerunt.* At verò hinc potius vera bonorum Angelorum mediatio confirmatur. Moris enim prophanis authoribus, quæ ſacris in litteris bene vereq́ue tradita ſunt, ea vbi legerint, vel audierint, deprauare: ſolentq́ue dæmones in ea quæ ſanctiſſimis illis mentibus à DEO vel hominibus rectè tribuuntur, inuadere, ſibiq́ue ea mendaciis, fraudibus & præſtigiis vſurpare, ſed ita, vt longè plus quam bonis Angelis veritas vmquam aſcripſit, ipſi concupiſcant, nonnulliſq́ue improbis perſuadeant. Se ſiquidem Deos faciunt, honoremq́ue ſummum, qui DEO ſoli debetur, flagitant: vel conſequi hoc ſi nequeunt, in eam fatuos & cœcos mortales opinionem adducunt, vt credant, abſque his interpretibus, ignota DEO eſſe omnia: nihil, niſi eorum interuentu, nobis ab illo dari poſſe. Atque hæc deliria ſunt, quæ Simon olim Magus inuexit, quæ D.Paulus Coloſſ. 2. quæ Theodoretus in eum locum, quę citatis locis Commentarius Ambroſianus, & Auguſtinus inſectantur. Hinc in illo: *Dominum horum ſpernentes, ſtultos factos eſſe, & honorificentiam Regis Comiti vindicare, honorem nominis* DEI *deferre creaturæ, & relicto Domino, conſeruos adorare, Regem neſcire, quibus debeat Rempublicam credere.* Breuiter etiam Auguſtinus cap. illo 19. *Quæro, quales preces hominum diis bonis per dæmones allegari putat, magicas, an licitas? Si magicas, nolunt tales: ſi licitas, nolunt per tales.* Vide eundem in Pſalmum 135. Enchiridij, cap.56.& ſequentibus: Bellarminum lib.1. de Sanct.Beatit.c.20. & Reuerendiſſimum Baronium Tomo 1. Annalium.

QVÆ-

QVÆSTIO IX.

Solaſne hominum preces offerant DEO *Angeli?*

VIDENTVR ita loqui textus, ex c.12.antea citati, Latinus & Græcus. Dicendum tamen DEO ab iiſdem bona etiam hominum opera offerri. Primo quidem, quia qui ad Cornelium venit Angelus, Act.10. ei dixit v.3. *Orationes tuæ & eleemoſynæ aſcenderunt in memoriam in conſpectu* DEI. quaſi diceret: Ego tuas obtuli & orationes & eleemoſynas. Nam quod dicit aſcenderunt in memoriam, idem valet, quod hic cap.12.in Græco, *obtuli memoriam orationis veſtræ*. & vtrobique eſt τὸ μνημόσυνον. Deinde offerendi ratio eadem, vt DEO ſcilicet honos maior ſit. Præterea ſanctæ hominum actiones crebrò ſacrificia, imo & preces quædam vocantur. Poſtremo D. Auguſtinus ſerm. 226. ſepulturarum, quas fecerat Tobias oblationem per ipſum Raphaëlem factam ait. ſed multò vberius ſerm.3. de Natiuitate, vbi hortatur vt naſcenti Domino & Saluatori CHRISTO IESV munera offeramus & vota. quæ duplicia ipſe conſtituit, bona & meliora. De bonis, *Sunt*, ait, *multi, qui vouent, alius pallam, alius oleum, alius ceram ad luminaria noctis, alius vt vinum non bibat per aliquot annos, alius vt ieiunia certo tempore faciat, alius vt carnes non comedat.* Meliora vero ea vocat, quibus ipſe DEO animus offertur; vitiorumq; noſtrorum extirpationes, & virtutum exercitationes. idque generatim explicat: deinde, per nouem veluti gradus, ſpeciatim. Ad extremum concludit omnia hæc DEO, ab Angelis, offerri, ſummamque idcirco ſuauitatis & dulcedinem afferre. Locus lectu ſeruatuque longè vtiliſſimus. Gradibus; vti dixi, diſtinctum proponam.

1. *Quicumq; iram contra alterum tenet, tantum propter amorem* DEI *dimittat, & obtulit votum.*

2. *Si quis conſueuit iam longa diuturnitate in luxuria volutari, reſipiſcat aliquando, & excutiat ſordes ſuas per compunctionem & clamet in corde ſuo in oratione ſecretius ad Dominum: Piſſime Domine, miſericordiſſime* DEVS, *ſufficiat mihi quod hucuſq; peccaui, quòd contempſi, quòd fœtoribus carnis meæ ſatisfeci, iam nunc te inſpirante voueo me à nequitia mea conuerſurum. Cum hæc fecerit, & iſte obtulit votum.*

3. *Si iterum inuidia tenetur fratris, & felicitate illius aut actione proſpera non delectatur, quod eſt peccatum vſq; ad mortem, promittat & ipſe in corde ſuo, meditaturum ſe potius actus bonos, quàm liuorem eundem habiturum: & cum fecerit, & ipſe obtulit votum.*

4. *Si quis vero ſibi conſcius eſt de homicidio, indicat ſibipſe in corde ſuo pœnitentiam, & vindicet in ſe ipſam malam conſcientiam, & ſtatuat ſibi ante* DEVM *cruciatum pœnitentiæ & ſpatium: & plenum animum veneno, quem antè effuſio ſanguinis proximi ſauciauit, cruciet per abſtinentiam & humilitatem: & communicare nullatenus præſumat, vt non dupliciter ſe infelix damnet, dum in corde criminum horroribus pleno ſacratiſſimum corpus Domini periculosè præſumit accipere. Quòd ſi quis ſe talem agnoſcit, & hæc fecerit: & ipſe offert votum.*

5. *Si quis fortè, vt aſſolet, detrahere ſemper conſueuit, & aliorum actiones obloqui, nec ſuas reſpicere, voueat hodie* DEO *in corde ſuo & dicat: Hucusq; de aliis dixi, me non inſpexi: ego eram miſerior, & alios miſeros exiſtimabam: & ideo nunc ſufficit, quod peccauit lingua mea, amodò emendare delibero. Ecce qui hæc facit, offert votum.*

6. *Si quis crudelem ſe ſentit, miſericordiam animi voueat* DEO.

7. *Si quis ſuperbum, voueat humilitatem.*

8. *Si quis vino nimium eſt deditus, ſobrietatem voueat.*

9. *Si quis ſeniori ſuo peccauit, veniam petat, & ſi ille non ſupuerit petere, ille tamen dimittat.* Concluſio eſt; *Et cum hæc omnia feceritis, chariſſimi, offertis* DEO *votum placitum, & quaſi remuneratis Chriſtum. Et poſt hæc veniet vobis benedictio, & vota veſtra offerentur ante tribunal Chriſti. Putamus quàm dulce eſt, quando vota noſtra talia, qualia dixi, Angeli, qui cuſtodes vitæ noſtræ ſunt, ante conſpectum diuinæ maieſtatis obtulerint?* Ecce, quæ & qualia DEO ab Angelis offeruntur.

QVÆSTIO X.

An eorum tantum, qui pij ſunt, preces & opera offerunt Angeli?

OMnino id aſſeuerare S. Raphaël, in Græco, videtur c.12. *Ego ſum Raphaël vnus è ſeptem Angelis,* οἱ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων. *qui offerunt preces ſanctorum.* Vnde & Act. 10. antequam narretur, quemadmodum Cornelij precationes & eleemoſynæ in memoriam, in conſpectu DEI, aſcendiſſent, præmonet S. Lucas *Erat Cornelius religioſus ac timens* DEVM *cum omni domo ſua* Apoc. 5. v. 8. & 83. ſolæ *ſanctorum* orationes, quæ à ſenioribus & Angelis offeruntur; traduntur. Et cauſa eſt, quòd ſolæ iſtorum preces & opera DEO grata ſint, ſola ſuauitatis odorem coram cœleſti altari fundant, ſola æternæ felicitatis præmium ferant. Etſi enim falſum eſt, quod aliquibus viſum; Quicquid agunt vel infideles vel peccatores, peccatum eſſe, tamen quod agunt, non eos veræ bonitatis numeros habet, vt, per CHRISTI IESV merita, veram apud DEVM gratiam ineant, cœleſtemque vitam promereantur. Nihilominus tamen *ſanctorum, piorumq́;* nomine hic intelligendi, non ij tantum, qui reapſe cœleſtem iam gratiam ſuis in animis inſculptam habent, in verorumque DEI filiorum numero ſunt, ſed ij etiam, qui voto, propoſito, & voluntate. vt vel ſuperiora D. Auguſtini verba indicio ſunt, &, è non contemnendorum auctorum ſententia, is ipſe, qui adductus; Cornelius. Alia aliorum opera non offerunt, ſed accuſant apud DEVM dæmones.

QVÆSTIO XI.

An eadem Angelorum oblatio coniunctam ſemper habeat ipſorum, pro hominibus, precationem?

ANTEA quidem iam breuiter hoc indicatum, ſed paulò nunc diligentius explicandum. Duobus, hoc in mundo, modis, aliquorum aliquibus preces & opera offeruntur. *Primo* ſimpliciter, vt mera tantum nunciatio ſit, illos hoc & illud petere, agere. *Secundo* amicè. cum beneuola ſcilicet aliqua commendatione, precumque ſuarum adiunctione. *Prius* accidit, quando qui μεσίτης & internuncius eſt, vel nulla cum qui ſupplicat, amicitia & charitate proſequitur, vel quæ ſupplicat, minus ei bona vtiliaque iudicat, aut alteri certe cuipiam, quem etiam amat, noxia, vel ne is, cui ſupplicat, inuitus audiat, moleſteque ferat, veretur. Sic enim apud Principes, eos, qui iis à ſupplici-

ſupplicibus libellis, vel à cubiculis ſunt, videmus, nudiſſimè ſiccißimeq́; cauſas etiam optimas interdum proponere, vt quæ in ſcholis materialis tantum & τεχνικὴ dicitur, recitatio videatur. *Poſterius* verò fit, quando ſecus habent hæc omnia. Nunc verò ſanctorum Angelorum, quanta in homines, & ſanctos præſertim, beneuolentia? quis amor? quæ charitas? A ſanctis porro ipſis, quæ petuntur, & ad DEI gloriam (de peccatis enim non ago) bene fiunt, eiuſmodi ſunt, vt vel ſemper bona iiſque vtilia, & nemini alteri noxia ſint, vel certè ita ſemper inſtituta, vt ea diuinæ voluntati, eiuſdemq́; correctioni omnino ſummittantur. In DEVM verò cauſæ illæ, ob quas interdum principes à quorundam ſupplicationibus vel audiendis vel approbandis abhorrent, nullo modo cadunt. & poſſunt illæ recenſeri complures. Principes aliis iam negotiis occupati & feſſi ſunt? Ergo quidquid tunc audiendum oggeritur, moleſtum. Principes epulo, ſomno, ludo aliquo ſeſe recreant? Quidquid ad occupationem tum vocat, ingratum. Principes reſtrictiores ſunt, minuſque munifici & liberales? Quælibet pecuniæ opiſque petitio frontem eis corrugat. Principes officij, quod ad ſubditorum ſalutem gerere debent; parum memores ſunt? Cum ab iis iuſtitia, egentiorum defenſio, religionis propugnatio poſtulatur, ira efferueſcũt. Quid plura? Sunt hæc à DEO alieniſſima omnia. Quamobrem concludendum, ſanctos Angelos, cum ardentiſſima ſanctorum hominum charitate flagrent, cum quæ ab ipſis petuntur & aguntur, diuinę ſemper voluntati conſentanea iudicent, vel ei certè, prout illi etiam volebant; ſummittant, cum DEVM libentiſſimè ſemper iucundiſſimeque omnia hæc accipere nouerint, ita eadem iſta offerre, vt ſuas etiam ipſi obſecrationes, commendationes, amicoſque affectus conſocient. Præclarè omnino D. Auguſtinus Enchiridij, cap. 56. cum duas vnius Eccleſiæ Catholicæ partes feciſſet, vnam adhuc peregrinantem; alteram in cœlis triumphantem; de hac ipſe ſubiungit: *Hac in ſanctis Angelis beata perſiſtit, & ſuæ parti peregrinanti ſicut oportet opitulatur: quia vtraque vna erit conſortio æternitatis, & nunc vna eſt vinculo charitatis, quæ tota inſtituta eſt ad colendum vnum* DEVM. Diabolus profecto, apud DEVM, non ſimplici peccatorum, quæ homines admittunt, narratione contentus eſt, ſed odij, quo in homines vehementiſſimo imbutus eſt, accuſationes & calumnias pleniſſimas adiungit: iram quoad in ſe eſt; diuinam incendere, pœnas, & tormenta grauiſſima extorquere annititur. Quidni ſancti ergo Angeli, non mendaci exaggeratione, ſed vera ſuæ charitatis adiunctione, diuinam nobis miſericordiam conciliare, gratiam & præmia impetrare conentur? Libet vero &, contra hæreticos, ex eorum ipſorum verbis iſta conſtabilire. Beza in Apocalyp. 8. verſionem noſtram, quæ Angelum *de ſanctorum orationibus* dediſſe refert, arguit & vertit ipſe v. 3. *Dati ſunt Angelo ſuffitus multi vt offerret* cum *precibus Sanctorum omnium ſuper altare aureum.* & v. 4. *Aſcendit fumus ſuffituum*, cum *precibus Sanctorum è manu Angeli ad conſpectum* DEI. Viden? Angelum non Sanctorum tantum preces offerre, ſed *cum precibus* etiam? Et ſubdit: *Manifeſtè videmus Angelum ſeorſim dici multa illa thymiamata accipere. quæ cum Sanctorum precibus offerat. Vnum igitur ab altero non ſeparandum quidem, ſed diſtinguendum eſt.* Noſtram tamen contra ipſum verſionem neruosè ſolideq́; propugnat eum in locum Ribera noſter. Cum enim in Græcis propoſitio nulla ſit, ſed tantum dicatur, Angelum thymiamata multa obtuliſſe orationibus Sanctorum, vel aliqua ſupplenda præpoſitio eſt, vel nulla. Si ſupplenda, cur potius, *cum* quàm *de?* cum toties in Hebræis ſcripturis materia, vnde quippiam fit, abſque præpoſitione *de* vel *ex*, quæ ſubintelligenda; exprimatur, vt Geneſ. 3. v. 19. Exodi 37. v. 6. 3. Reg. 6. v. 31. Si non ſupplenda, ſententia fuerit, Angelum

lum Sanctorum ſupplicationibus, quas offerebat; thymiamata quædam adiunxiſſe ſuarum ſcilicet precum odoramenta ſuauiſſima, quæ ipſi à bonorum omnium largitore DEO ſeu CHRISTO Domino, data eſſent. Sed videatur vt dixi, Ribera.

QVÆSTIO XII.

An, ex Angelorum oblatione, ipſorum inuocatio colligi poſſit?

HOc, vt ante dicebam; extimeſcit Beza, cum oblationis huius modum atra ignorationis caligine obtectum vult. ſed patuit tamen ſuprà & diluxit non parum. ideoque iam ſtatuendum, ex oblatione, qua hominum precatus & operum Sanctorum munera maieſtati diuinæ Angeli offerunt; concludi rectè, ipſos à nobis poſſe inuocari. Poteſt enim rogari quiſpiam, vt quod iam agit, idipſum agat. idque vel ſimpliciter vel ſtudioſiùs & propenſiùs. Prius in ſcripturis obuium. Nobis tacentibus, nihilque omnino rogantibus, benedicunt omnia opera Domini Domino, laudant eum omnes Angeli eius. & tamen cum Daniele cap.3.& Dauide Pſal.145.non fas modo, ſed bonum etiam & vtile admodum dicere: *Benedicite omnia opera Domini Domino. laudate eum & ſuperexaltate eum in ſæcula. Benedicite Angeli Domini Domino: benedicite cœli Domino. Laudate Dominum de cœlis: laudate eum in excelſis. Laudate eum omnes Angeli eius: laudate eum omnes virtutes eius.* Quid verò ad illud, quo abuti ſolent; Beza & Caluinus reſpondeant, *Quod facis, fac citius?* Poſterius verò multò etiam & in ſcripturis & in quotidiana conſuetudine vſitatius:

Qui monet vt facias, quod iam facis, ille monendo
Laudat & hortatu comprobat acta ſuo.
Acer & ad palmæ per ſe curſurus honores,
Si tamen horteris fortius ibit equus.

Diuina ergo voluntas, & ipſe, quo hominum genus amant; amor, eos, vt precibus nos ſuis adiuuent, impellit. Si propria tamen aliqua nos magis amandi, & adiuuandi ratio accedat, cur ea eos moueri non cenſeamus? Eiuſmodi eſt, ſi eos rogemus & inuocemus, vel etiam ſi diuina idipſum voluntas iis imponat. Hinc enim in ſacro Canone de ſacris, ſeu religioſis actionibus, quæ in ſacrificio ſuſcipiuntur; DEVM precatur Eccleſia. *Iube hæc perferri per manus ſancti Angeli tui, in ſublime altare tuum, in conſpectu diuinæ maieſtatis tuæ.* Quin & Bezæ parens (ſic eum enim vocare ſolet; mali corui malum ouum) Caluinus lib.3.Inſtit.cap.20.§.23. ex eo, quod in DEI conſpectum, per Angelorum manus, perferri dicuntur fidelium preces, negat, quod à me iam non agitur; colligi Sanctos præſenti vita defunctos inuocandos, de Angelis verò quibus delegatum ſalutis noſtræ curandæ miniſterium, quibus demandata cuſtodiendi nos in omnibus viis noſtris prouincia, qui nos circumeunt, monent, conſolantur, qui pro nobis excubias agunt, concedit. Et ſanè ipſos inuocarunt ſapientiſſimi, ſanctiſſimiq; Patres, Auguſtinus annot. in Iob, conc. 2. cap. 19. Baſilius in Pſal. 33. Chryſoſtomus orat.8. apud Iacobum Beurerum, alij, quos, in Litaniarum opuſculo, iſtis vel comites vel aſſeclas adiungebam. Sed, omnium veluti nomine, acclamat & dicit S.Ambroſius libro de viduis; *Obſecrandi ſunt Angeli, qui nobis ad præſidium dati ſunt:* ipſoque Ambroſio maior

maior Eccleſia, cuius vox; *S. Raphael, ora pro nobis.* Atque hæc de iis, quæ ad verum Tobiæ Saręque precationis effectum, primò ſpectabant.

Iam *ſecundò* ad idem effectum ſpectat, quòd verſ. 24. eorum illæ preces exauditæ ſint. Neque vlla hic difficultas, niſi quam varia textuum affert lectio. Sic enim Latinus: *In illo tempore exauditæ ſunt preces amborum in conſpectu gloriæ ſummi* DEI. Hebræus verò: *In tempore illo exaudita eſt oratio amborum in conſpectu ipſius ſecenáh, & in conſpectu throni gloriæ Iehouah: oratio quidem Tobiæ pro cæcitate oculorum ſuorum, oratio verò Saræ pro humiliatione parentum ſuorum.* Quid *Iehouah* ſit, dictum in Exodo cap. 6. ſed *ſecenáh*, vt ait Rabbi Elias, eſt ipſe Spiritus ſanctus, ita nuncupatus, quod Hebraice *ſacan* valeat habitare: ipſe verò in prophetis viriſq; ſanctis habitare ſoleat Ioſue 22. Deuter. 1. Geneſ. 9. Græci porro textus Complutenſis, Venetus, Baſileenſis ita legunt: *Exaudita eſt oratio amborum in conſpectu gloriæ magni* DEI. Romanus verò correctus; *Exaudita eſt oratio amborum in conſpectu gloriæ magni Raphaelis.* Si textuum iſtorum aliquis mendum haberet, id in vltimo potius hærere arbitrarer. quia cæteri multo plures, & omnes tam Græci quàm Hebręi & inter ſe, & cum Latino congruunt. Nihil tamen immutandum puto. quia ſæpe accidit, vt iſti textus, eadem in hiſtoria, diuerſas, non aduerſas res proponant. ſintque hæ omnes bonæ & veræ. Cum aiunt illi, haſce in conſpectu gloriæ DEI preces exauditas, ſatis patet, eas à glorioſo, ſuoque in maieſtatis ſolio metaphorikῶs conſidente DEO auditas. ſed quid, in glorię magni Raphaelis conſpectu exauditas? Expoſitiones tres afferri queunt. Prima, vt per Raphaelem DEVS ipſemet accipiatur. Id enim vt ſupra vidimus; verbi vis omnino concedit. Altera, vt Raphael, Angelus quidem ſit, ſed eius gloria ipſe rurſum DEVS appelletur. quemadmodum Pſal. 3. *Tu Domine ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Si enim S. Paulus 2. Corinth. 1. v. 14. Corinthiorum *gloria* eſt, ſi Iudith Hieroſolymorum cap. 15. ſi S. Pulcheria, Eccleſiarum in Synodo Chalcedonenſi, ſi denique vllus Dominus clientum & famulorum, vllus Magiſter diſcipulorum, parens vllus filiorum Eccleſiaſtici 3. v. 13. quanta Raphaelis, omniumque penitus Angelorum gloria DEVS eſt? Tertia verò expoſitio eſt, vt in glorioſi magni Raphaelis Angeli conſpectu exaudita ſit precatio. Quia enim eam diuinæ maieſtati offerre debuit, eam quoque prius vt audiret neceſſe fuit. quemadmodum & ſuprà dictum eſt. Ipſe ergo antequam preces illas offerret; exaudiit, exauditaſque poſtea obtulit. Et hæc ſimpliciſſima expoſitio videtur, maximéque huic ſeptuaginta Romano textui conſentanea. foret enim magna verbi ambiguitas, ſi proprium hoc Raphaelis nomen modo Angelum, modo DEVM in vno eodemque loco ſignificaret. Deinde, etiamſi Michaelis & Gabrielis nomina *eorum ſi notio conſideretur*, DEO & CHRISTO *Domino*, tribui poſſent, quis tamen ſcripturarum liber ita loquitur? Dixit quidē Beza in S. Iudæ epiſtolam v. 9. Michaelem, de quo inibi agitur; eſſe Iehouam. ſed hoc tantummodo dicit, vt eius loci difficultatem effugiat: & adhuc *forte* appoſuit. ſimulque admodum ineptit, dum apud Zachariam cap. 3. verſ. 1. angelum Iehouæ, ipſum Iehouam eſſe vult. prorſus ac ſi diceret, domini alicuius famulum, eſſe ipſum dominum. Si ipſum præterea editionis Romanæ contextum aſpiciamus, planiſſimè de Angelo Raphaele ſermonem hic eſſe intelligemus. Nam vbi noſter textus, & Hebræus & Gręci alij ſubdunt; *Et miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael*; omittit hic Romana illa editio Raphaelis nomen. & tantum ait: *Et miſſus eſt curare duos illos.* Quis verò miſſus eſt? Nonne ille ipſe, qui nominatus antea fuerat; Raphael? Neque tamen editio Romana tacet à DEO etiam preces iſtas exauditas. Cum

 enim

enim ait miſſum Raphaelem, vt illos curaret, indicat eum à quo miſſus eſt; precibus illis annuiſſe, hancque idcirco Raphaeli prouinciam impoſuiſſe.

Cæterum, *tertium*, id eſt, quod ad Tobianæ precationis effectum verum pertinet; *Miſſus eſt Angelus Domini ſanctus Raphael, vt curaret eos ambos.* Hic admirabere, ô Lector, ſummam DEI bonitatem, ſi mente paululum agites & expendas. quis ſit qui mittitur: quis à quo mittitur: ad quoſnam mittatur, & ad quid. Mittitur Angelica præſtans & nobilis admodum natura. mittitur à ſummo DEO, ad tam viles abiectoſque homulos, ob rem adeo minutam & exilem. Quis, etiamſi res vulgo nota videatur; non obſtupeſcat? Obſtupeſcebat certè, DEVMque idcirco laudabat, & laudari ab omnibus optabat D. Bernardus, cum iſtud vniuersè conſideraret ſermone 12. in Pſal. Qui habitat; ac diceret: *Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. Confiteantur Domino miſericordiæ eius, & mirabilia eius filiis hominum. Confiteantur, & dicant inter gentes, quoniam magnificauit Dominus facere cum eis. Domine, quid eſt homo, quia innotuiſti ei, aut quid apponis erga eum cor tuum?. Apponis cor erga eum: geris pro eo ſolicitudinem: curam illius habes. Denique ei mittis vnigenitum tuum: immittis ſpiritum tuum: promittis etiam vultum tuum. Et ne quid in cœleſtibus vacet ab opera ſolicitudinis noſtræ, beatos illos ſpiritus propter nos mittis in miniſterium: cuſtodiæ noſtræ deputas: noſtros iubes fieri Pædagogos. Parum eſt enim quod facis Angelos tuos ſpiritus. facis & Angelos paruulorum. Denique Angeli eorum ſemper vident faciem Patris illos vtique tam felices, & tuos ad nos, & noſtros ad te angelis facis. Angelis ſuis mandauit de te. Mira dignatio & verè magna dilectio charitatis. Quis enim, quibus, de quo, quid mandauit? Studioſè conſideremus fratres. diligenter commendemus memoriæ hoc tam grande mandatum. Quis enim mandauit?* Is, *cuius ſunt Angeli: cuius mandatis obtemperant: cuius obediunt voluntati. Nempe Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. Nec cunctantur. quin etiam in manibus tollunt te. Summa ergo maieſtas mandauit Angelis: & angelis ſuis mandauit. illis vtique ſublimibus, tam beatis, tam proximis ſibi cohærentibus, tam familiariter adhærentibus, & verè domeſticis* DEI. *Mandauit de te. Tu quis es? Domine quid eſt homo, quod memor es eius, aut filius hominis quoniam reputas eum? quaſi verò non ſit homo putredo, & filius hominis vermis. ſed quid putas mandauit de te? Numquid ſcripſit contra te amaritudines? Numquid vt contra ſolium, quod vento rapitur, oſtendant potentiam ſuam, & ſtipulam ſiccam perſequantur? Numquid vt tollant impium, ne videat gloriam* DEI? *Mandandum iſtud eſt, non mandatum. Non recedas ab adiutorio altiſſimi: in protectione* DEI *cœli commorare, ne de te illud quandoque mandetur. Quem enim protexerit* DEVS *cœli, non de eo illud mandabitur, ſed pro eo. Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te, ô triticum inter Zizania, ô granum inter paleas, ô lilium inter ſpinas. Gratias ei, fratres. gratias ei pro nobis pariter & pro vobis.* Sed ſi DEO tantæ corporum noſtrorum curatio curę, vt Angelum, & angelum tam excellentem, mittat, quid pro animorum ſanitate non faciet? Nam,

Optandum eſt, vt ſit mens ſana, in corpore, ſano:
Sed magis, vt ſit mens, etiam ſine corpore, ſana.

Ideoq; rectè hic Gloſſa: *Myſticè, ait, per Raphaelẽ intelligi poteſt Dominus noſter* IESVS CHRISTVS, *qui dicitur magni conſilÿ Angelus ſecundum tranſlationem 70. Iſaiæ 9. & venit in mundum ad curandum in vtroque ſexu genus humanum.* In Græcis porro dicuntur paulò ſignatius nonnulla. *Miſſus eſt Raphael; vt ambobus mederetur. ipſius Tobit albugines abſtergeret, & Saram Raguelis filiam daret Tobiæ, filio Tobit, vxorem, & vinciret Aſmodæum, malum dæmonium. quia ad Tobiam pertineret hæreditate illam accipere.* id eſt, Saram, quæ illi velut opima hæreditas debebatur. idque quia vt ait. Hebræus; Tobiæ ius erat propinquitatis, id eſt,

pro-

propinquitatis iure illam ſibi vendicare poterat. ſed additur adhuc in Græcis: *Eodem tempore domum rediit Tobit, & Sara è cœnaculo deſcendit.* eſtq́; ſermo de illo tempore, quo, dum ei vxor opprobraret; in illam domus ſuæ partem priorem exierat, vbi calamitas cœcitaſq́ue accepta fuerat.

CAPVT IV.

1 *IGitur cùm Tobias putaret orationem ſuam exaudiri vt mori potuiſſet, vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, dixitq́ ei:*

Eccleſ. 7.29. 2 *Audi fili mi verba oris mei, & ea in corde tuo, quaſi fundamentum conſtrue.*

3 *Cùm acceperit Deus animam meam, corpus meum ſepeli: & honorem habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius.* Exodi 20,12.

4 *Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo.*

5 *Cùm autem & ipſa compleuerit tempus vitæ ſuæ, ſepelias eam circa me.*

6 *Omnibus autem diebus vitæ tuæ in mente habeto Deum: & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta Domini Dei noſtri.*

Luc. 14. 13. Prou. 3.9 Eccleſ. 4.1. & 14.13. Eccleſ. 35.4. 7 *Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere: ita enim fiet vt nec à te auertatur facies Domini.*

8 *Quomodo potueris, ita eſto miſericors.*

9 *Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum tibi fuerit, etiam exiguum libenter impertiri ſtude.*

10 *Præmium enim bonum tibi theſaurizas in die neceſſitatis.*

11 *Quoniam eleemoſyna ab omni peccato, & à morte liberat, & non patietur animam ire in tenebras.* Eccleſ. 29.15.

12 *Fiducia magna erit coram ſummo Deo eleemoſyna omnibus facientibus eam.*

13 *Attende tibi fili mi ab omni fornicatione, & præter vxorem tuam numquam patiaris crimen ſcire.* 1. Theſſ. 4.3.

14 *Superbiam numquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas: in ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.* Geneſis 3.5.

15 *Quicumque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim ei mercedem reſtitue, & merces mercenarij tui apud te omnino non remaneat.* Leuitici 19 13. Deuter. 24.14.

16 *Quod ab alio oderis fieri tibi, vide ne tu aliquando alteri facias.* Matthæi 7.12. Lu. 6.31.

17 *Panem tuum cum eſurientibus, & egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege.* Luc. 14. 24.

18 *Panem tuum & vinum tuum ſuper ſepulturam iuſti conſtitue, & noli ex eo manducare, & bibere cum peccatoribus.*

19 *Conſilium ſemper à ſapiente perquire.*

20 *Omni tempore benedic Deum: & pete ab eo, vt vias tuas dirigat,*

rigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant.

21 *Indico etiam tibi Fili mi dediſſe me decem talenta argenti, dum adhuc infantulus eſſes, Gabelo, in Rages ciuitate Medorum, & chirographum eius apud me habeo:*

22 *Et ideo perquire quo modo ad eum peruenias, & recipias ab eo ſuprà memoratum pondus argenti, & reſtituas ei chirographum ſuum.*

23 *Noli timere fili mi: pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus ſi timuerimus Deum, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.*

COMMENTARIVS.

DVPLEX Tobianæ precis effectum dicebam. Vnum verum, de quo iam actum eſt; alterum putatum de quo iam. Id verò falſum quidem & inane fuit, ſed eius filio, nobiſque perutile. Cùm enim ſe mortem impetraſſe putaret Tobias, filio præcepta, quaſi iamiam moriturus, dedit & ſapientiſſima & vtiliſſima. Ita enim morituri parentes, viriq; boni ſolent, vt Moyſes toto Deuteronomio: Dauid lib. 3. Reg. cap. 2. D. Ludouicus Francorum Rex, vt in eius hiſtoria, ex Tobiæ huius exemplo, notatur. Et hoc D. Ludouici tam factum, quam præceptiones & chartam Philippo filio datam laudauit, ſuoq; etiam Philippo moriens reliquit Catholicus Hiſpaniarum Philippus, cum, elapſo ſuperioris anni Septembri, è terris in cœlum abiret, vti quidem literis mãdauit Reuerendus admodum vir Diego de Yepis. Quid vero in Miſcellæ libro 16. & apud Cedrenum Iuſtinus Imperator? Quæ & qualia moriturus Tiberio ſucceſſori præſcribit? Quam egregia & quam vtilia Gentilis etiam Cyrus filiis apud Xenophontem libro 8? Sunt verò illa, quæ præcepit Tobias decem vel duodecim.

PRIMVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De Pietate in Parentes, viuos & mortuos.

PIETAS erga parentes duplex eſt. erga viuos nimirum & mortuos. De ea, quæ erga ſe viuum eſſe debuit, nihil præcipit Tobias. quia ſupremum vitæ tempus hoc eſſe opinabatur. Sed eam erga ſe mortuum petit, vt ſuum à filio corpuſculum ſepeliatur. Magna enim officij huius vltimi cura veteribus fuit Geneſ. 23. 35. 50. prout etiam ſupra c. 1. & 2. tactum eſt, itemque à D. Auguſtino explicatum libro de cura pro mortuis. Lactantio l. 6. c. 12. Erga matrẽ vero, quia ſana & ſuperſtes futura videbatur; honorem requirit eumque conſtantem atque perpetuum & cauſam addit. *Memor eſſe debes, quæ & quanta paſſa ſit, propter te, in vtero ſuo.* Magni matrum quæ nos genuerunt; & diuturni eſſe ſolent dolores, faſtidia etiam multa. honor ergo & amor iis merito debetur, prout ait l. 8. Ethic. c. 7. & 11. Ariſtoteles. qui l. 9. c. 7. *Matres*, ait, *filios magis amant. Generatio namq; laborioſior eſt.* Erga mortuam vero eãdem qua erga ſe pietate filium eſſe iubet.

iubet. vt ab eo ſcilicet etiam ſepeliatur. Sed quid eſt, quod non ait ſimpliciter *ſepelias eam.* ſed addit *circa me.* Hebræus explanat dicens. *Sepelias eam mecum, honorificè, in vno eodemque ſepulchro.* & Græcus; *ſepelias ipſam iuxta me in vno ſepulchro.* Hoc enim modo priſci cum coniugibus Patriarchæ ſepulti ſunt. In ſpelunca duplici, quæ ſita eſt in agro Ephron, *ſepultus eſt Abraham & Sara vxor eius* Geneſ. 25. v. 10. *Ego*, ait Iacob Geneſ. 49. v. 29. *congregor ad populum meum. ſepelite me cum patribus meis in ſpeluncâ duplici. Ibi ſepelierunt Abraham & Saram vxorem eius. ibi ſepultus eſt Iſaac cum Rebecca coniuge ſua, ibi & Lia condita iacet.* Hæc enim etiam in ſepulchro coniunctio ſignificat, quantus, quam conſtans, & perennis inter coniuges amor eſſe debeat. De quibus à DEO dictum Geneſ. 2. v. 24. & 1. Cor. 6. v. 16. *Erunt duo in carne vna.* Quemadmodum apud Hieroſolymitanum Sophroniũ Prati c. 40. hæreticũ eodem in ſepulchro ſecum eſſe nolebat Catholicus, eique quia hæreſin oderat; mortuo mortuus dicebat; *Noli me tangere heretice:* ita caſtæ coniugi caſtus maritus, quia coniugalem caritatem, ne ipſa quidem mors adhuc diremit; copulari optat. meliore prſus modo, quam illæ apud Indos, quæ vt apud Ciceronem Tuſculana quinta eſt; ſummi amoris, laudiſq; ducebant, ſi ſe in eundem cum marito rogum viuæ inieciſſent. Admiranda vero & Tobiæ in vxorem caritas. cum ab ea tamen iis, quæ ſuprà vidimus; conuitiis appetitus vexatusque fuiſſet. Iſta vero parentum veneratio, etſi decalogo præcepta eſt; inſignem tamen in Eccleſiaſtico c. 3. laudem habet. *Qui timet dominum, honorabit parentes: & quaſi dominis ſeruiet his, qui ſe genuerunt. Quam malæ famæ eſt, qui derelinquit patrem: & eſt maledictus à DEO qui exaſperat matrem.* Mitto, quæ Lycurgus oratione contra Leocratem, Pauſanias in Phocicis, Virgilius Æneid. 2. Iouianus l. 2. de obebientia, Rhodigin. l. 11. c. 17. Ariſtophanes de antipelargeſi in Auib. aliique tradiderunt: Euripideos tantum verſiculos ingero.

Ὅς τις δὲ τοὺς τεκόντας ἐν βίῳ σέβει,
Ὅς δ' ἐστὶ καὶ ζῶν καὶ θανὼν θεῷ φίλος.
Οὐκ ἔστι παισὶ τούτου κάλλιον γέρας.
ἢ πατρὸς ἐσθλοῦ κἀγαθοῦ πεφυκέναι
Καὶ τοῖς τεκοῦσιν ἀξίαν τιμὴν νέμειν.

Quiſquis parentes hic piè, viuens, colit
Hunc viuentemque mortuumque amat Deus.
Non liberis eſt pulchrius munus aliud
Quam liberos dici parentis optimi,
Parentibusque dignum honorem reddere.

SECVNDVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De religione in DEVM *verſ. 6. & 20.*

VT in mente ſcilicet DEVS ſemper habeatur, non ſimpliciter, quia quo minus, ſecundum eſſentiam, ſcientiam, & potentiam ſemper adſit, efficere non poſſumus; ſed vt ſemper adſit obiectiuè quoad iugem cogitationem & reuerentiam. Prouerb. 3. v. 6. *In omnibus viis tuis cogita Dominum, & ipſe diriget greſſus tuos.* hinc enim duo, quæ ſubduntur, ſtatim ſponte veluti ſua emergunt: *Caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta* DEI *noſtri.* D. Anſelmus:

Cum quid turpe facis, qui me ſpectante ruberes.
Cur ſpectante DEO, *non magis ipſe rubes.*

Sic viue, ait epiſtola 10. Seneca *cum hominibus, tanquam* DEVS *videat.* Et epiſtola ſequente, quam præclara, ſi in DEVM, quæ tradit; conferantur? *Magna,* inquit, *pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aßiſtat. Aliquem habeat animus, quem vereatur: cuius authoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat. O felicem illum, qui non aſpectus tantum, ſed etiam cogitatus emendat. O felicem, qui ſic aliquem vereri poteſt, vt ad memoriam quoq; eius ſe componat, atque ordinet. Qui ſic aliquem vereri poteſt, cito erit verendus.* Similia etiam in epiſtola 25. Arriano lib. 1. cap. 14. in Epictetum.

TERTIVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De beneficentia & miſericordia. verſ. 7.

HIC verò multa eaque perutilia docentur. PRIMO, *quid agendum; fac Eleemoſynam, noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. nudos tege.* v. 17. Secundo *quibus?* Egentibus ſcilicet, qui ſunt aut viui, aut mortui, vt infra ver. 17. non vt Turcæ, qui felibus, piſcibus etiam, brutiſque aliis, miſericordiæ cauſa, cibum tribuunt, captas interdum aues liberant, vti ſcribit cap. 197. Turcici Pandectæ Leunclauius. adeò vt in Mogorici regni partibus hoſpitalia ſint, in quibus ægræ brutæ animantes curentur; boues, aſini, accipitres, vti habet Narratio de Mogoribus edita. Sed de iis, quibus largiendum, contra Plautum & Ciceronem videri poteſt Lactantius l. 6. cap. 11. cuius hæc concluſio. *Vnum certum & verum liberalitatis officium eſt, egentes atque inutiles alere.* quamquam nec diſſentire Cicero videtur. cum Offic. l. 2. ait homines tenues, quidquid bene ſibi factum ſit, putare ſe tantum ſpectatos, non fortunam. De quo etiam Seneca l. 2. de beneficiis cap. 31. 32. & omnium optime Dominus & Saluator noſter Lucæ 12. v. 12. 13. 14. Tertiò. *Vnde?* ex ſubſtantia tua, non ex aliena, ex pane tuo, non alieno, non ex rapinis & fraudibus compoſito. Prouerbiorum 3. v. 9. *Honora Dominum de* tua *ſubſtantia.* D. Auguſtinus ſerm. 35. de verbis DEI & in quinquaginta hom. 47. Chryſoſt. Homil. 35. ad populum. Cicero 1. Offic. Additur verò verſ. 26. in Græc. & Hebr. *ex ſuperfluo.* Quartò. *Quomodo? Secundum facultatem*, ſecundę Corinth. 8. v. 12. *Si voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt, non ſecundum id quod non habet.* D. Baſilius hom. 6. & 8. Nazianzenus orat. de pauperum amore. S. Leo ſerm. 3. Tomo 9. D. Auguſtini liber de conflictu vitiorum. cap. 17. D. Greg. 3. Paſtoralis c. 21. Cicero lib. primo offic. Quintò, *Quo fructu?* Quadruplici. *Primus, Non auertetur à te facies Domini.* verſ. 7. *Secundus* v. 10. *præmium bonum tibi theſaurizas*, Gręcè θέμα ἀγαθὸν ſeu vt Hebræus dicit; *depoſitum.* Nam quæ in pauperes conferuntur, ea apud DEVM quaſi deponuntur. Prouerb. 19. *Fœneratur Domino, qui miſeretur pauperis*. additur, *in die neceßitatis*, vt Pſalmo 40. *in die malo.* Et nota eum, qui eleemoſynas facit, theſaurizare ſibiipſi, non aliis. vt fere faciunt, qui coaceruatas opes ita relinquunt, vt nullum ex iis fructum vmquam percipiant. vtinam nec detrimentum ſuppliciumque maximum, vt Lucæ 12. v. 20. Eccleſiaſtę 6. v. 2. *Tertius* effectus verſ. 11. *Eleemoſyna ab omni peccato & morte liberat: non patietur animam ire in tenebras*, id eſt, *in gebennam*, vt legit D. Cyprianus epiſt. 52. lib. 3. ad Quirinum. cap. 1. lib. de opere, D. Auguſtinus quinquag. hom. 47. & lib. de rectitudine Catholicæ

tholicæ conuerſationis. Hebræus textus; *Eleemoſyna liberat à iudicio gehennæ.* Vnde inſignia illa D. Auguſtini verba ſerm. de verbis Domini, ſecundum Matthæum, 18.c.16. Tobias monens filium ſuum, ad opera bona monebat: *Dicebat illi, vt daret pauperibus, præcipiebat, vt eleemoſynas faceret indigentibus, & docebat, dicens: Fili, eleemoſynæ non ſinunt ire in tenebras. Conſilium percipiendæ atque obtinendæ lucis cæcus dabat. Eleemoſynæ, inquit, non ſinunt ire in tenebras. Si ei filius reſponderet miratus: Quid ergo, pater, tu eleemoſynas non feciſti: vt modo cæcus loquaris: tu nunc nonne in tenebris es, qui mihi dicis, Eleemoſynæ non ſinunt ire in tenebras? Nouerat ille, de qua luce doceret filium, nouerat in interiore homine quod videbat. Filius patri porrigebat manum, vt ambularet per terram: & pater filio, vt habitaret in cœlo.*

Quomodo ab omni peccato liberat Eleemoſyna?

D. AVGVSTINVS de verbis Domini in Lucam, ſermone 30. & Enchiridij, cap. 25.77. nonnullorum errorem confutat, qui etiamſi in peccatis perſeuerarent, ſi tamen eleemoſynas largas darent, ignoſci credebant, contra quos etiam loco citato D. Gregorius. Sed reſpondet Auguſtinus, dupliciter iſta eleemoſynæ præconia intelligenda. *Primò,* vt cætera, quę alibi ſcriptura requirit, non omittantur, fides, pœnitentia, charitas. Ita lib. citato, cap. 69. & 70. & in 50. hom. 29. *Secundò,* vt miſericordia in eum prius, qui eleemoſynam facit, conferatur, ibidem, & lib. 21. Ciuit. cap. 27. Iſto igitur modo eleemoſyna *primò,* diſponit ad mortalium peccatorum veniam, vt aiunt D. Bonauentura & V. Beda in D. Lucæ caput 11. *2.* ab eorundem pœnis liberat, Danielis cap. 4. D. Ambroſius & S. Leo vt infrà. *3.* Liberat à pœnis venialibus, Auguſtinus homil. 29. in 50. *4.* à futuris peccatis cuſtodit, quia maiorem DEI gratiam & auxilium accerſit. D. Auguſtinus in quinquaginta hom. 47. cum locum iſtum citaſſet, addit: *Patrocinatur eleemoſyna in die iudicij homini, vt flammas æternas non timeat.* Nazianzenus loco citato, eleemoſynam ait, *herbam peregregiam eſſe, quâ, quidam vt lana, quidam vt nix dealbantur, pro miſericordiæ videlicet proportione.* D. Ambroſius ſerm. 30. & 31. *Ita,* inquit, *eleemoſyna extinguit peccata, ſicut aqua Baptiſmi gehennæ extinguit incendium. Ergo eleemoſyna quodammodo animarum aliud eſt lauacrum, vt ſi quis fortè poſt baptiſmum humana fragilitate deliquerit, ſuperſit ei, vt iterum eleemoſyna mundetur.* Et epiſt. 82. hunc ipſum locum citans, quaſi noſtri tẽporis hæreticos proſpiceret, in eoſq́; ſtomacharetur. *Qui ſunt,* ait, *hi præceptores noui, qui meritum excludunt ieiunij?* Et D. Cyprian. lib. de oratione & eleemoſyna; *Sicut lauacro aquæ ſalutaris, gehennæ ignis extinguitur: ita eleemoſynis atq; operibus iuſtis, delictorum flamma ſopitur.* D. Bernardus ſerm. 1. poſt Epiphaniam, hydriam tertiam, qua peccatorum ablutio fiat, ſtatuit eleemoſynam. Sic & baptiſmo comparat D. Leo hom. 2. de Collectis, & ſerm. 5. *Eleemoſynæ,* inquit, *peccata delent, mortem perimunt, & pœnam perpetui ignis extinguunt,* hunque Tobiæ locum ſubiungit.

Quartus eleemoſynæ fructus verſ. 12. *fiducia magna erit eleemoſyna omnibus.* Hebraicè, *Munus amplum & bonum rependetur coram ſancto;* ſiue, *A DEO merces optima reddetur,* vt ait, Vatablus. Videatur Chryſoſtomus hom. 33. ad populum, Prouerbiorum caput 12.19.15.16. Eccleſiaſtici 3. & 9. Dan. 4. Luc. 11. Pro illo verò. *Non auertas,* Hebraicè dicitur, *Non occultes oculos tuos.* Et ante iſtud; traditur vtiliſſima præceptio. *Non aſſocies te viris iniquis, ſiue, non facias tibi ſocios viros impietatis.* Epictetus Canone 35. *Noueris,* ait, *ſi contaminatus ſocius fuerit, neceſſariũ eſſe, eum qui cum eo conuerſatur; contaminatum etiam euadere.* de quo pluribus poſtea hoc eodem capite. Ruſumque ante illud, *Eleemoſyna liberat,*

*berat,*interponitur Hebraicè. *Poſſidebis autem diuitias & theſauros argenti & auri in iuſtitia. Nam theſauri nihil proderunt, & eleemoſyna liberabit à morte.* Et quicunque facit *eleemoſynam, is videbit faciem* DEI, *ſicut ſcriptum eſt. Ego in iuſtitia contemplabor faciem tuam, & qui occupantur ea, de cœlis ſunt.*

QVARTVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De continentia ante coniugium, & in coniugio ver. 13.

ATTENDE *tibi, fili mi, ab omni fornicatione.* Qui *omnem* dicit, nullam omnino excipit. ne illam quidem, quæ ſimplex dici ſolet. etiamſi accuratam prolis curam ſponderet. Ideoque addit; *& præter vxorem tuam, numquam patiaris crimen ſcire.* Qui ſolam vxorem concedit, nonne ſcortum, pellicem, concubinamque omnem prohibet? Qui, extra coniugium, procreationis operi operam dari numquam vult, vllumne petulantiæ, obſcœnitati, Plautiniſue ludis tempus indulget? Atque ſic etiam Apoſtolus 1. Corinth. 6. *Fugite fornicationem. Nolite errare. Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neq; adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum* DEI *poſſidebunt.* Galat. 5. *Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia. quoniam qui talia agunt, regnum* DEI *non conſequentur.* Epheſ. 5. *Fornicatio & omnis immunditia, aut auaritia, nec nominetur in vobis, ſicut decet ſanctos. aut turpitudo, aut ſtultiloquium, aut ſcurrilitas. Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, &c. non habet hereditatem in regno* DEI *&* CHRISTI. Nam Hebr. 13. *Fornicarios & adulteros iudicabit* DEVS. & Apocal. 21. fornicatorum *pars erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure, quod eſt mors ſecunda.* Videatur & D. Auguſtinus q. 71. ſuper Exod. ſerm. 16. de verbis Domini, lib. de decem chordis, cap. 10. contra eos, qui dicunt: *Vxorem non habeo. facere poſſum quod volo. ad meretricem vado.* D. Thomas 2. 2. q. 154. art. 2. Caietanus ibid. Sotus lib. 5. de iuſtit. q. 3. artic. 3. Etſi verò amorum vagarumque libidinum intolerabilis apud Ethnicos licentia erat, non defuere tamẽ, licet, vt queritur etiã in Tuſculanis Tullius; ęquo pauciores, qui modeſtiam & coniugalem tantum ſocietatem probarent. Præcipit de legibus libro 7. Plato, *μηδένα τολμᾶν μηδενὸς ἅπτεσθαι πλὴν γαμετῆς ἑαυτοῦ γυναικός. Nemo audeat vllam, attingere præter legitimam ſuam vxorem.* Epictetus Canone 37. *Περὶ ἀφροδίσια, εἰς δύναμιν, πρὸ γάμου, καθαρευτέον. Circa Venerea pro virili, ante coniugium, caſtum purumq; eſſe oportet.* Formoſiſſima erat Lais meretrix. poſcenti tamen pro flagitio, coronatos mille, dixit apud Gellium lib. 1. c. 8. Demoſthenes, *Pænitere tanti non emo.* At ſcortatoribus omnibus æterna, vt paulò ante audiuimus; in igneo ſulphureoq; ſtagno, ſupplicia exſoluenda ſunt. Cur miſeri & ter quaterque infelices, tam triſte, tamque funeſtum *pænitere*, tanti emimus? O vecordiam! ô cœcitatem! Sed præter vxorem dum ſciri crimẽ vetat Tobias, videtur ipſum etiam cum vxore congreſſum, crimen appellare. At ita vocauit. quia eum congreſſum vetabat, quatenus extra matrimonium, cum fœmina vlla ſuſcipitur. & ſic verè crimen eſt. cum propria vero vxore, non niſi impropriè ita vocatur. modo fœditatum earum nulla concurrat, quæ actum, alioqui legitimum, deprauet atque contaminet. Additur verò hic in Hebræo & Græco textu, qualis & vnde, iuniori Tobiæ vxor ducenda ſit. non alienigena ſcilicet, neq; ex alia tribu. ſed è ſemine

Abraham, ex eademque tribu. prout Patres fecerunt, nominatim Abraham Geneſ. 11. Iſaac Geneſ. 24. Iacob Geneſ. 27. 29. In Græco, ante hos etiam Noë commemoratur: ſimulque vxores iſtiuſmodi, quòd eodem ex genere eſſent, ſorores vocantur. Sed de iſta re actum alibi. Diui Cypriani locum è Græco hunc afferentis verba tantum efferam. *Matrimonium*, inquit lib. 3. ad Quirinum, cap. 62. *cum Gentilibus non iungendum. apud Tobiam. Vxorem accipe ex ſemine parentum tuorum: & noli ſumere alienam mulierem, quæ non eſt ex tribu parentum tuorum.*

QVINTVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De modeſtia, & animi demiſſione. verſu 14.

QVID *eſt*, inquit D. Auguſtinus l. 14. Ciu. 13. *ſuperbia, niſi peruerſa celſitudinis appetitus?* Qui enim *vult*, ait Iſidorus l. 10. Etym. 1. *ſupergredi quod eſt, ſuperbus eſt.* ſicuti & in Germanico ab altiùs aſcendendo dicitur **hoffart** quaſi **hochfart**. Hanc ergo labem repelli iubet Tobias. non vt numquam hominem titillet. (Id enim non in eius manu) ſed vt ne in ipſius ſenſu, aut verbo dominetur. *Senſum* vocat, ipſam animi ſententiam & cogitationem. in qua & ex qua propriè ſuperbia eſt. foras vero aut dictis aut factis erumpit, cum ſeſe quiſpiam iactat, & magnificentiùs oſtentat non verbis tantum, ſed & operibus. Horum tamen non diſertè meminit, ſed ea ſatis indicauit. Si enim ne in mente quidem & verbo ineſſe debet vlla ſuperbia, quanto in factis minus? Cauſam adiungit. *In ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio.* Horres, mi homo, frigus, æſtum, famem, ſitim, morbum, mortem? Horum quoque fontem & principium exhorreſce. In ſuperbia initium ſumpſit omnis perditio. horres dedecus, infamiam, peccata ipſa, iudicij diuini ſeueritatem, gehennamq; perpetuam? horum quoque fontem & principium exhorreſce. Omnis perditio, exitium, malumque omne à ſuperbia ducit originem. idque dupliciter. *Primo*, quia magnum illud Luciferi, eiuſque aſſeclarum peccatum, peccatorum omnium primum, ſuperbia nonne fuit? *Deinde* triſtiſſima illa primorum noſtrorum parentum culpa, culparum in hominib. omnium prima, ſcelerum miſeriarumque omnium parens & origo, ſuperbia nonne fuit? *Initium*, ait Eccleſiaſticus c. 10. v. 15. *omnis peccati eſt ſuperbia. Qui tenuerit illam, adimplebitur maledictis.* D. Bernardus ſerm. 2. de S. Andrea. *Initium*, ait, *omnis peccati & cauſa totius perditionis, ſuperbia. Propterea quiſquis es, qui ſalutem tuam operari ſtudeas, aduerſus hanc, ſuper caput tuum, ſignum crucis habere memento, vt non eleueris in ſuperbiam, vt non exaltetur cor tuum.* Et lib. de interiore domo c. 41. *Superbia ſicut origo eſt omnium criminum: ita eſt ruina omnium virtutum.* Rurſumque ſerm. 1. de aduentu. *Si ſuperbientibus Angelis* DEVS *non pepercit, quanto minus tibi, putredo & vermis? Nihil ille fecit: nihil operatus eſt: tantum cogitauit ſuperbiam: & in momento, in ictu oculi, irreparabiliter præcipitatus eſt, quia in veritate non ſtetit. fugite ſuperbiam, fratres mei. quaſo multum fugite. Initium omnis peccati ſuperbia. quæ tam velociter ipſum quoq; ſideribus cunctis clarius micantem æterna caligine obtenebrauit luciferum. quæ non modo Angelum, ſed angelorum primum in diabolum commutauit.* Demum ſerm. 54. in Cant. *Superbo angelo horrenda & formidoloſa maledictio intorquetur, quoniam in veritate non ſtetit. Si ſic actum eſt cum Angelo, quid de te fiet terra & cinere? Ille in cœlo intumuit: ego in ſterquilinio. Quis non tolerabiliorem in diuite ſuperbiam, quam in paupere ducat? Væ mihi, ſi tam durè in potente*

tente illo animaduerſum eſt, pro eo quod eleuatum eſt cor illius: nec ei profuit, quòd cognata potentibus ſuperbia eſſe cognoſcitur. quid de me exigendum & miſero & ſuperbo? Poteſt vero non in primis tantum vel Angelis vel hominibus cenſeri perditionis omnis principium ſuperbia, ſed & in homine quolibet. idque bifariam. *Primo*, quòd primi quaſi motus, qui in infantulis rectæ rationi repugnare videntur; ſunt elationis, dum videlicet illi, præ cæteris diligi & laudari volunt, dum æquales contemnũt, iis iraſcuntur, iniurias vlciſcuntur. *Deinde*. quòd in omni vel minima cuiuſcunque diuini præcepti violatione ſuperbiæ aliquid apparet. dum qui DEO, ex aſſe, ſubditus totus eſſe deberet, ſupra ſeipſum it, diuinæque legis transgreſſionem appetit. Vnde & lib. de vita contemplatiua c.2. S. Proſper, *Nullum, ait, peccatum ſine ſuperbia poteſt vel potuit eſſe, aut poterit.* Hebræorum porro textuum alter, de ſuperbia iſta reticuit. Græcus cum ſuperiori connectit, & paululum dilatat ſic. *Et nunc, ô fili, fratres tuos ama. neque ita in corde tuo ſuperbias, vt contemptis fratribus tuis, filiis filiabusque populi tui, nolis ex iis tibi vxorem accipere. quia in ſuperbia exitium & perturbatio* ſeu *confuſio multa.* καὶ ἐν τῇ ἀχρειότητι ἐλάττωσις, καὶ ἔνδεια μεγάλη. ἡ γὰρ ἀχρειότης μήτηρ ἐστὶ τοῦ λιμοῦ. Quæ verba ideo Græcè propono, vt lectionis intelligatur varietas. habent enim libri quidam καὶ ἐν τῇ ἀγριότητι, vt ſententia ſit: *& in animi ferocia ineſt imminutio ſeu depreſſio, & egeſtas magna.* id eſt, ferocem, elatum atq; ſuperbum, conſequitur dedecus & inopia. quod Hebræorum alter ex Prouerb. c. 16. v. 18. ita extulit *contritionem præcedit ſuperbia: & ante ruinam exaltatur ſpiritus.* Ea tamen, quæ è Romanis Græcis propoſita eſt. ἀχρειότης, lecta etiam fuit veteribus. Ita enim ex hoc loco ait libro de Tobia cap. vltimo D. Ambroſius. *Luxuria mater eſt famis.* Multa vero de ſuperbia paſſim Eccleſiaſtici 10. v. 9. 14. 15. & ſeq. Prouer. 15. v. 25. alibi. Ad contrariam porro virtutem, vt in Rhetoricis, ad bonam pronunciationem quidam; ita noſtrum quemlibet epiſt. 56. cohortatur D. Auguſtinus *Non aliam tibi ad capeſſendam & obtinendam veritatem viam munias, quam quæ munita eſt à* CHRISTO. *Ea eſt autem prima humilitas, ſecunda humilitas, tertia humilitas. Et quoties interrogarer, hoc dicerem: non quo alia non ſint præcepta, quæ dicantur, ſed niſi humilitas omnia, quæcunque bene facimus, & præceſſerit, & comitetur, & conſecuta fuerit, & propoſita, quam intueamur, & appoſita, cui adhæreamus, & impoſita, qua reprimamur, iam nobis de aliquo bono facto gaudentibus, totum extorquet de manu ſuperbia. Vitia quippe cætera in peccatis, ſuperbia verò etiam in bene factis timenda eſt, ne illa quæ laudabiliter facta ſunt, ipſius laudis cupiditate amittantur.* imo & conſpurcentur. Verus enim poetæ cuiuſdam verſiculus. *Inquinat egregios adiuncta ſuperbia mores.*

SEXTVM PRÆCEPTVM.

De Iuſtitia.

DVPLICITER ea commendatur. *Primo* ſpeciatim erga operarios. vt Leuitici 19. *Non morabitur opus mercenarij tui apud te vſque mane.* Et vberius Deuter. 24. *Non negabis mercedem indigentis & pauperis fratris tui, ſiue aduenæ, qui tecum moratur in terra & intra portas tuas eſt; ſed eadem die, reddes ei precium laboris ſui ante ſolis occaſum, quia pauper eſt, & ex eo ſuſtentat animam ſuam. ne clamat contra te ad Dominum, & reputetur tibi in peccatum.* Quid cap. 34. Eccleſiaſticus? *Panis egentium, vita pauperum eſt: qui defraudat illum, homo ſanguinis eſt. Qui effundit ſanguinem, & qui fraudem facit mercenario, fratres ſunt.* Quid apud

Mala-

Malachiam c.3. Dominus? *Accedam ad vos in iudicio, & ero teſtis velox maleficis, & adulteris & periuris, & qui calumniantur mercedem mercenarij.* Quid c.5. D. Iacobus? *Ecce merces operariorum, qui meſſuerunt regiones veſtras, quæ fraudata eſt à vobis, clamat: & clamor eorum in aures Domini Sabaoth introiuit.* Quia vero in *debita* huiuſcemodi mercedis retentione tanta & tam euidens iniuſtitia eſt, inde factum, vt è citatis ſcripturis dixerint Theologi, peccatum eſſe, quod in cœlos clamet, diuinamque vindictam expoſcat. Quod ſi vt cap.2 dictum eſt; aliquod interdum mercedis auctarium dandum, quanto magis merces ipſa reddenda? De bono illo patrefamilias Matthæi 20. ſcriptum eſt. *Cum ſero factum eſſet, dicit dominus vineæ procuratori ſuo. Voca operarios, & redde illis mercedem.* *Secundo* generatim commendatur iuſtitia erga omnes. *Quod ab alio oderis fieri tibi, alteri ne feceris.* S. Clemens epiſtola prima & ſecunda, Anacletus epiſt. prima, Calixtus epiſt. ſecunda iſtum locum citant. D. Auguſtinus l.15. contra Fauſtum c.7. naturalem eo præcepto legem contineri ait. S. Irenæus verò cap.12. lib.3. & S. Cyprianus lib.3. ad Quirinum eandem ſententiam inter Apoſtolorum leges Actor.15. recitant. De Alexandro Imperatore, licet gentili hiſce verbis ſcribit Lampridius; *Clamabat ſæpius, quod à quibusdam, ſiue Iudæis, ſiue Chriſtianis audierat & tenebat, idq́; per præconem, cum aliquem emendaret, dici iubebat. Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.* Id verò elegantiſſimè hom.13. ad populum explicat Diuus Chryſoſtomus. *Non,* ait, *opus eſt multis ſermonibus, neq; prolixis legibus, nec varia doctrina. Voluntas tua ſit lex. Vis beneficia capere? confer beneficium alteri. Vis miſericordiam conſequi? miſerere proximi. Vis laudari? lauda alium. Vis amari? ama. Vis primis partibus potiri? cede prius alteri. Tu ſis Iudex. Tu ſis vitæ tuæ legilator.* Et rurſum; *Quod odiſti, alij ne facias. Per hoc quidem, fugam à malo inducit, per illud autem, virtutis operationem. Odiſti contumeliam pati? neque tu alteri inuideas. Odio habes falli? Neq; tu fallas alium. Et in omnibus generaliter, ſi duo hæc verba retineamus, alterius diſciplinæ non indigebimus.* Sic D. Hieronymus ad Galatas c.5. & D. Auguſtinus l.3. de doctrina Chriſt. c.14. *Hæc,* ait, *ſententia, quod tibi, fieri non vis, alij ne feceris; cum refertur ad dilectionem* DEI, *omnia flagitia moriuntur: cum ad proximi, omnia facinora. Nemo enim vult corrumpi habitaculum ſuum. Non ergo corrumpat habitaculum* DEI, *ſeipſum ſcilicet, Et ſibi nemo vult à quoquam noceri. Nec ipſe igitur cuiquam nocuerit.* Idem S. Auguſtinus l.2. de ordine c.8. duplicem ait adoleſcentibus ſapientiæ ſtudioſis neceſſarium ordinem. *cuius vna pars vitæ, altera eruditionis.* Vtramq; ab illis & legi & teneri optarem. Sed quæ cum iam datis viuendi præceptis, iamiamq; tradita generali iuſtitiæ regula conſpirent, prægustanda offero. *Adoleſcentibus, ait, ſtudioſis ita viuendum eſt, vt à Venereis rebus, ab illecebris ventris & gutturis, ab immodeſto corporis cultu & ornatu, ab inanibus negociis ludorum, à torpore ſomni atque pigritiæ, ab honorum poteſtatumque ambitionibus, ab ipſius etiam laudis immodica cupiditate ſe abſtineant. In omni vero contractu atque conuerſatione cum hominibus, ſatis eſt ſeruare vnum hoc vulgare prouerbium, Nemini faciant, quod pati nolunt.*

SEPTIMVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De miſericordia rurſum in viuos verſu 17. & in mortuos verſu 18.

GRÆCVS ita textus habet. *Effunde panes tuos in ſepulchrum iuſtorum.* Hebraicus vero; *Non ſit durum in oculis tuis, panem tuum, & vinum tuum effundere ſuper ſepulchra iuſtorum,*

iuſtorum. Quæ verba ſibi quid velint, quæritur? Munſterus duplicem hic expoſitionem adfert. *Prior* eſt, Non occidas iuſtos, ſubtrahendo illis panem. Sed valde contorta eſſet phraſis, & nuſquam audita, potiuſque dicere debuiſſet, *ſuper viuos*, vel *in viuos.* deinde idem diceret iam quod dixerat. *Poſterior* expoſitio, Pone panem ſuper iuſtorum os, quia ſepulchrum vocatur os, Pſalmo 6. At non quorumlibet os ſepulchrum vocatur ſed impiorum tantum, & quidem hæreticorum maximè, *vnde mendaciorum mortes exhalant*, inquit, Auguſtinus lib. 2. contra litteras Petiliani. c. 15. At hic in Latino, Græco & Hebraico, iuſtorum perpetua mentio eſt. Alia dari poteſt expoſitio, vt ob iuſtorum ſepulturam, ſeu, vt iuſti ſepeliantur, conferatur annona tota. Nam pro, *ob*, interdum ponitur, *ſuper.* & conſentaneum videtur, vt pium opus, quod maximè ſectabatur Tobias, filio commendaret. Sed non tam ad ſumptum faciendum, qui in captiuitate & occulta ſepeliendi ratione nullus fiebat, quàm ad ipſum laborem, & opus, exhortatione opus fuiſſet. quamquam ſuo exemplo ſatis eum exhortatus erat, ſicuti etiam ad patientiam, furtorum deteſtationem, & ſimilia. Magis ergo verborum proprietas retinebitur, ſi veterem, quem ignotum ait Hugo Cardinalis, ritum è prophanis ſacriſque litteris excutiamus. qui eiuſmodi fuit. Mortuorum ſepulchris cibum potumq; ſuperponebant, quæ in Feſto & Ouidio, dicuntur *feralia* & *inferiæ*, in Eccleſiaſtico cap. 30. *appoſitiones epularum, circumpoſitæ ſepulchro.* Rurſumque funebres quaſdam epulas dabant, quæ vocantur in Nonio, *ſilicernia*, in Plauto *pollinctura*, in Liuio *viſcerationes*, in Cicerone de legibus, *circumpotationes*, in Tertul. lib. de teſtimonio animę, *obſonia & mattyæ*, in Ioſepho lib. 2. Captiuit. c. 1. & aliis, *epitaphia*, ἐπιταφίαι ἑστιάσεις, καὶ δεῖπνα, & ſimpliciter τὰ περίδειπνα in Suida, Polluce, Athenæo lib. 7. & 8. Luciano de luctu, 2. Reg. 3. Baruch. 6. Et fiebant hæc vel viuorum cauſa, vel mortuorum. *Viuorum* quidem cauſa dupliciter. *primo* vt iis, qui mortuos lugerent, conſolationi foret cibus, potuſq; ab amicis prębitus Hierem. c. 16. *Non frangent inter eos lugenti panẽ ad conſolandum ſuper mortuum: & non dabunt eis potum calicis ad conſolandum ſuper patre ſuo, & matre:* vbi D. Hieronym. *Moris eſt*, ait, *lugentibus ferre cibos, & præbere conuiuium, quod Græci περίδειπνα, & à noſtris vulgo appellantur* parentalia. Vnde & Prouerb. 31. *Date ſiceram mœrentibus. Deinde* vt ad ſanctorum ſepulchra poſiti cibi, *per eorum merita ſanctificarentur*, vti loquitur D. Auguſtinus l. 8. Confeſſionum c. vlt. ſicque dum iis viui homines fruerentur, aliqua ſanctorum ipſorum benedictione ac præſidio afficerentur. *Mortuorum* verò cauſa iterum dupliciter: ratione ſcilicet corporis, & ratione animi. *Corporis* quidem, vt mortui cibum illum ederent, appoſitamque potionem biberent. quod ſtultum valdè ac ſuperſtitioſum, à quibuſdam tamen, opinione falſa dementatis; factum legimus, vt à Gẽtilibus, de quibus Arnobius l. 6. Epiphanius in Anchorato, Seruius in 3. Æneid. & olim à quibuſdam ſuperſtitioſis Chriſtianis, quos reprehendit Auguſtinus ſerm 11. de Sanctis, & Concilium Carthaginienſe tertium. hac etiam tempeſtate à Peruanis, de quibus Auguſtinus Zarath lib. 1. c. 12. à Iaponiis, de quibus Caſpar Vilela l. 2. epiſt. Indicarum. *Animorum* cauſa, rurſum dupliciter. *Primo*, vt honor quidam mortuis eſſet. Et ſic Homerus Iliad. ψ. & ω, Apollonius in Argonauticis, Virgilius 3. & 5. Æneidos, Xenophon l. 8. Ioſephus loco citato, & Chriſtiani olim quidam ad martyrum ſepulchra, vbi tamen leuitatis & temulentiæ abuſus quidam irrepſit, quem reprehendunt D. Ambroſius de Helia. cap. 7. & in Lucam, D. Auguſtinus lib. primo de moribus. Eccleſ. cap. 34. lib. 6. Confeſſio. cap. 11. l. 20. contra Fauſtum c. 21. lib. 9. ciuit. cap. 27. in Pſalm. 64. epiſtol. 64. & 119. S. Cyprianus de duplici martyrio. *Secundo*, vt auxilium

auxilium iiſdem mortuis aliquod eſſet, dum opus charitatis pro iis fieret, per iſtamq́; eleemoſynam, ad orandum pro ipſis, alij excitarentur. Et iſto poſteriore modo iſtum locum explicat Hugo, Lyranus, Carthuſianus, Bellarminus lib.1.de Purgatorio, c.13. Turrianus lib. 4. pro epiſtolis Pontificum, cap.13. Probatur, *primò*, ex vetuſta Chriſtianorum conſuetudine, ſtipes & ſportulas in amicorũ funeribus dandi, conuocandi ad modeſtum conuiuium Presbyteros, propinquos & pauperes vti ſcribunt D. Clemens Apoſtolicarum Conſtit.lib.8. cap.24. Diuus Chryſoſtomus hom.37. in Matth. Gratianus Canone, Nullus diſtinct. 44. & ſecundum Rhenanum, hæreticumq́ue Stuckhium; etiam Tertullianus libro de monogania, cap.10. & libro de corona militis. Verum quas ibi vocat Tertullianus *oblationes pro mortuis*, fuiſſe ſacrificia, rectè probat ibidem Pamelius, cum apertè, in exhortatione caſtitatis, cap.10. de iſtis oblationibus dixerit idem Tertullianus, *Offeres per ſacerdotem. Secundo* probatur è ſimili conſuetudine, quæ & hodie ſupereſt in Italia, Hiſpania, & Gallia, teſtibus Bellarmino & Turriano loco citato. De Germaniæ noſtræ locis pluribus idem ſcio. ſed contra hæreticos, hæreticorũ etiam teſtimoniis vtendum. Ait ergo Zvvinglianus ille Stuckhius lib.1.de conuiuiis, c.26. *Apud Germanos illi, qui ſe Catholicos profitentur, hoc ferè more vtuntur. Primò, ipſo die, quo defuncti corpus humatur, domi conuiuium amicis, propinquis, atque ſacerdotibus, qui funeralia procurant; datur, ſportulæ quoque cùm pauperibus, tum ſacerdotibus ad funeralia vocatis erogantur.* Quin verò apud multos etiam hæreticos, & in hæreticis quidem vrbibus, poſt defunctorum ſepulturam, eleemoſynæ adhuc hodie pauperibus dari ſolent. Apud Turcas etiam idem fieri, teſtis Bartholomęus Georgiuizius, & lib. 2.cap.19. hiſtoria Turcica, quòd Chriſtianos veteres, multis in rebus, imitari Turcæ ſoleant, quemadmodum religionem ſuperſtitio, Catholicorum cæremonias & cultum hæreſis quandoque imitatur, vt explicat Iulius Firmicus, libro de erroribus ad Conſtantinum, Tertullianus lib. pręſcriptionum aduerſus hęreſes, ca. 40. *Tertiò* probatur ex abuſu, de quo ſuperius. Is enim ex bono, vetuſtoque vſu, vt in bonis aliis rebus, exortus eſt, & quidem etiam apud Iudęos, vt ex cap.1.lib.2. Captiuitatis apud Ioſephum intelligitur. ſolumq́ue abuſum, non vſum Patres reprehenderunt. Vnde D. Auguſtinus epiſt. 64. *Oblationes pro ſpiritib. dormientium, quas* VERE *aliquid adiuuare credendum eſt; ſuper ipſas memorias non ſint ſumptuoſæ: atque omnibus petentibus, ſine typho, & cum alacritate, præbeantur, neque vendantur.* Hæc igitur bona expoſitio eſt. Malim tamen verba generaliùs accipi, vt tam viuorum causâ, quam mortuorum quoad animos, præcipiatur hic eleemoſyna. Primò, quia id verborum proprietas, & ſignificatio admittit. Secundò, vtrumq́ue olim factum, & nulla cauſa, cur ad alterum tantum modum reſtringi verba debeant. Tertiò, quia eodem charitatis opere, poteſt & viuis conſolatio, & mortuis, tamquam DEI templis, honos quidam & auxilium adhiberi. Quartò, quia ſic alibi viui & mortui quandoque iunguntur, vt Eccleſiaſtcici cap. 7. vbi prius de mortuo verſ.37.agitur, ſtatimq́ue de viuo plorante ſubditur: *Mortuo*, ait, *non prohibeas gratiam. Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula.* Optima verò eleemoſyna eſt, quando ſacroſanctus corporis Dominici panis, dominiciq́; ſanguinis vinum pro mortuis offertur, quod vnum D. Auguſtini moritura mater popoſcit, vt refert ipſe Auguſtinus lib.9. Confeſſionum, capitibus antepenultimo, penultimo, & vltimo.

OCTAVVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De conuictu malorum vitando, ver. 18.

D. GREGORIVS 3. parte curæ paſtoralis admonitione 21. hunc Tobiæ locum ita explicat; *Panem ſuum & vinum peccatoribus præbet, qui iniquis ſubſidia pro eo, quod iniqui ſunt, impendit. Vnde & nonnulli huius mundi diuites, cum fame crucientur* CHRISTI *pauperes, effuſis largitatibus nutriunt hiſtriones.* Quidam tamen malunt ſuperioris mandati eſſe particulam, vt Græcus textus indicat. ſicque, citatis locis, Bellarminus, & Turrianus. Iuſti verò hic dicuntur, qui ex Iſraëlis ſtirpe ſunt, nec à vera religione deſciuerunt, eo tamen modo ſtirpem accipiendo, quo Rom. 9. ver. 8. docet Apoſtolus, filios promiſſionis in ſemine illo beato æſtimari. His ergo tantum bene eſſet mortuis faciendum, non aliis, qui omnes, generali vocabulo, vocarentur peccatores: vel certè cum iuſtos illos vita functos miſericordię beneficentiæque operibus recreare volumus, non eſſet in homines improbè viuentes id beneficij conferēdum. Quemadmodum tamen ad mortuos & viuos pandi poſſe videbatur pręceptum ſuperius: ita iſtud alterum cur intelligi nequeat, vt & pro infidelibus mortuis eleemoſynas fieri, & cum ſceleratam vitam agentibus familiaritatem conſuetudinemque haberi vetet? Hæc enim per cibi potuſque communionem ſignificatur. Imo, quia ſola ſententiarum vicinitas in pręceptorum variorum conglobatione, non efficit, vt prioris, aut pars aut ratio ſit poſterior ſententia, de ſolo cum hominibus nequam conuictu & de ea, quæ per hunc efficitur & ſignificatur; familiaritate, præceptum hoc intelligere, cum Diuo Gregorio loco citato, poſſumus. eiuſque præcepti vtilitas & neceſſitas quotidiano rerum vſu comprobatur. Diodori lib. 12. egregia hæc narratio eſt: *Scripſit Charondas legem de conſuetudine ciuium prauorum, & confabulatione, profectò elegantem, à cæteris ſcilicet legumlatoribus prætermiſſam. Nam conſiderata humanæ mentis inconſtantia, & leuitate animorum, nonnunquam compertum, viros quantumuis bono & modeſto ingenio natos, boniſq; educatos artibus, flagitioſorum conſuetudine & amicitia paulatim ab honeſtatis procul via auerſos, in vitia & improbitatem corruiſſe: tum ipſam flagitij labem veluti peſtilentiam quandam contagio ſenſim irrepere in cœtus hominum, ex paruo primùm initio pòſt viribus ſumptis latius manando: iam populum vniuerſum, (quod ſæpè conſpectum eſt) in vitium trahere, vitamq; humanam deformare, atque ita veluti tetro morbo infectis proborum mentibus, virtutèm honeſtatemq; demoliri. Obuia namque patet, ac lubrica ad libidinem via, facileq; delabitur per voluptatem in flagitium prona mortalitas. Vnde pleroſq; conſtat continentiæ principiò ſpectatæ, & probis moribus viros, quibuſdam pòſt clandeſtinis voluptatis libidinuq; illecebris ſenſim delapſos à probitate, demumque veluti expugnata ingenij virtutumq; integritate, pellectos in teterrima fœdiſſimaq; flagitia, vitam præcipitaſſe. Huic occurſum eſſe peſti ac labi cupiens legiſlator, vel eius originem procul auertere à republ. vel exortam in ipſis primordiis extinguere & eradicare, ciues ſuos à familiaritate & conſuetudine perditorum, lege prohibuit, actionemq; prauæ conſuetudinis conſtituit, grauiq; eius delicti reis impoſita mulcta, licentiam coërcuit, reliquos à delinquendo ratus deterritum iri metu pœnæ.* Et poſteà: *De ſceleratorum familiaritate & conſuetudine ſcriptum accepimus, quem ſociis flagitioſis delectari conſpexerim, eum qualis ſit, haud percunctari perrexerim, cum eum ſodalibus eſſe perſimilem minimè dubitarim.*

——————— Κακοῖσι δὲ, ait Theognis, μὴ προσομίλει

Ἐσθλῶν μὲν γὰρ ἀπ' ἐσθλὰ μαθήσεαι, ἢν δὲ κακοῖσι
Συμμιχθῇς, ἀπολεῖς καὶ τὸν ἐόντα νόον.

———— *Ne te coniungito prauis*
Sed coniunge bonis: & ab his bona plurima diſces,
Cum prauis viuens, tu quoque prauus eris.

Qui tetigerit picem, ait noſter Sirachides cap. 13. ver. 1. *inquinabitur ab ea: & qui communicauerit ſuperbo, induet ſuperbiam.* Paulò ante vero dixerat cap. 12. v. 13. *Quis miſerebitur incantatori à ſerpente percuſſo, & omnibus qui appropinquant beſtiis? Sic, & qui comitatur cum viro iniquo, & obuolutus eſt in peccatis eius.* Ecce, ſodales malos venenatis ſerpentibus, & feris mordacibuſque beluis comparat. adeoque ab his cauendum monet, vt etiam eos extimeſcere debeant, qui alioqui carminibus & arte, vt Pſalmo 57. quidam, vel ipſa etiam corporum proprietate vt Pſylli & Marſi, de quibus lib. 28. cap. 3. Plinius; illarum vim & immanitatem cicurare poſſe videantur. quodque miſerrimum eſt, qui harum aut veneno aut morſu & laniatu læſi fuerint, ne miſeratione quidem dignos pronunciat. Fuge, ô adoleſcens, fuge angues: fugite beluas iſtas, Chriſtiani omnes. *Quia*, inquit S. Auguſtinus ſerm. 164. *membra* CHRISTI *facti eſtis, admoneo vos: timeo de vobis, non tantum à Paganis, non à Iudæis, non ab hæreticis, quantum à malis Catholicis. Eligite vobis de populo* DEI *quos imitemini. Nam ſi turbam imitari volueritis, inter paucos anguſtam viam ambulantes non eritis. Abſtinete vos à fornicatione, à rapinis, à fraudibus, à periuriis, ab illicitis rebus; à iurgiis: ebrietas repellatur à vobis: adulterium ſic timete quomodo mortem, mortem non quæ ſoluit animam à corpore, ſed vbi anima ſemper ardebit cum corpore.*

PRÆCEPTVM TOBIÆ NONVM.

De prudentia verſ. 19.

CONSILIVM *ſemper à ſapiente perquire.* Laudat 1. Ethicorum cap. 4. Ariſtoteles Heſiodeos iſtos verſus:

Optimus ille quidem eſt, ex ſeſe qui omnia nouit.

Sed quotuſquiſque talis? Additur ergo:

Is rurſum bonus eſt, paret qui recta monenti.
At qui ex ſe neſcit, cuiquam nec porrigit aures
Vt bona percipiat, demens & inutilis ille eſt.

Fili, ait Eccleſiaſticus cap. 32. ver. 24. *ſine conſilio nihil facias: & poſt factum non pœnitebis.* Et Salomon cap. 19. ver. 20. *Audi conſilium & ſuſcipe diſciplinam, vt ſis ſapiens in nouiſſimis tuis.* Quod fere hoc loco Hebræorum textuum alter expreſſit, dum ait: *Audi & accipe a quolibet, qui tibi dederit conſilium bonum.* Græcus verò; *Conſilium ab omni prudente quæras: neque vllum vtile conſilium aſperneris.* Extant in libro Pirke auoth cap. 2. pulchræ Gamalielis ſententiæ. inter quas iſtæ:

Qui multiplicat	*legem,* *ſcholam,* *conſilium,*	*multiplicat*	*vitam.* *ſapientiam.* *intelligentiam.*

Semper verò de ſapientis conſilio agitur, quia vt apud Eccleſiaſticum eſt cap. 8. verſ. 20. *Cum fatuis conſilium non habeas. Non enim poterunt diligere, niſi quæ eis placent.*

DECIMVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De ipſius DEI *laudatione, & precatione, v.20.*

DIVINAM à nobis maieſtatem, non ſemel tantum, aut bis, ſed ſemper laudari præcipit. & licet multa ſint, quæ ab ea precari nos oporteat, duo tamen hic potiſſimum proponuntur, bonorum ſcilicet conſiliorum ſuſceptio, & bona eorum executio. Ad illud pertinet, vt vias ipſe noſtras dirigat: ad hoc, vt omnia noſtra in eo conſilia permaneant: ab eius gloria nuſquam deflectant: ab eo manu ſemper teneantur. Horum verò præter eam, quam textus alij ſuggerunt, explicationem aliam afferre, non eſt conſilium. Hebræus ergo ſic: *Omni tempore pete à Domino, & ipſe diriget greſſus tuos, atque conſilium tuum. quoniam non eſt in hominis manu conſilium aliquod, ſed in manibus* DEI, *qui eſt benedictus. quia omnia quæ volet faciet: iſtumq́; humiliabit & illum exaltabit.* Græcus verò; *Dominum Deum benedic omni tempore: & ab ipſo pete, vt rectæ fiant viæ tuæ: omnesq́; ſemitæ & conſilia tua bene procedant ſeu ſecundentur. Neque enim eſt vlla gens, quæ conſilium habeat: ſed ipſe Dominus bona omnia dat, & quemcunque voluerit, humiliat, prout vult.* Dum in mortalium vllo conſilium negat, intelligi vult, quoad executionem. vti patet ex adiunctis. quia omnia quæ volet faciet. iſtum humiliabit; illum exaltabit. imo, quoad ipſam etiam conſilij inchoationem nihil, abſq; DEI ope, poteſt homo. ſed omnium maximè in iis, quæ ad æternam ſalutem pertineant. Ideoque parum illud in Iſocratis Parænesi laudandum, ἡ μὲν εὐβουλία παρ' ἀνθρώπων, ἡ δὲ εὐτυχία παρὰ τῶν θεῶν, id eſt, *bona deliberatio ab hominibus eſt: eius proſperitas à diis. Sufficientes non ſumus*, ait S. Paulus 2. Cor. 3. *cogitare aliquid à nobis. ſed ſufficientia noſtra ex* DEO *eſt.* Poſtremum verò illud de quorundam depreſſione, aliorumq́ue ſublatione non ineleganter veterum quidam expoſuit, cum interrogatus, quid ageret DEVS; reſpondit: *Effert humiles, deiicit elatos.* Et, præter Homerum Iliados 17. ſuorum operum initio Heſiodus. Ῥεῖα μὲν γὰρ βριάει, ῥεῖα δὲ βριάοντα χαλέπτει. & quæ ſequuntur. id eſt, *facile quempiam extollit: elatumq́; facile deprimit & affligit.* Vide Pſal. 113. & 114. Luc. 1. ver. 52. Eccleſ. 10. ver. 16. 17.

VNDECIMVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De bonorum ſuorum receptione, ver. 21.

CVR hoc filio mandet, additur in Hebręo cauſa. *quia neſciunt diem mortis meæ.* eſtq́; Hebraiſmus, pro, *neſcitur dies mortis meæ.* Atque, hanc ob cauſam, debent etiam parentes de bonorum ſuorum negociis, de contractibus, nominibus, totoque teſtamento maturè omnia conſtituere.

DVODECIMVM TOBIÆ PRÆCEPTVM.

De conſtantia, & ſpe in DEVM, *in paupertate, v.23.*

SVAVISSIMA, & conſolationis pleniſſima eſt hæc vltima Tobiæ ſententia. Quem enim pauperem & mendicum non recreet? Quem ad DEI timorem, virtutiſque cultum non excitet? *Multa*, inquit, *bona habebimus.* tam in hoc ſcilicet, quam futuro

ſæculo.

ſæculo. ſed in futuro omnium certiſſimè & abundantiſſimè. In hoc tamen, bona etiam quędam pij, DEVMq; timentes homines conſequuntur. ſuntq; ea partim animi, partim fortunæ. Illa ſunt, de quibus tam fortes tamque veræ apud Tullium paradoxo primo & vltimo ſententiæ ſunt. *Quis, ait, dubitet, quin in virtute diuitiæ poſitæ ſint, quoniam nulla poſſeſſio, nulla vis auri & argenti pluris quam virtus æſtimanda eſt. Etenim ſi callidi rerum æſtimatores prata & areas quaſdam magni æſtimant, quod ei generi poſſeſſionum minime quaſi noceri poteſt: quanti eſt æſtimanda virtus, quæ nec eripi, nec ſurripi poteſt vnquam: neque naufragio, neque incendio amittitur; nec temporum, nec tempeſtatum permutatione mutatur? qua qui præditi ſunt, ſoli ſunt diuites. Soli enim poſſident res & fructuoſas & ſempiternas.* Bona verò fortunæ iiſdem tot & tanta dantur, quot & quanta eos ad futura, quæ infinitè meliora & optabiliora ſunt; habere conducit. diuerſa ſemper temporum, locorum, aliarumque circumſtantiarum ratione habita. Ideoque in ęrumnis extremaque mendicitate vitam tranſegit Lazarus Lucæ 16. in opulentia verò rerumq; omnium affluentia Abraham, Iſaac, Iacob, noſterque tandem Tobias infrà cap. 8. v. 24. cap. 11. v. 18. vt prophetica de vitæ huius bonis, quibus ſe, natumque ſuum deinceqs cumulandum proſpiciebat, prædictio videatur. Sic & nobiliſſimus ille, apud Sophronium, cap. 201. Prati, adoleſcens, qui maximis Patris, viri alioquin optimi, & in egenos profuſiſſimi; opibus & theſauris curatorem CHRISTVM Dominum prætulit, etſi primo pauper, inops & mendicus; quantis poſtmodum, hac in vita, diuitiis, quàm ſplendido feliciq; coniugio, quàm illuſtri & æternùm permanente gloria circumfluxit? At huius eſſe debent egentes mendiciq; omnes certiſſimi, futurum, vt in altera vita, opibus immenſis locupletentur, ſi quidem in iſta DEVM timuerint, ab omni peccato receſſerint, boniſq; actionibus, pro virili, ſtuduerint. *Vobis dico*, ait S. Auguſtin. ſer. 7. de tempore, *pauperes, qui mendicatis, qui de eleemoſyna Chriſtianorum viuitis; Conſolamini, conſolamini, tribulatio veſtra conuertetur in gaudium, & dolor veſter in lætitiam. Non vobis ſit ingratum, quod mendicatis, nec ideo in corde veſtro aliquid contra* DEVM *dicatis: quia ille iuſtus & pius eſt in omnibus operibus ſuis. Et te ideo fecit pauperem, vt ſufferendo breuem inopiam, æternam vitam acquireres. Et diuitem ideo fecit, vt dum tibi ſuperflua daret, remedium peccatis ſuis acquireret. Et ideo patientes eſtote, & exſpectate Dominum.* Iam quod in Latino, per ſingularem primam effert perſonam. *ſi timuerimus* DEVM, id in Gręco per ſecundam ſingularem enunciat: & quod Latinè dicit: *Pauperem vitam gerimus*, Græcè ait, ἐπτωχεύσαμεν, id eſt, mendicauimus, vel in mendicitatem incidimus: Hebraicè verò ita loquitur: *Viriliter age, & eſto robuſtus, quia Dominus erit tecum, vt te adiuuet, & proſperum faciat, ſi requiſieris eum in toto corde tuo, & tota anima tua.* Et poſteà: *Si timueris Dominum, & cuſtodieris temetipſum ab omni peccato, ipſe dabit tibi diuitias magnas.* Quemadmodum verò aliæ atque aliæ precationis particulæ à variis textibus afferebantur: ita etiam hic iis, quæ in Latino ſunt, alia quędam à textibus aliis præcepta iunguntur. ab Hebræo quidem: *Fili mi, prohibe temetipſum ab omni immunditia.* ab Græco: *Attende tibi, fili mi, in omnibus operibus tuis: & in omni conuerſatione tua eſto eruditus.* ab vtroque de ebrietate. Nam in Græco ſic. οἶνον εἰς μέθην μὴ πίῃς· καὶ μὴ πορευθήτω μετὰ σοῦ μέθη ἐν τῇ ὁδῷ σου. id eſt, *Vinum ad, ebrietatem, ne biberis: neque tecum proficiſcatur ebrietas in via tua.* In Hebræo, *Caue tibi ipſi ab ebrietate, & nulla vnquam vanitas tibi arrideat.* Rurſum quod omnium veluti clauſula eſſe poteſt; in Hebræo, *Tu obſerua eloquia mea, & omnia, quæ præcepi tibi: nec vnquam recedant ab oculis tuis.* In Græco; *Et nunc, fili, memor ſis præceptorum meorum. & è corde tuo nequaquam deleantur.*

CAPVT V.

1 TVnc reſpondit Tobias
patri ſuo, & dixit: O-
mnia quæcunq; præ-
cepiſti mihi, faciam pater.
2 Quo modo autem pecuniam
hanc requiram, ignoro. Ille me ne-
ſcit, & ego eum ignoro: quod ſi-
gnum dabo ei: Sed neque viam, per
quam pergatur illuc, aliquando co-
gnoui.
3 Tunc pater ſuus reſpondit illi,
& dixit: Chirographum quidem
illius penes me habeo: quod dum
illi oſtenderis, ſtatim reſtituet.
4 Sed perge nunc, & inquire ti-
bi aliquem fidelem virum, qui eat
tecum ſalua mercede ſua. vt, dum
adhuc viuo, recipias eam.
5 Tunc egreſſus Tobias, inuenit
iuuenem ſplendidum, ſtantem
præcinctum, & quaſi paratum ad
ambulandum.
6 Et ignorans quòd Angelus
Dei eſſet, ſalutauit eum, & dixit:
Vnde te habemus bone iuuenis?
7 At ille reſpondit: Ex filiis
Iſrael. Et Tobias dixit ei: Noſti
viam, quæ ducit in regionem Me-
dorum?
8 Cui reſpondit: Noui: & omnia
itinera eius frequenter ambulaui,
& manſi apud Gabelum fratrem
noſtrum: qui moratur in Rages ci-
uitate Medorum, quæ poſita eſt in
monte Ecbatanis.
9 Cui Tobias ait: Suſtine me ob-
ſecro, donec hæc ipſa nunciem patri
meo.
10 Tunc ingreſſus Tobias, indi-
cauit vniuerſa hæc patri ſuo. Super
quæ admiratus pater rogauit vt
introiret ad eum.
11 Ingreſſus itaq; ſalutauit eum,
& dixit: Gaudium tibi ſit ſemper.
12 Et ait Tobias: Quale gaudi-
um mihi erit, qui in tenebris ſedeo,
& lumen cæli non video?
13 Cui ait iuuenis: Forti animo
eſto, in proximo eſt, vt à Deo cu-
reris.
14 Dixit itaque illi Tobias:
Numquid poteris perducere filium
meum ad Gabelum in Rages ciui-
tatem Medorum? & cùm redieris,
reſtituam tibi mercedem tuam.
15 Et dixit ei Angelus: Ego du-
cam, & reducam eum ad te.
16 Cui Tobias reſpondit: Rogo
te, indica mihi, de qua domo, aut
de qua tribu es tu?
17 Cui Raphael Angelus dixit:
Genus quæris mercenarij, an i-
pſum mercenarium qui cum filio
tuo eat?
18 Sed ne forte ſolicitum te red-
dam, ego ſum Azarias Ananiæ ma-
gni filius.
19 Et Tobias reſpondit: Ex ma-
gno genere es tu. Sed peto ne ira-
ſcaris quòd voluerim cognoſcere
genus tuum.
20 Dixit autem illi Angelus:
Ego ſanum ducam, & ſanum tibi
reducam Filium tuum.
21 Reſpondens autem Tobias,
ait:

ait: Bene ambuletis, & ſit Deus
in itinere veſtro, & Angelus eius
comitetur vobiſcum.
22 *Tunc paratis omnibus, quæ*
erant in via portanda, fecit Tobi-
as vale patri ſuo & matri ſuæ, &
ambulauerunt ambo ſimul.
Infr. 10. 4. 23 *Cumq́; profecti eſſent, cœpit*
mater eius flere, & dicere: Bacu-
lum ſenectutis noſtræ tuliſti, &
transmiſiſti à nobis.
24 *Numquam fuiſſet ipſa pecu-*
nia, pro qua miſiſti eum.
25 *Sufficiebat enim nobis pau-*
pertas noſtra, vt diuitias compu-
taremus hoc, quòd videbamus Fi-
lium noſtrum.
26 *Dixitque ei Tobias: Noli fle-*
re, ſaluus perueniet Filius noſter,
& ſaluus reuertetur ad nos, & ocu-
li tui videbunt illum.
27 *Credo enim quod Angelus*
Dei bonus comitetur ei, & bene di-
ſponat omnia, quæ circa eum ge-
runtur, ita vt cum gaudio reuer-
tatur ad nos. Ad hanc vocem ceſſa-
uit mater eius flere & tacuit.

COMMENTARIVS.

OBTEMPERAT Patri filius, & Raphaëlem itineris ducem accipit. ver. 3. chirographum, Hebraice *marſupium* aut *ſacculus*, in quo ſcilicet chirographum erat. verſ. 6. Angelus dicit, *Adoleſcens vnde es tu?* Sed Græcus & Latinus, ipſum adoleſcentem hæc Angelo loquutum, tradunt quod verius, quia hunc videbat ille talem, qualem quærebat, itineri ſcilicet accinctum, & aliunde quaſi iam iam venientem, & vlterius cogitantem. verſ. 8. Hebraicè ſcribitur. *Eſt iter duorum dierum ab Ecbatanis vſq; ad Rhages, & Rhages quidem eſt in montanis: Ecbatanis autem in planicie campi.* Noſter ergo textus vel mutilus eſt. vel explicandus, vt *Ecbatanis* ſit velut indeclinabile quemadmodum in Hebræo, hîc, ſemper legitur. ſicque *in monte Ecbatanis* erit, pro in monte Ecbatanorum ſeu planitiei, in qua iacent Ecbatana, vel etiam, vt mons ipſe vocetur etiam Ecbatana, non vrbs ſola. Videtur verò ver. 12. Tobias, dum ſalutatur. impatientiæ quippiam præ ſe ferre, ſalutationemq́ue illam pœnè ruſticè accipere, quemadmodum Plautinus ille Stratylax, cum dictum ei eſſet, SALVE, reſpondit. *Satis eſt mihi tuæ ſalutis, nil moror. non ſalueo. Ægrotare malim, quam eſſe tua ſalute ſanior.* Sic enim ver. 12. Hebraicè eſt. *Salus tibi, ô vir DEI. Et reſpondit; ſi ſalus mecum; quare totum iſtud inuenit me? En ego nihil oculis video.* Reſpondeo nihil horum eſſe, ſed, vt ait, Hoffmeiſterus; ſententia eſt. *Quanam ratione gaudij & ſalutis, quam precaris, compos eſſe poſſim? Dic, ſi noſti.* Ita etiam Hugo. vel, *Non cupio hac in vita gaudiũ, cum cæcus nunc viuam, & propediem moriturus ſim. futura gaudia deſidero.* ita Carthuſianus. Poteſt tamen concedi è triſtitia & mœrore vox iſta miſſa, vt ſit quædam veluti querimonia ſed moderata. quaſi diceret. *Ah. quale gaudium habere iam poſſim, qui in tenebris miſer vitam ago, iucundiſſimaq́; lucis vſura nulla fruor.* Et conferri poteſt iſtud cum Gedeonis reſponſo Iudicum 6. v. 13. Bezellai 2. Reg. 19. v. 35. Pro *Anania* ver. 18. Hebraicè *Chananeel, de familia magni Selomith.* & verſ. 20. addit Græcus & Hebræus Tobiam dicere, ſe nouiſſe Ananiam, & eius fratrem, qui à Græco ipſo *Ionathas*, ab Hebraico,

Nathan

Nathan vocatur; & cum iis ad Hieroſolymitanum templum olim profectum eſſe. Sed eſt

QVÆSTIVNCVLA.

An mentiatur Angelus, ſe Azariam vocando & Ananiæ filium?

MENTITVM ait impudens ille Vittakerus li. primo contra Edmundum Campianum fol. 77. Sed huic hæretico ſublinit bellè os hæreticus alius, Druſius. *Belli*, ait hunc in locum ſcribens, *homines, ſiue quod hæc ſcribunt, ſiue quod credunt, ſcilicet mendacium huiuſmodi nullum extare in libris Canonicis. Atqui Diabolus, Samuel nuncupatur* 1. Reg. 28. Ita iſte. Dico ego, verè Angelum dicere, ſe Azariam eſſe. idque dupliciter. *Primò* quia illius formam & perſonam præ ſe ferebat, quemadmodum S. Petri imago dicitur D. Petrus. Neque enim maius hic mendacium, quam cum dicit Angelus Geneſ. 31. *Ego ſum* DEVS *Bethel*, vt eum in locum fatetur Caluinus. Et Exod. 3. & 20. *Ego ſum Dominus* DEVS *tuus*, vt iis in libris probaui. Hinc D. Athanaſius in Synopſi. *Raphaël comitatus eſt illum, in ſpeciem hominis, qui Azarias diceretur.* Vide Hieronymum. Dan. 8. S. Auguſtinus ſerm. 226. *Celauit in primo nomine dignitatem, ne faceret locatori terrorem. Si enim diceret. Ego ſum Angelus, non eſſet Tobiæ mercenarius. Secundo*, verè talis eſt Angelus, qualem ſe dicit, ſi nominum notionem ſpectemus. *Azarias* eſt auxilium DEI: *Ananias*, itemque *Hananeel*, gratia & donum DEI: *Nathan & Ionathas*, DEI donum: *Selomith* pacifica & retribuens. Quemadmodum igitur D. Hieronymus in Matth. 23. Zachariam oſtendit, ex nominis interpretatione, Barachiam eſſe, vt lib. 4. Regum c. 12. dicebam: ita Raphaël eſt Azarias, qui DEI auxilium affert, eſt filius DEI & gratiæ. Vnde Lyranus & Carthuſianus inquiunt, *quæ ab Angelis inter homines dicuntur, & fiunt ſunt figuratiua: & locutio, qua dicit Raphael, ſe ex Iſraelis filiis eſſe, ſignat eſſe charitatis coniunctionem, qua S. Angeli deuotis fidelibus coniunguntur.* Doctorem tamen quendam legi, qui, in D. Thomæ p. 1. q. 51. a. 2. docens fieri poſſe, vt Angelus, quod antea conformatum iam fuit, & in ſepulchro fortè iacebat, corpus aſſumeret, ſubdit, ita locum iſtum explicari poſſe. quia potuerit Raphaël Azariæ corpus aſciſcere, vel certè alius alicuius, qui ex magni Ananiæ proſapia eſſet. Verum, ſi alius alicuius corpus aſciuiſſet; falsò adhuc Azariam ſeſe diceret. Si Azariæ vero mortui corpus aſciuiſſet, reſciſcere ipſius mortem, vel iam tunc, vel ſaltem poſtea ipſo adhuc Raphaële peregrinante, potuiſſet Tobias. Sicque verba ſibi data, fraudemque factam Tobias iudicaſſet ac doluiſſet. Eſto tamẽ, nunquam reſciuiſſet; nunquid hominis pars vna, propriè homo eſt? Nam iſti, contra quos mihi hæc diſputatio; nullum in Angeli verbis tropum, ſed puram putã proprietatem volunt. Si vero, vt interdum ſynecdochixῶς dicitur; vna hominis pars homo eſſe poteſt; nonne potius animus ipſe homo, quàm corpus? Cum ſolum ergo Azariæ corpus ſibi Raphaël adiunxiſſet, quomodo verum fuiſſet, *Ego ſum Azarias?* Duo igitur allati modi, vt minime ſit hæc Angeli oratio mendax; abundè ſufficiunt.

IN Græco & Hebræo, Tobias vxorem vocat *ſororem*, prout iam ſupra c. 4. notatum; & Raphaëli, pro mercede, victum cum filio diurnum dat, drachmamque quotidie

tidie vnam,&,vltra mercedem,aliquid promittit. At verſ.28.pro *ceſſauit*, vertit Munſterus, *adiecit illa plus flere.* Sed cum Latino noſtro conſentit Græcus & Hebræus. Nam, vt inquit Vatablus; verbum *iaſaph* ſignificat, deſij, finij. D. Bernardus Dominica prima poſt Epiphaniam ſerm.primo *Sicut mercenariis*, ait, *& quotidianus cibus datur in opere, & merces ſeruatur in finem: ſic dominus vitam æternam in fine reddet; & interim centuplum repromittit & exhibet.* & verſ.27. *Comitetur ei*, Ciceronianum eſt Tuſculana quinta. Hęc vero allegoricè omnia V. Beda explicat præſertim illud.verſ.22. *paratis omnibus.* Apparente, ait, domino in carne, parata ſunt omnia, quę ad redemptionem noſtram neceſſaria erant, & quibus Eccleſiæ fides & vita nutritur, donec ſæculi huius vita finiatur. id eſt, virtute eius, doctrina, tentatio, paſſio, reſurrectio, ſpiritus ſancti miſſio, fides credentium, perſecutio infidelium. Nos vero cum de vitæ ſtatu & de meliore via deliberamus, Raphaëlem ducem quæramus, qui etiam in viatica Clericorum prece, *viæ dux* oratur. *In primis*, ait Offic.1. Tullius, *conſtituendum eſt, quos nos & quales eſſe velimus & in quo genere vitæ. quæ deliberatio eſt omnium difficillima.* Vertit in idylliis Auſonius Latine Poſidippi, vel Cratetis cuiuſdam carmen, de variis vitæ generibus, inſigne:

Quod vitæ ſectabor iter, ſi plena tumultu
Sunt fora; ſi curis domus anxia, ſi peregrinos
Cura domus ſequitur: mercantem ſi noua ſemper
Damna manent. &c.

Eo in biuio, vel multiuio potius, eſto S. Raphaël dux. Verè initio ſui, ad Reginum ducem, libri Ferrandus. *Socialis vita laboribus exercendus, mox ignorantia pueritiæ, vt rationalis homo caruerit, aut* DEO *incipit, aut ſæculo militare.* Bonis etiam in rebus hæret interdum cuipiam animus, & ex iis, quam potius deligat; anceps eſt, vti libello de profectu Patrum, S. Antonij amicus Neſteros abbas exponit. An Raphaele, tum duce non opus? An in ambiguis aliarum etiam deliberationum flexibus, vt comitetur, viamque præmonſtret, non optandus? Quin vero in iis, quæ terra marique ſuſcipiuntur; itineribus, præſertim vero ſi ad Reip. Chriſtianæ vel defenſionem vel propagationem magna ex iis vtilitas redundet, hoc ipſo comitandi ducendique officio eum vel per ſe vel per ſuos egregiè perfunctum legimus. Cum enim Imperatoris Theodoſij, cuius erga DEVM, cœliteſque omnes ſpectatiſſima religio; temporibus, tyrannidem Ioannes quidam moliretur, vrbeſque iam plures, ipſamque adeo Rauennam, & Imperatoris ducem Artaburium cepiſſet, nonne omnium, ipſiuſque potiſſimum Tyranni opinione citius & mirabilius, per ſtagna & paludes, per ignotas, inuiasq; vias, ilico, ducis illius filius, toto cũ exercitu, ab Angelo paſtoris perſona induto adductus eſt, vrbemque & patrem recuperauit, Tyrannum tyrannidemque totam ſuſtulit? Extat apud Socratem hiſtoria lib.7.cap.23. Nicephorum lib.14.cap.7. & cum inſigni notatione, apud Reuerendiſſ. Baronium Tomo 5. Annal. Anno Domini 425. Atque hinc, Anno Domini 1497, cum eius, quæ Chriſtianæ fidei tantam in Oriente propagationem, ſæculo iſto noſtro diuinitùs attulit; nauigationem magnus Luſitaniæ Rex Emmanuel inſtitueret; naues tantùm quatuor adornari iuſſit. quarũ primæ & *prætoriæ inditum eſt nomen à ſancto Gabriele. non ſine cauſa*, inquit l.1. hiſtoriarum Indicarum Maffeius. *vt quæ ex orbe noſtro ad antipodas viam Euangelio muniebat; ſub tutela, præſidioq; lateret Archangeli potiſſimum eius, qui primus, è cœlo, terris olim attulit Euangelium. Secundam* ARCHANGELO RAPHAELI *viatorum duci ac tutori dicarant.* Poſtea vero, cum bonæ ſpei

M premon-

promontorium præteruecti iam eſſent iſti Luſitani, eum in locum venerunt, cui, Bona ſigna, nomen impoſitum & amicitia (pergo enim Maffeij verbis vti) cum barbaris inita, ſubductæ naues, & multis locis refectæ. ibidem columna, cum titulo RAPHAELIS ARCHANGELI, de more, fixa. Oſorius vero lib. 1. de rebus Emmanuelis. Noſtri, ait, in ſpem venerunt, fore, vt, intra breue temporis ſpacium, Indiam aſpicerent. Id monuit Gamam, vt illi fluuio bonorum ſignorum nomen imponeret, Hic autem columnam lapideam, in ipſius fluminis ripa collocauit, in qua erat Crux, cum Emmanuelis inſignibus, inciſa. Terra vero illa ſtatuit, vt nomine ſancti RAPHAELIS inſignis eſſet. At nos ad inſtitutum Tobiæ iter iam redeamus.

CAPVT VI.

1 PRofectus eſt autem
Tobias, & canis ſe-
cutus eſt eum, &
manſit prima manſione, iuxta flu-
uium Tigris.
2 Et exiuit vt lauaret pedes ſu-
os, & ecce piſcis immanis exiuit ad
deuorandum eum.
3 Quem expaueſcens Tobias,
clamauit voce magna, dicens: Do-
mine, inuadit me.
4 Et dixit ei Angelus: Appre-
hende branchiā eius, & trahe eum
ad te. Quod cùm feciſſet, attraxit
eum in ſiccum, & palpitare cœpit
ante pedes eius.
5 Tunc dixit ei Angelus: Exen-
tera hunc piſcem, & cor eius, & fel,
& iecur repone tibi: ſunt enim
hæc neceſſaria ad medicamenta v-
tiliter.
6 Quod cùm feciſſet, aſſauit car-
nes eius, & ſecum tulerunt in via:
cætera ſalierunt, quæ ſufficerent
eis, quouſque peruenirent in Rages ci-
uitatem Medorum.
7 Tunc interrogauit Tobias An-
gelum, & dixit ei: Obſecro te A-
zaria frater, vt dicas mihi quod
remedium habebunt iſta quæ de
piſce ſeruare iuſſiſti?
8 Et reſpondens Angelus, dixit
ei: Cordis eius particulam ſi ſuper
carbones ponas, fumus eius extri-
cat omne genus dæmoniorum, ſiue
à viro, ſiue à muliere, ita vt vltrà
non accedat ad eos.
9 Et fel valet ad vngendos ocu-
los, in quibus fuerit albugo, & ſa-
nabuntur.
10 Et dixit ei Tobias: Vbi vis
maneamus?
11 Reſpōdensque Angelus, ait: Eſt
hîc Raguel nomine, vir propinquus
de tribu tua, & hic habet filiam
nomine Saram, ſed neque maſcu-
lum, neque fœminam vllam habet
aliam præter eam.
12 Tibi debetur omnis ſubſtan- Nu 27. 8 & 36. 8.
tia eius, & oportet eam te accipe-
re coniugem.
13 Pete ergo eam à patre eius, &
dabit tibi eam in vxorem.
14 Tunc reſpondit Tobias, &
dixit: Audio, quia tradita eſt
ſeptem viris, & mortui ſunt: ſed
& hoc.

& hoc audiui, quia dæmonium oc-
cidit illos.
15 *Timeo ergo, ne fortè & mihi*
hæc eueniant: & cùm ſim vnicus
parentibus meis, deponam ſene-
ctutem illorum cum triſtitia ad
inferos.
16 *Tunc Angelus Raphael dixit*
ei: Audi me & oſtendam tibi qui
ſunt, quibus præualere poteſt dæ-
monium.
17 *Hi nanque qui coniugium*
ita ſuſcipiunt, vt Deum à ſe, &
à ſua mente excludant, & ſuæ libi-
dini ita vacent, ſicut equus & mu-
lus, quibus non eſt intellectus: ha-
bet poteſtatem dæmonium ſuper
eos.
18 *Tu autem cùm acceperis eam,*
ingreſſus cubiculum, per tres dies
continens eſto ab ea, & nihil aliud,
niſi orationibus vacabis cum ea.
19 *Ipſa autem nocte incenſo ie-*
core piſcis, fugabitur dæmonium.
20 *Secunda verò nocte, in copu-*
latione ſanctorum patriarcharum
admittêris.
21 *Tertia autem nocte, benedi-*
ctionem conſequêris, vt filij ex vo-
bis procreentur incolumes.
22 *Transacta autem tertia no-*
cte, accipies virginem cum timore
Domini, amore filiorum magis
quàm libidine ductus, vt in ſemi-
ne Abrahæ benedictionem in filiis
conſequaris.

COMMENTARIVS.

IN Rhageno itinere cauponam, primo die, ineunt, è qua, patrio more, Geneſ. 18. 2. Regum cap. 11. ad pedes eluendos, fatigationis imminuendæ cauſa, ad Tigrim, de quo Geneſ. 2. dixi; vadunt.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Quisnam ille piſcis, Tobiam deuorare qui voluit?

CETVM fuiſſe ſignificat textus, dum immanem vocat. Omnes enim grandiores aquarum belluæ iſto nomine, quod à Cicerone piſtrix etiam ex Arato vertitur, vti lib. 2. anima. cap. 13. animaduertit Iunius; ſignificantur, prout ex Odyſſ. 4. Æneidos 5. Plinio lib. 9. patet. Sed à genere ad ſpeciem veniendo, D. Auguſtinus ſermone 4. in ſanctorum Petri & Pauli feſto CHRISTVM Dominum piſcem hunc interpretatur. *Eſt*, ait, CHRISTVS *piſcis iſte, qui ad Tobiam aſcendit.* Verum allegoricè loquitur Auguſtinus. Nam & ſubiungit; *huius iecore per paßionem aſſato fugatus eſt Diabolus.* Eademq; allegoria vtitur S. Proſper lib. de promiſſionibus & prædictionibus, parte 2. cap. 39. cum etiam litteræ omnes, quibus Græcè piſcis exprimitur ἰχθὺς acroſtichidem egregiam dent, qua ſignificatur Ἰησοῦς χριςὸς θεοῦ υἱὸς, σωτήρ. IESVS CHRISTVS DEI FILIVS SALVATOR. vti notat D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. cap. 23. & Tertullianus lib. de Baptiſmo. Sicuti contrà, V. Beda, per eundem piſcem, intelligit *diabolum*, qui Le-

uiathan videlicet dicitur, & in mari ferè verſatur vt apud S. Hieronymum in Iſaiæ c. 28. Ezechielis 32. Iudæi aiunt. Alij ergo fuiſſe *Balenam* putant, quemadmodum in Iona cenſuit Theophylacti interpres. Carthuſianus vero eſſe mauult *Crocodilum*, quòd è vitis Patrum conſtet, eum hominibus exitium afferre. Sunt verò qui ſcribant tres aliquando pueros, quaſi viuerent, in Crocodili ventre integros repertos. Franciſcus Georgius tomo 6. problemate 185. *lucium* piſcem ex Rabinorum ſententia pronuntiat, quia luci fauet, ſoli reſpondet. Sed iſta lucis ad lucium alliteratio, Hebræos Rabinos Latine vel omnino nihil, vel admodum parum ſcientes quomodo moueat? & dicitur potius lucius, retinendo, vetere more, u, pro, y. quaſi λύκιος, id eſt, lupinus. Nam & lupus vocatus apud Martialem lib. 13. & Horatium & Græcè λάβραξ, à voratu plurimo. Aut, ſi à luce dictum velis; per antiphraſin id concedit Auſonius in Moſella.

Hic etiam, latio riſus prænomine, cultor
Stagnorum, querulis vis infeſtiſſima ranis,
Lucius, obſcuras vlua, cænoq; lacunas Obſidet.

At Valleſius lib. de ſacra Philoſophia cap. 42. ait ſe quidem certò non ſcire: videri tamen fuiſſe *callionymum*, de quo Plinius lib. 32. cap. 7. Idque placet. *Primo*, quia piſcis eſt vaſtus, carniuorus, immanis, ſerratiſque dentibus. Eſt etiam, vt ait Ariſtoteles lib. de animalibus, partim littoralis, partim ἡμεροκοίτης. id eſt, interdiu dormiens, ita, vt tam locus littoris, quàm veſpertinum tempus huic hiſtoriæ optimè congruat. *Deinde* eius fel oculorum albuginib. imprimis ſalutare. *Balena* vero eſſe non poteſt, quia ei branchiæ non ſunt. Plinius lib. 9. cap. 7. At piſcis hic noſter, branchia eſt apprehenſus verſ. 4. Eſt deinde ei anguſtior gula, quam vt hominem capere poſſit, vti accuratè ſcribit Rondeletius. Non etiam *Crocodilus* eſt, quia eodem verſu 4. dicitur piſcis palpitaſſe. At in terra non palpitaſſet, cum totos in terra dies agere poſſit, vt ait Plinius lib. 8. cap. 24. ita vt ab eo *terreſtre animal* vocetur. Dicitur verò *callionymus* etiam Vranoſcopus, vt eodem loco ait Plinius, & ab Athenæo, videturque eſſe idem ille piſcis, quem Raſis lib. 9. cap. 27. vocat *Saboth*, & Andreas Bellunenſis cum Arabico articulo *Al Sabuth*, quem, ait, apud Perſidem, in flumine *Phora* reperiri. An verò, id nominis à DEO *Sabin* de quo Plinius lib. 12. cap. 14. vel ab Hebræo *Sabath* id eſt quieſcere, quod interdiu quieſcat, incertum. Dices; Iſte piſcis Opiano & Plinio marinus eſt. Reſpondet Valleſius, maris piſces in magnis etiam fluuiis inueniri, idque aliquando ex refluxu maris, in ſtagnantibus maximè fluuiis.

QVÆSTIVNCVLA SECVNDA.

Habeátne piſcis carnes?

VARIE admodum carnis nomen ſumitur. ideoque & piſcium caro dicitur, tam hîc, quam 1. Corinth. 15. *Non omnis caro, eadem caro: ſed alia hominum: alia pecorum, alia volucrum, alia piſcium.* Plinius de ſyluro piſce, lib. 9. cap. 15. *In Boryſthene*, ait, *memoratur præcipua magnitudo, nullis oſſibus, ſpiniſue interſitis, carne prædulci.* Imò & arborum caro apud eundem Plinium legitur lib. 16. cap. 38.

Quod

Quod additur, *cætera ſalierunt*, intellige viſcera, quæ prçter carnem ſupererant, & carnium fortè partem. Vnde ſiue illa tantum, ſiue harum etiam pars ſalſa fuerit, ad carnes quæ ipſis ſufficerent, ſpectare puto illud; *quouſque peruenirent in Rages.*

QVÆSTIVNCVLA TERTIA.

Cur piſcis carnes, tam aſſas quam ſalſas, ſecum tulerunt?

PRISCIS illis temporibus non erant, quæ hodie apud nos; cauponç. ſed ea, in Oriente præſertim, viatorum ratio erat, vt vel humeris vel iumentis ſua ipſi ſecum cibaria deferrent. vel quod panis & obſoniorum vellent, id ab opſopœis ipſimet emerent; tectum verò rarò meridie, veſperi cum liceret; idque vel apud amicos, aut certè bonos, & hoſpitales homines, gratis, vel exigua pecuniola ſubirent. Qui ab Abrahamo Sodoma, viatorio ſchemate, venerant Angeli, cum domum ab hoſpitalitatis cultore ſummo Loth inuitarentur, Geneſ. 19. *Minimè*, aiebant, *ſed in platea manebimus.* Abrahæ ſeruus in Meſopotamiam profecturus, Gen.23. ex omnibus Domini ſui bonis ſecum accipit, ver.10. Ea verò non tantum argentea & aurea vaſa, & veſtes erant, quas ſponſæ, ipſiuſque parentibus, fratribus, & propinquis donaret, ver.13. ſed omnia etiam quibus, in itinere, ipſe cum ſociis vteretur. ideoque ipſe, ad puteum, paſtos antea camelos adaquat, & illa hoſpitium ei benignè, fœnumque, quod tam longo itinere quantum ſatis eſſet, ferre non potuerit, offert. Ipſe Abraham Iſmahelem, eiuſque matrem à ſe aliò ablegaturus, Geneſ. 21. *Tollens panem & vtrem aquæ, impoſuit ſcapulæ eius, tradiditq́; puerum & dimiſit eam.* Panis nomine, vt ſuprà, cibatus omnis comprehenditur. iſque tam copioſus ipſis ab Abrahamo datus, vt plures in dies ſuffecerit, priuſque ipſos aqua quam cibus defecerit. Iam Iacob in Meſopotamiam dum abit, Geneſ. 28. nocturnam vbi quietem capit? vbi, ante ſomnum, cœnat? Certè non in pandocheo, vel diuerſoria taberna: ſed prope quidem, attamen extra vrbem Luzam, ver.12. & 19. Cum verò domum poſt annos aliquot, ſuis cum vxoribus & liberis, reuerteretur, ita neceſſaria ſecum habebat, vt Geneſ.31.ver.54. in monte Galaad pernoctaret, ibidemque conuiuio Labanum acciperet. Ipſi eius liberi cum, frugibus à Ioſepho coemptis, ex Ægypto in patriam redirent, Geneſ. 42. verſ.27. ad diuerſorium quidem diuertuntur, ſed & aſinos & ſeipſos apportato ſecum pabulo paſcunt. Nam præter incluſum ſaccis frumentum, iuſſit Ioſephus verſ. 25. data precia omnia in illis reponi; & viaticç, quantum ſatis eſſet; annonç ipſis inſuper donari. Hoc enim eſt illud; *datis ſuprà cibariis in via.* Et c.45. cum tot eoſdem idem Ioſephus muneribus affeciſſet, ad extremum etiam addidit verſ. 23. *neceſſarium ad profectionem frumentum & panes*, qui non ipſis modo iam proficiſcentibus, ſed & poſtea venturo in Ægyptum patri ipſiſq; redituris, toto itinere, ſufficerent. Id enim paulò & clariùs & vberiùs in Hebræo ita narratur. *Et patri ſuo miſit aſinos decem, ferentes de Ægypti bonitate: & decem aſinas ferentes frumentum & panem & eſcam patri ſuo ad viam.* Gabaonitarum legati, Ioſuæ cap. 9. cum totum peregrinorum è longinqua regione aduenientium morem & apparatum ſtudioſiſſimè aſſimularent. *Tulerunt*, ait verſus 4. *ſibi cibaria ſaccos veteres aſinis imponentes, & vtres vinarios ſciſſos atq; conſutos*, & ver.5. *Panes quoque quos portabant* OB VIATICVM, *duri erant, & in fruſta comminuti.* Et ver. 11. *Tollite in manibus veſtris cibaria, ob longiſſimam*

 viam.

viam. Tandemque ver.12. *En*, aiunt, *panes quando egreſſi ſumus de domibus noſtris, vt veniremus ad vos, calidos ſumpſimus, nunc ſicci facti ſunt, & vetuſtate nimia comminuti.* Si cauponarum noſtrarum vſus tùm fuiſſet, tot panum, viniq́ue ſarcinæ cur aſſumerentur? Cur è publico ciuitatis ęrario, ſua nummis in viaticum marſupia non implebant, & ad caupones, more noſtro, non diuertebant? Ducerent ſibi hodie dedecori non honeſtarum modo ciuitatum legati, ſed & paulò copioſiores ciues, ſi panem ſecum & vinum geſtarent, neque in cauponis prandia, cœnaſq́ue ſumerent. Sed veteris huius, quod proſequor inſtituti, perſpicuum omnino impreſſum extat Iudicum 19. ver.19. veſtigium. E Bethleem veniebat Leuites quidam Ephraimita, &, occaſo iam ſole, Beniaminiam vrbem Gabaam, cum vxore, pueroq; vno, nocturnum vt diuerſorium haberet, intrauit. ſed iis illud prębere cum vellet nemo, ſedebat ſuis cum ſarcinulis in platea, quoad ſenex quidam, illi popularis, & in vrbe iſta inquilinus, veniret, cui ſuper omnibus roganti reſpondit. *Nullus ſub tectum ſuum nos vult recipere, habentes paleas & fœnum in aſinorum pabulum, & panem ac vinum in meos & ancillæ tuæ vſus & pueri, qui mecum eſt. Nulla re indigemus, niſi hoſpitio.* Ecce quomodo iter facerent. quid in hoſpitiis quærerent. tectum ſcilicet ad quietem, aduerſus aëris iniurias, noctis frigora. Quæ ad cibum & potionem opus erant, ea ipſi vel ſecum afferebant, vel ab iſtarum rerum venditoribus coëmebant. Et ne ex Abrahami Geneſ.18. Loth. Geneſ.19. & bonorum aliorum, qui hoſpitaliores erant; dum viatoribus menſam gratis appoſuerunt; liberalitate colligas, acceptos ab iis viatores neceſſaria huiuſcemodi ſecum non tuliſſe; lege quid Leuitæ huic neceſſariis òmnibus inſtructó dixerit, feceritq́ue bonus ille ſenex. *Pax*, ait, *tecum ſit. Ego præbebo omnia, quæ neceſſaria ſunt. Tantum quæſo, ne in platea maneas. Introduxitq́; eum in domum ſuam, & pabulum aſinis præbuit: ac poſtquam lauerunt pedes ſuos, recepit eos in conuiuium.* Sic Saul cum famulo, dum amiſſas aſinas quæritat, & huc illuc peregrinatur, non in crumena pecuniam, ſed *in ſitarciis panem* ferebat, 1. Regum 9. verſu 7. & adeò parum de pecunia, toto illo itinere, cogitabat, vt famulum drachmam vnam, ſeu, vt loquimur; duos ſecum batzios habere ignoraret. Poſtea verò, Samuelis iuſſu, capite ſequenti, duos in itineris ſubſidium, panes accepit, verſ. 4. & Galgalam perrexit. Ipſe etiam Dauid fugiens 1. Reg. 21. ab ſacerdote Achimelech non argentum, ſed in viam panes quinque petit. Hæc igitur cauſa, cur oblatum diuinitus piſcem, aſſum, ſaleq́ue conditum, in ſuo iſto itinere ferrent Raphaël & Tobias, & cur ſuperiori cap. ver.22. ſcriptum ſit; *Tunc paratis omnibus, quæ erant in via portanda, fecit Tobias Vale patri ſuo.* Et infrà cap.8. ver.21. vxori dixit Raguel, *vt præpararet omnia, quæ, in cibos, erant iter agentibus neceſſaria.* Tempore autem procedente, cœperunt eſſe quædam veluti amica hoſpitia, vt qui iam, hac in vrbe, hoſpitio ab aliquo acciperetur, is eum ſua in vrbe ſimiliter acciperet. ſuntq́ue hoſpitij huius, non inter ſingulos tantum & notos, ſed inter totas etiam familias, & ciuitates, adeoq́ue inter ignotos iura conſtituta. & ne fraus interueniret, teſſera quædam hoſpitalis huius ſocietatis indices adhibitæ. vti vel ex iſta vna Pœni, qui Calydonem Carthagine venerat, oratione manifeſtum:

Deûm hoſpitalem teſſeram mecum fero.
Verum ego hic hoſpitium habeo.

& cum in eum, quem ne de facie quidem norat, ſed quærebat, hoſpitem incidiſſet, iſque ſe ipſum eſſe, quem ille quęreret, affirmaret; *Si ita eſt*, inquit, *teſſeram*

Conferre

Conferre ſi vis hoſpitalem, eccam attuli.

Ille verò teſſeram aſpicit, confert, & probat. *Eſt*, inquit, *par probè. Nam habeo domum.* Cœperunt verò & publica, quæ precium daturis omnibus paterent, eſſe hoſpitia, in quibus, ad cibum & ſtratum pararentur aduenientibus omnia, quæ Lucæ c.10. πανδοχεῖα, & à noſtro Interprete, prout & ab Vlpiano, Gaioque toto titulo lib.9. Pandectarum, *ſtabula* nuncupantur: à quibuſdam καπηλεῖα καταγώγια. & καταλύματα licet vltimum hoc pro omni vſitato hominum domicilio accipi Maldonato noſtro videatur Lucæ 2. Apud quoſdam verò dictæ ſunt cauponæ, diuerſoria, & tabernæ vel ſimpliciter, vel cum epitheto, meritoriæ, de quibus multa non ſolum apud Iuſtinianum loco citato, ſed apud Philoſophos etiam & alios, vt Platonem lib.8. de Legibus, lib.10. & 11. Herodotum libro 1. Iſocratem in Areopagitica, Athenæum lib.13. cap.7. Suetonium in Nerone, cap.16. Dionem lib.60. Ælianum lib.3. Var.hiſt.cap.33. lib.14. cap.7. Videatur & Canon Apoſtolorum 53. & ca. Non oportet Clericos, diſtin. 44. ca. Nulli clerico. ibidem. Extant tamen veteris moris nonnulla veluti argumenta hoc etiamnum hodie in Græcia, vt in Pandecte ſuo ait Leunclauius. itemque in Polonia & Hiſpania. & in hac quidem, ne viatorum loculos emungendi tanta cauponibus licentia ſit. vti contra Munſterum docet Damianus à Goes, lib. de Hiſpania. E quibus non id ſolum, quod inquirebamus, ſed illud etiam intelligimus, cur hoſpitalitas veteribus tantopere commendata. & cur apud priſcorum temporum Chriſtianos tantopere vſitata fuerit. Et vero, iam tanto à nobis, ſi quando res vſuſque poſtulet, exhiberi propenſiùs deberet, quanto ea iam inuſitatior, dum, mendicos hoſpitalia domicilia, nummatos omnes, cauponæ iſtæ accipiunt.

De iecoris verò & fellis vſu, quæ hîc traduntur, cap.8. magis poſtea explicabuntur. Hæc verò dixit Angelus, &, quæ ſequuntur verſu decimo, Tobias, non in prima illa manſione ſeu diuerſorio, ſed cum prope Ecbatana iam eſſent. ſunt autem in Græco ea ipſa paulo vberiora, ſic. *Frater, inquit Angelus, hodie manebimus apud Raguelem, is cognatus eſt tuus, qui filiam habet vnicam nomine Saram, de qua ego loquuturus ſum, vt eam tibi det vxorem. Nam ad te quidem pertinet hæreditas eius, vt qui ſolus ex ipſius genere ſuperſis. Puella autem pulchra eſt & prudens: quapropter auſculta nunc mihi, & ego cum patre eius agam, vt cum Ragis reuerſi fuerimus, nuptias celebremus. nam Raguelem ego noui, vt qui ſecundum Legem Moſis, eam vxorem alteri viro daturus non ſit, aut certè culpam mortis contracturus: quoniam te potius, quam vllum alium hominem hæreditatem accipere conuenit. Tum reſpondit adoleſcens Angelo, Equidem audiui frater Azaria, puellam in matrimonium fuiſſe datam ſeptem Viris, qui omnes in thalamo nuptiali perierint. Ego autem vnicus ſum patri meo, ac metuo ne quemadmodum cæteri priores, ad eam ingreſſus moriar. dæmon enim eam amat, qui neminem lædit, præter eos, qui ad illam acceſſerint. quamobrem ne ipſe quoque moriar, metuo: & vitam patris mei matriſq; cum dolore propter me ſuſcepto, in ſepulchrum deducam. neque alius eis filius eſt, à quo ſepeliantur.*

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Saræ viros cur interfecerit?

CAVSA in textu Græco hic vna datur, in Latino noſtro altera. Illa eſt ὅτι δαιμόνιον φιλεῖ αὐτήν. id eſt, quia Dæmonium ipſam amat. Vbi duo ſanè non facillima in quæſtionem vocari poſſunt, quo ſcilicet amore ipſam amaret dæmon: & quomodo

ex eo amore fiebat, vt in Saræ viros impetum faceret, eoſque occideret. Quoad priùs, certo ſtatuendum, dæmonis amorem iſtum ſupernaturalem haudquaquam fuiſſe. Nulla enim ſceleratiſſimis damnatiſque ſpiritibus charitas eſt. niſi fateri quis vellet, eoſdem ſimul DEO gratos & amicos eſſe, imo & DEI filios. *Omnis enim qui diligit ex* DEO *natus eſt*: 1. Ioan. 4. & DEVS *charitas eſt: & qui manet in charitate, in* DEO *manet. &* DEVS *in eo.* ibidem. Naturalis verò amor, qui à Philoſophis rei cuique tribuitur, eius videlicet ad id quod illi bonum; propenſio: & voluntatis etiam appetitio, quæ ita in bonum quoddam fertur, vt eius contrarium velle nequeat. de quo 1. p. q. 60. D. Thomas, nihil ad hunc locum. Neque enim Sara erat, in quam velut diabolicæ naturæ bonum, vel commune, & ſummum bonum raperetur Diabolus. Poſſe verò fieri, vt liberrimo quodam amoris actu diligantur à Dæmonibus homines, ſunt quæ probabile faciant nonnulla. Ex iis ſunt duo hæc potiſſima. *Vnum*; poſſunt naturali mentis ſuæ vi, quæ ipſis adempta non eſt; cernere ac iudicare rem quampiam eſſe bonam, honeſtam & pulchram. Cur eam ergo amare non queant? *Alterum* ab experientia varia ſanè & multiplici ducitur. *Primo* enim Gentilium Dij nonne ſuos ipſi cultores amarunt? nonne multis magniſque ipſos beneficiis affecerunt? At omnes dij gentium dæmonia Pſal. 95. Hinc enim & Iuppiter optimus, & Iuno ſoſpita, & dij ſoteres, & ἀλεξίκακοι, & ἀγαθοὶ δαίμονες & alia ſexcenta. *Deinde* Socratis dæmonium eum amore magno nonne complectebatur? nonne ad honeſta multa eum exſuſcitabat, à periculis multis abducebat? *Iam* Magi, Venefici, Sagæ cæteraque deuotorum diabolo capitum turba, non ab eo diligitur? non bonis quibuſdam ornatur? *Quarto* dæmones quoſdam fœminas deperire, ipſarumque complexus eblandiri, rurſum viris quoſdam muliebria præſtare, vel ipſa incuborum & ſuccuborum nomina teſtantur. Certè Nazianzenus oratione de S. Cypriano, dæmones quoſdam corporum & formarum amantes tradit. Et de variis variorum in homines dæmonum beneficiis, narrantur à nonnullis multa. præſertim à Cæſario lib. 5. c. 36. de quodam, qui, famuli ſpecie, ita Domino nauiter fideliterque famulabatur, vt ab hoſtibus eum ſuis liberaret, ægrotanti, pæneque iam depoſito præſentiſſimum medicamentum, leoninum lac ſuppeditaret. cap. 37. alium quendam militia clarum perſanat. cap. 43. vineam cuſtodit. A Tritemio in Hirſaugienſi Chronico Anno 1132. pileatus quidam dæmon (HVTTEKIN vocabant) inducitur, qui momenti non parui arcana quædam viris principibus aperuerit, impigram in culinariis operibus operam præſtiterit, &, quod Saram noſtram magis attingit; commendatam à peregrinante viro vxorem diligentiſſime, etſi procacem alioquin ipſam procarentur multi; cuſtodierit. Apud Wilhelmum Pariſienſem p. 2. cap. 8. eſt alius, qui cum Ludione quodam ſuauiter ludat, iocetur, cachinnetur. Apud Agricolam lib. de ſubterraneis animalibus, adeò mites, hominibuſque amici dæmones quidam referuntur, vt à Germanis eam ob rem *guteoli* appellitentur. Apud D. Hieronymum, cum dæmonem S. Hilarion interrogaret, *Dic quare auſus es ingredi puellam* DEI? *Vt ſeruarem*, inquit, *eam virginem*. Vel hoc igitur extremo, vel ſuperiorum modorum aliquo, videri queat amaſſe Saram Aſmodæus. Enucleatiùs tamen & veriùs, vt res tota perſpiciatur, intelligendum eſt, cum verè amat creatura intelligens aliam, duo concurrere ſolere. *Primò*, vt qui amat, ei quem amat, ipſius cauſâ, bonum quodpiam optet, idque illi pro viribus procuret. *Deinde*, vt in eo qui amatur, cauſa quæpiam inſideat, ob quam ad eum amandum illiciatur alius. De dæmonibus verò cum ſint hominum omnium hoſtes plus quam capitales, ſibi quis perſuadeat,

deat, nobis eos boni quidquam cupere? Totum illorum genus in noſtrum ardentiſſimis inuidiæ, odiiq́ue facibus, iam à primo Adami exorſu, flagraſſe, ſemperq́ue flagrare, Chriſtianorum quis ignorat? Eiuſdem verò non eſt, extremo quodam odio quempiam odiſſe, ipſique bonum vel minimum auere, multò minus, pro virili, conciliare. Cauſa verò cur hominũ aliquos dęmonia diligant, quę in his eſſe poteſt? Num *natura ipſa humana*? num aliquod *accidens*? *Illam* ſanè quamuis cum ea intelligendi ſocietatem quandam habeant, oderunt tamen peſſimè. adeò vt ex momento illo quo, infra iſtam hominis naturam, in gehennæ barathrum infeliciſſimè deturbati ſunt; & quo ipſa ſupra ipſos, ad beatiſſimum DEI conſpectum, & admirabilem illam diuinæ hypoſtaſeos coniunctionem, quàm altiſſimè ſublata & euecta eſt; eam deletam penitus, è totaque rerum vniuerſitate ſublatam vellent. Hominis verò *accidens*, dæmones ad amandum quodnam inuitet? An *morum ſimilitudo*? An *animi* vel *corporis bonitas* aliqua? Si *morum ſimilitudo*, Saram equidem amicitia complecti non potuit Aſmodæus. Hæc enim ſancta, religioſa, DEI amantiſſima: ille ſceleribus coopertus maximis, impietate totus amens, furiali numinis odio totus inſanus. *Diſpares mores, diſparia ſtudia*, inquit lib. de amicitia Tullius; *ſequuntur. quorum diſsimilitudo diſſociat amicitias. Nec ob aliam cauſam vllam boni improbis, improbi bonis amici eſſe non poſſunt, niſi quod tanta eſt inter eos, quanta maxima poteſt eſſe, morum ſtudiorumq́; diſtantia.* Neque tamen morum omnium ſimilitudo amorem parit, ſed bonorum, & inter bonos. Superbum ſuperbus num amat? ignauum ignauus, riualem riualis, iracundum iracundus? itemque in aliis vitiorum generibus? Et notum illud, de quo 2. Rhet. Ariſtoteles. c. 4. figulo figulus. Adi, ſi plus quiddam vis; eundem Ariſtotelem lib. 8. Ethic. cap. 4. & 5. lib. 9. c. 4.

Animi bonitas vel in rerum cognitione vel in virtute ſita eſt. Neutra homini dæmonem adiungit. Nam & illam, ei quantulamcunque inuidet: & hanc, animo intuetur iniquiſſimo. Alioqui ſanè quo quiſque eſſet vel doctior vel melior, eò eum adamarent magis dæmonia. Et quia in CHRISTO Domino ſapientiæ theſauri omnes, omnia omnis ſanctitatis ornamenta, quàm eximio ipſum, ipſiuſque ſanctiſſimos Angelos, cœliteſq́; omnes amore proſequerentur? Tantæ ſanè virtutis pulchritudo eſt, ſplendor & dignitas tanta, vt vel in hoste, quemadmodum in Piſonem ſenſit Cicero, amari ſoleat, etiam ab inimiciſſimis & barbariſſimis. attamen hominibus, & hominibus hac in vitæ via conſtitutis. Nam deſertores iſti ſpiritus tam nefario iam erga DEVM & homines odio tamque immani & obſtinato ſcelere imbuti ſunt, vt rectæ ſyncerę que voluntatis actum nullum agere aut velint aut poſſint, quemadmodum explicat D. Thomas 1. q. 64. art. 2. de malo, q. 16. art. 5. de veritate, q. 24. art. 10. Sotus 4. diſt. 10. q. 1. art. 4. & 5. Caſſalius lib. 1. de quadripartita iuſtitia, Scotus etiam & Durandus 2. diſtin. 7. dum *in obiectum* quidem *honeſtum in genere* ferri poſſe dæmones concedunt; ſed ilicò adiungunt, ne rectè, circumſtantiarum omnium appoſitu, ferantur, impediri eo, quem intenſiſſimum habent, malitiæ habitu. Sicuti enim quandoque fit, vt perturbatiore mœrentis animi motu impellente, quæ omnibus alioqui cariſſima eſt, vita odio habeatur, & ſeipſos non eſſe quidam optent; ita & in dæmoniorum voluntate prauitas tanta, tamq́ue pertinax eſt, vt quæ cęteroqui amabiliſſima eſt, honeſtatis ſpecies, eam ipſi deſpuant, oderint & aſpernentur.

Corporis bonitas, quæ amorem conciliet, vel ſola vel ſanè præcipua, eſt forma & pulchritudo. Idcirco enim & à vocando ad amorem, Gręcis τὸ κάλλος dicta putatur.

N Amor

Amor verò iſte, cuius conciliatrix pulchritudo, vel purus, vel impurus & libidinoſus eſt. Et iſto capi accendique dæmonas, plurima ſanè nobiliaque ingenia exiſtimarunt. Mouebantur, quantum videre adhuc licuit, tribus potiſſimum argumentis. *Primum* eſt illud è Geneſ. 6. Videntes filij DEI filias hominum, quòd eſſent pulchræ, acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerant. *Alterum* ducitur è corporum ſenſibus ornatorum natura, quæ ſeſe iis libenter applicant, penituſque admouent, in quibus eximiam aliquam formæ venuſtatem aſpexerint. Ex eo enim aſpectu, quaſi arida quæpiam materies igni admoueatur, ilicò, niſi aſpergat recta ratio frigidam; exardeſcit amor. Perſuaſum verò illis erat, eſſe dæmonas iſtiuſmodi corporibus præditos, neque vllum rectæ rationis imperium admittere. *Tertium* ſuggerebat, de horum incubitu & ſuccubitu experientia, vt paulò ante indicatum. ſed *primum*, in illo Geneſeos loco ſublatum: *alterum* è tota fere ſcholaſticorum ſchola iam exterminatum, ſicuti & à noſtro Pererio libro 8. in Geneſ. diſputatione 2. Soarezio tomo 2. Metaphyſicorum, diſputatione 35. ſectione 3. *Tertium* verò quæſtiunculis aliquot euoluendum.

QVÆSTIVNCVLA SECVNDA.

An certum ſit, dæmonum nonnullos fœminis, aut viris quibuſdam incubare, vel ſuccubare?

EST morbi genus quoddam, quod à Plinio *ſuppreſſio*, ab aliis *ephialtes* dici ſolet. ſed id Tertullianus lib. de anima, cap. 44. *incubonem* vocauit. Alij verò *incubos* vel *incubones* quoddam dæmonum genus appellant, quod fœminis interdum quibuſdam incubare, iiſque libidinosè abuti; *ſuccubos* verò vel *ſuccubones*, quos, ad non diſſimilem impuritatem, viris ſeſe nonnullis ſubſternere arbitrantur. Et vero minimè id eos temerè aut falsò arbitrari, quæ citata eſt, experientia oſtendit. Eſt enim ea non vnius vel alterius hominis, ſed quamplurimorum, neque horum vanorum & fallacium, ſed veritatis amantium, fideque digniſſimorum: neque vno tantum vel altero aut loco aut ſæculo, ſed quam plurimis collecta & corroborata. Nam, è veteribus, præter D. Hieronymum in S. Pauli vita, & in Iſaiæ 13. Iſidorum libro 8. Orig. cap. vltimo, ita D. Auguſtinus lib. 15. Ciuit. cap. 23. *Creberrima, inquit, fama eſt, multiq́, ſe expertos, vel ab eis, qui experti eſſent, de quorum fide dubitandum non eſt, audiſſe affirmant, Syluanos & Faunos, quos vulgo incubos vocant, improbos extitiſſe mulieribus & earum appetiſſe ac peregiſſe concubitum. & quoſdam dæmones, quos Duſios Galli nuncupant, hanc aſsiduè immunditiam & tentare, & efficere, plures, taleſq́, aſſeuerant, vt hoc negare, impudentiæ videatur.* Certè ſi aliud nihil haberemus, vel vna hæc viri tanti, tam ſeriò affirmantis, tot tantoſque teſtes laudantis & approbantis authoritas ſufficere debeat. Sed & publicum D. Bernardi valdeque ſolenne, in publico ſacroque loco, extat teſtimonium. Nam, vt narrat eius vitæ author lib. 2. cap. 6. *Mulier quædam in regione Nanneti, à quodam petulante dæmone, ſex annis, habito eius conſenſu, incredibili libidine vexata eſt. Apparuerat ei in ſpecie pulchri militis, & ſæpè abutebatur ea inuiſibiliter, marito eius in eodem lecto cubante, laſciuus ille ſpiritus. Quæ, anno ſeptimo, timore correpta, veniente in prædictam ciuitatem ſancto Bernardo Clareuallis Abbate, miſera mulier ad pedes eius corruit, paſsionem horribilem, & ludificationem diabolicam, multis cum lacrymis, confeſſa, ſuccurri ſibi flagitauit. à quo conſolata, & quid facere deberet edocta, poſt confeſſionem dia-*

bolus ad illam accedere non potuit, ſed tamen eam verbis terruit, & quia poſt Abbatis deceſſum ad eius ſupplicia reuerteretur, acerrimè minabatur, ita vt qui fuerat amator, crudeliſſimus fieret perſecutor. Hæc cum ſancto indicaſſet, proxima die dominica, cum duobus Epiſcopis, accenſis candelis, cum omnium fidelium, qui erant in Eccleſia, ſubſcriptione, anathematiſauit fornicatorem ſpiritum authoritate CHRISTI, *tam ad illam, quam ad omnes alias mulieres, ei deinceps interdicens acceſſum. Extinctis vero illis ſacramentalibus luminaribus, tota virtus Dæmonis extincta eſt, & mulier, poſt generalem confeſſionem peccatorum ſuorum, communicans, plenè liberata eſt.* Huius verò ætati pœnè ſuppares experientiam eandem, exemplis, verbiſque pluribus, aſtruunt Cæſarius lib. 1 cap. 7. 8. & 9. D. Thomas 2. ſent. diſt. 8. q. 1. art. 4. & 1. p. q. 52. art. 3. ad 6. eius condiſcipulus & cognominis Cantipratenus lib. 2. Apum cap. 57. num. 13. 14. 15. & ſequentibus, Vincentius lib. 4. hiſtoriæ. Superiori ſæculo Pontifex Maximus Innocentius VIII. in Decretali, aduerſus maleficas mulieres, epiſtola. *Non ſine ingenti*, ait, *moleſtia, ad noſtrum peruenit auditum, complures vtriuſque ſexus perſonas, propriæ ſalutis immemores, & à fide Catholica deuiantes, dæmonibus incubis & ſuccubis abuti.* Similia etiam, hoc ſæculo, complura nonne litteris prodiderunt Magius Miſcellaneorum lib. 3. cap. 4. Symphorianus Camperius lib. 2. cap. 7. Iacobus Sprengerus, & Henricus Inſtitor in Malleo maleficarum p. 1. q. 1. cap. 4? Quid Iudicum Tribunalia? Nonne, in veneficiorum cauſis, hæc ſæpiſſimè audierunt? Noui ſanè, qui vt à mulierculis quibuſdam peſtem hanc depellerent; piè ac ſtrenuè admodum laborarunt. Sed Cantipratent commentatorem adhuc, opinor, ſuperſtitem, Coluenerium audiamus. *Hoc*, ait, *ſcelus ab hinc annis ferè tribus in veneficiis vtriuſq; ſexus, in parte Orientali Flandriæ atque Brabantiæ, per iudices ſæculares, deprehenſum eſt, & extremo ſupplicio punitum: confeſſique ſunt occaſione huiuſcemodi peruerſiſſimæ voluptatis, ſe ad veneficij crimen protractos. & quamuis eſſent coniugati, quod tamen relicto thoro legitimo, alter ſuccubo, alter incubo, multo tempore ſceleratiſſimè permixti fuerint. Hæc habui*, ait, *ex iis, qui eorum examini interfuerunt.*

Quia verò de incubis quidem aſſentiuntur Euthymius tit. 28. cap. 9. Cantipratenſis lib. 2. cap. 30. de ſuccubis tamen ambigunt, notanda, de iiſdem, Innocentij verba & Cæſarij lib. citato, cap. 9. *Non ſolum*, ait, *in his, cauendum mulieribus, ſed & viris, quia ſicut dæmones per formas virorum, vt dictum eſt, fœminas ludificant & corrumpunt: ita per ſpecies fœminarum, viros ſeducunt & decipiunt. Lege vitas, Patrum, & inuenies ibi, quoſdam viros perfectos, per phantaſmata mulierum deluſos, confractos & deiectos.* Ita ille. Neque ſanè ratio apparet vlla, cur fœminis imponere genij peſſimi poſſint & velint; viris nunquam poſſint aut velint. Et quoniam hæreticorum, contra Catholicos quidem, teſtimonia reſpuit Iuſtinianus *l. quoniam multi, C. de hæreticis*; contra hæreticos tamen admittit; valeat etiam loco iſto, contra diabolum teſtis Lutherus, dum menſalium ſermonum, ſeu ſympoſiacorum, c. 24. refert, ſe, à Ioachimo Friderico, Imperij Electore, audiiſſe, nobilem quandam, in Germania, familiam eſſe, quæ à ſuccubo dæmone propagata ſit. Sed hæreticus alius, & alia è ſecta, Vierius, homo, ex D. Auguſtini, loco antè indicato, ſententiâ, *impudens*, incubitiones & ſuccubitiones iſtas negat, & mulierem obiicit Hollandicam, quæ ſibi cum incubo rem fuiſſe fateretur: ab inſpiciente tamen obſtetrice virgo pronunciaretur. Sed, non omni virorum acceſſu fœminei pudoris clauſtra reſerari, docet ex Anatomicis medicis Veſalius lib. 5. cap. 15. è Theologis Toſtatus opuſculo de Iſaiæ verbis, *Ecce virgo concipiet*, numero 12. & 24. Quamquam, & in iſtis clauſtris, quaſi antea numquam patuiſſent; obſerandis & quodam veluti faſcino claudendis, dæmoniacam neſcio quid ſolertiam interdum efficere ſcribit Can-

ſcino claudendis, dæmoniacam neſcio quod ſolertiam interdum efficere ſcribit Cantipratenus lib.2.cap.30. numero 38.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quale, hiſce perſonis gerendis, corpus adhibeant Dæmones?

CVM ad incubitiones & ſuccubitiones iſtas corpore opus ſit, & proprium iis corpus Ariſtotelis & D.Thomæ gymnaſia conſtanter negent, alieno quopiam eos indui fatendum. Quemadmodum enim ſanctis, ſic & prophanis Angelis ea, dum à DEO conderentur; poteſtas data, vt è ſublunari materia, poſſent vel noſtris, vel animantium cæterarum corporibus aſſimilia fingere, ſibi adiungere, eaque ita figurare & mouere, vt, licet homines ipſi non eſſent, homines tamen qui & humana quædam opera molirentur, videri poſſent. Nota hæc è D.Thoma 1.p.q.51.art.2.& q.110.art.2.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Extrinſecus aſcito corpore, liberos gignere num poßint?

TRES eruditorum hominum ſunt opiniones. Prima negat. & in ea videri cuipiam poſſent D.Chryſoſtomus hom.22.in Geneſin, Philaſtrius hæreſ.108. Serenus apud Caſſianum collat.8. cap.21. alij apud Eugubinum lib.8 philoſ. cap.32. niſi de puris ij ſpiritibus, vel certe non alieno corpore laruatis loquerentur. Sed in ea tamen ſunt recentiores quidam, vt Vincentius lib.4. hiſtor. cap.128. Lucidus cap.4. Vlricus Conſtantienſis lib. de Pythonicis, cap.10. Petrus Boiſtuau Gallico libro de prodigioſis hiſtoriis, cap.6. pauci alij apud Conimbricenſes noſtros lib.1. de generat. q.10.art.3. in quibus & Vierius lib.3. cap.8. & 19. Altera opinio aſſeuerat. quam D.Thomas loco citato, Victoria relectione de magia, Malleus maleficarum par.2. q.1.cap.4. Thomæorum familia vniuerſa certiſſimam ſtatuit, cum quibus faciunt Cæſarius, Cantipratenus, Camperius, Abulenſis q.6. Geneſ.6. Hector Boethus lib.8. Magius, Malonius, Iacobus Ruffus Medicus lib. de Conſtantiana Magdalena, Molina noſter, alij quamplurimi. Tertia, quæ Pererij in Geneſ.6. diſput.3. eſt; etiamnum ambigit, adeo vt illum definitè nihil pronunciare dicat Coluenerius loco citato. Videtur tamen ille in eam, quæ negat. propenſior. quod fieri non poſſe cenſeat, vt ſeminis prolificam vim dæmon conſeruet. Cum enim proprium huic ſemen nullum ſit, ſi liberos gignere incubus poterit, aliunde humanum ſemen, quod in mulieris vterum infundat; ſuffuretur oportet. At quanam arte vel ſolertia, ne prolifici ſpiritus diſſipentur & euaneſcant, dæmon efficiat? Poſſetne, verbi cauſa, dum ſanguinem mittimus, extra venas & arterias, vitales animaleſque in illo ſpiritus, ne diffluant, conſeruare? Addubitare profecto hæc & ſimilia quæpiam nos faciant, niſi experientiam inficiari, ſi non magnæ, alicuius tamen, vt antea D.Auguſtinus loquebatur, impudentiæ videretur. Arturum & Merlinum ex huiuſcemodi progenitum incubo, vetus narrat hiſtoria, & ex ea Cæſarius & Abulenſis loco cit. Vincentius lib.21. c.30. Homerum Ariſtoteles lib.3. Poeticæ, Plutarchus in eius vita & ex eo, præfatione in Homerum, Politianus, Ser-

uium

uium Tullum Plinius lib. 36. cap. vltimo, Alexandrum Magnum è dracone Plutarchus in Alexandro, Lucianus in dial. alium è marina ſuccuba Gaufridus Athioderus, & ex eo Vincentius lib. 3. alios, apud eundem Vincentium, ex incubo etiam, Helimandus: alios denique è Lucelburgenſi Meluſina ſuccuba idem Vincentius, & loco citato Lutherus. &, eiuſdem forte generis multa olim adulteria & ſtupra fuerunt, quę Faunorum, Satyrorum, Iouis, aliorumque deorum, poſteaquam in viuis etiam pridem eſſe deſiiſſent; inuolucris Gentilitas commemorauit. Quia tamen vti fabulas omnia hæc reiicere, promptum, quid nobili illi, noſtra in Germania, familiæ, quam ab ſuccubo extitiſſe Imperij Septemuir antea narrabat, faciemus? Quid illis, qui vſitato nomine, Wechſelkinder / à quibuſdam *Cambiones* appellantur? Quid de Luthero ipſo dicemus, quem, ex incubo, ſeſe, in balneo, cui ancillabatur, concepiſſe propria mater profeſſa eſt, quemadmodum, in editis Lipſiæ libris, Petrus Syluius teſtatur, nec ipſe etiam Lutherus inficiatur? Cum enim ei tam infamem nefariumque ortum obieciſſet Cochlæus, quid, homo alioqui lingua calamoque petulantiſſimus, in maledictorum & conuiciorum palæſtra nemini vnquam cedens, victorque perpetuus, quid inquam reſpondit? Nihil plane, niſi, vt ipſemet ſympoſiacorum cap. 28. recitat; hoc vnum, quod paulò pòſt, futiliſſimum intelligemus. *non poſſe ſimul & mulieris eſſe filium, & ex incubo procreatum.* Dæmones verò, inſita mentis vi & acumine, in naturalium rerum procreatione & conſeruatione, plures multo, quam ingeniorum noſtrorum tenuitas videat; modos perſpiciunt. Colligit D. Auguſtinus in libris de Ciuit. DEI, & Victoria relectione de Magia, multa plane mirabilia, de quibus, niſi experientia & ſapientum hominum aſſeuerantia extaret, fieri à creatura vlla poſſe, quis putaret? Magna vitalium & animalium ſpirituum ſubtilitas eſt. Sed ea, ne tam ſubito exhalet; diligentiſſima cuſtodia circumſepire & communire nequiſſimi ſubtiliſſimique ſpiritus approbè nouerunt. Medium igitur tenebo, potiuſque ratione & authoritate, quam experientia, quę mihi extra controuerſiam videatur, inductus, de incubis aienti opinioni ſubſcribere nihil timebo: ſed ſuccubos, virorum ſemine accepto, id mulierum inſtar, vtero includere, nouem aut decem menſes geſtare, vitaliter confouere, ac enutrire, tandem verò etiam parere, ac in lucem iſtam edere, mihi ſane creditu difficilius. Ad breue ſiquidem tempus ſeminis vim & tenuiſſimam veluti animam cuſtodire, infra dæmonis potentiam non videtur: ſed tanto tempore, & eo modo, non equidem opinor. Poſſet alioquin & eò verſutiſſima dæmonum prouehi calliditas, vt ipſi inter ſe, mulieres viroſque agerent, miroſque nobis partus ederent. Ideoque *ſuccubos duobus* tantum *modis* aliquam efficere ſobolem ſuſpicor. *primo* quidem aliunde mulierum quarundam infantes accipiendo, eoſque veluti ſuos, è ſimulato vtero proferendo, vti de Iphigeniæ cerua, & Diomedis auibus cenſet D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. cap. 18. *deinde* dæmonem alium, qui infantuli formam ſuſcipiat, & veluti naſcatur & adoleſcat, obtrudendo, Cuiuſmodi, Deſſauiæ forſan fuit ille, qui vltra 12. annum adoleuit, & ciborum tantum, quantum ruſticis frumentiq; trituratoribus quatuor ſuffeciſſet, deuorabat. & rurſum ille alius prope Halberſtadium, qui ſugendo, & matrem, & quinque alias fœminas iam exinanierat, ciboſque tamen plures vnà ſumpſerat. qui cum, in corbe, ab eo, qui parentem ſe putabat; Hokelſtadium, ad B. Virginis templum miraculis tùm celebre ferretur, ſe dæmonem prodidit, & in aquam è corbe ab illo excuſſus eſt. prout loco citato narrat, qui priorem illum vidit, manibuſque, abſque vllo tamen, quem edere ſancti ſolent, effectu, tetigit Lutherus.

QVÆSTIVNCVLA V.

Qui è dæmonum hominumq́; congreſſu oriuntur, num homines?

VETVS prouerbium eſt, *ſemper noui aliquid Africam apportare*. Cauſam dat Ariſtoteles lib 2. de generatione animalium c. 5. quòd in præferuida & ſiticuloſa regione, diuerſiſſima ferarum ſpecies ad vnum quempiam bibendi cauſa riuum conuenieant, ſicque varia & confuſa Venere, variæ nouæq́ue monſtrorum formæ naſcantur. Et vero, ex equo & aſina, non equus vel aſinus, ſed aliud quidpiam, mulus ſcilicet gignitur. Cum ergo diuerſæ ſpeciei ſint dæmon & homo, an è deteſtabili ac monſtrifico eorum coniugio, monſtra, quæ neque homo neque dæmon ſint; oriuntur? An verò quemadmodum è bellua quadam & cane, itemque è canibus & vulpibus aut lupis, canes: è perdicibus & gallinis, vt ibidem ait Philoſophus; gallinæ fiunt, ſic è duabus hiſcè naturis, altera, hominum, inquam vel dæmonum exiſtit? Fieri horum aliquod oporteret, ſi dæmonis aliquod in procreatione iſta ſemen eſſet. Ex ipſius enim cum humano confuſione, vel homo, vel dæmon, vel ex vtroq; conflatus hippocentaurus quiſpiam, aut, ſi mauis, dæmonanthropus conficeret. Nunc verò, cum ſemine omni proprio careat diabolus, ex ipſo mulierem ſimulante & viro, ſimulata tantum vel perſonati alicuius dæmonij, vel ſurrepti alicunde infantuli fit, vt ſupra dictum; natiuitas. Ex ipſo autem virum agente & muliere, verum enaſci hominem, nihil, vt etiam antea conſtitutum eſt; impedit. Quemadmodum enim, è florum herbarumq́ue ſemine, quantumuis procul transportato, flores & herbæ, non homines & hortulani oriuntur: ita ex hominum ſemine, licet id à dæmonibus transferatur; non dæmones, ſed homines naſcuntur.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Sintne dæmonum filij, quos, incubando vel ſuccubando, illi edunt?

SI veram *preſſamque* philoſophorum loquendi rationem teneamus, quos vel incubando vel ſuccubando dæmonia ediderunt, eorum filij dicendi non ſunt. Eius enim filij verè habendi, è cuius ſemine, tanquam materia, conſtant, & è cuius ſeminis vi, tanquam efficiente cauſa proxima exiſtunt. At non eſt hoc dæmonum ſemen, ſed eorum, à quibus ipſi acceperunt, & ad fœtum iſtum tranſtulerunt. Quemadmodum, qui herbarum florumúe aliquorum, vno ex horto in alium, ſemina transportat, non eorum, quæ poſtea terra parit & effert, vel pater vel effector propriè phyſicéque dici poteſt: ita nec incubus aut ſuccubus, dum alienum ſemen, alium in agrum transfundit, vel transfuſum tantiſper accipit, & fouet. Si vero paulo id nominis *latius* pandatur, poteſt etiam iſtiuſmodi ſobolis dæmon pater nuncupari. Atq; hæc omnium, de quibus quæſtione tertia; concors ſententia eſt. ita vt Lutherus, duplici ratione, dia-

ne, diaboli filius dici poſſit: *ratione* ſcilicet *ortus*, quem vt ſuprà quæſtiuncula quarta indicatum; dæmoni acceptum retulit eius mater, *& ratione doctrinæ*, quam ab eodem ſe accepiſſe diabolo, perſpicua longaque admodum oratione, libro de miſſa angulari tomo 6. editionis Ienenſis, tomo 7. editionis Wittenbergenſis à folio 479. ad 480. ipſemet profitetur, nihil magis timens, quam ne palam profitenti prolixeque aſſeueranti fidem adhibere quisquam cunctetur, prout alio quodam loco demonſtraui pluribus.

QVÆSTIVNCVLA VII.

An in alieno iſtiusmodi corpore, Saram adamarit dæmon?

DVOBVS amor iſte modis intelligi poteſt. quoad amorem ſcilicet, absque vllo cum Sara ipſa conſortio & effectu; vel cum aliquo conſortio & effectu. *Prior* ille in hominibus quidem ſæpè inuenitur: in dæmonibus non item. Neque enim hominem propriè amant ipſi: neque eorum actus vlli ipſo amoris nomine, niſi ob aliquem effectum, afficiuntur. Et ſi amor vocaretur aliqua ipſius ad iſtiusmodi effectum inuitatio, quam ipſe ſanctiſſimos viros, ſanctiſſimasque fœminas, quarum tot tantisq; illecebris formarumque ludibriis caſtimoniam tentauit; amaſſet? Inter dæmonem & S. Antonium pugnã ita Sanctus deſcribit Athanaſius. *Ille titillabat ſenſus naturali carnis ardore: hic fide, vigiliis, & ieiuniis corpus omne vallabat. Ille per noctes in pulchræ mulieris vertebatur ornatum, nulla omittens figmenta laſciuiæ, hic vltrices gehennæ flammas & dolorem vermium recordans, ingeſtæ ſibi libidini opponebat.* Et de S. Hilarione D. Hieronymus, *Quoties*, ait, *illi nudæ mulieres cubanti, quoties eſurienti largiſſimæ apparuére dapes?* At *poſterior* ille cum conſortio effectu amor, in dæmonibus, etiamſi falſus, odiique letiferi potius quam amoris nomine dignandus; interdum tamen, vti hactenus oſtenſum; inuenitur. attamen erga Saram nullus omnino extitit. Nullius enim pudicitiæ per ſeipſum vim afferre, neque ſubagitare vllius vnquam corpus poteſt, cuius, obſcæna libidine, animum non prius contaminarit, ex eoque, vel tunc, vel certe aliquando, flagitioſi operis conſenſum non impetrarit, quemadmodum oſtendit Cęſarius loco citato, & Magni Alberti diſcipulus Thomas Cantipratenſis lib. 2. c. 57. num. 14. idque ita fieri, diuinæ bonitatis ratio poſtulat. Si enim permitteret DEVS, vt, pro ſua libidine, fœminis dæmon abuteretur, eas, nullo earum impetrato aſſenſu iniret, quæ vlla vſquam, contra malum hoc, ſepta ſatis & clauſa mulier? Quis ab impuriſſimo illo thorus non commacularetur? quæ aut virgo, aut coniunx non violaretur? Non poëticas profectò, ſed veriſſimas & quam plurimas omnis regio Danaas, & Ledas experiretur. Quod ſi rarum, vt corpus alicuius diuexent dęmonia, niſi eius primo mentem expugnarint, prout apud Caſſianum eſt collat. 8. ca. 19. quomodo vnquam fiet, vt libidinum vllam ſordibus inquinent, cuius non antea in animo pudicitiam conſpurcarint? Noſtræ vero Saræ integritas, mentisque ſanctitas, nullis vel dæmonum vel hominum blanditiis aũt minis vnquam ceſſit, cap. 3. verſ. 17. & 18. Quomodo ergo eam, iſto modo, adamare dæmon potuit?

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA VIII.

An alio vllo amore Saram proſequutus dæmon?

PRÆTER amorem cuius in eo, qui amatur; cauſa ineſt, recenſentur interdum alij, qui *delectabilis* & *vtilis* vocantur. Horum tamen vterq; aliquam ſane in amato cauſam requirit, vt ex illo vel delectationem, vel vtilitatem amans capiat. Qui enim alterius corpore animóue, aut certe quibusdam è corpore animóue manantibus officiis, verbis & factis vel vtitur vel fruitur, nonne huic amoris in altero illo ſita cauſa eſt? Faciamus tamen & hos eſſe amores alios, è Sara certe nulla dæmoni eſſe *oblectatio* potuit, cum eius neque corpore potiretur, neq; animo tam caſto & ſancto delectaretur: longeque alia, quam ipſe vellet, omnia illius eſſent opera, verba, & cogitata. *Vtilitatem* verò dæmoni aliquam important, qui ſcelera conſectantur, &, ad ea conſectandum, alios quoquo modo pertrahunt. Quemadmodum ergo canes & accipitres venator, retia & hamos piſcator, mancipia & iumenta ſua dominus diligit: ita improbos & qui aliis improbè viuendi auctores ſunt; verbi cauſa, hæreſiarchas, meretrices, ſodales & hortatores laſciuos amat dæmon. Sed nullo modo Sara talis. quin potius & ſeipſam ipſa, & quoscunque poterat, ab illius laqueis abſtrahebat. An vero tandem in amoribus dæmoni Sara eſſe potuit, quia eam *alius*, cui dæmon amicus, amabat? Solet enim fieri, vt amicorum noſtrorum amicos, etiam quos nunquam viderimus; amemus. Sed quis dæmonis amicus illam diligeret? Erat ipſa DEO cara, & Angelo bono, boniſque parentibus & qui eius virtutem norant, bonis aliis. At inter hos & dæmonem, inimicitiæ omnino implacabiles. Viri quidem illi, qui nimia ipſius potiundæ cupiditate flagrabant; dæmoni amici dici queant, ſed ea tantum ratione, qua domino mancipium, rugienti leoni præda, carnifici ſons, igni ligna & oleum.

QVÆSTIVNCVLA IX.

[illegible]orum Saræ maritorum cauſa in Græco textu poſita, tandem ſentiendum?

SI, vt propoſitis hactenus quæſtiuncnlis probatum; neque ob naturam, neque ob aduentitiam vllam corporis, aut animi bonitatem, neque ob vllam ex vllis obſequiis, dictis aut factis oblectationem & commodum, neque ob alterius alicuius amicitiam dilexit Saram dæmon, quomodo textus idipſum Græcus affirmat? Quomodo interfectorum eius virorum cauſa in amorem iſtum confertur? Videtur idem Græcus rem totam inſinuare, dum non ſimpliciter ait, dilectam à dæmonio illam fuiſſe: ſed idipſum *audiiſſe* Tobiam. Plurimum vero intereſt, an ſcriptura diuina quidpiam affirmet, an affirmare alios tradat. Quod affirmat illa, non poteſt non eſſe ſemper veriſſimum. Quod affirmare alios tradit, veriſſimum ſemper eſt id eos affirmare: ſed quod ij affirmant, falſum eſſe poteſt, vt Numerorum 13. v. 29. 32. 34. 1. Mach. 8. v 15. Ioan. 8. v. 48. Tobias verò ait ſe audiuiſſe ipſam viris ſeptem traditam fuiſſe, & (paucula licet verba interponat) omnes à dæmonio eſſe occiſos, quia illam amabat.

Duo

Duo priora verè ipſi narrata erant, vt è conſequentibus omnibus perſpicuum: ſed tertium, quod, tanquam poſterioris cauſa refertur; à veritate alienum eſt. Solet enim fama rebus quibusdam veris falſas non raro cauſas, ſuſpiciones, & coniecturas appingere. neque falſas tantum, ſed ineptas etiam, vulgares, è triuio & imperitorum fece petitas. Falſum profectò dæmonem hominum vlli verè amicum eſſe, vti hactenus inſtituta euicit diſceptatio: vulgi tamen imperitia, eſſe quandoque amiciſſimum opinatur. *Omnium*, ait Lactantius lib. 2. cap. 15. *dæmonis fallaciarum ratio, expertibus veritatis obſcura eſt. Prodeſſe enim eos putant, cum nocere deſinunt, qui nihil aliud poſſunt, quam nocere.* Iſta vero, qualicumque, & qualiumcumque opinatione, in primis gaudet veterator ille; ipſamque vt in hominum animis gignat, alat, augeat, & amplificet omni omnis calliditatis, fraudum, technarumque artificio elaborat. Fingit & mentitur bona ſe quædam mortalibus procurare, vel quædam ab iis mala depellere, quæ omnino nulla ſunt. Exiguum quandoque, in minimis quibusdam corporis aut fortunæ bonis, vel opis vel opellæ quidpiam dat: ſed eo modo, quo adhamandis piſcibus, in ferrato hamo, eſcæ fruſtillum; capiundis, extrema hyeme, ſummaque niue auiculis granulum aliquod obiicitur. vt incautos videlicet nos decipiat, veriſſimisque animi bonis exſpoliet, grauiſſimis perpetuisque animos & corpora noſtra ſuppliciis afficiat. Serpens eſt *cunctis terræ animantibus callidior* 2. Geneſ. ver. 1. eius cogitationes vaferrimæ & tectiſſimæ ſunt 2. Cor. 2. verſ. 11. cum tenebrarum incola ſit, imò & tenebræ ipſæ, in lucis tamen Angelum ſeſe transfigurat 2. Cor. 11. ver. 14.—————————————— *cui nomina mille.*

Mille nocendi artes.

Atque hoc vnum illa, quæ tam multiplex obiiciebatur, experientia efficit: non autem verè quemquam à dæmone diligi, prout & omnium exitus perpetuo probauit. Sanè & in hominibus, omnium illi teterrimi & nocentiſſimi hoſtes cenſentur, qui, per fictam quandam amicitiæ ſpeciem, per minutula quædam vel munuſcula vel obſequiola fallunt, & enecant. circumlitum ſcilicet melle venenum porrigentes. Quod ſi quis ob paucula interiecta verba; hunc ipſum fuiſſe Tobiæ narratum amorem negaret, negare tamen idem non poſſet, quin tamquam Tobiæ ipſius opinionem, vel ſuſpicionem ſcriptura eundem amorem commemoraret. Sed numquid neceſſe bonorum ſanctorumque virorum opiniones & ſuſpiciones omnes veras eſſe? Neque ſcriptura quid ea quidem in re veri eſſet, narrauit, ſed quid ille putarit. Et, ſi à fama & volitante tum rumore nolis, vnde illi quæſo iſta mens? Quis eum amari à dæmoniis homines docuit? quis pudiciſſimã ſanctiſſimamq; Saram? A vulgi ergo ſermunculis totus hic iunioris Tobiæ ſermo, quem Chaldæus textus, & noſter negligendum putauit; Græcus recitauit: ſed recitauit tantum, non approbauit.

QVÆSTIVNCVLA X.

Si amaſſet ipſam, cur eius viros interfeciſſet?

Ex eadem officina eſt illud alterum, quod quæſt. 1. quærebatur; quomodo è dæmonis, erga virginem, amore fieret, vt violentas eius ſponſis manus iniiceret, eosque interimeret? Vulgo enim ea erat deliratio, fœminarum amoribus dæmones

implicari. Virtutis porro & honeſtatis amor tantum abeſt vt ęgrè ferat alios nobiliſſimæ illius formæ, quam animo intuetur; amatores eſſe, vt quam plurimos eodem illo amore affici plurimum gaudeat, idque pro viribus conetur, vt, quoad eius fieri poteſt; ſpeciem illam omnes videant, ſuſpiciant, expetant. Is verò in quo commodi proprij & ineptæ alicuius lætitiæ ac iucunditatis ratio habetur, participes alios conſortesque reſpuit. ſed omnium maximè contentioſa, pugnax & cruenta ea riualitas, quam libidinis commouet intemperantia. Quidquid enim riualium alteri datur, hoc ſibi ſurreptum dolet. Dimidium ſcilicet rei amatæ, vti de ſuo, apud Lucianum, Adonide facinoroſa illa Venus querebatur. Et *fœmina*, vt Georg. 2. cecinit Poëta;

——————————ſæpè ſuperbos
Cornibus inter ſe ſubigit decernere amantes
Paſcitur in magna ſilua formoſa iuuenca:
Illi alternantes multa vi prælia miſcent
Vulneribus crebris. Lauit ater corpora ſanguis.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Quomodo iis, quæ obiecta, reſpondeatur?

DVo ſunt, initio quæſtionum iſtarum, obiecta. *Vnum*, poſſe naturali mentis acie dæmonas rem aliquam perſpicere, ac iudicare bonum, honeſtum & pulchrum. Conceditur non illibenter, cum D. Thoma 1. par. q. 64. art. 1. ſed quod exinde colligebatur, poſſe dæmonas rem illam eandem amare, non admittitur. Sunt enim in dæmone, quę liberam ipſius voluntatem iam deprauent, tot & tanta, vt veræ bonitatis, honeſtatis & pulchritudinis amore nullo tangi poſſit, cum acerbè nefariéque adeo, bonorum, honeſtorum, pulchrorumque omnium optimum, honeſtiſſimum, pulcherrimum, DEVM oderit. *In quantum*, ait D. Thomas 1. par. q. 60. art. 5. ad 5. *DEVS eſt commune bonum, naturaliter amatur ab omnibus. Quicunque videt eum per eſſentiam, impoſſibile eſt, quin diligat ipſum. Sed illi, qui non vident eſſentiam eius, cognoſcunt eum per aliquos particulares effectus, qui interdum eorum voluntati contrariantur. Et hoc modo dicuntur dæmones odio habere* DEVM. *cum tamen in quantum eſt bonum commune omnium, vnumquodque naturaliter diligat plus* DEVM quam ſe ipſum. *Alterum* ex dictis manifeſtum, ſicuti & alia, quæ incurrere forte potuerunt. cuiuſmodi eſt illud Tertulliani lib. de velandis virginibus, c. 7. & 8. vt propter Angelos, fœminarum capita velentur, 1. Corinth. 11. itemq; iſtud Authoris quæſtionum ex vtroque teſtamento mixtim, quęſt. 115. *Apoſtolus ait: Quem nemo principum huius ſæculi cognouit. Hi ſunt principes & poteſtates, malos angelos ſub ſe habentes, qui ſub nomine fatorum voluptates ſuas efficiunt, prout eis libitum fuerit, ſicut aſſolent malefici confiteri. Sunt enim quos diligunt, alios non amant, quoſdam verò odiunt. Et vnicuique hoc ſuggerit vnuſquiſque quod diligit, quia & ipſi diuerſas habent voluptates, aliis libidinem diuerſi ſtupri, aliis munera, aliis voluptatem, aliis petulantiam, aliis iram, quibuſdam auaritiam, aliis lucra, aliis damna procurant, aliis chariſma, aliis odia, necnon & impedimenta.*

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA XII.

Quæ, in Latino textu, eorundem Saræ maritorum occiſorum cauſa? vbi de matrimonij vſu, & fine.

QVAM iſtorum cædis cauſam attulit textus Græcus, auditione tantum, inaniq́ue vulgi famigeratione nitebatur. Sed Latinus, ſuo cum Chaldęo fonte, *duas* alias *cauſas* aperit: earumq́ue authorem edit, non imperitum vulgus, vel hominum etiam aliquem, ſumma licet eruditione, ſapientiaque præſtantem: ſed ipſummet angelum Raphaelem verſu 16. & 17. Nam quod, apud Lyranum, quidam aiunt, ideò periiſſe, quia infideles & idololatræ, vel alterius certè tribus & cognationis fuiſſent, vti etiam putat Carthuſianus, falſum videtur: quia non minore in culpa Raguel & Sara fuiſſent, quam ipſi, ideoque & non minus plecti debuiſſent. An enim, qui prauæ ſuperſtitionis homini, aut ei certè, quem, quoquo modò, leges vetant, filiam dat, leuius, quam qui hanc ducunt, delinquere putandi? An & ipſa, quæ hiſce talibus nubere non recuſat, magis quam ſponſi, excuſanda. Duarum ergo iam dictarum cauſarum *prior* eſt, quòd iſti Saræ noſtræ proci, DEVM à ſe, & à mente ſua excluſerint. Id verò non *de phyſica excluſione* intelligendum. (DEVM enim præpotentem, omniaque naturæ ſuæ diuinæ pręſentia & immenſitate complentem, vllo è loco, vel ex vlla omnino re quis excludere vmquam poſſit?) ſed *de ethica*, prout ſupra expoſitum cap. 4. præcepto ſecundo. ſecundum quam rationem & illud accipiendum Apocalyp. 3. ver. 20. *Ecce ſto ad oſtium & pulſo. ſi quis audierit vocem meam, & aperuerit ianuam, intrabo ad illum.* Fecerunt ergo iſti proci, quod obſcœna illa Iſraëlitici generis propudia, duo inquam illi, apud Danielem Senes cap. 13. ver. 9. *euerterunt ſenſum ſuum, & declinauerunt oculos ſuos, vt non viderent cœlum, neque recordarentur iudiciorum iuſtorum.* verbo vno, DEVM *non timuerunt*, vt infrà cap. 7. ver. 12. ſignificatur. Vide Auguſtinum 50. homil. 21. *Poſterior* cauſa eſt, quòd effrenatæ ſuæ libidini, ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus; vacare voluerint. Super tales enim habet poteſtatem dæmonium, iiſque præualere poteſt. quod matrimonio, cuius author DEVS, Geneſ. 2. ver. 23. & 24. Matth. 19. ver. 5. ſceleratiſſimè abutantur: eiuſque temperantiam, ſanctitatem, & finem à DEO ipſo præſcriptum impiè admodum, pecudum more, peruertant. Voluit enim DEVS, vt matrimonium iniatur *Primò*, quidem generatim, ad humanæ naturæ bonum, vt ea ſcilicet conſeruetur & propagetur, vt proles benè iamiam nata, excipiatur, curetur, inſtituatur, vt mutua opera coniuges ipſi iuuentur in conuictu quotidiano, in deprauatæ naturę moderatione. *Secundò* ſpeciatim, ad fidelium Eccleſiæ vtilitatem, vt & illa conſeruetur & augeatur. quemadmodum hic ſignificatur ver. 22. *vt in ſemine Abrahæ benedictionem in filiis conſequaris.* & cap. 8. ver. 9. *ſola poſteritatis dilectione, in qua benedicatur nomen tuum in ſæcula ſæculorum.* Et vt fides coniugum mutua ſit, & Sacramentum. De quibus coniugij bonis D. Auguſtinus lib. 9. de Geneſi ad litteram, cap. 7. & libro de bono coniugali, S. Iſidorus lib. 2. de offic. cap. 19. S. Fulgentius epiſt. 1. cap. 3. *Coniugalis poteſtatis*, ait, *inculpabilis eſt vſus, officio gignendi diuinitus attributus, ſi iuſtitiæ terminum tranſgredi, libidinoſus non permittatur exceſſus. Iuſtitia verò vtendi coniugij hæc eſt, vt non explendæ libidinis, ſed ſubſtituendæ prolis obtentu, ſibi coniuges congruo tempore miſceantur. Sic ergo quæri debet ex nuptiis fructus, vt cohibendus ſit lubricæ voluptatis exceſſus.* D. Chryſoſtomus hom.

21.in Epheſ.hom. 5. in priorem Theſſalonicenſem, homilia 5. *Propter vitæ*, ait, *communionem, & liberorum procreationem, puella adiuncta eſt viro non turpitudinis, riſusq́; gratia.* D. Baſilius lib. de Virginitate, *Quid eſt*, ait, *in Domino nubere*, 1. Corinth. cap.7. *Non, vt vile mancipium voluptatibus carnis ad coitum protrahi, ſed iudicio & commodioris vitæ ratione, nuptias eligere. Matrimonium propter liberos, non propter voluptatem eſſe debet*, inquit Stromate ſecundo Clemens. ideoque Menander; *Ad ſeminandos*, aiebat, *liberos, tibi meam trado filiam.* Omnino ſapienter lib.6.de Legib. Plato idcirco matrimonia ineunda dicit, vt relinquat quis τῷ θεῷ ὑπηρέτας ἀνθ' αὐτοῦ, id eſt, liberos, qui DEO ſeruiant, pro ſe. Rurſumq́; paulò pòſt: χρὴ γονεῖς γεννῶντας, καὶ ἐκτρέφοντας παῖδας, καθάπερ λαμπάδα, τὸν βίον παραδιδόντας ἄλλοις ἐξ ἄλλων, θεραπεύοντας ἀεὶ θεὸν κατὰ νόμον. id eſt: *Oportet parentes gignere, & educare liberos, qui vitam tamquam lampadem poſteris tradant, vt ſint ſemper aliqui* DEVM *colentes iuxta ipſius legem.* Hoc ſane natura, hoc recta ratio, DEVSq́; O.M. à nobis requirunt.

QVÆSTIVNCVLA XVII.

Cur occiſos Saræ maritos equo & mulo confert S. Raphael? vbi &, de matrimonij vſu, iterum.

FACTVM id videtur, *primò* quidem, vt ad inſignem Pſalmi 31. locum alluderet Angelus, eumque in memoriam omnibus redigeret. Nolite fieri ſicut equus & mulus, quibus non eſt intellectus. *Deinde*, vt à coniugio importuna quædam vitia remoueret. Eſt enim equus libidinoſus, & ſalax admodum & quidem à prima ſtatim ætate ad extremam vſque vt oſtendit Ariſtoteles lib.6.de hiſtoria animalium, cap.22. *Equus*, ait, *coire incipit bimus, tam mas quam fœmina.* maximè tamen *in trimatu.* Et, *ſalaciſſimum omnium tùm fœminarum, tùm marium equus eſt.* Quid, à quibus hoſpites deuoratos priſci aiebant; Diomedis equi? An non impudiciſſimæ, quibus, vt Græcorum habet interpretatio; μίγνυσθαι τοὺς ξένους ἠνάγκαζεν, εἶτα ἀνῄρει, admiſceri hoſpites cogebat, ipſosque poſtea interficiebat, ipſius filiæ fuerunt? Quid verò vulgare illud vult adagium, τὸ ἱππομανεῖν, &, *Nullus tam effœtus equus, quin Maio hinniat?* Et, *ante omnes furor eſt inſignis equarum*; de cuius cauſa Philoſophus, lib.5.de generatione animalium, cap.5. Iam ſacri vates idem ipſum indicarunt. *Mœchati ſunt*, ait apud Ieremiam Dominus cap.5.ver. 7.& 8. *& in domo meretricis luxuriabantur. Equi amatores & emiſſarij facti ſunt. Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat. Multiplicauit*, ait Ezechiel cap.23.ver.19.& 20. *fornicationes ſuas: & inſaniuit libidine ſuper concubitum eorum, quorum carnes, ſunt vt carnes aſinorum: & ſicut fluxus equorum; fluxus eorum.* Mulus verò ad libidinem etiam intemperans, ſterilis tamen adeo eſt, vt in oſtentis & prodigiis mulæ partus olim numeratus ſit. vti à Plinio lib. 8. cap. 44. aliiſque traditum. Nam qui à Theophraſto in Cappadocia, ab aliis in Syria, parere putati ſunt, eos ab aliis genere diſcriminari docet lib.1.de hiſtoria animalium, cap.6.& lib.6.cap.24. Ariſtoteles. Hinc, vt à Pierio lib.12. Hieroglyphicorum ſcribitur; cum laſciuum, ſpurcumque hominem vellent veteres ſignificare, mulum aut mulam pingere ſolebant. Vult igitur brutorum iſtorum nominibus oſtendere S. Raphael ab omni vita, coniugiique honeſtate remouendam libidinem nimis importunam, intempeſtiuam, crebram, & furentem: caſtumque ipſius vſum ad honeſtam liberorum procreationem, non ad pecuinam tantùm voluptatem referendum.

dum. D. Auguſtinus libro de nuptiis & concupiſcentia cap.4. *Qui non hac intentione, hac voluntate, hoc fine generant filios, vt eos ex membris hominis primi in membra transferant* CHRISTI, *ſed infideles parentes de infideli prole glorientur, etiamſi tanta ſit obſeruantia, vt ſecundum matrimoniales tabulas, non niſi liberorum procreandorum cauſa concumbant, non eſt in eis vera pudicitia coniugalis.* Enchiridij cap.78. *Putari*, ait, *poſſet, non eſſe peccatum, miſceri coniugi non filiorum procreandorum cauſa, quod eſt bonum nuptiale; ſed carnalis etiam voluptatis, vt fornicationis, ſiue adulterij, ſiue cuiuſquam alterius immunditiæ mortiferum malum, quod turpe eſt etiam dicere, quò poteſt, tentante Satana, libido pertrahere; incontinentium deuitet infirmitas. Poſſet ergo, vt dixi, hoc putari non eſſe peccatum, niſi addidiſſet Apoſtolus 1.Corinth.7. Hoc autem dico ſecundum veniam, non ſecundum imperium. Quis autem iam eſſe peccatum neget, cum dari veniam facientibus Apoſtolica authoritas fateatur?* Et libro de bono coniugali, cap.6. *Coniugalis*, ait, *concubitus, generandi gratia non habet culpam: concupiſcentiæ verò ſatiandæ, ſed tamen cum coniuge, propter fidem thori, venialem habeat culpam. adulterium verò, ſiue fornicatio lethalem habet culpam. ac, per hoc, melior eſt quidem ab omni concubitu continentia, quam vel ipſe matrimonialis concubitus, qui fit cauſa gignendi.*

QVÆSTIVNCVLA XVIII.

Cur libidinoſos omnes, vt ſeptem iſtos, non obtruncat Aſmodæus?

POTESTATEM *ſuper eos*, inquit textus, *habet, qui coniugium ita ſuſcipiunt, vt* DEVM, *à ſe & ſua mente excludant, & ſuæ libidini ita vacent, ſicut equus & mulus.* Cum verò nocendi ſit cupidiſſimus, cur equis & mulis tam multis parcit? cur in eorum cæde cunctatur? Sane verò poteſt ad omne pœnè peccatorum genus quæſtio hæc transferri. Eſcis vetitis tam multi hodie veſcuntur, intemperantiſſimè tam multi cibo ſe & potu ingurgitant, cur, vt Adamus, non plectuntur? Cur tot paricidæ, Caini pœnas effugiunt? Cur ſulphure ac pice, Sodomorum inſtar, quidam non deflagrant? Cur adulteri & arrogantes tot, Dauidicis flagellis non vrgentur? Itemque in ſimilibus, de quibus Lucę c.13. A poëtarum quodam reſponſum eſt, quod multorum ore laudatur:

Si, quoties peccant homines, ſua fulmina mittat
Iuppiter, exiguo tempore inermis erit.

At Chriſtiano indigna ſententia. Etiamſi totos dies fulminaret, ſulphure ac pice plueret DEVS, ipſius numquam exinanirentur armamentaria. Neque enim, quemadmodum finitum, finiti ablatione conſumitur, ita & infinitum: neque effecta, quantumuis innumerabilia, quæ extra ſe molitur DEVS, diuinam ipſius vim, vlla ex parte, minuere, fatigare, vel exhaurire poſſunt. Sunt verò, cur libidinoſos omnes non interimat dæmon; cauſæ, partim *generales*, partim *propriæ*. *Illæ* videntur ad tres reuocari poſſe. PRIMA eſt, quod à ſe conſtitutum naturalem rerum ordinem, etiamſi hominum ſceleribus iritetur; inuertere ac immutare DEVS haud ſtatim velit: ſed improbos eum vitæ curſum, quem ipſis natura concedit; agere libenter patiatur. Hanc enim ob cauſam Matth. 5. *ſolem* SVVM *oriri facit ſuper bonos & malos: & pluit ſuper iuſtos & iniuſtos.* Licet enim aliam creaturis legem figere potuiſſet, nunc tamen vera hæc Senecæ oratio, lib.4. de beneficiis, cap.28. *Rex honores dignis dat, congiarium & indignis. Frumen-*

tum publicum tam fur quam periurus & adulter accipiunt. & ſine delectu morum, quiſquis ciuis eſt. Cum aliquid eſt, quod tanquam ciui, non tamquam bono datur. ex æquo boni ac mali ferunt. DEVS *quoque quædam in vniuerſum humano generi dedit, à quibus excluditur nemo.* Et paulò pòſt: *Quædam in medio ponuntur. Tam bonis quàm malis conduntur vrbes. Monumenta ingeniorum, & ad indignos peruentura publicauit editio. Medicina & ſceleratis opem miniſtrat. Compoſitiones remediorum ſalutarium nemo ſuppreſſit: ne ſanarentur indigni. In his exige cenſuram, & perſonarum æſtimationem, quæ ſeparatim tanquam digno dantur, non in his, quæ promiſcuè turbam admittunt. Multum enim refert, vtrum aliquem non excludas, an eligas.* ALTERA porro cauſa eſt, vt homini ſpacium, ſi velit, reſipiſcendi concedat DEVS. & ſumma eius, vtraque in cauſa, bonitas, ob quam meritò à nobis amari colique debeat, eluceſcit. *Exiſtimas*, inquit Apoſtolus Rom. 2. ver. 3. *ô homo qui iudicas eos, qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium* DEI? *An diuitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis contemnis, ignorans quoniam benignitas* DEI *ad pœnitentiam te adducit?* TERTIA, vt quantò ſciam impuniùs peccare ſentiunt improbi, tanto grauiora certò ſciant, quæ ipſos manent; futura ſupplicia. Legi poſſet libello de iis, qui ſerò à Numine corripiuntur, Plutarchus. Ideoque S. Paulus loco citato, *theſaurizandi* verbo vtitur, vt pœnæ magnitudinem demonſtret. Neque enim vbi pecuniolę quidpiam, vel pretioſæ veſtis & opum modicum eſt, theſaurus appellatur. *Propria* verò, præter generales iſtas; cauſæ poſſunt è perſonis & rerum, de quibus agitur; circumſtantiis duci. quemadmodum de libidinoſis aliis hæ iam occurrunt. *Prima.* non ſunt fœminæ omnes, in quas nonnullorum effuſior libido eſt; tam ſanctæ, caſtæ, DEOq; caræ, vti Sara erat. ideoque qui hac abuti volebant, puniti, non qui aliis. Vnde ipſamet cap. 3. ver. 19. *Aut ego*, ait, *indigna fui illis, aut illi forſitan me non fuerunt digni. Secunda.* viro hanc alteri, meliori, caſtiori, & digniori nubere volebat DEVS, quemadmodum & ipſa ibidem, non falsò, ſuſpicatur. *Tertia.* extraordinario miraculo ſuam DEVS erga homines prouidentiam & beneficentiam declarare ſtatuerat, cum, eâdem veluti opera, vnius cœcitati mederetur; alterius caſtitati patrocinaretur. *Quarta*, intererat diuinæ gloriæ, vt quid contra impuros dęmonas vnus aliquis Angelus, piorumque hominum preces & ſuſpiria valeant, cognoſceremus. *Quinta*, dæmonum in ſceleratos homines duplex poteſtas eſt. *Vna* tanta, quantam diuinæ iuſtitię ſeueritas poſtulat. & hæc, in Tartaro tantùm ipſo, poſteaquam è vita iam exceſſum, viget. *Altera* magna quidem, ſed reſtricta ſemper & modificata. ne plus in miſeros illos crudelitatis dæmon expromat, quam vel naturę, vel alius quicunque diuinæ glorię ordo, etſi nobis parum quandoque cognitus, requirit. Et huiuſmodi eſt, hac in vita, illorum poteſtas. quę interdum ad animum tantummodo, interdum etiam ad corpus, & ad vtrumque, multifariam porrigitur.

QVÆSTIVNCVLA XIX.

An, abſque poteſtate à DEO *accepta, poſſit contra homines, dæmon aliquid?*

NIHIL omnino poteſt. Nam Matthæi 6. ne capillum quidem, è capitibus noſtris, abſque DEI nutu excidere docemur. Et cap. 8. non poſſunt in porcos inuadere dæmones, niſi eis à CHRISTO Domino poteſtas fiat. Iobo vero, etſi votis ardentiſ-

dentiſſimis cuperent; an calamitatem vel plagam inferre minimam, niſi conceſſiſſet DEVS; potuiſſent? *Satanas*, inquit lib.2.contra aduerſarium legis cap.vltimo D.Auguſtinus, *cum habeat ſemper cupiditatem nocendi, nocere cuiquam non poteſt, niſi ab omnipotente acceperit poteſtatem. Quid aliud non ſolum in libro Iob, quem profectò iſte non accipit* (ipſe ſcilicet legis aduerſarius, eodem & modo & iure, quo hodierni Eccleſiæ aduerſarij Tobiam aliosque nonnullos non accipiunt) *ſed etiam magis in Euangelio declaratum eſt, vbi ſpiritus immundi nec in porcos irent, niſi hoc illis, benignus ipſe Saluator, petentibus, quos certè in abyſſum poſſet relegare, concederet. rem neceſſariam docere nos volens, vt ſcilicet nouerimus multominus eos poſſe, ſua poteſtate, nocere hominibus, qui nec pecoribus, qualibuscumque potuerunt. Hanc autem poteſtatem* DEVS *bonus, occulta nobis iuſtitia, dare hominibus poteſt: iniuſtè non poteſt.* Et lib. de diuinatione dæmonum; *Accipiunt*, ait, *dæmones ſæpe poteſtatem & morbos immittere, & ipſum aerem, vitiando, morbidum reddere: & peruerſis atque amatoribus terrenorum commodorum malefacta ſuadere.* Quid, quæſo, Magi, Sagæ, impiique alij, dæmonum ope, non facerent, ſi quod iis liberet, diuino etiam conceſſu; liceret? Magicas præſtigias incredibili ſtudio auebat diſcere Imperator Nero. magos vndique omnes accerſebat. pecudes, hominesque immolabat. Nihil tamen omnino aſſequutus eſt, vti ſcribit lib.30.cap.2. Plinius. ne tanti nimirum Tyranni ſæuitia, ſæuiſſimorum etiam ſpirituum adminiculo iuuaretur, magisque accenderetur. *Nulla profectò*, inquit ibi Plinius, *ſacra, barbari licet ferique ritus, non mitiora, quam cogitationes eius fuiſſent.* Quin & iidem ipſi Acherontei carnifices, ſtatim atq; vllum noſtrum grauiore paulo culpa obſtrictum viderent, ilico accurrerent, aduolarent, violentasque, crudeliter manus inferrent. *Nemo*, ait apud Caſſianum collatione 7. cap. 22. Serenus, *poſſet non dicam iuuenum, quos videmus in hac eremo conſtantiſſimè commorari, ſed nec perfectorum quidem, tantis taliumque hoſtium agminibus circumſeptus, in eremo ſingularis habitare, ſi in ipſis dæmonibus eſſet, pro voluntate ſua, nocendi vel attendendi facultas atque libertas. Quod euidentiùs etiam Domini ſaluatoris noſtri confirmat ſententia, quam, pro humilitate hominis aſſumpti, protulit ad Pilatum ita dicens, Iohan.19. Non haberes in me vllam poteſtatem, niſi datum tibi fuiſſet deſuper.* Similia in D. Gregorio lib.3. Dial.cap.21. lib.1. Moral.ca.9. & ſequentibus, D.Cypriano de oratione Dominica.

QVÆSTIVNCVLA XX.

Ob quæ peccata, dæmoni, contra homines, poteſtatem concedat DEVS?

CONCEDIT ipſe quidem interdum ob aliqua, quæ ſi humani iudicij lance ponderarentur; eſſent non admodum grauia. vti apud Caſſianum collat.2.cap.13.& 7.cap.27, apud D. Gregorium lib. 1. Dialog. cap. 4. idque fit, vt ab omni delicto ſiue magno, ſiue paruo fugiendum ſemper intelligamus. Eſt tamen ob iſta minutiora, infrequentior poteſtatis huius conceſſio. vt vel à maioribus grauioribusque ſaltem valde abhorreamus, dum nouo exquiſitoque ſupplicio ea perſequi DEVM videmus. Ea porro varia ſunt. *Primum infidelitas.* vnde & , ſacro in Baptiſmo, exorciſmi. *Alterum hæreſis.* vti ſcribit Euſebius 16.hiſtoriæ cap.35. Nicephorus lib.6.c.3. A dæmone interfectum Oecolampadium ſcribit ipſemet Lutherus libro de Miſſa angulari, Carolſtadium

dium Baſileenſes Miniſtri, & ex iis Lutheranus Eraſmus Alberus libro contra illum. Lutherum vero ſubitanea & improuiſa morte ſublatum cum liqueat, alij quidem aliter, ſed plurimi ſuo à cacodæmone peremptum exiſtimant, cum vocati ad eum Medici morbum vel ignorare ſe faterentur, vel apoplexiam fingerent: ipſe vero eius Medicus abſens, Manlius, prout ipſemet in Locis narrat fol. 745. cardiacam. *Tertium* eſt diuinorum *ſacramentorum* vel *contemptio* vel *neglectio*, vt ex Euſebio iam dictum, & ex Turriano in lib.3. Conſtitut. Apoſtol. c.17. ampliùs cognoſci poteſt. *Quartum, ingratitudo.* Matthæi 12. verſ.44.45. & cap. fin. 26. q.5. *Quintum, ſuperbia & inuidia.* 1. Reg.18. *Sextum,* quod huius maximè loci proprium eſt; *libido.* Sic enim, prout iam vidimus, Saræ ſponſi perierunt. ſic Symphoriani vrbis Romæ præfecti filius apud D. Ambroſium ſerm.90. ſic Cornelius Gallus prætorius, & Titus Ætherius eques Romanus apud Valerium lib.9. cap.12. Plinium lib.7. cap.53. Giachetus Salucianus apud Fulgoſum lib.9. c.12. laſciua illa ſanctimonialis & alij de quibus Cantipratenus Thomas lib.2. c.30. n. 20.27.38.55. Sic & à dæmonio vexata nobilis matrona apud S. Gregoriũ lib.1. dial. c.9. Sed ſanctus Proſper libro de dimidio temporum c.6. *Noſtris,* ait, *temporibus, Aſpere* VICOS. *Carthagini conſtituto, hoc ſignum diabolicum monſtroſumq́, quod illic accidit, quis illius patriæ ciuis ignorat? Quædam iuuencula, Araba natione, ancillæ* DEI *habitum geſtans: cum in balneo lauans, ſimulachrum quoddam Veneris impudicè reſpiceret, & ſeipſam, eique ſe conſimilans, domicilium ſe diabolo præbuit. Statim ille leo, qui rugiens circuit, quem quærebat inuenit. Meatus igitur gutturis ipſius occupans, nullum cibum, nullumq́; potum trauciens, per ſeptuaginta fermè dies totidemq́; noctes, ieiunium ſibi diabolus ex capta, poſſeſſoq́; vaſe exhibuit.* Noſtris etiam temporibus, non ita pridem vir fide dignus, accidiſſe narrabat, vt obſcænam, in caupona quadam, parieti affixam imaginem Miles cõtemplatus, eam ſibi à caupone vendi poſtularet. quam cum emptam reuellere, ſecumque auferre vellet, confeſtim, eodem in veſtigio, à dæmone miſer humi afflictus & occiſus eſt. Sunt tamen etiam cauſæ quædam bonæ, cur & bonis nonnunquam moleſtum eſſe dæmonem DEVS patiatur: ſed alia tamen ratione, quam improbis. Dum ſponſos iſtos ille interimebat, nunquid & Saræ & Raguelí, eiusq; matri luctum non afferebat? Sane vero. ideoq; & illum, *inimicum* ſuum vocant infrà cap.8. verſ.18. *Satanæ,* inquit Cyprianus lib. de oratione dominica, *poteſtas dupliciter aduerſus nos datur, vel ad pœnam cum delinquimus, vel ad gloriam cum probamur.* Videatur Sulpitius dial.1. cap.14. Caſſianus collatione 2. cap.28. ſed quæſtionum iam ſatis.

Tres porro nuptiarum noctes primas quemadmodum tranſigere debeat, ſua cum ſponſa, Tobias, præſcribit Angelus v.8. vt vnà ſcilicet precibus inuigilent, à req; vxoria ſeſe penitus abſtineant. Et prima quidẽ iſto modo peracta nox valitura erat ad fugandum dæmonium. Secunda ad copulationem ſanctorum Patriarcharum imitandam, in qua fuiſſe notant Hugo & Carthuſianus, ſanctimoniam & pudicitiam. Tertia, ad benedictionem filiorum conſequendam. & videntur duæ iſtæ poſteriores noctes poſtulare, duo bona, quæ in Patriarcharum coniugio fuerunt, πολυτεκνίαν & εὐτεκνίαν. Quarta nocte, virginis acceptio conceditur; ſed cum timore Domini, & cum maiore filiorum deſiderio, quam voluptatis ipſius amore. An huiusmodi verò trium noctium continentia omnibus adhibenda ſit cap.8. dicetur. Vnum verò, quod à D. Proſpero l.2. de vocatione gentium cap.36. notatum; haud prætereundum. *Orationum,* ait, *ſolicitudinem diuinæ electionis propoſito non reſolui, vno teſtimonio euidenter probabo, vt cætera ſtudio breuitatis omittam. In libro igitur Tobiæ ad filium eius Tobiam Raphael angelus dicit:*

dicit: Memor eſto mandatorum patris tui, quoniam præcepit tibi accipere debere vxorem de genere patris tui. Et nunc audi me, frater, noli computare dæmonium illud, ſed poſtula eam. Et ſcito quoniam dabitur tibi hac nocte vxor. & cum intraueris cubiculum, tolle de iecore piſcis illius, & impone ſuper carbones, & odor manabit, & odorabitur illud dæmonium, & fugiet, & non apparebit circa illam omnino in perpetuum. Et cum cœperis velle eſſe cum illa, ſurgite primum ambo, & deprecamini Dominum cœli, vt detur vobis miſericordia & ſanitas. Et nolite timere: tibi enim deſtinata eſt ante ſæcula, & tu eam ſanabis. Quamuis ergo quod ſtatuit DEVS, *nulla poßit ratione non fieri, ſtudia tamen non tolluntur orandi, nec per electionis propoſitum liberi arbitrij deuotio relaxatur: cùm implendæ voluntatis* DEI *ita ſit præordinatus effectus, vt per laborem operum, per inſtantiam ſupplicationum, per exercitia virtutum: fiant incrementa meritorum: & qui bona geſſerint, non ſolum ſecundum propoſitum* DEI, *ſed etiam ſecundum ſua merita coronentur. Ob hoc enim in remotißimo àb humana cognitione ſecreto, præfinitio huius electionis abſcondita eſt.* Hæc ille. vnde ſimul cognoſcas licet, quæ Græci, hoc in loco, textus verſio, eo tempore, fuerit. Sed, quod ait, *Noli computare dæmonium illud*, idem valet ac ſi diceret. *Nullam ipſius habeas rationem. ipſum, quaſi magnum & formidabile quidpiam, ne formides, quin potius ipſum contemne atq; deſpice.* Græcè ſiquidem eſt, τῷ δαιμονίῳ μηδένα λόγον ἔχε. id eſt, *dæmonij nullam rationem habe.*

CAPVT VII.

1 INgreßi ſunt autem ad
Raguelem, & ſuſcepit
eos Raguel cũ gaudio.
2 Intuensque Tobiam Raguel,
dixit Annæ vxori ſuæ: Quam ſimilis
eſt iuuenis iſte conſobrino
meo?
3 Et cùm hæc dixiſſet, ait: Vnde
eſtis iuuenes fratres noſtri? At illi
dixerunt: Ex tribu Nepthali ſumus,
ex captiuitate Niniue.
4 Dixitque illis Raguel: Noſtis
Tobiam fratrem meum? Qui dixerunt:
Nouimus.
5 Cumq; multa bona loqueretur
de eo, dixit Angelus ad Raguelem:
Tobias, de quo interrogas, pater
iſtius eſt.
6 Et miſit ſe Raguel, & cum lachrymis
oſculatus eſt eum, & plorans
ſuper collum eius,
7 Dixit: Benedictio ſit tibi fili
mi, quia boni & optimi viri filius
es.
8 Et Anna vxor eius, & Sara
ipſorum filia lacrymatæ ſunt.
9 Poſtquam autem locuti ſunt,
præcepit Raguel occidi arietem, &
parari conuiuium. Cumq; hortaretur
eos diſcumbere ad prandium.
10 Tobias dixit: Hic ego non
manducabo neq; bibam, niſi priùs
petitionem meam confirmes, &
promittas mihi dare Saram filiam
tuam.
11 Quo audito verbo Raguel, expauit,
ſciens quid euenerit illis ſeptem
viris, qui ingreßi ſunt ad
eam: & timere cœpit ne fortè &
huic ſimiliter contingeret: & cùm
nutaret, & non daret petenti vllum
reſponſum,

12 Dixit ei Angelus: Noli time-
re dare eam iſti, quoniam huic ti-
menti Deum, debetur coniunx fi-
lia tua: propterea alius non potuit
habere illam.
13 Tunc dixit Raguel: Non du-
bito, quòd Deus preces & lachry-
mas meas in conſpectu ſuo admi-
ſerit.
Nu. 26. 6. *14 Et credo quoniam ideo fecit*
vos venire ad me, vt iſta coniun-
geretur cognationi ſuæ ſecundum
legem Moyſi: & nunc noli dubium
gerere quod tibi eam tradam.
15 Et apprehendens dexterã filiæ
ſuæ, dextræ Tobiæ tradidit, dicens:
Deus Abraham, & Deus Iſaac, &
Deus Iacob vobiſcum ſit, & ipſe
coniungat vos, impleatq́; benedi-
ctionem ſuam in vobis.
16 Et accepta charta fecerunt
conſcriptionem coniugij.
17 Et poſt hæc epulati ſunt, bene-
dicentes Deum.
18 Vocauitque Raguel ad ſe An-
nam vxorem ſuam, & præcepit ei
vt præpararet alterum cubiculum.
19 Et introduxit illuc Saram fi-
liam ſuam, & lachrymata eſt.
20 Dixitq́; ei: Forti animo eſto
filia mea: Dominus cæli det tibi
gaudiũ pro tædio quod perpeſſa es.

COMMENTARIVS.

ECBATANA veniunt, & in Raguelis domo, cum huius filia Sara nu-
ptias init Tobias. Sunt autem in Hebræo & Græco plures, quam in
Latino, interpoſiti ſermones, cum eandem rem plures, vt in amico-
rum ſalutatione fit; dicerent. Conferatur caput hoc cum Geneſ. 24.
Magna ſiquidem rerum plurium ſimilitudo.

QVÆSTIVNCVLA I.

An neceſſe fuerit, maritorum aliorum necem, mortiſque periculum Raguelem Tobiæ indicare vers. 11.

D. Ambroſius lib. 3. de Officiis ca. 14. ſignificat filiarum magis, quam domorum, aliarumúe mercium vitia celari poſſe: ipſum tamen Raguelem laudat, quòd indicarit, eumq́ue apud Ciceronem lib. 3. Officiorum, Philoſophis iſta diſputantibus anteponit. *Raguel*, inquit, *præcipuè formam honeſtatis expreßit, qui contemplatione ho-*
neſtatis, cum rogaretur, vt filiam ſuam in coniugium daret, vitia quoque filiæ non tacebat ne cir-
cumuenire petitorem tacendo videretur. & paulo poſt. *Iuſtus vir plus alienũ timebat, & male-*
bat ſibi innuptam manere filiam, quam propter nuptias eius, extraneos periclitari.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA II.

Quot viri Saræ mortui, & quales?

AMBROSIVS loco citato numerat tantum ſex. At iſto libro, capite 6. v. 14. & infrà cap. 8. verſ. 12. & hoc etiam capite 7. in Hebræo numerantur ſeptem. Quales verò moribus fuerint, ſuperius dictum: quales ſanguine, dicendum. Opinor iſtos vel ſeptem fratres illos fuiſſe, de quibus Matthæi 22. vel certè alios propinquos, quibus, vt in Ruth expoſitum eſt, nuptiæ iſtæ debebantur. Nam *primo* Saducæi, quaſi de nota hiſtoria probata, & ſæpè inter Iudæos diſputata, loquuntur. *Secundò*. Ibidem ſignificantur omnes ſtatim poſt nuptias mortui. Nam de primo dicitur γαμήσας ἐτελεύτησε, quaſi diceret. *ſtatim*. idemque de reliquis ſubditur. *Tertiò*. ſuperiùs c. 6. verſu 12. & hoc cap. 7. verſ. 14. dicitur, deberi Saram Tobiæ, eiuſque hæreditatem ſecundum legem Moyſi. quaſi videlicet cæteri propinquitatis gradus adhibiti iam eſſent, & ad Tobiam res iam rediiſſet. *Quartò*. Quia cauſa alia non affertur, cur ſeptem iſtis Sara vxor eſſe non debuerit, quam quòd DEVM non timuerint v. 12. In hac enim eæ continetur cauſæ de quibus diſputatum ſuprà cap. 6. Non fit verò, apud S. Matthæum, octaui huius mariti, Tobiæ ſcilicet, mentio, quia ad quæſtionem ibi propoſitam, eiuſq; intricatam difficultatem ſatis erant ſeptem illi.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quomodo iidem Saræ viri mortui?

HOC, ait c. 6. v. 14. Tobias, *audiui, quia dæmonium occidit illos*. Id vero falſum minimè fuiſſe, ſumma omnium conſenſio eſt, & textus ipſe demonſtrat. Nam ibidem ver. 17. idcirco ſubdit Angelus in quos accipere ſoleat dæmon poteſtatem, & c. 8. v. 3. idem dæmon apprehenditur & religatur, deincepsque verſ. 18. tamquam inimicus, qui Raguelem perſequeretur, excluditur. itemque cap. 12. v. 3. à Sara dæmonium compeſcitur, ne videlicet, quemadmodum ſeptem alios, ita & Tobiam interimeret. Ideo enim & foſſa fodiebatur cap. 8. ver. 12. Et omnium clariſſimè cap. 3. v. 8. *Aſmodæus occiderat eos*. Sed quonam eos mortis genere occidit? Venerabilis Beda in antea expoſitum caput, eos à dæmone raptos aſſerit. Sed iis tum ſepulchro, minime opus fuiſſet. Qui enim ſic rapiuntur, aut quo deuenerint ignoratur, aut certe aliquem in locum remotiorem, vt de ſepultura eorum cogitari vix poſſit; traferuntur. Dicebat vero Raguel c. 8. v. 12. *Ne forte ſimili modo, euenerit ei, quo & cæteris illis ſeptem viris, qui ſunt ingreſſi ad eam.* Ideòque forte ita exponi V. Beda queat, vt *raptos* dicat, quaſi è medio ſublatos, ſeu, è viuorum numero raptos, eo loquendi modo, quo vtitur Sapiens ſapientiæ 4. v. 11. *Raptus eſt, ne malitia mutaret intellectum eius.* Modum vero ſpeciemque mortis patefacit, in Græco, ſuprà cap. 3. v. 8. irata, & contumeliis dominam proſcindens famula. Dicit enim, οὐ συνιεῖς ἀποπνίγουσά σου τοὺς ἄνδρας? id eſt. *Non intelligis tu, quæ viros tuos ſuffocaſti?* Nam quod fecerat Aſmodęus, hoc linguax mendaxque in dominam conferebat ancillula. *Suffocatio* porro duplex eſt. *Vna* quæ ad vitam quidem eripiendam tendit, ſed tanta nondum eſt, vt eripiat, niſi magis intendatur & augeatur. Et ſic à Pla-

tone & Thucydide dicitur æſtus πνῖγος. vnde calidior aer & locus apud Galenum & Plutarchum πνιγώδης. Sic ephialtes, ſeu ſuppreſſio nocturna, cuius & mentio antea incidit, poſteaque cap. 8. recidet; ſuffocare ſolet: & idcirco à Themiſone & Paulo Ægineta lib. 3. c. 25. πνιγάμων & πνιγαλίων vocatur. Sic denique cibi quidam ſuffocant, & febris, &, apud Demoſthenem atque Lucianum, ira. Quid ſeruus ille nequam Matthæi 18. ver. 28? Nonne ſuis ipſe manibus, conſeruum *tenens, ſuffocabat eum, dicens Redde quod debes? Altera* ſuffocatio eſt, quæ tantopere increſcit, vt vitam penitus auferat: ſiue aliquo iam dictorum modorum fiat, ſiue alio, vt aquis, quemadmodum Marci 5. porci ſuffocantur: ſiue laqueo, qui apud Heſychium ideo πνιγετὸς dicitur. vnde, & apud Ariſtophanem ὁδὸς εἰς ᾅδου πνιγηρὰ *via, quæ ad inferos ducit, ſuffocatoria.* Dæmon igitur ſeptem iſtos Saræ ſponſos, maiore iſta & letali ſuffocatione, ſuffocauit, vel interclusſo ſpiritu, nimioque feruore, cum & ipſi libidine nimia inflammati arderent: vel aſſumpto ad tempus, corpore, iniectiſque in illorum colla manibus: vel aliquo etiam laqueo ſceleratas eorum fauces obſtringendo: vel demum ephialte grauiſſimo ipſos ita premendo, vt reſpirare, ſeſeque mouere nihil poſſent. Hoc enim mortis genere, quando diuina ei iuſtitia concedit; libentiſſime crudeliſſimus tortor iſte vtitur. & vſus verè eſt contra illos, de quibus capite 6. quæſt. 20. Cum Symphoriani vrbis præfecti filius, voluptatum flammis totus ardens, ſcelerata *Sanctam Agnem manu contingeret, cecidit in faciem ſuam: & præfocatus à diabolo, expirauit.* inquit ſerm. 90. D. Ambroſius. Quin & pro immani ſua crudelitate, quoſdam etiam interdum offocare carnifex ille nititur, quos tamen diuina mirabiliter bonitas conſeruat. Vir nobilis & valdè religioſus à quodam Imperij principe, vt eius confeſſionem audiret; vocatus erat. Timens vero diabolus, ne, per ſacram confeſſionem, è peccatorum, inferorumque laqueis princeps ille ſolueretur, ipſum intempeſta nocte Confeſſarium ſuffocare voluit, ni ſacris precum verbis, fuiſſet eius furor cohibitus, vti refert lib. 2. cap. 29. n. 23. Cantipratenus. Arcadius vero Cypri Archiepiſcopus, & ex eo. S. Damaſcenus oratione 3. de imaginibus; *Contigit, ait, vt vir quidam mercator ciuitatis Antiochenæ, graui moleſtia, ab improbo dæmone, affligeretur, diuque angeretur. adeo, vt, ſpirandi facultate interclusſa, ſuffocaretur. Hic profectus ad ſanctum Simeonem eſt, & eius precibus ita ſanitatem aſſecutus, ac ſi nihil vmquam perpeſſus eſſet.* Si quis vero contendat, canonem Epiſcopi 26. q. 5. omnem illius occidendi poteſtatem dæmonibus negare, quod neque in melius, neque in deterius creaturam vllam transformare poſſint, ideoque neque è viuo animali cadauer efficere; occurrendum, agi eo loco de propria dæmonis poteſtate, vt per ſeipſum, abſque DEI nutu, id poſſit. ne, vt ibi dicitur; creator, & diuinitate aliqua præditus exiſtimetur. Deinde loquitur etiam canon de perfectorum animalium in alia perfecta translatu, & vera metamorphoſi. Cadauer vero num eiuſmodi?

QVÆSTIVNCVLA IV.

Vbi & quando, iidem, à dæmonio, ſuffocati?

IN Græco cap. 6. ver. 14. ἐν τῷ νυμφῶνι *in thalamo nuptiali* ſuffocati dicuntur, cap. 7. v. 11. ὁπότε ἐὰν εἰσπορεύωνται πρὸς αὐτὴν, ἀπέθνησκον ὑπὸ τὴν νύκτα. *quando ingrediebantur ad ipſam* SARAM, *moriebantur ſub noctem.* Et cap. 3. v. 8. δαιμόνιον ἀπέκτεινεν αὐτοὺς, πρὶν ἢ γενέσθαι αὐτὴν μετ' αὐτοῦ, ὡς ἐν γυναιξί. *dæmonium eos interfecit, priuſquam cum ea ipſi fuiſſent, vt in mulieribus.*

bus. id eſt, *priuſquam vxoriam cum ea conſuetudinem habuiſſent, vti moris eſt.* ſeu vt Hebræorum alter ait, *priuſquam cum ea cubuiſſent,* &c. alter; *priuſquam appropinquarent ad eam, more vniuerſæ terræ.* At in Latino cap. 3. ver. 8. *Aſmodæus occiderat eos, mox vt ingreſſi fuiſſent ad eam.* Quod ita Baduellus accipit, quaſi diceret S. Hieronymus, eos cum ea congreſſos eſſe. *Sed omnes,* addit, *Hebræi, quos quidem viderim, illos, ante congreſſum, necatos fuiſſe memorant.* Id tamen haudquaquam vel S. Hieronymus, vel textus noſter inficiatur. cum de ingreſſione loquatur, qua in Saræ thalamum & cubiculum ingreſſi ſunt viri illi. quam etiam ingreſſionem nominauit Græcus cap. 7. ver. 11. vt paulò ante vidimus. ὁπότε ἐὰν εἰσεπορεύοντο πρὸς αὐτήν. *quando ingrediebantur ad ipſam.* At hoc Baduellus videre noluit. ſed, vt aliam in ſententiam lectorem abduceret, vertit; *ſub noctem, qua erant ad eam acceſſuri, interierunt.* quaſi non acceſſiſſent. Ad ipſam ergo acceſſerunt, quia eius thalamum inierunt: ad ipſam non acceſſerunt, quia eam non inierunt. Atque hinc patet, illibatam integramque penitus virginem Saram fuiſſe, cum Tobiæ in matrimonium collocaretur. Vnde cap. 3. ver. 12. dum Græcè dicitur, *vnius ipſorum nominata non eſt,* ad veterem illam conſuetudinem reſpicitur, qua à maritis vxores cognominabantur, non ſimpliciter, ſed quando ex iis prolem habebant, vel ab iis ſaltem cognitæ fuerant. Iſaiæ 4. *Inuocetur nomen tuum ſuper nos.* Sic Maria Cleophæ, ſcilicet vxor, & aliorum aliæ dictę ſunt. Hinc verò intelligitur, quàm verum ſit illud apud Benſiram prouerbium. *Sponſa aſcendit in thalamum: neque quid ſibi euenturum ſit, nouit.* vt, in lætiſſimis etiam rebus, animi ſemper modeſtiam, & ſanctam quandam ſolicitudinem retineamus. cum, vt addit in Syrochaldaico Boderianus; iuxta Latinorum prouerbium, *Inter calicem & os,* multa ſoleant intercidere. O quam facilis è ſummo gaudio in luctum ſummum cataſtrophe! è nuptiali thalamo in feralem tumulum! *Incertum eſt,* ait epiſtola 26. Seneca, *quo te loco mors expectet. Itaque tu illam, omni loco, expecta.*

QVÆSTIVNCVLA V.

Quomodo Sara, eiusq; Parentes, viros illos periculi non monebant?

QVIN eos, vt Tobiam v. 11. monuerint, non dubitat loco citato D. Ambroſius. iis tamen petentibus & vrgentibus vt aſſentirentur boni parentes, plura iis argumenta fuere. *Primum,* prolis deſiderium, cum orbitas & ſterilitas probro tunc eſſet. *Alterum* nulla ſceleris proprij conſcientia. *Tertium* ſpes de meliore ſucceſſu, quòd ſperarent, preces, lacrymas, & ieiunia ſua exaudita ſuperius cap. 3. & hic ver. 13. *Quartum* iuris, quod habebant, vſus. Nam quemadmodum c. Quoniam nemini, de coniugio leproſorum dicitur, *Leproſi ſi continere nolunt, & aliquam quæ ſibi nubere velit, inuenerint; liberum eſt, eis ad matrimonium conuolare:* ita, cum priorum funera viderent poſteriores, ſi tamen ducere vxorem Saram volebant, liberum ei erat annuere, ipſorumque nuptias non recuſare.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quomodo à Saræ nuptiis; priorum morte, non abſterriti poſteriores?

FELICITER *ſapit, qui alieno periculo ſapit*, inquit ille, *optimumq́*, ait Plinius lib. 28. c.5. *aliena inſania frui*. Econtrario, *Nimium*, inquit Auguſtinus, *præceps eſt, qui tranſire contendit, vbi conſpexerit alium cecidiſſe*. Videntur verò iſtos ad nuptias inuitaſſe. *Primum*, eximia Saræ forma. *Secundum*, ardentiſſimus illius amor. *Inſanos fateamur amores*, inquit liber nonus Metamorphoſeos. *Tertium* hæreditatis, quæ illi ſoli, quia vnigenita erat, debebatur, cupiditas. *Quartum*, ius propinquitatis, de quo ſuprà.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quomodo, vt filiam Tobiæ daret, tam citò perſuaſus Raguel?

MAGNO ad perſuadendum momento fuit. *Primò*, coniugij deſiderium ob poſteritatis, & Eccleſiæ conſeruandæ ac fulciendæ amorem. *Deinde* coniugium talis cum tali, id eſt, bonæ cum bono, propinqui cum propinqua. *Tertiò* Raphaelis nomen, grauitas, orationis ſuauitas, actionum prudentia, eorum quæ dicebat probabilitas, formæ dignitas: ſed omnium maximè, vis quædam, quâ, interiore modo, Raguelis Annæque mentes Angelus tantus & per eum DEVS afficiebat, vti notat Carthuſianus. De nuptiarum adhibitis iam ritibus poſtea.

CAPVT VIII.

1 POſtquam verò cœnauerunt, introduxerunt iuuenē ad eam.

2 Recordatus itaque Tobias ſermonum angeli, protulit de caſsidili ſuo partem iecoris, poſuitq́ eam ſuper carbones viuos.

3 Tunc Raphael angelus apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Aegypti.

4 Tunc hortatus eſt virginem Tobias, dixitque ei: Sara, exurge, & deprecemur DEVM *hodie, & cras, & ſecundum cras: quia his tribus noctibus* DEO *iungimur: tertia autem tranſacta nocte, in noſtro erimus coniugio.*

5 Filij quippe ſanctorum ſumus, & non poſſumus ita coniungi ſicut gentes, quæ ignorant DEVM.

6 Surgentes autem pariter, inſtanter orabant ambo ſimul, vt ſanitas daretur eis.

7 Dixitque Tobias: Domine DEVS *patrum noſtrorum, benedicant te cœli & terra, mareq́ & fontes*

fontes, & flumina, & omnes crea-
turæ tuæ, quæ in eis ſunt.
Gene. 2. 7. *8 Tu feciſti Adam de limo ter-*
ræ, dediſtiq́ ei adiutorium He-
uam.
9 Et nunc Domine tu ſcis, quia
non luxuriæ cauſa accipio ſororem
meam coniugem, ſed ſola poſterita-
tis dilectione, in qua benedicatur
nomen tuum in ſæcula ſæculo-
rum.
10 Dixit quoque Sara: Miſerere
nobis Domine, miſerere nobis,
& conſeneſcamus ambo pariter ſa-
ni.
11 Et factum eſt circa pullorum
cantum, accerſiri iuſſit Raguel ſer-
uos ſuos, & abierunt cum eo pariter
vt foderent ſepulchrum.
12 Dicebat enim: Ne fortè ſi-
mili modo euenerit ei, quo & cæte-
ris illis ſeptem viris, qui ſunt in-
greſſi ad eam.
13 Cumque paraſſent foſſam, re-
uerſus Raguel ad vxorem ſuam,
dixit ei:
14 Mitte vnam ex ancillis tuis,
& videat ſi mortuus eſt, vt ſe-
peliam eum antequam illuceſcat
dies.
15 At illa miſit vnam ex ancil-
lis ſuis. Quæ ingreſſa cubiculum,
reperit eos ſaluos & incolumes, ſe-
cum pariter dormientes.
16 Et reuerſa, nuntiauit bonum
nuncium: & benedixerunt Do-
minum, Raguel videlicet & Anna
vxor eius.
17 Et dixerunt: Benedicimus
te Domine DEVS *Iſrael, quia non*
contigit quemadmodum putaba-
mus.
18 Feciſti enim nobiſcum miſe-
ricordiam tuam, & excluſiſti à no-
bis inimicum perſequentem nos.
19 Miſertus es autem duobus
vnicis. Fac eos Domine pleniùs be-
nedicere te: & ſacrificium tibi lau-
dis tuæ, & ſuæ ſanitatis offerre, vt
cognoſcat vniuerſitas gentium,
quia tu es DEVS *ſolus in vniuer-*
ſa terra.
20 Statimq́ præcepit ſeruis ſuis
Raguel, vt replerent foſſam, quam
fecerant priuſquam eluceſceret.
21 Vxori autem ſuæ dixit vt in-
ſtrueret conuiuium, & prapararet
omnia, quæ in cibos erat iter agen-
tibus neceſſaria.
22 Duas quoque pingues vac-
cas, & quattuor arietes occidi fe-
cit, & parari epulas omnibus vici-
nis ſuis, cunctiſq́ amicis.
23 Et adiurauit Raguel Tobiam,
vt duas hebdomadas moraretur
apud ſe.
24 De omnibus autem, quæ poſ-
ſidebat Raguel, dimidiam partem
dedit Tobiæ, & fecit ſcripturam,
vt pars dimidia, quæ ſupererat poſt
obitum eorum, Tobiæ dominio de-
ueniret.

COM-

COMMENTARIVS.

INCHOATÆ nuptiæ, omni cacodæmonis impedimento ſublato, lætè, diuq; perficiuntur, & prima nuptiarum nocte Tobias, tria facit. Aſmodæum ſcilicet eiicit: orationi, cum Sara vacat: pòſt, cum eâdem, citra venerem vllam ſomnum capit. *Caſſidile* verò à Budæo lib. de Aſſe exponitur bulga vel penula. ſic dictum, vt Lyrano & Carthuſiano videtur; à caſſibus, quibus reticulati quorũdam ſacculi ſimiles ſunt, vt in opſonatoribus, piſcatoribus, & mercenariis ad vineam, vel opus aliud euntibus crebrò videmus. Hugoni verò placet à ſimilitudine caſſidis, ſeu, vt apud Propertium, & Virgil. lib. 11. Æneidos, à ſimilitudine caſſidę. Videtur enim, pro *caſſita*, in Feſto legendum *caſſida*. Dicitur verò hîc *pars iecoris* prolata, cum tamen cap. 6. *cor* etiam memoratum eſſet. Hebraicè tam hîc, quam ibi, eiuſdem cordis mentio tantum fit: Græcè vtrobique, vtriuſque, ſicut in D. Athanaſio Synopſi, in V. Beda, & interprete noſtro cap. 6. Ideoque hic in Latino textu, ex hepate; cor etiam ſubintelligendum. Carbones viui, ſunt candentes. Adduntur Gręcè & Hebraicè nonnulla, de quibus ſequenti c. 9. Nunc in quæſtiones aliquot eundum.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Sitne, per hepatis fumum, dæmon expulſus?

NEGANT ex hæreticis nonnulli, vt Wittakerus, Ionas, & Lutherus. Ille libro primo contra Duræum fol. 72. exclamat. *Quis vnquam propheta, aut Apoſtolus Dæmones hoc modo abigendos eſſe docuit? Paulus vniuerſam Chriſtiani hominis panopliam deſcripſit, 1. Theſ. 6. qua tecti, nullis Dæmonum viribus, ſuperemur. Hoc verò mirificum telum, quo hunc dæmonem repulit Tobias, nunquam nobis commendat.* Verum, pari modo, contra S. Paulum, ſuo ſudario & ſemicinctio Dæmones profligantem Actorum 19. ver. 12. contra ipſum etiam Dominum & Saluatorem IESVM, ieiunio expellendos, profitentem Matth. 17. ver. 21. ſycophantari nonne liceret? Neque enim vel ieiunia, vel ſudaria, & ſemicinctia in illa D. Pauli *panoplia* recenſentur: neque eidem Apoſtolo totum Eccleſiæ armamentarium exponere propoſitum fuit; ſed pręcipua quædam armorum genera commendare. quæ tamen ipſa ne à Tobia quidem noſtro prætermiſſa ſunt. Inſignem enim eius fidem, & religioſiſſimam in oratione, pernoctationem legimus: ipſum vidimus ſtare ſuccinctum lumbos ſuos in veritate, & indutum loricam iuſtitiæ. Similis mihi Maſſalianis videtur Wittakerus, qui vnicum dæmonas eiiciendi modum putabant, ipſam ſcilicet, quam aliis pœnè omnibus Chriſtianorum cæremoniis vilipenſis immodicè prędicabant; orationẽ, prout in Panopliæ par. 2. tit. 22. ab Euthymio traditur. *Ionas* verò in ſympoſiacorũ Lutheri cap. 59. huic ipſi Luthero dicebat, *ſtultam rem eſſe, per hepar iſtud, diabolum eſſe expulſum.* Reſpondit Lutherus: *Diabolus, vtpote fortis & vehemens aduerſarius, non ſic expellitur. Habet enim Goliæ haſtam, qua aduerſum nos pugnat: & ſine intermiſſione nos tentat. Præterea* DEVS *armat & inſtruit ipſum; acuit illi arma ſua: dat ei ſtimulum, vel ferrum, quod haſtili ſuo præfigat, ſuam ſcilicet legem, qua nos ferociter inuadit.* Nullam ſapiens ille Ionas cauſam, cur *ſtultitiam*, hoc Sancti Raphaëlis factum, vocaſſet, attulerat: ſed ſapientiæ nouum oraculum Lutherus, duas vel tres proferre voluit.

verum vanitatis & ſtultitiæ pleniſſimas. Prima. *Eſt diabolus fortis & vehemens.* Quid ergo? vinci, vel ſolo iuſſu, ab Angelo, non potuit? Altera. *Goliæ haſta nos ſemper oppugnat.* Quid inde? Ergo numquam expellitur? Tertia. *Eum* DEVS *armat.* Luthero iudice, non Dauidem Saul contra Goliathum armat, ſed Goliathum DEVS contra nos. & quidem ſua ſanctiſſima lege, vt ea Diabolo ferrum ſit, quo nos iugulet. ſed qui ab Angelo, iecore incenſo, exigi dæmonem non potuiſſe cenſet, mirum quam ridiculis, fœdis, obſcœniſque ipſe modis, eum, verbo exemploque ſuo, profligandum doceat. Laudat enim, aduerſus Diabolum, ioca, ludoſque varios, auocationem à legis diuinæ cogitatione, vini hauſtum largiorem, cibum redundantiorem. *quia in tentationibus*, inquit, *centies deterius eſt ieiunare, quam edere ac bibere.* Commendat etiam aduerſus dæmonis tentationes, *doctoratus gradu ornatum eſſe, ventris* (dicto venia ſit) *crepitus edere,* itemque dæmoni *dicere,* vt, quam quis deiicit aluum, *& oleta odoretur & edat.* Pœnè S. Cyrilli Hieroſolymitani Catecheſi 6. cohortatio me, vt verba Sophi huius aſcriberem, induxiſſet: ea tamen rerum, nominumque fœditate commentarium iam iſtum conſpurcare auſus non ſum. videre, ſi quis cupiat, omnia poterit in Sympoſiacis cap. 24. & 26. Abs te tantùm, Wittakere, quæro hæccine in tua illa *panoplia?* Hicine tui, Luthere, contra *Goliæ haſtam*, thoraces?

QVÆSTIVNCVLA II.

An, contra dæmonem, fumo huic efficientia vlla tribuenda?

EX iis, qui dęmonem, iecoris fumo, exactum concedunt; non ſunt omnino nulli, qui eum fumum nihil effeciſſe, ſed merum tantummodo ſignum fuiſſe ſentiant. ſed ij tres in partes abeunt. *Quidam* enim volunt totam hanc iecoris incenſionem eò tantum adhibitam, vt ſe hominem eſſe, non Angelum, Angelus perſuaderet. *Alij* fumum eundem aiunt ſignum fuiſſe temporis tantùm, quo dæmon expelleretur. Refert vtramque hanc opinionem liber de Dæmoniacis, cap. 48. num. 696. *Tertiis* placet fuiſſe ſignum tantùm efficacitatis & virtutis precum Tobiæ. Ita Lyranus cap. 61. & ex eo hæreticus etiam Munſterus. Quæ quæſtioni huic ſubſeruiant, dicta ſunt non pauca 1. Reg. 16. Sint iam propoſitiones quatuor.

PRIMA. *Fumus iſte non fuit ſignum humanitatis Angeli.* Primò. Quia ſuperuacaneum ſuperſtitioſæ obſeruationis periculum hominibus dediſſet Angelus, cum ſatis aliâs tectus eſſet, variiſque modis aliis, & dęmonem extrudere & ſeipſum occulere potuiſſet. Secundò peccaſſet mendacio, cap. 6. ver. 8. dicendo, *valere ad extricandum omne dæmoniorum genus.* cum reuera nihil valere, ipſe noſſet optimè.

SECVNDA. *Non fuit etiam tantummodo temporis, quo dæmon expelleretur, ſignum.* Primò. Quia cap. 6. v. 5. Latinè, Gręcè, & Hebraicè dicuntur hæc vtilia, vt ex iis medicamenta fierent. Quæ verò, ad faciendam medicinam, vtilia ſunt, ea non ſigna tantum ſunt. Secundò, ibidem v. 8. de cordis particula dicitur: *Extricat omne genus dæmoniorum*, id eſt, extricandi vim habet. Nam tunc *omne* dæmoniorum genus non extricabat, ſed vnum tantummodo. Ideoque ſententia eadem eſt, atque dum dici ſolet; herba iſta vel potio, phlegmata, ex hominibus, omnia educit: febres omnes lenit, id

Q eſt,

eſt, educendi & leniendi vim habet. An verò falſum quod ait Angelus? An, vti vani quidam agyrtæ & theriacopolæ; verba dat, meraſque, medio in foro, nugas vendit? Tertiò, hoc capite 8. Græcè dicitur, ἔλαβε τὴν τέφραν τῶν θυμιαμάτων, καὶ ἐπέθηκε τὴν καρδίαν τοῦ ἰχθύος καὶ τὸ ἧπαρ, καὶ ἐκάπνισεν. ὅτε δὲ, ὠσφράνθη τὸ δαιμόνιον τῆς ὀσμῆς, ἔφυγεν εἰς τὰ ἀνώτατα Αἰγύπτου. Tobias *accepit cinerem* ſeu *prunam thymiamatũ, & impoſuit cor piſcis & hepar, fumumq; fecit. & quando odoratus eſt dæmon odorem, fugit ad Ægypti ſuprema*: Hebraicè verò; *Percepit Aſmodeus odorem & fugit.* Ecce, clarè ſignificatur, dæmonem, vi percepti odoris, fugiſſe. Alioquin fumus iſte tantùm à Tobia & Sara, quibus abeuntis dæmonij tempus ſignificari oportebat; viſus dici debuiſſet, vt intelligeretur dæmonium abiiſſe. quemadmodum apud nos hodie, & olim, dum iubentur dæmonia ſui, è corporibus obſeſſis, abitus ſignum aliquod edere. Quartò, fel non tantum fuit ſignum temporis, quo viſus reſtitueretur, vt infrà dicam. Ergo neque cor & hepar temporis modò ſignum, quo abiret Dæmon.

TERTIA. *Non fuit tantum ſignum virtutis precum.* Primò, iiſdem ferè argumentis probatur, cum citata verba, non ſignificationem ſolam, ſed agendi etiam efficacitatem quandam fumo huic tribuant. Secundò, ſuffeciſſet quodlibet aliud ſuffimentum thureum, vel myrepſicum. præſertim cum huiuſcemodi odoris genus, ad eam ſignificationem vſitatius & accommodatius foret. vel certè ſatis eſſe debuiſſet fumus de quacunque piſcis parte, vel è iecore cuiuſcunque animalis, verbi gratia, arietis, capite ſuperiori, mactati: neque fuiſſet opus tanto itinere, tantoque labore, vnà cum ſarcinis aliis, cor & hepar illud, huc afferre.

QVARTA. *Fumo huic, aduerſus dæmonem, efficientia quædam fuit.* Patet ex dictis. Cum enim à Raphaële Angelo adhibitum non fruſtrà fuerit, neque ſolam aliquid ſignificandi, vti probatum eſt, vim habeat; efficientia ei quædam tribuatur, oportet. Deinde omnia pœnè, quibus propoſitio ſecunda firmata; iſtam etiam quartam, & quidem directè, confirmant. Numquid & diuinæ iuſtitiæ conſentaneum, eos qui ſeſe DEO æquipararare voluerunt, ſuperbiſſimos ſpiritus, corporatis nunc rebus ſubiici, & earum quaſdam in illos efficientiam quandam exerere? Accedunt tamen ſuffragatores non aſpernandi Guilelmus Pariſienſis lib. de vniuerſo, Dionyſius Carthuſianus hoc loco, Valleſius ſacræ philoſ. cap. 28. Petrus Gregorius Toloſanus Syntagmatis Iuris, lib. 34. cap. 22. Bartholomæus Faius in Energumenico, Franciſcus Georgius tom. 6. problem. 199. Hieronymus Mengus, in Flagello dæmonum, documento 3. Sed *obiiciuntur argumenta duo.* vnum cap. 6. ver. 8. non generatim dicitur, omnibus hominibus, iecur valere ad dæmonis expulſionem, ſed tantum ſpeciatim; *ipſi Tobiæ, ſi ponat.* Eſt hoc Abulenſis argumentum loco citato 1. Reg. cap. 16. q. 46. Sed Græcè & Hebraicè generatim dicitur. Et verò in Latino, eſt vſitatus loquendi modus, quo, licet medicamenti alicuius virtus generalis ſit, alicui tamen dici ſolet, *Si hoc accipias:* vel, *Recipe hoc.* ALTERVM argumentum cap. 8. ver. 3. dicitur: *Tunc Raphaël apprehendit dæmonium.* Ergo temporis duntaxat ſignum fumus fuit. Reſpondeo: Nonnunquam in Latino quædam, quæ in Græco & Hebraico non ſunt, aſſeri, ſuprà monſtraui. idque hoc loco fit, neque tamen temporis, quo Dęmon extruſus, hoc loco ſignum ponitur: ſed altera quædam actio ſubiungitur, quæ à Raphaële tunc facta eſt, dæmonis ſcilicet colligatio.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA III.

Sitne fumi huius efficientia naturalis?

SVPERNATVRALEM eſſe tradit loco citato Valleſius, quam illi fumo DEVS indiderit, eo modo, quo inferorum ignibus, vt in damnatos ſpiritus agerent, conceſſit. & confirmari poſſet iſta opinio, illo ipſius Victoriæ q.6. de Magia, argumento, quod laudat in 2.2.diſp.6.q.13.puncto 2.noſter de Valentia. *Non eſt ſuper terram poteſtas quæ comparetur diabolo, qui factus eſt, vt nullum timeret,* Iob 41.ver.24. At ſi de ſupernaturali poteſtate agatur, certum eſt, eſſe aliquam quæ Dæmonem vincat & ſuperet. Ergo ſcriptura illa de naturali poteſtate accipienda eſt. ideoque & fumi huius, qui Aſmodæo fugam impoſuit; efficacitas non à natura, ſed à ſuperiori principio iam extiterit. *Naturalem* verò cenſet Faius loco itidem indicato. quam ab ipſo creationis primordio, in illam naturam DEVS contulerit: Idemq; Toloſati Gregorio numero 9.& 10. capitis antea nominati, videtur. qui & num.2. qualitatem iſtiuſmodi, qua, per antipathiam, obſiſtant dæmonibus nonnullæ res; dicit non è quatuor elementorum compoſitione pendere, ſed ex tota, vt dicitur, ſubſtantia, & ex proprietate à DEO eis indita. Mihi harum ſententiarum alterutra ſi amplectenda eſſet, ſupernaturalem potius quam naturalem fumi huius vim fuiſſe opinarer. Sed mediam ingredi viam quid prohibeat? Poteſt ſiquidem *rerum efficientia triplex* conſiderari. *Vna.* quæ merè naturalis. *altera* quæ merè ſupernaturalis. *tertia* quæ mixta. *Prima* patet. *Supernaturalem* verò appello paulò vulgariùs, quæ, ſupra; vel præter vſitatum phyſicum efficiendi modum, quippiam efficit. ideoque merè, iſto modo, ſupernaturalis eſt, quando res quæpiam quidpiam efficit, nulla inſita ſua vi, ſed ſolius cauſæ ſuperioris imperio & voluntate. eſtque bona vel mala. *Bona* quando à DEI vel Angeli boni voluntate actio eſt. *Mala*, quando à dæmonis, vt, ſi dæmon ſuperior alicunde inferiorem egredi iubeat. *Mixta*, quando DEI, Angeliue boni aut mali actio interuenit, ſed ipſa nihilominus corporea res aliquid, ad vnum eundemq; effectum, inſita ſua vi, operatur: ſiue per modum inſtrumenti, quod ad aliquem effectum vim, ex naturali ſua diſpoſitione, quandam habet (id quod in inſtrumentis omnibus neceſſarium quidam ſenſerunt) ſiue per modum cauſæ veluti adiuuantis: etſi qui cum ea ſimul agit, adiutorio nullo egeat. Rurſumque. ſiue hæc efficientia ſit ab elementorum certa quadam, etſi admodum occulta, temperatione: ſiue ab ipſamet rerum ſubſtantia. Nam, de hiſce, diſſerendi non iam locus. Et mixta hæc, ſimiliter bona vel mala eſt. *Eam verò efficientiam in rerum natura eſſe,* planum ex eo fieri poteſt, quod & contradictionis implicationem nullam, & congruentiam non paruam habeat. Quidni enim congruat, vt quemadmodum puram, abſque phyſicorum corporum actione vlla, efficientiam ſuam habent ſpiritus, &, abſque ſpirituum actione, corpora ſuam: ita & inter ſe connexam coniunctamque quandam habeant? Mihi ergo de iecoris noſtri fumo hæc videntur.

Primò. *Fumi huius aduerſus dæmonem efficientia fuit quadantenus naturalis.* Quia, vt ſupra indicatum; Angelus cap.6. ver.8. vim efficientiamque iſtam, eo modo, deſcribit, quo naturales rerum vires contra morbos, deſcribi ſolent. *Cordis*, ait, *eius particulam, ſi ſuper carbones ponas, fumus eius extricat omne genus dæmoniorum, ſiue à viro, ſiue à muliere.* Quis Dioſcorides, Plinius, aut Matthiolus inſitam herbæ vim aliter enunciet? Quibus aliis verbis, quæ natura ſuggerit medicamenta eloquantur Theophraſtus, Hippo-

Hippocrates, & Galenus? Res naturalis recenſetur, *cordis particula.* præparatio item naturalis; *ſi ſuper carbones ponatur.* Verbum deinde, quod agendi vim importat, additur; EXTRICAT. id eſt, extricandi & expellendi vi prę́ditum eſt. vt ſupra dictum. Neque cap. 6. ver. 7. Tobias, niſi de naturali harum rerum vi, rogat, cum ait: *Quod remedium habebunt iſta, quæ de piſce ſeruare iuſsiſti?* Raphaëlem enim hominem tantummodo putabat. ſed qui non fruſtra ſeruari hæc vellet, peritiamque ipſorum efficacitatis aliquam haberet. Hoc enim & Raphaël ipſe ver. 5. indicarat. *Sunt hæc neceſſaria ad medicamenta vtiliter.* Et in Græco, modum exponit, paulò quidem aliter quàm in Latino ver. 8. ſed ita tamen, vt eadem omnia, & paulò fortè clariùs, indicet: Ἐάν τινα ὀχλῇ δαιμόνιον, ἢ πνεῦμα πονηρὸν, ταῦτα δεῖ καπνίσαι ἐνώπιον ἀνθρώπου ἢ γυναικὸς, καὶ μηκέτι ὀχληθῇ. id eſt: *Si vexet aliquem dæmonium, vel malus ſpiritus, oportet hæc* (cor & hepar) *ſuffimigare coram homine vel fœmina, & non vexabitur amplius.*

Secundò. *Videtur naturalis hæc efficientia non tum primò ſimpliciter, ſed in creationis principio, ab ipſo naturæ authore, cordi & iecori fuiſſe impreſſa.* Primo quidem quia Angelus eo ipſo quo medicamenta eſſe ait cap. 6. ſignificat vim quandam medicandi fixam & conſtantem iis ineſſe. Secundò, conſentaneum videtur, vt DEVS, quemadmodum aduerſus eos, quos poſt Adami lapſum futuros videbat; morbos & vlcera, medicas quibuſdam rebus vires indiderat: ſic etiam inderet aduerſus Dæmones, quos non animas tantum, ſed & hominum corpora lę́ſuros præuidebat.

Tertiò. *Non fuit eadem efficientia merè naturalis.* Probatur primo, ratione prioris opinionis, quæ initio propoſita eſt. Secundo, ſi pura puta phyſica vis in hoc, aliiſque huiuſmodi contra dæmonem remediis ineſſet, poſſet dæmon medicamenta iſtiuſmodi nobis vel abſcondere vel eripere, vel debilitare, vel contraria illis medicamenta obiicere. Tertio, poſſent ſolis radicibus & medicamentis hominum aliqui dæmonia expellere, contra Iobi ſententiam cap. 41. ver. 24. de qua ſupra. Quarto, quia nidoribus, alioquin etiam tetris, delectantur dæmones, vt ex Porphyrio refert Eugubinus l. 8. philoſophiæ, cap. 30. Quinto, quia, ſuperiore cap. 6. in Hebraico & Græco textu, non tantum vis dæmones abigendi rebus iſtis tribuitur, ſed ita etiam abigendi, vt *nunquam* reuertantur, cum alioquin, medicamenti vi euaneſcente, redire poſſent. Solent enim præſentem duntaxat morbum medicamenta depellere, non autem efficere, vt reuerti numquam poſſint.

Quartò. *Concurrerunt, cum ſuffimenti huius vi naturali, potiſſimum tria, quæ ſupernaturalem inſignem vim conciliarent.* Primum fuit remotio cauſæ, ob quam dæmoni ſæuire conceſſum erat. Non enim, vt alij viri ſeptem, fœda libidine flagrabat Tobias, neque, vt illi, ad mulierem adhinniebat. Secundum. Preces Tobiæ & Saræ tam præteritæ, quam præſentes, quæ quidem fuerunt duplices. Aliæ quidem in ipſo ſtatim ingreſſu thalami, vt ex thymiamatibus, de quib. paulo poſt; colligitur: Deinde, poſt expulſum dæmonem, aliæ. ne vmquam ſcilicet ille reuerteretur. v. 4. Et huc etiam ſpectant *thymiamata*, quæ in Græco textu ponuntur. dum non iam ſimpliciter *carbones*, aut *carbones viui*, ſed *pruna* vel *cinis thymiamatum* ſumptus dicitur, & in Hebræo additur *thuribulum*, quia vt videtur; vnà cum precibus, odores, diuinæ maieſtati, reuerentiæ, cultuſque cauſa; incenderunt ſancti iſti coniuges. Addi etiam poſſunt Raguelis & Annæ orationes de quibus cap. 7. ver. 13. *Dixit Raguel. Non dubito, quod* DEVS *preces & lachrymas meas in conſpectu ſuo admiſerit.* Imò & ipſius etiam Raphaëlis, ſeparato in cubiculo tum verſantis, & orantis oratio momenti plurimum attulit. Tertium. Significatio

catio duplex in iſto fumo. Prior, eſt ſignificatio paſſionis Domini, vt ex D. Auguſtino ſuprà dictum eſt, eumque ſecutus D. Proſper lib. de promiſſionibus & prædicationibus p. 2. cap. 39. *Myſticum*, ait, *actionis huius hoc eſt, quod ex interioribus piſcis & dæmon fugatus eſt & Tobias illuminatus. Hoc agit piſcis magnus ex paſſione ſua* CHRISTVS, *purgans Mariam, à qua expulit* ſeptem dæmonia. Et poſtea. Ἰχθὺν *namq; Latine piſcem, ſacris literis, maiores noſtri hoc interpretati ſunt ex Sibyllinis verſibus colligentes, quod eſt* IESVS CHRISTVS *filius* DEI *Saluator, piſcis in ſua paſſione decoctus, cuius ex interioribus remediis, quotidie illuminamur, & paſcimur.* Poſterior ſignificatio eſt extinctionis ſeu debilitationis earum partium, quæ ad libidinem incitant. Cum enim faciat *ſplen* ridere, cogat amare *iecur*, & in ſcriptura, etiam *cor*, Prouerb. 4. Matth. 15. dum in cinerem & fumum cor & iecur rediguntur, ſignificatio eius, quod dictum eſt; apparet. Atque huc in hymno, quem in Sabbati Matutino Eccleſia concinit; reſpexiſſe videtur S. Ambroſius, cum ait: *Lumbos iecurq; morbidum: Adure igni congruo: Accincti vt ſint perpetim: Luxu remoto peſſimo.*

QVÆSTIVNCVLA IV.

Iecoris huius exemplo, poßintne ſenſilia, contra dæmones, alia quædam remedia probari?

ANTIMONIVM, contra omnes pæne morbos, laudat noua eorum, qui Panacelſiſtæ dicuntur; Medicorum hæreſis. Ego verò, quod contra dæmonia nobis præſidio ſit, antidæmonium iam requiro. Et ſpiritale quidem potiſſimum eſt. ſed de eo, quod ſub ſenſum cadit, vt iam agatur, facit noſtri iecoris incenſio. Sunt enim, qui omne quod corporatum & ſenſile ſit, id contra dæmonas caſſum prorſus & eneruè cenſeant, vt ipſe Paracelſiſtarum parens Theophraſtus Paracelſus, qui parte 9. Philoſophiæ, tria tantum, quæ dæmonas exterminent, remedia nobis à CHRISTO Domino data contendit. *poteſtatem* ſcilicet quandam immediatè ab illo manantem, deinde *orationem & ieiunium.* & libro occultæ Philoſophiæ, *paucos hactenus dæmonas expulſos* ait, *quia cæremoniæ*, quæ ſenſus videlicet ferire ſolent; *adhiberentur.* tandemque eo progreditur, vt dicat, *Theologum nullum, niſi Magiæ peritum, dæmonas eieciſſe.* Contrà vero, alij fumos, herbas, lapides, arma, verba, & id genus alia magnis ad exigendos, vel abarcendos dæmonas laudibus efferunt. Peruulgatam ſane inquit Abulenſis 1. Reg. c. 16. q. 43. eſſe opinionem. ſuffimigationibus dæmonia profligari. Et lib. 25. c. 2. Plinius, *pleroſq;* ait, *video exiſtimare, nihil non herbarum vi effici poſſe. ſed plurimum eſſe vires, incognitas.* De reliquis poſtea. Nam corporata hæc antidęmonia, poſſunt bifariam conſiderari, generatim, & ſpeciatim. Prior modus iam tenendus. & *primo* quidem à Paracelſo quæro, an expellendorum dęmonum poteſtas ita ſimpliciter à Chriſto Domino manet, vt nihil omnino, quod in ſenſus incurrat; adhiberi oporteat, an ſecus? *Si nihil* omnino adhiberi oporteat, D. Pauli ſudaria vel ſemicinctia fruſtrà & vitioſè adhibita ſunt Act. 19. Lege Reuerendiſſimi Baronij Tomum primum, Anno Domini LVI. *Si ſecus*, cęremoniis bellum cur indicit? Non commemorabo vetuſtiſſimos impoſitionis manuum, exſufflationis, adiurationis, aliosque generis eiuſdem ritus, ſed Paracelſum ſuis ipſius verbis conſtringo. Vult enim eodem libro, vt ad orationem cogantur dęmoniaci: & cogendi modum hunc præſcribit, vt ipſis, per crucis modum, incumbat

quiſpiam. Non reprehendo cęremoniam, quæ nonnullam Elię imitationem. 3. Reg. 17. continere queat; ſed hoc ago, cur poſt Chriſtum Dominum, à nemine, quod quidem norim; vſurpatam, ad expellendos dęmones, cęremoniam vſurpet, vſurpatas vero à plurimis, exſtirpet? Quæ ipſi videlicet excogitant, ea ſola placent Nouatoribus. Iam quod, à ſolis Magiæ peritis Theologis, dæmonas eiectos aſſerit, ſi malam in partem, Magię nomine vtitur, eſt in Eccleſiam Chriſtianam nimisquam contumelioſus, dum, inſigne aſpellendorum dęmonum diuinitus datum munus, ad infames damnataſque artes reuocat. Si vero bonam in partem, prout Magi dicuntur, qui ab oriente dominum adoraturi venerunt; Magiam vocat, contra cæremoniarum, ſanarumque rerum vſum, non modo nihil dicit, ſed eum potius aſtruit. Quemadmodum enim tetri deteſtabileſque Magi tetras deteſtabileſque cęremonias & res, ſuis in molitionibus & pręſtigiis, adhibent: ita è contrario eruditi, ſanctique Magi eruditas ſanctaſque cęremonias & res, in exorciſmis, veriſque miraculis. *Qui vero ſuffimigationibus*, herbis, aliiſue meris aut corporibus, aut corporum certe qualitatibus, tantam in ſpiritus vim tribuunt, vna illa ſuperiùs allata Iobi ſententia & adiuncta ratione, ſatis refelluntur. Sed notandum, omnium rerum naturalium, quæcunque eſt aduerſus dęmonas vis, eam alterutro iſto genere contineri. Vel enim *ſecundario & indirectè* illos oppugnat & eiicit, vel *primario & directè*. *Prius* accidit, quando, vt in lunaticis, de quibus Matthęi 17. humores & corporis affectiones, quibus maximè oblectatur & abutitur dęmon; perſanat. Verbi cauſa, melancholicos & vuidiores. Sublata enim materia & veluti fundamento, cui ille innitebatur ac immorabatur, ei vt excedat, imponi quędam videtur neceſſitas. pro vt libro 2. de quinta eſſentia Lullus, & lib. 2. de naturę miraculis cap. 1. Lemnius. Parque itidem ratio videtur, ſi corpus, quod vexatam ab illo rem circumſtat, vel etiam, quod ipſe aſſumſit, ita immutetur, vt ipſius propoſito & energiæ inimicum ſit. Sed conſulto dixi, *videtur*. quia verè optimos etiam humores deprauare, optima corporum temperatione abuti nequam ſpiritus poteſt, in eaque commorari. *Poſterius* vero, vt *primario & directè* dęmon ipſe petatur; fit, quando, latentiore quadam vi, corporatę res, tanquam diuinæ manus inſtrumenta, in ipſoſmet ſpiritus agunt. Breues ergo concluſiunculæ ſex iſtę ſint:

I. *Nullas cæremonias, aut quæ in ſenſus incurrant, res nullas, contra dæmonas valere, falſum eſt.*

II. *Falſum quoque meros fumos, herbas, aliaque corporata, contra eoſdem, immediatam vllam vim habere.*

III. *Sed verum; cæremonias, & corpora, vel quæ ab iis ſunt; ſenſiles qualitates, ſi cum ſpiritalibus quibuſdam viribus iungantur; valere plurimum.*

IV. *Verum item, corporata & ſpiritalia iſta coniuncta valere plurimum, ſed ita vt interdum bene ac religioſe, interdum malè ac ſuperſtitioſe ſuſcipiantur.*

V. *Verum etiam, bene ac religioſe iſta ſuſcipi, quoties à ſupernaturali* DEI, *Angeliue boni concurſu vim accipiunt: malè ac ſuperſtitioſè, quoties à dæmonis opitulatione.*

VI. *Sola, ex omnibus, hoc incenſi iecoris exemplo, approbari poſſunt, quæ duo iſta coniuncta habent, & à* DEI *Angeliue boni concurſu vim accipiunt. Cætera omnia cognationem, iſto cum exemplo, nullam habent.*

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA V.

Antidæmonicorum ſenſilium, iſto cum exemplo, cognatio internoſci quomodo poßit?

PRIMO videndum an iſtiusmodi ſenſilia dęmonum vim verè frangant, eosque aſpellant, an non. Multa enim anicularum, & imperitorum, nimisque credulorum vulgus interdum aſſerit, quorum ſolida conſtansque veritas nulla. Temere autem huiuſcemodi narrationibus aſſentiri non eſt philoſophi, multo minus, Theologi. Si ergo verè dęmonibus nihil iſta obſiſtant, perſpicuum ſatis eſt, ab iecoris huius, quod vt ſuprà dictum; efficacitatem veram habuit; longè abeſſe. Si vero verè obſiſtant, iam *Secundo* videndum, ſitne DEI, Angeliue beati, an infelicis illius cooperatio & concurſus. Si prius; habet cum exemplo iſto cognationem. Si poſterius; nullam, vt ex ſupra dictis clarum. Sed rurſum quæritur, quomodo iſta, quæ ſenſu nullo percipitur; cooperatio internoſcatur, diuina ne ſit vel Angelica, vel dæmoniaca. Doctè prudenterque noſter de Valentia 2.2. diſp. 6. q. 13. punct. 2. docet vnde partim hoc, partim an ſit naturalis vis; internoſci non queat: deinde vnde queat. *Non quit è ſola cauſæ, etiam apud eruditos, ignoratione: non è ſola producti effectus præſtantia: non è ſola, quæ ordinariè ad effectum eſſe debet, neque iam eſt, cauſæ proportione: non è ſola, quæ ordinariè ad effectum eſſe debet, neq; iam eſt, cauſæ proportione: non è ſolo dæmonis indicio: non è ſola eius qui operatur, vita impuriore: non demum è ſolo fine malo: ſed vel è ſolo operandi modo: vel è ſola cauſæ conditione & circumſtantia: vel è ſola effectus conditione & circumſtantia: vel ex ipſa denique communi experientia.* Putarem, vt quod videtur paucis dicam; *primo* ſpectandum, an res quæ antidæmonica dicitur; ex natura ſua ſit vel bona, vel mala, vel indifferens. Si mala; coniecturis aliis quid opus? Nihil ei cum iecore noſtro ſimilitudinis, quia huius incenſio per ſe mala non eſt. Si bona vel indifferens; pergendum *porro*, & ſpectandum, quinam rei talis, contra dæmonas, vſum vel adhibeant, vel adhibendum primò cenſuerint. qua homines eruditione, prudentia, religione, integritate. *rurſum* cuiuſmodi modus, in illo illius rei vſu, teneatur, an philoſophorum Theologorumque placitis conſentaneus, an perſpicuè improbus, an dubius. *Spectandum etiam*, quod vel vnius alicuius boni ſapientisque viri, vel fieri ſi poteſt; quod plurium tota iſta de re iudicium ſit: vel, qui omnium optimus & certiſſimus canon; quænam Eccleſiæ ipſius, vel in aliquo decreto, vel in vſu longè lateque, aut pridem admodum & conſtanter recepto, ſententia ſit. Si qui rem illam adhibent, homines ſcelerati ſunt: ſi in modo vanitas aut vitioſitas ineſt aliqua: ſi ſapientum vel Eccleſiæ iudicia eam improbent; ab exemplo iſto diſſidere, penitusque diſſonare, nunquid non iudicanda? Et forent iſta generatim ſatis, niſi de antidæmonicis quibusdam remediis pluſculum quid quidam requirerent.

I. De ſuffitionibus.

EST & hodie harum, in exorciſmis quibusdam, vſus. Nam in libro, qui *dæmonum flagellum* inſcribitur, exorciſmo tertio, præcipitur, vt ignis ac ſulphur accipiatur, isque tamdiu, quoad ſuper iis; quæ ab eo interrogantur; apta veraque reſpondeat,

ſuffiatur dæmoniacus. Et exorciſmo quarto, vt benedicta ruta energumeni naribus admoueatur: Exorciſmo ſexto, vt accipiatur ſulphur, galbanus, aſſa fœtida, ariſtolochia, hypericon, & ruta, omniaque propria benedictione benedicantur, in ignemq; proiiciantur. Quia vero cum *hiſce rebus ſacræ ad* D E V M *preces coniunguntur, poſſunt huic noſtræ ſuffitioni non immerito ſimiles videri,* vt non directè tantum & primario energumenorum corpora immutent, ſed ipſos etiam dæmonas, per mixtam illam, de qua ſuprà; efficientiam. Refert 2.d.8.a.5.ad 4. D. Thomas herbæ cuiuſdam fumo effici, vt trabes videantur ſerpentes. Cæterum fugat odore ipſo cominus ſerpentes ſerpillum, vt ait lib. 20. cap. 22. Plinius: naſturtium ſimiliter ibidem c. 13: itemque galbani accenſi nidor apud eundem lib. 12. cap. 26. animi defectionem, morborumque contagionem teterrimi coriorum cornuumque fœtores, vti docet lib. 2. c. 10. Leuinus. Si diuinum ergo hiſce rebus quidpiam, bono receptoque vſu, connexum eſſet, cur aliquam iis, contra dęmonas, efficientiam negaremus? Et vero non in ſolo Tobia, ſed in aliis etiam ſcriptoribus, & ritus & efficientiæ huius nonnulla extant adhuc veſtigia. Nam Ioſephus lib. 8. Antiq. ca. 2. indicat, è Salomonis exorciſmorum, quos cum cætero ſapientiæ ornatu à D E O ille acceperat; vetuſtiſſima formula, fuiſſe dæmoniacorum naribus radices quaſdam admotas, vt earum fumis & odoribus, ipſi, ex eorum corporibus, dæmones extraherentur. Thargum Chaldęus Canticorum 4. v. 6. *Omni*, ait, *tempore, quo populus domus Iſrael tenebat, manibus ſuis, artem Patrum ſuorum iuſtorum, fugiebant dæmones nocentes, tenebriones, & matutini, & meridiani de medio eorum, eo quod maieſtas gloriæ domini reſidebat in domo ſanctuarij, quæ ædificata eſt in monte Moriah: & omnes dæmones & ſpiritus nocentes fugiebant ab odore incenſi aromatum.* ſiue is odor eſſet ille, qui quotidie in thymiamatis altari fiebat; ſiue qui in ſacrificiis quibusdam; ſiue ex aromaticis quibusdam radicibus alius aliquis, prout res, poſtulaſſet. Sanctus etiam Iuſtinus dialogo cum Tryphone, à Iudæorum exorciſtis, thymiamata & vincula dæmonibus expellendis adhiberi ſolita teſtatur.

Tria tamen ſunt, quæ iſtiusmodi ſuffimenta diſplicere, & vt Exodi 5. verſ. 21. loquebantur nonnulli; fœtere potius faciant. *Primum*. quod hoc ipſum in Iudæorum exorciſtis reprehendere videatur eo loco S. Iuſtinus: ſimulque affirmare, idem à Gẽtilium exorciſtis factitari. *Exorciſtæ*, ait, *veſtri, eadem, qua etiam apud Gentes, arte adhibita, adiurant, incenſiſque odoribus & vinculis vtuntur. Alterum*, quod huiuſcemodi odoribus inuitari potius dęmones videantur. idque, vt ait S. Auguſtinus lib. 20. Ciu. cap. 22. *non quia nidore ac fumo, ſicut nonnulli vani opinantur; ſed hominum paſcuntur erroribus. Tertium*, quod anilis videatur ſuperſtitio, eos arbitrari fumo terreri, qui & corporis expertes, & aterrimo pridem fumo, caligini & flammę aſſuerunt. Narrat, qui Germanicè conuerſus eſt Matthiolus, hypericum à mulierculis, circum puerperarum lectos incendi, vt ſpirituum iſtorum iniuriis obſiſtatur. *Hyperici*, ait lib. 2. de quinta eſſentia Lullus, *quod alias dicitur fuga dæmonum, ſeu perforata; fumigatio ſeminis fugat omnem dæmonem appropinquantem corpori vel domui. Primum* tamen illud fœtoris nihil exhalarit, ſi aduerterimus, Iuſtinum Iudæis non ſimpliciter odorum incenſionem vitio dare, ſed eam, quæ abſque D E I veri inuocatione, fiebat. quaſi ſola iſtarum rerum natura, & arte humana depelli poſſent dęmonia. Cum enim dixiſſet, ſolo prophetarum vel aliorum veteris teſtamenti Sanctorum hominum nomine iſta non pelli; adiunxit. *At ſi quis forte veſtrum,* D E I *Abraham,* D E I *Iſaac, &* D E I *Iacob nomine illa adiuret, fortaſſis obtemperabunt. Si quis.* ait. quaſi nullus id, vel rarus certè tum faceret. ideoque apponit, *forte*. &

ſubdit.

ſubdit. *Iam vero exorciſtæ veſtri.* & cetera. quaſi clarè diceret. At, DEI nomine, veſtri exorciſtæ dæmonas non adiurant, ſed potius artem, vti Gentiles; quandam adhibent, odoresque incendunt. Et iſti forte ſunt, quos *impoſtores* vocat Vlpianus. *l. Præſes §. Medicos ff. de extraord. cognit. Alterum* ſimiliter expeditur. Nam cum thymiamata, in Deorum vel dęmonum potius honorem, adolentur; iis nequiſſimi ſpiritus eo, quo recte S. Auguſtinus dicit, modo prolectantur. At eæ, quę cum Tobitica congruunt; ſuffitiones, in illorum deteſtationem, & contra ipſos, excitantur. & quidem, non vt propitiati placatique obeſſe deſinant, aut non incipiant: ſed vt vis & tormentũ iis quoddam adhibeatur: & vel inuiti ac repugnantes, non ſola naturali, quæ nimium infirma vel potius nulla foret; ſed cœleſti diuinaque manu extrudantur. *Tertium* oſtendit, quod ſæpè iam dictum; ſola naturali corporearum rerum facultate dæmonas amoliri velle, vanum & ſuperſtitioſum eſſe, niſi forte, vti antea etiam expoſitum; ſecundario & indirectè, dum vel energumenorum corpus, vel cubiculi, lociúe alicuius aër, aliter quam vellet dęmon, afficitur & immutatur.

II. *De radicibus & herbis.*

DESCRIBIT lib.7.belli, cap.23. Ioſephus radicem, quæ *Baaras* dicebatur. *Hæc,* inquit, *ſtatim eiicit, quæ vocantur Dæmonia, etiamſi ægrotantibus tantum admoueatur.* In antiquitatis verò libro 8. cap.2. plures huiuſcemodi radices à Solomone indicatas refert, ex quibus, quin *Baaras* illa fuerit, nihil dubij. ſed ecquæ alię? *hypericon*, hac in re, tanta quidam vi præditum cenſent, vt id apud ſe ſemper geſtent, variis in ædium partibus collocent, fugam dæmonum idcirco, quemadmodum ſupra Lullus dicebat, appellitent. Narrat lib.4. enarrationum in Dioſcoridem Amatus Luſitanus, *thapſiam*, apud Conimbricenſes, dæmonibus infeſtam adeo haberi, vt prouerbiali quaſi elogio ipſam ita loquentem faciant. *Eu ſumo tom, que o diabo fuge, donde eu ſom.* id eſt: *Ego ſum thapſia. quam diabolus fugit, inde vbi ego ſum.* Plinius lib.25. cap.4. *pæoniam nigram* Faunorum, in quiete, ludibriis mederi narrat. At Fauni, quid niſi diaboli ſunt? vt ait S. Hieronymus in S. Hilarione, D. Auguſtinus lib.15. Ciuit.23. Caſſianus lib.7. cap.32. Apuleius lib. de virtutibus herbarum, cap.71. *herba*, ait, *verbaſci virgultum, qui ſecum portauerit, nullo metu terrebitur; neque beſtiæ, neque occurſus mali moleſtabunt hunc.* Apud Ouidium Faſt.6. cuidam quidam, magno pro munere

——————— *Spinam, qua triſtes pellere poſſet*
A foribus noxas (hæc erat alba) dedit.

Dioſcorides lib.1. cap.100. *Fama,* inquit, *eſt, rhamni ramos, valuis atque feneſtris impoſitos, veneficia depellere.* Et ſimiliter, ſub ianuæ limine, rhamnum, laurique, ramum poſuiſſe Bionem ſcribit libro de ſapientibus Heſychius Illuſtrius. Annumeratur à quibuſdam *artimeſia* rubea, *ſedum* maius, quod vulgo barba Iouis vocatur, *ſoliſequium, leuiſticus, hyſſopus, ſaluia, pulegium, ſambuciq́; folia.* Et huiuſcemodi herbas agnoſcere videtur apud Gratianum, ca. dæmonium, 26. q.7. D. Hieronymus, vel, quia apud Polycarpum ne Hieronymi quidem vmbra; quiſquis eius canonis author eſt. *Dæmonium*, inquit, *ſuſtinenti licet petras vel herbas habere ſine incantatione. Fabarum* etiam, nigrarum præſertim, contra improborum ſpirituum ſpectra robur, celebrauit antiquitas, dum, vt in Faſtorum quinto legitur; eas auerſus quiſpiam iecit, &————————

——————————— *hæc ego mitto.*

His dixit, redimo, meq; meoſq; fabis.

Ego ſanè, cur herbarum iſtarum aliquas, in antidæmonicis, quas tradidit Salomon, Solomoni Deus; inficiari poſſim, cauſæ nihil habeo. eaſdem tamen abſque aliqua precum ſanctitate acceptas, nulla, contra dæmonas, niſi forte vt ſupra dictum; indirecta potestate eſſe arbitror, & maiorem tamen de iis ipſis adhuc vel authoritatem vel experientiam requiro. quin & ſuperſtitioſè, vt ex Auguſt. lib. 21. Ciuit. c. 6. poſtea dicam, à Gentilibus, aliisque interdum vſitatas exiſtimo. Quid enim fabæ, & fabæ nigræ? In ipſa etiam illa *Baaras* radice, duo mihi, apud Ioſephum, nequaquam placent. VNVM eſt, oportere dum ea euellitur; ſemper aliquem mori: ſiue is homo, ſiue pro homine canis quiſpiam ſit. Quis credat? Illi, opinor, qui apud Plinium lib. 25. cap. 4. pœoniam præcipiunt eruere noctu. *quoniam ſi picus Martius videat, tuendo, in oculos impetum faciat.* cum & idem Plinius lib. 30. cap. 2. Appionem rideat, quod nugaretur, *Cynocephaliam herbam, quæ in Ægypto vocaretur Oſirites, diuinam eſſe, contraq; omnia veneficia valere: ſed ſi ea erueretur, ſtatim eum, qui eruiſſet, mori.* ALTERVM, dæmonia eſſe malorum hominum ſpiritus. quaſi deſertores Angeli non ſint, de quibus contra Tryphonem S. Iuſtinus. niſi vocaret Ioſephus *malorum hominum ſpiritus*, eos, qui ad malum homines impellunt. *Fauni* verò quibus pœoniam illam mederi aiebat Plinius, non ſunt vera dæmonia, ſed morbi carotici aliquid, apoplexiæ vel epilepſiæ prodromus. qui *ſuppreſſio nocturna*, & *ephialtes* alio nomine dicitur, ideoque & herba ipſa, *ephialtion.* A dæmonibus tamen, qui apud Themiſonē & Æginetam, idcirco pnigaliones & pingamones vocati ſunt; haſce ſuppreſſiones proficiſci, è vulgo ſunt, qui putant.

III. De lapidibus.

PETRAS nonnullas dæmonibus eſſe aduerſas canon antea citatus oſtendit. Dionyſius in Periogeſi deprędicat *iaſpin*, quod ſit ἔχθρη ἐμπούσῃσι, καὶ ἄλλοις εἰδώλοισι. id eſt, *inimica empuſis, & idolis, ſeu, dæmoniacis ſpectris aliis.* Apud Pſellum verò & Eugubinum lib. 8. cap. 28. Chaldæorum ſententia eſt, ἤνικ᾽ ἐρχόμενον δαίμονα πρόσγειον ἀθρήσῃς, θῦε λίθον μνιζεῖν ἐπαυδῶν, id eſt: *Cum venientem dæmonem terreſtrem videbis, ſacrificia lapidem mnuzirin excantans.* Et forte id nominis accepit iſte lapis, quod ſit *menos tſarim*, vel *tſirim*, vel *Zeirim*, id eſt, *fugans aduerſarios, dolores*, ſeu *piloſos*, ſeu dæmonas, prout iſtos interpretatur D. Hieronymus in Ezech. 35. & Iſai. 13. Sed præter ea, quæ generatim ſuperiùs allata, de his mihi nihil. Verba Diui Auguſtini, quę antea promiſi, opportunè nunc appendam. *Illiciuntur*, ait lib. 21. Ciuit. cap. 6. *dæmones, ad inhabitandum, per creaturas, quas non ipſi, ſed* DEVS *condidit, delectabilibus pro ſua diuerſitate diuerſis, non vt animalia cibis, ſed vt ſpiritus ſignis, quæ cuiuſq; delectationi congruunt per varia genera lapidum, herbarum, lignorum, animalium, carminum, rituum.*

IV. De armis.

GLADIOS & tela dæmonibus eſſe formidabilia innuit Odyſſ. λ Homerus, & Æneid. 6. Virgilius. idemque Armeni cuiuſdam exemplo confirmat Pſellus lib. de dæmonibus, & ex eo Rhodiginus lib. 2. cap. 8. Atque hæc fortaſſis opinio Scythas, vt magnum veluti numen, acinacem venerarentur, impulit, quemadmodum ſcribit initio lib.

tio lib.1. S.Epiphanius, Clemens Protreptico, Lucianus Ioue Tragœdo, & Ammianus lib.31. Et noſtro tempore, *multi*, ait in Æneid. 6. Hortenſius, *aſſerunt, ferri aciem dæmonas reformidare, & re ipſa compertum eſt: & noui, quibus hoc ipſum, nocturnis horis, accidit;* Sed ſi, vt in ſcholis iam cantatiſſimum; corporis expertes hi genij ſunt. ferrum vllum cur formident? Qui, vt in fabulis Achilles; vulnerari non poſſet, imo qui thorace, armiſque cæteris egregiè obtectus eſſet; enſium pugionumque aciem non pro nihilo duceret? Et ſanè, quid fulgentis gladij aut color aut vibratio, quod non terrere, ſed vel aliquo modo dæmonem impedire poſſit, efficiat? Qui verò iſtis ſe armis defendere voluerunt, etſi ceſſiſſe dæmon videretur; graue tamen accepiſſe detrimentum, indicio ſunt, quæ citatus addit Hortenſius. *Noui*, ait, *quibus hoc ipſum, nocturnis horis, accidit, ſed cum magna aduerſæ valetudinis conflictatione.* Neque verò vllum pium, prudentemque virum iſta defenſione vſum vnquam audiui: neque in Eccleſia Catholica vſquam probatum, vt mihi ad Tobiæ iecur accedere nihil videatur. Poſſet tamen fortaſſis mouere aliquem Salomon, dum Canticorum 3. ver.8. *circa lectum ſuum ſexaginta*, gladiis accinctos, *viros circumſtetiſſe*, ait, *propter timores nocturnos.* Etſi enim arcanum quidpiam & ſpiritale ſignificatur, ad morem tamen hunc alluditur, eiuſq; cùm vſus, tum vtilitas innui videtur, prout perſpicuè ibi docet Chaldęus Paraphraſtes, in quo ſic: *Sacerdotes & Leuitæ, & omnes tribus Iſrael, vniuerſi apprehendunt verba legis, quæ comparatur gladio, & præualent, & confortantur in ea, ſicut fortis, qui accinctus eſt gladio ſuper femur ſuum: & ideo non timent à ſpiritibus nociuis, & dæmonibus, qui ambulant in nocte.* At ſanè *timores nocturni* videntur ij appellari, ob quos, apud Reges, & in caſtris, excubiæ, vigiliæq; ſunt. quòd inſidiis oportunum maxime, nocturnum tempus ſit, ideoque Hebraicus textus vocat *timorem in noctibus*, id eſt, qui tunc euenire ſolet; aut certe, ne eueniat, timetur. Chaldæus verò Paraphraſtes Iudaicam ſui temporis opinionem refert, quæ niſi aliunde conſtabiliatur, me quidem certe digladiari non faciat, neque verò, vt pro me gladium quiſquam ſtringat, optare. Multo illa S.Benedicti virga, de qua lib.2.dial. cap.4. D.Gregorius, dæmoni formidabilior. Ea ſiquidem percuſſus, quem à Pſalmorum precumque aliarum penſo, niger crebrò puerulus abducebat; *deinceps ad orationis ſtudium, immobilis permanſit. ſicq; antiquus hoſtis dominari non auſus eſt in eius cogitatione, ac ſi ipſe percuſſus fuiſſet ex verbere.* Ipſius enim ſancti Patris verbis, eiuſdem iudicium indico.

V. De luce, igne, ſanguine, ianuiſq; clauſis.

LVCEM lucifugis tenebricoliſque ſpiritibus eſſe perinuiſam quis non opinetur? Etenim *omnis, qui malè agit, odit lucem*, Iohan.3. & illi *tenebrarum rectores* ab Apoſtolo Epheſ.6. dicuntur, à Dauide Pſal.90. nocturna dæmonia, ſeu *perambulantia in tenebris*: itemque à Thargum Chaldęo Cantic.cap.3. ver.8. & cap.4.v.6. Solent prætereà noctu, & in tenebris, multo & crebriùs & libentiùs, quam interdiu & luce, apparere, quemadmodum lib. 2. cap. 57. num. 7. notat Cantipratenus. Putant ergo interdum nonnulli, ſi candelas accendant; tutiora eſſe omnia. Sed etiamſi collucerent funalibus omnia, cur dæmones extinguere, ſubitoque diſſlare omnia non poſſint? Et ſicut nocturna dæmonia ſunt, nonne etiam, iiſdem, & ibidem teſtantibus, *diurna & meridiana* ſunt? nonne in Angelos ſeſe lucis transformant 2.Corinth.11?

Ignem iiſdem ſpiritibus horrori eſſe putant nonnulli, quòd æternis ipſi flammis addicti ſint, & apud S.Paulinum, qui ab hæretica Imperatrice, ad S.Ambroſij exitium,

miſſi erant, dęmones, re infecta, redeunt, *quòd*, vt aiunt, *ignis inſuperabilis*, ſanctum illum, totamque eius domum communiret. eo ſcilicet modo, quo lib. 2. cap. 12. *paradiſum igni circumuallatum*, dixit Lactantius. Ad hæc narrat lib. 8. Tripart. cap. 28. Sozomenus, Apelli, viro caſtimonia & ſanctitate præſtanti, cum faber ferrarius eſſet, noctuque ferrum accuderet; in formoſiſſimæ mulieris forma vt ad libidinem eum proliceret; dęmonem apparuiſſe. ſed illum candens ilicò, è fornace, ferrum extraxiſſe, in huiuſque faciem impegiſſe: ſicque hunc eiulantem, frementemque, dicto citius, fugiſſe. At certe multo, quam ſalamandra vlla, minus ignem ille noſtrum exhorreſcit. imo ne tartareum quidem pili faceret, niſi, quia diuinæ iuſtitiæ inſtrumentum eſt; cruciariam ab illo vim perſentiſceret. Nec refert, quod noſter, illius monimentum & ſignum aliquod eſſe poſſit. Nam neque ad hoc ſignificandum ille inſtitutus eſt, neque ratio eſſet, cur ſimiliter gladios, haſtas, patibula, vermes, aliaque omnia, quæ diuinę ad eos puniendum iuſtitiæ ſigna eſſe poſſunt, non extimeſceret. Quis verò ſanctos ignis circummuniat, in Zacharia cap. 2. explicatur: *Ego, ait Dominus, ero ei murus ignis in circuitu.* Apellis verò ferrum, fidei caſtitatiſque igne candefactum, diuinam vim acceſſiit, eaque fœmineum illud ſpectrum, tanto cum eiulatu & fremitu, tam ſubitò in pedes coegit. Cæterum de humano ſanguine apud Ludouicum Banairolum in Enneade muliebri cap. 2. legitur, ſi menſtruo cruore domus alicuius poſtes tanguntur, dęmoniacis Magorum artibus & inſidiis, aditum omnem præcludi. & refert, in anni 1586. narratione hiſtorica, Michael Iſſeltius, fuiſſe in Liuonia locum, vbi nymbis, tonitribus ac tempeſtatibus, immanè, dęmones baccharentur, niſi in lacum, qui ab Odepe decem circiter miliaribus diſtat; innocentum quorundam ſanguinem infunderent ruſtici. At vana hęc omnia. eiuſque opera ſunt, qui eſt *homicida ab initio.* cui nulla humano ſanguine promulſis gratior: victima nulla iucundior. Vnus innocentis Agni effuſus, pro mundi ſalute, ſanguis eſt, qui, ſua virtute, dæmonas omnes aſſiduè cruciat, vbique perterret, vndique profligat & exturbat.

Si cubiculorum *ianuæ* ſeris & repagulis firmè communirentur & clauderentur, crediderat aliquando Alexander ab Alexandro, ſibi, à lemuribus ſeu dæmonibus iſtis nocturnis, moleſtiam & periculum creari non poſſe. Sed quam hallucinatus fuerit narrat ipſemet lib. 5. cap. 2. *Reuera*, inquit apud S. Athanaſium D. Antonius, *ſi fuiſſent hoc fragili corpore colligati, obſerato introitu, iiſdem negaretur acceſſus. Cum autem hoc impedimento ſint liberi, & obſtructa penetrent, atque in omni licenter volitent aëre, manifeſtum eſt, ob eneruationem eorum, permanere eccleſiæ corpus illæſum.*

VI. De verborum contumeliis, & conuiciis.

APOLLONIO Thyanęo Caucaſi iuga pertranſeunti diabolicum ſeſe phaſma obiecit. Id vero ipſe grauibus, contumelioſiſque verbis inſectabatur, ſociosque vt idem omnes facerent; admonebat. ſtridens ergo phaſma illud, idoli cuiuſdam inſtar; euanuit, vt apud Philoſtratum lib. 2. legere eſt. Adhibent etiam hodie blaſphemias & iuramenta nonnulli, prout planum fieri poſſet exemplis non remotiſſimis. Sanè vero iacta in dæmones conuicia ſuperbiſſimis ſpiritibus non poſſunt non eſſe moleſtiſſima, quæ etiam ſancti vſurparunt, vt apud S. Athanaſium S. Antonius, qui & in eius quandoque apparentis os, imo è pulmone, fœdiſſimum, quod potuit, ſputum ingeſſit. Et in exorciſmorum formulis, quę conuitiorum plauſtra? in flagelli exorciſmo

ciſmo quarto inſunt hæc. *Spiritus immunde, miſerrime, tentator, fallax, pater mendacij, hæretice, fatue, beſtialis, furioſe, tui creatoris inimice, luxurioſe, inſipiens, crudelis, inique, prædo, beſtia, ſerpens, & ſus macra, famelica, & immundiſſima, beſtia eruginoſa, beſtia ſcabioſa, beſtia truculentiſſima, beſtia omnium beſtiarum beſtialiſſima, eiecte de Paradiſo, de gratia* DEI, *de loco inenarrabili, de conſortio, & ſocietate Angelorum, creatura damnata, reprobata, & maledicta à* DEO *in æternum ob ſuperbiam, & nequitiam tuam ſcelerate, & nefande, maledicte, & excommunicate, blaſpheme, damnate, atq; damnande.* Priſcique huius moris index etiam Prudentius contra Symmachum:

Intonat antiſtes Domini. fuge callide ſerpens,
Exue te membris, & ſpiras ſolue latentes:
Mancipium CHRISTI, *fur corruptiſsime, vexas.*

Si tamen vera fide, prece, diuinoque auxilio, quantumuis atrocia id genus maledicta vacent, contra hoſtes tantos, quid niſi haſtæ ficulneæ ſunt? Iritarentur illi potius, & ad viciſcendum prouocarentur, quemadmodum apud Poetam, cum, per probrum, exclamaſſet vnus

——————— *O veræ Phrygiæ. neque enim Phryges.* ilico
Talia iactantem dictis, ac dira canentem
Non tulit Aſcanius, neruoq; obuerſus equino
Contendit telum.

Iurare vero & blaſphemare, dæmonem non modo non pellit: ſed accerſit potius, vt, apud Caſſianum lib.12. Inſtit. cap.20. monſtrant exempla. Narrabat me audiente, bonus & doctus Sacerdos, ſibi, noctu, quopiam, in curru, proficiſcenti ſpectra quædam obiecta. tum vero aurigam varia cœpiſſe iuramenta effundere. Sed ſola ſanctæ crucis, ſacrarumque precum, quæ Sacerdotis arma erant; vi profectum aliquid fuiſſe. Vide canonem *Non obſeruetis* 26. q.7.

VII. De characteribus, & arte dæmonum expultrice.

RABBI Elias in Thisbi, *Conſuetudo*, inquit, *inter nos Iudæos Germanos inoleuit, vt faciamus circulum, per circuitum, in parietibus cubiculi, in quo iacet puerpera, cum creta, aut carbone: ſcribamusq; in ſingulis parietibus, Adam, Hauah, Chutz, Lilith. Atque in oſtio cubiculi interiori ſcribamus nomina trium angelorum qui ſunt Senoi, Sanſenoi, & Samangeloph, quemadmodum tradidit illis ipſa Lilith ea hora qua voluerunt eam ſuffocare in mari.* Habent iidem Iudæi chartas in quibus, ex Deuter. 6. precatio, quę *keriath ſchemah*, dicitur, eſt, & quas *Thephilin* vocant, quibus noxia ſeſe omnia fugare arbitrantur. idque diſertè tradit Paraphraſtes Chaldæus Cantic. 8. v.3. dum Iſraeliticam ſynagogam ita loquentem facit. *Ego electa ſum, præ omnibus populis. quia ego alligo thephilin læuæ meæ manui, & capiti: chartulaque affixa eſt lateri dextro portæ meæ, cuius tertia pars reſpicit thalamum meum, vt facultas ſeu licentia non ſit noxiis dæmonibus ad perdendum me.* Sed primæ illæ de Lillith litteræ, nugarum mendaciique plenæ ſunt: hæ vero ſacra quidem verba continent, ſed à perfidis perfidè geſtantur & prophanantur. Ars vero dæmonum expellendorum fuit, & etiamnum aliqua videtur. Sic enim lib.8. Antiq. c.2. Ioſephus, Παρέσχε αὐτῷ μαθεῖν τὴν κατὰ

τῶν δαιμόνων τέχνη, εἰς ὠφέλειαν καὶ θεραπείαν τοῖς ἀνθρώποις. Idemque teſtatur citatus Thargum Cant.4.v.6.& *iuſtorum Patrum artem* vocat. Flagellum dæmonum huius etiam artis meminit. quæ aliud nihil eſt, quam certa quæpiam ratio, ea, contra dæmones, faciendi & adhibendi, quæ vel DEVS, vel Angeli, vel boni, periti, & ſapientes viri docuiſſent. quemadmodum & apud S. Iuſtinum dialogo cum Tryphone, huius imitatrix & æmula; vana & ſuperſtitioſa Iudęorum & Gentilium diſciplina, prout ſuprà iam auditum. Vellet fortaſſe lector, de probis vel improbis phylaſteriis plura. ſed quam de amuletis diſputatiunculam alio quodã loco tractaui, euocare huc me oporteret. In propoſiti textus quæſtiunculis progredi ſatius. Vide Gretſeri noſtri librum ſecundum de cruce c.16. eiusque paralipomena. fol.186.& ſequentib.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quomodo, à S. Raphaele, apprehenſus Aſmodæus?

SOLVS è Chaldæo Latinus textus apprehenſionem iſtàm memorat. Pro ea, in Græco & Hebręo, eſt, *Aſmodæum, poſteaquam fumos illos odoratus eſt, fugiſſe in Ægypti finem & loca editiſſima.* Non videtur vero S. Raphael illum manibus apprehendiſſe. Licet enim corpus vterq; tum ſpiritus aſcititium habuiſſet (quod de Aſmodæo tamen non conſtat) non erat tamen in Tobiæ cubiculo, illo veſpere, S. Raphael: ſed Sara ſola, prout nuptiarum vſus declarat. & ſi tum affuiſſet Raphaël; quæ facienda erant, omnia Tobiæ ſtatim ſuggeſſiſſet: ideoque dictum fuiſſet v.2. *Audiens itaq; Tobias ſermones Angeli.* Nunc verò dicitur, *Recordatus itaque Tobias ſermonum Angeli.* Virtute igitur imperioque eum ſuo apprehendit. quemadmodum & Angelus *habens clauem abyſſi apprehendit draconem ſerpentem antiquum.* Apoc. 20.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quomodo Aſmodæus ligatus?

NON hoc tantum loco, ſed Matthęi etiam cap. 12. Marci 3. Apocal. 20. ligantur dęmones. Et fit hoc bifariam. Primo *corporaliter*, ſi quę ipſi corpora ſibi adiunxiſſent. Quandiu enim illa retinent, tamdiu per ea vincti & colligati eſſe poſſunt. Secundo *ſpiritaliter*. idque duobus modis. *Vnus* eſt, quando non ſinuntur illi agere, quod vellent, vti docet S. Auguſtinus lib.20. Ciuit.7.& 8. D. Gregorius lib.2. Moral. cap. 11. & ſequentibus, lib.4.c.12. Andreas Epiſcopus in Apocal. 20. Caſſianus collatione 7.c. 23. V. Beda, hic. *Alter* modus eſt, quando certo cuipiam loco affiguntur, vt illinc ſeſe commouere, aliôque quopiam euagari non poſſint. Atque hanc alligationem ita Theologorum nonnulli 4.ſent. diſt. 44. & 50. dæmonibus ingratam acerbamq; putarunt, vt ipſorum, in ea, gehennam, ignem, infernumque collocarent. imo & in ipſa tantummodo alligationis huius prænotione, vti apud D. Thomam videbis 1.p.q.64. a.4. ad 3. lib.4. contra Gentes cap.90. Abulenſem in 25. Matth. q. 506. Caietanum in opuſ. orat.5. Videtur ergo Aſmodęus *priore illo corporali modo haudquaquam ligatus fuiſſe.* Neque enim coniectura vlla firma eſt, cur vllum ſibi tum corpus circumdediſſe videatur.

dentur. Etſi enim Hebręus textus, eo egrediente, thalami oſtium patuiſſe oſtendit, fieri tamen id potuit, non ob corpoream illius molem, ſed alias ob cauſas. verbi cauſa, vt cum clauſa priùs fuiſſet ianua, eam ipſe iuberetur aperire, vt certam egreſſionis ſuę notam ederet: aut aperta illa eſſet, vt excitati commodius fumi egrederentur. Deinde nuſquam, quod quidem norim, legitur; corporato viſibiliq́ue modo vllum vmquam dęmonem, tanto, quanto pòſt indicabitur; tempore, materiatis vinculis aſtrictum fuiſſe. *Spiritaliter* igitur, *duobus iam indicatis modis alligatus fuit.* Neque enim amplius Saræ, ipſiusq́ue ſponſo & parentibus moleſtias vllas creare ſinebatur: & certa ei ſolitudinum portiuncula, extra quam, ne pilum quidem egredi poſſet; definita.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Qua re ligatus fuit?

NON Vulcania hic vincula, non Promethei in Caucaſo claui, non neruei recentesq́ue Samſonis funes cogitandi: ſed quam propoſui; *ſpiritalis* dęmonum colligatio *vtraque duobus* fieri *modis* poteſt. *Primo,* ſi diuina iis poteſtate concurſus ille, quo, ad motionem omnem, res omnes indigent; ſubtrahatur. *A facie Domini,* ait S. Gregorius lib. 2. Mor. c. 13. *exiit Satan, quia relaxatus diuinitus ab internæ retentionis anguſtia, ad ſui deſiderium effectum venit. A facie Domini exiit, quia, diu vinculis diſciplinæ religata quandoq; voluntas noxia, ad opus proceſſit. Cum enim id quod voluit, implere non valuit, quaſi ante faciem Domini ſtetit. quia illum ab effectu malitiæ ſuperna diſpenſatio coarctauit. Deinde,* ſi iiſdem ab eo, qui in eo ius & poteſtatem habet; imperetur, ne hoc vel illud agant, vt hoc vel illo loco ſeſe contineant, vt huic vel illi operi operam nauent. *Duplices* vero ſunt, qui ius & poteſtatem huiuſcemodi habent, poſſuntq́ue dęmoniis imperare. DEVS *& creatura.* Hæc vero, vel *ſpiritus* eſt vel *homo. Spiritus* vero aut bonus, vt Apoc. 20. ver. 2. aut malus, ſi huius, cui imperare vult; princeps ſit, prout ſuprà expoſitum. *homo* vero vel à DEO aut bono ſpiritu imperandi cogendique vim eam accepit, vel ab dæmonum principum aliquo. *Prius* illud fit, aut præcipuo quodam edēdorum miraculorum chariſmate, aut ordinario quodam officio. *Chariſma* illud in ſanctis creberrimè viſum, qui, in CHRISTI IESV nomine, dęmoniis & abeundi, & alicubi deliteſcendi neceſſitatem impoſuerunt. *Officium* vero in Exorciſtis noſtris cernitur, prout Flagellum, ſæpiculè citatum, indicat, exorciſmo 2. 3. 4. & 5. Et ſunt vtriuſque generis exempla in promptu plurima, quibus tamen, breuitatis gratia; ſuperſedendum. *Poſterius* verò, vt à dęmonum principum aliquo dęmonia ſubdita illigandi poteſtas habeatur, non fit, niſi nefaria quadam cum illo conuentione & ſocietate, quam mortalium infeliciſſimi Magi coire ſolent: ſicque dęmonas in annulos includere, certisque operibus & locis addicere. Perſequitur id pluribus relectione de Magia, Franciſcus Victoria; ſed ad iſtud intelligendum ſatis eſſe poſſunt D. Hieronymi de puella, quam amoris inſania, libidinoſus dęmon exagitabat; verba hæc. *Perducta à parentibus ad* Hilarionis *monaſterium, ſeni traditur, vlulante ſtatim & confitente dæmone: vim ſuſtinui: inuitus abductus ſum. quàm bene Memphi ſomniis homines deludebam! O cruces, o tormenta, quæ patior. Exire me cogis, & ligatus ſubter limen teneor. Non exeo, niſi me adoleſcens qui tenet, dimiſerit. Tunc ſenex: Grandis, ait, fortitudo tua, qui licio & lamina ſtrictus teneris.* Vnde & Auguſtinus lib. de diuinatione dę-

monum

monum cap.7. *fugantur dæmones, vel etiam, iuſſis ſuperioribus colligati, abſtrahuntur, & alienantur à locis ſuis, vt de rebus, quibus dominabantur, in quibusque colebantur, fiat voluntas* DEI. D. Epiphanius hæreſi 30. cum Chriſtianam Eccleſiam excitare Ioſephus Chriſtianus, lateresque coquere vellet; dicit Iudæos incantationibus; *ignem ligaſſe*, quem tamen *crucis ſigno*, & *aqua benedicta* idem Ioſephus ſoluit poſtea. Palladius c.2 c. plurimos, & ferociſſimos dęmones, in Iamnæ & Mambræ ſepulchro, per Magiam, collocatos refert. *Hæc verò diuini concurſus ſubtractio & eiusdem vel aliorum, prout recenſitum; imperium, ſolet, per tralationem, vincula, rudentes & catenæ nuncupari.* Sic enim 2. Petri 2. legimus. *Deus angelis peccantibus non pepercit, ſed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit cruciandos.* Et in S. Iudæ canonica ver. 6. *Angelos, qui non ſeruauerunt ſuum principatum, vinculis æternis ſub caligine reſeruauit.* Apoc. 20. Angelus vt *ſerpentem antiquum in abyſſo ligaret*; habebat *catenam magnam in manu ſua.* vbi Andreas; *Catenam*, inquit, *ad noſtram intelligentiam vocauit operationem, quæ Satanæ malitiam coërcet.* Iniiciuntur vero hæc vincula vel ſpiritali tantum modo, vel ſymbolis quibusdam, quæ ſub ſenſum cadant adhibitis, cuiusmodi ſunt res aut verba ſacra, de quibus ad rem, quæ modo agitur, perappoſitum exemplum in Cæſario eſt lib.5. cap.13. *Retulit*, ait, *mihi Gerardus Præpoſitus Pleiſenſis, mulierem obſeſſam, multis bene notam, Sygeberg veniſſe gratia curationis: quæ cum in oratorio S. Michaëlis archangeli de diuerſis interrogaretur, & incideret mentio de Lucifero apud inferos ligato, reſpondit per os eius diabolus; Stulti, quibus catenis putatis magiſtrum meum ligatum in inferno? ferreis? nequaquam. Tria verba poſita ſunt in ſilentio Miſſæ, quibus ligatus eſt. Requirentibus quibusdam ex fratribus, quæ ſunt illa verba? dicere noluit, vel potius auſa non fuit, ſed ait: Afferte mihi librum, & ego vobis oſtendam illa: Allatus eſt ei liber miſſalis, & clauſus porrectus; quem illa aperiens, primo ictu canonem inuenit, & digitum ponens ſuper illum locum,* per ipſum, & cum ipſo, & in ipſo *in quibus memoria fit ſummæ Trinitatis, ait; Ecce iſta ſunt tria illa verba, quibus ligatus eſt magiſter meus. Hoc audientes ex monachis plures, qui aderant, ſcientes mulierem illiteratam eſſe, ædificati ſunt valde, vim verborum intelligentes. Per Patrem enim & cum filio, & in ſpiritu ſancto, quorum opera indiuiſa ſunt, fortis ille ligatus eſt, & vaſa eius direpta.* Aſmodęus ergo, Angeli Raphaëlis iuſſu, ita vinctus & innodatus fuit, vt intra circumſcriptum ſibi circulum ſtare neceſſariò haberet: neque, vt maximè vellet; alio quoquam, vel ad latum vnguem, excurrere poſſet.

Ex his verò *duo* intelligi poſſunt. VNVM, *dæmonum ipſorum*, quibus tam varia, tot modis, vincula, etiã ab hominibus, iniici poſſunt; *viliſſima ſors & imbecillitas. Quam,* inquit Euſebius lib.5. pręparationis, cap.6. *diuinitatem haberent, qui ad tantam miſeriam deiecti ſunt, vt ab hominibus detineantur?* Sed pulcherrimè loco citato S. Antonius: *Nos,* ait, *nec eius pollicitationibus credere, nec minas formidare debemus. fallit enim, nihilq́, verum ſemper promittit. Nam ſi non mendacia cuncta loqueretur quomodo talia & tam infinita promittens, hamo crucis vt draco aduncatus à Domino eſt, & capiſtro ligatus vt iumentum, & quaſi mancipium fugitiuum, vinctus circulo, & armilla labia perforatus, nullum omninò fidelium deuorare permittitur? Nunc miſerabilis vt paſſer, ad ludendum irretitus à* CHRISTO *eſt, calcaneo Chriſtianorum ſubtractus gemit. Ille, qui vniuerſa maria à ſe deleta plaudebat, ille, qui orbem terrarum manu ſua teneri pollicebatur, ecce à nobis vincitur, ecce me aduerſum ſe prohibere non poteſt diſputantem.* Et D. Auguſtinus ſerm.197. de tempore: *Si alligatus Diabolus eſt, quare tantum adhuc præualet? Verum eſt, fratres chariſſimi, quia multum præualet: ſed tepidis & negligentibus &* DEVM *in veritate non timentibus dominatur. Alligatus eſt enim tanquam innexus catenis canis: & neminem poteſt mordere, niſi eum, qui ſe illi mortifera ſecuritate coniunxerit.*

Iam videtur fratres, quia ſtultus eſt homo ille, quem canis in catena poſitus mordet. Tu te illi, per voluptates & cupiditates ſæculi noli coniungere, & ille ad te non præſumit accedere. Latrare poteſt: ſolicitare poteſt: mordere omnino non poteſt, niſi volentem. Non enim cogendo, ſed ſuadendo nocet; nec extorquet à nobis conſenſum, ſed petit. Et ex eo Cæſarius lib. 5. cap. 52. *Diabolus ſimilis eſt vrſo ſiue leoni ad ſtipitem ligato, qui licet in catena ſua rugiat circumiens, neminem tamen lædit, niſi quem infra ſuum circulum rapuerit. Diaboli poteſtas, catena diuina cohibitionis ſic arctata eſt, vt neminem cogere poßit ad peccandum, niſi ad eum ingrediatur per peccati conſenſum. ſecundum Apoſtolum Petrum. Tanquam leo rugiens circuit, in ſua catena, quærens quem deuoret. Sæpè ſanctos viros terret & impedit, ſed nocere non poteſt.* ALTERVM verò quod è dictis intelligitur; eſt, quid illa *excommunicatio* ſit, qua dęmones interdum proſcribuntur. Cum enim Eccleſiaſtica, apud nos, pœna ſumma ſit, excommunicatio maior & minor latæ ſententiæ, & Eccleſia in dæmones, tanquam in coniuratos fidelium hoſtes, ius à DEO habeat, per excõmunicationem nihil aliud inferre illis videtur, quam ſummam religationis huius pœnam. Videatur liber ſecundus vitæ D. Bernardi, ca. 6. & videtur ſimile quidpiam D. Auguſtinus cogitaſſe, cum INTERDICTI nomine vtitur lib. 20. Ciuit. 7. *Ab eis*, ait, *gentibus ſeducendos, huius interdicti vinculo & clauſtro diabolus prohibetur atque cohibetur.*

QVÆSTIVNCVLA IX.
Vbi ligatus idem Aſmodæus?

IN *deſerto ſuperioris Ægypti*, ait textus Latinus: ἐν ἀνωτάτοις Αἰγύπτου; Græcus, id eſt, *in altißimis Ægypti. in extremo Ægypti*, Hebræus. Poſſunt verò loca hæc *biſariam* ſumi, *tropικῶς & propriè. Tropus* erit ſi quiſpiam locus alius incultiſſimus & remotiſſimus ſignificaretur, quemadmodum adagiis quibuſdam dici ſolet. *Vltra Gades, ad Garamantas, & Indos.* itemque *nauigare Anticyras, Corinthum*, & ſimilia. Nulla tamen ratio ad iſtiuſmodi tropum nos impellit, vt propterea illam D. Auguſtini retinere amuſſim liceat, quæ iubet, propriè ſcripturarum verba, dum aliud nihil obſtat, intelligenda. Superior enim Ægyptus apud Herodotum li. 3. Ptolemęum lib. 4. Geogr. Iohannem Leonem lib. 8. de Africa, cap. 2. memoratur. eſtque illa Ægypti pars, non quæ, vti de Galilæa dictum alibi, ſeptentrionalior eſt: ſed quæ Auſtralior, quòd ex ea nimirum delabatur Nilus, & quòd montibus magis abundet. τὰ μεσημβρινώτερα τῶν ἐπαρχιῶν, inquit loco citato Ptolemęus, καλεῖται Θηβαΐς, καὶ ἄνω τόποι. *Quæ in ſeptem nomis ſeu prouinciis Auſtraliora ſunt, ea vocantur Thebais, & loca ſupera.* hancque à veteribus dictam *Thebaidem* nunc *Sahid* vocari ait loco citato Leo, vel etiam *Sait* vti mauult Aithonus cap. 54. & in Turcico Pandecte Leunclauius, cap. 212. Montes verò enumerat complures idem Ptolemæus Baſciſam, Anagombram, Aſyphon, Aſpidem, Oglamonem, alios: & Diodorus lib. 2. cap. 3. & 4. ſimulque locorum illorum vaſtitatem, horrorem & ſqualorem explicant; τὰ μεσημβρινώτερα, inquit rurſum Ptolemæus, Νιτριῶται καὶ Ὀασῖται, διάμμος καὶ ἄβροχος χώρα. *Auſtraliora Nitriotæ & Oaſitæ, arenoſa pluuiisq́ non irrigata regio.* Et Herodotus, τὰ ἄνω τῆς Αἰγύπτου οὐχ ὕεται, *ſuperiora Ægypti non compluuntur.* adeo vt φάσμα, portentúmue ſcribat, ſi vel ſemel Thebis pluat. D. Hieronymus in Ezechielis cap. 30. *A turre*, ait, *Syenes cadent in ea, quæ in extremis terminis Ægypti, Æthiopiæ, Blemmyarumq́ confinis eſt: vbi Nilus innauigabilis eſt, & cataractarum fragor, & omnia inuia plenaque ſerpentum,*

& venenatorum animantium. Et huiuſmodi loca indicauit etiam Dominus, cum Matth. 12. v. 43. eiectum dæmonem dixit ambulare *δι' ἀνύδρων τόπων, per arida & inaquoſa loca.* Obſeruant & hoc etiamnum, hoc tempore, ſacri Exorciſtæ, vt vel in imum inferorum barathrum, vel in teſquas & horridas quaſdam ſolitudines dæmonia, quibus egreſſum imperant; ablegent, vbi ab hominum cœtu abſint quam longiſſimè, minoremq; illis perniciem afferant. Quemadmodum leones, pardos, tygrides, aliasque id genus feras procul à nobis, in ſaltus, ſpeluncas amandauit DEVS; ſic & dæmonum multitudinem maximam, ſalutis noſtræ cauſa, in arenas & damnata quædam ſola eiecit. Quo factum, vt de S. Antonio, Macario, aliisque veteribus eremorum ſanctiſſimis incolis (quemadmodum à S. Athanaſio loco citato, Palladio cap. 20. Caſſiano collat. 7. cap. 23. traditum) grauiter quererentur dæmones, quòd in ſua homines iſti loca inuaderent, in eaque CHRISTI IESV crucem & cultum inferrent. Quo deteſtabilior Bezæ in Matthęi cap. 12. ver. 43. calumnia eſt, ſcribentis: *Quantum, in incultis & ſqualidis locis, valeant Satanicæ præſtigiæ, docent mala per eremitas & monachos iampridem in Eccleſiam inuecta.* Sed qui CHRISTI Domini virtute, gratia, & cruce armati, æternum dæmonibus bellum indicere, in domum fortis intrare, ipſiuſque vaſa diripere auſi ſunt, quæ inuehere mala potuerunt? Excutiantur hiſtoriæ veteres, & per Eremitas, Monachoſque in barbaros immaneſque populos quamplurimos, adeoque hanc in Germaniam noſtram, Chriſtianam fidem importatam, Euangelium propagatum, baptiſmum, cæteraque pietatis noſtræ myſteria illata comperiemus. hęccine mala ſunt? Hæretico ſcilicet mala. quia omnia hæc penitus ſublata, vel certè non niſi deprauata & eneruata vult, mala inquam Satanæ adminiſtro, crucis CHRISTI aduerſario, gehennæ lenoni &, ni reſipiſcat, æterno ęternarum flammarum pabulo.

QVÆSTIVNCVLA X.

Quam diu ligatus iſte dæmon?

QVI dæmonibus laqueos & compedes innectendi poteſtatem habet, eidem etiam temporis, quo innexos teneri velit, poteſtas eſt. Ergo, prout res vſuſq; poſtulat, dies, hebdomadas, menſes, annoſue plures aut pauciores attinere ipſos conſueuit. *Vidi,* ait S. Iohannes Apocalypſis 20. *angelum deſcendentem de cœlo, habentem clauem abyſſi, & catenam magnam in manu ſua. Et apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt Diabolus & Satanas, & ligauit eum per annos mille. Non exeo,* clamabat virginis ille apud D. Hieronymum vexator, *niſi me adoleſcens, qui tenet, dimiſerit.* Quam diu verò Aſmodęum Ægyptiaco carcere incluſum Raphaël voluerit, textuum nullus effatur. Sed non omnino forte vanus coniector eſſet, qui, *quoad vitam Sara & Tobias egerunt*, illic attentum & obligatum opinetur. Ad eos enim, nullo vmquam modo, perreptare ipſum decebat, à quibus tantus eum Angelus, tot præceptis, tam inſigni fuga, poſt tot tantaſque cædes, deieciſſet. Alioquin à Tobiæ tempore, ad ſancti Antonij, aliorumque præſtantium Anachoretarum ſęcula, ſunt *anni,* præter propter, *mille.* quibus vinctum ſemper fuiſſe ſi quis diceret, quid vetaret? An quòd, eo millenario tempore, turpiſſimis impuriſſimiſque libidinibus orbis pæne totus contaminatus fuerit? Suſpicetur enim fortè quiſpiam, ſi harum princeps vinctus ſit, omnes etiam illas ſimul vinctas teneri oportuiſſe. At non ita eſt. Quemadmodum enim iam in abyſſo Satanas &

nas & archidæmon ab Angelo, vt ex Apocalypſi paulò antè audiimus; clauſus tenetur: ſuos tamen veluti emiſſarios canes vbique habet: ita & libidinum Rex, etiamſi Ægyptiacis montibus coërceatur; ſuos tamen, qui interea non ferientur, varias in partes & loca, inquinatiſſimos ganeones, iyngas & Cupidines emittit, quemadmodum & de ebriis, laſciuiſque dæmonibus Andrum proficiſcentibus narrat in Iconibus Philoſtratus.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Spiritaliter Aſmodæum modi quot hinc eruuntur? &, quis primus?

LIBIDINIS fax, author, & ſuaſor dæmon à nobis omnibus expelli debet dupliciter. *Primò*, cum in nos aditum molitur, antequam intret ac vincat. *Deinde* poſtea, ſi ipſum forte, quod auertat DEVS; intraſſe iam ac viciſſe contingeret. Ac poteſt quidem *expulſio vtraque variis modis*, diuina cum gratia, fieri, ſed ſeptem tantùm, quos è ſuperiore diſputatione nobis iam Tobias ſuggerit; contenti ſimus. In Tobia cauſæ, ob quas ſponſi aliis necem dæmon attulit; non fuerunt. ideoque omnium *primo*, eſt illud in expulſione priore, quæ *repulſio* tamen potius dici queat; vtiliſſimum, vt *cauſa*, ob quas vt noſtram in arcem dæmon hic peruadat, noſque ſuam ſubditionem adducat, diuinitus concedi ſolet; omnino *remoueantur*. Iis enim ſublatis, effectus quoque tollendos quis ambigat? Sunt verò cauſæ illæ vel *interiores* vel *exteriores*. Et *interiores* vel *in corpore* vel *in animo* latent. *In corpore* libidinem excitant *cibi, & potiones*, vel abundantiores, vel delicatiores & feruidiores, quam naturæ poſtulet neceſſitas, quam requirat ætas, occupationes, valetudo. Ex his enim ſanguis ſpiritusque vitales copioſiores & exultantiores exiſtunt. Vnde variæ poſtmodum carũ, quæ libidini ſeruiunt, partium, ardores, & titillationes. *Sine Cerere & Baccho friget Venus*, imò per Cererem & Bacchum ardet, furitque penitus. *Nolite*, ait Apoſtolus Epheſ. 5. *inebriari vino, in quo eſt luxuria. Si quid*, ait D. Hieronymus ad Euſtochium de cuſtodia Virginitatis, *in me poteſt eſſe conſilij, ſi experto creditur, hoc primum moneo, hoc obteſtor. vt ſponſa* CHRISTI *vinum fugiat pro veneno. Hæc aduerſus adoleſcentiam, prima arma ſunt dæmonum. Non ſic auaritia quatit, inflat ſuperbia, delectat ambitio. Facilè aliis caremus vitiis, hic hoſtis nobis incluſus eſt. Quocunque pergimus, nobiſcum portamus inimicum. Vinum & adoleſcentia, duplex incendium voluptatis. Quid oleum flammæ adiicimus? quid ardenti corpuſculo fomenta ignium miniſtramus?* [illegible] de viduitate ad Furium; *Non Ætnæi ignes, non Vulcania tellus, non Veſuuius, & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ & dapibus inflammatæ.* Ideoque cum generoſas alias adoleſcentuli S. Hilarionis palmas retuliſſet idem Hieronymus. *Quid, ait, faceret diabolus? quo ſe verteret? Qui gloriabatur antè dicens: In cælum aſcendam, ſuper ſidera cæli ponam thronum meum, & ero ſimilis Altiſſimo: cernebat ſe vinci à puero, & prius ab eo calcatum fuiſſe, quam per ætatem calcare potuiſſet. Titillabat itaque ſenſus eius, & pubeſcenti corpori ſolita voluptatum incendia ſuggerebat. Cogebatur tyrunculus* CHRISTI *cogitare quod neſciebat: & eius rei animo pompam voluere, cuius experimenta non nouerat. Iratus itaque ſibi, & pectus pugnis verberans, quaſi cogitationes cæde manus poſſet excludere: Ego, inquit, aſelle faciam vt non calcitres: nec te hordeo alam, ſed paleis. Fame te conficiam & ſiti: graui onerabo pondere:*

per aſtus indagabo & frigora, vt cibum potius quam laſciuiam cogites. In animo primæ voluptariarum cogitationum ſcintillulę niſi derepente non tam extinguantur, quam opprimantur, in quàm triſtia, quibus caſtum alioqui pectus deflagret; incendia erumpunt? *Nolo,* ait idem Sanctus Pater ad Euſtochium, *nolo ſinas cogitationem creſcere. Nihil in te Babylonium nihil confuſionis adoleſcat. Dum paruus eſt hoſtis, interfice; nequitia, ne Zizania creſcant, elidatur in ſemine. Audi Pſalmiſtam dicentem: Filia Babylonis miſera, beatus qui retribuet tibi retributionem tuam. Beatus qui tenebit, & allidet paruulos tuos ad petram. Quia enim impoßibile eſt, in ſenſum hominis non irruere innatum medullarum calorem, ille laudatur, ille prædicatur beatus, qui vt cœperit cogitare ſordida, ſtatim interficit cogitatus, & allidit ad petram: petra autem* CHRISTVS *eſt.* Eademque loquitur Caſſianus lib. 6. Inſtitut. cap. 13. & Sancti Franciſci alumnus, quidam veriſſimus Iuniperus, cum in quodam cœtu, variæ, de vitij huius importunitate vincenda, dicerentur ſententiæ: *Ego,* aiebat, *cum procul aduentantem hunc inimicum proſpicio; portas animi, bonis deſideriis ſanctisq́ cogitationibus occludo, & interius ſublata voce, Procul procul,* exclamo. *occupatus eſt diuerſorij locus.* Tum, qui præſens aderat, Sancto Franciſco & ipſe cariſſimus olim diſcipulus Ægidius, *Ego,* dixit, *arma mihi Iuniperi aſſumo.* Sed & alia quædam grauiora peccata, ſuperbia præſertim, & diuinæ gloriæ aſpernatio dæmonio iſti noſtra in corda portas pandunt, quemadmodum ad Romanos cap. 1. ver. 26. docet Apoſtolus, & Caſſianus lib. 12. Inſtit. ca. 20. 21. lib. 6. cap. 18. Iam ad *exteriores* cauſas pertinent multiplices admodum obſcœnitatis illecebræ, vti praua ſodalitia, ſcurriles ſermones, amatorij libelli, mulierum cohabitatio & aſpectus. *Iſtoc,* ait è veteribus quidam, *illecebroſius fieri nihil poteſt: Nox, mulier, vinum, homini adoleſcentulo. Vritq́ videndo fœmina,* vt inquit alius. *Numquid,* ait ſapiens noſter Prouerb. 6. ver. 27. *poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius? ſic qui ingreditur ad mulierem proximi ſui, non erit mundus cum tetigerit eam.* Quin & formoſulorum, inueſtiumque & adoleſcentulorum omnium facies, natu etiam maioribus, interdum periculoſas viri ſancti, de quibus Tomo 7. Reuerendiſſimus Baronius, iudicarunt, & præclarum eſt, quod, iſta in cautione, de S. Nicetio Lugdunenſi Epiſcopo, memoriæ proditum eſt in Gregorij Turonenſis vita.

QVÆSTIVNCVLA XII.

Quis modus alter?

MODVS porro Aſmodęum prohibendi *alter* eſt, multas ſeriasque contra ipſum preces iaculari, vti fecit S. Tobias. Hoc enim genus *oratione* prorſus eiici debet Matth. 17. prout à ſe quoque factum memorat S. Paulus 2. Corinth. 12. ver. 8. *Propter quod* (id eſt, propter ſtimulum carnis meæ, angelum Satanæ me colaphizantem) *ter Dominum rogaui, vt diſcederet à me.* Et D. Hieronymus ad Euſtochium; *Pallebant,* ait, *ora ieiuniis, & mens deſideriis æſtuabat in frigido corpore, & ante hominem ſuum iam carne præmortua, ſola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio deſtitutus, ad* IESV *iacebam pedes, rigabam lachrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarum inedia ſubiugabam. Non depudeſco infidelitatis meæ, quin potius plango me non eſſe qui fuerim. Memini me clamantem, diem crebro iunxiſſe cum nocte, nec prius à pectoris ceſſaſſe verberibus, quam rediret domino increpante tranquillitas. Si nobis,* ait Caſſianus cap. 5. lib. 6. Inſtit. *cordi eſt, agonem*

ſpirita-

ſpiritalem cum Apoſtolo legitimè decertare, hunc immundiſſimum ſpiritum ſuperare, omni mentis intentione, non noſtris viribus confidentes (hoc enim induſtria humana perficere non praualet) ſed opitulatione Domini feſtinemus. Tamdiu namque hoc vitio animam neceſſe eſt impugnari, donec ſe bellum gerere ſupra vires ſuas agnoſcat, nec labore vel ſtudio proprio victoriam obtinere ſe poſſe, niſi Domini fuerit auxilio ac protectione ſuffulta. Et cap. 6. *Reuera,* inquit, *cum in omnibus virtutum profectibus, & cunctorum expugnatione vitiorum, Domini ſit gratia atque victoria: in hoc præcipuè peculiare beneficium* DEI *ac ſpeciale donum, & Patrum ſententia, & experimento purgationis ipſius, manifeſtiſſimè declaratur his, qui eam meruerint poſſidere.* Vnde & aliorum etiam charitate nobis deuinctorum comprecatio rectè petitur, vt plurimis lachrymis ignea nequiſſimi Aſmodæi tela Epheſ. 6. verſ. 6. facilius penituſque reſtinguantur, quemadmodum faciebat illa Matth. 15. quæ non ſolum dicebat: *Miſerere mei, quia filia mea male à dæmonio vexatur:* ſed & deprecatores Apoſtolos adhibebat, poſt eoſque clamabat. Abſit verò, vt quod in ſe Sanctus deflet Auguſtinus libro 8. Confeſſ. cap. 7. committamus. Ego, ait, *adoleſcens miſer valde, miſer in exordio ipſius adoleſcentiæ etiam petieram à te caſtitatem, & dixeram: Da mihi caſtitatem & continentiam, ſed noli modo. Timebam enim ne me citò exaudires, & citò ſanares à morbo concupiſcentiæ, quam malebam expleri quam extingui.*

QVÆSTIVNCVLA XIII.

Quis modus tertius?

TOBIAM adiuuit variis modis ſanctus Archangelus Raphael. *Tertius* ergo *modus* eſt ipſum *ſanctorum* Angelorum cœlitumque *auxilium.* quod bipartitum meritò ſtatuitur. *Vnum in* ſanctiſſimis ardentiſſimiſque ipſorum *precibus.* de quibus loco alio. tantùm nunc moneo, hoc in certamine, maximum ſine dubio, à S. Raphaëlis patrocinio momentum poſſe accedere. Hic enim eſt, qui de Aſmodæo iampridem triumphauit: qui catenis onuſtum in extremas orbis ſolitudines extruſit, ibidemque miſerrimum defixit. *Alterum* eſt *imitatio. Nulla,* inquit Caſſianus c. 6. paulo ante citato, *virtute, tam propriè, carnales homines ſpiritalibus angelis imitatione conuerſationis æquantur, quā meritò & gratia caſtitatis, per quam adhuc in terra degentes, habent ſecundum Apoſtolum municipatum in cœlis: quod, depoſita corruptela carnali, habituros ſanctos promittitur in futurum, hic iam in carne fragili poſſidentes.* Quia tamen Angelis, etſi puriſſima; nullo tamen modo laborioſa & grauis caſtitas eſt, exemplis Ioſephi, Suſannæ, aliorumq; tam multorum, & tam nobilium hoc in gymnaſio athletarum animos firmare licet. Quemadmodum illa, *illuſtris Anitij ſanguinis genus,* faciebat, cum, apud S. Hieronymum ad Demetriadem, ſibiipſi diceret. *Si te virorum exempla non prouocant, hortetur faciatq́, ſecuram beata martyr Agnes, quæ & ætatem vicit & tyrannum & titulum caſtitatis martyrio conſeruauit.* D. Auguſtinus lib. 8. Confeſſ. cap. 11. ancipitem, quam inter voluptatis & caſtimoniæ argumenta, pugnarit pugnam deſcribit. Illæ veſtem eius carneam ſuccutiebant, & ſubmurmurabant; *Dimittis ne nos? Et à momento iſto, non erimus tecum vltra in æternum? & à momento iſto, non tibi licebit hoc & illud vltra in æternum? Tandem vero, aperiebatur,* inquit, *ab ea parte qua intenderam faciem, & quo tranſire trepidabam, caſta dignitas continentiæ, ſerena & non diſſolutè hilaris, honeſtè blandiens, vt venirem, neq; dubitarem, & extendens ad me ſuſcipiendum & amplectendum pias manus plenas gregibus bonorum exemplorum. Ibi tot pueri & puellæ,*

ellæ, ibi iuuentus multa & omnis ætas, & graues viduæ & virgines anus, & in omnibus ipſa continentia nequaquam ſterilis, ſed fœcunda mater filiorum gaudiorum de marito te Domine. Et irridebat me irriſione exhortatoria, quaſi diceret: Tu non poteris quod iſti & iſtæ? An vero iſti & iſtæ in ſemetipſis poſſunt, ac non in Domino DEO *ſuo? Dominus* DEVS *eorum me dedit eis. Quid in te ſtas, & non ſtas? Proiice te ſecurus in eum, noli metuere, non te ſubtrahet, vt cadas. Proiice te ſecurus, excipiet te & ſanabit te.*

QVÆSTIVNCVLA XIV.

Quis modus quartus?

QVARTVS *modus* eſt pia & religioſa domini ac ſaluatoris noſtri IESV acerbiſſimorum *cruciatuum meditatio.* Si enim, vt ex Auguſtino, Proſpero, & Beda vidimus; laſciuum iſtum tenebrarum hircum fumoſa dominicæ paſſionis nota metu tanto perculit, quid ipſamet paſſio faciet? quid viua eius, ſpirans, & pænè loquens imago? Statim nimirum occurrit, cum in horto captus dominus ſit, amœnitates nobis omnes eſſe deſpiciendas: cum laqueis & catenis vinctus fuerit, ipſius in honorem, noſtros nobis ſenſus & carnis membra conſtringenda: cum alapis, flagrorumque verberibus diriſſimis corpore toto laceratus fuerit, noſtrum nobis corpus meritò edomandum, & ne proteruiat; ieiuniis & flagellis caſtigandum: cum funeſtiſſimæ, causâ noſtrâ, cruci ſuffixus fuerit, carnem quoque noſtram cum vitiis & concupiſcentiis omnibus crucifigendam. Hoc enim eſt, quod in Pſychomachia ſignificat Prudentius, dum ſobrietas, videns à luxuria mortales tam multos in ſeruitutem abripi;

Vexillum ſublime crucis, quod in agmine primo
Dux bona prætulerat; defixa cuſpide ſiſtit.

Et vbi nonnulla dixiſſet:

Sic effata, Crucem Domini feruentibus offert
Obuia quadrigis, lignum venerabile in ipſos
Intentans frænos, quod vt expauere feroces,
Cornibus expanſis, & ſumma fronte coruſcum;
Vertunt præcipitem cæca formidine fuſi
Per prærupta fugam, fertur reſupina reductis
Nequicquam auriga loris, comasq; madentes
Puluere fœdat humi, tunc & vertigo rotarum
Implicat excuſſam dominam. nam prona ſub axe
Labitur, & lacero tardat ſufflamine currum.

Clamabat S. Bernardus. *Pudeat ſub ſpinoſo capite, membra eſſe delicata.* neq; dubitandum, quin qui è toto illo ſanctiſſimo corpore fluxit cruor plurimus & rubentiſſimus, is non gehennæ modo, ſed & luxuriæ flammas omnes in eorum, qui modo volunt: pectoribus extinguat.

QVÆSTIVNCVLA XV.

Quintus modus quis?

QVINTVS eſt, vt ſuper carbones eoſque viuos, iecur ponamus. *Carbones* illos exiſtimo eſſe *ſcripturas* diuinas. Hæ ſiquidem humanis vocibus, tanquam lignis quibuſdam, & veritate omnium certiſſima, tanquam igni quodam cœleſti conſtant. *Iecur* vero quid niſi *mens* noſtra eſt, quæ à ſenſibus quaſi à ventriculo rerum cogitationem accipit, rationem, ſententiarumque & iudiciorum ſanguinem omnem conficit, & huc illucque diffundit? ſuper viuos ergo carbones iecur collocat, qui ad ſacrarum ſcripturarum meditationem mente tota incumbit: qui ad harum formam ſe ſuaque omnia conformat: cuius in iis ocium cogitatioque omnis conſumitur. Aurea plane D. Hieronymi ad Ruſticum ſententia eſt. *Ama ſcientiam ſcripturarum & carnis vitia non amabis.* Atque hanc ille ſententiam non verbis tantum, ſed factis etiam ipſis expreſſit, comprobauit. Paulo poſt enim, *Dum, ait, eſſem iuuenis, & ſolitudinis me deſerta vallarent, incentiua vitiorum ardoremque naturæ ferre non poteram, quem cum crebris ieiuniis frangerem, mens tamen cogitationibus æſtuabat. Ad quam edomandam, cuidam fratri, qui ex Hebræis crediderat, me in diſciplinam dedi, vt poſt Quintiliani acumina, Ciceronis fluuios, grauitatemque Frontonis & lenitatem Plinij, alphabetum diſcerem, & ſtridentia anhelantiaq; verba meditarer. Quid ibi laboris inſumpſerim, quid ſuſtinuerim difficultatis: quoties deſperauerim, quotiesque ceſſauerim, & contentione diſcendi, rurſus inceperim teſtis eſt conſcientia, tam mea qui paſſus ſum, quam eorum qui mecum duxerunt vitam. Et gratias ago domino, quod de amaro ſemine litterarum, dulces fructus carpo.* Fuit ſanè Patrum memoria, vir doctrina & ſanctitate præſtans Dionyſius Rihelius. Is cum tam multa, quanta ipſius in operibus videmus; legeret, ſcriberet, parum Carthuſiano dignam operam ſumere, ſuorum nonnullis videbatur. Reſpondet ille tractatulo vnico; multa in litterarum bonarum ſtudio & cultu commoda ineſſe. hoc tamen vnum maximum, quod à *carnis voluptatibus animum egregiè abſtrahant.* eiuſque rei *triplex* afferri *cauſa* poteſt. *Prima.* quòd ſanioribus hominem conſiliis imbuant, honeſtioribuſque illecebris oblectent. *Altera* quòd hominem eſſe ocioſum haudquaquam permittant; ſed ad lectionem perpetuò auditionem, meditationem inuitent: ei vix etiam, quæ corpori neceſſaria ſunt; obire concedant. Poſſent quamuis copioſè iſta probari, ſed vnica rurſum D. Hieronymi ſententiola contentus ero. *Facito*, ait loco citato; *aliquid operis, vt te ſemper diabolus inueniat occupatum.* Homine vero diuinarum litterarum ſtudiis flagrante quis occupatior? vt planè Comicum illud dicere liceat:

Nunquam tam mane egredior, neq; tam veſpere
Domum reuertor, quin te in librorum *fundo conſpicer*
Fodere, aut arare, aut aliquid ferre deniq;.
Nullum remittis tempus, neq; te reſpicis.

Tertia demum cauſa eſt, quod attenta hæc ſtudiorum pertractio, tenuiſſimos illos, quibus vitæ, ſenſumque functiones obimus; ſpiritus conficiat, ſanguinem exſugat, titillatricem illam materiam omnem exhauriat. Hinc ſiquidem in ſtudioſiſſimis hominibus pallor, macies, catharrhi, cacoſtomachiæ, vel ſaltem multò minor quam alioqui futura eſſet; corporis obeſitas, pulchritudo, robur & valetudo. Aurelius Celſus in

ſus in præfatione lib.1. *Litterarum*, ait, *diſciplina, vt animo præcipuè omnium neceſſaria: ſic corpori inimica eſt*, ideoque addit, ſapientiæ ſtudioſos Medicinam maxime requiſiiſſe, *qui corporum ſuorum robora, inquieta cogitatione, nocturnaque vigilia, minuerant.* Illud tamen obſeruandum, vt ſuperpoſitum carbonibus iecur non quoquo modo ardeat, aut aſſetur, ſed in fumos & cineres totum redigatur. fumi aſcendunt, cineres deſcendunt: & ambo Aſmodæo graues, & ingrati. Illi videlicet eam cognitionem deſignant, qua DEVM creatorem & Redemptorem noſtrum, efficaci quoque ſenſu & actione cognoſcimus & adoramus. hi vero eam, qua nos ipſos, cineream que corporum noſtrorum originem, & diſſolutionem verè agnoſcimus: de nobis elatiùs nihil ſentimus: intra modeſtiæ, Chriſtianæque demiſſionis gyrum nos continemus. O quàm fumos cineresque iſtos horret Satan!

QVÆSTIVNCVLA XVI.

Sextus modus quis?

NISI piſcis iecori, & ſuffimento efficientiæ quidpiam diuinæ dediſſet DEVS, quid contra dæmonem profuiſſent? *Sextus* itaq; modus eſt, vt partim iſtis, quæ hactenus enumeraui; *operibus*, dignetur diuina bonitas, *tamque inſtrumentis ſuis*, vim quandam indere, vt ad nos Aſmodæo ne rimula quidem vlla pateat, partim vero, vt iis quæ eadem diuina bonitas certiſſima gratiæ ſuæ inſtrumenta populo Chriſtiano data voluit; crebrò religioſeque vtamur. *Sacramenta* dico, quæ cupiditatum fibras euellunt, concupiſcentiæ incendia refrigerant, ſanctitatem inſerunt, hominis animum, aduerſus omnes hoſtium machinationes obuallant, illoſque terrefaciunt & longiſſimè propulſant. Eſt autem hoc in genere præcipua ſacræ confeſſionis & Euchariſtiæ vis. Illa hoſtis cuniculos omnes refodit, ſtrages reſtaurat, vulnera perſanat: iſta robur membris nouum inſpirat, à laboribus & aſperitatibus omnibus inuictos præſtat, aduerſariis vero admodum terribiles efficit. *Tamquam leones*, inquit 61. ad pop. S. Chryſoſtomus, *ignem ſpirantes, ab illa menſa recedamus, facti diabolo terribiles, & caput noſtrum mente reuoluentes, & charitatem, quam nobis exhibuit.* Et paulo poſt. *hic myſticus ſanguis dæmonas quidem expellit, & procul eſſe facit: ad nos autem Angelos vocat, & Angelorum Dominum. Vbi namque Dominicum viderint ſanguinem, dæmones fugiunt, concurrunt autem Angeli.* D. Cyprianus ſub ſermonis, de Natiuitate CHRISTI, finem. *In paruulis, ait, huius nomine, cum hoſte antiquo congredimur, & fortis armatus, ſuperueniente fortiore, de atrio antiquitus poſſeſſo, potenter expellitur, & præſumptæ infeſtationis audaciæ ſilentium imperatur. Defectus carnis noſtræ, quæ, à primitiuis fecibus originalis mali infecta, languerat; ex CHRISTI carne redditur fortitudo: & Sacramentorum communicatio, per quam illius corporis ſynceritati vnimur; nos in tantum corroborat, vt de mundo, & de diabolo, & de nobiſipſis victoria potiamur: & ſacramentali guſtu, viuificis myſteriis inhærentes, vna caro & vnus ſpiritus ſimus.* Vnde & S. Bernardus ſerm. 1. in cœna Domini; *Si quis veſtrum, non tam ſæpe modo, non tam acerbos ſentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiuſmodi, gratias agat corpori & ſanguini Domini, quoniam virtus Domini operatur in eo; & gaudeat, quod peſſimum vlcus accedat ad ſanitatem.*

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA XVII.

Quis luxuriæ dæmonis expellendi modus ſeptimus?

MODVS tandem *ſeptimus* & extremus thymiamata & thuribula, quibus, diuinæ maieſtati ſuauitatis odores quoſpiam adoleamus; complectitur. vt ſunt preces, de quibus anteà, *ieiunia, eleemoſyna*, aliaque *pietatis munia*. Sed apprimè vtilia ſunt, quæ, de omni carnis contagione cauenda, DEO nuncupantur vota; eorumque crebra iteratio. Noui ego, in Domino, quendam, qui, ſi quando Asmodęum irrepentem & blandientem ſentiat; ilico CASTITATIS, è formula, votum iterat. vt dum inferre dæmon plagam vult, luculentiſſimam ipſemet accipiat. Ita enim ſuo pænè gladio iugulatur Goliath: & incidit in foueam impius quam fecit. At ſi, quod faxit DEVS nunquam; muros iam haberet hoſtis, lethalemque animo plagam intuliſſet, vt ille deiiciatur & ab eo illata plaga ſanetur fit iiſdem vtrumque modis, quos adhuc expoſui. Nam remouendæ *primò* cauſæ, ob quas Asmodæo, vt ſempiternas ab eo pœnas feramus; addicti iam ſumus. id eſt, ipſum per veram pœnitentiam peccatum delendum, & eius peccati occaſiones penitus reſcindendæ, vt intemperantia, ocium, concubinę, cætera. *Deinde* multo cum gemitu & lachrymis à DEO venia petenda: rogandi etiam, qui in cælo beati iam ſunt, & qui in terra beatitatem illam æternam, fide & charitate, adhuc præſtolantur, vt diuinam nobis iram propitiare dignentur. Lege de pœnitentia Tertullianum ca. 10. *Tertiò* auxiliari nobis debent non preces tantùm, vt dixi, ſed exempla etiam ſanctorum, quos flagitiorum aliquando pœnituit, vt Dauidis, Pauli, Magdalenæ, ſimilium. Sed Raphaële hic maximè opus, qui nomini ſuo conuenienter; acceptas ab hoſte plagas medicetur: noſtris è penetralibus Asmodęum exigat. *Quartò* per IESV CHRISTI Domini & Saluatotis noſtri paſſionem, per flagella, per vulnera, per crucem & mortem obteſtandus DEVS, vt arcere à nobis velit Angelum percutientem, noſtrumque lapſum condonare. *Quintò* ſuper v[illegible]os contritionis, ieiunii, illuuiei, & ſqualoris carbones iecur noſtrum ponendum, vt in fumos ſummæq; demiſſionis cineres redigamus, in priſtinamque DEI gratiam reponamur. Intendi etiam poteſt ſtudiorum labor, lectionis aſſiduitas, meditationis contentio, vt & hoc in ſatisfactionis partem aliquam veniat. *Sextò* vt omnia pœnitentiæ noſtræ opera, faciat DEVS miſericordiæ ſuæ inſtrumenta: rurſumque diuina Sacramenta, præſertim vero exomologeſeos; adhibeamus. *Septimò* & poſtremo ſpei, bonorumq; propoſitorum firma & ſeria CHRISTO IESV Domino & Saluatori noſtro thymiamata ſuffiamus.

QVÆSTIVNCVLA XVIII.

Expulſus Aſmodæus, reuerti an poſſit?

SANE quidem ad Saram reuerti numquam potuit, quia ea conditione, vt ex ſexti capitis Hebræo & Gręco textu antea indicatum; expulſus fuit. *Poſſe* alioquin eiectos *dæmonas reuerti* declarat planus & immundus ille, qui Matthæi cap. 12. arida loca cum perambulaſſet, dixit, *Reuertar in domum meam, vnde exiui.* &, vt ſupra ibidem nota-

tum, olim quidem Salomonici, iam noſtri Exorciſtæ id ſtudioſiſſimè agunt & elaborant, vt dæmoniis non oſtraciſmus, ſed exilium ſempiternum ſit. *In ſpiritali* verò ex animis *eiectione*, putarunt apud D. Thomam 1. par. q. 114. artic. vltimo nonnulli, non poſſe dæmonas, quorum tentationi fortiter egregieque, occurſum fuiſſet; vel hominem vllum, vel eum certè à quo ſuperati, proſtratique fuiſſent, aggredi. Sed numquid à mœnibus ſemel iterumque repulſi hoſtes, acie in campis ſemel iterumque cęſi, fugatique, omnia belli conſilia deinceps obiiciunt? An ripſaſpides pugnam iterum numquam capeſſunt? At canes crebrò etiam repulſi, & muſcæ ſæpius abactæ, rurſum redeunt, allatrant, & pungunt. De dæmonibus ergo cur aliter exiſtimemus? An tam pudentes, tam ad nocendum ignaui? tam de ſuis artibus & haſtis deſperantes? An eos, à quibus deſpecti & victi, tam in bono, DEIq; gratia fixos & conſtantes arbitrantur, vt ſuo amplius libero arbitrio abuti nequeant, non amplius prolabi, non ſeipſos immutare? Quis verò vllum vnquam hoſtem fortiùs afflixit, & contriuit, quam, primo etiam prœlio, Satanam Seruator? Et tamen ſemel iterumque ſeſe afflictus ille & contritus erexit, ipſum triumphatorem inuaſit, manusque conſeruit. Bene ipſe D. Thomas, poſſe ſtratos dæmonas in arma rurſum conſurgere: ſed tamen non niſi DEO permittente. qui, pro ſua immenſa bonitate, id cauet, ne hominum infirmitas nimio illorum impetu obruatur, perpetuamue dimicationem ſuſtinere cogatur. Ea etiam dæmonis ſuperbia, vt inuitiſſimus ab eodem crebriùs refutari velit: ea in oppugnando moleſtia & labor, vt eum iteratò ſumere nonnihil formidet: ea demum diuina in nos clementia, vt ſi generoſè dæmoniorum alicuius appetitiones pertulerimus, victoriamq; adepti fuerimus, illum quaſi victum ſub pedibus iacere, terram mordere, iramque & ignominiam ſuam deuorare iubeat. Et iſta olim etiam docuerunt D. Ambroſius lib. 4. in Lucam, D. Antonius apud S. Athanaſium, D. Gregorius lib. 2. Moral. cap. 11. 20. 21. Caſſianus collat. 7. cap. 21. collat. 8. cap. 13. Cum ergo, felici pugna, hoſtem iſtum noſtrum, fugauerimus, non ilicò è manibus arma deponenda, excubiæ omittendæ, pax & tranquillitas omnimoda credenda eſt: neq; rurſus ita pauendum, quaſi bello nullum vmquam finem dæmon, qui ſeſe modo fugæ dedit, facturus ſit. Sed in ſtatione quidem ſemper, quoad viuimus; manendum: bona tamen cum ſpe, futurum, vt vel cornua victus ille rurſum non erigat; vel pari ratione à nobis perpetuò vincendus ſit. imo tanto faciliore, quanto maior iam victoribus DEI gratia eſt, animus altior & erectior, hoſti vires minutiores, audacia fractior & abiectior.

QVÆSTIVNCVLA.

Quomodo Tobiæ precatiunculam verſu 9. explicet D. Auguſtinus & operis imperfecti auctor?

D. AVGVSTINVS lib. 3. de doctrina Chriſtiana, cap. 18. *Patres, ait, illi veteres plures vxores ſinguli cum haberent, ſicut ſapiens in cibo & potu, non niſi ſalutem corporis; ſic in concubitu non niſi procreationem filiorum intuebantur. Itaque, ſi eos in hac vita inueniſſet Domini aduentus, cum iam non mittendi, ſed colligendi lapides tempus eſſet, ſtatim ſeipſos caſtrarent propter regnum cœlorum. Non enim eſt in carendo difficultas, niſi cum eſt in habendo cupiditas. Nouerant quippe illi homines, etiam in ipſis coniugibus luxuriam eſſe, abutendi intemperantiam,* quod

quod Tobiæ teſtatur oratio, quando eſt copulatus vxori. Ait enim: Benedictus es Domine DEVS *patrum noſtrorum, & benedictum nomen tuum in omnia ſæcula ſæculorum: benedicant te cœli & omnis creatura tua: tu feciſti Adam, & dediſti illi adiutorium Euam. Et nunc Domine tu ſcis, quoniam non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam, ſed ipſa veritate, vt miſerearis noſtri Domine.* Et lib. 22. contra Fauſtum Manichæum, cap. 35. *Fratres ſiue ſorores generali nomine conſanguineas ſolere apud veteres appellari, ſcriptura teſtatur. Nam & Tobias dicit* DEO *cum oraret antequam miſceretur vxori; Et nunc Domine, tu ſcis, quoniam non luxuriæ cauſa accipio ſororem meam, cum eſſet illa non ex concubitu eiuſdem patris, nec ex eodem matris vtero, ſed ex eadem ſtirpe cognationis exorta. Et Loth frater Abrahæ dicitur, cum patruus eius eſſet Abraham: ex qua vocabuli conſuetudine etiam fratres Domini vocantur in Euangelio, non vtique quos Maria Virgo pepererat, ſed ex eius conſanguinitate omnes propinqui.* Atque hoc ſororis, in iſto ſignificatu, nomen iam ſemel & iterum antea occurrit. Author verò operis imperfecti in Matth. homil. 1. *Commendauit,* ait, *Angelus Tobiæ in nuptiis eius, vt antequam conuenirent ad illam conſuetudinem humanam, ſurgerent prius & orarent, & ſic dicerent: Domine tu ſcis, quia non propter libidinem accepi vxorem, ſed propter liberos procreandos, quia ſi aliter oraſſet, oratio eius* DEO *non fuerat placitura. Vide ergo quia turpiſſimum illud opus carnis, filiorum cauſa excuſat.* In hoc tamen authoris huius loco, non aſpernenda Sixti Senenſis annotatio quarta lib. 6. Bibliothecæ ſanctæ.

QVÆSTIVNCVLA XIX.

An coniugi cuilibet, poſt nuptias, à coniuge trinoctio abſtinendum?

D. EVARISTVS Papa & martyr epiſt. 1. *Biduo,* ait, *vel triduo orationibus vacent, & caſtitatem cuſtodiant, vt bonæ ſoboles generentur, & Domino in actibus ſuis placeant.* Id tamen non præceptum, ſed exhortatio potius eſt. Nam hoc à Tobia factum ob dæmoniacam energiam, quæ non ſemper adeſt, quemadmodum notant Lyranus & Carthuſianus. *Deinde* alia, quæ oratione iſta petebantur; poſſunt ante matrimonium, vel alio matrimonij tempore, ipſoque etiam nuptiarum die, in templo, & dum benedictio fit, peti. Et idcircò, apud Chriſtianos, inter ſponſalia, & nuptias, tempus interponitur, confeſſio fit, Euchariſtia ſumitur. In Tridentino Concilio ſeſſ. 24. ita legitur de refor. Matrim. cap. 1. *Sancta Synodus coniuges hortatur, vt antequam contrahant, vel ſaltem triduo, ante matrimonij conſummationem, ſua peccata diligenter confiteantur, & ad S.S. Euchariſtiæ ſacramentum piè accedant.* Catechiſmus Romanus; *Fideles,* ait, *docere oportet, vt,* DEVM *orandi & obſecrandi cauſa, à matrimonij officio interdum abſtineant, in primiſq; id ſibi obſeruandum ſciant, tribus ſaltem diebus, antequam S.S. Euchariſtiam percipiant, ſæpius verò, cum ſolemnia quadrageſimæ ieiunia celebrantur.* Videatur prioris ad Corinth. c. 7. & Sanctæ Heduigis vita. Præceptum verò huiuſmodi imponere non expediret, quia in iſta naturæ prauitate, pauciſſimi Tobiæ. & Prouerb. 6. *Numquid poteſt homo abſcondere ignem in ſinu ſuo, vt veſtimenta illius non ardeant? aut ambulare ſuper prunas, vt non comburantur plantæ eius?* Fuerunt tamen qui non triduanam tantum in coniugio continentiam ſeruarunt, ſed etiam vel perpetuam, vt S. Henricus Imperator & S. Runigundis, S. Eduardus Angliæ Rex, D. Iulianus & Baſiliſca, S. Antigonus & Euphraſia, S. Apenianus &

Melana: vel certe diuturnam, vt S. Aquilinus, Sancta Heduigis, alij & aliæ. Solitos verò dies aliquot, vxorum cognitionem differre Patriarchas, docet S. Auguſtinus libro 22. contra Fauſtum, cap. 50.

QVÆSTIVNCVLA XX.

Num viros ſeptem, occultè Raguel ſepelierat?

NON. neque enim potuiſſet, cum illi noti ſponſi eſſent: & in eorum mortem à magiſtratibus vtique inquiſitum eſſet, cum etiam famuli & ancillæ, quas earum mortis conſcias vidimus cap. 3. reticere id vix potuiſſent. Quin & de ipſorum morte rumor, vt antè dictum; vulgo increbuerat. qui, ob Aſmodæi riualitatem, eos ab eo interfectos blatterabat. Tobiam tamen occultè humare voluit, quia hoſpes is, & illa in vrbe ignotus erat, deinde, quia de eo, ſicut de viris aliis, famuli ac famulæ ratiocinari poterant.

QVÆSTIVNCVLA XXI.

An in lecto nudi, ab ancilla viſi coniuges?

CARTHVSIANVS Dionyſius id contra honeſtatem cenſet: ideoque ſe putare ait, non vno in lecto ſimul dormiiſſe: ſed poſt diuturnam comprecationem, plorationem, vigilationem, fatigationem, ſeſe illos, ad pauſandum ſeu quieſcendum reclinaſſe. Neque refelli ex Græco textu poteſt, cùm dicat ille tantùm, *inuentos ab ancilla dormientes*. Sed Latinus ait, *ſecum pariter dormientes*. Et Hebraicus, *ſimul* ſeu *vnà dormientes in pace ac tranquillitate*. Neque contra honeſtatem, ſi ad dominorum dominarumque ſuarum cubiculares lectos famulæ interdum accedant, eæ præſertim, quæ ſeniores & grauiores. Cuiuſmodi hanc fuiſſe, nihil ambigo. Neque neceſſum, vt ſi eodem lecto coniuges iſti tenerentur, nuda idcirco haberent corpora, quemadmodum putaſſe ille videtur. Bene alioquin Ennius à Cicerone Tuſc. 4. laudatus; *flagitij principium eſt, nudare inter ciues corpora.*

QVÆSTIVNCVLA XXII.

Quomodo timebat Raguel, ne mortuus eſſet Tobias?

VESPERE Tobiam ſanum fuiſſe, illudque noctis tempus euaſiſſe, quo interfecti ſponſi alij fuerant ſciebat Raguel. Sed verebatur, ne forte circa noctis medium, aut poſt, veniſſet Aſmodæus. Licet enim antea diceret, ſperare ſe, ſuas preces exauditas, ſolet tamen interdum, arduis in rebus, ſpes vacillare, cum earum tempus adeſt, vel vt fieri poſſint, vel certè vt cognoſci iam audirique debeant. Timet enim animus, ne fortè, quàm vellet, ſecus eueniat. Ita Carthuſianus.

CAPVT IX.

1 Tunc vocauit Tobias Angelum ad ſe, quem quidem hominem exiſtimabat, dixitque ei: Azaria frater, peto vt auſcultes verba mea:

2 Si meipſum tradam tibi ſeruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ.

3 Tamen obſecro te vt aſſumas tibi animalia ſiue ſeruitia, & vadas ad Gabelum in Rages ciuitatem Medorum: reddaſq; ei chirographum ſuum, & recipias ab eo pecuniam, & roges eum venire ad nuptias meas.

4 Scis enim ipſe, quoniam numerat pater meus dies: & ſi tardauero vna die plus, contriſtatur anima eius.

5 Et certè vides quo modo adiurauit me Raguel, cuius adiuramentum ſpernere non poſſum.

6 Tunc Raphael aſſumens quatuor ex ſeruis Raguelis, & duos camelos, in Rages ciuitatem Medorum perrexit: & inueniens Gabelum, reddidit ei chirographum ſuum, & recepit ab eo omnem pecuniam.

7 Indicauitque ei de Tobia filio Tobiæ, omnia quæ geſta ſunt: fecitq; eum ſecum venire ad nuptias.

8 Cumq; ingreſſus eſſet domum Raguelis, inuenit Tobiam diſcumbentem: & exiliens, oſculati ſunt ſe inuicem: & fleuit Gabelus, benedixitque Deum.

9 Et dixit: Benedicat te Deus Iſrael, quia filius es optimi viri, & iuſti, & timentis Deum, & eleemoſynas facientis:

10 Et dicatur benedictio ſuper vxorem tuam, & ſuper parentes veſtros.

11 Et videatis filios veſtros, & filios filiorum veſtrorum, vſque in tertiam & quartam generationem: & ſit ſemen veſtrum benedictum à Deo Iſrael, qui regnat in ſæcula ſæculorum.

12 Cumq; omnes dixiſſent, Amen, acceſſerunt ad conuiuium: ſed & cum timore Domini nuptiarum conuiuium exercebant.

COMMENTARIVS.

RAPHAELEM ad Gabelum Rhagas mittit ſponſus Tobias. & cõſiderandus hic ipſe mittendi *modus* deinde *cauſa* & *effecta*. *Modus* eſt humaniſſimę comitatis & ſuauitatis pleniſſimus. Raphaelem *hominem exiſtimabat* Tobias; & hominem, quem ſibi, veluti mercenarium, adiugarat. & tamen eum blandiſſimè fratrem vocat, eumque rogat. *Azaria frater, peto vt auſcultes verba mea. Obſecro te, vt aſſumas tibi animalia.* Præterea cum ex pacto cap. 5. ver. 14. 15. deberet Rhagas ire Raphael, præfatur tamen Tobias, acceptaque ab eo hactenus benef-

beneficia ſeſe maximi facere oſtendit ver.2. petitque, vt ad illa hunc beneficij noui addat cumulum, & Rhagas proficiſci dignetur. *Si meipſum tradam tibi ſeruum, non ero condignus prouidentiæ tuæ.* qua ſcilicet erga me, toto hoc itinere, vſus es. Quam gratus hic animus! Quàm ſyncerus, imò & magnificus acceptorum, quæ interdum extenuant alij; beneficiorum æſtimator! Infrà cap.6. & ſequentibus, ſimiliter. Sed illic bonorum, quæ attuliſſet; omnium dimidium offerebat. hic ſeipſum. & ſi ſe in ſeruum ei tradat, id ſatis adhuc eſſe negat. Et tamen quantum hoc ipſum? Quanta res libertas? Quantum precium ſeruitus? Creditorum ſeruituti debitores apud Iudæos addici, quàm graue miſerumque eſſet, oſtendit illa, quæ ad Eliſæum clamabat mulier 4. Reg. 4. ver. 1. *Ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad ſeruiendum ſibi.* & Salomon Prouerb. 22. ver. 7. *Diues pauperibus imperat: & qui accipit mutuum, ſeruus eſt fænerantis.* Quin & immanes alioqui Tyranni Diocletianus & Maximianus *l. Ob æs C. de oblig. Ob æs,* inquiunt, *alienum, ſeruire liberos creditoribus iura compelli non patiuntur.* Addit & proficiſcendi modum Tobias v.3. vbi ſumitur *ſiue* pro *&*, quemadmodum intelligitur ex ver. 6. ex Hebræo & Græco. Et Hebreus quidem etiam exprimit ſeruorum numerum, & iumentorum, qui infrà ver.6. Græcos vero λάβε, ait, *μετὰ σεαυτοῦ παῖδα, καὶ δύο καμήλους. accipe tecum puerum, & duos camelos.* An vnicum ergo tantummodo puerum concedit? Singularem ſcilicet pro plurali poſuit. vel certe παῖδα non ſeruum, ſed ſeruitium, ſeu ſeruorum multitudinem vocauit, vt inſinuat noſter interpres, qui tamen in plurali maluit *ſeruitia.* Vſitatum vero in ſcripturis paſſim vt παῖς & *puer* pro famulo accipiatur, ſicuti & Hebraicum *naar* Geneſ.14.v.23.ca.22.ver.3.c.41.v.11.1.Reg.2.v.13.c.25.v.8. 2.Reg 18.ver.15. Atq; ſic etiam apud Ariſtophanem, Platonem, Athenæum, Horatium, Propertium. qui apertè lib. 3. eleg.22.

I puer, & citus hac aliqua propone columna.

Et Dominum *Exquiliis ſcribe habitare* tuum.

Hoc autem inſigniti nomine ſunt famuli, quòd, vt Hebræi aiunt, puerorum ſit, natu maioribus miniſtrare, ipſorumque ætas obeundis miniſteriis peraccommodata ſit. διὰ τὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας ὑπηρετικόν inquit Euſtachius. qui & alio loco id fieri ſignificat, quod paterno veluti amore ſeruos bonos proſequi debeant Domini. Tot vero famulos Raphaëli adiungit Tobias partim neceſſitatis & ſecuritatis causâ, partim vero beneuolentiæ & auctoritatis, vti notat Carthuſianus. *Cauſa* vero cur illum mittat; *duæ* ſunt ver.3. vt depoſitam pecuniam accipiat, & eum ad nuptias inuitet. cur vero ſolum eum mittat, neque cum eo vadat ipſe, *duas* item cauſas proponit. *Vna* eſt ver.4. ne ſi ad dies, quibus apud Raguelem morari oportebat, alios adiiceret; mora nimia eſſet, quæ bono ſolicitoque parenti triſtitiam pareret. En de parente quantum bonus filius curam gerit! *Altera* ver. 5. *Adiurauit me Raguel, cuius adiuramentum ſpernere non poſſum. Adiurare* valet interdum *iurare* vt apud Ciceronem Philip.2. Plautum Trinummo, Terentium Andria. interdum *ad iuramentum adigere.* vt Ioſuæ 2. v. 20. & afferri à quibuſdam ſolet Liuius decad.5. lib.3. interdum vero, *per diuini nominis reuerentiam*, aliquem ad quippiam vel dicendum vel agendum *obſtringere.* vt explicat 2. 2. q.90.a.1. D. Thomas & ſic Num.5. 1.Reg. 14. 3. Reg. 22. alibi, & clarè Matth.26.63. *Adiuro te per* DEVM *viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus filius* DEI. Putant ergo quidam ſecundam hic notionem adhibitam: ego poſteriorem. Alioqui diceret potius Tobias, *& iuramentum meum ſpernere non poſſum,* quam, *cuius iuramentum.* & fuit valde Iudæis vſitata huiuſcemodi

adiu-

adiuratio. Sed *eo adiuramento an tenebatur Tobias?* Si moroſiùs preſſiusque loqui velimus; non opinor. quia ita quempiam adiurare vt legitima ei obligatio veraq; quippiam aut loquendi aut agendi neceſſitas imponatur, non niſi à ſuperiore in ſubditum fieri poteſt. Socer vero in generum poteſtatem tantam, & in re tali, non habet. Interdum vero fit vt, per diuini nominis vel ſacræ alicuius rei reuerentiam, abſque vlla neceſſitatis impoſitione, velit ſolummodo quiſpiam ab alio aliquid impetrare. & *talis*, inquit loco citato, D. Thomas; *adiuratio licita eſt reſpectu quorumlibet.* Ideoque, quando non omnino incommodè fieri poteſt; religioſi modeſtiq; animi eſt adiurantibus iſtiusmodi cedere, iisque obſequi. Atque iſto modo, Tobias noſter ſe ſoceri adiuramentum ſpernere non poſſe ait. Illæ vero adiurationes, quæ à quibusdam quandoque ad peccandum, verbi cauſa, ad æquo plus potandum, ad ferro priuatim depugnandum adhibentur, nullo modo audiendę. Iam miſſionis huius *effecta* recenſentur à verſu 6. in quibus notanda fauſta illa precatio ver. 9. De *Amen* dicam Iudith 15. ver. 13. de conuiuio iſto nuptiali, capite ſequenti. More autem ſæpe iam indicato ſunt in vno textu quædam, quæ non in alio. è quibus obſeruatu in Hebræo dignum; Gabelum ipſi Tobiæ precari *filios maſculos*, & quidem huiuſcemodi, qui ſint *hoſekim bethorath iehoua.* id eſt, *occupati ſeu ſeduli in lege Domini.* In Græco autem eſt capitis huius hoc extremum Ευλόγησε Τωβίας τὴν γυναῖκα αὐτου. id eſt, *benedixit Tobias vxorem ſuam.* non, vt vertit Baduellus; *vxorem ſuam grauidam fecit.* Etſi enim liberorum ſuſceptio, benedictionis genus quoddam eſt, eo tamen potius à DEO eſt: & potius precatio quędam à Tobia facta videretur, qua optaret, à DEOque peteret, Saram ſuam eſſe benedictam, & propter fœcunditatem & propter liberorum ipſorum bonitatem. Hoc enim paulo ante ver. 10. eſt illud; *dicatur benedictio ſuper vxorem tuam.* quemadmodum Lucæ 11. *Beatus venter qui te portauit:* & Geneſ. 25. verſ. 21. *Deprecatus eſt Iſaac Dominum pro vxore ſua.*

CAPVT X.

1 *CVm verò moras faceret Tobias, cauſa nuptiarum, ſolicitus erat pater eius Tobias dicens: Putas quare moratur filius meus, aut quare detentus eſt ibi?*
2 *Putáſne Gabelus mortuus eſt, & nemo reddet illi pecuniam?*
3 *Cœpit autem contriſtari nimis ipſe & Anna vxor eius cum eo: & cœperunt ambo ſimul flere: eo quòd die ſtatuto nuſquàm reuerteretur filius eorum ad eos.*
4 *Flebat igitur mater eius irremediabilibus lacrymis, atque dicebat: Heu heu me fili mi, vt quid te miſimus peregrinari, lumen oculorum noſtrorum, baculum ſenectutis noſtræ, ſolatium vitæ noſtræ, ſpem poſteritatis noſtræ?*
5 *Omnia ſimul in te vno habentes, te non debuimus dimittere à nobis.*
6 *Cui dicebat Tobias. Tace, & noli turbari, ſanus eſt filius noſter: ſatis fidelis eſt vir ille, cum quo miſimus eum.*
7 *Illa autem nullo modo conſolari poterat, ſed quotidie exiliens circumſpiciebat, & circuibat vias*

omnes,

omnes, per quas ſpes remeandi vi-
debatur, vt procul videret eum, ſi
fieri poſſet, venientem.
8 *At verò Raguel dicebat ad ge-*
nerum ſuum: Mane hic, & ego
mittam nuncium ſalutis de te ad
Tobiam patrem tuum.
9 *Cui Tobias ait: Ego noui quia*
pater meus & mater mea modò
dies computant, & cruciatur ſpiri-
tus eorum in ipſis.
10 *Cumq; verbis multis roga-*
ret Raguel Tobiam, & ille eum
nulla ratione vellet audire, tradi-
dit ei Saram, & dimidiam partem
omnis ſubſtantiæ ſuæ in pueris, in
puellis, in pecudib. in camelis, & in
vaccis, & in pecunia multa: & ſal-
uũ atq; gaudentem dimiſit eũ à ſe.
11 *Dicens: Angelus Domini ſan-*
ctus ſit in itinere veſtro, perdu-
catq; vos incolumes, & inueniatis
omnia rectè circa parentes veſtros,
& videant oculi mei filios veſtros
priusquam moriar.
12 *Et apprehendentes parentes*
filiam ſuam oſculati ſunt eam, &
dimiſerunt ire.
13 *Monentes eam honorare ſoce-*
ros, diligere maritum, regere fami-
liam, gubernare domum & ſeipſam
irreprehenſibilem exhibere.

COMMENTARIVS.

ANXIE à parentibus expectatur Tobias: nuptiiſque abſolutis, cum vxore, boniſque plurimis Niniuen ad illos tandem redit. Ex hiſce verò aliquot capitibus colliguntur de nuptiis hæc. *Primò*, earum *finis* ſupra ca. 6. & 8. Vnde S. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum ſub finem: *Sapiens vir iudicio debet amare coniugem, non affectu. Nihil eſt fœdius quam vxorem amare, quaſi adulteram. Secundò, materia* ipſi ſcilicet coniuges, eorumque conſenſus. *Tertiò, forma*, conſenſus huius explicatio. *Quartò*, cauſa *efficiens*, partim ipſimet coniuges, partim pater cap. 7. ver. 15. vbi verba ea, memoriæ quadam vt videtur, prolapſiuncula; tribuuntur Tobiæ in Alexandri primi Pontificis epiſt. 1. Atq; huc ſpectare poſſunt *ritus* varij, quorum etiam partem hodie retinent Iudæi. *Primus*, petitio ſponſæ à parentibus cap. 7. ver. 10. *Secundus*, apprehenſio dextræ per patrem & traditio marito facta ibidem ver. 15. *Tertius*, precatio verſu eodem. *Quartus*, tabulæ nuptiales, ibidem ver. 16. *cum ſigillo & teſtibus* in Hebræo. Fabulæ apud omnes ferè Gentes, & hodie apud Turcas, vſitatæ ſunt, vt ait Euthymius panopliæ, Tit. 28. Vnde S. Monica, vxores monebat apud Auguſt. lib. 9. Confeſſ. cap. 9. vt *per tabulas matrimoniales, ſe ancillas factas exiſtimarent. Quintus* Epulum nuptiale quod non niſi ſeptem diebus alias agitabatur Geneſ. 29. ver. 27. Iudicum 14. ver. 17. ſed nunc cap. 8. ver. 23. in decimumquartum diem porrigitur, propter duplicatam ſcilicet lætitiam ob nuptias & dæmonem illum expulſum. Sobrium verò ſemper fuiſſe declarat cap. 7. ver. 17. *Poſt hæc epulati ſunt, benedicentes* DEVM. Et cap. 9. verſu 12. *Cum timore Domini, nuptiarum*, inquit, *conuiuium exercebant.* Quis, abſque ingenti dolore, hodierna, cum iſto, conuiuia non nuptialia tantum, ſed & alia comparet? In iſto DEI benedictio eſt, DEI timor eſt. ideoque vera lætitia, honeſta hilaritas: nulla ebrietas, nulla vociferatio aut laſciuia & rixa. Plato certè lib. 6.

de Legibus, huius etiam conuiuij modum & quoad impenſas, & quoad ſobrietatem, præſcribendum ſapienter cenſuit. *Impenſa*, inquit, *ſecundum diuitias fiat.* BIBERE VERO VSQVE AD EBRIETATEM NE ALIBI QVIDEM VMQVAM DECET: *neque verò tutum eſt. maxime verò connubio coniuncti, ſponſus & ſponſa, tunc mentis compotes eſſe debent, quando non paruam ineunt vitæ mutationem. præſertim, vt ex quam maxime moderatis generatio fiat. ferme etiam incertum eſt, quæ nox aut dies ipſam, cum* DEO, *peragat. Quare vt ſolidus, ſtabilis, & quietus conceptus fiat, non oportet, diffluentibus ebrietate corporibus, dare operam liberis. Qui autem vino refertus eſt, tam animæ quam corporis rabie concitatus, quouis & trahit & trahitur. Idcirco ebrius, tamquam mente captus, ad ſerendum eſt inutilis. Nempe veriſimile eſt, eum fœtus inæquales, inſtabiles, obliquos tam membris quam corporibus procreare. Quam ob rem, per totam quidem vitam, & maxime quamdiu generationi vacat, abſtinebit quiſque, cauebitq́; ne faciat, vel quæ, ſuapte natura & ſponte, morbos inducunt: vel quæ ad petulantiam iniuriamq; declinant. Hæc enim in animos & corpora eorum, qui enaſcuntur, liberorum neceſſario transferuntur, iisq; imprimuntur, peioresq́; inde naſcuntur. Sed præcipuè die illo (nuptiarum) ac nocte, à talibus abſtinendum. Sextus* ritus, introductio in thalamum nuptialem, in aliud ſcilicet cubiculum, quam illud in quo ſponſi alij à Dæmone interfecti cap. 7. ver. 18. Huius nomen in Hebræo eſt *chopha*, quo & operculum illud ſignificatur, ſub quo, hodie, Iudæi matrimonio, ad ſynagogæ oſtium, vt ait Elias, & Antonius Margarita, coniunguntur. *Septimus*, oratio ver. 22. cap. 7. *Octauus*, dimiſſio ſponſæ capite iſto decimo, verſu itidem decimo. *Nonus* ibidem. donatio videlicet dimidiæ, facultatum omnium, partis. Illarum verò in noſtro textu, per ſex veluti partes, enumeratio eſt. Suntq́ue iſtæ pueri, puellæ. (vtrumque pro ſeruis accipiendo vti ſuprà dictum cap. 9.) pecudes, cameli, vaccæ, pecunia. & ſequenti capite ver. 18. ad quatuor, in eodem noſtro textu, reuocantur. ad familiam ſcilicet, pecora, camelos, pecuniam. in Græco, hic, ad tres, quę ſunt σώματα, κτήνη, ἀργύριον. id eſt, ſerui, iumenta & argentum. Eſt enim apud Demoſthenem Philipp. 3. & pro Cteſiphonte, apud Ariſt. lib. 1. Rhet. & Strabonem lib. 1. legere, mancipia ſeu ſeruos σώματα nuncupari, prout etiam in Anthologiæ libro primo, cum verè ait neſcio quis:

Σώματα πολλὰ τρέφειν, καὶ δώματα πολλ' ἀνεγείρειν
Ἀτραπὸς ἐς πενίην ἐστὶν ἑτοιμοτάτη.
Corpora ſi nutris multa, & multas ſtruis ædes,
Haud ad pauperiem certior vlla via eſt.

In Hebræo vberior omnium partitio eſt. *Dedit ei Raguel Saram filiam ſuam, dimidium diuitiarum ſuarum, & ſeruos & ſeruas, & greges, & boues, & aſinos, & camelos & veſtes lineas & precioſas & vaſa argentea & aurea. Decimus* ritus ver. 11. benedictio, & pro fauſto itinere, nuptiis, liberisque precatio, vt Geneſ. 24. ver. 60. *Vndecimus* abeuntium exoſculatio ver. 12. Hoc enim caſti amoris olim ſymbolum viguiſſe norunt omnes. & in primigenia etiam Chriſtiana Eccleſia vti Tomo 1. explicat Reuerendiſſimus Baronius. *Duodecimus*, filiæ inſtitutio, & ad bene feliciterq́ue in coniugio viuendum, præceptiuncularum quarumdam datio. *Prima* eſt, honorare ſoceros. In Græco additur cauſa, αὐτοὶ νῦν γονεῖς σου εἰσίν. quia ipſi nunc parentes tui ſunt. *Altera*, diligere maritum. *Tertia*, regere familiam, quæ primo liberos, deinde famulos, famulasq́ue continet. *Quarta*, gubernare domum. aſſiduè in ea manendo, non huc & illuc oberrando, penum, cellas, ſupellectilem, operaq́ue & penſa quotidiana bene curando. vt fortis & laudata illa

mulier Prouerb.31. *Quinta* & vltima, ſeipſam irreprehenſibilem exhibere. non modo per coniugalem caſtitatem, vt ait Lyranus; ſed & per linguæ, vitæque totius diſciplinam, tam cũ domeſticis, quàm cum aliis. Hæc etiam ferè D. Paulus omnia ad Tit.2.v.4.& 5. doceri vult adoleſcentulas; *vt viros ſuos ament: filios ſuos diligant: prudentes ſint, caſtæ, domus curam habentes, benignæ, ſubditæ viris ſuis, vt non blaſphemetur verbum* DEI. Sic & D.Petrus 1.cap.3.ver.1.& ſequentibus. multaque de his vtilia traduntur à Platone lib. citato, Xenophonte in Oeconomico, Plutarcho libro de nuptialibus præceptis, Hebræorum libello, qui Muſar dicitur, Briſſonio libro de ritu nuptiarum, & lib. de iure connubiorum: denique à Dionyſio Carthuſiano in opuſculo de laudabili vita coniugatorum. In Græco & ferè in Hebræo Edna Saræ mater *ſic Tobiam* tandem etiam *allocuta eſt. Dominus cæli, frater dilecte, te tuis reſtituat: mihiq; concedat, vt filios tuos ex Sara filia mea videam, vt coram Domino gaudeam. Ecce tibi ego filiam meam quaſi quoddam depoſitum committo, ne vlla eam afficias moleſtia. Ipſe* verò *Tobias poſt hac profectus eſt* (licet ad ſequens caput exemplaria quædam referant) DEO *gratias agens, quod iter proſperum ſibi dediſſet, Raguelemq; & Ednam eius vxorem benedicebat.* ſeu, *fauſta eis omnia precabatur. & pergebat, quoad Niniuem appropinquarent.*

CAPVT XI.

1 *Cvmq; reuerterentur, peruenerunt ad Charam, quæ eſt in medio itinere contra Niniuem, vndecimo die.*

2 *Dixitq; Angelus: Tobia frater, ſcis quamadmodum reliquiſti patrem tuum.*

3 *Si placet itaque tibi præcedamus, & lento gradu ſequantur iter noſtrum familiæ, ſimul cum coniuge tua, & cum animalibus.*

4 *Cumq; hoc placuiſſet vt irent, dixit Raphael ad Tobiam: Tolle tecum ex felle piſcis: erit enim neceſſarium. Tulit itaque Tobias ex felle illo & abierunt.*

5 *Anna autem ſedebat ſecus viam quotidie in ſupercilio montis, vnde reſpicere poterat de longinquo.*

6 *Et dum ex eodem loco ſpecula|retur aduentum eius, vidit à longe, & illico agnouit venientem Filium ſuum: currenſq; nunciauit viro ſuo, dicens: Ecce venit Filius tuus.*

7 *Dixitq; Raphael ad Tobiam: At vbi introieris domum tuam, ſtatim adora Dominum* DEVM *tuum: & gratias agens ei, accede ad patrem tuum, & oſculare eum.*

8 *Statimque lini ſuper oculos eius ex felle iſto piſcis, quod portas tecum. Scias enim quoniam mox aperientur oculi eius, & videbit pater tuus lumen cæli, & in aſpectu tuo gaudebit.*

9 *Tunc præcucurrit canis, qui ſimul fuerat in via: & quaſi nuncius adueniens, blandimento ſua caudæ gaudebat.*

10 *Et conſurgens cæcus pater eius, cœpit offendens pedibus currere.*

tere: & data manu puero, occurrit obuiam filio ſuo.
11 *Et ſuſcipiens oſculatus eſt eum cum vxore ſua, & cœperunt ambo flere præ gaudio.*
12 *Cumq́ adoraſſent* DEVM, *& gratias egiſſent, conſederunt.*
13 *Tunc ſumens Tobias de felle piſcis liniuit oculos patris ſui.*
14 *Et ſuſtinuit quaſi dimidiam ferè horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui, egredi.*
15 *Quam apprehendens Tobias traxit ab oculis eius, ſtatimq́ viſum recepit.*
16 *Et glorificabant* DEVM, *ipſe videlicet, & vxor eius, & omnes qui ſciebant eum.*
17 *Dicebatq́ Tobias: Benedico te Domine* DEVS *Iſrael, quia tu caſtigaſti me: & tu ſaluaſti me: & ecce ego video Tobiam filium meum.*
18 *Ingreſſa eſt etiam poſt ſeptem dies Sara vxor filij eius, & omnis familia ſana, & pecora, & cameli & pecunia multa vxoris: ſed & illa pecunia, quam receperat à Gabelo:*
19 *Et narrauit parentibus ſuis omnia beneficia* DEI, *quæ feciſſet circa eum per hominem, qui eum duxerat.*
20 *Veneruntq́ Achior & Nabath conſobrini Tobiæ, gaudentes, ad Tobiam, & congratulantes ei de omnibus bonis, quæ circa illum oſtenderat* DEVS.
21 *Et per ſeptem dies epulantes, omnes cum gaudio magno gauiſi ſunt.*

COMMENTARIVS.

IN reditu venit Charam, quæ ab illa de qua Geneſ. 12. dixi, diuerſa eſt, ideoque Hebraicè vocatur hîc אברים, *Acrim.* Illa altera in Meſopotamia eſt, hæc inter Aſſyriam & Mediam. quod contra Hugonem & Carthuſianum obſeruandum. Aberat verò hæc Nino, dierum quatuor itinere, ſi expeditus pedes quiſpiam eſſet, vt Græcè idcircò dicatur locus iſte prope Niniuem fuiſſe. Ideoque quod Latinè dicitur, *in medio itinere,* non præcisè medium, ſed interiectum, inter Ecbatana vel Rhagas & Niniuen, ſpatium intelligendum, & forte eſt *Chatra* quæ & apud Ptolemæum Aſiæ tab. 4. *Chatracharta*, vel eſt *Charca*, cùm Charcamis & Charcabeſiam legamus: vel denique *Charta* eſt, cuiuſmodi & illa fuit, in qua Dido inter Sidonem & Syriam habitauit, quæ etiam *Chartaca* dicitur, vti docet lib. 4. Æneid. Seruius, & Cedrenus. Hinc verò, ante vxorem, cæteraque impedimenta, Niniuem, cum Raphaële, præcurrit, quemadmodum Odyſſeæ Telemachus: mirificumque patri & matri gaudium affert. Sed ver. 9. præcurrit canis, qui ſimul fuerat in via: & quaſi nuntius adueniens, blandimento ſuæ caudæ gaudebat.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

De cane, & ſimilibus.

VIDENTVR quibuſdam hic nonnulla minutiora, quam vt in diuinas litteras referri debeant. Sed CHRISTO Domino monente, eſt etiam in lege *iota & apex* quiſpiam, Matth.5.& Lucæ 16. id eſt, aliquid, quod exile admodum, minutumque videatur. Et verò ſcribuntur hæc *primò,* quia reuera contigerunt. Cur enim, quod verè factum eſt, non dicatur? Apud profanos, in fabulis, cum iſtiuſmodi leguntur, laudantur. vt apud Homerum Odyſſ. 15. & 16. quòd veritatem ſcilicet rectè imitentur. Cur ergo, in ipſa veritate, dum exprimuntur, non allubeſcunt? præſertim cum ea ipſa multum etiam afferant non cognitionis tantum, ſed etiam actionis? *Non eſt,* inquit, V. Beda, *contemnenda figura canis huius quia viator & comes Angeli eſt. Doctores enim exprimit Eccleſiæ, qui confligendo cum hæreticis, lupos graues à Paſtoris ſummi fugant ouili. Et pulchrè dixit,* quaſi nuncius adueniens; *quia nimirum doctor quiſpiam fidelis nuntius eſt veritatis pulchrè* blandimento ſuæ caudę gaudebat. *Cauda quippe quaſi finis eſt corporis, finem bonæ operationis id eſt, perfectionem, vel certè mercedem, quæ ſine fine tribuitur, inſinuat.* hæc ille. De iſtis porro canibus vide Iſaiam c.56. D. Hieronymum ibidem, Pierium lib.5. O quam boni canes, qui cum Angelis, vita & mente iter crebrò faciunt!

Matris verò in filium amor exprimitur verſu 5. quemadmodum apud Liuium Decad.3. libro 2. dum ad portas, de ſuis aut filiis aut viris rogitaturæ concurrunt Matronæ: & apud Homerum Odyſſ. 15. dum ad Penelopen redit Telemachus filius. & maximè cùm vnigena Tobias eſſet, quod allegoricè interpretatur Hugo de Synagoga, *quæ, in Patriarchis, è longinquo & ſublimi exſpectauit, & vidit* DEI *filium Meſſiam venientem.*

Pedum verò Tobiæ cœci offenſio, ver.10. indicat lætitiam, &, ex ea, feſtinationem illius ad filium excipiendum, & *ſignificat,* vt ait V. Beda, *Iudæorum populum è perfidiæ ſuæ veterno ſurgentem & currentem ad Dominum, quamuis offenderet greſſibus operum, donec plenæ fidei & operationis bonæ lucem reciperet, regeneratus in* CHRISTO *& inſtructus.* In his ergo & ſimilibus non ſunt, vt deſpiciantur, tollenda nimium ſupercilia: ſed eorum potius veritas amplectenda, & ſignificatio, ſi iam perſpicitur; vtiliter ſuſcipienda: ſi nondum perſpicitur, diligenter inquirenda. Quæſo te, quantulum eſt, Geneſ. 30.& quam pœne, ſi naſutulos dicaculosq; Fauſtos audias; ridiculum, in agro, à puero, mandragoras inueniri, Liæ matri afferri, harum à Rachele, deſiderio tanto, partem expeti, iiſque mariti noctem ab iſta vendi, ab illa coëmi? *Iacob,* inquit Fauſtus Manichęus libro 22. cap.5. *inter Rachel & Liam duas germanas ſorores, earumq; ſingulas famulas, quatuor vxorum maritus, tamquam hircus errauit: vt eſſet quotidie inter quatuor ſcorta certamen, quænam, eum venientem de agro, prior ad concubitum raperet, interdumq; etiam mercedibus in noctem ab inuicem conducerent eum.* Quid ergo contra infauſtum iſtum Fauſtum (quem ego, ſiue orationis cothurnum, ſiue ſannas, argutiolas, & ſcurrationes intuearis; Caluino noſtro ſimillimum iudico) libro 22. D. Auguſtinus? Robuſtè profectò eum, vti ſemper alias; iam inde à cap.47. refellit: ſed quæ meo huic inſtituto congruant; iſta ſunt cap.56. *Cur, ait, ipſam rem geſtam ſancta ſcriptura tacere noluerit, quæ non vtiq; talia deſideria mulierculaꝝ nobis pro magno inſinuare curaret, niſi aliquid in eis magnum quærere commoneret, nihil amplius conicere valeo, quàm quod ex illo communi ſenſu mihi ſuggeritur,* vt illo

vt illo mandragorico pomo figurari intelligam famam bonam: non eam quæ confertur, cum laudant hominem pauci iuſti atque ſapientes, ſed illam popularem, qua etiam maior & clarior notitia comparatur: non ipſa per ſeſe expetenda, ſed intentioni bonorum, qua generi humano conſulunt, perneceſſaria. Ecce quomodo muliercularum deſideria, ventriſque orexes in ſcripturis minimè aſpernandas cenſet ſanctorum ille ingenioſiſſimus: ſed quid potius ex ſignificent; ſtudioſiſſimè inquirit.

QVÆSTIVNCVLA II.

An Tobiæ cæcitatem fel illud, naturaliter curarit?

VIDETVR. quia ſuis in collyriis acria medicamenta, & fel adhibet Celſus lib. 5. & generatim, ad medicamenta, *in oculorum præſertim vitiis*, valere fel docet Plinius lib. 28. cap. 11. Speciatim verò docet *primò* id idem Plinius lib. 32. cap. 4. *Callionymi fel,* inquit, *cicatrices ſanat, & carnes oculorum ſuperuacuas conſumit. Nulli hoc piſcium copioſius, vt exiſtimat Menander quoque in Comœdiis. Et Coracini fel excitat viſum: & marini ſcorpionis ruffi cum oleo vetere, aut melle Attico, incipientes ſuffuſiones diſcutit. Eadem ratione albugines oculorum tollit. Secundò* idem docet Galenus lib. 10. de ſimplicium medicamenrotum facultatibus, cap. 12. Ælianus lib. 13. c. 4. Raſis lib. 9. cap. 27. Odoardus Oxonienſis de animalibus. *Tertiò*, ita etiam è recentioribus cenſet Valeſius c. 42. Franciſcus Georgius tomo 6. problem. 185. licet lucium piſcem nominet. Et verò aſſentiuntur etiam illi, qui naturalem, ad curandum, iecoris fumo vim negabant Lyranus & Carthuſianus. Suadet ipſum etiam curationis tempus, quæ *non in momento* facta, ſed *dimidia quaſi hora* ver. 14. Ad quam tamen celeritatem, ſi quis diuina vi opus fuiſſe contenderet, non magnopere pugnandum. Interim factam curationem iſtam naturaliter an parum etiam indicat ipſe fellis huius oculis applicandi *modus*, eiuſdemque in illos *vis*? Et in Latino quidem ſolo liniendi verbo *modus* ille ſignificatur ver. 8. & 13. ſed in Græco eſt ἐγχέειν καὶ προσπᾶν, id eſt, *inungere*, & *illinere*, vel *aſpergere*. *Vis* verò in eodem textu ea oſtenditur, vt inunctos, aſperſoſque oculos mordeat; vnde & tandem efficiatur, vt qui morſum illum ſentit Tobias, albugines ipſas confricet, deterat, abiiciat. Sic enim iuniori Tobiæ Raphaël. σὺ ἔγχεισον τὴν χολὴν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ δηχθεὶς διατρίψει καὶ ἀποβαλεῖται τὰ λευκώματα καὶ ὄψεταί σε. *Tu fel vnge in eius oculos, & ipſe morſus deteret abiicietq; albugines, & te intuebitur.* Quid, qui naturalem tantum ſanationem procurat; diceret aut faceret aliud chirurgus? Tobias verò occurrentem patrem apprehendens προσέπασε τὴν χολὴν ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ *ſparſit in eius oculos illud fel.* ὡς δὲ συνεδήχθησαν, διέτριψε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, καὶ ἐλεπίσθη ἀπὸ τῶν κανθῶν τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰ λευκώματα. *Vt verò morſi compunctiq; oculi ſunt, eos confricuit, & ab eorum canthis ſeu angulis albugines, ſquamarum inſtar, deciderunt.* Quod non paulò etiam ſignificantiùs in Latino exprimitur ver. 14. *Et ſuſtinuit quaſi dimidiam fere horam: & cœpit albugo ex oculis eius, quaſi membrana oui egredi. Quam apprehendens Tobias, traxit ab oculis eius: ſtatimq; viſum recepit.* Vt igitur fel hoc Raphaël mõſtraret, ſupernaturale fuit: ſed vt ex eo monſtrato, ſicq; oculis appoſito cæcitas curaretur, naturale opinor. Hæreticis verò, qui conuellendæ librorum iſtorum authoritatis occaſionem omni ex re captitant, monitorem hoc loco demus, hæreticum quidem & ipſum; minus tamen procacem. Ait ergo in Meceleth, ſeu operis Grammatici conſummati epiſtola nuncupatoria Munſterus; *Ne putes eſſe fabulam,*

quod de capto in Tigride piſce atque exenterato, & inde ſublata ſterilitate, & ſanata cæcitate in eo ſcribitur. Habes & in Matthæi capite 17. ferè talem hiſtoriam, quando CHRISTVS *iuſſit Simonem ire ad mare: mittere hamum. & tollere piſcem qui primus produſſet, & aperto ore eius, extrahere ſtaterem, atque illum dare pro vectigali.* Et ne quis eruditiori & accuratiori iudicio, hiſtoriarum iſtiuſmodi quaſi fabulæ forent; improbationem aſcribat; ſubdit idem Munſterus; *Hæc autem non propter* TE *ſcribo, ſed propter rudiores pueros, qui inexercitatum in rebus diuinis habent ingenium.* vt vel hæretico iudice, planè rudioribus ij ſeſe pueris hæretici accenſeant, rerumq; diuinarum imperitos profiteantur, qui Tobiam vellicant.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quamdiu cæcus fuit Tobias Pater?

TRIPLEX hîc textuum diſcrepantia. Nam Latinus cap. 14. ſignificat tantum *quatuor* annos cæcum fuiſſe. Græcus cap. vltimo & 5. D. Athanaſius in Synopſi, *8. annos*. Secunda, cæcitatem incipit Latinus à Tobiæ anno 56. Græcus à 58. Tertia, Latinus viſum recepiſſe tradit anno 60. Græcus, 66. Hebræus, ſuprà cap. 2. in annorum quatuor numero cum Latino conſentit. ſed de hoc iterum poſtea cap. vltimo.

QVÆSTIVNCVLA IV.

In itinere quamdiu fuit Tobias iunior?

E Superioribus, videtur in itinere fuiſſe ſex hebdomadas, aut circiter. Nam conſumpti ſunt dies 14. Ecbatanis, cap. 8. ver. 23. cap. 9. ver. 5. Illinc vſque Arim, ſeu Charam dies 11. c. 11. ver. 1. hinc vſque Niniuem, expeditis quidem peditibus dies tres ſatis eſſe, ipſa locorum diſtantia coniiciendum relinquit. At eundo, totidem fere dies conſumpſiſſe Raphael & Tobias videntur. Etſi enim, vt parentum curam leuaret, magna in reditu celeritate vteretur Tobias, ob coniugem tamen pecora & impedimenta, cætera minus, quam volebat, & vero etiam minus quam dum Ecbatana tenderet; celeriter quoad Charam peruenit; progrediebatur. habeat igitur itio & reditio ſimul ſumpta dies 28. & quod excurrit. Iis adde illos Ecbatanicæ morationis quatuordecim. exiſtunt dies 42. hebdomades videlicet ſex. His vero ſi addas dies ſeptem, quibus exſpectata Sara eſt ver. 18. rectè in quinquageſimum diem inciderit feſtæ illius hebdomadis initium, de qua ver. 21. vt iam hinc pulcher ille quidem, ſed valdè obſcurus, intelligi poſſit D. Auguſtini locus lib. 22. contra Fauſtum ca. 87. *In Canticu*, ait, *canticorum ſponſa illa, Eccleſia eſt, quæ vocatur puteus aquæ viuæ. Et huic puteo ſeptenarij numeri nomen, in Spiritus Sancti ſignificatione, coniungitur: propter rationem Pentecoſtes, quo die de cœlo miſſus Spiritus Sanctus venit. De ſeptimanis enim conſtare eundem feſtum diem, Tobiæ quoque ſcriptura teſtatur.* Cæterum, poſt curationem, laudant omnes qui eum norant, DEVM. verſu 16. adeoque ipſa coniunx, quæ, rebus aduerſis, parum rectè ipſi Tobiæ, minusq; de DEO religiosè locuta olim fuerat cap. 2. ver. 22. ſed, præ omnibus, ipſe qui ſanitatem adeptus erat; DEVM benedicebat. ver. 17. *Tu*, ait, *caſtigaſti me, & tu ſaluaſti me.* quemadmodum infrà cap. 13. ver. 2. *Tu flagellas & ſaluas.* Cum caſtigationem & flagellum experimur.

mur: futuram ſaluationem expectemus: & cum iſtam optamus, illam non reſpuamus. *Percutis* DEVS, *& manus eius ſanabunt*. Iob 5. *Omnis diſciplina*, inquit Apoſtolus Hebrę 12. *in præſenti videtur non eſſe gaudij, ſed mœroris: poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per eam reddet iuſtitia.* Sed hic mihi conſidera, *primò* quidem quàm ad pietatem erga parentes Tobiam ſemper hortetur Angelus. Ideo & ipſum accelerare, cæteriſque præcurrere admonet verſu 2. & 3. ideo noluit ipſemet, quod poterat; fel oculis illis imponere, ſed id officij Patri filium præſtare voluit. *Iam* vero petiit olim ab Ægyptio Rege Amaſi Cyrus ἰητρὸν ὀφθαλμῶν ἄριστον id eſt, medicum oculorum præſtantiſſimum, inquit initio libri 3. Herodotus. At nos, quia in rerum diuinarum, imo & in noſtrum ipſorum cognitione, quàm cæciſſimi ſæpe ſumus, à DEO præſtantiſſimos oculorum noſtrorum medicos petamus. Quinam vero ſanctis Angelis, Prophetis, Apoſtolis, Eccleſiæque Doctoribus præſtantiores? At pœnitentiæ interdum, ſobrietatis & grauitatis *fel* præſcribunt. Id vero acrius & amarius eſt: pungit & mordet. Sed animo nos bono eſſe oportet. Breuiſſimus dolor eſt. vix dimidiam cũ Tobia v. 14. horam ſuſtinebimus. & quæ nos occæcabant, decident ex oculis noſtris albugines. gaudebimus & dicemus. Ecce ego video DEVM meum, Patrem meum, Creatorem & Redemptorem meum. Ecce ego video cœleſtis domicilij pulchritudinem, iucunditatem, æternitatem. Ecce ego meipſum iam video, vtiliſſimum homuncionem, è vili humo excitatum, in vilem paulo poſt humum rediturum. peccatorem magnum. erga DEVM ingratum. erga proximos meos durum, immitem, iracundum, inuidum. Quid plura? Et nos, & qui nouerint nos, antea quidem cæcos iam vero videntes; DEVM glorificabunt omnes. Tobiæ porro iſta benedictio eſt in Hebræo paulo quã in noſtro textu productior: ſed ita vt fere ſententias, quæ infra cap. 13. traduntur; contineat. In Græco autem, poſt DEI benedictionem ver. 17. additur. καὶ εὐλογημένοι πάντες οἱ ἅγιοί σου ἄγγελοι *Benedicti ſint ſancti tui Angeli omnes*. Septimo tandem die paulatim aduenit Sara ver. 18. & lætitiæ conuiuiis quod Græce ὁ γάμος vocatur; hebdomas, de qua cap. 10. tactum; inſtituta, cui non diſſimilia veterum *repotia*. Obuiam vero ad Niniues portam, Saræ venienti proceſſiſſe, ibidemque DEVM laudaſſe dicitur in Græco textu Tobias pater. ſed quomodo illa νύμφη αὐτοῦ vocatur, quæ filij potius ſponſa erat, non ipſius? Reſpondendum νύμφην non ſponſam tantum ſignificare, ſed omnem νεόγαμον κόρην, nouè nuptam puellam. Deinde etiam nurum. vt Geneſ. 11. v. 31. 1. Reg. 4. ver. 19. Lucæ 12. v. 53. Ipſius vero Tobiæ ſenioris nurus iſta numquid erat? Imò eſſe λέξιν συγγενικὴν nomen, quod cognationem & affinitatem quamlibet, denotet notat Euſtachius. Præſtò vero qui gratularentur; affuerunt cùm alij, tùm Achior & Nabath conſobrini. de quibus in Græco ſic. παρεγένετο Ἀχιάχαρος καὶ Νασβᾶς ὁ ἐξάδελφος αὐτοῦ. id eſt. Affuit Achiacharus & Nasbas patruelis eius. ſcilicet Tobiæ. ideoque conſobrinorum in Latino vocabulum, pro patruelibus accipiendum. Sępe ſiquidem ita fieri ſolet, ſicuti neque ſemper propriè à cognatis diſtinguuntur agnati. Eſt vero ex Lyrano, & Carthuſiano haud prętereundum, quid itinere iam confecto faciendum ſit. Sancti enim Raphaelis monitum eſt ver. 7. *Vbi introieris domum tuam, ſtatim adora Dominum* DEVM *tuum, & gratias age ipſi.* Vnde vetus alicubi mos, vt aliquam in vrbem ingreſſi Principes, recta ad templum deducantur; S. Benedictus. Panegyriſta Pacatus; *Magnas*, inquit, *Vrbes ingreſſi, primùm ſacras ædes, & dicata ſummo Numini delubra viſimus: tum fora atque gymnaſia.* Et ſua in Regula S. Benedictus, *ſuſcepti*, ait, *hoſpites, ad orationem ducantur*. ſed & aliud obſeruandum. Sunt nonnulli, qui poſt peregrinationem aliquam, domum vbi redie-

redierint, nihil niſi mala vel certe vana, quę viderint & audierint, imo etiã interdum falſa, narrare norunt. At Tobias ver.19. *narrauit parentibus ſuis omnia beneficia* DEI, *quæ feciſſet circa eum; per hominem, qui eum duxerat.* Sic D. Paulus & Barnabas, cum Antiochiam Acto.14. veniſſent, & Eccleſiam congregaſſent, *retulerunt quanta feciſſet* DEVS *cum illis: & quia aperuiſſet Gentibus oſtium fidei.* Iidem Phœnicen & Samariam pertranſeunt Actor.15. narrantes conuerſionem Gentium: & faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Hieroſolymis tacet omnis multitudo & eoſdem audit *narrantes quanta feciſſet ſigna & prodigia in Gentibus per eos.* Iterumque, poſt annos aliquot, cum ibidem Iacobum, aliosque ſeniores idem D. Paulus ſalutaſſet, *narrabat per ſingula, quæ* DEVS *in gentibus feciſſet per miniſterium ipſius.* Quid vero huiuſcemodi narratio prodeſſet? *Illi,* ait D. Lucas Actor.21. *cum audiſſent, magnificabant* DEVM. Huiuſcemodi ergo, auditoribus vtiles, Eccleſiæ, DEOque ipſi glorioſæ, ab iis, qui peregrinantur; inſtitui debent narrationes. Sed qui cum peregrinante Tobia peregrinati ſumus hactenus; in ipſius aliquantulum iam domo quieſcamus.

CAPVT XII.

1 *TVnc vocauit ad ſe Tobias filium ſuum, dixitq́ ei: Quid poſſumus dare viro iſti ſancto, qui venit tecum?*

2 *Reſpondens Tobias, dixit patri ſuo: Pater quam mercedem dabimus ei? aut quid dignum poterit eſſe beneficiis eius?*

3 *Me duxit & reduxit ſanum, pecuniam à Gabelo ipſe recepit, vxorem ipſe me habere fecit, & dæmonium ab ea ipſe compeſcuit. Gaudium parentibus eius fecit, meipſum à deuoratione piſcis eripuit, te quoque videre fecit lumen cæli, & bonis omnibus per eum repleti ſumus. Quid illi ad hæc poterimus dignum dare?*

4 *Sed peto te pater mi, vt roges eum, ſi forte dignabitur medietatem de omnibus, quæ allata ſunt, ſibi aſſumere.*

5 *Et vocantes eum, pater ſcilicet, & filius tulerunt eum in partem: & rogare cœperunt vt dignaretur dimidiam partem omnium, quæ attulerant, acceptam habere.*

6 *Tunc dixit eis occultè: Benedicite* DEVM *cæli, & corã omnibus viuentibus confitemini ei, quia fecit vobiſcum miſericordiam ſuam.*

7 *Etenim ſacramentum regis abſcondere bonum eſt: opera autem* DEI *reuelare & confiteri, honorificum eſt.*

8 *Bona eſt oratio cum ieiunio, & eleemoſyna magis, quàm theſauros auri recondere.*

9 *Quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt, quæ purgat peccata, & facit inuenire miſericordiam & vitam æternam.*

10 *Qui autem faciunt peccatum, & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.*

11 *Mani-*

11 Manifeſto ergo vobis veritatem, & non abſcondam à vobis occultum ſermonem.

12 Quando orabas cum lacrymis, & ſepeliebas mortuos, & derelinquebas prandium tuum, & mortuos abſcondebas per diem in domo tua, & noctе ſepeliebas eos, ego obtuli orationem tuam Domino.

13 Et quia acceptus eras DEO, *neceſſe fuit vt tentatio probaret te.*

14 Et nunc miſit me Dominus vt curarem te, & Saram vxorem filij tui à dæmonio liberarem.

15 Ego enim ſum Raphael angelus, vnus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum.

16 Cumq; hæc audiſſent, turbati ſunt, & trementes ceciderunt ſuper terram in faciem ſuam.

17 Dixitq; eis Angelus, Pax vobis, nolite timere.

18 Etenim cùm eſſem vobiſcum, per voluntatem DEI *eram: ipſum benedicite, & cantate illi.*

19 Videbar quidem vobiſcum manducare, & bibere: ſed ego cibo inuiſibili, & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor.

20 Tempus eſt ergo vt reuertar ad eum, qui me miſit: vos autem benedicite DEVM, *& narrate omnia mirabilia eius.*

21 Et cùm hæc dixiſſet, ab aſpectu eorum ablatus eſt, & vltrà eum videre non potuerunt.

22 Tunc proſtrati per horas tres in faciem, benedixerunt DEVM: *& exurgentes narrauerunt omnia mirabilia eius.*

COMMENTARIVS.

NARRATIONIS de qua dicebam; fructus, capitis huius initio proponitur. Ea ſiquidem ſenior Tobias plurimum excitatus, ilico de referenda, quantam poſſet maximam; gratia cogitat. *Tunc*, ait textus, *vocauit ad ſe Tobias filium ſuum, dixitq; ei*, quæ ſequuntur. Eſt verò hîc inſignis ſanctorum iſtorum *gratitudo* diligenter notanda. Primò itaque ſeſe illi debere plurimùm profitentur. Deinde habent gratiam, & pro virili, referre decernunt. ſed tanta illius agnoſcunt merita, vt quomodo iis quadantenus reſpondere poſſint, ſe non videre dicant; ideoque & inter ſe deliberent. *Quid*, ait ſenior, *poſſumus dare viro iſti ſancto?* Multa de Raphaelis erga ſe meritis commemorarat iunior: ſed omnium maxime de religione in DEVM, vitæ innocentia, morumque ſanctitate. Et quia hæc potiſſima hominis laus; ideo *virum ſanctum* appellat ſenior. Recenſet tamen hoc loco iunior eorum, quibus de ſe meritus eſſet optime; benefactorum ſeptem genera & concludit, *bonis* non aliquot tantum, ſed *omnibus*, neque affecti, ſed *repleti ſumus per eum.* Præterea *rogat* ſeniorem iunior, vt Raphaëlem non ſimpliciter donis quibuſdam afficiat: ſed vt in beneficio magno & nouo reponat, ſi dona ille ab iis quæpiam accipiat. ideoque roget non ſimpliciter vt accipiat: ſed vt *accipere dignetur.* quaſi nouum vt dixi & valde magnum ab eo, ſi accipere dignaretur; beneficium conſequerentur. Neque eo contenti, quòd eorum alter hoc ipſum roget; *ambo* ipſum *rogare cœperunt*, ver.5. Et quid rogant vt accipiat? Libenter darent omnia. ſed quia hoc numquam eum acce-

pturum videbant; vt dimidium ſaltem omnium & ſeruitiorum & pecorum & camelorum & pecuniarum admittere nõ dedignetur, valdè obſecrant. Scribit lib.5. Ethicorum cap.5. Ariſtoteles, vt beneficiorum inter homines reciprocatio excitaretur, ſolita, in vrbium medio, *Gratiarum templa* excitari. Sed quo in templo illuſtriùs, gratiam referendam, referendęque modum quàm in hiſce Tobiis noſtris videamus? De hoc igitur nihil addam ampliùs, niſi pactam alioqui Raphaëlis mercedem futuram fuiſſe, drachmarum 42. vt ex itineris, quæ ſuperiori capite, comparebat; ratione perſpicuum: itemque ex pactione, quæ ſuprà cap.5.ver.20. in Græco textu proponitur, vt præter cõmunes videlicet cum Tobia impenſas, vnam ſingulis diebus drachmam Raphaël acciperet. Cum verò *drachma* duos fere noſtrates batzios contineat; merces eius fuiſſet florenorũ fere ſex. Iam verò, quam hactenus induerat, perſonam exuere, & ſe ſuaq; omnia tandẽ aperire incipit S.Raphaël v.6. & *primo* quidẽ ad DEI laudes hortatur à diſſimilibus argumentũ ducendo. *Regum* arcana, ſeu *myſteria* (id enim valet SACRAMENTVM) *celare bonum eſt.* E contrario verò; DEI opera enuntianda, idq; ſuo exemplo probat in Latino v.11. in Gręco v.15. vbi verba iſta repetit, & ex eo textu citat D.Cyprian de orat. Dominica, & libro de mortalitate, ſic enim illic; *Oranti* Cornelio *aſtitit Angelus teſtimonium reddens ſui operis, & dicens: Corneli orationes tuæ & eleemoſynæ tuæ aſcenderunt ad memoriam coram* DEO. *Cito orationes ad* DEVM *aſcendunt, quas ad* DEVM *merita noſtri operis imponũt. Sic & Raphaël Angelus Tobiæ oranti ſemper, & ſemper operãti teſtis fuit dicens: Opera* DEI *reuelare, & confiteri honorificũ eſt. Nam quando orabas tu & Sara, ego obtuli memoriam orationis veſtræ in conſpectum claritatis* DEI. *Et cum ſepelires tu mortuos ſimpliciter: & quia non es cunctatus exurgere & derelinquere prandium tuum, ſed abiſti, & condidiſti mortuum, miſſus ſum tentare te; & iterum me miſit* DEVS *curare te, & Saram nurum tuam. Ego enim ſum Raphaël vnus ex ſeptem Angelis iuſtis, qui aſſiſtimus, & conuerſamur ante claritatem* DEI. Ad priorem verò partem ſpectat, quod tradit Gellius lib.10. cap.25. & Capitolinus in vita Gordianorum de Senatuſconſultis tacitis; *Taciturnitas, conſiliorum theſaurus. Eximia eſt virtus præſtare ſilentia rebus.* Ad poſteriorem, illud S. Seueri Epiſcopi Minoricenſis in epiſtola ſupra citata de Iudæorum conuerſione; *Cum* DEI *opera reuelare & confiteri honorificum eſſe, Raphaël* ARCHANGELVS *moneat, profectò ſilere vel celare opera* CHRISTI, *periculoſum eſt.* Stephanus Pontifex apud Rhegionem anno Domini 753. *Sicut*, ait, *nemo ſe debet iactare de ſuis meritis: ſic non debent opera* DEI, *quæ in illo, per ſuos Sanctos, fiunt ſine ſuis meritis, ſileri: ſed prædicari. ſicut Angelus admonet Tobiam.* Hinc olim miraculorũ libelli apud Euodium & Auguſtinũ. D. Chryſoſtomus orat.5. contra Iudæos; ſi quid boni, quod ad DEI & Eccleſiæ gloriam, proximiq; ædificationem faciat, intelligamus, id vt apud omnes proferamus magnopere hortatur; *Ideo*, ait, *moneo, vt illos rumores augeamus, qui res noſtras attollunt, magnasq; videri faciunt: non antẽ illa fratres exaggeremus, quæ toti ſodalitati dedecus offundunt. Contrà; ſi quid audierimus boni, apud omnes proferamus: ſi quid verò mali prauiq;, apud nos ipſos occultemus, idq; vt tollamus, nihil non faciamus.* Galenus certè lib.7. de vſu partium c.1. religionis opera vult palam eſſe, non, Eleuſiniorũ, & Samothraciorũ myſteriorũ inſtar, occultari. *Secundò* bonorum operum fructum oſtendit S.Raphaël. *Primò generatim* & per comparationem v.8. Ruſumq; à contrario v.10. vbi planè aſſeritur, quod à Dauide olim, *Qui diligit iniquitatẽ, odit animã ſuam:* & à Salomone Prouerb.1. *Vſquequo ſtulti, quæ ſibi noxia ſunt, cupient?* rurſumque poſtea à CHRISTO Domino Iohan. 12. *Qui amat animam ſuam, perdet eam.* Si depalmet quis quempiam, ſi vulneret, ſi occidat, eius hoſtis habetur. Quanto ille maior tetriorque

animæ

animæ ſuæ hoſtis, qui perpetuis eam tormentorum malleis contundit: qui vulneribus, quæ curari numquam poterunt, afficit: qui morte, cui reſurrectio nulla ſupererit, mactat, æternumq; in tartaro ſepelit?. In illa verò celebri ſententia; *Bona eſt oratio*: Græcè additur, *&* IVSTITIA. Sed, vt ſæpè alias, ita etiam hic in Hebræo, pro miſericordia & eleemoſyna, ponitur *iuſtitia*. Et notanda operum iſtorum ſocietas, non quod nunquam eſſe debeat oratio, quin ſimul quiſpiam ieiunet, ſtipem det, aut contrà, ſed quod hæc vtiliſſimè iungantur. Alioquin ſententia poteſt eſſe, Bona eſt oratio, & ieiunium, & eleemoſyna, quia tria hęc Tobias & Sara, vti ſuprà patuit, crebrò admodum colere, vnaque conſociare ſolebant. Prior tamen ſententia, vt ſimplicior, & textui conuenientior: ita Theologis etiam fere omnibus, ſanctiſque Patribus receptior eſt. Ideo enim aiunt quidam, duabus in cœlum alis ſurrigi, humoque attolli orationē, ieiunio & eleemoſyna. Pulchrè tomo 6. ſect. 9. problemate 417. Franciſcus Georgius. *Cur oratio cum eleemoſyna & ieiunio (Raphaele teſte) D*EO *gratiſſima eſt? An, quia cum oratio ſit (vt Damaſcenus inquit) eleuatio mentis in D*EVM, *tantò magis mens ipſa eleuatur, quantò orans à grauaminibus expeditior exiſtit? Duo enim ſunt grauamina, quæ mortales valdè deprimunt: oblectamentum carnis videlicet, & terrenorum affectus. Illud autem, grauanti corpori animam ſubucit: & hic, fecibus terræ ipſam animam ſuffocat. Hinc ab vtroque expeditus homo facilius ad D*EVM *mente conſcendit. An, quia ſi oratio eleemoſynæ aſſocietur, operi charitatis D*EO *gratiſſimo coniungitur: & ſi ieiunium addatur, quantò magis animalis homo per ipſum debilitatur, tantò magis ſpiritualis roboratur? His igitur, tanquam duabus alis, euolat oratio.* Ita ille. Sed, è veteribus ad tria iſta connectenda hortantibus, argumentum ex iſto ipſo loco promentem D. Cyprianum libentiſſimè quis non audiat? Is ergo libro iam antea citato de oratione Dominica; *Orantes, ait, non infructuoſis, nec nudis precibus ad D*EVM *veniant, inefficax petitio eſt, cum precatur D*EVM *ſterilis oratio. Nam cum omnis arbor non faciens fructum excidatur, & in ignem mittatur: vtiq; & ſermo non habens fructum, promereri D*EVM *non poteſt, qui nulla eſt operatione fecundus. Et ideo ſcriptura diuina inſtruit dicens: Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. Nam qui in die iudicij præmium pro operibus & eleemoſynis redditurus eſt; hodie quoque orationem cum operatione venienti, benignus auditor eſt.* Et libro de opere & eleemoſyna: Numquam, ait, fratres dilectiſſimi, admonitio diuina ceſſauit, numquam & tacuit, quo minus in ſcripturis ſanctis tam veteribus, quàm nouis, ſemper & vbique ad miſericordiæ opera, DEI populus prouocaretur: & canente atque exhortante Spiritu Sancto, quiſquis ad ſpem regni cœleſtis inſtruitur, facere eleemoſynas iubetur. Et cum Iſaiæ cohortationem è cap. 58. attuliſſet; pergit porro. *Remedia propitiando D*EO *ipſius D*EI *verbis data ſunt: quid deberent facere peccantes, magiſteria diuina docuerunt. operationibus iuſtis D*EO *ſatisfieri, miſericordiæ meritis peccata purgari. Et apud Salomonem legimus: Conclude eleemoſynam in corde pauperis, & hæc pro te exorabit ab omni malo. Et iterum: Qui obturat aures, ne audiat imbecillum, & ipſe inuocabit D*EVM, *& non erit, qui exaudiat eum. Neque enim promereri miſericordiam Domini poterit, qui miſericors ipſe non fuerit; aut impetrabit de diuina pietate aliquid in precibus; qui ad precem pauperis non fuerit humanus. Quod item in Pſalmis Spiritus Sanctus declarat & probat dicens: Beatus, qui intelligit ſuper egenum & pauperem: in die mala liberabit eum Dominus. Quorum præceptorum memor Daniel, cum Rex Nabuchodonoſor aduerſo ſomnio territus æſtuaret, pro auertendis malis, ad diuinam opem impetrandam remedium dedit dicens: Propterea Rex conſilium meum placeat tibi. & peccata tua eleemoſynis redime, & iniuſtitias tuas miſerationibus pauperum, & erit D*EVS *patiens peccatis tuis. Cui Rex non obtemperans, aduerſa quæ viderat, & infeſta perpeſſus eſt: quæ euadere & vitare*

vitare potuiſſet ſi peccata ſua eleemoſynis redemiſſet; Raphael quoq; Angelus paria teſtatur, & vt eleemoſyna libenter ac largiter fiat, hortatur dicens: Bona eſt oratio, cum ieiunio & eleemoſyna: quia eleemoſyna à morte liberat, & ipſa purgat peccata. Oſtendit orationes noſtras, ac ieiunia minus poſſe, niſi eleemoſynis adiuuentur. Deprecationes ſolas parum ad impetrandum valere, niſi factorum & operum acceßione farciantur. Reuelat Angelus & manifeſtat, & firmat eleemoſynis petitiones noſtras æfficaces fieri, eleemoſynis vitam de periculis redimi, eleemoſynis à morte animas liberari. Inſignis profectò & tanto patre digna oratio. Sed ecce tibi è transuerſo Vrbicus neſcio quis apud maximum D. Cypriani præconem, D. Auguſtinum epiſtola 86. Contendebat ille, ex hac Angeli voce, Sabbatis omnibus ieiunandum. Quid verò ipſe reſpondet Auguſtinus? An, vt hæretici noſtri aſſolent, libri huius auctoritatem eleuat & contemnit? Alia ei longe mens. Sed cum ſermonis aut ſcriptionis mendum quoddam notauit; duo reſpondet: Primo ieiunium hic vniuersè commendari. non autem precisè Sabbathi ieiunium, vt id obſeruatu Chriſtianis omnibus neceſſarium. Deinde, etiamſi hoc ieiunij ſacrificium aliquando intermittatur, negat nullum idcirco aliud eſſe, quod DEO gratum ſit, ſacrificium. cum, aduerſario etiam annuente, nullum die dominico eſſet ieiunium: & maximè tamen laudis tùm ſacrificium eſſet. Sunt autem hæc in epiſtola illa citata verba. *Cur, inquit* Vrbicus, *ſacrificium potiori domino charum murmuramus offerre, quod ſpiritus deſiderat, & angelus laudat? Deinde adiungit Angeli teſtimonium dicentis: Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna. Quid dixerit, potiori Domino, neſcio, niſi forte ſcriptor errauit, & te fugit, vt quod mihi legendum miſiſti, non emendares. Sacriſicium ergo Domino charum ieiunium vult intelligi, quaſi de ieiunio verſetur hæc quæſtio, & non de ieiunio Sabbati. Neque enim Dominicus dies ſine ſacrificio quod* DEO *charum eſt, peragitur, quia non ieiunatur.* Angelus vero præterea bonorum operum ſtudium ſpeciatim commendat, ver. 12. quod DEO, Angeliſque ipſis gratiſſima ſint. adeo vt hæc illi ſpectent libentiſſimè, iis adſint, ad illum ab iis perferantur. Sed de hoc diſputatum ſuprà pluribus cap. 3. Nunc Angelica illa vox ver. 13. demittatur in pectus altiſſimè. *Quia acceptus eras* DEO, *neceſſe fuit, vt tentatio probaret te.* Alia è diametro nobis pleriſque ratiocinatio. Quia quis DEO acceptus eſt, ideo ab omni tentatione, miſeria, rerumq; difficultate immunem eſſe debere ſtatuimus. At vero Angelus. non ſimpliciter ait, *decuit te tentari,* ſeu malis quibusdam exerceri: ſed *neceſſe fuit.* idque, *quia acceptus eras* DEO. Et vero ita etiam S. Paulus Actorum 14. v. 21. *Per multas tribulationes oportet nos intrare in regnum* DEI. 2. Timoth. 3. ver. 12. *Omnes, qui piè volunt viuere in* CHRISTO IESV *perſecutionem patientur.* Sed & Romanum ſapientem audi. libro de prouidentia. *Virum bonum parens ille magnificus, virtutum non lenis exactor, ſicut ſeueri patres, durius educat. Itaque cum videris bonos viros acceptoſq; Dijs, laborare, ſudare, per arduum aſcendere, malos autem laſciuire, & voluptatibus fluere: cogita filiorum nos modeſtia delectari, vernularum licentia. illos diſciplina triſtiori contineri, horum ali audaciam. Idem tibi de* DEO *liqueat. Bonum virum in delicijs non habet, experitur, indurat, ſibi illum preparat.* Et poſtea. *Non vides quanto aliter patres, aliter matres indulgeant? illi excitari iubent liberos ad ſtudia obeunda maturè, feriatis quoque diebus non patiuntur eſſe otioſos, & ſudorem illis, & interdum lacrymas excutiunt, matres fouere in ſinu, continere in vmbra volunt: numquam flere, numquam triſtari, numquam laborare. Patrium habet* DEVS *aduerſus bonos viros animum, & illos fortius amat: &, Operibus, inquit, doloribus, ac damnis exagitentur, vt verum colligant robur. Languent per inertiam ſaginata: nec labore tantum, ſed mole & ipſo ſui onere deficiunt. Non fert illum ictum illæſa felicitas. At vbi aſſidua ſuis cum incommodis ſuis rixa, callum per iniurias ducit, nec vlli malo cedit: ſed etiam ſi ceciderit,*

ciderit,

ciderit, de genu pugnat. Sed hiſce de rebus non pauca iam ſuperiùs dicta capite 1. 2. 4. 11. Quæſtiunculis iterum aliquot excutienda hic nonnulla.

QVÆSTIVNCVLA I.

Sintne ſeptem Angeli coram Domino aſtantes? v.15.

RVRSVM Wittakerus contra Edmundum fol.17. *Illum*, ait, *Tobiæ Raphaëlem minimè moramur, nec illos ſeptem Angelos agnoſcimus, quorum ille meminit.* Sed effutitur iſtud ab eo *impiè* & *imprudenter.* *Impiè* quidem, quia contra diſertas ſcripturarum diuinarum voces, Apocalyp.ver.4.cap.4. *Gratia vobis & pax, ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt, & à ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt.* Et cap. 3. *hæc dicit qui habet ſeptem ſpiritus* DEI. Et cap.5. ver.6. *Vidi agnum ſtantem, tanquam occiſum, habentem cornua ſeptem, & oculos ſeptem, qui ſunt ſeptem ſpiritus* DEI, *emiſſi in omnem terram.* Sunt & iſtis conſentanea plura cap.15. 16. 17. Apud Zachariam cap.3. ver.9. *Ecce lapis, quem dedi coram* IESV, *ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.* qui capite ſequenti ver. 10. ita explicantur. *Septem iſti, oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram.* En Angeli ſeptem, quos, contra ſanctiſſima pietatis noſtræ monumenta, hæreticus negauit. *Imprudenter* verò etiam loquitur, primò, quia hæretici, quod quidem ſciam; omnes, Zachariam admittunt & ipſam etiam Apocalypſin Caluiniani, ideoque contra ſuos omnes iſta imprudens effutit. Deinde quia & contra magnum doctorem ſuum Bezam agit, qui Apocalypſis primo, ſeptem hoſce ſpiritus ait eſſe *diuinæ Maieſtatis ſtipatores.* Dicat fortè tamen quiſpiam, ipſos Apocalypſeos & Zachariæ ſeptem ſpiritus, non eſſe ſeptem iſtos *Angelos.* Sed clarè Apocalypſeos 15. & 16. *Angeli* vocantur. Et quemadmodum Apocal.1. dicuntur *eſſe in conſpectu throni:* ita etiam hoc loco, *aſtare ante* DEVM. Rurſumque ſecuti Apocal.5. dicuntur iſti ſpiritus *in omnem terram emiſſi:* ita & Zachariæ 4. *in vniuerſam terram diſcurrunt.*

QVÆSTIVNCVLA II.

Poßitne, per ſeptem Angelos, aliud quiddam intelligi?

CVM iidem ſint hi ſeptem Angeli, qui apud S. Ioannem & Zachariam ſeptem ſpiritus, fit vt quod de ſpiritibus iſtis aſſeritur, hoc in Angelos iſtos ſeptem conferri videatur. Trifariam verò ſpiritus illi exponuntur. Nam *primò* S. Ansberto, Bedæ, Ruperto, Haymoni, D. Thomæ & Ambroſiano Commentario in Apocalypſin, *ſeptem ſpiritus*, ſunt ipſe *Spiritus ſanctus*, qui ob ſeptem illa gratiarum dona, quæ donare ſolet; ſeptenario numero appelletur ſeptem ſpiritus. *Secundò* ea ipſa *ſeptem dona*, ſeptem ſpiritus vocantur à Victorino martyre, doctoribus etiam vetuſtis Hebræis & Eccleſiaſticis apud D. Hieronymum in Zachariæ caput quartum. *Tertiò* demum S. Anſelmus tam *Spiritum* ſanctum, quam ſeptena eius *dona* interpretatur ſeptem ſpiritus. Hæ tamen expoſitiones myſticæ potius videntur. Alioquin ipſum *Angelorum* nomen repugnat Neque enim Spiritus ſanctus Angelus eſt, neque ipſius chariſmata vel Angeli ſunt vel vnus quiſpiam ſeptuplex Angelus eſt. Deinde ita iſti ſpiritus deſcribuntur,

vt *ſuppoſita*, quemadmodum Theologi appellant, & perſonæ quædam omnino ſint. Sunt enim in conſpectu DEI Apocalyp.1. aſtant Tob.12. diſcurrunt Zachar.4. plagas habent nouiſſimas Apocalyp.15. phialas diuinæ iræ effundunt, cap.16. veſtiuntur lino mundo, & candido, præcinguntur, circa pectora, zonis aureis Apocal.15. loquuntur cap.16. & 17. vigilant, excubant, & dimicant. Ideo enim oculi & cornua vocantur Apocalyp.5. & Zachar.4. Quomodo ergo non perſonæ? Numerus eorum ſeptenarius recenſetur, & eorum vnus ab aliis omnibus diſtinguitur, quomodo non perſonæ plures? Iam verò in DEI conſpectu ſunt & aſtant, velut eius adminiſtri & apparitores. An in Spiritum ſanctum, vel eius dona id cadat? Non ipſe Spiritus ſanctus in throno conſidet, Patri & Filio æqualis? Vidit hæc Aretas in Apocalypſin, omninoq; veros Angelos eſſe ſeptem ſpiritus pronunciauit. Atque vt conticeſcat Wittakerus coram Magiſtro diſcipulus; ſuum rurſus Bezam ita loco citato ſcribentem legat. *Quod ſeptem hos ſpiritus nonnulli pro Spiritu ſancto acceperunt, cuius ſeptiformis ſit gratia, manifeſtè refelli poteſt, vel ex eo quod ſcribitur Apocal.5. ver.6.*

QVÆSTIVNCVLA III.

Poſſitne, per ſeptenarium iſtum, numerus alius intelligi?

CONSTAT duobus modis numerorum nomina quædam vſurpari. primo, vt definitè numerum, qui exprimitur, ſignificent. Deinde vt alium aliquem indefinitè, quemadmodum de ſeptenario monet D. Auguſtinus cap.35. lib.3. de doctrina D. Hieronymus in Iſaię cap.54. Lyranus ergo, Carthuſianus, & Hugo ſeptenarium hic indefinitè, pro maximo quolibet numero accipiendum cenſent. Ribera verò in Zachariæ 3. & Apocalypſis primum, definitè idque meritò. Quoties enim numerus quiſpiam ſæpius, eâdem appellatione, diuerſis in locis, adhibetur, definitè propriéq; accipi ſolet. in re præſertim hiſtorica, cuiuſmodi hoc loco eſt. ideoque ſeptem propriè Angeli huiuſcemodi ſunt. Huic tamen ſeptenario videtur officere non parum ille à Sancto Paulo Rom.16. ſalutatus Hermas, dum *ſenarium* is tantummodo conſtituit lib.1. viſione tertia. Cum enim turrim, quæ DEI Eccleſia eſt; magnam ſuper baptiſmi aquis, à ſex iuuenibus, multiſque virorum millibus ædificari vidiſſet, & hoſce quidem eſſe Angelos, qui lapides vndique aptos afferrent, illiſque iuuenibus traderent; intellexiſſet, eam, quæ viſum iſtud obiiciebat, dominam interrogauit. *Illi iuuenes ſex, qui ædificant, qui ſunt, domina? Reſpondit illa: Hi ſunt Angeli* DEI, *qui primò conſtituti ſunt, quibus tradidit dominus vniuerſam creaturam ſuam ſtruendi, ædificandi & dominandi creaturæ illius. Per hos enim conſummabitur ſtructura turris.* Et lib.3. ſimilitudine 9. *Ecce ait, vidi veniſſe ſex viros excelſos ac venerandos & omnes ſimiles vultu, & vocaſſe quandam multitudinem virorum, & hi, qui venerant vocati ab illis, & ipſi quoque excelſi & fortes erant. Iuſſerunt autem illi ſex, eos turrim quandam ſuper portam ædificare. Iterumque, ſex illi iuſſerunt, vt ex quodam profundo lapides attollerent, & in ædificationem turris præpararent.* Et deinceps plura iidem *viri ſex* imperant. Tandem vero viſio tota exponitur. *Qui turrim iſtam, quæ Eccleſia eſt, ædificant, omnes Angeli ſunt dignitate venerandi. His veluti muro cinctus eſt dominus. Ille praecelſus & magnus, qui in medio ſex virorum, circa turrim ambulauit; filius* DEI *eſt. & illi ſex, Angeli ſunt*

ſunt dignitate conſpicui, dextra leuaq́, eum circumſtantes. Ita Hermas, qui an ſit ille, cui dicit Apoſtolus ſalutem, diſputationis alterius eſt; nunc quaſi is ipſe eſſet, reſpondeo. Sex illos non ita nominari, vt abſit ſeptimus; quin vero hunc etiam illis adeſſe, ſed illos quidem ſuam ipſos gerere perſonam, hunc alienam. ipſe ſiquidem modo Eccleſiam, modo CHRISTVM Dominum præſentem refert, quemadmodum Exodi 3. & 19. ille, qui Angelus cum eſſet, vt ait S. Stephanus Actor. 7. & illic ſeptuaginta Interpretes: DEI tamen vices tùm obibat & dicebat. DEVS *patris tui,* DEVS *Abraham, &* DEVS *Iſaac &* DEVS *Iacob.* Vnde lib. 3. ſimilitudine 9. is, qui Herman erudiebat; *Volo, ait, oſtendere tibi, quæcumque ſpiritus tibi oſtendit, qui in effigie Eccleſiæ locutus eſt tecum.* Et poſtea, vti paulo ante audiebamus. *Ille præcelſus & magnus, qui in medio ſex virorum, circa turrim ambulauit, & lapides de ſtructura reprobauit; filius* DEI *eſt.* ideoq; & reſidui ſeni Angeli huius vnius latera vtrimque claudunt, & eum magnopere obſeruant ac reuerentur. Quo etiam forte modo conſpicuum ſeſe D. Iohanni dat Apocalypſeos 1. ver. 17. ille *ſimilis filio hominis,* in medio ſeptem candelabrorum. cum iſte tamen, ex hiſce ſeptem vnus eſſet, quemadmodum in militum decuria ipſe decurio, decimus eſt. & in quinquagenario Athenienſium numero, eorum præfectus non extra numerum eſt, ſed quinquageſimus.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Sintne Angeli vniuerſi plures quam ſeptem?

VNICVM tantummodo Angelum eſſe, ſomniarunt olim hæretici quidam apud Dionyſium Carthuſianum 2. ſentent. diſtinct. 3. q. 3. & tribuunt Scholaſtici quidam eam Ioanni Bacono ſententiam, vt ſeptem ſtatuat Angelos, plures omnino neget: citantque quæſtionem eius primam lib. 2. ſententiarum, diſt. 10. Sed inibi horum nihil comparet. Sequenti tamen diſtinctione ſignificat quidem ille, Angelorum numerum paruum videri: non tamen ſeptenarium tantum affirmat. Septenario tamen iſto numero maiorem non admitterent, qui cœlos tantum ſeptem arbitrarentur, ſimulque eam Ariſtoteleorum quorumdam ſententiam tuerentur, quæ cenſet tot tantum eſſe Angelos, quot cœli ſunt qui ab illis moueantur. Sed, miſſis de cœlorum numero & motore quæſtionibus, tam diſertè maximum Angelorum numerum oracula diuina enuntiant, dubitari vt nefas omnino ſit. Nam Danielis 7. *millia millium miniſtrant* DEO, *& decies millies centena millia aſſiſtunt ei.* Iob. 25. *Numquid eſt numerus militum eius?* Pſal. 67. *Currus* DEI *decem millibus multiplex millia lætantium.* quod vertit Chaldæus, *Currus* DEI *multipliciter viginti millia & millia Angelorum,* Matthæi 26. *pluſquam legiones 12.* Lucæ 2. *facta eſt cum Angelo, multitudo militiæ cæleſtis laudantium* DEVM. Apocalyp. 5. *Audiui vocem Angelorum multorum, & erat numerus eorum millia millium.* Maximam videlicet multitudinem hæc *exercitus* & *militiæ* cœleſtis nomina important locis iam citatis, & *caſtra* DEI Geneſeos 32. Et cum Dæmones tam numeroſi ſint, vt in homine vno *legio integra* eſſe potuerit, Marci 8. Lucæ 5. quanta bonorum ſanctorumque Angelorum erit multitudo? Videantur Patres D. Hieronymus in Danielis 7. & 10. D. Gregor. 17. Moralium, cap. 7. Nyſſenus libro de opificio hominis. Dionyſius cœleſtis Hierarchiæ, cap. 41.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA V.

Quot Angeli plures, quam ſeptem?

NVMEROSÆ admodum de Angelorum numero ſunt opiniones, è quibus 15. vel 16. operæ fuerit pretium audire. *Prima*, æqualem hominum & Angelorum numerum ait apud authorem quæſtionum ad Antiochum. *Secunda*, minorem hominum numero, apud Guilhelmum Pariſienſem lib. 2. de vniuerſo & Magiſtrum ſententiarum lib.2.diſtin.11. *Tertia*, eſſe maiorem hominum numero decem partibus apud S. Brigittam in Reuelationib. *Quarta*, maiorem eorundem hominum numero nonagintanouem partibus apud eundem Authorem quæſtionum ad Antiochum Cyrillum Catecheſi 15. *Quinta*, orbibus cœleſtibus parem Angelorum eſſe numerum. Ariſtot. libro 12. Metaphyſ. R. Moſe libro 2. More, cap. 7. *Sexta*, eſſe omnes numero 300655072. apud Cabalicos Rabinos, vt ait, Archangelus in Commentario dogmatum Cabaliſticorum. *Septima*, parem eſſe ſtellis apud eundem Archangelum. *Octaua*, tot eſſe præcisè Angelos, quot apud Danielem c.7. numerantur. *Nona*, omnia bonorum & malorum Angelorum plena eſſe apud S. Chryſoſt. homilia de Aſcenſione. *Decima*, eſſe infinitos prout refertur & damnatur in articulis Pariſienſibus. *Vndecima*, eſſe plures indiuiduis ſpeciei cuiuſlibet. *Duodecima*, tantum eſſe numerum, quantus Arithmeticus vllus numerus eſt, qui hominum vſu teratur apud D. Hieronymum Danielis 7. & Guilhelmum Pariſienſem loco citato. *Decimatertia*, tot eſſe, quot rerum omnium corporearum indiuidua ſunt. *Decimaquarta*, quantò maiora cœlorum corpora ſunt, ſublunaribus corporibus, tanto eſſe ampliorem angelicarum naturarum numerum, rerum omnium inferiorum numero. *Decimaquinta*, eſſe innumerabiles, non quòd infiniti ſint, ſed quòd eorum à nobis numerus iniri non poſſit. Quod ſanè veriſſimum eſſe, indicat vel ipſa duntaxat numerorum diuerſitas quæ in ſcripturis propoſita eſt: In ea ſiquidem numeri certi pro incertis ponuntur, minores pro maioribus: ita vt præcisè, quanto ſeptenarium numerum ſuperent, hominum calculo nullo ſubduci poſſit. Et ſanè, tanta eos putandi diſputandique varietas, quid niſi humanam inſcientiam noſtram profitetur?

QVÆSTIVNCVLA VI.

Ex innumerabili Angelorum numero, cur ſeptem potiſſimum tradantur, quid veteres, quid recentiores?

VARIA priſci quidam hæretici de ſeptem Angelis apud S. Epiphanium tradiderunt. Etenim hæreſi 23. *Saturnilus*, ab Angelis ſeptem, mundum, & quæ in eo ſunt, facta nugabatur. Idemque ipſe & eius frater *Baſilides* hæreſi 24. mundum ſeptem in partes diuidebant, & Angelorum iſtorum cuilibet partem, ſorte veluti miſſa tribuebant. *Nicolaitæ* verò hæreſi 25. ſimilia comminiſcebantur, & apud Philaſtrium ſeptem Dæmoniorum ſpiritus, è muliere neſcio qua, cum Diis, hominibus, Angelisq; aliis natos fabulabantur. *Marcoſii* apud eundem Epiphanium hæreſi 34. ſeptem cœlos, ſeptemque virtutes, quæ DEVM glorificent, aiunt, quæ etiam Græcorum iſtis ſeptem

ſeptem vocalibus ſignificentur, α, ε, η, ι, υ, ο, ω. *Archontici* verò, ſeptem ſimiliter cœlos ſabricantur, & in eorum ſingulis principem vnum, omniumque ſummum vocari *Sabaoth*, qui diabolum genuerit, diabolus verò Cainum & Abel. Verum ex Geneſeos principio, vbi nõ Angeli, ſed DEVS *creat cœlum & terram*, euaneſcunt ferè hæc omnia. Noſtro autem ſæculo *Franciſcus Georgius* tomo 6. problemate 186. ſeptem eos planetis præpoſitos autumat, eos vt regant, & per canales neſcio quos, cœleſtium ad nos fontium influxus deriuent. *Cornelius* verò *Agrippa* libro 3. de occulta philoſophia, cap. 24. antiquam eſſe Rabinorum opinionem tradit, ſeptem Angelos ſeptem planetis præſidere. cumque eos, prout alia quæſtione infrà dicetur; nominaſſet, huic ipſe opinioni ſubſcribens: *Hi*, ait, *ſunt ſpiritus illi ſeptem, qui ſemper aſtant ante faciem* DEI, *quibus credita eſt diſpoſitio regni cœleſtis & terreni, quod ſub orbe Lunæ eſt. Hi enim (vt dicunt ſecretiores Theologi) omnia regunt viciſſitudine quadam horarum, dierum, & annorum quemadmodum de planetis, quibus præſunt; tradunt Aſtrologi: quos Triſmegiſtus Mercurius idcirco vocat ſeptem mundi gubernatores, qui per cœlos, tamquam per inſtrumenta, coaceruatis omnium ſtellarum & ſignorum influentiis, eas in hæc inferiora diſtribuunt.* Ioannes verò Tritemius integrum etiam libellum, quem Imperatori Maximiliano primo dedicat; de ſeptem ſecundeis, id eſt, intelligentiis ſiue ſpiritibus orbes poſt DEVM mouentibus, poſteritati tradendum putauit, in cuius initio ita loquitur: *Veterum ſententia eſt plurimorum, ſapientiſſime Cæſar, mundum hunc inferiorem, ordinatione primi intellectus, qui* DEVS *eſt, per ſecundas intelligentias gubernari, quorum opinioni Conciliator aſſentiens Medicorum, dicit ſeptem planetis ſpiritus ſeptem, à principio cœli & terræ, præfectos. quorum vnuſquiſque mundum annis gubernat trecentis quinquaginta quatuor, menſibusq́, ex ordine quaternis. Huic poſitioni complures viri doctiſſimi hactenus præbuere conſenſum.* Totoque libello ſingulis iſtis ſeptem ſpiritibus annos illos ſuos 354. eorumque effecta perſequitur & viciſſitudine, ſucceſſioneq; perpetua, rem eò totam deducit, vt, cum anno Domini 1508. ſcriberet, dicat ordine viceſimo, Gabrielem qui Lunæ Angelus eſt; mundi regimen recepiſſe anno mundi 6732. menſe 4. die menſis Iunij 4. ſiue anno Domini 1525. ſicque mundum ab eo gubernandum, vſque ad mundi annum 7086. & menſem octauum, ſiue vſque ad annum Domini 1879. menſem vndecimum. Atque ad hanc opinionem, cum ſolam libro toto explicandam, neque verbulo vllo confutandam, aut improbandam dixerit, quin verò potius eam paſſim laudet atque comprobet, quin & ipſe adhæſerit, vix dubitarem, niſi verum eſſe mallem, quod in principio illo ſubiungit, eam ſe poſitionem non aſſerere, ſed referre. & ſub finem; *Non*, ait, *hæc aſſertiuè ſcripſi, ſacratiſſime Cæſar, quibus, cum iniuria orthodoxæ fidei, nulla eſt ratione credendum.* Iterumque vehementiùs; *Manu*, ait, *mea propria proteſtor, & ore confiteor, quod in his omnibus nihil credo, nihilq́, admitto, niſi quod Eccleſia credit Catholica. cætera vt vana, conficta, & ſuperſtitioſa refuto & contemno.* Veteres porro ſancti Patres (etſi hac in re pauciores inuenio) quid ſentiant, attingam, dum probabile ſaltem videri quid poſſit, deinceps inquiram.

QVÆSTIVNCVLA VII.

De ſeptenarij Angelorum numeri cauſa ecquid videatur?

VELLEM quam multos, & caſcos & nuperos licuit, tam quoque bonos graueſq; ſententiæ huius auctores proferre licuiſſet. Minus vtique iam laboris, pluſque

multo veritatis obtingeret. *Duo* autem hac in quæſtione ſtatim video. *Vnum*; poſſe *generalem* quandam numeri huius *cauſam* afferri, & vt mihi quidem videtur; certò ſatis & probè. nimirum, vt ſeptem iſti præ Angelis aliis, ſingularem quandam præſtantiam obtineant. Cum enim non Angeli modo, ſed & creaturæ omnes, ante DEI faciem ſuo modo ſtent, omneſque ad minimum eius nutum, eant redeantque, & vti apud Iob eſt cap. 38. ver. 35. dicant; *Adſumus*, præcipuæ cuiuſdam dignitatis eſt, hos dici aſtare ante Dominum. Nam quemadmodum prẹſtantiore modo ante illum aſtant res animatæ quam inanimæ, homines quam pecudes, boni homines quam mali, Angeli quam boni etiam homines, ita & iſti ſeptem quàm Angeli alij. Declarat hoc textus Hebræus, qui, hoc in capite, ſeptenarij numero nomineque omiſſo, Raphaëlem ita loquentem facit. *Ego ſum ex principibus vnus*. Nota *è principibus*. Significatur enim eos quos alij *ſeptem* dicunt, eos cœleſtes eſſe principes, præſtantia quadam inſigni Angelis aliis præcellentes. Atque ita ſentiunt Aretas in Apocalypſin, S. Irenæus apud eundem, Clemens lib. 6. ſtromatum. *Septem, ait, ſunt, quorum eſt maxima potentia, primogeniti Angelorum principes, & per quos* DEVS *omnibus hominibus prouidet*. Videatur & S. Hieronymus in Epheſiæ caput ſecundum, lib. 2. contra Iouinianum, in Iſaiæ cap. 10. in Pſalm. 133. Alterum, quod iſta in quæſtione video; eſt, poſſe deinceps quæri amplius, ecquænam vero hæc ipſa eorum præſtantia ſit, & vnde petatur? Ad quod equidem, quod firmè, conſtanter, indubieque reſpondeam, non item video. M. Varro in primo librorum, qui inſcribuntur *hebdomades*, vel *de imaginibus*, ſeptenarij, vt ait Gellius lib. 3. cap. 10. numeri, quem Græci ἑπτάδα vel ἑβδομάδα appellant; virtutes poteſtateſque multas, variaſque dicit. idemque monet Cicero in ſomnio Scipionis, Macrobius in illud, Plato in Timęo, adeo vt à Pythagoræis non ἑπτὰς ſed σεπτὰς vocaretur quaſi venerabilis numerus. Eundem Conſtantini Panegyriſta, itemque D. Hieronymus in Matthæi cap. 15. perfectum ſacratumque numerum nuncupat, & in Amos. cap. 5. ex Hippocrate, aliiſque commendat. vberiùs etiam S. Cyprianus lib. de exhortatione martyrij, Clemens loco citato, & apud eum Berytius, Laurentius. Andreas lib. 2. Anatomiæ cap. penult. Leuinus lib. 2. de naturæ mirac. Poſſet ergo aliquis vel ob ipſius ſeptenarij numeri præſtantiam & venerationem, vel ob ipſarum quæ eo numero comprehendantur: quibuſque Angeli iſti præſident, rerum quarundam excellentiam & dignitatem; ſuſpicari ſeptem iſtos Angelis aliis præſtare: verbi cauſa, hos Spiritus Sancti ſeptem donorum, quæ ſuprà quidam ſpirituum iſtorum nomine afficiebant, curam gerere, vt à diuina maieſtate impetrentur, nobis communicentur, fructum in nobis edant. Rurſum, pręcipua quadam ipſos poteſtate diuinitus auctos ad ſeptem lethalium peccatorum vim frangendam, eorumque auctores & concitatores diabolos retundendos ac profligandos. Alius; Solis, Lunæque, cæterorumque errantium ſyderum pulchritudinem, curſus, effecta ſuſpiciens, in eam, quæ ſuperiore quæſtione recenſita eſt; opinionem eat potius, dicatq; ſeptem iſtis cœlorum corporibus ſeptem iſtos Angelos merito præfectos. Poſſet etiam quis ratiocinari ſeptem iſtos coram DEO aſtantes, eſſe vel alios atque alios, vel eoſdem. Si alij atque alij eſſent, vel, in orbem, DEO aſtarent, quemadmodum conuiuia forte ſecundum hebdomadis dies, filij Iob dabant: vel, arbitratu diuino, aliter, rurſumque vt vel ex ordine vno eſſent omnes, vel è pluribus, verbi gratia, è duobus, tribus aut pluribus vſque ad ſeptem. Nam D. Hieronymus in Iſaiæ caput tertium Hebræos laudat, qui ſentiant, alio atque alio tempore, modo hos modo illos Angelos miniſtrare. Si iidem eſſent, vel ex vno ſimiliter or-

ter ordine vel ex pluribus: itemque vel in orbem miniſtrantes, vel arbitratu diuino aliter, vt vel ſimul omnes ſemper aſtent, vel ordine fixo ſtatoque nullo, ſed tantum prout à DEO iuſſi fuerint. Poſſet inquam ita de his variè ſecum quiſpiam philoſophari.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

De eadem ſeptenarij Angelorum numeri cauſa quid adhuc preſsiùs?

QVÆ cogitanti occurrerunt, *tria*, vt melius ab aliis quiddam diſcere aliquandò liceat; effari iam conabor.

PRIMVM eſt, certi mihi nihil eſſe. maloque cum Ariopagita Dionyſio cœleſtis Hierarchiæ cap. 6. D. Auguſtino Enchiridij cap. 56. inſcitiam fateri quam, cùm aliis in rebus, tùm in cœleſtibus iſtis temerè quicquam conſtituere. Poteſt enim aliqua eſſe gratiarum diuerſitas, quæ nobis ignota ſit, vt in ſimili quodam numero loquitur D. Hieronymus in Iſaiæ caput 17. *Magis in iſtis*, ait S. Auguſtinus l. contra Priſcillianiſtas & Origeniſtas cap. 9. *temeraria præſumptio, quam cauta ignoratio culpanda videtur. Verè ſiquidem ſancta ſpiritalis creatura in* DEI *ſecreto atq; occulto miniſterio conſtituta eſt*, vt idem ait lib. 1. Retract. cap. 11.

ALTERVM eſt, videri ſeptem horum ſpirituum & numerum & præſtantiam, eo tempore diuinitus patefactam fuiſſe, cum eorum aliquam ſimilitudinem in Perſicorum Regum aula Iſraelitæ vidiſſent, prout Eſther primo patebit. Nam non niſi poſt Aſſyriæ, Medicæ, Perſicæque Monarchiæ aſpectum, hic in ſacris Hebræorum libris Angelicus numerus eſt, & ſicuti apud Zachariam hi dicuntur *oculi*, ſic apud Perſarum Reges, præſtanti dignitate quidam fuerunt, qui dicebantur, *oculi & aures*, Xenophonte lib. 8. teſte, Ariſtide oratione Panegyr: Dione Chryſoſtomo orat. 3. de regno, Tzetze Chiliad. 10. cap. 350. Quid, quod & *cornua*, in Parthorum regum capitibus, aurea, initio lib. 19. Amianus oſtendit? Apud Herodo. lib. 6. *Crium* ſeu Arietem, cui præferrata cornua ſint; legimus, vt non miremur ſi & iſti ſeptem Angeli apud eundem Zachariam *cornua* vocentur. Solet enim diuina bonitas retruſa & ſupera illa, ingeniorum noſtrorum infirmitati, per ea quæ ſub ſenſus cadunt, explicare, rituumque & locorum rationem interdum habere: quemadmodum quia parabolis oblectabatur Syria, non niſi in parabolis eis CHRISTVS Dominus loquebatur Marci 4. ver. 34. vt obſeruauit S. Hieronymus in Matthæi cap. 18. & idcirco etiam diuinæ Maieſtati thronus & ſceptrũ in ſcriptura tribuitur. Quid quod idem S. Hieronymus in Epheſiam cap. 2. dicit, videri D. Paulum dominationes, poteſtates, thronos, Angelos & Archangelos, ex traditione, vel etiam ex myſtica principum, qui in ſcripturis deſcribuntur; intelligentia percepiſſe ac tradidiſſe?

TERTIVM demum quod effari ſtatueram; eſt, ſi è ſeptenariis omnibus excellentiis, quas legere, aut cogitare potui, eam, in qua veritatis plus putarem, deligendi mihi optio daretur; excellentiam ego illam ſeptenariam deligerem, quæ à ſeptem iis virtutibus ducitur. quæ homini humanum vitæ huius curſum peragenti, ad æternam ſalutem in primis neceſſariæ ſunt. vt videlicet iſtorum Angelorum opus præcipuum

ſit, ad illas homines adducere, cohortari, & iuuare. ideoq; & contrariis omnibus aduerſari ac obſiſtere. idque hoc modo, vt ſinguli quidem ad omnia, quæ Deo grata norunt, inuitarent, opemque ferrent, ſingulorum tamen vna veluti princeps cura & opera in earum virtutum vna excitanda, cuſtodienda & amplificanda conſumeretur. Virtutes porro illæ ſunt, fides, ſpes, charitas, prudentia, iuſtitia, temperantia & fortitudo, vel quæ vitiis capitalibus opponuntur, animi demiſſio, liberalitas, caſtitas, cęteraque chori eiuſdem ornamenta, vel quæ in Theologia vocantur, ſeptem dona Spiritus Sancti; ita vt, ad ſuam hanc ſpartam exornandam, habeant ſinguli quam plurimos alios cœleſtes ſpiritus. quos vel miniſtros huc illuc ablegent: huic vel illi homini adiungāt: huic aut illi procurationi præficiant, prout ipſis ſuum ad munus recte obeundum expedire viſum fuerit. Cum enim antea conſtitutum ſit, ſeptem capitalibus vitiis, ſeptem ſub Lucifero, dæmonas propoſitos, qui, pro immani ſuo in homines furore illa concitent, vrgeant, amplificent, cur ex omni Angelorum numero, ſeptenos itidem, ſub ſummo Imperatore Deo, principes non arbitremur, qui, pro eximio ſuo in homines ſtudio, eos ad nobiliſſimarum virtutum amorem excitent, à contrariis illis vitiorum monſtris abſtrahant, eorum authores & Reges dæmonas compeſcant, impediant, exterminent? An ad exitialem illum perdendarum animarum finem, inter immaniſſimas iſtas Orci belluas, conſpiratio & concordia quædam veluti politica & regalis coaleſcere potuit, inter ſanctiſſimas cœlorum mētes ad æternam hominum procurandam ſalutem, amicitia, fœdus & politia multò præſtantior & auguſtior non exiſtimanda? Sane apud Iſaiam cap. 33. angelos quoſdam, *pacis angelos* nominari videmus, & apud citatum antea Hermani lib. 1. cap. 12. iterumque poſtea non ſemel *angelum pœnitentiæ præpoſitum*. Cur, niſi quia hic ad pœnitentiam, illi ad pacem potiſſimum, peccatores, & diſſidentes homines vocabant? Septem ramorum *candelabrum* in tabernaculo Exodi 25. & in Apocal. c. 1. *Candelabra ſeptem*, non ſeptem angelos, qui virtutum ſplendore orbem illuſtrent; notant? De funeſtis verò illis dæmoniorum Regibus dicebam, forte in totum orbem ſingulis eſſe poteſtatem, demandatas ipſis ſcelerum peſtes diſpergendi & adaugendi: forte in certas tantum regiones & prouincias. num de bonis ſanctiſque iſtis angelis idem videtur? num eorum ſingulis in totum terrarum orbem, quoad demandatæ honeſtatis functionem; ius eſt? an certis potius eorum poteſtas terminis continetur? Nam in ſeptem partes mundum à quibuſdam olim diuiſum oſtendit Rabbi Ioſeph Camius in Pſal. 47. ver. 2. *Creator excelſus mundum creans, diuiſit illum in ſeptem partes, quæ vocantur Arabice, ait, aclimim, Græcè climata & in lingua ſancta nophoth. & quodlibet clima proprium habet aërem.* Huc tamen animo potius rapior, vt nullis regionum vllarum limitibus eorum circumſcribatur imperium & auctoritas, ſed longè lateque omnes in oras & terras proferatur: vbique ad veram honeſtatem & officium mortales inuitent: contra dæmonum inſidias pro nobis ſtent, tenebrarum principum impetus, machinationeſque omnes, quoad hominum liberum ſinit arbitrium; diſſipent & confringant. Nihil enim cauſæ eſt, cur eorum anguſtetur ditio, etiamſi certos intra terminos dæmonum, vis coerceatur; de amiciſſimis Deo ſpiritibus ſplendidiùs aliquid philoſophari non liceat? vt dignitatis videlicet plus obtineant multoque latius dominentur? Innuit hoc Apocalypſis, dum cap. 5. *in omnem eos terram* emitti, Zacharias, dum cap. 4. *per vniuerſam terram* diſcurrere oſtendit. quin ille iam ſemel iterumque citatus Hermas, dum lib. 1. viſione 3. *vniuerſam iis terram* traditam memorat. Quid quod Epiſcopis olim diaconi ſeptem, qui, eorum in

dioœceſi

diœceſi tota oculi dicebantur; aderant? At Epiſcopus omniùm maximus, DEVS eſt: eius diœceſis mundus totus, in quo, vt ſuprà etiam ex Propheta dictum; ſeptem hi ſpiritus oculorum vice quadam funguntur. nõ quòd iis, vti homines Epiſcopi; egeat: ſed eandem ob cauſam ob quam ſecundus ad rerum actionem & mundi gubernationem, cauſas adhibere dignatur. Ob ipſius vero numeri præſtantiam, hunc Angelorum numernm à DEO conſtitutum, nobisq; ab eo patefactum eſſe, ne credam facit, quod numeri alicuius dignitas, à numeratarũ mihi rerum dignitate ducenda videatur, non contrà. Quid enim *numerus* eſt? cui ne hoc quidem philoſophi nobiles tribuunt, vt in entium realium numero, quem apud alios obtinuerat locum, retineat, vti apud eruditiſſimum Fonſecam noſtrum lib. 1. Metaphyſ. cap. 13. q. 4. ſect. 2. videre eſt. Vt vero eorum à ſeptem errantibus ſtellis principatus repetatur, probabile facere queat veterum quorumdam Hebræorum, ſi antea citato Agrippæ credendum; auctoritas, cuius aliquod forte apud Euſebium l. 9. prępar at. in verſibus, quos de ſeptem cœleſtibus viis zoniſque citat; videatur. Deinde, quod Moſaicum ſeptem brachiorum candelabrum Ioſephus lib. 3. Antiq. cap. 7. Philo libro quis rerum diuinarum hęres, & lib. 3. de vita Moyſis, imitatum aiunt planetarum illorum numerum & elegantiam. Nullum tamen Angelicæ huius, quæ illis tributa ſit; præfecturæ veſtigium neq; in ſcripturis, neque in Patribus videre adhuc potui. & non immerito ſuſpectum ſit, quod in Hæreticorum tam multorum dogmatibus reponendum putauit S. Epiphanius. quod tam multis poſtea & commentis & ſuperſtitionibus vel Rabini quidam Cabalici, vel obſcuri, ſuſpectæque probitatis alij, & hos recentiores quidam ſecuti amplificarunt. adeò vt quemadmodum vidimus; ſeſe tam ſeriò Tritimius excuſare nitatur. quin & ipſe, ſed nimium generatim, Agrippa in librorum illorum de occulta philoſophia, præfatione. Poſſet quidem aliquis omnes aut hæreticorum veterum, aut Cabaliſtarum aliorumque errores detrahere, iſtamque veluti opinionem luſtrare ac depurare, ſicque ipſam tueri. Sed ſuo id alius iudicio faciat. Eſt de ſeptem principum Angelorum orationibus libellus, Eum, prout anno 1594. Neapoli editus eſt; ſi quis aſpiciat. & videat ſeptem planetarum orbes eleganti deſcriptos imagine, primo aſpecto putet, in hac ipſa ſententia eſſe, qui precum imaginumque illarum editor primus dicitur. Verum vt vetus illud Ioſephi ſymbolum oculis ſubiiciatur, imago hæc appicta videtur. quemadmodum indicat auctoris illius præfatiuncula, quam, quia, illam, quam propoſui de candelabro ſententiam confirmat, ſimulque alia non inutilia breuiſſimè proponit, totam hic ſubiungam.

ANTONIVS DVCA RECTOR Eccleſiæ ſeptem Principum Angelorum Panormitanæ piiſsimis Lectoribus Sanctorum Angelorum auxilium.

CANDELABRVM *de partibus ſeptuaginta, Viri Chriſtianiſsimi, quod Moyſes* DEI *mandato aureum compoſuit, ex Ioſepho D. Hieronymus mundum cum ſeptem Stellis errantibus ſcribit ſignificaſſe: & per illud à D. Anſelmo quoddam templum ſpirituale mirabiliter deſcribitur. Nos & Ioſephi, & D. Ioannis Euangeliſtæ auxilio adiuti, triumphantem Eccleſiam cum ſeptem ſpi-*

ritibus ante DEVM *aſtantibus,inſtar cuius militans Eccleſia cum ſeptem Epiſcopis ardenti purpura indutis exiſtit, ſignificare cenſemus: nec non ſeptimembre templum à ſanctis Martyribus, ædificatum Romæ ex vaticinio Eſaiæ oſtendimus: vt quemadmodum in mirabili Iudæorum Candelabro,ita in mirabili Chriſtianorum templo* DEVM *mirabilem prædicemus. Valete feliciter.* In aliis vero philoſophationibus, præter ipſum philoſophari, nihil video.

QVÆSTIVNCVLA IX.

Eorundem Angelorum ſeptem quodnam ex hoc libro munus colligi poßit?

ITA de iſtis agam, vt,quo maior hinc percipiatur vtilitas,de aliis etiam Angelis aliquid interdum attingam. Bipartito igitur eorum conſiderari munus poteſt.Primo ex iis, quæ hoc ipſo capite tradit S.Raphael: deinde ex aliis etiam, quæ toto ipſe libro agit & loquitur. Hic ergo ver.15. *Ego, ait, ſum Raphaël Angelus,vnus ex ſeptem, qui aſtamus ante Dominum. Aſtare* verò ante Dominum *dupliciter* Angeli dicuntur: *Primò* diuinæ Maieſtati miniſtrando: *Deinde*, eandem contuendo, ex eoq; contutu ſummam æternamque felicitatem hauriendo. idque fit rurſum *dupliciter: primo* in cœlo empyreo, vbi,ſingulari quodam modo,diuinę Maieſtatis ſolium eſt: *deinde*,aliis in locis.Si *aſtare* igitur pro miniſtrare, DEVMq; intueri ſumatur, ſic ei ſemper & vbiq; Angeli aſtant. quia & DEVS vbique & ipſi beatiſſimam eius faciem vbicumq; locorum ſint; vident, Matth.18. Quia verò non vbique,modo illo cœleſti,diuina Maieſtas in ſolio ſuo conſpicitur, ideò interdum à DEO mitti, ab eoque recedere, & ad ipſum deinde reuerti Angeli dicuntur,vt ait Damaſcenus lib.2.cap.3. Primo aſtandi modo hic,*aſtare*,ſumitur. ideoque in Hebræo pro *aſtare ante Dominum* legitur, *miniſtrare ante ſolium gloriæ.* In quibuſdam verò Græcis, ἐκπορεύεσθαι ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου, id eſt, *egredi à conſpectu gloriæ ipſius ſancti*: qui eſt DEVS benedictus. In Græcis Romanis córrectis, εἰσπορεύεσθαι ἐνώπιον τῆς δόξης τοῦ ἁγίου. id eſt, *ingredi coram ſancto* DEO. Et forte tam *egredi* quam *ingredi* coniungendum,vt ipſa eorum miniſtratio magis ſignificetur.Quemadmodum enim miniſtrorum eſt, Dominis *aſtare:* ita etiam ad eorum nutum *ingredi* & *egredi*, nuncios ac renuncios agere. Vnde D. Cyprianus libro de exhortatione martyrij locum ita iſtum citat: *Aßiſtimus,& conuerſamur ante faciem* DEI. Et libro de oratione Dominica: *Ego ſum Raphaël, vnus ex ſeptem Angelis iuſtis, qui aßiſtimus & conuerſamur ante claritatem* DEI. Eodemque modo libro de mortalitate, niſi quod Angelos *ſanctos* vocat, quos *iuſtos* dixerat. Citat eodem etiam modo D.Auguſtinus ſermone 126. Dices,cum,primo illo miniſtrandi modo,ſemper & vbique Angeli DEO adſint,quomodo verſu 20. vult ad illum Raphaël reuerti? Qui enim reuertitur, abfuit. Reſponderi poſſet aſtitiſſe quidem priore modo ſemper: ſed non omnium poſtremo,ſicque ad DEVM perfruendum reuerti, vt ante dicebam. Concedo tamen poſtremo etiam modo, aſtandi verbum ſumi: ſed *aſtamus*, valet, *Aſtare ſolemus*, id eſt, *miniſtrare.* quemadmodum & S. Gabriel Lucæ 1.vèr.19. ait: *Ego ſum Gabriel, qui aſto ante* DEVM,id eſt, *aſtare ſoleo*, prout Græcum indicat participium, ἐγώ εἰμι Γαβριὴλ ὁ παρεστηκὼς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. quod dum non expendit Eraſmus, vertit, *qui aſtiti ante* DEVM, quaſi tùm non aſtaret Gabriel. Scholaſtici fere aliud eſſe putant, DEO *aßiſtere*, aliud *miniſtrare.* Aſſiſtere ſiquidem eſſe

eſſe velut, DEO aſſidere, miniſtrare verò, mitti ad quidpiam agendum. Hebraicus tamen idiotiſmus diſtinctionem iſtam non poſtulat.

Primum ergo Angelorum iſtorum *munus* eſt, DEO tanquam Domino & Regi maximo, humillimorum & obſequentiſſimorum miniſtrorum inſtar, ſemper aſtare: eius nutum exſpectare: eius imperatu confeſtim quidlibet agere, quolibet vadere, rerumque humanarum curam ſuſcipere. Atque hanc ob cauſam etiam, *oculi* vocantur, vt ait loco citato Clemens. Vocantur & *cornua*, quia pro hominum ſalute contra hoſtes ferociſſimos dæmones præliantur. *Lampades* etiam Apocalypſeos 4. dicuntur, *ante* DEI *thronum*, quia & ſumma ipſi claritate circumfulgent, & eos, ad quos mittuntur; luce quadam inſigni colluſtrant.

Alterum eorum munus eſt, hominum preces diuinæ bonitati offerre, prout ſuprà cap.3. expoſitum, & in Græcis correctis hoc loco dicitur: Ἐγώ εἰμι Ῥαφαὴλ, εἷς ἐκ τῶν ἑπτὰ ἁγίων ἀγγέλων, οἳ προσαναφέρουσι τὰς προσευχὰς τῶν ἁγίων. id eſt, *Ego ſum Raphaël vnus è ſeptem Angelis ſanctis, qui* DEO *Sanctorum preces offerunt.*

Tertium eſt, bene agentibus adeſſe, vt in Græco & Hebraico hic exprimitur. Delectantur enim eorum, qui puritatem, DEIq; cultum diligunt, vitia oderunt, virtutes amplectuntur; conſuetudine. Videatur S. Nilus epiſtola ad Anaſtaſium, vbi ait, S. Chryſoſtomum ſemper Angelos in templo vidiſſe quoties oblatio fieret, ſicuti & Leontius apud Sophronium in prato c.4. Vnde & S.Chryſoſt. hom.21. in Acta; *Non dubites*, ait, *aſſiſtere Angelum, quando* CHRISTVS *aſſiſtit*, *Chriſtus immolatur.* Similia homilia 3.in epiſtol.ad Epheſios, ad Hebræos, & oratione 3.contra Anomęos, libro 6.de ſacerdotio, cap.7. D.Gregorius 4.Dialog. c.58. Paſchaſius epiſtola ad Berengarium, V.Beda in Lucam, Aquiſgranenſe Concilium cap. 131. 132. Vniuerſè verò D.Auguſtinus Soliloquiorum, cap.27. *Quoties*, ait, *bene agimus, gaudent Angeli & triſtantur Dæmones. quoties à bono deuiamus, diabolum lætificamus, & Angelos ſuo gaudio defraudamus.* Idemq; prorſus teſtatur S.Antonius epiſt.5. Climac.1.gradu 20.

Quartum, ad opera bona hortari, vt iſto cap. ver.8. & ſequentibus. ideoque & hic in Hebraico, cùm ad alia tùm ad eleemoſynam hortatur S.Raphaël, *Melius*, ait, eſt, *in* DEI *conſpectu eleemoſynam aſſiduè facere, quam auri argentiq; theſauros congregare.* Et v.18. ad DEVM laudandum cohortatur. *Ipſum*, ait, DEVM *benedicite, & cantate illi.* Et ver.6. *Benedicite* DEVM *cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini ei. quia fecit miſericordiam ſuam.* Vnde D. Auguſtinus ſermone 126. *Non ipſum honorem gratiarum mihi deputetis ait Angelus. quia meis viribus nihil percepiſtis.* DEVM *benedicite, & illi confitemini, & ipſum glorificate, quia fecit vobiſcum bona.*

Quintum. Docent etiam hi ſancti Angeli nos Theologiam, id eſt, quæ ad fidem, moreſque bonos faciunt, vti iamiam dictum, & ex toto libri decurſu patet clariſſimè. Docent Phyſicam & Medicinam, *ſi quando res vſusq; poſtulet.* Numquid enim hepar illius piſcis, & fumi ex eo vim oſtendit Raphaël? Nonne in felle, quamquam alias amariſſimo; quanta ſanitatis dulcedo contineretur, indicauit? Ideoq: Angelos *hominum pædagogos* vocat S.Athanaſius libro de communi eſſentia, & D.Chryſoſtomus homil. 3.ad Coloſſenſes. quemadmodum &, gentilis alioquin author, Seneca epiſt.3. ſed loquatur ipſe S.Chryſoſtomus: *Vnuſquiſque*, ait, *credentium, Angelum habet. Nam & ab initio quiſq; virorum celebrium ac probatorum Angelum habebat, quemadmodum Iacob dicit; Angelus qui paſcit me, & qui liberauit me à iuuentute mea. Si ergo Angelos habemus, ſobrij ſimus, tanquam ſi pædagogi quidam nobis adeſſent. Adeſt namq; & dæmon. propterea oramus ac dicimus, petentes*

petentes Angelum pacis. Et vbique pacem petimus. Nihil enim illi adæquari poteſt. In Eccleſiis pacem, in precationibus, in ſupplicationibus, in præfationibus, & ſemel, iterum, atque tertio, & ſæpe eandem, qui Eccleſiæ præeſt, impertit dicens: pax vobis. Nonne ad S. Ambroſij concionantis aures Angelus ita clarè ſtabat, vt eo aſpectu Arianus, alioqui contumax, Catholicam ad fidem conuerteretur S. Paulino in illius vita ſcriptore. Sic ſimplicem quendam, hominem alioqui minime malum, ab hæreſi ad Catholicam fidem reuocat Angelus, apud Sophronium cap. 178. cum boni cuiuſdam ſenis admonitionem hanc approbaſſet. *Non tibi vlterà contingat, vt extra ſanctam Catholicam, & Apoſtolicam Eccleſiam communices.* Sic & Natolium, variorum incommodorum CHRISTI IESV cauſa ſuſceptorum gloria inclytum Confeſſorem, ſed in hæreſin aliquando prolapſum, itidem admonent, imo & verberibus adigunt ſancti Angeli apud Euſebium lib. 5. hiſtoriæ, cap. vltimo. Adiunxi autem conſultò illud; *ſi quando res vſusq; poſtulet.* ne ab Angelis profecta iactet quiſpiam, quæ vel ab ipſis aliena, vt illi, de quibus S. Paulus ad Coloſſ. cap. 2 ver. 18. vel quæ, ſecundum diuinam inſtitutionem; ab Eccleſia, eiusque magiſtris & membris ordinariè accipienda. vti monet S. Auguſtinus præfatione librorum de doctrina Chriſtiana, & lib. 1. contra Felicem, cap. 10. Vnde & apud citatum paulò ante Sophronium, cap. 199. dicebat Angelorum ipſorum quidam. DEVS *ita diſpoſuit, vt per homines coniungantur homines.*

Sextum, Dæmones propulſant, noſque contra illos, egregiè tuentur, prout ſuprà patuit cap. 8. Pugnat enim adhuc Michaël & Angeli eius contra draconem & angelos eius, Apocalyp. cap. 12. S. Poſthumius in ſuo ad fratres ſermone, *Si aduerſus vos*, ait, *conueniunt caſtra dæmonum, poteſtis vos multum adiuuari agminibus Angelorum.* S. Hilarius in Pſalmum 124. *Iis*, ait, *qui ſtare volunt in Eccleſia Catholica, non deſunt Sanctorum cuſtodiæ, & Angelorum munitiones.* Et rurſum; *Angeli Eccleſiam quadam cuſtodia circumſeptunt.* Atque huc pertinet, quod Eliſæus aiebat 4. Reg. cap. 6. ver. 16. *Noli timere. plures enim nobiſcum ſunt, quàm cum illis.* Et quod apud Sophronium cap. 67.

Septimum, à plurimis corporum periculis homines liberant, vt in Raphaële noſtro vidimus, qui iuniori Tobiæ periculi, tanto in itinere, nihil euenire paſſus eſt: ipſum è piſcis immanis faucibus eripuit: ſeniorem Tobiam à grauiſſima cœcitate curauit: Saram, ipſumque iuniorem Tobiam, adeoque totam Raguelis domum ab infeſtiſſimo dæmonum furore liberauit. Vnde ver. 14. *Miſit me* (Raphaëlis verba ſunt) *Dominus, vt curarem te: & Saram vxorem filij tui à dæmonio liberarem*, ſeu, vt citat lib. de oratione Dominica, & libro de mortalitate S. Cyprianus; *Me miſit* DEVS *curare te, & Saram nurum tuam.* Sic S. Iſacius apud Metaphraſten, mediis in ſpinis, ab Angelis conſeruatur. S. Franciſcus apud S. Bonauenturam, muſico concentu è morbo difficilimo releuatur, vt rectè videatur ceciniſſe, qui ſcripſit:

Aſpice quæ cæli ſint gaudia. corpore morbum
Angelico remouet pectine tacta chelys.

Octauum, cum, ad DEI gloriam, & animorum ſalutem facere intelligunt, opes etiam, honeſtas nuptias, ſplendidas affinitates, & bona omnia procurant, quemadmodum in Raphaële noſtro vidimus. vt meritò DEI *oculi*, imò & manus vocari poſſint. Videatur Cyrillus lib. 4. contra Iulianum, Eugubinus de perenni philoſophia, lib. 8. cap. 3. & ſequentibus, Origenes in Numeros homil. 20. & 25. Epictetus Ariani lib. 1. cap. 14. & Seneca epiſtola 110. vbi quæ à veteribus Iſraëlitis vel Chriſtianis mutuati ſunt, explicant.

Nonum,

Nonum, interdum etiam nos tentant: ſed eo modo quo DEVS, qui alioquin *intentator malorum eſt*, Iacobi 1.v.13. tentare homines dicitur, vt Abrahamum 8.Geneſ. 22.Iſraelitas & alios Exodi 15.16.20. Sapientiæ 3. Iacobi 1.ver.2. Hęc enim tentatio nil niſi virtutis probatio, exercitatio, & demonſtratio eſt. Atque hoc in Græco ſignificatur, & apud Cyprianum locis iam citatis dum ita loquitur S. Raphaël: *Quia non es cunctatus exſurgere & derelinquere prandium tuum, ſed abiſti & ſepeliſti mortuum, miſſus ſum tentare te.*

Decimum Angelorum iſtorum munus eſt, eos, qui variis è propoſito iam genere tentationibus, moleſtiis, & aſperitatibus exerciti fuerint, ſuauiſſime tandem conſolari. Quanto enim & quam ſuaui ſolatio cœcatum olim Tobiam, triſti maritorum cœde mœrentem Saram, parentis incommodo indolentem filium, filiæ tam repentinis, tamque funereis viduitatibus conterritos parentes, Raphaël ad extremum perfudit? Sed omnium maxime ſolent id ſancti Angeli facere, cum ex hac nobis vita demigrandum: cum iamiam è corpore auolat animus; cum ſupremi Iudicis adit tribunal. Pleni exemplorum de Sanctorum hiſtoriis Codices. viderique poteſt D.Chryſoſtomus lib. 6. de ſacerdotio, Gregorius Magnus in dialogis, Gregorius Turonenſis libro de gloria Martyrum, & libro de gloria Confeſſorum, alij. præ omnibus tamen D.Lucas cap. 16. cum beatiſſimam Lazari qui vlceribus, fame, morboque paulò ante confectus, non in domo, vel tuguriolo ſaltem aut ſtabulo quopiam, ſed in platea, ſub dio, & ante diuitis ianuam, & inter canes iacebat; mortem deſcribit. *Factum*, ait, *eſt, vt moreretur mendicus, & portaretur ab Angelis in ſinum Abrahæ.* Vnde & ipſe paulò pòſt Abraham; *Lazarus*, ait, *nunc, hic, conſolatur.* Ideoque ipſa etiam Eccleſia, dum ſupremum aut morienti aut mortuo alicui præſtat officium, *Aperiantur*, ait, *ei cœli: collætentur illi Angeli. Suſcipiat eum ſanctus Michaël Archangelus* DEI, *qui militiæ cœleſtis meruit principatum. Veniant illi obuiam ſancti Angeli* DEI, *& perducant eum in ciuitatem cœleſtem Hieruſalem. Subuenite Sancti* DEI: *occurrite Angeli Domini, ſuſcipientes animam eius, offerentes eum in conſpectu Altiſſimi.* Quæ etiam vſitatiſſima & vetus Hebręorum, in ſuorum funeribus, precandi ratio eſt, vt ex vulgato eorum libro Mahzor patet, vbi ſic: *Angeli pacis egredimini in occurſum eius: portas paradiſi voluptatis reſerate illi: atque pacem, ipſius aduentus denunciate. Cuſtodes theſaurorum horti Eden, patefacite ei portas Eden.*

QVÆSTIVNCVLA X.

Quomodo ſeptem hi Angeli à quibusdam vocentur?

EXTAT de ſeptem Angelorum principibus in Italia, libellus quidam ſemel, iterum & ſæpius excuſus, variiſque illorum imaginib. ornatus, primo quidem opera Antonij Ducæ vt ſuprà vidimus, deinde & aliorum ſtudio. Is ſeptem hoſce Angelos ſeptem hiſce nominibus indigitat, vt primus ſit *Michaël:* ſecundus *Gabriel:* tertius *Raphael:* quartus *Vriel:* quintus *Schealtiel:* ſextus *Iehudiel:* ſeptimus *Barachiel.* Primi nominis interpretatio eſt, Quis ſicut DEVS? Secundi, fortitudo DEI, Tertij ſuprà poſita c.3. Quarti, lumen DEI. Quinti, petitio DEI. Sexti, laus ſeu confeſſio DEI. Vltimi, benedictio DEI. Et quartum quidem Vrielis nomen diſertim conſignatum eſt lib.4.Eſdrę c.4. & 6. Quintum exſculpunt nonnulli ex Geneſ. 18. Sextum ex cap. 23.

Exod. Septimum ex Geneſeos 18. Audio etiam Angelorum, iſtis cum nominibus, picturas, in templis quibuſdam, reperiri. Eſt vrbs Germaniæ noſtræ ampla & ſplendida. quæ, cum religionem Catholicam, eiuſque ſanctos, & eorum tam imagines, quam nomina funditus, contra laudatiſſimos maiorum ſuorum mores, extirpata cupiat; ſuum tamen, ſuperioribus hiſce annis, Calendarium edidit, in quo non ſeptem tantum, ſed octo Angelos poneret. eorumque non nuda tantum nomina, ſed & affabrè ſculptas imagines, & quidem è ſcriptura hiſtoriis capitibusque annotatis, quaſi ij exinde Angeli haberentur; circumcirca imprimeret. Sunt autem hæc, in quibus à prioribus illis diſcrepantiam videt quilibet; nomina *Michael, Gabriel, Raphael, Vriel, Malthiel, Zadkiel, Peliel, Raziel.* Apud Tritemium verò libro antè citato de ſecundeis, ita iidem iſti nominantur. Primus *Oriſiel.* Secundus *Anael.* Tertius *Zachariel.* Quartus *Raphael.* Quintus *Samael.* Sextus *Gabriel.* Septimus *Michael.* Henricus porro Corn. Agrippa lib. 3. de occ. phil. cap. 24. paulo ante verba quibus hos eſſe ſeptem de quibus ſcriptura loquatur; oſtendit, ſuntque ſuperiore quadam quæſtiuncula recitata, iſtum in modum ſcribit. *Accepimus ab antiquis Hebræorum patribus, nomina Angelorum præſidentium planetis atque ſignis, Saturno, Zapkiel: Ioui, Zadkiel: Marti, Camael: Soli, Raphaël: Veneri, Haniel: Mercurio, Michaël: Lunæ, Gabriel.* De iſtis porro, quid cenſendum, deinceps exquiremus.

QVÆSTIVNCVLA XI & XII.

An rectè hæc Angelis iſtis impoſita nomina?

CATHOLICA Eccleſia cùm in Litaniis, tùm aliis in precibus, & ritualibus omnibus, tria tantum nomina recipit & vſurpat: cætera non item. Et vero Glycæ Byzantini in Annalium parte tertia hæc oratio eſt. *Appellatio Vrielis, quemadmodum reapſe ſapiens Pſellus ſcripſit, nec priſci fœderis libris, nec noui continetur: ſed extat in libro quodam Hebraico, qui inſcriptionem habet; Precatio Ioſephi, & apocryphus eſt.* Ita ille. Quod ſi vero propter apocrypham Eſdrę ſcripturam probatur Vriel, cur non etiam Ieremiel? Sic enim lib. 4. cap. 4. ver. 36. *Reſpondit ad ea Ieremiel Archangelus.* Clariſſima vero & notatu digniſſima ſunt quæ in Germaniæ noſtræ Apoſtoli S. Bonifacij Hiſtoria lib. 2. leguntur. Impius quidam hæreticus Adelbertus, cum ſeſe Apoſtolis æquipararet, multaq; impiis hæreticorum noſtrorum dogmatibus, de Sanctorum templis, de peccatorum confeſſione, aliiſque id genus; conſimillima doceret, addebat; epiſtolam ſe & precationem è cœlo accepiſſe, & in hac ipſa octo Angelorum nomina, in quibus & Vriel erat; quaſi diuinitus miſſa recenſebat. Quid vero S. Bonifacius? *Ex octo iſtis Angelis, vnus tantum,* ait, *eſt S. Michaël: reliqui ſeptem potius dæmones.* En quo loco Pſellus, & S. Bonifacius Vrielis nomen habent! Grauius tamen authoritatis momentum, è Romano Concilio, in eâdem hiſtoria, eſt, dum de Angelorum nominibus quandam veluti fidei profeſſionem edunt congregati Patres, ipſeque qui Concilium coegerat, Pontifex Maximus. Nam cum hæretici illius Adelberti charta prolata eſſet; ſubditur in Concilio. *Suſcepta eſt & lecta oratio, cuius initium tale erat: Domine* DEVS *omnipotens, Pater Domini noſtri* IESV CHRISTI, *& α & ω, qui ſedes ſuper ſeptimum thronum, & ſuper Cherubin & Seraphin: pietas magna & dulcedinis ſatis eſt apud te, pater ſanctorum Angelorum,*

qui

qui feciſti cœlum & terram, mare & omnia quæ in eis ſunt: te inuoco & clamo & inuito ſuper me miſerrimo, quia tu dignus fuiſti dicere; Quodcunq; petieritis à patre in nomine meo, dabit vobis. à te peto, ad te clamo, à Domino Chriſto confido animam meam. Cumq; per ordinem legeretur, peruenit ad locum, vbi ait: precor vos & coniuro vos, & ſupplico nil niſi *ad vos Angelus Vriel, Angelus Raguel, Angelus Tubuel, Angelus Michaël, Angelus Adimis, Angelus Tubuas, Angelus Sabaoth, Angelus Simihel. Dum vero hæc oratio ſacrilega vſq; ad finem perlecta fuiſſet, Zacharias Sanctus Papa dixit; Quid ad hæc Sancti fratres reſpondetis? Sancti Epiſcopi & venerabiles presbyteri reſponderunt, Quid aliud agendum eſt, niſi vt omnia, quæ coram nobis lecta ſunt igni concrementur, authores verò eorum anathematis vinculo percellantur? Octo enim nomina Angelorum, quæ in ſua oratione Aldebertus inuocauit, non Angelorum, præter Michaelis, ſed magis dæmonum nomina ſunt, quos ad præſtandum ſibi auxilium inuocauit. Nos autem, vt à veſtro ſancto apoſtolatu edocemur, & diuina tradit authoritas,* NON PLVS QVAM TRIVM *Angelorum nomina agnoſcimus, id eſt, Michael, Gabriel, Raphael.* Atque huic Concilio cùm alij omnes, tùm Zacharias ipſe ſubſcripſit, rurſumque poſtea in epiſtola confirmauit. Quanti apud nos omnes tanta tanti Pontificis, tantique Concilij auctoritas eſſe debet? Neque ſane Angelorum nomina plura, quam tria illa vſitata; niſi forte aliquod aliud notionis eiuſdem nomen eſſet, eandemq; Angelicam perſonam alio quodammodo & idiomate ſignificaret; agnouerunt D. Gregorius homil. 34. D. Hieronymus in Danielis 8. Dixerit tamen quiſpiam, cum ſeptem iſtos Angelos eſſe certum ſit, eorumque nobis in ſcriptura ſacra & ſumma dignitas & officium demonſtratum ſit, etiamſi non ſint omnium nomina indicata, quidni aliquibus eos nominibus appellare liceat? An, vt in peri hermenias initio docetur; non ſunt nomina ex hominum inſtituto? An, vt ab aliis alij diſtinguantur hominibus, imo & brutis, & fluuiis & locis & rebus pæne omnibus imponere nomina licebit, Angelis iſtis non licebit? Quod ſi vero aliqua iis imponere liceat, quidni ea ipſa, quæ propoſita ſunt? cum, ſicuti Michaelis, Gabrielis, & Raphaelis; ab aliquibus eorum muniis, proprietatibus & actionibus petantur? An lineas, anguloſque ſuos Euclides, & ſyllogiſmorum ſuorum terminos in Analyticis Ariſtoteles, quibus voluerint, litterarum nominibus inſignient, nouaſque item res nouatis verbis Grammatici & Oratores; nobis vero in Angelis nulla omnino conceſſa erit onomatopœia? Mouerent me iſta non parum, niſi vel minimum Eccleſiæ Catholicæ iudicium, omnibus id genus rationibus longe anteponerem. Non vult Eccleſia huiuſcemodi Angelorum nomina cudi. ego, qui in ſancta illius officina modeſtè, demiſſeq; gerere me cupio; nihil fabricabor omnes omnium & philoſophorum, & Grammaticorum incudes abiiciam. ſi matri meæ tria ſatis nomina ſunt, plura non comminiſcar. ne forte & Apoſtolico huic præcepto parum morigerer. 1. Timoth. 6. ver. 20. *O Timothee depoſitum* cuſtodi, deuitans prophanas vocum nouitates. Videmus quantum hac in re, qui à DEI cœtu alieni ſunt, Iudæorum Rabini, & Cabalæi maximè laſciuierint, qui & mira nominum portenta finxerunt, & fingendi aliis poteſtatem, adeoque, ſi DEO placet; artem tradiderunt. idque confirmant Adami exemplo, ad quem vnà cum rebus aliis Angelos DEVS adduxerit, iiſque ille nomina indiderit. cum Geneſis 2. ver. 19. clare dicatur *formatis Dominus* DEVS *de humo cunctis animalibus terræ; & vniuerſis volatilibus cœli. adduxit ea ad Adam, vt videret, quid vocaret ea. Omne enim quod vocauit Adam* ANIMÆ VIVENTIS, *ipſum eſt nomen eius. Appellauitque Adam nominibus ſuis cuncta animantia, & vniuerſa volatilia cœli & omnes beſtias terræ.* Vete-

rum vero hæreſeon fabri, quot & quam monſtrifica nobis Angelorum nomina fabricati ſunt? Apud Epiphanium hæreſi 24. eſt Abraſax; hæreſi 25. Prunicus, Paldabaoth, Calaucauch, Barbelo & Metra: hæreſ. 26. Iao, Secla, Seth, Dade, Eloæus, qui & Adonæus, Ialdabaoth, qui & Elilæus, Sabaoth. hæreſ. 30. & 31. Achamoth. hæreſ. 33. trecenta & ſexaginta quinque ſunt Angelorũ, ſicuti & cœlorũ totidem nomina, quæ cõfinxerat Saturnilus, ſicuti & apud S. Irinæum lib. 1. c. 12. Azazelem de quo multa Cabalæi; Marcus & hæretic' & Magus. Apud Eliam Thishi verbo Lillith, inuenitur Sennoi, Sanſenoi, Samangeloph. In apocrypho Hermę lib. 1. viſione 4. dicit virgo quædã, *Miſit Dominus Angelum ſuum, qui eſt ſuper beſtias, cui nomen eſt Hegrin & obturauit os beſtiæ ne te* dilaniaret. In Aruch eſt Sandalphon Mitatron, Semmangeliph, Iarcumi, qui vocatur Sar habborad, id eſt, princeps grandinis, ſeu Angelus, qui grandini præſidet. Apud Turcas, vt ait Hiſtoriæ Turcicæ auctor lib. 2. c. 19. eſt Nechir & Remonchir. rurſumque cap. 20. & 21. Iſraphil, qui in iudicij die, tubam inflaturus ſit. eſt etiam Arot & Marot vti refert lib. de concordia orbis Poſtellus. Quid Magi? quid qui nomina ex inquinatiſſimis eorum, quos hactenus protuli, lacubus hauſerunt? *Sunt*, ait Agrippa loco antea prolato, *viginti octo Angeli, qui dominantur in viginti octo manſionibus Lunæ quorum nomina per ordinem ſunt, Geniel, Enediel, Amixiel, Azariel, Cabiel, Dirachiel, Scheliel, Ammediel, Barbiel, Ardeſiel, Neciel, Abdizuel, Iazeriel, Ergediel, Ataliel Azeruel, Adriel, Egibiel, Amutiel, Kyriel, Bethnaël, Geliel, Requiel, Abrinael, Aziel, Tagriel, Arbeniel, Amnixiel.* Et paulò ante; duodecim cœli ſignis præſident Angeli duodecim. Arieti *Machidael*, aliis deinceps iſti *Aſmodel, Ambriel, Muriel, Verchiel, Hamaliel, Zuriel, Barchiel, Aduachiel, Hanael, Gambiel, Barchiel.* At, in ſua illa ignibus quã typis vllis digniore eſt ganographia, quid Tritemius? Orifiel, Angelus Saturni, ſub ſe alios habet ſpiritus, qui ſunt Sadael, Pimiel, Moriſiel, Iouis Angelus Zachariel. & ſub ſe iſtos habet, Eloliclem, Arielem, Raphaelem. Martis Angelus eſt Samael. cui parent Amael, Aſmael, Nebiel. Solis Angelus eſt Michael, cui ſubditi ſunt Lamiel, Palael, Vaariel. Veneris Angelus eſt Anael, cui morem gerunt Zabdiel, Sarmiel, Adoniel. Mercurij Angelus Raphael eſt, cui obediunt Carmiel, Nebeiel, Pathiel. Lunæ denique Angelus eſt Gabriel cui obſequuntur Remahiel, Ieſpiel, Theoriel. Ecce, quo humanorum ingeniorum progreditur laſciuia, dum Angelica ſibi nomina faciendi licentiam indulſit. Hæc enim ideo commemoraſſe volui.

QVÆSTIVNCVLA XIII.

Quomodo & aliunde iſtiuſmodi nomina improbentur?

IMPROBATVR eadem iſtiuſmodi nominum fictio *primò* ex ineptiſſimis, quibus ea fingi docent modis. Docent enim vt apud Agrippam eſt libro 3. cap. 25. & 26. vt vel certi alicuius numeri litterę accipiantur, vel triſyllabum aliquod DEI nomen, aut rei certe alicuius, cui Angelus, cuius architectandum vocabulum eſt; præſideat: ſicq; addatur *el*, aut *on*, aut *iah*. & ſtatim verum Angeli nomen proditurum. Hinc ergo 72. Angelorum nomina, quæ 72. DEI nomina ferant. Hinc planetis præſident, Saturno quidem Sabathiel, aliis Zedekiel, Madimiel, Semeliel, vel Schemeſchiah, Negalgel, Cohabiah,

Cohabiah, vel Cochabiel, Iareel aut Leuanael. aut vt lib. 2. cap. 22. intelligentia Saturni eſt Agiel, Iouis Iothphiel, Martis Graphiel, Solis Nathiel, Veneris Hagiel. Mercurij Tiriel. Duodecim verò ſignis præſunt ab Ariete inchoando, Teletiel, Suriel, Tomimiel, Sartaniel, Ariel, Bethuliel, Mathaniel, Acrabiel, Cheſetiel, Gediel, Deliel, Dagimiel. Sed & hoc in quacumque lingua fieri poſſe docet idem Agrippa, vt Arietiel, Tauriel, Geminiel, Cancriel, Leoniel, & cætera. O vanos, vanos! quos vaniel & ſtultiel neſcio quis exagitat. Sed addunt, erecta etiam cœli figura, poſſe tam bonorum quam malorum Angelorum nomina inueniri, ſi ad ſingulos aſcendentes aut deſcendentes alphabeti litteræ ſpargantur. At quam inter ſe diſſident? Alij ſecundum cardinum almutezios progrediendum aiunt, alij ſecundum vndecimæ domus almutezios, Arabes verò & Rabinorum quidam ſecundum Hylegiorum quinque ordinem. *Eouſque verò* ſeſe effrœnata hæc nomenclationum nouarum iactat audacia, vt bonorum malorumque hominum ſpiritus eodem artificio, quaſi iam facti Angeli aut dæmonia ſint, nominandos exiſtimet. Hinc ait cap. 28. lib. 3. Aprippa, eum, qui apud Eſdram lib. 4. cap. 4. ver. 36. eſt Ieremiel, eſſe Ieremiæ Prophetæ ſpiritum, Zachariæ verò Zacharielem, Vriæ Prophetę, quem occidit Ioachim, Vrielem. Iam *tertiò*, ſi quis vel ſolum audiat, quantum vel veris, vel commentitiis id genus nominibus iſti tribuant, quáſque ad res & quomodo iis abuti ſoleant, facile, opinor, conſtituet, melius, tutiuſue nihil eſſe, quam intra Eccleſiaſticæ ſeſe modeſtiæ gyrum continere. *Hæc,* ait cap. 24. *nomina tunc non ſecus atque oblationes & ſacrificia diis deuota, efficaciam virtutemq́, ſortiuntur, ad ſpiritualem aliquam ſubſtantiam deſiderati affectus operatricem de ſuperis & inferis educendam. Vidi ego & noui quendam inſcribentem in charta virginea nomen & ſignaculum ſpiritus cuiuſdam, in hora Lunæ, quam cum dediſſet poſtea ad deuorandum ranæ fluuiali, & carmen quoddam obmurmuraſſet, remiſſa rana in aquam, mox pluuiæ & imbres oborti ſunt. Vidi per eundem inſcriptum aliûs ſpiritus cum ſuo ſignaculo nomen in hora Martis, idque coruo datum, quo poſt immurmuratum carmen dimiſſo, protinus ab ea cœli plaga quam ille inuolaſſet, obortis nubibus fulmina, concuſſiones, horribiliaq́, tonitrua conſecuta ſunt: neque tamen erant illa ſpirituum nomina ignotæ linguæ, nec alia quam officiorum illorum ſignificatiua. Huius generis ſunt Angelorum iſtorum nomina, Raziel, Gabriel, Michael, Raphael, Haniel: quæ ſonant, viſio* DEI, *virtus* DEI, *fortitudo* DEI, *medicina* DEI, *gloria* DEI. Quis cum carmen illud immurmuratum audit, non perhorreſcat? Quis hominis huius cœcitatem non deploret, qui ſcribere & approbare hæc auſus eſt? *Nunc & illud* mihi vide, quos, & quam certò & confidenter veteribus illis Angelos dent; *Solent*, ait Agrippa lib. 3. cap. 47. *fatidici ſpiritus bene expurgatis animis etiam ſeſe viſibiles præbere & comites, cuius exempla multa ſunt in ſacris litteris, vt in Abrahamo & ancilla eius Agar, in Iacob, Gedeone, Helia, Tobia, Daniele, & multis aliis.* Vera hæc, neque male. At quæ ſequuntur? *Sic Adam,* inquit, *familiarem conſuetudinem habuit cum Angelo Raziele: Sem filius Noë, cum Iophiele: Abraham, cum Zadkiele: Iſaac & Iacob, cum Peliele: Ioſeph & Ioſue & Daniel, cum Gabriele: Moſes, cum Metattron: Helias, cum Maltiele: Tobias iunior, cum Raphaële: Dauid, cum Cerniele: Manue, cum Phadaële: Cenez, cum Ceruele: Ezechiel, cum Haſmaële: Eſdras, cum Vriele: Solomon, cum Michaële.* Poſtremò de his ipſis nominibus, quanta inter ipſos diſſenſio eſt? Mitto alias; Malthiel in vrbis antea dictæ Calendario, Moyſi aſcribitur: ab Agrippa ipſi Heliæ. Raphaël à Tritemio Iouis famulus traditur, & rurſum tamen Mercurij Dominus. ab eodem Soli tribuitur Michaël, ab aliis Raphaël: ab eo etiam Mercurio Raphaël: ab aliis Michaël. Septem ergo magnos, beatoſque in Angelorum agminibus Principes iſtos ſuſpicia-

 mus,

mus, amemus, colamus: in eorum honorem, Principum omnium Principi DEO ter glorioſiſſimo templa, vti magna cum pietatis laude Panormitana fecit ciuitas; excitemus; ſacrificia offeramus. ipſoſque, vt Ambroſianum iſta in re verbum ſuprà q.12.c.3. monſtratum retineam; obſecremus. quæ tamen ſanctum voluit Eccleſiæ Concilium tacita nomina, taceamus.

QVÆSTIVNCVLA XIV.

Poſsitne Vrielis nomen aliquo modo retineri?

DISERTIM, vt dixi, hoc ponit liber quartus Eſdræ c.4. & 6. Verum is liber apocryphus eſt, vt Eſdræ initio monſtraui, & paulò ante ſignificauit Pſellus. Quia tamen quæ in apocryphis leguntur, authoritatem licet nō habeant; interdum tamen mala non ſunt: ideo Vrielis nomen approbarunt non omnino nulli. Nam D. Ambroſius lib.3. de fide ad Gratianum, cap.2. *Non*, ait, *moritur Gabriel, non moritur Raphael, non moritur Vriel.* S.Iſidorus lib.7. Orig. cap.5. quartum hunc Angelum agnoſcit, eiuſque nomen interpretatur. Similiter & docti viri, qui S. Henrici Imperatoris æuo floruerunt, eumq; vel priuatim, vel publicè, in ſcholis & templis, docuerunt. In templo ſiquidem Baſileenſi, quod Auguſtus ille Henricus magnificè reſtaurauit, doniſque plurimis condecorauit; *Eminet*, inquit lib.3. rerum Germanicarum, fol.140. Beatus Rhenanus, *lamina illa aurea lignea tabulæ adhærens, ſeptem millibus florenorum æſtimata, quã ipſe priuatim in larario ſuo cum viueret vſus eſt. Vnde & tutelares diuos refert, quos ille præcipuè coluit, nempè quatuor Angelos, Michaëlem, Gabrielem, Raphaëlem, Vrielem & Benedictum, ac in horum medio ſtantem* CHRISTVM, *cuius pedibus ipſe cum vxore Cunigunde aduoluitur.* Vnde verò hæc Imperatori eiuſque coniugi religio & ſententia, niſi ab iis quos diuinarum tùm rerum interpretes audiebant? Iam Miſſa ſeu vniuerſalis Canon Æthiopum, quæ in S.S.Patrum Bibliothecæ tomo 4. legitur, hanc fol.120. habet precatiunculam: *Cuſtodi Domine populum tuum per preces maiorum Angelorum ſplendentium, Michaëlis & Gabrielis, ac Raphaëlis & Vrielis, & quatuor animalium ſine carne.* De quibus ſcilicet Apocalyp.c. 4.5. Albertus Magnus in ſua, quam Wiceliana proferunt Exercitamenta; Litania Vrielem nonne precatur? Quid S. Bonauentura Centiloquij parte 3. ſect.18? Videmus etiam Chriſtianis quibuſdam Vrielis nomen imponi. quod, ſacro in Baptiſmo vel Confirmatione, nunquam fieret, ſi dæmonis tantum nomen foret. Hoc ipſo ſæculo, in ipſa Archiepiſcopali S. Bonifacij ſede Moguntina, primo quidem Decanus, deinde Archiepiſcopus fuit Vriel à Gemmigen, qui, anno 1514. è viuis exceſſit, prout eius, in principe Moguntina æde, monumentum oſtendit. Ecce & Græcolatinarum precum liber apud Hieronymum de Marnef anno 1580. editus, fol.120. in Litaniis disertè ponit: Α῎γιε Οὐριὴλ πρέσβευε ὑπὲρ ἡμῶν. Quia igitur libris, picturis, nomenclationibus, id nominis boni quidam neque indocti viri ferunt, videamus abſurdumne ſit, eodem quandoque nomine bonos maloſq; angelos inſigniri, quemadmodum, ſicut in cœlo, ita & apud inferos, multi Ioannes & Petri ſunt. Si enim quod apud Ariopagitam libro cœleſtis Hierarchiæ cap.13. quidam aſſerunt; è ſuperioribus & inferioribus ordinibus Angeli plures ſunt, qui Seraphim vocentur, cur Vrieles plures fuiſſe nequeant? Hæc ergo & his alia forte plura bonus quiſpiam Vrielis Zelotes afferat. Ego tamen, poſteaquam ſanctiſſimi Pontificis & ſynodi Romanæ ſententiam cognoſcere

ſcere datum eſt; tribus Angelorum nominibus plura cur agnoſcam? Quæ aliis in rebus omnibus tenerum mihi os fingit, balbutientemque, præfando, linguam format pia & erudita mater Eccleſia, cur in hiſce nomenclaturis à me non audiatur? Cabalæorum fumoſæ apud Reuchlinum appellationes, prodigioſa item Tritemij & Agrippæ nomina, cæteraque omnia iis conſimilia placeant, quibus lubebit; Maximi ſanè Pontificis hæc ad illam Synodum ſubſcriptio eſt: *Zacharias Epiſcopus ſanctæ* DEI *Eccleſiæ Catholicæ, atque Apoſtolicæ vrbis Romanæ, his geſtis, atque ſententiæ à nobis promulgatis ſubſcripſi.* Neq; mihi de nihilo videtur, quod ſanctiſſimæ Trinitatis perſonæ tres tria tantum, è tot cœleſtium ſpirituum ipſis aſſiduè famulantium myriadib. in authentico verbi ſui volumine, ſacriſq; ſynodis, nomina patefacere voluerint. rurſumq; quod interdum de ſuis interrogati nominibus Angeli, enunciare abnuerint. Luctantem ſecum Angelum Geneſ.32. ver.29. *interrogauit Iacob. Dic mihi quo appellaris nomine? Reſpondit, Cur quæris nomen meum?* Cum Samſonis Patri apparuiſſet Angelus, dixit ille huic Iudic.13. ver.17. *Quod eſt tibi nomen, vt ſi ſermo tuus fuerit expletus, honoremus te. Cui ille reſpondit, Cur quæris nomen meum, quod eſt mirabile?* Sed hæc putauerit forte non nemo nimis multa. certe tamen, vti ſpero; minime vel praua vel inutilia.

QVÆSTIVNCVLA XV.

An comederit Raphael?

AN corporatos cibos Angeli comedant, duæ ſunt opiniones. *Vna*, in aſſumptis corporibus verè ipſos comedere. Ita Alenſis 2. par. q.35. memb. 4. Scotus 2. d.8. ALTERA. non verè comedere. Duplicia enim ait iſta opinio, corporum, quæ aſſumunt Angeli, eſſe opera. quædam quæ ab animatorum operibus modo ſolo & reſpectu ad inſitum principium differant, ipſa verò actionis ſubſtantiâ conueniant: quædam verò, quæ neque modo illo, neque ſubſtantia conueniant. Comeſtionem igitur, quoad motum cibi localem, eſſe quidem verę comeſtioni ſubſtantiâ ſimilem: ſed modo & reſpectu illo differre, cum edendi vitale principium in Angelo nullum ſit. Dico *primò* Auguſtinum 13. Ciuit. cap.22. vtramque opinionem cenſere probabilem, vt dicantur Angeli *non verè comedere*, vel *verè* quidem *comedere, non tamen neceſſitate, ſed tantum poteſtate.* Atque iſto modo loquitur Emiſenus homilia in dedicatione Eccleſiæ: *Angeli enim quando volunt, ex aëre corpus aſſumunt, quo videri & tangi & loqui, & manducare, & bibere poſſunt. Sicut enim verum corpus eſt aër, ita & corpora quæ ſumuntur ex aëre. His autem ad tempus induuntur, quæ cum ſe expoliauerunt, mox in eundem aërem reſoluuntur. Angelus tamen Raphaël ad Tobiam loquens ait: Pax vobis, nolite timere. Etenim cum eſſem vobiſcum videbar manducare & bibere, ſed ego cibo inuiſibili & potu, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor. Secundum igitur hanc ſententiam, & cæteros angelos manducare & bibere intelligant, quibuſcunque impoſſibile eſſe videtur, vt Angeli manducent & bibant. Moyſes tamen eos comediſſe teſtatur.* Dico *ſecundo.* Comeſtio *dupliciter* ſumi poteſt, perfectè & imperfectè. Perfectè includit ea non ſolam ciborum in os, & œſophagum immiſſionem, ſed etiam confectionem, quæ in ventriculo fit, & conuerſionem in verum animalis corpus. Imperfectè verò illam tantum immiſſionem complectitur. TERTIO. Angeli poſteriore modo ſeu imperfectè comedunt, non perfectè. ideoque hoc loco Angelus verſu 19. *Videbar*, ait, *vobiſcum manducare & bibere*. perfectè ſcilicet corporatos viſibileſque cibos

veſtros

veſtros manducare: corporatos viſibileſque potus bibere. *ſed ego cibo & potu inuiſibili, qui ab hominibus videri non poteſt, vtor.* Videri queat S. Iuſtinus martyr, Dialogo cum Tryphone, Tractatus Thalmudicus *Baba Meſſia* cap. 7. Imo, etiamſi per aſſumpta corpora cibum imperfectè, vt dixi; Angeli capiant, adhuc tamen aliquo modo dicere poteſt Angelus, SE VIDERI COMEDERE, *neque tamen comedere, etiam imperfectè.* quia, neque formæ inſtar, neque hypoſtaſeos inſtar, corporibus illis vnitur. Notandum tamen, licet eadem in Græco ſententia ſit, illud tamen, *videbar*, non coniungi cum manducare & bibere. ideoque valere, *vobis apparebam; ſub aſpectum veſtrum cadebam.* πάσας τὰς ἡμέρας ὀπτανόμην ὑμῖν, καὶ οὐκ ἔφαγον, οὐδὲ ἔπιον: ἀλλὰ ὅρασιν ὑμεῖς ἐθεωρεῖτε. *Omnibus diebus vobis videbar: & neque comedebam neque bibebam. ſed viſionem ipſi videbatis.* Videbar vobis homo. videbar humano more humano cibo ſuſtentari. At viſio erat, non autem verè perfecteque aut à vobis videbar (cum ſub oculos natura mea non cadat) aut coram vobis edebam & bibebam. cum horum nullo egeam. D. tamen Auguſtinus capite illo 22. lib. 13. in verſione ſua legebat, *viſu videbatis*, pro *viſum videbatis.* ſimili modo, quo viſa pro viſionibus apud Latinos dici ſolent. *Non*, ait, *homines in phantaſmate Angelos ediſſe credendũ eſt, quando eos homines hoſpitio ſuſceperunt, quamuis vtrum Angeli eſſent, ignorantibus, conſimili nobis indigentia, veſci viderentur. Vnde eſt, quod ait Angelus in libro Tobiæ; Videbatis me manducare: ſed viſu veſtro videbatis. id eſt, neceſſitate reficiendi corporis, ſicut vos facitis, me cibum ſumere putabatis.* Quamquam videri poteſt intellexiſſe D. Auguſtinus, ὅρασιν θεωρεῖν pro καθ' ὅρασιν.

QVÆSTIVNCVLA XVI.

Cur Angelus terrorem infert. ver. 16 & rurſum adimit. verſ. 17.

NOTANDVM dupliciter in humana forma videri Angelos. *Primò* ſimplici, vt homines tantum videantur, non, etiam Angeli agnoſcantur, vt Geneſ. 18. 19. *Secundo*, auguſtiore, vt Matthæi 28. *Angelus Domini deſcendit de cœlo, & aſpectus eius ſicut fulgur. Priore* modo viſis Angelis non terrentur homines, niſi fortè ſeipſos Angelos eſſe iis dicant, qui eorum conſuetudine aſſuefacti non ſunt, vel opinione illa inani, de qua dixi Iudicum 6. & 13. laborent. *Poſteriore* modo terrentur, & quidem magis, aut minus, pro varietate ſplendoris, aut propriæ vilitatis & indignitatis æſtimatione, vt Danielis 10. Lucæ 1. *Sicut humanæ fragilitatis eſt.* inquit V. Beda. in Luc. primum, *ſpiritualis creaturæ viſione turbari, ita & Angelicæ benignitatis eſt, pauentes de aſpectu ſuo mortales mox blandiendo ſolari. Aſt contrà dæmoniacæ eſt feritatis, quos ſua præſentia territos ſenſerint, ampliore ſemper horrore concutere.* Et quemadmodum refert D. Hieronymus in Matth. 28. & apud D. Athanaſium in vita; dicere ſolebat S. Antonius; *Cum bonus Angelus bonis hominibus apparet, etiamſi initio inuſitato aſpectu, timorem iniciat, ad extremum conſolationem & animi tranquillitatem relinquit.* Et rurſum. *Sanctorum Angelorum amabilis & tranquillus aſpectus, quia non contendunt, neque clamant, neque audiet aliquis vocem eorum: verum tacitè leniterque properantes, gaudium, exultationem, fiduciam pectoribus infundunt: ſi quidem cum illis eſt dominus, qui eſt fons & origo lætitiæ. Tunc mens noſtra non turbida, ſed lenis & placida Angelorum luce radiatur: tunc anima cœleſtium præmiorũ auiditate flagrans, effracto, ſi poſſet, humani cor-*

ti corporis domicilio, & membris exonerata mortalibus, cum his, quos videt, abire feſtinat ad cælum. Horum tanta benignitas eſt, vt ſi quis pro conditione fragilitatis humanæ, miro fuerit eorum fulgore perterritus, omnem continuò ex corde auferant metum. Ita Gabriel, cum Zachariæ loqueretur in templo: & Angeli, cum diuinum virginis partum paſtoribus nunciarent, & qui Dominici corporis agebant excubias, ſecuris ſe videntium mentibus oſtendentes, ne metuerent imperabant. Metus enim non tantum ex pauore animi, quantum ex magnarum rerum ſæpe incutitur adſpectu. Peſſimorum verò vultus truces, ſonitus horridi, ſordidi cogitatus, plauſus motusque indiſciplinatorum adoleſcentum, vel latronum: è quibus confeſtim timor animæ, ſenſibus ſtupor incutitur, odium Chriſtianorum, monachorum mæror tædiumq; ſuorum recordatio, metus mortis, cupido nequitiæ, laſſitudo virtutis, cordis hebetatio. Si igitur poſt timorem horrore concepto ſucceſſerit gaudium, & ad DEVM *fiducia, atque ineffabilis charitas, veniſſe ſciamus auxilium: quia ſecuritas animæ præſentis maieſtatis indicium eſt.* Videatur D. Gregorius Hom. 26. Paſchali. *Paueant*, ait, *illi, qui non amant aduentum ſupernorum ciuium, pertimeſcant, qui carnalibus deſideriis preſſi ad eorum ſe ſocietatem pertingere poſſe deſperant: vos autem, cur pertimeſcitis, quæ veſtros conciues videtis?* Sic etiam Cyrillus Catecheſi 14. Chryſoſt. Hom. 90. in Matthæum, Euthy. & Theoph. in Matthæum.

QVÆSTIVNCVLA XVII.

Quomodo ab eorum aſpectu ablatus Angelus?

IN textu Hebræo verſ. 21. dicitur, *In cælum aſcendit, & non adiecit, vt amplius ſeſe videndum iis daret.* ad autem fieri potuit tripliciter. *Primò*, aſpicientium oculos perſtringendo & ἀορασίαν immittendo, vt dixi Gen. 19. *Deinde*, corpus aſſumptum aliò quopiam ſubitò transferendo. *Tertiò* illud ipſum deponendo, & in materiam è qua illud conſtaret redigendo, quæ ferè ſemper aër eſt, vel purior, vel craſſior, vt vapor, exhalatio. quemadmodum docet S. Thomas 1. p. qu. 51. ad 3. Et *tertio iſto modo euanuit hic Raphael.* Poſſet etiam fieri, vt Angelus aſſumptũ corpus quaſi cadauer relinqueret, neq; amplius moueret. quod tamen hic factum non patet è circumſtantiis. Addit verò in Græco Angelus γράψατε πάντα τὰ συντελεσθέντα εἰς βιβλίον. *Scribite omnia quæ facta ſunt in libro*, pro eo quod noſter habet, Narrate omnia mirabilia eius. Id vero expoſitum ſupra proleg. 2. Hebræus vero paulo etiam quid amplius proponit. *Nunc ergo*, ait, *ſcribite vobis omnia verba hæc in libro, & erit in teſtimonium inter vos &* DEVM *veſtrum omnibus diebus vitæ veſtræ. Et hoc verbum ſit in ſignum, & in teſtimonium in omnem generationem & generationem. Et vos benedicite Dominum: & confitemini memoriæ ſanctitatis eius. Et nunc dimitte me, & reuertar ad* DEVM, *qui miſit me ad vos.*

QVÆSTIVNCVLA XVIII.

Cur iuuenili forma, mercenariique habitu apparuerat hactenus Raphael?

IVVENILEM verò *formam* Angeli boni aſciſcunt, vt pulchritudinem & ætatem ſuam, quæ nullo vnquam ſenio marceſcit, ſignificent, quemadmodum, ait, Dionyſius Areopag. cæleſti Hierarchiæ cap. 15. *Reliquus habitus* iis, ad quas mittuntur, functioni-

ctionibus, conuenire ſolet. Ad læta nunciandum,& eos quibus ſeſe ſpectandos dant; hilarandum iuuenili formæ veſtium etiam ſplendorem adhibent: ad perterrendum verò & puniendum, gladios interdum ſtringunt,haſtas vibrant, equos agitant, aliaſque generis eiuſdem. prout res vſuſque tulerit,perſonas induunt. Id quod in geniis Diiſque ſuis, rerum noſtrarum ſimij, Gentiles imitati ſunt. quemadmodum Plautinus ille Mercurius Amphitruone.

Nunc, ait, *ne hunc ornatum vos meum admiremini,*
Quod ego huc proceſſi ſic cum ſeruili ſchema,
Veterem atque antiquam rem nouam ad vos proferam.

Quia ergo ſe omni modo ad iter illud aptum expeditumque ſignificare voluit Raphael,ideo & iuuenilem & mercenariam ipſe ſpeciem aſciuit.

QVÆSTIVNCVLA XIX.

Quid abſcedente Angelo, qui eum iam cognorant, fecerunt?

IN Hebræo dicuntur *primo* ipſum *dimiſiſſe.* prorſus vt factum hic videatur, quod Geneſ.23.ver.26. cum Iacobo diceret Angelus. *Dimitte me.* Ille vero, *Non dimittam te, niſi benedixeris mihi.* Etſi enim hic lucta corporum nulla fuit,animorum tamen & charitatis magna fuit.ita vt Angelo præcepiſſe DEVS videatur,ne ſanctos iſtos viros, niſi bona eorum venia & permiſſa,desereret. *Deinde* in textibus omnibus additur eos DEVM *benedixiſſe.* *Modum* etiam exprimunt iidem textus omnes, eos videlicet, etiam ante angeli abitum, ſeſe pronos in terram abieciſſe. timoris nimirum venerationiſq; gratia. *Tempus* vero,quo ſic abiecti proſtratiq; iacuerunt,ſolus exprimit Latinus. *Tunc*, ait, *proſtrati per horas tres in faciem, benedixerunt* DEVM. *Denique*, poſt trihorium hoc, è terra ſeipſos erexerunt, & *narrauerunt* non verbo tantum iis, qui adeſſe tùm vel audire poterant, ſed & litteris toti,quæ deinceps conſecutura erat; poſteritati *omnia mirabilia eius.* Hæc in Græco dicuntur τὰ ἔργα τὰ μέγαλα καὶ θαυμαστὰ αὐτοῦ. *opera magna & mirabilia ipſius*, ſcilicet DEI in Latino: in Græco, *ipſius Angeli.* Sed quæcunque à ſanctis magna & mirabilia fiunt, ea ſimul & ipſorum & DEI ſunt. quia per illos iſte, qui gratiam dat, illa facit: & illi huius gratia & dono faciunt. Omnes enim cum Beatiſſima illa Virgine confitentur *Fecit mihi magna qui potens eſt, & ſanctum nomen eius.* Luc.1.

Quemadmodum vero cum vtroque Tobia colloquendi finem iam facit Raphael, de eoque ſcribendi vterque; faciam & ego, ſi eorum quæ de illo dicta ſunt; pulchram, piamque & vtilem ad Angelum cuiuſque proprium accommodationem è nuper editis Vincentij Bruni meditationibus propoſuero.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA XX.

Quæ de Raphaele dicta quotnam modis ad proprium cuiusque Angelum accommodentur? & quis primus?

GLORIOSVS (*ait ille noſter iamiam indicatus*) Raphaël tum ratione nominis ſui, tum officiorum miſericordiæ, quæ ille detulit vtrique Tobiæ, *ſeni & iuueni, omnino fuit typus & figura luculenta eorum, quæ faciunt ergo nos Angeli cuſtodes. Et primo aptiſſime in illum competit nomen Raphaelis, quod interpretatur, medicina* DEI, *ab effectu medicinæ tam ſpiritalis iuueni Tobiæ datæ, quam corporalis qua ſeniori Tobiæ Patri viſum reſtituit. Quo verò alio officio fungitur erga te Angelus cuſtos, niſi medici tam corporalis quam ſpiritualis? vt inferius dicetur. Quare vt id melius intelligas, conſidera tres eſſe humanæ vitæ ſtatus.* Primus *eſt, quo homo adhuc degit in vtero matris.* Secundus *à tempore natiuitatis, vſque ad mortem, & iudicium animæ ſuæ particulare.* Tertius *eſt, in quo homo verſatur poſt mortem. In vnoquoque ergo horum ſtatuum, congruenter omnibus actionibus Raphaelis Angeli, contemplare ſingula officia quæ cuſtos Angelus erga te exercet.*

Quod ad primum *ſtatum attinet, narrat ſcriptura ſuprà cum ſenior Tobias cogitaret filium ſuum in remotam regionem mittere, ſollicitum fuiſſe de fido comitatu ei attribuendo. Et ecce, antequam bonus iuuenis domo paterna pedem efferret, Angelum à* DEO *miſſum, ſpecie humana, ſe offerentem in comitem atque etiam in ducem totius itineris! O charitas immenſa, & cura plus quam paterna creatoris, qui antequam è ventre matris prodires, priusquam vllam inimicorum tuorum, & periculorum impendentium notitiam haberes; mandauit vni beatorum ſpirituum, qui ſemper diuinam eius faciem contemplantur, atque illi ipſi, qui prius Matris tuæ cuſtos fuerat, vt tui curam ſuſciperet, inciperetque te in tenello illo ſtatu, multis periculis obnoxio, vna cum Matre præſeruare, quo ſine impedimento vllo, ſecurè ad gratiam baptiſmi peruenire poſſes, & in filiorum* DEI *numerum inſcribi. Sed quid dico ego de cura & memoria à* DEO *habita pro te adhuc in vtero materno exiſtente, imò ab omni æternitate, antequam angelos, vel aliud quicquam condidiſſet, cum nondum eſſent abyſsi, nondum locata eſſent fundamenta cœli & terræ, iam ô homo miſerabilis tui memor erat, & de tua ſalute ſollicitus. Et quanquam ab æterno tuam ingratitudinem & indignitatem præuidit, nihilominus ex mera bonitate ſua, nullo tuo antegreſſo merito, non ſolum decreuit tibi illud auxilium præſtare, ſed etiam omnia beneficia in te conferre, quæ hucuſque à primo tuæ conceptionis momento recepiſti, & deinceps vſque ad vltimum, omnium maximum, æternam ſcilicet beatitudinem; es recepturus.*

QVÆSTIVNCVLA XXI.

Modus alter quis?

DEINDE *quod ad* ſecundum *ſtatum vitæ tuæ attinet, cùm in lucem huius vitæ prodiiſti, ſubiungit ſcriptura ſacra, quemadmodum Angelus Raphaël egreſſus cum Tobia è domo Patris, promiſerit eodem cap. 5. ſe fidelem eius comitem toto itinere futurum, ſaluumq; ad locum deſtinatum perducturum. Non ſecus* DEVS *te, ſimulatq; natus es, cum vno horum cœleſtium ciuium*

comitatus eſt, vt tanquam ſingularis cuſtos, & pædagogus tui patrocinium ſuſciperet, tuumq́; aduocatum apud ſuam Maieſtatem in cœlo ageret. In hac enim vita omnes ſumus velut pueri, opusq́; habemus tutore & pædagogo, qui quaſi manu nos ducat & ſuſtentet, ne forte pedes noſtri in aliquam petram peccati impingant, aut graue aliquod periculum adeant: qui quoque nos in brachia ſua excipiat, vt ſecurè loca periculoſa tranſeamus, nec ante periculum animaduertamus, quàm euaſerimus. SECVNDO, *ſicut Angelus Raphäel ducens iuuenem Tobiam per viam, optima conſilia illi ſuggerebat, inſtruebatq́; ſigillatim ſupra c.6. qua ratione matrimonium inire deberet, nempe non hominum carnalium more, ſed cum ſancto timore* DEI, *crebraq́; oratione: ſic Angelus tuus cuſtos continenter tibi bona conſilia ſuppeditat, & in omnibus actionibus dirigit: ille enim te excitat & impellit ad multa bona opera facienda quæ ſine hoc auxilio non faceres, idq́; nunc alliciendo* CHRISTI *Domini & Sanctorum exemplo, nunc tuam voluntatem conſideratione bonitatis diuinæ, infinitorumq́; eius beneficiorum inflammando, nunc etiam futuri iudicij, pœnarumq́; inferni memoria mentem illuminando.* TERTIO *pergit ibidem ſcriptura narrare beneficia, quæ Tobias ab Angelo Raphäële, tam quoad ſuam perſonam, quam quoad bona temporalia, recepit. Cum enim peruenisſet ad fluuium Tigris, & in eo vellet lauare pedes ſuos, inſiliit in eum piſcis immanis ad eum deuorandum: ſed Angelus eum defendit, & ab illo periculo liberauit, voluitq́; vt fel eius acciperet ad reſtituendam cæco parenti ſanitatem. Adhæc, idem Angelus non ſolum redemit pro Tobia ſummam illam pecuniæ, ob quam erat miſſus cap.9. ſed hæredem quoque eum fecit omnium facultatum ſoceri ſui Raguelis cap. 6. ver.12. cap.8. ver.24. Iam quid aliud agunt Angeli noſtri cuſtodes, niſi vt continenter, ad auxilium nobis præſtandum in neceßitatibus noſtris vigilent, haud ſecus ac mater intentos ſemper oculos habens in puerulum ſuum, ne fortè labatur, aut mali aliquid faciat. Cogita igitur à quot periculis corporalibus te præſeruarit, quæ æquè ac alij, incurrere potuiſſes. atq́; etiam quam fuerit ſollicitus in procurandis tibi bonis temporalibus, vt ſanitate, viribus, & aliis adiumentis, vt vitam conuenienter ſtatui tuo inſtituere poſſes, atque illi ſtatui, qui ad ſalutem conſequendam tibi eſſet accommodatior.* QVARTO, *ſicut Angelus Raphäël (vt ipſe cap.12. ver.12. dicit) officium ſibi vendicabat, orationes, bonaque opera Tobiæ* DEO *offerendi; ſic Angelus noſter cuſtos pro nobis exercet munus procuratoris, in conſpectu* DEI *offerendo orationes tuas & deſideria, & qualiacunque opera bona quæ facis, ſemperq́; à* DEO *aliquod donum gratiæ diuinæ ad te referendo. Vtinam videre fas eſſet quanto ſtudio Angeli ſancti nunc aſcendant, nunc deſcendant pro nobis, vti faciebant in ſcala à Iacob Patriarcha conſpecta: aſcendunt exponendo neceßitates noſtras, precandoq́;* DEVM, *vt diuinam ſuam miſericordiam nobis impertiat: deſcendunt autem, reportando à Patre cœleſti ſanctas inſpirationes, cogitationes bonas, aliaq́; diuina auxilia, & interdum etiam correctionem aliquam paternam, vt excitent nos, noſque ipſos exploremus, ne ſimul cum hoc mundo condemnemur.* QVINTO. *ſicut Angelus Raphäel Tobiam docuit cap.6. modum, quem tenere debebat ad exterminandum dæmonium, vt non haberet amplius poteſtatem in ipſum, contra quem etiam ipſe angelus pro iuuenis defenſione pugnauit: ſic angelus noſter cuſtos non aliter, quam fidus Capitaneus, cui commiſſa eſt arx aliqua aduerſus hoſtes defendenda, diligenter vigilat, ne vi vel fraude ab illis occupetur. Hi enim Angeli ſunt fideles illi cuſtodes, quos Dominus Iſaiæ 62. dicit collocatos in muris Hieruſalem ad cuſtodiendum per vigilias noctis gregem ſuum, ne lupus ille infernalis aduerſarius noſter, inſtar leonis, animas noſtras abripiat. Ad hos quoque cuſtodes angelos pertinent illa verba Apocalypſis cap. 3.* Eſto vigilans, & confirma. *Vigilat enim Angelus cuſtos pro nobis contra dæmonem, obiiciendo ſe eius incurſibus, frangendo & debilitando eius vires, & acceptam reparando iacturam, ne amplius tanta confidentia & audacia inuadere audeat. Confirmat quoq́; nos, nunc remouendo peccatorum occaſiones, nunc à multis vitiis & peccatis deterrendo, in quæ, deſtituti eius auxilio, facilè incideremus, nunc etiam corroborando nos, & animando in accurren-*

tibus

tibus tentationibus & afflictionibus, ac denique à Domino impetrando fortitudinis & gratiæ augmentum, ad reſiſtendum, & victoriam obtinendam. SEXTO, *ſicut Angelus Raphaël ſuprà c.8. dæmonem, ne Tobiam, velut omnes reliquos mulieris maritos, occideret, comprehenſum alligauit in deſerto: ita noſter bonus Angelus ſingulariter nobis tempore mortis aſſiſtit, vt illa hora ab inſidiis & impugnationibus dæmonis nos tueatur, & immunes reddat, qui acrius quam aliâs ſolet circuire quærens quem deuoret: deinde vt à peccatis illis, quibus id temporis maximè obnoxij eſſe ſolemus, vt ab infidelitate, & deſperatione nos præſeruet. atque ita ex miſeriis huius mundi liberi ad cœleſtem patriam migrare poſſimus. Adhæc poſtquam anima è corpore exceſſit, idem Angelus eam comitatur, ſolatur, animat vt confidenter ſe tribunali diuino ſiſtat; obiiciens eius oculis merita* IESV CHRISTI *pretioſiſſima, in quibus tempore illius iudicij fidere debeat. Si autem ad expiandas peccatorum reliquias adiudicata fuerit Purgatorio, ibi eam ſæpè inuiſit, ſolatur, certiorem reddit de precibus piorum pro ea in mundo fuſis, & denique de futura liberatione ſecuram eſſe iubet.*

QVÆSTIVNCVLA XXII.

Modus vltimus quis?

QVOD *ad* tertium, *eumque extremum tuum ſtatum attinet, conſidera quid denique Angelus Raphaël fecerit; quomodo videlicet, cùm coniugem iuueni Tobiæ aſſignaſſet, omnibusq; ius ſoceri donis ditaſſet, multis donis & opibus onuſtum eum in domum paternam reduxerit: vbi tanto maiore gaudio receptus eſt, quanto maiore erat mœſtitia de eius reditu retardato, metuentibus omnibus ne fortè periiſſet. Hic ſimul contemplare tui fidi cuſtodis officium, qui animam tuam, poſtquam confecta longa & periculoſa peregrinatione ab omni macula expurgata fuerit, cœleſti ſponſo per cœleſtem paranymphum coniunctam, multiſque donis & diuinis chariſmatibus ornatam ac totam hilarem & lætam conducet ad cœlum, ad illam ſupernam Hieruſalem matrem noſtram, ibique magno gaudio & exultatione omnium Paradiſi Angelorum, & Sanctorum à quibus multo ante fuerat expectata, cœleſtis Patris conſpectui præſentabit, vt diuinis etiam manibus recipiat coronam gloriæ, & felicitatis eius, quæ ab æterno ei præparata fuit, & pro qua nos miſeri adhuc ingemiſcimus, & ſuſpiramus in hac lacrymarum valle. O millies beata anima, quæ poſtquam ſuo Creatori fidelis extitit, boniſq; ſui Angeli cuſtodis conſiliis paruit, poſt annos vitæ ſuæ laudabiliter exactos, ab eodem Angelo in beatam illam patriam, in illa æterna iuſtorum tabernacula introducetur. Ibi celebrabuntur veræ nuptiæ agni cum ſua dilecta ſponſa, ibi plena erit lætitia, perfecta pax, & quies ſine fine.* Hæc omnia ille. qui & ſimili pietatis non paruæ ſenſu plura perſequitur.

CAPVT XIII.

1 *APeriens autem Tobias*
ſenior os ſuum, bene-
dixit Dominum, &
dixit: Magnus es Domine in æter-
num, & in omnia ſæcula regnum
tuum: Deu. 32.
2 *Quoniam tu flagellas, & ſal-* 39. 1.Reg.2.
uas: deducis ad inferos, & reducis: 6. Sap. 16.
& non 13.

& non eſt qui effugiat manum
tuam.
3 *Confitemini Domino filij Iſ-*
rael, & in conſpectu gentium lau-
date eum:
4 *Quoniam ideo diſperſit vos*
inter gentes, quæ ignorant eum, vt
vos enarretis mirabilia eius, & fa-
ciatis ſcire eos, quia non eſt alius
DEVS *omnipotens præter eum.*
5 *Ipſe caſtigauit nos propter ini-*
quitates noſtras: & ipſe ſaluabit
nos propter miſericordiam ſuam.
6 *Aſpicite ergo quæ fecit nobiſ-*
cum, & cum timore & tremore
confitemini illi: regemq́ ſæculorũ
exaltate in operibus veſtris.
7 *Ego autem in terra captiuita-*
tis meæ confitebor illi: quoniam o-
ſtendit maieſtatem ſuam in gen-
tem peccatricem.
8 *Conuertimini itaq; peccatores,*
& facite iuſtitiam coram DEO,
credẽtes quòd faciat vobiſcum mi-
ſericordiam ſuam.
9 *Ego autem, & anima mea in*
eo lætabimur.
10 *Benedicite Dominum omnes*
electi eius: agite dies lætitiæ, &
confitemini illi.
11 *Hieruſalem ciuitas* DEI, *ca-*
ſtigauit te Dominus in operibus
manuum tuarum.
12 *Confitere Domino in bonis*
tuis, & benedic DEVM *ſæculorũ,*
vt reædificet in te tabernaculum
ſuum, & reuocet ad te omnes ca-
ptiuos, & gaudeas in omnia ſæcula
ſæculorum.
13 *Luce ſplendida fulgebis, & o-*
mnes fines terræ adorabunt te.
14 *Nationes ex longinquo ad te* Iſa. 60. 5.
venient: & munera deferentes,
adorabunt in te Dominum, & ter-
ram tuam in ſanctificationem ha-
bebunt.
15 *Nomen enim magnum in-*
uocabunt in te.
16 *Maledicti erunt qui contem-*
pſerint te: & condemnati erunt
omnes qui blaſphemauerint te: be-
nedictiq; erunt qui ædificauerint
te.
17 *Tu autem lætaberis in filiis*
tuis, quoniam omnes benedicen-
tur, & congregabuntur ad Domi-
num.
18 *Beati omnes qui diligunt te,*
& qui gaudent ſuper pace tua.
19 *Anima mea benedic Domi-*
num, quoniam liberauit Ieruſalem
ciuitatem ſuam à cunctis tribula-
tionibus eius, Dominus DEVS
noſter.
20 *Beatus ero, ſi fuerint reliquiæ*
ſeminis mei ad videndam clarita-
tem Ieruſalem.
21 *Portæ Ieruſalem ex ſapphiro* Apo. 21. 18.
& ſmaragdo ædificabuntur: & ex
lapide pretioſo omnis circuitus mu-
rorum eius.
22 *Ex lapide candido, & mun-*
do omnes plateæ eius ſternẽtur: &
per vicos eius alleluia cantabitur.
23 *Benedictus Dominus, qui ex-*
altauit eam, & ſit regnum eius
in ſæcula ſæculorum ſuper eam,
Amen.

COM-

COMMENTARIVS.

HIc & DEVM laudat gratias agens Tobias ſenior, & de futuris vaticinatur, ideoque à Græco dicitur, προσευχὴ εἰς ἀγαλλίασιν, id eſt, *oratio in exultationem*, ſeu εὐχαριστικὴ & gratulatoria, ob tot & tanta diuinitus accepta beneficia. In priore parte nota quatuor. *Primum* ver. 7. D. Cyprianus libro de Mortalitate; *Tobias*, inquit, *ſub regali licet, ac tyrannica ſeruitute, ſenſu tamen, ac ſpiritu liber, confeßionem ſuam* DEO *ſeruat, & virtutem, maieſtatemq; diuinam ſublimiter prædicat, dicens; Ego in terra captiuitatis meæ confiteor illi, & reſpondeo virtutem eius in natione peccatrice*. Quod poſtremum, Interpres noſter, DEO aſcribit, qui oſtendat ſuam in Iudæos qui peccarant, potentiam. Alia ferè in ſuperioribus & in Annæ hymno expoſita lib. 1. Reg. cap. 2. *Alterum*. Monet Hugo *notas* eſſe *ingratitudinis* quatuor, quas omnes à ſe hic repellat Tobias. Prima eſt, beneficia non memorare. Secunda non attribuere ei à quo accepta. Tertia non agere gratias, vel certè non quas oporteret. Quarta non referre gratiam, ſeu non rependere. *Tertium. Quomodo* ait ver. 11. de Ieruſalem, *caſtigauit te?* Quidam apud Carthuſianum dixerunt hæc à Tobia dicta eſſe poſt Hieroſolymam à Nabuchodonoſore occupatam. Sed regum Iudæ ſeries, & Tobiæ comparata ætas, de qua ſequenti capite, ipſos refutat. Melius igitur Lyranus, ob rei certitudinem, prophetico more, pro futuro, poni præteritum, quemadmodum Exodi cap. 15. ver. 14. & 15. *Tunc conturbati ſunt principes Edom, robuſtos Moab obtinuit tremor: obriguerunt omnes habitatores Chanaan*. & ſic capite ſequenti ver. 7. clarè dicitur. *Omnis deſerta terra eius replebitur, & domus* DEI, *quæ in ea incenſa eſt, iterum reædificabitur*. Legi tamen poſſet, *caſtigabit*; quia Græcè eſt, μαστιγώσει, quemadmodum ſequenti capite verſu iam dicto, pro *incenſa eſt*, dicitur, καταλυθήσεται, *incendetur. Quartum*. Huc vſq; progreditur Hebræorum textuum alter: neque deinceps quidquam adiicit.

Vaticinatur verò de Hieruſalem duo potiſſimum: eius excidium ver. 11. vt iamiam dictum; & reſtaurationem ver. 12. & ſequentibus.

QVÆSTIVNCVLA. I.

De qua Hieruſalem, poſteriora hæc intelligenda?

SVPPONO *triplicem* eſſe *Hieruſalem*. vnam omnino *terrenam*, quæ eſt vrbs: alteram omnino *cæleſtem*, quæ beatorum domicilium, & Eccleſia triumphans eſt: tertiam quaſi *mixtam*, quæ eſt Eccleſia militans, in terris ſcilicet commorans, & tamen ſpiritalis. Intelligunt igitur de omnino terrena Iudæi, quemadmodum Iſaię 54. & ſequentibus, de iis docet S. Hieronymus: de cæleſti verò V. Beda hîc, Gloſſa, & Iſidorus: de mixta Hugo hîc, & Lyranus cap. vltimo: de omnibus Carthuſianus. Et ita omnino videtur, quia & ſæpè hoc alibi fit, & nonnulla hîc dicuntur, quæ minus commodè in hanc, vel, illam Hieruſalem conueniant, verbi gratia, in terrenam non ſatis illa congruant ver. 13. *Omnes fines terræ adorabunt te*. ver. 19. *Liberauit Hieruſalem ciuitatem ſuam à cunctis tribulationibus*. & cap. ſequen. v. 7. *venient* gentes *in Hieruſalem & inhabitabunt in ea*. In cæleſtem verò excidium, & reædificatio hîc ver. 11. & 12. itemque cap. ſequen. ver. 7. an vllo pacto cadere dici poſſint?

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA II.

Quæ de Hieroſolymis hic prædicuntur?

MVLTA & magna ſunt, quæ hoc loco de Hieroſolymis VATICINATVR ſenior noſter. *Primum* eſt ver.12. DEI *tabernaculum* ea in vrbe reædificandum. id eſt templum, quod ſequenti capite ver. 7. domus DEI appellatur. Quod verò Latinus actiuè dicit; reædificaturum Dominum, id paſſiuè Græcus expreſſit; & addidit, reædificandum cum gaudio, ἵνα πάλιν ἡ σκηνὴ αὐτοῦ οἰκοδομηθῇ ἐν σοὶ μετὰ χαρᾶς. id eſt, *vt iterum ipſius tabernaculum in te cum gaudio excitetur. Alterum*, eſt ibidem, reuocaturum Dominum *omnes*, qui in captiuitatem abducti fuiſſent. Sed *omnes* intelligendi, non pro ſingulis omnino, ſed pro tribubus omnibus, è quibus aliqui redirent, ſeu vt Dialectici loquuntur; pro generibus ſingulorum accipienda hæc generalitatis particula. *Captiuos* vocat Græcus αἰχμαλώτους & ταλαιπώρους, id eſt, *captiuos* & *miſeros* vel ærumnoſos. & quod dicitur, *vt gaudeas*, idem Græcus ait, τοῦ εὐφρᾶναι καὶ τοῦ ἀγαπῆσαι ἐν σοὶ τοὺς ταλαιπώρους. vt gaudeant & ament omnes miſeri, id eſt, gaudeant & exultent. Nam ex patriæ amiſſarumque rerum, cum recuperantur; amore, naſcitur lætitia. niſi cui videatur pro ἀγαπῆσαι, legendum ἀγαλλιᾶσαι. ſed notandum lætitiæ huius *tempus*, quod nequaquam circumſcribitur, ſed *in ſecula ſeculorum* porrigitur, ſeu, vt Græcus habet; εἰς πάσας τὰς γενεὰς τοῦ αἰῶνος. id eſt, *in omnes generationes ſeculi. Tertium* ver. 13. fore vt luce quadam fulgeat Hieruſalem eaque non qualicumque, ſed *ſplendida*. eſtque hæc lux veræ fidei & veritatis: itemque famæ gloriæque illuſtriſſimæ. ideoque additur. *Et omnes fines terræ adorabunt te.* Hoc tamen totum in Græco quoad verba non eſt; ſententia tamen eadem è conſequentibus habetur. *Quartum* ergo eſt ver.14 futurum, vt nationes Hieroſolymam veniant, ſeu gentes τὰ ἔθνη, à quibus vſitatum *Ethnicorum nomen*. Adduntur verò tria: *primò*, vnde venturæ ſint μακρόθεν. è longinquis videlicet partibus: *ſecundò*, quo fine, *Adorabunt Dominum & terram tuam in ſanctificationem habebunt*, id eſt, vt eam veluti ſanctam ſuſcipiant, & venerentur: in eaque DEI gratiam & ſanctificationem accipiant. Ipſa enim Pſalmo 113. eſt *ſanctificatio* Domini, qui eam ſanctificauit, & in ea ſanctificabatur. eo ſcilicet modo, quo in oratione Dominica ſanctificatur eius nomen. Ideo ſubditur, *Nomen enim magnum inuocabunt in te.* O Hieruſalem Grecè ἥξει πρὸς τὸ ὄνομα κυρίου τοῦ Θεοῦ. *venient ad nomen Domini* DEI. *Tertiò*, quomodo venturæ ſint gentes, additur. munera ſcilicet deferentes. Græcus cum emphaſi, δῶρα ἐν χερσὶν ἔχοντες, καὶ δῶρα τῷ βασιλεῖ τοῦ οὐρανοῦ. γενεαὶ γενεῶν, δώσουσί σοὶ ἀγαλλίαμα. *dona*, inquit, *in manibus habentes, & dona Regi cæli. Generationes generationũ dabunt tibi exultationem.* Additur in eodem Græco etiam quartum, quot iſtæ gentes futuræ ſint, non vna ſcilicet tantũ vel duę, ſed ἔθνη πολλὰ *gentes multæ*. Nunc v.16. ex iis quæ prędicuntur, *quintum* ad Hieroſolymorum hoſtes amicoſque pertinet. Illi *maledicti* ſunt, hi *benedicti*. Et illorum duplex iniuria tangitur, odium & blaſphemia. per quæ omne incommodorum, quę Hieroſolymis intulerunt, omne conuitiorum contumeliarumque genus intelligitur, Horum verò amor in Gręco hic ponitur, in Latino poſtea, ver.18. vnde oriuntur, quę in Hieroſolymam ipſam conferre poſſunt bona; ad eam ſcilicet ędificandam pro virili iuuare, ob ipſius pacem, ſeu fauſtitatem, incrementum & gloriam lætari, & prout in Græco apponitur; de flagellis & calamitatibus, quibus olim affligebatur; doluiſſe, Μακάριοι ὅσοι ἐλυπήθησαν ἐπὶ πάσαις ταῖς μάστιξί σου. *Beati, qui ſuper flagra tua omnia*

indo-

indoluerunt. De iſtis omnibus ſemel iterumque in Græco dicitur, ô felices! ô beati! Et quod ver.17.eſt, *Tu autem lætaberis in filiis tuis, quoniam omnes benedicentur & congregabuntur ad Dominum*; Græcus ita effert. Lætare & exulta propter filios iuſtorum, quia congregabuntur, & benedicent Dominum iuſtorum. *Sextum* ver.19. ſeipſum excitat ad DEVM laudandum,& ver.20.ſemini ſuo tantorum bonorum aſpectum precatur. vnde ſibi ipſi beatitatis veluti partem quandam obuenturam profitetur. Græcè vocatur DEVS βασιλεὺς ὁ μέγας, *Rex magnus*, & verè magnus præ illis, qui magni olim vocabantur, de quibus in Iudith & Eſther. *Septimum* ver.21. eſt quædam reædificandæ Hieroſolymæ delineatio, quoad præcipuas partes, tres nimirum portas, muros, & plateas. Portæ ipſius ex ſapphiro & ſmaragdo conſtabunt. Muri circumcirca; ex lapide pretioſo. Plateæ omnes è candido mundoque lapide ſternentur. In Græco ſic: *Ædificabitur Hieruſalem ſapphiro & ſmaragdo, & lapide pretioſo muri tui, & turres & propugnacula in auro mundo: & plateæ Hieruſalem in beryllo, & carbunculo, & lapide ex ſouphir teſſellabuntur.* vbi pro *portis*, ipſa *Hieruſalem* ſynecdochicῶs ponitur, & vnà cum muris adiunguntur eorum turres & propugnacula. In plateis verò quis ſit ille Latini textus *candidus mundusq; lapis* oſtenditur, lapis videlicet Ophirites, ſeu *ex Ophir.* Ita enim Græcè legendum eſt, vt Hebræorum textuum alter legit, & in 3 Reg. cap. 9. pro *in Ophir* habent itidem Septuaginta, εἰς σωφιρὰ, pro εἰς ὠφιρὰ. & videri poſſet illic ex εἰς acceſſiſſe ſigna, hic verò ex reſolutione ipſius duplicis ξ, in κ & ς factum ἐκ σουφὶρ, niſi Eccleſiaſtici cap.7. abſque iſta mendi occaſione σουφὶρ etiam legeretur, & Iſaiæ cap.13. Qui verò iſti lapides, & quales gemmæ ſint, perſequitur lib. de lapidibus S.Epiphanius lib.16. Orig. Iſidorus, lib.37. Plinius à D.Hieronymo in Iſaiæ cap.54. laudatus; in periegeſi Dionyſius, & libello vno Rueus. *Octauum* eſt, quid in iſta vrbe facturi ſint incolæ ver 22. *Per vicos eius, Halleluia cantabitur.* Quemadmodum apud Gentiles, lætantium vel bacchantium potius voces erant, *Io paan, io paan*: ita in DEI Eccleſia & apud Sanctos, ingentis cuiuſdam ſanctique gaudij eſt hæc oratio *halelu iah.* quam in Pſalmi 104. inſcriptione apud Septuaginta, primùm legimus, licet fini Pſalmi 103. attribuant Maſoretæ. Conſtat verò ea verbo & nomine. Illud valet laudare, non tamen ſimpliciter, ſed cum quodam gaudij ſenſu, cum iubilo & cantu. Veteres enim Hebræi ſæpè *holal* per verbum aliud *ſchamach*, quod gaudere ſignificat, explicant, & *hillulah* lætitiam vocant, *beth hillulah*, domum lætitiæ & gaudij, ipſumque quandoque nuptialem thalamum, Leuitici 19. *Iah* verò vnum ex decem DEI nominibus eſt, vt ait S.Hieronymus epiſtola 136. ad Marcellam, & inuenitur Iſaiæ 26. Pſal. 67. 76. 93. 117. 150. Id à timendo R. Salomon & ferè Thargumim Hebraici: ab eſſendo alij deducunt. in quibus & videtur S. Iuſtinus q. 50. ad Orthodoxos dum *iah* vertit in τὸ ὄν. Eſt ergo *Halelu iah. laudate* DEVM. ſed *cum iubilo*, cum lætitia & admodum intensè, prout Hebraica etiam coniugatio ſecum affert. Ideoque rectè loco citato S. Iuſtinus ὑμνήσατε μετὰ μέλους τὸ ὄν. Plura de iſto haleluiah apud D. Hieronymum epiſt. 136. 137. D. Auguſtinum epiſt. 119. ad Ianuarium, cap.17. epiſt. 176. ſeu altercatione cum Paſcentio, in Pſal. 106. 110. 148. homil. 16. *Hanc eſſe vocis*, ait, *laudem nullus Chriſtianus, quamlibet imperitus, ignorat.* qui & de ea, ipſo Paſchatis die, ſermonem ad populum habuit; eſtq; inter Paſchales primus. *Quoniam*, ait, *voluit Dominus, vt charitatem veſtram in Alleluia videremus, de Alleluia vobis verbum debemus. Non ſim oneri, ſi commemoro quod noſtis: quia & ipſum Alleluia quotidie dicimus, & quotidie delectamur. Noſtis enim, quia Alleluia Latinè dicitur, Laudate* DEVM: *& in hoc verbo conſonantes ore, & conſentientes corde, exhortamur nos inuicem ad laudandum* DEVM. *Eum tantum*

homo ſecurus laudat: qui non habet vnde diſpliceat. Et in hoc quidem tempore peregrinationis noſtræ ad ſolatium viatici dicimus alleluia: modo nobis Alleluia canticum eſt viatoris. Tendimus autem per viam laborioſam ad quietam patriam: vbi retractis omnibus actionibus noſtris, non remanebit niſi alleluia. Et poſt nonnulla. *Modò gloria* DEI *noſtri, gloria* CHRISTI *noſtri latet: & cum illo abſcondita eſt & noſtra. Sed cum* CHRISTVS *apparuerit vita noſtra, tunc & vos cum illo apparebitis in gloria. Tunc erit alleluia in re: modo autem in ſpe. Spes illam cantat, amor cantat modò, amor cantabit. Sed modò cantat amor eſuriens: tunc cantabit amor fruens. Quid eſt enim alleluia, fratres mei? Dixi vobis, laus* DEI *eſt. Ecce modò verbum auditis, & in audiendo delectamini, & in delectatione laudatis. Si rorem ſic amatis, fontem ipſum quomodo amabitis? Quod eſt enim ſtomacho ructanti ructatio, hoc eſt cordi ſignato laudatio. Si enim laudamus quod credimus, quomodo laudabimus cum viderimus?* Nouum ver. 23. eſt, exaltaſſe DEVM Hieroſolymam eum ob finem, vt ſuum ipſe regnũ ſuper eam haberet in ſęcula ſęculorum, id eſt, in ea æternum regnaret. Si auctore Platone, prout etiam in Ionæ caput 3. citat D. Hieronymus; beata Reſpub. in qua vel conſiliarij, vel Reges philoſophi, quam beata hæc ciuitas, in qua Rex ipſe DEVS? Græci libri, paulò aliter tribuunt plateis, quæ dicent *Hallelu iah*, vel potius hominibus, qui per illas vadent, quia eſt λέγοντες, εὐλογητὸς ὁ Θεὸς, ὃς ὕψωσε πάντας τοὺς αἰῶνας. E Græco emigrauit *Amen*. de quo in Iudith cap. 15.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quæ iſtorum ad Hieroſolymas tres poſitas accommodatio?

ISTA verò *dupliciter* accommodari poſſunt: vel omnia ſcilicet ſingulis Hieroſolymis, proportione ſcilicet quadam, & accommodatione ſeruata: vel quædam quibuſdam. *De terrena* videri poteſt Carthuſianus. Nam, ob CHRISTI Domini ſepulchrum, & veſtigia, vrbs illa etiam à Chriſtianis & peregrinantibus valde ſemper culta fuit, vt ex D. Hieronymo, & Burchardo in principio patet. *De cæleſti* videatur Clemens ſub finem quarti Stromatum & Apocalypſis caput vigeſimum primum. *De tertia* quæ eſt Eccleſia in terris adhuc conſtituta; viam præit S. Paulus, qui ad Galatas 4. illa quæ de ſterilis fœcunditate, de tabernaculorum dilatatione aliiſq; ſimilibus pręd ixerat cap. 54. Iſaias, ad Eccleſiam refert. Ideoque & hoc loco tanti præceſſoris veſtigia rectè ſequi licebit, cum D. Hieronymo in illud 56. Iſaię. & deinceps legatur ipſe, breuiterque hæc notentur. ECCLESIÆ CATHOLICÆ *lux* maxima eſt, Iſaiæ 2. 54. 66. ad eam veniunt *captiui* Schiſmatici, hæretici, excommunicati. vt etiam hoc tempore, Alexandrinorum & Ruthenorum ad Romanam Eccleſiam legatos audiuimus, de quibus Rdiſſ. Baronius tomo 6. & 7. Quàm multos ingenio, doctrina, opibus, & dignitate præſtantes quotidie videmus, qui hæreſeon vanitate tandem aliquando agnita, reſipiſcunt, ſuamque ad matrem Eccleſiam Catholicam reuertuntur? Veniunt ad eam *è longinquo* etiam *alienigenæ*, vt Gentiles, Peruani, Mexicani, Iapones, Indi, Sinæ, Mogores. *Hoſtes* ipſius *maledicti* ſunt Turcæ, & hæretici omnes: *Benedicti amici*, qui eam ædificant, Apoſtoli & Doctores, primæ Corinthiæ tertio. Eius ędificatio conſtat *lapidibus* pretioſiſſimis, fide, ſpe, charitate, aliis. *Per omnes vicos eius can-*

tatur

tatur Alleluia, quia non vnum iam templum tantummodo eſt, ſed multa: & *in omni loco*, vt Ioannis 4. dictum erat, laudatur Devs reque ipſa clariſſimè videmus, quod Malachiæ 1. v. 11. ſcriptum eſt. *Ab ortu ſolis vſque ad occaſum magnum eſt nomen meum in Gentibus: & in omni loco ſacrificatur & offertur oblatio munda. quia magnum eſt nomen meum in Gentibus dicit Dominus exercituum.* Quid vero in omnibus Catholicorum ditionibus, in viis etiam publicis, in plateis omnib. tot pietatis monimenta? tot, ad Christi Domini, beatiſſimæ ipſius matris, cœlitumque ipſius laudem; ſtatuæ, imagines, ſacella? Quid tam crebræ item proceſſiones, & litaniæ, tot in iis Christi Iesv Domini ac Saluatoris noſtri vexilla, tot cruces, faces, ſacrique cantus? idque in vrbibus & pagis, per vicos, villas agroſque omnes? Nonne vt magnus Devs noſter, & in ſe & in ſanctis ſuis laudetur & celebretur? Nonne vt ob ſumma & innumerabilia eius in nos, vbique locorum, beneficia, gratiarum actiones à nobis, eius maieſtati, locorum vbiq; agantur? Nonne denique vt per omnes Eccleſiæ ſanctæ vicos pio ſynceroque mentis affectu, verbis, rebusq; omnibus Alleluia cantetur? felices, qui quàm præclarum, in Eccleſia Catholica cœleſtis illius Hieruſalem ectypon, & quàm viua imago ſit, perſpiciunt: in eaque, circumfremant licet vndique hoſtiles hæreticæ, Iudaicæ, Turcicæ acies; perſeuerant, vocibus, moribuſque canentes *Alleluiah. Laus & gloria & virtus* Deo *noſtro.* Amen.

CAPVT XIV. ET VLTIMVM.

1 *ET conſummati ſunt ſermones Tobiæ. Et poſtquam illuminatus eſt Tobias, vixit annis quadraginta duobus, & vidit filios nepotum ſuorum.*

2 *Completis itaque annis centum duobus, ſepultus eſt honorificè in Niniue*

3 *Quinquaginta nanque & ſex annorum lumen oculorum amiſit, ſexagenarius verò recepit.*

4 *Reliquum verò vitæ ſuæ in gaudio fuit, & cum bono profectu timoris* Dei *perrexit in pace.*

5 *In hora autem mortis ſuæ vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſeptem iuuenes filios eius nepotes ſuos, dixitque eis:*

6 *Propè erit interitus Niniue: Non enim excidit verbum Domini: & fratres noſtri, qui diſperſi ſunt à terra Iſrael, reuertentur ad eam.* Eſd. 1. 8.

7 *Omnis autem deſerta terra eius replebitur, & domus* Dei, *quæ in ea incenſa eſt, iterum readificabitur: ibiq; reuertentur omnes timentes* Devm.

8 *Et relinquent gentes idola ſua, & venient in Ieruſalem, & inhabitabunt in ea.*

9 *Et gaudebunt in ea omnes reges terræ, adorantes Regem Iſrael.*

10 *Audite ergo filij mei patrem veſtrum: Seruite Domino in veritate, & inquirite, vt faciatis quæ placita ſunt illi:*

11 *Et filiis veſtris mandate vt faciant iuſtitias & eleemoſynas, vt ſint memores* DEI, *& benedicant eum in omni tempore in veritate, & in tota virtute ſua.*

12 *Nunc ergo filij audite me, & nolite manere hic: ſed quacumque die ſepelieritis matrem veſtram circa me in vno ſepuchro, ex eo dirigite greſſus veſtros, vt exeatis hinc:*

13 *Video enim quia iniquitas eius finem dabit ei.*

14 *Factum eſt autem poſt obitum matris ſuæ, Tobias abſceſſit ex Niniue cum vxore ſua & filiis, & filiorum filiis, & reuerſus eſt ad ſoceros ſuos.*

15 *Inuenitque eos incolumes in ſenectute bona & curam eorum geſſit, & ipſe clauſit oculos eorum: & omnem hæreditatem domus Raguelis ipſe percepit: viditq́, quintam gererationem, filios filiorum ſuorum.*

16 *Et completis annis nonagintanouem :n timore Domini, cum gaudio ſepelierunt eum.*

17 *Omnis autem cognatio eius, & omnis generatio eius in bona vita, & in ſancta conuerſatione permanſit, ita vt accepti eſſent tam* DEO, *quàm hominibus, & cunctis habitantibus in terra.*

COMMENTARIVS.

HIc de Tobiæ vtriuſque morte, & de eorum poſteritate agitur. ſed priùs tribus de rebus *vaticinatur*, ferè vt ſuperiori capite, Senior. *Primò*, de Niniues, quam cap. 1. Ninum etiam vocari aiebam; excidio. verſ. 6. *deinde* de Hieroſolymorum reſtaurarione. ver. 7. & de captiuorum reditu, de quo in Eſdra dixi. *Tertiò*. de Eccleſia Chriſtiana. ver. 8. Tùm moribundus, filio, & ſeptem huius filiis, nepotibus ſuis bene viuendi pręcepta dat. quæ iis, de quibus cap. 4. ſimillima. Omnium primo religionem ſeriò illis commendat. *ſeruite*, ait, *Domino*. & ſeruiendi modum apponit. *in veritate*. non in mendacio, ſuperſtitione, hypocriſi. ſed, vt etiam loquitur S. Paulus 1. Tim. 1. v. 5. *fide non ficta*. Deinde, *Inquirite*, ait, *vt faciatis quæ placita ſunt illi*. Zelum feruoremque in DEI obſequio pręſcribit. Non decet qualicumq; modo Numini ſummo ſeruire, ignauorumque ſeruorum inſtar ſemper expectare, vt hoc aut illud quod ad DEI honorem ſpectat agere iubeamur & perpellamur. Inquirendum ſponte, magnoq́ue ſtudio, quidnam ſit, quod DEO placeat, idque cupidè faciendum. Scrutanda etiam Domini lex. audiendum DEI verbum. libelli pij legendi. ſciſcitandum etiam quandoque à melioribus & prudentioribus, facto quid vtile. At pietatem iſtam non in iſtis tantùm, qui modo coram aſtabant; inſculptam voluit Tobias: ſed in tota etiam poſteritate. quam idcirco ſancti optant, vt per eam, DEI cultus honorque vigeat. *filiis* ergo *veſtris mandate, vt faciant iuſtitias & eleemoſynas*. Deinde, *vt ſint memores* DEI. & tertiò *benedicant eum*. At quamdiu & quomodo?

modo? *in omni tempore, in omni veritate, & in tota virtute ſua.* In Greco hæc vni tantum filio dici videntur. videlicet tamquam præcipuo, & aliorum, qui aderant; patri & magiſtro. & inſigne adhibetur exemplum Achiacari, de quo ſuprà cap. I. & Manaſſæ cuiuſdam, quia fuerant ambo iſti ab impio & ingrato Amano, in dignitatis & vitæ periculum adducti: pietate tamen, & eleemoſynis euaſerunt: iſte verò qui Achiacari alumnus fuerat; peſſimè periit. Queritur de hoc ipſo loco Ambroſius Pelargus in quadam ad Eraſmum epiſtola, quæ incipit. *Quando vel Homerus, In Tobia*, inquit, *(quem cum aliis aliquot tum veteris tum noui inſtrumenti libris prælegendum ſuſcepi Theologiæ canditatis) multa occurrunt frigida prorſus, & ieiuna, plura item ſubobſcura; in editione præſertim ſeptuaginta interpretum, vt me ſuſceptæ prouinciæ penè pœniteat.* Quid, Pelarge, ais? quid quereris? Et ego, indignus licet, Theologiæ canditatis prælegendum Tobiam ſuſcepi. neque tamen, quæ DEI gratia eſt; eius prouinciæ vmquam pœnituit. Subobſcura quidem non pauca occurrerunt. ſed & in aliis diuinarum litterarum libris opertiſſima multa: frigida tamen & ieiuna nulla penitus. quin & verum hic pyriten ſentio, de quo lib. I. de dogmatibus Turrianus. Et miror, quomodo quam 70. Interpretum editionem agnoſcis, eam tuis iſtis & frigoribus & ieiunitatibus abundare cenſeas. At ex omnibus, quod te vel maxime torqueat; vnum quæſo propone. *Ad finem, ait, libri in hac verba legitur.* τέκνον ἴδε τί ἐποίησεν Ἀμὰν Ἀχιαχάρῳ τῷ θρέψαντι αὐτὸν ὡς ἐκ τοῦ φωτὸς ἤγαγεν αὐτὸν εἰς κόλπον *Anceps ſum animi, quo ſenſu locum interpreter: quod ignorem vocula* κόλπον *ſignificantiam. Interpres neſcio quis, ita locum vertit, quaſi Aman alteri ſuo Achiacharo peſſimam retulerit gratiam, nimirum quem è lumine in tenebras duxerit. Verum hinc non liquet, vtrum ſenſerit interpres (ſcilicet Achi) in tenebroſum coniectum carcerem, an orbatum oculorum luminibus. Obſecro vt, loco excuſſo, ſignifices per puerum, qui tibi ſenſus magis probetur.* Quid ad hoc igitur Eraſmus? *In Tobia*, inquit, *nihil dubito, quin mendum ſit ſcribæ. Nam Franciſcus Aſulanus ſcripſit ſibi fuiſſe deprauatiſſimum exemplar, quum libros iſtos excuderet. Nec mouere debet exemplariorum conſenſus, quum Argentinenſis, imitatus ſit Aldinam.* Rectè. mendum eſt. Sed quomodo emendandum? Tacet Eraſmus. & tamen partim ex interprete, quem viderat Pelargus, partim ex antitheſi τοῦ φωτὸς non erat hoc vſque adeo collectu correctuque difficile. Ipſa ergo ſeptuaginta editio correcta, libriq́ue alij, etiam quos ſequutus erat Interpres à Pelargo citatus, non κόλπον, ſed σκότον habent. Per quod nomen intelliguntur carceris & egeſtatis, vitæque abiectioris tenebræ. cum ab iſtis tenebris ſaluatus poſtmodum & liberatus dicatur Achiacarus: & in eaſdem ipſe Aman detruſus. Quod enim viris bonis intriuerat, exedundum ipſi fuit, prout in Amane alio edocebit Eſtheris volumen.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quodnam Domini verbum de Niniues interitu verſ. 6.

DVo Prophetæ Niniuen exſcindendam prædixerunt, Ionas quidem ante decem tribuum captiuitatem. Nahum verò, poſt. Agit vero ſanctus Tobias de verbo quod per Ionam fuerat enunciatum. Ita enim Græcè habetur. πέπεισμαι ὅσα ἐλάλησεν Ἰωνᾶς ὁ προφήτης περὶ Νινευὴ, ὅτι καταστραφήσεται. id eſt, *Credidi*, ſeu vt prologo in Io-

nam citat S. Hieron. *quæ locutus eſt Ionas Propheta de Niniue, quoniam ſubuertetur.* Iterumq; poſtea. Καὶ νῦν τέκνον, ἄπελθε ἀπὸ Νινευὴ, ὅτι πάντως ἔσται ἃ ἐλάλησεν ὁ προφήτης Ἰωνᾶς. *Et nunc excede fili è Nineue. quia omnino erunt, quæ locutus eſt Propheta Ionas.* Quia vero Nahum poſt abductum in captiuitatem, de qua primum caput agebat; Tobiam, vaticinatus eſt, ideo eius non meminit Tobias.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cur euerſa Ninus?

CAVSA ponitur verſu 13. *Video, ait, quia iniquitas eius finem dabit ei.* Nam vt ait prologo in Ionam D. Hieronymus; *ad Ionæ prædicationem acta pœnitentia, veniam conſequuti erant Niniuitæ, poſtea verò in priſtinis vitiis perſeuerantes* DEI *in ſe prouocarunt ſententiam.* Fuerat Ionę prædicatio, non abſoluta, ſed cum conditione, *niſi pœnitentiam agerent*; & per veniam à DEO propter pœnitentiam, data vrbis ſalus etiam cum conditione fuit, *ſi in pœnitentia & ſcelerum emendatione perſiſterent.* Hinc ver. 6. *Non enim excidit verbum Domini, quod ſecundum Ionam prædixerat.* Hinc vero intelligimus, vnde bella, vrbium excidia, regionum vaſtationes & depopulationes. *Iuſtitia,* inquit Salomon Prouerb. 14. ver. 34. *eleuat gentem: miſeros autem populos facit peccatum.*

QVÆSTIVNCVLA III.

A quo euerſa Ninus?

MVLTÆ ſententiæ. *Prima.* Ioſephi lib. 10. cap. 3. à Medis & Chaldæis, & videtur ita ſentire Strabo initio lib. 16. dum ſtatim, poſt imperij ad Medos translationem, deletam ait. *Secunda.* Bedæ de temporibus. cap. 20. & lib. de ſex ætatibus, Oroſij lib. 1. cap. 19. lib. 2. cap. 2. ab Arbace Medo, & Beleſo Satrapa Babyloniæ, ex Iuſtino lib. 1. & Diodoro lib. 3. cap. 7. qui Cteſiam adducit, quem tamen falsò Herodoti ſæculo vixiſſe refert: ſicuti & falſum, quod ait Ninum vrbem ad Euphratem ſitam fuiſſe, cum ad Tigrim fuerit. *Tertia.* Cedreni fol. 13. à Perſeo Iouis & Danaes filio. *Quarta* Reineccij tomo 1. à Merodach. *Quinta.* Herodoti l. 1. Euſebij in Chronicis, à Cyaxare Medo. *Sexta.* D. Hieronymi prologo in Ionam ab Aſtyage Medorum Rege. *Septima* eiuſdem D. Hieronymi in Nahum. cap. 2. Ruperti ibidem, Theodoreti in prologo, Hebræorum in Seder cap. 24. & Genebrardi, à Nabuchodonoſore. Sed omni moleſtia nos textus Græcus in extremo iſto capite liberat, qui euerſam tradit, à Nabuchodonoſore, & Aſſuero, ita, vt cum prima rectè poſteriores iungi poſſint ſententiæ. Νινευὴ ᾐχμαλώτισε Ναβουχοδονόσορ καὶ Ἀσύηρος. *Nineuen cepit, ſub iugumq; miſit Nabuchodonoſor & Aſuerus.*

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quando euerſa Ninus?

QVIA hanc Niniues euerſionem ad Nabuchodonoſorem eſſe referendam iam probaui, duæ *de Nabuchodonoſoris tempore* notandæ ſunt *opiniones. Prior* ait, Ninum

ab ipſo-

ab ipſo deletam, primo regni ipſius anno, id eſt, anno tertio Ioachimi Regis Iudæ. Ita Beda loco citato, Rabini quidam & alij plurimi. *Poſterior* idem Nini excidium confert in vigeſimum quartum annum regni ipſius, eiuſdem Nabuchodonoſoris qui eſt ſextus annus poſt euerſam ab eo Hieroſolymam. Et *mihi hæc placet opinio. Primò*, quia non niſi, poſt Alexandriam vaſtatam, vaſtata eſt Ninus, vt habetur ex Nahum 2. & 3. Iſaiæ 10. Ieremiæ 25. Sed Alexandriam ille non niſi anno regni ſui viceſimotertio vaſtauit, vt ait Ioſephus lib. 10. cap. 11. *Deinde*, quia pluribus quæ huc nihil opus tranſſcribere; id rectè noſter probat Ribera in Nahum, cap. 2. Sed, cum eodem Ribera, obſeruandum, hîc, illum, quem vt quęſt. 3. vidimus; Nabuchodonoſori adiungit textus Græcus; *Aſſuerum*, eſſe Regem illum, qui ab aliis dicitur *Cyaxares. Primò*, quia Euſebius Cyaxaris principium ponit in decimoquinto anno Ioſiæ: & Herodotus, contra ipſum Euſebium, tradit, eum regnaſſe annos 40. ita, vt Hieroſolymitani excidij tempore adhuc extiterit. Deſiderabuntur tamen adhuc anni ſex, vſque ad Niniues euerſionem. Sed, vt in aliis multis, eos omiſit Herodotus. *Secundò*, qui ab Hebræis Ahaſuerus dicitur, ſæpe à Græcis vocatur Axuares, Oxares & Axares. Præponitur verò particula *ax* ſiue *achs*, quia, lingua Perſica, Dynaſtam, vel principem ſignificat, ſicut alicubi propriis nominibus præponi ſolet, *Don*, & hodie in regno Megor poſtponitur, *gio*, id eſt, anima, vt hodierni regis Ecbari filius primogenitus vocatur *Sciegio*, id eſt, *Sceci anima*, prout Mogorica narratio indicat. niſi quę in ſuo Turcico Pandecte cap. 1. de *Kio*, & *Scach*, notat Leunclauius; malimus, *Giokelpem*, ait, *nos vocamus, ſequuti Gauderium, linguæ Turcicæ Cæſareum interpretem, qui Turcus eſt, aliorum pronunciatione, Kukelpes vel Gukelpes. Sic apud Vincentium Beluacenſem corrupte legitur quidam Kiocay, pro Kioe Chan, pronunciando vocem Kioe vnica tantum ſyllaba, qui alibi Gog Chan dicitur: vt etiam Gukelp, & Gog Elp, pro eodem accipiatur. quod nomen indicandum putaui, propter appellationem gentis, quæ ſacris in litteris exſtat. Scachi autem appellatio, vel Regum vel magnorum eſt principum, præſertim apud Perſas, ſicut apud Hiſpanos Don vocabulum in vſu eſt. Vnde vox Coſſoraſſath mutanda prorſus in Coſroas Sach, id eſt, Coſroes Rex. Tertiò*, Medi à Nabuchodonoſore victi iam erant, ita, vt Cyaxares ei tantum auxiliaris fuerit. Eſt verò alius ab eo, de quo in Eſdram egi.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quomodo futura moriturus prædixerit Tobias?

VETVS opinio eſt, morientium animos futura interdum quædam præſentire atque prædicere. *Appropinquante*, ait apud Tullium primo de diuinatione, Quintus; *morte, multo eſt animus diuinior. Nam & idipſum vident, qui ſunt morbo graui & mortifero affecti, inſtare mortem. Itaque his occurrunt plerumque imagines mortuorum: tumque vel maxime laudi ſtudent: eoſque, qui ſecus quam decuit, vixerunt; peccatorum ſuorum tum maximè pœnitet. Diuinare autem morientes, etiam illo exemplo confirmat Poſidonius, quod affert. Rhodium quendam ſex æquales nominaſſe, & dixiſſe, qui primus eorum, qui ſecundus, qui deinceps moriturus eſſet.* E noſtris verò Arnobius lib. 2. contra Gentes; *Morti*, ait, *vicini maximè valemus ſcientia, ita vt de futuris vaticinemur, vt proditum eſt à Platone, in Apologia Socratis, dixiſſe Socratem.* Et D. Gregorius lib. 4. Dialog. cap. 25. ita Petrum illum ſuum, colloquentem facit;

facit; *Vellem ſcire quonam modo agitur, quod plerumque morientes multa prædicunt.* Reſpondet verò ipſe capite ſequenti: *Ipſa aliquando animarum vis, ſubtilitate ſua, aliquid præuidet. Aliquando autem exituræ de corpore animæ, per reuelationem futura cognoſcunt. Aliquando verò iam dum iuxta ſit, vt corpus deſerant, diuinitus afflatæ in ſecreta cæleſtia incorporeum mentis oculum mittunt.* Significat verò ſanctitate doctrinaque clariſſimus Pontifex duos prædictionis huius modos, naturalem vnum, ſupernaturalem alterum, & in duo rurſum membra iſtum partitur. Naturalem exponunt aliter Platonici, aliter Ariſtotelij. Illos D. Thomas 2.2. q. 172. artic. 1. etſi non contemnit, hiſce tamen potius aſſentitur. & in argumenti primi ſolutione illam D. Gregorij ſubtilitatem ita explicat, vt in animo, qui è corpore iam euolaturus ſit, alia prænoſcendorum futurorum vis nulla inſit, quam habilitas & promptitudo quædam præſentes quoſdam motus & impreſſiones acriùs meliusque cognoſcendi, quas cum animus corpori magis adhuc affixus, eiuſq; vinculis & materia impeditior eſt; minus cognoſceret, vt ibidem etiam ſubtiliter docet Caietanus. Tobiæ ergo noſtri naturalis an ſupernaturalis præſenſio prædictioq; fuit? Putarit forte quiſpiam, fuiſſe naturalem, quia vt quaſt. 2. vidimus, aiebat; *Video, quia iniquitas eius finem dabit ei.* Quid verò non naturale, ſi quis, quos impios videt, iis cladem exitiumque impendere præmoneat? Quid mirum, ſi vrbem ſuperbia, iniuſtitia, luxuria, ſceleribusque aliis perditam, funditus breui quis exſcindendam prænunciet? Ideoque mera tantum naturalis prudentia videatur, vt alio illinc excedere filium præciperet. *Ruinis*, ait Plinius lib. 8. cap. 28. *imminentibus, muſculi præmigrant. Aranei cum telis primi cadunt.* Nihilominus tamen *vera hic & ſupernaturalis prophetia fuit.* Certiſſimè ſiquidem futura, quæ ex hominum arbitrio pendent, queq; aliter omnino euenire poſſunt, ante prouidere atque præloqui, non ab hominis natura eſt, ſed extrinſecus aliunde. Quot & quàm ſceleratas vrbes, domos, homines videmus. & tamen quis futurum eorum interitum, abſque vllo errore, niſi à ſuperiore quadam vi adiuuetur, prædicat? Neque verò vrbis tantùm Niniues calamitatem, ſed &, felicem Iſraëlitarum è captiuitate reditum; Hieroſolymorumque reſtaurationem, & Eccleſiæ tam militantis, quam triumphantis ſtatum propoſuit. Cum ergo ſanctiſſimus vir eſſet, fecit, quod, cum corporis vinculis laxandi iam eſſent, alij ſancti fecerunt Geneſ. 27.49.50. alibi. Vnde & à S. Ambroſio lib. de ipſo, *propheta* nominatur. *Mortuus* verò eſt Niniuæ, *vbi*, ait libro de vita & morte Sanctorum, cap. 99. Iſidorus; *iacet ſepultus in pace.* Eius *imago* ante annos 1200. in Eccleſiis, cum S. Iob, vt exempla patientiæ duo præclariſſima eſſent; pingi conſueuit, quemadmodum hiſce verſibus Natali 10. S. Paulinus ſcribit.

Porticus enim *quæ ſunt dextra, læuaq; patentes*
Binis hiſtoriis ornat pictura fidelis.
Vnam ſanctorum complent ſacra geſta virorum.
IOB *qui vulneribus tentatus, lumine* TOBIT.
Aſt aliam ſexus minor obtinet inclyta IVDITH
Quæ ſimul & regina potens depingitur ESTHER.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quid poſt patris mortem iunior fecit Tobias?

PRIMO, fecit, quod capite 4. & iterum hîc v.13. præceperat pater. hunc & matrem eodem tumulo condidit: & quęcumque lib. 4. de legibus à piis filiis in parentes viuos & mortuos proficiſci Plato vult; præſtitit hic noſter quàm cumulatiſſimè. *Deinde* verſ.14. *abſceſſit ex Niniue. Tertio, ſocerorum* adhuc viuentium *curam geſſit* magna vtiq; cura & pietate. *Quarto* clauſit oculos eorum ver.25. Hoc officium à liberis accipiunt libenter parentes. Vnde Telemachi mater ad illius patrem ſcribebat,

Dÿ precor hoc iubeant, vt euntibus ordine fatis
Ille meos oculos comprimat, ille tuos.

Et poſtea vt ipſe hoc idem patri etiam ſuo faciat,

Reſpice Laerten, vt iam ſua lumina condas.
Extremum fati ſuſtinet ille diem.

Morientibus oculos operire, ait lib.11. Plinius cap.37. *rurſuſque in rogo patefacere, Quiritium magno ritu ſacrum eſt. ita more conditum, vt neque ab homine ſupremum eos ſpectari fas eſt: & cælo non oſtendi nefas.* Cur vero mortuis ij claudantur, cauſæ afferri queant plures. *Duæ* modo ſatis. *Vna.* vt intelligant mortales verè ſomnum quendam eſſe mortem. *Iacet*, ait Cicero 1.de diuin. *corpus dormientis vt mortui.* & Homerus mortis fratrem ſomnum appellauit. Alius vero, *ſtulte, quid eſt ſomnus, gelidæ niſi mortis imago? Altera* cauſa. ne vllus à mortuis horror viuentibus iniiciatur. Terribile ſiquidem pleriſq; videtur, apertis oculis à mortuo veluti aſpici. *Quinto* amplam ſocerorum hæreditatem adiit verſu eodem. *Tandem* & ipſe mortuus eſt.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quæ, ſecundum Latinum, Græcumque textum, vtriuſque Tobiæ morientis ætas?

SENIOR in Latino textu *vixiſſe* dicitur annos 102. in Græco annos 158. In Latino, poſt *receptum viſum*, vixiſſe annos 42. in Græco 92. Fuit *cæcus*, ſecundum Latinum, annos 4. ſecundum Græcos, annos 8. & ſecundum eoſdem Græcos factus cæcus anno 58. In Hebræo porro cap. 5. cum mitteret filium in Mediam ad Gabelum Tobias, inquit, *Ex quo argentum in manu eius poſui, hodie viginti anni ſunt.* quibus, ex tempore, antequam argentum hoc accepiſſet, illique traderet, annus fortè vnus addi poteſt, quo, fide ac virtute ſua, Regis huius animum ſibi tantopere adiunxerit. Si ergo hi anni 21. ante recuperatum viſum, accipiantur cum iis, qui viſum ſecuti ſunt, *vixerit in captiuitate* vniuersè, ſecundum Latinum textum, annos 63. ſecundum Græcum annos 121. ideoque *venerit in captiuitatem*, anno ætatis ſuæ, ſecundum Latinum textum trigeſimo nono; ſecundum Græcum, trigeſimo ſeptimo. Vnde videtur anno quarto vel quinto Aſſaradonis cæcus factus: &, cum regnarit huius Pater Sennacheribus annos ſeptem; veniſſe in captiuitatem, vel quinto vel ſexto anno Salmanaſaris. *Mortuus* eſt, *ante Hieroſolymam euerſam*, ſecundum Latinos, annis 70. ſecundum Gręcos annis 16. quia

 ex Chro-

ex Chronologia alibi poſita, à captiuitate 10. tribuum, ad Hieroſolymitanum excidium anni ſunt 127. Mortuus *ante Niniuen euerſam*, ſecundum Latinos, annis 46. ſecundum Græcos, annis 22. *Iunior* verò Tobias ſecundum ferè Latinorum omnium ſententiam ex verſ.16. *vixit* annos 99. ſecundum Græcos annos 127.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Vter numerus melior, Græcorum an Latinorum?

NEVTER forte videatur probandus: *primò*. quia ſecundum neutram putationem vidiſſet Tobias iunior Niniues interitum, vt patet per Iudæ regum annos. Et fatetur hiſtoria Scholaſtica illum ad annum Ioſiæ 20. peruenire tantum potuiſſe. At vidiſſe interitum Niniues diſertè ait Græcus textus *ἤκουσε πρὶν ἀποθανεῖν αὐτὸν τὴν ἀπώλειαν Νινευῆ* *Audiuit priuſquam moreretur, exitium Nineues*. *Secundò*. In vtroque textu lectionis varietas eſt. Nam in Latino. ver. 1. pro 42. legit hiſtoriæ Scholaſticæ Magiſter 52. eamque lectionem approbat Hugo Cardinalis. In Græco verò pro 158. annis Tobiæ ſenioris, leguntur à Glyca parte ſecunda, anni 150. Pro 127. Tobiæ iunioris annis, ab Athanaſio in Synopſi traduntur anni 102.

Græcus tamen videri forte queat melior. *primò* quia ver. 1. & 14. in Latino dicitur vidiſſe Tobias ſenior tertiam generationem, id eſt, filium, nepotes, & horum filios. Nam ver. 5. cum correctis bibliis legendum. *Vocauit ad ſe Tobiam filium ſuum, & ſeptem iuuenes filios eius nepotes ſuos*. At quomodo duobus & centum annis generationem tertiam vidiſſet? *Secundò*. Dicitur verſ. 6. *prope erit interitus Niniue*. At, ſecundum Latinos, annis adhuc 76. aberat. *Tertiò*. Hebræus alter, in hac annorum putatione Græco conſentit. *Quartò*. Secundum Latinos, iunior Tobias non potuiſſet verſ. 15. videre *generationem quintam*. Patri enim, qui tertiam tantum generationem viderat, non niſi 42. annos ſuperſtetiſſet.

Videtur tamen Latinorum numerus magis probandus. *Primò*, quia ſæpius in Græcorum numeris etiam alibi erratum eſt, vt in Geneſis capite 5. notatum, aliiſque in locis. *Secundò*, plures in Græco textu ſunt lectionis varietates, & è melioribus quidem authoribus petitæ. *Tertiò*. de cæcitatis annis, Hebræorum alter Latino conſentit, vt ſuprà dictum. *Quartò*, Tobias ſenior, ſecundum Græcos, & Euſebij, de Niniues excidio ſentētiam, id in Cyaxaris anno 13. vel 22. videre potuiſſet, & tribus minimùm annis ei adhuc ſuperfuiſſe. *Quintò* multo minus apud Græcos potuiſſet iunior Tobias generationem quintam videre, quia Patri ſuperſtes tantum fuiſſet annos 35. *Sextò*. Valde ſenes fuiſſent, qui Seniori Tobiæ ſuperſtites fuiſſe traduntur, eius vxor Anna v. 12. Raguel. verſ. 14. Tobiæ iunioris vxor Sara, præſertim cum iuniori nupſiſſet poſt ſeptimum iam matrimonium.

Argumenta obiecta facile diſſoluuntur, niſi quod, qui traduntur ver. 16. Iunioris Tobiæ anni 99. videantur putandi à ſenioris morte, ſeu à migratione ad ſocerum in Mediam. His verò ſi addas totum captiuitatis tempus præteritum, annos ſcilicet 63. habebis annos 162. eius. Fac igitur annorum fuiſſe duorum, cum in captiuitatem vna cum parente veniret, & ex iiſdem ſimulque illis 162. fierent anni 164. ſicque vxorem duxiſſet ætatis anno 23. vel 24. cum ea oportunitas, longinqua in regione, daretur, vt ex ſua tribu bonam ſanctamque coniugem poſſet accipere.

Ætatis

Ætatis Tobiæ Senioris ſynopſis.

Tobias Senior, ſecũdum textum,

- I. Hebræum.
  - I. Vixit à data Gabelo pecunia annos 20.
  - II. Cœcus annos 4.
- II. Latinũ.
  - I. expreſsè.
    - I. Vixit annos 102.
    - II. Poſt recuperatũ viſum annos 42.
    - III. Cœcatus anno ætatis 56.
    - IV. Cœcus annos 4.
    - V. Recuperat viſum anno ætatis 60.
  - II. per ratiocinationem, adiuncto Hebręi textus adiumento
    - I. Vixit in captiuitate annos 63.
    - II. Venit in captiuitatem anno ætatis 39.
- III. Gręcum.
  - I. expreſsè
    - I. Vixit annos 158.
    - II. Cœcus factus anno ætatis 58.
    - III. Cœcus manſit annos 8.
  - II. per ratiocinationem adiuncto Hebræo textu.
    - I. Recuperat viſum anno ætatis 66.
    - II. Viuit poſt recuperatum viſum annos 92.
    - III. Vixit in captiuitate annos 121.
    - IV. Venit in captiuitatem anno ætatis 37.

Ætatis Tobiæ Iunioris ſynopſis.

Tobias Iunior,

- I. expreſsè vixit annos
  - ſecundum pleroſque Latinos, 99.
  - ſecundum Græcum textum, 127
- II. per ratiocinationem ex eodem Latino textu, Græco & Hebræo.
  - I. Iuit in Mediam poſt ætatis annum 23.
  - II. Eodem anno 23. vel 24. duxit vxorem.
  - III. Cum in captiuitatẽ veniret, erat minimùm annorum 2.
- III. Secundum expoſitam ſententiam.
  - I. Vixit cum viuo parente annos 65. vel 66.
  - II. Vixit poſt parentis mortem annos 99.
  - III. Vixit vniuerſè ann. 164. vel 165.

QVÆSTIVNCVLA VLTIMA.

Quid poſt iunioris Tobiæ mortem, eius fecerunt filij?

CVM gaudio ait textus ver.16. ſepelierunt eum. Sed quomodo? non veræ hic lachrymæ, alti gemitus & ſuſpiria eſſe debebant?

——— *Pater eſt, qui fletur*, ait Statius lib. 3. *Adeſte*
Dij hominesq; ſacris. procul hinc, procul ite nocentes:
Si cui corde nefas tacitum, feſſique ſenectus
Longa patris.

Poſſet fortaſſis iſtud, *cum gaudio*, referri ad antecedentia, *completis annis, in timore domini, cum gaudio.* aut certè, apud iſtos, tantos veræ pietatis cultores, etſi dolor quiſpiam; modoratus tamen erat. vt iam obſeruarint, quod poſtea S. Apoſtolus. 1. Theſſ. 4. v. 13. monebat. *Nolumus vos ignorare fratres, de dormientibus, vt non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem non habent.* Pergit textus noſter, præclarumque omnino diuinæ bonitatis erga Tobiām teſtimonium annectit. Cum enim fiat non raro, vt bonorum virorum degenerent filij, ſintque vti dici ſolet; *heroum liberi, noxæ: omnis* tamen *Tobiæ cognatio, & omnis generatio eius in bona vita, & in ſancta conuerſatione permanſit, ita vt accepti eſſent tam* DEO, *quam hominibus, & cunctis habitantibus in terra.* Illuſtriſſima ſane commendatio hæc. & alta mente ordo hic reponendus, vt primo DEO, deinde hominibus accepti eſſe velimus: & quidem, quoad fieri poteſt; omnibus. Atque hunc ordinem nobis etiam in exemplari perfectiſſimo depinxit S. Lucas cap. ſecundo verſu 53. cum ſcripſit. IESVS *proficiebat ætate & ſapientia, & ætate, & gratia, apud* DEVM *& homines. cui &* PATRI *&* SPIRITVI SANCTO *ſit* GLORIA, *ſicut erat in Principio & nunc & ſemper & in ſæcula ſæculorum*
AMEN.

PARÆ-

PARÆNETICÆ D. TOBIÆ, SANCTIQVE RAPHAELIS AD BENE VIVENDVM PRÆCEPTIONES, A D. AVGVSTINO libro, quem SPECVLVM inſcripſit; collectæ, ſimulque iuxta veterem è Græco textu verſionem; propoſitæ.

HONOREM habebis matri tuæ omnibus diebus vitæ eius. Memor enim eſſe debes, quæ & quanta pericula paſſa ſit propter te in vtero ſuo. *Et poſt duos verſus*, Omnibus autem diebus vitæ tuæ DEVM in mente habe, & caue ne aliquando peccato conſentias, & prætermittas præcepta DEI tui. Ex ſubſtantia tua fac eleemoſynam, & noli auertere faciem tuam ab vllo paupere. Ita enim fiet, vt nec à te auertatur facies Domini. Quomodo potueris, ita eſto miſericors. Si multum tibi fuerit, abundanter tribue: ſi exiguum fuerit, etiam exiguum libenter impertire ſtude. Præmium enim tibi bonum theſaurizas in die neceſſitatis: quoniam eleemoſyna ab omni peccato & à morte liberat, & non patitur animam ire in tenebras. Fiducia magna erit coram ſummo DEO eleemoſyna, omnibus qui faciunt eam. Attende tibi fili ab omni fornicatione, & prętervxorem tuam nunquam patiaris crimen ſcire. Superbiam autem nunquam in tuo ſenſu, aut in tuo verbo dominari permittas. In ipſa enim initium ſumpſit omnis perditio. Quicunque tibi aliquid operatus fuerit, ſtatim mercedem ei reſtitue, & merces mercenarij apud te omnino nō maneat. Quod ab alio odis fieri tibi, vide

ne alteri tu aliquando facias. Panem tuum cum eſurientibus egenis comede, & de veſtimentis tuis nudos tege. *Et poſt duos verſus*, Conſilium ſemper à ſapiente perquire. Omni tempore benedic DEVM, & pete ab eo vt vias tuas dirigat, & omnia conſilia tua in ipſo permaneant. *Et poſt ſeptem verſus:* Noli timere fili mi, pauperem quidem vitam gerimus, ſed multa bona habebimus, ſi timuerimus DEVM, & receſſerimus ab omni peccato, & fecerimus bene.

Et poſt multa: Tunc Raphaël dixit ei occultè, Benedicite DEVM cœli, & coram omnibus viuentibus confitemini illi, quoniam fecit vobiſcum miſericordiam ſuam. Etenim ſacramentum regis abſcondere bonum eſt, opera autem DEI reuelare & confiteri, honorificum eſt. Bona eſt oratio cum ieiunio & eleemoſyna magis quam theſauros auri concedere: quoniam eleemoſyna à morte liberat, & ipſa eſt quæ purgat peccata, & facit inuenire vitam æternam. Qui autem faciunt peccatum & iniquitatem, hoſtes ſunt animæ ſuæ.

Et paulo poſt: Audite ergo me filij patrem veſtrum. Seruite in veritate, & inquirite vt faciatis quę ſunt placita illi, & filiis veſtris mandate, vt faciant iuſtitias & eleemoſynas, vt ſint memores DEI, & benedicant eum in omni tempore in veritate & in tota virtute ſua.

FINIS.

SERENISSIMÆ PRINCIPI ANTONIÆ LOTHARINGIÆ, SERENISSIMI IVLIÆ CLIVORVM, ET MONTIVM Ducis coniugi lectiſſimæ,

NICOLAVS SERARIVS.

SOLENT, PRINCEPS SERENISSIMA, *etiam inferiores & ſubditi, ſuis coniugium ineuntibus Dominis ac Principibus nuptialia quadam munera offerre. Accidit verò, aliquo Dei, vti quidem ſentio, nutu; vt quibus ſuperioris Iunij diebus,* SERENISSIMO CATHOLICOQVE PRINCIPI *Juliacenſi Duci ſponſa fiebas, Eſtheris ipſe Commentariolo nuptias celebrarem. Ideoque ipſum, per ſe quidem exiguum, & dignitate Tua longe minorem, ſed, quia cum* TOBIA *&* IVDITH *eum copulaui; excellente* REVERENDISSIMI *&* SERENISSIMI *fratris Tui Cardinalis auctoritate amplificatum & exaggeratum, Tibi, ve-*

)(

bi, velut gamelion quodpiam, donare, dicareque volui. Quamuis verò aliæ aliarum virtutum gemmæ & plurimæ, & nobiliſsimæ, in clariſsima iſta ſæculorum omnium Regina, emicuerint, duæ tamen potiſsimùm, quarum præſidio res maximas, in primiſque ſalutares geſsit, fuerunt. Vna eſt, eximia in Deum religio: altera, prudentia excellens. Effecit religio, vt antequam difficillimum ipſa negotium, omninoque arduum & periculoſum aggrederetur, de eo ad Deum ſtudioſiſsimè ipſa referret: eius ſibi gratiam, lumen & numen intentiſsimis precibus, ieiuniis, aliiſque demiſsionis pietatiſq; ſummæ actionibus conciliaret. neque id per ſeipſam tantùm, ſed & per alios, quos iiſdem religioſiſsimis operibus operam dare vel rogabat, vel iubebat: vtpote, quæ optime iam noſſet, quod ſanctus poſtmodum Apoſtolus indicauit, magnam eius comprecationis apud Deum vim eſſe, quæ ex multarum perſonis facierum *oritur. Prudentia verò, tantæ huic religioni, vinculo quàm arctiſsimo coniuncta, duplex in ipſa enituit: propria & aliena. Prudentiſsimè ipſa Maritum dilexit, coluit, & reuerita eſt. eamq́; ob rem, cum, quam Dei populo ſalutem volebat, impetrare voluit, non eum ilico muliebribus neſcio quibus lamētis, fœmineoq́; vlulatu, aggreſſa eſt, ſed omni cum modeſtia, oportunitate, ac ſapientia rem tandem totam confecit. Prudentiſsimè ipſa etiam conſiliario & monitore quàm optimo, homine inquam religionis auitæ retinentiſsimo, Dei timoris pleniſsimo, boni communis amantiſsimo, Eſtheræ ipſi fidiſsimo (*MARDOCHÆVM *ſemper intelligo) vti numquam recuſauit. Commendant,* SERENISSIMA PRINCEPS, *qui Te norunt, omnes, eam,*

quæ

qua Te verus naturæ parens, ingeniorumque molitor Deus, egregiè ornauit, prudentiam: narrant etiam mul-ti Tuæ erga Deum, eiuſque ſanctos, cum ipſo iam in cœlis regnantes, pietatis minime obſcura, vel adumbrata, quæ, toto iſto Tuo per Germaniam itinere, impreßiſti, veſtigia. Si ergo in ſancta Eſthere hac noſtra, duo hæc, vti hactenus, imitari, quotidieque augere pergas, ſpes bonis illis populis, quorum Te SERENISSIMVS *Dux, Amplißimique ordines inuitarunt; eſt non parua, futurum, vt ſit Tuus iſte in terras illas aduentus auſpicatißimus: omni hominum, ſummorum & infimorum, ordini ſalutaris, Tibique ipſi, Tuis Maioribus, & Deo inprimis glorioſißimus. Verè de poſteriore gemma Salomon,* Vnguento & variis odoribus delectatur cor: & bonis amici conſiliis anima dulcoratur: *De priore vero Apoſtolus;* Pietas ad omnia vtilis eſt, promiſſionem habens vitæ, quæ nunc eſt, & futuræ. *Quam ego Tibi,* SERENISSIMISQVE *Tuis ſororibus omnibus,* CHRISTINÆ, *magni Hetruriæ Ducis coniugi;* ELIZABETHÆ, *Sereniſsimo Bauariæ Duci Iuniori nuptæ:* & CATHARINÆ *innuptæ adhuc Virgini, ex animo, precibus, à cœleſti bonorum omnium authore Deo, peto & obſecro. Moguntiæ, pridie Natiuitatis B. Virginis, anno Virginei partus milleſimo quingenteſimo nonageſimo nono.*

IN ESTER

IN LIBRVM IVDITH.

PROLEGOMENA SEPTEM.

PRIMVM INSCRIPTIO.

QVEMADMODVM Tobiæ, & Machabæorum, ſic & *Iudith Liber* habet inſcriptionem ex eius, cuius geſta ſcribuntur; nomine, quemadmodum ait Iſidorus Orig. lib. 6. c. 2. & D. Hieronymus epiſtola 140. *Iudith* verò nominis interpretatio eſt, Iudæa, id eſt, vt idem Iſidorus ait, lib. 7. cap. 8. *laudans*, vel *confitens* Domino, non autem Iudith vocatur, id eſt, *Iudæa*, quaſi ex Iudæ tribu fuerit, quemadmodum capite 7. fiet perſpicuum: ſed ex Hebræa radice *iadah*, id eſt, laudare, gratias agere, confiteri: quemadmodum & *Iudas*, laudans, vel confitens dicitur, Geneſis 29. & *Iehudi* nomen viri proprium Ieremiæ 36. *Iehudiiah* 1. par. 4. v. 18. *Iehudith* vxor Eſau Geneſ. 26. v. 34. idemq; nomen 4. Reg. cap. 18. ver. 26. adiectiuum eſt, vt ſit *Iudæa*, ſcilicet lingua, vel certè aduerbium etiam in Hebræo eſt, cum dicitur; *Non loquaris nobis Iudaicè audiente populo.* rurſumque ver. 28. *Exclamauit voce magna Iudaicè.*

PROLEGOMENON ALTERVM.

Author.

IVLIVS Rugerius opuſculo de libris Canonicis, cap. 20. ait authorem fuiſſe quempiam, qui eo tempore vixerit. Quis verò ille fuerit, nominat ea, quæ Philoni tribuitur; Chronographia lib. 2. *Geßit*, ait, IESVS *pontificatum primum, vſque ad 12. annum. Aſſueri Priſci, annis 36. Ioachim verò filius eius in abſentia annis 8. & Iudith geſta conſcripſit, & anniuerſariam liberationis memoriam, quotannis agendam inſtituit.* Ei aſſentitur Sixtus Senenſis Bibliothecæ, lib. 1. & libro 8. vbi eiuſdem ſententiæ Hebræos authores laudat. Iſidori tamen lib. illo 6. cap. 2. hæc verba ſunt; *Iudith & Tobias, ſiue Machabaeorum libri*

quibus authoribus ſcripti ſint; minime conſtat. ita ſcilicet vt certum ſit, & indubium. Alioqui, quemadmodum in Tobia & Machabæis probabiliter authores quidam proferuntur: ita & Ioachimus ille queat admitti, de quo plura inferiùs; vel alius eo poſterior, cum ſub libri huius finem ſcribat author; ſolitum victoriæ, quam Iudith peperit; feſtum diem *ad ſua vſque tempora* celebrari. Solent verò ita loqui, non qui rebus ipſis interfuerunt, ſed qui pòſt fuerunt. At Ioachimus rebus iſtis non modo interfuit, ſed & pæne præfuit. Nihilominus rectè cenſeri author poſſit? quia huiuſmodi additiunculæ aliis etiam libris poſtmodum adiunctæ inueniuntur, vt 1. Reg. 9. verſ. 9. *Olim in Iſraël ſic loquebatur vnuſquiſq; vadens conſulere* DEVM, *venite, & eamus ad videntem.* Et Geneſ. 13. ver. 18. *Hebron* iam nominatur, cùm hoc tamen nominis poſteà impoſitum ſit Ioſuæ 14. ver. 15. Accedit, quod quemadmodum cap. 1. quæſt. 1. dicetur; hiſtoriarum huiuſcemodi ſcribendarum prouincia ſummis ſacerdotibus imponebatur.

PROLEGOMENON III.

Qua lingua primò ſcriptus liber hic?

CHALDÆA cum lingua ſcriptum fuiſſe, ſatis loqui videtur Diuus Hieronymus epiſt. 111. dum eo ſermone à Iudæis *inter hiſtorias computatum*, & à ſeipſo lectum Latineq; conuerſum refert. Sebaſtianus Munſterus præfat. in Hebraicum Tobiam: *Hebraicè, ait, Iudith exemplar abſque dubio Conſtantinopoli à Iudæis æquè vt Tobiæ exemplar, typis eſt multiplicatum.* Sed neutro adhuc idiomate, has in partes, quod ſciam, deuenit. *Græca* tamen verſio extat, cuius interpretem dicit lib. 1. Senenſis, eſſe incertum. cum tamen cauſæ dari nihil poſſit, vt in Bibliacis prolegomenis dixi; cur 70. Interpretes non ſint. Nam quòd inter Latinum, & Græcum textum diſcrimina quædam ſint; id libri huius proprium non eſt. vti nimium quam ſæpè oſtendit D. Hieronymus. vel exemplar illi aliud ſecuti ſunt, vel periphraſticῶs certè conuerterunt. Se verò magis ſenſum è ſenſu, quam ex verbo verbum tranſtuliſſe, monet loco citato D. Hieronymus, idque non *ad Paulæ, & Euſtochij petitionem,* vt in principio ait hiſtoria Scholaſtica; ſed ad Epiſcoporum potius poſtulationem Chromatij nimirum & Heliodori. Cum enim vt epiſtola 110. inquit, eorum rogatu, Tobiam vertiſſet: eoſdem, iiſdem pænè verbis, Iudith verſionem exegiſſe ſignificat epiſtola 111. & ſub eius finem rectè hoc illos petiiſſe docet, quia Iudith non fœminis tantum, ſed & viris imitanda eſt, vt infrà dicetur prolegom. 5. Extare verò apud ſe libri eiuſdem ſicuti & Eſther, Tobiæ, Deuteronomij, *Syriacam* verſionem, quæ ante annos nongentos è Græco in Origenianis hexaplis poſito textu expreſſa ſit; teſtatur ad Philippũ Hiſp. Regem epiſtola dedicatoria Maſius in Ioſuam.

PROLEGOMENON IV.

Quænam libri huius Auctoritas?

APVD Iudæos Canonica quidem non erat, vti refert D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. cap. 27. & D. Hieronymus epiſtola citata: magna tamen eius erat auctoritas: & tanta, quanta veriſſimis alioquin hiſtoriis, quæ à Spiritu ſancto dictatę nondum omnino pronuncientur; tribui poteſt. adeò vt ab iis, inter Hagiographa, de quibus in

Galeato

Galeato prologo; legeretur, licet authoritate diſpari. Hæc enim citatâ epiſtolâ Diuus Hieronymus docet omnia: *Apud Hebræos*, inquit, *liber Iudith, inter Hagiographa legitur, cuius authoritas ad roboranda illa, quæ in contentionem veniunt, minus idonea iudicatur; Chaldæo tamen ſermone conſcriptus inter hiſtorias computatur.* Hanc & ipſe Hieronymus aliquando ſententiam ſequutus eſt, vt in Galeato prologo & epiſt. 11. ad Furiam, & in cap. 1. Aggæi: eandemque ipſi Eccleſiæ Chriſtianæ aſcribit epiſtola 115. quæ eſt præfatio in Salomonis Prouerbia; *Iudith & Tobiæ, & Machabæorum*, inquit, *libros legit quidem Eccleſia, ſed eos inter Canonicas ſcripturas non recipit.* Ita etiam ſcribunt Athanaſius in Synopſi, Ruffinus in Symbolum. Quid, noſtro iſto æuo, hæretici plerique omnes? Videbis, ſi quidem tua id noſſe intereſſe putes, de quibus in Bellarmin. lib. 1. de verbo DEI, c. 10. Sed horum quidam multo longiùs (neſcit enim eodem gradu conſiſtere temeritas) euecti, hoc etiam vnum, quod ſuperiores concedunt; huic libro detrahunt, omnem ſcilicet *hiſtoricæ veritatis authoritatem.* Nam Lutherus in Sympoſiacis, cap. 59. audacter pronunciat, *hiſtoriam non eſſe: ſed poëticum quoddam commentum Homerico, & Virgiliano ſimile.* vt ſcilicet, quemadmodum D. Chryſoſtomus oratione 11. & Metrodorus apud Tatianum oratione ad Græcos, nullum fuiſſe Troianum bellum, Hectora & Achillem nullum aſſerunt: ita nullam fuiſſe Iudith intelligamus. Nam concludens, *Idcirco*, ait, *mihi videtur Iudith eſſe Tragœdia, in qua oſtendatur, quem Tyranni exitum ſortiantur.* Ne tamen in conuiuiis tantum comœdias, tragœdiaſque agere, videatur Lutherus, ſimilia repetit Germanica præfatione in ſuam huius libri verſionem. niſi quod, pro Homero, & Virgilio, *parabolas euangelicas, Cantica Canticorum & Ioannis Apocalypſin* nominat, & addit; *videri ſibi hoc ipſum voluiſſe Poëtam innuere, dum, data opera, & temporum & nominum errata inſeruit.*, *vt lectorem admoneret pro ſacro quodam ſpiritali commento habenda omnia.* Sic eandem reiicit hiſtoriam Lutheranus Reineccius tomo 2. fol. 13. & *tragicocomœdiam* indigitat, fol. 7. Atque hi illi ſunt, de quibus in Onomaſtico ſuo Chytræus; *Alij, ait, eruditi* (impios & audaces dicere debuit) *exiſtimant librum Iudith Tragœdiam eſſe, ab aliquo pio & ingenioſo homine propoſitam, quæ doceret, duriter quidem affligi Eccleſiam* DEI, *& in extremas anguſtias redigi: ſed tamen mirabiliter contra Tyrannorum furores defendi & ſeruari.*

Dico tamen CANONICAM LIBRI HVIVS AVTHORITATEM ESSE. *Primò*, quia hunc librum tanquam diuinum citat S. Iacobus epiſtolæ cap. 2. verſ. 23. prout infrà cap. 8. exponam. *Secundò*, eundem *Synodus Nicæna in numero ſanctarum ſcripturarum legitur computaſſe.* His enim ipſis verbis, quibus vſus ſum, vtitur Diuus Hieronymus epiſtola III.

Defenditur Nicæni, de hoc libro, Concilij auctoritas.

CAluinianus Wittakerus cap. 2. controuerſiæ 1. q. 1. grauiſſimum grauiſſimæ Synodi teſtimonium, multifariam eleuare nititur. I. *Graui, ait, admodum præiudicio, quos prætermiſit libros perſtrinxiſſet Synodus, verbi gratia, Tobiam.* II. *Vbi legatur hoc, non narrat Hieronymus.* III. *Synodus Laodicæna, quæ paulò poſt Nicænam habita eſt; non reliquiſſet hunc librum in Apocryphis, ſi eum Synodus Nicæna Canonicum eſſe ſtatuiſſet.* IV. *Eraſmus rectè annotauit* (in præfationis, ſcilicet, huius cenſura) *ab Hieronymo non affirmari, approbatum*

hunc in Synodo Nicana librum, ſed tantum dicere; legitur computaſſe. V. *Non idem eſt, eſſe Canonicam ſcripturam, & computari in numero ſacrarum ſcripturarum. Computantur enim in numero ſcripturarum, quæ cum ſacris ſcripturis leguntur ad ædificationem plebis, etiamſi non ad dogmatum confirmationem.* Sunt tamen multo hæc omnia infirmiora, quam vt tantam nobis authoritatem extorquere, vel vllâ etiam nubeculâ obſcurare debeant. Nam *ad primum* dico non omnia, quæ controuerſa eſſe poſſunt, vno in Concilio definiri, ſed tantum, quæ tunc proponuntur, & neceſſaria videntur. Multum intereſt an quidpiam damnes, an ne verbo quidem attingas. & tamen etiam Tobiam ea in Synodo approbatum fuiſſe docuit Rupertus lib. 12. de diuin. off. cap. 25. vti prolegom. 5. in Tobiam notaui. *Ad ſecundum* dico, non narraſſe S. Hieronymum, vbi legeretur, quia *in ipſamet Synodo* legebatur, licet iam non legatur; vti tomo 3. Illuſtriſſimus Baronius oſtendit. *Ad tertium*, vel ex hoc vno loco, & rationibus aliis, in Tomi 4. Appendice Reuerendiſſimus idem Baronius colligendum oſtendit; ante Nicænum Concilium fuiſſe Laodicænam Synodum. *Ad quartum.* Parui apud doctos, grauesque homines ponderis eſt Eraſmi temeritas, & ei vel ſolus ipſius Amicus, quem præfatione in S. Auguſtinum vocat *apprimè doctum*; opponi poteſt, Ludouicus Viues. Scribit enim iſte in 18. lib. Ciuit. cap. 27. hiſce verbis; *Sanctus Nicænus conuentus inter ſacrarum ſcripturarum volumina, & hunc librum Iudith computauit.* Alioquin, & multo quidem plauſibilius; ex eodem D. Auguſtini loco liceret colligere, Iudæos in Canone librum iſtum recepiſſe, quia non ait ipſe D. Auguſtinus; *non receperunt*, ſed tantùm; *non recepiſſe dicuntur. Ad quintum.* plane idem eſt, *eſſe Canonicam ſcripturam, & computari in numero ſanctarum ſcripturarum.* Nam quod in harum numero eſt, id, dum ſacræ ſcripturæ numerantur, ſimul etiam numeratur, & eius numeri pars eſt. Iam verò fatentur ipſi hæretici libenter D. Hieronymum epiſtola 110. per *catalogum diuinarum ſcripturarum*, intelligere numerum Canonicarum, cum ait *Hebræos Tobiam de catalogo diuinarum ſcripturarum ſecuiſſe.* Cum ergo idem Hieronymus epiſtola 111. *in numero ſanctarum ſcripturarum computatum* librum hunc ait, de vero earundem catalogo cur non loquatur? Neque verò libros, quos Apocryphos Hieronymus iudicat, eos *in ſcripturarum numero* eſſe vſquam ait; licet bene quandoque dicat, *cum ſcripturis*, aut *inter ſcripturas legi.* Et vero etiamſi duo illa idem apud D. Hieronymum alibi valerent, hic tamen nullo modo. quia diſertim Iudæorum ſententiæ Nicænorum Patrum ſententiam opponit. At Iudæi, vt ſuprà dictum eſt, hunc inter Hagiographos librum legebant, neque in ſanctarum ſcripturarum catalogo computabant: contrà verò Nicæna Synodus computat. Hoc enim quæ à D. Hieronymo ponitur aduerſatiua particula, *ſed*, indicat. adeo, vt hanc etiam cauſam dicat, cur ſepoſitis, quibus arctabatur maximis, plurimiſq; occupationibus; acquieſcat Chromatio, & Heliodoro libri huius tranſlationem exigentibus. Viden' bone Lector, quàm fruſtrà, limpidum alioqui Nicænæ authoritatis riuum turbare lupus ille conetur? Duos tamen adhuc ei teſtes do. veterem vnum, ſed Catholicum: recentem alterum ſed Wittakero ipſi concolorem. Prior eſt Rupertus loco citato. *Hæc duo*, ait, *volumina Tobiæ, & Iudith apud Hebræos non ſunt in Canone, ſed Nicænæ Synodi authoritate ad inſtructionem venerunt ſanctæ Eccleſiæ.* Poſterior eſt Dauid Chytræus in Onomaſtico antea citato; *Librum*, ait, *Iudith Chaldaico ſermone ſcriptum à Synodo Nicanâ in numero ſacrarum litterarum computatum, & à ſe verſum eſſe, teſtatur Ieronymus Tom. IIII. fol. 9. D.*

Senis

Senis adhuc argumentis eadem Canonica libri huius authoritas comprobatur ſimulque D. Hieronymi ſententia explicatur.

PRIMÒ igitur, vel duorum iam poſitorum ordinem potius tenendo; *Tertiò* probatur eadem libri huius authoritas quòd alia etiam Concilia, quæ in Tobia prolegomeno 5. propoſit. tertia citata, eundem Canonicum decernunt. *Quartò*, probatur ex Pontificibus ibidem citatis. *Quintò*, ex Eccleſiæ vſu, de quo ibidem. Nam in ſcripturarum Canonicarum ordine legere illum illa conſueuit, vt in hebdomade quarta Septembris. *Sextò*, Patres in Canonicis eum libris numerant, & tanquam Canonicum citant D. AVGVSTINVS de doctrina Chriſtiana, lib. 2. cap. 8. cui & de ipſa Iudith duo ſermones, ſcilicet 228. de tempore, & 229. à quibuſdam aſcribuntur: ab aliis in Auguſtini Appendicem transferuntur, & veteri cuipiam bonoq; ſcriptori tribuuntur. vt vel hinc teſtium noſtrorum creſcat numerus. Quia verò & in Tobia ille è doctrina Chriſtiana locus iam citatus, & in Machabæis citandus rurſum erit, eum hîc ſemel totum exſcribam. *Totus*, ait, *canon ſcripturarum his libris continetur: quinq; Moyſees, id eſt, Geneſi, Exodo, Leuitico, Numeris, Deuteronomio, & vno libro Ieſu Naue, vno Iudicum, vno libello qui appellatur Ruth, qui magis ad regnorum principia videtur pertinere: deinde quatuor Regnorum, & duobus Paralipomenon, non conſequentibus, ſed quaſi à latere adiunctis ſimulque pergentibus. Hæc eſt hiſtoria quæ ſibimet annexa tempora continet, atq; ordinem rerum. Sunt aliæ tanquam ex diuerſo ordine, quæ neque huic ordini, neque inter ſe connectuntur, ſicut eſt Iob & Tobias & Heſther & Iudith, & Machabæorum libri duo, & Eſdræ duo, qui magis ſubſequi videntur ordinatam illam hiſtoriam, vſque ad Regnorum, vel Paralipomenon terminatam. Deinde Prophetæ, in quibus Dauid vnus liber Pſalmorũ: & Salomonis tres, Prouerbiorum, Cantica Canticorum & Eccleſiaſtes.* Cætera, quę huc haud pertinẽt omitto. Secundus Pater eſto S. ISIDORVS Originum lib. 6. cap. 2. vbi præter Canonicorum librorum ordines tres, qui apud Iudæos fuerunt; oſtendit eſſe in Eccleſia Chriſtiana quartum, & in hoc eſſe Iudith. Rurſum lib. 7. cap. 8. eam inter Prophetas collocat, & libro de vita, & morte Sanctorum, cap. 64. RABANVS lib. 5. de vniuerſo, cap. I. qui & in librum hunc ſcripſit commentarium. *Tertullianus* de Monogamia, cap. vltimo. ORIGENES in cap. vltimum Iudicum. Nonnulli *apud* S. HILARIVM prologo in Pſalmos, à quibus ipſe non diſſentit CHRYSOSTOMVS lib. de variis in Matthæum, homil. 10. D. AMBROSIVS lib. 3. officiorum, cap. 13. epiſt. 82. & libro de viduis. PRVDENTIVS in Pſychomachia pudicitiæ, & libidinis. S. FVLGENTIVS epiſtola 2. de ſtatu viduarum *in veteri teſtamento* librum iſtum collocat, & tanquam diuinæ ſcripturæ teſtimonium adducit laudatiſſimus Sancti huius diſcipulus FERRANDVS Carthaginienſis libro ad Reginum de re militari, regula prima. IVNILIVS *Africanus* de partibus diuinæ legis, lib. primo, fatetur *ad diuinam hiſtoriam* pertinere, & licet non pari cum aliis authoritate inter Canonicas ſcripturas ex Hebræorum ſententia dicat; *eiuſdem* tamen *ordinis* eſſe vult *cum Paralipomenis*, & *Iob*, & *Eſdra*. Iam verò Paralipomena, Iob, & Eſdras nonne Canonici? CASSIODORVS diuinarum lectionum, cap. 6. & ibidem BELLATOR apud eundem, ALCIMVS ad ſororem, CHROMATIVS (quem D. Hieronymus præfatione in Paralipomena, temporis illius *doctiſſimum, & ſanctiſſimum* dicit) in cap. 6. Matthæi. S. PAVLINVS Natali 10. picturas, quæ in religioſo admodum templo viſebantur, deſcribens, prout etiam Tobiæ vltimo audiuimus; vno ita canit verſiculo:

Aſt aliam (picturam ſcilicet) *ſexus minor obtinet inclyta* IVDITH. SVLPITIVS in hiſtoria vocat *ſacrum volumen, hiſtoriam ſacram, diuinam.* ALREDVS in hiſtoria S. Eduardi Regis Anglorum. OTTO Friſingenſis in prologo libri 8. *Deficiet me*, ait, *tempus enarrantem, ſi vniuerſas ſacræ ſcripturæ paginas, vtpote Ruth*, IVDITH, *Eſdræ, Machabæorum percurrere velim, qui myſtico ſenſu & deifica ſapientia ſunt grauidi.* ÆTHIOPICA etiam Eccleſia eundem recipit, & legit prout lib. 7. de emendatione temporum tradit Scaliger, de quo infrà. Sanctus etiam HIERONYMVS, cui vltimum idcirco locum reſeruaui; cum, ante præceptam Concilij Nicæni ſententiam, in opinione contraria fuerit; poſteaquam illam didicit, hunc pro Canonico prorſus librum habuit. adeò vt, citra dubitationem vllam, cuiuſmodi olim epiſtola 11. & in Hagæi cap. 1. adhibuerat; ipſam Iudith imitandam iam omnibus hac in præfatione proponat, eaque præfatio, poſt cæteras pene omnes veteris teſtamenti præfationes, ſcripta, vt idcirco in illius epiſtolis ordinem libro, cuius præfatio eſt, conuenientem habeat, non tempori, quo ſcripta eſt. Sed in eadem tamen præfatione *duo* eſſe argumenta, inquit Vitakerus, *quibus hunc librum non eſſe Canonicum probare velit Hieronymus. Vnum eſt, quia apud Hebræos apocryphus eſt.* Verum iam dixi, ipſum Iudæis opponere Nicænos Patres, hiſq; potius ſuffragari. *Alterum, Chaldæo ſermone ſcriptus fuit liber, & eius exemplaria valde vitioſa.* Quid inde? Idcirco ſcilicet è Chaldæo illa ſe correxiſſe profitetur. & nonne aliorum Canonicorum librorum vitioſa itidem exemplaria, idem crebro inculcat epiſt. 107. 106. & 109? & in Iſaiæ cap. 14. prophetiam per librum iſtum exponit. *Poteſt*, ait, *& in Aſſueri temporibus intelligi, quoniam occiſo Holoferne, hoſtilis ab Iſraël, cæſus eſt exercitus.* Abſque omni verò ambage idem Sanctus epiſtola 140. *Ruth*, ait, *& Heſter & Iudith tantæ gloriæ ſunt, vt ſacris voluminibus nomina indiderint.*

Sed iam authoritati libri huius probandæ argumentum *ſeptimum* ſit, quod noui iſti Comœdi fabulæ ſuæ, ne vnum quidem authorem laudare poſſunt, eamque fabulam non ſolum, quos adduxi; Patres explodunt, ſed ipſi etiam Iudæi, qui, vt ſuprà dictum eſt, hiſtoriam cenſuerunt. Nec deſunt, qui ipſum *hiſtoriæ* nomen quod ab his detrahitur expreſsè vſurpent, vt D. Hieronymus hac præfatione & epiſtola 9. Chromatius & Iſidorus locis citatis. Sunt hæc D. Hieronymi epiſtola illa 9. ad Saluinam verba; *In priora te extendas, habens tui ordinis, quas ſequaris*, IVDITH *de Hebræa hiſtoria: & Annam filiam Phanuelis de Euangelij charitate, quæ diebus & noctibus verſabantur in templo & orationibus atque ieiuniis theſaurum pudicitiæ conſeruabant.* E quibus verbis intelligi & illud poteſt, cur pudicitiæ hoſtes Comœdiam hic, quam hiſtoriam malint. Attamen ipſum etiam totum hiſtoricæ narrationis filum; tota rerum ſeries & connexio, ipſum denique libri huius de Iudith vita, proceſſu, morte, dieque feſto extremum hiſtoriam eſſe clamat. Nunquid enim feſtus apud Hebræos, in Tragœdię fictę memoriam, dies ageretur? *Octauum argumentum eſt*, quòd hæreticorum, contra tanti Concilij, & tot veterum authoritatem, argumenta, & pauca, & infirma ſunt.

Hæreticorum contra IVDITH *argumenta ponuntur, ſoluuntur.*

PRIMVM eſt, quòd ſit temporis explicatio difficilis. Hoc enim Lutherus, in ſua præfatione, præcipuum ſibi telum eſſe fatetur. *Secundum.* Bethuliæ vrbs nuſquam nota. Lutherus ibidem. *Tertium*, Wittakeri hanc hiſtoriam non attingit Ioſephus.

Quartum,

Quartum, nomina poëmati apta ſunt. *Quintum*, authoritas D. Hieronymi, Athanaſij, & Ruffini ſupra citati, & addi è recentioribus poſſunt Carthuſianus, & Caietanus ſub finem Heſter. Ad *primum*, poſtea capite 1. Tantùm hic obſeruandum, ſi ob difficiliorem temporis calculum, hiſtoriam negare liceret; futurum profectò, vt omnium pœnè diuinorum librorum labefactetur authoritas. Quanta enim Chronologiæ in omnibus difficultas? Norunt eruditi. inter quos vel ob hoc ſolum argumentum, numerari à Chytræo Lutherus non debuit. *Ad ſecundum:* Elias in Tisbi eodem modo contra CHRISTVM Dominum argumentatur, dicens, Nazareth nuſquam eſſe. Vbi verò Bethulia ſit, dicam poſtea cap. 6. Ad *tertium*, non attigit Ioſephus: ſed nec reiecit. Authores interdum quippiam omittunt, aliumque in locum reſeruant, quemadmodum pulcherrimam de Onia hiſtoriam non in Antiquitatibus, ſed in libello de ratione idem Ioſephus expoſuit, vti etiam hæreticorum gregalis notat Reineccius. Et verò lib. 10. cap. 3. de iis, quæ ad Aſſyriorum, & Medorum imperium ſpectarent; alibi ſe dicturum idem Ioſephus pollicitus eſt. Ad *quartum* dixi in Tobia prolegom. 5. argum. hæret. 4. Ad *quintum*, quia vt ſub quarti huius prolegomeni dicebam; citat D. Hieronymus Eccleſiam; reſpondet Catharinus, ab Hieronymo *Eccleſiæ nomen* pro plebe, ſeu inferioribus accipi, vt Actorum 20. non pro Epiſcopis aut doctoribus, vt Matth. 18. accipitur. At num è vulgo Diuus ipſe Hieronymus? D. Athanaſius? Rectiùs Sixtus Senenſis lib. 8. Bibliothecæ, de illius temporis Eccleſia, quo dubitare de libro iſto licebat, loqui S. Hieronymum reſpondet. ante, ſcilicet, Concilium Nicænum, vel certè poſt idem Concilium, prout quidem ipſe Hieronymus exiſtimabat, antequam illud, vt ſuprà dixi, legiſſet, quemadmodum D. Auguſtinus de ſua ipſius ordinatione, iam ordinatus ex eodem Concilio didicit, quod antea neſciebat, vt ſcribit ipſemet epiſt. 110. & de eo Poſſidius cap. 8. vitæ. De S. Athanaſij Synopſi, eiuſne ſit à quibuſdam dubitatur; ſi tamen eius eſt; ante Nicænum Concilium ſcripta videtur, vti de Laodicæno Concilio dictum. Ruffinus in pluribus errauit, vt oſtendit D. Hieronymus libro contra ipſum. *Recentiores* illi minus ad poſteriorem D. Hieronymi ſententiam attenderunt, quemadmodum ipſe ſcilicet Hieronymus initio Nicænæ Synodi iudicium minus perſpexiſſet. Adiiciam ex citata Lutheri præfatione argumentum, ſi tamen hoc nomine dignum eſt, vnicum: *Iudith geſta, è probatis,* ait, *certiſq; hiſtoriis probari non poſſunt.* Quomodo ergo vera? Reſponderi poſſet ex iis, quæ de Ioſepho paulò antè dicta ſunt. Sed à Luthero quæro, è quibuſnam probatis hiſtoriis probari hanc vellet? ſacris, an prophanis? ſi è ſacris, non erit Ruth, non Eſther, non magna ex parte Iudicum liber Canonicus. Nam & hæ hiſtoriæ, quibus ex hiſtoriis Canonicis probantur? Si è prophanis; par adhuc ratio. Prophanorum enim ſcriptorum, quis Ioſuæ, Othonielis, Gedeonis, aliorumque Iudicum, & Ruth, & Saulis & ſimilium meminit? Perineptè igitur hoc ipſum ab illo exigetur. Aptiſſime ſiquidem cùm ad alia, tùm ad hoc ipſum, quod in manibus eſt, D. Hieronymus in Ezechielis caput 26. *Probare*, inquit, *poſſumus multa dici in ſcripturis facta, quæ in Græcis voluminibus non inueniantur: nec debere nos eorum authoritati acquieſcere, quorum perfidiam, & mendacia deteſtamur.* Et de hac ipſa hiſtoria Sulpitius, quaſi ante oculos ipſum iam Lutherum videret; *Cæterum, ait, illud nemini mirum eſſe oportebit, quod ſcriptores ſæcularium litterarum, nihil ex his quæ ſacris voluminibus ſcripta ſunt, attigerunt, DEI ſpiritu præualente.*

PRO-

PROLEGOMENON V.

Quanam vtilitas.

D. Hieronymus præfatione in Sophoniam; *Iudith, ait, & Eſther in typo Eccleſiæ & occiderunt aduerſarios, & periturum Iſraël de periculo laborarunt.* Dum verò hunc in librum præfatur; *Accipite, ait, Iudith viduam, caſtitatis exemplum, & triumphali laude perpetuis eam præconiis declarate. Hanc enim non ſolum fœminis, ſed & viris imitabilem dedit, qui caſtitatis eius remunerator virtutem ei talem tribuit, vt inuictum omnibus hominibus vinceret, & inſuperabilem ſuperaret.* Sed, in Germanica libri huius præfatione, Lutherum ſibi ipſi pœnè repugnantem audiamus. *Eſt,* ait, *liber pulcher, bonus, ſanctus, vtilis, à nobis Chriſtianis bene legendus. Verba enim quæ hic perſonæ loquuntur, intelligenda ſunt tanquam quæ loquatur ſanctus Poëta vel Propheta ex Spiritu ſancto, qui eiuſmodi perſonas in theatro ſuo proponit, per eaſque nobis concionatur.* Et in Principio; *Si Iudith geſta, poſſent è probatis certiſq; hiſtoriis probari, liber ſane eſſet nobilis, & dignus, qui in Bibliis eſſe deberet.* At hoc in ſacrorum librorum nobilitate neceſſarium haud eſſe, iam dictum eſt. Si tamen qui librum laudent, boni authores requiruntur, an ſuperiori prolegomeno parum multi, parumque nobiles allati?

PROLEGOMENON VI.

Quinam Interpretes.

SCRIPSIT in hunc librum olim 7. libros BELLATOR antea citatus. Hodie præter Lyranum, Hugonem, & Carthuſianum vnus paulò vetuſtior ſupereſt Rabanus, qui, ad Iuditham Imperatoris Ludouici coniugem, allegoricam expoſitionem ſcripſit. Tropologicam perſecutus eſt more ſuo Petrus Bertorius lib. 18. moralitatum. Extat Gerardi Lorichij Epitome, &, apud Geſnerum, Iacobi cuiuſdam Zigleri Landaui mihi nondum viſa expoſitio.

PROLEGOMENON VII.

Quis libri huius ad Bibliacos alios ordo, & quæ partitio?

ATHANASIANA Synopſis, Diuus Auguſtinus libro 2. de doctrina Chriſtiana, cap. 8. Caſſiodorus diuin. lect. c. 6. alij librum hunc Eſtheris libro ſubiungunt. Sed Tobiam inter & Eſtherem rectè in Bibliis noſtris collocari, temporis diſputationes partim in Tobia iam habitæ, partim in hoc & Eſthere habendæ commonſtrabunt. Senenſis verò lib. 1. ait, Græcos in 60. capita librum hunc diuidere. Latini 16. habent. Rabanus 22. Ego tres in partes partior. *Prima,* Iudæorum periculum proponit, vſque ad caput 8. *Secunda,* liberationem à cap. 8. vſque ad verſum 9. capitis 15. *Tertia,* quæ liberationem hanc ſecuta ſunt.

PRIMA

PRIMA LIBRI PARS.

CAPVT PRIMVM.

1 *Arphaxad itaque, rex Medorum, ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo, & ipſe ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis,*

2 *Ex lapidibus quadratis & ſectis: fecit muros eius in latitudinem cubitorum ſeptuaginta, & in altitudinem cubitorum triginta, turres verò eius poſuit in altitudinem cubitorum centum.*

3 *Per quadrum verò earum latus vtrumque vicenorum pedum ſpatio tendebatur, poſuitq́ portas eius in altitudinem turrium:*

4 *Et gloriabatur quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum.*

5 *Anno igitur duodecimo regni ſui: Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum, qui regnauit in Niniue ciuitate magna, pugnauit contra Arphaxad, & obtinuit eum*

6 *In campo magno, qui appellatur Ragau, circa Euphratem, & Tigrin, & Iadaſon in campo Erioch regis Elicorum.*

7 *Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor, & cor eius eleuatum eſt: & miſit ad omnes, qui habitabant in Cilicia, & Damaſco, & Libano,*

8 *Et ad gentes quæ ſunt in Carmelo, & Cedar, & inhabitantes Galilæam in campo magno Eſdrelon,*

9 *Et ad omnes qui erant in Samaria, & trans flumen Iordanem, vſq́ ad Ieruſalem, & omnem terram Ieſſe, quouſq́ perueniatur ad terminos Aethiopiæ.*

10 *Ad hos omnes miſit nuntios Nabuchodonoſor rex Aſſyriorum:*

11 *Qui omnes vno animo contradixerũt, & remiſerunt eos vacuos, & ſine honore abiecerunt.*

12 *Tunc indignatus Nabuchodonoſor rex aduerſus omnem terram illam, iurauit per thronum & regnum ſuum quòd defenderet ſe de omnibus regionibus his.*

COMMENTARIVS.

SVNT capitis huius, partes duæ. In priore oſtenditur, quemadmodum Arphaxado Medorum Regi bellum inferat Aſſyriorum Rex Nabuchodonoſor. in poſteriore, quemadmodum populus aliis pluribus. Et verba quidem contextus nuda ſi ſpectentur, commentario vix vllo indigent. in ea tamen ipſa ſi vel modicè inquiratur, difficultatum ilicò ſeges exſurgit, de quibus, vt in Tobiæ libro adhuc feci, agam deinceps.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Cur, in libri huius principio, ſtatim dicitur, itaque?

HOMILIA ſecunda in Ezechielem D. Gregorius, eius libri principium, exponens, *Prima*, inquit, *quæſtio nobis oritur, cur is, qui nihil adhuc dixerat, ita exorſus eſt dicens: Et factum eſt in triceſimo anno?* ET *namque ſermo coniunctionis eſt: & ſcimus, quia non coniungitur ſermo ſubſequens, niſi ſermoni præcedenti. Qui igitur nihil dixerat, cur dicit Et factum eſt, cum non ſit ſermo, cui hoc, quod dicit, ſubiungat?* Eodem & ego modo cum ad connectendum, & aliud ex alio colligendum particula, *itaque*, adhibeatur, quomodo ab ea iſte liber incipit? Cum quo per eam priori prima eius ſententia coniungitur, aut è quo colligitur? Sane verò, quia & Machabæorum liber primus, & in Hebræo textu Exodus, Leuiticus, Numeri, Ioſue, Iudices, aliique diuinarum litterarum libri complures ab iſtiuſmodi voculis incipiunt, & ea litterarum iſtarum maieſtas eſt, vt vel minimus in iis apex præteriri, ſperniue non debeat, dicam, cur id fiat; breuiter. Optimus, meo quidem ſenſu, prophetarum minorum Interpres Ribera, Hebrææ ait linguæ idiotiſmum, vt particula *&*, nullo interdum copulandi officio fungatur, ſed redundet. Similiter & in Hebrææ Grammaticæ parte 4. cap. 2. Bellarminus, *nota*, inquit, *copulatiua, ſignificans* ET, ATQVE, AVTEM, *ſæpiſſimè præponitur ad initia librorum vel ſententiarum, ornatus gratia.* Poſſet tamen in iſtis etiam initiis propria illa vel copulandi vel concludendi vis retineri. idque duorum modorum alterutro. *Vnus* eſt, quem loco citato tradit S. Gregorius; vt p iſtiuſmodi ſermonis vincula deuinciatur exterior ſacri authoris oratio cum interiore illa oratione, quā animo author idē viderit vel audierit. Fit enim nonnumquā, vt ſecum ipſe interiùs quiſpiā loquatur, vel alium quaſi loquentem videat, tumq; ſubitò in exteriorē, quæ huic eius cogitationi reſpondeat; vocem prorumpat, & hæc illi cōnectatur, quæ animū intrinſecus nō aures vel oculos extrinſecus percuſſit. Ita enim, ſecundū litteratorū ſectionē, incipit elegia 17. Properti[9]:

Et merito, quoniam potui fugiſſe puellam,
Nunc ego deſertas alloquor halcyonas.

Et Ouidiana Canace:

Si qua tamen cæcis errabunt ſcripta lituris.
Oblitus à domina cæde libellus erit.

Suntque huic generi aſſimilia in Tullianarum epiſtolarum initiis hæc: *Tu igitur. Tu vero. Ego vero. Ain tu.* Modus *alter* eſt, vt cum ſcripto alio, quod iſtud, quo de agitur; anteceſſit; fiat connexio. Atque mihi ad omnia pœne ſacrorum, in quibus hiſtoria eſt; librorum initia modus hic pertinere videtur. Vel enim cum iis Bibliorum libris, qui extant, iunguntur, vt Exodus, Leuiticus, alij: vel cum publicis Iſraëlitici populi monumentis, è quibus ij excerpti. Eſt enim ſciendum, fuiſſe in Oriente moris, vt à certis conſtitutiſque hominibus publica populorum geſta litteris mandarentur, ſtudioſéque cuſtodirentur, vti contra puerilem Græcorum hiſtoricorum ætatem de Ægyptiis, Chaldæis, & Phœnicibus docet libro 1. in Apionem Ioſephus, qui *δημοσίας ἀναγραφὰς*, *publicas deſcriptiones* appellat, tandemque idem de Iſraëlitico ſuo populo teſtatur, dicens; *τοῖς ἀρχιερεῦσι, καὶ τοῖς προφήταις τοῦτο προσέταξαν. Hoc*, ait, publicarum deſcriptionum munus *ſacerdotum principibus & prophetis demandarunt.* quin & addit iſtiuſmodi

modi commentarios ad ſua vſq; tempora conſeruatos. Legendum enim apud ipſum ἕως (non ὡς) τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων. Atque hanc ſcribendi rationem imitati etiam poſtea ſunt Romani, vti teſtes Tranquillus, Plinius, Tullius. *Ab initio*, inquit iſte lib. 2. de Oratore, *rerum Romanarum, vſque ad P. Mutium Pontif. Max. res omnes ſingulorum annorum mandabat litteris Pontifex Max. efferebatque in album, & proponebat tabulam domi, poteſtas vt eſſet populo cognoſcendi, ij qui etiam nunc annales maximi nominantur.* Et primo de Legibus, Atticum *Pontificum Maximorum Annales* citantem inducit. *Cæterum*, ait præfatione in Ioſuam Maſius, *priſcis temporibus, apud Eccleſiam fuiſſe diaria & Annales, in quibus res geſtas, vt quæque notatu digniſſima, & ad doctrinæ ſacræ propagationem vtiliſſima videbantur, continuata ſerie inſcribebant ij, qui quoque tempore eleganti eruditione, pietateque præſtantes in populo* DEI *viuebant; ſatis docent, cùm aliæ, quæ ſæpè laudantur, quamuis iam interciderint, Regum hiſtoriæ, tùm liber bellorum Domini, & liber Recti, in quo & Ioſuæ noſtri, & Samuelis, Saulisq; geſta fuiſſe inſcripta certum eſt. Quin ipſæ ſacræ litteræ* (Num. 21. ver. 27.) *eos tales annalium ſiue diariorum ſcriptores hammoſchelim appellant; hoc eſt, argutos, ſcitos; facetoſque homines, & ſubtiles ac elegantes ſcriptores. Maſchal enim dicendi ſcribendiue genus eſt vrbanum ingenioſum, facetum, elegans. Nimirum iſti res omnes, quæ memorabiles vſquam, in cœtu* DEI, *euenirebant, prout magis minus inſignes erant; partim ligata oratione, aliás ſoluta conſcribebant.* Ex hiſce igitur tabulis, publiciſque Commentariis nonnulla interdum excerpta, vel certè ita conſcripta, vt in vnum cum illis corpus compingi, iiſque adiungi poſſent; ſuperſunt. & ea per *&*, *itaque*, ſimileſque connexionis voculas inchoantur. quemadmodum & omnes omnino Gorionidæ Ioſephi libri.

QVÆSTIVNCVLA II.

Num, ante vel poſt captiuitatem Babylonicam, libri huius hiſtoria contigerit?

ANTE *captiuitatem* Babylonicam contigiſſe aſſerunt nonnulli, ſed bifariam. Vel enim certum ante captiuitatem illam tempus nullum definiunt, vel definiunt. Illi ſunt, Canus lib. 11. de locis Theologicis, cap. 6. & Carion in Monarchia ſecunda. Hi verò ſunt triplices. Nam Genebrardus lib. 2. Chronol. in Sedechiæ Regis tempora eam hiſtoriam conicit. Iohannes Benedictus & apud ipſum Ziglerus in Ioſiæ: noſter verò Bellarminus lib. 1. de verbo DEI, cap. 12. in Manaſſæ. *Poſt captiuitatem* verò eidem hiſtoriæ tempus tribuunt alij. ſed *ſextupliciter*. *Primò* enim Zonaras ad Nabuchodonoſore magnum eam reuocat. *ad Cambyſen* verò benemulti, Euſebius in Chronicis, V. Beda de temporibus, & libro de ſex ætatibus, Rabanus hoc loco, ſed timidè, Glycas parte 2. Annalium, Otto Friſingenſis lib. 2. cap. 15. Suidas verbo *Oloſernes*, hiſtoria ſcholaſtica, Lyranus in Tobiæ fine, Hugo Cardinalis hoc loco, itemque Carthuſianus, Io. Driedo lib. 1. de ſcripturis, cap. 2. par. 2. lib. 3. cap. 5. part. 3. & ſecundum quoſdam, verbi cauſa, Canum loco citato, Philo ille Pſeudophilus. *Tertiò* D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. cap. 26. cum de tempore à Cyro ad Darium vſque ageret; *Per idem*, ait, *tempus etiam illa ſunt geſta, quæ conſcripta ſunt in libro Iudith, quem ſanè in canone ſcripturarum Iudæi non recepiſſe dicuntur.* Iohannes Benedictus ita Diuum hic Auguſtinum intelligit, quaſi diceret *per Cyri tempus*, cum potius à Cyro vſque ad Darium, tempus, vt

dixi; proponat. Sicque, vt rectè aduertit loco citato Bellarminus; à ſuperiore vix ſententia differat. Iam *quartò* ad Xexis æuum eandem hiſtoriam traducunt Suidas verbo *Iudith*, Iulius Africanus apud eundem Suidam, Ribera in caput 2. Nahum. *Quintò* Darij hyſtaſpis tempus Mercatori magis placet, necnon Philoni, prout ipſum alij exponunt. *Sextò* denique Artaxerxis Ochi tempore totam hanc hiſtoriam accidiſſe ſcribit in hiſtoria ſua Sulpitius.

I. *Opinionum ego iſtarum, quæ poſt captiuitatem huic hiſtoriæ tempus quærunt; nulli aſſentior*, quia vel Hieroſolyma tùm nulla erant, vel ita paulatim reædificabantur, vt contra finitimas ſeſe tueri ſatis haberent Eſdræ 1. cap. 4. & 5. libro 2. cap. 4. Templum etiam tùm vel proſtratum iacebat, vel non niſi ſenſim excitabatur, vt ex iiſdem locis, & Aggæi 1. perſpicuum. Deinde ſub extrema Perſicæ monarchiæ tempora, licet aliquo iam modo & Hieroſolyma & templum refloreſceret, quemadmodum, quæ de Alexandro magno contra Darium tendente, Hieroſolymamque veniente docet apud Ioſephum lib. 11. cap. 8. hiſtoria: nihilominus tamen nullus tùm Eliachim erat Pontifex: Aſſyriorum ſceptrum conciderat: Medorum regnum Satrapia iam erat; omnia denique vna Perſicorum Monarcharum ditione atque dominatu tenebantur. At verò infrà cap. 4. ver. 2. & 6. cap. 15. ver. 9. cap. 16. ver. 22. ſtat templum, vigent Hieroſolyma, Pontificatum gerit Eliachim. Et cap. 1. Aſſyriorum rex adhuc eſt: Niniue triumphat; Media regni adhuc dignitatem & quidem præpotentis obtinet. E contrario Babyloniorum hîc Regum nulla mentio. Perſidis verò fit capite 1. mentio in Græco & ca. 16. in Latino, ſed tamquam obſcuræ adhuc regionis, & quam facilè territaret adhuc Aſſyrius.

II. *Ante captiuitatem omnia hæc eueniſſe opinor, non tamen Sedechiæ temporibus*. quia cum tot bellis & calamitatibus Sedechiæ regni principio exhauſta eſſet & Iudæa & cæterarum tribuum regio 4. Reg. 24. & ipſe anni regni ſui nono Hieroſolymæ circumſeſſus, tandemque miſerrimè captus fuerit, ipſumque à Nabuzardan templum incenſum ibid. cap. 25. quomodo in iſtud tempus congruat, quod hîc infra ſcriptum eſt cap. 16. ver. 30. In omni ſpatio vitæ eius (Iudith) non fuit, qui perturbaret Iſraël: & poſt mortem eius annis multis: Et quomodo Nabuchodonoſoris annus decimuſtertius, de quo hic cap. 2. ver. 1. vel etiam decimuſoctauus, qui in Græco eſt eodem cap. 2. conueniat cum Sedechiæ annis explanatè poſitis 4. Reg. cap. 25. & Ieremiæ 32? Nam cùm Sedechiæ obſidio cœperit anno eius nono, & annus eiuſdem decimus dicatur ab Ieremia ver. 1. Nabuchdonoſoris decimuſoctauus, annus verò illius vndecimus, huius ſit decimuſnonus 4. Reg. cap. 25. ver. 8. nonne ſecundum Græcorum hîc poſitum numerum, Hieroſolymam altero iam anno obſideret Nabuchdonoſor & in alta quaſi pace bellum contra Iudæos moliretur? Nonne ſecundum Latinorum calculum anno Sedechiæ quinto bellum auſpicaretur; & quarto poſtmodo anno reuerteretur, vt diutúrnior Iudæis pax & requies nulla eſſet?

III. *Ioſiæ tempus multo eſt omnibus hiſtoriæ huius geſtis accommodatius*. Etenim annorum ei triginta & vnius pax fuit: ipſiuſque tempore viguit DEI cultus vel maximè: ſumma ſacerdotum fuit authoritas: & ſub extremum vitæ, ideo contra Ægyptium Regem, Regi Aſſyrio ſtuduiſſe videri poſſit 4. Reg. cap. 23. ver. 29. ne tantam iſtam à Iudith acceptam cladem vlciſci vmquam ille vellet. Accedit, quòd *annorum octo erat Ioſias cum regnare cœpiſſet*, 4. Reg. cap. 22. ver. 1. vt veriſimile ſit, omnia tùm, quæ momenti maioris erant, non à Rege puerulo, ſed à Pontifice prudentiſſimo adminiſtrata

fuiſſe:

fuiſſe: deinde iuſtam poſtea viſam Ioſiæ apud Aſſyrium Regem excuſationem, ſe ſcilicet puero,& inſcio, tantam ipſius copiis & duci perniciem allatam, eamque opinionem vt tueretur; voluiſſe Regis Ægyptiorum Aſſyrio bellum inferentis iter impedire. *Duo* tamen *obiciuntur. Vnum*, neceſſarium fore, vt Iudith, cum Holofernem ſuſtulit; annorum eſſet aut 75. aut 80. aut certè non multò minus. Cum enim annos 105. vixerit cap.vlt.v.28. poſtquam nobiliſſimum iſtud factum, tota eius vita, imo & poſt eius mortem, annis pluribus pax Iſraëlitis fuerit ibid. ver.30. ſi à Ioſiæ regnantis principio, tranquillitatis annos 30. ſumamus, hoſce duas in partes diuidere oportebit, vt alij tot numero ſint, quot reſidui eius vitæ anni fuerunt; alij pacis poſt eius mortem anni ſint. Si faciamus reſiduos vitæ annos fuiſſe decem, erunt 20. pacis. ſi vitæ annos 20. erunt pacis decem. ſicque de aliis numerorum commutationibus. Detrahantur verò iſti 30. ex 105. reſidui erunt 75. Si anno regni Ioſiæ 5. iſtud fecit, omnes & reliquæ ipſius vitæ & poſt eam, pacis erunt tantum 25. qui ex 105. ſi ſubducantur, qui reſtabunt, erunt 80. ſicque in aliis, quoſcumque dederis, annis ratiocinari licebit. At cum ad Holofernem veniret, puella erat cap.12. ver.12. Quomodo ergo natu tam grandis? *Alterum*; Ioſiæ tempore Pontifex erat Helcias, 4.Reg.23. ver.4. Qui verò iſta in hiſtoria Pontifex eſt, Eliachim cap.3. ver. 5. & Ioachim cap.15. ver.9. appellatur. Poſſet nihilominus reſponderi, *puellam* Iudith vocari loco citato. quia ob pulchritudinem diuinitùs inditam cap.10.ver.4. puella videbatur: Pontificem verò Ioſiæ tempore fuiſſe *Helciam* non in eius regni principio, cùm bellum hoc gereretur; ſed annis aliquot poſtea. Sic enim 4. Reg. cap.22. ver.3. *Anno autem octauo decimo Regis Ioſiæ, miſit Rex Saphan filium Aſia, filij Meſſulam, ſcribam templi Domini, dicens ei: Vade ad Helciam ſacerdotem magnum.* Sed de his iterum oportuniùs poſtea.

IV. *Accommodatiſſimum tamen meritò cenſeatur, Manaſſæ tempus poſteaquam Babylone is redijt,* 2.Paralip.33.ver.13. quia cum ſententiæ aliæ omnes, præter eam, quæ Ioſiæ tempus conſtituit; refutatæ ſint, & à Manaſſæ illo reditu, vſque ad Ioſiæ finem pax perpetua fuerit, multò hæc ſententia commodiùs pacis illud tempus, quod & ſuperſtite & mortua Iudith; à ſcriptura cap.vlt.ver.30. proditur; explicat. *Deinde*, quia, vt poſtea videbitur; valde congruit poſterior Manaſſæ pietas, Eliachimi Pontificatus, aliæq; circumſtantiæ. *Tertiò*, quia eidem opinioni ſubſcribit noſter Pererius in Danielis caput 1. imo & qui Bellarmino bellum, ſed abſque armis & viribus indixit; Wittakerus loco citato, id, quod hac de re à Bellarmino affertur; *videtur*, ait, *multo probabilius eſſe, quàm quod alij opinantur. Quartò*, tùm apud Medos, qui Ecbatana vt infrà dicetur, ædificauit; potentiſſimus erat Deioces: Niniue, vt in Tobiæ vltimo capite monſtratum eſt; diruta nondum erat: nondum etiam Hieroſolyma, DEIq; templum deiectum & inflammatum erat. *Poſtremò*, quia quæ differi contrà poſſunt, expediuntur commodè omnia. Sunt autem apud Wittakerum ea duplicia. *Quædam ſunt*, quæ ſibi iam ipſe obiecerat Bellarminus, & diſſoluerat. Wittakerus verò, vt ſæpiſſimè aliâs, quæ argumenta obiiciuntur; arripit: neque eorum tamen, quia ſcilicet non poteſt; ſolutiones non modo non expugnat, ſed ne oppugnat quidem. Huiuſmodi eſt, cur in bello iſto de Iudęorum Rege tantum ſilentium, quomodo cap.5. dicantur paulò antè Iudæi ex diſperſione reuerſi, quomodo ibidem in Gręco templum ſolo ęquatum dicatur. de quibus omnibus eo loco quæ ſat erunt; dicentur. *Alia* verò ſunt, quæ Marte ipſe ſuo iacit. & ea, ne in vnam omnia quęſtiunculam compingamus; poſteà cùm res tulerit; afferentur: & quidem eius ipſius verbis. Nunc illud, contra Lutherum antea prole-

gomeno tertio citatum, tantummodo notemus; temporis, in quod hiſtoria iſta inciderit; difficultatem tantam non eſſe, inueniri vt illud nequeat. quin verò probabiliter admodum non vnum, ſed duo vti vidimus; tempora proferri; Ioſiæ ſcilicet, aut eius aui Manaſſæ.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quis Nabuchodonoſor hic?

E Superiore quæſtione liquet fere, quæ authorum variorum ſententia ſit. Nam ex iis, qui ante Babylonicam captiuitatem geſta hæc fuiſſe opinātur, alij eum ipſum Nabuchodonoſorem, qui Iudæ Reges vltimos, ipſamque Hieroſolymam cepit, eſſe cenſent, vt Zonaras & Genebrardus. alij alium hoc ipſo priorem, & hunc alio nomine dictum putat loco citato Bellarminus Merodach Baladan, de quo 4. Reg. cap. 20. ver. 12. Iis verò, qui victoriam iſtam captiuitate illa poſteriorem volunt, Nabuchodonoſor hic eſt Perſarum Regum aliquis, Cambyſes, Darius hyſtaſpis, Xerxes, Artaxerxes Ochus. Quæ mihi videntur ſunt hęc.

PRIMVM. *Non fuit iſte Nabuchodonoſor idem ille, qui Hieroſolymam, eiuſq. Reges cepit,* 4. Reg. cap. 24. & 25. quia iſte noſter bellum aduerſus Occidentis partes, in quibus & Iudęa fuit; anno regni ſui decimotertio ſuſcipit, vel ſecundum Græcum textum anno decimooctauo. Sed qui Hieroſolymam cepit Nabuchodonoſor, anno regni ſui principio contra Ioacimum Hieroſolymorum Regem numeroſo cum exercitu aſcendit, 4. Reg. 24. v. 1. & cum ſeruitutem ei ſeruiiſſet Ioacimus, ab eoq; poſtea defeciſſet, iterum copias in eum ilicò emiſit Nabuchodonoſor. ibid. ver. 2. idemque Nabuchodonoſor anni regni ſuo octauo Ioacimi filium Ioachimum Regem Babylonem captiuum abduxit ibid. ver. 12. Sedechiam Regem conſtituit, qui & ſeptem vel octo annos in fide manſit. Sed cum à Nabuchodonoſor poſtea receſſiſſet, 2. Paralip. 36. ver. 13. ille ira furoreque ardens rurſum anno regni ſui decimoſeptimo aduenit, Hieroſolymam obſedit, eaque decimonono potitus eſt, 4. Reg. 25. ver. 8. Quomodo ergo hic cap. 2. ver. 1. vel cum Latino textu, anno regni ſui decimotertio, dum ei adhuc obſequeretur Sedechias, vel cum Græco, anno 18. dum Hieroſolymam ſuo iam exercitu cinxiſſet, in Iudæos bellum appararet? Faciamus tamen citius ab eo Sedechiam deſciuiſſe, ipſumq; Nabuchodonoſorem anno decimotertio, qui Sedechiæ regni quintus erat; contra Occidentem bellum decreuiſſe, vbi longa illa, quæ plures, poſt Iudithę facinus; annos Iudęam beauit, infrà cap. vlt. ver. 30. pax inuenietur? An tribus, quatuorue annis, qui inter hunc Sedechiæ annum quintum & nonum illum, quo rediit Nabuchodonoſor, poſſunt vllo modo verba hæc applicari. *In omni ſpatio vitæ eius, non fuit, qui perturbaret Iſraël: & poſt mortem eius annis multis.* Denique noſter iſte Nabuchodonoſor Niniuæ imperabat, vt cap. 1. ver. 5. dicitur. At alter ille, etiam poſtquam Niniuem, prout in Tobia capite penultimo dictum eſt, euertiſſet, Babylone regnabat. quemadmodum ex bona illa Pererij noſtri, quam libro 5. in Danielem inſtituit; ratiocinatione planum eſt. Habuit enim Babylone ſomnium, quod Danielis cap. 4. Daniel ipſe interpretatus eſt. Exinde, vno pòſt anno, ipſe in beſtiam commutatus eſt, vt ibidem dicitur ver. 25. eoque in ſtatu totos ſeptem annos permanſit. Iis verò exactis, id eſt, nono poſt ſomnium anno, ipſe & menti & regno reſtitutus eſt: neque ita multo poſt; mortuus.

ALTE-

ALTERVM. *Non fuit Perſarum Regum, poſt captiuitatem Babylonicam, vllus.* Nam primò probatum iam eſt, ante captiuitatem contigiſſe hæc. Poſteriorum igitur Regum nullus eſt. *Deinde* propria de ſingulis argumenta proferri poſſunt. Cambyſes totos octo annos non regnauit, vt ait lib. 3. Herodotus, Ioſephus lib. 11 cap. 2. vel certè tantum octo vt vult in Chronicis Euſebius. Noſter verò etiam decimumtertium regni annum attingit cap. 2. Idem Cambyſes, & Darius eas ipſas, quas hic noſter vi occupare vult; regiones, Ciliciam, Damaſcum & Palæſtinam iam poſſidebant, 1. Eſdræ c. 4. & 5. itemque Xerxes & Ochus, vt ex Iuſtino, Diodoro, aliiſq; perſpicuum. Videri poſſunt Canus & Bellarminus locis indicatis.

TERTIVM. *Non fuit etiam Merodach Baladan.* Hic enim Babylonis rex erat, 4. Reg. 20. ver. 12. Iſa. 39. ver. 1. Nabuchodonoſor verò, quem quærimus; Niniuitanus monarcha erat, cap. 1. ver. 5. Dices; forte & Babylonis & Niniuæ Rex ſimul erat. Sane iſta Genebrardo mens videtur, cum ait, *Domitis Aſſyriis, Merodac Babylonius tenuit monarchiam.* Abſurdum tamen. Nondum enim ad Babylonios Aſſyriorum imperium tranſlatum erat, vti Tobiæ vltimo capite concluſum eſt. Deinde cum Merodach iſte Babylonius ad Ezechiá legatos mittebat, vel viuebat adhuc Niniuæus Sennacherib, 4. Reg. 19. ver. 36. Iſaiæ 37. ver. 37. vel certè regnabat iam ipſius filius Aſaraddon. ibidem ver. 37. 38. Ad hæc Merodac iſte, omnino vt lib. 4. Regum aiebam; eſſe ille videtur, qui apud Ptolemæum in Almageſto Mardokempadus dicitur. At is Babylonius eſt, & Nabonaſſaris à quo Aſtronomicarum obſeruationum calculum ducit idem Ptolemæus, filius. Solent verò Aſtronomi à Babyloniis, non Niniuæis aſtrorum obſeruationes petere. Domitorum porro à Merodacho Aſſyriorum, quod vllum vſquam vel obſcuriſſimum veſtigium? An quod nulla deinceps in ſcripturis mentio Aſſyriorum Regum fiat, ſed Babylonis tantum? Ita diſputant eruditi ſanè viri. Sed hoc ipſum primò nego. quia clarè Niniuæus hoc loco Nabuchodonoſor proponitur. & 2. Paralip. 33. ver. 11. *Superinduxit eis principes exercitus Regis Aſſyriorum, ceperuntque Manaſſen, & vinctum catenis atque compedibus duxerunt Babylonem.* Dilucidè profecto Rex adhuc Aſſyriorum hîc auditur. & quidem eiuſmodi, cui tanquam maiori ſubditus eſſet Babylonius, cum ab illius copiis Babylonem tanquam in vrbem regno illius parentem ducatur captiuus Rex. quemadmodum idem etiam innuit ſcriptura, 4. Reg. cap. 17. v. 24. *Adduxit Rex Aſſyriorum de Babylone & de Cutha.* Id enim multo veriùs, quam quod lib. 5. de emendatione temporum ait Scaliger. per Babylonem, intelligi Babyloniam. in cuius regionis partem dominaretur Aſſyrius. Quamquam ſi Babylonia etiam intelligeretur, adhuc Rex Aſſyrius à Babylonia tamen diſtingueretur, eoq; adhuc eſſet potentior, cum eius regionis partem occuparet. Ad hæc Aſſyriorum deinceps nomina reticentur. quia, poſt Iudithæ victoriam, nihil deinceps amplius contra Iudæos tentarunt. quin eius victoriæ occaſione, aliiſque oportunitatibus vſi Babylonij, opes ipſi ſuas augere, Aſſyriorum paulatim iugum excutere, tandem verò ipſorummet imperium arripere, ipſamque imperij arcem & Metropolin Ninum inuadere, atque delere, vti Tobiæ cap. vlt. quæſt. 3. & 4. dicebamus; auſi ſunt. Et ſanè quemadmodum Aſſyriorum Reges tam multi, qui apud Euſebium Chronicis referuntur; ante Phul, 4. Reg. 15. ver. 19. non nominantur: ita eorum extremos pauculos reticeri quid mirum?

QVARTVM. *Fuit iſte Nabuchodonoſor, Aſarradonis liberorum quiſpiam.* Cum enim, vt hactenus probatum; Aſſyrius fuerit, & quidem poſt Sennacheribum occiſum,

poſt-

poſtquam recuperatam à Manaſſe libertatem, & ante Nabuchodonoſorē magnum, neceſſariò dicere habemus vel Sennacheribi filium Aſſaradonem fuiſſe, vel huius ipſius filium. Cum enim à Sennacheribi clade fugaque turpiſſima ad Manaſſæ principium & medium, anni non ita multi ſint, vt ad Aſaraddonis nepotes progrediamur, neceſſe haud videtur. Ipſe tamen Aſaraddon eſſe Nabuchodonoſor iſte non poteſt, quia, vt ſæpè iam repetitum, ad bellum noſter iſte aggreſſus eſt regni anno 13. vel 18. ſed à Sennacheribi fuga & parricidio, vſque ad Manaſſen, anni pænè ſunt 15. Deinde antequam caperetur, annos aliquot regnauit, in omnemque ſeſe impietatem & crudelitatem ingurgitauit Manaſſes, 4. Reg. 21. tùm captus & in tributarij Regis vrbe Babylone attentus fuit, 2. Paralip. 33. ita vt annis minimùm quinq; ad hæc opus fuerit. ſicque Aſſaradonis eſſet non decimuſtertius aut decimuſoctauus, ſed viceſimus. Eſto igitur filiorum eius aliquis, cui Nabuchodonoſor nomen fuerit.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quæ contra Nabuchodonoſorem iſtum acies?

QVÆ Nabuchodonoſorem Aſſyrium deletum velint, ſunt acies potiſſimum tres. In prima primipilum agit Wittakerus; *Scire,* ait, *velim, an aliquis fuerit Nabuchodonoſor tempore Manaſſis. quod minimè puto. Nam prior Nabuchodonoſor, cuius filius fuit ille ſecundus magnuſque Nabuchodonoſor, regnare cœpit cum Ioſia, qui Manaſſe fuit poſterior annis 33. Ante hunc nonnullus aut Niniua, aut Babylone Nabuchodonoſor regnauit, ſi hiſtoriis credimus.* Imo, ſi, mi homo, ſacræ huic hiſtoriæ crederes, iam, qui Niniuæ regnaſſet; Nabuchodonoſorem videres: eumque à duobus illis, quos concedis; Nabuchodonoſoribus diuerſum. Sed pergit primipilus iſte. *Nam quòd omnes Babyloniorum Reges dictos eſſe Nabuchodonoſoros affirmant, id quidem poſt illum magnum Nabuchodonoſorem concedo eſſe verum: cuius magnitudo fecit, vt nomen hoc Regibus Babylonijs hereditarium eſſet. Sed antea vocatos eſſe omnes Nabuchodonoſoros non conſtat.* Si non conſtat; quemadmodum me vocatos fuiſſe affirmare non deceret: ita certè neque te negare. At, neque ante neque poſt Nabuchodonoſorem magnum, *omnes* ita appellatos fuiſſe iam contendo, de quo Bellarminus loco citato, argumento ſecundo: ſed *quoſdam* tantùm, & quidem ante, & verò etiam Aſſyrios. De vtriſque teſtes mihi non Alphonſini tantùm Aſtronomi, ſed Albategnius etiam, qui Nabonaſſarem, ſemper Nabuchodonoſorem appellat. & Albategnio vetuſtior. Arabs Ptolemæi Paraphraſtes, à quo Nabonaſſar ſemper vertitur Bechatnezar, id eſt, Nabuchodonoſor. & ita ſeſe Ioſephus Scaliger lib. 5. in quibuſdam Tabulis ſcriptum inueniſſe teſtatur, itemque in Almageſto Latino vetuſtiſſimo, qui ſub Domini annum 827. Iam D. Epiphanius libro primo, cum Aſſyriorum Regem, qui 4. Reg. c. 17. in Samariam Cuthæos tranſtulit; Nabuchodonoſorem appellat. fuit verò is aut Salmanaſar aut Sennacherib. qui & lib. 1. Eſdræ cap. 4. ver. 10. dicitur Aſenaphar magnus & glorioſus. facilè igitur prima hæc acies repellitur. *Alteram* verò ducere videtur Ioſephus, qui lib. 10. cap. 3. cum de recuperata Ezechiæ valetudine ageret; adiungit. Ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, συνέβη τὴν τῶν Ἀσσυρίων ἀρχὴν ὑπὸ Μηδῶν καταλυθῆναι. *Hoc,* ait, *tempore contigit Aſſyriorum imperium à Medis diſſolutum eſſe.* Quo igitur modo iſte Nabuchodonoſor Medorum iam Regem viciſſe dicatur? Diceret forte aliquis, verborum inuerſionem eſſe in Ioſepho: atque legendum, τὴν τῶν Μηδῶν ἀρχὴν ὑπὸ τῶν Ἀσσυρίων.

Non

Non hoc tamen dico: ſed cum temporibus iſtis cœperit Deioces, de quo infrà; Medorum ſibi regnum vendicare, factum eo ipſo eſſe, vt Aſſyriorum imperij aliqua iam diſſolutio eſſet. Licet enim Medum vicerit adhuc in hac hiſtoria cap. 1. Niniuitanus, non tamen ita vicit, quin tandem ſeſe Medorum Aſſuerus Babyloniorum Nabuchodonoſori coniunxerit, ſicque Niniuen ambo vnâ delerint. prout in Tobiæ vltimo audiimus. idque in Phraorte & Cyaxare totum oſtendit Herodotus lib. 1. *Tertia* verò iam ſuccedit *acies*, quæ ad ſuperiores ſi conferatur; omnino triariorum eſt. Volunt iſti regulam eſſe certiſſimam, Chaldæorum nomina nullis impoſita fuiſſe Aſſyriis, & contra, Aſſyriorum Chaldæis nullis. Nam contra nonnullos, quorum ego alioqui ſententiam non probo; diſputans loco antea citato Scaliger, *Prima*, inquit, *pars* Nabuchdonoſoris *nominis Nabo eſt Regum Chaldææ, non Aſſyriæ, ſiue Coroſan.* Et libro 6. vbi Chaldæorum & Aſſyriorum nomina expoſuiſſet; *Horum*, ait, *nominum methodus vtiliſſima & maximè neceſſaria eſt Chronologo. ſaltem vt ne Reges Aſſyrios cum Chaldæis confundat.* Sanè verò confundenda non ſunt. ita ſcilicet, vt qui fuit Salmanaſar apud Aſſyrios, idem eſſe ſtatuatur, qui apud Chaldæos fuit Nabonaſar. vel vt qui Aſſyrij Reges ſunt, ij Babylonij vendicentur: ſed fieri non poſſe, vt nomen aliquod vtrique genti commune ſit, id verò eſt, cuius probationem velim. Mihi enim perinde hoc videtur, atque ſi, quia Gallorum, Hiſpanorum, & Germanorum diſtinctæ gentes & regna ſunt, pugnaret nullos, apud hos vel illos, eſſe Reges aut Imperatores Ludouicos, Henricos, & Carolos, quia apud alios ſint. vel quia Iſraelitis Reges fuerunt Ochozias, Ioram, & Ioas, nullos eodem nomine Hieroſolymis regnum tenuiſſe. Quid noſtræ huius hiſtoriæ caput Olofernes? An apud Aſſyrios tantùm aut Perſas eſt, non etiam apud Armenos & Cappadocas vt infrà dicetur? Quid Aſſueri & Cambyſæ? Nonne & Medi & Perſæ ſunt? Habent ſanè vicinæ gentes vt alia multa, ſic & nomina quædam communia, vt frigida nimium pænéque futilis videatur concluſio, ideò Aſſyrium Nabuchodonoſorem non eſſe, quia ſit Babylonius aliquis. Non ita, quem antea exciui, exiſtimauit S. Epiphanius: neque cur ita exiſtimemus, rationem vllam intelligo. Dicere aliquid videtur Scaliger, cum eadem libri ſexti pagina ſubdit; *omnia ſunt Deorum Babyloniorum nomina, vt Mero, Nebo, Bel, Iſaiæ 46.* At probandum etiam eſſet, vel Deos iſtos, vel iſta eorum nomina ita Babyloniorum eſſe propria, vt aliorum gentium nullis conuenirent. *Nebo* in Moab nonne legitur, Numerorum 33. ver. 47. Iſaiæ 15. ver. 2? An apud ſolos Babylonios *Bel?* cum Beelzebub & Beelphegor alibi etiam ſint? Primo in Stiliconem Panegyrico, de Perſarum Rege loquens Claudianus: ———————— *rituque iuuencos*, ait,

Chaldæo ſtrauere Magi. Rex ipſe micantem
Inclinat dextra pateram, ſecretaque BELI
Et vaga teſtatur voluentem ſidera Mithram.

Tanto verò magis & Dij & nomina quædam Aſſyriis Chaldæisq; communia eſſe potuerint, quod eoſdem pænè regnorum vrbiumque conditores habuerint. vti non modo ex Diodoro lib. 2. exoticisque aliis perſpicuum, ſed & ex Geneſis cap. 11. Tradit verò etiam Herodotus libro 7. in Aſſyriorum gente numerari Chaldæos. quos etiam Arphaxadæos vocat Ioſephus lib. 1. Antiq. 7. Maneat igitur Aſſyrius Nabuchodonoſor. Quemadmodum verò hic vnus tantùm in ſcriptura eſt; ſic & in eadem, Babylonio vno plus non inuenies.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quis Arphaxad?

QVATVOR ei, è quibus agnoſci poſſit; *notas* appoſuit Latinus textus. Prima eſt ver. 1. *Rex Medorum.* Altera. *ſubiugauerat multas gentes imperio ſuo.* Tertia, *ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis.* Quarta ver. 4. *gloriabatur quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum.* Ex iis primam tantùm & tertiam expreſſim poſuit Græcus. duæ tamen aliæ innuuntur, cum in ipſa eius vrbis ædificatione dicitur, portas ad potentiſſimas copias, pedeſtresque ſuas acies inſtruendas extruxiſſe. Hunc verò, qui poſt Babyloniam migrationem regnaſſe cenſent, alio nullo nomine afficiunt. Et ſanè meritò. Quis enim, prętet Perſas, Medorum tùm Rex? Qui verò, vti ſuprà faciendum probaui; altiùs hiſtoriam iſtam reuocant, nomen eius apud ſcriptores aliud eſſe arbitrantur. Bellarminus *Dioclem* ait fuiſſe. quia, vt Herodotus lib. 1. & Euſebius Chronicis tradunt, Ecbatana ædificauit, id eſt, è poſitis iam notis, prima & tertia inſignis eſt. Secundam verò indicat etiam Herodotus, cum etſi ſolos Medos ſubegiſſe ait, eorum tamen gentes plures facit, Buſas, Paratacenos, Struchates, Arizantos, Budios, Magos. De quarta verò nota, quin & ea in eo hæſerit, quis ambigat, qui aduerterit, regnum eum ſummopere ambiiſſe, dolo, calliditate, omnique ſimulatione ad ſe pertraxiſſe. cumque pertraxiſſet, vetuiſſe, ne quis in Regis conſpectum veniret, eiue quidquam, niſi per internuntios, proponeret: ne cuiquam coram illo aut ridere, aut ſpuere fas eſſet? Congruit etiam tempus cum in Olympiadem 18. & Manaſſæ annos primos, huius principium conferat Euſebius. Huius filium *Phraortem* malunt Benedictus &Ziglerus. Geſſit enim contra Ninum & Aſſyrios bellum, in eoque ipſe magna cum exercitus parte periit, vt ab Herodoto lib. 1. recenſetur. At hic cap. 1. ver. 6. victus ab Aſſyrio fuit Arphaxad, & vt poſteà dicemus; occiſus. Huius porro filium *Cyaxarem* potius fuiſſe opinatur Genebrardus. omnibus verò iſtis antiquiorem *Arbacem* Carion.

Sed in prima illa ſententia primò quidem mendum occurrit, cum Diocles vocatur, qui Deioces, apud Herodotum Δηϊόκης dicitur. Deinde cum ſecundum Euſebium, regnare cœperit anno Manaſſæ quinto, & annos regnarit 54. vel vt habet Herodotus 53. Manaſſem qui annos 55. Rex fuit; viuendo ſuperarit. Sed vt habetur cap. 1. ver. 6. fuit Arphaxad à Nabuchodonoſore deletus & vt poſteà explicabitur; regno vitaque ſpoliatus, anno Nabuchodonoſoris duodecimo, quem multo vltimis Manaſſæ annis priorem fuiſſe; dictum antea eſt. In Phraorte quid præter tempus diſſonet, nihil equidem video. Cum enim ei Euſebius annos det 24. Herodotus 22. multò inciperet citiùs eius filius Cyaxares regnare, quam vt cum Nabuchodonoſore magno Ninum poſſet euertere. quod tamen Tobiæ cap. vlt. quęſt. 3. & 4. conſtitutum. Atq; hinc etiam patet cur Cyaxares Arphaxad eſſe nequeat, cum etiam apud Herodotum ille Nini domitor, à Niniano iſte domitus fuerit. Quo etiam modo explodi Arbaces videtur. Nam, vti bene longa oratione perſequitur lib 2. Diodorus; Sardanapalum Aſſyrium is tandem vicit, ad ſuiipſius & regiæ ſuæ incendium coegit, Ninumque occupauit.

Eſt autem intelligendum, fateri libro 2. Diodorum, de Medorum principatu, quando, quomodo, & per quos cœperit, Aſſyriumq; labefecerit, magnam inter Gentiles,

tiles, qui ſummo loco habentur, eſſe diſſenſionem. ita vt quidquid illi dicant, nos diuinorum noſtrorũ auctoritati adhęreſcere oporteat. ex iis illos corrigere. & quod in iis adhuc veritatis elucet, id, quemadmodum & alia prophana omnia in ſacrarum iſtarum litterarum obſequium cogere. Herodotus igitur, qui ab Aſſyriis Medos auulſerint, auulſoſque regio dominatu, vſque ad Cyrum continuerint, enumerat quatuor, *Deiocem, Phraortem, Cyaxarem, Aſtyagem.* In Cteſia verò apud Diodorum ſunt nouem. *Arbaces*, qui Sardanapalum ſuſtulit: *Mandauces, Soſarmus, Artias, Arbianes, Arſæus vel Artæus, Artynes, Artibarnas & Aſpadas.* Et hunc ait Cteſias à Græcis vocari Aſtyagem. Diodorus verò, quem nominarat Herodotus Deiocem, eum ipſe Cyaxarem nominat, eumque Olympiadis decimęſeptimę anno 2. imperaſſe tradit. Quid igitur mirum ſi abſque vlla dubitatione, quis Medorum iſtorum Arphaxad noſter fuerit, pronunciari non poſſit? Poteſt ex iis quos ab *Ar* tam multos incipit Cteſias, aliquis deligi, & is ipſe fortaſſis ex iis, quos Herodotus nominat, aliquis fuerit, cum diuerſis iiſdem vti viſum eſt nominibus efferantur.

Mihi porro, vt concludam; *duo* videntur. *Primò*, ſi Deiocæ tempus ante Manaſſem inchoaretur, itemque Phraortæ, vel certè pauciores ipſi Deiocæ anni tribuerentur, & inter hos vltimumque Cyaxarem plures cum Cteſia collocarentur; eorum alterutrum eſſe Arphaxadum. *Deinde* vterlibet ſit, eum etiam vocatum Arbacem. Ab illo enim celebratiſſimo Sardanapali triumphatore, primoq; Niniues expugnatore, libenter alij ex Medis omnes, qui Aſſyriorum vires vel imminuerunt vel imminuere certè conati ſunt *Arbacæ*, ſeu *Arpacadi*, vel pinguiore ſono *Arphaxadi* vocabãtur. quemadmodum à Syluio illo primo, Latinorum Reges omnes Syluij ait in 6. Æneid. Seruius. ſicque apud alios *Ptolemai, Arſacæ, Pharaones, Agagi, Cæſares.* & hodie à Turcis Seruiæ Deſpotæ omnes *Lazari*, omnes Conſtantinopoleos Imperatores *Conſtantini* appellantur, prout notat Pandectæ cap. 46. & 51. Leunclauius. Ad hoc verò Arphaxadi nomen accedere illud Scytharum Regis videtur *Arpoxais* apud Herodotum libro 4. Nam iſtud *p* ſæpè ab aliis per *ph* exprimitur, vti Sanctus olim notauit Hieronymus, & videmus hodie in Syris & Arabibus, quemadmodum c. 2. Tobiæ quæſt. 1. inſinuaui. Et quid remotiora iſta loquor? Nonne inter Germanicam hanc noſtram & Saxonicam vel Belgicam linguam hoc etiam diſcrimen eſt? Sic & Indiæ fluuius, qui à Strabone lib. 17. & à Dionyſio *Hypanis*, à Ptolemæo, Plinio & Curtio *Hypaſis*, idem à Diodoro *Hyphaſis* appellatur. De litterarum verò *b* & *p*, permutatione, cum vſitatiſſima ſit; ſi monuero, ineptiam. Eſt etiam Iudæum & Chaldęum nomen *Arphaxad*, vti patet ex Geneſ. 10. & 11. Ioſepho lib. 1. Antiq. cap. 7.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Cur in ſcriptura Niniue vocatur, quæ ab aliis Ninus dicitur, & cur toties ciuitas magna?

VTRVMQVE iſtud Tobiæ cap. 1. fol. 14. tactum breuiter: ſed nunc explicandum. Apud Herodotum ergo libro 2. Diodorum libro 2. Plinium lib. 6. cap. 13. Ptolemæum lib. 6. cap. 1. *Ninus* vocatur, quæ Geneſ. 10. ver. 11. 4. Reg. 19. Iſaiæ 39. Ezechielis 47. in Tobia denique, Iona & Nahum Hebraicè dicitur *Ninueh*, vel, vt D. Hierony-

mus in verſione ſua, & quęſtionibus in Geneſin, *Niniue*, Gręcè Νινευΐ. Nominis verò cauſa & D. Hieronymo, loco citato, & aliis ab eius conditore Nino, quem Geneſeos caput 10. Aſſur nominat; petenda videtur. Sed quomodo? fuerunt, vt ait Diodorus, Nino filij *Hyapates, Hydaſpes & Ninyas.* Hic poſtremus idem cum Hebræa Ninueh nomen gerere Scaligero in Veterum fragmentis videtur. Sed cum *nauah* Hebræis habitare ſignificet, *naueh* verò aut *neueh* habitaculum Iſaiæ 27. ver. 10. cap. 33. ver. 20. cap. 34. ver. 13. Ierem. 31. ver. 23. cap. 33. ver. 12. cap. 50. ver. 44. Hoſeæ 9. ver. 12. 2. Reg 7. v. 8. Prouerb. 3. ver. 31. cap. 21. ver. 20. cap. 24. ver. 15. alibi. quid Niniue aliud, quam ἡ Νίνου οἴκησις ἢ κατάλυμα Nini, inquam, *habitatio & domicilium? Magna* verò hic appellatur v. 5. itemque in Tobia & Iona cap. 1. & 3. vbi Hebraicè non ſimpliciter magna. ſed *magna* DEO, id eſt, in conſpectu DEI, ſeu verè magna. Quod enim tale in conſpectu DEI dicitur, verè tale eſt. Falluntur quandoque hominum oculi & iudicia: DEI numquam. Eam igitur, etiam quoad principia, ita deſcribit loco indicato Diodorus. *In Syriam copias deducens Ninus, oportunum locum ad vrbis magnæ conſtructionem delegit. Cum enim, quam ante ipſum alius vllus, illuſtriora geſſiſſet, talem ſtudebat magnitudine vrbem condere, vt non modo earum, quæ tunc in toto terrarum orbe eſſent, foret maxima: ſed etiam vt eorum, qui poſtea futuri erant, alius nullus etiamſi adniteretur; ſuperare poſſet. Ipſe verò copias vndique rerumque propriarum apparatum congregans, ſuper Euphratem flumium vrbem condidit benè muratam. Figuram ipſius conſtituens altera parte longiorem. Habet verò vrbs longiorum laterum alterum 150. ſtadiorum, breuiorum verò 90. Ideoque cum totus vrbis ambitus ex 480. ſtadiis conſtaret, ſpe ille ſua fruſtratus non eſt. Tantam enim vrbem nemo poſteà ædificauit, neque quoad ambitus magnitudinem, neque quoad ipſam muri magnificentiam. Habebat in altitudine murus pedes centum, in latitudine ternos vnâ currus poterant equi trahere. Omnes verò turres numero erant mille & quingentæ. altitudinem verò eæ habebant pedum ducentorum.* Nonne meritò igitur *magna*, & *in* DEI *oculis magna* dicta eſt? cum circuitu ſuo miliaria contineret Italica 60. Hiſpanicas leucas 20, noſtratia Germanica miliaria 15. Quæ Colonia, qui Pariſij cum ea poſſunt comparari? Babylonis olim, & Romæ, hodie regni Cathaij metropolis *Cambalu* valde magnitudo celebratur. Sed Paulus Venetus eius ambitui 32. Italica miliaria tantum dat, Nicolaus verò de Comitibus duodetriginta. Vna in orbe, de qua quidem compererim; cœli vrbs eſt, ſeu Tartarorũ ipſorum linguâ, *Quinzai*, quæ Paulo eodem Veneto referente (& is in ea ſub annum Domini 1260. habitauit) miliaria Italica centum orbe ſuo complectitur. Atque hinc patet, quomodo toto triduo varias eius vrbis plateas & compita concionabundus perambulare Ionas Propheta non potuerit. *At funditus exciſa iam eſt. pagi tamen & caſtella multa intra veteris ambitus ſpatium ſunt,* ait ſuo in Itinerario Beniamin, & cap. 11. de Tartaris Aithonus. Quomodo verò erret Diodorus Euphratem pro Tigri ponendo monſtrant citati omnes Herodotus, Plinius, Ptolemæus, Beniamin.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quæ Ecbatana, & ea num Arphaxad ædificarit?

ECBATANA Mediæ vrbem eſſe. idq; nomen interdum Interpreti noſtro, quemadmodum & hoc loco; non declinari dixi Tobiæ c. 3. & 5. fol. 39. & 87. Sunt verò apud Leunclauium Pandectæ cap. 187. qui Turcarum expeditionibus nobilem illam

vrbem eſſe putant, quæ Tauris vel Tebriſium vel apud Cedrenum Taurezium vocatur. Sed eos hallucinari docet ipſe iam nominatus Cedrenus, qui in Perſarmenia eam collocat, & Aithon⁹, cuius hęc verba; *In Armenia maiore ciuitas Tauriſii famoſior eſt, & plus alijs opulenta.* Iouius hiſtoriarum lib. 14. *Inter Sophiani*, ait, *imperij prouincias, Armenia maior primam obtinet claritatem, Tauriſio regia vrbe inſignis, quæ Terua Ptolemæo antiquitus fuit: vel vt Hebræus quibuſdam linguarum & regionum peritis videtur; Suſa priſcæ quondam celebritatis.* Ideoque vero non abſimile Teruam illam eſſe, quæ tranſpoſitis litteris Teure iam dicatur. Hanc enim lib. 5. cap. 13. in Armenia etiam maiore collocat Ptolemæus. Sed vt alia nunc taceam; vel inde apparet, non eſſe Suſa, de quibus idem Ptolemæus lib. 6. cap. 3. & ego in Eſther cap. 1.

Ea verò tradit Plinius lib. 6. cap. 14. à Seleuco ædificata. Diodorus lib. 2. iam ante Semiramidem extitiſſe, cum ait poſt ædificatam Babylonem huc illam veniſſe, magnifica ibi palatia excitaſſe, & cum aquarum inopia laboraret vrbs, in eam Oronte monte, qui duodecim ſtadiis abeſt; perfoſſo, aquæ abundantiam deriuaſſe. Herodotus lib. 1. eorum conditorem Deiocem pronunciat. Duos priores arguit lib. 11. cap. 6. vanitatis Melchior Canus. Et ſanè vt Tobiæ iam auctoritatem omittam; vel ex ſolo Alexandri reſponſo apud Curtium lib. 4. oſtenſu perfacile eſt, ante Seleucum Ecbatana fuiſſe. Iis enim, qui à Dario litteras attulerant, reſpondit ſe *Perſepolin caput regni eius, Bactra deinde, Ecbatana, vltimique Orientis oram imperio ſuo deſtinaſſe.* Mihi tamen iſti omnes & inter ſe & cum ſcriptura noſtra in gratiam redituri facilè videntur, ſi aduertamus, fieri non rarò, vt vrbem dicatur quiſpiam ædificaſſe, quam non omnino primus inchoarit, ſed vel reſtaurarit, vel multis magniſque quibuſdam ædificiis exornarit aut amplificarit. quemadmodum de Babylone conſtat ex Geneſeos cap. 10. & Danielis 4. & de Suſis ipſis ex Plinio & Æliano in Eſther cap. 1. patebit. Et ſanè ita noſter iſte textus intelligendus. *Arphaxad ædificauit ciuitatem potentiſſimam, quam appellauit Ecbatanis.* Ideò enim non ait textus Græcus ᾠκοδόμησεν Ἐκβάτανα *ædificauit Ecbatana:* ſed ᾠκοδόμησεν ἐπ' Ἐκβατάνων, *ædificauit in Ecbatanis.*

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Cur ea vrbs potentiſſima vocetur, & quo modo ædificata?

CVM inter Orientis decora, eam vrbem, vt vidimus; repoſuerit Alexander, potentiſſimam fuiſſe non difficulter coniicimus. Sed & tota ædificatio hic propoſita idem ſignificat. cuius modus in Gręco, ab eo quem Latinus noſter affert; aliquantulum diſcrepat. non verborum copia tantum, ſed & numeris. Ita enim habet, *In Ecbatanorum vrbe muros in circuitu exſtruxit ex caſis ſeu politis lapidibus, qui ternos cubitos lati, ſenos longi erant. Murus verò altitudinem habebat ſeptuaginta cubitorum, quinquaginta latitudinem. Turres præterea portis impoſuit, quarum altitudo ad centum cubitos erecta erat: & latitudo in ſexaginta fundata patebat. Portas autem eius excitarat ſeptuaginta cubitos altas, quadraginta latas, ad potentium eius exercituum egreſſiones, & ad pedeſtrium copiarum ſuarum inſtructiones.* Murorum latitudo in Latino eſt cubitorum 30. non 50. Et ſanè deformis & inelegans ſtructura videatur, ſi quidpiam altum ſit 7. pedes & craſſum latumue 5.

 non

non autem ſi 3. Quæ verò ratio eſt 7. ad 5. vel 3. eadem cubitorum 70. ad 50. vel 30. Latitudo verò portarum cum 40. tantum cubitorum dicatur, eſſet etiam murorum latitudine, totis 10. cubitis; exilior, cum ob adiunctarum turrium proportionem; par ſit craſſiorem fuiſſe. quamquam dici forte queat, portarum hic latitudinem notari, qua patent. cum latitudinis huius hic ſubdi vſus videatur, vt inſtructę peditum equitumque acies commodè poſſent educi. At quid de vrbis huius potentia & pulchritudine recenſeat loco monſtrato Herodotus, accipe. *Mœnia*, inquit, *conſtruit Deioces ampla ſimul & valida. Ea nunc Ecbatana vocantur. in quibus mœnia mœnibus in orbem incluſa ſunt. Eſt verò ita murus exſtructus, vt vnius ambitus vel circulus ſit alterius ſolis pinnis altior, & ad hoc adiuuat ipſa loci natura, cum collis ſit. Hoc verò maiore etiam arte induſtriaque elaboratum, quòd ſint ſeptem ambitus inter ſe contigui. In eorum autem poſtremo inſunt regiæ domus & theſauri. Qui per iſta eſt murus, maximus eſt, magnitudine adæquans plus minus Athenarum muri ambitum. Primi autem circuli pinnæ ſunt albæ: ſecundi nigræ: tertij purpureæ: quarti ceruleæ: quinti ſandaracinæ. Sicq́ circulorum omnium pinnæ ſeu propugnacula coloribus eleganter variegata & florum inſtar picturata ſunt. Duo verò vltimi pinnas habent, alter quidem argentatas, auratas alter.* Ex his igitur Ecbatanorum & potentiam, & elegantiam magnificentiamque perſpicis. ſed & illud, fuiſſe ipſa in planicie quidem, ſeu vt ait Diodorus lib. 2. πόλιν ἐν πεδίῳ κειμένην, vrbem in campo ſitam, vti Tobiæ c. 5. dicebatur; cliuum tamen quendam aſſurgentem habuiſſe.

QVÆSTIVNCVLA IX.

Quæ inter hoſce duos Reges belli cauſa, & modus?

VNAM textus noſter ver. 4. *cauſam* indicat, Arphaxadi videlicet ſuperbiam. *Gloriabatur* enim *quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum.* Dum ſuas videlicet opes, copias, currus, omneſque belli neruos ſibi paratos videret, cœpit efferri, Aſſyrij iugum aſpernari, ad libertatem & imperium aſpirare. Quia enim egerant Niniuitæ, non ita multo ante, pœnitētiam, & Sennacheribi arrogantia compreſſa iam fuerat, nondum tanta priſtinorum erat ſcelerum congeries, vt hoc ipſo tempore, Ninum euerſam vellet DEVS. quin, pro immenſa ſua bonitate, adhuc ad annos pænè centum diſtulit. Iam tamen tanta illa monarchiæ illius Aſſyriæ moles valde nutabat, in dieſque magis ac magis luxabatur, quoad fuit Niniuitarum completa malitia, prout in Tobiæ vltimo dictum eſt. *Modus* verò geſti huius belli non alius in Latino noſtro textu indicatur, quam prælium inter iſtos commiſſum fuiſſe *in campo magno, qui appellatur Ragau.* Sed in Græco additur, quinam ſeſe populi Nabuchodonoſori cōiunxerint, & qui, licet inuitati; coniungere noluerint. Hoc tamen poſterius noſter ver. 8. ita recenſet, vt non ad belli huius ſocietatem inuitarentur, ſed potius, ex victoriæ occaſione, ad ſeruitutem. Qui verò ſe illi coniunxerunt, fuerunt ait textus Græcus, *omnes qui montana inhabitabant, & qui Euphratem, Tigrin, & Hydaſpen, & campi Arioch Rex Elymæorum, multæque gentes filiorum Cheleul in aciem conuenerunt.* quamquam ſuſpicari ferè liceret iſtos Arphaxado potius ſeſe conſociaſſe. quia de Nabuchodonoſore poſtea ver. 7. in eodem Græco ſubditur, quid egerit. Monticolæ verò illi, fuiſſe videntur Armenij, prout eos deſcribit lib. 2. & 3. Xenophon Cyropæd. licet ipſius etiam Mediæ inſignes montes tradat lib. 6. c. 2. Ptolemæus, *Zagron, Oronten, Iaſonium, Coronum.* De alijs in Græco nominatis, quæ ſequitur aget quæſtiuncula.

QVÆSTIVNCVLA X.

Belli huius exitus quis, & vbi fuit?

DESCRIBITVR is cap. 6. victum ſcilicet prælio Arphaxadum, & captum fuiſſe. Nam iſtud, *obtinuit eum*, Arphaxadum ſcilicet Nabuchodonoſorus, idem valet atque *cepit eum*. Græcus enim verſ. 15. ait ἔλαβε τὸν Ἀρφαξάδ. &, quæ ad victoriam eandem pertinent alia nonnulla explicat ſic: *In bello ſuo roboratus eſt Nabuchodonoſor: & omnem Arphaxadi potentiam, & omnem equitatum eius, & omnes currus eius euertit: & ipſius vrbium dominus factus eſt, & Ecbatana vſque peruenit, & potitus eſt eius turribus, plateaſq; vaſtauit: & ipſius ornatum ad eius opprobrium redegit. Et cepit Arphaxadum in montibus Ragau. & iaculis eum ſuis confixit, eumque prorſus perdidit & exterminauit vſque ad diem illum.* At de loco vbi victoria hæc obtenta, clarè textus Græcus ἐν τῷ πεδίῳ τῷ μεγάλῳ. τοῦτ' ἔστιν ἐν τοῖς ὁρίοις Ραγαῦ, *in campo illo magno. hic eſt in finibus Ragau.* Et poſteà, ἔλαβε τὸν Ἀρφαξὰδ ἐν τοῖς ὄρεσι Ραγαῦ, *cepit Arphaxadum in montibus Ragau.* & ſignificatur tam planities quam montes Rhagarum, de quibus in Tobia cap. 1. & 5. fol. 15. & 87. licet *Ragau* ſit etiam proprium nomen Geneſ. 11. Dices; Iſte campus in Latino ver. 6. dicitur *circa Euphratem & Tigrin.* Reſpondeo dupliciter: *Primò* hæc forte aut ſimilia in Latino deeſſe. Habebat Nabuchodonoſor gentes circa Euphratem & Tigrin. Nam, vt ſuperiore quæſtiuncula vidimus; hoc ipſum Græcè aſſeritur. Deinde verò fieri potuit, vt qui inter Euphratem & Tigrin campi ſunt, de quibus lib. 8. Ammianus, lib. 6. Tacitus, eodem Rhagarum cognomine, cum iis, qui vltra Tigrim ſunt; afficiantur. Sed quem Latinus *Iadaſon*, cum *Hydaſpen* Græcus vocat, qui Indiæ fluuius eſt apud Plinium lib. 6. cap. 20. Strabonem lib. 15. Curtium lib. 4. In manuſcripto Rabano, quem pro ſua humanitate, vtendum mihi dederat Reuerendus & Nob. Dom. Ioh. Chriſtophorus Neuſtetter, modo *Hyadas*, modo *Idaſpem* ſcriptum erat, vt deprauatio facilè appareat. Illud verò, *in campo Erioch Regis Elicorum*, in quibuſdam manuſcriptis, quos in Oudeheimenſi Reuerendiſſimi Spirenſis Bibliotheca videbam; erat modo *Regis Euchorum*, modo *Eliochorum*. Noſter Pererius lib. 3. in Geneſin vult eſſe Regem Erioch, qui & Geneſis 10. *Rex Elaſar.* Videretur ex Græco legi poſſe *Rex Elymorum* aut *Elymaorum*. vt ſit quædam eius quod dixerat *in campo magno Ragau*, explicatio, cum Ragau ad Elymaidem ſpectare, poſſit apud Ptolem. lib. 6. cap. 3. Strabonem lib. 15. & 16. Inuenio tamen apud Egeſippum lib. 1. cap. 28. proprium nomen *Elichi*, pro quo apud Ioſephum lib. 14. cap. 20. & lib. 1. Capt. cap. 10. eſt ἔλιξ. mendosè in Latino *Felix*. cum eidem Ioſepho libro 20. cap. 6. & ſancto Lucæ Actor. 24. *Felix* ſcribi ſoleat φῆλιξ. Porro *Erioch* in exemplaribus aliis, *Arioch* nominatur. & Græcorum tamen duplex hic lectio eſt. In Complutenſibus enim Bibliis hæc: κατοικοῦντες πεδίον Ἀριὼχ τοῦ βασιλέως Ἐλυμαίων. In Romanis correctis iſta πεδίῳ Ἀριὼχ ὁ βασιλεὺς Ἐλυμαίων. ideoq; ſuperiore quæſtiuncula vertebam non, *qui incolunt campum Arioch Regis Elymaorum*, ſed *campi Arioch Rex Elymaorum*, vt, ὁ βασιλεὺς τῷ πεδίῳ dicatur pro ὁ βασιλεύων. Notum ſiquidem, ſubſtantiua interdum cum verborum ſuorum caſibus connecti: vt apud Ariſtotelem νέμεσις ἀπὸ τῆς ἑτέρου διανεμήσεως. apud Ciceronem Topic. *Abalienatio eſt traditio alteri.* Et τῷ βασιλεύειν tertius etiam caſus ſubdi ſolet, vt Iliados 2. Eſt verò & Daniel. 2. ver. 24. *Arioch* proprium. Sed poſſit etiam *arioch* videri appellatiuum, Græcè Latineque, vt alia nonnulla; ex Hebræo retentum. quaſi *arouch*, id eſt, longum, extenſum. vt in Latino textu ſententia ſit, *in campo lon-*

po longo ſeu ſpatioſo Regis Elymorum. Additur verò καὶ συνῆλθον ἔθνη πολλὰ σφόδρα εἰς παράταξιν υἱῶν χελεούλ. & verti poteſt aut vt *gentes multæ filiorum Cheleul in aciem conuenerint*, vt ſuprà quæſt.9. dictum eſt, aut vt *multæ gentes in aciem* vel *prælium coierint contra filios Cheleul.* pro quo legunt Complutenſia χελώδ. An à Chale ſiue χαλὰχ, de qua Geneſ.10. ver.11.12. an ab alio nomine proprio, nihil conſtituo.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Quoto Nabuchodonoſoris huius anno bellum hoc geſtum?

BELLI huius principium tam Latinus quam Græcus textus in Aſſyrij Nabuchodonoſoris annum confert duodecimum. Belli rurſum contra Gentes alias ſuſcepti principium, in annum qui victoriam, & belli huius finem ſecutus eſt. Sed Græcus bello huic annos ſex dat, vt cæſus fuerit Arphaxad anno Nabuchodonoſoris decimoſeptimo, bellum verò alterum inſtructum anno decimooctauo. Latinus verò belli prioris finem anno duodecimo & ſecuti belli primordia decimotertio aſcribit. Atque hic mihi certior calculus eſt, propter indicatam cauſam cap. vltimo Tobiæ quæſt.8. Licet verò ex iſtis de tempore quæſtionibus intelligere admirabilem DEI in Tobia, Raguele, Gabeloque dirigendo & conſeruando prouidentiam. Cum enim captiuitatis anno 21. vel circiter, id eſt, ante Manaſſæ initium, mitteret ille filium ad Gabelum, & Saram Ecbatanis vxorem iſte duceret, nondum inter hoſce Reges gratiam ruperat, bellumque cecinerat iniquitas & ſuperbia. Non adeo multis annis poſt, exarſit bellum. capta & vaſtata Ecbatana ſunt. Alta igitur florenteque pace vt nuptias illi ſuas celebrarent, effecit DEVS. itemque vt ante vaſtitatem Rhagis depoſitam pecuniam aſportarent: Ecbatanis, dimidia cum ſocerorum opulentia, excederent: reſiduum interea in direptione mediaque vaſtitate protegeretur. Contrà vero, quando bellicæ huic tempeſtati finis fuit, cœperuntque paulatim Ecbatana refloreſcere, Ninus verò ad interitum propiùs tendere, ecce iubetur hinc illuc Tobias proficiſci. Verè bonus & miſerator Dominus, humilia reſpiciens in cœlo & in terra. *Quærite ergo primum regnum* DEI, *& iuſtitiam eius: & hæc omnia* (de quibus tantopere ſoliciti ſunt mortales) *adiicientur vobis*, Matth.6.

QVÆSTIVNCVLA XII.

Ex hiſce Regum iſtorum bellis, emolumenti ad nos quid?

PLVRIMVM vtique, ſi velimus; ex hiſce bellis ad nos emolumenti redundabit. eorum videlicet cauſam & originem, ipſum præterea exitum intuendo. Illam quæſt. 9. ſpectauimus. *Gloriabatur Arphaxad quaſi potens in potentia exercitus ſui, & in gloria quadrigarum ſuarum. Vnde*, ait S. Iacobus cap. 4. *bella & lites in vobis? Nonne hinc? ex concupiſcentiis veſtris, quæ militant in membris veſtris?* Superbia & faſtus, vaniſſimæ gloriæ, imperiique fugaciſſimi cupiditas, & ambitio in Arphaxadi animo caſtra fixerant. hæc ad

bellum

bellum eum exſuſcitabant. gloriabatur & verbis & factis: ſeipſum, ſuaſque peditum equitumque copias circumſpectans. ſicut ille ſcilicet Nabuchodonoſor Danielis 4. ver. 27. ſicut ille apud Tragœdum alius:

Aequalis aſtris gradior, &, cunctos ſuper,
Altum ſuperbo vertice attingens polum
Dimitto ſuperos. ſumma votorum attigi.
———— O me cœlitum excelſiſſimum
Regumque regem. vota tranſcendi mea.

Sed quis exitus? *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te: quæ autem paraſti*, in quibus gloriaris, potentia exercitus tui, gloria quadrigarum tuarum, *cuius erunt?* Ecce, vt quæſt. 10. vidimus; captus iſte tam potens, tam glorioſus. omnis eius vis & robur elanguit. potentia concidit. ſubuertit Dominus rotas curruum. ille ille infelix, qui mane quaſi potens gloriabatur: ante veſperum, iaculis confixus æternum tacet iacetque. *Non ſaluatur rex per multam virtutem: & gigas non ſaluabitur in multitudine virtutis ſuæ. fallax equus ad ſalutem: in abundantia autem virtutis ſuæ non ſaluabitur*, Pſal. 32. Ergo *qui confidunt in virtute ſua: & in multitudine diuitiarum ſuarum gloriantur*, Pſal. 48. *hi in curribus & in equis: nos autem in nomine Domini* DEI *noſtri inuocabimus. Ipſi obligati ſunt & ceciderunt: nos autem ſurreximus & erecti ſumus*, Pſal. 19. Prudenter admodum apud Herodotum lib. 7. Xerxi Artabanus: Ὁρᾷς ὡς τὰ ὑπερέχοντα ζῷα κεραυνοῖ ὁ θεὸς, οὐδὲ ἐᾷ φαντάζεσθαι, τὰ δὲ σμικρὰ οὐδέ μιν κνίζει; Ὁρᾷς δὲ ὡς ἐς οἰκήματα τὰ μέγιστα αἰεὶ καὶ δένδρεα, τὰ τοιαῦτ' ἀποσκήπτει βέλεα; Φιλέει γὰρ ὁ θεὸς τὰ ὑπερέχοντα πάντα κολούειν. *Vides*, ait, *vt animalia prægrandia fulmine ferit, neque cogitationibus inſoleſcere ſinit* DEVS, *quæ verò paruula ſunt ne tantillum quidem vellicat? Vides vt in maxima ædificia & arbores, eiuſmodi ſemper tela contorquet? Amat enim* DEVS *incidere ſiue truncare, quæ eminent omnia.* & cauſa ſubditur; οὐ γὰρ ἐᾷ φρονέειν ἄλλον μέγα ὁ θεὸς ἢ ἑωυτόν. *Neminem enim ſinit magni quidpiam de ſeipſo ſentire, præter ſeipſum.* quia videlicet ſolus ipſe magnus. ſolus magna faciens in cœlo & in terra. Ipſe *ſuperbis reſiſtit*, 1. Petr. 4. *& deponit potentes de ſede:*

Dominare, ait in Hercule Seneca, *tumidus, ſpiritus altos gere.*
Sequitur ſuperbos vltor à tergo DEVS.

Ideoque in Thyeſte:

Vos quibus rector maris atque terræ
Ius dedit magnum necis atque vitæ
Ponite inflatos, tumidoſque vultus:
Quidquid à vobis minor expaueſcit,
Maior hoc vobis Dominus minatur.
Omne ſub regno grauiore regnum eſt.
Quem dies vidit veniens ſuperbum
Hunc dies vidit fugiens iacentem,
Nemo confidat nimium ſecundis.

Gloriantur ſanè in exercitus ſui potentia, qui in diuitiarum, poſſeſſionum, famulorumque multitudine ſeſe efferunt & oſtentant. Gloriantur in quadrigarum ſuarum gloria, qui in corporis robore & pulchritudine, in mentis acumine & ſapientia ſeſe iactant & circumſpiciunt. *Mihi autem*, ait Apoſtolus Galat. 6. ver. 14. *abſit gloriari, niſi*

 in cru-

in cruce Domini noſtri IESV CHRISTI, *per quem mihi mundus crucifixus eſt, & ego mundo.* Neque verò Ecbatanorum & Nini aſpecta cùm amplitudo & magnificentia, tùm rudera & vaſtationes quæſt.6. 8.10. nullam nobis vtilitatem afferent, ſi inſiſtamus pauliſper, & cogitemus, quemadmodum ſub cœlo firmum & ſtabile nihil ſit: manufacta omnia diſſoluantur: nobiliſſima domicilia, vrbeſque ampliſſimæ & munitiſſimæ peſſum eant funditus. O rerum vanitatem! *Mors etiam ſaxis, nominibuſque venit.* Talia ſanè Gentilis etiam ille apud Ciceronem libro 4. epiſt. cogitabat Sulpicius: *Ex Aſia, inquit, rediens, cum ab Ægina Megaram verſus nauigarem, cœpi regiones circumcirca proſpicere. Poſt me erat Ægina: ante Megara: dextra Piræeus: ſiniſtra Corinthus. quæ opida quodam tempore florentiſſima fuerunt, nunc proſtrata & diruta ante oculos iacent. Cœpi egomet mecum ſic cogitare: Hem, nos homunculi indignamur, ſi quis noſtrum interiit, aut occiſus eſt, quorum vita breuior eſſe debet, cum vno loco tot opidorum cadauera proiecta iaceant!* Nos inquam homunculi poſſeſſiones & domos in terra ſplendidas, opeſq; magnas concupiſcimus, congerimus, ędificamus, cum tantarum, tamque celebratarum & verè magnarum vrbium cadauera, locorum neſcio vbi, iam ſint. Cur, quando *terreſtris domus noſtra diſſoluetur, ædificationem ex* DEO non quærimus, *domum non manufactam æternam in cœlis?* 2. Corinth. 5. ver. 1.

Poſterior capitis pars.

BELLI prioris finis, alterius principium extitit. cuius hoc ipſo loco cauſæ tres indicantur. *Prima* ver. 7. *Tunc exaltatum eſt regnum Nabuchodonoſor*, id eſt, magnopere amplificatum, & inſigni gloria cumulatum. vnde *& cor eius eleuatum eſt.* Quæ Arphaxado exitio fuerat, ea iam Nabuchodonoſorem elatio & ſuperbia inuadit. *Felicitas*, ait lib. 3. hiſtoriæ Tacitus, *in malo ingenio auaritiam, ſuperbiam, cæteraq; occulta mala patefacit.* Vix poſſunt fatui mortales, *μέγαν ὄλβον καταπέψαι*, *magnam felicitatem concoquere*, vt aiebat Pindarus, & vt Troad. Seneca:

———————— Regi frænis nequit
Et ira & ardens hoſtis & victoria
Gladiuſque felix, cuius infecti ſemel
Vecors libido eſt.

Eſt verò in victoriis hoc miſerrimum, quod victarum quandoque gentium non opes tantum & bona, ſed vitia etiam & peccata, adeoque ea ipſa, ob quæ illarum à DEO vindices & flagella conſtituti ſunt; ipſi ad ſe victores transferant. Eleuatum erat Arphaxadi cor: vt eum DEVS deprimeret, miſſus Nabuchodonoſor eſt. ille depreſſus & infra mortuos omnes amandatus eſt. iam Nabuchodonoſoris ipſius cor eleuatur. Quid ergo tandem, niſi vt quam alteri pœnam intulit, eandem & ipſe iuſtiſſimam excipiat? *Altera* cauſa. Quærit ipſe Nabuchodonoſor, contra gentes alias, belli anſam & materiem. Mittit enim ad illas ver. 8. nuncios, qui ab illis & iniqua & intolerabilia poſtulent. vt ſi annuant, magis efferatur, qui ſolo ſui nominis terrore, vnicaque denunciatione tot ſibi gentes ſubigat: ſi abnuant, inferendi iis belli caſq; immenſa copiarum ſuarum vi domandi occaſionem habeat. Enumerantur in Latino gentes illiuſmodi fere iſtæ; Cilices, Damaſceni, Libani incolæ, Carmelitæ, Cedareni, Galilæi Eſdrelonij, Samaritæ, Transiordanini, vſque ad Hieroſolymitas, Ieſſæi, & alij populi, vſque ad terminos Æthiopiæ. Habent fortè obſcuritatis aliquid *primò* Cedareni, ſeu,

qui in Cedar. Hanc verò docet S. Hieronymus in Ezechielis 27. eſſe Arabiam, in qua Saraceni, qui progeniti ab ſecundogenito Iſmaelis filio Cedar, de quo Geneſ. 25. ver. 13. Is verò non à κάδω, vt Græci quidam tradunt; ſed à nigredine (cum Hebraicè Kadar nigreſcere valeat, Pſal. 35. ver. 14. Pſal. 38. ver. 7. Iob 5. ver. 11. cap. 6. ver. 16. Ioel 2. & 3. Michææ 3. ver. 6. Ierem. 8. ver. 21.) nomen accepit. qua & ob ſolis ardores ferè tincti ſunt Cedareni, adeo, vt quemadmodum Tobiæ cap. 2. quæſt. 3. dictum eſt; interdum idcirco Æthiopes vocentur. Hinc verò illa Pſal. 119. *Habitaui cum habitantibus* vel tabernaculis *Cedar.* Cantic. 1. *Nigra ſum, ſed formoſa, filiæ Hieruſalem, ſicut tabernacula Cedar, ſicut pelles Salomonis.* Et Iſaias cap. 21. cum de Arabiæ punitione ageret ver. 13. addit, *Auferetur omnis gloria Cedar: & reliquiæ numeri ſagittariorum fortium de filiis Cedar imminuentur.* Similia cap. 42. & 60. Ierem. 2. & 49. Ezech. 27. *Inhabitantes* verò *Galilæam in campo magno Eſdrelon*, ex Brocardo & Ioſepho cognoſci poſſunt. Ait ille campi huius longitudinem eſſe 10. miliarium & latitudinem à mari Occidentali ad Galilæam. quod & Tyberiadis ſtagnum dici ſolet. Ioſephus verò de eodem campo ſæpè, libro 14. Antiq. 17. lib. 15. cap. 11. lib. 18. cap. 3. & 7. lib. 20. cap. 5. In vita etiam ſua dicit campi huius magni decadarchum, ſeu, vt lib. 4. Captiu. cap. 4. vocat; decarchen Æbutium fuiſſe. Meminit rurſum lib. 2. Capt. cap. 17. & 21. lib. 3. cap. 4. ſed lib. 4. cap. 27. vberius etiam deſcribit, & ſanè non paulò quam Brocardus longiorem & latiorem. *Media*, inquit, *regio, quæ inter duos montes eſt*, (eos paulò antè deſcripſerat) *vocatur magnus campus, à vico Ginnabrin perueniens vſque ad Aſphaltiten lacum. Eſt verò ipſius quidem longitudo ſtadiorum 1200.* (σαδίων χιλίων διακοσίων, ideoque in Ruffiniana conuerſione non rectè, *ducentorum & triginta ſtadiorum*) *latitudo 120. A Iordane medius interſecatur, & ſtagna habet Aſphaltiticum & Tyberiadenſe, quæ natura omnino contraria ſunt. Illud enim ſalſum & infœcundum, hoc verò dulce & fœcundum eſt. Æſtatis vero tempore campus hic incenditur & quodammodo igneſcit. ideoque propter feruorem æſtus nimium aërem habet morboſum. Totus enim aquis caret. niſi vbi Iordane interluitur. ideoque & in huius ripis accidit, vt ſint palmæ pulchriores & feraciores. minus verò pulchræ & feraces, quæ abſunt longius.* Dictum porro putat in Ioſuæ caput 19. Maſius, *Eſdrelon* per litterarum tranſpoſitionem à vicina vrbe Iezreel. Sed lib. 4. Reg. cap. 23. v. 29. 2. Paralip. 35. ver. 22. vocatur *Mageddo* ab Herodoto lib. 2. Μάγδολος, cum eandem de Ioſiæ clade hiſtoriam attingens ait: Σύροισι πεζῇ ὁ Νεκὼς συμβαλὼν ἐν Μαγδόλῳ ἐνίκησε. *Terreſtri acie cum Syris congreſſus in Magdolo Necos* (in ſcriptura noſtra Nechao rex Ægypti) *victoria potitus eſt. Tertio* Ieſſæi non vocantur, qui è Dauidis ſtirpe, cuius pater Iſai. ſeu vt in 70. legitur ἰεσσαὶ Ruth cap. vlt. Sed qui, vt habet hoc loco noſter textus, *terram Ieſſe* incolebant, id eſt, ij Arabes, qui Auſtraliorem & Occidentaliorem Arabiæ partem, quæ ad Ægyptum propriè dictam vergit. quæ à noſtro Interprete Geneſ. 46. ver. 34. cap. 47. ver. 4. & 27. cap. 50. ver. 8. Exodi 8. v. 26. Geſſen vertitur, in Hebræo Goſen. dicitur. à 70. Γεσέμ. Et eadem hoc loco vox in Græco eſt, & coniungitur, vt pòſt magis videbitur, cum Ægypti fluuio, Ægyptiiſque vrbibus Thaphne ac Rameſſe. & dum Ægypti nomen latius panditur, Ægypti pars, in Geneſi, locis citatis, ſtatuitur. Alioquin Arabiæ pars erat, vt ipſi 70. crebrò monuerunt. Sic enim Geneſ. 46. ἵνα κατοικήσητε ἐν γῇ Γεσὲμ Ἀραβίας, *vt habitetis in terra Geſem Arabiæ.* iidemque eodem cap. 46. v. 28. & 29. periphraſi quadam appellant, vt ferè Hebræus & noſter cap. 47. ver. 11. *terram Rameſſe, iuxta Heroum vrbem.* de qua dictum Exodi cap. 14. Fuit in montoſis etiam Iudææ locis vrbs *Goſen* Ioſ. 10. 41. cap. 15. 51. Eſſet de hiſce Gentibus iam ſatis, niſi monendum videretur, in Græco eas, vt ſuprà dictum; proponi quaſi, ante Arphaxadeam

 victo-

victoriam, ad auxilium ferendum inuitatæ à Nabuchodonoſore fuiſſent: deinde multo earum longiorem catalogum inſtitui. *Miſit rex Aſſyriorum Nabuchodonoſor ad omnes, qui Perſidem incolebant, omneſque habitantes verſus Occidentem, ad habitatores Ciliciæ, Damaſci, Libani & Antilibani, atque ad omnes, qui maritimam oram inſidebant. ad eos præterea, qui ſunt in populis Carmeli & Galaad & ad ſuperiorem Galilæam, & magnum campum Eſdrelone. item ad omnes habitantes in Samaria, eiuſque vrbibus, & trans Iordanem, Hieroſolymam vſque, & Bethanen,* (nam βιτάνη legitur in Complutenſibus & 70. quaſi ſit Bethana Ioſuę 19.38. legunt tamen quidam βιτωών) *& Chelles, & Cades, vſque ad fluuium Ægypti ac Taphnem & Rameſſem, omnemque terram Geſem incolentes. ad eos vſque qui ſupra Tanim Memphimque ſunt, ad omnes denique incolas Ægypti vſque ad fines Æthiopiæ pertinentes.* Hoc vltimum idem Græcus ver.12. exprimit per, *vſque ad terminos duorum marium.* id eſt, ad eas vſque terras, quæ duo maria contingunt & quaſi finiunt. & intelligi poſſunt maria Æthiopicum & Arabicum. potius ſanè quam Arabicum & Mediterraneum. vel hoc & mortuum, de quo D. Hieronymus Ioelis 2. Alioquin & Plinius lib.6. cap.28. *Arabia,* inquit, *eſt inter duo maria, rubrum & Perſicum.* Quid verò populi iſti Nabuchodonoſori reſponderint, oſtendit verſus 11. vbi quod noſter ait, *vno animo*, Græci efferunt ὡς ἀνὴρ ἴσος vel εἷς. *quaſi vir æqualis* vel *vnus.* ita vt aliud ij dicant, qui vertunt, *quaſi virum vnum deſpicerent.* Perſas tamen eius auctoritatem & ſigna ſecutos, declarat verſus 12. cap.16. & cauſa, de qua in quæſtiuncula de Holopherne cap.2. Cum verò 4. Reg.17. & libro 1. Eſd.4. Samaria colonis ab Aſſyrio Rege miſſis compleretur, videntur hoc tempore, aliqua, vt fieri ſolet, occaſione, iſtum, qui Aſſyrium nunc diadema obtinebat non magni feciſſe, ab eoque defeciſſe. vt mirandum ſit ob iſtum, ſimileſque locos, hunc, apud Lyranum, à quibuſdam apocryphum librum olim habitum. Quot enim cauſæ quotidie occurrunt, cur in populo aliquo factiones, ſeditiones, defectiones oriantur? Ideoq; ne Wittakerus quidem, qui omnia vndiq; contra id genus libros corradit; difficultatem iſtam obiicere auſus eſt. *Tertia* porro cauſa v.12. eſt. *Tunc indignatus Nabuchodonoſor ad omnem terram illam, iurauit per thronũ & regnum ſuum, quòd defenderet ſe de omnibus regionibus his.* id eſt vindictam de omnibus ſumeret, quod per ἐκδικεῖν Græcus effert. Regum verò eſt hoc vetus iuſiurandum, *per thronum, regnum, ſceptrum*; & quidem maximum, vt ait Homerus Iliad. 1. Herodotus lib. 4. Et vide quibus gradibus in ſummum aſcendat hominum nequitia. Superbit, intumeſcit, alios deſpicit, iniuriæ occaſionem quærit. *Elatioris* enim *laſciuia filia, iniuria eſt*, inquit libro 3. de Legib. Plato. & quaſi bonum iam factum ille faceret; iuriſiurandi religionem adhibet. quemadmodum Herodes Matthæi 14. ver.17. At malè id genus iuraiuranda concipiuntur: peiùs obſeruantur. Lege D. Auguſtinum ſerm. in decollatione S. Iohannis Baptiſtæ. Antequam verò ad alterum caput aggrediamur, ſciendum à textu Gręco notari, quid proſtrato Arphaxado ſtatim egerit Nabuchodonoſor. *Reuerſus*, ait, *eſt ipſe cum ipſis* ſuis copiis Niniuen, *& omnis qui ad eum ſeſe aggregarat exercitus, virorum bellatorum multitudo ingens admodum. & erat illic ocians, epuliſque vacans, tam ipſe quam eius exercitus, ad dies centum & viginti.* Quia verò Latinam editionis Romanæ textum præpono, ne litterulam quidem vnam verſu ſecundo mutare volui, etſi verborum tranſpoſitio videtur.

CAPVT

CAPVT II.

1 ANno tertiodecimo Na-
buchodonoſor regis, vi-
ceſima & ſecunda die
menſis primi, factum eſt verbum
in domo Nabuchodonoſor regis Aſ-
ſyriorum vt defenderet ſe.
2 Vocauitq; omnes maiores na-
tu, omneſque duces, & bellatores
ſuos, & habuit cum eis myſterium
conſilij ſui.
3 Dixitque cogitationem ſuam
in eo eſſe, vt omnẽ terram ſuo ſub-
iugaret imperio.
4 Quod dictum cùm placuiſſet
omnibus, vocauit Nabuchodono-
ſor rex Holofernem principem mi-
litiæ ſuæ.
5 Et dixit ei: Egredere aduerſus
omne regnum Occidentis, & con-
tra eos præcipuè qui contempſerunt
imperium meum.
6 Non parcet oculus tuus vlli re-
gno, omnemque vrbem munitam
ſubiugabis mihi.
7 Tunc Holofernes vocauit du-
ces, & magiſtratus virtutis Aſſy-
riorum: & dinumerauit viros in
expeditionem, ſicut præcepit ei rex,
cẽtum viginti millia peditum pu-
gnatorum, & equitum ſagittario-
rum duodecim millia.
8 Omnemq; expeditionem ſuam
fecit præire in multitudine innu-
merabilium camelorum, cum his
quæ exercitibus ſufficerent copioſè,
boum quoque armenta, gregeſq;
ouium quorum non erat numerus.
9 Frumentum ex omni Syria in
tranſitu ſuo parari conſtituit.
10 Aurum verò, & argentum
de domo regis aſſumpſit multum
nimis.
11 Et profectus eſt ipſe, & omnis
exercitus cum quadrigis & equi-
tibus, & ſagittariis, qui cooperue-
runt faciem terræ, ſicut locuſtæ.
12 Cumq; pertranſiſſet fines Aſ-
ſyriorum, venit ad magnos mon-
tes Ange, qui ſunt à ſiniſtro Ciliciæ,
aſcenditque omnia caſtella eorum,
& obtinuit omnem munitionem.
13 Effregit autem ciuitatem o-
pinatiſſimam Melothi, prædauitq;
omnes filios Tharſis, & filios Iſma-
el, qui erant contra faciem deſerti,
& ad Auſtrum terræ Cellon.
14 Et tranſiuit Euphraten, &
venit in Meſopotamiam: & fregit
omnes ciuitates excelſas, quæ erãt
ibi, à torrente Mambre vſquequo
perueniatur ad mare.
15 Et occupauit terminos eius à
Cilicia vſque ad fines Iapheth, qui
ſunt ad Auſtrum.
16 Abduxitq; omnes filios Ma-
dian, & prædauit omnem locuple-
tationem eorum, omneſq; reſiſten-
tes ſibi occidit in ore gladij.
17 Et poſt hæc deſcendit in cam-
pos Damaſci in diebus meſſis, &
ſuccendit omnia ſata, omneſq; ar-
bores, & vineas fecit incidi:
18 Et cecidit timor illius ſuper
omnes habitantes terram.

COMMENTARIVS.

DE cogitato quæſitoque bello traduntur hîc *quatuor.* quomodo videlicet in deliberationem & conſilium à Rege id adductum ſit. quomodo duci commiſſum, ab hoc apparatum, tandemque geri cœptum ſit. *In primo*, ſpectandum conſilij *tempus*, *conſultores*, *materia* & *exitus*. *Tempus* fuit Nabuchodonoſoris *annus* decimustertius (de quo ante in quæſtiuncula 11.) *menſis* anni primus. Chaldæos, Aſſyrios, adeoque Orientem totum ab Autumno annum inchoare tradunt non pauci. neque ego contrà pugno: ſed tantum primum hic menſem non videri autumnalem, quem Tiſri & Hyperberetæum, nos Septembrem vocamus. Nam cum è ſuperiori bello copiæ adhuc adeſſent, vel earum certè pars maxima, vt ex feſtarum, de quibus capite ſuperiori, epularum agitationibus colligi poteſt; bellum hoc Holoferni demandatum. Is verò celeriter perrexit: hiberna nuſquam habuit: & tamen hoc ipſo capite ver. 17. *deſcendit in campos Damaſci, in diebus meſſis.* Vel igitur apud Aſſyrios, ſicuti & apud Hebręos, duplex erat anni auſpicium, vnum ab Autumno, à vere alterum: vel iſta Hebræorum anno, cui nouæ æquinoctij verni luna initium dabat; quemque Niſan & Xanthicum appellant; nos Martium, conuenienter ab Hebręo auctore ſcripta ſunt. *Dies* erat menſis huius viceſimusſecundus. An hiſtoricæ veritati parum ſtudetur, vbi tam accuratè anni, menſes, dies recenſentur? Eſt hoc vero tempus, *quo ſolent Reges ad bella procedere*, 2. Reg. 11. ver. 1. Si porro per 120. dies, quibus ociatum epulatumq; Gręcus nobis textus dicebat; aſcendamus, deletum Arphaxadum comperiemus menſe Nouembri. Sicque hiemem totam epulationibus & ludis datam. itemque legationibus huc & illuc, varios ad populos, ablegandis & recipiendis. *Conſultores* in Latino triplices nominantur verſu 2. *omnes* ſcilicet *maiores natu, omneſque duces, & bellatores.* Per *bellatores* non milites omnes intelliguntur: ſed bellicæ rei peritiores homines, eaque laude præſtantiores. Quod enim conſilij *myſterium*, id eſt, arcanum, foret, ſi gregariis etiam militibus omnibus peruulgaretur? Similiter in Græco dum præter τοὺς μεγιστᾶνας, ponuntur πάντες οἱ θεράποντες, intelliguntur *omnes miniſtri*, non opinor etiam atrienſes, culinarij, mediaſtini; ſed intimi & præcipui. *Materia* dupliciter proponitur. *Primò, vt defenderet ſe.* Iuſta belli cauſa tradi ſolet, defenſio, quæ locum tunc habet, cum vi vis illata defendenda eſt, cum propulſanda inquam à nobis, vel iis, quos tueri debemus; iniuria. Nulla verò Nabuchodonoſori à Gentibus illis iniuria fiebat, quin verò ipſis ab eo fiebat. Ideò facit ille, quod iniqui pænè omnes ſolent. honeſto nomine ſuum ipſe ſcelus velat. quemadmodum & apud Herodotum lib. 7. Xerxes bellum, quod Græcis inferre volebat, τὴν Ἀθηναίων τιμωρίαν *Athenienſium punitionem*, etſi multo quam Nabuchodonoſor veriùs; appellabat, cum ambitio, latiuſque regnandi mera eſſet cupiditas. *Deinde, dixit cogitationem ſuam in eo eſſe, vt omnem terram ſuo ſubiugaret imperio.* Iam planè loquitur. defenſionis laruam deponit, ambitionis vlcus aperit. *Vna*, inquit in iis, quæ ſuperſunt, fragmentis Saluſtius, *& ea vetus cauſa bellandi eſt, profunda cupido imperij & diuitiarum.* Idemque in Catilina; *libidinem dominandi, cauſam belli habent, & maximam gloriam in maximo imperio putant.* Sed quàm inſaturabilis bellua cupiditas? Non earum ſolummodo Gentium, quas ante nominauit; terram deuorare vult, ſed *omnem* omnino *terram.* O ventrem! ô abdomen! Ex eadem ſcilicet numquam explenda fame *Bellico iuueni totus non ſufficit orbis.* *Ego*, ait ipſemet apud Curtium lib. 9. *orſus à Macedonia*

impe-

imperium, Græciam teneo. Thraciam & Illyricos ſubegi. Triballis, Mediſque impérito. Aſiam, quà Helleſponto, qua rubro mari alluitur, poßideo. Iamque haud procul abſum à fine mundi. Quem egreſſus, aliam naturam, alium orbem aperire mihi ſtatui. Et ſanè ſunt, qui fleuiſſe ipſum aiant, cum alium, quem deglutiret; terræ orbem nullum eſſe, à philoſopho quodam audiret. Sed *vbi ſunt*, ait Baruch cap. 3. ver. 16. 18. *principes, qui argentum theſaurizant, & aurum, in quo confidunt homines, & non eſt finis acquiſitionis eorum?* In Græcis verò duplex hic lectio: in Complutenſibus quidem συνεκάλεσε πᾶσαν τὴν κακίαν τῆς γῆς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, *conuocauit ex ore ſuo*, ſeu *declarauit & expromſit omnem terræ malitiam*, quomodo ſcilicet malè ab omni terra legati ſui accepti fuiſſent. In Romanis verò συνετέλεσε πᾶσαν κακίαν τῆς γῆς ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ, *perfecit ex ore ſuo*, id eſt, perfectè narrauit malitiam terræ omnem, qua ſe affectum contemptumque putabat. vel *perfectè omninoque declarauit ſe malis terram omnem affecturum & diuexaturum.* Conſilij porro huius *exitus* verſu 4. eſt; quod à Nabuchodonoſore *dictum erat, placuiſſe omnibus.* In tanto maiorum natu conſiliariorum, ſummatum, bellatorumque numero Artabanus, qui proſperiore victoria tumidum, iniuſta ira furentem, ambitione inſanum Xerxem officij moneret, nullus fuit? Ecce in Romanorum Senatu cum, deuicto Macedonum Rege Perſeo, gaudio pænè ebria omninoque de mentis ſtatu deturbata Roma eſſet, iamque Rhodienſes, qui Regem illum adiutarant; veniam ſuppliciter petentes vix Romanorum principum plerique audirent, eamque ampliſſimam ciuitatem animo iam ſuo exſorberent; ecce inquam, quæ apud Gellium lib. 6. c. 3. ſuaſerit, dixerit Cato; *Scio ſolere pleriſq; hominibus, rebus ſecundis atque prolixis, atque proſperis animum excellentem, atque ſuperbiam, atque ferocitatem augeſcere atque creſcere. quod nunc mihi magnæ curæ eſt, quod hæc res tam ſecundè proceſſerit, ne quid in conſulendo aduerſi eueniat, quod noſtras ſecundas res confricet, neue hæc victoria nimis luxuriosè eueniat. Aduerſæ res ſe domant, & docent, quid opus ſit facto. Secundæ res lætitia tranſuerſum trudere ſolent à rectè conſulendo atque intelligendo. Quo maiore opere dico, ſuadeoque, vti hæc res aliquot dies proferatur, dum ex tanto gaudio in poteſtatem noſtram redeamus.* At in Nabuchodonoſoris conſilio Cato nullus, Mardonij omnes, vt quod de Ægyptiorum Pharaone dixit cap. 19. Iſaias ver. 11. id in noſtrum iſtum quadret optime. *Stulti principes Taneos, ſapientes conſiliarij Pharaonis dederunt conſilium inſipiens. Vbi nunc ſunt ſapientes tui? annuncient tibi & indicent, quid cogitauerit Dominus exercituum ſuper Ægyptum. Stulti facti ſunt principes Taneos. emarcuerunt principes Mempheos, deceperunt Ægyptum, angulum populorum eius.* Miſera profectò principum eorum ſors, quorum conſiliariis vnum hoc conſilium, principibus ipſis aſſentari, priuatæ ſuæ rei & gratiæ ſtudere, omnia illorum honeſta atque inhoneſta laudare. nullis eorum iracundiam, auaritiam, faſtum, ambitionem, cæteroſque animorum impetus, modeſtis, prudentibus, æquiſque ſuaſionibus vel refrænare, vel, pro virili, ſufflaminare. *Diſſipantur*, ait Salomon Prouerb. 15. ver. 22. *cogitationes, vbi non eſt conſilium: vbi verò ſunt plures conſiliarij, confirmantur.* Sed verè conſiliarij, qui Regis, regnique publicæ rei conſulant, quibus & in pectore ſapientia, & in ore, non illa, quæ neſcio quis, byſſina aulæ verba vocabat; ſed vera, fortia, virilia. Horum verò, quos in conſilium adhibuit Nabuchodonoſor, fœdam aſſentationem, eodemque proſperitatis & ambitionis vino, aut veneno potius madidam & mentem & orationem ita notat textus Græcus; Αὐτοὶ ἔκριναν ὀλοθρεῦσαι πᾶσαν σάρκα, οἳ οὐκ ἠκολούθησαν τῷ λόγῳ τοῦ στόματος αὐτοῦ. *Ipſi decreuerunt omnem carnem funditus perdere, qui verbum oris eius ſequuti non eſſent. Omnis caro* pro omnibus hominibus dicitur, vt Geneſ. 6. ver. 12. *Omnis caro corruperat viam ſuam ſuper terram.* Sicuti & ab altera

tera hominis parte interdum etiam dicitur homo. *anima.* vt Geneſ. 17. verſ. 14. Leuit. 4. ver. 2. & 27. cap. 4. ver. 6.

Alterum, quod hoc in capite, proponitur; eſt, quomodo cogitatum à Nabuchodonoſore, à conſiliariis omnibus approbatum bellum, è ducibus vni, Holopherni demandatum ſit ver. 4. vbi duæ veluti quæſtiunculæ ſunt.

I. *Quis Holophernes?*

IN Græco ἀρχιστράτηγος, in Latino, princeps militiæ vocatur. ſed in illo additur δεύτερος ὢν μετ' αὐτόν. ſecundus poſt Nabuchodonoſorem. quemadmodum poſt Pharaonem in Ægypto Ioſephus Geneſ. 41. v. 40. Aman poſt Aſſuerum in Perſide Eſther cap. 3. & 4. ideoque apud Zonaram, Archiſatrapa (dicam verò de Satrapiis in Eſther cap. 1.) nuncupatur. Sed quid à quibuſdam etiam Rex? Si, ait libro 1. contra Marcionem cap. 7. Tertullianus, communio nominum, conditionibus præiudicat, quanti nequam ſerui Regum nominibus inſultant, Alexandri, & Darij, & Olophernis? Sermo in D. Auguſtini appendice ſexageſimusſextus, Paratur, ait, conuiuium Regi, Iudith intereſſe iubetur. Sanè quia exercitui regundo præerat, Rex fortè dici poſſe videatur. Veriùs tamen id nomen, ob potentiam & opes pænè regias, Satrapis interdum nonnullis tributum fuiſſe. vt ex iis quæ Tobiæ 2. quæſt. 2. & 3. perſpicuum. Sed omnium maximè Reges dici poterant, qui ducum Satraparumque omnium principes, & à potentiſſimo Rege ſecundi. Atque iſto modo, à Philone Byblio apud Euſebium lib. 9. præparationis Euangelicæ, Ioſephus etiam σκηπτοῦχος *ſceptriger* nominatur. Verba ipſa, quia, vt alia non pauca, Latinus Euſebij verſor ea omiſit; reponam:

Ἰακὼβ εὐτέκνοιο τόκος Ἰωσὴφ, ὃς ὀνείρων
Θεσπιστὴς, σκηπτοῦχος ἐν Αἰγύπτοιο θρόνοισι,
Δινεύσας λαθραῖα χρόνου πλημμύρεσι μοίρης.
Somnia dum retegit fæcundo natus Iacob
Ioſeph, Aegypti ſceptro eſt ſolioq́; potitus.
Temporis occulta euoluens ceu vortice fati.

Neque abſurdum ſi Rex verus habeatur, cum maioribus Regibus minores quidam Reges miniſtri ſunt & duces, vti apud Xenophontem, Babylonio Regi Crœſus, Euilmerodacho alij 4. Reg. vlt. ver. 28. *Perſam* verò fuiſſe Holophernem ait Cedrenus, neque à Perſarum nominibus eius nomen abhorret, vti monſtrat Artaphernes, Tiſaphernes, Intaphernes, Pharnaſpes, Pharnuches, Pharnazathres, Pharnabazus: Et cauſa hic fuiſſe videtur, vt tanto ſeſe libentiùs Aſſyrio coniungerent Perſæ, de quibus ſuprà cap. 1. & infrà cap. 16. v. 12. Non tamen id nominis ita in Perſis hærebat, vt eo Gentibus alij vti non liceret, prout aliquantulum attigi cap. 1. quæſt. 4. & oſtendunt, Holophernæ alij. Nam apud Appianum Syriacis, Ariarathæ Cappadocum Regis frater fuit Holophernes, & Cappadociæ Rex, qui τὴν ἱερατικὴν καὶ τεχνικὴν ἀσωτίαν induxit Holophernes fuit, vti narrat Stephanus Niger lib. de nimio luxu. Quid magnus Strabonis auunculus Cappadox Moaphernes? Dixit verò Franciſcus Maironis noſtrum iſtum, Eſtheris & Aſſueri filium fuiſſe. At ſua iſta tam futili aſſeueratione non id tantum aſſequitur, vt cum rationem coniecturamque nullam afferat, contemnatur, verumetiam, vt ab Eraſmo præfatione in libros de Ciuitate DEI egregiè irrideatur.

Sanè,

Sanè, vt aliud nihil dicam; fuiſſet filius ante matrem. vt ex dictis cap. primo, quæſt. 2. & ex dicendis de Aſſuero Eſtheris cap. 1. manifeſtum. Denique in Romano Græco textu & in Appiano leniter ὀλοφέρνης legitur. in Græcis aliis, & in correcto noſtro Latino aſpiratè ὁλοφέρνης, Holophernes. De ipſius moribus, poſteà.

Q. II. *Quomodo Holopherni bellum mandatum?*

IN noſtro eodem Latino *duo* proponit Holopherni Nabuchodonoſor. contra quos videlicet gerere bellum debeat: & quomodo. *Prius* eſt ver. 5. *Egredere aduerſum omne regnum Occidentis: & contra eos præcipuè, qui contempſerunt imperium meum.* Omnes eum Occidentales iubet inuadere. ſed præ omnibus & potiſſimùm eos, qui contempſerant eius imperium, vel *generali* illo *modo*, qui ſuperiori capite attingebatur, quòd eius nunciis non annuiſſent, eos, eorum quę poſcerent inanes; remiſiſſent: vel *ſpeciali* quodam modo, vt Damaſceni, quos antea deuicerat Theglathphalaſſar 4. Reg. 16. vt Iſraelitarum reliquiæ. cum eos perdomuiſſet, iamque in Aſſyriam captiuos abduxiſſet Salmanaſar, 4. Reg. 17. Iudæi & Hieroſolymitani cum Aſſyriorum Regibus fœderati aliquando fuiſſent, 4. Reg. 16. vel etiam ſubditi, 2. Paralip. 33. ver. 11. Samaritani, qui ex Aſſyria in vacuas Iſraëlitarum ſedes immiſſi fuerant, 4. Reg. 17. & nunc fortè à Sennacheribi filiis, qui cæſo illo, in Armeniam profugerant, 4. Reg. 19. v. 37. aut nepotibus, qui Aſaraddoniam domum oderant; concitabantur. *Poſterius* eſt v. 6. *Non parcet oculus tuus, vlli regno, omnemque vrbem munitam ſubiugabis mihi.* Vetat ne miſericordiam regni vllius capiat: ne munitam vrbem vllam, quam vi non occupet; prætereat. Et dicit, *non parcet oculus tuus.* quia, ex miſeriarum, miſerorumque aſpectu, ſolet maximè commoueri miſericordia. Si ergo miſeri, ſqualidique gentis alicuius legati veniant, ſupplicent, Aſſyrium à ſe iugum deprecari velint, ſint oculi ſicci, ſint immiſericordes. Aut iugum, aut gladium omnes accipiant. In Gręco eſt hæc Nabuchodonoſoris oratio multo fuſior. Sic enim loquitur; *Hæc dicit magnus Rex, Dominus omnis terræ. Ecce tu egredieris à facie mea, & ſumes tecum viros, qui ſuis ipſorum viribus confidant, peditum ad centum viginti millia, & multitudinem equorum cum eorum aſcenſoribus, multitudinem inquam duodecim myriadum, ſeu centum & viginti millium. & exibis in occurſum, ſiue prælium contra omnem terram, quæ ad Occidentem eſt. quia oris mei verbo non obtemperarunt. & ipſis denunciabis, vt terram & aquam præparent, quia egrediar in furore meo contra ipſos, & operiam omnem faciem terræ pedibus mei exercitus, & dabo ipſos illis in direptionem, eorumque vulnerati valles atq; torrentes ipſorum implebunt. fluuius etiam mortuis eorum exundans complebitur. ipſorumq; tandem captiuitatem agam ſeu propellam in terra omnis extrema. Tu verò egreſſus præoccupabis mihi omnes eorum fines, & ipſi ſeipſos tibi dedent, & tu mihi eos in diem redargutionis eorum reſeruabis. Contra eos verò, qui rebelles & immorigeri ſunt, non parcet oculus tuus, quominus eos in omni terra tua in cædem & direptionem des. quia viuo ego, & robur regni mei, quæ locutus ſum ea etiam faciam in manu mea. Tu verò non tranſgredieris vel vnicum verborum Domini tui. ſed perficiens perficies, ſicut præcepi tibi. & nihil cunctabere, vt ea facias.* Sunt in his, quæ expoſitionem aliquam flagitent, nonnulla. ſed ea oportuniùs infrà dabitur. Nunc in promptu ea ſemper habenda regula, quæ in Tobia iam non ſemel repetita; non ideo repugnare textus. quia vnus plus, minus alter proponit. quin mutuas potius ſibi ipſis ad ſententiam perfectiorem tradunt operas.

Tertium in capite iſto eſt belli apparatus, ver. 7. in quo periti ducis edit ſpecimen. dum primò *duces & magiſtratus virtutis* ſeu copiarum *Aſſyriorum* vocat; deinde milites accipit, tertiò iumenta & commeatum omnis generis adhibet ver. 8. camelos, boues, oues innumerabiles, frumentum etiam ver. 9. *Qui enim*, ait lib. 3. cap. 26. Vegetius, *frumentum, neceſſariumq́, commeatum non præparat, vincitur ſine ferro.* Denique ex Regis ærario aurum ſumit & argentum copioſiſſimum ver. 10. Quemadmodum enim *negant medici ſine neruis homines ambulare poſſe*, vt ait in Satyra Petronius, ita ſine pecunia nuſquam progredi bellum vllum poteſt. In Græco præter ea quæ in Latino; nominantur etiam *aſini, muli & capræ.*

QVÆSTIVNCVLA.

Holophernis equitum numerus quantus?

SVprà textus nobis Græcus narrabat πλῆθος ἵππων σὺν ἀναβάταις, μυριάδων δέκα δύο, id eſt, *centum & viginti millia.* Mendum omnino in ſcripto eſt. Quis enim centum viginti peditum millibus totidem equites adiunctos exiſtimet? In numeroſiſſimo & iactatiſſimo illo Xerxis aduerſus Græciam exercitu, ἀριθμὸς τῆς ἵππου, ait lib. 7. Herodotus, ἐγένετο ὀκτὼ μυριάδες, πάρεξ τῶν ἄλλων καμήλων καὶ τῶν ἁρμάτων *fuit equitatus numerus octo myriades, ſiue octoginta millia, præter alios camelos & currus*, ad annonam ſcilicet oneraque conuehenda; quę, vt diximus & hic, numero maximo, affuerunt. Cum iret Darius Alexandro Aſiam petenti obuiam; non enumerat libro 3. Curtius niſi equitum ſeptuaginta millia. & libro 4. cum dimidio fermè maior eſſet exercitus, quam in Cilicia fuerat; in eius tamen totius ſumma, *equites erant quadragintaquinque millia, pedeſtris acies ducenta millia expleuerat.* Latinus noſter ver. 7. tantùm dicit, *equites ſagittarios duodecim millia.* & ſæpius iam ſignificatum, non rara in Græcorum numeris menda inueniri. Fortè tamen neque in Græco mendum, neque inter ipſum Latinum vllam eſſe pugnam, pugnet quiſpiam. Qui enim ſagittariorum equitum duodecim millia dicit, non negat equitum non ſagittariorum alia millia. In illa tanta Xerxis multitudine, an ſagittarij erant, octies mille Sagartij equites? An in Darij contra Alexandrum acie, dextrum illud equitatus cornu, quod Nabarzanes ducebat, ſagittariis ſolis conſtabat, cui funditorum ſagittariorumque viginti fermè millia iungi debuerunt? An Barcanorum equitum duo millia, *armati bipennibus, lembusq́, ſcutis cetræ maximè ſpeciem reddentibus?* An qui lib. 4. præter iacula, ſcuta iam & gladios acceperant? An ipſius Alexandri equites, quos cum hoſtium equitatu conſertos & quaſi cohærentes negat libro 3. Curtius vibrare tela potuiſſe, ſagittarij erant? An Romani equites, de quibus ſub libri de re militari tertij finem Lipſius? Et Latinus textus ver. 11. inter equites & ſagittarios diſcrimen nonne conſtituit? Sunt hæc ita. & plura, in iſtis Holophernis copiis, millia equitum, quam ſagittariorum ſolorum facilè crediderim: centum tamen & viginti millia non item. Etſi enim equitatu pollebant plurimum Perſæ, Medi, Parthi, eorum tamen equites vel plures vel æquales peditibus fuiſſe non equidem memini legere. Neque, præter Polybium vnum, vllus equeſtrium copiarum admirator tantus, qui, quando non ad vnum aliquod prælium, ſed ad bellum paulò vel remotiùs vel diuturnius, in quo montes & anguſtiæ non paucæ tranſcundæ, arces & vrbes cùm expugnandæ, tùm propugnandæ præſidiiſque firmandæ; proficiſcendum eſt; non in

pedite roboris plus eſſe concedat. Hic verò, num vnum Holopherni prælium præliandum? nonne belligerandum, & quidem non vna cum Gente, ſed cum Occidentis totius Gentibus omnibus? Nonne montana impeditaq; loca ſubeundum quamplurima? Emendandum ergo Græcum illum numerum opinor. vt vel equitum vniuersè fuerint *δύο μυριάδες* viginti millia: vel ſi quamplurimum vis, *δέκα μυριάδες* centum millia. è quibus ſagittarij fuerint duodecies mille. quemadmodum textus monet Latinus, ipſeque etiam poſtea Græcus, *ἠρίθμησεν ἱππεῖς τοξότας μυρίους δισχιλίους*. *Numerauit Holophernes equitum ſagittariorũ duodecim millia.* Quamquam videri queat nunc non plus fuiſſe duodecim equitum millibus in toto exercitu. quia & Græcus hoc loco in ſummam illum colligit & Latinus ver. 7. licet cap. 7. ver. 2. plures acceſſerint, vt ibi rurſum monebitur. Et dicentur *ſagittarij* equites, vel à maiore præſtantioreque parte. vel quia verè ſagittarij erant omnes. idque vel vt hoc vno armorum genere potiſſimùm ſemper pugnarent, vel vt ſaltem pugnæ initio, ſagittarum in hoſtes procellam emitterent. *Omnis prope Aſſyriorum & Perſidis regio vſum habebat, ſagittarum*, ait in Iſaiæ 7. D. Hieronymus. Equites porro ſagittarios, vt à peditibus diſtinguant Græci, ſolent eos vno interdum nomine *ἱπποτοξότας* appellare. quales Scythas tradit libro 4. Herodotus. De quadrigis porro curribusque falcatis, dixi Iudicum cap. 1.

Quartum in capite iſto, eſt inchoata expeditio ver. 11. cuius ego veſtigia, obſcura ſanè, in alio libentiùs legerem. & obſcuritatis cauſa eadem, quæ in hiſtoriis aliis tam ſacris quam prophanis. quia, vt ait extremo libro decimoſexto Strabo, *αἱ τῶν ὀνομάτων μεταπτώσεις καὶ μάλιστα τῶν βαρβαρικῶν πολλαί*. *Ipſæ nominum variationes, barbaricorum præſertim, multæ ſunt.* Et D. Auguſtinus in Numeros quæſt. 20. *Solent*, inquit, *locorum & gentium nomina plerumq; vetuſtate mutari.*

Primò igitur *pertranſiit fines Aſſyriorum.* In Græco; *Egreſſus Niniue, peruenit trium dierum itinere in faciem, ſiue planitiem campi Bectileth* *βαικτιλαὶθ*. In Complutenſi *βεκτιλέθ*. An affinitas aliqua cum Bacataillis, quos in Caſſiotide collocat lib. 5. c. 15. Ptolemæus?

Hinc *venit ad magnos montes Ange, qui ſunt à ſiniſtro Ciliciæ.*

QVÆSTIVNCVLA.

Quinam montes Ange?

MONTES Ange putat Ribera in Ionę caput 1. eſſe *Argæum* montem. Sed quomodo is in Ciliciæ ſiniſtro eſt, cum ſupra Ciliciam verſus Septentrionem, in Cappadocia ſit, & inter eum & Ciliciam non magna tantum locorum intercapedo, ſed Tauri etiam & Antitauri montium pars interiecta ſit? prout indicant Ptolemæus lib. 5. Geog. cap. 6. Plinius lib. 6. cap. 3. Solinus cap. 53. Nicephorus lib. 12. cap. 29. An *Bargilus* mons, de quo Plinius lib. 5. cap. 20. vel ob maiorem vocis affinitatem, *Angaris*, de quo cap. 13? Sed neque iſtos eorum ſitus admittit. Verum *Ange* nomen in 70. Interpretibus expreſsè poſitum eſt, Geneſ. 12. v. 8. *ἀγγαὶ κατὰ ἀνατολάς* *Angæ ad Orientem.* & cap. 13. ver. 4. *ἀνὰ μέσον βαιθὴλ καὶ ἀνὰ μέσον ἀγγαί*. quod S. Fulgentius lib. 2. ad Monimum, c. 3. ita conuerſum citat, *inter Bethel & inter Agge.* Norunt verò litterati, quæ gemino iſto *γγ* Græcis ſcribuntur, ea Latinis interdum per *gg*, interdum per *ng* ſcribi, ſed iſto ſemper modo pronunciari. Nam verbi cauſa Ἄγγελος, *Aggelus* & *Angelus* ſcribitur, & poſteriore iſto modo ſemper pronunciatur. Sed cum iſtud *Ange* ſit vrbs, quæ in Hebræo

& noſtro textu *Hai* vocatur & ab iiſdem 70. Ioſuæ 7. γαὶ, interdum etiam à D. Hieronymo libro de locis Hebraicis, *Agai*, quomodo montes Ange? Habent quidem interdum eadē nomina vrbes, montes, & fluuij: & montem prope Hai vrbem inuenimus Geneſ.12.ver.8. Sed cum is in Iudęa tam notus, cur tam operoſo, tamque peregrino & obſcuro modo deſcriberetur? Quid Ciliciam, quid ſiniſtrum eius latus nominare opus fuiſſet? Qui Græcum textum legerit πλησίον τοῦ ὄρους τοῦ ἐπ' ἀριστερᾶ τῆς ἄνω Κιλικίας, *prope montem, qui eſt à latere ſiniſtro altæ Ciliciæ*; putabit fortè in Latino legendum hoc modo, *venit ad magnos montes, qui ſunt à ſiniſtro altæ Ciliciæ.* vt iſtud *altæ* non ſuas modo litteras, ſed & veterem locum amiſerit. Si veteres aliqui libri ſuffragarentur, eſſet arduus difficiliſq; locus planior. nondum tamen omnino planus & facilis. Cedo enim, quomodo poſt Aſſyriæ fines, Armenia, Syriaque prætεrita, ilicò ad Ciliciam venitur? & quænam alta hæc Cilicia? quod ſiniſtrum eius latus? quiue tandem magni iſti montes? Quia verò quidquid de Ange montibus dicamus, tria illa prima in quæſtionem ſemper adducantur neceſſe eſt, de iis ſi quid fortè occurrat; dicam. Ac *primò* quidem Ptolemæus lib.6. cap. 8. dum ait, τῆς ἰδίως Κιλικίας μεσόγειοι, ſignificat dupliciter Ciliciam accipi, propriè ſcilicet, ſeu preſsè, & impropriè ſeu amplè. quemadmodum cum eodem libro cap.2. ait, τῆς ἰδίως Ἀσίας δύσις, &, ἡ ἰδίως καλουμένη Ἀσία, duplicem Aſię notionem oſtendit. Vtrumque verò in Cilicia nominanda modum docet Solinus cap.47. *Cilicia*, inquit, *antea vſque ad Peluſium Ægypti pertinebat, Lydiis, Medis, Pamphilia, Cappadocia ſub imperio Cilicum conſtitutis. Mox ab Aſſyriis ſubacta, in breuiorem modum ſcripta eſt.* Videri ergo poſſit Cilicia hic ampliſſimè accipi. ſicque vbi ex Aſſyriorum finibus exceſſum fuit, in Ciliciam ſtatim deuentum fuiſſe. Vel diſtinguit ſcriptor, Aſſyriorum fines ab Aſſyria. Quæ ſiquidem illis regiones parebant, eæ ad eorum fines pertinebant, licet Aſſyria propriè non eſſent: vel denique ſcriptorum aliorum more, duos profectionis terminos ponit, eum à quo & eum ad quem Holophernes illo itinere profectus eſt; & media reticet. quæ tamen iterum poſtea ver.14. attingit. *Alta* porro Cilicia ſeu *ſuperior* eo modo vocatur, quo Galilæam ſuperiorem vocari dictum eſt Tobiæ 1.fol.10.& Ægyptum ſuperiorem ibid.cap.8.fol.137. ea ſcilicet, quæ ad Septentrionem vergit, & è qua fluuij erumpunt Orimagdus, Calydnus, Lamus, Cydnus, Sarus, Pyramus. *Siniſtrum Ciliciæ latus* eſt Septentrionale, partim ob cauſam eodem Tobiæ capite primo indicatam: partim quia venienti ab Oriente Tauro monti, Cilicia ipſa ex Occidente occurrit, eo modo vt Auſtraliore parte hæc pergat, ille Septentrionaliore ipſam attingat. Quemadmodum verò ſi duo ſibi homines occurrant, & vnus alterum tranſeat, ij vel dextrum ambo, vel ſiniſtrum latus tangunt, ita etiam regiones & montes. Solini verò de Tauro verba loco citato ſunt hæc; *Mons Taurus ab Indico primùm mari ſurgit: deinde à ſcopulis Celidoniis. Inter Ægyptium & Pamphylium pelagus obiectus Septentrioni dextro latere, læuo meridianæ plagæ occurrit, Occidenti obuerſus fronte profuſa.* Demum verò magnos iſtos Ange montes, *Taurum & Antitaurum* eſſe, vt exiſtimem, animum inducunt meum hæc. *Primò* deſcriptio, *montes* non ſingulariè *mons.* & montes non ſimpliciter, ſed *magni.* & ij quidem, qui ſecundum locorum ſitum, *ſunt à ſiniſtro Ciliciæ. Deinde* concors auctorum monitio eſt; Taurinis iſtis montibus, pro varietate locorum & gentium, varia admodum eſſe nomina. In Periegeſi Dionyſius:

οὐ μὴ ἐπωνυμίαν μίαν ἔλλαχεν: ἀλλ' ἐν ἑκάστῃ
οὔνομ' ἔχει στροφάλιγγι. τὰ δ' ἂν κείνοιο μέλοιτο
ἀνδράσιν, οἳ κατὰ χῶρον ὁμούρειον οἶκον ἔθεντο.

Quæ

Quæ ita vertit Priſcianus:

Non tamen eſt vnum montis cognomen vbique,
Sed varij flexus variantur nomine multo
Singula ſed propriis ſunt nomina nota colonis.

Plinius lib. 5. cap. 27. *Taurus mons ab Eois veniens littoribus euadit, vſque ad cognita Rhiphæorum montium iuga, numeroſis nominibus & nouis, quocumque incedit, inſignis. Imaus prima parte dictus. mox Edigu, Paropaniſus, Circius, Chambades, Pharphariades, Choatras, Oreges, Orates, Niphates, Taurus. atque vbi ſe quoque exſuperat, Caucaſus, vbi brachia emittit, ſubinde tentanti maria ſimilis, Sarpedon, Coraceſius, Cragus, iterumque Taurus. etiam vbi dehiſcit, ſeque populis aperit, portarum tamen nomine ſibi vnitatem vendicans, quæ alibi Armenicæ, alibi Caſpiæ, alibi Ciliciæ vocantur. Quinetiam confractus, effugiens quoque maria plurimis ſe gentium nominibus hinc & illinc implet. & à dextra Hyrcanus, Caſpius, à læua Paryedrus, Moſchius, Amazonicus, Coraxicus, Scythicus appellatus. In vniuerſum verò Græcè Ceraunius.* Qui tot igitur ab aliis gentibus nomina ſuſcipit, quid mirum ſi ab Hebræis vnum quoque accipiat? Et vocatur ab iis *Ange*, ſiue Hai, vel ob aliquam cum monte illo inter Hai & Bethel, de quo ex Geneſ. 12. ſuprà dixi; ſimilitudinem, vel quia *hai* Hebræis *aceruus* eſt, & *vaſtatio* ac *deſolatio*. Numer. 21. ver. 12. Iob 30. ver. 24. Pſal. 78. ver. 1. Iſaiæ 17. ver. 1. Mich. 1. ver. 6. & cap. 3. ver. 12. Quid verò tanto illo monte coaceruatius? Quid vaſtius & horridius? Extat apud Plinium lib. 6. cap. 2. in Cappadocia opidum *Gangre*, apud Herodotum libro 7. *Rangæus mons magnus*, apud alios *Pangæus*, apud Curtium libro 5. dux *Philotas Angeus*. Ex iis fortè coniiciet ſolertiùs aliquid alius.

TERTIÒ, *effregit ciuitatem opinatiſſimam Melothi.* Nulla eius in Græco mentio. & videtur ea eſſe, quæ apud Plinium lib. 6. cap. 3. *Melita, & à Semiramide condita haud procul Euphrate*, à Ptolemæo lib. 5. cap. 7. *Melitena*. Ex ea, eſt prouincia Melitena, quæ, vt ait lib. 12. Strabo, *per omnia ſimilis eſt Commagenæ. Tota enim domeſticis conſeritur arboribus, ſola ex omnibus Cappadociæ partibus, ita vt oleum quoque ferat, & Monarite vinum, quod cum Græcis certet.* Si Ange montes Argæum cum Ribera cenſerem, quin vrbs hæc Mazaca foret, nihil ambigerem. Fuit enim ea opinatiſſima, id eſt, nominatiſſima & celeberrima. quia *& à Semiramide condita*, & *à Cappadocibus mater vrbium vocata eſt*, vt ait Solinus cap. 53. *quæ poſteà Cæſarea* inquit Plinius loco citato. *Melothi* autem dicitur ab opulentia, rerumque omnium plenitudine & abundantia. quemadmodum & Iſaiæ 1. ver. 21. Ieruſalem *meleathi miſpat* ciuitas plena iudicio. De Mallo 2. Machab. 4.

QVARTÒ, *prædauit omnes filios Tharſis.* Hos eſſe Cilices docet Ioſephus lib. 1. cap. 7. in Gr. & confirmat ex vrbe Tharſo, in qua vna tantum litterula θ in τ mutata ſit. quę ab eodem dicitur εὐλογωτάτη, à Solino cap. 47. ſimpliciter *mater vrbium*. ab illo ſcilicet Tharſis originem ducens, de quo Geneſ. 10. Diuus tamen Hieronymus parum id probat epiſt. 133. quæ ad Marcellam eſt. fatetur *homonymum nomen* eſſe, quod multa ſignificet. inter quæ ſunt maris omnis accolæ, vt Cilices & Carthaginienſes, alij. Sed de hoc nomine, cum lib. 3. Reg. 9. *de nauibus Tharſis* agerem; dicta ſat multa. Græcus tamen Romanus non *Tharſis*, ſed ῥασσὶς *Raſſis* legit. Complutenſis verò ῥασὶς *Raſes*. & ſubeat fortè aliquem cogitatio, eſſe *Reſen* illam, de qua Geneſ. 10. ver. 12. niſi à 70. illic ſciberetur *Δασὴ*. vel Syriæ aliqua pars, vnde & *Raſin* ille, de quo 4. Reg. 16. Gr. ῥαασσὼν. Certè initio ſequētis capitis & Syria, & Syria Sobal in Holophernis poteſtatē ſeſe dat, v. 1. Sed ſunt litteriones (ita eos vocat D. Auguſtinus lib. contra aduerſariū legis c. 24.) interdum nonnulli, qui quæ in priſcis Ethnicorum ſcriptoribus, tamquam orationis

lumina, ſuſpiciunt, ea in vetere noſtro Interprete arguant & irrideant. Non *prædauit*, inquiunt hic & ver. 16. ſed *prædatus eſt*, dicendum erat. Cur ergo, apud Nonium, laudant in Ennio *criminat*, in Accio *miſerarent* & *contempla*, in Turpilio *proficiſceret*, in Pacuuio *moderant*, in Quadrigario *recordauit*, in Næuio *munitas*, in Pomponio *conuiuant*, & *mirabis*, in Titinnio *oſculaui*, in Varrone *imitat*, in Virgilio *populat*, in Cicerone *augurat*, in Plauto *tutetis*, *vagat*, *perſcrutaui*, *eluctaui*, aliaque non pauca? Ex Latino iſto ſingulari & Complutenſibus Græcis, adeoque ex ipſa orationis totius contextione videtur in Romanis Græcis legendum, non ἐπρονόμευσαν *vaſtarunt*, ſed ἐπρονόμευσεν *vaſtauit*. Antecedit verò ἀπῆλθεν εἰς τὴν ὀρεινὴν, καὶ διέκοψε τὸ φοὺδ καὶ λοὺδ. *Abijt in montanam regionem, & incidit* τὸ ſcilicet ἔθνος ἢ ὄρος *gentem* vel *montem Phud & Lud. Phut* Geneſ. 10. ver. 6. dediſſe initium Phutæis aut Phutis in Libya docet loco antea citato Ioſephus, & Diuus Hieronymus quæſt. in Geneſin, ſed quàm ab iis hæc Holophernis expeditio iam remota? Nihilominus tamen initio capitis ſequentis, Holopherni ſeſe dedunt Libyes, verſ. 1. Ibidem verò ait Ioſephus, quos *Lydos* dicimus, fuiſſe antiquitus λύδους vocatos. Sed neque ad iſtos perueniſſe adhuc videtur Holophernes, prout à Plinio deſcribuntur lib. 5. cap. 29. Herodoto lib. 1. etſi ſunt aliæ Lydiæ viciniores apud Ptolemęum lib. 5. cap. 15. & 17. quemadmodum & eodem libro cap. 13. Armeniæ vrbes σῆνα χολυάτα, & poſteà βύανα χολίμμα.

QVINTO, *Effregit filios terræ Iſmaël, qui erant contra faciem deſerti, & ad auſtrum terræ Cellon.* Hi ſunt Arabum pars, qui dicti ſunt *Iſmaëlitæ*, Geneſ. 36. *Agareni*. & tandem *Saraceni*. vt ait S. Epiphanius initio libri 1. & hæreſ. 30. Sozomenus lib. 6. cap. 38. Diuus Hieronymus Iſaiæ 60. Ezech. 25. & epiſt. ad Dardanum, eorumque meminit Pacatus Panegyrico ad Theodoſium, Mamertinus Panegyr. ad Maximianum. Sed quæ *terra Cellon?* In quibuſdam manuſcriptis eſt *terra Celeon* & *Holeon*. verum Græcè dicitur, in Complutenſibus quidem γῆ χελλὼν, in Romanis γῆ χελλαίων. Súntne iſti iidem cum iis, quos cap. 1. Græcus χελλοὺς dicebat? Súntne à *Chul*, de quo Geneſ. 10. ver. 23. & ex eius vrbis ditione, quæ à Ptolemæo lib. 6. cap. 15. in Syria Palmyrene ſtatuitur *Cholle*? Denique num aliqua his cum illis, apud Dodonęum fanum, *Sellis* Homericis, aut *Hellis* Pindaricis (vtriuſque ſiquidem nominis liberam facit optionem lib. 7. Strabo) meliùs quam ego conſtituerint alij.

SEXTO, *Tranſiuit Euphratem, & venit in Meſopotamiam.* Paulò antè iam ad Ciliciæ fines venerat, & Arabiam, quomodo nunc in Meſopotamiam? & ex Aſſyria cum veniat, adeoque ex ipſa, quæ ad Tigrim eſt; Nino, ſi Euphratem tranſiit, quomodo in Meſopotamiam, & non ex Meſopotamia potius veniſſe dicitur? Videlicet itineris ordo non ſeruatur. Sed, vt ſæpè alibi; poſſent præterita hæc, per pluſquam perfecta, verti, *Tranſiuerat Euphratem, venerat in Meſopotamiam.* & vt in Græco eſt, διῆλθεν *pertranſierat Meſopotamiam. Torrens Mambre* fortè dicitur ob aliquam cum eo ſimilitudinem, qui per conuallem Mambre, de qua Geneſ. 13. ver. 18. & cap. 14. v. 13. flueret iuxta Hebron. In Complutenſibus vocatur χείμαῤῥος ἀρβωνᾶ, in Romanis ἀβρωνᾶ. Videtur eſſe fluuius, qui Ptolemæo lib. 5. c. 10. χαβώρας, Straboni lib. 16. & Ammiano lib. 23. *Aboras*. Neque inuſitatum vt fluuij torrentes vocentur, quemadmodum exponit lib. 1. Strabo. Vnde & apud Lucanum lib. 9. Magnus:

Non mihi Pyramidum tumulis euulſus Amaſis
Atque alij Reges Nilo torrente natabunt?

Hunc

Hunc verò Aboram, volunt quidam eſſe *Chobar* apud Ezechielem cap.1. Cæterum ab eo diſtant longiſſimè *Ambrones*, de quibus Strabo lib. 4. Florus libro 3. Liuij Epitome lib. 67. 68. *Vſque ad mare*, intelligo non Perſicum, ſed Cilicium.

SEPTIMÒ, *occupauit terminos eius*, maris videlicet, *à Cilicia vſque ad fines Iapheth, qui fines ſunt ad Auſtrum*. Significari videtur *Ioppe* quæ & hodie vocatur *Iapha*, & à barbaris *Zapha*, prout monet ad caput 16. lib. 5. Ptolemæi Pirckheimerus. Plinius libro 5. cap. 13. *Vicus*, ait, *Ioppe Phœnicum, antiquior terrarum inundatione, vt ferunt*. Eſt & in Ioſepho lib. 2. belli, 42. alia *ἰαφά*.

OCTAVÒ, *Abduxitq́; omnes filios Madian*. Hi ſunt Arabes, vt in Exodi cap. 2. dictum eſt. *Nulli*, ait S. Hieronymus in Ezechielis 25. *dubium eſt Madianitas, & totam eremi vaſtitatem adiacere terræ Arabiæ, qui habent camelorum greges, ouiumq́; & caprarum multitudines, & his opibus victitant. Quod & terræ Iſraël in Iudicum libro accidiſſe narrat hiſtoria cap. 6. quando venerunt Madianæi, & depaſti ſunt vſque Gazam omnes regiones eorum*. In Græco textu præter iſta quæ in Latino; innuitur etiam Madianitarum ratio habitandi, ἐκύκλωσε τοὺς υἱοὺς Μαδιὰν καὶ ἐνέπρησε τὰ σκηνώματα αὐτῶν καὶ ἐπρονόμευσε τὰς μάνδρας αὐτῶν. *Circumcinxit filios Madian, & combuſſit tabernacula ipſorum caſasq́; vaſtauit*.

NONÒ, *Poſt hæc deſcendit in campos Damaſci in diebus meſſis*. Quando præcisè *meſſis* dicitur, triticea intelligi ſolet, ea tamen in Græco exprimitur. Hoſtilia verò hic edidit omnia. Sata exuſſit, arbores & vites excidit, *greges & armenta*, prout in Græco eſt; *abſumpſit, vrbes diripuit, agros depopulatus eſt, iuuenes ipſorum omnes in ore gladij percuſſit*. hincque factum, vt ceciderit *timor illius ſuper omnes inhabitantes terram*. Reſtringitur verò terra hęc in Græco ad παραλίαν *maritimam*, & qui pertinuerint, adiunguntur οἱ ὄντες ἐν Σιδῶνι καὶ Τύρῳ, οἱ κατοικοῦντες Σοὺρ καὶ Ὀκινὰ καὶ πάντες οἱ κατοικοῦντες Ἰεμνάαν, καὶ οἱ κατοικοῦντες ἐν Ἀζώτῳ καὶ Ἀσκαλῶνι. Sidonij, Tyrij, Surij, Ocinæi, Iemnæi, Azotij, Aſcalonitæ. Ideoque hic videtur modus & ratio eius, quod ſeptimo loco dictum eſt; exponi. Sed quinam *Surij & Ocinæi?* Quæ nobis Tyrus, ea Hebræis *Tſor* eſt, & hodie vulgò *Sur*. Si Surij ergo Tyrij eſſent, ineptæ iterationis mendum hîc eſſet. Eſt & *Sur* ſolitudo Geneſ. 25. v. 18. de qua dictum Exodi 15. At hic, quaſi vrbs, inter vrbes alias numeratur. An *Dor* ſiue *Dur* pro *Sur* legendum? De hac vrbe Ptolemæus lib. 5. cap. 15. Plinius lib. 5. cap. 19. D. Hieronymus in epitaphio Paulæ; *Vrbs*, ait, *quondam potentiſſima*. & lib. 1. Machab. ca. 15. ver. 11. *Ocina* verò eſt Ptolemais, *quæ quondam Ace* inquit Plinius libro 5. cap. 19. & *Coth*, vel potius *Gath* aut *Geth*, vt ait in Epitaphio D. Hieronymus. Nam quod *Geth* Aſcalonem ad Ptolemæi lib. 5. ca. 16. cenſet antea citatus expoſitor, clariſſimè reiicitur 1. Reg. 6. ver. 17. vbi Palæſtinorum ciuitates quinque numerantur, *Azotus, Gaza, Aſcalon, Geth, Accaron*, & ex Diuo Hieronymo epiſtola ad Dardanum de terra promiſſionis. Quod verò idem D. Hieronym. in Michęæ caput 1. cum de *Gath*, aliiſq; diſputaſſet, ſubiunxit, id mihi iam, niſi quod terreſtre noſtrum hoc iter fuerit; ſubiungere poſſe videor.

Hactenus quaſi inter ſaxa, & acutiſſimos ſcopulos nauiculam noſtram direximus. quæ vtrum intrauerit portum, an adhuc in ſalo fluctuet, Lectoris erit prudentiæ iudicare. Nunc orationibus veſtris, pergamus ad alios fluctus, & imminente expoſitionis hinc inde naufragio, ſi poſſumus, euadamus.

CAPVT

CAPVT III.

1 Tunc miſerunt legatos ſuos vniuerſarum vrbium, ac prouinciarum reges ac principes, Syriæ ſcilicet Meſopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Libyæ, atque Ciliciæ, qui venientes ad Holofernem, dixerunt:

2 Deſinat indignatio tua circa nos: melius eſt enim vt viuentes ſeruiamus Nabuchodonoſor regi magno, & ſubditi ſimus tibi, quàm morientes cum interitu noſtro ipſi ſeruitutis noſtræ damna patiamur.

3 Omnis ciuitas noſtra, omniſque poſſeſſio, omnes montes, & colles, & campi, & armenta boum, gregesque ouium, & caprarum, equorumq; & camelorum, & vniuerſæ facultates noſtræ, atq; familiæ in conſpectu tuo ſunt.

4 Sint omnia noſtra ſub lege tua.

5 Nos, & filij noſtri, ſerui tui ſumus.

6 Veni nobis pacificus dominus, & vtere ſeruitio noſtro, ſicut placuerit tibi.

7 Tunc deſcendit de montibus cum equitibus in virtute magna, & obtinuit omnem ciuitatem, & omnem inhabitantem terram.

8 De vniuerſis autem vrbibus aſſumpſit ſibi auxiliarios viros fortes, & electos ad bellum.

9 Tantusq; metus prouinciis illis incubuit, vt vniuerſarum vrbium habitatores principes, & honorati ſimul cum populis exirent obuiam venienti.

10 Excipientes eum cum coronis, & lampadibus ducentes choros in tympanis, & tibiis.

11 Nec iſta tamen facientes, ferocitatem eius pectoris mitigare potuerunt:

12 Nam & ciuitates eorum deſtruxit, & lucos eorum excîdit.

13 Præceperat enim illi Nabuchodonoſor rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur deus ab his nationibus, quæ potuiſſent Holofernis potentia ſubiugari.

14 Pertranſiens autem Syriam Sobal, & omnem Apameam, omnemq; Meſopotamiam, venit ad Idumæos in terram Gabaa.

15 Accepitq; ciuitates eorum, & ſedit ibi per triginta dies, in quibus diebus adunari præcepit vniuerſum exercitum virtutis ſuæ.

COMMENTARIVS.

BELLI ſucceſſus exponitur, quoad populos ipſos, qui bello eo petebantur; & quoad ipſum Holophernem. Illi copiarum tantarum, rerumque hactenus geſtarum terrore perculſi ſeſe huic totos dediderunt, præter vnos Iudęos, de quibus ſequenti capite. Diſpiciendum verò, quinam alij illi populi fuerint, & quem in deditione modum tenuerint. Fuerunt igitur *vniuerſarum vrbium ac prouinciarum Reges ac Principes*. Et ne de toto ſtatim mundo

mundo cogitationem quis ſuſcipiat; additur, *Syriæ ſcilicet, & Meſopotamiæ, & Syriæ Sobal, & Libya atque Ciliciæ.* Syria variè admodum ſumitur. Interdum enim Aſſyrios etiam ipſos complectitur; οἱ ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκαλέοντο Σύριοι, ὑπὸ τῶν βαρβάρων Ἀσσύριοι ἐκλήθησαν. *Qui à Græcis*, ait Herodotus lib. 7. *Syri vocabantur, ij à barbaris Aſſyrij vocati ſunt.* Rurſumque poſteà: οἱ Σύριοι οὗτοι ὑπὸ Περσέων Καππαδόκαι καλέονται. *Syri iſti à Perſis Cappadoces vocantur.* Et Plinius lib. 5. cap. 12. *Syria quondam terrarum maxima, & pluribus diſtincta nominibus. Namque Palæſtina vocabatur, qua contingit Arabas, & Iudæa, & Cœle, dein Phœnice, & qua recedit intus, Damaſcena, ac magis etiam nunc meridiana, Babylonia. Et eadem Meſopotamia inter Euphraten & Tigrin, quaque tranſit Taurum, Sophene. citra verò etiam Comagene. & vltra Armeniam, Adiabene, Aſſyria antè dicta. & vbi Ciliciam attingit, Antiochia.* Patet igitur Syriæ nomen quàm latiſſimè. ſed cum preſſiùs accipitur, ab enumeratis iam partibus diſtinguitur, ſicque alia eſt *Syria*, alia *Syria Sobal.* Hæc enim ipſa eſt, quæ à Plinio loco citato, & Strabone lib. 12. Ptolemæo lib. 5. cap. 13. *Sophene* dicitur. & eius mentio fuit 1. Reg. 14. 2. Reg. 8. vbi dictum vocari quandoque *Syriam Soba*, à Ioſepho *Oba*, à 70. *Souba*. Non prætereo de Syria preſsè dicta, Dionyſij, prout eos quidem Latinos fecit Priſcianus; verſiculos, præſertim, quia nonnihil, quod capitis infrà ſecuturi, quinti verſum ſeptimum & decimumquartum attingit; continent. Cum enim varia eſſe Syrorum genera dixiſſet, pergit:

Namque alij mediis habitant telluris in aruis
Hosque Syros propriè perhibent. ſed littora iuxta,
Phœnices viuunt, veteri cognomine dicti
Quos miſit quondam mare rubrum laudibus auctos
Chaldæo nimiùm decoratam ſanguine gentem,
Arcanisque DEI *celebratam legibus vnam.*

Libya verò quomodo ab Holopherne tam adhuc procul diſſito perterrita eſt? Quomodo eius mentio, & Ægypti nulla? Quomodo inter Syriam Sobal & Ciliciam media conſtituitur, quæ ab vtraque tanto locorum ſpacio diſiuncta? Sunt, qui *Lyciam* hic velint. *Ligya* fortè legenda. Ligyas enim in hiſce locis collocat Herodotus lib. 7. cum Syris, & Maryandenis, de quibus lib. 4. & Matienis, de quibus lib. 1. Λίγυες καὶ Ματιηνοὶ καὶ Μαριανδυνοί τε καὶ Σύριοι τὴν αὐτὴν ἔχοντες Παφλαγόσι ἐστρατεύοντο. *Ligyes*, ait, *& Matieni & Maryandeni & Syri, eadem cum Paphlagonibus armatura, præliabantur.* & paulò poſt: Μαριανδυνῶν καὶ Λιγύων καὶ Συρίων Γωβρύης ἦρχε. *Maryandenorum & Ligyum & Syrorum dux erat Gobryes.* vbi in Latina, quæ etiam correctiſſima putatur, conuerſione; idem quod hic mendum, vt *Libyum* dux ſit Gobryas. Et ne quis vel eoſdem Libyas & Ligyas, vel in Herodoto Libyas potius quam Ligyas legendos auguretur, liber in manus tantùm ſumendus. Confeſtim enim erit vtroſque legere, & valdè quidem diuerſos: & Libyum quidem ducem eſſe Maſangen. Quia tamen antea, quin *Phud* Libyam ſignificaret, veriſimilius nihil occurrit, ſit ſanè Libya. & ad eam licet exercitu nondum peruenerit Holophernes, huius tamen animum illa occupat, longeque adhuc poſitum malum auertit, vti ſe Gabaonitæ facere dicebant Ioſuæ cap. 9. & faciebant apud Curtium lib. 10. alij. Babyloniam enim reuerti volebat Alexander, quia *nunciabatur ei, legatos ex diuerſis terrarum orbis partibus vndique Babyloniam confluxiſſe, eiuſque aduentum expectare. Adeò totum orbem nominis eius terror inuaſerat, vt cunctæ gentes, velut deſtinato ſibi Regi adularentur.* Videntur verò iidem in Latino eſſe debere populi, qui in Græco, quia id-

circo in Græco, iam iſto capite reticentur, quòd antea cap. 1. nominati fuerint, & contrà, ideò in Latino, iam dicto capite, recenſentur, quòd antea capite primo præteriti fuerint.

Modus verò deditionis fuit hic. *Primò, miſerunt legatos ſuos.* Ipſius Nabuchodonoſoris antea legatos reſpuerant: ſuos ipſi nunc mittunt, & per eos ſupplicant. Per Holophernem petierat ille antea, vt ex Græco cap. 2. audiuimus; *terram & aquam.* Per legatos ea iſti offerunt omnia. Eſt autem illa formula, qua poſtulabant illi Reges non, vt vertit Baduellus, *præparari ſibi terras & aquas*, ſed ſibi dedi, ſubiicique omnia. quòd imperium omne vel terreſtre vel maritimum ſit: bellum omne vel terra, vel mari geratur: omnes hominum opes vel ex terra, vel ex aqua conſtent, vt ſunt agri, fundi, ſyluæ, poſſeſſiones, domus, vrbes, ſtagna, lacus, flumina. quin aurum etiam & argentum, & lapides precioſi. Nam, vt ſapienter & philoſophorum decretis conſentaneè dixit S. Bernardus ſerm. 4. de aduentu: *Aurum & argentum nonne terra eſt rubra & alba, quam ſolus hominum error facit, aut potius reputat precioſam?* Vniones & gemmæ non è pelago etiam petuntur? Et in homine quæ præponderant aliis elementa, nonne terra & aqua ſunt? nonne ex hiſce duobus potiſſimum conſtant omnia, quibus paſcimur, potamur, amicimur? Sic apud Herodotum lib. 4. Scytharum Regi aiebat Darius: δεσπότῃ τῷ σῷ δῶρα φέρων γῆν τε καὶ ὕδωρ, ἐλθὲ ἐς λόγους. *Domino tuo afferens dona, terram & aquam, in colloquium veni.* Et cum ille miſiſſet, *auem, murem, ranam & quinque ſagittas,* Darij opinio erat, σκύθας ἑωυτῷ διδόναι σφέας τε αὐτοὺς, καὶ γῆν τε καὶ ὕδωρ, *Scythas ſe ſibi tradere, & terram & aquam.* quòd *mus* quidem in terra gignatur, & eodem quo homines fructu victitet: *rana* autem in aquis naſcatur: *auis* verò ſit equo aſſimilis. At *ſagittis* dandis, ſuum ipſorum robur tradere. Idem etiam Darius Athenas & Spartam legatos idem petituros cum miſiſſet, eorum illi aliquos in barathrum, alios in puteum iniecerunt, iubentes vt ex iis terram & aquam ferrent. vti lib. 7. refert idem Herodotus, qui memorat etiam quemadmodum Xerxes ἐπὶ γῆς αἴτησιν κήρυκας miſerit, & alij quidem terræ inanes, reuerterint, alij terrã & aquam attulerint. Eſt & in Diodoro lib. 11. eadem formula. *Deinde* legati miſſi λόγοις εἰρηνικοῖς *verbis pacificis* pacem poſcere debuerunt. Ea traduntur ver. 2. quorum triplex veluti membrum. *Primum* eſt deprecatio quæ & ver. 6. repetitur. *Alterum* eſt ratio, cur ita ſeſe dedant. quòd è malis duobus minus eligendum ſit. *Tertium* eſt deditio ipſa omnium omnino rerum. ver. 3. & 4. adeoque ſui ipſorum & filiorum libertatis ver. 5. & 6. Vocant vero ver. 2. Nabuchodonoſorem *Regem magnum*, & ſeipſum ita, vt vidimus, ipſe vocarat ca. 2. non vulgari eo modo, quo potentem quempiam Regem vocare moris eſt, ſed eximio illo, qui Perſarum poſtea Regibus proprius extitit. vt nimirum aut *Reges magni*, aut *Reges Regum* appellarentur, apud Herodotum crebrò, Xenophontem lib. 1. Anabaſ. Ariſtidem in Romæ encomio, Dionem Chryſoſtomum orat. 3. de regno, Ammianum libro 17. Hinc & apud Strabonem lib. 15. epitaphius iſte Cyri verſus:

Ἐνθάδ' ἐγὼ κεῖμαι Κῦρος, βασιλεὺς βασιλήων,

Hic ego Rex Regum iaceo, qui nomine Cyrus.

Et 4. Reg. 18. ver. 19. *Hæc dicit Rex magnus, Rex Aſſyriorum.* Eſdræ 7. ver. 12. *Artaxerxes Rex Regum Eſdræ ſacerdoti.* Danielis 2. ver. 37. *Tu rex regum es: & DEVS cœli regnum, & fortitudinem & imperium & gloriam dedit tibi.* Rectè verò apud Plutarchum Apophteg. Lacedæmoniorum Rex Ageſilaus; *Quid*, aiebat, *me maior Rex, ſi non temperatior & iuſtior?* Ideoque & Alexander, apud eundem Plutarchum lib. 2. de illius fortuna; *ſolo pleroſque*

nomine

nomine magnos eſſe dicebat. Cuius rei cauſam Plato libro 3. de Legibus, in malam, nimiumque mollem & delicatam educationem confert. Cum enim Cyrum, Dariumq; Hyſtaſpis durè diligenterque in pueritia educatos laudaret, *Ex illo*, ait, *tempore nullus vmquam fermè Perſarum Rex magnus, niſi nomine fuit. Neque fortunam fuiſſe cauſam arbitror, ſed vitam malam, quam filij valde diuitum, tyrannorumq; plurimùm viuunt. Numquam enim puer & vir & ſenex, ex huiuſmodi vita, virtute præſtans euadere poterit.* Sane verò vt apud Horatium epiſt. 1. pueri, & Auſonius idyllio 17. *Qui rectè faciet, non qui dominatur erit Rex.* & verè magnus Rex. Omnium verò tanto iſto nomine digniſſimus ille, cuius memini Tobiæ cap. 13. quæſt. 2. de quo Propheta Pſal. 94. DEVS *magnus Dominus & Rex magnus ſuper omnes Deos. Quia in manu eius ſunt fines terræ, & altitudines montium ipſius ſunt. Quoniam ipſius eſt mare: & ipſe fecit illud: & ſiccam manus eius formauerunt.* S. Iohannes Apocalyp. 19. ver. 16. *Habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, Rex Regum, & Dominus dominantium.*

Holophernes verò quæ iam fecerit, narratur ver. 7. *Deſcendit de montibus*, Caſio, Libano, Antilibano, qui in Syria, inter quorum duos poſtremos Damaſcus eſt, in cuius ille felices campos deſcenderat cap. 2. verſ. 17. *Deſcendit in virtute magna.* Etiam in litterarum ſtudio lippis notum, *virtutem* ſæpè pro vi, robore, & exercitu accipi. *Obtinuit omnem ciuitatem*, id eſt, præſidio cuſtodiaque impoſita muniuit. quia Græcè eſt ἐφρούρησε, non vt cap. 1. verſ. 6. ἔλαβε. vel infrà hoc ipſo cap. ver. 15. *accepit ciuitates eorum.* quamquam munitionem iſtam anteeat acceptio, neceſſe eſt. *De vniuerſis vrbibus ſumpſit ſibi auxiliarios*, v. 8. vnde factum, vt incredibiliter eius in dies augeſcerent copiæ. prout etiam dicitur infrà cap. 7. verſ. 2. Accipiebatur vbique honorificentiſſimè. Venienti procedebant obuiam non pauci aliqui, &, ciuitatum nomine, legati; ſed *vniuerſarum vrbium habitatores principes & honorati ſimul cum populis.* Et quomodo? *Excipientes eum cum coronis & lampadibus, ducentes choros in tympanis & tibiis.* Summæ iſta omnia reuerentiæ, lætitiæque publicæ apud veteres argumenta erant. De coronis dicam in Machabæis. De lampadibus, & quidem adeò, vt ſuas etiam interdum ianuas lucernarent; atteſtatur Iuuenalis Satyra 12. Xiphilinus in Nerone, Tertullian. in Apologia, & lib. ad vxorem. Curtius libro 5. *Bagiſtanes Babyloniæ arcis & regiæ pecuniæ cuſtos obuiam victori Alexandro egreſſus, totum iter floribus, coronisq; conſtrauerat, argenteis altaribus ab vtroque latere diſpoſitis, quæ non thure modo, ſed omnibus odoribus cumulauerat.* Scriptum à Diodoro eſt lib. 16. quemadmodum Artaxerxi Ocho, cum oleæ ramis, obuiam ſupplices venerint Sidonij: & à Liuio lib. 44. quomodo contra Epiphanem Antiochum opem rogaturi Alexandrini, cum oleæ itidem ramis, Romanorum ſenatum ingreſſi ſint. Magna ſanè hominum miſeria, quòd, in ſummo ſuo luctu & calamitate, vel inuiti gaudere, tripudiare, feſtoſque dies agitare debeant:

Non bene mendaci riſus componitur ore:
Difficile eſt triſti fingere mente iocum.

Cum tamen omnia ſibi hæc, inuitis etiam & repugnantibus, imperarêt, tanta nihilominus Holophernis elatio, arrogantia, & ferocitas erat, vt eam, ne iſtis quidem tot tantiſque honorum & gaudiorum lenociniis, mitigare poſſent, ver. 11. *Nam & ciuitates eorum deſtruxit & lucos eorum excidit.* Hos arboribus conſitos & opacos, diis conſecratos, quis, qui, vel primoribus vt aiunt labris, Virgilium guſtarit; ignorat? Sed & in ſcriptura idem noſtra ſignificatum Deuteronomij 16. ver. 21. *Non plantabis lucum, & omnem arborem iuxta altare Domini* DEI *tui.* 3. Reg. 14. ver. 23. *Ædificauerunt & ipſi ſibi aras,*

& ſtatuas, & lucos ſuper omnem collem excelſum. itemq; cap.15.lib.4.cap.13.17.21. Hierem. 17.Mich.5. Quid igitur? Holophernes Gentilis non erat? Deos non colebat? Quomodo eorum igitur lucos excidebat? Quomodo, quæ veri DEI cultoribus præcepta erant Exodi 34. Deuteronomij 7.& 12. pij cuiuſdam Aſæ inſtar 2.Paralip.14.ver.3.faciebat? Obſtupeſce, ô homo, & humanam exhorreſce ſuperbiam. *Præceperat illi Nabuchodonoſor Rex, vt omnes deos terræ exterminaret, videlicet vt ipſe ſolus diceretur Deus.* Quô, quô aſcendis terrula, puluiſcule, vermicule? Arphaxadum viciſti, copias magnas coegiſti, regnum dilataſti: & idcirco tu ſtatim Deus, & *Deus ſolus?* Bene in extremo illo ſuo conflictu apud Curtium lib.4.Darius; Fragilitatis humanæ nimia, in proſperis rebus, obliuio eſt. qui lib.3. Charidemum non audierat dicentem: *Tu quidem, licentia regni, ſubito mutatus, documentum eris poſteris, homines, cum ſe permiſere fortunæ, etiam naturam dediſcere. Sic ſcilicet*, ait idem Curtius lib. 10. *res ſecundæ valent commutare naturam, & rarò quiſquam erga bona ſua ſatis cautus eſt.* Atque hoc idem cap. 5. ver. 29. de Nabuchodonoſore traditur. *vt ſciat omnis gens, quoniam Nabuchodonoſor Deus terræ eſt: & præter ipſum alius non eſt*, & cap.6.ver.2.& 4. In capitis huius tertij textu Græco ita ſcribitur; ἦν δεδογμένον αὐτῷ ἐξολοθρεῦσαι πάντας τοὺς θεοὺς τῆς γῆς. ὅπως αὐτῷ μόνῳ τῷ Ναβουχοδονόσορ λατρεύσωσι πάντα τὰ ἔθνη, καὶ πᾶσαι αἱ γλῶσσαι, καὶ πᾶσαι αἱ φυλαὶ αὐτῶν ἐπικαλέσονται εἰς θεόν. *Erat ipſi decretum, omnes terræ Deos exterminare, vt ipſi ſoli Nabuchodonoſori latriæ cultum deferrent omnes gentes, & omnes linguæ, & omnes tribus eum in Deum inuocarent.* De intolerabili ſuperbia hac, quæ diuinitati etiam manus inijcit, dicam iterum aliquid infrà c.6.& 2.Machab.9.v.10. Legendus verò Iſaias c.14.à ver.4. Bellum ergo inferebat Holophernes non regionibus tantùm, ſed & religionibus. & licet opus bonum eſſet ficta commentitiaque Gentilium numina tollere, profana eorum fana & delubra exſcindere, lucos impuritatis omnes deſecare; peſſimè tamen agebat Holophernes, qui verum etiam cœli terræq; Deum ſuo è ſolio deturbare conaretur, extremæque illius Nabuchodonoſorianæ impietatis & arrogantiæ tam ſedulum ſeſe miniſtrum, tamq; immanem ſatellitem præberet. *Venit* verò ipſe *ad Idumæos in terram Gabaa*, ver.15. Sed *quæ* iſta *Gabaa?* Nam vna quidem in Iudæa 4.Reg.23.ver.8. Ioſuæ 15.ver.48. prope Maonem montem, & Darumam vel Dumam, de qua Maſius in illud caput. Altera Beniamitica. quæ nefario ſcelere Iudicum 20.& Saulis ortu 1.Reg.celebris. Si de priore agatur, num ad hanc Iudeæ partem acceſſerat Holophernes? & nonne *Dumæos* quam *Idumæos* potius legamus? Si de poſteriore; quinam in Beniaminia tribu Idumæi? & num illô etiam ſeſe Aſſyrij iam penetrarant? *Gabe*, ait Plinius lib.5.cap.18.*vrbs, regni inſtar.* Et Idumeæ nomen ita quandoque amplum eſt, vt Gazam etiam & Aſcalonem, aliaque id genus loca comprehendat. vt lib.4. Capt.26. monſtrat Ioſephus, & libro contra Apionem. Græcus textus, *Venit*, ait, *ſecundum faciem, vel in planitiem Eſdrelon, prope Dotaam, quæ eſt è regione ſerræ magnæ Iudææ, & caſtra metatus eſt inter Gabæ & Scythopolim.* Videtur ergo legendum; *Venit in Dotæos in terram gabaa.* id eſt, *montanam*, ſeu *cliuoſam. Serra* verò Hiſpanis quidem, vt in Ezechielicos Serrani Commentarios explicat Arias; *eſt tractus perpetuo cliuoſus & editus*; ſed Græcis in topographia, eſt locus dentium ſerræ inſtar ſtrictus, ſeu fauces & anguſtiæ. De *Scythopoli*, Solinus cap 45. Plinius lib.5.cap.18. & ego ex D. Auguſtino Iudic.1. Egeſippo lib.3.cap.19. *Dotaa* ſolet alias etiam à 70. vocari Dothaim, Geneſ. 27. ver.17. *Poſtremò* his in locis menſem totum hęſit. exercitum totum colligens. Varias enim ſimul ditiones is exercitus peragrabat, cum diuerſas, huc & illuc, eius partes amandaret Holophernes. Vnde factum,

vtco-

vt eodem tempore, procellæ cuiuſdam inſtar, pergeret, multaſq; & vrbes & prouincias Nabuchodonoſori ſubderet. Græcus mentionē tantum facit *ſarcinarum & impedimentorum* colligendorum. *Si porro quæras, cur terroris tantùm tot gentibus incuſſerit Holophernes*, cum Aſſyriorum maiores antea copiæ viſę fuiſſent, 4. Reg. 19. ver. 35 *dicendum primò* quidem, initio fortaſsè non eduxiſſe tantas ex Aſſyria copias, quantæ aliâs iam fuiſſent, ſed paulatim, nouis quotidie ſupplementis & acceſſionibus vehementer auctas fuiſſe, vt antea dictum eſt. *Deinde* magnam ducis huius peritiam fuiſſe; magnumque paulatim Nabuchodonoſoris nomen extitiſſe, ob victum Arphaxadum, & felices Holophernis progreſſus. Huius etiam ſæuitia & furor plurimorum animos frangebat. Et verò ita hæc omnia gerebat Holophernes, vt multo maiores adhuc in dies copię non tam exſpectarentur, quam timerentur. Semel enim & iterum dixit cap. 2. in Græco Nabuchodonoſor, *Holophernem à ſe præmitti: ſe* non ita multò pòſt; *ſecuturum*. At quæ quantæque cum Rege ipſo copię? quis Aſſyriorum flos? quod robur? *Deniq;* DEI hęc voluntas erat, vt tanto poſtea illuſtrius eſſet beneficentiæ potentiæq; ipſius miraculum, ad quod iamiam contemplandum accingimur.

CAPVT IV.

1 Tunc audientes hæc filij Iſrael, qui habitabant in terra Iuda, timuerũt valde à facie eius.

2 Tremor, & horror inuaſit ſenſus eorum, ne hoc faceret Ieruſalem & templo Domini, quod fecerat cæteris ciuitatibus & templis earum.

3 Et miſerunt in omnem Samariam per circuitum, vſque Iericho, & præoccupauerunt omnes vertices montium:

4 Et muris circumdederunt vicos ſuos, & cõgregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.

5 Sacerdos etiam Eliachim ſcripſit ad vniuerſos, qui erant contra Eſdrelon, quæ eſt contra faciem campi magni iuxta Dothain, & vniuerſos, per quos via tranſitus eſſe poterat.

6 Vt obtinerent aſcenſus montium, per quos via eſſe poterat ad Ieruſalem, & illic cuſtodirent vbi anguſtum iter eſſe poterat inter montes.

7 Et fecerunt filij Iſrael ſecundum quod conſtituerat eis ſacerdos Domini Eliachim.

8 Et clamauit omnis populus ad Dominum inſtantia magna, & humiliauerunt animas ſuas in ieiuniis, & orationibus, ipſi & mulieres eorum.

9 Et induerunt ſe ſacerdotes ciliciis, & infantes proſtrauerunt contra faciem templi Domini, & altare Domini operuerunt cilicio:

10 Et clamauerũt ad Dominum DEVM *Iſrael vnanimiter ne darentur in prædam infantes eorum, & vxores eorum in diuiſionem, & ciuitates eorũ in exterminium,*

& ſancta eorum in pollutionem,
& fierent opprobrium gentibus.
Tunc Eliachim, ſacerdos Domini
magnus, circuiuit omnem Iſrael,
allocutusq́ eſt eos.
12 *Dicens: Scitote quoniam exaudiet Dominus preces veſtras, ſi*
manentes permanſeritis in ieiu-
niis, & orationibus in conſpectu
Domini.
13 *Memores eſtote Moyſi ſerui*
Domini, qui Amalec confidentem
in virtute ſua, & in potentia ſua,
& in exercitu ſuo, & in clypeis ſuis,
& in curribus ſuis, & in equitibus
ſuis, non ferro pugnando, ſed preci-
bus ſanctis orando deiecit:
14 *Sic erunt vniuerſi hoſtes Iſ-*
rael: ſi perſeueraueritis in hoc ope-
re, quod cœpiſtis.
15 *Ad hanc igitur exhortatio-*
nem eius deprecantes Dominum,
permanebāt in conſpectu Domini.
16 *Ita vt etiam hi, qui offere-*
bant Domino holocauſta, præcincti
ciliciis offerrent ſacrificia Domino,
& erat cinis ſupra capita eorum.
17 *Et ex toto corde ſuo omnes*
orabant DEVM, *vt viſitaret po-*
pulum ſuum Iſrael.

COMMENTARIVS.

ACCEDIT modo belli huius incendium ad Iudęam proximè. fuitq́; Iudęis cum populis aliis tremor & horror communis, verſ. 1. & 2. ſed ſeſe, ſuaque ſacra defendendi animus & ſtudium proprium. Et fuit hoc bipartitum. *Præſidia* ſiquidem adhibuerunt *humana* & *diuina*. quorum optimam & neceſſariam eſſe conſociationem tam ſcriptura, quam ratio demonſtrat. Qui nobis ingenium, induſtriam, manus, ferrum, & lapides dedit DEVS, ea nobis fruſtrà dediſſe non vult. Idemque rurſum qui iſta dedit, non omnem in hiſce ſpem à nobis collocari, ſed eam à ſe ſemper pendere, nos à ſe gubernari & adiuuari voluit. idque ita nos intelligere, vt hanc eius opem votis, precibuſque ardentiſſimis & humillimis rogemus atque obteſtemur. *Non votis*, aiebat in Catilinario Saluſtij bello, Porcius Cato, *neq; ſuppliciis muliebribus auxilia deorum parantur: vigilando, agendo, bene conſulendo proſperè omnia cedunt.* Sanè verò ſunt hæc poſteriora facienda omnia. Sed & illa coniungenda; quibus certiſſimè vera veri DEI auxilia parantur. Tum enim, quod ille poſteà queritur; non ſocordię nos atque ignauię damus, vt ſit idcirco DEVS iratus & infeſtus; ſed ſanctiſſimum ipſius numen, ſine quo noſter omnis labor inanis; propitiamus & obſecramus, vt adeſſe, tuerique nos dignetur: ſimulque operi manum admouemus, nauiter ſeduloque laboramus, vigilamus, ſigna tollimus, pręlia inimus. Vtriuſque rei coniunctionem vel vnum illud, cuius paulò pòſt mentio ver. 13. illuſtriſſimum demonſtrat exemplum. Moyſes orare voluit: neque tamen hoc ſolum: ſed manum etiam cum hoſte conſerere. neque id quoquo modo, ſed adhibito conſilio, cura, & delectu. *Elige*, ait ipſe Ioſuę, *viros, & egreſſus pugna contra Amalec.* Rurſum ita conſilium, curam, delectumque adhibuit, vt non in iis poneret omnia, ſed, *cras*, ait, *ego ſtabo in vertice collis, habens virgam* DEI *in manu mea.* factumque totum valdè probauit DEVS. *Cum leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael: ſin autem paululùm remiſiſſet, ſuperabat Amalec.* Quatuor igitur *humanæ induſtriæ opera*, quę Iudęi iam adhibuerint, recenſet textus.

textus noſter. *Primò* enim, qui in terra Iuda commorabantur, ver. 1. *miſerant in omnem Samariam per circuitum, vſque Iericho*, ver. 3. Dictum antea Samaritanos, certam ob cauſam, Iudęis hoc ſeſe tempore coniunxiſſe. Iſraëlitarum verò non paucos, poſt Aſſyriacam tranſportationem, ſua in patria reſiduos adhuc fuiſſe planum eſt ex 2. Paralip. 30. ver. 1. *Miſit Ezechias ad omnem Iſraël & Iudam, ſcripſitq; epiſtolas ad Ephraim & Manaſſen, vt venirent ad domum Domini in Ieruſalem, & facerent Phaſe Domino* D E O *Iſraël.* Et verſu 5. *Decreuerunt vt mitterent nuncios in vniuerſum Iſraël a Berſabee, vſque Dan, vt venirent & facerent Phaſe Domino* D E O *Iſraël.* Et ver. 6. *Reuertimini ad Dominum* D E V M *Abraham, & Iſaac & Iſraël: & reuertetur ad reliquias, quæ effugerunt manus Regis Aſſyriorum.* Rurſumq; v. 10. *Curſores pergebant velociter de ciuitate in ciuitatem per terram Ephraim, & Manaſſe, vſque ad Zabulon, illis irridentibus & ſubſannantibus eos. Attamen quidam viri ex Aſer & Manaſſe & Zabulon, acquieſcentes conſilio, venerunt in Ieruſalem. Magna etiam* v. 18. *pars populi de Ephraim, & Manaſſe, & Iſſachar, & Zabulon, quæ ſanctificata non fuerat; comedit Phaſe.* Deinde, *praoccupauerunt omnes vertices montium.* Hi erant multi admodum & pręrupti circa iſtas partes, vt perſpicuum ex 1. Reg. 23. 24. ex S. Luca *Iudææ montana* referente, cap. 1. ver. 39. & 65. Ioſepho captiuit. lib. 4. cap. 27. vbi iuxta Eſdrelonis campum magnum duos magnos deſcribit, quorum alter *Ferreus* vocabatur. & eodem libro cap. 6. inter campum hunc & Scythopolin, medium eſſe ait montem *Itabyrium:* qui alias *Thabor* dicitur. Hęc verò & alia, quæ oportuniſſimè facta ſunt, Eliachimi ſacerdotis magni conſilio & auctoritate facta eſſe tradit ver. 5. vbi Gręcè dicitur, montium iſtorum anguſtias tantas alicubi fuiſſe, vt *bini ſolummodo tranſire ipſas poſſent.* Tertiò, *muris circumdederunt vicos ſuos.* Solent communiter ab vrbibus diſtingui vici, ſiue ἀπὸ τῶν πόλεων αἱ κῶμαι, quòd illæ muris, hę nullis cingantur. Sed neceſſitas, vel alia quępiam oportunitas, his etiam muros quandoque dat, vt apud Ioſephum lib. 4. Captiu. 25. Quod ſi vicos muris circumcingere voluerunt, quanto ipſi magis in vrbium mœnibus reficiendis, vallandis, omnique opere communiendis elaborarunt? Quartò, *congregauerunt frumenta in præparationem pugnæ.* vt obſidionum ſcilicet moras ferre poſſent. Alioqui non tam hoſtis quam fames infeſta. *Reliquis caſibus*, ait lib. 3. cap. 3. Vegetius, *poteſt in tempore ſubueniri: pabulatio & annona, in neceſſitate non habent remedium, niſi antè condita.* Ideoque vetus Romanorum diſciplina *in pleriſque opidis, ad vſum anni totius, in aceto, frumento, larido, atque hordeo & paleis condita habebat*, inquit in Gordiano Capitolinus. Quomodo verò frumentationi huic vacare Iudęi potuerint, cum ſuprà cap. 2. in diebus meſſis Holophernem ſata omnia ſuccendiſſe dictum ſit, explicat hoc loco Gręcus textus, ὅτι προσφάτως ἦν τὰ πεδία αὐτῶν τεθερισμένα. *Nam ipſorum agri recèns demeſſi erant.* Idem verò textus alia etiam *duo* admonet. *Vnum* ver. 3. cur ſibi & templo tantopere Iudęi timuerint. ſed capite ſequenti hoc explicandum. *Alterum*, quę ſpeciatim loca fuerint, ad quę Hieroſolymitani ver. 3. miſerint, præter Samariam. videlicet κώμας. Βαιθωρὼν, βελμαὶν, ἱεριχὼ, χωβὰ, αἰσωρὰ, αὐλῶν Σαλὴμ, *vallis Salem.* Complutenſis tamen editio primo loco legit κώμας, ſecundo Βεθωρὼ, ſexto ἐσωρὰ. Rurſum ver. 5. dicit Ioacimum ſcripſiſſe Bethuliam incolentibus, & Betomeſthaim, quę ex aduerſum eſt Eſdreloni, in facie campi, qui eſt iuxta Dothaim.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Quis Eliachim hic?

HOc in capite dicitur *ſacerdos* ſimpliciter, ver. 6. & *ſacerdos Domini magnus*, verſ. 11. At cap. 15. verſ. 9. *Ioachim ſummus Pontifex*. Eundem verò eſſe qui duobus nominibus vocetur, intelligi poteſt, *primò* quidem ex eo quòd in Græco bis hoc loco ſit, *ἰωακὶμ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας*. *Deinde*, quòd in aliis etiam hominibus videamus, eum qui horum nominum alterum haberet, altero quoque inſigniri. Nam Ioſiæ filius, Rex poſt illum ſecundus, & *Eliachim* & *Ioacim* dictus eſt lib. 4. Reg. 24. Verùm enimuero in Hebræorum Pontificum catalogo vnus tantùm à Ioſepho *ἰωακὶμ* nominatur lib. 11. ca. 5. qui vt paulò pòſt dicam, Ieſu filius: & rurſum vnus *ἰάκιμος* ponitur libro vlt. cap. penult. is ipſe, qui in Machabæorum libris *Alcimus* dicitur. Philo igitur ille, prolegomeno ſecundo citatus, eſſe cenſet Ioſedechi filium, qui alio nomine apud Zachariam c. 3. *Ieſus*, Nehemiæ 12. *Ioſue*. At iſtud ſuprà euerſum, cum hiſtoriam iſtam priuſquam Babylonica eueniſſet captiuitas, eueniſſe dictum eſt. Deinde multò commodiùs *Ioacimus* Ieſu iſtius filius, vt apud Lyranum & Carthuſianum à quibuſdam fit; conſtitueretur. de quo Nehemiæ 12. ver. 10. & 26. & apud Ioſephum libro 11. cap. 5. Bellarminus verò lib. 1. de verbo cap. 12. rectè hunc Pontificem fuiſſe docuit Manaſſæ temporibus, inter Sobnam, qui fuit Pontifex tempore Ezechiæ, Iſaiæ cap. 22. ver. 15. & Helciam, qui fuit tempore Ioſiæ, 4. Reg. 24. verſ. 9. & 14. Nam ita olim etiam tradidit in Chronologia ſua Nicephorus Conſtantinopolitanus, & peruincit Iſaiæ textus cap. 22. Pontificis enim ornamenta & inſignia Sobnæ illi detrahenda, & in Eliachimum transferenda dicuntur, *tunica, baltheus*, ſeu vt à 70. vertitur; *ſtola, corona glorioſa, poteſtas, patris nomen & auctoritas* in Iudæos omnes, *clauis domus Dauid ſuper humerum*, & alia, quæ imago & vmbra quædam fuerunt ſummæ CHRISTI Domini poteſtatis, Apocalyp. 3. ver. 7. in domo Dauid, quæ eſt Eccleſia, *columna & firmamentum veritatis*, 1. Timoth. ver. 15. Ad hæc, quæ contrà diſſerit Wittakerus; plumæ inſtar habent. *Bellarminus* (ait) *non attendit illum Eliachimum, de quo in Ezechiæ hiſtoria legimus, non ſacerdotem fuiſſe, ſed præfectum aliquem, de tribu Iudah & familia Dauidis, vt Eſaiæ 22. & 2. Reg. 18. Succeßit enim Sobnæ, qui fuit aut Scriba regius, vt aliqui vertunt, aut Cancellarius, vt alij, aut præfectus prætorio, vt alij. Sacerdos nec fuit, nec omnino eſſe potuit.* At bene quidem attendit Bellarminus: tu verò planè vel dormitas, vel ſomnias. Nam & 70. Interpretes, vt ſacerdotem Sobnam, ſeu vt ipſi vocant Somnam, indicarent, ſacerdotalem ei domum fuiſſe dixerunt, eamque *τὸ παστοφόριον* vocarunt. Templi ſiquidem exedras ita nuncupatas dixi 3. Reg. cap. 7. & dicam 1. Machab. 4. D. Cyrillus in hunc Iſaiæ locũ breuiter, *Paſtophorium*, ait, *eſt cubiculum eius, qui templo præpoſitus eſt*. Diuus Hieronymus ibidem; *eſt thalamus, in quo habitat præpoſitus templi*. An in ſacris templi exedris politici Scribæ, Cancellarij, Prætores habitabant? Certè templorum, eorumque theſaurorum cuſtodes etiam Horapollo lib. 1. cap. 41. *παστοφόρους* nuncupat. Quid quæ præpoſita inſignia? Num in ciuiles aut Scribas, aut Cancellarios, aut Prætores congruunt? Quamquam tot iſta, quæ è variis verſionibus ipſe congerit, nomina, ſunt interpretum nouorum, qui dum à recepta verſione diſcedunt, inter ſe perpetuò diſſident. D. Cyrillus loco citato, cum quæſiſſet, an Sobna quæſtor eſſet regiarum, an ſacrarum pecuniarum. *Videtur*, ait, *potius ſacræ pecuniæ colligendæ, & rebus neceſſariò, & vtiliter interdum ad reſtaurationem ſacrorum vaſorum expenſis*

præſti-

præſtitutus fuiſſe. Narrant etiam illum ex ſanguine Leuitico eſſe, & ſacerdotij ornamentis inſignem habitum fuiſſe. Iterumque poſtcà: *Cum autem abductus eſſet & ipſe in captiuitatem* (cum Manaſſe ſcilicet) *ſacerdotij ipſius corona ablata eſt.* Et poſtcà: *Contra Somnam quæſtorem, ſacerdotij quidem dignitatem conſecutum, fertur Iſaiæ narratio.* Ad iſta ſi attendiſſet Wittakerus, num Sobnam ſacerdotem negaſſet? Pergit verò de Eliachim S. Cyrillus. *Quòd ſacerdotij,* ait, *honorem ei collaturus eſſet* DEVS, *perſpicuum facit, cum ſe coronaturum illum pollicetur, & cum dicit, ſe togam ei daturum, & diſpenſationem, & potentiam, id eſt, vt poſſet ſubditis manui ſuæ populis imperare.* Sunt & in Procopio, quæ hiſce aſtipulentur. Sed D. Hieronymus cum Sobnam *quæſtorem & diſpenſatorem theſaurorum domus* DEI dixiſſet, *Transferet,* ait, *Dominus ſacerdotium tuum. Et, qui quondam habebas* CORONAM PONTIFICIS, *& ſanctificationem in auri lamina, in qua erat ſcriptum nomen* DEI, *coronaberis tribulatione & anguſtia.* Videmus ergo quemadmodum tam Sobna, quam Eliachim ſacerdotes fuerint, maximæ quidem ambo, cum iſta Iſaias vaticinaretur, in templo dignitatis: poſteà verò Pontifices. & deiecto, inque captiuitatem vnà cum Manaſſe Rege abducto Sobnæ, bonum ſanctumque noſtrum Eliachim ſucceſſiſſe. Neq; tam felix fuit idem Sobnas, vt cum Rege pœnitentiam ageret, Domini miſericordiam imploraret, Hieroſolymamq; tandem rediret: ſed in vinculis & ferro mortuus eſt, Iſaiæ 22. verſu 18. Addo verò, etiamſi hos Regis Scribas, aut Cancellarios, aut prætorio præfectos fuiſſe, quaſi conniuendo; daremus, exinde tamen haudquaquam effici ſacerdotes non fuiſſe. Nam huiuſmodi etiam munia interdum obibant illius temporis ſacerdotes, prout contra Wittakerum, farinæ alioquin eiuſdem homo, docet Cornelius Bertramus lib. 1. de Republica Iudæorum. Mutit tamen adhuc neſcio quid Wittakerus. *Ioſephus* (ait) *lib. vlt. de antiquit. Iudæorum; recenſens omnes Iudæorum Pontifices, nullum aut Eliachimum, aut Ioachimum circa hæc tempora nominat.* Et hic iterum non attendit iſte quid dicat. Non enim illic, libro ſcilicet 20. cap. 8. recenſet Ioſephus omnes Iudæorum Pontifices: ſed aliorum ſumma contentus, eorum tantùm edit nomina, qui ab Antiocho Eupatore fuerunt. Quia tamen, vt ipſe antea obiiciebam; eorum qui, à Salomonis tempore, vſque ad captiuitatem Pontificatum geſſerunt; nomenclaturam proponit lib. 10. cap. 11. Ioſephus, cur in iis Ioachimus nullus? Ego quidem in Machabæis oſtendam vacillare aliquantulum Pontificias iſtas Ioſephi recenſiones, nunc tamen dico, Eliachimum eſſe, qui vel ὠδίας vel Σαλδῦμος ab illo vocatur. Sed habeat Wittakerus iſtius etiam rei, è ſuorum numero, teſtem aliquem. Reineccius Tomo 2. fol. 255. *Sadocus,* ait, *abſque dubio Eliacimus eſt.* & poſteà: *Sadocum ſecundum ſub Ezechia & Manaſſe, ipſum eſſe* ait, *qui à Ioſepho Odeas, à Nicephoro Calliſto Ioas, à Nicephoro Conſtantinopolitano Eliacim vocatur.* Si verò veterem Ruffinianum Ioſephi verſionem legas lib. 10. cap. 5. inuenies quidem *Heliachim* Ioſiæ tempore. Sed neque iſte noſter eſt; neque in Græco Ioſephi textu eſt *Heliachim*, ſed ἐλιακίας. qui 4. Reg. 22. *Helcias.* cuiuſmodi etiam nomen Eliachimi, noſtri patri fuerat, Iſaiæ 22. ver. 21.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cur Pontificis tanta, Regis nulla vſquam mentio?

EXPEDITA eorum reſponſio eſt, qui Perſicorum Regum temporibus hiſtoriam iſtam annectunt. Nullus, inquiunt, Iudæorum Rex tùm erat. ideò nulla eius mentio. Qui verò ante illa tempora eam collocant, hoc de Rege ſilentium vel Ioſiæ

regnantis pueritiæ, vel Manaſſæ capti & abſentis vinculis aſſcribunt. Mihi verò, cum Bellarmino videtur probabilius; poſt emiſſum liberatumque Manaſſen, bellum hoc totum exarſiſſe. *Primò* quidem propter ea, quæ cap.1. quæſt.2. dicta ſunt. *Deinde* quia cap.5.ver.23.dicitur: *Nuper reuerſi ad Dominum* DEVM *ſuum ex diſperſione, qua diſperſi fuerant.* Quæ verò ante illas ſub vltimis regibus captiuitates diſperſio Iudææ tribus alia, quàm Manaſſæa? Rege ſiquidem capto, & Babylonem abducto plurimi cum eo ſimul capti & abducti. & in his, vt ſuprà dictum eſt; Sobnas Pontifex maximus. *Tertiò* in Græco huius ipſius capitis contextu cauſa, cur ab Holopherne adeo Iudęi trepidarent, hæc affertur v.3. ὅτι προσφάτως ἦσαν ἀναβεβηκότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας. *quia recens è captiuitate aſcenderant.* Et nota illud προσφάτως. Significat enim temporis non valdè multum elapſum, vt infrà, cum ver.4. dicuntur προσφάτως *recenter agri demeſſi. Quartò* infrà cap.8. ver.18. magna populi emendatio ſignificatur. *Non ſumus*, ait Iudith, *ſecuti peccata patrum noſtrorum, qui dereliquerunt* DEVM *ſuum, & adorauerunt Deos alienos. pro quo ſcelere dati ſunt in gladium & in rapinam, & in confuſionem inimicis ſuis. Nos autem alterum* DEVM *neſcimus præter ipſum.* Et Græcè adhuc ſignificantiùs: Οὐκ ἀνέστη ἐν ταῖς γενεαῖς ἡμῶν, οὐδὲ ἔστιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ σήμερον οὔτε φυλὴ οὔτε πατριὰ, οὔτε δῆμος, οὔτε πόλις ἐξ ἡμῶν, οἳ προσκυνοῦσι θεοῖς χειροποιήτοις, καθάπερ ἐγένετο ἐν ταῖς πρότερον ἡμέραις. *Non ſurrexit in generationibus noſtris* (apud Bethulienſes ſcilicet) *neque eſt hodierno die aut tribus, aut familia, aut populus, aut ciuitas ex nobis, qui adorent Deos manufactos, ſicuti factum eſt prioribus diebus. Quintò* conuenientiùs explicantur omnia, dum hoc poſt Manaſſæam pœnitentiam & liberationem, tempus accipitur, prout partim vſque adhuc apparuit, partim deinceps apparebit. *Cur* verò iam reducis præſentiſque *Regis nulla* libro toto *mentio* ſit, meritò inquirendum. Bellum enim, & graue profectò periculoſumque bellum inſtat. Nonne Regis potius quam Pontificis idipſum gerere? regionis aditus & clauſtra omnia obſerare? mittere, qui belli apparatum, murorum firmitatem, annonæ copiam luſtrent, vrgeant, conficiant? Accedit, quod in Græco hîc verſu 7. Hieroſolymitani Senatus memoratio & quidem vna cum Pontifice ipſo ſit. cur non & Regis? ἐποίησάν τε υἱοὶ Ἰσραὴλ, κατὰ συνέταξεν αὐτοῖς Ἰωακὶμ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ ἡ γερουσία παντὸς δήμου Ἰσραὴλ, οἳ ἐκάθηντο ἐν Ἱερουσαλήμ. *Fecerunt filij Iſraël ſecundum ea, quæ præſcripſerat ipſis Ioacim ſacerdos magnus, & Senatus totius populi Iſraël, qui ſedebant in Hieruſalem.* Meminit eiuſdem Senatus infrà caput 11. ver. 12. caput 15. v.9. De Rege nihil vſquam. Sed *tripartita cauſa* eſt.

PRIMA, quòd reuerſus Babylone Rex, diuinoque beneficio, patriæ ſibiq; ipſi reſtitutus, totus, & ſub reditus initium maximè; in DEI cultu occupatus erat. adeò, vt penes quos abſente ipſo fuerat Reipublicæ adminiſtratio, penes eoſdem adhuc maneret: videreturque regia ſeſe poteſtate libenter abdicaturus, ſi vel illi voluiſſent, vel filium, quem ſuum in locum ſufficeret; habuiſſet. Qui enim tertio & tricesimo regni anno ei natus eſt Amon, natus nondum erat. Et quia peſſimè rem antea, pace belloque, geſſerat, maior gratiorque apud eos, qui per varias aut Iſraëlis aut Iudææ partes habitabant; Hebræos, adhuc erat Eliachimi Pontificis & Seniorum auctoritas. Neque id ægrè Rex ferebat, ſed gaudebat, quæ de maxima illius poteſtate, gloria, & principatu Iſaias, quem ipſe (vt in eiuſdem Iſaiæ caput 1. & 6. itemque epiſt.142. à D. Hieronymo, ex Hebræorum traditione, notatum eſt) interfecerat; vaticinatus olim fuiſſet, quàm cumulatiſſimè perfici omnia. Tandem verò periculi, è quo iam euaſerat; admonitu, & belli huius, vt videtur; occaſione, fecit, quæ 2.Paralip.33.ver.14.ſcribuntur; *ædificauit murum extra ciuitatem Dauid, ad occidentem Gihon, in conualle: ab introitu*

portæ

porta piſcium per circuitum, vſque ad Ophel, & exaltauit illum vehementer: conſtituitq́; principes exercitus in cunctis ciuitatibus Iuda munitis. Sciendum verò tantam iſtam tamque ſalutarem Manaſſæ commutationem, in Regum libris omnino præteriri. Sed in 2. Paral. cap. 33. & quæ poſt eam ab eo facta ſint; perſtringi quàm breuiſſimè. Duos tamen, treſue libros, in quibus copioſè ea omnia, & quæ ab aliis, eius tempore, geſta eſſent; deſcripta fuerint, annotari. Primus eſt, *liber ſermonum dierum Regum Iuda.* 4. Regum 21. ver. 17. Alter, ſi tamen à priore iſto diuerſus, *liber ſermonum Regum Iſraël.* 2. Paralip. 33. ver. 18. Tertius, *liber ſermonum Hozai Prophetæ.* ibid. verſ. 19. Qui ſi extarent, plurima quæ in Iudithęa hac hiſtoria caliginis non parum habent, diluceſcerent clariſſimè. Ex illo tamen ſecundi Paralipomenon libri ſegmentulo, & ex Ioſepho lib. 10. cap. 4. iis, quæ de Manaſſe dixi, apud prudentes modeſtoſque veritatis indagatores, probabilitatis quantum licet; nunc aſtruendum. *Primò* igitur *egit pœnitentiam* non quocumque modo, ſed *valdè coram* DEO *patrum ſuorum*. ſeu vt in Hebræo eſt, *humiliauit ſe valdè ante faciem* DEI, *p. ſ. deprecatuſque eſt eum, & obſecrauit intentè*, ver. 13. cap. 33. lib. 2. Paralip. & huius deprecationis iterata ſæpius mentio, ver. 18. & 19. Non eſt autem exiſtimandum, eam tantùm Manaſſæ orationem fuiſſe, quæ apocrypha circumfertur, & in Conſtitutionibus Apoſtolicis lib. 2. cap. 22. citatur: ſed ſpeciatim multa, quæ, ſi liberaretur; ad DEI cultum & gloriam facere vellet; DEO promiſit. In his verò præter illa, quæ eodem Paralip. cap. ver. 15. 16. recenſentur, non malè quis annumeret, fore, vt Pontificis Eliachimi auctoritatem & potentiam ab Iſaia prædictam non modo non imminueret, ſed quantum in ſe foret, amplificaret. Sacerdotum enim DEI honos, in DEVM nonne redundat? Agnouit, etſi Gentilis; Statius cum in libri quinti præfatione ſcripſit; *Qui bona fide* DEVM *colit, amat & ſacerdotes.* *Deinde* ait Ioſephus, τῶν μὲν προτέρων ἁμαρτημάτων, τῶν περὶ τὸν θεὸν καὶ τὴν μνήμην, ἐσπούδαζε, εἰ δυνατὸν αὐτῷ γένοιτο, τῆς ψυχῆς ἐκβαλεῖν. *Priorum, quæ in* DEVM *admiſerat peccatorum etiam memoriam, fieri ab eo ſi poſſet; ex animo eiicere ſtudebat.* Multo ergo magis Iſaiæ vaticinationi cedere, ipſumque Eliachim tanquam ſuum, communemq́ue Iudęæ totius patrem amplecti, Iſaiæ 22. ver. 21. Alludit porro Ioſephus ad Manaſſæ nomen, quod obliuiſcentem, vel obliuione quidpiam conterentem ſignificat. *Tertiò*, ὁρμῇ πάσῃ χρῆσθαι περὶ τὸν θεὸν δεισιδαιμονίᾳ. *Magno impetu vt omni religione* (bonam ſiquidem in partem Græcum iſtud ſuperſtitionis nomen accipitur, ſed ita, vt maximum religionis ſtudium importet) DEVM *proſequeretur; ſeipſum incitabat.* Quæ & quanta paucis hiſce verbis innuuntur? *Quartò*, πρὸς μόνῳ τὸ λοιπὸν ἦν. Hæc verò ſunt adhuc quidem verba pauciora. non tamen tantùm innuunt, ſed pænè clariſſimè, quæ dicebam; demonſtrant. *In vna*, inquit, *re, totum vitæ reſiduum, ipſe occupabatur: in vna tantùm re totus erat:* vnum ſolum deinceps, quoad vixit; agebat, ſtudebat, conabatur. Quodnam verò iſtud? bella gerere? hoſtes propulſare? ſplendidè, magnificeq́ue regnare? Non. ſed hoc, χάριν τε τῆς σωτηρίας ἐκτίνειν τῷ θεῷ, καὶ διατηρεῖν αὐτὸν εὐμενῆ πρὸς ὅλον τὸν βίον. *& gratiam* DEO, *ſalutis recuperatæ causâ, referre, & beneuolentem, propitiumq́; ipſum tota vita retinere.* Quia igitur totius belli huius adminiſtrationem, ſicuti & aliorum aliâs negociorum Pontifici & Senioribus concedebat, ideò iſti ſoliciti ſunt, & turbantur circa plurima. Manaſſes verò partem optimam elegit, quæ ab eo ablata non eſt.

ALTERA porro cauſa eſt. quòd ſemper quidem maxima ſummorum ſacerdotum apud Iudęos, auctoritas fuerit; ſed hoc Manaſſæo tempore, antequam Machabęi regnarent; omnium maximè. *Illud* ex 4. Reg. 11. Deuteron. 13. Numer. 27. prout in Io-

ſuanis Sacerdotibus capite primo aperui; manifeſtum eſt. & verò etiam ex Ioſepho libro 2. contra Apionem, ἡ τοῦ πολιτεύματος Ἰουδαϊκοῦ κατάστασις κοινῇ τὰ μέγιστα τοῖς ἱερεῦσι διοικεῖν ἐπιτρέπει. τῷ δὲ πάντων ἀρχιερεῖ πάλιν πιστεύει τὴν τῶν ἄλλων ἱερέων ἡγεμονίαν. *Iudaica*, ait, *Reipubl conſtitutio communiter ſacerdotibus, vt maxima quæq; adminiſtrent, committit. Omnium verò Pontifici, aliorum rurſus ſacerdotum principatum demandat.* Breuiter verò, *ſacerdotes*, inquit, *ſunt* ἐπόπται πάντων, δικασταὶ ἀμφισβητουμένων, κολασταὶ τῶν κατεγνωσμένων. *inſpectores omnium, iudices eorum quæ ambigua, vindices eorum quæ damnata.* Et ex hac tanta ſacerdotum poteſtate ac dignitate, colligit ille id, quod mihi antea dictum; ſummam Iſraeliticæ Reipub. ſanctitatem eſſe, in eaque DEI honorem maximè florere. *Poſterius* verò, quod aiebam, Manaſſæo tempore, maximam Pontificum auctoritatem fuiſſe, intelligi poteſt ex quatuor. *Primò* ex Regis ipſius excellentiſſima iam religione ac demiſſione, prout expoſitum. *Secundò* ex communis boni vtilitate, cum vt magnarum rerum ſumma penes Eliachimum eſſet, populo ſecundiſſimo fieret, vt antea etiam indicatum. *Tertiò* ex Iſaiæ, vatis profectò ſummi, & cuius in omnium animis recentiſſima viuebant adhuc oracula; prædictione de Eliachimo hoc, Iſaiæ 22. ver. 20. *Quartò* & poſtremò ex ſumma Eliachimi eiuſdem ſanctitate, ſapientia, rerumque gerendarum induſtria & felicitate. Hæc enim iam inde à Sennacheribi temporibus vniuerſo populo erat perſpectiſſima, 4. Reg. 18. ver. 18. 26. 37. cap. 19. ver. 2. & maxima illuſtriſſimaque ſuarum iſtarum virtutum documenta dederat, cum & Rex, & Pontifex alter, catenis onuſti, Babylone, tenerentur.

TERTIA cauſa eſſe poteſt, quòd, quemadmodum ſuprà ex 2. Paralip. 33. ver. 14. dictum eſt; Hieroſolymam ſibi tuendam, mœnibus, propugnaculisque nouis communiendam Rex forſan ipſe ſumpſerit: prouinciam verò cæteram aliis commiſerit. Sed, præ omnibus, ipſi Pontifici & Senatui, per quos & ipſe illam gubernare potuit. *Litterarum* autem à Pontifice miſſarum poteſt *alia* & quaſi propria eſſe *ratio*, quòd nimirum earum argumentum eſſet, non militare tantùm & politicum de montium faucibus occupandis, ſed ſacrum etiam & religioſum de precibus, ieiuniis & ciliciis priuatim publiceq; ſuſcipiendis. Nam cum de occupatis iam montibus dixiſſet verſus tertius, & ad eam occupationem Pontificis tantùm cohortatio ſubiuncta eſſet, ver. 5. & 6. tandem ver. 7. additur; *Et fecerunt filij Iſraël, ſecundum quod conſtituerat eis ſacerdos Domini Eliachim.* Atque, vt quod iſte conſtituerat, vberiùs deinceps explicaretur, ſequitur ver. 8. *Et clamauit omnis populus ad Dominum.* Rurſumque poſteà ver. 12. & 14. dicitur, *ſi perſeueraueritis in hoc opere, quod cœpiſtis.* Nam ad continuanda pietatis opera hortabatur, ad quæ inchoanda hortatus antea fuerat. Sed ad ea gradum, vt iam faciamus, propoſitus antea ordo hortatur.

De diuinorum præſidiorum adhibitione.

QVÆ, contra tantum hoſtem, hominum adhibuerit induſtria, expoſitum eſt; diuina nunc ſacraque præſidia intuenda. quæ tamen non idcirco poſteriùs recenſentur, quòd poſteriùs adhibita ſint; ſed quod maiora, meliora. ideoque & copioſiore oratione commemoranda. quemadmodum & in piis Manaſſæ operibus fit, 2. Paral. ver. 15. Nam Ioſephus lib. 10. cap. 4. religionem priùs, quam vrbis munitionem ab illo procuratam oſtendit, cum ſcribit; διοικησάμενος τὰ περὶ τὴν θρησκείαν ὃν δεῖ τρόπον, καὶ τῆς τῶν Ἱεροσολύμων ἀσφαλείας προενόησεν. *Cum quæ ad* DEI *cultum ſpectant, procuraſſet eo quo*

oportet

oportet modo, & Hieroſolymorum ſecuritati prouidit. Poſſunt pręterea opera iſta ſimul fieri, & ſimul tamen referri non poſſunt. ideoq; eorum quæ tempore ſimul, vnum tamen, in narratione, prius altero eſſe debet. Accedit, quòd, animo & voluntatis præparatione, quædam pietatis opera priùs interdum ſuſcipiantur, quæ tantiſper tamen differenda, dum humanum opus quodpiam, è cuius acceleratione pendet plurimùm; efficitur. *Duplex* verò hic operum iſtorum *conſideratio* proponitur. *Vna* circa eorum ſuſceptionem verſatur: circa perſeuerantiam *altera*.

In *priore* conſiderandum quid agant Iſraëlitæ: qui ex iis agant; quomodo agant & cur. *Primum* indicatur hiſce verbis, ver. 8. & ſeq. *clamauit omnis populus: humiliauerunt animas ſuas in ieiuniis & orationibus: induerunt ſe ciliciis; infantes proſtrauerunt contra faciem templi Domini: altare Domini operuerunt cilicio: clamauerunt ad Dominum* DEVM *Iſraël.* Vbi verò illi ſunt, quibus ſola ſemper in ore fides, nec in opere tamen vlla? Vbi mundi huius ſapientes & politici, quibus, in armis, haſtis, & mœnibus ſpes omnis? Vbi ſcurriles rerum ſacrarum Momi, qui pios piorum ad DEVM gemitus, planctus, confeſſiones, cilicia irrident? Vbi denique molliculi & delicatuli oratores, qui vel in grauiſſimis Reipubl. Chriſtianæ malis, in ſuorum etiam non leuium peccatorum expiatione, vnum aut cilicium aut ieiunium ferre vix poſſunt? Eò ſanè tanta iſta, tamque ſupina ſalutis vel ſecuritas vel negligentia proceſſit, vt noſtris in Nundinis, cum ſerici, byſſi, omniumque ſuperbiæ, luxus & luxuriæ inſtrumentorum copia proſtet maxima, vix ciliciorum vſquam vlnas paucul as inuenire liceat. Sunt verò *duo* hic inſignes *ritus* notandi. *Vnus*, infantes ipſos proſternendi coram Domino, ſiue è regione ipſius templi Domini. Ipſa ætas ad ciendam miſericordiam per ſe ipſam idonea eſt: ſed & innocentia DEO gratiſſima. *Ego*, ait Dominus Ionæ 4. ver. 11. *non parcam Niniuæ ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquam centum viginti millia hominum, qui neſciunt inter dexteram & ſiniſtram ſuam?* Proſternuntur verò & hodie, quando Eccleſię ad ſacrum Baptiſma, & Confirmationem offeruntur, quando ad templa & ſolennes ſupplicationes adducuntur, quando DEVM precari, manus in cœlum tollere, genua flectere, cruce ſeipſos conſignare, ſacra omnia venerari docentur, & in iis exercentur. In Græco, dicuntur ipſi pueri ſeipſos proſtrauiſſe. ſed vtrumque factum. Nam aliorum inſtitutio, iuſſus & exemplum pręiuit: ipſi deinde ſequuti ſunt. Quemadmodum in parentum reorum iudiciis aliiſque periculis, plurimum apud Iudices, alioſque rerum potitos, infantulorum aſpectus frequenter valuit: ita & coram diuinæ maieſtatis, ad eius auertendam iracundiam; tribunali. Simile quid 1. Machab. 3. verſ. 46. & ſequentibus, occurret. *Alter* verò ritus eſt, operiendi altare cilicio. Quemadmodum ad gratias DEO agendas feſta & lęta organa, ſacrificia, palmæ, aliaque id genus adhibentur: ſic ad miſericordiam, rebus aduerſis, conciliandam, triſtia & mœſta rectè adhibentur. Atque hinc in Eccleſiæ cęremoniis, pro temporum varietate, tam oportuna tamque vtilis immutatio. Ceſſat interdum *alleluia*, ceſſat *Gloria in excelſis*, ceſſat nuptiarum celebritas. ieiunia ſuſcipiuntur: à carnibus abſtinetur, obteguntur imagines, atrantur altaria. An enim rectè in funerum luctu, veſtes mutentur, à nobilibus viris torques aut ponantur, aut velentur, equi etiam pullentur, & ad animi coram DEO humilitatem oſtendendam & excitandam ieiunationes, proſtrationes, atrationes improbentur? Addit Græcus textus ἐσποδίσαντο τὰς κεφαλὰς αὐτῶν, καὶ ἐξέτειναν τοὺς σάκκους αὐτῶν κατὰ πρόσωπον κυρίου. *Conſperſerunt capita ſua cinere, & expanderunt ſaccos ſuos ante faciem Domini.* Puluerea illa conſperſio, vt in ſcripturis frequenter nominatur: ita etiam interdum

ſolo humiliationis nomine continetur. Vnde ſuprà verſ. 8. habet idem Græcus tantùm ἐταπείνωσαν τὰς ψυχὰς αὐτῶν. *Humiliarunt animas ſuas.* Sed & ille ritus, cilicia ſiue ſaccos coram Domino protendendi, notandus. Omnia enim iſta luctum, ſqualorem demiſſionem præſeferunt. Cur igitur & nos religionis noſtræ ſymbola, quibus ſeſe pro nobis æternus DEI filius afflixit, humiliauit, in precium & ſatisfactionem dedit, non prætendamus & circumgeſtemus? Cur ſanctorum, in quibus tot pœnitentiæ virtutumque omnium opera ediderunt; reliquias, veſtes, & cilicia non proferamus, & coram Domino extendamus? Idcirco ſanè, vti apud D. Hieronymum eſt in vita Pauli; S. Antonius *diebus ſolennibus Paſcha & Pentecoſtes ſemper* eiuſdem *Pauli tunica veſtitus eſt. quam in ſportarum* ſcilicet *modum, de palmæ foliis ipſe ſibi contexuerat* S. Paulus. *Alterum* erat, qui ex Iſraëlitis hæc egiſſent. Iam pænè audiuimus; *omnis populus.* Sed tamen in Latino & Græco iſtud tam vniuerſale particulariùs adhuc proponitur. primò quoad ſexum. *ipſi & mulieres eorum*, ver. 8. Deinde quoad ſtatum. *ſacerdotes* & laici, verſu 9. Tertiò quoad ætatem in Græco, non adulti tantùm, ſed νήπια etiam, id eſt, *infantuli*, & παιδία *pueruli. Quartò.* quoad conditionem; non liberi tantum & Domini, ſed ſerui etiam & famuli, qui quidem ſunt μισθωτοὶ vel ἀργυρώνητοι. mercenarij, vel coempta mancipia. *Quintò* quoad patriam. non indigenæ tantùm & ciues, ſed exteri etiam & inquilini, qui adeſſent, & πάροικοι vocantur. *Sextò* non homines tantùm, iiq; omnis generis, ſed τὰ κτήνη etiam, brutæ animantes ieiunare, mœrere, DEIq; miſericordiam ciere debuerunt. Aſſyriorum, contra Aſſyrios, renouatum exemplum. Illorum enim Rex clamauit & dixit in Niniue Ionæ 3. ver. 7. *Homines & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quidquam, nec paſcantur & aquam non bibant. Et operiantur ſaccis homines & iumenta, & clament ad Dominum in fortitudine.* Licet verò cogitare, quis vrbium, vicorumque ſtatus, quam triſtis & lugubris facies fuerit, dum nō ploratu tantùm, ſed boatu etiam, hinnitu, balatu, gracillatu, latratuque omnia mœſtiſſimè complerentur. Sed valdè mirum, ea ipſa tanta & triſtitia & mœſtitia DEVM oblectari, placari, & propitiari. Quin potius, rectè ratiocinari ſi volumus; hominum animo pio, humili, reuerente, vnde cæremoniarum omnis hæc ſeries; oblectatur ille, placatur & propitiatur. *Et vidit* DEVS, ait Ionas loco citato, ver. 10. *opera eorum, quia conuerſi ſunt de via ſua mala, & miſertus eſt ſuper malitia quam locutus fuerat, vt faceret eis & non fecit.* Magna quidem vis in illo, *quia conuerſi ſunt.* Dices tamen, cum initio Manaſſæ peruerſitas impietaſque tanta fuerit, *cur pœnitentiæ*, redituſque ad Dominum, eiuſque fidem & cultum *nulla* hic *mentio? Reſpondeo*, mentionem ideò nullam eſſe, quia pœnitentia illa hoc in tempus non incidit, ſed ſtatim atque rediit Manaſſes; omnis Hieroſolymis exterminata impietas & idololatria, 2. Paralip. 33. ver. 15. 16. Deinde verò, vt diſcamus, non ea tantum quæ neceſſariò facienda & præcepta ſunt: ſed velint nolint ſupererogationis hoſtes; alia etiam bona & religioſa, quæ ſponte ſuſcipiuntur; diuinæ bonitati grata eſſe hominum opera. Patet verò ex iſtis etiam omne hominum genus, ætatem, ſexum, ordinem diuino cultui aptum eſſe: placere DEO virorum, fœminarum, ſacerdotum, laicorum, ſenum, puerorum, diuitum, egentium, ciuium & vrbanorum, ruſticorum & peregrinorum pias preces, agmina, obſequia. Non eſt, quoad veram fidem & religionem, *Gentilis & Iudæus. circumciſio & præputium, barbarus & Scytha, ſeruus & liber. Sed omnia & in omnibus* CHRISTVS, Coloſſ. 3. ver. 11. Myſticè verò D. Hieronymus in Ionæ caput 3. *homines & iumenta ſaccis operta & clamantia ad Dominum*, eſſe dicit *rationabiles & irrationabiles, prudentes ac ſimplices. Tertium* porro eſt, quomodo hæc iſti egerint. Ipſa,

quæ

quæ antè poſita ſunt, clamandi & humiliandi verba ſuum ferè modum ſecum afferunt. Qui enim clamat, magnum præ ſe deſiderium fert. Qui ſe humiliat, è ſublimiore ſeſe loco, exiſtimatione celſiore, ornatu eminentiore demittit. Tria tamen adhuc in textu ſunt, quæ inſignem tam laudatarum alioquin actionum modum oſtendant. Primum ver. 8. *inſtantia magna.* ἐκτενείᾳ μεγάλῃ contentione, cura, ſtudioque magno. & repetitur hoc in Græco pro in ieiuniis & orationibus. Vacamus interdum quidem precibus, ſed nulla vel exigua cura & ſtudio Ieiunamus, ſed inſtantia non magna. Cilicio amicimur, humileſque efficimur. Sed, quemadmodum Ennianus ille Neoptolemus; paucis, incurioſè, remiſsè. Alterum verſ. 10. *vnanimiter.* ὁμοθυμαδὸν. vt nulla inter eos eſſet diſſenſio: nullum de hiſce faciendis aut non faciendis certamen. Fit enim nonnunquam, vt ſi à magiſtratibus, Eccleſiaſticis præſertim, quidpiam decernatur, quod moleſtiolæ aliquid habeat, verbi cauſa, indicatur ieiunium, litania, templorum obitio; inueniantur, qui contrà diſputent, neque id genus præcepta ſatis probent. Iſti verò vno animo, magno & ſenſu & conſenſu, concorditer, dura & carni ſuæ ingrata omnia, quæ voluit Pontifex, fecerunt. Hanc particulam vertit noſter Interpres Actorum 2. v. 1. *pariter. Erant omnes pariter in eodem loco.* non quod ὁμαδὸν, vti putat Eraſmus; legerit (parum enim congruit ei quod additur ἐπὶ τὸ αὐτὸ) ſed quòd qui concordes ſunt, ij pariter etiam ſint. Græcus verò non contentus iſto ὁμοθυμαδὸν, rurſum ἐκτενῶς adiecit, vt vehementem ſemper curam ſignificaret. Tertium eſt v. 17. *ex toto corde ſuo.* Græcè ἐκ πάσης δυνάμεως *ex omni virtute.* tota vi & facultate. O ſi & nos ſic oraremus, quos non Aſſyrios, barbaros & Turcas; quas non dæmonum, carnis, mundique appetitiones propelleremus! *Poſtremum* verò eorum, quæ antea poſita; eſt, cur hæc iſti, &, iſtis quidem iam expoſitis modis, egerint. Quinque verò cauſæ traduntur, ver. 10. ſed ita claræ, vt tantùm monendum ſit *in diuiſionem* dici, pro *in direptionem.* Id enim eſt εἰς προνομήν. Et poſt *opprobrium,* additur Græcè, *ne gaudium ſimus Gentibus,* dum ſcilicet nos vincunt, noſtraque diripiunt, & quemadmodum infra cap. 7. ver. 21. dicunt, *Vbi eſt* DEVS *eorum?* Omnes verò iſtę cauſæ vna generali continentur, v. 17. *vt viſitaret* DEVS *populum ſuum Iſraël.*

Conſideratio *altera* circa perſeuerantiam quæ in hiſce pietatis operibus fuit; verſatur. Et primo quidem ad hanc Pontificis adhortatio fuit, non iam abſentis & per litteras: ſed præſentis & per propriam vocem. Præclarum Epiſcopis omnibus exemplum dat Eliachimus diœceſes viſitandi, oues cognoſcendi, conſolandi & adhortandi. neque tantùm cum pax & rerum omnium tranquillitas eſt, ſed etiam cum turbæ, pericula, calamitates. *Circuiuit omnem Iſraël.* Non vrbem, non pagum, non caſtellum, quoad licuit; prætériit. *allocutoſque eſt eos.* Alloqui Latinis valet non alicui tantùm loqui, ſed conſolari etiam. vt ex Varrone lib. 5. de ling. Lat. Horatio epod. 13. Catullo epigr. 36. docent litterati. Conſolatio verò & adhortatio magna vtique Iſraëlitis omnibus, ex Pontificis tanti pręſentia & aſpectu, fuit. propriè tamen conſolatio ex ſecuturi boni euentus prædictione, ver. 12. adhortatio ex neceſſariæ conditionis expoſitione. *Si manentes,* ait, *permanſeritis in ieiuniis & orationibus in conſpectu Domini.* Volumus interdum boni quidpiam, ſed incipere nolumus. incipimus, ſed ſtatim deſiſtimus. minimum nos laboris terret. adeò molles ignauique ſumus. Ad perſeuerantiam verò iſtam hortatur etiam Dominus Lucæ 11. parabolâ eius, qui, vt commodatò panes impetraret, amicum *media nocte* adit. eum domi ſuæ clauſum, in lecto cubantem, dormientem iam & ſtertentem excitat: difficilem, durum & immunificum diu

mul-

multumque orat, obſecrat: excuſantem ſe, tergiuerſantem & cunctantem, perſeuerantia tandem ſua, in panarium pertrahit, ab eoque, quotquot habet panes neceſſarios, aufert. Rurſumque alia parabola, cap. 18. vbi & concludit, *Audite quid Iudex iniquitatis dicit. D*EVS *autem non faciet vindictam electorum ſuorum clamantium ad ſe die ac nocte, & patientiam habebit in illis?* Poſſet verò quæri,

An prophetico ſpiritu, an pia tantùm fiducia, dixerit Eliachim, Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces veſtras.

CVM tot piæ ſanctęq; precationi facta diuinitus promiſſa ſint, eaque in diuinis libris, tamquam in tabulis conſignata, ex fide quę circa diuinam veritatem, bonitatem & potentiam occupata; videtur eius, quod petitur, impetrandi tanta exiſtere poſſe fiducia, vt certò poſſit quilibet precantibus dicere: *Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces veſtras*, maximè quando conditio apponitur, *ſi manentes permanſeritis in ieiuniis & orationibus in conſpectu Domini.* Hoc enim velle S. Iacobus videtur, dum capite 1. ver. 6. ait, *Poſtulet in fide nihil hæſitans. Qui enim hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris, qui à vento mouetur & circumfertur. Non ergo æſtimet homo ille, quod accipiat aliquid à Domino.* E contrario tamen certò felicem belli huius euentum polliceri non videtur Eliachimus potuiſſe, niſi prophetica ei pręſagitio eſſet. Nam *primò.* quod petebatur, eiuſmodi erat, vt ad ſalutem præcisè neceſſarium non eſſet. Quidquid autem huius generis eſt, poteſt, ob maius aliud, quod dare DEVS vult; bonum non impetrari. etiamſi & in precatione ſtudium & perſeuerantia inſignis adhibeatur. *Deinde* ob ea, quæ hactenus à Manaſſe, aliisque Regibus & à populi parte non parua in DEVM, eiuſque religionem & legem commiſſa erant, poterat iuſtiſſimè iam DEVS facere, quod, pro clementia & benignitate ſua, in Sedechiæ tempora differre adhuc dignatus eſt, vt Hieroſolyma caperetur, templum inflammaretur, Iudæa tota peruaſtaretur, vt intelligere videntur, qui infrà cap. 7. ver. 19. aiunt, *Peccauimus cum Patribus noſtris. Tertiò,* poſſent iam, in tanta hominum multitudine, aliqui eſſe Achanes, Ioſuæ 7. aliqui Ionathæ, 1. Reg. 14. Iamnienſium anathematum depeculatores aliqui, 2. Machab. 12. aliqui inquam occulti peccatores, quorum gratia, nollet aliorum, de temporalibus commodis, preces exaudire DEVS. Ita ſanè res habet. Quemadmodum aduerſorum prophetiæ quædam prædeſtinationis, quædam comminationis dicuntur: ita proſperarum rerum ſunt quædam interdum prædictiones non propheticæ, ſed è ſpe fiduciaque magna profectæ. & eæ veræ, cum adiunctam ſemper vel expreſsè vel tacitè conditionem habeant; *niſi quid aliud obſtiterit.* Et iſto modo loqui potuit Eliachim. Prophetico tamen ſpiritu hæc effatum, perſuadere videtur & prophetica eius commendatio, Iſaiæ 22. & ipſe loquendi modus, nihil omnino nutans aut ambigens, ſed quaſi certa & explorata omnia diceret; grauis, conſtans, apertus.

Cæterum tam conſolationem, quam hortationem ſuam illuſtriſſimo, è vetere memoria, exemplo confirmat, ver. 13. vbi de Moyſe quod ait; *non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando deiecit*; veriſſimum. Licet enim, quæ per alios facimus, facere ipſi dicamur, vt ait Iuriſconſultus: ſuprà verò iam dictum ſit, eum Ioſuæ arma, bellumq; mandaſſe: nihilominus, neq; ipſe ferrum ſtrinxit: ſed DEVM tantummodo rogauit:

neque

neque qui in acie pugnabant, ferro plus, quam vnius Moyſis precibus profecerunt. Scriptum quidem eſt Exodi 17. verſ. 13. *Fugauit Ioſue Amalec: & populum eius in ore gladij.* eam tamen victoriam precibus potius quam gladiis & bellatoribus tribuendam, indicat ibidem verſus 11. *Cum leuaret Moyſes manum, vincebat Iſraël: ſin autem paululum remiſiſſet, ſuperabat Amalec.* Et paulò pòſt, cum dictum eſſet, *Factum eſt, vt manus illius non laſſarentur, vſque ad occaſum ſolis*; ilicò, quaſi poſita eſſet cauſa, ſubditur effectus, *fugauitque Ioſue Amalec.* Neque verò fruſtrà, exemplum hoc propoſiturus Eliachim, ait, *Memores eſtote.* Dominus enim, vt in omnem poſteritatem vigeret, ſemperque vireret modi, quo victoria hæc parta eſſet, memoria; Moyſi dixerat illic ver. 14. *Scribe hoc, ob monumentum in libro, & trade auribus Ioſue.* Credamus verò & nobis, in tot tantiſq; contra Turcas, alioſque omnes Chriſtianę fidei hoſtes, bellis, ab Eliachimo noſtro acclamari: *Memores eſtote Moyſi ſerui Domini.* Faciunt verò id Pontifices, quoties litteris, indulgentiarumque largitionibus, Chriſtianum ad preces populum hortantur, dum eum ad finem, certa certis diei horis campana æra pulſari, ſacra fieri, proceſſiones haberi, eleemoſynas dari, pœnitentiam agi pręſcribunt. Sed Pontificiæ huius exhortationis quiſnam tùm fructus? Magnus profectò ver. 15. *Ad hanc,* ait, *exhortationem eius, deprecantes Dominum, permanebant in conſpectu Domini. ita vt etiam hi, qui offerebant Domino holocauſta precincti ciliciis offerrent ſacrificia Domino, & erat cinis ſupra capita eorum.* Boni verique iſti Eccleſiaſtici, qui bene monenti Pontifici morem ita ſedulò pleneque gerunt, populo exempli ſanctitate pręeunt, cilicia non abditè tantùm & obuelatè, vt Samaritanus ille Rex 4. Reg. 6. ver. 30. ſed palàm & reuelatè gerunt, ad aras, in omnium conſpectu, in ſacrificiorum oblatione. Ex illorum ſcilicet numero erant, quorum causâ, DEVM amicè terram zelatum, populoque pepercisſe ſcribit cap. 2. Propheta Ioel; *inter veſtibulum & altare plorabant ſacerdotes miniſtri Domini, & dicebant: Parce, Domine, populo tuo, & ne des hæreditatem tuam in opprobrium, vt dominentur eis nationes; Quare dicunt in populis: Vbi eſt* DEVS *eorum?* Chriſtianus piuſque ſacerdos, etſi dum ſacris operatur; veſtem, arbitratu ſuo, maioris in Eccleſia ordinis, decorique causâ, mutare non poteſt, ſi rectè tamen iudicabimus, dum alba veſte, caſula, ſtola, cingulo, manipulo, cæteroq; omni apparatu, CHRISTI IESV pro nobis paſſi, veſte pænè hiſtrionia irriſi, ligati, flagellati, crucifixi ſpeciem ante omnium ponit oculos, nonne ſacco veluti præcinctus, CHRISTIq; Domini puluere fœdatus, vinculis aſtrictus, ſanguine aſperſus videtur? Verum non fuit ſacerdotum ſolorum laus, vt Pontifici obedirent, in boniſque inſtitutis perſeuerarent: ſed & totius populi ver. 17. *Ex toto corde ſuo* OMNES *orabant* DEVM, *vt viſitaret populum ſuum Iſraël.* Græcus textus etſi Pontificis peregrinationem non retulit, eam tamen quam ſuo ipſius exemplo conſolationem & exhortationem fecit; recitat. ſimulque ſacerdotum, eum pręeuntem conſequentium, facta paulò pluribus explicat. *Ioachim,* ait, *ſummus Pontifex, atque omnes, qui coram Domino ſtabant ſacerdotes, cæterique qui Domino miniſtrabant, ſaccis lumbos ſuos accincti offerebant iuge illud holocauſtum, & vota, & voluntaria populi donaria. pulviſque ſupra eorum cidares, ſeu mitras erat. & clamabant ad Dominum ex tota virtute ſua, in bonum. ſiue, vt ad benefaciendum & ſubueniendum viſitaret omnem domum Iſraël.* De populo verò paulò antè dixerat idem textus: *Populus erat ieiunans dies complures in omni Iudæa & Hieruſalem ante faciem ſanctorum Domini omnipotentis.* Sed quomodo κατὰ πρόσωπον τῶν ἁγίων, *ante faciem ſanctorum?* Nam cum ſancta iſta Hieroſolymis tantùm eſſent, quomodo, qui in cætera Iudæa tota erant, coram hiſce ſanctis ieiunabant? Imò, qui Hieroſolymis etiam verſa-

 bantur,

bantur, *quomodo ante ſancta* eadem *ieiunare dicebantur?* Sanè ad Hieroſolymitas tantùm poſſunt ſancta illi referri. & coram iis ieiunare dicuntur. quia ieiunij diebus precationi maximè vacabant, pęneque in templo aſſidui commorabantur. Si ad alios verò, qui, extra Hieroſolymam, aliis in locis habitabant, ſancta etiam iſta referantur, dicendum *dupliciter* ſolitos eos ante ipſa ſimiliter orare ac ieiunare. *Primò* quidem, quia habebant ſynagogas, ſeu προσευχὰς, in quibus & quædam templi ſimilitudo erat, dum pro ſancto ſanctorum & arca, in qua decalogus; erat ipſis locus, in quo lex aſſeruabatur, vti & hodie in eorum Synagogis videmus. Ad has ipſi, dum preces & ieiunia indicerentur, conueniebant, vti clarum ex hiſtoria illa, quam de Ionatha & ſeipſo, lib. de vita ſua refert Ioſephus in Tyberiadenſi proſeucha. *Deinde* cum horum aut nihil habebant, aut domi certè precabantur, ad templum & ſancta ſanctorum ſeſe conuertere ſolebant, Danielis 6. ver. 10. Habent igitur hoc in capite viri & fœminæ, pueri natuque grandiores, plebeij & laici omnes, Eccleſiaſtici & Sacerdotes, minores & maiores plurima, quæ imitari queant; digniſſima. Fuit enim omnium exitus feliciſſimus, prout ſequens hiſtoria tota monſtrabit: & breuiter hic à Græco monetur. *Εἰσήκουσεν κύριος τῆς φωνῆς αὐτῶν, καὶ εἰσεῖδεν τὴν θλῖψιν αὐτῶν. Exaudiuit Dominus vocem eorum, & reſpexit afflictionem eorum.* Etenim, ſi vt ſuprà ex Lucæ 18. dictum eſt; vidua iniquitatis Iudicem exorauit, & inde à minori ad maius argumentatur Dominus, licebit etiam forſitan hic argumentari. Aſſyriorum *opera vidit* DEVS, Ionæ 3. cum homines & iumenta & boues & pecora ieiunarent, ſaccisque operirentur, cur, contra furentes iam Aſſyrios, *electorum ſuorum, clamantium ad ſe, die ac nocte*, ſeſe vehementer affligentium, puluere conſpergentium, cilicia præcingentium, inediam ſibi & infantulis, & brutis animantibus indicentium, vindictam non faciat? *Præcepta* CHRISTI, ait D. Ambroſius ſerm. 86. *arma ſunt Chriſtianis: & diuinus timor terrorem à nobis expellit hoſtilem. Arma autem hæc noſtra ſunt, quibus nos Saluator inſtruxit, oratio, miſericordia, atque ieiunium. Ieiunium enim meliùs quam murus tuetur: miſericordia faciliùs liberat quam rapina:* oratio longiùs vulnerat quàm ſagitta. *Sagitta enim non niſi proximè conſpectum percutit aduerſarium: oratio autem etiam longiùs poſitum vulnerat inimicum,*

CAPVT V.

1 NVnciatumque eſt Holoferni principi militiæ Aſſyriorum, quòd filij Iſrael præpararent ſe ad reſiſtendum, ac montium itinera concluſiſſent,

2 Et furore nimio exarſit in iracundia magna, vocauitque omnes principes Moab & duces Ammon.

3 Et dixit eis: Dicite mihi quis ſit populus iſte, qui montana obſidet: aut quæ, & quales, & quantæ ſint ciuitates eorum: quæ etiam ſit virtus eorum, aut quæ ſit multitudo eorum: vel quis rex militia illorum:

4 Et quare præ omnibus qui habitant in Oriente, iſti contempſerunt nos, & non exierunt obuiam nobis, vt ſuſciperent nos cum pace?

5 Tunc Achior dux omnium filiorum Ammon reſpondens, ait: Si digne-

digneris audire domine mi, dicam veritatem in conſpectu tuo de populo iſto, qui in montanis habitat, & non egredietur verbum falſum ex ore meo:

6 Populus iſte ex progenie Chaldæorum eſt.

Geneſis 11.31. 7 Hic primùm in Meſopotamia habitauit, quoniam noluerunt ſequi deos patrum ſuorum, qui erant in terra Chaldæorum.

8 Deſerentes itaque cæremonias patrum ſuorum, quæ in multitudine deorum erant,

9 Vnum Deum cæli coluerunt, Geneſis 12.1. qui & præcepit eis, vt exirent inde, & habitarēt in Charan. Cumque operuiſſet omnem terram fames, Geneſis 46.2. deſcenderunt in Aegyptum, illicque per quadringentos annos ſic multiplicati ſunt, vt dinumerari eorum non poſſet exercitus.

10 Cumq; grauaret eos rex Aegypti, atque in ædificationibus vrbium ſuarum in luto & latere ſubiugaſſet eos, clamauerunt ad Dominum ſuum, & percuſſit totam terram Aegypti plagis variis.

Exodi 14.1. 11 Cumque eieciſſent eos Aegyptij à ſe, & ceſſaſſet plaga ab eis, & iterum eos vellent capere, & ad ſuum ſeruitium reuocare.

Exodi 14.29. 12 Fugientibus his Deus cæli mare aperuit, ita vt hinc inde aquæ quaſi murus ſolidarentur, & iſti pede ſicco fundum maris perambulando tranſirent.

Exodi 12.32. 13 In quo loco dum innumerabilis exercitus Aegyptiorum eos perſequeretur, ita aquis coopertus eſt, vt non remaneret vel vnus, qui factum poſteris nunciaret.

14 Egreſſi verò mare rubrum, deſerta Sina montis occupauerunt, in quibus nunquam homo habitare potuit, vel filius hominis requieuit.

15 Illic fontes amari obdulcati ſunt eis ad bibendum, & per annos quadraginta annonā de cælo conſecuti ſunt.

16 Vbicumque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit.

17 Et non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.

18 Quotieſcumq; autem præter ipſum Deum ſuum, alterum coluerunt, dati ſunt in prædam, & in gladium, & in opprobrium.

19 Quotieſcumque autem pœnituerunt ſe receſſiſſe à cultura Dei ſui, dedit eis Deus cæli virtutem reſiſtendi.

20 Deniq; Chananæum regem, & Iebuſæum, & Pherezæum, & Hethæum, & Heuæum, & Amorrhæum, & omnes potentes in Heſebon proſtrauerunt, & terras eorum, & ciuitates eorum ipſi poſſederunt:

21 Et vſque dum non peccarent in conſpectu Dei ſui, erant cum illis bona: Deus enim illorum odit iniquitatem.

22 Nam & ante hos annos cūm

receßiſſent à via, quam dederat il-
lis Deus, vt ambularent in ea, ex-
terminati ſunt prælijs à multis na-
tionibus, & plurimi eorum captiui
abducti ſunt in terram non ſuam.
23 *Nuper autem reuerſi ad Do-*
minum Deum ſuum, ex diſperſio-
ne qua diſperſi fuerant, adunati
ſunt, & aſcenderunt montana hæc
omnia, & iterum poßident Ieruſa-
lem, vbi ſunt Sancta eorum.
24 *Nunc ergo mi domine, per-*
quire ſi eſt aliqua iniquitas eorum
in conſpectu Dei eorum: & aſcen-
damus ad illos, quoniam tradens
tradet illos Deus eorũ tibi, & ſub-
iugati erunt ſub iugo potentiæ tuæ.
25 *Si verò non eſt offenſio populi*
huius coram Deo ſuo, non poteri-
mus reſiſtere illis: quoniam Deus
eorum defendet illos: & erimus in
opprobrium vniuerſæ terræ.
26 *Et factum eſt, cùm ceſſaſſet*
loqui Achior verba hæc, irati ſunt
omnes magnates Holofernis, & co-
gitabant interficere eum, dicentes
ad alterutrum:
27 *Quis eſt iſte, qui filios Iſrael*
poſſe dicat reſiſtere regi Nabucho-
donoſor, & exercitibus eius, homi-
nes inermes, & ſine virtute, & ſi-
ne peritia artis pugnæ?
28 *Vt ergo agnoſcat Achior quo-*
niam fallit nos, aſcẽdamus in mon-
tana: & cùm capti fuerint poten-
tes eorum, tunc cum eiſdem gladio
tranſuerberabitur:
29 *Vt ſciat omnis gens quoniam*
Nabuchodonoſor deus terræ eſt, &
præter ipſum alius non eſt.

COMMENTARIVS.

IN capite iſto tria ſunt. Vna ſcilicet de Iudæis interrogatio, ad eam reſponſio, de hac ipſa iudicium.

Interrogationis verò *primò* ponitur occaſio, ver. 1. & 2. *quia* ſcilicet *montium itinera concluſiſſent* Iudæi. & Græcè additur, ὅτι ἔθηκαν ἐν τοῖς πεδίοις σκάνδαλα. *quia poſuiſſent in campis ſcandala.* Vocantur verò *ſcandala*, impedimenta & obſtacula, quæ in via quapiam ita ſunt, vt progredi aut vetent, aut progredientem lædant, eumq; claudicare faciant. cuiuſmodi, belli tempore, ſunt aduolutæ quædã itineribus moles, arbores, ſaxa, ſparſiq; lapides & murices. Hinc verò in ſcripturis peccata & peccatorum occaſiones, quæ in DEI mandatorum, cœlique via retinent, morantur, impediunt, lædunt & ſauciant, ſcandala dicuntur. *Puto*, ait S. Hieronymus lib. 2. contra Pelagianos, *quod peccatum ſcandalum ſit, quod per ſcandalum venit. Niſi fallor enim* σκῶλον (quod apud 70. Exodi 10. ver. 7. legitur, pro quo apud Aquilam eſt πρόσπταισμα) *&* σκάνδαλον *apud Græcos ex offenſione & ruina nomen accepit.* Atque hic Matthæi 5. & 1. Corinth. 8. σκανδαλίζειν, Rom. 14. τιθέναι σκάνδαλον, Roman. 16. ποιεῖν Apocalyp. 2. ver. 14. βάλλειν. *ſcandalizare, ſcandalum ponere, facere, iacere.* Et 2. Petr. 2. CHRISTVS Dominus *petra ſcandali* dicitur *non credentibus.* qui in eum, qui *credentibus* eſt *lapis electus & angularis*, ſua ipſi malitia & prauitate, impingunt, ex eo claudicandi, ſeque ſcipſos oblædendi occaſionem captant. *Deinde* ij, quibus interrogatio facta eſt; recenſentur, *principes Moab & duces Ammon*, ver. 2. Græcè adduntur Satrapæ omnes oræ mari-

maritimæ, Philiſtæi ſcilicet. Hi enim, quia Iudæorum ab Oriente, & Occidente, vicini, optimè de iis reſponſuri videbantur. vel potius iis infeſtiſſimè cõſulturi. Magnum enim malum, malus vicinus. *Tertiò*, ipſa interrogatio eſt verſ. 3. quæ partim ſimplex, partim comparata. In illa, interrogatur, de Iudęorum populo, ciuitatibus, virtute, multitudine, Rege. In iſta verò, quæritur cur Orientalibus aliis ſint imperterritiores Iudæi, neque vt cæteri, Holophernis ilico iugum ſubeant. Pro iis *qui habitant in Oriente*, habet Græcus *κατοικοῦντες ἐν δυσμαῖς habitantes in Occidente.* quod magis cõſentaneum verſui quinto capitis ſecundi. Nihilominus tamen eadem ſententia eſt. Nam qui ad Orientem ſolem habitant, aliquando ſe propriè ad omnes qui Occidentis terras incolunt, comparant; aliquando ſe, alioſque circumcirca propiores, etiamſi ad Occidentem vergant, cum iis tantum conferunt, qui remotiſſimè in obeuntis ſolis regionibus habitant. Priore modo Iudęi ſunt Aſſyriis Occidentales. & ſic loquitur Latinus cap. 2. Græcus iſto capite. Poſteriore modo iidem adhuc Orientales ſunt. & ſic iſto loco Latinus.

QVÆSTIVNCVLA.

Officiatne huius hiſtoriæ vel tempori vel auctoritati, Holophernis interrogatio?

EX declaratâ iam Holophernis interrogatione, contra Manaſſæum hiſtoriæ huius tempus, adeoque contra hiſtoriam ipſam, eiuſque auctoritatem, magnum & primum ſcandalorum, vti paulò antè loquebamur; ſuorum (in via ſiquidem veritatis, quid aliud hæreticorum argumenta ſunt?) facit, iacitque Wittakerus. *In principio*, ait, *quinti capitis Holophernes, quando ſenſit populum Iudæorum, bellum meditari ac parare, duces omnes conuocat, ab eiſque quærit, quis ille populus eſſet, & quem ducem haberet. Verum, ſi Manaſſes paulo antè captus à Rege Chaldæorum, & Babylonem deportatus fuiſſet, nec populum illum, nec Regem Iudæorum Holophernes aut Chaldæi ignorare potuiſſent, vt illi ab Achiore Ammonita hæc quærere, ac diſcere neceſſe eſſet. Sic enim quærunt de populo, de regione, de vrbibus, de hominum potentia, de genere militiæ, de duce ac Rege, quaſi qui nihil vnquam de Iudæorum gente audiuiſſent. At Chaldæi iam priùs huic populo bellum intulerant, Iudæam vaſtauerant, Hieroſolymas ceperant, Regem Manaſſem ſecum in Babyloniam abduxerant. Ergo hæc, quæ nunc quæruntur, illis ignota eſſe nequaquam potuiſſent.* Tota tanti ſcandali vis eſt hæc: *Qui cognoſcere vult, neſcit. Quiſquis interrogat, cognoſcere vult.* Ergo *quiſquis interrogat, neſcit. At Holophernes nullo modo neſcire potuit. Ergo.* Propoſitio illa vera vt concedatur, duplicem cautionem requirit. *Vnam*, vt, *qui cognoſcere vult*, ſignificet, *qui cognoſcere deſiderat.* quòd deſiderium ſcilicet rei ſit abſentis. Alioqui, etiam dum cognoſcimus, cognoſcere volumus. Vult DEVS quæ cognoſcit, cognoſcere. Volo quæ ſcio non neſcire. Non vult Wittakerus quæ ſibi nota, ignota eſſe. *Altera* eſt, vt neſcire modo eodem accipiatur, quo cognoſcere deſideratur. Alioqui ſæpè ſcimus, quæ cognoſcere deſideramus. At non eodem modo. Scimus imperfectè: perfectiùs cognoſcere auemus. Videmus in ænigmate & per ſpeculum: videre facie ad faciem cupimus. Aſſumptio verò penitus falſa eſt. Docent enim Grammatici & Rhetores, &, abſque iſtis, ipſe quotidiani ſermonis vſus, plurima plurimos interrogare, quæ norunt optimè. tantùm vt vel ſuam aliquam admiratio-

nem proponant, ab alio facti alicuius confeſſionem eliciant, ea quæ norunt, laudent, vituperent, extollant & deiiciant atque contemnant. Plena exemplorum prophana litteratura. Sed, intra ſacrorum Bibliorum terminos, ſcandaliſten ipſi noſtrum, quæ non ignoramus; interrogemus. Cum Adamum interrogaret Dominus, Geneſ.3.ver. 9 *Vbi es?* an vbi ille eſſet, ignorabat? Cum ibidem ver.11. rurſum interrogaret, *Quis indicauit tibi quod nudus eſſes?* an quis indicaſſet, non noſcebat? Cum interrogando pergeret ver.13. *Quare hoc feciſti,* an quare feciſſet, neſciebat? Cum capite 4. ver.6. dixit Caino Dominus, *Quare iratus es? & cur concidit facies tua?* num iræ vultuſq; huius cauſam non tenuit? Cum iterum dixit ver.9. *Vbi eſt Abel frater tuus?* an vbi examinis & mactatus iacebat iſte, non perſpexit? Tandem cum adiunxit ver.10. *Quid feciſti?* non plagas, & cædem ipſam viderat, non ſanguinis vocem de terra clamantem audierat? Cum idem Dominus ab Elia percunctaretur 3.Reg.19. *Quid hic agis Elia?* cum ab Hieremia ca.1. *Quid tu vides Hieremia?* ab Amos cap.7. *Quid tu vides Amos?* apud Malachiam 1.v.10. *Quis eſt in vobis, qui claudat oſtia, & incendat altare meum gratuito?* num horum ei quidquam ignotum erat? Ecquid verò ſibi vult Moyſes cum Numer.16.ver.11. interrogatione iſta vtitur, *Quis eſt Aaron, vt murmuretis contra eum?* fratrem non norat? Ecquid Nabal, cum 1. Reg. 25. ver. 10. Dauidis pueris reſpondet, *Quis eſt Dauid, & quis eſt filius Iſai?* an qui filium Iſai, & fugitiuum poſtea ſeruum vocat, de Dauide nihil audierat? Ecquid Iehu, cum Iezraelem intrans, Iezabelem videns, 4.Reg.9.v.32. ſtipatores rogabat, *Quæ eſt iſta?* Num qui annos plures in Achabi, Ioramique Regum aulis verſatus erat, & quidem inter palatinos ſummæ ipſe auctoritatis, & cum Regibus familiaritatis, ibid. v.5.& 25. Reginam, non mutata veſte fugientem, ſed regio cultu fulgentem, ſtibio depictis oculis nitentem, regio capitis ornatu auguſtam, è feneſtris deſpicientem, voces etiam, quæ audirentur; mittentem non agnoſcebat? Non igitur quiſquis interrogat, ideo ignorare, quia interrogat; exiſtimandus, ſicque abſque vllo veritatis vulnere aut moleſtia, totum Wittakeri ſcandalum remouetur. Hæ ſiquidem Holophernis interrogationes, non ſunt omnino ignorantis, & de quibus nihil vnquam audiuiſſet, prout iſte videri vult; exquirentis, ſed ſunt interrogationes militis, & militis, quia præter ipſius opinionem & voluntatem, ipſi tantas copias ductanti, ſuiſque viribus præſidenti reſiſtere quidam audeant; mirantis, iraſcentis, hoſtes vilipendentis & contemnentis. quaſi diceret. Quid iſtuc noui? Tam inſtructas, tamque innumerabiles copias cum habeam, tot iam vrbes, prouincias, populos, fulminis inſtar, quam ocyſſimè peruaſerim, omnes vel ſolo Aſſyrij nominis terrore perculerim, dicite obſecro, quis iſte tam ſtolidus, tamque ineptus & vecors populus, qui, me vt arceat, montana obſidere, arma parare, meque contra tueri audet? Quæ, quales, & quantæ ipſorum, etiamſi eſſent iis, quas iam diripuimus, maiores & munitiores; ciuitates? Quæ tanta eorum virtus? Quæ, contra tot peditum equitumque myriadas, eorum multitudo? Quis Rex militiæ illorum, ſuæ ipſius imbecillitatis & fortunæ tam immemor, cum nuper adhuc captus, & è carceribus cateniſque noſtris vix pridem effugerit? Hanc verò eſſe Holophernis mentem non negabit, qui aduerterit primò ad ſimilem interrogationem, ver.27. *Quis eſt iſte, qui filios Iſraël poſſe dicat reſiſtere Regi Nabuchodonoſor, homines inermes, & ſine virtute, & ſine peritia artis pugnæ?* Achiorem videbant Holophernis magnates: loquentem diu audierant: Ammonitarum ducem ſciebant, & tamen, præ ira & contemptu, interrogant, *Quis eſt iſte?* & ſuam de filiis Iſraël opinionem, ob quam ſic antea Holophernes interrogarat; clarè aperiunt, homines

eſſe

eſſe inermes, imbecillos, reique militaris imperitos. *Praterea* eodem modo, ſequentis capitis initio ipſe Holophernes in Græco, τίς εἶ σὺ Αχιὼρ, καὶ οἱ μισθωτοὶ τοῦ Εφραιμ; *Quis es tu Achior, & mercenarij Ephraim?* *Tertiò*, non mercenarios Ephraim tantùm eo verſu nominat Holophernes, ſed hoc etiam cap.5. ver.3. Moabitas, Ammonitas & Palæſtinos, *filios Chanaan* appellat. Cur ergo & filios Iſraël ignoret, qui tantam vicinorum habet notitiam? *Quartò*, ſi quis conſideret; tota & tam altè repetita ipſius Achioris narratio huc tendit, vt oſtendat non adeo Iſraëlitas deſpicatui habendos: ſed ſummo eos numini charos eſſe, ipſiuſque auxilio & manu maximas ſæpiſſimè res geſſiſſe, vti non falsò intellexerunt Holophernis duces ver. 26. & 27. ipſemet etiam cap.6. ver.2. *Quintò*, hic ipſe tumidorum, verbiſque ipſos pænè cœlos territantium Pharaonum, Goliathorum & Rapſacarum loquendi modus eſt, plenus faſtu, ſui ipſorum admiratione, aliorum omnium contemptu. *Quis*, aiebat Pharao Exodi 5. ver.2. *eſt Dominus, vt audiam vocem eius?* Cum inſpexiſſet Philiſtæus, & vidiſſet Dauid, deſpexit eum, 1. Reg.17. ver.42. Dixitque Rapſaces, 4. Reg. 18. ver. 19. *Hac dicit Rex magnus Aſſyriorum. Quæ eſt iſta fiducia, qua niteris? Numquid liberauerunt*, ver.33. *dij gentium terram ſuam de manu Regis Aſſyriorum? Vbi eſt Deus Emath & Arphad? Quinam illi ſunt*, ver. 35. *in vniuerſis diis terrarum, qui eruerunt regionem ſuam de manu mea, vt poßit eruere Dominus Ieruſalem de manu mea?* Et Nabuchodonoſor Danielis 3. ver.15. *Quis eſt Deus, qui eripiet vos de manu mea?* *Poſtremò*, nimium imperitus archiſtrategus, eoque prorſus nomine indignus Holophernes fuiſſet, ſi propriè ac verè, quænam iſta gens, & quæ regio eſſet, contra quam agmina tanta duceret, ignoraret. præſertim cum in hac ipſa regione ac gente, recentiſſima eſſent Aſſyriorum trophæa Phulis, Theglathphalaſſaris, Salmanaſaris & Sennacherib. etiamſi Manaſſæ captiuitas nulla fuiſſet, 2. Paralip. 33. ver.11. Hiſtoriæ ergo huius vel tempori vel auctoritati prorſus nihil officit Holopherniana hæc arrogans & faſtuoſa interrogatio.

Reſponſio verò ad interrogationem iſtam fit ab Achiore. qui mendosè in Sulpitio *Acitor* ſcribi ſolet. diciturque *omnium filiorum Ammon dux*, vt eius opulentia, dignitaſque perſpicua ſit. Ammonitæ ſiquidem à filio Loth *Ammon*, populum magnum efficiunt, eorumque principes plures nominantur, Ieremiæ 49. verſ.3. Amos 1. verſ.15. & Rex præpotens, 1. Reg.11. 2. Reg.10. ver.1. Ierem.40. ver.14. erantque, vt ait in Amos 1. D. Hieronymus, *Arabes*, quorum metropolis erat celebrata illa *Rabbath*, 2. Reg.11. quæ poſteà dicta fuit *Philadelphia*. & Syrorum ſermone *Hamma*, vt in idem Amos caput 1. notat Theodoretus. Iam verò auctor Traditionum in Paralipomena, libro 2. docet Idumæos, quandoque Ammonitarum ſibi nomen tribuere, cum ſcilicet contra filios Iſraël pugnare vellent, *quia*, inquit, *ob reuerentiam paterni nominis* (Edom) *nolebant in priſtino habitu arma mouere contra Iſraël: ſed transfigurabant ſe in habitum Ammonitarum.* Nam libro 2. Paralip.20. ver.1. ita ſcriptum eſt. *Congregati ſunt filij Moab, & filij Ammon, & cum eis de Ammonitis.* Dum cum filiis Ammon congregantur Ammonitæ, nonne alij atque alij ſignificantur? Siue ergo Ammonitarum impropriè dictorum etiam, ſiue propriè tantummodo dictorum dux erat Achior, quia Græcè & Latinè *omnium* erat, fuit ſanè potens & magnus. Et vt videamus, quam bene *conueniant rebus nomina ſæpe ſuis*, exponitur eius nomen, *frater lucis*. Conſtat verò eius oratio *exordio, narratione, concluſione*.

Illud tempori, loco, & perſonis accommodatum, plenum demiſſionis, prudentiæ & grauitatis eſt ver.5. Sed ex eo potiſſimum diſcamus in omni ſermone, quacumque

de

de re, coram quibuſcumque, & vbicumque, veritatem ſemper dicere. *Deponentes*, ait S. Apoſtolus Epheſ. 4. ver. 25. *mendacium, loquimini veritatem, vnuſquiſque cum proximo ſuo.* Solonis, vt ait Laertius; lex erat, *Ne mentiaris.* Apud Perſas quidem olim pueri ὡς μαθήματα τὸ ἀληθεύειν ἐδιδάσκοντο, *tanquam diſciplinas edocebantur, verum loqui. Mentiri*, ait libro de educatione liberorum Plutarchus; *ſeruile eſt, odio dignum, ac ne mediocribus quidem ſeruis ignoſcendum.* Cum verò ſit *omnis homo mendax*, Pſal. 115. Rom. 3. ver. 4. id eſt ad mendaciolum interdum aliquod vel propenſus vel temerarius & inconſideratus, debet cuilibet quotidie fixum hoc & firmè conſtitutum eſſe; *Non egredietur verbum falſum ex ore meo.* Sed iſta cura vel inprimis egent, quibus cum principibus viris negocium eſt, præſertim cum in conſilium adhibentur, vel ab iis, certis de rebus, interrogantur, ne, vt libro 3. ait Thucydides, παρὰ γνώμην καὶ πρὸς χάριν, *præter animi ſententiam*, & *ad gratiam* quidquam loquantur. Ab Charidemo apud Curtium libro 3. & Demarato apud Herodotum lib. 7. exempla peti poſſunt non inepta. de quibus forſan aliquid poſtea.

Narratio multa complectitur. *primò*, primam Iudeæ gentis originem in Chaldea, ver. 6. *deinde*, illinc migrationem, migrationiſque cauſam, ver. 7. 8. 9. *tertiò*, habitationem in Charrenſi vrbe ibidem. *quartò*, profectionem in Ægyptum, & commorationem ibidem, ver. 9. *quintò*, diſceſſum indidem, ver. 10. *ſextò*, nonnulla quæ, in itinere, mirabilia, tranſitum per mare rubrum, ver. 12. commorationem in Sinai ſolitudinibus, ver. 14. dulcoratos fontes, ver. 15. cœleſtem mannæ annonam ibidem. victorias diuino auxilio potius quam armis paratas, ver. 16. *ſeptimò*, generales cauſas partim rerum in eo populo aduerſarum, ver. 17. 18. partim etiam proſperarum, verſ. 19. *octauò*, Chananeæ terræ poſſeſſionem, quoad initium & progreſſum, ver. 20. *Denique* horum confirmationem quandam ab exemplis tùm priſcis tùm recentibus, in calamitoſis, ſecundiſque temporibus, ver. 22. & 23. per peccata nimirum & pœnitentiam, per DEI cultum, eiuſque legis obſeruationem aut violatam aut reſtitutam. Eſſent in iſtis queſtiunculæ bene multæ. Quia tamen in Geneſi, Exodo, ſecutiſque libris, oportuno ſunt loco pertractatæ, non committam, vt à compoſito veluti corpore membra diuellam, & huc illucque ſpargam. Cauſæ tantùm illæ generales vel ærumnarum vel proſperitatum notentur, & vna hæc

QVÆSTIVNCVLA.

Quomodo aduerſorum & proſperorum, in Latino & Græco textu v. 22. 23. exempla, libri huius auctoritatem nihil omnino imminuant.

QVI Latinum ſolummodo textum aſpiciunt Lyranus & Carthuſianus, vel Græcum etiam, ſed ita vt hiſtoriæ huius tempus captiuitate Babylonica poſterius exiſtiment, iis hic ſcrupoſum planè nihil eſt. Nobis verò, qui & textum vtrumq; penè ſemper committimus, & ad Manaſſæ Babylonio è carcere liberati tempus, hiſtoriam eandem reuocauimus, eadem iam facilitate gradi non licet. Nam vt è Latino *primò* aliquid afferam; quando, & quomodo *nuper reuerſi ad Dominum Deum ſuum, ex diſperſione qua diſperſi fuerant, adunati ſunt?* quæ iſta diſperſio, & ex eadem, quæ adunatio vel collectio? Rurſum quomodo dicitur, *iterum poſſident Hieruſalem.* Qui enim iterum aliquid

aliquid facit, id aliquando facere antea deſierat. Quando verò, ante infelicem illum Sedeciæ annum vltimum, deſierunt Iudęi Hieroſolymam poſſidere? vel certè ante Ioacimum, & Ioacinum Reges, à Babylonio Nabuchodonoſore abductos? Sed in Græco plus ineſt difficultatis, quam idcirco ſolam in Bellarminum ſibi euibrandam cenſuit Wittakerus. *Quando, inquit, Holophernes in Iudæam venit, templum euerſum fuerat. Sunt enim hæc verba Achioris in libro Græco*; Ὁ ναὸς τοῦ θεοῦ αὐτῶν ἐγενήθη εἰς ἔδαφος, καὶ αἱ πόλεις αὐτῶν ἐκρατήθησαν. *Templum Iudæorum Hieroſolymitanum euerſum fuit, & ſolo æquatum, & ciuitates eorum occupatæ. Sed in illa Manaßis captiuitate, nulla fuit templi euerſio: nec templum ſolo æquatum fuit ante regnum Sedechiæ, in quo magna illa captiuitas contigit, quod omnes profectò intelligant.* Addam ego & alia. *Primò*, hac ipſa phraſi, non niſi quando funditus & templum & Hieroſolyma euerſa eſt; vti Ioſephum, cum lib. 10. cap. 11. ait; *Iußit Nabuchodonoſor* καταπρῆσαι ναὸν καὶ τὰ βασίλεια, τήν τε πόλιν εἰς ἔδαφος καθελεῖν. *incendere templum, & regias, & vrbem ad ſolum vſque tollere.* cumque facta hæc omnia poſtmodum explicat, verbis vtitur duobus ἐνέπρησε, κατέστρεψε. *incendit, euertit.* Quid horum verò ante illud tempus factum? *Deinde* in eodem Græco, ſuprà cap. 4. ver. 2. προσφάτως ἦσαν ἀναβεβηκότες ἐκ τῆς αἰχμαλωσίας, καὶ νεωστὶ πᾶς ὁ λαὸς συνελέλεκτο τῆς Ἰουδαίας, καὶ τὰ σκεύη, καὶ τὸ θυσιαστήριον καὶ ὁ οἶκος ἐκ τῆς βεβηλώσεως ἡγιασμένα ἦν. *Recenter è captiuitate aſcenderant, & nuper omnis Iudææ populus collectus erat: & vaſa, & altare, & domus è prophanatione ſacrata erant.* Quæ iſta tam recens captiuitas & ex ea reditus, & quidem totius Iudęę populi? Quæ vaſorum, altaris, templique prophanatio & iterata conſecratio ſeu expiatio? Nihil tamen omnia hęc traditam hiſtoriæ huius auctoritatem ac tempus labefactant. idque vt intelligatur, Latinum *primò* textum exponam, *deinde* quę ipſius Gręci propria ſunt.

In illo igitur calamitates varię primò traduntur v. 22. *Ante hos annos*, ait. In Græco non eſt. ſed valet, *olim, & nuper, prætéritiq́; tam remotis quam propinquis temporibus. Prætereà, exterminati ſunt prælijs à multis nationibus.* De Babylonia captiuitate palam eſt, ſermonem non eſſe. cum vna tantùm Chaldęorum natio nominaretur. Licet enim in Babylonij Nabuchodonoſoris exercitu, nationes plures militare potuerint, quemadmodum & in Holophernis iam exercitu videmus: vna tamen, quę cęteras ſub ſignis ſuis habet, eaſque ad bellum deducit; eſt, quę hoſtem ſuum vincere, captiuos abducere, cęteraque hoſtilia facere dicitur. Sic enim & Prophetæ loquuntur, & ſcriptores alij cùm ſacri, tùm prophani. Sed *quæ iſtæ multæ nationes?* Sume vel vnum Iudicum libellum in manus: lege capitis 3. verſum 8. 12. 13. cap. 4. ver. 2. cap. 6. verſ. 1. & 3. cap. 10. ver. 7. c. 13 ver. 1. & inuenies Iſraëlitas noſtros quando à via, quam dederat illis DEVS; receſſerant; exterminatos olim à Meſopotamiis, Moabitis, Ammonitis, Amalecitis, Madianitis, *cæteriſque*, vt caput illud 6. ver. 3. loquitur; *Orientalium nationum.* denique ab Ægyptiis & Philiſthęis, ita vt cap. 10. ver. 11. dixerit illic Dominus, quod loco huic lucis non parum affert, *Numquid non Ægyptij, & Amorrhæi, filijque Ammon & Philiſthiim, Sidonij quoque & Amalec, & Chanaan oppreſſerunt vos? Et clamaſtis ad me, & erui vos de manibus eorum?* Adiunge verò ſi libet, libros etiam Regum, & à libri 3. capite 11. v. 14. comperies bella, clades, vaſtitateſque plurimas ab Idumęis, Syriſque, modo Damaſcenis, modo aliis illatas. adeò vt lib. 4. Reg. 17. ver. 20. ſcriptum ſit; *Proiecit Dominus omne ſemen Iſraël, & afflixit eos, & tradidit eos in manu diripientium, donec proiiceret eos à facie ſua.* Et ne de recentiſſimis Aſſyriorum tantummodò cladibus cogitares, adiectum eſt ver. 21. *ex eo iam tempore, quo ſciſſus eſt Iſraël à domo Dauid, & conſtituerunt ſibi Regem Ieroboam, filium Nabat.* Nouę autem clades & recentiſſimę ſunt non Iſraëlis tantum per Aſſyrios,

ſed & Hieroſolymitani Regis Manaſſæ, 2. Paralip. 33. ver. 11. Pergit verò hic, Latinus noſter. *& plurimi eorum captiui abducti ſunt in terram non ſuam.* Quis neget in tot tantisq; bellis, ſtragibus, vaſtationibus quamplurimos, in victorum terras, duramque ſeruitutem abſtractos? Quis cum Manaſſe Rege in compedes & ferrum compactos quamplurimos? Dum vero ſignate ait, *plurimi eorum*, ſignificat numquam ad hoc vſq; tempus, vniuerſum ſimul populum abductum. quod tamen perpaucis, & è viliore plebe relictis, 4. Reg. 25. ver. 12. & 22. Ierem. 39. ver. 9. cap. 40. ver. 7. factum Sedechiæ temporibus in extrema illa captiuitate. Quemadmodum enim ibidem ca. 17. ver. 23. dicitur; *Tranſlatus eſt Iſraël de terra ſua in Aſſyrios:* ita & cap. 25. verſ. 21. *Tranſlatus eſt Iuda de terra ſua.* Threnorum 1. ver. 3. *Migrauit Iudas,* 2. Paralip. 26. ver. 20. *Si quis euaſerat gladium, ductus in Babylonem, ſeruiuit Regi, & filiis eius donec imperaret Rex Perſarum.* Ideoque hic locus eos potius arguit, qui poſteriora illa tantum Perſicorum Regum tempora meditantur. Cum enim magnas & calamitates, & ſalutes oſtendere vellet, in communi illo Gentis totius excidio, ex vſitato quotidiani hominum ſermonis, ipſiuſque diuini etiam verbi vſu, dixiſſet potius *omnes* quam *plurimi*. quemadmodum Iſaias cap. 64. v. 6. *Facti ſumus vt immundus* OMNES *nos: cecidimus quaſi folium* VNIVERSI. Ieremias ca. 6. v. 13. *A minore vſque ad maiorem* OMNES *auaritiæ ſtudent. & à Propheta vſque ad Sacerdotem* CVNCTI *faciunt dolum.* cap. 8. v. 6. NVLLVS *eſt, qui agat pœnitentiam.* OMNES *conuerſi ſunt ad curſum ſuum.* verſ. 10. *A minimo vſque ad maximum* OMNES *auaritiam ſequuntur: à Propheta vſq; ad Sacerdotem* CVNCTI *faciunt mendacium.* Et de Iudæa poſt captiuitatem illam, vulgaris hic ſermo erat, Ieremię 32. v. 43. quòd *in ea non remanſerit homo, & iumentum, & data ſit in manus Chaldæorum.* Iam poſt calamitates tam veteres, quam nouas, ponuntur quę ex pœnitentia ortę ſunt ſalutes. non omnes, quarum facta erat mentio, ver. 19. ſed ex omnibus vna. quę tempore nouiſſima, memoria, & ipſo eius fructu teſtatiſſima. *Nuper*, ait, reuerſi ad Dominum. Gręcè *νῦν*, *nunc iam.* Sermo eſt de reuerſione per Manaſſen facta. Nam ipſe 2. Paralip. 33. ver. 13. *orauit Dominum ſuum, & egit pœnitentiam. cognouit, quod Dominus ipſe eſſet* DEVS. *abſtulit* ver. 15. *Deos alienos, & ſimulachrum de domo Domini: aras quoque quas fecerat in monte domus Domini, & in Hieruſalem & proiecit omnia extra vrbem. præcepitq; Iudæ,* ver. 16. *vt ſeruiret Domino* DEO *Iſraël.* Hebraicè, *dixitq; ipſi Iudæ*, id eſt, egit cum Iuda, ei ſuaſit & perſuaſit, *vt ſeruiret Domino* DEO *Iſraël.* Sicque reuerſi ſunt ad Dominum DEVM ſuum, & ex diſperſione, qua tum, partim abductione, partim fuga & latebris, diſperſi fuerant, Rege reducente, *adunati ſunt. & aſcenderunt montana hæc omnia.* Montanorum potiſſimum meminit, quia, vt in Græco eſt; *deſerta erant*, tranſlatis iam in Aſſyriam tribubus Iſraël. vti ſignificatum Deuter. 7. Exodi 23. 4. Reg. 17. *& iterum poſſident Hieruſalem. iterum* inquam. quia vel abducti ex ea fuerant, vel ex ea fugerant, &, quemadmodum 3. Reg. 11. ver. 17. Ierem. 40. verſu 12. cap. 43. ver. 5. vel in Ægypto, vel alibi, delituerant, eam poſſidere deſierant, iamque poſtliminio eam poſſident. imo & omnes, etiam, qui ex ea non exceſſerant, *iterum* eam poſſident, quia nouo modo, renouata libertate, priſtinoq; politiæ iure, patriam obtinent. Licet verò in Gręco non ſit iſtud, *iterum*, ſed tantùm *κατέσχον τὴν ἱερουσαλὴμ*, *obtinuerunt Hieroſolymam*; iam tamen clarè, vt opinor, patet Latini textus expoſitio, & ad omnia, quæ, quæſtiunculæ initio, ex illo quæſita ſunt; reſponſio.

Ad Græcum venio. in quo eſt illa quidem, quam obiicit Wittakerus; difficultas, ſed ab ipſo, contra quem obiicit; priùs notata & obiecta. imo & diſſoluta. Si veritatis eſſet amans hęreticus, debuiſſet, non difficultatem tantùm arripere, ſed vel eius diſſo-

lutio-

lutionem approbare, vel,cur non approbaret,oſtendere, ipſumque refutare. Verum ita ex D.Thoma,cęteriſque Scholaſticis, quæ mendicarunt argumenta, ſolent interdum Caluinus,Melanchthon, Chemnitius, aliique id genus lucifugæ, apud imperitos venditare: ſolutiones verò eorum diſſimulare. Nos verò Bellarminum ipſum audiamus. *Nec vero, ait, mouere quemquam debet, quod in textu Græco additur, etiam templum fuiſſe ſolo æquatum, quando diſperſi ſunt Iudæi. Nam illa verba ſuppoſititia videntur. quandoquidem S.Hieronymus,qui fideliſſimè tranſtulit hunc librum ex Chaldæo ſermone in Latinum,nihil de euerſione templi in ſua editione poſuit.* Huic rationi, quam ne verbulo quidem ſuccutere Wittakerus potuit,poſſunt & hæ adiungi. *quòd* Grçcum ſæpius textum mêdoſum deprehendamus. *quòd* ad calamitatem iſtam exaggerãdam, coram homine prophano & belli duce irato,ab homine prudente, multo magis iniecta mentio fuiſſet regiæ vrbis non captæ modo, ſed & inflammatæ, dirutæ, ſoloq; penitus æquatæ, 4.Reg.25. v.9.& 10.2.Paralip.36. ver.19. Si ſuppoſititia tamen ea verba concedere liberet, exponi poſſent de ſumma & extrema illa templi vaſtatione, ſeu prophanatione, quam fecerat olim Manaſſes. Nam 4. Reg. 21. ver. 4. *extruxit aras* (Baal) *in domo Domini, de qua dixit Dominus: In Ieruſalem ponam nomen meum. Et extruxit altaria vniuerſæ militiæ cœli in duobus atriis templi Domini. Poſuit quoque* ver.7. *idolum luci, quem fecerat in templo Domini, ſuper quo locutus eſt Dominus ad Dauid, & ad Salomonem filium eius: In templo hoc & in Hieruſalem, quam elegi de cunctis tribubus Iſraël, ponam nomen meum in ſempiternum.* 2. Paralip.33. verſu 4.& 5. *ædificauit altaria in domo Domini cuncto exercitui cœli, in duobus atriis Domini*, verſu 7. *ſculptile quoque & conflatile ſignum poſuit in domo Domini.* Firmatur expoſitio hæc ex Grçcis capitis quarti verbis antea citatis. *primò*, quia in iſta, qua de agitur; vaſtatione ſignificant manſiſſe vaſa,altare, & ipſam DEI domum, ſed eorum omnium βεβήλωσιν, id eſt, *prophanationem* tantùm fuiſſe. ſeu, vt Ioſephus lib. 10. cap.4. μίανσιν, *pollutionem*, cum de Manaſſe ait; μιάναι ἐτόλμησε τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ. *Deinde* non ait, vaſa,altare, templum reædificatum, vti Zorobabelis tempore fieri oportuit, ſed tantùm ἡγιασμένα, id eſt, *ſanctificata.* Polluta ſiquidem mundari,prophana expiari,& rurſum ſacrari debebant. Tantum ſupereſt, vt quo tunc modo potuerit ſtans manenſque templum εἰς ἔδαφος γίγνεσθαι aperiam. Fieri hoc bifariam potuit. *Primò* συνεκδοχικῶς.quia magnæ illius partes diſiectæ,diſſolutæ,ſolo æquatæ iacebant, vti non obſcurè colligas ex 4.Regum 22. ver.5. & 6. 2.Paralip.34. ver.10. & 11. cum curauit ſanctiſſimus Manaſſæ ipſius nepos, vt ingenti collecta pecunia, ædiles INSTAVRARENT *templum, & infirma quæque ſarcirent. At illi dederunt eam artificibus & cæmentariis, vt emerent lapides de lapicidinis, & ligna ad commiſſuras ædificij, & ad contignationem domorum quas* DESTRVXERANT *Reges Iudæ.* *Deinde*, poſſunt ea verba ſimpliciter verti, *fieri in pauimentum.* id eſt, templi ſanctitatem ita violari, quaſi commune quoddam publicumque ſolum eſſet, quod omnium iam pedibus conculcaretur. Nam ἔδαφος ſolum, *pauimentumq;* ſignificat, & diſcrimen eſſe poteſt inter id, quod ex Ioſepho afferebatur, εἰς ἔδαφος καθαιρεῖσθαι, & inter id, quod hoc loco Grçcus ait, εἰς ἔδαφος γίγνεσθαι. Illud enim valet, *ad ſolum vſque tolli, ſolo æquari, funditus exſcindi.* ideoque & ad hoc magis explicandum, non ſimpliciter εἰς ἔδαφος καθελεῖν dixit lib.3. Thucydides, ſed addit ἐκ τῶν θεμελίων, *è fundamentis.* quod & Plutarchus dixit, per εἰς ἔδαφος καταβάλλειν, *conicere vrbem in ſolum*, ſiue, *ſolo tenus deiicere.* Ita porro conculcatum, & prophanatum templum fuit & ab ipſis impiis Iudęæ Regibus, Manaſſe præſertim, antequam eum pœniteret, prout ſuprà dictum; deinde à Gentilibus, dum Manaſſes ipſe captus eſt, ſecundum Wittakeri quidem verba, quæ quæſtione ſuperio-

periore allata; videlicet *Chaldæi Hieroſolymas ceperant, Regem Manaſſen ſecum in Babyloniam abduxerant.* Nam quod arx & templum ab Aſſyriis occupatum non fuerit, cum ciuitatem peſſimus ille Pontifex Sobna, de quo ſuprà; proderet, id Iudęus, quem D. Hieronymus audire ſolitus eſt, referebat ad Sennacheribi tempora, vt ait idem D. Hieronymus in Iſaiæ 22. Periit verò multo ante captum Manaſſen ille Sennacherib. Quomodo verò non omnium calcari veſtigiis templum deberet, ſatis ex ſcripturis, & Ioſepho libro 12. cap. 3. lib. 2. contra Apionem, perſpicuum. adeò quidem vt Dominus & Saluator noſter non ementes modo & vendentes in eo verſari nollet, ſed nec *fineret* quidem, *vt quiſquam vas transferret per templum*, Mar. 11. ver. 16. Cæterum quando ſcelerum impietatiſque ſuæ Manaſſen pœnituit, correcta fuere hæc omnia, & quæ prophanata; conſecrata, *populuſq́; omnis collectus*, dum qui exceſſerant, ad eos, qui manſerant, redirent, ad vniuſque religionis cultum, diuinaſque cęremonias redirent.

Concluſio ab Achiore facta, ver. 24. exordio, ſiue demiſſionem, ſiue prudentiam & grauitatem ſpectes; conſimilis eſt: hucque tendit, vt in Iudæorum tantummodo religionem inquiri velit. Ea ſi ab iis deprauata, vincentur: ſi conſtanter ſtudioſeque culta, vincent. Id enim ex calamitatum proſperitatumq́ue cauſis antea poſitis & probatis rectè concluditur. quia ſanè vt antè ver. 21. dixerat, DEVS *illorum odit iniquitatem*, ſiue, vt ait Græcus, *θεὸς μισῶν ἀδικίαν, μετ' αὐτῶν ἐστίν.* DEVS, *qui iniquitatem odit, cum ipſis eſt.* Sunt verò hæc nobis, hoc ipſo tot tantorumq́ue bellorum tempore, ſeriò expendenda. quia ex tanto ſacroſanctæ religionis noſtræ Catholicæ neglectu, diſtractu & diſſipatu, quem tot nobis hæreſes afferunt; omnis Chriſtiani orbis calamitas, omnes iſtæ lachrymæ. prout in Antiturcica mea priore clariùs veriuſque ſane quam vellem, monſtraui. cuius extremum duas duûm ſummorum Patrum memorabiles vtiq; ſententias proponebat. Prior eſt D. Hieronymus epiſt. 13, *Noſtris*, ait, *peccatis Barbari fortes ſunt: noſtris vitiis Romanus fugatur exercitus.* Alter D. Ambroſius ſerm. 85. *Ciuitati non niſi propter ciuium peccata infertur excidium. Deſine peccare, & ciuitas non peribit.*

De Achioris reſponſione iudicium duplex tùm fuit. *Vnum* ducum aliorum, alterum ipſius Holophernis. De illo hic à ver. 26. ad capitis finem. In Græco dicitur etiam *vniuerſus, qui aderat & Holophernis tabernaculum circumſtabat populus, murmuraſſe* ſeu *confremuiſſe*, quod in Latino ſignificatur cap. 7. ver. 12. *deinde* proceres ea tantum dicunt, quæ in Latino ſunt ver. 28. vſque ad *montana. Ideo*, inquiunt, *aſcendemus, & erunt* (Iudęi) *exercitui tuo vniuerſo in deuorationem, domine Holophernes.* De Holophernis iudicio capite ſequenti.

CAPVT VI.

1 Factum eſt autem cùm
ceſſaſſent loqui, indi-
gnatus Holofernes ve-
hementer, dixit ad Achior:
2 Quoniam propheaſti nobis
dicens, quod gens Iſrael defendatur
à Deo ſuo, vt oſtendam tibi quo-
niam non eſt Deus, niſi Nabucho-
donoſor:
3 Cùm percuſſerimus eos omnes,
ſicut hominem vnum, tunc & ipſe
cum illis Aſſyriorum gladio interi-
bis, & omnis Iſrael tecum perdi-
tione diſperiet:

4 Et

4 Et probabis quoniam Nabu-
chodonoſor dominus ſit vniuerſæ
terræ: tuncque gladius militiæ meæ
tranſiet per latera tua, & confixus
cades inter vulneratos Iſrael, &
non reſpirabis vltrà, donec exter-
mineris cum illis.
5 Porro autem ſi prophetiam tu-
am veram exiſtimas, non conci-
dat vultus tuus, & pallor, qui fa-
ciem tuam obtinet, abſcedat à te, ſi
verba mea hæc putas impleri non
poſſe.
6 Vt autem noueris quia ſimul
cum illis hæc experieris, ecce ex hac
hora illorum populo ſociaberis, vt
dum dignas mei gladij pœnas ex-
ceperint, ipſe ſimul vltioni ſub-
iaceas.
7 Tunc Holofernes præcepit ſer-
uis ſuis vt cõprehenderent Achior,
& perducerent eum in Bethuliam,
& traderent eum in manus filio-
rum Iſrael.
8 Et accipientes eum ſerui Holo-
fernis, profecti ſunt per campeſtria:
ſed cum appropinquaſſent ad mon-
tana, exierunt contra eos fundibu-
larij.
9 Illi autem diuertentes à latere
montis, ligauerunt Achior ad ar-
borem manibus & pedibus, & ſic
vinctum de reſtibus dimiſerunt
eum, & reuerſi ſunt ad dominum
ſuum.
10 Porro filij Iſrael deſcenden-
tes de Bethulia, venerunt ad eum:
quem ſoluentes duxerunt ad Be-
thuliam, atque in medium populi
illum ſtatuentes, percunctati ſunt
quid rerum eſſet quod illum vin-
ctum Aſſyrij reliquiſſent.
11 In diebus illis erant illic prin-
cipes, Ozias filius Micha de tribu
Simeon, & Charmi, qui & Go-
thoniel.
12 In medio itaque ſeniorum, &
in conſpectu omnium, Achior di-
xit omnia quæ locutus ipſe fue-
rat ab Holoferne interrogatus: &
qualiter populus Holofernis volu-
iſſet propter hoc verbum interfice-
re eum.
13 Et quemadmodum ipſe Holo-
fernes iratus iuſſerit eum Iſraelitis
hac de cauſa tradi: vt, dum vicerit
filios Iſrael, tunc & ipſum Achior
diuerſis iubeat interire ſupplicijs,
propter hoc quod dixiſſet:
Deus cæli defenſor eorum eſt.
14 Cumq; Achior vniuerſa hæc Sup. 5. 12.
expoſuiſſet, omnis populus cecidit
in faciem, adorantes Dominum,
& communi lamentatione & fle-
tu vnanimes preces ſuas Domino
effuderunt,
15 Dicentes: Domine Deus cæli
& terræ, intuere ſuperbiã eorum,
& reſpice ad noſtram humilita-
tem, & faciem ſanctorum tuorum
attende, & oſtende quoniam non
derelinquis præſumentes de te: &
præſumentes de ſe, & de ſua virtu-
te gloriantes, humilias:
16 Finito itaque fletu, & per to-
tam diem oratione populorũ com-
pleta, conſolati ſunt Achior,
17 Dicentes: Deus patrum no-

 ſtro-

ſtrorum, cuius tu virtutem prædi-
caſti, ipſe tibi hanc dabit viciſſitu-
dinem, vt eorum magis tu interi-
tum videas.
18 *Cùm verò Dominus Deus*
noſter dederit hanc libertatem ſer-
uis ſuis, ſit & tecum Deus in me-
dio noſtri: vt ſicut placuerit tibi,
ita cum tuis omnibus conuerſeris
nobiſcum.
19 *Tunc Ozias, finito conſilio,*
ſuſcepit eum in domum ſuam, &
fecit ei cœnam magnam.
20 *Et vocatis omnibus presby-*
teris, ſimul expleto ieiunio refece-
runt.
21 *Poſtea verò conuocatus eſt o-*
mnis populus, & per totam noctem
intra Eccleſiam orauerunt peten-
tes auxilium à Deo Iſrael.

COMMENTARIVS.

QVID Achiori fecerit Holophernes, & quid Iudæi, monſtrat caput hoc. Ardet igitur ira ille, ob hanc potiſſimum cauſam, quòd ſi religionem rectè ſuam Iudæi colerēt, eos à DEO protegendos & adiuuandos dixiſſet. Hæc enim verba Deum Nabuchodonoſore pollentiorem, maioremq; ſignificabant. quod blaſphema, & ſtolida Nabuchodonoſorianæ ſuperbiæ, de qua cap. 1. & 2. mancipia ferre non poterant. Ideo iam toties, Nabuchodonoſor *Deus terræ eſt, & præter ipſum alius non eſt.* cap. 5. ver. 29. *Non eſt Deus niſi Nabuchodonoſor.* cap. 6. ver. 2. *Probabis, quoniam Nabuchodonoſor Dominus ſit vniuerſæ terræ.* verſ. 4. *Tanto abeſt*, ait cap. 34. Apologetici Tertullianus, *vt Imperator Deus debeat dici, quod non poteſt credi niſi turpiſſima & perniciosiſſima adulatione. Tamquam ſi habens Imperatorem alterum appelles, nonne maximam & inexorabilem offenſam contrahes eius, quem habuiſti, etiam ipſi timendam, quem appellaſti? Eſto religioſus in Deum, qui vis illum propitium Imperatori. Deſine alium Deum colere vel credere, atque ita & hunc Deum dicere, cui Deo opus eſt.* Hoc igitur bello agitur non de focis tantum, ſed planè de aris, de Deo inquam, eiuſque maieſtate, ne in eam temere aut factis aut verbis inuadere vllus audeat. *Tunc* ver. 7. *Holophernes præcepit ſeruis ſuis, vt comprehenderent Achior*, hoſtibusque darent. vt paulò pòſt, certò, cum iis omninò iam ſubactis, acerbiſſimas, teterrimasque pœnas daret. Mentis tumor, Dei, ſuique ipſius ignoratio quid non facit? Sic & apud Herodotum lib. 7. cum immenſas terreſtres naualesque ſuas copias, ipſa nationum nomina (tanta ſcilicet multitudo, totque ignotæ ipſi gentes erant) exquirendo luſtraſſet Xerxes, ſapientem, humanæque non ignarum ſortis Demaratum interrogaſſet, ecquid videretur; auderentne Græci vel manus contra tantas copias tollere, & ille, quod res erat; dixiſſet, poſſe verò & vincere; profuſiſſimè cachinnatus eſt. Fieri ſcilicet non poſſe putabat, vt vinci, victusque ac fugiens mergi poſſet. Multo tamen Holopherne fuit is moderatior. Riſu illum excepit: non contumeliis. amicum eum poſtea ſemper adhuc habuit, non mortem interminatus eſt. Sed nobis de Dario contra Alexandrum pugnaturo, ſuis verbis, narret Curtius. *Nihil, ait, illi minus, quam multitudo militum defuit. cuius vniuerſæ aſpectu admodum lætus, purpuratis ſolà vanitate ſpem eius inflantibus, conuerſus ad Charidemum Athenienſem, belli peritum, &, ob exilium, infeſtum Alexandro, percunctari cœpit; ſatiſne ei videretur inſtructus ad obterendum hoſtem?* Ille autem veriora quam gratiora reſpondit.

ſpondit: *Erat Dario mite ac tractabile ingenium, niſi ſuam naturam plerumq; fortuna corrumperet. Itaque veritatis impatiens, hoſpitem ac ſupplicem, tunc maxime vtilia ſuadentem, abſtrahi iuſſit ad capitale ſupplicium. Ille ne tum quidem libertatis oblitus; Habeo, inquit, paratum mortis meæ vltorem. expetet pœnas mei conſilij ſpreti ipſe, contra quem tibi ſuaſi. Tu quidem, licentia regni, ſubitò mutatus documentum eris poſteris, homines, cum ſe permiſere fortunæ, etiam* NATVRAM DEDISCERE. *Hæc vociferantem, quibus erat imperatum, iugulant.* SERA *deinde* POENITENTIA *ſubit Regem: ac vera dixiſſe confeſſus, eum ſepeliri iuſſit.* Acceſſit ad Holophernem ſæuitiâ proximè Darius: eum tamen vel *ſerâ* ſaltem *pœnitentiâ* ſuperauit, ipſaque in mortuum humanitate. Quemadmodum verò Achioris quam Charidemi fuit oratio ſapientior, verior, diuinoque honori congruentior. ita & ei diuinum auxilium præſentius, exituſque multo iucundior & felicior extitit, prout infrà fiet perſpicuum. Filios Iſraël, propter eorum ex Ægypto exitum, quem cap. 5. ver. 10. & ſequentibus commemorarat Achior; vocat Holophernes ver. 5. τὸ γένος τῶν ἐξ Αἰγύπτου, *genus eorum, qui ex Ægypto ſunt.* Sicque de ſuo Nabuchodonoſore, deque ſeipſo elatiſſimè loquitur: *Quis eſt Deus præter Nabuchodonoſorem? Hic miſſa potentia ſua, illos à facie terræ ipſorum exterminabit: nec eos liberabit Deus ipſorum. ſed nos Nabuchodonoſoris ſerui, eos quaſi virum vnum percutiemus. neque illi equorum noſtrorum vim ſuſtinere poterunt. Ipſos enim in ſeipſis comburemus, eorumque montes ſanguine proprio inebriabuntur: & campi eorum cadaueribus implebuntur: neque veſtigio pedum ſuorum conſpectum noſtrum ſuſtinebunt, ſed pereundo peribunt. dicit Rex Nabuchodonoſor Dominus vniuerſæ terræ. Dixit enim. neque vllum verborum eius vanum erit.* Exitus probabit. Illud, *ipſos in ſeipſis comburemus*, Romanus Græcus ait κατακαύσομεν αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς. Sed Complutenſis καταπατήσομεν αὐτοὺς ἐν αὐτοῖς, ἵπποις videlicet, quorum facta erat mentio. *Ipſos equis noſtris conculcabimus.* Alij quidam libri habent κατακλύσομεν, *ipſos equorum noſtrorum multitudine inundabimus. quodam veluti aquarum cataclyſmo ſeu eluuione obruemus.* Prophetam per contemptum vocat ver. 2. & 5. Achiorem. & verò propheta fuit non paulò quam ipſe verior. aliquo ſanè modo cum Michæa, 3. Reg. vltimo, conferendus. niſi quòd ibi ſanctus diuinoq; ſpiritu afflatus profabatur Michæas: hic verò noſter adhuc Gentilis, & humanâ tantùm, vt videtur, prudentiâ vaticinabatur. Poteſt quidem DEVS etiam Gentilibus præſenſionem indere diuinam, vti & Sibyllis indidiſſe docent non pauci, neque ſanè ignobiles Theologi. Clemens Alexandrinus Stromate 1. D. Thomas 2. 2. quæſt. 2. art. 7. ad 3. Soarez de Incarn. diſput. 3. ſect. 2. nullum mihi tamen cœleſtis prophetiæ in Achiore argumentum eſt. humana, vt dixi, ſapientia dicere omnia hæc potuit. licet ad dicendum motio DEI quædam, & adiumentum ſingulare admitti poſſet.

Quid Achiori verò huic Iudæi fecerint, exponitur ver. 10. Vinctum ſoluerunt. Bethuliam adduxerunt, de omnibus interrogarunt, ſpe bona eſſe iuſſerunt, laudarunt, vti ſolus Græcus monet; epulo acceperunt, cæteraque amicè & honorificè habuerunt.

QVÆSTIVNCVLA PRIMA.

Quæ & vbi Bethulia?

FVIT *Bethulia*, Galilææ vrbs, in tribu Zabulon, in monte ſita, non procul ab vrbibus, de quibus ſuprà cap. 3. Dothaim ſcilicet, verſus Auſtrum: Scythopoli verò verſus Septentrionem. rurſumque à Tyberiade verſus Occidentem, à Diocæſarea,

quæ

quæ & Sepphoris; verſus Orientem. Qui ea Orientis loca oculis peregrinationibuſq́; diligenter luſtrauit, Brocardus, *A Nephthalim*, ait, *de qua in Tobia, tres ſunt leucæ ad Dothaim caſtrum, ſub monte Bethuliæ, vbi Ioſeph errauit, cum quæreret fratres ſuos.* Et poſteà: *De Abelina eſt vna leuca ad montem Bethuliæ, vbi Iudith occidit Holophernem, qui mons per totam fere cernitur Galilæam, habens adhuc pulchra quædam ædificia, ſed plures ruinas. A Bethulia eſt vna leuca ad ciuitatem Tyberiadis, eundo ſcilicet inter Orientem & Auſtrum ſupra mare Galilææ, à qua mare Galilææ dictum eſt mare Tyberiadis.* Quin & illic adhuc hodie Holophernis caſtrorum veſtigia conſpici, ſcribit Adrichomius. Quomodo ergo non falſum, quod in Germanica hunc in librum præfatione ſcribit Lutherus, vrbem eſſe quæ nuſquam nota ſit? Et iam ſuprà proleg. 4. fol. 213. eum Iudæo cuidam Rabbino ſimilem dixi, qui ſacra ideo Euangelia falſa videri vult, quòd nota in veteri teſtamento Nazareth nulla ſit. quaſi quemadmodum quę aliquando fuerunt vrbes & vici nonnulli cadunt: ita noui nulli ſurgere naſciq́ue poſſint. Quàm, poſt Ioſuanam Geographiam, mœnia deinceps multa in terris illis excitata? Quot apud Ioſephum locorum nomina, quæ in veteri Teſtamento nuſquam? *Bethuliam* tamen eodem loco interpretatur Lutherus *virginem*. At dicere debuit non præcisè *virginem*, ſed *virginem* DEI, vt ait libro de Interpretatione nominum Hebraicorum V. Beda, & ille ipſe Robertus Stephanus, cuius apud Lutherum ipſum tanta erat auctoritas, vt libro, contra Schererum noſtrum, dicant Tubingenſes Lutherani; ſi anno vno adhuc vixiſſet Lutherus, vt Græcum Roberti eiuſdem Teſtamentum nouum videre potuiſſet; reſtituturum in ſacras litteras fuiſſe nobiliſſimum illud de ſacroſancta Trinitate oraculum, quod, audaciſſimo, planeq́ue nefario ſacrilegio, è primæ D. Iohannis capite quinto verſu 7. ſuſtulit. *Tres ſunt, qui teſtimonium dant in cœlo, Pater, Verbum & Spiritus ſanctus. & hi tres vnum ſunt.* At dixerit fortè Lutheri aſſecla quiſpiam, idem viſum eſſe Luthero nomen *Bethul* & *Bethulia*. Malè id quidem. quemadmodum aliud *Halelu*, aliud *Haleluiah*, vt in Tobia cap. 13. quæſt. 2. dictum eſt. Deinde ſi eſſe idem putauit, mendacij ſeipſum vel inſcitiæ arguit. *Bethul* enim, quæ & *Bethuel* nota vrbs in Simeonia tribu eſt Ioſuæ 19. & 1. Paralip. 4. Noſtra porro hæc in Romanis Græcis vocatur Βετυλύα, in Complutenſibus Βετυλήα, in Suida, Βετυλοία ἡ τῶν Ἰουδαίων πόλις. Betuloea Iudæorum vrbs. In Zonara Tom. 1. Βαιτυλυά. Fortè verò meliùs exponeretur *virginitas* DEI, quam *virgo* DEI. quia pluralis ille *Bethulim* ſæpè in ſcripturis virginitatem ſignificat, Deuter. 22. ver. 14. & 15. Iudic. 11. ver. 36. & 37. Leuit. 21. ver. 14. Ezech. 23. ver. 3.

QVÆSTIVNCVLA II.

Quot & qui Bethuliæ principes?

DVos tantùm hic ver. 12. textus noſter enumerat Oziam, & Charmi, *qui & Gothoniel.* Hunc tamen locum corrigere videtur cap. 8. verſus 9. vbi tres nominantur Ozias, Chabri, & Charmi. deinde &, hoc ipſo etiam cap. 6. eodem verſu 12. textus Græcus totidem recenſens. Dices; Ab poſteriore Latini textus loco, ſimulq́; à Græco non corrigitur iſte locus, ſed magis explicatur, vno ſcilicet ampliùs nominato, qui præteritus hoc loco fuerat. Sæpè ſiquidem fit, vt in re, cui multi affuerunt; modo plures, modo pauciores nominentur. Aſſentior omnino. ſed in Romano Græco poſt Oziam eſt Ἄβεις ὁ τοῦ Γοθονιὴλ, καὶ Χαρμὶς ὁ τοῦ Μελχιὴλ. In Complutenſi, Χάβεις ὁ τοῦ Γοθο-

νιὴλ.

νιήλ, καὶ Χαρμὶς ὁ τοῦ Μελχιήλ. Si Abris vel Chabris eſt filius Gothonielis, & Charmis filius Melchielis, quomodo de Charmi hic dicitur, *qui & Gothoniel?* Numquid Chabris eſt ipſius Charmis filius? & cur clarè in Græco non diceretur, *Chabris eſt filius Gothonielis, & Gothoniel filius Melchielis?* An fortaſsè, vt Geneſ.11. vno eodemque verſu 29. Abrahæ vxor modo *Sarai*, modo *Ieſcha* vocatur, ſic idem Charmis, in Latino etiam Gothoniel eſſe ſignificatur, cuius filius dicitur Chabris in Græco? Durum quidem videtur. ſed illud fortè durius; ita videri legendum, *Charmi, qui Melchiel. Chabri, qui & Gothoniel.* ſcilicet filius eſt. Quia enim iamiam dictum erat; *Ozias filius Micha,* ideò cum adiungitur, *Charmi qui Melchiel,* intelligendum, *filius eſt,* & Chabri, *qui etiam Gothoniel filius.* Neque Grammatico aſpernandum ſupercilio, quòd dicantur filij non *Melchielis & Gothonielis,* ſed *Melchiel & Gothoniel.* Nam in Græco iſtà inflexa non ſunt. vnde & textus etiam ait Oziam *filium Micha* non *Michæ.* Huicque loco aſſimillimè à S. Luca c.3.v.24. dicitur, *qui fuit* filius *Heli, qui fuit Matthat, qui fuit* (v.27.) *Zorobabel, qui fuit Salathiel* pro *Zorobabelis, Salathielis.* Duos tamen hic tantùm legit etiam olim Rabanus, Oziam & Charmi.

QVÆSTIVNCVLA III.

Qualis hi Bethuliæ principes?

CONVENIT inter omnes, Oziam, ſacerdotem non fuiſſe. quia ſignatiſſimè v.11. *de tribu Simeon* fuiſſe memoratur. *in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt,* vti & de tribu Iuda inquit Apoſtolus Hebr. 7. ver.14. Duos vero alios, quia *presbyteri* vocantur, ſacerdotes fuiſſe, ſentiunt Lyranus cap. 8. & ferè Carthuſianus iſto cap. citraque haſitationem vllam hiſtoria Scholaſtica. quæ adiicit eoſdem ſacerdotes, ad belli huius curam, vrbiſque totius adminiſtrationem, Hieroſolymis Bethuliam miſſos. Et poſſunt ei affirmationi argumenta ſuggeri, *primum,* quòd, in illa Iſraëlitarum Republica, ſolerent non rarò ardua, magnaque id genus munia ſacerdotibus imponi. Nam vt cap. 4. quæſt. 2. dictum eſt; maxima ſacerdotum auctoritas tùm erat. *Deinde* refert Ioſephus in vita ſua, & lib.2. Captiu.cap.42. quemadmodum ad bellum contra Romanos gerendum, prouincias, vrbeſque & vicos armis conſilioque tuendos, Hieroſolymis amandati ſacerdotes, in quibus & ipſe hanc ipſam, in qua iam verſamur, Galilæam tenuit; fuerint. Rurſumque, quemadmodum cum ex eo dignitatis gradu cum æmuli deturbare vellent, conati ſint, πεῖσαι τὸ κοινὸν τῶν Ἱεροσολυμιτῶν τὴν ἀρχὴν ἀφελέσθαι, perſuadere Hieroſolymitarum Senatui, vt principatum auferret: miſſique tùm è ſacerdotali ordine quidam fuerint. *Præterea,* ex cap.33. lib. 2. Paralip. ſuprà cap. 4. notatum eſt, à Manaſſe Rege conſtitutos *in cunctis Iudæ ciuitatibus principes exercitus.* idque ſi de hoc tempore intelligendum; videri factum mediatè, vt ſcilicet conſtituendi poteſtatem dederit Eliachimo Pontifici Rex: ipſe Pontifex hos conſtituerit, & è ſacerdotum numero miſerit. *Adhac,* ideo in Græco & Latino ver.11. tam ſtudioſè videtur dici, eos fuiſſe *Bethuliæ principes,* non ſimpliciter, ſed *in illis diebus.* quaſi ob temporum iſtorum neceſſitatem tantùm, principes decreti fuiſſent. *Poſtremò,* cum litteras mitteret Pontifex, cap.4.ver.5. veriſimile, ſimul etiam pios prudentes, reique bellicæ gnaros aliquos homines miſiſſe: vel certè, cum Iſraëlis fines ibid. verſ.11. hortabundus & conſolabundus obiret, aliquos huiuſcemodi præſtantes viros, iis in locis,

vbi maximè neceſſarium videbatur; reliquiſſe. Altrinſecùs tamen occurrit, *primò* quòd iſti ſemper inter ciuitatis huius ſeniores & presbyteros numerentur, ver. 12. & 20. cap. 9. ver. 9. 21. & 28. cap. 10. ver. 6. *Cumque veniſſent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam, & presbyteros ciuitatis.* Conſtat verò, præter Hieroſolymitanum Senatum, fuiſſe in vrbe qualibet ſuos etiam ſeniores, ſiue Senatum, & principes vel optimates. Tradit enim lib. 4. Antiq. cap. vltimo Ioſephus, præſcripſiſſe Moyſen, vt in vrbe qualibet, ſeptem eſſent, qui principatum tenerent, eorumque ſingulis duo adiuncti eſſent, è Leuitarum ordine, miniſtri. Et lib. 2. Captiuit. cap. 42. ſe in qualibet Galilææ vrbe ſeptem ſimiliter *δικαστὰς Iudices* inſtituiſſe refert. Sed & in libro Ruth c. 4. ver. 2. ſunt *ſeniores ciuitatis Bethleem.* 1. Reg. 30. ver. 26. & ſequentib. *ſeniores Iuda, qui in Bethel, Ramoth, Gether, Aroer, Sephamoth, Eſthamo, Rachal, in vrbibus Ierameel* & alibi. Iam in Iſraëlis regno 3. Reg. 21. ver. 8. ſunt in Iezrael *maiores natu & optimates*, 4. Reg. 10. ver. 1. in Samaria ſimiliter. Quid ergo Hieroſolymis ſeniores iſtos accerſere opus, cum huius ipſius ciuitatis eſſe potuerint, & vero eſſe à textu ſignificentur? Cur deinde propriorum ciuitatis huius principum mentio nulla fieret, ſed aduenarum, & legatorum illorum tantummodo? Quæ vero contrà dicebam, ea veterem quidem ſacerdotum huc illuc legandorum, maximiſque negociis præponendorum conſuetudinem oſtendunt, ſed non, vt ita ſemper factum ſit, vel vt alij niſi è ſacerdotibus nulli ad munera huiuſcemodi adhiberentur, vel vt etiamſi iam ab Eliachimo vel miſſi vel relicti Bethuliæ quidam fuerint; hos idcirco ſtatim eſſe presbyteros iſtos concedendum ſit. *Mihi ergo videntur hi presbyteri, fuiſſe ciuitatis illius ciues primarij:* ſed *Ozias aduena fuiſſe,* qui iamiam à Pontifice, ob incumbentem belli neceſſitatem, collocatus hac in vrbe fuerit. Aduenam fuiſſe, prodit eadem, de qua initio; Simeonia ipſa tribus, cum Zabuloniam ſuperiore quæſtione Bethuliam eſſe, doctum ſit. Quia tamen & è Simeonia tribu, paulò antè hęc tempora, plures plura in loca migraſſe, nouaſque ſedes quæſiiſſe indicat prior Paralipomenon cap. 4. ver. 39. 40. 41. & ſequentibus, rurſumq; conſtat, hoc ipſo Manaſſæ Regis tempore, poſt decem tribuum captiuitatem, ex iis reſiduos habitaſſe vbicumque voluerunt, aut potuerunt; fieri potuiſſet, vt aduena quidem eſſet Ozias, quia in alia tribu domicilium habebat, verum aduena, qui ciuitate iampridem donatus eſſet, ciuiſque iam haberetur, & quidem è primariis vnus. Sic enim & Iudithæ virum, ipſamque Simeoniam fuiſſe, infrà patebit cap. 8. quæſt. 1. Et videtur hoc inde ſtabiliri, quod hic ver. 19. Achiorem *ſuſcepit* idem Ozias *in domum ſuam.* Qui enim ſuam iſta in ciuitate domum habebat, meritò eius etiam ciuis videatur. Nihilominus à Pontifice, vt difficillimo iſto inſtantis belli tempore, Bethulienſium rerum ſummæ, vnà cum ciuitatis eius ſenioribus, præeſſet, iamiam huc miſſum, mihi eſt probabilius. quia non Bethuliæ tantùm princeps, ſed cap. 8. ver. 34. *princeps Iudæ* vocatur, & cap. 13. ver. 23. *princeps populi Iſraël.* Dicitur verò Achiorem ſuſcepiſſe *in domum ſuam,* id eſt, in eam, in qua tùm diuerſabatur, quę ipſi tamquam Iſraëlitico principi à Bethulienſibus aſſignata erat. Verumtamen, abſoni quid eſſet, ſi propriam hic etiam domum Iſraëlis principem habuiſſe dicamus? imò ſi principem quidem Iſraëlis fuiſſe, ſed è Simeoniis, in Bethulienſi iam vrbe habitantibus, prognatum? ideoque & tanto nunc libentiùs ad patriæ defenſionem accurriſſe? Vocatur porro à Zonara ὁ τῶν τῆς πόλεως πρόκριτος, princeps eorum, qui in ciuitate. *Presbyterorum* verò nomen pro iis qui natu & auctoritate maiores forent, non autem ſemper pro ſacerdotibus; vix cuiquam ignotum.

QVÆSTIVNCVLA IV.

An Achiore audiendo, tractandoque parum cauti Bethulienſes?

FRONTI nulla fides. ſed omnium minimè hoſtium transfugis citò credendum. Nam, vt dici ſolet; ἐχθρῶν ἄδωρα δῶρα. *Hoſtium munera non munera.* Et ἐχθρῷ ἀπιστῶν μήποτ᾽ ἂν πάθοις βλάβην. *hoſti non credens nil feres vmquam mali.* Quàm vafrè Gabinos, apud Liuium libro 1. ſuperbi Tarquinij filius decepit? Quam verſutè Troianos, apud Virgilium Æneid. 2 Sinon? Quam doloſè Babylonios, apud Herodotum lib. 3. Zòpyrus? Confer, ſi lubet; cum hiſce poſterioribus, hiſtoriam hanc. Sinon ſe dixiſſe aiebat, Palamedis, *ſi patrios vmquam remeaſſet victor ad Argos*, mortem vlturum: ſe ad ſupplicium deſtinatum iam fuiſſe, vincula rupiſſe & aufugiſſe. Achior verò ſe dixiſſe ait, DEVM Iſraëlitarum, contra tantas Aſſyriorum vires, defenſorem futurum: extrema etiam ſibi minitatum Holophernem. Troiani verò *ignari ſcelerum tantorum artiſque Pelaſgæ,*

His, aiunt, lachrymis vitam damus & miſereſcimus vltrò.
Talibus inſidiis, periuriq́ arte Sinonis
Credita res: captiq́ dolis lachrymiſq́ coactis
Quos neque Tydides, nec Lariſſæus Achilles
Non anni domuere decem, non mille carinæ.

Iam Zopyrus ſeipſum verberibus plagiſque affecit, deformiter truncauit, naribus, auribuſque ſpoliauit, ad Babylonios ſeſe contulit, omniaque ſe hæc à Dario, quòd vt Babylonis obſidinem ſolueret, ſuaſiſſet, perpeſſum, in Babyloniorum magiſtratuum conſeſſu narrabat. Quem iſti, quia ſummæ apud Perſas dignitatis virum eſſe ſciebant, eumque naribus & auribus mutilum, verberibus & ſanguine totum conſperſum & deformatum videbant, vera loqui putarunt. Quomodo noſtri ergo Bethulienſes cauti ſatis, dum tam faciles Achiori aures dant, fidem adhibent, eum alloquuntur, amiciſſimè honorificentiſſimeque accipiunt? Nonne & in Chuſai audiendo, ſua magna cum pernicie, nimium facilis Abſalon 2. Reg. 17. ver. 7? Nonne & in hac ipſa noſtra Iudith admittenda Holophernes? Verumtamen ſicuti deſertoribus & transfugis non temere credendum, ita ſuſpectos eos nimium habendo, eorum verbis conſiliiſque nihil tribuendo, in contrarium itur vitium, maximaq; detrimenta ſuſcipiuntur. In Bethulienſibus nulla mihi temeritas nulla incogitantia & leuitas apparet. Nam & Achior ita ſapienter, apteque omnia & dicebat & agebat, vt ei meritò adiungenda fides eſſet. præſertim cum, ob Ammonitarum viciniam, iam fortè antea grauitatis, virtutiſque fama, Iſraëlitis minimè ignotus eſſet. *Deinde* ipſum iidem Iſraëlitæ non ad Rempublicam ſtatim & principatum adhibuerunt, vti Sextum Tarquinium Gabini, Zopyrum Babylonij, nulli eius, in aliqua vel excurſione vel machina moliendа, conſilio paruerunt, vti Sinonis equum vrbe ſua egreſſi acceperunt Troes. ſed, poſt eius orationem, omnes in DEI miſericordia & ope ſibi ſpes fixas profeſſi ſunt: ipſius numen, coram eo, clamoribus, lachrymiſque plurimis comprecati ſunt: ab hoc & illum optima quæque ſecum expectare iuſſerunt: beneuolentia interim & charitate omni, quemadmodum humanitas & ratio poſtulat; proſecuti ſunt. Neque tamen ei

adhuc, arbitratu ſuo, quocumque vellet eundi & quidlibet ſpeculandi facti videtur poteſtas. Illud enim ver. 18. Ozias, *finito conſilio, ſuſcepit eum in domum ſuam*, ſignificare videtur, manſiſſe deinceps in principis huius domo, non quidem vinctum & cuſtoditum, ſed tamen aliquantulum obſeruatum, & in plurium ſemper oculis conſtitutum. Vnde & poſtea, liberatrice Iudith reuerſa, Holophernisq; caput inferente, dum concurrerent omnes, exultarent, clamarent, ipſe non niſi *vocatus venit* cap. 13.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quæ, Achiore audito, Bethulienſium comprecatio?

DESCRIBITVR ver. 15. in qua & res, quam precantur Iſraëlitæ, & modus, quo precantur, animaduertendus. Res illa, verbis quatuor exponitur. *Primum: Intuere ſuperbiam eorum.* Ea ſatis hactenus nobis ante oculos verſata eſt. Maiore tamen vi & energia ſonat Græcum iſtud κάτιδε ἐπὶ τὰς ὑπερηφανείας αὐτῶν. *Reſpice in ſuperbias ipſorum.* Neq; enim vna ſed varia & multipartita eorum erat ſuperbia in cogitationibus, verbis, & actionibus. *Alterum: Reſpice ad noſtram humilitatem.* Æquum profectò, vt quę deteſtamur in aliis, eorum nos contraria ſectemur. Græcus ait ἐλέησον τὴν ταπείνωσιν τοῦ γένους ἡμῶν. *miſerere humilitatis generis noſtri.* Poteſt tamen hæc humilitas pro ipſa humiliatione, afflictione, & calamitate accipi. Etſi enim ταπεινὸς interdum humilitate, quæ ſuperbiæ oppoſita virtus eſt; præditum ſignificat Matthæi vndecimo, verſ. 29. 1. Petri 5. verſu 5. hæc ipſa tamen virtus ταπεινοφροσύνη potius vocatur Actorum 10. ver. 19. Epheſ. 4. ver. 2. Philip. 2. ver. 3. Coloſſ. 3. ver. 12. 1. Pet. 5. Quid verò inter duo hęc interſit, verè ſciteque D. Bernardus epiſtola 87. *Humiliatio*, inquit, *via eſt ad humilitatem. ſicut patientia ad pacem, ſicut lectio ad ſcientiam. Si virtutem appetis humilitatis, viam non refugias humiliationis. Nam ſi non poteris humiliari, non poteris ad humilitatem proueh.* Eſt autem & hic notandum, *duplicem* eſſe DEI in homines *reſpectum. Vnus* ad pœnam eſt: ad miſericordiam & beneficentiam *alter.* Vterque vti hoc loco, ita & Pſalmo 24. Prior quidem ver. 19. *Reſpice inimicos meos, quoniam multiplicati ſunt, & odio iniquo oderunt me.* Poſterior ver. 16. *Reſpice in me & miſerere mei, quia vnicus & pauper ſum ego. Tertium: Faciem ſanctorum attende.* Sancti vocantur, qui diuinæ ſanctitatis quodammodo participes erant, eique conſequendæ, conſeruandæ & venerandæ addicti ac deſtinati erant. Tales Iſraelitæ omnes primò quidem per circumciſionem, deinde per ſacra & cæremonias alias. Tales maximè Sacerdotes, Leuitæ ac Nazaræi. Tales & ipſi iam, qui ieiunio vacabant, diuinamque bonitatem implorabant. Nam Græcus habet ἐπίβλεψον ἐπὶ τὸ πρόσωπον τῶν ἡγιασμένων σοι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. *Intuere in faciem eorum, qui tibi hoc ipſo die ſanctificati ſunt.* quaſi ieiunio, precatu, aliiſque ſuprà poſitis pietatis exercitationibus ſanctificentur. Quemadmodum enim Ioelis 1. & 2. aliquoties dicitur *ſanctificari ieiunium:* ita & homines ieiunio ſanctificantur. Poſſent tamen non ſancti aut ſanctificati, ſed *ſancta* etiam & *ſanctificata* intelligi, cuiuſmodi eſt templum, omniaque ipſius vaſa & ornamenta. ipſa etiam ſacrificia, primitiæ, decimæ, alia quæcumque DEO conſecrata. Nam de his pius religioſuſque Iſraelitarum animus erat maximè ſolicitus: eaque, quia DEO cura & grata; idcirco ab eo reſpici & defendi rogabat. *Quartum. Oſtende quoniam non derelinquis præſumentes de te.* Tota pulcherrima hæc particula è Græco peregrinatur. Verbi porro, *præſumere*, duplex hoc loco ſignificantia obſeruandi, cum

cum in bonam malamque partem, eodem iſto verſu accipiatur. Quemadmodum enim Græcis προλαμβάνειν & πρόληψις præ vel antè ſumere, prioremque ſumptionem ſignificat, ita & Latinis *præſumere.* idque vel in ſumptione *corporea*, vt cum toties dicit Plinius contra ebrietatem, præſumere cicutam lib.14. cap.22. lib.25. cap.13. amygdalas amaras lib. 23. cap.8. tophi farinam lib.14. cap. 22. lib.36. cap.21. & propriè admodum noſter Interpres 1.Corinth. 11. ver.21. *Vnuſquiſque ſuam cœnam præſumit ad manducandum:* vel in *ſpiritali* ſumptione, mentis videlicet aut voluntatis actione. idque dupliciter. Nam ſi id quod oportet, ante alia omnia, cogitando, & volendo ſumimus, bona ea præſumptio eſt. ſicque DEVM aut de DEO, inſigni ſpe ac fiducia, noſtri iſti præſumunt: & infrà cap.9.ver.17.Iudith, itemque apud V.Bedam lib.1. hiſtoriæ Anglorum cap.19.S.Germanus,qui vt voraces graſſanteſque flammas euaderet æger, ab aliis *moueri ſe, fidei præſumptione, non paſſus eſt.* Si verò quod non oportet, aut quo modo non oportet, ante alia omnia ſumimus, vitioſa præſumptio eſt. ſicque Nabuchodonoſor, Holophernes & ſuperbi omnes hic dicuntur *præſumentes de ſe.* Varia verò præſumptionis huius materia & cauſa eſt, vt hiſce Aſſyriis potentia & opes: aliis ingenij dos quæpiam aut ficta virtutis opinio, vt cum D. Hieronymus epiſt. 27. ſe ait, non didiciſſe ſcripturas *à ſeipſo, id eſt, præſumptione, præceptore peſſimo.* Eccleſiaſtici 18. ver.10. *Vidit præſumptionem cordis eorum, quoniam mala eſt.* cap. 37. ver.2. *O præſumptio nequiſſima!* vbi Græcè ὦ πονηρὸν ἐνθύμημα. *O praua cogitatio!* D. Gregorius libro 5. Moral. cap.10. *Præſumptores quique, niſi, audaci mente, robuſtos ſe in Domino crederent, nequaquam meliorum facta vel dicta, velut infirma iudicarent.* D. Bernardus libro de gradib. humilit. gr.7. *Qui alios ſe præcellere putat, quomodo non plus de ſe quam de aliis præſumat? Primus in conuentibus reſidet, in conſiliis primus reſpondet, non vocatus accedit, non miſſus ſe intromittit, reordinat ordinata, reficit facta. Quidquid ipſe non fecerit aut ordinauerit, nec rectè factum, nec pulchre exiſtimat ordinatum. Iudicat iudicantes, præiudicat iudicaturis.* Sunt apud Iureconſultos & Theologos præſumptionum alia genera. quæ huc tamen iam aſſumere, non extra chorum? *Modum* porro comprecationis huius monſtrant hæc ver.14. *Omnis populus cecidit in faciem, adorantes Dominum, & communi lamentatione & fletu, vnanimes, preces ſuas Domino effuderunt.* idque *per totam diem* ver.16.& *in ieiunio* ver.20.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quid, poſt orationem & ieiunium, ſecuta nocte, ab Iſraelitis factum?

RESPONDET verſus 21. *Conuocatus eſt omnis populus: & per totam noctem, intra Eccleſiam, orauerunt petentes auxilium à* DEO *Iſraël.* E quibus verbis diſcendum nobis, *primò* quemadmodum *magna* illa, quæ ob Achioris aduentum, facta erat; *cœna*, ver.19. nihil impedierit orationis ſtudium, piamque peruigilationem. At hodie vel è conuiuiis ad lectum efferri, vel ad choreas ſaltem, comeſſationes & nugas vigilare ſolent non nulli. Magna fuit illa cœna ſicuti & Euangelica Lucæ 14. ver. 16. ciborum præſtantiâ, ferculorum numero, conuiuarum multitudine, conuiuatoris, egregiâ, quæ mihi cœnarum ſemper caput videtur; beneuolentiâ hilarique caritate. nulla tamen in ea profuſio, temulentia, leuitas. Dicebat in epiſtola, quæ de acceptis munuſculis,

ad Euſtochium eſt; S. Hieronymus: *Ita tibi ſemper comedendum eſt, vt cibum & oratio ſequatur & lectio.* Et ad Lætam de inſtitutione filiæ; *Sic comedat, vt ſemper eſuriat: vt ſtatim poſt cibum poßit legere & pſallere.* *Deinde* vigiliarum, quas maiores noſtri frequentiùs coluerunt, quarumque ſolum pænè in faſtis, præterquam in Dominicæ natiuitatis & reſurrectionis nocte; nobis retentum nomen; illuſtre hic exemplum eſt. *Per totam*, ait, *noctem orarunt*. Apud Chriſtianos Græcos vocabantur διανυκτερεύσεις καὶ παννυχίδες, vt oſtendit Euſebius lib. 6. hiſt. cap. 25. & 34. apud Latinos *ſacræ vigiliæ*, aut *peruigilia*, vt in Lactantio eſt lib. 7. c. 19. *conuocationes* etiam *nocturnæ*, in Tertulliano lib. 2. ad Vxorem cap. 4. quòd videlicet non priuatim in cuiuſque domo, ſed quemadmodum hoc ipſo loco; publicè in vnam omnes Eccleſiam conuocarentur. Dehortans ille fœminas Chriſtianas ne Gentilibus nubant; *Quis*, ait, Gentilium virorum, *nocturnis conuocationibus, ſi ita oportuerit, à latere ſuo eximi libenter feret? Quis ſolennibus Paſchæ abnoctantem ſecurus ſuſtinebit?* Plura verò de iiſdem vigiliis Bellarminus lib. 3. de cultu Sanctorum, cap. vltimo. Reuerendiſſ. Baronius Tomo 1. Annalium. Chriſtiani tamen populi nomine, ſunt in Eccleſiaſticorum Breuiariis nocturna officia, in Canonicorum Collegiis, in plurimorum Religioſorum cœnobiis nocturnæ matutinaque preces, vt vix noctis momentum ſit, imo ne ſit quidem, quo, in Eccleſia Catholica, diuinæ maieſtatis precatio non adhibeatur. Et vbi paulò ardentior pietas, dum pericula quędam grauiora ingruunt, aſſiduæ diu noctuque, vel quadraginta horarum, vel plurium etiam ſpacio; fiunt orationes. Verum & de hoc fortè iterum aliquid cap. 12. ver. 5. *Tertiò* ipſe precationis peruigilationiſque huius locus non prætereundus. Quid enim eſt *intra Eccleſiam?* Græcis ἐκκαλεῖν *euocare* eſt. & idcirco ſignificat *eccleſia*, vel populum, qui euocatur, vel ipſum, in quem is euocatur; locum. Et priore modo dicitur concio aut cœtus. eſtque vel *ſacer* vel *prophanus*. *Sacer*, vt Num. 20. Deuter. 23. Iudic. 20. 1. Reg. 17. 3. Reg. 8. 1. Paralip. 29. & 2. cap. 7. Pſal. 21. 34. 67. 88. 1. Machab. 3. & 5. in nouo item Teſtamento ſæpiſſimè, vt Matth. 16. 18. 1. Corinth. 1. 11. 14. 15. alibi. *Prophanus* vt Pſal. 25. Actor. 19. ver. 39. & 40. Eſt vero *vterque* iterum *duplex*. *Vnus* ſtatus atque ordinarius, quando, ſecundum præſcriptum ordinem, certis, ſtatisque temporibus fit. vocaturq́; Actor. 19. ver. 39. ἔννομος vel τεταγμένη ἐκκλησία, *legitima concio.* non quòd τῇ συστάσει tantummodo ſeu turbulentæ ſeditioſæque concioni opponatur. *Alter* extra ordinem, & dicitur σύγκλητος ἐκκλησία, *aduocata & extraordinaria concio.* quando, ob præſentem aliquam neceſſitatem, magnique momenti negocium, aduocabatur extra conſuetam temporis rationem. Hic *eccleſia* pro loco ſumitur, vti declarat particula, *intra*. & quidem ita, vt eum in locum, extra ordinem, conuocatio fuerit. Ideò enim additur, *conuocatus eſt omnis populus.* συνεκκλήθη πᾶς ὁ δῆμος, vel πᾶσα ἡ ἐκκλησία. licet in Græco non ſit tota hæc particula. Et infrà c. 7. v. 18. locum itidem denotat *eccleſia*. Huiuſmodi porro Iudæorum diuerſis in locis Eccleſiæ, vocabantur *Synagogæ*, Matth. 13. Mar. 13. Luc. 4. & 7. v. 5. *Synagogā ædificauit nobis.* item προσευχαί. vt ex Philone lib. de legat. & in Flaccum apparet, ex Ioſepho loco ante citato in Vita ſua. vbi etiam ait, συνάγονται πάντες εἰς τὴν προσευχήν. *Congregantur omnes in proſeucham.* Sed quid *proſeucha?* ſubdit ipſe, οἴκημα πολὺν ὄχλον ἐπιδέξασθαι δυνάμενον. *ædificium, quod magnam hominum multitudinem capere poterat.* & à precibus ac votis, quæ εὐχαὶ ſunt, ibique fiebant; ductum nomen. Vnde & colligimus, non ſolum contra veteres Eccleſiarum euerſores, ſed & nouos, templa rectè conſtrui, & cui rei. vt preces ibidem ſcilicet fundantur: diurni nocturnique, cum ita expedit, Eccleſiæque paſtores aut iubent, aut monent; in obſecrationibus & la-

cbry-

chrymis conuentus habeantur. *Quaſi facta manu oramus*, inquit in Apol. Tertullianus. *Hæc vis* DEO *grata eſt.* Sed in Bellarminum lib. 3. de cultu Sanctorum cap. 4. plurium cupidus eat Lector. Videntur tamen Iudæi & alia, quæ ad commune bonum ſpectarent, in iiſdem proſeuchis interdum egiſſe ac tractaſſe, vti loco citato indicat Ioſephus. & Græcus hoc loco textus, dum v. 10. ait captum Achiorem in Eccleſiam adductum, ibidemque à Senioribus & concurrente omni multitudine, fœminarum etiam & puerorum, ſpectatum & auditum fuiſſe. & v. 19. vbi noſter habet, *finito conſilio*, idem Græcus ait, *παρέλαβεν αὐτὸν Ὀζίας ἐκ τῆς ἐκκλησίας εἰς οἶκον αὐτοῦ. Accepit eum Ozias in domum ſuam.*

CAPVT VII.

1 Holofernes autem altera die præcepit exercitibus ſuis vt aſcenderent contra Bethuliam.
2 Erant autem pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia, præter præparationes virorum illorum,
quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis & vrbibus vniuerſæ iuuentutis.
3 Omnes parauerunt ſe pariter ad pugnam contra filios Iſrael, & venerunt per crepidinem montis, vſque ad apicem, qui reſpicit ſuper Dothaïn, à loco qui dicitur Belma, vſque ad Chelmon, qui eſt contra Eſdrelon.
4 Filij autem Iſrael, vt viderunt multitudinem illorum, proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes vt DEVS *Iſrael miſericordiam ſuam oſtenderet ſuper populum ſuum.*
5 Et aſſumentes arma ſua bellica ſederunt per loca, quæ ad anguſti itineris tramitem dirigunt inter montoſa, & erant cuſtodientes ea tota die & nocte.
6 Porrò Holofernes, dum circuit per gyrum, reperit quòd fons, qui influebat, aquæ ductum illorum à parte Auſtrali extra ciuitatem dirigeret: & incidi præcepit aquæductum illorum.
7 Erant tamen non longè à muris fontes, ex quibus furtim videbantur haurire aquam ad refocillandum potiùs quàm ad potādum.
8 Sed filij Ammon, & Moab acceſſerunt ad Holofernem, dicentes: Filij Iſrael non in lancea, nec in ſagitta confidunt, ſed montes defendunt illos, & muniunt illos colles in præcipitio conſtituti.
9 Vt ergo ſine congreſſione pugnæ poſſis ſuperare eos, pone cuſtodes fontium, vt non hauriant aquam ex eis, & ſine gladio interficies eos, vel certè fatigati tradent ciuitatem ſuam, quam putant in montibus poſitam ſuperari non poſſe.
10 Et placuerunt verba hæc coram Holoferne, & coram ſatellitibus

bus eius, & conſtituit per gyrum centenarios per ſingulos fontes.

11 Cumque iſta cuſtodia per dies viginti fuiſſet expleta, defecerunt ciſternæ, & collectiones aquarum omnibus habitantibus Bethuliam, ita vt non eſſet intra ciuitatem vnde ſatiarentur vel vna die, quoniam ad menſuram dabatur populis aqua quotidie.

12 Tunc ad Oziam congregati omnes viri, fœminæque, iuuenes & paruuli, omnes ſimul vna voce, dixerunt:

13 Iudicet Deus inter nos & te, quoniam feciſti in nos mala, nolens loqui pacificè cum Aſſyriis, & propter hoc vendidit nos Deus in manibus eorum. Exodi 5. 21.

14 Et ideò non eſt qui adiuuet, cùm proſternamur ante oculos eorum in ſiti, & perditione magna.

15 Et nunc congregate vniuerſos, qui in ciuitate ſunt, vt ſpontè tradamus nos omnes populo Holofernis.

16 Melius eſt enim vt captiui benedicamus Dominum, viuentes, quàm moriamur, & ſimus opprobrium omni carni, cùm viderimus vxores noſtras, & infantes noſtros mori ante oculos noſtros.

17 Conteſtamur hodie cælum & terram, & Deum patrum noſtrorum, qui vlciſcitur nos ſecundum peccata noſtra, vt iam tradatis ciuitatem in manu militiæ Holofernis, & ſit finis noſter breuis in ore gladij, qui longior efficitur in ariditate ſitis.

18 Et cùm hæc dixiſſent, factus eſt fletus & vlulatus magnus in eccleſia ab omnibus, & per multas horas vna voce clamauerunt ad Deum, dicentes:

19 Peccauimus cum patribus noſtris, iniuſtè egimus, iniquitatem fecimus. Pſalm. 105. 6.

20 Tu, quia pius es, miſerere noſtri, aut in tuo flagello vindica iniquitates noſtras, & noli tradere confitentes te populo, qui ignorat te.

21 Vt non dicant inter gentes: Vbi eſt Deus eorum?

22 Et cùm fatigati his clamoribus, & his fletibus laſſati ſiluiſſent,

23 Exurgens Ozias infuſus lachrymis, dixit: Aequo animo eſtote fratres, & hos quinque dies expectemus à Domino miſericordiam.

24 Forſitan enim indignationem ſuam abſcindet, & dabit gloriam nomini ſuo.

25 Si autem tranſactis quinque diebus non venerit adiutorium, faciemus hæc verba, quæ locuti eſtis.

COMMENTARIVS.

BETHVLIÆ deſcribitur obſidio, quoad eius principium & progreſſum: & vtrumque quoad obſidentes & obſeſſos. In principio eſt obſidentium numerus & ad vrbem acceſſus. Numerus in Latino textu eſt, *pedites bellatorum centum viginti millia, & equites viginti duo millia.* Ecce alius iam equitum numerus & duplo ferè maior quam fuerit cap. 2. ver. 7. Neque dicere licet in maiore iſto numero annumerari eos, qui ex domitis occupatiſque populis & regionibus acceſſerant quamplurimi, cap. 3. ver. 8. Id enim diligenter cautum hic eſt, dum adiicitur, *præter præparationes virorum illorum quos occupauerat captiuitas, & abducti fuerant de prouinciis.* Ideoque opinor, initio, cum itineri ſe dedit Holophernes non fuiſſe niſi equitum ſagittariorum duodecim millia. expectata tamen adhuc è gentibus, quæ Aſſyrio iam tum imperio parerent, vel ei fœderatæ eſſent; plura millia, quæ conſequi iuſſa ſint, pertineantq; ad illos etiam, quos cap. 3. ver. 15. expectauit Holophernes. Græca tamen hic æra rurſum à Latinis diſcrepant. Peditum enim *millia centum & ſeptuaginta* oſtendunt: equitum *duodecim* tantùm *millia.* Neque tamen à Latinis tantùm, ſed à ſeipſis diſſentiunt. Antea ſiquidem cap. 2. peditum *centum viginti millia.* pauciora ſcilicet quam hic: & equitum *centum* item ac *viginti millia.* multo nimirum quam hic plura. Sed quoad pedites, componi queat lis non difficulter. Licet enim exiſtimare, antea Græcum ipſum enumeraſſe pedites, qui itineris initio aderant, non eos, qui conſequi iuſſi ſint, vti de equitibus iamiam in Latino dicebam: eundem tamen Latinum pedites, qui poſteà conſecuti ſint, ſiluiſſe. Cum ſilentij tamen cauſa mihi quidem nulla compareat, vitiatos Græci textus numeros exiſtimo. Quomodo enim, è centum viginti duobus equitum millibus, ad duodecim millia ventum iam eſſet? Quæ hactenus pugna, quæ clades, quæ contagio tot chiliadas attriuit? Ex iſto potius loco malim priorem illum ſanare, vt pro myriadibus legendæ ibi ſint, quemadmodum hic, χιλιάδες δώδεκα. Retinet verò tam equitum quam peditum collocatum hic numerum Zonaras Tomo I. Acceſſus verò eorum ver. 3. eſt. vbi *Belma,* in Græcis Romanis eſt βελθὲμ, in Complutenſibus βελμαὶμ. in Brocardo libro de terra ſancta, *Abelma. A Rama,* inquit, *eſt vna leuca & dimidia ad villam quandam, quæ olim grandis, fuit vocata Abelina, diſtans à Dotaim media leuca verſus Orientem, de qua in libro Iudith fit mentio. De Abelina eſt vna leuca ad montem Bethuliæ.* Et videtur eadem, quæ in Græco infrà cap. 8. verſ. 3. βελαμών. *Chelmon* vero in vtriſque Græcis κυαμὼν, vel per alluſionem *Chelmon,* vel ob fabarum, quæ ibi creſcebant, multitudinē. Eſt enim faba κύαμος, Hebraicè *phol.* I. Reg. 17. ver. 27. Græci tamen textus ipſum potius caſtrorum metationem hic deſcribunt, & quidem ita, vt, ex loci occupatione, ingētem hoſtium multitudinem commonſtrent, hoc modo. *Caſtra poſuerunt ad fontem in valle propinqua Betuliæ, eaque extenderunt in latitudinem à Dothaim vſque Belthem, in longitudinem à Betulia vſque Cyamonem, quæ Eſdreloni è regione obiecta eſt.*

Iam *obſeſſi,* hoc ipſo principio, *tria* fecerunt. *Primum* in Græcis traditur. *Iſraëlitæ vbi horum multitudinem viderant, admodum conturbati ſunt, dixeruntq; alius alij: Nunc iſti totius terræ faciem abligurient, ita vt neque editi montes, neque valles, neque colles eorum onus ſeu vim atque impetum ſuſtinere poſſent.* Quod *abligurient,* dixi, Romanus ait ἐκλείξουσι, Complutenſis tamen ἐκκλείσουσι, *occupabunt & adaperient,* reſerabunt. Sed alterum illud maiorem multo ſignificantiam habet. quaſi ſubito deuorare omnia, linguiſque tantùm

exertis elingere, aut, ecligmatum ſeu electuariorum inſtar, ligurire quam citiſſimè facillimeq; poſſint. *Alterum* in Latino ſolo eſt. *proſtrauerunt ſe ſuper terram, mittentes cinerem ſuper capita ſua, vnanimes orantes.* Metus ergo illorum & trepidatio magna fuit. non tamen tanta, vt animo caderent, præſidiorumque, tali tempore, oportuniſſimorum penitus obliuiſcerentur. Ea porro, vt antè dictum eſt; diuina & humana ſunt. Ad illa primò, & quidem ſapientiſſimè religioſiſſimeque aggrediuntur. poteſtque hic rurſum notari & eorum à DEO petitio, & ipſe petitionis modus. Sed illud nunc adnotetur. quemadmodum boni Catholicique milites pugnam inire ſoleant. Prius enim de peccatis dolorem ſuſcipere: ſi tempus ferat, de iis confiteri, & ſacroſanctam Euchariſtiam ſumere ſolent: ſemper certè genua flectere, DEVM precari, cœlitum preces & auxilium obſecrare ſolent. Tum verò humanis quoque viribus depugnare incipiunt. Sequitur enim *tertium* ver. 5. *aſſumentes arma ſua bellica, ſederunt per loca.* id eſt, manſerunt ἔμενον, *conſiſtebant.* In Græcis additur ab iiſdem Iſraëlitis ignes excitatos. ſed variante lectione. Nam Complutenſis habet ἀνάψαντες πυρὰν *accendentes pyram.* Romanus ἀνακαύσαντες πυρὰς. Id verò, non ob frigus, ſed vt nocturnæ hoſtium molitiones paterent; fiebat. Quæ enim tunc hyems? aut qui tam molles & effœminati milites, vt prima ſtatim nocte, focum requirerent?

In *progreſſu*, ipſi *obſidentes, primò* ver. 6. ipſis obſeſſis *aquam* eripiunt. Ea verò duplex erat. *Vna* patula & copioſa, quæ è montis parte inferiore, ſeu Auſtrali valle per canalem, in vrbem influebat. de quo etiam infrà cap. 12. ver. 7. Canalem ergo illum incidi iuſſit Holophernes. Sed cum *quomodo fons dirigebat?* Quomodo non ipſe fontem potius? An *dirigabat* pro *dirigebat*, legendum? An potius *dirigere* hic valet, efficere vt, benè, ſuoque fini conuenienter, canalis procederet, id eſt, abundantem ciuibus aquam perferret? *Altera* minus copioſa, minuſque patula ver. 7. quæ in Græco dicitur è montis radice promanare, ſed in noſtro, *non longè à Bethuliæ muris.* & quidem pluribus è fonticulis modicè admodum ſcaturiens. ita vt arentibus potius faucibus paululùm irrigandis & refocillandis, quam ſiti explendæ omninoq; depellendæ apta eſſet. Hæc verò non fuerat initio ipſi Holophernę viſa. ideoque & Bethulienſibus relicta, eos vtcumque adhuc recreabat. Prodita tandem eſt. ſed *quomodo?* Cum bibentes iis in locis auiculas ille cerneret, ait Scholaſtica hiſtoria, intellexit aquarum ibi eſſe ſcaturigines. Lepidum augurium: ſed commentitium. Non enim aues, ſed homines, & Iſraëlitarum quidem vicinos, indices proponit ſcriptura ver. 8. Ammonitas & Moabitas. Licet enim illorum dux Achior Iſraëlitis deditus eſſet, ipſi tamen vel metu, vel adulatione, vel aliqua in ducem ipſum, quia bonus nimium; ira & odio exiguum hoc Iſraëlitarum ſolatiolum prodiderunt. cum, ob viciniam, & locorum & oportunitatum iſtarum ignari non eſſent. Pro his tamen ponunt hic Græci, *filios Eſau* ſiue Idumæos, & apponunt *oræ maritimæ duces*, Philiſthæos ſcilicet. vel potius hos vtroſq; apponunt, & quemadmodum textus noſter iſtos pręterit quidem, non tamen negat: ita *filios* hic *Ammon* omittunt Græci, neque ipſos tamen inficiantur, quos poſteà verſu 10. vnâ *cum Eſau filiis*, in montanam aſcendiſſe regionem tradunt. Facilè verò, ne vel aquula hac Iſraëlitis frui liceret, fonticulorumque ſcatebræ omnes acri cuſtodia tenerentur, perſuaſerunt ver. 9. & 10. Eorum verò, ad Holophernem oratio, eſt paulò in Græcis longior. ſimulque eius, quod ex ea ſtatim ſecutum; explicatio hæc. *Profecti ſunt ergo Ammonitæ cum quinque Aſſyriorum millibus, & caſtris in valle poſitis, aquas Iſraëlitarum & aquaductus occuparunt. filij autem Eſau & Ammonitæ in regionem montanam aſcenderunt: ca-*

ſtraq;

ſtraq́; locauerunt è regione Dothaim. Porro partem ſuorum miſerunt ad Auſtrum & ſubſolanum aduerſus Ecrebel, quæ eſt prope Chous (in Complutenſi, Chouſi) *quæ ſuper torrentem Mochmour ſita eſt. Reliquus Aſſyriorum exercitus in campo caſtra habuit, totamque terræ faciem operuit, & ipſorum tentoria, impedimentaq́; maximo numero caſtris diffuſa ſunt: & erant in multitudine valde magna.* Tam arcta verò grauisque obſidio & fontium cuſtodia in textu noſtro, ver.11. *dies viginti*, in Græcis, *triginta quatuor* fuit adhibita, quoad omnis obſeſſos aqua deficeret. Mihi in numeris, Græcorum à Latino diſcrepantium arithmetica ferè ſemper ſuſpecta, vti iam aliquoties indicaui. Nunc obſeſſi quid egerint, intueamur.

Magnum *obſeſſis* telum fames ac ſitis, ſed neſcio quo modo moleſtior & importunior hæc. ideoque plurimas viris, rebusque aliis omnibus optimè inſtructas arces & vrbes domuit, quemadmodum oſtendit lib.7. cap.5. Polybius, lib.4. Lucanus, lib. 15. Antiquit. cap.8. Ioſephus, & lib.1. Captiu.14. libro 3. cap.13. vbi & addit, quod huc ver.11. ſpectat; hoc ipſum, quòd *ad menſuram aqua diuiditur*; ipſa penuria videri moleſtius. quia τὸ μὴ αὐτεξούσιον πλέον κινεῖ τὴν ὄρεξιν, *magis appetitum prorittat, quod liberum non eſt.* Aquæ verò penuria quanta hic fuerit, ita exponit, præter ea, quæ in Latino ſunt; Græcus. *Exanimabantur infantes eorum, mulieres ac iuuenes præ ſiti deficiebant, & concidebant in vrbis plateis, portarumque tranſitu, neque vllum in ipſis amplius robur ſupererat.* Tunc ergo, vt paulò antè idem Græcus dixerat, ὠλιγοψύχησε τὸ πνεῦμα αὐτῶν; *elanguit ſpiritus ipſorum*, paruo anguſtoq; iam animo eſſe cœperunt: & Oziam omnes adierunt v.12. eiq; dixerunt ver.13. ideo ſe in tantum vitæ diſcrimen veniſſe, quòd, quemadmodum vrbium prouinciarumque aliarum principes cap.3. ver.1. & ſequentibus, poſcere ab Holopherne pacem noluerit: ſe à DEO iam traditos (id enim vendi ſignificat, vti pluribus, in Iudicibus, expoſui) in Aſſyriorum manus, rogare, vt bem nunc dedat. quia, vt antea cap.3. ver.2. è duobus malis deligendum minus. Sed *minus* hoc *malum duplex* iſti ſignificant. *Vnum* ver.16. præſtare vt, ad laudandum DEVM, adhuc in vita maneant, quam cum ſuo, & religionis opprobrio, ipſi cum vxoribus & liberis moriantur. *Alterum* ver.17. præſtare, vt breui citaque, per gladium, morte defungantur, quam per aſſiduum aridarum faucium tormentum, longo lentoque ſupplicio conficiantur. Dicuntur, in Græco, hæc non vni Oziæ, ſed principibus omnibus. quia tamen omnium præcipuus erat ille, ipſi, dubio procul, præcipuè dicta ſunt. ideoque & ipſe, non in Latino tantùm, ſed & in Græco, ſolus reſpondet ver.23. ex aliorum tamen principum ſententia. vt oſtenditur etiam cap.8. ver.10. Licet verò triſtes admodum, exanimati, metu ſitique fracti hæc illi dicerent, nondum tamen de diuina miſericordia & ope deſperarunt. ad diuina iterum præſidia confugerunt valdè ſeriò & diu, v.18. & ſequentibus. Nam & cum fletu, & cum vlulatu, eoque magno, & ab omnibus, & non priuatim aut ſingulatim, ſed publicè & in Eccleſia, & cum peccatorum ſuorum confeſſione ac deteſtatione, denique ad extremam vſque fatigationem & laſſitudinem, ver.22. ab iis ad DEVM clamatum. An tot tamque ſerias preces miſerator & miſericors, Pater ille miſericordiarum contemnat? Adhibent ergo & huius diuinæ bonitatis profeſſionem ver.20. petuntque non ſimpliciter ne pœnarum nihil ſufferant, ſed tantummodo ne, cum diuini nominis & religionis contemptu, in idololatrarum ſuperbiſſimorumque hoſtium manus veniant. Ideò & alias quaſcumque pœnas, vt morbos, famem, peſtem, aliaque ſimilia, præ hoſtili hoc exilio; DEI *flagellum* vocant ver.20. eo modo quo Dauid 2.Reg. 24. ver.14. *Coarctor nimis. ſed melius eſt, vt incidam in*

manus Domini (multæ enim ſunt miſericordiæ eius) quam in manus hominum. & 1. Paralip. 21. ver.13. Collachrymati populo ſunt Principes, ipſeque inprimis Ozias *lachrymis infuſus* ea dixit quæ ſunt 24. de quibus plura ſequenti capite, ver.11.& ſequentibus.

QVÆSTIVNCVLA.

QVÆ, ex hoc capite, vel hiſtorica refutentur vel ethica diſcantur?

HISTORICA duo planè hinc refutantur. *Vnum* in Cedreno eſt, dum Hieroſolymam ab Holopherne circumſeſſam, propeque huius mœnia, illius tentorium fuiſſe tradit. Numquid enim Bethulia Hieroſolyma eſt? an parum accuratè ab hac illius & locus & mons, & vicinia, nomen, magiſtratus, aliaq; omnia diſtare monſtrantur? ver.3.5.6.7. cap.4. ver.6. cap.6. ver.7.10. cap.15. ver.9. clariſſimè cap.16. ver.22.25. *Alterum* in Suida verbo ὀλοφέρνης. vbi narrat, quemadmodum Achior, vt quam ei minitatus erat Holophernes, mortem euaderet; defectionem ſimularit, & vi Bethuliæ, ſeu, vt ipſe ſcribit Betuloeæ aquas occuparit, ſicque vrbem iſtam, vt iamiam ſe dedere cogitaret; coegerit. Non aperta ſi non Suidę, aliorum certè, qui ea in illum poſtea infarſerunt; ſomnia ſunt? Poſſit & *tertium* illud in Sulpitio adiungi, quòd Oziam ſcribit populo perſuaſiſſe, vt dies adhuc *quindecim* deditionē differret, niſi, quod facilè contingit; librariorum potius erratum videretur, ponentium XV. pro V. Sed quæ mores conforment *ethica*, iam ſunt hinc inde Commentario interſperſa nonnulla. paucula tamen adiungenda. *Primum*; vt quando, religionis cauſa; noſtras à Turcis vel hæreticis vrbes contingit obſideri, non manus ſtatim demus: ſed armorum, excubiarum, dimicationum labores feramus, negociationum ceſſationes, villarum, hortorum, omniumque voluptatum excidia, facultatum etiam direptiones, famem denique ac ſitim, Bethulienſium exemplo, quandiu fieri poteſt; toleremus. Neque enim iſti ad querelas ſtatim & effœminatas complorationes venerunt, ſed tantùm poſt complurium dierum tolerantiam; cum ſiti iam torridi penitus marceſcerent, vti ſuprà dictum eſt. Quid enim? Quod Gentiles olim tam multi, tot hodie barbari tam pertinaciter interdum faciunt, Chriſtiani Catholicique homines, ad DEI gloriam, ipſiuſq; honorem fortiter non faciant? *Alterum*; vt quando diutius ferri mala extrema non poſſunt, modeſtè Magiſtratus & gubernatores adeamus, miſerias iis noſtras, & ſimul rationes, non per tumultum & ſeditionem, ſed pacatè demiſſeque proponamus. *Tertium*, vbi propoſuerimus, & illi tolerantiam adhuc noſtram proferri diutius voluerint; acquieſcamus adhuc, & modeſtiæ, fortitudiniſque numquam obliuiſcamur. *Quartum* non imitemur in eo tamē Bethulienſes, quod vellent nunc v.13. deditionem initio ſtatim à ſe factam fuiſſe. *Is*, ait Trinummo ille, *probus eſt, quem non pœnitet, quàm probus ſit & frugi bona.* Quod ab iis factum hactenus, fortiter ac religiosè factum eſt. cur bene ipſos factorum pœnitet? His illi ſimiles, qui, ne temporalium bonorum minima vel iactura vel concuſſio ſit, perpetuò volunt *loqui pacificè cum Aſſyriis*, quidlibet hæreticorum importunitati annuere. Sed Bethulienſium impatientiam extrema quodammodo excuſat neceſſitas. Machiauelliſtis verò & Amphidoxis excuſatio quæ? *Quintum*, calamitatum, quibus cruciamur, cauſam diligenter ante oculos ſem-

per

per habeamus, & confiteamur. *Peccamus cum Patribus noſtris. iniuſtè egimus. iniquitatem fecimus.* Sanè niſi fuiſſet, in Lutheri, Caluini & hæreticorum aliorum exortu, Clericorum diſciplina ſolutior, doctorum vel raritas vel ſegnitia maior, omnium vita corruptior, numquam malorum tantum ætas noſtra ſenſiſſet. Quemadmodum enim è corporum veſtiumque pædore, ac illuuie pediculi: ſic è Catholicorum vitiis & ſordibus hæreſes naſcuntur. *Sextum*, non putandum eſt, eorum vtrumque verum eſſe, quæ bonis iſtis, ſed nimium ſitibundis, quaſi minora mala viſa ſunt. Minus quidem corpori malum eſt, citiſſimè enſis ictu mori, quam lento vel morbo vel fame ac ſiti contabeſcere: animo tamen, & virtutis, meritorumque, apud DEVM, dignitati non item. Melius eſt, vt qui DEVM colunt, *captiui benedicant Dominum viuentes*, quam moriantur. at non ſemper. Vbi alioqui martyres? vbi fortes ac generoſi religionis patriæq; propugnatores? Sed cum fecerunt homines quod in ſe eſt: cum captiuitatem inuitis & repugnantibus imponit neceſſitas, vel pius ſanctusque ſuadet Ieremias quiſpiam Ieremiæ 21. & ſeq. *Septimum*. Rectiſſimè Bethulienſes, nobis hunc viuendi finem & ſcopum eſſe demonſtrant, vt *benedicamus Dominum. Poſuit*, inquit Eccleſiaſticus cap. 17. ver. 7. DEVS *oculum ſuum ſuper corda ipſorum hominum oſtendere illis magnalia operum ſuorum, vt nomen ſanctificationis collaudent, & gloriari in mirabilibus illius, vt magnalia enarrent operum eius.* Vnde liber de diligendo DEO in D. Auguſtini Tomo 9. cap. 2. *Conſidera*, inquit, *diligenter, à quo, quare, vel ad quid creatus ſit homo.* Et cum à DEO, propter ſummam ipſius bonitatem, creatum oſtendiſſet, pergit. *Ad quid autem creata eſt rationalis creatura? Ad laudandum* DEVM, *ad ſeruiendum ei, ad fruendum eo, in quibus ipſa proficit, non* DEVS. DEVS *enim perfectus, & ſumma bonitate plenus, nec augeri poteſt, nec minui. Quod autem creatura rationalis facta eſt à* DEO, *referendum eſt ad creatoris bonitatem, & ad creaturæ vtilitatem. Cum igitur quæritur, quare vel ad quid facta ſit rationalis creatura, reſpondendum eſt, propter* DEI *bonitatem & creaturæ vtilitatem. Vtile nempe eſt ei ſeruire* DEO *& frui eo. Octauum.* Expende ſi huic, æſtuantiſſimæ licet, ſitis flammæ Bethulienſes, vel iis noxia petentibus principes ipſi ceſſiſſent, in quantam ſeipſos miſeriam conieciſſent? quàm inſigni DEI beneficio, nobili victoria æternaque ſe populumque vniuerſum ſpoliaſſent? Venit in mentem Lyſimachi Macedonum Regis, qui, narrante Plutarcho, cum in Thracia ipſe, toto cum exercitu, intoleranda ſiti vrgeretur; ſeſe hoſti dedidit. & cum captiuus, optato iam potu potiretur ac biberet, exclamauit. *O dij. quam paruæ voluptatis cauſa, meipſum ex Rege ſeruum effeci!* Id verò toties nobis accidit, quoties, ob cibi vinique alicuius intemperantiam, ob aliam quamcumque voluptatem, Holophernæ nos tartareo conſtringendos damus, vt ex filiis DEI, regni cœleſtis hæredibus, veriſque ac magnis, vti antea dixi; Regibus, miſerrima diaboli mancipia, infeliciſſimæ æternorum ignium arbores, poſtremiſſimi poſtremiſſimorum cacodæmonum ſerui efficiamur. Scio quendam, qui cum hac in vita famem, ſitimque nullam ferre, quin potius epulis poculiſque indulgere maluiſſet, in inferno poſtea, fruſtrà tamen, clamans dixerit: *Pater Abraham. miſerere mei, & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, vt refrigeret linguam meam, quia crucior in hac flamma.* Luc. 16. *Nonum* & poſtremum eſto, noſtri temporis Holophernas, qui Bethuliæ aquas eripiunt eſſe ipſos hæreſiarchas Lutherum, Caluinum, Schvvenkfeldium, Filidinum, alios. Eſt enim Catholica Eccleſia *Bethulia*, DEI virgo caſtiſſima, 2. Corinth. 11. ver. 2. in monte celſiſſimo poſita, Iſaiæ 2. vt explicat D. Auguſtinus epiſt. 170. & tract. 1. in epiſt. 1. S. Iohannis. Huius fontes ſunt ſacroſancta ſeptem *Sacramenta*, *ſacriq;* duorum Teſtamen-

torum *libri.* Hos,ne diuina in nos gratia influat; nobis adimunt. multo variorum argumentulorum & ſophiſmatiorum milite ſepiunt, veteres, antiquosq; à CHRISTO Domino traditos,à maioribus acceptos tubos canaleſque omnes intercidunt. Filidino, Caluino, Anabaptiſtis non eſt Baptiſmus neceſſarius. Sicq; aquæ penuria in plateis exareſcunt paruuli. Caluino Euchariſtia veram CHRISTI Domini carnem & ſanguinem non continet. ſed ciſterna vacua eſt, fons aridus. Luthero, ante ſumptionem, ſimiliter ſacri nihil habet. puteus tantum inanis eſt. In ipſa verò ſumptione adeſſe debet inobedientia, Eccleſiæq; CHRISTI vnam laico ſpeciem porrigentis contemptus, vt omnis ilico è fonte iſto humor euaneſcat, ſitique pereant natu etiam maiores, viri & fœminæ, iuuenes & ſenes. Quid cætera memorem? Nulli cœleſtis aquæ à Confirmatione, Pœnitentia, Ordine, Matrimonio, Extrema vnctione ductus ſunt, vt omne hominum genus paruos & magnos, nocentes & innocentes, Eccleſiaſticos & laicos, cœlibes & maritos, valentes & ægrotantes ardidiſſima ſitis conficiat & exanimet. Librorum verò diuinorum quot,& quàm ætherio rore vuidas partes, tanquam vberrimos canales, auerterunt? Quomodo verarum, Sanctarumque interpretationum tubos & commeacula omnia confregerunt & conciderunt? *Fonticuli* ſunt omnes Eccleſiaſtici ritus & *cæremoniæ*, omnia præcepta & inſtituta, omnes veterum ſanctorumque *Patrum Commentarij.* Neque enim omnia hæc ſuperioribus fontibus æquiparanda,ſuam tamen & ipſa diuinam aquam Bethuliæ ciuibus præbent. Intercipiunt, interuertunt, & obſident fonticulos iſtos hæretici, dum ab eorum vſu adituq; arcere omnes ac prohibere ſatagunt. Hinc tanta & tam obſcæna vbique ſitis. vt iam fiant, quæ Annæus ille Poëta olim ſcribebat. Nec tamen pecudum *ſordibus exhauſto ſorbetur ab vbere ſanguis.* ſed,quod multò miſerabilius; hominum & quidem Chriſtianorum,tot tamque diuturnis ciuilibus bellis,cruor bibitur.

Et licet in fluuios ſaniem, tabemq́; ferarum
Pallida Dictæis hoſtes naſcentia ſaxis
Infundant aconita palam, Germana iuuentus
Non decepta bibat. Torrentur viſcera flamma
Oraque ſicca rigent ſquamoſis aſpera linguis
Iam marcent venæ. nulloque humore rigatus
Aeris alternos anguſtat pulmo meatus,
Reſciſſoq́; nocent ſuſpiria dura palato.
Pandunt ora ſiti, nocturnumq́; aera captant.

vt eo ſcilicet aliquantulum refrigerentur, qui, ſi ab Holopherne Bethulienſium aquarum venæ ac fiſtulæ occupatæ, cuſtodiaque Gentili circumuallatæ non eſſent; limpidiſſimis ſaluberrimiſque Saluatoris noſtri fontibus potari, lauari, & refocillari potuiſſent. Nunc *adhæſit lingua lactentis ad palatum eius in ſiti.* Thren. 4. ſternunturque paſſim non corpora, ſed animæ innumerabiles, cœleſtium laticum penuriâ. Legatur hoc loco Rabanus, D.Bernardus ſerm.1. de natali Domini, D.Gregorius in caput 4. Canticorum, S.Auguſtinus in Pſal.73. In ſcripturæ allegoriis, quas Godefridus Tilmannus Pariſiis edidit, eſt & hæc non contemnenda. *Tunc incidit diabolus aquaductum, cum facit interrumpere ſtudium litterarum. Erant autem non longè à muris fontes, dogmata philoſophorum, qui ſcientiæ & honeſtatis aliquod conferunt ſolatium. ex quibus videbantur haurire aquam ad refocillandum potius quam ad potandum. Nota, furtim, &, ad refocillandum.* Ita ibi.

ALTE-

ALTERA LIBRI PARS.

CONTINET admirabilem Iſraëlitici populi à tanto, tamque formidabili periculo, per Iudith factam, liberationem. à capite octauo ad capitis decimiquinti verſum nonum. poteſtque pars iſta diuidi in ea, quæ *ante ſublatum Holophernem* contigerunt, & in ea, quæ *poſt*. Illa rurſum duplicia ſunt. Vel enim *Iudæis* & *apud Iudæos* à Iudæa ipſa Iudith facta ſunt, vel *cum Aſſyriis* & *apud Aſſyrios*. Priora ſunt in capite 8.9.10. vſque ad verſum 11.

CAPVT VIII.

1 ET factum eſt, cùm audiſſet
hæc verba Iudith vidua,
quæ erat filia Merari, filij
Idox, filij Ioſeph, filij Oziæ, filij E-
lai, filij Iamnor, filij Gedeon, filij
Raphaim, filij Achitob, filij Mel-
chiæ, filij Enan, filij Nathaniæ, fi-
lij Salathiel, filij Simeon, filij Ru-
ben:
2 Et vir eius fuit Manaſſes, qui
mortuus eſt in diebus meſſis hor-
deaceæ:
3 Inſtabat enim ſuper alligantes
manipulos in campo, & venit æ-
ſtus ſuper caput eius, & mortuus
eſt in Bethulia ciuitate ſua, & ſe-
pultus eſt illic cum patribus ſuis
4 Erat autem Iudith relicta eius
vidua iam annis tribus, & menſi-
bus ſex.
5 Et in ſuperioribus domus ſuæ
fecit ſibi ſecretum cubiculum, in
quo cum puellis ſuis clauſa mora-
batur,
6 Et habens ſuper lumbos ſuos ci-
licium, ieiunabat omnibus diebus
vitæ ſuæ, præter ſabbatha, & neo-
menias, & feſta domus Iſrael.
7 Erat autem eleganti aſpectu
nimis, cui vir ſuus reliquerat diui-
tias multas, & familiam copio-
ſam, ac poſſeſſiones armentis boum,
& gregibus ouium plenas.
8 Et erat hæc in omnibus famo-
ſiſſima, quoniam timebat Domi-
num valde, nec erat qui loqueretur
de illa verbum malum.
9 Hæc itaque cùm audiſſet, quo-
niã Ozias promiſiſſet, quòd tranſ-
acto quinto die traderet ciuita-
tem, miſit ad presbyteros Chabri,
& Charmi.
10 Et venerunt ad illam, & di-
xit illis: Quod eſt hoc verbum, in
quo conſenſit Ozias, vt tradat ci-
uitatem Aſſyriis ſi intra quinque
dies nõ venerit vobis adiutorium?
11 Et qui eſtis vos, qui tentatis
Dominum?
12 Non eſt iſte ſermo qui miſe-
ricordiam prouocet, ſed potius qui
iram excitet, & furorem accẽdat.
13 Poſuiſtis vos tempus miſera-
tionis Domini, & in arbitrium
veſtrum, diem conſtituiſtis ei,
14 Sed quia patiens Dominus
eſt,

eſt, in hoc ipſo pœniteamus, & in-
dulgentiam eius fuſis lachrymis po-
ſtulemus:
15 Non enim quaſi homo, ſic
Deus comminabitur, neque ſicut
filius hominis ad iracundiam in-
flammabitur.
16 Et ideo humiliemus illi ani-
mas noſtras, & in ſpiritu conſtitu-
ti humiliato, ſeruientes illi,
17 dicamus flentes, Domino, vt
ſecundum voluntatem ſuam ſic fa-
ciat nobiſcum miſericordiã ſuam:
vt ſicut conturbatum eſt cor no-
ſtrum in ſuperbia eorum, ita etiam
de noſtra humilitate gloriemur:
18 Quoniam non ſumus ſecuti
peccata patrum noſtrorum, qui de-
reliquerunt Deum ſuum, & ado-
rauerunt deos alienos,
19 Pro quo ſcelere dati ſunt in
gladium, & in rapinam, & in con-
fuſionem inimicis ſuis: nos autem
alterum Deum neſcimus præter
ipſum.
20 Expectemus humiles conſola-
tionem eius, & exquiret ſangui-
nem noſtrum de afflictionibus ini-
micorum noſtrorum, & humilia-
bit omnes Gentes, quæcunque inſur-
gunt contra nos, & faciet illas ſine
honore Dominus Deus noſter.
21 Et nunc fratres, quoniam vos
eſtis presbyteri in populo Dei, & ex
vobis pendet anima illorum, ad e-
loquium veſtrum corda eorum eri-
gite, vt memores ſint, quia tentati
ſunt patres noſtri vt probarentur,
ſi verè colerent Deum ſuum.
22 Memores eſſe debent, quomo- Geneſ. 22.1.
do pater noſter Abraham tentatus
eſt, & per multas tribulationes
probatus, Dei amicus effectus eſt.
23 Sic Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes.
& omnes qui placuerunt Deo, per
multas tribulationes tranſierunt
fideles.
24 Illi autem, qui tentationes
non ſuſceperunt cum timore Do-
mini, & impatientiam ſuam, &
improperium murmurationis ſuæ
contra Dominum protulerunt,
25 Exterminati ſunt ab exter-
minatore, & à ſerpentibus perie- 1.Cor. 10.9.
runt.
26 Et nos ergo non vlciſcamur
nos pro his, quæ patimur,
27 Sed reputantes peccatis no-
ſtris hæc ipſa ſupplicia minora eſſe
flagella Domini, quibus quaſi ſerui
corripimur ad emendationem, &
non ad perditionem noſtram eue-
niſſe credamus.
28 Et dixerunt illi Ozias, &
presbyteri: Omnia, quæ loquuta es,
vera ſunt, & non eſt in ſermoni-
bus tuis vlla reprehenſio.
29 Nunc ergo ora pro nobis, quo-
niam mulier ſancta es, & timens
Deum.
30 Et dixit illi Iudith: Sicut quod
potui loqui, Dei eſſe cognoſcitis:
31 Ita quod facere diſpoſui, pro-
bate ſi ex Deo eſt, & orate vt fir-
mum faciat Deus cõſilium meum.
32 Stabitis vos ad portam nocte
iſta, & ego exeam cum abra mea:
& orate vt ſicut dixiſtis, in diebus
quin-

quinque reſpiciat Dominus populum ſuum Iſrael.
33 *Vos autem nolo vt ſcrutemini actum meum,& vſque dum renunciem vobis,nihil aliud fiat,niſi oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum.*
34 *Et dixit ad eam Ozias princeps Iudææ:Vade in pace,& Dominus ſit tecum in vltionem inimicorum noſtrorum. Et reuertentes abierunt.*

COMMENTARIVS.

IPSA liberatrix Iudith primo deſcribitur. deinde prima ipſius ad liberationem aggreſſio. Deſcribitur verò quoad *genus* ver. 1. *ſtatum* verſ. 2. 3. 4. *religionem* ver. 5. & 6. *corporis fortunaque bona* ver. 7. denique quoad *famam* ver. 8. Eſt verò aduertendum, totam ſententiam in contextu pendulam eſſe, vſque ad ver. 9. quaſi quæ ver. 1. poſt nomen, *vidua*, ſequuntur includenda ſint parentheſi omnia. & ſic initium iſtud connectendum. *Et factum eſt cum audiſſet hæc verba Iudith vidua*, cum audiſſet inquam. Hoc enim valet illud ver. 9. *Hæc itaq;* quod hyperbaton declinauit Græcus incipiendo ſimpliciter. *Et audiuit in diebus illis Iudith.* Huiuſmodi verò hyperbata ſunt & alibi, vt 1. Paralip. 5. ver. 1. & 3. *Filij quoque Ruben primogeniti Iſraël, filij ergo Ruben primogeniti Iſraël.*

QVÆSTIVNCVLA I.

Iudith genus quod?

DVO hîc litigioſa. *Vnum* de Iudith ipſius tribu eſt. Nam *Scholaſtica hiſtoria* & ferè Dionyſius Carthuſianus, ipſam, quoad patrem, è Rubenica tribu: quoad matrem è Simeonica eſſe autumant. *Alij*, quos inter, ab interlineari gloſſa Hugo ponitur; vnius tantùm, quoad vtrumque parentem, tribus extitiſſe volunt. Quibus ego ſanè aſſentiendum arbitror. *Primò*, quia ipſa infrà cap. 9. verſ. 2. Simeonem patrem vocat: neque communi quodam modo, quo Iſraëlitarum omnium Patriarchæ omnes patres ſunt; ſed proprio, *ſuum. Domine*, inquit, DEVS *patris mei Simeon. Deinde*, cum in eodem illo facto, quod eodem ipſa loco deprædicat, Simeon is fuerit Leui ſocius, cur illum potius quam hunc nominaret, aut certè cur vtrumque ſimul non memoraret, niſi Simeonis, tanquam primi ſuæ tribus auctoris exemplar intueri, ab eo precum ſuarum efficacitatem quandam ducere voluiſſet? *Tertiò*, cum eius hic maiores recenſeantur, nullus tamen vſquam in Græco *Ruben* auditur. At in Latino auditur. Cum enim ver. 1. dicta eſſet filia Merari, hic ipſe tandem *filius Simeon*, & hic *filius Ruben* dicitur. Verùm neque in Geneſis capite 46. ver. 9. neque in prioris Paralip. capite 5. ver. 3. vbi Rubenis filij recitantur, vllus, cui Simeonis nomen fuerit, inuenitur. Si præterea filiorum Ruben aliquis eſſet Simeon, non tamen is eſſet, quem infrà cap. 9. vocat ipſa Iudith *patrem ſuum.* Hic enim è duodecim Patriarchis vnus fuit Geneſ. 34. Neque dici poteſt, Rubenis filiorum aliquem, duplici nomine vocitatum fuiſſe. Id enim frequentiſſimè in ſcriptura licet accidat, non ita tamen vt præcipuorum nomina Patriarcharum confundantur. Alioquin ipſum Iacob fuiſſe Rubenem etiam vocatum,

aſſerere, quis vetaretur? præſertim cum adiicere liceret, eum ſuum illud nomen primogenito ſuo imponere voluiſſe, vel potius Liam, quæ inde aliquam impoſitionis huius occaſionem ſumpſiſſet, vt diceret Geneſ.29. ver.32. *Vidit Dominus humilitatem meam.* A *raab* enim, quod eſt *videre*, dictus Ruben eſt. Mendum ergo in Latino hic aliquod videtur. quod quidem dupliciter emendari poteſt. Vel enim Simeon non *filius*, ſed *frater* ipſius Ruben legendus: vel pro *Ruben* reponendus *Iſraël.* Sed in emendatione illa priore, ſtatim occurrit, vt quæratur, quorſum diceretur Simeon Rubenis frater, & non potius Iacobi filius? Poteſt verò non abſurdè reſponderi factum hoc videri, vt Simeonis dignitas indicaretur, qui non quoquo modo Iacobi filius eſſet, ſed natu ſecundus, ipſi primogenito Ruben proximus. Poſteriorem tamen emendationem magis probat Bellarminus lib.1. de Verbo, cap. 12. argum.12. Nam & ita Græci textus omnes habent, & è veteribus Latinis, qui veterem è Græco verſionem ſequebantur; S. Fulgentius epiſt.2. cap.14. vti paulò pòſt videbimus.

Alterum hic *litigioſum* eſt de ipſius Iudith generationibus ſeu maioribus, quot & qui fuerint. Textus noſter *quindecim* enumerat generationes, Græcus tantùm *duodecim.* Deinde diſſonant aliquantulum nomina. Id enim non rarò in iſtiuſmodi Catalogis accidere, teſtes Paralipomenon libri cum Geneſi libriſque aliis collati. Ipſos duntaxat Simeonis filios mihi nunc intuere. Ij Geneſ.46. ver.10. ſunt *Iamuel & Iamin, & Abod & Iachim, & Sohar & Saul.* Numer.26. ver. 12. *Namuel, Iamin, Iachin, Zare.* At 1. Paralip.4. ver.24. *Namuel & Iamin, Iarib, Zara, Saul.* Et quidem cur alicubi plures, alicubi pauciores numerentur, alia atque alia cauſa eſt. Sed cur nominum diſcrimen ſit, cauſarum *vna* & quidem valdè generalis eſt illa, quæ antè poſita eſt, quod pluribus interdum nominibus aliqui vocarentur. *Altera,* quod eadem etiam nomina variè & ſcribantur & pronuncientur. Sic ergo Romanus textus Græcus, vt cum noſtro eum conferre queas, habet; Ἰουδὶθ θυγάτηρ Μεραρὶ υἱοῦ Ὢξ υἱοῦ Ἰωσὴφ, υἱοῦ Ὀζιὴλ, υἱοῦ Ἐλκία, υἱοῦ Ἠλιοὺ, υἱοῦ Χελκίου, υἱοῦ Ἐλιὰβ, υἱοῦ Ναθαναὴλ, υἱοῦ Σαλαμιὴλ, υἱοῦ Σαρασαδαὶ, υἱοῦ Ἰσραήλ. *Iudith filia Merari, filij Ox, filij Ioſeph, filij Oziel, filij Elcia, filij Eliu, filij Chelciæ, filij Eliab, filij Nathanaël, filij Salamiel, filij Saraſadai, filij Iſraël.* At Complutenſis. poſt Ozielem ita pergit, *filij* Ἐλκία, *filij* Ἀνανίου, *filij* Γεδεὼν, *filij* Ῥαφαῒν, *filij* Ἀχιθὼ, *filij Eliu, filij Eliab, filij Nathanaël, filij* Σαμαλιὴλ, *filij* Σαλαδαὶ *filij Iſraël.* Et ſcripſi quædam Græcè ideo, vt magis pateret diſcrimen. Sanctus verò Fulgentius loco antea monſtrato ſic: *Manaſſes vir Iudith, filius Achitob, filij Melchis, filij Heliab, filij Nathabel, filij Suriſada, filij Simeon, filij Iſraël.*

QVÆSTIVNCVLA II.

Iudith ſtatus quis? vbi, & de eius viro.

VIDVA erat, & quidem *iam annis tribus & menſibus ſex,* ver.4. Græcè, *annis tribus & menſibus quatuor.* Sicque S. Fulgentius loco citato. *Vir* porro eius Manaſſes fuerat ex eadem, vti dictum eſt; tribu, & ex eadem etiam familia. Nam Græcè ver.3. dicitur; τῆς φυλῆς αὐτῆς, καὶ τῆς πατριᾶς αὐτῆς. Prædiuitem fuiſſe oſtendit verſus ſeptimus, quem ornat etiam Græcus, dum eum Iudithæ reliquiſſe ait *aurum & argentum, ſeruos & ancillas, iumenta & agros.* Vnde & honoratum apud ſuos hominem fuiſſe ſatis intelligitur. quia ferè locorum vbique *plurimus auro venit honos.* Sed, meo quidem iudicio, etiam inde, quòd ver.3. *institiſſe* dicitur, *ſuper alligantes manipulos in campo.* Mihi enim non ſimplici-

pliciter, neque in ſuo tantum agro inſtitiſſe videtur, ſed cum publica quadam præfectura & dignitate, in campo illo magno, qui hoc loco erat, & de quo ſuprà capite 2. ἐπέςη, ait Græcus, ἐπὶ τοῦ δεσμεύοντος τὸ δράγμα ἐν τῷ πεδίῳ. *Inſtabat tanquam præfectus, ſiue præfectus erat ſuper eo, qui manipulum in campo illo colligebat*, id eſt, ſuper omni meſſorum, quæ in campo illo ingens erat; multitudine. Nam ἐφίςασθαι eſt *præeſſe*, ἐπιςασία *præfectura*, ἐπιςάτης, qui magiſtratum, vel præfecturam aliquam gerit. vt apud Athenienſes ὁ ἐπιςάτης ὑδάτων, *præfectus aquis curandis*. ὁ ἐπιςάτης τῶν προέδρων, καὶ τῶν πρυτανέων. Princeps Athenienſium decemuirûm, qui proedri dicebantur, & Prytanum præfectus, qui Reipublicæ ſigillum cuſtodiebat. Et generatim dicebatur epiſtates, inquit Suidas, ὁ ἐν τοῖς κοινοῖς ἐφεςηκὼς πράγμασι ὁτινοῦν. *quicumque in Rebuſpublicis negocio cuicumque præpoſitus eſt*. Ideoque, ab vna vtili functione, videtur Manaſſes hoc loco deſcriptus, tanquam ὁ ἐπιςάτης τοῦ πεδίου, *præfectus campo magno*, vel toti, vel magnæ ipſius parti. Huiuſmodi enim apud Hebræos præfecturam fuiſſe declarat Ioſephus, cum in Vita ſua inquit. Æbutius decadarchus, ὁ τοῦ μεγάλου πεδίου τὴν προςασίαν πεπιςευμένος, *cui magni campi præfectura commiſſa erat*. Dum verò ſui huic publico muneri, ex fide, planeque ſedulò vacat, *venit æſtus ſuper caput eius, & mortuus eſt*, ver. 3. quemadmodum bonæ illius Sunamitidis filius 4. Reg. 4. ver. 19. Et verò erat propria quædam in hoc ipſo campo cauſa, quia, vt ſuprà cap. 1. fol. 233. dicebat Ioſephus, *æſtiuo tempore*, ſolet is ἐκπυροῦσθαι *totus ardere* ac torreri. Eſt autem Valleſio, libro de ſacra philoſophia c. 46. opinio, mortuum hunc eſſe vel pleuritide, vel apoplexia. & veriſimile eſt, quia è nimio etiam æſtu hi morbi exiſtunt. Quia tamen poſſunt & alij exiſtere, non neceſſariò iſtos fuiſſe concludi poteſt. Quin verò, quia hic in Græco eſt, ὁ καύσων ἦλθεν ἐπὶ τὴν κεφαλὴν, poteſt illa etiam ægritudo accipi, quæ propriè, eodem ipſo nomine vel germano καύσων vel καῦσος appellatur. Eſt autem febris, non qualiſcumque, ſed æſtuantiſſima, quæ & calore ardentiſſimo, & ſiti vehentiſſima enecat, vt oſtendit Ariſtoteles probl. ſect. 1. Hippocrates aphoriſm. lib. 6. cap. 25. Celſus libro 2. cap. 7. Aretius lib. 2. de acutis morbis, cap. 4. Mercurialis 6. Var. cap. 1. Et ſanè multo eſt hæc mors laudabilior, quòd in diligenti ſedulaque publici officij perfunctione, vbi commune maximè bonum ſpectatur; acciderit, quam ſi in propria propriæ tantùm vtilitatis meſſe accidiſſet. poſſuntq; hinc, qui publicam aliquam perſonam & curationem gerunt, diſcere, quomodo ſibiipſis indulgere, ob exiguum aliquod frigus vel æſtum, officio deeſſe, hypocauſta tantum & vmbras captare minime debeant. *Frigus, ſitis, ardor, arena, Dulcia virtuti. Sepultus* porro *in Bethulia ciuitate ſua cum patribus ſuis*. Suprà oſtendi, quomodo fieri potuerit, vt & ante, & maximè poſt decem tribuum captiuitatem, qui ex vna tribu erant, in tribuum aliarum locis habitare potuerint, & quidem in Zabulonia Simeonij. vt iam meritò dicatur *Manaſſæ ciuitas*, Bethulia, & eius illic *patres*, non quidem omnes ſed aliqui ſepulti. Quando tamen is *in Bethulia* ſepultus dicitur, intelligendum, *in Bethuliæ ciuitatis agro*. Nam ferè Iudæi extra vrbes efferebantur, Lucæ 7. ver. 12. & diſertè idipſum hic oſtenditur in Græco. *Sepelierunt*, ait, *eum cum Patribus ſuis in agro, qui eſt inter Dotham & Belamon*. Eſt quidem in Complutenſi Βαλαμὼ, ſed in Romano Βελαμών. quæ non eſt illa *Beelmeon*, de qua Ezechiel 25. ver. 9. cum noſtra cis Iordanem, illa trans, in Moabitide. quæ & Ioſuæ 13. verſ. 18. *opidum Baalmeon* dicitur.

Hanc verò noſtram à Brocardo vocari Abelinam, dixi ſuperiori capite.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quænam Iudith religio? & primò quoad precandi ſtudium?

RELIGIONEM hic voco, non pro eo DEI cultu, qui falſorum Deorum ſuperſtitioni, vel hæreſi cuipiam opponitur. Quis enim ignorat Iudæam fuiſſe Iudith, veraque veri DEI fide imbutam? Sed pro eo DEI cultu, qui intra veri cultus terminos, maior, ſtudioſior, & intentior eſt, qui interdum à quibuſdam non malè *deuotio*, dicitur, eo modo, quo deuotum fœmineum ſexum dixit S. Auguſtinus ſermone 2. de annunciatione Dominica in illa pulcherrima, quæ hagiomachis meritò noſtris vel ruborem, vel, quod optatius; meliorem mentem iniiciat, precatiuncula. *Sancta Maria ſuccurre miſeris, iuua puſillanimes, refoue flebiles*, ORA *pro populo, interueni pro Clero, intercede pro deuoto fœmineo ſexu. ſentiant omnes tuum iuuamen, quicumque celebrant tuam commemorationem.* Atque ſic hoc ipſo capite ver. 29. dicitur Iudith εὐσεβὴς, *pia, ſancta*, & quidem etiam à ſeipſa neque mentiente, neque gloriam inanem, ſed populi totius liberationem apud Holophernem quærente cap. 11. ver. 14. ἡ δούλη σου θεοσεβής ἐστι, καὶ θεραπεύουσα νυκτὸς καὶ ἡμέρας τὸν θεὸν τοῦ οὐρανοῦ. *Ancilla tua religioſa eſt, ipſum cæli* DEVM, *noctes atq; dies, colens.* Et diſputat de hiſce vocibus multa D. Auguſtinus lib. 10. Ciuitatis, cap. 1. & lib. de vera relig. cap. vlt. Auctor de ſpiritu & anima, cap. 50. Iis tamen iam omiſſis, eximia noſtræ Iudith *religio* ſpeciatim *triplex* hic monſtratur, prima quoad precationum ſtudium, altera quoad veſtium aſperitatem, tertia quoad ieiunium. *Prima* ver. 5. exprimitur. *in ſuperioribus domus ſuæ fecit ſibi ſecretum cubiculum, in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur.* Græci aiunt: Ἐποίησεν ἑαυτῇ σκηνὴν ἐπὶ τοῦ δώματος τοῦ οἴκου αὐτῆς. *fecit ſibi tabernaculum in domate domus ſuæ.* Eſt autem aduertendum primò, quæ in Græco σκηνὴ, ſiue tabernaculum dicitur, à noſtro hic vocari *ſecretum cubiculum*, cap. 9. ver. 1. *oratorium.* Habebat enim quandam tabernaculi Moſaici & templi ſimilitudinem. fuitque veteribus vſitatum, vt huiuſcemodi precationis loca, non oratoria tantum v. 6. vocarent, ſed *cubicula* etiam ex Matthæi 6. ver. 6. vbi τὸ ταμιεῖον *cubiculum* vertitur. *Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito.* S. Paulinus dum ad Seuerum epiſt. 12. exſtructum templum deſcribit, *Cubicula*, inquit, *intra porticum, quaterna longis baſilicæ lateribus, ſecretis orantium, vel in lege Domini meditantium.* Et paulò pòſt: *Omne cubiculum binis per liminum frontes verſibus prænotatur.* Antiquus de Romanis Pontificibus Codex, in Symmacho ait: *Fecit oratoria duo S. Iohannis Euangeliſtæ & S. Iohannis Baptiſtæ, infra quorum confeſſiones fecit arcus argenteos penſantes libras 30. quæ cubicula omnia à fundamento perfecta conſtruxit.* Antiquus alius Pœnitentialis Codex apud Reuerendiſſ. Baronium, in Martyrologio die Iunij 11. *Cum venerit aliquis ad ſacerdotem confiteri peccata ſua, mandat ei Sacerdos, vt expectet modicum, donec intret in cubiculum ad orationem.* Atque hinc idem Pontificalis ille Codex, de S. Leone; *Conſtituit*, inquit, *& addidit ſuper ſepulchra Apoſtolorum ex Clero Romano cuſtodes, qui dicuntur Cubicularij.* Cur & quomodo loca orationis eadem *Cappellæ* poſteà dicta ſint, exponit ibidem iamiam nominatus Reuerendiſſimus. Vocauit porro noſter non ſimpliciter *cubiculum*, ſed *ſecretum*, quia id à reliquis domus habitaculis, quæ quotidianis vitæ vſibus applicata erant, ſeiunctum, ſoliſque precibus & ſanctis religioſiſque actionibus dicatum fuit.

itemque ab omni eorum, qui in eam domum ventitarent; aditu ſtrepituque remotum. vt eſſet, quemadmodum, in illo S. Matthæi loco, ait Dominus, *ἐν τῷ κρυπτῷ in abſcondito.* Aduertendum inſuper, ſuperiora domus loca hic non qualiacumq; vocari, ſed ea quæ omnium ſuprema, ipſum ſcilicet *tectum*, cuius in Iudææ partibus formam fuiſſe planam, planum feci Ioſuæ 2. ver. 6. Nam idem domatis in Græco nomen, quod hic *ἀνεβίβασεν αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δῶμα.* Noſter Interpres; *fecit aſcendere viros in ſolarium domus ſuæ.* & paulò pòſt ver. 8. *ἀνέβη πρὸς αὐτοὺς ἐπὶ τὸ δῶμα, aſcendit ad ipſos in ſolarium.* Et de iſtis agunt copioſè Nebriſſenſis in 50. cap. 26. Briſſonius initio lib. 11. de verb. ſignific. ſed erit omnium inſtar nobis iam D. Hieronymus epiſtola ad Suniam & Fretelam. *Δῶμα*, inquit, *in Orientalibus prouinciis, ipſum dicitur, quod apud Latinos tectum. In Palæſtina enim & Ægypto, vel vbi ſcripti ſunt diuini libri, vel interpretati ſunt, non habent in tectis culmina, ſed domata, quæ Romæ vel ſolaria vel mœniana vocant. id eſt, plana tecta, quæ tranſuerſis trabibus ſuſtentantur. Denique & in Actis Apoſtolorum* (c. 10.) *Petrus quando aſcendit in doma ἐπὶ τὸ δῶμα, in tectum ædificij aſcendiſſe credendus eſt. Et quando præcipitur nobis* (Deuter. 22. ver. 8.) *vt faciamus domati noſtro coronam, hoc præcipitur, vt in tecto faciamus per circuitum quaſdam eminentias, ne facilis in præceps lapſus ſit. Et in Euangelio* (Matth. 10. ver. 27.) *Quæ, inquit auditis in aure, dicetis ſuper domata, id eſt, ſuper tecta.*

Iudith ergo in domus ſuæ tecto ſiue ſolario, precatorium tabernaculum excitarat, quia vti Tobiæ cap. 3. fol. 50. monſtrabam; in editioribus id genus locis precari amabant veteres. At quomodo *ſecretum* igitur *cubiculum* dictum eſt? Nonne, quæ in tectis fiunt, ea conſpicua & publica maximè? Nonne paulò antè idcirco dicebat Dominus; *Quæ in aure auditis, dicite ſuper tecta?* Nonne, cum, impij Achitophelis admonitu, vellet Abſalom, palam vniuerſo populo facere, quam irreconciliabile contra patrum bellum ſuſcepiſſet, 2. Reg. 16. ver. 22. *ἔπηξαν τὴν σκηνὴν ἐπὶ τὸ δῶμα, tetenderunt tabernaculum in ſolario?* Nonne tunc quod prædixerat per Nathan Dominus cap. 12. ver. 12. factum eſt; *Tu feciſti abſconditè: ego autem faciam verbum iſtud in conſpectu omnis Iſraël, & in conſpectu ſolis?* Secretum tamen iſtud Iudithæ tabernaculum fuiſſe dico, partim ob cauſas antea propoſitas: partim, quia etſi eſſet omnibus tabernaculum conſpicuum, quæ intus tamen gerebantur, non magis à quoquam videbantur, quam quæ intra domum, & ſub tecto quopiam fiunt, niſi de induſtria vellet quis ea videri, & vel voce, vel inceſſu & oſtenſu aliquo monſtraret, prout in illis Matthæi & Regum locis fit. Quemadmodum enim longè ab inceſto Abſalonis tabernaculo diuerſum hoc Iudithæ fuit: ita etiam eius conſpectus & ſilentium. Subditur enim, *in quo cum puellis ſuis clauſa morabatur.* Mira profectò ſanctiſſimæ huius viduæ in DEVM pietas. *Morabatur in tabernaculo iſto.* non ſemel tantùm, bis, aut ter quotidie vt oraret, ad illud aſcendebat, quamquam & hoc magnum fuiſſet: neque vnum vel alterum quadrantem, imo horam vnam vel alteram manebat, quod maius; ſed, quod maximum; *morabatur*, id eſt, ſemper ibi habitabat, illinc non diſcedebat. moraliter intelligendo, eo modo, quo dicitur quiſpiam libris ſemper inhærere, ab alicuius latere numquam diſcedere. vt in aſſimilato iſto ſuo templo faciat, quod in vero & Salomonico libentiſſimè feciſſet, ſi Hieroſolymis eam domicilium habere contigiſſet. Ideoque tanto ante in Iudith cecidit, quod de beata illa noui teſtamenti vidua ſcriptum eſt, Lucæ 2. ver. 37. *Non diſcedebat de templo ieiuniis, & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Vides,* ait S. Ambroſius libro de viduis, *qualis vidua prædicetur. vnius viri vxor, ætatis quoque iam probata proceſſu, viuida religioni, & effœta iam corpore. cui diuerſorium in templo, colloquium in prece, vita in ieiunio. quæ*

 dierum,

dierum, noctiumq; temporibus, indefeſſæ deuotionis obſequio, cum corporis agnoſceret ſenectutem; pietatis tamen neſciret ætatem. Omnia de Iudith, ſi ſenectutem, effœtumque corpus excipias; dicta quam aptiſſimè. Deinde, *clauſa morabatur.* videri nolebat: ſolis DEI oculis placere ſtudebat: iam obſeruabat illud, quod monuit poſt, à Dominus Matth. 6. v. 5. *Cum oratis, nõ eritis ſicut hypocritæ, qui amant in ſynagogis & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus. Amen dico vobis receperunt mercedem ſuam. Tu autem cum oraueris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio, ora patrem tuum in abſcondito: & pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi.* Clauſa etiam erat, ne quidquam aut videret aut vero etiam audiret, quod collectam in ſanctis precibus mentem diſſiparet, contentum ſacrarum exercitationum arcum laxaret. Solent enim, per oculos & aures, multa influere, quæ, ni caueas, ardentiſſimas animi etiam religioſi & meditabundi flammas vel extinguant vel attenuent. *Nobis*, ait S. Gregorius lib. 21. Moral. cap. 2. *ad cuſtodiendam cordis munditiam, exteriorum quoque ſenſuum diſciplina ſeruanda eſt. Nam quantumlibet virtute mens polleat: quantalibet grauitate vigeat, carnales tamen ſenſus puerile quiddam exterius perſtrepunt: & niſi interioris grauitatis pondere, & quaſi iuuenili quodam vigore refrenentur, ad fluxa quæque & leuia mentem eneruem trahunt.*

Neque verò ſua vnius virtute ac pietate contenta erat Iudith, ſed cum puellis hæc omnia ſuis faciebat. Erant hæ, vel cognatæ, vel ancillæ, quas eadem pietatis exercitamenta docebat, in iis eas inſtitutione, hortatu & exemplo retinebat. Fuiſſe quaſdam in templo virgines concluſas, dicam 2. Machab. 3. verſ. 20. Harum quoddam veluti ſimulachrum & imitationem ſuis cum puellis exprimere cupiebat Iudith. & quia in templo non licebat: in ſuo prout poterat; oratorio adumbrabat. in omni ſuas puellas pietate inſtituebat, vt orarent, legerent, DEVM aſſiduè laudarent, honeſti aliquid operis facerent, aut nendo, aut ſuendo & texendo, quod in templo quandoque offerretur. Etſi verò, vt dixi; hæc, in ſublimi hoc ſacroque larario, tam Iudith quam puellarum eius commoratio moraliter accipienda ſit, *diebus* tamen *ſabbati & feſtis*, prout aſſerit Græcus textus cap. 10. ver. 2. in inferiorem domum deſcendebat, eoſque ibi dies agitabat. Tunc enim ad ſynagogam, ſeu ad coniunctum ſynagogæ gynæcona ibat. quia tunc maximè diuina lex & legebatur & explicabatur, Actor. 13. ver. 14. 15. cap. 15. ver. 21. cap. 16. ver. 12. cap. 17. verſ. 2. & inde domum reuerſa, ſuis, cum domeſticis omnibus feriabatur.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quid ex iſta Iudith religione, cùm alij omnes, tùm viduæ puellæq; potiſsimum diſcere habeant? vbi & de domeſticis oratoriis, puellarumq; inſtitutione.

PRIMÒ ex eo, quod ſeſe domi concluſam tenet; diſcendum, per vrbis plateas & compita euagationes fugiendas, puellis tamen maximè ac viduis. Vituperat Apoſtolus 1. Timoth. 5. verſ. 13. viduas, *quæ otioſæ diſcunt circuire domos.* è contrario laudat S. Ambroſius lib. 2. de virginibus beatiſſimam virginem, quòd *prodire domo neſcia, niſi cum*

ad Ec-

ad Eccleſiam conueniret, & hoc ipſum cum parentibus aut propinquis. Vnde in Lucam libro 2. cap. de abitu Mariæ in montana; *Diſcite,* ait, *virgines, non circumcurſare per alienas ædes: non demorari in plateis: non aliquos in publico miſcere ſermones. Ne dixeris*, ait idem Ambroſius libro de viduis, *ſola ego ſum. Caſtitas ſolitudinem quærit: pudica ſecretum, impudica conuentum. Noli*, ait ad Furiam D. Hieronymus, *in publicum ſubinde procedere.* Veteres, Euſtathio in 2. Iliad. ſcriptore, virginibus ὑπερῷα ædificabant, id eſt, *ſuperiora in ædibus loca, ὑπὲρ τοῦ δυσπρόσιτα αὐτὰς εἶναι, eam ob cauſam, vt difficulter adiri, conuenirique poſſent.* Refert in Lacedæmoniorum inſtitutis Plutarchus, fuiſſe adoleſcentem Lacedæmone obiurgatum, qui ad triuialium confabulatorum cœtum viam noſſet. Quomodo ij ergo laudentur, qui omnes omnium ebrietatum, alearum, flagitiorum officinas norunt, plateas vicoſque omnes oculis pedibuſque aſſiduè oberrant?

Secundò, diſcimus omnes, priſcum morem priuatis in ædibus loca quædam ſequeſtrandi, precibus addicendi, oratoria conficiendi. Quemadmodum enim, abſq; altari, & ſacrificiis, varias, vt ante dictum eſt; variis in locis, proſeuchas & ſynagogas conſtruere licuit: ita, ad priuatas ſuas preces, potuit domi quilibet: faciebantque, qui erant religioſiores. in quibus & B. Virgo fuiſſe videtur. quæ, vt lib. 2. de Virginib. ait S. Ambroſius, *inuenta domi in penetralibus, ſine comite, ne quis intentionem abrumperet, ne quis obſtreperet.* Quid Pſal. 143. *thabnith heical, ὁμοίωμα ναοῦ ſimilitudo templi?* Non domeſticorum iſtiuſmodi ſacellorum ſpeciem ſignificare poteſt? Non etiam *cubiculum* illud, in quod, precum cauſa, intrare nos Dominus iubet Matthæi 6? Hodierno adhuc die, Iudæis mos eſt, vt etiamſi familiæ alicubi perpaucæ ſint; ſynagogulam aliquam habeant, ſinguli verò, fieri ſi poſſit; locum mundum, nulloq; aut lotio, aut ſorde alia inquinatum habeat, in quo ſanctiſſimam illam quotidianam ſuam precem recitet, quæ ex Deuteronomij capite ſexto ſumpta eſt, & à primis verbis *Kriath ſchema* vocatur. de qua in libro *Orach chaiim* tam multa, & breuiter in libro *Pirke aboth* cap. 2. Rabbi Simeon ſic: *Eſto circumſpectus in Kriath ſchema, & in oratione.* De Danielis illa domo, in qua & ante impium Darij edictum & poſt, orare, genua flectere, apertis feneſtris ad Hieroſolymitanum ſeſe templum conuertere, coramq; DEO confiteri ſolebat, Danielis 6. v. 10. vix ambigo. Hæc enim domus, cubiculum potius quoddam, vel ædium totarum particula erat ἐν τοῖς ὑπερῴοις, in ſuperioribus partibus, *in cœnaculo* conſtituta. & qui Hieroſolymitanum templum tanti faceret, vt vel plagam, in qua ſitum illud, & tot tantiſque paraſangis diſſitum eſſet, intueretur, non eum oratoriolum aliquod illi ſimile concinnaſſe putemus? De Gedeone, cum è precioſiſſimis hoſtium ſpoliis, *fecit ephod, & poſuit illud in ciuitate ſua Ephra*, Iud. 8. verſ. 27. idem, loco eodem, opinandum oſtendi, licet abuſio poſtea non leuis acceſſerit, vt ibidem ſubditur. Ad hunc item vſum fuiſſe arbitror illud ſanctorum Apoſtolorum ὑπερῷον cœnaculum, vbi *omnes erant perſeuerantes vnanimiter in oratione, cum mulieribus, & Maria matre IESV, & fratribus eius*, Actor. 1. ver. 14. vbi, *cum complerentur dies Pentecoſtes, erant omnes pariter: & factus eſt repente de cœlo ſonus, tamquam aduenientis ſpiritus vehementis, & repleuit totam domum, vbi erant ſedentes. & apparuerunt illis diſpertitæ linguæ, tamquam ignis, ſeditque ſupra ſingulos eorum: & repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui variis linguis, prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis.* Actor. 2. ver. 1. & ſeq. Sed & Chriſtianis eiuſdem modi deſtinata precationi, rerumque diuinarum meditationi loca, piis etiam religionis noſtræ ſymbolis, imaginibus & aliis inſtructa, teſtis præclara illa de Nicomedienſibus Martyribus apud Lipomanum Tom. 5. Surium Tom. 6. Reuerendiſſ. Baronium Tomo 2.

anno Domini 293. è perantiquis Codicib'. extat hiſtoria. Cum enim nobiliſſima virgo Domna, & regius Eunuchus Indes, baptiſma ſacrũ cepiſſent, fuerunt, hoc ipſo nomine, apud regiæ domui præfectum accuſati, huiuſq; rei argumentũ certum vt haberet, ſuaſit ei delator, eorum cubiculũ ingrederetur. *Audiuit* (verba ipſa veterrimi ſcriptoris appendo) *Præfectus & cum libenter eam admiſiſſet probationem, aufert ab eis claues. & cum aperuiſſet, inuenit protinus, ſed nõ vt ipſe ſperabat; ſed ea, quæ verè erant veneranda, nempe diuinæ crucis figuram, & librum ſacroſanctũ, nimirum Apoſtolorũ* DEO *gratas actiones, & præterea poſſeſſionum vacuitatẽ eorum, qui in cœlis magnum theſaurũ recondebant. cuius præclara opes erãt duæ ſtoreæ in nudo ſolo ſtratæ. generoſorum & beatorum Domnæ & Indes ſuppellex, fictile præterea thuribulum, & lucerna & lignea arcula, in qua repoſuerant ſacram oblationem, cuius fiebant participes.* Primis enim Eccleſiæ temporibus, conſueſſe, ob perſecutionum vim, Chriſtianos conſecratam à ſacerdotibus Euchariſtiam domum deferre, & inibi cuſtodire, ſatis ex Tertulliano lib. 2. ad vxorem cap. 5. Cypriano epiſt. 56. & libro de ſpectaculis, Baſilio epiſt. ad Patriciam, D Hieronymo in Apolog. aliiſque conſtat. Vnus, qui pias iſtas, priuatis in ædibus, ædiculas & oratoria egregiè aperit, legatur S. Gregorius Nazianzenus oratione 11. vbi cum Euchariſtię, quam priſco more, domi Gorgonia ſoror aſſeruabat; veneratione, multiſque precibus & lachrymis, è graui deſperatoque morbo diuinitus curatam refert, his eam hiſtoriam verbis orditur. *Deſperatis aliis omnibus auxiliis, ad mortalium omnium medicum confugit. atque intempeſta nocte captata, cum morbus nonnihil remiſiſſet, ad altare cum fide procumbit, eumque, qui ſuper ipſo honoratur, cum ingenti clamore inuocat.* En domeſtica veri altaris ſpecies. publicique oratorij & ſacræ ædis imitamentum! Veras tamen Eccleſias & aras, in quibus ipſa magnorum myſteriorum conſecratio fieret; initio, cum ob Iudæorum & Tyrannorum importunitatem, aliud non liceret; priuatis in ædibus fuiſſe patet, vt alia iam non commemorem, ex Actorum 2. ver. 46. cap. 20. v. 7. & 8. poſtea in Regum palatiis, ex Euſebio lib. 4. vitæ Conſtantini cap. 17. niſi potius Eccleſiæ aliqua tantum, de qua iam egi; ſimilitudo fuerit: imo & in bellicarum expeditionum tabernaculis ibidem ca. 56. *Tabernaculum*, inquit, *ad Eccleſiæ ſimilitudinem, magnificentia faciendum curauit. in quo* DEO VICTORIARVM DATORI, *ipſe* Conſtantinus, *cum Epiſcopis, ſupplicaret.* iamque antea huiuſcemodi *tabernaculum ſeparatum* vocarat lib. 2. cap. 14. cum, antequam prælium cum hoſtibus iniret, ſolitum ait, in tabernaculo ſeparato preces ad DEVM fundere. Sancti verò Chryſoſtomi adhortatio inſignis eſt in homilia 18. in Acta Apoſtolorum, vt non in arcibus tantum, ſed villis etiam eccleſiolæ conſtruantur, ſacrificiumque offeratur. Vnde & idipſum has in Germaniæ oras, vnâ cum ſacroſanctæ fidei Chriſtianæ aduentu, adeo adductum videmus, vt, vbi magna etiam ſacrarum ædium publicè copia eſt; multæ tamen in paulo maioribus ac ſplendidioribus potentiorum domibus aræ, ſacellaque viſantur. Atque hæc de iſto veteris pietatis monimento.

Tertiò à Iudith noſtra diſcimus, vt non tantum eiuſcemodi vel vera, vel imitatitia domi altaria & religionis ædiculas habeamus, ſed in iis verè nos exerceamus, in iis DEVM oremus, ſacra legamus, cœleſtia meditemur. Poſſent enim apparari conclauia ad omnem pietatem aptiſſima, templorum inſtar, piis imaginibus, tapetibus, precatoriis coronis ornatiſſima. ſed puerilium puparum inſtar omnia illic eſſe, vix vllas ibi preces concipi, pietatem vllam exerceri. Quamquam ſanè, eſt hoc ita rarum, vt vix ſit, qui domi libenter hæc extruat, idemq; non ſimul iiſdem libenter vtatur. eſtq; potius dolendum, eſſe hæc iam apud pleroſque rariora. & quidem ita, vt in Eccleſia-

ſtico-

ſticorum etiam quorundam ædibus, gladios potius, haſtas & bombardas, quam Oratoria, Crucifixos, Bibliorum, Sanctorumque Patrum, & precum libellos, aut corollas videre liceat.

Quartò & illud diſcimus, cum orandum eſt, cura omni prouidendum vt clauſi ſimus, mente tamen, & ſemper & vbique, aduerſus omnem inanis gloriolæ captationem, omneſque diſtractionum illecebras & occaſiones: loco autem ipſo cum licet, commodeque fieri poteſt.

Quintò diſcunt viduæ, ad precandi ſtudium maximè affici, prout etiam monet Apoſtolus 1. Timoth. 5. ver. 5. *Quæ autem verè vidua eſt & deſolata, ſperet in* DEVM, *& inſtet obſecrationibus, & orationibus, nocte & die.* Omnis vtique vidua, licet opibus maximis, propinquitatibus, affinitatibus & clientelis plurimis abundet, deſolata tamen eſt, prout oſtendit Græcum μεμονωμένη. quod Comico alicubi dicitur, *ſola*, à Tacito & Interprete noſtro, *deſolata*. Quam hiſce omnibus Iudith noſtra circumfluebat, & tamen quia viduam ſe & deſolatam intelligebat, in DEO ſolatium, ſpemque omnem ſuam collocabat, in precibus noctes atque dies permanebat. Tractat iſtum locum pulchrè S. Auguſtinus epiſt. 121. cap. 1. & 2. ſed preſſiùs cap. 16. vnde hæc: *Concerta in oratione vincere hoc ſæculum, ora in ſpe, ora fideliter & amanter, ora inſtanter atque patienter, ora ſicut vidua* CHRISTI. *Quamuis enim ad omnia membra eius, hoc eſt, ad omnes qui in eum credunt, & eius corpori ſociantur, ſicut docuit, orare pertineat, ſpecialiter tamen diligentior cura orationem in ſcripturis eius viduis inuenitur iniuncta. Nam duæ fuerunt Annæ honorabiliter nominatæ. vna coniugata, quæ ſanctum Samuelem peperit: alia vidua, quæ ſanctum ſanctorum, cum adhuc infans eſſet, agnouit. Orauit & coniugata in dolore animi & afflictione cordis, quia filios non habebat: tunc ipſum Samuelem impetrauit, & acceptum* DEO *reddidit, quia cum poſceret nouit. Sed oratio eius, quomodo ad orationem illam Dominicam pertineat, non facilè reperitur, niſi quia in eo, quod ibi poſitum eſt; Libera nos à malo: non paruum malum videbatur, & nuptam eſſe, & fructu carere nuptiarum, cum ſola excuſet nuptias procreandorum cauſa filiorum. De illa verò Anna vidua vide quid ſcriptum ſit; Quia non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte ac die. Nec aliunde Apoſtolus, quod & ſupra commemoraui: Quæ autem verè vidua eſt, inquit, & deſolata, ſperabit in Domino, & perſiſtet in orationibus nocte ac die. Et Dominus cum ſemper ad orandum, & non deficiendum nos hortaretur, viduam commemorauit, quæ licet iniquum & impium iudicem, ac* DEI *ac hominum contemptorem ad audiendam cauſam ſuam aſſiduè interpellando conuertit. Quàm ergo præ cæteris viduæ debent vacare orationibus, ſatis hinc intelligi poteſt, quod omnibus ad ſuſcipiendum orandi ſtudium de viduis propoſitum eſt exhortationis exemplum. Quid autem in hoc operis genere in viduis electum eſt, niſi deſtitutio & deſolatio? Quapropter ſi ſe omnis anima intelligat in hoc ſæculo deſtitutam atque deſolatam, quamdiu peregrinatur à Domino, profectò quandam viduitatem ſuam* DEO *defenſori aſſidua & impenſiſſima precatione commendat. Ora ergo vt vidua* CHRISTI, *nondum habens eius conſpectum, cuius precaris auxilium. Et licet ſis ditiſſima, ſicut pauper ora. Nondum enim veras futuri ſæculi diuitias habes, vbi nulla damna formides. Licet habeas filios & nepotes, numeroſamque familiam, quod & ſupra dictum eſt; ſicut deſolata ora. Incerta ſunt enim omnia temporalia etiam vſque in finem vitæ huius in noſtram conſolationem manſura. Tu autem, ſi ea quæ ſurſum ſunt; quæris & ſapis, æterna & certa deſideras, quæ quamdiu nondum habes, etiam ſaluis omnibus atque obſequentibus tuis, tanquam deſolatam deputare te debes.*

Sextò diſcunt & hinc religioſæ matronæ, piæque viduæ puellis bene inſtituendis, & ad pietatem, modeſtiam, operaque illi ætati & ſexui congruentia conformandis

operam libenter daré. Si liberos habent aut nurus; hanc inprimis curam iis debent, vti oſtendit loco citato S.Paulus ver.4. & 10. D.Hieronymus ad Saluinam, vbi & nobile illud effatum ſcripſit; *Non eſt parui apud* D E V M *meriti bene filios educare.* Si non habent; totas bonæ aliorum inſtitutioni ſeſe ſi dederint, operæ facient precium maximum. *Hoc quoque*, ait S. Ambroſius libro de viduis, *& ad ſubſidium & ad gratiam proficit viduarum, vt ita inſtituant nurus ſuas* (honeſtáſue puellas alias) *quo poſſint in his matura habere ſubſidium ſenectutis, & quaſi* STIPENDIVM MAGISTERII, *mercedem quoque ſuæ capere diſciplinæ. Bona vidua egere non nouit, & ſi feſſa fuerit ætatis, & ſupremæ paupertatis, eruditionis tamen ſua ſolet habere mercedem. Et ſi proximi defuerint, inuenit tamen extraneos, qui matrem colant, reuereantur parentem.* Quæ ſic puellarum magiſtra efficitur, plus omnibus mittit (Lucæ 21.) in ſacrum Domini gozophylacium, dum fidem eas Catholicam docet, ab hæreſibus cuſtodit, pudorem, pudicitiam, omnemque iis honeſtatem inſtillat. Vix in gynæceis ſuis quidquam hodie vtilius facere poſſint principes nobileſque fœminæ, vix in vrbibus & vicis aliæ quæcumque graues lectæque matronæ, vti à contrario colligere eſt, dum per nendi, ſuendi, elegantiusque quidpiam elaborandi, & acu pingendi, aut verò etiam legendi & ſcribendi ſpeciem, quamplurimas vti etiam lib.3. de vita Ignatij cap.24. notat Ribadeneira; hæreſi deprauatas vidimus. ita vt muliebribus doctrinis, artificiis, virtutibusque præſtantes fœminæ meritiſſimò poſſint ſuo in ſexu, Ciceronis 2. de diuinatione, illud vſurpare. *Quod munus Reipublicæ afferre maius meliuſue poſſumus, quàm ſi docemus, atque erudimus iuuentutem?*

Septimò diſcunt à Iudith puellis puellæ, huiuſcemodi matronarum vſu, magiſterio & diſciplina gaudere, cum quibus contra omnium laſciuorum oculos & lenocinia clauſæ cuſtodiri, à quibus, quæ vera fœminarum adiumenta & ornamenta ſunt; doceri, ab omni puellari leuitate, impudicitia, & procacitate arceri & reuocari poſſunt. Omnibus verò virginibus ſuadet D.Ambroſius lib.2. de virginibus, magiſtram ſibi morum proponant beatiſſimam Virginem. *Sit, ait, vobis tamquam in imagine deſcripta virginitas, vitaq; Mariæ, de qua velut in ſpeculo refulget ſpecies caſtitatis, & forma virtutis. Hinc ſumatis licet exempla viuendi. vbi tamquam in exemplari magiſteria expreſſa probitatis, quid corrigere, quid effugere, quid tenere debeatis, oſtendunt. Primus diſcendi ardor, eſt nobilitas magiſtri. Quid nobilius* D E I *matre? quid ſplendidius ea, quam ſplendor elegit? Quid caſtius ea, quæ corpus, ſine corporis contagione, generauit?* D.Hieronymus ad Lætam; *Virginem nuſquam alibi reperiant* parentes, *niſi in adyto ſcripturarum, Prophetas & Apoſtolos de ſpiritualibus nuptiis ſciſcitantem. Imitetur* M A R I A M, *quam Gabriel in cubiculo ſolam reperit.* Plura inibi poſteà. Et ca.19. de bono viduitatis D. Auguſtinus puellas monet, vt ſanctas anus conſulant, *quomodo contra bella tentatoris pugnandum ſit.*

Poſtremò diſcere hinc etiam habent, quæ coniugio aſtrictæ viuunt, hæc tanta tot & tam illuſtrium virtutum, quas partim iam attigi, partim deinceps attingam; rudimenta, non nunc, dum vidua extitit; omnium primò didiciſſe Iudith, ſed & olim puella cum eſſet, à bonis hauſiſſe parentibus, & in coniugio, dum in viuis fuit maritus, exercuiſſe, omniumque magna & ſolida fundamenta ieciſſe.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA V.

Quæ Iudith, quoad corporis cultum, religio?

QVIS in coniugio, cùm viueret maritus, Iudith cultus fuerit, indicat caput 10. ver. 3. & maximè textus Græcus. Duplex verò quo aſſiduè vidua vtebatur; cultus hoc in libro deſcribitur. *Vnus*, qui cum ſui ordinis viduis ei communis erat, & vocatur infrà cap. 10. verſ. 2. *τὰ ἱμάτια χηρεύσεως veſtimenta viduitatis.* cuiuſmodi & in Thamar traduntur Geneſ. 38. ver. 14. & 19. Erant id genus veſtes plenæ pudoris, modeſtię, grauitatis, vt indicat & D. Hieronymus, & ratio. Ille ad Saluinam viduam; *Tu*, ait, *in mariti tumulo ſepeliſti omnes pariter voluptates. litam purpuriſſo & ceruſſa faciem, ſuper feretrum eius lachrymis diluiſti, pullam tunicam, nigroſq; calceolos candidæ veſtis, & aurati ſocci depoſitione ſumpſiſti.* Ratio vero eſt, quod faciei nitor, veſtiumque ornatus ideo vel ſuſcipitur, vel toleratur, vt coniugi coniunx placeat. *Qui*, ait Apoſtolus 1. Corinth. 7. ver. 33. *cum vxore eſt, ſolicitus eſt, quæ ſunt mundi, quomodo placeat vxori, & diuiſus eſt.* & ver. 34. *Quæ nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro.* Vidua verò virum non habet. Quorſum ergo ſeſe operoſiùs, elegantiusq; fingat, colat & comat? *Vidua*, inquit ad Furiam S. Hieronymus, *quæ marito placere deſinit, & iuxta Apoſtolum verè vidua eſt; nihil habet neceſſarium, niſi perſeuerantiam. Vbi*, ait libro de cultu fœminarum ca. 8. & 9. Tertullianus, DEVS, *ibi pudicitia, ibi grauitas adiutrix & ſocia eius. Quo ergo pacto pudicitiam, ſine inſtrumento eius, id eſt, ſine grauitate tractabimus? Quomodo autem grauitatem adminiſtrandæ pudicitiæ adhibebimus, niſi & in facie, & in cultu, & in totius hominis contemplatione, ſeueritas circumferatur? Quamobrem erga veſtitum quoque, & reliqua compoſitionis veſtræ impedimenta, proinde vobis curanda eſt amputatio, & decuſſio redundantioris nitoris. Nam quid prodeſt, faciem quidem frugi, & expeditam, & ſimplicitate condignam diuinæ diſciplinæ exhibere, cætera verò corporis laciniofis pomparum, & deliciarum ineptiis occupare?* Eodem libro extremo, Chriſtianas fœminas inſigniter admonet, aitque; *Prodite vos iam medicamentis & ornamentis extructæ Apoſtolorum, ſumentes de ſimplicitate candorem, de pudicitia ruborem, depictæ oculos verecundia & ſpiritus taciturnitate, inſerentes in aures ſermonem* DEI, *annectentes ceruicibus iugum* CHRISTI. *Caput maritis ſubiicite, & ſatis ornatæ eritis. Manus lanis occupate. pedes domi figite, & plus quam in auro placebunt. Veſtite eos ſerico probitatis, byſſino ſanctitatis, purpura pudicitiæ. Taliter pigmentatæ* DEVM *habebitis amatorem.* Diuus verò Auguſtinus libro de bono viduitatis, cap. 19. *Aurem*, inquit, *inclinemus Apoſtolo. Quæ innupta eſt*, inquit, *ſollicita eſt ea, quæ ſunt Domini, vt ſit ſancta corpore & ſpiritu: quæ autem nupta eſt, ſollicita eſt ea, quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Non ait ſollicita eſt ea, quæ ſunt mundi, vt ſancta non ſit: ſed certè minor eſt ea coniugalis ſanctitas, ex ea parte curarum, qua mundana cogitatur voluptas. Quicquid itaque intentionis animi etiam his rebus impenderetur, quibus placendum eſſet viro, colligere quodammodo, & redigere debet innupta Chriſtiana in eam intentionem, qua placendum eſt Domino: & videat cui placeat, quæ Domino placet: & vtique tanto eſt beatior, quanto plus placet ei: quanto autem magis cogitat ea, quæ ſunt mundi, tanto minus placet. placete itaque tota intentione ſpecioſo forma præ filiis hominum: eius enim gratia illi placetis, quæ diffuſa eſt in labiis eius. Placete illi ea quoque parte cogitationis, quæ occuparetur mundo, vt placeret viro. Placete illi, qui diſplicuit mundo, vt placentes ei liberarentur ex mundo. Hunc enim ſpecioſum forma præ filiis hominum, viderunt homines in cruce paſſionis, & non habuit ſpeciem, neque decorem, ſed facies eius abiecta, & deformis poſitio eius. Ex hac tamen deformitate redemptoris noſtri, manauit pre-*

tium decoris veſtri, ſed decoris interioris interioris. Omnis enim pulchritudo filiæ regis intrinſecus. Hac illi pulchritudine placete: Hanc pulchritudinem ſtudioſa cura, & ſollicita cogitatione componite. Non amat ille fallaciarum fucos, veris veritas delectatur. Ego ſum, inquit, via, veritas, & vita. Currite ad illum. per illum, placete illi ex illo, viuite cum illo, in illo, de illo. Affectibus veris, & ſanctiſsima caſtitate, à viro tali amate amari. D. Fulgentius epiſt. 2. cap. 11. *Cur, ait, vidua Chriſtiana gerat animum vinculo cuiuſquam mundanæ cogitationis innexum: quæ mortuo viro mundum debet æſtimare commortuum? Cauſſa igitur mundanæ cogitationis deſiſtente, debet ipſa quoque cogitatio mundana ceſſare. Et ſicut antea corporaliter ornabaris viro, qui delectaretur ſpecie corporis: Ita nunc ſpiritaliter ornanda es* CHRISTO, *qui ſolam in te quærit pulchritudinem mentis.* Et cap. 12. *Habitus tuus talis ſit, qui non ad laſciuiam excitet, ſed ad continentiam prouocet: qui non illiciat ad libidinem, ſed comprimat ad timorem: qui non accendat carnis concupiſcentiam, ſed extinguat: qui non illiciat ad concubitum, ſed excitet ad profectum: ex quo cordis compunctio, non carnis libido naſcatur, vnde filio* DEI *placeas, vnde te verè caſtam obtutui ſponſi cœleſtis oſtendas.* Denique S. Hieronymus ad Furiam; *Amorem monilium atque gemmarum, ſericarumq́; veſtium transfer ad amorem ſcripturarum.*

Cultus porro viduæ noſtræ *alter* ipſi iam magis proprius erat, magiſque ad religionem, & continentiam ſpectabat. Habebat *ſuper lumbos ſuos cilicium.* vt ſcilicet, quo ſeſe coram DEO magis demittit & affligit, eo ipſi magis placeat, maioremque ab eo & nunc gratiam & olim gloriam conſequatur. Deinde vt iſta veſtis aſperitate carnis mollitiem perpungat, laſciuiam refrænet, ignes opprimat. Ideoque non cilicium & ſaccum quoquo modo habebat, ſed ſuper lumbos ſuos. vt carni proximè adhæreret, eam fodicaret, doloreque afficeret. At dicet aliquis, *ſuper vmbilicum* habere illud potius debuiſſet. *Quia*, inquit S. Gregorius homilia 13. *viris luxuria in lumbis ſit, fœminis in vmbilico teſtatur Dominus, qui de diabolo ad beatum Iob loquitur, dicens: Virtus eius in lumbis eius; & fortitudo illius in vmbilico ventris. A principali igitur ſexu, lumborum nomine, luxuria deſignatur, cum Dominus dicit: Sint lumbi veſtri præcincti. Lumbos enim præcingimus, cum carnis luxuriam per continentiam coarctamus.* Verum enimuero etiam fœminis in fœminibus & lumbis libido eſt, & viris in vmbilico. quia, honeſtis nominibus, ſignificatur, quæ inferiores corporis partes occupat libido. & qui ab hac lumbos coercet, ei ab vmbilico periculi nihil eſt. Vidua igitur noſtra, duro aſperoque cilicio lumbos lancinat. & ſanè ita, vt vmbilico etiam non parcat. Totam enim caſtiſſimam eius carnem circumplectebatur cilicium. Vnde & in Græco ἐπέθηκεν ἐπὶ τὴν ὀσφῦν αὐτῆς σάκκον. quod alicui fortè vertendum videretur per ſingularem, *impoſuit ſuper lumbum ſuum ſaccum*, Quia è cilicina materia ſacci fiebant Apocalypſ. 6. verſu 12. ideo, quod Hebraicè & Græcè *ſaccus* dicitur, ſæpè à noſtro *cilicium* vertitur. At ſciendum in Latina lingua, quod propriè τῆς ὀσφύος vim exprimat, vocabulum nullum eſſe: ſed modo *lumbos*, modo *ilia* pro ea voce poni, cum tamen eam totam dorſi partem, qua cingimur, ſignificet, eſtque totius ſpinæ partium craſſiſſimis maximiſq́ue vertebris compacta, quæ quinque numero ſunt, eæque inter dorſum & os ſacrum mediæ, aut certè, Heſychio auctore, partem corporis illam indicet, quæ prope latera inanis eſt. Ideo & lumbos & vmbilicum & ilia corpuſq́ue totum cilicio ſanctiſſima vidua hæc, vt ſub DEI rectæq; rationis ditionem, ſuam ipſa carnem totam ſubiungeret; diuexabat. Quemadmodum enim veſtium mollitudo, luxuriæ læna quædam eſt, ipſumq́ue & corpus & animum, vt cuiuſdam verbum habet; *malaciſſat:* ita è contrario, earumdem duritas, caſtimoniæ cuſtos eſt, ipſiq́ue & corpori & animo robur cœleſte conciliat. *Quid exiſtis*, aiebat

bat Dominus Matth.11.ver.18.*videre? hominem mollibus veſtitum? Ecce qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt*. Regum inquam terrenorum, & principum huius mundi. At, quibus *melius eſt habitare in domo Domini, quam in tabernaculis peccatorum*, quique, cum ſancta Iudith, in ſecreto domus ſuæ cubiculo, in piæ modeſtæque vitæ tabernaculo clauſi commorantur, quid iis cum mollibus? *Veſtium pompa*, ait Tertullianus libro indicato, cap.9. *de proximo curant luxuriæ negocium, & obſtrepunt pudicitiæ diſciplinis*, Hinc magnus ille DEI cultor, & virginitatis exemplar Elias, *vir erat piloſus, & zona pellicea accinctus renibus*. 4.Reg.1. ver.8. Noui teſtamenti Elias, S.Iohannes Baptiſta *habebat veſtimentum de pilis camelorum, & zonam pelliceam circa lumbos ſuos*, Matth.3. ver.4. Sancti, quibus dignus non erat mundus, *circuierunt in melotis, in pellibus caprinis*, Hebrææ 11. ver.37. *Hic*, ait in Zachariæ 13.D.Hieronymus, *erat habitus Prophetarum, vt quando populum ad pœnitentiam prouocabant*, (à quo munere, quàm infrequens iis vacatio?) *induerentur cilicio*. Et de veteribus Anachoretis & Cœnobitis, vt nihil iam dicatur, quot Epiſcopi ſanctiſſimi eadem amicti veſte fuerunt? Quot viri nobiles, principes, & Reges, quos inter, tamquam lilium, eſt S. Ludouicus Francorum Rex? Quot coniuges, viduæ, virgines? Lege, ſi quidem ſcire aues; Sanctarum hiſtorias. Cæciliæ, Melanæ, Euphroſynæ, Pelagiæ, Hedvvigis, Regumque filiarum Edithæ, Margarethæ & Elizabethæ. Quocirca S. Fulgentius epiſtola 2.cap.12. *Ille*, inquit, *ſponſus carnem, tuam maceratam vult videre, non nitidam. Animæ connubio vtitur, nec carnis, ſed animæ pulchritudine delectatur. Quocirca caſtigatione corporis acquire pulchritudinem cordis. Vilibus caro tegatur, operimentis, & pretioſis anima veſtibus induatur. Nec quæras vt placeas oculis hominum, ſed vt* CHRISTI *non offendas aſpectum. Ille in te quod diligit videat, quod dedit inueniat, quo delectatur agnoſcat. Concupiuit enim rex ſpeciem tuam, ſed omnis gloria filiæ regis intrinſecus.* Cum à Lucinio Betico, locuplete quidem homine, ſed admodum pio munera quædam accepiſſet S. Hieronymus, quænam ipſe remiſit? *Ego*, ait, *inſignia paupertatis, & quotidianæ ſymbolia pœnitentiæ, tibi & ſorori tuæ miſi quatuor ciliciola, apta propoſito, & vſibus veſtris.*

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quænam, quoad cibum, eiuſdem religio?

IEIVNABAT, ait textus verſ. 6. *omnibus diebus vitæ ſuæ.* Non corpori dura tantùm & moleſta extrinſecus admouet Iudith, ſed ei etiam intrinſecus aufert, primò quidem quæ iucunda, dulcia & delicata: deinde verò & vſitata, quotidiana, pæneque neceſſaria, idque non alicuius iuſſu, neq; conſuetudine vel paupertate aliqua, ſed ſponte, ob eoſdem, qui ſuperiore quęſtione, in veſtibus notati, fines. In epiſtolæ ſuprà citatæ c.15. S.Fulgentius; *Ne quis, ait, illam ſanctam viduam non deuotione cordis, ſed neceſſitate paupertatis ieiunaſſe putet, audi quid de ea in ſubſequentibus dicitur. Ecce vidua præclara natalibus, facultatibus diues, ætate iuuenis, ſpecie mirabilis, diuitias contempſit, delicias reſpuit, carnis incentiua calcauit.* Nam quæ quotidianis aſſiduè ieiuniis vacabat, quomodo vllas ciborum delicias, vini vel abundantiam vel nobilitatem adhibeat? Imo verò totos ieiuna dies exigebat, prandicula & prandia nulla ſumebat, famelico latrantique ſtomacho, non niſi Occidente Sole, ne ipſum inedia corpus planè occideret; neceſſarium cibum prębebat, eumque modicum, vilem, prorſuſque neceſſarium. Auſtera enim Iudæorum ieiunia fuiſſe, refert Iudęus Philo in Vita Moyſis, quæ *ante veſperum* non ſoluerentur,

vti ſuprà cap.6.ver.19.innuitur, imo nec *ante ſtellæ* quidem *ortum*, vt apertè ait S.Hieronymus lib.2.contra Iouinianum, *Vidua*, inquit Apoſtolus 1.Timoth.5.ver.6. *quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt.* Pythagoreorum mos traditur, ſi à philoſopha ſectæ illius vita deſciuiſſet quiſpiam, ſolitos cæteros huic, etſi viuo adhuc; funus ducere, cenotaphium excitare, tanquam mortuum lugere. Hoc idem in viduis, quę luxu deliciisque laſciuiunt, faciendum ſentit Apoſtolus. eas iam conclamat, & in ſepulchro veluti conditas, infraq; mortuos omnes, amandatas deplorat. Vnde contrà intelligitur, eas vera vita perfrui viduas, quæ omnem à ſe luxum, deliciaſque remouent. *Non velis*, ait idem S.Fulgentius epiſt.2.cap.13. *talibus nunc menſam tuam replere deliciis, qualibus eam replebas, quando carnali connubio ſeruiebas. Audi Magiſtrum Gentium, quid de vidua dicat: Quæ in deliciis eſt, viuens mortua eſt.* Comedant, ait ad Saluinam S.Hieronymus, *carnes, quæ carni ſeruiunt, quarum feruor deſpumat in coitum, quæ maritis alligatæ, generationi ac liberis dant operam. Quarum vteri portant fœtus, earum & inteſtina carnibus impleantur. Tu verò quæ in tumulo mariti ſepeliſti omnes pariter voluptates, quæ litam purpuriſſo & ceruſſa faciem, ſuper feretrum eius lachrymis diluiſti, quæ pullam tunicam, nigroſq; calceolos, candidæ veſtis & aurati ſocci depoſitione ſumpſiſti, nihil habes neceſſe aliud, niſi perſeuerare in ieiunio. Pallor & ſordes gemmæ tuæ ſint, plumarum mollicies iuuenilia membra non foueat. Balnearum calor nouum adoleſcentulæ ſanguinem non incendat. Audi quid ex perſona viduæ continentis, Ethnicus poëta decantet: Ille meos, primus qui me ſibi iunxit amores, Abſtulit: ille habeat ſecum, ſeruetq; ſepulchro. Si tanti viliſsimum vitrum, quanti pretioſiſsimum margaritum? Si communi lege naturæ damnat omnes gentilis viduæ voluptates, quid expectandum eſt à vidua Chriſtiana, quæ pudicitiam ſuam non ſolum ei debet, qui defunctus eſt, ſed & ei cum quo regnatura eſt?* Et ad Furiam; *Vidua quæ in deliciis eſt, (non eſt meum, ſed Apoſtoli) viuens mortua eſt. Quid ſibi vult hoc quod ait: viuens mortua eſt? Viuere quidem videtur ignorantibus, & non eſſe peccato mortua: ſed* CHRISTO, *quem ſecreta non fallunt, mortua eſt. Anima quæ peccauerit, ipſa morietur. Quorundam hominum peccata manifeſta ſunt præcedentia ad iudicium: quoſdam autem & ſubſequuntur. Similiter & facta bona manifeſta ſunt: & quæ aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt. Quod dicit, iſtiuſmodi eſt. Quidam tam liberè & palam peccant, vt poſtquam eos videris, ſtatim intelligas peccatores. Alios autem, qui callidè occultant vitia ſua, ex ſequenti conuerſatione cognoſcimus. Similiter & bona apud aliquos in propatulo ſunt, in aliis longo vſu diſcimus. Quid ergo neceſſe eſt nos iactare pudicitiam, quæ ſine comitibus & appendiciis ſuis continentia & parcitate, fidem ſui facere non poteſt? Apoſtolus macerat corpus ſuum, & animæ ſubiicit imperio: ne quod aliis præcipit, ipſe non ſeruet: & adoleſcentula, feruente cibis corpore, de caſtitate ſecura eſt? Neque vero hæc dicens condemno cibos, quos* DEVS *creauit ad vtendum cum gratiarum actione, ſed iuuenibus & puellis incentiua aufero voluptatum. Non Ætnæi ignes, non Vulcania tellus, non Veſeuus & Olympus tantis ardoribus æſtuant, vt iuueniles medullæ vino plenæ, & dapibus inflammatæ.* quæ poſtrema nimium quam vera verba, mihi, aliam ob cauſam, in Tobia etiam citata cap.8.fol.139.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quibus temporibus cilicium geſtabat, & ieiunabat Iudith, vel non? & primo de Sabbatis.

GRÆCVS, iſto capite, textus tantum ſignificat aſſiduè cilicium geſtaſſe, prout aſſiduè ſuo in tabernaculo manebat, viduitatisque ſuæ veſtes induebat. Id autem quoti-

quotidianum erat. Latinus verò, eodem quidem ſenſu, ſed paulò planiùs indicat iiſdem omnino temporibus, quibus ieiunare ſolebat, cilicina quoque interula indui ſolitam. Ait enim, *habens ſuper lumbos ſuos cilicium, ieiunabat*. Si ergo *ieiunij tempus* habeamus, habebimus & cilicij. Explicat verò illud contextus *dupliciter*. Nam *primò* vniuersè, *ieiunabat*, ait, *omnibus diebus vitæ ſuæ. Deinde*, ſpeciatim, per quandam veluti exceptionem, aut explicationem potius, adiungit *præter Sabbata, & neomenias, & feſta domus Iſraël.* Prius illud, intelligendum de diebus omnibus vitæ non *totius*, ſed eius, quam in viduitate agebat. De hac enim iam agitur, & expreſsè à Græco notatur, ἐνήστευε πάσας τὰς ἡμέρας χηρεύσεως αὐτῆς. *Ieiunabat omnibus diebus viduitatis ſuæ.* Hoc verò viduitatis tempus, vel ſtatum potius & ordinem, vocat libro de virginibus velandis cap. 9. Tertullianus *viduatum*. *Planè*, ait, *ſcio alicubi virginem in viduatu ab annis nondum viginti collocatam.* Explicatio verò temporis, quo ieiunium intermittebat in Latino *triplices dies* proponit, quorum primus ad hebdomadas ſingulas pertinet. alter ad menſes ſingulos. tertius ad certa quædam anni totius tempora. *Primus* eſt *Sabbata*. Omnes interdum hebdomadæ dies, *Sabbata* vocantur, totaque hebdomada *Sabbatum*, vt Lucæ 18, ver. 12. aliquãdo pro eo die eſt, qui propriè ſabbatũ vocabatur. de quo ſic ad Hedibiam quæſt. 4. D. Hieronymus; *Omnis hebdomada in Sabbatum, & in primam, & ſecundam, & tertiam, & quartam, & quintam & ſextam Sabbati diuiditur. quam Ethnici idolorum & elementorum nominibus appellant.* Quia verò hic Iudæis dies gaudij erat, ob mundi creationem perfectam, vt indicat in Iſaiæ 15. D. Hieronymus, & epiſt. 86. D. Auguſtinus, ideo nullum tunc ieiunium ſuſcipiebatur. imo tradit Rabbi Moyſes Ægyptius lib. 3. de temp. cap. de ſabbato, & cap. de ieiunio, vetitum illis fuiſſe ſabbato ieiunare, neque quantauis graui calamitate ieiunium indicere, niſi ſi fortè ab hoſtibus vrbs obſideretur. & qui fecus faxiſſet, eum ea plecti ſolitum pœna refert, vt eſuriales poſtero iterum die ferias ſeruare cogeretur. & ſi *Purim* ieiunium, de quo in Eſther dicetur; in ſabbatum fortè incidiſſet, id anticipandum & in feriam quintam adducendum. At verò Sabbatis etiam ieiunaſſe Iudæos probari videtur ex eo quod lib. 4. epig. ad Baſſam Martialis *ieiuna ſabbatariorum* appellat. Quia tamen verè dici poteſt, ſabbatarios, non eos qui ſabbato ieiunant, ſed Iudæos omnes qui ſabbata omnia feriabantur; vocari, probatur exinde potius *primò* quidem, quòd pallorem ex inedia quaſi ortum ſabbatis tribuat Perſius ſatyra 5. *Recutitaque ſabbata palles. Deinde*, quòd Strabo lib. 16. notat, ſabbato dum ieiunij ociique Iudaici diem obſeruaſſet Pompeius, Hieroſolymam eum cepiſſe. *Tertiò* quod Iuſtinus lib. 36. ait, Iudæorum ſabbata ieiunio eſſe à Moyſe in omne æuum dicata. *Quartò*, quòd ſabbati ieiunium pænè prouerbio apud Gentiles iactatum fuerit. Eſt enim apud Suetonium in Octau. cap. 76. Auguſti ad Tiberium epiſtola in qua cum ſcripſiſſet; *Dum lectica ex regia domo redeo, panis vnciam cum paucis acinis vuæ duracinæ comedi*, ſubiungit, *Ne Iudæus quidem, mi Tiberi, tam libenter ſabbati ieiunium ſeruat, quam ego hodie ſeruaui. qui in balneo demum poſt horam primam noctis duas bucceas manducaui, priuſquam vngi inciperem. Poſtremò*, quòd Ioſephus Straboni, quem etiam laudat; omnino aſtipulatur cap. 8. lib. 14. menſe tertio, τῆς νηστείας ἡμέρᾳ *die ieiunij* Hieroſolymam à Pompeio eſſe occupatam, & ſabbati nomen propriè accipit. Dicit enim ibidem, ab omni opere Iudæos vacare, κατ᾽ ἐκείνας τὰς ἡμέρας, ἃς δὴ σάββατα καλοῦμεν, *illis diebus, quos ſabbata vocamus.* iterumque πάτριον ἡμῖν ἀργεῖν τὰς ἑβδομάδας ἡμέρας. *Patrij moris ac inſtituti nobis eſt ſeptimos dies feriari.* Quomodo igitur ſabbatis non ieiunat Iudith? Quomodo id vſque adeo vetitum ait Rabbinus ille Moyſes? Crediderim ego, *primò*, etiamſi die ſabbati

ieiu-

ieiunare prohibitum non fuiſſet, rectè tamen potuiſſe Iudith cœpta interrumpere ieiunia. quia magnum erat ſex totos ieiunium dies continuaſſe. & quod videtur maius & melius, poteſt maiore cum fructu & pietate interdum omitti. verbi cauſa, vt ſit quis deinceps ad curſum reliquum vegetior: vt ſuis viribus agat conuenienter: vt aliis, quos optima quæque docere vult, ſe aliquantulum, abſque delicto vllo, accommodet, ne ſeueritate nimia, quæ nulla vmquam remiſſione condiatur; abſterreantur. *Pluuia*, inquit ad Furiam D. Hieronymus, *illa optima eſt, quæ ſenſim deſcendit in terram.* Et Apoſtolus omnibus omnia factum ſe dicebat. Variæ variis ſanctis rationes agendi ſunt, & bonæ omnes, vnum in ſcopum tendentes, gradu licet, modoque aliquantulum diſpari. *Deinde* potuit, cum vrbs obſideretur, ieiunium ſabbato indici, vt ait Iudæus ille Magiſter Ægyptius. Quid ergo abſurdi, ſi & ſabbato & ieiunij die capta eſſet Hieroſolyma? *Tertiò*, cum ieiunio ſeſe Iudæi cruciabant, omne ferè illud tempus, precando in templo vel ſynagoga morando, fereq; ab operibus aliis ceſſando tranſigebant. idque ieiunij quædam apud eos ſanctificatio erat, prout & ſabbati. *Quartò*, Gentiles ſcriptores partim per minorem Iudaicarum rerum ſcientiam, partim verò per malitiam & irriſionem, omnia ipſorum ocia, & conuentus, Sabbata vocabant, ipſoſque ſabbatarios. Quamquam, Auguſtum ipſum propriè, quid ſabbatum eſſet, ignoraſſe quis credat, qui priuilegium Iudæis fecerat, ne ſabbatis ad vadimonia cogerentur, prout in ipſius edicto legere eſt apud Ioſephum lib. 16. cap. 10. qui eorum ſynagogam ibidem σαββατεῖον appellat, quòd, vt ſuprà dictum eſt, & expreſsè monet, loco iamiam citando, Philo; ſabbatis maximè Iudæi conuenirent. qui etiam noluit eoſdem Iudæos publicarum diſtributionum, quæ in ſabbatum fortè incidiſſent; fructu carere, ſed poſtridie ipſis à diribitoribus dari præcepit, vt apud Philonem eſt libro de legatione ad Caium? *Quintò*, ad ſabbaticorum ieiuniorum ſuſpicionem Gentilibus excitandam, magna dabatur ab Doſitheana hæreſi occaſio. Qui enim Iudæi hanc ſequebantur, adeo ſuperſtitiosè ſabbatum colebant, vt eodem loco & ſitu, impranſi & incœnati, totum eum diem permanerent, legiſque libros legerent, quemadmodum narrant S. Epiphanius lib. 1. c. 13. Origenes lib. 4. de principiis, Syneſius ad Euoptium de ſua nauigatione. *Poſtremò*, veriſimilius, communiter nullum eo die ieiunium indictum fuiſſe. partim propter ante dicta, partim, quia nulla lex aut cōſuetudo quæ ieiunium tunc imponat, inuenitur, & quia ſcribit Ioſephus in Vita ſua, cum eſſent in ſynagoga ſabbato Iudæi, & populum Ionathas aliique libenter diutius retinuiſſent, auſos tamen non fuiſſe, quia diei hora ſexta iam aderat καθ' ἣν, ait, τοῖς σάββασιν ἀριστοποιεῖσθαι νόμιμον ἐστὶν ἡμῖν. *qua hora nobis legitimum eſt ſabbatis prandere.* ideoque non ieiunare, cum, vt ſuprà dixi, ad veſperam & ſtellarum aſpectum, Iudaica proferri ieiunia ſolerent. Demum idipſum ſatis innuunt, qui ſabbatis tradunt, ocio epuliſque Iudæos vacare ſolitos, D. Hieronymus in Iſaiæ 15. Socrates Eccleſiaſticæ Hiſt. lib. 7. ca. 13. Ideoq; ſe ſancta Iudith non huic intemperanti laſciuæque abuſioni, ſed bono alioquin & honeſto Eccleſiæ illius temporis mori accommodauit. quemadmodum docet S. Ambroſius libro de viduis, quem infrà licebit commodiùs audire.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA VIII.

De temporibus aliis. quæ in Latino & Græco textu.

FESTVM erat menſium omnium principium, quod *roſch chodaſchim* dicitur Num. 28.ver.11.interdum ſimpliciter *chodeſch*, vt Oſeæ 2.ver.11. à 70. Interpretibus νουμηνία, à noſtro *Kalendæ.* Quia enim à lunæ nouæ principio inchoabantur Iudęorum menſes, ſicuti & olim apud Græcos ἀπὸ τῆς μήνης ὁ μὴν, *à luna menſis*, apud veteres etiam Germanos à Mon eſt der Monat: ideo neomenia, ſiue nouilunium vocatur primus menſis cuiuſque dies. Præter ſabbata porro & neomenias iſtas, erant alia *feſta domus Iſraël.* quę ſcilicet celebrare ſolebant Iſraëlitæ. Ea, iſtis Iudith temporibus, erant in Lege pręcepta. *Paſcha*, Exodi 12. Leuit.23. Deuteron.16. *Azyma*, Leuit.23. *ſeptima azymorum.* ibid. *Pentecoſte*, ibid. quæ & *Hetſereth*, vel vt effert lib.3. Antiquit.cap.10. Ioſephus ἀσαρθα vocatur, *Tubarum clangor* ibid. *Expiationis dies*, ſiue *Kippurim* ibid. *Scenopegia.* & *eius octaua*, quæ etiam *Hetſereth*, vel *feſtus dies cœtus atque collectæ.* His ergo neomeniis & feſtis, ieiunium Iudith ſoluebat, communique aliorum more prandebat. Semper enim more fuit illud receptum, quod poſteà expreſſit Nehemias cap.8. ver.9. *Dies ſanctificatus eſt Domino* DEO *noſtro. Nolite lugere, & nolite flere.* Sed præter enumerata iſta in Latino textu terna tempora, quibus modica ieiunij à Iudith relaxatio fiebat: adiunguntur à textu Græco terna inſuper alia, τὰ προσάββατα, αἱ προνουμηνίαι, καὶ χαρμοσύναι οἴκου Ἰσραήλ. *pridiani ſabbatorum dies, pridiani Kalendarum, & gaudia* ſeu *hilaritates domus Iſraël.*

QVÆSTIVNCVLA IX.

Quid proſabbata ſint, & num apud Iudæos eſurialia & feſta fuerint?

PROSABBATVM eſt, quod nobis *feria ſexta*, Gentilibus *dies Veneris*, Iudæis *ſextus ſabbati*, vel *paraſceue.* Nam & hac voce Græca eos vſos, teſtis D. Auguſtinus in Iohannem tract.117. Et de hoc die, *quatuor* hic perſtringenda. *Primum, fueritne apud Iudæos ieiunio conſecratus?* Opinantur aliqui, vna hac D. Auguſtini notatiuncula tract.76. in Iohannem commoti. *Paraſceuen, cœnam puram Iudæi Latinè vſitatius apud nos vocant.* Cœna verò pura videtur, ſeuerum illud ieiunandi genus, quo ex aridis tantum cibis guſtare licuit, & à Tertulliano aduerſus Pſychicos cap.1. & 9. *Xerophagia* nuncupatur. Sed ſi commune publicumque feria ſexta Iudęis ieiunium fuiſſet, quomodo id Iudith violaſſet? Quæ virtus, quæ laus fuiſſet, in vetitum niti, negata cupere, conceſſis edendi temporibus non edere, non conceſſis edere? Neque illa Diui Auguſtini notatiuncula quidquam euincit? Cum enim variè apud veteres purarum cœnarum nomen accipi poſſit, vt ex Feſto, verbo penem, Apuleio ſub finem Aſclep. Tertulliano aduerſus Marc.lib.5.cap.4. Irenæo lib.5.cap.23. intelligitur, ea tamen Iudæis paraſceue ſola, *cœna pura* erat, quæ azymis ſeu puris & infermentatis panibus, de quibus 1. Corinth.5. verbatur. quemadmodum Tomo 1. Annalium diſſeruit accuratè Reuerendiſſimus Baronius.

Alterum eſt; *fueritne proſabbatum feſtus dies?* Poſſet enim hoc alicui videri, quia cauſa nulla, cur alioquin eo die prandium cœnamque Iudith ſumere voluerit; comparet. Hodie ſanè Turcis, qui, hæreticorum & apoſtatarũ more, alios quam Eccleſia Catholica præſcribat; ſibiipſis ritus finxerunt; eſt is dies, quemadmodũ nobis Dominicus. & ab iis, vt ſcribit Pandectæ cap. 11. Leunclauius, dicitur; *Dſiuma, duabus ſyllabis, vel dſiuma iuni. quod ſignificat diem Eccleſiæ ſiue templi. Nam Veneris diem feriantur.* monetq; à quibuſdam ſcribi *zuma & zuna*, & addi poſſit *iommaiom*, ſi, prout meæ, à Turcicè loquentibus, aures capere potuerunt; ſcribendum eſſet. Non fuiſſe Iudæis feſtum, claret quia neque ſacrificiorum vlla ſolennitas, neque vlla operum abſtinentia eo die indicta vſquam legitur. quin eo ipſo die Dominum illi crucifixerunt, celeriter diſcipuli ſepelierunt, aromata ſanctæ mulieres emerunt. Quid? παρασκευὴ numquid erat? id eſt, præparatio vt ſeſe ad ſequentem ſabbati feſtiuitatem compararent, ciboſque & alia omnia, quæ agere poſteà non licebat; præpararent? Eſt & hodie apud Iudæos Canon, qui totos tres eius diei quadrantes operoſos, reliquum verò ceſſantem & ocioſum eſſe vult, ita vt ſit is dies interciſus. quadam ſcilicet ex parte non feſtus, quadam ex particula feſtus. Ita vero ſciſcit ille. *Qui in ſabbatorum, dierumque bonorum ſeu feſtorum veſperis, ab ipſa mincha, ſeu ſacrificio veſpertino & vltra, opus facit, is bonum benedictionis ſignum in æternum non videbit.*

QVÆSTIVNCVLA X.

Sitne proſabbati tantùm particula, paraſceue? & cur eo non ieiunabat Iudith?

TERTIVM ex iis quæ propoſita ſunt; eſt, *fueritne totus proſabbati dies, paraſceue, an certa eius tantùm pars?* Arbitratur Ioſephus Scaliger lib. 6. de emendatione temporum, impropriè & καταχρηστικῶς, totum diem ita vocari, propriè verò eam tantum partem, quæ ab hora diei nona eſt, vſque ad deſinentem duodecimam. Nihil tamen, quod huic arbitrio ſuffragetur; video. Vnus tantum in Auguſti edicto antea citato, apud Ioſephum lib. 16. cap. 10. locus ait, Iudæos non eſſe ad vadimonia compellendos, ἐν σάββασιν ἢ τῇ πρὸ ταύτης παρασκευῇ ἀπὸ ὥρας ἐνάτης, *ſabbatis, vel pridiana paraſceue, ab hora nona.* Verum ſi propriè *paraſceue* ab hora nona incepiſſet, neque totum diem ea propriè vox ſignificaret, opus non fuiſſet addere, *ab hora nona.* quemadmodum ſi dixiſſet, *pomeridiano tempore,* opus nihil fuiſſet ſubdere, *ab hora diei ſexta.* vel ſi *à vigilia noctis quarta,* quippiam omittendum præſcripſiſſet, quorſum adderet, *ab hora noctis nona?* Sed quia totus ille dies *paraſceue* propria erat, neque tamen totum iis à vadimoniis immunem facere volebat, ſed eam tantum diei partem, quæ ipſis erat religioſior, ideo diſtinctè adiecit, *ab hora nona.* Et quomodo duarum, triumue horarum ſpacio, potuiſſent omnia ſecuturorum ſabbatorum apparari & coqui edulia, præſertim cum, vt antè dictum eſt; ſabbatis hilariùs epulari conſueuiſſent, & Canon antea citatus ab veſpertinæ oblationis tempore, quod ex Ioſepho lib. 14. cap 8. *horam nonam* fuiſſe conſtat, operis quidpiam operari vetaret. Meridianam verò nobis lucem affert S. Iohannes, dum cap 19. ver. 14. inquit; *Erat autem paraſceue Paſcha, hora quaſi ſexta, & dicit Iudæis; Ecce Rex veſter.* Nonne nonam anteiuit ſexta? & tamen paraſceuen iam tum fuiſſe

ait

ait S. Iohannes. Qua verò vel minima ratiuncula impropriè is loqui oſtendatur? Ideoque nimium pro imperio Beza in eum S. Iohannis locum; *Incipiebat*, ait, παρασκευὴ, *ab hora nona, & duodecima deſinebat cum occidente ſole. Sed nihilominus totus ille dies vulgo paraſceue dicebatur.* Quaſi cum Pilato in lithoſtroto ille Iudex ſederet, ita nullam iudicij ſui rationem affert, & cum vulgo Iohannem loqui pronunciat. Sed & alij Euangeliſtæ proſabbaticum diem totum παρασκευὴν appellant. S. Matthæus 27. verſ. 62. dum diem craſtinum ipſi paraſceues diei opponit, S. Lucas 23. ver. 54. dum non ſimpliciter ait, *erat paraſceue, & ſabbatum illuceſcebat*: ſed ἡμέρα ἦν παρασκευὴ. *dies erat paraſceue*, S. Marcus 14. ver. 42. *Cum iam ſero eſſet factum (quia erat paraſceue, quod eſt Anteſabbatum) venit Ioſeph ab Arimathea.* In Græco apertiùs, & quidem vocabulo, de quo hic; poſito, ἦν παρασκευὴ ὅ ἐστι προσάββατον. *Erat paraſceue, quod eſt proſabbatum.* At proſabbatum non eſt proprie ſola feriæ ſextæ veſpera. Ergo nec paraſceue.

Quartum denique eſt, *Cur proſabbatis non ieiunarit Iudith?* Sic enim ad feſtum ſeſe diem religioſiùs præparaſſet. Iam dixi antea; eam communi ſeſe mori, variis de cauſis, accommodaſſe. Quia verò proſabbatum, etſi feſtum totum non erat; feſti tamen aliquid iam habebat, ideo ieiunia [illegible]nus admittebat mos publicus. ita vt à Iudith fieret, quod à bonis hodie piiſque viris fit, quando duæ vel tres continuantur feſtiuitates. vt in Paſchate, & Natiuitate.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Pronumenia quid, & Iudæis num feſta? & cur in ea ieiunium relaxarit Iudith?

PRONVMENIA, id eſt, antenouilunium, dicitur menſium lunarium dies vltimus cum à luna noua incipiat ſequens. & quia interdum eius diei pars veteri, pars nouæ lunæ conuenit, ideo, vt in Ariſtophanis Nubibus diſputat cum Patre filius, & alicubi diiudicat cum Solone Plutarchus; vocata eſt ἕνη καὶ νέα. quaſi *vetus & noua*. Rurſumque quia æquabilium lunarium menſium dies vltimus, ad triceſimum ſemper numerum pertinebat, ideo & τριακὰς nuncupatur. De hac verò *duo* quæ inquirantur; huius loci ſunt. *Vnum; An feſta Iudæis ſemper fuerit iſtiuſmodi pronumenia?* Affirmat lib. 3. de emendatione temporum. paulò antè nominatus Scaliger, nec tamen, vt antea Beza, ſine ratione. Nam *primò* is dies vocatur *ceſe* aut *ceſeh*, ipſiuſq;, tamquam feſti, mentio fit Pſal. 80. ver. 4. Prouerb. 7. verſu 19. Exodi 17. ver. 16. *Deinde* Horatius Satyra 9. *curtorum* ſiue circumciſorum Iudæorum *triceſima ſabbata* vocat τὴν τριακάδα. *Tertiò*, S. Paulus ad Coloſſ. 2. ver. 16. coniungit ἑορτὴν, νεομηνίαν, καὶ σάββατα. In eam tamen ſententiam ire nondum potui. *primò*, quia Hebræorum regula eſt; quam & hoc loco & poſtea lib. 6. notat Scaliger; cauendum ne duo ſabbata, ſeu duo feſti dies continuentur. At ſi tam nouilunium quam antenouilunium feſta eſſent, nonne conſtituerentur? *Deinde* in Leuitici 23. neq; in vllis aliis Iudaicorum feſtorum faſtis pronumeniarum mentio vlla eſt. *Tertio*, quia Scaligerianarum rationum ne vna quidem firma eſt. *Prima* enim bifariam conuellitur. *generatim* nimirum & *ſpeciatim*. *Generatim* quidem, quia negare licet *ceſe* aut *ceſeh* ſignificare diem illum triceſimum. Hebræi ſiquidem, vt explicat Rabbi Dauid Camius; aiunt ſignificare *zemán*, id eſt, *tempus commodum*

& *conſtitutum*, quod alias dicitur *moed.* & cum, pro locorum diuerſitate, varium tempus hoc intelligi poſſit, variè à veteribus Græcis & Latinis vertitur, vti iamiam patebit: à nullo tamen vmquam triacas, *intermenſtruum*, aut *Antenouilunium.* Quid, quod nec Scaliger, bonam ſatis cauſam, cur ita vocari poſſet, excogitare potuit? Ait enim vel à *caſas*, id eſt, à numerando duci poſſe, quòd vltra triceſimum nullus numerus menſium admitteretur: vel à *caſah*, id eſt, à tegendo, quòd Luna tùm tecta eſſet & ſilens. Numquam enim numeri alicuius extremum iſto nomine vocatur: & non ſolum Nouilunij pridianus, ſed propridianus etiam, eodem nomine affici deberet, vti ex aſtronomico lunæ curriculo doceri poteſt. *Speciatim* verò, in Pſalmo 80. veterum Interpretum neque Chaldæorum, neque Hebræorum, Græcorum aut Latinorum vllus interlunium iſtud interpretatur. Sed Latinus quidem *Buccinate in Neomenia tuba in inſigni die ſolennitatis veſtræ.* Septuaginta; σαλπίσατε ἐν νεομηνίᾳ σάλπιγγι, ἐν εὐσήμῳ ἡμέρᾳ ἑορτῆς ὑμῶν. Chaldæus, *in tegmine ſolennitatis noſtræ*, vt potiſſimum agatur de feſto tabernaculorum: aut certè generatim de omni conſtituta feſtiuitate, vt rectè ibi explicat Genebrardus. In Prouerbiorum 7. poteſt ſimiliter accipi tempus aliquod paulò longiùs præfixum. vt interpretantur Hebræi & 70. Qui verò tempus hoc definiunt, aiunt *plenilunium*, vt noſter Interpres, & Aquila qui εἰς ἡμέραν πανσελήνου vertit, alius ἐν ἡμέρᾳ εὐσήμῳ. In Exodi 17. qui aſſentiatur habet Scaliger neminem. Ei textus noſter aduerſatur, qui Hebraicas duas voces *ces iah* exponit, *ſolium Domini.* aduerſantur Hebræorum Magiſtri Salomon, Abenezra, Ioſephus, alij, qui de Amalecitis delendis prophetiam hic intelligunt. aduerſatur denique ſententia ipſa, & Hebraicus textus, & temporis ratio. *Sententia* quidem, quia Moyſen vult in triacadis, qua Amalecitæ victi erant; memoriam, cippum erexiſſe, cum hac epigraphe, *Æternum bellum fore, inter populum* DEI *& Amalek.* Sed iſtud quomodo cum textu cohæret? Erexerat Moyſes altare, vocaratque, *Exaltatio mea.* & cauſa ſubditur cum particula *quia.* Cauſa verò cuiuſmodi fuerit, ſi cum Scaligero dicas; *quia cippus* ſeu *triumphalis arcus triacadis?* Iam Hebraici textus exemplaria, quæ hodie quidem in Chriſtianorum, Iudæorumque manibus ſunt; omnia cum noſtro Interprete duas voces legunt *ces iah ſolium* ſeu *thronum* DEI. ipſe verò è duabus vnicam conflari vult *ceſiah.* Cæterum ipſa *temporis ratio* quam ei repugnat? *Vltima*, inquit, *menſis ſecundi, Amaleki copiæ deletæ. Exodi cap. 19.* Nuſquam hoc in cap. 19. aſſeritur. Sed neque ſecundum ipſummet Scaligerum aſſeri poteſt. Nam quo die pugnam hanc pugnarunt Iſraelitæ, pugnatum fuit *ad occaſum Solis*, eodem cap. 17. verſ. 12. *Menſis* verò *tertij*, *primo die venerunt illi in ſolitudinem Sinai*, cap. 19. ver. 1. Nox ergo, inter victoriam & iter, vna tantum interceſſiſſet. Quando igitur cippus erectus? Quando epinicia, de quibus Ioſephus; celebrata? Quando venit Iethro, & ſuaſit, quæ cap. 18. inſtituta? Ego hæc quidem in Exodo tractaui. Sed ne plauſibile litterati hominis inuentum temere improbare videar, modicè iam ^delibanda fuerunt. Horatius porro *ſabbata triceſima* vocauit, quę triceſimo quoque die peraguntur, etiamſi non triceſimi, ſed primi menſium dies ſint. Vnde in Treteriani Horatij margine aſcriptum eſt, *Neomenias* ab eo ſignificari. Ex D. Paulo non magis efficitur, feſtum, de quo loquitur; eſſe Neomeniæ pridianum, quam neomeniam ſabbatorum. Tria enim illa tempora coniungit, quæ & noſter hoc Iudith cap. 8. coniunxit, & ad eius inſtitutum faciebant. *Pronumenias* igitur *feſtas non fuiſſe* concludo. Nunc eſto *alterum.* Cur eas eſu potiùs quam ieiunio celebrare Iudith voluit? Idem vero quod de proſabbatis reſpondendum.

QVÆSTIVNCVLA XII.

Quæ aliæ Iſraëlitarum hilaritates? & cur tam eæ quam proſabbata & pronumenia à Latino textu omiſſæ?

HILARITATES & gaudia domus Iſraël, fuerunt quidem omnia, quæ ſuperiùs enumerata ſunt feſta. & ſic duo in Gręco poſita eorundem nomina putare licet, ita vt poſterius quandam eorum feſtorum proprietatem explicaret, gaudium & lætitiam ſcilicet publicam. quemadmodum Oſeæ 2. ver. 11. Poteſt tamen dici, fuiſſe, præter illa, publicas interdum iucunditates, vel ob præteritorum quorumdam memoriam, vel præſentiam, eorum, quæ tum fortè incidiſſent, bona publica. Illorum exemplum eſſe poſſit dies, qui ab Hebræis 23. die Tiſri agitur, & vocatur *ſimchath thorah, lætitia legis*. cuius Nehemiæ 9. v. 1. non obſcura, vt ibi dictũ eſt; apparent veſtigia. cum à 15. Tiſri vſque ad 22. ſcenopegiorum hilaritate Iſraëlitas perfungi oportuerit inibi cap. 8. ver. 10. & ſequentib. deinde ad ieiunium congregati ſint non ſtatim ſecuto die, ſed cap. 9. ver. 1. die menſis eiuſdem 24. Cur ergo luctu & ieiunio non ſqualuit viceſimustertius? Nonne quia *legis lætitia* erat, quæ & *babbecorah* benedictio dicitur, & annuarum feſtiuitatum omnium clauſula?

Quærendum *poſtremò*; *Tria iſta poſteriora tempora cur omiſerit Latinus Interpres?* Et dici poteſt, id eum feciſſe, vel quia ſabbata & neomenias ſuis cum pręparationibus intellexit, & cum hilaritatibus omnibus feſta: vel quia, hoc vno feſtorum nomine, omnia illa complexus eſt.

QVÆSTIVNCVLA XIII.

An ſabbatis, proſabbatis, feſtisq́; diebus, Iudith exemplo, nobis non ieiunandum?

SABBATVM *duplex* eſt, *Iudaicum*, de quo hactenus, & *Chriſtianum*, quod eſt dies Dominica. huiuſque mutationis, optimæ cauſæ ſunt, quas explicant D. Auguſtinus de tempore ſerm. 251. Bellarminus libro 2. de bonis operibus cap. 23. Reuerendiſſ. Baronius Annalium Tomo 1. anno Domini 58. Vnde in ſuo etiam Calendario Æthiopes notant & *ſanbath Iudi*, & *ſanbath Zachriſtos*. ſabbatum Iudæorum & CHRISTI. Sciendum verò de ſabbato magnam olim fuiſſe quæſtionem, quam D. Ambroſio propoſuit adhuc Catechumenus D. Auguſtinus, vt ipſemet epiſt. 87. ſub finem refert: ipſi D. Auguſtino iam Epiſcopo Caſulanus Presbyter, vti aperit eâdem ad ipſum epiſtolâ: D. Hieronymo Lucinius ille Beticus antè laudatus, prout ipſius D. Hieronymi ad iſtum epiſtola indicat; *Eſſetne eo die Chriſtianis ieiunandum?* Orientales, Mediolanenſis, & aliquot olim Occidentis Eccleſiæ non ieiunabant: è contrario, Romana, Hiſpanienſes, Carthaginienſis, & Occidentales complures. Et ſancti quidem Patres, concordię quam partium amantiores, ſuaſerunt, vt eius, in qua eſſet quilibet; Eccleſię morem ſequeretur: vicit tamen ſancti Romani Pontificis Innocentij primi auctoritas in epiſtola 1. vt penè totus ieiunare cœperit eo die Occidens. Et videri poteſt hac

de re inſignis admodum D. Auguſtini epiſtola citata, Bellarmini lib. cit. caput. 18. Baronij eodem Tomo annus 57. Quomodo verò proſabbati, vt loquitur S. Epiphanius in Compendiaria doctrina, ſiue feriæ ſextæ ieiunium primis ſtatim Eccleſiæ ſæculis obſeruatum ſit, docet idem Bellarminus ibidem cap. c. 17. Deniq; quomodo propter hæreticos Montaniſtas, Manichæos & alios, propterque Dominicæ reſurrectionis gaudium, ne Dominicis diebus Chriſtiani ieiunant, cautum ſit, docent iiſdem locis D. Auguſtinus & Bellarminus cap. 23. Hiſce igitur omnibus hinc amandatis quæſtionibus, illud iam tantùm breuiter dicendum, an Iudith exemplum ſuadeat, vt ſabbatis noſtris, Dominicis inquam diebus, & feſtis ieiunare non oporteat. & *reſpondeo quatuor.*

Primum. *Suadet Iudith exemplum, ne immoderata cuiuſquam ieiunia ſint.* Ipſa ſiquidem Iudith ieiunia ſua, quot hebdomadibus, die vno, interrupit. quia vti dictum eſt, & ſuarum ipſius virium rationem habuit, & earum etiam, quas in omni ſanctimonia & religione condocefaciebat. *Tantum tibi,* ait ad Nepotianum D. Hieronymus, *modum ieiuniorum impone, quantum ferre potes. Sint tibi pura, caſta, ſimplicia, moderata, & non ſuperſtitioſa ieiunia.* Et de ipſo Nepotiano ritu iam functo, ad Heliodorum ait; *Ieiunia in aurigæ modum, pro laßitudine & viribus corporis attemperabat.* Ad Ruſticum verò; *Ieiunia moderata ſint, ne nimia debilitent ſtomachum, & maiorem refectionem poſcentia erumpant in cruditatem, quæ parens libidinum eſt. Modicus ac temperatus cibus & carni & animæ vtilis eſt.* Ad Lætam; *Diſplicent,* ait, *in teneris maximè ætatibus, longa & immoderata ieiunia, in quibus iunguntur hebdomades, oleum in cibo ac poma vetantur. Experimento didici, aſellum in via cum laſſus fuerit, diuerticula quærere. Hoc in perpetuo ieiunio ſit præceptum, vt longo itineri vires perpetes ſuperent, ne in prima manſione currentes, in mediis corruamus.* Denique ad Demetriadem; *Neque verò immoderata tibi imperamus ieiunia, & enormem ciborum abſtinentiam, quibus ſtatim corpora delicata franguntur, & ante ægrotare incipiunt, quam ſanctæ conuerſationis iacere fundamenta. Sic debes ieiunare, vt non palpites & reſpirare vix poßis, & comitum tuarum vel porteris vel traharis manibus: ſed vt fracto corporis appetitu, nec in lectione, nec in Pſalmis, nec in vigiliis ſolito quid minus facias. Ieiunium non perfecta virtus, ſed cæterarum virtutum fundamentum eſt.*

Alterum. *Non ſuadet Iudith exemplum, vt feriis ſextis & ſabbatis non ieiunemus.* Mutata iam veteris illius ſynagogæ cæremonia eſt. Feria ſexta nobis crucifixi pro nobis Domini triſtitiam, ſabbatum verò mortis & ſepulturæ luctum iam renouat. Illa, quæ vſitata erant triſtitiæ, ieiuniique apud Iudæos tempora, ſeruabat. ideoque idem nobis iam faciendum. *Gaudete,* ait Apoſtolus Rom. 12. ver. 15. *cum gaudentibus: flete cum flentibus.* Cum Catholicis die Dominico, Paſchatis & Natiuitatis gaudent libenter hæretici. imo æquo bonoque plus, Martinalia, & Hilaria, celebrant. ſed cum iiſdem in quadrageſima, feria ſexta, & ſabbato, flere nolunt. Scribit D. Auguſtinus libro contra epiſtolam fundamenti cap. 8. ſe à Manichæis aliquando quæſiſſe, *quæ cauſa eſſet, quod Paſcha Domini plerumque nulla, interdum à paucis, tepidißima celebritate frequentaretur, nullis vigiliis, nullo prolixiore ieiunio, nullo denique feſtiuiore apparatu.* Nos à noſtris nouatoribus idem ſi percunctemur, non quidem quod Manichæi reſpondeant ſed quid? quod apud eundem S. Auguſtinum hæreſi 53. Arianus Aërius *dicens, orare vel offerre pro mortuis oblationem non oportere: nec ſtatuta ſolenniter celebranda eſſe ieiunia. ſed cum quiſq; voluerit* (adderent noſtri, *& quomodo voluerit*) *ieiunandum. ne videatur eſſe ſub lege.* Malunt ſcilicet, cum Turcis; feria ſexta gaudere, quam cum ſanctis antiquiſque Patribus & hodiernis Catholicis vel inedia, vel facili quapiam à carnibus abſtinentia, flere.

Tertium. *Suadet Iudith exemplum, ne Dominicis, aliisq; vſitatis Eccleſiæ Catholicæ gau-*

dis:

dis ieiunemus. Gauiſa eſt illa cum gaudente illius temporis ſynagoga: & nos cum Eccleſia gaudente gaudeamus. Eſt hoc & modeſtiæ & religionis, prout etiam pulcherrimis hiſce de Iudith verbis explicat S. Ambroſius libro de viduis. *A diebus, ait, viri ſui, quibus ille defunctus eſt, veſtem iocunditatis depoſuit, mœroris aſſumpſit: per omnes dies intenta ieiunio. ſabbato tantùm & Dominica, ſacratarumque temporibus feriarum, non refectioni indulgens, ſed* RELIGIONI *deferens. Hoc eſt enim, ſiue manducabitis, ſiue bibitis, in nomine Domini* IESV CHRISTI *agenda eſſe omnia.* (1. Corinth. 10.) *vt ipſa etiam refectio corporalis, ſacro* RELIGIONIS *cultui deferatur.* Per ſimilitudinem verò & analogiam, *Sabbatum & Dominicam* ipſi Iudith tribuit ſanctus Pater. quia *Dominica* ieiunari non ſolet, neque, in Eccleſia Mediolanenſi, *ſabbato.* Ego verò *Eccleſiæ* Catholicæ *gaudia* voco, Paſchale tempus, ſacerrimum Domini ortum, & ſimilia. non quæ & re & nômine Gentilia ſunt, Bacchanalia. indigna, quorum vel ſola mentione, Chriſtianorum dies omnino vllus polluatur.

Quartum. *Non ſuadet Iudith exemplum, vt ſi ob graues carnis titillationes, vel aliam quampiam cauſam, priuatam aut publicam, neceſſarium alicui ieiunium, vel voto quopiam continuandum eſſet, modo abſit ſcandalum, aliorum edentiũ contemptus, & ſi qua ſimilia ſunt; non ieiunetur etiam Dominicis, aliiſque ipſius Eccleſiæ gaudiis.* Quo minus ſe Eccleſiæ ſuæ hilaritatibus accommodaret Iudith, cauſam nullam habebat. ideo neq; tùm ieiunabat. Si quis verò iuſtam aliquam habeat, ieiunare poteſt. Vide libro citato cap. 23. Bellarminum & audi ex epiſtolis etiam citatis ſanctos Patres. AVGVSTINVS: *Die, inquit, Dominico ieiunare ſcandalum eſt magnum, maximè poſteaquam innotuit deteſtabilis, multumq; fidei Catholicæ ſcripturiſque diuinis apertiſſimè contraria hæreſis Manichæorum, qui ſuis auditoribus ad ieiunandum iſtum tanquam conſtituerunt legitimum diem, per quod factum eſt, vt ieiunium diei Dominici horribilius haberetur. Niſi fortè aliquis idoneus ſit, nulla refectione interpoſita, vltra hebdomadam perpetuare ieiunium, vt ieiunio quadraginta dierum quantum potuerit appropinquet, ſicut aliquos feciſſe cognouimus. Nam & ad ipſum quadragenarium numerum perueniſſe quendam, à fratribus fide digniſſimis nobis aſſeueratum eſt. Quemadmodum enim veterum Patrum temporibus, Moyſes & Helias nihil contra prandia ſabbatorum fecerunt, cum diebus quadraginta ieiunauerunt: ita qui potuerit ſeptem dies ieiunando tranſire, non ſibi ad ieiunandum elegit Dominicum diem, ſed in iis eum inuenit, quos ieiunaturum ſe vouit plurimos dies.* Hieronymus autem: *De ſabbato, ait, quod quæris, vtrum ieiunandum ſit, & de Euchariſtia an accipienda quotidie, quod Romana Eccleſia & Hiſpaniæ obſeruare perhibentur, ſcripſit quidem & Hippolytus vir diſertiſſimus, & carptim diuerſi ſcriptores è variis auctoribus edidere. Sed ego illud te breuiter admonendum puto, traditiones Eccleſiaſticas (præſertim quæ fidei non officiant) ita obſeruandas, vt à maioribus tradita ſunt. Nec aliorum conſuetudinem aliorum contrario more ſubuerti. Atque vtinam omni tempore ieiunare poſſimus, quod in Actis Apoſtolorum diebus Pentecoſtes & die Dominico, Apoſtolum Paulum & cum eo credentes feciſſe legimus. Nec tamen Manichææ hæreſis accuſandi ſunt, cum carnalis cibus præferri non debuerit ſpirituali.*

QVÆSTIVNCVLA XIV.

Quæ ſanctæ Iudith forma, & opes, curq; memorentur?

ERAT, ait textus, *eleganti aſpectu nimis.* ſæpè in ſcriptura *nimis* valet Hebraicum *meod*, id eſt, *valde.* vt cum dicitur Pſal. 47. & 95. *Magnus Dominus & laudabilis nimis.*

& 96. *Nimis exaltatus es ſuper omnes Deos.* Sicque Danielis 13. Suſanna dicitur *pulchra nimis*, Heſther cap. 2. *pulchra nimis & decora.* Ideoque hic Græcè Iudith καλὴ τῷ εἴδει, καὶ ὡραία τῇ ὄψει σφόδρα, *pulchra ſpecie, & aſpectu valdè venuſta & elegans.* De opibus ſatis ante. Memorantur verò interdum à ſcriptura hæ etiam formæ opumq; in ſanctis laudes, vt quæ aliis *iritamenta malorum* ſunt, ea iſtis, ſancta Dei dona, virtutumque inſtrumenta eſſe ſciamus. *Deinde. Gratior eſt pulchro veniens è corpore virtus.* & præclarum cum dicitur:

In qua par facies nobilitate ſua.
Par animo quoque forma ſuo reſpondet in illa
Et genus & facies, ingeniumque ſimul.

Tertiò, vt tanto mirabilior & imitatione dignior nobis Iudith noſtra ſit. Tot ei voluptatum, deliciarumque, ſi voluiſſet: illecebræ ſuppeditabant, & tamen non nuptias & thalamos, ſed viduam vitam maluit: eius omnis cura & ſtudium fuit non in opibus, ſed precibus: fœmineus mundus omnis & cultus, non in monilibus, & byſſo, ſed in veſte vidua & cilicio: voluptas denique & amœnitas omnis, non in epulis exquiſitiſque menſis, ſed in aſſiduis, quotidianiſque ieiuniis. *Quartò*, vt non exiſtiment etiam bonorum iſtorum amatores, vel ea Dei ſeruis numquam dari, vel ſi adſint, ipſo Dei cultu confeſtim euaneſcere. *Forma* quidem *bonum fragile eſt, quantumque accedit ad annos, fit minor;* non tamen ea ieiunio ſtatim carpitur & defloreſcit. Danielis & ſociorum adoleſcentum, *poſt* abſtinentiæ *dies decem apparuerunt vultus meliores, & corpulentiores, præ omnibus pueris, qui veſcebantur cibo regio.* Daniel. 1. v. 15.

QVÆSTIVNCVLA XV.

Quæ Iudith eiuſdem fama, & famæ cauſa? curque memorata?

ERAT *hæc in omnibus famoſiſſima*, v. 8. id eſt, fama celeberrima. Sciendum verò duobus modis *famæ* nomen vſurpari. Nam in malam partem eſt *infamia*, vti notat Nonius. quemadmodum apud Poëtam Æneid. 4. —— *Neque enim ſpecie famâue mouetur.* Terentium Adelph. *Maledicta, famam, meum amorem, & peccatum in ſe tranſtulit.* Apud Turpilium. *Quæſo omitte ac deſere hanc meretricem, quæ te ſemel nacta ſemper ſtuduit perdere, detegere, diſpoliare, opplereq́, adeò fama ac flagitiis.* In bonam partem, quid ſit, notum. A priore illa notione dum *famoſus* ducitur (ſæpiſſimè autem ducitur) valet *infamem.* & ſic *famoſus homo* apud Lucilium Satyr. lib. 11. *famoſi libri* apud Suetonium Auguſt. ca. 55. *mulieres* apud Ciceronem 2. de Orat. *Me ad famoſas vetuit mater accedere.* A poſteriore, eſt apud Tacitum lib. 21. *vrbs famoſa*, apud Iuſtinianum in Authentica, è qua Tobiæ 3. quæſt. 3. laudaui nonnulla; *famoſiſſimi Præfecti*, & hic Iudith noſtra *famoſiſſima.* Ideoq; additur, *nec erat, qui loqueretur, de illa verbum malum.* vti neq; de Suſanna Daniel. 13. v. 27.

Tam bonæ verò, tamque illuſtris famæ *cauſa*, vt diligenter obſeruaretur; ſignatiſſimè appreſſa eſt, *quoniam timebat Dominum valdè.* Hic veræ ſolidæque gloriæ fons. hoc bonæ honeſtæq; famæ principium. vti gloriæ ipſius, quæ lib. 2. de Inuentione legitur, & à D. Auguſtino tract. 100. in Iohannem explicatur; definitio aperit. *Gloria eſt frequens de aliquo fama cum laude. Vir fidelis*, ait Salomon Prouerb. 28. ver. 20. *multum laudabitur.* & cap. 31. v. 30. *Fallax gratia & vana eſt pulchritudo. Mulier autem timens Dominum,*

ipſa laudabitur. Qui ad laudem & famam alia quacumque via graſſantur, ij vel nihil, vel certè non niſi priore illo, qui expoſitus eſt; modo, famoſi euadunt.

Huius porro *famæ cur etiam meminiſſe textus voluit?* Opinor ſanè, ob eaſdem ferè cauſas, ob quas formæ opumque meminiſſe voluit, prout ſuperior dixit quæſtiuncula. Et verò etiam, vt Eccleſiaſtici nobis monitum cap. 41. ver. 15. commendaretur. *Curam habe de bono nomine. Hoc enim magis permanebit tibi, quam mille theſauri precioſi & magni.* Laudat Thucydides eas mulieres, quarum fama minimè foris nota. Quod ſapienter ab illo dictum non dubito. Huic tamen eius ſententiæ illam Gorgiæ anteponit, initio libri de mulierum virtutibus, Plutarchus, *harum formam domi clauſam, famam verò foris notam eſſe debere. Tenera res,* inquit ad Saluinam D. Hieronymus, *in fœminis fama pudicitiæ eſt, & quaſi flos pulcherrimus citò ad leuem marceſcit auram, leuique flatu corrumpitur. maximè vbi & ætas conſentit ad vitium, & maritalis deeſt auctoritas, cuius vmbra tutamen vxoris eſt.* Aptiſſimè verò & ſapientiſſimè libro de bono viduitatis cap. 22. D. Auguſtinus. *In omnibus ſanè,* inquit, *ſpiritalibus delitiis, quibus fruuntur innuptæ, ſancta earum conuerſatio cauta etiam debet eſſe, ne fortè cum mala vita non ſit per laſciuiam, mala ſit fama per negligentiam. Nec audiendi ſunt, ſiue viri ſancti, ſiue fœminæ, quando reprehenſa in aliquo negligentia ſua, per quam ſit, vt in malam veniant ſuſpicionem, vnde ſuam vitam longè abeſſe ſciunt, dicunt, ſibi coram* DEO *ſufficere conſcientiam, exiſtimationem hominum non imprudenter ſolum, verumetiam crudeliter contemnentes: cum occidunt animas aliorum, ſiue blaſphemantium viam* DEI, *quibus ſecundum ſuam ſuſpicionem, quaſi turpis, quæ caſta eſt, diſplicet vita ſanctorum: ſiue etiam cum excuſatione imitantium, non quod vident, ſed quod putant. Proinde quiſquis à criminibus flagitiorum atque facinorum vitam ſuam cuſtodit, ſibi bene facit: quiſquis autem etiam famam, & in alios miſericors eſt. Nobis enim neceſſaria eſt vita noſtra: aliis fama noſtra: & vtique etiam quod aliis miniſtramus miſericorditer ad ſalutem, ad noſtram quoque redundat vtilitatem. Vnde non fruſtra Apoſtolus. Prouidemus, inquit, bona non ſolum coram* DEO, *verumetiam coram hominibus. Item dicit: Placete omnibus per omnia, ſicut & ego omnibus per omnia placeo, non quærens quod mihi vtile eſt, ſed quod multis, vt ſalui fiant. In quadam etiam exhortatione dicit. De cætero, fratres, quæcunque ſunt vera, quæcunque ſancta, quæcunque iuſta, quæcunque caſta, quæcunque chariſſima, quæcunque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus: hæc cogitate, quæ didiciſtis & accepiſtis, & audiſtis, & vidiſtis in me. Cernis, quemadmodum inter multa, quæ exhortando commonuit, non neglexit ponere, quæcunque bonæ famæ, duobusq́; verbis cuncta concluſerit, vbi ait. ſi qua virtus, ſi qua laus.*

Prima Iudith, ad Bethulienſium liberationem, aggreſſio.

CAVSA liberationis huius efficiens, hactenus iſto in capite deſcripta eſt. ſequitur iam huius eiuſdem cauſæ effectio, quæ quidem hic à duabus ipſius Iudith ad Bethulienſes principes orationibus inchoatur. quibus & illorum ſingulæ reſponſiones annectuntur. Sed ante priorem orationem duæ quæſtiunculæ.

PRIOR QVÆSTIVNCVLA quæ in hoc cap. eſt XVI.

Cur Bethuliæ principes ad ſe vocauit Iudith? & quot, & quo modo?

ETSI cap. 7. ver. 18. maximus fuit omnis generis hominum ad principes iſtos concurſus, & flagitatio, vt dederetur vrbs, abfuit tamen Iudith. quia, quæ domi alias conſidere, precibuſque ac ieiuniis aſſiduam dare operam ſolebat, iam cum tam difficili obſidione premeretur vrbs, tantumque Hieroſolymitani templi, omniumque religionum & Iſraëlitarum diſcrimen eſſet, omnia illa multo magis, multoque acriùs intendebat. Ideoque quæ à populo geſta & petita tunc eſſent, quæ item à principibus reſponſa, non niſi auditione abſens accepit. cumque diuino motu inſtincta, illorum conſilia & promiſſa infringere, omninoque tollere vellet, vel ad ipſos adire ipſa, vel ad ſe illos vocare debuit. Putauit verò poſterius hoc ſatius, *primò*, ne abſque neceſſitate à ſuſcepto vitæ inſtituto vel tantillum diſcederet. *Deinde* reprehendere principes ipſos volebat. Et licet palam id publiceque facere potuiſſet, vti S. Petrum S. Paulus Galat. 1. ver. 11. & 14. quia tamen priuata reprehenſione poterat commodiſſimè tota res corrigi, & quia fœmina erat, quã minus deceret, principes populi publicè coram omnibus arguere (*turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia*, 1. Corinth. 14. verſ. 35.) demum, quia principes iſti, etſi boni & modeſti admodum viri erant, vt infrà patet verſ. 30. & 31. nihilominus tamen tantæ perfectionis non erant, quantæ S. Petrus, vt quemadmodum ille, animo æquiſſimo, reprehendentem D. Paulum pertulit, *documentum* ſcilicet *nobis*, inquit D. Cyprianus epiſt. 71. ad Quint. *& concordiæ & patientiæ tribuens*: ita & ipſi fœminam in populi frequentia reprehendentem concoquerent. Iam *tertiò*, etiamſi ad ipſos ire, priuatimque ipſos in ipſis eorum ædibus reprehendere potuiſſet, ſummus tamen ipſius pudor, grauitas, & honeſtas vidualis, eam publicum horrere, plateaſque defugere faciebat. ita vt hic cernatur *non defectus humilitatis, ſed Zelus caſtitatis, & honeſtatis*, inquit Lyranus.

Quot verò vocarit, exprimit Græcus, tres videlicet, antea nominatos, Oziam, Chabrin & Charmin. Latinus tamen noſter verſ. 9. duos tantùm poſteriores vocatos fuiſſe videtur ſignificare, & ver. 10. quia quaſi de abſente Ozia dicitur; *Quod eſt hoc verbum, in qua conſenſit Ozias?* Nihilominus tamen dicendum & fuiſſe Oziam vocatum, & adfuiſſe. Nam vbi peroraſſet Iudith, ſubditur ver. 28. *Et dixerunt illi Ozias & Presbyteri.* Ideoq; vel principio ſtatim non adfuit quidem Ozias. (cum enim omnium princeps eſſet, variis admodum, tali præſertim tempore, occupationibus diſtrahebatur) & paulò pòſt tamen aduenit: vel potius, vnâ cum cæteris, ilicò quidem adfuit Ozias, ſed, per verecundam diſſimulationem, & auctoritatis eius reuerentiam, de eo quaſi abſente, in tertia perſona loqui Iudith voluit. Propter quam etiam cauſam extenuando culpam, non ſtatim dicit, *promiſit*, *iurauit*, ſed quaſi vim paſſus ille aliquam fuiſſet, tantummodo, *conſenſit*. In Græco vniuersè ad principes omnes ſermo eſt, ſiue iam adeſſet Ozias, ſiue non.

Quo item *modo* iſtos vocarit Iudith, narrat idem textus Græcus; *ἀποστείλασα τὴν ἄβραν αὐτῆς τὴν ἐφεστῶσαν πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῆς, mittens ancillam ſuam, quæ omnibus ipſius facul-*

facultatibus præpoſita erat. Seruos ad interiora huiuſcemodi miniſteria vix admittebat caſtiſſima vidua. quod valde ad Saluinam probat S. Hieronymus, qui viduæ cuilibet ait. *Habeto tecum viduarum, & virginum choros: habeto tui ſexus ſolatia.* Neque tamen ancillarum quamcumque miſit, ſed, vt honoris & obſeruantiæ plus principibus illis deferret; omnium honoratiſſimam, de quo infrà.

POSTERIOR QVÆSTIVNCVLA. quæ XVII.

Quomodo ad eam vocati principes venerunt?

ID ætatis & dignitatis viros, ad vnam vnius ancillæ ſignificationem, ad fœminam vnam, quæ & vidua ſit & magiſtratum nullum gerat; vocatos aduenire, nõ mirum? Quam multi dixiſſent; Quid cum fœmina nobis negocij? Plus iam occupationum, quam vt muliebri loquacitati vacare liceat. Ei ſi quid negocij eſt, ipſa nos accedat. Nos ciuitatis principes, nos ſeniores, nos occupatiſſimi, nos denique viri ſumus. Qui minor eſt, maiorem vt accedat, magis decet. At horum iſti nihil. Vocati adſunt ocyſſimè. & eius rei *cauſa* mihi *triplex* videtur. *Prima* ipſorum virtus & modeſtia. Hęc enim fecit vt boni viri facilè cogitarent, ſe nõ fruſtrà vocari. Fortaſſe aliquid, quod ad communem ſalutem, de qua ipſi vel maximè angebantur; ipſis patefactum iri. Communi bono ſuæ ipſorum & ætatis & auctoritatis rationem omnem poſthabendam. *Altera* magna ipſius Iudith proſapia, opes, & dignitas. Pariunt enim apud multos omnia hęc auctoritatis non parum. *Tertia* & potiſſima cauſa eſt, eiuſdem ſanctitas & religio. Hæc enim vt ſuprà dictum eſt; in celeberrima honeſtiſſimaque ipſam fama conſtituerat, vt ſummi & infimi, ciues & exteri eam maximè obſeruarent. Fortaſſis etiam veluti prophetidem aliquam ſuſpiciebant vt fieret, quod 4. Reg. 22. ver. 14. factum, vbi ad Holdam, de Ioſiæ Regis voluntate, *ierunt Helcias ſacerdos, & Ahicam, & Achobor, & Saphan, & Aſaia.* Et quanto promptiùs velociusque, ſi ab ea, vt hi noſtri; vocati fuiſſent? Nos verò quando ad eos interdum accimur, apud quos ſapientiæ, doctrinæ, conſiliiue alicuius melioris ſpes eſt, vbi exemplorum, & vtilium ſermonum aliqua copia, occaſionem haud negligamus. ſed omnium maximè quando ad Dominum ac Saluatorem noſtrum. De quibuſdam queritur ipſemet Prouerb. 1. verſ. 24. *Vocaui & renuiſtis: extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret.* At quid ſequitur? *Inuocabunt me, & non exaudiam.* & Lucæ 14. ver. 24. *Dico vobis, quòd nemo virorum illorum, qui vocati ſunt, guſtabit cœnam meam.*

Prior ipſius Iudith ad principes oratio.

PRIOR Iudith oratio continet principum reprehenſionem, & adhortationem. *Reprehenſio* eſt ob factam deditionis, poſt diem quintum, promiſſionem, niſi veniret auxilium, ſuprà cap. 7. ver. 25. & quadruplex affertur ab ea ratio. *Prima* v. 10. quòd huiuſcemodi verbum ſit quædam DEI tentatio ver. 11. & comminatio ver. 15. & quædam aduerſus eum vindicta ver. 26. *Altera*, quòd minimè homunculos deceat, huiuſmodi conditiones DEO ferre, ipſumque ſic tentare ver. 11. *Tertia*, quòd incommoda

magna pariat eiuſcemodi conditionem poſitio ver.12. *Quarta* ver. 13. quòd perabſurdum ſit, homines ſibi tantùm ſumere, vt velint tempus, quo miſereri, opemque ferre debeat DEVS; præfinire,ſeq; ipſos quaſi arbitros & iudices conſtituere,quoto die populum è malis tantis eripere ipſum oporteat.Græcus partim has attingit,partim alias adiungit rationes. *Et nunc*,ait,*qui eſtis vos, qui hodierno iſto die* DEVM *tentaſtis? & ſtatis pro* DEO, ſiue *quaſi* DEVS *eſſetis, in medio filiorum hominum? Et nunc Dominum omnipotentem examinatis, & nihil cognoſcetis in æternum. quia profundum cordis hominis non inuenietis & cogitationes mentis eius non capietis. & quomodo* DEVM, *qui fecit omnia hæc, inueſtigabitis, & mentem eius pernoſcetis, & cogitationem eius comprehendetis? Nequaquam fratres.*

Adhortatio duplex. Vna,ad ea,quæ facere ipſi debeant.*altera*,ad ea,quæ aliis dicere. Illorum *primum* eſt, pœnitentiam delicti huius, aliorumque omnium agere verſu 14. Nam illud, *in hoc ipſo*, vel ſignificat, *in hoc ipſo peccato*, ſiue ob hoc ipſum: vel *in hoc ipſo tempore, & momento.* quod aliâs dici ſolet, *ἐν τῷ νῦν. in*, vel, *ex hoc nunc.* pœnitentięque modus additur, & cauſa. *Modus*, eſt poſtulatio & lachrymæ, & humiliatio v. 16. *Cauſa* duplex: *prima*,quia patiens Dominus eſt: *ſecunda*,non eſt hominum ſimilis, neque in eo,vt,eorum inſtar,minis terreatur: neque vt ad iracundiam inflammetur.In Gręco; *Non eſt tamquam homo* DEVS,*vt minis terreri*,vel *à propoſito deduci: neque tamquam filius hominis,vt iudicio ſiſti aut cogi poßit.* Similis Numer.23. v.19. ſententia legitur; *Non eſt vt homo* DEVS, *qui diſcerpatur, neque vt filius hominis,qui minis territetur.* vbi Hebraicè dicitur; *Non eſt vir* DEVS, *& mentietur: & filius hominis, & pœnitere ſeipſum faciet.* ſiue, vt rectiſſimè noſter Interpres ait; *Non eſt* DEVS *quaſi homo vt mentiatur: vt filius hominis vt mutetur.* Dupliciter igitur accipi poſſet hic verſus 15. *Vel* enim admiſſi peccati magnitudinem oſtendit, cum non poſſit quaſi homo quiſpiam, hominum minitationibus, immutari, ſicuti neque iniuriis ad iram inflammari. *Vel* cauſam oſtendit, cur DEVS cum pœnitentia & lachrymis orandus ſit, quia neque, hominum inſtar, minas ſpargere inanes, neque iracundia tamen efferueſcere conſueuit. In Latino prior ſenſus accipit, *comminabitur*, paſſiuè. Nam & Græcum ἀπειληθῆναι, ita etiam ſumitur Numerorum 23. ver.19. quemadmodnm & in Xenophontis Sympoſio,dum ait ille; οὐκ ἔτι δὲ ἀπειλοῦμαι, ἀλλ' ἤδη ἀπειλῶ ἄλλοις. *non ego amplius minis terreor, ſed iam minis alios terreo.* Deinde videri poſſet noſter legiſſe διαργυθῆναι pro eo,quod hodie in Græco eſt hic διαιτηθῶναι, in Numerorum citato illo verſu διαρτηθῶναι. Vnde & poſſet ita Gręcus hoc loco verti; *Non eſt* DEVS *veluti homo, ad minitandum, neque veluti filius hominis ad gubernandum vel iudicandum.* vel vt τὸ διαιτᾶσθαι pro *conciliari,componique* valeat; *Non eſt* DEVS *qui minis commoueatur, aut vero rurſum placetur & concilietur, prout hominibus accidit.* Videri poſſit in Commentariis Budæus. *Alterum*, ad quod faciendum hortatur,Iudith ver.16.eſt animarum humiliatio, de qua ſuprà ca. 4. *Tertium* eſt correctio modi agendi cum DEO, vt iam ei non præſtituatur conditio, ſed huc omnium lachrymæ preceſque tendant, *vt ſecundum voluntatem ſuam,ſic faciat nobiſcum citò miſericordiam ſuam.* quemadmodum & CHRISTVS Dominus orabat Matth.26.ver.39. *Pater mi, ſi poßibile eſt,tranſeat à me calix iſte. verumtamen non ſicut ego volo, ſed ſicut tu.* Lucæ 22. ver.42. *Pater, ſi vis, transfer calicem iſtum à me. verumtamen non mea voluntas, ſed tua fiat.* Idemque Dominus nos orare docebat; *Fiat voluntas tua ſicut in cœlo & in terra.* Sed additur; *vt ſicut conturbatum eſt cor noſtrum in ſuperbia eorum.* videlicet Aſſyriorum. ob eorum tumidas ſuperbaſque minas & conatus; *ita etiam de noſtra* (coram DEO noſtro) *humilitate*, ſeu humiliatione tandem aliquando gloriari poſſimus. Huiuſque rei ſpem magnam facit ver.18. quia paterno-

ternorum ſcelerum, de quibus cap. 5. verſ. 22. imitatio iam non eſſet. partim, quia in auita priſcaque religione conſtantes fuerant Bethulienſes. partim, quia per Manaſſæ pœnitentiam, cohortationem, & ſtudium, proſtratus refloruerat DEI cultus, vt ſuprà cap.4.q.2.& cap.5.fol.272. *Quartum* eſt cohortatio ad ſpem iſtam ver.20. Nam *exquiret* DEVS *ſanguinem de afflictionibus inimicorum noſtrorum*, id eſt, ex afflictionibus quibus nos affligunt, vel per afflictiones, quibus eos DEVS affliget. Poſſunt verò & huc ſpectare quæ ſuprà in Eliachimo dicta ſunt cap.4.fol.262.& ſeq.

Quæ verò principes iſtos aliis dicere hortatur Iudith ver.21.ſunt, vt eloquio iam ſuo iacentes populi animos erigant, & præclaris maiorum exemplis confirment: quemadmodum & facit 1.Machab.2. Mathathias, D. Paulus ad Hebræos 11. Demum etiam contraria & formidabilia eorum qui murmurantes & quiritantes *ab exterminatore & à ſerpentibus perierunt*. Numer.21. ver.6. Pſal.105.ver.14. 1.Corinth.10.v.9.& 10. vbi ſicuti & hoc loco, *exterminator* eſt Angelus, qui eos vel per ſeipſum, vel per immiſſos ſerpentes perdidit. & vocari ſolet Hebraicè *hammaſchith*, Exodi 12. ver.23. Græcè ὁ ὀλοθρεύων, & à D.Paulo, citato iam loco, ὀλοθρευτὴς, Apocalyp.9.ver.11. ὁ ἀπολλύων. Per ſeipſum quidem, quia, vt olim Geneſ. 3. ſerpentinam aſciſcere figuram potuit. ſicque miſerrimos illos quiritatores conficere. Quamquam & in quiritationibus aliis accidere hoc potuit, vt Num.11. ver.33. cap.14. ver.37. *Poſtremum & faciendum & dicendum* eſt verſ. 26. quædam veluti dictorum omnium conſummatio. vt ſcilicet non velimus noſipſos, vrbemque iſtam, dedere, quaſi de DEO nobis auxilium non ferente vlciſcamur, prodendo religionem, & ad eius templi euerſionem hoſtibus iter pandendo: ſed reputemus horum omnium, quæ iam patimur; cauſam eſſe peccata noſtra, eſſe DEI flagella, multo tamen delictis noſtris minora & mitiora. eaque nobis tamquam ſeruis non ad perditionem, ſed ad emendationem & vtilitatem noſtram à mitiſſimo & benigniſſimo Domino infligi. Orationis huius approbatio eſt ver.28.

Poſterior Iudith ipſius ad eoſdem oratio.

POSTERIOR verò eiuſdem Iudith oratio verſ. 30. tria complectitur. *Primum*, eſt petitio, vt quemadmodum orationem illam approbarunt, ſic & approbent quæ facere ipſa cogitet. Nam illud, *probate ſi ex* DEO *eſt*, non accipitur, vt 1.Ioan.4.verſ.1. *Probate ſpiritus ſi ex* DEO *ſint*. ſed *probate* pro *approbate* hic dicitur. Nam propriè probare & examinare quomodo potuiſſent, cum quidnam illud eſſet, neſcirent, imo ne ſcrutari quidem deberent ver.33. *Alterum*, eſt precum petitio & ipſorum, ſemel ac iterum ver.31.32.& totius populi ver.33. *Tertium*, præſcriptio eorum, quæ ad bonum eius quod facere cogitabat, initium facere ipſos oporteret verſu 32. vbi *abra* quænam ſit, poſteà dicetur. Approbatio ſubditur ver.34.

QVÆSTIVNCVLA XVIII.

An rectè principes iſtos reprehenderit Iudith?

VIDEATVR alicui non rectè reprehendiſſe, non quia vel fœmina fuerit, vel bonum eos ad ſe vocandi modum non adhibuerit. (hęc enim ſuprà iam explicai) ſed *primo*, quia id, cui tota maximè reprehenſio innititur; vel falſum videtur, vel cer[illegible]è

ita exiguum, vt culpæ aut nihil, aut perparum appareat. Accuſantur enim quaſi DEVM tentarint. At D. Thoma explanatore 2.2. quæſt. 97. art. 1. DEVM is tentat, qui quod in ſeeſt non facit, ſed abſque ratione, vlliuſq; vtilitatis conſideratione, ea facit, quibus experiatur id, quod de DEO dubitari nullo modo poteſt, verbi cauſa, ſitne ad hoc vel illud agendum ſatis DEVS potens; hocne aut illud norit; ſitne in iis, quæ dicit, verax & conſtans. At principes iſti nihil eiuſmodi, quod de DEO certum eſt; explorare volunt, ſed tantummodo quod obſcurum, anceps & incertum. videlicet, velitne temporalem hanc ærumnam depellere, ſiti & obſidione vrbem liberare, hoſtes profligare. Sæpè ſiquidem iſta eum nolle dictum ſuprà eſt, & patet ex 3. Reg. 12. v. 24. Ieremiæ 28. 29. & ſeq. *Deinde* quod in ſeipſis erat, fecerant; humanis diuiniſque ſeſe hactenus præſidiis communierant, egregiè obſidionem ſuſtinuerant. Nunc verò ita ſitis inualuit, vt plurimi, quemadmodum ſuprà dictum eſt; emoriantur: neque modus ſuccurrendi vllus iam appareat. Quid igitur fieri aliud poterat? *Tertiò* tamen, boni iſti principes adhuc tantiſper populum expectare perſuadent, neque vnum tantummodo alterumue diem, ſed quinos totos. Quod quantum & quam pænè intolerandum fuerit, nemo qui quandoque ſitiuerit, ignorat. *Quartò*, nonne magna iis ſpectabatur vtilitas, cum ſic iratum populum lenire, mœſtum conſolari, langueſcentem corroborare, ad aliquot ſaltem dies, voluerint? *Accedit*, quòd diuino quodam inſtinctu quinque iſtos dies præfiniiſſe videantur. Nam intra eos omnino venit auxilium. adeò vt ipſa Iudith hoc à DEO profectum intellexiſſe videatur, non ſolum cum operam dedit, vt intra dies quinq; ſalutem ipſa pareret, ſed etiam cum ver. 32. dixit; *Orate, vt ſicut dixiſtis; in diebus quinque reſpiciat Dominus populum ſuum Iſraël.*

Poſſunt quidem hæc & ſimilia in procerum iſtorum vel defenſionem, vel excuſationem dici. Plus tamen de reprehenſionis veritate ipſi Iudith, quam de innocentię apologia, noſtris cogitationibus credendum. & potius timendum, ne multa id genus peccata noſtra ſint, quæ mirum in modum extenuemus, & tamen, coram DEI oculis, non admodum tenuia ſint. *Omnis via viri recta ſibi videtur; appendit autem corda Dominus*, Prouerb. 21. ver. 2. *Peccarunt* verò Bethulienſes *principes, multifariam. Primò* enim, ideo certum pręſtituerunt dierum numerum, vt DEVM veluti cogerent, vt ſi quidem religionem, templum, & ſacra ſua ſarta tecta vellet, interibi opem ferret. Vnde & fuit quædam contra DEVM ira, murmuratio, & vindicta, vt in Iudith oratione innuitur, ver. 24. 26. quaſi dicerent; *Si præfinito tempore iuuare nos noluerit; nos ipſius templum & ſacra omnia hoſti dedemus.* Fuit *etiam* quædam DEI tentatio verſ. 11. quia experiri voluerunt, non quidem ſimpliciter an liberare poſſet, aut vellet, ſed an poſſet ac vellet intra id, quod ſuo ipſi arbitratu definiiſſent; ſpacium. *Tertiò*, fuit etiam DEI tentatio, quia non petierunt eo & modo & tempore iuuari, quo DEI ſapientiæ & bonitati videretur, ſed quaſi DEO ipſo ſapientiores & meliores eſſent, certum ei temporis, intra quod auxilietur; orbem circumſcribunt: & explorare volunt, quæ hic DEI ſapientia ſit & bonitas, ver. 17. *Quartò* nondum, quod in ſe eſſet, totum fecerunt. *Difficillimè*, inquit Vegetius lib. 4. cap. 10. *vincit ſitis eos, qui, quamuis exigua aqua ad potum tamen in obſidione ſunt vſi*, prout videri poteſt in Ioſepho lib. 3. de bello, cap. 8 Plinio lib. 6. cap. 30. De fontibus cum hoſte manus nondum conſeruerunt. Centenarios, quos, per ſingulos fontes, in gyrum conſtituerat Holophernes, propellere numquam conati ſunt. Miraculum etiam volebant, diuinos videlicet è cœlo imbres, vti Græcus ver. 29. aperit. & quod grauius eſt; non rationibus, & exemplis aut maiorum aut malorum po-

pulum conſolari, excitare & confirmare conati ſunt, quemadmodum verſ. 21. & ſeq. oſtendit Iudith; ſed, etſi parumper diſtulerunt; ei nimia ſiti conturbato & iniqua flagitanti ceſſerunt, deditionemque ſpoponderunt. Quid enim tali rerum articulo non tentandum, dicendum, ferendumque fuit? Nam de templo, religione, genteq; propemodum vniuerſa iam agebatur, vti ſuprà dictum, & explicatur hic à Græco textu. *Quintò*, ſumma, qua pollebant auctoritate ſatis vſi non ſunt, prout ex iam dictis perſpicuum. Vnde & iis dixit Iudith ver. 21. *Vos eſtis presbyteri in populo* DEI, *& ex vobis pendet anima illorum. Sextò* non quoquo modo promiſerat Ozias deditionem, ſed iureiurando etiam interpoſito, vt in Græco eſt; *ὤμοσεν αὐτοῖς παραδώσειν τὴν πόλιν μετὰ ἡμέρας πέντε. iurauit ſe ipſis* Aſſyriis *vrbem dediturum poſt dies quinque.* At quid ſi ſexto tantum die vel ſeptimo auxiliari vellet DEVS, idque etiam ſignificaret, quid faceret bonus iſte vir? Peieraret an non? Si Eliachim, vel etiam Manaſſes Rex, Saulis inſtar, 1. Reg. 11. ſe bene mane, die ſexto, magnis cum copiis, affuturum ſcriberet, iuſiurandum violaret an non? Temerarium fuit iuſiurandum, & Saulis tantùm excuſatiuncula, dum Samuelem diu ſatis non expectauit, 1. Reg. 13. ver. 12. eſſe poſſit. Verum ea friuola futilisque fuit. Dicebat ille; *Nunc deſcendent Philiſtiim ad me in Galgala, & faciem Domini non placaui. Neceſſitate compulſus, obtuli holocauſtum.* Hi verò principes in Græco ver. 28. *ὁ λαὸς ἐδίψησε σφόδρα, καὶ ἠνάγκασαν ποιῆσαι ἡμᾶς καθὰ ἐλαλήσαμεν αὐτοῖς, καὶ ἀπαγαγεῖν ὅρκον ἐφ' ἡμᾶς, ὃν οὐ παραβησόμεθα. Populus vehementer ſitiit, & coegerunt nos facere ea, quæ ipſis loquuti ſumus, noſque iureiurando, quod non violabimus, obſtringere.* At Sauli quid Samuel? *Stulte egiſti.* Atque hæc ſunt, quæ tota oratione ſua reprehendit, ſed pudenter prudenterque Iudith. Ideoque ita hunc in locum Rabanus; *Iniuſtum iudicauit* Iudith, *Domino miſerationis ſuæ tempus conſtituere. cum ille ſolus præ omnibus norit, & tempus & modum miſerationis ſuæ. ac propterea non licet cuipiam aliter* (ſic legendum pro, *cui petulanter*) *pro aliqua re Dominum poſtulare: ſed magis ad arbitrium cuncta referre. Sic legitur quidam Patrum in oratione tantum dixiſſe;* FILI DEI, SICVT VIS ET SICVT SCIS, MISERERE MEI. *Vnde in libro Danielis pueri dicunt; Non oportet nos de hac re reſpondere tibi. Ecce enim* DEVS *noſter, quem colimus, poteſt eripere nos de camino ignis ardentis. Quod ſi noluerit, notum ſit tibi Rex, quia Deos tuos non colimus, cap. 3. verſ. 17.* Citantur & ferè eadem in Gloſſa. Sed iterum de hoc in quæſtiuncula ſequente.

QVÆSTIVNCVLA XIX.

Quid è priore Iudith oratione diſci poſſit?

PLVRIMA profectò & vtiliſſima diſci poſſunt. ſed pleraque vel textum legenti obuia, vel certè iam propoſita ſunt. Si quid reliquiarum; colligamus. & occurrit primum, quod ver. 22. dicitur; *Abraham probatus,* DEI *amicus effectus eſt.* Factum id quidem Geneſ. 12. ver. 2. cap. 15. ver. 5. cap. 22. ver. 16. *Per memetipſum iuraui dicit Dominus, quia feciſti hanc rem & non pepercisti filio tuo vnigenito propter me, benedicam tibi & multiplicabo ſemen tuum ſicut ſtellas cœli, & velut arenam quæ eſt in littore maris. poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum, & benedicentur in ſemine tuo omnes gentes terræ, quia obediſti voci meæ.* En quomodo tentatus, & probatus, & amicus DEI effectus. idq; totum dilucidè admodum tractatur Eccleſiaſtici 44. ver. 20. & ſequentibus. Sanctus verò Iacobus epiſtolæ ſuæ capite 2. ver. 23. *Suppleta eſt,* ait, *ſcriptura dicens: Credidit Abraham* DEO, *& reputatum*

eſt

eſt illi ad iuſtitiam, & amicus DEI *appellatus eſt.* Cuius ſententiæ pars prior legitur Geneſis cap.15.ver.6. poſterior 2. Paralip.20.ver.7. Iſaiæ 41.v.8. Danielis 3. in Latino textu ver.35.& hoc loco. Vnde prolegomeno 4.fol.209.ſuprà colligebam, hunc ab Apoſtolo Iacobo librum citari. Cur enim hunc ad locum, quam ad alios illos minus reſpexiſſe putetur? Fateor tamen multo in argumento virium plus futurum, ſi ſolo iſto loco *amicus* DEI Abraham vocaretur. ideoque ſubiunctis ibidem argumentis aliis potius quam iſto, contra contumaciores antagoniſtas confligendum. Similiter tamen & ad capitis huius verſum viceſimumquintum fuiſſe animo calamoq; conuerſo videtur S. Paulus, cum 1. Corinth.10.ver.10. ſcripſit; *Neque murmuraueritis, ſicut quidam eorum murmurauerunt, & perierunt ab exterminatore.* Nuſquam enim Iſraëlitas, de quibus ibi ſermo; *ab exterminatore* periiſſe diſertim, niſi hoc loco, ſcriptum noui. Nam Exodi 12. quos interficit percuſſor ver.23. Ægyptij erant: Iſraëlitas dum murmurant & delinquunt, iis quos indicaui locis; punitos exterminatosque fuiſſe ſcriptum eſt, ſed *exterminator* nullus nominatur. Ideoque videtur hic in veteri teſtamento locus vnus exterminatorem iſtum indicaſſe, & ex eo S. Paulum protuliſſe. Si enim habere Chaldæum textum, eumque Latio donare, ſuo adhuc æuo, potuit S. Hieronymus, cur non & ſanctiſſimi Apoſtoli Paulus & Iacobus? Quod ideo etiam obſeruandum, ne quis faciat iſta minoris, quia in Græco textu non explanata.

QVÆSTIVNCVLA XX.

Quæ ex eadem priore oratione, ad mores, diſci poßint?

DISCITVR *primò*, poſſe interdum Magiſtratus & Superiores à ſubditis argui, ſed modeſtè admodum, cautè ac demiſſè, prout à Iudith factum expoſui. Et de iſto reprehenſionis modo videri poteſt S. Gregorius 3. parte Paſtoralis, maximè cap.5.

Diſcitur *ſecundò*, quemadmodum nullas DEO leges, conditiones, modos, & tempora præſcribere debeamus, ſiue dum oramus, ſiue dum è moleſtiis quibuſdam liberationem optamus, de iiſque deliberamus. Qui enim ſumus nos, qui tentemus Dominum? *Poteſt:* ait S. Chryſoſtomus ad pop. hom. 4. DEVS *omnia grauia hac ipſa die ſoluere: ſed donec nos purgatos videat, donec videat factam conuerſionem, & pœnitentiam firmam & inconcuſſam, non diſſoluit tribulationem. Etenim aurifex donec aurum bene purgatum viderit, de conſlatorio non extrahit: ſic &* DEVS *non abducit hanc* (tribulationis alicuius) *nubem, donec nos penitus emendauerit. Qui enim tentationem permiſit, ipſe nouit & tentationis ſoluenda tempus. Et ſicut citharœdus neque neruum intendit, vt non abrumpat: neque remittit vltra modum, ne harmoniæ concentum lædat: ſic &* DEVS *agit, neque in remißione continua, nec in longa tribulatione noſtram conſtituit animam, ſecundum ſuam prudentiam vtrumque faciens. Non ſinit enim nos continua potiri remißione, ne ſegniores fiamus. Non autem rurſum ſinit in continua eſſe tribulatione, ne concidamus, neue deſperemus. Ipſi* (Domino) *aduerſitatis finiendæ tempus relinquamus, nos verò tantum in ſanctitate viuamus. Opus enim noſtrum ad virtutem mutari,* DEI *verò opus malis vrgentibus finem imponere. Etenim ipſe magis quam tu qui tentaris, hoc incendium extinguere vult, ſed ſalutem tuam expectat. Sicut igitur ex remißione tribulatio facta eſt: ſic & ex tribulatione remißionem expectare conuenit.* Quam ob rem bene in *Pirke aboth* cap.2. Rabbi Schimon. *Cum, ait, oras, ne orationem tuam figens facias.* (modum ſcilicet ac tempus DEO præfigens) *ſed ora in miſericordiis & humilibus ſupplicationibus, quæ ad miſeri-*

miſericordiam & gratiam impetrandam, ſint idonea, coram DEO, *ſecundum quod dilexeri eſt Ioviu; Quia* DEVS *clemens, & miſericors eſt longanimus & multa pietatis.*

Diſcitur *tertiò*, in rerum ad æternam ſalutem non neceſſariarum, minimeque cœleſtium precatu, optimum eſſe DEO ſemper dicere, *vt ſecundum ſuam voluntatem, ſic faciat nobiſcum.* Id exemplo monitoque CHRISTI Domini, & ex Rabano etiam ſuprà monſtraui. Nunc adiicio celebrem illam Mendici cuiuſdam vel hiſtoriam vel parabolam, qui ſummæ tranquillitatis & felicitatis viam doctiſſimo cuidam viro dicebat, hoc in votis vnum ſemper habere, vt DEI voluntas fiat. ideoque ſibi, etiamſi oſtiatim ſtipem quæreret, in pluuiis & frigoribus interdum pernoctaret, ſæpè fameret, ſtipisq; nihil acciperet, aduerſi tamen & moleſti nihil eſſe, quia ſemper animo illud agitaret; *Fiat voluntas tua, ſicut in cœlo & in terra.* Quid verò in Alcibiade ſecundo Plato? Non omnis huc eius tendit oratio, cum docet, à DEO id tantùm petendum, quod reuera bonum eſt. Hoc autem quidnam ſit, in rebus quidem vt dixi, fluxis & caducis; à nobis, qui imprudentes ignarique admodum ſumus, nequaquam eſſe definiendum. ideoq; & Poëtarum illum laudat, cuius in Anthologiæ primum librum tranſlati ſunt verſiculi, quos clariſſimum Anglorum decus Thomas Morus ita quondam vertebat:

Da bona, ſiue rogere DEVS, *ſeu, nulla rogere,*
Et mala, ſiue petare, nega, ſeu nulla petare.

Diſcitur *quartò*, ſi quæ in maioribus vitia hæſerint, ea poſteris valdè cauenda. exemplo iſtorum, quos commendat Iudith ver. 18. Quod ſi vitia cauenda, religio vtique & virtus imitanda. Prius illud, qui in Turcicę tandem tyrannidis barathrum coniecti ſunt, non ſeruarunt Græci, vt eorum diligenter obſeruauit & monuit Patriarcha Gennadius ſcholarius lib. de ſummi Pontificis primatu, ſect. 15. In poſteriore non parum vbique claudicatur. Eheu, in Catholicæ auitæque pietatis, deuotionis, modeſtiæque ſtudio,

Damnoſa quid non imminuit dies?
Aetas parentum peior auis. tulit
Nos nequiores, mox daturos
Progeniem vitioſiorem.

Diſcitur *quintò*, quid qui aliquo in populo auctoritate pollent, agere debeant. Si petat, imo & flagitet ille iniqua, religioni aduerſa, DEI honori contraria, numquam annuendum eſt. In rerum verò aſperitatibus, bonis accommodatiſque rationibus & orationibus alleuandus, & corroborandus. Sed ſanè licet iſti ſacerdotes vt dixi; non fuerint, optimè tamen Sacerdotibus, Epiſcopis, & Paſtoribus omnibus iſta modo iterarit ſancta Iudith; *Et nunc fratres, quoniam vos eſtis Presbyteri in populo* DEI, *& ex vobis pendet anima illorum, ad eloquium veſtrum, corda eorum erigite.* Vide S. Chryſoſtomum homiliis ad populum 2. 3. 4. 5. 6. 11. 12. & ſequent. D. Ambroſium ſerm. 83. 84. & ſequentibus.

Sextò, quanti referat exempla ſanctorum Martyrum, hiſtoriaſque Sanctorum è ſacris litteris, aliiſque bonis auctoribus in promptu habere. *Longum*, ait Seneca epiſtola 6. *iter eſt per præcepta, breue & efficax per exempla.* & 83. *Inſtruenda eſt vita exemplis illuſtribus.* iterumque 85. *Proponamus laudanda: inuenietur imitator.* Et apud Tacitum Thraſeas: *Oportet, ait, iuuenes firmare animum, conſtantibus exemplis.* Sed plura 1. Machab. cap. 2. Quin & impietatis ac vitiorum exempla interdum commemoranda, vt dum quibus

à Deo pœnis plectantur, audiunt alij, exhorreſcant & fugiant. Laudat ille lib.1.ſaty. 4. parentem, quòd iſto docendi genere vitiorum fugam docere ſolitus ſit:

———— Inſueuit pater optimus hoc me
Vt fugerem, exemplis vitiorum quæque notando,
Cum me hortaretur, parcè, frugaliter, atque
Viuerem uti contentus eo, quod mî ipſe paraſſet.

Septimò, quomodo diuinitus immiſſæ calamitates ferēdæ. ipſas peccatis videlicet noſtris aſcribere: maiores nos promeritos agnoſcere: ad noſtram ſummam vtilitatem à Deo referri, ſtatuere. ne quæ dextra manu nobis pater Optimus Max. dat, ea nos læua, vt aiebat quidam; accipiamus. Sed in Tobia de hoc, bene multa, cap.2.fol.21. & ſequent. cap.12.fol.164.

Octauò & illud diſcitur, caſtigandos quidem eſſe ſeruos, non tamen ad perditionem, ſed ad emendationem tantùm & quidem, vti lib.6. de Legibus præſcribit Plato; *abſque contumelia.* Quod ſi ſeruos, quanto magis filios? *Quemadmodum*, ait ille, *ſeruos diximus caſtigare ſine contumelia oportere, ne in iracundiam efferantur: caſtigare tamen omnino ne nimium delicioſi reddantur: ita & liberos volumus. Vos*, ait S. Paulus Epheſ. 6. ver. 4. *patres nolite ad iracundiam prouocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina & correptione Domini.* Et paulò pòſt ver. 9. *Vos domini eadem facite* ſeruis, *remittentes minas, ſcientes quia & illorum, & veſter Dominus eſt in cœlis.*

QVÆSTIVNCVLA XXI.

Quid, è Principum ad Iudith acceſſu, & orationis approbatione, documentorum?

IVDITH ipſius vocatu ad eam principes hos veniſſe, magnæ modeſtiæ virtutiſque opus fuiſſe, dixi antea. Tantum addo, ne ſeruorum aut ancillarum, per quas nos Devs vocat, vilitatem & indignitatem contemnamus. Hi enim non ad ſe, ſed ad Dominum nos ſuum vocant. *Sapientia*, Prouerb.8.ver.3. *miſit ancillas ſuas, vt vocarent ad arcem, & ad mœnia ciuitatis.*

Diſcamus porro à tantis viris, etiamſi quod humanæ infirmitatis eſt; aliquando labamur, non ægrè, dum à minoribus etiam reprehendimur, idipſum ferre. multo minus, dum à maioribus. In Græco videntur ſeipſos quidem aliquantulum excuſare, dum valdè populum ſitiiſſe, ideoque & ſe ab illo, vt iurarent, coactos dicunt: eſt tamen ingenua potius culpæ, ipſiuſque occaſionis confeſſio. quæ in Chaldæo & Latino prætérita.

Diſcamus verò ampliùs, culpam vbi agnouerimus, eius à Deo veniam petere. idque per nos & per alios. *Nunc ergo*, aiunt, *ora pro nobis.* Fuit hic olim mos adeo veteribus vſitatus, vt etiam, qui ſeriò culpam non agnoſcerent, neque ipſam, vti par erat, deteſtarentur, vſitatum tamen hoc demiſſionis, pœnitentiæque ſymbolum, labris ſaltem primoribus, ederent. Nam in veteri teſtamento Saul 1. Reg. 15. à Samuele reprehenſus; *Peccaui*, ait, *quia præuaricatus ſum ſermonem Domini, & verba tua, timens populum, & obediens voci eorum. Sed nunc porta quæſo peccatum meum, & reuertere mecum, vt adorem Dominum.* In nouo, Simon Magus Actor.8.ver.24. *Precamini vos pro me ad Dominum, vt nihil*

vt nihil veniat ſuper me horum, quæ dixiſtis. Nos hypocriticas iſtas confeſſiones fugiamus. veras & ſynceras, quæ & veniam impetrent, in proceribus iſtis imitemur.

Sed & *cauſa*, cur ipſam Iudith orare orent, conſideranda. *Quoniam*, inquiunt, *mulier ſancta es, & times* DEVM. Ego me ad Te, ô beatiſſima DEI mater & Virgo, conuerto, & ſupplex aio pariter; *Ora pro nobis, quoniam mulier ſancta es, & times* DEVM. Et *ſancte Petre ora pro nobis, quoniam vir ſanctus es, & times* DEVM. *Sancte Paule ora pro nobis, quoniam vir ſanctus es, & times* DEVM. itemque in cœlitibus aliis omnibus. Quid frendes hæretice? An in iſtos, beato iam, cum CHRISTO IESV, in cœlis æuo fruentes, hæc ipſa orandi cauſa non conuenit? Non ſancti ſunt? non DEVM timent? At non ſunt in hac ipſa vita, vt Iudith. Quid tum? An ita huic vitæ annexum appactumque orare, vt nemo niſi vitam hanc viuat, oret? At ſic nulla in cœlis eſſet oratio, nulla DEI laudatio, nulla gratiarum actio. Nam & precationis hæc particula quędam eſt 1. Timoth. 2. verſu 1. An verò poteſt etiam extra vitam hanc aliquis orare, ſed non pro alio? At CHRISTVS Dominus ex hac pridem vita diſceſſit, & tamen non quá DEVS, ſed quâ homo, interpellat pro nobis, Hebr. 7. ver. 25. 1. Ioan. 2. ver. 1. Imo etiam epulo ille diues poterat adhuc pro fratribus orare. licet ratione, non mortis quam obierat, ſed mortis quam in æternum miſer obibit; ratione inquam damnationis æternæ, nihil impetraret. Huic ſcilicet dici non debuit, *ora pro nobis.* quia nec alterum illud ſubdi potuit, *quoniam vir ſanctus es, & times* DEVM. Verum non indigent hęretici noſtri Sanctorum precibus. quia vel peccatum numquam ſuum, niſi cum Saule & Simone Mago, hypocriticè confitentur, vel illos reuera Sanctos, DEVMq; timentes, aut certè nullam omnino vitam viuentes putant. quaſi falſum foret illud CHRISTI Domini Matth. 22. ver. 32. *Non eſt* DEVS *mortuorum, ſed viuentium.* Cæterum in poſteriore ipſorum approbatione, pulchra eſt illa precatiuncula; *Dominus ſit tecum.* quam crebro Eccleſia vſurpat, cum ait; *Dominus vobiſcum.* Sed de ea in Ruth egi, cap. 2. ver. 4.

QVÆSTIVNCVLA XXII.

Quid, è poſteriore Iudith oratione, documentorum?

RARA quidem, ſed præclara in muliere virtus ſilentium. Hoc tamen à Iudith non mulieres tantùm, ſed & virorum quidam diſcere poſſunt. qui arcanum nullum continere. omnia vbiq; profundere, denique pleni rimarum hac atque illac perfluere aſſolent. Iudith neque quid facere inſtituerit, patefacit, neque vllam idipſum rimandi & expiſcandi anſam dat. Tantùm in Latino ait ver. 32. *ego exeam cum abra mea.* Monendum verò iſta futura *exeam, peream, tranſeam,* & ſimilia, noſtro Interpreti quandoque vſurpari pro *exibo, peribo, tranſibo.* Sicuti contrà, è veterum vſu iſta commendat Marcellus, *audibo, aperibo, dicebo, paribit, peruenibunt, obedibo* & alia non pauca. In Græco; *Audite, ait, me, & opus faciam, quod ad generis noſtri filios in generationes generationũ perueniet.*

Omnium verò maximè imitatu digniſſima eſt ſanctæ Iudith demiſſio & religio. Eam magno encomio, & plenis penè fiſtulis laudant Principes, à veritate. *Omnia quæ locuta es, vera ſunt.* à prudentia. *non eſt in ſermonibus tuis vlla reprehenſio.* à ſanctitate. *mulier ſancta es.* à DEI timore; *Times* DEVM. in Græco etiam perſpicuè, nullisque verborum ambagibus, ab excellente, omnibuſque quam cognitiſſima ſapientia. *οὐκ ἐν τῇ σήμερον ἡ σοφία σου πρόδηλός ἐστιν, ἀλλ' ἀπ' ἀρχῆς ἡμερῶν σου ἔγνω πᾶς ὁ λαὸς τὴν σύνεσίν σου, καθότι ἀγαθὸν*

εἰς τὸ πλάσμα τῆς καρδίας σου. Non hodie primum tua manifeſta eſt ſapientia: ſed iampridem à dierum tuorum principio, ſiue à prima tua ætate, nouit populus vniuerſus tuam ſapientiam. ideoq́; & bonum eſſe, quod corde iam tuo efformaſti, ſiue *cogitaſti.* Denique tanti ipſam fecerant, vt eius precibus culpam, quam ipſi agnoſcebant, & quidem tantam, quantam illa dixerat; apud DEVM deleri orarent, eiuſque deprecationem rogarent. Et ipſa tamen non modo nihil effertur, ſed ſeipſam multo magis deiicit. & quemadmodum ab Angelo & Elizabetha cum laudaretur B. Virgo, ſe DEI humilem ancillam profitebatur: ita & Iudith ſe pauperculam, quęque aliorum ipſa egeat precibus profitetur. neque eorum tantùm, quibus dicere poſſit; *Orate pro me. quoniam viri ſancti eſtis, & timetis* DEVM: ſed eorum etiam, quos in DEVM grauiter commiſiſſe dixerat, quos arguerat DEI tentatores, minitatores, vltores. *Orate,* ait ver. 33. *pro me ad Dominum* DEVM *noſtrum.* Neque hoc ſemel tantùm petit, ſed in tam paucis verbis, iterum & iterum ver. 32. & 33. Neque horum tantum, qui primarij erant, & viri, licet iam prolapſi; virtute alioqui præſtantes, iamq; ab illo ſuo delicto reſipiſcebant. preces petit: ſed aliorum etiam omnium, qui in vrbe tùm erant, licet ſua ipſi murmuratione, impatientia & querela, qua ſuos huc principes impulerant; non parum etiam deliquiſſent. Quis magnæ hoc humilitatis inficietur? Quis & imitatione digniſſimum non cenſeat? Sunt, qui cœlo recepti iam ſunt, partim Angeli, partim homines beati meritò à nobis rogandi; ſunt & in hac vita etiam ij, quos egregiè ſanctos, DEIq; metuentes iudicamus: at non ij tantum, ſed & alij, qui in Eccleſia adhuc Catholica permanent, etiamſi aliquid aliquando deliquerint, vel etiamnum adhuc delinquant. Sępè, qui cecidit, reſurgit. & quidem noſtra interdum opinione velociùs. Nemo contemnendus. Phariſaico ſupercilio reſpuendus nemo. In Eccleſia Catholica, *multi vnum corpus ſumus, in* CHRISTO, *ſinguli autem alter alterius membra.* Roman. 12. verſ. 2. *Non poteſt autem oculus dicere manui: Opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: Non eſtis mihi neceſſarÿ.* 1. Corinth. 12. verſ. 21. Ideoque & S. Iacobus cap. 5. verſ. 16. *Orate pro inuicem, vt ſaluemini.* & ipſum electionis vas D. Paulus Rom. 15. v. 30. *Obſecro,* ait, *vos fratres, per Dominum noſtrum* IESVM CHRISTVM, *& per charitatem ſancti Spiritus, vt adiuuetis me in orationibus pro me ad* DEVM. 2. Cor. 1. v. 10. DEVS *de tantis periculis nos eripuit & eruit, in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet, adiuuantibus & vobis in oratione pro nobis.* 1. Theſſal. 5. ver. 2. *Fratres orate pro nobis.* & 2. cap. 3. ver. 1. *De cætero fratres, orate pro nobis.* Quemadmodum verò petit ſancta Iudith ver. 33 *Nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum* DEVM *noſtrum*; ita Actor. 12. verſ. 5. *oratio fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad* DEVM *pro* S. Petro, qui *in* Herodis *carcere ſeruabatur.* Et nos quidem ſemper aliorum precatu indigemus, ſed tùm inprimis, cum magnum & arduum quidpiam molimur, cui noſtra facilè ſuccumbere poteſt infirmitas, ſiue id publicum ſit, ſiue priuatum. verbi cauſa, cum ad peccatorum, hæreticorum, Gentiumque infidelium conuerſionem aggredi, religioſum vitæ ſtatum inire, paupertatis, caſtitatis & obedientiæ DEO vota nuncupare volumus, dicamus; *Orate, vt firmum faciat* DEVS *conſilium meum.* Nam *nemo mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt regno* DEI. Luc. 9. ver. vltimo. Cæterum, quia penes Optimates illos, portarum vrbis claues erant, &, niſi eorum emiſſu nutuque, poterat nemo egredi, vel ingredi, noctu præſertim; ideò: *Stabitis,* ait, *vos ad portam, nocte iſta* Et cap. 10. v. 9. in Græco; *Portam,* ait, *vrbis mihi iubete aperiri.* Diſcamus & nos, nuſquam egredi, niſi ſtantibus ad portam, & concedentibus, quibus claues dedit DEVS. ſed in iis potiſſimum rebus, quæ ad Euangelij CHRISTI Domini prædicationem, diuinorum ſacramento-

mentorum adminiſtrationem ſpectant, vt videlicet *non ſumat ſibi quiſquam honorem, ſed qui vocatur à* DEO *tamquam Aaron.* Hebr.5.ver.4.

CAPVT IX.

1 *QVibus abſcedentibus, Iudith ingreſſa eſt oratorium ſuum: & induens ſe cilicio, poſuit cinerem ſuper caput ſuum: & proſternens ſe Domino, clamabat ad Dominum, dicens:*

2 *Domine Deus patris mei Simeon, qui dediſti illi gladium in defenſionem alienigenarum, qui violatores extiterunt in coinquinatione ſua, & denudauerunt femur virginis in confuſionem:*

Geneſis 34.25.

3 *Et dediſti mulieres illorum in prædam, & filias illorum in captiuitatem: & omnem prædam in diuiſionem ſeruis tuis, qui zelauerũt zelum tuum: ſubueni quæſo te Domine Deus meus mihi viduæ.*

4 *Tu enim feciſti priora, & illa poſt illa cogitaſti: & hoc factum eſt quod ipſe voluiſti.*

5 *Omnes enim viæ tuæ paratæ ſunt, & tua iudicia in tua prouidentia poſuiſti.*

6 *Reſpice caſtra Aſſyriorũ nunc, ſicut tunc caſtra Aegyptiorum videre dignatus es, quando poſt ſeruos tuos armati currebant, confidentes in quadrigis, & in equitatu ſuo, & in multitudine bellatorum.*

Exodi 14.9.

7 *Sed aſpexiſti ſuper caſtra eorum, & tenebræ fatigauerunt eos.*

8 *Tenuit pedes eorum abyſſus, & aquæ operuerunt eos.*

9 *Sic fiant & iſti, Domine, qui confidunt in multitudine ſua, & in curribus ſuis, & in contis, & in ſcutis, & in ſagittis ſuis, & in lanceis gloriantur,*

10 *Et neſciunt quia tu ipſe es Deus noſter, qui conteris bella ab initio, & Dominus nomen eſt tibi.*

11 *Erige brachium tuum ſicut ab initio, & allide virtutem illorum in virtute tua: cadat virtus eorum in iracundia tua, qui promittunt ſe violare ſancta tua, & polluere tabernaculum nominis tui, & deiicere gladio ſuo cornu altaris tui*

12 *Fac Domine, vt gladio proprio eius ſuperbia amputetur:*

13 *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me, & percuties eum ex labiis charitatis meæ.*

14 *Da mihi in animo conſtantiam, vt contemnã illum: & virtutem, vt euertam illum.*

15 *Erit enim hoc memoriale nominis tui, cùm manus fœminæ deiecerit eum.* Iudic.4.22.& 5.26.

16 *Non enim in multitudine eſt virtus tua Domine, neq; in equorum viribus voluntas tua eſt, nec ſuperbi ab initio placuerunt tibi: ſed humilium & manſuetorũ ſemper tibi placuit deprecatio.*

17 *Deus cælorum, creator aquarum, & Dominus totius creaturæ, exaudi me miſeram deprecantem, et de tua miſericordia præſumentẽ.*
18 *Memento Domine teſtamenti tui, & da verbum in ore meo, & in corde meo conſilium corrobora, vt domus tua in ſanctificatione tua permaneat:*
19 *Et omnes gentes agnoſcant quia tu es Deus, & non eſt alius præter te.*

COMMENTARIVS.

ALTERAM nunc ad liberandum populum aggreſſionem Iudith adhibet, cum DEO ſcilicet agendo, eiuſque opem & auxilium implorando. Ideoque hoc ipſo capite illius ad DEVM oratio proponitur. & eiuſdem modus, partim huius eiuſdem capitis initio ſtatim, partim etiam ſequentis. Nam *primò, ingreſſa eſt oratorium ſuum.* de quo ſuprà. *deinde; ſe cilicio induit. tertiò, poſuit cinerem ſuper caput ſuum. quartò proſtrauit ſe ante Dominum. quintò* clamare precabunda occœpit. Quæ aliorum toties, tamque humiliter, vt audiimus; preces petierat, quid cum ancillis, domeſticiſque ſuis feciſſe iam credimus? In Græco quæ notanda ſint, duo hic adiiciuntur. *Vnum* ἐγύμνωσεν ὃ ἐνεδιδύσκετο σάκκον. *Nudauit id, quo induebatur, cilicium.* id eſt, cum id antea opertum eſſet, veſtibuſq; aliis obtectum, iam apertè, veſtibus illis abiectis, cilicio induta eſt. Sicque Latinus textus explicandus de indutione cilicij, non qualibet, ſed aperta, minimeque velata, prout in ſacrificantibus ſacerdotibus dictum ſuprà cap. 4. ver. 9. & 16. *Alterum* eſt cœptæ huius orationis tempus, καὶ ἦν ἄρτι προσφερόμενον ἐν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ τὸ θυμίαμα ἑσπέρας ἐκείνης. *Et erat iam, cum offerri ſolet, Hieroſolymis, in domo* DEI, *incenſum veſpertinum.* Oratio verò petit hoſtium profligationem, Iſraëlitarum liberationem, & quidem ita, vt vtrumq; iſtud, & ipſe hæc agendi modus ad vnam ipſius DEI gloriam totus referatur verſ. 15. & 19. Contexitur autem tota petitio ex comparatione quadam cum veteribus exemplis duobus. Deinde ex crebris de DEO ſententiis, & tertiò, ex ipſius, quem dixi, finis propoſitione. *Exemplum prius* eſt ex Geneſ. 34. ver. 29. de Simeone Patriarcha. Sicut enim, ô DEVS, in vlciſcenda violatæ virginis pudicitia iuuiſti: ita me viduam ex illo prognatam, in Bethuliæ, adeoque patriæ totius, & religionum tuarum liberatione procuranda nunc adiuua. *Alterum* ex cap. 14. Exodi verſ. 9. ſicut Pharaonis & Ægyptiorum caſtra Iſraëlitas inſequentium occidione olim penitus occidiſti, ô DEVS: ita & nunc, immenſas Holophernæ huius, omniumque Aſſyriorum copias extermina.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quomodo, in defenſionem alienigenarum, dedit Simeoni Patriarchæ gladium Dominus?

EST aliqua hic & de verbo, contra verſionis noſtræ Momos, velitatiuncula, & de re ipſa ob difficultatem, pugna. *De verbo* quidem, quia Simeon alienigenas non defendiſſe ſed oppugnaſſe ac interemiſſe legitur. At defenſio vindictam & vltionem ſigni-

gnificat, quam Gręcus ἐκδίκησιν ἀλλοφυλῶν appellat. Sic enim defendendi defenſioniſq; vocabula priſcis auctoribus vſurpata notat non incurioſus Latini ſermonis cuſtos Nonius. *Defendere*, ait, *vindicare, depellere. Virgilius Bucol. —— ſolſtitium pecori defendite. Ennius Achill. Serua ciues, defende hoſtes cum potes defendere.* Et ſic quodammodo iam ſuprà c.1.ver.12. *Iurauit, quod defenderet ſe de omnibus regionibus his.* Ad Rom.12. ver. 19. *Non voſmetipſos defendentes chariſſimi, ſed date locum iræ.* Similiter lib. 1. contra Marcionem cap. 26. de falſo Marcionis Deo: *Cur prohibet admitti, quod non defendit admiſſum? cum multo rectius non prohibuiſſet, quod defenſurus non eſſet, quam vt non defenderet, quod prohibuiſſet. imo & permiſiſſe directo debuit. ſine cauſa prohibiturus, non & defenſurus. Nam & nunc tacitè permiſſum eſt, quod ſine vltione prohibetur.*

De re ipſa porro difficultas eſt quomodo quam intulit Simeon alienigenis, cędes hic laudetur, cum in Geneſi vituperetur? Illic enim cap.34. ver.30. Iacob dixit ad Simeon & Leui; *Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananæis & Pherezæis habitatoribus terræ huius. Nos pauci ſumus. illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea.* Multoq; grauius cap.49.ver.5. *Simeon & Leui fratres. vaſa iniquitatis bellantia. In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea. quia in furore ſuo occiderunt virum, & in voluntate ſua ſuffoderunt murum. Maledictus furor eorum, quia pertinax: & indignatio eorum, quia dura. Diuidam eos in Iacob, & diſpergam in Iſraël.* Tres adhibentur ei difficultati *reſponſiones. Prima* eſt eorum, qui concedunt vel omnino, vel ferè, locum hunc illi repugnare. S.d hi ſunt illi recentiores, qui libri huius auctoritatem lance parum æqua ponderarunt, vt Carthuſianus, de quo ſuprà proleg. 4. in hæreticorum argumentis fol. 213. *Altera* hiſtoriæ Scholaſticæ, quæ ait poſſe dupliciter cædem hanc expendi. primò quoad diuinum iudicium, cuius, per virginis Dinę ſtuprum, violata erat maieſtas, & hominum naturæ inſita lex: neque vera illum pœnitudine placarant ſtuprator Sichem, & eius pater Hemor, cæterique ſceleris eius vel adiutores, vel approbatores Sichemitæ ciues. & ſic iuſtiſſima ij cæde plectebantur. Deinde, quoad Simeonis ipſius & Leui animum, qui vehementi quadam furoris inſania, non iuſtitiæ zelo, ſed irę vindictæq; impetu arma corripuerunt, illos occiderunt. ſicque iniuſta cædes fuit. Priore modo laudari cædem hic, non poſteriore, inquit illa hiſtoria. & explicat, aliquoque modo approbat Carthuſianus exemplo Iudæorum, quorum excidium & captiuitas, quoad Dei ſententiam, iuſta, quoad Nabuchodonoſoris ambitionem & ſuperbiam, iniuſta extitit. *Tertia* Lyrani hoc loco & Pererij noſtri, libro de benedictione Patriarcharum. duo nimirum in cæde illa fuiſſe. *vnum*; ipſam flagitij deteſtationem, eiuſque puniendi zelum. *alterum*, ipſum punitionis huius exequendæ modum. & prius quidem illud laude dignū eſſe, non poſterius. non quaſi puniendi poteſtatem non haberent, (cum enim eſſet Hemor loci eius princeps, ad nullum vocari tribunal poterat, ſed armis tantummodo puniri) ſed quia modus is contra ſancitum iamiam fœdus, & fraudulentus, nimiumque vehemens & furioſus fuit.

Ex vtraque iſta expoſitione plenior ea forſan erit, quæ dixerit, *primò* quidem *hic maxime ſpectari & laudari, quod in clade iſta diuinum fuit.* Nam & orationis hoc ſcopus, quem ſuprà vidimus, indicat; & loquendi modus, *dediſti illi gladium in defenſionem alienigenarum, dediſti mulieres illorum in prædam.* & in Græco; *dediſti principes eorum in cædem, & cubile ipſorum in ſanguinem, & percuſiſti ſeruos cum dynaſtis, & dynaſtas ipſos in thronis ſuis.* ſtatimque magnitudo ſceleris, quod gladio vindicari voluit Devs, adiicitur. *Ad hoc,* in ſequenti exemplo de Ægyptiorum merſione nihil humani, ſed tantummodo,

quod

quod diuinum erat; prędicatur. quia id ſolum commemoratu oportunum iam erat, DEVM eos, qui malo quopiam Iſraëlitas affeciſſent, olim puniſſe. ideoq; rogari eum, vt itidem modo faciat. *Deinde verò videtur factum iſtud, quatenus à Simeone & Leui extitit; aliquo modo laudari.* quia Simeon & Leui dicuntur *ſerui* DEI, neque ſimpliciter, ſed qui *zelauerint zelum* DEI. Nam *zelum* DEI *zelare* in laude ponitur, 1. Machab. 2. 54. & 58. Et Græcè additur, *Sanguinis ſui pollutionem abominati ſunt; & te in adiutorem inuocarunt.* Atque ſic, non interim negatur eos peccaſſe, importunè, callidè nimiumque furenter & rabidè in fœderatos irruiſſe. In vno eodemque opere, quod alioqui malum eſt, maloque modo agitur, poteſt interdum tamen laude quidpiam dignum aſpici. Teſtis ille, qui furácem fraudulentumque *villicum iniquitatis* laudauit, *quia prudenter feciſſet.* Lucæ 16. ver. 8.

Obiicit tamen Carthuſianus, armis eos pœnam inferre non debuiſſe, quia etiamſi Rex Hemor eſſet, maiori tamen Regi parebat, coram quo de iniuria potuit accuſari. Nam Ioſuæ 11. verſ. 10. *Aſor antiquitus inter omnia regna hæc principatum tenebat.* Verùm potuit Aſor principatum tenere, ſiue inter omnia eminere, vt regna ei tamen alia non ſubeſſent. Et, vt ſubeſſent, quomodo aduenæ & peregrini homines, in re, quę magnũ apud Barbaros iſtos flagitium nõ videbatur, iuſtas exigere pœnas potuiſſent?

Obiiciet fortè alius totum, etiam quoad Simeonis animum, & modum; factum hoc videri hoc loco laudari. quia dicitur DEVS illi *gladium dediſſe.* At quæ cædes iuſtior, quis cędendi animus & modus æquior, quam vbi gladium porrigit, penes quem ſumma omnium vitæ ac necis poteſtas? Quomodo delinquant, qui DEI aliqua in re ſerui ſunt, in eaque zelum ipſius zelant? Iam dixi, & vſu receptum, vt vno quopiam reſpectu ſit aliquid æquum, alio iniquum: accipiat quis à DEO poteſtatem aliquam, neque ea tamen, quemadmodum par eſſet, bene vtatur. Nonne Nabuchodonoſorem, qui Hieroſolymam cepit, templum euertit, populum abduxit, vocat DEVS *ſeruum ſuum?* Ierem. 25. ver. 9. Nonne ad Ezechielem ait Dominus cap. 29. ver. 18. *Fili hominis, Nabuchodonoſor Rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna aduerſus Tyrum. Omne caput decaluatum: & omnis humerus depilatus eſt: & merces non eſt reddita ei, neq; exercitui eius de Tyro, pro ſeruitute, qua ſeruiuit mihi aduerſus eam.* Iudith ergo potiſſimùm quæ DEI ſunt in Simeonia irruptione celebrat; quæ Simeonis vero ſunt, non niſi modicè & quadantenus.

QVÆSTIVNCVLA II.

QVÆ labia charitatis ver 13 & quæ illuſtriores huius capitis vel ſententiæ? vel documenta?

LABIA *charitatis* vocantur, è quibus verborum χάρις quædam, ſiue iucunda orationis gratia exiſtit. Vnde & qui auribus aliquid dant, aliiſque grata proferunt, ij apud Athenæum χειλογλωττεῦντες, ab aliis quibuſdam *aretalogi* vocantur. Quia verò eiuſcemodi orationis mella grauiter ſæpè auditorem fallunt, ſicuti & Holophernem fefellerunt, idcirco in Græco dicuntur χείλη ἀπάτης, *labia fraudis*, ſiue vt in Pſalmo 11. 16. 30. *Labia doloſa.* Quomodo huiuſcemodi à DEO petat Iudith, alio capite, cum aliis quibuſdam, diſquiretur commodiùs.

Inter

Inter ſententias verò *prima* eſt, qua Dei potentiam extollit v. 4. dum & pœnam, quæ ſalacibus illis Sichemitis illata erat, cum arbitratu ſuo feciſſe ait, & alia omnia tam, quæ vmquam ante facta ſunt, vel deinceps vmquam fient. Hæc enim ſententiæ huius vis paulò in Græcis apertior eſt; ἐποίησας τὰ πρότερα ἐκείνων, καὶ ἐκεῖνα, καὶ τὰ μετέπειτα, καὶ τὰ νῦν, καὶ τὰ ἐπερχόμενα διενοήθης, καὶ ἐγενήθησαν, ἃ ἐνενοήθης, καὶ παρέστησαν ἃ ἐβουλεύσω, καὶ εἶπαν, ἰδοὺ πάρεσμεν. Πᾶσαι γὰρ αἱ ὁδοί σου ἕτοιμοι, καὶ ἡ κρίσις σου ἐν προγνώσει. *Feciſti ea quæ illis priora ſunt, illa, & quæ deinceps, & quæ nunc, & quæ ventura intellexiſti. & facta ſunt quæ cogitaſti & præſentia fuerunt, quæ deliberaſti. & dixerunt; Ecce adſumus. Omnes enim viæ tuæ paratæ: & iudicium tuum in prænotione.* id eſt, prouiſum & præmeditatum eſt.

Altera ſententia eſt ver. 10. Devs *noſter conterit bella ab initio, & Dominus nomen eſt ei.* Pro iſto, *Dominus*, Hebraicum eſſe ſolet יהוה eſtque totum hoc explicatum Exodi cap. 3. ver. 14. cap. 6. ver. 3. ſicuti & quod iam ſubditur ver. 15. *Erit hoc memoriale nominis tui.* Explicatur tamen hic ipſe locus à Petro Fabro lib. dodecameni, cap. 5. Alia Dei nomina ſunt verſ. 17. vbi & *præſumere* in bonam partem ſumitur vti ſuprà expoſitum, cap. 6. ver. 15. In Græco etiam ſuauiſſima hæc. ταπεινῶν θεὸς, ἐλαττόνων βοηθὸς, ἀντιλήπτωρ ἀσθενούντων, ἀπεγνωσμένων σκεπαστὴς, ἀπηλπισμένων σωτήρ. *humilium* Devs, *inferiorum adiutor, curator infirmorum, deplorotarum protector, deſperatorum ſaluator.*

Tertia ver. 16. cui ſimillimæ in ſcripturis complures. ſed pulcherrima illa Hieroſolymitani Regis Aſæ dum contra Æthiopum Regem Zaram, qui decies centena hominum millia, trecentoſque falcatos currus ductabat; pergeret, 2. Paralip. 14. verſ. 11. *Domine, ait, non eſt apud te vlla diſtantia, vtrum in paucis auxilieris, an in multis. Adiuua nos Domine* Devs *noſter. In te enim & in tuo nomine habentes fiduciam venimus contra hanc multitudinem.* Hanc porro Iudith noſtræ vocem Regino comiti, cui militiæ regulas præſcribebat, laudat Carthaginienſis diaconus Ferrandus S. Fulgentij diſcipulus. *Si*, ait in prima regula, *paruus exercitus contra hoſtium multitudines innumerabiles educendus ſit, orante Iudith protinus conſortaberis, conſona oratione, dum gemebundus exclamas. Non in multitudine eſt fortitudo tua: neque virtus tua in potentatibus. ſed humilium eſt* Devs. Atque id etiam agnoſcit Gentilis apud Herodotum lib. 7. Artabanus; στρατὸς πολλὸς ὑπὸ ὀλίγου διαφθείρεται κατὰ τοιόνδε. ἐπεάν σφι ὁ θεὸς φθονήσας φόβον ἐμβάλῃ ἢ βροντήν. *Ingens exercitus ab exiguo profligatur, quoties* Devs *iis, quibus inuidet*, ſiue potius *quos deteſtatur; aut metum aut tonitruum incutit.*

Documentorum verò iſtæ non parum ſuppeditant ſententiæ, poſſunt tamen adiungi & alia. *Primum*, quæ ſeſe ad magna quædam opera comparandi ratio ſit, videlicet ad Devm ſemper aduolare, ipſiuſque maieſtatem precari. Omnium rerum magnarum primordia à Deo, inquiebat neſcio quis. *Alterum*, vnius ob noxam, quanta ſæpè in Rebuſpublicis mala? & ea neque fortuita, neque à ſolis hominibus inuecta, ſed, quia punire illam vult, etiam à Deo ipſo immiſſa. Non eſt Dina quidem Helena: ſuam tamen habet & ipſa Iliadem, vt in Geneſi & hoc loco vides. *Tertium*, cum extremum hic virginis dedecus per femorum denudationem ſignificetur, quid de Lacænis illis, quæ, parum velatæ, in adoleſcentum ſeſe conſpectum dabant, & φαινομηρίδες vocabantur; ſentiendum? *Quartum* cum tanta Dei & potentia & prouidentia ſit, quanta hic deſcribitur ver. 4. & 5. cur nos ei totos non committamus? *Quintum*, in armis, hominumque operibus, ſpes numquam noſtras collocemus. Quid Aſſyriis iſta profuerunt, qui *in ſcuto, gæſo, ſagitta & funda* confidebant, vt habet textus Græcus; itemque in aliis, vt Latinus verſ. 9. Omnium clauſula ſit, vt quæ agimus, cogitamus,

precamur, ad Dei vnius gloriam tandem aliquandò colliment. Vult Iudith decipi Holophernem, vult Aſſyrios deleri, vult obſidione vrbem liberari, vult ſe corroborari. Sed omnia tamen huc tendunt, vt Dei domus ſanctificatio permaneat, religio vigeat, Catholica Eccleſia non opprimatur, Devs verus vero ſynceroque cultu ab omnibus cognoſcatur, colatur & deprædicetur. *quia non eſt alius præter eum.* ſiue vt ait Græcus, non eſt *præter ipſum pro genere Iſraël* ὑπερασπίζων. alius inquam Eccleſię Catholicæ conſeruator, protector, & Seruator non eſt. cui gloria nunc & ſemper, & in ſæcula ſæculorum, Amen.

CAPVT X.

1 Factum eſt autem, cùm ceſſaſſet clamare ad Dominum, ſurrexit de loco, in quo iacuerat proſtrata ad Dominum.
2 Vocauitq́ abram ſuam, & deſcendens in domum ſuam, abſtulit à ſe cilicium, & exuit ſe veſtimentis viduitatis ſuæ,
3 Et lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo, & diſcriminauit crinem capitis ſui, & impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucunditatis ſuæ, induitq́ ſandalia pedibus ſuis, aſſumpſitq́ dextraliola, & lilia, & inaures, & annulos, & omnibus ornamentis ſuis ornauit ſe.
4 Cui etiam Dominus contulit ſplendorem: quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat: & ideò Dominus hanc in illam pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decôre omnium oculis appareret.
5 Impoſuit itaque abræ ſuæ aſcoperam vini, & vas olei, & polentam, & palathas, & panes, & caſeum, & profecta eſt:
6 Cumque veniſſent ad portam ciuitatis, inuenerunt expectantem Oziam & presbyteros ciuitatis.
7 Qui cum vidiſſent eam, ſtupentes mirati ſunt nimis pulchritudinem eius.
8 Nihil tamen interrogantes eam, dimiſerunt tranſire, dicentes: Deus patrum noſtrorum det tibi gratiam, & omne conſilium tui cordis ſua virtute corroboret, vt glorietur ſuper te Ieruſalem, & ſit nomẽ tuum in numero ſanctorum & iuſtorum.
9 Et dixerunt hi qui illic erant, omnes vna voce: Fiat, fiat.
10 Iudith verò orans Dominum, tranſiuit per portas ipſa & abra eius.
11 Factum eſt autem, cùm deſcenderet mõtem, circa ortum diei, occurrerunt ei exploratores Aſſyriorum, & tenuerunt eam, dicentes: Vnde venis? aut quò vadis?
12 Quæ reſpondit: Filia ſum Hebræorum, ideo ego fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui, quòd dentur vobis in deprædationem, pro eo quòd cõtemnentes vos, nolue-

noluerunt vltrò tradere ſeipſos, vt inuenirent miſericordiam in conſpectu veſtro.

13 *Hac de cauſa cogitaui mecum, dicens: Vadam ad faciem principis Holofernis, vt indicem illi ſecreta illorum, & oſtendam illi quo aditu poſſit obtinere eos, ita vt non cadat vir vnus de exercitu eius.*

14 *Et cùm audiſſent viri illi verba eius, conſyderabant faciem eius, & erat in oculis eorum ſtupor, quoniam pulchritudinem eius mirabantur nimis.*

15 *Et dixerunt ad eam: Conſeruaſti animam tuam eo quòd tale reperiſti conſilium, vt deſcenderes ad dominum noſtrum.*

16 *Hoc autem ſcias, quoniam cùm ſteteris in conſpectu eius, bene tibi faciet, & eris gratiſſima in corde eius: Duxeruntq́ illam ad tabernaculum Holofernis annunciantes eam.*

17 *Cumq́ intraſſet ante faciem eius, ſtatim captus eſt in ſuis oculis Holofernes.*

18 *Dixeruntq́ ad eum ſatellites eius: Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus?*

19 *Videns itaq́ Iudith Holofernem ſedentem in conopæo, quod erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus pretioſis intextum:*

20 *Et cum in faciem eius intendiſſet, adorauit eum, proſternens ſe ſuper terram. & eleuauerunt eam ſerui Holofernis, iubente Domino ſuo.*

COMMENTARIVS.

EXTREMVM, quod ante liberationem, apud Iſraëlitas agit Iudith, proponitur capite hoc: itemque principium eorum quæ apud Aſſyrios. In extremo illo eſt finis longæ, demiſſæ, ardentiſque hactenus inſtitutæ precis: deinde præparatio ad iter, tandemque ipſe ex vrbe abitus. *Præparatio*, quia cum hoſte corporeo, & in corporeis hiſce rebus toto defixo negocium futurum eſt, corporea item eſt. eaque duplex: Nam & vario cultu *corpus exornat*, ver. 2. 3. 4. & *cibos* quibus apud Gentiles veſci velit, *accipit*. In ipſo ex vrbe abitu, eſt ipſius admiratio, & triplex precatio, ipſorum ſcilicet principum, aliorum circumſtantium, & ipſius Iudith. Additur Græcè portarum apertio, iuſſu illorum facta.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quæ abra, toties iſto libro commemorata?

SVPRA cap. 8. ver. 32. *Ego exeam cum abra mea.* Hic ver. 2. *vocauit abram ſuam.* ver. 5. *impoſuit abræ ſuæ.* & deinceps ſæpiùs. Putant plerique nomen eſſe proprium vnius è Iudith gynecæo ancillæ. Commune tamen nomen eſt, quod ancillam ſignificat: non tamen quamcumque, ſed vt apud Euſtathium ait Pauſanias; quæ ad manum heræ

præſto eſt, quæque ad obſequia honeſtiora ſolet adhiberi. Suidas exponit οἰκότριψ· γυναικὸς κόρη, καὶ ἔντιμος εἴτε οἰκογενὴς, εἴτε μή. *Quæ diu admodum domi verſata eſt, vxoris puella, & honorata, ſiue domi nata ſit, ſiue non.* & affert ex Menandri Pſeuderacle, & Sicyonia, quam & Stobæus ſerm.51.citat; itemque ex Iamblicho teſtimonia. Sed è noſtris alia libris afferri poſſunt. Geneſ.24. ver. 61. ἀναστᾶσα Ῥεβέκκα, καὶ αἱ ἅβραι αὐτῆς ἐπέβησαν ἐπὶ τὰς καμήλους. *Surgens Rebecca, & ancillæ ipſius aſcenderunt camelos.* vbi ab Aquila παιδίσκαι, à Symmacho κοράσια ponuntur. Exodi 2. ver. 5. *Deſcendebat filia Pharaonis, vt lauaretur in flumine,* καὶ αἱ ἅβραι αὐτῆς παρεπορεύοντο παρὰ τὸν ποταμόν, *& ancillæ ipſius gradiebantur iuxta fluuium.* Et ibidem ἀποστείλασα τὴν ἅβραν, ἀνείλατο, *cum miſiſſet ancillam, abſtulit.* Idemque nobis poſteà occurret in Eſther cap.2.4.& 5. Apud Euſebium lib.9. præpar. Euangel. Ezechielus poëta Moyſen illa quæ in Exodi principio ſunt, narrantem inducens, ait; θυγάτηρ βασιλέως ἅβραις ὁμοῦ κατῆλθε. *Nata Regis cum ſuis pediſſequis Deſcendit.* Idemque verſus apud Clementem Stromate primo legitur, ſed pro ἅβραις ibi parum rectè ſubſtituit doctus Interpres ἄπαις, & vertit, *Nata Regis, quæ carebat liberis Venit.* licet, vt in Exodo tradidi; verum ſit, veterum quoſdam huic liberos negaſſe. Erat verò *habra* iſta, vti nobis Græcus ca.5. ver.9. aiebat; ἐφεστῶσα πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῆς, *præfecta omnibus ipſius Iudith facultatibus.* ideoque, vt ait Suidas; famula prorſus honorata. Quia vero mirarentur interdum nonnulli, cur in Latinis Romanis *abra* ſit, in aliis quibuſdam *habra*, ſciendum aſpiratè leniterq́; id nomen, apud Græcos, ſcribi: & in Græcis quidem Romanis aſpiratè ſemper, ſicuti contrà de Olopherne dictum eſt ca.2. quæſt.1. quod nomen ſicuti ſpiritu varium eſt, ita & declinatione, prout è ſuperioribus notari iam potuit. & tamen quod moneret, dignum putauit Suidas. Addo, quia in Græcis quibuſdam, expoſitionis cauſa, ſcriptum erat ἅβρα δούλη, factum à quibuſdam è duobus nominibus vnum quoddam nominis monſtrum *Abraduli.* Vbi verò nobis infrà cap.10. ver.10. *abra,* Græcis eſt παιδίσκη *famula.*

QVÆSTIVNCVLA II.

Quæ hic, in cultu & victu, Romana rectè correxit editio, & quid tam ea quam alia ſimilia ſint?

LEGEBATVR anteà verſ. 3. *vnxit ſe myrto optimo.* & in Rabani manuſcripto, *myrra.* Corrigit Romana editio, *myro optimo.* Eſt autem myrum μύρον vnguentum. Et ea vox in Græco eſt ἐχρίσατο μύρῳ παχεῖ. *vnxit vnguento pingui vel craſſo.* Et quia id apud Plinium lib.13. cap.1.2.& 3. admodum delectabat, valdeq́ue præſtans habebatur, idcirco ait noſter *optimum*, niſi *opimum* quis vellet. Myrteum tamen ſuccum & oleum ad vnguenta fuiſſe adhibitum docet ibidem Plinius. Legebatur ver.5. *aſcopa.* In eadem Romana correctione iam editur *aſcopera*, quæ ſaccum vtricularem, & coriaceum ſignificat. In Græco eſt ἀσκοπυτίνη, quæ à Polluce inter vinaria vaſa recenſetur. Fuit etiam apud Suetonium in Nerone cap.45. *aſcopa:* ſed Turnebus lib.25. cap.11. *aſcomam* in genere fœminino repoſuit. quemadmodum & apud Vitruuium lib.9. cap.3. *ſacomam* legimus. Habebant etiam libri antea verſ. 5. *lapates.* dicuntq́ue Rabanus & gloſſa fuiſſe cibum ex oleribus confectum. Sed ſyllabarum eſſe tranſpoſitionem oſtendit Romanus liber, legendasq́ue *palathas.* Nam Græcè eſt πήραν ἐπλήρωσεν ἀλφίτων καὶ παλάθης,

Peram

Peram impleuit polenta, & palatha. Eſt verò *palatha* ficorum, pinguiumque caricarum maſſa, quarum magnus illis in partibus vſus. *Syria* enim *habet*, inquit Plinius lib.13.c.5. *in ficorum genere caricas, & minores eius generis, quæ cottana vocantur.* Abigail Dauidi ferebat, 1.Reg.25.ver.18.*ducentas maſſas caricarum.* Ægyptio inuento dederunt Dauidis comites, 1.Reg.30.ver.12.*fragmen maſſæ caricarum.* Dauidi ferebat Siba, 2.Regum 16.ver.1. *centum maſſas palatharum.* & ver.2.*vt ſint palathæ ad veſcendum.* Dauidi afferebant Hebronem, 1.Paralip.12.ver.40.*farinam, palathas, vuam paſſam.*

Mitram porro interpretatur ver.3. Lyranus *cucupham.* At *cucupha* eſt apud Horapollinem lib.1.ca.55.auis miræ in parentes pietatis, quam aliqui eſſe putant ciconiam, cum tamen idem Horapollo lib. 2. cap. 58. diſtinguere videatur. Verùm vocauit Lyranus barbarè, muliebre capitis operculum, quod Gallicè dicitur *vne coiffe*, Italicè *cuffia & ſcuffia da donna.* & fortè ſcripſerat ille *cupham* vel *cuffam.* Barbaro tamen omiſſo nomine, melior Interpres D.Hieronymus eſt in Iſai.3. eſſe capitis ornamentum.

Dextraliola ibidem ſunt armillæ; *Lilia* verò quæuis manuum aut colli ornamenta. Nam Græcè ſunt οἱ χλιδῶνες καὶ τὰ ψέλλια, vel vt Romanus habet ψέλια, pro quo putat in noſtro textu non nemo eſſe *lilia* quaſi *pſelia.* cum tamen etiam certum ſit, in veſtibus flores quandoque intertextos fuiſſe, vt oſtendit lib.7.cap.13.Pollux.

Sandalia ibidem, erant calceamenta non qualiacumque, ſed pulchra & elaborata, diuitumque mulierum propria, vti probat lib.14.Var. lect. cap.15. Victorius teſtimonio Cephiſodori Comici, qui in Trophonio ſua induxit mulierem olim diuitem, iam pauperem ita fortunas ſuas conquerentem, σανδάλια τῶν λεπτοσχιδῶν, ἐφ' οἷς τὰ χρυσὰ ταῦτ' ἔπεστιν ἄνθεμα. νῦν δ' ὥσπερ ἡ θεράπαινα ἔχω περιβαρίδας. Quæ namque antea ſumptuoſo genere calceamenti vſa fuerat, poſteà ſe tamquam ancillam, peribatidibus vti ait. Vnde manarunt fœminarum illi, quos ſuprà ex D.Hieronymo ad Saluinam protuli; *aurati ſocci.* & ex Clemente lib.2.Pædag. cap.11. hæc; *In calceamentis quoque ſuperbæ arrogantesq; fœminæ magnam oſtendunt mollitiem. Verè ergo turpia ſunt illa ſandalia, in quibus ſunt aurea veluti donaria.* ſicque hoc loco, ſandaliorum vox ſumenda. Non tamen alibi ſemper, vt patet Marci 6. ver.9. vbi Dominus vult Apoſtolos *ſandaliis calceatos*, Actor. verſ. 8. dum S. Petro ait Angelus; ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου. Noſter pro ſandaliis, *Calcea te caligas tuas.* Nam vel ea inferiores tantum plantas ab itinerum offenſionibus defendebant, vt ex D.Auguſtino libro 2.de conſenſu Euangeliſt.cap.29.& 30. recitabam libello de Apoſtolis, num.13. vel communes certè calcei, erant quæ & ὑποδήματα dicuntur. Ita enim & *ſandalin* à Chaldaico Thargum appellantur Geneſ.14. Iſaiæ 11.Cantic. 7.ver.1. & alibi, prout in ſuo Thisbi monet Elias, vbi & monet exinde vocatum Rabbinum quemdam *Haſſandelar*, id eſt, calceolarium. Cur verò etiamſi Græca id genus nomina in Interprete noſtro legantur, carpendus non ſit, attingam lib.2.Machab.14.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quos ſecum cibos tulerit? cur, & quomodo?

QVÆ ad potionem, vel aliquam ciborum conditionem valerent, fuerunt *vinum* & *oleum.* Cibi verò in Latino quadruplices ponuntur. Primus, eſt *polenta.* in Græco ἄλφιτα. *Polentam*, inquit Ruellius lib.2. cap.16. *Græci alphita nominant, torrefacti hordei farinam, quæ nunc tota Gallia ſicca criothe vel grio ſiccum, quaſi torrida & reſiccata crithe vel cri*

 voca-

vocatur. Venalis ea circumfertur ſpiſſandis carnium iuribus. quamquam & ex auena retorrida cœpit fieri, & eadem nominis ambagi proferri. Ideoque minus conuenienter vertit hoc loco Baduellus farinam ſimpliciter. Quorſum enim & panes ſecum tuliſſet? Omninoque monet lib. 2. de Republ. Plato; ἐκ μὲν τῶν κριθῶν ἄλφιτα, ἐκ δὲ τῶν πυρῶν ἄλευρα, *ex hordeo propriè fieri alphita, ex frumento aleura.* Significant autem hęc farinam, ſed illa hordeaceam, hæc triticeam. Alioqui Hebraicum *Kului*, & Græcum πεφρυγμένον vertit etiam noſter *polentam*, Leuit. 23. ver. 14. Ioſuæ 5. ver. 11. alibi. Alter, *palatha*, de quibus ſuperiore quæſtiuncula. Tertius, *panes.* Quartus, *caſeus.* At hic in Græco nullus. & fortaſſis erit, qui eum textum magis laudet, quia & parum ſalubris caſeus dicitur, & eo CHRISTVS Dominus non vſus à S. Bernardo traditur ſerm. 2. in aduentu, de verbis, Pete tibi ſignum. *Duo*, ait, *ſunt in lacte ouis, butyrum & caſeus. Butyrum pingue & humidum: caſeus è contrà, aridus & durus. Bene paruulus noſter eligere nouit, qui butyrum comedens, caſeum vtiq; non comedit.* Bonis tamen palatis nequaquam Latini textus deſipit *caſeus.* quin verò eum è Græco ſurreptum non temere ſuſpicantur. Nam quid in Græco pro caſeo eſt? ἄρτοι καθαροὶ *panes puri.* Sed quinam iſti? An propoſitionis panes? At, in templo Hieroſolymitano, ij coram DEO propoſiti erant, neque iis, niſi ſolis ſacerdotibus veſci licebat, Matth. 12. ver. 4. An recentes, minimeque mucidi? At pari ratione dixiſſet vinum accepiſſe defecatum, oleum abſque amurca, polentam & caricas minimè carioſas. Neque enim volebat Iudith longum neſcio quod iter ſimulare vti Gabaonitæ Ioſuæ 9. ver. 5. Puros panes dixerit quiſpiam eſſe azymos, quòd à fermento puri eſſent. Et ſanè poſſe ita vocari dixi cap. 8. quęſt. 9. propter illa Diui Pauli verba, 1. Corinth. 5. ver. 7. *Expurgate vetus fermentum, vt ſitis noua conſperſio, ſicut eſtis azymi.* At cum iſta faceret Iudith, non azymorum iampridem dies prætererant? Et cur vſitatos quotidianoſque Iudæis omnibus panes non accepiſſet? Si circumſpiciamus omnia diligenter, fuiſſe in Græco inuenientur pro ἄρτοι καθαροὶ, ἄρτοι καὶ τυροὶ, *panes & caſei*, ita vt ſit illi textui hæc reſtituenda lectio. πήραν ἐπλήρωσεν ἀλφίτων, καὶ παλάθης, καὶ ἄρτων, καὶ τυρῶν. *Peram impleuit polenta, & palatha, & panibus & caſeis.* Quam verò ſint ſalubres & quomodo, magis inter omnes pænè gentes, quæ caſeo vtuntur, quam inter Medicos conuenit, vti & in epiſtola quadam Medicus agnoſcit Langius. CHRISTVM vero Dominum caſeo non vſum tantummodo allegoricè illic aſſerit D. Bernardus. Sequitur enim de oue perdita, quam Dominus quærit; *In hac oue duo reperies, naturam dulcem, naturam bonam, & bonam valdè, tanquam butyrum, & peccati corruptionem vt caſeum. Vide ergo quàm optimè puer noſter elegit, qui naturam noſtram ſine vlla peccati corruptione ſuſcepit. Nam de peccatoribus, legis, Coagulatum eſt ſicut lac cor eorum. in quibus vtique lactis puritatem corruperat fermentum malitiæ, coagulum iniquitatis.* Alioquin & Dauid 1. Reg. 17. verſ. 17. fratrum ſuorum Tribuno munus à parente fert decem caſeolos.

Cur verò iſtos ſecum cibos detulerit Iudith, explicat ipſamet cap. 12. ver. 2. ſibi videlicet per legem ſuam, Gentilium cibos eſſe, non licere. ſicuti Danielis 1. verſu 8. *propoſuit Daniel in corde ſuo, ne pollueretur de menſa regis, neque de vino potus eius.* Solebant enim potulenta & eſculenta pleraque, Deorum imprecationibus quibuſdam contaminari, etiam in macello, vt innuit S. Paulus 1. Corinth. ver. 25. & ſequent. Ideoq; non ſuillæ tantum carnes, & quæ alia Iudæis vetita erant, ab his apud Gentiles cauebantur; ſed alia etiam edulia ſuſpecta erant. idq; Theodoretus etiã narrat lib. 3. hiſt. ca. 14.

Modus, quo annonam hanc ſuam tulit, erat ver. 5. vt abræ ſuæ imponeret omnia. Ipſa enim Iudith domina erat, & vt apud Aſſyrios talis iam haberetur, curandum erat.

In-

In Græco dicitur; περιεδίπλωσε πάντα τὰ ἀγγεῖα αὐτῆς, καὶ ἐπέθηκεν ἐπ' αὐτῇ. Verſio Complutenſis habet; *duplicauit omnia vaſa ſua, & impoſuit in ea.* Sed quid, *duplicauit?* Num bina vini, olei, omniumque iam enumeratorum vaſa eſſe voluit? Num pro duabus, ſe nimirum & habra, illa impleuit? Hoc quidem poſterius fecit vtique. ſed hoc propriè non eſt vaſa duplicare: & etiamſi eſſet, quid exprimere attinuiſſet? Obſeruandum non eſſe hic ſimpliciter διπλοῦν, ſed περιδιπλοῦν, quod aliquando eſt *conuoluere, circumplicare.* ita vt vaſcula & ſacculos bene compoſitos & conuolutos habræ impoſuerit. ſicq; ad vrbis portam contendit.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quid, ex iſto Iudith apparatu, ad nos fructus?

PRINCIPIO, vt ad Aſſyrios debellandos Iudith accedat, eam ad priſtinum ornatum redire vides, vt intelligas, ad animæ tuæ diuinęque religionis & gloriæ hoſtes deuincendos ſiue lucrifaciendos, quædam interdum quæ iampridem dimiſeras, repetenda, & inuito etiam toleranda. Velles ocium, quietem, meramque tranquillitatem conſectari. At cum iis diu multumque magna cum moleſtia congrediendum, loquendum, diſſerendum. Velles in aliquam te ſolitudinem abdere, Tibi, DEOq; ſoli vacare. At, niſi hæreticis ob ſtas, eorum conſilia diſſipes, eorum tabernacula & cœtus, ineas, Bethuliæ ſalus agitur. Velles ſolos diuinarum litterarum libros, Sanctoſq; Patres, & Chriſtianæ pietatis Magiſtros legere, prophanos omnes etiam è memoria procul abiicere, nihil cum iis omnino commercij habere. At ætas iſta litteras, doctrinasque iſtas externas poſtulat: incultam orationem aſpernatur: ſalutaria, niſi & palato ipſorum grata, omnes exſpuunt. Quid agas? Quæ propter DEVM quondam poſthabueras non mala, ea propter DEVM iam reſumenda: & cum res ipſa poſtulat, omni vel dignitatis vel ætatis depoſita grauitate, ob tuam, aliorumque ſalutem refingi, recoqui, penituſque repueraſcere oportet. Vide D. Hieronymum ad Lætam, D. Gregorium lib. 1. epiſt. 5. *Iam* Iudith *ornatus* fuit duplex, *adhærens & inhærens.* Ille corporis lotionem & vnctionem, variique generis à capite ad calcem veſtes continet: iſte pulchritudinem ac venuſtatem. eamque duplicem, natiuam, & diuinitus iamiam appoſitam. Nos quoque, quicumque Aſſyriorum copias delere, tartareum Holophernem iugulare optamus, animos ipſi noſtros exomologeſi & lachrymis eluamus; ſuauiſſimis religionis & ſanctimonię vnguentis oblinamus: nuptialibus charitatis veſtibus exornemus: omnes omnino actiones & geſtus, interiores & exteriores, à vertice ad plantam vſque decoro omni componamus, & concinnemus. Adſit, quidquid adeſſe poteſt naturalis venuſtatis & elegantiæ, quam à morum litterarumque Magiſtris didicimus; ex Poëtarum, Rhetorum, Philoſophorumque olim ſtudiis collegimus. ſed omnium maximè, vt ſacræ nos Theologiæ, diuinęq; gratię demiſſus è cœlo ſplendor venuſtet, à DEO maximopere precandum. *quoniam omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendet.* De quibus verbis alio in capite poſteà.

Tertiò loco, Iudith ipſius *cibos* intuere, *quales & quantos.* Nullas ſecum carnes, & menſarum cupedias fert: ſed cibos omnino, iis in locis, plebeios & vulgares. imo &, præter ſolas caricas; apud nos etiam vulgariſſimos. Quis adeo tenuis ruſticus, qui è farina quaq; iam pultis aliquid, panem & caſeum non habeat? non venienti etiam ad

ſe, qua-

ſe, qualibet hora, hoſpiti proponat? Vini verò & olei aliquid ſumpſerat, vt dominæ nomen tueretur: & ſobriè corpus reficeret. Cibi porro ipſi quam *pauci* ſunt? quam non numeroſa fercula? Præter polentam & panem, quæ in ferculis iam haud numerantur, caſeoli & caricarum modicum quid fuit. Et nonne vel egentiſſimis agricolis, pro caricis, pyra, poma, nuces & ſimilia complura ſunt? Neque verò etſi numero pauci, mole tamen ipſa multi magnique cibi iſti fuerunt, quos, etiam in dierum aliquot annonam, cum œnophoro & lecytho, ferre ancilla vna potuit. & vetula fortaſſis erat, Eurycleæ Homericæ inſtar. Diſces hinc ergo temperantiam & frugalitatem.

Quartò, quando in Aſſyriorum caſtra, vt ipſos, vel ipſorum potius impietatem & vitia deleamus, progredi ſtatuimus, cauendum, ne abſque ciborum neceſſario in dies aliquot viatico progrediamur. Sunt autem cibi iſti ſacroſancta Euchariſtia, quotidiana diuinarum rerum meditatio, crebra conſcientiæ diſcuſſio, virtutum variarum, charitatis præſertim & humilitatis; exercitatio & ſoliditas. Notat verò Rabanus, eo ipſo, quod Abræ onera hæc Iudith impoſuerit, ſignificari, debere viros ſpiritales, ſpiritalibuſque occupationibus diſtrictos aliorum minus occupatorum, minuſque ſpiritalium & doctorum opera vti ad munia magis corporalia, vitæque huius ſarcinas.

Quintò, à primoribus iſtis reuerentiam erga ſanctos homines diſcamus. Cum enim tantis ornamentis, tantaque pulchritudine, præter morem, tam ſubitò, tam mirabili metamorphoſi fulgentem Iudith conſpicerent, ſtupuerunt ipſi quidem, & valdè mirati ſunt ver.7. nihil tamen omnino eam interrogarunt, ſicuti & de Domini diſcipulis ſcripſit diſcipulus, quem ille diligebat, cap.4. ver.27. *Mirabantur, quia cum muliere loquebatur. Nemo tamen dixit, Quid quæris aut quid loqueris cum ea?* Ipſum etiam ſilentium venerationis genus quoddam eſt. Iob 21. ver.5. cap.29. verſ.9. & in Æneid.1. quidam virum grauem dum *conſpexere, ſilent*.

Poſtremò, pietas omnium, & religio bene hic ſpectanda. Primores orant verſ.8. circumſtans populus orat etiam, & reſpondet Amen, Amen, ver.9. ipſa deniq; Iudith orat, ver.10. Pietatis omnia plena ſunt. & hodie in Catholicarum vrbium primò ſtatim ingreſſu, veteris pietatis ſigna exſtant, crucis Domini, Sanctorumque effigies. vt qui egrediuntur aut ingrediuntur, memores ſemper ſint precum vbique fundendarum, earum ſaltem, quas *breuiſſimas, & raptim quodãmodo iaculatas* vocat D. Auguſtinus epiſt.121. cap.10. Tales enim & iſtæ principum, excubantium iuuenum, (vocat enim Græcus *νεανίσκυς*) & Iudith ipſius fuerunt. earumque vſum valdè commendat Diuus Chryſoſtomus homilia de Anna, Caſſianus collat.9. cap.36. In Græco primorum ita oratio exprimitur; DEVS DEVS *patrum noſtrorum det te in gratiam*, (id eſt, vt iis, ad quos abis, grata ſis, ſiue gratiam coram iis inuenias) *detque tibi cogitata tua perficere, ad gloriationem filiorum Iſraël, & exaltationem ipſius Hieruſalem.* Iudith verò *προσεκύνησε τῷ θεῷ*, DEVM *adorauit*. Complutenſis de omnibus ſimul ait; *προσεκύνησαν τῷ θεῷ*, *adorarunt* DEVM. Et tandem poſt tot vota, preces & adorationes *tranſiuit per portas ipſa & abra eius. Ecce*, inquit in D. Auguſtini ſermonibus ducenteſimus & duodetriceſimus, *Iudith poſt precem & ſaccum, poſt cinerem ad cultus puellares redit. Spes omnium populorum procedit: ſolicitos populos redditura ſecuros ſua ſapientia conſolatur. quæ promittens victoriam, quam omnis natio miraretur, portam ſibi, paululum remotis obicibus poſtulat aperiri. Prodiit ſecura, vnius puellæ comitatu contenta, & hoſtium, ſecuris greſſibus, properauit in caſtra.* E quibus verbis, quaſi aliud agens & illud nota, ſi D. Auguſtini ſermo iſte non eſſet, boni tamen & antiqui

tiqui auctoris eſſe, vti monebam proleg. 4. fol. 211. Nam non D. Hieronymi hoc in libro verſionem, ſed Græcorum ſequitur, è capite ſcilicet 8. ver. 30. & ex iſto, verſ. 9. vbi *ἐπιτάξατε ἀνοῖξαί μοι τὴν πύλην. Iubete mihi aperiri portam.*

Quæ apud Aſſyrios geſſit Iudith.

INCIPIVNT ea hic à verſu 11. & omnium *primum* eſt, ſimulatum transfugium v. 12. ipſius captio, pulchritudinis admiratio verſ. 14. 16. 17. ad Holophernem deductio ver. 16. huiuſque adoratio ver. 20. Sunt porro è Græcis notanda hæc. Cum Iudith ad Holophernem veniret, noctem adhuc fuiſſe. ideoque & capite ſequenti dicitur bis *ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ, hac ipſa nocte:* iacuiſſe illum adhuc in lecto: ſignificatum illi fuiſſe de Hebrææ fœminæ aduentu; interim, ipſius pulchritudinis famâ, totis è caſtris ad eam videndam concurriſſe quamplurimos, eoſque miratos non ipſam tantum, ſed, ipſius etiam cauſâ, omnes Iſraëlitas, quos nondum tamen viderant. tuncque proximo ſuo quemlibet dixiſſe, id quod ver. 18. ſcribitur, vbi tamen non inter ſe tantum, ſed ipſi etiam Holopherni hoc eius ſtipatores locutos apparet. In Græco tamen additur; *Non eſt bonum, vel virum vnum ex Hebræis reſiduum fieri. quia ſi qui dimittantur, poterunt vniuerſam terram κατασοφίσασθαι decipere*, ſiue, tam illecebroſa fœminarum ſuarum forma in fraudem ac perniciem totum terrarum orbem pellicere. Antequam verò è lecto & interiori cubiculo prodiret Holophernes, exierunt *οἱ παρακαθεύδοντες αὐτῷ, καὶ πάντες οἱ θεράποντες αὐτοῦ. ij qui apud ipſum dormiebant & omnes famuli eius.* Tandem & ipſe *εἰς τὸ προσκήνιον in proſcenium*, ſiue *tentorij veſtibulum venit*, *καὶ λαμπάδες ἀργυραῖ προάγουσαι αὐτοῦ, & argenteæ lampades ipſum præcedebant.* Quanta magnificentia? *Et conopeum erat ex purpura, & auro, & ſmaragdo, & lapidibus precioſis intextum.* Incidit conopei huius iterum mentio cap. 13. ver. 10. & 19. eratque propriè velum, ad volitantes culices arcendos, licet ad ſplendorem tantummodo ſæpè adhiberetur. De Iudith adoratione, infrà capite alio.

CAPVT XI.

1 TVnc Holofernes dixit ei: Aequo animo eſto, & noli pauere in corde tuo: quoniam ego nunquam nocui viro, qui voluit ſeruire Nabuchodonoſor regi.

2 Populus autem tuus, ſi non contempſiſſet me, non leuaſſem lanceam meam ſuper eum.

3 Nunc autem dic mihi, qua ex cauſa receſſiſti ab illis, & placuit tibi vt venires ad nos?

4 Et dixit illi Iudith: Sume verba ancillæ tuæ, quoniam ſi ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum.

5 Viuit enim Nabuchodonoſor rex terræ, & viuit virtus eius, quæ eſt in te ad correptionem omnium animarum errantium: quoniam non ſolùm homines ſeruiunt illi per te, ſed & beſtiæ agri obtemperant illi.

6 Nunciatur enim animi tui induſtria vniuerſis gentibus, & indicatum eſt omni ſæculo, quoniam tu

tu ſolus bonus,& potens es in omni
regno eius, & diſciplina tua omni-
bus prouinciis prædicatur.
7 Nec hoc latet, quod locutus eſt
Achior, nec illud ignoratur, quod ei
iuſſeris euenire.
8 Conſtat enim, Deum noſtrum
ſic peccatis offenſum, vt mandaue-
rit per prophetas ſuos ad populum,
quod tradat eum pro peccatis ſuis.
9 Et quoniam ſciunt ſe offendiſ-
ſe Deum ſuum filij Iſrael, tremor
tuus ſuper ipſos eſt.
10 Inſuper etiam fames inuaſit
eos, & ab ariditate aquæ iam inter
mortuos computantur.
11 Denique hoc ordinant, vt in-
terficiant pecora ſua, & bibant ſan-
guinem eorum:
12 Et ſancta Domini Dei ſui
quæ præcepit Deus non contingi, in
frumento, vino, & oleo, hæc cogita-
uerunt impendere, & volunt con-
ſumere quæ nec manibus deberent
contingere: Ergo quoniam hæc fa-
ciunt, certum eſt quod in perditio-
nem dabuntur.
13 Quod ego ancilla tua cogno-
ſcens, fugi ab illis, & miſit me do-
minus hæc ipſa nunciare tibi.
14 Ego enim ancilla tua Deum
colo, etiam nunc apud te: & exiet
ancilla tua, & orabo Deum,
15 Et dicet mihi quando eis red-
dat peccatum ſuum, & veniens
nunciabo tibi, ita vt ego adducam
te per mediam Ieruſalem, & habe-
bis omnem populum Iſrael, ſicut o-
ues, quibus non eſt paſtor, & non
latrabit vel vnus canis contra te:
16 Quoniam hæc mihi dicta ſunt
per prouidentiam Dei.
17 Et quoniã iratus eſt illis Deus,
hæc ipſa miſſa ſum nunciare tibi.
18 Placuerunt autem omnia ver-
ba hæc coram Holoferne, & coram
pueris eius, & mirabantur ſapien-
tiam eius, & dicebant alter ad al-
terum:
19 Non eſt talis mulier ſuper ter-
ram in aſpectu, in pulchritudine,
& in ſenſu verborum.
20 Et dixit ad illam Holofernes:
Benefecit Deus, qui miſit te ante
populum, vt des illum tu in mani-
bus noſtris:
21 Et quoniam bona eſt promiſ-
ſio tua, ſi fecerit mihi hoc Deus tu-
us, erit & Deus meus, & tu in do-
mo Nabuchodonoſor magna eris,
& nomen tuum nominabitur in
vniuerſa terra.

COMMENTARIVS.

AB Holopherne iubetur Iudith animo eſſe bono, ver.1.2. interrogatur de aduentus cauſa, ver.3. reſpondet copioſè, ver.4.& ſequentibus, laudatur à ſapientia,& pulchritudine, ver.18.& 19. variis denique promiſſis ornatur, ver.21. In ipſa verò eius reſponſione, quæſtionis non parum eſt, ſatin verè ac rectè ipſa reſponderit. Sed omnium iſtorum, quę peccaſſe Iudith videtur; coaceruata poſtmodum erit diſquiſitio. ideoq; reſponſionis tantùm ſumma hic præcerpenda. Promittit ergo ipſa Holopherni certam de Iſraelitis victoriam.idq;

probat

probat maximè *ſextupliciter*. *Primò*, ab ipſius Holophernis perſona, quia eſt ipſe à potentiſſimo Rege, cum potentiſſimo exercitu, miſſus, ita vt per eum non homines tantum, ſed & agreſtes feræ domandæ, illiuſq; imperio ſubigendæ ſint, ver.5. eſt præterea ſumma ipſius eiuſdem induſtria, prudentia, bonitas, robur, ſapientia, reique militaris peritia & diſciplina. iamque hæc apud vniuerſas gentes, in prouinciis omnibus, illuſtri fama celebrantur, & deprædicantur, ver.6. Bellorum verò pleraque ſola etiam fama confici & ſtare non malè dixit apud Curtium lib 3. quiſpiam. *Deinde*, ab iis quę diſſeruerat, cap.5. Achior, ver.7. Quando in DEVM peccarunt Hebræi, vincuntur. At iam peccarunt, ver.8. *Tertiò*, ab ipſorum Hebræorum pauore. quia ſuorum ſibi peccatorum conſcij ſunt, ver.9. *Quartò*, ab extrema, qua iam laborant, fame ac ſiti, v.10. *Quintò*, ab impio ipſorum conſilio, quo diuinam in ſe iram magis concitabunt. Duo enim inſtituerunt, iumentorum ſcilicet ſuorum ſanguinem ebibere, ver.11. quod diuina ipſis lege vehementer vetitum, Leuitici 17. ver.10. & ſequentibus, Deuteron.12. ver.15. cap.15. ver.23. & ea ipſa, quæ DEO conſecrata ſunt, deuorare, ver.12. primitias frugum, & decimas. quarum rerum tanta ſanctitas eſt, vt eas Laici ne manibus quidem contingere deberent, multo minus edendo conſumere in loco iſtiuſmodi prophano, Deuteron. 12. ver.6.7.17.18. *Sextò* denique, à ſeipſa, quæ diuino hæc afflatu prænouit omnia, & vt ea ipſi Holopherni prænunciet, à DEO miſſa eſt, verſ.13. & deinceps ab eodem de futuris prædocebitur, quæ & præſignificet omnia, ver.14.15.16. In reſponſionis huius principio, ver.4. adiicit Græcus, καὶ λαλησάτω ἡ παιδίσκη σου κατὰ πρόσωπόν σου, καὶ οὐκ ἀναγγελῶ ψεῦδος τῷ κυρίῳ μου ἐν τῇ νυκτὶ ταύτῃ. *& loquatur puella tua in conſpectu tuo, & non annunciabo mendacium Domino meo hac ipſa nocte*. Ibidem pro *perfectam rem faciet Dominus tecum*, eſt τελείως πρᾶγμα ποιήσει. *perfectè rem* ſiue *omnino negocium tecum efficiet Dominus*. καὶ οὐκ ἀποπεσεῖται ὁ κύριός μου τῶν ἐπιτηδευμάτων αὐτοῦ. *Neque excidet Dominus meus ab iis quæ cogitauit & instituit*. Iurabat antea cap.1. ver.12. per thronum ſuum; nunc iurat Iudith ver.5. per Nabuchodonoſorem, & ipſius Holophernis potentiam. Vetus enim hæc iurandi formula, cuius ſenſus eſt; Tam verè quam viuit Nabuchodonoſor, tuaque viget vis & potentia, tam vera quæ iam loquor. Et ſic 1.Reg.1. ver.26. dixit Eli Anna; *Obſecro mi Domine. viuit anima tua. ego ſum illa mulier*. cap.17. ver.55. Sauli Abner; *Viuit anima tua, Rex, ſi noui*. cap.25. ver.56. Dauidi Abigail; *Viuit Dominus, & viuit anima tua, qui prohibuit te ne venires in ſanguinem*. & 2.Reg.15. ver.21. 4.Reg.2. Eliæ Eliſæus v.2. *Viuit Dominus, & viuit anima tua, quia non derelinquam te*. iterumque ver.4. & 6. & hic infrà cap.12. ver.4. Tribuit verò ipſi σοφίαν, πανουργεύματα, δύναμιν ἐν ἐπιστήμῃ. *ſapientiam, callida conſilia ineundi & exequendi facilitatem, ſcientiæ vim*, & ſimilia, quæ antè dicta. Explicantur & in Græco de Achiore plura ver.7. Δέσποτα κύριε, μὴ παρέλθῃς τὸν λόγον αὐτοῦ, ἀλλὰ κατάθου αὐτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ὅτι ἀληθής ἐστιν. *Dominator Domine, ne prætereas illius orationem, ſed eam in cor tuum demitte, quia vera eſt*. οὐ γὰρ ἐκδικᾶται τὸ γένος ἡμῶν, οὐ κατισχύει ῥομφαία ἐπ' αὐτούς, ἐὰν μὴ ἁμάρτωσιν εἰς τὸν θεὸν αὐτῶν. *Non enim punitur genus noſtrum, neque præualet contra ipſos gladius, niſi in DEVM ſuum peccarint*. In verſu 11. ſignificat etiam Græcè Iudith, eos non ſanguine tantùm bibendo, ſed & carnibus cibiſque aliis vetitis edendis diuinas leges violaturos. Quin verò ſcelerum iſtorum Hieroſolymitanos etiam eſſe participes aſſerit. ἀπεστάλκασιν εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅτι καὶ οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες ἐποίησαν ταῦτα, τοὺς μετοικίσοντας αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν παρὰ τῆς γερουσίας. *Miſerunt Bethulienſes Hieroſolymam, quia & qui ibi habitant, eadem* aliquando *fecerunt, certos homines, qui huius rei facienda licentiam à Senatu afferrent*. Eadem enim ſententia eſt, ſiue μετοικίσοντας cum Romano exemplari ſiue μι-

 ταχα-

ταχομίσαντας cum libris aliis, quos idem exemplar citat. vbi tamen fortè rectiùs μέλοιχίσοντας & μέλαχομίσοντας legeremus. quia nondum redierant, cum ſubdatur; *Et erit cum annunciatum iis fuerit*, quid ſcilicet Hieroſolymitanus Senatus concedat, *& tum facient.* In Complutenſi aliter quidem eſt, non alio tamen ſenſu; οἱ ἐκεῖ κατοικοῦντες ἐποίησαν ταῦτα τοῖς μελαχομίσασιν αὐτοῖς τὴν ἄφεσιν. *Qui illic habitant, fecerunt eadem cum iis, qui illinc licentiam afferebant.* Hic verò inter alia magni Hieroſolymorum ſynedrij officia fuiſſe ſignificatur, vt in iis quæ ad religionem ſpectarent, ab vrbium aliarum ſenatibus, & principibus conſuleretur, de dubiis interrogaretur, ab eo ſi quæ neceſſariæ viderentur, legum quarumdam ſolutiones, ſiue diſpenſationes peterentur, vt etiam monet lib. 4. cap. vlt. apud Ioſephum Moyſes. De ſe plura etiam narrat ver. 13. ἀπέστειλέ με ὁ θεὸς ποιῆσαι μετὰ σοῦ πράγματα, ἐφ' οἷς ἐκστήσεται πᾶσα ἡ γῆ, ὅσοι ἐὰν ἀκούσωσιν αὐτά. *Miſit me Dominus tecum eas res facere, ſuper quibus obſtupeſcet omnis terra, quotquot eas audierint. Religioſa enim eſt ancilla tua, & dies atque noctes colens* DEVM *cæli. Et nunc manebo apud te Domine mi, & exibit ancilla tua noctu in vallem, & precabor* DEVM. *& dicet mihi, quando fecerint peccata ſua.* pro quo Noſter pœnam illis coniunctam, eodem ſenſu, dicit; *quando eis reddat peccatum ſuum.* Ad ſignificandam magnam res tantas gerendi facultatem abſque vllo penitus detrimento aut periculo prouerbium adhibet, v. 15. *Non latrabit vel vnus canis contra te.* οὐ γρύξει κύων τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ ἀπέναντί σου, *ne lingua quidem ſua hiſcere audebit coram te.* Quo etiam modo Moyſes Exodi 11. verſ. 7. *Apud omnes filios Iſraël non mutiet canis ab homine, vſque ad pecus.* Quod prouidentiam DEI verſ. 16. ait noſter, id Græcus πρόγνωσιν ipſius Iudith ait. At vtriuſq; eſt iſta *prouidentia*, ſeu prouidendi & prænoſcendi facultas, DEI tanquam donantis, Iudith tanquam accipientis & habentis. Omnia bona doteſque noſtræ, ſimiliter DEI ſunt.

CAPVT XII.

1 *TVnc iuſſit eum introire vbi repoſiti erant theſauri eius, & iuſſit illic manere eam, & conſtituit quid daretur illi de conuiuio ſuo.*

2 *Cui reſpondit Iudith, & dixit: Nunc non potero manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat ſuper me offenſio: ex his autem, quæ mihi detuli, manducabo.*

3 *Cui Holofernes ait: Si defecerint tibi iſta, quæ tecum detuliſti, quid faciemus tibi?*

4 *Et dixit Iudith: Viuit anima tua domine meus, quoniam nõ expendet omnia hæc ancilla tua, donec faciet Deus in manu mea hæc, quæ cogitaui. Et induxerunt illam ſerui eius in tabernaculum, quod præceperat.*

5 *Et petiit dum introiret, vt daretur ei copia nocte & ante lucem egrediendi foras ad orationem, & deprecandi Dominum.*

6 *Et præcepit cubiculariis ſuis vt ſicut placeret illi, exiret & introiret ad adorandum Deum ſuum, per triduum:*

7 *Et exibat noctibus in vallem Bethuliæ, & baptizabat ſe in fonte aquæ.*

8 *Et vt aſcendebat, orabat Dominum*

minum Deum Iſrael, vt dirigeret viam eius ad liberationẽ populi ſui.

9 *Et introiens, munda manebat in tabernaculo vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere.*

10 *Et factum eſt, in quarto die Holofernes fecit cœnam ſeruis ſuis, & dixit ad Vagao eunuchũ ſuum: Vade, & ſuade Hebræam illam vt ſponte conſentiat habitare mecum.*

11 *Fœdum eſt enim apud Aſſyrios, ſi fœmina irrideat virũ agendo vt immunis ab eo tranſeat.*

12 *Tunc introiuit Vagao ad Iudith, & dixit: Non vereatur bona puella introire ad dominũ meum, vt honorificetur ante faciem eius, vt manducet cum eo, & bibat vinum in iucunditate.*

13 *Cui Iudith reſpondit: Quæ ego ſum, vt contradicam domino meo?*

14 *Omne quod erit ante oculos eius bonum & optimum faciam. Quicquid autem illi placuerit, hoc mihi erit optimum omnibus diebus vitæ meæ.*

15 *Et ſurrexit, & ornauit ſe veſtimento ſuo, & ingreſſa ſtetit ante faciem eius.*

16 *Cor autem Holofernis concuſſum eſt: Erat enim ardens in concupiſcentia eius.*

17 *Et dixit ad eam Holofernes: Bibe nunc, & accumbe in iucunditate, quoniam inueniſti gratiam coram me.*

18 *Et dixit Iudith: Bibe domine, quoniam magnificata eſt anima mea hodie præ omnibus diebus meis.*

19 *Et accepit, & manducauit, & bibit coram ipſo ea, quæ parauerat illi ancilla eius.*

20 *Et iucundus factus eſt Holofernes ad eam, bibitq́; vinum multum nimis, quantum nunquam biberat in vita ſua.*

COMMENTARIVS.

QVOMODO in Aſſyriorum caſtris totos dies quatuor commorata ſit Iudith, & quid ibidem tunc egerit, narratur hoc capite. Et *primò* quis ei diuerſandi locus conſtitutus fuerit, ea ſcilicet Holophernianorum tentoriorum pars, vbi repoſiti erant theſauri eius. Græcè ἀργυρώματα *vaſa & ſupellex argentea. Deinde* victus quis. Iuſſit Holophernes *daretur illi de conuiuio ſuo.* Græcè καταςρῶσαι αὐτῇ ἀπὸ τῶν ὀψοποιημάτων αὐτοῦ, καὶ τὸ οἶνον αὐτοῦ πίνειν, *ſternere ipſi* ſcilicet menſam, *de opſoniis ſiue lautitiis & deliciis ſuis, & de eodem vino bibere.* Magnus hic honos. & magna eius formæ cura. quemadmodum Danielis 1. Nabuchodonoſor Babylonius pueris, quos decoros forma & eruditos omni ſapientia deligi iuſſerat; *conſtituit* verſ. 5. *annonam per ſingulos dies de cibis ſuis, & de vino vnde bibebat ipſe.* Quis parum prudentum, temperantumq́; hominũ de tam beata ſibi ſorte non gauderet? Quæ ſibi fœmina, lautioris delicatioriſque vitæ auidior, non medullitùs gratularetur? At non, qui DEI ſerui, ventris domini vt Daniel, Ananias, Miſaël & Azarias. Daniel. 1. ver. 8. & 12. non ſenex Eleazarus, Machabæi pueri, 2. Machab. 6. & 7. non religioſiſſima Iu-

dith noſtra. *Non potero*, ait, *manducare ex his, quæ mihi præcipis tribui, ne veniat ſuper me offenſio.* ſiue, vt in Græco eſt; *ſcandalum*, ne ſcilicet offendiculum ſiue peccatum ex eo eſu aliquod ſuſcipiam, vt ſupra cap.5.fol.266. *Tertiò*, certa futuri euentus, iurauit verſ.4. antequam ſe allatus cibus deficeret; euentura, quæ inſtituiſſet. *Quartò, petiit* ver.5. *dum introiret, vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi foras ad orationem.* Græcus dicit eam vſque ad mediam noctem dormiiſſe; ſub matutinam vigiliam ſurrexiſſe, tuncq; ad Holophernem miſiſſe, qui exeundi facultatem peterent, ita vt videatur in tentorium introeunti Iudith, eamque facultatem petenti annuiſſe cum ea conditione, vt ad ſe prima illa nocte mitteret, qui ſignificarent, quando exire vellet. ſimulque iis, quos à cubiculo habebat, & ſtipatoribus ſuis præcepiſſe, vt cùm eos illa miſiſſet; nihil cunctarentur; tuncque ſe, ſi videretur; generalem exitus facultatem daturum. & tandem dedit. ſicque particulari hac circumſtantia, & petitionis iteratione omiſſa, dicit Latinus ver.6. *Et præcepit cubiculariis ſuis*, (σωματοφύλακας vocat Græcus, corporis cuſtodes) *vt ſicut placeret illi; exiret.* *Quintò*, igitur eadem ipſa nocte, cuius prima parte venerat; exire cœpit. Sed tunc, non niſi ſemel, ſub vigiliam matutinam, vt diſertè antea poſuit Græcus textus, *ἀνέστη πρὸς ἑωθινὴν φυλακὴν*, ſurrexit ad matutinam cuſtodiam. cuius mentio etiam eſt Exodi 14.ver.24.1.Reg.11.ver.11. & Pſal.129. *ἀπὸ φυλακῆς πρωΐας μέχρι νυκτὸς. A cuſtodia matutina vſque ad noctem ſperet Iſraël in Domino.* Sed cum in cuſtodias, ſeu vigilias quatuor non ſecus diuiderentur dies quam noctes, vt oſtendit lib. de die Natali cap.10. Cenſorinus, *vigilia matutina num ea dicebatur, quæ in nocturnis vltima? an quæ in diurnis prima?* Nocturnarum vltimam fuiſſe monſtrat Latinus, dum ver.5. ait, *ante lucem.* Aliis verò ſecutis noctibus egreſſa videtur crebriùs, bis aut ter. quia volebat caſtrorum nocturnos cuſtodes aſſuefacere, vt quacumque noctis hora exiret, ſuſpecti nihil haberent, ſed conſueto ipſam more ad preces ire crederent. & Latinus verſ.5. idcirco duo coniungit, *Petiit vt daretur ei copia nocte, & ante lucem egrediendi.* Noctem ſcilicet vocat alias noctis horas præter antelucanas. quæ ad matutinam cuſtodiam ſpectabant. Incipiebat verò hæc ab hora noctis nona. Tota enim nox, vt oſtendit in verbo *περφυλακή* Suidas, in quatuor vigilias diuidebatur, ciuſque, quemadmodum & diei Iohan.11. ver.9. duodecim horæ fuerunt. Sed *quid egrediens agebat?* *Sextò* igitur, *baptizabat ſe in fonte aquæ.* ver.7. illo ſcilicet, qui in valle Bethulienſi erat, cuius manationem eripuerat Bethulienſibus Holophernes ſuprà cap 7. verſ.6. *Baptizare Iudaicum* diſtinguunt nonnulli à *lauare* item *Iudaico.* quod illud per corporis totius in aquas immerſionem fieret, hoc tantum per manuum aut pedum elutionem. Ita enim Dominus Marci 7.verſ.3. & 4. diſtinguere videtur. Non eſt quidem iſta diſtinctio valdè certa, vtroque tamen modo ſeſe baptizare Iudith potuit, cum eſſet vterque vſitatus. & *poſteriorem* ſuadere magis videtur periculum, ne, à circumfuſo exercitu, militum fortè aliqui interuenirent, ipſumq; vel ſolo aſpectu caſtiſſimũ Iudith pudorem moleſtiâ quapiam afficerent. Multo enim quam Candaulæ apud Herodotum lib.1. vxor; id magis horrebat Iudith. Ad *priorem* verò baptiſmi rationem inuitat quæ à quibuſdam traditur cauſa, cur, vt ait S. Marcus loco citato; Iudæi omnes à foro baptizarentur. quòd, cum in eum locum varij homines, etiam Gentiles, conuenirent, eorum contactu ne contaminati eſſent, verebantur. Iudith verò in Gentilium iam tentorio morabatur, ideoque ſeſe totam, ſi quid inde forſan labis contraheret; eluere volebat. Potuit tamen & dicis duntaxat cauſâ, ſeſe abluere, vt aliquid ſcilicet, quod è Iudaico ritu eſſet; agere videretur. Quia tamen eiuſmodi baptiſmata, quæ à CHRISTO Domino iam

ſublata; tunc temporis religionem & Dei venerationem aliquam continebant, facilè mihi perſuadeo, eo etiam animo à religioſiſſima fœmina fuiſſe ſuſcepta, licet eorum neceſſitatem illam haud putaret, quam hæretici Hemerobaptiſtæ apud S. Epiphanium libro 1. poſtea vrſerunt. Quemadmodum verò Gentiles Iudæorum baptiſmata imitati ſunt, vti Stromate 4. cap. 6. probat ex Homero Clemens Alexandrinus: ita etiam & illud, vt viuis libenter aquis lauarent, & mane vel ante lucem. Quædam enim apud Ouidium Faſtorum 3.——*Lauaturas mâne petebat aquas.*

Et apud Statium Thebaidos 9.

Ante diem gelidas ibat Ladonis ad vndas
Purgatura malum fluuio viuente ſoporem.

Septimò, videtur etiam foris oraſſe, ver. 5. niſi cui fortè videatur ad orationem egreſſa, non quam foris faceret, ſed quam vbi lota & purgata fuiſſet; poſteà domi factura erat, ver. 8. Sequitur enim *octauò, vt aſcendebat, orabat Dominum* Devm *Iſraël.* ſicque pura & caſta in tabernaculi diuerſorio ſuo permanebat, in ſolis precibus occupata. Hoc enim ſignificat illud, *munda manebat in tabernaculo*, verſ. 9. Sed & ibidem aliud, quod ordine *nonum* eſſe poteſt, dicitur, eam totos ieiunio pro laudato more ſuo, cap. 8. verſ. 6. dies tranſegiſſe. *Manebat in tabernaculo*, ait, *vſque dum acciperet eſcam ſuam in veſpere.*

Atque hæc ſanctæ Iudith in Aſſyriorum caſtris ſtudia: hæ actiones fuerunt, vſque ad quarti, poſt eius aduentum; diei veſperam, & cœnam, quæ quia memorabilis eſt, paulò iam vberiùs deſcribitur, à ver. 10. & quidam trifariam. Nam *primò* præparatur. Holophernes fecit cœnam. Græc. πότον. vti cap. 6. ver. 19. Et quibus? *Seruis ſuis.* & quidem vt Græcè additur, μόνοις, καὶ οὐκ ἐκάλεσεν εἰς τὴν χρῆσιν οὐδένα τῶν πρὸς ταῖς χρείαις, *ſolis, & ad cœnæ huius vſum, vocauit eorum neminem, qui negociis præerant.* Complutenſis non χρῆσιν, ſed κλῆσιν *vocationem* legit. fortè an κλίσιν *diſcubitum?* Ingenuos nullos vocat, qui Baccho & Veneri mancipare ſeſe iam totum volebat, præter vnam illam, quam eandem in ſeruitutem illicere, ſed fruſtrà; conatus eſt. Perductoris & lenonis partes Eunucho, qui, vt ait Græcus, *omnibus eius* vel rebus vel ſeruis *præpoſitus erat*; demandat ver. 10. & 11. eaſque obit ille nauiter, verſ. 12. Se verò ad cœnam libenter venturam ait Iudith, ver. 13. 14. & mundum idcirco ſuum aſſumit, v. 15. De Eunuchis, quia in Regum libris dixi, nunc ad Lucianum dial. de iis relego. Sed qui à Latino textu dicitur *Vagao*, in Græco eſt Βαγώας. Sæpè verò *u* & *b* tranſmutari, quem fugit? Etſi verò proprium id nomen videatur, ferè tamen apud Perſas denotat ſpadones omnes, vt ait Plinius lib. 13. cap. 4. maximè tamen præ cæteris eum, qui in aula dominabatur, cui ſoli erat hortus ille, in quo creſcebant palmæ regię, vt ibidem ab eodem ſubditur. Sic & apud Curtium lib. 10. fuit Alexandro M. nequiſſimus Bagoas, Herodi etiam apud Ioſephum lib. 17. c. 3. Hinc porrò in cœnationem venitur. vbi ſtatim atq; ipſa Iudith vidit Holophernes, arſit. Græcus tamen plura interſerit. Cum ad cœnam veniret Iudith, *acceſſit eius ancilla, & ante Holophernem humi pelles ſtrauit, quas ad quotidianum vitæ vſum ab Eunucho illo Bagoa acceperat, vt in iis recumbens cibum caperet*, καὶ εἰσελθοῦσα ἀνέπεσεν Ἰουδὶθ *& ingreſſa diſcubuit Iudith. & obſtupuit Holophernis cor propter ipſam. & commota eſt anima eius, & ſummopere appetens erat congreſſus cum ipſa. & ſeruabat opportunitatem eam decipiendi ab eo tempore quo ipſam vidit. Poſtremò*, quæ cœnæ huius tempore dicta & facta; ſunt hæc. Ad genialem vitam hortatur Holophernes, ver. 17. & reſpondet Iudith, vbi notabis ver. 18. *animam*, Græcè τὸ ζῆν appellari. Comedunt & bibunt omnes, ſed alio longè alioq; modo.

Iudith

Iudith impranſa prorſus & adhuc ieiuna, illi ſaturè pranſi, paſtique. Iudith ea quæ parauerat illi ancilla eius, paucula & minimè delicata, vt ſuprà vidimus: hi, quæ mille coqui, plurima & exquiſitiſſima. Illa temperanter & ſobriè: iſti intemperantiſſimè & vinoſiſſimè. Holophernes *bibit vinum multum nimis*. Neq; hoc ſatis. ſed additur; *quantum numquam biberat in vita ſua*, & *ſerui eius erant omnes fatigati à vino*, cap.13.v.2. At quis omnium finis! Iam impendet fatalis nox, feralis hora. *O ſtulte, hac nocte animam tuam repetunt à te*: & qui tantum potaſti, quid eris? Illud verò ver.20. *iucundus factus eſt Holophernes ad eam*, dicitur pro, *ob eam*. Nam Gręcè eſt ἠυφράνθη ἀπ' αὐτῆς.

QVÆSTIVNCVLA.

Quæ in capite iſto imitanda, quæ cauenda?

IN Iudith quæ imitemur, plura ſunt. & *primò* ipſa eius à vetitorum ciborum eſu abſtinentia. ſed de ea iam ſuperiùs. Nunc illud tantùm imitemur. Si quis nos caſus, aut neceſſitas ad eorum menſam, qui in Quadrageſima, feria ſexta, aliiſue temporibus Bacchanalia viuunt; admoueat, Chriſtianæ nobis diſciplinę memoriam eſſe, moremque illi gerere oportet. In Holophernis enim menſa quis Iudith cibus? quæ potio? Non alia erant quam quæ attulerat, iamque pararat eius ancilla. Et licet blandiſſimè amiciſſimeque inuitare nos alij videantur, ſemper præ oculis Iudith ſit, quæ dicenti Holopherni; *Bibe nunc & accumbe*, temperantiæ tamen fines nihil omnino migrauit. ſed tantum, quantum requirebat neceſſitas; cibi potuſque ſumpſit. *Orationis* verò ſtudium etiam apud hoſtes intermitti numquam debet. Pias etiam alias, ſi quas habemus; conſuetudines, cur cum ieiunij morem ſuum retinente Iudith, non retineamus? Bonum etiam quandoque eſt, initio ſtatim Catholicos nos, aut ſacerdotes & religioſos profiteri, ſimulque orandi & edendi prout inſtituimus; poteſtatem obſecrare. De *vigiliis* verò dictum antè. adiicio perutile eſſe, interrupto nonnihil ſomno, certis noctu horis, ad preces expergiſci. vt DEO noſtro propheticum illud Iſaię 26. dicere poſſimus; *Anima mea deſiderauit te in nocte*. *Sæpè noctu*, ait Clemens Alexandrinus lib.2. pædagogi cap. 9. *è lecto ſurgendum eſt*, DEVSq; *laudandus. Beati enim, qui ad idipſum vigilarunt, ſeipſos aſſimilantes Angelis, quos ἐγρηγορέτας, hoc eſt, vigilantes vocamus*. Et poſteà; *Ne cibi ergo nos grauent, ſed alleuent, vt quam fieri maximè poterit, ſomno minimè lædamur. vt grauantur natantes, quibus appenduntur onera. Rurſus autem, veluti ex abyſſo, nos infernè allenabit ſobrietas ad vigiliæ exercitium*. D. Hieronymus ad Euſtochium; *Ad orationem*, ait, *tibi nocte ſurgenti, non indigeſtio ructum faciat, ſed inanitas*. Ad Demetriadem verò; *Ad veſperam*, inquit, *media nocte, & mane ſemper eſt exercendum*. Hinc, quæ in Breuiario ſunt, *nocturna officia*. hinc Actorum 16. circiter mediam noctem Paulus & Silas laudabant DEVM. Hinc Pſal.11. *Media nocte ſurgebam ad confitendum tibi ſuper iudicia iuſtitiæ tuæ*. Hinc apud D. Hieronymum ad Lætam; *Aſſueſcat virgo tenella, exemplo ad orationes & Pſalmos nocte conſurgere, mane hymnos canere, tertia, ſexta, nona hora ſtare in acie quaſi bellatricem* CHRISTI, *accenſaque lucerna, reddere ſacrificium veſpertinum. Sic dies tranſeat: ſic nox inueniat laborantem. Orationi lectio: lectioni ſuccedat oratio*. *Baptiſma* porrò nobis non iam Iudaicum, ſed Chriſtianum adhibendum, & eo, quod omnium primum, maximeque neceſſarium eſt; iam omiſſo; eſt baptiſma pœnitentiæ & patientiæ: hoc ob immiſſa, illud ob admiſſa mala, & amiſſa, vel dimiſſa bona. *Eſto*, ait ad Euſtochium D. Hieronymus;

nymus; *cicada noctium: laua per ſingulas noctes lectum tuum: lachrymis tuis ſtratum tuum riga.* Fons in valle Bethuliæ, quis niſi CHRISTI IESV humanitas & vita? In huius humilitate, gratia, & ſacramentis elui nos oportet. Noctu frigidus eſt, vt ignea omnia inimici tela poſſit extinguere: & purus viuuſque, omnes vt omnino ſordes abluat.

Caſta placent ſuperis pura cum veſte venite.
Et manibus puris ſumite fontis aquam.

Cauendum porrò in Vagao turpe miniſterium. Quicumque verò vllis ad peccatum blanditiis alios traducunt, eum nonne imitantur? Qui ad conuiuia parum ſobria, colloquia parum caſta, familiaritatem hominum parum piorum inuitant, non cum iſto lenocinantur? Audi Bagoarum iſtorum propoſitionem; *Non vereatur bona puella, introire ad Dominum meum.* Anima Chriſtiani, puella bona eſt. ea quia DEVM veretur, ad Holophernem introire veretur. Bagoas DEI timorem excuti primò vult. deinde duplici præmio maximè blanditur honorum & voluptatum. Sed qui honores? quæ voluptates? Omnes huius mundi ſunt. *Vt honorificetur*, inquit, *ante faciem eius.* At ante DEI Angelorumq; ipſius faciem honorificari ſatius. *Gloria*, inquit Apoſtolus Rom. 2. ver. 10. *& honor, & pax omni operanti bonum.* Pergit Bagoas. *vt manducet cum eo.* At *beatus, qui manducabit panem in regno* DEI, Lucæ 14. ver. 15. *Beati ſerui illi, quos cum venerit Dominus, inuenerit vigilantes, Amen dico vobis, quod præcinget ſe, & faciet illos diſcumbere, & tranſiens miniſtrabit illis*, cap. 12. ver. 37. Quid amplius? *& bibat vinum in iucunditate.* Vinum hoc venenum eſt. expecto illud potius, quod bibet nobiſcum *nouum in regno patris* ſui æternus DEI filius, Matth. 26. v. 29. Bagoas eſt amorum ille Magiſter, & Tomitanus meritò incola. Bagoas eſt omnis ad ebrietatem, laſciuiam & libidinem hortator & inuitator. Bagoas eſt omnis Lutherus, Caluinus & Beza, qui Sacerdotibus, Monachis, Monialibus, deuotoque cuilibet dicunt, ne vereatur, votis legibuſque omnibus proculcatis, ad Holophernianas accedere nuptias. Addit Græcus, καὶ γενηθῆναι ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ ὡς θυγάτηρ μία τῶν υἱῶν Ἀσσοὺρ αἳ παρεστήκασιν ἐν οἴκῳ Ναβυχοδονόσορ. Suadent inquam blandiſſimis, è ſcripturarum ſuarum myrothecio, verbis, *fieri in hac* ſæculi huius *die, ſicuti eſt vna qualibet è filiorum Aſſur filiabus, quæ* votorum, pudoris, pudicitiæque omnis immemores, *in Nabuchodonoſoris domo*, id eſt, ſacrilego libidinum lupanari *verſantur.*

In Holopherne cauenda ſeruorum ſcurrarumque cœna, vbi ferè, quidquid libeat, liceat. cauendum, è Græco, puellam fallendi ſtudium, & captata occaſio. cauenda proiectiſſima illa impudentia, qua ver. 11. apud Aſſyrios fœdum ait, *ſi à viro tranſeat immunis fœmina.* En, quò cœcitatis & flagitij proruit nequitia! vt fœdum iam putet à peccato abſtinere. Ducit ſuperbus fœdum, ſi ante ipſum ſtet alius cultior, nobilior, honoratior. Ducit iracundus fœdum, ſi à ſua vindicta, quem iniurioſæ ſibi quidpiam intuliſſe credit; immunis tranſeat. Quid ſcurræ omnes, momi, luxurioſi? Quid noui, noſtro iſto ſæculo, Iouiniani, apoſtatæ, votifragi? Fœdum nonne ducunt, ſi quis vllo in Monaſterio Monachus adhuc maneat: vlla vllo in parthenone virgo & monialis, ſuis in vrbibus reſideat? Si à falſis ſacrilegiſque nuptiis immunes abeant, ab iis irrideri ſe nonne putant? E contrario, quod fœdum eſt, honeſtum ducitur, quod turpe non turpe. vt dum laſciuus ille ait: —— *turpe eſt neſcire puellam Ludere. Nec tibi turpe puta (quamuis ſit turpe, placebit) Ingenua ſpeculum ſuſtinuiſſe manu. Quod Phœbum decuit, quem non decet? Nec pudor ancillas, vt quæque erit ordine prima, Nec tibi ſit ſeruos demeruiſſe pudor. Nil Helene peccat. nil hic committit adulter. Quod tu, quod faciet quilibet, ille facit. Aptius eſt.*

 decet

decet atque magis potare puellis. Cum Veneris puero non malè Bacche facis.

Hoc porro loco monſtratur vna etiam, cur Aſſyriorum ruerit imperium; cauſa. Nam præter Regum ipſorum ſuperbiam, de qua cap. 1. & 2. inualuerat apud eos maximopere libido, & mulieroſitas. Quæ, obſecro te, illæ antea voces? cap. 10. verſ. 18. *Quis contemnat populum Hebræorum, qui tam decoras mulieres habent, vt non pro his meritò pugnare contra eos debeamus? Impudici oculi*, ait ad Euſtochium D Hieronymus, *non norunt animæ pulchritudinem conſiderare, ſed corporum.* Pro ſolis corporibus & fœminis, generoſum putant, bellis orbem terrarum miſcere, vrbes euertere, humanum ſanguinem fundere. Et quam impurum prima eorum regina ſcortum à Diodoro libro 2. deſcribitur? quam impurus, eodem loco, libidinum gurges & propudium, vltimus, vt quidem eum ille vocat; eorundem Rex Sardanapalus? Gratias tibi CHRISTE IESV meritò ſemper agamus Chriſtiani tui. Nam hęc ferè cæcis Gentibus omnibus, à quarum nos erroribus liberaſti; cæcitas & inſania fuit, vt quæ & dicere turpe eſt, ea & facere, & litteris verſibuſque palam decantare in honeſto reponerent. In Gręco non eſt quidem iſtud, *apud Aſſyrios*, ſed tantùm, *Ecce perſona noſtræ turpe fuerit, ſi talem mulierem ita prætermiſerimus, vt cum ea conſuetudinem nullam habeamus.* Nihilominus tamen ſententia eadem eſt. Cur enim Holophernis perſonæ id turpe, niſi quia fœda hæc apud Aſſyrios erat opinio? Poſſet etiam fortaſſis αἰσχρὸν τὸ προσώπῳ ἡμῶν conuerti, *turpe eſt faciei noſtræ, in oculis noſtris, coram nobis* quod valet, *apud nos Aſſyrios.* Quia verò ſuos oculos non cuſtodiit Holophernes viſa Iudith, concuſſum eſt cor eius. quemadmodum & de ſe ille, propter quem, tot apud Poëtas bella; teſtatur.

Vt vidi, obſtupui, præcordiaq́ intima ſenſi
Attonitus curis intonuiſſe nouis.

Extremum, quod omni cura ſtudioque omnibus cauendum, eſt Holophernia na ebrietas. de qua pluſculum poſteà. Tantum hic ad cautionē modus notandus, quo Iudith pudicitiā expugnare conabatur Holophernes per conuiuiū ſcilicet, & vinum:

Sæpè illic poſitis, teneris adducta lacertis
Purpureus Bacchi cornua preſſit amor.
Vinaque cum bibulas ſparſere cupidinis alas,
Permanet, & capto ſtat grauis ille loco.
Illic ſæpè animos iuuenum rapuere puellæ
Et Venus in vinis, ignis in igne fuit.

Grauiter, vti ſanè res ipſa requirit; eas ad Euſtochium perſtringit D. Hieronymus, quæ dicunt; *Cur me abſtineam à cibis, quos creauit* DEVS *ad vtendum? Et ſi quando feſtiuæ & lepidæ volunt videri, vbi ſe mero ingurgitauerint, ebrietati ſacrilegium copulantes, aiunt; Abſit vt ergo me à* CHRISTI *ſanguine abſtineam. Et quam viderint pallentem atque triſtem, miſeram & Manichæam vocant, & conſequenter. Tali enim propoſito ieiunium, hæreſis eſt.*

Si tamen paululum in tanta vitiorum colluuie attendamus, humanæ adhuc mentis reliquiarum aliquid inueniemus. Duces multi ſunt, qui tot diebus, tam excellenti apud ſe, ſuaque in poteſtate poſitæ formæ numquam pepercilſent. Quin & è gregariis fortè militibus non deeſſet, qui ad preces & baptiſmata noctu exeuntem inſidioſè captaret, aut vi etiam caperet ac violaret. Horum totis quatuor diebus & noctibus, nihil ab neque Holopherne, neque ab manipulari vllo admiſſum. *Veruntamen dico vobis* Holopherni & Aſſyriis *remiſſius erit in die iudicij*, quā talibus. Matth. 11. v. 22. 24.

CAPVT

CAPVT XIII.

1 V T autem ſero factũ eſt,
feſtinauerũt ſerui illius
ad hoſpitia ſua, & con-
cluſit Vagao oſtia cubiculi, & abiit.
2 Erant autem omnes fatigati
à vino.
3 Eratq́; Iudith ſola in cubiculo.
4 Porrò Holofernes iacebat in
lecto, nimia ebrietate ſopitus.
5 Dixitq́; Iudith puellæ ſuæ vt
ſtaret foris ante cubiculum, & ob-
ſeruaret.
6 Stetitq́; Iudith ante lectum, o-
rans cum lachrymis, & labiorum
motu in ſilentio,
7 Dicens: Confirma me Domi-
ne Deus Iſrael, & reſpice in hac ho-
ra ad opera manuum mearum, vt
ſicut promiſiſti, Ieruſalẽ ciuitatem
tuã erigas: & hoc quod credens per
te poſſe fieri cogitaui, perficiam.
8 Et cùm hæc dixiſſet, acceſſit ad
columnam, quæ erat ad caput lectu-
li eius, & pugionem eius, qui in ea
ligatus pendebat, exoluit.
9 Cumq́; euaginaſſet illum, ap-
prehendit comam capitis eius, &
ait: Confirma me Domine Deus
in hac hora.
10 Et percuſſit bis in ceruicem
eius, & abſcidit caput eius, & ab-
ſtulit conopæum eius à columnis, &
euoluit corpus eius truncum.
11 Et poſt puſillum exiuit, &
tradidit caput Holofernis ancillæ
ſuæ, & iuſſit vt mitteret illud in
peram ſuam.
12 Et exierunt duæ, ſecundum
conſuetudinem ſuam, quaſi ad ora-
tionem, & tranſierunt caſtra, &
gyrantes vallem, & venerunt ad
portam ciuitatis.
13 Et dixit Iudith à longe cuſto-
dibus murorum: Aperite portas
quoniam nobiſcum eſt Deus, qui
fecit virtutem in Iſrael.
14 Et factum eſt, cùm audiſſent
viri vocem eius, vocauerunt pres-
byteros ciuitatis,
15 Et concurrerunt ad eum om-
nes à minimo vſq́; ad maximum:
quoniam ſperabant eam iam non
eſſe venturam.
16 Et accẽdentes luminaria con-
gyrauerunt circa eam vniuerſi: illa
autem aſcendens in eminentiorem
locum, iuſſit fieri ſilentium. Cumq́;
omnes tacuiſſent,
17 Dixit Iudith: Laudate Do-
minum Deum noſtrum, qui non
deſeruit ſperantes in ſe:
18 Et in me ancilla ſua adimple-
uit miſericordiam ſuam, quam pro-
miſit domui Iſrael: & interfecit in
manu mea hoſtem populi ſui hac
nocte.
19 Et proferens de pera caput
Holofernis, oſtendit illis, dicens:
Ecce caput Holofernis principis
militiæ Aſſyriorum, & ecce cono-
pæum illius, in quo recumbebat in
ebrietate ſua, vbi per manum fe-
minæ percuſſit illũ Dominus Deus
noſter.

20 Viuit autem ipſe Dominus, quoniam cuſtodiuit me Angelus eius & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari, ſed ſine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria ſua, in euaſione mea, & in liberatione veſtra.

Pſa. 135. 1. & 106. 1. *21 Confitemini illi omnes, quoniam bonus, quoniam in ſæculum miſericordia eius.*

22 Vniuerſi autem adorantes Dominum, dixerunt ad eam: Benedixit te Dominus in virtute ſua, quia per te ad nihilum redegit inimicos noſtros.

23 Porro Ozias princeps populi Iſrael, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram.

24 Benedictus Dominus, qui creauit cœlum & terram, qui te direxit in vulnera capitis principis inimicorum noſtrorum.

25 Quia hodie nomen tuum ita magnificauit, vt non recedat laus tua de ore hominum, qui memores fuerint virtutis Domini in æternum, pro quibus non pepercisti animæ tuæ propter anguſtias & tribulationem generis tui, ſed ſubueniſti ruinæ ante conſpectum Dei noſtri.

26 Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

27 Porrò Achior vocatus venit, & dixit ei Iudith: Deus Iſrael, cui tu teſtimonium dediſti, quod vlciſcatur ſe de inimicis ſuis, ipſe caput omnium incredulorum incidit hac nocte in manu mea.

28 Et vt probes quia ita eſt, ecce caput Holofernis, qui in contemptu ſuperbiæ ſuæ Deum Iſrael contempſit, & tibi interitum minabatur, dicens: Cum captus fuerit populus Iſrael, gladio perforari præcipiam latera tua.

29 Videns autem Achior caput Holofernis, anguſtiatus præ pauore, cecidit in faciem ſuam ſuper terram, & æſtuauit anima eius.

30 Poſteà verò quàm reſumpto ſpiritu recreatus eſt, procidit ad pedes eius, & adorauit eam, & dixit:

31 Benedicta tu à Deo tuo in omni tabernaculo Iacob, quoniam in omni gente, quæ audierit nomen tuum, magnificabitur ſuper te Deus Iſrael.

COMMENTARIVS.

ISRAELITARVM hoſtem quomodo tandem è medio ſuſtulerit, Bethuliamque ad ſuos redierit Iudith, explicatur. In priore traditur & illius tollendi oportunitas, & modus. *Oportunitas* fuit eiuſmodi. Sola in Holophernis cubiculo à Bagoa incluſa Iudith eſt. iſte vino nimio merſus obrutuſque penitus, inſtituti iam flagitij & immemor & impos, cum neque mente, neque pedibus conſiſteret; in lectum non iit, ſed *cecidit*, vt ait Græcus textus, & altùm ilicò ſtertere incepit. Duo verò iam accurarat Iudith. *Vnum*, vt habra

ſua

ſua ſtaret ante cubiculum illud ſuum, *& obſeruaret*, non ne quis ingrederetur, (ſatis enim id & vſu, & Bagoæ cura cautum & prouiſum erat) ſed quando ipſa egrederetur. ſe ſiquidem dixit, prout quotidie hactenus fecerat, ad orationem exituram. Hoc enim ita Græcus; *ἐπιτηρεῖν τὴν ἔξοδον αὐτῆς, καθάπερ καθ' ἡμέραν, ἐξελεύσεσθαι γὰρ ἔφη ἐπὶ τὴν προσευχὴν αὐτῆς. obſeruare ſuum egreſſum ſicuti quotidie. Dixit enim egreſſuram ſe ad ſuam precationem. Alterum καὶ τῷ Βαγώᾳ ἐλάλησε κατὰ τὰ ῥήματα ταῦτα.* Eadem etiam Bagoæ dixerat, ipſumq; de retinendo egreſſionis ſuæ vſu, etiam hac ipſa nocte; præmonuit. Lumen verò affuiſſe ſatis è recepto more liquet, vt in talium ducum cubiculis lucerna noctu ſemper luceat, prout oſtendit libro de Socratis dæmonio, & in Cimone Plutarchus.

Modus verò hic erat. Vt ſolam ſe cum ſolo Holopherne ſenſit illa, huncq; vino ſomnoque ſepultum vidit, à DEO & precibus nobiliſſimum opus auſpicatur, verſu 6. Preces verò illæ ſeriæ admodum, & *cum lachrymis* conceptæ fuerunt: ſed non elata voce, verùm *ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς in corde ipſius.* & cum ſolo vt noſter ait, *labiorum motu in ſilentio.* videlicet prout beata illa Samuelis mater, 1. Reg. 1. ver. 13. *Anna loquebatur in corde ſuo, tantumque labia illius mouebantur, & vox penitus non audiebatur.* Precum in Latino & Græco eadem ferè formula, niſi quod Græcus, neque DEVM *promiſiſſe*, neque Iudith *credidiſſe* refert; ſed tantum petit, *opera manuum ſuarum* DEVM *reſpicere ad exaltationem Hieroſolymæ, ὅτι νῦν καιρὸς ἀντιλαβέσθαι τῆς κληρονομίας σου, καὶ ποιῆσαι τὸ ἐπιτήδευμά μου εἰς θραῦμα ἐχθρῶν, οἳ ἐπανέστησαν ἡμῖν.* quia nunc *tempus curandi & adiuuandi hæreditatem tuam, & faciendi cogitatum meum in ſauciationem hoſtium, qui contra nos inſurrexerunt.* Poſt iſtas preces, ad optatum opus aggreditur. *acceſſit* ver. 8. *ad columnam, quæ erat ad caput lectuli eius.* Græci omnes legunt *προσελθοῦσα τῷ κανόνι τῆς κλίνης, cum acceſſiſſet ad lecti canonem.* Quid verò *canon* is? Cum tam clarè dicat Latinus *columnam*, & apud Græcos ὁ vel ἡ *κίων columna* ſit, non difficiliter annuamus, legendum *τῷ κίονι.* Videtur tamen Græcis columnam etiam, & rei alicuius ſuſtentaculum, ſiue baculus, ſiue lignum quodpiam ſit; *canon* ſignificare. Nam antequam loris ſcuta ſuſtentare ſcirent Græci, & inueniſſent ea, quæ *ὄχανα* poſtmodum dixerunt; ſuſtentabant illa baculis & lignis, quæ *κανόνες* dicebantur, vt in Iliad. θ explicat Euſtathius, Heſychius, Magnum Etymol. & Budæus. Ligna item ea, quibus cataphractarum nauium tabulæ incumbunt, vocantur *κανόνια καὶ σκαλμίδες*, inquit Pollux lib. 1. cap. 9. Holophernianum ergo lectum ſuſtentabant in tentorio ligna quædam, quorum ad pedes aliqua, & ad caput alia, quæ *κανόνες* vel columnæ è Chaldæo rectè vocantur. Ad earum, quæ ad caput erant, vnam acceſſit Iudith. Fieri tamen poteſt, vt duę tantum fuerint, vna quæ inferiori lecti parti ad pedes, altera, quæ ſuperiori ad caput ſtatuta eſſet; rurſumque, vt non è ligno, quamuis precioſo; ſed ex ære vel argento, & lapide precioſo eſſent. Tota enim Aſſyriorum tam Regum quam Satraparum; vti etiam poſtea Perſarum, ſuppellex, non vrbana modo & domeſtica, ſed & caſtrenſis, opulentia luxuque omnigeno affluebat, vt ex Teribaſiano tabernaculo apud Xenophontem lib. 4. Anabaſeos, Mardoniano apud Herodotum libro 9. Alcibiadico apud Athenæum lib. 12. Andocidem oratione in Alcibiadem, cognoſcitur. Hinc verò *pugionem* Holophernis, *qui in columna* illa *ligatus pendebat, exoluit.* Pugio ille non, ſicuti hodie apud nos vocatur; fuit, ſed gladius Perſicus. Nam in Græco eſt *καθεῖλε τὸν ἀκινάκην, abſtulit acinacem.* Ait verò Herodotus lib. 7. *Περσικὸν ξίφος τὸν ἀκινάκην καλέουσι, Perſicum enſem vocant acinacem. Pugionem* verò ideo dicit Chaldæus, & ex eo noſter, quia breuiores erant iſtiuſmodi Perſarum gladij, cum & ſæpè *ἐγχειρίδια, μαχαίρια, ξιφίδια* nuncupentur, vti docet in Artaxerxe Plutarchus, in

ecloga Moſchopulus, libro vlt. Antiq. cap. 7. Ioſephus, vbi ſicariorum ξιφίδια *gladiolos* longitudine ſimiles ait fuiſſe Perſarum acinacibus, curuitate Romanorum ſicis. Quin & ipſe Darius apud Curtium lib. 3. Diodorum lib. 17. cum ſe, priori prælio, ab Alexandro victum putaret, quòd breuioribus ſui gladiis vterentur, longiores fieri curauit. Hunc igitur acinacem è vagina, quam & ipſam precioſiſſimam fuiſſe conſtat, fortaſſis è gemma quapiam, vt illa Darij apud Curtium lib. 3. eduxit. & læua manu capitis eius comam, quam ferè promiſſam Orientales gerere & in luctu detondere ſolent; apprehendit. rurſumque ipſo in opere, in tanti momenti articulo, à Deo breuicula & vt ex D. Auguſtino antè dixi, *iaculata* oratiuncula, ſeſe roborari & confirmari precatur. *Confirma me Domine* Devs *in hac hora.* κραταίωσόν με ὁ θεὸς Ἰσραὴλ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ. Quid ſi ὦ θεὸς? *Corrobora me ô* Devs *Iſraël in hac die ipſa.* Licet verò *per diem*; generatim tempus intelligatur, & non illud tantùm quod ſolari luce conſtat, ſed totum νυχθήμερον; eſt tamen emphatικώτερον illud, *in hac hora.* quod etiam poſuit antea ver. 7. non Latinus tantùm, ſed & ipſe Græcus. O miſer Holophernes, ô infelix quid iaces? quid tam altè dormis, tam profundè ſtertis? Ecce iam ſecuris ad radicem arboris poſita eſt! ecce iam lethalis ictus, vt in æternum exciſus ignem deuoluare; impendet! O ſomnum æternum! O crapulam numquam edormiendam! *Et percuſſit* Iudith *bis in ceruicem eius*, & quidem, vt res ipſa, etiamſi non addatur; docet; additur tamen in Græco, *totis viribus*, ἐν τῇ ἰσχύι αὐτῆς. *in robore ſuo*, ictus inflixit quam potuit vehementiſſimos, *& abſcidit caput eius.* Vale anima ebria. vale adultera. vale vale deteſtabilis, impia; terque quaterque infelix. Te flamma expectabat æterna. Te repandæ Tartari iam fauces accipiunt. Te inferarum fornacum clauſtra in æternum iam coercent, vſtulant, excruciant. Sed ad ſuperos redeamus. Nam Dei iuſtitiam paululum tantummodo hic laudare libuit. Erant, circa lectum, paululum ab eo diſtãtes columellę alię; quæ *conopeum*, ſuſtentabant. & hoc, ſecundum Latinum textum, aliud ab eo, quod ſuprà cap. 10. ver. 19. poſitum eſt. Nam in proſcenio illud fuiſſe videtur, vel certè in tabernaculi eo loco, vbi Holophernis ſolium erat, vt pro magnificentia ſedens, quoſpiam audiret. Hoc verò, cubiculare & circa lectum fuit. ſecundum Græcum tamen; vnum & idem erat. quia capite illo 10. eius tantum mentio fit, quatenus circa iacentis Holophernæ lectum erat. Conopeum iſtud precioſiſſimum de columellis reuulſit Iudith, & complicuit. *truncum* verò illius *corpus*, è ſtrato ipſo, in cubiculi pauimentum *euoluit* ἀπεκύλισε. *Et poſt puſillum exiuit.* non ſtatim iſto cæſo, ſed paululum reſpirauit, ſi quid adhæreſcebat cruoris, deterſit, &, quod non ambigo; ſeſe omnium primò in preces iterum dedit, magno lætoque animo, ingentes ipſi Deo, cuius gratia & vi, tantum iam opus perfeciſſet; gratias egit: quodque vnum reſtabat, vt ſecurè illinc exiret; obſecrauit. Expectabat etiam primæ, vt opinor, vel ſecundæ vigiliæ nocturnæ finem, quòd iis aliâs exire temporibus conſueſſet. Tradidit expectanti habræ ſuæ funeſtum, quidem, ſed gratum iam caput. & iſta dominæ iuſſu, *miſit in peram*, qua vt cap. 10. ver. 5. dixit Græcus & hic repetit, cibos attulerat, ἐνέβαλεν εἰς τὴν πήραν τῶν βρωμάτων αὐτῆς. Nouus enim & inauditus iſte Aſſyrij capitis cibus, mirum Iſraëlitis epulum futurus erat. atque ſic, ſolito veluti more, orbata iam capite caſtra exierunt, Bethuliamque reuerterunt. Qui tamen in valle ipſa fons eſt, nequaquam iam prætereundus. Sed ſi quid è caſtris illis vel pulueris, vel inquinamentorum aliorum adhæſiſſet, excutiendum hîc & eluendum.

QVÆ

QVÆSTIVNCVLA I.

De iis, quæ apud Aſſyrios peccaſſe Iudith videatur, & primò, An ab ea transfugij ſimulatio probè facta?

QVÆ apud Aſſyrios videri queat Iudith peccaſſe, duplicia ſunt. Vel enim ea in factis quibuſdam poſita ſunt, vel in verbis. In factis ſunt potiſſimum quinque. horumque primum eſt, quod transfugium ſimularit, cap. 10. verſ. 12. & ſequentibus. An decuit, quod non eſſet, quod non ageret, ſimulare? Reſpondent Rabanus, Gloſſa, & Hugo transfugio iſto ſignificatum Chriſtianorum, ex Hieroſolymitana vrbe, antequam à Romanis obſideretur & caperetur, in vrbem Pellam diſceſſum, cuius ſemel atque iterum meminit lib. 1. S. Epiphanius. Quia tamen actione non bona poteſt interdum bona ſignificari, quæſtioni nondum ſatisfactum. ideoque dicendum, non omnem ſimulationẽ cum vitio eſſe cõiunctam, vti docuit magnus Magiſter, qui quaſi peregrinus, cum diſcipulis duobus, Emauntem iuit, *& finxit ſe longius ire.* Lucę 24. ver. 28. Et Labeo *l. hoc edicto. ff. de dolo malo. Poteſt*, ait, *ſine dolo malo aliud agi, aliud ſimulari. ſicuti faciunt, qui per eiuſmodi diſſimulationem deſeruiunt, & tuentur vel ſua vel aliena.* Neque in bellis, alioqui iuſtis, inſidias reprehendendas oſtendit, qui Ioſuę ca. 8. v. 2. dicit; *Pone inſidias vrbi Hai poſt eam. Cum iuſtum*, ait D. Auguſtinus quęſt. 10. ſuper Ioſue, *bellum homo iuſtus ſuſceperit, vtrum apertâ pugnâ, vtrum inſidiis vincat, nihil ad iuſtitiam intereſt. Iuſta autem bella definiri ſolent, quæ vlciſcuntur iniurias, ſi qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda eſt, vel vindicare neglexerit, quod à ſuis improbè factum eſt vel reddere, quod per iniurias ablatum eſt. Sed etiam hoc genus belli ſine dubitatione iuſtum eſt, quod DEVS imperat, apud quem non eſt iniquitas, & nouit quid cuique fieri debeat. In quo bello exercitus, vel ipſe populus non tam author belli, quàm miniſter iudicandus eſt:* Vide S. Thomam 2.2. quæſt. 40. art. 3. quęſt. 111. artic. 1. Ad hoc verò inſidiarum genus pertinere fugæ ſimulationem, ibidem adiungitur. Suis enim ait Ioſue dux, ver. 5. *Cum exierint contra nos, ſicut ante fecimus, fugiemus, & terga vertemus donec perſequentes ab vrbe longius protrahantur. Putabunt enim nos fugere ſicut prius. Nobis ergo fugientibus, & illis perſequentibus, conſurgetis de inſidiis, & vaſtabitis ciuitatem.* Si fugam licet interdum ſimulare, cur & transfugij ſimulatio non conceſſa? præſertim cum transfugere iſtud, non neceſſariò falſæ rei ſignificationem habeat adiunctam, ſed actus per ſe ſit adiaphorus, & huiuſmodi, qui ad hoſtium conſilia, vires & cuſtodias explorandas, citra culpæ vllius periculum, ſuſcipi poſſit.

QVÆSTIVNCVLA II.

An ornando ſe peccarit Iudith?

QVOD in Iudith factis omni carere culpa non videatur, alterum eſt, quod ſe tantopere ornarit cap. 10. ver. 2. & 3. cap. 12. ver. 15. Quàm enim multæ & graues mulierum iſtiuſmodi ornamentorum reprehenſiones? in ſcripturis Iſaiæ 3. Oſeæ 2. 1. Timoth. 2. 1. Pet. 5. & apud Patres D. Hieronymum præſertim in epiſtolis, Cyprianum libro de habitu Virginum, Baſilium homil. 7. ad eos, qui tenentur ſtudio diteſcendi, Nazianzenum in Carmine aduerſus mulieres ſe ornantes, Chryſoſtomum homil. 28. in Hebr. cap. 12. Tertullianum libro de ornatu mul. Clementem lib. 2. pædag.

cap.12. lib.3.cap.2. & 11. imo & apud Gentiles, Liuium initio lib. 34. alios quos affert loco citato Clemens. Sunt igitur de Iudith ornatu *opiniones* apud Lyranum *tres. Prima*, peccaſſe Iudith, & fuiſſe bonam quidem in ea liberandæ patriæ affectionem, malam tamen effectionem. iſtam loco iſto minimè laudari, ſed illam tantum, prout de obſtetricum mendacio, Exodi 1. à quibuſdam etiam aſſeritur. *Altera*, non peccaſſe. quia omni hac ornamentorum illecebrâ, non id ſpectarit, vt peccaret Holophernes: ſed vt occideretur. Occiſio verò hæc iuſta erat, cum qua illius peccati non appetitio, ſed præuiſio tantum fuerit. *Tertia*, eodem ornatus lenocinio id vnum quæſiiſſe, vt ab Holopherne amaretur, non amore flagitioſo, ſed honeſto, vt ab eo vxor duceretur, ab eaque ſic tandem interimeretur.

Notandum *primò* finem ipſi Iudith fuiſſe diuinam religionem, eiuſque ſanctiſſimum templum & cultorem populum tueri atque tanto è periculo eripere. *Deinde* variis modis, vt finem hunc Iudith aſſequeretur, fieri potuiſſe. Sed erat omnium optimus & promptiſſimus, ſi, vt à bello ille deſiſteret, ipſa perficeret. Perficere autem potuit, ſi eô eum adduceret, vt vel ſpontè, vel coactè hinc abiret. Spontè quidem, ſi re quapiam flexus & emollitus, vel in Aſſyriam rediret, vel alias ad Gentes totam belli huius molem transferret. Coactè, ſi è medio ipſe tolleretur. Nam vt vi depelleretur, fieri iam non poſſe conſtabat. Ad ſpontaneum verò vel coactum iſtiuſmodi abitum perueniri potuit, ſi familiaris ad eum aditus, & intima cum eo conſuetudo haberi poſſet. Tùm enim per familiaritatis & conſuetudinis huius occaſionem, captato tempore, vel ab armis diſceſſio ei ſuaderi, vel mors inferri potuit. Diſceſſio ab armis, cùm Iſraëlitis tam infeſtus, Nabuchodonoſori deo ſuo tam deuotus eſſet, ſuaderi vt poſſet, vehementiſſimo efficaciſſimoque argumenti genere opus erat. Quod verò vehementius & efficacius, quam ſi vt Hebræam ille vxorem duceret, verumque DEI cultum ſuſciperet, commoueretur? Vtrumque verò vel alterutrum certè, quomodo, prout rerum ſtatus iam erat; efficeretur, niſi ad vnam huiuſcemodi ex Hebręis quampiam valdè afficeretur? Affici verò quomodo poterat, niſi vna illa inueniretur, eáq; ad eum proficiſceretur, quę iis omnibus & corporis & animi dotibus, quibus tali tempore, talis dux capi poſſet; eſſet quam præſtantiſſima? Sunt verò dotes iſtæ, pulcherrima facies, renidentiſſimi oculi, eximia corporis totius forma, loquendi venuſtas, agendi dexteritas, morum elegantia, ingenij vigor, animi ſapientia. Et ſi ad hæc vnguentorum fragrantia, ornamentorúmque ſplendor & dignitas accederet, ſi quædam è diuino quopiam munere, verbi cauſa, è diuina familiaritate, rerumque occultiſſimarum cœlitus delapſa cognitione, admiratio exiſteret, quàm eſſet facilis ad illius beneuolentiam aditus! quàm ad familiaritatem intimamque conſuetudinem porta patens!

Nunc igitur ita ſtatuo *primò, in hoc Iudith cultu & ornatu peccati nihil fuiſſe.* Is enim ex ſeipſo vitioſus eſſe non ſolet, niſi aut finem aliquem habeat vitioſum aut certè modum, quem cuiuſque ſtatus & conditio, Reipublicæ lex aut mos præſcribit; violet, vti explicat D. Thomas 2.2. quęſt.169. art.2. & ſubtiliſſimus harum rerum interpres, eum in locum, Caietanus. Naturalis enim pulchritudo culpam nullam habet, quomodo, ſi quæ dixi vitia detrahantur; habeat artificioſa? Quam cuique natura dat, corporis ſanitas, quia peccato nullo inquinatur, facit, vt arte ipſam quoque conciliare, conſeruare, & augere liceat. *Naturam* ſiquidem *ars imitatur.* Quomodo igitur cum pulchritudo à natura inſita delicti omnis vacua ſit, pulchritudinem, cultus, veſtiumque artificio,

ficio, quærere, tueri, & amplificare in crimen vocetur? Iudith verò ſiſe ornanti finis erat, vt audimus, minime vitioſus. eius ſtatus & conditio mundam indignam facere poterant. Nam quòd vidua erat, non efficiebat, quin, poſteaquam virum eluxiſſet; viduas veſtes mutare, nouumque quærere maritum poſſet. Neque quia, ſponte quadam ſua, ſolo viduitatis veſtitu contenta erat, ideò vitioſum fuit, ſi vel feſtis diebus, vel aliàs, cum res vſuſque poſtularet; cultu ſe ornatiori [illegible]. Opes verò eius erant, vt cap. 8. vidimus; ampliſſimæ, quæ ſumptuoſiſſima etiam inſignia tolerarent. Diuina lex, & ciuitatis, patriæque mos præter hos, quas dixi, aut finis, aut modi vitioſitates, aliud nihil reſecabat. etſi, quia fœminarum genus φιλόκοσμον ſupra modum eſt; ſæpeque in munditiarum, mundique ſtudio nimio delinquunt, ſcriptura interdum & Patres, id etiam, quod per ſe alioqui liceret, inſectentur. At, inquies, ad laſciuiam cultus iſte proritat. Non nego. ſed & ipſa naturalis corporum ſpecies. An idcirco in culpa? Rurſum tamen vrgebis iſtam proritationem voluiſſe Iudith, ad eamque in Holopherne concitandum, ita ſeipſam lauiſſe, vnxiſſe, calamiſtraſſe. Aſſerit enim hoc textus Græcus: ἐκαλλωπίσατο σφόδρα εἰς ἀπάτην ὀφθαλμῶν ἀνδρῶν, ὅσοι ἂν ἴδωσιν αὐτήν. *Venuſtè ſe compoſuerat, ad deceptionem virorum, quicumque eam aſpexiſſent.* Neque hoc inficior: ſed illud, nullam id genus proritationem culpa vacare. Sui enim amorem excitare volebat, vt Holophernis familiaritatem colligeret, vt ab eo vxor depoſceretur, vt eum vel vero DEI cultu imbueret, vel è Iudæa & vita eiiceret. Quorum ecquid accuſandum? Sed etiamſi ratio nobis nulla ſuppeteret, à vitio tamen ornatum hunc omnem longè poſitum fateri oporteret, quia cap. 10. verſ. 4. textus huic ipſi accuſationi directiſſimè obuiam it, & ait; *Omnis iſta compoſitio non ex libidine, ſed ex virtute pendebat.* Præterea verò, eundem ad finem, qui ipſi Iudith propoſitus erat; fecit ad priſtinam eius, quæ tamen excellens admodum fuit; ſpeciem, non parum acceſſionis Dominus. Sequitur enim eodem illo cap 10. & ver. 4. *Et ideò dominus hanc in illa pulchritudinem ampliauit, vt incomparabili decore omnibus appareret.*

Deinde verò *non modo non fuit ornatus iſte cum vitio; ſed virtutis etiam laudiſque plenus fuit.* Cum enim quidpiam ex ſe malum non eſt, & bonum ad finem, bonoque modo fit, id iam bonum eſt. & tanto melius, quanto finis ille melior & vtilior. At Iudithæ finis quam excellenti bonitate pręſtabat? Quot virtutis in ſe numeros complectebatur? Iuſtitiæ, fortitudinis, pietatis ac religionis fuit, patrium veri Numinis cultum propugnare, ciuibuſque ſuis omnibus ſalutem afferre. Ideoque capite 10. textus noſter quæſitam iſtam extrinſecus venuſtatem non à peccato ſolum excuſat, & à libidine profectam negat, ſed laudat etiam, & à virtute pependiſſe affirmat. Vnde libro 2. de Virginibus S. Ambroſius; *Iudith ſe, vt adultero placeret, ornauit. quæ tamen quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram iudicauit.* Vnus hic tantum Alexandrinus Clemens obloqui videtur, cum libro 3. Pædagogi capite ſecundo ait; *Solam Heſter iuſtè inuenimus ornatam: myſticè ornabatur mulier regi ſuo, ſed eius pulchritudo inuenitur pretium, quo liberatus fuit populus, qui interficiebatur.* Si ſola Heſter iuſtè ornata fuit. ergo iniuſtè Iudith, aut certè in ſanctis mulieribus, de quibus inibi agit; non habitam à Clemente Iudith confitendum. At de iis mulieribus loquitur, quæ quotidiano huiuſcemodi cultu aſſiduè vtebantur. Sanctæ verò Iudithæ quotidiana erat, vti cap. 8. expoſitum eſt, veſtis vidua & lugubris, piloſumque circa lumbos cilicium. Ei verò quàm præclarum inter ſanctas mulieres locum idem Clemens dederit, manifeſtum infrà fiet ex Stromate 4. cap. 6. vbi eam inter illas *conſummatam* vocat.

QVÆSTIVNCVLA III.

Holophernem an rectè adorarit Iudith?

AMANEM adorare nullo vnquam pacto voluit Mardochæus, etiamſi extremum ſibi & populo vniuerſo periculum crearet. Et nonne ſcriptum eſt Deuteron. 6. Matth. 4. verſ. 10. *Dominum* DEVM *tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies?* Cum Catholicorum quiſpiam flexis genibus, aut aliqua corporis inflexione ſacri quidpiam veneratur, verbi cauſa, CHRISTI IESV Domini noſtri crucem, Sanctorum reliquias & imagines, ipſum Pontificem Maximum, ilicò hæc in hæreticorum manibus tela. quæ tamen non tam excutientur, quam ſponte ſua decident, ſi aduertamus *adorationem eſſe duplicem, politicam, & religioſam. Prior* eſt veneratio, qua eos, qui magiſtratum gerunt, aut aliqua huiuſcemodi re cæteris antecellunt, proſequi ſolemus. *Poſterior* ſacra eſt, & propter diuinum quidpiam tribuitur. Illam Holopherni adhibuit Iudith. eo ſcilicet modo, quo Ephronem adorauit Abraham Geneſ. 23. ipſum Eſau Iacob, huiuſque coniuges, & filij, Geneſ. 33. Ioſephum Iudas, cæterique fratres ibidem cap. 42. 43. 44. & alios alij. ipſamque adeo Iudith poſtea bonus Achior cap. 13. verſ. 30. *Sacra* verò vel *ſumma* eſt, quæ vſitatè λατρεία dicitur. & ſoli DEO debetur, eiq; ſoli à Catholicis omnibus defertur. *Infra ſummam* altera eſt, quæ Cœlitibus, reliquiis, Pontifici, aliiſque creaturis, propter diuinum quidpiam à DEO ipſis donatum, tribuitur. Cæterum de Mardochæo, & de tota iſta adorandi ratione non paulò plus in Eſther. *Quod* verò *Iudith Holophernem adorat,* inquit Rabanus, *non eſt perturbatio timoris, ſed conſeruatio ordinis. quia videlicet maxima in dignitate ac principatu conſtitutus is erat. Reddite,* ait Apoſtolus ad Rom. 13. ver. 7. *omnibus debita. cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

QVÆSTIVNCVLA IV.

An vitæ caſtitatiſq; periculum rectè adierit?

QVI *amat periculum, peribit in eo,* Eccleſiaſtici 3. verſ. 27. In Aſſyriorum caſtra vadit ſola, inermis, mulier. Quid ſi prima eam cuſtodia ſagittis è monte deſcendentem confixiſſent? Quid ſi iratus Holophernes, vt exploratricem & proditricem occidiſſet? Quid ſi, cum lethalem huic plagam inflixit, aliquo vel clamore, vel ſtrepitu, in flagranti deprehenſa facinore fuiſſet? Quid ſi, cum exiret, habræ ipſius peram excuſſiſſent cuſtodes? De caſtitatis tamen periculo impeditior quęſtio eſt. In tot iuuenum, tam libidinoſorum, adeò mulieribus omnibus adhinnientium oculos, fœminam, & fœminam tam excellenti forma, tamque incomitatam venire, quis certiſſimum pudicitiæ naufragium non ſentiat? Si quis, in talium tabernaculo, eam manere vel iuberet vel hortaretur, non audiret.

Accipitri timidas credis furioſe columbas,
Plenum montano credis ouile lupo?

Terrere nonne debuit Dinæ ipſius conſtupratio? cum non in virorum ſeſe cœtus dediſſet, ſed regionis illius mulieres tantum videre voluiſſet Geneſ. 34. verſ. 1. Et ſuprà

idcirco,

idcirco, qui domeſticam tantum & cubicularem viduis puelliſque latebram ſuaderent, Patres audiuimus, ne in caſtimoniæ dedecus aliquod illæ impingerent: adeò quidem, vt etiam rariùs à iuuenculis adiri templa, eam ob cauſam, eorum quidam interdum præciperent. Diuus Ambroſius in Exhortatione ad Virgines; *Nullus*, ait, *ſit tuus ſine matre progreſſus, quæ ſit anxia tui cuſtos pudoris. Ipſa quoque ad eccleſiam progreſſio rarior ſit adoleſcentulis.* D. Hieronymus ad Euſtochium; *Rarus ſit*, ait, *egreſſus in publicum. Martyres tibi quærantur in cubiculo tuo.*

De vitæ periculo facilis & expedita reſponſio eſt, plurimas eſſe cauſas, ob quas illud rectè poſſit adire quiſpiam. Inter eas verò excellit illa maximè, quando pro DEI gloria, religionum ſacrarum defenſione, patriæ incolumitate mors oppetitur, vel in mortis certè diſcrimen incurritur.

In Caſtitatis verò *periculum* ſeſe dare neque vllus, neque vlla debet, niſi vel caſto modo caſtitas minuenda eſſet, vel graues iuſtæque rationes oſtenderent, periculum, illud vitari poſſe: & licet quandoque difficulter poſſet; poſſet tamen, & eiuſcemodi eſſent tempora, vt in ſolem & puluerem prodeundum foret. vel denique niſi caſtitate non animi, ſed corporis, maius aliquid amittendum eſſet, verbi cauſa, CHRISTI fides & religio. Caſto autem modo minueretur caſtitas, ſi ad legitimum quod præſcripſit DEVS; coniugium perueniretur. Nunc verò Iudith potuit ſperare, futurum, vt ab Holopherne vxor duceretur, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Quamuis verò ſit connubio viduatus præſtantior, eo tamen relicto, non ſolum licet nuptias inire, ſed foret hoc ipſum quandoque melius, ſi ob commune bonum, ob DEI & religionis honorem fieret. Ideoque, magna cum laude, potuiſſet Iudith vidua Holophernæ, iſto quidem ſcopo & propoſito nubere.

Potuit etiam bonis iuſtiſque rationibus animum inducere, vt crederet, poſſe ſe, DEI cum gratia & auxilio, quod tot iam precibus, lachrymis, ieiuniis & ſaccis implorarat, & porro adhuc, in ipſis etiam hoſtium caſtris, imploratura erat; peruincere, ne pudicitiæ iacturam vllam faceret. Cum enim corporis, animique illecebras tot & tam præclaras haberet, futurum credebat, vt ſua in poteſtate Holophernem totum teneret: ab militum omnium iniuria, ipſius acribus præceptis, defenderetur: ab ipſomet verò etiam, facilè impetraret, vt vim nullam adhiberet: non niſi precibus & blanditiis ad noctem inuitaret: ſed antequam nocte vlla inquinaretur, anteuerteret omnia & illius complexum quoquo tandem modo effugeret, omnium tamẽ maximè, illum occidendo, idque vel, in ipſo primo cubiculi aditu, lethalem in eius viſcera cultrum aliquem adigendo, vel in cubili, manibus cum ambabus ſtrangulando & offocando, vel denique eo ipſo modo, quo negocium tandem perfectum eſt, ſomni merique plenum propriis armis obruendo. Quod ſi horum, contra quam certiſſimè ſperaret; nihil omnino poſſet, obnoxiam ſe quidem corporis iniuriæ futuram, animo tamen caſtiſſimo ſemper manſuram confidebat; *Et poſteriorem iſtum totum*, præ illo de nuptiis; *modum in Iudith ſpectaſſe & probaſſe videri poteſt S. Ambroſius*, dum lib. 2. de Virginibus, Antiochenam formoſiſſimam & religioſiſſimam virginem, quam aut diis ſacrificare, aut lupanari proſtitui iuſſerant Gentiles; ita ſecum ipſam diſſertantem deſcribit. *Quid agimus? Hodie aut martyr, aut virgo. altera nobis inuidetur corona. ſed nec virginis nomen agnoſcitur, vbi virginitatis author negatur. Nam quemadmodum virgo, ſi meretricem colas? quemadmodum virgo, ſi adulteros diligas? quemadmodum virgo, ſi amorem petas? Tolerabilius eſt enim mentem virginem, quam carnem habere. Vtrumque bonum, ſi liceat: ſi non liceat, ſaltem non ho-*

QVÆSTIVNCVLA III.

Holophernem an rectè adorarit Iudith?

AMANEM adorare nullo vnquam pacto voluit Mardochæus, etiamſi extremum ſibi & populo vniuerſo periculum crearet. Et nonne ſcriptum eſt Deuteron. 6. Matth. 4. verſ. 10. *Dominum* DEVM *tuum adorabis, & illi ſoli ſeruies?* Cum Catholicorum quiſpiam flexis genibus, aut aliqua corporis inflexione ſacri quidpiam veneratur, verbi cauſa, CHRISTI IESV Domini noſtri crucem, Sanctorum reliquias & imagines, ipſum Pontificem Maximum, ilicò hæc in hæreticorum manibus tela. quæ tamen non tam excutientur, quam ſponte ſua decident, ſi aduertamus *adorationem* eſſe *duplicem, politicam, & religioſam. Prior* eſt veneratio, qua eos, qui magiſtratum gerunt, aut aliqua huiuſcemodi re cæteris antecellunt, proſequi ſolemus. *Poſterior* ſacra eſt, & propter diuinum quidpiam tribuitur. Illam Holopherni adhibuit Iudith. eo ſcilicet modo, quo Ephronem adorauit Abraham Geneſ. 23. ipſum Eſau Iacob, huiuſque coniuges, & filij, Geneſ. 33. Ioſephum Iudas, cæterique fratres ibidem cap. 42. 43. 44. & alios alij. ipſamque adeo Iudith poſtea bonus Achior cap. 13. verſ. 30. *Sacra* verò vel *ſumma* eſt, quæ vſitatè λατρεία dicitur. & ſoli DEO debetur, eiq; ſoli à Catholicis omnibus defertur. *Infra ſummam* altera eſt, quæ Cœlitibus, reliquiis, Pontifici, aliiſque creaturis, propter diuinum quidpiam à DEO ipſis donatum, tribuitur. Cæterum de Mardochæo, & de tota iſta adorandi ratione non paulò plus in Eſther. *Quod* verò *Iudith Holophernem adorat,* inquit Rabanus, *non eſt perturbatio timoris, ſed conſeruatio ordinis. quia videlicet maxima in dignitate ac principatu conſtitutus is erat. Reddite,* ait Apoſtolus ad Rom. 13. ver. 7. *omnibus debita. cui tributum, tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem.*

QVÆSTIVNCVLA IV.

An vitæ caſtitatisq; periculum rectè adierit?

QVI *amat periculum, peribit in eo,* Eccleſiaſtici 3. verſ. 27. In Aſſyriorum caſtra vadit ſola, inermis, mulier. Quid ſi prima eam cuſtodia ſagittis è monte deſcendentem confixiſſent? Quid ſi iratus Holophernes, vt exploratricem & proditricem occidiſſet? Quid ſi, cum lethalem huic plagam inflixit, aliquo vel clamore, vel ſtrepitu, in flagranti deprehenſa facinore fuiſſet? Quid ſi, cum exiret, habræ ipſius peram excuſſiſſent cuſtodes? De caſtitatis tamen periculo impeditior quęſtio eſt. In tot iuuenum, tam libidinoſorum, adeò mulieribus omnibus adhinnientium oculos, fœminam, & fœminam tam excellenti forma, tamque incomitatam venire. quis certiſſimum pudicitiæ naufragium non ſentiat? Si quis, in talium tabernaculo, eam manere vel iuberet vel hortaretur, non audiret.

Accipitri timidas credis furioſe columbas,
Plenum montano credis ouile lupo?

Terrere nonne debuit Dinæ ipſius conſtupratio? cum non in virorum ſeſe cœtus dediſſet, ſed regionis illius mulieres tantum videre voluiſſet Geneſ. 34. verſ. 1. Et ſuprà

idcirco,

idcirco, qui domeſticam tantum & cubicularem viduis puellisque latebram ſuaderent, Patres audiuimus, ne in caſtimoniæ dedecus aliquod illæ impingerent: adeò quidem, vt etiam rariùs à iuuenculis adiri templa, eam ob cauſam, eorum quidam interdum præciperent. Diuus Ambroſius in Exhortatione ad Virgines; *Nullus*, ait, *ſit tuus ſine matre progreſſus, quæ ſit anxia tui cuſtos pudoris. Ipſa quoque ad eccleſiam progreſſio rarior ſit adoleſcentulis.* D. Hieronymus ad Euſtochium; *Rarus ſit*, ait, *egreſſus in publicum. Martyres tibi quærantur in cubiculo tuo.*

De vitæ periculo facilis & expedita reſponſio eſt, plurimas eſſe cauſas, ob quas illud rectè poſſit adire quiſpiam. Inter eas verò excellit illa maximè, quando pro DEI gloria, religionum ſacrarum defenſione, patriæ incolumitate mors oppetitur, vel in mortis certè diſcrimen incurritur.

In Caſtitatis verò *periculum* ſeſe dare neque vllus, neque vlla debet, niſi vel caſto modo caſtitas minuenda eſſet, vel graues iuſtæque rationes oſtenderent, periculum, illud vitari poſſe: & licet quandoque difficulter poſſet; poſſet tamen, & eiuſcemodi eſſent tempora, vt in ſolem & puluerem prodeundum foret. vel denique niſi caſtitate non animi, ſed corporis, maius aliquid amittendum eſſet, verbi cauſa, CHRISTI fides & religio. Caſto autem modo minueretur caſtitas, ſi ad legitimum quod præſcripſit DEVS; coniugium perueniretur. Nunc verò Iudith potuit ſperare, futurum, vt ab Holopherne vxor duceretur, quemadmodum ſuprà dictum eſt. Quamuis verò ſit connubio viduatus præſtantior, eo tamen relicto, non ſolum licet nuptias inire, ſed foret hoc ipſum quandoque melius, ſi ob commune bonum, ob DEI & religionis honorem fieret. Ideoque, magna cum laude, potuiſſet Iudith vidua Holophernæ, iſto quidem ſcopo & propoſito nubere.

Potuit etiam bonis iuſtiſque rationibus animum inducere, vt crederet, poſſe ſe, DEI cum gratia & auxilio, quod tot iam precibus, lachrymis, ieiuniis & ſaccis implorarat, & porro adhuc, in ipſis etiam hoſtium caſtris, imploratura erat; peruincere, ne pudicitiæ iacturam vllam faceret. Cum enim corporis, animique illecebras tot & tam præclaras haberet, futurum credebat, vt ſua in poteſtate Holophernem totum teneret: ab militum omnium iniuria, ipſius acribus præceptis, defenderetur: ab ipſomet verò etiam, facilè impetraret, vt vim nullam adhiberet: non niſi precibus & blanditiis ad noctem inuitaret: ſed antequam nocte vlla inquinaretur, anteuerteret omnia & illius complexum quoquo tandem modo effugeret, omnium tamē maximè, illum occidendo, idque vel, in ipſo primo cubiculi aditu, lethalem in eius viſcera cultrum aliquem adigendo, vel in cubili, manibus cum ambabus ſtrangulando & offocando, vel denique eo ipſo modo, quo negocium tandem perfectum eſt, ſomni merique plenum propriis armis obruendo. Quod ſi horum, contra quam certiſſimè ſperaret; nihil omnino poſſet, obnoxiam ſe quidem corporis iniuriæ futuram, animo tamen caſtiſſimo ſemper manſuram confidebat; *Et poſteriorem iſtum totum*, præ illo de nuptiis; *modum in Iudith ſpectaſſe & probaſſe videri poteſt S. Ambroſius*, dum lib. 2. de Virginibus, Antiochenam formoſiſſimam & religioſiſſimam virginem, quam aut diis ſacrificare, aut lupanari proſtitui iuſſerant Gentiles; ita ſecum ipſam diſſertantem deſcribit. *Quid agimus? Hodie aut martyr, aut virgo. altera nobis inuidetur corona. ſed nec virginis nomen agnoſcitur, vbi virginitatis author negatur. Nam quemadmodum virgo, ſi meretricem colas? quemadmodum virgo, ſi adulteros diligas? quemadmodum virgo, ſi amorem petas? Tolerabilius eſt enim mentem virginem, quam carnem habere. Vtrumque bonum, ſi liceat: ſi non liceat, ſaltem non bo-*

mini caſtæ, ſed D E O *ſimus. Et Raab meretrix fuit: ſed poſtquam* D E O *credidit, ſalutem inuenit. Et Iudith ſe, vt adultero placeret, ornauit: quæ tamen, quia hoc religione, non amore faciebat, nemo eam adulteram iudicauit. Bene ſucceßit exemplum. Nam ſi illa, quæ ſe commiſit religioni, & pudorem ſeruauit & patriam: fortaßis & nos ſeruando religionem, ſeruabimus etiam caſtitatem. Quod ſi Iudith pudicitiam religioni præferre voluiſſet, perdita patria, etiam pudicitiam perdidiſſet.* Et addit ipſe S. Ambroſius; *Itaque talibus informata exemplis, ſimul animo tenens verba Domini, quibus ait: Quicunque perdiderit animam ſuam propter me, inueniet eam, fleuit, tacuit, ne eam vel loquentem adulter audiret: nec pudoris elegit iniuriam, ſed* C H R I S T I *recuſauit.* Quin & eundem modum textus noſter cap. 12. ver. 7. duobus verbis ſubaperit, dum D E V M *promiſiſſe* ait Iudith fore, vt Ieruſalem ciuitatem erigeret, ſe verò idipſum *crediſſe.* quaſi diceret, ſibi reuelationem quandam diuinitus factam, qua promitteretur Hieroſolymitani templi & vrbis, adeoq; ſacrorum omnium per manum ſuam liberatio: huicque reuelationi & promiſſioni fidem ſe adhibuiſſe, ſicque tam arduum & periculoſum opus aggreſſam eſſe: in eoque, ad illud vſque temporis punctum, feliciter hactenus progreſſam. *Confirma me*, ait, *Domine* D E V S *Iſraël, & reſpice in hac hora ad opera manuum mearum, vt ſicut promiſiſti, Ieruſalem ciuitatem tuam erigas: & hoc quod credens per te poſſe fieri cogitaui, perficiam.*

Si dicas; certam igitur eam fuiſſe fore, vt neque vitæ, neque caſtitatis detrimentum vllum perpeteretur, ſicque de fortitudinis eius & magnanimitatis laude non parum deteri; reſpondeo huius tantùm certam videri fuiſſe, futurum, vt ſua opera Iſraëlitæ tempeſtatem hanc euaderent: modum tamen & rationem perſpectam non omnino habuiſſe. quemadmodum etiam Prophetæ Iſaias, Ieremias, alij certiſſima quædam habebant, aliorum, quæ ad ipſos ſpectabant, ignari erant. Et S. Paulus Actorum 20. ver. 22. *Ecce alligatus ego ſpiritu, vado in Hieruſalem, quæ in ea ventura ſunt mihi ignorans, niſi quod Spiritus ſanctus per omnes ciuitates, mihi proteſtatur dicens, quoniam vincula & tribulationes Hieroſolymis me manent.* Certa igitur periculi à gente ſua depellendi erat: ſed incerta eorum, quæ ſibi euentura eſſent. magnopere tamen confidebat, ſe ab omnibus etiam calamitatibus eruendam, præſertim verò ab omni pudoris iactura & grauiori vllo peccato. Quomodo enim tam piam ſuique cultus obſeruantem fœminam, tot & tam inflammatis diurnarum nocturnarumque precum poſtulationibus, tot inediis, vigiliis, & ſaccophoriis vnum hoc impetrare ſineret D E V S Opt. Max. vt ſalutem aliis, ſibiipſi æternam (*Peccati* enim *ſtipendium, mors,* Rom. 6. ver. 23.) animi perniciem afferret? Maxima igitur, vt dixi; fiducia erat ſe, vel ab omni penitus, vel à grauiore ſaltem prolapſione omni defendendam & conſeruandam. Sed, vt in adeundo periculo, fortis magnique animi laus ei præmiumque magnum eſſet; incommodorum, quibus afficienda eſſet; nihil norat, etſi bene de iis quoque ſperaret. Vnde colligendum; omnibus eſſe in Iudith excelſi, virilis, heroicique animi, ad omnes pro religionis & patriæ dignitate difficultates excipiendas, propoſitum exemplar: nulli tamen omnino virgini, viduæ, mulieri, vt in vllum ſeſe pudoris diſcrimen ſpontè coniiciat; anſam præberi. Si tamen quæ vix vnquam aut rariſſimè iam accidit; neceſſitas aliqua incideret; poſſe ipſas, cum ſanctiſſima illa D. Ambroſij virgine Antiochena, hoc eodem Iudith exemplo ſeſe confirmare ac erigere. Sanè inſignem & planè admirabilem fortitudinem luculentis admodum verbis efferunt ſancti Patres D. Ambroſius 3. offic. cap. 13. & 14. libro de viduis, Clemens libro 4. Strom. cap. 6. Origenes homil. 9. in Iudices. Eorum tamen & aliorum verba commodius alibi reddentur. cum quibus Oziæ pulcher-

pulcherrimum illud encomium infrà verſ. 24. & 25. copulandum. & breuiculum hoc è tertij de officiis libri D. Ambroſij cap. 14. *Liquet id, quod decorum eſt, ſemper eſſe vtile. Nam & IVDITH ſancta decoro contemptu propriæ ſalutis ſoluit obſidionis periculum, & publicam honeſtate propriis acquiſiuit vtilitatem.*

QVÆSTIVNCVLA V.

An Holophernem ebrium interficiendo, ab eadem Iudith peccatum aliquod?

EBRIVS erat vino admodum Holophernes, ſed libidine, propter quam vini tantum hauſerat; multo magis. ideoque tali eum momento interficere, quid aliud erat, quam ad ſempiternos eum ignes amandare? corpus & animam ſimul occidere? Hoc verò graue nimium, & vix abſque peccato fieri poſſe, videatur fortè alicui. Sed falli ſe intelliget, ſi aduertat, *primò* peccatores iſtiuſmodi omnes poſſe omni momento iuſtiſſimè à DEO ſempiternis addici ſuppliciis. Horum enim iſti rei ſunt: & ille ſummus omnium Iudex & Dominus. *Deinde*, cum iuſtum bellum, diuiniſq; legibus conſentaneum eſt; licere hoſtem, vbi & quando ſeſe offert occaſio; necare: tumque quiſquis necat, diuinæ iuſtitiæ miniſtrum eſſe, quemadmodum ex diſputationibus de bello apud D. Thomam 2.2. q. 40. Bellarminum lib. 3. de Laicis, cap. 14. & 15. perſpicuum. Ideoque breuiter ita D. Auguſtinus lib. 1. de Ciuit. 21. *Nequaquam contra hoc præceptum fecerunt, quo dictum eſt; Non occides: qui DEO auctore bella geſſerunt, aut perſonam gerentes publicæ poteſtatis ſecundum eius leges, hoc eſt, iuſtiſſimæ rationis imperium, ſceleratos morte punierunt. Tertiò* demum, quòd hoſtis ille vel ebrietate, vel alio vllo peccato aſtrictus moriatur, ſicque in æterna gehennæ tormenta miſer abeat, hoc ad ipſius, non ad eius, qui, eum dum interficit; iure ſuo vtitur; culpā pertinere. Quem alioqui Turcam, & infidelem in acie ferire, quem impium & præfractum latronem extremo afficere ſupplicio liceret? Quin verò ex repentinis huiuſcemodi funeribus intelligi datur, quanto ſtudio ab omni ſemper ſcelere abſtinendum, quantaque cura prouidendum ſit, ne vino madidos, libidine flagrantes, crimine alio quocumque contaminatos, repentinus quiſpiam caſus occupet. Hoc enim eſt, quod Marci 13. verſ. 33. & ſeq. tam ſeriò monuit Dominus; *Videte, vigilate, & orate. Neſcitis enim quando tempus ſit. Vigilate. Neſcitis enim quando Dominus domus veniat; ſero an media nocte, an gallicantu, an mane. ne cum venerit repēnte, inueniat vos dormientes. Quod autem vobis dico, omnibus dico, Vigilate.* Et Lucæ 21. ver. 34. *Attendite vobis, ne forte grauentur corda veſtra in crapula & ebrietate, & curis huius vitæ. & ſuperueniat in vos repentina dies illa. Tamquam laqueus enim ſuperueniet in omnes, qui ſedent ſuper faciem omnis terræ.* At Holophernes non vigilauit. in crapula & ebrietate obſtertuit. ſuperuenit vltimæ horæ laqueus, eumque conſtrictum in gehennæ chaos præcipitem egit. cuius culpa?

QVÆSTIVNCVLA VI.

An, cum DEO *loquendo, deliquerit Iudith quidpiam?*

IVDITH hactenus *facta* eluimus. ſunt & in eundem fontem *quæ locuta* eſt; mergenda. Quædam enim ex iis, quæ partim cum DEO, partim cum Aſſyriis locuta eſt, quaſi minus recta exiſtimari poſſunt. Quid enim illud quod cap.9.ver.13. à DEO petit? *Capiatur laqueo oculorum ſuorum in me. percuties eum ex labiis charitatis meæ.* quod valet; *Da mihi labia charitatis*, ſiue, vt in Græco illic haberi monui; labia *doloſa*, & fallacia, vt iis ille decipiatur, deceptuſque miſerè tandem percutiatur? At labia iſtiuſmodi, ſunt hominum impiorum, eaque odit Dominus, Pſal.30.ver.19. Pſal.108.ver.1. & Pſal.119. ver.2. Prouerb.13.ver.13. Sophon.3.ver.13. Et Dauid Pſal.11. cum ſanctos defeciſſe, veritateſque à filiis hominum diminutas dixiſſet, ſubiungit; *Vana locuti ſunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: labia doloſa, in corde & corde locuti ſunt. Diſperdat Dominus vniuerſa labia doloſa.* Itemq; Pſal.5.ver.7. *Virum ſanguinum, & doloſum abominabitur Dominus.* Quæ igitur prudentia, quæ in oratione pietas, petere à DEO quod deteſtatur DEVS, quod peccatum eſt? Sed bona verba; *Nullum à* DEO *peccatum, nihil quod inuiſum illi & ingratum ſit, obſecrat.* Duo enim in iis, quæ obiiciuntur; verbis petit, vultus nimirum pulchritudinem, & orationis venuſtatem ac ſuauitatem. Vtrumque quidem, vt ea ille capi & oblectari poſſit, non ad peccandum, ſed ad ea bene vtendum, ſi velit. Quando enim pulchra quædam oculis ſpecies obiicitur, in poteſtate noſtra eſt, vt ea vel ad honeſtum, vel ad flagitioſum amorem vtamur. Quando ſimiliter venuſtum, ſuauemq; alicuius ſermonem audimus, ad eius amorem inuitamur. ſed vt hic amor aut bonus aut malus ſit, per nos ipſos ſtat. Quemadmodum verò tam formæ, quam orationis elegantia & pulchritudo à DEO donatur; ita & eam ab eo precari fas eſt. Nam, prout ſuprà de ornatu dicebam; naturam imitari poteſt ars, poteſt etiam DEVM donantem humilis petitor. *Labia* verò *doloſa* bifariam vocantur. Vel enim ſunt, quæ naturali quadam & inſita vi eiuſmodi ſunt, vt decipere poſſint facilè. vel quæ ſtudio, dataque opera huc reipſa iam referuntur, vt decipiant. In priore genere omnis facundè, gratè, ſuauiterque loquendi facultas, quam vel ab ortu vel poſtea indidit naturæ parens DEVS; continetur. Eſt enim facultas hæc illex admodum, & quædam veluti *ſuada*, qua in hominum animos facillime, qui eam acceperunt; influant. Ad poſterius genus pertinet omnis locutio, quæ idcirco fit, vt decipiatur alius, ſiue à prioris generis labiis, ſiue ab aliis ea dimanet. Rurſum verò *dolus duplex* eſt. bonus & malus. De illo D. Paulus 2. Corinth.12. verſ.16. *Cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi.* De iſto D. Thomas 2.2.q. 55.art.4. de vtroque Iuriſconſulti cùm alibi, tùm maximè in D.4. tit.3. de dolo malo, poſt doli mali Seruianam & Labeoniam definitionem, ſubditur; *Non fuit contentus Prætor dolum dicere, ſed adiecit, malum. quoniam veteres dolum etiam bonum dicebant. & pro ſolertia hoc nomen accipiebat: maximè ſi aduerſus hoſtem latronemue quis machinetur.* Doloſa ergo labia, quæ ſibi à DEO precabatur Iudith, erant prioris illius generis, & cum ad vſum ea bonum conferret, erant dolo tantum bono doloſa. Et iſto etiam modo Auguſtinianus ſermo. 228. vocat Iudithæ *vultum inſidioſum*, & ipſammet, *Holophernis fraudem*.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA VII.

An, per Nabuchodonoſorem, & Holophernis animam, iurare potuerit?

INTER ea, quę cum hominibus cautè prudenterque minus locuta videtur, eſt hoc iuſiurandum cap.11.ver.5. *Viuit Nabuchodonoſor Rex terræ.* & cap.12.ver.4. *Viuit anima tua Domine.* *Primò* enim non niſi per DEVM concipi debet iuſiurandum, Iſaiæ 19. verſ. 18.cap.65. ver.16. Ierem.12. ver.16. & quidem non niſi per DEVM verum, ab homine præſertim eius cognitione ac fide imbuto, Exodi 23. Deuter. 6. Multo igitur minus, per hominem mortalem, DEIque hoſtem & impium. Domini hæc apud Ieremiam cap.5.ver.7. querela eſt. *Filij tui dereliquerunt me, & iurant in his, qui non ſunt dij. Iurare aliquem*, ait ſub finem libri de Athenienſium gloria Plutarchus, *eſt eum DEVM facere.* Vnde, & apud Strabonem libro 17. ſcriptum eſt, Æthiopes ideò *per mortuos* iuraſſe, quia Deos ipſos putarent. Volebat verò DEVS haberi Nabuchodonoſor, vt ſuprà vidimus. Quomodo ergo per eum iurat Iudith? quomodo per Holophernæ animam? Sed eſto. liceat per homines, etiam ſceleratos, iurare, num falsò licet? At quo ſe cap.11. Iudith obſtringebat, falſum ſacramentum fuiſſet.

Reſponſio hic *triplex* eſt. *Prima* Lyrani, hiſce verbis; *Non eſt hoc iuramentum, vt dicunt aliqui. quia non excuſaretur Iudith à iuramento falſo, quod eſt peccatum mortale. ſed eſt ſimplex aſſertio falſi ad fallendum fallacem. Altera* Lorichij Hadamarij ita ſcribentis; *Iudith cautè iuſiurandum ſimulauit. Simile habemus apud Epigrammatarium lib.5.*——————

——————Quid ſentis, inquis, de noſtris, Marce, libellis,
Hoc me ſolicitus, Pontice, ſæpè rogas.
Admiror, ſtupeo, nihil eſt perfectius illis,
Ipſe tuo cedet Regulus ingenio.
Hoc ſentis, inquis? faciat bene ſic tibi Cæſar,
Sic Capitolinus Iuppiter imò tibi.

Hæc ille. *Tertia* Carthuſiani, iuraſſe, & ex animo. Atque *huic ego ſubſcribo. Primò*, quia hæc aſſerendi ratio; *Viuit* hic, *viuit* ille, ſacramenti formulam continet, vt eo loco è ſcripturis pluribus monſtraui. Sicuti enim qui ait, *Viuit Dominus*; iurat, 1.Reg.14.ver. 39.& 45.cap.19.ver.6. cap.20. ver.3. & ſæpiſſimè aliâs, nominatim verò infra ca.13.ver. 20.ita & qui affirmatione hac vtitur, *Viuit Nabuchodonoſor, viuit anima tua.* adeo quidem vt vtraque interdum formula ſimul iungatur, 1.Reg.25.v.26.& 4.Reg.2. ſæpius. *Viuit Dominus & viuit anima tua. Deinde*, quia poteſt diuina veritas duobus modis in teſtimonium adhiberi. *directè* ſcilicet, quando per ſeipſam ipſa inuocatur, & *indirectè*, quando eius atteſtatio eatenus petitur, quatenus in creaturis ipſis implicatur & effulget, prout edisſerit D. Thomas 2.2.quæſt. 89.art.6. *Tertiò*, quia ſacramenta iſtiuſmodi extant in ſcripturis non pauca, & quidem à viris bonis & prudentibus adhibita, Ioſepho Geneſ.42.ver.15.& 16. *Per ſalutem Pharaonis non egrediemini hinc, donec veniat frater veſter minimus. Alioqui per ſalutem Pharaonis exploratores vos eſtis:* Eliſæo 4.Reg.2. *Viuit Dominus & anima tua*, prout ſuprà iam citaui. *Quartò*, quia hunc per creaturas iurandi morem iam olim viguiſſe oſtendit Dominus; neque eum tollit, ſed eadem tantum cautione, qua

alterum

alterum illud *per* Devm iuſiurandum obſepit, ne *in vanum* videlicet omnino etiam ſuſcipiatur. Hoc enim inculcant illa, Matthæi 5. ver. 34. 35. *Ego dico vobis non iurare omnino, neque per cœlum, quia thronus* Dei *eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: neq; per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni Regis: neque per caput tuum iuraueris, quia non potes vnum capillum album facere, aut nigrum.* *Quintò*, quia primis Eccleſiæ Chriſtianæ ſæculis per Imperatorum genios iurare Chriſtianis haud licuit: bene tamen per eorumdem ſalutem, quia mendaciſſimos dæmones in veritatis teſtimonium vocare, turpe, non verò Imperatorum ſalutem, quia, etiamſi Gentiles & impij ſint: hæc tamen eorum ſalus, & quorumcumq; hominum anima, à Deo eſt, in eaque Dei etiam veritas ſplendeſcit. Tertulliani enim Apologeticus cap. 32. ait; *Sed & iuramus, ſicut non per genios Cæſarum, ita per ſalutem eorum, quæ eſt auguſtior omnibus genijs. Neſcitis genios dæmones dici, & inde diminutiua voce dæmonia? Nos iudicium* Dei *ſuſcipimus in Imperatoribus, qui gentibus illos præfecit. id in eis ſcimus eſſe, quod* Devs *voluit. ideoque & ſaluum volumus eſſe quod* Devs *voluit, & pro magno id iuramento habemus. Cæterum dæmonas, id eſt, genios adiurare conſueuimus, vt illos de hominibus exigamus, non deierare, vt illis honorem diuinitatis conferamus.* Hoc igitur eſt, quod in ſcripturis vetamur, per vllos aut falſos deos, qui dæmones erant, aut per creaturas, tanquam deos, iurare, vti Gentilium quidam fecerunt. non autem per creaturas, quatenus ipſe Devs, ſed ipſius Dei ſunt. Quo deteſtabilior Caluini lib. 2. Inſtit. cap. 8. §. 26. calumnia, dum hoc ipſum fatetur, & tamen *per Sanctos, & per Angelos* iuramentum fieri poſſe inficiatur. Quid? An hi minus ipſius Dei ſunt, quam creaturæ aliæ? An in iis Dei veritas opertior, & latentior? ſed vide & notata cap. 3. Tobiæ quæſt. 3. Cæterum Lyrano rectè reſpondet Carthuſianus, in Iudith iureiurando falſi nihil fuiſſe. Certum enim, Holophernis opera, mortalium quamplurimos Nabuchodonoſori obediiſſe, itemque beſtias, eo modo, quo de Nabuchodonoſore altero dicit per Ieremiam cap. 27. ver. 6. Dominus; *Ego dedi omnes terras iſtas in manu Nabuchodonoſoris Regis Babylonis ſerui mei. inſuper & beſtias agri dedi ei, vt ſeruiant illi.* Cum verò & ſic iurare licuerit, & verè potuerit, cur, ab Hadamario, iurationis tantum ſimulatio, non iuratio vera hic fuiſſe dicatur?

QVÆSTIVNCVLA VIII.

An ſe Iudith, quidquid Holopherni placuiſſet, facturam rectè ſpoponderit cap. 12. ver. 14?

Qvomodo rectè potuit, quidquid homini flagitioſo & ſalaci placuiſſet; ſpondere? An dici queat, ſpem ipſi fuiſſe; futurum vt ille nihil niſi pudicum & honeſtum peteret? At iam quæ Holophernis voluntas eſſet, ipſi Iudith enunciarat Bagoas, vt ad illum videlicet introiret. Hoc autem *introeundi* vel *ingrediendi* verbo ſæpè, phraſi Hebraica ſignificatur, procreationis actio, vt Geneſ. 38. ver. 2. 8. 9. 16. ibid. cap. 16. ver. 2. cap. 39. ver. 14. Ruth 4. ver. 7. 2. Reg. 3. v. 7. 8. in titulo Pſal. 50. & crebrò alibi. Accedit, quòd, in Græco, illiciat eam Bagoas, vt fiat Aſſyriarum puellarum inſtar, quæ in Nabuchodonoſoris domo verſabantur. Hæ verò ad illius libitum, eius libidini ſeruiebant, erantque iis ſimiles, quæ hodie in Turcici Sultani gynæceo ſtabulantur.

lantur. Reſpondet verò Iudith, non tantum ſe, quidquid illi collibuiſſet facturam, ſed etiam properanter ac perlibenter.

Reſponſum ad iſta eſſe poteſt *duplex. Vnum*, falsò hæc à Iudith eſſe dicta omnia. Sed cum verbis veritas ineſſe poſſit, mentitam cur dicamus? niſi quia delictum, ita mentiri, quam libidini annuere, minus eſt. Quia tamen ſecutura quæſtione de mendacio agetur; reſponſum eſto *alterum*, verè quidem locutam Iudith: ſed *vt rectè* ſimul etiam *locuta ſit, explicari tripliciter. Primò*, vt non ad Holophernæ vel Bagoæ mentem reſponderit, ſed ad eam, quam animo verè informarat; cogitationem. Dominum enim ſuum intelligit DEVM ſuum, de eoque reſpondet; *Quæ ego ſum, vt contradicam Domino meo.* & quæ ſequuntur, alia omnia. Ita Rabanus; *Sunt ea*, inquit, *reſpectu cœleſtis imperij, ad quod ſe paratam dicebat; intelligenda.* & videtur idem velle Lyranus, dum ait dixiſſe ipſam; *Hoc mihi erit optimum, quia videbat appropinquare tempus opertunum ad interficiendum ipſum.* Iterumque poſtea ver. 18. *Magnificata eſt anima mea, quia videbatur appropinquare hora liberationis populi ſui. Deinde*, nonne vſu & in ſcripturis, & in familiari omnium ſermone receptum, vt huiuſcemodi generales propoſitiones dicantur, ſed ſemper certis cum clauſulis intelligantur? verbi cauſa, *modo* DEO *& honeſtati aduerſum nihil ſit* amicitia tantum *ad aras vſque* valeat, *niſi aliter* DEVS *conſtituat*, & ſi qua ſimilia. Cum enim ait Dominus; *Quidquid petieritis Patrem in nomine meo, dabit vobis*, an conditionum nihil ſubaudiendum? Cum ſcribit amico amicus; *Tuus ex aſſe, Tuus* χρήσει καὶ κτήσει, *Qua tibi cumque re gratificari potero, faciam,* an vrbanitatis, humanæque conſuetudinis cautio nulla tacitè apponenda? *Libertas eſt*, ait ille, *agendi quodcumque velis.* modo tamen intelligatur, vt legibus illud contrarium non ſit. Huiuſcemodi quid à Caietano in 2.2. quæſtionem III. art. I. notatum inuenias. Hæc ergo moderationis lympha dum Iudith verbis aſpergitur, quid in iis non purum, caſtum, & candidum? *Tertiò* tamen dici poteſt, in Bagoæ verbis duplicem quandam ſententiam incluſam fuiſſe. *Vna* erat ſimplex, clara, & proxima. *altera* verò inſidioſa, tectior & remotior. Illa tantùm ad cœnam, familiaritatem, & hilaritatem inuitabat: hæc ad ea, quæ hiſce omnibus erant poſteriora; & à Bagoa quidem ac Holopherne ſpectabantur, non niſi tamen ſecundariò, & quaſi velatè proponebantur. Nam *introire* vel *ingredi*, etſi quandoque ſignificationem habet Veneream, multo tamen ſæpius non habet. adeò vt id exemplis probare putidum ſit, & Tobiæ cap. 7. quæſt. 4. iam tetigi. Apertè verò pudicum hic introitum ſignificari declarat non ſolum pudica verbi eiuſdem iamiam facta vſurpatio, dum dicitur ver. 12. *Introiuit Vagao ad Iudith*; ſed id quod, quaſi ſubſequens, huic introitui adiungitur, *manducare & bibere cum illo.* & multò adhuc apertiùs in Græco, vbi ne ipſe quidem Holophernes Eunucho ſuo ver. 10. præſcribit, vt *habitandi* verbo, quod vt 2. Machab. I. v. 14. dicetur, aliquid interdum turpitudinis importat; vtatur, ſed ait; ἐλθεῖν πρὸς ἡμᾶς καὶ φαγεῖν καὶ πιεῖν μεθ' ἡμῶν. *venire ad nos, & edere ac bibere nobiſcum.* Quæ verò in Nabuchodonoſoris palatio erant, ipſiuſque thalamum inibant Aſſyriæ puellæ, partim vxores erant, partim non erant. Et hæ ad vxoriam conſuetudinem, pluribus quandoque menſibus & annis, præparabantur, prout in Eſther hic Orientis mos explicabitur. Omnes verò iſtæ apud iſtos Reges gratia plurimùm pollebant. Quod ergo Bagoæ, & Holophernæ in cœna, & ante cœnam annuit Iudith, eſt, *venire ad apparatum conuiuium, cibum potumque cum eo ſumere, ipſius gratiam colligere, ipſi placere.* ſed eo modo & fine, quem ſuperioribus quæſtionibus expoſui. Si tamen huic eius annutui, & cautiones antea poſitæ, & illa etiam interior de vero Domino cogitatio, ipſumque

de oportuni temporis appropinquatione gaudium & lętitia, quæ inſtantem iam liberationem pręſentiebat; adiungantur, vt adiungi ſanè poſſunt, quid in ſponſione ipſius tota erit non purgatiſſimum?

QVÆSTIVNCVLA IX.

An, in omnibus iſtis, mendacium ei aliquod impingi poßit?

NON vnum, ſed plura quæ impingi meritò poſſint, occurrunt. Nam *primò* ca.10. ver.12. *Ideo*, ait, *fugi à facie eorum, quoniam futurum agnoui. quod dentur vobis in deprædationem.* & ſimilia cap. 11. ver. 13. Itemque in Græco; *Non excidet Dominus ab iis quæ cogitauit*, ſiue, *non fruſtrabitur ſpe ſua.* Atqui neque fugiebat, neque futurum erat, vt prædæ hoſti darentur. idque vt ſuprà dictum; ipſa prænorat, & ne darentur, ideo veniebat. *Secundò*, ibid. ver.13. *Vadam ad faciem principis Holophernis, vt indicem illi ſecreta illorum, & oſtendam illi, quo aditu poßit obtinere eos. Tertiò*, cap.11. ver.4. *Si ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet Dominus tecum. Quartò*, ver. 6. *Tu ſolus bonus & potens es in omni regno eius. Quintò*, ver.8. DEVM Iſraëlitis valdè iratum ait, ipſoſque grauiſſimè contra illum deliquiſſe, & Hieroſolymitanos. At cap.8. ver.18. *Non ſumus*, ait, *ſecuti peccata patrum noſtrorum. Sextò*, ad veterum peccatorum cumulum noua Iſraëlitas adhuc moliri, per ſanguinis potionem, ſacrorumque & vetitorum eduliorum prophanationem narrat ver. 11. & 12. *Septimò*, famem in vrbe dicit ver. 10. inualuiſſe, cum ſitis eos tantum vexaret. *Octauò*, ſe ideo à Domino miſſam ait, verſ. 13. & 15. vt hæc ei nunciaret. *Nonò*, ſe promittit ver.15. quæ diuinitùs cognouiſſet; ipſi patefacturam, ipſumque per mediam Hieruſalem deducturam.

Duo de hiſce tam multis extant opinionum capita. *Vnum* eſt, vt eam fateamur mentitam, mendaciis tamen leuibus, minimeque pernicioſis, ſed officioſis, valdeque vtilibus. Ita hoc loco Lyranus, Abulenſis in 1. Exodi quæſt.6. D. Thomas 2.2. quæſt. 110. artic.3. ad 3. *Quidam*, ait, *commendantur in ſcriptura, non propter perfectam virtutem, ſed propter quandam virtutis indolem, ſcilicet quia apparebat in eis laudabilis aliquis effectus, ex quo mouebantur ad quædam indebita facienda. Et hoc modo Iudith laudatur, non quia mentita eſt Holopherni, ſed propter affectum quem habuit ad ſalutem populi, pro quo periculis ſe expoſuit. Alterum*, non eſſe mentitam. & *trifaria* iſtorum omnium datur expoſitio. *Prima* à Carthuſiano; intelligenda eſſe per ironiam dicta, quemadmodum 3. Reg.22. ver.15. à Michęa ipſi Achabo reſponſum; *Aſcende, & vade proſpere. & tradet Dominus in manus regis. Altera* à Rabano, Gloſſa, & Hugone, myſticam & quaſi propheticam totam iſtam Iudith & actionem, de qua ſuprà, & orationem fuiſſe. Hac enim prædixiſſe grauiſſimas illas miſeriarum procellas, quas Iſraëlitico populo Veſpaſianus & Titus inuexerunt. idque ob grauiſſima, quibus DEVM iritarant, facinora. Et hanc iſti expoſitionem videntur è D. Auguſtino ſuxiſſe, cuius lib. de mendacio cap.5. hæc regula eſt; *Credendum eſt illos homines. qui propheticis temporibus, digni auctoritate fuiſſe commemorantur, omnia, quæ ſcripta ſunt de illis, prophetic è geßiſſe atque dixiſſe.* Quin & Alenſis Alexander parte 3. quæſt. 37. membro 6. cum de mendacio ageret; *Ad vltimum*, ait, *quod obiicitur de Iudith, reſponſio eſt in gl. ſuper Iudith cap. 11. vbi dicitur; Apud Holofernem quicquid de aduentu ſuo & Iudæorum futuro*

turo indicio loquitur; non dicit adulatoriè mentiendo, ſed futura propheticè prædicendo. Et Diuus Thomas, loco indicato, ſubiungit; *Quamuis etiam dici poßit, quod verba eius veritatem habent, ſecundum aliquem myſticum intellectum.* *Tertia* eſt, tacitam in hiſce omnibus ſubintelligendam cōditionem, verbi cauſa. *niſi* DEVS *prouiderit, ſi* DEO *ita viſum fuerit. ſi abſque culpa fieri hoc potuerit.* vt ſuprà iam dictum q. 8. Verè ſiquidem cum in locum Iudęorum res adductas tùm fuiſſe, vt humano de iis modo loquendo, perditæ iam eſſent, victor Iudæa tota volitaret Holophernes, Iudæis ad ſanguinis hauſtū, ciboſq; ſacros deueniendum eſſet. Malim verò aliorū ſententias enumerare, ad eaſq; ſemper accedere, quam ab iis vel tantillū, fieri ſi poſſet, diſcedere. Sed quoquo modo veſtigāda veritas.

Prius caput, vt mentitam Iudith putem, non libenter concedo. Etſi enim bonis etiam operibus aliquis aliquando vitioli alicuius & peccatuli næuus adeſſe poſſit, neque tamen vt illa bona eſſe deſinant, efficiat, minus tamen perfecta & coram DEO præſtantia, minuſque coram ipſis etiam hominibus laudata efficit. Nunc verò quam præclarum, quam omni laude cumulatum Iudith factum iſtud à libello iſto & à Patribus deprædicatur? *Deinde*, in ſui cum Holopherne ſermonis principio, ipſa quid pollicetur? *οὐκ ἀναγγελῶ ψεῦδος τῷ κυρίῳ μου. Non enunciabo Domino meo falſi quidquam.* At perpetuam è mendaciis orationem contexere, & ſe mendacium nullum allaturum profiteri, non mendacium æquo mendacius? *Tertiò*, aliud eſt vnum aliquod alicui quandoque mendaciolum vel imprudenti & incogitanti, vel periculi aliquid ſubtimenti excidere, aliud ita mediattè, tam varia, toties, de ſuo etiam populo tam illaudata mentiri. *Quartò*, cum, vt ſuprà oſtenſum; tam fixam à DEO de futura liberatione ſpem conceperit, imo & cœleſte ipſi oraculum fuſum ſit, cur ad finem optimum non niſi viâ tam diſtorta prauaque tetendiſſet? cur pia & religioſa fœmina, tot aſſiduè DEVM precibus conſulens, tanta, tot, tamq; inſignium mendaciorum colluuie, præclariſſimum DEI miraculum contaminaſſet? *Quintò*, DEVM, eiuſque Angelum infrà ver. 20. laudat, quòd eorum ope, ad ſuos, *ſine peccati pollutione* reuerterit. Et quamuis luxuriam potiſſimùm innuat, eſt tamen quædam etiam peccati pollutio mendacium: & DEI Angelique laus maior, ſi ab huius etiam peccati macula puram immaculatamque cuſtodierint. *Sextò*, poſtulat ratio, vt in magnorum, ſanctorumque hominum verbis veritas inueniri vlla ſi poteſt, neque ij vllius à ſcriptura mendacij accuſantur, à nobis etiam nullo modo accuſentur. ſed D. Auguſtini antè poſita regula, eiuſque explicandi modus, vel certè non diſſimilis alius teneatur. At in Iudith verbis poteſt veritas inueniri, vti patet per allatas alias expoſitiones: & ipſa magna, ſanctaq; mulier eſt: neque à ſcriptura mendacij vllius accuſatur: quin vbique potius laudatur. Ergo.

In poſterioris tamen capitis expoſitionibus, nulla per ſe ſola omnibus, quæ obiecta ſunt; ſatis commodè ſatisfacit. & *primò* quidem *ironia* in hiſtorica veluti narratione locum habere nullum ſolet, cuiuſmodi tamen eſt Iudith de ſua fuga, deque vrbis & populi ſui ſtatu narratio: ſed vel in dictis & quaſi iocoſis narrationibus, vel certè in eorum, qui veritatis indagandę, vel hominis alicuius reprehendendi causâ, diſputant, altercationibus verſatur. Eiuſmodi enim aliquæ ſunt apud Platonem Socratis diſputationes, quem, inquit Offic. 1. Tullius, *in omni ratione ſimulatorem*, ſiue, vt nominauerunt Græci, *εἴρωνα fuiſſe accepimus.* *Deinde*, ironia ſi non ab vno, ab alio ferè ſtatim notatur, &, vt ait octauo libro Quintilianus; *aut pronunciatione intelligitur, aut perſona, aut rei natura. Nam ſi qua earum verbis diſſentit, apparet diuerſam eſſe orationis voluntatem.* Vnde &

Michææ ironicῶς loquenti confeſtim dixit Achab Rex; *Iterum atque iterum adiuro te, vt non loquaris mihi niſi quod verum eſt. Demum* in Iudith nonnullis de ſe & populo ſuo verbis ironia illa videretur, quam 2.2.quæſt.113. mendacij ſpeciem conſtituit D.Thomas. *Prophetia* ſimiliter, in eorum, quæ mendacij præ ſe ſpeciem quandam ferunt, primo, ſecundo, tertio & quarto ſuprà enumeratis, quænam eſt? An Veſpaſianus & Titus Aſſyrij fuerunt, vel ad eos Chriſtiani, antequam excideretur Hieroſolyma, tranſfugerunt? Quomodo vel Iudith vel Eccleſia oſtendit Holopherni populi DEI arcana, & quo eum aditu obtineret? *Conditiones* porro, quas explicatio *tertia* ſuggerebat, promiſſionibus quidem, & narrationibus pluribus adhiberi poſſunt, ſed quemadmodum poſſint omnibus, nondum perſpicio. Nam verbi cauſa, primum illud, *fugit à facie eorum*, qua ſubaudita conditione verum?

QVÆSTIVNCVLA X.

Quomodo quæ loquuta Iudith, abſque mendacio intelligenda?

IN eam venio ſententiam, vt allatarum expoſitionum trium ſingulas, per ſe, vt dixi; ſolas non omnem eximere ſcrupulum exiſtimem. omnes tamen ſimul, cum nonnullis adhuc aliis vel expoſitionibus vel declarationibus, ipſam à mendacio Iudith ſatis vendicare. In *prima* ſiquidem expoſitione, *ironia* ſumi poteſt pro quacumque amphibologica oratione, quæ ſententiam aliquam ſimulat, cum aliam is qui loquitur, animo teneat. In *ſecunda* verò, *prophetia* poſſet accipi pro futurarũ rerum valdè adhuc occultarum prædictione, ſiue iamiam futuræ ſint, ſiue multis pòſt ſæculis. *Tertia* expoſitio poteſt ſimiliter ad modos illos omnes dilatari, quibus poſſe interdum bene, abſque mendacio vllo, veritatem occultari, docent è Scholaſticis nonnulli. quorum ſententia copioſè apud Michaëlem Salonium libro de iuſtitia in 2.2. D.Thomæ q.62. artic.2.controuerſia 15. & quæſt.69. art.2.controu.11. Gregorium noſtrum de Valentia in 22.diſput.5.quæſt.13. de Reo, puncto 2.explicatur & probatur; breuiter verò ita forſan aſtringi queat; *Veritas rectè interdum, abſque mendacio, tegi poteſt dupliciter, tacendo nimirum & loquendo.* Tegitur *loquendo* rurſum dupliciter, vel enim *plena* & integra oratio, quam cogitamus; voce ipſa efferri poteſt, vel eius tantum *pars*, vt pars altera in animo condita retineatur. Quando plena & integra oratio effertur, iterum bifariam occuli poteſt veritas. Nam ea oratio vel *ſenſus plures* habet *ex communi* & vſitato ſermonis *inſtituto*, vel *partim* ex hoc, *partim* ex proprio, quo qui loquitur, propriam quandam, arbitratu ſuo, ſignificationem ſonis illis ſubiicit. Vtroq; ſiquidem modo, è pluribus iſtis ſenſibus vnum arripiet, qui audit: alterum, eumque verum mente ſua repoſtum tenebit, qui loquitur. Quando verò *pars tantum* pronunciabitur, veram eius ſententiam accipiet auditor: ſed pars altera itidem vera in animo incluſa latebit, licet huic ipſi, quæ exteriùs funditur, particulæ, poſſet etiam ſuperior plenæ orationis caligo duplex offundi. *Demum*, circa ſermonis veritatem & apertam ſimplicitatem *duo* potiſſimùm *præcepta* verſantur. negans *vnum. Non mentieris*: affirmans *alterum. Simpliciter, & candidè loqueris.*

Concludo igitur *primo*, *Iudith in hiſce omnibus mentitam non eſſe*. quia contra mentem numquam locuta eſt. Nam ſemper in animo veram ſententiam, cui verba, modorum

dorum expoſitorum aliquo, reſponderent, habuit. *Primò* enim vt quæ ſuperiore quęſtiuncula opponebantur, ſingula iam explicem; *fugit à facie eorum*, id eſt, celeriter diſceſſit, vel fugientis inſtar, ſeſe habuit atque Bethulia exiit, quoniam agnoſcebat *in depradationem* dandos, niſi ſuo ipſa conſilio miſeriam tantam occuparet, DEVSq; opem ferret. Non fruſtrabitur Holophernes ſpe ſua, non quidem, quoad Bethuliæ occupationem, ſed quoad alia nonnulla. verbi cauſa. quoad ea, quæ hodie vel cras cogitat. vel non fruſtrabitur Dominus meus, DEVS inquam meus. *Secundò. Vado, vt indicem illi ſecreta illorum*, vt inſtar indicantis me apud eum habeam, & aditum per ſitim & famem oſtendentis. vel etiam, vt verè quædam indicem, prout indicauit de ſiti. Licet enim eô veniendi finis primarius hic non eſſet; erat tamen ſecundarius. *Tertiò, Si ſecutus fueris verba ancillæ tuæ, perfectam rem faciet* Dominus *tecum*. Amphibologia erat. & eam arripuit ſententiam Holophernes, fore vt bellum breui conficeret. Sed vera in Iudith mente ſententia erat, futurum, vt cum Holopherne omnia breui expediret DEVS, eum vita priuando. *Quartum*, totum ſimpliciter verum eſſe potuit. quia de bonitate agitur eximia corporis, militiæ & ſimilium. *Quintò*, etiam ſimpliciter verum, DEVM Iſraëlitis iratum eſſe. quia idcirco magna in captiuitatem pars abducta iam erat, vt c. 1. quæſt. 2. patuit. & ratione reſiduorum adhuc Iudæorum non quidem omnium, aliquorum tamen, aliqua DEI ira ſaltem quoad pœnas quaſdam infligendas ſemper extitit, 4. Regum 17. ver. 18. 19. cap. 21. ver. 13. *Sextò*, potuerunt etiam Bethulienſes deliberationem inſtituiſſe & ſecum, & cum Hieroſolymitanis de ſanguine & cibis aliâs vetitis, tali neceſſitate, ſumendis. potuitque fieri, vt hoc à Hieroſolymitanis factum aliquando antea fuiſſet, in Sennacheribi maximè obſidione. aut verò Iudæorum quidam tacitè & quaſi apud ſe murmurando iſta fecerunt. aut ſi facta non ſunt; rerum curſus eô, vt fierent, ferebat, niſi opem tuliſſet excelſus. *Septimò*, vtrumque malum fuit: ſed magis torquebat ſitis. & ferè iſta iunguntur. Etſi enim ciborum adſit copia, edere tamen ij non poſſunt, quibus aridæ ſiti fauces. Vnde & quandoque pro ſiti, fames etiam nominatur, vt apud Ioſephum lib. 3. Captiuit. Lucanum lib. 4. & de eadem infrà citabitur D. Ambroſius libro de viduis, Auguſtinianus ſermo 228. *Octauum*, vt ſecundum, intelligendum. *Nonum*, quod in promiſſione verſatur, aliter quidem ab Holopherne intellectum, re tamen ipſa nonne perfectum? Nonne, ictu ipſo lethali, ei quæ nuntiaſſet Dominus, indicauit? nonne ipſum in curru per Hieruſalem mediam deduxit, quando de ipſo Hieroſolymæ, & in Iudęa tota triumphatum, ipſiuſque forte caput circumuectum? Nonne, quia δίφρος etiam *ſolium* ſignificat; Holophernis, in Hieroſolymitana vrbe, ſolium collocatum, quando & in manubiis eô allatum? Nonne factum, vt ei nemo vnus reſiſteret, cum omnibus eſſe deſiit moleſtus? Nonne tamquam oues, quibus Paſtor non eſſet; Iudæos egit, cum ad fugientes, palanteſque Aſſyrios huc illuc iſti diſcurrerent, ex eorumque caſtris prædam efferrent? Hi autem expoſitionum modi ſunt eo, quo dixi modo, ironici, amphibologici, prophetici. licet ad Hieroſolymitanum excidium non malè quædam referri poſſint: non tamen, vt verborum conſtet veritas, referri eô debent neceſſariò. Eos verò ſimileſque modos innuit Auguſtinianus ſermo 229. cum ait; *Non decuit pudicam mentiri. non intelligentibus dixit. perfecit actibus, quod promiſit. Regi, alto ſermone, imaginariis verbis blandita eſt.* Et Græcus interdum textus clarè ad eos vocat. præcipuè dum ait; *ἀπέστειλέ με ὁ Θεὸς ποιῆσαι μετὰ σοῦ πράγματα, ἐφ᾽ οἷς ἐκστήσεται πᾶσα ἡ γῆ ὅσοι ἐὰν ἀκούσωσι. Miſit me* DEVS *facere tecum eas res, ob quas obſtupeſcant in orbe terrarum vniuerſo.* non ij tantùm, qui præſentes aderunt,

 ocu-

oculiſque ſuis videbunt, ſed, qui procul etiam poſiti, eas vſquam *audituri ſunt.* Quid alioqui tam magnum, inuiſum, inauditumq́ue, ob quod ſtupere mundus totus deberet; fuiſſet, ſi mulieris vnius vel indicio, vel proditione, vnam tunc vrbem, tametſi munita, regioniſque veluti clauſtrum eſſet; non ampliſſimam tamen, & ſiti iam vehementiſſima totam elanguidam, quotidianis ſuorum funeribus attonitam, omni penè humani auxilij ſpe deſtitutam tantæ, tam inſtructæ, tam innumerabiles copiæ cepiſſent? Sed vnam mulierem omnes iſtas copias, tali rerum articulo, deleſſe, ipſorum ducem ſuis ipſam manibus, in ſatellitum caſtrorumq́ue ſuorum medio iugulaſſe, id verò planè eſt mundi totius & eorum, qui pręſentes fuerunt, & qui vmquam, vel tunc vel poſtea, ſiue audiendo ſiue legendo, cognouerunt; admiratio & ſtupor maximus. quemadmodum & infrà dicitur ver. 25. & ad verſum 31. Græcè.

Concludo *ſecundò, Iudith non quidem ſimpliciter & apertè cum Holopherne, ipſiuſque Aſſyriis ſemper locutam: ius tamen celandæ ipſos veritatis habuiſſe. ideoque, contra præceptum illud aiens, nihil commiſiſſe.* Prima pars ex iis quæ hactenus dicta; liquet abunde. *Secunda* probatur. quia Holophernes hoſtis erat immaniſſimus; neque ei modum, quo ipſius immanitatem vellet depellere, aperire tenebatur Iudith, quin potius, vt factorum inſidias operire licebat, quemadmodum ſuprà dictum eſt; ita etiam & verborum. An enim vt vitam, vel famam reus quiſpiam tueatur, ſi à Iudice non legitimo, vel ipſo quidem legitimo, ſed non legitimè interrogetur, veritatem illum celare, verborumque ambagibus, è quibus aliam ille ſententiam hauriat, vti licebit: & coram hoſte iniquiſſimo, à quo ius & fas impetrari non poteſt; communis boni causâ, nullum, veris alioquin, animorum noſtrorum ſententiis velum obtendere liceat? *Tertia* pars è præceptorum aientium natura fluit. Ea enim neque ſemper, neque vbique obligare ſolent. & iſtud de ſimplici apertoque ſermone adhibendo tùm non obligat, cum ius habet quiſpiam reticendæ velandæque veritatis. Ideoque neque Iudith mendacium vllum admiſit: neque à ſimplici orationis vſu, abſque iuſta grauique cauſa, receſſit. Eluta igitur ſyncero iam fonte omnia, non quæ aderant, ſed quæ adeſſe videri potuiſſent, ſordida & commaculata.

Quomodo, ad ſuos, Bethuliam, Aſſyriorum victrix, Iſraelitarum ſaluatrix redierit.

VALLEM cum habra ſua circuiuit, & eminus acclamare cœpit Iudith, vt citò portas aperirent ver. 13. Iidem ergo principes, qui vrbis clauium cuſtodes erant, vocati ſunt, ſtatimque, ea ipſa noctis hora, ad eam omnes vndique, lectorum, ſomnique obliti, confluxerunt. non *magni* tantum & ſeniores, ſed iuniores etiam & *minimi. quoniam ſperabant eam iam non eſſe venturam.* Sperare de bonis ferè lætiſque rebus dicitur; interdum tamen etiam de malis & triſtibus, valetque *timere.* vt apud Virgil. Æneid. 4. —— *tantum ſperare dolorem.* apud Herodianum lib. 8. ἀντιπάλους ἥξειν ἤλπιζον, *hoſtes venturos ſperabant.* apud Sophoclem ἐλπίζει φέρειν, *ſperat ferre*, pro *timet.* Nam & ἔλπις etiam ſine adiectione, quandoque metum ſignificat apud Thucydidem, & alios. Vnde illud etiam iactatum, ἀπειλὴ καὶ τιμωρίας ἐλπὶς οὐ προσήγαγε τῷ δικαίῳ τὸν ἄνθρωπον. *Minæ & ſupplicij ſpes hominem ad id, quod iuſtum eſt, non admouit.* Iſto igitur loco, *ſperabant*, eſt, *timebant.* In Græco παράδοξον ἦν αὐτοῖς τὸ ἐλθεῖν αὐτήν. *Inopinatum ipſis erat, eam venire. Accenderunt*

derunt luminaria, Græcè *ignem*, ſed exprimitur finis, quem cap. 7. fol.288. dicebam *εἰς φαῦσιν, ad illuminationem.* Eam verò circumcirca omnes circumdederunt, ver. 16. & ſilentium cum imperaſſet, orationem ad eos habuit. *Silentium fieri* ſolebat ab eo qui dicturus erat; manus elatione & agitatione quadam Actor.21. ver.40. & apud Niceph. lib.11.cap.1. interdum ab aliis, Nehem.8. ver.7. *Oratio* tota læta, & ad laudes grateſq; DEO agendas excitatoria eſt. Hinc enim incipit ver.17. hic deſinit ver. 21. vtens Pſalmis illis 104.105.106. quorum maximus apud Iſraëlitas vſus fuit, 1.Paralip.16. verſ.8. 2.Paral.20. ver.21. Vt autem excitentur magis, non auditu tantùm, ſed ipſo etiam viſu, Holophernianum è pera caput promit, omnibuſque ſpectandum cum conopeo dat ver.19. Laudat Galatæ Ortiagontis vxorem Chiomaram Plutarchus libro de virtut. mul. cap. 21. quòd Romani à quo vitiata erat; Tribuni ad maritum caput attulerit. Sed quanto Iudith laudabilior? Nam & illius illa libidini obſequuta erat: & datam illi à marito fidem violarat. neq; vllam vlli cædes illa vtilitatem afferebat. Omnia in Iudith noſtra ſecus. quæ vt maior DEO laus & gloria ſit, de ſe ipſa cum iureiurando ver.20. commemorat, quomodo ab ipſius DEI Angelo ad Aſſyriorum caſtra iens, inibi commorans, indidem rediens cuſtodita ſit quoad corpus & animam, abſq; vllo vtriuſque incommodo, iniuria, & peccato.

QVÆSTIVNCVLA.

Quis Angelus, qui ad Aſſyrios euntem Iudith, apud eos commorantem, ab iis redeuntem cuſtodiuit?

FORTE Angelus, proprius eius cuſtos fuit, quemadmodum & ille, de quo Iacob Geneſ.48.v.16. *Angelus, qui eruit me de cunctis malis.* Cum enim cuſtodiendæ Iudith cura proprio illi commiſſa eſſet, alium, cum textus non exprimat; cur putemus? Quia tamen magni hoc loco momenti res agebatur, è ſuperioribus Angelis aliquem opinari liceat. & quidem eum ipſum, qui fidus itinerum dux & comes Tobiæ fuit S. Raphaël. de quo illic plura. maximè cap. 5. & 12. Vel certè quia res iſta non magna tantùm, ſed & publica erat, in qua DEI ſacra, religiones & templum, totuſq; adeo Iſraëlitarum populus vertebatur, S.Gabrielem, vti Danielis 9. vel S.Michaëlem exiſtimare quid prohibeat? Hic enim priſcæ illius Eccleſiæ dux & conſeruator non à Rabbinis tantùm traditur apud Franciſcum Georgium Tomo 1. ſect. 5. probl. 343. Tomo 6. probl. 366. 367. ſed à noſtris etiam, D. Hieronymo in Danielis 10. Theodoreto ibidem, Auctore imperf. homil. 48. *Hinc* verò & Angelica hominum cuſtodia præclarè perſpicitur, & Angelorum erga pietatis, ieiuniorum, cæterarumque virtutum cultores amor & beneficentia. De eo tamen potiſſimum Iudith prædicat, quòd, per eum, ab omni coinquinatione, quam tamen conuiuio, blanditiis, & vino, ſtudioſiſſimè Holophernes moliebatur, DEI iuſſu, defenſa & conſeruata ſit. Valeriano coniugi adhuc Ethnico dicebat, vt eum ad CHRISTI Domini fidem, ſanctamque caſtitatem traduceret; S. Cæcilia, *Mecum habeo cuſtodem corporis mei Angelum Domini: & nimio zelo cuſtodit corpus meum.* Neq; vanè id ab ea dictum, ſuis ille, ipſiuſq; frater Tiburtius oculis probarunt & crediderunt. Idem quoque litteris proditum de S. Iuliano duodeuiginti annorum adoleſcente. qui angelico inſigni fauore, non virginalem tantum pu-

ritatem

ritatem cuſtodiuit, ſed & ad eandem, S.Baſiliſſam, quæ ipſi coniunx futura erat; alioſque deinceps innumerabiles, permouit. Inſpice, ſi videtur; etiam Cæſarium lib. 8. cap. 42.

Adiunguntur iucundiſſimi lætantium omnium plauſus, gratulationes & Dei laudationes, tam in ſeipſo quam in ſancta Iudith. & *primò* de vniuerſo populo narratur ver. 22. & 26. *tùm* de Ozia ver. 23. 24. 25. *poſtremò* de Achiore vocato v. 27. Sed quę de eo, ad capitis finem, ab iſto verſu narrantur, omnia in Græcis ad ſequens caput transferuntur. Quos imitabor, vt quæ de illo reſtant, colligantur ſimul omnia.

CAPVT XIV.

1 DIxit autem Iudith ad omnem populum: Audite me fratres, Suſpendite caput hoc ſuper muros noſtros:

2 Et erit, cùm exierit ſol, accipiat vnuſquiſq; arma ſua, & exite cum impetu, nõ vt deſcendatis deorſum, ſed quaſi impetũ facientes.

3 Tunc exploratores neceſſe erit vt fugiant ad principem ſuum excitandum ad pugnam.

4 Cumque duces eorum concurrerint ad tabernaculum Holofernis, & inuenerint eum truncum, in ſuo ſanguine volutatum, decidet ſuper eos timor.

5 Cumque cognoueritis fugere eos, ite poſt illos ſecuri, quoniam Dominus conteret eos ſub pedibus veſtris.

6 Tunc Achior videns virtutem, quam fecit Deus Iſrael relicto gentilitatis ritu, credidit Deo, & circumcidit carnem præputij ſui, & appoſitus eſt ad populum Iſrael, & omnis ſucceſſio generis eius vſq; in hodiernum diem.

7 Mox autem vt ortus eſt dies, ſuſpenderunt ſuper muros caput Holofernis, accepitq; vnuſquiſque vir arma ſua, & egreſſi ſunt cum grandi ſtrepitu & vlulatu.

8 Quod videntes exploratores, ad tabernaculum Holofernis cucurrerunt.

9 Porrò hi, qui in tabernaculo erant, venientes, & ante ingreſſum cubiculi perſtrepentes, excitandi gratia, inquetudinem arte moliebantur, vt non ab excitantibus, ſed à ſonantibus Holofernes euigilaret.

10 Nullus enim audebat cubiculum virtutis Aſſyriorum pulſando aut intrando aperire.

11 Sed cùm veniſſent eius duces ac tribuni, & vniuerſi maiores exercitus regis Aſſyriorum, dixerunt cubiculariis:

12 Intrate, & excitate illum, quoniam egreſſi mures de cauernis ſuis, auſi ſunt prouocare nos ad prælium.

13 Tunc ingreſſus Vagao cubiculum eius, ſtetit ante cortinam, & plauſum fecit manibus ſuis: ſuſpicabatur enim illum cum Iudith dormire.

14 Sed

14 *Sed cum nullum motum iacentis ſenſu aurium caperet, acceſſit proximans ad cortinam, & eleuans eam, videnſq́; cadauer abſque capite Holofernis in ſuo ſanguine tabefactum iacere ſuper terram, exclamauit voce magna cum fletu, & ſcidit veſtimenta ſua.*
15 *Et ingreſſus tabernaculum Iudith, non inuenit eam, & exiliit foras ad populum,*
16 *Et dixit: Vna mulier Hebræa fecit confuſionem in domo regis Nabuchodonoſor: Ecce enim Holofernes iacet in terra, & caput eius non eſt in illo.*
17 *Quòd cùm audiſſent principes virtutis Aſſyriorum, ſciderunt omnes veſtimenta ſua, & intolerabilis timor & tremor cecidit ſuper eos, & turbati ſunt animi eorum valdè.*
18 *Et factus eſt clamor incomparabilis in medio caſtrorū eorum.*

COMMENTARIVS.

PRIMÒ conſilium dat Iudith ſuſpendendi è muro capitis Holophernis, & in hoſtes erumpendi. Eruptionis verò præſcribit etiam diligenter tempus, modum, & cauſam vſque ad ver. 6. Pro *exite cum impetu*, Græci legunt δώσετε ἀρχηγὸν εἰς αὐτούς. quod Complutenſes vertunt, dabitis principem ſuper eos. id eſt, priores irruetis. principem impetum dabitis, facietis vt veſtrum quilibet primus, & quaſi dux ſit. *Exploratores* vocat noſter τὴν προφυλακὴν, quæ etiam ſuprà cap. 10. verſ. 11. ſimiliter vertebatur. cuiuſmodi hodie ante caſtra & ſatis interdum procul ſolent excubare nonnulli, qui minimos hoſtium motus ilicò ſignificent.

Deinde, quemadmodum ad veram DEI religionem acceſſerit Achior, explicatur ver. 6. Græci, vt ſuprà dixi, hoc loco interſerunt, quæ in Latino erant à ver. 27. in ſuperiori capite, non quod velint nunc primo vocatum Achiorem, ſed quod totam de eo narrationem ſimul edere voluerint. ἐκάλεσαν τὸν Ἀχιὼρ ἐκ τοῦ οἴκου Ὀζία, *vocarunt Achiorem ex Ozia domo.* Ibi enim, vt dixi cap. 6. commorabatur. Videtur verò Iudith ipſius iuſſu, quæ ipſius conuerſionem, animique ſalutem percupiebat; vocatus. vnde, & ad eum finem, ipſa eum prior ſuauiſſimè alloquitur ver. 27. cap. ſuperiori. eique caput oſtendit quod, vt Græcè additur; erat ἐν χειρὶ ἀνδρὸς ἑνὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ λαοῦ, *in manu viri vnius cuiuſdam in populi eccleſia.* de qua cap. 6. fol. 284. Achior verò iſta vt vidit, *quinque* fecit, *primò* incredibili ſtupore corruit pæneque tùm exanimatus eſt. Quis enim fieri hoc vmquam poſſe crediſſet? *Æſtuauit anima eius.* ἐξελύθη τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. *Exſolutus eſt ſpiritus eius. Deinde,* vbi eum qui aderant, erexerunt & refocillarunt, ſeque ipſe collegit, ad Iudith ſeſe pedes abiecit, eamque *adorauit*, ea politica ſcilicet adoratione, de qua cap. 13. quæſt. 3. *Tertiò*, maximis eandem effert laudibus, ver. 31. in quibus paululum quid habent diſſonantiæ Latinus & Græcus; ſententia tamen ambo conſonant. Etſi enim Græcus non habet, *quoniam*, neque, *magnificabitur* DEVS, neutrum tamen ab eo negatur, & innuitur: potuitque pro οἵτινες olim ὅτι fuiſſe. εὐλογημένη σὺ ἐν παντὶ σκηνώματι Ἰούδα καὶ ἐν παντὶ ἔθνει, οἵτινες ἀκούσαντες τὸ ὄνομά σου ταραχθήσονται. *Benedicta tu in omni tabernaculo iuda, & in omni gente. quicumque audierint nomen tuum conturbabuntur.*

 admi-

admiratione ſcilicet ac ſtupore. Sed *quartò*, in Græcis adiungitur, quemadmodum à Iudith petierit, enarrari, quidnam illis aliquot diebus apud Aſſyrios egiſſet. Καὶ ἀνήγγειλεν αὐτῷ Ἰουδὶθ ἐν μέσῳ τοῦ λαοῦ πάντα, ὅσα ἦν πεποιηκυῖα, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐξῆλθεν ἕως οὗ ἐλάλει αὐτοῖς. *Et enarrauit ipſi Iudith in medio populi omnia quæ feciſſet ab eo die, quo exierat vſque ad hoc tempus, quo ipſis loquebatur.* Tùm verò ἠλάλαξεν ὁ λαὸς φωνῇ μεγάλῃ, καὶ ἔδωκεν φωνὴν εὐφροσύνην ἐν τῇ πόλει αὐτῶν *iubilauit voce magna populus, & in vrbe ſua lætum clamorem dedit.* De *alalagmo*, cuius hoc loco meminit Græcus, multa Lipſius de militia libro 4. dial. 11. *Quintò*, ſeſe ad veram DEI religionem conuertit. & Latinus hoc loco verſ. 6. breuiter *quinque* illa indicat, quæ dum CHRISTI IESV Domini & Saluatoris noſtri fidem homines adulti ſuſcipiunt; notare ſolent Theologi. *Primum eſt* quid extrinſecus tales ad fidem moueat. Achior *videns virtutem quam fecit* DEVS *Iſraël.* *Alterum* eſt, terminus à quo ad fidem veniunt. Varia ſiquidem impietatis genera ſunt, ſed duo tùm maximè, gentiliſmus ſiue idololatria & hæreſis. Achior itaque *relicto gentilitatis ritu* venit. *Tertium*, terminus ad quem. *Credidit* DEO & quia ſunt quidam fidei gradus, cum magna, & modica in ſcripturis quandoque legatur, Matthæi 15. ver. 28. cap. 16. ver. 8. Marci 9. ver. 24. ideò, in Græco, hujus fidei actus ab intenſione commendatur, ἐπίστευσε τῷ Θεῷ σφόδρα. *Credidit* DEO *valdè.* *Quartum* eſt initiatio. vt certis videlicet cæremoniis & ſacramentis initietur. Hodie baptiſmus eſt: tum circumciſio. Achior ergo *circumcidit carnem præputy ſui.* *Quintum* eſt communio ſanctorum, ſiue vſus & fructus bonorum, quæ in tali DEI eccleſia & ſocietate ſunt. Ideoque ipſe *appoſitus eſt ad populum Iſraël, & omnis ſucceſſio generis eius, vſque in hodiernum diem.* vbi duæ quæſtiunculæ.

Prior quæſtio: An ad Iudaicum populum aggregari potuerit Achior?

AMMONITA erat cap. 5. ver. 5. Scriptum verò eſt Deuter. 23. verſ. 3. *Ammonites & Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt Eccleſiam Domini in æternum.* Abulenſis, cum in locum, tripliciter accipi *Eccleſiæ* nomen ait. *primò*, pro ipſa populi multitudine & cœtu, prout apud Ariſtotelem 2. Politicorum accipitur. *Deinde* pro loco ſancto. *Tertiò*, pro multitudine, vt ordinem ad rectores habet. *Sicque, dicitur*, ait, *aliquis intrare Eccleſiam, cum in multitudine datur ei aliquod officium vel principatus.* Et poſtremo iſto modo non poterant Ammonitæ ac Moabitę ad Eccleſiam aggregari, licet circumciſione initiari, tabernaculi atrium ſubire, in eo victimas offerre ac edere, Iſraëlitarum inſtar, poſſent. Potuit igitur ad Iudaicum populum Achior aggregari, licet magiſtratum in eo gerere nullum poſſet. D. Thomas 1. 2. quæſt. 105. art. 3. nullam ait gentem à DEI cultu, & iis quæ ad animæ ſalutem ſpectant, excluſam: ſed eos, ne primo quidem modo in eccleſiam, qui ex Ammonitarum & Moabitarum gentibus eſſent, ita videlicet, vt ciues forent, ciuiumque commodis, & beneficiis vterentur; ordinaria lege admitti potuiſſe cenſet, verùm extraordinaria tantum & priuilegio aliquo. Sicque Achiorem admiſſum. Ita enim ad primum; *in temporalibus, quantum ad ea, quæ pertinebant ad communitatem populi, non ſtatim quilibet admittebatur, ſed quidam in tertia generatione, ſcilicet Ægyptÿ & Idumæ. Aly verò perpetuo excludebantur in deteſtationem culpæ præteritæ: ſicut Moabitæ & Ammonitæ, & Amalecitæ. Sicut enim punitur vnus homo propter peccatum quod commiſit, vt aly videntes timeant, & peccare deſiſtunt: ita etiam propter aliquod peccatum gens* vel

vel ciuitas poteſt puniri, vt alij à ſimili peccato abſtineant. Poterat tamen diſpenſatiuè aliquis in collegium populi admitti, propter aliquem virtutis actum: ſicut Iudith 14. dicitur, quod Achior dux filiorum Ammon appoſitus eſt ad populum Iſraël, & omnis ſucceſſio generis eius. Et ſimiliter Ruth Moabitis, quæ mulier virtutis erat, licet poſſit dici, quod illa prohibitio extendebatur ad viros, non ad mulieres, quibus non competit ſimpliciter eſſe ciues. Et ſanè hoc priuilegium non cò tantùm porrigendum, vt è vulgarium ciuium numero eſſet, verum etiam vt omnes populi honores gerere poſſet. Qui enim Ammonitarum dux tam potens, honoratus, & magnus, vti dictum cap.5. fol.269. fuiſſet, qui de Iudæis, in Holophernæ, omniumque ipſius principum conſpectu, tam honorificè, ampleque dixiſſet, ipſorum DEO illuſtre adeo ſplendidumque teſtimonium dediſſet cap.13. ver.27. quomodo à Iudæis tam deſpiceretur, vt omnis ei ad omnem dignitatem aditus præcluderetur? Si priua ei lex, quoad hoc, vt ciuis fieret, dari potuit, cur non etiam, vt ciuis honoratus? Ideoque ſiue Abulenſem, ſiue Aquinatem ſequamur, priuilegio conuenientiſſimè ſemper locus eſt. Caluinus in Exodum commentans, in præcepti primi explicatione, neutrum illum ſequi voluit: ſed ita vt, more ſuo, nihil afferret melius. Per *eccleſiam* enim, vult intelligi *ſacros populi conuentus*, ita vt in tabernaculum, templum, & ſynagogas, tum quidem populus conueniſſet; neque ſacrificiorum, neque precum faciendarum, neque demum legis audiendæ cauſâ, introire poſſent. At quid viris bonis ſacri fuiſſet? Quid quam Gentilis plus penè, in templo vel ſynagoga, loci habuiſſent? Et tamen, etiamſi res ita fuiſſet, ne præcipua quadam conditione foret Achior, priuilegioque ornaretur, nihil obſtabat.

Poſterior quæſt: An apud Iudæos manſerit Achior? & quid nos doceat?

FIERI potuiſſet, vt Iudaico cultu & circumciſione initiaretur: poſteaquam tamen debellatū eſſet, non in Gentilitatem ſed in Ammonitidē reuerteretur, ibidemq; viri boni officio fungeretur. Textus tamen apud Iudæos manſiſſe ſatis docet, quando non id tantum ait, quod Græcus; aſſerit, *appoſitum eum ad populum Iſraël:* ſed *omnem* etiam *generis ſucceſſionem.* Indicatur enim vel priorem ad ſe vxorem vocaſſe, vel apud Iudæos aliam duxiſſe, ex eaque liberos, qui ſacra eadem ſequuti ſint; procreaſſe. idq; non vno vel altero anno, ſed pluribus. Nam vel ipſe libelli huius auctor, vel alius poſtea quiſpiam, vt prolegom. altero monitum; eam ob cauſam adiecit, *vſque in hodiernum diem.* Atque hic vides, quam verè Achioris nomen, quod, vt c.5. dixi; eſt *lucis frater;* acceperit. Vera enim lux ei iam oborta, depulſis omnibus Gentiliſmi tenebris. Iudæus ex Abraham progenitus erat: Ammonita ex Loth. Ille in luce, imo & lux quædam erat. iſte in tenebris, & quædam tenebræ. Ad illum ſe iſte contulit, luciſq; veram fraternitatem adiit. figuram gerens eorum, qui ad Eccleſiam Chriſtianam accedunt, Gentilium. Sumus enim omnes homines fratres, quoad *carnem*; ſed nō quoad *lucem.* Ad verum è falſo cultum qui tranſeunt, Achiores fiunt, lucis fratres. imo & ſummæ lucis, quæ DEVS eſt, filij, eandem cum aliis omnibus hæreditatem adituri. Sunt verò in eodem Achiore *duo* notanda. *Vnum*, tanta eius & tam incenſa fides, vt vnum hoc vbi miraculum vidit, ilicò ſuperſtitiones priſtinas omnes abiecerit. Neq; eum remorata eſt priſtinarum opum & dignitatis cupiditas: inferior, quam veluti alienigena, in alio

populo, ſubibat; conditio. Etſi enim ciuitatis & capeſſendorum Magiſtratuum priuilegium ei conceſſum, eius tamen, dum, noƈte hac, veram profiteri fidem cœpit; incertus erat. *Alterum*, quòd in ſuſcepto fide conſtans deinceps fuerit: in ea proles ipſe ſuas educarit & inſtituerit, & quidem ita, vt & ipſæ deinceps eandem ſemper, quod quidem conſtet; fidem retinuerint. *Adiiciam* & illud; miram eſſe hic DEI conſiderandam benignitatem, qui paruas, inchoatas, & adumbratas quaſdam hominum virtutes, ſua ipſe gratia magnas, perfeƈtas & veras tandem efficit. qui, quæ homines veluti mala ſumma nobis vel inferebant, vel minabantur, ea in æternam animorum noſtrorum ſalutem conuertit. Quantum Achioris capiti periculum erat, dum ex Aſſyriorum caſtris Bethuliam, in funeſtiſſimum veluti carcerem, vbi ad necem tantiſper cuſtodiretur; eieƈtus & contruſus eſt! Sed hoc totum ſempiternam ipſius animo lucem, immortalis regni hæreditatem, veriſſimam felicitatem attulit. Hæc peccatoribus non paucis, hæreticis, & idololatris ad pœnitudinē, reſipiſcentiam, CHRISTIq; Domini doƈtrinam compendiaria ſæpè via extitit. Legatur de Burgundionibus ad CHRISTVM venientibus Socrates lib. 7. ca. 30. de Clodouco Francorum Rege Gregorius Turon. lib. 2. cap. 30. & 31. apud Bedam S. Vedaſti hiſtoria, de Adado Æthiopum Rege Paulus diaconus lib. 16. de Heduino Northanimbrorum Rege V. Beda lib. 2. hiſtor. cap. 9. & ſequent. de Ceduald a Geuiſorum Rege idem Beda lib. 5. cap. 7. de Olha Bogoris Bulgarorum Regis ſorore Zonaras & Cedrenus. Nam & ea, cum Conſtantinopoli capta teneretur; fonte ſacro luſtrata eſt, tandemque domum reuerſa, plurimis, & quidem ſuo ipſius fratri, religionis eiuſdem ampleƈtendæ auƈtor fuit. Quid & duodecim illi adoleſcentes, qui nobiliſſimorum Saxonum filij, cum obſides Carolo Magno dati eſſent, per eam occaſionem cœleſtium bonorum, à S. Burchardo Herbipolenſi Epiſcopo, pignore donati ſunt? vt quidem etiam, Catholicis valdè iniquus, ſcribit Centuria 13. cap. 57. Balæus.

Tertium eſt executio eius, quod Iudith dederat; conſilij. Suſpenſum nefarium illud caput eſt. &, cum armis, foras eo tempore & modo eruptum, quo illa præſcripſerat. Ideoque & effeƈtus ex animi planè ſententia conſecutus. Nam *primò*, quid faƈto contra erumpentes Iudæos opus eſſet, Holophernem interrogaturi ad eius tentorium Aſſyriorum duces venerunt. & quidem ſuæ ipſorum calamitatis ignari, per irriſionem & contemptum maximum; *Egreſſi*, aiebant, *mures de cauernis ſuis.* prorſus vt illi olim Philiſthæi, 1. Reg. 14. ver. 11. *En Hebræi egrediuntur de cauernis, in quibus abſconditi fuerant.* At iſti mures vobis ô Aſſyrij, non ita multo poſt, leones erunt. Vos magni vaſtique Nabuchodonoſoriana ſuperbia elephanti, mures iſtos haud feretis. Græcus aliud etiam extremæ deſpicientiæ vocabulum poſuit, ἐτόλμησαν οἱ δοῦλοι καταβαίνειν ἐφ' ἡμᾶς, *auſi ſunt ſerui ad nos deſcendere.* & quidem εἰς πόλεμον, ἵνα ἐξολοθρευθῶσιν εἰς τέλος, *ad bellum, vt auerruncentur* videlicet *penitus.* Cur verò in Holophernis, extemplo, cubiculum non intrarint, cauſa redditur verſ. 10. quod eum in locum, vbi *virtus Aſſyriorum*, id eſt Rex, vel ab eo ſummus Dux cubaret, ingredi nemo auderet. In Sardanapalo pulchrè id exponit lib. 2. Diodorus. idemque ſuis poſtea moribus probarunt Medi, vt in Deioce ait lib. 1. Herodotus, & Perſæ apud eundem lib 3. Poſteà, qui à cubiculo ipſi Holopherni erat, ſummusque rerum ipſius omnium præfeƈtus, Bagoas *ſtetit ante cortinam & plauſum fecit manibus ſuis, vt illum excitaret.* Complutenſes legunt ἔκρουσε τὴν αὐλὴν τῆς σκηνῆς, & vertunt, *pulſauit aulam tabernaculi*; alius, *pulſauit atrium tabernaculi.* Romanus Codex τὴν αὐλαίαν habet, vt periſtromata videlicet, varioſque tapetes, quibus

bus circumquaque ſeptum & exornatum cubiculum erat, concuſſerit, & ante lecti cortinas ſteterit, manibuſque comploſerit. Nam in Exodi Græco textu, ſæpiùs tabernaculi *αὐλαίας* legere eſt. Tandem ſuo in ſanguine iacens truncum cadauer vidit, horrendumque contra Iudith vociferari, & Holophernem ſuum lamentari cœpit, verſ. 14. 15. ſubitoque fuit veſtium ſciſſio, de quo in Eſther, & immanis *vbique Luctus, vbique pauor & plurima mortis imago.*

CAPVT XV.

1 CVmq; omnis exercitus decollatũ Holofernem audiſſet, fugit mens & conſilium ab eis, & ſolo tremore & metu agitati, fugæ præſidium ſumunt,

2 Ita vt nullus loqueretur cum proximo ſuo, ſed inclinato capite, relictis omnibus, euadere feſtinabant Hebræos, quos armatos ſuper ſe venire audiebant, fugientes per vias camporum & ſemitas collium.

3 Videntes itaque filij Iſrael fugientes, ſecuti ſunt illos. Deſcenderuntq; clangentes tubis, & vlulantes poſt ipſos.

4 Et quoniam Aſſyrij non adunati, in fugam ibant præcipites: filij autem Iſrael vno agmine perſequentes, debilitabant omnes, quos inuenire potuiſſent.

5 Miſit itaque Ozias nuncios per omnes ciuitates & regiones Iſrael.

6 Omnis itaque regio, omniſque vrbs electam iuuentutem armatam miſit poſt eos, & perſecuti ſunt eos in ore gladij, quouſque peruenirent ad extremitatem finium ſuorum.

7 Reliqui autem, qui erant in Bethulia, ingreſſi ſunt caſtra Aſſyriorum, & prædam, quam fugientes Aſſyrij reliquerant, abſtulerunt, & onuſtati ſunt valdè.

8 Hi verò, qui victores reuerſi ſunt ad Bethuliam, omnia quæ erant illorum attulerunt ſecum, ita vt non eſſet numerus in pecoribus, & iumentis, & vniuerſis mobilibus eorum, vt à minimo vſque ad maximum omnes diuites fierent de prædationibus eorum.

9 Ioachim autem ſummus pontifex de Ieruſalem venit in Bethuliam cum vniuerſis presbyteris ſuis vt videret Iudith.

10 Quæ cùm exiſſet ad illum, benedixerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri:

11 Quia feciſti viriliter, & confortatum eſt cor tuum, eo quòd caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum, alterum neſcieris: ideò & manus Domini confortauit te, & ideò eris benedicta in æternum.

12 Et dixit omnis populus: Fiat, fiat.

13 *Per dies autem triginta, vix collecta ſunt ſpolia Aſſyriorum à populo Iſrael.*
14 *Porrò autem vniuerſa, quæ Holofernis peculiaria fuiſſe probata ſunt, dederunt Iudith in auro, & argento, & veſtibus, & gemmis, & omni ſupellectili, & tradita ſunt omnia illi à populo.*
15 *Et omnes populi gaudebant cum mulieribus, & virginibus, & iuuenibus, in organis, & citharis.*

COMMENTARIVS.

ISRAELITARVM liberationis extrema hic perfectio traditur vſque ad verſ. 9. deinde, quæ hanc ſecuta ſunt, orditur libri pars tertia & vltima. In fugam ſeſe coniiciunt Aſſyrij rei nouitate attoniti, metu exanimati, tacentes, capita demittentes, caſtra, gazas, impedimentaque omnia relinquentes. Eorum tergis inſtant, eoſque paſſim ſternunt, mactantque omni iam periculo & metu liberati Iudæi, tam ij, qui Bethulia exierant, quam alij ab Ozia vocati, ver. 5. & 6. Et adiicit Græcus nonnulla quæ luculentiorem narrationem efficiant. Ait enim; *Miſit Ozias in Batomaſthaim, & Chobai, & Chola, & in omnem terminum Iſraël, qui de omnibus quæ geſta eſſent, enunciarent, & vt omnes ad hoſtium ſuorum internecionem effunderentur. Vt vero audierunt filij Iſraël, vno animo irruerunt omnes in ipſos, & eos Choba vſque ceciderunt. Similiter & qui Hieroſolymitani erant, adſuerunt, & ex montana regione tota. Ipſis enim nunciarant, quæ hoſtium caſtris euenerant. & qui in Galaad, & qui in Galilæa, ipſos plaga magna, quibuſdam veluti cornibus impetendo, affecerant, quoaduſque Damaſcum & in eius fines peruenerunt.* Secuta caſtrorum direptio tam per eos, qui Bethuliæ remanſerant, quam per alios ex hoſtium cæde reuerſos, ver. 7. & 8. De hac tamen poſteà.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quid abſciſſum Holophernis caput & tùm effecit, & iam efficiat.

PERCVLIT Aſſyrios ingenti pauore caput hoc abſciſſum. cumque pauorem excitauit auditio cap. 14. ver. 16. cap. 15. ver. 1. & viſio. Factum enim non rarò, vt eorum, quos maximi faciebant hoſtes; viſa vel in muris, vel in pilis, alioue modo, capita trepidationis plurimùm gignerent. Apud Liuium libro 23. extremo eſt, quemadmodum Romanorum Conſul victor, victi Aſdrubalis, ante ipſius fratris Hannibalis ſtationes proiici iuſſerit, tumque Hannibal in Brutios fugerit, tantoque ſimul publico, familiarique ictus luctu, agnoſcere ſe Carthaginis fortunam dixerit. Apud Poëtam libro 9.

Turnus in arma viros, armis circumdatus ipſe
Suſcitat, ærataſque acies in prælia cogit.
Quiſque ſuos, variiſque acuunt rumoribus iras.
Quin ipſa arrectis, viſu miſerabile, in haſtis

Præſ-

Præfigunt capita. & multo clamore ſequuntur
Euryali & Niſi. Quam ob rem, Æneadæ duri
Stant mæſti: ſimul ora virûm præfixa videbant
Nota nimis miſeris, atroq́ fluentia tabo.

Annis ferè ab hinc duodetriginta, in nobiliſſima illa Chriſtianæ claſſis, ad Naupactum, victoria, quantum numeroſiſſimis Turcarum nauibus terroris incuſſit Halis Baſſæ deſectum, maloque præfixum caput? Et, hoc fine, voluerat Iudith è muro caput iſtud ſuſpendi. De ipſo tamen viſo, nihil in textu. quia neque ad illud Aſſyrij, priuſquam cædem audiiſſent, attenderunt, neque viderunt omnes, ſed tantummodo qui, vrbem propiùs, ſtationes habebant. E pauore iſto eorum fuga & ſtrages, de qua dictum, ſecuta. Sed, apud nos, iam quid efficiat? Etiamne pauorem adhuc & fugam? Sanè verò, ſi ſapimus: ſed pauorem & fugam eorum, quæ Holopherni mentem, vitam, & caput abſtulerunt; vitiorum. Ea duo potiſſimum fuerunt, libido & ebrietas. propter quæ meritò, cum proprio prauæ ſuæ voluntatis & nequitiæ gladio feriretur; duobus à Iudith ictibus feriri debuit cap. 13. v.10. licet in Auguſtiniano ſermone 227. per memoriæ aut ſcripturæ mendum, ictus quoque *tertius* legatur. Ictus vnus, ob vitium, quod primariò tamquam ſcopum, ſpectabat; infligitur. alter verò, ob illud, quo tamquam medio, prioris illius compos fieri ſatagebat. Nam & ideò, hac in cœna, tanto, *quantum numquam biberat in vita ſua.* cap. 12. verſ. 20. ſeſe iam vino ingurgitauit. quia quam ſobriam adhuc videbat, vino diſſolui, liberaliùs hilarari, paulò ſecum licentiùs confabulari & laſciuire optabat. Hinc eam ad pocula verbis inuitabat cap. 12. ver. 17. *Bibe nunc, & accumbe in iucunditate.* Sed quia magis mouent facta quam verba, exemplo ipſe vltrò præibat: ei, aliiſque crebriùs propinabat. ſuos itidem ſeruos, concœnatores, & compotores idem factitare iubebat, donec in ſobriæ Iudith conſpectu, ſeipſos vino mergerent ac ſepelirent omnes. Vnde factum, vt neque, quam volebat; libidinem expleret, &, vnâ cum vita, caput amiſerit. *Ecce*, ait Bagoas cap. 14. ver. 16. *Holophernes iacet in terra, & caput eius non eſt in illo.* Venite libidinoſi, venite ebrioſi, & videte, quô ducem tantum traxerit libido & ebrietas. *Mox vt ortus eſt dies, ſuſpenderunt Iſraëlitæ ſuper muros caput Holophernis*, eodem cap. ver. 7. Hoc, niſi caligant adhuc oculi mero; aſpicite. & quod illi heri, ne hodie vobis accidat, prouidete. Exanime quidem & mutum eſt hoc caput. ſuo tamen adhuc ſtillante mero & tabo, ſuo inſigni & immortali dedecore & infamia clamat, monet, hortatur, vt oculos cautè cuſtodiamus, Veneris illecebras ſtudioſè caueamus, à temulentia vehementer abhorreamus. Et Epheſ. 5. ver. 17. Apoſtolus; *Propterea*, inquit, *nolite fieri imprudentes: ſed intelligentes quæ ſit voluntas* DEI. *& nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria.*

QVÆSTIVNCVLA II.

Quæ ab Holoferniana nos ebritate meritò abducant?

HOLOPHERNES, vti ſuprà expoſitum; ad lectum non iit, ſed in lectum corruit. Eſt igitur ebrietas *primò* contra hominis dignitatem. adeò vt diceret Anacharſis, qui indecoros ebriorum mores aſpiceret, fore vt ineptos homineque indignos iudicaret. Vnde & Lacones, vt liberos ab ebrietate auocarent, hoc vnum agebant, vt ſeruo-

ſeruorum viliſſimis, quos *Helotas* vocabant, vini quantum liberet; potandum darent: ſicque iam ebrios in filiorum aſpectum adducerent. quo ineptiis eorum perſpectis, à vitio tanto abhorrerēt. Nos ad imaginem ſuam, rationis compotes, corpore celſos & erectos creauit DEVS. ſed illam eripit ebrietas, corporis membra omnia in terram abiicit. Qui ebriorum oculi? quæ voces? qui pedes? Non homines, ſed pecudes ebrios quis dicat, aut ſi homines, certè inſanos & phreniticos, vt oſtendit in Pſal. 33. & 103. D. Auguſtinus. *Quid*, ait libro de victu Muſonius, quem etiam profert ſerm. 17. Stobæus; *fœdius quam vt homo bruti animalis imago ſit?*

Deinde, honeſtas hominis functiones, quas nobis aut voluntas aut Reſpublica, Deúſue impoſuit, vehementiſſimè impedit ebrietas. Dux exercitus erat Holophernes. num totam cum in poculis & ſomno noctem traducere decebat? Num tam profundo demergi ſopore, vt circitorum, excubiarumq; rationem nullam duceret? Quid ſi, eo veſpere, ſub cœnam, in eius caſtra irruiſſent Iſraëlitæ? quid ſi prima vel ſecunda vigilia? Certè, vt in viuis maximè fuiſſet; officio ipſe ſuo fungi haudquaquam potuiſſet. Quid igitur Principes, Iudices, aliique Magiſtratus? Sed omnium maximè ſacerdotum muniis officit vinum immoderatius. Quomodo ad ægrum aliquem ſacramentis iuuandum, infantulum baptiſmo luſtrandum, ſtatas pro populo preces fundendas, vino madidus accedat ſacerdos? Columella lib. 12. cap. 1. patremfamilias *ſomni & vini abſtinentiſſimum* eſſe iubet. Apud Laertium lib. 1. Solon, principem, qui temulentus deprehenderetur; morte mulctandum, lege ſanxit. Quantò magis DEI ſacerdotes decet ſobrietas? Fuit olim Leotychidas interrogatus, cur vino modicè adeo vterentur Lacedæmonij & reſpondit, *ne pro nobis conſultent alij, ſed pro aliis nos.* Non & ſacerdotes multo magis dicere oportet, ſibi pro aliis conſultandum, DEI verbum legendum, in ipſius lege meditandum, ipſum aſſiduè precandum? Et cæteris quidem vino altiùs conſopitis, vrbem obibat Epaminondas dicens, ſibi, vt pro aliis vigilare poſſet, ſobriè viuendum, vt libro de doctrina Principum refert Plutarchus. Quam hoc in ſacerdotes aptè conueniat? *Dixit*, Leuitici 10. *Dominus ad Aaron, Vinum & omne, quod inebriare poteſt, non bibetis tu & filij tui, quando intrabitis in tabernaculum teſtimonij, ne moriamini, quia præceptum ſempiternum eſt in generationes veſtras.* Etſi verò ſacerdotibus noſtris vini vſum concedit, qui Timotheo Epiſcopo conceſſit, 1. Timoth. 5. ver. 23. id modicum tamen eſſe vult, etiam in diaconis eadem epiſt. cap. 3. ver. 8. Semper enim Domini tabernaculum, non vt thymiama tantum adoleant, lucernas accendant, propoſitionis panes collocent eos ingredi oportet, ſed vt nobiliſſimum immaculatiſſimi Agni terque quaterque venerandum ſacrificium offerant. Apud Romanos, Plutarcho narratore problem. 112. non poterat flamen Dialis câ iter facere, vbi arbuſtiuæ deſuper vites prominerent, vt ſignificaretur *ſacerdoti, ebrium fieri, nefas eſſe.* Neque verò illo tantum intemperatioris hauſtus die vel nocte, ſed crebrò etiam poſtridiano & perendino demandata nobis munera, capitis ſtomachique doloribus, plurimùm impedit ebrietas. Si euigilaſſet Holophernes, neſcio an poſtero die, quæ ducis ſunt, exequi potuiſſet. *Poſtera die*, inquit libro 14. cap. 22. Plinius, *ex ore halitus fœtidi, ac ferè rerum omnium obliuio, morſque memoriæ.*

Tertiò, attulit Holopherni mortem ebrietas. & quam multis affert quotidie? Quot cruditates, dyſtomachias, cephalalgias, chiragras, podagras, epilepſias, aliaque morborum plurium genera procreat? Quot & quam triſtes è gradibus, vel in aquas caſus? Quot & quam terribiles repentinas mortes? Teſtis Iudæorum Holophernes hic.

hic. Teſtis Chriſtianorum Holophernes alius, ille inquam qui ſe DEI flagellum dicebat; Attila. Eſt verò in repentina ebriorum morte, vnum quidpiam, quod vix in alio vllo peccati genere inuenitur, triſtiſſimum, maximeque formidabile. vt extremo illo tempore ſeſe ad DEVM rectè per vnum aliquem contritionis pœnitentiæue actum conuertere nequeant. Etſi enim ad hoc ipſum vel perexigua temporis portiuncula, imo & momentum quandoque vnicum ſatis eſſe poſſit, vt quæſt. 13. in Leuitici cap. 10. differit Abulenſis, & paſſim Scholaſtici, quia tamen ſuapte iſti ſponte rationis ſibi vſum ademerunt, humanum, piumque actum edere nullum poſſunt. ideoque neque veram præteritarum culparum deteſtationem inſtituere, neque quo par eſſet, modo veniam DEVM rogare. *Vix pro talibus, in ebrietatibus peremptis, Eccleſia permittit orare*, inquit capitulum *Audiuimus, de reliq. & venerat. ſanctorum*. Quam miſerum igitur & deteſtabile hoc peccati genus?

Quartò, non corpori tantum, ſed & animo exitium infert ſempiternum. Holophernes, propter idololatriam, æternis quidem addicendus erat ſuppliciis, etiamſi tamen nō fuiſſet, ob tantum iſtud vinolentiæ tam plenæ peccatum, in ea deiectus compactuſque fuiſſet. nunc verò ea ipſi maximum & intolerandum pœnarum cumulum adiungit. Quis, ſi vel rationis minimum habeat; eam non exhorreſcat? Quis in leuibus delictis recenſeat, affluentiùs potare, vinoque ſeſe deponere ac inebriari? Vnum tantum vel alterum, cui obſiſti non poſſit; teſtem citabo. D. Paulus 1. Corinth. 6. v. 9. *Nolite, ait, errare. Neque fornicarij, neque idolis ſeruientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque auari, neque* EBRIOSI, *neque maledici, neque rapaces, regnum* DEI *poſſidebunt*. Ecce cum qualium criminum turba, ebrietatem copulat Apoſtolus, & quale ipſi effectum tribuit, à DEI ſcilicet regno excludere. idemque iteratò inculcat Galat. 5. ver. 21. D. Auguſtinus ſerm. 231. *Quicunque*, ait, *ebrioſus pœnitentiam de ipſa non egerit, ſed vſque ad mortem ſuam in ipſa ebrietate permanſerit, in æternum profectò peribit: quia non mentitur Spiritus ſanctus per Apoſtolum dicens: Neq; ebrioſi regnum* DEI *poſſidebunt*. Et iterum; *Ebrietas quaſi inferni puteus, quoſcunque ſuſceperit, niſi digna ſubuenerit pœnitentia, & emendatio fuerit ſubſecuta, ita fortiter ſibi vendicat, vt eoſdem ipſos de inferni tenebroſo puteo ad charitatis vel ſobrietatis lucem redire ſine pœnitentia non permittat*. Et; *Tolerabilius erat in carne mori, quam in anima per ebrietatem interfici*. Sequente verò rurſum ſermone; *Qui credit ebrietatem eſſe paruum peccatum, ſi ſe non emendauerit, & pro ipſa ebrietate pœnitentiam non egerit, cum adulteris & homicidis* ÆTERNA, SINE REMEDIO, *illum* POENA *cruciabit*.

Quintò, non ſeipſum modò, ſed & tantas equitum peditumque copias vino perdidit Holophernes. Quoties verò idem ipſum factum legimus, audiuimus? Non opus vetera illa de Nini, Sardanapali, Scytharumque maximis exercitibus ex Diodoro lib. 2. Herod. lib. 1. referre, non illos item excire, qui apud Poëtam lib. 2. *Inuadunt vrbem, ſomno, vinoque ſepultam*. ipſi noſtra memoria non diſſimilia vidimus. Superioribus hiſce annis, captos è milite noſtro non paucos dicitur Sultano ſuo Sinan Baſſa, per ludibrium & ebrietatis opprobrationem, Conſtantinopoli, cum vitris, aleis, & chartis, obtuliſſe. Sub ſecundi ſanè libri de Legibus extremum; *Multo*, ait Plato, *magis quam Cretenſium Lacedæmoniorumq; vſum, Carthaginienſium legum probarem, vt nunquam in caſtris quiſquam guſtare vinum audeat, ſed toto illo tempore aquæ bibatur, & in ciuitate nunquam vini vſum ſeruo vel ſeruæ concederem: ſed nec magiſtratibus toto eo tempore quo magiſtratu funguntur. Gubernatores etiam atque iudices munus ſuum ſubituros à vino penitus prohiberem. Delibera-*

turos quoque de rebus non omnino negligendis. Ac nulli penitus interdiu vinum concederem, niſi exercitationis corporeæ, morborumq́; cauſâ, hoc potu opus fuerit: neque etiam nocte viro vel mulieri quando liberis operam dare volunt. Libet verò tam egregiorum militum pugnas, victorias, & trophæa D. Ambroſij penicillo depicta intueri. *Spectaculum*, ait lib. de Elia cap. 13. *triſte Chriſtianorum oculis, & miſerabilis ſpecies. Cernas iuuenes terribiles viſu hoſtibus, de conuiuio portari foras, & inde ad conuiuium reportari: repleri vt exhauriant: & exhauriri vt bibant. Si quis verecundior fuerit, vt erubeſcat ſurgere, cum iam immoderatos potus tenere non poßit, anhelare vehementius, ſudare, gemere, ſignis prodere, quod pudet confiteri. Ibi vnuſquiſque pugnas enarrat ſuas, ibi fortia facta prædicat, narrat trophæa. Vino madidi & ſomnolenti, neſciunt mente, quid lingua proferat. Vnuſquiſque ſtertit & potat, dormit & dimicat: & ſi quando conſurrectum fuerit, viri prœliatores ſtare non poſſunt, egreſſi vacillant. Rident ſeruuli dominorum opprobria, manibus ſuis portant militem bellatorem, imponunt equo. Itaque huc atque illuc, tanquam nauigia ſine gubernatore fluctuant, & tanquam vulnere icti, in terram defluunt, niſi excipiantur à ſeruulis. Alij referuntur in ſcutis, fit pompa ludibrij. Quos mane inſignes armis ſpectaueris, vultu minaces, eoſdem veſperi cernis etiam à puerulis rideri: ſine ferro vulneratos, ſine pugna interfectos ſine hoſte turbatos, ſine ſenectute tremulos, in ipſo iuuentutis flore arentes.*

Sextò, ad aliud quod concupiuerat, indipiſcendum, abuti vino voluit Holophernes: neque illud tamen indeptus eſt. Quam verò ſæpe fit, vt ex abundantiore potu, à quibuſdam ſanitas, hilaritas, amicitia quæratur, & eorum ne hilum quidem obtineatur, ſed ægritudo, triſtitia, rixæ, odia, & inimicitiæ? Hominum ille ſapientiſſimus Prouerb. 23. ver. 29. *Cuius, ait, væ? cuius patri væ? cui rixæ? cui fouea? cui, ſine cauſa, vulnera? cui ſuffuſio oculorum? nonne his qui commorantur in vino, & ſtudent calicibus epotandis?* Quin & liberorum eam procreationi obeſſe, docet initio libri de liberorũ educatione Plutarchus, Hippocrates libro de ſterilibus, & iam ex Platone audiuimus, repetitque idipſum Galenus lib. *Quod animi mores.* Et ferè, qui tùm procreantur, multis & magnis corporum animorumq́ue vitiis vexantur & deformantur. Vnde amentiori cuidam adoleſcenti dicebat apud eundem, eodem loco, Plutarchum, philoſophorum quidam; *Te proſeminauit Pater ebrius.*

Septimò, quantam dedecoris & infamiæ ſempiternæ Holpherni notam eadem inuſſit ebrietas? Vbi tantam cladem, cladiſque cauſam Rex Nabuchodonoſor, vbi Aſſyria tota percepit, quàm eum execrati omnes? & quanta, quantóue ſtomacho in mortuum, in familiam, cognationemq́ue totam conuicia iecerunt? Vrebat enim amiſſorum parentum, maritorum, & carorum dolor omnes. ipſa etiam imperij ſui tanta calamitas, tamque inſigne dedecus. Et hodie, quid Holophernis nomine deteſtabilius? Ignominia vtique maxima eſt, coram DEI Angelis & hominibus inſitam DEI in ſeipſo, effigiem turpificare, voluntaria inſania furere, ad officij ſui partes obeundas ineptum ſeſe vltrò efficere, corporis valetudinem vitamque ipſam abrumpere, in æterna ſeſe picis & ſulphuris ſtagna demergere, publicis commodis officere, per vitium vel ad vitia, vel ad ea etiam, quæ per ſe mala non ſunt, tendere. Et multa quidem contra vitij huius fœditatem ſcripſere olim & philoſophi, & ſancti Patres, vt Auguſtinus locis citatis, D. Chryſoſtomus hom. 1. ad pop. D. Ambroſius de Elia cap. 5. 12. & ſequentibus, alij. Sed plurimarum rerum vnam veluti ſummulam epiſtola 84. lib. 12. illigauit Seneca. è quo paucula hæc; *Certè erunt omne vitium ebrietas. & incendit, & detegit, obſtantem malis conatibus verecundiam remouet. Plures enim pudore peccandi, quam bona voluntate, prohibitis abſtinent. Vbi poſſedit animum nimia vis vini, quicquid mali latebat, emergit.*

ſit. Non facit ebrietas vitia, ſed protrahit: tunc libidinoſus ne cubiculum quidem expectat, ſed cupiditatibus ſuis, quantum petierint, ſine dilatione permittit: tunc impudicus morbum profitetur, ac publicat, tunc petulans non linguam, non manum continet. Creſcit inſolenti ſuperbia, crudelitas ſæuo, malignitas liuido, omne vitium detegitur, & prodit. Adijce illam ignorationem ſui, dubia & parum explanata verba, incertos oculos, gradum errantem, vertiginem capitis, tecta ipſa mobilia, velut aliquo turbine circumagente totam domum: ſtomachi tormenta, cum efferueſcit merum, ac viſcera ipſa diſtendit. Tunc tamen vtcunque tolerabile eſt, dum illi vis ſua eſt. Quid cum ſomno viciatur, & quæ ebrietas fuit, cruditas facta eſt? Cogita quas clades ediderit publica ebrietas. Hæc acerrimas gentes bellicoſasq; hoſtibus tradidit, hæc multorum annorum pertinaci bello defenſa mœnia patefecit, hæc contumaciſſimos & iugum recuſantes in alienum egit arbitrium, hæc inuictas acies mero domuit.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quæ, in conuiuiis, nos cum ſancta Iudith ſobrios teneant?

FORET quidem optimum, ſympoſia omnia & eas, in quibus à largiore potu periculum eſt, menſas, vti S. Chryſoſtomus, aliique ſancti plures fecerunt, imo & apud Plutarchum, Ariſtides, cui *Iuſtus* cognomen; defugere. Quando tamen recta quæpiam ratio ad eas nos impellit, vti ſanctam hanc Iudith, religionis, populique totius amor, CHRISTVM Dominum nuptiarum honeſtas Iohannis 2. aliæq; aliâs cauſæ, poſſunt, vt intra modum bibamus, è plurimis aliis, adiumenta dari vigintiquatuor.

Primum, ipſe ſobrietatis habitus, & exercitatio: propoſitum ſaltem, & præmeditatio. Iudith noſtræ temperantiam ſuprà vidimus. Sed nihil ambigendum, quin Holophernæ initura conuiuium, diligenter, quemadmodum moderato ſuo cibo & potu contentã eſſe vellet, illius meracum & delicias non admittere, præmeditata ſit. Diſſerebant olim apud Stobæum ſerm. 42. Perſarum Reges, ante prælium de fortitudine, ante potum de temperantia. quidni nobiſcum idem agamus? *Alterum*. Precatio candem ad rem quin à Iudith adhibita fuerit, nihil etiam dubito. Et ad hoc valere vult S. Chryſoſtomus hom. 1. de Anna, preces, quæ ante & poſt cibum, concipiendæ ſunt. Percurre vſitatas menſæ benedictionum & gratiarum actionum formulas: & videbis temperantiam omnes ſuadere, ipſamque à DEO petere. *Tertium*. ad ſobrietatis propoſita firmius retinenda, valent quædam interdum vota; non plus ſcilicet bibere velle, quam quod tibi præfinieris. Præfinies autem, quod citra metam eſt. *Quartum*. non cedere eorum verbis, & blanditiis, qui ad pocula ſemper inuitant, crebrius propinant, æquales hauſtus exigunt. Numquid, quoties Holophernes dicebat; *Bibe nunc*, bibebat Iudith? vel ſi bibebat, non pitiſſando potius quam hauriendo? Dicebat quidem, *Bibam Domine*. ſcilicet, quantum & quando rectum commodumque fuerit. ſicq; *comedit & bibit coram ipſo*.

Quintum. petere antequam prandium vlli, cœnámue condicas; tibi fieri liberam, quod velis; edendi bibendiq; facultatem. Et quis vel te amicè inuitans, vel tibi amicus eſſe, aut videri cupiens, negabit? Petiit hoc ab Holopherne Iudith, vt ſuprà dictum: & magnus quidam ſuperioribus hiſce annis, Princeps Catholicus, dum ab alio Principe, cui, per nouorum dogmatum licentiam; carnium & vini quantum libuit,

 buit,

huit, licebat, inuitatus fuiſſet. *Sextum.* vina diluere, ne te voluptas decipiat, & illorum vis proſternat. Ita hodie temperantiæ ſtudioſi, non ſinguli tantùm, ſed & integri populi. Quid Aragonum Rex Alphonſus apud Panormitanum lib. 2. Quid Fridericus III? Cyclopis, in quadam apud Ariſtium tragœdia, vox eſt; *Vinum corrumpis, aquam ſi infundis.* Contrà verò philoſophi & quidem ſummi præceptio, vt Nymphis temulentus DEVS temperetur. de quo in Anthologia Meleager. Sanè apud Locrenſes Zaleuci lex erat, *ne meracum cuiquam, etiam ægroto, niſi præſcriberet Medicus; conceſſum eſſet,* vt ait lib.3.cap.11. Athenæus. *Septimum.* abſtinere à non neceſſariis eduliis & iis præſertim, quæ ſitim exacuunt. cuiuſmodi ferè ſunt aridiora & ſalſiora omnia, maximè cum, menſis iam remotis, bibendi tantum & comeſſandi causâ, proponuntur. Deteſtatur profectò ea ſitis iritamenta lib.14. cap.vlt. Plinius.

Octauum. ſibi ipſi pœnam imponere, ſi moderatam, quam ſtatutam habet; bibendi menſuram, quoquo modo, exceſſerit. Illa, eſſe poteſt pro delicti quantitate, maior aut minor. verbi cauſa. diebus aliquot ieiunare, ſeipſum flagellare, aquam bibere, optimi & generóſiſſimi, quod domi habet, amphoras aliquot pauperioribus ciuibus, vel ægrotis donare, in hoſpitalem domum cum aliqua etiam pecuniaria vel cibaria ſtipe mittere, ſiſtere ilicò ſeſe ſacro DEI tribunali, & de temulentia illi confiteri, pro eaque lachrymarum nunc ſcyphulum aliquem fundere. Vidi, qui non inutiliter vel ad menſes, vel annos aliquot, imo & quoad viuerent, vouerent à vino abſtinentiam. quod proprio verbo appellabant; den Wein verreden Atque huc ſpectat illud quod T[illegible]oiæ cap.3. quæſt. 9. ex D. Auguſtino citatum, *Si quis vino nimium eſt deditus, ſobrietatem voueat.* *Nonum*, cogitare omnia ebrietatis mala, quorum aliqua ſuperiùs oſtenſa. & verè nocent corpori, animo, fortunis & famæ. Vnde & D. Auguſtinus ſerm. 232. ait ſacerdotes, in die iudicij, rationem reddituros, *ſi quanta mala de ebrietate naſcantur aſſiduè noluerint prædicare.* In quæ verò ſcelera ebrij quidam irruunt, quæ vehementiſſimè, ſobrij, exhorruiſſent? *Vinum & mulieres faciunt apoſtatare ſapientes.* Eccleſiaſtici 19. verſ. 2. *Oculi tui*, ô vinoſe, *videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa.* Prouerbiorum 23. ver. 33.

Vino forma perit: vino corrumpitur ætas
Vino ſæpè ſuum neſcit amica virum.

Decimum, animo expendere, quàm graui, moleſta & retorrida ſiti apud inferos plectatur ebrietas. Ille ſanè, qui *epulabatur quotidie ſplendidè*, licet ebrius fuiſſe, potius conijciatur, quam legatur, adeò tamen arentibus viſceribus, ardentique pulmone cruciabatur, vt miſeranda horribilique voce, & fruſtrà tamen; clamaret, *Pater Abraham miſerere mei: & mitte Lazarum, vt intingat extremum digiti ſui in aquam, vt refrigeret linguam meam.* Non petit, vt affuſo puteo flammæ illæ reſtinguantur: non vt vna vel altera duntaxat ſitulâ conſpergatur & refrigeretur: non vt vno vel altero frigidæ aquæ calice, vel etiam cochleari refocilletur. ah horum nihil petit. boni tantum in tanta illa miſeria optare non audet: ſed tantùm, vt intingat in aquam Lazarus non manum totam, non duos treſue digitos, ſed vnum tantum, neque hunc totum, vel dimidiatum, ſed eius tantummodo extremum, vt vna vel altera ſuper linguam, pumice aridiorem, candentique ferro ſimillimam guttula ſtillare poſſit. O ſitim! ô incendium! & præ corporis partibus aliis, proponit miſer linguam, quia multo hæc olim vino natare, per eam nobilium vinorum genera diiudicare, in menſa profuſiùs loquitari

nuga-

nugarique ſolebat: *Propter hoc, hac dicit Dominus* DEVS, Iſaiæ 65.ver.13. *Ecce ſerui mei comedent, & vos eſurietis: ecce ſerui mei bibent, & vos ſitietis.*

Vndecimum. animo item expendere, potum quandoque apud inferos porrigendum, non qui ſitim leuet, ſed qui accendat & cruciet. quemadmodum ſi quis admodum iam ſitiens muriam bibere cogatur. *Hæc dicit Dominus exercituum* DEVS *Iſraël.* Ierem.25.ver.27. *Bibite & inebriamini, & vomite, & cadite, neque ſurgatis à facie gladij, quem ego mittam inter vos. Cumque noluerint accipere calicem de manu tua vt bibant, dices ad eos. Hæc dicit Dominus exercituum, Bibentes bibetis.* ſimilia Ezech.23.ver.33. Refert ſancti Thomæ condiſcipulus Thomas Cantipratenſis lib.1. cap. 2. num. 5. Germaniæ Archiepiſcopum quendam, cum ex hac luce abiret, ſanctiſſimo cuidam viro viſum eſſe: ipſique in gehennam ingredienti poculum à Cacodæmone ſtatim oblatum, quod cum ebibere coactus eſſet, ilicò *per aures, inquit, & oculos, os & nares ſulphurea flamma ſurrexit: & ſic æternis incendiis eſt addictus.* De Ludouico illo Landgrauio, qui, Caluinianam prædeſtinationem ex eodem, è quo poſteà Caluinus, cratere hauſerat, multiſque ſeſe ideo flagitiis obſtrinxerat, vti refert lib.1.cap.27.& 34. Cæſarius, quid tandem? *Anima eius,* inquit idem ſcriptor lib.12.cap.2. *cum educta fuiſſet de corpore, principi dæmoniorum præſentata eſt, ſicuti cuidam manifeſtè reuelatum eſt: ſedente eodem tartarico ſuper puteum, & ſcyphum manu tenente, huiuſmodi verbis Lantgrauium ſalutauit: Benè veniat dilectus amicus noſter, oſtendite illi triclinia noſtra, apothecas noſtras, cellaria noſtra, ſicq́; eum huc reducite. Deducto miſero ad loca pœnarum, in quibus nihil aliud erat, niſi planctus, fletus, & ſtridor dentium, & reducto, ſic princeps principem affatur: bibe amice de ſcypho meo. illo valdè reluctante, cum nihil proficeret, imò coactus biberet, flamma ſulphurea de oculis naribusq́; eius erupit. Poſt hoc ſic infit: modò conſiderabis puteum meum, cuius profunditas ſine fundo eſt, amotoq́; operimento, eum in illum miſit.* Iam verò, medicámne vmquam potionem ſumpſiſti? Nunc in memoriam tibi, quæſo, reuoca, quàm ingrata ea fuerit. At quot partibus ſulphuratæ illæ inferorum potiones ingratiores? Imò & in hac vita, vt quod è conuiuiis in te redundat, exinaniatur, quot & quàm amaris, vel nimia certè dulcitudine moleſtis potionibus vtendum?

Duodecimum. apud ſe reputare quam ſe dedeceat ebrietas. primò quidem quia homo, vt ſuprà dictum. deinde quia talis, vel talis ordinis, ætatis, ſexus. *Si princeps,* ſi in magiſtratu & publico aliquo munere ſit, dictum antea. itemque *ſi ſacerdos.* de quo queritur & Iſaias cap. 28. verſ.7. Haud ſatis poteſt vitij huius in ſacerdote fœditas explicari. Eodem enim ore, quo ſacroſanctum Domini corpus & ſanguinem conficis & accipis, tantum haurias, vt vinum redoleas, ructes, euomas? Quin & hoc in Chriſtianis omnibus eodem cœleſti cibo & potu participantibus turpe adeo eſt, vt D.Paulum ad illa de indignè manducantibus & bibentibus, 1.Corinth.11. ſcribenda compulerit. *Alius,* enim, inquit, *eſurit; alius autem ebrius eſt.* Inſpice libro de temulentia Philonem, D Hieronymum ad Nepotianum. Origenem in Leuit.hom.7. Auguſtin.q.33. Theodor. quæſt.10. Si paterfamilias; huic *ebrioſo,* inquit loco citato Columella, *cura officij cum memoria ſubtrahitur.* Si *natu minor*; quid de huiuſcemodi ſenſerunt veteres? Perſæ: diebus quidem feſtis vinum pueros guſtare concedebant, vt apud Xenophontem eſt lib.1. Romani veteres nec ante annum triceſimum, alij non ante coniugium, vt etiam notauit 2. par. Relect. de matrim. num.7. Couarruuias. *Si,* ait ad Nepotianum D.Hieronymus, *abſque vino ardeo adoleſcentiâ, & inflammor calore ſanguinis, & ſucculento validoq́; ſum corpore, libenter carebo poculo, in quo ſuſpicio veneni eſt.* Si *fœmina*; *Non licebat olim vinum fœminis Romæ bibere,* inquit lib. 14. cap.13. Plinius. adeò vt propinquos fœminis

 oſcu-

oſculum dare iuberet, vt ſcirent an temetum olerent. *Mulier ebrioſa*, inquit Eccleſiaſticus 26. verſ. 11. *ira magna: & contumelia & turpitudo illius non tegetur.* Vide S. Ambroſium cap. 18. libro de Elia; *Vino, præcipuè cum vterum ferunt, plurimæ infeſtantur. diſſoluuntur, ſi biberint, atque debilitantur*, inquit lib. 7. de hiſtor. animal. cap. 5. Philoſophus.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quænam alia ſobrietatis adminicula?

EX iis quatuor & viginti, quæ ad ſobrietatem in conuiuiis tuendam adminiculari, vti dicebam; poſſunt; eſt hoc *decimumtertium*, amare honeſtas occupationes, quas impedire ſolet, vt dixi, ebrietas. Si enim, verbi gratia; politicas, quibus tuus te ſtatus addicit, functiones amas: ſi Eccleſiaſticas Eccleſiaſticus, ſi Theologicas Theologus, litterarias omnes litterarum ſtudioſus, cur à Baccho interturbari te permittas? *Decimumquartum.* diuturnas in conuiuiis ſeſſiones odiſſe. Vnde apud Plutarchum libro 1. quæſt. conuiu. 6. putant Alexandrum Magnum quidam, ex eo potius ebrietate, quæ mortem ipſi attulit; quandoque occupatum fuiſſe, quòd diutius accumberet, quam quod largè biberet. Dum enim ita diu epulis accumbitur, ſemper aliquid editur & bibitur. Solent autem & diuturnæ irrorationes madefacere.

Decimumquintum. ſuſcipere aliquam CHRISTI IESV ſitis cogitationem, dum in cruce clamabat; *Sitio.* Sitit Dominus meus: & ego vino me ſaburrem? Horſum etiam valebit cogitata ſanctorum quorundam ſitis. cum quibus ſi æternis aliquando præmiis aueo perfrui, cur ebriacos Nabales, Balthaſares, & Holophernas, quam illos, ſi non ſitiens, ſobrius tamen, imitari malo? Gentium Magiſter 2. Corinth. 11. ver. 27. eſt *in labore & ærumna, in vigiliis multis, in fame & SITI, in ieiuniis multis.* & 1. Corinth. 4. ver. 11. *Vſque in hanc horam & eſurimus, & SITIMVS.* Quid apud Socratem lib. 4. cap. 18. cuidam S. Macarius dicebat? In recentibus Anglicanorum martyrum hiſtoriis, in carcere tanta quidam ſiti conflictatur, vt per feneſtellæ clathra, pileo cauaque manu pluuiæ ſtillas captet. ego abſque ſiti vlla potem, vinoque me totum proluam? *Decimumſextum.* Tantum pro meis peccatis effundere debuit ſanguinis vnigenitus DEI filius. & ego in ventris mei cloacam, plenis crateribus, meraciſſimum vuæ ſanguinem profundam?

Decimumſeptimum. Ecce, quidquid vltra modum iam bibo, ſi ſeponerem, & pauperibus elargirer, quanta mihi ab eo merces foret, qui Matthæi 10. ver. 42. dixit; *Quicumque potum dederit vni ex minimis iſtis calicem aquæ frigidæ, tantum in nomine diſcipuli, amen dico vobis, non perdet mercedem ſuam.* Et ego, ſi meam in gulam illud infudero, non modo mercedem nullam; ſed & grauiſſimum ſupplicium accipiam. Cur amens & ſtultus adeo ſim? D. Auguſtinus ſerm. 231. *Quod in ebrietate*, ait, *periturum erat, in pauperum refectionem proficiat.* Et ſerm. 232. *Melius quidquid nimio potu perditum erat gulâ, pauperibus daretur in eleemoſynam, vt & caro rationabiliter bibendo reficeretur, & per miſericordiam, pauperum animæ redemptio præpararetur.* Videbitur fortè alicui, quod loquar, paradoxum: veriſſimum tamen eſt. praſtaret in terram vinum effundere, quam eo immodicè ſeſe cõplere. Tunc enim illud tantùm periret. nunc verò & idem ipſum perit, & homini, quoad corpus & animam, nocet plurimùm. O quot paſſim languent pauperes, qui ſi vel vnum eius, quod paulò pòſt vomitaturus es; vini abs te ſcyphum haberent, & reualeſcerent ipſi, & ex æterna te ipſum ſiti eriperent!

Deci-

Decimumoctauum. Iudith noſtram iſto etiam in conuiuio comitabatur Angelus, de quo ſupra. Comitantur & nos Angeli tutelares noſtri: dehortantur à temulentia; hortantur, *vt abnegantes impietatem, & ſæcularia deſideria, ſobriè & iuſtè & piè viuamus in hoc ſæculo.* ad Titum 2. verſ. 12. Eorum & præſentiam & monita num contemnemus? Certè ſpectatorum iſtorum, & earum etiam, quas dum Chriſtiano baptiſmo tingeremur; fecimus promiſſionum memoriâ, ſic nos ad ſobrietatem inuitat D. Ambroſius libro de Elia cap. 21. *Tu dediſti nomen tuum ad agonem* CHRISTI, *ſubſcripſiſti ad competitionem coronæ, meditare, exercere, vngere oleo lætitiæ, vnguento exinanito. Cibus tuus cibus ſobrietatis ſit, nihil habeat intemperantiæ, nihil luxuriæ. Potus tuus parcior, ne quid ebrietatis obrepat: cuſtodi corporis caſtimoniam, vt poſſis eſſe habilis ad coronam, ne exiſtimatio tua oſtendat ſpectatoris affectum, ne te fautores tui negligentem videant, & deſerant. Spectant te archangeli & poteſtates, & dominationes, & illa angelorum decem millia millium. ſub tantis ſpectatoribus erubeſcere, conſidera quam dedecoroſum ſit. Ingreſſus ſtadium, puluere rigorem animæ tuæ excita, lacertos excute.* *Decimumnonum.* cum ebriam aliquando cœnam adieris, in eaq; ſobrius tamen manſeris, licebit, poſtero die, his aliiſque ſimilibus cogitationibus, ad ſobrietatis amorem, te magis magiſque accendere. Si ebrius heri fuiſſes, quid hoc tibi iam prodeſſet? imò quàm obeſſet? Narrat ex Ariſtone philoſopho Victorius lib. 18. variarum lectionum cap. 3. quemadmodum Polemo eos, qui ad conuiuia irent, monebat, *vt cœnam, poſtero etiam die, iucundam redderent.* Hoc verò vnico temperantiæ condimento efficitur. eaque ſola menſas illas ἀφλεγμάντους, *phlegmatum expertes* exſtruit, quas in ſanitatis præceptis laudat Plutarchus.

Viceſimum. in promptu habere nonnulla, quæ iis, qui ad redundantiores hauſtus prouocant, maioribuſque culullis vrgent, aptè vtiliterque reſpondeantur. Ea, pro perſonarum, temporum, & locorum varietate, varia ſunt, quæ ſancta potius prudentia, quam doctrina ſuggerat. exempli tamen causâ, denotabo paucula. *Primum* eſt, excuſare ſe, ob vini præſtantiam, valetudinis infirmitatem, occupationum neceſſariò adhuc perficiendarum importunitatem, & ſimilia. *Alterum*, dicere, ſibi ſatis perſpectum eſſe, bono ſibi animo propinari, beneuolentiæque magnæ gratiâ. ideoque ſe & illud ſcire, propinantem ipſum nolle, vt animo, valetudini, ſuiſque negociis ipſemet noceat. *Tertium*, ſi amicus eſt, rogare, ne ſe petat facere, quod nec ipſi, nec alij vtile, ſibi verò valdè pernicioſum ſit. *Quartum*; viſne, ô amice, me ſitire? & amabo te, cur non vis? Quia mihi ſitis ingrata & moleſta foret? At, præter voluntatem, bibere, æquè ingratum & moleſtum eſt. Vel breuiùs, meminiſſe te dixeris Sophocleæ cuiuſdam ſententiolæ, ab Athenæo laudatæ. τὸ πρὸς βίαν πίνειν, ἴσον κακὸν πέφυκε τῷ διψῆν βίᾳ. *Vt bibere, vi ſitire, malum æquale.* *Quintum*; Cæſarei te iuris, & Germanus cum ſis vel quamuis Gallus, Belga, Italus, aliuſue ſis; Germanicarum tamen legum amantem eſſe. Eæ verò in Auguſtanis Comitiis anno 1548. ruſumque anno 1551. & 1559. propinationes, & æqualium id genus poculorum certamina prohibent. *Sextum*; metuere te Francicarum legum pœnam, è quibus vna hæc apud Rhenanum Beatum refertur lib. 2. rerum Germanicarum. *Nemo militiæ ſocium, aut quemlibet alium ad potandum inuitato. Quod ſi quis ebrius repertus fuerit, eiectus, quoad culpam agnoſcat, aquam bibito.* *Septimum*; de Glareano, erudito ſanè viro, audiui, cum in conuiuio ſe ab vberiore potu honeſtè iam excuſaſſet, inſtarentque tamen alij, canem fortè ſaturum in tricilinio iacentem aſpexiſſe: &, *Num, ait, iſto cane inſipientiorem me vultis?* Hic paulò ante nobis omnibus, cibum petendo, hiando, latrando, in genua & ipſam pænè menſam inſiliendo, moleſtus erat.

Iam

Iam ſatur deſiſtit. & ego ſatis iam cum biberim, non deſiſtam? Eſt verò ita. ne verberibus quidem, vt plus aut comedant aut bibant cogi poſſunt beſtiæ, prout non Muſonius tantùm loco antea indicato, ſed noſtri etiam Patres admonent D. Baſilius oratione contra ebrietatem D. Ambroſius de Elia cap. 17. D. Auguſtinus ſerm. 231. D. Chryſoſtomus homil. 71. *Quanto*, ait, *ebrioſis melior aſinus & canis?* Vide cætera. *Octauum.* Lacon, apud Plutarchum in Laconicis, cum quoſdam alicubi ad bibendum cogi audiiſſet, *Num etiam*, aiebat, *ad edendum?* Et verò quendam noui, de quo mihi affirmatum; eum indictam epotandi vini pugnam, certamine ſicci panis edendi oblato retudiſſe. *Nonum.* Homo adoleſcens, ſed litteratus & honeſtus, cum, à Principe quodam per honoris qui illis in locis magnus; ſpeciem, ad æquo plus epotandum vrgeretur; *Veniam*, aiebat, *Clementiſſime Princeps peto. A beſtia parum abſum. vultne Clementia tua totum me beſtiam fieri? Decimum.* Licetne mihi, ad poculum hoc ebibendum, CHRISTVM Dominum aſciſcere ſocium? Omnino licet, inquit Chriſtianus. Bibat ergo, infert ille; qui ante ianuam mendicus eſt. *Vndecimum.* Gratiſſima ſitienti Dauidi erat aqua Bethleemitica. Quod cum ea ille fecit, mihi ne cum hoc vino facere fas? At *ille noluit bibere. ſed libauit eam Domino*, 2. Reg. 23. ver. 16. *Duodecimum.* Calliſthenes, cum ab Alexandro ei Magno propinatum eſſet, iamque Herculaneus ille ſcyphus porrigeretur; recuſauit, quòd ſe Æſculapium habere nolle diceret. Dixeris & tu igitur; Tibi quam Medico des, pecuniam non eſſe: vel ea, in vſum alium, opus eſſe. Et hæc quidem hactenus vrbanè, ſuauiter, & hodiernis hominum moribus conuenienter, cum apud omnes, omnium excuſationum, facetiarum & chriarum inſtar, vna & ſola DEI lex meritiſſimò eſſe deberet.

Viceſimumprimum. quia verborum quædam illecebræ vt intemperantiùs bibatur, adhiberi ſolent, ad eas firmato eſſe animo conuenit. Nam modo hilaritas, modo amicitiæ renouatio, aut confirmatio, modo Principis alicuius ſanitas & honor, interdum etiam ſancti alicuius veneratio prætenditur. ſuntque hæc iam antiqua ebrietatis artificia, à Patribus notata & damnata. vt videre eſt apud S. Hieronymũ in epiſt. ad Titum cap. 1. D. Auguſtinum epiſt. 64. & ſerm. 231. 232. D. Ambroſium de Elia cap. 17. cuius verba hæc; *Bibamus, inquiunt, pro ſalute Imperatorum: & qui non biberit, ſit reus in deuotione. Videtur enim non amare Imperatorem, qui pro eius ſalute non biberit. O pia deuotionis obſequium! Bibamus pro ſalute exercituum, pro Comitum virtute, pro filiorum ſanitate.* Plus à DEO ſanitatis & honoris Imperatori & Principibus impetrabis, illum, per ebrietatem, non offendendo, quam vini dolia integra exſorbendo. Numquid, aiebat Iureconſultus quidam, vbi ægrotaro, me curabit, pro cuius iam ſanitate bibendum? Alius verò; ſi pro Imperatore cadendum, eſt in Turcicis bellis cadere honeſtius, quam in menſis. quin verò, Imperatori gratius & vtilius, ſi in genua procidam, & precem precer dominicam. De ſanctorum porro honoribus, ait loco citato D. Ambroſius. *O ſtultitiam hominum, qui ebrietatem ſacrificium putant: qui æſtimant illos ebrietate placari, qui ieiunio paſſiones ſuſtinere didicerunt.*

Viceſimumſecundum. Quidam tamen non illecebroſis tantùm verbis contenti, grauia etiam interdum & minacia proferunt. Contemni ſe aiunt, & inimicitias denunciant. O bone, non equidem te contemno: ſed communem DEVM & Saluatorem contemnere vereor. Dixit enim, attenderem, ne fortè cor meum *crapula & ebrietate* grauaretur, Lucæ 21. verſ. 34. Si te contemptum ægre ferres, quanto ipſe iuſtiùs? Minarum verò & inimicitiarum, apud honeſtos graueſq; Dominos, nihil timendum.

Etiam

Etiam à Gentilibus apud Laertium in eum vindicatum, qui, ſuper Empedoclis, pocula nimia reſpuentis, caput, vinum effuderat. & Neronis pater fuit, qui ſeruum, quòd ebibere totum nollet, interfecit. Si tamen apud aliquos Gentilia hæc & impia fortè reuiuiſcerent, (quid enim, hoc tempore, portentorum non renaſcitur?) cogitandum, quid laudatus à Plutarcho Creon cuidam dixerit. *Satius eſt, tuas me nunc inimicitias ſubire, quam valdè poſtea gemere:* vel potius, quod monent S. Chryſoſtomus homilia 1. ad pop. D. Auguſtinus ſerm. 232. *martyrij genus* quoddam eſſe, pro tuenda ſobrietate, perpeti aliquid. *Ille*, ait Auguſtinus, *qui ebrietati reſiſtit, ſi cum* DEI *adiutorio, perſeuerare voluerit, & pro ipſa aliquas pertulerit tribulationes, omnia ei Dominus* AD MARTYRII GLORIAM *reputabit.* Et paulò antè; *Si ad hoc veniretur, vt tibi diceretur, Aut bibas aut morieris: melius erat, vt caro tua* SOBRIA *occideretur, quam per ebrietatem anima occideretur.*

Viceſimumtertium. Iuſtum gerenti bellum licet, ſtratagematibus & inſidiis, hoſtilem vim frangere. Quidni &, in conuiuiis, locum prudentia, doluſque bonus habeat? Solent ab aliquibus tamen ipſa etiam paterarum funda examinari: & menſarum miniſtri ſi vel tantillum reſideat, illas nolunt recipere, vt vel aſtutiſſimæ ſobrietati nulla euadendi rima ſit. Poſſunt tamen ſubinde, famuli vt reticeant; adduci, & aſſidentes conuiuæ, vt conniueant. Poteſt in illud conuiuij tempus magna etiam ſitis differri, quo circumpotatio quædam incipit. poteſt à cibo & potu citius aliquanto deſiſti, quam ſit naturæ factum ſatis, vt, dum ad cibum & potum vrgebunt alij, tibi quod adhuc deerat, eorum id inuitationibus & gratiæ des.

Viceſimumquartum & vltimum. Occurrat fortè ſobrietatis amatori cuipiam cogitatio. Iſte, mea cauſâ, potat largiùs. Eius etiam cauſâ, idem vt faciam; non æquum? Vult me vino deponere. ſi ei ſtatim reſpondeam, bibet minus. Non ita ſancta Iudith. Peccare quòd potor iſte velit, in ipſius arbitrio eſt. Num, ne ſeipſum ipſe interimat, me ego interimam? An ad inferos quia ruere vult, ego cum eo velim corruere? Faciat quod libet Holophernes, potitet, roget, vrgeat: Iudith ſobria permanet.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quid de iis, quæ apud Aſſyrios geſſit Iudith, Græcorum, Latinorumq; Patrum nonnulli?

PRIMVS eſto ille apud Græcos & celeberrimus & vetuſtiſſimus Clemens Alexandrinus Strom. 4. cap. 6. *Etiam Iudith, quæ conſummata fuit in mulieribus, cum eſſet vrbs circumſeſſa, precata ſeniores, ingreditur quidem in caſtra alienigenarum, omne periculum contemnens pro patria, ſeipſam tradens hoſtibus in fide Dei: præmia autem fidei mox accipit, cum mulier in hoſtem fidei ſe præclarè geſſerit, & potita ſit capite Holophernis.* Magiſtrum ſequitur diſcipulus, Origenes videlicet, homil. 9. in Iudices; *Quid*, ait, *ego illam magnificam & omnium fœminarum nobiliſſimam memorem Iudith? quæ iam perditis pene rebus non dubitauit ſola ſuccurrere, ſeq; ſuumq; caput immaniſſimi Holophernis neci ſola ſubiicere, & proceſſit ad bellum non in armis, neque in equis bellicis, aut in ſubſidiis militaribus freta, ſed virtute animi, & confidentia fidei, conſilio ſimul & audacia hoſtem perimit: & quam viri perdiderant, fœmina reddidit libertatem patriæ.* Inter Latinos verò, luculentè D. Ambroſius lib. 3. de officiis cap. 13. *Ecce tibi Iudith ſe offert mirabilis, quæ formidatum populis virum Holofernem adiit, Aſſyriorum trium-*

phali ſeptum caterua. Quem, primò, formæ gratia & vultus decore perculit: deinde ſermonis circumſcripſit elegantia. Primus triumphus eius fuit, quòd integrum pudorem de tabernaculo hoſtis reuexit. Secundus, quod fœmina de viro reportauit victoriam, fugauit populos conſilio ſuo. Horruerunt Perſæ audaciam eius. Vtiq; (quod in illis Pythagoræis duobus mirantur) non expauit mortis periculum: ſed nec pudoris, quod eſt grauius bonis fœminis: non vnius ictum carnificis, ſed nec totius exercitus tela trepidauit. Stetit inter cuneos bellatorum fœmina, inter victricia arma, ſecura mortis. Quantum ad molem ſpectat periculi, moritura proceſſit: quantum ad fidem, dimicatura. Honeſtatem igitur ſecuta eſt Iudith: & dum eam ſequitur, vtilitatem inuenit. Honeſtatis enim fuit prohibere, ne populus DEI ſe prophanis dederet, ne ritus patrios & ſacramenta proderet, ne ſacras virgines, viduas graues, pudicas matronas Barbaricæ ſubiiceret impuritati, ne obſidionem deditione ſolueret. Honeſtatis fuit, ſe malle pro omnibus periclitari, vt omnes eximeret periculo. Quanta honeſtatis authoritas, vt conſilium, de ſummis rebus, fœmina ſibi vindicaret, nec principibus populi committeret? Quanta honeſtatis authoritas, vt DEVM adiutorem præſumeret: quanta gratia, vt inueniret? Et libro de Elia & ieiunio cap. 9. Bibebant vinum in ebrietate potentes, qui Holoferni principi militiæ regis Aſſyriorum ſe tradere geſtiebant: ſed non bibebat fœmina Iudith, ieiunans omnibus diebus viduitatis ſuæ, præter feſtorum dierum ſolennitates. His armis munita proceſſit, & omnem Aſſyriorum circumuenit exercitum. Sobrij vigore conſilij abſtulit Holofernis caput, ſeruauit pudicitiam, victoriam reportauit. Hæc enim, ſuccincta ieiunio, in caſtris prætendebat alienis: Ille vino ſepultus iacebat, vt ictum vulneris ſentire non poſſet. Itaque vnius mulieris ieiunium, innumeros ſtrauit exercitus ebriorum. Auguſtiniani verò antea citati ſermonis 229. verba ſunt hæc; Iudith bellator animus alienum pectus obſedit. Illa abiecta formidine fœminarum, victoriam in periculis quærens, nec mortem in periculis timuit, nec ambiguitatem formidauit. Cum igitur Bethuliæ mœnia Holofernes hoſtili obſidione calcaret, & aduertens tractus aquarum, prima indiceret certamina ſiccitatem, Iudith flens ſui coniugis fœdera acerbo diſſidio rupta lugubri lamentatione ſeruabat. Quæ vt reperit captiuandæ ciuitatis inducias poſtulatas, mox ei priuatum dolorem congeminauit ciuitatis communis dolor. Quæ exorata conſurgens abluit aqua corpus ſuum, imponens ſibi ornamentum pendulas aureas diuitias ſuſpendit, & manibus lapillatos circulos ſplendentes induxit, fluentes ſinus purpureæ veſtis geminato collegit pectore, caſto cultu prius dimicatura, quam ferro. Monilium tela pudori ſemper aduerſa hoſtem ferire didicerunt. Gentis ſuæ vindex ſumpſit ornamentorum arma, non de bello nuptias ſubitura, ſed de ciuitate bellatrix procedit ſponſa. Nec fuit leuitas ornatus, qui ad homicidium tanti capitis aptabatur. Pergit diuino ſpiritu ducta, & ſingularis ancillæ ſolatio contenta. Species cuſtodit, quæ blanditur, ne violenter pudicitia cuſtodita lædatur, Holofernem alloquitur, vt deſiderium inane concipiatur: Ego, inquit, ancilla tua, miſit me Dominus facere rem, in qua mirabitur omnis, qui audierit eam, quoniam ancilla tua DEVM cœli obſeruo, & nunc ibo per noctem, & orabo ad Dominum cœli: & nunciabit mihi quando faciet hæc, & ducam te per mediam Iudæam, & ponam ſedem tuam in media ciuitate, & canis non mutiet lingua ſua contra te, quoniam mihi hæc oſtenſa ſunt a Domino. Non decuit pudicam mentiri, non intelligentibus dixit, perfecit actibus, quod promiſit. Dum regi alto ſermone imaginariis verbis blanditur, bellator animus laſciuia ſoluitur in amore armorum torpent vires innumerabiles militum, luxu regifico nuptiarum pompa nulla nubente conſtruitur, cuncti ebrietate ſoluuntur. Non delicata matrona pugnauit: ſopor tibi, quem ferias præparauit. Conſtructo thalamo concitatur ad ducem pronum amore, victum ſomno, eliſum virum in ſtrato bellatoris crines implicuit pulchritudine digitorum, poſt tenebritudinem fuſi, ebeni capulum quærit. Mucro matronam non terruit, ſed armauit, quæ ita pugnauit. Confuſus enſis caput abſtulit hoſti, perſoluitur, in patriis mœnibus victoria ſuſpenditur. Armis ſtupentibus cuncti denſantur.

præpo-

præpoſtero ordine triumphant. Sequitur bellum, vino fuſi, ſoluti ſomno in certamen nec clamore prouocante conſurgunt, teguntur armis coruſcantibus montes. Quid alienigena fremis? Quid bella componis? quid aciem paras habens quem in cubiculo quæras? Omnem varium furoris impetum retine, tantum vobis reliquimus ducem, agnoſcendam partem habemus in porta pendentem. Tantam animus de DEO *ſuſcepit largitatem, quantam crudelitas tibi poterit vindicare.*

TERTIA LIBRI PARS.

De iis, quæ Iſraëliticam liberationem ſequuta.

QVÆ Iſraëlitarum factam, per Iudith, liberationem, ſecuta ſunt, ſtatui poſſunt duplicia. quædam ſcilicet ante Iudith mortem, quædam poſt. Illa ſunt potiſſimum octo. è quibus, in hoc 15. cap. à ver. 9. ſunt quatuor. Inſunt autem in eorum ſingulis plura, quæ diſtinctiùs poſteà exponentur.

PRIMVM. Ioachim, cum presbyteris ſuis, de victoria, DEO, & ipſi Iudith gratulatum venit. In Græco dicitur, cum ipſo Ioachim, *veniſſe Hieroſolymitanus Senatus.* Cum in Hieroſolymitano Senatu eſſent ſacerdotes, vt ex 2. Paralip. 19. verſ. 8. & ex dictis antea cap. 6. quæſt. 3. patet, vt Senatores, presbyteroſque iſtos è ſacerdotali ordine inficier, nulla ſunt, prout in Bethulienſibus presbyteris, eadem quæſtione illa, erant, argumenta. Et cum Pontifice, tanto, tamque religioſo, quos potius, quam ſacerdotes profectos exiſtimemus? Eorum verò *aduentus cauſa triplex* ponitur. *Prima*, vt bona, quæ Dominus feciſſet, viderent. *Altera*, vt ipſam Iudith intuerentur. *Tertia*, vt cum ea, *pacem loquerentur*, id eſt, eam ſalutarent. Quia enim Hebræorum ſalutatio ferè, per pacis precationem, fieri ſolet, hinc alicui *loqui pacem*, vel *ad pacem*, eſt ſalutare. Vnde quod Geneſ. 37. ver. 4. dicuntur non potuiſſe fratres loqui Ioſepho *pacificè*, Hebraicè eſt, *loqui ad pacem*, vt ne bonum quidem ei diem, noſtro more, optare poſſent, non ſalutem vllam dicere. Eſt autem magnus honos, tantæ dignitatis viros, tanto numero, tam longè fœminam vnam ſalutatum venire. Iſta porro ſalutatio continuit etiam ipſius Iudith *laudationem*, & pro ea *precationem*.

Laudatio facta Græcè dicitur, cum ad ipſam Domini iſti *introgreſſi* eſſent. ſed Latinè, cum ad Ioachimum Pontificem ipſa *exiſſet*. Videlicet vtrumque factum eſt. ipſa Pontifici obuiam proceſſit: ille, ipſiuſque cum eo presbyteri deinde introierunt, ipſamque tùm verbis ampliſſimis efferre cœperunt ver. 10. & quidem ὁμοθυμαδὸν *vno omnium conſenſu. Tu gloria Hieruſalem.* Græcè, *Tu altitudo*, vel *exaltatio Iſraëlis. Tu lætitia Iſraël.* Græcè, *Tu exultatio*, aut *iubilatio magna Iſraëlis. Tu honorificentia populi noſtri.* Græcè, *Tu gloriatio magna generis noſtri.* Et cauſæ in Græco ponuntur iſtæ; *Quia omnia hæc in manu tua feciſti: feciſti bona cum Iſraël, & vt in ipſis bene placitum haberet* DEVS, ſeu, *ipſis bene vellet, ipſiſque bene faceret.* Hæc ſiquidem importat τὸ, εὐδόκησεν ἐπ' αὐτοῖς. & εὐδοκία eſt ipſa DEI *bona erga homines voluntas*, de qua Lucæ 2. ver. 14. *Gloria in altiſſimis* DEO; *& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* quemadmodùm eo loco monſtrat Maldonatus noſter. In Latino autem ſunt, etſi verbis aliis, cauſæ eædem: & earum cauſarum *cauſæ* aliæ *duplices. Vna*, ſunt meriti cuiuſdam inſtar, & quæ à DEO tantam animi magnitudinem conciliarint; caſtitas videlicet inſignis, & iteratarum nuptiarum aſpernatio verſ. 11. eò, ait, *quòd caſtitatem amaueris, & poſt virum tuum, alterum neſcieris. Altera* cauſa, vi, & ne-

ceſſitate ſua omnino princeps eſt; MANVS DOMINI *confortauit te.* Ordine tamen temporis & meriti, poſterior ſignificatur, dum dicitur, *ideò &c.* Tametſi enim gratiam primam noſtrum nemo mereatur; eius tamen incrementum, & auxilia quædam diuina mereri licet.

Precatio porro eſt bipartita. *Vna* eorundem ſacerdotum ver. 12. *Et ideò eris benedicta in æternum.* Eſt autem iſtud, *eris*, accipiendum pro, *ſis.* eo modo, quo apud Latinos dici ſolet, *valebis*, pro *vale.* Nam in Græco eſt, *Benedicta ſias*, ſeu *benedicta eſto ab omnipotente domino in æternum tempus.* Et quia εὐλογεῖσθαι eſt *benedici*, & *laudari*, ſimul in Græco monſtratur, *vnde* vera benedictio, & laudatio expectanda ſit. *à* DEO ſcilicet; rurſumque *qualis*; non fluxa, inconſtans, & breuis, ſed ſolida, conſtans, in omnem permanens æternitatem. *Altera* precatio eſt ipſius populi totius, dicentis; *Fiat, fiat.* quod iam ſuprà ſemel iterumque occurrit cap. 10. verſ. 9. cap. 13. verſ. 26. Græcè γένοιτο. quo Hebræum *Amen*, declaratur. de quo Num. 5. cap. 22. Deuter. 27. 16. Pſal. 40. ver. vlt. 1. Corinth. 14. Dices malè videri ab Interprete Latino id verſum, cum, in altercatione cum Paſcentio epiſtola 178. dicat Auguſtinus; *Sciendum eſt, Amen, & Halleluia, quod nec Latino, nec Barbaro licet in ſuam linguam transferre, Hebræo cunctas gentes vocabulo decantare.* Reſpondeo D. Auguſtinum tantùm aſſerere, in iis Eccleſiæ carminibus, & precibus, de quibus etiam D. Hieronymus præfat. libri 2. in epiſtolam Galaticam; quæ voces iſtas retinuerunt, fas priuato nulli eſſe, pro iis, Latinas aut vernaculas quaſcunque ſubſtituere. Illud potius notetur in Hebræorum libro, qui *Maſſéketh ſucah* inſcribitur; tradi ſolitum apud Iudæos, quoties populo, *Amen*, reſpondendum eſſet, ſignum edere Archiſynagogum ſudario circumacto: rurſumque duplex eſſe, *Amen, legitimum & illegitimum.* Atque *hoc triplex, pupillum, ſurreptitium, ſectile.* quorum *primum* eſt, cum ea, quibus reſpondetur, Amen, non intellecta ſunt. *ſecundum*, cum antequam finiantur, præpoſtera feſtinatione, Amen pronunciatur, & illorum veluti finis ſurripitur. *tertium*, cum aliud mens agit, vt diſſecta ipſa ſit, &, media veluti ex parte tantùm, quæ dicuntur, aduertat. Eſt alioquin etiam interdum *Amen* approbationis, vel, affirmationis formula, quæ ab Aquila πεπιστωμένως *fideliter*, vertitur, aut ἀληθινὸν *verum* aut *verè*, vt ait in Iſaiæ 65. D. Hieronymus, & epiſt. ad Sophronium, quæ incipit, *Scio*, & ad Marcellam, epiſtola *Nuper.*

ALTERVM, ex iis octo, quæ, ante Iudith mortem, propoſita ſunt, eſt ſpoliorum collectio, quæ toto menſe facta dicitur. partim quidem, quia hoſtium opulentiſſima caſtra erant, pluriumque vrbium & prouinciarum opibus onuſtiſſima: partim, quia, varias per partes & longè, inſecuti ſunt Iſraelitæ illos fugientes, Damaſcum vſque, vt antea dictum eſt. Dum igitur Aſſyriorum ſtrages editur, eorum ſpolia vnum in locum, vt diuidantur, ex iiſque optima quæque ipſi Iudith dentur; coaceruantur, menſis labitur. Multæ & inſignes partim antea, partim poſtea victoriæ fuerunt, ſed earum ferè præda, non dierum quibus collecta eſt; numero, ſed precio ipſo, rerumq; captarum numero indicatur. vt hic ſuprà ver. 8. & 1. Paral. 5. ver. 21. & lib. 2. cap. 14. ver. 14. 15. & apud Herodotum lib. 9. Plinium lib. 33. cap. 3. Diodorum lib. 13. & 17. Ioſephum lib. 17. cap. 13. Liuium decad. 3. lib. 2. & 3. Guilielmum Tyrium libro 6. de bello ſacro, cap. 22. In illa tamen contra Saracenos, celeberrima victoria, quam anno Domini 1212. in Hiſpania Chriſtiani obtinuerunt, tanta telorum haſtarumque multitudo extitit, vt lignis toto biduo, ad coquendos cibos, aliis nullis opus fuerit, vti refert lib. 11. cap. 24. Mariana. Mira verò, apud Ezechielem cap. 39. verſu 9. & 10. victoriæ contra

Magog

Magog deſcriptio; *Egredientur habitatores de ciuitatibus Iſraël, & ſuccendent, & comburent arma, clypeum, & haſtas, arcum & ſagittas, & baculos manus & contos. & ſuccendent ea igni ſeptem annis. Et non portabunt ligna de regionibus, neque ſuccident de ſaltibus, quoniam arma ſuccendent igne.* Licet enim iſta, cum D. Hieronymo, de vincendis ab Eccleſia Catholica hæreticis, exponantur, quàm præclara tamen victoriæ hypotypoſis!

TERTIVM, præmia ipſi Iudith dantur, omnia quæ Holofernis fuerant, ver. 14. & enumerantur in Latino; *quoad materiam*, omnia ſcilicet aurea, argentea, & *quoad formam*, veſtes, gemmæ, ſuppellex vniuerſa. in qua Græcè *tabernaculum*, & *ſtrata* etiam ponuntur, & cap. 16. ver. 23. nominatim recenſetur memorabile illud *conopeum*, quod cap. 13. ver. 10. ſuſtulerat. Gracchi caput afferenti dedit Opimius conſul auri tantum, quantum capitis illius pondus erat. & quo grauius id eſſet, extraxit Septimuleius percuſſor cerebrum, eiuſque in locum plumbum ſuffudit, vti narrant Plutarchus, Appianus, Valerius, D. Auguſtinus lib. 3. Ciuit. 24. Munificentior, in Holofernis caput afferentem Iuditham, populus. quia & ipſa multo præmiis omnibus dignior. & ea, quam pepererat; multo erat ſalus illuſtrior. Refert Strabo lib. 15. fuiſſe apud Indos moris, vt quæ mulier ebrium Regem interficere potuiſſet, præmij hoc haberet, vt ſucceſſori nuberet. Quid ergo Iudith, quæ hoſtem, & hoſtem adeo truculentum ebrium iugulauit? Græcè ſubditur, *impoſuiſſe ipſam omnia in mulam ſuam, iunxiſſe currus ſuos, coaceruaſſe in iis omnia.* Sæpè verò in ſcripturis inuenies iumentorum ſingularem numerum pro plurali poni, vt hic per *mulam*, mulæ ſignificentur. niſi fortè intelligamus mulam, quæ veheretur, ipſi fuiſſe, & acceptorum donorum ei partem impoſuiſſe: cætera omnia curribus mandaſſe, vti videtur coaceruatio illa importare.

QVARTVM ex iis quæ octo propoſita; & in hoc capite vltimum, eſt gaudium ingens omnium, qui aliis etiam ex locis confluxerunt, Iſraëlitarum verſ. 15. & *mulierum, & virginum. & iuuenum in organis, & citharis.* Græcè vberius omnia, ſic. *Et concurrit omnis fœmina Iſraëlis, vt ipſam videret, & benedixerunt ipſam.* modo ſcilicet ſimili, quò ſuprà, benedixerunt eam presbyteri. *& fecerunt ipſi Iudithæ*, ſeu, *in eius honorem, chorum ex ſeipſis. & ipſa ſuis in manibus thyrſos ſumpſit, deditque mulieribus, quæ ſecum erant. & coronarunt ſe oleaginis coronis tam ipſa, quam cum ipſa illæ. Ipſa ante populum vniuerſum prægrediebatur, in chorea fœminas omnes ducens, & ſequebatur omnis vir Iſraëlis, armatus, cum coronis, & hymnis in ore ipſorum.* Intelligendum verò eſt, poſt collecta, diuiſaque ſpolia, Ioachimo Pontifici, omnibuſque viſum eſſe, tanta pro victoria, ſingulares DEO optimo maximo gratias publicè agendas, idque in ſacratiſſimo Iſraëlis loco, in templo ſcilicet Hieroſolymitano, in vrbe metropoli. prout cap. 16. verſ. 22. exprimitur. Itineri ergo ſeſe læti omnes dederunt, eo apparatu, & modo, quem è textu Græco iam audiuimus. Vbi præclarum exemplum vides, gratulationum, quæ à nobis interdum ad DEI gloriam, & beneficiorum eius memoriam, ſuſcipiuntur, aut peregrinationum, aut proceſſionum, cum aliqua etiam veſtium, florum, muſicorum, palmarum, cereorum & armorum pompa. Debent enim Creatoris laudi creaturæ omnes, quoquo modo fieri poteſt; ſeruire. *Thyrſorum* verò mentio eſt lib. 2. Eſdræ 8. verſ. 14. lib. 2. Machab. 10. Et eos Gentilitas ipſius Bacchi honori conſecrarat, vt oſtendit in periegeſi Dionyſius & ecloga quinta Virgilius:

Inſtituit Daphnis thyrſos inducere Baccho,
Et foliis lentas intexere mollibus haſtas.

Vulgari prouerbio tritum; *Thyrſigeri multi: Bacchi pauci.* Sed in DEI honorem rectè iſta conuerſa ſunt omnia. *Lex,* inquit Ioſephus, lib.13. cap.21. *apud Iudæos eſt, quemlibet, in Scenopegia, thyrſos ex palmis, & citriis habere.* De *oleaginis* verò *coronis* multa Petrus Faber lib.2.Agoniſt.cap.22.

CAPVT XVI. ET VLTIMVM.

1 TVnc cantauit canticum
hoc Domino Iudith, di-
cens:
2 Incipite Domino in tympanis,
cantate Domino in cymbalis, mo-
dulamini illi pſalmum nouum, ex-
altate, & inuocate nomen eius.
3 Dominus conterens bella, Do-
minus nomen eſt illi.
4 Qui poſuit caſtra ſua in medio
populi ſui, vt eriperet nos de manu
omnium inimicorum noſtrorum.
5 Venit Aſſur ex montibus ab
Aquilone in multitudine fortitu-
dinis ſuæ: cuius multitudo obtura-
uit torrentes, & equi eorum coope-
ruerunt valles.
6 Dixit ſe incenſurũ fines meos,
& iuuenes meos occiſurum gladio,
infantes meos dare in prædam, &
virgines in captiuitatem.
7 Dominus autem omnipotens
nocuit eum, et tradidit eum in ma-
nus feminæ, & confodit eum.
8 Non enim cecidit potens eo-
rum à iuuenibus, nec filij Titan
percuſſerunt eum, nec excelſi gi-
gantes oppoſuerunt ſe illi, ſed Iu-
dith filia Merari in ſpecie faciei ſuæ
diſſoluit eum.
9 Exuit enim ſe veſtimento vi-
duitatis, & induit ſe veſtimento
lætitiæ in exultatione filiorum
Iſrael.
10 Vnxit faciem ſuam vnguen-
to, & colligauit cincinnos ſuos mi-
tra, accepit ſtolam nouam ad deci-
piendum illum.
11 Sandalia eius rapuerunt ocu-
los eius, pulchritudo eius captiuam
fecit animam eius, amputauit pu-
gione ceruicem eius.
12 Horruerunt Perſæ conſtan-
tiam eius, & Medi audaciam eius.
13 Tunc vlulauerunt caſtra Aſ-
ſyriorum, quando apparuerunt hu-
miles mei, areſcentes in ſiti.
14 Filij puellarum compunxe-
runt eos, & ſicut pueros fugientes
occiderunt eos: perierunt in prælio
à facie Domini Dei mei.
15 Hymnum cantemus Domi-
no, hymnum nouum cantemus
Deo noſtro.
16 Adonai Domine magnus es
tu, & præclarus in virtute tua, &
quem ſuperare nemo poteſt.
17 Tibi ſeruiat omnis creatura
tua: quia dixiſti, & facta ſunt: mi- Gen. 1.
ſiſti Spiritum tuum, & creata ſunt, Pſ. 32.9.
& non

& non eſt qui reſiſtat voci tuæ.
18 *Montes à fundamentis mo-*
uebuntur cum aquis: petræ, ſicut
cera liqueſcent ante faciem tuam.
19 *Qui autem timẽt te, magni*
erunt apud te per omnia.
20 *Væ genti inſurgenti ſuper ge-*
nus meum: Dominus enim omni-
potens vindicabit in eis, in die iu-
dicij viſitabit illos.
21 *Dabit enim ignem, & ver-*
mes in carnes eorum, vt vrantur,
& ſentiant vſq; in ſempiternum.
22 *Et factum eſt poſt hæc, omnis*
populus poſt victoriam venit in
Ieruſalem adorare Dominum. &
mox vt purificati ſunt, obtulerunt
omnes holocauſta, & vota, & re-
promiſſiones ſuas.
23 *Porrò Iudith vniuerſa vaſa*
bellica Holofernis, quæ dedit illi po-
pulus, & conopæum, quod ipſa ſu-
ſtulerat de cubili ipſius, obtulit in
anathema obliuionis.
24 *Erat autem populus iucun-*
dus ſecundum faciem ſanctorum,
& per tres menſes gaudium huius
victoriæ celebratũ eſt cum Iudith.
25 *Poſt dies autem illos, vnuſ-*
quiſque rediit in domum ſuam, &
Iudith magna facta eſt in Bethu-
lia, & præclarior erat vniuerſæ ter-
ræ Iſrael.
26 *Erat enim virtuti caſtitas*
adiuncta, ita vt nõ cognoſceret vi-
rum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex
quo defũctus eſt Manaſſes vir eius.
27 *Erat autem diebus feſtis pro-*
cedens cum magna gloria.
28 *Manſit autem in domo viri*
ſui annos centum quinque, & di-
miſit abram ſuam liberam, & de-
functa eſt ac ſepulta cum viro ſuo
in Bethulia.
29 *Luxitq; illam omnis populus*
diebus ſeptem.
30 *In omni autem ſpatio vitæ*
eius nõ fuit qui perturbaret Iſrael,
& poſt mortem eius annis multis.
31 *Dies autem victoriæ huius fe-*
ſtiuitatis, ab Hebræis in numero
ſanctorum dierum accipitur, & co-
litur à Iudæis ex illo tempore vſque
in præſentem diem.

COMMENTARIVS.

QVæ ante Iudith mortem acciderunt, ex *octo* propoſitis, iam redduntur reſidua quatuor: tùm quę poſt eiuſdem mortem contigerunt; attexuntur.

Ex illis igitur *octo*, quintum eſt, quid in itinere vel proceſſione iſta egerit cap. 16. verſ. 1. *Tunc cantauit canticum Domino Iudith.* In Græco, ſub ſuperioris capitis finem, pleniùs oſtenditur, quomodo, certis ipſa verbis canendis, præiuerit, præeuntem ſubſecuti ſint omnes. *Et incepit Iudith exomologeſin hanc*, id eſt, *confeſſionem, & laudationem diuinam in toto Iſraël: & ſuccinebat vniuerſus populus eandem laudationem.* In ea laudatione, ſiue, Cantico, eſt *proœmium* ad DEI laudes, grateſque iucunde inuitans, & exſuſcitans, ver. 2. *tùm* ſequitur diuinæ maieſtatis *depredicatio triplex.*

Prima generalis verſ. 3. & 4. *tripliciter.* Nam primò vocatur *conterens bella. deinde,* ipſius

ipſius poteſtas ab ipſo eius nomine demonſtratur, vt c. 9. quæſt. 2. *Dominus enim nomen eſt illi. Poſtremò*, eiuſdem ſuum in populum benignitas, commendatur, quòd ſua idcirco caſtra in populi ſui medio collocarit, vt eos ex hoſtium omnium manibus eriperet. *Caſtra* verò DEI ſunt, vel tabernaculum, ſeu templum, vel ſanctorum Angelorum cohortes. Cum enim obuios Angelos habuiſſet Iacob, Geneſ. 32. *Caſtra*, inquit, DEI *ſunt hæc.* & Pſal. 33. *Immittet Angelos Domini in circuitum timentium eum: & eripiet eos.* ſeu, vt in Græco, & Hebraico, *Caſtra in circuitu* DEVM *timentium metatur Angelus*, vt militari eos acie cinctos vndique & munitos defendat, ac tueatur. Ecce, quis noſtri temporis bellorum tempeſtates diſſipare, quis aduerſus tot Eccleſiæ Catholicæ hoſtes, cœleſtium nos legionum præſidio ſepire ac protegere poſſit? S. Ephrem tom. 1. ſermone de ſecundo aduentu, prophetam citat dicentem: *Dominus Sabaoth egredietur ad conterendum bella.* At quis, qui hæc dicit, propheta? Similia quidem in Dauide ſunt, pſal. 45. verſ. 10. Oſeæ 2. ver. 18. & alibi. Nuſquam tamen, in noſtro textu, tam clarè quam hoc loco, & ſuprà cap. 14. ver. 5. Ideoque qui ſanctum iſtum Ephrem Notis ſuis illuſtrauit, ad marginem, hunc è quo illa citarentur; locum notauit. Sed planè factum & hic eſt, quod, in ſimili, monebam Tobiæ cap. 3. verſ. 2. Licet ſententiæ in ſcripturis iſtis eædem ſint, verba tamen, quæ ſanctus ille Pater profert, non hinc, ſed ex Iſaia ſumpta ſunt. Cum enim dixiſſet; *Interroga magnum prophetam Iſaiam*, & vnam è cap. 40. ſententiam protuliſſet, ſubiungit. *Et iterum; Dominus Sabaoth egredietur ad conterendum bella.* cumque ab hoc propheta eſſet ad alium progreſſurus, diſertè idipſum monuit dicens: *Aliuſque Propheta ait.* Quomodo ergo; ſi è Iudith verba illa petiiſſet, aut *iterum* dixiſſet, aut non *alium* librum indicaſſet? Sunt verò illa ex Iſaiæ cap. 42. verſ. 13. Nam vbi textus noſter Latinus habet; *Dominus ſicut fortis egredietur* in 70. legitur, *κύριος ὁ Θεὸς δυνάμεων ἐξελεύσεται καὶ συντρίψει πόλεμον.* Quod apud D. Hieronymum ibidem vertitur; *Dominus* DEVS *virtutum egredietur. & conteret bellum.* tantùm in S. Ephrem retinetur vſitatum illud Hebraicum *Sabaoth.* quod *virtutes* ſiue *exercitus* ſignificat, licet in Hebræo textu, eo quidem apud Iſaiam loco, non ſit. Sed hunc ipſum Iudith locum clarè ſpectat D. Hieronymus in Michææ cap. 2. cum de contumacibus Iſraëlitis ait; *Recedente pace ex auxilio* DEI, *quia reſtiterunt Domino, de quo dicitur; Dominus conterens bella, Dominus nomen ei; aduerſariis ſuis reſiſtere non potuerunt, ſed in omni certamine victi ſunt: nec fuit, qui contereret aduerſum eos bella naſcentia, iuxta vtramque perſonam hoſtium: vel hominum, qui eos duxêre captiuos, vel aduerſariarum fortitudinum, quæ animas eorum quotidie iugulabant blaſphemando.* Cæterum in Græco ſic laudatio iſta legitur. DEVS *conterens bella Dominus, quia caſtra ipſius in medio populi eripuit me ex manu perſequentium me.*

Altera deprædicatio ſpecialis eſt, eaque è *duplici* diuinorum factorum genere petita. *Vnum* eſt, hæc ipſa tam admirabilis victoria, cuius magnitudo, & admirabilitas perſpicitur *primò* quidem ex hoſtium peditum, equitum immenſa multitudine, ver. 5. eorundemque immani crudelitate, & minis ſanè quam horrificis, ver. 6. *Deinde* verò, ex *inſtrumento* & *modo*, quo tam innumerabiles, tam barbaras, & formidabiles copias deleuit, penituſque obtriuit diuina poteſtas, ver. 7. *Inſtrumentum* eſt, non copiæ copiis oppoſitæ, non iuuenum robur, & impetus, non vaſti quipiam Titanes, excelſique gigantes vlli; ſed fœmina. & fœmina vnica, filia Merari ver. 8. Hinc in ſacroſanctæ fidei propagatione DEI potentiam celebrat S. Paulus 1. Corinth. 1. ver. 26. *Videte vocationem veſtram fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi, elegit* DEVS, *vt confundat ſapientes: & infirma mundi elegit*

DEVS,

Devs, *vt confundat fortia: & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit* Devs, *& ea quæ non ſunt, vt ea quæ ſunt deſtrueret: vt non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Modus* verò planè inauditus eodem verſu 8. & ſequentibus 9. 10. 11. 12. 13. 14. Sed in iſtis obſeruandum, *primò, Aſſur* ver.5. dici Aſſyriorum exercitum, qui ab Aquilone, & montibus, qui multi & magni iis in partibus ſunt; aduenerat. Hæc in ſcripturis deſcriptio non rara, vt Iſaię 14. Ierem.1. Ezech.38. vbi D.Hieronymus, Aquilonem hæreſeos veluti ſedem eſſe ait, è qua, contra Catholicam Eccleſiam, equitum, bellorumque procellæ horribiles, quemadmodum noſtro iſto ſæculo experimur. *Secundò, Dominus nocuit eum*, ver.7. id eſt, deleuit, in nihilum redegit, cum Græcè ſit ἠθέτησε. Retinuit verò interpres, vti ſæpè ſolet; antiquam phraſin. Nam actu 5. Milite Plautus; *Iura*, inquit, *te non nociturum eſſe hominem nunc de hac re neminem*. & paulò pòſt; *Iuro per Dionem, & Martem, me nociturum neminem. Tertiò*, illud quod in correctis tamen bibliis eſt, *& confodit eum*; à Græco abeſt. *Quartò, filij Titanum*, ver.8. ſunt Titanes, vt filij hominum, homines. Ob veteres illos vaſtiſſimæ molis homines, de quibus Geneſ. 6. dixi; Titanum, & gigantum nomenclatio ad robuſtiſſimos quoſque ſignificandum etiam hodie vulgata. Diſtinguit inter illos, in Æneidos 6. Seruius, quòd *Titanes* ij ſint, quos contra ſuperos Deos terra primò effudit: *gigantes*, quos poſteriùs. Sed, fabula omiſſa, iidem ſunt, niſi quod, exaggerationis causâ; hic Titanum iis nomen tribuatur, qui ante diluuium fuerunt, commune gigantum vocabulum aliis, qui deinceps, aut contra. *Ibi*, ait Baruch cap.3. ver. 16. *fuerunt gigantes nominati illi, qui ab initio fuerunt, ſtatura magna ſcientes bellum*. Videatur Deuter.2. Iob 16. & 26. Pſal.18. & 32. Sapien.14. Iſaiæ 14. & eo loco D.Hieronymus, Procopius, & Theodoretus 2.Reg.cap.6. Iam *quintò*, illud *impoſuerunt ſe illi*, ver.8. rectè in correctis Bibliis corrigitur, *oppoſuerunt ſe illi*: Nam Græcus ait: ἀντέθεντο αὐτῷ. *Sextò*, duo enumerat Iudith, quæ Holophernem maximè ceperunt, & ſubegerunt; faciei videlicet ſpecies, ver.8. totiuſque corporis pulchritudo, ver.11. tùm cultus ipſe, & ornatus, quem à vertice ad calcem perſtringit, ver. 9. & ſequent. Incultæ *viduarum veſtes* exuuntur: *ſplendidum*, quo lætitia, dum exultant Iſraëlitæ, ſignificari ſolet; veſtimentum induitur: nobili facies, alioqui iam ſpecioſiſſima, *vnguento* venuſtatur, & pictùratur: *ſtola*, quę & materiâ & artificio, & ipſa etiam nouitate, gratię plurimum afferat; ſuſcipitur: neq; ſua etiam pedibus compta, & admodum habilia deſunt *ſandalia*. Quæ flagitij aliis, ea ſanctiſſimæ huic fœminæ, virtutis inſtrumenta fuerunt. quemadmodum à bonis fieri debet in litteratura ſæculari, eloquentia, philoſophia. Litteris vel Græcis, vel Hebræis, ad Catholicam fidem oppugnandam, abutuntur hæretici? Iiſdem ad eandam explicandam & propugnandam vtatur Catholicus. Vncta illi, fucata & calamiſtrata oratione, ad errorem, vitiorumq; laſciuiam, incautos prolectant? Ad fidei veritatem, morumque ſanctitatem perſuadendam, omnem orationis grauitatem, & ſplendorem conferat Catholicus. Sophiſmatibus illi, & contortis quibuſdam concluſiunculis, vt ſacroſancta religionis myſteria, minimè credibilia videantur; ſatagunt? Eadem vt ab omnibus credantur, magnaque veneratione colantur, vera, ſolidaque ratiocinationum ſubtilitate perficiat Catholicus. prout egregie admonent S. Hieronymus, epiſtola ad magnum Oratorem, D. Auguſtinus toto pænè lib.2. de doctrina Chriſtiana, ſed maximè cap.40. vbi vt à Gentilibus doctoribus prophanæ ipſorum diſciplinæ, Iſraëlitarum exemplo, auferantur; incitat. Nam inter alia, *Quæ, ait, peruersè atque iniurioſè ad obſequia dæmonum abutuntur illi, cum ab eorum ſocietate ſeſe animo ſeparas, debet ab iis auferre Chriſtianus ad vſum iuſtum prædicandi euangelij*. Cæterum

ver.9.non habet Græcus; *& induit ſe veſtimento lætitiæ*; ſed tantùm, *exuit ſtolam viduitatis ſuæ.* verum ſatis conſtat in ſententia nihil mutari. Neque enim quæ ſe exuerat, nuda manſit, ſed veſtes, de quibus ſuprà; ſumpſit. Iam *ſeptimò*, pro illo in exultatione filiorum Iſraël; legitur Græcè, εἰς ὕψος τῶν πονούντων ἐν Ἰσραήλ, id eſt, *in altitudinem laborantium*, ſeu *afflictorum in Iſraël.* vt videatur noſtro in textu fuiſſe non *exultatio*, ſed *exaltatio.* cuiuſmodi mendum in Pſal.149.hæſerat, *Exultationes* DEI *in faucibus eorum*, cum Græcus aiat, αἱ ὑψώσεις τοῦ θεοῦ ἐν λάρυγγι αὐτῶν: ideoque in Romanis Bibliis correctum; *Exaltationes* DEI *in faucibus eorum.* Sententia igitur eſt, veſtimentum à Iudith acceptum, quo, dum exaltantur Iſraelitę, lętitia indicatur; vel potius veſtimentum lætum, & feſtum, vt laborantes, metu fractos, periculorum magnitudine deiectos, humique penitus iacentes erigeret, exaltaret. Sic enim optimus totius illius mundi muliebris ſcopus & finis pateſiet. *Octauò*, vnguentum quo faciem vnxit, ex iis fortè generibus fuit, quæ, de medicamine faciei, Ouidiana neſcio quæ elegia proponit. & ad eum finem, de quo & ſuprà, & iamiam dictũ. Alioqui D.Hieronym. libello ad Lætam de inſtitutione filię; *Caue*, inquit, *ne aures eius perfores: ne ceruſſa & purpuriſſo, conſecrata* CHRISTO *ora depingas: nec collum auro, & margaritis premas: nec caput gemmis oneres: nec capillum irrufes, & ei aliquid de gehennæ ignibus auſpiceris.* Vide & epiſtolam de ægrotatione Blæſillæ ad Marcellam. *Nonò*, quæ *ſtola noua* eſt verſ.10. Græcè vocatur λινῆ. Et erant quidem in honore ac pretio lineæ id genus apud Iudæos veſtes, vti patet Exod.28. Leuit.6. & 8. Ezech. 9. & 44. ſicuti & apud *linigeros* Ægyptios, de quibus in Iſide Plutarchus; videtur tamen ex καινὴ factum λινῆ. Cur enim alioqui non, more ſuo, *lineam* vertiſſet interpres? Sunt verò qui putent, *nouum* quandoque dici, quicquid pręſtans, & gratum eſt, ob eam quæ nouis in rebus eſſe ſolet; gratiam. quemadmodum cum dicitur; *Cantate Domino canticum nouum.* &, *Charitatis mandatum nouum*, 1.Ioan.2. ver.8. & Ioan.13. verſ.34. cap.15. verſ.12. id eſt, excellens quoddam canticum, & mandatum. *Decimò*, inter Græcum, & Latinum diſcrepatiuncula videtur, ver.13. Nam Græcè legitur; *Tunc vlulauerunt humiles mei, & exterriti ſunt infirmi mei, & attoniti fuerunt. ſuſtulerunt vocem ſuam, & in fugam conuerſi ſunt.* Latinè verò; *Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, quando apparuerunt humiles mei, areſcentes in ſiti.* Conciliatio foret, ſi per *humiles*, & *infirmos* in Græco acciperentur ij, quos ipſa Iudith humiles iam feciſſet, depreſſiſſet, infirmaſſet. Sed quod in Latino additur, *quando apparuerunt humiles mei*, valeret, *qui mecum humiles, & abiecti erant Iſraëlitæ*: eſſetque cauſa & ratio, cur Aſſyrij, qui adeò antea erecti, & ſuperbi erant, ita iam depreſſi, & debilitati eſſent. *Vndecimò, filij puellarum*, ver.14. vocantur pueri adhuc teneriores, & impuberes adoleſcentuli. Cum enim eorum matres κοράσια. id eſt, *omnino puellæ* vocentur, non poſſunt earum tunc filij eſſe, niſi admodum paruuli. Quod adiungitur, *ſicut pueros fugientes occiderunt eos*, poſſet quis ex Græco ὡς παῖδας αὐτομολούντων vertere, *tanquam transfugarum filios.* Filij verò transfugarum, ſunt ignaui, timidi, fugaces. Et hi omnes meritò ſubduntur, *impetu prælij Domini* periiſſe.

Tertia DEI deprædicatio ver.15. rurſum habet quaſi epanaſtrophum, & generale quoddam encomium. In illo tamen non legunt Gręci *cantemus*, ſed ὑμνήσω τῷ θεῷ μου ὕμνον καινόν. *Cantabo* DEO *meo canticum nouum.* In Encomio autem ducuntur DEI laudes. *primò* quidem ver.16. ab eius magnitudine, ſed cum *adonai* ſit quaſi *Domine mi*, geminum eſt in Latino *Domine*, in Græco ſimplex. *Deinde*, à gloria ipſius maxima. Nam præclarus Græcè dicitur, ἔνδοξος. & per eius potentiam, atque fortitudinem, hæc eius

gloria

gloria in Latino explicatur. In Græco tamen eſt veluti diuerſa laudatio, dum interiicitur θαυμαστὸς. *Tertiò*, ab eius potentiæ præſtantia & immenſitate, cum eum nemo ſuperare poſſit. quamquã non ad ſolam potentiam, ſed ad omnia, quæ bonum, & excellens quiddam important; referri hoc poteſt. In omni ſiquidem genere, ſemper, DEVS ἀνυπέρβλητος *inſuperabilis*. *Quartò*, à dominatu immenſo. Ipſe ſiquidem eſt, cui creatura omnis ſeruire tanquam vero, proprioque domino debet. idque verſ. 17. per optantis modum pulchrè ſanctéq; proponitur, & confirmatur ex admirabili rerum omnium creatione. Sed pro, *creata ſunt*, in Græco eſt, ᾠκοδόμησε, id eſt, ipſemet *ſpiritus*, quem miſit DEVS, *mundum ædificauit*, ſeu *creauit*. Omnino prout Pſal. 103. *Emittes ſpiritum tuum, & creabuntur*, κτισθήσονται. Ideoque hoc, pro Spiritus ſancti diuinitate, teſtimonium, ad ea, quæ doctè R.P, Bellarminus lib. 1. de CHRISTO, cap. 3. claſſe 6. colligit; aggreges licet. *Quintò*, rurſum à potentia. cum vel ſoli eius voci, & verbulo neque homo, neque angelus, neque totus ſimul congregatus mundus poſſit reſiſtere, neque etiam vlla vllius rei, quæ cogitari poſſit; difficultas, idque duabus in rebus, quæ fieri non poſſe videantur; planum fit. Quid enim factu difficilius videatur, quam vaſtiſſimos montes, pondere grauiſſimos, in terra penitus infixos, & impactos commoueri? & quidem ex ipſis eorum fundamentis euulſos, & vnà cum iis, quas continere ſolent; aquis, ita vt harum ne guttula quidem effluat, ſi aliò illi transferantur: vel ſi eodem loco reſidant; hæ, quæ cæcis cauernis abditæ continebantur; foràs erumpant, ſurſumque veluti effluant? Et tamen DEO ita iubente, *montes à fundamentis mouebuntur cum aquis*. Rurſum verò, quid minus fieri poſſe videatur, quam vt ſaxa, & petræ, quarum ſumma, & prouerbiis celebrata durities colliqueſcant, & concalfactæ ceræ inſtar, emolleſcant? Et tamen, ſi vel minimùm annuat Dominus; *petræ ſicut cera liqueſcent*. Similia ſunt in Pſal. 68. 96. 103. Iob. 9. Eccleſ. 16. vt nihil appareat neceſſe, quod Lyranus, & alij quidam faciunt; ad ſolos ante iudicium dies vltimos iſta referre. *Sextò*, ab eximia in bonos beneuolentia, & beneficentia verſu 19. *Qui timent te, magni erunt apud te per omnia*. id eſt, omnibus in rebus, vel per omnia ſæcula. Græcus in ſingulari, ὁ φοβούμενος τὸν κύριον, μέγας διαπαντὸς, *Qui timet Dominum, magnus* eſt *omnino*, vel, *ſemper*. Sed quia tam in Græco, quam in Latino eſt aduerſatiua particula δὲ *autem*, videtur ſubinnui ſuperiore verſiculo, *per montes & petras*, ſignificari ſuperbos homines, præfractos, & duros vnà cum ipſorum aquis, id eſt, cum opibus omnibus, & numeroſiſſimis ſeruitiorum, exercituũq; millibus, qui funditus euellentur, delebũtur, tabeſcent, & exterminabuntur omnes. Græcè tamen, pluribus, DEI hæc in bonos benignitas exprimitur. Ante ſiquidem eum, quem iam citaui verſiculum, hæc interſeruntur. *Iis verò, qui timent te, tu Te propitium, facilemque præbes: quia omne ſacrificium, quod in odorem ſuauitatis fit; eſt exiguum quid: & omnis adeps, qui in holocautoma tibi offertur; minimum quiddam eſt*. quaſi diceret; Boni tibi homines gratiſſimi ſunt, & acceptiſſimi, adeò vt, præ iis, nihil aut parum admodum tibi placeant ſacrificia, & holocauſta omnia. Eadem extiterit ſententia, ſi, vt aptius videtur; vertas, *Omne ſacrificium, paruum quid eſt ad odorem ſuauitatis* (id eſt, vt tibi, quaſi ſuauis quidam odor, gratum, & iucundum ſit) *& omnis adeps minimum quid eſt, vt tibi holocautoma fiat*. Videlicet: *Non boue mactato cœleſtia numina gaudent, Sed quæ præſtanda eſt, & ſine teſte, fide. Quo mihi multitudinem victimarum veſtrarum? dicit* apud Iſaiam cap. 1. ver. 11. *Dominus. Lauamini. mundi eſtote. quieſcite agere peruersè, diſcite benefacere*. Sapienter, à Domino, reſpondiſſe iudicatus eſt, Marci 12. qui dixit; *Vt diligatur* DEVS *ex toto corde, & ex toto intellectu, & ex tota anima, & ex tota fortitudine: & diligere*

proximum tanquam ſeipſum, maius eſt omnibus holocautomatibus, & ſacrificiis. Galenus lib.3. de vſu partium cap.10.id ait, *verum* DEI *cultum, qui εὐσέβεια vocatur; eſſe, non ſi taurorum quamplurimas ipſi hecatombas mactemus, & vnguenta innumerabilia, caſiasque adoleamus; ſed ſi ipſe quidem primus cognoſcam, deinde verò etiam aliis enunciem, quantus ille ſapientià ſit, qualis bonitate.* Eodemque loco,& poſteà libro vlt.cap.vltimo, huiuſmodi ſermonem vocat *ſacrum, eiuſque, qui nos architectatus eſt, hymnum & epodon.* cum quo faciunt quæ tradidit canone 29.Epictetus, & lib.7.de curat. Græc.Theodoretus. *Septimò,* denique ver.20. ab iuſtitia in improbos,& ſontes,qui contra Iſraëlitarum genus inſurgunt, vti Nabuchodonoſor, Holofernes, Aſſyrij, Medi,& Perſæ, de quibus ver. 12.13. Ab his *in die iudicij* pœnas repoſcet ſanè quàm acerbiſſimas. Additur in Latino, eadem ſemper ſententia manente, *viſitabit illos.* Poteſt verò *iudicij dies* bifariam accipi. Nam *primò* eſt cuiuſcunq; vindictæ à DEO inflictæ tempus. Omnis enim damnatio,& pœna iudicium quandoq; appellatur. quia iudicij quidam effectus eſt, Oſeæ 10. *Germinabit, quaſi amaritudo, iudicium ſuper ſulcos agri.* 1. Corinth. 11. *Iudicium ſibi manducat, & bibit.* *Deinde* eſt tempus, quo vel quemlibet ſingulatim, vel quo ſimul omnes iudicabit DEVS. Vtralibet verò notione iudicij dies accipiatur, inferendi *ſupplicij grauitatem* aperit ſcriptura *tripliciter. primò,* per particulam *væ,* quæ non niſi magnis in malis adhibetur. *ſecundò,* per partitionem verſ. 21. *Dabit enim* DEVS *ignem & vermes in carnes eorum.* vt Eccleſ.7. *Vindicta carnis impij, ignis, & vermis.* Si priore modo iudicium ſumatur, ſignificabuntur metaphoricè *per ignem,* vulnera,& morbi, qui homines veluti adurunt, & inflammãt, vt herpes,eryſipelas,phlegmone,panus,carbunculus,peſtis,febris,quæ etiam ab igni, apud Græcos, nomen inuenit πυρετός. *Per vermes,* vlcera purulenta, putredines, phtiriaſes, verminationes, adeoque mors ipſa intelligitur, qua fiunt homines cadauera, vermiumque eſca. Iob 17.& 21. Eccleſ.10. *Cum mortuus fuerit homo, hæreditabit ſerpentes, beſtias, & vermes.* Poteſt tamen, per ſynecdochen, hiſce duobus, totum morborum, exitiorumque genus ſignificari. Si poſterior verò iudicij notio teneatur, occurrunt ſubitò quæſtiunculæ,de quibus paulò pòſt. Intelligitur *tertiò* ſupplicij grauitas ab effectis duobus, quæ in Latino ſunt, *vri & ſentire,* vt igni videlicet vſtio, vermibus ipſa ſenſio reſpondeat. & adiungitur quanto vtraque tempore duratura ſit, *vſque in ſempiternum.* In Græco ſunt itidem effecta duo, ſed paulò ſecus, *καὶ κλαύσονται ἐν αἰσθήσει ἕως αἰῶνος, & plorabunt in ſenſu* eorum, ſiue, *dum illa ſentient, in æternum.* Sunt enim ambo tam igni, quam vermibus communia, luctus nimirum, ſeu eiulatus, & ſenſus. ſed ex iſto, ille oritur. Senſu percipient infeliciſſima illa capita ignem, & vermes. & idcirco eiulabunt, & complorabunt. idque *in æternum.* Videtur tamen iſta varietas, ex vnica littera, quam Græci addidere librarij, extitiſſe. His enim eſt *καύσονται ardebunt,* illis *κλαύσονται lugebunt.* prout eodem in verbo non abſimilis diſcrepantia occurrit, 1.Corinth.13.*Si tradidero corpus meum,vt ardeam,charitatem autem non habuero,nihil mihi prodeſt.* Legit D.Hieronymus ſub finem Commentarij ad Galat.5. *Si tradidero corpus meum, vt glorier.* & ſubdit ipſe cauſam; *Scio, ait, in Latinis codicibus in eo teſtimonio, quod ſuprà poſuimus,* ARDEAM *haberi, pro,* GLORIER. *ſed ob ſimilitudinem verbi, quia apud Græcos ardeam, & glorier, id eſt, καυθήσωμαι, & καυχήσωμαι, vna litera parte diſtinguitur, apud noſtros error inoleuit.* Mirarer hanc à Luca Brugenſi, ſuis in notationibus, tam illuſtrem variationem omiſſam, niſi alias complures, adeoque libros integros, in quibus & iſte, ab eo prætermitos viderem.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA I.

Verúſne ſit ignis, qui, altero in ſæculo, impiorum carnes depopuletur?

QVIA huic quæſtioni alius, multo magis proprius locus, breuiter dico, verum, minimeq; imaginarium, aut metaphoricum illum futurum, quemadmodum docent Theologi 4. Sentent. diſtinctione 50. nominatim verò Sotus quæſtione vnica articulo primo.

QVÆSTIVNCVLA II.

Verine vermes eorundem impiorum carnes depaſturi?

NEGANT plerique, & tam hic, quam Marci 9. Iſaiæ 66. Eccleſiaſtici 7. tralatè vermium nomine ipſos conſcientiæ angores & cruciatus, quibus dies, noctéſque aſſiduò infelices excruciantur, & excarnificantur, intelligunt. vel certè, vt in Marci 9. Maldonatus, eandem ipſam pœnam, quam infert ignis. *Non video* tamen, *verborum proprietas retineri cur nequeat.* Ab ea enim nos quid abſtrahat? Num quia *mixta*, poſt iudicium, corpora nulla erunt? At hoc incertiſſimum. & contrarium fortè probabilius. An quia vermes iſtos *immortales* confiteri oportet? *Primò* quidem non eſt abſurdum, cum immortalia eſſe ſupplicia oporteat, immortalia quoque eorum inſtrumenta eſſe. Omnino quemadmodum ignis ille dicitur extingui non poſſe: ſic & vermis non mori, Marci 9. *deinde*, quid ſi fœdiſſimas id genus res fœdiſſimè, apud inferos, interire oririque concedamus? Fierent hæc omnia, diuino nutu, vt hiſce rebus, tanquam inſtrumentis iuſtitiæ ſuæ DEVS vteretur. An denique, quia fieri non poteſt, vt, in ardentiſſimis illis flammis, *vermes maneant*, neque conſumantur? Sed qui hoc dicit, meminerit idem de damnatorum ipſorum corporibus dici poſſe. *Si vt ſcripſerunt, qui naturas animalium curioſiùs indagarunt*, inquit Auguſtinus lib. 21. Ciuit. 4. *ſalamandra in ignibus viuit: & quidam notiſſimi Siciliæ montes, qui tanta diurnitate temporis, atq; vetuſtate, vſque nunc, & deinceps flammis æſtuant, atque integri perſeuerant: ſatis idonei teſtes ſunt, non omne quod ardet, conſumi poſſe*, cap. 5. *Non admittit; inquiunt, vlla ratio, vt caro ardeat, nec abſumatur: doleat, neque moriatur. Ratiocinatores videlicet magni qui de omnibus rebus, quas eſſe mirabiles conſtat; poſſint reddere rationem.* Et verò cur in eodem verborum nexu ignis *propriè*, vermis non niſi *tropicè* ſumatur? Cur ſignificandi modo *diſiungantur*, quæ ſententia ipſa coniungit? Et nonne, vt igni, ſic & vermibus *ſenſilis effectus*, vt ſupra viſum; tribuitur? Iam verò, eius nullum ſententiæ pœniteat, quæ beatis, non ad neceſſitatem, ſed ad corporum, & ſenſuum honeſtam oblectationem, *pulcherrima quædam* è ſimplicibus *compoſita corpora* ſtatuit, cùm magni & ſapientes *in ea* ipſa pridem *ſententia* fuerint, S. Anſelmus in Elucidario, Guilielmus Pariſienſis, & apud eum, doctorum facilè principes, Carthuſiano teſte in 4. ſentent. Quod ſi, ad aliquam felicitatis acceſſionem, facit mixtorum quorundam pulchritudo, quidni & æternæ inferorum miſeriæ quidam veluti cumulus, è vermibus, pice, ſulphure, aliiſque id genus turpiſſimis, teterrimiſque rebus, accedat? Et ne opinionis nouitatem ſuſpectam quis

habeat, D. Hieronymo in Iob 24. abſurdi nihil videtur, vnà cum ignibus, eſſe in inferno niues frigidiſſimas, *eoſque, qui illic torquentur, nunc quaſi ignem ardentem ſentire, nunc nimium algoris incendium.* Gloſſa in Eccleſiaſt. 7. *Caro, iniquorum, quæ per luxuriam, diffluit, igne inferni, & vermibus cruciabitur.* Haymo in Iſaiæ verba vltima; *Vermis, ait, & ignis in hoc loco poteſt intelligi conſcientia peccatorum, quæ torquet omnes in ſupplicijs conſtitutos: quare in præſenti ſæculo vitiis ſeruientes caruerint bona, pro quo remunerarentur. Vnde quodam loco dicitur ſic. Tinea comedit veſtimentum, & vermis corrodit lignum, & ignis deuorat ligna: ſic mæror & triſtitia excruciat cor viri. Iſte ignis non extinguetur, & vermis non morietur, quia illi æternaliter in pœnis manebunt, & ſemper propria conſcientia torquebuntur. Poteſt & ita intelligi, vt credatur in inferno ignis eſſe materialis, & vermis ſimiliter, qui comedunt & deuorant illorum corpora; licet quidam falſo dixerunt, corpus aëreum eſſe, poſt generalem reſurrectionem, & in tenues auras diſſoluendum. Idcirco autem vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur, quia eſca illorum erunt omnes reprobi, & ex ipſis reprobis erit materies ignis & vermis, qui tam diu viuunt, quam diu habent materiam, qua paſcantur.* Ribera in Apocalypſis cap. 19. cum eſſetne verum & propriè dictum apud inferos ſulphur, diſputaret; *Reſpondeo, ait, verum ſulphur eſſe apud inferos, idque haud obſcurè ex ſcriptura intelligi. Nam igne & ſulphure pluit ſuper Sodomam, & vicinas ciuitates: quam pœnam Iudas Apoſtolus æterni ignis pœnam eſſe ſcribit: ſicut Sodoma & Gomorrha, & finitimæ ciuitates ſimili modo exfornicatæ, & abeuntes poſt carnem alteram, facta ſunt exemplum, æterni ignis pœnam ſuſtinentes. Et apertius Apocalyp. 14. Et cruciabitur igne & ſulphure in conſpectu angelorum ſanctorum, & ante conſpectum Agni. Et cap. 20. Et Diabolus qui ſeducebat eos, miſſus eſt in ſtagnum ignis, & ſulphuris, vbi & beſtia, & Pſeudopropheta cruciabuntur. Et cap. 21. Ea pars illorum erit, in ſtagno ardenti igne, & ſulphure. Atque hæc eſt communis fere ſententia eorum, qui hos omnes Apocalypſis locos interpretantur, & Alphonſi Abulenſis Epiſcopi in Matth. cap. 25. quæſt. 560. quam iiſdem locis comprobat.* Licet in eo apud Iſaiam cap. 30. ver. 33. metaphora ſit, quòd flatus Domini gehennam ſuccendere dicatur. *Memini,* ait in Marci 9. Maldonatus, *Chryſoſtomum, & Theophylactum, verum eſſe in damnatis vermem, qui eorum arrodat corpora, alicubi ſentire.* Soarezius verò in 3. par tom. 2. diſput. 56 ſect. 3. *Multi,* ait, *affirmant futuros in inferno vermes, ſulphur, & alia ſimilia corpora mixta ad corpora damnanda crucianda.* Si *multi* hoc affirmant, neque hos alij aptè confutant, miretur nemo, ſi ad ſcripturæ proprietatem adhæreſcam libentius. Caluinus quidem lib. 3. inſtit. cap. 25. §. 12. meram in hiſce vermibus metaphoram collocat. Sed ſanè meritò, ſibique cohærenter. quia non Purgatorij modo, ſed & omnem gehennæ ignem verum ſuſtulit. cum iſte ignis ei aliud nihil *ibidem* ſit, quam DEI *ipſius indignatio.*

QVÆSTIVNCVLA III.

An ad præſens, vel futurum ſæculum potius, pœnæ hic enumeratæ pertineant?

PERTINERE ad futurum videntur potius. *Primò,* quia cum ſimpliciter iudicij dies nominatur, neque aliud, quod alium diem ſuadeat; adiungitur, vtique magnus ille, quo generale iudicium futurum eſt; dies ſignificatur. *Deinde,* quia perſpicuis verbis Græcè, Latineq; aſſeritur, haſce pœnas eſſe ſempiternas. Licet enim quando-

doque

-doque ſempiternum dicatur, quod longiori tempore permanét hoc in mundo, quæ tamen in vnius hominis vita ſempiternitas? quid in eo, qui breuiſſimo viuit tempore, qui fœnum eſt hodie, & cras in clibanum mittitur; æternum? Multò verò minus iis vermibus, qui cadauerum ſanie paſcuntur, æternitas, aut vitæ longitudo tribui poteſt. Sanè, *cum Holofernes, omniaque caſtra cæſa, & fugata eſſent, quæ præter iſtam, alia eos, omneſque impios poſtea maneret, explicare voluit*: & à mundi huius ſuppliciis, ad ea, quæ apud inferos ſunt; orationem tranſtulit, quemadmodum & Iſaias verbis extremis; *Egredientur, & videbunt cadauera virorum, qui præuaricati ſunt in me. vermis eorum non morietur, & ignis non extinguetur.* Horum enim verborum quem ipſo CHRISTO interprete meliorem velimus? At ille Marci 9. *Bonum eſt tibi debilem introire in vitam, quam duas manus habentem ire in gehennam, in ignem inextinguibilem, vbi vermis eorum non moritur, & ignis non extinguitur.* Iterumque, & tertiò poſtea ver. 46. & 48. Si libeat, in hac expoſitione numerare liceat Lyranum, Carthuſianum, & gloſſam interlinearem hic, Abulenſem in Matthæi 25. quæſt. 553. ad 1.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Sintne ignes, & vermes iſti ſola impiorum corpora cruciaturi?

DABIT, ait noſtra Iudith, *Dominus ignem, & vermes in carnes eorum.* Solas carnes memorat, non animos. & quomodo rem corporis expertem, corporea natura cruciet? Quæ corporis in ſpiritum actio phyſica? Perpulit Phyſiologia hęc olim nonnullos, vt meras ignium, vermiumque metaphoras cōminiſcerentur. alij verò ignem ſoli cruciando corpori: improprios verò ſoli animo vermes affingerent. Sed quia diſputatio copioſior alterius loci eſt; videatur loc. cit. art. 2. Sotus, D. Auguſtinus lib. 21. Ciuit. cap. 4. & ſequentibus, Abulenſis loco citato, Otho Friſingenſis lib. 8. cap. 23. *Carnis* verò nomen etſi non raro pro hominibus ipſis ponitur, vt Pſal. 61. *Omnis caro ad te veniet.* Ioelis 3. Actor. 2. *Effundam de ſpiritu meo ſuper omnem carnem*: quia tamen accuratè dicitur; *in eorum carnes*; propriè has intellige, quæ poſt magni Iudicij vltimi diem his etiā tormentis exurendę, lacerandæ, diuexandæq; ſunt. Qui porro textus de carnibus id affirmat, de animis tacet ille quidem, ſed non inficiatur. Ideoque & hi ab illis carnificinam quandam veram, & propriam perſenſuri ſunt: non quaſi, naturæ vi verum poſſint animis dolorem extrinſecus inurere corporeæ vllæ res, ſed ipſius DEI poteſtate, cum iuſtitiæ illic diuinæ inſtrumenta tantum ſint.

SEXTVM eorum, quæ ante Iudith mortem poſt victoriam facta ſunt; eſt, quidquid vbi Hieroſolymam attigiſſent, confeſtim egerunt & populus, & Iudith, v. 22. 23. De populo tria recenſentur. *Primum*, in gratiarum actionem, DEVM adorarunt. Nam quod Latinus ait veniſſe populum *adorare Dominum*, paulò clariùs in Græco eſt; *vt Hieroſolymam venerunt*, DEVM *adorarunt. Alterum. Purificatus eſt populus* ob cædes, videlicet bello, licet iuſto illatas, cadauerumque ipſorum ſtrages, & contactus. Ita enim præceperat Dominus Numerorum 31. verſ. 24. *Lauabitis veſtimenta veſtra die ſeptimo, & purificati poſtea caſtra intrabitis.* hæcque conſuetudo ſeruabatur, vt ait ſecundus Machabæorum cap. 12. ver. 30. *Tertium. Obtulerunt omnes holocauſta, & vota, & repromiſ-*

ſiones

ſiones ſuas. Vota Græcè vocantur τὰ ἑκούσια, id eſt, *ſpontanea*. quæ ſua ſcilicet ſponte, non vllo legis præcepto quiſpiam offert, vt in votis fit, quæ non iubentur, ſed in cuiuſque arbitrio ſunt. *Repromiſſiones* verò τὰ δόματα, id eſt, *dona*, quæ ſpontaneis vel per exegeſin adiunguntur, vel à ſpontaneis ita diſtinguuntur, vt *ſpontaneorum nomine* ſacrificia σωτήρια, & εὐχαριστικὰ contineantur; *dona* verò, quæ ſimplici oblationum nomine importantur, & DEO conſecrantur, vti ſpoliorum primitiæ, aurum, argentum, veſtes, & ſimilia, cuiuſmodi paulò pòſt in Iudith enumerantur, & legimus Num.31. Chiliarcharum, & Centurionum, ob admirabilem exercitus incolumitatem, donaria ver.50. 52. De Iudith ergo ſubiungitur ver.23. DEO *vniuerſa*, quæ populus ipſi dederat, nominatim verò illud etiam conopeum, quod ex Holophernis cubiculo attulerat; *in anathema obtuliſſe.* Iſtud *anathema*, non eſt deteſtatio, vel deteſtationis ſignum: ſed illuſtre donum, quod DEO dicabatur, & in templo reponebatur. & ipſa etiam ſcriptione ab illo differt. Illud enim eſt ἀνάθεμα: hoc ἀνάθημα. ideoque ex Græco conſtare videtur, noſtro in Latino redundare; *obliuionis*. Nam ad memoriam iſtud potius valebat, non ad execrationem, & nominis obliuionem, vt vel ex Numerorum citato capite ver.54. perſpicuum. Nam quod Victores illi grati obtulerunt, *ſuſceperunt Moyſes, & Eleazarus Pontifex, ſuſceptumque intulerunt in tabernaculum teſtimonij*, μνημόσυνον τῶν υἱῶν Ισραὴλ, ἔναντι κυρίου. *in monimentum filiorum Iſraël coram Domino.* Quia tamen in correctis Bibliis *obliuio* iſta retinetur, explicandum erit *anathema obliuionis*, id quod contra obliuionem faciat, ab eaque ipſum Iudith vindicet. Dicebat Lollio ſuo Lyricus: —— *Non ego te meis Chartis inornatum ſileri, Totue tuos patiar labores Impune Lolli carpere liuidas Obliuiones.* Multo verò minus iiſdem obliuionibus. Te, ô ſanctiſſima vidua; obnoxiam, vllo quantumuis longiſſimo ſpacio, eſſe patietur iſta tua tanta in DEI domum munificentia. Verè, quod ille addit: —— *eſt animus tibi Rerumque prudens, & ſecundis Temporibus, dubiiſque rectus. Vindex auaræ fraudis, & abſtinens Ducentis ad ſe cuncta pecuniæ.* Si enim pecuniam amares, ſi quæ ad ſe cuncta ducit, te duceret, ſi domum tuam, præ DEI templo, ditatam, ornatamque malles, non argentum, aurum, veſtem, gemmas, & alia, quæ tantis è manubiis ad te meritiſſimò venerant; ilicò conſecrares, & quidem *vniuerſa* nullam vt partem vel minimam retineres. Hoc exemplum imitatione digniſſimum cenſuerunt noſtri Conſtantini, Theodoſij, Iuſtiniani, Henrici, & Caroli, qui tanta magnificentia tot ſacras ædes excitarunt, exornarunt, locupletarunt. Nos verò, quibus res anguſta, imo & nulla domi; ad Eccleſiæ dignitatem, laborem, & ingenia conferamus. Diſcipulo cuidam ſuo ingenioſiſſimo, & politioribus reconditioribuſque litteris excultiſſimo (Licentius vocabatur) ſcribebat S. Auguſtinus epiſtola 39. *Si calicem aureum inueniſſes in terra, donares illum Eccleſiæ* DEI. *Accepiſti à* DEO *ingenium ſpiritaliter aureum, & miniſtras inde libidinibus, & in illo Satanæ propinas teipſum?*

SEPTIMVM, ex iiſdem octo propoſitis, quid deinceps Hieroſolymis populus, & Iudith fecerint, ver.24.25. *Erat populus iucundus ſecundum faciem ſanctorum*, id eſt, *lætabatur*, inquit Carthuſianus, *ſpiritali lætitia, ſecundum apparatum hominum virtuoſorum, & ſicut in faciebus ſanctorum virorum, ſolet ex interiori ſynceritate, & iucunditate interna iucunditas, quædam forinſecus, & claritas relucere. Hoc eſt gaudium quod in Domino vocat S. Paulus Philipp.3. Gaudete in Domino ſemper, iterum dico, gaudete.* Atque hoc magnum quidem eſt, ſed nunquam inane, immoderatum, profuſum. cui adſint comeſſationes, ebrietates, libidines. Poſt deuictum Orientem deſcribit extremo lib. 9. Curtius ingentem Alexandri, Macedonumq; lætitiam. *Ille vicos per quos iret* (hiſtorici verbis loquar) *floribus,*

coroniſq;

coroniſq; ſterni iubet. Liminibus ædium crateras vino repletos, & alia eximiæ magnitudinis vaſa diſponi. Vehicula deinde conſtrata, vt plures capere milites poſſent, in tabernaculorum modum, ornari, alia candidis velis, alia veſte pretioſa. Primi ibant amici, & cohors regia, variis redimita floribus coroniſq;. Alibi tubicinum cantus, alibi lyræ ſonitus audiebatur. Item in vehiculis, pro copia cuiuſque, ad ornatum adornatis comeſſabundus exercitus armis, quæ maximè decora erant, circumpendentibus, ipſum, conuiuaſque currus vehebat, crateris aureis, eiuſdemque materiæ ingentibus poculis prægrauis. Hoc modo, per dies ſeptem, bacchabundum agmen inceſſit. Non eſt hoc gaudium *in Domino*, non iucunditas, & *lætitia ſecundum faciem ſanctorum.* quin & hiſtorico ipſi ea ipſa, *militiæ probrum* appellatur, additque; *Si quid victis ſaltem aduerſus comeſſantes animi fuiſſet, mille Hercule viri, modo & ſobrij, ſeptem dierum crapula graues in ſuo triumpho capere potuerunt.* Eſt verò & expoſitio altera, vt *ſecundum faciem ſanctorum eſſe iucundum*, ſit in templi conſpectu, ante adyta & ſancta ipſa, ſacrificia DEO varia, holocauſta, & pacifica in gratiarum actionem, offerre, ſimulq; lætari, & epulari. Nam ſacræ, poſt victimas, hoſtiaſque immolatas, epulæ iam notæ ſatis. *In conſpectu Domini permanſerant olim deprecantes* & ieiunantes cap. 4. verſ. 15. fol. 264. ideoque nunc *in conſpectu Domini*, coram ſanctuario lætantur. Multò tamen hoc, quam Alexandreum illud, gaudium fuit, vt purius, & ſanctius: ita etiam conſtantius, & productius. Nam *per tres menſes huius victoriæ gaudium celebratum eſt cum Iudith.* quia & ipſa Hieroſolymis *μετ' αὐτῶν κατέμενεν, cum ipſis manebat.* Vtrolibet autem modo iſta, ſecundum faciem ſanctorum, iucunditas accipiatur, eius præclarum exemplum eſt in famoſa illa, de qua in ſuperiori capite, Chriſtianorum, contra Saracenos, victoria, prout lib. 11. cap. 24. ſub finem, explicat citatus Mariana, & cap. 25. ipſemet, qui belli caput erat; Alphonſus Caſtellæ Rex, in ſuis ad Innocentium Pontificem litteris, vti vel pauca hęc eius verba indicant; *Nos inſequentes eos vſque ad noctem: plures tamen inſequendo interfecimus, quam in bello: & ſic bellum Domini à ſolo Domino & per ſolum Dominum eſt feliciter conſummatum.* DEO *autem honor & gloria, qui cruci ſuæ dedit victoriam, per* IESVM CHRISTVM *Dominum noſtrum. Fuerunt autem milites Sarraceni, (vt poſteà vera relatione didicimus, à quibuſdam Regis Sarracenorum, quos captiuos cepimus) centum octoginta quinq; millia equitum. Peditum verò non erat numerus. Occubuerunt autem ex parte Regis Saracenorum centum millia armatorum, & amplius ſecundum æſtimationem Sarracenorum, quam poſteà accepimus. De exercitu autem Domini, quod non ſine grandi gratiarum actione recitandum eſt, quod incredibile eſt, niſi quia miraculum eſt, vix vigintiquinque Chriſtiani, aut triginta de toto exercitu occubuerunt. O quanta lætitia! O quot gratiarum actiones! niſi de hoc dolendum ſit, quod tam pauci martyres de tanto exercitu, ad* CHRISTVM, *martyrio peruenerunt. Vt autem magna eorum multitudo credatur: cum exercitus noſter in caſtris eorum poſt bellum, biduum fecerit moram, ad omnia incendia quæ neceſſaria erant in coquendis cibis & pane, & aliis, non combuſſerunt alia ligna, niſi de ſagittis & lanceis eorum, quæ remanſerunt, & vix potuerunt comburere medietatem. Cumq;* DEI *exercitus propter longam moram factam in locis eremis & incultis, deficeret in victualibus, & aliis, ibidem tantum inuenerunt tam ciborum, quam armorum, nec non etiam dextrariorum, & aliorum iumentorum copiam: quæ accipientes vnuſquiſque ad ſuam de ſuis omnibus voluntatem, plus ibi dimiſerunt ex magna abundantia, quam ceperunt.* Et in extrema litterarum clauſula; *Hæc, ſanctiſſime Pater, vobis ſcribenda decernimus, pro auxilio toti Chriſtianitati impenſo, gratias, quas poſſumus, exhibentes: & humiliter ſupplicantes, vt vos, quem Dominus ad ſummi ſacerdotij gradum elegit; ei, cum ſacrificio laudis, pro ſalute populi immoleris.* Porrò, Hieroſolymis congregati tanto numero Iſraëlitæ, *poſt dies illos*, id eſt, poſt trimeſtre hoc tempus, abierunt, ver. 25. *quili-*

FF *bet*

bet in domum ſuam, ſeu, vt Græcus habet, *in hereditatem ſuam.* in quo & de Iudith hoc ipſum diſertè notatur; Ἰουδὶθ ἀπῆλθεν εἰς Βετυλούα, καὶ ἐγένετο ἐπὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς. *Iudith abiit Bethuliam, & in poſſeßione ſua permanſit.*

OCTAVVM tandē & poſtremū eorum, quę ante Iudith mortē dicenda fuerunt; eſt, eorum, quæ reliquo vitæ tempore Iudith geſſerit, vel olim iam geſſerat; quædam veluti ſumma. in qua iſta quinq;. *Primū* v.25. *Magna facta eſt in Bethulia, & præclarior erat vniuerſæ terræ Iſraël*, ita vt, quod in Græco *de tota terra* eſt; Latinus modificet, ac interpretetur ἔνδοξος ἐν πάσῃ τῇ γῇ, ſcilicet *Iſraëlitica. Secundum,* v.26. *Erat etiam virtuti caſtitas adiuncta.* Et ſumma hęc eius caſtitas probatur eo, quòd neque ante factum hoc, neque poſtea vnquam, nubere voluerit. Et multa tamen, quæ ad nuptias inuitarent; ei ſuppeditabant. Sed de his poſtea. *Tertium* v.27. *Erat diebus feſtis procedens cum magna gloria.* Quônam verò procedebat? Ex appoſitione *dierum feſtorum*, colligere datur, proceſſiſſe Hieroſolymam. quemadmodum Anna Samuelis mater 1. Reg. 1. Beatiſſima Virgo Lucæ 2. Sed *gloria*, quæ illa tam magna? Renouabatur ſcilicet quodammodo ſemper prima eius, poſt victoriam, proceſſio. Comitatus aderat maximus: eius laudatio iterabatur: canticum repetebatur, omniſque ille coronarum, thyrſorum, & organorum apparatus. Et *proceßionis* nomen fuit veteribus pro itione ad templa & ſynaxes vſitatum. quemadmodum apud Tertullianum lib. 2. ad vxorem, libro de præſcript. aduerſus hæret. c. 43. D. Ambroſius ſerm. 8. D. Auguſtinus lib. 22. de Ciuit. 8. In Græco tamen euanuit feſtorum dierum notatio, tantumque remanſit, ἦν προβαίνουσα μεγάλη σφόδρα. *Erat procedens magna valdè.* *Quartum*, v. 28. *Manſit in domo viri annos 105.* Pro manſit, Græcè ἐγήρασε, id eſt *conſenuit.* *Quintum*, ibidem, *dimiſit abram ſuam liberam.* Ea libertatis toti Iudæorum populo reſtituendæ famula, comes, adiutrixq; fuerat. Libertate igitur meritò donata. nec dubito, quin & opibus, & opimis ex Holophemiana præda ſpoliis. Atque hic obſeruandus gratus dominæ erga ancillam animus. quem etiam natura Gentiles ipſos docuit, vti libertarum libertorumque apud Romanos tam varia & nomina & iura oſtendunt.

De iis, quæ poſt Iudith mortem, tradit textus.

QVÆ poſt Iudith mortem contigerint, quatuor hic in textu ſubtexuntur, ver. 28. & ſequentib. eius nimirum ſepultura, populi luctus, Reipublicæ tranquillitas, Eccleſiæ pietas ac religio.

QVÆSTIVNCVLA I.

Quonam ætatis ſuæ anno, mortem Iudith obierit?

TRES ſunt opiniones. *Prima*, è vita migraſſe ipſam, anno ætatis ſuæ quinto ſupra centeſimum. *Altera*, centeſimo & viceſimoquinto. *Tertia*, centeſimo & quinquageſimo. In Suida enim ita legitur, ὑποστρέψασα, ἐν τῷ οἴκῳ αὐτῆς ἀρετὴν καὶ ἄσκησιν ἔχουσα ἀπεβίωσεν ἔτη βιώσασα. *Reuerſa, habens in domo ſua virtutem & exercitationem, mortua eſt, cum vixiſſet annos 150.* Sed, *quæ ordine mihi prima fuit, eadem & veritate primas tenet.* Nam Latinus textus, etſi paulò eſt obſcurior, è Græco tamen ei luminis aliquid affundi poteſt.

eſt. Sic enim ille verſu 28. *Manſit in domo viri ſui annos centum quinque.* Videtur tempus deſcribi vel à viri eius morte, vel etiam à nuptiis cum eo initis, quando in viri domum ducta eſt. Græcus tamen ab ipſius Iudith natiuitate tempus hoc ordiendum oſtendit. ἐγήρασεν ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς ἔτη ἑκατὸν πέντε. *Conſenuit, in domo viri ſui, annos centum quinque*, id eſt, conſenuit vſque ad annum ætatis quintum & centeſimum. non, viro ſuo mortuo, eius relinquens domum, ſed in ea deinceps permanens. Sicque ipſius vitæ tempus definierunt Sulpitius in hiſtoria, D. Athanaſius in ſynopſi; *Mortua eſt*, inquit, *poſtquam in viduitate honeſtè vixiſſet, ætatis anno centeſimo quinto.* Rabanus in hunc locum, Zonaras Annalium Tomo 1. ὑπέστρεψεν εἰς τὸν οἶκον αὐτῆς, καὶ καταγήρασεν ἐν σωφροσύνῃ. καὶ τέθνηκε ζήσασα ἔτη πέντε καὶ ἑκατόν. *Domum reuertit, & conſenuit in caſtitate, & mortua eſt, poſteaquam vixiſſet annos quinque & centum.* Quomodo igitur ſcribere audet loco citato Wittakerus; *In capite vltimo legimus Iuditham vixiſſe ſupra annos 105?* Nam iſtud *ſupra*, ipſe textui adiicit. Manſit verò poſt viri obitum, & præclarum ſuum hoc factum, quoad vitæ ſuæ partem reſiduam, in viri domo, cum vixiſſet annos centum quinque. In Suida verò fortè pro ρν, legendum ρε.

QVÆSTIVNCVLA II.

Qua ætate ad Holophernem ierit?

QVANDO, ait loco citato Wittakerus, *Holophernes in Iudæa fuit, Iudith non exceſſerat florem ætatis. Nam & pulchra admodum fuit, & Holopherni placuit, & puella vocatur, cap. 12.* Si *florem ætatis* certo annorum numero definiiſſet, commodiùs ei reſponderi poſſet. Nam in iis quibus vita breuior, eſt & ætatis flos breuior. Quæ diuturniora ſunt, eadem etiam corporis viribus & formâ vigere diutius & florere aſſolent. *Sua igitur ætatis anno minimùm quadrageſimo videtur ad Holophernem iiſſe Iudith.* Tùm enim videri adhuc potuit pulcherrima, partim ea, quæ ipſi diuinitus indita eſt cap. 10. ver. 4. pulchritudine, partim ea, quæ ipſi naturalis fuit. Non enim olim tantum, cum ferè eſſet hominum vita productior; fœminarum nonnullæ ſuam adhuc venuſtatem retinebant anno ætatis quadrageſimo & quinquageſimo, ſed etiamnum hodie. vti, ſi quidem minus videretur credibile, viuis adhuc & ſpirantibus exemplis comprobari poſſet. Atq; idcirco illa ipſi tantopere placuit Holopherni. *Puellam* vocat cap. 12. Bagoas Eunuchus *primò*, quia ob eximiam pulchritudinis venuſtatem, tenella etiamnum puella videbatur. *Deindè* ſolent libenter, qui fœminis blandiri, eaſque ad facinus illicere procarique volunt, *puellarum* iis nomen dare. Sciebat marito adiugatam Helenam Phryx ille adulter, eam tamen affabatur.

Da mihi te facilem, nec dedignare maritum
Rure Therapnæo nata PVELLA *Phrygem.*

Tertiò, ipſamet Iudith cap. 11. ver. 4. ſeſe, per demiſſionem, vocarat Holophernis παιδίσκην, & ſæpius eodem capite & 12. δούλην, id eſt, *ancillam.* Alludit ergo ad ipſius Iudith verba Eunuchus, & mollius illud proponit, & quidem nouo cum blandientis lenocinio παιδίσκη ἡ καλή, *pulchra puella.* Hanc enim ex earum numero putabat, de quibus ille:

Delectant etiam caſtas præconia formæ.
Virginibus curæ eſt, gratáque forma ſua.
Blanditias molles, aureſque iuuantia verba.
Affer, vt aduentu læta ſit ipſa tuo.

Iuuenem verò eam, loco infrà citando, vocauit S. Fulgentius, *partim* ob egregiam formæ ſpeciem, *partim* ob ipſam etiam ætatem. Nam libro de die Natali cap.14. ait Cenſorinus, *à iuuando* Rempublicam dici *iuuenes*. horumque annos porrigi ad annum 45. Iudith verò etiam infra quadrageſimum quintum fuiſſe dici poteſt, & non maximopere Rempublicam tùm iuuit?

QVÆSTIVNCVLA III.

Quot annos vidua Iudith fuerit? & num ei hæc laudi viduitas?

SI ſuæ, vti dictum eſt; ætatis anno quadrageſimo, vel præter propter, ſe ad Holophernem Iudith contulit, & ante annos tres & menſes ſex, eius vir in viuis eſſe deſierat, cap.8. verſ.4. colligitur, cum vidua eſſe inciperet, annorum fuiſſe 36. aut circiter. quibus ſi annos, qui ad totum eius vitæ ſpacium quod centum & quinque annis circumſcripſit quæſtiuncula prima; explendum reſidui ſunt, adiicias, in viduitate permanſerit annos 69. & quod excurrit.

An verò in viduitate iſtiuſmodi permanere laudi dandum ſit, reſpondendum al t r, ſi Iouinianum hæreticum, aduerſus quem totis duobus libris pugnauit Diuus Hieronymus, & ſi noſtri temporis Nouatores conſulamus: aliter ſi Euangeliſtas, Apoſtolos, & ſanctos Patres. Viduitatis illi ſtatum vituperant, coniugio, & ſecundo & tertio, & ſi velis, quarto, quinto & quotum cuique lubebit; exæquant: ab eaque ſermonibus, libris, exemplis maximè auocant. Hi verò ſecus omnia. S.Lucas cap.2.ver.36. demonſtraturus, quantæ ſanctitatis, & auctoritatis Anna illa fuerit, quę CHRISTO Domino tam illuſtre teſtimonium dedit, ab ipſo eius viduatu commendationem etiam petit. *Hæc*, ait, *proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem à virginitate ſua. Et hæc vidua vſque ad annos octogintaquatuor.* D. Paulus 1. Corinth.7. ver.8. *Dico autem non nuptis & VIDVIS; Bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut & ego.* Et v.27. *Solutus es ab vxore? Noli quærere vxorem.* verſ.32. *Qui ſine vxore eſt, ſollicitus eſt, quæ Domini ſunt, quomodo placeat* DEO. verſ.34. *Mulier* INNVPTA *& virgo, cogitat quæ Domini ſunt, vt ſit ſancta, & corpore, & ſpiritu.* Tandem de ea fœmina, quæ in matrimonium aliquando venerit, ſub capitis finem ver.39 & 40. tria veluti effata proponit. *Primum* eſt, quid viuente adhuc marito, eam facere oporteat. *Mulier alligata eſt legi, quanto tempore vir eius viuit. Alterum*, quemadmodum, eo mortuo, bonum ſit; poſſitque illa matrimonium iterare. *Quod ſi dormierit vir eius, liberata eſt. Cui vult, nubat: tantum in Domino. Tertium*, quemadmodum eodem mortuo, meliùs adeoque beatius ſit, non iterare matrimonium, ſed viduitatem retinere. *Beatior erit, ſi ſic permanſerit, ſecundum meum conſilium. Puto autem quòd & ego ſpiritum* DEI *habeam.* S.Ignatius epiſt.8. ad Philippenſes, & epiſt. 10. ad Smyrnenſes maximo in honore iſtiuſmodi viduas habet. D.Ambroſius libro

de viduis toto, viduitatis elogia canit quamplurima. & quidem poſt libros de virginibus, illum de viduis librum ita ferè orditur. *Non inhonoras debuimus præterire, & à virginum præconio ſeparare, quas apoſtolica ſententia cum virginibus copulauit. Iuxta quod ſcriptum eſt: Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ ſunt Domini: vt ſit ſancta corpore & ſpiritu. Quodammodo enim magiſterium virginitatis, & viduarum valeſcit exemplis. Quæ cum viro caſtum cubile cuſtodiunt, documento virginibus ſunt, integritatem* DEO *eſſe ſeruandam. Et propemodum non inferioris virtutis eſt, eo abſtinere coniugio, quod aliquando delectauerit, quam coniugij oblectamenta neſcire. In vtroque fortes: vt eas & coniugij non pœniteat, cui fidem ſeruent, & coniugalia oblectamenta non alligent*, ne viduentur, infirmæq; ſibi *adeſſe non poſſunt*. Diuus verò Auguſtinus libro de bono viduali cap. 5. *Et bonum eſt pudicitia coniugalis, ſed melius bonum eſt continentia vidualis. Hoc ergo melius illius boni ſubmiſſione honoratur: non illud bonum melioris huius laude damnatur.* Rurſumque cap. 4. & 7. breuiter; *Beata eſt Ruth: ſed Anna beatior.* Illa enim ad nuptias alteras tranſiit: hæc poſt primas vidua perſtitit. Summus D. Auguſtini non tam imitator quam imago S. Fulgentius epiſt. 2. cap. 6. *A muliere*, ait, *nupta mulier innupta & virgo, non parua gradus dignitate diſcernitur: quandoquidem nupta cogitationibus mundanis tenetur obſtricta: Mulier autem innupta, & virgo carnalibus tribulationibus non ſubiicitur: quia carnalis matrimonij vinculo non tenetur. Vbi certior eſt corporalis atque ſpiritalis continentia libertas, quia nulla eſt ex coniugali ſeruitute neceſſitas. Vtrumque igitur donum* DEI *eſt, & coniugalis pudicitia, & continentia vidualis.* Et poſteà: *Beata, quæ illicitum concubitum turpitudinis horrore non appetit: ſed beatior, quæ licitum maiore puritatis amore contemnit. Beata, quæ alligata viro ſic viuit, vt ſoli viro carnis ſuæ debitum reddat: ſed beatior, quæ ſoluta ſic permanet innupta, ne debeat.* In eandem ſententiam loquuti complura ſunt D. Epiphanius in hæreſi Apoſtolicorum, D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, epiſt. ad Principiam, Saluiam, Furiam, D. Chryſoſtomus homil. 69. in Iohannem, homil. 5. de pœnit. hom. 6. in 1. Theſſal. homil. 10. & 13. in 1. Timoth. homil. 7. in 2. Timoth. alij. de quibus lib. 3. de Continentia Claudius Eſpencæus. Et ſanè, ſi apud DEVM & homines in laude merito ponitur perpetuam virginitatem tueri, non etiam laudandum, quod huic proximum eſt tenere, alioſque thalamos declinare? Hoc igitur eſt, quòd in Iudith noſtra textus laudat, imitandumque proponit ver. 26. *Erat etiam virtuti caſtitas adiuncta, ita vt non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir eius.*

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quæ laudatiorem Iudith viduitatem efficiant.

ETSI coniugio melior & laudatior viduitas eſt; in hac tamen ipſa poſſunt gradus quidam ineſſe, vt oſtendit libro de bono viduitatis cap. 14. D. Auguſtinus. & lib. de viduis D. Ambroſius. Ad ſummum verò gradum Iudith viduitatem euectam penè fuiſſe docent hæc. *Primum*, vniuira fuit vidua. Poſſunt enim & cum laude alioqui viduatum ſuſcipere digamæ & trigamæ. Atque hoc textus indicat, dum ait; *vt non cognoſceret virum omnibus diebus vitæ ſuæ, ex quo defunctus eſt Manaſſes vir eius. Alterum*, ætas ad nuptias ei adhuc aderat valde habilis. iuuentus nimirum, vel certè conſtans & robuſta ætas, vti ſuprà patuit. *Tertium*, forma inſignis. *Quartum*, facultates ampliſſimæ. *Quintum*, honor & gloria, poſt generoſiſſimum præſertim facinus hoc; illuſtriſſima.

Sextum, conſecuta Reipub. quies, magna rerum ipſius omnium proſperitas. *Septimum*; inſitus quidam hominibus amor ſui & generis & nominis propagandi. Quomodo enim non optaret, ſemper eſſe quamplurimas, qui Iudithæum ſtemma, Merari ſtirpem, Manaſſæ nomen tuerentur. & è tam nobili tamque fructuoſa radice orti, tantæ victoriæ, tantique decoris apud poſteritatem eſſent non teſtes modo, ſed & hęredes perpetui? *Octauum*, magna eorum, qui ipſius ambirent, rogarentque coniugium. Etſi enim id è tam multis quę iam dicta, quęque amatores & coniuges attrahere ſolent, manifeſtum, ſignatè tamen addidit Gręcus textus; Καὶ πολλοὶ ἐπεθύμησαν αὐτήν. *& multi eam deſiderarunt.* *Nonum*, qualitas eorum, qui eam coniugem prehenſabant. Neque enim viles aliquos fuiſſe putandum, ſed ſummos & in Iſraëlitarum Gente principes viros, opulentia fortè ſuperiores, pietate ac religione, quam ab ipſa ſpectari maximè ſciebant; pręſtantiſſimos. *Decimum*. Illo tempore, quemadmodum virginitatis perpetuę vix vllum: ita cuſtodiendæ ad vitę finem viduitatis rarum erat exemplũ. Nam vt libro nominato cap. 7. ait S. Auguſtinus; *Alia propheticis temporibus ſanctarum feminarum diſpenſatio fuit, quas nubere obedientia, non concupiſcentia compellebat, vt propagaretur populus* DEI, *in quo præmitterentur Prophetæ* CHRISTI: *cum & ipſe populus per ea quæ in figura contingebant in illis, ſiue in illis qui ſcirent, ſiue in iis qui illa neſcirent, nihil aliud eſſet quam Propheta* CHRISTI, *ex quo naſceretur etiam caro* CHRISTI. *Vt ergo ille populus propagaretur, maledictus habebatur per legis ſententiam, qui non ſuſcitaret ſemen in Iſraël. Vnde & ſanctæ mulieres accendebantur non cupiditate concumbendi, ſed pietate pariendi, vt rectiſſimè credantur coitum non fuiſſe quæſituræ, ſi proles poſſet aliter prouenire.* *Vndecimum*. Diuturna fuit hęc eius viduitatis cuſtodia, dum quotidianum & aſſiduum cum carnis cupiditatibus & voluptatibus omnibus totos pænè vndeſeptuaginta, vti ſuprà didicimus; annos bellum geſſit. Ab hac enim vidui thori diuturnitate laudat S. Lucas Annam illam prophetidem cap. 2. ver. 37. *Hæc*, inquit, *vidua, vſque ad annos octogintaquatuor.* Licet enim Græci quidam libri habeant, non vt noſter legit Interpres, ἕως ἐτῶν ὀγδοήκοντα τεσσάρων, ſed ὡς, id eſt, non *vſque ad annos 84.* ſed *quaſi annorum 84.* attamen ita legerunt & inde inſignem laudis materiam duxerunt veteres, D. Ambroſius in eum locum, & libro de viduis, D. Auguſtinus epiſt. 121. cap. 16. Legit etiam iſto modo Romana Correctio, & verò quidam etiam Gręci Codices, prout alioqui Nouator non incurioſiſſimus, agnoſcit eum in locum Beza. Et cur abſurdum adeò videatur, ſi anus illa ſanctiſſima vitam, ad annum vſque centeſimum decimum, propagarit, cum & hodie tales non omnino nuſquam ſint? Si needum tamen aſſentiri velis, iſtud tamen confitebere, longiore tunc viduali caſtimonia ſuperatam à Iudith Annam illam. rurſumque viduis etiam ſexagenaria iunioribus exemplum, hoc loco, præbitum, quo ad continentiæ obſeruationem inuitentur. quod Caluino lib. 4. Inſtit. cap. 13. §. 19. tantopere diſplicet: Diuis verò Auguſtino & Ambroſio, locis antea indicatis, etiam è D. Pauli mente; perplacet: *Duodecimum*, quòd viduitas in Iudith, abſque virtutum, operumque bonorum comitatu, ſolitaria nequaquam fuerit, prout ſuprà cap. 8. & hactenus perſpectum. Ideoque ait textus verſ. 26. *Erat etiam virtuti caſtitas adiuncta.* Et Suidas eam habuiſſe dixit ἀρετὴν καὶ ἄσκησιν, *virtutem & exercitationem.* Quæ verò hæc ἄσκησις ſeu exercitatio? τὸ τῆς ἀσκήσεως καλὸν ὄνομα, id eſt, *honeſtum exercitationis nomen*, inquit cap. 30. Pollux, maximè tribui ſolet ſtudiis & exercitationibus pietatis, caſtitatis, precationum, vigiliarum, ieiuniorum, aliarumque actionum ſimilium. Hinc enim apud veteres monachi & religioſi vocantur *aſcetæ*, moniales, *aſcetriæ.* quemadmodum docet in aſceticis D.

Baſilius.

Baſilius, Canon Apoſtolicus 53. Synodus Gangrenſis can.12.13.15.17.18. Cyrillus Catech.3. Iuſtinianus Nouel.5.§. *Hinc autem.* Damaſc.lib.4.Orthod.cap.16. & è recentioribus Catholicis Billius lib. 1. ſacrarum obſeruationum cap.40. Petrus Faber libro 2. Agonisticon cap.28. Quin & Suidæ ipſi *ἄσκησις* exponitur *ἐγκράτεια καὶ ἀγωνία, continentia & certamen.* & apud Latinos ipſum *exercere*, vt dum ad Demetriadem ait D.Hieronymus ſuprà cap.8.in quęſt. fol.350. citatus; *Mane ſemper eſt exercendum.* Ex hæreticis verò, ſic etiam lib.Academ.Franciſcus Iunius; *Aſceterium ἀσκητήριον Græca origine in priſca Eccleſia gymnaſium ſacrum vocabatur, in quo aſcetæ, aut aſcetriæ, id eſt, viri aut fœminæ ſe in meditatione rerum ſacrarum, & officiorum exercitatione occupabant. Sic appellant Leo & Anthemius Cæſares in l. omnia, 35. C. de Epiſcopis & Clericis.* Iudith ergò, in ſuo iſto viduatu, dum *aſceſin*, ſeu *exercitationem* habuiſſe dicitur, multis magniſq; ſanctiſſimorum, quibus DEVS coleretur, ipſaq; plurimùm exornaretur, operum ſtudiis deditiſſima fuiſſe ſignificatur. ita vt veteris teſtamenti *aſcetria* quædam fuerit. Videtur verò Suidas hoc ipſum à vetuſtioribus nonnullis didiciſſe, in quibus etiam eſt Diuus Athanaſius in ſynopſi, dum ait; *Ipſa Iudith Hieroſolymam profecta, omnia obtulit Domino: indeq; domum reuerſa, pietatis exercitium retinuit.* *Decimumtertium.* Omni ſtudio ea, quibus vidualis ab omni prolapſione defendi queat puritas conſectata eſt, in cibo, potu, veſtitu, publici fuga, multo, ſerioque precatu, prout cap.8.explanatum. *Decimumquartum.* Vnum eſt, quod piis ſanctiſque ſtudiis ipſique adeò viduitati decus, gratiam, & meritum maximum conciliare ſolet; *votum* ſcilicet. Nam, vt ait libro de bono viduitatis D. Auguſtinus cap.5. *Ab illicitis valdè longè eſt, quæ* VOTI *libertate ſe obſtrinxit: & ſibi etiam licita ne liceret, non imperio legis, ſed conſilio charitatis effecit.* Quæri ergo poteſt, an & voto ſeſe ad viduatus perpetuitatem deuinxerit Iudith vidua? Et quod affirmem nihil habeo, niſi non liquere. Quamuis enim virginitatis tunc votum non fuerit, vti à nobilibus, de quibus Tomo 2.diſput.6. de B. Virgine ſect.3. Soarez, auctoribus pronunciatum: de viduitatis tamen voto plus eſſe queat controuerſiæ. Sed concludo, tam illuſtrem ſanctæ Iudith viduitatem eſſe, vt à Patribus partim ſuprà citatis, partim infrà citandis, tamquam egregium, in quod intueri oporteat; exemplar celebratum ſit. ideoque & paucis, loco indicato, D.Athanaſius; *Ad mortem vſque in viduitate perdurauit Iudith. Nemo enim illi nuptias perſuadere potuit.*

QVÆSTIVNCVLA V.

An vidua Iudith monogamia digamiam damnet?

DAMNARE cenſuit Tertullianus, qui libro de Monogamia cap.17. dum ſecundarum nuptiarum patrocinio carnis quidam imbecillitatem allegarent; *Hanc, ait, iudicabunt iam non Iſaac monogamus pater noſter, nec Ioannes aliqui* CHRISTI *ſpado, nec* IVDITH *filia Merari, nec tot alia exempla Sanctorum. ſolent Ethnici iudices deſtinari. Exurget regina Carthaginis* Dido *& decernet in Chriſtianas.* Videlicet in Montani errorem qui ſecundas nuptias velut adulteria quædam damnabat; lapſus tandem eſt Tertullianus, cumque tunc librum ſcripſit. *Hæretici*, ait S. Auguſtinus libro 2. contra aduerſarium legis cap.9. docent *aduerſus Apoſtolum, quibus etiam Tertullianus aſtipulator aſſiſtit; poſt vxoris mortem, crimen eſſe ducere vxorem.* Et libro de hæreſibus, hær.86. *Ideò eſt Tertullianus factus hæreticus, quia tranſiens ad Cataphryges, quos antè deſtruxerat, cœpit etiam ſecundas nuptias,*

ptias, contra Apoſtolicam doctrinam, damnare. Non enim quia viduitas bona eſt, ideò malum eſt iteratum connubium. neq; quia virginitas bona item eſt, ideò primum etiam connubium malum eſt. Sed illo illa, & iſto iſta melior eſt. quemadmodum pulcherrimè libro de viduis, ſæpius iam citato, docet S. Auguſtinus. vbi *religioſæ* DEI *famulæ*, vt initio eam ipſe vocat; Iulianæ, quæ perpetuam ſibi viduitatem indixerat, iſtas cap. 4. præceptiones dat. *Hoc primùm oportet vt noueris, bono quod elegiſti, non damnari nuptias ſecundas, ſed inferius honorari: nam ſicut bonum ſanctæ virginitatis quod elegit filia tua, non damnat vnas nuptias tuas, ſic nec viduitas tua cuiuſquam ſecundas. Hinc enim maximè Cataphrygarum ac Nouatianorum hæreſes tumuerunt, quas buccis ſonantibus, non ſapientibus etiam Tertullianus inflauit, dum ſecundas nuptias tanquam illicitas maledico dente concîdit, quas omnino licitas Apoſtolus ſobria mente concedit. Ab hac ſanitate doctrinæ, nullius indocti, nullius docti diſputatione mouearis: nec ita extollas bonum tuum, vt quod malum non eſt, tanquam malum crimineris alienum: ſed tanto magis gaude tuo bono, quanto magis vides non tantum illo deuitari mala, ſed quadam etiam bona ſuperari.*

QVÆSTIVNCVLA VI.

Vbi, & quo luctu, ſepulta Iudith?

DICITVR hic v. 28. *ſepulta cum viro ſuo in Bethulia.* Sed cap. 8. quæſt. 2. è textu Græco dictum eſt, illum *in agro, qui eſt inter Dothaim & Belamon*, humatum fuiſſe. Vnde per Bethuliam intelligendus hoc loco, *Bethulienſis ager*, ſiue *locus ipſi Bethuliæ vicinus.* Nam apud Iuris etiam conſultos *Romæ appellatio continentibus ædificiis finitur, l. 2. ff. de verbor. ſignific. Itaque ædificia Romæ fieri ea videntur, quæ in continentibus ædificiis fiunt, l. 139. ff. de verb. ſignif. & qui in ea continentibus ædificiis nati ſunt, Romæ nati intelliguntur, l. 147. ff. eod. tit. & penu, quæ Romæ ſit legata, non ea tantum quæ intra murum, ſed & quæ intra continentia ſit debetur, l. 4. §. ſi ita, ff. de penu. leg.* Sepulta verò eſt *cum viro ſuo*, propter morem, de quo Tobiæ cap. 4. præcepto 1. fol. 73. Sic enim & vidua Beati Chryſoſtomi mater ab hoc filio ſuo petebat, vt ſua cum mariti oſſibus oſſa conderet, vti refert ipſemet lib. 1. de ſacerdotio. Additur porrò verſ. 29. *Luxitq; illam omnis populus diebus ſeptem.* Tam gratum, poſt tot eius victoriæ annos, erat eius nomen, tamque viridis adhuc ſummi illius beneficij memoria, vt *omnis* eam publico luctu *populus* proſequeretur. Eccleſiaſtici 22. verſ. 13. *Luctus mortui ſeptem dies.* Vnde D. Ambroſius oratione de fide reſurrectionis. *Nunc die ſeptimo ad ſepulchrum redimus, qui dies ſymbolum futuræ quietis eſt.* D. Auguſtinus lib. 1. quæſt. ſuper Geneſim ad finem; *Septimus dies in ſcripturis auctoritatem habet. Vnde alio loco ſcriptum eſt; Luctus mortui ſeptem dierum.* Et poſteà: *Septenarius numerus, propter ſabbati ſacramentum, præcipuæ quietis indicium eſt.* De aliis luctus, aut funebrium precationum diebus, vide Io. Steph. Durantum lib. 2. de ritibus Eccl. Cath. cap. 43.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quanta, poſt Iudith mortem, in Iſraëlitarum Republica, tranquillitas?

POST *Iudith victoriam*, ait loco cit. Wittakerus, *annos circiter centum, pacem fuiſſe oportuit. Nam & dum viueret, & poſt mortem pax multis annis duraſſe dicitur.* At ſi nonaginta vel octoginta, poſt eam victoriam, tranquillitas iſta fuit, ſatis eſt: neque maiorem fuiſſe, ita intelligi poteſt. Poſt Babylonicum Manaſſæ reditum obtigit nobiliſſima hæc victoria, vti cap. 1. quæſt. 2. dictum eſt. Captus verò videtur ille circa ætatis annum decimumoctauum, *νέος ὢν cum iuuenis eſſet*, inquit Ioſephus lib. 10. cap. 4. Duodecim verò annorum erat Manaſſes cum regnare cœpiſſet. & quinquaginta quinque annis regnauit in Ieruſalem, 2. Paralip. 33. verſ. 1. Manſerit verò in captiuitate vnum vel alterum annum, (nam plurima, in eius hiſtoria, nos, vt cap. 4. quæſt. 2. oſtendi, fugiunt) ſupererunt poſt eius reditum, anni adhuc 47. vel 48. His adde duos filij eius, Amonis annos 4. Reg. 21. ver. 19. & huius filij, Ioſiæ annos 31. quibus Iſraëliticum populum perturbauit nemo; exiſtent, poſt victoriam illam, tranquillitatis anni 80. vel 81. At, poſt eandem victoriam, fuit ſancta Iudith ſuperſtes annos circiter 65. vt è ſuperioribus quæſtiunculis planum eſt. Hos iam ex 80. ſubducas, reſidui adhuc erunt anni 15. quibus, poſt Iudith mortem, pacem Iſraëlitica Reſpublica tenuerit. Hoc igitur textus vult, dum ver. 30. ait; *In omni ſpacio vitæ eius, non fuit qui perturbaret Iſraël, & poſt mortem eius annis multis.* Difficulter ſanè annorum tantum in illa ſimili phraſi Iudic. 2. ver. 7. exſculpi poteſt. *Seruierunt Domino cunctis diebus eius* (Ioſuæ) *& ſeniorum, qui longo, poſt eum, vixerunt tempore.*

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Liberóſne aliquos reliquerit Iudith?

AN filios nullos habuerit Euangelica illa vidua, quæ apud S. Lucam cap. 2. vt ſuprà etiam dictum; CHRISTVM Dominum ſalutauit, de eoque vaticinabunda teſtimonium perhibuit, dubitat S. Auguſtinus libro de viduis cap. 7. *quia id ſcriptura reticendo reliquit incertum.* Idem ergo & de Iudith putarit quiſpiam reſpondendum. quia de eius etiam filiis neque aſſeruit quidquam, neque negauit ſcriptura. Vt eam tamen liberos ſuperſtites nullos reliquiſſe ſtatuamus, bonum ſuggerit Græcus textus argumentum. *διεῖλε τὰ ὑπάρχοντα αὐτῆς, πρὸ τοῦ ἀποθανεῖν αὐτήν, πᾶσι τοῖς ἔγγιστα Μανασσῆ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς, καὶ τοῖς ἔγγιστα τοῦ γένους αὐτῆς. Antequam moreretur, diuiſit bona ſua omnibus propinquis Manaſſe viri ſui, & propinquis ſuipſius generis.* Quæ facultatum ſuarum portionem nullam filiis dat, aliquóſne habuiſſe putanda? Neque enim ita malè ſe illos geſſiſſe ſuſpicandum, vt ab ea, ex aſſe penitus exhæredati ſint. Præclarum ſiquidem in degeneres liberos ſeueritatis exemplum non reticuiſſet ſcriptura, quæ ſacerdotis Eli filiorum prauitatem, & illius in hos indulgentiam, grauemque idcirco illatam diuinitus pœnam commemorauit, 1. Reg. 2. 3. & 4. Quocirca magna quædam in Iudith virtus fuit, cum liberis careret, eo tamen ſæculo, illiſq; moribus, iteratò nolle nubere.

QVÆSTIVNCVLA IX.

Qvæ, poſt Iudith mortem, Eccleſiæ pietas ac religio?

ECCLESIÆ temporis illius pietas ac religio, quoad alia quidem ſpectat aliò, quoad Iudithæam verò victoriam; huc. Ad eius ergo memoriam, DEIq; à quo donata illa, & Iudith excitata, directa & gubernata fuerat; honorem & recordationem perpetuam, dies tunc ab Iſraëlitarum Pontifice, totoque ſacro Senatu, magna populi voluntate, feſtus inſtitutus eſt: & toto Iudith vitæ tempore, quotannis, ſtudioſè obſeruatus, itemque poſt eius mortem, ad illud vſque tempus, quo vel huius libri auctor, vel alius, de quo Proleg. 2. iſta ſcribebat; *Dies autem victoriæ huius feſtiuitatis, ab Hebræis in numero ſanctorum dierum accipitur: & colitur à Iudæis, ex illo tempore, vſque in præſentem diem.* Ea verò verba, ex iis, quæ inſpicere licuit; Græcis hodie voluminibus exciderunt. Neque verò eius vllum in eo, quo iam Iudæi vtuntur, Calendario indicium. Meminit tamen D. Thomas lib. 1. Machab. cap. 10. Eſt enim intelligendum, Iudæorum feſtos dies poſſe conſtitui duplices. Alij ſiquidem perpetui ſunt: alij ad tempus tantùm aliquod fixi, & rati. Ad illos ſpectant, quos olim DEVS inſtituit, vt eſt Paſcha, Pentecoſte, alij, de quibus cap. 8. ſuprà quæſt. 8. Hi verò ſunt ex iis, quos ſynagoga poſtmodum ſanxit, ſicuti & ſancire adhuc Iudæi voluerunt anno Domini 1239. ſi ſuum ab ignibus Thalmud liberare potuiſſent apud Cantipratenum libro 1. cap. 3. num. 7. Qua enim authoritate ſynagoga olim iubere illos & ſancire poterat: eâdem etiam eos relinquere, & antiquare potuit. quemadmodum &, apud nos, Eccleſia dies feſtos indicit, qui olim non fuerunt; & è contrario quoſdam, qui fuerunt, exauctorat. Nam, olim, paſchalis hebdomas tota, feriata erat, adeò, vt ab ea cæterarum anni totius hebdomadum dies, *feriarum* nomen accepiſſe quibuſdam videantur. Hodie verò paſchalem feſtiuitatem claudit feria tertia, cum non ante annos multos quarta etiam feſta eſſet. Quàm hoc tempore, *circumciſionis* Domini feſtum inſigne? Ipſius tamen, apud veteres, ante S. Iuonem Carnotenſem, & S. Bernardum, nulla mentio. E contrario, dominicæ *Transfigurationis* feſtum celebrant in Eccleſia Latina S. Leo, in Græca S. Cyrillus, & Andreas Cretenſis. quod tamen hodie ſolus in templo Clerus, non in foro populus agitat.

Æthiopica vt, libelli huius initio, tangebam; Eccleſia, ſuo in computo, *diem* IVDITH numerat, qui in Elul Nicæni, ſeu Dionyſiani diem quartum incidit. Reſpondet verò ille noſtro ferè Auguſto. Exiſtimet ergo fortaſsè quiſpiam, vel Iudith mortis diem, vel certè ipſiuſmet victoriæ, quartum Auguſti fuiſſe: huncque ipſum, eſſe feſtum diem, de quo hic agitur. præſertim cum Iudaica plura retineant Æthiopes, & in feſtis quidem non Dominicum tantum, ſed & ſabbatum habeant, vti notat Bellarminus lib. 3. de cultu ſanctorum cap. 10. & ego ſuprà ca. 8. quæſt. 13. Quia tamen, eodem in computo, *Montem oliueti* dici videmus ipſum quadrageſimæ medium, quia tùm de monte illo legitur in Eccleſia lectio, videtur etiam *dies Iudith* ab huius libri lectione nuncupari, prout etiam, qui Æthiopicum illum computum edidit; arbitratur. Sed fumos vendit Scholaſtica hiſtoria, dum feſtiuitatem hoc loco propoſitam, vocatam ait *Cambyſam.* quaſi Cambyſæ temporibus hiſtoria hæc euenerit. Et ab hoſtibus, tyranniſque infeſtiſſimis, num vllos vmquam dies vel Eccleſia vel Synagoga indigitauit, an verò potius vel ab ipſo DEI beneficio, vel ab ipſis martyribus? Num

Pha-

Pharaonia, Antiochea, Herodiana, Neroniana, & Diocletiana vlla legimus? Placuit tamen Dionyſio Richelio fabula. *A Cambyſe*, inquit, *ſeu Nabuchodonoſor Rege, ad* DEI *honorem, & impij regis confuſionem, Cambyſa vocata eſt.* Cambyſeam ſaltem, ne & in Grammaticam peccaretur, dixiſſe oportuit. At in iſtis errare præſtat, quam eloquentiſſimè, cum hæreticis noſtris, negare vllam feſtis diebus ſanctitatem ineſſe. Videmus enim, hoc loco perſpicuè *ſanctos dies* nominari, ſicuti & Germanica phraſi *ſanctum tempus* appellamus. Quo etiam modo D. Auguſtinus initio ſuorum in S. Ioannis epiſtolam tractatuum; de ſupra nominata paſchali hebdomade cum ageret; *Nunc*, ait, *interpoſita eſt ſolennitas ſanctorum dierum.* Vide Bellarminum loco citato, propoſitione ſecunda. Eſt verò non improbabile, ad renouandam beneficij tanti memoriam prompta è templi theſauris tùm fuiſſe, quæ precioſiſſima olim è ſpoliis Iudith dederat, & illic aſſeruabantur.

QVÆSTIVNCVLA X.

Quæ, apud veterum Latinorum nonnullos de S. Iudith elogia?

SVNT hactenus fusè fuſimque citata nonnulla. ideoque illa hic tantùm, vno veluti aſpectu, legenda, quæ pulchra & vtilia valdè, nondum tamen recitata ſunt; proponam. Ait ergo

D. HIERONYMVS *epiſtola ad Furiam*:

LEGIMVS *in Iudith (ſi cui tamen placet volumen recipere.* Et cui, expenſis, quæ Proleg. 4. dicta ſunt, non placeat? cum & Eccleſiæ, & ipſi etiam Hieronymo, vt ibidem oſtenſum placuerit) *Legimus*, inquam, *in Iudith, viduam confectam ieiuniis, & habitu lugubri ſordidatam, quæ non lugebat mortuum virum, ſed ſqualore corporis, ſponſi quærebat aduentum. Video armatam gladio manum, cruentam dextram. Recognoſco caput Holofernis de medüs hoſtibus reportatum. Vincit viros fœmina, & caſtitas truncat libidinem: habituque repente mutato, ad victrices ſordes redit, omnibus ſeculi cultibus mundiores.*

Et rurſum epiſtola ad Euſtochium, de cuſtodia virginitatis; *Statim, vt filius* DEI *ingreſſus eſt ſuper terram, nouam ſibi familiam inſtituit, vt qui ab angelis adorabatur in cœlo, haberet angelos & in terris. Tunc Holofernis caput Iudith continens amputauit. Tunc Aman, qui interpretatur iniquitas, ſuo combuſtus eſt igni.*

AVRELIVS PRVDENTIVS *in Pſychomachia, pugna ſecunda.*

——*Aſſyrium thalamum ceruix Olopherni*
Cæſa cupidineo madefactum ſanguine lauit.
Gemmatumq́, thorum mœchi ducis ASPERA IVDITH!
Spreuit, & inceſtos compeſcuit enſe furores.

Famoſum mulier referens ex hoſte triumphum
Non trepidante manu, vindex mea, cœlitus audax.

Suam vindicem vocat ipſa, quæ ibi loquitur Pudicitia, vel quia, ne à mœcho illo libidinoſo contaminaretur; ſeipſam caſtam, & illibatam vindicauit, & conſeruauit, vel quia pudicitiæ viribus, ex immaniſſimi hoſtis faucibus, totum DEI populum vindicauit, & liberauit.

S. FVLGENTIVS *epiſt. 2. cap. 14.*

HABES *& in veteri, & in nouo teſtamento ſanctarum viduarum, quibus ædificeris exempla. In veteri teſtamento Iudith, Anna conſideretur in nouo: quarum ſi Domino adiuuante imitatrix fueris, & delitias carnis, & iactantiam ſæcularem, vera cordis humilitate calcabis, vt illius in te ſponſi ſemper viuat aſpectus; qui ſemper eſt viuus, ſicut eodem reſurgente vocis angelicæ atteſtatione firmatur, cum mulieribus dicitur; Quid quæritis viuentem cum mortuis? De quo etiam Apoſtolica ſic authoritas loquitur: Viuus eſt enim ſermo* DEI *& efficax. Viuus eſt ergo ille, qui eſt verbum Patris, & ideò ipſe eſt fidelium vita. Hunc ſanctæ viduæ cordis contritione, & corporis caſtigatione quæſierunt: huic cordis, & corporis plena continentia deuotiſſimè ſeruierunt. De Iudith enim ſcriptum eſt: Et erat Iudith in domo ſua vidua annis tribus, & menſibus quatuor, & fecit ſibi tabernaculum ſuper ſolarium domus ſuæ, & impoſuit ſuper lumbos ſuos cilicium, & erant ſuper eam veſtimenta viduitatis ſuæ, & ieiunabat Iudith omnibus diebus viduitatis ſuæ: Ac ne quis illam ſanctam viduam non deuotione cordis, ſed neceſſitate paupertatis exiſtimet ieiunaſſe, audi quid de ea in ſequentibus dicitur: Et erat Iudith bona aſpectu, & formoſa facie valdè, & prudens corde, & bona intellectu, & erat honeſta valdè. Quia reliquerat ei Manaſſes vir eius, filius Achitob, filij Melchis, filij Heliab, filij Nathabel, filij Suriſada, filij Simeon, filij Iſraël, aurum, & argentum, ſeruos, & ancillas, pecora, & prædia. Ecce vidua præclara natalibus, facultatibus diues, ætate iuuenis, ſpecie mirabilis, diuitias contempſit, delitias reſpuit, carnis incentiua calcauit, & induta virtute ex alto, non quæſiuit ſecundo famulari connubio. Propterea teſtimonio tam præclari operis apparuit, quantum* DEO *dilecta ſit continentia vidualis. Denique cum Holofernes innumero Bethuliam obſediſſet exercitu, & omnis Iſraëlitarum virtus perturbata langueſceret: egreditur caſtitas, oppugnatura laſciuiam, & ad interitum ſuperbiæ humilitas ſancta procedit. Ille pugnabat armis, iſta ieiuniis. Ille ebrietate, iſta oratione. Igitur quod omnis Iſraëlitarum populus facere non potuit, ſancta vidua caſtitatis virtute perfecit. Obtruncauit vna mulier tanti agminis ducem, & inſperatam* DEI *populo reddidit libertatem.*

Ibidem cap. 15. *Videamus & in nouo teſtamento, qualiter nobis ſanctæ Annæ conuerſatio demonſtretur. De quo ſanctus Lucas ſic refert; Et erat Anna propheteſſa, filia Phanuel de tribu Aſer: & hæc proceſſerat in diebus multis, & vixerat cum viro ſuo annis ſeptem à virginitate ſua. Et hæc vidua vſque ad annos octuagintaquatuor, quæ non diſcedebat de templo, ieiuniis & obſecrationibus ſeruiens nocte & die. Iſtæ duæ viduæ, licet tempore fuerint diuerſo, vnius tamen fidei ſeruierunt ambæ myſterio: quia* CHRISTVM *quem Anna cognouit in carne natum, ipſum Iudith nouerat naſciturum. Quam verò multum* DEVS *in vtraque vidua continentiam ſibi placitam demonſtrauit. Nam Iudith ſpiritalibus armis accincta caput laſciui prædonis abſcidit: Anna verò ipſum caput Eccleſiæ Spiritu ſancto repleta cognouit. Datus eſt Iudith Holofernis interitus, Anna reuelatus eſt Saluatoris aduentus. Illi* DEVS *dedit à populo repellere peſtilentiam: huic tribuit humani generis agnoſcere medicinam.*

D. Am-

D. AMBROSIVS libro de viduis.

HABET vidua bonam commendationis ſuæ materiam, vt dum virum luget, fleat ſeculum, & in promptu ſint lachrymæ redemptrices, dum penduntur mortuis, viuentibus profuturæ. Paratus, mœſtitudine animi, fletus oculorum, miſericordiam conciliat, laborem minuit, dolorem ableuat, ſeruat pudorem. nec iam miſera ſibi videtur, quæ conſolationem in lachrymis habet, in quibus ſunt Charitatis ſtipendia, officia pietatis. Sed nec fortuido bonæ viduæ deeſſe conſueuit. Hæc enim vera eſt fortitudo, quæ naturæ vſum, ſexus infirmitatem, mentis deuotione tranſgreditur: qualis in illa fuit, cui nomen Iudith, quæ viros obſidione fractos, perculſos metu, rabidos fame, ſola potuit à colluuione reuocare, ab hoſte defendere. Etenim, vt legimus, cum Holofernes ſucceſſu multorum terribilis præliorum, intra muros innumera virorum millia coegiſſet, armatis pauentibus, & de extrema iam ſorte tractantibus, extra murum proceſſit, & illo præſtantior exercitu, quem liberauit, & eo fortior, quem fugauit. Sed vt diſcas maturæ viduitatis affectum, ſeriem ipſam perſequere ſcripturarum. A diebus enim viri ſui quibus ille defunctus eſt, veſtem iocunditatis depoſuit, mœroris aſſumpſit: per omnes dies intenta ieiunio, Sabbato tantum, & Dominica ſacratarumque temporibus feriarum non refectioni indulgens, ſed religioni deferens. Hoc eſt enim, ſiue manducatis, ſiue bibitis, in nomine Domini IESV CHRISTI agenda eſſe omnia: vt etiam ipſa refectio corporalis, ſacro religionis cultui deferatur. Diuturnis igitur mœroribus, & quotidianis roborata ieiuniis ſancta Iudith, quæ ſæculi oblectamenta non quæreret, periculi negligens, mortiſq; contemptu fortior, vt commenſitium ſtrueret dolum, veſtem illam iocunditatis, quam viuente viro veſtiri ſolebat, ſe induit: quaſi placitura viro, ſi patriam liberaret. Sed virum altum videbat, cui placere quærebat: illum vtique, de quo dictum eſt: Poſt me venit vir, qui ante me factus eſt. Et bene coniugales pugnatura reſumpſit ornatus, quia monimenta coniugij, arma ſunt caſtitatis. Neq; enim vidua aliis aut placere poſſet, aut vincere. Quid cætera perſequamur, quod inter tot millia hoſtium caſta permanſit? Quid eius ſapientiam prædicemus, quod huiuſcemodi eſt commenta conſilium, vt dum potentem elicit intemperantia, à ſe inferiores arceret, occaſionem pararet victoriæ, abſtinentiæ meritum, pudicitiæ gratiam reſeruaret? Nec cibo enim, vt legimus, maculata, nec adultero, non minus ſeruata caſtitatis ex hoſtibus reuexit trophæum, quam patria liberata. Quid ſobrietatem loquar? Temperantia enim eſt virtus fœminarum. Inebriatis vino viris, & ſomno ſepultis abſtulit vidua gladium, exeruit manum, bellatoris abſcidit caput, per medias hoſtium acies intemerata proceſſit. Aduertitis igitur quantum nocere muliebribus poſſit ebrietas, quando vires vina ſic ſoluunt, vt vincantur à fœminis. Eſto igitur vidua temperans: caſta primum à vino, vt caſta poſſis eſſe ab adultero. Nequaquam te ille tentabit, ſi vina non tentent. Nam ſi Iudith bibiſſet, dormiſſet cum adultero. Sed quia non bibit, haud difficile EBRIOS exercitus vnius ſobrietas & vincere potuit, & eludere. Nec dextera tantum hoc opus, ſed maiora trophæa ſapientiæ. Nam manu ſolum Holofernem vicit, conſilio autem omnem hoſtium vicit exercitum. Suſpenſo enim Holofernis capite, quod virorum non potuit excogitari conſilio, ſuorum erexit animos, hoſtium fregit: ſuos pudore excitans, hoſtes quoque terrore percellens, eoque cæſi ſunt, & fugati. Ita vnius viduæ temperantia atque ſobrietas, non ſolum naturam ſuam vicit, ſed quod eſt amplius, fecit viros etiam fortiores. Nec his tamen elata ſucceſſibus, cui vtique gaudere, & exultare licebat iure victoriæ, viduitatis reliquit officium, ſed contemptis omnibus, qui eius nuptias ambiebant, veſtem iocunditatis depoſuit, viduitatis reſumpſit: nec triumphorum ſuorum amauit ornatus, illos exiſtimans eſſe meliores, quibus vitia corporis, quam quibus hoſtium arma vincuntur.

In S. AVGVSTINI ſermonibus de tempore ſermo 228. in appendice ſermo 66.

CVM Holoſernes ille filiorum Iſraël, imo ſui capitis inimicus, exterarum ſibi gentium ius vendicaret, atque obſidione, armis, ignibus quoq; pugnaret, nec non & multarum gentium campos canis meſſibus oneratos in cinerem paſcente flammæ conuerteret, Iudith ſanctiſſima, cuius precibus patuit cœlum, orationis arte arma victricia fabricauit, quibus aduerſa confligeret, & pauteſcentes viros fœmina vindicaret. Squalebat ciuitas obſidione barbaræ feritatis. Ita enim vniuerſa languebant, vt in manibus hoſtium iam tradi commodius iudicarent, quam pernicioſa famis populatione vexari. Ecce Iudith poſt precem, & ſaccum, poſt cinerem ad cultus puellares redit, ſpes omnium populorum procedit. ſollicitos populos reddituræ ſecuros ſua ſapientia conſolatur, quæ promittens victoriam; quam omnis natio miraretur, portam ſibi paululum remotis obicibus poſtulat aperiri. Prodiit ſecura vnius puellæ comitatu contenta & hoſtium ſecuris greſſibus properauit in caſtra. Intra muros ſollicita fuit, ſecnra ſit dum ad timenda peruenit. In qua fæmina inſidioſæ pulchritudinis nouitatem hoſtilis exercitus vehementer expauit, vt in eius obſequio vires amitterent, arma proiicerent, & colla curuarent. Deducitur ad prætorium ſubiectis ordinibus fraus Holofernis, & lugentis victoria ciuitatis. Quam cum videret Holofernes, ſolutus eſt ſenſibus, animam cum capite perditurus. Iacuit enim dedecus iuuenum, mulieris vultu captiuus, licuit mulieri exarmare iuuenes, & debellare victores, ſollicitam defendere ciuitatem & barbarum ſubuertere bellatorem. Decepit ſyncera corruptum, fefellit caſta pollutum, pudica perimit adulterum, ſobria iugulat ebrioſum. Illa enim tam barbaros animos inſidioſi ſui vultus fraude confuderat, vt eum ligaret multarum arte fabularum, vt redderet inter exercitus victum, & inter arma captiuum. Paratur conuiuium regi, Iudith intereſſe iubetur. Illa conſentit; vt vincat: accedit ad conuiuium, nihil de cibis, aut de poculis hoſtium guſtatura, quæ ſuis vtenſilibus voluit eſſe contenta. Quamuis ille bellator armorum tam caſtiſſimæ fœminæ maleſanus attenderet vultum, illa tamen quare venerat, de eius capite cogitabat: quo ſublato defectis ciuibus ſubueniret, & multa capita tueretur, defenderet, vindicaret. At vbi conuiuij ſagina fines exceſſit, & grauis calicibus ſomnus ſucceſſit, videns Iudith inimici corporis inclinatas ebrietate ceruices, ſurgens ipſius cruentum arripit collum, comam quoque barbari capitis manu occupauit. Domine, inquit, confirma brachium meum. Et percuſſit tertiò in collo eius, & amputauit caput eius. Exiens foras, tradidit puellæ caput Holofernis, & miſit illud in peram. Et poſt puſillum exiuit foras quaſi ad orationem ſecundum conſuetudinem. Ecce caſtitas. Orationis fauore, caſtitas pudorem proprium ſeruauit intactum, & quietum, decepitq; alienum. Iacet incluſum cadauer, & iam foris eſt caput. Cum palmifera Caſtitate Iudith ad ciues ſollicite feſtinat: nec prohibetur regreſſu, cui quaſi ad orationem anteire fuerat conceſſum. Iam recepit attonita ciuitas tantæ victricis reditus triumphales, iam luctus conuertuntur in gaudium, iam portæ pleniſſima ſecuritate panduntur, iam pendet muris victoribus caput. Omnis erat in ciuitate victoria, & in hoſtilibus caſtris tremor erat, & fuga Iudith in ciuitate cum ſecuris ſecura. Vbi enim aſſiduis pulſatur orationibus cœlum, potentia ſemper calcatur armorum. Ecce glorioſa fœminæ caſtitatem ſeruauit oratio, & hoſtem ſeruare non potuit multitudo. Lugentem ciuitatem vna fœmina valuit vindicare, & tantus exercitus regem non potuit cuſtodire.

QVÆSTIVNCVLA XI.

De ſancta Iudith quid vel Græcorum vel recentiorum aliqui?

CLEMENTEM Alexandrinum, Origenem, & D. Athanaſium iam antea loquentes audiuimus. ſancto iam CHRYSOSTOMO homilia 9. ex variis in Matthęum aures demus. *Sanctiſſima Iudith, cum magno mœrore pro populo eſſet afflicta, poſt ſolennitatem triduani ieiunij, capite vncto, & lota facie, ita internæ afflictionis triſtitiam texit, vt ſimulato gaudio lętari hoſtibus videretur: ac ſic dum lętitia vultus ieiunium texit, de hoſte triumphum victorias reportauit.* Sciendum verò eadem in CHROMATIO in cap. 6. Matthęi verba inueniri, niſi quod, ex illo, menda in iſto quędam emendanda, vt cum pro *internæ afflictionis* ſcriptum eſt *in æternæ afflictionis*: & pro *dum*, DEVM. ZONARAS verò ad hiſtoriæ huius narrationem hiſce verbis aggreditur. ἡμῖν δὲ μηδὲ τὰ κατὰ τὴν ἀῤῥενόφρονα παραλειπτέον γυναῖκα Ἰουδὶθ, ἣ τὸν Ὀλοφέρνην ὠλόθρευσε, καὶ τὴν πόλιν αὐτῆς, καὶ τὸ ἔθνος ἅπαν διέσωσε. *Nobis verò nequaquam prætereunda ſunt, quæ à maſculi animi fœmina, ſeu viragine Iudith geſta ſunt, quæ Holofernem ipſum perdidit, vrbem verò ſuam, populumq́ vniuerſum ſaluauit.* E recentiorum verò lib. is, laudat lib. 3. de Continent. c. 18. inſignis Pariſiorum Theologus hæc è cuiuſdam Commentario, qui Vidua inſcribitur; verba, paulò ea quidem longiora; ſed quæ non inutilem tamen multorum, quæ hactenus dicta, quandam veluti anacephalæoſin habeant. *Vt primæ laudis eſt, ſi vidua puella & orba ſtudio pietatis erga* DEVM *negligit iterare coniugium, ita excuſatius repetit, cui pignorum nihil amplius ſupereſt. Siquidem prolis amor excludit captatæ voluptatis ſuſpicionem. Habet tamen & quæ talis eſt præclara continentiæ exempla. De Iudith liberis nulla in eius hiſtoria mentio, quò mirabilius in ea vidua pudicitiæ ſtudium, quod apud Iudæos malè audiebat viduitas, peius ſterilitas. Ad hæc an nobili, diuiti, formoſæ difficile fuit inuenire maritum? Imò non dubium quin à multis fuerit ambita. Cur igitur placuit viduitas? an quia maluit ſuo more viuere, quàm viro ſeruire? nam & hac de cauſa nonnullis diſplicent coniugia. Nequaquam. Cur ergo? Nimirum quia matrimonij ſeruitus licet à religione non aliena, frequenter tamen quæ mundi ſunt, cogitare cogat, vxoris continentiam interpellante marito incontinente, eleemoſynas aſtringente, ad rem attentiore, preculas interrumpente, & aliis addicta ſtudiis non poſſit Martha cum Maria perpetuò aſſidere ad pedes Domini, & abſit feliciſſima illa* DEO *adhærendi citra diuulſionem libertas. Ab hac ne diſtraheretur Iudith, de nuptiis iterandis non cogitauit, cum maior centenaria vixerit, vnici amorem caſtumq́ affectum neque mors extinxit, ſcienti meliorem mariti partem supereſſe, & futurum vt priſtino conuictui reſtituerentur. Primum coniugium dederat neceſſitati, vrgebat parentum authoritas, inuitabat publica gentis conſuetudo, impellebat prolis amor; quaſdam etiam cogit ætatis feruor. Vidua facta contubernij carnalis immemor, virum tantò ardentius iuxta ſpiritum deamat, fidem quam viro promiſerat, etiam mortuo ſeruat. Quantum abſunt ab hac imagine mulieres, quibus nec ſecundus, nec tertius maritus, prioris excutit memoriam? Cuius defuncti mores ad quamuis offenſiunculam præſenti exprobrant, & quem viuentem fortè contempſerant, defunctum prædicant, non quòd gaudeant eius commeminiſſe, ſed vti præſentem vrant. Quantò (aiunt) is fuit blandior, formoſior, quantò eram ſub eo cultior, liberior, nummatior? Nullæ melius coniugum meminerunt, quàm quæ eorum quæ carnis ſunt, obliuiſcuntur. Satis mariti meminit quæ recuſat alteri nubere, pactam præſtans fidem vt abſenti, non iam vt mortuo, ſciciter oblita eſt, quæ in caſtitate perſeuerat, poſteaquam ſemel nupſit, parentibus, natura,*

tura, proli ſimulatq; ſuo arbitrio reddita eſt, priſtina voluptatis oblita, ſe totam ad delicias ſpiritus confert. hac eſt obliuio viduis Chriſtianis digna. Quædam maritorum prius oblita ſunt, quam extulerint: quædam lacrymis immoriuntur, ad quamlibet occaſionem lamenta iterant, luctum renouant. Sic impotenter maritum lugere, quid aliud eſt, quàm alium maritum ambire? Eſt inter vtrumque medium, finiendus tandem luctus, vix vnquam fides ſoluenda, non quod hanc debeat vxor extincto, ſed quod hoc ſuadeat inſignis pudicitia, hæc myſteria peperit nomen viri huius Hebræa, Manaſſes, neceßitatem ſeu obliuioni datum ſonans. Quæ igitur vel ſe parat nouo marito, & ſponſum magis ambit quàm ambitur, vel iuuentutis fiducia viuit vt libet, vt maximè coniugis vſum vel ſolatium non reſpiciat, non eſt tamen Iudith. Hactenus iſti auctores.

QVÆSTIVNCVLA XII.

De myſtico Hiſtoriæ huius ſenſu quid?

REM totam paucis hiſce verbis indicauit S. Hieronymus prologo in Sophoniam. *Iudith, & Heſther in typo Eccleſiæ, & occiderunt aduerſarios, & periturum Iſraël de periculo liberarunt.* Typum porro hunc toto ſuo Commentario explicauit, & amplificauit Rabanus, eumque ſecuta gloſſa. Poſſumus nimirum per Holophernem intelligere Diabolum, per eius duces, & exercitus, totam impietatũ, hæreſεων, vitiorumq; omnium colluuiem. adeò vt apud Victorem lib. 1. de perſ. ægerrimè ferrent hęretici, nudum etiam Holophernis nomẽ pronunciari. Hæc enim omnia extremam DEI populo perniciem, & vaſtitatem machinantur. Hęc Bethuliam, id eſt, piam religioſamq; viri iuſti animã caſtris circumcirca immenſis poſitis arctiſſimè obſident. Nam Bethulię nomine, vel virgo DEI, vel certè domus dominũ parturiens ſignificatur. Et huic ſuas potiſſimum aquas eripere illa conantur, dum ſacratiſſimos diuinarũ litterarum, ſacramentorum, omniſq; cœleſtis gratiæ fontes occupare, impedire, ac prohibere moliuntur. Sed Holophernẽ iſtum Catholica contrucidat Eccleſia. omnes eius copias profligat. ſpolia diripit. DEOque tandem lætabunda gratias agit, eique ſua omnia & ſe totam offert, dicat, & conſecrat. Per Iudith etiam denotata eſt Beatiſſima Virgo. vt indicat S. Fulbertus Carnotenſis; *Contriuit*, ait, *Maria ſerpentis caput ſeruando virginitatem, & humilitatem, quia & hac extinxit mentis ſuperbiam, & illâ carnis concupiſcentiam. Contriuit potentiam Satanæ per filium, quem genuit, ſpoliando illum dominio ſuo. Contriuit caput, aſtutiam eius, nempe ſapientiam terrenam per paupertatem ſpiritus. Vnde de illa dici poteſt: Vna mulier Hebræa fecit confuſionem in domo Nabuchodonoſor.* Ita ille. Mariani operis lib. 1. cap. 2. noſter Caniſius; *Hæc*, ait, *eſt ſancta, & ſæculis omnibus celebranda Iudith, eleganti ſanè aſpectu prædita, & decora nimis, quæ ſuperbiſſimum caput amputat Holoferni. mulier Hebræa, quæ populo* DEI *pro certa deſperatione, præſentem ſalutem, ac triumphum affert: de qua rectè, proprieq; dixeris, quod de illa miranda victrice gratus* DEI *populus prædicabat. Benedicta Tu, filia a Domino* DEO *excelſo, præ omnibus mulieribus ſuper terram: Tu gloria Hieruſalem: Tu lætitia Iſraël: Tu honorificentia populi noſtri.* PER QVAM GLORIA PATRI, & FILIO, & SPIRITVI SANCTO: ſicut erat in principio & nunc, & ſemper, & in ſæcula ſæculorum,

AMEN.

SERENISSIMÆ PRINCIPI, RENATÆ LOTHARINGÆ, SERENISSIMI BAVARORVM DVCIS SENIORIS CONIVGI, religionis, virtutumque omnium & morum ſimilitudine, illi coniunctiſſimæ,

NICOLAVS SERARIVS.

MOGVNTINVS quondam Archiepiſcopus, doctrina, vitæq; ſanctimonia præſtans admodum, RABANVS Maurus, ſuos in IVDITH Commentarios, Imperatoris Ludouici coniugi Iudithæ dedicauit. Ego verò, in Moguntina iam Academia verſans, per Tui è fratre Nepotis, Reuerendiſſimi & Sereniſſimi CARDINALIS nomen, meos iſtos Tibi SERENISSIMA PRINCEPS RENATA, offero. Etſi enim, quod in LOTHARINGA proſapia gеſſerunt olim aliquæ, ipſum IVDITH nomen haud geris: Sereniſſimuſque Dominus Maritus, quem vitam viuere lōgiſſimam tecū auēt boni omnes, adhuc ſupereſt: nullus etiā Bauaricam Bethuliam Aſſyrius premit Holophernes: ea tamē in Te peregregia ſanctæ ipſius IVDITH, ſiue dum vxor,

ſiue dum vidua fuit; religionis, caſtitatis, modeſtiæ, precationum, omniſque diuini cultus ornamenta ſunt, vt ſummi Eccleſiæ noſtræ CATHOLICÆ Ioachimi, ſi non verbis, factis certè, aliiſq; erga Te, proleſq; Tuas lectiſſimas, beneuolentiæ ſummæ notis, acclamarint; TV, in Germania, GLORIA HIERVSALEM: TV LÆTITIA ISRAEL: TV HONORIFICENTIA POPVLI NOSTRI. Cui ergo meam potius IVDITH conſecrarem? prę ſertim, cum prętertot & tanta in Societatē noſtrā promerita, maneat apud me mente repoſtum alta, quantum, aliquot ab hinc annis, mihi, Reuerendoq; admodum & doctiſſimo viro, EVCHARIO SANG, vel ipſis potius diuinarum litterarum ſtudiis, earumq; Authori Deo O. M. honoris feceris, dum SERENISSIMVM GVILELMVM Tuum comitata, vna cum ipſo, & Sereniſſimis FILIIS, aliiſq; Principibus, ſplendidiſſimâ Tuâ pręſentia & attentione, Theologica, quæ tum nobis Herbipoli deferebantur, inſignia honeſtare voluiſti. Sed, vt contraria iuxta ſe poſita magis eluceſcant, clareq́; perſpiciatur, quantum periculi & ſtultitiæ ſit, dum, prout in Danielis XI. loquitur S. Hieronymus, *abſq; Dei gratia, & doctrina maiorum,* ſcriptura tractatur, patere, quæſo, SERENISSIMA DOMINA, me, non ex auritis, quos citant alij, ſed ex oculato tragœdiæ illius teſte, vnam hic hæreticā Iudith narrare. Cum, anno Domini, ſupra milleſimum & quingenteſimum, triceſimo quarto, Monaſterium VVeſtphaliæ caput, vrbem ſanè amplam & inſignem, occupaſſent Anabaptiſtæ, alij quidem ſe Ioſuas & Dauides, aliis alij nominibus afficiebant. Sed, ex Hollandia, duo ſummi prophetæ. Enoch & Elias, aduenerunt,

Ioan-

Ioannes, inquam Bokelſon Leidanus, ſartor antea, poſtea noui templi in Sion Rex, & Ioannes Mathiſſon Harlemius. Hic, ipſo Paſchatis die, à cœleſti Patre ſibi nunciatum dixit, exiret in obſidentis Epiſcopi caſtra, futurum vt ipſe ſolus, nouus nimirũ Samſon, hoſtes omnes funderet, cæderetq́;. Approbarunt prophetæ omnes, & ille bipenni ſola inſtructus egreditur, ſtatimq; haſta trãſuerberatus concidit. Nihilominus tamen mulier vna fuit, Hilla nomine, Friſia, è quodam ad Levvardiam opido, quę quòd Holophernem, in Bethulienſi obſidione, à Iudith occiſum cognouiſſet, alteram ſe iamiam Iudith appellandam ſibi ipſi perſuaſit. Adit prophetarum ſummorum reſiduum, Leidanum illum, & indigenam prophetam alium Kniperdollingium. Iis conſilium ſuum aperit: è tenuiſſimo lino interulam, lethifero veneno imbutam, quam Epiſcopo donare velit, oſtentat: formam, blanditias, doloſq́; ad miſerum irretiendum, abunde ſibi docet ſuppetere. Laudant eam illi magnopere, & cum omni ſeſe iam lenocinio & fuco illa venuſtaſſet; eam, in Curiam, vbi muliebris mundus omnis congeſtus erat; deducit Kniperdollingius: iubet accipiat annulos, monilia, calanticas, aurum, denique quidquid velit. Die Iunij XVI. vrbem ſola prorſus & incomitata exit: ſeſe obſidentibus militibus vltrò capiendam dat. Ad VVolbeccanum ilicò Satrapam deducitur: ab eo examinatur, & de variis interrogatur. Illa ſe, cum marito, Euangelij causâ, Monaſterium è Friſia, veniſſe ait: ſed facti pœnitere. extremam in vrbe famem eſſe: huic exitium iam impendere: & verò ſe, quæ Bibliorum lectionem aſſiduam

Nam viſio ei dormienti obiecta ſignificatur.& cap.10.ver.5. Et patet,cum eius vel interior vel exterior naturalis cauſa nulla proferri poſſit.

QVÆSTIVNCVLA II.

An à DEO *vel à dæmone fuit idem ſomnium?*

A Dæmone inſomnia non pauca immitti ex Deuteron.18. perſpicuum, & verò ex pulcherrima, de Xerxis & Artabani ſomniis & diſputationibus, narratione apud Herodotum lib.5.& 7. D.Gregorio lib. 4. dialogorum c.51. *A* DEO tamen *iſtud fuiſſe*, intellexit Mardochæus eodem ver. 12. & perſuadet cum perſonæ ipſius ſanctitas & prudentia, vt, *per illam*, indignus non eſſet, quem obiecto iſtiuſmodi viſo, DEVS moneret, *per iſtam* verò bonum à malo auctorem internoſceret. multoque magis, dum, vt cunctorum iſtorum veritas manifeſta omnibus eſſet; confirmauit cap.10.ver. 9.reipſa Dominus, ſe ſomnij huius auctorem fuiſſe.

QVÆSTIVNCVLA III.

Cur ſomnium hoc Mardochæo diuinitus immiſſum?

VT de maximarum rerum euentis *moneretur* Mardochæus: ſimulque in earumdem curſu, quantumuis difficillimæ, aſpermimæq; res inciderent; *confirmaretur*, & meliorum expectatione corroboraretur. Ita enim comparatum eſt, vt huiuſmodi quædam, hominem mediis in calamitatum fluctibus, magnopere ſolentur, erigant & reficiant.

QVÆSTIVNCVLA IV.

An ſtatim, quæ ſomnij eius ſignificatio eſſet; cognouit Mardochæus?

BIPARIAM in ſomniis loquitur DEVS. vel *clarè*, vt ſtatim, qui dormit, quidnam DEVS velit; intelligat, quemadmodum Iudas 2.Machab. vlt. Ioſephus Matth.1. & 2.vel *obſcurè*, vt non ſtatim qui dormit intelligat, quemadmodum Ioſephi huius typus (prout de eo ſerm. 2. ſuper *Miſſus eſt* à S. Bernardo traditur) Ioſephus alter Geneſ. 37.itemque, qui cum eo erant in carcere, pincerna & piſtor Geneſ. 40. & ipſe Pharao Geneſ.41. Nabuchodonoſor Danielis 4. *Mardochæus* verò noſter hoc *in poſteriori genere fuit*. Nam ver.12.dicitur *ſcire cupiiſſe*, quid ſignificaret ſomnium.

QVÆSTIVNCVLA V.

An rectè, quæ ſomnij ſignificatio foret, ſcire cupierit Mardochæus?

DIXIT Poëtarum quidam: ——————————————————

——— Somnia fallaci ludunt temeraria nocte,
Et pauidas mentes falſa timere iubent.

Nulla penè nox, quin ſomniemus, abit, num aut ſignificari ſemper aliquid, aut quid ſignificetur, optandum & cogitandum ſemper putemus? Hominum id ſanè nimis, quam ocioſorum, vanorum, & ſuperſtitioſorum, vt etiam lib.2. de diuin. à Cicerone monitum. Nihilominus tamen *ad quædam interdum attendere ſomnia, in vitio non eſt*. Si enim *interiores cauſas* habeant; corporis, eiuſque humorum & temperationis aliquam nobis, & Medicis cognitionem afferre poſſunt, prout in aphoriſmis docet Hippocrates. Si *exteriores*; poſſunt huiuſmodi etiam vtilitatem afferre. & quidem etiamſi à dæmone: ſcilicet vt ea refutemus, iis non credamus, eius fraudes & appetitiones diſcamus, periteque declinemus. Cæterum *à* D E O *immiſſa dum ſunt, quidni ad eorum ſeriò intelligentiam attendamus?* An fruſtra loquitur D E V S? An cura & ſollicitudine, quod oſtendit; indignum? Denique quod ſcire licet, hoc vt ſciamus optare licet. Videatur D. Thomas 2.2. quęſt.95. artic.6. & Caietanus ibidem, vbi de ſuis etiam ſomniis agit; ſicuti & Rupertus cap.2. lib.9. de victoria, Petrus venerabilis in epiſtola 16. lib.6. Omnia ferè, quę de ſomniis ad ſcripturam noſſe opus, pertractauit noſter Pererius totis 7. quæſtionibus in Danielis cap.1. Apparet verò ex cap. vlt. lib. 17. Ioſephi, fuiſſe apud Iudæos ſomniorum Interpretes, quos ille deſcribit, μάντεις οἷς περὶ ὀνειράτων ἦσαν αἱ ἀνασκευαί, *vates quibus de ſomniis ſtudia erant*, ſiue, *qui circa ſomnia verſabantur.*

QVÆSTIVNCVLA VI.

Quamdiu ſcire cupiuit Mardochæus, quid ſibi hoc vellet ſomnium?

GRÆCE dicitur ἕως τῆς νυκτὸς, *vſque ad noctem*. quaſi, eo tantum die, deſiderij hoc habuiſſet. Sed vel ſecuta nocte, quid rei eſſet; percepiſſe oporteret, vel diuinarum rerum negligentem & incurioſum admodum fuiſſe, qui diei tantùm vnius cura dignas illas exiſtimaret. Ideoque cum hoc in Latino non ſit; videatur fortè merito, quaſi ex alicuius, qui ſubſequi videbat, ἡσύχασεν *quieuit*, notatiuncula, irrepſerit; ſuſpectum. Si retinere tamen in Romanis 70. libeat; interpretari licebit, *vſque ad noctem*, fuiſſe ſomnij eius intelligendi cupidum, *ita nimirum, vt magno deſiderio teneretur*, totus ea in cogitatione defixus eſſet, variè apud ſemetipſum inquireret, D E V M rogaret; porroque alios fortè nonnullos interrogaret, non quidem vanos fallaceſque coniectores & interpretes, quos Græci ὀνειροπόλους & ὀνειροκρίτας vocant; ſed ſi quos, eo in loco norat bonos & prudentes, qui, vti de Daniele ſcriptum eſt; D E I *ſpiritum in ſe haberent*, Danielis 4. & 5. Poſterus dies, & qui deinceps conſecuti fuerunt, etſi votum & ſtudium hoc nunquam omnino ſuſtulerunt, aliquantulum tamen, vt fieri ſolet; imminuerunt.

QVÆSTIVNCVLA VII.

Quando ſui huius voti compos factus Mardochæus?

CERTAM perfectamque adeptus cognitionem non videtur, antequam ipſo rerum exitu, quid portendiſſet D E V S; intellexit. Hoc enim cap.10. ver.5. ſignificat

cat illud; *Recordatus ſum ſomnij, quod videram, hæc eadem ſignificantis.* ſeu, vt Græcè eſt *ſomnij* περὶ τῶν λόγων τούτων, *de his ipſis rebus.* Quis enim ſimplicem hic recordationem accipiat, quæ ſolam præteriti ſomnij memoriam importet? Num totos octo, vel nouem annos, quos effluxiſſe iamiam dicam; illius non meminerat? An primæ illius curæ & indagationis nulla vel minima in animo deinceps veſtigia hæſerant? Si ſomnium putaſſet fortuitum & è multis vnum; aſſentirer forſitan, obliuioni ab eo datum. Sed diuinum cùm ſciret, ſæpiſſimè ipſius recordabatur; de eo cogitabat, & cupido quidem, æquo tamen animo quæ futura eſſent; expectabat. fructumque illum paulatim percipiebat. at cum tam nubila omnia videret, ſereniorem, qui oſtenſus erat; Phœbum non deſperaret; quemadmodum lib. 2. cap. 2. refert Gorionides; *Ab illa,* inquit, *die* (ſomnij) *& deinceps conſeruauit Mardochæus ſomnium iſtud in corde ſuo. Cumque Haman ei tam infeſtus eſſet, ait ad Eſther filiam patrui ſui. Impletur ſomnium, quod narraui tibi in diebus iuuentutis tuæ.* Fuit igitur iſta recordatio cum perfecta oſtenti totius experientia, & clara integraque omnium, quæ in ſomnio vidiſſet, quorumque particulas vſque eo ſenſiſſet, ſcientia.

QVÆST. VIII. *Quæ interpretatio?*

PROPONITVR cap. 10. ver. 5. vſque ad 10. *Dies tenebrarum*, ſunt ærumnoſi illi dies, de quibus poſteà. *Lux & ſol ortus*, dies illi læti & feſti, de quibus cap. 8. verſ. 16. *duo dracones*, Haman & Mardochæus. *fons* initio *paruus*; & tandem ingentem ex ſe *fluuium* effundens, Eſther eſt. prout deinceps magis erit manifeſtum. Et priorum quidem ſimilitudines claræ, vt in illo, *Poſt nubila Phœbus.* de quo Tobiæ cap. 3. fol. 54.

Nulla dies adeò eſt Auſtralibus humida nymbis
Non intermiſſis vt fluat imber aquis.

De cæteris dicendum.

QVÆSTIVNCVLA IX.

Quomodo Haman & Mardochæus dracones?

VETVS Regum, militiæque præfectûm hieroglyphicum ſymbolum fuit *draco*: vti Horapollo, & Pierius lib. 15. explicant. Cùm duo igitur iſti, vnus apud Regem, apud gentem ſuam alter, tandemque apud Regem etiam, auctoritate pollerent, principatumque tenerent; meritò draconum forma notati ſunt, quemadmodum apud Danielem aliis quibuſdam animalibus alij. maximè verò, cum apud Perſici regni gentem, ferociores & inſtructiores milites *draconum nomine* appellarentur, vt in libro, quomodo hiſtoria conſcribenda ſit; explicat Lucianus. Rupertus verò libro 8. de victoria cap. 8. particularem etiam de vtroque cauſam affert. *Propter diabolum*, ait, *ſerpentem antiquum, veraciter habitantem in pectore Aman. Porro Mardochæus draco non reuera, ſed inimicorum, ſcilicet eiuſdem Aman, & complicum eius; accuſatione falſa, dicentium, quod genus eius Iudaicum ſeditioſum eſſet & regno inſidioſum.* Maior tamen ſimilitudo fuerit, ſi vterque, verâ metaphorâ, draco ſit. ſed vt Aman draco eſt, quia conſcelerato dracone plenus, & eius adminiſter inſtrumentumque fuit; ita & Mardochæus draco etiam dicitur, quia boni & ſancti alicuius draconis domicilium, & organum. At quis draco

bonus? Sanè ad DEVM laudandum Dracones interdum quoſdam inuitari videmus pſal.148. Num ij mali? cum ſolos inibi peccatores non inuitari notarit S.Chryſoſtomus. Quia verò draco draconem vt à quodam dictum eſt, deuorat: nos ego Chriſtianos, dracones appellare poſſe videor, & CHRISTVM Dominum draconem maximum, qui draconis illius prioris teterrimi & immaniſſimi caput conterat, totumque deuoret. Nam, *ſicut ſerpentes eſſe nos prudentes* voluit, Matth.10.ver.16.& ipſe in ſerpentis imagine Num.21. Iohan.3. apparuit. Qui verò *ſerpentes* vel *angues*, iidem dracones etiam nominantur, vt apud Virgilium Æneid. 2. & ſi qua differentia eſt, hæc vna eſt, quod *draco*, ſerpens ſit maior & vaſtior. Hinc enim illud Græcorum *ὄφις εἰ μὴ φάγῃ ὄφιν, δράκων οὐ γενήσεται*, *ſerpens niſi ſerpentem voret, draco non fiet*. Hinc eodem illo capite Rupertus. *Nec mirum*, ait, *quod homo ſimplex & rectus, propter falſam opinionem*, dico etiam propter veram, vt expoſui; *per draconem malitioſum atque tortuoſum, in ſomnio eſt deſignatus, cum ipſe ſimplicium Rex & rectorum Dominus* CHRISTVS *per ſerpentem aneum fuerit præfiguratus*. Sanè Moyſis draco Exodi 7.ver.12. Magorum dracones deuorauit & ipſe Moyſes draco, Magos dracones, magnumque illum impietatatis draconem Pharaonem. Sic & Conſtantinus Magnus ſub pedibus draconem calcabat, apud Euſebium libro 3. Vitæ cap.3.

QVÆSTIVNCVLA X.

Quomodo dracones iſti clamorem edidiſſe traduntur?

NON clamor, ſed ſibilus draconibus, ſicuti & anguibus aliis, tribuendus videtur. & ridet Cicero eos, qui draconem Alexandro loqui viſum narrabant. Atq; hoc ille quidem fecit merito. Fabula enim, vt opinor; fuit. aut ſi quid fuit, *non audiuit* (Tullij verba loquor) *Alexander draconem loquentem, ſed eſt viſus audire & quidem, quo maius ſit, cum radicem ore teneret, locutus eſt*. Ego verò dico, *noſtros iſtos dracones non verè clamaſſe*, ſed in ſomno, quaſi clamarent, apparuiſſe. neque clamor iſte apparens, articulatas voces vllas continebat, ſed ingentia tantum ſibila, quibus populi vehementius concitarentur. quemadmodum Aquilius & in orbis Theatro quidam aiunt, draconem, cum interficeretur; clamaſſe *Gelre Gelre*; vnde *Geldria* dicta ſit.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Quomodo Eſther fons paruus & flumen magnum?

FONS meritò erat, cuius aquis ingens excitatum incendium reſtinguendum, defluentibus lachrymis numen propitiandum, abundãtia ſcaturiente amnis effundendus, quo impiæ nefariæque aduerſantium hominum acies demergendæ, penitusque obruendæ. vt antiqua ſcilicet redirent miracula, Pſal.73. *Tu confirmaſti in virtute tua mare: contribulaſti capita draconum in aquis. Tu confregiſti capita draconis.* Atq; in hac ſanctiſſima heroina:

Flumina magna vides, paruis de fontibus orta.
Plurima collectis multiplicantur aquis.

QVÆ-

QVÆST. XII. *Quando ſomnium hoc obiectum?*

NOx erat, quæ primum, primi menſis Niſan, diem antecedebat. *annus* verò erat Artaxerxis ſecundus. Ab huius enim annis, tempora hac in hiſtoria deſignantur omnia: & numerantur eius anni ſecundus, tertius, ſextus, ſeptimus, duodecimus. de quibus poſteà.

ALTERA PRIMAE PARTIS PARTICVLA.

DE EPVLO.

CAPVT PRIMVM.

1 *IN diebus Aſſueri, qui regnauit ab India vſq; Aethiopiam ſuper centum vigintiſeptem prouincias:*

2 *Quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni eius exordium fuit.*

3 *Tertio igitur anno imperij ſui fecit grande conuiuium cunctis principibus, & pueris ſuis, fortiſſimis Perſarum, & Medorum inclytis, & præfectis prouinciarum coram ſe:*

4 *Vt oſtenderet diuitias gloriæ regni ſui, ac magnitudinem, atque iactantiam potentiæ ſuæ, multo tempore, centum videlicet & octoginta diebus.*

5 *Cumq; implerentur dies conuiuij, inuitauit omnem populum, qui inuentus eſt in Suſan à maximo vſque ad minimum: & iuſſit ſeptem diebus conuiuium præparari in veſtibulo horti, & nemoris quod regio cultu & manu conſitum erat.*

6 *Et pendebant ex omni parte tentoria aerij coloris & carbaſini ac hyacinthini, ſuſtentata funibus byſſinis, atque purpureis, qui eburneis circulis inſerti erant, & columnis marmoreis fulciebantur. Lectuli quoque aurei & argentei, ſuper pauimentum ſmaragdo & pario ſtratum lapide, diſpoſiti erant: quod mira varietate pictura decorabat.*

7 *Bibebant autem qui inuitati erant, aureis poculis, & aliis atque aliis vaſis cibi inferebãtur. Vinum quoque, vt magnificentia regia dignum erat, abundans, & præcipuum ponebatur.*

8 *Nec erat, qui nolentes cogeret ad bibendum, ſed ſicut rex ſtatuerat, præponens menſis ſingulos de principibus ſuis, vt ſumeret vnuſquiſque quod vellet.*

9 *Vaſthi quoq; regina fecit conuiuium fœminarum in palatio, vbi rex Aſſuerus manere conſueuerat.*
10 *Itaque die ſeptimo, cùm rex eſſet hilarior, & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero, præcepit Mauman & Bazatha, & Harbona & Bagatha & Abgatha & Zethar & Charchas, ſeptem eunuchis, qui in conſpectu eius miniſtrabant,*
11 *vt introducerent reginam Vaſthi coram rege, poſito ſuper caput eius diademate, vt oſtenderet cunctis populis & principibus pulchritudinem illius: Erat enim pulchra valdè.*
12 *Quæ renuit, & ad regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, venire contempſit. Vnde iratus rex, & nimio furore ſuccenſus,*
13 *Interrogauit ſapientes, qui ex more regio ſemper ei aderant, & illorum faciebat cuncta conſilio, ſcientium leges ac iura maiorum:*
14 *(Erant autem primi & proximi, Charſena, & Sethar, & Admatha, & Tharſis, & Mares, & Marſana, & Mamuchan, ſeptem duces Perſarum, atque Medorum, qui videbant faciem regis, & primi poſt eum reſidere ſoliti erant.)*
15 *cui ſententiæ Vaſthi regina ſubiaceret, quæ Aſſueri regis imperium, quod per eunuchos mandauerat, facere noluiſſet.*
16 *Reſponditq; Mamuchan, audiente rege atque principibus: Non ſolùm regem læſit regina Vaſthi, ſed & omnes populos, & principes, qui ſunt in cunctis prouinciis regis Aſſueri.*
17 *Egredietur enim ſermo reginæ ad omnes mulieres, vt contemnant viros ſuos, & dicant: Rex Aſſuerus iuſſit vt regina Vaſthi intraret ad eum, & illa noluit.*
18 *Atque hoc exemplo omnes principum coniuges Perſarum atq; Medorum, paruipendent imperia maritorum: Vnde regis iuſta eſt indignatio.*
19 *Si tibi placet, egrediatur edictum à facie tua, & ſcribatur iuxta legem Perſarum atque Medorum, quam præteriri illicitum eſt, vt nequaquam vltrà Vaſthi ingrediatur ad regem, ſed regnum illius, altera, quæ melior eſt illa, accipiat.*
20 *Et hoc in omne (quod latiſſimum eſt) prouinciarum tuarum diuulgetur imperium, & cunctæ vxores tam maiorum quàm minorum deferant maritis ſuis honorem.*
21 *Placuit conſilium eius regi & principibus: fecitq; rex iuxta conſilium Mamuchan.*
22 *Et miſit epiſtolas ad vniuerſas prouincias regni ſui, vt quæque gens audire & legere poterat, diuerſis linguis & literis, eſſe viros principes ac maiores in domibus ſuis: & hoc per cunctos populos diuulgari.*

QVÆSTIVNCVLÆ.

Prima. *Cur Hebraicè & Chaldaicè ab, &, liber hic incipit?*

EST hoc apud iſtarum nationum ſcriptores vſitatiſſimum, vti videre eſt initio Exodi, Leuitici, Numerorum, Ioſuæ, Iudicum, Ruth, Regum librorum omnium, ſecundi Paralip. Eſdrę, Baruch, Ezechielis, Ionę, prioris Machabæorum, omniumque Gorionis commentariorum. Sed iam cap. 1. Iudith quęſt. 1. monui ſacros iſtiuſmodi ſcriptores ſemper animo contemplatos quippiam antegreſſum, cum quo iſtud quod iam ſcribebant; colligatum vellent, ſiue id ſcriptum iam eſſet; ſiue mente tantummodo comprehenſum. Ideoque hiſtoria hæc vel cum ſuperioribus ante iam perſcriptis hiſtoriis, per, *&*, iſtud copulatur; vel certè cum eo, quod priore loco narrant Græci, expoſito iam ſomnio. Latinus Interpres, interdum quidem expreſſit, interdum, vti hoc loco; diſſimulauit, claritatis maioris ergô.

QVÆSTIVNCVLA II.

In quod hiſtoria hæc tempus incidit?

CERTVM eſt quidem, poſt Babylonicam illam, qua Iechonias Rex captus eſt, captiuitatem, accidiſſe cap. 2. ver. 5. & cap. 11. verſ. 3. ſed incerta ferè alia. Quidam enim *ante liberationem* è captiuitate illa cenſent, vti Melchior Canus lib. 11. cap. 6. argumento 9. Mercator, & Cedrenus: Alij omnes *poſt* eandem *liberationem*: & quidem ante Alexandrum Magnum dum Perſicæ adhuc monarchiæ ſtatus vigeret, vti ex Aſſuero, totoque libri decurſu perſpicimus. Cum verò à monarchiæ huius principio Iudæiſque libertate donatis; vſque ad Darij vltimi annum vltimum, annos, in Eſdræ libro primo, conſtituerim ducentos & vndecim, quærendum adhuc ſupereſt, in iſtorum quoſnam incidat. Et in promptu quidem eſt ea reſponſio, in eos ipſos incidiſſe, quibus imperauit Aſſuerus. Sed noua ſtatim exiſtit quęſtio, quiſnam & quando iſte. Nam omnes Perſarum Monarchas, vocant nonnulli Aſſueros, vt eodem Eſdræ libro expoſui; alij, etſi non omnes, eorum tamen Monarcharum, plures Aſſueros confitentur. vti Driedo tract. 3. & lib. 1. de Scrip. c. 3. De hoc igitur inquiramus.

QVÆST. III. *Quis iſte Aſſuerus?*

SEPTEM circumferuntur *opiniones*, quarum duæ priores ante liberationem Babylonicam, reliquæ poſt; Aſſuerum iſtum nominant, adeoque totum hiſtoriæ tempus. *Prima* tradit fuiſſe Aſtyagem Darij Medi patrem. Ita Mercator in Chronologia. *Secunda* ipſum Darium Medum Cedrenus f. 97. & 117. ſuum illud prius retractans, &, auctore in Sulpitium Sigonio, D. Athanaſius in ſynopſi. vbi tamen eum aliud aſſerere nihil video, quam Mardochæum ex captiuitate, quæ *ſub Sedechia* fuit, extitiſſe. in quo tamen ipſo mendosè pro *Iechonia*, vt infrà cap. 2. & 11. dicetur, *Sedechias* ponitur. Opinionum

nionum harum duarum alterutram ſuſcipiendam opinatur Melchior Canus loco citato. *Tertia* Cambyſen, Rabbini ſcilicet in Seder, Genebrardus in Chronol. Lyranus. *Quarta* Darium hyſtaſpis. Ioan. Benedictus, Feuardentius toto ſuo Commentario, Carion in Chronico. *Quinta* Xerxem. Scaliger lib. 6. de emendatione temporum. Iohan. Druſus in cap. 2. *Profectò*, ait, *non eſt Aſſuerus iſte alius quam Xerxes*. *Sexta* Artaxerxem Longimanum. Ioſephus libro 11. cap. 6. Nicephorus Conſtantinopolitanus Patriarcha in Chronic. Suidas, Zonaras, alij apud Euſebium Chro. quos improbat anno mundi 4737. approbat tamen Sabellicus Ennead. 3. lib. 3. Caietanus hîc, Bellarminus lib. 1. cap. 7. Reineccius Tomo 2. fol. 32. &, vt mihi videtur; Rupertus lib. 8. de vict. verbi cap. 5. *Septima* Artaxerxem Mnemonem. Euſebius Anno Mundi 4797. D. Hieronymus Danielis 7. Ezech. 4. Sulpitius lib. 2. etſi, neſcio quo pacto à Bellarmino, quaſi ab ipſo ſtaret; allatus. V. Beda lib. de 6. ætat. Otto Friſing. 1. cap. 20. Philo Annianus, Driedo loco citato.

Mihi verò, qui hoſce omnes ſecutus eſt; *Artaxerxes Ochus fuiſſe videtur*. & vt ſpero; videbitur omnibus, qui ad ea, quæ ſubiungam; animum aduerterint, non quod ſingula maximam per ſeſe vim habeant, ſed quod omnia ſimul; & quidem vim eam, quæ hoc in vetuſtatis & opinationis genere comparari poteſt. Sic enim ratiocinor; *Superiorum ſeptem Regum in hiſce ſeptem opinionibus enumeratorum nullus eſt, in quem, quæ hiſtoria hæc vel indicat, vel ſubindicat, conſentiant omnia: è contrario verò in Artaxerxem Ochum conſentiunt. Is igitur eſto, qui quæritur.* Antecedentis pars prior oſtenditur. & *primò* quoad priores duos, quina Bellarminus promit arguméta. quæ ſi cui, quod volo, perſuadent, alia nõ quærat, mihi tamen ipſi alia quęrenda. Nam *primum* alioquin eius argumentum ex Tobię vltimo capite infirmatur, vbi Medorum Rex Græcè *Artaxerxes* vocatur, vt ibi dictum eſt. *Alterum* ex Danielis ca. 6. & ex Xenophonte. qui lib. 1. Cyropæd. à Medorum Rege deſciuiſſe ait, qui antea ipſi parebat, Armenorum Regem. Et cum Nabuchodonoſore Niniuem antea delerat, ſeque poſteà corroborarat & dilatarat. ideoq; & ad eum ab Indis legatos veniſſe narrat ibidem Xenophon. *Tertÿ* vis etiam non magna, quia c. vlt. ſeſe maritus Eſtheris tantum *de Perſarum regno* ait, non Perſam. *Quartum* infringunt Darius Medus, & Nabuchodonoſor apud Danielem, dum vterq; *regnum à* DEO *eſſe* fatetur. *Quintum* denique labaſcit. quòd Perſis tum imperarent Medi, ideoque Suſis commorari poſſent.

Quæ ad eoſdem igitur hinc ſemouendos Reges me commoueant, ſunt hæc. *Primum*. Qui à Nabuchodonoſore capti fuere Iudæi, ij ante Babylonicum reditum, in Suſiana & Perſide nunquam habitarunt; ſed in Babylonia, regionibusq́ue Chaldæo iſti ſubiectis. Perſis verò & Suſiana ſubiectæ non erant, vt ex Xenophonte lib. 2. & 3. apparet. Sed Mardochæum tradit caput 11. & Græcorum caput primum habitaſſe Suſis. quô, poſteaquam vnius Perſarum Regis dominatu omnes iſtæ regiones teneri cœperunt, facilè commigrare cum alij, tum Mardochæus potuit. *Secundum*. Cum hiſtoria hæc geſta eſt, tamdiu iam in Perſide Iudæi fuerunt, vt Perſicam linguam, & mores apprimè callerent: adeò vt Perſis, aliiſq́ue permixti eſſent, neque ab iis, niſi ſeipſos ipſi indicarent; facilè dignoſcerentur, vti habetur ex cap. 2. ver. 10. & 20. cap. 3. ver. 4. toto cap. 4. cap. 7. ver. 3. & ſ. cap. 8. verſ. 1. At iſtud ante reditum è Babylone factum non eſt. cum & tempus videatur breuius: ſi demantur anni, quibus ante Cyrum, iſtos regnaſſe, auctores illi volunt: & ſi cogitetur, nullam iis ad Perſas abeundi, in eorum ſeſe mores & habitum commutandi fuiſſe libertatem. tam citò pręſertim, & tantopere, vt in-

vt internoſci nequirent. *Tertium.* Toto iſto libello Perſici ſemper mores & inſtituta occurrunt, quemadmodum explicatio ipſa deinceps monſtrabit. Veriſimilius igitur eam contigiſſe, dum rerum Perſæ potirentur, quàm dum Babylonij. *Quartum.* Refert Ioſephus Gorion, facta hæc omnia, cùm primùm inter Græciæ Perſidisque regnum excitata bella ſunt. At hoc, ſaltem non ante Darium Hyſtaſpis, narrat lib. 4. & 5. Herodotus. Quoad reliquos verò Reges poſt Darium iſtum, poſſunt & *communia* & *propria* quædam *argumenta* proferri.

Communia ſunt *duo.* *Vnum*, ſi antequam Hieroſolymitana vrbs & templum exædificata & perfecta eſſent, tantam iſtam apud Perſarum Regem gratiam & auctoritatem Eſthera, demumque ipſe etiam Mardochæus adepti fuiſſent, potuiſſétne fieri, vt neq; ante, neque poſt periculum, eam exędificationem numquam à Rege peterent? An religioſis, DEVMque metuentibus Iudæis hac vna re quidquam vel optatius vel antiquius erat? An vbi periculo perfuncti iam fuiſſent, omnes regiæ benignitatis fontes ilicò exaruerunt? nihil Eſtheræ amplius annuere voluit? qui cap. 8. dimidium regni, ſi petere illa voluiſſet, datum iri affirmabat, qui maiorem ſemper impetrandorum ex iis ipſis quæ conceſſa iam fuiſſent; ſpem certiſſimam cap. 9. verſ. 12. faciebat? Sanè, vt DEO ſaltem grates aliquas referrent, cùm anniuerſarium *ſortium feſtum* diem, perpetua lege, indixerint, multò magis templum excitari, hortantibus præſertim & vrgentibus Aggæo & Zacharia prophetis, non tam rogaſſent, quam poſtulaſſent. Quonam verò tempore, & à quo templi abſolutio permiſſa ſit, in Eſdra diſſerui. Et verò templum ſuo iam tempore ſtetiſſe, illuſtrique gloria circumfluxiſſe ipſamet Eſther cap. 14. verſ. 9. teſtatur. *Alterum.* In libris, qui de templi ædificatione aliquid tradiderunt, vel ante ipſam conſcripti ſunt; nullum vnquam de Eſthera & Mardochæo verbulum. At vix credibile eſt, tantas res non priuatorum quorundam hominum, vti Tobiæ hiſtoria videtur; ſed publicam perſonam agentium, in rebus, quæ ad communem populi totius incolumitatem & ſalutem ſpectarent, quæq; penitus cum hiſtoriis, copioſè ibi deſcriptis, longè aliter quam Iudithę geſta; cohærerēt, ne voculâ quidem vllâ, vnquam attingi & ſubinnui. Atque hoc Euſebij argumentum eſt, quod & ab eo mutuatus eſt Sulpitius: ſed ita, vt ab eodem Euſebio, cum lectionis prauæ aliquid irrepſerit; medicinam accipere debeat. Addo prophanos, qui Perſarum Regum hiſtorias copioſiùs, ad Artaxerxis vſque ſecundi tempora, perſecuti ſunt, & etiamnum integri ſuperſunt, Herodotum & Xenophontem nihil vmquam Eſtheris aut Mardochæi meminiſſe. Quod ſi vel iidem, vel ſimiles aliqui Artaxerxem noſtrum tertium explanaſſent, iidemque in manibus minimè mutili & curtati haberi nunc poſſent, nihil ambigo, quin aliquid aperuiſſent. Nunc de eo non niſi paucula Diodorus & alij quidam pauci, prout epitomes & narrationis alicuius occaſio tulit; delibarunt. è quibus tamen ipſis ſigna adhuc aliqua, eaque non obſcuriſſima non multò poſt; eruentur.

Propria porrò ſunt, quæ ſingillatim ſingulos iam Reges, vſque ad Artaxerxem Ochum; eiiciunt. Nam *primò* Cyrum hic Aſſuerum vocari, nemo, quod ſciam; dixit hactenus, aut deinceps dicturus eſt. Nam, vt in Eſdra firmatum; non niſi ſeptem annos is Aſiæ monarchiam tenuit, ita vt anteà, dominus 127. prouinciarum, quę hoc toties libro repetuntur; non fuerit. Quomodo igitur anno ſuo duodecimo, quæ hic traduntur, feciſſet omnia? *Secundò* Cambyſes multò minus eſſe poteſt, qui & Iudæis ſemper infeſtus fuit, & non niſi octo annos imperauit.

Tertiò, Darius quidem Hyſtaſpis Indos ſubegit, vt ait lib. 4. Herodotus, Macedones per Satrapam ſuum Mardonium deuicit, vt apud eundem eſt lib. 5. Grçcis per Satrapam alium Datin, qui Marathonio in prælio cæſus eſt, bellum intulit, prout idem ibidem narrat, & Cteſias, & lib. 1. Thucydides, qui bellum hoc, ſicut & interdum Plutarchus; *Medicum* appellat: non eſt is tamen Aſſuerus Eſtheræ noſtræ vir. Nam, ante regnum, vxor ei fuit Gobryæ filia, è qua filios apud Herodotum lib. 7. tres ſuſcepit. In regno vxores ei fuerunt tres, duæ ſcilicet Cyri filiæ, *Atoſſa*, quam Cambyſes & Smerdis Magus habuerant; & *Artyſtona*, quæ virgo vt idem lib. 3. refert; ideoque & *plus adamata* inquit libro 7. & *alia quædam Otanis filia*, inquit lib. 3. Iſtarum verò nulla vel Vaſthi vel Eſthera eſt. Accedit, quòd, eodem Herodoto referente, malè ob tributorum impoſitionem, &, moleſtiorem quandam faciendæ pecuniæ rationem dictus ſit κάπηλος, quaſi cauponariam exerceret. *quia*, inquit Suidas, *vendebat omnia*. Noſtrum verò Aſſuerum videmus liberali quadam magnificentia ſemper vti erga Hamanem cap. 3. ver. 5. erga Eſtheram cap. 8. erga vniuerſum populum cap. 1. ſed maximè ver. 18. dum vectigalium immunitatem prouinciis vniuerſis, & dona, iuxta magnificentiam principalem, largitur.

Quartò, Xerxis porro in Græcos bella, opes, & potentia eam Scaligero, eiuſque aſſeclæ opinionem pepererunt. quaſi Darius, aliique iam enumerati & enumerandi, eo, vlla in re, inferiores fuerint, niſi fortè præliorum infelicitate, turpi fuga, & infamia. Cuiuſmodi de Aſſuero noſtro nihil audimus, quin potius ei, proſperè feliciterq; ceſſiſſe omnia, omnibus pænè regni ſui temporibus indicat caput 1. 2. & 10. Iam verò Aſſuerus anno 6. & 7. ſua in patria, ſuo in palatio Suſiano morabatur cap. 2. ver. 15. 16. Xerxes contra, iis annis, in Græca ſua vel expeditione vel fuga erat. Nam, anno imperij ſui ſecundo, Ægyptium bellum geſſit, & domum rediit, ſuis ad ſe principibus conuocatis, vt, de Græciç bello, cum iis ageret, vti ab Herodoto lib. 7. ſcribitur. In huius verò belli apparatu *annos quatuor*, inquit lib. 2. Enneadis 3. Sabellicus, vel certè *tres* poſuit, vt ex Diodoro lib. 15. intelligitur, dum eum memorat, ad idem bellum ſecum ineundum, Carthaginienſes adduxiſſe, hos *triennium* apparandis neceſſariis tribuiſſe, ſicque cum eo incepiſſe, anno ſcilicet ipſius imperij ſexto. quo Sardibus eum hybernaſſe notat lib. 7. Herodotus. *Secuto anno*, qui imperij *ſeptimus* erat; &, vt vult libro 1. Thucydides, poſt Marathoniam pugnam *decimus*, in Grçciam mouit, menſis Choiac die tertio, id eſt, Aprilis pænè viceſimonono: menſem in traiectu conſumpſit. Tertio menſe poſt, pugnatum ad Thermopylas, inde ad Salaminam, *die 17. Munychionis*, ait libro de fortitudine Alexan. Plutarchus. qui *non Martius*, vt interpretantur, eſſe poſſit, ſed *Iulius vel Auguſtus*. Hinc in Aſiam fugiens rediit, &, cum poſtea, eodem die, ad Plateas, & Mycalen, ab ipſius ducibus infeliciter pugnatum eſt; Sardibus adhuc hærebat, vt ait lib. 11. Diodorus: rurſumque poſtea inibi commoratus, & fratris ſui Maſiſtç vxoris amore captus fuiſſe legitur, adeò vt, eius fruendæ cauſâ, ipſius filiam filio ſuo Dario vxorem eſſe voluerit, nuptiaſque Sardibus adhuc celebrarit. An non ſignificant iſta eum toto ſui huius anni ſeptimi reſiduo, in minore Aſia hæſiſſe, alteramque Sardibus hyemem egiſſe? ita vt in Sabellico vitium ſit, cum *celerrimum cladium ſuarum nuncium* in Perſide fuiſſe. &, quod Druſus ait, cohærere nequeat; *ipſum reducem*, cum Eſthera, Autumno ipſo, matrimonium iniiſſe. Nam etſi poſt Mycalenſis cladis nuncium, ilicò Sardibus exceſſiſſet, in itinere tamen duos treſúe menſes poſuiſſet, vt ex Angarorum curſu, & Paraſangarum lib. 5. apud Herodotum numero. addo & ex ipſo,

quo

quo Reges progredi ſolent, modo colligitur. Quid, quod etſi tum veniſſet, non Suſis, ſed Perſepoli autumnum tranſegiſſet, vt ait lib. 12. Athenæus, cum omnem præſertim tunc amœnitatem & voluptatem, vt quem è ſtrage ludibrioque ſuo mœrorem ceperat; penitus abſtergeret; conſectaretur, & multo quidem, quam antea vnquam, auidiùs? Pergamus tamen, & Xerxem iſtum omnino profligemus. Teſtatur lib. 8. & 9. Herodotus, eum ad bellum ſuas vxores & filios, tam germanos, quam nothos ſecum duxiſſe. Sed anno Aſſueri tertio, repudiata Vaſthi erat: neque ſine Regina opinor vxore, tantum ad bellum, tam mulieroſus Imperator proficiſci voluiſſet. Neque Scaligerum iuuat, quòd eius vxor *Ameſtris* vocata fuerit, & quandam cum Eſther nomine ſimilitudinem præ ſe ferat. Hanc enim ſcribit lib. 7. Herodotus Otanis, ſeu, vt in Cteſia legitur; Onophæ Perſarum Ducis filiam fuiſſe, illam fortè ipſam, quæ, vt ſuprà dixi; Dario nupſerat. vel eius certè ſororem. & addit idem ſcriptor lib. 9. eam *ſæuo* admodum contra Artayntæ matrem, *ingenio* fuiſſe: lib. 7. Perſarum liberos Deo neſcio cui ſubterraneo defodiſſe: Cteſias verò etiam *impudicam mulierem.* En qualem nobis Eſtheram iſti concinnant? Fuerunt verò & Ameſtres aliæ plures, vt quæ apud Plutarchum, Mnemonis Artaxerxis nata & coniux, & vrbs quædam Amaſtris eſt. Neque verò Xerxem vel ſuperiorum vllum nomine, quod hîc apud Græcos eſt; afficiendum, dicam poſteà.

Quintò, Artaxerxes Longimanus mitis admodum, clemenſque fuit, vti alterius Artaxerxis principio ait Plutarchus. adeò vt, quæ Regum auctoritatem tueri videbantur, leges nonnullas ſuſtulerit. verbi cauſa, eam quæ ante Regem, à quoquam ſimul venante in feram telum mitti vetabat. rurſumq; leuiſſima caſtigatione capitales Principum noxias plecti voluerit. Qui enim flagellandus fuiſſet, huius tantùm veſtes flagellari, cui detondendus capillus, huic tiaram ſolam deponi iuſſit, quemadmodum in Apophtegmatibus Plutarchus & libro 30. Amm. Marcellinus notant. Noſtri verò Aſſueri videtur fuiſſe non paulò immitius duriusque ingenium. Qua enim & quàm vehementi pertinacique ira in Vaſthi Reginam exarſit? Quàm facilè in teterrimam innocentiſſimæ Iudaicæ gentis totius cædem conſenſit? Quàm ſubito familiariſſimum, intimumque ſibi Principem, eiuſdem filios omnes, infelici ex arbore ſuſpendi iuſſit? Quàm promptè, in Perſarum ſuorum ſanguinem & fortunas, poteſtatem Iudæis conceſſit? Eundem verò Longimanum, poſt imperij ſui annum duodecimum, quo tempore ſe ſuaque omnia Eſtheræ noſter dabat; Iudęis templi reſtaurationem adhuc prohibuiſſe, monſtraui in Eſdræ libro.

Sextò, Darius Nothus à pleriſque *annos* tantùm *10.* ſceptrum tenuiſſe dicitur. à Diodoro lib. 13. *annos 11.* à Cteſia vnà cum Patre *35.* ſolum tamen *19.* Ergo priorum illorum ſententiâ, qui hoc libro anni numerantur, Dario iſti deſunt. Secundum verò Cteſiam, adſunt quidem ij anni: cum tamen hactenus nemo Aſſuerum noſtrum cenſuit. Et rectè. Hunc enim in Eſdra docui eſſe, cuius anno ſexto templum perfectum Eſdræ cap. 6. qui annus, is ipſe fuiſſet, quo, in puellarum eius choros aſcripta Eſther eſt cap. 2. ver. 8. & ſequentibus. Fieri verò vix potuiſſet, quin, Regis in Iudęos beneuolentia tanta cùm extaret; Mardochæus, qui in aulę porta tunc verſabatur magno ſatis loco cap. 11. ver. 3. ſe ſe genusque ſuum indicaſſet; vel Eſtherem Iudæam ſeſe fateri paſſus eſſet. Neutrum tamen tunc fecit cap. 2. & 3.

Septimò, Artaxerxes Mnemon vxores habuit *Statiram, Atoſſan* & *Ameſtrin*, vti, qui eius vitam pluribus explicauit; narrat Plutarchus. At earum nulla Vaſthi eſſe poteſt.

Statira enim quoad vixit; ab eius thoro, & aula excluſa nunquam fuit: duæ reliquæ ipſiuſmet filiæ fuerunt, & non niſi, cum imperio iam potiretur, ab eo ductæ. vt neque ob iram facilè reiici, neque certè anno imperij tertio potuerint. multo verò minus earum vllam cum Esthera eandem affirmare liceat. Nam, vt de duobus poſterioribus taceam, *Statira* Idernis Perſæ filia erat, & ante regnum in vxorem ſumpta, quemadmodum oculatus teſtis narrat Cteſias: ſatiſque ex Statiræ ipſius, ob ſtructas à Cyro minore, cum regnum Artaxerxes capeſſeret; inſidias, querelis apud Plutarchum intelligitur.

Reſtat igitur, quod initio aiebam; *eſſe Artaxerxem*, qui hoſce omnes ordine conſequitur; quique *Ochus* interdum nominatur. Quamuis verò ſint iſta homini minimè peruicaci ſatis: alteram tamen poſitæ antea ſumptionis partem adhuc ſtabilio, & quæ de Aſſuero libellus iſte tradit, optimè in iſtum congruere oſtendo. Et *primo* quidem ipſum nomen occurrit. Nam Aſſuerus hoc in libro, ſemper à Græcis Interpretibus *Artaxerxes* verſus eſt. quæ cauſa vt auctores multo & numero & pondere maiores, è Perſicis Monarchis pro Aſſuero Artaxerxem potius aliquem, quàm alium vllum delegerint, prout opinionum poſitus antè indiculus oſtendit. Artaxerxes verò iſte neque Longimanus, neque Memor eſt, vti hactenus probatum. Ochus igitur. *Ochus* verò *magnum* ſignificat, vt aiunt ferè omnes. vnde & ille, ad Caſpium, fluuiorum maximus *Ochus* apud Strabonem, & Enn.3.lib.7. Sabellicum appellatus. Hic autem noſter Aſſuerus, quonam quæſo minor? Lege caput 1.ver.1.& 2. cap.vlt. ver.1. *Secundò* hiſtoriam iſtam Macedonum monarchiæ, ſeu Alexandri temporibus proximam fuiſſe, indicio eſt Aſſuerus ipſe cap.16. ver.14. & Ioſephus Gorion tam Baſileenſis, quam Cracouienſis & Ioſephus Flauius quodammodo inuitus, dum, inter hanc & Alexandri Magni res geſtas, nihil planè interſerit, niſi de Artaxerxis iunioris ſeu Mnemonis duce vno capitulum vnicum. Quis verò credat, tot poſteà ſecutis annis, in Iudæorum gente, ſi Eſtheris detrahatur narratio; memoratu dignum nihil accidiſſe? Quin potius, cùm poſt Regum libros, Tobiæ, Iudithque hiſtoriæ acciderint: poſt has, eæ quæ in Eſdra & Nehemia: poſt eas Eſtheriana iſta; & poſt hanc deniq;, Machabaica fuiſſe videtur, vt ad Hyrcanorum ſcilicet Regum, quos è veſtigio ſubſequutus Herodes; ætatem, diuinorum librorum ſeries pertinuerit. Cæterum huic ad Macedonica ſceptra æuo inclinanti, quis vel propior vel appoſitior Aſſuerus, Ocho Artaxerxe? Nam lib.16. Diodorus, lib.6. Iuſtinus ſub finem, Macedonum tunc regnum valdè amplificatum admonent. Regnauit verò is Ochus annos 26. totidem Alexandri Magni Pater Philippus, vt ait Euſebius, vel duobus certè minus, vt lib. 16. mauult Diodorus. Sed ita vt illius anno quarto hic inciperet: ſicq; tribus vel quatuor annis præeat ſemper Artaxerxes. &, eo tandem mortuo, ad eius filij Arſamis annum tertium perueniat Philippus. Eſt autem annus iſte, penultimus, ante Darij vltimi, quem deuicit Alexander; imperium. Confectum planè videretur negocium, niſi bonus inprimis auctor, dum, pro Longimano ſuo, manum fortiter conſerit, obiiceret, ante annum Philippi viceſimum, Macedones Perſis formidabiles haud fuiſſe: ideoque non potuiſſe Aſſuerum hunc anno duodecimo, illa quæ capite vltimo verſu 14. ſunt; ſcribere. At licet maxima tùm Macedonum gloria fuerit, maximaque Perſis iniecta formido, iam tamen antea, & illorum bellica laus admodum illuſtris, & horum ab illis timor, non vllus. Nam quæ in Philippi annis ſubiunctis Diodorus ipſe notet, expende.

Anno

Anno Phi- lippi

III. celebre armis nomen ille adeptus eſt.

V. Artabazus, qui ab Artaxerxe defecerat, Græcos contra iſtum ſolicitare cœpit.

VIII. bellum contra eundem Artabazum geſtum ab Artaxerxis Satrapis; ita vt ad Philippum in Macedoniam ille profugerit, ſecumque Mentoris fratrem Mennonem, cum eorum in matrimonio ſororem haberet, duxerit. Cùm verò iſtud Artaxerxis noſtri annum 12. pænè attingat, fit ſanè manifeſtiſſimum, quemadmodum eodem anno de Hamanis cum Macedonibus conſpiratione vel ſuſpicari ipſe, vel certè ſuſpicandum aliis ſcribere aliquid potuerit.

IX. cum Onomarchum idem Philippus ſuperaſſet, ſacroque bello finem impoſuiſſet; multò magis eius nomen longè lateque inclaruit, quotidieq; deinceps inclareſcebat.

X. multa & varia ipſemet Artaxerxes contra eos, qui defeciſſent; Satrapas, contra Ægyptios & Cyprios bella geſſit. Cum verò, vt fit; in belli ſocietatem & auxilia vicinos vndique populos, contra Perſas, illi ſolicitarent, iamque Artabazus ad Macedones viam patefeciſſet, an, eos metuendi, cauſa iam aliqua non erat? Et *confirmantur hæc* ipſa ex hiſce amplius.

Alexandro adhuc puero, iam ad Philippum à Perſa ipſo legati mittebantur. Quorſum, obſecro, niſi quia contra Perſas poſſe ille aliquid, & fortè moliri iam aliquid videbatur? Refert legationem iſtam in Alexandro Plutarchus, dicens abſente Patre, iſtum illos accepiſſe, *neque tamen*, quod Perſæ mirabantur; *puer cùm eſſet, puerile quidquam rogaſſe.* Cum Cleopatram Philippus duceret, ægrè id ferens Alexander; *hic*, aiebat, *eſt, qui ex Europa Macedones in Aſiam tranſmittere cogitabat, qui ex lecto in lectum tranſgrediens procedit.* En quæ in Perſas conſilia coqueret Philippus! Neque iſta Perſas latebant, vt ſuprà ex ipſorum legatis colligimus, & declarauit Darius, cum in Macedones, ante Philippi mortem, iam cogitaret, ſicuti libro 17. aperit Diodorus. Cum adeò igitur apertè perſpicueque omnia conſentiant, alium ab Ocho Aſſuerum cur fingamus? *Tertiò*, conſentiunt verò & alia omnia. Primis imperij ſui annis duodecim vel tredecim, fuit iſte Artaxerxes remiſſior, & quietis, quam rei bellicæ ſtudioſior, quemadmodum lib. 16. in Philippi anno decimo, ſæpius allatus ait Diodorus. ita vt non niſi per ſuos duces bellorum ſi quid incidiſſet; ageret: ipſe domi ſuis in baſilicis ocioſè ſplendideque viueret. Hæc enimuerò cauſa & occaſio, cur capite primo, gloriam ipſe ſuam & opes tam celebri, tamque magnifico & diuturno conuiuiorum apparatu oſtentare, tot vndique puellas accerſere, accerſitas deligere, aliaque omnia, quæ ad annum eius duodecimum liber iſte proponit, agere potuerit ac voluerit. *Poſteà* verò quaſi ad frugem ab Eſthera ſua meliorem, viroque forti digniorem excitatus, ipſemet rebus gerendis intereſſe voluit, contra Sidonios, Ægyptios, Cyprios pugnauit, feliciterque omnes ſuam ſub ditionem redegit. Et hoc eſt, quod Hebraicè cap. vltimo v. 1. dicitur. *Et poſuit Rex Aſſuerus tributa ſuper terram, & inſulas maris.* ſeu *fecit eas tributarias*, vt Interpres noſter vertit, de quo ibi plura. *Præterea* videtur ex libro iſto pænè ſemper Su[illegible]s, antequam ad bella iſta exiret; manſiſſe. Et verò de ipſo id indicat in Alexandro Plutarchus, ſiue interim vera cauſa ſit, quod Perſepolitanis fœminis congiarium, quod Cyrus inſtituerat; dare noluerit, ſiue alia quæcunque. *Quartò* Sidonios, qui Iudæis parum eſſe ſolerent amici, grauiſſimè punitus eſt: Deorum inanium templa

 quam

quam plurima diruit & inſlammauit; Ægyptiorum deorum portenta valdè irriſit adeò vt cæſum ipſorum Apim, ſeu, Deum bouem ipſis in cœna edendum apponeret. Licet enim Cambyſes aliique nonnulli ſimulachris, eorumque fanis vaſtitatis etiam aliquid attulerint, neſcio tamen an eo modo, quo ex Eſtheris aliqua, vt videtur, inſtitutione; Ochus. *Quintò* ſæuus habitus eſt; vt lib. 19. fatetur Diodorus, & innuit Diuus Auguſtinus libro contra Secundinum cap. 29. Hinc enim dictus à quodam, *ſcelere ante alios immanior omnes:* & apud Plutarchum de Iſide, vocatur *Machera.* videlicet quia Darij matris Siſyngambris fratres XXC. prout apud Curtium libro vlt. ipſa queritur; interfecerat, non bello tantum in Sidonios, aliosque forſan hoſtes dirus adeo viſus fuiſſet; ſed multò magis, quia ſuos in Perſas & ſubditos, Iudæorum, id eſt, exterorum & captiuorum, gladiis tantum conceſſiſſet. Verè ſiquidem tunc; *Preſſit victores natio victa ſuos.*

Duo tamen, quę incitatum iſtam in ſententiam animum tardare forſan poſſint; occurrunt. *Vnum,* Diodorus libro, ſæpè nominato, Philippi anno XI. præcipuos Artaxerxis duces numerat, & in iis Mardochæus nullus. E Perſis enim ſunt Roſaces, Ariſtozanes, Bagoas: è Græcis, Lacrates Thebanus, Nicoſtratus Argiuus, Mentor Rhodius. *Reſpondeo,* hos fuiſſe eorum, quos in Ægyptiaco ſecum bello habebat; præcipuos. Domi, qui Perſidem interim gubernarent; alios habebat. quemadmodum apud Herodotum lib. 7. Artabanum Suſa Xerxes remittit, dicens; *Domum & regnum meum tutare. Tibi enim ego ſoli ſceptra mea committo.* Magna enim hæc fuit dignitas, & quæ non niſi cæterorum Principum maximo, vel Regum ipſorum filiis, vt in Regum libris tradidi, committebatur. ita vt Regis modò abſentis vicarium in Perſide relictum Mardochæum inficiandi cauſa nulla ſit. *Alterum,* Euſebius in Chronico, anno Aſſueri huius ſeptimo; *Ochus,* ait. *Apodaſmo Iudæorum capta, in Hyrcaniam accolas tranſlatos collocauit.* At hic ille annus, quo Eſtherem duxiſſet. *Reſpondeo primò,* quid apodaſmus hoc loco ſit, valdè obſcurum eſſe. Sabellicus Ennead. 3, lib. 7. locum eſſe putat: Reineccius tomo 2. fol. 246. dynaſtiam, ſeu, vt Ioſephus vocat, ariſtocratiam. Suidas apodaſmum vocat multitudinis alicuius partem ſeu portionē. verbi cauſa, vnius exercitus. Sed, genere fœminino, *capta* quomodo dicitur? Qui eius accolæ? *Deinde,* quidquid de iſtis ſit, dico fieri potuiſſe, vt virtutis eorum cauſâ, eos illuc transferret, quemadmodum poſteà fecit apud Ioſephum lib. 12. cap. 3. Antiochus Magnus. *Tertiò,* ſi moleſtia ipſos, tanquam captiuos afficere voluit, potuit id feciſſe anno quidem ſeptimo, ſed ante nuptias, vt infrà patebit, eo tempore, quo Eſtheris genus adhuc ignorabat, quo illud Mardochæus tacendum adhuc iudicabat.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quantum eius imperium?

VARIIS, hoc ipſum, libro iſto, modis indicatur: ſed ij potiſſimum quatuor. *Primò* cap. 1. ver. 1. quod *regnaret ab India vſque Æthiopiam.* quarum illa, terminus Orientalis, hæc Occidentalis, prout de iſta, in Thargum, diſertè notatum eſt. Et illa quidem Hebraicè *hodu,* Chaldaicè *hendia,* hæc more conſueto, *Chus* vocatur. Sed cum *duplex* ſit, vt alibi docui; *Æthiopia,* videtur hîc ea intelligi, quæ ſub Ægypto eſt. Licet enim eo tempore ab obedientia defeciſſet Ægyptus, vnde bellum, de quo ſuprà, Ægy-

Ægyptium; ius tamen in eam Aſſuero adhuc manebat, neque Ægypti Dominus à ſe, ſuiſque vocari deſinebat; ſicuti & hodie Hiſpaniæ Rex, Hollandiæ Dominus adhuc eſt. Ariſtoteles verò libro de mundo, eundem quidem verſus Orientem limitem agnoſcit; ſed verſus Occidentem, Helleſpontum nominat. videlicet, quia Græciæ, in qua ipſe verſabatur; propior, & quia ille alter Auſtralior.

Secundò. Super 127. prouincias regnabat. ibidem & poſteà ſæpiùs. Hæ *medinoth* Hebraicè vocantur, à iudiciis ducto nomine. quòd in iis certi quidam conuentus, tribunalia, & Iudices; ad quos certarum portionum cauſæ omnes referrentur. vt in Romanis prouinciis Actor. 19. verſ. 38. Herodotus lib. 3. *nomos* appellat ab Ægyptiorum videlicet ſimilitudine, apud quos regionum, principatuumque partes ſic appellatæ, vt eſt apud Strabonem lib. 17. Plinium libro 5. cap. 9. Euſebium hiſt. lib. 2. cap. 17. in Græco eoſdem verò ſubdit vocatos ἀρχὰς καὶ σατραπείας. Vnde *Satrapæ* nomen Perſicum, ait Heſychius. & licet interdum retineatur, vt à Plinio lib. 5. cap. 5. Terentio Heauthont: 3. ſ. 1. vertitur tamen à Cicerone 5. de Finib. *Prætor* & à Curtio; à Iuſtino *Præfectus.* à 70. cap. 3. ἄρχοντας καὶ τοπάρχας, à noſtro Interprete cap. 13. *principes & duces.* Iuſtinianus cum de Armeniæ Satrapis ageret Nouell. 31. cap. 2. *Id, inquit, magiſtratus nomen, neque Romanum, neque maiorum noſtrorum, ſed ex altero imperio traductum fuit. Cæterum* de Satrapiarum iſtarum numero varius auctorum calculus videtur. Plato lib. 3. de Legibus, numerat *ſeptem* tantùm, Herodotus lo. cit. *viginti,* Daniel cap. 6. *centum viginti,* Eſd. cap. 3. lib. 3. & noſter iſte liber *centum vigintiſeptem*, Ioſephus lib. 11. cap. 4. & 6. totidem; ſed lib. 10. cap. 14. *trecentas ſexaginta*, Iohannes Druſius hîc, & lib. 12. Obſeru. putat apud Herodotum excidiſſe voculam ἑκατὸν *centum*, quæ ſi reponatur, cum numero noſtro ille congruerit. At non aduertit, id ſi fiat, futurum vt iam non voculam ſed folia integra excidiſſe fateri habeat. Ita enim Herodotus illas nominat, vt ſingularum nomina ſubiungat, & partitionem aliquam. idque in viginti tantum facit. De reliquis itaque centum quid? *Duos* potius, *quibus diſcrepantia* iſta *tollatur*; *modos adhibeo. Vnus eſt,* vt Satrapiæ vel prouinciæ nomine, aliqui plus aut minus terrarum ac populorum comprehenderint. Nam, verbi cauſa, quæ apud Herodotum Satrapia prima conſtituitur; ſeptem iſtos continet, Ionas, Magneſios, Æolas, Caras, Lycios, Melienſes, Pamphylios. Ex his, plures fortè alius Satrapias fecerit, vnde cap. 1. ἄρχοντες τῶν σατραπῶν, quemadmodum apud Strabonem lib. 17. cernimus, Ægypti *nomos* diuidi in *toparchias*, & has, in *tomas*, rurſumque has, in *aruras*, de quibus Horapollo lib. 1. cap. 5. Si quis ergo, verbi cauſa, Ægypti toparchias, nomos, vti fieri poteſt; vocet, næ multò is plures quàm 31. quos Strabo ponit, ſtatuerit, cùm de nomis aliter & aliter ambo loquuntur. quemadmodum & eorundem alia huic, alia Plinio lib. 5 cap. 9. & Ptolemæo lib. 4. Geogr. nomina ſunt. *Alter* modus, quòd variis de cauſis, ſolcant iſtiuſmodi partitiones minui, augeri. Vel enim nouæ ad imperium aliquod gentes accedunt, ab eo veteres abeunt: vel nullis accedentibus & abeuntibus, placet interdum aliquas aliquibus adiungere quæ antea, per ſe, Satrapias plures efficiebant; & contrà, ab aliis alias diſtrahere, vt quę vnam antea faciebant, plures iam efficiant. Videmus in partium orbis numero. Quibuſdam olim duæ poſteà tres, iam quatuor numerantur. Romanarum & tribuum, & prouinciarum numerus quoties immutatus? In vna diœceſi, parœciæ, tot iam ſunt: non multò pòſt, aut plures aut pauciores. prout Epiſcopo nonnullas coniungere, aut dirimere viſum fuerit.

Quis verò prouinciarum certo iſtiuſmodi numero aſtringendarum *auctor fuerit,* exigua

exigua etiam diſſenſiuncula. Herodotus Darium Hyſtaſpis affirmare videtur. Xenophon Cyrum. ſed eſſe potuit vterque, verum aliter & aliter. Cum enim Darius tributorum rationem maximè haberet; omnes omnino pendendorum illorum rationes ſeu differentias viginti eſſe voluit. Cyrus rationem aliam ſecutus eſt: vel etiamſi eandem, alio tamen modo, quem Dario immutare libuit.

Tertiò. Rex dicitur *maximus* cap. 11. & 13. Græcè ὁ μέγας, de quo in Iudith egi capite 3. folio 248.

Quartò, ſeſe vniuerſum orbem, ſuæ ditioni ſubiugaſſe ait cap. 13. verſ. 2. πάσης ἐπικρατήσας οἰκουμένης. ſignificatur hîc quidem imperij amplitudo: ſed cum exaggeratione, humano faſtui vſitata. Enimuero ſolent ferè, qui paulò regnant latiùs, totius ſe orbis dominos arbitrari, taleſque vel ab ipſiſmet, vel ab aliis nuncupari. Sic *Nabuchodonoſor* Danielis 2. verſ. 37. alius Iudith 5. 29. Alexander Magnus, & Romani. Liuius lib. 45. *Perſarum*, ait, *prope immenſo ſpacio imperium fuerat*.

QVÆST. V. *Quale Aſſueri conuiuium?*

FVIT in Perſicorum Regum die natali βασιλήϊον δεῖπνον, quod Perſæ τυκτὰ, Græci τέλειον appellarent. Phanias apud Athenæum lib. 11. συγγενικὸν ἄριστον. eaq; magnificentia erat, vt, ea in cœna, nihil cuiquam petenti negare Rex poſſet, etiamſi magnum illud, & grande admodum foret, quemadmodum libro 9. totum hoc explicat Herodotus. Fuit tamen hoc, quod Aſſuerus nunc dat; multò magnificentius, tùm conuiuarum multitudine, tùm conuiuij ipſius diuturnitate.

QVÆSTIVNCVLA VI.
Quotuplex eiuſdem Aſſueri conuiuium?

AVTVMANT *quidam* fuiſſe *duplex*. purpuratorum vnum, plebis alterum. ſed nunquid ita conuiuio adhibita plebs, vt purpurati tùm excluderentur? *Potius* igitur *dicendum*, *vnum fuiſſe perpetuum*, nulloque interruptum die conuiuium. cuius partes tamen plures fuerint; non tantùm ſi menſes & dies conſiderentur; ſed ſi ipſi etiam conuiuatores, & conuiuæ. Nam Rex & Regina conuiuium inſtituerunt; & viri & fœminæ inuitati ſunt, ab illo illi, ab Regina hæ. Viri rurſum vel purpurati, vel plebeij erant. Illi quidem toto conuiuij tempore: iſti vltima tantum hebdomade.

Q. VII. *Quibus conuiuium hoc datum?*

EX iamiam dictis patet. ſed quos purpuratos dixi; pluribus ij nominibus exprimuntur ver. 3. *Cunctis principibus & pueris ſuis, fortißimis Perſarum, & Medorum inclytis & præfectis prouinciarum*. *Pueros* dixit Interpres, quos Hebræus & Chaldæus *famulos*, *fortißimos Perſarum*, quos idem Hebræus *virtutem* ſeu *robur Perſarum & Medorum*. At *inclyti*, Hebraicè dicuntur *Parthemim*, quos Pagninus & Arias exiſtimant à *Perath* ſeu Euphrate, *duces Euphrataeos* vertendos. Cur verò non ſimpliciter *Euphrataeos*, prout nomen ſonare videtur; ſed *duces*? Et, ſi *Euphrataeos*, num ſuum ad conuiuium, qui ad Euphraten ha-

ten habitabant, homines omnes vocauit Aſſuerus? Bene noſter Interpres, *inclytos*, & cap.6. ver.9. *tyrannos*. Nam vel Perſica vox eſt, vel quemadmodum aliæ plures, eiuſmodi, ad quam Græca illa accedat παρθένμοι, & in Græco textu dicuntur οἱ ἔνδοξοι. Ioſephus Gorion lib.2. dicit, quemadmodum poſteà notabo; Mardochæum ex Beniamiticis *Parthemim* fuiſſe. Et licet in Hebræo quinque nomina ſint; poſſent tamen intelligi, vt duo poſteriora ſint quaſi, per appoſitionem, explicatio tertij. ſed Græcè diſiunguntur ἐποίησε τοῖς φίλοις καὶ τοῖς λοιποῖς ἔθνεσι, καὶ τοῖς Περσῶν καὶ Μήδων ἐνδόξοις, καὶ τοῖς ἄρχουσι τῶν σατραπῶν. Fortè, ſi Latinum & Hebraicum ſpectes, τῶν σατραπειῶν. Pro *populo* dicit Ioſephus, τὰ ἔθνη καὶ τοὺς πρεσβευτὰς αὐτῶν ἐν Σούσοις. Iſtam verò magnificentiam, pro facultatibus olim etiam ediderat in Iacobi nuptiis Laban, dum Charanæos *ciues omnes* ad nuptiale conuiuium vocauit, vt habetur Geneſ.29.ver.22.in Hebraico.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Omnéſne Principes & Satrapæ ſimul affuerunt?

CAIETANVS alios poſt alios veniſſe ait, vt his abeuntibus, qui ſuccederent, præſto eſſent alij. Enimuerò nimium videtur, omnes, vno eodemq; tempore, prouincias Præfectis carere, & quidem tot menſes. Dici tamen poteſt, *vel omnes, vel* certè, *perpaucis*, qui quaſi nulli erant, *exceptis*; omnes ſimul adfuiſſe. Hoc enim epuli fini magis congruebat: maiorem omnium admirationem, & è mutuo conſpectu hilaritatem cumulabat. poteſtque colligi ex vltimo epuli die, dum populo & Principibus ſimul Reginæ pulchritudinem oſtentare voluit ver. 11. vicarij tamen, & inferiores ſingulis in Satrapiis Magiſtratus erant, qui, turbarum ſi quid naſceretur; occurrerent.

QVÆST. IX. *Quænam epuli cauſa?*

DVPLEX in contextu monſtratur. *Vna, vt oſtenderet* (Rex) *diuitias gloriæ regni ſui ac magnitudinem atque iactantiam potentiæ ſuæ*, ver.4. Veriſimile tamen id non eſſe, ait Druſius. & ne Interpretem noſtrum abſq; cauſa, mendacij arguiſſe videatur, verti vult; *Cum oſtendiſſet*, vel potius *dum oſtenderet*, ſeu, *in oſtendendo*. Et hoc quidem poſtremum verbotenus in Hebraico eſt. Sed nonne cauſa eo ipſo ſignificatur? Quid eſt, *fecit conuiuium, in oſtendendo diuitias gloriæ regni ſui*; niſi, *vt oſtenderet?* Quid eſt; *Impiger extremos currit mercator ad Indos, Pauperiem fugiendo & diuitias conquirendo*, niſi, *pauperiem vt fugiat, diuitiasq; conquirat?* Itemque, *Druſius multa ſcriptitat, ingenium oſtentando & Catholicos, vbi poteſt, carpendo*; niſi, *vt ingenium oſtentet, Catholicosq; carpat?* Intellexit hoc Ioſephus, dum, magnificè Regem epulum inſtruxiſſe ait, *quemadmodum ſcilicet erat Regi conſentaneum apparanti diuitiarum ſuarum oſtentationem*, οἷον εἰκὸς παρὰ βασιλεῖ τὸ πλοῦτον παρασκευαζομένῳ τὴν ἐπίδειξιν ποιήσασθαι. Chaldaicus Thargum ſimiliter. *Et demonſtrauit ipſis*. Septuaginta verò; *Poſteaquam oſtendiſſet ipſis diuitias*. *Altera* epuli cauſa fuit, vt ſui regni primordia, non ſimpliciter quidem prima, ſed prima in vrbe Suſana, quàm celeberrima redderet. In hac enim vrbe, vt paulò pòſt dicam, præcipuus regni thronus erat, in quo & Alexander poſteà magnus ſedere voluit, & cum ſederet; Demarato Corinthio, aliiſque Græcis, præ gaudio, lachrymas elicuit. Atque hanc cauſam indicat Hebræus textus; *In diebus*, inquit, *iſtis cum ſederet*, (id eſt, cum ſedere inciperet) *Rex ſuper throno*

throno regni ſui, qui Suſis eſt, in anno regni ſui tertio, fecit conuiuium. Chaldæus; *quando quæſiuit ſedere ſuper ſolio regni ſui, quod in Suſan.* Græcus apertiſſimè; ὅτε ἐνεθρονίσθη Ioſephus, *cum conſtituiſſet 127. Satrapiarum Principes.* Nec aliud vult Latinus; *quando ſedit in ſolio regni ſui, Suſan ciuitas regni eius exordium fuit.* Nam *duo*, quæ vna veluti periodo cęteri textus narrant, hæc iſte, duabus. Eorum *vnum* eſt; cœpiſſe in Suſano ſolio ſedere, &, ea ipſa ſeſſione, tunc primò conſecutum eſſe, non vt quoquo modo Rex eſſet; (iam enim regni eius annus erat tertius) ſed vt Rex perfectus, & omnibus quaſi numeris abſolutus. Quemadmodum enim apud nos, Imperator, vt omni perfectione auguſtus ſi, certis quibuſdam in locis, coronas aliquot accipere debet: tumq; primò cenſetur omni laude cumulatus Imperator, cùm, etiamſi annus imperij eius agatur pluſquam tertius & quartus, quemadmodum in Carolo Quinto viſum eſt, coronam vltimam accipit: ita & tùm, Suſa Perſici regni, perfecti ſcilicet, exordium erat, quando eius in ſolio reſidebat Rex. *Alterum*, tertio regni anno epulum iſtud exſtruxiſſe. *Tertio igitur anno imperij ſui fecit grande conuiuium.* Alioqui poſſet eandem ſignificare ſententiam Latinus, ſi ſic intelligatur: *quando ſedit in ſolio regni ſui & quando Suſa ciuitas regni eius exordium fuit*; ſed vna tantum fieri periodus deberet, ſequenſque illud, *igitur*, expungendum foret. Fit autem non rarò vt quemadmodum illa particula, *quando*, ſic & aliæ repeti, pluribuſque coniungi debeant. prout de particula, *inter*, docet in pſal.56. R. Dauid ver.5. *In medio leonum dormiui conturbatus.* Perſarum verò Regum *enthroniſmus* tam ſcribitur celebris extitiſſe, vt ſemper ante eum menſem, in quem ille incidiſſet, ἐπαγομένας interponerentur, quas ipſi *VVabak* appellabant.

QVÆST. X. *Quod conuiuij huius tempus?*

POTEST conuiuij aut *durationis*, aut *inceptionis* tempus quæri. Illud, in ſolorum quidem purpuratorum epulo, fuit *centum octoginta* dierum, qui dimidiatum, diebus duobus, pauculiſque horis minus, efficiunt. niſi annum apud Perſas tùm dierum 360 fuiſſe dicamus, quemadmodum ſignificare videtur lib.3. Curtius dans Regi 360. pellices. quaſi recentem quotidie, ſi libido tuliſſet, haberet. Tunc enim planè anni medij epulum fuiſſet. In plebeiorum verò epulo dies poſitos *ſex* aiunt ipſi Septuaginta. ſed Hebræus, Chaldæus, & Ioſephus Græcus, *ſeptem.* Si in illis ergo Septuaginta mendum non eſt; dies eos tantum, quibus maximè caluit conuiuium; enumerarunt, vltimo, quo deſiit, præterito, quem tamen in Vaſthi poſteà nominant. Quis non miretur tam altam pacem, tantam rerum omnium affluentiam, tantum à curis negociiſque omnibus, ocij fuiſſe, vt totos 187. dies epulando, Rex, Principes, Suſanaque plebes tranſigerent? Prodidit in Politicis Ariſtoteles memorię, Siculum Dionyſium totos 90. dies ebrietati vacaſſe. Mirum ſanè. ſed mirum magis inueniri aſotos non paucos, quibus tota vita nil niſi perpetua comeſſatio, ebrietas, luſio.

Quando verò *inceperit*, nihil habeo aſſeuerare. niſi quod credibile videatur, eo tempore, Suſa Regem veniſſe, quo, ob amœnitatem, cœlique ſalubritatem venire Perſarum Regibus moris erat. Ver autem iſtud fuiſſe, auctores ſunt Xenophon lib.8. Plutarchus de exilio, Ælianus lib.10. de animalib. cap.6. vbi vir apprimè doctus Briſſonius mendum quoddam ineſſe putauit lib.1. de regno Perſarum, cum tantum velit Ælianus dicere; Perſas iſtos id conſecutos, vt Suſis æſtatem quandam vere ipſo conſequerentur, a ſtate verò hyemem Ecbatanis, id eſt, cœlum, quod in votis habere poterant;

terant; iucundiſſimum & moderatiſſimum. ver æſtiuo colore temperatum, æſtatem hyberno frigore. Tanta verò amœnitas epulis, oſtentationi, ludis, deliciiſque omnibus aptiſſima. Accedit, quòd verni æquinoctij principio, moris apud Perſas eſſet, nuptias fieri, vt ait lib.15. Strabo.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Quis conuiuij huius locus?

TRIPLEX epuli *locus* monſtratur. *Primus* Suſa vrbs ad Choaſpem fluuium, cuius aquam, vt infrà dicam; Reges bibebant; amœniſſima. quam id nominis ferre aiunt Athenæus lib. 12. Euſtathius in Dionyſium, Stephanus, & Rabbini, à liliorum multitudine. *Suſan* enim quod in noſtro & Latino Interprete legitur, licet in Regiis Bibliis *Suſa* ſit; Perſis *lilium* eſt, & Phœnicibus apud Magni Lexici auctorem, & Hebræis Pſal. 44. vbi Aquila & Theodotio *κρίνα* vertunt. & notat R. Camius *à ſex foliis* hoc liliis inditum nomen. licet illic *violam* mendosè quidam legant. Ab Hebræis vocatur etiam vrbs iſta *Elam hamedina*, quod cap. 4. Druſio non probatur. Beniaminum paulò pòſt, audiemus. *Conditam* ait Plinius lib. 6. cap. 27. à Dario hyſtaſpis, quia nimirum ab eo valdè ornata & amplificata fuit, quemadmodum de Ecbatanis in Iudith cap. 1. quæſt. 7. dictum eſt. & disertè idipſum docet lib. 13. animalib. capit. 59. Ælianus. Memnon enim eius conditor traditur. vnde tam vrbs, quam Regia, Memnonea, vt eſt apud eundem Ælianum eodem lib. cap. 18. Herodotum lib. 5. Strabonem libro 15. Caſſiodorum libro 7. epiſt. 15. Hic regij theſauri, & regia omnium celeberrima. vnde non ſimpliciter *Suſa*, ſed, cum dignitatis agnomine, dicitur hic Hebraicè *Suſan habirah*. Eſt autem *birah*, vt ait in Radicibus Dauid Camius; *arx, baſilica, regia, palatium*, & *caſtrum*, 1. Paralip. cap. 29. & 19. 2. Paralip. 17. 12. Nehemiæ 1. vbi Græca diſtinguenda, & cap. 2. & 7 Daniel. 8. Cum verò ca. 3. ver. vlt. Hebraicè dicatur; *datum* (contra Iudæos) *edictum in Suſan habirah. & Rex & Haman ſederunt ad potandum, & vrbs Suſan confuſa, ſeu conturbata*; collegit Ioan. Druſius tam hic, quàm infrà ſemper, duplicem eſſe Suſam. arcem ſcilicet & vrbem. & illam ſolam eſſe, quæ habirah nominetur. Sed libens duplicem illam Suſam concedo. quemadmodum apud vetuſtiores, *Wirciburgum* tam arx vrbi huic noſtræ imminens, in qua Reuerendiſſimus modò verſatur; quam vrbs ipſa vocatur vt, meis in S. Kiliani vitam notationibus, explicaui: ſed nego ſolam arcem *Habirah* vocatam. quin, prout prius arx illa *Wirciburgum* quam vrbs dicta & hæc ab illa nomen accepit, vt ibidem oſtendi; ſic prius arx Suſana, nominata eſt Suſan habirah, & inde tota etiam vrbs. Nam hoc ipſo cap. 1. verſ. 5. dicitur; *vniuerſo populo, qui in Suſan habirah inuentus eſt*; præbitum epulum. An vniuerſus in palatio populus habitauit? An per *populum vniuerſum*, ſoli aulici famuli, atrienſes, & mediaſtini accipiendi? Sunt & huic rei argumento hic Septuaginta, dum *birah* vertunt *πόλιν*, Latinus noſter *ciuitatem*, Ioſephus lib. 10. cap. vlt. lib. 11. cap. 5. *Μητρόπολιν τῶν* Περσῶν. licet in Græco Nehemiæ 1. verſ. 1. & cap. 7. verſ. 2. ipſum Hebraicum retineatur. Imo verò caput illud tertium Druſio ipſi vel maximè aduerſatur. Num enim edictum illud, in arce tantùm datum & affixum, non in vrbe ipſa? An locus alius, quàm vbi edictum iſtud promulgatum; ilicò turbatus? Quam igitur vocarat verſus ille *Suſan habirah*, eandem prorſus *Suſan habir* ſeu *ciuitatem* appellat. ſicuti & rectè indicant Septuaginta & Ioſephus,

dum ſimpliciter aiunt, Suſis negocium iſtud tam funeſti edicti celeriter curatum eſſe, & Regem quidem cum Amane compotationi & genio indulſiſſe; totam interim ciuitatem admodum perturbatam fuiſſe. Et apertius rem totam ita noſter Interpres. *Statim in Suſan pependit edictum, Rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis, qui in vrbe erant, flentibus.* Denique omnem dubitationem aufert cap. 4. verſ. 8. vbi Hebraicè; *Et apographum* vel *exemplar ſcriptæ legis, quæ data fuerat in Suſan ad perdendum illos, dedit illi*, ſcilicet Eunucho. Ab hoc autem nomine *birah* probabile eſt, illud quod in ſcripturis interdum occurrit; extitiſſe βάρις Prouerb. 36. Eſd. 6. Dan. 8. Pſal. 44. ἀπὸ βαρίων ἐλεφαντίνων, 2. Paralip. 36. Videatur D. Hieronymus Amos 1. Ieremiæ 17. & epiſtola ad Principiam, vbi ait ſic; *Βάρις, verbum eſt ἐπιχώριον Palæſtinæ. & vſque hodie domus omni ex parte concluſæ, & in modum ædificatæ turrium ac mœniũ publicorum, βαρεῖς appellantur.* Ioſephus in Vita ſua de hoſtis ſui domo agens; Βάρις, ait, ἦν αὐτῇ μεγάλη, καὶ οὐδὲν ἀκροπόλεως ἀποδέουσα, *Erat Baris magna & ab arce nihil aberat.* Eſt & interdum maior quædam nauis. vt apud Propertium dum ait; *Baridos, & contis roſtra liburna ſequi.* Vnde mons Armeniæ, in quo Noa nauis requieuit; apud Ioſephum lib. 1. Antiq. cap. 4. à Nicolao Damaſceno *Baris* vocatur. Nunc Beniaminum, fol. 78. itinerarij, audiamus. *Chuzſethan*, ait, *olim, Elam, Elamitarum patria, maxima vrbs: verum magna ſui parte iam exciſa, vaſtata, & inhabitata. inter cuius ruinas Suſan habira adhuc ſpectatur; Aſſueri Regis palatium maximum, opere pulcherrimo conſtructum, multis adhuc manentibus regij admirandique ædificij partibus & artis exemplis.* Hodie vocari *Taurus* monet in Syrochaldaico ſuo Boderianus, ex Iudæorum ſcilicet opinione apud Io[illegible]ium lib. 14. Sed parum id arridet, ob rationem cap. 1. Iudith quæſt. 7. propoſitam. Multo verò minus placent ij, qui Suſa & Ecbatana confundunt, cum à Geographis & Hiſtoricis diſtinguantur. in quibus & lib. 4. Curtius eſt.

Locus *alter* plebeij epuli, ab Interprete noſtro dicitur ver. 5. *veſtibulum horti & nemoris, quod regio cultu & manu conſitum erat.* Hebraicè pro veſtibulo idem nomen eſt, quod infrà cap. 5. ver. 1. *atrium* vertitur, & in Hebraico ibidem ver. 2. repetitur, in Latino, quia ſatis intelligebatur; non repetitum, ſed cap. 6. ſemel & iterum reponitur. Septuaginta ſemper αὐλὴν vocant. vnde intelligimus huiuſmodi vel aulas vel atria & veſtibula plura in Regis palatio fuiſſe. quorum aliqua, hortorum dicerentur, alia ædium regiarum, de quibus cap. 4. Et illa quidem perampla fuerunt, in quibus, vt ait Ioſephus, *multæ conſidere poſſent myriades.* ſed pro illis, *& nemoris, quod regio cultu & manu conſitum erat,* Hebraicè tantùm eſt *bithan hammelech*, quemadmodum & cap. 7. v. 7. & 8. interpretatur Camius *bithan* palatium, Septuaginta domum, ἐν αὐλῇ τοῦ οἴκου τοῦ βασιλέως, Chaldæus & Abenezra interiorem, qui Regis erat. quaſi *hortus* fuerit *duplex, interior & exterior.* & interior diceretur, qui domui regiæ ſeu tricliniis & cubiculis regiis proximè adhæreret, ita vt ex his in illum egreſſus eſſet. quemadmodum illo cap. 7. apparet. Erant iſtiuſmodi horti omni amœnitate refertiſſimi: nõ florum tantum, variarumq; herbarum, ſed pulcherrimarum etiam arborum, prout in Paradiſo alias declaraui. vnde apud Herodotum lib. 7. vocat hortos iſtos Xerxes ἄλσεα, id eſt *lucos*, aut *nemora.* In his ſolebant Reges non ſeſe oblectare tantùm, ſed manu etiam & labore aliquo interdum exercere. quemadmodum ex Xenophonte narrat libro de ſenectute Cicero. Cum enim in eiuſcemodi horto admiraretur Lacedæmonius Lyſander proceritates arborum, & directos in quincuncem ordines, Cyrum illum minorem reſpondiſſe aiunt. At qui ego iſta dimenſus ſum. mei ſunt ordines. mea deſcriptio. multæ etiam iſtarum arborum mea manu ſunt ſatæ. Ideoque noſter interpres, non tam verbum

verbo

verbo reddidit, quam, quod paucis in verbis latebat, eruit & illuſtrauit. Sanè Childeberti Francorum Regis ſimilem, in horto colendo, laborem & curam annotat lib. 6. Venantius, dum Vltrogothonis Reginæ hortum depingit:

Mitior hîc æſtas, vbi molli blanda ſuſurro
Aura leuis ſemper pendula mala quatit.
Hæc magno inſeruit Rex Childebertus amore.
Chariùs iſta placent, quæ manus illa dedit.
De cultore trahit mellitum planta ſaporem:
Forſan & hic tacitos miſcuit ille fauos.
Regis honore nouis duplicata eſt gratia pomis,
Suauis odor nari, dulcis in ore ſapor.
Qualiter ille hominum potuit prodeſſe ſaluti,
Cuius & in pomis tactus odore placet?

Tertius locus erat, in quo Principes accubuerunt. & licet non deſcribatur, videtur tamen fuiſſe vel interioris horti huius portiones aliquæ, vel vicina conclauia & cœnacula regia, quæ in iucundioribus & interioribus palatij partibus. Omnino tamen, ſeptem diebus vltimis, plebeios in horto interiore conuiuatos puto, vt fœminis locus eſſet v. 9. Et eorum ornatus & magnificentia ex iis, quæ in epulari Suſanorum ciuium loco, ſubiunguntur; facilè intelligitur.

QVÆSTIVNCVLA XII.

Quis conuiuialis loci ornatus?

DESCRIBITVR is *triſariam. Primò*, oſtendendo vela quædam fuiſſe, vt tentoria fierent è materia præſtante admodum tripliciter. *1. candida*, ſeu vt noſter tam hic quam c. 9. *aerea*. 2. *carpaſſina*, quæ etiam vox Hebraica. 3. *hyacinthina*, vt etiam vertitur Exod. 26. & 35. Noſter interpres, quod in Hebraico velut mutilum eſt, perfecit, & Septuaginta, qui tamen tertium hoc omittunt. Ita enim illic *Candidum carbaſus & hyacinthus*. Ioſephus collectiuè σκηνώματα fuiſſe narrat. Hæc verò ſuſtentabantur in byſſinis & purpureis funibus. & quidem per circulos argenteos ductis. Demum innitebantur columnis marmoreis. Harum copioſior duplex in Septuaginta deſcriptio eſt, videlicet ἐπὶ κύβοις χρυσοῖς καὶ ἀργυροῖς. καὶ ἐπὶ στύλοις παρίνοις καὶ λιθίνοις. Κύβυς vocat Vitruuius *taxillos*, qui pyramidibus pilis & ingentibus molibus, vt firmiùs inſiſtant; ſubſtruuntur. & eorum in penſilibus hortis mentio apud Strabonem lib. 16. eiuſmodique fuerant obeliſco illi, quem *Xyſtus* Pontifex Maximus tranſtulit; ſubſtrati.

Deinde, lecti erant aurei, erant & argentei ſuper pauimento. & hi non ad dormiendum, ſed ad epulandum. quorum olim vſus erat apud Romanos, Græcos, & Iudæos, vt ex Euangeliis paſſim colligitur. Hinc enim *thori, biclinia, triclinia, diſcubitus, & accubitus*. de quibus Manutius libello de hac ipſa re, Lipſius libro 3. antiquarum lect. cap. 1. Vnde Rabinis, *beth hammuhoth*, domus lectorum, eſt locus conuiuialis. Significantur verò valdè humiles ij lecti, dum ſuper pauimento collocantur, niſi potius ſignificetur, non planè in pauimento fuiſſe, ſed ſublatiores.

Tertiò, Pauimentum ſeu, vt Septuaginta; ὁ λιθόστρωτος, conſtabat *lapide quadruplici. Smaragdino*, inquit noſter Diuus Hieronymus. Hebraicè eſt *bahath*, quod R. Dauid fuiſſe ait duri lapidis genus, marmori ſimile. quod Arabicè vocatur *balgat*. Thargum, *Chryſtallinum* vertit, Pagninus in Theſauro, Smaragdum, *ob maximam eius precioſitatem*, quadrare negat. *Ego, ait, porphyritem lapidem arbitror ſignificare, ex quo fiunt pulchra pauimenta, vt eſt Romæ in D. Agnetis ſacello.* At verò etiam Septuaginta σμαραγδίτην λίθον recenſuerunt. Lapis *alter* fuit marmoreus. *Tertius*, parius, qui candidi coloris eſt. Rabini, *daphic* lapidem aiunt pretioſum, qui in conuiuium adductus lucet, vt meridies. & nomine illo appellari addunt, quod ex eo mercatoribus proueniat *deror*, id eſt libertas, dum diuites eos facit. Septuaginta πίννινον vocant. Quartus eſt *Sochereth*, quod nomen à D. Hieronymo ait Pagninus verti, *parium* πάριον. quaſi ſuperius nomen ille præteriiſſet; ipſe hyacinthum lapidem vertit. putatque R. Dauid ſic vocatum hoc lapidis genus, quòd in mercatorum manu iugiter ſit. Addunt Septuaginta hiſce omnibus duo, quæ neque in Latino, neque in Hebræo ſunt. ſtragulas ſcilicet veſtes (quas Pagninus vocat *ſtratus*, ipſi στρωμνὰς) fuiſſe pellucidas, variè floribus ornatas, ſeu opere phrygionico, floribus intertextas, & pictas, ποικίλως διηνθισμένας: & circumcirca in circuitu, roſas fuiſſe ſparſas. Illarum verò vſus erat in conuiuialibus lectis, de quibus anteà, quas ne commacularent, accubituri ſoleas pedibus deponebant, vt in Truculento Plauto. *Deme, deme ſoleas. cedo vinum.* & Martialis:

Depoſui ſoleas, adfertur protinus ingens
Inter lactucas, oxygarumque liber.

Et in Appophoreto cœnatoria:

Hoc opus eſt pictis accubuiſſe thoris.

In roſis, præter pulchritudinem & odoris fragrantiam; ſpectatum fortè illud etiam, quod Cœlius lib. 14. ca. 49. tradit. quemadmodum & ille apud Lampridium, de croco ſigma ſeu lectos ſtrauerat, quia ebrietati obſiſtere putabatur, vt indicat Plinius lib. 21. cap. 6. & 20. Poſſet tamen dici hæc à Septuaginta non ſimpliciter addi, ſed verbo illo, *ſochereth*, inuoluta euolui, quemadmodum & noſter interpres feciſſe videtur, dum ait, *quod mira varietate pictura decorabat.*

QVÆST. XIII. *Menſæ vaſa quæ?*

AD bibendum quidem pocula erant aurea. ad edendum verò patinæ, lances & orbes ſæpè mutabantur. vt ſignificetur & ferculorum multitudo & varietas, ſimulque immenſa menſariorum vaſorum ſuppellex. &, licet non aſcribatur; ea tota vel aurea, vel argentea fuiſſe videtur, quemadmodum & pateræ, caliceſque illi erant. Ciborum tamen in Hebræo non videtur hodie mentio: ſed cùm de potionis vaſis actum ſit; per ſubſequentia, eduliorum rectè non intelliguntur? Et fortaſsè quod eſt in Hebræo *mecelim*, ſignificauit, quæ cibos continerent, vaſa. Eſt enim *acel* edere, & *maecal* cibus, Geneſ. 40. ver. 16. Nehemiæ 9. verſ. 25. vnde, qui vel primis Hebraica labris deguſtarunt, vident facilè fieri *mecelim*. maximè ſi א deteratur, vt in *macoleth*, 3. Reg. 5. ver. 11. eadem ſignificatione. Adiungunt Septuaginta, vnum præ cæteris, magnitudine, arte, precio immane propoſitum poculum ἀνθράκινον, id eſt, è carbunculis, quod talentorum millibus 30. æſtimaretur. Quis ad tantam precioſiſſimarum

veſtium,

veſtium, peripetaſmatum, lectorum, craterum, patinarumque multitudinem non obſtupeſcat?

QVÆST. XIV. *Potus quis?*

AQVÆ ſæpiſſimè ad potum vtebantur Perſarum Reges, & ea quidem è fluuio Choaſpe. ita vt aliò etiam dum proficiſcerentur, cadi eius aquæ complures vnà veherentur. Vix meribibulis credibile, niſi à pluribus & bonis auctoribus eſſet poſteritati mandatum, Æliano, Herodoto, Athenæo. de quibus infrà cap. 5. Hoc tamen in epulo non aqua, ſed vinum proponebatur, neque id qualecumque aut modicum; ſed vt Hebræus habet; *Vinum regni, & multum ſeu copioſum.* additurque tam illius qualitatis, quam huius quantitatis cauſa; *Regis* nimirum *manus* ſeu *potentia*, vel (vt nonnulli volunt) *præceptum.* quod tamen minus placet. quia ſatis conſtabat, omnia iſta Regis iuſſu & imperio fieri: potiuſque, quid poſſet Rex dum voluit, quam ſimpliciter quid vellet, oſtenditur. ideoque rectè Interpres noſter; cauſam iſtam hiſce verbis expreſſit; *vt magnificentia regia dignum erat. Vinum regni* verò dicitur, quod præcipuum eſt, optimum, & generoſiſſimum, *dignum,* ait Chaldæus. *quod à Rege biberetur:* ſeu, *quod ipſemet Rex bibebat*, vt verterunt Septuaginta. Et hoc Chalibonium erat, vti ſcribunt lib. 1. Athenæus. Strabo lib. 15. quod Chalibone ſcilicet aduehebatur, & ob inſignem præſtantiam hoc nominis gerebat. Nam Hebræis *cheleb*, eſt pinguedo & lac, ſicque vinum hoc pingue lacteumque dictum eſt. prout vertit, & ex Symmacho, Aquila, & Theodotione docet S. Hieronymus in Ezechielis 27. vbi Septuaginta *vinum de Chelbon.* hic iidem Septuaginta vocarunt ἡδὺ *ſuaue.* prout etiam lib. 1. epigr. Græcorum vocatur & γλυκὺς, & lib. 4. μελιηδὴς καὶ μελίφρων. Solent enim pinguiora dulcitudinis pluſculum habere. Atque hinc illud Danielis 1. ver. 5. *Conſtituit eis Rex de vino, vnde bibebat ipſe.* Et ver. 8. *Propoſuit Daniel ne pollueretur de menſa Regis, neque de vino potus eius.*

QVÆST. XV. *Cibus quis?*

MENTIO eius nulla. ſed, ex ipſa tam abundante: tamque generoſa potione, deguſtari ſatis poteſt. præſertim cum apud Maximum Tyrium ſerm. 11. & 35. Horatium & Senecam lib. 3. de ira cap. 20. prouerbiis celebrentur *Perſici apparatus*, *menſæ Medicæ.* Hoc enim, poſt Cyrum minorem tempore, maxima veteris diſciplinæ, continentiæ & frugalitatis inclinatio facta erat, vt libro vltimo explicat Xenophon. Rabbini tamen, vt infrà etiam dicetur, fabulantur, nullâ vel coniecturâ vel auctore, iis ex dapibus extructas maximè menſas fuiſſe, quibus veſci Iudæis nefas, vt, ſi veſcerentur, DEVM haberent iratum. ſi non veſcerentur, Regem. idque totum Amanis Iudæis iam inſidiantis arte factum fuiſſe.

QVÆST. XVI. *Quæ bibendi ratio?*

ERAT ea, vt in Hebræo eſt, *ſecundum edictum aut legem; Non cogens*, videlicet eſto, id eſt, nemo ſit, qui ad bibendum cogat: ad pocula nemo vrgeat. vel enim præcepti ac legis hic principium. vt à Iuriſperitis fieri ſolet, ponitur, vel ſumma, quemadmodum & apud Muretum var. lect. lib. 2. cap. 15. illud, μὴ ἀναγκάζειν. Ioſephus ita, προ-

ſτάξι

ἐπέταξε τοῖς διακόνοις, μὴ βιάζεσθαι πίνειν τὸ πολὺ ἀναλοῖς συνεχῶς περιφέροντας, ὡς καὶ παρὰ Πέρσαις γίνεται. & videtur duo aſſerere. *Vnum*, ne miniſtri ad bibendum cogerent, cum vinum aſſiduè ipſis afferrent. *Alterum*, fuiſſe id apud Perſas moris, vt miniſtri ſcilicet iſto modo cogerent. *Prius* illud intelligitur ex phraſi Græca, & ex eo, quod ab eodem additur, mandaſſe itidem ſcilicet iſtis miniſtris, permitterent vt accumbentium quilibet, ad id quod maximè vellet; hilarè ferretur, ſeu, eo iucundè frueretur. Sed iſto quidem modo lex tantum miniſtris poſita videretur, non ipſis conuiuis, & in Hebræo tamen generalis eſt. & quæ cauſa ſubditur, cur à miniſtris vim adhiberi non oporteret, eadem ſanè, cur nec à conuiuis aliis vrgeri deberent, efficit. *Poſterius* verò, quo modo verum? Quomodo qui famulabantur, in accumbentes ius habebant? Quæ tanta in recumbentes miniſtrantibus poteſtas? Conſuetudo tamen hæc apud Perſas vel abuſio potius fuiſſe videtur; vt ad exhaurienda pocula vehementiùs vrgerent. dum eo modo, quem anteà dixi, prolapſa Perſarum diſciplina iam eſſet. *Vetus lex*, ait Xenophon, *erat, ne prochoides in conuiuia inferrentur: At iam conuiuæ ipſi efferuntur.* Et conſuetudinem hanc vocant Septuaginta νόμον, ſecundum quam bibitum negant. ita vt quæ inter textum noſtrum, Ioſephum, & iſtos Septuaginta pugna videtur; hinc tollatur. Bibitum eſt ſecundum Regis legem & edictum, vt Hebræus & Latinus & Ioſephus aiunt. Bibitum non eſt, ſecundum prauam & receptam tùm conſuetudinem, vt Septuaginta. vnde Chaldæus; *Potatio erat iuxta aſſuetam corporis conſuetudinem* (quam ſcilicet Rex ſeruari iuſſerat) *& nemo erat, qui cogeret. Nam ſic poſuerat decretum Rex, ſuper omnem domus ſuæ procuratorem, vt faceret iuxta voluntatem ſingulorum.* An verò hæc potius ſententia, iuſſiſſe Regem, ne miniſtri cogerent; id eſt, ne quenquam cogi ſinerent; ne cogentibus obſequerentur, cùm infundere amplius vinumq́; aliis præbere monerentur, eoſdemque verbo aut facto vllo, vt propinanti ſatisfacerent, appellare. Sic enim vtraque ſententia in vnam facillimè reuocatur. An quod apud Perſas fieri ait Ioſephus, eſt, non vt miniſtri cogant; ſed vt aſſiduè vinum offerant? Id tamen videtur eſſe cogere, offerendo ſcilicet aſſiduè. Quemadmodum verò qui tum inualerat mos cogendi, & per miniſtros vrgendi, valdè improbandus: ita Regis lex & omnium obedientia probanda, laudibuſque omnibus deprædicanda. D. Auguſtinus ſerm. 231. de tempore; *Cum ebrietatis*, ait, *malum ſit graue vicium & D E O odibile, ita per vniuerſum mundum à pluribus in conſuetudinem miſſum eſt, vt ab illis, qui D E I præcepta cognoſcere volunt, iam nec putetur, nec credatur eſſe peccatum: in tantum vt in conuiuiis ſuis irrideant eos, qui minus bibere poſſunt. &, per* INIMICAM AMICITIAM, *adiurare homines non erubeſcunt, vt potum amplius accipiat quam oportet. Qui enim alterum cogit, vt ſe plus quam opus eſt, bibendo inebriet, minus malum ei erat, ſi carnem eius vulneraret gladio, quam animam eius per ebrietatem necaret. Certa bibendi lege contenditur. qui poterit vincere, laudem meretur ex crimine.* Et ſerm. 232. *Excuſatio falſa obiicitur; Perſona potens me coegit, vt amplius bibam.* & hortatur, ne obtemperent, martyres potius fiant: neque ad hominum viuorum, Angelorum, aut reliquorum ſanctorum nomina bibendum monet. Modeſta quidem & amica quæ, in ſeptem ſapientum conuiuio, apud Plutarchum cernitur inuitatio, quæ alteri, *quid, quando, & quantum* lubebit; poteſtatem relinquit, culpanda non eſt: ſed quæ aqud quoſdam hodie, noſtro in Septentrione, in vſu; quæ pares hauſtus, quaſi optimi nominis debitum flagitat, & vrget, barbara Scythica inhumana prorſus eſt, in imperij etiam noſtri Comitiis, graui lege, ſæpius proſcripta. Nam anno Domini 1548. titulo von zutrincken / fol. 57. in Auguſtanis, præcipitur

ſeriò,

ſeriò, Principibus, Patribusfamilias, vt domi propinatione omni abſtineant ipſi, aliosq́ue abſtinere faciant: Parochis item, vt, ea de re, populum creberrimè in concionibus doceant. Salica lex, vti lib. 2. rerum Germanicarum citat Beatus Rhenanus, fuit. *Nemo militiæ ſocium, ſuum aut quemlibet alium ad potandum inuitato.* In tyrannico iſtiuſmodi Sympoſio (quo enim alio nomine appellandum, in quo, qui ad bibendum cogit, non niſi Tyrannus?) cùm fuiſſet Empedocles, egit Conuiuatorem & Sympoſiarcham poſtridie reum. Tyrannicum erat illud, quod è Græcorum pergræcationibus affert Tuſcul. 5. Cicero, *Aut bibat aut abeat.* Tyrannus erat Alexander Magnus, qui vt refert Athenæus lib. 12. τὸν ἄκρατον προθύμως προπίνων καὶ τοὺς ἄλλους ἠνάγκαζεν. *meracum audacter propinans, etiam alios coegit.* Videatur D. Ambroſius lib. de Elia cap. 13. & 14. & quæ in Iudith cap. 15. dicta ſunt quæſt. 4.

QVÆST. XVII. *Qui miniſtri?*

VIDETVR miniſtrorum adhibenda diſtinctio. Alij enim ſunt, quorum textus meminit: Alij quos tacet, de quibus Athenæus libro 4. dum de Darij impedimentis à Parmenione, Damaſci, captis agit. Illos verò priores, vocat Ioſephus *diaconos*, Septuaginta *œconomos*, Chaldæus, Græca voce, quemadmodum aliâs non raro, accepta; ἐπιμελητάς; noſter Latinus *Principes menſis præpoſitos.* vt ſcilicet non recenſeantur, qui quodcumq; menſæ miniſterium obibant, vt pincernæ, indices, prægustatores, chironomontes; ſed qui cum imperio aliquo, & auctoritate. Ideoque ipſos Hebræus textus nominat *magiſtros*, ſeu *præfectos domus regiæ*, quemadmodum Gallicè *grand maiſtre d'hoſtel*, Italicè *maeſtro de caſa.* Hi verò ita epulo miniſtraſſe videntur, vt pro ſua quique parte conuiuas venientes acciperent: ſuo quemq́ue loco accumbere curarent; cum iis ipſi accumberent, eoq́ue munere fungerentur, quod, apud Ciceronem de ſenectute, *magiſterium* dicitur, apud Plutarchum in ſympoſ. & Apophteg. Ageſilai συμποσιαρχία, apud Horatium, *vini regnum.* vnde *Magiſtri, ſympoſiarchæ, Reges*, apud Varronem, *modiperatores*, imo & *ſtrategi*, apud Plautum Sticho, *conuiuiales.* Hi verò bibendi leges ferebant, interdum quidem iucundas, neque à boni temperatiq́ue hominis officio alienas, quod Varroniana illa vox præclarè indicat; interdum ſanè fœdas, intemperantes, Lapithis & Centauris quam hominibus magis proprias, vt ſuprà q. 16. in Empedocle dixi, & in Eligabalo Lampridius; *Præfectum, ait, vrbicum ſæpè poſt cœnam ad potandum vocabat, adhibitis & præfectis prætorio, ita vt ſi recuſarent, Magiſtri eos cogerent.* Sic enim rectè corrigit Lipſius lib. 3. Antiq. cap. 1. *Cogendi* verbum dum hîc vides, an non omnino cenſes hos eſſe, quibus Rex mandarat, ne quem ipſi cogerent, cogiue ab alio ſinerent? Ioſephici ergo *diaconi* minimè reſtringendi ad puluerulentos quoſdam miniſtros. ſed ſunt Magiſtri potius, & Principes, qui vinum inferebant aſſiduè, non per ſe ipſos, ſed per alia minoris notę miniſteria, quibus vel nutu imperabant. In cœna regia, narrat ſanè Plutarchi Artaxerxes Sparamixem, magnæ dignitatis palatinum, conuiuio accepiſſe quoſdam à Rege ipſo regium in atrium inuitatos.

Q. XVIII. *Quod Reginæ conuiuium?*

SIMILLIMVM regio quoad rerum omnium magnificentiam, niſi quod loco differt, in ipſa regiâ cum fieret, loco ſcilicet operto & à viris ſecreto.

Q. XIX. *Quis conuiuÿ totius exitus?*

IS qui ferè ſemper eſſe ſolet. cùm, vt à ſapiente Prouerb. 14. traditum eſt; *extremũ gaudÿ luctus occupet*. Rex enim ira exarſit, Reginamque repudiauit. de quo iam dicendum. Addit Ioſephus, miſiſſe Regem, qui prouinciis omnibus operum ceſſationem, dieſque feſtos pro regno ſuo indicerent.

TERTIA PRIMAE PARTIS PARTICVLA, DE REGINÆ REPVDIO, Cap. 1. à v. 10.

QVÆSTIVNCVLA I. *Quæ repudÿ cauſa?*

POTEST ea, triplicium, quæ ad repudium hoc momenti aliquid attulerunt; perſonarum ratione, triplex ſpectari. & harum prima eſt *Rex. Tres* ipſe *cauſas* continet. *Prima eſt*; eius vinolentia, verſ. 10. cum *Rex eſſet hilarior, & poſt nimiam potationem incaluiſſet mero.* Gręcè ἡδέως γενόμενος. Interpretatio Latina *ebrium* fuiſſe videtur ſignificare, Græca tantùm *hilarem* & iucundum. ſicque cenſet Lyranus. Druſius verò nimium à Latino dici ait, nimis parum à Græco. quia Hebræus tantùm dixit; *dum eſſet Rex bonus corde in vino.* At *bonum corde* vocat Hebraiſmus, cui mens fronſque læta, & exporrecta. fateor id totum. ſed fit hoc in vino bifariam. cum ebrietate, vel citra ebrietatem. Hebræus & Græcus vtro tunc modo hilaratus Rex eſſet, non indicarunt: ſed generali tantum phraſi lætitiam indicarunt, idemque de Latino dici poteſt. Qui enim ebrij non fiunt, & ſeſe tamen largiùs inuitant, ij nonne & hilareſcunt, & incaleſcunt? Qui hac ſeipſum gloria & prædicatione efferebat; *Potui vini multum bibere, & ferre*; nonne poculis interdum nimiis æſtuabat? Quid qui ructant, ſudant, ſaltant, ſeque tamen vino depoſitos, re factiſque negant, non eodem in genere? Poteſt igitur Latinus Interpres de vinoſa hilaritate ac ęſtu, qui ad perfectam tamen ebrietatem non pertingat; intelligi: Hebręus verò contrà de ea hilaritate, quæ plenam & perfectam ebrietatem cõiunctam habeat. Nam 1. Reg. 25. v. 36. Nabalis *cor* Hebraicè *bonum*, Latinè iucundum dicitur: & tamen ſubditur etiam Hebraicè; *& erat ebrius nimis.* Cùm igitur vtraq; hilaritas omnibus in textibus accipi poſſit; *vtra in Aſſuero potius accipienda?* Difficile eſt ſtatuere. ipſius tamen factum, hominis parum ſobrij ſanique fuit. Et vero Perſarum legibus licebat Regi ſemel in anno ebrium eſſe. ipſo ſcilicet Solis feſto. quemadmodum ab Athenæo libro 10, Euſtathio odyſ. 5. aliiſque, obſeruatum. Quod verò, ſi leges vigerent; fas aliquando erat, quis, iiſdem pænè antiquatis & iacentibus, quoties Regi liberet, nefas fuiſſe credat? Potuerunt, vt ait ſerm. 42. Stobæus; ante potum de temperantia diſputare, nihilo tamen minus ſeſe præterea ingurgitare. quemadmodum tot hodie boni alias concionatores faciunt. *Altera* in Rege *cauſa*, eſt nimia quædam ambitio, inaniſque oſtentatio. Nam non contentus ſuas tot tantaſque gazas, tot tantiſque modis oſtentaſſe, ſuum etiam illum reconditiſſimum thori theſaurum efferre, omniumque in oculis

oculis ponere vult. alter pęnè Candaules, de quo lib. 1. Herodotus, niſi quod iſte nudam, & amicorum tantùm vni monſtrauit: Aſſuerus verò ſuam *cidari*, ſeu vt in Gręco & Latino eſt; *diademate*, multoque magis cultu reliquo eximiè ornatam, in principum, populique totius conſpectum venire voluerit. *Tertia*, fuit ira, furorque, cum negaſſet illa, ardentiſſimus. Scitè apud Stobæum ſerm. 18. Sophocles: —— *πᾶς οἰνωθεὶς ἀνὴρ, ἥσσων μὲν ὀργῆς ἐστι, τοῦ δὲ νοῦ κενός. Vir omnis vinolentus, eſt ira inferior, & mentis vacuus.* Et, eodem in regno, alterum exemplum præbuit apud Herodotum & Senecam lib. 3. de ira cap. 14. Cambyſes. Duæ reliquæ perſonæ ſunt Vaſthi Regina, & Regis ſapientes, de quibus deinceps.

QVÆSTIVNCVLA II.

Quæ Vaſthi Regina?

NOMEN ipſius apud Septuaginta eſt Ἀστὶν, apud alios, Ἀστὶ, apud Ioſephum ὐάστιν, & in libro expoſitionum Hebr. exponitur, aut *bibens* & *potans*, aut *duplicans* & *ponens*, aut *ſtamen*. Aliquando, Perſarum more, componi videtur, indeque fieri apud Æſchylum in Perſis, *Aſtaſpes, Hyſtaſpis, Hyſtaichmas*, fortè & *Aſtyages*. ſicuti & ab Eſther eſt *Aſtrampſychus* & *Zoroaſter*. Aſſuero verò huic frater, Cteſia referente, fuit *Oudiaſtes*, ad Reginæ nomen valdè accedens. Quemadmodum apud nos fœminarum quædam nomina virorum nominibus affinia ſunt, vt *Lucia, Terentia, Nicolaa*: ſic & apud Perſas, vt *Gigis* apud Plutarchum Artaxerxem, & *Artadaynte* apud Herodotum lib. 9. Eſt autem Rabbinorum commentum, ex Balthaſare, de quo Danielis 5. natam ipſam, quæ, tyrannide importuniſſima, ſeruas Hebręas, die ſabbathi, laborare cogeret, nudasq; obambulare. hancque cauſam eſſe, cur eiecta nuda ſit, dieque ſabbati, qui ſeptimus etiam vocatur, malè perierit. Superiorum fortè Regum alicuius, vel ex optimatibus vnius filia fuerit, fortè ipſius etiam Aſſueri ſoror, vt ex fratris illo nomine, & ex Perſarum conſuetudine ſuſpicari liceret. quæ cum ſororibus nuptias permittebat, vt in Cambyſe oſtendit Herodotus, Curtius lib. 8. Plinius lib. 36. cap. 8. —— *Dij nempe ſuas habuere ſorores, Et non Æolidæ thalamos timuere ſororum.* inquit apud Ouidium Metam. 9. libidinoſa neſcio quæ. Imò & filias Patribus apud eoſdem Perſas nupſiſſe teſtis ſuo in Artaxerxe Plutarchus, prout ſuprà etiam memini. De ipſius ſpecie ſatis in textu. Teſtatur verò Xenophon ſpecioſiſſimas fuiſſe Perſicas fœminas, & Ammianus lib. 23. *In Perſide, ait, fœminarum pulchritudo excellit.* Ideoque & Plutarcho auctore, Perſarum fœminas vocabat Alexander *τὰς ὀμμάτων ἀλγηδόνας, oculorum dolores.* Quanta ergo Reginæ huius, quę cęteras fœminas antecellebat, pulchritudo?

QVÆSTIVNCVLA III.

Per quos vocata?

INTIMA Orientalium Regum, & Reginarum miniſteria, *Eunuchi* fuerunt. vt ex Hippocrate libro de Septimeſtri partu, aliiſque tam multis, à diligentiſſimo ſcriptore Briſſonio laudatis, patet. Ex his ſeptem præcipui erant, qui idcirco dicuntur *Regis faciei miniſtrare*, ſeu vt noſter, *in eius conſpectu*. eorumque nomina recenſentur.

I.	Mauman	I.	Ἀμάν
II.	Bazatha	II.	Βαζὰν
III.	Harbona	III.	Θαρρα
IV.	Bagatha	IV.	Βαρραθὶ
V.	Abagatha	V.	Ζαβαλθὰ
VI.	Zethar	VI.	Ἀβαταζα
VII.	Charchas	VII.	Θαραβα

Hæc verò diuerſitas vel indicat vnum nomẽ pro alio poſitum, vel Græcum textum deprauatum, cùm Hebræum Latinus omnino exprimat, miſſis tantùm illis, quæ ex aſpirationibus & punctis ferè ſemper oriũtur.

QVÆSTIVNCVLA IV.

An ſub conuiuarum oculos venire rectè noluerit?

ARROGANTIÆ & contumaciæ ipſam hoc loco accuſat Brentius, quòd marito noluerit obſequi. Sed, hac quidem in re, fecit illa rectiſſimè. *Voluit* enim ait Ioſephus lib. II. cap. 6. *ipſas Perſarum leges custodire, quæ ab alienis vxores videri prohibebant.* Solas certè concubinas, non coniuges in conuiuia induci à Parthis ſolitas memorant Macrobius lib. 7. Saturn. cap. I. D. Ambroſius de Elia cap. 15. & Parthoperſa *fœminis*, ait lib. 41. Iuſtinus, *non conuiuia tantùm, ſed & virorum conſpectum interdicunt.* adeò quidem vt eſſet apud Perſas ipſos capitale, Reginæ aut regiæ alicuius concubinæ lecticam propius accedere, ipſamque videre, vt in Artaxerxe Plutarchi dicitur. Videatur Epigramma Græcorum lib. 3. &, ſi placet; Cicero Verr. I. Herodotus lib. 7. Iuſtinus lib. 15. qui, mali quãtum ex fœminis ad conuiuia iſtiuſmodi adhibitis naſcatur, explicant. Cæterum Sulpitius; *Stulto*, ait, *Rege conſultior, pudicis virorum oculis ſpectaculum præbere iuſſa, abnuit. tantò ipſa laudabilior, quantò in legum pudoriſq; custodia perſeuerantior.* cum, vt apud Ioſephum eſt, non ſemel, ſed *ſæpius* vocata fuerit. At Brentius, qui ſummis Eccleſiæ Catholicæ Magiſtratibus, Synodis & Patribus morem gerere non vult, non arrogantiæ potius & contumaciæ accuſandus? Voluit tamen, opinor, Luthero, de quo infrà quæſt. 12. tacitè iam patrocinari.

QVÆST. V. *Qui Regis ſapientes?*

VIRI erant, eorum, quæ apud Perſas vigerent; doctrinarum ſcientiſſimi, ſapientiaque clariſſimi. & *Magi*, vel certè Magicarum artium periti dicebantur. Neque ij è vulgo, ſed vel optimatum filij, vel qui ad regni ſpem educabantur. vti ex Cicerone de diuinatione, Laërtio in principio, Plutarcho in Artax. & Themiſtocle, diſcimus. De his verò plura caput iſtud aperit. *Primum, tempora ipſos nouiſſe.* Ita enim diſertè habet Hebræus quod aliqui de Aſtrologis interpretantur: de Chronologis, & hiſtoriarum veterum gnaris alij. Negari enim non poteſt, quin hiſtoria prudentiæ ſapientiæque origo & certiſſima veluti mater ſit, quemadmodum pridem notarunt Liuius, Diodorus, Dionyſius, Gregoras, Zonaras, nuper verò eleganti etiam ad Lipſium libello Bernartius. Rurſumque huius, apud Perſas, magnum fuiſſe habitam rationem, infrà, oportuniore loco, dicam. Plenior tamen & certior interpretatio videtur, ſi & ſiderum, quibus temporum notatio fit; ſcientiam, & geſtarum rerum cognitionem vna iſta temporum cognitione comprehendi exiſtimemus. & verò ſi addatur hoc etiam tertium, vt norint iſti quid quoquo tempore, tam in diuinis, quàm in humanis

manis negociis agendum ſit, qui dies feſti. qui operoſi, quid his vel illis diebus ſacrificandum, agendum, cæremoniarum aut actionum faciendum. Sic enim 1. Paralip. 12. ver. 32. eruditi quidam, & in Xenophonte apud Cyrum Magi deſcribuntur. & hos videtur ἱερογράφους nuncupare Diod. libro 2. *Alterum*, eoſdem *noſſe legem & iudicium*, vt in Hebræo iterum eſt quod valet. omnia Perſarum inſtituta, conſuetudines & leges callere optimè. Noſter, *ſcientes leges ac iura maiorum*. *Tertium*, moris fuiſſe, vt ad hos, ſi quid negocij oreretur, referret Rex, eorum ſententias percunctaretur. Nam pro eo, quod noſter ait; *qui ex more regni ſemper ei aderant*, Hebraicè dicitur; *ſic* (eos ſcilicet interrogare) *mos erat Regi ante facies omnium ſcientium legem & iudicium*, vt non tantùm Aſtrologi, Hiſtoriologi, Theologi, ſed Iureconſulti etiam eſſent. Ioſepho, οἱ τὴν τῶν νόμων ἐξήγησιν ἔχοντες, *habentes legum interpretationem*, id eſt, *legum interpretandarum curam & ſcientiam*. Ideoque & ab Herodoto dicuntur ἐξηγηταὶ τῶν παλαιῶν θεσμῶν *interpretes patriarum legum*. καὶ πάντα ἐς τούτους ἀνακέαται, *& omnia*, inquit, *in illis recumbunt*. ab eodemque & Plutarcho Artax. vocantur βασίλειοι δικασταί, *regij iudices*. *Quartum*, horum magnam extitiſſe multitudinem: ſed ita, vt inter eos diſcrimina & gradus quidam eſſent. Nam eorum aliqui Regi propiores erant, Perſarum Medorumque principes, Regis faciem videntes, id eſt, cum eo verſantes, facilem ad eum aditum habentes; ad intima eius conclauia venientes, ei ſemper aſſiſtentes, *ſedentes primo loco in regno*, id eſt, primos in toto, quod latiſſimè patebat, imperio; principatus & dignitates obtinentes. licet inter eos ipſos iterum ordo, pari ratione, quidam fuerit, vt pro maiore ſcilicet aut minore dignitate, Regi aſſiderent propiùs aut longiùs, vt eſt in Athenæo libro 4. Xenoph. libro 8. *Quintum*, eos, quorum tanta erat dignitas, numero ſeptem fuiſſe, prout etiam Eſdræ 7. traditur. Vnde verò ſeptenarius iſte numerus, quem in ſeptem Eunuchis ſuprà iam vidimus, adeò apud Perſas celebratus? An ſeptem Græciæ ſapientum ad hos admiratio pertinuerat? An ſeptem Planetarum, quibus omnis cœlorum dignitas, vis, & efficientia contineretur, imitatio quædam erat? An inde id potius factum, quòd qui Tyrannos Magos impetu facto ſuſtulerunt, ij principes ſeptem fuerint, vt ab Herodoto luculentè traditum eſt? Quemadmodum enim dies, quo ab his illi occiſi ſunt, feſtâ quotannis memoriâ celebratus eſt, dictusque ἡ μαγοφονία: ſic & horum quaſi libertatis vindicum numerus omnibus gratioſus & venerabilis viſus. Et apud Herodotum libro 5. mittit ad Amyntam Perſas præcipuos ſeptem Megabyzus. Sic fortaſſis hodie, Imperij Romani Electores ſeptem. olim in Vrbe Diaconi Regionarij ſeptem, Notarij Regionarij ſeptem, Subdiaconi & Defenſores totidem. de quibus Tomo 8. Reuerendiſſimus BARONIVS. vide Tobiæ cap. 12 quæſt. 8. *Sextum*, qui verò tunc fuerint hi ſeptem, nominatim explicatur. ſed, nominibus cum Hebræo collatis, obſeruanda, quæ in Eunuchis anteà monui. I. *Carſena*. II. *Sethar*. III. *Admatha*. IV. *Tharſis*. V. *Meres*. VI. *Marſena*. VII. *Memucan*. In Septuaginta verò de hiſce omnibus paulò aliter, & ferè contractiùs. Nam, vt Danielis 6. nomina tantùm tria ponuntur. I. Ἀρκεσαῖος. II. Σαρσαθαῖος. III. Μαλησέαρ. & poſteà quartus, qui in Hebræo, & Latino ſeptimus eſt; additur Μουχαῖος, prout etiam à Ioſepho nominatur.

QVÆST. VI. *Quomodo, qui ſapientum vltimus, primo loco, ſententiam dixit?*

MORIS alicubi eſt, vt qui vel ætate, vel auctoritate minores ſunt, primi ſententiam dicant, ne aliorum auctoritatem ſecuti, non quæ ſibi, ſed quæ aliis viſa fuerint, afferant. Quod facilè fieri poteſt, ſi vel eos timeant, vel eorum gratiam colligere cupiant, aut certè collectam iam non effundere. Hic verò dignitatis inter eos ordinem ſeruatum textus indicat, & maximè Hebræus, in quo ſingulari numero dicitur de primo, *appropinquans ad Regem*, id eſt, ei proximus, omniumque honoratiſſimus. Neque, extra ordinem, videtur vltimum Rex arbitratu ſuo interrogaſſe. Fiunt ergo hîc nouiſſimi primi.

Q. VII. *Bonáne fuerit ſapientis huius ſententia?*

EAM & cæteri ſapientes, & Rex ipſe approbauit. & ſi euenta ſpectemus; boni plurimum eadem ipſa peperit. Sed è Caiphæ, aliorumque, qui Saluatorem Dominumque noſtrum damnarunt; ſententiis, commodorum quantum extitit? & tamen erant iniquiſſimæ. Sic & de Memucane iſto iam videtur. Regis irati licet, accuſantique ſimilis, vt in Ioſepho eſt; interrogatio tantummodo erat, quid ex lege, in Reginam ſtatuendum? Nam quod noſter habet, *cui ſententiæ ſubiaceret*; Hebræus ait, *quid ſecundum legem faciendum Reginæ?* quemadmodum *dath* illud verſum eſt verſ. 13. & rurſum fuit ver. 8. Iſte verò ſapiens, ſi, quid maiorum leges & ſcita iuberent, dicere voluiſſet, amplis Reginam laudibus ornare debuiſſet, vt ſuprà vidimus. At Regis iracundiam ſpectauit, ad eam orationem accommodauit, quemadmodum improbi ferè conſiliarij ſolent. Iratus animus vel exiguam alterius culpam; maximam exiſtimat ſupplicioque maximo digniſſimam. Ergo iſte Regi vt gratus ſit, Reginæ factum grauiter accuſat. eius indignitatem exaggerat: idque in regnum totum, quod ampliſſimum, redundare cauſatur, & quidem ita, vt omni in familia, viris omnibus, ſummis infimis valdè obſit, fore vt eos vxores contemnant: ipſi verò, pro contemptus ratione, in vxores ſtomachentur. (Id enim ex Hebræo pro illis; *vnde iuſta eſt Regis indignatio* ver. 18. colligi poteſt) Id Reginæ factum ex ſuperbia, vt in Ioſepho eſt; Regiſque indigna contemptione profectum eſſe; ideoque nullo modo impunè eſſe debere. Nam pro, *quam præteriri illicitum eſt*; in Hebræo eſt; *non tranſeat*; *quod non introeat Vaſthi in conſpectum Regis Aſſueri.* Licet poſſet & hoc ad ſcriptam exauctorationem referri, quæ tranſire, ſeu præteriri non debeat, ſed ſeueriſſimè vindicandam eſſe vindictamque ipſam, toto regno, litteris quacunque miſſis, peruulgandam, &, vt poſteritati etiam cautum ſit, in Perſarum Medorumque tabularia referendam. videlicet, vt prouinciis ſæculisq; omnibus notum ſemper ſit, quanta eorum, qui ſapientum interdum nomen gerunt, & ad Principum tamen ſeſe voluntates & perturbationes totos fingunt; inſipientia eſſe ſoleat. Dignum prorſus erat Reginæ factum, quod, tali quidem in re, taliq; tempore, omnes Perſarum Medorumque vxores imitarentur: legibus potius quam viris obtemperarent: à conuiuiorum, petulantiumque oculorum, quos ferè vina pariunt; licentia cauerent, domi potius ſuæ latere, vnique viro ſuo cognoſci, quam foras prodire, alienis ſeſe venditare mallent.

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Quomodo eum ſecuti ſapientes reliqui?

DEBVISSET meritò eos ab hac ſententia reuocare, quod contra legem eſſet, quòd à nouiſſimo. Sed cum inflammatum ira Regem viderent, ſeſe & ipſi conformarunt. præſertim cum & eam Regi placere aduerterent, & aliud quoddam Perſarum inſtitutum firmum fixum retinere, tuerique vellent. Id erat, vt eſſent ipſi vxorum ſuarum Domini, iiſque pro libito, imperarent, auctore lib. 13. Athenæo. *Sunt*, ait de Perſis agens loco ſæpius citato Plutarchus, *Barbari maximè zelotypi, & in vxores feri.* Et fortè ad iſtud inſtitutum fit alluſio ver. 22. *vt ſit vir quilibet domi ſuæ dominans*, ſeu *domi ſuæ Dominus.* & vt noſter, in plurali tamen, vertit; *princeps & maior.* De iſtis verò vtiliter iſta ſcripſit ad Ruſticum S. Hieronymus; *Philoſophi ſaculi ſolent amorem veterem amore nouo quaſi clauum clauo expellere. Quod & Aſſuero Regi ſeptem principes fecere Perſarum, vt Vaſthi Reginæ deſiderium, aliarum puellarum amore compeſcerent. Illi vitium vitio, peccatumq́; peccato medicantur. nos amore virtutum vitia ſuperemus. Declina*, ait, *à malo & fac bonum. Quære pacem & perſequere eam. Niſi oderimus malum, bonum amare non poſſumus.*

QVÆST. IX. *Quomodo Rex ipſe?*

SI nihil aliud, eius impetum coercere meritò debuiſſet, vel coniugalis amor, vel certè tanta illa Reginæ ſpecies, quam ſuſpici laudarique ab omnibus voluerat. Sed omnia iſta excuſſit ira. coniugem quaſi ſcortum, vilem reddidit: nobiliſſimam illam formam informem fecit. conſiliariorum præſertim omnium calculo accedente.

Q. X. *Quando rogata iſta ſententia?*

POTOS, grauiſſimis de rebus, Perſas conſultare tradunt plerique, vti etiam hoc loco Iohannes Druſius & libro 12. obſeru. cap. 15. Nimirum ita interpretatus eſt Herodotum lib. 1. Valla. Verum Herodotus non μεθυσθέντας dixit, ſed μεθυσκομένους, quod valet potantes, ebrietati vacantes, inter pocula, nondum tamen potos & ebrios. Quomodo alioqui, quod eos facere ſubiungit Herodotus, poſtridie, quæ dixiſſent, decreuiſſent, in diſquiſitionem rurſum vocarent? Quomodo recordarentur? Aut ſi notarij forſan excepiſſent, ſententiam tamen aliam recitaſſent, quomodo fraudem mendaciumq́ue illi aduerterent? Vel in ipſo igitur conuiuio, vel ex ipſo, vt mauult Ioſephus, in vicino quodam loco ſententiæ ſtatim rogatæ, & dictæ.

QVÆST. XI *Quando executioni mandata.*

QVOAD Reginæ repudium, mora nulla fuit ver. 22. vbi verba illa, *Et hoc per cunctos populos diuulgari*, fecit ſcilicet, Hebraicè referuntur etiam ad regem, ſed paulò aliter. Et loquens ſecundum linguam populi ſui, Rex ſcilicet, qui miſit litteras. quanquam Caietanus ſententiam eſſe mauult, *vt vir in domo ſua dominetur, & loquatur iuxta populi ſui morem*, vt ſcilicet ſit maritorum dominatus moderatio.

QVÆSTIVNCVLA XII.

An è loco iſto, rectè ad libidinem & adulterium viros exhortetur Lutherus?

IN homilia, ſeu concione, quæ de coniugali vita inſcribitur; tomo 6. editionis Wittenbergenſis, apud Lufftium, anno 1553. editæ, parte 2. de diuortio, fol. 177. vt cum vetere illo pſeudopropheta Elaxi, de quo Diuus Epiphanius hæreſi 19. virginitatem omnem proſcribat, nuptiis vacare omnes faciat, imo etiam ſcortationibus, & adulteriis, ad populum dicit, ac ſcribit Lutherus. Si libidini operam vir dare velit, & ſit fortè ad coniugale opus coniunx difficilior; poſſe, hac omiſſa, ſuum in lectum fœminam aliam, & quidem ex ancillis aliquam vocare. Dicet enim vir iſte, ſuæ illi vxori; *Si nolis tu: vult alia. Si non vult vxor, veniat ancilla.* & ſuam hanc tam impuram, Epicuream, & deteſtandam vocem, ne à Plautino vel Terentiano lenone aliquo mutuatus videatur; ſacris è litteris, quemadmodum & paradoxa ſua cętera confirmat. *Sic, ait, fecit Aſſuerus:* & aliam in Vaſthi locum ſuffecit. Hoc nimirum eſt, quod perpetuò iſti clamant, verbum DEI legere: in hoc vno omnes aſſiduè verſari: omnia inde credendi, viuendiq́; documenta petere. Honeſtiſſima oratio: ſed cùm abeſt Eccleſiæ intelligentia, Patrum explanatio, Spiritus ſancti norma; en quæ myſteria vulgantur! Meminiſſe verò Epicurum iſtum oportebat, factum hoc Aſſueri, factum eſſe hominis Ethnici, hominis Barbari. Num quidquid ſacris in libris ab impiis geſtum legitur, id continuo fas? Nabuchodonoſor ſacra templi vaſa diripuit. in iis potauit. Et hoc iſti ſtrenuè imitantur. Omnia Cyrus reſtituit. cur quod diuinis itidem literis conſignatum, iſtud non placet? Deinde ira excæcatus fecit hoc Aſſuerus. Num, quod propter animi perturbationem, ſemel factum, & in illo tali vel ignoſci, vel quandam ſaltem partem, excuſari poteſt; id tanquam legem, diuinamque voluntatem Chriſtianis, pro concione, omnibus concedendum, ſuadendum? Quia verò eodem iure fœmina in matrimonio eſt, quo & vir, ſi paulò ad libidinem ipſa feruidior proniorque ſit, virum quandoque ſegniorem, & ad maritale opus lentiorem putabit. & quidem cùm erit ille infirmior, triſtior, occupatior. ideoque & illi dicet; *Si nolis tu: vult alius. Si non vult maritus: veniat famulus.* Cauſari etiam poterit, cum peregrinationes nimias, nimiſq́; diuturnas ſuſcipere, negotiari longiùs, non neceſſarias legationes captare. ideoq́; & illi dicere; *Si noſtro in lecto manere non vis, volet alius. veniat ſcriba, veniat ſeruus quicumq; alius.* Quod ſi acciderit, vt quam ille in vxoris thorum vocarat ancillam, poſteà rurſum diſpliceat, videaturque & ipſa voto minus libidinari, vocabitur ſecunda, tertia, & deinceps aliæ. Sicque ab vxore rurſum alij atque alij, qui maritalem vicem obeant, aleiſcentur. O ſi hominibus inſitus à natura pudor, ipſa Germanorum temperies, Principumque politia Lutheri euangelio melior non eſſet, quæ quotidie dedecora, quæ labes, quæ ſcelera viderentur? Et æquo quidem adhuc, proh dolor, plura videntur: ſanè tamen pauciora, quam, per illius diſciplinam, liceant. Qui ſiniſtrè CHRISTI Domini verba Matthæi 19. ver. 9. interpretantur, ij, ob vnam duntaxat fornicationis cauſam, repudiari iam poſſe vxorem arbitrantur, qui dextrè, ob nullam cauſam. Lutherus verò in eo ipſo ſermone de vita coniugali cauſas iuſti apud Chriſtianos repudij tres proponit. quarum vltima eſt ea ipſa, quam hactenus indico. Et tamen vult etiam Aſſueri pruden-

prudentiam imitari, dum vxorem bis térue monendam dicit, ipſiq; multitudini aperiendam illius contumaciam, ne ſcilicet apud homines malè videatur facere, quòd, ſua poſthabita Iunone, ancillulas grauidet. Alioqui dum carnis prurigo aliqua fuerit, confeſtim adſit ancilla, valeat matrimonij fides, adulterum eſſe liceat. Ita enim fecit ille in Stiria Prædicans, qui cum pridie, iſtum Lutheri locum legiſſet, ilicò, ſecuta nocte, ſuo huic Magiſtro paruit, prout viderunt & retulerunt, qui in ipſius domo tum diuerſabantur, è Sereniſſimi Archiducis Caroli Comitatu, Aulici: ſcribitque libro contra Florenium Schererus noſter, qui & diuerſorio eodem vtebatur. Turcicos nobis mores perſuadere vult Epicurus hic. Nam illos teſtis oculatus in Ægypti vrbe Alcairo, ita deſcribit Io. Leo Africanus lib.8.de Africa: *Ciues Alcairi, vt plurimum in familiari colloquio verbis obſcœnis ac fœdis gaudent: atque, vt cætera ſilentio prætereaem, non rarò euenit vxorem coram Iudice de raris mariti congreſſibus expoſtulare, vnde perſæpe & naſci diuortia, & alijs iungi maritis (quod Machumetano licet dogmate) vidimus.* Verùm *ſubantem*, vt cum S. Hieronymo dicam; noſtri temporis Iouinianum mittamus. quem ſpurcum adeò ne attigiſſem quidem, niſi verùm videretur, quod libro 1. de perſecutione Wandalica inquit Victor Vticenſis; *Tacendum ſemper non eſt de impietatibus hæreticorum: nec verecundum poterit eſſe, quod ad laudem proficit pietatis.*

Q. XIII. *Quæ ex hiſce omnibus documenta?*

VARIA profectò, ſed quæ in promptu. Illud tantùm dicam. In iſto Aſſueri epulo veram quandam effigiem, & veluti picturam omnium vitæ huius voluptatum conſpici. quas, vt maximę ſint; dies tamen vnus aliquis terminat: non paucæ interdum iræ, rixæ, inuidiæ, dolores, lachrymæ interrumpunt. Nihil in cœleſtibus tale. Quæ de loci amœnitate, aulæorum varietate, pauimentorum nitore, vaſorum elegantia, immenſa auri argentique copia, potionis ciborumque abundantia & pręſtantia dicta ſunt, omnia illic multò abundantiora & præſtantiora. ſine fine, ſine interruptione vlla, vti perſequitur S. Chryſoſtomus in morali oratione 6. ad Hebræos. *Fluuij omnes*, aiebat quidam; *ſuo in alueo dulces: ad mare tamen vbi decurrerint; ſemper amari.* Et Lucretius: —— *medio de fonte leporum Surgit amari aliquid, quod in ipſis faucibus angit.*

QVARTA PRIMÆ PARTIS PARTICVLA, DE ESTHERIS in regiam domum adductione.

CAPVT II.

1 *HIs ita geſtis, poſtquam regis Aſſueri indignatio deferbuerat, recordatus eſt Vaſthi, & quæ feciſſet, vel quæ paſſa eſſet:*

2 *Dixeruntq́; pueri regis, ac miniſtri eius. Quærantur regi puellæ virgines ac ſpecioſæ:*

3 *Et mittantur qui conſiderent per vniuerſas prouincias puellas ſpecio-*

ſpecioſas & virgines: & adducant eas ad ciuitatem Suſan, & tradant eas in domum fœminarũ ſub manu Egei eunuchi, qui eſt præpoſitus & cuſtos mulierum regiarum: & accipiant mũdum muliebrem, & cætera ad vſus neceſſaria.

4 *Et quæcunq; inter omnes oculis regis placuerit, ipſa regnet pro Vaſthi. Placuit ſermo regi: & ita vt ſuggeſſerant, iuſſit fieri.*

5 *Erat vir Iudæus in Suſan ciuitate, vocabulo Mardochæus filius Iair, filij Semei, filij Cis, de ſtirpe Iemini,*

4.Reg. 24.15. Inf.11.4 6 *Qui translatus fuerat de Ieruſalem eo tempore quo Iechoniam regem Iuda Nabuchodonoſor rex Babylonis tranſtulerat.*

7 *Qui fuit nutritius filiæ fratris ſui Ediſſæ, quæ altero nomine vocabatur Eſther: & vtrunque parentem amiſerat: pulchra nimis, & decora facie. Mortuiſq; patre eius ac matre, Mardochæus ſibi eam adoptauit in filiam.*

8 *Cumq; percrebuiſſet regis imperium, & iuxta mandatum illius multæ pulchræ virgines adducerentur Suſan, & Egeo traderentur eunucho; Eſther quoque inter ceteras puellas ei tradita eſt, vt ſeruaretur in numero fœminarum.*

9 *Quæ placuit ei, & inuenit gratiam in conſpectu illius. Et præcepit eunucho vt acceleraret mũdum muliebrem, & traderet ei partes ſuas, & ſeptem puellas ſpecioſiſſimas de domo regis, & tam ipſam, quàm pediſſequas eius ornaret atque excoleret.*

10 *Quæ noluit indicare ei populum & patriã ſuam: Mardochæus enim præceperat ei, vt de hac re omnino reticeret:*

11 *Qui deambulabat quotidie ante veſtibulum domus, in qua electæ virgines ſeruabãtur, curam agens ſalutis Eſther, & ſcire volens quid ei accideret.*

12 *Cùm autem veniſſet tempus ſingularũ per ordinem puellarum, vt intrarent ad regem, expletis omnibus quæ ad cultum muliebrem pertinebant, menſis duodecimus vertebatur: ita duntaxat, vt ſex menſibus oleo vngerentur myrrhino, & aliis ſex quibuſdam pigmentis & aromatibus vterentur.*

13 *Ingredienteſq; ad regem, quicquid poſtulaſſent ad ornatum pertinens, accipiebant: &, vt eis placuerat, compoſitæ, de triclinio fœminarũ ad regis cubiculum tranſibant.*

14 *Et quæ intrauerat veſpere, egrediebatur manè, atque inde in ſecundas ædes deducebatur, quæ ſub manu Suſagazi eunuchi erant, qui concubinis regis præſidebat: nec habebat poteſtatem ad regem vltrà redeundi, niſi voluiſſet rex, & eam venire iuſſiſſet ex nomine.*

15 *Euoluto autem tempore per ordinem, inſtabat dies, quo Eſther filia Abihahil fratris Mardochæi, quam ſibi adoptauerat in filiam, deberet intrare ad regem. Quæ non*

quæſi-

quæſiuit muliebrem cultũ, ſed quæ-
cunque voluit Egeus eunuchus cu-
ſtos virginum, hæc ei ad ornatum
dedit.
16 Erat enim formoſa valde, &
incredibili pulchritudine, omnium
oculis gratioſa & amabilis videba-
tur. Ducta eſt itaque ad cubiculum
regis Aſſueri menſe decimo qui vo-
catur Tebeth, ſeptimo anno regni
eius.
17 Et adamauit eam rex plus
quàm omnes mulieres, habuitque
gratiam & miſericordiam coram
eo ſuper omnes mulieres, & poſuit
diadema regni in capite eius, fe-
citq́; eam regnare in loco Vaſthi.
18 Et iuſſit conuiuium prępara-
ri permagnificum cunctis principi-
bus, & ſeruis ſuis pro coniunctione,
& nuptiis Eſther: & dedit requi-
em vniuerſis prouinciis, ac dona
largitus eſt iuxta magnificentiam
principalem.
19 Cúmque ſecundo quærerен-
tur virgines & congregarentur,
Mardochæus manebat ad ianuam
regis:
20 Necdum prodiderat Eſther
patriam & populum ſuum, iuxta
mandatum eius. Quicquid enim
ille præcipiebat, obſeruabat Eſther:
& ita cuncta faciebat vt eo tempo-
re ſolita erat, quo eam paruulam
nutriebat.
21 Eo igitur tempore, quo Mar-
dochæus ad regis ianuam moraba-
tur, irati ſunt Bagathan, & Tha-
res duo eunuchi regis, qui ianitores
erant, & in primo palatij limine
præſidebant: volueruntq́; inſurge-
re in regem, & occidere eum.
22 Quod Mardochæum non la-
tuit, ſtatimque nunciauit reginæ
Eſther: et illa regi ex nomine Mar-
dochæi, qui ad ſe rem detulerat.
Quæſitum eſt, & inuentum: & ap-
penſus eſt vterq; eorum in patibu-
lo. mandatumq́; eſt hiſtoriis, & an-
nalibus traditum coram rege.

E CAPITE DVODECIMO.

1 MOrabatur autẽ eo tem-
pore in aula regis cum
Bagatha & Thares eu-
nuchis regis qui ianitores erant pa-
latij.
2 Cumq́; intellexiſſet cogitatio-
nes eorũ, & curas diligentiùs per-
uidiſſet, didicit quòd conarentur in
regem Artaxerxem manus mittе-
re, & nunciauit ſuper eo regi.
3 Qui de vtroq;, habita quæſtio-
ne, confeſſos iuſſit duci ad mortem.
4 Rex autem quod geſtum erat,
ſcripſit in commentariis: ſed &
Mardochæus rei memoriam literis
tradidit.
5 Præcepitq́; ei rex, vt in aula pa-
latij moraretur, datis ei pro dela-
tione muneribus.
6 Aman verò filius Amadathi
bugæus erat glorioſiſſimus coram
rege, & voluit nocere Mardochæo,
& populo eius pro duobus eunuchis
regis, qui fuerant interfecti.

QVÆSTIVNCVLÆ.

Prima. *Quæ adducendæ in regiam domum Eſtheris occaſio?*

NOVA, in exauctoratæ locum, Regina, vti Memucan dixerat; ſufficienda erat. Ea ergo vel ex iis quę in regia domo iam erant; fœminis, vel aliunde ſumenda erat. & hoc, vel ex quibuſcunq;, vel ex virginibus tantùm; iiſque vel cum aliquo formæ delectu vel abſque. ſi cum formæ delectu, vel is mediocris inter aliquas tantum virgines, quæ Regi fortè aut viſæ, aut fortuitò auditæ fuerant, futurus erat: vel eximius, & inter omnes omnium eius prouinciarum. Hoc poſtremum Regi ſuaſerunt ipſius *pueri* ſeu iuuenes, qui ipſi miniſtrabant, cùm videlicet à cubiculo eſſent, à poculis, à manu, ab alio quopiam miniſterio. Suadendi verò cauſa, initio ſecundi capitis, vt tradit Caietanus, innuitur, à Ioſepho apertiſſimè traditur. Rediit Rex in memoriam excluſæ deturbatæque vxoris. Ira iam deferbuerat. pupugit ipſius animum ingens ille, quo proſequi eam ſolebat; amor. Admirabilis illa eius ſpecies, magno iam opere, ab eo requirebatur. Quid ageret? Quo ſe verteret? Facti eum pœnitebat: triſtis & mœſtus erat. Ipſam reuocaret? Lex ſeu edictum, quod contra eam, toto regno, promulgari iuſſerat; prohibebat. Ex ſua & procerum ſuorum ſententia, ſcripta illa fuerat. Quæ cauſæ illam exturbandi allatę fuerant, eædem, exturbata vt maneret; ſuadebant. exempli ſcilicet mulieribus omnibus dati prauitas, & virorum ab illis vili pendenda auctoritas. Id circumpedes eius iuuenes conſpicati, dixerunt. Amor amore pellitur. Poteſt alicubi aliqua, quæ multo formoſior, Regique gratior ſit; inueniri. Mittantur omnes in prouincias optimi formarum æſtimatores: pulcherrimæ quæque huc in regiam adducantur: vngantur, comantur, ornentur diligentiſſimè. & è pulcherrimis iſtis omnibus ita iam vnctis, comptis & ornatis deligat quam volet Rex. In tanta multitudine, copiaque tanta, non deerit Vaſthi altera: vel potius multò, quam ea, ſpecioſior & iucundior. Dictum, factum. Eſtherem verò, puella cum eſſet elegantiſſima; Præfecti illi, quos Septuaginta κωμάρχας vocant, acceperunt, non vi aut raptu; ſed eius, in cuius poteſtate tùm erat, & qui paulò pòſt, exponetur; conceſſu, vt ait Caietanus, cum tamen Hebræum verbum vtrique modo accipiendi accommodari poſſit, idque *rapiendi* verbo verterit Gorionidæ Interpres lib. 2. c. 3. vbi tamen *raptus ſum* pro *rapta*, legitur; & ipſa infrà cap. 15. verſ. 16. *neceſſitatem* ſuam nominat.

II^a. *Quis adducendarum puellarum mos?*

IN Dauidis hiſtoria mos iſte iam cernitur, 3. R. 1. & hodie in Turcicis Sultanis. Vendi alioqui Babylone ſolebant puellæ in vxores. Prout opibus quiſq; valebat, ita formoſiſſimas coemebat, vt eſt apud Herodotum lib. 1. Sic & pueri, qui Eunuchi fierent, magno ad Reges iſtos numero adducti. Imperator Iuſtinianus, qui iſtiuſmodi merces, conquirebant, fœdeque tractabant, legibus *de Eunuchis & lenonibus*, quoad potuit; ſuſtulit apud Baronium Tomo 7.

III^a. *Quo-*

III[a]. *Quomodo Eſther adducta?*

QVæ è remotioribus locis adducebantur, vehi ſolebant vehiculis omnino tectis & concluſis, vt explicat in Themiſtocle Plutarchus. Eſther verò Suſis tunc erat. vti monſtrat verſ. 5. & 8. non Babylone, quemadmodum in Ioſepho legitur; *vehiculo tamen inuecta* nihilominus *videtur.* quia vix pedibus vllum, vel exiguum iter viri Perſæ faciebant, vt ait Xenophon. multò minus fœminæ, quæ præſertim ad Regem adducerentur.

IV[a]. *Quando ad Regem eadem adducta?*

ESTHERIS quidem *ætas* alia non conſtat, niſi quòd virgo iuuencula fuerit. Nam *nearah bethulah*, Hebraicè dicitur, Græcè modo κοράσιον & κόρη, modo παρθένος à Ioſepho & Septuaginta. Hoc autem poſtremum eam ſignificat, quæ pueritiam tranſgreſſa, nuptiis iam apta eſt, vti magnum Græcorum Etymologicum docet. quod tamen perpetuum non eſt. Aſſueri verò regni *annus tertius* fuiſſe videtur. quia eo ipſo anno Vaſthi eiecta, & poſtridie ſtatim conquiſitas fuiſſe virgines ex capitis huius initio colligitur. Poſteaquam enim ſuperiora illa geſta fuiſſent, Regiſque indignatio conquieuiſſet, *recordatus eſt Vaſthi*, & quemadmodum dixi, de ea doluit. Quantum verò temporis interfluxiſſe credamus? Num amplius, quàm, quod concoquendo vino ſatis? Et in aliis pluribus legimus poſtridianum ferè conuiuialium culparum, diem eſſe pœnitentiæ ac doloris. Vnus quotidianæ alioquin experientiæ teſtis eſto Alexander Magnus apud Ciceronem Tuſculana 5. Fateor tamen hîc nodum ineſſe, cui enodando pluſculum poſteà inſudandum.

V[a]. *Quænam Eſther?*

DE hoc ipſo eius nomine dictum antè Proleg. 1. ſed aliud ei capite iſto 2. ver. 7. tribuitur, *Ediſſe*, cuius in Græco nulla quidem mentio, Hebraicè verò *Hadaſſa* eſt, id eſt Μυρσίνη, ſiue *myrthina*, cum *hadas* myrtum ſignificet, Iſaiæ 41. Leuit. 23. non verò niſi fortè allegoricῶς, *miſericordiam*, prout tamen expoſuit Rabanus, vel *citream*, vt Zachariæ 1. Ribera. Credi verò queat, hoc priuatæ nomen olim fuiſſe. quæ regina cùm eſſet, Eſther appellata ſit, vel certè in ipſo Parthenone. cùm Danielis 1. ipſum Eunuchum, iis, qui ſuæ commiſſi erant curæ, alia nomina imponere videamus. Propter verò iſtam prioris appellationis immutationem dicitur; *nutritius Ediſſa, quæ altero nomine vocabatur Eſther.* ſeu vt Hebraicè legitur: *Erat nutriens hadaſſam, quæ Eſther.* quaſi eam cum nutriret Mardochæus, hadaſſa vocata fuerit. *Ex ſtirpe Beniamin*, & regio, vt ait Ioſephus, genere, prout magis infrà patebit; filia Abichailis, quem Septuaginta *Aminadab* dixerant, & frater erat patris Mardochæi, ſeu ipſius Mardochæi patruus, vt Hebraicum *dod*, & diſertè ἀδελφὸς πατρὸς Μαρδοχαίου apud Septuaginta, & ipſe R. Abraham in expoſitione, itemque Sulpitius, oſtendunt. ita vt in Latinis compluribus deeſſe interdum videatur vox, *Patris. Orphana* tamen ab vtroque relicta parente, à Mardochęo educata eſt, & in lege Domini diligentiſſimè inſtituta, omninoque in filiam ſuſcepta per adoptionem, vt expoſuit noſter ver. 7. ſatiſque annuit Ioſephus, dum illum, *hanc vt filiam* dilexiſſe ait. Sed Septuaginta quidnam volunt, dum eum eam inſtituiſſe quidem

dem aiunt, ſed *ſibi ipſi in vxorem?* An patruelem ipſe ſuam ducere volebat? An tam iuuenculam? Vtrumque, fateor, fieri poterat. mallem tamen ita legere *ἐπαίδευσεν αὐτὴν ἑαυτῷ εἰς θυγατέρα*, pro *εἰς γυναῖκα*, vt conſentiant illi cum Hebræo, Chaldæo. Latino. & Ioſepho. & ſic apud Polybium lib. 5. *Logobaſis* Laodicen Achæi vxorem, ſibi in adoleſcentia traditam, *veluti filiam* educarat, & virginem egregiè inſtituerat. De ipſius *forma* ver. 7. & 15. eſt: de magnis & excellentibus animi dotibus ac virtutibus totus liber deinceps loquitur & Rupertus lib. 8. de Victoria à cap. 14.

VI^a. *Quis Mardochæus?*

HEBRAICE dicitur *Mordochai*, & ver. 5. *Mordechai*, apud Gorionem Baſileenſem *Mardachai*. pro quo rectè Latinè *Mordochæus* vel *Mardochæus*, ſicuti *Artaxerxes*, & apud Plutarchum, *Artoxerxes*. Interpretatur verò, *amara contritio*, *myrrha contrita*, *docens contritionem*, &, ex Hebræo & Syro in libello interpret. *myrrha puriſſima*. Hunc eſſe putat R. Abenezra eundem cum illo, de quo Eſdræ 2. ver. 7. Ioſephus lib. 11. cap. 4. ea tamen addit, quæ ſi ad ea, quæ de tempore ſuprà dicta ſunt; examinentur; ſponte ipſa ſua concidunt. Ille quidem Hieroſolymam reuerſus eſt Cyri tempore. noſter nequaquam. Sed *rediit*, ait ille, *poſteà in Suſianam cum Eſtheræ patruele.* At hæc nondum tunc nata. fortè nec ipſemet. ſed eſto. Quam ob cauſam rediit? *Quòd*, ait, *templi ædificationem ex voto non ſuccedere videret.* O commentorum ſemper amantes Rabbinos! Támne ad iram velox Mardochæus, tam peregrini ſoli amans, patrij contemnens, vt cùm tot optimis aliis ciuibus, & prophetis Haggæo & Zacharia tantiſper expectare nollet? Vterlibet verò intelligi poſſit in Thargum Cantic. 7. vbi dicuntur viri *cenistharabtha*, id eſt, ſynagogæ aut ſcholæ magnæ, Eſdras, Zorobabel, Ioſue, Nehemias, *Mordochai* Belſan. Fuit *e Beniaminia tribu*, ſeu vt Latinus noſter v. 5. *de ſtirpe Iemini*, qui idem Beniamin eſt. Nam Hebraicè de *Cis* dicitur, *ipſe vir Iemini*; Chaldaicè clarè *de tribu Beniamin*: & auctore Gorione, vnus è tribus illius *parthemim*, id eſt, vt ſuprà expoſui; ex honoratis & principibus erat, ſeu vt Ioſephus Græcus; *ὁ τῶν πρώτων παρὰ τοῖς Ἰουδαίοις*, vnus è primis apud Iudæos. Quod ni eſſet, quomodo ei quotidie licuiſſet ante regiarum virginum atrium ambulare? ver. 11. *filius Iair, filij Semei, filij Cis.* Hæc enim nomina, ea in tribu, vigebant, vt ex Saulis hiſtoria, & Dauidis, ob Abſalonem, fuga patet. non, quod hi quidem omnino ſint, qui priſcis illis temporibus viuebant, vti putauit Feuardentius. Cum tamen è regio genere procreatam Eſtherem ſuprà Ioſephus dixerit, fieri ſanè potuit, vt è Saulis ſtirpe eſſent omnes hi per Ionathan & Mephiboſeth. *Ad eam verò tranſmigrationem* ſpectabat, quæ Iechoniæ tempore, facta eſt, ver. 6. vbi relatiuum illud, *qui tranſlatus fuerat*; ſecundum nonnullos, ipſum *Mardochæum* refert cuiuſmodi ſunt Philoniani quidam interpretes. At ſecundum Pererium in Danielem refert ipſum *Iemini*, quod iam improbatum, cùm hic patriarcha Beniamin ſit: ſecundum alios, quibus magis aſſentior; refert ipſum. *Cis.* Nam, ante Scaligerum, ita ſcripſit Caietanus, & ante hunc, iam olim Rupertus libro 8. cap. 5. *Non otioſè*, ait, *hic commonendum, quia non Mardochæus ſed Cis, proauus eius ſubaudiendus.* ita vt Mardochæus non per ſe & in ſeipſo, ſed per hunc tantummodo, & in hoc tranſlatus dici poſſit, vt ait libro 11. cap. 6. Canus, & Bellarminus loco anteà citato. Eſtheris verò erat, vti dictum eſt quæſt. 6 *patruelis*, ſeu filius fratris patris illius, dum Eſtheris ſcilicet pater *Abichail*, Mardochæo patruus, & Mardochæi pater *Iair*, Eſtheri patruus. Apud Ioſephum

phum verò Mardochæus ipſe vocatur Eſtheris ὁ θεῖος, ſicuti apud eundem libro 20. cap.2. Herodes Chalcidis Rex dicitur Berenices ἀνὴρ καὶ θεῖος. & lib.1. belli Iudaici, & in Latino noſtro textu cap. 8. *patruus*, ideoque erunt nomina hæc vel *pro patruele* accipienda, vel certè *pro eo, qui patris quaſi vicem fungitur.* Sic enim pænè pater fuit Eſtheri Mardochęus, vti ſuperiore quęſtiuncula expoſui, & eodem modo videntur interdum veteres patruorum vocem vſurpaſſe. vt apud Horatium: ——*patruæ verbera linguæ. Ne ſis patruus mihi.* & apud Perſium. *Cùm ſapimus patruos.* In Athanaſij Latina ſynopſi dicitur, Eſtheris *cognatus.* ea videlicet ratione, qua apud Gallos conſobrini & patrueles *couſin* appellantur. imò propter adoptionem, *pater*, & propter educationem, *alumnus, nutritius* & *magiſter. Accepit*, inquit Chaldæus, *eam in domum ſuam, & vocabat filiam.* & de ipſius moribus, etſi multa toto hoc libello traduntur; breuiter tamen idem Chaldæus; *Vir*, ait, *pius erat, & orans ante* DEVM *ſuum, pro populo ſuo.* Captiuus verò in aliena terra licet eſſet, honeſtum tamen in Aſſueri palatio locum tenebat. Nam verſu 19. Mardochæus *manebat ad ianuam Regis.* Hoc verò tantùm regij corporis cuſtodibus & principibus, viriſque honeſtiſſimis & ampliſſimis conceſſum erat, prout libro 3. ait Herodotus, & lib.1. Anabaſeos Xenophon, dum tradit, adoleſcentes eò etiam admitti ſolitos, vt omnem morum honeſtatem, & grauitatem perdiſcerent; dum tales ibi viros conſpicerent, quorum factis erudiri, & honoribus ad eandem virtutis viam excitari poſſent. vnde & à Caietano non malè *palatinus* indigitatus eſt. Chaldæus pænè Græcè & Germanicè hanc, *ad portam*, Mardochæi manſionem interpretatus eſt. *bithra* vel *bethyra.* quaſi ἐν θύρᾳ, an der thür. Septuaginta cap.5. & 6. ἐν αὐλῇ, *in aula.* Qui loquendi modus adhuc hodie in Turcicis rebus vſitatus. de quo Leonclauius Pandectæ capite 35.

VII[a]. *Cum quot virginibus adducta Eſther?*

MAGNVM earum fuiſſe numerum textus indicat, dum *ex omnibus prouinciis*, quæ 127. erant, adductas narrat. Vix enim tam infelix vlla, vnde tres aut quatuor non adducerentur. Vnde Ioſephus, ex aliqua fortaſſis auditione aut lectione, *quadringentas* fuiſſe aſſerit. addo ego vetus illud; *& quod excurrit.*

VIII[a]. *Vnde, & quò eadem adducta?*

SI eidem Ioſepho eſſet credendum; *Babylone Suſam* adducta fuiſſet. ſed exploſum hoc ſuprà, cùm Suſis habitaſſe Mardochæum oſtenſum eſt, quem iſte *cum Eſthera*, vel etiam pòſt, Suſam aſcendiſſe refert. Ideoque tantùm, *è Suſiana Mardochæi domo, in regiam domum* veniſſe dicendum. Erat verò *domus regia*, vt iſto quidem cap. 2. traditur; *multiplex. Alia*, in qua Rex ipſe habitabat: *alia*, in qua ipſius fœminæ, quam *gynæcona* Græci nominarunt, aut *gynæconitidem* apud Vitruuium lib.1. cap.10. & hęc rurſum duplex; altera, in qua *virgines*, quam iidem *parthenona* dicunt; altera in qua *mulieres.* Et prior illa bipartita etiam fuit. Nam eius pars vna quaſi *communis* erat; altera *melior* & ſalubritate, amœnitateque præſtantior atque iucundior. Licet enim Latino in textu, partis huius melioris non facilè veſtigium appareat, eſt tamen in Hebraico expreſſum ad ver.9. finem. Et cauſa erat, vt pulchritudo magis conſeruaretur & augeretur. poſſuntque probari etiam hæc ex iis quæ de gynæceis tradunt Athenæus lib. 1. cap.11.

& vlt.

& vlt. Iuſtinus lib.1. Philoſtratus lib.1. de Apollonio. Talia verò Turcici Sultani *ſaraia*, de quibus Pandectes Turcicus cap. 14. In his enim muliercularum greges, adeò vt cum pœnitentiam, ritu ſuo, agere, libidinemque non omnino tollere, ſed minuere tantùm vellet Amurathes hodierni Sultani pater, quingentas emiſerit anno Domini 1575. vti ſcribit lib. 25. hiſt. Natalis Comes.

IX^a. *Cui tradita?*

HISCE fœminis præeſſe ſolebant magnæ auctoritatis *Eunuchi*, vt ait Heliodorus lib. 9. Æthiop. Philoſtratus lib.1. de Apollonio, Clemens Alexand. lib. 3. pædag. cap. 4. Lucianus in Eunucho; qui ab omni eas ſtupro vitioque diligentiſſimè cuſtodirent, licet interdum ouium cuſtodes, lupi comperti ſint, vti à Cyrillo apud Suidam, verbo, εὐνοῦχος, à Luciano loco citato, à Philoſtrato lib. 1. de vitis ſophiſt. D. Ambroſio epiſt. 33. didicimus. Et hi quæ ad victum, amictum, & cultum muliebrem facerent, ſtudioſiſſimè curabant omnia. Parthenoni ergo præpoſitus erat, v. 3. 8. & 15. *Egeus*, qui Hebraicè quandoque dicitur *Hege* vel *Hegea*, quandoq; *Hegai* à Septuaginta Ἀγαί. Gynæconi alteri Eunuchus alter, *Schaaſchgaz* ſiue *Suſagazus* in Septuaginta Γαί. Eſther verò fuit priori ſtatim tradita ver. 8.

QVINTA PRIMAE PARTIS PARTICVLA, DE ESTHERIS AD REGEM PRÆPARATIONE, capite 2. à verſu 9.

QVÆST. I^a. *Quamdiu præparata?*

CONSVETVDO erat verſ. 12. vt collectæ iſtiuſmodi virgines, antequam ad Regium thalamum admitterentur, annum integrum in Parthenone præpararentur, ita vt eo reſpicere videatur illud Comici, *dum moliuntur, dum comuntur, annus eſt.* quod & de Sybariticis fœminis, antequam ad publica feſta irent; memorat Athenæus lib. 12. cap. 6. Et in eo, præter voluptatem, aliqua etiam videtur honeſtatis cuiuſdam habita ratio, ne partus fortè aliquis ex alio conceptus, Regi aſcriberetur. Neſcio tamen an non fuerint, quibus diuturnior ea in domo eſſet commoratio. Fieri enim potuit, vt virgunculæ aliquę viro nondum maturæ adducerentur, quæ tantiſper dum adoleſcerent; aliis, quæ vt ad Regem irent, aptæ iam erant; pediſſequæ, miniſtræque forent. Quod ſi probari poſſet; facilior nodi antè notati partic. 4. quæſt. 4. eſſet enodatio. Video quidem ver. 8. iſtiuſmodi pediſſequas: ſed quæ è Regis domo accerſitæ ſint. Cùm tamen domus fœminarum, & ea ipſa, quæ virginum eſt; *Regis* etiam *domus* vocetur verſ. 8. in Hebræo, cur ea intelligi nequeat? & cur non potius quam altera? Quid enim facerent in Regis propria domo iſtiuſmodi puellæ? Regina præſertim cùm nulla iam eſſet? Nam iis, quas Muſurgυς dixerunt apud Athenæum libro 3. forſan exceptis, alias non inuenio,

quæ

quæ honeſtè illic habitare poſſent. Cum verò in pueris, tantùm vt ante Regis faciem ſtarent; triennalis eſſet præparatio, Daniel.1.quidni & vt eius thoro reciperentur, in virginibus? Si ergo fuiſſet, tertio Regis Aſſueri anno, hanc in domum aſcita, & anno primùm ſeptimo, vt infrà dicemus, eidem nupſiſſet, tres in præparatione annos potuiſſet. Si verò ſexto anno adducta fuiſſet, vnum tantùm in præparatione annum habuiſſet. Videtur verò hic tantummodo præparationis annus in virginibus iſtis numerari, & in textu celebrari, quia is præ aliis omnibus neceſſarius & operoſus. Sed quid, quod narratur verſ. 9. *mundum in ea muliebrem acceleratum? Duplex* eſſe queat *ſententia. Vna*; non expectatum integrum annum in ea præcolenda & præparanda: ſed feſtinantiùs, breuiorique tempore in ea factum, quod totos 12. menſes in aliis fiebat. Et huic rei argumento eſt, quod verſ. 16. dicitur ad Regis cubiculum *menſe decimo* adducta, quaſi accelerationis causâ, menſes duo adempti fuiſſent. *Altera* ſententia eſt; cum per ætatulam, & aliquem fortè morem, expectandum cum ea adhuc fuiſſet, ne qui poſtremi huius anni proprius erat ornatus & præparatio ei adhiberetur, præfeſtinatum tamen, &, ob eximiam eius ſpeciem & gratiam, tempus hoc mundi muliebris anticipatum: nullo tamen modo curtatum. Quæ enim ipſi gratia fieret, quod tamen in acceleratione iſta ſpectatum textus ſignificat, ſi conſueti ornatus & concinnationes ei detraherentur? ſi minus, quàm aliæ, vngeretur & poliretur? Si Regi poſtea minus fortè placuiſſet, in quo, præterquam in præproperante, ſollemneſque vnctiones & ornatus detrahente, culpa hæſiſſet? Ad hanc prætereà intelligentiam magnopere inuitat Hebraicus textus, cuius hæc ſententia; *Et feſtinauit ad ipſi dandum ornamenta eius, & partes eius, & ad ipſi dandum ſeptem puellas.* Dixiſſet alioquin; *Et feſtinauit in dando.* ſeu, *cum daret ornamenta.* De *menſe decimo*, qui obiicitur, infrà explicabitur. Nunc illud attingendum.

II°. *Quiſnam ille, qui omnia hæc accelerauit?*

SI Hebraicum textum attendas; cum Caietano, ſtatues, Eunuchum fuiſſe. *Accepta eſt*, inquit, *Eſther in domum Regis in manum, ſeu poteſtatem Hegai cuſtodientis fœminas, & placuit puella in oculis eius, & inuenit illa miſericordiã coram eo, & accelerauit ornamenta eius, & partes eius, vt daret ipſi puellæ.* Si Latinum; eandem ipſam accelerationem Regi tribues. quia ver. 9. ait; *Et præcepit Eunucho, vt acceleraret mundum muliebrem.* Sed fortè fecit hoc vterque, Rex per Eunuchum, cum ab eo de eximia huius forma edoctus fuiſſet: Eunuchus per ſe quidem, ex Regis tamen imperio & voluntate.

III°. *Quomodo præparata Eſther?*

QVATVOR *in rebus* virginum iſtarum ad Regem præparatio ſita videtur. *Prima* verſu 9. dicitur *mundus muliebris*, & Hebraicè hoc capite partim *merouk*, partim *thamrouk*, quòd carnis ſordes defricet, omninoque abſtergat; ſicque mulieris corpus mundum politumque reddat, vt ait R. Dauid. quo ferè modo libro 34. Liuius; *Munditiæ ornatus, & cultus, hæc fœminarum inſignia ſunt: his gaudent & gloriantur. hunc mundum muliebrem appellauerunt maiores noſtri.* Horum verò quæ corpus ita mundarent & expolirent *tria* ver. 12. & 13. *genera* indicat. *Primum*, oleum myrrhinum; ſeu myrrheum, non myrtinum, aut myrteum. cum Hebraicè hic ſit *mor*, & Græcè σμύρνινον. Eſt verò σμύρνη

myrrha; μυρσίνη verò & quemadmodum ſuprà dixi; *hadas*, myrtus. Valet ſcilicet oleum hoc ad emundationem ab omni fœtore & ſudore, ad glabritiem & mollitiem. *Myrrha*, inquit Plinius lib.13. cã.1. *& per ſe vnguentum facit ſine oleo. ſtacte duntaxat. Alioqui nimiam amaritudinem affert.* quam ob cauſam, dicit Aruch, à Rabbinis vocari *ſtacton, depilatiuum vnguentum, quo vtuntur mulieres. Alterum Beſamim*, Græcè ἀρώματα, & noſter etiam, niſi quod poſtpoſuerit. quæ varia erant perodorifera & delicatiſſima vnguenta, quæ cum aliis ex rebus, tùm verò ex Heliocallide conficiebantur. *Hac enim cum adipe*, inquit Plinius lib.24.cap.17. *leonino decocta, addito croco, & palmeo vino perungi Magos & Perſarum Reges, vt fiat corpus aſpectu iucundum. ideoque eandem Heliocallidem nominari.* A *beſamim* verò, ſuum *biſam* odorantur non malè Germanorum nonnulli. *Tertium*, Gr. σμήγματα, noſter *pigmenta*, Hebraicus generale illud *thamruke* nomen retinet, vt plurimæ & nobiliſſimæ iſtiuſmodi deliciarum ſpecies generatim comprehendantur.

Altera res verſu 9. partium nomine denotatur. Gr. μερὶς. Hebr. *manoth.* quibus omnia, quæ fœminis ſingulis conſtituta erant, quoad cibum, vt in adoleſcentulis Danielis 1. ad veſtitum & cultum ſpectabant; continentur, vt ſpecula, inaures, armillæ & alia, de quibus Iſaiæ 3. quæ *mundus muliebris* potius, quam primum illud vocari poſſent. Erant verò *Perſicæ mulieres rerum ad ornatum pertinentium plus æquò ſtudioſæ*, inquit lib.12. cap.1. Athenæus. Atque his rebus, certi quidam reditus conſtituti erant, vti 3. Regum dixi, & repetam 2. Machab. cap.4. ver.30.

Tertia res, erat locus quidam iucundior & ſplendidior. facit enim & is ad bonum corporis habitum, bonam valetudinem & ſpeciem aliquid, prout à Medicis intelligi poteſt, περὶ τ' εὐατείας. Sed hoc non omnibus, verùm iis tantùm puellis obtingebat, quas gratiſſimas habebat Eunuchus, quaſque Regi maximè placituras ſperabat.

Quarta demum, erant ancillulæ, de quibus ſuprà. Quas Latinus noſter, dicit *ſpecioſiſſimas*, vertunt alij, *conuenientes, dignas, ſpectabiles*, quæ ob formam vel nobilitatem ſpectatu dignæ eſſent, & harum numerus rurſum ſeptenarius. fortè ob cauſam ſuprà partic.3. quæſt. 5. notatam; vt in puellis, ipſæ ſcilicet ſeptem illorum Procerum vxores, honore aliquo afficerentur. Optimè verò Plautus; *Negocij, ait, quantum in muliere vna eſt? Quæ noctes, dieſq;, omni ætate, ſemper ornantur, lauantur, poliuntur.*

IV. *Quando ad Regem deducta Eſther?*

ANNO *Regis ſeptimo*, Hebraicè & Latinè ver. 16. *menſe decimo, qui dicitur Thebeth.* Græcè, *menſe duodecimo, qui Adar.* Quomodo iſta cohęrent? *Triplex Eſtheris* ad Regem *adductio* conſiderari poteſt. *Prima*, quando è Mardochæi domo, in regiam adducta eſt. de qua iſto cap.2. verſ. 8. & ſuprà quæſt. 1. *Altera*, quando è regia mulierum domo, poſt conſuetas præparationes, in Regis cubiculum, vt cum ea, ſi libitum eſſet; conſueſceret; adducta eſt. *Tertia*, quando ſic ad eundem adducta eſt, vt Regina iam crearetur, ſolemneſque nuptiæ celebrarentur. De ſecunda igitur adductione loquitur Hebræus Latinuſque textus. De tertia Græcus. ſicque cum *Adar* anni eſſet menſis vltimus, noſtro ferè Februario reſpondens, rectè ſtatim ſequebatur Ver, quo, vt ſuprà dixi, nuptiarum apud Perſas celebritates maximè vigebant. Ipſo enim Adar exeunte adducta eſt, ita, vt nuptiæ iſtæ in ver ipſum incurrerent. præſertim cum & regno toto feſti, eam ob cauſam, dies perageretur, vt infrà dicetur. Hanc verò textuum iſtorum conſenſionem clarè ſignificat lib. 11. cap. 6. Ioſephus, dum ait; Ἀφικομένης τῆς

Ἐσθ-

Ἐλθούσης πρὸς αὐτὸν ἤρεσεν αὐτῷ, καὶ πεσὼν τῆς κόρης εἰς ἔρωτα, νομίμως αὐτὴν ἄγεται γυναῖκα, καὶ γάμον αὐτῆς ποιεῖ τῷ δωδεκάτῳ μηνὶ ἑβδόμου ἔτους τῆς αὐτοῦ βασιλείας ἀδὰρ καλουμένῳ. *Cum veniſſet ad Regem Eſther, ipſa ille delectatus, eiuſque amore captus, eam legitimè ducit vxorem. & nuptias cum ea peragit duodecimo menſe ſeptimi anni regni eius, qui menſis, Ader vocatur,* Cubiculum verò Regis in Latino dicitur ver.16. quod in Hebræo eſt, *domus regni eius*, eo ſcilicet modo, quo Iudith 14. verſ. 10. dicebatur *cubiculum virtutis Aſſyriorum.* Ex iſta porrò conſuetudine Saram, cum apud Pharaonem eſſet, Geneſ. 13. excuſat quæſtionibus in Geneſin D.Hieronymus. *Iuxta librum Heſter,* ait, *quæcunque mulierum placuiſſet Regi apud veteres, ſex menſibus vngebatur oleo myrtino, & ſex menſibus in pigmentis variis erat, & curationibus fœminarum, & tunc demum ingrediebatur ad Regem. atque ita poteſt fieri, vt Sarai, poſtquam placuerat Regi, dum per annum, eius ad Regem præparatur introitus, & Abrahæ Pharao multa donauerit, & Pharao poſtea ſit percuſſus à Domino, illa adhuc intacta ab eius concubitu permanente.* Cæterum *ordo*, de quo verſ.12. inter iſtas virgines, an à tempore, quo præparationes ſuas abſoluiſſent, an à Regis vocatu, aut Eunuchi voluntate pependerit; mihi incertum.

Vᵃ. *Quomodo eadem deducta?*

SOLEBAT iis ad Regem iamiam adituris fieri poteſtas, vt quidquid formæ ſuæ magis ornandæ, venuſtandæq; peterent, idipſum ilicò acciperent ver. 13. quo ſcilicet maiorem Regi voluptatem afferrent, & hoc iam ſummum à Rege beneficium acciperent, cum ſit mulierum genus valdè φιλόκοσμον. & præſertim Perſicarum. vt ſuprà dixi quęſt. 3. Eſther tamen, iis, quæ ſuapte ſponte Præfectus dediſſet, contenta nihil omnino petiit ver.15. Deducta verò eſt per eos, qui καλὰ νεανία dicebantur, quemadmodum vſitatum erat, Xenophonte auctore lib.1. Anabaſeos.

VIᵃ. *Quis deductionis huius exitus?*

PRÆ virginibus aliis omnibus Regi placuit ver.17. quemadmodum videlicet modeſtiſſima & verecundiſſima Cyro minori Aſpaſia placuerat, vti loco citato ſcribit Xenophon. imo Eſther multo quam Aſpaſia magis placuit, cùm ad celſiſſimum regiæ dignitatis thronum euecta ſit, & in Vaſthi locum ſuffecta. Hinc enim nuptias cum ea inire Rex omnino decreuit.ibidem.

SEXTA PRIMAE PARTIS PARTICVLA, DE ESTHERÆ NVPTIIS, Cap.2.ver.17.& ſequent.

QVÆSTIVNCVLÆ.

Prima. *Potueritne Eſther, ante nuptias, Aſſuero conſueſcere?*

ISTÆ virgines, cùm ad Regem venirent, eius vxores fiebant. ſed minus ſolennes, vti ſæpè alias, de toto iſto concubinarum & pellicum genere, in Geneſi, & Regum libris, admonui. Et cum iſta vxorum multitudo Iſraëlitis permiſſa tunc eſſet, multo hiſce Barbaris magis. qui, pro libidine, multa intemperanter & iniquè, iſtis in matrimoniis, deſignabant. Satis tamen hoc eſt, vt abſque peccato, ante ſolennes illas nuptias, potuerit ei Eſther conſueſcere. itemque poſtea in pellicum ſeu concubinarum eius numero manere, ſi ad præcipuæ coniugis, reginæque locum ipſam non euexiſſet, vti etiam Caietanus innuit. Hinc in Artaxerxe notat Plutarchus, quandam ſimiliter *γνησίαν* declaratam, & Ioſephus ca. 6. lib. 11. *νόμιμον* legitimam vxorem. An verò etiam fortè factum, vt cum, menſe decimo, ad Regem Eſther veniſſet, eamque ipſe vehementer adamare cœpiſſet, omnino hanc Reginam fieri decreuerit, & idcirco ab ea tantiſper, dum ſolennitas adhibita nuptiarum eſſet; abſtinuerit?

IIᵃ. *Potuerítne ipſa Iſraëlitica Ethnico Regi nubere?*

PROHIBET id quidem DEVS Deuter. 7. Eſd. 1. cap. 9. & 10. vt ibi audiimus. ſed præceptum iſtud primò reſtringi conſueuit ad eos Ethnicos, qui in terra Chanaan habitabant: deinde, ad eos Iudæos, qui in terra promiſſionis habitabant: vti de priori refert Bellarminus lib. 1. de mat. cap. 23. de poſteriori notat hoc ipſo loco Caietanus. Cauſa tamen, quæ in Deuteronomio ei legi ſubditur, & 3. Reg. 11. repetitur, ad omnes vbique locorum Iſraëlitas pertinere illam oſtendit. Ea verò cauſa eſt, deprauationis, & à vera DEI religione diſceſſionis periculum. Quod quidem, ſi præcisè nudeque hominum infirmitates ſpectare velimus, & omnibus, & ſemper, & vbique impendet. Quis tutus ſit, cùm Salomon tutus non fuerit? Si tamen moralem quandam, ex quorundam aliorum, verbi cauſa, Iacob, & ſimilium conſtantia, ex perſonarum etiam, quæ matrimonium ineunt; virtute, temporum, rerumque occaſionibus, libram adhibeamus, poſſe hoc interdum periculum abeſſe iudicabimus. ſicque potuiſſe Aſſuero Eſtherem nubere, prout, citato loco, pluribus explicat Bellarminus. Si recuſaſſet, ſtuprum ei fortè Rex adulter intuliſſet: neque dubito, quin Mardochęo DEVS magni alicuius pro tota gente boni ſpem aliquam iniecerit, vt non modo non repugnaret, ſed coniugium etiam iſtud peroptaret. Alioqui dicit ipſa cap. 14. verſ. 15. *Noſti quia deteſtor cubile incircumciſorum, & omnis alienigena.* Sanè ſi Hebræas ducere vellent alienigenæ, Iudęorum eos ſacris initiari oportuiſſe non in Dina tantùm, Geneſ. 34. ſed in Herodis etiam ſorore Salome apud Ioſephum lib. 16. cap. 11. videmus. Imò & apud Euagrium lib. 6. cap. 20. Perſarum Rex Choſroes anno Domini 593. cum in S. Sergij Martyris templũ inſigne donum, aureum diſcum mitteret, gratias illi agens, in eo inſcribi curauit; *Cum Sira Chriſtiana eſſet, & ego Gentilis, lex noſtra non permittebat nobis poteſtatem mulierem Chriſtianam vxorem ducendi.*

IIIᵃ. *Quæ nuptiarum ſolennitas fuerit?*

RITVS in Perſarum Regum nuptiis vſitatos proponit lib. 15. Strabo, Arrianus lib. 6. & Plutarchus in Artaxerxe. Ex iſto tamen capite hi habentur. *Primus.* Impoſuit Rex Eſtheris capiti *cidarim regni*, id eſt, regiam, ſeu vt noſter verſ. 17. *diadema regni,*

itemque

item que Ioſephus & Septuaginta, niſi quod hi, *τὸ διάδημα τὸ γυναικεῖον, diadema fœmineum ſiue vxorium*, vt ab eo quod Regibus proprium erat; diſtinguant. *Alter*, fecit eam pro Vaſth: reginam. ideoque thronum & Eunuchos, & ancillas, & reditus, cæteraque omnia, quæ reginæ debebantur; attribuit. *Tertius*, conuiuium magnificentiſſimum ſuis Principibus & famulis, quos è Perſide, Media, cęteriſque ſine dubio prouinciis inuitarat; dedit: fuitque tanta magnificentia, vt deinceps, tamquam prouerbium vſu contritum, celebratumque fuerit, *Eſtheris conuiuium.* vt in Hebræo ſignificatur ver. 18. loco verborum illorum; *pro coniunctione & nuptiis Eſther.* Quamdiu verò durarit id conuiuium; in Hebræo & Latino nulla ſignificatio eſt. niſi, quod ex Perſicorum Regum magnificentia, ex ſuperiori illo conuiuio, & ex hodiernis Principum virorum nuptiis, coniecturam aliquam ducere liceat. Ioſephus tamen totum menſem dixit, Septuaginta hebdomadam vnicam, ſeu *ſeptem dies.* Quid ſi *ſeptem menſes*, vt prioris conuiuij magnificentia ſuperaretur? cum alia hic etiam addantur, quæ antea non fuerunt, prout ſequitur. *Quartus*, requiem prouinciis vniuerſis fecit. Quod ad relaxationem ab inquiſitione virginum, quaſi hoc valdè populis graue, ac non potius iucundum fuiſſet, retulit Caietanus. prȩſertim cum aliam inquiſitionem, regnante iam Eſthere, adhuc poſtea fateatur. Ioſephus eô refert, vt feſtos ob nuptias dies populis eſſe voluerit, idque per angaros ſiue tabellarios, de quibus poſteà part. 2. quęſt. 7. iis nunciarit. Septuaginta verò *ἄφεσιν* verterunt. quaſi tributorum relaxatio quædam eo tempore facta fuiſſet, quæ ab aliis *ἀτέλεια* vocatur. Id enim lib. 5. Herodotus in Magis, & lib. 6. interdum fieri teſtatur, itemque apud Iuſtinum lib. 11. Alexander. *Quintus*, dona dedit, & vtrunque iſtud iuxta manum & potentiam regiam dedit. ſeu vt noſter verſ. 18. iuxta magnificentiam principalem, id eſt, principe dignam, principi tanto conſentaneam vt ver. 7.

IVᵉ. *Quid, quod in Hebraico additur*; Et in colligendo vel congregando virgines ſecundò?

NOSTER Interpres verſ. 19. cum ſequente hiſtoria coniunxit: Hebræum tamen athnach, vt ſeparetur, magis ſuadere videtur. ſed cum à recentioribus Iudęorum Maſoretis apponi hoc potuerit, de eo vtut ſit, quid eſt, virgines *ſecundò* quęri aut congregari? Caietanus, vt dixi, putat regnante iam Eſthere id factum. & intelligit ſimilem ſuperiori conquiſitionem. ſed addit; *Quorſum fuerit facta hæc congregatio virginum ſecundò, nulla hiſtoria mihi nota tradidit, nec ſcio diuinare.* Lyranus verò, Hugo & Carthuſianus aiunt, Regem nuptias alias ſimulaſſe, vt, arte iſta, Eſtheris genus & patriam, cuius cognoſcendæ percupidus erat; diſceret. At, niſi fallor, ſi valde rogaſſet, aut inquiſitione dignum putaſſet, aut omnino in mentem id rogare ac inquirere veniſſet, artificio iſto nihil opus fuiſſet. Quàm facilè, vnde, & à quo abducta fuiſſet, quiſue hic eſſet explorare potuiſſet? Vatablus, tempore nuptiarum Vaſthi, vnam fuiſſe virginum congregationem tradit, hanc verò iam eſſe alteram. Satis probabile. Druſius verò congregationem priorem eſſe ait in domum virginum, poſteriorem in domum pellicum. ſed cui obſecro rei hæc iam eſſet narratio? Tam ex abrupto, & nulla occaſione cur inculcaretur? Neque illa virginum eſſet congregatio; ſed earum quas iam Rex cognouiſſet; mulierum. Poſſemus multò facilius referre ad migrationem virginum

 ginum

ginum ex ipſarum domus parte minus commoda & iucunda in partem illam meliorem & iucundiorem, de qua ſuprà, cum ibi verbum fuerit *ſchanah*, hic ſit *ſchenith*. Quia verò diuinationem hic neceſſariam fatetur Caietanus; dicam quod videtur. Iſtud ergo aduerbium *ſchenith* ſeu *ſecundò* iungendum arbitror non verbo *congregandi*, ſed verbo quod anteceſſerat, *fecit conuiuium magnum*. quaſi diceret; fecerat iam olim Aſſuerus epulum ſplendidiſſimum, ſummaque Procerum frequentia, & rerum omnium affluentia, magnificentiaque celeberrimum; ecce alterum iam nunc fecit *in virgines congregando*, id eſt, poſteaquam virgines, vt ſuprà expoſui; congregaſſet. Fuit enim hæc ei congregatio iucundiſſima, eamque ipſe valdè fauſtam, felicem & fortunatam duxit, è qua talem, tantamque Reginam nanciſci potuiſſet. Congrueret verò Latino textui hæc expoſitio belliſſimè, ſi exemplaria eſſent à quibus hæ vincientes particulæ duæ abeſſent, *quod, &*. Hoc enim modo legeremus. *Et dedit requiem vniuerſis prouinciis, ac dona largitus eſt iuxta magnificentiam principalem, cum ſecundò quærerentur virgines & congregarentur.* Poſteà verò, vt in Hebræo ſic; *Et Mardochæus manebat ad ianuam Regis.* Quibus antiqui ſuppetunt Codices, videant.

Vª. *Quando hæ nuptiæ celebratæ?*

ANNO Regis Aſſueri ſeptimo inchoatæ, ſed octauo perfectæ ſunt, vt patet ex particulæ 5. quæſt. 4. & ex ſextæ huius quæſt. 3. Quo etiam pertinet, feſto valdè apparatu, magnoque tubarum clangore ſicuti olim, ita & nunc celebrari à Perſis veris principium, ſoliſque in Arietem ingreſſum, vti ſcribit Fernandus Caſtagneda lib. 6. rerum Indicarum cap. 46. qui & feſtiuitatem illam ab iis vocari ait *Neuruz*, id eſt, *nouus dies*. licet ea voce ſignificetur etiam illud *quadriennium*, quo biſſextilis annus concluditur.

VIª. *An in parthenone, & poſt nuptias, Iſraëlitarum quoad cibos & ſimilia, ritus ſeruarit Eſther?*

MARDOCHÆI præcepta omnia diligentiſſimè ſeruauit verſ. 20. & in his illud vt patriam, populumque ſuum reticeret ver. 10. & 20. quod ſanè in ſermonibus cum virginibus aliis, cum Eunuchis, cum Rege, qui ſuper hoc & illo varia eam rogitarent, factu perdifficile videri poterat, quanto magis, quæ DEI ipſius erant ne violaret, omni cura ſtudioque perfecit? Ea propter *paternarum traditionum* minimè *immemorem* fuiſſe tradit Sulpitius. Sed *totum hoc olet*, inquit Druſius, *gloſſam Iudaicam*. Cur quæſo? Etiamne Iudaizat Sulpitius? An *traditionum* omnium tetrum adeò nomen? Quin potius olet, iſto quidem tempore, Druſiana hæc oratio pulmonem hæreticum. Quomodo tamen fieri potuit, vt ciborum ſi delectum haberet, ſi aquis crebrius elueretur, ſi id genus alia vſitaret, non notaretur? non, quod ſua de proſapia verbis reticebat; factis eloqueretur? Daniel profectò, ne potu cibatuque regio pollueretur, leguminibus & aqua tantùm vti, idque ab Eunucho præpoſito, precibus impetrare debuit. An is tùm neceſſitatis articulus, vt cum in DEI contemptū, ij tunc ritus non vetarentur, poſſent coram aliis omitti? An in Regis menſa, ea cibi potioniſque copia erat, vt ſi quid porcinum in mundumue eſſet; non ederetur, è cæteris, quod ſatis foret; ſumeretur? An cum virgo eſſet, poſteaque Regina, ſe his & illis non dele-

delectari dicere non poterat? Quid ſi & non diſſimiles Perſarum ritus? Libatum verò diis ſi quid eſſet, vt fuiſſe notat in Danielis cap.1. Theodoretus; id ne guſtaretur, caueri qui potuit? cur & Daniel ex eadem regiæ menſæ copia, quod liceret, excerpere non potuiſſet? An delicias potius, lautitiaſque omnes fugiebat? ideoque leguminum & aquæ ſimpliciſſimum victum requirebat? Vtut ſit, duo certiſſima eſſe debent. *Vnum*, non violaſſe ipſam Eſtherem Iſraelis ritus. Ita enim ipſa infrà cap.14. ver.16.17.& 18. clariſſimè. *Tu ſcis neceßitatem meam, & quòd non comederim in menſa Aman, nec mihi placuerit conuiuium Regis: & non biberim vinum libaminum, & nunquam lætata ſit ancilla tua, ex quo huc tranſlata ſum, vſq; in præſentem diem, niſi in te Domine DEVS Abraham. Alterum.* Sicuti ad malum ingenioſa hominū eſt peruerſitas: ita etiam ad bonum, virtus.

VII. *An ex Eſthere liberos procrearit Aſſuerus?*

ISIDORVS Clarius libri huius initio ait; *Hebræorum communem eſſe ſententiam*, Aſſuerum ex Eſthere Darium Perſam genuiſſe. nimirum quia Cambyſem illum eſſe autumant. quod ſuperioribus iam diſputationibus conuulſum. Franciſcus Maironis ſcripſit Holofernem huius filium. Sed nimirum, ſeipſum Eraſmo præfatione in S. Auguſtinum, libro de ciuit. deridendum propinauit. Brentius Xerxem. Reineccius verò duos filios eam ſcribit tom. 2. folio 32. & 42. ex Artaxerxe Longimano genuiſſe Xerxem & Sogdianum. Vnde factum, vt regnum faciliùs capeſſierit Darius Nothus. Sed cum oſtenſum ſuprà eſt, Aſſuerum iſtum neque eſſe Cambyſen, neque Artaxerxem Longimanum, ſed Ochum ſunt hæc omnia ſatis exploſa. Ochus verò filium habuit ipſe quidem Arſicam, qui ab aliis dicitur Arſes vel Arſames, à Strabone ſub finem lib.15. Narſes, & eius poſtea regnum tenuit. ſed an ex Eſthere, aut alia eum procrearit, & an alium ex Eſthere vllum, nuſquam legi. Curtius lib.3. Damaſco Alexandro prodita, fœminas pleraſque captas refert, *inter quas*, ait, *tres fuere virgines, Ochi (qui ante Darium regnauerat) filia, olim quidem ex faſtigio paterno, rerum mutatione, detractæ, ſed tùm ſortem earum crudeliùs aggrauante fortuna. In eodem grege vxor quoque eiuſdem Ochi fuit.* Eſthérne vel alia? Dici poſſet vtrumlibet, cùm argumentis neutrum aut labefactari aut conſtabiliri poſſit.

SEPTIMA PRIMAE PARTIS PARTICVLA, DE INSIDIIS, Cap.2. v.21. & cap.12.

QVÆSTIVNCVLÆ.

I. *Quæ inſidiæ iſtæ?*

VT *mitterent duo Eunuchi manus in Regem*, id eſt, cum *occiderent*, vt noſter vertit & Septuaginta. Sed cum variis id modis fieri poſſit, adeò, vt qui lapidibus aliquem interficit, *manum* etiam in illum *mittere* dicatur apud Gorionem lib.6.cap.74. quis hic cogitatus interficiendi modus? Chaldæus Thargum ait; *venenum propinare.* quod & veriſimile credit R. Salomon, cum eſſent à poculis Eunuchi. Gorion verò, *caput auferre*, vt ad Macedoniæ Regem,

Regem, qui in Perſarum Regem concitatus tunc erat; ferrent. prout ſcilicet Artaxerxem Mnemonem ſuo in lecto interficere voluerat Darius filius. apud Plutarchum Artaxerxe.

IIᵃ. *Iſti Eunuchi qui?*

NOMINATVR hodie in Hebraico textu, & Gorione, *Bigthan* & *Theres* in noſtro *Bagathan* & *Thares*, in Septuaginta cap. 1. *Gabatha & Tharra*, in Ioſepho Flauio *Bagathoes* & *Theodeſtes*, & dicuntur Hebraicè *custodes haſaph*. Significat verò *ſaph* interdum *vaſa & ſuppellectilem* vt Zachariæ 12. interdum *limen* vt 3. Reg. 14. Sophon. ver. 14. Ezech. 40. Hinc à R. Salomone putantur iſti, vt paulò antè dicere memini; *à poculis* Regi fuiſſe, vaſorumque *cuſtodes*. à noſtro *ianitores, & primo in palatij limine præſidentes*. & veriùs, cum Chaldæus hos etiam vocet *cuſtodes palteraia* id eſt, palatij, Ioſephus ἀρχισωματοφύλακας, Septuaginta cap. 1. τὴν αὐλὴν φυλάσσοντας, quemadmodum lib. 3. Herodotus πυλωρούς. Non diſſimilis in vertendo varietas eſt, 2. Reg. 22. & 23. vbi noſter, *Ianitores templi*, alij *cuſtodes vaſorum*. Eorum coniurationis participem fuiſſe Hamanem dicit Gorion lib. 2. cap. 2. ſed de hoc poſteà.

IIIᵃ. *Quæ inſidiarum cauſa?*

NVM, vt apud Herodotum libro 3. Magi; tyrannidem appetebant? Num ſuis ſalariis & honoribus contenti non erant? Sunt qui aſſerunt ægrè ipſos tuliſſe, Vaſthi repudiatam, eique ignotam Eſtherem ſurrogatam. Gorion ſignificat eos Macedoniæ Regis gratiam inire voluiſſe. Septuaginta hoc loco, doluiſſe, quòd ipſis antelatus eſſet Mardochęus: & ſimile quid in Hieroſolymitano Thargum eſt. Omnia profectò hæc concurrere, ambitioſaſque Eunuchorum mentes facibus veluti quibuſdam inſlammare potuerint. vti rectè ſenſit Feuardentius.

IVᵃ. *Quando hæ factæ inſidiæ?*

IAM erat Eſther Regina ver. 22. ideoque anno Aſſueri octauo vel pòſt. Quod ergo cap. 12. dicitur; *Morabatur autem eo tempore*, intelligendum ſic, quod eo iam tempore cum ipſis morabatur; non tamen quod inſidias, quæ ſtatim ſubiunguntur; tùm ſtruxerint. In Græco vero cap. 1. dum, huius eiuſdem commorationis occaſione, per prolepſin, eæ inſidiæ narrantur, non appoſitum eſt; eo tempore, ſed ſimpliciter dictum. ἡσύχασε, id eſt, *quieuit, habitauit*, ſeu, vt Hebraicè hîc dicitur ver. 19. *erat ſedens*, aut *habitans in porta Regis*; quemadmodum etiam Actor. 18. dicitur Paulus Corinthi *ſediſſe* annum & ſex menſes. Wittakerus loco citato vult dici factas ea nocte, quę Mardochæi ſomnium cōſecuta eſt, quod additum ſit, ἕως νυκτὸς. ſed hoc ad ſomnij cognoſcendi deſiderium & curam attentiorem ſpectat, vti ſuprà dictum eſt. neque hæc ipſa particula in Latinis eſt. quę tamen eſſe Græcis emendatiora ſæpè iam vidimus.

Vᵃ. Quo-

V^a. *Quomodo eædem cognitæ?*

RABBI Salomon eos, coram Mardochæo, de hiſce inſidiis, *Tharſenſi ſermone*, collocutos ait, quaſi eum is non intellexiſſet. At ſermo Tharſenſis quis? An Græcus? & eum vnde norat Mardochæus? Nam Eunuchi quidem non rarò Græci erant. ſed Mardochæus in Perſide natus, educatúſue fuerat, vt ſuprà dictum partic.4. q.6. Quia tamen non deſunt, qui vno in loco varias diſcant linguas, vnde iſta Eunuchis confidentia, vt de tanti momenti re, tam ſecurè, coram alio, agerent? Flauius Ioſephus Eunuchorum alteri fuiſſe narrat famulum genere Iudæum, nomine *Barnabazum*, qui Mardochæo index fuerit. Is aliis dicitur *Pharnabazus*, cùm Macedones pro φ dicant β, vt βίλιππος, κεβαλὴ & βερενίκη pro φίλιππος, κεφαλὴ & φερενίκη, vti ab Plutarcho in Græcis problematibus, problem. 9. Euſtathio Odyſſ. κ docetur. In Septuaginta cap.1. duo ſignificantur, primò ipſum audiiſſe, dum cum iis verſaretur: deinde ipſum, inſitâ ſolertiâ, ex illorum dictis, factisque intima eorum conſilia inueſtigaſſe, certoque conieciſſe. Sic & cap.1. lib.2. Gorion. *Cognouit*, ait, *muſſitationem duorum Eunuchorum Regis.*

VI^a. *Cur, ex Mardochæi nomine, Regi eædem inſidiæ à Regina, indicatæ?*

MAXIMA referendæ gratiæ apud Perſas Reges cura erat, quemadmodum & leges & facta ipſorum oſtendunt. Hinc enim tam celebratum illud pomum Regi datum, & aqua manu hauſta. hinc illæ, ſi in periculis Rex à quoquam iuuaretur; voces. *Memento diei huius, ô Rex*, vt apud Plutarchum in Artax. vbi de Caunio & aliis plura. hinc ille, Syloſon ſe Dario Hyſtaſpis indicari tantum cupiebat εὐεργέτην apud Herodot. lib.3. hinc, de Alcibiade, primus Regi ſignificare auebat Pharnabazu apud Diodorum lib.14. de Oronte ſocios ſatrapas delatores, vt muneribus ornaretur, prodente, de Tiribazo & Rheomitra idem Diodorus lib. 15. hinc denique proprius ille honor eorum, qui bene de Rege meriti eſſent, vt *Oroſangæ* vocarentur apud Herodotum libro 8. Vt ergo Regis beneuolentiam & munificentiam Mardochæo Eſther conciliaret, eius nomine inſidias iſtas patefecit. Nec fruſtra. Nam iam quidem in diaria id relatum *ante regis faciem* verſ. 23. id eſt, ipſo vidente ac prudente: ſeu volente ac iubente, vt habet Ioſephus Flauius. Gorion, videtur accipere pro *iis, quæ Regi accidiſſent*. Poſteà verò idem ipſum, magno cum Mardochæi fructu, relectum & compenſatum cap.6. Quæ verò *Diaria* vocaui, & noſter, *hiſtorias* & *annales*; Hebraicè dicuntur *liber verborum dierum*, id eſt, rerum, quæ ſingulis diebus accidiſſent, inſigniores, vt, librorum Regum initio, de Paralipomenis aiebam. In Græco eſt μνημόσυνον ἐν τῇ βασιλικῇ βιβλιοθήκῃ ὑπὲρ τῆς εὐνοίας Μαρδοχαίου ἐν ἐγκωμίῳ, *Monimentum in regia Bibliotheca, ob Mardochæi beneuolentiam, cum laude, ſeu encomio*, & ca.6. γράμματα μνημόσυνα ἡμερῶν, *litteræ, quibus ſingulorum dierum memoria continetur.* Ioſephus *Commentarios* vocat *rerum à prioribus Regibus, & ab ipſo Aſſuero geſtarum.* Omnia enim, quæ quot diebus acciderent, notabantur à *grammatiſtis*, de quibus Plutarchus in Themiſtocle & infrà patet ca.10. verſ. 3. vbi ſimiliter, *liber verborum dierum Regum Medorum & Perſarum.* Grammatiſtas illos videtur Plinius lib.12. c.15. *Regum ſcribas* vocare, de quibus infrà, parte 2. q.7.

OCTAVA PRIMAE PARTIS PARTICVLA, DE AMANIS EXALTATIONE, ET IN Iudæos, ira.

CAPUT III.

1 Poſt hæc rex Aſſuerus
exaltauit Aman filium
Amadathi, qui erat de
ſtirpe Agag: et poſuit ſolium eius ſu-
per omnes principes, quos habebat.
2 Cunctiq; ſerui regis qui in fo-
ribus palatij verſabantur, flecte-
bant genua & adorabant Aman:
ſic enim præceperat eis imperator.
ſolus Mardochæus non flectebat ge-
nu, neque adorabat eum.
3 Cui dixerunt pueri regis, qui
ad fores palatij præſidebant. Cur
præter ceteros non obſeruas man-
datum regis?
4 Cumq; hoc crebrius dicerent,
& ille nollet audire, nuntiauerunt
Aman, ſcire cupientes vtrum per-
ſeuerarèt in ſententia: Dixerat e-
nim eis ſe eſſe Iudæum.
5 Quod cùm audiſſet Aman, &
expirimento probaſſet quòd Mar-
dochæus non flecteret ſibi genu, nec
ſe adoraret, iratus eſt valdè.
6 Et pro nihilo duxit in vnum
Mardochæum mittere manus ſuas.
Audierat enim quòd eſſet gentis
Iudææ. magiſq; voluit omnem Iu-
dæorum, qui erant in regno Aſſue-
ri, perdere nationem.

7 Menſe primo (cuius vocabu-
lum eſt Niſan) anno duodecimo re-
gni Aſſueri, miſſa eſt ſors in vr-
nam, quæ Hebraicè dicitur phur,
coram Aman, quo die & quo men-
ſe gens Iudæorum deberet interfici:
& exiuit menſis duodecimus, qui
vocatur Adar.
8 Dixitq; Aman regi Aſſuero:
Eſt populus per omnes prouincias
regni tui diſperſus, & à ſe mutuo ſe-
paratus, nouis vtens legibus & cæ-
remoniis, inſuper et regis ſcita con-
temnens. Et optimè noſti quod
non expediat regno tuo vt inſole-
ſcat per licentiam.
9 Si tibi placet, decerne vt pere-
at, & decem millia talentorum ap-
pendam arcariis gazæ tuæ.
10 Tulit ergo rex annulum, quo
vtebatur de manu ſua, & dedit
eum Aman filio Amadathi de pro-
genie Agag, hoſti Iudæorum,
11 Dixitq; ad eum: Argentum,
quod tu polliceris, tuum ſit: de po-
pulo age quod tibi placet.
12 Vocatique ſunt ſcribæ regis
menſe primo Niſan, tertiadecima
die eiuſdem menſis, & ſcriptum
eſt, vt iuſſerat Aman, ad omnes ſa-
trapas

trapas regis, & iudices prouinciarum, diuerſarumq́ gentium, vt quaque gens legere poterat, & audire pro varietate linguarum ex nomine regis Aſſueri, & literæ ſignatæ ipſius annulo,
13 *Miſſæ ſunt per curſores regis ad vniuerſas prouincias vt occiderent atque delerent omnes Iudæos, à puero vſque ad ſenem, paruulos & mulieres, vno die, hoc eſt tertiodecimo menſis duodecimi, qui vocatur Adar, & bona eorum diriperent.*
14 *Summa autem epiſtolarum hæc fuit, vt omnes prouinciæ ſcirent, & pararent ſe ad prædictam diem.*
15 *Feſtinabant curſores, qui miſſi erant, regis imperium explere, ſtatímque in Suſan pependit edictum, rege & Aman celebrante conuiuium, & cunctis Iudæis, qui in vrbe erant, flentibus.*

E CAPITE DECIMOTERTIO.

S. HIERONYMVS; *Quæ ſequuntur, in eo loco poſita erant, vbi ſcriptum eſt in volumine:* Et diripuerunt bona, vel ſubſtantias eorum. *quæ in ſola vulgata editione reperimus.*

1 *Rex maximus Artaxerxes ab India vſque Aethiopiam, centum viginti ſeptem prouinciarum principibus, & ducibus, qui eius imperio ſubiecti ſunt, ſalutem.*
2 *Cùm plurimis gentibus imperarem, & vniuerſum orbem meæ ditioni ſubiugaſſem, volui nequaquam abuti potentiæ magnitudine, ſed clementia & lenitate gubernare ſubiectos, vt abſque vllo terrore vitam ſilentio tranſigentes, optata cunctis mortalibus pace fruerentur.*
3 *Quærente autem me à conſiliariis meis quomodo poſſet hoc impleri, vnus qui ſapientia & fide cæteros præcellebat, & erat poſt regem ſecundus, Aman nomine,*
4 *Indicauit mihi in toto orbe terrarum populum eſſe diſperſum, qui nouis vteretur legibus, & contra omnium gentium conſuetudinem faciens, regum iuſſa contemneret, & vniuerſarum cōcordiam nationum ſua diſſenſione violaret.*
5 *Quod cùm didiciſſemus, videntes vnam gentem rebellem aduerſus omne hominum genus peruerſis vti legibus, noſtriſq́ iuſſionibus contraire, & turbare ſubiectarum nobis prouinciarum pacem atque concordiam,*
6 *Iuſſimus vt quoſcunq́ Aman, qui omnibus prouinciis præpoſitus eſt, & ſecundus à rege, & quem patris loco colimus, mōſtrauerit, cùm coniugibus ac liberis deleantur ab inimicis ſuis, nulluſq́ eorum miſereatur, quartadecima die duodecimi menſis Adar anni præſentis.*
7 *Vt neſarij homines vno die ad inferos deſcendētes, reddant imperio noſtro pacem, quā turbauerant.*

Hucuſq; exemplar epiſtolæ.

QVÆSTIVNCVLÆ.

I. *Quis Aman?*

QVEM Græci,& hos ſecuti Latini, *Amanem* dicunt, eum Hebræi & Chaldæi cum aſpiratione, *Hamanem*. eique hoc rectè nomen datum, quod valet *conturbantem, tumultuantem, præparantem*, &, ſi verum eſſet, quod Rabanus ait; *iniquitatem*. De ipſo autem *opiniones ternæ* ſunt. *Prima* Sulpitii eſſe Perſam. *Secunda* eſſe Amalecitam. *Tertiâ* Macedonem. & hæ duæ poſteriores potiſſimæ ſunt. Nam *Secundam*, huius capitis initium affirmare videtur, cum *de ſtirpe Agag* fuiſſe ait. Notiſſimus enim iſte Amalecitarum Rex ex l. 1. Reg. cap. 15. eaque in ſententia eſt Ioſephus Flauius, & Gorion, Rupertus lib. 8. de vict. cap. 4. Lyranus, R. Salomon, Rabini omnes, & Thargum vterque. quorum alter cap. 5. ipſius etiam genealogiam ad Eſau vſque deducit. *Ne tradas*, inquit, *Iacobi filios in manus Haman,*

Filij	I.	*Hamadatha.*	*Filij*	XI.	*Perſom.*	
	II.	*Ada.*		XII.	*Segor.*	
	III.	*Beznai.*		XIII.	*Negar.*	
	IV.	*Aphalibos.*		XIV.	*Pharmaſta.*	
	V.	*Dioſos.*		XV.	*VaiZatha.*	
	VI.	*Pheros.*		XVI.	*Agag.*	
	VII.	*Hauidam.*		XVII.	*Samcar.*	
	VIII.	*Thalion.*		XVIII.	*Amalec.*	Geneſ. 36. ver. 12.
	IX.	*Atheniſama.*		XIX.	*EliphaZ.*	
	X.	*Haram.*		XX.	*Eſau. illius improbi filij.*	

Caietanus, *Cum ait, tam natio, quam patria Agagæa, & nota ſit gens ex occiſo Rege Agag, hic ſenſus complectendus eſt*. & verò citra controuerſiam vllam, eum complectitur in 2. 2. q. 84. artic. 2. *Tertiam* verò ſententiam magis probant Septuaginta cap. 9. & noſtra verſio cap. 16. verſ. 10. & 14. Quomodo verò ſi Macedo eſt, Amalecita eſſe poteſt, aut ſi Amalecita, quomodo Macedo? Tetigerat hanc lib. 1. cap. 7. difficultatem Bellarminus. Sed quia ex ea ſeſe ſubitò ad hiſtoriæ tempus contulit, nec eius explicationem adiunxit: putauit minime candidus ille Wittakerus, contra poſteriorum capitum auctoritatem hîc ſibi triumphandum. Candidius agit, eiuſdem licet hæreſeos homo; Ioan. Druſius, vt ſupra etiam attuli; *Neſcio*, ait fol. 93. *quàm rectè hoc fiat ab hominibus eruditis, qui eis* (capitibus vltimis) *falſi crimen imponunt ex loco tam dubio ac controuerſo*. Suas deinde difficultati explicandæ coniecturas impertit. quod & ipſe, pro virili, iam faciam.

Ac *Primò*, ex eo quod dicitur capite iſto 3. *ex ſtirpe Agag*, non efficitur eum eſſe Amalecitam. Nam *Primò* Hebraicè dicitur tantùm, *filius Hammedatha haagagi vel haengagi* quod nomen ſignificat haagagæum vel, vt cap. 8. verſ. 3. *Agagitam*, qui eſſe poteſt, vel ex loco aliquo *Agag* nominato, vt ait Caietanus, vel *ex ſtirpe alicuius Agag*. quod quia Interpres noſter accepit, ſequamur licet. Sed *Secundò*, nos Septuaginta ab Agago illo abducere videntur, dum Βυγαῖον verterunt, & Latinus noſter cap. 12. ver. 6. & Complutenſes aliiq; Græci qui ὠγαῖον vocant in Regiis Bibliis, & Vatablo. præſertim cum Numerorum 24. idem Agag, ab iiſdem Septuaginta *Gog* vocetur, a Græcis aliis *Pſog*. Vnde fieri potuit *Gogæus* & *Pſogæus*. Poni vero interdum b. pro g. teſtis D. Hieronymus

lib. de

lib. de locis. vbi *Byblum* apud Ezechielem in Hebræo eſſe notat *Gobel*, vnde *Gyblus* effici potuiſſet. Rurſumque *Babriam* pro *Gabria* legi apud Suidam monet Adr. Iunius lib. de coma cap.10. *Tertiò*, ſit Agag; an ſolus ille Amalecitarum Rex, hoc ſibi nomen ita vendicat, vt eo alius nullus affici poſſit? Quæ lex, quæ ratio id nominis pluribus commune eſſe vetet? Sicuti *Saul* non ſolus in Iſraelis Regibus. ſed alii etiam Gen.36. verſ. 37. *Zambri* 3. Reg. 16. Regis nomen eſt. At Ieremiæ 25. regionis Perſidis, vt eo loco arbitratur Hieronymus. *Quartò*, ſane non diſſimilia aliis in populis inueniuntur. *Gage* in Lycia eſt vt ait lib.5. cap.27. Plinius. ibidemque amnis *Gagu*, vnde *Gagates* lapis vt ab eodem ſcribitur lib. 36. cap. 19. Sicut apud eundem lib. 6. cap. 7. populi *Agagammitæ.* *Quintò*, quia opinari liceret *haagagi* vocari quaſi *ſuperbum, elatum* & *ſublimem*. Nam *gag*, vnde per litteram, quæ ſæpè initio apponi ſolet, diciturque ab Hebræis *Heemantica* fit Agag, tectum ſignificat, & ſupremam domus partem Iudicum 9. 2. Reg. 2. Exod. 30. Deut. 22. Vnde *haagagi* dici poteſt, *qui in tecto eſt*, qui ſublimis. & in ſummo veluti conſtitutus. eoque alludere videntur hebræa, dum additur; *Rex ſuſtulit eum, & poſuit ſolium eius* ſuper omnes principes & cap.4. Græ. ὑπερήφανος cap.13. *ſuperbiſſimus* & βουγάϊος eſt homo *magnus*, arrogans, telluris inutile pondus apud Euſtathium Iliad. ν. Amalecitæ vox in textu nuſquam. *Septimò*, quin genealogia illa, quam è Thargumicis ſuprà poſui, falſitatis opinionem iſtam ſatis arguit. Nam ab *Agag* vſque ad Eſau aſcendendo generationes affert tantum quinque, ab eodem fere ad Amanem deſcendendo 16. & tamen ſi non plures, quod 3. Regum cap.6. probaui, ſaltem non pauciores ab Eſau nuptiis ad Samuelis tempora ſunt anni, quam ab eodem Samuele ad Rabbinicum Aſſuerum Cambyſem. *Octauò*, 1. Reg. 15. cum Agag Regem captum legimus, num filiorum eius vllum elapſum putemus?

Secundò, Macedo potius fuiſſe videtur. Primò, quia id non obſcurè vel ambiguè, vt in Amalecitæ nomine fit, ſed perſpicuè, diſerteque citatus locus aſſeuerat. *Secundò*, quia & ipſius, & patris, & filii nomina, cum Macedonicis aptè congruunt, ſi, vti diuerſis in linguis fit, & iam ſupra in Eunuchorum, ſapientumque nominibus vidimus; perexigua mutatio ſit. Nam ab *Aman* & *Amedatha*, ſeu, vt Ioſephus vocat, ab *Amadano* quam longè abeſt *Amyntas*? ab *Aridatha* & *Aridai* cap. nono, *Aridæus*? *Tertiò* fuit in Macedonia vrbs dicta *Æga*. quæ eadem *Edeſſa* vt ait lib. ſeptimo Iuſtinus (an & *Magog*, vt ait Plinius l.5.c.23.) Macedonici regni penè principium & caput. fuit & *Ægeum* mare. Cur ab iſtis *Haagagi* dici nō potuit, ſeu *Agagæus*, vel, vt noſter, *ex eorũ ſtirpe Agag*. ex eorũ ſtirpe, qui *Agagi* dicebantur, ab Ægarum, vel Ægæi ponti dominatu? Et non valde abludunt Græca ἀγαῖος καὶ Βουγαῖος. *Forte ab illo*, inquit Druſius fol.93. *Boge, quem Macedonem fuiſſe teſtatur lib.3. Herodotus*. Sed hallucinatus videtur. Nam τὸν ἐξ Ἠιόνος vocat Herodotus, non qui *ex Eione* ad Strymonem vrbe *ortus* eſſet; ſed qui *inde ſublatus*, ſeu *occiſus*, cum antecedat, τῶν ἐξαιρεθέντων & de iſtis rurſum, ἐκ Θρηίκης καὶ Ἑλλησπόντου. Inter hos verò Boges, qui *ex Maſcanæis* erat; laudatur.

Tertiò. fieri potuit, vt ab Amalecitis eſſent Macedones. Nam ob illatam à Saule cædem, potuerunt aliqui aufugere vt 2. Reg.1. haſque in partes venire, ſuique ob Regis memoriam & gentis, aliqua ſtatuere. Inter Iſraelitarum hoſtes nonne, *cũ habitantibus Tyrum, Amalech* recenſetur Pſalm.82. Fieri ergo potuit, vt fugerent Amalecitarum aliqui Tyrum: eorumque poſteri, Tyro à Nabuchodonoſore capta, in iſtas Græciæ oras deuenirent. Ait enim lib.5. in Iſaiam cap.23. D. Hieronymus. *Legimus in Aſſyriorum hiſtoriis, obſeſſos Tyrios, poſtquam euadendi nullam ſpem videbant, fugiſſe Carthaginem, & ad alias Ionij*

Ægaiq; maris inſulas. Certè qui Macedonici regni primordia narrando perſequuntur, Iuſtinus loco citato, & Diodorus lib.1.cap.2. tradunt primo fuiſſe Argis peregrinos quoſdam & aduenas: hos veniſſe in Macedoniam, & quidem, Cranao quodam duce, Ægas. Deinde, vnde *Ægarũ* nomen? nùm à fabula de capris viã Cranao illi præeũtibus? vnde *Ægai* maris? num à ſimili aut fabula aut ſcopulo? vnde *Magog*? vnde *Edeſſa*, quæ in Syria potius, & orientẽ verſus, nominãtur? Putat quidẽ Stephan⁹ à Macedonica Syriacã Edeſſam vocitatam. quod crederem, ſi poſt Alexandri tempora, primùm hæc nominatio extitiſſet, vel, ſi Edeſſa, verè aquarum, vt ille ait, irrigationem Græcè ſignificaret. Cur non ab *Agag*? cur non à ſimili paſcendorum caprarum & ouium opportunitate, quæ in patria olim fuerat 1.Reg.15. Accedit & aliqua nominis cognatio, præſertim ſi Amalecites & Macetes conſiderentur. Fuiſſe verò Macedonas quondam Macetas nuncupatos teſtatur Heraclides apud Stephanum, Euſtathius Ilia.ξ. Heſychius, Gellius lib.9.cap.3. *Philippus*, ait, *Macetia Rex*, Auſonius de Antiochia & Alexandria, *Macetumq; attollite nomen.* & lib.2. Achilleidos Statius:——*Didici quo Paones arma rotatu, Quo Maceta ſua geſa citent.* & ſolitos Macedones pro *t* libenter *d* ponere ſimulque literarum hypertheſin adhibere monet magnum Etymologicum in ἰέλδω pro ἐθέλω & ἴλδω pro θέλω. Fuit tamen in Peræa, Galaatide ſcilicet trans Iordanem regione vrbs magna & munita quæ Machab.5.verſ.26 in Latino *Mageth* vocatur, ſed in Græco *Maced.*

Quartò, fieri potuit vt è Macedonia pater eius, qui ex eius maioribus ſolus hîc memoratur; vel *auorum quiſpiam in Perſidem venerit, ſicq;* in Perſide, vel ex Perſica matre natus, *Perſa etiam diceretur.* Id ſimilibus exemplis intelligi poteſt. Miltiadis filius Metiochus Perſicam vxorem duxit: *eiusq; filii Perſa habiti ſunt*, inquit Herod.lib.5. Pæones, Darii Hyſtaſpis tempore, à Magabyzo vt apud Herodotum ibidem eſt; tranſportati, & cum in Macedoniam veniret Mardonius, magna eius pars iam Perſis ſubdebatur. ibidem. Contra vero Bubaces Perſa, Macedoniæ Regis Amyntæ filiam *Gygeam* duxit, ex eaque Amyntam habuit apud Herod.lib.8. De Themiſtocle, Democede, Syloſonte, aliisque ad Perſarum Reges venientibus non conſtat?

Ad ſummam; *dici poteſt Aman & Perſa, & Amalecites & Macedo*, diuerſa ratione & cauſa, prout indicatum: *ſimpliciter* tamen *Macedonem fuiſſe cenſeo.* Poſſent quidem vocari Amalecitæ Macedones, prout Syriæ regnum, quandoque *Macedonicum* vocatur à Gorionide lib.2.cap.3.lib.3.cap.1.10.20. ſed cœpit hoc tum primò, cùm Alexandri ſucceſſores Syriam tenuerunt. neque veriſimile eſt, de id genus Macedonibus, Regem Aſſuerum locutum, cum de transferendo ad hos regno nulla eſſet tum ſuſpicio, nullum periculum. niſi fortè dicat quis, quia ex Amaleticarum gente prodiiſſent, vt dixi, Macedones, dictum ab Aſſuero, *illum & animo & gente Macedonem eſſe:* velleque *ad Macedones regnum transferre*, vel veros illos *Europæos*, vel hos *Aſiaticos* illorum parentes; præſertim cum, illo fere tempore, turbatum aliquid in Syria eſſet, vt, ex Sidoniorum clade ab Ocho iſto poſtmodum facta, patet: vel generatim *ad Macedones quoſcunq;*, id eſt, *Perſarum hoſtes*, quemadmodum in odioſis cauſſis, hoſtilis gentis nomine quandoque afficiuntur, qui quoquo modo ad illos accedunt, vel iis ſimilia moliuntur. prout hodie dicitur Hiſpanis, aut Gallis, aut Hollandis fauere, eſſeque animo & gente Hiſpanus, aut Gallus, aut Hollandus, etiamſi è cognata tantum gente ſit, aut certè, non ex ea, cui propriè nocere velle videtur is ipſe, qui ſic loquitur.

II. *Quo-*

II. *Quomodo & cur exaltatus?*

OMNIBVS Perſarum Medorumque Principibus antepoſitus, vt in Geneſi Ioſephus, quod *ſolij ſupra cæterorum omnium ſolia collocati phraſis* vult. Capite 3. & 4. dicitur, *à Rege ſecundus*. cap. 16. *Regis Pater*. eo modo quo in Machabæis, explicabo Patris nomen hoc. Alioquin etiam omnes, qui Perſarũ Regi propiores, *eius cognati*, honoris ergo, vocabantur. Qui porrò ſummã iſtam eo in regno, bellis præſertim Parthicis, dignitatẽ adeptus erat, proprio gentis vocabulo, *Surena* nuncupabatur, vt ex Plutarcho in Craſſo, Strabone lib. 16. Ammiano l. 24. & 30. intelligere Suidas potuit. Cur eâ inſignitus dignitate fuerit, ea c. 13. ver. 3. cauſa traditur, quòd ſapientia & fide cæteros præcelleret. Talis enim putabatur. Præclarè fuit hoc a Cyro inſtitutũ, vt ex meritis, apud Perſas, honorum eſſet diſtributio, Xenophonte teſte lib. 8.

ALTERA LIBRI PARS, DE IVDÆORVM periculo cap. 3. verſ. 2.

QVÆST. I. *Quod Iudæis periculum?*

VTeorum, omnibus in prouinciis, fortunæ omnes diriperentur: & tota inſuper gens funditus deleretur. *Iam timebat*, vt indicat Rupertus lib. 8. de vict. cap. 7. partum, qui ex ea gente naſciturus erat: dolebat eſſe gentem, quæ verum adhuc DEVM coleret; qui ex idololatris nonnullos eodem quandoque adduceret: gaudebat ipſo Amanis facinore: iucundiſſimamque, è tantâ innocentium ſtrage, victimam ſperabat.

II. *Cur Iudæis tam infeſtus Aman?*

IOſephus Flauius, Gorionides, Rabini, Rupertus, & omnis, qui ex Regis Agag ſtirpe ſatum volunt, in antiquum Amalecitarum, contra Iudæos, & eos maxime, qui è Beniaminia tribu, è Saulis proſapia eſſent, odium, cauſam conferunt: adduntq; ſemper Amalecitarum, in Iudæos iſtos, maleuolentiæ ſimultatiſque oculos coniectos fuiſſe. Sed iſta ſententia, ſuperiore diſputatione labefactata non parum. deinde ignotam erat Mardochæi Eſtheræque genus, antequam & ille, & iſta indicarent ca. 2. verſ. 10. & 20. cap. 3. verſ. 4. c. 7. verſ. 4. cap. 8. verſ. 1. Si enim cognitum ante fuiſſet, quomodo in Reginę populum iſta machinari auſus Aman fuiſſet? quomodo, cùm apertè machinationem illam ſuam prodidiſſet, ipſumque ad opus deducere adlaboraret, de Reginæ ſibi beneuolentia & conuiuio tantum pollicitus eſſet? cap. 5. verſ. 12. quomodo dubitabundi dixiſſent ſapientes & vxor eius cap. 6. verſ. 13. *ſi de ſemine Iudæorum eſt Mardochæus?* quomodo Iudæam Reginam apud Regem non calumniari, quin & ipſam venerari potuiſſet? Quomodo denique cum Mardochæus, ne ad honoris gradum illum eueheretur, per Eſtherem Reginam impedire conatus non fuiſſet? *Iis* ergo, quas textus dat; *cauſis contenti ſimus. Vna* eſt cap. 12. verſ. 6. & Græcè ca. 1. quod ægrè ferebat, Eunu-

Eunuchorum de quibus ſupra, inſidias patefactas fuiſſe. *Altera*, quod indignabatur adorationem a Mardochæo ſibi negari hoc ca.3.verſ.5. ſed vt inſidiatores de tectos ægre ferret cauſa quæ? Gorion lib.2.c.2. eius conſiliarios fuiſſe ait.& fieri potuit, vt Eunuchi cum eſſent, è Macedonia etiam fuerint, Macedonicisq; rebus ſtuduerint: Aman tamen ab omni coniurationis ſuſpicione ſeſe alienum adeò Regi probarit, vt, tali in occaſione, fidelis valdè iudicatus ſit, & honore idcirco auctus. De adoratione plus quiddam dicendum.

III[a]. *An à Mardochæo rectè Amani adoratio negata.*

ADORATIO hæc aut ciuilis erat, vrbanitatisque & honorationis ſymbolum: aut religioſa. Si *ciuilis*, cur eam Mardochæus negauit? cum adorarit Hethæos Abraham Geneſ.23. Ioſephum fratres Gen.43. Dauidem propheta Nathan 3.Reg.2.alios alii, vt in Iudith expoſitum. cap.13.q.3. præſertim cum iuberet Rex verſ.2. vt meritò ei cap.3.verſ.3. dicerent; *cur præter cæteros, non obſeruas mandatum Regis?* Si *religioſa*; quænam verò illa? Latricane an dulica? *Latricam* recte homini recuſaſſet. at à Rege hanc imperatam, ab Amane poſtulatam quis credat? *Dulicam*, ſacri nihil cum eſſet Aman; potuit etiam ei non dare Mardochæus. *Ciuilis* ergò tantùm eſſe cum videatur, an non imprudens Mardochæus, qui, alieno in regno, gentis illius moribus & Regis legibus, ea in re, quæ contra DEVM & officium non erat; obtemperare noluerit? *Reuereri oportet, quos reueretur Imperatore, etſi erret*, aiebat veterum quiſpiam. Non ſuperbus & cōtumax nimiùm, qui toties monitus, ſeipſum, totamque ſuam gentem grauiſſimum in diſcrimen coniicere maluerit? Quid? Regem ipſum, Perſarum more, non adorabat? ſi verò iſtum, cur non & eum, quem ille iuſſiſſet? quem, infra ſe vnum, eſſe voluiſſet? Ne quem verò imperitiorem *adorationis vox* moretur; in Hebræo præter illam, eſt alia, quæ *genu* aut *corpus inflectere* & *aſſurgere* ſignificat. Cur vel hunc ſaltem ſummæ illius poteſtati habere honorem abnuit? Diſputatum de iſto Mardochæi facto ab eruditiſſimis hominibus iam & pridem. neq; tamen vnam adhuc in ſententiam itum. Caietanus 2.2.8.84.2.1. *An prudenter*, ait, *in hoc egerit Mardochæus, alia quæſtio eſt, ex particularibus tum occurrentibus penſanda.* Druſius fol.115. & in laude & in vitio, quod non aſſurrexerit; poni poſſe retur. At ſcriptura nonne Mardochæi factum & conſtantiam approbat? nonne Ioſephus? Nonne hominis virtus & ſapientia de eo ſecus ſentire prohibent? Alii ergò, quos viderim, omnes, *rectè Mardochæum feciſſe* tuentur. bene tamen facti cauſas afferunt varii varias. Chaldæus, Abenezra, Thalmudici fuiſſe in Amanis veſte DEORVM imagines dictitant, quibus honorem Mardochæus etiamſi aliud animo ſpectaſſet; feciſſe videretur. Si moris huius veſtigium aliquod inueniretur: haberet perdifficilis quæſtio facilem admodum explicatum. Et verò veſtes Regum iſtorum pictas & belluatas (Sic enim τὰς ζωωτὰς apud Pollucem lib.7.cap.13. interpretari licet) comperio in Halicarnaſſeo lib.3. Philoſtrato lib.2. Imag. cap. de Themiſtocle, & idcircò fortaſſis à Martiale, *picti Reges* vocantur. In Darij veſte accipitres quoſdam conuolaſſe atque concurriſſe refert Curtius lib.3. & ſi Pierio Hieroglyphico credimus; inſcriptum erat; ὁ νικητόταλος. Quodque in Apocalypſi legimus cap.19. *Et habet in veſtimento, & in femore ſuo ſcriptum, rex Regum, & dominus dominantium*, an non ſimile quiddam habet? Burgenſis in additione & 3. capitis huius tertii & Caietanus hoc loco, debuiſſe aiunt. Iudæos odio acerbo eſſe in Amalecitas, ex Domini præcepto Deuteronomij cap.25. At iſti ſemper eo reuertuntur, vnde iam ſemel & iterum depulſi ſunt;

ſunt; certum ſcilicet eſſe, Amalecitam fuiſſe Amanem. deinde parum animum ad prolatæ legis verba, multò minus ad ſententiam aduertunt. *Cum*, ait, *Dominus Deus tuus dederit tibi requiem.* Num Iſraelitis in captiuitate requies iam erat? *& ſubiecerit cunctas per circuitum nationes.* At nationibus ſubiecti ipſi iam erant. *in terra quam tibi pollicitus eſt.* Ex ea vero abducti iam ipſi & exturbati erant; *delebis nomen eius* (Amalec) *ſub cælo.* Non a Saule & Samuele factum ſatis, 1. Reg. 15? Ioſephus Flauius præter hanc communem Iudæis omnibus poſitam legem, videtur aliam Beniamitarum & Saulicæ domus propriam inſinuare, dum *διὰ σοφίαν, καὶ τὸν οἰκόθεν αὐτῷ νόμον* noluiſſe hominem venerari ait. niſi domeſticam legem paulò latius pandat, ad totam Iſraelitarum gentem, & de ea lege, de qua iam agitur, intelligat. Sunt igitur ad extremum, qui docent *diuinum honorem deferendum Amani fuiſſe,* atque ab hoc tantopere abhorruiſſe Mardochæum. Ita D. Thomas 2. 2. q. 84. a. 1. ad. 1. & Lyranus, qui & Hebræorum hanc eſſe mentem aſſerit, ex cauſa forte ſuperiùs allata.

Quia tamen, vt id credant, adduci difficulter, nonnullos video; paulò erit *diligentiùs confirmandum. Primo* ſit loco, ea quam ipſe affert; cauſa cap. 3. verſ. 4. *quòd* ſcilicet *Iudæus eſſet.* At Iudæis, non magis quam nobis, Regum Principumque cultus vetitus erat. Nos religioſum iis cultum adhibere, aut ipſos tanquam DEOS quoſdam venerari prohibemur. Caietanus in D. Thomam, loco indicato, credit vtroque genu flexo Iudæos politicam nulli venerationem facere potuiſſe. At probare non poteſt. Licet enim DEO vtrumque ipſos flexiſſe, neceſſaria ex re 3. Reg. cap. 8. addicat, itemque in Matthæi ca. 6. Maldonatus, in aliorum tamen honorem genu vtrumque flectere non licuiſſe, vnde oſtendatur? Nos, poplite ſane vtroque curuato, Reges alloquimur. veteriſque id moris eſſe, ſatis ex octaua Synodo perſpicuum. Et ne hominibus nimium nos tribuere dicant, qui, noſtrum in cœlites cultum, nimium ſemper clamitant; non ne & idem ipſi faciunt? Nonne, vel in mediis plateis, prætereuntem Reginam genibus nixi Angli venerantur? Nonne Tubingenſis Theologus Gerlachius, ſe vultu cernuo, Turcici Sultani fimbriam oſculatum refert? Nec dubito, quin ambobus inflexis genibus, rectè, ante Dauidē Regē Thecuitis, ante Salomonē meretrices, à quibuſdam pingantur, licet amplius de illa quiddā ſcriptū ſit 2. Reg. c. 14. v. 14. *pronā in terram, corā Dauide, cecidiſſe,* vti cap. 9. lib. 8. de Vict. obſeruat Rupertus. Aliud igitur fuit, quod reſpueret Mardochæus, quia Iudæus erat; hominis ſcilicet quaſi DEVS is aliquis foret; adorationem. *Secundò,* Nihil argumentatione hîc opus. Ipſemet clarè & omnia pænè quæ contrà ſuperiùs differebantur; pernegat, & hanc ipſam, quam dixi cauſam aſſeuerat cap. 13. verſ. 12. 13. 14. Græcè cap. 4. *Cuncta, ô DEVS,* inquit, *noſti & ſcis, quia non pro ſuperbia & contumelia & aliqua gloriæ cupiditate. fecerim hoc, vt non adorarem Aman ſuperbiſſimum* (*Libenter enim pro ſalute Iſraël, etiam veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem*) *ſed timui ne honorem* DEI *mei transferrem ad homines, & ne quenquam adorarem, excepto* DEO *meo.* Cui hæc obſcura, quid clarum eſſe queat; neſcio. Burgenſis ſanè additione prima, cumque ſecutus Brentius agnoſcunt iis verbis clariſſimè quod iam probandum, probatum iri, ſi quidem ea eſſent autheptica. Sed authentica eſſe, fuit ſuprà probatum proleg. 4. *Tertiò* tamen, diuinos, tamquam diis quibuſdam, ſibi honores vendicaſſe Perſarum Reges; iiſque, quos vellent; deferri voluiſſe, teſtimoniis etiam ſuis Ethnici ſcriptores tot & tales aſtruunt, nullus vt dubitationi locus eſſe poſſit. Iſocrates in Panegyrico, Æſchylus, Strabo lib. 10. Heliodorus lib. 7. & 9. Seneca lib. 3. de beneficiis, cap. 12. lib. 3. de Ira cap. 17. Lucianus Nauigio & Nigrino, Lampridius in Alexandro

QQ Seuero,

S[illegible]ro, Herodianus lib.1. Ariſtoteles, 1. Rhetor. Trebellius Pollio in Zenobia, Arrianus lib. 4. Martial lib.10. Epigr.22. Curtius lib. 5.& 8. apud quem Cleo Siculus; *Perſæ, non pie ſolum, ſed etiam prudenter, Reges ſuos inter Deos colunt. Maieſtatem enim imperij ſ[illegible] tam* deoque & ſub lit, ſemetipſum, cum Rex in ſlet conuiuium, *proſtrata[illegible] humi corpus.* Pacatus in Panegyrico ad Theodo um, *Rex*, ait, *Perſidis dedignatus antea confiteri hominem, iam fatetur timorem.* Et Pan gyricus Maximiano Diocletianoque dictu, *Rex ille Perſarum, numquã ſe antè dignatus hominem confiteri, fratri tuo ſupplicat.* Sic & Sulpitius in hac hiſtoria, Athanaſij Synopſis, Socrates lib.7.cap.8. Rupertus lib. 8. de vict. cap 6.& 8. Verba eius ſunt, *Stulta exaltatio, iubere hominem adorari, quod ſoli debetur* DEO. *Regibus tamen Perſarum de more, fiebat adoratio, quod ſuperbiæ regiæ Perſicum exemplum imitatus Alexander Magnus, aliquamdiu quidem juſt. lit, ſed tandem vbi inuidiam ſe ſuperaſſe exiſtimauit, non ſalutari, ſed adorari ſe iuſſit.* Sic apud Herodotum lib.8.& Plutarchum in Artaxerxe, *Regis* etiam *fortunam adorant* Perſæ. Cùm Xerxes è Græcia fugeret, grauique tempeſtate iactaretur, eum *adorabant*, & vt leuaretur nauis, in mare ſeſe præcipites dabant. Qui Magos interfecerant ſex optimates, Darium Regem ſtatim adorarunt apud Herodotum lib.3.& Valerium lib.7.cap.3. Et huc videtur Eſther aſpicere infrà cap.14.ver.10. *carnalem Regem prædicari* dicens. Græcè θαυμασθῆναι εἰς αἰῶνα. Quin & Ezechiel cap.28. *Eo quod eleuatum eſt cor tuum & dixiſti*, DEVS *ego ſum* Iudith cap.4 5.6. fol.250.& ſequentibus: D. Auguſtinus lib.1. contra aduerſ. legis cap.18.

Obiici tamen queant nonnulla. *Primum*, Si ſibi diuinos Rex honores volebat, ipſi Amani, quem ſibi non æqualem, ſed ſecundum feciſſet; minores volebat. *Reſpondeo*, fuiſſe in Gentilium ſuperſtitione, maiores minoresque Deos, ita vt & Regi & Surenæ diſpar quidem veneratio eſſe potuerit, illi quidem tanquam numini maiori, huic tanquam minori, vtraque tamen diuina *Secundum*, Artabanus apud Plutarchum in Themiſtocle; cùm de diuerſarum legum diuerſis in regionibus bonitate dixiſſet, eo tandem venit, vt dicat Perſas Regem adorare, ſed tanquam DEI omnia conſeruantis imaginem. προσκυνοῦν εἰκόνα θεοῦ τοῦ τὰ πάντα σώζοντος. At hoc nónne liceat? Nonne noſtris etiam in ſcripturis, qui regnant & imperant; *Dij* vocantur? Ioan 10. verſ. 34. Pſalm.81. verſ. 6. Nonne DEI ipſius honor eſt, ſi propter ipſum, & ob ipſum, eius imago in precio & cultu ſit? *Reſpondeo* ita iſtos Regem DEI imaginem cenſuiſſe, vt ſimul etiam DEVM cenſerent, diuinoque cultu proſequendum, quemadmodum tam multis oſtenſum eſt. Et fieri potuit, vt vnus quiſpiam Artabanus, &, ſi qui eius fortè ſimiles, ſapientiores, ita Perſarum ſuperſtitioſum in Regum ſuorum adoratione morem interpretarentur: interim tamen cæteri omnes, numẽ iis ineſſe, ſummiſque, qui DEO debentur; honoribus dignandos arbitrarentur. quemadmodum philoſophorum nonnullos apud Ciceronem lib. 2. de natura Deorum, Auguſtinum epiſt.43.& alibi, apud Lactantium lib. diuin. Inſt. videmus quam molliſſimè Deorum ſuorum nomina, facta, cæteraſque ineptias omnes explicare. Longè tamen aliorum omnium alia erat opinio. Vnde & ſic Mardochæi factum accipere liceret, quod etiamſi à prudentioribus nonnullis, non vt DEVS Aman haberetur, quia tamen à plurimis, & vulgo, tanquam minorum ſaltem gentium DEVS aliquis coleretur, non potuiſſe nec debuiſſe hanc illi venerationem impertiri. Quid, quod adeò indigna & abiecta Regum adoratio hæc, iis etiam populis, qui Deorum multitudinem colerent, viſa eſt, vt, cùm etiam Regum illorum beneuolentia & auxilio indigerent, illam penitus tamen reſpuerent & deteſtarentur? De *Themiſtocle* narrat Plutarchus loco citato, de Conone

Iuſtinus

Iuſtinus lib. 6. & Æmylius Probus.de Theagene Heliodorus lib.7. Æthiop.de Calliſthene Valerius lib. 7. cap. 2. Plutarchus in Alexandro, Laertius lib.8. Arrianus lib.4. Curtius lib. 8. & Rupertus libro ſæpiùs nominato cap.6. adeò vt, eam ob cauſam, acerbiſſimam duriſſimo cum cruciatu mortem oppetierit. D. Thomas in 1. cap.lib.1. Machabæorum, *Alexander quẽdam philoſophum condiſcipulum Ariſtotelis, quia ipſum, tamquã* DEVM, *adorare noluit, interfecit.* A ſuis verò punitus eſt, quòd, vt adorationem illam ſubiret, induci ſeſe paſſus eſſet, *Timagoras* Athenienſis apud Valerium lib.6. c.3. Athenæum li.6. vbi tamen Euagoram nominat. *Iſinenias* apud Plutarchum Artax. & *Pelopidas* apud Ælianum lib. 1. variarum hiſtor. cap. 21. annulum ſibi excidere ſiuerunt, vt eum illi colligerent, Regemque interim non adorarent quidem, ſed adorare viderentur. Lacedæmonij verò, quibus, vt in Machabæis probo; maior cum Iudæis cognatio, *Sperchius & Bulis*, etiamſi captiui eſſent, etiamſi eorum in terram vi capita truderentur, vt regiam tamen adorationem profiterentur; cogi nunquam potuerunt, quemadmodum ſcripſit lib. 7. Herodotus. Quomodo igitur faceret Iudæus, & Iudæus talis, qui vnius veri Dei, non caſſam & inanem ore profeſſionem, ſed veram ac ſolidam, vita factiſque ipſis, edere conſueſſet? Dicebat Martialis loco citato.

Dicturus dominum, Deumq; non ſum.
Ad Parthos procul ite pileatos
Et turpes, humileſq;, ſuppliceſq;,
Pictorum ſola baſiate Regum.

Quid Mardochæus? Ad morem videlicet, qui poſtremis hiſce verbis innuitur; cogitatione animoque conuerſus; *libenter*, ait cap.13. verſ.13. *pro ſalute Iſraël etiam veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem*; ſi hoc ſcilicet tantùm ageretur; ſed quia exigitur, vt DEI honor homini tribuatur, non adoro Amanem, non ei flecto genua. Timeo ne diuina quæ ſunt, homini deferam. Solum DEVM adorare didici. Cùm tamen moris eſſet (nam hoc fortè dicet aliquis) vt ad Regis colloquium nemo, niſi qui eum adoraſſet, admitteretur, prout è laudatis auctoribus manifeſtum; quid Amanis dignitatem ſortitus fecit Mardochæus? quid ipſa Eſther? Quid Eſdras, Nehemias, aliique tot & tam ſancti Iudæi? An vbi religionem ſuam, DEIq; ſui legem Regi aperuerunt; priuilegio donati ſunt? valde id apparet ex cap.16. verſ.16. Sed antequam aperiret Eſther; quid agebat? An modus, tempuſque aliquod certum adorandi, quod neque omnibus, neque ſemper imponeretur? Sane cap.8. ver. 3. ad Regis pedes accidit, eique ſupplicat. An inter Iudæos opinio diuerſa fuit, vt crederent alii adorationem Perſicam tanquam ciuilem licere, alii negarent? & illi caſto animo eam deferrent, iſti magno & conſtanti recuſarent? Et vtrumque fieri rectè potuit. cùm è diuerſarum rerum intuitu tota moralium actionum bonitas aut malitia immutari ſoleat. Sanè verò, ſi vel imprudenter, vel non neceſſariò. & ſua quadam animi propria inductione iſtud egiſſet Mardochæus, nunquam tam moderatè tantum periculorum Iudæi tuliſſent: ipſum Mardochæum mille lapidibus obruiſſent, aut ipſi Amano peſſimè cruciandum & mactandum, vinculis onuſtum, multò magis quàm eorum Patres Samſonem, dediſſent.

IIII[a]. *De ſorte miſſa?*

AMANIS furor omnem quęrendi ordinem perturbat. Nondum, an interficiendi eſſent, Regis auctoritate, Iudæi, norat, & iam tempus idipſum agendi quærebat.

bat. Qua in re eius ſtultitiam notat cap. 10. & 11. Rupertus. Fortè ſortes de priore quæſtione ſi miſiſſet, audiiſſet iis manus nequaquam iniiciendas, quemadmodum de Valerio Proculo narrat Cæſar. Sortis nomen *pur* aut *phur*, non Hebraicum eſt, ſed vt plerique omnes dicunt, Perſicum, vel propriè Suſianum, cùm Perſicum ſit *courab.* Vnde & corrigenda illa in libris quibuſdam φρυραῖοι cap. 9. & φρυρὶμ cum prius illud ρ delendum ſit. Fuit autem κληρομαντεία ſiue ſortitio varia; ſortium ſcilicet iactu, eductu, aliisve modis. & eæ vel *in hydriam* coniiciebantur Verrina 4. *in galeam* Iliad. η. *in ſitulam*, Plauti Caſſina, *in ſinum* Prouerb. 16. pro quibus omnibus generatim dicit Interpres noſter *in ſitulam*, modum ſcilicet ſortitionis vnum vſitatiſſimum, licet in Hebræo non ſit; exprimendo. *Modus* verò ſortium videtur in eodem Hebræo textu hîc innui, vt *primo* quæſitum ſit de menſium diebus, an die primo, & ſecundo, vel deinceps: *poſtea* de menſibus. an ſecundo, tertio, quarto, & deinceps. fuitque indicatus menſis duodecimus, & eius dies decimustertius. Tantùm verò temporis, cur ante cædem concedi voluerit ſortium omnium dominus, pulchrè cap. 12. Rupertus. Vndecim ſiquidem menſes interponebantur. Et mirum eſt, non timuiſſe ne aufugerent Iudæi: ne arma caperent: ne deſperatis animis omnia perderent: ne qui in Iudæam reuerterant, & Hieroſolymam iam excitarant, vicinas gentes accenderent: Ægyptiis rebellantibus, & Sidoniis noua molientibus ſeſe coniungerent: ne regias, quibus ad eos trucidandos opus foret; copias profligarent. Sed cæca eſt ira. nihil penſi habet furor. Rupertum audiamus. *Dum*, ait *ſuſcepta mora tantæ dilationis, interim pendet ſententia mortis, oportunum facit vniuerſæ genti ſpacium, quod ſufficere poßit ad legationes mittendas in longinquum, id eſt, in altitudinem cœli. vnde auxiliares copiæ debebant conduci, ſcilicet ieiunia, lachrymæ, & preces, quæ nimirum idoneæ legationes erant, & ſunt, ad inuitandum ſeu inuocandum de cœlo auxilium domini. Profectò etſi prope erat. (vt eſt dominus omnibus inuocantibus eum in veritate) nihilominus tamen erat neceſſarium tam longum à ſortibus datum dilationis ſpacium, vt ſufficeret tempus currentibus epiſtolis, & recurrentibus ad principes & populos tot prouinciarum vt nouis epiſtolis veteres Aman inſidiatoris, & hoſtis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouinciis perire præceperat, corrigi poſſent, priuſquam termino temporis concluderentur.*

Vᵃ. *Argentum in Regis ærarium appendere cur volebat Aman?*

NE in tributis & vectigalibus deminutionem ægrè ferens Rex, negaret Iudaici populi excidium, vti vidit Ioſephus. Eſt autem potiſſimum hoc loco *talentum duplex*, *Hebraicum*, quod coronatos valet 2400. & *Babylonicum* quod coronatos dat 702. $\frac{11}{12}$ cum ex 7. Hebraicis fiant Babylonica 24. Et 24. Babylonica ſeu Hebraica 7. dant coronatos 16870. Ruſumque Babylonica 34. $\frac{2}{7}$. ſeu 10. Hebraica dant coronatos 24100. Ideoque

10000. talẽtorum	I. *Hebraicorum*	*dant coronatos*	24000000.
	II. *Babyloniorum*		7029166. $\frac{2}{3}$.

Vide quàm immanem, ex vna ſuperbia & ira, pecuniæ vim profundere Aman hîc volebat. A *ginze* vel *ganaz* quæ theſaurum & ærarium hîc ſignificat, nata forte vox illa, quam Perſicam omnes fatentur; *gaza*. certè quidem illa, quam Septuaginta in iis, quæ ab iis 2. Paralip. 36. verſ. 8. adiiciuntur, retinent ἐτάφη γανοζὰν *ſepultus eſt* Ioacim *in ganozae*, id eſt, *thecis*, & *repoſitoriis ſuis*, pro *genazo* vel *genaziau*.

VI. *Cur*

VI. *Cur ei annulum dedit Rex?*

AD litteras, aliaque omnia obſignanda, maior ferè fuit annulorum vſus quam hodie. vt in Tacitum explicat Lipſius. Sed Geneſ.41.& 1.Machab.6. datæ poteſtatis ſymbolum eſt, ſicuti & apud Iuſtinum lib. 12. in Perdicca de Mentore annulum Hermię accipiente, ipſiusque nomine litteras ad arces & omnia dedenda conſcribente ſcribit Diodorus lib.16.

VII. *Quæ Regis, de Iudæorum internecione, litteræ?*

HABENTVR cap.13. in Latino, ſed hoc cap.3. in Græco. vbi in D.Hieronymi notatione notandum; non eodem omnino modo verba citari, quo hoc cap. verſ. 14. ſcripta. Nam pro, *& bona eorum diriperent:* habetur; *diripuerunt*. In illis verò *Rex maximus*, ὁ μέγας vt aliâs expoſui, dicitur. At cap.13. verſ.6. quomodo cædis dies traditur *decimus quartus menſis duodecimi* cùm cap.3. verſ.12. Hebraicè, Chaldaicè, Latinè ſit decimustertius vt ſuprà viſum? An emendandum? An ita potius explicandum? *Nullus miſereatur eorum quartadecima die*, id eſt, ita pridie cæſi, funditusque deleti ſint, vt cuius miſereri liceat, nullus die quartodecimo ſuperſit. *Totus terrarum orbis* verſ. 4. eſt is, qui Regis imperio parebat. niſi per auxeſin dicatur vt ver.2. Vterque tamen locus eodem priore modo explicatur à Ioſepho in accuſatione Amanis diſperſum aientis genus Iudæorum κατὰ τὴς ὑπ' ἀυτῷ (Ἀρταξέρξῃ) βασιλευομένης οἰκουμένης. Litterarum verò earum *ſumma* hic verſ. 14. Græcè τύπος, à R. Salomone & R. Nathan, ἀντίγραφον, Act. 23. verſ. 25. epiſt. περιέχουσα τὸν τύπον τοῦτον, à noſtro vertitur, *continens hoc*, ab Eraſmo, *in hanc formam*. ab aliis; *quæ ſummam*, ſeu *compendium iſtud contineat* quia τυποδῶς ſeu τύπῳ λέγειν, λαμβάνειν, διοείζειν, vſitata de quibus Gellius lib.2.cap.25. *Curſores* erant illi, qui apud Perſas ἄγγαροι vocabantur, de quibus infrà p.3.quæſt.27. *Scriba* verſ.12. à Chaldaico Thargum vocantur *liblarin* quaſi librarij. Scribuntur litteræ *diuerſis & characteribus & linguis* pro populorum diuerſitate verſ.12.& deſtinantur ad Satrapas, qui Hebraicè hîc *Achaſdarpane*. Vnde ipſi fortè Satrapæ à Græcis nominati; *ad Iudices*, qui Heb. *Anguli*. & adduntur etiam Hebraicè, *prouinciarum Principes*, vt ſignificetur ordo & modus, quo litteræ iſtæ promulgandæ, & executioni mandandæ.

VIII. *De Regis & Amanis compotatione.*

VERE hic *mundus gaudet*: vos autem, ô iuſti & innocentes, *plorabitis & flebitis* Ioannis 16. Pro *flentibus* in Hebræo eſt, *conturbatos* fuiſſe. ſeu conturbatam & confuſam ciuitatem luctu ſcilicet & mœrore, prout in Græco, ἐταράσσετο ἡ πόλις, & Matthæi 2.ver.3.& Act.21. Vox alioqui *bocah* quæ fletum denotat, ad *nabocah*, quæ conturbationem hic ſignificat, proximè accedit. Illi verò, vti Græcus textus ait; ἐκωθωνίζοντο. *compotabant, comeſſabantur*. Nam ὁ κώθων eſt & poculum, & ipſa compotatio, quæ etiam κωθωνισμὸς dicitur. de qua lib. 11. & 14. Athenæus. in Lycurgo, Pyrrho & Antonio Plutarchus. adeò vt in Adagiis etiam ſit, *Cothoniſare*.

TERTIA LIBRI PARS, DE IVDÆORVM A TANTO PERICVLO LIBERATIONE.

CAPVT IV.

1 QVæ cùm audiſſet Mar-
dochæus, ſcidit veſti-
menta ſua, & indutus
eſt ſacco, ſpargens cinerem capiti:
& in platea mediæ ciuitatis voce
magna clamabat, oſtendens amari-
tudinem animi ſui:
2 Et hoc eiulatu vſque ad fores
palatij gradiens. Non enim erat li-
citum, indutum ſacco aulam regis
intrare.
3 In omnibus quoque prouinciis,
oppidis ac locis, ad quæ crudele regis
dogma peruenerat, planctus in-
gens erat apud Iudæos, ieiunium,
vlulatus, & fletus ſacco & cinere
multis pro ſtrato vtentibus.
4 Ingreſſæ autem ſunt puellæ
Eſther & eunuchi, nuntiaueruntq́;
ei: Quod audiens conſternata eſt,
& veſtem miſit, vt ablato ſacco in-
dueret eum: quam accipere noluit,
5 Accitóque Athach eunucho,
quem rex miniſtrum ei dederat,
præcepit ei vt iret ad Mardochæũ,
& diſceret ab eo cur hoc faceret.
6 Egreſſusq́; Athach, iuit ad
Mardochæum et inuenit eum ſtan-
tem in platea ciuitatis, ante oſtium
palatij.
7 Qui indicauit ei omnia, quæ
acciderant, quomodo Aman pro-
miſiſſet vt in theſauros regis, pro
Iudæorum nece, inferret argẽtum.
8 Exemplar quoque edicti, quod
pendebat in Suſan, dedit ei, vt re-
ginæ oſtenderet, & moneret eam,
vt intraret ad regem, & depreca-
retur eum pro populo ſuo.
9 Regreſſus Athach; nuntiauit
Eſther omnia, quæ Mardochæus di-
xerat.
10 Quæ reſpondit ei, & iuſſit vt
diceret Mardochæo:
11 Omnes ſerui regis, & cunctæ
quæ ſub ditione eius ſunt, norunt
prouinciæ, quòd ſiue vir, ſiue mu-
lier: non vocatus, interius atrium
regis intrauerit, abſque vlla cun-
ctatione ſtatim interficiatur: niſi
fortè rex auream virgam ad eum
tetenderit pro ſigno clementiæ, at-
que ita poßit viuere. Ego igitur
quo modo ad regem intrare potero,
quæ triginta iam diebus non ſum
vocata ad eum?
12 Quod cùm audiſſet Mardo-
chæus,
13 Rurſum mandauit Eſther, di-
cens: Ne putes quòd animam tuam
tantùm liberes, quia in domo regis
es præ cunctis Iudæis:
14 Si enim nunc ſilueris, per a-
liam occaſionem liberabuntur Iu-
dæi:

dei: & tu, & domus patris tui pe-
ribitis. Et quis nouit vtrum idcir-
co ad regnum veneris, vt in tali
tempore parareris?
15 *Rurſumq́, Eſther hæc Mardo-*
chæo verba mandauit:
16 *Vade, & congrega omnes Iu-*
dæos, quos in Suſan repereris, &
orate pro me. Non comedatis, &
non bibatis tribus diebus, & tri-
bus noctibus: & ego cum ancillis
meis ſimiliter ieiunabo, & tunc in-
grediar ad regem contra legem fa-
ciens, non vocata, tradensq́, me
morti & periculo.
17 *Iuit itaque Mardochæus, &*
fecit omnia quæ ei Eſther præce-
perat.

E CAPITE DECIMOQVINTO.

1 *ET mandauit ei (haud du-*
bium quin eſſet Mardochæ-
us) vt ingrederetur ad re-
gem, & rogaret pro populo ſuo &
pro patria ſua.
2 *Memorare (inquit) dierum*
humilitatis tuæ, quomodo nutrita
ſis in manu mea, quia Aman ſecun-
dus à rege locutus eſt contra nos in
mortem:
3 *Et tu inuoca Dominum, & lo-*
quere regi pro nobis, & libera nos
de morte.

Variæ, ſecundum DEVM, liberationis huius cauſæ fuerunt. Omnium verò princeps fuit Mardochæus, cuius ingens, capitis huius quarti principio, luctus explicatur.

QVÆSTIVNCVLÆ.

I. *Quis Mardochæi luctus?*

PRIMÒ, veſtes ipſe ſuas dilacerauit. Fuit, in magni doloris ſignificatione, *veſtium* hæc *laceratio* peruſitata, Iud. 11. ver. 35. 1. Reg. 4. verſ. 12. Iob 1. v. 20. 1. Machab. 2. ver. 14. alibi. & quidem etiam apud Gentiles Iudith 14. ver. 14. & 17. in Suetonio cap. 33. Iul. j, cap. 42. Neronis, in Dione lib. 40. 54. & 56. in Iulio Capitolino de Gordianis, in Plutarcho de Ciceronis vitâ. In ſuppliciis & funeribus morem eundem explicat lib. 2. Semeſtrium cap. 10. Petrus Faber. *Deinde* indutus eſt ſaccum, ſeu, vt aliàs in Script. vertitur; cilicium, prout iam notaui Iudith 8. quæſt. 5 & cinerem. & quidem, vt ait Græcus *καταπάσαιτο σποδὸν:* Noſter ſparſiſſe ait ſuo capiti, morem ſcilicet veterem exprimens Ioſephus *καταχεάμενος σποδ'ὸν.* *Tertiò*, ſuâ è domo, vir honeſtus & palatinus, mediam in vrbem, exiit. *Quartò*, clamore valido, & peramaro clamauit. Quid clamarit; etſi res ipſa loquitur: explicarunt tamen Septuaginta, & Ioſephus. populum ſcilicet innocentem, qui improbè nihil admiſerit; tolli è medio. Fuit verò publicus eiuſmodi clamor apud Perſas magnis in malis vſitatus, vt oſtendit Libro 3. & 8. Herodotus, libro 4. & 5. Curtius.

Quintò,

Quintò, iſto modo vſque ad locum qui ver. 6. platea vrbis dicitur, ante palatij portam, progreſſus eſt. Cum verò alias ad portam ipſam veniendi,& ibidem commorandi ius & dignitatem haberet; prout ſuprà vidimus; cur tamen ad illam vſque tùm non adierit,cauſa ſubditur ver.2.quia ſacco indutum ad illam accedere fas non erat. Nimirum, *qui mollibus veſtiuntur, in domibus Regum ſunt*, Matth.11. Nullus illic aſpero Ioannis cilicio locus: nullus Mardochæi ſacco: nullus humilitatis & pœnitentiæ ſchemati, quo hic nomine vtitur Ioſephus, idemque paulò pòſt vocat οἰκτρὸν σχῆμα *miſerabile*. In Ioſaphati & Barlaam, apud Damaſcenum, hiſtoria, videmus à palatij limine, à Regum oculis communes etiam humanæ naturæ miſerias penitus arceri, vt mendicus, æger, ſenex, cæcus, claudus, aliiſque id genus malis obſitus nullus videatur. *Sextò*, miſſam ab Eſthere honeſtam, cuique iam aula pateret, veſtem reſpuit ver.4. *Septimò*, tam ſeriò, tam conſtanter, tamque grauiter & efficaciter Reginam monet verſ.13. & 14. vbi illud, *peribitis*; explicat Ioſephus, ὑπὸ τῶν ὀλιγωρηθέντων, id eſt, ob ipſos, quos contempſiſſet, vili pependiſſet. non, quod ipſimet domum eius paternam deleturi eſſent. ſed rurſum cap. 15. ver.1.2.3. vbi eam reuocat ad memoriam priſtinæ humilitatis. *Octauò*, quæ mandauit Eſther; ieiunia, preces, ſacroſque populi conuentus, probauit ipſe ilicò, aliiſque ſtudioſiſſimè ſuaſit, ac perſuaſit.

IIª. *Quis Iudæorum aliorum luctus?*

——————— *Crudelis vbique Luctus vbique, pauor, & plurima mortis imago*, quocunque Regis *crudele* (quod explicationis ergò appoſitum in Latino eſt) dogma peruenerat. *Dogma* verò eſt Hebraicum *dath*, quod ſuprà cap.1. ver.8. *ſtatutum*, vertitur, ver.19. & cap. 3. ver. 8. hîc ver. 16. *lex* vocatur & *ſcitum*. cap. 6. πρόσταγμα καὶ ἔκθεμα. Sic verò δόγμα ſumitur etiam Actor.15. 16. & apud Demoſthenem, qui citatur ff. de ll. in legis definitione, apud Ioſephum lib.1. contra Apionem, τὰ δόγματα, & libro 14. cap.16.17.22.26.libro 15.cap.10.lib.16.cap.4. Hic ver.3. hæc, quibus & eorum triſtitia, &, ad ſanctiſſimum numen placandum, religio ſignificetur, ponuntur. I. Luctus magnus. II. ieiunium. III. fletus. IV. planctus. V. ſaccus & VI. cinis ſubſtratus, pro lecto, plurimis, vt Iſaiæ 58. verſ.6. licet contra Rabinos alios vellet R.David lib. Rad. hic Hebræorum verbum eſſe futurum. eadem tamen ſententia. Et cauſa cap.13. ver. 18. quòd eius certa mors impenderet, ſeu vt in Græcis, *quòd ipſorum mors in oculis ipſorum*. O quanta mortis memoriæ vtilitas! Quàm exulat longè torpor, ignauia, impietas, quando ante oculos mors? Marci 13. *vigilate*, prout in funebribus quibuſdam expoſui.

IIIª. *Quidnam reſpondit Mardochæo Eſther?*

TRAGOEDIÆ totius ignara erat ver. 4. vbi videntur ancillarum & eunuchorum aliqui iam ſciuiſſe Mardochæi & Eſtheris genus & cognationem, vt mirum ſit, quomodo ignorarit Rex. An non dubitabant, quin ipſe ſciret, ideoque nihil ei ſignificabant? An potius tanta erat Eſtheris apud omnes gratia cap.2.ver.15. vt, cum ab iis, ne hoc ipſum efferrent; petiiſſet, conticerent omnes? Eunuchus verò ad Mardochæũ ab ea miſſus *Hatach*, à Ioſepho per proſtheſin, dicitur ἀχεράθεος, & à Septuaginta ἀχραθαῖος. Veſtem ergò elegantiorem initio obtulit; tùm de acceſſu ad Regem, ſeſe excuſa-

excuſauit per quandam Perſarum legem verſ.11. de qua paulò poſt: tum operam omnem, etiam cum vitæ periculo, ſpopondit; enixè rogans, DEVS vt propitius redderetur. verſ.16. Ioſephus ſignificat hoc eam *epiſtola* ad Mardochæum *data* mandaſſe. & fortè vtrumque adhibuit; Eunuchi ſcilicet vocem, vt Latinus Hebræus & Græci ſignificant, & proprias litteras, quas Iudæis aliis oſtendere poſſet. niſi ἐπέστειλε τῷ μαρδοχαίῳ τὸν αὐτὸν πέμψασα διάκονον; dicamus idem valere, quod apud Septuaginta ἐξαπέστειλε. aut legendum fortè ſit ἐπέστειλε *mandauit Mardochæo*, videlicet per Eunuchum. Ait ergo *primò*, vade. addit Ioſephus *in Suſa*. id eſt, in penitiorem vrbis partem. quia palatium ipſum Suſianum vel extra, & ad vrbem: vel in extrema quapiam parte. ſicut hodie etiam, qui è Reuerendiſſimi Herbipolenſis arce deſcendit; dicitur in die Statt kommen. *Secundò*, congrega omnes Iudæos, quos in Suſan repereris: Septuaginta ἐκκλησίασον. Ioſ. εἰς ἐκκλησίαν συναγαγεῖν. Habebant Iudæi, etiam in captiuitate, certa loca, in quæ ad preces, & DEI cultum conuenirent, quæ eccleſiæ ab iſtis dicuntur: alibi ſynagogæ. Vnde & Hebraicum hic verbum *cenos* eſt; cum ipſi adhuc hodie ſynagogan vocent *beth cenes*, & ſimpliciter *ceneſeth*, quæ eſt domus orationis, inquit Elias Thisbi. de qua iam dictum aliquid Iudith 4. fol. 264. & cap. 6. fol. 284. *Tertiò, Orate pro me*, quemadmodū etiam petierat olim Iuditha, de qua in ipſius hiſtoria ca.8. quęſt. 22. Hic tamen Hebraice, Græce, & Chaldaicè dicitur *ieiunate pro me*. Quia tamen ad exorandum DEVM ieiunatio iſta referebatur, & ei coniuncta etiam oratio fuit, vt ex Ioſepho, & infrà cap.13. & 14. conſtat; idcircò vel ab Interprete poſitum, vel è margine ſuppoſitum eſt; *Orate pro me*. & ſic etiam Chaldaicum *bimmi* accipiendum. Neque generali hac voce contenta Eſther, quid per eam velit; magis aperit. *Non*, ait, *comedatis, neq; bibatis.* At quamdiu? *Tribus diebus*, inquit. At noctu fortè ſumere aliquid licebat. Turcicum hoc ieiunium eſt. & pænè illi ſimile, quod à Cicerone de offic.1. improbatur; cum 30. dierum eſſent cum hoſte pactæ induciæ, noctu populabatur agros quidam, quòd dierum eſſent pactę, non noctium induciæ. Nihil à DEO ingenioſa iſta nō ieiunantium, ſed ieiunantes ſimulantium calliditas impetrat. Quam vt explodat, ſubdit Eſther; *nocte & interdiu*. ſeu vt noſter; *tribus diebus, & tribus noctibus*. Solent verò ieiuniorum ſuorum temporibus Turcæ Conſtantinopoli, ante ſolis ortum, admoneri vt ſurgant & comedant. ſicque ad veſperum ieiunant. tumque tota ſi velint; nocte helluantur. Putat verò hic Lyranus, licuiſſe tamen Iudæis eo triduo aliquid, modo per parum, quod quaſi nihil videri poſſet; guſtare. In Tobia tamen hæc iam cauillatio detexta ca.3. fol.50. ſed vide etiam 2.Mach.13. verſ.12. & D. Auguſtinum de moribus Eccleſiæ Catholicæ cap. 23. vbi ait. ſe didiciſſe Catholicorum multos, *non quotidie ſemel ſub noctem reficiendo corpus, quod eſt vſquequaq; vſitatiſſimum: ſed continuum triduum vel amplius, ſæpiſſimè ſine cibo ac potu ducere.* *Quartò, ego cum ancillis meis ſimiliter ieiunabo.* Non aliis, quod ferre nolit; onus imponit. Tenella erat: Regina erat. Regis oculis formam ſeruare debebat. vult tamen ſimiliter omni ſibi ipſi & cibo & potione, totum triduum, interdicere. in DEI conſpectu lachrymas, preceſque effundere, prout ex cap. 14. infrà. Hic ſcilicet modus eſt ad magna quæpiam gerēda ſeſe comparandi. religioſis ſeſe operibus dedere. ſpiritus arma induere, inediæ loricam, precationis galeam, vti de Iudith vidimus cap.8. & 9. Et ne ſola in ſolitario etiam gynæceo ſit, bonumque ad opus plures inuitentur; ſuas ſecum ancillas idem facturas pollicetur. has verò illa iam ad veri DEI cognitionem traduxerat. niſi quis, Niniuitarum gentilium inſtar, ad honeſtam actionem excitatas velit, aut etiam ex Hebræorum puellis incognitas itidem

aliquas fuiſſe. *Quintò, tunc ingrediar ad Regem, contra legem faciens, non vocata, tradensq; me morti & periculo.* Non verbum verbo reddidit Interpres, ſed ſententiam.

IV. *Quæ lex à Rege, inuocatos, arcens? ver. 11. & 17.*

NEMINI patuiſſe in Regiam aditum, abſque Regis iuſſu, teſtatur Herodotus li. 1. 3. 8. Ammianus lib. 14. Plautus Milite. Excipit verò Herodotus illos, qui Tyrannis Magis è medio tollendis operam nauaſſent, niſi fortè rei quippiam, quam obnubi natura iuſſiſſet, Rex ageret. At hic, etiam vxorem, non niſi vocatam accedere potuiſſe cernimus. *Circumſtabant*, inquit. Ioſephus eo loco, vbi ad inſidias ſuprà narratas; narrandas accedit; *Regem, qui ſecures habebant ad eos, qui inuocati veniſſent; plectendos.* Iſtud tamen de ſecuribus fortè à Romanorum conſuetudine ſumſit Ioſephus, cum Reges iſtos circumſtarent potius ſpiculatores, doryphori, melophori, vt aiunt lib. 7. Xenophon & lib. 12. Athenæus. Legem porrò iſtam ab hoc ipſo Rege latam ait eodem loco Ioſephus: & Gorionides lib. 2. cap. 4. dicit eum ægrè tuliſſe, quod Eſther ad ipſum veniens, violaſſet *legem ſuam.* adduntque nonnulli, Amanis hortatu latam, ne vlla vlli pro Iudæis rogaturo via eſſet. Ita enim interdum aulici potentiores, omnia ad Regis oculos, & aures itinera intercludere & obſepire ſolent. prout de Comite Candidiano aliiſque palatinis ad Epheſinam ſynodum à Theodoſio miſſis, refert tomo 5. Baronius. Nihil è textu, quod obiiciam; habeo. *Aſſuero* tamen iſto, *vetuſtiorem legem arbitror. propter ea* quæ ex Herodoto, & aliis initio aiebam. *deinde* quia ſimiles duritatis pleniſſimas leges apud eoſdem Perſas legimus, in eos, qui, exertis extra manicas manibus, Regi fortè occurriſſent, vt ait, Cyrop. lib. 2. Xenophon: qui in Regis ſella ſediſſent, vti ſcribit Diodorus lib. 17. Curtius lib. 8. qui eiuſdem veſtem, laceram licet ac donatam, induiſſent, Plutarchus Artax: qui eiuſdem pellicem aſpexiſſent; Idem ibidem, & Diodorus lib. 11. qui in venatione, ante ipſum, telo feram petiiſſent. Xenophon & Plut. lo. cit. *Demum*, quia ita ſentit cap. 10. lib. 8. de Vict. Rupertus. *Cur, ait, tanta erat difficultas adeundi Regem? Nimirum hoc venerat ex nimia ventoſitate miſeræ vanitatis, vt Rex magni imperii plus homine putaretur habere aliquid, nec vilior fieret ex vſu publicæ viſionis, maxime apud Perſas mos iſte ſancitus fuit, vt perſona Regis occultaretur ſub ſpecie maieſtatis.* Quod, ſi rectè memini. narrat etiam auctor libri de mundo. & de quibuſdam hodie Regibus Damianus Goes ſua in legatione. Videtur verò idem Rupertus, ſequentibus verbis, indicare, quemadmodum Aman legis huius Regi ſuaſor eſſe potuerit, non vt tum primò ferretur, ſed vt referretur, arctiſſimeque ſeruaretur. Et quia iis in rebus aliquid etiam doctrinæ aliud ineſt; legantur. *Ea lege, ait, Diabolus per Aman abuti voluit, vt dum ille accuſator tam familiaris regi immineret, & ad excuſandum nulli aditus pateret, ad exorandum nullus acceſſus fieret, emuncta regis ſententia curreret irreuocabilis, atq; ita draconi illi deuorare liceret, non ſolum conceptum, verum etiam totum corpus mulieris in vtero habentis, id eſt, gentem vniuerſam delere, penes quam erant promiſſa, quemadmodum idem Mardochæus ad* DEVM *orans, dicit. Et nunc tua volunt mutare promiſſa, & delere hereditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atq; extinguere gloriam templi & altaris tui.*

V. Quo-

Vª. *Quotuplex Regis atrium?*

IAM de hoc dictum cap.1. ſed *atrium* ædium regiarum *duplex* erat. *Vnum*, exterius, in quo οἱ ὁμότιμοι & Satrapæ cap.6. verſ.4. vt aiunt Plutarchus in Themiſt. & Pelopida. Xenophon lib. 8. *Alterum*, interius, quod aureum totum fuiſſe ſcribitur, & habebat diſtinctum quoddam ſpacium aulæis circumdatum, quod cap. 5. dicitur in Hebræo *domus regis & regni*, in Latino *baſilica*. & paulò poſt, *conſiſtorium palatij*. In eo ipſe aureus thronus erat, & aureum in manu ſceptrum, coruſcabantque auro & gemmis omnia, penè vt Ouidiana illa *ſolis regia* Metam.2. prout omnia hæc ab libri de mundo iam citati auctore traduntur, & eius metaphraſte Apuleio lib. eadem inſcriptione, Philoſtrato lib. 2. Æſchylo in Perſis, Dion. Chryſoſtomo orat de regno, Gorionide lib.2 cap.4. & hîc infrà cap.15. verſ.9.

E CAPITE DECIMOTERTIO.

QVÆ *ſequuntur, poſt eum locum ſcripta reperi, vbi legitur*; Pergénſque Mardochæus fecit omnia quæ ei mandauerat Eſther. *Nec tamen habentur in Hebraico, & apud nullum penitus feruntur interpretum.*

8 MArdochæus autem deprecatus eſt Dominum, memor omnium operum eius,
9 Et dixit: Domine, Domine
rex omnipotens, in ditione enim
tua cuncta ſunt poſita, & non eſt
qui poſſit tuæ reſiſtere voluntati, ſi
decreueris ſaluare Iſrael.
10 Tu feciſti cælum & terram,
& quicquid cæli ambitu continetur:
11 Dominus omnium es, nec eſt
qui reſiſtat maieſtati tuæ.
12 Cuncta noſti, & ſcis quia non
pro ſuperbia & contumelia, & aliqua gloriæ cupiditate fecerim hoc,
vt non adorarem Aman ſuperbiſſimum:
13 Libenter enim pro ſalute Iſrael etiam veſtigia pedum eius deoſculari paratus eſſem.
14 Sed timui, ne honorem Dei
mei transferrem ad hominem, &
ne quenquam adorarem, excepto
Deo meo.
15 Et nunc Domine rex Deus
Abraham miſerere populi tui, quia
volunt nos inimici noſtri perdere,
& hæreditatem tuam delere.
16 Ne deſpicias partem tuam,
quam redemiſti tibi de Aegypto.
17 Exaudi deprecationē meam,
& propitius eſto ſorti & funiculo
tuo, & conuerte luctum noſtrum
in gaudium, vt viuentes laudemus
nomen tuum Domine, & ne claudas ora te canentium.
18 Omnis quoq; Iſrael pari mente & obſecratione clamauit ad Dominum, eo quòd eis certa mors impenderet.

VI^a. *Quæ Mardochæi precatio?*

PROPONITVR à Septuaginta in ipſo cap. 4. à Ioſepho Gorionide lib. 2. cap. 2. & 3. Sed in Latino textu eſt ca. 13. ver. 8. ante quem, in D. Hieronymi notatione, notandum vt ſuprà; pro, *pergens*, hoc capite 4. ver. 17. haberi, *Iuit*. & quod addit, *iſta apud nullum penitus Interpretum ferri*; accipiendum de Aquila, Theodoſione, Symmacho non de Septuaginta, in quorum editione vulgata ſe hæc reperiſſe ſuprà dixerat ca. 10. vt iſta notatiuncula idem dicat, quod initio capitis, aliis verbis; *in ſola editione vulgata illa* reperiri.

Primò igitur DEI omnipotentiam laudat Mardochæus, cum emphatica geminatione *Domine Domine, in cuius ditione* ſeu poteſtate (ἐξουσίᾳ) *ſunt omnia*. Græcè τὸ πᾶν ἐστι, quaſi diceret *vniuerſum hoc*, ſcilicet totus mundus. & citatur hic locus ab Alexandro Pontifice, & Martyre epiſtola ad omnes Orthodoxos. D. Paulus Roman. 8. ver. 31. *Si* DEVS *pro nobis quis contra nos?* Pro, *quidquid cœli ambitu continetur*, verſ. 11. Græcè eſt πᾶν θαυμαζόμενον ἐν τῇ ὑπ' οὐρανὸν. *omne quod in admiratione eſt, quod ſuſpicitur in terra iſta, quæ ſub cœlo*. quaſi alia ſuprà cœlum foret, de qua Geneſ. 1. dixi.

Deinde, conſimiliter DEI omniſcientiam, vt cap. 14. verſ. 14. deprædicat ver. 12. cùm generatim, tùm ſpeciatim, vt Hebr. 4. circa intimas animorum cogitationes & voluntatis actiones. prout in ſuis ipſius, quas ipſe circa rem quandam exteriorem, quæ per ſe adiaphora eſſet, inſtituiſſet; declarat Mardochæus. Nam ea, quæ corporis geſtu fit, homini veneratio, quantumuis magna & demiſſa, ſiue nos ipſos demiſſo capite ac pectore inflectamus; ſiue in terram abiiciamus & proſternamus, ſiue ambo genua curuemus, ſiue ſimile aliud quidpiam agamus, eiuſmodi eſt, vt, ratione ſignificationis, bona & mala eſſe poſſit. Si honoris illius ſummi, qui DEO ſoli debetur; ſymbolum ſit, eo modo creaturarum nulli fieri poteſt: ſi alterius inferioris; poteſt. Vtrius autem ſit, ſolus DEVS reuera certoque videt. Mardochæus igitur dicit: Aſſurrectio, genuum flexio, & alia, quæ corpore fit adoratio, à me negata ſunt Amani: non quatenus ſunt humiles & abiectæ quædam actiones, quas ego ex animi altitudine quadam & ſuperbia defugerem (iſto enim modo pro Iſraëlitici populi incolumitate, multò iis humiliores & abiectiores ſubire quam libentiſſimè vellem, verbi cauſa, pedum Amanis veſtigia deoſculari) ſed quatenus diuini honoris argumenta, & ſigna quædam apud Perſas iſtos ſunt, & pro talibus paſſim habentur ac iudicantur. hoc meum fuiſſe conſilium, hanc cogitationem noſti, ô DEVS, *ne honorem* DEI *mei transferrem ad hominem*. Græcè, *ne honorem hominis ponerem ſupra* DEI *honorem*. & eſſe poteſt etiam ſententia; ne pluris facerem gratiam hominis, quàm DEI. Sicque illum quàm hunc amplius colerem adorando ſcilicet latriâ hominem, cùm ſoli hoc DEO proprium ſit, vel ſaltem hominibus apparendo, quaſi id facerem. Præclara Mardochæi virtus; dum prudenter videt fieri quid poſſit aut non poſſit. Sapienter iudicat non malum tantùm, ſed mali etiam ſpeciem omnem, ſcandalumque vitandum: iuſtè ſtatuit DEO, quod DEI eſt, homini, quod hominis eſt tribuere: fortiter mauult in iram & odium Principis incurrere, fortunarum dignitatis & vitæ diſcrimen quodlibet ſubire. imò, licet inuitus, & præter animi ſui ſententiam & votum; ſuos etiam populares, totamq; gentem Iſraëliticam extremum in periculum coniicere, quàm vel tantillum in diuinam maieſtatem peccare, hominis gratiam colligere, aut certè iram non inflammare, Principis oculis venerationem illam, quæ animo alioqui caſto & recto fieri aliàs potuiſſet

tuiſſet

tuiſſet; animo tecto & ſimulato, dare. O Machiauelliſtæ, peſſimum Chriſtianorum, ſi tamen Chriſtiani; genus! A Mardochæo quam longè abeſtis, dum in religione, Deiq; cultu tam multa, ſimulanda & diſſimulanda vultis! Præter iſtas verò tantas tamque illuſtres Mardochæi laudes; illa etiam inprimis ſpectanda inſignis animi demiſſio, & Chriſtiana humilitas, qua paratum ſe ait; ſuperbiſſimi Amanis pedum veſtigia exoſculari. Iſta Græcè dicuntur *πέλματα*, & propriè valent pedum aut calceorum ſola, id eſt imas partes, quibus contingi terra ſolet. Sic enim de ſe ipſo apud Ciceronem Tuſculana 5. Anacharſis; *Mihi amictus eſt, Scythicum tegmen: calceamentum, ſolorum callum; cubile, terra.* Et de neſcio quo calceolario Martialis l.b.13.

Sordidus antiquas ſolitus producere pelles,
Et mordere luto putre, vetusq; ſolum.

Veſtigium verò licet propriè ipſam pedis impreſſionem, aut potius, quod à relinquitur, ſignum ſignificet; priorem tamen etiam illum ſoli ſignificatum obtinet, vt dum Academica 4. inquit Cicero; *aduerſis veſtigiis, contra noſtra, ſtare antipodas*, & Virg. l. Æneid. 5. —— *veſtigia primi Alba pedis, frontemq; oſtentans arduus albam* Nec video, cur ſimiliter *calceorum veſtigia* dici nequeant. Non eſt autem ignotum, impreſſa in terram veſtigia ſolitos nonnunquam honoris & amoris cauſa quoſdam exoſculari. vti de S. Hedvvige, & Catharina Senenſi memoriæ proditum eſt. Videtur tamen potius duas alias notiones textus afferre, vt Amanis pedum plantas, aut calceorum ſoleas diſſuauiari, ſuaue Mardochæo, pro Iſraëlis ſalute, fuiſſet. Nam vix eius pedum ſigna dicere potuiſſet, quia vix quôquam, etiam dignitatis non magnæ homines, in vrbe, pedibus, ibant; ſed in equo ſemper aut vehiculo, vt apud Xenophontem eſt. Deinde quia non *πέλματα*, ſed *τὰ ἴχνη* dixiſſent Septuaginta, & quia ſuprà dixit Martialis; *pictorum ſola baſiari Regum.* Hoc tamen & ſanè, magna cum vi expreſſit Ioſephus Gorion. *Fuiſſem,* ait, *paratus lingere calceum, qui in eius pedibus, & puluerem quem ipſe calcaſſet.* eâ phraſi, quâ vtitur Michæas c 7.v.17. Iſaias 49.v.23. Dauid Pſal.72.

Tertiò poſtulat populi à tanto malo liberationem, quem Dei eſſe dicit *hæreditatem*, cap.14. ver. 5. & 9. *partem, ſortem, funiculum.* Et cauſam addit, *vt viuentes laudemus nomen tuum Domine.* Hic enim viuendi ſcopus nobis eſſe debet. vti libello de ſanctæ Trinitatis doxologia ſecundo expoſui. Vide pſal. 113. Ioſephus Flauius cum addit dixiſſe, *tempeſtatis huius cauſam non in populo*, qui vt olim, nihil iam peccaſſet, reſidere, ſed quemadmodum Dauid 2.Reg.cap.vlt.ver.17. in ſe vno, qui, licet aliter quàm Dauid, prorſusque inculpatè, Amani adorationem negaſſet.

Caput Decimumquartum.

1 *Eſther quoque regina confu-*
git ad Dominum, pauens
periculũ quod imminebat.
2 *Cumq; depoſuiſſet veſtes regi-*
as, fletibus et luctus apta indumen-
ta ſuſcepit, & pro unguentis va-
riis, cinere & ſtercore impleuit ca-
put, & corpus ſuum humiliauit ie-
iuniis: omniaq; loca in quibus an-
tea lætari conſueuerat, crinium la-
ceratione compleuit.
3 *Et deprecabatur Dominum*
Deum Iſrael, dicens: Domine mi,
qui rex noſter es ſolus, adiuua me

ſolitariam, & cuius præter te nullus eſt auxiliator alius.
4 *Periculum meum in manibus meis eſt.*
Deuter. 4.d. 5 *Audiui à patre meo quòd tu Domine tuliſſes Iſrael de cunctis Gentibus, & patres noſtros ex omnibus retro maioribus ſuis, vt poſſideres hereditatem ſempiternam, feciſtiq; eis ſicut locutus es.*
6 *Peccauimus in conſpectu tuo, & idcirco tradidiſti nos in manus inimicorum noſtrorum:*
7 *Coluimus enim deos eorum. iuſtus es Domine.*
8 *Et nunc non ei ſufficit, quòd duriſſima nos opprimunt ſeruitute, ſed robur manuum ſuarum, idolorum potentiæ deputantes,*
9 *Volunt tua mutare promiſſa, & delere hereditatem tuam, & claudere ora laudantium te, atque extinguere gloriam templi & altaris tui,*
10 *Vt aperiant ora gentium, & laudent idolorum fortitudinem, & prædicent carnalem regem in ſempiternum.*
11 *Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt, ne rideant ad ruinam noſtram: ſed conuerte conſilium eorum ſuper eos, & eum, qui in nos cœpit ſæuire, diſperde.*
12 *Memento Domine, & oſtende te nobis in tempore tribulationis noſtræ, & da mihi fiduciam Domine rex deorum, & vniuerſæ poteſtatis:*
13 *Tribue ſermonem compoſitum in ore meo in conſpectu leonis, & transfer cor illius in odium hoſtis noſtri, vt & ipſe pereat, & ceteri, qui ei conſentiunt.*
14 *Nos autem libera in manu tua, & adiuua me, nullum aliud auxilium habentem, niſi te Domine, qui habes omnium ſcientiam.*
15 *Et noſti quia oderim gloriam iniquorum, & deteſter cubile incircumciſorum, & omnis alienigenæ.*
16 *Tu ſcis neceſſitatem meam, quod abominer ſignum ſuperbiæ & gloriæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtẽtationis meæ, & deteſter illud quaſi pannum menſtruatæ, & non portem in diebus ſilentij mei,*
17 *Et quod non comederim in menſa Aman, nec mihi placuerit conuiuium regis, & non biberim vinum libaminum:*
18 *Et numquam lætata ſit ancilla tua, ex quo huc translata ſum vſque in præſentem diem, niſi in te Domine Deus Abraham.*
19 *Deus fortis ſuper omnes, exaudi vocem eorum, qui nullam aliam ſpem habent, & libera nos de manu iniquorum, & erue me à timore meo.*

VII. *Quæ*

VII[a]. *Quæ Eſtheris precatio?*

EXTAT eodem iſto cap. 4. in Græco: apud Gorionidem cap. 3. ſed in textu noſtro Latino cap. 14. vbi etiam, ante precationem, hæc veluti paraſceuaſtica notantur. *Primum*, confugit ad Dominum pauens periculum quod imminebat; Græcè ἐν ἀγῶνι θανάτου κατειλημμένη. quemadmodum CHRISTVM Dominum in agonia fuiſſe legimus. & Oniam lib. 2. Machab. 3. Iaddum etiam Pontificem, cùm Hieroſolymam veniret. Alexander Magnus apud Ioſephum libro 11. cap. 8. *Alterum*, depoſuit veſtes regias, Græcè τῆς δόξης αὐτῆς, vt cap. 15. ver. 4. vtroque modo Gorion & 1. Machab. 14. verſ. 9. veſtes ſplendidæ vocãtur δόξαι. *Tertium*, induit veſtes ferales & lugubres, quæ à Septuaginta ἱμάτια στενοχωρίας καὶ πένθους, & ſequenti cap. τῆς θεραπείας dicuntur. Noſter cap. 15. verſu 4. vertit, *veſtimenta ornatus*, non ad ſplendorem, ſed ad mœrorem, & ad DEI cultum, prout hanc etiam vocem Græcè vſurpat libro de virtute mulierum Plutarchus. vt ſint veſtes, quibus DEVS colitur, eique miniſtratur. Simpliciter Ioſephus vocat πενθικὴν ἐσθῆτα, prout etiam in Demetrio Plutarchus πένθιμον σχῆμα *lugubrem veſtem*. Gorionides ſimpliciter *ſaccum*, vt ſuprà. *Quartum*, pro vnguentis variis ipſa cinere & ſtercore impleuit caput. Illa verò dicuntur à Septuaginta ὑπερήφανα ἡδύσματα, ſuperba dulciaria, quibus apud Homerum heroas non vſos ait libro 3. de legib. Plato. *Quintum*, corpus ſuum humiliauit ieiuniis. Horum in Græco nulla fit mentio, ſed vniuersè dicitur; *corpus ſuum valdè humiliauit*. quod & ad ieiunia rectè ab Interprete relatum. Nam & Iudęorum ieiunia ſeu Angariæ ab iis adhuc hodie vocantur *theaniioth*, id eſt, humiliationes, afflictiones. Refertur tamen hoc idem à Ioſepho ad proſtrationem, ἱκέτευε, inquit, τὸν θεὸν τῷ πατρίῳ νόμῳ, ῥίψασα κατὰ τῆς γῆς ἑαυτήν. & poſteà; καὶ τροφῆς καὶ ποτοῦ καὶ τοῖς ἡδέσι ἀποταξαμένη. *Orauit* DEVM, *more patrio, ſeipſam in terram abiiciens, & cibo, potui, omnibusq; ſuauibus nuncium remittens.* Sic lib. 2. Machab. cap. 10. ver. 4. proſtrati in terram, πεσόντες ἐπὶ κοιλίαν. & poſteà verſu 25. *caput terra aſpergentes, lumbosq; ciliciis*, ſeu vt Græcè eſt, *ſaccis præcincti orabant.* Vtrumque tradit Gorionides; *Humiliauit animam ſuam in ieiunio & corruit in faciem ſuam & orauit.* Ioſephus lib. 19. cap. vlt. dicit moris patrij eſſe, *ſuper ſacco ſedentes* DEVM *orare.* vti tunc pro Agrippa Rege, de quo Act. 12. factum narrat. & libro 20. cap. 2. de Izate Adiabenorum Rege, qui, quòd Iudęorum DEVM & religionem amplexus eſſet à Vologeſe Parthorum Rege, maximis copiis, premebatur; *Ad* DEO, ait, *ſupplicandum ſeſe conuertit: humi ſeipſum abiecit, & cinere caput deturpans, cum vxore & liberis ieiunauit, inuocans* DEVM *& dicens: O Domine, &c. Sextum, omnia loca in quibus anteà lætari conſueuerat, crinium laceratione compleuit.* In luctu fuit olim hoc vſitatum. *Ingens*, ait lib. 3. Curtius, *circa eam nobilium fœminarum turba conſtiterat, laceratis crinibus abſciſſaq; veſte, priſtini decoris immemores.* Ita etiam lib. 17. Diodorus. Caſſandra Vates, apud Tryphiodorum Ægyptium, adducto in vrbem equo ligneo, ciuium dementiam caſtigans, crines identidem vellit, ſcinditue, πυκνὰ, inquit, χαίτην κοπτομένη. Intonſam etiam comam, apud Cicer. Tuſc. 3. ſcindit Homericus & Accianus Agamemnon, itemq; Chariclea apud Heliodorum. hinc πενθητήριος καὶ πένθιμος θρὶξ, vel κουρὰ, & apud Ariſtophanem στενοχώκυλοι θρίχες, apud Æſchylum Agamemnone τομαῖος βόστρυχος & κήδειος θρὶξ. de quibus Commentario de coma cap. 5. Adrian. Iunius. Hinc Alexandra Hyrcani filia, cùm ad mortem eius filia, Herodis iuſſu, duceretur Mariamme, ſuum in capillum manus iniicit apud Ioſephum lib. 15. cap. 11. & Herodis eiuſdem ſoror Salome, πολλάκις ἐπιδραξαμένη τῶν τριχῶν, πολλάκις δὲ τύπτουσα τὰ στέρνα, apud eundem

eundem lib.16. cap.11. *ſæpè capillos arripit, ſæpè pectus ferit.* Et Eſdras cap.9. *Cùm audiſſem ſermonem iſtum, ſcidi pallium meum, & tunicam, & euelli capillos capitis mei & barbæ, & ſedi mœrens.* Iob 1. ſcidit veſtimenta, & tonſo capite corruēs in terram, adorauit DEVM, per Amos cap. 8. ſe *ſuper omne dorſum ſaccum*, & *ſuper omne caput caluitium* inducturum ait. per Iſaiam cap. 3. *decaluaturum* verticem filiarum Sion, & cap. 15. *In cunctis*, ait, *capitibus caluitium.* & Ieremiæ cap. 7. *Tonde capillum tuum, & abiice.* vbi Diuus Hieronymus legi poteſt. Addit Gorionides, eam diſperſos iam capillos cinere & puluere compleſſe. *Septimum*, deprecabatur Dominum ſic metu perculſa, ieiuna, horrida, ſqualida, deformata, humi abiecta, comaſque dilaniata. In iſta verò precatione ſunt notanda hęc.

Primum. petitio auxilij. videlicet ob inopiam omniſque auxilij humani abſentiam. & apud Gorionidem; *Ego*, ait, *ſola hîc habito. ſola ego in domo Regis abſque Patre, & abſque matre ſum. Sicuti pupilla paupercula quæ oſtiatim mendicat; ita ego peto ſeu mendico miſerationes tuas feneſtratim. ſeu, ex vna feneſtra vadens ad aliam.* Dixi namque in Tobia cap. 3. & Iudith cap. 8. quæſt. 3. quemadmodum loca ſuperiora & feneſtras, vnde in cœlum ſuſpicerent; precaturi captare ſoliti ſint.

Alterum. Periculum meum in manibus meis eſt. Ita & Septuaginta. Gorionides verò; *Et nunc, ô* DEVS, *ecce anima mea in palmis meis*, ſuſcipe *eam de manibus meis, ſi bonum videtur in oculis tuis.* ſin ſecus; *libera quæſo, oues paſcua tuæ à leonibus iſtis, qui aduerſus eas inſurrexerunt.* De iſtiuſmodi petitione dixi Tobiæ cap. 3. & de phraſi illa, quæ etiam Pſal. 118. repetitur, in Iudices, vbi de Iephthe actum.

Tertium. Audiui à patre meo. Græci; *Audiebam ab ortu meo, in tribu familiæ meæ*, ἤκουον ἐκ γενετῆς μου, ἐν φυλῇ πατριᾶς μου. ſed πατριὰν vertit etiam noſter Epheſ. 3. *paternitatem.* & Gorionides ei aſſentitur dicens; *Docuit me pater meus & dixit mihi*, quòd &c. & recenſet plura in Ægyptiaco exitu miracula. Rurſumque paulò pòſt capite 4. *Narrauit mihi pater meus.*

Quartum. Peccauimus. coluimus deos alienos. non quidem ipſa vel Mardochęus, neque populus, qui in captiuitate iam erat, quem Mardochæi precatio inſontem paulò antè prædicauit; ſed eſt ἀνακοίνωσις, & ſcelerum, quæ maiores, captiuitatis huius auctores olim admiſerant; confeſſio. Ideò & in Gorionide cap. 3. *Quia peccauerunt patres noſtri contra nomen tuum magnum, dediſti eos in captiuitatem. Ecce nos in tranſmigratione* ſeu *captiuitate, hodierno iſto die.* Et hinc etiam intelligitur, quod de hiſtoriæ huius tempore anteà cenſui, in captiuitatem non adductam fuiſſe Eſtherem, ſed in eâ natam.

Quintum. Robur manuum ſuarum idolorum potentiæ deputantes. ἔθηκαν τὰς χεῖρας αὐτῶν ἐπὶ τὰς χεῖρας τῶν εἰδώλων αὐτῶν. poſſet verti; *adiunxerunt vires manusq; ſuas ad idolorum ſuorum manus*, eis quaſi ſeipſos miniſtros præbentes. vel *manus ſuas ad eorum manus appoſuerunt*, quaſi, datis in illorum dextras dextris, iurarint. Rectè tamen Interpres, cum quo Gorionides ſic; *Ecce ipſi* (in quorum dura ſeruitute ſumus) *non dicunt*: *Te* (ô DEVS) *nos, in ſuas manus, tradidiſſe, ſed idolis acceptum hoc ipſum ferunt, eaque adorant dicentes; Vos in manus noſtras Iudæos dediſtis.* Idola etiam dicuntur verſ. 10. τὰ μάταια, vel οἱ μάταιοι, *vana, & vani dij.*

Sextum. Volunt tua promiſſa mutare. ἐξᾶραι ὁρισμὸν στόματός σου. *oris tui definitionem*, ſeu *decretum tollere.*

Septimum. Ne tradas Domine ſceptrum tuum his, qui non ſunt. D. Hieronymus in ca. 1. Galaticæ. *Omne quod veritati contrarium eſt, non eſt, vt illud: Ne tradas Domine ſceptrum tuum,*

ſuum, his qui non ſunt. D. Baſilius lib. 2. contra Eunomium. *Qui Moyſi, ait, eum qui eſt, ſe ipſum nominauit, nullus profectò alius præter* D E V M *verbum, qui à principio erat apud* D E V M, *intelligetur. Sed qui loquuntur iniquitatem in excelſum, non exiſtentem dicere filium non timuerunt & inſipiens quidem in corde dicit, non eſſe* D E V M. *Hi verò non ſolum corde cogitarunt, ſed etiam in prauitate locuti ſunt: & poſterioribus per ſcripta temporibus tradere non recuſarunt, non exiſtentem auſi* D E V M *nominare. Et quoniam nec dæmones ipſos vident negare quod* D E V S *ſit, cum mente ad ſuperiora redierint tempora, vbi impiam ſuam expleuerunt cupiditatem, non fuiſſe aliquando filium blaſphemantes, quaſi cum ſua natura non fuiſſet, gratia ſit ad eſſe à* D E O *productus. Deinde cum eam vocem quam Paulus de Idolis emiſit: ſeruiuiſtis, dicens, diis, qui natura* D E I *non ſunt. Et Hieremias: Iurabant per Deos, qui Dij non ſunt. Et ſapientiſſima Heſter: Non tradas Domine ſceptrum tuum iis, qui non ſunt. ipſam iſti vocem de* D E O *verò dicentes, quonam iure amplius Chriſtianorum ſibi appellationem attribuunt?*

Octauum, ne irrideant. Græcè anteponitur καὶ. pro *diſperde*, eſt verbum illud παραδειγματίζον quod in D. Matthæo cap. 1. verſ. 19. & eius ſimplex Coloſſ. 2. verſ. 15. vertit noſter, *traducere?* prout Tertullianus ſæpè & Heb. cap. 6. verſ. 6. *oſtentui habere*, D. Auguſtinus epiſt. 59. *exemplare.* id eſt, publicæ ignominiæ exponere, & in exemplum ſtatuere, prout ex Demoſthene contra Androtionem, Polybio lib. 2. de Ariſtomacho tyranno, Plutarchum de Archilocho. quem ait, verſiculis parum honeſtis editis, ſeſe παραδειγματίσαι. quemadmodum, noſtro tempore, fecit primarius quidam Caluinianæ ſectæ anteſignanus, de quo in S. Paulo dixi num. 15. licet ſibi hoc ille in Matth. ca. 1. eueniſſe dicat *iuueni, & nec dum in Eccleſiam* D E I *aſcito.* Quid? baptizatus non erat? an per baptiſma, in D E I Eccleſiam non aſciſcimur? Sed de hoc alias. Hoc eodem verbo vſi ſunt Septuaginta. Num. 25. verſ. 4. pro *iacah*, quod ſuſpendere ſignificat.

Nonum, Rex Deorum 1. Corint. 8. *ſunt Dij multi.* Videntur tamen Reges, principes, & potentes hic *Dij* dici, vt Ioh. 10. Pſalm. 81. D E V S *ſtetit in ſynagoga Deorum, in medio autem Deos diiudicat.*

Decimum, ſermonem compoſitum λόγον ἔνρυθμον, prudentem, bene concinneque ſtructum. quem apud S. Auguſtinum lib. 4. de doctrina Chriſt. ca. 30. vetus tranſlatio vertit, *congruum.* nihil vt deſit, nihil redundet, nihil in eo diſcrepans & abſurdum ſit. Veram ſcilicet temporique & loco aptam eloquendi vim poſtulat. *Leonem* vocat Aſſuerum vti 2. Timoth. 4. D. Paulus Neronem. Vtriuſque nobilitata crudelitas. Gorionides facit eam timentem quaſi caprarum hœdum, ante leonem. Hinc verò monet loco citato D. Auguſtinus, quod ca. 15. iam docuerat; ante conciones & lectiones orandū. *Siue*, ait, *apud populum, vel apud quoſlibet iam iamq; dicturus, ſiue quid apud populū dicendum, vel ab eis, qui voluerint ac potuerint, legendum eſt, dictaturus, oret vt* D E V S *ſermonem bonum det in os eius. ſi enim Regina orauit Eſther, pro ſuæ gentis temporaria ſolute locutura apud Regem, vt in os eius* D E V S *congruum ſermonem daret, quantò magis orare debet, vt tale munus accipiat, qui pro æterna hominum ſalute, in verbo & doctrina laborat? Illi verò, qui ea dicturi ſunt, quæ ab aliis acceperunt, & antequam accipiant, orent, vt bene & ipſi proferant, & illi, ad quos proferunt, ſumant: & de proſpero exitu dictionis, eidem gratias agent, à quo id ſe accepiſſe non dubitant. vt qui gloriatur, in illo glorietur, in cuius manu ſunt & nos, & ſermones noſtri. Græcorum ſcriptores*, inquit initio li. 1. S. Epiphanius *Poetæ & oratores, vbi fabuloſum aliquod ſcriptum aggrediuntur, Muſam aliquam inuocant.* Quidni nos D E V M verum, O. M? Eccleſia porrò precatiunculam iſtam vſurpat in dominicæ poſt pentecoſtem viceſimæ ſecundæ offertorio. & legi poteſt idem S. Auguſtinus in Exodum quæſt. 9. & Origenes homilia 3.

in Exodum. At D.Chryſoſtomus homilia tertia ad populum; *Ne torpeamus*, inquit, *continuè ad Dominum confugere, & quodcunque graue fuerit, omnino remedium accipiet conueniens. Terruit homo, curre ad ſupernum dominum, & nil graue patieris: ſic antiqui calamitates auertebant, non tantum viri, ſed & mulieres. Fuit quædam mulier Hebræa, Heſter erat ipſi nomen: hæc Heſter vniuerſum Iudæorum populum internecione delendum ſic eripuit. Poſtquam Perſarum rex omnes paſſim Iudæos interimi iuſſit, & nullus erat qui contra iram illius obſiſtere poſſet: priſtinum veſtitum exuta mulier, & ſacco amicta, & cinerem ſubſtrata, diuinæ clementiæ ſupplicabat, vt ſecum ad regem ingrederetur & talia orans verba ad ipſum dabat: Grata domine fac verba mea, & da ſermonem ornatum in os meum.*

Vt decimum, ſignum ſuperbiæ. Diadema, ſeu cidarim, vt in Gorionide ponitur; intelligit. quod *in diebus oſtentationis* τῆς ὀπτασίας id eſt, cum videri, & coram Rege apparere, aut in publicum prodire deberet; geſtandum erat, quemadmodum & infrà cap. 15. verſ. 9. G. cap. 5. στολὴ τῆς ἐπιφανείας τῆς βασιλείας. *In diebus* verò *ſilentij* τῆς ἡσυχίας; cum domi, ſuo in conclaui, & gynæceo maneret, nunquam id cupiebat, quemadmodum S. Elizabeth Hungariæ Regis filia, in templo crucifixum cum videret; coronam, ſuo è capite detrahebat: & Hieroſolymorum ille vindex; recuperator & Rex admodum inclytus Godefridus, ea in vrbe, auream coronam ſuo capiti imponi nunquam paſſus eſt, vbi ſpineam Regum Rex & Dominus dominantium olim geſtaſſet. prout in Machabæis auctores dabo. Deteſtari ſe illud ait, *quaſi pannum menſtruatæ*, qui ſordidiſſimus eſt, vt ait Iſaias cap. 64. & ibi D. Hieronymus, qui hunc locum, ſed paulò aliter, id eſt Græcis hærentiùs, conuerſum ita citat. *Omnis illa* (pædagogæ legis) *iuſtitia, panno ſordidiſſimo comparatur. cui & Heſther diadema ſuum, quod erat regiæ poteſtatis inſigne compatat, quod nequaquam voluntate, ſed neceſſitate portabat dicens: Tu ſcis neceſſitatem meam, quam deteſtor ſignum ſuperbiæ meæ, quod eſt ſuper caput meum in diebus oſtenſionis meæ: abominor illud ſicut pannum menſtruum: nec porto in diebus quietis meæ.* Et *menſtruum* dum vertit. & Auguſtinus epiſt. 199. *menſtrualem*, legiſſe videntur ῥάκος καταμήνιον, non, vt hodie, τῶν καταμηνίων. Alioqui, menſtruorum dixiſſent. Illud verò ῥάκος aptiſſimè dictum, cùm eſſet diadema nihil aliud apud Plutarchum in Lucullo. Vnde præclara illa Regis Antiochi apud Stobæum ſerm. 47. regum miſerias deplorantis vox. *O pannum miſerum, qui curas tot & pericula procreas!* ſeu vt à Valerio lib. 7. cap. 2. traditur; *O nobilem magis quàm felicem pannum.* quemadmodum & dicebat Iuſtinus Imperator ſucceſſori Tyberio apud Miſcellam lib. 16. Nicep. lib. 17. cap. 40. Apud Gorionidem alia ſimilitudine vtitur. *Sicut*, ait, *vir odit veſtem muliebrem*, ſeu *odit ea ſe veſte ornari, quæ fœminis tantum conſentanea: ita & ego odi veſtem gloriæ meæ, & cidarim regni mei in capite meo.* Ilud verò apud Perſas ſupplicij genus erat, fœminam vocari, vt alibi notaui; multò magis fœminea veſte amiciri. Hinc verò admirabilis Eſtheris religio, deuotio, prudentia, ſanctitas & humilitas eluceſcit, præclarum virginib. omnibus exemplar, in quibus illuſtriſſima Proborum & Olibriorũ ſoboles, de qua ad Demetriadem D. Hieronymus *Æſtuabat*, inquit, *Chriſti tyruncula. oderat ornatum ſuum, & cum Heſther loquebatur ad Dominum. Tu noſti quod oderim inſigne capitis mei, hoc eſt, diadema, quo vtebatur, quaſi regina, & tantæ ducam immundiciæ velut pannum menſtruatæ.* At inſigne non virginibus tantùm, ſed coniugibus etiam exemplar eſt. quod (de Ruperto cap. 15. taceo) iis verbis D. Auguſtinus, duobus in locis propoſuit, vt, quæ hîc ſpectẽtur, digniſſima ſint. Prior eſt in epi. 199. ad Ecdiciam. *Abſit* ait, *vt hinc diſpliceres* DEO, *quod coniuge tuo nondum defuncto nõ induereris ſicut Anna, ſed ſicut Suſanna. Neque enim & ille, qui tecum iam cœperat, cuſtodire tam magnum con-*

gnum continentiæ bonum. etſi coniugale, non viduale voluiſſet vt acciperes indumentum, ad indecentem quoque te compuliſſet ornatum. Quo, etſi aliqua dura conditione, cogereris, poſſes habere in ſuperbo cultu cor humile: nempe apud Patres Heſther illa Regina DEVM *timens,* DEVM *colens,* DEO, *ſubiecta ſeruiebat. quæ cum extremo periculo non ſuo tantùm ſed etiam gentis ſuæ, qui tunc erat populus* DEI, *Domino proſterneretur orando, in ipſa oratione ſua, dixit, ita ſibi eſſe ornatum regium, ſicut pannum menſtrualem. & ita orantem iſtam exaudiuit, qui cordis inſpector, eam verum dicere ſciuit. Et vtique maritum habebat multarum virum, & Deorum alienorum falſorumque cultorem. Tu autem ſi & ille in propoſito, quod tecum ſuſceperat, perduraret, nec à te offenſus in flagitium corruiſſet maritum habebas non ſolum fidelem, & verum* DEVM *tecum colentem, ſed etiam continentem, qui procul dubio, propoſiti veſtri non immemor, etſi ad coniugalia te cogeret indumenta, ad ſuperba tamen ornamenta, non cogeret.* Poſterior in Pſalm. 51. enarrationem. *Duo, ait, genera hominum attendite. Vnum laborantium, alterum eorum inter quos laboratur: Vnum de terra, alterum de cœlo cogitantium: Vnum in profundum cor mittentium, alterum cor angelis coniungentium: Vnum ſperantium de terrenis, quibus pollet hic mundus, alterum præſumentium de cæleſtibus quæ promiſit non mendax* DEVS. *Non eſſe deſperandum de hominibus bonis, ſi per eos terrenum aliquid adminiſtretur: nec rurſum continuo gratulandum hominibus qui cæleſtia agere dignoſcuntur negotia, cum plerumque illi, qui negotiis ſecularibus implicati ſunt, cor ſemper ſurſum habeant: & iſti qui cæleſtia ſemper prædicant, cor trahant in terra, ſed mixta ſunt iſta genera hominum. Inuenimus modo ciuem Hieruſalem, ciuem regni cœlorum adminiſtrare aliquid in terra. vtputa purpuram gerit. magiſtratus eſt. ædilis eſt. proconſul eſt. Imperator eſt. remp. gerit terrenam, ſed cor ſurſum habet, ſi Chriſtianus eſt. ſi fidelis eſt, ſi pius eſt. ſi contemnens in quibus eſt. & ſperat in quibus nondum eſt. De quo genere fuit illa ſancta mulier Heſther. quæ cum eſſet vxor Regis, ventum eſt ad periculum deprecandi pro ciuibus ſuis, & cum oraret coram* DEO, *vbi mentiri non poſſet, in oratione ſua dixit, ita ſibi fuiſſe illa ornamenta regalia, ſicut pannum menſtruatæ. Non ergò deſperemus de ciuibus regni cælorum, quando eos videmus aliqua gerere Babylonia negocia, aliquid terrenum in Rep. terrena: nec rurſus continuo gratulemur omnibus hominibus, quos videmus agere negocia cæleſtia. quia & filij peſtilentiæ ſedent aliquando in Cathedra Moyſi de quibus dicitur. Quæ dicunt facite: quæ autem faciunt. facere nolite. Dicunt & non faciunt. Illi in terrenis rebus leuant cor in cœlum: iſti in cæleſtibus verbis trahunt cor in terra. Veniet autem tempus ventilabri, quando vtrumque diligentiſſime diſcernetur, ne granum aliquod tranſeat in aceruum paleæ comburendum, nec vna ſtipula tranſeat ad maſſam in horreo recondendam.* Et D. Hieronymus epiſt. 9. *Mardochæus & Eſther inter purpuram, ſericum & gemmas, ſuperbiam humilitate vicerunt; tantique fuere meriti, vt captiui victorib. imperarent.* Lapſus porrò memoria eſt Cantipratenſis Thomas libro 2. cap. 40. dum quod ex Iſaiæ citato 64. capite eſt, hinc affert. *Illius, ait, Heſther digniſſimè recordamur, quæ ſuper omnem mundi gloriam conſtituta, dixit. Quoniam omnes iuſtitiæ noſtræ quaſi pannus menſtruatæ.*

Duodecimum, in menſa. Græcus, *non comedi menſam Aman: neque glorificaui ſympoſium Regis, neque vinum libationum bibi.* Quid? Ad Regis menſam non veniebat? ſi cum Rege accubuiſſet Aman non accumbebat? *Menſam*, opinor, vocat menſæ apparatum, ferculorum delicias & luxum. quo ſe vſam non eſſe ait: ſed in menſa frugalitatem coluiſſe. cibis pancis & mundis. mediocrique paratu contentam fuiſſe. non glorificaſſe id eſt, non ſuſpexiſſe laudaſſe, admiratam eſſe regales dapes & conuiuia.

Decimumtertium, nunquam lætata ſit ancilla tua, ex quo huc tranſlata ſum, vſque in præſentem diem. niſi in te Domine DEVS *Abraham.* O forte pectus! animum pluſquam virilem! nullam vnquam, è tot tantiſque voluptatum copiis, tot tamque admirandis ob-

lectandorum ſenſuum artificiis vel minimam lætitiam cepiſſe. in ſolo DEO, ſpretis deſpectiſque mundi huius ludibriis omnibus, gaudium & lætitiam quæſiſſe? O inuictam ab ea, quæ tot Hercules deiecit, tot virorum myriadas proſtrauit, voluptate!

Decimumquartum, Ioſephus Græcus, & Hebræus, addunt eam à DEO formæ, pulchritudiniſque gratiam rogaſſe, vt eâ caperetur atque miteſceret Aſſuerus. Nunc quantum, ad expugnandos animos, forma telum ſit, docet Zorobabel apud Eſdram 3. cap. 4. verſ. 13. & apud Ioſephum Gorionidem libro 1. cap. 14. cum quo facit Anacreon. *Natura,* inquit, *dedit tauris cornua, equis vngulas, pedum celeritatem leporibus, dentium hiatum leonibus, natatum piſcibus, volatum auibus, viris prudentiam. fœminis quod daret, nihil habebat amplius. Quid ergo dat? Pulchritudinem, quæ ipſis & ſcutorum & lancearum omnium inſtar eſt. Vincit vero & ferrum & ignem, quæcunque pulchra eſt.*

CAPUT V.

1 DIe autem tertio induta
eſt Eſther regalibus ve-
ſtimentis, & ſtetit in
atrio domus regiæ, quod erat inte-
rius, contra baſilicam regis. at ille
ſedebat ſuper ſolium ſuum in conſi-
ſtorio palatij contra oſtium domus.
2 Cúmque vidiſſet Eſther regi-
nam ſtantem, placuit oculis eius, &
extendit contra eam virgam au-
ream, quam tenebat manu. Quæ
accedens, oſculata eſt ſummitatem
virgæ eius.
3 Dixitq́; ad eam rex: Quid vis
Eſther regina? quæ eſt petitio tua?
etiam ſi dimidiam partem regni
petieris, dabitur tibi.
4 At illa reſpondit: Si regi pla-
cet, obſecro vt venias ad me hodie,
& Aman tecum ad conuiuium,
quod paraui.
5 Statimq́; rex, Vocate, inquit,
citò Aman, vt Eſther obediat vo-
luntati. Venerunt itaque rex &
Aman ad conuiuium, quod eis re-
gina parauerat.
6 Dixitq́; ei rex, poſtquam vi-
num biberat abundanter: Quid
petis vt detur tibi? & pro qua re
poſtulas? etiam ſi dimidiam par-
tem regni mei petieris, impetra-
bis.
7 Cui reſpondit Eſther: Petitio
mea, & preces ſunt iſtæ:
8 Si inueni in conſpectu regis
gratiam, & ſi regi placet vt det
mihi quod poſtulo, & meam imple-
at petitionem: Veniat rex & A-
man ad cõuiuium quod paraui eis,
& cras aperiam regi voluntatem
meam.
9 Egreſſus eſt itaq; illo die Aman
lætus & alacer. Cúmque vidiſſet
Mardochæum ſedentem ante fores
palatij, & non ſolùm non aſſurre-
xiſſe ſibi, ſed nec motum quidem
de loco ſeſſionis ſuæ, indignatus eſt
valdè:
10 Et diſſimulata ira, reuerſus in
domum ſuam, conuocauit ad ſe a-
micos ſuos, et Zares vxorem ſuam:
11 Et expoſuit illis magnitudi-
nem diuitiarum ſuarum, filiorúm-
que turbam, & quanta eum glo-

ria ſu-

ria ſuper omnes principes & ſeruos ſuos rex eleuaſſet.
12 *Et poſt hæc ait: Regina quoque Eſther nullum alium vocauit ad conuiuium cum rege præter me: apud quam etiam cras cum rege pranſurus ſum.*
13 *Et cùm hæc omnia habeam, nihil me habere puto, quandiu videro Mardochæum Iudæum ſedentem ante fores regias.*
14 *Reſponderuntq́; ei Zares vxor eius, & cæteri amici: Iube parari excelſam trabem, habentem altitudinis quinquaginta cubitos, & dic manè regi vt appendatur ſuper eam Mardochæus, & ſic ibis cum rege lætus ad conuiuium. Placuit ei conſilium, & iuſſit excelſam præparari crucem.*

E Capite Decimoqvinto.

4 *Die autem tertio depoſuit veſtimenta ornatus ſui, & circundata eſt gloria ſua.*
5 *Cumq́; regio fulgeret habitu, & inuocaſſet omnium rectorum ſaluatorem Deum, aſſumpſit duas famulas,*
6 *Et ſuper vnam quidem innitebatur, quaſi præ delicijs & nimia teneritudine corpus ſuum ferre non ſuſtinens:*
7 *Altera autem famularum ſequebatur dominam, defluentia in humum indumenta ſuſtentans:*
8 *Ipſa autem roſeo colore vultum perfuſa, & gratis ac nitentibus oculis triſtem celabat animum, & nimio timore contractum.*
9 *Ingreſſa igitur cuncta per ordinem oſtia, ſtetit contra regem, vbi ille reſidebat ſuper ſolium regni ſui, indutus veſtibus regijs, auroq́; fulgens, & pretioſis lapidibus, eratq́; terribilis aſpectu.*
10 *Cumq́; eleuaſſet faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicaſſet, regina corruit, & in pallorem colore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinauit caput.*
11 *Conuertitque Deus ſpiritum regis in manſuetudinem, & feſtinus ac metuens exiliuit de ſolio & ſuſtentans eam vlnis ſuis, donec rediret ad ſe, his verbis blandiebatur:*
12 *Quid habes Eſther? Ego ſum frater tuus, noli metuere.*
13 *Non morieris: non enim pro te, ſed pro omnibus hæc lex conſtituta eſt.*
14 *Accede igitur, & tange ſceptrum.*
15 *Cumq́; illa reticeret, tulit auream virgam, & poſuit ſuper collum eius, & oſculatus eſt eam, & ait: Cur mihi non loqueris?*
16 *Quæ reſpondit: Vidi te domine quaſi angelum Dei, & conturbatum eſt cor meum præ timore gloriæ tuæ.*

17 *Valdè enim mirabilis es domine, & facies tua plena eſt gratiarum.*
18 *Cumq́ loqueretur, rurſus corruit, & pene exanimata eſt.*
19 *Rex autem turbabatur, & omnes miniſtri eius conſolabantur eam.*

VIII. *Quomodo ſupplicatura, Regem Eſther adiit?*

SATIS accuratè cap. 5. & 15. explicatur, itemque a Gorionide cap. 4. Nam *primò* luctuoſum illum cultum depoſuit, & gloria ſua circumdata eſt, id eſt, veſtibus glorioſis & ſplendidis. Nam prout *ἱμάτια πένθους* antea vocata ſunt, ita iam, vt cap. 4. *ἱμάτια δόξης*, & à Gorionide cap. 4. *veſtes pulchritudinis ſuæ & ornamenta gloriæ ſuæ.* Nam eadem ornamentorum vox eſt Ezech. 16. 7. Iſ. 49. 19. ſicque 2. Mach. 8. verſ. 35. *veſtis gloriæ δοξικὴ ἐσθής*, & libro 1. cap. 14. verſ. 9. ſimpliciter *δόξαι* vocātur huiuſmodi veſtes. *Deinde* rurſum inuocat Dominum DEVM. *Tertiò*, duas ſecum ſumit ancillas, easque iuuenculas, vt Hebraicum Gorionidæ nomen indicat. quarum *vſus* cap. 15. verſ. 6. & 7. idque, ex Reginarum more, vt ait Gorionides. imò etiam Regum, vt apparet ex 4. Reg. 5. verſ. 18. *Modus* verò innitendi fuit, vt dexteram manum ſuper alterius humero, aut brachio imponerent, quemadmodum hîc monſtrat Gorionides. & ſimul, cur ſuſtentarentur veſtes, ne aurum ſcilicet, pretioſique lapides, quibus oneratæ veſtes erant, humum contingerent. *Quartò*, roſeo colore vultum perfuſa erat; grato inquam rubore *ἐρυθριῶσα*, & exultantibus oculis, animi mœrorem tegebat. licet id perdifficile ſit, vti dictum Iudith. cap. 3. *Quintò*, peruenit tandem ad Regem. cuius aſpectu pænè examinata bis corruit. Cauſæ ſunt. *Prima*, periculi magnitudo, quod genti vniuerſæ certò imminebat: quodque ipſa iam adibat. *Altera*, anceps, & quoad ſe, & quoad gentem ſuam, poſtulationis euentus. *Tertia*, Regis in throno, tantò cum ſplendore & apparatu; maieſtas verſ. 9. *Quarta*, eiuſdem ira & furor. cuius index vultus ipſe, ardentesque oculi verſ. 10. Fuit in Ocho naturalis quædam truculentia & feritas, quæ inuocatæ Reginæ acceſſu iam incendebatur. Putabat enim hoc ad ſuæ maieſtatis aliquam contemptionē ſpectare, nimiæq́; vel arrogantiæ, vel audaciæ facinus iudicabat. ſicque, illo ipſo temporis veſtigio, eam obtruncandam ſatellitibus dare cogitabat. Quidni percelleretur mulier? Et verò ni ſacræ illæ preces & ieiunia fuiſſent; de Eſthere actū erat. Sed illis propitiata diuina bonitas, præſentiſſimam, vti deinceps videbitur, opem attulit, verſ. 11. Sed in Septuaginta dicitur verſ. 10. *Cum ſuſtuliſſet faciem ſuam Rex igne ſuccenſam, ſeu incenſam aut radiantem gloria, in vigore iracundiæ ſuæ, aſpexit.* quorum illud ad ornatum & ſpeciem admirabilem referri videtur, quod dicitur verſ. 17. *facies plena gratiarum*: poſterius verò, ad indignationem, qua vehementiùs efferbuerat. & paulò poſt *ἀκμὴ τοῦ θυμοῦ* vocatur: *πνεῦμα*, ſeu *ſpiritus* verſ. 11. cùm cap. 16. verſ. 12. & in Græco cap. 8. idem *τὸ πνεῦμα vitam* ſignificet. Noſtro tamen Interpreti magis conſentit Gorionides. *Et accenſus eſt* inquit: *in eo iræ ardor vehementer, quòd violaſſet Regina legem ſuam, & ad eum non accerſita veniſſet. ſuſtulitq́. Eſther oculos ſuos, & vidit faciem Regis: & ecce oculi eius ardentes ſicut ignis, præ ira, quæ in eius corde. Et agnouit mulier indignationem Regis & furorem eius, exterritaq́, eſt mulier admodum. & linqui cœpit animo. ceu deficit ſpiritu.* Ioſephus ſimiliter *διαχεχυμένον ὑπὸ τῆς ὀργῆς τὸ πρόσωπον*, habet. Quid ſi ergò in Septuaginta *πεπυρωμένον ὀργῇ* nō *δόξῃ*? An potius vtrumq; iſtud legi

legi poteſt, quia tam ira quam gloria & ſplendor, eum viſu terribilem efficiebant?

IXa. *Quomodo venientem Eſtherem Rex allocutus?*

SICVT *diuiſiones aquarum, ita cor Regis in manu Domini, quocunq; voluerit, inclinabit illud*, inquit Prouer. 21. Sapiens vides hoc, hic, in Aſſuero. Verſu 11. & 12. *frater tuus*; blandientis vox eſt, & intimæ amicitiæ ac familiaritatis. de qua Miſ. 1. cap. 75. Lipſius l. 2. var. lect. *Pro omnibus hac lex conſtituta eſt.* κοινὸν τὸ πρόσταγμα ἡμῶν. Noſtrum hoc præceptum eſt *commune*, id eſt, ad *communes homines*. eos, qui infrà regiam dignitatem ſunt πρὸς τοὺς ὑπηκόους inquit Ioſephus, pertinet. vel etiam, *nobis commune eſt*. Tam eſt *tuum*, quam *meum* præceptum. Regnum nobis commune eſt, meæ leges tuæ ſunt. ideoque earum pœnâ non teneris. Ades igitur animo. timorem omitte. Tange ſceptrum. *ſuper collum poſuit*. Ita & Septuaginta. ſed Gorionides *ſuper manũ* & Ioſephus vtrumq; iungit τὸ σκῆπτρον, αὐτῆς ἐνετίθει τῇ χειρί, καὶ τὴν ῥάβδον ἐξέτεινεν ἐπὶ τὸν αὐχένα αὐτῆς. Tandem verò poſt vtramque examinationem refocillata, dicitur cap. 5. acceſſiſſe propius. & ſceptri caput ſeu ſummitatem oſculata. Ita enim vertit noſter quod in Hebræo eſt; *in ſceptri capite tetigit*. ſeu *ſceptri caput contigit*. exprimendo ſcilicet contactus ſpeciem pro genere. Refert Politicorum 3. Ariſtoteles τὴν τοῦ σκήπτρου ἐπανάτασιν, ὅρκον, id eſt, *ſceptri extenſionem* (quidquid ibi homo quidem bonus, ſed philoſophiæ quam linguarum peritior Iauellus comminiſcatur tom. 5. Politic. cap. 1.) *iuſiurandum fuiſſe*. At hic, datæ vitæ, ſalutiſque ſymbolum, vt ex conſuetudine iſta, verè dici poſſit: *Virga & baculus tuus ipſa me conſolata ſunt*. Pſalm. 22.

Xa. *Quomodo ait Eſther, ſe Aſſuerum vidiſſe quaſi Angelum* DEI?

NVM Gentilis Rex Angelos norat? Num Gentili phraſi Iouis, aut ſummi DEI miniſtrum aliquem Deum ipſa ſignificabat? Reor equidem prouerbium iſtud apud Iudæos fuiſſe. quo ſignificarent excellentiſſimam quampiam hominis ſpeciem, ſplendorem, terrorem, maieſtatem. ſicque iſto loquendi modo ſignificari, quod illa vel propriè, abſque parœmia, dixerat, vel quod cum parœmia quapiam Perſica, quæ cum Hebraica iſta vim eandem haberet. Poteſt autem id colligi ex 1. Regum 29. verſ. 9. & 2. Regum cap. 14. Geneſ. 33. ver. 10. vbi cum Hebraicè ſit *elohim*, poſſit etiam verti, *quaſi viderim vultum Angelorum*. Chaldaica paraphraſis Canticorum 1. verſ. 5. *Quando Iſraelitæ fecerunt, ait, vitulum, denigratæ ſunt facies eorum ſicuti Æthiopum, qui habitant in tabernaculis Cedar. & quando egerunt pœnitentiam. & dimiſſum iis fuit peccatum, multiplicatus fuit ſplendor gloriæ vultus eorum, ſicuti vultus Angelorum.* Idemq; ſignificant Ioſephus, Gorionides & Flauius, dum nullam angeli mentionem faciunt. ſed *vidi te*, inquit iſte, *magnum pulchrum & terribilem*. Cedrenus profectò, in admirabili illa Coſdroæ Perſarum Regis ab Heraclio deuicti ſphæra, diſertè Angelos poſuit, qui ipſum circumſtent. & tamen impius atq; Gentilis erat ille.

XIa. Quid

XI^a. *Quid tum Eſther petiit?*

VT ad conuiuium cum Hamane Rex veniret: quod prudentię magnæ fuit. *Primò*, quia deſideria dilata creſcunt. Deſiderabat verò Rex magnopere, ipſius petitioni annuere. *Deinde*, maxima tum circumfuſa erat ſatellitum, miniſtrorumque turba, coram quibus, omnia ſtatim, quæ ad ſuum genus, ſuamque petitionem ſpectabant, peruulgare nolebat. *Tertiò*, aberat Haman ver. 5. & elabi fortè, ſi quidpiam reſciuiſſet; potuiſſet. *Quartò*, quamuis ſumma Regis in ipſam propenſio iam eſſet, magis tamen magiſque ipſius ſibi animum demereri, penitusque adiungere volebat. *Quintò*, explorare intereà poterat Regis animum, an quod promittebat, ex animi ſententia, conſtanterque promitteret: rurſumque quando commodiſſimè res tota proponi poſſet. *Sextò*, volebat tertium diem totum, à Iudæis, adhuc in precibus & ieiuniis conſumi, vt poſtero die, tantò eſſet diuina bonitas magis propitia, & tantò maius Iudæis gaudium exoreretur. *Denique*,

Poſcere ſi quid aues, quamuis properabit is ambo,
Differ, habent parua commoda magna moræ.

Pleriſque verò rationum iſtarum ea etiam vis ineſt, vt, in priori adhuc conuiuio, rectè ſilentio preſſa vota oſtendant. quibus addi poteſt, quod Lyranus obſeruat; ſolum ſemper Amanem inuitatum, vt apud Optimates alios maiorem ſubiret inuidiam. *Fecit*, ait Rupertus cap. 18. *tam prudenter, vt dictante ſpiritu ſapientiæ feciſſe non dubites. & ſicut de beato Ioſeph dictum eſt; Eloquium Domini inflammauit eum*, Pſal. 104. *ita quoque iſtam.* Inuitationis verò cauſa in Septuaginta reddit ipſa Eſther, ἡμέρα μου ἐπίσημος σήμερόν ἐστι ex ſua opinor mente dixit, cùm iſte dies ei valdè notabilis, *feſtus* & *inſignis* foret. ſiue quod inſtituerat, *ad voluntatem* flueret, ſiue *ſecus*. Si *prius*; dies erat gratiarum actionis; ſi *poſterius*; dies martyrij. Sic cap. 16. ἡμέρα ἐπώνυμος, καὶ ἐπίσημος, *dies nominata & inſignis.*

XII^a. *An conuiuium iſtud, cœna vel prandium fuerit?*

COENAM fuiſſe ſuadet *primò* Perſicorum Regum illa conſuetudo, vt non niſi ſemel in die cibum caperent, idque in cœna. prout apud Herodotum lib. 7. Abderita Megacreon indicat. *Deinde* Ioſephus, qui & δεῖπνον ſemper, & συνδειπνεῖν appellat. *Tertiò*, matutinum tempus verſ. 14. quod conſtituitur Mardochæi cruci petendæ. At niſi veſpertinum tempus fuiſſet; potuiſſet eodem adhuc die illa peti. *Quartò*, Eſther ipſa, quam non niſi veſpertino diei tertiæ tempore ieiunium ſoluiſſe, quæ ſuperiùs dicta ſunt; probabile faciunt. At ver. 12. Aman ſe cum Rege *pranſurum* ait. *Reſpondeo*, neque in Hebræo, neque in Græco id haberi: & fortè contextum è margine ſubierit. aut *prandium*, pro conuiuio, ſimpliciter ponitur, quemadmodum interdum *cœna*. quemadmodum & iis Patribus videtur, qui eandem de nuptiis parabolam putant, Matth. 22. & Lucæ 14. Nam eas ille *prandium*, Hic verò *cœnam* vocat: vtroque modo B. Irenæus lib. 4. cap. 70. & 76. Vnde efficitur Ioſephi allatum δεῖπνον, nos non cogere, vt propriè dictam cœnam arbitremur. & conſuetudo illa Regum, exponi poſſet de publico & ſolenni epulo, licet interim bis, & ſuo arbitratu, in die priuatim, minusque ſolenniter epularentur: potuitque aliqua cauſa eſſe, cur eo die vellet, aut non poſſet ad Re-

ad Regem redire Haman: & potuit paulò citiùs cibum Eſther ſumere, vt tres dies ieiunaret ſynecdochicôs, quemadmodum & CHRISTVS Dominus triduum in ſepulchro fuit. Iam vbi noſter Interpres ait ver. 6. *Poſtquam vinum biberat abundanter*, Hebraicè eſt; *dixit Rex Eſtheri in conuiuio* ſeu *potione vini*. cap. 7. ver. 1. *locus conuiuij*, dicitur Hebraicè *locus potionis vini*. Referunt Herodotus lib. 6. Athenæus lib. 11. Ælianus libro 12. var. hiſt. cap. 1. & Lucianus aquam Choaſpæ fluuii potare ſolitos Reges. An ergo *conuiuiū vini*, in quo, aquæ ſolito potu tantiſper omiſſo, vinum bibebant? An pars conuiuij poſterior, quam, aquâ præſumptâ, vinum hilararet? Verum aliud Cambyſæ, aliud aliorum ebrietas, de qua lib. 8. Xenophon, docet.

XIII. *Quid Aſſuerus promittebat?*

REGNI *ſui dimidium.* Sic Reges loqui ſolent, vt in Herode, Matth. 11. perſpicuum. & apud Herodotum lib. 9. Xerxes iuſſit Artayntam nurum, *quidquid vellet, petere.* eique vrbes dedit, aurum, exercitum.

CAPVT VI.

1 *NOctem illam duxit rex inſomnem, iuſſitq́ ſibi afferri hiſtorias & annales priorum temporum. Quæ cùm illo præſente legerentur,*

2 *Ventum eſt ad illum locum vbi ſcriptum erat quomodo nunciaſſet Mardochæus inſidias Bagathan, & Thares eunuchorum, regem Aſſuerum iugulare cupientium,*

3 *Quod cùm audiſſet rex, ait: Quid pro hac fide honoris ac præmy Mardochæus conſecutus eſt? Dixerunt ei ſerui illius ac miniſtri: Nihil omnino mercedis accepit.*

4 *Statimq́ rex, Quis eſt, inquit, in atrio? Aman quippe interius atrium domus regiæ intrauerat, vt ſuggereret regi, & iuberet Mardochæum affigi patibulo, quod ei fuerat præparatum*

5 *Reſponderunt pueri: Aman ſtat in atrio. Dixitq́ rex: Ingrediatur.*

6 *Cumq́ eſſet ingreſſus, ait illi: Quid debet fieri viro, quem rex honorare deſiderat? Cogitans autem in corde ſuo Aman, & reputans quòd nullum alium rex, niſi ſe, vellet honorare,*

7 *Reſpondit: Homo, quem rex honorare cupit,*

8 *Debet indui veſtibus regiis, & imponi ſuper equum, qui de ſella regis eſt, & accipere regium diadema ſuper caput ſuum,*

9 *Et primus de regiis principibus, ac tyrānis teneat equum eius, & per plateam ciuitatis incedens clamet, & dicat: Sic honorabitur, quemcunq́ voluerit rex honorare.*

10 *Dixitq́ ei rex: Feſtina, & ſumpta ſtola & equo fac, vt locutus es, Mardochæo Iudæo, qui ſedet ante fores palatij. Caue ne quicquam de*

his, quæ locutus es, prætermittas.

11 *Tulit itaque Aman ſtolam & equum, indutúmque Mardochæum in platea ciuitatis, & impoſitum equo præcedebat, atque clamabat: Hoc honore condignus eſt, quencunque rex voluerit honorare.*

12 *Reuerſusq́; eſt Mardochæus ad ianuam palatij: & Aman feſtinauit ire in domum ſuam, lugens & operto capite.*

13 *narrauitq́; Zares vxori ſuæ, & amicis omnia quæ eueniſſent ſibi. Cui reſpōderunt ſapientes, quos habebat in conſilio, & vxor eius: Si de ſemine Iudæorum eſt Mardochæus, ante quem cadere cœpiſti, non poteris ei reſiſtere, ſed cades in conſpectu eius.*

14 *Adhuc illis loquentibus, venerunt eunuchi regis, & citò eum ad conuiuium, quod regina parauerat, pergere compulerunt.*

XIV^a. *Quæ cauſa, cur fuerit ea nocte inſomnis Rex?*

IN conuiuio fuerat: vinum abundanter, citra ebrietatem tamen biberat: cubitum diſcedit: *fugitq́; ab eo ſomnus.* Solet verò inſomnia huiuſcemodi nobis vel ex cauſa *interiore*, vel *exteriore* interdum euenire. *Interior* eſt, vel corporis ægritudo & dyſcraſia quæpiam, vel animi cura, ſolicitudo, & contentio, ſiue voluntaria ſit, ſiue inuoluntaria, vt in debitore illo apud Ariſtophanem, in poëta, cum argenti neſci quid accepiſſet. *Exterior* eſt, vel *naturalis*, vt ſtrepitus quiſpiam à vento, fabro, clamoribus & ſimilibus. vel *ſupernaturalis* à DEO, Angelo, dæmone. Nulla hic ægritudo fuit, cum & poſtridie ad conuiuium lætus rediret Rex. Athanaſiana ſynopſis Regis prudentiæ & ſollicitudini inſomniam hanc tribuit. Nam vt ait ille, ὐ χρὴ παννύχιον βυληφόρον ἄνδρα καθεύδειν, *Turpe Ducem totas prudentem ſtertere noctes. Milites*, ait S. Chryſoſtomus homilia 1. ad populum, *ducem ſuum lecto detentum cernentes, ſegniores fiunt & ad pugnam tardiores.* Septuaginta verò & Ioſephus, ipſi DEO, qui ſomnum depulerit, cauſam eandem aſcribunt. Licet verò paulatim animaduertere, quemadmodum mirabiliter *oculus* ille, qui *nunquam dormit*, omnia gubernet, modiſque, præter opinionem noſtram, aptiſſimis ad ſubueniendum vtatur. Vnde ait Ioſephus; DEVM, *cum quid moliretur Aman, vidiſſet, ipſum irriſiſſe, eoque, quod futurum erat, oblectatum fuiſſe.* Puto verò non totam noctem peruigilaſſe Regem, ſed poſt noctis medium, antequam diluceſceret, vigilare cœpiſſe. Tunc enim legi cœptum eſt, ita vt cum ad Mardochæi beneficium peruentum eſſet; iam adeſſent matutini Regis ſalutatores, optimates, & præ cæteris, Aman, vt Mardochæo crucem poſceret. *Illud verò*, inq[u]it libro 1. de regno Perſarum Briſſonius, *nunquam ſatis laudatum inſtitutum apud Perſas viguit, vt, quemadmodum refert libro ad imperitum Principem Plutarchus; quotidie cubiculariorum vnus eam ad rem conſtitutus, mane Regis cubiculum intrans clamaret: Surge, ô Rex, & negocia cura, quæ Te Meſoromaſdes cura[re] voluit.* Eſt autem *Meſoromaſdes*, vt ait initio Laertius; *Sol*, qui ab illis etiam di[c]ebatur *Mithres*, quaſi μεσίτης, id eſt, *mediator*, inquit libro de Iſide Plutarchus. quaſi ſcilicet medius inter DEVM bonum, qui *Oromazes* vel *Oromaſdes*, & malum, qui *Arimanius*.

XV^a. *Cur*

XV^a. *Cur hiſtorias ſibi legi Rex voluit?*

NE *illud temporis inutiliter & otioſè conſumeret*, inquit Ioſephus ὁ βουλόμενος ἀργῶς ἀπολέσαι τὴν ἀγρυπνίαν. Præclarum ſanè iis, qui ad Reipublicæ clauum ſedent, exemplum, imò & omnibus. Nam Eccleſiaſtici 35. verſ. 29. Πολλὴν κακίαν ἐδίδαξεν ἡ ἀργία. *Multam malitiam docuit ociositas.* Suppetebant ei tot voluptatum illecebrę, tot fœminę, tot, quæ totas ei noctes cantillarent; pſaltriæ & muſurgi, vti refert Athenæus lib. 12. & Suidas. hiſce tamen omnibus poſthabitis, libros poſcit. & neſcio an Eſtheris conuiuij fructus hîc exiſtimari non debeat. Dicebant Platonici conuiuę apud Ciceronem Tuſculana 5. Platonis cœnas in poſterum etiam diem prodeſſe. & verò proſunt eæ dapes, quibus ſobrietas & honeſti, vtilesque ſermones adſunt. de quo pulchræ ſententiæ in cap. 3. *Picke auoth.* ſent. 3. Popoſcit verò hiſtoriarum libros. quia & iucundiſſimam oblectationem eæ ſuppeditant, & maximam ad res gerendas prudentiam, multiplicemque vtilitatem. prout diſſeruerunt Cicero 2. de Orat. 2. de finib. Liuius initio decad. 1. principio Diodorus lib. 1. aliique complures. Pudeat Chriſtianos, quibus Amadiſij, Rollvvagij ridiculariique, & obſcœni auctores tantoperè in manibus. In libro ad Reginum, Regula 5 militarem alioqui, ducem hiſce verbis inſtruit Ferrandus Carthaginienſis. *Sacerdotum poſtulationibus liber pateſcat aditus. frequētetur oratio: lectionis ſtudium, quamuis vndique occupationibus inundantibus, igne deſiderij ſpiritalis, remota tepiditate, ferueſcat.* Et ad Conſtantinum Magnum, vt Alphonſos, alioſque de quibus Ioſuæ 1. dixi, nunc omittam; ſcribit Poëta Porphyrius. *Inter belli paciſq; virtutes, triumphos & laureas, legum ſanctiones & iura, etiam Muſis tibi familiaribus adeò vacas, vt inter tot diuinæ maieſtatis inſignia, quibus inuictus ſemper inprimis es; huius etiam ſtudii in te micet ſplendor egregius.* Et de eodem verè magno Imperatore Euſebius libro 4. ipſius vitæ cap. 13. *Equidem*, ait, *ſuam ipſius mentem quodam quaſi afflatu & inſtinctu diuinarum rerum exaggerans*, totas *ſapè* noctes ſine ſomno *traduxit & cum per ocium liceret, orationes ſcribebat.* idque *ad ſummam vſq; ſenectutem*, prout cap. 55. ſcriptor idem perſequitur. Neque verò mihi videntur iſtiuſmodi Perſarum Reges *barbari,* quos, vt ait lib. 3. de ira Seneca, *nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuiſſet.* qui, etiam in curru, *ocij vitandi cauſſa;* phylirium ſecabant, Æliano ſcriptore lib. 14. hiſt. cap. 12. Solebant verò Perſarum Acta in pelles ſeu diphteras referri, vt oſtendit Diodorus Siculus. eædemque vocantur Eſdræ 6. verſ. 2. αἱ κεφαλίδες. Sic enim legitur ὠρέθη ἐν πόλει ἐν τῇ βάρει κεφαλὶς μία, καὶ τοῦτο γεγραμμένον ἐν αὐτῇ ὑπόμνημα. *Inuenta eſt in vrbe in arce cephalis vna, & in ea commentarius hic ſcriptus erat.* licet in aliis Græcis aliter etiam legatur, quoad voces alias, vti notat quæ in Septuaginta Romanis notatio eſt. ideoque & aliter à noſtro Interprete vertatur.

XVI^a. *An hactenus nihil omnino mercedis accepiſſet Mardochæus?*

ANTE inſidias in Regis aula iam erat Mardochæus. hactenus tamen nihil ei, detectarum inſidiarum nomine, repenſum. & quod cap. 1. in Græco & cap. 12. in Latino eſt, verſ. 5. πέπλανται eſt. Quam alta verò mente reponerentur, quamque diligenti memoria cuſtodirentur, quæ in Perſarum Reges conferrentur beneficia, videbis apud Herodotum lib. 4. dum ait Coæ Darius; *Cum domo rediero, adſis*, & libro 5. *Re-*

cordatus Iſtiæi cum eſſet Sardibus.& lib.8.Phylacus Samius εὐεργέτης ἀνεγράφη. Xerxes apud Thucydidem lib.1.Pauſaniæ dicit. σοὶ εὐεργεσία ἐν τῷ ἡμετέρῳ οἴκῳ εἰσαεὶ ἀνάγραπτος. *Tibi beneficium noſtra in domo ſemper inſcriptum erit.* Si quod in bonos gratosque Reges confertur beneficium, non perit, etiamſi plures in annos differatur, quantò apud DEVM minus, ſi ad eius honorem & gloriam quidquam fiat? Sunt & apud diuinam maieſtatem libri, in quibus, qui bene ipſi fecerint; perſcribantur. Quidni enim ita loqui liceat; cum ſibi nonullos fœnerari aut mutuum dare, ſe ab iis eſurientem paſci, nudum veſtiri & ſimilia profiteatur?

XVII[a]. *Quid ab Aſſuero tandem accepit Mardochæus?*

HONOREM ſummum, pæneque regium, quem ſibi haberi, tàm excelſo in gradu alioqui locatus Aman; optabat. Conſtat is ſex veluti partibus. *Prima*, vt ſtola *byſſina*, inquiunt Septuaginta, ſeu, veſtis, qua Rex vtebatur, ei concederetur. Suprà monui ex Plutarcho in Artaxerxe, capitale fuiſſe, veſte, qua vteretur Rex; vti, niſi ſi eam ipſemet Rex dediſſet. *thiaramq́, rectam gerere nemini licebat*, vt apud Xenoph. libro 2.Anabaſ. ait Tiſaphernes. adeò vt Demaratus Lacedemoniorum Rex quidquid vellet; petere iuſſus, cum petiiſſet vt illam capiti ſuo imponere, ſicque, Sardes intrare liceret; perindignè Xerxes tulerit, vti ſcribunt Plutarchus Themiſtocle Seneca lib.6. de ira cap.31. *Altera*, vt equus, quo etiam Rex vtebatur, eidem Mardochæo concederetur. Erat is equus χρυσοχάλινος, inquit, lib.1.Xenophon. Nec, niſi equo, aut curru quoquam ibat Rex, inquit Athenæus lib.12. Erant verò huiuſcemodi equi regii omnium generoſiſſimi, albi, proceri, Niſæi, vt aiunt Herodotus lib.1.& 7.Seneca lib.3. de ira cap.21.Philoſtratus lib.1. de Apollonio, Lucianus in Timone.Somnio Saturni, epiſtolis & lib.de mercede conductis. Equorum porrò, quos magnus Mediæ campus Niſæus ferret, virtus, proceritas & præſtantia, cùm à iam citatis, tùm verò etiam à Dione Chryſoſtomo orat.de regno Maximo Tyrio ſerm.34. celebratur. *Tertia*, pars vt Mardochæo daretur, *diadema*. quod interdum à cidari diſtinguitur. Sed pro eodem ſæpè accipitur, apud Iuſtinum lib.10.Diodorum lib.16.ex Arriano lib.4.& tradit lib.3.& 6.Curtius, eſſe inſigne purpureum alba faſcia diſtinctum. Scholiaſtes & Hebræus, & Vatablus putant, non homini, ſed equo id conceſſum fuiſſe. quia in viri ornamentis non repetitur verſ.11.additque Lyranus, cum hominem, qui Rex non eſſet; diademari, abſurdum eſſe. Rectè quidem, niſi Regis, hoc, priuilegio concederetur, ſicuti veſtes & alia. Et nónne cap. 8. geſtat Mardochæus coronam auream verſ.15. In Hebræo eſt aliquantula obſcuritas; ſed quæ explicatur, ſi *relatiuum ante ſuum antecedens interdum poni* ſciamus. *Quarta*, vt hiſce veſtibus ornaretur; & equo imponeretur à principe viro. ex eorum numero, quos ſuprà ca.1. Parthemim diximus, hic Interpres *Tyrannos* vocat. *Quinta*, vt per vrbis plateas ab eodem principe circumduceretur. Nam quod in plurali numero Hebræus ait, *veſtiant eum, ducant, clament*, cùm ſingulari antea vſus ſit.& præterea vnus Aman hoc fecerit; Hebraiſmus vſitatus eſt. *Sexta*, vt ab eodem illo Principe, tanquam is præcò ſit; clametur. *ſic fiet viro cuius honorem Rex volet*. ſeu: *ſic honorabitur, quemcumque voluerit Rex honorare*. Sic à matutino pænè diluculo, horas plures, vſque ad ad conuiuii, ſiue prandium, ſiue cœna fuerit, ferè tempus, Mardochęum deducere, gloriaque maxima proſequi debuit. O quantum modeſtiſſimo illi decus! quantum huic arrogantiſſimo dedecus! *Depoſuit* DEVS *potentes, & exaltauit humiles.*

humiles. Sed de hoc poſteà. In ea porrò ſum ſententia, circumductum diuinitùs ab Amane Mardochæum, vt Iudæis omnibus clariſſimè iam à DEO monſtraretur, ipſorum preces exauditas; ſalutem ipſis datum iri: hoſti extremam impendere perniciem. Conſidera vero etiam, quam ad omnia Regum illorum iuſſa paratos eſſe quoſlibet principes oportuerit. ſicuti etiam videre potes, 1. Mach. 10. ver. 63.

XVIII[a]. *Qui Amanis ſapientes?*

IIDEM, ait Vatablus, qui cap. 5. verſ. 10. & 14. *amici.* Vnde quam ſtultum anteà conſilium dederint, iam patet. Fieri tamen poteſt vt amici alii, alii ſapientes fuerint. Vtrumlibet ſit, non Regi tantùm, ſed Principibus etiam Magos fuiſſe apparet, quos conſulerent. Ignaros verò facti totius, antequam narraret Aman, fuiſſe non credo. Quomodo enim eâ in vrbe tam hoſpites, vt quod omnium oculis expoſitum fuerat, omnium iam ſermonibus vbiq́ue volitabat, ignorarent? ſed ſolemus noua & inuſitata ſæpiùs audire, ipſorumq́ue originem & progreſſum iterum iterumq́ue inquirere. Ipſa verò eius *vxor*, fuit *Zares* vel etiam Hebraicè, Zeres, Græcè Ζωσάρα forte ζωαρέαν, ſicut in Ioſepho ζαρέζα.

XIX[a]. *Quomodo tam verè dixerunt ſapientes; ſi de Iudæorum ſemine Mardochæus, caſurum Amanem?*

MOYSIS libros in Perſicam linguam ab Hebræis captiuis verſos legiſſe ipſos ait Lyranus. hancq́; Iudaici ſeminis conſtantiam ex Geneſi 13. & 15. didiciſſe. Vellem vnde hoc hauſiſſet, indicaret. Et verò magnum, in poſteriore quodam regni eiuſdem Rege, Ariſtotelis Perſicè conuertendi & ediſcendi ſtudium legimus. an hoc tamen Aſſueri tempore, librorum quidquam ſacrorum, Perſicè conuerſum fuerit, quemadmodum non aſſeuero: ita neque inficior. cenſeo tamen iſtos vel diuino quodam inſtinctu, Sibyllarum vel Caiphæ inſtar. Ioh. 11. locutos; vel humana quadam ſapientia, ſolertiq́ue coniectura. Magos enim de prodigiis conſuli ſolitos & futura prædixiſſe, eſtes Cicero de diu. Valer. lib. 1. cap. 7. Strabo lib. 16. Ælianus lib. 2. hiſt. cap. 17. Lucianus in Macrobiis.

CAPVT VII.

1 *INtrauit itaque rex & Aman, vt biberent cum regina.*
2 *Dixitq́; ei rex etiam ſecunda die, poſtquã vino incaluerat: Quæ eſt petitio tua Eſther, vt detur tibi? & quid vis fieri? etiam ſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis.*
3 *Ad quem illa reſpondit: Si inueni gratiam in oculis tuis, ô rex, & ſi tibi placet, dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meum pro quo obſecro.*

4 Traditi enim ſumus ego &
populus meus, vt conteramur, iu-
gulemur, & pereamus. Atque vti-
nam in ſeruos & famulas vende-
remur: eſſet tolerabile malum, &
gemens tacerem. Nunc autem ho-
ſtis noſter eſt, cuius crudelitas re-
dundat in regem.
5 Reſpondensq; rex Aſſuerus ait:
Quis eſt iſte, & cuius potentiæ, vt
hæc audeat facere?
6 Dixitq; Eſther: Hoſtis & ini-
micus noſter peſſimus iſte eſt A-
man. Quod ille audiens, illico ob-
ſtupuit, vultum regis ac reginæ fer-
re non ſuſtinens.
7 Rex autem iratus ſurrexit, &
de loco conuiuij intrauit in hortum
arboribus conſitam. Aman quoq;
ſurrexit vt rogaret Eſther regi-
nā pro anima ſua, intellexit enim
à rege ſibi paratum malum.
8 Qui cùm reuerſus eſſet de hor-
to nemoribus conſito, & intraſſet
conuiuij locum, reperit Aman ſuper
lectulum corruiſſe, in quo iacebat
Eſther, & ait: Etiam reginam
vult opprimere, me præſente, in do-
mo mea. Necdum verbum de ore
regis exierat, & ſtatim operuerunt
faciem eius.
9 Dixitq; Harbona, vnus de eu-
nuchis, qui ſtabant in miniſterio
regis: En lignum, quod parauerat
Mardochæo, qui locutus eſt pro re-
ge, ſtat in domo Aman, habens al-
titudinis quinquaginta cubitos.
Cui dixit rex: Appendite eum
in eo.
10 Suſpenſus eſt itaque Aman in
patibulo quod parauerat Mardo-
chæo; & regis ira quieuit.

XX. *Quomodo ſuam tandem petitionem Eſther propoſuit?*

DIE poſt Mardochæi luctum & monitionem, poſt inductas preces & ieiunia, quarto, cap. 7. quod volebat Eſther petiit, quod ipſa toto Aſſueri regni dimidio, quin & toto regno, gazisque omnibus, potius & antiquius ducebat; populi ſalutem; licet non iam omnino: ſed tantùm, à qua illa pendebat; potentiſſimi & gratioſiſſimi hoſtis perniciem petiit & impetrauit. Illud ver. 4. *cuius crudelitas*, quidam ſic exponunt. Non eſt inimico vtile in detrimento Regis. Non poterit ſarcire damnum, quod Regi obueniet. Non æſtimat damnum, quod ex tanta laniena Rex accipiet. Alioqui nos in ſeruitutem & opera abripi potius quàm occidi curaſſet, Vatablus verò; *Hoſtis*, ait, *compenſare Regis damnum non poſſit.* Septuaginta οὐκ ἄξιος ὁ διάβολος τῆς αὐλῆς τοῦ βασιλέως. *Non eſt dignus calumniator aulæ Regis.* Athanaſiana ſynopſis ait, Amanem *Eſtheris genua comprehendiſſe*, ipſi vt ſupplicaret. quemadmodum ſcilicet apud Homerum Iliad 6. & vltimo. Euripidem Oreſtes, Liuium libro 5. decad 4. Claudianum de raptu Proſerpinæ, Virgil. Æneid. 3. ille qui —— *genua amplexus, genibusq; volutans Hærebat.* Quia vt eum in locum notat Seruius, miſericordiæ ſedes fuit à vetuſtate in genibus conſecrata. prout etiam exponit lib. 11. cap. 45. Plinius. Chaldæus verò Amanem ait, *eodem gradu conſtitiſſe.* Latinus &

Græcus

Græcus *ſuper lectum*, qui ſcilicet erat epularis, vt cap.1. dixi, *corruiſſe*. Lectos iſtiuſmodi vocare ſolent Hebræi *meſibboth*, ſicuti & ipſos diſcumbentes *meſubbim*.

XXI. *Quomodo periit Aman?*

PRIMÒ famuli & ſtipatores Regis verſ.8. *eius faciem operuerunt*. Morem ait Abenezra fuiſſe, vt cui Rex iraſceretur, eius ſtatim vultum miniſtri obnuberent, quaſi qui Regem aſpiceret; indignus foret. Mauult id referre Gretſerus noſter cap.21. lib.1. de cruce, ad morem, quo crucifigendis caput obnubi facieſque velari ſolebat. vti ferale illud carmen, de quo Liuius & Tullius; oſtendit. *Caput obnubito. infelici arbori ſuſpendito.* Chaldæus tamen vult, dedecore, confuſione ac rubore coopertum fuiſſe. Septuaginta διετράπη τῷ προσώπῳ. quod Complutenſes vertunt, *erubuit facie*. Sed patet vox Græca latiùs, vt non ruborem tantùm, ſed & pallorem, triſtitiam, aliaque id genus omnia complecti poſſit: adeoque illam etiam faciei velationem, ſi apud Perſas in vſu fuit. Verti enim illud ſic poteſt; *Immutatus eſt facie. Tum ſuſpenſus eſt.* Solebant apud Perſas bona rei cuiusque & mala facta comparari, vt aiunt lib.7. Herodotus, libro 16. Diodorus. & ſi præponderarent bona, liberabatur vt Sandaces, Tiribazus: ſin mala; plectebatur. Multò verò Amanis maiora mala fuerunt, etſi nulla hic videtur inſtituta comparatio. *Patibulum* verò ſuggeſſit *Arbona*, quem Ioſephus Latinus vocat *Sabuchadar*, Græcus *Sabuchadas*, Septuaginta *Bougathan*, quòd ad Amanem, vt ad conuiuium citò veniret, miſſus cap. 6. verſu 14. patibulum illud vidiſſet, & quorſum eſſet, *Amanis famulorum* ſeu *domeſticorum quendam interrogaſſet*, inquit Ioſephus. Habuit verò illud altitudinis 50. cubitos. Quo crux altior, eo infamior vti probat l.1. de cruce idem Gretſerus cap.7. hinc, & ex Suetonio in Galba c. 9. qui cuidam leges imploranti mutari crucem iuſſit, multoq; præter cæteras altiorem, & dealbatam ſtatui. Fuiſſe verò clauis eundem Amanem fixum, nihil eſſe dubij ait idem Gretſ. cap. 19. neque obeſſe *appendendi* verbum ca.7. vt ex Deut.21. patet verſ.22. vbi appenſus in patibulo dicitur, qui, more Iudaico, ligno ipſi ſuffixus erat. Et lignum quidem illud domi ſuæ ipſe Mardochæo Aman erexerat: inde tamen exemptum eſt, & loco alio fixum, ante ſcilicet Suſorum vrbis portas, vt habetur in Græco cap.8. in Latino 16. verſ.18. prorſus vti Darius præcipiebat, Eſdræ cap.6. verſ.11. *Tollatur lignum de domo eius & erigatur & configatur in eo.* Franciſcus Georgii tom.6. fol. 9. problem. 380. ait, hoc lignum ab arbore ſcientiæ boni & mali fuiſſe. Nimium allegoricè. illud potius conſiderandam quod ait Ioſephus. *Mihi, ait, venit in mentem diuinum numen admirari, ipſiuſq; ſapientiam & iuſtitiam diſcere, qui non ſolum Amanis improbitatem puniuit, ſed idem etiam plane ſupplicium quod in alium machinatus erat, ipſius eſſe fecerit. ſicq; aliis cognoſcendum exhibuerit, fieri interdum vt quæ contra alium quis pararit, ea neſciat ſeſe contra ſeipſum priùs comparaſſe.* Rurſumque, quod in S. Ambroſij vita refert S. Paulinus de Ariano quodam hæretico Euthymio, qui hæreticæ Imperatricis magnis pollicitationibus excitatus, *domum iuxta Eccleſiam ſibi, & carpentum pararat, vt ſanctum Catholicum Epiſcopum in exilium raperet. Sed iniquitas eius in verticem ipſius deſcendit*, ait ex Pſalm.7. Paulinus. *Poſt annum enim eodem die, quo illum rapere ſe arbitrabatur, eodem carpento impoſitus, de eadem domo, ipſe ad exilium deſtinatus eſt: reputans ſibi iuſto iudicio DEI, id in ſe eſſe conuerſum, vt in eo carpento dirigeretur ad exilium, quod ipſe parauerat ſacerdoti. Quàm bene diſpoſitum terris, vt dignus iniqui Fructus conſilij primis auctoribus obſtet!* ait l.1. in Eutrop. Claudian⁹, idq; duobus *Thraſii* ſcilicet, qui à Buſiride omniũ

primus

primus occiſus & Perilli, qui, ſuo in tauro, triſtem primus, apud Phalaridem, mugitum edidit, exemplis probat. quæ eadem lib. 1. de arte recitat, laudatque Sulmonius.—*Neque enim lex iuſtior vlla eſt, Quam necis artifices arte perire ſua.* Iam lib. 2. in Galat. cap. 3. D. Hieronymus; *Si, ait, crucem, quam Aman parauerat Mardochæo, non ipſe, pro ſuo merito, conſcendiſſet, puto Mardochæus in eam non vt maledictus, ſed vt vir ſanctus aſcenderet.*

CAPUT VIII.

1 De illo dedit rex Aſſuerus Eſther reginæ domum Aman aduerſarij Iudæorum, & Mardochæus ingreſſus eſt ante faciem regis. Confeſſa eſt enim ei Eſther quòd eſſet patruus ſuus.

2 Tulitq́; rex annulum, quem ab Aman recipi iuſſerat, & tradidit Mardochæo. Eſther autem conſtituit Mardochæū ſuper domū ſuam.

3 Nec his contenta, procidit ad pedes regis, fleuitque, & locuta ad eum orauit vt malitiam Aman Agagitæ, & machinationes eius peſſimas, quas excogitauerat contra Iudæos, iuberet irritas fieri.

4 At ille ex more ſceptrum aureum prætendit manu, quo ſignum clementiæ monſtrabatur: Illáque conſurgens ſtetit ante eum,

5 Et ait: Si placet regi, & ſi inueni gratiam in oculis eius, & deprecatio mea non ei videtur eſſe contraria, obſecro, vt nouis epiſtolis, veteres Aman literæ inſidiatoris & hoſtis Iudæorum, quibus eos in cunctis regis prouinciis perire præceperat, corrigantur.

6 Quo modo enim potero ſuſtinere necem & interfectionem populi mei?

7 Reſponditque rex Aſſuerus Eſther reginæ, & Mardochæo Iudæo: Domum Aman cōceſſi Eſther, & ipſum iuſſi affigi cruci, quia auſus eſt manum mittere in Iudæos.

8 Scribite ergo Iudæis, ſicut vobis placet, regis nomine, ſignantes literas annulo meo. Hæc enim conſuetudo erat, vt epiſtolis, quæ ex regis nomine mittebantur, & illius annulo ſignatæ erant, nemo auderet contradicere.

9 Accitiſq́; ſcribis & librariis regis (erat autē tempus tertij menſis, qui appellatur Siban) viceſima & tertia die illius, ſcriptæ ſunt epiſtolæ, vt Mardochæus voluerat, ad Iudæos, & ad principes, procuratoreſq́; & iudices, qui centum viginti ſeptem prouinciis ab India vſque ad Aethiopiam præſidebant: prouinciæ atque prouinciæ, populo & populo iuxta linguas & literas ſuas, & Iudæis, prout legere poterant, & audire.

10 Ipſæq́; epiſtolæ, quæ regis nomine mittebantur, annulo ipſius obſignatæ ſunt, & miſſæ per veredarios: qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres literas nouis nunciis præuenirent.

11 Quibus imperauit rex, vt conuc-

conuenirent Iudæos per ſingulas ciuitates, & in vnum præciperent congregari, vt ſtarent pro animabus ſuis, & omnes inimicos ſuos cum coniugibus ac liberis & vniuerſis domibus, interficerent atque delerent, & ſpolia eorum diriperēt.

12 *Et conſtituta eſt per omnes prouincias vna vltionis dies, id eſt tertiadecima menſis duodecimi Adar.*

13 *Summaq́ epiſtolæ hæc fuit, vt in omnibus terris ac populis, qui regis Aſſueri ſubiacebant imperio, notum fieret, paratos eſſe Iudæos ad capiendam vindictam de hoſtibus ſuis.*

14 *Egreſſiq́ ſunt veredarij celeres, nuncia perferentes, & edictum regis pependit in Suſan.*

15 *Mardochæus autem de palatio, & de conſpectu regis egrediens, fulgebat veſtibus regis, hyacinthinis videlicet & aëriis, coronam auream portans in capite, & amictus ſerico pallio atque purpureo. omniſque ciuitas exultauit, atque lætata eſt.*

16 *Iudæis autem noua lux oriri viſa eſt, gaudium, honor, & tripudium.*

17 *Apud omnes populos, vrbes, atque prouincias, quocunque regis iuſſa veniebant, mira exultatio, epulæ atque conuiuia, & feſtus dies: intantum vt plures alterius gentis & ſectæ eorum religioni & cerem onijs iungerentur. Grandis enim cunctos Iudaici nominis terror inuaſerat.*

XXII. *Quomodo ad ſumma euectus Mardochæus?*

CERTATIM in eum, quæ hominibus maxima videntur: omnia confluunt. Nam Regi Eſther indicauit, qua ſeipſam propinquitate attingeret, quid ab eo, iam inde à teneris, beneficiorum accepiſſet. Quamuis enim ca.6. Rex in Græco ipſum Mardochæum Iudæum vocet, idque ab Amane iam cognôrat, nondum tamen Eſtheris patruum reſcierat. Accedebat ſuperior in eum ob patefactas inſidias beneuolentia cap.16. verſ.13. Hinc ergo, quæ ſequuntur, omnia. *Primùm, ad Regis faciem ingreſſus eſt*, id eſt, inquit Vatablus, *in Regis familiam admiſſus*. At cap.3. iam in aula verſatum audiuimus. Ideoque potius eſt; ad intimam Regis conſuetudinem admiſſum, in familiariſſimorum numerum receptum eſſe. Hi enim Regum ſemper faciem vident. Vnde illa in Angelos metaphora Patris cœleſtis faciem videntes, vt in Matth.18. explicat Maldonatus, & ſignificaui Tobiæ 12. quæſt.9. *Alterum*, dignitas ei Amanis data, vti declaratur annulo Regio huic iam dato. de quo ſuprà par.2. quæſt.6. & vocatur ipſe Mardochæus cap.9. verſ.4. *Princeps palatij* ca.10. v.3. *Secundus à Rege*, quod Septuaginta ibidem aiunt διεδέχετο βασιλέα. quaſi ſucceſſiſſet ipſi Regi, non vt Rex, ſed vt *Regis* ſanè *Vicarius*, vt ſupra in bello Ægyptiaco monui. & Ioſephus συνδιεῖπεν αὐτῷ τῷ βασιλεῖ ſcilicet τὴν ἀρχήν. *ſimul cum eo gubernabat imperium*. & apparet ex veſtium apparatu & ſplendore, quæ v.15. quadruplices nominantur. *Prima*, ſtola Regia, hyacinthina & candida, ſeu vt cap.1. aëria. *Secunda*, corona aurea. In Hebraico additur, *magna*. *Tertia*, pallium ſericum, ſeu amictus byſſinus. ſæpè, pro *amicire & veſtire*, verbo, vnde iſtud Hebraicum nomen; vtuntur

tuntur Rabini vt ait Pagninus: Græci tamen verterunt *διάδημα*. *Quarta*, purpura. vel pallio etiam purpureo de quo Plutarch. Artax. alij, apud quos dicitur *κάνδυς πορφύρεος*. *Candys purpureus*. Nominatur verò etiam à Ioſepho torquis. De eiuſdem illuſtriſſima fama & gloria cap. 9. verſ. 4. *Tertium*, à Regina verò ei Amanis domus, ampliſſima vtique & ſplendidiſſima data fuit, quam à Rege illa dono acceperat. Ideoque verſ. 2. rectè dicitur *Eſther eum conſtituiſſe ſuper domum ſuam*. quia eum dominum illius domus fecit, quæ ſua iam erat. Fortè tamen legi poſſet, *ſuper domum Aman*, vt in Hebræo eſt; licet eadem ſententia ſit, & verti poſſet, *conſtituit eum in domo Aman*. &, quod Græcè dicitur *ἐπὶ πάντων*, *in omnibus*. Non fuit verò inanis domus, aut à Rege ipſi Reginæ, aut ab hac, Mardochæo data; ſed omnibus Amanis facultatibus, omniq́ue ſuppellectili & inſtrumento referta; cum eaq́ue omnes adeò ſimul opes, fundi, poſſeſſiones, quas vſquam ille habuerat, prout Septuaginta & Ioſephus annotant.

XXIII^a. *Cur ad dignitatem tantam euectus?*

RESPONDET ſub Danielis cap. 2. finem D. Hieronymus, *vt quemadmodum in Ioſepho* Geneſ. 41. *Daniele* Dan. 2. *ſic in Mardochæo haberent captiui & peregrinantes Iudæi ſolatia, videntes hominem gentis ſuæ, Ægyptiorum eſſe Principem, vel Chaldæorum vel Perſarum.* Chaldaica paraphraſis Canticorum 7. verſ. 5. *Pauperes*, ait, *è populo, qui ambulabant apud Principem hinc & inde, eo quod egeni ſunt, futurum eſt, vt induantur purpura, ſicut indutus eſt Daniel in ciuitate Babylonis, & Mardochæus in Suſis, propter meritum Abrahæ, quem regem conſtituit ab initio ſæculi, & propter iuſtitiam Iſaac, quem ligauit pater eius, vt offerret eum, & propter benignitatem Iacob, qui decorticauit virgas in canalibus.*

XXIV^a. *Quomodo perfecta gentis liberatio impetrata?*

IRREVOCABILIA erant Regis edicta Danielis 6. & ſuprà cap. 1. hoc cap. 8. verſ. 8. in Hebraico, teſtaturq́ue lib. 14. vbi de Charidemo agit, Diodorus. At vehementes Regio pectori machinas Eſther admouet ver. 3. concidit ad illius pedes, flet, orat, ſupplicat, & quidem ita vt Hebraicè verſ. 5. membra quatuor ponantur, iterando ſcilicet, paulum immutatis verbis, duo illa, quæ in Latino. vt ex repetitione maior energia ſit. *Quartum*, priores litteras *non Regis*, ſed ipſius *Amanis* nominat, vt non ſuum, ſed Amanis edictum reuocare illa videatur. idque poſtea ſapienter expreſſum cap. 16. verſ. 17.

XXV^a. *Quomodo à Rege conceſſa Iudæorum liberatio?*

CVMVLATISSIME conceſſa omnia verſ. 7. & 8. Nam fecit poteſtatem litteras ſcribendi & annulo ſuo obſignandi quotquot, & quoquo modo vellent Eſther & Mardochæus. Speciatim verò quænam concederentur, exprimitur ver. 11. Videlicet quatuor hæc. *Primum*, vt in omnibus vrbibus Iudæi congregarent Satrapas, Principes, populos, milites. Nam Iudæis Hebraicè dicitur dediſſe litteras, id eſt, *in eorum gratiam*, vt iſta in ſingulis vrbibus fierent. Latinus verò noſter eadem iſta excuſſit; ſed ſermonem de Perſis inſtituendo. Si verò Iudæi eos congregabant: ipſi cap. 8. verſ. 11. *Iudæos conueniebant* ſeu *ad eos*, cap. 16. verſ. 20. *συνεπισχύειν αὐτοῖς* noſter vertit, *ipſis eſſe adminiculo*.

ſiculo. *Alterum*, vt ſtarent pro animabus ſuis ad delendum, interficiendum, & perdendum hoſtes ſuos. idque *cum ope & auxilio roboris populi & prouinciarum*. Nam particula Hebraica *eth* valet hic *cum* vel *per* vt Geneſ. 4. verſ. 1. & ſæpe alibi. Et *robur* ſeu *virtus prouinciarum*, dicuntur, qui in ſingulis locis erant; milites & præſidia. de quibus Xenophon in Cyropædia. *Tertium*, vt ſpolia vel fortunas iſtorum diriperent. idque die vno vbique. ſcilicet eodem illo, quem Iudæorum internecioni præfinierat Aman. qui erat menſis duodecimi Adar, dies decimustertius. Hęc autem ſcripta ſunt omnibus omnium prouinciarum ſubditis, & Iudæis. & omnibus proprio ſuo charactere & lingua verſ. 9. *Quartum*, addunt Septuaginta, vt *ſuis legibus Iudæi ipſi vterentur*, ſeu *viuerent*. Id enim vnicè ſemper, præ aliis omnibus, ab aliarum gentium Regibus impetrare conati ſunt, vt videre eſt apud Ioſephum lib. 11. cap. vlt. lib. 12. cap. 4. lib. 16. cap. 7. & 10. lib. 17. cap. 12. & in Codice lib. 1. tit. 9. de Iudæis & cœlicolis.

CAPVT XVI.

Sup. 11. 2. 1 *REx magnus Artaxerxes ab India vſque Aethiopiam centum viginti ſeptem prouinciarum ducibus ac principibus, qui noſtræ iuſſioni obediunt, ſalutem dicit.*

2 *Multi bonitate principum & honore, qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam:*

3 *Et non ſolùm ſubiectos regibus nituntur opprimere, ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos, qui dederunt, moliuntur inſidias.*

4 *Nec contenti ſunt gratias non agere beneficiis, & humanitatis in ſe iura violare, ſed Dei quoque cuncta cernentis arbitrantur ſe poſſe fugere ſententiam.*

5 *Et in tantum veſaniæ proruperunt, vt eos, qui credita ſibi officia diligenter obſeruant, & ita cuncta agunt vt omnium laude digni ſunt, mendaciorum cuniculis conentur ſubuertere,*

6 *Dum aures principum ſimplices, & ex ſua natura alios æſtimantes, callida fraude decipiunt.*

7 *Quæ res & ex veteribus probatur hiſtoriis, & ex his, quæ geruntur quotidie, quo modo malis quorumdã ſuggeſtionibus regum ſtudia deprauentur.*

8 *Vnde prouidendum eſt paci omnium prouinciarum.*

9 *Nec putare debetis, ſi diuerſa iubeamus, ex animi noſtri venire leuitate, ſed pro qualitate & neceſſitate temporum, vt reipublicæ poſcit vtilitas, ferre ſententiam.*

10 *Et vt manifeſtiùs quod dicimus intelligatis, Aman filius Amadathi, & animo & gente Macedo, alienuſq; à Perſarum ſanguine, & pietatem noſtram ſua crudelitate commaculans, peregrinus à nobis ſuſceptus eſt:* Sup. 3. 1.

11 *Et tantam in ſe expertus humanitatem, vt pater noſter vocaretur, & adoraretur ab omnibus poſt regem ſecundus:*

12 *Qui in tantum arrogantiæ tumorem ſublatus eſt, vt regno priua-*

priuare nos niteretur & ſpiritu.
13 *Nam Mardochæum, cuius fi-*
de & beneficiis viuimus, & con-
ſortem regni noſtri Eſther cum o-
mni gente ſua nouis quibuſdam at-
que inauditis machinis expetiuit
in mortem:
14 *Hoc cogitans vt illis interfe-*
ctis inſidiaretur noſtræ ſolitudini,
& regnum Perſarum transferret
in Macedonas.
15 *Nos autem à peſſimo morta-*
lium Iudæos neci deſtinatos, in nul
la penitus culpa reperimus, ſed e-
contrario iuſtis vtentes legibus,
16 *Et filios Altiſsimi et maximi,*
ſemperq́; viuentis Dei, cuius bene-
ficio & patribus noſtris & nobis
regnum eſt traditum, & vſque ho-
die cuſtoditur.
17 *Vnde eas literas, quas ſub*
nomine noſtro ille direxerat, ſcia-
tis eſſe irritas.
18 *Pro quo ſcelere ante portas*
huius vrbis, id eſt, Suſan, & ipſe
qui machinatus eſt, & omnis co-
gnatio eius pendet in patibulis: non
nobis, ſed Deo reddente ei quod
meruit.
19 *Hoc autē edictum, quod nunc*
mittimus, in cunctis vrbibus pro-
ponatur, vt liceat Iudæis vti legi-
bus ſuis.
20 *Quibus debetis eſſe admini-*
culo, vt eos, qui ſe ad necem eorum
parauerant, poſsint interficere ter-
tiadecima die menſis duodecimi,
qui vocatur Adar.
21 *Hanc enim diem, Deus om-*
nipotens, mœroris & luctus, eis
vertit in gaudium.
22 *Vnde et vos inter cæteros fe-*
ſtos dies, hanc habetote diem, &
celebrate eam cum omni lætitia, vt
& in poſterum cognoſcatur,
23 *Omnes, qui fideliter Perſis*
obediunt, dignam pro fide recipere
mercedem: qui autem inſidiantur
regno eorum, perire pro ſcelere.
24 *Omnis autem prouincia &*
ciuitas, quæ noluerit ſollennitatis
huius eſſe particeps, gladio & igne
pereat, & ſic deleatur, vt non ſo-
lùm hominibus, ſed etiam beſtiis
inuia ſit in ſempiternū, pro exem-
plo contemptus, & inobedientiæ.

XXVI^a. *Quæ Regis littera?*

EARVM tantùm exempli mentio fit cap. 8. Hebraicè & Latinè verſ. 13. Sed ipſæ integræ litteræ Græcè ponuntur eodem cap. 8. & in Latino cap. 16. In iis porrò litteris multa, ad ſapienter imperandum, ab improbis miniſtris & conſiliariis cauendum, ad fortunam proſperam & blandientem moderatè ferendum, egregia præcepta inſunt. In iiſdem verò explicanda hæc. I. *Ducibus ac principibus* cap. 8. verſ. 9. Dicuntur principes, procuratores & Iudices, iiſdem Hebraicis verbis, de quibus ſuprà, *Achasdarpanim & anguls*; Ioſephus hîc οἰκονόμους καὶ ἄρχοντας vocat. è Septuaginta ſcilicet, qui tamen dicunt ἄρχοντας τῶν σατραπῶν quod idem Ioſephus etiam poſt epiſtolæ finem facit, & addit τοὺς τυράννους. vt ſuprà. II. *Noſtræ iuſsioni obediunt.* Poſſet etiam verti. *qui noſtra ſentiunt. qui nobis addicti ſunt,*

fuit. vt infrà verſ.23. qui bene in Perſas animati ſunt, prout hodie Gallorum Reges, *& nos fideles*: & noſtri Imperatores & Principes vnſern getrewen.

III. Multi
- I. *amplius ſapiunt*, maiusque quiddam quam quod ipſis conueniat, cogitant.
- II. *quærunt nocere ſubditis* Principum ſuorum.
- III. *ſatietatem ferre non poſſunt*, id eſt, rerum opulentiam, ciborum, delitiarumque omnium copiam, & addit Ioſephus *δὶ ἀπειροκαλίαν. propter nequitiam.*
- IV. ſuis benefactoribus aggrediuntur machinari, mali ſcilicet quidpiam & inſidias.
- V. *tollunt ex hominibus euchariſtiam*, id eſt, gratitudinem
- VI. efferuntur infinitorum bonorum pompis vel faſtu & gloriis. *Κόμπους* vocat.
- VII. DEI *omnia ſemper videntis* credunt ſe effugere poſſe iudicium, quod malitiam omnem odit ac deteſtatur. Hæc enim eſt *μισοπόνηρος δίκη*. Particula, *ſemper* in Latino deſideratur v. 4. quæ contrà in Græco non eſt v. 15. vbi dicitur *ὕψιστος, μέγιστος, ζῶν θεός.*

IV. *Παραμυθία* (id eſt, ſermo fallax, & calumnia eorum amicorum, quibus creditum eſt negocia gerere, ſeu res adminiſtrare) ſæpè multos eorum, qui in poteſtatibus conſtituti ſunt, *participes conſtituit ſanguinis innocentum*. id eſt, cum putarētur amici, iisq; rerum ad miniſtratio cōmitteretur, Principes, calumniando, adduxerūt ad innocentum cædem, ad ſanguinem innocentē effundendū: eoſdemq; Principes incurabilibus calamitatibus circumdederūt, dum eorum ipſorum, qui dominantur ſynceram ſimplicemque mentem improbitatis malitiæque ſuæ mendaci fraude, vafraque oratione illi circumueniunt. Ita hodierna Græca in quibus poſt *πεπαγμένων*, diſtinctiuncula ponenda, vt amici dicantur *οἱ πιστευθέντες χειρίζειν τὰ πράγματα*, ſeu, vt apud Ioſephum, *προστασίαν πραγμάτων ἐπιτραπέντες παρὰ τῶν φίλων.* quæ poſteriora verba ſignificant poſſe, in Græcis noſtris, coniungi *φίλων* cum *πράγματα*. Idem tamen ſenſus etiam in Latino, qui tamen paulò aliter legiſſe videtur. *εὐγνωμοσύνην*, poſteà *φιλανθρωπίαν πρὸς ἄνθρωπον* videtur dicere, aut certè conſociare. V. Quod verò verſ.7. vſque ad 10. de veteribus hiſtoriis traditur, valde in Græco implicatum eſt. & Ioſephus noſtro cum textu magis congruit, non tamen omnino. VI. Iam de Amanis facinore verſ.10. Peregrinus à nobis ſuſceptus eſt, *ἐπιξενωθεὶς ἡμῖν*, *à nobis alienatus, factus nobis velut peregrinus & alienus. Animo & gente Macedo.* vno verbo Græcè *ταῖς ἀληθείαις*, id eſt, *verè Macedo.* VII. Mardochæum vocat verſ. 13. ſuum ſoterem & perpetuum euergetem. *ἡμέτερον σωτῆρα καὶ διαπαντὸς εὐεργέτην*, vt 2. Paralip. 9. VIII. *inauditis miſeriis πολυπλόκοις μεθόδων παραλογισμοῖς, multiplicibus varieq́ contextis artificiorum impoſturis.* Ioſephus *κακούργως καὶ μετ᾽ ἀπάτης. malitioſè & cum dolo.* IX. *in Macedones.* Ioſephus ſuprà pro *Macedone* poſuit *Amaleciten* & hîc tantùm dicit generatim *εἰς ἄλλους*. Sed apparet Regem voluiſſe exprimere certam peregrinam gentem, cui ſtuderet Aman. I. cùm dixit *peregrinum*, expreſſit peregrinitatis ſpeciem, ſcilicet eſſe *Macedonem*. vel ſecundum Ioſephum eſſe *Amalecitem*. ergò & hîc expreſſiſſe veriſimile. II. Plus veriſimilitudinis habebat, ſi definitè diceret in quos transferre cogitaret, quàm ſi indefinitè. III. Niſi definire voluiſſet, dicere potuiſſet voluiſſe imperium in ſeipſum transferre, ſibi accipere. IV. de Amalecitarum gente dicere non voluit, quia ea tunc, ſi aliqua,

 erat

erat certè per obſcura, vt nihil eſſet, cur de monarchiæ ad illum translatione cogitari poſſet. Contrà verò in Macedonibus & Græcis plurima erant, quæ id ſuaderent, omneſque ad credendum adducerent, cum ij tum noti multuſq; apud omnes de illis ſermo. Sed *verène hæc cogitarat Aman?* Diceret fortè quis Regem nō tam vera quā veriſsimilia ſcribere; vt in excuſationibus interdum Principes faciunt. Veriſſima tamen ſtatuet, quiſquis quæ de inſidiis ſuprà dicta; expenderit: ſimulq; cogitarit litterarum iſtarum auctorem non Regem tantùm, ſed Eſtherem & Mardochæum inprimis eſſe. id eſt, mendacii hoſtes, veritatis amantes. X. *iuſtis.* Græcè ſuperlatiuo δικαιοτάτοις πολιτευομένυς νόμοις. vbi nota, quæ & alibi ſæpè occurrit, vim τ̃ πολιτέυεσ϶ Act. 23. 1. Phil. 3. 20. Nota & magnificam de verò DEO profeſſionem, conſantaneam illi, quam Eſdræ 1. edidit Cyrus. rurſumque paulò poſt verſ. 21. Quia verò, per DEVM iſtum ſummum, *ſibi, ſuiſq; maioribus* ait in optimo ſtatu principatum traditum & conſeruatum, intelligis, non ante Cyrum vel ſtatim poſt, hiſtoriæ huius tempora fuiſſe. XI. *Et omnis cognatio.* σὺν τῇ πανοικίᾳ μετὰ τῆς γενεᾶς. *Leges apud Perſas,* inquit lib. 23. Ammianus, *impendio formidatæ, per quas, ob noxam vnius, omnis propinquitas perit.* ſicuti etiam de Intaphernis filiis, & propinquis narrat lib. 3. Herodotus. de aliis Iuſtinus lib. 10. Sed quid? Iamne *Amanis filij,* de quibus cap. 9. *ſuſpenſi erant?* De hoc paulò poſt. XII. *non nobis.* à Græco abeſt, & tamen dicitur; *dignam* DEO *omnia gubernante ipſi pœnam ſeu iudicium confeſtim reddente.* XIII. *eis* in Græco eſt, *pro perditione generis electi, fecit ipſis gaudium.* XIV. inter cæteros feſtos dies, qui ſcilicet apud Perſas celebrabantur ἐν τοῖς ἐπωνύμοις ὑμῶν ἑορταῖς, vt erat dies τῆς μαγοφονίας apud Herodotum lib. 3. Nam & Gentiles, rationis quodam lumine, viderūt, quod Iudæis diuinitus traditum eſt; bonum eſſe, certa tempora numini dicare. quo illud præcipuè laudaretur, ei grates agerentur, vt apud Plutarchum in Nicia, *dies Aſinarius.* XV. *gladio & igne.* δόρατι καὶ πυρί. *Deleatur,* per futurum in Græco exprimitur & additur, μετ' ὀργῆς. *cum ira.*

XXVII^a. *Per quos iſtæ miſſæ litteræ?*

IAM ſuprà dixi per curſores, qui ἄγγαροι dicebātur. Eſt verò ἀγγαρήιον equorū curſatio, inquit lib. 9. Herodotus. Vox *angar* Perſica eſt, è qua *iggereth* epiſtola 1. vnde & fortè Græcorum ἄγγελος *nuncius.* Sed verſ. 15. eorum Hebraica deſcriptio quædam eſt obſcura. *feſtinantes in equis equitantes hareces hachaſtheranim, qui filij haremacim.* Per *hareces* ait R. Abraham, ſignificari *equos meracouſch,* id eſt, qui de Regis ſubſtantia ſunt, ſeu, è regio ſtabulo. R. Iona, *equos optimos* &, apud R. Dauid Kimhi libr. Rad. eſſe *animalia, quæ ignoremus.* Alij *mulum* aut *dromedarium* ſingulari numero pro plurali *haachaſteranim* mulos eſſe aiunt. & *haromacim equas.* Solent enim hæ eſſe velociores, vt ex vetere vſu, & appellatione ἡ ἵππος notat in Iſocratis Euagoram non nemo. & ſanè id hodiernus vſus apud Principes viros confirmat. Additur Græcè quo modo hæ litteræ proponi publicè debeant, *in toto regno* ὀφθαλμοφανῶς. *ad oculum.*

CAPVT

CAPVT IX.

1 IGitur duodecimi menſis, quem Adar vocari antè iam diximus, tertiadecima die, quando cunctis Iudæis interfectio parabatur, & hoſtes eorum inhiabãt ſanguini, verſa vice Iudæi ſuperiores eſſe cœperunt, & ſe de aduerſariis vindicare.

2 Congregatiq́; ſunt per ſingulas ciuitates, oppida & loca, vt extenderent manum contra inimicos, & perſecutores ſuos. nullusq́; auſus eſt reſiſtere, eo quòd omnes populos magnitudinis eorum formido penetrarat.

3 Nam et prouinciarum iudices, & duces, & procuratores, omnisq́; dignitas, quæ ſingulis locis ac operibus præerat, extollebant Iudæos, timore Mardochæi:

4 Quem principem eſſe palatij, & plurimum poſſe cognouerant: Fama quoque nominis eius creſcebat quotidie, & per cunctorum ora volitabat.

5 Itaque percuſſerunt Iudæi inimicos ſuos plaga magna, & occiderunt eos, reddentes eis quod ſibi parauerant facere.

6 Intantum vt etiam in Suſan quingentos viros interficerent, extra decem filios Aman Agagitæ hoſtis Iudæorum: quorum iſta ſunt nomina.

7 Pharſandatha, & Delphon, & Eſphatha,

8 & Phoratha, & Adalia, & Aridatha,

9 & Phermeſta, & Ariſai, & Aridai, & Iezatha.

10 Quos cùm occidiſſent, prædas de ſubſtantiis eorum tangere noluerunt.

11 Statímque numerus eorum, qui occiſi erant in Suſan, ad regem relatus eſt.

12 Qui dixit reginæ: In vrbe Suſan interfecerunt Iudæi quingentos viros, & alios decem filios Aman: quantam putas eos exercere cædem in vniuerſis prouinciis? Quid vltrà poſtulas, & quid vis vt fieri iubeam?

13 Cui illa reſpondit: Si regi placet, detur poteſtas Iudæis vt ſicut fecerunt hodie in Suſan, ſic & cras faciant, & decem filij Aman in patibulis ſuſpendantur.

14 Præcepitq́; rex vt ita fieret. Statímque in Suſan pependit edictum, & decem filij Aman ſuſpenſi ſunt.

15 Congregatis Iudæis quartadecima die menſis Adar, interfecti ſunt in Suſan trecenti viri: nec eorum ab illis direpta ſubſtantia eſt.

16 Sed & per omnes prouincias, quæ ditioni regis ſubiacebant, pro animabus ſuis ſteterunt Iudæi, interfectis hoſtibus ac perſecutoribus ſuis: intãtum vt ſeptuagintaquinque millia occiſorum implerentur, & nullus de ſubſtantiis eorum quicquam contingeret.

XXVIII^a. *Earum effectum quod?*

LVx & gaudium Iudæis admirabile cap. 8. verſ.16.Gentilium pleriſque vera DEI religio,& Iudaiſmi profeſſio. ver.17.Circumciſi enim, vti notat Ioſephus;plurimi fuerunt. Cauſa & à textu & ab eodem Ioſepho additur;Iudæorum timor.videbant diuinam iis opem præſentiſſimam adeſſe. videbant tam repentinam extremæ deſperationis in tantum gaudium conuerſionem,Amanis crucem, Mardochæi gloriam.& commouebantur non pauci. ſed ex iis maximè, qui peſſima quæque Iudæis moliebantur. Etenim ne ab iis miſerè trucidarentur; eorum cæremonias amplectebantur. vt diſcamus metum,eſſe interdum quibuſdam bonam,ad ſanctiſſimæ religionis initia,occaſionem:vt explicat epiſtola 48.& 50.D.Auguſtinus,rurſumque in bellis vrbiumque direptionibus meritò iis parcēdum, qui Chriſtianę Catholicæque fidei myſteriis initiati ſint. Iſtiuſmodi verò è Gentilibus ad Iudaiſmum accedentes, dicebantur ab iis *hanniluim* vt infrà verſ.27.G. *οἱ προστεθειμένοι ἐπ' αὐτῶν.* alibi *proſelyti.* Aliorum verò, qui ſua in perfidia pertinaces fuerunt;cędes conſecuta eſt 75000.hominum cap.9.verſ.16.non,vt in Septuaginta tantùm 15000.quibus ex Ioſepho reſtituenda particula *ἑπτάκις*, hoc modo. *ἑπτακισμύριοι καὶ πεντακισχίλιοι.* Meritò tamen quæratur, *an tum primùm Amanis filij occiſi ſint?* Cùm enim iſte; tota cum domo & proſapia, ex Aſſueri epiſtola & Ioſephi ſententia, ſuſpenſus narratus ſit, quomodo ad hoc vſque tempus euaſiſſe illi traduntur verſ.6. Et verò tam Latinè,quàm Hebraicè & Græcè verſ.35.ſimul cruci affixi ſignificantur Pater,& filij. Dicat fortè quis, hos anteà ſuſpenſos fuiſſe. ſed hoc ipſum per hyſterologiam modo narrari. & idcircò videri noſtrum Interpretem dixiſſe;*extra 10. filios Aman*,qui ſcilicet aliâs interfecti iam fuerunt.At Hebræus Græcuſque textus reclamant.qui hac ipſa communi clade illos obtruncatos diſertè aſſerunt.eorumq; cadauera, poſtridie, in crucem acta. ne quis fortè, quod fieri nonnunquam ſolet;præteritum perfectum, per pluſquam perfectum interpretandum contendat. cùm , eadem in epiſtola,dicantur Amanis domeſtici non occiſi,ſed cruci vnâ cum ipſo ſuffixi. Neque aliud voluit Interpres noſter,quàm extra,ſeu,præter & ſupra iſtos 10.filios,cecidiſſe,illa die,Suſis,ex hoſtibus quingentos. Malo igitur cæteros domeſticos & propinquos cum illo in crucem ſublatos intelligere,& filios ad hoc vſque tempus in vinculis reſeruatos fuiſſe, vt ab iis tanquam primitiis cædendi initium fieret. Demum admonet contextus ter v.10.15.& 16. hoſtilium facultatum nihil omnino attigiſſe Iudæos,licet iis,vt ſuprà dictum; facta poteſtas fuerit. A DEO ſcilicet, non opes,ſed tanto in diſcrimine opem petierant: nō pecunias,ſed vitam & incolumitatem optabant. cumque propter aliquam alicuius pecuniæ ſpem,ſoleant nonnunquam etiam innocentes,tali tempore, occidi, oſtenderunt Iudæi ſe non auaritia & cupiditate, ſed iuſto dolore neceſſariaque defenſione ad tantam cædem acceſſiſſe.O quàm ſępè milites noſtros nimium præda excæcat! Perſimile verò mihi hoc videtur illi,quod in hęreticos à Catholicis, iubente Rege,in Francię regno,factum anno Domini 1572. In Septuaginta videtur excidiſſe particula οὐ, verſ.10.cum poſtea Latinis & Hebræis conuenienter, verſ.15. οὐδὲν διήρπασαν, *nihil diripuerunt.*

XXIX^a. *Quan-*

XXIX. *Quando & hæ litteræ miſſa, & cædes admiſſa?*

CAPITE 8. verſ.9. miſſæ dicuntur *die 23. menſis tertij.* & notat Lyranus duos inter priora edicta & iſta poſteriora menſes interceſſiſſe. At quomodo fieri hoc potuit? Nónne, poſt prioris edicti miſſionem factam, die 13. menſis primi cap.3. verſ.12. ſtatim Mardochæi & Eſtheris ad DEVM precationes, à Rege petitiones & impetrationes conſecutæ ſunt? Dies, quibus omnia hæc facta dicuntur, numera, & vix decem inuenies. Mouit hæc ratio ipſos Septuaginta. ideoque aiunt ipſi, litteras iſtas poſteriores, ſcriptas eodem *menſe primo* Niſan; *die 23*. Quia tamen Hebræa & Chaldaica Latino aſſentiuntur, mutare nihil auſim: ſed tantummodo coniicere, cùm litteræ priores ſcriptæ dicantur menſe primo & miſſæ; intelligendum ita, vt ſtatim quidem id factum ſit, non tamen ad omnes vrbes & regiones ſimul: ſed ad remotiores citiùs, ad propiores tardiùs, amandati tabellarij fuerint: ita vt, eodem propemodum tempore, in omnibus expoſitæ litteræ fuerint & Suſis. Hic enim tantiſper ſilentio rem totam Amanus texit, donec, aliis in locis, promulgari eam exiſtimauit. Erant verò locorum interualla, temporumque rationes diligenter initæ & perſpectæ, prout, in Principum Cancellis, cernimus hodie ſciri accuratè, quonam tempore poſſint Principis alicuius, ad ſuæ ditionis loca omnia, litteræ peruenire. ſicque lib.5. Herodotus ait, *ab Epheſo, Suſa vſque, trium menſium, dierumq, ſeptem iter fuiſſe.* Cædes verò admiſſa, omnibus in locis, anni eiuſdem menſe vltimo, die 13 cap.9. verſ.1. & 17. in vrbe verò Suſana die adhuc ſecuto. verſ. 13. & 18. Neque hi dies, à Iudæis, ſuæ huic libertati ſorte quæſiti ſunt; ſed ex diuino quodam nutu; eundem Rex diem conſtituit, quem, captioſa ſorte, Aman delegerat verſ.24. & maximè in Hebræo. Intueri verò par eſt in tam mirabilem rerum omnium metamorphoſin.

I. Exaltatus ſuprà omnes Principes erat Aman: infrà omnes poſtea deiectus eſt.

II. Alterum à Rege thronum habebat; Mardochæo equum ſternere poſtea debuit, vt eius veluti ſtrator, & à pedibus eſſet.

III. Minaciſſima in eum verba plurima iecerat: & eum laudare, præconis inſtar, debuit.

IV. Pater à Rege vocabatur, & ab eodem poſtea læſæ maieſtatis reus, perduellis, proditor τεισκατάρατος nominatus eſt.

V. Indignans, oculis quàm infeſtiſſimis & toruiſſimis, Mardochæum intuebatur: & Regis poſtea vultum ferre non potuit.

VI. Non contentus vnius Mardochæi cæde, omnium Iudæorum ſanguinem haurire volebat. & ipſe non ſolus, ſed tota cum domo, cum decem cariſſimis filiis, in crucem actus eſt. plurimaq;, eiuſdem cum ipſo animi, gentilium millia contrucidata.

VII. Quod lignum, quemque diem Mardochæo, Iudæiſque cæteris ad necem præſcripſerat: iis ipſe, cum ſuis, miſerrimè periit.

Eſt verò, apud D. Thomam initio Commentariorum in Canonicas epiſtolas, luculenta quædam harum Aſſueri Regis epiſtolarum allegorica expoſitio. ſed ne à litterario, qui mihi iam propoſitus vnus eſt, ſenſu euager longius, eam modo præteruehi conſilium eſt.

XX. QVAR-

QVARTA PARS DE IIS, QVÆ LIBERATIONEM CONSECVTA.

E CAPITE NONO RESIDVA.

17 DIes autem tertiusdecimus
menſis Adar primus apud
omnes interfectionis fuit, & quar-
tadecima die cædere deſierunt.
Quem conſtituerũt eſſe ſollennem,
vt in eo omni tempore deinceps
vacarent epulis, gaudio atque con-
uiuiis.
18 At hi qui in vrbe Suſan cæ-
dem exercuerant, tertiodecimo &
quartodecimo die eiuſdem menſis
in cæde verſati ſunt: quintodecimo
autem die percutere deſierunt. Et
idcirco eundem diem conſtituerũt
ſollennem epularum atq; lætitiæ.
19 Hi verò Iudæi qui in oppidis
non muratis ac villis morabantur,
quartumdecimum diem menſis
Adar conuiuiorum & gaudij de-
creuerunt, ita vt exultent in eo, &
mittant ſibi mutuò partes epula-
rum & ciborum.
20 Scripſit itaque Mardochæus
omnia hæc, & literis comprehenſa
miſit ad Iudæos, qui in omnibus re-
gis prouinciis morabantur, tam in
vicino poſitis, quàm procul,
21 Vt quartamdecimã & quin-
tamdecimam diem menſis Adar
pro feſtis ſuſciperent, & reuertente
ſemper anno ſollenni celebrarent
honore.
22 Quia in ipſis diebus ſe vlti
ſunt Iudæi de inimicis ſuis, & lu-
ctus atque triſtitia in hilaritatem
gaudiumq; conuerſa ſunt, eſſentq;
dies iſti epularum atque lætitiæ, &
mitterent ſibi inuicem ciborum
partes, & pauperibus munuſcula
largirentur.
23 Suſceperúntque Iudæi in ſol-
lennem ritum cuncta quæ eo tem-
pore facere cœperant, & quæ Mar-
dochæus literis facienda manda-
uerat.
24 Aman enim, filius Amada-
thi ſtirpis Agag, hoſtis & aduerſa-
rius Iudæorum, cogitauit contra eos
malum, vt occideret illos, atque de-
leret: & miſit phur, quod noſtra
lingua vertitur in ſortem.
25 Et poſteà ingreſſa eſt Eſther
ad regem, obſecrãs, vt conatus eius
literis regis irriti fierent, & ma-
lum quod contra Iudæos cogitaue-
rat, reuerteretur in caput eius. de-
niq; & ipſum & filios eius affixe-
runt cruci.
26 Atque ex illo tempore dies
iſti appellati ſunt phurim, id eſt ſor-
tium: eo quòd phur, id eſt ſors, in
vrnam miſſa fuerit. Et cuncta, quæ
geſta ſunt, epiſtolæ id eſt, libri huius
volumine continentur,

27 Quæq; ſuſtinuerunt, & quæ
deinceps immutata ſunt, ſuſcepe-
runt Iudæi ſuper ſe & ſemen ſuum,
& ſuper cunctos, qui religioni eo-
rum voluerunt copulari, vt nulli
liceat duos hos dies abſque ſollenni-
tate tranſigere, quos ſcriptura te-
ſtatur, & cætera expetunt tempo-
ra, annis ſibi iugiter ſuccedentibus.
28 Iſti ſunt dies, quos nulla vn-
quam delebit obliuio: & per ſingu-
las generationes cunctæ in toto or-
be prouinciæ celebrabunt: nec eſt
vlla ciuitas, in qua dies phurim, id
eſt ſortium, non obſeruentur à Iu-
dæis, & ab eorum progenie, quæ his
cæremoniis obligata eſt.
29 Scripſeruntq; Eſther regina
filia Abihail, & Mardochæus Iu-
dæus etiam ſecundam epiſtolam,
vt omni ſtudio dies iſta ſollennis
ſanciretur in poſterum.
30 Et miſerunt ad omnes Iudæos,
qui in centum viginti ſeptem pro-
uinciis regis Aſſueri verſabantur,
vt haberent pacem, & ſuſciperent
veritatem,
31 Obſeruantes Dies ſortium, &
ſuo tempore cum gaudio celebra-
rent: ſicut conſtituerat Mardo-
chæus & Eſther, & illi obſeruanda
ſuſceperunt à ſe, & à ſemine ſuo ie-
iunia, & clamores, et Sortium dies,
32 Et omnia, quæ libri huius,
qui vocatur Eſther, hiſtoria conti-
nentur.

CAPVT X.

1 Rex verò Aſſuerus om-
nem terram, & cun-
ctas maris inſulas fe-
cit tributarias:
2 Cuius fortitudo & imperium,
& dignitas atque ſublimitas, qua
exaltauit Mardochæum, ſcripta
ſunt in libris Medorum, atque Per-
ſarum:
3 Et quomodo Mardochæus Iu-
daici generis ſecundus à rege Aſſue-
ro fuerit: & magnus apud Iudæos,
& acceptabilis plebi fratrum ſuo-
rum, quærens bona populo ſuo, &
loquens ea, quæ ad pacem ſeminis
pertinerent.

SANCTVS HIERONYMVS; *Quæ habentur in Hebræo plena fide expreſſi.*

QVÆSTIVNCVLÆ.

I. *Qui feſti dies inſtituti?*

PLVRIMA eximiæ lætitiæ ſigna ediderunt Iudæi: ſed tantæ liberationis, diuiniq́ue beneficii memoria ſempiterna vt eſſet, Eſther & Mardochæus verſ.21.22.27.28. exemplo ipſius DEI, qui ad Ægyptiacæ liberationis recordationem perpetuam, diem feſtum anniuerſarium conſtituerat; annuum feſtum diem præſcripſerunt. illum ſcilicet ipſum, quo, deletis funditus hoſtibus, omnium primò tam à metu & periculo, quam à delendo-

rúm illorum labore conquierunt. Is extra Suſa vbique fuit vltimi menſis *dies quartuſdecimus*: Suſis verò, vbi cædes biduana fuerat; *quintusdecimus*. Ideoq́ue verſ.19. Iudæi, qui in oppidis ac villis non muratis morabantur, feſtum agebant diem 14. Illi dicuntur *haperazim*, habitantes in vrbibus *haperazoth*. quæ ſine muro tradũtur etiam Deut. 3. verſ.5. Iud. 5. verſ.7. Ezech. 28. 11. Zach. 2. verſ.4. Abacuc 3. verſ.14. Septuaginta verterunt *διεσπαρμένους ἐν πάσῃ χώρᾳ τῇ ἔξω* *diſperſos in omni regione, quæ extra eſt.* Sed iſtud *extra* intelligi poteſt, vel extra Suſa, vel extra omnes vrbes mœnibus obſeptas. Eum ſenſum confirmant, quæ iam dicta ſunt; aliique libri Græci, quos notatio in Septuaginta, monet hîc addere. *οἱ δὲ κατοικοῦντες ἐν ταῖς μητροπόλεσι, καὶ τὴν πεντεκαιδεκάτην ἡμέραν τοῦ Ἀδὰρ εὐφροσύνην ἀγαθὴν ἄγουσι.* *Qui habitant in metropolibus etiam decimumquintum diem Adaris lætum bonum agunt.* Vnde videntur, qui in vrbibus præcipuis erant, etſi, (præterquam Suſis) cum pagorum, & non mœnitorum oppidorum Iudæis, à cædendis hoſtibus die 14. ceſſarant, duos tamen dies obſeruaſſe; ſicuti & Suſani, diem 14. & 15. hoc enim illa particula *καὶ* *etiam* ſignificat. *Si dicas*, oportuiſſe omnibus dies feſtos duos eſſe ex Verſu 27. *reſpondeo*, nulli licuiſſe duos illos dies abſque ſolemnitate tranſigere: ſed cum quadam accommodatione, *pro locorum diuerſitate*, vt alij tenerentur diem priorem, alij poſteriorem ſeruare. quemadmodum omnibus ſeruandus dies Dominicus, ſed quando nobis eſt dies ille, fieri poteſt vt iis qui ad orientem magis vergunt; iam is præterierit: & omnibus dies Paſchæ celebrandus. ſed iis, quibus correctum Calendarium iam promulgatum; tali die: aliis alio. Videntur verò, qui Suſis erant, cum tantùm tenerentur diem decimumquintum celebrare, pietatis ergò, etiam decimumquartum ſumpſiſſe: & contrà qui in metropolibus aliis, cùm ad decimumquartum tantùm aſtringerentur, ſponte decimumquintum adiunxiſſe.

II. *Quid iis feſtis agendum?*

QVATVOR, quæ agenda ſint, numerantur verſ.22. *Primum*, vt epularentur. & Septuaginta vocant hic epulas, ſeu conuiuia, *γάμους* *nuptias*: vt Matth. 22. *Alterum*, vt lætarentur. *Tertium*, vt mitterent alij aliis partes, quas in Græco & Hebræo vniuersè poſitas, Interpres noſter ad ciborum partes reſtrinxit. & quidem rectè. quia ea Iudęorum conſuetudo eſt. & quia Græci textus eodem modo partes & proximis & egentibus dari volunt. Vide Nehemiæ cap. 9. verſ. 10. *demum pauperibus*, (in Græco *τοῖς πτωχοῖς* *mendicis*) *munuſcula* (Hebraicè non neceſſariò diminutiuum eſt) *largirentur*. quod à Ioſepho male omittitur. Nihil ergo aliud? Cætera nimirum, quę feſti diei ſanctitati per ſeſe conueniunt, quorumq́ue cauſa, præcipue ij decernuntur; intelligenda ſunt; DEO gratias Hymnis & Pſalmis agere, cumq́ue liceret; ſacrificiis etiam ſalutaribus, hiſtoriam ipſam, animo & ſermone commemorare, poſteriſque tradere. *εὐχαριστοῦντες τῷ θεῷ* inquit Ioſephus, eos dies agere debebant. Et idcircò factum, vt iam ab eo tempore, in toto terrarum orbe, hi dies Iudęis feſti ſint. vt idem Ioſephus monet. ſolentque etiamnum hodie, ſuis in ſynagogis, tũc hiſtoriam iſtam legere. Olim, vt ait in ſynopſi Athanaſius; *Amanem incendebant.* id eſt, vti quidem reor, aliquam Amanis effigiem, vel eo modo, quo ſceleratorum hodie nonnullorum imagines in Gallia & Italia comburuntur, vel ſtatuam quampiam ſtramine aliaue materia, quę ignem facile conciperet; refertam comburendo. Solent verò etiamnum, hoc tempore magnum in Synagogis, dum hiſtoria hęc legitur; ſtrepitum excitare, malleolis & manibus ſcamna

& pul-

& pulpita feriendo. inſcriptumque Amanis nomen delendo & contundendo, prout notat Antonius Margarita lib. de ritib. Iudęorum, & Gregorius Toloſas Syntag. lib. 2. c. 16. n. 10. Vnde fortaſſe noſter ille mos, vt dum liberationis noſtrę memoria, dominiq; cruciatus quotannis repetuntur, modeſtus (talis enim eſſe debet) ſtrepit' in Eccleſia, poſt eas, quę tenebroſæ dicuntur; matutinas excitetur. Olim verò, in crucifixi Amanis memoriam, crucem ligneam, contumeliæ cauſa, in ambarualibus quibuſdam, præferebant, eamq; poſtea exurebant. Quia verò Iudæi, ea occaſione, ficta veluti comœdia, Domini noſtri ſanctiſſimā crucem & paſſionem irridebant; cum totum ritum aliosque omnes, qui Chriſtianæ legis contemtum aliquem haberent, vetuerunt *Cod. de Iudæis & Cælicolis* l. *Iudæos* Honorius & Theodoſius hiſce verbis: *Iudæos quoſdam feſtiuitatis ſuæ ſolemni, Aman, ad pœnæ quondam ſumptæ recordationem, incendere, & ſanctæ crucis adſimulatam ſpeciem in contemptum Chriſtianæ fidei ſacrilega mente exurere, prouinciarum rectores prohibeant: neue locis ſuis fidei noſtræ ſignum immiſceant, ſed ritus ſuos citra contemptum Chriſtianæ legis retineant, amiſſuri ſine dubio permiſſa hactenus, niſi ab illicitis temperarint. Dat. IV. Kalend Iun. Conſtantin. Baſſo & Philippo conſſ. 408.* Etſi enim paulo aliter in vſitatis hodie libris legitur: eſſe tamen ita legendum patet è Theodoſiano Codice, titulo eodem *de Iudæis*. Hodie verò, in quibuſdam Germaniæ locis, duratas fumo carnes coquunt, pueriſque ſuis diuerberandas & bacillis contundendas tradunt, dicentes: Das iſt der dürre Homan. quod eorum plerique de CHRISTO Domino, per contemptum, intelligunt quaſi is der dürre Man, ſit, id eſt, *homo exſuccus, aridus illiberalis, inops & ineptus.* Seruant verò & hodie iidem Iudęi die 13. Adar, *ieiunium*: quod *Thaanith Eſther* vocant. Id, etſi non aperte, præſcripſit tamen Mardochæus, vti colligitur ex verſ. 31. & 32. Non tamen Iudæi vetuſtiores ſemper obſeruarunt. quia id antiquauit Iudas Machabęus, ſecundi Machabęorum cap. vltimo, verſ. 37. Fuit enim ab Iuda dies ille 13. feſtus indictus, ob nobiliſſimam de Nicatore victoriam. Cæterum, feſto diei ieiunium cõuenire non ſolet, Nehemię 9. verſ. 10. Erant ieiunio coniunctæ triſtes. humilitatiſque plenæ, orationes & clamores. vt eodem verſ. 32. indicatur: ob fletus & eiulatus olim, ante liberationem, fuſos: & ob præſentium, ſi qua ſint; malorum depulſionem.

III. *Quod eorum dierum nomen?*

DIES *phurim* vel *happurim* verſ. 26. ob ſortes, de quibus ſuprà; immutatas. Græc. *αἱ ἡμέραι φρουραὶ* vel *φρουραῖοι* non, vt in Græcis hodie legitur, *φρουραὶ*, neque vt in Ioſepho, & Synopſi *φρουραῖοι*, niſi quis non Hebraicam vim exprimere, ſed in verbo ludere velit, quaſi ij dies, verè Iudęis *φρουραῖοι*, id eſt, ad cuſtodiam pręſidiumque dati eſſent. quemadmodum in *theriace* & *teriace*, quę *conſeruatrix* eſt; iucunda nonnunquam elluſio fieri ſolet. Poſſent ab iiſdem ſortibus nominari *τὰ κληρωτήρια*. Fuerunt & ab eorum auctore, dicti, *dies Mardochæi*, maxime dies decimuſquartus. 2. Machab. vltimo. In Hebręorum Calendariis dies Adar 14. inſcribitur, *ſortium feſtum minus*, dies 15. *ſortium maius*, vt ex eorum bono interprete Genebrardo diſcere eſt. apud quem tamen illa è Machabæis nomenclatio dum diei decimoquinto tribuitur, non exiſtimandum, diei etiam decimoquarto non conuenire, cum, vt dixi; textus ei ſignatè tribuat. Dici tamen etiam poteſt, auctorem Libri Machabæorum hoſce duos dies, quia, vna de re, vnam ob cauſam, feſtum vnum efficiunt; conſideraſſe inſtar vnius. ita vt vterq; *Mardochæi dies ſit*. Generatim porro dies hi dicuntur verſ. 22. Hebraicè *dies bonus*, id eſt, lę-

tus, & feſtus, prout Galli etiam hodie aiunt, *vn bon iour.* de qua appellatione Elias Thisbi. Nos, alio paulùm ſenſu, quotidie diem bonum, id eſt; fauſtum feliceméque à-liis precamur. de quo D. Auguſtinus lib. 4. de Muſica.

Bonum videre qui cupit diem.
Bonus ſit hic, videbit & DEVM.

IVᵃ. *Eorum dierum auctor quis?*

GENTILIBVS eos *Rex* imperauit cap. 16. v. 22. Mardochæo dictante. Iudæis verò ipſis idem *Mardochæus.* Sed primo viſus fuit quaſi dies eo tantùm anno agendus: poſtea verò eum, vt eſſet perpetuus, *confirmauit* & ſanxit idem Mardochæus, verſ. 21. in Latino & Græco, apertiùs tamen in Hebraico. ipſi vero Iudæi confirmarunt & acceperunt tam pro ſe, quam pro poſteris & proſelytis in æternum verſ. 27. 28. 31. Acceſſit verſ. 29. in Hebræo. *Secunda* ab Eſtheris & Mardochæi litteris aliis *confirmatio*, quæ Hebraicè *thoceph* vti ſcilicet capite primo, verſu primo, & Danielis vndecimo verſ. ſeptimo, *fortitudo.* dicitur, à Septuaginta hic ἰσχὺς. Ideoque huius feſti auctoritas & perpetuationis principium Eſtheri & Mardochæo aſcribitur verſ. 31. & cap. 10. verſ. 13. Suprà vero iam admonui, Gentilibus etiam id genus feſtos dies vſitatos fuiſſe. idq; natura ipſa duce. quanto nobis magis, quibus & natura, & DEVS, eiusque ſancti prælucent? hinc *feſtum Iudith*, de quo in Iudith. cap. 16. quæſt. 9. *recuperatorum* ab inuictiſſimo Lotharingo Duce *Hieroſolymorum feſtus* olim dies apud Gulielmum Tyrium lib. 8. belli ſacri cap. vlt. & in Wirciburgenſi vrbe, ipſo S. Cyriaci, *proceſſio ſolennis*, ob victoriam contra Hermannum Comitem Hennebergenſem, eiuſque ſororium Comitem in Kaſſel. anno Domini 1266. ſub S. Kiliani vexillo, in campis prope *Kitzingen*, vt habent M. Michaelis de leone manuſcripta Chronica. Quæ hic in Septuaginta vſque ad cap. 10. ſunt, ea in Hebræo & Latino aliter.

Vᵃ. *Quæ de Rege Aſſuero & Mardochæo concluſio?*

CAP. X. ponitur. ſed in Græco eſt ab Hebræo, & Latino magnum ſatis diſcrimen. cum pro ἐκεράσατο ſcriptum ſit ἔγραψε & ſimilia. Latinus ab Hebræo tantum differt quod addat vniuerſitatis ſigna *omnem* & *cunctas.* videlicet prout ſuprà expoſitum ex cap. 13. verſ. 2. Reliqua initio dicta. Mardochæus verò *magnus Iudæis*, ſeu, *apud Iudæos* verſ. 3. & *acceptabilis plebi fratrum ſuorum.* id eſt, multitudini etiam infimæ, cui ſe affabilem, comem, beneficumque præbebat. *quærens bona populo ſuo. & loquens pacem omni ſemini ſuo.* ſeu Iſraëliticę genti.

E Capite decimo reſidua.

SANCTVS HIERONYMVS; *Hæc autem, quæ ſequuntur, ſcripta reperi in editione vulgata, quæ Græcorum lingua & literis continentur: & interim poſt finem libri hoc capitulum ferebatur: quod iuxta conſuetudinem noſtram obelo, id eſt veru prænotauimus.*

Dixitq;

4 *DIxitq́; Mardochæus: A Deo*
facta ſunt iſta.
5 *Recordatus ſum ſomnij, quod*
videram, hæc eadem ſignifican-
tis: nec eorum quicquam irritum
fuit.
6 *Paruus fons, qui creuit in flu-*
uium, & in lucem, ſolemq́; conuer-
ſus eſt, & in aquas plurimas redun-
dauit: Eſther eſt, quam rex accepit
vxorem, & voluit eſſe reginam.
7 *Duo autem dracones: ego ſum,*
& Aman.
8 *Gentes, quæ conuenerant: hi*
ſunt, qui conati ſunt delere nomen
Iudæorum.
9 *Gens autem mea: Iſraël eſt, quæ*
clamauit ad Dominum, & ſaluum
fecit Dominus populum ſuum, libe-
rauitq́; nos ab omnibus malis, &
fecit ſigna magna atque portenta
inter Gentes:
10 *Et duas ſortes eſſe præcepit,*
vnam Populi Dei, & alteram cun-
ctarum Gentium,
11 *Venitq́; vtraque ſors in ſtatu-*
tum ex illo iam tempore diem co-
ram Deo vniuerſis Gentibus:
12 *Et recordatus eſt Dominus*
populi ſui, ac miſertus eſt hereditа-
tis ſuæ.
13 *Et obſeruabuntur dies iſti in*
menſe Adar quartadecima, &
quintadecima die eiuſdem menſis,
cum omni ſtudio, & gaudio in v-
num cœtum populi congregati, in
cunctas deinceps generationes po-
puli Iſraël.

CAPVT XI.

1 *ANno quarto regnanti-*
bus Ptolemæo, & Cleo-
patra, attulerunt Doſi-
theus, qui ſe Sacerdotem & Leui-
tici generis ferebat, & Ptolemæus
filius eius hanc epiſtolam phurim,
quam dixerunt interpretatum eſſe
Lyſimachum Ptolemæi filium in
Ieruſalem.

VI. *Ad Hebraicum textum, quænam è Græcis addit D. Hieronymus, quæ ad libri finem pertineant?*

EA, quæ de ſomnio ſunt cap. 10. ver. 4. de *diebus Phurim*, v. 13. de interpretatione epiſtolæ Phurim cap. 11. ver. 1. vbi ſciendum Hebraicè cap. 9. bis memorari *ægereth*, id eſt, *epiſtolam phurim.* cuius ibi ſumma poſita eſt. & integra, quod ſciam; hodie non extat. Sed fuiſſe videtur in Græcis exemplaribus, cùm dicat interpres, *hanc*, ſeu, vt in Græco, *τὴν προκειμένην*, id eſt, *quæ proponitur*, videlicet legenda. Hanc ergo, cum Ægypti Rex Ptolemæus, vel Epiphanes, vel Philometor (vtrique ſiquidem, ſicuti & Ptolemæo Euergetæ apud Ioſephum cap. 4. lib. 12. vxor *Cleopatra* nomine fuit, Ioſepho teſte lib. 12. cap. 3.) regnaret; attulerunt in Ægyptum; vt ex Regis nomine & anno intelligitur; Sacerdotes

Doſitheus,

Doſitheus, eiusq́; filius Ptolemaeus. quam & ex Hebræo Grecè conuertiſſe affirmarunt Lyſimachum huius ipſius Ptolemæi filium, Hieroſolymis commorantem. De eo autem id iſti fortè memorarunt, vt & Iudęis prodeſſent, & iſte filij ſui, ille ſui nepotis doctrinam & induſtriam commendarent, qui vertere illam potuiſſet. aut verò, vt maiorem fidem facerent, cum eſſet ille notus, & ipſi eius quodammodo auctores, ratione illius, viderentur. Apud Ioſephum lib. 19. cap. 4. *Alexander Alabarches*, quem libro 18. cap. 8. prædiuitem oſtenderat, & cap. 10. Philonis illius doctiſſimi fratrem ſcripſerat, & de cuius filio Tiberio Alexandro Phadi, in Iudææ procuratione, ſucceſſore lib. 20. cap. 3. vocatur etiam *Lyſimachus*. An ex noſtri huius Lyſimachi familia?

VII. *Quando mortui, & vbi ſepulti Mardochæus & Eſther?*

DE priori non liquet: de poſteriori auctor eſt Beniaminus in Itinerario; eorum ſepulchrum fuiſſe in Mediæ vrbe principe *Hamda magna*, in qua *Iſraëlitarum*, ſuo tempore fuerint *millia* circiter *quinquaginta*. & paulò antè dixerat inter vrbis Elam ruinas, viſam adhuc fuiſſe Suſam Habiram, vt ſuprà dixi cap. 1. Poſſit fortè videri ab eo dicta regio, quæ inter Babyloniam & ſinum Perſicum eſt, *Mardocæa*, vti quidem in veteribus Ptolemæi libris legitur, Geogr. lib. 5. cap. 20. & Aſiæ tabula quarta. In Græco tamen textu ἀμορδακία eſt, præpoſito ſcilicet α. Sed hoc per pleonaſmum in multis fieri docet Euſtathius Iliad. γ, vt in ἄσταχυς, ἄσταφις, aliis.

VIII. *De Eſthere & Iudith, quæ apud veterum, recentiorumq́; nonnullos encomia?*

CLEMENS Alexandrinus Stromate 4. cap. 6. poſt laudatam Iudith:

RVRSVS, ait, *perfecta illa fide Eſther, Iſrahelem à tyrannica poteſtate liberans, & à crudelitate Satrapæ, ſola mulier afflicta ieiuniis, reſtitit armatis copiis innumerabilibus, tyrannicum per fidem ſoluens decretum, & tyrannum quidem mitigauit: Aman verò repreſſit, & Iſrahelem perfecta ad* DEVM *oratione illæſum conſeruauit.*

D. CHRYSOSTOMVS *homil. 9. ex variis in Matthæum: &* CHROMATIVS *in Matth. 6 poſt ipſius etiam* IVDITH *encomium.*

SIMILITER *Heſter ſanctiſſima, dum lota facie, & capite vncto, poſt triduanum ieiunium, intelligi à rege non potuit, Aman illum populi ſui inimicum iniquiſſimum interemit.*

D. AM-

SERENISSIMO PRINCIPI CAROLO III. CALABRIÆ LOTHARINGIÆ, GELDRIÆQVE DVCI &c.

NICOLAVS SERARIVS.

SACRA *Reuerendiſsimi & Sereniſsimi Filij Tui Cardinalis manu, meos Tibi,* SERENISSIME DVX, *Machabæos offero. Machabæorum enim, in perantiquo, & nobiliſſimo* LOTHARINGICO *ſtemmate, tot & tam præclara, priſca & recentia, exempla video, vt pæne maiores omnes, ſuis, clariſsima voce, poſteris,* MATHATHIÆ *illud acclamare videantur.* Nunc, ô filii, æmulatores eſtote legis, & date animas veſtras, pro teſtamento Patrum veſtrorum: & mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus ſuis: & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum. *E veteribus quidem, in ipſo Commentarij huius decurſu, adduxi Lotharingum illum Hieroſolymorum Regem, in cuius mauſoleo illuſtriſsimum hoc Machabæi nomen inciſum. E recentioribus vero, liceat*

quidem auum Tuum ANTONIVM *cognomento* BONVM, *magnumque patruum* CLAVDIVM, *Patrem, patruos, cognatoſque, & in primis, duo fulmina belli, & belli, quod pro Regum, religioniſque incolumitate & dignitate, gereretur,* FRANCISCVM & HENRICVM *nominare. ſed meam ab vno Te orationem euagari, nihil neceſſum. Iam enim ab ineunte ætate, pro viribus, & penè ſupra vires, curaſti, vt cum è Germania Lutherus, è Gebennenſi lacu Caluinus in Tuam ſeſe Lotharingiam, variis creberrimè aut foſsis, aut cuniculis, imo & apertà violentaque armorum inundatione, effundere conarentur, nihil tamen omnino profecerint, ſed inſigni tua ſapientia, cura, & heroica virtute in tuis vicis, arcibus, vrbibus, ditionibuſque omnibus vna ſtet, vigeat, floreatque ſancta, vetus, Catholica religio. Et, hoc nomine, quam immanes pecuniarum ſumptus libens feciſti! Quot & quam difficilia bella toleraſti! quot & quantis Tua omnia, liberos etiam ipſos, Tuumque adeo ipſius caput periculis obieciſti! Sed tam præclarè geſtorum laudet Homeros Alexander alios. Ego, ad Dei O. M. gloriam, non poſſum non admirabilem illam animi Tui magnitudinem tacitus mecum ſuſpicere, aliiſque loquens enunciare. quod cum Argentoratenſis Eccleſia filium à Te Tuum, Reuerendiſsimum & Sereniſsimum* CARDINALEM *poſceret, eoque iam res loco eſſet, vt eſſent vindiciæ armis agendæ, Tu vero alio tum bello, eoque graui & periculoſo, contra hoſtes minime vel imperitos, vel ignauos & ſegnes, implicareris, dicerentque Conſiliariorum Tuorum plerique omnes id, quod prudentia & ratio tunc humana, edita quaſi voce, loqui videbatur,*

ne Her-

ne Herculem quidem contra duos: hoſtem vnum, acrem præſertim attentumque adeo, ſatis eſſe: diſtractas, ſparſaſque contra duos vires minui debilitarique nimium: altiſsimo tamen generoſiſsimoque animo reſpondiſti. Quia de CATHOLICA RELIGIONE, *in vicina iſta regione, agitur, volo, vt delatum illum Epiſcopatum filius meus admittat. Ego, vt ei, & per eum, ſacroſanctæ religioni opituler, vel principatum hunc meum totum, vitamq́ ipſam & ſanguinem profudero. An non Machabæi alicuius iſta vox? niſi diſcrimen forſan ſit, quod fuerint Sacerdotes, Machabæi omnes. At ſacerdotium Tu amator, cuſtos, & propugnator: Epiſcoporum etiam & Cardinalium Cognatus, Patruus, & Pater. Quamquam & illo ipſo Argentoratenſis naufragij tempore, dixiſſe aliquando Te audio. Viduus ſum. religionis tutandæ cauſa, poſſem adhuc fieri Epiſcopus. Accipe igitur, ô magni Machabaici zeli zelotes, per Reuerendiſsimi & Sereniſſimi Epiſcopi, Cardinalis, Apoſtolicique Legati Tui manum, Machabæos iſtos: & quam a maioribus Tuis aut vocē aut hæreditatem accepiſti, eam ſicuti hactenus; verbis factiſque* SERENISSIMIS *Filiis Tuis relinque.* Vos filii confortamini, & viriliter agite in lege, quia in ipſa glorioſi eritis. *& gloria quidem illa, quam exſtructæ in cœlis pyramides perpetuam conſeruabunt, & vero etiam in terris, vbi, quæ hodie graſſantur, in eodem, quo veteres & obſoletæ, ſepulchro contumulatæ fuerint hæreſes omnes. Ita enim futurum è fluxa & inconſtante mendacij natura, multiplici & ſumma inter ipſas diſſenſione, præteritarum deniq; omnium exemplis; etiamſi ſummos, acerrimos, potentiſsimos quando-*

 que

que patronos habuerint; augurari & ſperare omnino conſentaneum eſt. Non vos, *ait in Pſalmum 75. B. Auguſtinus,* terreant, fratres, quidam fluuij, qui dicuntur torrentes. hiemalibus aquis implentur. Nolite timere. Poſt paululum, tranſit, decurrit aqua. Ad tempus perſtrepit: mox ceſſabit. Diu ſtare non poſſunt. Multæ hæreſes iam emortuæ ſunt. Cucurrerunt in riuis ſuis: quantum potuerunt, decurrerunt. Siccati ſunt riui, vix eorum memoria reperitur, vel quia fuerint. Spernentur tamquam aqua decurrens. *Maguntiaci poſtridie Natiuitatis B. Virginis Anno Domini Natiuitatis*

cIↃ. IↃ. IC.

IN LI-

D. AMBROSIVS *epiſt. LXXXVIII.*

IVDITH *luxurioſo Holophernis haudquaquam inflexa conuiuio, ſolo titulo ſobrietatis deſperatum lacertis virilibus reportauit triumphum, patriam obſidione exuit, ducem militiæ ſuis manibus occidit. Exemplum euidens, quod & illum terribilem populis bellatorem virum luxuria emolliuit, & hanc fœminam temperantia cibi fortiorem viris fecit. Non hic in ſexu ſuo victa eſt natura, ſed in cibo ſuo vicit. Heſter regem ſuperbum ſuis inclinauit ieiuniis.* Et, poſt ipſius Iudith commendationem, libro de Elia & ieiunio; *Heſter quoque, ait, pulchrior facta eſt ieiunio. Dominus enim gratiam ſobriæ mentis augebat. Omne genus ſuum, id eſt, totum populum Iudæorum à perſecutionis acerbitate liberauit, ita vt Regem ſibi faceret eſſe ſubiectum, non libidinis amore flammatum, ſed cœleſti miſeratione conuerſum, ita vt pœna retorqueretur in impium, & honor ſacris redderetur altaribus. Itaque illa, quæ triduo ieiunauit continuo, & corpus ſuum aqua lauit, plus placuit, & vindictam retulit. Aman autem dum ſe regali iactat conuiuio, inter ipſa vina pœnam ſuæ ſobrietatis exſoluit. Eſt ergo ieiunium, reconciliationis ſacrificium, virtutis incrementum, quod fecit etiam fœminas fortiores augmen:: gratiæ.*

S. PROSPER *libro de promiſſionibus & prædictionibus parte II. cap. 38.*

QVID *fortius muliere? quæ prima præ omnibus viris excurrens, videre meruit reſurgentem. Quæ cum in typo Eccleſiæ hæc Eſdras ſcripſerit, ſubſecuta eſt etiam actio figurata. Heſter enim, quæ à Mardochæo fuerat in filiã educata, dum aulam regiam Mardochæus curaret, à* DEO, *qui exaltat humiles, ad regiam Heſter perducta eſt dignitatem. Hæc cum populum ſuum, agente amico regis Aman, causâ Mardochæi, damnatum intelligeret morti, gladiusq́; eorum ceruicibus immineret, animam ſuam Heſter pro populo ſuo ponens, inuocato diuino auxilio penetralia regis ingreſſa eſt, quo mulieri non vocatæ accedere non licebat. Quam cum rex indignatus aſpiceret, illa quoque tacuiſſet: Conuertit, dictum eſt, cor eius* DEVS *in lenitatem, eiq́; rex multa bona promittens, dum eius ſalutem reparare contenderet, ad conuiuium cum Aman venturum ſe, vt regina popoſcerat non negauit. Illic narrans quæ ſecum, & cum populo acta erant, Aman eo ligno crucifigi rex ſtatuit, quo Mardochæum idem Aman ſuſpendere ſtatuerat innocentem. Vt qui cogitant in me nequiſſima, ſicut ait Propheta, ſuper ipſos voluerentur. Sic Eccleſia ſancta crucis perimit inimicos. Sic ſe pro ſuis, periculis huiuſmodi opponit. Sic datis in morte ſuis laboribus, vitam conferendo miniſtrat: vtpote regina, quæ à ſuo rege ſponſo & domino admonetur, eiq́; dicitur: Libera eos qui ducuntur ad mortem: & redime eos, qui occiduntur. Cuius beneficiorum refugia, ipſi quoque eius appetunt inimici.* Pergit verò & ſubdit:

IVDITH *ſancta, ordine ſubſequente ponitur, quæ etiam ipſa figuram ſanctæ eccleſiæ perſonamq́; ſuſcipiat. Nam cum dux militiæ regis Babylonis Betulliam Holofernes obſidione cinxiſſet, ſublatisq́; aquis ſiti totam affligeret ciuitatem, primores eius in deditionem ſtatuerunt tradere Holoferni. Hæc diſponentibus Iudith obſtitit, paucorum dierum inducias poſcens. Quibus ieiuniis orationibusq́; ſupplex regem regum, & dominum dominorum exorauit. Exuta igitur veſte viduali, ſeſe omni ex parte mente, corpore, moribusq́; componens mirabilem cunctis exhibuit: eo vſa conſilio, quo, cuſtode* DEO, *credebat pulchritudine captum hoſtem poſſe perimere, ſuam pudicitiam illo ſeruante, qui dator & cuſtos eſt caſtitatis. Quæ cum illæſa caput hoſtis afferret, quam viri non valuerant, fœmina patriæ reddidit libertatem. Noſtram, vt diximus, cuius hæc figuram geſtabat, ſi*

agnoſcas eccleſiam, vides quemadmodum poſteaquàm eius vir CHRITVS *Dominus paſſus reſurgens aſcendit in cœlum, omni mœſtitia & veſte viduali depulſa, ſit induta pulchritudine ab eo, de quo in Eſaia Propheta dicit: Induit me veſtimento ſalutari, & ſtola iucunditatis circundedit me, ſicut ſponſam ornatam monilibus ſuis. Miſſa eſt enim & hæc in vulnere capitis inimicorum, quoniam corpus illius eſt qui confregit caput draconis magni. Non pepercit & hæc animæ ſuæ ſicut illa, quoniam ipſa eſt quæ dicit per Ioannem Apoſtolum: Sicut* CHRISTVS *pro nobis animam ſuam poſuit, ita & nos debemus pro fratribus animas ponere. Quod feciſſe in ſanctis martyribus conſtat, quæ eſt benedicta apud omnipotentem* DEVM.

RODOLPHVS *Agricola in Carmine de S. Anna.*

ESTHER *quòd populum ſcelerati fraudibus Aman*
Eruit, & regis mitior ira fuit,
IVDITH *& Hebræis ferrum flammasq; minantem*
Hoſtem tartareas fecit adire domos
Laudibus & colitur IVDITH *& laudibus* ESTHER
Semper & æternùm nomina clara tenent.

QVÆSTIVNCVLA IX^{a}. *De ſenſu myſtico.*

ESTHEREM Eccleſiæ Chriſtianę typum gerere quęſt.12.in caput Iudith vltimum ex D.Hieronymo dictum eſt. & quemadmodum per Iudith, ita & per Eſtherem quidam B. Virginem tradunt ſignificatam, vti, ſi libeat, videbis apud Caniſium noſtrum lib.1.de B.Virgine,cap.2. & lib.5.cap.23. Ideoque & in Marianis floridis, *Del Rio* noſter, panegyrico in feſto Aſſumptionis; *Quis*,ait, *neſcit Eſtheram Deiparæ typum fuiſſe? Hodie non ad Aſſuerum, hoc eſt, ſummum Principem, terrenum tamen; ſed ad cœli terræq; Principem atq; Dominum: non ad Artaxerxem, (id eſt lumen & gloriam Perſarum) ſed ad claram viſionem æterni luminis illius, in quo ſolo poſita beatitudo ſempiterna, fuit euecta verior Eſthera; occulta quidem & abſcondita per humilitatem; ſed nunc glorioſa & illuſtris per retributionem; duabus ancillulis comitata meritorum, actione & contemplatione; ſed vni innixa, vt præſtantiori & gratiori, illi quam Maria partem optimam delegit, mentis in* DEVM *eleuationi.* Et pulchrè iam olim D.Thomas prologo ſuorum in Canonicas epiſtolas Commentariorum, prout monui ſub finem partis libri tertiæ. Sed, quæ tùm præuehebar; eius verba non incommodè iam legere liceat. Ita verò illa ſe habent.

Miſſæ ſunt epiſtolæ ex regis nomine per veredarios, qui per omnes prouincias diſcurrentes, veteres litteras nouis nunciis præuenirent. Verba iſta ſcripta ſunt Heſter. 8. cap. & ſatis ſpiritualiter intellecta competunt propoſito noſtro.Et vt melius videamus ſenſum ſpiritualem,primo videamus litteralem. Narrat hæc hiſtoria ad litteram,quomodo à Rege Aſſuero,per falſam ſuggeſtionem Aman proditoris,lata fuit ſententia condemnationis & interfectionis totius populi in regno ſuo exiſtentis. Iam ſententia erat lata, iam erat annulo Regis obſignata, iam per nuncios publicata, iam dies erat aſſignata: non reſtabat niſi quod interficerentur. Sed ſicut narrat eadem hiſtoria,per reginam Heſter fuit reuocata,ſcilicet per eius interceſſionem,per virgæ aureæ extenſionem,& oſculum ſummitatis eiuſdem. Nec ſolum ſententia fuit reuocata, immò ipſa reuocatio per

tio per veredarios ad hoc ſpecialiter miſſos fuit promulgata, hoc eſt quod dicitur in verbis propoſitis, *Miſſæ ſunt epiſtolæ*, &c. Sicut dicitur 1. Corinth. 10. *Omnia contingebant illis in figura.* Veritas autem reſpondens huic figuræ, hæc eſt. Per peccatum enim primorum parentum, per falſam ſuggeſtionem Aman proditoris perpetratam, *à Rege Aſſuero*, ſcilicet DEO, ſententia damnationis totius generis fuit lata. Geneſis 2. *Quacunque die comederis ex eo, morte morieris.* quod dictum eſt Adæ non ſolum pro ſe, ſed & pro ſua tota poſteritate. & dicit. *Quacunque die comederis morte, morieris*, innuens triplicem mortem. Nam ipſa comeſtio fuit mortifera. Statim ergo cum comedit lignum vetitum, mortuus fuit ſpiritualiter, ſed habuit neceſſitatem moriendi corporaliter, & quantum eſt de ſe, æternaliter.

Iam ergò ſententia erat lata, iam erat in ſacra ſcriptura obſignata. Gen. 2. iam erat per nuncios, ſcilicet prophetas promulgata. Iam dies erat aſſignata. Statim enim, cum moriebamur, ad inferos deſcendebamus. Sed *per Heſter reginam*, id eſt, *virginem beatam* fuit reuocata, per eius, ſcilicet interceſſionem, per virgæ aureæ extenſionem, & oſculum ſummitatis eiuſdem. De hoc habetur Heſter 8. vbi dicitur, quod *placuit Heſter regina in oculis regis, & extendit contra eam virgam auream, quæ accedens oſculata eſt ſummitatem virgæ. Et dixit ei Rex, Quid vis Heſter, & quæ eſt petitio tua, et ſi dimidiam partem regni mei petieris, impetrabis. Quæ reſpondit, Si inueni gratiam in oculis tuis & placet tibi, Dona mihi animam meam pro qua rogo, & populum meum pro quo obſecro. Traditi enim ſumus, vt conteramur & iugulemur, & pereamus* per peccatum originale contractum, & per peccata noſtra actualia ſuperaddita. Traditi enim eramus, vt iugularemur, in corpore periremus, & in anima contereremur, id eſt, ſimul tereremur in vtroque, vt iugularemur corporaliter, periremus ſpiritualiter: contereremur, id eſt, continuè tereremur æternaliter. Sed Heſter regina, id eſt, virgo beata placuit in oculis regis ad reſtaurationem generis humani, inuenitque gratiam coram eo non ſolum pro ſe, ſed pro toto humano genere, extenditque Rex virgam auream. Iſta *virga aurea* ſecundum Gloſſam, fuit *crux*, ſiue *paſſio Dominica*, quæ tota fuit aurea, id eſt, charitatiua. Nihil enim fuit maculę in ipſo CHRISTO contractum, nec paſſibilitas contracta eſt, nec originale contractum. Nihil fuit in ipſo actu, quia nec veniale nec mortale, imò purè pro ſalute generis humani paſſus fuit. Nullius ſancti, cuiuſcunque conditionis; paſſio fuit tota aurea, quia in omnibus fuit paſſibilitas contracta per originale contractum, & aliquod peccatum actu, ſaltem veniale. Hanc virgam auream Dominus DEVS Pater nobis extendit; quando ex charitate maxima, quam ad nos habebat, filium ſuum paſſioni expoſuit. *Summitatem* eius *virgæ beata virgo tetigit*, quando filium DEI in vtero concepit, & poſtmodum peperit, & ſic dimidiam partem regni DEI impetrauit (*impropriè ſcilicet, & per quandam accommodationem ſanè intelligendam, vt ex iis, quæ de regno poſtea ſubduntur, & ex re ipſa nimiſquam patet.*) Et *per veredarios*, id eſt, apoſtolos ad hoc ſpecialiter miſſos, reuocatio fuit promulgata, hoc eſt quod dicitur in verbis propoſitis, *Miſſæ ſunt epiſtolæ ex Regis nomine*, id eſt, auctoritate, per veredarios, id eſt, apoſtolos, qui per omnes prouincias diſcurrentes. Gloſſa. *Per prædicatores ſummi Regis curſores veteres litteras, ſcilicet damnationis noſtræ nouis nūciis. ſcilicet apoſtolis præuenirent.* In verbis iſtis *notantur tria*, ſecundum tria cuilibet miſſioni ſolenni neceſſaria. Quælibet enim miſſio ſolennis requirit in mittente auctoritatem, in miſſo celerem adimpletionem, in eo cui fit miſſio, vtilitatem. In verbis autem propoſitis, notantur iſta tria. In mittente authoritas, cum dicitur; *Miſſæ ſunt epiſtolæ ex Regis nomine.* In miſſo

adimplendi celeritas, cum dicitur *per veredarios, per omnes prouincias diſcurrentes.* In illis in quibus facta eſt miſſio, vtilitas, cum ſequitur, *vt veteres litteras nouis præuenirẽt nunciis.*

Iſte Rex Aſſuerus ſignificat CHRISTVM. Interpretatur enim *atrium* ſiue *beatitudo.* CHRISTVS verò eſt atrium bonorum, qui ſunt in ſtatu viæ. Beatitudo quantum ad illos, qui ſunt in ſtatu patriæ. Excellit autem omnes alios reges. *Primò* in naturali regiæ maieſtatis dignitate. Fuit enim Rex quando natus eſt ex DEO Patre æternaliter, & rex antequam natus ex virgine temporaliter. Ideò ſapienter quęrebant illum Magi, Matth. 2. *Vbi eſt, qui natus eſt Rex Iudaeorum*, non dicunt, *vbi eſt?* ſed *vbi eſt qui natus eſt Rex?* Rex enim Franciç natus eſt, ſed non eſt natus Rex. CHRISTVS autem fuit Rex in ipſa natiuitate, imò antequam naſceretur ex virgine. Pſal. 73. *Deus autem Rex noſter ante ſecula. Secundò* excellit eos in aliorũ regum inſtitutione. Ipſe enim omnes alios Reges inſtituit, quod nullus alius poteſt. Rex enim Franciæ non inſtituit Regem Angliæ. Prou. 8. *Per me Reges regnant.* Vndé omnes Reges alij, ſunt eius ſerui & tributarij. Pſal. 71. *Omnes Reges ſeruient ei*, id eſt, *ſeruire debent.* Vel vt ſit diſtributio accõmoda, quaſi dicat; quotquot ſeruiẽt ei, erunt Reges: quia ei ſeruire regnare eſt, ſecũdum Gregorium in gloſſa ſuper illud; *Paulus ſeruus* IESV CHRISTI, &c. ad Rom. 1. *Tertiò*, excellit eos in regni ſui ęternitate, ſiue æterna duratione. Caret enim principio, & fine. Pſal. 144. *Regnum tuum, regnum omnium ſeculorum.* Dan. 7. *Poteſtas eius, poteſtas æterna, quæ non auferetur & regnum eius quod non corrũpetur.* Omnia aliorũ regna ſunt temporalia, corruptibilia ac per hoc momentanea. Eccl. 1. *Hodie eſt Rex & cras morietur.* Vnde Reges mundi ſunt, quorũ regnum nõ durat, fortè niſi per vnũ diem, & poſtea ſunt ſimilis, vel fortè deterioris conditionis. *Quartò* excellit, in regni ſui liberali & totali diſtributione. Omnibus enim illis, qui ſunt de regno ſuo, liberaliter totum regnum ſuum diſtribuit, quod nullus alius Rex facit. Luc. 22. *Ego diſpono vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus regnum.* Non dicit partem regni, ſed regnum. Legitur 1. Macha. 1. quod *Alexander, cum moreretur vocauit pueros ſuos cum quibus nutritus fuerat à pueritia ſua; & diuiſit illis regnum ſuum.* Aliter eſt enim de regno DEI, & mundi. Videre enim regnum mundi, non eſt habere. Matth. 4. Oſtendit illi omnia regna mundi, & dixit ei, *Hæc omnia tibi dabo*, non dicit, *tibi do.* Sed videre regnum DEI eſt habere, iuxta illud Sapient. 10. *Iuſtum deduxit Dominus per vias rectas, & oſtendit illi regnum* DEI, id eſt, dedit. Scitis autem quod eadem res ſimul, & ſemel, & tota à pluribus, imò ab omnibus poteſt videri. Rex igitur Aſſuerus eſt CHRISTVS, ex cuius nomine, id eſt, auctoritate, epiſtolæ illę miſſæ ſunt. Ille enim facit, cuius authoritate fit. Apoſtoli verò authoritate CHRISTI iſtas epiſtolas ſcripſerunt, & miſerunt. & ideò poſſunt dici à CHRISTO miſſæ. Ecce ergo primum, ſcilicet in mittente authoritas, quæ ſignificata eſt. 2. Paralip. 30. Vbi dicitur, quòd *Ezechias Rex miſit nuncios ad omnem Iſrael & Iudam, & ſcripſit epiſtolas ad Ephraim & Manaſſem, vt venirent in domum Domini in Ieruſalem, & facerent Phaſe Domino* DEO *ſuo.* Rex ecce CHRISTVS, qui miſit nuncios, id eſt, Apoſtolos, & ſcripſit epiſtolas, ſcilicet Canonicas.

Hæc, & his plura D. Thomas, à quo cætera eodem modo interpretari diſcet, cui animus. Nunc, per ipſam S. Eſtherem, ſit GLORIA PATRI, ET FILIO, ET SPIRITVI SANCTO: SICVT ERAT IN PRINCIPIO, ET NVNC, ET SEMPER, ET IN SÆCVLA SÆCVLORVM, AMEN.

IN LIBROS MACHABÆORVM

PRÆLOQVIVM PRIMVM.

QVÆ LIBRORVM ISTORVM INSCRIPTIO? ET VNDE MACHABÆI NOMEN?

APVD Euſebium lib. 6. cap. 25. dicit Origenes, Hebraicam inſcriptionem fuiſſe Σαρβὴθ σαρβανὲ ἔλ. Quamuis enim poſtremum hoc verbum ἔλ in Latinis, etiam vltimæ verſionis, exemplaribus deſit, in Græcis tamen eſt. Poſſumus verò eius inſcriptionis variam ſententiam accipere. Prima eſt; *Princeps domus: princeps filiorum* DEI. Altera; *Princeps in anguſtia filiorum* DEI. vt (quod alibi fit) diſiungantur literæ ſic: σὰρ βὴ θσαρ βανὲ ἔλ. Tertia; *Sceptrum rebellium* DEI. Nam primum nomen *pro ſceptro*, in Eſther ſæpiùs eſt: medium Chaldæis *rebelles* ſignificat. Quarta; *flagellum rebellium* DEI. quo videlicet ipſi populum DEI flagellarunt: aut quo ipſi tandem ab eo flagellati ſunt. Nam priore modo, Attila *Chriſtianorum flagellũ* fuit: poſteriore, libri quidam ſunt, qui, *dæmonum, Iudæorumq́, flagellum*, inſcribuntur. Quinta demum ſententia eſſe queat, *Sceptrum Principis filiorum* DEI. His enim libris monſtratur, quemadmodum è Iudæis vir princeps arma contra impios ſumpſerit, eiusque filij fortiſſimè dimicando, Iſraëlitis libertatem, ſuæq́ue familiæ regiam dignitatem pepererint. Hodie verò apud Græcos Latinosq́ue ſimpliciter *Machabæorum libri* vocantur. & putat hunc in locum D. Thomas fieri hoc ob ſeptem Machabæos, eorumq́ue matrem, quæ nomine proprio Machabæa dicta fuerit. Sed hoc infrà cap. 7. lib. 2. improbabitur: ideoq́ue, vt Prologus ait Hieronymianus, quem citat & explicat ipſe D. Thomas; à præcipuo ſcilicet ſanctiſſimæ religionis vindice, ſacrorumque bello-

rum duce, prę́ſtãtiſſimo, inſcriptio ſumpta eſt. Is enim, cum *Iudas* vocarętur, *Machabæi* cognomen habuit, vt infrà eſt lib. 1. cap. 2. De eo verò maxima horum librorum pars agit; prioris quidem caput 3. 4. 5. 6. 7. 8. 9. poſterioris verò caput quartum, & cætera omnia vſque ad finem. Deinde, ab ipſo, ad eius fratres, & alios, qui, hiſce in libris, fortiter, ac piè ſeſe geſſerunt, appellatio eadem permanauit, vti monet Nicetas in 22. orationem Gregorij Nazianzeni. *In Machabæorum*, ait, *libris vir quidam deſcribitur, Iudas nomine, cognomento Machabæus, qui pro ciuitate Hieroſolymitana, Legisq́; Moſaica cultu, ac contribulibus ſuis, multa præclarè & ſtrenuè geſſit. Propter quem cæteris quoque hiſtoriæ partibus Machabæorum nomen inſcriptum eſt. Quoniam igitur in eodem volumine, Eleazari, ſeptemq́; filiorum, & matris concertatio continetur, Machabæi etiam ipſi nominati ſunt. Neque enim qui hiſtoriam conſcripſit, eos à Iuda Machabæo genus duxiſſe tradit.* Quia verò id aliis, de quibus in hiſce libris agitur, nomen communicatum, idcò non illius tantum vnius *Machabæi*, ſed *Machabæorum*, quia ij plures, inſcriptio facta eſt. Solet verò nomen iſtud apud veteres tripliciter ſcribi. vel vnico *c*, cum aſpiratione *h*, vel duplici *cc*, idq́ue cum aſpiratione vel ſine, vt ferè apud Græcos.

Sed vnde hoc Iudę illi cognomen obuenerit, *duplex* opinio eſt. *Vna* Ioſephi Gorionis lib. 3. cap. 9. *à robore*, quo prę́ditus fuit, dum hoſtes Iſraelitarum proſtrauit & extinxit, vt ſit à *Caba*, id eſt, extinxit, *Machabi*; quaſi extinctor, quemadmodum apud Herodotum lib. 6. à coërcendo, Darius dicitur, à bellando, Xerxes, à valdè bellando, Artaxerxes. Capite illo nono Matathię verba ſunt; *O fili mi Iuda, qui ob robur vocaris Machabæus. Secunda* opinio R. Iſaac Benhole, Reuhclini l. 3. Cabalæ, Merceri de abbreuiaturis Hebręis, Sixti Senẽſis li. 1. Bibliothecę, Genebrardi in Chronologia eſſe vocẽ ex quatuor ſymbolicis litteris, מכבי M.C.B.I. quòd eſſent, in Hebręo, initia illius ſententiæ Exo. 15. 7. מי כמכה באלם יהוה. *Mi camocah baelim* IEHOVAH? Quis ſimilis tui in fortib. Domine? Solebant enim quoddã victorię quaſi cælitus ſperãdę ac obtinendę omen, haſce quatuor litteras, pulchræ huius ſententiæ indices, ſuis in vexillis inſcribere, quemadmodũ apud nos quidã illud Conſtantini: IN HOC SIGNO VINCES. Idq́ue fratres eius imitati poſteà videntur. Sed quod libro 3. de occulta philoſophia cap. 29. ab Angelo verba hęc Iudam accepiſſe, ipſorumque characterum vi hoſtes perterruiſſe tradit Cornelius Agrippa, id verò à Cabaliſtis eſt, totumq́ue nugatorium, ſicuti & cauſa iſta, quòd eo nomine aut ſymbolo ſignificentur ſeptuaginta DEI nomina. quia ſcilicet Poſſet etiam dici, quatuor iſtas literas per *roſſe teuoth*, ſeu curtationem Hebræis vſitatam, MCBI, ſignificare hoc, *Milchamah Coach bihuda*, id eſt, *belli vis ceu robur in Iuda.* Ita enim, poſt ſuprà citata verba, innuit, apud eundem Gorionem, pater Mathathias; *Et nunc*, ait, *ſcio, fili mi, quia vir belli tu, &* DEVS *dedit in te vim & robur, & cor ſicut cor leonis, quod non diſſoluitur.* Hebraicè ſiquidem verba illa citata, iisq́ue ſimilia inſunt. tuncq́ue veriſſimum, quod ab eodem ſuprà dicebatur; hoc nomen *à robore* ipſi Iudæ impoſitum eſſe, quod, quomodo verum eſſet, non conſtare, ibi affirmauit Munſterus. Sic igitur cap. 2. Iudas cognominabatur illo tempore, ab effectu iſto ſecuto, *Machabæus*, ita vt cognomen iſtud, bellorum tempore acceperit, vel fortè anteà, ſed propheticè, nomina ſua conſecuti ſunt, vti Abel, Noë, & alij multi, de quibus Iſidorus Originum libro 7. cap. 6. *Nam*, vt ait in Epigr. Auſonius, *diuinare eſt, nomen componere quod ſit Fortunæ, morum, vel necis indicium.*

מ	40.
כ	20.
ב	2.
י	10.
	72.

PRÆ-

PRÆLOQVIVM II^m.

Quis eorundem librorum auctor?

AVCTOR à quibuſdam Ioſephus Flauius putatus eſt, fortè propter D.Hieronymi verba lib. 2. contra Pelagianos, vbi Ioſephum iſtum, nominat *Machabæorum ſcriptorem hiſtoriæ.* Sed ſciendum, alium eſſe in Ioſephi operibus libellum, qui *In Machabæos* inſcribitur, vel *de ratione imperatrice.* Et de hoc patet D. Hieronymum loqui, cum de animi perturbationibus diſputat, quibus imperare ratio debeat. Quin hoc ipſum clarè aſſirmat libro de Eccleſiaſt. ſcriptoribus, & ante ipſum Euſebius libro 3. cap.10. Græcè, oſtendit, hunc libellum non à Ioſepho, ſed ab aliis quibuſdam vocatum *Machabaicum.* Quam igitur ineptè Caluiniſta Wittakerus libro 1. contra Bellarminum, c.14. hanc de horum librorum authore ſententiam, Hieronymi eſſe aſſirmat? Quam imperitè Reineccius Lutheranus tomo tertio idem obtrudit? De iiſdem verò Machabæis totus eſt Ioſephi Gorionis liber tertius, in editione Baſileenſi, liber quartus in Cracouienſi omnino Hebrea. Sed neque tamen is horum librorum author, cum & ordo, & oratio, & rerum ipſarum explicatio ſæpè varia ſit, vti ſuis locis videbitur. Et verò idem Gorionides lib.4.cap.2. Baſil. editionis, citat librum Machabeorum, & alium quendam librum Regum Romanorum; *Reliquum*, ait, *verborum Simeonis, & bella eius, & bella fratrum eius, nonne ſcripta ſunt in libro Achaſmonaim, & in libro regum Romanorum?* Sunt verò *Achaſmonaim* ipſi Machabæi, vti poſteà docebitur.

Ceterum duorum iſtorum librorum duo ſunt auctores diuerſi, cum liber ſecundus eadem, quę prior perſequatur, ſed paulò aliter, huiusque auctor ſeſe dicat cap. 2. ex Iaſonis cuiuſdam libris, eam hiſtoriæ veluti epitomen ſcripſiſſe. Et D.Hieronymus epiſtola 106. Hebraicè Machabeorum primum librum ſeſe reperiſſe aſſirmat. Secundum verò Græcum eſſe dicit, *quod ex ipſa quoque*, inquit *phraſi probari poteſt.* Origenes vtrumque videtur Hebraicum vidiſſe, cum in pſalmum 1. apud Euſebium lib.6.cap.25. Machabaica biblia, id eſt, *Hebraicos libros*, non *librum* nominet, quibus antè allatam inſcriptionem Hebraicam tribuit. niſi fortè, ratione libri prioris, hęc vtrique communis inſcriptio facta ſit. Qui tamen iſti auctores fuerint, non omninò liquet, vt fatetur Iſidorus lib.6. Originum, cap.2. & libro de oſſic.cap.11. Sicuti neque quis Ioſue, Iudicum, Regum, Paralipomenon libros ſcripſerit, conſtat, vti ſuis locis dictum eſt. Rabanus poſteriorem librum ab Hieroſolymitanis ſcriptum ait. Eiuſdem, ex Honorio Auguſtodunenſi libro de Luminaribus Eccleſię, ſcriptor, à quibuſdam putatur Ioſephus. Sed illi eſſe non poſſunt quia, qui hunc librum ſcripſit, in ſingulari de ſeipſo loquitur cap. vlt. ver.38. *Ego in his finem faciam ſermonis.* & ver.39. *Hoc & ipſe velim. concedendum eſt mihi.* & in ipſa præfatione cap. 2. prout in prima Commentarij huius parte poſteà patebit. Neque verò Ioſephus eiuſdem libri ſecundi auctor cenſendus. Nam, vt in ſecunda Commẽtarij eiuſdem parte ad libri 2. ad cap. 4. oſtendetur; alia quam hic liber, de Menelao aliiſque tradit. Deinde cum ſua ſemper citare opera ſoleat, huius ſanè libri aliquam in opuſculo de Machabæis mentionem feciſſet: vel, in eodem libro, aliquam illius opuſculi. Et fortè D. Hieronymum ſequi voluit Honorius. Medina lib.6. de ſide, cap.13. cenſet, totum librum ſecundum eſſe epiſtolam vnam: & aſſentitur Genebrardus Chronol. fol.102. Sed de his diſſeram poſteà, & Iudam potius Eſſenum Auctorem laudabo. Dicit verò Annius lib.2. Chronol. Phi-

lonis; fuiſſe tempora à Ioſepho adiecta. Sed magna hæc eſt in affirmando temeritas, cum nullum eius rei argumentum aut veſtigium ſit.

PRÆLOQVIVM IIIᵐ.

Quæ horum librorum auctoritas?

QVI Machabæorum nomen gerant, libri ſunt quatuor, quorum tertius Græcè etiam in Septuaginta interpretum correcta iam editione Romana inuenitur, & citatur in Euſebij chronicis Olymp. 140. Si verò ſolius rationem temporis haberemus, primum is locum tenere deberet, cum ea, quæ quarti Ægyptiorum Regis Ptolemæi Philopatoris, & Antiochi Magni tempore, Iudæis contigerint, enarret. Quartus à Genebrardo duplex conſtituitur: vnus ille Ioſephi in Machabæos, de quo ſuprà: alter, qui Ioannis Hyrcani, de quo lib. 1. Machab. cap. vlt. ver. 23. res proſequatur. Atq; hic propriè quartus vocari ſolet, eumque ſe Græcè Lugduni, in Santis Pagnini Bibliotheca vidiſſe, refert Sixtus Senenſis lib. 1. Bibliothecæ. Sed vterque iſte quartus apocryphus eſt: Et verò tertius etiam, vt ex eo conſtat, quòd ij *à nullo probato Concilio*, nullisque Patribus in Canone recenſeantur: imò ab eo interdum reiiciantur, vti ab Athanaſiana ſynopſi. OBIICIES; Apoſtolorum Canon 84. tertium librum canonicum pronunciat. Notat verò Wittakerus lib. cit. cap. 15. Pontificios, hîc quod reſpondeant, non habere. Sed turpe, tantoque in Caluiniana Cathedra Magiſtro indignum mendacium eſt, cum is ipſe, quem oppugnat, Bellarminus libro 1. de verbo DEI, cap. vlt. clarè hunc ipſum Canonem, aliosque plures adiectitios eſſe reſponderit: idque multò etiam accuratiùs, poſteà demonſtrauit Eccleſiaſticorum Annalium Tomo 2. anno Domini 102. Reuerendiſſimus atque Illuſtriſſimus BARONIVS. Quia verò Canon iſte à Synodo, quæ, vti oſtendit idem Bellarminus libro 1. de Conciliis, cap. 7. improbata eſt, & Trullana, vel quiniſexta vocari ſolet; laudatus erat, idcircò dixi, *à nullo Concilio probato*, libros iſtos approbari. Duo verò priores libri Canonici ſunt, vti quæ ſequuntur, docent.

Duos Machabæorum libros eſſe Canonicos.

DOCENT hoc, Concilium Carthaginienſe III. Can. 47. Trident. ſeſſ. 4. Innocentius primus epiſtola 3. ad Exuperium, cap. vlt. Gelaſius in Concil. 70. Epiſcoporum, decreto de libris Canonicis, vbi duo iſti libri vocantur *vnus liber Machabæorum*, quia ſcilicet de vna eademque re agunt, eo modo, quo ibidem dicitur *Eſdræ vnus*, Nehemiæ librum etiam comprehendendo. Clemens Alexandrin. libro 1. Strom. de *ſacrorum librorum* chronologia differens, Machabæorum etiam libros nominat: D. Cyprianus libro 1. epiſtola 3. ad Cornelium *ſcripturam diuinam* vocat, lib. 4. epiſtola 1. libro de exhort. Martyrij, cap. 11. D. Auguſtinus rem iſtam vel ſolus meritiſſimò perſuadeat. Quia tamen in eo tricantur neſcio quid hæretici, differatur tantiſper, & eius loco iam, qui eodem vixit ſæculo, audiatur S. Bacharius, dum præclarè ait to. 1. bibliothecæ ſacræ; *Medicum noſtrum* CHRISTVM *hæc* (de Machabæis) *eſſe voluiſſe inter librorum* SVORVM *loculos*, librorum inquam, non apocryphorum, ſed eorum, quos SVOS CHRISTVS Dominus agnoſcit. Addantur, qui ex hiſce libris tanquam Canonicis

non-

nonnulla citant, eoſque valdè laudant, S. Chryſoſtomus orat. de ſeptem Machabæis, D. Ambroſius lib. 1. officior. cap. 40. 41. lib. 2. cap. penultimo, epiſt. 29. & libro de Patriarchis, vti loco citando monet Caſſiodorus, B. Proſper de prędictionibus parte 2. cap. 40. Iſidorus lib. 6. cap. 1. Victorinus tomo 5. Bibliothecæ ſacræ. D. Bernardus epiſtola 313. Sulpitius lib. 2. D. Leo in natiuitate SS. Machabæorum, *ſacræ hiſtoriæ lectionem* vocat. Origenes tomo 12. in Ioannem. licet loco ſuprà citato aliud ſtatuiſſe videatur, prout infrà explicabitur. S. Antoninus, non ille recentior Florentinus, ſed antiquus Conſtantinæ in Africa ciuitatis Epiſcopus epiſtola ad S. Arcadium martyrem. Rupertus libro 8. & 9. de vict. verbi. Iunilius lib. 1. de partibus diuinæ legis. Caſſiodorus de diuinis lectionibus, cap. 6. Alcimus libro ad ſororem, Damaſcenus orat. pro defunctis. Otto Friſingenſis lib. 1. cap. 16. & 42. lib. 8. in præfatione. Rabanus libro 3. de inſtitut. Clericorum, qui & commentarium hos in libros edidit. Si quæras, quomodo ergo ait libro 2. comment. cap. 2. ſe *ab apocryphis ad Canonicos libros pergere?* Reſpondeo, putare videtur, hiſtoriam iſtam ex apocryphis ſumptam, licet canonica eſſet, vt in epiſtola S. Iudæ, ex apocrypho Enochi libro promitur quippiam, quod tamen canonicum eſt. Iſtos interim libros vocat *canonicos*, cum ad eorum textum pergit. Sed quomodo ibidem cap. 1. ait, *incertos horum librorum auctores*, ideoque non abſurdè *in temporum computatione* diſcrepare? Reſpondeo, vult tantùm ſignificare, cauſam diſcrepantiæ iis aliquam eſſe, prout explicat ſimilitudine textus Hebræi, & Septuaginta Interpretum. licet idcirco textus iſti apocryphi minimè ſint. De Nazianzeno cuius pulcherrima extat de Machabæis oratio, nihil dico, quia, etſi hoſce libros legerat, Ioſephi tamen librum illum citat, de quo ſuprà. Βίβλος, ait, ἡ περὶ τοῦ αὐτοκράτορος ἐπὶ τῶν παθῶν τὸν λογισμὸν φιλοσοφοῦσα. *Liber, qui, quemadmodum perturbationibus imperare debeat ratio, philoſophatur.* Quin & ſi qui tertium & quartum Machabæorum librum laudant, hûc pertinere poſſunt, quatenus eorum, de prioribus libris, calculus cum Eccleſiæ Patrumque aliorum ſententia congruit.

S. Auguſtini de hiſce libris teſtimonia.

NVNC. quem tantiſper dimiſeramus, S. Auguſtinum audiamus. Is ergo lib. 2. de doctrina CHRISTIANA c. 8. canonicos pronũciat, vt Iudith Prolog. 4. fol. 211. citaui. Et lib. 18. ciuit. c. 36. *Machabæorum*, inquit, *libros non Iudæi, ſed Eccleſia pro Canonicis habet. propter quaſdam Martyrum paßiones vehementes atque mirabiles.* Wittakerus reſpondet, pro canonicis haberi, quia *in Eccleſia leguntur, & aliquo in pretio ſunt*, non autem eſſe *propriè canonicos*, quia paulo ante dixerat Auguſtinus; *ſupputatio temporum, non in ſcripturis ſanctis, quæ canonicæ appellantur, ſed in aliis inuenitur, in quibus ſunt & Machabæorum libri:* At *ſcripturas canonicas* antè vocabat Auguſtinus, quæ, apud Iudæos etiam, in canone fuiſſent: *Alias* verò vocat, quæ ſunt quidem in ſacro Eccleſiæ canone, licet non in Iudæorum canone. Et in aliarum iſtarum numero ſunt Euangelia ipſa, Apoſtolorum Acta & Epiſtolæ, quid mirum ſi & Machabæi? Nam ſi verè & propriè hi Machabæorum libri canonici non eſſent, quomodo pro canonicis eos Eccleſia haberet? An pro argento plumbum; pro auro aurichalcum habendum? Deinde ex verbis illis, *propter quorundam paßiones*, vult Wittakerus Auguſtinum ſignificare, ob vnicam particulam, totos libros haberi canonicos; ipſumque Auguſtinum velut imprudentem ipſe prudentiſſimus reprehendit; *Cuiuſmodi, ait, hoc eſt, propter hoc aut illud, librum canonicum*

haberi? Sed S. Auguſtinus iis verbis vnum ſcripturæ huius finem; eumq; inſignem oſtendit, qui ſub generalibus illis finibus comprehenditur, de quibus 2. Timo. 3. Vnde & loco iam citando appoſuit particulam *maxime propter.* Rurſum ergo idem S. Auguſtinus lib. 2. contra Epiſt. Gaudentii. cap. 23. *Hanc,* inquit, *ſcripturam, quæ appellatur Machabæorum non habent Iudæi, ſicut legem & prophetas & pſalmos, quibus Dominus teſtimonium perhibet, tanquam teſtibus ſuis,* Lucæ 24. *Sed recepta eſt ab Eccleſia non inutiliter, ſi ſobrie legatur vel audiatur. Reſpondet* Wittakerus *duo. Primum.* Si ſcripturam canonicam vellet Auguſtinus, dicendum non fuiſſet, *non inutiliter receptam, ſi ſobrie legeretur.* Omnem enim ſcripturam non poſſe non vtiliter legi, & ſobrietatem ſignificari, vt reiiciantur, quæ fidei aduerſantur, ideoque peculiariter iſtam, hunc librum legentibus, cautionem præſcribi. Sed obſeruandum, loqui Auguſtinum de Razia illo, qui ſeipſum interfecerat lib. 2. cap. 14. idque vult *ſobriè* legi, id eſt, non temerè intelligi, vt inde quis colligat licere ſibi ipſi manus inferre, vti colligebant illi cõtra quos diſputat, *Circumcelliones.* idque oſtendit ibidem Auguſtinus ſequentibus verbis; *Non itaque debemus, quicquid in ſcripturis, etiam* DEI *teſtimonio laudatos homines feciſſe legerimus, conſentiendo approbare, ſed conſiderando diſcernere, adhibentes iudicium non ſane noſtræ authoritatis ſed ſcripturarum diuinarum atque ſanctarum quæ nos nec illorum hominum, quibus illa bonum, atque præclarum teſtimonium perhibetur, omnia vel imitari, vel laudare facta permittit, ſi quæ non rectè ab eis facta ſunt, vel huic iam tempori non conueniunt.* Et epiſtola 61. factum idem ait, *iudicandum iudicio doctrinæ ſobriæ.* Imo verò & de tota ſcriptura dici ſolet, inutiliter legi, niſi *ſobriè* legatur, prout loquitur S. Paulus Rom. 12. Actor. 26. Idemque D. Auguſtinus lib. contra Secundinum cap. 4. *Dicta,* inquit, *prophetica, ſobrio captu intelligentiæ, ſublimi atque ineffabili maieſtati apertiſſime adiunguntur.* Et lib. 2. contra Creſconium Grammaticum cap. 2. *Dialectica ſatis ſobriè docet, cum de re conſtat, non eſſe de nomine laborandum.* Sic & Oroſius in Commonitorio ad S. Auguſtinum vocauit *ſcripturarum ſolutiones ſobrias.* & ipſe Wittakeri Magiſter Caluinus in Exodi 7. & Leuitici 8. & in D. Petri epiſt. 1. cap. 1. non *ſobriè ſapiendum* ait? Ex ſobrietatis ergo vocula ebrium planè reſponſum hauſit Wittakerus. *Secundum,* quod ex Auguſtino idem reſpondet Wittakerus; eſt; CHRISTVM hiſce libris non perhibere teſtimonium *vt teſtibus ſuis.* Reſpondeo, Auguſtini ſententiam eſſe, Iudæos non habere iſtos libros, eo ſcilicet loco ſeu authoritate, qua habent legem, prophetas & pſalmos, quibus teſtimonium CHRISTVS perhibuit, etiam preſſe ſumptis, tanquam teſtibus ſuis Lucæ 24. Iohan. 5. Alioqui ſi prophetarum nomen latiùs ſumatur, vt 2. Petri 1. iſti libri prophetici etiam ſunt. iiſque omnibus teſtimonium perhibet Dominus Ioha. 5. verſ. 39. & quoties Eccleſiæ nobis iudicium auctoritatemque commendat. Poteſt & adduci B. Auguſtinus in Pſal. 90. & 148. l. 1. de anima cap. 14. & lib. 3. cap. 12. Sed tria iſta quæ attuli teſtimonia, ipſius, adeoque totius tunc Eccleſiæ mentem, clariſſimè, abſque vllis verborum ambagibus demonſtrant.

Aliæ, pro eorundem librorum auctoritate, rationes.

PRIMA eſt, Eccleſia eo loco & tempore, quo non niſi diuinas ſcripturas proponit, vt eſt in Laodicenſi Concil. can. 59. Carthaginienſi loc. cit. ex hiſce libris non verbula tantùm aliqua, vt de Eſdræ 4. dixi, ſed integras lectiones legit, vt in miſſa defunctorum, in miſſa Sabbathi quatuor temporum vernorum, ſeu ante ſecundam dominicam quadrageſimæ inter prophetias, & toto menſe Octobri in matutinis. Vide, ſi

placet;

placet; Rupertum Tuitienſem lib.12.de diu.off. cap.25. & Petrum venerabilem cap. 16. contra Petrobruſianos. Ait quidem Rabanus præf.in hos libros ad Ludouicum Regem, *ſuo tempore* conſtituiſſe Apoſtolicam ſedem, eos in Eccleſia legi. Sed iam antea etiam lectos, abſque lege tamen iſtiuſmodi vlla, teſtes S.Leo & Auguſtinus locis citatis, prout etiam Wittakerus fatetur.

Secunda ratio. Aliæ ſcripturæ canonicæ res & verba hiſce libris comprehenſa citant, vt poſtea dicetur, v.g. de Encœniis, Ioan.10. & ex lib.2.cap.6. ἐτυμπανίσθησαν, Heb. 11. prout ſuo loco inf. à magis explicabitur, ſicuti & illud quod *de triginta argenteis* è Matthæi 26. affert Turrianus lib.2. pro epiſtolis Pontificum cap.13.

Tertia & poſtrema. Ipſi etiam hæretici clarum hiſce libris vel inuiti teſtimonium dant, idque *quadrupliciter*. *Primò*, quia cur tantopere horum librorum auctoritatem oppugnent, ſatis indicant, tantum videlicet, vt preces pro mortuis negent. Alioquin fatetur Lutherus præfatione in librum primum, eum eſſe *dignum*, *qui in numerum ſacrarum ſcripturarum relatus fuiſſet*. Itemque præfat. in lib.2. Et Ioan. Druſius ad Scaligerũ epiſt. 12. *Primus*, ait, *Machabæorum, quem meritò laudas; videtur eſſe is, qui apud Gorionidem compoſitorem hiſtoriæ Ebraicæ, liber Haſamanæorum vocatur. Erat autem liber ſingularis.* An priuatis verò aut ſermonibus aut litteris librum eum, apud Druſium, laudarit Scaliger, neſcio: ſed publicam eius laudationem in libro quinto de Emendatione temporum, fol. 406. hanc inuenio. *Prius Machabæorum volumen Hebraicè ſcriptum fuit ab auctore, eximium opus, ex quo omnem Machabæorum hiſtoriam hauſit Ioſephus. Vtinam ipſum Hebraicum extaret!* Ita ille, & optimè. niſi quòd ſeptem Machabæorum hiſtoriam in libello ſupra nominato, non è priore iſto volumine, ſed è poſteriore hauſerit Ioſephus. *Deinde* inter hoſce duos libros, priorem maioris authoritatis quam poſteriorem eſſe volunt, vt loco citato Lutherus & Wittakerus, ipſeque etiam loco iam indicato Scaliger. At poſterior, & ex eo partes variæ plura maioraque apud veteres Patres teſtimonia habent, quàm prioris partes vllæ. imò etiam ea ipſa, propter quam hoſce libros hæretici extimeſcunt; ipſa inquam de defunctis pars, optimos authores habet, vti ſuo loco patebit. *Tertiò*, Caluinus in 22. Matthæi, fatetur, ſe ſuoſque ita *Eccleſiaſticum* & *Machabæos iſtos* reiicere, *quemadmodum Sadducæi olim, omnes canonicos libros*, præter Moyſis pentateuchon, *reiiciebant*. Teſtimonium hoc verum eſt, ſuntque hæretici noſtri, ſcripturis arbitratu ſuo truncandis, veriſſimi Sadducæi. *Quartò*, verba Lutheri ſympoſiacorum cap.59. ſunt: *Huic libro ſecundo Machabæorum, & libro Eſther adeò inimicus ſum, vt eos omninò in rerum natura eſſe nollem:* Cum ergo Eſther etiam apud Iudæos canonicus ſit, vti ante librum illum oſtendi; nonne, ſicuti de eo, ſic & de Machabæorum libris, audaciam temeritatemque ſuam oſtendit? Sunt igitur Conciliorum, SS. Patrum, rationum, ipſorumque aduerſariorum teſtimonio hi libri canonici. Sed quædam obiiciuntur.

Obiectiones hæreticorum contra horum librorum auctoritatem.

OBIECTIO *prima*. Non ſunt in Iudæorum canone. Reſpondit iam ſuprà D. Auguſtinus: non minus poteſt libros canonicos declarare Eccleſia, quam ſynagoga. Adde, Genebrardum, doctoſque viros alios docere *duplicem* eſſe Iudæorum *canonem*. *Vnum*, priorem, qui Eſdræ temporibus in ſynodo magna compoſitus fuit, & in hoc

hoc certum eſt, eſſe non potuiſſe libros iſtos, & alios qui poſterius ſcripti ſunt, vt Eccleſiaſticus. *Alterum* poſteriorem, in quo poſteriores libri fuerint, licet non omninò tantam auctoritatem habuerint quantam priores, vt ait lib. 1. contra Apionem Ioſephus. Non igitur à canone ſimpliciter Iudaico iſti etiam libri excluſi, ſed à priore tantum, de quo & Auguſtinus loco citato. & hodierni etiam Iudæi loquuntur. Ne verò hæc de duplici ſcripturarum apud Iudæos canone coniectura vana omninò videatur, facit Ioſephi eiuſdem oratio. Nam lib. 2. contra Apionem, cum de legitimis nuptiis ageret, citat tamquam è ſcriptura, ſeu ex lege ſententiam, quæ alioqui paradoxa videri poſſit. videlicet *virorum malitiam eſſe meliorem mulierũ benefactis.* At hęc in quo canonicarũ ſcripturarum loco eſt? Nonnè in Eccleſiaſtici 42. v. 14. vbi noſter ita textus habet? *Melior eſt iniquitas viri, quam mulier benefaciens.* Gręcus verò ſic. κρείσσων πονηρία ἀνδρὸς ἢ ἀγατοποιὸς γυνή; Ioſephus porrò γυνὴ δὲ χείρων φησὶν ἀνδρὸς εἰς τὰ πάντα, καὶ ἡ πονηρία αὐτοῦ ὑπὲρ ἀγαθοποιοῦ γυναικός. *Mulier verò ait peius quiddam eſt viro ad omnia, & ipſius viri malitia, præ benefica fœmina eſt.* Iſtud verò φησὶν ſiue *ait*, habet, qui antè poſitus ab eo fuit, nominatiuum ὁ νόμος *Lex.* Conſtat verò Eſdræ temporibus nondum fuiſſe illum Eccleſiaſtici librum. *Ad hæc*, docet lib. 1. de partibus diuinæ legis Iunilius Firmicus eodẽ auctoritatis gradu hoſce Machabęorum libros apud Iudęos olim fuiſſe, quo erant Paralipomena, Iob & Eſdras. *Tertiò* D. Hieronymus, vt non multo inferiùs dicetur, ex hiſce libris ita contra Iudæos argumentatur, quaſi de eorum auctoritate nihil ij ambigerent.

Obiectio *Secunda.* Veterum & recentiorum quidam hos apocryphos & non canonicos dixerunt, Origenes apud Euſeb. lib. 6. cap. 25. D. Hieronymus Prologo galeato. D. Gregorius lib. 19. moral. cap. 17. Ruffinus expoſitione Symboli. Radulphus lib. 14. in Leuit. Richardus Victorinus lib. 2. cap. 9. Hugo Victorinus prologo de ſacramentis cap. 7. lib. 4. didaſcalico cap. 8. Hugo Cardinalis prologo in Ioſue. Lyranus in Eſdrę primum, & primum horum lib. Occam tertia parte dialogo. tract. 1. lib. 3 cap. 16. Abulenſis lib. 2. Regum cap. 23. q. 5. & lib. 3. cap. 16. q. 10. Carthuſianus hic. *Reſpondeo*, veterum quoſdam eos non canonicos pronunciaſſe, duplici de cauſa, vel quia id definitum nondum erat, vel quia in ſecundo canonicorum ordine huiuſmodi libri ſunt, cum in priore ſint ij, de quibus nunquam dubitatum, prout cap. 8. Bibliacorum proleg. difficultate quarta expoſui. Recentiores verò, dum res controuerſa nondum eſſet, ſimpliciter quod apud Hieronymum legerant, retulerunt. Et hic tamen S. Pater cum in Danielis cap. 1. 11. & 12. contra Porphyrium ex hiſce libris quædam corradentem diſputat, nunquam iſtorum auctoritatem vilipendit, licet Suſannam, Tobiamque non probet. rurſumque in cap. 3. Galat. contra Iudæos hinc Eleazarij & Machabęorum exempla profert.

Obiectio *tertia.* Horum librorum auctor incertus eſt: humano Spiritu ſcribit, & quidem interdum vitioſa, diſſona. Ergo. Antecedens probatur variis argumentis, ſed omnia ſunt deinceps propriis locis explicanda. Eſt alioqui eiuſmodi argumentum, cuiuſmodi penè contra ſingulos ſcripturæ libros, maximè Regum, & Paralipomenon obiici poteſt, ſi videlicet omnia quę in iis videantur, licet non ſint, vitioſa, falſa, diſſona, colligerentur & obiicerentur. Et verò, nonne ad Hebræos epiſtolam. canonicam fatentur Illyricus, Bullingerus, Beza, Caluinus? Et tamen ipſius auctorem exploratè ſibi cognitum, iidem ferè negant, & Aretius, & Wittakerus & alij. Denique quod de duobus libris aliis contra Manichæos clamabat cap. 5. contra epiſtolam fundamen-

damenti D. Auguſtinus: idem & ego de hiſce duobus Machabæorum libris, contra noſtri æuj nouatores omnes clamo. *Vtramque ſcripturam ſimiliter mihi Catholica commendat auctoritas.* Et in Speculo. *Non ſunt omittendi & hi libri quos quidem ante ſaluatoris aduentum conſtat eſſe conſcriptos, ſed eos non receptos à Iudæis, recipit tamen eiuſdem ſaluatoris Eccleſia.*

PRÆLOQVIVM IV^m.

Qui Interpretes?

INTERPRETES mihi tantùm viſi, Rabanus, Hugo, Lyranus, Carthuſianus, Gerardus Lorichius Hadamarius. At Caſſiodorus de diuinis lectionib. cap. 6. ait: *Libri Machabæorum ab amico noſtro Bellatore, ſedula diſpoſitione confecti ſunt, ne tam magna lectio inexplanata forſitan linqueretur, quæ nobis tot virtutum exempla declarat.* An verò Bellator iſte temporum iniuria ceciderit, & vel cum blattis & tineis adhuc bellum gerat, ignoro. Si, quod optandum; prodiret, luculentas, opinor, plagas Machabæorum hoſtibus infligeret. Prodiiſſe verò B. Thomæ commentarium Pariſiis audieram, & qui legerat, referebat dilutiorem videri, quam vt auctori tãto tribuendum putaret. Poſteaquam tamen perlegere mihi cum licuit, nihil ab ipſius ſtylo, & modo in ſcripturas commentandi abhorrere viſus eſt, niſi quod tot aliunde ſcripturas, quot aliàs ſolet; non proponeret. ſed eam nimirum facultatem ei negabat ipſa quæ hiſtorica eſt, materia. Quid, quod magnum Auguſtinianorum decus Ægidius Romanus lib. 4. ſent. diſt. 45. ita ſcribit? *Sicut in expoſitione Machabæorum reuerendus Præceptor noſter Thomas tradidit?* Quid vetus eorundem. *Commentariorum inſcriptio*, quam cum M. Antonio Senenſi citat, qui Pariſiis illos edidit. R. P. F. Stephanus de Sampaio Luſitanus? Citatur etiam à Sixto Senenſi lib. 4. Bibliothecæ, Simon quidam Anglus, & à Tritemio lib. de Eccleſiaſticis ſcriptoribus, Albertus Magnus in duos libros.

PRÆLOQVIVM V^m.

Quod horum librorum argumentum?

OSTENDVNT hi libri, quis in tertia Monarchia Eccleſiæ ſtat⁹, aliquot annis, poſt ſecundum templum, & Hieroſolymam reſtauratam, fuerit, cum ad CHRISTI Domini tempora per Danielis hebdomadas propiùs accederetur. Fuit verò, vt ferè ſemper, ſtatus ille partim felix, lib. 2. cap. 3. verſ. 1. 7. 3. partim calamitoſiſſimus, libro eodem, à cap. 3. 4. deinceps.

PRÆLOQVIVM VI^m.

Diuiſio libri.

SVNT quidem duo, vt dixi, libri canonici, ſed quia in poſteriore penè omnia huiuſmodi ſunt, vt prioris libri rebus connectenda ſint, quod vel eædem vel coniunctæ ſint, faciam quod in Euangeliorum concordia & coniunctione vtiliter quidam fecerunt; libros ambos cõiungam, & eorum vnũ quaſi corpus, ſiue vt in Eſtheris proleg. 7. vocaui, *harmoniam* ſpectabo, cuius *tres* ſint *partes*. *Prima* præfationem continet, *altera* hiſtoriam ipſam. *Poſtrema* nonnullas appendices & concluſionem.

AAa PRIMA

PRIMA HARMONIAE MACHABÆORVM PARS, QVÆ PRÆFATIONEM CONTINET.

E capite ſecundo libri ſecundi.

20 DE Iuda Machabæo, & fratribus eius, & de templi magni purificatione, & de aræ dedicatione.

21 Sed & de prœliis, quæ pertinent ad Antiochum Nobilem, & filium eius Eupatorem.

22 Et de illuminationibus, quæ de cœlo factæ ſunt ad eos, qui pro Iudæis fortiter fecerunt, ita vt vniuerſam regionem, cum pauci eſſent, vindicarent, & barbaram multitudinem fugarent.

23 Et famoſiſſimum in toto orbe templum recuperarent, & ciuitatem liberarent, & leges, quæ abolitæ erant reſtituerentur, Domino cum omni tranquillitate propitio facto illis.

24 Itemque ab Iaſone Cyrenæo quinque libris comprehenſa, tentauimus nos vno volumine breuiare.

25 Conſiderantes enim multitudinem librorum, & difficultatem volentibus aggredi narrationes hiſtoriarum propter multitudinem rerum.

26 Curauimus volentibus quidem legere, vt eſſet animi oblectatio: ſtudioſis verò, vt faciliùs poſſint memoriæ commendare: omnibus autem legentibus vtilitas conferatur.

27 Et nobis quidem ipſis, qui hoc opus breuiandi cauſa ſuſcepimus, non facilem laborẽ, imò verò negotium plenum vigiliarum, & ſudoris aſſumpſimus.

28 Sicut hi, qui præparant conuiuium, & quærunt aliorum voluntati parère, propter multorum gratiam, libenter laborem ſuſtinemus.

29 Veritatem quidem de ſingulis authoribus concedentes, ipſi autem ſecũdum datam formam breuitati ſtudentes.

30 Sicut enim nouæ domus architecto de vniuerſa ſtructura curandum eſt: ei verò, qui pingere curat, quæ apta ſunt ad ornatum, exquirenda ſunt: ita æſtimandum eſt & in nobis.

31 Etenim intellectum colligere, & ordinare ſermonem, & curioſius partes ſingulas quaſque diſquirere, hiſtoriæ congruit authori.

32 Breuitatem verò dictionis ſectari, & executiones rerum vitare, breuianti concedendum eſt.

33 Hinc ergo narrationem incipiemus: de præfatione tantùm dixiſſe ſufficiat. Stultum etenim eſt ante hiſtoriam effluere, in ipſa autem hiſtoria ſuccingi.

COMMEN-

Commentarivs.

Præfatio eſt libro 2.cap.2. à ver.20. ad finem. Nam quæ eodem libro antecedunt, ea, vt poſteà dicam; ad hiſtoriam ſuperiorem adiungenda ſunt. A pleriſque tamen ea ſic legitur, quaſi non libri præfatio, ſed ſuperiorum litterarum particula foret. Nihilominus in Latino vocatur *præfatio*, ver. 33. & quæ in ea de labore, hoc in opus, collato, *de negotio vigiliarum, ſudoriſq́; pleno* ver.27. traduntur, quis eorum, qui ſuperiores litteras dabant, id eſt, Hieroſolymitanæ ciuitatis vniuerſæ voces credat? Vnus quiſpiam ſic loquatur, quem lucubratio iſtiuſmodi fatiget. non tam multi, quibus operas diſpertiri facilè. videmuſq́; e illud in Ioſepho, captiuitatis præfatione, Floro & Iuſtino, quorum ille Liuium, Trogum iſte ſummario aſtrinxit. *Deinde* ver. 32. in *ſingulari numero* de ſe auctor loquitur, & in Græco ver.30. multò apertiùs. Pro noſtro enim Latino, *æſtimandum eſt*, ait, *δοκῶ, exiſtimo, cenſeo.* & in libri huius ſecundi fine *καταπαύσω, finem faciam*, licet plurali alias numero vtatur. Idem met etiam vnus facere poteſt, vt cap.6. ver. 17. non autem vſurpare ſingularem multi. Neque obſtat coniunctiua particula *verò* ver.20. prout, cum de litteris ipſis agam, parte 3. dicetur. Licet verò poſteriori tantùm libro hęc ab auctore præfixa præfatio ſit, rectè tamen hoc à me loco ponitur, cum liber ille ſecundus, priori ferè, quoad initia, præponendus ſit, quemadmodum infrà videbitur.

In ea porrò præfatione ſunt hæc quatuor. *Primum* eſt propoſitio dicendorum, ver.20.21.22.23. & modi, quo illa dicenda ſunt, ver.24. cum adiuncta cauſa, ver.25. vbi à lectionis cõmodo variè Lector excitatur, dum ei proponitur *primò* ipſa oblectatio, quæ quòd animum ducat, ſuauique ſenſu afficiat, ψυχαγωγία hic dicitur, vti apud Ioſephum libro 15. cap.11. quomodo & quæ nobis iucunda valdeq́ue grata ſunt, ea Epictetus cap. 3. ψυχαγωγοῦντα in vtiliſſima præceptione appellauit. *deinde* memoriæ adiumentum, & *poſtremo* vtilitas. *Omne tulit punctum, qui miſcuit vtile dulci.* Sunt verò qui Feſtum, Iuſtinum, Iuſtinianum, alioſq́ue compendiorum auctores, valdè reprehendant, & nonnullas ipſi rationes habent. Vniuersè tamen epitomas damnare non licet, niſi & Regum, Paralipomenorumq́; libros explodere velimus, qui ad fuſiora ſæpè rerum geſtarum volumina Lectores ablegant. Quin & experientia oſtendit, illas plurimis admodum vtiles fuiſſe. Vocabant eas *olim ſummaria, nunc breuiaria*, inquit Seneca epiſt.39. Vnde in noſtro Interprete, *breuiandi* verbum, & in Eccleſiaſtico vſu *breuiarium*, quia diuinę ſcripturæ, ipſiuſq́; expoſitionum, & ſanctorum martyriorum ſummam quandam continet. Videtur verò ad epitomen iſtam Egeſippus reſpexiſſe, cum librorum ſuorum prologo ſcripſit: *Machabæorum res geſtas* PROPHETICVS *ſermo paucis abſoluit.* vbi & *in propheticis* librum iſtum annumerari vides. *Alterum*, beneuolentiam & attentionem colligit, proponendo ſuſceptos in ſcribendo labores, adhibita Conuiuatoris ſimilitudine, vbi ver. 29. vti Græca τῷ συγγραφεῖ παραχωρήσαντες, docent, & ſententia poſtulat; quemadmodum in ver.31. legendum; *de ſingulis auctori concedentes*; non *auctoribus*, niſi pro ſingulari, vt interdum fieri iam dixi; pluralis poſitus ſit. Sed tum illud (*ſingulis*) non ad Auctores, ſed ad res referendum. *Tertium* eſt, ipſe breuis compendij modus, qui explicatur *duplici* adhibita *ſimilitudine* & cauſa ver. 31. *Altera* ſimilitudo eſt Architecti, cui cum de omnibus laborandum ſit, refert primum hiſtoriæ alicuius ſcriptorem accuratum & copioſum. *Altera* eſt pictoris, qui cum vna tantum de re, vno ſcilicet ædificij ornatu cogitet, ſimilis eſt hiſtoriæ alicuius breuiatori & Metaphra-

taphraſtæ, qualem ſe auctor noſter profitetur. Rectè verò Interpres ipſum pictoris genus poſuit, licet in Græco duæ ipſius ſpecies vel officia potius ponantur, *zographia* ſcilicet & *encauſtica*, de qua Plinius lib.35. cap.4 & 11. Athenæus lib.5. Vitruuius lib.4. cap.2. *Quartum & poſtremum* eſt: cur præfatio tam breuis ver. 33. Vbi nota elegantem ſententiam, quæ ad omnes transferri poteſt, qui magnos rerum quarundam apparatus faciunt, neque illas tamen rectè perficiunt. magnis præmiis vtuntur, vixque tandem boni quid aut canunt aut dicunt. Et ſunt interdum, qui antequam Eccleſiaſticum aut religioſum vitæ ſtatum inierint, magno eius deſiderio flagrant. multa piè admodum ardenterque faciunt, vt videantur mirabilia poſtmodum facturi. ſed in illum vbi recepti ſunt, intepeſcunt, vixque quod priſtino feruori reſpondeat, quicquam agunt, quos ridet, qui ait: *Parturiunt montes, naſcetur ridiculus mus.*

Sed ex iſta præfatione *duo* contra librorum iſtorum authoritatem, Caluinus in Antidoto.& poſt eum Wittakerus ca. 14.*argumenta* extundit. *Vnum* ex verſ. 24. *Spiritus ſanctus nunquam ſolitus eſt in Epitomen redigere prophani authoris hiſtoriam.* Reſpondeo, ſunt in ſcriptura, verbi gratia Matth.25.26. plurimi impiorum ſermones & orationes, quarum tamen epitomen & quaſi ſummam Spiritus ſanctus in ſcripturis poſuit. Cur ergo pia minimè impiorum authorum ſcripta, ſi velit, in breuiarium redigere, nobiſque tradere non poſſit? Cur veritati etiam à profano prolatæ diuinum teſtimonium dare non poſſit, quemadmodum per D.Paulum fecit Act. 17. ad Titum 1? Nonne & per Gentiles Sibyllas, per impium Caipham, per brutæ aſinæ os Dominus locutus eſt? Quin &, ſolo humano iudicio, Græcorum nonnullos teſtatur Ioſephus in præfatione captiuitatis Iudæorum res Græcam in linguam vertiſſe, neque à veritate multum aberraſſe. Si quid verò iſte aberraſſet, eum ſenatus Hieroſolymitanus, qui mittebat, correxiſſet. Audiat ſuos ſaltem Magiſtros hæreticus. *Hiſtoria*, inquit Beza prolegom.in Apocalypſin, *veritas, aliunde potius, quam à ſcriptore pendet*. Lutherus verò in S. Iacobi epiſtolam, ſed prout ſolet, vehementiùs, *Quidquid*, ait, CHRISTVM *docet, Euangelicum eſt etiamſi à Iuda, Anna, Pilato & Herode fiat.* Etiamſi ergo librorum iſtorum auctor, Gentilis & prophanus neſcio quis fuiſſet, vera tamen, quæ ſcripſiſſet, eſſe, & ab Hieroſolymitana Eccleſia examinari, & tamquã vera commendari potuiſſent. *Verùm*, quomodo probat Wittakerus Iaſonem iſtum Cyrenæum, fuiſſe ſcriptorem prophanum, cum bonus & ſanctus quiſpiam Iudæus fuiſſe videatur? Multi enim in Cyrene Iudæi, prout patet Act. 2. & 6. ſignificatque Artemidorus lib. 4. cap. 26. & Ioſephus creberrimè, vt lib.14.cap.12.lib.16.cap.10.lib.7.cap.38.& in vita ſua. Etiam verò in illa Cyrene, de qua 4. Regum 16. Amos 1. & 9. Iudæi fuerunt. Plures enim Cyrenæ ſunt, cum & apud Athenæum lib.8. à Stratonico albi Cyrenæi vocentur Rhodij. Sed quia Cyrene iſta inuſitatior & Ioſephus, aliique communiter de Libyæ Cyrene loquuntur, in eaque maiorem Iudæorum partem Strabo apud Ioſephum lib.14. cap.12. conſtituit, ex Africana iſta noſtrum iſtum auctorem fuiſſe nullus dubito, è qua & fortunatiſſimus ille Matthæi 27. verſ.32. Simon, qui Domini crucem tulit. Atque ita etiam pronunciat loco antea citato temporum emendator. *Ex Helleniſtis Cyrenes aut Ægypti Iudæis, ait, Iaſon Cyrenæus, qui quinque libris bella Iudæorum, cum Regibus Syriæ Græcè complexus eſt: quorum librorum breuiarium eſt poſterius volumen Machabæorum. Secundum* argumentum, ex verſ.27. Nihil eſt tam difficile, vt Spiritui ſancto moleſtum eſſe poſſit. *Reſpondeo* primò, nil quidem Spiritui ſancto moleſtum: ſed homini, qui à Spiri-

ſpondeo

tu[illegible]o regitur, poteſt, quoad corpus & inferioris appetitus leges; laborioſum eſſe aliquid, quemadmodum Dominus dixit, *Spiritus promtus eſt, caro autem infirma.* idemque *fatigatus ex itinere ſedebat ſupra ſontem*, Ioan. 4. Deinde, ſacri ſcriptores vel omnia ſimpliciter à Spiritu ſancto accipiunt, vel ex aliorum ſcriptis, & ſermonibus, vt qui Regum libros & Paralipomena ſcripſerunt, & his laborandum eſt, quemadmodum de ſeipſo ſcribit S. Lucas, in præfatione. Addo *tertium* argumentum. *Concedit* Auctor iſte Iaſoni *veritatem*, verſ. 29. Ergo ea ipſi curæ non eſt, quemadmodum *philoſophandi ſcientiam & pronuntiationem, ſe aliis concedere*, dicit initio de officiis, & lib. de Orat. Cicero. *Reſpondeo*, non ſimpliciter veritatem, ſed veritatem illam minutiorem, *de ſingulis* ſcilicet rebus, accuratiſſimamque ſcriptionem concedit. Eſt enim Græcè τὸ ἀκριβοῦν περὶ ἑκάστων. id eſt, *de quibuſlibet accuratè pertractare, perſequi exquiſitè, minuteque ſingula.* quemadmodum & verſ. 15. vbi τὸ ἐμβατεύειν eſt altiùs in rerum narrationem & explicationem ingredi. Ideoque noua in Vatablo verſio vertit; *penetrare altiùs, omniaque oratione pertractare, curioſeque rimari ſingula ad auctorem hiſtoriæ pertinere*, ad auctorem inquam primum, non ad eius abbreuiatorem.

ALTERA MACHABÆORVM HARMONIÆ PARS QVÆ IPSAM HISTORIAM CONTINET.

MACHABÆORVM hiſtoria *bipartita* eſt. *Primò* à tempore Monarchiæ tertiæ, ſeu ab Alexandro Magno, vſque ad bella ipſorum Machabæorum. *Deinde* ab his ad Ioannem Hyrcanum. Prioris partis quatuor rurſum particulæ.

PRIMA PRIMÆ PARTIS PARTICVLA.

CAPVT I.

1 *ET factum eſt, poſtquam percuſſit Alexander Philippi Macedo, qui primus regnauit in Græcia, egreſſus de terra Cethim, Darium regem Perſarum, & Medorum:*
2 *conſtituit prælia multa, & obtinuit omnium munitiones, & interfecit reges terræ,*
3 *& pertranſiit vſque ad fines terræ: & accepit ſpolia multitudinis Gentium: & ſiluit terra in cõſpectu eius.*
4 *Et congregauit virtutem, & exercitum fortem nimis: Et exaltatum eſt, & eleuatum cor eius:*

 5 *& ob-*

5 *& obtinuit regiones Gētium,*
& tyrannos: & facti ſunt illi in
tributum.
6 *Et poſt hæc decidit in lectum,*
& cognouit quia moreretur.
7 *Et vocauit pueros ſuos nobi-*
les, qui ſecum erant nutriti à iu-
uentute & diuiſit illis regnum
ſuum, cùm adhuc viueret.
8 *Et regnauit Alexander annis*
duodecim, & mortuus eſt.

COMMENTARIVS.

PRIMA primæ partis particula ſcripta eſt lib.1.ca.1.vſque ad verſ. 9. *Pardus*, Danielis cap.7.alatus & quadriceps, itemque Occidentis ille *hircus*, qui bicornem Orientis arietem Danielis 8. deiecit & conculcauit, eſt *Alexander Magnus*, qui Darium regni duplicis, Perſarum inquam & Medorum imperio, tituloque vehementiùs exultantem, triplici prælio ſuperauit. Dicitur Alexander regnaſſe *primus in Græcia*, quia primus totius Græciæ regnum adeptus eſt, ipſeque Monarchiam inſtituere cæpit anno ætatis ſuæ 20. Iuſtinus lib.11. Plin.lib.10.cap.7. *De Cethim egreſſus eſt*, qui ſunt Occidentales inſulæ, aut regiones maritimæ Italia, Græcia, Macedonia, Numer. 24. & infrà cap.8. D.Hieronymus lib.5.comment.in Iſaiam cap.23. *Terram Cethim, Cyprum quidam interpretantur. Vſque hodie enim eſt apud eos vrbs Citium, de qua & Zeno Stoicæ ſectæ hæreſiarches fuit. Quanquam plerique noſtrorum, & maximè Machabæorum principium Cethim Italiæ Macedoniæque inſulas arbitrentur. Hoc enim ſcriptura commemorat quod Alexander Rex Macedonum egreſſus ſit de terra Cethim.* Et in Ieremiæ cap.27. *Chettim Italiam vertimus, & ea regione, quæ Græciæ propinquior eſt, omnes Occidētalium inſularum partes intelligentes.* D.Epiphanius hær.30. *Omnibus*, ait *manifeſtum eſt, Citium Cypriorum inſulam appellari. Citij enim Cyprij ſunt ac Rhodij. Sed & in Macedonia genus Cypriorum ac Rhodiorum habitauit, & ea de cauſſa in Machabæis habetur, quod exiuit ſemen e terra Citienſium. Nam ex ſemine Græcorum eſt, Alexander Macedo.* Menander etiam lib.de Tyri Regibus, miſiſſe ait Salmanaſarē ad *Cittaos.* Suidas ab *Cethim*, per proſtheſin, Macedonas dictos putat. Egreſſus eſt verò illinc Alexander anno regni ſui, *altero* Diodorus lib. 17. tuncque primum prælium cum Darij Ducibus geſſit, Ioſeph.lib.11.cap.vlt. Anno *tertio* regni ſecundum prælium, Anno *quarto ſimulque quinto*, Phæniciam, Ægyptum & Iudæam ſibi ſubiecit: tumque *Iaddus* Pontifex, cum pontificalibus veſtibus, ipſi, alioquin irato, venit obuiam, eum verò ipſe Alexander *adorauit*, ſeu potius DEVM in ipſo, vt ipſemet ait, apud Ioſephum lib. 11.cap.vlt. & Danielis de ſe vaticinium libentiſſimè audiuit. Anno *ſexto*, tertium prælium geſſit, & Aſiæ Imperator ſalutatus eſt. Sed ſequētibus annis, ad Gangem vſq; & Oceanum Indicum, *tyrannos*, verſ.6. id eſt, terrarum dominos, & principes deuicit, & cum *annos 12.* ſolidos regnaſſet, vt verſ.9. dicitur; ſiue 13. inchoatos, vt Liuius li 45. *mortuus eſt*, veneno, vt quidam putarunt; vel, vt ferè omnes & certiùs; ebrietate *Alexandrum*, ait Seneca epiſtola 83. *tot itinera, tot prælia, tot hyemes, per quas victa temporum, locorumque difficultate tranſierat; tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria tutum dimiſerunt: intemperantia bibendi & ille Herculanus ac fatalis ſcyphus condidit:* vt vel hinc vinolentiam deteſtari diſcere meritò debeamus. Annum ætatis ſuæ 32. confecerat, & quoad menſes octo, prout aſſerit lib.7. Arrianus; inchoarat triceſimum tertium, quicquid alij authores diſſerant, contra quos Pererius noſter lib.9.in Danielem.

Sed quæritur; *Quomodo verſ.7. dicatur adhuc viuens pueris ſuis regnum diuiſiſſe*, cum id ne-

negent Iuſtinus lib.12. Diodorus, Curtius, Oroſius lib.3.cap.23. *Duplex* reſponſio. *Prima*, per amicum id feciſſe, quia viuens adhuc annulo ſuo ſummam Perdiccæ poteſtatem dedit, is verò poſtea Ducibus illis prouincias diſtribuit, vt ait Iuſtinus lib.13.& diligenter Diodorus initio lib.8. Curtius lib.12. Et hoc voluiſſe videtur D.Thomas, cum ait. *Diuiſit, id eſt, diuidendum innuit. Non enim ipſe viuendo diuiſit.* Sed idem eodem loco Curtius *ſecundam* reſponſionem indicat, ipſummet videlicet prouincias diſtribuiſſe, licet hanc ipſe famam abſque ratione reiiciat, cum affirmet etiam lib.3. hiſce verbis Gorionides. *Poſtquam Darium vicit Alexander dominatus in totum Orientem, & poſtea mortis ſuæ diem cognouit, & partitus eſt terram in quatuor Principes magnos è familia ſua, & mortuus eſt.* Additque, diuiſionem iſtam factam eſſe, *antequam vectibus ferreis ſeptentrionales gentes includeret.* Illo verò mortuo, contritum eſt hirci huius cornu, de quo Daniel.

Operæ verò pretium fuerit humanæ fragilitatis, caducæ felicitatis, & gloriæ hic exemplum intueri. Et poſt hæc, ait textus verſ.6. decidit in lectum, & cognouit, quia moreretur. O quanta vis eſt in illo, *Poſthæc!* in illo, *decidit!* & præterea verſ.8. *& mortuus eſt!* Benè ſatyra x. Iuuenalis:

Vnus Pellæo iuueni non ſufficit orbis.
Aeſtuat infelix anguſto limite mundi,
Vt Gyaræ clauſus ſcopulis, paruaq́. Seripho,
Cum tamen à figulis munitam intrauerit vrbem,
Sarcophago contentus erit. Mors ſola fatetur
Quantula ſint hominum corpuſcula.

Et Alexandreidos decimo Gualterus:

Ecce repentinæ, ſubitæq́. occaſio febris
Diſſoluit toto quodcunq́. parauimus æuo.
Magnus in exemplo, cui non ſuffecerat orbis,
Sufficit exciſo defoſſa marmore terra
Quinque pedum fabricata domus, qua nobile corpus
Exigua requieuit humo.

Refert Petrus Aifonſus, cum è vita exceſſiſſet ille, plures confluxiſſe philoſophos, eorumq́; vnũ dixiſſe: *Heri totius terræ ſpacioſitas Alexandro non ſuffecit: nunc triũ quatuórue vlnarum ſpacium ipſi ſufficit.* Aiebat alius: *Heri potuit Alexander à morte multos liberare. hodie ſeipſum nõ poteſt.* Alius, cum aureũ eius loculum videret; *Heri Alexander ex auro fecit theſaurum, hodie aurum fecit ex ipſo theſaurum.* Alius: *Heri Alexander terrã oppreſſit: hodie à terra opprimitur.* Alij alia. quorum omniũ nullam quidem apud Curtium, Arrianum, Plutarchum, mentionem inueni, video tamen, cum, vti Plutarchus ſub Alexandri finem ait, eius cadauer [illegible], id eſt, *incuratum* & *inſepultum* diu manſerit, aduenire potuiſſe, qui talia dicerent, vel è Græcia philoſophos, vel ex ipſa Chaldæa & Perſide Magos, vel ex eo ipſo Gymnoſophiſtarum cœtu, qui tam mirabiles ab Alexandro ipſo poſitas quæſtiones, vt apud eundem Plutarchum eſt; ſapienter ac ingenioſè antea diſſoluerant. præſertim, cum, eandem ob cauſam, eius mater Olympias lamentabunda exclamarit: *O fili, qui cœli particeps eſſe ſtudebas, ne iis quidem potiri iam vales, quæ mortalium omnium communia ſunt; terra & ſepultura.* vti habet l.8. apophthegma quadrageſimumſextũ. Verè *vanitas vanitatum & omnia vanitas. Rex hodie eſt, & cras morietur, Eccleſ.10.*

ALTERA

ALTERA PRIMÆ PARTIS PARTICVLA.

E CAPITE PRIMO LIBRI PRIMI.

9 *ET obtinuerunt pueri eius regnum, vnuſquiſq; in loco ſuo.*
10 *Et impoſuerunt omnes ſibi diademata poſt mortem eius, & filij eorum poſt eos annis multis, & multiplicata ſunt mala in terra.*

COMMENTARIVS.

SECVNDA particula cap. 1. ver. 9. & 10. Fracto illo cornu, *quatuor* Reges de gente eius conſurrexerunt, vt cap. 9. prædixit Daniel. Etſi enim Ducum ipſius alias alij prouincias occuparunt, præcipui tamen quatuor fuerunt, qui regna ſibi ampliſſima excitarunt. *Primus* in Syria & Babylonia, Seleucus Nicator vel Nicanor. *Secundus* in Ægypto Ptolemæus Lagi. *Tertius* in Macedonia Philippus, qui & Aridæus (non *Iudæus*, vt in Diuo Thoma eſt) dicitur, ipſius Alexandri frater. *Quartus* in Aſia Antigonus, vt ait lib. 12. cap. 1. Ioſephus Vtiliſſimè hic legi queat libro 3. cap. vlt. Oroſius. ſed longior eſt, quam vt huc transſcribi debeat: & qui ad libros iſtos maximè ſpectant, ſunt Syriæ, qui etiam non multò pòſt, Aſiam acceperunt, & Ægypti Reges, quorum hæc ſeries.

REGES SYRIÆ.

I. *Seleucus* Nicanor.
II. *Antiochus* Soter.
III. *Antiochus* Theos.
IV. *Seleucus* Callinicus.
V. *Seleucus* Ceraunus.
VI. *Antiochus* Magnus.
VII. *Seleucus* Philopator. fil. qui etiam à Ioſepho lib. 12. cap. 4. Soter.
VIII. *Antiochus* Epiphanes, Antiochi Magni filius, Seleuci *frater*, vt in Syriacis docet Appianus; nõ *filius*, vt apud Cedrenũ, & alios eſt.
IX. *Antiochus* Eupator fil. qui etiam ſimul dicitur Epiphanes à Gorionide lib. 3. cap. 14.
X. *Demetrius* Seleuci f. Soter.
XI. *Alexander* Bales.
XII. *Demetrius* Demetrij Soteris fili⁹ ſiue ſecũdus.
XIII. *Antiochus* Sedetes fil.
XIV. *Demetrius* ſecundus iterum.
XV. *Antiochus* Grypus f.
XVI. *Antiochus* Cizycenus Grypi fr.
XVII. *Philippus*, de quo nec Iuſtinus nec Appianus.
XVIII. *Tigranes*, de quo Iuſtinus lib. 40.
XIX. *Antiochus* Antiochi Cizyceni filius, ſed cum à Pompeio deiectus eſſet, redacta eſt Syria in prouinciæ formam.

REGES ÆGYPTI.

I. *Ptolemæus Lagi*, qui & Soter apud Ioſephum.
II. Ptol. *Philadelphus* fil.
III. Ptol. *Euergetes.*
IV. Ptol. *Philopator* fil.
V. Ptol. *Epiphanes* fil.
VI. Ptol. *Philometor* fil.
VII. Ptol. *Euergetes* fil.
VIII. Ptol. *Physco.*
IX. Ptol. *Alexander.*
X. Ptol. *Lathyrius.*
XI. Ptol. *Auletes.*
XII. Ptol. *Dionyſius.*
XIII. *Cleopatra* Auletæ filia, in qua, inquit l. 17. Strabo, Ptolemæorum imperium diſſolutum eſt, cum deliciis corrupti eſſent. ἅπαντες μὲν οὖν οἱ μετὰ τὸν τρίτον Πτολεμαῖον ὑπὸ τρυφῆς διεφθαρμένοι χεῖρον ἐπολιτεύσαντο. *Omnes profectò poſt Ptolemæũ tertiũ a luxu corrupti, peius Rempublicam adminiſtrarunt.*

In his

n his obſeruanda *tria. Primum*, primum illum Ptolemæum, à quo id poſteà nomini ſilij Ægyptiorum Reges acceperunt; multa Iudæorum millia in Ægyptum captiua abduxiſſe, Ioſ. lib. 12. cap. 1. *Secundum*, eius filium Ptolemæum Philadelphum, eorundem centum & viginti millia libertate donaſſe cum LXXII ad ipſum Interpretes veniſſent, & Biblia Græcè conuertiſſent, prout Proleg. Bibliacorum capite 4. dictum. *Tertium*, Alexandri Duces vocari ver. 9 *eius pueros*, quia miniſtri eius erant, vti Tobiæ cap. 9. expoſui. Liuius lib. 25. *Pueri regij apud Macedonas*, inquit, *vocabantur Principum liberi adminiſterium electi Regis*. Rurſum, pro, *in ſuo loco*, explicari poſſet ex Græco, *in loco eius*. Denique *multiplicata in terra fuerunt mala*, quia ſuis inter ſe prœliis hi Principes terrarum penè orbem dilacerarunt, vt ex Plutarchi Eumene, Iuſtino, Ioſepho & aliis colligitur. Liuius lib. 45. *Maximum in terris Macedonum regnum, nomenq́, morte Alexandri, diſtractum in multa regna, dum ad ſe quiſque opes rapiunt, lacerantes viribus à ſummo culmine fortunæ ad vltimum finem, 150. annos ſtetit*. Oroſius lib. 3. cap. vltimo; *Macedonum*, ait, *duces, mortuo Alexandro, diuerſas ſortiti prouincias, mutuis ſe bellis conſumpſerunt. quorum ego tumultuoſiſſimum tempus ita mihi ſpectare videor, quaſi aliqua immenſa caſtra per noctem de ſpecula montis aſpectans, nihil in magni campi ſpatio præter innumeros focos cernam. Ita per totum Macedoniæ regnum, hoc eſt, per vniuerſam Aſiam, & plurimam Europæ partem, Lybiæq́ vel maximam, horrendi ſubito bellorum globi colluxerunt: qui cum ea præcipuè loca, in quibus exarſere, populati ſunt, reliqua omnia terrore rumoris, quaſi fumi caligine turbauerunt*. Et poſtea: *Res fœdiſſimi ſpectaculi erat, duos reges, quorum Lyſimachus annos natus LXXIV. Seleucus autem LXXVII. de eripiendis alterutrum regnis concurrere, in acie ſtare, arma gerere. Vltimum hoc quidem bellum Alexandri commilitonum fuit, ſed quod ad exemplum humanæ miſeriæ fueris reſeruatum: quippe cum orbem terrarum extinctis iam XXXIV. ducibus Alexandri, ſoli poſſiderent, & anguſtiſſimos ſenectutis ac vitæ ſuæ terminos, non aſpicientes, anguſtiores eſſe imperio ſuo totius mundi terminos arbitrabantur*.

TERTIA PRIMÆ PARTIS MACHABÆORVM PARTICVLA.

CAPVT III. LIBRI II.

1 *IGitur cùm ſancta ciuitas habitaretur in omni pace, leges etiam adhuc optime cuſtodirẽtur, propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala,*

2 *fiebat vt & ipſi reges, & principes locum ſummo honore dignũ ducerent, & templum maximis muneribus illuſtrarent:*

3 *Ita vt Seleucus Aſiæ rex de redditibus ſuis præſtaret omnes ſumptus ad miniſterium ſacrificiorum pertinentes.*

4 *Simon autem de tribu Beniamin præpoſitus templi conſtitutus, contendebat, obſiſtente ſibi principe ſacerdotum, iniquum aliquid in ciuitate moliri.*

5 *Sed cum vincere Oniam non poſſet, venit ad Apollonium Tharſeæ filium, qui eo tempore erat dux*

Cœleſyriæ,& Phœnicis:
6 *& nunciauit ei, pecuniis innumerabilibus plenum eſſe ærarium Hieroſolymis,& communes copias immenſas eſſe, quæ non pertinent ad rationem ſacrificiorum: eſſe autem poſsibile, ſub poteſtate regis cadere vniuerſa.*
7 *Cumq́; retuliſſet ad regem Apollonius de pecuniis, quæ delatæ erant, ille accitum Heliodorum, qui erat ſuper negotia eius, miſit cum mandatis, vt prædictam pecuniam tranſportaret.*
8 *Statimq́; Heliodorus iter eſt aggreſſus, ſpecie quidem quaſi per Cœleſyriam,& Phœnicen ciuitates eſſet peragraturus, re vera autem regis propoſitum perfecturus.*
9 *Sed, cùm veniſſet Ieroſolymam, & benignè à ſummo ſacerdote in ciuitate eſſet exceptus, narrauit de dato indicio pecuniarum: &, cuius rei gratia adeſſet, aperuit: interrogabat autem ſi verè hæc ita eſſent.*
10 *Tunc ſummus ſacerdos oſtendit depoſita eſſe hæc, & victualia viduarum, & pupillorum:*
11 *quædam verò eſſe Hircani Tobiæ viri valdè eminẽtis, in his, quæ detulerat impius Simon: vniuerſa autem argenti talenta eſſe quadringenta,& auri ducenta:*
12 *decipi verò eos qui credidiſſent loco & templo, quod per vniuerſum mundum honoratur, pro ſui veneratione & ſanctitate omnino impoſſibile eſſe.*
13 *At ille pro his, quæ habebat in mandatis à rege, dicebat omni genere regi ea eſſe deferenda.*
14 *Conſtituta autem die intrabat de his Heliodorus ordinaturus. Non modica verò per vniuerſam ciuitatem erat trepidatio.*
15 *Sacerdotes autem ante altare cum ſtolis ſacerdotalibus iactauerunt ſe,& inuocabant de cælo eum, qui de depoſitis legem poſuit, vt his qui depoſuerant ea, ſalua cuſtodiret.*
16 *Iam verò qui videbat ſummi ſacerdotis vultum, mente vulnerabatur: facies enim, & color immutatus declarabat internum animi dolorem.*
17 *Circunfuſa enim erat mœſtitia quædam viro, & horror corporis, per quæ manifeſtus aſpicientibus dolor cordis eius efficiebatur.*
18 *Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica ſupplicatione obſecrantes, pro eo quòd in contemptum locus eſſet venturus.*
19 *Accinctæq́; mulieres ciliciis pectus, per plateas confluebant: ſed & virgines, quæ concluſæ erant, procurrebant ad Oniam, aliæ autem ad muros, quædam verò per feneſtras aſpiciebant:*
20 *Vniuerſæ autem protendentes manus in cælum, deprecabantur.*
21 *erat enim miſera commiſtæ multitudinis, & magni ſacerdotis in agone ſtatuti expectatio.*
22 *Et hi quidem inuocabant omnipotentem Deum, vt credita ſibi*

ſibi his, qui crediderant, cum omni integritate conſeruarentur.

23 Heliodorus autem, quod decreuerat, perficiebat eodem loco ipſe cum ſatellitibus circa ærarium præſens.

24 Sed Spiritus omnipotentis Dei magnam fecit ſuæ oſtenſionis euidentiam, ita vt omnes, qui auſi fuerant parêre ei, ruentes Dei virtute, in diſſolutionem, & formidinem conuerterentur.

25 Apparuit enim illis quidam equus terribilem habens ſeſſorem, optimis operimentis adornatus: iſq; cum impetu Heliodoro priores calces eliſit. qui autem ei ſedebat, videbatur arma habere aurea.

26 Alij etiam apparuerunt duo iuuenes virtute decori, optimi gloria, ſpecioſiq; amictu: qui circunſteterunt eum, & ex vtraque parte flagellabant, ſine intermiſſione multis plagis verberantes.

27 Subitò autē Heliodorus concidit in terram, eumq; multa caligine circunfuſum rapuerunt, atq; in ſella geſtatoria poſitum eiecerūt.

28 Et is, qui cum multis curſoribus, & ſatellitibus prædictum ingreſſus eſt ærarium, portabatur nullo ſibi auxilium ferente, manifeſta Dei cognita virtute:

29 & ille quidem per diuinam virtutem iacebat mutus, atq; omni ſpe & ſalute priuatus.

30 Hi autem Dominum benedicebant, quia magnificabat locum ſuum: & templum, quod paulo antè timore ac tumultu erat plenum, apparente Omnipotente Domino, gaudio & lætitia impletum eſt.

31 Tunc verò ex amicis Heliodori quidam rogabant confeſtim Oniam, vt inuocaret Altiſſimum, vt vitam donaret ei, qui in ſupremo ſpiritu erat conſtitutus.

32 Conſiderans autem ſummus ſacerdos ne fortè rex ſuſpicaretur malitiam aliquam ex Iudæis circa Heliodorum conſummatam, obtulit pro ſalute viri hoſtiam ſalutarē.

33 Cumq; ſummus ſacerdos exoraret, iidem iuuenes eiſdem veſtibus amicti, aſtantes Heliodoro, dixerunt: Oniæ ſacerdoti gratias age: nam propter eum Dominus tibi vitam donauit.

34 Tu autem à Deo flagellatus, nuncia omnibus magnalia Dei & poteſtatem. Et his dictis, non comparuerunt.

35 Heliodorus autem hoſtia Deo oblata, & votis magnis promiſſis ei, qui viuere illi conceſſit, & Oniæ gratias agens, recepto exercitu, repedabat ad regem.

36 Teſtabatur autem omnibus ea quæ ſub oculis ſuis viderat opera magna Dei.

37 Cùm autem rex interrogaſſet Heliodorum, quis eſſet aptus adhuc ſemel Ieroſolymam mitti, ait:

38 Si quem habes hoſtem, aut regni tui inſidiatorem, mitte illuc, & flagellatum eum recipies, ſi tamen euaſerit: eo quod in loco ſit verè Dei quædam virtus.

39 *Nam ipſe, qui habet in cœlis habitationem, viſitator & adiutor eſt loci illius, & venientes ad malefaciendum percutit, ac perdit.*
40 *Igitur de Heliodoro, & ærarij cuſtodia ita res ſe habet.*

CAPVT IV. eiuſdem lib. 2.

1 *SImon autem prædictus pecuniarum, & patriæ delator, male loquebatur de Onia, tanquam ipſe Heliodorum inſtigaſſet ad hæc, & ipſe fuiſſet incentor malorum:*
2 *Prouiſoremq́; ciuitatis, ac defenſorem gentis ſuæ, & æmulatorem legis Dei audebat inſidiatorem regni dicere.*
3 *Sed cùm inimicitiæ intantum procederent, vt etiam per quoſdam Simônis neceſſarios homicidia fierent:*
4 *conſiderans Onias periculum contentionis, & Apollonium inſanire, vtpote ducem Cæleſyriæ, & Phœnicis, ad augendam malitiam Simônis, ad regem ſe contulit.*
5 *Non vt ciuium accuſator, ſed communem vtilitatem apud ſemetipſum vniuerſæ multitudinis conſiderans.*
6 *Videbat enim ſine regali prouidentia impoſſibile eſſe pacem rebus dari, nec Simônem poſſe ceſſare à ſtultitia ſua.*

COMMENTARIVS.

TERTIA particula eſt lib. 2. cap. 3. vſque ad cap. 4. verſ. 7. qua felix tunc Iudæorum ſtatus, & nonnulla quæ incidit, perturbatio deſcribitur. Felicitas verò ea Iudæorum tunc fuit, vt Seleucus ipſe Philopator, Antiochi Magni filius, è regiis theſauris, omnes ſacrificiorum ſumptus DEI templo ſuppeditaret. *Notanda* verò hic plura.

Primum, Seleucum iſtum fuiſſe non primum, vt ait Gorionides, cap. primo, lib. 3. ſed ſeptimum. Nam hic lib. 2. cap. 4. verſ. 7. dicitur, poſt Seleucum iſtum, regnum ab Antiocho Epiphane ſuſceptum. & errat etiam Gorionides, dum ibidem ait, illum regnaſſe in Macedoniæ vrbe regia, niſi Syriam eo nomine ſignificatam velit.

Alterum eſt, *Pontificum ſeries* poſt Iaddum illum, de quo in libro Eſdræ, & paulo ante dictum eſt. Ab ea verò aliquantulum diſcrepant Euſebius in Chron. Sigonius lib. 5. de Rep. Hebr. & lib. 2. contra Iudæos Petrus venerabilis, ſed ita, vt & ab eo, qui eum edidit, in margine meritò reprehendatur, quod Machabæos non ex Leui, ſed ex tribu Iudæ affirmet, de quo infrà.

Pontifices ab Alexandro Magno vſq; ad Machabæos.

I. IADDVS Pontifex, quem adorauit Hieroſolymam accedens Alexander Magnus, apud Ioſephum lib. 13. cap. vlt. cuius frater Minaſſes Samaritanum in Garizim templum exſtruxit, apud Ioſephum lib. 11. cap. 7. cuius Iaddi auo filij, Onias & Manaſſes.

II. Onias fil. quibuſdam Priſcus & primus. à Cedreno Ionias, à Ioſepho contra Apionem ex Hecatæo Ezechias, niſi fortè in illo nomine mendum eſt, qui Lagi tempore vixerit, filios habuit Simonem & Eleazarum.

III. Simon f. quibuſdam Priſcus, Ioſepho lib. 12. cap. 3. *Iuſtus*. Ab Euſebio præteritur.

IV. Eleazarvs fr. à quo Septuaginta Interpretes miſſi ad Ptolemæum Philadelphum, & tutelæ nomine, fratri ſurrogatus. Ioſeph. lib. 12. c. 2.

V. Manasses Iaddi filius, Oniæ 1. frater, Eleazari ὁ θεῖος. Ioſ. lib. 12. ca. 3. Is ab Euſebio rurſum præteritur.

VI. Onias ſecundus Simonis Iuſti frater, qui iam ſenior tributum Ptolemæo Euergetæ negauit. Ioſeph. lib. 12. cap. 3. Vnde mala grauia, ni ad Ptolemæum legatus iiſſet Ioſephus Tobiæ & ſororis Pontificis filius. ib. cap. 4.

VII. Simon Secvndvs, Oniæ ſecundi fr. de quo Ioſephus ſub finem cap. 4. l. 12. & huius Encomium eſt Eccleſiaſtici cap. 50. vt ex huius felicitate ibi deſcripta patet, cum Simon ille prior à Ptolemęo Lagi, vna cum Iudæorum populo vniuerſo. vexatus fuerit, vt ſupra dictum. A Philone Simon Iuſtus vocatur, Antiocho Magno amicus. Et, Pontificis huius tempore fuit Ieſus ille Sirac, qui Eccleſiaſticum ſcripſit, de quo ſupra Præloq. 3.

VIII. Onias tertius Simonis huius filius de quo l. 2. Mach. c. 3. 4. vlt. & lib. 1. c. 12.

IX Iaſon impius, frater huius Oniæ, qui & *Ieſus*.

X. *Menelaus* Beniamita impius, lib. 2. ca. 4. verſ. 24. illegitimus Pontifex ab Antiocho, contra leges obtruſus & is à quibuſdam dicitur *Onias 4.* Simoniſq; ſecundi filius. Sed infrà refellentur.

Lyſimachus Menelai frater impius, illius abſentis vicarius.

XI. *Alcimus* impius impij huius ſucceſſor, extra veram Pontificum ſeriem. qui à Ioſepho lib. vlt. Ant. cap. penult. ſacerdos tamen ex Aaronis ſtirpe fuiſſe dicitur, ſed ex alia domo. & nomine *ἴακιμος* qui Pontificatum tenuerit annos 3. Inde inter & pon tificium annos fuerit ſeptem.

XII. Matathias vt infrà probabitur.

XIII. Ivdas Machabæus. à Ioſepho li. 20. c. penult. malè præteritus.

Perturbatio verò quæ incidit, exponitur verſ. 4. cap. 3. Excitauit nimirum grauem in templum & Oniam Pontificem tempeſtatem *Simon Beniamita*, Menelai, qui pontificatum poſtea inuaſit, *frater*, dum pecuniam, quæ in templo erat, ſacrilegè auferri, Seleuco Regi, per Apollonium cauæ Syriæ Phoeniceſque Satrapam, perſuaſit. Eamque ad rem *Heliodorus* quidam regiorum negotiorum, redituumque procurator ſeu quæſtor miſſus eſt. *Templi* verò *præfectus* dicitur militaris quidam magiſtratus, cui & lictores, & milites ad templi cuſtodiam eſſent, lib. 1. c. 4. verſ. 61. Matth. 27. Luc. 22. Act. 4. vbi στρατηγοὶ τοῦ ἱεροῦ dicuntur, quaſi plures fuerint, ſed ita, vt eorum vnus ſummus foret. Videatur Sigonius lib. 7. cap. 13. Bertramus verò de politia Iudęorum, modo vrbis Hieroſolymæ Præfectum facit, modo eius Iuriſdictionem templo concludit. Obſeruandus *mos vetuſtus*, vt res inopum, pupillorum & viduarum, opulentorum etiam, in templo tanquam loco tutiſſimo, deponerentur, idque pro loci veneratione & ſanctitate, vt habet cap. 3. verſ. 12. Huiuſmodi enim depoſitores iniuria vlla afficere nefas erat, idque impunè à Deo vel Dei zelum habentibus tolerari quodammodo impoſſibile, vt ibidem dicitur. Sic & apud nos Christianos mos idem fuit, cap.

Grauis, extra, *de depoſito*. S. Ambroſ. 2. officior. cap. 29. Imò & apud gentiles mos idem viguit, à quibus non pecuniæ tantùm, ſed pactiones etiam, fœdera, & teſtamenta in fanis deponebantur. Cicero lib. 5. Epiſt. 20. lib. 5. ad Atticum, Epiſt. vltima, Herodianus lib. 1. Diodorus lib. 48. Tacitus primo annalium. Suetonius de Iulij teſtamento, Plutarchus in M. Antonio, Vlpianus lib 3. de tab. exhib. Laertius in Xenophonte. Plautus Bacchidib. Thucydidis verò ſcholiaſtes, *Is mos, ait, veteribus fuit, pecunias publicas in templis cuſtodire.* Vnde 2. de legib. Cicero, *Sacrilego pœna eſt, neque ei ſoli, qui ſacrum abſtulerit, ſed etiam qui ſacro commendatum.* Alexander apud Solos in Cilicia pecuniam in delubro depoſuit: & filiarum ſuarum dotes Iunoni Samiæ commendauit ciuis egregius Cliſthenes, ſuis rebus cum timeret. Atque hæc cauſa, cur bellico aliquo tumultu, quæ poſſent, in templa CHRISTIANI homines inferrent. quæ tamen hodie, nihilo ibi quam in prophanis locis, tutiora.

Tertium quod hic notandum eſt, quanta in veram DEI religionem Gentilium etiam Principum magnificentia fuerit, vt Cyri, Darij, Artaxerxis, Eſdræ 1. & 6. Nehem. 2. Antiochi Magni, & aliorum apud Ioſephum lib. 12. cap. 3. lib. 16. cap. 10. libro 2. cap. 31. & lib. 2. contra Apionem & apud Gorionidem loco cit. & copioſè lib. 4. ca. vlt. vbi de templo à Craſſo ſpoliato agit. *Multi, ait, & magni Reges miſerunt quotannis ad templum Domini munera vaſa argentea, & aurea, quibus Dominum ſibi propitium facerent. Sed & multæ gentes dederunt tributa pro Domini noſtri templo, vaſa aurea & argentea. Erant præterea in diebus illis multi Iudæi valdè diuites, propter opimam loci ſancti vbertatem. Et licet gentes venerint contra vrbem ipſam, vt perderent eam, cum tamen ſanctuarij noſtri ſanctitatem & ſublimitatem agnoſcerent, cæperunt tandem honorare templum & offerre munera aurea, & lapides pretioſos, & multi ſcriptores id teſtantur, ſicut ego. Et ſic Nicolaus Damaſcenus, & ſic dixit Strabo Cappadox* (ſic enim vertendum, non vt habet Latina illa verſio, quæ habet; *teſtantur, nempe ego Nicolaus Damaſcenus*, quaſi is horum librorum auctor eſſet.) *de opulentia Iudæorum ita dicens: Tranſmittens autem Mithridates Rex Armeniæ, in vrbem, quæ Coum dicitur, quæ in Aſiana terræ finibus eſt, accepit inde aurum, quod illuc depoſuerat Regina Ægypti. Accepit præterea aurum, quod ſanctificauerant Iudæi & deſtinare decreuerant in templum* DEI *noſtri, cuius pondus fuit octingenta tantùm talenta argenti & auri. Lapides quoque pretioſi erant. Quæ omnia ſanctificauerant Iudæi habitantes in Aſia minore. Nec fuit aurum illud de terra Iuda, neque de terra Alexandria, ſed de Aſia fuit aurum illud.*

Quartum. Tam felicis verò ſtatus *cauſæ* omnibus qui publicas res & ciuitates florere volunt, diligenter conſiderandæ: & ſignificantur in contextu *tres*, quarum vna ex alia pendet. *Prima*, quia ſumma Hieroſolymis inter proceres & ciues pax & concordia tum erat. Ea Simonis Pontificis tempore cæperat; aliquantulum tamen à Ioſephi, qui Oniæ ſecundi, ex ſorore nepos, Tobię filius; liberis interturbata, dum omnium maximè iuuenem Hyrcanum è medio ſublatum vellent, vti narrat lib. 12. Ioſephus cap. 4. & 5. *Altera*, legum accuratiſſima obſeruatio. Eæ ciuitatum vincula ſunt, quæ ſi diſrumpantur, peſſum ire omnia neceſſum eſt. *Tertia* eſt Pontificis ipſius Oniæ tertij virtus, quæ duobus nominibus hic eximia ſignificatur. Alterum eſt ἡ εὐσέβεια, *pietas & religio in* DEVM, prout dictum Iudith 8. quæſt. 3. alterum ἡ μισοπονηρία, id eſt, *malitiæ odium & deteſtatio*, ſeu animus odio habens mala: vel, vt Interpres noſter; *animi odio habentes mala*. Sic infrà μισοπονηρήσαντες cap. 4. verſ. 49. vbi noſter tantùm ait, *indignati*. & cap. 8. verſ. 4. itemque in Eſther, cap. 16. par. 3. quæſt. 26. Et Ioſephus in vita ſua verbo eodem vtitur. μισοπονηρήσαντες ὑπὲρ τούτων, τιμωρήσασθαι τὸν τοιαῦτα τολμήσαντα. *Malitiam odio*

tiam odio

tium odio habentes, iſtorum cauſa, ſupplicio eum afficere, qui talia auſus eſt. Et cap. 4. verſ. 37. commendatur eiuſdem Oniæ σωφροσύνη καὶ πολλὴ εὐταξία, temperantia, & multa modeſtia. Eodem cap. 4. verſ. 2. triplici admodum præclaro elogio afficitur, dum nominatur ὁ εὐεργέτης τῆς πόλεως, ὁ κηδεμὼν τῶν ὁμοεθνῶν, ὁ ζηλωτὴς τῶν νόμων. Diſtinctiùs infrà cap. 15. verſ. 12. *vir bonus, & benignus, verecundus viſu,* ſeu, vt Græca etiam verti poſſunt; *ipſo occurſu verendus, modeſtus* ſeu *mitis moribus, eloquio decorus,* ſeu *ſermonem decenter emittens.* Hinc igitur fiebat vt & *ipſi Reges & Principes locum ſummo dignũ honore ducerẽt, & templum maximis muneribus,* quæ à mittendo hic ἀποστολαὶ nominantur, *illuſtrarent.* Scilicet hoc Regum, nobiliumque & copioſorum hominum ad locupletandas Eccleſias munificentiam excitabat, cum religioſos homines, clericos, Epiſcopoſque ſanctos, Deoq; deuotos viderent. Rectiſſimè, poſt recitatam à Fortunato hiſtoriolam, id annotauit Annalium Tomo ſeptimo Reuerendiſſimus & Illuſtriſſimus Baronius. *Quadam vice præcellentiſſimus Childebertus Rex, cum Germano Epiſcopo Pariſienſi direxiſſet ſex millia ſolidorum pauperibus eroganda: expendens tria millia, reuertitur ad palatium. Interrogatusq; à Rege, ſi adhuc reſideret quod egenis tribueret: reſpondit reſediſſe medietatem, nec inueniſſe ſe inopes, quibus mox totum expenderet. Erat ergò ſpectanda contentio inter ſacerdotem & principem: faciebant apud ſe de miſericordia pugnam, & de pietate certamen. Hæc Fortunatus de Childeberti Regis, ſub ſancto Germano, erga pauperes amore, atque munificentia: vt planè illud fuerit certo experimento cognitum, vbi ſacerdotes ſancti digne numeros explent ſuos, Reges ſponte ſe illis ſuaq; bona ſubiicere, ſecundum vulgatum illud Machabæorum: propter Oniæ pontificis pietatem, & animos odio habentes mala, fiebat, vt & ipſi Reges & Principes locum ſummo honore dignum ducerent, & templum maximis honoribus illuſtrarent.* Ita Baronius. Videatur & Euagrius lib. 6. cap. 20. Nicephorus lib. 18. cap. 21. de Coſroe. de quo etiam in Eſther c. 6. quæſt. 2. Quia verò hic Onias inſigne omnium, qui aliquam in Eccleſia dignitatem obtinent; exemplar eſt; quæ prima eius principia fuerint, non prætereundum, vt quibus eorum, qui ad magna quædam contendunt, tenerior ætas exerceri artibus debeat; perſpectum ſit. *A puero.* ait idem caput lib. 2. vltimum ver. 12. *in virtutibus exercitatus fuit.* Vel, vt Græcus ait, *à puero ea omnia, quæ virtutis propria ſunt; meditatus eſt,* ſeu *exercuit.*

Quintum, Hyrcanus verò *Tobias,* cuius aliqua depoſita erant; dicitur *vir valdè eminens,* verſ. 11. ſanctitate quidem, vt exiſtimat S. Ambroſius loco citato, & Lyranus, aut certè tantùm opibus & dignitate. Videtur enim ille Tobias eſſe, qui Oniæ ſecundi ſororem duxerat, apud Ioſeph. lib. 12. cap. 4. cuius filij, id eſt, poſteri, ad Antiochum profugerunt, lib. 1. Capt. cap. 1. Nam ipſius ex filio nepos, Hyrcanus vocabatur, de quo Ioſephus lib. 12. cap. 4. Idem verò Lyranus legit verſu 10. *depoſita ad victualia.* Et notat duplicia pro pauperibus in templo depoſita, decimarum ſcilicet tertij anni pretium, & aliquid pecuniæ à diuitibus hinc inde collectum. Sed *victualia* in Græco non ſunt, rectè tamen à correctis Biblijs & D. Ambroſio ponuntur, ſed ita, vt pro *ad* legatur *&*, ſitque appoſitio, quemadmodum Marci 12. *minutum illud* dicitur, *totus viduæ victus.* Ideoque D. Ambroſius vocat *depoſita viduarum victualia & pupillorum.* Deinde illa tertij anni decima domi ſuæ à quolibet ſeruabatur, Deut. 14. Et Ioſephus Gorion Oniam loquentem facit; *Non eſt in templo auri quicquam præter illud, quod dederũt Medorum & Perſarum Reges hiſce diebus, quodque ſimiliter dedit Seleucus, & alij Reges in theſaurum Domini, ad ſuſtentationem orphanorum, & viduarum, propter quod nos Dominum pro Regis filiorumq; ipſius vita oramus.* Poſtea verò dicit omnes oraſſe, vt Devs cuſtodiret primò *theſaurum ſuum,* de quo iam. Deinde הַפִּקָּדוֹן, id eſt, *depoſitum,* quod in domo eius depoſitum erat.

tum erat. *Theſaurum* verò Domini vocat, in quo erant *δημόσια χρήματα publica pecunia,* quæ partim ex donariis, partim ex Iudæorum omnium, vbicumque tandem locorum eſſent; capitatione colligebantur. de quibus Ioſephus lib. 14. cap. 8. lib. 16. cap. 4. 5. 10. lib. 18. cap. 4. lib. 7. Capt. 27. Et vocabatur theſaurus iſte *corbonas*, vt idem Ioſephus tradit lib. 2. Capt. 14. & 17. & patet Matthæi 27. & ſæpe vertitur *gazophylacium*. in quo, cum Hieroſolymam veniret Pompeius Magnus, erant 2000. talenta, neque tamen quidquam abſtulit, vt ait lib. 14. cap. 8. Ioſephus. longe aliter quam Antiochus infrà lib. 2. cap. 5. verſ. 21. & poſtea Craſſus, qui *trabem* etiam *auream* abſtulit apud Ioſephum eodem lib. 14. cap. 12.

Sextum, modus etiam obſeruandus *auertendorum periculorum* hoc loco inſignis, vt in Iudith cap. 8. & apud Ioſephum lib. 11. cap. 7. Fuit autem modus iſte. *Primò* per Sacerdotes tanto ſtudio & humilitate orantes, quorum Pontifex dicitur verſ. 21. *in agone*, quemadmodum Luc. 22. Eſther cap. 14. p. 3. quæſt. 7. & apud Ioſephum lib. 11. cap. vlt. *Deinde* per ciues publica obſecratione ſupplicantes verſ. 19. quæ dicitur *πάνδημος ἱκετεία, totius populi ſupplicatio.* Quemadmodum quandoq; & hodie ſunt illi ad Turcam, peſtem, ſimileſque calamitates auertendas publici conuentus, Miſſæ, proceſſiones, XL. horarum precationes. *Tertiò*, per fœminas ſaccis ſeu ciliciis ſuccinctas. *Quartò*, per virgines, quæ à Lyrano & Gorionide putantur eæ; quæ domi ſuæ clauſæ aut cuſtoditæ erant. Sed verius videtur, in templi quodam domicilio, vbi & piæ viduę morabantur, virgines clauſas fuiſſe. Primò enim ideo dicuntur cucurriſſe ad *portas, muros & feneſtras* templi, ſcilicet in quo morabantur, non autem ad vrbis mœnia, vel portas. Quam etiam ob cauſſam videtur Ambroſius loco cit. muros & feneſtras iſtas viris potius tribuere; virgines verò ait ianuas pulſaſſe. *Deinde*, quia Græcus textus vocat *τὰς κατακλείστους τῶν παρθένων*, id eſt, *clauſas virginum*, ſiue, *è virginibus eas, quæ concluſæ eſſent.* quaſi duo virginum genera ſignificentur. Vnum earum, quæ concluſæ forent, alterum earum, quæ *ἀκατάκλειστοι* non concluſæ manerent. *Tertiò*, quia apud Ioſephum lib. 5. Capt. cap. 12. in templo *γυναικεῖοι πύργοι fœmineæ turres* quædam collocantur. *Quartò*, quia Exodi 28. verſ. 8. & 1. Reg. 2. verſ. 22. vna & eadem Hebræa phraſi, dicuntur fœminæ *Hatſobeoth, aſcher, tſabeou petach obel moed.* quæ variè quidem exponuntur, ſed ita vt ab omnibus tradatur, fuiſſe fœminas iſtas adeo pias & religioſas, vt magno numero, & quorundam veluti exercituum inſtar, verſarentur ad tabernaculi oſtium, illic DEO cultum honoremque facerent precando & ieiunando. Nam Septuaginta, licet in libro Regum, harum non meminerint, eas tamen in Exodo *τὰς νηστευούσας* vocant, id eſt *ieiunantes*. *Quintò*, quia & in eodem Exodi loco ſignificantur ſeſe in DEI cultu totas defixiſſe, ei vni placere ſtuduiſſe: ideoque & operas & muliebria ornamenta religioni dicaſſe. Numerantur ènim illic *ſpecula*. quæ pari poſtea modo, vt ſibi à Gentilibus offerrentur, effecit Diabolus. In ſyluarum ſiquidem tertium, Papinij hæc verba ſunt. *Earinus Germanici* DEI *noſtri libertus ſcit, quamdiu deſiderium eius moratus ſim, cum petiſſet, vt capillos ſuos, quos cum gemmata pyxide & ſpeculo ad Pergameum Aſclepium mittebat, verſibus dedicarem.* Et in Auſoniano Epigrammate.

Lais anus Veneri Speculum *dico. Dignum habeat ſe*
Aeterna æternum forma miniſterium.

Sextò, idem exiſtimarunt veterum non pauci vt D. Ambr. lib. 2. de Virg. Nyſſenus orat. de CHRISTI natiuit. Euodius apud Niceph. lib. 2. cap. 3. Damaſcenus lib. 4.

cap. 13

cap.13.alij. *Septimò*, deniq; hæc multorum, doctiſſimorumque hominum de iſtiuſmodi piis in templi loco aliquo commorantibus viduis & virginibus ſententia eſt, Caniſij lib.1. de B. Virgin. cap.12. Soarez Tom.2. diſput.7. initio, Eſpencæi lib.3. de continentia cap.7. Reuerendiſſimi Baronij in Annalium Apparatu. Et licet Beza in Lucæ 2. quæ de fœminarum iſtarum pietate traduntur, ad viduas tantùm libentiùs aſtringat, Caluinus tamen in Exodi 28. de Virginibus etiam negaturus haud videtur, iis modo poſtea, quod cõcedimus; nubere licuerit. *Mihi*, ait, *ſimplex illa ſentẽtia maximè probatur*, ſpecula, *donaria ſcilicet fuiſſe, quibus piæ fœminæ ſanctuarium decorari ſtatuerant. & verbum* tſabaoth *non quaſlibet deſignat, ſed quæ militarent, vel turmatim conuenirent ad oſtium tabernaculi. & hæc metaphora excubiis & aſsiduis precibus non male conuenit.* Transfertur etiam ad Leuitas, qui dicuntur Num. 4. verſ. 23. & cap. 8. verſ. 24. militare militiam in ſanctuario, dum operam ſibi iniunctam impendunt. Atque hoc de hiſce Virginibus promiſeram Iudith. 8. quæſt. 3. Plenior tamen expoſitio hic forſan fuerit, ſi virgines concluſas accipiamus, tam eas, quæ in templi clauſtro ſeſe cõtinebant, quam eas quæ domi, καὶ τοῖς ὑπερῴοις, vt eodem illo capite quæſt. 4. dixi; cuſtodiebantur. Addit verò hic etiam Gorionides, *ieiunatum ab omnibus, etiam à puerulis & infantibus, adeò vt lactentibus lac negaretur.*

Septimum. Pœna porrò ſacrilegij per Angelos inflicta eſt, quorum vnus equi corpus ex aere conformârat, equitemque agebat, prout 4. Reg. 2. & 6. Alij duo, quaſi apparitores & doryphori erant. In iuuenum iſtorum manibus erant flagella ſeu ſcuticę, quæ ad Hebraicum, quo Gorion ipſe vtitur, accedunt, שוטים. Narrat verò idem Gorion, miſerum illum à Sacerdotum pueris, humeris è ſanctuario elatum, & Satellitibus, qui fugerant, traditum, ſuo in hoſpitio, ſeu tabernaculo, mutum lecto decubuiſſe, abſque omni ſermone & cibo: veniſſe ad Oniam Macedonum ſeniores, *profeſſos verum* Devm *& fortem*: ſicque impetraſſe valetudinem. Haſce verò formas Angeli ſumpſerunt primò, quia ei, quam agere debebant, actioni congruebant, vt terrerent, punirent, præſertim cum officium ſuum ipſe templi Præfectus prodidiſſet. Secundò, quia in equo ſublimis magno cum faſtu & ſatellitio Heliodorus aduenerat. Tertiò, vt præſtantiam, celeritatem, roburque ſuum monſtrarent, & vt cælites intelligerentur, cum alioqui mortalium nullus templum eques ingrederetur. Horreant, quicunque nefarias hodie templis, ſacriſque altaribus & ſacramentis manus iniiciunt. Experientur olim angelos illos tortores, de quibus Matth. 25. Sed præfatio Caluiniſtarum Gallica in hunc librum 2. hiſtoriam iſtam quaſi dubiam & incertam vellicat, cum pari tamen ratione Eliæ & Eliſæi equi & equites reiici poſſent. Itemque Zachariæ 1. Iſti ſcilicet libentiùs Caſtorem & Pollucem candidis in equis pro Romanis pugnantes admitterent, ex Liuio dec. 1. Obſequente cap. 10. Sanè D. Ambroſius in pſal. 40. iſtam hiſtoriam facit maximi. *Hic*, ait, *equus* (de quo Apoc. 6.) *in figura, & antè demonſtratus eſt tempore Machabæorum, ſuper quem ſedebat Dux militiæ ille cœleſtis, qui Heliodorum depeculatorem depoſiti vidualis cæterorumq́; quæ ſacra fuerant commendata cuſtodiæ, & ſtrauit & perculit, & proſtratum Oniæ ſacerdotis precibus vitali vſui reformauit. Vnde verè in eo arma aurea refulſerunt, quia ſolus* (filius hominis) *equum hunc ſedit, & vicit, in quo nullus culpæ immunis euaſit.* Et copioſè totam commemorat libro 2. cap. 29. offic. Imò, huius hiſtoriæ lectione (quam *ſeriem* vocat) & Heliodori periculo, ait, Ticinenſem Eccleſiam viduæ depoſitum contra Imperatoris reſcriptum conſeruaſſe, deque ſeipſo ibidem loquitur. Egregia verò tanti viri verba ſunt. *Illud ſanè*, ait, *diligenter tuendum*

endum eſt, vt depoſita viduarum intemerata maneant, ſine vlla ſeruentur offenſione: nec ſolùm viduarum, ſed etiam omnium. Fides enim exhibenda omnibus. ſed maior eſt viduarum cauſa & pupillorum. Denique hoc ſolo viduarum nomine (ſicut in libris Machabæorum legimus) commendatum templo omne ſeruatum eſt. Nam cùm indicium factum eſſet pecuniarum, quas in templo Hieroſolymis maximas reperiri poſſe Simon nefarius Antiocho regi prodidit, miſſus in Hieruſalem Heliodorus, ad templum venit, & ſummo ſacerdoti aperuit indicij inuidiam, & aduentus ſui cauſam. Tunc Sacerdos depoſita eſſe dixit viduarum victualia & pupillorum, quædam autem Hyrcani Tobiæ viri ſancti: eaq́; demonſtrauit. Argenti talenta quadringenta erant, auri verò ducenta. Quæ cum Heliodorus ereptum ire vellet, & regis vindicare commodis, Sacerdotes ante altare iactauerunt ſe, induti ſacerdotales ſtolas, & DEVM viuum, qui de depoſitis legem dederat, flentes inuocabant, cuſtodem ſe præceptorum præſtaret ſuorum. Vultus vero & color ſummi ſacerdotis immutatus, declarabat dolorem animi, & mentis intentæ ſollicitudinem. Flebant omnes, quod in contemptum locus venturus foret, ſi nec in DEI templo tuta fidei ſeruaretur cuſtodia: accinctæq́; mulieres pectus, & clauſæ virgines pulſabant ianuas, ad muros alij currebant, per feneſtras alij proſpectabant, omnes ad cælum tendebant manus, orantes, vt ſuis dominus adeſſet legibus. Heliodorus autem nec his territus, quod intenderat, vrgebat, & ſatellitibus ſuis ærarium ſepſerat. Tum ſubitò apparuit illi terribilis eques armis præfulgens aureis: equus tamen eius erat inſigni ornatus opertorio. Alij quoque duo iuuenes apparuerunt in virtute inclyta, decore grato, cum ſplendore gloriæ, ſpecioſi amictu. qui circumſteterunt eum, & vtraque ex parte flagellabant ſacrilegum, ſine vlla intermiſſione continuato verbere. Quid multa? Circumfuſus caligine in terrram concidit, & euidenti diuinæ operationis indicio exanimatus iacebat, nec vlla ſpes in eo reſidebat ſalutis. Oborta eſt lætitia metuentibus, metus ſuperbis, deiectique ex amicis Heliodori quidam rogabant Oniam, vt vitam poſceret ei, quoniam ſupremum agebat ſpiritum. Rogante itaque Sacerdote ſummo, iidem iuuenes iterum Heliodoro apparuerunt, iiſdem amicti veſtibus, & dixerunt ad eum: Oniæ ſummo ſacerdoti gratias age: propter quem tibi vita eſt reddita. Tu autem expertus flagella DEI, vade & nuncia tuis omnibus, quantam cognoueris templi religionem, & DEI poteſtatem. His dictis non comparuerunt. Heliodorus itaque recepto ſpiritu, hoſtiam Domino obtulit, Oniæ ſacerdoti gratias egit, & cum exercitu ad Regem reuertitur, dicens: Si quem habes hoſtem, aut inſidiatorem rerum tuarum, illuc eum dirige, & flagellatum recipies eum. Seruanda eſt igitur fi. ij depoſitis fides, adhibenda diligentia. Egregiè hinc veſtrum eniteſcit miniſterium, ſi ſuſcepta impreſſio potentis quam vel vidua vel orphani tolerare non queant, Eccleſiæ ſubſidio cohibeatur: ſi oſtendatis plus apud vos mandatum Domini, quam diuitis valere gratiam. Meminiſtis ipſi quotiens aduerſus regales impetus pro viduarum, imò omnium depoſitis certamen ſubierimus. Commune hoc vobiſcum mihi, recens exemplum eccleſiæ Ticinenſis proferam, quæ viduæ depoſitum quod ſuſceperat, amittere periclitabatur. Interpellante enim eo qui ſibi illud imperiali reſcripto vindicare cupiebat, clerici non tenebant authoritatem, honorati quoque & interceſſores dati non poſſe præceptis Imperatoris obuiari ferebant. Legebatur reſcripti forma, directio Magiſtri officiorum ſtatuta, Agens in rebus imminebat. Quid plura? Traditum erat. Tamen communicato mecum conſilio, obſedit Sanctus Epiſcopus ea conclauia, ad quæ tranſlatum illud depoſitum viduæ cognouerat. Quod vbi non potuit auferri, receptum ſub chirographo eſt. Poſtea iterum flagitabatur ex chirographo: Præceptum Imperator iterauerat, vt ipſe per ſemetipſum nos conueniret. Negatum eſt: & expoſita diuinæ legis authoritate, & ſerie lectionis, & Heliodori periculo, vix tandem rationem Imperator accepit. Poſt etiam tentata fuerat obreptio, ſed præuenit ſanctus Epiſcopus vt redderet viduæ quod acceperat. Fides interim ſalua eſt, oppreſſio non eſt formidini, quia iam res non fides periclitatur.

Liberatio

Liberatio iſtius iam caſtigati per preces & ſacrificia Pontificis facta eſt verſ.32.33. Chriſtianæ hoſtiæ num vis dignitasque minor? Eiuſdem Heliodori fuit gratiſſimus in Devm animus: contrà verò incredibilis pertinacia Simonis illius, cap.4.ver.1.cum tamen Iudæus eſſet, dum miraculo tanto ad malitiam non deponendam, ſed augendam abutitur, quem & olim & hodie, qui à vera fide abhorrent, hæretici imitati, etiam certiſſima & clariſſima obſcurare ſemper & malè interpretari cauillarique ſolent. Neque ſanè hos ineptè Simoni huic perſimiles dixeris, qui ad templorum opes diripiendas Principum animos inflectunt; Eccleſiaſticorum reditus in inuidiam vocant; gazophylacia & theſauros exaggerant, calumniantur, Principum poteſtati ſubiiciunt. Plena exemplorum noſtra ætas. Videtur verò is *Heliodorus* eſſe, quem ait in Syriacis Appianus, ex inſidiis necem Seleuco attuliſſe, regnumque affectantem ab Attalo & Eumene, qui Epiphani Antiocho Roma redeunti ſtuduerunt; eiectum.

QVARTA PRIMÆ PARTIS PARTICVLA.

De Antiocho Epiphane.

E Capite Primo Libri Primi.

11 Et exiit ex eis radix peccatrix Antiochus illuſtris, filius Antiochi regis, qui fuerat Romæ obſes: & regnauit in anno centeſimo triceſimoſeptimo regni Græcorum.

12 In diebus illis exierunt ex Iſraël filij iniqui, et ſuaſerunt multis, dicentes: Eamus, & diſponamus teſtamentum cum Gentibus, quæ circa nos ſunt: quia ex quo receſſimus ab eis, inuenerunt nos multa mala.

13 Et bonus viſus eſt ſermo in oculis eorum.

14 Et deſtinauerunt aliqui de populo, & abierunt ad regem: & dedit illis poteſtatem vt facerent iuſtitiam Gentium.

15 Et ædificauerunt gymnaſium in Ieroſolymis ſecundum leges Nationum:

16 Et fecerunt ſibi præputia, & receſſerunt à teſtamento ſancto, & iuncti ſunt Nationibus, & venundati ſunt vt facerent malum.

E Capite Qvarto Libri Secvndi.

7 Sed poſt Seleuci vitæ exceſſum cùm ſuſcepiſſet regnum Antiochus, qui Nobilis appellabatur, ambiebat Iaſon frater Oniæ ſummum ſacerdotium.

8 Adito rege promittens ei argenti talenta trecenta ſexaginta, & ex reditibus aliis talenta octoginta,

9 Super hæc promittebat & alia centum quinquaginta, ſi poteſtati eius concederetur gymnaſium, & ephebiam ſibi conſtituere, & eos qui in Ieroſolymis erant, Antiochenos ſcribere.

10 Quod cùm rex annuiſſet, & obti-

obtinuiſſet principatum, ſtatim ad Gentilem ritum contribules ſuos transferre cœpit.

11 & amotis his quæ humanitatis cauſa Iudæis à regibus fuerant conſtituta, & per Iohannem patrem Eupolemi, qui apud Romanos de amicitia, & ſocietate functus eſt legatione legitima, ciuium iura deſtituens, praua inſtituta ſanciebat.

12 Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque ephebororum in lupanaribus ponere.

13 Erat autem hoc non initium, ſed incrementum quoddam, & profectus Gentilis, & alienigenæ conuerſationis, propter impy, & non ſacerdotis Iaſonis nefarium, & inauditum ſcelus:

14 ita vt ſacerdotes iam non circa altaris officia dediti eſſent, ſed contempto templo, & ſacrificiis neglectis feſtinarent participes fieri paleſtræ, & præbitionis eius iniuſtæ, & in exercitiis diſci.

15 Et patrios quidem honores nihili habentes, Græcas glorias optimas arbitrabantur:

16 quarum gratia periculoſa eos contentio habebat, & eorum inſtituta æmulabantur, ac per omnia his conſimiles eſſe cupiebant, quos hoſtes, & peremptores habuerant.

17 In leges enim diuinas impiè agere impunè non cedit: ſed hoc tempus ſequens declarabit.

18 Cùm autem quinquennalis agon Tyri celebraretur, & rex præſens eſſet,

19 miſit Iaſon facinoroſus ab Ieroſolymis viros peccatores, portantes argenti didrachmas trecentas in ſacrificium Herculis, quas poſtulauerunt hi, qui aſportauerant ne in ſacrificiis erogarentur, quia non oporteret, ſed in alios ſumptus eas deputari.

20 Sed hæ oblatæ ſunt quidem ab eo, qui miſerat in ſacrificium Herculis: propter præſentes autem datæ ſunt in fabricam nauium triremium.

COMMENTARIVS.

POST Seleuci fratris mortem, cum obſes Roma reuerteretur Antiochus, eius regnum accepit. Dictus verò eſt *ἐπιφανὴς*, id eſt, Illuſtris ſeu nobilis, quòd cum ab alienis regnum raperetur, ipſe proprius & quaſi domeſticus Rex ilicò apparuerit, vti loco citato ait Appianus, & ob inſanum in veros DEI cultores furorem, ſordidiſſimaſque cum quibuſlibet helluationes & ſcortationem, *ἐπιμανὴς*, vti ex Polybio notat lib. 2. 5. & 10. Athenæus & Cedrenus. Ad quod videtur Ioſephus Gorion alludere, dum lib. 3. cap. 6. appellat eum הכסיל & המשגע *ſtultum & inſanum*. At lib. 1. cap. 1. verſ. 3. *radix peccatrix* nominatur, quia quemadmodum arbor mala fructus grauiſſimorum peccatorum edidit quam plurimos. Sic enim legendum cum Græcis, Rabano, & correctis Bibliis, non, *radix peccati*. Romæ obſes pro patre victo, Antiocho Magno, fuerat. Iuſtinus lib. 34. Liuius lib. 42. & 44. Appianus Syriacis.

Regnare

Regnare cœpit *anno 137. regni Græcorum*, vt hic dicitur. Lyranus ab Alexandro annos iſtos incipiendos putat, quia primus, vti dictum eſt, Græcorum Rex fuit. Et confirmari poſſet, quia etiamnum hodie Syrogræcis & Antiochenis dicuntur hi *anni Alexandrei*, Arabibus verò *Epocha Alexandri*, Albategnio *æra ail carnaim*, id eſt, arietis duorum cornuum. Ipſe verò Alexander, vt ex Abul Haſſu Sarraceno, & Alphragano, cognoſcitur, vocatus eſt, *Dilcarnaim*, id eſt, *habens duo cornua*, quòd regnum Orientis & Occidentis teneret, vel bicornem illum, de quo Daniel. cap. 8. arietem ſuperaſſet. Annius cap. 1. libro 1. dicit, annos iſtos à Ioſepho additos, & legendum hîc *anno 153.* ab Alexandri regni principio inchoando. Verum iam ſuprà Præloq. 2. valere is iuſſus.

Dico *primò*. Anni Græcorum viuente Alexandro, & maximè mortuo, vſque ad Seleuci regnum, nominati ſunt Philippici vel Philippei, non ab illius fratre, ſed patre, à quo antè Alexandri mortem numerari ſolebant. Ita Alphraganus, Albategnius, Theon, Cabaſilla comment. 6. in Ptolemæum, & Cenſorinus.

Secundò. Seleucus primus ſuum Aſiæ regnum incepit anno duodecimo poſt Alexandri mortem anno primo Olympiadis 117. vt iidem oſtendunt, & Ptolem. lib. 11. cap. 7. lib. 9. cap. 7. Ab hoc tempore, ſeu regni Seleuci principio, numerantur anni regni Græcorum, his in libris, & apud citatos ſcriptores, idque teſtantur Ioſephus lib. 12. cap. 7. lib. 13. cap. 10. Euſebius in Chronol. & lib. 8. demonſtrationis, D. Hieron. in Daniel. 9. Otho Friſingenſis lib. 1. cap. 42. Rabanus hic. Alioqui multo plures anni, quam 137. ab Alexandro ad Epiphanem numerandi forent, vt ex ſingulorum Regum Syriæ diuturnitate patet.

Tertiò. Hi verò anni vocantur etiam *Macedonici* & *Alexandrei*, quia Aſiæ regni à Græcis occupandi author fuit Alexander, *anni carnaim*, id eſt, *duorum cornuum*, vel ob cauſam antè dictam, vel quia Seleucus, Appiano in Syriacis teſte, adeò fortis & robuſtus fuit, vt taurum ferum cornibus apprehenderet, apprehenſumque teneret, adeò vt in ipſius ſtatua cornua apponerentur. Denique vocantur ob eundem Seleucum, à quo, vt vidimus, Syriæ Reges extiterunt; *anni Seleucidarum*.

Quartò. Sunt ij verò *his in libris duplices*, vel enim incipiunt à Niſan, & dicuntur Iudaici, vel ab Elul, qui Niſan illum ſeſquianno ſequitur, aut à Tiſri priore, qui eundem ſimiliter Niſan ſequitur, & dicuntur Syrogræci, aut Chaldaici anni Seleucidarum. Hos verò Iudaici illi anno & ſex menſibus antecedunt. Vnde interdum fit, vt annorum numerum Syrochaldaicè putatum, anno vno Iudaicus calculus ſuperet. indeque multa, quæ vti diſſona hæretici obiiciunt; valdè conſonant. Nam, quemadmodum etiam notat Scaliger libro V. *author libri prioris Machabæorum vtitur Iudaicis annis, Author poſterioris, Chaldaicis.* Dixi, *his in libris duplices*. quia tertium Seleucidarum annorum genus, idem Scaliger notat, quod incipit ab Elul vel Tiſri, qui Iudaicum Niſan ſex menſibus antecedit. & annos huiuſcemodi nominat, vel ſimpliciter Alexandreos, vel Antiochenos, quòd iis adhuc hodie Antiochia vtatur; iiſque vſa ſit vetus Eccleſia, & Synodi nonnullæ, ſed, nomine Macedonico, ab *hyperberetæo* ſcilicet incipiendo. Ideoque, ſi annorum iſtorum inchoationis ratio habeatur, poſſunt ſimpliciter dici *triplices.* Nam vel primo ſtatim Seleuci anno, ab Septembri aut Octobri inchoati ſunt; vel à ſecuto Martio aut Aprili, vel rurſum ab Septembri aut Octobri, non eius anni, cuius Martius iſte fuit; ſed ſequentis. Cauſas inchoationis adeò variæ tradit loco citato Scaliger. Primo genere vtuntur hodie Antiocheni: ſecundo liber iſte Machabæorum prior: tertio liber poſterior.

MENSES.

Hebræorum & Babyloniorum.		
I.	Niſan	Martius.
II.	Iiar	Aprilis.
III.	Siuan	Maius.
IV.	Tamuz	Iunius.
V.	Ab	Iulius.
VI.	Elul	Auguſtus.
VII.	Tiſri	September.
VIII.	Marcheſuan	October.
IX.	Kiſleu	Nouember.
X.	Tebeth	December.
XI.	Schebat	Ianuarius.
XII.	Adar	Februarius.

Syrorum vel Syrochaldæorum.		
I.	Adar dierum	XXXI.
II.	Niſan	XXX.
III.	Iiar	XXXI.
IV.	Haziram	XXX.
V.	Tamuz	XXXI.
VI.	Ab	XXXI.
VII.	Elul	XXX.
VIII.	Thiſrin prior	XXXI.
IX.	Thiſrin poſterior	XXX.
X.	Canum prior	XXXI.
XI.	Canum poſterior	XXXI.
XII.	Schebet	XXVIII. XXIX. Anno intercalari.

MENSES.

Macedonum.				*Atticorum.*		
I.	Πάνεμος	Iulius	οἱ θερινοί	I.	ἑκατομβαιών	Iunius.
II.	λῷος	Auguſtus		II.	μεταγειτνιών	Iulius.
III.	γορπιαῖος	September		III.	βοηδρομιών	Auguſtus.
IV.	ὑπερβερεταῖος	October	οἱ ὀπωρινοί	IV.	πυανεψιών	September.
V.	Δῖος	Nouember		V.	μαιμακτηριών	October.
VI.	ἀπελλαῖος	December		VI.	ποσειδεών	Nouember.
VII.	αὐδυναῖος	Ianuarius	χειμερινοί	VII.	γαμηλιών	December.
VIII.	περίτιος	Februarius		VIII.	ἀνθεστηριών	Ianuarius.
IX.	δύστρος	Martius		IX.	ἐλαφηβολιών	Februarius.
X.	ξανθικὸς	Aprilis	ἐαρινοί	X.	μουνυχιών	Martius.
XI.	ἀρτεμίσιος	Maius		XI.	θαργηλιών	Aprilis.
XII.	δαίσιος περίτιος ϗ δύστρος	Iunius		XII.	σκιρροφοριών	Maius.

Fuit & διόσκυρος embolimæus. qui *Thebocb* ab Andrea Maſio, id eſt, *deſultor* dicitur: de quo poſteà.

Deinceps verò multa Iudæis acerba extiterunt. Nam ipſorum nonnulli, de quibus Danielis 11. verſ. 141. vero DEI cultu abiecto, ad Gentilium ſuperſtitiones ſpontè abierunt, in quibus Oniæ Pontificis frater *Ieſus* ambitioſiſſimus, vt hoc modo Regis gratiam & Pontificatum aſſequeretur. Vnde & Regi plurima promiſit, & vna cum ſuperſtitione gentili, gentile *Iaſonis* nomen accepit, vt ait lib. 12. cap. 4. Ioſephus. Amouit verò, penitusque irrita fecit Iudęorum priuilegia & omnia, quæ mitiora & humaniora ipſis à Syriæ ſuperioribus Regibus conſtituta fuerant, quæque per inſignem virum Iohannem Eupolemi patrem impetrata. Hæc enim ſunt τὰ φιλάνθρωπα βασιλικὰ, de quibus hoc c. 4. verſ. 11. & Ioſephus lib. 7. captiu. c. 9. In his verò Apoſtatis, & meritò, nume-

numerat etiam Gorion cap.3.lib.3.Menelaum, Alcimum, Simonem, de quo ſuprà. Et ſubdit Ioſephus, eos occaſionem ſumpſiſſe ex prodigiis, de quibus lib.2. cap.5.& 6. Verum tunc eos non multo ante ſecundam in Ægyptum expeditionem defeciſſe oporteret. Initio verò lib.1. Captiuitatis ca.1. refert, Oniam eiuſdem Oniæ tertij filium, prout idem oſtendit lib.13.cap.6. Hieroſolymis Tobiæ filios exegiſſe, iſtoſque ad Antiochum ſeſe contuliſſe & rogaſſe, vt Iudæam inuaderet, *ſeq;* ad eam rem *ducibus* vteretur. Iſti verò Apoſtatæ ſceleratiſſimi, eiuſdem impietatis & apoſtaſiæ quā & plurimis authores fuerunt, quorum *oratio* eſt lib. 1. cap.1.verſ. 12. non diſſimilis ei, quæ Hieremiæ 44.verſ.17.18. ab impiis habetur. Hinc Hieroſolymis in vrbe ſanctа, in Dei populo *Gentilium inſtituta* & mores inualeſcere cœperunt, in quibus ſunt hæc.

Primum, ædificatio gymnaſii D.Thomas, Lyranus, & Genebrardus putāt eſſe ſcholas, in quibus profanæ ac ſuperſtitioſæ litteræ docerentur. Sed liber iſte ſecundus cap. 4. ſatis ſignificat verſ.12. (propter adiunctas ganeas, popinas & luſtra, quæ ipſi ἡβητήρια, ἐφήβεια, καὶ ἐφήβεια vocabant, interdum etiam honeſtis verbis *ſcholaſteria, grammatea*) fuiſſe impuras libidinis officinas, de quibus lib.4. Regum, vbi de effæminatis actum, & Tacitus lib. 14. annal. Lampridius in Alexandro, D.Hieronymus in Eſa.2. omnium diligentiſſimè Petrus Faber lib.3. Agoniſticon.cap.27.& 28. Vbi etiam quod hoc libro 2. cap. 4. verſ. 12. Græcè dicitur, ὑπὸ τὸν πέτασον ἦγεν, rectè à D.Hieronymo verſum, *in Lupanaribus ponere*, probat contra Pithæum in annotat. ad tit. 9. collationis legum Romanarum cum Moſaicis & agnoſcit etiam D.Thomas cap.1.li.1.& hic dum *Ephebium* interpretatur *lupanar iuuenum*. Certè Athenæo lib. 11. proſtituti pueri dicuntur *ephebi*, & Strabo lib 5. in Neapolitano gymnaſio ἐφηβιακὰ φράτρια collocat. *Petaſus* verò hoc loco, vel epheborum iſtorum inſigne fuit, vt ait lib.10. cap.38. Pollux: vel cortina, de qua in Ioſia dixi, lib. 4. Reg. cap.23. Narrat verò Ioſephus lib. 15. cap.11.& lib.14.cap.9. quemadmodum impius Rex Herodes peregrina id genus gymnaſia, magno cum bonorum luctu, inuexerit.

Secundum, ſuppreſſa in præputiatis *circumciſio, & præputij* in circumciſis *reductio.* D. Hieronymus lib.14. in Iſa.cap.52. cenſet eos, de quibus hoc loco feciſſe ſibi præputia, non in ſuis ipſorum corporibus, ſed in naſcentium filiorum. *Neque enim*, ait, *poteſtatis noſtræ eſt, præputium adducere poſt circumciſionem, iuxta eos, qui Machabæorum libris dicuntur ſibi feciſſe præputia quod de filiis naſcentibus, & non de patribus dicitur.* Eum ſecutus eſt Rupertus lib.9. de victoria, cap.18. ideoque iſtos ait tantùm in gymnaſio cum eſſent, circumciſionem ipſam, ne videretur, velaſſe. Poſſe tamen fieri, vt præputium attractione quadam & medicamentis reducatur, docui Geneſ.17. ex Celſo lib.7. cap.25.& S. Epiphanio lib. de menſuris, vbi & impij huius artificij auctorem docet Eſau fuiſſe. Cæterum ea repræputiatio dicebatur ἐπισπασμός, ipſi repræputiati ἐπισπαστοί. Ideoque & Apoſtolus 1.Corinth.7. verſ.18. *Circumciſus aliquis vocatus eſt, non adducat præputium*: μὴ ἐπισπάσθω *ne protrahatur, ne præputietur.* Inſtrumentum, quo ſenſim, vt glans tegeretur; pellis trahebatur Sixtus Senenſis lib.4. in Symmacho, vocari ait *ſpatiſterem*. Sed *ſpaſter* potiùs vocandus. Et Ioſephus lib. 12.cap.6. eam pellis attractionem ſignificare velut per τὸ, τὴν τῶν αἰδοίων περιτομὴν ἐπικαλύπτειν. Quemadmodum verò circumciſio veræ religionis ſymbolum & profeſſio erat: ita hic epiſpaſmus, apoſtaſiæ.

Tertium. Nominat o Hieroſolymitanorum noua, vt etiam Antiocheni dicerentur, cap.4. verſ.9. lib 2. partim in Antiochi honorem, partim in Græcorum rituum commendationem. Gymnaſia, ludi, & ſimilia prout etiam monuit Panegyricus decimus

mus vocantur Græcè, *gloria*, quaſi in his maximè Græci exultarint, & apud Romanos, ante Neronem, gymnaſia non fuiſſe, cenſet Petrus Faber, lib. 3. Agon. cap. 15. Circa vrbis conditæ annum ſexcenteſimum narrat iſta Oroſius lib. 4. cap. 21. *Eodem tempore cenſores theatrum lapideum in vrbe conſtrui cenſuerunt: quod ne tunc fieret, Scipio Naſica grauiſſima oratione obſtitit dicens, inimiciſſimum hoc fore bellatori populo ad nutriendam deſidiam, laſciuiaq́; commentum: adeoq́; mouit ſenatum, vt non ſolum vendi omnia theatro comparata iuſſerit, ſed etiam ſubſellia ludis poni prohibuerit. Quamobrem intelligant noſtri (quibus quicquid extra oblectamentum libidinis occurrit, offenſio eſt) propter hoc, quod ſe infirmiores eſſe hoſtibus ſuis ipſi ſentiunt & fatentur, theatra incuſanda, non tempora: nec blaſphemandum* DEVM *verum, qui vſque ad nunc ea prohibet, ſed abominandos deos vel dæmones ſuos, qui iſta petierunt, profundo quidem ſatis malignitatis ſuæ argumento tale ſacrificium flagitantes, quo non magis fuſo cruore pecudum, quàm profligata virtute hominum paſcerentur.* Sanè verò Athenienſis impubes Democles cognomento Pulcher, cum ſuam tueri pudicitiam vellet, palæſtras theatraque omnia declinabat. vt ait in Demetrio Plutarchus. Sed vide quæ de his Tertullianus lib. de ſpectaculis & in Scorpiaco, vbi *ſuperſtitioſa* vocat *certamina Græcarum & religionum & voluptatum*, Saluianus lib. 5. & 6. D. Cyprianus & Auguſtinus ſæpe, Ioſephus locis antea indicatis.

Quartum ibidem. *Sacerdotes* ſacerdotali officio prorſus neglecto, *palæſtram ſectabantur, & præbitionem iniuſtam*, quæ Græcè χορηγία dicitur, qua choris ſuppeditabantur veſtes, coronæ aureæ, victus & ſimilia. His enim vanitatibus gloriabantur gentiles, vt oſtendit lib. 4. de Repub. Athenienſi cap. 4. Sigonius, vbi etiam *de hierarchia*, qua nauibus dabantur armamenta, remigibus victus, ad quam reſpicitur hic verſ. 19. Sed quod verſ. 14. *& in exercitiis diſci*, vertitur; Græcè legimus, μετὰ τὴν τοῦ δίσκου πρόκλησιν. quod Petrus Faber lib. 1. Agoniſticon cap. 22. vertendum monet, *poſt diſci prouocationem*, id eſt, poſt eam, quæ diſco fit. In eo enim corona & præmia victoribus ceſſura, medio ſtadio proferebantur, ſicque à Gymnaſiarchis & Agonothetis, agoniſtæ, qui Gentilium deorum, vel potius dæmoniorum honori deuotis corporibus, decertarent, prouocabantur. Gymnaſiarchæ verò iſti, deorum ſacra itidem, vt ſacerdotes curabant, quemmodum ad ſua vſque tempora factum, ait libro primo Eliacon Pauſanias. Viden quò miſeri iſti Apoſtatæ progreſſi ſint? Triſtiſſima ſanè, loco iſto, Cleri, dū Gentiliū, hæreticorum, aut impiorum hominum vitia, faſtum, ludos, vinolentiam imitatur, effigies. *Vbi erant*, inquit Rupertus lib. 9. de vict. cap. 19. *tales ſacerdotes, qualis, putas, erat populus?* Extat apud Iuſtinianum Cod. *de Epiſcopali audientia* pulchrum de Eccleſiaſticis bene ſe gerentibus elogium, & grauis de iiſdem male ſe gerentibus querela. *Certiſſimè*, ait, *credimus, quia ſacerdotum puritas, & decus & ad Dominum* DEVM *& ſaluatorem noſtrum* IESVM CHRISTVM *feruor & ab ipſis miſſæ perpetuæ preces, multum fauorem noſtræ reipublicæ & incrementum præbent. Per quas datur nobis & barbaros ſubiugare, & in Dominum redigere illos, quæ antea non obtinuimus. Et quantò plus rebus illorum accedit honeſtatis & decoris, tanto magis & noſtram rempublicam augeri credimus. Si enim hi prætulerint vitam honeſtam, & vndiq; irreprehenſibilem, & reliquum populum inſtruxerint: vt is ad illorum honeſtatem reſpiciens multis peccatis abſtineat: planum eſt, quod inde & animæ omnibus meliores erunt, & facile nobis tribuetur à maximo* DEO *& ſaluatore noſtro* IESV CHRISTO *clementia conuenìens. Hæc igitur nobis ſpeculantibus nunciatum eſt, præter communem rerum fidem, quoſdam ex reuerendiſſimis diaconis, itemq; presbyteris (nam eo amplius etiam dicere erubeſcimus,* DEO *amantiſſimos nempe Epiſcopos) quoſdam, inquam, ex his non verentur alij quidem per ſe ipſos cubos ſeu teſſeras*

contrectare, & adeò pudendum atque ipſis etiam Idiotis à nobis frequenter inter dictum ſpectaculum participare: alij verò talem ludum non accuſant: ſed vel communicant ſaucientibus: aut ſedent ſpectatores actus indecori. Et ſpectant quidem cum auiditate omnimoda res omnium rerum importuniſſimas: ſermones verò audiunt blaſphemos, quos in talibus neceſſe eſt fieri: polluunt etiam ſuas manus, & oculos, & aures, ſic damnatis & prohibitis ludis. Vide igitur Concilium Tridentinum ſeſſ. 22. de reformatione ca. 1. & audi S. Bernardum ad Innocentium Pontificem epiſt. 152. *Inſolentia*, inquit, *Clericorum, cuius mater eſt negligentia Epiſcoporum, vbique terrarum turbat & moleſtat Eccleſiam.*

Quintum. Dona in Herculis ſacrificia & honorem collata, & ad exteros ludos ſeu agones olympiacos profectio verſ. 18. Athletæ ſe Herculis imitatores profitebantur, vt ex Galeno in protreptico, & Hadriani decreto apud Lipſium in Auctario veterum ſcriptorum patet. Ideoque & illius erant in Gymnaſiis ſtatuę & ſacella, vt oſtendit in Corinthiacis & Arcadicis Pauſanias, Dio. lib. 1. in Melancoma, Athenæus lib. 6. vbi de paraſitis. Faber lib. 1. agon. cap. 16. & 17. lib. 3. cap. 27. lib. 2. Semeſt. cap. 11. lib. 3. cap. 2. Interuallum, quod inter olympicos ludos erat, quadriennium fuit & dicebatur *olympias*. Caput verò habendorum ludorum quinquennium ſeu pentacteris, vt in Cenſorinum notat Pithæus, & ſic *pentaetericum agonem* in Cęſaris honorem inſtituit Herodes apud Ioſephum lib. 15. cap. 11. & alios alibi, vt ſuprà notatum. De Hercule dictum in Samſone. Sed pro *didrachmis* v. 19. Græcus habet *drachmas* tantùm. At pro *peccatores* eodem verſu 19. videtur legendum *Precatores*, cum Græcè vocentur θεωροί. Hi autem erant, qui ad ſacros ludos vel oracula extra fines mitti ſolebant, vt explicat lib. 5. de Athenienſium Repub. cap. vlt. Sigonius & in Demetrio Plutarchus. Sic etiam legendum videtur ca. 4. verſ. 16. *habuerunt*, non *habuerant*, vti ſententia ſequens indicat, quę notatu digniſſima eſt, cum qua conuenit illa Valerij lib. 1. cap. 2. *Lento gradu ad vindictam ſui diuina procedit ira, tarditatemque ſupplicij grauitate compenſat.* Iaſonem iſtum narrat lib. 12. ca. 6. Ioſephus Oniæ ſancto Pontifici iam mortuo ſucceſſiſſe. At verò hic ipſum Oniam adhuc viuentem, quaſi ſpurium & nothum, fraude Pontificatu deiecit, ſibiq; ab ipſo Antiocho ſacerdotium impetrauit. Vtitur enim Græcus cap. 4. verſ. 7. & 26. verbo ὑποθεῦσαι, quod quaſi *adulterinum & ſuppoſititium facere, decipere ac ſupplantare* ſignificat. Et hæc quidem ſub Antiochi regni principium, ante bella eius Ægyptiaca, quæ duplici expeditione geſſit, vti oſtendit lib. 2. Machab. cap. 5. verſ. 1. & Liuius lib. 44. & 45.

E CAPITE PRIMO LIBRI PRIMI.

17 ET paratum eſt regnum in
conſpectu Antiochi, & cœ-
pit regnare in terra Aegypti vt re-
gnaret ſuper duo regna.
18 Et intrauit in Aegyptum in
multitudine graui, in curribus, &
elephantis, & equitibus, & copioſa
nauium multitudine.
19 & conſtituit bellum aduer-
ſus Ptolemæum regem Aegypti, &
veritus eſt Ptolemæus à facie eius,
& fugit, & ceciderunt vulnerati
multi.
20 Et comprehendit ciuitates
munitas in Terra Aegypti: & ac-
cepit ſpolia Terræ Aegypti.

E CAPITE QVARTO LIBRI SECVNDI.

21 MIſſo autem in Aegyptum Apollonio Mneſthei filio propter primates Ptolemæi Philometoris regis, cùm cognouiſſet Antiochus alienum ſe à negotiis regni effectum, propriis vtilitatibus cõſulens, profectus inde venit Ioppen, & inde Hieroſolymam.

22 Et magnificè ab Iaſone, & ciuitate ſuſceptus, cùm facularum luminibus, & laudibus ingreſſus eſt: & inde in Phœnicen exercitum conuertit.

23 Et poſt triennij tempus miſit Iaſon Menelaum ſupradicti Simônis fratrem portantem pecunias regi, & de negotiis neceſſariis reſponſa perlaturum.

24 At ille commendatus regi, cùm magnificaſſet faciem poteſtatis eius, in ſemetipsũ retorſit ſummum ſacerdotium, ſuperponens Iaſoni talenta argenti trecenta.

25 Acceptisq́. à rege mandatis, venit, nihil quidem habens dignũ ſacerdotio: animos verò crudelis tyranni, & feræ beluæ iam gerens.

26 Et Iaſon quidem, qui proprium fratrem captiuauerat, ipſe deceptus profugus in Ammanitem expulſus eſt regionem.

27 Menelaus autem principatum quidem obtinuit: de pecuniis verò regi promiſſis, nihil agebat, cùm exactionem faceret Soſtratus, qui arci erat præpoſitus.

28 Nam ad hunc exactio vectigalium pertinebat: quam ob cauſam vtriq. ad regem ſunt euocati.

29 Et Menelaus amotus eſt à ſacerdotio, ſuccedente Lyſimacho fratre ſuo: Soſtratus autem prælatus eſt Cypriis.

30 Et cùm hæc agerentur, contigit, Tharſenſes, et Mallotas ſeditionem mouere, eo quòd Antiochidi regis concubinæ dono eſſent dati.

31 Feſtinanter itaque rex venit ſedare illos, relicto ſuffecto vno ex comitibus ſuis Andronico.

32 Ratus autem Menelaus accepiſſe ſe tempus opportunum, aurea quædam vaſa è templo furatus donauit Andronico, & alia vendiderat Tyri, & per vicinas ciuitates.

33 Quod cum certiſsimè cognouiſſet Onias, arguebat eum, ipſe in loco tuto ſe continens Antiochiæ ſecus Daphnem.

34 Vnde Menelaus accedens ad Andronicum, rogabat vt Oniam interficeret. Qui cùm veniſſet ad Oniam, & datis dextris cum iureiurando (quãuis eſſet ei ſuſpectus) ſuaſiſſet de aſylo procedere, ſtatim eum peremit, nõ veritus iuſtitiam.

35 Ob quam cauſam non ſolùm Iudæi, ſed aliæ quoque nationes indignabantur, & moleſtè ferebant de nece tanti viri iniuſta.

36 Sed regreſſum regem de Ciliciæ locis adierunt Iudæi apud Antiochiam ſimul & Græci: conquerentes de iniqua nece Oniæ.

37 Contriſtatus itaque animo Antiochus propter Oniam, & fle-

ſus ad miſericordiam, lacrymas fudit, recordatus defuncti ſobrietatem, & modeſtiam.

38 Accenſiſq; animis Andronicum purpura exutum, per totam ciuitatem iubet circunduci: & in eodem loco, in quo in Oniam impietatem commiſerat, ſacrilegum vita priuari, Domino illi condignam retribuente pœnam.

39 Multis autem ſacrilegiis in templo à Lyſimacho commiſſis Menelai conſilio, & diuulgata fama, congregata eſt multitudo iam auro exportato.

40 Turbis autem inſurgentibus, & animis ira repletis, Lyſimachus armatis ferè tribus millibus iniquis manibus vti cœpit, duce quodam tyranno, ætate pariter, & dementia prouecto.

41 Sed, vt intellexerunt conatũ Lyſimachi, alij lapides, alij fuſtes validos, arripuere: quidam verò cinerem in Lyſimachum iecere.

42 Et multi quidem vulnerati, quidam autem & proſtrati, omnes vero in fugam conuerſi ſunt: ipſum etiã ſacrilegum ſecus ærarium interfecerunt.

43 De his ergo cœpit iudicium aduerſus Menelaum agitari.

44 Et cùm veniſſet rex Tyrum, ad ipſum negotium detulerũt miſſi tres viri à ſenioribus.

45 Et cùm ſuperaretur Menelaus, promiſit Ptolemæo multas pecunias dare ad ſuadendum regi.

46 Itaq; Ptolemaus in quodam atrio poſitum, quaſi refrigerandi gratia, regem adiit, & deduxit à ſententia:

47 Et Menelaum quidem vniuerſæ malitiæ reum criminibus abſoluit: miſeros autem, qui, etiam ſi apud Scythas cauſam dixiſſent, innocentes iudicarentur, hos morte damnauit.

48 Citò ergo iniuſtam pœnam dederunt, qui pro ciuitate & populo, & ſacris vaſis cauſam proſecuti ſunt.

49 Quamobrem Tyrij quoque indignati, erga ſepulturam eorum liberaliſſimi extiterunt.

50 Menelaus autem propter eorum, qui in potentia erant, auaritiam, permanebat in poteſtate, creſcens in malitia ad inſidias ciuium.

CAPVT V. LIBRI II.

1 EOdem tempore Antiochus ſecundam profectionem parauit in Aegyptum.

2 Contigit autem per vniuerſam Ieroſolymorum ciuitatem videri diebus quadraginta per aëra equites diſcurrentes, auratas ſtolas habentes, & haſtis, quaſi cohortes, armatos.

3 & curſus equorum per ordines digeſtos, & congreſſiones fieri cominus, & ſcutorum motus, & galeatorum multitudinẽ gladiis diſtrictis, & telorum iactus, & au-

reorum armorum ſplendorem, om-
niſq; generis loricarum.
4 *Quapropter omnes rogabant*
in bonum monſtra conuerti,
5 *Sed cùm falſus rumor exiſſet,*
tanquam vitâ exceſſiſſet Antio-
chus, aſſumptis Iaſon non minus
mille viris, repentè aggreſſus eſt
ciuitatem: & ciuibus ad murum
conuolantibus, ad vltimum appre-
henſa ciuitate, Menelaus fugit in
arcem:
6 *Iaſon verò non parcebat in cæ-*
de ciuibus ſuis, nec cogitabat pro-
ſperitatem aduerſum cognatos ma-
lum eſſe maximum, arbitrans ho-
ſtium & non ciuium ſe trophæa ca-
pturum.
7 *Et principatum quidem non*
obtinuit, finem verò inſidiarum
ſuarum confuſionem accepit, &
profugus iterum abiit in Amma-
niten.
8 *Ad vltimum, in exitium ſui*
concluſus ab Areta Arabum tyran-
no, fugiẽs de ciuitate in ciuitatem,
omnibus odioſus vt refuga legum
& execrabilis, vt patriæ & ciuium
hoſtis, in Aegyptum extruſus eſt:
9 *& qui multos de patria ſua ex-*
pulerat, peregrè periit, Lacedæmo-
nas profectus, quaſi pro cognatio-
ne ibi refugium habiturus:
10 *& qui inſepultos multos ab-*
iecerat, ipſe & illamentatus, & in-
ſepultus abiicitur, ſepultura neque
peregrina vſus, neque patrio ſepul-
chro participans.

COMMENTARIVS.

De Antiochi priore in Ægyptum expeditione.

IN priore Antiochi Ægyptiaca expeditione conſideranda ſunt quinq;, eius nimirum *cauſa, tempus, iter, progreſſus* & *exitus.*

Primum. Cauſa duplex traditur, *vna* ſpecioſa & falſa, vt maiorem Ptolemæum Philometorem, cui mater fuerat ipſius Antiochi ſoror, Cleopatra, in regnum reduceret, vti apud Liuium lib. 44. narrant Alexandrini legati. Et hoc eſt, quod narrari videtur hic lib. 2. cap. 4. verſ. 21. *propter primates Philometoris* miſſum ab Antiocho Apollonium. Illi enim videntur adhæſiſſe Ptolemæo alteri fratri minori, eiuſque ſorori Cleopatræ, & alterum iſtum Ptolemæum regno eiecisse. & vocantur ipſi Græcè τὰ πρωτοκλίσια, id eſt, *ij qui primos accubitus* ſeu ſellas primi honoris indices tenerent, prout in Eſther notaui. Quanquam poſſet eodem verſu legi; *propter primatum Philometoris*, vt ſententia foret, inter fratres Regis, de præſtantia & primo accubitu diſſenſionem exortam. prout ferè apud Salluſtium inter Iugurtham & fratres; indeque bellum & Ptolemæi maioris expulſionem conſecutam. Illi ergo, vt reſtitueretur, opem ſe velle ferre ſimulabat Antiochus, cum vel *ſe*, vel *illum* (vtramque lectionem admittit Græcus.) *à negotiis ipſis gerendis alienum intelligeret. Maiori Ptolemæo*, ait Liuius lib. 45. *regnum quæri ſuis viribus, ſimulabat. Et hoc precioſo titulo, ad omnes Aſiæ & Græciæ ciuitates, legationibus recipiendis, litteriſq; dimittendis, vſus erat. Altera* cauſa vera eſt, lib. 1. verſ. 17. quod *cum Syriæ regnum ſibi paratum* ſeu firmatum videret, ad Ægypti regnum

gnum oculos adiecerit. Nam quod illic dicitur, *cæpit regnare*, fortè legendum, *cæpit velle regnare.* vel certè, *cæpit regnare, deſiderio & cupiditate.* Græcè ſiquidem eſt, ὑπέλαβε βασιλεῦσαι, & apud Ioſephum lib.12.cap.6. *Statuit contra Ægyptum exercitum ducere, cum illius deſiderium cepiſſet.* Idque poſſet ex lib.2.cap.4.verſ.21.accipi, dum *propriis vtilitatibus conſulere* dicitur. licet Græca poſſint etiam ad ſuperiorem fictam cauſam accommodari τῆς κατ᾽ αὐτὸν ἀσφαλείας ἐφρόντιζεν, id eſt, *curam de ipſius ſecuritate ſuſcipiebat.*

Alterum. Prioris porrò eiuſdem expeditionis nullum vſquam certum tempus inuenio. Videtur tamen, vbi Syriam conſtituiſſet Antiochus, ſtatim bellum hoc Ægyptiacum cæpiſſe. Conſtituit autem illam breui, propter Syrorum erga ipſum beneuolentiam, & Eumenis Regis ſocietatem, vt eſt in Appiano. ſtatimque vel tanquam legatum cum mandatis, vel tanquam ducem cum copiis in Ægyptum miſit Apollonium lib.2.c.4.verſ.21.

Tertium. Tandem ipſemet Antiochus magnis cum copiis *venit Ioppen*, & quia ex ea videre Hieroſolymam poterat, quemadmodum refert li.16.Strabo, ad hanc acceſſit, anno, vt videtur, ipſius regni ſecundo, ſeu Græcorum 138. Eam verò pacatè tum ingreſſus eſt, multiſque honoribus affectus. in quibus numerantur cap.4.verſ.22. faculæ & lumina, de quibus in Iudith egi cap.3.fol.249. Deinde laudes ſeu fauſtæ acclamationes, quæ βοαὶ dicuntur, vt *viuat Rex.* ne quis ex Græco βοῶν fingat, boues ipſi tanquam Deo mactatos. Licet enim ſimile quid Actorum 14. legamus, ſitque ipſe Antiochus apud Ioſephum lib.12.ca.7. à Samaritanis Devs appellatus, nihil hic tamen, præter εὐφημικὰς vociferationes, accipiendum. Hieroſolymis in Phœnicen exercitum conuertit Antiochus, eodem li.2.cap.4.verſ.22 ſiue, infeſto illam exercitu petiit. Hoc enim importat Græcum κατεστρατοπέδευσε. præſertim cum ea prouincia Ptolemæorum eſſet, Ioſepho indice, lib.11.cap.3.

Quartum. Nauali prælio ad Peluſium pugnatum. Fugit victus Ptolemæus Iunior Alexandriam, quam obſedit quidem, ſed non cepit Antiochus; Memphi alioqui cæteraque tota Ægypto potitus eſt, auctore Liuio lib.44.& 45. Ioſ.lib.12.cap.6. idque ſignificatur hic lib.1.cap.1. verſ.19.& 20.& apud Egeſippum lib.1.cap.1. Gorionidem lib.3.cap.3.

Quintum. Tum in Syriam rediit, valido Peluſij relicto præſidio, vt Ægypti ſcilicet clauſtra teneret, ruſumque cum vellet, exercitum induceret, inquit Liuius lib. 45. Atque his in rebus triennium conſumtum videtur, vt anno Seleucidarum 140. reuerterit Rex. & tunc ea contigerunt, quæ toto cap. 4. à verſ. 23. traduntur. Poſt triennale, ab initio Ægyptiaci belli, priorisq; Hieroſolymitani acceſſus, tempus, miſit ad Antiochum Regem cum pecuniis & hypomnematiſmis, Iaſon Menelaũ. Is verò eodem, quo fratrem circumſcripſerat & deceperat ſcelere (id Interpres verſ.26. vertit *captiuare*) circumſcriptus & deceptus à Menelao eſt, vt qui ab illo ad ſe Pontificatũ auertit. Scribit verò Ioſephus lib.12.cap.6. Oniæ ſancto duos fratres fuiſſe, Iaſonem & Oniam. huncque vult eſſe Menelaum iſtum, qui, proprio nomine abiecto, ethnicam Menelai appellationem, ſicuti & Iaſon fecerat, impiè aſciuerit, idemque repetit lib.15. cap.3. lib.20.c. penultimo. eiuſque auctoritatem ſecuti ſunt Zonaras Tomo 1. fol.146. Scholaſtica hiſtoria, Gloſſa, & D. Thomas. Sed clarè c.4.v.23. non ex Aaronica ſtirpe, ſed ex Beniaminia, *Simonis*, de quo ſuprà ca.3.v.4. *frater* eſſe affirmatur. *Miſit Iaſon Menelaum ſuprà dicti Simonis fratrẽ.* Si Simonis frater eſt, & Simon de tribu Beniamin, quomodo Pontificis maximi, qui è tribu Leui, ex Aaronis familia erat, frater etiã extitit?

 Reſpon-

Reſpondet tamen D. Thomas, *cum hic dicitur frater Simonis, intelligitur non carne, ſed moribus. Vnde Gloſſa ait, fratrem, id eſt, ſcelere parem.* At ſanè multo magis dixiſſet textus: *Miſit Iaſon Menelaum fratrem ſuum.* Nam vterque, nequitia & impietate, quam ouum ouo, ſimilior. Imo dixiſſet; *Miſit Iaſon Simonis frater.* Vterque ſiquidem in ſanctum Oniam odio & ſcelere infeſtiſſimus. Et quorſum iam hæc improbitatis fraternitas tam ſeriò inculcaretur? An ipſa Menelai malitia, eiuſdemq; & cum Iaſone & cũ Simone ſimilitudo, è peſſimis eius facinoribus, parum manifeſta? Iam ver. 26. cum dixiſſet, *Iaſon quidem qui proprium fratrem captiuauerat,* non ſimpliciter ſubiunxiſſet, *ipſe deceptus,* ſed *ipſe à proprio etiam fratre deceptus, profugus in Ammaniten expulſus eſt regionem.* Quia verò & timida & ſuſpicioſa valdè ambitio eſt, quomodo aſtutiſſima vulpes, Iaſon iſte, qui ſe à ſacerdotio fratrem, eo alioqui gradu digniſſimum, aſtu deieciſſe ſciret, fratri alteri, qui eandem illam valdè dignitatem optabat, eamque ab eodem Rege, per genus & largitionem, captare facillime poterat, ita fideret, vt ad iſtum eo vti legato vellet? Eſt præterea omnino iſta ſententia contra laudatam illam D. Auguſtini regulam, quæ iubet, vt, niſi grauis quædam cauſa vrgeat, à propria verbi ſignificatione, in ſcripturis numquam diſcedamus. Et cum de Iaſone Menelaoque iſto mentio toties incidat, mirum eſſet, eos, nullâ vnquam litterulâ, fratres monſtrari, ſed ſolum Iaſonem ſancti Oniæ fratrem, eodem iſto cap. 4. verſ. 7. 26. & Lyſimachum etiam Menelai fratrem v. 29. ſicuti & Simõ erat eiuſdẽ frater. Adiiciatur demũ & iſtud; Ioſephũ hac in hiſtoria, de aliis etiam rebus, neque cum libro iſto, neq; cum ſemetipſo ſatis conſentire. Nam lib. 12. cap. 6. ait tum primò Pontificatum Iaſoni ab Antiocho datum, cum mortuus eſſet Onias. At viuebat adhuc Onias, cum ipſemet Iaſon, ab eodem Antiocho, ea dignitate priuaretur, & Pontifex Menelaus crearetur. vti patet hoc ipſo cap. verſ. 26. 27. 33. & ſequentibus. Rurſum ait ibidem Ioſephus, Menelaum iſtum, cum ab Antiocho iam Pontificatu donatus eſſet, ad Regem iiſſe, petiiſſeque vt Hieroſolymis ædificare gymnaſium, aliaque impia & Gentilia peragere liceret. At hoc Iaſoni tribuendum tota ſuperior iam narratio monſtrauit verſ. 9. 10. 12. 13. Tertiò, narrat in eodem illo capite Ioſephus, quemadmodum Oniæ boni filio, qui eodem etiam nomine, & interdum etiam *Ananias,* vt apud eundem auctorem eſt lib. 2. cap. penult. vocabatur, ſacerdotium traditum non ſit, quia puer admodum erat. νήπιος ὢν ἔτι. *Adhuc,* ait, *infans erat.* & tamen lib. 1. Capt. 1. cum tradit de Pontificatu contendiſſe, Tobiæque filios, quos contra Iaſonem Menelao adhæſiſſe cap. 6. lib. 12. dixerat; Hieroſolymis expuliſſe, ſicque ſacerdotio & vrbe potitum eſſe. quoad iratus Hieroſolymam veniret Antiochus, eamque vi occuparet: ipſe verò Pontifex Onias in Ægyptum profugeret, nouumque ibi templum excitaret. Atque in Ægyptum quidem iſte profugit, inibique templum excitauit, ſed non quòd Hieroſolymis Pontificatum geſſiſſet, indeque Menelaum expuliſſet, vti patet infrà verſ. 50. & cap. 5. huius eiuſdem lib 2. verſ. 5. & 6. Idem etiã Ioſephus l. 15. c. 3. ait, Antiochũ omnium primũ fuiſſe, qui Iudæorum eam legem violarit, qua Pontificatus viuo nemini auferebatur, quia ab Iaſone adhuc ſuperſtite illum in Oniam ſiue Menelaum tranſtulerit. At dicendum fuit, ab Onia illo ſancto, cum, vt dictum eſt, in viuis adhuc eſſet, tranſlatam in Iaſonem fuiſſe illam dignitatem. Rurſum lib. 20. cap. penult. Antiochum primum fuiſſe memorat, qui legitimas Pontificum ſucceſſiones interruperit, quia, Onia ſiue Menelao iſto interfecto, Iacimum ſiue *Alcimum* Pontificem conſtituerit, qui eſſet quidem ex Aaronis genere, ſed non è Pontificum familia. Multo magis dicendum erat, ab eodem Tyranno conſti-

tutum

tutum Pontificem Menelaum hunc, qui ne ex Aaronis quidem proſapia erat, imò ne ex ipſa quidem tribu Leui. Cum igitur Menelaum iſtum verum Beniamitæ Simonis fratrem extitiſſe doceat contextus perſpicuè, Ioſephi verò multis in rebus vacillet narratio, cum illo potius quam cum iſto quidni ſentiamus? Atque hic etiam vides, quod Præloquio 2. dicebatur; *ſecundi huius libri auctorem nequaquam Ioſephum* putandum, quod & ex ſimilibus aliis partim ſuprà iam notatis, partim infrà notandis, intelligitur. Simul præterea *illud* D. Thomæ in lib. 1. caput 1. reiicitur. ideò fratres Oniæ Ieſum & Menelaum, Pontificatum adeò ambitiosè venatos, quòd ipſi *Oniæ nullus* eſſet *filius*. Nam & cōtra Ioſephum ipſum affirmatio ea eſt, & contra D. Hieronymum Danielis 11. Iſaiæ 19. imò & contra ipſummet D. Thomam in lib. 1. c. 7. fol. 141. vbi paruulum eidem Oniæ filium dat.

Pactas verò pecunias cum non penderet Regi Menelaus, ipſe, & Hieroſolymitanæ arcis præfectus, idemque regius Quæſtor Soſtratus euocati ſunt. & iſte quidem in Græco textu reliquiſſe ſuo loco dicitur Cratetem Cypriorum præfectum, ſeu, vt à noſtro Interprete dicitur, *qui prælatus erat Cypriis*: Menelaus verò, ſua in pontificali dignitate *vicarium*, fratrem ſuum Lyſimachum. Quem enim Interpres vertit verſ. 29. *ſuccedentem*, Græcè διάδοχος dicitur, id eſt, *vicarius*. Nam διαδέχεσθαι ſignificat interdum, alicui ſuccedere in officio & dignitate aliqua. non tamen ſimpliciter, ſed certo tantùm modo, vel ad tempus aliquod. Et ſic in Eſther parte 3 quæſt. 22. dictum, *Aſſueri ſucceſſorem, ſiue vicarium* fuiſſe Mardochæum, & hic, abſente Rege Antiocho, Andronicus fit διαδεχόμενος, verſ. 31. quem Interpres noſter, *ſuffectum vocat*.

Interea duæ inſignes Ciliciæ vrbes *Tarſus & Mallus*, de quibus lib. 14. Strabo, tumultum excitarunt, quod in regiæ pellicis, quam Græcus *Antiochidem* nominat, ſumptum datæ eſſent. Hoc enim donationis genus apud Orientis Reges vſitatum fuiſſe, docent Cicero Verrina 5. Plato Alcibiade, Plutarchus Themiſtocle, Athenæus lib. 1. & alij, prout in Salomonis peccato tradidi. Rex tumultum vt ſedaret, illo ſe contulit. Nefaria interim Menelai ſacrilegia ſanctus Onias zelo magno, prout Pontificem, etiamſi Principatu, per nefas, deturbatus iampridem eſſet, decuit, inſectabatur. cum in Daphnes, quæ iuxta Antiochiam eſt, *aſylum locum* ſeceſſiſſet. prout in Græco eſt, licet, quod Latinus verſ. 33. dicit, *Antiochiam ſecus Daphneu* eſſe, reprehendendum non ſit, cum eodem ſententia reuoluatur. Nam vt apud Strabonem eſt, vicus *Daphne* ſtadiis tantum 40. ab Antiochia diſtabat, adeo vt eius ſuburbium à Dione lib. 51. vocetur. Vnde *Antiochia epidaphne* vel *epidaphnes* apud Plinium & Strabonem. Locus verò is ſacer, & auguſtus, planeque inuiolabilis habebatur, quod ibi eſſet Dianæ Apollinisque lucus & fanum. cuius in Apoſtatæ Iuliani & S. Babylæ hiſtoria mentio eſt, itemque in Cod. *de cupreſſis ex luco Daphnenſi*, lib. XI. Hinc Menelai, Andronicique nequitia eductus Onias conſceleratè occiſus eſt, verſ. 34. Lyſimachus ob immania, quæ fratris Menelai auctoritate, conſilio, & voluntate, admittebat; ſacrilegia, iuxta gazophylacium interemptus eſt. Menelaus ſacrilegij apud Regem poſtulatus, corrupto multa pecunia Ptolemæo Dorymenis filio, vti Græcè nominatur, abſolutus eſt. Accuſatores verò innocentiſſimi, qui, vt Verrina vltima etiam Cicero dicebat, & pænè in Epicedio Statius; vel apud Barbaros mali nihil accepiſſent, morte affecti ſunt iniuſtiſſima. Ipſis etiam Gentilibus *Tyriis* (neque enim ver. 49. Tyri legendum, ſed Tyrij) *indignantibus*, tantumq; ſcelus deteſtantibus. Licet verò multa his in rebus notare: quo ſcilicet hominum ambitio prorumpat: quomodo ad dignitates omnium ſacerrimas nefarie

graſſetur,

graſſetur, templa depeculetur, turbis cędibusque omnia compleat. Rurſum, quomodo impiorum etiam & Gentilium animi veram ſolidamque virtutem admirentur, verſ.35. cum & Antiochus ipſe ad Onię cædem illachrymauerit verſ.37. & ſupremum inſontium cęſorum cadaueribus honorem Tyrij habuerint, verſ.49. Denique, calamitoſiſſimo tempore, ad tempus aliquod, verus ex Aaronica ſobole Pontifex aliquãtiſper deeſſe incepit. Nam Onię ſancti filius Onias, è ſacerdotibus quidem magnis, quoad genus, erat, prout ſuprà Ioſephum audiuimus. is tamen iam, quoad vſum & functionem, Pontifex non erat. Iaſon verò in Ammonitidem fugerat.

De poſteriore Antiochi in Ægyptum expeditione.

SVNT in iſta expeditione conſimiliter hęc intuenda, cauſa, tempus, iter, progreſſus, exitus.

Primum. Quæ prioris belli cauſa vera fuit, eadem ſecundum iſtud excitauit. Cum enim inter Ptolemęos fratres conueniſſet, eoque ipſo Antiochum lætari conueniens eſſet, ſi quidem Ptolemęi alterius reducendi cauſa, exercitum Ægyptum induxiſſet, *adeò,* inquit lib.45. Liuius, *eſt offenſus, vt multo acriùs infeſtiusq; aduerſus duos, quam antè aduerſus vnum, pararet bellum.*

Alterum. Tempus apparati belli huius confertur à Liuio lib.5. in exitum anni, quo, Æmylio conſule, Macedonum Rex *Perſeus* victus fuit. Tempus verò belli eiuſdem finiti in ſequentis anni ver adultum, aut æſtatem certè ineuntem. Erat verò, ex Sigonianis faſtis, annus ille vrbis 585. iſte verò 586. & reſpondet ille Seleucidarũ anno 143. iſte 144. Caput verò primum libri prioris Machabęorum noſtrorum verſ.21. dicit Græcè paulò clariùs, *poſt Ægyptum percuſſam, anno 143.* rediiſſe & Hieroſolymam, iteratò ſcilicet, aſcendiſſe. Si annorum hic numerus ad percuſſionem referretur, hoc modo, *poſt percuſſam anno 143. Ægyptum*, benè cum ſcriptura conſpiraret Liuius, quia initium Romani anni vrbis 586. quoad duos menſes & amplius, incurrebat in Iudaicum Seleucidarum exeuntem 143. Si verò ad reditum pertineat, hoc modo, *poſtquam percuſſit Ægyptum, rediit anno 143, & aſcendit ad Iſraël*; vnius ferè anni diſſenſio fuerit: quæ iis non magna videbitur, qui norunt de Vrbis & Conſulum annis perpetuam ferè apud ſcriptores eiuſmodi litem eſſe. At ne hanc quidem eſſe velim, mihiq; poſſe oſtendere videor, Liuium anno vno ſeriùs, Ægyptiaci belli finem referre. qui non in annum poſt deuictum Perſen, ſed in eum, quo ille deuictus eſt, inciderit. Recta ſiquidem Popilius Romanorum legatus, homo & ſeuerus & ſerius, in Ægyptum contendit, Antiocho, vt excederet; ſi iam inceſſiſſet, aut ne omninò incederet, quemadmodum refert Iuſtinus lib.34. imperaturus. Quia verò Liuij ſtudioſis paradoxum hoc videbitur, & Ioſephus, Appianus, Iuſtinus, Euſebij chronica minus diſtinctè de duobus hiſcę bellis loquuntur, ex ſolo ipſo Liuio eius, quod dixi, fidem mutuabor.

Narrat ille lib.44. Æmylio conſule, Idib. Martij, Alexandrinos legatos valdè ſenatum obteſtatos, vt citra cunctationem ab Alexandriæ mœnibus abſcedere iuberetur, quem illam obſidere aiebant; Antiochus. Viſum omninò ſenatui, properandum. homo admodum nauus & impiger, cum aliis, legatus decernitur Lænas Popilius. Is, tantum ad iter, ita ſubitò ſeſe parauit, vt intra triduum, cum legatis illis Roma profectus ſit. At ecce ſubitò, cum ad celeritatem neq; remi neque venti ſatis vlli eſſe viderentur; ſi Liuium audimus, non tempeſtate aliqua iactati, ſed ſponte ipſi ſua mi-

ras in

ras in itinere moras nectunt. Delum nauigauit, & quidem cum hoſtilem ibi 40. lemborum claſſem ſcirent. Inde verò, quaſi nihil in Ægypto periculi, nulla ipſis impoſita legatio, non ſoluunt, ſed hærent, morantur, non dies vel hebdomadas aliquot, ſed menſes plures, æſtatem totam, autumnum totum, denique donec de Perſeo debellatum eſſet. Si hoc Popilius agebat, Conſulis ex vrbe diſceſſum, qui ſecuto Aprili factus, expectare potuiſſet. At præſidio Romanorum nauibus fuit. Non erat ipſe ad Macedonicum bellum Dux aut Prætor miſſus, ſed in Ægyptum legatus. Et quod ipſius præſidium? cum regiæ claſſis Præfectus Antenor, naues, præterquam ſi quæ Macedoniam peterent; omnes aut ſupprimeret aut ſpoliaret. At ex Ægypto Antiochum diſceſſiſſe inaudierat. Romam ergo redeundum erat, aut certè, ſubacto Perſeo, in Ægyptum iterum non properandum. Et tamen *ad ſuſceptam*, ait Liuius, *legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit, vt prius occurrere Antiocho poſſet, quam ad Alexandriæ mœnia accederet.* Iam fortè intellexerat, bellum ab Antiocho alterum parari. Hyems tamen cum adeſſet, Antiochusque in Syria verſaretur, non ſatis videbat, ſe, ſi vellet, multò illum citiùs conuenire poſſe, quam Alexandriam Rex idem veniret? Nihilominus tamen apud eundem Liuium, quaſi veterno excitati, tanto rurſum opere legati iſti feſtinant, vt cum Rhodiorum Principes occurrerent, imiſque precibus, vt Rhodum illi deueherentur, orarent, pertinaciſſimè negarent, donec tandem perpulſi ſunt, vt pro ſociæ vrbis ſalute, moram nauigationis breuem paterentur. Rhodi tamen, non vltra quinque dies, morati ſunt. Quanquam Rhodios ipſos miror à legatis illis videri optare, quæ Romæ illi referrent, cum hi non Romam, ſed in Ægyptum pergerent: & ante ipſorum reditum, de negotiis omnibus cum Romanis agendum eſſet. Miror etiam horum poſtea legatos in Senatu non referre, quid iidem illi Romanorum legati apud ſe viderint, cenſuerint: ſed Popilij tantum illud, quod cum Antiocho egiſſet, quaſi iam præteritum, attingere. Sed pergamus. Alexandriam legati veniunt. At iuſſi erant, prius Antiochum, dein Ptolemæum adire. Tandem Romam redeunt: ſed Ptolemæi & Antiochi legatis, qui Macedonicam victoriam Senatui gratularentur; comitati. Sera gratulatio, ſi, anno penè toto, poſt victoriam. Quid, quod idem Liuius ait, inuitatum ad belli ſocietatem à Perſeo Antiochum, cum ei diceret, *indignum facimus, Antiochum victorem, præmio belli, ab Ægypto arceri?* Iam ergo cum Popilius arcuerat, vel vt arceret, proximè aberat. Quis ergo aptè ſatis hanc à Liuio legationem narrari cenſeat? Nec verò inter priorem & poſteriorem expeditionem temporis tantum interponit, quantum nō modo iis, quæ ex c. 4. lib. 2. mihi iam dicta, neceſſarium, ſed quantum iis, quæ ab ipſo etiam referuntur, abſceſſiſſe ſcilicet ab Alexandriæ mœnibus, in Syriam remigraſſe, bellum nouum coquere, claſſem inſtruere, Cyprum mittere, cum Ptolemæi legatis diſceptare, certas & pacis conditiones, & dierum inducias præſcribere. Hæc igitur, ad hoc vſque tempus, chronologia ſit.

ANNO

Mundi.	Olympiadis.		Vrbis cond.	Seleucidarum.	
3983	151	2	579	137	Cœpit regnare Antiochus Epiphanes, lib. 1 cap. 1. ver. 11.
3984		3	580	138	Bellum prius in Ægyptum ſuſcepit, lib. 2. c. 4. Hieroſolymam pacatus init, ibid. ver. 21.
3985		4	581	139	Gerit bellum in Ægypto ſuſceptum.
3986	152	1	582	140	Redit ex Ægypto Antiochus. & Menelaus ab Iaſone Pontificatum ſibi aufert, lib. 2. cap. 4.
3987		2	583	141	Cilicũ tumultus cõponit Rex, & S. Onias interficitur, ibi. v. 30. 34 innocentes Menelai accuſatores trucidantur c. 4. ver. 48.
3988		3	584	142	Bellum in Ægyptum poſterius inſtruitur, lib 2 cap 5. ver. 1.
3989		4	585	143	Conficitur, auctoritate Popilij legati Romani, & Hieroſolyma capitur, crudeliſſiméq; vaſtatur, lib. 1. c. 1. v. 21. 22. li. 2. c. 5. v. 11. 12.

Nam lib. 1. cap. 1. vtriuſque belli ſumma tangitur, ſed ſolius poſterioris finiti tempus adſcribitur, quemadmodum idem ferè ſolum à Ioſepho, Iuſtino, Appiano, Euſebio chronol. narratur: At hic lib. 2. cap. 4. bellum, vt dixi, prius oſtenditur: poſterius verò cap. 5. incipitur & abſoluitur.

Tertium. Iter Antiochi in Ægyptum ſecundò euntis à Liuio lib. 45. deſcribitur per Cœleſyriam, & Nili Peluſiacum oſtium, Alexandriam verſus.

Quartum. Progreſſus eius is fuit, vt, eodem narratore Liuio, omnes per Arabiæ deſerta ſeſe populi dederent: ipſeque ab iis, qui ad Memphim incolebant, & à cæteris Ægyptiis, partim voluntate, partim metu receptus ſit. Duo interim Hieroſolymæ acciderunt, meteorologica ſcilicet oſtenta, lib. 2. cap. 5. ver. 2. & ſubita barbaraque Iaſonis ex Ammonitide irruptio. cui auguria ex oſtentis illis falſa, falſisque de Antiochi morte rumores impoſuerant. Vertuntur verò ea ab Interprete ver. 4. *monſtra*, quia futurum quid monſtrare videbantur, cum Græcè *ἡ ἐπιφάνεια*, *viſio* vocentur. Ideoque rectè illi, qui, vt benè verteret, DEVM rogabant. Cum anno Domini 814. cometam Carolus Magnus vidiſſet, quidnam ille portenderet ab Eginardo philoſopho ſciſcitatus eſt. Ille, vt omni Imperatorem ſolicitudine liberaret, A cœli ſignis formidandum non eſſe, reſpondit. Subiecit verò, vti temporum Faſciculus refert, *deuotus Imperator: Non aliud timere debemus, niſi illum, qui noſtri & ſideris illius Creator eſt: Sed eius clementiam laudare tenemur, qui noſtram inertiam, cum peccatores ſimus, talibus admonere dignatur indiciis. Quia igitur talia portenta cum apparent, omnes communiter tangunt, omnes pro virili ad meliora feſtinare debemus, vt miſericordiam in illo dominante conſequi valeamus.* Hæc ille ſanè quam ſapienter. Vellicantur verò viſa hæc ab iiſdem illis, de quibus cap. 3. Caluiniſtis, cum tamen huiuſmodi plurima ſæpè contigerint, vti videre eſt apud Plinium lib. 2. cap. 56. Senecam quæſtionibus naturalibus, Iulium Obſequentem cap. 9. & 76. Niphum in meteorologica, Gemmam Coſmocritica, Lycoſthenem de prodigiis & oſtentis, fol. 189. 210. 228. qui tandem iſtud etiam refert fol. 158. & addit fol. 566. *Anno 1538. in Germania in aëre paßim viſi ſunt viri armati, funera, gladij.* Subiicitur verſ. 8. infeliciſſimus infeliciſſimi Apoſtatę Iaſonis exitus, pauor, & fuga veluti Cainica, qui ne humari quidem apud eos potuit, apud quos ſibi, ob propinquitatem, de qua poſtea, refugium putabat. Qui facta imitantur, ſupplicia perhorreſcant.

Quintum. Exitum belli huius poſterioris, eodem ferè modo exponunt Appianus, Iuſtinus, Cicero Philip. 8. Liuius, cuius hæc lib. 45. verba ſunt; *Antiocho ad Leuſinem tranſgreſſo flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abeſt; legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenientes ſalutaſſet, dextramq́; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius ſcriptum habentes tradit, ac omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum ſe conſideraturum, adhibitis amicis,*

amicis, quid faciendum ſibi eſſet, dixiſſet; Popilius pro caterà aſperitate animi, virga, quam in manu gerebat, circumſcripſit Regem, ac priuſquam hoc circulo excedas, inquit, redde reſponſum Senatui, quod referam. Obſtupefactus tam violento imperio, parumper cum heſitaſſet, Faciam inquit, quod cenſet Senatus. Tum demum Popilius dextram Regi tanquam amico atque ſocio porrexit. Die deinde finita exceſſit Ægypto Antiochus.

E CAPITE PRIMO LIBRI PRIMI.

21 ET conuertit Antiochus, poſtquam percuſſit Aegyptum in centeſimo & quadrageſimo tertio anno: & aſcendit ad Iſraël,
22 & aſcendit Ieroſolymam in multitudine graui.
23 Et intrauit in ſanctificationem cum ſuperbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuerſa vaſa eius, & menſam propoſitionis, & libatoria, & phialas, & mortariola aurea, & velum, & coronas, & ornamentum aureum, quod in facie templi erat: & comminuit omnia.
24 Et accepit argentum, & aurum, & vaſa concupiſcibilia: & accepit theſauros occultos, quos inuenit: & ſublatis omnibus abiit in terram ſuam.
25 Et fecit cædem hominum, & locutus eſt in ſuperbia magna.
26 Et factus eſt planctus magnus in Iſraël, & in omni loco eorum:
27 & ingemuerunt principes, & ſeniores, virgines & iuuenes infirmati ſunt: & ſpecioſitas mulierum immutata eſt.
28 Omnis maritus ſumpſit lamentum: & quæ ſedebant in thoro maritali lugebant:
29 & commota eſt terra ſuper habitantes in ea, & vniuerſa domus Iacob induit confuſionem.
30 Et poſt duos annos dierũ miſit rex principem tributorum in ciuitates Iuda, & venit Ieruſalem cum turba magna.
31 Et locutus eſt ad eos verba pacifica in dolo: & crediderunt ei.
32 Et irruit ſuper ciuitatem repente, & percuſſit eam plaga magna, & perdidit populum multum ex Iſraël.
33 Et accepit ſpolia ciuitatis: & ſuccendit eam igni, & deſtruxit domos eius, & muros eius in circuitu:
34 & captiuas duxerunt mulieres: & natos, & pecora poſſederunt.
35 Et ædificauerunt ciuitatem Dauid muro magno, & firmo, & turribus firmis, & facta eſt illis in arcem:
36 Et poſuerunt illic gentem peccatricem viros iniquos, & conualuerunt in ea. & poſuerunt arma, & eſcas, & congregauerunt ſpolia Ieruſalem:
37 & repoſuerunt illic: & facti ſunt in laqueum magnum.
38 Et factum eſt hoc ad inſidias

 ſancti-

ſanctificationi, et in diabolum malum in Iſraël:
39 & effuderunt ſanguinem innocentem per circuitum ſanctificationis, & contaminauerunt ſanctificationem.
40 Et fugerunt habitatores Ieruſalem propter eos, & facta eſt habitatio exterorum, & facta eſt extera ſemini ſuo, & nati eius reliquerunt eam.
41 Sanctificatio eius deſolata eſt ſicut ſolitudo, dies feſti eius conuerſi ſunt in luctum, ſabbatha eius in opprobriũ, honores eius in nihilum.

Tobiæ 2.6. Amos 8.10.

42 Secundum gloriam eius multiplicata eſt ignominia eius: & ſublimitas eius conuerſa eſt in luctum.
43 Et ſcripſit rex Antiochus omni regno ſuo vt eſſet omnis populus, vnus: & relinqueret vnuſquiſque legem ſuam.
44 Et conſenſerunt omnes Gentes ſecundum verbum regis Antiochi:
45 & multi ex Iſraël conſenſerunt ſeruituti eius, & ſacrificauerunt idolis, & coinquinauerunt ſabbathum.
46 Et miſit rex libros per manus nunciorum in Ieruſalem, & in omnes ciuitates Iuda: vt ſequerentur leges Gentium terræ,
47 & prohiberent holocauſta, & ſacrificia, & placationes fieri in templo Dei,
48 & prohiberent celebrari ſabbathum, & dies ſollennes.
49 Et iuſſit coinquinari ſancta, & ſanctum populum Iſraël.
50 Et iuſſit ædificari aras, & templa, & idôla, & immolari carnes ſuillas, & pecora communia,
51 & relinquere filios ſuos incircumciſos, & coinquinari animas eorum in omnibus immundis, & abominationibus, ita vt obliuiſcerentur legem, & immutarent omnes iuſtificationes Dei.
52 Et quicunque non feciſſent ſecundum verbum regis Antiochi, morerentur.
53 Secundum omnia verba hæc ſcripſit omni regno ſuo: & præpoſuit principes populo, qui hæc fieri cogerent.
54 Et iuſſerunt ciuitatibus Iudæ ſacrificare.
55 Et congregati ſunt multi de populo ad eos, qui dereliquerant legem Domini: & fecerunt mala ſuper terram:
56 & effugauerunt populum Iſraël in abditis, & in abſconditis fugitiuorum locis.
57 Die quintadecima menſis Caſleu, quinto & quadrageſimo & centeſimo anno ædificauit rex Antiochus abominandum idôlum deſolationis ſuper altare Dei, & per vniuerſas ciuitates Iudæ in circuitu ædificauerunt aras:
58 Et ante ianuas domorum, & in plateis incendebant thura, & ſacrificabant:
59 Et libros legis Dei combuſſerunt igni, ſcindentes eos:

60 &

*60 & apud quemcunque inue-
niebantur libri teſtamenti Domi-
ni, & quicunque obſeruabat legem
Domini, ſecundum edictum regis
trucidabant eum.*
*61 In virtute ſua faciebant hæc
populo Iſraël, qui inueniebatur in
omni menſe & menſe in ciuitati-
bus.*
*62 Et quinta & viceſima die
menſis ſacrificabant ſuper aram,
quæ erat contra altare.*
*63 Et mulieres, quæ circuncide-
bant filios ſuos, trucidabantur ſe-
cundum iuſſum regis Antiochi,*
*64 & ſuſpendebant pueros à cer-
uicibus per vniuerſas domos eorũ:
& eos, qui circunciderant illos, tru-
cidabant.*
*65 Et multi de populo Iſraël de-
finierunt apud ſe, vt non mandu-
carent immunda: Et elegerunt
magis mori, quàm cibis coinqui-
nari immundis:*
*66 & noluerunt infringere le-
gem Dei ſanctã, & trucidati ſunt:*
*67 & facta eſt ira magna ſuper
populum valdè.*

È CAPITE V. LIBRI II.

*11 HIs itaque geſtis ſuſpitatus
eſt rex ſocietatem deſertu-
ros Iudæos: & ob hoc profectus ex
Aegypto efferatis animis, ciuita-
tem quidem armis cepit:*
*12 Iuſſit autem militibus inter-
ficere, nec parcere occurſantibus, &
per domos aſcendentes trucidare.*
*13 Fiebant ergo cædes iuuenum,
ac ſeniorum, & mulierum & na-
torum exterminia, virginúmque
& paruulorum neces.*
*14 Erant autem toto triduo o-
ctoginta millia interfecti, quadra-
ginta millia vincti, non minus au-
tem venundati.*
*15 Sed nec iſta ſufficiunt: auſus
eſt etiam intrare templum vniuer-
ſæ terræ ſanctius, Menelao ductore,
qui legum & patriæ fuit proditor:*
*16 & ſceleſtis manibus ſumens
ſancta vaſa, quæ ab aliis regibus &
ciuitatibus erant poſita ad orna-
tum loci, & gloriam, contrectabat
indignè & contaminabat.*
*17 Ita alienatus mente Antio-
chus, non conſiderabat quòd pro-
pter peccata habitantium ciuita-
tem, modicum Deus fuerat iratus:
propter quod & accidit circa locum
deſpectio.*
*18 Alioquin, niſi contigiſſet eos
multis peccatis eſſe inuolutos: ſicut* Sup. 3. 25. 25.
*Heliodorus qui miſſus eſt à Seleuco
rege ad expoliandum ærarium, eti-
am hic ſtatim aduenïens flagella-
tus, & repulſus vtique fuiſſet ab
audacia.*
*19 Verùm non propter locum,
gentem: ſed propter gentem, locum
Deus elegit.*
*20 Ideóq; & ipſe locus particeps
factus eſt populi malorum. poſteà
autem fiet ſocius bonorum: & qui
derelictus in ira Dei omnipotentis
eſt: iterum in magni Domini re-*

conci-

conciliatione cum ſumma gloria exaltabitur.

21 Igitur Antiochus mille & octingentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regreſſus eſt, exiſtimans ſe præ ſuperbia terram ad nauigandum, deducturum propter mentis elationem.

22 Reliquit autem & præpoſitos ad affligendam gentem: Ieroſolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipſo, à quo conſtitutus eſt:

23 in Garizim autem Andronicum, & Menelaum, qui grauius quàm cæteri imminebant ciuibus.

24 Cumq́ appoſitus eſſet contra Iudæos, miſit odioſum principem Apollonium cum exercitu viginti & duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere.

25 Qui cum veniſſet Ieroſolymam, pacem ſimulans, quieuit vſq; ad diem ſanctum ſabbathi: et tunc, feriatis Iudæis, arma capere ſuis præcepit.

26 Omneſq́ ſimul, qui ad ſpectaculum proceſſerant, trucidauit: & ciuitatem cum armatis diſcurrens, ingentem multitudinem peremit.

27 Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertum locum, ibiq́ inter feras vitam in montibus cum ſuis agebat: & fœni cibo veſcentes, demorabantur, ne participes eſſent coinquinationis.

CAPVT VI. eiuſdem libri II.

1 SEd non poſt multum temporis miſit rex ſenem quendam Antiochenum, qui compelleret Iudæos vt ſe transferrent à patriis, & Dei legibus:

2 contaminare etiam quod in Ieroſolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant Iouis hoſpitalis.

3 Peſſima autem & vniuerſis grauis erat malorum incurſio:

4 nam templum luxuria & comeſſationibus Gentium erat plenum, et ſcortantium cum meretricibus, ſacratiſq́ ædibus mulieres ſe vltrò ingerebant, intrò inſerentes ea, quæ non licebat.

5 Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur.

6 Neque autem ſabbatha cuſtodiebantur, neque dies ſollennes patrij ſeruabantur, nec ſimpliciter Iudæum ſe eſſe quiſquam confitebatur.

7 Ducebantur autem cum amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia: &, cum Liberi ſacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire.

8 Decretum autem exiit in proximas Gentilium ciuitates, ſuggerentibus Ptolemais, vt pari modo

& ipſi

& ipſi aduerſus Iudæos agerent, vt ſacrificarent:

9 *eos autem, qui nollent tranſire ad inſtituta Gentium, interficerẽt: erat ergo videre miſeriam.*

10 *Duæ enim mulieres delatæ ſunt natos ſuos circuncidiſſe: quas, infantibus ad vbera ſuſpenſis, cùm publicè per ciuitatem circunduxiſſent, per muros præcipitauerunt.*

11 *Alij verò, ad proximos coeuntes ſpeluncas, & latenter ſabbathi diem celebrantes, cùm indicati eſſent Philippo, flammis ſucceſi ſunt: eo quòd verebantur propter religionem & obſeruantiam, manu ſibimet auxilium ferre.*

12 *Obſecro autem eos qui hunc librum lecturi ſunt, ne abhorreſcant propter aduerſos caſus, ſed reputent, ea, quæ acciderunt, non ad interitum, ſed ad correptionem eſſe generis noſtri.*

13 *Etenim multo tempore non ſinere peccatoribus ex ſententia agere, ſed ſtatim vltiones adhibere, magni beneficij eſt indicium.*

14 *Non enim, ſicut in aliis nationibus, Dominus patiẽter expectat, vt eas cum iudicij dies aduenerit, in plenitudine peccatorum puniat:*

15 *ita & in nobis ſtatuit, vt peccatis noſtris in finem deuolutis, ita demum in nos vindicet.*

16 *Propter quod nunquam quidem à nobis miſericordiam ſuam amouet: corripiens verò in aduerſis populum ſuum non derelinquit.*

17 *Sed hæc nobis ad commonitionem legentium dicta ſint paucis. Iam autem veniendum eſt ad narrationem.*

Commentarivs.

De iis, quæ poſt Ægyptiaci belli finem apud Iudæos geſta.

SVNT ea omnia peracerba. Nam primo Hieroſolymam cepit; deinde plurimis eam maximiſque incommodis affecit. Cepit verò illam armis, vt dicitur lib.2.cap.1.verſ.11. Id enim etiam Græcè eſt ἔλαβε τὴν πόλιν δορυάλωτον: vti & c.10.lib.2.hoc, in Græco, nomen. Ioſephus tamen lib.12. cap. 7. ἀμαχητὶ, *abſque pugna* cepiſſe tradit. Enimuerò confundit ſecundum iſtum Antiochi ad Hieroſolymam acceſſum, cum priore, annoſque turbat, & quando anno 145. è ſuis tantum quẽdam miſit, eum met veniſſe affirmat. ſed ſeipſum lib.1.Capt.1.corrigit. vbi Antiochum Hieroſolymam κατακράτος, id eſt, *vi* cepiſſe fatetur. rurſumque lib.7.cap.9. πορθήσαντα. *Cauſa* verò, vim cur adhibuerit, *duplex* in textu innuitur: *Vna*, quòd ira æſtuaret, animoque totus efferatus eſſet. *Altera* quòd vereretur, ne à ſe Iudęa deficeret. Vtraque verò, propter importunam ipſius Antiochi naturam, habuit & cauſam, quam verba iſta continent, cap.5.verſ.11. *his itaque geſtis*; προσπεσόντων τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν γεγονότων. id eſt, *cum Regi inciderent* vel homines loquentes, vel cogitationes moleſtæ, de iis quæ accidiſſent. videlicet, quòd à Romano legato penè

penè iam victor, Ægyptique Dominus excedere iuſſus eſſet, quod in Hieroſolymitana vrbe diſſidentium inter ſe ciuium factiones, turbæque eſſent, quòd mortuus à Iudæis dictus, creditusque eſſet. *Venerunt*, ait Gorionides, lib.3.cap. *ex gente noſtra impij ad Regem & dixerunt, Ecce viſa ſunt Hieroſolymis oſtenta quædam, & dixerunt ciues, mortuus eſt Antiochus, ijdemq́; de Domini noſtri Regis exitio gauiſi ſunt.* Hæc ergo Antiochi furorem accenderunt, ſimulque meliores Hieroſolymorum incolas excitarunt, vt à factione, quæ Antiocho ſtudebat, cauerent, portas occluderent, defenſionem pararent. Sed vicit improbitas, variaque Iudæis incommoda ferox Rex inflixit *præſens, abſens.* Quæ *præſens* inflixit, ſunt cap.1.verſ.23.ad 30.lib. 2. cap.5.verſ.17. ad 22.ſcilicet cædes immenſa, templi profanatio, dum in ipſum ſanctum, & vti etiam videtur, in ſanctum ſanctorum ingredi auſus eſt, ipſumq́ue templum, quoad ſacra vaſa, omniſq́ue generis pecuniam, ſpoliare. Quæ *abſens* inflixit, ea *per præfectos* omnia fecit, eoſq́ue *duplices.* Vel enim ab ipſo Hieroſolymis abeunte *relicti* erant, vt Philippus Hieroſolymæ cap.5.verſ.22. lib.2.in Garizin monte Andronicus, alius ab eo, de quo cap.4. quibus vtriſque pſeudopontificem Menelaum adiunxit: vel ab eodem *miſſi*, fuerunt, vt Apollonius cap.1. verſ.30.c.5.verſ. 24. & ſenex quidam, qui eodem anno 145. ſed paulo poſt, Hieroſolymam venit cum litteris Regis, cap.6.verſ.1.cap.1.verſ.43.& 46.vbi hæ litteræ vocantur *biblia*, vti cap.1.Bibliacorum Proleg.notaui. *Apollonius* videtur ille eſſe de quo ſuprà ca. 4.verſ.21.& qui apud Liuium lib.37. Antiochi magni claſſis dextrum cornu ducebat, cum læuum duceret Annibal. *Senex* verò ille non nominatus, dicitur cap. 6. *Antiochenus*, ſed in Græco *Athenæus*, quaſi *Athenienſis.* Fortè tamen cum Rex Antiochiæ tùm verſaretur, Antiochenum miſiſſe veriſimilius eſt. niſi forte *Athenæus* proprium ſeni huic nomen fuit.

Multa verò duo iſti peracerba Iudæis intulerunt. Nam Apollonius Hieroſolymam vaſtauit, arcem, in vrbe inferiore Hieruſalem, vt ait Ioſephus, extruxit, in qua Macedonicum præſidium collocauit, cum alioqui iam arx antea foret aliqua, ſuprà lib.2.cap.4.verſ.27. cap. 5.verſ.5.& apud D. Hieronymum in Danielis 11. Die Sabbathi, cum Iudæos otium agentes vidiſſet, militibus immiſſis, quam plurimos trucidauit, præſertim qui ad ſpectacula & theatra confluxerant. Id enim etiam polita Iudæis moris fuiſſe docet Socrates lib. 7. cap.13.Ioſephus lib.2. Capt.41.ideoq́ue & poſtea in ſpectaculis dederunt Iudæi pœnas, cum feris obiecti fuerunt, apud eundem libro 7. Captiuitat. 8. & 13. Tum verò optimorum quorundam in ſolitudines & ſpeluncas fuga extitit, verſ.40. capite primo, & capite quinto ver.27. vbi *Iudas* ipſe *Machabæus* in iſtis ponitur. Ioſephus Gorion cap.3.lib.3.ita de Antiocho ſcribit, *diſperſit vniuerſum cætum* ſeu *collegium & congregationem Haſidæorum, qui erant humaniſſimi, & fugerant Haſidæi in ſyluas, & comederunt herbam, veluti pecudes, & latuerunt beſtiarum inſtar in ſyluis.* De Haſidæis poſtea lib.2.cap.7.& 14. Et notanda, ſumma rerum inedia & vitæ aſperitas, additurq́ue cauſa, *ne participes eſſent coinquinationis.* Vocatur porrò ibidem *Decimus*, vel quia iam inde ab Alexandri temporibus, Pontifex erat decimus legitimus, vt ex ſuperiore Pontificum ſerie perſpicitur: vel quia cum nouem ſociis tunc deliteſcebat: vel quia δέκατος ponitur, pro *decadarcho*, ſeu *decarcho*, id eſt, *decano decurione*, vt Exod. 18.Deut.1. vel denique ob cauſam in Aſidæis tangendam. Quæ verò decurionum dignitas fuerit, ex Ioſepho in Vita patet, de quo Iudith ca.8.q.2. & ex eodem lib.4.Capt.4.& libro 2.cap.42.

Ea verò, quæ ſenex iſte intulit *mala*, dupliciter commemorantur. primò *generatim*,

tim,

tim,dum omnis veræ Religionis actio & profeſſio ſeueriſſimè vetita oſtenditur cap. 6. vt ſacrificia,feſti dies,circumciſio, & contraria omnia præcepta, vt vetitarum carnium eſus, ſacrorum librorum exuſtio, idolorum & templorum variorum conſtructio,gentilium feſtorum celebratio, & pomparum, quemadmodum erant ipſa Dionyſia ſeu Bacchi feſta,de quibus Gyraldus,quæ dicebantur à furore ὄργια: vel à tempore ἀνθεστήρια, νυκτέλια. λαμπτήρια, τριετηρικά: vel à vaſis & inſtrumentis χόες, χύτροι, λαγυνοφόρια, πιθοίγια: vel ab ebrietate, quæ in ipſis ſumma ὠμοφάγια, φαγήσια, φαγησιπόσια; vel denique θοίνια, λήναια, *Bacchanalia & Liberalia*,de quibus P. Pithœus, lib. 1. Aduerſ.cap. 9. Tertullianus lib. de ſpectaculis, *Duo*, inquit, *iſta dæmonia, Venus & Liber, coniuncta & conſpirata inter ſe ſunt, ebrietatis & libidinis. Itaque theatrum Veneris, Liberi quoque domus eſt.* Arnobius lib. 5. *Bacchanalia etiam prætermittemus inania, quibus nomen Omophagiis Græcum eſt. in quibus furore mentito, & ſequeſtrata poſteris ſanitate circumplicatis vos anguibus: atque vt vos plenos* Dei *numine ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera cruentis oribus diſſipatis.* Plutarchus in Alexandro, verba de Olympiade, quæ Bacchi ſacris addicta erat & dracones alebat; faciens addit. οἱ πολλοὶ περιελιττόμενοι θύρσοις τῶν γυναικῶν, καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. *Multi circumuoluti thyrſis mulierum & coronis terrefaciebant viros.* Valde verò in Oriente cultum fuiſſe Bacchum, idque quia iis in partibus è Iouis femore natus crederetur, narrat in Orbis Periegeſi Dionyſius. *Coronati* verò *hedera* ſiue vt Græcus ait κισσοὺς ἔχοντες hederas habentes Baccho pompam ducere miſeri cogebantur Iudæi, quia ea arbor, quæ vt ait Plinius lib. 16. cap. 34. *inimica ſatis omnibus eſt, ſepulchraq́; ac muros rumpens, ſerpentium frigori gratiſſima*, ipſi Baccho ſacra erat. Vnde & *Alexandrum coronato* hedera *exercitu victorem ex India rediſſe, exemplo Liberi Patris*, ait ibidem Plinius. Eandem tamen vi illa ſua frigorifica ebrietati obſtare tradit lib. 14. cap. 49. Rhodiginus. *Erant*, inquit Tertullianus lib. de corona militis cap. 7. *ſupplices coronarij apud veteres. Liberum, eundem apud Ægyptios Oſirin, Harpocration induſtria hederatum argumentatur, quòd hederæ natura ſit cerebrum ab heluco defenſare.* Quemadmodum verò apud Romanos, vt ait Cicero, *Verrea* ſublata, ſic apud nos *Bacchanalia* quorum & res & nomen prophanum; tolli penitus oporteret. Neque enim ſunt ἑορτὴ μεγίστη, vt ait Athenæus, neque terriculamenta illa, de quibus in Demetrio Plutarchus, formidanda: ſed eorum & apparatus omnis, de quo in Adriano Dio, Euſtathius Iliad. ξ. Clemens in Protreptico, & nomen ipſum explodēdum. Si diem Solis, Lunæ & Martis cæteraque id genus nomina in Chriſtianis ferre noluit Eccleſia, Bacchanalia cur ferantur? Aiebat Nouella 28. cap. 1. Iuſtinianus Imperator. *Vetus illud nomen Polemonis, quo plerique in Ponto tyranni vſi fuerunt, dehinc quieſcito: quia tyranni extitit: tum etiam quia pulchrius fuerit regiones Chriſtianorum & regum nominibus deſignare, quam his, quæ Polemi, hoc eſt belli, & tumultus præ ſe notionem ferrent.* Quanto verò magis conuenit, dies deorum turpiſſimorum bacchantiumque nominibus non appellare?

* *Natales* verò Regum *dies* agitare perantiquum eſt, vti patet Geneſ. 40. verſ. 20. Matth. 14. verſ. 6. & ex Platone in Alcibiade, Plutarcho 9. Sympoſ. Ioſepho lib. 15. cap. 14. & lib. 7. Capt. 8. Ammiano lib. 24. Herod. lib. 1. Athenæo lib. 4. Quod verò ait Interpres noſter v. 7. ductos *ad ſacrificia*, Græcus ait ἐπὶ σπλαγχνισμὸν quaſi *ad viſcerationem* dicas. quòd viſceribus ea ſacrificia fierent, & ea ſequerentur epulæ ac viſcerationes. & ſic ſequente verſ. 8. ἄγειν, καὶ σπλαγχνίζειν. *agere, & viſcerationem* ſeu *epulum celebrare* in quo ſacrificatorum animalium viſcera comederentur. vbi etiam obſeruandum in Græcis quibuſdam libris vnum tantùm, qui Antiocho hęc ſuggeſſerit, *Ptole-*

Reſpondet tamen D. Thomas, *cum hic dicitur frater Simonis, intelligitur non carne, ſed moribus. Vnde Gloſſa ait, fratrem, id eſt, ſcelere parem.* At ſanè multo magis dixiſſet textus: *Miſit Iaſon Menelaum fratrem ſuum.* Nam vterque, nequitia & impietate, quam ouum ouo, ſimilior. Imo dixiſſet; *Miſit Iaſon Simonis frater.* Vterque ſiquidem in ſanctum Oniam odio & ſcelere infeſtiſſimus. Et quorſum iam hæc improbitatis fraternitas tam ſeriò inculcaretur? An ipſa Menelai malitia, eiuſdemq́; & cum Iaſone & cũ Simone ſimilitudo, è peſſimis eius facinoribus, parum manifeſta? Iam ver. 26. cum dixiſſet, *Iaſon quidem qui proprium fratrem captiuauerat*, non ſimpliciter ſubiunxiſſet, *ipſe deceptus*, ſed *ipſe à proprio etiam fratre deceptus, profugus in Ammaniten expulſus eſt regionem.* Quia verò & timida & ſuſpicioſa valdè ambitio eſt, quomodo aſtutiſſima vulpes, Iaſon iſte, qui ſe à ſacerdotio fratrem, co alioqui gradu digniſſimum, aſtu deieciſſe ſciret, fratri alteri, qui eandem illam valdè dignitatem optabat, eamque ab eodem Rege, per genus & largitionem, captare facillime poterat, ita fideret, vt ad iſtum eo vti legato vellet? Eſt prætereaomnino iſta ſententia contra laudatam illam D. Auguſtini regulam, quæ iubet, vt, niſi grauis quædam cauſa vrgeat, à propria verbi ſignificatione, in ſcripturis numquam diſcedamus. Et cum de Iaſone Menelaoque iſto mentio toties incidat, mirum eſſet, eos, nullâ vnquam litterulâ, fratres monſtrari, ſed ſolum Iaſonem ſancti Oniæ fratrem, eodem iſto cap. 4. verſ. 7. 26. & Lyſimachum etiam Menelai fratrem v. 29. ſicuti & Simõ erat eiuſdẽ frater. Adiiciatur demũ & iſtud; Ioſephũ hac in hiſtoria, de aliis etiam rebus, neque cum libro iſto, neq; cum ſemetipſo ſatis conſentire. Nam lib. 12. cap. 6. ait tum primò Pontificatum Iaſoni ab Antiocho datum, cum mortuus eſſet Onias. At viuebat adhuc Onias, cum ipſemet Iaſon, ab eodem Antiocho, ea dignitate priuaretur, & Pontifex Menelaus crearetur. vti patet hoc ipſo cap. verſ. 26. 27. 33. & ſequentibus. Rurſum ait ibidem Ioſephus, Menelaum iſtum, cum ab Antiocho iam Pontificatu donatus eſſet, ad Regem iiſſe, petiiſſeque vt Hieroſolymis ædificare gymnaſium, aliaque impia & Gentilia peragere liceret. At hoc Iaſoni tribuendum tota ſuperior iam narratio monſtrauit verſ. 9. 10. 12. 13. Tertiò, narrat in eodem illo capite Ioſephus, quemadmodum Oniæ boni filio, qui eodem etiam nomine, & interdum etiam *Ananias*, vt apud eundem auctorem eſt lib. 2. cap. penult. vocabatur, ſacerdotium traditum non ſit, quia puer admodum erat. νήπιος ὢν ἔτι. *Adhuc*, ait, *infans erat.* & tamen lib. 1. Capt. 1. cum tradit de Pontificatu contendiſſe, Tobiæque filios, quos contra Iaſonem Menelao adhæſiſſe cap. 6. lib. 12. dixerat; Hieroſolymis expuliſſe, ſicque ſacerdotio & vrbe potitum eſſe. quoad iratus Hieroſolymam veniret Antiochus, eamque vi occuparet: ipſe verò Pontifex Onias in Ægyptum profugeret, nouumque ibi templum excitaret. Atque in Ægyptum quidem iſte profugit, inibique templum excitauit, ſed non quòd Hieroſolymis Pontificatum geſſiſſet, indeque Menelaum expuliſſet, vti patet infrà verſ. 50. & cap. 5. huius eiuſdem lib. 2. verſ. 5. & 6. Idem etiã Ioſephus l. 15. c. 3. ait, Antiochũ omnium primũ fuiſſe, qui Iudæorum eam legem violarit, qua Pontificatus viuo nemini auferebatur, quia ab Iaſone adhuc ſuperſtite illum in Oniam ſiue Menelaum tranſtulerit. At dicendum fuit, ab Onia illo ſancto, cum, vt dictum eſt, in viuis adhuc eſſet, translatam in Iaſonem fuiſſe illam dignitatem. Rurſum lib. 20. cap. penult. Antiochum primum fuiſſe memorat, qui legitimas Pontificum ſucceſſiones interruperit, quia, Onia ſiue Menelao iſto interfecto, Iacimum ſiue *Alcimum* Pontificem conſtituerit, qui eſſet quidem ex Aaronis genere, ſed non è Pontificum familia. Multo magis dicendum erat, ab eodem Tyranno conſtitutum

tutum

tutum Pontificem Menelaum hunc, qui ne ex Aaronis quidem proſapia erat, imò ne ex ipſa quidem tribu Leui. Cum igitur Menelaum iſtum verum Beniamitæ Simonis fratrem extitiſſe doceat contextus perſpicuè, Ioſephi verò multis in rebus vacillet narratio, cum illo potius quàm cum iſto quidni ſentiamus? Atque hic etiam vides, quod Præloquio 2. dicebatur; *ſecundi huius libri auctorem nequaquam Ioſephum* putandum, quod & ex ſimilibus aliis partim ſuprà iam notatis, partim infrà notandis, intelligitur. Simul præterea *illud* D. Thomæ in lib. 1. caput 1. reiicitur. ideò fratres Oniæ Ieſum & Menelaum, Pontificatum adeò ambitiosè venatos, quòd ipſi *Oniæ nullus* eſſet *filius*. Nam & cõtra Ioſephum ipſum aſſirmatio ea eſt, & contra D. Hieronymum Danielis 11. Iſaiæ 19. imò & contra ipſummet D. Thomam in lib. 1. c. 7. fol. 141. vbi paruulum eidem Onię filium dat.

Pactas verò pecunias cum non penderet Regi Menelaus, ipſe, & Hieroſolymitanæ arcis præfectus, idemque regius Quæſtor Soſtratus euocati ſunt. & iſte quidem in Gręco textu reliquiſſe ſuo loco dicitur Cratetem Cypriorum pręfectum, ſeu, vt à noſtro Interprete dicitur, *qui prælatus erat Cypriis*: Menelaus verò, ſuâ in pontificali dignitate *vicarium*, fratrem ſuum Lyſimachum. Quem enim Interpres vertit verſ. 29. *ſuccedentem*, Græcè διάδοχος dicitur, id eſt, *vicarius*. Nam διαδέχεσθαι ſignificat interdum, alicui ſuccedere in officio & dignitate aliqua. non tamen ſimpliciter, ſed certo tantùm modo, vel ad tempus aliquod. Et ſic in Eſther parte 3 quæſt. 22. dictum, *Aſſueri ſucceſſorem. ſiue vicarium* fuiſſe Mardochęum, & hic, abſente Rege Antiocho, Andronicus fit διαδεχόμενος, verſ. 31. quem Interpres noſter, *ſuffectum vocat*.

Interea duę inſignes Ciliciæ vrbes *Tarſus & Mallus*, de quibus lib. 14. Strabo, tumultum excitarunt, quod in regię pellicis, quam Gręcus *Antiochidem* nominat, ſumptum datę eſſent. Hoc enim donationis genus apud Orientis Reges vſitatum fuiſſe, docent Cicero Verrina 5. Plato Alcibiade, Plutarchus Themiſtocle, Athenęus lib. 1. & alij, prout in Salomonis peccato tradidi. Rex tumultum vt ſedaret, illo ſe contulit. Nefaria interim Menelai ſacrilegia ſanctus Onias zelo magno, prout Pontificem, etiamſi Principatu, per nefas, deturbatus iampridem eſſet, decuit, inſectabatur. cum in Daphnes, quę iuxta Antiochiam eſt, *aſylum locum* ſeceſſiſſet. prout in Gręco eſt, licet, quod Latinus verſ. 33. dicit, *Antiochiam ſecus Daphnen* eſſe, reprehendendum non ſit, cum eodem ſententia reuoluatur. Nam vt apud Strabonem eſt, vicus *Daphne* ſtadiis tantum 40. ab Antiochia diſtabat, adeo vt eius ſuburbium à Dione lib. 51. vocetur. Vnde *Antiochia epidaphne* vel *epidaphnes* apud Plinium & Strabonem. Locus verò is ſacer, & auguſtus, planeq́ue inuiolabilis habebatur, quod ibi eſſet Dianæ Apollinisq́ue lucus & fanum. cuius in Apoſtatę Iuliani & S. Babylæ hiſtoria mentio eſt, itemq́ue in Cod. *de cupreſſu ex luco Daphnenſi*, lib. XI. Hinc Menelai, Andronicique nequitia eductus Onias conſceleratè occiſus eſt, verſ. 34. Lyſimachus ob immania, quę fratris Menelai auctoritate, conſilio, & voluntate, admittebat; ſacrilegia, iuxta gazophylacium interemptus eſt. Menelaus ſacrilegij apud Regem poſtulatus, corrupto multa pecunia Ptolemæo Dorymenis filio, vti Gręcè nominatur, abſolutus eſt. Accuſatores verò innocentiſſimi, qui, vt Verrina vltima etiam Cicero dicebat, & pęnè in Epicedio Statius; vel apud Barbaros mali nihil accepiſſent, morte affecti ſunt iniuſtiſſima. Ipſis etiam Gentilibus *Tyriis* (neque enim ver. 49. Tyri legendum, ſed Tyrij) *indignantibus*, tantumq́; ſcelus deteſtantibus. Licet verò multa his in rebus notare: quo ſcilicet hominum ambitio prorumpat: quomodo ad dignitates omnium ſacerrimas nefarie graſſetur,

graſſetur, templa depeculetur, turbis cędibusque omnia compleat. Rurſum, quomodo impiorum etiam & Gentilium animi veram ſolidamque virtutem adamentur, verſ.35. cum & Antiochus ipſe ad Onię cædem illachrymauerit verſ.37. & ſupremum inſontium cęſorum cadaueribus honorem Tyrij habuerint, verſ.49. Denique, calamitoſiſſimo tempore, ad tempus aliquod, verus ex Aaronica ſobole Pontifex aliquantiſper deeſſe incepit. Nam Onię ſancti filius Onias, è ſacerdotibus quidem magnis, quoad genus, erat, prout ſuprà Ioſephum audiimus. is tamen iam, quoad vſum & functionem, Pontifex non erat. Iaſon verò in Ammonitidem fugerat.

De poſteriore Antiochi in Ægyptum expeditione.

SVNT in iſta expeditione conſimiliter hęc intuenda, cauſa, tempus, iter, progreſſus, exitus.

Primum. Quæ prioris belli cauſa vera fuit, eadem ſecundum iſtud excitauit. Cum enim inter Ptolemęos fratres conueniſſet, eoque ipſo Antiochum lætari conueniens, eſſet, ſi quidem Ptolemęi alterius reducendi cauſa, exercitum Ægyptum induxiſſet, *adeò*, inquit lib.45. Liuius, *eſt offenſus, vt multo acriùs infeſtiusq; aduerſus duos, quam antè aduerſus vnum, pararet bellum.*

Alterum. Tempus apparati belli huius confertur à Liuio lib.5. in exitum anni, quo, Æmylio conſule, Macedonum Rex *Perſeus* victus fuit. Tempus verò belli eiuſdem finiti in ſequentis anni ver adultum, aut æſtatem certè ineuntem. Erat verò, ex Sigonianis faſtis, annus ille vrbis 585. iſte verò 586. & reſpondet ille Seleucidarũ anno 143. iſte 144. Caput verò primum libri prioris Machabęorum noſtrorum verſ.21. dicit Græcè paulò clariùs, *poſt Ægyptum percuſſam, anno 143.* rediiſſe & Hieroſolymam, iteratò ſcilicet, aſcendiſſe. Si annorum hic numerus ad percuſſionem referretur, hoc modo, *poſt percuſſam anno 143. Ægyptum*, benè cum ſcriptura conſpiraret Liuius, quia initium Romani anni vrbis 586. quoad duos menſes & amplius, incurrebat in Iudaicum Seleucidarum exeuntem 143. Si verò ad reditum pertineat, hoc modo, *poſtquam percuſſit Ægyptum, rediit anno 143, & aſcendit ad Iſraël*; vnius ferè anni diſſenſio fuerit: quæ iis non magna videbitur, qui norunt de Vrbis & Conſulum annis perpetuam ferè apud ſcriptores eiuſmodi litem eſſe. At ne hanc quidem eſſe velim, mihiq; poſſe oſtendere videor, Liuium anno vno ſeriùs, Ægyptiaci belli finem referre. qui non in annum poſt deuictum Perſen, ſed in eum, quo ille deuictus eſt, inciderit. Rectà ſiquidem Popilius Romanorum legatus, homo & ſeuerus & ſerius, in Ægyptum contendit, Antiocho, vt excederet; ſi iam inceſſiſſet, aut ne omninò incederet, quemadmodum refert Iuſtinus lib.34. imperaturus. Quia verò Liuij ſtudioſis paradoxum hoc videbitur, & Ioſephus, Appianus, Iuſtinus, Euſebij chronica minus diſtinctè de duobus hiſce bellis loquuntur, ex ſolo ipſo Liuio eius, quod dixi, fidem mutuabor.

Narrat ille lib.44. Æmylio conſule, Idib. Martij, Alexandrinos legatos valdè ſenatum obteſtatos, vt citra cunctationem ab Alexandriæ mœnibus abſcedere iuberetur, quem illam obſidere aiebant; Antiochus. Viſum omninò ſenatui, properandum. homo admodum nauus & impiger, cum aliis, legatus decernitur Lænas Popilius. Is, tantum ad iter, ita ſubitò ſeſe parauit, vt intra triduum, cum legatis illis Roma profectus ſit. At ecce ſubitò, cum ad celeritatem neq; remi neque venti ſatis vlli eſſe viderentur; ſi Liuium audimus, non tempeſtate aliqua iactati, ſed ſponte ipſi ſua miras in

ras in itinere moras nectunt. Delum nauigauit, & quidem cum hoſtilem ibi 40. lemborum claſſem ſcirent. Inde verò, quaſi nihil in Ægypto periculi, nulla ipſis impoſita legatio, non ſoluunt, ſed hærent, morantur, non dies vel hebdomadas aliquot, ſed menſes plures, æſtatem totam, autumnum totum, denique donec de Perſeo debellatum eſſet. Si hoc Popilius agebat, Conſulis ex vrbe diſceſſum, qui ſecuto Aprili factus, expectare potuiſſet. At præſidio Romanorum nauibus fuit. Non erat ipſe ad Macedonicum bellum Dux aut Prætor miſſus, ſed in Ægyptum legatus. Et quod ipſius præſidium? cum regiæ claſſis Præfectus Antenor, naues, præterquam ſi quæ Macedoniam peterent; omnes aut ſupprimeret aut ſpoliaret. At ex Ægypto Antiochum diſceſſiſſe inaudierat. Romam ergo redeundum erat, aut certè, ſubacto Perſeo, in Ægyptum iterum non properandum. Et tamen *ad ſuſceptam*, ait Liuius, *legationem peragendam nauigare Ægyptum pergit, vt prius occurrere Antiocho poſſet, quam ad Alexandriæ mœnia accederet.* Iam fortè intellexerat, bellum ab Antiocho alterum parari. Hyems tamen cum adeſſet, Antiochusque in Syria verſaretur, non ſatis videbat, ſe, ſi vellet, multò illum citiùs conuenire poſſe, quam Alexandriam Rex idem veniret? Nihilominus tamen apud eundem Liuium, quaſi veterno excitati, tanto rurſum opere legati iſti feſtinant, vt cum Rhodiorum Principes occurrerent, imisque precibus, vt Rhodum illi deueherentur, orarent, pertinaciſſimè negarent, donec tandem perpulſi ſunt, vt pro ſociæ vrbis ſalute, moram nauigationis breuem paterentur. Rhodi tamen, non vltra quinque dies, morati ſunt. Quanquam Rhodios ipſos miror à legatis illis videri optare, quæ Romæ illi referrent, cum hi non Romam, ſed in Ægyptum pergerent: & ante ipſorum reditum, de negotiis omnibus cum Romanis agendum eſſet. Miror etiam horum poſtea legatos in Senatu non referre, quid iidem illi Romanorum legati apud ſe viderint, cenſuerint: ſed Popilij tantum illud, quod cum Antiocho egiſſet, quaſi iam præteritum, attingere. Sed pergamus. Alexandriam legati veniunt. At iuſſi erant, prius Antiochum, dein Ptolemæum adire. Tandem Romam redeunt: ſed Ptolemæi & Antiochi legatis, qui Macedonicam victoriam Senatui gratularentur; comitati. Sera gratulatio, ſi, anno penè toto, poſt victoriam. Quid, quod idem Liuius ait, inuitatum ad belli ſocietatem à Perſeo Antiochum, cum ei diceret, *indignum facinus, Antiochum victorem, præmio belli, ab Ægypto arceri?* Iam ergo cum Popilius arcuerat, vel vt arceret, proximè aberat. Quis ergo aptè ſatis hanc à Liuio legationem narrari cenſeat? Nec verò inter priorem & poſteriorem expeditionem temporis tantum interponit, quantum nō modo iis, quæ ex c. 4. lib. 2. mihi iam dicta, neceſſarium, ſed quantum iis, quæ ab ipſo etiam referuntur, abſceſſiſſe ſcilicet ab Alexandriæ mœnibus, in Syriam remigraſſe, bellum nouum coquere, claſſem inſtruere, Cyprum mittere, cum Ptolemæi legatis diſceptare, certas & pacis conditiones, & dierum inducias præſcribere. Hæc igitur, ad hoc vſque tempus, chronologia ſit.

ANNO

Mundi.	Olympiadis.		Vrbis cond.	Seleucidarum.	
3983	151	2	579	137	Cœpit regnare Antiochus Epiphanes, lib. 1 cap. 1. ver. 11.
3984		3	580	138	Bellum prius in Ægyptum ſuſcepit, lib. 2. c. 4. Hieroſolymam pacatus init, ibid. ver. 21.
3985		4	581	139	Gerit bellum in Ægypto ſuſceptum.
3986	152	1	582	140	Redit ex Ægypto Antiochus. & Menelaus ab Iaſone Pontificatum ſibi aufert, lib. 2. cap. 4.
3987		2	583	141	Ciliciũ tumultus cōponit Rex, & S. Onias interficitur, ibi. v. 30. 34 innocentes Menelai accuſatores trucidantur c. 4. ver. 48.
3988		3	584	142	Bellum in Ægyptum poſterius inſtruitur, lib 2 cap 5 ver. 1.
3989		4	585	143	Conficitur, auctoritate Popilij legati Romani, & Hieroſolyma capitur, crudeliſſiméq; vaſtatur, lib. 1. c. 1. v. 21. 22. li. 2. c. 5. v. 11. 12.

Nam lib. 1. cap. 1. vtriuſque belli ſumma tangitur, ſed ſolius poſterioris finiti tempus adſcribitur, quemadmodum idem ferè ſolum à Ioſepho, Iuſtino, Appiano, Euſebio chronol. narratur: At hic lib. 2. cap. 4. bellum, vt dixi, prius oſtenditur: poſterius verò cap. 5. incipitur & abſoluitur.

Tertium. Iter Antiochi in Ægyptum ſecundò euntis à Liuio lib. 45. deſcribitur per Cœleſyriam, & Nili Peluſiacum oſtium, Alexandriam verſus.

Quartum. Progreſſus eius is fuit, vt, eodem narratore Liuio, omnes per Arabiæ deſerta ſeſe populi dederent: ipſeque ab iis, qui ad Memphim incolebant, & à cæteris Ægyptiis, partim voluntate, partim metu receptus ſit. Duo interim Hieroſolymæ acciderunt, meteorologica ſcilicet oſtenta, lib. 2. cap. 5. ver. 2. & ſubita barbaraque Iaſonis ex Ammonitide irruptio. cui auguria ex oſtentis illis falſa, falſiſque de Antiochi morte rumores impoſuerant. Vertuntur verò ea ab Interprete ver. 4. *monſtra*, quia futurum quid monſtrare videbantur, cum Græcè ἡ ἐπιφάνεια, *viſio* vocentur. Ideoque rectè illi, qui, vt benè verteret, DEVM rogabant. Cum anno Domini 814. cometam Carolus Magnus vidiſſet, quidnam ille portenderet ab Eginardo philoſopho ſciſcitatus eſt. Ille, vt omni Imperatorem ſolicitudine liberaret, A cœli ſignis formidandum non eſſe, reſpondit. Subiecit verò, vti temporum Faſciculus refert, *deuotus Imperator: Non aliud timere debemus, niſi illum, qui noſtri & ſideris illius Creator eſt: Sed eius clementiam laudare tenemur, qui noſtram inertiam, cum peccatores ſimus, talibus admonere dignatur indiciis. Quia igitur talia portenta cum apparent, omnes communiter tangunt, omnes pro virili ad meliora feſtinare debemus, vt miſericordiam in illo dominante conſequi valeamus.* Hæc ille ſanè quam ſapienter. Vellicantur verò viſa hæc ab iiſdem illis, de quibus cap. 3. Caluiniſtis, cum tamen huiuſmodi plurima ſæpè contigerint, vti videre eſt apud Plinium lib. 2. cap. 56. Senecam quæſtionibus naturalibus, Iulium Obſequentem cap. 9. & 76. Niphum in meteorologica, Gemmam Coſmocritica, Lycoſthenem de prodigiis & oſtentis, fol. 189. 210. 228. qui tandem iſtud etiam refert fol. 158. & addit fol. 566. *Anno 1538. in Germania in aëre paßim viſi ſunt viri armati, funera, gladij.* Subiicitur verſ. 8. infeliciſſimus infeliciſſimi Apoſtatę Iaſonis exitus, pauor, & fuga veluti Cainica, qui ne humari quidem apud eos potuit, apud quos ſibi, ob propinquitatem, de qua poſtea, refugium putabat. Qui facta imitantur, ſupplicia perhorreſcant.

Quintum. Exitum belli huius poſterioris, eodem ferè modo exponunt Appianus, Iuſtinus, Cicero Philip. 8. Liuius, cuius hæc lib. 45. verba ſunt; *Antiocho ad Leuſinem tranſgreſſo flumen, qui locus quatuor millia ab Alexandria abeſt; legati Romani occurrerunt. Quos cum aduenientes ſalutaſſet, dextramq; Popilio porrigeret, tabellas ei Popilius ſcriptum habentes tradit, ac omnium primum id legere iubet. Quibus perlectis, cum ſe conſideraturum, adhibitis amicis,*

amicis, quid faciendum ſibi eſſet, dixiſſet; Popilius pro cæterà aſperitate animi, virga, quam in manu gerebat, circumſcripſit Regem, ac priuſquam hoc circulo excedas, inquit, redde reſponſum Senatui, quod referam. Obſtupefactus tam violento imperio, parumper cum heſitaſſet, Faciam inquit, quod cenſet Senatus. Tum demum Popilius dextram Regi tanquam amico atque ſocio porrexit. Die deinde finita exceſſit Ægypto Antiochus.

E CAPITE PRIMO LIBRI PRIMI.

*21 ET conuertit Antiochus, poſt-
quam percuſſit Aegyptum in
centeſimo & quadrageſimo tertio
anno: & aſcendit ad Iſraël,
22 & aſcendit Ieroſolymam in
multitudine graui.
23 Et intrauit in ſanctificatio-
nem cum ſuperbia, & accepit alta-
re aureum, & candelabrum lumi-
nis, & vniuerſa vaſa eius, & men-
ſam propoſitionis, & libatoria, &
phialas, & mortariola aurea, &
velum, & coronas, & ornamen-
tum aureum, quod in facie templi
erat: & comminuit omnia.
24 Et accepit argentum, & au-
rum, & vaſa concupiſcibilia: & ac-
cepit theſauros occultos, quos inue-
nit: & ſublatis omnibus abiit in
terram ſuam.
25 Et fecit cædem hominum, &
locutus eſt in ſuperbia magna.
26 Et factus eſt planctus magnus
in Iſraël, & in omni loco eorum:
27 & ingemuerunt principes,
& ſeniores, virgines & iuuenes in-
firmati ſunt: & ſpecioſitas mulie-
rum immutata eſt.
28 Omnis maritus ſumpſit la-
mentum: & quæ ſedebant in tho-
ro maritali lugebant:
29 & commota eſt terra ſuper
habitantes in ea, & vniuerſa do-
mus Iacob induit confuſionem.
30 Et poſt duos annos dierũ mi-
ſit rex principem tributorum in ci-
uitates Iuda, & venit Ieruſalem
cum turba magna.
31 Et locutus eſt ad eos verba pa-
cifica in dolo: & crediderunt ei.
32 Et irruit ſuper ciuitatem re-
pente, & percuſſit eam plaga ma-
gna, & perdidit populum multum
ex Iſraël.
33 Et accepit ſpolia ciuitatis: &
ſuccendit eam igni, & deſtruxit
domos eius, & muros eius in cir-
cuitu:
34 & captiuas duxerunt mulie-
res: & natos, & pecora poſſederunt.
35 Et ædificauerunt ciuitatem
Dauid muro magno, & firmo, &
turribus firmis, & facta eſt illis in
arcem:
36 Et poſuerunt illic gentem pec-
catricem viros iniquos, & conua-
luerunt in ea. & poſuerunt arma,
& eſcas, & congregauerunt ſpolia
Ieruſalem:
37 & repoſuerunt illic: & facti
ſunt in laqueum magnum.
38 Et factum eſt hoc ad inſidias*

ſanctificationi, et in diabolum ma-
lum in Iſraël:
39 & effuderunt ſanguinem in-
nocentem per circuitum ſanctifica-
tionis, & contaminauerunt ſan-
ctificationem.
40 Et fugerunt habitatores Ie-
ruſalem propter eos, & facta eſt ha-
bitatio exterorum, & facta eſt ex-
tera ſemini ſuo, & nati eius reli-
querunt eam.
41 Sanctificatio eius deſolata eſt
Tobiæ 2.6. ſicut ſolitudo, dies feſti eius conuer-
Amos ſi ſunt in luctum, ſabbatha eius in
8.10. opprobriũ, honores eius in nihilum.
42 Secundum gloriam eius mul-
tiplicata eſt ignominia eius: &
ſublimitas eius conuerſa eſt in lu-
ctum.
43 Et ſcripſit rex Antiochus o-
mni regno ſuo vt eſſet omnis popu-
lus, vnus: & relinqueret vnuſ-
quiſque legem ſuam.
44 Et conſenſerunt omnes Gen-
tes ſecundum verbum regis An-
tiochi:
45 & multi ex Iſraël conſenſe-
runt ſeruituti eius, & ſacrificaue-
runt idolis, & coinquinauerunt
ſabbathum.
46 Et miſit rex libros per ma-
nus nunciorum in Ieruſalem, & in
omnes ciuitates Iuda: vt ſequeren-
tur leges Gentium terræ,
47 & prohiberent holocauſta,
& ſacrificia, & placationes fieri in
templo Dei,
48 & prohiberent celebrari ſab-
bathum, & dies ſolennes.
49 Et iuſſit coinquinari ſancta,
& ſanctum populum Iſraël.
50 Et iuſſit ædificari aras, &
templa, & idola, & immolari car-
nes ſuillas, & pecora communia,
51 & relinquere filios ſuos incir-
cumciſos, & coinquinari animas
eorum in omnibus immundis, &
abominationibus, ita vt obliuiſce-
rentur legem, & immutarent om-
nes iuſtificationes Dei.
52 Et quicunque non feciſſent
ſecundum verbum regis Antiochi,
morerentur.
53 Secundum omnia verba hæc
ſcripſit omni regno ſuo: & præpo-
ſuit principes populo, qui hæc fieri
cogerent.
54 Et iuſſerunt ciuitatibus Iudæ
ſacrificare.
55 Et congregati ſunt multi de
populo ad eos, qui dereliquerant le-
gem Domini: & fecerunt mala ſu-
per terram:
56 & effugauerunt populum Iſ-
raël in abditis, & in abſconditis fu-
gitiuorum locis.
57 Die quintadecima menſis
Caſleu, quinto & quadrageſimo &
centeſimo anno ædificauit rex An-
tiochus abominandum idolum de-
ſolationis ſuper altare Dei, & per
vniuerſas ciuitates Iudæ in circui-
tu ædificauerunt aras:
58 Et ante ianuas domorum, &
in plateis incendebant thura, &
ſacrificabant:
59 Et libros legis Dei combuſſe-
runt igni, ſcindentes eos:

60 & apud quemcunque inueniebantur libri teſtamenti Domini, & quicunque obſeruabat legem Domini, ſecundum edictum regis trucidabant eum.
61 In virtute ſua faciebant hæc populo Iſraël, qui inueniebatur in omni menſe & menſe in ciuitatibus.
62 Et quinta & viceſima die mensis ſacrificabant ſuper aram, quæ erat contra altare.
63 Et mulieres, quæ circuncidebant filios ſuos, trucidabantur ſecundum iuſſum regis Antiochi,
64 & ſuſpendebant pueros à ceruicibus per vniuerſas domos eorũ: & eos, qui circunciderant illos, trucidabant.
65 Et multi de populo Iſraël definierunt apud ſe, vt non manducarent immunda: Et elegerunt magis mori, quàm cibis coinquinari immundis:
66 & noluerunt infringere legem Dei ſanctã, & trucidati ſunt:
67 & facta eſt ira magna ſuper populum valdè.

È Capite V. Libri II.

11 His itaque geſtis ſuſpitatus eſt rex ſocietatem deſerturos Iudæos: & ob hoc profectus ex Aegypto efferatis animis, ciuitatem quidem armis cepit:
12 Iuſſit autem militibus interficere, nec parcere occurſantibus, & per domos aſcendentes trucidare.
13 Fiebant ergo cædes iuuenum, ac ſeniorum, & mulierum & natorum exterminia, virginúmque & paruulorum neces.
14 Erant autem toto triduo octoginta millia interfecti, quadraginta millia vincti, non minus autem venundati.
15 Sed nec iſta ſufficiunt: auſus eſt etiam intrare templum vniuerſa terra ſanctius, Menelao ductore, qui legum & patriæ fuit proditor:
16 & ſceleſtis manibus ſumens ſancta vaſa, quæ ab aliis regibus & ciuitatibus erant poſita ad ornatum loci, & gloriam, contrectabat indignè & contaminabat.
17 Ita alienatus mente Antiochus, non conſiderabat quòd propter peccata habitantium ciuitatem, modicum Deus fuerat iratus: propter quod & accidit circa locum deſpectio.
18 Alioquin, niſi contigiſſet eos multis peccatis eſſe inuolutos: ſicut Heliodorus qui miſſus eſt à Seleuco rege ad expoliandum ærarium, etiam hic ſtatim adueniens flagellatus, & repulſus vtique fuiſſet ab audacia. Sup. 3. 25. 26.
19 Verùm non propter locum, gentem: ſed propter gentem, locum Deus elegit.
20 Ideoq; & ipſe locus particeps factus eſt populi malorum. poſteà autem fiet ſocius bonorum: & qui derelictus in ira Dei omnipotentis eſt: iterum in magni Domini reconci-

conciliatione cum ſumma gloria exaltabitur.

21 Igitur Antiochus mille & octingentis ablatis de templo talentis, velociter Antiochiam regreſſus eſt, exiſtimans ſe præ ſuperbia terram ad nauigandum, deducturum propter mentis elationem.

22 Reliquit autem & præpoſitos ad affligendam gentem: Ieroſolymis quidem Philippum genere Phrygem, moribus crudeliorem eo ipſo, à quo conſtitutus eſt:

23 in Garizim autem Andronicum, & Menelaum, qui grauius quàm cæteri imminebant ciuibus.

24 Cumq; appoſitus eſſet contra Iudæos, miſit odioſum principem Apollonium cum exercitu viginti & duobus millibus, præcipiens ei omnes perfectæ ætatis interficere, mulieres ac iuuenes vendere.

25 Qui cum veniſſet Ieroſolymam, pacem ſimulans, quieuit vſq; ad diem ſanctum ſabbathi: et tunc, feriatis Iudæis, arma capere ſuis præcepit.

26 Omneſq; ſimul, qui ad ſpectaculum proceſſerant, trucidauit: & ciuitatem cum armatis diſcurrens, ingentem multitudinem peremit.

27 Iudas autem Machabæus, qui decimus fuerat, ſeceſſerat in deſertum locum, ibiq; inter feras vitam in montibus cum ſuis agebat: & fœni cibo veſcentes, demorabantur, ne participes eſſent coinquinationis.

CAPVT VI. eiuſdem libri II.

1 SEd non poſt multum temporis miſit rex ſenem quendam Antiochenum, qui compelleret Iudæos vt ſe transferrent à patriis, & Dei legibus:

2 contaminare etiam quod in Ieroſolymis erat templum, & cognominare Iouis Olympij: & in Garizim, prout erant hi, qui locum inhabitabant Iouis hoſpitalis.

3 Peſſima autem & vniuerſis grauis erat malorum incurſio:

4 nam templum luxuria & comeſſationibus Gentium erat plenum, et ſcortantium cum meretricibus, ſacratiſq; ædibus mulieres ſe vltrò ingerebant, intrò inferentes ea, quæ non licebat.

5 Altare etiam plenum erat illicitis, quæ legibus prohibebantur.

6 Neque autem ſabbatha cuſtodiebantur, neque dies ſollennes patrij ſeruabantur, nec ſimpliciter Iudæum ſe eſſe quiſquam confitebatur.

7 Ducebantur autem cum amara neceſſitate in die natalis regis ad ſacrificia: &, cum Liberi ſacra celebrarentur, cogebantur hedera coronati Libero circuire.

8 Decretum autem exiit in proximas Gentilium ciuitates, ſuggerentibus Ptolemæis, vt pari modo

& ipſi

& ipſi aduerſus Iudæos agerent, vt
ſacrificarent:
9 *eos autem, qui nollent tranſire*
ad inſtituta Gentium, interficerẽt:
erat ergo videre miſeriam.
10 *Duæ enim mulieres delatæ*
ſunt natos ſuos circuncidiſſe: quas,
infantibus ad vbera ſuſpenſis, cùm
publicè per ciuitatem circundu-
xiſſent, per muros præcipitauerunt.
11 *Alij verò, ad proximos coeun-*
tes ſpeluncas, & latenter ſabbathi
diem celebrantes, cùm indicati
eſſent Philippo, flammis ſucceſi
ſunt: eo quòd verebantur propter
religionem & obſeruantiam, ma-
nu ſibimet auxilium ferre.
12 *Obſecro autem eos qui hunc*
librum lecturi ſunt, ne abhorre-
ſcant propter aduerſos caſus, ſed
reputent, ea, quæ acciderunt, non
ad interitum, ſed ad correptionem
eſſe generis noſtri.
13 *Etenim multo tempore non*
ſinere peccatoribus ex ſententia
agere, ſed ſtatim vltiones adhibe-
re, magni beneficij eſt indicium.
14 *Non enim, ſicut in aliis natio-*
nibus, Dominus patiẽter expectat,
vt eas cum iudicij dies aduenerit,
in plenitudine peccatorum puniat:
15 *ita & in nobis ſtatuit, vt pec-*
catis noſtris in finem deuolutis, ita
demum in nos vindicet.
16 *Propter quod nunquam qui-*
dem à nobis miſericordiam ſuam
amouet: corripiens verò in aduer-
ſis populum ſuum non derelinquit.
17 *Sed hæc nobis ad commoni-*
tionem legentium dicta ſint pau-
cis. Iam autem veniendum eſt ad
narrationem.

COMMENTARIVS.

De iis, quæ poſt Ægyptiaci belli finem apud Iudæos geſta.

SVNT ea omnia peracerba. Nam primo Hieroſolymam cepit; deinde plurimis eam maximiſque incommodis affecit. Cepit verò illam armis, vt dicitur lib.2.cap.1.verſ. 11. Id enim etiam Græcè eſt *ἔλαβε τὴν πόλιν δορυάλωτον*: vti & c.10.lib.2.hoc, in Græco, nomen. Ioſephus tamen lib.12. cap. 7. *ἀμαχητὶ*, *abſque pugna* cepiſſe tradit. Enimuerò confundit ſecundum iſtum Antiochi ad Hieroſolymam acceſſum, cum priore, annoſque turbat, & quando anno 145. è ſuis tantum quẽdam milit, eum met veniſſe affirmat. ſed ſeipſum lib.1. Capt.1. corrigit. vbi Antiochum Hieroſolymam *κατακράτος*, id eſt, *vi* cepiſſe fatetur. rurſumque lib.7.cap.9. *πορθήσαντα*. *Cauſa* verò, vim cur adhibuerit, *duplex* in textu innuitur: *Vna*, quòd ira æſtuaret, animoque totus efferatus eſſet. *Altera* quòd vereretur, ne à ſe Iudęa deficeret. Vtraque verò, propter importunam ipſius Antiochi naturam, habuit & cauſam, quam verba iſta continent, cap.5.verſ.11. *his itaque geſtis*; *προσπεσόντων τῷ βασιλεῖ περὶ τῶν γεγονότων*. id eſt, *cum Regi inciderent* vel homines loquentes, vel cogitationes moleſtæ, de iis quæ accidiſſent. videlicet, quòd à Romano legato penè

tim, dum omnis veræ Religionis actio & profeſſio ſeueriſſimè vetita oſtenditur cap. 6. vt ſacrificia, feſti dies, circumciſio, & contraria omnia præcepta, vt vetitarum carnium eſus, ſacrorum librorum exuſtio, idolorum & templorum variorum conſtructio, gentilium feſtorum celebratio, & pomparum, quemadmodum erant ipſa Dionyſia ſeu Bacchi feſta, de quibus Gyraldus, quæ dicebantur à furore ὄργια: vel à tempore ἀνθεστήρια, νυκτέλια, λαμπτήρια, τριετηρικά: vel à vaſis & inſtrumentis χόες, χύτροι, κανηφόρεια, πιθοίγια: vel ab ebrietate, quæ in ipſis ſumma ἀμυστάγια, φαγήσια, ἐπιποτόσια; vel denique θοίνια, λήναια, *Bacchanalia & Liberalia*, de quibus P. Pithœus, lib. 1. Aduerſ. cap. 9. Tertullianus lib. de ſpectaculis, *Duo*, inquit, *iſta dæmonia, Venus & Liber, coniuncta & conſpirata inter ſe ſunt, ebrietatis & libidinis. Itaque theatrum Veneris, Liberi quoque domus eſt.* Arnobius lib. 5. *Bacchanalia etiam prætermittemus inania, quibus nomen Omophagis Græcum eſt. in quibus furore mentito, & ſequeſtrata poſteris ſanitate circumplicatis vos anguibus: atque vt vos plenos* Dei *numine ac maieſtate doceatis, caprorum reclamantium viſcera cruentis oribus diſsipatis.* Plutarchus in Alexandro, verba de Olympiade, quæ Bacchi ſacris addicta erat & dracones alebat; faciens addit. οἱ πολλοὶ περιελιττόμενοι θύρσοις τῶν γυναικῶν, καὶ τοῖς στεφάνοις ἐξέπληττον τοὺς ἄνδρας. *Multi circumuoluti thyrſis mulierum & coronis terrefaciebant viros.* Valde verò in Oriente cultum fuiſſe Bacchum, idque quia iis in partibus è Iouis femore natus crederetur, narrat in Orbis Periegeſi Dionyſius. *Coronati* verò *hedera* ſiue vt Græcus ait κισσοὺς ἔχοντες hederas habentes Baccho pompam ducere miſeri cogebantur Iudæi, quia ea arbor, quæ vt ait Plinius lib. 16. cap. 34. *inimica ſatis omnibus eſt, ſepulchraq; ac muros rumpens, ſerpentium frigori gratiſsima*, ipſi Baccho ſacra erat. Vnde & *Alexandrum coronato* hedera *exercitu victorem ex India rediiſſe, exemplo Liberi Patris*, ait ibidem Plinius. Eandem tamen vi illa ſua frigorifica ebrietati obſtare tradit lib. 14. cap. 49. Rhodiginus. *Erant*, inquit Tertullianus lib. de corona militis cap. 7. *ſupplices coronarij apud veteres. Liberum, eundem apud Ægyptios Oſirin, Harpocration induſtriâ hederatum argumentatur, quòd hedera natura ſit cerebrum ab heluco defenſare.* Quemadmodum verò apud Romanos, vt ait Cicero, *Verrea* ſublata, ſic apud nos *Bacchanalia* quorum & res & nomen prophanum; tolli penitus oporteret. Neque enim ſunt ἑορτὴ μεγίστη, vt ait Athenæus, neque terriculamenta illa, de quibus in Demetrio Plutarchus, formidanda: ſed eorum & apparatus omnis, de quo in Adriano Dio, Euſtathius Iliad. ξ. Clemens in Protreptico, & nomen ipſum explodēdum. Si diem Solis, Lunæ & Martis cæteraque id genus nomina in Chriſtianis ferre noluit Eccleſia, Bacchanalia cur ferantur? Aiebat Nouella 28. cap. 1. Iuſtinianus Imperator. *Vetus illud nomen Polemonis, quo plerique in Ponto tyranni vſi fuerunt, dehinc quieſcito: quia tyranni extitit: tum etiam quia pulchrius fuerit regiones Chriſtianorum & regum nominibus deſignare, quam his, quæ Polemi, hoc eſt belli, & tumultus præ ſe notionem ferrent.* Quanto verò magis conuenit, dies deorum turpiſſimorum bacchantiumque nominibus non appellare?

Natales verò Regum *dies* agitare perantiquum eſt, vti patet Geneſ. 40. verſ. 20. Matth. 14. verſ. 6. & ex Platone in Alcibiade, Plutarcho 9. Sympoſ. Ioſepho lib. 15. cap. 14. & lib. 7. Capt. 8. Ammiano lib. 24. Herod. lib. 1. Athenæo lib. 4. Quod verò ait Interpres noſter v. 7. ductos *ad ſacrificia*, Græcus ait ἐπὶ σπλαγχνισμὸν quaſi *ad viſcerationem* dicas. quòd viſceribus ea ſacrificia fierent, & ea ſequerentur epulæ ac viſcerationes. & ſic ſequente verſ. 8. ἄγειν, καὶ σπλαγχνίζειν. *agere*, & *viſcerationem* ſeu *epulum celebrare* in quo ſacrificatorum animalium viſcera comederentur. vbi etiam obſeruandum in Græcis quibuſdam libris vnum tantùm, qui Antiocho hęc ſuggeſſerit, *Ptole-*

mæum nominari. Sed quid, quod in Græco eſt, natalitium Regis diem κατὰ μῆνα celebrandum? An ſingulis menſibus, id eſt, in anno duodecies celebrari debuit? Ita quibuſdam videtur. ſed forte intelligitur, *quolibet menſe*, ſcilicet, *in quem natiuitas illius incidiſſet*, ita vt non niſi ſemel anno quolibet, celebraretur. quemadmodum etiam à Chriſtianis Regibus & Conſulibus factum conſtat. Sed dolendum, Caluianorum hodie Reginæ natalitia, tanto ab illis apparatu, celebrari, cum Beatiſſimæ DEI matris, cœlorum Reginę, natalem ipſi diem ſuſtulerint, & ſuis in Synodis egerint, ne CHRISTI etiam Domini feſta eſſet natiuitas, vt ex ea quam anno 1574. Dordraci habuerũt; patet, canone 53.

Iam cap. 1. verſ. 43. volebat Antiochus, *vt eſſet vnus populus*, iiſdem ſcilicet moribus & inſtitutis. Quod in ſancta, vera, Catholicaque religione, curandum, vti libello de S. Athanaſij ſymbolo monſtraui, & egregiè comprobat D. Auguſtinus epiſt. 48. & 50. non autem prophana, falſa, Gentili vel hæretica, prout olim tamen elaboratum à Conſtantiis, Geiſericis, Hunericis, & ab eadem illa Regina hodie.

Fuit autem Iudæis ea quæ cap. 1. verſ. 59. deſcribitur, *ſacrorum librorum combuſtio* grauiſſima. Nam, dum Cumani temporibus, miles quidam legis librum laceraſſet, in ignemque conieciſſet; *Iudæi*, ait lib. 2. Capt. 20. Ioſephus, *quaſi tota ipſis regio incenſa fuiſſet, confluxerunt, & religione, tamquam inſtrumento quodam, excitati, Cæſarem ſimul omnes, ad vnam denunciationem, concurrerunt, Cumanum obſecrantes, ne eum, qui in* DEVM, *ipſiusq; Legem contumelioſus adeò fuiſſet, impunè eſſe ſineret. Ipſe verò videns non conquieturum populum, ni, quod petebat aſſequeretur, voluit militem illum produci, & per eorum, qui eum accuſabant; medium, ad mortem duci iuſſit.* Quam verò *religionem* vocaui, vertit vetus Ioſephi verſio *ſuperſtitionem*, cum vt alio loco ſuprà notaui, bonam etiam in partem accipi ſoleat δεισιδαιμονία vti quoque apud eundem Ioſephum lib. 4. Ant. 17. lib. 19. cap. 4. lib. 2. Capt. 32. l. 3. cap. 34. Huiuſmodi porrò diuinorum, optimorumque librorum combuſtio & vaſtatio iterata etiam poſtea eſt à Diocletiano vt eſt apud Euſebium lib. 8. hiſt. cap. 1. Arnobium lib. 4. aduerſus Gentes, D. Auguſtinum lib. 7. de bapt. cap. 2. & à noſtri temporis hæreticis, dum tot ſanctorum Patrum Codices in Gallia, Belgio, totaque Germania & alibi conſceleratiſſimè inflammarunt & diripuerunt, prout iuſtiſſima querela eſt Io. Garetij præfatione in librum de Euchariſtia, imo & Plateani, licet etiam hæretici, epiſtola de Anabaptiſtis Monaſterienſibus. Sed omnium maxime verum ſe Antiochum præſtitit Lutherus, dum Wittembergæ anno Domini 1520. ſacrorum Canonum volumina publicè combuſſit, vt ipſemet de hoc inſigni facto ſuo, edito poſtea libro, gloriatur. Mihi verò videntur iis iſti ſimiles, qui ne iuſtos alioqui cenſus, aut debita ſoluere cogantur, ſyngraphas, tabulaſque omnes, eorum quibus debent; aut ſurripiunt, aut iniecto igne ſuccendunt apud Ioſephũ l. 2. Capt. 31. & l. 7. c. 9. ſimiles item Herodi, qui ne ignobilis & alienigena videretur, Iudaicæ nobilitatis tabularia & genealogias incendit apud Euſebium l. 1. hiſt. c. 7. Putarunt enim illi futurum, vt ſi veterum nobis Patrum monumenta eripuiſſent, horum nos de ſcriptura interpretanda ſententias deinceps ignoraremus, religionis, cæremoniarumq; noſtrarum antiquitatem & vſum probare non poſſemus. ipſi vero à doctrinæ nouitate, interpretationumque ſuarum commentis reprehendi minimè valerent. Sed nihil profecit Antiochus. Viuunt Biblia: ſuperſunt Patres: magis magiſque in dies horum temeritas & apoſtaſia tenetur: priſca religio comprobatur & corrobatur.

Eſt verò Hebræorum traditio, quam in verbo *petar* notat Elias Thisbi, voluiſſe etiam

ſe etiam Antiochum, ne ſuam ipſi legem publicè vſquam legerent. Ipſi verò, ne ſcripturę ſacræ lectione omnino carerent, ſolebant ex Iſaia capitula quædam legere. Vnde factum, vti etiamnum hodie, ſuis in ſynagogis, poſt legis lectionem, legant prophetarum ſectiones aliquas: eamque conſuetudinem vocant *haphtarah* à ceſſando ſeu finiendo. & qui ad legis lectionem poſtremus in ſabbato accedit, vocat *maphtir*, quia finem facit, populumq; dimittit dicendo *hahaphtarah*. quaſi vetus quoddam *Ilicet*, vel, *Ite miſſa eſt*. Mihi tamen, qui legi legem vetuit Antiochus, prophetarum lectionem nequaquam permiſiſſe videtur. quin potius, quidquid doctrinæ diuinæ fuit, ſiue à Moyſe, ſiue à prophetis ſcripta ea eſſet; ſublatam voluiſſe. Non enim ei diuinorum librorum parti tantùm, quæ propriè *lex* dicitur; ſed vniuersè diuinis libris, veręque pietati hoſtis infeſtiſſimus erat. Nec dubito, quin earum, quas *petoroth* Hebræi vocant; origo alia ſit, eaque ipſo forte Antiocho vetuſtior.

Idem verò Antiochus Hieroſolymitani populi multitudinem maximam commigrare fecit, plurimoſque Antiochiam ſecum abduxit, vt ait li. 7. Capt. 9. Ioſephus. *Multi*, ait hæreſi 30. S. Epiphanius, *temporibus Antiochi Epiphanis diſperſi ſunt*. Rurſum cap. 1. ver. 38. *in diabolum malum* eſſe, eſt agere calumniatorem & aduerſarium, vt 2. Reg. 19. verſ. 22. *eſſici in Satan*. Itaque tria hic mala ſignificantur, *eſſe in laqueum*, eſſe *ad inſidias ipſi ſanctificationi*, ſiue *ſanctificationis*, id eſt, templi, & eſſe *in calumniam* vel *in aduerſarium ipſi Iſraëli*. In templum porrò inferebantur ſuillæ carnes cap. 1. verſ. 50. & alia quæ intuliſſe nefas. ſicuti & aliquando oſſa intuliſſe Samaritanos, prodit Ioſephus, Cæſareenſes quoſdam ad ipſorum ſynagogam aues mactaſſe lib. 2. Captiuit. 25. Et eodem verſ. 50. vocantur *pecora communia*, quæ legis decreto polluta cenſebantur. Quia enim quæ promiſcuo vſu ab omnibus tractantur, facile inquinantur, ideo quod apud Iudæos inquinatum habebatur, id *commune* vocari ſolet Matth. 15. Marc. 7. Act. 10. Apoc. 21. verſ. vltim. Vnde apud Ioſephum χοιροφαγία vel μιαροφαγία nominatur *vetitarum rerum eſus*. Eodem verſu, quæ noſter ait templa, Græcus dicit τεμένη *lucos*, quæ idola, εἰδωλεῖα *idolorum delubra*. & forte in Latino ſcriptum fuit *idolia*, cum ab Interprete vox eadem, 1. Corinth. 8. verſ. 10. retineatur. *Si quis viderit eum, qui ſcientiam habet in idolio recumbentem*. Cæterum quod eodem cap. 1. verſ. 58. de ſuffimentis & thuribus ante domorum ianuas incenſis traditur, illuſtrari poteſt ex Tertulliano lib. de idololatria ca. 15. Obiiciens enim ſibi, *Ergo honor* D e i *eſt, lucernæ pro foribus, & laurus in poſtibus?* reſpondet; *Non vtiq. quod* D e i *honor eſt, ſed quod eius qui pro* D e o *huiuſmodi officiis honoratur, quantum in manifeſto eſt, ſaluâ operatione quæ eſt in occulto, ad dæmonia peruenien. Certi enim eſſe debemus, ſi quos latet per ignorantiam litteratura ſæcularis, etiam oſtiorum deos apud Romanos, Cardeam à cardinibus appellatam & Forculum à foribus, & Limentinum à limine, & ipſum Ianum à ianua: & vtique ſcimus, licet nomina inania atque conficta ſint, cum tamen in ſuperſtitionem deducuntur, rapere ad ſe dæmonia. & omnem ſpiritum immundum per conſecrationis obligamentum. Alioquin dæmonia nullum nomen habent ſingulatim, ſed ibi nomen inueniunt, vbi & pignus. Etiam apud Græcos Apollinem Θυραῖον, & Antelios dæmonas oſtiorum præſides legimus. Hæc igitur ab initio prouidens Spiritus ſanctus, etiam oſtia in ſuperſtitionem ventura, præcecinit per antiquiſſimum propheten Enoch. Nam & alia oſtia in balneis adorari videmus. Si autem eorum ſunt, quæ in oſtiis adorentur, ad eos lucerna & laurea pertinebunt. Idolo feceris, quicquid oſtio feceris. Hoc in loco ex auctoritate quoque* D e i *conteſtor, quia nec tutum eſt ſubtrahere, quodcunque vni fuerit oſtenſum, vtiq. omnium cauſa. Scio fratrem per viſionem eadem nocte caſtigatum grauiter, quod ianuam eius ſubito annuntiatis gaudiis publicis ſerui coronaſſent. Et tamen non ipſe coronauerat,*

aut præceperat, nam ante proceſſerat, & regreſſus reprehenderat factum: adeo apud Dominum in huiuſmodi etiam, diſciplina familiæ noſtræ æſtimatur. Hæc ille. Dum verò cap.6.verſ.4.dicuntur *mulieres ſe vltro ingeſſiſſe,* videtur legendum, *ſacratiſq; in ædibus ad mulieres ſe vltro ingerebant,* vti Græca oſtendunt. In templo ſiquidem & luxurioſiſſimæ comeſſationes, & ſtupra flagitioſiſſima admittebantur, vti explicat Tertullianus in Apolog. Rupertus cap.1.Naum.

Speciatim verò commemorantur hæc.templi ipſius ſumma prophanatio, quia & iuge ſacrificium ablatum & noua templi illius inauguratio & nominatio facta eſt, vt eſſet *Iouis Olympij*. ſicuti & Garizitanum, de quo in Eſdra dixi, factum eſt *Iouis hoſpitalis*, prout ipſimet Samaritani ſe hoſpites, & à Perſis & à Medis aduenas, epiſtolâ etiam ad Antiochum datâ, quæ apud Ioſephum eſt, lib.12.ca.9. profitebantur. Videatur idem etiam Ioſephus lib.18.cap.5. vbi ſanctiſſimum, apud Samaritanos, Garizim montem oſtendit, & S. Epiphanius hæreſi 9. vbi tradit, hæreticos eodem Samaritanorum nomine vocatos, adoraſſe quædam in monte illo abſcondita ſimulachra, & vbicumque ipſi locorum eſſent, ad illum ſeſe, cum orare vellent, ſemper conuertiſſe, eo ſcilicet modo, quo ſeſe ad Mahometi ſepulchrum hodie conuertunt Turcæ. Fuit verò in B. Virginis honorem â Zenone Imperatore templum in eiuſdem montis vertice olim excitatum, vt explicat lib.5. de ædificiis Iuſtiniani Procopius. & de eo monte Samaritana illa dicebat Iohan.4.verſ.20. *Patres noſtri in monte hoc adorauerunt.* Atque ex hoc tempore, cœpit in Hieroſolymitano DEI templo eſſe *idolum deſolationis* cap.1. verſ.57. *Fatentur enim omnes,* vt ait Rabanus Antiochum, *ipſum Antichriſti figuram geſſiſſe.* Et de eo loquitur Daniel cap.11.indeque *idolum deſolationis* ſumptum eſt, non autem ex Danielis 9, vti Caietanus in cap.24.Matth.putauit, dum temere de libri huius authore loquitur, quemadmodum contra ipſum notat Catharinus, qui etiam dicit, fieri poſſe, vt cap.9. tam de Antiocho, quam de aliis poſtea ſecutis Eccleſię hoſtibus & Tyrannis agatur, de illo inquam quaſi de typo & figura reſpectu figuratorum. D. Hieronymus contra Porphyrium, quæ à Daniele dicuntur, non ſoli Antiocho tribuenda valdè pugnauit: tandemque in c. XI. concludit. *Sicut Saluator habet & Salomonem, & cæteros ſanctos in typum aduentus ſui: Sic & Antichriſtus peſſimum Regem Antiochum, qui ſanctos perſecutus eſt, templumq; violauit; rectè typum ſui habuiſſe credendus eſt.* Erat verò idolum illud abominabile & deteſtandum, ſeu, quod meritò quemlibet obſtupeſcere faceret, deſolationiſque cauſam daret: eratque *ſtatua Iouis Olympij*, quæ in templo, quod ipſi tum dedicabatur, vt iam dictum; poſita fuit. Serenus apud Caſſianum coll.8.cap.4.docens, eſſe quaſdam ſcripturarum expoſitiones, quarum neutra fidei inueniatur obſiſtere, ſubdit; *quale eſt illud, quod Helias venerit in Ioanne, & iterum ſit ante aduentum* CHRISTI *venturus: & de abominatione deſolationis, quod ſteterit in loco ſancto, per illud ſimulachrum Iouis, quod Hieroſolymis in templo poſitum legimus: & iterum ſtare habeat in Eccleſia ante aduentum* CHRISTI. D. Cyprianus de exhortatione martyrij. *Rex Antiochus infeſtus, imò in Antiocho Antichriſtus expreſſus.* Auguſtinus ſer.110.de diuerſis, *Nabuchodonoſor meruit conuerti, Antiochus meruit obdurari. ille inuenit miſericordiam, iſte auxit ſuperbiam; ſed quantum & quouſq;?* Vide caput 3.& 4.ibidem, & Cedrenum. Non veretur verò D. Athanaſius epiſtola ad ſolitarios, Conſtantinum Imperatorem, quòd hæreticus eſſet, Eccleſiaſticaſque cauſas diiudicare vellet; vocare *idolum abominationis, Herodem,* & Antiochum.

Acceſſerunt porrò ſacrificia profana, ſuum videlicet, ſeu porcorum, quos in tem-

templum inferre nullo modo licuiſſet, ſicuti neque alia, quæ iam inferebantur, non modo *contra* Dei *legem*, ſed & *contra Magni Antiochi programma*, de quo Ioſeph. libro 12. cap. 3.

Tandem ſunt acerbiſſima, quæ piis omnibus illata ſunt, ſupplicia, quorum *genera quatuor* breuiter narrãtur. *Primum* cap. 1. v. 63. l. 2. c. 6. v. 10. *de mulieribus*, quæ filios circumcidi curaſſent, & de iis, quæ, earum hoſtiarum inſtar, quas apud Gyraldum Syntag. 17. gentilitas Romana dicebat vel *ambiguas*, vel *abigenas*, ſuos non vtrimque agnos ſed chariſſimos ſecum liberos habebant. Et de his Gorion lib. 3. cap. 4. *Alterum* genus, lib. 2. cap. 6. verſ. 11. *de iis, qui Sabbathum cuſtodiiſſent*, & idcirco flammis exuſti fuerant. Vbi nota inſignem & perutilem de calamitatibus & pœnis diuinitus inflictis admonitionem, verſ. 12. 13. 14. 15. 16. ſicut Hebr. 12. Apoc. 3. *Tertium* genus eſt *in Eleazaro* ſene nonagenario. *Quartum, in ſeptem Machabæis* fratribus.

E CAPITE SEXTO LIBRI SECVNDI.

18 IGitur Eleazarus vnus de primoribus ſcribarum, vir ætate prouectus, & vultu decorus, aperto ore hians compellebatur carnem porcinam manducare.

19 At ille glorioſiſſimam mortem magis quàm odibilem vitam complectens, voluntariè præibat ad ſupplicium.

20 Intuens autem, quemadmodum oporteret accedere, patienter ſuſtinens, deſtinauit non admittere illicita propter vitæ authorem.

21 Hi autem, qui aſtabant, iniqua miſeratione commoti, propter antiquam viri amicitiam, tollentes eum ſecretò rogabant afferri carnes, quibus veſci ei licebat, vt ſimularetur manducaſſe, ſicut rex imperauerat de ſacrificij carnibus,

22 vt hoc facto à morte liberaretur: & propter veterem viri amicitiam, hanc in eo faciebant humanitatem.

23 At ille cogitare cœpit ætatis ac ſenectutis ſuæ eminentiam dignam, & ingenitæ nobilitatis canitiem, atque à puero optimæ conuerſationis actus: et ſecundum ſanctæ & à Deo conditæ legis conſtituta, reſpondit citò, dicens præmitti ſe velle in infernum.

24 Non enim ætati noſtræ dignum eſt, inquit, fingere: vt multi adoleſcentium, arbitrantes Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum:

25 & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum corruptibilis vitæ tempus decipiantur, & per hoc maculam, atque execrationem meæ ſenectuti conquiram.

26 Nam, etſi in præſenti tempore ſuppliciis hominum eripiar, ſed manum Omnipotentis nec viuus, nec defunctus effugiam.

27 Quam ob rem fortiter vita excedendo, ſenectute quidem dignus apparebo:

28 *adoleſcentibus autem exemplum forte relinquã, ſi prompto animo, ac fortiter pro grauiſſimis ac ſanctiſſimis legibus honeſta morte perfungar. His dictis, confeſtim ad ſupplicium trahebatur.*

29 *Hi autem, qui eum ducebant, & paulo antè fuerant mitiores, in iram conuerſi ſunt propter ſermones ab eo dictos, quos illi per arrogantiam prolatos arbitrabantur.*

30 *Sed, cum plagis perimeretur, ingemuit, & dixit, Domine, qui habes ſanctam ſcientiam, manifeſtè tu ſcis, quia, cùm à morte poſſem liberari, duros corporis ſuſtineo dolores: ſecundum animam verò propter timorem tuum libenter hæc patior.*

31 *Et iſte quidem hoc modo vita deceſſit, non ſolùm iuuenibus, ſed et vniuerſæ genti memoriam mortis ſuæ ad exemplum virtutis & fortitudinis derelinquens.*

COMMENTARIVS.

De Eleazaro, ſene, martyreq́; ſanctiſſimo:

FVIT Eleazarus iſte, Sacerdos, diuinarum litterarum ſcientia valdè inſignis, ita vt hic dicatur *de primoribus ſcribarum*, & teſtatur Ioſephus lib. de Machabæis cap. 5. vbi τὸν ἐπισήμων νομικὸς dicitur, & cap. 6. Ioſephus verò Gorion lib. 3. cap. 2. & 4. ſcribit, eum inter Septuaginta Interpretes fuiſſe, & quidem præcipuum. Nam ille ברשם *beroſcham*, id eſt, *in capite ipſorum*, ſiue *præcipuum*, hìc verò הכהן שר הכוהניב *Sacerdotem Principem ſacerdotum* vocat, additq́ue, omnibus in reuerentia fuiſſe dignitatem ipſius excellentiæ, & ſanctitatem. Videtur Nazianzenus oratione 22. eum ſignificare, *patrem* eſſe puerorum, de quibus infrà, Machabæorum. Sed clarè ſeipſum poſtea explicat, fuiſſe patrem talem, quali apud Laertium plus quã genitoribus deberi docet Ariſtoteles, qualẽ item Patrem vocabat S. Paulinus in epiſtolis Auſonium, & Panegyricus nonus & decimus eos qui Galliarum iuuentutem erudiebant. Quia ſcilicet eorum Magiſter & Doctor fuerat. Vnde illos inducit loquentes: *Eleazari diſcipuli ſumus: pater prius decertauit, filij poſtea certabunt.* Et D. Ambroſius lib. de Iacob. cap. 11. *ſequimur Patrem filij, diſcipuli Doctorem.* Sicq́ue vocatur in Græcorum Calendario, die Auguſti primo. Legendus verò de eo, inprimis D. Ambroſius lib. 2. de Iacob. cap. 10. vbi ait; *ſe ſacerdotum ſacerdotem*, id eſt, Epiſcopum, *ſacerdotis huius oratis* (id eſt precibus) *iuuari oportere*; & cùm illi obiiceretur; ſuillas carnes eſſe bonam creaturam, reſpondiſſe: *Nos non intentione ducimur; ſed reuerentia legis tenemur, quæ ſuilla carne abſtinendum præcipit. Quod ſi hoc leue putas, vt carne veſcamur ſuilla, qui in minimis legem contempſerit, quomodo in magnis tenebit? Abſtinentia noſtra, diſciplina eſt caſtimoniæ. Non ſummitæ ſenex, vt nõ iuueneſcat animi fortitudo. Senectus portus eſſe debet, non naufragium vitæ ſuperioris. Non te negabo lex patria: non abiurabo vos ſancta inſtituta maiorum, non decolorabo vos infulæ ſacerdotales: non te perfidia puluere turpabo, canities.* Itaque ne ſimulare quidem voluit, cum aliæ carnes proponerentur, & ſic, ait Ambroſius, *immoriendo tormentis, factus eſt cæteris magiſterium perſeuerantiæ, qui electus erat ad infirmitatis exemplum.* Apud Gorionidem loco citato; *Iam quidem animam meam è manibus veſtris libera-*

berarem; ſed à D E I *conſpectu effugere non potero, quod ab eius conſpectu effugere, & ab eius manu ſe eripere, neq; viuus neque mortuus quiſquam poſſit, cum ipſius poteſtas & in viuos & in mortuos ſit, & ad ad viuificandũ & mortificandum.* D. Cyprianus hoc tanti ſacerdotis exemplo valdè Clericos exhortatur libro de ſingularitate Clericorum. *Peccantes,* ait, *in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam in* C H R I S T V M *peccatis: & quidem hoc non iuuenibus tantùm, ſed & ſenibus congruit fratrum imbecillitati conſulere, ne ſenectus perire prouocet iuuentutem, ex qua debent omnia ſalutaria documenta procedere: ſicut Eleazarus in libro Machabæorum profitetur, & dicit: Præmitti malo in infernum, quam patrias leges deſerere. Non enim ætatem noſtram dignum eſt fingere, vt multi adoleſcentium arbitrati Eleazarum nonaginta annorum tranſiſſe ad vitam alienigenarum; & ipſi propter meam ſimulationem, & propter modicum & corruptibile tempus vitæ per me ſeducantur: & odium ac maculam ſenectuti meæ acquiram. Ille maluit vitam ſuam tormentis abiicere, quam cuiquam magiſter perditionis exiſtere: & nos vbi nulla tormenta ſunt, fluxibus ſolis nolumus ſaluandos fratres anteponere: nec contenti ſumus ſine vllis cruciatibus tam nobis prodeſſe, quam cæteris, cum ille noluit viuere moriturus: ſicut inſertus proſecutus eſt dicẽs: quamobrẽ vita fortiter excedens, ſenectute dignus apparebo, adoleſcẽtibus autẽ exemplũ forte relinquã, vt prompto animo ac fortiter pro grauibus & ſanctis legib. honeſtæ morti ſuccedant. Cũ hoc etiã laicos deceat, ne aut extraneis occaſionẽ blaſphemãdi, aut fraternitati opportunitatem fornicationis opponant, tum maximè clericos vehementer neceſſitas iſta conſtringat, quibus aut religio blaſphemata, aut fraternitas perdita pœnas duplices irrogabit. Nec inuenient in iudicio domini vllum omnino ſolatium, qui alienigenis & fratribus peccandi fomitem miniſtrarunt.* Vocatur verò Eleazarus à Nazianzeno loco citato, *primitiæ martyrum veteris teſtamenti,* quemadmodum Stephanus *primitiæ noui.* Sed cum Abel à D. Cypriano de orat. dominica, *protomartyr* vocetur, & Zacharias, & Iſaias, aliique Martyres fuerint, intelligendus eſt Nazianzenus, *non ſimpliciter primus* Martyr, ſ. d *ea in cauſa,* cum id videlicet ageretur, vt Religio, D E Iq; cultus reiiceretur. Aliis enim de cauſis alij ca fi: Et addendum; eſſe *protomartyrem,* de quo *nominatim* quidem proditum ſit. Hanc enim ob cauſam rectè ab Eccleſia *Machabæorum feſtum* agi docet epiſt. 98. & 313. S. Bernardus, à quibus hic eorum Magiſter non diſiungendus.

Sed nota, verſ. 19. & 28. pro *ſupplicio,* Græcè legi, *tympanum,* vnde & illud Hebr. 11. de quo ſuprà Præloq. 3. ἐτυμπανίσθησαν. Iam verſ. 19. *per infernum* intelligitur *mors,* quia via, & verum quaſi oſtium ad infernum eſſe ſoleat. Licet enim de hoc non loquatur, tropo tamen vſitato, *mortem* vocauit *infernum.* Imitatus noſtrum hoc tympanum eſt loco citato Apoſtolus, vt ait eum locum explicans Theodoretus. Et fatetur etiam Benedictus Aretius hæreticus ibidem, Caluinusque & Beza, qui tamen hoſce libros, quos Apoſtolus ſequitur, ſequi ipſi recuſant. *Non dubito,* ait Caluinus illic, *quin ſæuas illas perſecutiones deſignet autor epiſtolæ, quibus graſſatus eſt Antiochus in populum* D E I, *& quæ præterea ſecutæ ſunt.* Beza verò: *Non dubium, quin eam Paulus deſignet perſecutionem, quam Antiochus exercuit.* Et patet etiam ex liberatione ſeu apolytroſi, quam Apoſtolus addit, eos, de quibus ibidem agit, potuiſſe conſequi. Optimè ſiquidem ea Eleazaro noſtro, qui, ſi voluiſſet, liberari poterat, conuenit.

Quod verò ſupplicii genus ſit *tympanum,* cum etiam à Polluce lib. 8. inter carnificis inſtrumenta numeretur, ſi, quæ alij tradiderunt, colligamus, intelligetur. Ac primò quidem *fuſtuarium* videtur, cum baculis & fuſtibus ita immaniter nonnulli quandoque pulſarentur, vt plagis omninò conficerentur. Nam à baculo, & *trunco* propriè obtruncatio dicta eſt. Sic Polybius τὸ ξυλοκοπεῖν vocat τυμπανίζειν. Suidas, & Ariſtophanis

non malè, ſi quæ humaniſſimus Lipſius, aureolo de cruce libello, ſcripſit, expendas, dum eam facit *ſimplicem*, in qua vel affixio fiat & *compactam*, quæ decuſſata, commiſſa, immiſſa. *Tympanum* igitur *omnia hæc cruciamentorum genera complecti videtur*. An ad tot & tanta Eleazari tormenta capitis acceſſerit abſciſſio, de qua ſuprà, non conſtat. Ioſephus certe lib.1.c.6.dicit, eum διὰ χαλκοτέχνων ὀργάνων *per immania* inquam *inſtrumenta*, cuiuſmodi faces & laminæ, in eculeorum ſuppliciis, crebrò leguntur, *vſtulatum fuiſſe, & protectum*. teterrimiſque ad ipſius nares admotis odoribus grauiter cruciatum, ſicq; ad oſſa vſque iam exuſtum, oraſſe, vt Iſraelitis Devs propitiaretur, vt *ſanguis*, quem funderet *illis purgatorius eſſet* (καθάρσιον αἷμα) *vt pro ipſorum animabus ſuam hanc animam ſumeret, tumq; mortuum eſſe*. ferè vt 2. Reg.21. & 24.ver.17. 1.Iohan.3. ver.16. Idem verò Ioſephus lib.1.contra Apionem ex Beroſo refert, Laboroſardum, de quo dixi li. 1. Eſdræ; ab amicis ἀποτυμπανισθέντα.

Videtur Eleazarum, noſtro hoc æuo in Anglia retuliſſe doctrina & genere clarus ille *Vindamus*, qui ad templum hæreticorum, vt ſe tantùm velle ire diceret, rogatus, negauit dicens: *Et ſi tam doctus non eſſet, doctum ſe tamen haberi: & exemplum adeò prauum, aliis dare nolle*. Huiuſmodi & alii ſunt in eadem inſula complures, de quibus Sanderus, & liber de iuſtitia Anglicana. Legitur hoc ſancti Eleazari martyrium in Matutino dominicæ quintæ Octobris, cum D. Nazianzeni homilia, in qua dicitur, *& capillis & prudentia canus*, quomodo & ipſe Nazianzeni pater dictus πολιός τε νόον, πολιός τε κάρηνον. *Canus mente, canus & capite*. non, vt bonus dormitans vertit Manutius, *ciuitatisq; mens, ciuitatisq; caput*. Legi poteſt Adriani de coma Commentarius ca.10. Qui verò in Euangelio *Lazarus* vocatur, cum præclaro iſto *Eleazari* nomine vocat Tertullia. lib.3. de anima cap.32. & lib. de Idololatria. Concludat verò ſenis laudatiſſimi palmas cygneæ Nazianzeni, loco citato, vox. Ἐλεάζαρ ἐνταῦθα τῶν πρὸ Χριστοῦ παθόντων ἡ ἀπαρχή, ὥσπερ τῶν μετὰ Χριστὸν Στέφανος. ἀνὴρ ἱερεύς, καὶ πρεσβύτης, πολιὸς τὴν τρίχα, πολιὸς τὴν φρόνησιν. πρότερον μὲν καὶ προθυόμενος τοῦ λαοῦ καὶ προσευχόμενος, νῦν δὲ καὶ τελεώτατον θῦμα προσάγων ἑαυτὸν τῷ θεῷ, παντὸς τοῦ λαοῦ καθάρσιον. προοίμιον ἀθλήσεως δεξιὸν καὶ φθεγγομένη καὶ σιωπῶσα παραίνεσις. προσάγων καὶ τοὺς ἑπτὰ παῖδας, τὰ τῆς ἑαυτοῦ παιδείας ἀποτελέσματα, θυσίαν ζῶσαν, ἁγίαν, εὐάρεστον τῷ θεῷ, πάσης νομικῆς ἱερουργίας λαμπροτέραν τε καὶ καθαρωτέραν. τὰ γὰρ τῶν παίδων, τῷ πατρὶ λογίζεσθαι, τῶν ἐννομωτάτων τε καὶ δικαιοτάτων. *Hic Eleazarus primitiæ eorum, qui ante* Christvm *paßi ſunt, quemadmodum Stephanus eorum, qui poſt* Christvm, *vir ſacerdos & natu grandis, tum capillis tum prudentia canus: prius quidem pro populo ſacrificia & preces adhibens, nunc autem ſeipſum quoq;* Deo *offerens, perfectißimam hoſtiam, ac totius populi expiatricem, fauſtum certaminis præludium, loquens pariter ac tacens exhortatio: ſeptemq; inſuper filios offerens, inſtitutionis ſuæ fructum, hoſtiam viuentem, ſanctam,* Deo *placentem, omni legali ſacrificio clariorem & puriorem. Filiorum enim virtutes parentibus aſcribere, æquißimum ac iuſtißimum eſt*. Iam ad eximios tanti Magiſtri diſcipulos pergamus.

De ſeptem Machabæis, pueris martyribusque ſanctiſſimis.

CAPVT VII. LIBRI II.

1 *Contigit autem ſeptem fratres vnà cum matre ſua apprehenſos, compelli à rege edere contra fas carnes porcinas, flagris & taureis cruciatos.*

2 *Vnus autem ex illis, qui erat primus, ſic ait: Quid quæris, & quid vis diſcere à nobis? parati ſumus mori, magis, quam patrias Dei leges præuaricari.*

3 *Iratus itaque rex iuſſit ſartagines, & ollas æneas ſuccendi:*

4 *quibus ſtatim ſuccenſis, iuſſit ei, qui prior fuerat locutus, amputari linguam: &, cute capitis abſtracta, ſummas quoque manus & pedes ei præſcindi, ceteris eius fratribus: & matre inſpicientibus.*

5 *Et cùm iam per omnia inutilis factus eſſet, iuſſit ignem admoueri, & adhuc ſpirantem torreri in ſartagine: in qua cùm diu cruciaretur, ceteri vnà cum matre inuicem ſe hortabantur mori fortiter, dicentes:*

Deuter 32.36. 6 *Dominus Deus aſpiciet veritatem, & conſolabitur in nobis, quemadmodum in proteſtatione cantici declarauit Moyſes. Et in ſeruis ſuis conſolabitur.*

7 *Mortuo itaque illo primo, hoc modo, ſequentem deducebant ad illudendum: & cute capitis eius cum capillis abſtracta, interrogabant, ſi manducaret priùs, quàm toto corpore per membra ſingula puniretur.*

8 *At ille, reſpondens patria voce, dixit: Non faciam.*

9 *Propter quod & iſte, ſequenti loco primi tormenta ſuſcepit: & in vltimo ſpiritu conſtitutus, ſic ait: Tu quidem ſceleſtiſſime in præſenti vita nos perdis: ſed Rex mundi defunctos nos pro ſuis legibus, in æternæ vitæ reſurrectionem ſuſcitabit.*

10 *Poſt hunc tertius illuditur, & linguam poſtulatus citò protulit, & manus conſtanter extendit:*

11 *& cum fiducia ait: E cœlo iſta poſſideo, ſed propter Dei leges nunc hæc ipſa deſpicio, quoniam ab ipſo me ea recepturum ſpero:*

12 *Ita vt rex, & qui cum ipſo erant, mirarentur adoleſcentis animum, quòd tanquam nihilum duceret cruciatus.*

13 *Et hoc ita defuncto, quartum vexabant ſimiliter torquentes.*

14 *Et, cùm iam eſſet ad mortem, ſic ait: Potius eſt ab hominibus morti datos ſpem expectare à Deo, iterum ab ipſo reſuſcitandos: tibi enim reſurrectio ad vitam non erit.*

15 *Et cùm admouiſſent quintum, vexabant eum: At ille reſpiciens*

ciens in eum, dixit:
16 Poteſtatem inter homines habens, cùm ſis corruptibilis, facis quod vis: noli autem putare genus noſtrum à Deo eſſe derelictum.
17 Tu autem patienter ſuſtine, & videbis magnam poteſtatem ipſius, qualiter te, & ſemen tuum torquebit.
18 Poſt hunc ducebant ſextum, & is, mori incipiens, ſic ait: Noli fruſtra errare: nos enim propter noſmetipſos hæc patimur, peccantes in Deum noſtrum, & digna admiratione facta ſunt in nobis:
19 tu autem ne exiſtimes tibi impunè futurum, quod contra Deum pugnare tentaueris.
20 Supra modum autem mater mirabilis, & bonorum memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tempore conſpiciens, bono animo ferebat, propter ſpem quam in Deo habebat.
21 Singulos eorum hortabatur voce patria fortiter, repleta ſapientia, & fœmineæ cogitationi maſculinum animum inſerens, dixit ad eos:
22 Neſcio qualiter in vtero meo apparuiſtis, neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, & vitam, & ſingulorum membra non ego ipſa compegi:
23 ſed enim mundi Creator, qui formauit hominis natiuitatem, quiq; omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterum cum miſericordia reddet & vitam, ſicut nunc voſmetipſos deſpicitis propter leges eius.
24 Antiochus autem, contemni ſe arbitratus, ſimul & exprobrantis voce deſpecta, cùm adhuc adoleſcentior ſupereſſet, non ſolùm verbis hortabatur, ſed & cum iuramento aſſirmabat ſe diuitem & beatum facturum, & tranſlatum à patriis legibus amicum habiturũ, & res neceſſarias ei præbiturum.
25 Sed ad hæc cum adoleſcens nequaquam inclinaretur, vocauit rex matrem, et ſuadebat ei, vt adoleſcenti fieret in ſalutem.
26 Cùm autem multis eam verbis eſſet hortatus, promiſit ſuaſuram ſe filio ſuo.
27 Itaque inclinata ad illum, irridens crudelem tyrannum, ait patria voce: Fili mi, miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac triennio dedi & alui, & in ætatem iſtam perduxi.
28 Peto, nate, vt aſpicias ad cœlum & terram, & ad omnia quæ in eis ſunt: & intelligas quia ex nihilo fecit illa Deus, & hominum genus:
29 ita fiet vt non timeas carnificem iſtum, ſed dignus fratribus tuis effectus particeps, ſuſcipe mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam.
30 Cùm hæc illa adhuc diceret, ait adoleſcens: Quem ſuſtinetis? non obedio præcepto regis, ſed præcepto legis, quæ data eſt nobis per Moyſen.

31 *Tu verò, qui inuentor omnis malitiæ factus es in Hebræos, non effugies manum Dei.*

32 *Nos enim pro peccatis noſtris hæc patimur,*

33 *Et ſi nobis propter increpationem, & correptionem Dominus Deus noſter modicum iratus eſt: ſed iterum reconciliabitur ſeruis ſuis.*

34 *Tu autem, ô ſceleſte & omnium hominum flagitioſiſſime, noli fruſtra extolli vanis ſpebus in ſeruos eius inflammatus.*

35 *Nondum enim omnipotentis Dei, & omnia inſpicientis iudicium effugiſti.*

36 *Nam fratres mei, modico nunc dolore ſuſtentato, ſub teſtamento æternæ vitæ effecti ſunt: tu verò iudicio Dei iuſtas ſuperbiæ tuæ pœnas exolues.*

37 *Ego autem, ſicut & fratres mei, animam, et corpus meum trado pro patriis legibus, inuocãs Deũ maturiùs genti noſtræ propitium fieri, teq́; cum tormentis & verberibus confiteri quod ipſe eſt Deus ſolus.*

38 *In me verò, & in fratribus meis deſinet Omnipotentis ira, quæ ſuper omne genus noſtrum iuſtè ſuperducta eſt.*

39 *Tunc rex accenſus ira, in hunc ſuper omnes crudeliùs deſæuit, indignè ferens ſe deriſum.*

40 *Et hic itaque mundus obiit, per omnia in Domino confidens.*

41 *Nouiſſimè autem, poſt filios & mater conſumpta eſt.*

42 *Igitur de ſacrificiis, & de nimiis crudelitatibus ſatis dictũ eſt.*

COMMENTARIVS.

PLVRIMA & pulcherrima de ſeptem iſtis pueris, præter Ioſephum Flauium loco citato, tradiderunt ſancti Patres, de quibus infrà, & Ioſephus Gorion lib. 3. cap. 5. & 6. vbi ſuillam carnem, quæ his Machabæis appoſita eſt, fuiſſe ſignificat *petaſones*, aut ſimile quid, dum *ſuillam ſalſam & ſine humore* vocat. additq́ue *fætentem*, quod acriorem ſalſugo illa odorem afflare ſoleat. Iaſippus verò eorum tam omnibus eſſe notam ait hiſtoriam, vt ne referre quidem velit. In vetere Ioſephici de Machabæis iſtis libelli verſione Latina dicuntur è Suſandro caſtello, quod ipſorum fuerit; ad Antiochum adducti, ſimulq́ue ſua ſingulis propria nomina tribuuntur. Primus vocabatur MACHABÆVS: ſecundus, ABER: tertius, MACHIR: quartus, IVDAS: quintus, ACHAS: ſextus, ARETH: ſeptimus, IACOB. Sed neque caſtellum illud, neque nomina hæc in hodiernis, quę typis edita ſunt; Græcis inueniuntur. Cur verò ipſi appellentur Machabæi, non omnium vna opinio eſt. Eos ab ipſo Machabęi Iudę genere ita vocatos putarunt nonnulli. Sed eorum ſententiam improbauit Præloquio primo Nicetas. & quidem meritò. Sunt enim iſti ante Iudæ ipſius principatum, imo & ante coniugium, vt infrà loco illo patebit; è medio ſublati. Meginhardus in S. Ferrutij Martyris hiſtoria videtur hanc eorum appellationem ducere ἀπὸ τοῦ *μάχεσθαι à pugnando & certando* quaſi Machabæi ſint *μάχιμοι, pugnaces, forteſq́; certatores.* Ita enim loquitur *Hebræi Deuolæ in tribulationis*

lationis camino per Chaldeos examinantur; filij Iſraël per Ægyptios affliguntur: per apoſtatantem populum Domini prophetæ ſancti mortificantur: cruentiſſimo genere mortis per Antiochum Machabæi trucidantur. Etſi quidem vocabulo tali merito videntur inſigniri, qui certamine forti, cum antiquo ſerpente congreſſi, glorioſiſſimi reportauerunt inſignia triumphi. Sed eſt hæc ſuauis potius alluſio quam vera originatio, vt ex Præloquio primo perſpicuum. quemadmodum cum à quibuſdam Cephas dicitur quaſi *κεφαλή*. D. Thomas in principio à matre Machabæa, ſed de hac ſuo loco poſtea. Scaliger li. 5. omnes, qui, religionis causâ, quidpiam perpeterentur, tam ab Helleniſtis Iudæis, quam a primis Chriſtianis *Machabæos* vocatos putat. ideoque cum tam multis iſti ob religionem, cruciatibus diuexati fuerint, eo quidni nomine inſignirentur? Potius equidem reor, *Machabæi* nomen tunc quoddam fuiſſe, quod iſtorum ſeptem primo impoſitum fuit, & Iudæ ipſi *cognomen* erat. vti cap. 2. patebit. A primo igitur iſto ſex alij Machabæi, & etiamſi hoc non eſſet; omnes, qui piè fortiterque tum temporis aliquid pertulerunt, & de quibus, libri iſti tractant, *Machabæi* appellati ſunt. *Pueri* etiam dicuntur, & *adoleſcentes* quia à Ioſepho *υἱοὶ, νεανίαι, μειρακίσκοι, μειράκια* & *μειρακίσκοι* vocantur. & verò cœlibes erant adhuc vel omnes, vel plures vt infra dicetur, & eorum minimus crebrò *adoleſcens* dicitur verſ. 24. 25. 30. Erant item *genere*, illuſtres *corpore*, formoſiſſimi omnes, ita vt eos videns obſtupeſceret Tyrannus apud Ioſephum cap. 8. illius libelli: animo autem multò formoſiores. Nam & optimè inſtitutos fuiſſe docent pulcherrimæ ipſorum iam moriturorum orationes, & eximia ipſorum tolerantia & fortitudo. Sunt verò tam iſti quam eorum Doctor Eleazarus non Hieroſolymis, vti Cedrenus putat, ſed *Antiochiæ* paſſi, cum ad tyrannum eo perducti eſſent, vt teſtantur eorum ſermones, ſimulque Ioſephus libello de ipſis, & Gorionides loco citato. Ambroſius ca. 10. lib. 2. de Iacob. Martyrologium Rom. primo Auguſti. D. Auguſt. ſerm. 109. cap. 6. *Sanctorum*, inquit, *Machabæorum baſilica, etiam in Antiochia prædicatur. In illa ſcilicet ciuitate, quæ Regis ipſius perſecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe Regem perſecutorem impium pertulerunt. & memoria martyrij eorum in Antiochia celebratur, vt ſimul ſonet & nomen perſecutoris, & memoria coronatoris. Hæc Baſilica à Chriſtianis tenetur, & à Chriſtianis ædificata eſt.*

Varia iis ſupplicia illata textus explicat clarè. Sed verſ. 11. apertior, apud Gorionidem, tertij oratio eſt. *E cælo*, inquit, *exſpectabimus gloriam, & ibi reddetur nobis merces noſtra.* Vide, vt ſeſe mercedis ſpe ſancti corroborant! In quarto verſ. 13. & ex Græco *βασανίζειν*, colligit D. Ambroſius, cum *in rota poſitum* eſſe, & *ſic tortum & circumactum*, velut in trochlea ſcilicet, quam deſcribit Reuerendiſſimus Baronius die 7. Decembris. D. Ambroſius eodem loco, & Victorinus, *omnes igne* periiſſe tradunt, idemq; frequenter inſinuat, vt infra ex eius verbis patebit; D. Auguſtinus. quia omnibus adhibiti videntur eſſe ignes, licet quibuſdam magis obiter. Quintus apud Gorionidem *Noli*, ait, *in corde tuo cogitare, quaſi me* Devs *reliquerit, quia ex ſuo in me amore, ad iſtam me gloriam duxit, Tu vero impius, blaſphemus & rabidus es, ideoq; te odio proſequens, te excitat ad omnia iſta in nos facienda, quaſi ipſe paratus ad vindictam de te, tuoq; ſemine ſumendam, & ſuum contra te, totamq; domum tuam furorem accendet.* Sextus verò ait, *Affligimur (fatemur) quia contra* Devm *peccauimus, & nunc nos dedimus animas noſtras in mortem, & pro vniuerſo populo noſtro morimur.* Notant iidem auctores ordinem, quia tyrannus a maximo & primogenito ad natu minimum perrexit. Vbi verſ. 27. quod *de triennali lactatione* dicitur, explicat Valleſius cap. 83. philoſophiæ ſacræ, docens, optimam & perfectam lactationem diuturniorem eſſe, trienniòque, ex veterum Medicorum præſcripto, abſolui.

Auguſtinus in Pſal. 30. qui diutius vbera ſugerent, notat olim *μαμμοθρέπτους* vocatos. Quæ verò ſequuntur verba verſ. 28. *Ex nihilo fecit illa* DEVS, citat etiam Tertullianus lib. de præſcriptionibus aduerſus hæreticos cap. 13. & D. Auguſtinus aduerſus Manichæos lib. de natura boni cap. 26. *Quia*, inquit, DEVS *omnia, quæ de ſe non genuit, ſed per verbum ſuum facit, non de his rebus, quæ iam erant, ſed de his, quæ omnino non erant, hoc eſt, de nihilo fecit, ita dicit Apoſtolus* Rom. 4. *Qui vocat ea, quæ non ſunt, tamquam ea quæ ſunt. Apertius autem in libro Machabæorum ſcriptum eſt; Oro te fili, reſpice ad cœlum & terram, & omnia, quæ in eis ſunt. Vide, & ſcito, quia non erant, ex quibus nos fecit Dominus* DEVS.

Additur apud Gorionidem poſt ætatis mentionem, eodem verſ. 27. *Ego te Creatoris timorem docui*, & verſ. 29. poſt *recipiam*; *Et ſim*, ait, *in die diſpenſationis veſtræ vobiſcum*, ביום חתנתכם quaſi omnes adhuc abſq; matrimonio fuerint. Alter tamen Ioſephus videtur ſignificare, vnum vel alterum ſponſos iam fuiſſe, ſed ita recèns vt liberos adhuc nullos accepiſſent. Nam cap. 16. *meorum*, ait, filiorum *οἱ μὲν ἄγαμοι, οἱ δὲ γήμαντες hi cœlibes* & *nuptiarum* adhuc *expertes, iſti verò nuptiis iam alligati*. & ſubdit, *ſe auiam* nondum eſſe. ita vt inter eos fuerint pueruli, adoleſcentuli, adoleſcentes vel iuuenes. Licet enim propriè non ſint hæc eorum matris verba, eſt tamen oratio à Ioſepho confecta, quæ, circumſtantiarum iſtarum ratione illi, ſi effœminatiore animo fuiſſet; accommodata eſſe poterat. Sed quæ ver. 22. eſt oratio, ab eodem Gorionide ſic traditur; *Filij, ego mater veſtra.* DEVS *creauit vos, & ſpiritum animæ dedit in vos, & idem ipſe vos magnos & excelſos, oſſaq; veſtra fecit & neruos texuit, & pelle deſuper texit, & inſpirauit in animam veſtram ſpiritum ceu animam vel anhelitum vitæ, ipſe inquam eſt, qui omnia hæc vobis dedit, & ipſe paratus eſt vobis redhibere & reddere mercedem laboris veſtri. Beati vos filij mei propter hoc.* Agnoſcit verò eandem matris huius orationem ex verſu 22. & 23. pro graui diuinæ ſcripturæ teſtimonio, D. Auguſtinus lib. 1. de anima, cap. 14. & 15. ſed cum ea ipſa oratione minus firmè probari putaret, quod de animæ origine probare conabatur Vincentius Victor, ita ei reſpondet, vt quanti librum hunc Machabęorum ſecundum faciat, ſatis oſtendat, ſimulque nos doceat, in arduis & difficilibus, quę interdum occurrunt; quæſtionibus, cum Eccleſiæ nondum audita ſententia eſt; inſcitiam ignorationemque noſtram agnoſcere ac profiteri. *Nouimus etiam Machabæorum iuuenum matrem, fœcundiorem virtutibus, quando filij paſſi ſunt, quam fœtibus, quando nati ſunt, eos ſic fuiſſe adhortatam, vt diceret, filij; Neſcio quo modo apparuiſtis in ventre meo. Neq; enim ego ſpiritum & animam donaui vobis, nec ſingulis vobis vultus & membra formaui; ſed* DEVS, *qui fecit mundum, & omnia quæ in eo ſunt, fecitq; hominum genus, & omnium inquirit actum, ipſe vobis ſpiritum & animam reddet cum magna miſericordia. Nouimus hæc quidem, ſed huic quomodo ſuffragentur ad id, quod aſſerit, non videmus. Quis enim Chriſtianorum neget,* DEVM *donare hominibus animam & ſpiritum?*

D. AVGVSTINVS Tom 7. lib. 1. de Anima & eius orig. cap. 15.

QVI *vtinam in tanta profunditate quæſtionis, quamdiu quid dicat ignorat, imitaretur Machabæorum matrem. Quæ cum ſciret de viro ſe filios concepiſſe, & à creatore omnium, ſiue ſecundum corpus, ſiue ſecundum animam & ſpiritum ſibi creatos eſſe, ait tamen; Neſcio quomodo apparuiſtis in ventre meo. Vellem iſte diceret, quid iſta neſciebat. Hæc enim quæ dixi, vtique ſciebat,*

bat,

bat, quomodo ſecundum corpus in eius vterum venerint, quæ de viro eos ſe concepiſſe dubitare non poterat. Confitebatur etiam, quia & hoc vtique ſciebat, quòd D e v s *illis animam & ſpiritum dederit, quod ipſe illis vultus & membra formauerit. Quid ergo neſciebat? An fortè quod neſcimus & nos, vtrum animam & ſpiritum, quem* D e v s *illis ſine dubio dedit, de parentibus traxerit; an nouum ſicut homini primo inſufflauerit? Sed ſiue hoc, ſiue aliud aliquid de natura humana inſtitutione neſciebat, neſcire ſe dicebat; non quod neſciebat, temerè defendebat. Nec tamen iſte huic diceret, quod nobis dicere non erubuit: Homo in honore poſitus non intellexit; comparatus eſt pecoribus inſenſatis, & ſimilis factus eſt illis. Ecce iſta mulier dixit de filiis ſuis: Neſcio quomodo paruiſtis in ventrem meum: nec tamen comparatur corporibus inſenſatis. Neſcio, dixit, & quaſi quærerent ab ea, cur neſciret, adiunxit. Neque enim ego ſpiritum & animam donaui vobis. Ille ergo qui donauit, ſcit vnde fecerit quod donauit, vtrum ex propagine attraxerit, an nouum inſufflauerit. Quod ego, inquit, neſcio nec ſingulis vobis vultus & membra formaui; ille ſcit qui formauit, vtrum ſimul cum anima formauerit, an verò iam formatis animam dederit. Quo ergo modo; vtrum illo, an iſto, in eius ventrem venerint filij, neſciebat; & illud tamen ſciebat, totum quod dedit, redditurum eſſe eum, qui dedit. Sed eligat iſte in natura humanæ tam profundo, abditoq́ ſecreto, quid mulier iſta neſcierit; tantum non iudicet mentientem, nec pecoribus inſenſatis comparet neſcientem. Quicquid erat quod illa neſciebat, profectò ad naturam hominis pertinebat, quod tamen ſine culpa homo neſciebat. Quapropter dico etiam ego de anima mea, neſcio quo modo venerit in corpus meum. Neque enim ego illam mihi donaui. ſcit ille qui donauit, vtrum illam de patre modo traxerit, an ſicut primo homini nouam creauerit. Sciam ego, ſi ipſe docuerit, quandocumque voluerit. Nunc autem* NESCIO. NEC ME PVDET, VT ISTVD FATEAR NESCIRE, QVOD NESCIO. Idemque in epiſtola de eadem iſta quæſtione ad D. Hieronymum profitetur. Nondum ſcilicet tunc planum, quod poſt tot tandem diſputationes, in Eccleſia explanatum, vt oſtendit lib. 1. de anima, in propoſitionibus fide tenendis, propoſit. 4. & lib. 3. quæſt. 17. Toletus.

Oratio verò ſeptimi ver. 30. apud eundem Gorionidem ſic eſt: *Quid me tardas, & pergere non ſinis vna cum ſanctis fratribus meis? Mihi haud perſuaſeris, vt vanitates tuas complectar. Non recedam à Domino, & ſancta eius ac immaculata lege, quam Moyſis ſerui ſui opera dedit Iſraëli populo ſuo & filiis ſeruorum ſuorum. Et tu, ô Belial peſſime, malorum inuentor, Antioche, homo iniurioſe, oſor veritatis, quam blaſphemas & calumniaris, quò ibis & quò fugies à facie Domini noſtri, cuius eſt terra & plenitudo orbis, & qui habitant in ea? Adhuc viuificabit nos & exaltabit & magnificabit præ omnibus gentibus, vel, ſuper omnem gentem. Tu verò, qui ſuperbè egiſti, vt populo eius malum faceres, & in ſeruos eius manum mitteres, ab eius manu non liberaberis, neque ab ira furoris eius fugies. Bonum tibi foret, è ſtultæ matris tuæ ſpurcitia, natum non eſſe, quæ vecordem peperit Antiochum iſtum, furentem ſeu inſanum, qui ad hoc incumbit, vt ſuæ ipſius animæ mala inferat. Nam nobis quidem ea bona ſunt, Si enim parumper toleremus & feramus afflictionem hanc in hoc ſæculo, ecce nos ad vitam futuri ſæculi tendimus: Tu verò morte multiplici magnis in plagis ſeu cruciatibus, moriere, & ad infernum imum (*שאול תחתית*) deſcendes, & ad tenebras gehennales (*מחשכי תפתה*) vbi neque vita, neque lux, ſed tenebræ & vmbra mortis. Non erit tibi illic requies, neque lucrum: ſed anguſtia & tribulatio & ignis & ſulphur, hæc pars tua à* D e o *noſtro, ô vir ſanguinum & Belial. Et* D e v s *noſter miſerebitur ſuper populo ſuo, & conſolabitur ſuper Haſidæis eius. Hucuſque fuit ira eius. Ex hoc verò tempore non adiiciet, vt iraſcatur ſuper populo ſuo, quia conſolatus eſt in nobis, propter omnia, quæ euenerunt nobis à principio, quæ in veritate & iuſtitia fecit, quia nos peccauimus, & ipſe conuertetur, miſerebitur noſtri & viuificabit nos vita æterna; ſeu, viuere faciet vitam æternam.*

Quomo-

Quomodo in ipſorum honorem fuit Antiochiæ *templum* excitatum, iam ex D. Auguſtino ſerm. 109. audiuimus. *feſtos* etiam iiſdem *dies* fuiſſe, qui maxima hominum religione, frequentiaque celebrarentur, locupletes è veteribus teſtes ſunt D. Ambroſius epiſt. 29. Nazianzenus orat. 22. S. Leo ſerm. in ipſorum Natiuitate, D. Chryſoſtomus Tomo 1. oratione de ipſis, S. Gaudentius & S. Maximus in ſermonibus de ipſis. &, hoc etiam tempore, anniuerſaria eorum in Eccleſia Catholica memoratio eſt primo die Auguſti. Cur verò, è tot veteris Teſtamenti ſanctiſſimis hominibus, vnos iſtos feſta huiuſmodi celebritate Chriſtiani honeſtare voluerint, vetus multorum iam olim fuit admiratio. ideoque plures eius rei cauſas Patres attulerunt. de quibus etiam poſteà. *Eorum reliquiæ*, ait die illo citato Romanum Martyrologium, *Romam tranſlatæ, in Eccleſia S. Petri ad vincula conditæ fuerunt.* Sed Coloniæ Agrippinæ Virginum cœnobium eſt, & eccleſia, quæ olim *B. Magdalenæ*, nunc ab annis iam 400. *Machabæorum* dicitur. in cuius altari ſummo capſa deaurata, & in ea ſeptem iſtorum Machabæorum & Matris capita viſuntur. quæ quidem eius loci liber (ab Helia illo Marcæo, qui anno Domini 1504. templum illud ea forma & venuſtate, qua hodie ſtat; reſtituit, cuique correctum à ſe Ioſephi de Machabæis libellum Eraſmus dedicauit; è Patribus & Annalibus variis concinnatus) refert, Antiochia primùm tranſlata Conſtantinopolin, deinde ab Euſtorgio Mediolanenſi Epiſcopo Mediolanum, hinc verò ab Archiepiſcopo Colonienſi Reginoldo Coloniam. cum ſcilicet anno 1160. Mediolanum iterum obſediſſet Fridericus Imperator. Et narrat eadem pluribus F. Merſſæus Cratepolius in Archiepiſcoporum Colonienſium Annalibus folio 9. & ſequentibus, iterumque fol. 63. Hinc enim iſtæ ad Heliam illum Eraſmi voces; *Equidem iſti Collegio, multis aliis quoque nominibus celebri, tamen hoc præcipuè gratulor, quòd illi tam inſigni theſauro locupletari contigit. Quin magis vniuerſæ Coloniæ Agrippinæ magnopere cenſeo gratulandum, vrbi tot modis felici: verùm haud alio titulo feliciori, quam quod vna tam multa, tamque eximia pietatis pignora gremio ſuo complectitur: felicior etiam futura ſi quorum ſeruat reliquias, eorum virtutes exprimat: & quorum poßidet corpora ab horum moribus non ſit aliena. nimirum, ſi trium Regum pietatem, ſinceritate religionis, imitetur: ſi vndecim milium virginum martyrio dignam puritatem, vitæ ſobrietate, æmuletur: ſi fortiſſimos adoleſcentes Machabæos, & inuicti pectoris Viraginem, animi infracti conſtantia, referat.* Et in libello de comparatione Virginis & Martyris, quem anno 1514. ad eiuſdem loci ſacratarum virginum cœtum ſcripſit. *Hæc, ait, eo repeto. chariſſimæ virgines. vt perſpiciatis quam felix ſit veſtrum Collegium, cui contigit vtrumque poßidere, quod diues illa* CHRISTI *ſponſa Eccleſia præcipuum habet in ſuo mundo. Seruatis enim fragrantiſſimas illas roſas ſeptem fratrum Machabæorum, ac matris. cuius fœcunditas non marito genuit, ſed* DEO. *Feliciter illa quidem ſarſit virginitatis iacturam, tot filiorum virginum martyrio. Non genuit virgo, nam id vni fœminarum datum eſt, ſed virgines genuit & martyres. Virginitatis exemplum ex ſe præbere non potuit, ſed quod potuit magno ſtudio præſtitit. Ad virginitatem inſtituit filios, ad martyrium cohortata eſt. præceſſura quoque ni metuiſſet teneræ ſuorum ætati. Itaque virginitatis gloria non contigit matri cum filiis; ſed in martyrij negotio, tanto maior eſt laus matris, quod ſpectatrix crudelium ſuppliciorum, in ſingulis filiis paſſa eſt. Quicquid in illorum corpora potuit carnificum crudelitas, hoc fortius eſt, quam ſemel ſuppliciis finire dolorem. Parentes atrocius torquentur in liberis, quam in ſeipſis. Nouit hoc & Tyrannorum ingenioſa crudelitas, qui quod tormentis extorquere non poſſunt à parentibus, extorquent tortis in eorum conſpectu filiis. Toties videt dilacerari ſua viſcera, & mulier & mater. vbi hic ſexus imbecillitas? vbi pietatis affectus, qui in matribus ſolet eſſe quam in viris impotentior? Nimirum pietas in* DEVM *ſupera-*

ſuperauit pietatem humanam, & ſexus imbecillitatem vicit ardor fidei. Salue feliciſſima Virago, quæ viris omnibus fortitudinis exemplum dediſti. Saluete floſculi belliſſimi Eccleſiæ, qui veluti præcoces præueniſtis ver Euangelicum, & ante prædictum Euangelium præſtitiſtis euangelicam virtutem. Nondum erat audita vox eius, qui virgo natus eſt ex virgine; Beati qui ſe caſtrauerunt propter regnum Dei*; Et tamen hanc laudem vos occupaſtis. Nondum erat auditum; Qui vult meus eſſe diſcipulus, tollat crucem ſuam, & ſequatur me. Vos tanquam prodromi* Christvm *paſſurum adumbraſtis, atque animæ quidem veſtræ nunc in cælis ſequuntur agnum quocunq; ierit. Cæterum illibata veſtra corpora, quæ vt habuiſtis ſocia ſuppliciorum, ita recipietis olim in æternæ felicitatis conſortium, non decuit alibi ſeruari magis, quam in ſancto virginum collegio. Nunc ad vos, ô virgines, huius tanti theſauri cuſtodes, mea ſeſe vertet oratio. Habetis in eiſdem adoleſcentibus, & caſtitatis exemplum, quod imitemini; & martyrij lauream, quam prædicetis, glorificantes ſponſum veſtrum, qui certauit in illis, qui vicit in illis, qui triumphat in illis. Habetis in eodem calatho lilia mixta roſis. vtrumq; decus cum altero certat, nec alterum tamen ab altero obſcuratur; ſed vtrumque alterius acceſſione fit illuſtrius: veluti cum ebur, vt ait ille corrumpitur oſtro; aut cum gemma candens includitur fuluo auro.* Quod verò libro de locis Hebraicis miratur D. Hieronymus, fuiſſe Machabæorum *reliquias* Antiochiæ aliquando oſtenſas, id non ad iſtos Machabæos, ſed ad Iudam, eiusque patrem & fratres, de quibus poſteà; pertinet.

Sunt porrò è Scholaſticis nonnulli, quibus viſum, licuiſſe tam Eleazaro quàm Machabæis iſtis ſuilla carne veſci, famis extremæ periculum ſi fuiſſet: iam tamen non licuiſſe cum vrgeret Antiochus, quòd extrinſecùs incuſſus alicui metus à culpa numquam excuſet. Sed bene iis reſpondet 4.ſent.d.22.quæſt.1.ar.4.ſub finem Sotus, eum, *qui extrinſecùs infertur, metum* eſſe diſtinguendum. Vel enim *in* ipſius Dei, *Eccleſiæq; contemptum*, metus hic à quopiam adhibetur: vel *non in contemptum*. Poſteriore iſto modo poſſet adhuc interdum metus extrinſecùs adueniens, omnem, dum quod poſitiua quæpiam aut iubebat aut vetabat lex, violatur, culpam depellere: non autem priore modo, qui quidem huc pertinet. Ideò enim mortem iſtis minitabatur & inferebat Antiochus, quia deſpicatui verā Dei religionem habebat, ab eaque ipſos deducere cupiebat. millieſque potius moriendum, quàm vllo ei modo annuendum fuit. Atque hæc eadem etiam ſententia eſt Soti eiuſdem lib.1.de iuſtitia quæſt.6.art.4. Caietani 1.2.quæſt.96.art.4.2.2.quæſt.186.art.9. Nauarri Manual. prælud.6.n.7 & 12. Couarruuiæ in cap. *Alma mater* 1.§.3. num.9. Nunc quàm ſanctiſſimos iſtos Martyres ſancta ſuſpexerit antiquitas, quàm imitatione dignos duxerit, Chriſtianiſque imitandos propoſuerit, ſuis ipſi verbis Patrum nobis aliqui ediſſerant.

Theophilvs Alexandrinus epiſt.3. Paſchali.

Qvid *memorem inſignes Machabæorum victorias, qui ne illicitis carnibus veſcerentur, & communes tangerent cibos, corpora obtulere cruciatibus, totiusq; orbis in Eccleſiis* Christi, *laudibus prædicantur, fortiores pœnis, ardentiores, quibus comburebantur, ignibus? Victa ſunt in eis omnia crudelitatis ingenia, & quidquid ira perſecutoris inuenerat, patientium fortitudo ſuperauit: inter pœnas, magis paternæ legis, quàm dolorum memores. Lacerabantur viſcera tabo, & ſanie artus diffluebant, & tamen ſententia perſeuerabat immobilis: liber erat animus, & mala præſentia futurorum ſpe deſpiciebant. Laſſabantur tortores, & non laſſabatur fides: frangebantur oſſa, & volubili rota omnis compago neruorum atque artuum ſoluebatur, & in immenſum ſpirantia mortem incendia conſurgebant: plenæ erant feruentis olei ſartagines, & ad frigenda ſan-*

ctorum corpora terrore incredibili perſonabant, & tamen inter hæc omnia, paradiſum animo deambulantes, non ſentiebant quod patiebantur, ſed quod videre cupiebant. Mens enim DEI *timore vallata flammas ſuperat varios tormētorum ſpreuerint dolores. cumq́; ſemel virtuti ſe tradiderit, quicquid aduerſi euenerit, calcat, & deſpicit. Qualis fuit Paulus ſcribens: in iis omnibus ſuperamus per eum qui nos dilexit.*

S. CYPRIANVS epiſtola 6. lib. 4.

QVID *in Machabæis beatorum martyrum grauia tormenta, & multiformes ſeptem fratrum pœnæ, & confortans liberos ſuos mater in pœnis, & moriens ipſa quoque cum liberis? Nonne magnæ virtutis & fidei documenta teſtantur, & nos ad martyrij triumphum ſuis paſſionibus adhortantur?* Et libro de exhortatione martyrij cap. XI. *Quid verò in Machabæis ſeptem fratres natalium pariter & virtutum ſorte conſimiles, ſeptenarium numerum ſacramento perfectæ cōſummationis implentes? ſic ſeptem fratres in martyrio cohærētes, vt primi in diſpoſitione diuina ſeptem dies, annorum ſeptem millia continentes, vt ſeptem ſpiritus & angeli ſeptem, qui aſſiſtunt & conuerſantur ante faciem domini, & lucerna ſeptiformis in tabernaculo martyrij, & in Apocalypſi ſeptem candelabra aurea, & apud Salomonem columnæ ſeptem, ſuper quas ædificauit domum ſapientia: ita & iſtic ſeptem fratrum numerus, eccleſiarum ſeptem numerum ſui quantitate complexus, ſecundum quod in primo Regum libro legimus, ſterilem ſeptem peperiſſe. Et apud Eſaiam: ſeptem mulieres vnum hominem apprehendunt, cuius inuocari ſuper ſe nomen expoſcunt. Et Apoſtolus Paulus qui huius legitimi numeri & certi meminit, ad ſeptem Eccleſias ſcribit. Et in Apocalypſi Dominus mandata ſua diuina & præcepta cœleſtia ad ſeptem eccleſias & earundem angelos dirigit, qui nunc iſtic in fratribus numerus inuenitur, vt conſummatio legitima impleatur. Cum ſeptem liberis plane copulatur & mater origo & radix, quæ eccleſias ſeptem poſtmodum peperit, ipſa prima & vna ſuper petram Domini voce fundata. Nec vacat quod in paſſionibus, ſola cum liberis mater eſt. Martyres enim qui ſe* DEI *filios in paſſione teſtantur, iam non niſi* DEO *Patre cenſentur, ſicut in euangelio docet dicens: Ne vocaueritis vobis patrem ſuper terram, vnus eſt enim Pater veſter qui in cœlis eſt. Quæ verò ediderunt confeſſionum præconia, quàm præclara quàm magna documēta fidei præbuerunt? Rex Antiochus infeſtus, imo in Antiocho Antichriſtus expreſſus, ora martyrum glorioſa & ſpiritu confeſſionis inuicta, contagio ſuillæ carnis maculare quærebat, & cum flagellis grauiter verberaſſet, ac nihil promouere potuiſſet, ſartagines iuſſit igniri: quibus ignitis & accenſis, eum qui primus locutus fuerat & magis regem virtutis & fidei conſtantia prouocauerat, admoueri præcepit & frigi, productâ & excîſa prius linguâ, quæ confeſſa* DEVM *fuerat. quod martyri glorioſius contigit. Lingua enim confeſſa nomen* DEI *prior ad* DEVM *debuit ipſa proficiſci. Poſt in Secundo excogitatis arctioribus pœnis, antequam cætera membra torqueret, cutem capitis cum capillis detraxit, odio ſcilicet certo. Nam cum caput viri* CHRISTVS *ſit, & caput* CHRISTI DEVS, *qui caput laniabat in martyre,* DEVM & CHRISTVM *perſequebatur in capite. At ille in martyrio ſuo fidens, & reſurrectionis ſibi præmium de* DEI *remuneratione promittens exclamauit & dixit. Tu quidem impotens, ex hac præſenti vita nos perdis, ſed mundi rex defunctos nos pro ſuis legibus, in æternam vitæ reſurrectionem ſuſcitabit. Tertius linguam poſtulatus, citè protulit. Nam pœnam linguæ explicandæ iam didicerat a fratre contemnere. manus quoque amputandas conſtanter extendit, multum beatus genere illo ſupplicij, cui contigit extenſis ad pœnam manibus paſſionis Dominicæ inſtar imitari. Nec non & quartus pari virtute tormenta contemnens & ad retundendum regem cœleſti voce reſpondens, exclamauit & dixit. Potius eſt ab hominibus morti datos expectare ſpem à* DEO, *iterum ſuſcitandos, ab eo in vitam æternam. Tibi enim reſur-*

reſurrectio ad vitam non erit. Quintus præter quod carnificinam regis & duros varioſq́; cruciatus fidei vigore calcabat, ad præſcientiam quoque & notitiam futurorum ſpiritu diuinitatis animatus, prophetauit regi & indignationem DEI, *& vltionem velociter proſecuturam. Poteſtatem inquit, inter homines habens, cum ſis corruptibilis, facis quod vis. Noli autem putare genus noſtrum à* DEO *derelictum eſſe. Suſtine & vide magnam poteſtatem eius qualiter te & ſemen tuum torquebit. Quale illud leuamentum fuit martyri, quàm grande ſolatium? In cruciatibus ſuis non tormenta propria cogitare ſed tortoris ſui ſupplicia prædicare? In ſexto verò non virtus ſola, ſed & humilitas prædicanda eſt, nihil ſibi martyrem vindicaſſe, nec confeſſionis ſuæ honorem ſuperbis vocibus ventilaſſe peccatis potius ſuis aſcripſiſſe, quod perſecutionem a rege pateretur,* DEO *verò dediſſe quod poſtmodum vindicaretur. Docuit eſſe martyres verecundos, de vltione fidere, & nihil in paſſione iactare. Noli, inquit, fruſtra errare, nos enim propter noſmetipſos hæc patimur, peccantes in* DEVM *noſtrum. Tu autem ne te exiſtimes impune futurum, aggreſſus pugnare cum* DEO.

Admirabilis quoque MATER, *quæ nec ſexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos ſpectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, ſed & glorias computauit, tam grande martyrium* DEO *præbens virtute oculorum ſuorum, quam præbuerant filij eius tormentis & paſſione membrorum. Cum ſex punitis & occiſis ſuperſſet vnus ex fratribus, cui rex diuitias, & potentatus & multa pollicebatur vt crudelitas eius ac feritas vel vnius ſubacti ſolatio foueretur & peteret vt ad filium deiiciendum ſecum deprecaretur & mater. Deprecata eſt illa, ſed vt decebat martyrum matrem, vt decebat legis &* DEI *memorem, vt decebat filios ſuos non delicatè ſed fortiter diligentem. Deprecata eſt enim, ſed vt* DEVM *confiteretur, deprecata eſt ne à fratribus ſuis frater in conſortio laudis & gloriæ ſepararetur, tunc ſe ſeptem filiorum computans matrem, ſi ſibi contingeret filios ſeptem* DEO *potius peperiſſe, non ſæculo. Armans itaq; eum & corroborans, & feliciore tum partu filium generans: Fili, inquit miſerere mei quæ te in vtero menſibus nouem portaui, & lac triennio dedi & alui, & in ætatem iſtam perduxi. Oro fili aſpicias cœlum & terram, & omnibus, quæ in eis ſunt aſpectis, intelligas quia ex nihilo fecit illa* DEVS, *& hominum genus. Itaque, fili, ne timeas carnificem iſtum, ſed dignus fratribus effectus, excipias mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam. Magna laus matris in exhortatione virtutis, ſed maior in* DEI *timore & in fidei veritate quòd nihil ſibi aut filio de ſex martyrum honore promiſit nec fratrum precem profuturam credidit ad negantis ſalutem. Perſuaſit potius participem fieri paſſionis, vt in iudicij die poſſet cum fratribus inueniri. Poſt hæc liberis ſuis commoritur & mater, neq; enim aliud iam decebat, quam vt quæ martyres pepererat & fecerat, in conſortio illis gloriæ iungeretur: & quos ad* DEVM *præmiſerat ipſa quoque ſequeretur.*

At ne quis vel libelli, vel alicuius rei oblata ſibi occaſione, qua fallat, amplectatur decipientium malum munus, nec ELEAZARVS *tacendus eſt, qui cum ſibi à miniſtris regis offerretur facultas, vt accepta carne qua liceret ſibi veſci, ad circumueniendum regem ſimulare ſe edere quæ de ſacrificiis atque illicitis cibis ingerebantur, conſentire ad hanc fallaciam noluit, dicens nec ætati ſuæ, nec nobilitati conuenire id fingere, quo cæteri ſcandalizarentur & in errorem inducerentur, exiſtimantes & Eleazarum nonaginta annos natum ad alienigenarum morem relicta & prodita* DEI *lege, tranſiſſe: nec tanti eſſe lucrari breuia vitæ momenta, vt offenſo* DEO *incurreret æterna ſupplicia. Atque ille excruciatus diu & in extremo iam conſtitutus, cum inter verbera & tormenta moreretur, ingemiſcens ait: Domine, qui ſanctam ſcientiam habes manifeſtum eſt, quia cum poſſim à morte liberari, duriſſimos dolores corporis ſuſtineo flagellis vapulans, anima autem propter tui ipſius metum libenter hæc patior. Syncera prorſus fides & virtus integra atque ſatis pura, non regem Antiochum cogitaſſe, ſed* DEVM *iudicem & ſciſſe proficere ſibi ad ſalutem non poſſe ſi hominem derideret ac falleret, quando* DEVS *qui conſcientiæ noſtræ iudex eſt, & ſolus timendus eſt, ne derideri*

poſſit omnino nec falli. Si igitur & nos dicati DEO *ac deuoti viuimus, ſi ſupra ipſa iuſtorum antiqua & ſancta veſtigia iter facimus, per eadem documenta pœnarum, per eadem paſſionum martyria pergamus, hoc ampliorem gloriam computantes temporis noſtri, quod cum vetera exempla numerentur, exuberante poſtmodum virtutis ac fidei copia, numerari non poſſunt martyres Chriſtiani.*

S. CHRYSOSTOMVS homilia de natiuitate ſeptem Machabæorum.

SÆCVLARIVM *ſpectaculorum præſides, ſiue arbitri, quos Græci agonothetas vocant, proponentes certamina, magnum muneris ambitum eſſe exiſtimant, quando iuuenes, & robuſtos luctatores in ſtadium produxerint, vnde prima oſtentatione miraculum ſpectatoribus præbeant. Hoc verò ſpiritali in agone non ita eſt, ſed omnia è contrario. Agonem enim proponens* CHRISTVS *non iuuenes exercitatos ad certamina athletas, ſed primæuos adoleſcentulos, & cum ipſis ſenem* ELEAZARVM, *ſimulq; mulierem anum, matrem ſeptem adoleſcentium vult conſiderari. Non eſt ſenſibilis hæc pugna, neq; ſenſibile certamen. Noli ergo iſtos athletas extrinſecus conſiderare, ſed ingredere ſenſu rationabili ad interiorem eorum habitudinem: conſpice fidei eorum fortitudinem, vt intelligas, quoniam qui contra dæmones pugnat, non robore corporali, neque valida compage membrorum indiget, nec de ætate iuuenili fiduciam ſumit: ſed & tener adhuc adoleſcentulus in flore primæuo agit, & ſi ſenex ad extremas ætatis ſuæ metas peruenerit, animam vero fortem habeat, & corroboratam fidem, nihil de ætate, vel immodica, vel extrema ab effectu certaminis impeditur.* Et ſub finem. *Hæc ergo omnia cogitantes, & mulieres & viri, & iuuenes & ſenes, exemplum agonis huius, tantorumque, in filiis, in matre, luctaminum ſicut in tabula: ita in corde veſtro deſcribite aſſidua vobiſcum exercitatione meditamini. Contra omnem ſpiritualium inimicorum armaturam illius patientiam proponamus ad inuictæ virtutis exemplum, vt iſtic æmulantes fortitudinem ſanctorum illorum, ſimiliter illic eorum coronam poſſimus adipiſci. Quantam illi patientiam in periculis corporalibus oſtenderunt, tantam nos in paſſionibus irrationalibus continentiam demonſtremus: id eſt, contra iram, & auaritiam, vel inanis gloriæ concupiſcentiam diuino timore moniti, ſenſibus repugnantes, & conſilia diaboli deſtruentes in nobis. Si enim cupiditatum ignes vicerimus, ſi ut illi tyrannidis ignem vicerunt, poterimus iuxta ipſos, & matre eorum, pari gloria conſtituti ſimiles haberi.*

S. AMBROSIVS lib. 1. Officiorum cap. 41.

QVID *autem de martyrum dicam paſſionibus? Et ne longius euagemur, non minorem de ſuperbo rege Antiocho Machabæi pueri reuexerunt triumphum quam parentes proprij: ſiquidem illi armati, iſti ſine armis vicerunt? Stetit inuicta ſeptem puerorum cohors regiis cincta legionibus: defecerunt ſupplicia, ceſſerunt tortores non defecerunt martyres. Alius corio capitis exutus, ſpeciem mutauerat, virtutem auxerat. Alius linguam iuſſus amputandam promere, reſpondit: Non ſolos, Dominus audit, loquentes, qui audiebat Moyſen tacentem. Plus audit tacitas cogitationes ſuorum, quam voces omnium. Linguæ flagellum times, flagellum ſanguinis non times? Habet & ſanguis vocem ſuam qua clamat ad* DEVM, *ſicut clamauit in Abel.*

Et libro 11. epiſt. 7. *Haud deneger Abrahamidarum & Maccabæorum concertatus puerorum, quorum alij ſuper flammas canebant, alij cum exurerentur non rogabant vt parceretur, ſed inuehebantur, vt amplius perſecutor inflammaretur.*

Et libro

Et libro II. de Iacob & vita beata, cap. II. Poſt ipſum ſtatuti ſunt pueri ſeptem cum matre. Inſultare licet tyranno, qui dum callide à ſene incipiendum putat, magiſtrum eligit, quo diſcipulos faceret fortiores, quorum velut puerilem ætatem præmiis prouocabat ad culpam, arguebat terroribus ad formidinem. At illi non degeneres tanto duci reſpondent: Quid contemnis vel circumſcribis vt pueros? ſed fides cana eſt, ſed valida diſciplina. Experire certa, ſubiice quibus placet pœnis puerilia viſcera, non inuenies corda puerilia, nec potentiores erunt tormentorum machinæ, quam legitimæ obſeruationis excubiæ. Quem vicit ſenectus, ſuperabit æmula ſenectutis pueritia. Sequimur patrem filij, diſcipuli doctorem. Collige ſuppliciorum inſtrumenta propoſita: meditationem patientiæ, non terrorem inſcitiæ afferunt dum videntur. Iuſſit maximum natu eligi. At ille ridens; Rectè, inquit, naturæ ordinem ſeruas. Sed cur Dei legem temerandam putas? Et pro pietate quidem omnes maximi ſumus, ſed tamen à me, inchoatum gaudeo. Quod quæris tyranne, confiteor, nos ſummo Deo ſeruire, & doces quid agere debeamus? Si tu tanta pertinacia vis extorquere veritatem, cur non omni vi tuitione nos etiam tenendam putemus? Quid plura? Adhibentur variarum genera pœnarum. Sed vicit pietas, immanitatis furorem: excluſa eſt anima, non religio. Secundus acceſſit, nec degener fratris munia piæ confeſſionis impleuit. Et cum detraheretur membrana capitis, reſpondit: Aufertis quidem membranam, ſed habeo galeam ſpiritualem, quam non poteſtis auferre. Et verè hanc galeam nemo auferre poteſt. ſicut poſteà Apoſtolus docuit in Eccleſia Domini, quia caput viri Christus eſt, & eius ſumus membra. Rectè puer iſtam diuino capitis doctrinam Apoſtolicam præuidebat. Exuebant immanes beſtiæ corium capitis, & pardalicis feritatibus ſæuiebant. At ille deficiens; Quam dulce eſt, inquit, mori pro religione, quam ſuauis omnis acerbitas mortis pro pietate: quia manet horum remuneratio laborum. Tua ſunt rex grauiora tormenta, tu tuis vehementius torqueris ſuppliciis, quia vides vinci in poteſtate. Et hoc defuncto tertium ſtatui ſibi iuſſit. Et cum eum partim tentaret inſidiis, partim cuperet terrore percellere, reſpondit ad eum: Non faciam voluntatem tuam, non ſuccumbam imperio tuo. Per beatam illam fratrum paſſionem, & nobilem vitam, non negabo piam germanitatem. Quæ vis adhibeto ſupplicia, quibus magis vrgeas: hoc proficies aſperitate pœnarum, vt maiora teſtimonia noſtræ germanitatis accipias. Iuſſit itaque ei linguam amputari. Et ille exclamans. victus es, inquit, Antioche, qui organum vocis abſcindi iubes. Confeſſus es te reſpondere non poſſe rationi, maioraq́; probas linguæ noſtræ flagella, quam tua verbera. Nos enim tua verbera non timemus, tu noſtræ vocis flagella non potes ſuſtinere. Sed hæc pietatis flagella ſunt, tua flagella perfidiæ. Sed etiam lingua ſublata, grauius te ſuo cadens murmure flagellabit. Euadere te putas Antioche ſi vocem eripias? Et tacentes Devs audit, & magis audit. Ecce aperui os meum, laxaui linguam meam, abſcinde linguam: ſed non abſcindes conſtantiam, non virtutem auferes, non rationem oblitterabis, non eripies teſtimonium veritatis, non eripies cordis clamorem. Si lingua amputatur, ſanguis clamabit, & dicetur tibi: Vox ſanguinis fratris tui clamat ad me. Audit enim ſanguinis vocem, qui audit internas cogitationes. Tenebræ licet operiant, & parietum ſepta circumdent non dicat impius quia nullus ſibi teſtis aſſiſtat, exploret vniuerſa: videt omnia Devs: nec eſt aliquod facinus quod poſſet latere omnium iudicem Devm, qui cognoſcit vniuerſa antequam fiant. Quid verba damus? Loquaciora ſunt vulnera, etſi vulnera teguntur, etſi abſcondatur cicatrix, non abſconditur fides: nec tamen plaudas quod auferendo linguam, confeſſionem laudis eripias. Satis iam Devm ſermone laudaui, nunc paſſione laudemus. Et hoc perempto, iuſſit quartum vinciri ad rotam, vt eius vertigine membris omnibus ſolueretur. At ille cum torqueretur immaniter, Diſſoluis, inquit, corporis membra, ſed adiungis gratiam paſſionis, nec eripis ſolatium mortis. Eſt enim vox tonitrui in rota, quia in bono & inoffenſo vitæ iſtius curſu cœleſte reſultat oraculum, ſicut in Ioanne & Iacobo filiis tonitrui reſultabat. Itaque illud quod legi, nunc manifeſtius recognoſco, quia rota intra rotam currit, nec impe-

ditur. Teres enim vita ſine vlla offenſione in quauis paſſione verſatur, & intra hanc quoque rota currit. Currit lex intra gratiam, & obſeruantia legis intra diuinæ curriculum miſericordiæ eſt. Nam quo magis voluitur, plus probatur. Potius eſt hic ab impiis aduerſa tolerare, vt ibi à Domino conſolationem inuenire poſſimus. Et iſte conſummans curſum ſuum abrupit ſpiritum, animamq; victor effudit. Quintus cum ſiſteretur caſo prius, eidem iuſſit ignes admoueri ſubiici, incendi. Manabat è vulneribus cruor, & effoſſis vlceribus ſanguis effuſus ipſos flammarum extinguebat globos. At ille inter flammarum crepitus audiebatur dicens: Gratias tibi Domine quod dediſti nobis dicere: Tranſibimus per ignem. Et ſicut alibi idem tuus dicit Propheta, igne nos examinaſti, ſicut igne examinatur argentum. Aſtabo tibi ſicut aurum purgatus incendio: & ſi quid fuit culpæ, ignis exuſſit. Itaque & iſte transfiguratus à corruptela ad incorruptionem, vitam exhalauit. Sexto quoque admota tormenta ſunt. At ille: Noli, inquit fruſtra errare, & tua hoc aſcribere poteſtati, quod iſta aduerſum nos exerceas. Noſtrorum hoc delictorum eſt precium, vt peccantes puniamur. Et gratias Domino, quod hic à nobis duplicia peccata exiguntur, vt ibi nobis conſolatio deferatur. Gratias autem & tibi, quod tam durus & immitis es, vt talibus noſtris ſupplicijs Dominus in quem peccauimus, genti noſtræ propitius fiat. Nos quoque alleuamus ærumnam, dum fidei paſſionibus delectamur. Et iſte duris & aſperis laceratus ſupplicijs, appoſitus eſt ad fratres ſuos. Supererat iunior ex fratribus, & iam pudebat Antiochum immaturæ ætati ſe ita fuiſſe ludibrio. Itaque dolis eum deſiderans circumſcribere, pollicebatur honores, diuitias, amicitiam ſuam, conſortium ſecretorum. At verò pia mater monebat filium ſuum, dicens & huic ſicut cæteris: Neſcio quemadmodum in vterum meum introiſtis, neque ego ſpiritum donaui vobis, neque membra formaui, ſed hæc omnipotentis DEI *munera ſunt. Putauit Antiochus videns matrem ſollicitam, quòd ſaluti eius timeret, ipſi quoque ſuadere cœpit, vt filium ab intentione ſua reuocaret. At illa voce patria dicebat filio: Tu ſolus ſuperes fili, ſumma votorum meorum, tu poſtremus clauſiſti partus meos, tu poſtremus conclude gaudia mea. Miſerere mei, quæ te in vtero tot menſium curriculo portaui, ne vno momento confundas ſenectutem meam, ne decoleres tot fratrum tuorum trophæa, nec ſacrum eorum comitatum relinquas, ne conſortium deſeras. Te adhuc iſti expectant triumphi. Aſpice in cœlum vnde hauſiſti ſpiritum, ad patrem omnium: aſpice in terram, quæ tibi ante alimoniã miniſtrauit: aſpice ad fratres, qui collegam requirunt: aſpice ad matrem, quæ tibi lac dedit: redde mercedem pij ſanguinis. noli à fratribus, noli à matre diuelli. Temporales opes ſunt, quas promittit Antiochus, temporales honores: perpetua corona quæ à* DEO *omnipotente defertur. Vos mihi ſeptem dierum lumina dedit Dominus, ſextum iam diem clauſi, & omnium opera bona valdè. Debes mihi fili, vt quæ in illis ſex laboraui, in te requieſcam ſeptimo, tanquam a ſeculi operibus iam feriata. Itaque proripiens ſe iuuenis ait: Quid ſuſtinetis? Et multa vociferans, quod nequaquam diuelli poſſet à fratrum conſortiis, quorum multo beatiora eſſent funera quàm regis imperia, cum argueret conuitus regem, & ipſe acerbis excruciatus tormentorum generibus, vita huius munus abſoluit. Nouiſſima mater oblata eſt neci. Quis hanc beatam neget, quæ quaſi ſeptem vallata manibus inter corpora filiorum nullum ſenſit mortis incurſum? Quis, inquam, dubitet de eius beatitudine, quæ ſeptem turribus circumdata, in paradiſi ſedem caput extulit: quæ ſeptem filiis cincta, ſacratiſſimum* DEO *chorum, non ſolum canorum vocibus, ſed etiam paſſionibus ad concinendas Domini laudes cœleſtibus inuexit altaribus? Quam bonus fidei partus, quam tutus portus iſte pietatis, quam ſplendida lucerna eccleſiæ, ſepteno fulgens lumine, & octauo vtero cunctis luminibus oleum ſubminiſtrans. De quibus pulchrè dicitur: Date partem illis ſeptem, & illis quidem octo: eò quod in vtroq; numero conſortium gratiæ conſequantur, in lege nutriti, per gratiam coronati, ſeptem tanquam in ſabbato, octo tanquam in Euangelio. Pia mater ſupplemento paſſionis adiuncta, quæ in talibus filiis integram pietatis formam & parturiuit, & peperit.*

S. AVGV-

S. Avgvſtinvs in primam epiſtolam Iohannis tractatu VIII.

Qvid martyres, qui ad beſtias pugnauerunt & ferarum morſibus laniati ſunt? Non erant ſub Deo? *Aut erant ſerui* Dei *tres viri, & non erant ſerui* Dei *Machabæi? Agnouit ignis ſeruos* Dei *tres viros, quos non vſſit, quorum nec veſtimenta corrupit: & non agnouit Machabæos? Agnouit & Machabæos fratres, agnouit & iſtos. Sed opus erat quodam flagello permittente* Deo, *qui dixit in ſcriptura; Flagellat omnem filium quem recipit.* Similia in Pſalmum 148. *Quibus exitibus martyres exire meruerunt? Nunquid febribus? Quomodo multi optant, vt febribus ſoluantur? Alij vno ictu gladij, alij ignibus, alij beſtiis? Et deuorauerunt beſtiæ corpora martyrum, & non timuerunt ne perirent corpora ipſorum. Vndique enim* Devs *reducet corpora ſanctorum ſuorum, cui capilli capitis noſtri numerati ſunt. Et quando voluit, tres pueros ab igne liberauit. Nunquid ideo Machabæos in igne deſeruit? illos aperte liberauit, iſtos occulte coronauit. Nouit igitur* Devs, *quid agat. Tu time & eſto bonus.* Et in Pſalmum 90. *Sed ideò putas te deſeri, quia non quando vis, eripit. eripuit tres pueros de igne. qui eripuit tres pueros, deſeruit Machabæos? abſit. Et illos eripuit, & illos. illos corporaliter, vt infideles confunderentur; iſtos ſpiritaliter, vt fideles imitarentur.*

Et toto penè ſermone 109. de diuerſis; *Iſtum diem nobis ſolennem gloria Machabæorum fecit: quorum mirabiles paſſiones cum legerentur, non ſolum audiuimus, ſed etiam vidimus & ſpectauimus. Olim iſta geſta ſunt, ante incarnationem, ante paſſionem Domini & Saluatoris noſtri* Iesv Christi. *In primo populo illo extiterunt, in quo prophetiæ extiterunt, qui hæc præſentia prædixerunt. Nec quiſquam arbitretur, antequam eſſet Chriſtianus, nullum fuiſſe populum* Deo. *Imo verò, vt ſic loquar, quemadmodum ſe veritas habet, non nominum conſuetudo, Chriſtianus etiam ille tunc populus fuit. Vnde, ſicut dixi, extiterunt Prophetæ, vnde iſti martyres floruerunt? Nondum quidem erat mortuus* Christvs: *ſed eos martyres fecit moriturus* Christvs.

Et capite 2. *Hoc ergo inprimis commendandum eſt charitati veſtræ ne, cum illos martyres admiremini putetis non fuiſſe Chriſtianos. Chriſtiani fuerunt: ſed nomen Chriſtianorum poſtea diuulgatum eſt, factis antecesſerunt. Sed videlicet quaſi non eis erat confesſio* Christi *à rege impio & perſecutore, non cogebantur negare* Christvm, *quod poſtea martyres, cum cogerentur, facerent, ſimilem gloriam conſecuti ſunt. Poſteriores enim perſecutores populi Chriſtiani, ad negandum nomen* Christi *compellebant eos quos perſequebantur. Illi in* Christi *nomine perſeuerantiſſime conſiſtentes, patiebantur talia, qualia illos perpeſſos eſſe cum legerentur, audiuimus. Iſtis ergo martyribus recentioribus, quorum millibus terra purpurata eſt, imperabatur & dicebatur à perſecutoribus; negate* Christvm: *Quod non facientes, patiebantur talia, qualia & iſti perpesſi ſunt. Iſtis verò dicebatur; Negate legem Moyſi. Non faciebant: patiebantur pro lege Moyſi. Iſti pro nomine* Christi: *illi pro lege Moyſi.*

Et cap. 3. *Exiſtit aliquis Iudæus & dicit nobis, quomodo iſtos noſtros, veſtros martyres computatis? Qua impudentia eorum memoriam celebratis? legite confesſiones eorum: attendite ſi confesſi ſunt* Christvm. *Cui reſpondemus. Verè quia vnus es ex eis qui in* Christvm *non crediderunt, & fracti de oliua oleaſtro ſuccedente, foris aridi remanſerunt: quid dicturus es vnus ex perfidis? Non confitebantur illi aperte* Christvm: *quia adhuc velabatur* Christi *myſterium. Teſtamentum enim vetus velamen eſt noui Teſtamenti, & Teſtamentum nouum reuelatio eſt veteris Teſtamenti.*

Et cap. 5.

Et cap.5 *Cœpit ergo ex illo* CHRISTVS *poſt reſurrectionem apertiſſimè prædicari. Cœperunt in eo quæ prædicta erant prophetica manifeſtiſſime impleri: cœperunt eum martyres confiteri. Ipſum martyres in manifeſto confeſſi ſunt: quem tunc Machabæi in occulto confeſſi ſunt. Mortui ſunt iſti pro* CHRISTO *in Euangelio reuelato: mortui ſunt illi pro* CHRISTI *nomine in lege velato.* CHRISTVS *habet vtroſq;,* CHRISTVS *pugnantes adiuuit vtroſq;,* CHRISTVS *coronauit vtroſq;:* CHRISTVS *habet in miniſterio ſuo tanquam quidam potentiſſimus incedens cum agmine obſequentium: aliis præcedentibus aliis ſequentibus. Ipſum ergo potius intuere in carnis vehiculo præſidentem: & qui præcedunt illi obſequuntur, & qui ſequuntur, illi deuoti ſunt.*

Et cap.6. *Machabæi ergo martyres* CHRISTI *ſunt. Ideo non incongrue neque importune, imo conuenientiſſime dies eorum, & ſolennitas eorum, à Chriſtianis potius celebratur. Quid tale Iudæi celebrare nouerunt? Sanctorum Machabæorum Baſilica eſſe in Antiochia prædicatur in illa ſcilicet ciuitate, quæ regis ipſius perſecutoris nomine vocitatur. Antiochum quippe regem perſecutorem impium pertulerunt, & memoria martyrij eorum in Antiochia celebratur: vt ſimul ſonet & nomen perſecutoris, & memoria coronatoris. Hæc Baſilica à Chriſtianis tenetur, à Chriſtianis ædificata eſt. Eorum ergo memoriam celebrandam nos habemus, nos tenemus; apud nos paſſiones eorum millia per orbem terrarum, ſanctorum martyrum ſunt imitata. Nemo ergo dubitet, fratres mei, imitari Machabæos: ne cùm imitatur Machabæos, putet ſe non imitari Chriſtianos. Prorſus imitationis affectus ferueat in cordibus noſtris. Diſcant viri mori pro veritate. Diſcant fœminæ, de matris illius tanta patientia, ineffabili virtute: quæ nouerat conſeruare filios ſuos. Habere nouerat, quæ perdere non timebat. Iſti in ſe ſinguli ſentiendo: illa videndo in omnibus paſſa eſt. Facta mater ſeptem martyrum, ſepties martyr: à filiis non ſeparata ſpectando, & filiis addita moriendo. Videbat omnes, amabat omnes. Ferebat in oculis, quod in carne omnes: nec ſolum non terrebatur, ſed etiam exhortabatur. Hanc Antiochus perſecutor velut matrem de cæteris matribus computauit. Perſuade, inquit, filio tuo ne pereat. Et illa: Plane filio meo vitam perſuadebo, ad mortem cohortando: tu vis mortem perſuadere parcendo.*

Et cap.7. *Qualis autem collocutio, quàm pia quàm materna, quam inter ſpiritales & carnales in ambiguo ſuſpenſa. Fili, miſerere mei. Fili, inquit, miſerere mei, quæ te nouem menſibus in vtero portaui, cui lac triennio dedi, atq; ad hanc ætatem perduxi: miſerere mei. Omnes exſpectabant verba conſequentia: conſenti Antiocho, noli deſerere matrem tuam. Illa è contra, conſenti* DEO, *noli deſerere fratres tuos. Si me quaſi deſeris, tunc me non deſeris. Ibi te habebo, vbi ne perdam vlterius non timebo. Ibi te mihi ſeruabit* CHRISTVS, *vnde non tollet Antiochus.* DEVM *timuit, matrem audiuit, regi reſpondit, fratribus adhæſit, matrem traxit.*

PRVDENTIVS hymno de S.Romano martyre.

Narraui & illud nobile, ac memorabile
Certamen, vna matre quod ſeptem editi
Geſsêre pueri, ſed tamen factis viri,
Hortante eadem matre, in ancipiti exitu
Pœnæ & coronæ, ſanguini vt ne parcerent.
Videbat ipſos apparatus funerum
Præſens ſuorum, nec mouebatur parens:
Lætata quoties aut oliuo ſtridula

Sartago frixum torruiſſet puberem,
Dira aut cremaſſet laminarum impreſſio.
Comam cutémque verticis reuulſerat
A fronte tortor, nuda teſta vt tegmine
Ceruicem aduſque dehoneſtaret caput,
Clamabat illa: patere, gemmis veſtiet
Apicem corona regio ex diademate.
Linguam tyrannus amputari iuſſerat,
Vni ex ephebis. mater aiebat: ſatis
Iam parta nobis gloria eſt, pars optima
DEO *immolatur, ecce noſtri corporis*
Digna eſt fidelis lingua quæ ſit hoſtia,
Interpres animi, enunciatrix ſenſuum,
Cordis miniſtra, præco operti pectoris,
Prima offeratur in ſacramentum necis,
Et ſit redemptrix prima membrorum omnium.
Ducem dicatam mox ſequentur cætera.
His Machabæos incitans ſtimulis parens,
Hoſtem ſubegit ſubiugatum ſepties,
Quot fœta natis, tot triumphis inclyta,
Me partus vnus vt feracem gloriæ
Mea vita præſtet, in tua eſt ſitum manu.
Per huius alui fida conceptacula
Per hoſpitalem menſe biſquino larem,
Si dulce noſtri pectoris nectar tibi,
Si molle gremium, grata ſunt crepundia,
Perſiſte, & horum munerum autorem adſere.
Quanam arte nobis viuere intus cœperis,
Nihilumq́; & illud, vnde corpus, neſcio,
Nouit animator ſolus, & factor tui,
Impendere ipſi, cuius ortus munere es,
Bene in datorem, quod dedit, refuderis.

Meminit idem eorundem S. Machabæorum in hymno S. Vincentij.

S. Gavdentivs Brixianus tractatu de Machabæis.

Si quis veſtrum, fratres dilectiſſimi; fortaſſe miratur, Iudæos viros ſupplicia pro legis præcepto perpeſſos, nunc à Chriſtiana plebe inter ſanctos martyres honorari: is profecto, ſi omnem ſanctæ religionis cauſſam rationemq́; cognouerit, intelliget probabili ac ſummo iudicio id fuiſſe à noſtris maio-

maioribus conſtitutum. Iudæi erant iſti ante aduentum Domini Saluatoris ſub lege tantùm veteri conuerſantes, quiq; cognomentum Machabæorum trahant ex genere, ſicut hodie Aniciorum progenies, vel ſi qua ſunt huiuſmodi nuncupationum vocabula, quæ ſtirpem nobilitatis vſurpent ex diuitiarum terreſtrium cumulo deſcendentem, cum vera nobilitas non ſubſiſtat ex diuitiis: ſed cognoſcatur in moribus. Quanto enim nobiliores iſti ſeptem pueri rege Antiocho, quinimò quam clara in iſtis nobilitas DEI, *& quam ignobilis in illo ac pœnalis nota perfidiæ? Iſti* DEVM *Patrem colunt, iſte diabolum: iſti venerantur legem patriam, ille contra* DEVM *rebellans, filium ſe fatetur eſſe diaboli. Cogebat enim contra præceptum diuinæ legis, vt ſuillas carnes comederent, non dubium, quod ſacrificio profano pollutas. Coinquinatis enim & infidelibus nihil mundum. Sed eſto (vt quidam volunt) ſacrificatæ diabolo carnes illæ non fuerint, quia hoc ipſa ſcribentis hiſtoria manifeſtius non deprompſit: attamen grauiſſimi erat extremique delicti, præceptum diuinum vel blandientibus præmiis, vel ſuppliciis cruciantibus temerare. Præceperat Iudæis* DEVS, *ne porcum, cæteraq; illi ſimilia mandacarent, & erat hoc duplici de cauſa, fratres chariſſimi; ſiue vt luxurioſus populus flammam carnalium vitiorum calidis carnibus non nutriret. (Perhibentur enim calorem nimium præſtare corporibus) ſiue vt, porcorum more, non viuerent. Nam ſues ſemper immundi ſunt, & de fonte, vel de fluuio exeuntes, iterum voluuntur in cœnum, nec vnquam intuentur cœlum, ſed prono ſemper ad terram capite ventri deſeruiũt. Et idcirco Dominus legionem dæmonum in gregem permiſit ire porcorum. Idem in eorum gregem, qui tantum ventris ſunt animalia, qui nunquam cœleſtia intuentur, ſed immunditiis ſemper dediti, & cœno ſunt obliti vitiorum. Salubriter ergo* DEVS *vel abſtinentiam gulæ, vel continentiam immundarum actionum imperauit. Lex enim ſancta mandatum ſanctum, & iuſtum & bonum. Salutaria videntur, mandata diuina ſunt. Nam qui fecerit ea homo, viuet in illis: ſed finge nihil noxietatis ineſſe ſuillis carnibus, nec vllum fomentum illecebris augere corporeis, quoniam ſunt hodie omnia munda mundis ſanctificata per verbum* DEI, *& orationem: præcipientis tamen* DEI *erat poteſtas & auctoritas cogitanda qui iſtud iuſſerat, tunc temporis obſeruari. Nemo enim imperantem Dominum, aut ſine pœna ſui ſacrilegij diſcutit, aut impune contemnit: Nam neque in illa arbore ineſſe malum potuit, quam inter cæteras arbores paradiſi bonus creator plantauerat, cuius fructus ita erat ſpecioſus ac dulcis, vt concupiſcentiam præſtaret oculis, gulæ conciliaret illecebram. Scriptum eſt enim: Et vidit mulier fructum ligni, quia gratus eſt ad aſpectum, & dulcis ad eſcam, & accepit & manducauit, & dedit viro ſuo. ſed ſi forte dixeris. Non omne quod gratum videtur & dulce, bonum quoque eſſe, quia ſint etiam aliqua mala quæ grata videantur & dulcia. Cedo, acquieſco, conſentio. Mel enim diſtillat (vt ait ſcriptura) à labiis mulieris meretricis, quæ ad tempus impinguat fauces tuas, nouiſſimum autem amarius felle inuenies, & acutius gladio, vtraq; parte acuto. Et certè malum nihil eius, vel in ſpecie, vel in ſexu mulieris, ſed eſt vtiq; malum in voluntate peccantis, & per intemperantiam concupiſcentiæ tranſgredientis, à legitimo iure coniugij: Nam & vini natura cum bona ſit, rectè tamen damnatur ebrietas. Audi modo generalem de creatis omnibus diuinæ ſcripturæ ſententiam. Et vidit* DEVS *omnia, quæ fecit, & ecce bona valdè: tamen quia veritatis ratio poſtulabat & ſeruilis humana conditio legem* DEI *dominantis acceperat proprij arbitrii libertati permiſſæ vnam* DEVS *elegit arborem de omnibus lignis paradiſi, non vtiq; malam, ſed in qua eſt ſcientia boni & mali videtur, in qua ſeruorum ſuorum obedientiam pertentaret, vt libertas arbitrij vel immortalis præmium poſſideret obediens, vel contemnens exciperet mortis interminatæ ſententiam: manducauit homo, quia voluit, mandatum non cuſtodiuit, quia noluit, morte mulctatur, quia mandatum ſeruare potuit & non ſtuduit. Arbor quidem bona, & fructus quidem bonus, ſed præuaricatio mandati mala, & contemptus* DEI *malus atq; ita malum non in fructu arboris eius, ſed in voluntate hominis tranſgreſſoris. Igitur ſi vnius arbuſculæ fructus contra* DEI *mandatum temere & à protoplaſtis deguſtatus,*

mortem

mortem generi acquiſiuit humano: Potuit & Machabæis tunc ſub lege poſitis interitum parare mandati diuini transgreßio, quibus nunc honorem & gloriam præcepti eius cuſtodia comparauit, fidem Dei *in ipſo viriliter conſtanterq́ ſeruantibus. Nam fidem* Dei *ſeruat, qui mandati eius iura non violat, quoniam non idcirco illi manducare illicita, quod horrorem paterentur in ſpecie, ſed contumeliam facere prohibenti* Deo, *iuſtißime formidarunt. Qui in modico fidelis eſt, ait Dominus, & in magno fidelis eſt. In magno fuerunt iſti fideles, idolithyta inter ſupplicia reſpuerunt: In paruo fuerunt fideles, ſi carnes ſolum prohibitas non comederint, ſuas potius deuorandas ſuppliciis tradiderunt. Inſignior fides eſt, quæ nec in modicis violatur. Formam tolerantiæ præbuerunt iſti beatißimi fratres futuris poſt paßionem* Christi *martyribus, vt intelligant quanta animi magnitudine & conſtantia pro Redemptoris nomine dimicare debeant, pro cuius mandato tam pertinaciter certaſſent. Nemini abſurdum videatur, quod eos paulo ante Anicüs comparaui. Anicij quippe ex Græco ſermone à nobis nuncupantur inuicti. Exercuit enim varia ſuppliciorum genera in eorum corporibus crudeliſſimi tyranni feritas, & cum non valuiſſet, conſtantiam fidei in ſex fratribus atrocitate ſupplicij ſuperare callidus perſecutor, in ſeptimo, quia eſſet iunior, ad blandimentorum ſeſe tormenta conuertit, diuitiarum præmiis, & honorum promiſſionibus puerum torquens, quem tamen detorquere non potuit. Erat enim fratrum ſuorum frater, & illius filius matris quæ cum ſingulos filios pro* Dei *nomine puniri læta, & aſpicit & hortatur, tot martyria pertulit, quot pignora conſecrauit: ſepties in propriis paſſa viſceribus. Octaua & ipſa acceſſit numero ad octauum* Christi *Reſurrectionis diem, cum caris pignoribus occurſura. Vnde non immeritò præſumitur iſta mater beatißima, Eccleſiæ ſanctæ imaginem præmonſtraſſe, quæ ſpirituales* Deo *filios parere conſueuit, nihil de carne & ſanguine cogitantes.*

S. Leo ſermone in Natiuitate ſanctorum ſeptem fratrum Martyrum Machabæorum:

Gratias *(dilectißimi) agamus Domino* Deo *noſtro, quòd quanta ſit huius diei ſolennitas, etiamſi ego taceam, conuentus veſter oſtendit. Tam enim conſpiranti ſtudio, & deuoto animo conueniſtis, vt feſtiuitatis magnificentiam, etſi ſermo non indicet, congregatio tamen ipſa teſtetur: & rectè. Duplex enim cauſa lætitiæ eſt, in qua & natalem Eccleſiæ colimus, & martyrum paßione gaudemus. Nec immerito dignè Eccleſia horum exultat martyrio, quorum ornatur exemplo. Cauſam ergo ſolennitatis hodiernæ (dilectißimi) pleniſſimè* sacræ historiæ *lectione didiciſtis, nec latere vos potuit, quem in tanto rerum geſtarum ordine exceperitis auditum, cum glorioſam ſeptem martyrum matrem exultanti, & non tacito honoraretis affectu, in ſingulis quidem filiis paſſam, ſed in omnibus coronatam. Subſecuta eſt enim felici exitu, quos inuicto præmiſit hortatu. Beata genetrix, beata progenies, memorabilis præcedentium fortitudo. Nam cum in illo ordine mortium, & in illa diſpoſitione pœnarum, id ſæuiſſimi regis excogitaſſet impietas, vt victoriam ſibi & de primis promitteret, quos ſine tolerantia cruciaret exemplo: & de poſtremis, quos in ſupplicio torqueret alieno, multiplicatæ ſunt martyrum palmæ, & dum ſinguli in omnibus vincunt, præter coronas proprias, omnes acquiſiuêre ſeptenas.*

Poſſent & alia plura, eaque perpulchra ex Ioſepho, Nazianzeno, Victorino Afro, cuius præclarum de Machabæis carmen ſupereſt, Victore Vticenſi libro 3. de perſecutione Wandalica ſub finem, Iſidoro, Ruperto, Rabano, aliis. ſed quæ attuli, multa ſatis exiſtimo. & ſi quid requiritur, commodiore alio fortè loco afferetur. maximè, cum non multò poſteriùs de horum Matre ſermo tulerit.

De feliciſſima ſeptem Machabæorum martyrum matre.

FIERI quidem non potuit, vt cum de beatiſſimis hiſce filiis ageretur, non multa etiam de beatiſſima eorum matre dicerentur: ſunt tamen adhuc addenda nonnulla. Et primò quidem eius *nomen* Eraſmo, in ſua Vidua, viſum eſt eſſe *Carteria* vel *Euſebia*. Videlicet ipſa eius fortitudo & religio eiuſcemodi ei nomen meritò dare poteſt, præſertim, cum apud Ioſephum Græcum toties iiſdem hiſce nominibus eius laudetur καὶ καρτερία καὶ εὐσέβεια. Sed putat Eſpencæus lib. 3. de Continentia cap. 7. veri eius nominis oblitum fuiſſe tunc Eraſmum, cum eum ipſe Ioſephi libellum recognouiſſet, in eoq; aliud eius nomen ſit, *Solomona* ſcilicet. In Græco tamen exemplari non legitur id hodie. D. Thomas in præfatione; *Suo*, inquit, *nomine*, *Machabæa vocabatur.* & confirmari poſſe videtur ex Venantio infrà citando. Sed Machabæa interdum ab auctoribus dicitur, quia Machabæorum mater fuit. Hi verò, ob cauſam anteà expoſitam, hoc nominis adepti ſunt. Videri poſſet à Ioſepho Græco vocari *Abraa*. quia capite 15. ait; οὐχὶ τὴν ἀβραὰμ ὁμόψυχον τῶν νεανίσκων μητέρα μετεκίνησε συμπάθεια τέκνων. At eo loco ἀβραὰμ Abrahamũ ſignificat, vt dicatur ἡ ἀβραὰμ ὁμόψυχος ea quæ eiuſdem cum Abrahamo animi eſt. Nam eodem capite dicit poſteà; τῆς θεοσεβοῦς ἀβραὰμ καρτερίας ἡ θυγάτηρ ἐμνήσθη. *pia Abrahami tolerantiæ filia recordata eſt.* In Græcorum Calendario *Salome* nuncupatur. Demùm verò à Genebrardo in Chronologia, ex Ioſepho *Anna* dicitur. At Ioſephus intelligendus non Flauius. ſed Gorionides, qui ita vocat, ipſiuſq; breuiator Ioſippus. *Ætas* verò ab iiſdem Ioſephis omnibus; à Chryſoſtomo, cæteriſque omnibus *grandæua* & *ſenilis* traditur. Iam quod de eadem hoc lib. 2. cap. 7. ver. 41. traditur, ſic ab eodem Gorionide vberiùs traditur; *Et virago*, id eſt, *mulier fortis ſtans ſuper eorum cadaueribus, palmas ſuas in cœlum expandit & dixit: O* DEVS *excelſe*, DEVS *ſæculi, abeam quæſo cum filiis meis, ego ancilla tua in locum, quem paraſti eis. Et cum hæc dixiſſet, reddidit animam ſuam, & exiit Spiritus eius, & cecidit ipſa ſuper filios ſuos, & cum ipſis abiit, ſicq; fœliciſſimis filiis fœliciſſima tandem mater adiuncta eſt.* Et hiſce quidem verbis exprimitur ſatis noſtrum illud verſ. 41. ἐτελεύτησε, *conſumpta eſt:* non tamen ipſe mortis eius modus. *Sunt* enim, vt ait Sixtus Senenſis lib. 5. biblioth. ſub finem, *qui gaudij magnitudine mortuam velint*, quemadmodum de matribus nonnullis poſt nobilem ad Thraſymenum lacum pugnam refert Liuius, alia tamen longè cauſa. Nam hæ, quod inſperatò filios viuos reciperent, ſeipſos non ceperunt: hæc verò, quod generoſè, ſanctèque ſublatos ſuos videret. Victorinus ſuprà citatus:

Dum, ait, *puer iſta gerit, ſoluerunt gaudia matrem,*
Iamq; vt erat laxata malis, iam voce negata
Suſpirans, interque manus collapſa ſuorum
Concidit exanimis, reſolutaq; membra quierunt.
Sic ipſa, & nati Sanctorum, in pace recepta eſt.

Ioſephus tamen Flauius, cui alij penè omnes aſſentiuntur, libro de Machabæis, in vetere Latina verſione, *raptatam, nudatam, laceratam, manibus in altum ligatis, vberibus ſauciis, flagellatam, flammiuomæ tandem ſartagini addictam* ſcribit, &, *pro grandis mulieribus fuſa prece, ſpiritum calibem effudiſſe.* In Græco tamen Ioſephi eiuſdem contextu dicitur, ipſammet, *ne virorum fortè quiſpiam eius corpus attingeret, in exſtructum ſeſe rogum abieciſſe,*

ἵνα μὴ ψαύσειέ τις τοῦ σώματος αὐτῆς, ἑαυτὴν ἔῤῥιψε κατὰ τῆς πυρᾶς. pluribus deinde modis eam dilaudat, οὐχ οὕτως σελήνη κατ' οὐρανὸν σὺν ἄστροις σεμνὴ καθέστηκεν, ὡς σὺ τοὺς ἀστέρας ἑπτὰ παῖδας φωταγωγήσασα πρὸς τὴν εὐσέβειαν ἔντιμος καθέστηκας θεῷ, καὶ ἐστήρισαι ἐν οὐρανῷ σὺν αὐτοῖς. Non *ita Luna in cœlo cum aſtris venuſta ſtat, quemadmodum tu, quæ ſtellas ſeptem filios ad pietatem illuminaſti, glorioſa coram* D e o *ſtas, & in cœlo vnâ cum illis infixa es.* Et cap. 15. vocat eam ἔθνους ἔκδικον *populi vindicem,* τοῦ νόμου καὶ τῆς εὐσεβείας ὑπερασπίστειαν, *legis & religionis propugnatricem,* τὸν διὰ σπλάγχνων ἀγῶνος ἀθλοφόρε, *quæ in certamine, quod viſceribus ipſis agitur, præmium tulerit,* & exclamat; ὦ ἀῤῥένων πρὸς καρτερίαν γενναιοτέρα, καὶ ἀνδρῶν πρὸς ὑπομονὴν ἀνδρειοτέρα. *O maſculis omnibus ad tolerantiam generoſior! & viris ipſis ad patientiam virilior.* tandemque ipſam cum *Noæ arca* confert, quòd, in tanto ſacroſanctæ religionis cataclyſmo, ventos tempeſtateſque omnes fortiter feliciterque pertulerit. Sed ad ea, quæ de ipſa noſtri dixerunt, fuerit animum aduertere ſatius. Eorum verò iam non pauca ſunt ſuperiùs præcerpta. quæ reſtant, carpamus modo.

S. Ephrem ſermone de morte.

Imitare *Machabæorum matrem, quæ quamuis ſeptem filios morte deletos vidiſſet, non tamen lacrymis ac luctui ſeſe tradidit, neque vocem emiſit muliebrem: ſed* D e o *egit gratias, quod illos igne, ferro, aliis moleſtiſſimis vinculorum ſuppliciis ab hac carne diſſoluiſſet; quam etiam ob cauſam, & à* D e o *probata eſt, & ab hominibus in hunc vſque diem celebratur.*

S. Chrysostomvs homilia pænè tota de ſeptem Machabæis:

Vt pleniùs appareat, quia infirmitas athletarum noſtrorum, quæ in exteriori eſt, clariores facit eſſe victores, & ſenem, & pueros relinquentes, infirmiorem ipſis producamus in medium mulierem, illam anum, & ſeptem puerorum matrem. Nam labores partuum non vel modicè huic certamini impedimento ſunt. Quid ergo eius prius aut potius mirabimur? quod ex natura infirmum, aut quod de ætate habuit præliis inutile, & immaturum, aut neceſſariæ compaſſionis affectum? Mater enim erat, vnde facilè eam potuiſſet in tormentis viſcerum ſuorum vincere materna pietas, niſi diuinæ pietatis altior virtus virili fide anile pectus armaret. Magna etenim hæc impedimenta ſunt ad eum curſum, cuius intentio ſumma indiget patientia. Ego verò & aliud his maius habeo dicere, quo & virilem mulieris fortitudinem, & callidam diaboli verſutiam conſideretis. Quid autem hoc eſt, diligenter inſpicere debetis. Immundi dæmonis maligna calliditas non primum eam traxit in agonem, ſed poſt filios, eam duxit in prælium. Quæ cauſa hoc? Ob hoc vtique, vt prævenientibus ſeptem filiorum ſuppliciis deiiceret ſenſum eius, cum virtutem mentis in matre fregiſſet, varia crudelitate propoſitis ei ſpectaculis orbitatis ſuæ, cum iam eneruatam & conſumptam maternis doloribus facilè vinceret, & in ruinam mentis impelleret. Ne ergo hoc conſideres, quòd illata ſibi tormenta tolerabant: ſed magis illud contemplare, quod mater, per ſingulos eorum, duriores ſuſtinebat dolores. Et hoc quod dicitur, bene norunt, quæcumque pariendi dolores expertæ ſunt mulieres, & matres factæ ſunt. Nam ſæpè & mater ſi videat filium ſuum febribus æſtuare, ita perturbatur, vt ardores illius in ſua cupiat membra transferri: & mutata in ſe, ſi poſſit; ægritudinis vice, transfundere in filium ſanitatem ſuam. Ita omnibus domeſticis malis eas, quæ de filiis malis acciderint, ærumnas grauiores exiſtimant, & intolerabiles fiunt, quæ matris ſunt. Sicut er-

go vera in cunctis matribus talis affectio, ita profectò manifeſtum eſt, quia mater illa grauius in ſuppliciis filiorum puniebatur, quàm ſi ipſa pateretur: & maior erat paſſio in viſceribus matris, quàm in corporibus filiorum. Si ergo vnius filij nunciata eſt ægritudo: auditu ſolo viſcera materna turbantur: Hic autem non vnum tantum, ſed filiorum chorum vno tempore pariter interfici videns mater, nec abſens per auditum ſuſcipiens paſſiones eorum, ſed præſens oculis hauriens vulnera omnium, quos pepererat, quid non patiebatur? Quomodo non excidit mente, vnumquemque horum ſpectans horribiliùs, & diuerſis pœnarum ingeniis cruciari, & per inciſiones membrorum tam crudeli, quam lenta morte conſumi? quomodo tam ferali ſpectaculo non diſſilierunt viſcera eius, & deſumpto corpore anima excuſſa eſt? Quomodo non & prima filij paſſione in ipſos ignes, quibus filius cremabatur, inſiluit, vt ſimile, vel deterius filiorum ſpectaculum compendio mortis euaderet? Nam etſi ſapiens eſſet, tamen mater erat: etſi amans DEVM, tamen carnem portabat: etſi prompta eſſet fide, attamen fœmineum ſexum gerebat: etſi zelo diuinæ pietatis prompta ferueret, ſed & maternæ affectionis vinculo memor partuum tenebatur. Si enim nos qui viri ſumus, frequenter cum videmus reum per forum duci refrenato ore in mortis damnationem, & eum trahente carnifice, de ſolo eius aſpectu frangimur, cum tamen ſufficientem habemus conſolationem ex ipſa conſcientiæ ſecuritate, qua ab illius pœna mortis diſcernimur: facilè metiri poſſumus quid illa pertulerit, quæ non reum aliquem & extraneum, & damnatione commerita duci videbat, ſed ſeptem filios ſimul in vna die non iſta morte conſumi, ſed variè laniatos, pœnis videbat interfici. Si enim lapidea quidem fuiſſet, & ſi viſcera adamante compacta geſſiſſet: ita fortè potuiſſet inconcuſſa durare, & nihil eorum ſentire, quæ mulierem, & matrem perpeti, vis ipſa naturæ, pietatisq; cogebat. Et vbi cum Abrahamo filium Iſaac immolaturo eam contuliſſet, pergit. Vnde fortiſſima illa mater non frangebatur ſpectaculo orbitatum ſuarum, ſed confortabatur: quia non profluentem eorum ſanguinem aſpiciebat, ſed magis ad coronas eorum quæ texebantur in cœlis intenta gaudebat. Non videbat ad receptaculum temporale cauari petram ſepeliendis, quia prouidebat æterna ædificari tabernacula coronandis. Non conſiderabat circumſtantes populos, quia videbat aſtantes angelos. Oblita eſt dolores partuum ſuorum, contempſit naturam ſexus ſui, nec memor etiam ſenectutis, ipſam quoque naturæ tyrannidem animo ſuperante calcauit: naturæ, inquam, tyrannidem, quæ & beſtiarum feritatem ſubigere conſueuit. Rurſumque poſteà:

Audiant hæc vniuerſæ matres, & æmulentur virilem mulieris huius fortitudinem, & veram circa filios dilectionem, & ſecundum illam ſeptem martyrum matrem nutriant filios ſuos. Quid ergo æſtimabimus illam mulierem pertuliſſe, ſi tamen mulierem iſtam dici oporteat; cum videret in filiorum membris viſcera ſua cruciari: alterius auulſos à ſuis manibus digitos ſuper prunas ignium ſpargi: & vnius caput clauis configi: alterius capiti cutem detrahi, & totum corpus extracta pelle nudari: & eum qui talia patiebatur, ſtantem fortiter, inſuper & ipſi tyranno pœnas æternas voce libera comminantem? Quomodo mater hæc ſpectans eleuauit vultum ſuum, & os aperuit, & linguam mouit in verba, non in verba materni doloris affectu mollia, ſed verba virtutis? Quomodo non receſſit à carne anima eius? Quomodo ego dicam? Non enim in terrena præſentia intendebat: ſed in futura cœleſtia præparabatur. In his omnibus filiorum præliis & tormentis vnum timebat, ne cuiquam tyrannus parceret: & inuidiâ diaboli ſoluto certamine, triumphantium ſcinderetur chorum filiorum eius, ne quis eorum ſine corona maneret. Et quoniam hoc timebat, minimus eorum, qui iam ſolus agoni ſupererat, tantùm quod non manibus apprehendens in ignem ipſa incenſum impulit: verumtamen pro manibus, cum exhortationis verbis impulit & armauit, cum magna pietatis trepidatione, voce patria obſecrans eum, ne callidi perſecutoris ſenioribus crudelitate blanditiis emollitus, euelleretur à fratribus glorioſis, & fortiter concertantium immarceſcibilem coronam victus amitteret. Olympiacis ſpectaculis, cum innumerabiles ſæpè conueniant luctatores,

vnum

vnum tantummodo manet corona victorem. Hic verò ſeptem fratribus ſeptem emicuerunt coronæ. Et quam mihi oſtendis regionem ita fertilem, quem nidum tam numeroſa prole fœtoſum? Numquid ſimiles habuit parturitiones mater filiorum Zebedæi? Glorioſa quidem & ipſa Apoſtolorum mater, ſed duorum tantùm.

Septem verò martyres neſcio vnquam vnum protuliſſe vterum, & ipſam eis matrem gloriæ ſociam in conſortio paſſionis appoſitam: & quidem non vna neq; ſimplici adiectione meritorum atque virtutum. Nam filij eius ſeptem martyres erant, tantùm autem corpus matris appoſitum eſt. Corpus quidem erat vnum, ſeptem verò martyrum legio implebatur in matre. In qua dilata eſt gloria paſſionis, & corona martyrij, in ea omnium virtus & gloria confluebat: quia per vnumquemque filiorum ſuorum paſſa eſt, & quoniam illos ipſos tales ipſa perfecit: hæc eccleſiam nobis integram martyrum peperit, ſeptem filios enixa ſublimiter, quorum neminem peperit terræ, ſed omnes cœlo, magis autem regi cœlorum, cui omnes eos in vitam peperit æternam. Ergo callidus omnis malitiæ machinator diabolus vltimam eam duxit ad certamen, ea cauſa quam ſuprà expoſui, vt virtute eius fracta & in ſpectaculo filiorum, per tormenta morientium, debilitata, facile poſtea debellaret afflictam. Sed per orbitates ſuas non fracta eſt, ſed fortior facta eſt. Non enim iam relinqueret ſibi pro quibus angeretur, vel quibus timeret, ne forte infirmitate fraudarentur coronis: ſed omnes ſicut in vnum reponens promptuarium, ad ſupernos præmittens triumphos, & ad inconcuſſa perennis gloriæ regna, gaudebat confidens de cætero, & ſecura cum magnanimi voluntate. Et ſicut corona quædam precioſiſſimis lapidibus compoſita eminentem gemmam: ita carnem ſuam choro filiorum coaptans, ad deſiderabilem IESVM, pullos ſuos vt aquila ſubſequens euolauit. magnum nobis relinquens ſolatium & conſilium per id, quod in ſemetipſa opere paſſionis, probauit. Quis enim vir, quæ mulier, quis ſenior, aut quis iuuenis de cætero veniam poſſit accipere, aut fragilitatis carnis, humanæq; timiditatis excuſationem habere, ſi propter CHRISTVM ſibi pericula inferri videat, quando mulier ſenectute confecta & tantorum filiorum mater & ante tempus gratiæ in certamen adducta, ſuſtinuit, multis virorum, per idem tempus mortis metu, in perfidiæ ſacrilegia inclinatis: nec dum per Domini Saluatoris aduentum, extincto peccato neque morte deuicta tantis animis, & tanta virtute, tantas propter DEVM pœnas ſuſtinuiſſe cernitur, & viciſſe cognoſcitur, vt Euangelicam perfectionem in temporibus legis impleuerit?

S. AMBROSIVS libro II. de Iacob & vita beata, cap. 9.

Q*VIS non beatam dixerit matrem Machabæorum, quæ ſeptem filiorum funeribus octauam ſe addidit ad laudem cœleſtis triumphi?* Sed idipſum deinceps amplè & grauiter explicat cap. 12.

Recurrunt in memoriam ſermones ſanctæ fœminæ dicentis ad filios: Ego vos genui, ego vobis ſuccum lactis infudi: nolite nobilitatem veſtram perdere. Sic aliæ matres reuocare a martyrio ſolent filios, non vocare. At iſta maternum in hoc ponebat affectum, ſi filiis vitam magis perpetuam quàm temporalem ſuaderet. Spectabat itaq; pia mater filiorum certamina, & quamuis maternorum viſcerum compoſitione quateretur, tamen pietatis ſtudio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cum poſſet ſalutem eligere filiorum, malebat periculum: compreſſisq; naturæ gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, vt mors citius appropinquaret. Videmus conuerſa vota matris in filios, ne quem ſuperſtitem derelinqueret, ſed omnes pia cohæredes mortis acquireret. Sed nec filij minores tali parente, qui ſe inuicem cohortabantur, qui dicebant vno ſtudio & quadam animorum acie: mortis aduerſa impe-

ſæ impetum petamus. Tunc enim viuemus, cum fuerimus mortui. Nemo pietatis ordinem derelinquat, nemo ſe ſubtrahat præmio triumphali. Non homini, ſed DEO noſtras animas deuouimus: non homini, ſed authori omnium militamus. Talis hæc pugna eſt, vt ille glorioſius vicerit, qui crudelius occiſus fuerit. Itaq; nemo timuit, nemo trepidauit, nullus ad mortem ex tot fratribus pigrior fuit, ſed omnes tanquam ad immortalitatis viam, ita ad mortem per acerba ſupplicia cucurrerunt. vt mater conſona cernens filiorum agmina, tanquam pia anima ſui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper corpora volutabantur, capita ſuper capita exſecabantur. Refertus erat locus cadaueribus filiorum, non fleuit mater, non lamentata eſt, non oculos cuiuſquam preßit aut ora morientis: non lauit vulnera, ſciens glorioſiores eſſe ſi euiſcerati & concreti pariter puluere & ſanguine viderentur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophæa ex hoſtibus reportare. Non ſuperiacienda velamina, non proſequendas exequias, niſi ſua quoque comitatu mortis arbitrata eſt. Quæ cithara dulciores ederet cantus, quam morientes filij in tam grauibus ſuppliciis ediderant? Erumpebat enim natura gemitus, & inuitus. Spectares peremptorum cadauera, ſicut fila chordarum audires heptachordum pſalterium triumphalibus gemitibus reſultare. Non ſic illecebroſi cantus Sirenum attraherent audientem. Illi enim ad naufragium trahunt, iſti ad ſacrificij victoriam. Nec ſic cygnea carmina aures animumq; mulcerent. Cygni enim natura ſorte moriuntur, iſti moriebantur amore pietatis. Non ſic rauca reſonant ſecreto in nemore columbarum murmura, vt vltima verba morientium cum ſumma ſuauitate reſonabant. Nec ſic luna inter ſtellas refulget, vt inter filios mater: & cum eos ad martyrium illuminatura deduceret, refulgebat, & cum amplexata victores in medio filiorum iaceret. O vera mater adamante fortior, melle dulcior, flore fragrantior: ô indiſſolubile pietatis vinculum! ô verè valida charitas ſicut mors dura ſicut inferi zelus deuotionis ac fidei. Nulla tantarum diluuia paßionum tuam potuerunt charitatem excludere, nulla inundare eam flumina tantarum acerbitatum. Sicut arca in illo mundi diluuio totius orbis ſpatiis innocua ferebatur, ita & tu aduerſus fluctus tam grauium paßionum pietate immobilis reſtitiſti: & cum poſſes ſalutem filiorum eligere noluiſti. Quo affectu vos proſequar ſanctæ matris pia pignora? Quo penicillo ſermonis mei deſcribam formæ veſtræ & animarum ſimilitudinem? Stetiſtis inter exercitus regios, quibus totus fuit orbis terrarum ſubactus, quos India quoq; in extremi maris ſecreta refugiens declinauit, & ſoli de rege ſuperbo ſine bellico conflictu victoriam reportaſtis. Vicerunt in vobis ſola arma pietatis, dedit pœnas tyrannus, & quia vos non potuit vincere, & quia atroci peremptus eſt morte.

S. AVGVSTINVS ſerm. 110. de diuerſis.

MAGNVM ſpectaculum, fratres, poſitum eſt ante oculos fidei noſtræ. Aure audiuimus, corde vidimus optantem matrem ante ſe finiſſe iſtam vitam filios ſuos: longe contrariis votis conſuetudini humanæ. Omnes enim homines filios ſuos ex hac vita migrando præcedere volunt, non ſequi. Illa autem optauit poſterior mori. Non enim amittebat filios ſed præmittebat: nec intuebatur quam vitam finirent, ſed quam inchoarent. Deſinebant enim viuere, vbi quandoque fuerant morituri: & incipiebant viuere, ſine fine victuri. Parum eſt fuiſſe ſpectatricem, mirati ſumus potius hortatricem. Fœcundior virtutibus, quam fœtibus. Videns certantes in quibus omnibus ipſa certabat & in omnibus vincentibus ipſa vincebat. vna mulier, vna mater, quomodo nobis ante oculos poſuit vnam matrem ſanctam Eccleſiam, vbique exhortantem filios ſuos, pro illius nomine mori, de quo eos concepit & peperit? Sic ſanguine martyrum impletus orbis prætactatis ſeminibus ſeges Eccleſiæ pullulauit. Vnde hoc homini, niſi, Salus iuſtorum à Domino, & protector eorum eſt in tempore tribulationis. Vi-

nis? Vidimus, nouimus, protectorem fuiſſe Dominum in tempore tribulationis trium virorum illorum qui ambulabant inter ignes innoxios: & Dominum ſine vlla læſione laudabant. Vbi homo ſæuiebat, flamma parcebat.

Et cap. 2. *Quando illi non ardebant & laudabant, aderat Dominus. Quando iſti ardebant, confitebantur: tamen moriebantur. Vbi erat Dominus? An forte illi iuſti erant iſti peccatores? Audimus enim iſtos paulo ante, cùm paſsio eorum legeretur, confiteri peccata ſua & diſcere quoniam omnia illa iraſcente* DEO *ſibi, ſed & paterno merito paterentur. Quid illi? legite & videbitis etiam ipſos peccata propria confiteri, & dicere, ſe merito perpeti. Æqualiter iuſti, confeſſores æqualiter peccatorum: & ideo iuſti, quia confeſſores æqualiter peccatorum. Ideo irreprehenſibiles, quia non mendaces.*

Et cap. 3. *Quare illi ab ignibus liberantur, iſti ab ignibus conſumuntur? Ergo illis* DEVS *aderat, hos deſeruerat? abſit. Imò vtriſq; adfuit. Illis in aperto, iſtis in occulto: illos viſibiliter liberabat; iſtos inuiſibiliter coronabat. Illi quidem de morte liberati ſunt: ſed in huius vitæ tentatione manſerunt. Ab igne liberati, ad pericula reſeruati. Vno tyranno victo: adhuc certat uti cum diabolo. Fratres mei ſicut Chriſtiani intelligite. Machabæi melius & tutius liberati ſunt. Ab illis tribus viris cæteris remanentibus, illa vna tentatio ſuperata eſt: ab iſtis iſta vita finita, quæ tota tentatio eſt.*

VICTORINVS Afer in Carmine de ſeptem Machabæis.

Rex fuit Antiochus Syriæ ditiſsimus olim,
In cuius regno mater, natiq; fuiſſent
Septem (vt fama refert) ſancta de gente creati:
Quos cura aſsiduus generis meminiſſe iubebat,
Et legi ſeruire datæ: ſic namque volentes
De populo meliore DEI *ſua iura tenebant.*
Rex auidus mutare fidem, mutare timorem
Voluit, & vt populo pariter miſceret iniquo.
Præmia promittit matri, promittit & illis,
Et quidquid poſſet totum perquirere regnum,
Si demutaret menſes, ſenſusq; priores,
Cogeret & natos alios ſibi fingere mores.
Illa negat, tacitumq; premit ſub corde dolorem.
Hanc poſtquam nulla potuit compellere præda,
Tentauit primum tormentis vincere ſæuis.
Pertulit illa tamen gemitus, & triſtia regis
Verbera non timuit. victum ſe vidit vt ille,
Heu quid agam? dixit: vincor. quid plura? dolendo,
Non tamen effugies: plus eſt, quod plura dolebis.
In natos ſæuibo tuos, licet improba perſtes,
Hac certe ratione meum ſanabo dolorem.

Suſtulit illa manus, cœlumq́; inſpexit in altum,
Emittens gemitus, & talia verba locuta eſt:
Tu licet & gazas tradas, & regna tyranne,
Non capimur regum donis, nec munera ſanctis
Eripient promiſſa DEI: *ſpes certior illa eſt,*
Quæ vitam nobis promittit tempore longo:
Hanc ſequor, hanc didici, non lubrica tangere regna,
Sumere diuitias facile eſt, & perdere vitam,
Sed licet & flammas poſt verbera ſæua mineris,
Nil mutare potes: primis accepimus annis
Virtutem cum lege datam: mihi linquere certum eſt
Quidquid ſæue iubes. Natis quod dura minaris,
Hoc ſolum poteris matrem turbare timore:
Eſt mihi namque DEVS *ſpes, eſt mihi certa meorum,*
Per quam iam ſperem te nullum vincere poſſe.

Cætera in Auctore ipſo legi poſſunt.

S. ANTONINVS Afer epiſtola ad S. Arcadium Martyrem.

SEPTEM filios Machabæa mater pro CHRISTO *miſit ad mortem. ante eam cruciabantur, & ipſa magis eos hortabatur vt morerentur, ipſa autem poſt filios occiſos ecce iam exultat cum filiis coronata. Reſpice quia in vtero matris* DEVS *te fecit, ipſe tibi ſpiritum & animam dedit, ipſe te ornauit ratione & ſapientia. Ipſe cælum fecit & terram, & omnia quæ in eis ſunt. Sic te vult ſuſcipere pro fide morientem, vt tibi plenam exhibeat maieſtatem. Reſpice mundum, periturus eſt. Reſpice ſolem & lunam & ſtellas, & ipſa ſoluenda ſunt. Confligere fortiter pro anima tua, quæ aut ſemper viuit aut ſemper perit. Ecce dimiſſa ſunt tibi peccata tua, & omnes iniquitates tuas* DEVS *pro hac pugna delebit, quæcunque vſque hodie committere potuiſti.*

S. PROSPER libro de prædictionibus parte 2. capite 40.

POST redditam libertatem ex captiuitate Babyloniæ, Machabæi ducatum Hebræo populo præbuerunt. Quorum virtus ita emicuit, vt non tantum Macedones & Ptolemæus rex Ægypti, quantum eos ipſi Romani ad amicitiarum fœdera conuocarent. Illic apud Iudæos in quadam parte, quam Romani iam ceperant, Antiocho regnante, præclara illa fœmina Machabæorum mater, pro ſpe æternæ vitæ legitimisq́; ſuis, ne vetitas carnes ſuillas filij ſui tangerent, vno die ſeptem martyres edidit DEO, *quos terra contempta non huic mundo, ſed ipſi peperit cælo: ſuo exemplo nos admonens pereuntia contemnere, appetere ſempiterna, velocius ſinienda ſinire, quò poſſemus certantes atque vincentes illud apprehendere quod non habet finem. Sic ipſa ſtatim ſecutura filios præmiſit ad vitam, quam veram ſciens omnique metu carentem, ſibi ſuiſq́; filiis fideli teſtimonio acquiſiuit.*

S. ALCI-

S. Alcimus Avitus libro de conſolatoria caſtitatis laude ad Fuſcinam ſororem.

Sic prægnans fœcunda olim, & fœcundior orba,
Atque animas ſuperans genitrix Machabæa viriles,
Fœmineam & vincens animo vincente ſenectam,
Orbari læto ducebat in omine, ſi quos
Ediderat mundo, patriis pro legibus illos
Fœlici iam morte Deo *generaret: vt eſſet*
Mors illis requies, fauſtaq; exordia vitæ.
Ergo in tormentis poſitos, conſtantior ipſo
Supplicio genitrix, corde hortabatur & ore,
Spernere crudelis nimium fœlicia regis
Tormina, lætitiæ dehinc commutanda perenni:
Augebatq; pios ad fortia facta furores,
Scilicet æterno digniſſima carmine, & illo
Plus miſero partu, fœlici funere fœlix.

Venantius Fortunatus lib. 5. editionis Calaritanæ, in Treuirenſis bibliothecæ manuſcripto libro 10.

Felix his meritis ſibi Machabæa vel orbi.
Nobilitas generis, nobilior genitis.
Quæ ſeptem palmas cœlo tranſmiſit ab aluo
Martyriiq; decus protulit ille vterus.

Ipſa verò ſanctaque ipſius ſoboles *feſto* ab Eccleſia Chriſtiana *die cur afficiatur*, mirati, vt ſuprà dixi; olim quidam. & quemadmodum vidimus; D. Auguſtinus ſerm. 109. reſpondet, ideò id fieri, *quia* illi, etſi non nomine, re tamen ipſa *Chriſtiani* fuerunt. At pari ratione omnes qui veteris inſtrumenti temporibus, ſanctitate præſtiterunt, Chriſtiani fuerunt. Cur & iſtorum ergo aliorum feſta celebritas nulla? D. Thomas hoc loco; *Quoniam*, ait, *hi tam expreſſam cœleſtium bonorum rationem reddiderunt, ideò martyrium ipſorum Eccleſia celebrat. Deinde* verò, de nullis ita diſertè, in ſcriptura ſacra, memoriæ proditum, eos, ob religionis conſtantiam, cum ab ea eos detorquere aliqui conati fuiſſent, mortem, diris cum cruciatibus & ſuppliciis, obiiſſe. *Tertia* cauſa eſt, ipſa tanti martyrij admirabilitas, exemplique nouitas, & ſumma vtilitas, quæ à Patribus hactenus nobis propoſita. & fortaſſis *ea* etiam *acceſſit*, quam in Allegoriarum libro pandit S. Iſidorus. *Machabæi*, ait, ſeptem, *qui ſub Antiocho acerbiſſima perpeſſi tormenta, glorioſiſſimè coronati ſunt, ſignificant Eccleſiam ſeptiformem, quæ ab inimicis* Christi *multam Martyrum ſtragem pertulit, & gloriæ cœleſtis coronam accepit.* Quæ ſecundam illam cauſam maximè probet; S. Bernardi ex epiſtola 98. diſceptatio, luculenta ſanè & vtilis, eſt hæc:

Quæris quidnam viſum Patribus fuerit: vt ſolis ex omnibus antiquis iuſtis ſingulari quodam priuilegio Machabæis annuam celebritatem pari cum noſtris martyribus veneratione decernerent in Eccleſia ſolenniter exhibendam? Si dixero, dignos merito martyrum gloria iudicatos, quibus non impar fuit in martyrio virtus: erit forſitan ſolutum cur ipſos, ſed necdum planè cur ſolos, cum & alios nonnullos ex veteribus pari conſtet zelo pietatis occubuiſſe, non tamen pari & tripudio recoli meruiſſe. Quod ſi illis non immerito huiuſcemodi negatur ſolennis celebritas, quia nimirum quod præbuit virtus, præripuit tempus: cur non & eadem fuit in Machabæis conſideratio? Siquidem & ipſi pro tempore non ad cœli mox gaudia: ſed ad inferni tenebras deſcenderunt: ne tunc quippe apparente primogenito ex mortuis, qui aperiret credentibus regna cœlorum: agno videlicet de tribu Iuda: qui aperit, & nemo claudit: ad cuius introitum cum omni authoritate ſupernis penetrantibus diceretur: Tollite portas principes veſtras, & eleuamini portæ æternales, & introibit rex gloriæ. Proinde ſi incongruum videtur cum gaudio recolere tranſitum, qui gaudij non fuit: caueatur in iſtis. Aut ſi iſtos, ob ſuæ virtutis meritum, feſtiuo proſequi fauore placet: cur non itidem deferetur & illis? An dicendum eſt, vtroſque quidem in morte communem habuiſſe cum martyribus pietatis cauſam, ſed non etiam vtroſque pariter eandem cum illis adeptos fuiſſe martyrij formam? Vniuerſis nempe tam veteris quam noui Teſtamenti martyribus æque conuenit pro iuſtitia occubuiſſe: ſed intereſt quod iſti paſſi ſunt, quia illam tenebant: illi quia non tenentes reprehendebant. Iſti quod eam non desererent: illi quod deſerentes perituros eſſe aſſererent. Et vt breuiter totum in quo differunt proferamus: hos cultus, illos Zelus iuſtitiæ martyres fecit. Soli ex veteribus Machabæi, quia non ſolum cauſam, ſed & formam (vt dixi) noui martyrij tenuerunt, iure fortaſſe in Eccleſia cum nouis Eccleſiæ martyribus eandem conſuetæ celebritatis gloriam aſſecuti ſunt. Inſtar quippe martyrum noſtrorum libare & ipſi diis alienis, patriamq́; deſerere legem: imo mandata DEI *tranſgredi cogebantur, renuebant & moriebantur.*

Quoniam ſimiles illos fecit martyribus Chriſtianis, non diſſimilis veritatis confeſſio, meritò eos ſimilis proſequitur veneratio. Nec moueat ſanè quod quemadmodum martyres nominatim & pro CHRISTO *minimè paſſi ſunt, quia non intereſt ſiue ſub lege pro legalibus obſeruantiis, ſiue ſub gratia pro mandatis Euangelicis quis patiatur. Vterq; enim æque pro veritate, ac per hoc pro* CHRISTO, *qui dixit: Ego ſum veritas: pati cognoſcitur. Itaq; plus contulit Machabæis in hac parte martyrij genus quam virtus, quando ne hos quidem ex patribus, quos pari conſtat virtute illo in tempore pro iuſtitia deceſſiſſe, pari etiam honore concelebrat præſens duntaxat Eccleſia. Puto quod arbitretur indignum quantumlibet laudabili morti, quæ* CHRISTI *mortem præcederet, diem feſtum impendere: præſertim cum ante illam ſalutiferam paſſionem, non feſtiua gaudia, ſed clauſtra tenebroſa quosq; morientes exciperent. Sanè Machabæos, ideo (vt dictum eſt) excipiendos iudicauit Eccleſia: quoniam quod eis negabat tempus, contulit martyrij genus.* Ex his, verbotenus repetiit pleraque in epiſtola 113. & eandem vtrobique clauſulam hanc appoſuit. *Itaq; martyrium facit cauſa: tempus. genusq́; diſcernunt. Tempus quippe Machabæos à nouis martyribus diſiungit antiquos. Genus verò nouis aggregat, quia libare & ipſi Diis alienis cogebantur, & ſegregat a veteribus.* Nam, vt ait etiam S. Auguſtinus, ſerm. 109. ca. 2. Machabæis *iſtis dicebatur. Negate legem Moyſis, pro lege Moyſis patiebantur.* Et epiſt. *Habeo gratiam*; ad Hieronyn. quę inter huius epiſtolas eſt 87. *Pro ſacramentis veteribus Machabæos martyres fuiſſe,* ait. Et lib. 1. offic. c. 4. D. Ambroſius; *Stetit ait, inuicta ſeptem puerorum cohors, regiis cincta legionibus. defecerunt ſupplicia: ceſſerunt tortores: non defecerunt Martyres.*

Tales verò etiam in nouo teſtamento pueri fuerunt, apud Victorem lib. 3. *Maioricus*, quem ad Martyrium Dionyſia mater perpetuo inſtituerat: *Lectores infantuli* quamplurimi; & illi qui 12. *Apoſtoli* dicti ſunt, cum à ſuo præceptore iam Apoſtata ad

hæreſin

hæreſin Arianam cogerentur, & *puer ſeptennis* clamans, *Chriſtianus ſum* &c. itemq́; *filius Liberti medici*, & puer ille *Maximus*, qui, vt ait Victor, *horum Machabæorum exemplo*, tam fortis extitit. Et apud Proſperum, *Paulillus* ſanctorum Paſchaſij & Eutychij Martyrum frater paruulus. Alij *pueri* in hiſtoria S. Luciani Martyris apud Lippomanum. Qui verberibus affecti, & ſinapio per Sophiſtam cruciati, *cibos* tamen *vetitos eſſe* noluerunt. Alij rurſum in hiſtoria S. Artemij & S. Babylæ apud S. Chryſoſtomum, in hiſtoria S. Paphnutij, & S. Aretæ apud Baronium tomo 7. *Puellæ* etiam tenellæ, Agnes, Thecla, Pelagia apud S. Ambroſium, epiſt. 7. & lib. 1. offic. cap. 41. *Quid de bimulis*, ait, *loquar, qui ante palmam victoriæ acceperunt, quam ſenſum naturæ? Quid de S. Agne!* Quid & qui à puerili ſimplicitate & innocentia nihil aberant, quadraginta illi Ruſtici, qui dum à Longobardis immolatitias carnes comedere compellerentur, ii, vti narrat S. Gregorius lib. 3. dialog. cap. 27. *ne vetitum comedendo, conditorem ſuum offenderent, elegerunt gladiis vitam finire?* Quàm multos, hoc etiam tempore, adoleſcentulos vidimus, audiuimus, qui, quòd apud hæreticos vel parentes vel dominos verſarentur, verbis verberibusq́;, inedia etiam interdum, & omni acerbitate vexari, quam vetitas, quadrageſima vel ieiuniis aliis eſcas edere maluerunt? Sed ex India nonnullos etiam Machabaicos pueros accerſamus. Sextodecimo hiſtoriarum Indicarum libro ita ſcribit Io. Maffeius. *Sub idipſum ferè tempus quo aduerſum* Christi *fideles Malabarica graſſabatur impietas (ex quo facile diuini conſilij ac deſtinationis appareat altitudo) ex eadem natione glorioſum euangelio teſtimonium perhibebant Malabares adoleſcentuli ſex circiter & triginta, ab nono ætatis anno ad ſeptimum vſque decimum. Hoſce, Luſitana qua vehebantur naui, circa Arabiam à Turbis excepta, cum à* Christo *ad Mahometem traducere ſumma ope barbari conarentur; poſtquam alternis blanditiæ minæq́; nil proderant; ad verbera cruciatusq́; deſcendunt. Adduntur ad cæteram immanitatem, ſtillæ adipis igne liquati. ea tormenta multasq́; præterea iniurias, puerorum virtus fidesvicit egregia. Turcæ obſtupefacti conſtantia, ab iis vltra vexandis tandem abſtitere.* Habet porro ſuas etiam ſanctas ἑπταμήτορας, vt iſtam quidem vocat cap. 16. Ioſephus; nouum Teſtamentum: ſeptem inquam ſanctorum filiorum martyrumque matres, S. Symphoroſam & S. Felicitatem. quarum hiſtorias qui vel inter ſe, vel cum hac noſtra confundunt, iis vnum chaos omnia. De hac S. Gregorius homilia Euang. 3. Chryſologus ſerm. 134. & Martyrologium Romanum die 23. Nouembris: de illa Mombritus tomo 2. Martyrol. Roman. die 18. Iulij & cum in locum ſemper memorandus Reuerendiſſimus Baronivs.

ALTERA HISTORIÆ HVIVS PARS.

De Machabæorum bellis.

CVM, inquit Daniel cap. 11. verſ. 34. *corruerint* Antiochi nimirum ſæuitiâ & tyrannide, Iudæorum meliores, auitæque religionis tenaciores. *ſublevabuntur auxilio paruulo.* Id enim à Machabæis, qui tunc paruuli, oppreſſi, & ad Antiochi potentiam & vires, quaſi nihil erant; afferendum fuit. Et verò allatum eſt. Nam vbi diuinitus excitati arma ſemel ſumpſerunt, ilico religionem, parua quidem manu, ſed ingentibus animis, præſentique Dei auxi-

lio, fortiſſimè propugnarunt: Antiochi numeroſiſſimos exercitus fuderunt: prophanatum templum, depreſſum ſacerdotium, labefactatam ſacrorum omnium ſanctitatem reſtituerunt. Etſi enim apud D. Hieronymum inibi, de Antichriſto, cui ſancti pauci quidam obſiſtent, prophetia hæc explicatur, rectè tamen & proximè de ipſius, qui Antichriſti figura, vt ſuprà dixi; erat, Antiochi temporibus accipitur, prout cum in locum noſter docet Pererius, & olim Theodoretus. *Quæ à beato Matthia*, inquit, *& filiis eius ſuſtinenda & facienda erant, prædicit* propheta. Quomodo verò facta hæc omnia ſint, explicari videtur poſſe commodè, ſi Machabæorum duces omnes ordine ponantur, & quæ cum cuiuſque principatu bella vel aliæ quæpiam res connexæ ſint, vno eodemque orationis curſu ſimul euoluantur. Sunt autem duces illi Machabæi, quorum nobis geſta duo iſti libri narrãt; quatuor, Mathathias, Iudas, Ionathas & Simeon. Primus, trium iſtorũ pater eſt: nobiliſſimorum fructuum radix nobiliſſima, de quo iam.

DVX ET PONTIFEX MACHABÆORVM PRIMVS MATHATHIAS.

CAPVT II. Libri prioris.

1 *IN diebus illis ſurrexit Mathathias filius Ioannis, filij Simeonis, ſacerdos ex filiis Ioarib ad Ieruſalem, & conſedit in monte Modin:*

2 *Et habebat filios quinque, Ioannẽ, qui cognominabatur Gaddis:*

3 *& Simonem, qui cognominabatur Thaſi:*

4 *& Iudam, qui vocabatur Machabæus:*

5 *& Eleazarum, qui cognominabatur Abaron: & Ionathan, qui cognominabatur Apphus.*

6 *Hi viderunt mala, quæ fiebant in populo Iuda, & in Ieruſalem.*

7 *Et dixit Mathathias: Væ mihi, vt quid natus ſum videre contritionem populi mei, & contritionem ciuitatis ſanctæ, & ſedere illic, cùm datur in manibus inimicorum?*

8 *Sancta in manu extraneorum facta ſunt: templum eius ſicut homo ignobilis.*

9 *Vaſa gloriæ eius captiua abducta ſunt: trucidati ſunt ſenes eius in plateis, & iuuenes eius ceciderunt in gladio inimicorum.*

10 *Quæ gens non hæreditauit regnum eius, & non obtinuit ſpolia eius?*

11 *Omnis compoſitio eius ablata eſt: Quæ erat libera, facta eſt ancilla.*

12 *Et ecce ſancta noſtra, & pulchritudo noſtra deſolata eſt, & coinquinauerunt ea Gentes.*

13 *Quo ergo nobis adhuc viuere?*

14 *Et ſcidit veſtimenta ſua Mathathias, & filij eius: & operuerunt ſe cilicis, & planxerunt valde.*

15 *Et venerunt illuc qui miſſi erant*

erant à rege Antiocho, vt cogerent eos, qui confugerant in ciuitatem Modin, immolare, & accendere thura, & à lege Dei diſcedere.
16 *Et multi de populo Iſraël conſentientes acceſſerunt ad eos, ſed Mathathias, et filij eius conſtanter ſteterunt.*
17 *Et reſpondentes qui miſſi erant ab Antiocho, dixerunt Mathathiæ: Princeps & clariſſimus, & magnus es in hac ciuitate, & ornatus filiis, & fratribus.*
18 *ergo accede prior, & fac iuſſum regis, ſicut fecerunt omnes Gentes, & viri Iuda, et qui remanſerunt in Ieruſalem: & eris tu, & filij tui inter amicos regis, & amplificatus auro, & argento, & muneribus multis.*
19 *Et reſpondit Mathathias, & dixit magna voce: Et ſi omnes Gentes regi Antiocho obediunt, vt diſcedat vnuſquiſque à ſeruitute legis patrum ſuorum, & conſentiat mandatis eius:*
20 *ego et filij mei, & fratres mei obediemus legi patrum noſtrorum.*
21 *Propitius ſit nobis Deus: non eſt nobis vtile relinquere legem, & iuſtitias Dei:*
22 *non audiemus verba regis Antiochi, nec ſacrificabimus tranſgredientes legis noſtræ mandata, vt eamus altera via.*
23 *Et vt ceſſauit loqui verba hæc, acceſſit quidam Iudæus in omnium oculis ſacrificare idôlis ſuper aram in ciuitate Modin, ſecundum iuſſum regis:*
24 *& vidit Mathathias, & doluit, & contremuerunt renes eius, et accenſus eſt furor eius ſecundum iudicium legis, & inſiliens trucidauit eum ſuper aram:*
25 *ſed & virum, quem rex Antiochus miſerat, qui cogebat immolare, occidit in ipſo tempore, & aram deſtruxit,*
26 *& zelatus eſt legem, ſicut fecit Phinees Zamri filio Salomi.* Numeri 25.13.
27 *Et exclamauit Mathathias voce magna in ciuitate, dicens: Omnis, qui zelum habet legis ſtatuens teſtamentum, exeat poſt me.*
28 *Et fugit ipſe, & filij eius in montes, & reliquerunt quæcunque habebant in ciuitate.*
29 *Tunc deſcenderunt multi quærentes iudicium, & iuſtitiam, in deſertum:*
30 *& ſederunt ibi ipſi, & filij eorum, & mulieres eorum, & pecora eorum: quoniam inundauerunt ſuper eos mala.*
31 *Et renunciatum eſt viris regis, & exercitui, qui erat in Ieruſalem ciuitate Dauid quoniam diſceſſiſſent viri quidam, qui diſſipauerunt mandatum regis in loca occulta in deſerto, & abiſſent poſt illos multi.*
32 *Et ſtatim perrexerunt ad eos, & conſtituerunt aduerſus eos prælium in die ſabbathorum,*

33 &

33 & dixerunt ad eos: Reſiſtitis
& nunc adhuc? exite, & facite ſe-
cundum verbum regis Antiochi,
& viuetis.
34 Et dixerunt: Non exibi-
mus, neq. faciemus verbum regis,
vt polluamus diem ſabbathorum.
35 Et cõcitauerunt aduerſus eos
prælium.
36 Et non reſponderunt eis, nec
lapidem miſerunt in eos, nec oppi-
lauerunt loca occulta,
37 dicentes: Moriamur omnes in
ſimplicitate noſtra: & teſtes erunt
ſuper nos cælum, & terra, quod in-
iuſtè perditis nos.
38 Et intulerunt illis bellum ſab-
bathis: & mortui ſunt ipſi, & v-
xores eorum, & filij eorum, & pe-
cora eorum vſque ad mille animas
hominum.
39 Et cognouit Mathathias, &
amici eius, & luctum habuerunt
ſuper eos valdè.
40 Et dixit vir proximo ſuo: Si
omnes fecerimus ſicut fratres no-
ſtri fecerunt, & nõ pugnauerimus
aduerſus gentes pro animabus no-
ſtris, & iuſtificationibus noſtris:
nunc citiùs diſperdent nos à terra.
41 Et cogitauerunt in die illa,
dicentes: Omnis homo, quicunque
venerit ad nos in bello, die ſabba-
thorũ, pugnemus aduerſum eum:
& non moriemur omnes, ſicut
mortui ſunt fratres noſtri in oc-
cultis.
42 Tunc congregata eſt ad eos
ſynagôga Aſſidæorum fortis viri
bus ex Iſraël, omnis voluntarius
in lege:
43 & omnes, qui fugiebant à
malis, additi ſunt ad eos, & facti
ſunt illis ad firmamentum.
44 Et collegerunt exercitum, &
percuſſerunt peccatores in ira ſua,
& viros iniquos in indignatione
ſua: & ceteri fugerunt ad nationes,
vt euaderent.
45 Et circuiuit Mathathias, &
amici eius, & deſtruxerunt aras:
46 & circunciderunt pueros in-
circunciſos, quotquot inuenerunt
in finibus Iſraël: & in fortitudine.
47 Et perſecuti ſunt filios ſuper-
biæ, & proſperatum eſt opus in ma-
nibus eorum:
48 & obtinuerunt legem de ma-
nibus Gentium, & de manibus re-
gum: & non dederunt cornu pec-
catori.
49 Et appropinquauerunt dies
Mathathiæ moriendi, & dixit fi-
liis ſuis: Nunc confortata eſt ſu-
perbia, & caſtigatio, & tempus e-
uerſionis, & ira indignationis:
50 Nunc ergo, ô filij, æmulatores
eſtote legis, et date animas veſtras
pro teſtamẽto patrum veſtrorum,
51 & mementote operum pa-
trum, quæ fecerunt in generationi-
bus ſuis: & accipietis gloriam ma-
gnam, & nomen æternum.
52 Abraham nónne in tentatio- Geneſis 22.2.
ne inuentus eſt fidelis, & reputa-
tum eſt ei ad iuſtitiam?
53 Ioſeph in tempore anguſtiæ Geneſis 41.40.
ſuæ cuſtodiuit mandatum, & fa-
ctus

ctus eſt dominus Aegypti.
Numeri 25.13. 54 *Phinees pater noſter, zelan-*
Eccleſ. 45.28. *do zelum Dei, accepit teſtamen-*
tum ſacerdotij æterni.
Ioſue 1.2. 55 *Ieſus dum impleuit verbum,*
factus eſt dux in Iſraël.
Numeri 14.6. 56 *Caleb dum teſtificatur in ec-*
Ioſue 14.14. *cleſia, accepit hereditatem.*
2. Regũ 2.4. 57 *Dauid in ſua miſericordia*
conſecutus eſt ſedem regni in ſe-
cula.
4. Reg. 2.11. 58 *Elias dum zelat zelum legis,*
receptus eſt in cœlum.
Dan. 3.16. 59 *Ananias & Azarias & Mi-*
ſaël credentes, liberati ſunt de
flamma.
Dan. 6.22. 60 *Daniel in ſua ſimplicitate li-*
beratus eſt de ore leonum.
61 *Et ita cogitate per generatio-*
nem, & generationem: quia omnes
qui ſperant in eum, non infirman-
tur.
62 *Et à verbis viri peccatoris ne*
timueritis: quia gloria eius ſtercus,
& vermis eſt.
63 *hodie extollitur, & cras non*
inuenietur: quia conuerſus eſt in
terram ſuam, & cogitatio eius
periit.
64 *Vos ergo filij confortamini,*
& viriliter agite in lege: quia in
ipſa glorioſi eritis.
65 *Et ecce Simon frater veſter,*
ſcio quod vir conſilij eſt: ipſum au-
dite ſemper, & ipſe erit vobis pa-
ter.
66 *Et Iudas Machabæus fortis*
viribus à iuuentute ſua, ſit vobis
princeps militiæ, & ipſe aget bel-
lum populi.
67 *Et adducetis ad vos omnes*
factores legis: & vindicate vindi-
ctam populi veſtri.
68 *Retribuite retributionem*
Gentibus, & intendite in præce-
ptum legis.
69 *Et benedixit eos, & appoſi-*
tus eſt ad patres ſuos.
70 *Et defunctus eſt anno cente-*
ſimo & quadrageſimoſexto: & ſe-
pultus eſt à filiis ſuis in ſepulchris
patrum ſuorum in Modin, & plan-
xerunt eum omnis Iſraël planctu
magno.

COMMENTARIVS.

Machabæorũ genus; aliud Aſſamonæorũ nomen, & patria.

ANTEQVAM de Mathathia quidquam notem, eſt vniuersè prius de Machabæorum genere, alioq́ue quodam nomine apud Hebræos vſitatiſſimo, deq́ue ipſorum patria; dicendum. Horum ergo *genus* iſto cap. 2. demonſtratur *ſacerdotale*: & quidem ex ſacerdotalium claſſium illarum, de quibus ad 3. Regum 1. & ex 1. Paral. 24. dixi, claſſe prima, *Ioaribi* nimirum, vti Græca & Latina iam correcta hic teſtantur, non Ioarimi, & clariſſimè Ioſephus li. 12. c. 8. Qui etiam vitæ ſuæ initio, præcipuam Iudæorum *nobilitatem* in eo poſitam referre, *ſi ſacerdotes eſſent*, ſeq́; ex eadē prima claſſe ortum gloriatur. Cur verò addat Sigonius lib. 5. de Repub. Hebræorum cap. 2. eos quidem ex Leui poſteris eſſe, ſed non ex Eleazari filiis, ſcire velim, cum ipſemet Mathathias ſuum, ſuorumq́ue filiorum *patrem*

Phineem vocet, cap. 2. verſ. 54. alium verò è tam multis, quos refert, neminem; Itemque apud Gorionidem lib. 3. cap. 9. ſolus Phinees, aliis exemplis omnibus omiſſis proponatur. Conſtat verò Phineem Eleazari filium fuiſſe Num. 25. verſ. 7. Ioſuæ 22. verſ. 13. 1. Paral. c. 6. ve. 4. Et nónne prima Ioaribæorum claſſis, cum primas omnino teneret, ex Eleazaro potius quàm ex Ithamare fuit? 1. Paral. 24. v. 4. & 6. An ex Leui eos poſteris eſſe voluit, ſed non ex Aaronis quidem ſtirpe? At è quanam alia? Meraritarum, an Gerſonitarum? Iſaaritarum an Hebronitarum? Ozielitarum, an aliorum? Certè Commentarius, qui D. Ambroſio tribui ſolet, in caput Romanæ 1. adeoque alij omnes ex Aarone proſeminatos tradunt, neque ambigendi cauſa vel minima vlla eſt. Hanc porro ioaribi claſſem, tradunt Iudæi, ſicuti prima ordine atque functione, ita, dum à Nabuchodonoſore templum incenderetur die 9. menſis *Ab*, vltimam fuiſſe, quæ ſacerdotali officio ſuo fungeretur. Eo enim die, quotannis, lugubre quoddam carmē illi canunt, in quo inter alia, ex presbyterij perſona, dicitur *Die nono menſis, hora ſacrificij veſpertini. Ego eram in vigilia mea, quæ erat vigilia Iehoiarib. Et congregatus eſt hoſtis, & ſua ſacrificia obtulit: Et ingreſſus eſt in ſanctuarium, quod vetuerat Dominus.* *Claſſem* verò vocat S. Lucas cap. 1. ἐφημερίαν, Interpres *vicem*, eo fere modo, quo id verbi apud Curtium lib. 8. ſumitur.

Sed non è tribu tantùm Leui genus duxerunt, verum *& è regia tribu* Iudæ. quod aliqui colligunt ex verbis infrà poſitis cap. 5. verſ. 63. *Et viri Iuda magnificati ſunt:* Poſſunt tamen iſta explicari, vt *Iuda* non tribus, ſed ipſius Machabæi nomen ſit. cum Græcè legatur ὁ ἀνὴρ Ἰούδας, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ ἐδοξάσθησαν. Ideoque è conſuetudine Aaronicæ regiæque ſtirpis per matrimonia inter ſe coniugandæ, itemque è communi ſententia iam accipiendum, è tribu etiam Iudæ illos fuiſſe, prout aiunt Auguſtinus 12. contra Fauſtum cap. 42. D. Hieronymus, D. Epiphanius, Nicephorus, Lyranus, Burgenſis Abulenſis in Gen. 49. Rupertus lib. 9. Trin. cap. 29. & Galatinus lib. de arcanis fidei. Quæritur tamen, per *maternamne, an per paternam lineam*, ad Iudæ tribum pertineant? Per paternam, ex Cyrillo lib. 7. contra Iulianum, aſſerit Genebrardus: per maternam verò Lyranus, Abulenſis, Carthuſianus, in Geneſis cap. 49. Baronius apparatu annalium: licet apud Pererium lib. de benedictionibus Patriarcharum, contraria opinio ipſi mendoſè affingatur. Huic porrò nobis aſſentiendum ſententiæ. *Primò,* quia hoc ipſo capite tam clarè & diſertè Machabæi *Sacerdotes* vocantur, & quidem ex prima, vt dixi Ioaribæa claſſe. Vnde paternum iis genus ſacerdotale fuiſſe neceſſum eſt. *Secundò,* Hebr. 7. docet S. Paulus, nullum vnquam de tribu Iuda, altari ſeruiiſſe, qui videlicet paternum inde genus acciperet. *Tertiò,* præter iam citatos Chriſtianos, ita docent Rabbini, vt in Aggæum notat Dauid Camius.

Vocantur verò non Machabæi tantùm, vt ſuprà, ſed à Ioſepho etiam vtroque, & à Rabbinis paſſim, *Aſſamonai*, idque nominis à magno Simone è propoſitis ducibus quatuor vltimo, ipſos accepiſſe tradit lib. 5. de emend. temporum. Sed Hebræi omnes, qui hāc maxime appellationē vſitarunt; altiùs ordiuntur. & quidem, vt Seder minor, Rabbi Camius & alij, à *patre* Aſamonæo. Ioſephus Græcus lib. 12. cap. 8. *abauum* dictum Aſſamonæum dicere videtur, cum ipſum Mathathiam *filium* ait eſſe Ioannis, Iohannem Simeonis, Simeonem Aſſamonæi. Et ita cenſet Zonaras, Nicephorus, & in cap. 7. in lib. 3. Gorionidæ Interpres. Ioſippus tamen ipſum noſtrorum Machabæorum *auum*, id eſt Mathathiæ patrem Iohannem *haſmonai* vocat, & eius filios, filios haſmonai, itemque interdum Gorionides. Fieri tamen poteſt, vt in Græco Ioſephi loco

locò, *Aſſamonæus ipſe*, Simeon ille vocetur: rurſumque vſitatum, vt nepotes & poſteri *filij* alicuius dicantur, ideoque non neceſſe, vt etiamſi filij Mathathiæ, filij dicantur Aſſamonæi, ipſe Aſſamonæus primus fuerit. ſed è maioribus aliquis, ſiue is auus, ſiue proauus, vel alius quicumque fuerit. Sed cur & ipſe quiſquis fuit; ita vocatus eſt? Dicendum, nomen iſtud magnos principes ſignificare, vt Ionathan 1. Reg. 2. docet itemque Abenezra & Dauid Camius, dum illud Pſalmi 67. explicant: *venient legati ex Ægypto*, id eſt, optimates ſeu principes. Sicque Gorion lib. 3. cap. 3. ait, Antiochum reliquiſſe Hieroſolymis השמנים, qui Iudæos affligerent, id eſt, principes & præfectos, licet pro *Mem*, ponat more ſuo *Nun*, verſ. 3. עזב חשמנין *reliquit Præfectos.* Et fortaſſe, qui è Ioaribæa ſacerdotum claſſe, quia ea omnium princeps, vti dictum; erant; ij *Chaſmonim* ſiue *Haſmonij*, quaſi, poſt Pontificem maximum, eſſent ſacerdotum omnium primi, vocabantur: aut certe qui inter ipſoſmet Ioaribæos cæteris præſtabant, iis maxime honorifica hæc appellatio tribuebatur. Non eſt autem *Aſmoni* gentis alicuius aut prouinciç nomen, vt alij quidam putarunt, in quibus & Elias Thisbi qui & ſe ignorare dicit, cur Itali Iudæi, ipſos *Cardinales* vocent *Haſmonim*, cum Dauidis tempore Cardinales non fuerint. Rectè tamen ſic appellantur, quia ſunt Eccleſiæ Chriſtianæ optimates, & quidam veluti Aſamonaj, qui conſilio illam, vita, viribuſque omnibus tueri ac ſuſtentare debent: aut certè, quia ad Eccleſiaſtici ordinis primam veluti claſſem euecti ſunt. Fuit verò è Sepphoris, quæ & Diocæſarea; regione in Galilææ medio *mons Aſamon*, vt ait Ioſephus lib. 2. Capt. 37. ſed quid ad Haſamonæos noſtros pertinere is poſſit, tradit nemo. Leguntur etiam in Epiphanij verſione hæreſi 62. *Aſſamai*. ſed ſunt ij, qui apud Septuaginta Geneſ. 10. leguntur ἀσενναῖοι. Extant apud eundem ſanctum Epiphanium hæreſi 15. 33. 42. traditiones, ſiue Miſne & δευτερώσεις quatuor. Primæ Moyſis. Alteræ R. Akiba. Tertiæ R. Adda vel Iuda. Quartæ filiorum Aſamonæi.

Patria ipſorum cap. 2. verſ. 1. duplex indicatur, Ieruſalem & Modin. Nam illinc familia hæc egreſſa erat: hîc verò ſedem domiciliumque habebat, quæ Græcè μωδεΐν vocatur. Sed à Ioſepho cap. 8. μωδεΐμ, à Gorionide *Modaith*. Quod *in monte*, hîc additur, abeſt à Græco. Sed in monte fuiſſe intelligitur ex iis, quæ cap. 13. dicentur, & teſtatur apud D. Hieronymum Danielis cap. 11. Porphyrius. A Ioſepho κώμη à D. Hieronymo loco cit. & in Eſaiæ 30. *vicus* nominatur, prout vtraque vox, & *caſtellum* à Liuio lib. 34. & 38. vſurpatur. *Vrbem* tamen fuiſſe textus noſter memorat, verſ. 17. & ſeq. ipſiusque incolas vocat etiam Ioſephus πολῖται. D. Hieronymus de locis Hebraicis, *Modin, ait, vicus iuxta Dioſpolin, vnde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem ſepulchra monſtrantur.*

De ipſius Machabæorum ducis primi nomine, Pontificatu, filiis, zelo, & morte

A Græco textu vocatur primus iſte Machabæorum dux ματταθίας qui Hebræis eſt *Mathathiah*, prout etiam apud Gorionidem lib. 3. cap. 8. appellatur, & more in id genus nominibus apud eoſdem illos recepto, *Mathathiahu* ibidem cap. 7. eſtque idem ac ſi vocaretur *donum* DEI vel *Dorotheus*, aut veteres DEVS *dedit*. A Ioſepho libro duodecimo, cap. 8. & lib. 1. Capt. 1. eumque ſequuto Theodoreto in Danielis 11. vocatur, vſitatâ ſyncope, *Mathias*. qui vt in libello de Apoſtolis dicebam, à S. Iſidoro

lib.7. Orig. vertitur *Donatus*. ſcilicet à DEO. Id enim ad nominis vim exprimendam addendum. Iſtam verò ſyncopem videmus infrà lib. 2. cap.14. verſ. 9. Qui enim ibi Latine Mathias eſt, idem à Græco textu ματταθίας nuncupatur. Magno verò DEI munere fuit, in tanto religionis diſcrimine, Mathathias noſter Iudæis datus, vti d. inceps patebit. Ideoq́ue ſibi in eadem familia patrem fratremq́ue, qui idem Mathiæ nomen gererent, ſcribit vitæ ſuæ initio Ioſephus.

Pontificem verò fuiſſe videntur negare omnes, qui eum in Pontificum Catalogo prætereunt, vt Ioſephus. Euſebius in Chronicis & apud D. Hieronymum in Danielis 9. Sed prætereuntur ab iiſdem etiam alij, quos Pontifices fuiſſe conſtat, vt ſubindicatum ſuprà in breuicula Pontificum ſerie fol.559. Negant etiam alij diſertè, vt Scaliger lib.5. Sed Pontificem eum agnoſcunt Hebræi, & Chaldaicus Thargum Cantic. 6.v.6. vbi ait. *Regnum domus Haſmonæorū totum plenum eſt præceptis. ſicut malogranatum à Mathithiah cohana rabba (id eſt, ſacerdote magno) & filiis eius, qui erant iuſtiores illis omnibus & confirmabant præcepta & verba legis in puritate.* Idem de ipſius Pontificatu aſſerunt Rabbi Kimhi, Abnezra & alij. è noſtris etiam doctiſſimus Abulenſis in Exodi cap. 20. quæſt. 25. Numer. 10. quæſt.14. Accedit etiam minime leuis coniectura. Occiſus erat S. Onias anno Seleucidarum 140. Qui vel eo adhuc viuo vel mortuo Pontificatum occuparant, illegitimi Pontifices erant omnes, vti notat in Danielis 11. Theodoretus, & ſuprà iam vidimus. Quid igitur nunc, qui legis zelum aliquem habuerunt, qui ab ipſo etiam Mathathia excitati ſunt, facerent? An legitimum Pontificem habere nullum vellent? At qui tanto cum periculo conſeruatam religionem vellent, religionis caput nequaquam negligerent. An Oniæ illius prolem deligerent? At vel per ætatem, vel per timiditatem & temeritatem, hoc tam difficili tempore, parum idoneus videbatur. Quid igitur, niſi vt ex omnibus virum eum eligerent, qui ex Aaronis ſtirpe eſſet, ſacerdos inſignis, è ſacerdotalium claſſium prima & nobiliſſima. cuius eſſet ſpectatiſſima omnibus probitas & virtus, cui pro priſca fide, patriiſq́ue ſacris zelus maximus, eiuſdem pietatis imitatores filij & plures, & fortes, ac prudentes? Videtur autem anno 145. & Dux & Pontifex conſtitutus, annumq́ue vnum tantùm præfuit, cum, vt in ver.70. cap.2. dicitur, mortuus ſit anno eorundem Seleucidarum 146.

Filios quinque habuit, ſed ei tres tantum in principatu ſucceſſerunt, reliquis duobus, antequam eo dignitatis peruenirent, mortuis, vt infra patebit. Eorum nomina parte 11. Viterbienſis verſu proponit:

Omnia natorum Mathathiæ nomina panges,
Eſt Simon, Iudas, Eleazarus atq; Ioannes,
Quintus erit Ionathas prælia mira parans.

Adduntur in textu cognomina, quorum ratio ignota. quemadmodum Ioſephus in ſua vita Simonem *Pſellum*, Mathiam *Ephlin*, aliter alios cognominat. Qui verò capite iſto 2. dicitur *Gaddis*, Græcè eſt γαδδὶς, apud Ioſephum lib.12. cap.8. γαδδὶς: & refert idem lib 15. cap.11. fuiſſe ab Herode quendam interfectum, qui *Gadias* vocaretur vel *Antipater*. Qui *Thaſi*, Græcè Thaſſi, apud eundem verò Ioſephum eſt ματθῆς. Qui *Abaron*, Græc. Αὐαρὰν. apud Ioſephum Αὐράν. Sæpè verò meminit idem *Auranitidis* regionis, quam & *Abronitidem* interdum vocat. An ab ea iſte? De eo iterum poſtea.

Mathathias igitur primo ſeipſum, ſuoſq́ue filios ad Religionis defenſionem excitat, verſ. 7. eo modo exclamans, quo apud Euſebium hiſtoriæ lib.5. cap.19. S. Polycarpus.

carpus.

carpus. Vnde parturienti cum mulieri comparat Rupertus lib. 9. de vict. cap. 28. Deinde à pœnitentiæ operibus, ciliciis & planctu rem orditur, verſ. 14. Sed è populo multi, ad eos, quos Antiochus Rex miſerat, apoſtaſia deteſtabili, acceſſerunt, verſ. 16. Horum vnum publicè idolis ſacrificantem verſ. 23. prout poſtea fecit apud Ioſephum alius l. 7. Capt. 9. cū vidiſſet, zelo Phineitico interfecit. Quē verò & quomodo interfecerit, non modo ab aliis alij, ſed à ſeipſo etiam Ioſephus diſcrepat. Nam de Bello lib. 1. cap. 1. *Bacchidem* interfectum ait, lib. 12. cap. 8. *Apellem*. Ioſippus Hebraicus monomachia cum Apoſtata illum congreſſum refert: Gorionides lib. 1. cap. 8. illi ſacrificanti caput abſcidiſſe, ita vt, ante miſſi ab Antiocho Principis pedes, caput caderet: truncum corpus ſuper altare rueret. Principum deinde vnum interfeciſſe, ſatellitum plures conculcaſſe. Egeſippus verò lib. 1. cap. 1. *Matathias Sacerdos non ſolum ipſe temperauit à ſacrilegio, verum & immolantem ſimulachris hoſtias de popularibus ſuis, gladio transfuerberauit.* Porrò, quemadmodum poſt Cannenſem pugnam Scipio apud Liuium lib. 2. Decadis 3. aut contra Gracchum progrediens Naſica clamabat; *Qui vult ſaluam Rempubl. me ſequatur*, prout ait Valerius lib. 3. cap. 2. Paterculus lib. 2. Ita hic noſter verſ. 27. *Omnis qui zelum habet legis, ſtatuens teſtamentum* (id eſt, initum cum Deo Religionis fœdus confirmans, & vt ſtet, vigeatque efficiens) *exeat poſt me. præcepti*, quod Deuter. 13. poſitum eſt, *memor*, inquit S. Cyprianus exhort. ad Martyrium ca. 5. adeo, vt ſicuti Phineem, ita hunc imitandum proponat Innocentio Pontifici S. Bernardus epiſt. 158. Ante grauiſſimum, quod cum Francis iniit prælium Narſes dux fortiſſimus, *duo* cum Mathathiæ noſtro conſimilia feciſſe refert lib. 2. Agathias. *Vnum*, quod vt ille Apoſtatam, ſic iſte impiobum quendam Herulum, qui ſeruum occiderat; vita mulctarit. *Alterum*, quod vt ille, ſic iſte clamarit. *Qui vult ſe victoriæ fieri participem, me ſequatur.*

Hinc multorum, qui Regis illius mandatum diſſiparant & pro nihilo duxerant, fuga in ſolitudines verſ. 29. & 31. Contra quos bellum à Regiis, & præſertim iis, quos in arce Hieroſolymitana collocatos fuiſſe dictum eſt, geri cæptum. Sed *cum eſſent*, inquit S. Ambr. 1. offic. cap. 40. *parati ad repugnandum, pro templo* Dei *& pro legitimis ſuis, dolo hoſtium, die laceſſiti Sabbathi, maluerunt vulneribus offerre munda corpora, quam repugnare, ne violarent Sabbathum*, verſ. 36. quemadmodum apud Plutarchum, in Ariſtide, contra Perſas, Lacedæmonij. Sed an *ſatis prudenter & benè* iſtud illi fecerunt? *Generatim* omnes Iudæos, quòd, cuſtodiendo Sabbatho, ſeptimam ætatis partem, vacando perdant, reprehendit apud Ioſephum lib. 12. c. 1. Agatharchides, & apud Auguſtinum lib. 6. ciuit. cap. 11. Seneca. *Speciatim* verò Abulenſis Exod. 1. cap. 20. quęſt. 35. ad arg 5. *ignorantia* iſtos laboraſſe ait. Ea tamen in vitio fuiſſe non videtur, quia & tunc omnibus ea opinio de Sabbatho cuſtodiendo fuiſſe videtur, cum ex abſurdo tantū, & ex effectu colligant verſ. 40. 41. licere, diebus etiam Sabbathi, hoſtibus repugnare. Sæpius enim tali die hoſtium in eos impreſſio fuerat: Ptolomęi Lagi apud Ioſephum lib. 12. cap. 1. Apollonij lib. 2. Macha. cap. 5. Philippi ibid. cap. 6. Agatharchides ille apud Ioſephum libro 1. contra Apionem, ait, *Sabbatho arma Iudæis geſtare non licere.* Ipſe verò Ioſephus lib. 14. cap. 8. ait. patrij moris fuiſſe, vt ſi hoſtes Sabbatho pugnam inciperent, ipſosq; Iudæos adorerentur, ij ſeſe defenderent. Sin verò aliud quid molirentur, contra eos nihil ſeſe Iudęi commouerent, ſicque à Pompeio, cum id aduerteret, foſſas & turres diebus Sabbathi factas, tandemque templum & Hieroſolymam totam captam. Iudęi duo fratres Neerdatæ Aſinęus & Anilæus contra Parthos arma ſumpſerant, & eos die Sabbathi voluit inuadere Mathridates Parthus. ſed & lib. 18. cap. vlt. narrat Ioſephus,

 ab illis

lib.7. Orig. vertitur *Donatus*. ſcilicet à DEO. Id enim ad nominis vim exprimendam addendum. Iſtam verò ſyncopem videmus infrà lib. 2. cap. 14. verſ. 9. Qui enim ibi Latine Mathias eſt, idem à Græco textu ματταθίας nuncupatur. Magno verò DEI munere fuit, in tanto religionis diſcrimine, Mathathias noſter Iudæis datus, vti deinceps patebit. Ideoque ſibi in eadem familia patrem fratremque, qui idem Mathiæ nomen gererent, ſcribit vitæ ſuæ initio Ioſephus.

Pontificem verò fuiſſe videntur negare omnes, qui eum in Pontificum Catalogo prætereunt, vt Ioſephus, Euſebius in Chronicis & apud D. Hieronymum in Danielis 9. Sed prætereuntur ab iiſdem etiam alij, quos Pontifices fuiſſe conſtat, vt ſubindicatum ſuprà in breuicula Pontificum ſerie fol. 559. Negant etiam alij diſertè, vt Scaliger lib. 5. Sed Pontificem eum agnoſcunt Hebræi, & Chaldaicus Thargum Cantic. 6. v. 6. vbi ait. *Regnum domus Haſmonæorũ totum plenum eſt præceptis. ſicut malogranatum à Mathithiah cohana rabba* (id eſt, *ſacerdote magno*) *& filiis eius, qui erant iuſtiores illis omnibus & confirmabant præcepta & verba legis in puritate.* Idem de ipſius Pontificatu aſſerunt Rabbi Kimhi, Abnezra & alij. è noſtris etiam doctiſſimus Abulenſis in Exodi cap. 20. quæſt. 25. Numer. 10. quæſt. 14. Accedit etiam minime leuis coniectura. Occiſus erat S. Onias anno Seleucidarum 140. Qui vel eo adhuc viuo vel mortuo Pontificatum occuparant, illegitimi Pontifices erant omnes, vti notat in Danielis 11. Theodoretus, & ſuprà iam vidimus. Quid igitur nunc, qui legis zelum aliquem habuerunt, qui ab ipſo etiam Mathathia excitati ſunt, facerent? An legitimum Pontificem habere nullum vellent? At qui tanto cum periculo conſeruatam religionem vellent, religionis caput nequaquam negligerent. An Oniæ illius prolem deligerent? At vel per ætatem, vel per timiditatem & temeritatem, hoc tam difficili tempore, parum idoneus videbatur. Quid igitur, niſi vt ex omnibus virum eum eligerent, qui ex Aaronis ſtirpe eſſet, ſacerdos inſignis, è ſacerdotalium claſſium prima & nobiliſſima. cuius eſſet ſpectatiſſima omnibus probitas & virtus, cui pro priſca fide, patriiſque ſacris zelus maximus, eiuſdem pietatis imitatores filij & plures, & fortes, ac prudentes? Videtur autem anno 145. & Dux & Pontifex conſtitutus, annumque vnum tantùm præfuit, cum, vt in ver. 70. cap. 2. dicitur, mortuus ſit anno eorundem Seleucidarum 146.

Filios quinque habuit, ſed ei tres tantum in principatu ſucceſſerunt, reliquis duobus, antequam eo dignitatis peruenirent, mortuis, vt infra patebit. Eorum nomina parte 11. Viterbienſis verſu proponit:

Omnia natorum Mathathiæ nomina panges,
Eſt Simon, Iudas, Eleazarus atque Ioannes,
Quintus erit Ionathas prælia mira parans.

Adduntur in textu cognomina, quorum ratio ignota. quemadmodum Ioſephus in ſua vita Simonem *Pſellum*, Mathiam *Ephlin*, aliter alios cognominat. Qui verò capite iſto 2. dicitur *Gaddis*, Græcè eſt γαδδίς, apud Ioſephum lib. 12. cap. 8. Γαδδής: & refert idem lib 15. cap. 11. fuiſſe ab Herode quendam interfectum, qui *Gadias* vocaretur vel *Antipater*. Qui *Thaſi*, Græcè Thaſſi, apud eundem verò Ioſephum eſt Ματθῆς. Qui *Abaron*, Græc. Αὐαρὰν. apud Ioſephum Αὐρὰν. Sæpè verò meminit idem *Auranitidis* regionis, quam & *Abronitidem* interdum vocat. An ab ea iſte? De eo iterum poſtea.

Mathathias igitur primo ſeipſum, ſuoſque filios ad Religionis defenſionem excitat, verſ. 7. eo modo exclamans, quo apud Euſebium hiſtoriæ lib. 5. cap. 19. S. Polycarpus.

carpus. Vnde parturienti cum mulieri comparat Rupertus lib. 9. de vict. cap. 28. Deinde à pœnitentiæ operibus, ciliciis & planctu rem orditur, verſ. 14. Sed è populo multi, ad eos, quos Antiochus Rex miſerat, apoſtaſia deteſtabili, acceſſerunt, verſ. 16. Horum vnum publicè idolis ſacrificantem verſ. 23. prout poſtea fecit apud Ioſephum alius l. 7. Capt. 9. cũ vidiſſet, zelo Phineitico interfecit. Quẽ verò & quomodo interfecerit, non modo ab aliis alij, ſed à ſeipſo etiam Ioſephus diſcrepat. Nam de Bello lib. 1. cap. 1. *Bacchidem* interfectum ait, lib. 12. cap. 8. *Apellem.* Ioſippus Hebraicus monomachia cum Apoſtata illum congreſſum refert: Gorionides lib. 1. cap. 8. illi ſacrificanti caput abſcidiſſe, ita vt, ante miſſi ab Antiocho Principis pedes, caput caderet: truncum corpus ſuper altare rueret. Principum deinde vnum interfeciſſe, ſatellitum plures conculcaſſe. Egeſippus verò lib. 1. cap. 1. *Matathias Sacerdos non ſolum ipſe temperauit à ſacrilegio, verum & immolantem ſimulachris hoſtias de popularibus ſuis, gladio tranſuerberauit.* Porrò, quemadmodum poſt Cannenſem pugnam Scipio apud Liuium lib. 2. Decadis 3. aut contra Gracchum progrediens Naſica clamabat; *Qui vult ſaluam Rempubl. me ſequatur,* prout ait Valerius lib. 3. cap. 2. Paterculus lib. 2. Ita hic noſter verſ. 27. *Omnis qui zelum habet legis, ſtatuens teſtamentum* (id eſt, initum cum DEO Religionis fœdus confirmans, & vt ſtet, vigeatque efficiens) *exeat poſt me. præcepti,* quod Deuter. 13. poſitum eſt; *memor,* inquit S. Cyprianus exhort. ad Martyrium ca. 5. adeo, vt ſicuti Phineem, ita hunc imitandum proponat Innocentio Pontifici S. Bernardus epiſt. 158. Ante grauiſſimum, quod cum Francis iniit prælium Narſes dux fortiſſimus, *duo* cum Mathathię noſtro conſimilia feciſſe refert lib. 2. Agathias. *Vnum,* quod vt ille Apoſtatam, ſic iſte improbum quendam Herulum, qui ſeruum occiderat; vita mulctarit. *Alterum,* quod vt ille, ſic iſte clamarit. *Qui vult ſe victoriæ fieri participem, me ſequatur.*

Hinc multorum, qui Regis illius mandatum diſſiparant & pro nihilo duxerant, fuga in ſolitudines verſ. 29. & 31. Contra quos bellum à Regiis, & præſertim iis, quos in arce Hieroſolymitana collocatos fuiſſe dictum eſt, geri cæptum. Sed *cum eſſent,* inquit S. Ambr. 1. offic. cap. 40. *parati ad repugnandum, pro templo* DEI *& pro legitimis ſuis, dolo hoſtium, die laceſſiti Sabbathi, maluerunt vulneribus offerre munda corpora, quam repugnare, ne violarent Sabbathum,* verſ. 36. quemadmodum apud Plutarchum, in Ariſtide, contra Perſas, Lacedæmonij. Sed an *ſatis prudenter & benè* iſtud illi fecerunt? *Generatim* omnes Iudæos, quòd, cuſtodiendo Sabbatho, ſeptimam ætatis partem, vacando perdant, reprehendit apud Ioſephum lib. 12. c. 1. Agatharchides, & apud Auguſtinum lib. 6. ciuit. cap. 11. Seneca. *Speciatim* verò Abulenſis Exod. 1. cap. 20. quęſt. 35. ad arg 5. *ignorantia* iſtos laboraſſe ait. Ea tamen in vitio fuiſſe non videtur, quia & tunc omnibus ea opinio de Sabbatho cuſtodiendo fuiſſe videtur, cum ex abſurdo tantũ, & ex effectu colligant verſ. 40. 41. licere, diebus etiam Sabbathi, hoſtibus repugnare. Sæpius enim tali die hoſtium in eos impreſſio fuerat: Ptolomęi Lagi apud Ioſephum lib. 12. cap. 1. Apollonij lib. 2. Macha. cap. 5. Philippi ibid. cap. 6. Agatharchides ille apud Ioſephum libro 1. contra Apionem, ait, *Sabbatho arma Iudæis geſtare non licere.* Ipſe verò Ioſephus lib. 14. cap. 8. ait. patrij moris fuiſſe, vt ſi hoſtes Sabbatho pugnam inciperent, ipſosq; Iudæos adorerentur, ij ſeſe defenderent. Sin verò aliud quid molirentur, contra eos nihil ſeſe Iudęi commouerent, ſicque à Pompeio, cum id aduerteret, foſſas & turres diebus Sabbathi factas, tandemque templum & Hieroſolymam totam captam. Iudęi duo fratres Neerdatæ Aſinęus & Anilæus contra Parthos arma ſumpſerant, & eos die Sabbathi voluit inuadere Mathridates Parthus. ſed & lib. 18. cap. vlt. narrat Ioſephus,

 ab illis

ab illis fortiter obſiſtentibus, iſte victus, captus, aſinoque impoſitus eſt. Idem Paulò
ante itidem contra eos veniebat Satrapa Babylonius. ſed referente Ioſepho, *legi magis
conſentaneum cenſuit* Aſinæus, *vires, ob neceſſitatem, exercere, armaq́; corripere, ſicq́; ſi mori
oporteret, ſupplicium de hoſtibus ſumere, quam nihil agendo mori, ſicq́; ipſis etiam hoſtibus gaudij
materiam ſuppeditare.* Nondũ ſcilicet audierant, vel cogitarant, quod à domino Matth.
12. verſ. 12. dictum eſt. *Licet ſabbathis benefacere.* vel ſi qui poſtea iam audierant, vel audi-
re certè potuerant, id nondum credebant. Improbat enim Ioſephus lib. 2. Capt. 37.
quòd Iudæorum quidam, die ſabbathi, in Romanos, licet victoriam conſequuti ſint;
irruerint. Et in vita ſua refert, quemadmodum die paraſceues, dimiſſos iam, ob in-
ſtans ſabbathum, milites reuocare noluerit, etiamſi magna videretur neceſſitas. rur-
ſumque lib. 13. cap. 16. lib. 14. cap. 17. quomodo, eam ob cauſam, impetrarint Iudæi τὴν
ἀστρατίαν *immunitatem à bello & delectu,* quòd ſabbaticis diebus neque arma ferre, neque
iter facere poſſent. Quin verò apud eundem Ioſephum lib. 2. Capt. 28. concionatur ad
Iudæos ipſos Agrippa Rex. *Conſiderare oportet, quemadmodum diuini cultus puritas* (Hoc
enim eſt τὸ τῆς θρησκείας ἄκρατον non τὸ ἀκρατὲς vt legiſſe videtur Ruffinus, dum ab eo
vertitur, *religionis immoderatio*) *etiamſi aduerſus hoſtes, qui ſuperari facile poſſent, bellum gere-
retis, difficulter à vobis retineri & adminiſtrari poſſit: & quòd per qua vobis maxime* D E V M *ad-
iutorem ſperatis, per ea ipſa, dum ea tranſgredi neceſſitate ipſa cogimini, eum à vobis auertitis. Ser-
uantes enim ipſa ſabbatorum inſtituta, & nullam ad actionem excitati facile capiemini, quemad-
modum & maiores noſtri à Pompeio capti ſunt, dum eos dies, in quibus illi obſeſſi feriabantur, in ob-
ſidionis operibus maxime conſumebat. Si verò in bello patriam violare legem oportebit, pro qua re
certamen deinceps vllum ſuſcipere velitis, neſcio.* Et infrà cap. 32. quòd Romanorum quoſ-
dam ſabbato cæcidiſſent è ſeditioſis Iudæis quidam, magna erat Hieroſolymis turba-
tio, quia *tunc,* ait, *ob ſacrorum procurationem, habent Iudæi ab operibus ceſſationem, & quaſdam
velut inducias.* Eodem die eademque pæne hora factum eſt, vt Cæſarcenſes, ſua in vrbe
Iudæos feriantes inuaderent, ex iiſque amplius vicies mille occiderent. Sed cum iſta
noſtri illi ſimpliciores neque audire, neque cognoſcere potuerint, non ſunt vt iſti,
culpandi, neque fuit propriè dicta in iis imprudentia, ideoque nec vituperatione di-
gna inſcientia. Deinde ad tantam Sabbathi cuſtodiã, eos Religionis in D E V M ipſiuſ-
que legis amor excitabat, & ſummæ laudis eſt, pro ſacris rebus, D E I, Eccleſiæque le-
gibus grauiſſima quæque perpeti: etiamſi quis fortè, *tali & loco & tempore,* obligatus nõ
eſſet. Ideoque de Mathathia Egeſippus l. c. *congregata,* inquit *manu, atque Aſidæis in ſo-
cietatem aſcitis, ipſe cum filiis ſuis temerantes vſum patrium & iuſtitias legis, alios necauit, ple-
roſq; expulit, belliq́; Sabbatho adoriendi auctor fuit, ne ſimili quoque arte deciperentur. ſicut iam
plerique eorum, dum Sabbatho bellum ſuſcipere detrectant, irruentibus in ſe hoſtibus multi occu-
buere.* Nam quod in libris nonnullis eſt, *multi* occubuere; corrigendum, cùm antece-
dat, *plerique;* & in manuſcriptis Codicibus, *multi,* legatur, vti monet Cornelius Gual-
terus. Alia ratio ſuperſtitioſorum, qui poſtea fuerunt, Iudæorum, de quibus Orige-
nes lib. 4. de principiis, Syneſius epiſtola ad Euoptium, vbi piorum iſtorum Iudæo-
rum mentionem facit. Vide Tertull. contra Iudæos, vbi ex hoc loco rectè oſtendit,
Sabbathi obſeruationem perpetuam eſſe non debuiſſe, Rupertus lib. 10. de Vict. cap.
2. diuinitus factum ait, vt iſtis ſe defendentibus deſiderium generis ſui conſeruandi
fuerit, è quo C H R I S T V M I E S V M ſalutem humani generis naſci oportebat. Et re-
ctiſſimè monet citata quæſtione Abulenſis, iſtos legem quidẽ Sabbathi tanto neceſſi-
tatis articulo nõ obligare interpretatos, ſed præſente & interpretante illo, cui meritò
acquieſcen-

acquieſcendum erat, quique id genus controuerſias explanandi & diiudicandi ius habebat, Deut. 17. Pontifice Maximo Mathathia. Dicunt, apud D. Thomam hoc loco diſpenſationem factam fuiſſe. Sed cum lex eos tum non obligaret, non diſpenſatione, ſed explicatione tantum & diiudicatione opus fuit. Ideoq́ue ſubdit ille. Propriè non fuit *ibi violatio Sabbathi, nec diſpenſatio, ſed omnimoda eius obſeruatio, quia licitum & iuſtum eſt etiam Sabbatho fieri charitatis opera, & iſti mouebantur charitate & zelo legis, quæ opera etiam aliás de ſeruilibus ſunt moralia, & maximè quando fiunt ex charitate illa imperante; propter honorem & obſeruantiam legis & Sabbathi. Vnde videtur mihi, ſine præiudicio, quod ipſi fecerunt melius quam primi, de quibus bene dictum eſt, quod in ſimplicitate ſua mortui fuerunt.* Et cum hunc eundem locum ſibi obieciſſet, 2.2. q. 40. a. 4. reſpondet. *Obſeruatio feſtorum non impedit ea, quæ ordinantur ad hominis ſalutem, etiam corporalem. Vnde Dominus arguit Iudæos dicens Ioan. 7. Mihi indignamini, quia totum hominem ſanum feci in ſabbatho? Et inde eſt quod medici licite poſſunt medicari homines in die feſto. Multo autem magis eſt obſeruanda ſalus Reip. per quam impediuntur occiſiones plurimorum, & innumera mala & temporalia & ſpiritualia, quā ſalus corporalis vnius hominis. Et ideo pro tuitione Reip. fideliū licitū eſt iuſta bella exercere in dieb. feſtis: ſi tamē hoc neceſſitas expoſcat. Hoc enim eſſet tentare* Dᴇᴠᴍ, *ſi quis imminente tali neceſſitate vellet à bello abſtinere. ſed neceſſitate ceſſante non eſt licitum bellare in diebus feſtis.*

Poſteà igitur impij Gentiles & Apoſtatæ interfecti à Mathathianis iſtis plurimi, idolorum aræ deiectæ, ver. 42. & dicuntur verſ. 48. *non dediſſe cornu peccatori*, id eſt, inquit D. Thomas, *occaſionem gloriæ*. ita ſcilicet, vt deinceps paſſi eum non ſint amplius creſcere, cornua tollere, ac ferocire. Apud D. Hieronymum Danielis 11. occiſum in prælio Mathathiam ait Porphyrius. quod hîc nunquam aſſeritur. Et licet vulnerari, poſteaque illo è vulnere mori, Epaminondæ vel Ioſiæ inſtar, potuiſſet, quaſi tamen ei mortem attuliſſet natura, ita narratur verſ. 49. Sed antequam moreretur, *vocatis ciuibus*, ait Egeſippus, *pulcherrimam ad filios cohortationem habuit* verſ. 50. In qua notanda ſententia ver. 62. 63. quemadmodum Eccleſiaſtici 10. *Rex hodie eſt, & cras morietur.* Sed illud; *Gloria eius, ſtercus & vermis eſt*, quam nobis vtile! quam præclarum! Si enim *gloria*, pro eo ipſo *accidente*, quod propriè gloria dicitur: accipiatur, ſtercus eſt, quia paulò pòſt, viſu fœda & odoratu tetra eſt, dum in dedecus & infamiam diuino iudicio vertitur. Si verò *pro ipſo glorioſo*, multo magis, quia & ipſe in ſtercus & vermes abit. Si verò gloriæ *fundamentum* gloria vocetur, eſt illud quidem in vana iſtiuſmodi mundanaque gloria vaniſſimum & inaniſſimum. corporis pulchritudo, veſtium ſplendor, opum abundantia, imperij amplitudo. & nonne omnia hæc teterrimum paulò pòſt fœtorem exhalant, conſcientiam arroſione perpetua diſcruciant? Græcus eleganter quidem ait; ἡ δόξα αὐτῦ εἰς κοπρίαν καὶ εἰς σκώληκας, *Gloria eius in ſtercus & vermes eſt*. Sed maiore cum emphaſi in Latino: eſt ipſiſſimum ſtercus, ipſiſſimus vermis. Sic in Vita S. Bernardi lib. 1. cap. 6. cum eius ſoror ſplendidis veſtibus, magnoq́ue cultu & apparatu ad viſendum eum veniſſet, eam alter ipſius frater Andreas, Bernardinæ iam ſanctitatis imitator, vocabat *ſtercus inuolutum*. Et S. Paulus Philip. 3. verſ. 8. *Omnia detrimentum feci, & arbitror vt ſtercora, vt* Cʜʀɪꜱᴛᴠᴍ *lucrifaciā*. Notāda & ſacrarū hiſtoriarū exemplorumque vtilitas; de qua S. Paſchaſius (cuius libro 4. dialogorum cap. 40. D. Gregorius miracula proponit) epiſtola ad Egipium; *Quantum*, ait, *geſta Sanctorum vtilitatis impertiant, quantum feruoris attribuant, quantum puritatis infundant, de hac re Apoſtolicæ vaſis auctoritas, latius innoteſcens, forma, inquit, facti gregis. Et B. Paulus Timotheo præcepit, formam eſſe fidelibus. Vnde iam Apoſtolus iuſtorum catalogum ſumma breuitate contexens,*

ab Abel

ab Abel incipiens, inſignium virorum pergit narrare virtutes. Sic & ille fideliſſimus Mathathias morti glorioſiſſimæ iam propinquans, filiis ſuis hæreditario iure exempla diſtribuit. Vide Sophronium cap.212. Prati. D. Auguſtinum libro 8. confeſſ. cap. 2. 4. 7. 8. Rabanum in Iudith cap. 8. *Præteritorum,* ait, *patrum fortia geſta, præſentium ſunt documenta ſalubria.* D. Gregorium initio lib. 4. in lib. Regum. D. Hieronymus inter *diuinæ legis Zelotas*, quorum zelum bonum legamus eundem Mathathiam cum Phinees & Elia recenſet libro 2. ad Galatas, cap. 4.

DVX ET PONTIFEX SECVNDVS IVDAS MACHABÆVS.

E capite tertio libri primi.

1 ET ſurrexit Iudas, qui voca-
batur Machabæus filius eius
pro eo:
2 Et adiuuabant eum omnes
fratres eius: & vniuerſi, qui ſe
coniunxerant patri eius, & prælia-
bantur prælium Iſraël cum læ-
titia.
3 Et dilatauit gloriam populo ſuo,
& induit ſe loricam ſicut gigas, &
ſuccinxit ſe arma bellica ſua in
prælüs, & protegebat caſtra gladio
ſuo.
4 Similis factus eſt leoni in ope-
ribus ſuis, & ſicut catulus leonis ru-
giens in venatione.
5 Et perſecutus eſt iniquos per-
ſcrutans eos: & qui conturbabant
populum ſuum, eos ſuccendit flam-
mis:
6 & repulſi ſunt inimici eius præ
timore eius, & omnes operarij ini-
quitatis conturbati ſunt: & dire-
cta eſt ſalus in manu eius.
7 Et exacerbabat reges multos,
& lætificabat Iacob in operibus
ſuis, & in ſeculum memoria eius
in benedictione.
8 Et perambulauit ciuitates Iu-
da, & perdidit impios ex eis, & a-
uertit iram ab Iſraël.
9 Et nominatus eſt vſque ad no-
uiſſimum terræ, & congregauit
pereuntes.

E CAPITE VIII. LIBRI SECVNDI.

1 IVdas verò Machabæus, & qui
cum illo erant, introibant la-
tenter in caſtella: & conuocantes
cognatos, & amicos, & eos, qui per-
manſerunt in Iudaiſmo aſſumen-
tes, eduxerunt ad ſe ſex millia vi-
rorum.
2 Et inuocabant Dominum, ut
reſpiceret in populum, qui ab omni-
bus calcabatur: & miſereretur
templo, quod contaminabatur ab
impiis:
3 miſereretur etiam exterminio
ciuitatis, quæ eſſet ilico compla-
nanda,

nanda, & vocem ſanguinis ad ſe clamantis audiret:
4 *memoraretur quoque iniquiſſimas mortes paruulorũ innocentum, & blaſphemias nomini ſuo illatas, & indignaretur ſuper his.*
5 *At Machabæus, congregata multitudine, intolerabilis gentibus efficiebatur: ira enim Domini in miſericordiam conuerſa eſt.*
6 *Et ſuperueniens caſtellis, & ciuitatibus improuiſus, ſuccendebat eas: & opportuna loca occupans, non paucas hoſtium ſtrages dabat:*
7 *Maximè autem noctibus ad huiuſcemodi excurſus ferebatur, & fama virtutis eius vbique diffundebatur.*

Commentarivs.

De hoc ſecundo Machabæorum Duce & Pontifice agitur lib. 1. à cap. 3. ad cap. 9. ver. 19. lib. 2. à cap. 8. ad finem. Sed ita, vt ipſius Iudæ finem is liber nondum attingat, ſed ea tantum, quæ libro 1. vſque ad cap. 8. deſcribuntur. Proponitur verò ipſius electio & quædam laudatio cap. 3. à verſu 3. neque dicitur electus, quòd primò eſſet genitus vel natu maximus, vt vult Seder minor, Ioſippus & Ioſephus libro 1. de bello cap. 1. ſed quòd eſſet *fortis viribus à iuuentute ſua*, cap. 2. verſ. 66. An tamen primogenitus fuerit, in Simone dicetur. De electione & eiuſdem vnctione, ita Gorion ca. 9. lib. 3. *Protulit Mathathias cornu cum oleo, & effundens ſuper caput eius, vnxit eum ad prælia: vociferatuſq; vniuerſus populus, & dixerunt: Viuat vnctus.* Ioſippus verò, *Producens*, ait, *Iudam magnum & fortem, ſtatuit eum in ſanctuario, accipienſq; cornu olei, effudit ſuper caput eius, & plauſerunt omnes de Iſraël, iubilo magno dicentes: Viuat Rex.* Poſt hæc, res eius geſtæ deſcribuntur, *quæ in trium Regum tempora incidunt.* Antiochi Epiphanis, Antiochi Eupatoris, & Demetrij.

Quæ Antiochi Epiphanis tempore contigerunt.

E libri primi capite tertio.

10 *Et congregauit Apollonius Gentes, & à Samaria virtutem multam & magnam ad bellandum contra Iſraël.*
11 *Et cognouit Iudas, & exiit obuiam illi: & percuſſit, & occidit illum: & ceciderunt vulnerati multi, & reliqui fugerunt.*
12 *& accepit ſpolia eorum: & gladium Apollonij abſtulit Iudas, & erat pugnans in eo omnibus diebus.*
13 *Et audiuit Seron princeps exercitus Syriæ, quod congregauit Iudas congregationem fidelium, & eccleſiam ſecum,*
14 *& ait: Faciam mihi nomen, & glorificabor in regno, & debellabo Iudam, & eos, qui cum ipſo ſunt, qui ſpernebant verbum regis.*

15 Et præparauit ſe: & aſcenderunt cum eo caſtra impiorum fortes auxiliarij vt facerent vindictam in filios Iſraël.
16 Et appropinquauerunt vſque ad Beth-horon: & exiuit Iudas obuiam illis cum paucis.
17 Vt autem viderunt exercitum venientem ſibi obuiam, dixerunt Iudæ: Quomodo poterimus pauci pugnare contra multitudinem tantam, & tam fortem, & nos fatigati ſumus ieiunio hodie?
18 Et ait Iudas: Facilè eſt concludi multos in manus paucorum: & non eſt differentia in conſpectu Dei cæli liberare in multis, & in paucis:
19 Quoniam non in multitudine exercitus victoria belli, ſed de cælo fortitudo eſt.
20 Ipſi veniunt ad nos in multitudine contumaci, & ſuperbia vt diſperdant nos, & vxores noſtras, & filios noſtros, & vt ſpolient nos:
21 nos verò pugnabimus pro animabus noſtris, & legibus noſtris:
22 & ipſe Dominus conteret eos ante faciem noſtram: vos autem ne timueritis eos.
23 Vt ceſſauit autem loqui, inſiluit in eos ſubitò: & contritus eſt Seron, & exercitus eius in conſpectu ipſius:
24 & perſecutus eſt eum in deſcenſu Bethoron vſque in campum, et ceciderunt ex eis octingenti viri, reliqui autem fugerunt in terram Philiſthiim.
25 Et cecidit timor Iudæ, ac fratrum eius, & formido ſuper omnes gentes in circuitu eorum.
26 & peruenit ad regem nomen eius, & de prælijs Iudæ narrabant omnes Gentes.
27 Vt audiuit autem rex Antiochus ſermones iſtos, iratus eſt animo: & miſit, & congregauit exercitum vniuerſi regni ſui, caſtra fortia valde:
28 & aperuit ærarium ſuum, & dedit ſtipendia exercitui in annũ: & mandauit illis vt eſſent parati ad omnia.
29 Et vidit quod defecit pecunia de theſauris ſuis, & tributa regionis modica propter diſſenſionẽ, & plagam, quam fecit in terra, vt tolleret legitima, quæ erant à primis diebus:
30 & timuit ne non haberet vt ſemel & bis, in ſumptus & donaria, quæ dederat antè larga manu: et abundauerat ſuper reges, qui ante eum fuerant.
31 Et conſternatus erat animo valdè, & cogitauit ire in Perſidem, & accipere tributa regionum, & congregare argentum multum.
32 Et reliquit Lyſiam hominem nobilem de genere regali, ſuper negotia regia, à flumine Euphrate vſque ad flumen Aegypti:
33 & vt nutriret Antiochum filium ſuum, donec rediret.
34 Et tradidit ei medium exercitum,

citum, & elephantos: & mandauit ei de omnibus, quæ volebat, & de inhabitantibus Iudæam, & Ieruſalem:
35 *& vt mitteret ad eos exercitum ad conterendam, & extirpandam virtutem Iſraël, & reliquias Ieruſalem, & auferendam memoriam eorum de loco:*
36 *& vt conſtitueret habitatores filios alienigenas in omnibus finibus eorum, & ſorte diſtribueret terram eorum.*
37 *Et rex aſſumpſit partem exercitus reſidui, & exiuit ab Antiochia ciuitate regni ſui anno centeſimo & quadrageſimoſeptimo: & transfretauit Euphraten flumen, & perambulabat ſuperiores regiones.*

Commentarivs.

SVnt ea quæ temporibus Epiphanis contigerunt à cap.3. ad caput ſextum, ver.16. lib.2. cap.8. ad caput 10. v.10. Prælia iniit potiſſimùm quatuor cum Antiochi huius ducibus.

Primum fuit cum Apollonio cap.3.ver.10. qui interfectus eſt, eiuſque gladium, quemadmodum 1.Regum 17.& 21.ipſius Goliathi Dauid accepit. Gorion libro 3. cap. 10. cum dixiſſet, inter Macedonas & Haſidæorum cœtum, magnum initum prælium, ſubdit: *Cum Iudas pugnaret & videret Apollonium ſtantem in medio exercitus Macedonum, currens ad eum ex furore ſpiritus ſui, & penetrans in prælij medium, percuſſit ad ſiniſtram atque dextram, & ſtrauit fortiſſimos Macedoniæ, haud ſecus ac meſſor deiicit manipulos & ſpicas meſſis ſuæ, pergensq. ad Apollonium, percuſſit eum gladio ſuo, & mortuus eſt.* Hunc gladium fuiſſe acutum & latum, ſignificat cap. 23. lib. 3. idem Gorionides. Tribus verò de cauſis, hoſtium, qui cæſi ſint, arma geſtare ſolent victores: vel quia valdè illa bona ſunt: vel quia geſtantem ipſum excitant, priſtinæque virtutis admonent: vel quia laudem & gloriam afferunt. Sic Æneidos lib. 10. & 12. in præliis, balteo vtebatur Pallantis pueri, *victum quem vulnere Turnus Strauerat, atque humeris inimicum inſigne ferebat.*

Secundum prælium fuit cum Serone ver. 13. qui & ipſe interfectus. Sed nota, initio, certamen cum ipſo Iudæos horruiſſe, quòd ieiunio vel neceſſitatis vel religionis cauſa eo die ſuſcepto, debilitati valdè eſſent, verſ. 17. quemadmodum 1.Reg. 14. Gorion ſanè tradit, eos tota nocte iter feciſſe, & cum mane hoſtiles copias adeo ingentes vidiſſent, dixiſſe; *Quomodo poſſumus contra iſtam pugnare multitudinem, nos, qui pauci numero ſumus?* Sed eos excitauit Iudas verſ. 18. vbi pulcherrima ſententia, vt in cap.4. v.89. Et 1. Regum 14. v.6. 3.Regum 20.Pſal.19. Iudicum 7. Pridie verò quam manum conſererent, eos ad obuiam hoſtibus ſubitò procedendum excitauit; *Non eſt,* ait, *nobis cunctandum, egrediamur ad ipſos, præſertim quia acceſſerunt fratres noſtri de Haſidæorum cætu e populo noſtro. Si expectemus quoad huc illi veniant, tum dicent hoſtes noſtri, nos quam ſe magis timere.* At priora illa Gorionidæ verba minùs benè vertit interpres; *Non,* ait, *accingamus nos, ſed abſque mora egrediamur contra eos, præſertim cum abierint fratres noſtri de congregatione fidelium ex populo noſtro,* quaſi Haſidæi iſti facti eſſent Apoſtatæ. Poſt victoriam, magna ipſius Antiochi ira ſecuta eſt, verſ.27. magnus belli apparatus. & cum pecunia ſa-

tis ampla propter regionum ſeditiones & tumultus, quemadmodum notat Ioſephus, non ſuppeteret; in Perſidem proficiſci decreuit: ſimulq́ue *Lyſiam* regionum iſtarum Ducem ſummum reliquit, ver. 32. & ſequent. hic verò *tres alios* potentiſſimos, inferiores tamen, *duces* elegit. *Primus* erat Ptolemæus, qui non *Doro*, vt in Sulpitio eſt; ſed *Dorymini*, vel vt Græcus textus & Ioſephus ſcribit, *Dorymenis* filius extitit, reliquosque duces duos, vt ex libro 2. cap. 8. patet, dignitate ſuperabat, ad quem Philippus ille, de quo lib. 2. cap. 8. rerum omnium ſtatum referebat. *Alter* fuit Nicanor Patrocli filius, qui & ipſe, vt ex eodem cap. 8. patet, tertio dignitate maior erat. Fuit iſte *tertius* Gorgias, qui capite 8. ver. 9. pro *militari viro*, Græcè dicitur *στρατηγὸς*, & malè in Ioſippo Bagris vel Gorgorius.

Nota deinceps ab iſtis ducibus grauiſſimum in Iudæos bellum concitatum, adeò, vt cap. 8. verſ. 13. plerique fugerent: ad preces alij ſeſe verterent. Mercatores verò ad Iudæos quaſi iam victos, mancipiorum inſtar, emendos, è maritimis emporiis & Syria tota confluerent. & de iis D. Hieronymus in Ezechielis 27. Dionyſius item in Periegeſi. Cauſa eodem cap. 8. ver. 10. exponitur, quod cum Romanis deberet Antiochus duorum millium talentorum tributum, id Nicanor, diuenditis Iudæis, colligere, & reſarcire cupiebat. Sed eorum nonaginta, tanquam viliſſima capita, vno talento vendere volebat, cum paulò antè, Hyrcanus quidam, apud Ioſephum lib. 12. cap. 4. vnum adoleſcentulum, vno talento, vnamq́ue puellam talento vno emeret. Volebat verò Nicanor maximè pueros & adoleſcentulos Iudæos vendere, vt explicat Gorionides lib. 3. cap. 11. Pro *duobus talentorum millibus*, tantùm in Græco textu ſunt *ducenta talenta*. & ſic in Græco Ioſepho lib. 15. cap. 5. in hiſtoria tamen alia. Nam vbi Latinus ait; *Aretas Rex Arabum dabat duo millia talenta.* in Græco tantùm *ducenta* ſunt. *Tertium* igitur prælium cum ducibus iſtis iniit Iudas, ſed cap. 4. maximè nominatur *Gorgias*, à Gorionide *Nicanor*. Notabisq́ue quædam *ante prælium*, quædam *in prælio*, quædam *poſt*.

De iis, quæ ante tertium prælium cum Epiphanis ducibus à Iuda & Iudæis geſta.

E capite tertio libri primi. & capite quarto.

38 ET elegit Lyſias Ptolemæum
filium Dorymini, & Nicanorem, & Gorgiam, viros potentes
ex amicis regis:
39 & miſit cum eis quadraginta millia virorum, & ſeptem millia equitum vt venirent in terram Iuda, & diſperderent eam ſecundum verbum regis.
40 Et proceſſerunt cum vniuerſa virtute ſua, & venerunt, & applicuerũt Emmaum in terra campeſtri.
41 Et audierunt mercatores regionum nomen eorum: & acceperunt argentum, et aurum multum valdè, & pueros: & venerunt in caſtra, vt acciperent filios Iſraël in ſeruos, & additi ſunt ad eos exercitus Syriæ, & terræ alienigenarum.
42 Et vidit Iudas, & fratres eius, quia multiplicata ſunt mala, & ex-

& exercitus applicabant ad fines eorum, & cognouerunt verba regis, quæ mandauit populo facere in interitum, & conſummationem:
43 & dixerunt vnuſquiſque ad proximum ſuum: Erigamus deiectionem populi noſtri, & pugnemus pro populo noſtro, & ſanctis noſtris.
44 Et congregatus eſt conuentus vt eſſent parati in prælium: & vt orarent, & peterent miſericordiam & miſerationes.
45 Et Ieruſalem non habitabatur, ſed erat ſicut deſertum: non erat qui ingrederetur & egrederetur de natis eius: & ſanctum conculcabatur: & filij alienigenarum erant in arce, ibi erat habitatio Gentium: & ablata eſt voluptas à Iacob, & defecit ibi tibia, & cithara.
46 Et congregati ſunt, & venerunt in Maſpha contra Ieruſalem: quia locus orationis erat in Maſpha antè in Iſraël.
47 Et ieiunauerunt illa die, & induerunt ſe ciliciis, et cinerem impoſuerunt capiti ſuo: & diſciderunt veſtimenta ſua:
48 et expanderunt libros legis, de quibus ſcrutabantur Gentes ſimilitudinem ſimulachrorum ſuorum:
49 Et attulerunt ornamenta ſacerdotalia, & primitias, & decimas: et ſuſcitauerunt Nazaræos, qui impleuerant dies:
50 et clamauerunt voce magna in cælum, dicentes: Quid faciemus iſtis, & quò eos ducemus?
51 et ſancta tua conculcata ſunt, & contaminata ſunt, & ſacerdotes tui facti ſunt in luctum, & in humilitatem.
52 et ecce Nationes conuenerunt aduerſum nos vt nos diſperdant: tu ſcis quæ cogitant in nos.
53 Quomodo poterimus ſubſiſtere ante faciem eorum, niſi tu Deus adiuues nos?
54 Et tubis exclamauerunt voce magna.
55 Et poſt hæc conſtituit Iudas duces populi, tribunos, & centuriones, & pentacontarchos, & decuriones.
56 Et dixit his qui ædificabant domos, & ſponſabant vxores, & plantabant vineas, & formidoloſis, vt redirent vnuſquiſque in domum ſuam ſecundum legem. Deute. 20. 5. Iud. 7. 3.
57 Et mouerunt caſtra, et collocauerunt ad Auſtrum Emmaum.
58 Et ait Iudas: Accingimini, et eſtote filij potentes, et eſtote parati in manè, vt pugnetis aduerſus Nationes has, quæ conuenerunt aduerſus nos diſperdere nos, et ſancta noſtra:
59 quoniam melius eſt nos mori in bello, quàm videre mala gentis noſtræ, & ſanctorum.
60 Sicut autem fuerit voluntas in cælo, ſic fiat.

E CAP. IV. eiuſdem libri.

1 *ET aſſumpſit Gorgias quinque*
millia virorũ, & mille equi-
tes electos: & mouerunt caſtra no-
cte.
2 *vt applicarent ad caſtra Iudæ-*
orum, & percuterent eos ſubitò: &
filij, qui erant ex arce, erant illis
duces.
3 *Et audiuit Iudas, & ſurrexit*
ipſe, & potentes percutere virtu-
tem exercituum regis, qui erant in
Emmaum.
4 *Adhuc enim diſperſus erat*
exercitus à caſtris.
5 *Et venit Gorgias in caſtra Iu-*
dæ noctu, & neminem inuenit, &
quærebat eos in montibus: quoni-
am dixit: Fugiunt hi à nobis.
6 *Et cùm dies factus eſſet, appa-*
ruit Iudas in campo cum tribus
millibus virorum tantum: qui te-
gumenta, & gladios non habebãt:
7 *& viderunt caſtra Gentium*
valida, & loricatos, et equitatus in
circuitu eorum, & hi docti ad præ-
lium.
8 *Et ait Iudas viris, qui ſecum*
erant: Ne timueritis multitudi-
nem eorum, & impetum eorum ne
formidetis.
Exodi 14.9. 9 *Mementote qualiter ſalui fa-*
cti ſunt patres noſtri in Mari-ru-
bro, cùm ſequeretur eos Pharao cũ
exercitu multo.
10 *Et nunc clamemus in cœlum:*
& miſerebitur noſtri Dominus, &
memor erit teſtamenti patrum no-
ſtrorum, & conteret exercitum
iſtum ante faciem noſtram hodie:
11 *Et ſcient omnes Gentes quia*
eſt qui redimat, & liberet Iſraël.
12 *Et eleuauerunt alienigenæ o-*
culos ſuos, & viderunt eos venien-
tes ex aduerſo.
13 *Et exierunt de caſtris in præ-*
lium, & tuba cecinerunt hi, qui e-
rant cum Iuda:
14 *Et congreſſi ſunt, & contri-*
tæ ſunt Gentes, & fugerunt in
campum.
15 *Nouiſſimi autem omnes ceci-*
derunt in gladio, & perſecuti ſunt
eos vſque Gezeron, & vſque in cam-
pos Idumææ, & Azoti, & Iamniæ:
& ceciderunt ex illis vſque ad tria
millia virorum.
16 *Et reuerſus eſt Iudas, & ex-*
ercitus eius, ſequens eum.
17 *Dixitque ad populum: Non con-*
cupiſcatis ſpolia: quia bellum con-
tra nos eſt.
18 *& Gorgias & exercitus eius*
prope nos in monte: ſed ſtate nunc
contra inimicos noſtros, & expu-
gnate eos, & ſumetis poſteà ſpolia
ſecuri.
19 *Et adhuc loquente Iuda hæc,*
ecce apparuit pars quædam proſpi-
ciens de monte.
20 *Et vidit Gorgias quòd in fu-*
gam conuerſi ſunt ſui, & ſuccende-
runt caſtra: fumus enim, qui vide-
batur, declarabat quod factum eſt.
21 *Quibus illi conſpectis timue-*
rũt valdè, aſpicientes ſimul & Iu-
dam, & exercitum in campo para-

tum ad prælium.
22 *Et fugerunt omnes in campum alienigenarum:*
23 *& Iudas reuerſus eſt ad ſpolia caſtrorum, & acceperunt aurum multum, & argentum, & hyacinthum, & purpuram marinam, & opes magnas.*
24 *Et conuerſi, hymnum canebant, & benedicebant Deum in cælum, quoniam bonus eſt, quoniam in ſeculum miſericordia eius.*
25 *Et facta eſt ſalus magna in Iſraël in die illa.*
26 *Quicunque autem alienigenarum euaſerunt, vènerunt, & nunciauerunt Lyſiæ vniuerſa, quæ acciderant.*
27 *Quibus ille auditis conſternatus animo deficiebat: quòd non qualia voluit, talia contigerunt in Iſraël, & qualia mandauit rex.*

E Capite VIII. Libri II.

8 *Videns autem Philippus paulatim virum ad profectum venire, ac frequentiùs res ei cedere proſperè, ad Ptolemaũ ducem Cæleſyriæ, & Phœnicis ſcripſit vt auxilium ferret regis negotiis.*
9 *At ille velociter miſit Nicanorem Patrocli de primoribus amicum, datis ei de permiſtis gentibus, armatis non minus viginti millibus, vt vniuerſum Iudæorum genus deleret, adiuncto ei & Gorgia viro militari, & in bellicis rebus experientiſſimo.*
10 *Conſtituit autem Nicanor, vt regi tributum, quod Romanis erat dandum, duo millia talentorum de captiuitate Iudæorum ſuppleret:*
11 *ſtatimq́; ad maritimas ciuitates miſit, conuocans ad coemptionem Iudaicorum mancipiorum, promittens ſe nonaginta mancipia talento diſtracturum, non reſpiciens ad vindictam, quæ eum ab Omnipotente eſſet conſecutura.*
12 *Iudas autem vbi comperit, indicauit his, qui ſecum erant Iudæis, Nicanoris aduentum.*
13 *Ex quibus quidam formidantes, & non credentes Dei iuſtitiæ, in fugam vertebantur:*
14 *alij verò ſiquid eis ſupererat, vendebant, ſimulq́; Dominum deprecabantur vt eriperet eos ab impio Nicanore, qui eos priùs quàm cominus veniret, vendiderat.*
15 *Et ſi non propter eos, propter teſtamentum tamen quod erat ad patres eorum, & propter inuocationem ſancti & magnifici nominis eius ſuper ipſos.*
16 *Conuocatis autem Machabæus ſeptem millibus, qui cum ipſo erant, rogabat ne hoſtibus reconciliarentur, neque metuerent iniquè venientium aduerſum ſe hoſtium multitudinem, ſed fortiter contenderent, ante oculos habentes contumeliam, quæ loco ſancto ab his iniuſte eſſet illata.*
17 *Itemq́; & ludibrio habitæ ciuitatis*

uitatis iniuriam, adhuc etiam ve-
terum inſtituta conuulſa.
18 *Nam illi quidem armis con-*
fidunt, ait, ſimul & audacia: nos
autem in Omnipotente Domino,
qui poteſt venientes aduerſum nos,
& vniuerſum mundum vno nutu
delere, confidimus.
19 *Admonuit autem eos & de*
auxiliis Dei, quæ facta ſunt erga
4.Reg. 19.35. Tobiæ 1.21. Eccleſ. 48.24. 1.Mach. 7.41. Iſ.37.36
parentes: & quòd ſub Sennache-
rib centum octogintaquinque mil-
lia perierunt.
20 *& de prælio, quod eis aduer-*
ſus Galatas fuit in Babylonia, vt o-
mnes, vbi ad rem ventum eſt, Ma-
cedonibus ſociis hæſitantibus, ipſi
ſex millia ſoli peremerunt centum
viginti millia, propter auxilium
illis datum de cælo, & beneficia pro
his plurima conſecuti ſunt.
21 *His verbis conſtantes effecti*
ſunt, & pro legibus, et patria mori
parati.
22 *Conſtituit itaque fratres ſuòs*
duces vtrique ordini, Simónem, &
Ioſephum, & Ionathan, ſubiectis
vnicuique millenis & quingen-
tenis.
23 *Ad hoc etiam ab Eſdra lecto*
illis ſancto libro, et dato ſigno adiu-
torij Dei, in prima acie ipſe dux
commiſit cum Nicanore.
24 *Et facto ſibi adiutore Omni-*
potente, interfecerūt ſuper nouem
millia hominum: maiorem autem
partem exercitus Nicanoris vul-
neribus debilem factam fugere
compulerunt.
25 *Pecuniis verò eorum, qui ad*
emptionem ipſorum venerāt, ſub-
latis, ipſos vſquequaque perſecuti
ſunt,
26 *ſed reuerſi ſunt hora concluſi.*
Nam erat ante ſabbathum: quam
ob cauſam non perſeuerauerunt in-
ſequentes.
27 *Arma autem ipſorum, &*
ſpolia congregantes, ſabbathum a-
gebant: benedicentes Dominum
qui liberauit eos in iſto die, miſeri-
cordiæ initium ſtillans in eos.
28 *Poſt ſabbathum verò debili-*
bus, & orphanis, & viduis diuiſe-
runt ſpolia: & reſidua cum ſuis ha-
buere.
29 *His itaque geſtis, & commu-*
niter ab omnibus facta obſecratio-
ne, miſericordem Dominum poſtu-
labant, vt in finem ſeruis ſuis re-
conciliaretur.
30 *Et ex his, qui cum Timotheo*
& Bacchide erant cōtra ſe conten-
dentes, ſuper viginti millia inter-
fecerunt, & munitiones excelſas
obtinuerunt: & plures prædas di-
uiſerunt, æquam portionem debili-
bus, pupillis, & viduis, ſed & ſenio-
ribus facientes.
31 *Et cùm arma eorum diligen-*
ter collegiſſent, omnia compoſue-
runt in locis opportunis, reſidua ve-
rò ſpolia Ieroſolymam detulerunt:
32 *& Philarchen, qui cum Ti-*
motheo erat, interfecerunt, virum
ſceleſtum, qui in multis Iudæos af-
flixerat.
33 *Et cum epinicia agerent Iero-*
ſolymis, eum qui ſacras ianuas in-
cenderat, id eſt Calliſthenem, cùm

in quoddam domicilium refugiſ-
ſent, incenderunt, digna eis mer-
cede pro impietatibus ſuis reddita.
34 *Facinoroſiſſimus autem Ni-*
canor, qui mille negotiantes ad Iu-
daeorum venditionem adduxerat,
35 *humiliatus auxilio Domini*
ab his quos nullos exiſtimauerat,
depoſita veſte gloriæ, per Mediter-
ranea fugiens, ſolus venit An-
tiochiam, ſummam infœlicitatem
de interitu ſui exercitus conſe-
cutus.
36 *Et qui promiſerat Romanis*
ſe tributum reſtituere de captiuita-
te Ieroſolymorum, prædicabat nunc
protectorem Deum habere Iudæos,
& ob ipſum inuulnerabiles eſſe,
eo quòd ſequerentur leges ab ipſo
conſtitutas.

Commentarivs.

ANte prælium hoc multa contigerunt cap. 8. & hic c. 3. verſ. 43. & c. 4. v. 8. 9. 10. Fiunt enim *intentiſſimæ preces* verſ. 44. 46. vbi de Maſpha patet ex Iud. 10. & 20. 1. Reg. 17. Ieiunia v. 47. plurimaque exteriora pænitentiæ opera, vt cilicia, cinis, veſtium ruptio, bibliorum expanſio, quæ cum Græcè ſingulari nomine nominentur, additur tamen, *de quibus*, vt per Hebraiſmum non infrequentem rei potius, quam vocis rationem haberi ſignificetur.

Modus verò, quo de hiſce libris deorum ſuorum ſimilitudines inueſtigarunt Gentiles, obſcurus eſt. Videri poſſet quibuſdam, eos nomen *Elohim* ad πολυθεΐαν ſuam rapere voluiſſe, quemadmodũ è Cherubinis apud D. Hieron. Ezech. 25. & expreſsè ita facit Simon Magus apud Clementem lib. 1. Recognitionum; *Quòd*, ait, *multi ſint dij, ipſa me lex docuit.* & pergit homo impius deorum ſuorum multitudinem pluribus è ſcriptura conſarcinatis teſtimoniis, hæreticorum noſtrorum more, qui è diuinis libris ſua quælibet dogmata fulcire nituntur; probare. Cenſent alij, voluiſſe ipſos, ſacris in bibliis Deorum ſuorum nomina inſcribere, imagines pingere, prout ſuis in ſcholis Herculem pingebant, Muſas & ſimiles. præſertim cum ipſum templum ſimiliter Iouis Olympij ſtatuâ & nomine iam contaminaſſent. Videnturque id exemplaria quædam Græcè ſignificare, dum interponunt τὸ ἐπιγέγραφεν ἐπ᾽ αὐτῶν, ſicut in apophoreto de Virgilio dicebat Martialis; *Ipſius vultus prima tabella gerit.* Et Iuuenalis ſatyra 2.

——————plena omnia gypſo
Chryſippi inuenias. Nam perfectiſſimus horum
Si quis Ariſtotelem ſimilem, vel Pittacon emit,
Et iubet Archetypos pluteum ſeruare Cleanthas.

De Ariſtotelis etiam imagine in bibliothecis, Cicero lib. 4. ad Atticum. Diogenes quendam, qui diſcipulos paucos habebat, cum σὺν θεοῖς multos habere iocabatur, id eſt, cum Deorum imaginibus & ſtatuis, quæ in ſchola erant. Videatur & lib. 1. Agoniſticon. cap. 16. 17. Faber. *Veri* tamen *ſimilius* videtur, eas inſignes quaſque hiſtorias & Dei miracula, ſuos ad Deos, quaſi authores transferre ſategiſſe, vti de Eliæ quadriga in Solis quadrigam verſa notat Venerabilis Beda q. 27. in libros Regum, & de Theo-

pompo & Theodecte Ioſephus lib.12.cap.2. Quin & ſacros illos ritus atque cæremo- nias, quibus coli ſeſe DEVS voluerat, admiratione & imitatione quadam ad inaniſſi- ma Deorum ſuorum ſacra Gentiles traduxiſſe admonet lib.6.in Geneſin cap. 15.Ru- pertus, vbi hoc ſignificatum ait per Saram adeò, ętate iam ſenecta, formoſam, vt ipſam alienigenæ vxorem appeterent. Facta hæc bibliorum expanſio eſt, ſicuti Sennacheri- bi litterarum olim, 4.Regum 19. Poſitæ ſimiliter ſunt ante diuinæ maieſtatis conſpe- ctum, ſacræ veſtes, reditus ſacri, ſacri homines, vt tot religionis Symbolis diuinam miſericordiam commouerent, ſibiq; ad cordatiùs precandum animos facerent. Nec fruſtra, vti docuit euentus. Sic interdum etiam Catholici, precationum temporibus, exponunt, quæ ſacerrima ſunt, venerabile altaris Sacramentum, reliquias, Euangelia. Quod in Gotthis etiam Wandaliſque probauit DEVS, cùm eorum Rex, ad diem pu- gnæ cilicio ſtratus preces funderet, Romaniſque hoſtibus, Epiſcopos & diuinæ legis libros obuiam mitteret, vt lib.7.refert Saluianus, qui de quibuſdam parum piis, quod in hæreticos noſtros maximè conuenit, adiunxit. *A noſtris omnia ferme religioſa ridentur.* Vide Theodoſium ad bellum ſeſe præparantem, apud Ruffinum, lib.2.c.33.

Tandem *tria* adhuc acceſſerant. *Primum*, Iudæ cohortatio, in qua lib.2.cap.8.v. 20. quæ de Galatis citatur hiſtoria, in ſcriptura non extat. Videtur tamen Seleuci temporibus accidiſſe, cum Iudæorum in bellis opera feliciſſimè multa ille geſſiſſet. ideoque & ipſos amore beneficiiſque multis coleret, vt ait Ioſephus lib. 12.cap.3.lib. 2.contra Apionem, vel certe, quod malo, temporibus Antiochi primi, qui Soter di- ctus. *primò* quidem, quia ſcribit in Syriacis Appianus, cum Galatas ex Europa in A- ſiam irruentes eieciſſe. *Secundò*, Quia Ioſephus loco citato tradit, Antiochum ma- gnum è Iudæis, qui in Babylonia erant, bis mille familias in Lydiam & Phrygiam, vt in arcibus & locis munitis, tanquam viri fortes locarentur, adduci, eoſdemque lauda- biliter admodum & honorificè haberi voluiſſe: vt intelligamus, non ſolum in Baby- lonia Iudæorum millia complura tum adhuc fuiſſe, ſed in viris etiam, qui re bellica præſtarent, habitos. *Tertiò*, Idem Antiochus dicit, eoſdem Iudæos fortitudinis & fidei teſtimonium, ſuis à maioribus, conſecutos. Erant verò illi maiores, apud quos ſe in bello probaſſent. *Quartò*, Soteris filius Antiochus, qui Θεὸς dictus, plurima etiam in eos beneficia contulit. Cur, niſi ob res benè ab iis geſtas, non aui tantùm ſui, ſed etiam patris tempore, qui Soter? *Quintò*, teſtatur id ipſum in Demetrio Plutarchus, qui ait eum in ſomno admonitum, militibus ſignum τῆς ὑγιείας πεντάγωνον dediſſe. quod in ſuo incidi ſepulchro Imperatorem Theodoſium voluiſſe refert lib. 4. Admirandorum Lipſius. citatq; hanc ex Plutarcho hiſtoriam multæ vir & probitatis & lectionis Tho- mas Bozius lib.23.cap.11. *Denique* tempora Galatarum in Aſiam influentium, non Se- leuci ſed Soteris huius temporibus conſentiunt, vt vel ex Iuſtino patet, lib.24.& 25.v- bi cum alia, quæ huc facere poſſent, tum hoc additur; *Gallorum ea tempeſtate tanta fæ- cunditatis iuuentus fuit, vt Aſiam omnem, velut examine aliquo, implerent: neque Reges Orientis, ſine mercenario Gallorum exercitu vlla bella geſſerint: neque pulſi regno, ad alios, quam ad Gallos confugerint.* Strabo lib.12. *Poſt Troiam captam, Græcorum coloniæ Treres, Cimmerij, Lydi, dein- de Perſæ atque Macedones, poſtremo Galatæ omnia excurſionibus perturbarunt. Atque ſic in Baby- loniam vſque peruadere potuerunt.* Quinam verò iſti Galatæ, tetigi Geneſeos cap.10. Sed hic pro Iudæorum *ſex millibus* verſ.10.in Græco ſunt *octo millia.*

Alterum, quod ante prælium acceſſit, eſt: aciei duos ordines fecit Iudas, quorum eſſent quatuor partes, quibus fratres ſuos quatuor præfecit, vt clariùs explicant lib.2. cap.

cap.8.v.22. Græca, quæ etiam vt paulo poſt dicemus *Eleazarum* nominant, vt parum aptè, qui *Ioſephus* hic dicitur, is Lyrano ſit Eleazarus, cum ſit potius Ioannes, cap. 2. libro primo.

Tertium eſt lectio Bibliorum cap. 8. v. 23. & quidem quæ ab ipſomet Iuda, tanquam Sacerdote Deuteronomij 20. facta videtur, vt ex Græco textu colligi poteſt, non ab Eſdra, niſi ſit alius iam *Eſdras*, verbi cauſa ille, quem infrà lib. 2. cap. 12. verſ. 36. vocat textus *Eſdrin*. Fortè etiam irrepſit hoc iam nomen cum quis in margine, notaſſet, *vt ab Eſdra Nehem. 8.* è Græco tamen textu melius videtur tota res expediri. Cum enim dixiſſet, quemadmodum ſuos tres iam nominatos fratres copiis præfeciſſet, ſubiungit. *ἔτι δὲ καὶ Ἐλεάζαρον. Adhuc verò Eleazarum* ſcilicet præfecit. Hunc enim quartũ fratrem ſuum, qui, vt infrà conſtabit, fortis, generoſusq; admodum erat; nulla ornatũ, in hac acie, præfectura eſſe noluit. In Latino igitur noſtro ita fuiſſe videtur. *Adhuc etiam Eleazarum*, ſcilicet ducem cõſtituit. Noua deinde periodus incipit, *Lecto illis*, ſeu vt habet Græcus. *παραγνοὺς* vel *παραναγνοὺς cum legiſſet ipſemet* ſcilicet Iudas. Ex prima igitur Eleazari ſyllaba *el*, factum erat *ab*, & ex reſiduis, *Eſdra*. eique ſubnexa, quaſi opus ipſius fuiſſet; libri ſancti lectio. duæque in vnam conflatæ periodi. cum tamen idem plane ſit, qui librum ſanctum legit, qui ſignum dat, qui dux eſt. vti clariſſimè oſtendunt Græci textus. Signum verò quod dedit Iudas, videtur teſſera hæc fuiſſe, Dei *auxilium*; ſeu Devs *auxilium*, quemadmodum etiam hodie, Dei, ſanctorumque nomina dantur, & apud Gentiles etiam. Nam à Cyro datur, *Iuppiter auxiliator & Dux*. apud Xenoph. lib. 3. Cyropædiæ, itemque *Saluator & Dux*. lib. 7. à Cæſare in Pharſalica pugna, *Venus*: à Pompeio *Hercules inuictus*, Appiano ſcriptore lib. 2. bellorum ciuilium.

De iis, quæ in eodem prælio tertio.

Secvndvm quod propoſitum erat, fuit de iis, quæ in prælio. lib. 1. cap. 4. verſ. 12. ne, antequam penitus hoſtes deleti eſſent, ad ſpolia ſeſe conferrent, quod & diligentiſſimè li. 10. monet Polybius. hiſce verbis: *Qui inde quidem plures mortalium damnum accipiunt, & periclitantur lucri gratia, manifeſtum eſt, quod vbi illius occurrit occaſio, ægrè abſtineant & ſeſe prohibeant, qui in acie vel caſtris relinquuntur: propterea quod plerumq; præda omnis in poteſtate eius eſt qui dominatur, ſi is omnino ſit monarcha: ſi verò dux, licet accuratè cuncta lucri gratia comportentur, nihilo tamen minus cuncti pro ſuo deputant, quicquid abſcondi ac defraudari poteſt. Et quoniam plurimi prædæ inhiant, atque ita victoriam plenam obtinere nequeunt, fit vt de ſumma rerum periclitentur. Multis hoc accidit, vt licet facti ſint voti compotes, & vel in caſtra hoſtium irruerint, vel ciuitates ceperint, attamen non ſolum eiecti ſint, ſed & totius cauſæ periculum ac detrimentum inciderint.* Hoc prudentiſſimum ſaluberrimumq; monitum quiſquis violat, non prædam tantum, ſed & vitam eripit. Quoties victori iam & exultanti ſtragem fugamque fœdiſſimam ſpoliorum ſarcinæ attulerunt? Cliſſam ſuperioribus annis amiſſam, noſtroſque ad Agriam cæſos & fuſos exercitus, nimiæ iſti cupiditati aſſcribunt plerique omnes. *Fortuna*, inquit Publius, *vitrea eſt, tum, cum ſplendet, frangitur*, Vbi verò deleti fugatique hoſtes omnes, cap. 8. verſ. 26. ſpolia Victores læti iam & ſecuri ampliſſima collegerunt, cum maturè, propter inſtantem Sabbathi veſperam in paraſceue, à proſequendis hoſtibus, religioſè deſtitiſſent. Quod verò v. 24. ibidem dicitur, *vulneribus debiles fugere compulerunt*, in Græco eſt paulo explicatius.

Maximam Nicanoris exercitus partem vulnerarunt, membriſq; mutilarunt: omnes verò fugere compulerunt. Tertium, denique quod dicendum; eſt de iis quæ poſt idem prælium tertium acciderunt. *Sabbatho* agendo ſeſe dederunt verſ. 27. cap. octauo, libro ſecundo, gratias DEO egerunt cap. quarto, verſ. 24. cap. octauo, verſ. 27. 29. libro ſecundo. vbi rurſum *publica ſupplicatio* notetur. Iſto enim die *miſericordiæ initium ſtillabat in eos Dominus.* E Græcis effluxit ſuauiſſima & gratiſſima ſtillatio hæc. Legunt enim *εἰς τὴν ἡμέραν ταύτην, ἀρχὴν ἐλέους τάξαντος αὐτοῖς. Eo ipſo die initium miſericordiæ ipſis decreuit & conſtituit.* videlicet remanſit iſtud *τάξαντος* ex *σταλάξαντος*, aut potius *στάξαντος*. Eſt enim *σταλάζειν* & *στάζειν ſtillare.* Et licet in vulgatis Lexicographis poſterius hoc non inueniatur, ſuum tamen parentem ipſæ proles indicant, *στακτὸν μύρον* ſcilicet apud Ariſtophanem, & nota omnibus *στακτὴ*, prout etiam teſtatur apud Dioſcoridem lib. 1. cap. 75. & 78. Marcellus. Die ſecundo, id eſt *dominico*, magnam ſpoliorum partem afflictis & pauperibus dederunt, verſ. 29. O æterna memoria factum digniſſimum! Vbi illud? *Nulla fides, pietaſq; viris qui caſtra ſequuntur?* Pluſquam Martij certè ſunt iſti homines: pęnè Martini omnes, qui *ἰσομοίρους ἑαυτοὺς καὶ τοῖς ᾐκισμένοις, καὶ ὀρφανοῖς καὶ χήραις, ἔτι δὲ καὶ πρεσβυτέροις ποιήσαντες.* In prædę ipſi' partitione *ſeipſos æquales fecerunt debilitatis ſiue calamitoſis, & orphanis, & viduis, inſuper etiam presbyteris, ſiue ſenio confectis.* Verè iſti omnium, qui bella gerere volunt; & ducum & militum exemplar ſint. Si pro religione qui contra Turcas hæreticos decertant, imitarentur, qui diuinæ miſericordię imbres non ſtillarent? *Philarches* porrò verſ. 32. Gręcè *Phylarches* dicitur: & videtur non proprium, ſed dignitatis nomen eſſe. hoc modo, *eorum qui cum Timotheo erant, phylarchem,* ſiue *principem* ſuſtulerunt. Nam & hunc vocat Gorionides lib. 3. c. 5. & 12. *Philippum.* Tandem victoriam proſecuti ſunt, ita vt fugerint Nicanor, Timotheus, Bacchides, & quidem ipſe Nicanor, fugitiui mancipij inſtar verſ. 35. Qui templi portas exuſſerat, Calliſthenem exuſſerunt. Quidam in cap. 12. lib. 3. Gorionidæ plures combuſtos ſignificat, & hunc textum ita legit; *Eos, qui ſacras ianuas incenderunt, nempè Calliſthenem, cum in quoddam domicilium refugiſſent, incenderunt, digna eis mercede pro impietatibus ſuis reddita.* Sed malè vnus Calliſthenes nominaretur. Interim loco citato Gorionides Philippum, de quo ſuprà, ferè eodem modo, quo de Valente ſcribitur, combuſtum fuiſſe narrat. *Cum, ait, appropinquaret Iudas, declinauit Philippus ab itinere, & diuertit in domum quandam vicinam. tunc præcipiente Iuda, deiecerunt domum ſupra illum, combuſſeruntq; eum igni in loco illo, & vlti ſunt Eleazarum Senem ſcilicet illum ſanctiſſimum, & ſanguinem Haſidæorum, quem effuderat Philippus, reuerſiq; ad cadauera, diripuerunt ea, & ſpolia in Hieruſalem miſerunt. Fugitiuus autem Nicanor euaſit. Nam extrahens veſtimenta purpurea, quibus indutus erat, amicuit ſe veſtibus vilibus, ſicq; incognitus factus, & euadens peruenit in Macedoniam, narrauitq; Lyſiæ omnia, quæ acciderant ei.* Macedoniam verò, more ſuo, vocat Syriam, quemadmodum Antiochiam, cuius lib. 2. Macha. cap. 8. ver. 35. hac in hiſtoria mentio, dixit, in eodem libro tertio, cap. 1. & 21. vrbem *regni Macedoniæ.* Notanda verò cauſa, cur Iſraelitę optimique iſti milites, longe aliter quàm fabuloſus ille Achilles *ἄτρωτοι, inuulnerabiles* ab ipſo etiam hoſte pronuncientur. *eo quò, ait, ſequerentur leges ab ipſo DEO conſtitutas.* Nimirum id promiſerat Dominus Deuter. 28. verſ. 6. Vnde & eodem iſto lib. 2. cap. 10. verſ. 30. Iudas in confertiſſimorum hoſtium medio ſoſpes & *incolumis* permanet.

De

De quarto prælio, ac de templi repurgatione ac dedicatione.

E Capite Quarto Libri Primi.

28 ET ſequenti anno congrega-
uit Lyſias virorum electo-
rum ſexaginta millia, & equitum
quinq; millia, vt debellaret eos.
29 Et venerunt in Iudæam, &
caſtra poſuerunt in Beth-horon, &
occurrit illis Iudas cum decem mil-
libus viris.
30 Et viderunt exercitum for-
tem, & orauit, & dixit: Benedi-
1. Regũ 17.50. ctus es ſaluator Iſraël, qui contriui-
ſti impetum potentis in manu ſer-
1. Reg. 14.13. ui tui Dauid, & tradidiſti caſtra
alienigenarum in manu Ionathæ
filij Saul, & armigeri eius.
31 Conclude exercitum iſtum in
manu populi tui Iſraël, & confun-
datur in exercitu ſuo, & equiti-
bus.
32 Da illis formidinem, & ta-
beſfac audaciam virtutis eorum, &
commoueantur contritione ſua.
33 Deiice illos gladio diligen-
tium te: & collaudent te omnes,
qui nouerunt nomen tuum in hy-
mnis.
34 Et commiſerunt prælium: &
ceciderunt de exercitu Lyſiæ quin-
que millia virorum.
35 Videns autem Lyſias fugam
ſuorum, & Iudæorum audaciam,
& quod parati ſunt aut viuere, aut
mori fortiter, abiit Antiochiam, et
elegit milites, vt multiplicati rur-
ſus venirent in Iudæam.
36 Dixit autem Iudas, et fratres
eius: Ecce contriti ſunt inimici no-
ſtri: aſcendamus nunc mundare
ſancta, & renouare.
37 Et congregatus eſt omnis ex-
ercitus, & aſcenderunt in mon-
tem Sion.
38 Et viderunt ſanctificationem
deſertam, & altare prophanatum,
& portas exuſtas, & in atriis vir-
gulta nata ſicut in ſaltu, vel in mõ-
tibus, & paſtophoria diruta.
39 Et ſciderunt veſtimenta ſua,
& planxerunt planctu magno, &
& impoſuerunt cinerem ſuper ca-
put ſuum:
40 et ceciderunt in faciem ſuper
terram, & exclamauerunt tubis
ſignorum, et clamauerunt in cæ-
lum.
41 Tunc ordinauit Iudas viros
vt pugnarent aduerſus eos, qui e-
rant in arce, donec emundarent
ſancta.
42 Et elegit ſacerdotes ſine ma-
cula, voluntatem habentes in lege
Dei:
43 et mundauerunt ſancta, et
tulerunt lapides contaminationis
in locum immundum.
44 Et cogitauit de altari holo-
cauſtorum, quod prophanatum e-
rat, quid de eo faceret.

45 Et incidit illis conſilium bonum vt deſtruerent illud: ne fortè illis eſſet in opprobrium, quia contaminauerunt illud Gentes, & demoliti ſunt illud.

46 Et repoſuerunt lapides in monte domus in loco apto, quoadusque veniret propheta, & reſponderet de eis.

47 Et acceperunt lapides integros ſecundum legem, & ædificauerunt altare nouum ſecundum illud, quod fuit priùs:

48 & ædificauerunt ſancta, & quæ intra domum erant intrinſecus: & ædem, & atria ſanctificauerunt.

49 Et fecerunt vaſa ſancta noua, & intulerunt candelabrum, & altare incenſorum, & menſam in templum.

50 Et incenſum poſuerunt ſuper altare, & accenderunt lucernas, quæ ſuper candelabrum erant, & lucebant in templo.

51 Et poſuerunt ſuper menſam panes, & appenderunt vela, et conſummauerunt omnia opera, quæ fecerant.

52 Et ante matutinum ſurrexerunt quinta & vigeſima die menſis noni (hic eſt menſis Caſleu) centeſimi quadrageſimi octaui anni:

53 Et obtulerunt ſacrificium ſecundum legem ſuper altare holocauſtorum nouum, quod fecerunt.

54 Secundum tempus & ſecundum diem, in qua contaminauerunt illud Gentes, in ipſa renouatum eſt in canticis, & citharis, & cinyris, & in cymbalis.

55 Et cecidit omnis populus in faciem, & adorauerunt, & benedixerunt in cælum eum, qui proſperauit eis.

56 Et fecerunt dedicationem altaris diebus octo, & obtulerunt holocauſta cum lætitia, & ſacrificium ſalutaris, & laudis.

57 Et ornauerunt faciem templi coronis aureis, & ſcutulis: & dedicauerunt portas, & paſtophoria, & impoſuerunt eis ianuas.

58 Et facta eſt lætitia in populo magna valde, et auerſum eſt opprobrium Gentium.

59 Et ſtatuit Iudas & fratres eius & vniuerſa eccleſia Iſraël, vt agatur dies dedicationis altaris in temporibus ſuis ab anno in annum per dies octo à quinta & vigeſima die menſis Caſleu, cum lætitia & gaudio. Ioannis 10.12.

60 & ædificauerunt in tempore illo montem Sion, & per circuitum muros altos, & turres firmas, nequando venirent Gentes, & conculcarent eum ſicut anteà fecerunt.

61 Et collocauit illic exercitum, vt ſeruarent eum, & muniuit eum ad cuſtodiendum Beth-ſuram, vt haberet populus munitionem contra faciem Idumææ.

E Capite X. Libri II.

1 Machabæus autem, & qui cum eo erant, Domino ſe protegente, templum quidem & ciuitatem recepit:

2 aras autem, quas alienigenæ per plateas extruxerant, itémque delubra demolitus eſt.

3 Et purgato templo, aliud altare fecerunt: & de ignitis lapidibus igne concepto ſacrificia obtulerunt poſt biennium, & incenſum, & lucernas, & panes propoſitionis poſuerunt.

4 Quibus geſtis, rogabant Dominum proſtrati in terram, ne amplius talibus malis inciderent: ſed &, ſi quando peccaſſent, vt ab ipſo mitius corriperentur, & non barbaris ac blaſphemis hominibus traderentur.

5 Qua die autem templum ab alienigenis pollutum fuerat, contigit eadem die purificationem fieri, decimaquinta menſis, qui fuit Caſleu.

6 Et cum lætitia diebus octo egerunt in modum tabernaculorum, recordantes quod ante modicum temporis diem ſolennem tabernaculorum in montibus, & in ſpeluncis more beſtiarum egerant.

7 Propter quod thyrſos, & ramos virides, & palmas præferebant, ei qui proſperauit mundare locum ſuum.

8 Et decreuerunt communi præcepto, & decreto vniuerſæ genti Iudæorum omnibus annis agere dies iſtos.

9 Et Antiochi quidem, qui appellatus eſt Nobilis, vitæ exceſſus ita ſe habuit.

Commentarivs.

Vartvm Prælium à victore Iuda ſuſceptum anno 148. cum Lyſia cap. 4. verſ. 28. & ſeq. cum è ſuperiore ſuorum clade copias is inſtauraſſet. Vbi eadem ferè, quæ prælio ſuperiori notanda, ſed omnium maximè poſt victoriam nobiliſſimam. ipſa *templi* Hieroſolymitani *purgatio, altaris* noui *extructio*, & *dedicatio* celeberrima, cap. 4. verſ. 36 ad finem, & lib. 2. cap. 10. vſque ad 10 Incepta verò ſunt hęc omnia Iuda cohortante verſ. 36. vt non armorum magis quam ſacrorum Dux eſſet feliciſſimus. Rabanus & ex eo gloſſa ordinaria, *Benè*, inquiunt, *dicitur, quod Iudas contritis hoſtibus, atque ſopitis ad tempus bellis, hortatur ſuos, vt mundarent. quia maximum ſtudium habent ſancti doctores, vt in quibuſcunque, læſa ab hoſtibus, ſubiectorum ſibi fuerit Eccleſia, ad priſtinum ſtatum ſanctæ conuerſationis iterum reſtauretur.* Hinc ſane, cum alicubi hęreſes inualuiſſent, optimis quibusque Paſtoribus curę ſemper maximę fuit, vt illas exterminarent, fideique catholicę puritatem, ſanctarumque cęremoniarum & morum ſanctitatem poſtliminio reuocarent. Quemadmodum de S. Fulgentio narrat eius diſcipulus apud Surium tomo 1. de Africanis Epiſcopis aliis Victor Vticenſis, de Gregorio Nazianzeno ipſius viceſima ſecunda oratio, de S. Ambroſio S. Paulinus, de S. Auguſtino Poſſidius, eius vitæ cap. 7. 9. & ſequentib. de aliis alij. quos

lij.quos Reuerendiſſimus & Illuſtriſſimus noſtræ huius Academiæ Herbipolitanæ Pater IVLIVS, ſuperioribus hiſce annis, imitatus, ſuo iſto in principatu perfecit. vt pauculis immutatis, hæc Poſſidij, loco citato, verba vſurpare liceat. *Adiuuante Domino, leuare in Africa, Eccleſia Catholica exorſa eſt caput, quæ multo tempore, illic conualeſcentibus hæreticis ſeducta & oppreſſa iacebat.* idemque à vicino Reuerendiſſimo & Illuſtriſſimo Bambergenſi NEITHARDO Ampliſſimo huius Academiæ Cancellario feliciter inchoatum, gaudent boni omnes, cum vtrâque in diœceſi plenè cernantur, quæ ipſe olim D. Auguſtinus epiſt. 48. & 50. expoſuerat. Sunt porrò in hiſce encæniis pleraque omnia ex iis quæ de tabernaculo vel templo in Exodo & lib. 3. Reg. dicta ſunt; perſpicua, vt ſignorum tubæ, paſtophoria, & ſimilia. Quædam tamen hîc quæſtiunculæ ſunt.

Prima. Quid ſanctificatio ver. 38. Eſt ipſum templum, vel ea eius pars, quæ ſanctum, & ſanctorum ſanctum continet, quæ, vti ad Hebræos 8. & 9. *ſanctorum* nomine infrà verſ. 48. afficitur. Vnde colliges ibidem in Latino, *ædis* vocem redundare, quæ neque in Græco eſt.

Secunda. Qui contaminationis lapides verſ. 43. Sunt inſanæ illæ Deorum ſtatuæ, baſes, & aræ, quæ cap. 1. verſ. 50. ſuprà, & l. 2 cap. 10. & in templo & in foro, plateiſque collocatæ fuerant, dum Ioues, Bacchos, Hermas, Hecatas, forenſeſque ſuos Deos (*ἀγοραίους* vocabant) inuehere conatus eſt Antiochus. Alioqui dicuntur etiam *contaminati lapides* Leuit. 14. quando leproſa domus quæpiam extitiſſet. Quæ verò lepra hominibus, lapidibuſque fœdior, quam idololatriæ addici? Ideoq; in immundum impura ſaxa hęc omnia locum abiiciuntur: & meritiſſimò. Triſtis plane pictura membrorum, quę *ſeruierunt immunditiæ & iniquitati*, ſuperbię & vanitati. Quo enim in mundi totius renouatione, abiicientur? Quo? In cœleſte beatorum templum *non intrabit aliquod coinquinatum, aut abominationem faciens & mendacium.* Apocal. 21. verſ. 27. *Timidis autem & incredulis, & execratis & homicidis, & fornicatoribus. & veneficis, & idololatris, & omnibus mendacibus pars illorum erit in ſtagno ardenti igne & ſulphure.* Vnde & in 1. S. Petri 2. Venerabilis Beda. *Qui per gratiam regenerationis ſanctæ Eccleſiæ incorporatus nihil amplius pro ſua ſalute operari ſtuduerit, hic quaſi lapis mortuus cœleſti prorſus eſt ædificatione indignus, ideoq; abiiciendus diuino examine, atque alius qui dignus eſt loco eius ſubſtituendus, iuxta præceptum Leuitici, in quo Leproſi domorum lapides à ſacerdote inſpici, & ſi purificari nequiuerint, iam inter immundos computari, ac de ordine, mundorum lapidum præcipiuntur erui.*

Tertia. Quis, in quem id genus lapides abiecti, locus immundus? Videtur fuiſſe *Topheth*, de quo 4. Regum. cap. 13. explicatum. Sic & leproſi lapides in ſordidum iſtiuſmodi locum illati, Leuitici c. 14.

Quarta. Quomodo pollutum holocauſtorum altare? Quia ſuper illud conſtitutum fuit deſolationis idolum, inquit Lyranus. Sed addendum, exinde ſordidatum etiam fuiſſe, quod in eo immundi ſues, aliæque vetitæ victimæ immolatæ ſint, cap. 1. verſ. 50. Ioſephus lib. 12. ca. 7. Et libro eodem 1. cap. 1. verſ. 62. dicitur ſuper altare holocauſtorum ara prophana poſita. *θυσιάζοντες ἐπὶ τὸν βωμὸν ὃς ἦν ἐπὶ τοῦ θυσιαστηρίου.* In noſtro textu eſt; *Sacrificabant ſuper aram, quæ erat contra altare.* pro *ſupra altare.* vel *iuxta altare.*

Quinta. Cur idem holocauſtorum iam contaminatum altare, vti & contaminatos lapides, in contaminatum locum non abiecerunt? Nimirum erant illi omninò prophani & immundi, à prophanis & immundis ad prophana & immunda ſacra prophanè im[illegible]que [illegible].

poſiti.hoc verò altare,ad verum Dei cultum,à veris Dei ſacerdotibus,oleo rituque ſacro, dedicatum olim fuerat. ideoque in loco mundo & honeſto, quem ὀπιπώδειον Græcus vocat,aſſeruandum cenſuerunt. Quid, de ſacris quęſo veſtibus,calicibus,cælitum reliquiis, ſacroque chriſmate horum religio feciſſet? Vt vel hinc intelligere liceat, quanta rerum ſacrarum apud pios veneratio ſemper fuerit. *Non licet,quæ in ſacrario fuerunt,male tractari,* ait c. *Altaris,de conſecr.diſtinct. 1.*

Sexta.Cur id ergo non eluerunt,& mundarunt,vt eo deinceps vterentur? Verebantur, ait textus,*ne fortè illis eſſet in opprobrium*, apud Devm ſcilicet & homines. Apud Devm quidem,quaſi contaminationem illam minùs deteſtarentur, quia violato pollutoq; altari vterentur: apud homines, quaſi aut labori aut ſumptui peperciſſent. Medium ergo ſecuti conſilium ſunt, vt neque omninò abiicerent, neque omnino priſtina in dignitate ſinerent.

Septima. Quem prophetam verſ.46. *exſpectabant?* Poſſet propheta intelligi, vel qui propriè iſto nomine nuncupatur.vel qui diuinarum rerum ſcientior eſt, vt ſubortam de altari iſto dubitationem explicare poſſet.Mihi tamen ipſe Christvs Dominus videtur,de quo Deuteronomij, 18. *Prophetam de gente tua, & de fratribus tuis ſicut me,ſuſcitabit Dominus.* Tempus enim hoc inſtare animaduertebant.ideoque & infrà lib.1.ca.14.verſ.42. Simonem Ducem ſummumque ſacerdotem eſſe decernunt *in æternum, donec ſurgat propheta fidelis.*Nam & in huius familia, vſque ad Herodem, Christiq; Domini aduentum Pontificia,Regiaque dignitas permanſit. Si dicas, Christvm Dominum de altari hoc nihil vnquam reſpondiſſe legimus; reſpondet cap. vlt. S. Ioannes,*non ſcripta omnia.* Et fortè quaſi propheta non eſſet, eum quæſtione hac dignati non ſunt ſcribę & Phariſæi: ſed vel interrogarunt, vel interrogare voluerunt D. Iohannem cum per legatos ei ſuos dicerent: *Propheta es tu?* Iohan.1.Viſionis & prophetiæ obſignatio de qua Daniel cap.9.verſ.24. refertur ab antiquis Iudæis ad Seleuci annum primum,à nouis ad Epiphanem,ſed planè ad Christvm Dominum pertinet,qui prophetarum omnium apex.Marc. 6. Luc. 4. & 24. de quo ſibi à S. Petro librum dictatum ait ille lib.1.Recognit.Clemens.à quo creberrimè Christvs verus propheta; dicitur. Videatur lib.2.pro epiſt.Pontif.c.2.Turrianus,D.Thom.3.q.3.art. 8.& ibidem Soarez diſp.21.ſect.1.

Octaua.Moyſis ne,an Salomonis potius more.ſanctum inſtructum iam fuerit? Moyſis morem textus indicat,quia non plura,vti Salomon fecerat,ſed *vnum candelabrum*, *vnamq;* tantùm propoſitionis *menſam* in illud intulerant.*Vela* etiam *plura* idem textus memorat,contra eos,qui vnum tantummodo in templo ſtatuunt.

Nona.Quomodo lib.2.cap.10. de ignitis lapidibus igne concepto ſacrificia obtulerunt? Græcus textus paulo diſtinctiùs loquitur; πυρώσαντες λίθυς, καὶ πῦρ ἐκ τύτων λαβόντες ἀνήνεγκαν θυσίαν.id eſt,*cum accendiſſent, vel ignitos feciſſent lapides, ex iiſq; ignem ſumpſiſſent,obtulerunt ſacrificium.*Ignitos verò lapides facere *trifariam* potuerunt. *Primò*, ſi quemadmodum ad ſudores, certaſque balneas medici quandoque præſcribunt,lapides illi egregiè calefierent, omninoque candefierent. Tunc enim ex iis quælibet paulo aridior materies ignem facillimè concipere potuit.*Deinde* ſi certo quodam modo & ſitu lapides ita collocarentur,vt ardentes Solis radios exciperent,è quorum denſatione ac reflexione flamma quædam exiſteret,prout in ſpeculis fieri oſtendunt Optici.*Tertiò* demum,ſi precibus è cœlis ignem deuocarent. Omnibus hiſce modis hoc vnum,quod quærebatur,quadantenus accidebat, vt ſacrificiorum ignis non omninò communis

OOo &vul-

& vulgari è foco ſumptus eſſet. Poſtremum tamen modum memorat hiſce verbis Gorionides lib.3.cap.13. *Cum compoſuiſſent ligna, non inuenerunt ignem ſanctum: ſed clamarunt ad Dominum, & exiliit ignis è lapide, qui erat altari ſuppoſitus, adiicientes ei ligna. Durauit ille ignis vſque ad captiuitatem tertiam.* quæ videlicet Veſpaſiani Titique bello accidit, quæque adhuc hodie cæcos miſeroſque attinet.

Decima. Quid ſcutula verſ. 57? Rex Salomon aurea ſcuta templo affixerat. 3. Reg. 10. Roboam pro illis, ęrea. ibid. c. 14. hi noſtri neque ſcuta, neq; ærea; ſed ſcutula quidem, attamen aurea.

Vndecima. Cur lib. 2. cap. 10. verſ. 7. *thyrſos & ramos virides ferebant?* Lętitiæ hęc ſigna, quę ſcenopegiorum diebus maximè adhibebant. Eos verò dies non ita pridem in ſpeluncis obſcuriſque latibulis mœſti, ſqualidique, impiorum tyrannide oppreſſi egerunt. nunc ergò tanta, tamque ſubita in luce, quę tunc omiſſa; fiunt omnique feſto cultu DEVM, lęti proſequuntur. Sanè & olim vbi parta eſſet victoria, caſtrorum tabernacula hedera, lauro, cęteraque fronde aut ceſpite lætitię cauſa, ornabantur, vti oſtendit in Æmilio & Mario Plutarchus, Appianus lib. 3. belli ciuilis.

Duodecima. Quæ iam facta dedicatio, & quæ eius memoria? Etſi fuerit templum labefactatum valdè, ignibusque & rapinis vaſtatū, non tamen dirutum, & euerſum. ideoque ipſius tantùm reſtauratio & purgatio extitit: holocauſtorum verò, altaris noui dedicatio tum facta eſt. Et fuit totos octo dies dedicatio hęc concelebrata, eiusque *feſtus dies anniuerſarius* à Pontifice Maximo, totaque illius temporis Eccleſia verſ. 59. decretus; qui etiamnum hodie in Iudęorum Calendario eſt. ab iiſque vocatur חנוכה hoc eſt ἐγκαίνια, itemque הדלקת נרות id eſt, λυχνοκαΐα, ſeu, vt Ioſephus lib. 12. cap. 10. ait φῶτα, id eſt, *lumina*: quòd pręter opinionem, tanta iis religionis libertatiſque propemodum extinctę lux, diuino iam beneficio, illuxiſſet. Vnde, licet ſint in eorum Synagogis cerei ſemper & lucernę plures, nunquam tamen tot, quòd hiſce octo dedicationis diebus, viſuntur, vti monet Antonius Margarita, lib. de ritibus Iudęorum. Quemadmodum verò iſti feſtum diem, ſic propter hęreſes deiectas, catholicamque fidem quaſi è ſepulchro excitatam, excitarat S. Nazianzenus Conſtantinopoli templum, cui reſurrectionis aut reſtitutionis ſeu *Anaſtaſia* nomen impoſitum. quod ipſe illinc abiturus, loco antea citato, hiſce verbis affatur. *Vale Anaſtaſia, nomen à pietate habens. Tu enim nobis fidei doctrinam, quæ adhuc contemptui erat; excitaſti: vale inquam, communis victoriæ ſedes, noua Silo, in qua primo arcam fiximus, quadraginta annis in deſerto circumactam, incertisq; ſedibus vagantem. Tuq; ô magnum hoc templum & nobile, noua hæreditas quod magnitudinem, quam nunc habes, ab orthodoxa doctrina ſuſcepiſti: quodq; nos, cum priùs Iebus eſſes, Hieruſalem effecimus.*

Decimatertia. Quando dedicatio hæc facta? Sanè hoc ipſo cap. 4. ante Antiochi mortem deſcribit. At l. 2. c. 10. poſt mortē. Sixtus l. 8. duas diuerſas dedicationes putauit, cū eandem tamen cauſę circumſtantiæque alię omnes clament. Scaliger l. c. tantùm monuit, factum quidem anno Seleucidarum Iudaico 148. qui tamen idem ſit 149. Alexandreus ſeu Syrochaldaicus. At quomodo ante vel poſt Antiochi mortem narretur, vnus rectè tradit doctiſſimus Bellarminus lib. 1. de verbo ca. 15. facta ſunt iſta quidem omnia, antequam moreretur Antiochus, vt ex totius huius capitis quarti contextu, & ſequentis initio ſatis perſpicuum: ſed poſteaquam tamen illius mors l. 2. cap. 9 explicata fuerat, narratur ibidem cap. 10. Cœperat enim auctor ipſi turpiſſimę Nicanoris fugę, tyranni mortem coniungere, ideoque vno veluti filo eam ſimul pertexuit: poſteà

poſtea verò, ne tam inſignem dedicationis celebritatem tacitus omnino prçteruehe- retur, eam, etſi breuiter, ſubtexere voluit. Vnde & poſtea tranſitione verſ. 9. hac vtitur. *Et Antiochi vitæ exceſſus ita ſe habuit*; oſtendens Antiochi exceſſum, licet poſt eum Encænia interpoſita ſint, proximè iis, quç deinceps narrantur, coniungendum. Contra iſta, quod diceret, cum ne gry quidem afferre poſſet Wittakerus, ipſum tamen non puduit, quaſi duo iſti inter ſe libri pugnarent; hanc ab hçreticis aliis acceptam, ab ipſoque Bellarmino abiectam, crambem iterum ad nauſeam proponere. multo videlicet Munſtero nequior, qui in Gorionide l. 3. cap. 13. eandem fatetur dedicationem & explicat. Fuit verò hic *dedicationis annus* à Seleuco 148. lib. 1. cap. 4. verſ. 52. fuitque prçcisè ſolideque tertius à templi profanatione, quç anno contigerat 145. ita vt Antiochium deſolationis idolum, templique prophanatio annos ſolidos tres ſteterit, neq; quidquam exceſſerit, cum eodem die, quo cçpit, eodem poſtea deſierit ibid. verſ. 54. Duo tamen calculo huic aduerſari videntur. *Vnum*, lib. 2. cap. 10. verſ. 3. *Sacrificium obtulerunt poſt biennium.* Sed intelligendum, poſt biennium ſolidum in Chaldaica ſcilicet; qua liber is vtitur, annorum putatione. Nam cepit prophanatio anno Chaldaico incepto 144. deſiit anno itidem Chaldaico incepto 147. ita vt anni Chaldaici ſolidi duo tantùm interfluxerint, cum Iudaici ſolidi tres fuerint. Neque male biennium iſtud referri poſſet ad Machabçi, de quo, illius capitis decimi principio, narratur; inchoatum principatum anno 146. Iudaico. Atque ita cenſet hoc loco D. Thomas. *Vno anno*, ait, *durauit contaminatio, antequam Iudas, & ſui aliquod remedium apponerent. Poſtquam verò ille incepit remedium adhibere, durauit duobus annis. & ſic loquitur hic cum dicit. Poſt biennium.* Sed *alterum* eſt ex Ioſepho lib. 1. de bello cap. 1. dum ait vaſtationis huius tempus fuiſſe annos tres & menſes ſex. Verum ſex hi menſes vel per imprudentiam à Ioſepho additi ſunt, vel à lectore fortè quopiam, qui Antiocho Danielis cap. 12. prophetiam penitus aſſeribendam cum Porphyrio exiſtimabat. Nam ſibi ipſi alioqui repugnaret Ioſephus, cum diſertè lib. 12. cap. 11. tradat, in eundem diem & violationem & renouationem incidiſſe, treſque tantùm prçciſè annos memoret. Ita enim Ioſephum laudat & locum ſimul iſtum illuſtrat D. Hieronymus in Danielis 12. hiſce verbis: *A tempore quo ablatum fuerit iuge ſacrificium, & poſita fuerit abominatio in deſolationem, dies mille ducenti nonaginta. hos dies 1290. Porphyrius in tempore Antiochi, & in deſolatione templi dicit completos, quam & Ioſephus & Machabæorum vt diximus; liber, tribus tantum annis fuiſſe commemorant. Ex quo perſpicuum eſt, tres iſtos & ſemis annos, de Antichriſti dici temporibus, qui tribus & ſemis annis, hoc eſt 1290. diebus ſanctos perſecuturus eſt, & præterea corruiturus in monte ſancto & inclyto. A tempore igitur* ἐνδελεχισμοῦ *(quod nos interpretati ſumus iuge ſacrificium) quando Antichriſtus orbem obtinens*, Dei *cultum interdixerit, vſque ad internecionem eius, tres & ſemis anni, id eſt, 1290. dies complebuntur.* Ita D. Hieronymus. Quomodo verò *bis mille & trecenti dies*, de quibus Danielis 8. verſ. 14. huc pertineant, dicetur infrà poſt Epiphanis mortem. Menſis fuit Caſleu, ſeu vt à Ioſepho ſcribitur lib. 12. cap. 11. Chaſlæus, qui Macedonibus Apellæus, nobis verò partim Nouember, partim December eſt. Eius dies erat 25. & quidem, vti putat lib. 5. idem Scaliger, tunc Decembris decimusquartus, feria ſecunda, ſecundum alios decimusquintus. Notant verò tanquam mirabile pæneque diuinum tam libri noſtri prioris quam poſterioris auctores, & ipſe etiam Ioſephus, *diem eundem* tenebris & luci, calamitati & lætitiæ, ſacrilegio & conſecrationi obtigiſſe: quemadmodum è contrario miratur idem Ioſephus lib. 6. Capt. 26. eodem planè menſe & die olim à Nabuchodonoſore, poſt Christvm verò Dominum à

Tito vrbem captam, templumque incenſum. Quod in Ieiuniorum ſuorum libro, & in Calendario ſuo die 9. menſis *Ab* notant Iudæi. Sed iidem Iudæi, diem quo iuge ſacrificium ceſſare cœperit, idolumque deſolationis poſitum fuerit, ſolenni ieiunio quotannis celebrant Tamuz die 17. cùm tamen 25. Caſleu fuerit. At eodem die non poterat templi prophanatio mœſtè, renouatio, dedicatioque lætè celebrari. Illud verò, *ſecundum tempus* eſt, quaſi diceret, eodem tempore vt 3. Reg. 20. verſ. 6. Hebraicè *Çaeth, eadem hora* vertit noſter.

Decimaquarta. An de iſtis Machabæorum encæniis loquatur CHRISTVS *Dominus* Ioh. c. 10. Sciendum, *tres* apud Iudæos fuiſſe *dedicationũ* feſtos *dies. Primus* erat dedicationis tẽpli Salomonici, menſe Thiſri, die 23. in Septembri ſcilicet, vt dictũ 3 Reg. 8. *Alter* Tẽpli ſecundi, menſe Adar, in Februario. 1. Eſdræ 6. *Tertius* hic. Nonnus igitur in Iohannem, *primum* illum feſtum encæniorum eſſe putauit, ſed contra textum, çum *hyems* tũc fuiſſe dicatur. At in Septembri nondũ hyẽs eſt. D. Chryſoſt. Theophylactus, Oecumenius *ſecundum*. Sed neque tunc propriè & perfectè hyems erat, cum Aprili fere quemadmodum alibi dictum eſt; meſſis inciperet, ea in regione. Dixi *propriè*, quia, vt interdum apud nos in vere, *frigus* aliquod eſſe tunc potuit, vti fuiſſe, poſtea dicitur Ioannis 18. Deinde, quia tam breui temporis interuallo, quod à Februario eſt, ad 14. Martij diem comprehendi non poſſunt, quæ, poſt encænia illa, feciſſe ſcribitur Dominus vſque ad mortem. Quapropter concludendum omnino de iſtis Machabæorum encæniis CHRISTVM Dominum inibi locutum eſſe. Et, quod mireris; etiam hæretici fatenſ. Nã Caluiniſtę ſuis in bibliis Gallicis, hoc loco, noãt in margine; *Ioan. 10.* Et cum S. Iohannis locum ſuis annotationibus ediſſerens Beza, ita ſcripſit: *Sacer, vt quidam ſcribit, apud Iudæos hic dies erat ob memoriam inſtaurati templi, poſt diutinam ſub Perſis, & ſucceſſorum Alexandri, ac inprimis illius Antiochi tyrannidem. Imo verò non vnius diei, ſed octo dierum hoc ſacrum erat, nec inſtitutum in memoriam reditus ex Babylonia (quæ & ipſa diſtincta eſt à Perſide) ſed à Iuda Machabæo, quum pulſo Antiochi præſidio, templum ac cultum* DEI *inſtauraſſet. Sic enim de his ſcribitur 1. Mach. 4.* Ita ille, qui & Caſtalionem reprehendit quòd vocabulo à ſe ficto *Renoualia* verterit, quæ *Encænia* dicuntur. magis tamen ipſe cæteris cum hęreticis reprehendendus, quòd quibus libris Euangeliſta, ipſeque CHRISTVS Dominus luculentum, iſta iſtorum encœniorum memoratione, teſtimonium dederunt, eos ipſi temerè adeò repudient. Verum de dedicationibus iſtis vide Bedam ſerm. 1. dedicationis, Walafridum de rebus Eccleſ. c. 1. & 9. D. Bernar. ſerm. 16. in Pſalm. Qui habitat. ſerm. 13. in cantica. D. Chryſoſt. hom. 18. Actorum, Emiſenum ſer. in dedicatione Eccleſiæ, Chryſologum ſerm. 54. D. Ambroſ. ſerm. 89. D. Auguſtinum ſerm. de dedicatione.

Decimaquinta quæſtiuncula. *Fuítne ſacerdotum aliqua etiam recenſio & luſtratio facta?* Cum vt lib. 2. c. 3. & 4. vidimus; tanta plerorumque ſacerdotum impietas & contaminatio fuerit, tanta ſacrificij quotidiani, aliorumque omnium ceſſatio, & religionis totius ruina, fuit Iudę Machabæo neceſſariũ, ſi quidẽ templũ, ſacraq; omnia priſtinę integritati reſtituere vellet, bonos etiam, tantorumq; ſcelerum puros, ſacerdotes conquirere. Ita enim & Pontificem decebat, & res ipſa poſtulabat. idque lib. 1. cap. 4. verſ. 42. hiſce verbis aſſeritur. *Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege* DEI. Quemadmodum verò prima olim fuerat Ioaribęa ſacerdotum claſſis, ita & nunc eundem locum ordinemque ſuum tenuiſſe, primumque ad ſacerdotalia munia fuiſſe adhibitã, cũ e Ioaribæis ipſe Iudas Põtifex, cæteriq; Machabæi fratres ſint, quis dubitet?

Decima-

Decimaſexta & vltima quæſtiuncula. Quid poſt tam piam ſedulamq́; ſacrorum procurationem, fecit Iudas? Montem Domini & templum ædificauit variisque operibus & pręſidiis communiuit verſ.60. adiunxit que arcem inſignem, quam à rupe & munitione Bethſuram vocabant. Eſt locus Iudæę munitiſſimus vt ait Ioſephus lib. 13. cap.9. intra montium fauces & anguſtias, Thermopylarum, quæ Lacedæmoniorum virtute tam nobiles ſunt, inſtar, vt eſt apud eundem Ioſephum li. 14. cap. 16. & quinque ſtadiis ab Hieroſolyma diſtabat infrà lib.2. cap.11. verſ.5. & 65. cap.14. v.7. & 33. diciturque πόλις vrbs lib. iſto 1. c.6. verſ.7. 31. & 49. vbi etiam Bethſura Bethſurorum dici oſtenditur. & cap.9. v.52. Sed quæri poſſet, an munierint iam Iudæi montem Domini vt cuſtodirent Bethſuram, an Bethſuram potius, vt montem vrbemque Hieroſolymitanam cuſtodirent. Vtrumlibet ex Græco textu dici poſſet, ſi diceremus ὠχύρωσαν, αὐτὸ τηρεῖν, τὴν Βαιθσούραν, pro εἰς τὸ τηρεῖν vel τοῦ αὐτὸ τηρεῖν. & confirmari poſſet ſenſus poſterior ex adiuncta cauſa, *vt haberet populus munitionem contra faciem Idumeæ.* Latinus tamen noſter priorem ſenſum tradit. eſtque is etiam in Græco ſimplicior. De his verò aliisque Aſamonæorum ædificiis plura Ioſephus lib. 15. cap. vlt. lib. 20. cap. 7. lib.2. Capt.28. & lib.5. c.13. Sed finiat dedicationis huius gaudium pulchella D. Bernardi ſer.15. in Cantica, obſeruatio, cum ex aliis ſcripturæ locis, tum ex iſto lib. 1. cap. 4. verſ.58. petita, vt oſtendat pro bonis omnibus Deo gloriam & laudem tribuendam; neq; à nobis eam arripiendam. *Tibi,* ait, *Domine, tibi gloria tua maneat illibata, mecum bene agitur, ſi pacem habuero. Golia proſtrato, lætatus eſt populus pace receptâ, ſed Dauid ſingulariter extitit glorioſus. Ioſue, Iepthe, Gedeon, Samſon, Iudith quoque, quanquam fœmina, glorioſè in diebus ſuis triumpharunt de hoſtibus. ſed pace cum gaudio fruentibus cæteris, nemo communicauit eis in gloria. Iudas Machabæus multis & ipſe inclytus victoriis, cum frequenter exultanti populo pacem fortiter pugnando tribuiſſet, nunquid gloriam quandoque partitus eſt alicui? Denique & facta eſt, inquit, non gloria, ſed lætitia magna in populo. Quid minus ab his omnibus conditor omnium fecit, quo minus & ipſe debeat gloriari ſingulariter? Solus cuncta creauit, ſolus de hoſte triumphauit, ſolus captiuos liberauit: & ſocium habebit in gloria? Et brachium inquit meum auxiliatum eſt mihi. Item: Torcular calcaui ſolus, & de gentibus vir non eſt mecum. Quid mihi ergo cum victoria ſi nec in prælio fui? Impudentiſſimè mihi arrogo vel gloriam abſque victoria, vel victoriam ſine pugna. Sed ſuſcipite montes pacem populo, pacem ſuſcipite nobis, non gloriam, ipſi ſoli eam ſeruantes, qui ſolus & pugnauit, & vicit. Ita quæſo, ita ſit, gloria in excelſis* Deo, *& in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

CAPVT QVINTVM LIBRI PRIMI

1 ET factum eſt, vt audierunt Gentes in circuitu quia ædificatum eſt altare, & ſanctuarium ſicut priùs, iratæ ſunt valdè:
2 & cogitabant tollere genus Iacob, qui erant inter eos, & cœperunt occidere de populo, & perſequi.
3 Et debellabat Iudas filios Eſau in Idumæa, & eos, qui erãt in Arabathane: quia circunſedebant Iſraëlitas, & percuſſit eos plaga magna.

Tito vrbem captam, templumque incenſum. Quod in Ieiuniorum ſuorum libro, & in Calendario ſuo die 9. menſis *Ab* notant Iudæi. Sed iidem Iudæi, diem quo iuge ſacrificium ceſſare cœperit, idolumque deſolationis poſitum fuerit, ſolenni ieiunio quotannis celebrant Tamuz die 17. cùm tamen 25. Casleu fuerit. At eodem die non poterat templi prophanatio mœſtè, renouatio, dedicatioque lætè celebrari. Illud verò, *ſecundum tempus* eſt, quaſi diceret, eodem tempore vt 3. Reg. 20. verſ. 6. Hebraicè *Caeth, eadem hora* vertit noſter.

Decimaquarta. An de iſtis Machabæorum encæniis loquatur CHRISTVS *Dominus* Ioha. c. 10. Sciendum, *tres* apud Iudæos fuiſſe *dedicationũ* feſtos *dies. Primus* erat dedicationis tẽpli Salomonici, menſe Thiſri, die 23. in Septembri ſcilicet, vt dictũ 3 Reg. 8. *Alter* Tẽpli ſecundi, menſe Adar, in Februario. 1. Eſdræ 6. *Tertius* hic. Nonnus igitur in Iohannem, *primum* illum feſtum encæniorum eſſe putauit, ſed contra textum, cum *hyems* tũc fuiſſe dicatur. At in Septembri nondũ hyẽs eſt. D. Chryſoſt. Theophylactus, Oecumenius *ſecundum*. Sed neque tunc propriè & perfectè hyems erat, cum Aprili fere quemadmodum alibi dictum eſt; meſſis inciperet, ea in regione. Dixi *propriè*, quia, vt interdum apud nos in vere, *frigus* aliquod eſſe tunc potuit, vti fuiſſe, poſtea dicitur Ioannis 18. Deinde, quia tam breui temporis interuallo, quod à Februario eſt, ad 14. Martij diem comprehendi non poſſunt, quæ, poſt encænia illa, feciſſe ſcribitur Dominus vſque ad mortem. Quapropter concludendum omnino de iſtis Machabæorum encæniis CHRISTVM Dominum inibi locutum eſſe. Et, quod mireris; etiam hæretici fatẽt. Nã Caluiniſtę ſuis in bibliis Gallicis, hoc loco, noãt in margine; *Ioan. 10.* Et cum S. Iohannis locum ſuis annotationibus ediſſerens Beza, ita ſcripſit: *Sacer, vt quidam ſcribit, apud Iudæos hic dies erat ob memoriam inſtaurati templi, poſt diuturnam ſub Perſis, & ſucceſſorum Alexandri, ac inprimis illius Antiochi tyrannidem. Imo verò non vnius diei, ſed octo dierum hoc ſacrum erat, nec inſtitutum in memoriam reditus ex Babylonia (quæ & ipſa diſtincta eſt à Perſide) ſed à Iuda Machabæo, quum pulſo Antiochi præſidio, templum ac cultum* DEI *inſtauraſſet. Sic enim de his ſcribitur 1. Mach. 4.* Ita ille, qui & Caſtalionem reprehendit quòd vocabulo à ſe ficto *Renoualia* verterit, quæ *Encænia* dicuntur. magis tamen ipſe cæteris cum hęreticis reprehendendus, quòd quibus libris Euangeliſta, ipſeque CHRISTVS Dominus luculentum, iſta iſtorum encœniorum memoratione, teſtimonium dederunt, eos ipſi temerè adeò repudient. Verum de dedicationibus iſtis vide Bedam ſerm. 1. dedicationis, Walafridum de rebus Eccleſ. c. 1. & 9. D. Bernar. ſerm. 16. in Pſalm. Qui habitat. ſerm. 13. in cantica. D. Chryſoſt. hom. 18. Actorum, Emiſenum ſer. in dedicatione Eccleſiæ, Chryſologum ſerm. 54. D. Ambroſ. ſerm. 89. D. Auguſtinum ſerm. de dedicatione.

Decimaquinta quæſtiuncula. *Fuitne ſacerdotum aliqua etiam recenſio & luſtratio facta?* Cum vt lib. 2. c. 3. & 4. vidimus; tanta plerorumque ſacerdotum impietas & contaminatio fuerit, tanta ſacrificij quotidiani, aliorumque omnium ceſſatio, & religionis totius ruina, fuit Iudę Machabæo neceſſariũ, ſi quidẽ templũ, ſacraq; omnia priſtinę integritati reſtituere vellet, bonos etiam, tantorumq; ſcelerum puros, ſacerdotes conquirere. Ita enim & Pontificem decebat, & res ipſa poſtulabat. idque lib. 1. cap. 4. verſ. 42. hiſce verbis aſſeritur. *Et elegit ſacerdotes ſine macula, voluntatem habentes in lege* DEI. Quemadmodum verò prima olim fuerat Ioaribęa ſacerdotum claſſis, ita & nunc eundem locum ordinemque ſuum tenuiſſe, primumque ad ſacerdotalia munia fuiſſe adhibitã, cũ e Ioaribæis ipſe Iudas Põtifex, cæteriq; Machabæi fratres ſint, quis dubitet?

Decima-

Decimaſexta & vltima quæſtiuncula. Quid poſt tam piam ſedulamq; ſacrorum procurationem, fecit Iudas? Montem Domini & templum ædificauit variiſque operibus & præſidiis communiuit verſ.60. adiunxitque arcem inſignem, quam à rupe & munitione Bethſuram vocabant. Eſt locus Iudææ munitiſſimus vt ait Ioſephus lib. 13. cap.9. intra montium fauces & anguſtias, Thermopylarum, quæ Lacedæmoniorum virtute tam nobiles ſunt, inſtar, vt eſt apud eundem Ioſephum li. 14. cap. 16. & quinque ſtadiis ab Hieroſolyma diſtabat infrà lib.2. cap.11. verſ.5. & 65. cap.14. v.7. & 33. diciturque πόλις vrbs lib. iſto 1. c.6. verſ.7. 31. & 49. vbi etiam Bethſura Bethſurorum dici oſtenditur. & cap.9. v.52. Sed quæri poſſet, an munierint iam Iudæi montem Domini vt cuſtodirent Bethſuram, an Bethſuram potius, vt montem vrbemque Hieroſolymitanam cuſtodirent. Vtrumlibet ex Græco textu dici poſſet, ſi diceremus ὠχύρωσαν, αὐτὸ τηρεῖν, τὴν βαιθσούραν, pro εἰς τὸ τηρεῖν vel τοῦ αὐτὸ τηρεῖν. & confirmari poſſet ſenſus poſterior ex adiuncta cauſa, *vt haberet populus munitionem contra faciem Idumeæ.* Latinus tamen noſter priorem ſenſum tradit. eſtque is etiam in Græco ſimplicior. De his verò aliiſque Aſamonæorum ædificiis plura Ioſephus lib. 15. cap. vlt. lib. 20. cap. 7. lib. 2. Capt. 28. & lib. 5. c. 13. Sed finiat dedicationis huius gaudium pulchella D. Bernardi ſer. 15. in Cantica, obſeruatio, cum ex aliis ſcripturæ locis, tum ex iſto lib. 1. cap. 4. verſ. 58. petita, vt oſtendat pro bonis omnibus Deo gloriam & laudem tribuendam; neq; à nobis eam arripiendam. *Tibi, ait, Domine, tibi gloria tua maneat illibata, mecum bene agitur. ſi pacem habuero. Golia proſtrato, lætatus eſt populus pace receptâ, ſed Dauid ſingulariter extitit glorioſus. Ioſue, Iepthe. Gedeon, Samſon, Iudith quoque, quanquam fœmina, glorioſè in diebus ſuis triumpharunt de hoſtibus. ſed pace cum gaudio fruentibus cæteris, nemo communicauit eis in gloria. Iudas Machabæus multis & ipſe inclytus victoriis, cum frequenter exultanti populo pacem fortiter pugnando tribuiſſet, nunquid gloriam quandoque partitus eſt alicui? Denique & facta eſt, inquit, non gloria, ſed lætitia magna in populo. Quid minus ab his omnibus conditor omnium fecit, quo minus & ipſe debeat gloriari ſingulariter? Solus cuncta creauit, ſolus de hoſte triumphauit, ſolus captiuos liberauit: & ſocium habebit in gloria? Et brachium inquit meum auxiliatum eſt mihi. Item: Torcular calcaui ſolus, & de gentibus vir non eſt mecum. Quid mihi ergo cum victoria ſi nec in prælio fui? Impudentiſſimè mihi arrogo vel gloriam abſque victoria, vel victoriam ſine pugna. Sed ſuſcipite montes pacem populo, pacem ſuſcipite nobis, non gloriam, ipſi ſoli eam ſeruantes, qui ſolus & pugnauit, & vicit. Ita quæſo, ita ſit, gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

CAPVT QVINTVM LIBRI PRIMI.

1 *ET factum eſt, vt audierunt*
Gentes in circuitu quia ædi-
ficatum eſt altare, & ſan-
ctuarium ſicut priùs, iratæ ſunt
valdè:
2 *& cogitabant tollere genus*
Iacob, qui erant inter eos, & cœpe-
runt occidere de populo, & per-
ſequi.
3 *Et debellabat Iudas filios Eſau*
in Idumæa, & eos, qui erāt in Ara-
bathane: quia circunſedebant Iſ-
raëlitas, & percuſſit eos plaga ma-
gna.

4 *Et recordatus eſt malitiam filiorum Bean, qui erant populo in laqueum, & in ſcandalum, inſidiantes ei in via.*
5 *Et concluſi ſunt ab eo in turribus, & applicuit ad eos, & anathematizauit eos, & incendit turres eorum igni cum omnibus, qui in eis erant.*
6 *Et tranſiuit ad filios Ammon, & inuenit manum fortem, & populum copioſum, & Timotheum ducem ipſorum:*
7 *& commiſit cum eis prælia multa, et contriti ſunt in conſpectu eorum, & percuſſit eos:*
8 *& cepit Gazer ciuitatem, & filias eius, & reuerſus eſt in Iudæam.*
9 *Et congregatæ ſunt Gentes, quæ ſunt in Galaad, aduerſus Iſraëlitas, qui erant in finibus eorum vt tollerent eos: & fugerunt in Datheman munitionem,*
10 *& miſerunt literas ad Iudam, & fratres eius, dicentes: Congregatæ ſunt aduerſum nos Gentes per circuitum, vt nos auferant:*
11 *& parant venire: & occupare munitionem, in quam confugimus: & Timotheus eſt dux exercitus eorum.*
12 *Nunc ergo veni, & eripe nos de manibus eorum, quia cecidit multitudo de nobis.*
13 *Et omnes fratres noſtri, qui erãt in locis Tubin, interfecti ſunt: & captiuas duxerunt vxores eorum, & natos, & ſpolia, & peremerunt illic ferè mille viros.*
14 *Et adhuc epiſtolæ legebantur, & ecce alij nuncij venerunt de Galilæa conſciſſis tunicis, nunciantes ſecundum verba hæc:*
15 *dicentes conueniſſe aduerſum ſe à Ptolemaida, & Tyro, & Sidone: & repleta eſt omnis Galilæa alienigenis, vt nos conſumant.*
16 *Vt audiuit autem Iudas, & populus, ſermones iſtos, conuenit eccleſia magna cogitare quid facerẽt fratribus ſuis, qui in tribulatione erant, & expugnabantur ab eis.*
17 *Dixitq́ Iudas Simoni fratri ſuo: Elige tibi viros, & vade, & libera fratres tuos in Galilæa: ego autem, & frater meus Ionathas ibimus in Galaaditim.*
18 *Et reliquit Ioſephum filium Zachariæ, & Azariam duces populi cum reſiduo exercitu in Iudæa ad cuſtodiam:*
19 *& præcepit illis, dicens: Præeſtote populo huic: & nolite bellum committere aduerſum Gentes, donec reuertamur.*
20 *Et partiti ſunt Simoni viri tria millia, vt iret in Galilæam: Iudæ autem octo millia in Galaaditim.*
21 *Et abiit Simon in Galilæam, & cõmiſit prælia multa cum Gentibus: & contritæ ſunt Gentes à facie eius, & perſecutus eſt eos vſq; ad portam Ptolemaidis:*
22 *& ceciderunt de Gentibus ferè tria millia virorum, & accepit ſpolia eorum,*

23. &

23 *& aſſumpſit eos, qui erant in Galilea, & in Arbatis cum vxoribus, & natis, & omnibus, quæ erant illis, & adduxit in Iudæam cum lætitia magna.*

24 *Et Iudas Machabæus, & Ionathas frater eius transierunt Iordanem, & abierunt viam trium dierum per deſertum.*

25 *Et occurrerunt eis Nabuthæi, & ſuſceperunt eos pacificè, & narrauerunt eis omnia, quæ acciderãt fratribus eorum in Galaaditide,*

26 *& quia multi ex eis comprehenſi ſunt in Baraſa, & Boſor, & in Alimis, & in Caſphor, & Mageth, & Carnaim: hæ omnes ciuitates munitæ & magnæ.*

27 *Sed & in cæteris ciuitatibus Galaaditidis tenentur comprehenſi, & in craſtinum conſtituerunt admouere exercitum ciuitatibus his, & comprehendere, & tollere eos in vna die.*

28 *Et conuertit Iudas, & exercitus eius, viam in deſertum Boſor repentè, & occupauit ciuitatem: & occidit omnem maſculum in ore gladij, & accepit omnia ſpolia eorum, & ſuccendit eam igni.*

29 *Et ſurrexerunt inde nocte, & ibant vſque ad munitionem.*

30 *Et factum eſt diluculo, cùm eleuaſſent oculos ſuos, ecce populus multus, cuius non erat numerus, portantes ſcalas, & machinas vt comprehenderent munitionem, & expugnabant eos.*

31 *Et vidit Iudas quia cœpit bellum, & clamor belli aſcendit ad cælum ſicut tuba, & clamor magnus de ciuitate:*

32 *& dixit exercitui ſuo: Pugnate hodie pro fratribus veſtris.*

33 *Et venit tribus ordinibus poſt eos, & exclamauerunt tubis, & clamauerunt in oratione.*

34 *Et cognouerunt caſtra Timothei quia Machabæus eſt, & refugerunt à facie eius: & percuſſerunt ex eis in die illa ferè octo millia virorum.*

35 *Et diuertit Iudas in Maſpha, & expugnauit, & cepit eam: & occidit omnem maſculum eius, & aſſumpſit ſpolia eius, & ſuccendit eam igni.*

36 *Inde perrexit, et cepit Casbon, & Mageth, & Boſor, & reliquas ciuitates Galaaditidis.*

37 *Poſt hæc autem verba, congregauit Timotheus exercitum alium, & caſtra poſuit contra Raphon trans torrentem.*

38 *Et miſit Iudas ſpeculari exercitum: & renunciauerunt ei, dicentes: Quia conuenerunt ad eum omnes Gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt exercitus multus nimis.*

39 *Et Arabas conduxerunt in auxilium ſibi, & caſtra poſuerunt trans torrentem parati ad te venire in prælium. Et abiit Iudas obuiam illis.*

40 *Et ait Timotheus principibus exercitus ſui: Cùm appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad*

nos

nos prior, non poterimus ſuſtinere
eum: quia potens poterit aduer-
ſum nos.
41 *ſi verò timuerit tranſire, &*
poſuerit caſtra extra flumen, tranſ-
fretemus ad eos, & poterimus ad-
uerſus illum.
42 *Vt autem appropinquauit*
Iudas ad torrentem aquæ, ſtatuit
ſcribas populi ſecus torrentem, &
mandauit eis, dicens: Neminem
hominum reliqueritis: ſed veni-
ent omnes in prælium.
43 *Et transfretauit ad illos pri-*
or, & omnis populus poſt eum, &
contritæ ſunt omnes Gentes à facie
eorum, & proiecerunt arma ſua, et
fugerunt ad fanum, quod erat in
Carnaim.
44 *Et occupauit ipſam ciuita-*
tem, & fanum ſuccendit igni cum
omnibus, quæ erant in ipſo: & op-
preſſa eſt Carnaim, & non potuit
ſuſtinere contra faciem Iudæ.
45 *Et congregauit Iudas vni-*
uerſos Iſraëlitas, qui erant in Ga-
laaditide, à minimo vſque ad ma-
ximum, & vxores eorum, & na-
tos, et exercitum magnum valdè,
vt venirent in terram Iuda.
46 *Et venerunt vſque Ephron:*
et hæc ciuitas magna in ingreſſu
poſita, munita valdè, et non erat
declinare ab ea dextera vel ſini-
ſtra, ſed per mediam iter erat.
47 *Et incluſerunt ſe qui erant*
in ciuitate, et obſtruxerunt portas
lapidibus: Et miſit ad eos Iudas
verbis pacificis, dicens:
48 *Tranſeamus per terram ve-*
ſtram, vt eamus in terrã noſtram:
et nemo vobis nocebit: tantùm pe-
dibus tranſibimus. Et nolebant eis
aperire.
49 *Et præcepit Iudas prædicari*
in caſtris, vt applicarent vnuſquiſ-
que in quo erat loco,
50 *et applicuerunt ſe viri virtu-*
tis, et oppugnauit ciuitatem illam
tota die, et tota nocte, et tradita eſt
ciuitas in manus eius:
51 *et peremerunt omnem ma-*
ſculum in ore gladij, et eradicauit
eam, et accepit ſpolia eius, et tranſi-
uit per totam ciuitatem ſuper in-
terfectos.
52 *Et tranſgreſſi ſunt Iordanem*
in campo magno, contra faciem
Beth-ſan.
53 *Et erat Iudas congregans ex-*
tremos, et exhortabatur populum
per totam viam, donec venirent in
terram Iuda:
54 *et aſcenderunt in montem*
Sion cum lætitia, et gaudio, et obtu-
lerunt holocauſta, quod nemo ex
eis cecidiſſet donec reuerterentur
in pace.
55 *Et in diebus, quibus erat Iu-*
das, et Ionathas in terra Galaad, et
Simon frater eius in Galilæa con-
tra faciem Ptolemaidis,
56 *audiuit Ioſephus Zachariæ fi-*
lius, et Azarias princeps virtutis,
res bene geſtas, et prælia quæ facta
ſunt,
57 *et dixit: Faciamus et ipſi no-*
bis nomen, et eamus pugnare ad-
uerſus

uerſus Gentes, quæ in circuitu no-
ſtro ſunt.
58 Et præcepit his qui erant in
exercitu ſuo, & abierunt Iam-
niam.
59 Et exiuit Gorgias de ciuita-
te, & viri eius obuiam illis in pu-
gnam.
60 Et fugati ſunt Ioſephus, &
Azarias vſque in fines Iudææ: &
ceciderunt illo die de populo Iſraël
ad duo millia viri, & facta eſt fuga
magna in populo:
61 quia non audierunt Iudam,
& fratres eius, exiſtimantes forti-
ter ſe facturos.
62 Ipſi autem non erant de ſe-
mine virorum illorum, per quos ſa-
lus facta eſt in Iſraël.
63 Et viri Iuda magnificati ſunt
valdè in conſpectu omnis Iſraël, &
Gentium omnium vbi audiebatur
nomen eorum.
64 Et conuenerunt ad eos fauſta
acclamantes.
65 Et exiuit Iudas, & fratres
eius, & expugnabant filios Eſau in
terra, quæ ad Auſtrum eſt, & per-
cuſſit Chebron et filias eius & mu-
ros eius & turres ſuccendit igni in
circuitu.
66 Et mouit caſtra vt iret in ter-
ram alienigenarum, & perambu-
labat Samariam.
67 In die illa ceciderunt ſacerdo-
tes in bello, dum volunt fortiter
facere, dum ſine conſilio exeunt in
prælium.
68 Et declinauit Iudas in Azo-
tum in terram alienigenarum, &
diruit aras eorum, et ſculptilia deo-
rum ipſorum ſuccendit igni: & ce-
pit ſpolia ciuitatum, & reuerſus eſt
in terram Iuda.

COMMENTARIVS.

PRÆLIA cum finitimis gentibus Iudæorum genti perquàm infeſtis, *varia* feliciter iniit Iudas. *Primum* cum Idumæis v. 3. vbi pro *Arabathane*, legitur *Acrabattine*, in Græco, & *Acrabathena*, in Ioſepho lib. 3. de bello c. 3. Plinio lib. 5. cap. 15. *Secundum* cum Beaniis, non, vt Ioſepho Latino, *Bethaniis*, cum Græcè ſit βαιὰν. licet conuenire poſſet cum ea parte, quæ Iudith. 1. Græcè Βεταίνη. *Tertium* cum Ammonitis, quorum Dux Timotheus ver. 6. Vrbs *Gazer*, alia vt ex ſitu planum; ab ea, quæ Ioſuæ 10. verſ. 33. & c. 16. verſ. 3. quamque prior Par. 14. verſ. 16. Gazaram, Ioſephus lib. 5. antiquitatum cap. 1. Gadara nominat. Hæc verò noſtra in textu Græco ἰαζὴς eſt, de qua Ioſuę 13. ver. 24. *Quartum* cum Galaaditis, ad quos vltra Iordanem, vnà cum fratre Ionathan ſeſe contulit verſ. 9. 17. 24. Sed pro locis *Tubin* verſ. 13. Græcus habet ἐν τοῖς τωβίν. Litteræ ſcilicet vndique, eodem pænè temporis momento, vti Iob. 1. malorum nunciæ aduolabant. *Quintum* cum Galilæis Gentilibus, Ptolemęenſibus, Tyriis, & Sidoniis, ſed per fratrem ſuum Simonem verſ. 17. 20. 21. At verſu 15. dicuntur Græcè gentes veniſſe à Sidone & omni Galilæa gentium ſeu allophylorum. De *duplici Galilæa* dictum cap. 1. Tobiæ. Tantùm hic obſerua, tradere Ioſephum in vita ſua, ducentas & quatuor in illa vrbes & vicos eſſe, quorum, ait lib. 3. Capt. 4. minimus contineat incolarum plusquàm quindecim millia: vtram-

que verò gentibus ἀλλοφύλοις circumdatam eſſe. Eodem ver.15. quę *Ptolemaida* dicitur
vti & cap.10. verſ.1.eſt ipſa Ptolemais. quemadmodum & Hellas infrà cap.8.vocatur
Hellada.Sextum cum Carnaimitis ver.44.quorum vrbs Græcè καρναΐν.de qua S. Epiph.
hæreſ.30. ſicuti & ſupra verſ.26. vbi & βόσορα, ἄλιμα μακὲδ, quod poſtremum etiam
verſ.36.vbi & χασφών.Qui verſ.37.*torrens* vocatur,paulo poſt verſ.41.vocatur ποταμὸς
fluuius.eo modo quo Iudith 2 fol.244.expoſui. Et hoc lib.1.cap.16.verſ.5. vbi in Græ-
co tantùm χείμαῤῥος *torrens* eſt,in Latino legitur *fluuius torrens*. *Septimum* cum Ephro-
nitis verſ.46. Eſt verò *Ephron* trans Iordanem ciuitas munita infrà lib.2.cap.12.verſ.
27.2.Paral.13.verſ.19.Neque eadem eſt cum *Ephrem*, de qua Ioh.11.verſ.54. & hic infrà
lib.1.cap.11.v.34. Græcè ἀφαίρεμα legitur.Nam,vt ait in illud S. Ioannis caput Toletus
annot.19.differunt illæ tam ſitu, quam ſcriptione,cum vnius principium ſit ע, alte-
rius א. *Campus magnus* verſ.52.expoſitus eſt Iudith 1. & de eo D. Hieronymus de locis
Hebr.verbo *Aulon*.At ver.53.notanda *duo* boni ducis officia. *Vnum* vt eos qui cunctan-
tur,& vel præ ignauia vel præ infirmitate, nimiaque defatigatione in poſtremis hæ-
rent,non deſerat,ſed colligat,& prout res patitur, vrgeat, vel ſi infirmiores ſunt,eo-
rum curam bonam gerat. *Alterum*,vt ſuos cohortationibus interdum excitet. Vtrum-
que hic à Iuda factum. & prius quidem in Græco eſt paulo clarius, ἐπισυνάγων τοὺς
ἐσχατίζοντας. *Octauum* prælium cum Idumęis verſ.65.de Chebron Ioſephus multa lib.
4.Capt.31. *Nonum* cum Samaritanis verſ.66. *Decimum*, cum Paleſthinis, Azotiis pręſertim verſ.68.quorum aras & ſimulachra diſturbauit,& incendit.De hiſce aliiſque
ſecutis contra Idumęos, Ammonitas, Moabitas, alioſque hoſtes victoriis prędictio
eſt Habdiæ cap.1. *Et erit domus Iacob ignis, & domus Ioſeph flamma, & domus Eſau ſtipula, &*
ſuccendentur in eis & deuorabunt eos: & non erunt reliquiæ domus Eſau, quia Dominus locutus
eſt.Et hæreditabunt hi, qui ad Auſtrum ſunt, montem Eſau, & qui in campeſtribus,Philiſtiim: &
poſſidebunt regionem Ephraim & regionem Samariæ: & Beniamin poſſidebit Galaad. Et Sopho-
niæ 2. *Reliquiæ populi mei decipient eos,reſidui gentis meæ poſſidebunt illos.* prout ſuis omni do-
ctrinę refertis hos in prophetas commentariis manifeſtum Ribera noſter facit.

Dum in hoſtico Machabęi verſantur, *duo* magnę dignitatis *Sacerdotes, Ioſephus &*
Azarias in Iudęa,vt renouatum iam templum, ciuitatemque Hieroſolymitanam tue-
rentur, cum exercitus reſiduo, Duces relicti erant;ea tamen conditione, vt ſi gentes
eos laceſſitum venirent, fortiter obſiſterent; eas verò ipſi oppugnatum vltrò non
irent.verſ.19.At boni iſti virtutis ſeu exercitus principes verſ.56. Machabęorum glo-
riâ, quę omnium ſermonibus longè lateque peruagabatur; commoti, dixerunt, *Fa-*
ciamus & ipſi nobis nomen, & eamus pugnare aduerſus gentes, quæ in circuitu noſtro ſunt. Di-
ctum, factum. ſed exitu ſanè funeſtiſſimo verſ.60. *fugati ſunt Ioſephus & Azarias vſq; in*
fines Iudææ. & ceciderunt illo die de populo Iſraël ad duo millia viri, & facta eſt plaga magna in po-
pulo. Quæ *cauſa? Duplex* adiungitur. *Vna* eſt verſ.61. *quia non audierunt Iudam & fratres*
eius,exiſtimantes ſe fortiter; ſeu vt Græcum verbum importat, *viriliter facturos*, vt & ipſi
videlicet viri haberentur, non ſolus Iudas, & Machabæi laudarentur. *Altera* verſ.62.
Ipſi non erant de ſemine virorum illorum, per quos ſalus facta eſt Iſrael. ſeu vt in Græco, *quibus*
Iſraelis ſalus data,vt ipſorum manu ſeu operá fieret. Quam illuſtre hoc humanæ vitæ ſpecu-
lum? Vtilitatis, honoris, laudis & gloriolæ alicuius obiecta ſpes, plurimos, etiam à
DEO non vocatos, etiam ab eodem, & magiſtratibus vetitos, etiam ineptos neceſſa-
riiſque rebus minimè inſtructos, in pace, in bello, in Eccleſia, in Republica, in quoli-
bet vitæ ſtatu, ad quidlibet, per fas nefaſque, audendum rapit. Magna ſanctiſſimorum

Apoſto-

Apoſtolorum gloria erat, extemplo eam indigniſſimo pretio licitatur Simon Magus Act.8. æmulantur pſeudoapoſtoli, falſi fratres, & hæretici, de quibus paſſim Apoſtolus, & S. Petrus in epiſt. & ſanctus Iudas. Magnum Chriſtianorum exorciſtarum & Paſtorum nomen erat. Simile Iudæi Act.19. & lupi quidam Act.20. concupiſcant. Quid miraculorum, vitæque ſanctioris laudem ab hæreticis & hypocritis quandoque tentatam & adumbratam memorem? Itum, hoc ſeculo, à Catholicis Sacerdotibus in Orientis obeuntisque Solis, vt CHRISTI D. Euangelium propagetur, vltimas regiones. Terrent noſtros hęreſeon magiſtros infinita, quæ terrâ marique impendent pericula & labores. Fuerunt tamen è Caluinianis Galliæ miniſtris pauci quidem, ſed aliqui tamen, qui tam laudatæ peregrinationis famâ excitati, eandem aggrederentur. Sed nimirum ex eorum ſemine non ſunt hæretici, quibus dedit Dominus, vt induſtria, labore, prædicationeque ſua veram vnicamque à CHRISTTO IESV ſalutem Gentibus per Spiritum ſanctum afferant. *Eccleſia*, inquit D. Auguſtinus ſub epiſtolæ quinquageſimæ finem, *Catholica ſola, corpus eſt* CHRISTI, *cuius ille caput eſt Saluator corporis ſui. Extra hoc corpus neminem viuificat Spiritus ſanctus. Non eſt particeps diuinæ charitatis, qui hoſtis eſt vnitatis. non habent Spiritum ſanctum, qui ſunt extra Eccleſiam.* Mihi verò, quos emolumenti vel gloriæ inanitas ad alienas iſtiuſmodi, quocunque in negotio, perſonas ſuſcipiendas inſtigat, Æſopico illi Aſino ſimiles videntur, qui quod hero gratum, qui illi blandiebatur & aſſiliebat canem videbat, idem & ipſe facere inſtituit. Sapienter Hierapolitanus Epictetus canone 26. & 27. hos pueris, ſimiiſque quidlibet imitantibus comparat, optimiſque præceptis inſtruit. Vide D. Auguſt. lib.5. de cru.c.12. Rabanus multa iſto capite, quibus eos, qui ad Catholicam veritatem ab erroribus redeunt, quique ipſos reuocant & docent, conſoletur, ſimulque inſtituat, perutilia monuit. ſed è gloſſa, ſi cupis, petes, & ſimilem horum ſacerdotum orationi orationem leges Geneſeos cap.11. verſ.4. ſimile factum in Onia apud Ioſephum lib.13.c.6.

De morte Antiochi Epiphanis.

CAPVT VI. LIBRI I.

1 *ET rex Antiochus perambulabat ſuperiores regiones, & audiuit eſſe ciuitatem Elymaidem in Perſide nobiliſſimam, & copioſam in argento, & auro,*

2 *templumq́; in ea locuples valde: & illic velamina aurea, & lorica, & ſcuta, quæ reliquit Alexander Philippi rex Macedo, qui regnauit primus in Græcia.*

3 *Et venit, & quærebat capere ciuitatem, & deprædari eam: & non potuit, quoniam innotuit ſermo his, qui erant in ciuitate:*

4 *& inſurrexerunt in prælium, & fugit inde, & abiit cum triſtitia magna, & reuerſus eſt in Babyloniam.*

5 *Et venit qui nunciaret ei in Perſide, quia fugata ſunt caſtra, quæ erant in terra Iuda:*

6 *& quia abiit Lyſias cum virtute forti in primis, & fugatus eſt à facie Iudæorum, & inualuerunt armis,*

armis, & viribus, et ſpoliis multis, quæ ceperunt de caſtris, quæ exciderunt:
7 *et quia diruerunt abominationem, quam ædificauerat ſuper altare, quod erat in Ieruſalem, et ſanctificationem, ſicut priùs circumdederunt muris excelſis, ſed & Bethſuram ciuitatem ſuam.*
8 *Et factum eſt, vt audiuit rex ſermones iſtos, expauit, & commotus eſt valdè: & decidit in lectum, & incidit in languorem præ triſtitia, quia non factum eſt ei ſicut cogitabat.*
9 *Et erat illic per dies multos: quia renouata eſt in eo triſtitia magna, & arbitratus eſt ſe mori.*
10 *Et vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis: Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde præ ſolicitudine:*
11 *et dixi in corde meo: In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum: qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea!*
12 *Nunc verò reminiſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem, vnde & abſtuli omnia ſpolia aurea, et argentea, quæ erant in ea, & miſi auferre habitãtes Iudæam, ſine cauſa.*
13 *Cognoui ergo quia propterea inuenerunt me mala iſta: & ecce pereo triſtitia magna in terra aliena.*
14 *Et vocauit Philippũ, vnum de amicis ſuis, et præpoſuit eum ſuper vniuerſum regnum ſuum:*
15 *et dedit ei diadema, & ſtolam ſuam, & annulum, vt adduceret Antiochum filium ſuum, & nutriret eum, & regnaret.*
16 *Et mortuus eſt illic Antiochus rex anno centeſimo quadrageſimonono.*

CAPVT IX. Libri ſecundi.

1 *EOdem tempore Antiochus inhoneſtè reuertebatur de Perſide.*
2 *Intrauerat enim in eam quæ dicitur Perſepolis, & tentauit expoliare templum, & ciuitatem opprimere: ſed multitudine ad arma concurrente, in fugam verſi ſunt: & ita contigit vt Antiochus poſt fugam turpiter rediret.*
3 *Et cùm veniſſet circa Ecbatanam, recognouit quæ erga Nicanorem, & Timotheum geſta ſunt.*
4 *Elatus autem in ira, arbitrabatur ſe iniuriam illorum, qui ſe fugauerant, poſſe in Iudæos retorquere: ideoq; iuſſit agitari currum ſuum, ſine intermiſſione agens iter, cæleſti eum iudicio perurgente, eo quòd ita ſuperbè locutus eſt, ſe venturum Ieroſolymam, & congeriem ſepulchri Iudæorũ eam facturum.*
5 *Sed qui vniuerſa conſpicit Dominus Deus Iſraël, percuſſit eum inſanabili, & inuiſibili plaga. Vt enim finiuit hũc ipſum ſermonem, apprehendit eum dolor dirus viſcerum, et amara internorũ tormẽta:* 2. Paral. 16.9.

6 &

6 & quidem ſatis iuſtè, quippe qui multis, & nouis cruciatibus aliorum torſerat viſcera, licet ille nullo modo à ſua malitia ceſſaret.
7 Super hoc autem ſuperbia repletus, ignem ſpirans animo in Iudæos, & præcipiens accelerari negotium, contigit illum impetu euntem de curru cadere, & graui corporis colliſione membra vexari.
8 Isq́ qui ſibi videbatur etiam fluctibus maris imperare, ſupra humanum modum ſuperbia repletus, & montium altitudines in ſtatêra appendere, nunc humiliatus ad terram in geſtatorio portabatur, manifeſtam Dei virtutem in ſemeipſo conteſtans:
9 Ita vt de corpore impij vermes ſcaturirent, ac viuentis in doloribus carnes eius effluerent, odore etiam illius & fœtore exercitus grauaretur.
10 & qui paulò antè ſidera cœli contingere ſe arbitrabatur, eum nemo poterat propter intolerantiam fœtoris portare.
11 Hinc igitur cœpit ex graui ſuperbia deductus, ad agnitionem ſui venire, diuina admonitus plaga, p momenta ſingula doloribus ſuis augmenta capientibus.
12 & cùm nec ipſe iam fœtorem ſuum ferre poſſet, ita ait: Iuſtum eſt ſubditum eſſe Deo, & mortalem non paria Deo ſentire.
13 Orabat autem hic ſceleſtus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſecuturus.
14 Et ciuitatem, ad quam feſtinans veniebat vt eam ad ſolum deduceret, ac ſepulchrum cõgeſtorum faceret, nunc optat liberam reddere:
15 & Iudæos, quos nec ſepultura quidem ſe dignos habiturum, ſed auibus ac feris diripiendos traditurum, & cum paruulis exterminaturum dixerat, æquales nunc Athenienſibus facturum pollicetur.
16 Templum etiam ſanctum, quod priùs expoliauerat, optimis donis ornaturum, & ſancta vaſa multiplicaturum, & pertinentes ad ſacrificia ſumptus de reditibus ſuis præſtaturum:
17 ſuper hæc & Iudæum ſe futurum, & omnem locum terræ perambulaturum, & prædicaturum Dei poteſtatem.
18 Sed non ceſſantibus doloribus (ſuperuenerat enim in eum iuſtum Dei iudicium) deſperans ſcripſit ad Iudæos in modum deprecationis epiſtolam hæc continentem:
19 OPTIMIS ciuibus Iudæis plurimam ſalutem, & bene valere, & eſſe fœlices rex & princeps Antiochus.
20 Si benè valetis, & filij veſtri, & ex ſententia vobis cuncta ſunt, maximas agimus gratias.
21 Et ego in infirmitate conſtitutus, veſtri autem memor benignè reuerſus de Perſidis locis, et infirmitate graui apprehenſus, neceſſarium duxi pro communi vtilitate curam habere:

22 *non deſperans memetipſum, ſed ſpem multam habens effugiendi infirmitatem.*

23 *Reſpiciens autem quòd & pater meus quibus temporibus in locis ſuperioribus ducebat exercitũ, oſtendit qui poſt ſe ſuſciperet principatum:*

24 *Vt ſiquid contrarium accideret, aut difficile nunciaretur, ſcientes hi, qui in regionibus erant, cui eſſet rerum ſumma derelicta, non turbarentur.*

25 *Ad hæc, conſiderans de proximo potentes quoſque, & vicinos temporibus inſidiantes, & euentum expectantes, deſignaui filium meum Antiochum regem, quem ſæpè recurrens in ſuperiora regna multis veſtrum commendabam: et ſcripſi ad eum quæ ſubiecta ſunt.*

26 *Oro itaque vos, & peto memores beneficiorum publicè & priuatim, vt vnuſquiſque conſeruet fidem ad me, & ad filium meum.*

27 *Confido enim, eum modeſtè & humanè acturum, et ſequentem propoſitum meum, & communem vobis fore.*

28 *Igitur homicida, & blaſphemus peſſime percuſſus, & vt ipſe alios tractauerat, peregre in montibus, miſerabili obitu vita functus eſt.*

29 *Transferebat autem corpus Philippus collactaneus eius: qui metuens filium Antiochi, ad Ptolemæum Philometorẽ in Aegyptum abiit.*

COMMENTARIVS.

DESCRIBITVR Antiochi Epiphanis mors clarè duobus in locis: lib. 1. c. 6. & lib. 2. cap. 9. Addunt hæretici locum tertium lib. 2. ca. 1. Sed ibi eum locum tractabo, cum reuera tunc Antiochus mortuus non ſit. Quia verò in duobus illis capitibus aliis repugnantia quædam videtur, eam, partim rei geſtæ ordinem ex vtroque capite connectendo, partim qui ſupereſſe poterunt ſcrupulos eximendo; perſequar.

Primò, vt prædiues fanum ſpoliaret, vadit Antiochus in Perſidis vrbem, *Elymaidem*, lib. 1. cap. 6. *Perſepolim* lib. 2. cap. 9. Deinde in Syriam ipſam redit. Sed hic ſpectandum & iter, & itineris terminus. *In itinere*, cum adhuc eſſet in Perſide cap. 6. circa Ecbatanam cap. 9. audiit de fuga Lyſiæ cap. 6. iratus vindictam cogitabat cap. 9. Iuſſit celeriùs currum agitari, ibidem: Incidit præ triſtitia in languorem cap. 6: quia per ipſius Duces fugatos, non ita factum, ſicuti cogitabat, ibidem. percuſſit eum Dominus inuiſibili & inſanabili plaga, ca. 9. Et vt ſermonem, quem cœperat, finiuit, apprehendit eum dolor viſcerum, & amara inteſtinorum tormenta cap. 9. De curru cecidit; colliſus eſt cap. 9. Pediculari morbo, teterrima graueolentia, vt iam à famulis propter fætoris intolerantiam portari non poſſet, cruciatus fuit, cap. 9. Nota, morbo iſto pediculari de quo lib. 5: Lucretius & Serenus, grauiſſimos olim peccatores diuinitus affectos fuiſſe, vt Herodem apud Ioſephum lib. 17. cap. 8. Et alterum Herodem Act. 12. Hunericum Vandalorum Regem apud Victorem lib. 3. Maximianum apud Euſeb. lib. 8.

lib.8.cap.28.Iulianum apud Sozomenum lib. 5.cap. 7. Sic & Apoſtata Theotecnus apud Nicephorum lib. 10. cap. 29. aliusq́ue qui altare perminxerat apud eundem ibidem.apud Tertullianum lib. ad Scapulam cap. 3. *Vigellius Saturninus qui primus hic gladium in nos* (Chriſtianos) *egit, lumina amiſit. Claudius Herminianus in Cappadocia, cum indignè ferens vxorem ſuam ad hanc ſectam tranſiſſe, Chriſtianos crudeliter tractaſſet, ſolusq; in prætorio ſuo vaſtatus peſte cum viuus vermibus ebulliſſet: Nemo ſciat, aiebat, ne ſpe gaudeant Chriſtiani.* Apud S.Antiochum Palæſtinum hom.84.impurus quidam canusq́ue iam Monachus, cũ ad impuras nuptias omnemq; laſciuiam, imò &, quod dictu horrendum, è Chriſtiana fide ad Iudaiſmum & circumciſionem tranſiſſet nefaria tandem horrendaque *morte miſerè* (Antiochi verba retinebo) *perruptus eſt: catarrhi enim profluuium aliquamdiu paſſus, & vermium arroſione contabeſcens, expirauit.* Et noſtro ſæculo Caluinus, apud Bolſecum ca.22.vitæ ipſius, quomodo mortuus? In alia eiuſdem vita, quam ſcripſit ipſius corculum & delicium, Theodorus Beza, hæc verba ſunt; *Tam variis eum, & multiplicibus morbis cruciatum fuiſſe, vt planè ſit incredibile, hemicranea ſcilicet, hæmorrhoidibus vlceroſis, ſanguine excremẽtitio, quartana, podagra, calculo & colica.* Sed Antiochus *terminum* tandem attigiſſe videtur Babyloniam cap.6.vbi per dies multos fuit cap.6. & renouata triſtitia, ibidem, multa ſecum in corde locutus eſt, cap.6.c.9.verſ.12. DEVM orauit, multa eidem vouit, de Hieroſolymæ libertate, de Hieroſolymitarum dignitate, de ſacris templi vaſis & ſumptibus, de ſua ipſius ad Iudaiſmum conuerſione cap. 9. Expoſuit amicis ægritudinem ſuam cap.6.verſ.10.& cauſam ibidem. ſed doloribus non ceſſantibus, ſcripſit ad Iudæos epiſtolam promiſſorum optimorum pleniſſimam cap. 9. verſ.18.Inter promiſſa hæc, erat etiam verſ. 15. vt fierent Athenienſibus Iudæi ſimiles. Erant autem illi αὐτοπτόλεις καὶ αὐτόνομοι vt ait Ioſephus lib.14. cap.16. Nihil autem Iudæis optatius, quam vt propria ſua lege, propriiſque inſtitutis viuere ſinerentur, quemadmodum alibi ſuprà iam notaui. Poſt hæc filium Antiochum Philippo commendauit, c.6.verſ.15.& 55. Moritur c.6.v.16.cap.9. verſ.28. Hic exitus & hic odor illius, quem ob ſummam vnguentorum affluentiam vocabat quidam *beatum* apud Athenæum.

QVÆSTIVNCVLÆ.

1°. *Quomodo vrbium, in quibus fanum diripere voluit Antiochus, nomina tantopere diſcrepent?*

RESPONDEO, vnam eandemq́ue vrbem ſæpe diuerſis nominibus, diuerſas ob cauſas, appellari. ſicq́ue *vnam & eandem hic eſſe, Perſepolin & Elymaidem.* Sed *Elymaidis* nomine libentiùs vſus eſt auctor libri prioris, ſicut & Ioſephus, itemq́ue apud D. Hieronymum in Danielis 11. Porphyrius, de Elymaide tamen regione tantùm loquens. Auctori verò lib. 2. *Perſepolis* placuit. At dices, Perſepolis ab Alexandro diruta, vt ait Plinius lib.6. cap. 26. & combuſta fuit, *neq; longa ætate poſt* rurſus erecta, vt ait li. 5. Curtius, *adeò,* inquit, *vt eius veſtigium non inueniretur, niſi Araxes amnis oſtenderet, à quo 20. ſtadiis diſtitiſſe; credunt magis quàm ſciunt, accolæ.* Mouerunt hæc Curtij verba Pererium lib.9. in Danielem, vt Perſepolim non proprium alicuius nomen putârit, ſed commune Perſidis vrbium, quod & de Elymaide dici poſſet, cum à Porphyrio & D. Hieronymo

ronymo l. c. *regio* vocetur, itemque à Stephano. ab ipſo Daniele initio cap. 8. *medinah.* à Septuaginta idem vertatur *regio*, à Symmacho *ciuitas*. quòd Latinum nomen, ſicuti & Græcum πόλις, non vrbem tantùm, ſed multitudinem etiam, & quandam communitatem interdum ſignificat, vt infrà patebit. *Propria* tamen *eſſe nomina* nihil impedit, *primò*, quia quemadmodum eiuſdem vrbis diuerſa interdum nomina ſunt: ſic diuerſarum idem quandoque nomen eſt, vt Ecbatana, Babylon, Antiochia, Salamine, Tyberia, Maſſilia, Neapolis. *Deinde* videtur Perſepolis poſtea reſtituta fuiſſe, ex Diodoro lib. 19. Athenæo 12. Quemadmodum de Heraclea vrbe ſcribit lib. 6. Plinius cap. 16. Et de Charace ſeu Alexandria, Pellæoque pago ad ſinum Perſicum cap. 26. vbi & Durinem regiam, Alexandri temporibus interiiſſe ſcribit; fierique potuit, vt rumore quodam deceptus ſit Curtius; Sicuti etiam dum *ad Araxem* illam fuiſſe ait, cum ſic in Perſide propriè non eſſet, & à Ptolemæo ad *Rhogomanem* fluuiũ ſtatuatur, & quidem ita, vt ipſius adhuc tẽpore *ſtetiſſe* videatur, *imò & floruiſſe*, inquit in Strabonis li. 15. Caſaubonus. Certè ipſe Strabo & Arrianus lib. 3. Cyri tantùm, quæ ea in vrbe fuerant palatia, combuſta tradit. Quod verò Plutarchus lib. de fœminarum virtutibus retulit, ſolitos Perſarum Reges, cum *Perſepolim* accederent, ſingulis matronis aureum dare, ideoque illic Reges quoſdam rariùs, Ochum nunquam veniſſe. id Xenophon li. 8. refert, Cyrum etiam feciſſe, cum veniſſet *ad Perſas*, ſeu *Perſarum vrbem*, quæ & Perſepolis dicitur. At hoc idem de Alexandro etiam in eius vita narrat Plutarchus. Quomodo igitur ab eo euerſa & incenſa fuit? Eandem vrbem vocat eodem modo *Perſas* Clemens Alexandrinus in protreptico, dum ait, *Artaxerxem Ochi filium conſtituiſſe Veneris Tanaidis ſimulachrum Babylone, Ecbatanis, Perſis, Bactris, Damaſci, Sardibus.* Quia verò, ex huiuſmodi tricis, librorum iſtorum auctoritatem conuellere nituntur hæretici, vnius, ex eorum Helmſtadiana Schola Reineccij verba referamus, Tomo 2. f. 16. *Perſarum, ait, gentem littera ſacra à conditore ſcilicet Elam aut Elymo denominant. Vnde eſt, quod 1. Machab. 6. vrbs Elymais dicitur, quæ 2. Mach. 9. & Græcis Perſepolis eſt, vt quaſi interpretando Hebræum redditum ſit.*

II. *Ubinam mortuus hic Antiochus Epiphanes?*

PORPHYRIVS apud D. Hieron. in Daniel. 11. nominat *Tabes* oppidum Perſidis, Auctor libri ſecundi cap. 9. alienam terram in montibus. Vnde loco citato colligit Pererius, in Mediæ montibus, qui Ecbatanis viciniores ſunt, ſceleſtam animam exhalaſſe. Et omnino videtur ibi eſſe mortuus, ratione ſcilicet mortis his in locis inchoatæ, cum grauiſſimè hic affici & torqueri cæperit. Sed in Babyloniam vſque perueniſſe videtur, ibiq; tandẽ mortuus eſt. Pro *Babylonia* dicit Græcus c. 6. v. 4. *Babylonem*.

III. *Cum Deum tantopere precatus ſit, totq; & tanta tum Deo ipſi, tum Iudæis promiſerit, cur ſcelerum veniam non impetrauit?*

RESPONDEO, fuiſſe ficta & ſimulata omnia, ſi vera pœnitentiæ ratio conſideretur; ſeu quod idem valet, verum quidem & ſerium ei dolorem fuiſſe, ſed ob ſola ſua incommoda & miſeriam. quemadmodum Patres de Eſau docent, de quo D. Paulus

lus Hebr.12.*non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam*, licet pœnitentia hic pro contractus illius, quo primogenituram fratri vendiderat, reuocatione ſeu retractione quaſi politica ſumi poſſit, vti notat Galenus Veſtcapellius. Eſt D. Auguſtini operibus liber de vera & falſa pœnitentia inſertus. legatur.

IVa. *Quanto regnauit Antiochus Epiphanes tempore?*

IN Syriacis Appianus *δύο οὐ πλήρεσιν*, id eſt, *duobus non plenis* annis regnaſſe ait. Sed à Porphyrio apud D. Hieronymum Danielis 11. Suetorio, Euſebio, aliiſque omnibus refellitur. imò & à ſeipſo. Quomodo enim, quæ de ipſius regni principiis tumultu plenis, de bello Ægyptiaco, de bello contra Armeniorum Regem Artaxiam, de profectione in Elymaidem tradit, biennio non toto, geri poſſunt? Suprà verò ſtatutum, cœpiſſe ipſius regnum anno Seleucico 137. Funeſtum eius funus iam anno 149. ſtatuitur, vt 12. annos regnaſſe dicendum ſit. Hi tamen integri ſolidique non fuerunt. Neque enim ita anno 137. incepit, vt primo ſtatim die inceperit. Quis enim, quaſi de induſtria, captatum diem illum dicat? Neque ita anno 149. in viuis eſſe deſiuit, vt anni eius vltimum diem attingeret. quin verò vltra eius anni menſem quartum aut quintum non multum progreſſus eſt, vti ſequenti quæſtione fiet planius. Satis modò ſit, Antiochi huius filium, patri cùm ſucceſſiſſet, ad Iudæos de fœdere litteras dediſſe, itemq; Ducem ipſius ſummũ Lyſiam Chaldaico anno 148. menſe Xanthico & deſultore Dioſcuro. idque poſteaquam tyranno iam mortuo, cum Iudæis ſigna contuliſſet Lyſias. vt eo loco patebit. Ideoque multo ante 149. finem, vitam hunc Antiochum finiſſe neceſſum eſt. Mihi verò pænè certum, in Appiano mendum eſſe, &, pro *δύο*, reponendum *δώδεκα*. Cum enim fratrem Seleucum annos regnaſſe *duodecim* ſcripſiſſet, addere voluit, Antiochum etiam *duodecim*, ſed *non plenos*.

Va. *In duodecim Epiphanis regni annis, vbi, 2300. dies Danielis cap. 8. incipiunt, deſinunt?*

TRIPLEX Danielis verborum *lectio* eſt, & *triplex* eius, quæ vera eſt, lectionis *explicatio*, *Prima lectio* quorundam apud D. Hieronymum in illud 8. caput, eſt; vt ſint dies 2200. *Altera* Græcæ, quæ correcta iam dicitur; editionis, vt ſint 2400. *Tertia* quaſi media & vera, vt ſint 2300. Ita enim Latinus Hebræusque textus habet: ita D. Hieronymus, ita veteres alij. & hi dies dant ſolares annos 6. & dies 110. ſiue annos 6. & menſes 3. dieſque 20. aut non multo pauciores.

Huius verò lectionis *explicatio prima* eſt, hoſce dies accipiendos à principio vaſtationis Hieroſolymæ, vſque ad templi renouationem, & altaris encænifinum, de quo ſuprà. At verò ab anno 143. vſque ad annum 148. Iudaicum, menſiſque Caſleu diem 25. qui idem encæniorum eſt; etiamſi, quod tamen fieri non debet, integer annus acciperetur, non eſſent dies 2300. imò nec 2200. *Altera*, vt ab iis turbis, quæ referuntur capite tertio poſterioris Machabæorum, quæque Hieroſolymorum vaſtationem, & abominationem deſolationis anteceſſerunt, eos dies incipiamus, & ad Encænia vſque progrediamur, id eſt, à 9. vel 11. Auguſti, anno 142. vſque ad diem 24. Nouembris, anno 148. Ita Scaliger lib. 6. fol. 548. qui addit. *Hæc lucificam facem huic loco Da-*

ronymo l. c. *regio* vocetur, itemque à Stephano. ab ipſo Daniele initio cap. 8. *medinah.* à Septuaginta idem vertatur *regio*, à Symmacho *ciuitas*. quòd Latinum nomen, ſicuti & Græcum *πόλις*, non vrbem tantùm, ſed multitudinem etiam, & quandam communitatem interdum ſignificat, vt infrà patebit. *Propria* tamen *eſſe nomina* nihil impedit, *primò*, quia quemadmodum eiuſdem vrbis diuerſa interdum nomina ſunt: ſic diuerſarum idem quandoque nomen eſt, vt Ecbatana, Babylon, Antiochia, Salamine, Tyberia, Maſſilia, Neapolis. *Deinde* videtur Perſepolis poſtea reſtituta fuiſſe, ex Diodoro lib. 19. Athenæo 12. Quemadmodum de Heraclea vrbe ſcribit lib. 6. Plinius cap. 16. Et de Charace ſeu Alexandria, Pellæoque pago ad ſinum Perſicum cap. 26. vbi & Durinem regiam, Alexandri temporibus interiiſſe ſcribit; fieriquе potuit, vt rumore quodam deceptus ſit Curtius; Sicuti etiam dum *ad Araxem* illam fuiſſe ait, cum ſic in Perſide propriè non eſſet, & à Ptolemæo ad *Rhogomanem* fluuiū ſtatuatur, & quidem ita, vt ipſius adhuc tēpore *ſtetiſſe* videatur, *imò & floruiſſe*, inquit in Strabonis li. 15. Caſaubonus. Certè ipſe Strabo & Arrianus lib. 3. Cyri tantùm, quæ ea in vrbe fuerant palatia, combuſta tradit. Quod verò Plutarchus lib. de fœminarum virtutibus retulit, ſolitos Perſarum Reges, cum *Perſepolim* accederent, ſingulis matronis aureum dare, ideoque illic Reges quoſdam rariùs, Ochum nunquam veniſſe. id Xenophon li. 8. refert, Cyrum etiam feciſſe, cum veniſſet *ad Perſas*, ſeu *Perſarum vrbem*, quæ & Perſepolis dicitur. At hoc idem de Alexandro etiam in eius vita narrat Plutarchus. Quomodo igitur ab eo euerſa & incenſa fuit? Eandem vrbem vocat eodem modo *Perſas* Clemens Alexandrinus in protreptico, dum ait, *Artaxerxem Ochi filium conſtituiſſe Veneris Tanaidis ſimulachrum Babylone, Ecbatanis, Perſis, Bactris, Damaſci, Sardibus.* Quia verò, ex huiuſmodi tricis, librorum iſtorum auctoritatem conuellere nituntur hæretici, vnius, ex eorum Helmſtadiana Schola Reineccij verba referamus, Tomo 2. f. 16. *Perſarum*, ait, *gentem littera ſacra à conditore ſcilicet Elam aut Elymo denominant. Vnde eſt, quod 1. Machab. 6. vrbs Elymais dicitur, quæ 2. Mach. 9. & Græcis Perſepolis eſt, vt quaſi interpretando Hebræum redditum ſit.*

IIᵃ. *Vbinam mortuus hic Antiochus Epiphanes?*

PORPHYRIVS apud D. Hieron. in Daniel. 11. nominat *Tabes* oppidum Perſidis, Auctor libri ſecundi cap. 9. alienam terram in montibus. Vnde loco citato colligit Pererius, in Mediæ montibus, qui Ecbatanis viciniores ſunt, ſceleſtam animam exhalaſſe. Et omnino videtur ibi eſſe mortuus, ratione ſcilicet mortis his in locis inchoatæ, cum grauiſſimè hic affici & torqueri cœperit. Sed in Babyloniam vſque perueniſſe videtur, ibiq; tandē mortuus eſt. Pro *Babylonia* dicit Græcus c. 6. v. 4. *Babylonem.*

IIIᵃ. *Cum Deum tantopere precatus ſit, totq́; & tanta tum Deo ipſi, tum Iudæis promiſerit, cur ſcelerum veniam non impetrauit?*

RESPONDEO, fuiſſe ficta & ſimulata omnia, ſi vera pœnitentiæ ratio conſideretur; ſeu quod idem valet, verum quidem & ſerium ei dolorem fuiſſe, ſed ob ſola ſua incommoda & miſeriam. quemadmodum Patres de Eſau docent, de quo D. Paulus

lus Hebr.12. *non inuenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lachrymis inquiſiſſet eam*, licet pœnitentia hic pro contractus illius, quo primogenituram fratri vendiderat, reuocatione ſeu retractione quaſi politica ſumi poſſit, vti notat Galenus Veſtcapellius. Eſt D. Auguſtini operibus liber de vera & falſa pœnitentia inſertus. legatur.

IV^a. *Quanto regnauit Antiochus Epiphanes tempore?*

IN Syriacis Appianus *δύο οὐ πλήρεσιν*, id eſt, *duobus non plenis* añis regnaſſe ait. Sed à Porphyrio apud D. Hieronymum Danielis 11. Suctorio, Euſebio, aliiſque omnibus refellitur. imò & à ſeipſo. Quomodo enim, quæ de ipſius regni principiis tumultu plenis, de bello Ægyptiaco, de bello contra Armeniorum Regem Artaxiam, de profectione in Elymaidem tradit, biennio non toto, geri poſſunt? Suprà verò ſtatutum, cœpiſſe ipſius regnum anno Seleucico 137. Funeſtum eius funus iam anno 149. ſtatuitur, vt 12. annos regnaſſe dicendum ſit. Hi tamen integri ſolidique non fuerunt. Neque enim ita anno 137. incepit, vt primo ſtatim die inceperit. Quis enim, quaſi de induſtria, captatum diem illum dicat? Neque ita anno 149. in viuis eſſe deſiuit, vt anni eius vltimum diem attingeret. quin verò vltra eius anni menſem quartum aut quintum non multum progreſſus eſt, vti ſequenti quæſtione fiet planius. Satis modò ſit, Antiochi huius filium, patri cùm ſucceſſiſſet, ad Iudæos de fœdere litteras dediſſe, itemq; Ducem ipſius ſummũ Lyſiam Chaldaico anno 148. menſe Xanthico & deſultore Dioſcuro. idque poſteaquam tyranno iam mortuo, cum Iudæis ſigna contuliſſet Lyſias. vt eo loco patebit. Ideoque multo ante 149. finem, vitam hunc Antiochum finiſſe neceſſum eſt. Mihi verò pænè certum, in Appiano mendum eſſe, &, pro *δύο*, reponendum *δώδεκα*. Cum enim fratrem Seleucum annos regnaſſe *duodecim* ſcripſiſſet, addere voluit, Antiochum etiam *duodecim*, ſed *non plenos*.

V^a. *In duodecim Epiphanis regni annis, vbi, 2300. dies Danielis cap. 8. incipiunt, deſinunt?*

TRIPLEX Danielis verborum *lectio* eſt, & *triplex* eius, quæ vera eſt, lectionis *explicatio*, *Prima lectio* quorundam apud D. Hieronymum in illud 8. caput, eſt; vt ſint dies 2200. *Altera* Græcæ, quæ correcta iam dicitur; editionis, vt ſint 2400. *Tertia* quaſi media & vera, vt ſint 2300. Ita enim Latinus Hebræuſque textus habet: ita D. Hieronymus, ita veteres alij. & hi dies dant ſolares annos 6. & dies 110. ſiue annos 6. & menſes 3. dieſque 20. aut non multo pauciores.

Huius verò lectionis *explicatio prima* eſt, hoſce dies accipiendos à principio vaſtationis Hieroſolymæ, vſque ad templi renouationem, & altaris encæniſmum, de quo ſuprà. At verò ab anno 143. vſque ad annum 148. Iudaicum, menſiſque Casleu diem 25. qui idem encæniorum eſt; etiamſi, quod tamen fieri non debet, integer annus acciperetur, non eſſent dies 2300. imò nec 2200. *Altera*, vt ab iis turbis, quæ referuntur capite tertio poſterioris Machabæorum, quæque Hieroſolymorum vaſtationem, & abominationem deſolationis anteceſſerunt, eos dies incipiamus, & ad Encænia vſque progrediamur, id eſt, à 9. vel 11. Auguſti, anno 142. vſque ad diem 24. Nouembris, anno 148. Ita Scaliger lib. 6. fol. 548. qui addit. *Hæc lucificam facem huic loco Da-*

nielis allucent. Multo tamen ante Auguſtum, imò & ante annum 142. turbas eas cœ-
piſſe, faciunt manifeſtum, quæ ſupra de libri ſecundi tertio & quarto capitibus dicta,
eorumq́ue chronographica ſummula fol. 580. *Tertia explicatio* eſt, vt ab eodem vaſta-
tionis principio, vſque ad funeſtum Epiphanis funus. Cum enim, vt iam dictum eſt,
anno 149. acciderit, primo quidem integri habentur anni 5. ſeu dies 1825. deſideran-
tur adhuc 475. & hi è duob⁹ annis imperfectis, primo ſcilicet Hieroſolymitanæ vaſta-
tionis, & vitæ illius vltimo ſeu 143. & 149. accipiendi hoc modo, vt quo longiùs ab
eius anni 143. principio vaſtitas inchoatur, eo Antiochi vita in anno 149. ſeriùs finia-
tur, verbi cauſa faciamus, quod alibi ſignificatum eſt; captam ab eo Hieroſolymam
anni 143. menſe ſecundo vel tertio. Tunc mortuus fuerit anni 149. menſe 5. vel 6. qui
adhuc incidebat in Chaldæorum annum 147. vnde ſtatim poſt, eodem Chaldaico
more, incepit annus 148. A prioris tamen explicationis auctoribus *obiicitur*, dierum
illorum terminum diſertè nominari templi mundationem. Dicit enim Angelus; *vſq.
ad veſperam & manè, duo millia trecenti, & mundabitur ſanctuarium.*

Equidem, ait prophetæ huius hypopheres egregius noſter Pererius, *nihil adhuc in-
uenire potui ad hunc nodum exſoluendum, quod mihi animum expleret.* Subiungit tamen ſolu-
tionem non ineptam. *Non, ait, ſignificat Daniel, mundationem templi terminum fore eius
temporis, ſed in decurſu eius temporis, ac ſanè propè finem, futuram templi renouationem. quam
ideò præcipuè commemorare voluit, quod ea res futura erat Iudæis maximè fauſta, lætabilis & glo-
rioſa, & quod poſt eam nihil mali eſſent Iudæi ab Antiocho perpeſſuri.* Ex Hebræo tamen con-
textu enodatio poſſe videtur afferri verior, vt ipſa templi repurgatio & dedicatio, de
qua ſupra, neque vt dierum iſtorum terminus, neque vt termino proxima hic ſuma-
tur: ſed *templi mundatio* vocetur *vindicta & ſupplicium*, quo, *ad illud* quaſi *mundandum* &
expiandum, affecit DEVS Antiochum. Nam *primò*, cum vindictam iſtam paulò infrà
recenſuiſſet Angelus, dixiſſetq́ue, *& ſine manu conteretur*; quod ab Hieronymo expo-
nitur, *triſtitiæ morbo periit*; hiſce verbis deinceps idem Angelus vtitur. *Et viſio veſperæ &
manè, quæ dicta eſt, vera eſt*, ſiue, vt Hebræus indicat, *Et hæc eſt verè viſio veſperæ & matutinæ
quæ dicta eſt.* quaſi diceret, id quod de Antiochi contritione ſeu morte, quam non hu-
manæ manùs, vel enſes & haſtę, ſed inflicta diuinitus plaga inferet, eſt verè illud, quod
in veſperę & matutini viſione paulo ante monſtratum eſt. Hoc enim vnum, vt expla-
naret Angelus, ſupererat. Vnde & Septuaginta καὶ ἡ ὅρασις τῆς ἑσπέρας καὶ τῆς πρωΐας τῆς
ῥηθείσης ἀληθῶς ἐστι. *Deinde* illa ipſa verba: *Et mundabitur ſanctuarium*, ex Hebraico ad ver-
bum ſic vertuntur, *& iuſtificabitur ſanctuarium.* Quid *iuſtificabitur*; niſi vindicabitur, ex-
piabitur, iuſtitiam diuinam, quæ in ſceleratum ſacrilegumq́ue Antiochum animad-
uertet, conſequetur? Neque malè id à Septuaginta, & Latino per mundationem ver-
titur, cum mundatio quædam ſit, non ipſius tantùm labis & pollutionis, ſed eius iam,
qui polluit, labemq́ue intulit, ablatio. Et ſi ipſa etiam interrogatio verſ. 13. expenda-
tur, hoc ipſum etiam quaſi videbitur. Poteſt enim iſta habere, quæ cum Græco & La-
tino textu conſentire poſſit, ſententiam. *Vſquequo viſio iugis ſacrificij, & ſcelus, quod deſo-
lauit domum & ſanctuarium, ſeu ſanctitatum, & exercitus conculcationis?* Quouſque inquam
tria hæc erunt, ablatio iugis ſacrificij, & ſceleſtus ille (quemadmodum apud Latinos,
ſcelus, qui me perdidit) qui vaſtauit Hieruſalem, hæreditatemq́ue Iſraeli datam & ſan-
ctuarium. Vſquequo denique & prophanus ipſius exercitus, qui Hieroſolymam ce-
pit, diripuit, conculcauit; quouſque à conculcationis huius tempore tria hæc perma-
nebunt? Et reſpondetur, 2300. dies. Huic verò & ſuperiori quæſtioni addit veluti co-
rollarium,

rollarium, ſcribens in eum Danielis locum S. Hieronymus. *Legamus, ait, Machabæorum libros & Ioſephi hiſtoriam, ibiq́ue ſcriptum reperiemus, 145. anno à Seleuco (qui primus regnauit in Syria poſt Alexandrum) ingreſſum Antiochum Hieroſolymam, vniuerſa vaſtaſſe, reuerſumq́ue anno tertio, in templo poſuiſſe ſtatuam Iouis, & vſque ad Iudam Machabæum, id eſt, vſque ad annum 148. per annos vaſtitatis Hieruſalem, ſex; contaminationis autem templi tres duo millia trecentos dies completos. poſt quos templum purgatum eſt. Quidam pro 2300. duo millia ducentos legunt ne ſex annis tres menſes ſupereſſe videantur.* Atque hæc verba, non, vt in Antvverpienſi editione ſunt, recito, ſed vt ſcripta fuerunt. Tria enim menda in iis *emendanda. Primum,* quod inter Machabæorum libros & Ioſephi hiſtoriam particula, &, omiſſa fuit. Licet enim, per aſyndeton, diuerſi intelligi poſſint Machabæorum libri & Ioſephi: minùs tamen clarè, &, aliquo cum periculo, coniunctio abeſt, dum, quod ſuprà confutatum; exiſtimare quis poſſet, Hieronymum tradere, Machabæorum libros eſſe Ioſephi hiſtoriam. *Alterum,* poſt *duo millia trecentos dies,* additum eſt, *& tres menſes.* quos rectè monuit noſter Pererius vel ſuperioribus verbis annectendos, *per annos vaſtitatis Hieruſalem ſex & tres menſes,* vel potius omninò extrudendos. *Tertium* mendum idem Pererius in poſtremis verbis aduertit, dum editum fuit; *ne ſex anni & tres menſes ſupereſſe videantur.* emendationem tamen prætériit, quæ facienda mutando, *Et,* in *s.* hocq́; ipſum reſtituendo nomini, à quo diuulſum, *ne* videlicet *ſex annis tres menſes ſupereſſe videantur.* id eſt, ne vltra ſex annos, redundent menſes tres. Quæ ſi, vt facile potuiſſet; cogitare potius quàm D. Hieronymum reprehendere voluiſſet loco citato Scaliger, non dixiſſet Patrem & doctiſſimum & ſanctiſſimum *in huius loci explicatione turbare.* Quin verò turbat ipſemet maximè, cum ibidem verba Danielis cap. 12. verſ. 7. *quia in tempus & tempora, & dimidium temporis,* rurſumque verſ. 12. *dies mille ducenti nonaginta* eſſe ait *interuallum, quod intereſt ab initio prophanationis templi, & deſiti iugis ſacrificij ad Encænia Machabæi.* Nam non eodem die incepiſſet prophanatio, & ſacrificij deſitio, quo in Machabæi encæniis poſtmodum reſtituta eſt. contra 1. Macha. 4. verſ. 54. & lib. 2. cap. 10. verſ. 5. vt ſuprà dictum eſt. Ipſemet enim, ait encæniorum diem fuiſſe 24. diem Nouembris anno 148. & incepiſſe prophanationem die Maij, anno 145. & fuiſſe diem illum pridianum pentecoſtes. Numquam verò aut Maius aut Pentecoſte in Nouembrem incidit. Deinde cum propheta Daniel tantùm dixiſſet *tempus, & tempora & dimidium temporis,* id eſt, annum vnum, duos annos, & dimidium, ſiue ſummatim tres annos & dimidium, ipſe dies 15. adiicit, dicens. *Durauit βδέλυγμα ἐρημώσεως annos Iulianos tres cum dimidio, & dies 15.* At priſci Patres propriè ad Antichriſtum ſpectare hæc Danielis verba docent. vt ſuprà dictum, & demonſtrat Bellarminus lib. 3. de Pontifice cap. 8.

VI. *Quod Antiochi Epitaphium?*

EST Tyranni tanti epitaphium, partim antequam ille moreretur, imo & naſceretur, partim poſteaquam mortuus eſt, memoriæ proditum. Illud quidem à Daniele duobus capitibus 8. & 11. quæ quia D. Hieronymus diligenter, & Pererius noſter explicarunt, ad eos, vt breuior ſim, ſuadeo, adeat lector. Tantùm ex 8. capite hoc excerpamus.

Rex impudens facie, & intelligens propoſitiones, & roborata eſt fortitudo eius, ſed non in viribus ſuis: & ſupra quam credi poteſt, vniuerſa va-

ſtauit, & proſperatus eſt, & fecit. Et interfecit robuſtos, & populum ſanctorum ſecundum voluntatem ſuam, & directus eſt dolus in manu eius, & cor ſuum magnificauit, & in copia omnium rerum occidit plurimos, & contra Principem Principum conſurrexit, & ſine manu contritus eſt.

Quàm *impudens* fuerit, cum ſe in ſcortorum & helluonum greges petulantiſſimè inferret, antè dictum eſt, & recitat D. Hieronymus in Dan. 11. *Luxurioſiſſimus*, ait, *fuiſſe dicitur, & in tantum dedecus per ſtupra & corruptelas veniſſe regiæ dignitatis: vt mimis quoq; & ſcortis publicè iungeretur & libidinem ſuam populo præſente compleret.* Ei verò quàm ſit libidine ac mulieroſitate ſimilis Lutherus, docet Lindanus libro 1. de Virginitatis voto cap. 9. *Intelligens propoſitiones*, eſt faciens intelligere propoſitiones, non quaslibet, ſed abſtruſas & arcanas. Eſt enim Hebraicè מבין חידות & iſtud *Meuin*, extremo eodem capite vertitur, *interpretans*. ſicuti Græcè idem verbum, quod hic eſt, dum dicitur *συνιῶν προβλήματα*. Effecit nimirum vt quæ de ipſo prædicta erant, & veluti ænigmata erant, clariſſima poſtea eſſent, clariſſimeque demonſtrarent, quæ, per ipſum, de Antichriſto ſignificata. Alterum epitaphij genus eſt ei à Machabæorum librorum auctoribus, maximè lib. 2. cap. 9. inciſum.

Qui ſibi videbatur fluctibus maris imperare, ſupra humanum modum ſuperbia repletus, & montium altitudines, in ſtatera appendere: nunc humiliatus ad terram, in geſtatorio portatus eſt, manifeſtam DEI *virtutem in ſemetipſo conteſtans.* Et. *Qui paulo ante, cæli ſidera contingere ſe arbitrabatur, eum nemo potuit propter intolerantiam fætoris portare. & cum nec ipſe iam fætorem ſuum ferre poſſet, ita ait:* IVSTVM EST, SVBDITVM ESSE DEO, ET MORTALEM NON PARIA DEO SENTIRE. Denique, *Homicida & blaſphemus peſſimè percuſſus, & vt ipſe alios tractauerat, peregrè in montibus miſerabili obitu, vita functus eſt.*

Voluerunt infeliciſſimi homunciones, Dij quandoque haberi. Caligula apud Athenæum lib. 4. Dionem lib. 58. Commodus apud Herodianum & Athenæum lib. 12. Aſſyriorum & Perſarum Reges, de quibus in Iudith & Eſther, eorumque Victor Alexander apud Plutarchum, & alios, prout etiam notat lib. 9. de Victoria cap. 12. Rupertus. Sed eos mors irridet, & fortunatorum omnium cuilibet, noſtroque inprimis Epimani, rectè iſtud oggerat Plinius lib. 7. c. 7. *Tu qui corporis viribus fidis, tu qui fortunæ munera amplexaris, & te ne alumnum quidem eius exiſtimas, ſed partum: Tu cuius ſemper in victoria mens: Tu, qui te* DEVM *credis, aliquo ſucceſſu tumens, tanti perire potuiſti?* Vnde & ſapienter concludit. *Is demum profecto vitam æqua lance penſitabit, qui ſemper fragilitatis humanæ memor fuerit.* Ioſippus cum ait dixiſſe: *Digitus* DEI *eſt hoc*: & vt euaderet votum feciſſe, fore vt ſe, principesque ſuos & milites circumcideret, ipſosque ad DEVM Iſraëlis cultum conuerteret. Sed è Gorionidę libro 3. cap. 12. graphicam omnium narrationem audiamus. *Habuit*, inquit, *Dominus zelum pro ciuitate, temploq; ſuo, & pepercit populo ſuo, ſanguinemq; Haſidæorum ſuorum de Antiochi manu requiſiuit. Nam percuſſit eum vlcere peſſimo & dolore inteſtinorum, tametſi ob infirmitatem iſtam minimè humiliatus fuerit. Dixit enim: accelerate currus & equites atque militares copias, vt vadam contra Ieruſalem, & exequar vo-*

quat voluntatem meam & verbum oris mei. Quis poterit ſtare contra faciem meam? Nonne mare & arida in poteſtate mea ſunt, vt pro arbitrio meo commutem creaturas eorum, vertam mare in terram, & terram in mare? Contigit autem poſtquam deſiit loqui, & iam veheretur, comitareturq́; exercitum ſuum, qui maximus erat, vt currus eius tranſiret contra Elephantem quendam, & Elephas vociferari inciperet, atque ex rugitu eius equi terrerentur, calcitrarent & ſubuerterent currum, caderetq́; Antiochus de curru & confringerentur omnia oſſa eius. Siquidem erat homo grauis, craſſus & corpulentus. Et addidit Dominus plagam ſuper plagam, vt inciperet totum corpus eius fœtere, inſtar cadaueris proiecti tempore æſtatis in ſuperficiem campi. Subleuantes tamen eum paululum in humeros ſuos, rurſum abiecerunt eum in terram, & fugerunt ab eo: quoniam nemo poterat accedere ad eum propter intolerabilem fœtorem, qui exhalabat de corpore huius ſceleſti & blaſphemi viri atque hoſtis Dei. *Factumq́; eſt, cum vniuerſus exercitus eius fatigaretur fœtore eius peſſimo, ſed nec ipſemet illum ferre poſſet, vt agnoſceret ſe flagellatum manu* Dei, *humiliatusq́; & depreſſus diceret: Iuſtus eſt Dominus humilians ſuperbos, qui & me humiliauit, & repreßit hodie impietatem meam, ob id quod plurima mala intuli populo eius, & præſertim deuotis miniſtris eius: hinc inquam eſt, quod inuenerunt me omnia mala iſta. Et faciens votum ait; Domine ſi ſanaueris me ab iſta infirmitate, veniam in Hieruſalem, & implebo eam auro & argento, atq; veſtes purpureas ſternam per omnes plateas eius, tradamq́; omnes theſauros meos in ſanctuarium magni* Dei: *circumcidam præputium carnis meæ, & vadam per vniuerſam terram aperta voce conteſtando, alium non eſſe in vniuerſo mundo ſimilem Domino* Deo *Iſraël. Sed non exaudiuit Dominus orationem eius, nec aurem præbuit ei, quin magis in omni terra, vbi verſabatur crudelis ille Antiochus, quandiu inhærebat ei morbus, lacerabatur caro eius de oſsibus eius, atque tandem inteſtina eius quoque in terram ceciderunt, & mortuus eſt ignominioſè in terra aliena, regnauitq́; Eupator filius eius pro eo.* Ad ſummam, luculenta in Epimane iſto expreſſa fuit Antichriſti, omniumq́ue ipſius, vel aſſeclarum, vel prodromorum hæreticorum, & Tyrannorum effigies, prout ſuprà dictum eſt. & ſæpè notat D. Hieronymus in Danielis 8. & 11. D. Gregorius lib. 30. Moral. cap. 12. & 40. Pererius lib. 14. in Danielem, Ribadinera lib. 1. contra Machiauellum, cap. 21. Bellarm. libro 3. de Pontifice, alij. Extant & hodie ſtateres quidam, in quibus Regis caput cum diademate, & à tergo homo nudus cum baculo, dextra Solem geſtans, in capite Lunam, cum hac inſcriptione Βασιλέως Ἀντιόχου Ἐπιφανοῦς. Sed in ipſo Dei ſapientiam & iuſtitiam, quam in nummis ipſum ſpectare, precium operæ maius eſt. Ait ergo ſub finem libri ſecundi contra Pelagianos Diuus Hieronymus; *Antiochus Epiphanes, rex crudeliſsimus, ſubuertit altare, ipſamq́; iuſtitiam fecit conculcari, quia conceſſum ei erat à Domino; cauſamq́; reddit, propter peccata plurima. Ergo non fecit, quod ipſe tantum voluit, ſed quod propter peccata populi conceßit Dominus.* Diuus verò Auguſtinus epiſt. 122. *Ne aliquis exiſtimet illos* Dei *ſeruos, quos dicis à Barbaris interfectos, ſic illam mortem euadere debuiſſe, quo modo tres illi viri ab ignibus, & Daniel à leonibus liberatus eſt, ſciat illa propterea facta eſſe miracula, vt eos verum* Deum *colere crederent reges, à quibus in illa ſupplicia tradebantur. Hoc enim erat in occulto iudicio & miſericordia* Dei, *vt illis regibus eo modo conſuleret ad ſalutem. Antiocho autem regi, qui Machabæos pœnis crudelibus interemit, noluit ita conſulere, ſed eorum glorioſiſſimis paſsionibus cor duri regis acriori ſeueritate puniuit. Lege tamen, etiam vnus illorum qui ſexto loco patiebatur quid dicat. Ita enim ſcriptum eſt; Et poſt hunc ſextum applicuerunt. cumq́; his tormentis excruciatus moreretur, dixit: Noli te ſeducere propter nos, hæc patimur peccantes in* Deum *noſtrum, & facta ſunt hæc digna nobis. Tu autem noli te putare impunitum futurum, qui aduerſus* Deum, *& legem eius legibus tuis pugnare voluiſti. Vides etiam iſti quam humiliter & veraciter ſapiant, qui pro peccatis ſuis ſe flagellari à Do-*

mino confitentur. Et ſermone 110. de diuerſis cap. 5. *Ecce, vt de aliis taceamus, qualem locum hic habuit iſte miſer Antiochus? Per eum populus* DEI *flagellatus eſt, & probatus: Per eum eſſi ſancti iuuenes coronati ſunt. Ergo habuit hic locum ſuum. Malus erat, ſed bene vſus eſt illo, qui malus eſſe non poteſt. Sicut enim mali homines male vtuntur creaturis bonis: ſic creator bonus bene vtitur hominibus malis. Nouit quid tamen agat, qui creauit totum genus humanum. Aurifex portat, appendit, Aurifex librat. Pictor nouit, vbi ponat nigrum colorem, vt ſit decora pictura; &* DEVS *neſcit vbi ponat peccatorem, vt ſit ordinata creatura?* Fuit verò alius Antiochus illuſtris, qui cum Tito Hieroſolymam oppugnauit, de quo Ioſephus lib. 5. Captiuitat. 29. lib. 7. cap. 28. alius item Epiphanes Carpocratis hæretici hæreticus filius. qui cum penè adoleſcentulus mortuus eſſet, annos videlicet 17. natus, ei tamen, qui ab ipſo impiis erroribus imbuti erant; mortuo Muſeum & delubrum, erexerunt, feſtoſque dies & ſacrificia dicarunt, vti narrat S. Epiphanius hæreſi 32. Ita ſemper ſuos deceptores ipſi decepti admirati ſunt. & qui in Eccleſia Catholica *nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.* Threnorum 4. ver. 5.

De iis, quæ Antiochi Eupatoris tempore, geſta ſunt.

E capite ſexto libri primi.

17 *ET cognouit Lyſias, quoniam mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſcentem: & vocauit nomen eius Eupator.*

E CAPITE X. LIBRI II.

10 *NVnc autem de Eupatore Antiochi impii filio, quæ geſta ſunt narrabimus, breuiantes mala, quæ in bellis geſta ſunt.*

11 *Hic enim ſuſcepto regno, conſtituit ſuper negotia regni Lyſiam quendam, Phœnicis & Syriæ militiæ principem.*

12 *Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iuſti tenax erga Iudæos eſſe conſtituit, & præcipuè propter iniquitatem, quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis.*

13 *Sed ob hoc accuſatus ab amicis apud Eupatorem, cùm frequenter proditor audiret, eo quòd Cyprum creditam ſibi à Philometore deſeruiſſet, & ad Antiochum Nobilem tranſlatus etiam ab eo receſſiſſet, veneno vitam finiuit.*

14 *Gorgias autem cùm eſſet dux locorum, aſſumptis aduenis frequẽter Iudæos debellabat.*

15 *Iudæi verò, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ieroſolymis ſuſcipiebant, & bellare tentabant.*

16 *Hi verò, qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes, vt eſſet ſibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum:*

17 *mul-*

17 multáque vi inſiſtentes, loca
obtinuerunt, occurrentes intere-
merunt & omnes ſimul non minus
viginti millibus trucidauerunt.
18 Quidam autem, cùm confu-
giſſent in duas turres valdè muni-
tas, omnem apparatum ad repu-
gnandum habentes,
19 Machabæus ad eorum expu-
gnationem, relicto Simône, & Io-
ſepho, itémque Zachæo: eiſq; qui
cum ipſis erant ſatis multis, ipſe ad
eas, quæ ampliùs perurgebant, pu-
gnas, conuerſus eſt.
20 Hi verò qui cum Simône e-
rant, cupiditate ducti, à quibuſdam
qui in turribus erant, ſuaſi ſunt pe-
cunia: & ſeptuaginta millibus di-
drachmis acceptis, dimiſerũt quoſ-
dam effugere.
21 Cùm autem Machabæo nun-
ciatum eſſet, quod factum eſt, prin-
cipibus populi congregatis accuſa-
uit, quod pecunia fratres vendidiſ-
ſent, aduerſariis eorum dimiſſis.
22 Hos igitur proditores factos
interfecit, & confeſtim duas tur-
res occupauit.
23 Armis autem ac manibus,
omnia proſperè agendo, in duabus
munitionibus, plus quam viginti
millia peremit.
24 At Timotheus, qui priùs à
Iudæis fuerat ſuperatus, conuocato
exercitu peregrinæ multitudinis,
& congregato equitatu Aſiano, ad-
uenit quaſi armis Iudæam captu-
rus.
25 Machabæus autem, & qui
cum ipſo erant, appropinquante
illo deprecabantur Dominum.
26 Caput terra aſpergentes, lum-
bóſque ciliciis præcincti ad altaris
crepidinem prouoluti, vt ſibi pro-
pitius, inimicis autem eorum eſſet
inimicus, & aduerſariis aduerſare-
tur, ſicut lex dicit.
27 Et ita poſt orationem, ſum-
ptis armis, longiùs de ciuitate pro-
cedentes, & proximi hoſtibus effe-
cti, reſederunt.
28 Primo autem ſolis ortu vtri-
que commiſerunt: illi quidem vi-
ctoriæ, & proſperitatis ſponſorem
cum virtute dominum habentes:
illi autem ducem belli animum ha-
bebant.
29 Sed cùm vehemens pugna
eſſet, apparuerunt aduerſariis de
cælo viri quinque in equis, frænis
aureis decori, ducatum Iudæis præ-
ſtantes:
30 Ex quibus duo Machabæum
medium habentes, armis ſuis cir-
cunſeptum incolumen conſerua-
bant: in aduerſarios autem tela, &
fulmina iaciebant, ex quo & cæci-
tate confuſi, & repleti perturbatio-
ne cadebant.
31 Interfecti ſunt autem vigin-
mi millia quingenti, & equites
ſexcenti.
32 Timotheus verò confugit in
Gazaram præſidium munitum, cui
præerat Chereas.
33 Machabæus autem, & qui
cum eo erant, lætantes obſederunt
præſidium diebus quatuor.

mino confitentur. Et ſermone 110. de diuerſis cap. 5. *Ecce, vt de aliis taceamus, qualem locum hic habuit iſte miſer Antiochus? Per eum populus* DEI *flagellatus eſt, & probatus: Per eum iſti ſancti iuuenes coronati ſunt. Ergo habuit hic locum ſuum. Malus erat, ſed bene vſus eſt illo, qui malus eſſe non poteſt. Sicut enim mali homines male vtuntur creaturis bonis: ſic creator bonus bene vtitur hominibus malis. Nouit quid tamen agat, qui creauit totum genus humanum. Aurifex portat, appendit, Aurifex librat. Pictor nouit, vbi ponat nigrum colorem, vt ſit decora pictura; &* DEVS *neſcit vbi ponat peccatorem, vt ſit ordinata creatura?* Fuit verò alius Antiochus illuſtris, qui cum Tito Hieroſolymam oppugnauit, de quo Ioſephus lib. 5. Captiuitat. 29. lib. 7. cap. 28. alius item Epiphanes Carpocratis hæretici hæreticus filius. qui cum pænè adoleſcentulus mortuus eſſet, annos videlicet 17. natus, ei tamen, qui ab ipſo impiis erroribus imbuti erant, mortuo Muſeum & delubrum, erexerunt, feſtoſque dies & ſacrificia dicarunt, vti narrat S. Epiphanius hæreſi 32. Ita ſemper ſuos deceptores ipſi decepti admirati ſunt. & qui in Eccleſia Catholica *nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.* Threnorum 4. ver. 5.

De iis, quæ Antiochi Eupatoris tempore, geſta ſunt.

E capite ſexto libri primi.

17 ET cognouit Lyſias, quoniam mortuus eſt rex, & conſtituit regnare Antiochum filium eius, quem nutriuit adoleſcentem: & vocauit nomen eius Eupator.

E CAPITE X. LIBRI II.

10 NVnc autem de Eupatore Antiochi impij filio, quæ geſta ſunt narrabimus, breuiantes mala, quæ in bellis geſta ſunt.

11 Hic enim ſuſcepto regno, conſtituit ſuper negotia regni Lyſiam quendam, Phœnicis & Syriæ militiæ principem.

12 Nam Ptolemæus, qui dicebatur Macer, iuſti tenax erga Iudæos eſſe conſtituit, & præcipuè propter iniquitatem, quæ facta erat in eos, & pacificè agere cum eis.

13 Sed ob hoc accuſatus ab amicis apud Eupatorem, cùm frequenter proditor audiret, eo quod Cyprum creditam ſibi à Philometore deſeruiſſet, & ad Antiochum Nobilem tranſlatus etiam ab eo receſſiſſet, veneno vitam finiuit.

14 Gorgias autem cùm eſſet dux locorum, aſſumptis aduenis frequẽter Iudæos debellabat.

15 Iudæi verò, qui tenebant opportunas munitiones, fugatos ab Ieroſolymis ſuſcipiebant, & bellare tentabant.

16 Hi verò, qui erant cum Machabæo, per orationes Dominum rogantes, vt eſſet ſibi adiutor, impetum fecerunt in munitiones Idumæorum:

17 mul-

17 *multáque vi inſiſtentes, loca*
obtinuerunt, occurrentes intere-
merunt & omnes ſimul non minus
viginti millibus trucidauerunt.
18 *Quidam autem, cùm confu-*
giſſent in duas turres valde muni-
tas, omnem apparatum ad repu-
gnandum habentes,
19 *Machabæus ad eorum expu-*
gnationem, relicto Simône, & Io-
ſepho, itémque Zachæo: eiſq; qui
cum ipſis erant ſatis multis, ipſe ad
eas, quæ ampliùs perurgebant, pu-
gnas, conuerſus eſt.
20 *Hi verò qui cum Simône e-*
rant, cupiditate ducti, à quibuſdam
qui in turribus erant, ſuaſi ſunt pe-
cunia: & ſeptuaginta millibus di-
drachmis acceptis, dimiſerũt quoſ-
dam effugere.
21 *Cùm autem Machabæo nun-*
ciatum eſſet, quod factum eſt, prin-
cipibus populi congregatis accuſa-
uit, quòd pecunia fratres vendidiſ-
ſent, aduerſariis eorum dimiſſis.
22 *Hos igitur proditores factos*
interfecit, & confeſtim duas tur-
res occupauit.
23 *Armis autem ac manibus,*
omnia proſpere agendo, in duabus
munitionibus, plus quam viginti
millia peremit.
24 *At Timotheus, qui priùs à*
Iudæis fuerat ſuperatus, conuocato
exercitu peregrinæ multitudinis,
& congregato equitatu Aſiano, ad-
uenit quaſi armis Iudæam captu-
rus.
25 *Machabæus autem, & qui*
cum ipſo erant, appropinquante
illo deprecabantur Dominum.
26 *Caput terra aſpergentes, lum-*
bóſque ciliciis præcincti ad altaris
crepidinem prouoluti, vt ſibi pro-
pitius, inimicis autem eorum eſſet
inimicus, & aduerſariis aduerſare-
tur, ſicut lex dicit.
27 *Et ita poſt orationem, ſum-*
ptis armis, longiùs de ciuitate pro-
cedentes, & proximi hoſtibus effe-
cti, reſederunt.
28 *Primo autem ſolis ortu vtri-*
que commiſerunt: illi quidem vi-
ctoriæ, & proſperitatis ſponſorem
cum virtute dominum habentes:
illi autem ducem belli animum ha-
bebant.
29 *Sed cùm vehemens pugna*
eſſet, apparuerunt aduerſariis de
cælo viri quinque in equis, frænis
aureis decori, ducatum Iudæis præ-
ſtantes:
30 *Ex quibus duo Machabæum*
medium habentes, armis ſuis cir-
cunſeptum incolumen conſerua-
bant: in aduerſarios autem tela, &
fulmina iaciebant, ex quo & cæci-
tate confuſi, & repleti perturbatio-
ne cadebant.
31 *Interfecti ſunt autem vigin-*
mi millia quingenti, & equites
ſexcenti.
32 *Timotheus verò confugit in*
Gazaram præſidium munitum, cui
præerat Chæreas.
33 *Machabæus autem, & qui*
cum eo erant, lætantes obſederunt
præſidium diebus quatuor.

34 *At hi, qui intus erant, loci firmitate confiſi, ſupra modum maledicebant, & ſermones nefandos iactabant.*
35 *Sed cùm dies quinta illuceſceret, viginti iuuenes, ex his, qui cum Machabæo erant, accenſi animis propter blaſphemiam, viriliter acceſſerunt ad murum, & feroci animo incedentes aſcendebant:*
36 *ſed & alij ſimiliter aſcendentes, turres portasq́; ſuccendere aggreſſi ſunt, atq; ipſos maledicos viuos concremare.*
37 *Per continuum autem biduum præſidio vaſtato, Timotheum occultantem ſe in quodam repertum loco peremerunt: & fratrem illius Chæream, & Apollophanem occiderunt.*
38 *Quibus geſtis, in hymnis & confeſſionibus benedicebant Dominum, qui magna fecit in Iſraël, & victoriam dedit illis.*

COMMENTARIVS.

EPIPHANI Antiocho teterrima, vt audiimus, morte ſublato, confeſtim eodem anno 149. ſucceſſit filius *Antiochus.* qui, quaſi tanta Patris virtus, vt gloriari eo poſſet, fuiſſet; à Syris, Appiano teſte, annitente ſcilicet Lyſia cap. 6. verſ. 17. *Eupator* dictus eſt. *Paruulum* admodum fuiſſe ait lib. 34. Iuſtinus, *nouennem* idem Appianus. qui & addit, quod hoc cap. 6. ver. 17. traditur; eius *educatorem.* (Hoc enim, vt in Alexandro monet Plutarchus, aulici iſti nomen, quam *pædagogi* aut *magiſtri* libentius audiebant) fuiſſe Lyſiam, de quo ſuprà cap. 3. verſ. 32. & ſequentibus. Quæ igitur Antiochi huius tempore contigerint, *quatuor* potiſſimum partim hoc cap. 6. à verſ. 16. ad finem. partim lib. 2. cap. 10. à verſ. 10. ad cap. 14. proponuntur quorum nonnulla plures alias res continent, maxime tamen ſecundum.

Primum Mors *Ptolemai*, qui dicebatur *Macron*, & ab Interprete noſtro *Macer* vertitur, lib. 2. cap. 10. Is ſibi ipſi veneno vitam eripuit, vti clarè Græcus textus notat, qui addit, cum id feciſſe, *cum animum nobilem*, ſeu *generoſam quandam libertatem non haberet.* Parui enim anguſtique animi eſſe, mortem ſibi ipſi conſciſcere, etiam Gentilium plerique viderunt & docuerunt, vt Euripides, Ariſtoteles, alij, prout in Samſonis & Saulis morte oſtendi. Ideoque & Martialis:

Rebus in aduerſis facile eſt contemnere vitam,
Fortiter ille facit, qui miſer eſſe poteſt.

Ab Antiocho porro dicitur in Latino receſſiſſe, non quod omninò ab eo vel eius filio Eupatore, ſicuti à Plutometore, deſciuiſſet, ſed quòd ab æmulis, eò quod Iudæis fauere magis videretur, deſciuiſſe accuſabatur, proditorque vocabatur.

Secundum Eodem lib. 2. cap. 10. verſ. 14. pugnauit Iudas *cum* Eupatoris *Ducibus quinque. Primus* eſt *Gorgias*, de quo ſuprà, & iterum poſtea. *Aduenas* vocat verſ. 14. eas copias, quæ ex barbaris & exteris erant conflatæ, ex Thracibus ſcilicet, quorũ infrà hoc eodem lib. 2. cap. 12. verſ. 35. mentio; ex Lydis, Galatis, inſularibus, aliis. Ideoque pro *aduenas aſſumere*, dicit hoc loco, ἐξενοτρόφει *aduenas alebat* Gorgias in ſuo exercitu. & infrà verſ. 24. & libro 1. cap. 11. verſ. 38. dicitur *peregrinus exercitus* lib. 1. cap. 3. verſ. 41. *exercitus ter-*

titus terra alienigenarum. Talibus enim exteris mercenariis vſa etiam *Alexandra* apud Ioſephum lib.14.& *Herodes* apud eundem lib.17.cap.10.dum ipſius funus ſequutos ait eiuſdem exercitus ex *Thracibus, Germanis, Galatis, aliis.* Additurque hic παρέκαστα πρὸς τοὺς Ἰουδαίους ἐπολεμοτρόφει, *ſemper contra Iudaeos bellum alebat* Gorgias, vel *conductitium illum exercitum, ad bellum Iudaeis inferendum.* Eſt autem verſu 15. legendum non *Iudaei* ſed *Idumaei.* Nam diſerte duplices Iudæorum aduerſarios textus ſignificare vult, Gorgiam & Idumæos. ſicque habent Græci Codices. & dicuntur hi Idumæi ſuſcipere φυγαδευθέντας, *fugatos ab Hieroſolymis*, qui ſcilicet ob impietatem & improbitatem inde pellebantur, vel ſponte ipſi ſua fugiebant, quemadmodum transfugas, ſimilesque improbos ſuſcipere ſolet aduerſaria pars libenter. Et pro, *bellare tentabant*, in Græco idem verbum, quod Gorgiæ antea tributum eſt, legitur: πολεμοτροφεῖν ἐπεχείρουν. Rurſumque in Græco præponitur ὁμοῦ τούτῳ, id eſt, *vna cum eo*, ſcilicet Gorgia. & additur, ἐγύμναζον τοὺς Ἰουδαίους, *exercebant Iudaeos.* Occaſio verò cur ita Iudæos bello Idumæi vexarent, fuit, quia vicinas & oportunas munitiones quaſdam tenebant. ideoque in eas verſ. 16. fecit Iudas impreſſionem, quemadmodum etiam factum lib. 1. cap. 5. verſ. 3. Sed more ſuo, quē Chriſtiani meritiſſimò milites imitari debent, priùs qui cum Machabęo erāt, per orationes Dominum rogarunt. ποιησάμενοι λιτανείαν. *cum Litaniam*, ſiue *ſupplicationem inſtituiſſent*, ſicut infrà cap. 14. 15. λιτανεύειν. Et ſic verſ. 17. Idumæos ipſos *occurrentes* ſtrage maxima occiderunt. Occiſorum enim numerus fuit *non minus viginti millibus.* Qui effugerunt verſ. 18. in Latino non numerantur, ſed in Gręco dicuntur fuiſſe, οὐκ ἔλαττον τῶν ἐνακισχιλίων *haud minus quàm nouem millia.* ſed verſ. 21. qui cum Simone φιλαργυρήσαντες, quoſdam elabi paſſi ſunt. Pro *didrachmis*, ponit Græcus *drachmas. Fratres* vocat Iudas verſ. 21. Iudæos omnes, quorum illi ſalutem & dignitatem, argenti maleſuadâ fame, prodidiſſent. An tamen *Ioſephus* verſ. 20. ſit idem, qui ſuprà lib. 2. cap. 8. verſ. 22. & alias dicitur *Iohannes*, proprius Iudæ frater, non liquet quidem, veri tamen eſt ſimile.

Dux ſecundus Timotheus verſ 24. qui *armis capere Iudaeam* volebat: & ait Græcus δορυάλωτον, vt ſuprà lib. eodem 2. cap. 5. verſ. 11. Sunt verò hic *notanda quatuor. Primum* verſ. 25. inſignis ad pugnam præparatio, quæ noſtris hodie militibus commendari ſatis haud poteſt. Quod verſ. 27. dicitur *reſederunt*, Græcè eſt, ἐφ' ἑαυτῶν ἦσαν. *in ſeipſis erant*, ſeipſos collegerunt. & poteſt tam ad animos quam ad corpora referri, vt reſederint animis valde ſcilicet ad fortiter pugnandū, pieque, ſi res ferret, moriendum, collectis; corporibusque in caſtra congregatis, & omnibus vnitis. At verſ. 28. *duo praeclara gerendorum bellorum*, illuſtriumque *victoriarum inſtrumenta* traduntur, *Dominus & virtus.* Ille ad ſe per pœnitentiam, & preces confugientibus, pro iuſtitia & religione pugnantibus, in ipſo ſpem præſidiumque ſuum collocantibus proſperitatem & victoriam ſpondet. hęc verò fortiter ſe gerit; militię labores, vigilias & incommoda omnia generosè tolerat, acriter pugnat, hoſtem cædit, nec è pugna niſi victrix recedit. Eleganter in Græco dicitur ἔγγυον εὐημερίας καὶ νίκης, μετ' ἀρετῆς ἡ ἐπὶ τὸν κύριον καταφυγὴ. *ipſum ad* Devm *confugium vna cum virtute, boni ſucceſſus & victoriae ſponſor eſt.* Vide quæ Iudith cap. 4. fol. 252. 259. & ſequenti dicta. E contrario verò calamitatum & exitiorum in bellis fons & auctor certiſſimus is, quem Iudæorum hic hoſtes habuiſſe traduntur verſ. 28. καθηγήμων τῶν ἀγώνων ὁ θυμός, *dux belli animus*, ſiue *dux certaminum cupiditas, ira, & ſuperbia.* Hæc enim ſignificat ὁ θυμός *Alterum* hic notādum, eſt illuſtriſſimum diuini auxilij ſignum, maximumque miraculum. verſ. 29. & 30. quod ſic deſcribit Gorionides, lib. 3. cap. 13. *Clamans ad* Devm *Iudas in medio profundi pugnae ipſius, attollensq;*

oculos ſuos vidit quinque iuuenes ſedentes ſuper equos, quorum indumenta erant aurea, & duo ex iis ſtabant pro Iuda, vnus ab hoc latere, alter ab altero, defendentes eum clypeis ſuis, & tres pugnabant aduerſus Timotheum. Factum itaque eſt, cum vidiſſet eos Iudas, cognouit eos miſſos pro auxilio Iudæorum, & confirmans ſuos iuuenes, irruit in Timothei copias, & ex eis percuſſit 20500. ipſos ſcilicet equites, qui hic etiam narrãtur, omittendo. Sed multo adhuc textus noſtri ſplẽdidior & mirabilior narratio eſt. Sic verò DEVM, & ſæpe alias poſtea, per Angelos, cœli ciuesq; ſuos, præſentem quibuſdam opem tuliſſe legimus. D. Conſtantino Magno Panegyricus ſextus, *In ore, ait, omnium Galliarum eſt, viſos, qui ſe diuinitus miſſos præ ſe ferebant. Et quamuis cœleſtia ſub oculos hominum venire non ſoleant, quod craſſam & caligantem aciem ſimplex & inconcreta ſubſtantia naturæ tenuis eludat: illi tamen auxiliatores tui aſpici audiriq; patientes, vbi meritum tuum teſtificati ſunt, mortalis viſus contagium refugerunt. Sed quænam illa fuiſſe dicitur ſpecies? qui vigor corporum? quæ amplitudo membrorum? quæ alacritas voluntatum? Flagrabant verendum neſcio quid, vmbone coruſci, & cœleſtium armorum lux terribilis ardebat. tales enim venerant vt tui crederentur. Hæc ipſorum ſermocinatio, hoc inter audientes ferebant, Conſtantinum petimus, Conſtantino imus auxilio.* De Theodoſio in illa celebri & ab Ethnico etiam Claudiano decantata contra Eugenium victoria, duo è cœleſtibus anteſignani viſi, vti refert lib. 5. cap. 24. Theodoretus. S. Ambroſius, ideo ait lib. 1. cap. 6. Fulgoſius, *cum flagello* pingitur, quòd eo barbaros depellere viſus ſit. Sancti Georgius, Demetrius, & Mercurius ante Syriæ metropolin, Romanis perſpicuè opitulati, vt explicat lib. 4. Æmylius. Et nónne idem S. Demetrius martyr, cum à Bulgaris obſideretur Theſſalonica, & ciues ipſi, πάννυχον ἐπιτελέσαντες δέησιν, καὶ τῷ μύρῳ τῷ ἐκ τοῦ θείου τάφου βλύζοντι χρισάμενοι, id eſt, *cum ſupplicationem tota nocte feciſſent, eoq; vnguento, quod è diuino martyris ſepulchro adhuc ſcaturit, vſi eſſent*; ſpectat⁹ in acie, vt captiui ἐνωμότως, id eſt, iureiurãdo confirmarũt, λέγοντες νεανίαν ἐφ' ἵππου ὁρᾶν, προηγούμενον τῆς Ῥωμαϊκῆς φάλαγγος, ἐξ οὗ πῦρ ἐξαλλόμενον ἐνεπυρπόλει τοὺς ἐναντίους. *dicentes, ſe iuuenem in equo vidiſſe, qui Romanã phalangem ductaret, ex quo ignis exſiliens hoſtes aduerſos cremaret.* Ita Cedrenus: cuius interdum verba ideò libenter interui, quòd iactis hic verſ. 30. fulminibus non diſſimilia oſtenderent. Quid, cum obſidione Sabariam cinxiſſent Turcæ, S. Martinus? Et dum à Curinenſi principe, bello vexaretur S. Venceſlaus, quid Angeli? Quid Colonienſes Martyres, Vrſula, Gedeon Machabæi, apud Bredenbachium lib. 4. ca. 22? Quid, contra Saracenos, circa Domini annum 826. S. Iacobus, & noſtra etiam memoria, vt eſt apud Cardanum lib. 5. de varietate fortunæ cap. 8. apud Maffeium hiſt. Indicar. lib. 4. & 12. Quid, contra Saracenos etiam, S. Petrus & Paulus? apud Luitprandum lib. 2. ca. 14. Quid, ante annos paulò ampliùs centum, in Congitano Æthiopiæ regno, contra Chriſtianæ pietatis hoſtem immaniſſimum & parricidam Panſum, pro Alphonſo nouo & Rege & Chriſtiano, clariſſima circumfuſi luce, vultuque acerrimo prælantes Angeli, apud eundem illum Maffeium lib. 1. hiſtoriarum? Quid eques ille Angelus apud V. Bedam in S. Cuthſeberti hiſtoria ca. 1. Non ſunt hæc, vt quidam interdum muſſitant, ſpectra inania, cum eorum vi res tantæ perfectæ: neque dæmonum, vti Caſtor & Pollux olim, ludibria, quaſi Chriſtianæ fidei hoſtes ij perterrefacere, iuſtitiam, Chriſtique fidem amplificare vellent. Sic enim *aduerſus ſe diuiſus* eſſet Satanas & *quomodo* ſtaret *regnum eius*? Matth. 12. verſ. 26.

Tertium obſidio *Gazara* verſ. 33. quæ à Gorione libro 3. caq. 13. *Gaza* dicitur, ſed mendo è cum diſtinctam eſſe oſtendant etiam quæ infrà cap. 13. verſ. 45. cap. 14. verſ. 7. Ioſephus crebrò literæ vnius immutatione, itemque Strabo lib. 16. eam *Gadara* nominant

minant

minant & *Gadaridem*, additque Ioſephus à Iudæis occupatam. & quidem hoc tempore occupata videtur. de quo tamen cap. 14. iterum. Clare verò idem auctor lib. 15. cap. 11. tamquam diuerſas vrbes nominat *Gadara & Gazam*. Timotheum ait idem Gorion, ad littora maris fugiſſe, ad eum Palæſtinas copias ſe aggregaſſe, ibique rurſum victum fuiſſe, & ſeſe tandem Gaza, quæ, vt iam dictum, à Gazara differt, incluſiſſe, cum eum Haſſamonæi inſequerentur. Viginti porrò iuuenes, de quibus verſ. 36. *erant*, inquit Gorion, *ex iuuenibus Haſſamonæorum*. At à cæde duobus diebus dum non ceſſatur, ſubdit, non potuiſſe Timotheum inueniri, quod intelligendum, tam citò. Alioquin hîc verſ. 37. inuentus & peremptus, *in quodam loco*, Græcè λάκκῳ, *lacu*, vel *foſſa*. Fratrum eius capita, Iuda iubente, abſciſſa ſunt, *& poſtea*, inquit, *tulerunt ſpolia ciuitatis, & reuerſi ſunt in Hieruſalem cum cantico & hymno & cum gratiarum actionibus laudantes Dominum iuxta canticum Dauidis Iſrael: Quoniam in æternum miſericordia eius*. Hoc verò fortitudinis exemplo vtitur Cæſarius lib. 5. cap. 21. ad explicandum, quomodo à Catholicis vrbs Albigenſium munitiſſima & populoſiſſima capta ſit, dum ægre ferrent Catholici, ſancta Euangelia per ludibrium ab illis commicta. *Quartum* interfectio Timothei illius verſ. 37.

CAPVT VNDECIMVM LIBRI SECVNDI.

1 *Sed paruo pòſt tempore, Lyſias procurator regis, & propinquus, ac negotiorum præpoſitus, grauiter ferens de his, quæ acciderant,*
2 *congregatis octoginta millibus, & equitatu vniuerſo, veniebat aduerſus Iudæos, exiſtimans ſe ciuitatem quidem captam Gentibus habitaculum facturum,*
3 *Templum verò in pecuniæ quæſtum, ſicut cætera delubra Gentium, habiturum, & per ſingulos annos vanale ſacerdotium:*
4 *nuſquam recogitans Dei poteſtatem, ſed mente effrænatus in multitudine peditum, & in millibus equitum, & in octoginta elephantis confidebat.*
5 *Ingreſſus autem Iudæam, & appropians Bethſuræ, quæ erat in anguſto loco, ab Ieroſolyma interuallo quinque ſtadiorum, illud præſidium expugnabat.*
6 *Vt autem Machabæus, & qui cum eo erant, cognouerunt expugnari præſidia, cum fletu & lacrymis rogabant Dominum, et omnis turba ſimul, vt bonum angelum mitteret ad ſalutem Iſraël.*
7 *Et ipſe primus Machabæus, ſumptis armis, cæteros adhortatus eſt ſimul ſecum periculum ſubire, & ferre auxilium fratribus ſuis.*
8 *Cumq. pariter prompto animo procederent, Ieroſolymis apparuit præcedens eos eques in veſte candida, armis aureis haſtam vibrans.*
9 *Tunc omnes ſimul benedixerunt miſericordem Dominum, & conualuerunt animis: non ſolùm homines, ſed & beſtias ferociſſimas,*

mas, & muros ferreos parati pe-
netrare.
10 *Ibant igitur prompti, de cælo*
habentes adiutorem, & miſeran-
tem ſuper eos Dominum.
11 *Leonum autem more impetu*
irruentes in hoſtes, proſtrauerunt
ex eis vndecim millia peditum, &
equitum mille ſexcentos:
12 *vniuerſos autem in fugam*
verterunt, plures autem ex eis vul-
nerati nudi euaſerunt. Sed & ipſe
Lyſias turpiter fugiens euaſit.
13 *Et quia non inſenſatus erat,*
ſecum ipſe reputans, factam erga ſe
diminutionem, & intelligens in-
uictos eſſe Hebræos, Omnipotentis
Dei auxilio innitẽtes, miſit ad eos:
14 *promiſitq́; ſe conſenſurum o-*
mnibus quæ iuſta ſunt, & regem
compulſurum amicum fieri.
15 *Annuit autem Machabæus*
precibus Lyſiæ, in omnibus vtilita-
ti conſulens: & quæcunq; Macha-
bæus ſcripſit Lyſiæ de Iudæis, ea rex
conceſſit.
16 *Nam erant ſcripta Iudæis e-*
piſtolæ à Lyſia quidem hunc mo-
dum continentes, LYSIAS popu-
lo Iudæorum ſalutem.
17 *Iohannes & Abeſalom, qui*
miſſi fuerant à vobis, tradentes
ſcripta, poſtulabant vt ea, quæ per
illos ſignificabantur, implerem.
18 *Quæcunque igitur regi potu-*
erunt perferri, expoſui: & quæ res
permittebat, conceſſi.
19 *Si igitur in negotiis fidem*
conſeruaueritis, & deinceps bono-
rum vobis cauſa eſſe tentabo.
20 *De ceteris autem per ſingula*
verba mandaui & iſtis, & his, qui
à me miſſi ſunt colloqui vobiſcum.
21 *Bene valete. Anno centeſimo*
quadrageſimooctauo, menſis Dio-
ſcori die viceſima & quarta.
22 *Regis autem epiſtola, iſta con-*
tinebat: REX Antiochus Lyſiæ
fratri ſalutem.
23 *Patre noſtro inter deos tranſ-*
lato, nos volentes eos, qui ſunt in
regno noſtro ſine tumultu agere, &
rebus ſuis adhibere diligentiam,
24 *audiuimus Iudæos non con-*
ſenſiſſe patri meo vt transferren-
tur ad ritum Græcorum, ſed tenere
velle ſuum inſtitutum, ac propter-
eà poſtulare à nobis concedi ſibi le-
gitima ſua.
25 *Volentes igitur hanc quoque*
gentem quietam eſſe, ſtatuentes iu-
dicauimus templum reſtitui illis,
vt agerent ſecundum maiorum
ſuorum conſuetudinem.
26 *Bene igitur feceris ſi miſeris*
ad eos, & dexteram dederis: vt co-
gnita noſtra voluntate, bono ani-
mo ſint, et vtilitatibus propriis de-
ſeruiant.
27 *Ad Iudæos verò regis epiſto-*
la talis erat: REX Antiochus ſe-
natui Iudæorum, & ceteris Iudæis
ſalutem.
28 *Si valetis, ſic eſtis vt volu-*
mus: ſed & ipſi bene valemus.
29 *Adiit nos Menelaus, dicens*
velle vos deſcendere ad veſtros qui
ſunt apud nos.

30 *His igitur, qui commeant vſque ad diem triceſimum menſis Xanthici, damus dextras ſecuritatis,*

31 *Vt Iudaicis vtantur cibis, & legibus ſuis, ſicut & priùs: & nemo eorum vllo modo moleſtiam patiatur de his, quæ per ignorantiam geſta ſunt.*

32 *Miſimus autem & Menelaum, qui vos alloquatur.*

33 *Valete. Anno centeſimo quadrageſimooctauo, Xanthici menſis quintadecima die.*

34 *Miſerunt autem etiam Romani, epiſtolam ita ſe habentem:* QVINTVS *Memmius, et Titus Manlius legati Romanorum, populo Iudæorum ſalutem.*

35 *De his, quæ Lyſias cognatus regis conceſſit vobis, & nos conceſſimus.*

36 *De quibus autem ad regem iudicauit referendum, confeſtim aliquem mittite, diligentiùs inter vos conferentes, vt decernamus, ſicut congruit vobis. nos enim Antiochiam accedimus.*

37 *Ideoq; feſtinate reſcribere, vt nos quoque ſciamus cuius eſtis voluntatis.*

38 *Bene valete. Anno centeſimo quadrageſimooctauo, quintadecima die menſis Xanthici.*

COMMENTARIVS.

TERTIVS Eupatoris *Dux*, cum quo Iudæ pugnandum fuit; eſt iterum ille, qui iam alias victus fuerat *Lyſias*. Sunt autem tria maximè aduertenda. *Primum* eſt inſignis iterum ad prælium præparatio, quam ſingulari miraculo proſequi dignatus eſt Dominus, boni ſcilicet Angeli præſentiá, in equo egregie adiuuantis, & quidem ita, vt ab omnibus maximo cum fulgore conſpiceretur. Ideoque & huc, quæ in ſuperioris capitis miraculo dicta ſunt; pertinent. Quis verò Angelus hic fuerit, poſſet vt in Iudith cap. 13. fol. 375. indagari. D. Hieronymus in Danielis octauum; *Gabriel*, ait, *præpoſitus eſt prælijs.* Nam *in linguam noſtram vertitur fortitudo vel robuſtus* DEI. Alius eſſe Michaëlem, qui vniuerſæ Iudæorum genti præpoſitus erat; autumabit. Fortè Angelum nullum certum petiit eorum oratio, ſed è bonis Angelis vnum quemlibet. & talis datus fuit, qui huic negocio & tempori conueniret, quo is cumque tandem nomine appelletur. *Alterum* hic aduertendùm, eſt pugna ipſa verſ. 11. & præſtans victoria verſ. 12. *Tertium* eſt eximius victoriæ huius fructus. quorum alter ad victum Lyſiam, alter ad victorem Machabæum, Iudæosque omnes pertinebat. Ille intellexit, cum Iudæis DEI digitum eſſe, penitusque vinci non poſſe, *τοῦ πάντα δυναμένου θεοῦ συμμαχοῦντος αὐτοῖς, ipſo, qui omnia poteſt; DEO cum ipſis pugnante.* Quomodo verò hoc intellexerit, additur, *quia οὐκ ἄνους ὑπάρχων non inſenſatus erat*, non mentis expers, ſed catus & prudens. Et ſanè ita fit. E mirabilibus, quæ Angelorum, & Beatorum operâ facit DEVS, fructum capiunt maximum prudentes; paruum, aut omnino nullum imprudentiores. In Æthiopica illa, de qua ſuperiori capite dicebam; pugna, non eſt tanto illo miraculo ille ipſe, qui totius contra CHRISTVM, germanumque ſuum fratrem belli auctor, & caput erat

Panſus: ſed motus eſt ſummus huius Dux, qui victorem iam Chriſtianum Regem hoc vnum obteſtabatur, ne ſe abſque fidei Chriſtianæ myſteriis ex hac vita excedere pateretur. *ipſo congreſſus initio* (hiſtorici antea citati verbis dicam) *circa Alphonſum, apparuiſſe viros humana ſpecie auguſtiores, ipſius, quam Luſitani adorarent, crucis notæ diſtinctos, clariſſima circumfuſos luce, vultu acerrimo prælianteſ. eo nimirum viſo, Panſi milites ingenti horrore perfuſos, extemplò ſe in fugam dediſſe. Itaque ſibi iam non eſſe dubium, quin præter Chriſtianorum* DEVM, *nemo vel in terris vel in cœlo colendus, adorandusq; ſit.* Ita ille. Fructus verò, qui ad Iudæos peruenit, eſt fœdus, illis à Lyſia procuratum, à Rege conceſſum ver. 14. & ſequentibus. Fuit autem idipſum duplex. *Vnum*, vt liber eſſet Iudæis acceſſus ad eos, qui apud Antiochum erant, vel ad ea ipſorum bona, quæ illius ditione tenebantur, verbi gratia, agros, vt ex cap. 12. ver. 1. colligi videtur. Sed verſ. 22. vocatur à Rege Lyſias *frater*, non ſanguinis, vel honoris ergo. licet hic infrà verſ. 35. *conſanguineus* ſeu *cognatus* vocetur: Apud Gorionidem lib. 3. cap. 14. *filius patrui, regi ipſi* Antiocho Eupatori *Miſchneh* ſiue *Dux ab eo ſecundus*, & cap. 20. & 21. Solent enim principes, quos honore affectos volunt, vocare interdum *fratres*, interdum *patres*, vt infrà lib. 1. cap. 11. Et Antiochus Zeuxidem, apud Ioſephum lib. 12. cap. 3. Hyrcanum Herodes apud eundem lib. 15. cap. 2. Aſſuerus Amanem cap. 13. Eſther verſ. 6. Valentinianus & Valens. Voluſianum *parentem cariſſimum & amantiſſimum* Codice Theodoſ. lib. 2. tit. 9. lege 2. aliique alios. Et de fœdere iſto, quod induciarum inſtar, ad dies aliquot erat; binæ litteræ ſunt, anno 148. eodem die menſis Xanthici verſ. 27. Priores ſunt Regis ipſius ibidem, poſteriores legatorum Romanorum ver. 35. qui ea occaſione adfuiſſe videntur, quam narrat Appianus, vt iuberent, quæ eſſent vltra præſcriptum Antiocho à Romanis numerum, naues comburi, Elephantes occidi. Prorſus verò hunc in annum qui eſt vrbis 591. legationem iſtam, ex eodem Appiano, Cicerone, & Obſequente conferunt Sigoniani faſti. *Alterum fœdus*, vt religionis auitæ libera exercitatio eſſet, templum ſanctum foret, & id genus alia. Suntque de hoc itidem litteræ binæ, eodem quidem anno 148. ſed menſe Dioſcoro.

At duplex hic difficultas. Vna *de menſe* iſto: altera *de anno*. Vterque à Gorionide lib. 3. cap. 14. ſiletur. In hoc verò poſteriore Machabæorum libro menſem aliter Latini, aliter Græci nominant. Illis eſt *Dioſcorus*, his vel ζεὺς κορίνθιος, vel διοσκορινθίων μὴν ſcilicet; apud Scaligerum lib. 2. fol. 91. διόσκυρος. & hoc ad Latinum textum accedit. Nam qui διόσκυροι, iidem etiam διόσκοροι dicuntur, quemadmodum & διοσκυρίδης Dioſcorides. & hoc libro 2 cap. 1. *Ariſtobolus*, qui Græcè *Ariſtobulus*, lib. 1. cap. 6. verſ. 15. *Abobus*, qui ſimiliter *Abubus* eſt. Quis verò in menſium ordine ſit, non eſt mihi quidem dictu facilè. D. Thomas *Iunium* eſſe ait. fortè, quia is menſis à quibuſdam κρόνιος *Saturnalis* etiam vocatus eſt. Noua è Græco tranſlatio *Dioſcorinthium* nominat. Sed apud Suidam, Ariſtophanem in Ranis & Concionatricibus, Pindarum in Nemeis hymno 7. ipſiusque Interpretem, Platonem in Euthydemo, Philoſtratum in Antipatro, video Διὸς Κόρινθος adagium eſſe, quo moleſta rerum quarumdam repetitio, vel hominis certè alicuius proſperitas ſignificetur; in Græcorum verò parapegmatibus cum plurima menſium nomina ſint, iſtud nuſquam inuenio. Scaliger libro 2. de emendat. temp. fol. 92. Maſium arguit, quòd embolimum Syrorum menſem *Teboch* vocari ſcripſiſſet, cumque ipſe menſem *Dioſcurum* eſſe vult. *Lyſias*, ait, *præfectus Syriæ lib. 2. Machab. anno 148. Seleucidarum.* (*qui tamen verè 150. erat*) *ſcribit Iudæis ſe deſideria eorum à Rege impetraturum. Epiſtolium, quod ſcribit, datum eſt menſe Dioſcuro. Is menſis non eſt inter menſes Ma-*

cedonum

cedonum ordinarios. Fuit igitur embolimus. Sed nutat iſta concluſio. *primò*, quia embolimos & dies & menſes iis potius nominibus nominari videmus, quæ alias ordinaria, ſed ita vt iterentur. verbi cauſa, *bis ſextus* Calendas Martias, *Adar prior* & *poſterior*. *Deinde* quam multi menſes ſunt, quibus non apud diuerſos tantum, ſed apud eoſdem etiam populos, nomina complura? Legantur, qui extant libelli de menſibus. & noſtri *Quintiles* & *Sextiles*, *Iulij Auguſtiq;* conſiderentur. Poteſt igitur fieri, vt ordinarij alicuius menſis hoc nomen ſit, ſeu ſynonymum. Idque mihi ſatis arridet. *primò*, quia, quo hæc geſta ſunt, annus non videtur embolimæus fuiſſe. cum reuera non ſit Seleucidarum centeſimus quinquageſimus, vti paulò pòſt diſputabitur. Et tamen id tamquam certiſſimum accipit Scaliger. *Secundò*, altera etiam, quam ſubiicit, ratio infirma eſt. *Ratio*, inquit, *nominis valdè rei accommodata eſt, vt menſis geminus dicatur Dioſcuros, quemadmodum Caſtores ſiue Διόσκουροι Gemini dicuntur.* At iſto etiam modo gemini, quibus iſta legit quiſpiam, oculi erunt Dioſcuri, & geminæ quibus audit; aures. Imò verò, embolimus iſte menſis, eo ipſo auctore, non eſt geminus. Tum enim embolimi aut dies aut menſes dicuntur gemini, cum, emboliſmi causâ, eos geminari, iiſdemque iteratis nominibus, vt ſuprà dixi; affici contingit. Iſte verò proprium ſuum nomen haberet, nec menſium aliorum quiſquam geminaretur. *Tertiò* vult menſis huius intercalationem factam poſt Autumnum, brumali tempore. quod Poſideoni Attico, & Hebraico Tebeth, de quibus ſuprà fol. 568. reſpondet. Verùm tunc oporteret iſtam Lyſiæ contra Iudæos expeditionem hyeme ſuſceptam, ipſaque penè brumâ commiſſum hoc prælium fuiſſe. Accedit probabile haudquaquam videri, totos tres menſes, qui à Dioſcuro vſque ad Xanthicum effluxiſſent, in fœderis pactione conſumptos, cum & Iudæi & Lyſias ipſe illud valdè optarent, neque abeſſet Rex longiſſimè. Ipſum igitur *Dyſtrum*, qui Xanthico prior eſt, *iſto Dioſcori nomine reor ſignificatum*, & ipſi tunc Niſan reſpondiſſe, licet iſte poſſet fortaſsè interdum dici etiam *Dyſtrus Corinthius*, quia, vt ex Demoſthenis oratione de corona intelligitur, Corinthij ſolebant in menſium appellationibus Græcos alios ſubſequi. vt qui ab aliis diceretur *Lous* aut *Boedromion*, ab ipſis *Panemus*, qui tamen apud alios *Loo* & *Boedromione* prior eſt; appellaretur.

De anno plus aliquanto negocij eſt. Nam ecce, hic verſ.21. aſſeritur *annus centeſimus quadrageſimus octauus*. At lib.1.cap.6.verſ.16. Eupatoris huius pater non niſi *centeſimo quadrageſimonono* mortuus eſt. Imò, vt quidem affirmabat ſuprà Scaliger, annus quo à Lyſia datum hoc epiſtolium eſt, *verè centeſimus quinquageſimus erat*. Vnde libro 5. fol. 406. *Quis, ait, Oedipus hæc ſoluerit? Itaque bene de illo auctore meruerit, qui illum à ſuſpicione errorum vindicauerit.* Ego verò Dauus quidem ſum, non Oedipus, tam tamen hæc perplexa & innodata, vt Dei cum gratia, ſolui nequeant, non opinor. Ex iis enim quę ſuprà lib.1.cap.1.lib.2.cap.4.fol.567. dicta, reſponderi iam poſſet; mortuum quidem eſſe Antiochum Epiphanem, eique ſucceſſiſſe filium *anno Iudaico* 149. ſed epiſtolium hoc à Lyſia datum *anno Chaldaico 148.* Neque enim iſta, vt ibi dicebatur; pugnant. Sed, huc loci cum deueniſſem, liberetque, vt in aliis, in hac ipſa etiam re videre, num in poſtrema ſua temporum emendatione quidquam Scaliger addidiſſet, vel immutaſſet, *duo* eum inuenio potiſſimum immutaſſe. *Vnum* eſt, duo tantum annorum genera, in Seleucicis, communi vſu recepta tritaque fuiſſe. videlicet *Iudaicum*, quod *à Niſan* incipit, & *Antiochenum* ſiue *Alexandrum* quod à Tiſri. qui eodem anno ſequitur, ita nimirum, vt ſex menſibus præuertat Iudaicus Alexandreum ſiue Antiochenum. prout docent Thalmudici tractatu de capitibus anni, & Rabbi Aha Bar Huna in capite

Roſch Haſſchanah. *Alterum* eſt; Chaldaicum annum non popularem, ſed Mathematicum tantummodo fuiſſe, quo, qui artem Genethliacam & Matheſin profitebantur, ob lunaris epilogiſmi commoditatem, vterentur. Ideoque iam dicendum, & Epiphanis mortem & Eupatoris regni auſpicium, adeoque prælium & fœdus hoc incidiſſe in Seleucidarum annum Iudaicum 149. qui idem erat Antiochenus & Alexandreus 148. Eſt enim hæc generalis regula. *Quando quidpiam in Græcorum ſiue Seleucidarum anno narratur, quod ſemeſtri æſtiuo,* ſiue prioribus ante Tiſri ſex menſibus *accidit, ſemper in Seleucidarum annis Iudaicis & Antiochenis Alexandreisq́, diſcrepantia eſt, & anno vno ſemper iſtos illi ſuperant. Quando vero quidpiã poſt Tiſri geſtum narratur altero anni ſemeſtri, hyberno ſcilicet, ſunt iidem anni, vſque ad ſequentem Niſan, concordes.* Iam verò ſub Iudaici anni principium mortuus eſt Epiphanes, & ilicò ei ſuffectus Eupator. ſtatimque bellum quod cum Iudæis pridem inchoatum erat; continuatum eſt, vſque ad 24. diem Dioſcuri, & ſequente Xanthico menſe confirmatum à Rege fœdus eodem anno. Ideoque quia in ſemeſtri æſtiuo fiunt hęc, annus erat Iudaicus 149. Alexandreus 148.

Solutus ergo iam propoſitus nodus videretur, ſi de eo, quod vrget Scaliger, dictum eſſet; *annum* ſcilicet Lyſiaci epiſtolij. & Eupatoriani fœderis *fuiſſe reuera Iudaicum* 150. Ideoque in epiſtolio & fœdere iſto *non* poſſe *Alexandrum* ſcribi 148. imò etiam fuiſſe Alexandreum 150. quia vt ratiocinatur fol. 406. li. 5. poſt ipſius Tiſri ſcenopegiam, *pacem cum Iudæis hanc fecit Eupator.* quemadmodum docet liber prior Machabæorum c. 6. vel ſ. 20. & ſequentibus. Id verò eſt, in quo ſummæ difficultatis cardinem verti viſum Scaligero eſt, quod, vt Oedipum requireret, eum perpulit. Eſt tamen id multo, quam ſuperiora, facilius. *Neque enim eadem* hoc lib. 2. cap. 11. *pacificatio,* idemque fœdus, cum eo quod lib. 1. cap. 6. percuſſum. prout ex ipſa vtriuſque libri quam texo harmonia, planum erit poſtea, & è periſtaſeon pænè omnium conſideratione. Rex illic præſens eſt, Hieroſolymamque poſt fœdus ilicò ingreditur: hic abſens eſt, & Lyſiam litteris alloquitur. Illic ad fœdus Regem vocat Philippi factio & turba: Hic Lyſiæ ſtrages, Deique operum prudens conſideratio. Mitto alia. cum & Gorionides eodem libro 3. fœdera iſta clariſſimè diuerſa oſtendat, & *prius* quidem, de quo iſto cap. 11. lib. 2. deſcribat ille cap. 14. *poſterius* verò cap. 20. Nunc quomodo idem temporum Emendator, priora etiam ſua emendet, vt ſuus ſemper veritatis inquiſitioni honos ſit; non inutile fuerit audire. *Obſcuritas,* ait lib. 5. fol. 405. *locorum, vbi fit mentio annorum Græcorum in poſteriore volumine Machabæorum, fecit, vt putaremus eum auctorem vſum annis Chaldaicis, non Alexandreis. Sed fallebamur.* Et fol. 406. *Quomodo illi loco ex cap. 11. poſterioris voluminis ſuccurratur nullum rationem inire poſſum.* Et fol. 404. *Annus Iudaicus Græcorum anteuertit Antiochenũ Seleucidarũ, ſiue Alexandreum menſibus ſex. Hæc poſſunt etiã circumſpectiſſimis imponere. Et nobis olim quidẽ hoc diſcrimẽ oboluit: ſed tamẽ hæſimus in luto. Quare, qui ad annos Græcorum, quibus vtitur prius volumẽ Machabæorum, tempora exigere voluerit, prius conſideret, intra æſtiuum, an intra hibernũ ſemeſtre anni propoſiti fuerit.* Similia fol. 407. & in frag. fol. 37. Et poteſt hęc eorundẽ annorũ alia & alia putatio facile intelligi, ſi conferatur, cum varia Indictionum inchoatione, quam Imperatores à Septembris die 24. Pontifices à Domini Natiuitate faciunt. aut verò cum ipſis Domini annis, quos, vt explicat Couarruuias lib. 1 Reſolutionum cap. 12. quidam ab ipſa eiuſdem Domini Natiuitate repetunt vt Eccleſia communiter, alij à Ianuarij die primo vt Aſtrologi, nonnulli ab Incarnatione, ſiue Martij die 25. idque bifariam, dum Natiuitatem pręuertunt quidam nouem menſibus, vt Piſani & Senenſes eandem alij menſibus tribus ſequuntur, vt Florentini, & Archiepiſcopalis Treuirorum Curia.

Demum

Demum hoc in capite notabis, Iudęorum legatorum alteri, ver. 17. nomen idem eſſe, quod Dauidis ſilio Abſalom. qui Gręcè αβεσσαλὼμ. Rurſum, quod verſ. 23. dicit Eupator, in Deos patrem ſuum translatum, id Gentilium more ab eo iactari. Vſitata verò Hebræorum parœmiâ, de qua Eſther cap. 15. verſ. 16. dictum; exprimitur idem ipſum à Gorionide cap. 14. citato, per eiuſdem Antiochi aſſumptionem im malacim, cum Angelis, ſiue inter Angelos. Et verſ. 27. pro Iudæorum Senatu, in eodem Gorionide ibidem & cap. 17. ponitur Iudas Meſciach milchamah, id eſt, vnctus ad bellum, ſiue Dux belli. Manilius verò verſ. 34. in Græco vocatur μάνλιος.

CAPVT DVODECIMVM LIBRI SECVNDI.

1 HIs factis pactionibus, Lyſias pergebat ad regem, Iudæi autem agriculturæ operam dabant.

2 Sed hi, qui reſederant, Timotheus & Apollonius Gennæi filius, ſed & Hieronymus, et Demophon, ſuper hoc & Nicanor Cypriarches, non ſinebant eos in ſilentio agere, & quiete.

3 Ioppitæ verò tale quoddam flagitium perpetrarunt: rogauerunt Iudæos, cum quibus habitabant, aſcendere ſcaphas, quas parauerāt, cum vxoribus, & filiis, quaſi nullis inimicitiis inter eos ſubiacentibus.

4 Secundum commune itaque decretum ciuitatis, & ipſis acquieſcentibus, pacisq; cauſa nihil ſuſpectum habentibus: cùm in altum proceſſiſſent, ſubmerſerunt non minus ducentos.

5 Quam crudelitatem Iudas in ſuæ gentis homines factam vt cognouit, præcepit viris, qui erant cum ipſo: & inuocato iuſto iudice Deo,

6 venit aduerſus interfectores fratrum, & portum quidem nocte ſuccendit, ſcaphas exuſſit, eos autem qui ab igne refugerant, gladio peremit.

7 Et cùm hæc ita egiſſet, diſceſſit quaſi iterum reuerſurus, et vniuerſos Ioppitas eradicaturus.

8 Sed cùm cognouiſſet & eos, qui erant Iamniæ, vtile pari modo facere habitantibus ſecum Iudæis,

9 Iamnitis quoque nocte ſuperuenit, & portum cum nauibus ſuccendit: ita vt lumen ignis appareret Ieroſolymis à ſtadiis ducentis quadraginta.

10 Inde cùm iam abiiſſent nouem ſtadiis, & iter facerent ad Timotheum, commiſerunt cum eo Arabes quinque millia viri, & equites quingenti.

11 Cumq; pugna valida fieret, & auxilio Dei proſperè ceſſiſſet, reſidui Arabes victi, petebant à Iuda dextram ſibi dari, promittentes ſe paſcua daturos, & in cæteris profuturos.

12 Iudas autem, arbitratus verè in multis eos vtiles, promiſit pa-

cem: dextriſq́; acceptis diſceſſere
ad tabernacula ſua.
13 Aggreſſus eſt autem & ciui-
tatem quandam firmam pontibus
muriſq́; circunſeptam, quæ à turbis
habitabatur Gentium promiſcua-
rum, cui nomen Caſphin.
14 Hi verò, qui intus erant con-
fidentes in ſtabilitate murorum, &
apparatu alimoniarum, remiſsiùs
agebant, maledictis laceſſentes Iu-
dam, & blaſphemantes, ac loquen-
tes quæ fas non eſt.
15 Machabæus autem, inuocato
magno mundi principe, qui ſine a-
Ioſue 6. rietibus, & machinis temporibus
Ieſu præcipitauit Iericho, irruit fe-
rociter muris:
16 & capta ciuitate per Domini
voluntatem, innumerabiles cædes
fecit, ita vt adiacens ſtagnum ſta-
diorum duorum latitudinis, ſan-
guine interfectorum fluere vide-
retur.
17 Inde diſceſſerunt ſtadia ſe-
ptingenta quinquaginta, & vene-
runt in Characa ad eos, qui dicun-
tur Tubianæi Iudæos:
18 & Timotheum quidem in il-
lis locis non comprehenderunt, nul-
loq́; negotio perfecto regreſſus eſt,
relicto in quodam loco firmiſsimo
præſidio.
19 Doſitheus autem, & Soſipa-
ter, qui erant duces cum Macha-
bæo, peremerunt à Timotheo reli-
ctos in præſidio, decem millia viros.
20 At Machabæus, ordinatis cir-
cum ſe ſex millibus, & conſtitutis
per cohortes, aduerſus Timotheum
proceſsit, habentem ſecum centum
viginti millia peditum, equitumq́;
duo millia quingentos.
21 Cognito autem Iudæ aduen-
tu, Timotheus præmiſit mulieres
& filios, & reliquum apparatum
in præſidium quod Carnion dici-
tur: erat enim inexpugnabile, &
acceſſu difficile propter locorum an-
guſtias.
22 Cumq́; cohors Iudæ prima ap-
paruiſſet, timor hoſtibus incuſſus
eſt, ex præſentia Dei, qui vniuerſa
conſpicit, & in fugam verſi ſunt
alius ab alio, ita vt magis à ſuis de-
iicerentur, & gladiorum ſuorum
ictibus debilitarentur.
23 Iudas autem vehementer in-
ſtabat puniens prophanos, & pro-
ſtrauit ex eis triginta millia viro-
rum.
24 Ipſe verò Timotheus incidit
in partes Doſithei, & Soſipatris: &
multis precibus poſtulabat vt vi-
uus dimitteretur, eo quòd multo-
rum ex Iudæis parentes haberet, ac
fratres, quos morte eius decipi eue-
niret.
25 Et cùm fidem dediſſet reſti-
tuturum ſe eos ſecundum conſtitu-
tum, illæſum eum dimiſerunt pro-
pter fratrum ſalutem.
26 Iudas autem egreſſus eſt ad
Carnion, interfectis vigintiquinq́;
millibus.
27 Poſt horum fugam, & ne-
cem, mouit exercitum ad Ephron
ciuitatem munitam, in qua multi-
tudo

*tudo diuerſarum Gentium habita-
bat: & robuſti iuuenes pro muris
conſiſtentes fortiter repugnabant:
in hac autem machina multa, &
telorum erat apparatus.*
28 *Sed, cùm Omnipotentem in-
uocaſſent, qui poteſtate ſua vires
hoſtium confringit, ceperunt ciui-
tatem: & ex eis, qui intus erant,
vigintiquinque millia proſtraue-
runt.*
29 *Inde ad ciuitatem Scytha-
rum abierunt, quæ ab Ieroſolymis
ſexcentis ſtadiis aberat.*
30 *Conteſtantibus autem his,
qui apud Scythopolitas erant, Iu-
dæis, quòd benignè ab eis haberen-
tur, etiam temporibus infelicitatis
quòd modeſtè ſecum egerint:*
31 *gratias agentes eis, & exhor-
tati etiam de cetero erga genus ſu-
um benignos eſſe, venerunt Ieroſo-
lymam die ſolenni ſeptimanarum
inſtante.*
32 *Et poſt Pentecoſten abierunt
contra Gorgiam præpoſitum Idu-
mææ.*
33 *Exiuit autem cum peditibus
tribus millibus, & equitibus qua-
dringentis.*
34 *Quibus congreſſis, contigit
paucos ruere Iudæorum.*
35 *Doſitheus verò quidam de
Bacenoris eques, vir fortis, Gor-
giam tenebat: & cùm vellet illum
capere viuum, eques quidam de
Thracibus irruit in eum, hume-
rumq́ eius amputauit: atque ita
Gorgias effugit in Mareſa.*
36 *At illis, qui cum Eſdrin erãt,
diutiùs pugnantibus & fatigatis,
inuocauit Iudas Dominum adiu-
torem, & ducem belli fieri:*
37 *incipiens voce patria, & cum
hymnis clamorem extollẽs, fugam
Gorgiæ militibus incuſſit.*
38 *Iudas autem collecto exerci-
tu venit in ciuitatem Odollam: &,
cùm ſeptima dies ſuperueniret, ſe-
cundum conſuetudinem purificati
in eodem loco ſabbathum egerunt.*
39 *Et ſequenti die venit cum
ſuis Iudas, vt corpora proſtratorum
tolleret, et cum parentibus poneret
in ſepulchris paternis.*
40 *Inuenerunt autem ſub tuni-
cis interfectorum de donariis ido-
lorum, à quibus lex prohibet Iudæ-* Deuter. 7.25.
*os: omnibus ergo manifeſtum fa-
ctum eſt, ob hanc cauſam eos cor-
ruiſſe.*
41 *Omnes itaque benedixerunt
iuſtum iudicium Domini, qui oc-
culta fecerat manifeſta.*
42 *Atque ita ad preces conuerſi,
rogauerunt vt id, quod factum e-
rat delictum, obliuioni traderetur.
At verò fortiſſimus Iudas horta-
batur populum conſeruare ſe ſine
peccato, ſub oculis videntes quæ fa-
cta ſunt pro peccatis eorum, qui
proſtrati ſunt.*
43 *Et facta collatione, duodecim
millia drachmas argenti miſit Ie-
roſolymã offerri pro peccatis mor-
tuorum ſacrificium, benè & reli-
gioſè de reſurrectione cogitans.*
44 *(Niſi enim eos, qui ceci de-*

rant, reſurrecturos ſperaret, ſuperfluum videretur, & vanum orare pro mortuis.)
43 *Et quia conſiderabat quòd hi, qui cum pietate dormitionem acceperunt, optimam haberent repoſitam gratiam.*
46 *Sancta ergo, & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, vt à peccatis ſoluantur.*

COMMENTARIVS.

FOEDVS iſtud quietis aliquid Iudęis attulit: ſed eam tamen ducum Eupatoris importunitas breui turbauit: & Gentilium cum Iudæis in diuerſis locis habitantium nequitia. Gorionides addit eodem libro tertio, cap. 17. poſt iſta cum Rege fœdera, fuiſſe Iudæis quietem octo menſes: & interea Iudam in eos, qui è populo ſuo impij fuiſſent, animaduertiſſe, in Iudæę vrbibus & littore maris, à Gaza vſque ad Aconem, Iudæos & Macedonas, ſimul habitaſſe. Vnde occaſio fuit facinoris, quod Ioppitæ in Iudæos admiſerunt hic verſ. 3. & Iamnienſes cogitarunt, verſ. 8. licet hos etiam ſcelus admiſiſſe dicat l. c. vbi eos vocat *viros Iapho & Iabne.*

Dux quartus *Timotheus*, ſed alius, quam qui cap. 10. interfectus, quemadmodum & hic verſ. 2. alius *Apollonius*, quam lib. 1. cap. 3. Hic verò tandem captus eſt. Sed ob fratrum Iudæorum captiuorum redemptionem verſ. 24. cap. 12. lib. 2. dimiſſus. Antequam verò, cum eo ad manus veniretur, varia in itinere peracta. *Primò* puniti Ioppitę, cap. 12, verſ. 3. *Secundò* Iamnitæ à verſ. 8. Sed pro 240. ſtadiis habet Gorion 246. id eſt, decem milliaria Germanica, ſeu iter ferè dierum duorum, & tunc, è vicinis vrbis fanis, quędam idolorum anathemata ſeu ſacra donaria Iudæi quidam ſuſtulerunt, contra Deuter. 7. de quibus in verſ. 40. *Tertiò* Arabes victi & conſociati verſ. 10. *Quartò*, Caſpin vrbs munita & in Iudam valdè contumelioſa capta & ferro peruaſtata, verſ. 13. Gorion cap. 8. hanc Iudæ precationem recenſet: *DEVS omnipotens, qui dediſti Iericho in manus Ioſue ſerui tui, per vocem clangoris populi tui: Da hodie in manum noſtram vrbem iſtam, vt vlciſcamur opprobria quibus blaſphemarunt populum tuum & DEVM ipſius.* Sed verſ. 14. pro, *Quæ fas non eſt*, habet ille, *quæ fas nobis non eſt narrare.* Et addit: *Accipienſq; Iudas clypeum ſuum in ſiniſtram ſuam, & extrahens gladium ſuum, cucurrit ad vrbis portam, eumq; ſecuti ſunt cuncti iuuenes Haſmonai, & obleuerunt portam pice, & ſpinis ex deſerto: Et has progredi fecerunt, ac miſerunt, & incenderunt portam & ſpinas deſerti, combuſſerunt portam, & cecidit in terram, & duo ſtadia in longum, & duo in latum fluxit ſtagnum ſanguinis, qui egreſſus eſt de vrbe, ſicut ſtagnum aquarum.* Vnde clarius fit, quod verſ. 16. de adiacente ſtagno dicitur. *Quintò*, Carnion captum verſ. 26. de quo nihil Gorion, ſed Timotheum ait dixiſſe: *Obſecro Domine, vt non interficias me. En habitant multi Iudæi in regione mea, & ego iuro tibi, me eis benefacturum, cunctis diebus vitæ meæ, & iuramentum factum confirmauit.* Tum ſubdit idem Gorion; abiiſſe Iudam in Arabiæ deſertum, irruiſſe in Macedonũ exercitum, ſtrauiſſe 25000. de quibus hic verſ. 26. *Sextò*, Ephron etiam, ſed, niſi per anticipationem lib. 1. c. 5. v. 46. propoſita eſt; acceptam tum cladem vlciſci nunc voluit. *Septimò*, Scythopolitæ propter ſuam in Iudæos benignitatem conſeruati verſ. 30. Inde venit Iudas Hieroſolymam, inquit Gorion cap. 18. tribus diebus ante feſtum pentecoſtes. Antequam tamen ad quintum ducem eamus, notabis verſ. 2. *in ſilentio agere & quiete*, in Græco eſſe αὐτοὺς εὐςαθεῖν καὶ τὰ τῆς ἡσυχίας ἄγειν, *ipſos in florente bonoq; ſtatu eſſe, & ea, quæ pacis* aut *quie-*

tis ſunt agere. Alioqui, *ſilere* interdum & quieſcere terra dicitur, quando ipſa quidem opprimitur: mutire tamen & mouere nihil audet. vt lib.1.cap.1.verſ.3. Rurſumque, quando pace fruitur & ab armis quieſcit, vt cap.7. verſ.vlt.c.9. verſ.57.& 58. cap.11.v. 38. cap.14. verſ.4. At hoc eodem cap.12. verſ.11. vbi Arabes dicuntur, *reſidui*, Græcè νομάδες vocantur. Et verſ.26. non *à Carnion*, ſed, *ad Carnion* videtur legendum, prout manifeſtum ex verſ.21. ipſaque hiſtoria, & Græco textu. ἐξελθὼν ἐπὶ τὸ κάρνιον. Adiungitur verò in eodem καὶ τὸ ἀταργατεῖον, quod eſt deæ *Atargatæ* vel *Atargitidis* templum, quæ vt lib.16. ait Strabo vocabatur *Athara* & *Decreto* & quidem *prodigioſa*, vt addit lib.5. cap.23. Plinius, de qua Lucianus dialogo de Syria dea, & ego aliâs in caput 2 Iudicum. Scythopolitæ verò ſe erga Iudæos multo iam amiciùs geſſerunt, quàm Iudaici belli principio, vt in vita ſua tradit Ioſephus. De ea verò vrbe dixi Iudicum 1. Non eſt verò prætereundum eos Iudæos ad quos verſ.17. victor Machabæus venit, à quibuſdam putari vocatos *Tubianæos* ob religionem & bonitatem, cuius causâ iam quodammodo in terris beati eſſent, & haberentur. Solent enim Syri τοὺς μακαρίτας, qui felicem iam in cœlis vitam degunt, iſto nomine afficere. In Græco τουβιηνοί. quemadmodum ſcilicet Nazarenus & Nazaræus, Eſſæus & Eſſenus. De Iudæorum verò pietate, qui *Haſidæi* dicebantur; poſtea. Eſt verò illud neſcio, vnde petitum apud D. Thomam, lepidum, ſed futile commentum. *Tubianei dicuntur illi qui ſe tenebant ex parte Iudæorum, non tamen erant Iudæi. & dicuntur ſic, quaſi alieni, tubis conducti vel vocati.* Et magis adhuc ridiculè infra. v. 35. *Baccenoris id eſt, tubanicis, de quibus dictum eſt, quod fuerunt à Iuda conducti, vt ad ſonitum tubarum eſſent Iudæis in auxilium.* Prorſus quaſi Latinè Iudæi loquerentur. Quamquam, quid in *Tubianeis* & *Tubanicis* à *tuba* Latinum?

Dux quintus Gorgias cap.12. verſ.32. qui victus quidem, ſed fuga elapſus eſt, verſ. 25. *Clamauit Iudas, Ad te ô Gorgia,* inquit Gorion cap.19. *tranſiliensq; ad eum, extendit dextram ſuam, vt tangeret. At Gorgias conuerſus retrorſum fugit à facie Iudæ, proiectisq; à ſe armis ſuis bellicis, euaſit, & non eſt vltra cognitus viuus vel mortuus. Sunt tamen qui dicant, illum mortuum in deſerto Edom. Iudas verò conuerſus percuſſit vniuerſam terram Edom, & ſubuertit cunctas ciuitates eorum, adegitq; ad tributum.* Doſitheus porrò, verſ.35. *de Bacenoris* dicitur non vt ſuprà D. Thomas, *de Tubanicis,* ſed de ipſius Baccenoris filiis ſiue proſapia. Eſt enim Græcè τοῦ Βακήνορος, eſtque idem Doſitheus, qui ſuprà verſ.19. Nam Ioſephus Gorion, & cap.18. & cap.19. quaſi de eodem loquitur, & eundem ſemper *militiæ Principem* vocat, & commemorat eorum, qui ceciderunt aliquos è fortiſſimis Haſmonæis. Erant verò pauci illi, qui è Iamnienſibus fanis, profana dona ſuſtulerunt, & diuina vltione ceciderunt. verſ.34.40.42.

Poſt victoriam iſtam Iudas cum ſuis Sabbathum egit in vrbe *Odolla* verſ.38. vt propter ſanguinem, & mortuos contactos, purificarentur. Poſtero die, qui apud nos eſſet *Dominicus*; ſuos illos paucos, qui ciciderunt, ſepelire voluit. *Vix vllum,* ait libro 5. Curtius, *tam ſolenne munus in bello, quam humãdi ſuos.* In D. Thoma mirus quidam textus miram quoque peperit expoſitionem. *Poſt Sabbathum Martyrum, id eſt, poſt diem Dominicam.* Inuenerunt verò, ſub eorum veſtibus, latentem mortis ipſorum cauſam, impura illa ſcilicet furta, de quibus Deuteron.7. verſ.5. Exod.34. verſ.13. Tuncque omnes *primò* iuſtum DEI iudicium laudarunt, v.41. *Secundò*, pro ipſis DEVM orarunt, verſ.42. *Tertiò*, vt pro ipſis ſacrificia fierent Hieroſolymis, collatitiam pecuniam dederunt. *Quartò.* Iudas populum hortatur ver.42. & collectam iſtam pecuniam Hieroſolymam mittit, *benè de reſurrectione & piorum morte cogitans* verſ.44.45.

plius. Sic enim verſ. 46. ἐπ' ἐμβλέπων τοῖς μετ' εὐσεβείας κοιμωμένοις κάλλιστον ἀποκείμενον χαριστήριον, ὁσία καὶ εὐσεβὴς ἐπίνοια. *Deinde inſpiciens ſeu conſiderans, iis, qui cum pietate dormiiſſent, optimam repoſitam gratiam, ſancta & pia hæc cogitatio.* Illud verò *inſpiciens*, ſeu *conſiderans*, refertur ad illud ſupra poſitum, *valdè benè & præclarè faciens*, quaſi dicas; rectè fecit, *primò* quidem cogitando de reſurrectione, *deinde* etiam conſiderando, iis, qui cum pietate, id eſt, vera fide ac pœnitentia dormiiſſent, gratiam eſſe preparatam, non apud homines tantùm, ſed etiam apud DEVM, vel potius apud ipſum ſolum, qui præmiorum & ſuppliciorum Iudex eſt. *Quartum* illud, *ſancta & pia*, à quibuſdam per parentheſin proponitur, vt ſit quaſi laudatoria & approbatoria exclamatio: ab aliis intelligitur *quod*, ſeu *quæ res*. Et ſemper idem ſenſus eſt, ſemperque idem intelligitur, cogitationem videlicet illam bonam eſſe, orare pro mortuis, vt noſter Interpres, & ipſe etiam Lutherus vertit vel potius Melanchthon, prout in Onomaſtico ſuo affirmat Chythræus. fol. 896. Et tunc, in Græco, amplius quodammodo ſignificatur. ὅθεν περὶ τῶν τεθνηκότων τὸν ἐξιλασμὸν ἐποιήσατο, τῆς ἁμαρτίας ἀπολυθῆναι. *Vnde*, ſeu, *quam ob rem pro mortuis expiationem fecit* (Iudas) *vt à peccato ſoluerentur.* Rectè verò monuit Canus lib. 12. ca. 23. ad 9. *peccati* nomen hîc, quemadmodum Leuitici 17. Iſaiæ 53. 2. Reg. 12. pro *pœna* quę peccato debetur; accipi. licet quæ ab eodem ibidem traduntur, Soarezio non probentur Tomo 3. diſp. 79. ſect. 4.

De iiſdem Sacrificiis contra hæreticos.

IAM, quod ex iis, quæ propoſita ſunt, alterum erat; agamus; de hiſce ſcilicet Iſraëlitarum, pro mortuorum expiatione, ſacrificiis, contra noſtri ſæculi hæreticos, qui multo ſunt in ipſos mortuos iniquiores, & duriores, quam veteres illi, quorum celebrata truculentia eſt; Albani. Hi enim tantùm quoad corpora, illud apud Strabonem libro 11. dicebant; τεθνηκότων οὐχ ὅσιον φροντίζειν. De iis curare, qui è vita exceſſerint, pium non eſt. Noſtri verò Nouatores idem, quoad mortuorum animos, qui corporibus longè præſtant; vociferantur. Cœperunt enim veteres & obſoletos hæreſeon Magiſtros potius quam Eccleſiam Catholicam audire ac imitari velle, veteres inquam Aërianos, Petrobruſianos, alios, de quibus S. Epiphanius hæreſi 75. Petrus Venerabilis epiſtola 2. D. Auguſtinus libro de hæreſibus, hæreſi 53. hiſce verbis; *Aëriani ab Aërio quodam ſunt nominati, qui cum eſſet presbyter, doluiſſe fertur quod epiſcopus non potuit ordinari: & in Arianorum hæreſim lapſus, propria quoque dogmata addidiſſe nonnulla, dicens; orare vel offerre pro mortuis oblationem non oportere.* Et D. Bernardus ſermone 66. in Cantica. *Non*, ait, *credunt* (hæretici) *ignem purgatorium reſtare poſt mortem, ſed ſtatim animam ſolutam à corpore, vel ad requiem tranſire, vel ad damnationem. Quærant ergo ab eo qui dixit quoddam peccatum eſſe, quod neque in hoc ſæculo, neque in futuro remitteretur, cur hoc dixerit ſi nulla manet in futuro remiſſio purgatioq; peccati?* Et iterum: *Videte detractores, videte canes. Irrident nos, quia baptizamus infantes: quòd* ORAMVS PRO MORTVIS.

Sunt verò, quæ contra iſtos, hinc colliguntur, *duplicia*. Quædam eos *generatim* oppugnant, quædam *ſpeciatim*. Generatim hæc *quatuor*. PRIMVM, Iudæ ipſius tanti, tamque laudati Eccleſiæ illius temporis, totiuſque religionis Antiſtitis & defenſoris, cæterorumque cum ipſo viuorum & religionis ſanctitatem propugnantium, pro mortuis factum & iudicium. SECVNDVM, Ne ex hominis vnius facto nos fidei articulum condere calumnietur, vti ſolet, Lutherus; eſt Eccleſiæ illius temporis publicum,

cum, pro mortuis, ſacrificandi & precandi inſtitutum. TERTIVM, Facti & iudicij conſuetudinisque huius per Spiritum ſanctum, qui Canonicorum librorum author præcipuus; approbatio & laudatio. QVARTVM tandem eſt Catholicorum iſte ſyllogiſmus:

Quod in Eccleſia vetere, à bonis factum, & bonum iudicatū, ab illa ipſa Eccleſia publicè receptum, & à Spiritu ſancto approbatum eſt, id nullo modo vel falſum vel ſuperſtitioſum: ſed veriſſimum, religioſiſſimum, &, ſi futurorum vmbram ſeu CHRISTI venturi figuram nullam continet; imitatione eſt digniſſimum:

Huiuſmodi verò eſt pro fidelibus defunctis oratio, vti iam oſtenſum: nullamq; futurorum vmbram, ſeu CHRISTI venturi figuram continet.

Ergo ea nullo modo falſa vel ſuperſtitioſa eſt: ſed veriſſima, religioſiſſima, & imitatione digniſſima.

Speciatim verò colliguntur hęc. *Primum,* poſſe aliquem ita mori, vt non omnes peccatorum reliquiæ aut pœnæ per mortem tollantur, etiamſi violenta ea ſit, vt iſtorum fuit. *Secundum*, Poſſe aliquem ita mori, vt poſt mortem, aliquo adhuc peccati vinculo ligatus ſit. *Tertium,* poſſe ab eodem vinculo liberari, ſeu ſolui. *Quartum*, fieri id poſſe per preces, ſacrificia, Eleemoſynas. *Quintum,* Eorum, qui mortui ſint, cum per ætatem peccare iam potuerint; ſtatum eſſe aliquem medium inter duos illos extremos æternæ felicitatis & gehennæ, ad quos aliqui ſtatim deueniunt, aliqui non; hi videlicet, quia à peccatis ſolui adhuc cum poſſint, ſoluti tamen nondum ſunt. *Sextum,* Et fuiſſe olim, & iam eſſe purgatoriū. Hic enim ſtat⁹ quaſi medius, quo à peccato ſoluuntur, verè purgatoriū eſt, licet de loco, vbi purgatio iſta fiat; quæſtio adhuc relinquatur, quæ ad inſtitutum nihil iam pertinet. Confirmant iſta quæ dixi, Veteres, & quidem ex hoc ipſo Machabæorum loco.

D. AVGVSTINVS libro de cura pro mortuis habenda cap. I. *In Machabæorum,* inquit, *libris, legimus, oblatum pro mortuis ſacrificium; Sed etſi nuſquam in ſcripturis veteribus legeretur, non parua eſt vniuerſæ Eccleſiæ, quæ in hac conſuetudine claret, authoritas, vbi in precibus Sacerdotis, quæ Domino* DEO *ad eius altare funduntur; locum ſuum habet etiam commendatio mortuorum.* Et cap. 4. *Non ſunt,* inquit, *prætermittendæ ſupplicationes pro ſpiritibus mortuorum, quas faciendas pro omnibus in Chriſtiana & Catholica ſocietate defunctis, etiam tacitis nominibus quorumcunque ſub generali commemoratione ſuſcepit Eccleſia: vt quibus ad iſta deſunt parentes, aut filij, aut quicunque cognati, vel amici, ab vna eis exhibeantur pia matre communi.* Vbi oſtendit, rectè Eccleſiam vniuerſè pro fidelibus defunctis orare, quia eorum quibuſdam interdum deſunt conſanguinei, & amici, qui haberi preces curent. Sic enim etiam docet, atque vt fiat hortatur ſerm. 32. de verbis Apoſtoli; *Orationibus verò ſanctæ Eccleſiæ, & ſacrificio ſalutari, & eleemoſynis, quæ pro eorum ſpiritibus erogantur, non eſt dubium mortuos adiuuari: vt cum eis miſericordius agatur à Domino quam eorum peccata meruerunt. Hoc enim à Patribus traditum vniuerſa obſeruat Eccleſia, vt pro eis qui in corporis & ſanguinis* CHRISTI *communione defuncti ſunt, cum ad ipſum ſacrificium loco ſuo commemorantur, oretur, ac pro illis quoque id offerri commemoretur. Cum verò eorum commendandorum cauſa*

opera miſericordiæ celebrantur, quis eis dubitet ſuffragari, pro quibus orationes DEO *non inaniter allegantur?* Et cum abſurdum quoddam ex hoc loco dogma probare vellet, ita reſpondit ſanctus Pater, vt & canonicam libri auctoritatem libens agnoſceret, & pro fidelibus defunctis ſacrificia commendaret libro 3. de anima cap. 12. *Quia,* inquit *nec illud quod de Machabæorum libris commemoraſti ſacrificium Iudæorum, pro eius qui non circumciſi eſſe corpore exierint, oſtendit oblatum. In qua tua ſententia tam noua, & contra Eccleſiæ totius authoritatem diſciplinamq́ prolata, verbo etiam inſolentiſſimo vſus es, dicens: pro his ſanè oblationes aſſiduas, & offerenda iugiter ſanctorum cenſeo ſacrificia ſacerdotum, vt te homo laicus ſacerdotibus* DEI *nec diſcendo ſubderes, nec ſaltem ſimul quærendo miſceres, ſed cenſendo præponeres.* Prorſus, quemadmodum ſermone illo 32. de verbis Apoſtoli; *Non omnino ambigendum eſt,* inquit, *iſta prodeſſe defunctis, ſed talibus qui ita vixerint ante mortem, vt poſſint eis hæc vtilia eſſe poſt mortem. Nam qui ſine fide quæ per dilectionem operatur eiuſque ſacramentis de corporibus exierunt, fruſtra illis à ſuis huiuſmodi pietatis impenduntur officia, cuius, dum hic viuerent pignore caruerunt, vel non ſuſcipientes, vel in vacuum ſuſcipientes* DEI *gratiam, & ſibi non miſericordiam theſaurizantes, ſed iram. Non ergo mortuis noua merita comparantur cum pro eis boni aliquid operantur ſui, ſed eorum præcedentibus conſequentia iſta redduntur.*

S. PROSPER libro de prædictionibus parte 2. cap. vltimo; *Propter quam (vitam veram, omniq́ metu carentem) & alios in bello mortuos, Iudas Machabæus duodecim millia talentorum Hieroſolymam miſit, offerre ſacrificium pro mortuis, benè & optimè de reſurrectione cogitans.*

S. BACHIARIVS ipſi Diuo Auguſtino ſynchronus, epiſtola ad Iouinianum; *Melior eſt,* inquit, *Iudas ille Machabæus, qui etiam pro mortuis fratribus orationem credidit eſſe faciendam, quos furata de Iamnienſi* (ſic enim legendum, non *Camyrni*) *ciuitate dona proſtrauerant.* Et ſubdit: *medicum noſtrum* (CHRISTVM ſcilicet) *inter librorum ſuorum loculos, hæc pigmenta eſſe voluiſſe.*

S. IOHANNES DAMASCENVS in oratione pro defunctis, cum oſtenderet DEVM & iuſtum & miſericordem eſſe; *Animaduertite,* inquit, *quid* SCRIPTVRA SACRA *de Iuda Machabæo memoriæ prodiderit, nimirum eum, in Sion regis magni ciuitate, cum populum, cui præerat, ab exteris hoſtibus cæſum & truncatum vidiſſet, ſinusq́ eorum excutiens, condita in ipſis idola comperiſſet, ſtatim expiandi huiuſce ſceleris cauſa, Domino ad miſericordiam prompto atque propenſo, pro vnoquoque eorum munera obtuliſſe, in eaq́ re ſummæ pietatis & charitatis munere perfunctum eſſe. Vnde etiam factum eſt, vt* DIVINA SCRIPTVRA, *quemadmodum omnibus aliis nominibus, ita hoc quoque nomine ſummis eum laudibus euexerit ac mirificè commendarit.*

RABANVS in hunc locum copioſè.

PETRVS VENERABILIS, vel Cluniacenſis epiſtola contra Petrobruſianos, cum è ſacris, & canonicis libris ſe contra Petrobruſianos teſtimonia citaturum dixiſſet; ſubdit: *Primò omnium, Machabæorum liber ſecundus in medium adducatur, ex quo famoſiſſimam lectionem, & in ſacrificiis diuinis, quæ aſſiduè per totum mundum pro mortuis offeruntur, quotidie frequentatam, contradictor hæreticus audiat, & ad eius pietatis verba piè per orbem terrarum vtique reſonantia, inter innumerabiles pios, pietati diuinæ pro mortuis ſupplicantes, penè ſolus impius eſſe erubeſcat, audiat à fortiſſimo Iuda factam collationem.*

CÆSARIVS, quem, quia S. Auguſtini iam citati, Eccleſiæque de hoc loco ſententiam refert; nomino, lib. 12. cap. 39. Apollonio interroganti, vnde auctoritatem haberet, *poſt hanc vitam peccata remitti,* reſpondet hiſce verbis; *Dominus dicit in Euangelio*

(Matth. 12.) *qui dixerit verbum in Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hac vita, neq; in futura. Ex quo colligitur, quod poſt mortem, peccata venialia, nec non & mortalium pœna, quæ purgatorio eſſent punienda, meritis & precibus Sanctorum ſuffragantibus, vel orationibus, eleemoſynis, aliisq; miſericordiæ operibus Eccleſiæ militantis intercedentibus remittuntur. Vnde Iudas Machabæus duodecim millia drachmas argenti miſiſſe legitur Hieroſolymam pro peccatis occiſorum.*

THOMAS Cantipratenſis libro 2. cap. 53. num. 23. *Quintum ſuffragium pro animabus eſt, dare eleemoſynam. Vnde in libro ſecundo Machabæorum dicitur: quod vir fortiſſimus Iudas, collatione facta, duodecim millia drachmas argenti miſit Hieroſolymam offerre ea ibi pro peccatis mortuorum. Nec mirum: cum in Eccleſiaſtico dicatur; Sicut aqua extinguit ignem: ita eleemoſyna extinguit peccatum. Et in Daniele dicitur: Peccata tua Rex, eleemoſynis redime.* Hoc ipſo maiorem, eius tamen condiſcipulum D. Thomam Aquinatem, alioſque poſteriorum ſæculorum, etſi doctiſſimos, plurimoſque, prætermitto.

Ipſi verò etiam Hebræi preces pro mortuis olim fuderunt, & hodie fundunt, vti teſtatur libellus, qué è *Mazor* vertit Genebrardus, & oratio quæ dicitur *haſchabah*, id eſt, *requies*, vel *pro requie*. Et Ioſephus Gorion à Genebrardo citatur in Notis, quaſi tradat, *tantum pro iis, qui ſeipſos interficiunt, orandum non eſſe.* pro aliis autem fidelibus vita functis orandum. Sed hoc, lib. 3. cap. 19. in editione Baſileenſi, anno 1541. non inuenio. Ideoque in ipſius locum mihi iam ſuccedat Rabbi Iſaac Toletanus, libro *Beth Ioſeph.* de vltimo legis præcepto diſſerens; *Annis, ait, ſingulis, anniuerſario die mortis parentum, ieiunandum eſt, & preces quæ incipiunt Cados* id eſt, *Sanctus, fundendæ.* Fatetur & hunc Iudæorum morem hæreticus Munſterus, cum Fagio in Deuteronomij 14. licet eum negaſſet ſcribens in Ioſephi Gorionidæ locum citatum. Vnde & illæ, cum de mortuis loquuntur precatiunculæ נוחתו בכבוד, *requies ſua ſit in gloria*, vt vertit etiam hæreticus Lepuſculus, in R. Abenezræ explicatione primi præcepti, cum de R. Iuda Leuite agit. Si mortuus quis filium habet, ipſe ſingulis diebus manè & veſperi in Synagoga, poſtquam Iudæi ſuas preces abſoluerunt, dicit precationem *Kadiſch*, & incipit יתגדל: *ſeq; felices putant, qui filium habent, cuius opera poſſint ab inferis liberari.* In maiore Francofurdenſium Iudæorum Synagoga, in ipſo ingreſſu ad læuam, fere ſemper ardens lumen, aut etiam lumina plura videas. quia, ſi cuiuſquam parens moriatur, præter preces, hos etiam cereos, anno integro, accendit. Sunt & aliæ ipſorum preces plures, quas vel in libris, vel in ſepulchralibus ſaxis, per *raſſe tenoth* ſiue *dictionum initia*, ita quandoque ſcribunt: תנבעא, id eſt, *ſit anima eius in horto deliciarum Amen.* תנצבה, id eſt, *ſit anima eius colligata in faſciculo viuentium* ex 1. Regum 25. verſ. 29. Fatetur denique Wittakerus lib. 1. contra Duræum, fol. 81. *Scio, ait, Iudæis eſſe libros memoriales (machzor) quos in Synagogis ſuis legunt, eoſq; nunc precibus quibuſdam pro mortuis vti ſolere non ignoro.* Quod verò de Iudæis antiquis negat, abſque cauſa facit tantùm, quia ita ipſi placet. Vide S. Ephrem in ſuo Teſtamento, Euſtratium presbyterum Conſtantinopolitanum; libro de immortalitate animæ, Apollinarē interpretantem locum illum, Num. 19. *Si mortuus fuerit*: qui idcirco 1. Cor. 15. dicunt, pro mortuis quoſdam baptizatos, vt oſtendit Turrianus lib. 4. pro Epiſt. Pontifi. cap. 13. Iam Poſtellus lib. 21. de concordia orbis, cap. 9. *Orat Iudæus pro defuncto, orat, & comedit cum pauperibus Muſulman.* Et hæretici plerique, arcana quadam veritatis vi adacti, benè ipſis mortuis precantur. quod orationis quoddam genus eſt, vt in Agenda illorum Germanicâ mihi quandoque oſtendit admodum Reuerendus & Nobilis Dominus Herbipolitanæ Eccleſiæ Decanus Conradus Coduuizius. Iſto etiam modo precatur Elias Hutterus in ſuorum

Hebræo-

Hebræorum bibliorum præfatione, & Cruſius in ſua Turcogræcia. Nam de ſuo quodam Vlmenſi præceptore Gregorio loquens, *eum*, inquit fol.55. DEVS *εἰς ἀΐδιον χαρᾶς ἀναστήσῃ*, *ad æternum gaudium reſuſcitet*, ſeu, vt diſſimulantiùs, ne nimium ſcilicet apertè pro mortuis precari videretur, ipſemet vertere, vel tegere maluit; *benè ſit & Patri beato, & viuo nunc filio*. Qui vt viuo benè ſit, precatur, nonne id à DEO precatur? nonne pro ipſo orat? Ergo ſimiliter, qui & mortuo benè eſſe precatur. Extat huiuſcemodi etiam precatio, auratis vncialibus literis, in ſepulchralis areæ hyperpylæo, quam, extra opidum ſuum, Kitzingani Lutherani, Herbipolim verſus, hiſce aliquot annis extruxerunt.

Plurima verò pro iſto ſanctiſſimarum precum genere, vel ex vltima Chriſtianiſmi antiquitate, teſtimonia proferri ſolent. Sed ea in Bellarmino lib.2. de purgatorio ca.16.& ſequentibus, vel Garetio lib. qui inſcribitur; *Iuuari mortuos viuorum precibus*, inuenies. Tria tantùm quæ illic non vidi addã teſtimonia. *Primũ* Euſebij Alexandrini homilia in diem dominicam, *Memento*, inquit, *in oblatione*, (*προσκομιδῇ*) *etiam eorum, qui de vita iam diſceſſerunt, parentum ac fratrum. Hoc ſi feceris, magnam eis requiem præbes. Alterum* S. Ephrem Syri, ſermone de ſua morte; vbi ait, *poſſe noui teſtamenti Sacerdotes ἐν προσφοραῖς λιτανειῶν*, id eſt, *in oblationibus & precibus, debitum mortuorum diſſoluere. Tertium* Germaniæ noſtræ Apoſtoli S. Bonifacij, qui Pontificem rogauit, *an pro ſolis iis mortuis orare liceret qui in fide permanſiſſent, & apoſtatæ facti non eſſent*. Reſpondit verò ei Gregorius tertius, *pro Catholicis tantùm mortuis orandum, idque ait, ſancta tenet Eccleſia*, in hiſtoria S. Bonifacij. lib.1. Vide quæ in Tobię cap.4. notata.

Hæreticorum obiectiones tres.

PRIMA, iſti in peccato mortui ſunt: ergo pro iis orandum non erat. Reſpondeo *primò*, licere nobis, ex rei ipſius natura, pro omnibus fidelibus defunctis orare, niſi ſecus quippiam de eorum ſtatu reuelet DEVS, ipſos videlicet eſſe in cœlo vel in Inferno, aut id Eccleſia iuſtas ob cauſas prohibeat, vt in excommunicatis, & hęreticis, & ſi qui ſunt ſimiles. De reliquis fidelibus omnibus benè ſperare poſſumus & debemus, ideoque & pro iis orare poſſumus. *Secundò*, horum peccatum non fuit, quaſi vellent furto iſto idola colere, vt hęretici quidam ineptiunt, cum de iis, *qui cum pietate dormitionem acceperunt*; agatur, id eſt, ipſo etiam Luthero vel Melanchthone, vt ſuprà iam indicatum; interprete; *cum vera fide*; ſed fuit auaritiæ & cupiditatis peccatum, quod vel in omnibus vel certè in quibuſdam fortè fuit veniale, non quòd legem ignorarint, cum ſub veſtibus ſpolia illa occuluerint, & legem illam ſcire tenerentur: ſed ratione obiecti, aut finis. Si verò in aliquibus fuit mortale, eos pœnituiſſe potuit ante prælium, vel in ipſo prelio, adeoque in ipſo iam lethalis plagæ, mortiſque articulo, vt Pſalm.77. *Cum occideret eos, quærebant eum*. Hinc factum, vt non tam grauiter in eos DEVS animaduerterit, quam in Achan Ioſuę 7. Si damnatos ęterniſque flammis addictos boni iſti Iudæi putaſſent, in patria eos ſepulchra nõ intuliſſent, & ſi in alia intuliſſent, id ſcripturà ipſa memoraret, vt ſuprà de Iaſone lib.2. cap.5. verſ.10. de aliis 2. Paral.21.verſ.20.& cap.24.v.25. Hieremię 22.verſ.19. vbi *Sepultura aſini ſepelietur*.

Altera obiectio. Error eſt, dicere, vanum eſſe pro mortuis orare, ſi reſurrectio non ſit; quia dici videtur, animas immortales non eſſe: &, ſi corporum reſurrectio eſſet, iſtas non ſupereſſe. *Reſpondeo*, in ſcriptura duas iſtas quęſtiones de corporum re-

ſurrectione, & animarum immortalitate ſępè ita tractari, vt vna alteri pręſupponatur:imò quaſi pro eadem accipiatur, vt patet Act.23.Matth.22.Et clariſſimè 1.Corint. 15. ideoque *vanum eſſet pro mortuis orare, ſi reſurrectio non eſſet*, id eſt, ſi animæ immortales non eſſent. quaſi eas, ſi quidem ipſæ non intereunt; corporibus rurſum copulari æquiſſimum ſit. Hanc igitur reſurrectionem futuram, & animorum immortalitatem Iudas ob cauſam infrà, cum de Haſidęis agetur, explicandam, conſiderans, pro ſuis militibus orabat. Vide Bellarminum lib.1.de purgatorio cap.3.

Poſtrema obiectio, vel temeraria potius coniectura Munſteri eſt; idem de precibus coronidem, videri per audaculum aliquem adiectam. *Primò*, quia eam non habet Gorionides. *Secundò*, in alio ſcripturæ loco non inuenitur. *Tertiò* Iudæis, ad hunc vſq; diem, in vſu non eſt orare pro his, qui iam ſunt ſub iudicio DEI. *Reſpondeo*, eam coronidem ex hoc ſcripturæ loco, non niſi per audaciſſimum & impudentiſſimum hæreticum auferri poſſe, cum in libris Machabæorum omnibus, editis & manuſcriptis, nouis & antiquis, inueniatur. Ideoque à veteribus etiam patribus, S. Auguſtino, S. Bachiario, aliiſque, vt ſupra viſum, citetur. Ad *primum* dico, quædam in Gorionide interdum eſſe, quę ſuis in libris non ſunt, & contrà, quędam interdum hîc, quæ ibi non, quemadmodum vel hoc ipſo cap. 13. patet, à verſ.17.ad 26. Et in hoc ipſo cum Gorgia prælio cap. 15. & ex iis, quæ Ionathæ principatu contigerunt, huius lib.1.cap.9.10.11. 12. è quibus non niſi paucula Gorion vno cap.1. lib.4. perſtringit. Et verò quàm facilè fieri potuit, vt è Gorionide Ioſepho id per audaculos aliquos detractum ſit, quemadmodum nobile illud de IESV CHRISTO D.N. teſtimonium lib.18.cap.6. è Flauio Ioſepho, quem eſſe cum altero illo eundem, male quidem, ipſi tamen Munſtero in Gorionidem illum præfanti videtur. De cuius teſtimonij flagitioſiſſima litura tomo primo, Annalium Reuerendiſſimus Baronius. Nonne & idem Flauius Ioſephus, quæ in Scripturis celeberrima ſunt, multa præteriit?

Ad *ſecundum*, non quicquid in alio Scripturæ loco non inuenitur, id è ſuo ipſius loco remouendum, alioquin è Ioannis Euangelio delendum, *In principio erat verbum*, & ex eodem, aliiſque alia ſexcenta.

Ad *tertium* ſuprà ex Hebræis, & ipſomet palinodiam canente Munſtero, reſponſum.

Bellum cum ipſomet Antiocho Eupatore.

E capite ſexto libri primi.

18 *ET hi, qui erant in arce, concluſerant Iſraël in circuitu ſanctorum: & quærebant eis mala ſemper, & firmamentū Gentium.*
19 *Et cogitauit Iudas diſperdere eos: & conuocauit vniuerſum populum, vt obſiderent eos.*
20 *Et conuenerunt ſimul, & obſederunt eos anno centeſimo quinquageſimo, & fecerunt baliſtas, & machinas.*
21 *Et exierunt quidam ex eis, qui obſidebantur: & adiunxerunt ſe illis aliqui impij ex Iſraël,*
22 *& abierunt ad regem, & dixerunt: Quouſque non facis iudicium*

cium & vindicas fratres noſtros?
23 *Nos decreuimus ſeruire patri tuo, & ambulare in præceptis eius, & obſequi edictis eius:*
24 *& filij populi noſtri propter hoc alienabant ſe à nobis, & quicunque inueniebantur ex nobis, interficiebantur, & hereditates noſtræ diripiebantur.*
25 *Et non ad nos tantùm extenderunt manum, ſed & in omnes fines noſtros.*
26 *Et ecce applicuerunt hodie ad arcem Ieruſalem occupare eam, & munitionem Bethſuram munierunt:*
27 *& niſi præueneris eos velociùs, maiora, quàm hæc, facient, & non poteris obtinere eos.*
28 *Et iratus eſt rex, vt hæc audiuit: & conuocauit omnes amicos ſuos, & principes exercitus ſui, & eos, qui ſuper equites erant.*
29 *ſed & de regnis aliis, & de inſulis maritimis venerũt ad eum exercitus conductitij.*
30 *Et erat numerus exercitus eius, centum millia peditum, & viginti millia equitũ, & elephanti triginta duo, docti ad prælium.*
31 *Et venerunt per Idumæam, & applicuerunt ad Bethſuram, & pugnauerunt dies multos, & fecerunt machinas & exierunt, & ſuccenderunt eas igni, & pugnauerunt viriliter.*
32 *Et receſſit Iudas ab arce, & mouit caſtra ad Bethzacharam contra caſtra regis.*
33 *Et ſurrexit rex ante lucem, et concitauit exercitus in impetum contra viam Bethzacharam: & comparauerunt ſe exercitus in prælium, & tubis cecinerunt:*
34 *& elephantis oſtenderũt ſanguinem vuæ & mori, ad acuendos eos in prælium:*
35 *& diuiſerunt beſtias per legiones: & aſtiterunt ſingulis elephantis mille viri in loricis concatenatis, & galeæ æreæ in capitibus eorum: & quingenti equites ordinati vnicuique beſtiæ electi erant.*
36 *Hi ante tempus vbicunque erat beſtia, ibi erant: & quocunque ibat, ibant, & non diſcedebant ab ea.*
37 *Sed & turres ligneæ ſuper eos firmæ protegentes ſuper ſingulas beſtias: & ſuper eas machinæ: & ſuper ſingulas viri virtutis triginta duo, qui pugnabant deſuper: & Indus magiſter beſtiæ.*
38 *Et reſiduum equitatum hinc & inde ſtatuit in duas partes, tubis exercitum commonere, & perurgere conſtipatos in legionibus eius.*
39 *Et vt refulſit ſol in clypeos aureos, et æreos, reſplenduerunt montes ab eis, & reſplenduerunt ſicut lampades ignis.*
40 *Et diſtincta eſt pars exercitus regis per montes excelſos, & alia per loca humilia: & ibant cautè & ordinatè.*
41 *Et commouebantur omnes inhabitantes terram à voce multitudinis, & inceſſu turbæ, & colli-*

ſione armorum: erat enim exerci-
tus magnus valdè, & fortis.
24 Et appropinquauit Iudas, &
exercitus eius in prælĩũ: & cecide-
runt de exercitu regis ſexcẽti viri.
43 Et vidit Eleazar filius Sau-
ra vnam de beſtiis loricatam lori-
cis regis: & erat eminens ſuper ce-
teras beſtias. & viſum eſt ei quòd
in ea eſſet rex.
44 Et dedit ſe vt liberaret po-
pulum ſuum, & acquireret ſibi no-
men æternum.
45 Et cucurrit ad eam audacter
in medio legionis interficiẽs à dex-
tris, & à ſiniſtris, et cadebant ab eo
huc atque illuc.
46 Et iuit ſub pedes elephantis,
& ſuppoſuit ſe ei, & occîdit eum: &
cecidit in terram ſuper ipſum, &
mortuus eſt illic.
47 Et videntes virtutem regis,
& impetum exercitus eius, diuer-
terunt ſe ab eis.
48 Caſtra autem regis aſcende-
runt contra eos in Ieruſalem, et ap-
plicuerunt caſtra regis ad Iudæam,
& montem Sion.
49 Et fecit pacem cum his, qui
erant in Beth-ſura: & exierunt de
ciuitate, quia non erant eis ibi ali-
menta concluſis, quia ſabbatha e-
rant terræ.
50 Et comprehendit rex Beth-
ſuram: & conſtituit illic cuſtodiam
ſeruare eam.
51 Et conuertit caſtra ad locum
ſanctificationis dies multos: & ſta-
tuit illic baliſtas, & machinas, &
ignis iacula, & tormenta ad lapi-
des iactandos, & ſpicula, & ſcor-
pios ad mittendas ſagittas, & fun-
dibula.
52 Fecerunt autem & ipſi ma-
chinas aduerſus machinas eorum,
& pugnauerunt dies multos.
53 Eſcæ autem non erant in ci-
uitate, eo quòd ſeptimus annus eſ-
ſet: & qui remanſerant in Iudæa
de Gentibus, conſumpſerant reli-
quias eorum, quæ repoſita fue-
rant.
54 Et remanſerunt in ſanctis
viri pauci, quoniam obtinuerat eos
fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſq;
in locum ſuum.
55 Et audiuit Lyſias quòd Phi-
lippus, quem conſtituerat rex An-
tiochus cùm adhuc viueret, vt nu-
triret Antiochum filium ſuum, &
regnaret,
56 reuerſus eſt à Perſide & Me-
dia, & exercitus qui abierat cum
ipſo, & quia quærebat ſuſcipere re-
gni negotia:
57 & feſtinauit ire, & dicere ad
regem, & duces exercitus: Defici-
mus quotidie, & eſca nobis modica
eſt, & locus, quem obſidemus eſt
munitus, & incumbit nobis ordi-
nare de regno.
58 Nunc itaque demus dextras
hominibus iſtis, & faciamus cum
illis pacem, & cum omni gente
eorum:
59 Et conſtituamus illis vt am-
bulent in legitimis ſuis ſicut prius.
propter legitima enim ipſorum,

quia

quæ deſpeximus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc.
60 *Et placuit ſermo in conſpectu regis & principum: & miſit ad eos pacem facere: & receperunt illam.*
61 *Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione.*
62 *Et intrauit rex montē Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citius iuramentum, quod iurauit, & mandauit deſtruere murum in gyro.*
63 *Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati: & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.*

E Cap. XIII. Lib. II.

1 *Anno centeſimo quadrageſimonono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduerſus Iudæam,*
2 *Et cum eo Lyſiam procuratorem & præpoſitum negotiorum, ſecum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinque millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos.*
3 *Commiſcuit autem ſe illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ ſalute, ſed ſperans ſe conſtitui in principatum.*
4 *Sed Rex regum ſuſcitauit animos Antiochi in peccatorem: & ſuggerente Lyſia hunc eſſe cauſam omnium malorum, iuſſit (vt eis eſt cōſuetudo) apprehenſum in eodem loco necari.*
5 *Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggeſtum vndique habens cineris: hæc proſpectum habebat in præceps.*
6 *Inde in cinerem deiici iuſsit ſacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum.*
7 *Et tali lege prævaricatorum legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum.*
8 *Et quidem ſatis iuſtè: nam quia multa erga aram Dei delicta commiſit, cuius ignis & cinis erat ſanctus, ipſe in cineris morte damnatus eſt.*
9 *Sed rex mente effrænatus veniebat, nequiorem ſe patre ſuo Iudæis oſtenſurus.*
10 *Quibus Iudas cognitis, præcepit populo, vt die ac nocte Dominum inuocarent, quò, ſicut ſemper, & nunc adiuuaret eos.*
11 *quippe qui lege & patria, ſanctoq; templo priuari vererentur, ac populum, qui nuper paululum reſpiraſſet, ne ſineret blaſphemis rurſus nationibus ſubdi.*
12 *Omnibus itaque ſimul id facientibus, & petentibus à Domino miſericordiam cum fletu, & ieiuniis per triduum continuum proſtratis, hortatus eſt eos Iudas vt ſe præpararent.*
13 *Ipſe verò cum ſenioribus cogitauit*

gitauit priùs quàm rex admoueret
exercitum ad Iudæam, & obtine-
ret ciuitatem, exire, & Domini iu-
dicio committere exitum rei.
14 *Dans itaq; poteſtatem om-*
nium Deo mundi creatori, & ex-
hortatus ſuos vt fortiter dimica-
rent: & vſque ad mortem pro le-
gibus, templo, ciuitate, patria, & ci-
uibus ſtarent, circa Modin exerci-
tum conſtituit.
15 *Et dato ſigno ſuis Dei victo-*
ria, iuuenibus fortiſsimis electis,
nocte aggreſſus aulam regiam, in
caſtris interfecit viros quatuor
millia, & maximum elephanto-
rum cum his, qui ſuperpoſiti fue-
rant:
16 *ſummóque metu ac perturba-*
tione hoſtium caſtra replentes, re-
buſq; proſperè geſtis abierunt.
17 *Hoc autem factum eſt die il-*
luceſcente, adiuuante eum Domini
protectione.
18 *Sed rex, accepto guſtu auda-*
cia Iudæorum, arte difficultatem
locorum tentabat.
19 *Et Bethſuræ, quæ erat Iudæo*
rum præſidium munitum, caſtra
admouebat: ſed fugabatur, impin-
gebat, minorabatur.
20 *His autem, qui intus erant,*
Iudas neceſſaria mittebat.
21 *Enunciauit autem myſteria*
hoſtibus Rhodocus quidam de Iu-
daico exercitu, qui requiſitus com-
prehenſus eſt, & concluſus.
22 *Iterum rex ſermonem ha-*
buit ad eos, qui erant in Bethſuris:
dextram dedit, accepit, abiit, com-
miſit cum Iuda, ſuperatus eſt.
23 *Vt autem cognouit rebellaſſe*
Philippum Antiochiæ, qui relictus
erat ſuper negotia, mente conſter-
natus Iudæos deprecans, ſubditusq;
eis, iurat de omnibus, quibus iu-
ſtum viſum eſt: & reconciliatus
obtulit ſacrificium, honorauit tem-
plum, & munera poſuit,
24 *Machabæum amplexatus*
eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſq;
ad Gerrenos ducem, & principem.
25 *Vt autem venit Ptolemai-*
dam, grauiter ferebant Ptolemen-
ſes amicitiæ conuentionem, indi-
gnantes ne forte fœdus irrumpe-
rent.
26 *Tunc aſcendit Lyſias tribu-*
nal, & expoſuit rationem, & popu-
lum ſedauit, regreſſuſq; eſt Antio-
chiam: & hoc modo regis profe-
ctio, & reditus proceſsit.

COMMENTARIVS.

TERTIVM eorum, quæ Antiochi Eupatoris tempore contigerunt, eſt bellum cum ipſomet præſente geſtum lib.1.cap.6.lib.2.cap.13. *Anno enim 150.* Iudas Macedonicam arcem & præſidium, quod Hieroſolymis erat, obſedit cap.6.verſ.18. Sed qui cum Macedonibus Apoſtatæ fuerunt, Regem inflammarunt verſ.21. Is ergò aduenit, formidabili cum exercitu, cuius numeri videntur cap.6. & lib.2. cap.13. diſcrepare, niſi obſerues, in vna ſumma, eos interdum numerari, qui tunc aderant, equites cum equitibus, elephantes cum e-
lephan-

lephantis in alia etiam alios, qui ſubinde acceſſerunt. Gorion cap. 20. dicit, tantùm exercitum Regis fuiſſe, *inſtar arenæ maris*, & belli cauſam affert, quòd Iudæ prælia, & felices vrbium expugnationes audiſſet. In itinere, Regis iuſſu, dedit tandem impietatis pœnas impius illegitimusque Pontifex *Menelaus* cap. 13. Sed *modus* & *cauſa* notanda eſt. Fuit enim, vt clariùs Græca oſtendunt, turris Berhææ cinerum plena, & in ea rotundum organum ſeu machina in cineres præceps. huic ſuperpoſitus ille, in cinerem præcipitatus, ab eoque ſuffocatus eſt. *Cauſa* eſt verſ. 8. quæ eadem in Gorionide. Sed iſtud is videtur tradere factum, poſt pacem iam cum Iuda conſtitutam, & *iuxta turrim fuiſſe cinerem* לאין שיעור. id eſt, *abſque menſura*. tantùm inquam & tam copioſum, *vt menſura non eſſet*. Eſt verò nō omnino reſpuendum, hoc impij huius ſupplicium accidiſſe poſt pacem initam, in ipſo Regis, Antiochiam verſus, reditu. Nam cum Regem tantopere ad bella iſta, totiesque concitaſſet verſ. 32. infelix eorum exitus in ipſius meritò caput redundauit. Hinc enim offenſionis & regiæ iræ occaſio maxima. Tum autem eſſet textus noſter explicandus, vt *per anticipationem*, illius mortem narraſſet. Quia enim dicere orſus erat, quemadmodum Regem fictis falſisque calumniis & ſermonibus, quos ἱερωνείας Grçcus textus vocat; circumuenit, ideò ſimul de pœna, quam diuino nutu, dedit iuſtiſſimam, pertexuit. Alioqui longe ſemper textui poſtponēdus Gorionides, interdumque omnino repellendus. ſicuti & Ioſephus alter, qui lib. 12. ca. 15. eandem in Regis reditu hiſtoriam collocat. Quod verò libri vltimi capite penultimo idem Flauius, de ipſius filio à Pontificatu repulſo dicere videtur, id de ſancti Oniç filio, qui Onias etiam vocabatur, iſto 15. capite narrat. ſed βέρεσιαν hic vocat, illic βέροιαν. Ea hodie vrbs *Alepum* dicitur, vti docent Zonaras, Cedrenus, Nicetas, Turcici Pandectæ ſcriptor cap. 6. contra Geufræum, qui *Epiphaniam*, Bellonium, qui *Hierapolim*, alios qui *Antiochiam* ipſam eſſe volunt. Fuiſſe verò apud veterum quoſdam hoc per cineres ſupplicij genus, teſtis Cteſias, apud quem Artyphius & Arſites à Dario Notho, Secundianus Rex ab Ocho in cinerem coniectus traditur. Vnde & in Ibim Naſo.

Vtq; necatorum Darij fraude ſecundi
Sic tua ſuccenſus deuoret oſſa cinis.

Iudas verò, poſt triduanum ieiunium, preces, lachrymas, ibid. verſ. 10. obſidionem ſoluit, Regique obuiam proceſſit. hinc cum illo pugnatum, ſemel quidem paulo ante lucem, deinde clara luce. Iudas ſuis teſſeram hanc dedit, Dei Victoria, c. 13. cap. 15. Quemadmodum ſuprà, Devs *adiuuans*, & anno 1547. quo die Carolus V. Proteſtantes hæreticos domuit, ipſius in caſtris teſſera erat. *S. Georgius & S. Iacobus*, vti, qui tum militabat, refert nobilis ille in hçretica Holſatia Septuagenari' ſenex Catholicus, Bertramus. Rex Elephantos inſtruxit, quibus cap. 6. verſ. 34. oſtenditur *ſanguis vuæ & mori*. Eſt autem *ſanguis vuæ*, vinum Deut. 37. quemadmodum apud Plinium lib. 14. cap. 5. dicebat Alexandro M. Philoſophus Androcydes, illius intemperantiam cohibens, *Vinum potaturus, Rex, memento te bibere ſanguinem terræ.* Mori verò ſanguis, eſt ipſius ſuccus. *Humor*, ait Plinius lib. 16. cap. 38. & *cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet ficis lacteus, ceraſis gummoſus, vitibus ac piris aquoſus*. ita vt diſtingui multum appareat, vitis, vuæque ſanguinem. Illius enim ſanguis, *aqua* eſt: huius, *vinum*. Cenſet igitur ſolo vini aſpectu, & ſucci mororum iritari elephantos Valleſius ca. 82. ſacræ philoſophiæ, & cauſam inquirit, oſtendens ex Galeno lib. *de ſubfiguratione empyrica*, rubri

VVv colo-

coloris aſpectum quibuſdam obeſſe, & quibuſdam prodeſſe. Videtur tamen verè datum illis vinum, & ſuccum mororum, vt biberent. Sic enim beſtias illas concitari,& ſimul etiam thuris odore, tradit liber tertius Machabęorum,& verbum indicat quod hic ponitur ἐνδεῖξαι seu *oſtendere*, vel etiam *exhibere*, vt hic l.2.c.13.v.9. 2. Timoth.4. ver.14. Ælianus, *Elephantis*, ait, *pugnaturis vinum, non ex vitibus modò confectum, ſed ex oryza etiam factitium indulgetur*. Plinius lib.15.cap.24. *Moru*, ait, *ſuccus in carne vinoſus*. Fieri tamen poſſet, vt vini ſuccique huiuſmodi vel aſpectu, vel odore concitentur, quemadmodum ad venationem canes,& tradidit etiam Plinius lib.8.cap.8. *eos hordei ſucco mitificari*,& cap.9. quomodo pugnent, oſtendit. Vnde & colligere eſt, iſtos Antiochi Elephantos, ingentes admodum fuiſſe, cum tot milites ferrent, & cum Indici eſſent, qui *Africis maiores*, vt ibidem dicitur,& lib.7.cap.2.& apud Liuium decad.4.li.7. Solinum, Philoſtratum & Oneſicritum, licet in eo deſit Græcè vox Ἰνδὸς. Hic verò capite 6. pro *beſtia Magiſtro*, ſeu *Rectore*, in Græco eſt, *Indus*, ſicque, vt habent etiam correcta biblia, legendum verſ.37. non *Intus*. Tradit lib.6. de animalibus Ælianus, apros, leones, tauros, elephantos, nulla ad pugnam cohortatione, vel extrinſecus adhibita impulſione indigere; ſed ſuopte ſeſe impetu ad illam, ſecus quam homines, accendere & præparare. Sed hoc intelligendum, quando eos res quæpiam, cum qua iis antipathia, ſeu naturalis diſſenſio, iam iritauit, ſiue illa exteriores, ſiue interiores tantùm ſenſus feriat. Huius enim aſpectu & memoria belluæ iſtæ concitatæ, dentes exacuunt, caudis ſeſe flagellant, cornua expediunt, proboſcide ſeipſas verberant. Antequam tamen iſtam iram colligant, ſi quietę ſint, & in homines, quibus infeſtæ alioqui non eſſent, ſunt immittendæ, aliqua proritatione opus. Quomodo iidem turrigeri ſint, quindecim armatos ferre poſſint, incredibilem hoſtibus formidinem ſtragemque inferant, aliaque ſimilia perſequitur Philoſtratus;& lib.1 de quadrupedibus, Geſnerus.

Horum verò elephantorum maximum inuaſit *Eleazarus* cap.6.ver.34.c.14.v.15. eo animo, quo apud Xenophontem lib.7. equi, cui inſidebat Cyrus, ventrem hoſtium quidam pupugit, ita vt talipedans ille iſtum excuteret. Hunc Eleazarum ait Ioſephus cap.14. lib.12. Iudæ fratrem fuiſſe, idemque aſſerunt Græca, ſi pro ὁ legatur ὃς, id eſt, *Eleazarus, qui Auram dicebatur*, vt cap.2. eadem Græca cum Ioſepho lib.12. cap.8.& 14. eundem vocant. Et ſic in Latino pro, *filius Auræ*, videtur legendum, *dictus Aura* niſi alium quendam eſſe velimus, prout D. Ambroſius offic. 1.cap.40. velle videtur. dum eum tantùm Iudæ militem, non fratrem vocat, eundemque inſigniter laudat. Quanquam cur & Iudæ miles,& frater eſſe non potuerit? Imò vtrumque aſſerit Gorion ca. 20. *Cum* enim *Iudas Haſſamonæos milites omnes ſecum duxiſſet*, vti ſcribit, *& elephanto illi maximo Regem inſidere ſuſpicatus eſſet, exclamauit dicens: Quis in vobis, ô iuuenes? & aſiliens Eleazar frater eius, vnus ex militibus*, ſeu *iuuenibus Haſſamonæis, cucurrit in elephantem ſternens in terram omnes, qui è fortiſſimis Regis bellatoribus ei obuij fuerunt, cædens ad dextram & ſiniſtram, cadentibus ante ipſum interfectis hinc & hinc*. Cognominatus porrò videtur *Auras*; vel, vt Græcè eſt Αυαραν, ſi non ab iis quæ lib.1. cap.2. dicta; certè à fortiſſimo & generoſiſſimo iſto facinore. Nam Hebræis, *auar*, eſt roborare & fortificare. Vnde vſitatiſſimum illud *Auir* fortis, quo etiam nomine, ab iis, quibus pollent viribus, interdum vocantur. Quin & à robore arx aliqua dicitur *Birah*,& apud Thalmudiſtas, *auruari*, eſt turris fortis, vt in Syrochaldaico theſauro notatur. Iam ſæpè dicitur *fortis ipſius, fortis ipſorum*, pro eo, qui fortiter aliquem, vel aliquos defendit, vel qui inter aliquos fortiſſimus eſt, Ioſ.24.verſ.49.& cap.6.verſ.16. Pſalm.131. 1.Reg.21. verſ.7. Tobiæ 3.4.7. Et

ſic *Aua-*

ſic *Auaran*, vel potius, *Auaram*, pro *fortis eorum*. Et poſſet etiam quis opinari, ipſum Matathiam vocatum etiam *Auaran*, cuius hic eſſet filius, niſi ex cap. 2. & Ioſepho, vti dixi, Eleazari cognomẽtum id clare videretur. De eo S. Ambroſius loco citato. *Quanta*, inquit, *iſta virtus animi? primò vt mortem non timeret, deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu, vulneratæ molem beſtiæ ſubiret ac ſuſtineret, poſt, infrà ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina incluſus magis quam oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamuis regius fefellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem, occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Dices, cum *vt acquireret ſibi nomen æternum*, ad tantùm opus acceſſiſſe verſ. 44. cap. 6. *Reſpondeo*, nomen & gloriam, modo in ea finis vltimus & primarius non ſtatuatur, vel non immoderatè quæratur, non magis vetitum eſſe quærere, quam cibum, veſtes, & quæ alia neceſſaria ſunt, vel commoda. Vide Nauarrum, *de finibus* Num. 53. Abulenſem 1. Reg. 15. quæſt. 73. Hic verò non primariò gloriam, ſed, vt textus ait, *populi ſui libertatem* quærebat. *Rex Antiochus* (ad S. Ambroſij verba redeo.) *qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum 32. elephantis, ita vt, ad ortum Solis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſci, tanquam lapidibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine pacem rogaret. Igitur EleaZarus hæredem virtutis ſuæ, pacem reliquit.* D. Gregor. 19. mor. cap. 13. Eleazarus in prælio elephantem feriens ſtrauit: ſed ſub ipſo, quem extinxit, occubuit. *Quos*, ait, *Eleazarus iſte ſignificat? quem victoria ſua oppreſſit, niſi eos qui vitia ſuperant, ſed ſub iſta, quæ ſubiiciunt, dum ſuperbiendo ſuccumbunt.* Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.

Ceciderunt verò è regiis primò quidem 600. cap. 6. Deinde 4000 cap. 13. lib. 2. Cum tamen tantæ Regis copiæ eſſent, declinauerunt Iudæi, & Rex ipſe timuit, ideoq; certis quibuſdam methodis, ſeu, occultis rationibus, loca expugnare ſtatuit, ſicut & Bethſuram, de qua ſuprà, tandem deditione accepit, cum, propter *Sabbathum annorum*, ſiue ſeptimum annum, qui & *Sabbaticus* dicitur, & à Iudæis *Semita*, fames concluſos Iudæos premeret, ſicuti & eo ſabbatico anno fames fuit, quo cepit Herodes Hieroſolymam, apud Ioſephum lib. 14. cap. 28. De huiuſmodi verò anno dictum Exod. 23 Leui. 25. 4. Reg. 18.

Obſeſſa etiam eſt anno 150. à Rege Hieroſolyma, vel potius templum, vt indicat Ioſephus cap. 14. Et iterum à Iuda cum illo pugnatum. Sed tandem, Lyſiæ induſtria, fœdus initum cum præſente iam eodem Rege. Atque id ab illo de quo ſuprà cap. 11. valde diuerſum eſſe, cui diligenter omnia conſideranti dubium ſit? Sed capite iſto 6. verſ. 62. rupit Rex citius iuramentum quod iurauit, ictumque fœdus violauit. Quæ verò verſ. 52 *fundibula* dicuntur. Græcè σφενδόναι, ſunt baliſtæ ad lapides mittendos & fundendos, *quas* inquit lib 3. Poliorceticon Lipſius, dial. 3. *rectiſſime Hieronymus vertit fundibula. Ita enim a[illegible] illo dixerunt, vt ex Iſidoro & Hegeſippo lib. 5 cap. 44. apparet.* Ab his verò fundibulus diuerſus, de quo lib. 3. cap. 14. Vegetius, & ab illis fundibularij, & fundibulatores, qui & baliſtarij. *Quartum*, & extremum eorum, quæ Eupatoris temporibus contigiſſe aiebam, deſcribitur eodem cap. 6. lib. 1. verſ. 55. Philippus, cui à moriente patre commendatus erat Eupator, rebellionem moliri viſus eſt, ideoque Lyſiæ hortatu, Antiochia, vbi erat ille, à Rege capta eſt, Iudæis multum adiuuantibus, quia denuò cum iis renouatum fœdus erat: vel, vt putat Lyranus, quia hæc ante ipſum

violatum facta ſunt. Iudas enim magno, apud Regem, in honore eſſe cœpit, cap.13. verſ.25. Hancque Lyrani ſententiam confirmat Gorionides cap.20. dum narrat, duabus cauſis ad fœdus ineundum fuiſſe Regem adductum, defectione Philippi, & Demetrij, qui Seleuci filius; ex vrbe Roma aduenerat.

Geſta Iudæ, tempore Demetrij Regis.

E Capite VII. Lib. I.

1 ANno centeſimo quinquageſimo primo, exiit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, et aſcendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit illic.

2 Et factum eſt, vt ingreſſus eſt domum regni patrum ſuorũ, comprehendit exercitus Antiochum, & Lyſiam, vt adducerent eos ad eum.

3 Et res ei innotuit, & ait: Nolite mihi oſtendere faciem eorum.

4 Et occidit eos exercitus. Et ſedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui.

5 Et venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Iſraël, & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri ſacerdos.

6 Et accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius omnes amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra.

7 Nunc ergo mitte virum, cui credis, vt eat & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum.

8 Et elegit rex ex amicis ſuis Bacchidem, qui dominabatur trãs flumen magnum in regno, & fidelem regi, & miſit eum,

9 vt videret exterminiũ, quod fecit Iudas: ſed & Alcimum impium conſtituit in ſacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Iſraël.

10 Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miſerunt nuncios, & locuti ſunt ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis in dolo.

11 Et non intenderunt ſermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno.

12 Et conuenerunt ad Alcimum, & Bacchidem congregatio ſcribarum, requirere quæ iuſta ſunt:

13 Et primi, Aſſidæi qui erant in filiis Iſraël, & exquirebant ab eis pacem.

14 Dixerunt enim: Homo ſacerdos de ſemine Aaron venit, non decipiet nos:

15 & locutus eſt cum eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens: Non inferemus vobis malum, neque amicis veſtris:

16 Et crediderunt ei: Et comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die, ſecundum ver-

verbum, quod ſcriptum eſt:
Pſal. 78. 1.2.3. 17 *Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret.*
18 *Et incubuit timor, & tremor in omnem populum: quia dixerũt: Non eſt veritas, & iudicium in eis: tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum, quod intrauerunt.*
19 *Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & comprehendit multos ex eis, qui ad ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit.*
20 *Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipſi: Et abiit Bacchides ad regem:*
21 *et ſatis agebat Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui.*
22 *et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Iſraël.*
23 *Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filiis Iſraël, multò plus quam Gentes.*
24 *et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltra exire in regionem.*
25 *Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cognouit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis criminibus.*

E Capite XIV. Libri II.

1 *Sed poſt triennij tempus cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad loca opportuna,*
2 *et tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum & ducem eius Lyſiam.*
3 *Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, neque acceſſum ad altare,*
4 *venit ad regem Demetrium centeſimo quinquageſimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, ſuper hæc & tallos, qui templi eſſe videbantur. Et ipſa quidem die ſiluit.*
5 *Tempus autem opportunum dementiæ ſuæ nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibus rebus & conſiliis Iudæi niterentur,*
6 *reſpondit: Ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe quietum.*

violatum facta ſunt. Iudas enim magno, apud Regem, in honore eſſe cœpit, cap.13, verſ.25. Hancq́ue Lyrani ſententiam confirmat Gorionides cap.20. dum narrat, duabus cauſis ad fœdus ineundum fuiſſe Regem adductum, defectione Philippi, & Demetrij, qui Seleuci filius; ex vrbe Roma aduenerat.

Geſta Iudæ, tempore Demetrij Regis.

E Capite VII. Lib. I.

1 ANno centeſimo quinquageſimo primo, exiit Demetrius Seleuci filius ab vrbe Roma, et aſcendit cum paucis viris in ciuitatem maritimam, & regnauit illic.
2 Et factum eſt, vt ingreſſus eſt domum regni patrum ſuorũ, comprehendit exercitus Antiochum, & Lyſiam, vt adducerent eos ad eum.
3 Et res ei innotuit, & ait: Nolite mihi oſtendere faciem eorum.
4 Et occidit eos exercitus. Et ſedit Demetrius ſuper ſedem regni ſui.
5 Et venerunt ad eum viri iniqui & impij ex Iſraël, & Alcimus dux eorum, qui volebat fieri ſacerdos.
6 Et accuſauerunt populum apud regem, dicentes: Perdidit Iudas, & fratres eius omnes amicos tuos, & nos diſperſit de terra noſtra.
7 Nunc ergo mitte virum, cui credis, vt eat & videat exterminium omne, quod fecit nobis, & regionibus regis: & puniat omnes amicos eius, & adiutores eorum.
8 Et elegit rex ex amicis ſuis Bacchidem, qui dominabatur trãs flumen magnum in regno, & fidelem regi, & miſit eum,
9 vt videret exterminiũ, quod fecit Iudas: ſed & Alcimum impium conſtituit in ſacerdotium, & mandauit ei facere vltionem in filios Iſraël.
10 Et ſurrexerunt, & venerunt cum exercitu magno in terram Iuda: & miſerunt nuncios, & locuti ſunt ad Iudam, & ad fratres eius verbis pacificis in dolo.
11 Et non intenderunt ſermonibus eorum: viderunt enim quia venerunt cum exercitu magno.
12 Et conuenerunt ad Alcimum, & Bacchidem congregatio ſcribarum, requirere quæ iuſta ſunt:
13 Et primi, Aſidæi qui erant in filiis Iſraël, & exquirebant ab eis pacem.
14 Dixerunt enim: Homo ſacerdos de ſemine Aaron venit, non decipiet nos:
15 & locutus eſt cum eis verba pacifica: & iurauit illis, dicens: Non inferemus vobis malum, neq; amicis veſtris:
16 Et crediderunt ei: Et comprehendit ex eis ſexaginta viros, & occidit eos in vna die, ſecundum
ver-

verbum, quod ſcriptum eſt:
Pſal. 78. 1.2.3. 17 Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret.
18 Et incubuit timor, & tremor in omnem populum: quia dixerũt: Non eſt veritas, & iudicium in eis: transgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum, quod intrauerunt.
19 Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & comprehendit multos ex eis, qui ad ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit.
20 Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipſi: Et abiit Bacchides ad regem:
21 et ſatis agebat Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui.
22 et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Iſraël.
23 Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filiis Iſraël, multò plus quam Gentes.
24 et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltra exire in regionem.
25 Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cognouit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis criminibus.

E Capite XIV. Libri II.

1 Sed poſt triennij tempus cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad loca opportuna,
2 et tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum & ducem eius Lyſiam.
3 Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, neque acceſſum ad altare,
4 venit ad regem Demetrium centeſimo quinquageſimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, ſuper hæc & tallos, qui templi eſſe videbantur. Et ipſa quidem die ſiluit.
5 Tempus autem opportunum dementiæ ſuæ nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibus rebus & conſiliis Iudæi niterentur,
6 reſpondit: Ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe quietum.

7 *Nam & ego defraudatus parentum gloria (dico autem ſummo ſacerdotio) huc veni:*

8 *primò quidem vtilitatibus regis fidem ſeruans, ſecundò autem etiam ciuibus conſulens: Nam illorum prauitate vniuerſum genus noſtrum non minimè vexatur.*

9 *Sed oro his ſingulis ô rex cognitis, & regioni, & generi ſecundum humanitatem tuam peruulgatam omnibus proſpice.*

10 *Nam, quandiu ſupereſt Iudas, impoſſibile eſt, pacem eſſe negotiis.*

11 *Talibus autem ab hoc dictis, & ceteri amici hoſtiliter ſe habentes aduerſus Iudam, inflammauerunt Demetrium.*

COMMENTARIVS.

QVÆ Demetrij tempore contigerunt, ea lib.1.cap.7.libro 2.cap.14. & vlt. traduntur. *Demetrius* iſte fuit, non Antiochorum frater, vti lib. 34. à Iuſtino ſcriptum; ſed Seleucum, qui fuit Antiochi Epiphanis frater; patrem habuit, quemadmodum, vtrique libro noſtro conuenienter, tradit Appianus in Syriacis. Erat, pro Epiphane patruo, Romam à Patre *obſes* miſſus. Eo mortuo cum primùm potuit, Roma clam aufugit, & à Syris ad regnum libentiſſimè ſuſceptus *anno 151.* Ideoque, cum cap. 14. *poſt triennium* Roma rediiſſe dicitur, eſt id ab Epiphanis, pro quo obſes fuerat, morte incipiendum. Statim verò patruelem ſuum Eupatorem, & Lyſiam cognatum interfici præcepit, cap. 7. ver. 4. & narrat Appianus loco citato. Bellum in Iudæos idem Demetrius cœpit ab Alcimo excitatus, *qui ſummus antea ſacerdos fuerat*, lib. 2. cap. 14. ver. 3. Vocatur à Ioſepho lib. 12. cap. 15. ἰάκειμος, lib. vlt. cap. penult. ἴακιμος.

Sed quando & poſt quem ſummus ſacerdos fuerat iſte Alcimus? Poſt impij Menelai mortem, inquit lib. 12. cap. 15. Ioſephus. Et cum, vt idem refert, annos decem ille fuerit Pontifex, annoque ſuperiore ſcelerum ſuorum pœnas dederit, anno itidem eodem Alcimus iſte ad ſacerdotium peruenit. ideoque ſacerdos iam erat. & quod Latinus noſter textus ait, *Sacerdos ſummus antea fuerat*, perinde eſt, ac ſi diceret; *iam erat Sacerdos*, non nunc primò à Demetrio ipſo, ſed ab Antiocho antea nominatus & creatus. prout Græcus oſtēdit προγενόμενος ἀρχιερεὺς *prius factus Sacerdotum Princeps.* Quemadmodum verò Menelaus ab impio gentilique Rege non niſi falſum & illegitimum Pontificatus nomen acceperat, decemque annos geſſerat; ita iam laruatus iſte impiusque Pontifex Alcimus, cum verum ſanctumque ſummum ſacerdotium Machabæi tenerent. ideoque illi alij non niſi quidam veluti Antipapæ, illegitimique Pſeudopontifices fuerunt. Fuit quidem *Alcimus* ex Aaronis ſtirpe, quemadmodum lib. 1. cap. 7. v. 14. clarè & à Ioſepho lib. vltimo c. penultimo cōtra Sigonium l. 5. de Republ. Hebræorum, affirmatur; ſed ab ea dignitate, ob apoſtaſiam, excludebatur. *Porcinas carnes ederat*, inquit Gorion cap 21. lib. 3. aliiſque ſeſe contra religionem peccatis contaminarat, *temporibus commiſtionis* lib. 2. cap. 14. verſ. 3. id eſt iis, quibus ſeſe Gentilium ritibus & moribus Iudæi miſcebant, Antiochi videlicet regni principio. cui poſteà verſ. 38. opponitur *tempus continentiæ*, quo ſcilicet Machabæis ducibus ab illorum ſeſe contagione abſtinuerunt. Illud ἐπιμιξία, hoc ἀμιξία vocatur.

Iuſti-

Inſtituit contra Iudam & pios quosque Iudæos Alcimus iſte impius accuſationem falſiſſimam, ſimulque Regi munera obtulit, in quibus cap. 14. verſ. 4. noſtra in editione Latina ponuntur *tali*, qui à Rabano exponuntur *vaſa offertoria, in morem turrium facta, cum quibus in præcipuis feſtiuitatibus offerebant, quorum ſimilitudo hactenus in quibuſdam locis habetur.* Ita ille. Sed Græcum nomē eſt θαλλὸς, & ſignificat *ramum.* Quemadmodum enim palmæ aureæ quædam erant: ſic & rami aurei, quos iſte ſacrilegus abſtulit, & regi obtulit. Nam *de vite aurea,* quam Ariſtobulus dederat, & in Iouis templo Romæ poſita erat, refert Ioſephus libro 14. ca. 5. vbi oculatum teſtem Strabonem laudat, Plinius lib. 37. cap. 2. Zonaras, Tacitus, Florus lib. 5. cap. 5. vbi legendum, *vitis ſub aureo cælo*, vti lib. 2. Electorum cap. 5. docet Lipſius, & de aurea menſa, in qua ex auro & gemmis erat hedera & vitis; à Philadelpho in Hieroſolymitanam ædem miſſa. lib. 12. cap. 2. rurſum Ioſephus. itemque de platano & vite aurea Dario donata Herodotus lib. 7. Vnde, cum correctis bibliis, non *thalos*, ſed *thallos* leges. Si quis Interpretem reprehendat, quod Græcam vocem non verterit, quemadmodum & Iudith cap. 10. ver. 3. ſciat is, Græca interdum nomina pro Latinis vſurpari, vt apud Plinium lib. 2. *æci populorum*, lib. 7. *probata*. id eſt, oues; Apud Ciceronem & Virgilium *acta*, id eſt, littus, Terentium, *aſtu*, id eſt vrbs. de quibus cap. 3. lib. 1. variarum lectionum Muretus. Miſit igitur Rex primò *Bacchidem*, qui, vt Ioſephus lib. 12. ca. 16. narrat; Meſopotamiæ præfectus erat. Alcimus verò Haſidæos ſexaginta interfecit.

De Aſidæis.

Acceperunt nomen Aſidæi non *à diuini cultus aſſiduitate*, quaſi in eo *aſſidui* eſſent, vti apud Rabanum & D. Thomam dicitur: ſed ab hebræa voce *chaſid* vel *chaſed*, id eſt, miſericors, ſanctus, pius. Prouerb. 2. Pſal. 51. 88. 131. Vnde quæ Arbitro Petronio ſcitè *pietaticultrix* vocata eſt *ciconia*; Hebræis *chaſida* vocatur. Et Ioſephus hos lib. 12. cap. 16. ἀγαθοὺς καὶ ὁσίους, bonos & ſanctos appellat. hocque lib. 1. cap. 7. verſ. 17. de his citatur pſalmus 78. in quo, *Haſidecha* & ὅσιοι vocantur. *Carnes Sanctorum tuorum beſtiis terræ, & ſanguinem ipſorum effuderunt.* Vbi Genebrardus, *Sancti*, ait, *hoc loco vocantur profeſſione religionis & fidei, & non tantum ratione fidei & morum.* Certè videntur ex ca. 14. ver. 6. lib. 2. certi quidam fuiſſe, qui præ cæteris maiorem religionis zelum & ſanctitatis ſtudium præ ſe ferrent, idque patet ex tot hactenus Gorionidæ locis allatis, præſertim verò ex lib. 5. cap. 23. vbi ait; *Et etiam haſchonim, qui* לחסידים, *non adduxit Herodes ad iuramentum. propter Menahem haſchoneh, qui* לחסידים *ad Haſidæos ſpectabat, quia ipſe Menahem vir iuſtus & ſapiens fuit, in diebus iſtis.* Rurſum in hac ipſa hiſtoria dicitur apud eundem Gorionem lib. 2. cap. 31. quemadmodum hic lib. 2. cap. 14. ver. 6. *Inualuit in gladio ſuo Iudas filius Matathiæ, & cum eo Iudæi, qui vocantur Haſidei.* Et paulò pòſt; *Congregati ſunt ad Iudam omnis exercitus Hachaſmonæim, & omnes iuuenes Hachaſidim.* Et cap. ſequenti 22. de *Ricaſio*, ſeu *Razia*, inquit, *Erat iſte de viris Hachaſidim, quia probatus in diebus Antiochi, & iuuentus perfectus, quod acceperit in ſeipſo plagas & verbera multa.* Vbi vides aliquam cauſam nominis, dum ait, *quia probatus*, licet particulam iſtam, כי, *quia*, omiſerit, & quidem malè, Munſterus.

Ex quibus etiam apparet, fuiſſe homines iſtos, à cætero Iudæorum populo, inſtitutis & nomine diſtinctos: ſocietate verò inter ſe ſancta & religioſa deuinctos. Vnde & lib. 2. cap. 14. verſ. 6. iſtorum calumniator apud Ethnicum Regem ita eos deſcribit:

bit: οἱ λεγόμενοι τῶν Ιουδαίων Ασιδαῖοι, ὧν ἀφηγεῖται Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, *Ipſi qui dicantur Aſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Maccabæus*: ſiue vt habet noua translatio. *Qui ex Iudæis nominantur Aſidæi, quorum dux eſt Iudas, ille Maccabæus.* Videntur iidem præterea diuinarum litterarum, præ cæteris, ſtudioſi peritique fuiſſe. quia lib. 1. cap. 7. *in ſcribarum numero* reponuntur. & quidem ita, vt præcipuæ apud Iudæos auctoritatis eſſent. Nam pro eo quod Latinus ibidem verſ. 13. ait, *& primi Aſidæi, qui erant in filiis Iſrael*; Græcus, omiſſo illo, quod inter textum eſt; relatiuo, ſic: πρῶτοι οἱ Ασιδαῖοι ἦσαν ἐν υἱοῖς Ισραήλ. *Primi Aſidæi erant in filiis Iſrael.*

Deniquecum, vt ait in vita ſua, & lib. 2. de bello Ioſephus cap. 12. apud Iudæos eſſent *tria eorum, qui philoſopharentur, genera*, Phariſæi, Sadducæi, & Eſſeni; hi, de quibus mea hęc diſſertatio, *Aſidæi*, cum *Eſſenis iidem* fuerunt, vel certè *horum illi pars* quędam, *aut horum illi*. *Primò* enim, quotieſcunque accidit, vt de Eſſenis à Ioſepho Flauio Græcè quippiam narratum ſit, idem ipſum ſi à Gorionide Hebraicè narretur, Aſidęis perpetuò tribuitur. *Deinde* diſertis verbis lib. 4. cap. 6. in editione Baſileenſi, dum è tribus iam enumeratis ſectis duæ, quę Phariſęorum & Sadducęorum ſunt, recenſitę fuiſſent, ſubdit Gorionides וחסידים חלק ארך, id eſt, *& Haſidæi, pars ſeu ſecta alia fuit*. *Tertiò*, quæ de Haſidęis paulo ante allata ſunt, ea in Eſſenos optimè conueniunt omnia, cum & vitę ſanctimonia, & diuinarum rerum ſcientia, ac meditatione pręſtarent, ipſoſque Phariſęos & Sadducęos auctoritate ſuperarent. quemadmodum loco iam indicato explicat Ioſephus copioſiſſimè. cum de aliis non niſi paucula perſtringat. Eſt poſtremò hæc etiam in Chronologia probata Genebrardo ſententia, & Scaligero lib. 6. fol. 503. Cum enim Eſſęos ἀπὸ τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate* nomen ducere dixiſſet; ſubdit. *Ab aliqua igitur voce patria deductum eorum nomen, quæ ὁσιότητα ſignificet. Et quæ alia fuerit præter* חסיא, id eſt, ὅσιος, *ſanctus? Vnde manifeſtè Græcum deriuatum vt* חסירותא, ὁσιότης *ſanctitas. Itaque potius aſpiratè ſcribendum* ἑσσαῖοι, *vt quidam Græci codices habent.* Mihi tamen originatio iſta, etſi plauſibilis, minus tamen vera videtur. non quia Gręci omnes & Ioſephi & Philonis & Euſebij, Epiphanij, aliorumque codices aſpirationem nullam habent: ſed *primò* quia Hebręi Eſſenos *haſchonim*, vt ex Gorionide ſemel & iterum ſuprà diſcere licuit, appellant, à radice שנה. *Deinde*, quia ſimiles, neque à verò abhorrentiores deriuationes afferre alias liceret. Nam Exodi 28. verſ. 4. 15. 30. & ſępè alias, *iudicij rationale*, quod in pectore geſtabat Pontifex חשן *choſen* vocatur, & aſpiratione omiſſa, ἐσσὴν καλεῖται, ait Ioſephus lib. 3. Antiq. ca. 8. id eſt, *Eſſen vocatur*. Quam aptè fiat hinc ἐσσηνὸς aut ἐσσαῖος. quaſi tam ſancti, tamque probi viri Eſſeni forent, vt nihil niſi recto iudicio, bono pectore facerent, dicerent, iudicarent? vel ij etiam eſſent, qui Domini iudicia & leges omnium optime callerent & obſeruarent? Rurſum verò Chaldaicè חסינה & חסין, *chesina & chesin* eſt fortis & robuſtus Leuitici 26. Amos 2. Iud. 13. Eſſenis verò, cum de religione ageretur, quid fortius? quid ad labores & pericula omnia robuſtius? Si cui tamen origo illa placet, per me quidem, eam retineat, licet, pręſertim cum ab eo, quod probare nitebar, tota ſit, & ex Philone, ſanctoque Chryſoſtomo probari poſſit. Ille in lib. de Theoretica vita Eſſenorum, ipſos ait παρωνύμως τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate denominatos*. Hic verò homil. 44. in Acta idem hiſce verbis aſtruit. *Eſſeni, qui etiam ὅσιοι dicuntur. Hoc enim vult Eſſenorum nomen ab honeſtate.* Dum verò ab altera illa radice *Schanah* ducitur, (vt quæ Suidas, Epiphanius, aliique tradiderunt modo reticeam) Eſſeni videntur, quaſi *ſecundantes*, id eſt, qui ſecundi eſſent ab Haſidæis, prout verti poſſet loco antea citato Gorionides: vel *ſecedentes*, à communi ſcili-

cet

cet aliorum vita, & in ſolitudinem ſe conferentes *anachoreta*. Nam Lucæ 5. verſ. 16. vbi de Domino dicitur, *Ipſe autem ſecedebat in deſertum & orabat*; Syriacus textus vertit *hou dein* משנא, *meſchanne heua ledabbera vametſalle*. Rurſumque Iohan. 13. verſ. 1. in illis, *Sciens* Iesvs *quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem*, pro, *vt tranſeat*, vertitur דנשנא *danneſchanne*. Vel denique dici poſſunt *haſchonim*, qui vel ſuam, vel aliorum communem *viuendi rationem immutant*, qui *ſtudioſi* ſunt, qui notam apud Hebræos *miſchnam* tractant diligentiùs. Eſt autem *miſchnah*, ſecundaria illa diuinarum rerum doctrina, quæ non ſcripta à Moyſe, ſed ore communicata, & per ſeniorum, prophetarum, domus magnæ, aliorumque deinceps ſapientum manus tradita & propagata fuit, vt explicat aliquoties in Thisbi Elias, & initium capitis primi è libro *Pirke aboth*. in quo etiam dicit magni ille nominis Rabbinus *Benbagbag*. *Filius, qui iam quinque annorum eſt, applicari debet ad Mikra* ſiue *ad Biblia: filius decem annorum ad Miſchnah*. quæ etiam è Patribus δευτέρωσις dicitur. ideoque *haſchonim* ſunt οἱ δευτερωταὶ, qui vſitata primæ litteræ mutatione vocantur etiam תנאי, *legum traditarum periti & obſeruantes*, qui ſunt verè *ethanim*, id eſt, *fortes*, ait Zohar in Exodum fol. 197. *Filius verò tredecim annorum ad præcepta. Filius quindecim annorum ad Thalmud*. cuius alioqui duæ partes ſunt *Miſchnah* & *Gemara*. & pro alterutra ſæpè generale illud nomen ponitur, vti loco citato docet Elias.

Iſtam igitur de Aſidæorum & Eſſenorum vna eademque familia, vel certè admodum coniuncta, ita vt veluti totum & pars ſeſe illi habeant; ſententiam cum iſto fere modo ſtatuiſſem, commodùm aliunde mihi quæſtionum vel erotematiorum potius Ioh. Druſij libellus affertur. Is enim quia hæreticus, illibenter quidem, quia tamen, quam plerique alij, ſtylo minus petulans, minus etiam illibenter mihi lectus. In eo igitur libello ita ſcriptum erat quæſtione 47. *Ponam hic quæſtionem, quæ me aliquandiu torſit. Omninò explicare me non potuiſſem abſque Ioſepo Ebræo fuiſſet: Nam interpretum nemo eam tangit. In ſilentio igitur omnium quæro, quinam dicti fuerint Aſidæi, quorum mentio, 1. Machab. 7?* Et tria reſpondet, quorum *vnum* de etymologia, iis, quę iam dicta, ſubſcribit. *Duo* reliqua ſic ſe habent: *Ante omnia moneo, inquit, ſcribendum Haſidæi cum aſpiratione heth. Dictos autem Haſidæos antiquitus Sapientes Iſrael, quos poſterior ætas Phariſæos nominauit: Teſtis mihi vnus Gorionides, in ea hiſtoria, quam Ebraicè conſcripſit de reb. Iudæorum. Capite enim nono & vigeſimo libri 4. ſine diſcrimine ponit, quos nominat ſapientes Iſrael, Phariſæos & Haſidæos. Vide commentarij noſtri, vbi explico voces noui teſtamenti, cap. 21.* Sed cur Hebraicam aſpirationem hoc in nomine tantopere flagitet, miror, cum eam & in hoc, & & in aliis plurimis Græci, Latinique veteres omittere ſoleant. Et ipſemet *Ebræum* perpetuo, non cum aliis *Hebræum* ſcribat, ſcribique velit: Deinde, ſi aſpiratio adhibenda, cur non ea, quam in quæſtionibus Hebraicis S. Hieronymus, Græca littera χ. exprimendam monet, ipſeque Druſius ſub l. 3. finem agnoſcit, & l. 1. quæſt. 17. in *Malluach* amplectitur? vt *Chaſidæi* potius quam *haſidæi* nominentur? Ego verò varios ſcribendi pronunciandique modos agnoſco, & cuilibet, quem volet, in hoc, aliiſque ſimilibus libenter concedo, vt ſuprà in *Aſamonæis Haſamonæis, Haſmoniis* & *Chaſamonæis, Machabæis, Maccabæis*, aliiſque pluribus, etiam Latinis. quin & *Aſæos* vel *Chaſæos* iſtos vocari poſſe arbitror. cum, Syris vſitatum ſit *Aſi, Haſi*, vel *Chaſi*, vt in Syriacis Apoſtolorum Actis patet cap. 2. & ad Romanos c. 3 poſtrema *d*. littera extrita.

Quod verò Druſius Aſidæos eſſe velit, quos poſterior ætas Phariſæos vocauit, nimio plus errat. Nam quem ſibi vnum teſtem ait, is contra ipſum, clariſſimis verbis,

vt ſupra vidimus, teſtatur Gorionides. Quia tamen Baſileenſem tantùm editionem attuli, adiungam nunc Hebraicam alteram Cracouienſem, illo ipſo, quod ab iſto laudatur, cap. 29. lib. 4. vbi cum Phariſæorum, Sadducæorumque ſectas iam duas expoſuiſſet, addit. וההסידים לבום עם חעם ההולב אחריהם לחולק ארך id eſt, *& Aſidai ſeiuncti ab iſtis* (videlicet iam enumeratis Phariſęis & Sadducęis) *cum populo, qui eos ſequebatur; ſectam aliam conſtituunt.* Quis ſuo vnquam teſtimonio reum vehementiùs apertiusque, quam Druſium ſuus hic teſtis conuicit? Quia verò de Aſidęis *omnes* hactenus ait ſiluiſſe, nõ iam Catholicus à me paulo ante citatus Genebrardus, ſed Munſterus, contrà ipſum loquatur. In editione Baſileenſi Gorionidem ita vertit; *Fuit & alia Eſſenorum ſecta.* Deinde commentarium de tribus Iudaicorum philoſophorum ordinibus ſubtexens. *Tertium,* ait, *ordinem tenebant* השונים *Eſſeni*, ſeu, *vt quidam Hebræorum vocant* חסידים *Haſidai,* id eſt, *pij, qui cuncta ad* DEVM *redigebant, immortalem animam dicebant, & iuſtitiam rem pretioſam, pro qua etiam vſque ad mortem pugnandum eſſe, prædicabant. Ipſi præter cæteros; voluptates quaſi maleficia vitabant: continentiam verò ſeruare, neque cupiditati ſuccumbere, virtutem maximam ducebant. Omnes illorum opes in medio erant, poßidebantque omnia communia, & nihil amplius inter eos ditior fruebatur, nihil pauperior defraudabatur. Vnde & legem ſibi dixerunt, vt qui diſciplinam ſuam ſectari vellent, bona contubernio publicarent. Ita enim fore, ne vel paupertatis humilitas, vel diuitiarum dignitas appareret, ſed permixtis facultatibus velut inter fratres, vnum eſſet omnium patrimonium.* Alia præclara eorum inſtituta (licet, vti ſua in vita narrat, Phariſæorum alioqui ſectam ſequeretur) ornata vtilique oratione perſequitur libro Iudaici belli altero Ioſephus cap. 12. eosque, ne verbo quidem CHRISTVS D. reprehendiſſe vnquam legitur, cum Phariſæos & Sadducęos creberrimè iuſtiſſimeque arguerit. Fuit, vt cap. 1. Iudicum docui, eorum origo perantiqua, & ab iis alij quidam *Eſſeni* vel *Oſſeni* dicti, *hæretici* degenerarunt. De quibus lib. 1. S. Epiphanius & Philaſtrius par. 1. hæreſi 9. Sed iam maneat, Eſſenos & Aſidęos ſolis inter ſe nominibus differre; & nonnulla colligamus.

Quid de ipſo Aſidæorum principe Iuda, deq; aliis rebus, ex dictis colligendum.

AC *primò* quidẽ colligendũ illud, quantæ in DEVM religionis, quantęq; virtutis Machabęus Iudas noſter fuerit, qui, vt ſupra dictũ eſt, hic v. 6. Aſidęorũ iſtorum Dux & Princeps, ſeu vt in religioſis hodie familiis vocatur: generalis Prępoſit' fuerit. Si enim tam ſancta eorũ diſciplina, tanto eorum alij magiſtratus iudicio delecti ſunt, quid de ſummo ipſorũ capite cenſendũ? Sanè verò inter alia, quibus ſeſe ſinguli obſtringebant, iuramẽta, hoc vnum fuiſſe refert Ioſephus, ſi ad principatũ eueherentur, ſe in poteſtatem iniurię nihil admiſſuros; ſe neque veſtitu, neque ornatu alio vllo fore ſubditis ipſis ſplendidiores. *Alterum* eſto, cur lib. 2. cap. 5. verſ. 27. idem Iudas commendatus ſit, quòd *decimus* vel *decadarchus* fuiſſet. Solebant enim ij vel per decurias, quibus decani pręeſſent, multitudinem ſuam diſtinguere, vel ex ea decem viros, quorum iudicio & auctoritate pręcipua quęque gererentur; deligere; vt innuit Ioſephus cum ſcribit: *Senioribus obtemperare & pluribus, honeſtum exiſtimant. Decem igitur conſidentibus, non loqueretur quiſquam, aliis nouem inuitis.*

Tertium, cur eodem lib. 2. cap. 5. dicatur, *cum ſuis ferarum more in montibus vixiſſe, &*

ſæni

fœni cibum ediſſe, ne vllo modo Antiochicę contaminationis participes fierent, cum eſſent puritatis omnis ſtudioſiſſimi, quam & λευχειμονοῦντες διὰ παντὸς, id eſt, *albis ſemper veſtibus vtentes* profitebantur. Deinde apud alios nullos, quam apud ſuę diſciplinę homines cibum ſumebant. adeò, vt ſi quis, ob delictum aliquod, ex eorum cœtu, eiectus fuiſſet, is nihilominus *poëphagia*, ſeu *ſolo herbarum eſu*, quemadmodum notat Ioſephus, vteretur. idemque alij ſponte interdum ſua ſuſciperent, quemadmodum Magiſtrum quendam ſuum *Banun* refert idem in vita ſua Ioſephus, in eremo, veſtem tantùm ex arboribus habuiſſe, cibum verò, qui è terra ſuapte ſponte naſceretur. vt ad Aſidæos etiam iſtos in montibus & ſpeluncis latitantes, adeoque tenuiter ærumnoſiſſimam vitam agentes, vel trahentes potius, reſpicere meritò videatur S. Paulus Heb. 11. verſ. 37. 38. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti. quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.*

Quartum. Cur lib. 2. cap. 12. *de reſurrectione bene cogitare* commemoratus ſit. Quia, præ ſectis aliis, infixa corroborataque maximè apud eos hæc, eodem Ioſepho auctore, vigebat opinio, *corpora ipſa corrumpi, materiamq; ipſis minimè ſtabilem eſſe: animos vero immortales permanere perpetuò: eoſdemq; corporum compagibus ſolutos, ſi quidem integrè caſteq; vixiſſent, ſublimes ferri, & in amœniſſimum, vbi neq; pluuiæ, neq; niues, neq; ſolis ardores moleſtiæ quicquam afferrent, locum demigrare. Sin verò ſeſe vitiis & voluptatibus dediſſent, in tenebricoſum, procelloſum, ſuppliciiſq; refertum inferorum antrum deiici.* Et concludit Ioſephus, hanc *de animorum immortalitate*, *Theologiam*, omnibus qui eorum ſapientiam deguſtarint, *eſcam eſſe tenaciſſimam*: τάδε μὲν οὖν Ἐσσηνοὶ περὶ ψυχῆς θεολογοῦσιν, ἄφυκτον δέλεαρ τοῖς ἅπαξ γευσαμένοις τῆς σοφίας αὐτῶν, ἐγκαθιέντες. Quid ni ergo & eadem à libri huius noſtri auctore optima veriſſimaque Theologia inculcetur?

Quintum. Cur lib. 2. cap. 14. verſ. 18. Iudæ ipſius comitum virtus, animique, in periculis pro patria & religione obeundis, magnitudo planè admirabilis, hoſtibusque formidabilis eſſet. *Eorum*, inquit Ioſephus, *quæ acerba, contemptores ſunt: & dolores ipſos ſapientibus cogitationibus ſuperant. mortem verò, ſi cum gloria obtingat, immortalitate meliorem ducunt.* & exempla ſubiungit, quæ partim ſuperioribus, partim ſecuturo Raziæ admodum conſentanea ſunt.

Sextum. Cur vti cap. 14. lib. 2. verſ. 25. traditur, *vxorem hactenus nullam Iudas duxiſſet.* Eſſenorum ſiquidem alij (Ioſephum ſemper auctorem ſequor) vxorem nunquam ducebant: alij ducebant quidem; ſed nequaquam properè. Ideoque ne ducturus quidem iam fuiſſet Iudas, niſi ad commune bonum & pacem, Nicanoris precibus id annuendum putaſſet. Atque hinc illa Plinij lib. 5. cap. 17. admiratio, & laudatio. *Ab occidentali Aſphaltitæ littore, Eſſeni. quos fugitant vſquequaq; nocentes. Gens ſola & in toto orbe. præter cæteras. mira ſine vlla fœmina, omni venere abdicata. ſine pecunia, ſocia palmarum. Per ſeculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur.* Ita ille, quem, vt in rebus etiam aliis, ſublegens Iulius Solinus, cap. 44 ait, *Interiora Iudææ, quæ occidentem contuentur, Eſſeni tenent, qui præditi memorabili diſciplina, receſſerunt à ritu Gentium vniuerſarum, maieſtatis, vt reor, prouidentiâ ad hunc morem deſtinati. Nullæ ibi fœminæ, venere ſe penitus abdicant, palmis victitant, nemo ibi naſcitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipſe addictus pudicitiæ eſt, ad quem plurimi, licet vndiq; Gentium properant, nullus admittitur, niſi quem caſtitatis fides, & innocentiæ meritum proſequatur: nam qui reus eſt vel leuis culpæ, quamuis ſummâ ope adipiſci ingreſſum velit, diuinitus ſubmouetur. Itaq; per immenſum ſpatium ſæculorum, incredibile dictu, æterna gens eſt, ceſſantibus puerperiis.* Et Auctor Hebraicarum Tradi-

ſione armorum: erat enim exercitus magnus valdè, & fortis.
24 *Et appropinquauit Iudas, & exercitus eius in prælium: & ceciderunt de exercitu regis ſexcenti viri.*
43 *Et vidit Eleazar filius Saura vnam de beſtiis loricatam loricis regis: & erat eminens ſuper ceteras beſtias. & viſum eſt ei quòd in ea eſſet rex.*
44 *Et dedit ſe vt liberaret populum ſuum, & acquireret ſibi nomen æternum.*
45 *Et cucurrit ad eam audacter in medio legionis interficiēs à dextris, & à ſiniſtris, et cadebant ab eo huc atque illuc.*
46 *Et iuit ſub pedes elephantis, & ſuppoſuit ſe ei, & occidit eum: & cecidit in terram ſuper ipſum, & mortuus eſt illic.*
47 *Et videntes virtutem regis, & impetum exercitus eius, diuerterunt ſe ab eis.*
48 *Caſtra autem regis aſcenderunt contra eos in Ieruſalem, et applicuerunt caſtra regis ad Iudæam, & montem Sion.*
49 *Et fecit pacem cum his, qui erant in Beth-ſura: & exierunt de ciuitate, quia non erant eis ibi alimenta concluſis, quia ſabbatha erant terræ.*
50 *Et comprehendit rex Beth-ſuram: & conſtituit illic cuſtodiam ſeruare eam.*
51 *Et conuertit caſtra ad locum ſanctificationis dies multos: & ſtatuit illic baliſtas, & machinas, & ignis iacula, & tormenta ad lapides iactandos, & ſpicula, & ſcorpios ad mittendas ſagittas, & fundibula.*
52 *Fecerunt autem & ipſi machinas aduerſus machinas eorum, & pugnauerunt dies multos.*
53 *Eſcæ autem non erant in ciuitate, eo quòd ſeptimus annus eſſet: & qui remanſerant in Iudæa de Gentibus, conſumpſerant reliquias eorum, quæ repoſita fuerant.*
54 *Et remanſerunt in ſanctis viri pauci, quoniam obtinuerat eos fames: & diſperſi ſunt vnuſquiſque in locum ſuum.*
55 *Et audiuit Lyſias quòd Philippus, quem conſtituerat rex Antiochus cùm adhuc viueret, vt nutriret Antiochum filium ſuum, & regnaret,*
56 *reuerſus eſt à Perſide & Media, & exercitus qui abierat cum ipſo, & quia quærebat ſuſcipere regni negotia:*
57 *& feſtinauit ire, & dicere ad regem, & duces exercitus: Deficimus quotidie, & eſca nobis modica eſt, & locus, quem obſidemus eſt munitus, & incumbit nobis ordinare de regno.*
58 *Nunc itaque demus dextras hominibus iſtis, & faciamus cum illis pacem, & cùm omni gente eorum:*
59 *Et conſtituamus illis vt ambulent in legitimis ſuis ſicut priùs. propter legitima enim ipſorum,*

quæ deſpeximus, irati ſunt, & fecerunt omnia hæc.
60 *Et placuit ſermo in conſpectu regis & principum: & miſit ad eos pacem facere: & receperunt illam.*
61 *Et iurauit illis rex, & principes: & exierunt de munitione.*
62 *Et intrauit rex montē Sion, & vidit munitionem loci: & rupit citius iuramentum, quod iurauit, & mandauit deſtruere murum in gyro.*
63 *Et diſceſſit feſtinanter, & reuerſus eſt Antiochiam, & inuenit Philippum dominantem ciuitati: & pugnauit aduerſus eum, & occupauit ciuitatem.*

E Cap. XIII. Lib. II.

1 *Anno centeſimo quadrageſimonono, cognouit Iudas Antiochum Eupatorem venire cum multitudine aduerſus Iudæam,*
2 *Et cum eo Lyſiam procuratorem & præpoſitum negotiorum, ſecum habentem peditum centum decem millia, & equitum quinq; millia, & elephantos viginti duos, currus cum falcibus trecentos.*
3 *Commiſcuit autem ſe illis & Menelaus: & cum multa fallacia deprecabatur Antiochum, non pro patriæ ſalute, ſed ſperans ſe conſtitui in principatum.*
4 *Sed Rex regum ſuſcitauit animos Antiochi in peccatorem: & ſuggerente Lyſia hunc eſſe cauſam omnium malorum, iuſſit (vt eis eſt cõſuetudo) apprehenſum in eodem loco necari.*
5 *Erat autem in eodem loco turris quinquaginta cubitorum, aggeſtum vndique habens cineris: hæc proſpectum habebat in præceps.*
6 *Inde in cinerem deiici iuſſit ſacrilegum, omnibus eum propellentibus ad interitum.*
7 *Et tali lege prævaricatorum legis contigit mori, nec terræ dari Menelaum.*
8 *Et quidem ſatis iuſtè: nam quia multa erga aram Dei deliɛta commiſit, cuius ignis & cinis erat ſanctus, ipſe in cineris morte damnatus eſt.*
9 *Sed rex mente effrænatus veniebat, nequiorem ſe patre ſuo Iudæis oſtenſurus.*
10 *Quibus Iudas cognitis, præcepit populo, vt die ac nocte Dominum inuocarent, quò, ſicut ſemper, & nunc adiuuaret eos.*
11 *quippe qui lege & patria, ſanctoq; templo priuari vererentur, ac populum, qui nuper paululum reſpiraſſet, ne ſineret blaſphemis rurſus nationibus ſubdi.*
12 *Omnibus itaque ſimul id facientibus, & petentibus à Domino miſericordiam cum fletu, & ieiuniis per triduum continuum proſtratis, hortatus eſt eos Iudas vt ſe prepararent.*
13 *Ipſe verò cum ſenioribus cogitauit*

gitauit priùs quàm rex admoueret
exercitum ad Iudæam, & obtine-
ret ciuitatem, exire, & Domini iu-
dicio committere exitum rei.
14 *Dans itaq; e poteſtatem om-*
nium Deo mundi creatori, & ex-
hortatus ſuos vt fortiter dimica-
rent: & vſque ad mortem pro le-
gibus, templo, ciuitate, patria, & ci-
uibus ſtarent, circa Modin exerci-
tum conſtituit.
15 *Et dato ſigno ſuis Dei victo-*
riæ, iuuenibus fortiſſimis electis,
nocte aggreſſus aulam regiam, in
caſtris interfecit viros quatuor
millia, & maximum elephanto-
rum cum his, qui ſuperpoſiti fue-
rant:
16 *ſummóque metu ac perturba-*
tione hoſtium caſtra replentes, re-
busq; proſperè geſtis abierunt.
17 *Hoc autem factum eſt die il-*
luceſcente, adiuuante eum Domini
protectione.
18 *Sed rex, accepto guſtu auda-*
ciæ Iudæorum, arte difficultatem
locorum tentabat.
19 *Et Bethſuræ, quæ erat Iudæo*
rum præſidium munitum, caſtra
admouebat: ſed fugabatur, impin-
gebat, minorabatur.
20 *His autem, qui intus erant,*
Iudas neceſſaria mittebat.
21 *Enunciauit autem myſteria*
hoſtibus Rhodocus quidam de Iu-
daico exercitu, qui requiſitus com-
prehenſus eſt, & concluſus.
22 *Iterum rex ſermonem ha-*
buit ad eos, qui erant in Bethſuris:
dextram dedit, accepit, abiit, com-
miſit cum Iuda, ſuperatus eſt.
23 *Vt autem cognouit rebellaſſe*
Philippum Antiochiæ, qui relictus
erat ſuper negotia, mente conſter-
natus Iudæos deprecans, ſubditusq;
eis, iurat de omnibus, quibus in-
ſtum viſum eſt: & reconciliatus
obtulit ſacrificium, honorauit tem-
plum, & munera poſuit,
24 *Machabæum amplexatus*
eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſq;
ad Gerrenos ducem, & principem.
25 *Vt autem venit Ptolemai-*
dam, grauiter ferebant Ptolemen-
ſes amicitiæ conuentionem, indi-
gnantes ne forte fœdus irrumpe-
rent.
26 *Tunc aſcendit Lyſias tribu-*
nal, & expoſuit rationem, & popu-
lum ſedauit, regreſſusq; eſt Antio-
chiam: & hoc modo regis profe-
ctio, & reditus proceſſit.

COMMENTARIVS.

TERTIVM eorum, quæ Antiochi Eupatoris tempore contigerunt, eſt bellum cum ipſomet præſente geſtum lib. 1. cap. 6. lib. 2. cap. 13. *Anno enim 150.* Iudas Macedonicam arcem & præſidium, quod Hieroſolymis erat, obſedit cap. 6. verſ. 18. Sed qui cum Macedonibus Apoſtatæ fuerunt, Regem inflammarunt verſ. 21. Is ergò aduenit, formidabili cum exercitu, cuius numeri videntur cap. 6. & lib. 2. cap. 13. diſcrepare, niſi obſerues, in vna ſumma, eos interdum numerari, qui tunc aderant, equites cum equitibus, elephantes cum e-

lephan-

Iephantis in alia etiam alios, qui ſubinde acceſſerunt. Gorion cap. 20. dicit, tantùm exercitum Regis fuiſſe, *inſtar arenæ maris*, & belli cauſam affert, quòd Iudæ prælia, & felices vrbium expugnationes audiſſet. In itinere, Regis iuſſu, dedit tandem impietatis pœnas impius illegitimusque Pontifex *Menelaus* cap. 13. Sed *modus* & *cauſa* notanda eſt. Fuit enim, vt clariùs Græca oſtendunt, turris Berhææ cinerum plena, & in ea rotundum organum ſeu machina in cineres præceps. huic ſuperpoſitus ille, in cinerem præcipitatus, ab eoque ſuffocatus eſt. *Cauſa* eſt verſ. 8. quæ eadem in Gorionide. Sed iſtud is videtur tradere factum, poſt pacem iam cum Iuda conſtitutam, & *iuxta turrim fuiſſe cinerem* לְאֵין שִׁיעוּר. id eſt, *abſque menſura*. tantùm inquam & tam copioſum, *vt menſura non eſſet*. Eſt verò nō omnino reſpuendum, hoc impij huius ſupplicium accidiſſe poſt pacem initam, in ipſo Regis, Antiochiam verſus, reditu. Nam cum Regem tantopere ad bella iſta, totiesque concitaſſet verſ. 32. infelix eorum exitus in ipſius meritò caput redundauit. Hinc enim offenſionis & regiæ iræ occaſio maxima. Tum autem eſſet textus noſter explicandus, vt *per anticipationem*, illius mortem narraſſet. Quia enim dicere orſus erat, quemadmodum Regem fictis falſisque calumniis & ſermonibus, quos εἰρωνείας Græcus textus vocat; circumuenit, ideò ſimul de pœna, quam diuino nutu, dedit iuſtiſſimam, pertexuit. Alioqui longe ſemper textui poſtponēdus Gorionides, interdumque omnino repellendus. ſicuti & Ioſephus alter, qui lib. 12. ca. 15. eandem in Regis reditu hiſtoriam collocat. Quod verò libri vltimi capite penultimo idem Flauius, de ipſius filio à Pontificatu repulſo dicere videtur, id de ſancti Oniæ filio, qui Onias etiam vocabatur, iſto 15. capite narrat. ſed βέῤῥοιαν hic vocat, illic βέροιαν. Ea hodie vrbs *Alepum* dicitur, vti docent Zonaras, Cedrenus, Nicetas, Turcici Pandectæ ſcriptor cap. 6. contra Geufræum, qui *Epiphaniam*, Bellonium, qui *Hierapolim*, alios qui *Antiochiam* ipſam eſſe volunt. Fuiſſe verò apud veterum quoſdam hoc per cineres ſupplicij genus, teſtis Cteſias, apud quem Artyphius & Arſites à Dario Notho, Secundianus Rex ab Ocho in cinerem coniectus traditur. Vnde & in Ibim Naſo.

Vtq; necatorum Darij fraude ſecundi
Sic tua ſuccenſus deuoret oſſa cinis.

Iudas verò, poſt triduanum ieiunium, preces, lachrymas, ibid. verſ. 10. obſidionem ſoluit, Regique obuiam proceſſit. hinc cum illo pugnatum, ſemel quidem paulo ante lucem, deinde clara luce. Iudas ſuis teſſeram hanc dedit, DEI VICTORIA, c. 13. cap. 15. Quemadmodum ſuprà, DEVS *adiuuans*, & anno 1547. quo die Carolus V. Proteſtantes hæreticos domuit, ipſius in caſtris teſſera erat. *S. Georgius & S. Iacobus*, vti, qui tum militabat, refert nobilis ille in hæretica Holſatia Septuagenarius ſenex Catholicus, Bertramus. Rex Elephantos inſtruxit, quibus cap. 6. verſ. 34. oſtenditur *ſanguis vuæ & mori*. Eſt autem *ſanguis vuæ*, vinum Deut. 37. quemadmodum apud Plinium lib. 14. cap. 5. dicebat Alexandro M. Philoſophus Androcydes, illius intemperantiam cohibens, *Vinum potaturus, Rex, memento te bibere ſanguinem terræ*. Mori verò ſanguis, eſt ipſius ſuccus. *Humor*, ait Plinius lib. 16. cap. 38. & *cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet ſicis lacteus, ceraſis gummoſus, vitibus ac piris aquoſus*. ita vt diſtingui multum appareat, vitis, vuæque ſanguinem. Illius enim ſanguis, *aqua* eſt: huius, *vinum*. Cenſet igitur ſolo vini aſpectu, & ſucci mororum iritari elephantos Valleſius ca. 82. ſacræ philoſophiæ, & cauſam inquirit, oſtendens ex Galeno lib. *de ſubfiguratione empyrica*, rubri

coloris aſpectum quibuſdam obeſſe, & quibuſdam prodeſſe. Videtur tamen verè datum illis vinum, & ſuccum mororum, vt biberent. Sic enim beſtias illas concitari, & ſimul etiam thuris odore, tradit liber tertius Machabęorum, & verbum indicat quod hic ponitur ἐνδεῖξαι seu *oſtendere*, vel etiam *exhibere*, vt hic l.2.c.13.v.9. 2. Timoth.4. ver.14. Ælianus, *Elephantis*, ait, *pugnaturis vinum, non ex vitibus modò confectum, ſed ex oryza etiam factitium indulgetur*. Plinius l.b.15.cap.24. *Moris*, ait, *ſuccus in carne vinoſus*. Fieri tamen poſſet, vt vini ſucciquc huiuſmodi vel aſpectu, vel odore concitentur, quemadmodum ad venationem canes, & tradidit etiam Plinius lib.8.cap.8. *eos hordei ſucco mitificari*, & cap.9. quomodo pugnent, oſtendit. Vnde & colligere eſt, iſtos Antiochi Elephantos, ingentes admodum fuiſſe, cum tot milites ferrent, & cum Indici eſſent, qui *Africis maiores*, vt ibidem dicitur, & lib.7.cap.2. & apud Liuium decad.4.li.7. Solinum, Philoſtratum & Oneſicritum, licet in eo deſit Græcè vox Ἰνδός. Hic verò capite 6. pro *beſtiæ Magiſtro*, ſeu *Rectore*, in Græco eſt, *Indus*, ſicque, vt habent etiam correcta biblia, legendum verſ.37. non *Intus*. Tradit lib.6. de animalibus Ælianus, apros, leones, tauros, elephantos, nulla ad pugnam cohortatione, vel extrinſecus adhibita impulſione indigere; ſed ſuopte ſeſe impetu ad illam, ſecus quam homines, accendere & præparare. Sed hoc intelligendum, quando eos res quæpiam, cum qua iis antipathia, ſeu naturalis diſſenſio, iam iritauit, ſiue illa exteriores, ſiue interiores tantùm ſenſus feriat. Huius enim aſpectu & memoria belluæ iſtæ concitatæ, dentes exacuunt, caudis ſeſe flagellant, cornua expediunt, proboſcide ſeipſas verberant. Antequam tamen iſtam iram colligant, ſi quietę ſint, & in homines, quibus infeſtæ alioqui non eſſent, ſunt immittendæ, aliqua proritatione opus. Quomodo iidem turrigeri ſint, quindecim armatos ferre poſſint, incredibilem hoſtibus formidinem ſtragemque inferant, aliaque ſimilia perſequitur Philoſtratus; & lib.1 de quadrupedibus, Geſnerus.

Horum verò elephantorum maximum inuaſit *Eleazarus* cap.6. ver.34. c.14. v.15. eo animo, quo apud Xenophontem lib.7. equi, cui inſidebat Cyrus, ventrem hoſtium quidam pupugit, ita vt talipedans ille iſtum excuteret. Hunc Eleazarum ait Ioſephus cap.14. lib.12. Iudæ fratrem fuiſſe, idemque aſſerunt Græca, ſi pro ὁ legatur ὅς, id eſt, *Eleazarus, qui Auram dicebatur*, vt cap.2. eadem Græca cum Ioſepho l.b.12. cap.8. & 14. eundem vocant. Et ſic in Latino pro, *filius Auræ*, videtur legendum, *dictus Aura* niſi alium quendam eſſe velimus, prout D. Ambroſius offic. 1.cap.40. velle videtur. dum eum tantùm Iudæ militem, non fratrem vocat, eundemque inſigniter laudat. Quanquam cur & Iudæ miles, & frater eſſe non potuerit? Imò vtrumque aſſerit Gorion ca. 20. *Cum* enim *Iudas Haſſamonæos milites omnes ſecum duxiſſet*, vti ſcribit, *& elephanto illi maximo Regem inſidere ſuſpicatus eſſet, exclamauit dicens: Quis in vobis, ò iuuenes? & aſſiliens Eleazar frater eius, vnus ex militibus*, ſeu *iuuenibus Haſſamonæis, cucurrit in elephantem ſternens in terram omnes, qui è fortiſſimis Regis bellatoribus ei obuij fuerunt, cadens ad dextram & ſiniſtram, cadentibus ante ipſum interfectis hinc & hinc*. Cognominatus porrò videtur *Aurá*; vel, vt Græcè eſt Αυαρὰν, ſi non ab iis quæ lib.1. cap.2. dicta; certè à fortiſſimo & generoſiſſimo iſto facinore. Nam Hebræis, *auar*, eſt roborare & fortificare. Vnde vſitatiſſimum illud *Auir* fortis, quo etiàm nomine, ab iis, quibus pollent viribus, interdum vocantur. Quin & à robore arx aliqua dicitur *Birah*, & apud Thalmudiſtas, *auruari*, eſt turris fortis, vt in Syrochaldaico theſauro notatur. Iam ſæpè dicitur *fortis ipſius, fortis ipſorum*, pro eo, qui fortiter aliquem, vel aliquos defendit, vel qui inter aliquos fortiſſimus eſt, Ioſ.24. verſ.49. & cap.6. verſ.16. Pſalm.13. 1.Reg. 21. verſ.7. Tobiæ 3.4.7. Et

ſic *Aua-*

ſic *Auaran*, vel potius, *Auaram*, pro *fortis eorum*. Et poſſet etiam quis opinari, ipſum Matathiam vocatum etiam *Auaran*, cuius hic eſſet filius, niſi ex cap. 2. & Ioſepho, vti dixi, Eleazari cognomẽtum id clare videretur. De eo S. Ambroſius loco citato. *Quanta*, inquit, *iſta virtus animi? primò vt mortem non timeret, deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu, vulneratæ molem beſtiæ ſubiret ac ſuſtineret, poſt, infra ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina incluſus magis quam oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec feſellit opinio virum, quamuis regius feſellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem, occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Dices, cum *vt acquireret ſibi nomen æternum*, ad tantùm opus acceſſiſſe verſ. 44. cap. 6. *Reſpondeo*, nomen & gloriam, modo in ea finis vltimus & primarius non ſtatuatur, vel non immoderatè quæratur, non magis vetitum eſſe quærere, quam cibum, veſtes, & quæ alia neceſſaria ſunt, vel commoda. Vide Nauarrum, *de finibus* Num. 53. Abulenſem 1. Reg. 15. quæſt. 73. Hic verò non primariò gloriam, ſed, vt textus ait, *populi ſui libertatem* quærebat. *Rex Antiochus* (ad S. Ambroſij verba redeo.) *qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum 32. elephantis, ita vt, ad ortum Solis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſci, tanquam lapidibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine pacem rogaret. Igitur Eleazarus hæredem virtutis ſuæ, pacem reliquit.* D. Gregor. 19. mor. cap. 13. Eleazarus in prælio elephantem feriens ſtrauit: ſed ſub ipſo, quem extinxit, occubuit. *Quos, ait, Eleazarus iſte ſignificat? quem victoria ſua oppreſſit, niſi eos qui vitia ſuperant, ſed ſub iſta, quæ ſubiiciunt, dum ſuperbiendo ſuccumbunt.* Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.

Ceciderunt verò è regiis primò quidem 600. cap. 6. Deinde 4000 cap. 13. lib. 2. Cum tamen tantæ Regis copiæ eſſent, declinauerunt Iudæi, & Rex ipſe timuit, ideoq; certis quibuſdam methodis, ſeu, occultis rationibus, loca expugnare ſtatuit, ſicut & Bethſuram, de qua ſuprà, tandem deditione accepit, cum, propter *Sabbathum annorum*, ſiue ſeptimum annum, qui & *Sabbaticus* dicitur, & à Iudæis *Semita*, fames concluſos Iudæos premeret, ſicuti & eo ſabbatico anno fames fuit, quo cepit Herodes Hieroſolymam, apud Ioſephum lib. 14. cap. 28. De huiuſmodi verò anno dictum Exod. 23 Leui. 25. 4. Reg. 18.

Obſeſſa etiam eſt anno 150. à Rege Hieroſolyma, vel potius templum, vt indicat Ioſephus cap. 14. Et iterum à Iuda cum illo pugnatum. Sed tandem, Lyſiæ induſtria, fœdus initum cum præſente iam eodem Rege. Atque id ab illo de quo ſuprà cap. 11. valde diuerſum eſſe, cui diligenter omnia conſideranti dubium ſit? Sed capite iſto 6. verſ. 62. rupit Rex citius iuramentum quod iurauit, ictumque fœdus violauit. Quæ verò verſ. 52 *fundibula* dicuntur, Græcè σφενδόναι, ſunt baliſtæ ad lapides mittendos & fundendos, *quas* inquit lib 3. Poliorceticon Lipſius, dial. 3. *rectiſſimè Hieronymus vertit fundibula. Ita enim ætate illo dixerunt, vt ex Iſidoro & Hegeſippo lib. 5 cap. 44. apparet.* Ab his verò fundibulus diuerſus, de quo lib. 3. cap. 14. Vegetius, & ab illis fundibularij, & fundibulatores, qui & balliſtarij. *Quartum*, & extremum eorum, quæ Eupatoris temporibus contigiſſe aiebam, deſcribitur eodem cap. 6. lib. 1. verſ. 55. Philippus, cui à moriente patre commendatus erat Eupator, rebellionem moliri viſus eſt, ideoque Lyſiæ hortatu, Antiochia, vbi erat ille, à Rege capta eſt, Iudæis multum adiuuantibus, quia denuò cum iis renouatum fœdus erat: vel, vt putat Lyranus, quia hæc ante ipſum

violatum facta ſunt. Iudas enim magno, apud Regem, in honore eſſe cœpit, cap.13, verſ.25. Hancque Lyrani ſententiam confirmat Gorionides cap.20. dum narrat, duabus cauſis ad fœdus ineundum fuiſſe Regem adductum, defectione Philippi, & Demetrij, qui Seleuci filius; ex vrbe Roma aduenerat.

Geſta Iudæ, tempore Demetrij Regis.

E Capite VII. Lib. I.

1 *ANno centeſimo quin-*
quageſimo primo, exiit
Demetrius Seleuci fi-
lius ab vrbe Roma, et aſcendit cum
paucis viris in ciuitatem mariti-
mam, & regnauit illic.
2 *Et factum eſt, vt ingreſſus eſt*
domum regni patrum ſuorũ, com-
prehendit exercitus Antiochum,
& Lyſiam, vt adducerent eos ad
eum.
3 *Et res ei innotuit, & ait: Noli-*
te mihi oſtendere faciem eorum.
4 *Et occidit eos exercitus. Et ſe-*
dit Demetrius ſuper ſedem regni
ſui.
5 *Et venerunt ad eum viri ini-*
qui & impij ex Iſraël, & Alcimus
dux eorum, qui volebat fieri ſa-
cerdos.
6 *Et accuſauerunt populum apud*
regem, dicentes: Perdidit Iudas,
& fratres eius omnes amicos tuos,
& nos diſperſit de terra noſtra.
7 *Nunc ergo mitte virum, cui*
credis, vt eat & videat extermi-
nium omne, quod fecit nobis, &
regionibus regis: & puniat omnes
amicos eius, & adiutores eorum.
8 *Et elegit rex ex amicis ſuis*
Bacchidem, qui dominabatur trãs
flumen magnum in regno, & fide-
lem regi, & miſit eum,
9 *vt videret exterminiũ, quod*
fecit Iudas: ſed & Alcimum im-
pium conſtituit in ſacerdotium, &
mandauit ei facere vltionem in fi-
lios Iſraël.
10 *Et ſurrexerunt, & venerunt*
cum exercitu magno in terram Iu-
da: & miſerunt nuncios, & locuti
ſunt ad Iudam, & ad fratres eius
verbis pacificis in dolo.
11 *Et non intenderunt ſermo-*
nibus eorum: viderunt enim quia
venerunt cum exercitu magno.
12 *Et conuenerunt ad Alcimum,*
& Bacchidem congregatio ſcriba-
rum, requirere quæ iuſta ſunt:
13 *Et primi, Aſsidæi qui erant in*
filiis Iſraël, & exquirebant ab eis
pacem.
14 *Dixerunt enim: Homo ſa-*
cerdos de ſemine Aaron venit, non
decipiet nos:
15 *& locutus eſt cum eis verba*
pacifica: & iurauit illis, dicens:
Non inferemus vobis malum, neq;
amicis veſtris:
16 *Et crediderunt ei: Et compre-*
hendit ex eis ſexaginta viros, &
occidit eos in vna die, ſecundum
ver-

verbum, quod ſcriptum eſt:
Pſal. 78. 2. 3. 17 *Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret.*
18 *Et incubuit timor, & tremor in omnem populum: quia dixerũt: Non eſt veritas, & iudicium in eis: tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum, quod intrauerunt.*
19 *Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & comprehendit multos ex eis, qui ad ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit.*
20 *Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipſi: Et abiit Bacchides ad regem:*
21 *et ſatis agebat Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui.*
22 *et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Iſraël.*
23 *Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filiis Iſraël, multò plus quam Gentes.*
24 *et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltra exire in regionem.*
25 *Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cognouit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis criminibus.*

E Capite XIV. Libri II.

1 *SEd poſt triennij tempus cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad loca opportuna,*
2 *et tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum & ducem eius Lyſiam.*
3 *Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, neque acceſſum ad altare,*
4 *venit ad regem Demetrium centeſimo quinquageſimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, ſuper hæc & tallos, qui templi eſſe videbantur. Et ipſa quidem die ſiluit.*
5 *Tempus autem opportunum dementiæ ſuæ nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibus rebus & conſiliis Iudæi niterentur,*
6 *reſpondit: Ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe quietum.*

 7 Nam

7 *Nam & ego defraudatus pa-*
rentum gloria (dico autem ſummo
ſacerdotio) huc veni:
8 *primò quidem vtilitatibus re-*
gis fidem ſeruans, ſecundò autem
etiam ciuibus conſulens: Nam
illorum prauitate vniuerſum
genus noſtrum non minimè ve-
xatur.
9 *Sed oro his ſingulis ò rex cogni-*
tis, & regioni, & generi ſecundum
humanitatem tuam peruulgatam
omnibus proſpice.
10 *Nam, quandiu ſupereſt Iu-*
das, impoſſibile eſt, pacem eſſe ne-
gotiis.
11 *Talibus autem ab hoc dictis,*
& ceteri amici hoſtiliter ſe haben-
tes aduerſus Iudam, inflammaue-
runt Demetrium.

COMMENTARIVS.

QVÆ Demetrij tempore contigerunt, ea lib.1.cap.7. libro 2.cap.14. & vlt. traduntur. *Demetrius* iſte fuit, non Antiochorum frater, vti lib.34. à Iuſtino ſcriptum; ſed Seleucum, qui fuit Antiochi Epiphanis frater; patrem habuit, quemadmodum, vtrique libro noſtro conuenienter, tradit Appianus in Syriacis. Erat, pro Epiphane patruo, Romam à Patre *obſes* miſſus. Eo mortuo cum primùm potuit, Roma clam aufugit, & à Syris ad regnum libentiſſimè ſuſceptus *anno 151.* Ideoque, cum cap.14. *poſt triennium* Roma rediiſſe dicitur, eſt id ab Epiphanis, pro quo obſes fuerat, morte incipiendum. Statim verò patruelem ſuum Eupatorem, & Lyſiam cognatum interfici præcepit, cap.7. ver.4. & narrat Appianus loco citato. Bellum in Iudæos idem Demetrius cœpit ab Alcimo excitatus, *qui ſummus* antea *ſacerdos fuerat*, lib.2. cap.14. ver.3. Vocatur à Ioſepho lib.12. cap.15. ἰάκειμος, lib. vlt. cap. penult. ἴακιμος.

Sed quando & poſt quem ſummus ſacerdos fuerat iſte Alcimus? Poſt impij Menelai mortem, inquit lib.12.cap.15. Ioſephus. Et cum, vt idem refert, annos decem ille fuerit Pontifex, annoque ſuperiore ſcelerum ſuorum pœnas dederit, anno itidem eodem Alcimus iſte ad ſacerdotium peruenit. ideoque ſacerdos iam erat. & quod Latinus noſter textus ait, *Sacerdos ſummus antea fuerat*, perinde eſt, ac ſi diceret; *iam erat Sacerdos*, non nunc primò à Demetrio ipſo, ſed ab Antiocho antea nominatus & creatus. prout Græcus oſtēdit προγενόμενος ἀρχιερεὺς *prius factus Sacerdotum Princeps.* Quemadmodum verò Menelaus ab impio gentilique Rege non niſi falſum & illegitimum Pontificatus nomen acceperat, decemque annos geſſerat; ita iam laruatus iſte impiusque Pontifex Alcimus, cum verum ſanctumque ſummum ſacerdotium Machabæi tenerent. ideoque illi alij non niſi quidam veluti Antipapæ, illegitimique Pſeudopontifices fuerunt. Fuit quidem *Alcimus* ex Aaronis ſtirpe, quemadmodum l.b.1.cap. 7. v.14. clarè & à Ioſepho lib. vltimo c. penultimo cōtra Sigonium l.5. de Republ. Hebræorum, affirmatur; ſed ab ea dignitate, ob apoſtaſiam, excludebatur. *Porcinas carnes ederat*, inquit Gorion cap 21. lib.3. aliiſque ſeſe contra religionem peccatis contaminarat, *temporibus commiſtionis* lib.2. cap.14. verſ.3. id eſt iis, quibus ſeſe Gentilium ritibus & moribus Iudæi miſcebant, Antiochi videlicet regni principio. cui poſteà verſ. 38. opponitur *tempus continentiæ*, quo ſcilicet Machabæis ducibus ab illorum ſeſe contagione abſtinuerunt. Illud ἐπιμιξία, hoc ἀμιξία vocatur.

Iuſti-

Inſtituit contra Iudam & pios quosque Iudæos Alcimus iſte impius accuſationem falſiſſimam, ſimulque Regi munera obtulit, in quibus cap. 14. verſ. 4. noſtra in editione Latina ponuntur *tali*, qui à Rabano exponuntur *vaſa offertoria, in morem turrium facta, cum quibus in præcipuis feſtiuitatibus offerebant, quorum ſimilitudo hactenus in quibuſdam locis habetur.* Ita ille. Sed Græcum nomẽ eſt θαλλὸς, & ſignificat *ramum.* Quemadmodum enim palmæ aureæ quædam erant: ſic & rami aurei, quos iſte ſacrilegus abſtulit, & regi obtulit. Nam *de vite aurea,* quam Ariſtobulus dederat, & in Iouis templo Romæ poſita erat, refert Ioſephus libro 14. ca. 5. vbi oculatum teſtem Strabonem laudat, Plinius lib. 37. cap. 2. Zonaras, Tacitus, Florus lib. 5. cap. 5. vbi legendum, *vitis ſub aureo cælo*, vti lib. 2. Electorum cap. 5. docet Lipſius, & de aurea menſa, in qua ex auro & gemmis erat hedera & vitis; à Philadelpho in Hieroſolymitanam ædem miſſa, lib. 12. cap. 2. rurſum Ioſephus. itemque de platano & vite aurea Dario donata Herodotus lib. 7. Vnde, cum correctis bibliis, non *thalos*, ſed *thallos* leges. Si quis Interpretem reprehendat, quod Græcam vocem non verterit, quemadmodum & Iudith cap. 10. ver. 3. ſciat is, Græca interdum nomina pro Latinis vſurpari, vt apud Plinium lib. 2. *œci populorum*, lib. 7. *probata*, id eſt, oues; Apud Ciceronem & Virgilium *acta*, id eſt, littus, Terentium, *aſtu*, id eſt vrbs. de quibus cap. 3. lib. 1. variarum lectionum Muretus. Miſit igitur Rex primò *Bacchidem*, qui, vt Ioſephus lib. 12. ca. 16. narrat; Meſopotamiæ præfectus erat. Alcimus verò Haſidæos ſexaginta interfecit.

De Aſidæis.

ACCEPERVNT nomen Aſidæi non *à diuini cultus aſſiduitate*, quaſi in eo *aſſidui* eſſent, vti apud Rabanum & D. Thomam dicitur: ſed ab hebræa voce *chaſid* vel *chaſed*, id eſt, miſericors, ſanctus, pius. Prouerb. 2. Pſal. 51. 88. 131. Vnde quæ Arbitro Petronio ſcitè *pietaticultrix* vocata eſt *ciconia*; Hebræis *chaſida* vocatur. Et Ioſephus hos lib. 12. cap. 16. ἀγαθοὺς καὶ ὁσίους, bonos & ſanctos appellat. hocque lib. 1. cap. 7. verſ. 17. de iis citatur pſalmus 78. in quo, *Haſideiha* & ὅσιοι vocantur. *Carnes Sanctorum tuorum beſtiis terræ, & ſanguinem ipſorum effuderunt.* Vbi Genebrardus, *Sancti*, ait, *hoc loco vocantur profeſſione religionis & fidei, & non tantum ratione fidei & morum.* Certè videntur ex ca. 14. ver. 6. lib. 2. certi quidam fuiſſe, qui præ cæteris maiorem religionis zelum & ſanctitatis ſtudium præ ſe ferrent, idque patet ex tot hactenus Gorionidæ locis allatis, præſertim verò ex lib. 5. cap. 23. vbi ait; *Et etiam haſchonim, qui* לחכירים, *non adduxit Herodes ad iuramentum, propter Menahem haſchoneh, qui* לרס ר ם *ad Haſidæos ſpectabat, quia ipſe Menahem vir iuſtus & ſapiens fuit, in diebus iſtis.* Rurſum in hac ipſa hiſtoria dicitur apud eundem Gorionem lib. 2. cap. 31. quemadmodum hic lib. 2. cap. 14. ver. 6. *Inualuit in gladio ſuo Iudas filius Matathiæ, & cum eo Iudæi, qui vocantur Haſidæi.* Et paulò pòſt; *Congregati ſunt ad Iudam omnis exercitus Hachaſmonæim, & omnes iuuenes Hachaſidim.* Et cap. ſequenti 22. de *Ricaſio*, ſeu *Razia*, inquit, *Erat iſte de viris Hachaſidim, quia probatus in diebus Antiochi, & inuentus perfectus, quod acceperit in ſeipſo plagas & verbera multa.* Vbi vides aliquam cauſam nominis, dum ait, *quia probatus*, licet particulam iſtam, כי, *quia*, omiſerit, & quidem malè, Munſterus.

Ex quibus etiam apparet, fuiſſe homines iſtos, à cætero Iudæorum populo, inſtitutis & nomine diſtinctos: ſocietate verò inter ſe ſancta & religioſa deuinctos. Vnde & lib. 2. cap. 14. verſ. 6. iſtorum calumniator apud Ethnicum Regem ita eos deſcribit:

bit: οἱ λεγόμενοι τῶν Ἰουδαίων Ἀσιδαῖοι, ὧν ἀφηγεῖται Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, *Ipſi qui dicuntur Aſidæi Iudæorum, quibus praeſt Iudas Maccabæus*: ſiue vt habet noua translatio. *Qui ex Iudæis nominantur Aſidæi, quorum dux eſt Iudas, ille Maccabæus.* Videntur iidem præterea diuinarum litterarum, præ cæteris, ſtudioſi peritique fuiſſe. quia lib. 1. cap. 7. *in ſcribarum numero* reponuntur. & quidem ita, vt præcipuæ apud Iudæos auctoritatis eſſent. Nam pro eo quod Latinus ibidem verſ. 13. ait, *& primi Aſidæi, qui erant in filiis Iſrael*; Græcus, omiſſo illo, quod inter textum eſt; relatiuo, ſic: πρῶτοι οἱ Ἀσιδαῖοι ἦσαν ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. *Primi Aſidæi erant ... filiis Iſrael.*

Deniquecum, vt ait in vita ſua, & lib. 2. de bello Ioſephus cap. 12. apud Iudæos eſſent *tria eorum, qui philoſopharentur, genera*, Phariſæi, Sadducæi, & Eſſeni; hi, de quibus mea hęc diſſertatio, *Aſidæi*, cum *Eſſenis iidem* fuerunt, vel certè *horum illi pars* quędam, *aut horum illi. Primò* enim, quotieſcunque accidit, vt de Eſſenis à Ioſepho Flauio Græcè quippiam narratum ſit, idem ipſum ſi à Gorionide Hebraicè narretur, Aſidęis perpetuò tribuitur. *Deinde* diſertis verbis lib. 4. cap. 6. in editione Baſileenſi, dum è tribus iam enumeratis ſectis duæ, quę Phariſęorum & Sadducęorum ſunt, recenſitę fuiſſent, ſubdit Gorionides וחסידים חלק אחר, id eſt, *& Haſidæi, pars ſeu ſecta alia fuit. Tertiò*, quæ de Haſidęis paulo ante allata ſunt, ea in Eſſenos optimè conueniunt omnia, cum & vitę ſanctimonia, & diuinarum rerum ſcientia, ac meditatione pręſtarent, ipſosque Phariſęos & Sadducęos auctoritate ſuperarent. quemadmodum loco iam indicato explicat Ioſephus copioſiſſimè. cum de aliis non niſi paucula perſtringat. Eſt poſtremò hæc etiam in Chronologia probata Genebrardo ſententia, & Scaligero lib. 6. fol. 503. Cum enim Eſſęos ἀπὸ τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate* nomen ducere dixiſſet; ſubdit. *Ab aliqua igitur voce patria deductum eorum nomen, quæ ὁσιότητα ſignificet. Et quæ alia fuerit præter* חסיא, id eſt, ὅσιος, *ſanctus? Vnde manifeſtè Græcum deriuatum vt* חסיותא, ὁσιότης *ſanctitas. Itaque potius aſpiratè ſcribendum* ἑσσαῖοι, *vt quidam Græci codices habent.* Mihi tamen originatio iſta, etſi plauſibilis, minus tamen vera videtur. non quia Gręci omnes & Ioſephi & Philonis & Euſebij, Epiphanij, aliorumque codices aſpirationem nullam habent: ſed *primò* quia Hebręi Eſſenos *haſchonim*, vt ex Gorionide ſemel & iterum ſuprà diſcere licuit, appellant, à radice שנה. *Deinde*, quia ſimiles, neque à verò abhorrentiores deriuationes afferre alias liceret. Nam Exodi 28. verſ. 4. 15. 30. & ſępè alias, *iudicij rationale*, quod in pectore geſtabat Pontifex חשן *choſen* vocatur, & aſpiratione omiſſa, ἐσσὴν καλεῖται, ait Ioſephus lib. 3. Antiq. ca. 8. id eſt, *Eſſen vocatur.* Quam aptè fiat hinc ἐσσηνὸς aut ἐσσαῖος. quaſi tam ſancti, tamque probi viri Eſſeni forent, vt nihil niſi recto iudicio, bono pectore facerent, dicerent, iudicarent? vel ij etiam eſſent, qui Domini iudicia & leges omnium optime callerent & obſeruarent? Rurſum verò Chaldaicè חסינה & חסין, *cheſina & cheſin* eſt fortis & robuſtus Leuitici 26. Amos 2. Iud. 13. Eſſenis verò, cum de religione ageretur, quid fortius? quid ad labores & pericula omnia robuſtius? Si cui tamen origo illa placet, per me quidem, eam retineat, licet, pręſertim cum ab eo, quod probare nitebar, tota ſit, & ex Philone, ſanctoque Chryſoſtomo probari poſſit. Ille in lib. de Theoretica vita Eſſenorum, ipſos ait παρωνύμως τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate denominatos.* Hic verò homil. 44. in Acta idem hiſce verbis aſtruit. *Eſſeni, qui etiam ὅσιοι dicuntur. Hoc enim vult Eſſenorum nomen ab honeſtate.* Dum verò ab altera illa radice *Schanah* ducitur, (vt quæ Suidas, Epiphanius, aliique tradiderunt modo reticeam) Eſſeni videntur, quaſi *ſecundantes*, id eſt, qui ſecundi eſſent ab Haſidæis, prout verti poſſet loco antea citato Gorionides: vel *ſecedentes*, à communi ſcilicet

cet aliorum vita, & in ſolitudinem ſe conferentes *anachoretæ*. Nam Lucæ 5. verſ. 16. vbi de Domino dicitur, *Ipſe autem ſecedebat in deſertum & orabat*; Syriacus textus vertit *hou dein* משנא, *meſchanne heua ledabbera vametſalle*. Rurſumque Iohan. 13. verſ. 1. in illis, *Sciens* Iesvs *quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem*, pro, *vt tranſeat*, vertitur דנשנא *danneſchanne*. Vel denique dici poſſunt *haſchonim*, qui vel ſuam, vel aliorum communem *viuendi rationem immutant*, qui *ſtudioſi* ſunt, qui notam apud Hebræos *miſchnam* tractant diligentiùs. Eſt autem *miſchnah*, ſecundaria illa diuinarum rerum doctrina, quæ non ſcripta à Moyſe, ſed ore communicata, & per ſeniorum, prophetarum, domus magnæ, aliorumque deinceps ſapientum manus tradita & propagata fuit, vt explicat aliquoties in Thisbi Elias, & initium capitis primi è libro *Pirke auoth*. in quo etiam dicit magni ille nominis Rabbinus *Benbagbag*. *Filius, qui iam quinque annorum eſt, applicari debet ad Mikra* ſiue *ad Biblia: filius decem annorum ad Miſchnah*. quæ etiam è Patribus Δευτερώσεις dicitur. ideoque *haſchonim* ſunt οἱ Δευτερωταὶ, qui vſitata primæ litteræ mutatione vocantur etiam תנאי, *legum traditarum periti & obſeruantes*, qui ſunt verè *ethanim*, id eſt, *fortes*, ait Zohar in Exodum fol. 197. *Filius verò tredecim annorum ad præcepta. Filius quindecim annorum ad Thalmud*. cuius alioqui duæ partes ſunt *Miſchnah* & *Gemara*. & pro alterutra ſæpè generale illud nomen ponitur, vti loco citato docet Elias.

Iſtam igitur de Aſidæorum & Eſſenorum vna eademque familia, vel certè admodum coniuncta, ita vt veluti totum & pars ſeſe illi habeant; ſententiam cum iſto fere modo ſtatuiſſem, commodùm aliunde mihi quæſtionum vel erotematiorum potius Ioh. Druſij libellus affertur. Is enim quia hæreticus, illibenter quidem, quia tamen, quam plerique alij, ſtylo minus petulans, minus etiam illibenter mihi lectus. In eo igitur libello ita ſcriptum erat quæſtione 47. *Ponam hîc quæſtionem, quæ me aliquandiu torſit. Omninò explicare me non potuiſſem abſque Ioſepo Ebræo fuiſſet: Nam interpretum nemo eam tangit. In ſilentio igitur omnium quæro, quinam dicti fuerint Aſidæi, quorum mentio, 1. Machab. 7?* Et tria reſpondet, quorum *vnum* de etymologia, iis, quę iam dicta, ſubſcribit. *Duo* reliqua ſic ſe habent: *Ante omnia moneo, inquit, ſcribendum Haſidæi cum aſpiratione heth. Dictos autem Haſidæos antiquitus Sapientes Iſrael, quos poſterior ætas Phariſæos nominauit: Teſtis mihi vnus Gorionides, in ea hiſtoria, quam Ebraicè conſcripſit de reb. Iudæorum. Capite enim nono & vigeſimo libri 4. ſine diſcrimine ponit, quos nominat ſapientes Iſrael, Phariſæos & Haſidæos. Vide commentarij noſtri, vbi explico voces noui teſtamenti, cap. 21.* Sed cur Hebraicam aſpirationem hoc in nomine tantopere flagitet, miror, cum eam & in hoc, & & in aliis plurimis Græci, Latinique veteres omittere ſoleant. Et ipſemet *Ebræum* perpetuo, non cum aliis *Hebræum* ſcribat, ſcribique velit: Deinde, ſi aſpiratio adhibenda, cur non ea, quam in quæſtionibus Hebraicis S. Hieronymus, Græca littera χ exprimendam monet, ipſeque Druſius ſub l. 3. finem agnoſcit, & l. 1. quæſt. 17. in *Malluach* amplectitur? vt *Chaſidæi* potius quam *haſidæi* nominentur? Ego verò varios ſcribendi pronunciandique modos agnoſco, & cuilibet, quem volet, in hoc, aliiſque ſimilibus libenter concedo, vt ſuprà in *Aſamonæis Haſamonæis, Haſmoniis* & *Chaſamonæis, Machabæis, Maccabæis*, aliiſque pluribus, etiam Latinis. quin & *Aſæos* vel *Chaſæos* iſtos vocari poſſe arbitror. cum, Syris vſitatum ſit *Aſi, Haſi*, vel *Chaſi*, vt in Syriacis Apoſtolorum Actis patet cap. 2. & ad Romanos c. 3 poſtrema *d*. littera extrita.

Quod verò Druſius Aſidæos eſſe velit, quos poſterior ætas Phariſæos vocauit, nimio plus errat. Nam quem ſibi vnum teſtem ait, is contra ipſum, clariſſimis verbis,

 vt ſu-

vt ſupra vidimus, teſtatur Gorionides. Quia tamen Baſileenſem tantùm editionem attuli, adiungam nunc Hebraicam alteram Cracouienſem, illo ipſo, quod ab iſto laudatur, cap. 29. lib. 4. vbi cum Phariſæorum, Sadducæorumque ſectas iam duas expoſuiſſet, addit. והחסידים לבדם עם העם ההולך אחריהם לחלק אחר id eſt, *& Aſidæi ſeiuncti ab iſtis* (videlicet iam enumeratis Phariſęis & Sadducęis) *cum populo, qui eos ſequebatur; ſectam aliam conſtituunt.* Quis ſuo vnquam teſtimonio reum vehementiùs apertiusque, quam Druſium ſuus hic teſtis conuicit? Quia verò de Aſidęis *omnes* hactenus ait ſiluiſſe, nō iam Catholicus à me paulo ante citatus Genebrardus, ſed Munſterus, contrà ipſum loquatur. In editione Baſileenſi Gorionidem ita vertit; *Fuit & alia Eſſenorum ſecta.* Deinde commentarium de tribus Iudaicorum philoſophorum ordinibus ſubtexens. *Tertium,* ait, *ordinem tenebant* השונים *Eſſeni*, ſeu, *vt quidam Hebræorum vocant* החסידים *Haſidæi,* id eſt, *pij, qui cuncta ad* DEVM *redigebant, immortalem animam dicebant, & iuſtitiam rem pretioſam, pro qua etiam vſque ad mortem pugnandum eſſe, prædicabant. Ipſi præter cæteros; voluptates quaſi maleficia vitabant: continentiam verò ſeruare, neque cupiditati ſuccumbere, virtutem maximam ducebant. Omnes illorum opes in medio erant, poſſidebantque omnia communia, & nihil amplius inter eos ditior fruebatur, nihil pauperior defraudabatur. Vnde & legem ſibi dixerunt, vt qui diſciplinam ſuam ſectari vellent, bona contubernio publicarent. Ita enim fore, ne vel paupertatis humilitas, vel diuitiarum dignitas appareret, ſed permixtis facultatibus velut inter fratres, vnum eſſet omnium patrimonium.* Alia præclara eorum inſtituta (licet, vti ſua in vita narrat, Phariſæorum alioqui ſectam ſequeretur) ornata vtilique oratione perſequitur libro Iudaici belli altero Ioſephus cap. 12. eosque, ne verbo quidem CHRISTVS D. reprehendiſſe vnquam legitur, cum Phariſæos & Sadducęos creberrimè iuſtiſſimeque arguerit. Fuit, vt cap. 1. Iudicum docui, eorum origo perantiqua, & ab iis alij quidam *Eſſeni* vel *Oſſeni* dicti, *hæretici* degenerarunt. De quibus lib. 1. S. Epiphanius & Philaſtrius par. 1. hæreſi 9. Sed iam maneat, Eſſenos & Aſidęos ſolis inter ſe nominibus differre; & nonnulla colligamus.

Quid de ipſo Aſidæorum principe Iuda, deq; aliis rebus, ex dictis colligendum.

AC *primò* quidē colligendū illud, quantæ in DEVM religionis, quantęq; virtutis Machabęus Iudas noſter fuerit, qui, vt ſupra dictū eſt, hic v. 6. Aſidęorū iſtorum Dux & Princeps, ſeu vt in religioſis hodie familiis vocatur: generalis Prępoſit' fuerit. Si enim tam ſancta eorū diſciplina, tanto eorum alij magiſtratus iudicio delecti ſunt, quid de ſummo ipſorū capite cenſendū? Sanè verò inter alia, quibus ſeſe ſinguli obſtringebant, iuramēta, hoc vnum fuiſſe refert Ioſephus, ſi ad principatū eueherentur, ſe in poteſtatem iniurię nihil admiſſuros; ſe neque veſtitu, neque ornatu alio vllo fore ſubditis ipſis ſplendidiores. *Alterum* eſto, cur lib. 2. cap. 5. verſ. 27. idem Iudas commendatus ſit, quòd *decimus* vel *decadarchus* fuiſſet. Solebant enim ij vel per decurias, quibus decani pręeſſent, multitudinem ſuam diſtinguere, vel ex ea decem viros, quorum iudicio & auctoritate pręcipua quęque gererentur; deligere; vt innuit Ioſephus cum ſcribit: *Senioribus obtemperare & pluribus, honeſtum exiſtimant. Decem igitur conſidentibus, non loqueretur quiſquam, aliis nouem inuitis.*

Tertium, cur eodem lib. 2. cap. 5. dicatur, *cum ſuis ferarum more in montibus vixiſſe, &*

ſæni

fœni cibum ediſſe, ne vllo modo Antiochicę contaminationis participes fierent, cum eſſent puritatis omnis ſtudioſiſſimi, quam & λευχειμονεῖν διὰ παντὸς, id eſt, *albis ſemper veſtibus vtentes* profitebantur. Deinde apud alios nullos, quam apud ſuę diſciplinę homines cibum ſumebant. adeò, vt ſi quis, ob delictum aliquod, ex eorum cœtu, eiectus fuiſſet, is nihilominus *poëphagia*, ſeu *ſolo herbarum eſu*, quemadmodum notat Ioſephus, vteretur. idemque alij ſponte interdum ſua ſuſciperent, quemadmodum Magiſtrum quendam ſuum *Banun* refert idem in vita ſua Ioſephus, in eremo, veſtem tantùm ex arboribus habuiſſe, cibum verò, qui è terra ſuapte ſponte naſceretur. vt ad Aſidæos etiam iſtos in montibus & ſpeluncis latitantes, adeoque tenuiter ærumnoſiſſimam vitam agentes, vel trahentes potius, reſpicere meritò videatur S. Paulus Heb. 11. verſ. 37. 38. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti. quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.*

Quartum. Cur lib. 2. cap. 12. *de reſurrectione bene cogitare* commemoratus ſit. Quia, præ ſectis aliis, infixa corroborataque maximè apud eos hæc, eodem Ioſepho auctore, vigebat opinio, *corpora ipſa corrumpi, materiamq́ ipſis minimè ſtabilem eſſe: animos verò immortales permanere perpetuò: eoſdemq́ corporum compagibus ſolutos, ſi quidem integrè caſteq́ vixiſſent, ſublimes ferri, & in amœniſſimum, vbi neq́ pluuiæ, neq́ niues, neq́ ſolis ardores moleſtiæ quicquam afferrent, locum demigrare. Sin verò ſeſe vitiis & voluptatibus dediſſent, in tenebricoſum, procelloſum, ſuppliciisq́ refertum inferorum antrum deiici.* Et concludit Ioſephus, hanc *de animorum immortalitate*, *Theologiam*, omnibus qui eorum ſapientiam deguſtarint, *eſcam eſſe tenaciſſimam*: τάδε μὲν οὖν Ἐσσηνοὶ περὶ ψυχῆς θεολογοῦσιν, ἄφυκτον δέλεαρ τοῖς ἅπαξ γευσαμένοις τῆς σοφίας αὐτῶν, ἐγκαθιέντες. Quid ni ergo & eadem à libri huius noſtri auctore optima veriſſimaque Theologia inculcetur?

Quintum. Cur lib. 2. cap. 14. verſ. 18. Iudæ ipſius comitum virtus, animique, in periculis pro patria & religione obeundis, magnitudo planè admirabilis, hoſtibusque formidabilis eſſet. *Eorum*, inquit Ioſephus, *quæ acerba, contemptores ſunt: & dolores ipſos ſapientibus cogitationibus ſuperant. mortem verò, ſi cum gloria obtingat, immortalitate meliorem ducunt.* & exempla ſubiungit, quæ partim ſuperioribus, partim ſecuturo Raziæ admodum conſentanea ſunt.

Sextum. Cur vti cap. 14. lib. 2. verſ. 25. traditur, *vxorem hactenus nullam Iudas duxiſſet.* Eſſenorum ſiquidem alij (Ioſephum ſemper auctorem ſequor) vxorem nunquam ducebant: alij ducebant quidem; ſed nequaquam properè. Ideoque ne ducturus quidem iam fuiſſet Iudas, niſi ad commune bonum & pacem, Nicanoris precibus id annuendum putaſſet. Atque hinc illa Plinij lib. 5. cap. 17. admiratio, & laudatio. *Ab occidentali Aſphaltitæ littore, Eſſeni. quos fugitant vſquequaq́ nocentes. Gens ſola & in toto orbe præter cæteras, mira ſine vlla fœmina, omni venere abdicata. ſine pecunia, ſocia palmarum. Per ſeculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur.* Ita ille, quem, vt in rebus etiam aliis, ſublegens Iulius Solinus, cap. 44 ait, *Interiora Iudææ, quæ occidentem contuentur, Eſſeni tenent, qui præditi memorabili diſciplina, receſſerunt à ritu Gentium vniuerſarum, maieſtatis, vt reor, prouidentiâ ad hunc morem deſtinati. Nulla ibi fœmina, venere ſe penitus abdicant, palmis victitant, nemo ibi naſcitur, nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipſe addictus pudicitiæ eſt, ad quem plurimi, licet vndiq́ Gentium properant, nullus admittitur, niſi quem caſtitatis fides, & innocentiæ meritum proſequatur: nam qui reus eſt vel leuis culpæ, quamuis ſummâ ope adipiſci ingreſſum velit, diuinitus ſubmouetur. Itaq́ per immenſum ſpatium ſæculorum, incredibile dictu, æterna gens eſt, ceſſantibus puerperiis.* Et Auctor Hebraicarum Tradi-

gitauit priùs quàm rex admoueret exercitum ad Iudæam, & obtineret ciuitatem, exire, & Domini iudicio committere exitum rei.

14 Dans itaq; e poteſtatem omnium Deo mundi creatori, & exhortatus ſuos vt fortiter dimicarent: & vſque ad mortem pro legibus, templo, ciuitate, patria, & ciuibus ſtarent, circa Modin exercitum conſtituit.

15 Et dato ſigno ſuis Dei victoriæ, iuuenibus fortiſsimis electis, nocte aggreſſus aulam regiam, in caſtris interfecit viros quatuor millia, & maximum elephantorum cum his, qui ſuperpoſiti fuerant:

16 ſummóque metu ac perturbatione hoſtium caſtra replentes, rebusq; proſperè geſtis abierunt.

17 Hoc autem factum eſt die illuceſcente, adiuuante eum Domini protectione.

18 Sed rex, accepto guſtu audaciæ Iudæorum, arte difficultatem locorum tentabat.

19 Et Bethſuræ, quæ erat Iudæorum præſidium munitum, caſtra admonebat: ſed fugabatur, impingebat, minorabatur.

20 His autem, qui intus erant, Iudas neceſſaria mittebat.

21 Enunciauit autem myſteria hoſtibus Rhodocus quidam de Iudaico exercitu, qui requiſitus comprehenſus eſt, & concluſus.

22 Iterum rex ſermonem habuit ad eos, qui erant in Bethſuris: dextram dedit, accepit, abiit, commiſit cum Iuda, ſuperatus eſt.

23 Vt autem cognouit rebellaſſe Philippum Antiochiæ, qui relictus erat ſuper negotia, mente conſternatus Iudæos deprecans, ſubditusq; eis, iurat de omnibus, quibus iuſtum viſum eſt: & reconciliatus obtulit ſacrificium, honorauit templum, & munera poſuit,

24 Machabæum amplexatus eſt, & fecit eum à Ptolemaide vſq; ad Gerrenos ducem, & principem.

25 Vt autem venit Ptolemaidam, grauiter ferebant Ptolemenſes amicitiæ conuentionem, indignantes ne forte fœdus irrumperent.

26 Tunc aſcendit Lyſias tribunal, & expoſuit rationem, & populum ſedauit, regreſſusq; eſt Antiochiam: & hoc modo regis profectio, & reditus proceſsit.

COMMENTARIVS.

TERTIVM eorum, quæ Antiochi Eupatoris tempore contigerunt, eſt bellum cum ipſomet præſente geſtum lib.1.cap.6.lib.2.cap.13. *Anno enim 150.* Iudas Macedonicam arcem & præſidium, quod Hieroſolymis erat, obſedit cap.6.verſ.18. Sed qui cum Macedonibus Apoſtatæ fuerunt, Regem inflammarunt verſ.21. Is ergò aduenit, formidabili cum exercitu, cuius numeri videntur cap. 6. & lib. 2. cap.13. diſcrepare, niſi obſerues, in vna ſumma, eos interdum numerari, qui tunc aderant, equites cum equitibus, elephantes cum elephan-

lephantis in alia etiam alios, qui ſubinde acceſſerunt. Gorion cap. 20. dicit, tantùm exercitum Regis fuiſſe, *inſtar arenæ maris*, & belli cauſam affert, quòd Iudæ prælia, & felices vrbium expugnationes audiſſet. In itinere, Regis iuſſu, dedit tandem impietatis pœnas impius illegitimusque Pontifex *Menelaus* cap. 13. Sed *modus* & *cauſa* notanda eſt. Fuit enim, vt clariùs Græca oſtendunt, turris Berhææ cinerum plena, & in ea rotundum organum ſeu machina in cineres præceps. huic ſuperpoſitus ille, in cinerem præcipitatus, ab eoque ſuffocatus eſt. *Cauſa* eſt verſ. 8. quæ eadem in Gorionide. Sed iſtud is videtur tradere factum, poſt pacem iam cum Iuda conſtitutam, & *iuxta turrim fuiſſe cinerem* לאין שיעור. id eſt, *abſque menſura*. tantùm inquam & tam copioſum, *vt menſura non eſſet*. Eſt verò nō omnino reſpuendum, hoc impij huius ſupplicium accidiſſe poſt pacem initam, in ipſo Regis, Antiochiam verſus, reditu. Nam cum Regem tantopere ad bella iſta, totiesque concitaſſet verſ. 32. infelix eorum exitus in ipſius meritò caput redundauit. Hinc enim offenſionis & regiæ iræ occaſio maxima. Tum autem eſſet textus noſter explicandus, vt *per anticipationem*, illius mortem narraſſet. Quia enim dicere orſus erat, quemadmodum Regem fictis falſisque calumniis & ſermonibus, quos εἰρωνείας Grȩcus textus vocat; circumuenit, ideò ſimul de pœna, quam diuino nutu, dedit iuſtiſſimam, pertexuit. Alioqui longe ſemper textui poſtponēdus Gorionides, interdumque omnino repellendus. ſicuti & Ioſephus alter, qui lib. 12. ca. 15. eandem in Regis reditu hiſtoriam collocat. Quod verò libri vltimi capite penultimo idem Flauius, de ipſius filio à Pontificatu repulſo dicere videtur, id de ſancti Oniȩ filio, qui Onias etiam vocabatur, iſto 15. capite narrat. ſed βέῤῥοιαν hic vocat, illic βέροιαν. Ea hodie vrbs *Alepum* dicitur, vti docent Zonaras, Cedrenus, Nicetas, Turcici Pandectæ ſcriptor cap. 6. contra Geufræum, qui *Epiphaniam*, Bellonium, qui *Hierapolim*, alios qui *Antiochiam* ipſam eſſe volunt. Fuiſſe verò apud veterum quoſdam hoc per cineres ſupplicij genus, teſtis Cteſias, apud quem Artyphius & Arſites à Dario Notho, Secundianus Rex ab Ocho in cinerem coniectus traditur. Vnde & in Ibim Naſo.

Vtq; necatorum Darij fraude ſecundi
Sic tua ſuccenſus deuoret oſſa cinis.

Iudas verò, poſt triduanum ieiunium, preces, lachrymas, ibid. verſ. 10. obſidionem ſoluit, Regique obuiam proceſſit. hinc cum illo pugnatum, ſemel quidem paulo ante lucem, deinde clara luce. Iudas ſuis teſſeram hanc dedit, Dei Victoria, c. 13. cap. 15. Quemadmodum ſuprà, Devs *adiuuans*, & anno 1547. quo die Carolus V. Proteſtantes hæreticos domuit, ipſius in caſtris teſſera erat. *S. Georgius & S. Iacobus*, vti, qui tum militabat, refert nobilis ille in hȩretica Holſatia Septuagenari' ſenex Catholicus, Bertramus. Rex Elephantos inſtruxit, quibus cap. 6. verſ. 34. oſtenditur *ſanguis vuæ & mori*. Eſt autem *ſanguis vuæ*, vinum Deut. 37. quemadmodum apud Plinium lib. 14. cap. 5. dicebat Alexandro M. Philoſophus Androcydes, illius intemperantiam cohibens, *Vinum potaturus, Rex, memento te bibere ſanguinem terræ*. Mori verò ſanguis, eſt ipſius ſuccus. *Humor*, ait Plinius lib. 16. cap. 38. & *cortici arborum eſt, qui ſanguis earum intelligi debet ficis lacteus, ceraſis gummoſus, vitibus ac piris aquoſus*. ita vt diſtingui multum appareat, vitis, vuæque ſanguinem. Illius enim ſanguis, *aqua* eſt: huius, *vinum*. Cenſet igitur ſolo vini aſpectu, & ſucci mororum iritari elephantos Valleſius ca. 82. ſacræ philoſophiæ, & cauſam inquirit, oſtendens ex Galeno lib. *de ſubfiguratione empyrica*, rubri

VVv colo-

coloris aſpectum quibuſdam obeſſe, & quibuſdam prodeſſe. Videtur tamen verè datum illis vinum, & ſuccum mororum, vt biberent. Sic enim beſtias illas concitari,& ſimul etiam thuris odore,tradit liber tertius Machabęorum,& verbum indicat quod hic ponitur ἐνδεῖξαι ſeu *oſtendere*, vel etiam *exhibere*, vt hic l.2.c.13.v.9. 2. Timoth.4. ver.14. Ælianus,*Elephantis*, ait,*pugnaturis vinum,non ex vitibus modò confectum,ſed ex oryza etiam factitium indulgetur*.Plinius l.b.15.cap.24.*Moru*, ait,*ſuccus in carne vinoſus*. Fieri tamen poſſet,vt vini ſuccique huiuſmodi vel aſpectu,vel odore concitentur, quemadmodum ad venationem canes,& tradidit etiam Plinius lib.8.cap.8.*eos hordei ſucco mitificari*,& cap.9.quomodo pugnent,oſtendit. Vnde & colligere eſt, iſtos Antiochi Elephantos,ingentes admodum fuiſſe,cum tot milites ferrent, & cum Indici eſſent,qui *Africis maiores*,vt ibidem dicitur,& lib.7.cap.2.& apud Liuium decad.4.li.7. Solinum, Philoſtratum & Oneſicritum, licet in eo deſit Græcè vox Ἰνδός. Hic verò capite 6. pro *beſtia Magiſtro*, ſeu *Rectore*,in Græco eſt, *Indus*,ſicque,vt habent etiam correcta biblia,legendum verſ.37.non *Intus*. Tradit lib.6.de animalibus Ælianus, apros,leones, tauros, elephantos, nulla ad pugnam cohortatione, vel extrinſecus adhibita impulſione indigere; ſed ſuopte ſeſe impetu ad illam, ſecus quam homines, accendere & præparare.Sed hoc intelligendum,quando eos res quæpiam, cum qua iis antipathia, ſeu naturalis diſſenſio, iam irritauit, ſiue illa exteriores, ſiue interiores tantùm ſenſus feriat.Huius enim aſpectu & memoria belluæ iſtæ concitatæ, dentes exacuunt,caudis ſeſe flagellant, cornua expediunt, proboſcide ſeipſas verberant. Antequam tamen iſtam iram colligant, ſi quietę ſint, & in homines, quibus infeſtæ alioqui non eſſent, ſunt immittendæ,aliqua proritatione opus. Quomodo iidem turrigeri ſint, quindecim armatos ferre poſſint, incredibilem hoſtibus formidinem ſtragemque inferant, aliaque ſimilia perſequitur Philoſtratus;& lib.1 de quadrupedibus,Geſnerus.

Horum verò elephantorum maximum inuaſit *Eleazarus* cap.6.ver.34.c.14. v.15. eo animo,quo apud Xenophontem lib.7.equi,cui inſidebat Cyrus, ventrem hoſtium quidam pupugit,ita vt calpedans ille iſtum excuteret. Hunc Eleazarum ait Ioſephus cap.14. lib.12. Iudæ fratrem fuiſſe,idemque aſſerunt Græca, ſi pro ὁ legatur ὃς,id eſt, *Eleazarus,qui Auram dicebatur*, vt cap.2. eadem Græca cum Ioſepho l.b.12. cap.8. & 14. eundem vocant. Et ſic in Latino pro, *filius Auræ*, videtur legendum,*dictus Aura* niſi alium quendam eſſe velimus, prout D. Ambroſius offic. 1.cap.40. velle videtur. dum eum tantùm Iudæ militem,non fratrem vocat, eundemque inſigniter laudat.Quanquam cur & Iudæ miles,& frater eſſe non potuerit? Imò vtrumque aſſerit Gorionides a. 20. *Cum* enim *Iudas Haſſamonæos milites omnes ſecum duxiſſet*, vti ſcribit, *& elephanto illi maximo Regem inſidere ſuſpicatus eſſet, exclamauit dicens: Quis in vobis, ò iuuenes? & aſiliens Eleazar frater eius,vnus ex militibus*,ſeu *iuuenibus Haſſamonæis, cucurrit in elephantem ſternens in terram omnes, qui è fortiſſimis Regis bellatoribus ei obuij fuerunt, cadens ad dextram & ſiniſtram, cadentibus ante ipſum interfectis hinc & hinc.* Cognominatus porrò videtur *Aura*; vel,vt Græcè eſt Αυαρὰν, ſi non ab iis quæ lib.1. cap.2. dicta; certè à fortiſſimo & generoſiſſimo iſto facinore. Nam Hebræis,*auar*, eſt roborare & fortificare. Vnde vſitatiſſimum illud *Auir* fortis, quo etiam nomine, ab iis, quibus pollent viribus, interdum vocantur.Quin & à robore arx aliqua dicitur *Birah*,& apud Thalmudiſtas, *auruari*, eſt turris fortis,vt in Syrochaldaico theſauro notatur. Iam ſæpè dicitur *fortis ipſius*, *fortis ipſorum*,pro eo,qui fortiter aliquem, vel aliquos defendit, vel qui inter alios fortiſſimus eſt,Ioſ.24.verſ.49.& cap.6.verſ.16.Pſalm.131. 1.Reg. 21. verſ.7. Tobiæ 3.4.5. Et

ſic *Aua-*

ſic *Auaran*, vel potius, *Auaram*, pro *fortis eorum*. Et poſſet etiam quis opinari, ipſum Matathiam vocatum etiam *Auaran*, cuius hic eſſet filius, niſi ex cap.2. & Ioſepho, vti dixi, Eleazari cognomẽtum id clare videretur. De eo S. Ambroſius loco citato. *Quanta*, inquit, *iſta virtus animi? primò vt mortem non timeret, deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in conſertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu, vulnerata molem beſtiæ ſubiret ac ſuſtineret, poſt, infrà ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina incluſus magis quam oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec feſellit opinio virum, quamuis regius feſellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem, occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Dices, cum *vt acquireret ſibi nomen æternum*, ad tantùm opus acceſſiſſe verſ. 44. cap. 6. *Reſpondeo*, nomen & gloriam, modo in ea finis vltimus & primarius non ſtatuatur, vel non immoderatè quæratur, non magis vetitum eſſe quærere, quam cibum, veſtes, & quæ alia neceſſaria ſunt, vel commoda. Vide Nauarrum, *de finibus* Num. 53. Abulenſem 1. Reg. 15. quæſt. 73. Hic verò non primariò gloriam, ſed, vt textus ait, *populi ſui libertatem* quærebat. *Rex Antiochus* (ad S. Ambroſij verba redeo.) *qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum 32. elephantis, ita vt, ad ortum Solis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſci, tanquam lapidibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine pacem rogaret. Igitur EleaZarus hæredem virtutis ſuæ, pacem reliquit.* D. Gregor. 19. mor. cap. 13. Eleazarus in prælio elephantem feriens ſtrauit: ſed ſub ipſo, quem extinxit, occubuit. *Quos*, ait, *Eleazarus iſte ſignificat? quem victoria ſua oppreſſit, niſi eos qui vitia ſuperant, ſed ſub iſta, quæ ſubiiciunt, dum ſuperbiendo ſuccumbunt.* Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.

Ceciderunt verò è regiis primò quidem 600. cap. 6. Deinde 4000 cap. 13. lib. 2. Cum tamen tantæ Regis copiæ eſſent, declinauerunt Iudæi, & Rex ipſe timuit, ideoq; certis quibuſdam methodis, ſeu, occultis rationibus, loca expugnare ſtatuit, ſicut & Bethſuram, de qua ſuprà, tandem deditione accepit, cum, propter *Sabbathum annorum*, ſiue ſeptimum annum, qui & *Sabbaticus* dicitur, & à Iudæis *Semita*, fames concluſos Iudæos premeret, ſicuti & eo ſabbatico anno fames fuit, quo cepit Herodes Hieroſolymam, apud Ioſephum lib. 14. cap. 28. De huiuſmodi verò anno dictum Exod. 23 Leui. 25. 4. Reg. 18.

Obſeſſa etiam eſt anno 150. à Rege Hieroſolyma, vel potius templum, vt indicat Ioſephus cap. 14. Et iterum à Iuda cum illo pugnatum. Sed tandem, Lyſiæ induſtria, fœdus initum cum præſente iam eodem Rege. Atque id ab illo de quo ſuprà cap. 11. valde diuerſum eſſe, cui diligenter omnia conſideranti dubium ſit? Sed capite iſto 6. verſ. 62. rupit Rex citius iuramentum quod iurauit, ictumque fœdus violauit. Quæ verò verſ. 52 *fundibula* dicuntur. Græcè σφενδόναι, ſunt baliſtæ ad lapides mittendos & fundendos, *quas* inquit lib 3. Poliorceticon Lipſius, dial. 3. *rectiſſime Hieronymus vertit fundibula. Ita enim et o illo dixerunt, vt ex Iſidoro & Hegeſippo lib. 5 cap. 44. apparet.* Ab his verò fundibulus diuerſus. de quo lib. 3. cap. 14. Vegetius, & ab illis fundibularij, & fundibulatores, qui & balliſtarij. *Quartum*, & extremum eorum, quæ Eupatoris temporibus contigiſſe aiebam, deſcribitur eodem cap. 6. lib. 1. verſ. 55. Philippus, cui à moriente patre commendatus erat Eupator, rebellionem moliri viſus eſt, ideoque Lyſiæ hortatu, Antiochia, vbi erat ille, à Rege capta eſt, Iudæis multum adiuuantibus, quia denuò cum iis renouatum fœdus erat; vel, vt putat Lyranus, quia hæc ante ipſum

coloris aſpectum quibuſdam obeſſe, & quibuſdam prodeſſe. Videtur tamen verè datum illis vinum, & ſuccum mororum, vt biberent. Sic enim beſtias illas concitari, & ſimul etiam thuris odore, tradit liber tertius Machabęorum, & verbum indicat quod hic ponitur ἐνδεῖξαι ſeu *oſtendere*, vel etiam *exhibere*, vt hic l.2.c.13.v.9. 2. Timoth.4. ver.14. Ælianus, *Elephantis*, ait, *pugnaturis vinum, non ex vitibus modò confectum, ſed ex oryza etiam factitium indulgetur*. Plinius lib.15.cap.24. *Moris*, ait, *ſuccus in carne vinoſus*. Fieri tamen poſſet, vt vini ſucciquc huiuſmodi vel aſpectu, vel odore concitentur, quemadmodum ad venationem canes, & tradidit etiam Plinius lib.8.cap.8. *eos hordei ſucco mitificari*, & cap.9. quomodo pugnent, oſtendit. Vnde & colligere eſt, iſtos Antiochi Elephantos, ingentes admodum fuiſſe, cum tot milites ferrent, & cum Indici eſſent, qui *Africis maiores*, vt ibidem dicitur, & lib.7.cap.2. & apud Liuium decad.4.li.7. Solinum, Philoſtratum & Oneſicritum, licet in eo deſit Græcè vox Ἰνδὸς. Hic verò capite 6. pro *beſtiæ Magiſtro*, ſeu *Rectore*, in Græco eſt, *Indus*, ſicque, vt habent etiam correcta biblia, legendum verſ.37. non *Intus*. Tradit lib.6. de animalibus Ælianus, apros, leones, tauros, elephantos, nulla ad pugnam cohortatione, vel extrinſecus adhibita impulſione indigere; ſed ſuopte ſeſe impetu ad illam, ſecus quam homines, accendere & præparare. Sed hoc intelligendum, quando eos res quæpiam, cum qua iis antipathia, ſeu naturalis diſſenſio, iam iritauit, ſiue illa exteriores, ſiue interiores tantùm ſenſus feriat. Huius enim aſpectu & memoria belluæ iſtæ concitatæ, dentes exacuunt, caudis ſeſe flagellant, cornua expediunt, proboſcide ſeipſas verberant. Antequam tamen iſtam iram colligant, ſi quietę ſint, & in homines, quibus infeſtæ alioqui non eſſent, ſunt immittendæ, aliqua proritatione opus. Quomodo iidem turrigeri ſint, quindecim armatos ferre poſſint, incredibilem hoſtibus formidinem ſtragemque inferant, aliaque ſimilia perſequitur Philoſtratus; & lib.1 de quadrupedibus, Geſnerus.

Horum verò elephantorum maximum inuaſit *Eleazarus* cap.6.ver.34.c.14.v.15. eo animo, quo apud Xenophontem lib.7. equi, cui inſidebat Cyrus, ventrem hoſtium quidam pupugit, ita vt calipedans ille iſtum excuteret. Hunc Eleazarum ait Ioſephus cap.14. lib.12. Iudæ fratrem fuiſſe, idemque aſſerunt Græca, ſi pro ὁ legatur ὅς, id eſt, *Eleazarus, qui Auram dicebatur*, vt cap.2. eadem Græca cum Ioſepho lib.12. cap.8. & 14. eundem vocant. Et ſic in Latino pro, *filius Auræ*, videtur legendum, *dictus Auræ* niſi alium quendam eſſe velimus, prout D. Ambroſius offic. 1.cap.40. velle videtur, dum eum tantùm Iudæ militem, non fratrem vocat, eundemque inſigniter laudat. Quanquam cur & Iudæ miles, & frater eſſe non potuerit? Imò vtrumque aſſerit Gorion ca. 20. *Cum* enim *Iudas Haſſamonæos milites omnes ſecum duxiſſet*, vti ſcribit, *& elephanto illi maximo Regem inſidere ſuſpicatus eſſet, exclamauit dicens: Quis in vobis, ò iuuenes? & aſiliens Eleazar frater eius, vnus ex militibus*, ſeu *iuuenibus Haſſamonæis, cucurrit in elephantem ſternens in terram omnes, qui è fortiſſimis Regis bellatoribus ei obuij fuerunt, cædens ad dextram & ſiniſtram, cadentibus ante ipſum interfectis hinc & hinc*. Cognominatus porrò videtur *Auràn*; vel, vt Græcè eſt Αὐαρὰν, ſi non ab iis quæ lib.1. cap.2. dicta; certè à fortiſſimo & generoſiſſimo iſto facinore. Nam Hebræis, *auar*, eſt roborare & fortificare. Vnde vſitatiſſimum illud *Auir* fortis, quo etiàm nomine, ab iis, quibus pollent viribus, interdum vocantur. Quin & à robore arx aliqua dicitur *Birah*, & apud Thalmudiſtas, *auruari*, eſt turris fortis, vt in Syrochaldaico theſauro notatur. Iam ſæpè dicitur *fortis ipſius, fortis ipſorum*, pro eo, qui fortiter aliquem, vel aliquos defendit, vel qui inter aliquos fortiſſimus eſt, Ioſ.24.verſ.49. & cap.6.verſ.16. Pſalm.131. 1.Reg. 21. verſ.7. Tobiæ 3.4.7. Et

ſic *Aua-*

ſic *Auaran*, vel potius, *Auaram*, pro *fortis eorum*. Et poſſet etiam quis opinari, ipſum Matathiam vocatum etiam *Auaran*, cuius hic eſſet filius, niſi ex cap. 2. & Ioſepho, vti dixi, Eleazari cognomẽtum id clare videretur. De eo S. Ambroſius loco citato. *Quanta*, inquit, *iſta virtus animi? primò vt mortem non timeret, deinde vt circumfuſus legionibus inimicorum, in confertos raperetur hoſtes, medium penetraret agmen, & contempta morte ferocior, abiecto clypeo, vtraq; manu, vulnerata molem beſtiæ ſubiret ac ſuſtineret, poſt, infrà ipſam ſuccederet, quo pleniori feriret ictu, cuius ruina incluſus magis quam oppreſſus, ſuo eſt ſepultus triumpho. Nec fefellit opinio virum, quamuis regius feſellerit habitus. Tanto enim virtutis ſpectaculo defixi hoſtes inermem, occupatum incurſare non auſi, poſt caſum ruentis beſtiæ, ſic trepidauerunt, vt impares ſe omnes vnius virtuti arbitrarentur.* Dices, cum *vt acquireret ſibi nomen æternum*, ad tantùm opus acceſſiſſe verſ. 44. cap. 6. *Reſpondeo*, nomen & gloriam, modo in ea finis vltimus & primarius non ſtatuatur, vel non immoderatè quæratur, non magis vetitum eſſe quærere, quam cibum, veſtes, & quæ alia neceſſaria ſunt, vel commoda. Vide Nauarrum, *de finibus* Num. 53. Abulenſem 1. Reg. 15. quæſt. 73. Hic verò non primariò gloriam, ſed, vt textus ait, *populi ſui libertatem* quærebat. *Rex Antiochus* (ad S. Ambroſij verba redeo.) *qui cum centum viginti millibus hominum armatus venerat & cum 32. elephantis, ita vt, ad ortum Solis per ſingulas beſtias velut montes quidam armorum coruſci, tanquam lapidibus ardentibus refulgerent, vnius territus fortitudine pacem rogaret. Igitur Eleazarus hæredem virtutis ſuæ, pacem reliquit.* D. Gregor. 19. mor. cap. 13. Eleazarus in prælio elephantem feriens ſtrauit: ſed ſub ipſo, quem extinxit, occubuit. *Quos*, ait, *Eleazarus iſte ſignificat? quem victoria ſua oppreſſit, niſi eos qui vitia ſuperant, ſed ſub iſta, quæ ſubiiciunt, dum ſuperbiendo ſuccumbunt.* Quaſi enim ſub hoſte, quem proſternit, moritur, qui de culpa, quam ſuperat, eleuatur.

Ceciderunt verò è regiis primò quidem 600. cap. 6. Deinde 4000 cap. 13. lib. 2. Cum tamen tantæ Regis copiæ eſſent, declinauerunt Iudæi, & Rex ipſe timuit, ideoq; certis quibuſdam methodis, ſeu, occultis rationibus, loca expugnare ſtatuit, ſicut & Bethſuram, de qua ſuprà, tandem deditione accepit, cum, propter *Sabbathum annorum*, ſiue ſeptimum annum, qui & *Sabbaticus* dicitur, & à Iudæis *Semita*, fames concluſos Iudæos premeret, ſicuti & eo ſabbatico anno fames fuit, quo cepit Herodes Hieroſolymam, apud Ioſephum lib. 14. cap. 28. De huiuſmodi verò anno dictum Exod. 23 Leui. 25. 4. Reg. 18.

Obſeſſa etiam eſt anno 150. à Rege Hieroſolyma, vel potius templum, vt indicat Ioſephus cap. 14. Et iterum à Iuda cum illo pugnatum. Sed tandem, Lyſiæ induſtria, fœdus initum cum præſente iam eodem Rege. Atque id ab illo de quo ſuprà cap. 11. valde diuerſum eſſe, cui diligenter omnia conſideranti dubium ſit? Sed capite iſto 6. verſ. 62. rupit Rex citius iuramentum quod iurauit, ictumque fœdus violauit. Quæ verò verſ. 52 *fundibula* dicuntur, Græcè σφενδόναι, ſunt baliſtæ ad lapides mittendos & fundendos, *quas* inquit lib 3. Poliorceticon Lipſius, dial. 3. *rectiſſime Hieronymus vertit fundibula. Ita enim ab illo dixerunt, vt ex Iſidoro & Hegeſippo lib. 5 cap. 44. apparet.* Ab his verò fundibulus diuerſus, de quo lib. 3. cap. 14. Vegetius, & ab illis fundibularij, & fundibulatores, qui & balliſtarij. *Quartum*, & extremum eorum, quæ Eupatoris temporibus contigiſſe aichbam, deſcribitur eodem cap. 6. l. b. 1. verſ. 55. Philippus, cui à moriente patre commendatus erat Eupator, rebellionem moliri viſus eſt, ideoque Lyſiæ hortatu, Antiochia, vbi erat ille, à Rege capta eſt, Iudæis multum adiuuantibus, quia denuò cum iis renouatum fœdus erat; vel, vt putat Lyranus, quia hæc ante ipſum

violatum facta ſunt. Iudas enim magno, apud Regem, in honore eſſe cœpit, cap.13, verſ.25. Hancque Lyrani ſententiam confirmat Gorionides cap.20. dum narrat, duabus cauſis ad fœdus ineundum fuiſſe Regem adductum, defectione Philippi, & Demetrij, qui Seleuci filius; ex vrbe Roma aduenerat.

Geſta Iudæ, tempore Demetrij Regis.

E Capite VII. Lib. I.

1 ANno centeſimo quin-
quageſimo primo, exiit
Demetrius Seleuci fi-
lius ab vrbe Roma, et aſcendit cum
paucis viris in ciuitatem mariti-
mam, & regnauit illic.
2 Et factum eſt, vt ingreſſus eſt
domum regni patrum ſuorũ, com-
prehendit exercitus Antiochum,
& Lyſiam, vt adducerent eos ad
eum.
3 Et res ei innotuit, & ait: Noli-
te mihi oſtendere faciem eorum.
4 Et occidit eos exercitus. Et ſe-
dit Demetrius ſuper ſedem regni
ſui.
5 Et venerunt ad eum viri ini-
qui & impij ex Iſraël, & Alcimus
dux eorum, qui volebat fieri ſa-
cerdos.
6 Et accuſauerunt populum apud
regem, dicentes: Perdidit Iudas,
& fratres eius omnes amicos tuos,
& nos diſperſit de terra noſtra.
7 Nunc ergo mitte virum, cui
credis, vt eat & videat extermi-
nium omne, quod fecit nobis, &
regionibus regis: & puniat omnes
amicos eius, & adiutores eorum.
8 Et elegit rex ex amicis ſuis
Bacchidem, qui dominabatur trãs
flumen magnum in regno, & fide-
lem regi, & miſit eum,
9 vt videret exterminiũ, quod
fecit Iudas: ſed & Alcimum im-
pium conſtituit in ſacerdotium, &
mandauit ei facere vltionem in fi-
lios Iſraël.
10 Et ſurrexerunt, & venerunt
cum exercitu magno in terram Iu-
da: & miſerunt nuncios, & locuti
ſunt ad Iudam, & ad fratres eius
verbis pacificis in dolo.
11 Et non intenderunt ſermo-
nibus eorum: viderunt enim quia
venerunt cum exercitu magno.
12 Et conuenerunt ad Alcimum,
& Bacchidem congregatio ſcriba-
rum, requirere quæ iuſta ſunt:
13 Et primi, Aſſidæi qui erant in
filiis Iſraël, & exquirebant ab eis
pacem.
14 Dixerunt enim: Homo ſa-
cerdos de ſemine Aaron venit, non
decipiet nos:
15 & locutus eſt cum eis verba
pacifica: & iurauit illis, dicens:
Non inferemus vobis malum, neq;
amicis veſtris:
16 Et crediderunt ei: Et compre-
hendit ex eis ſexaginta viros, &
occidit eos in vna die, ſecundum

ver-

verbum, quod ſcriptum eſt:

Pſal. 78. 1. 2. 3. *17 Carnes ſanctorum tuorum, & ſanguinem ipſorum effuderunt in circuitu Ieruſalem, & non erat qui ſepeliret.*

18 Et incubuit timor, & tremor in omnem populum: quia dixerũt: Non eſt veritas, & iudicium in eis: tranſgreſſi ſunt enim conſtitutum, & iuſiurandum, quod intrauerunt.

19 Et mouit Bacchides caſtra ab Ieruſalem, & applicuit in Bethzecha: & miſit, & comprehendit multos ex eis, qui ad ſe effugerant, & quoſdam de populo mactauit, & in puteum magnum proiecit.

20 Et commiſit regionem Alcimo, & reliquit cum eo auxilium in adiutorium ipſi: Et abiit Bacchides ad regem:

21 et ſatis agebat Alcimus pro principatu ſacerdotij ſui.

22 et conuenerunt ad eum omnes, qui perturbabant populum ſuum, & obtinuerunt terram Iuda, & fecerunt plagam magnam in Iſraël.

23 Et vidit Iudas omnia mala quæ fecit Alcimus, & qui cum eo erant, filiis Iſraël, multò plus quam Gentes.

24 et exiit in omnes fines Iudææ in circuitu, & fecit vindictam in viros deſertores, & ceſſauerunt vltra exire in regionem.

25 Vidit autem Alcimus quòd præualuit Iudas, & qui cum eo erant: & cognouit quia non poteſt ſuſtinere eos, & regreſſus eſt ad regem, & accuſauit eos multis criminibus.

E Capite XIV. Libri II.

1 Sed poſt trienniſ tempus cognouit Iudas, & qui cum eo erant, Demetrium Seleuci cum multitudine valida, & nauibus, per portum Tripolis aſcendiſſe ad loca opportuna,

2 et tenuiſſe regiones aduerſus Antiochum & ducem eius Lyſiam.

3 Alcimus autem quidam, qui ſummus ſacerdos fuerat, ſed voluntariè coinquinatus eſt temporibus commiſtionis, conſiderans nullo modo ſibi eſſe ſalutem, neque acceſſum ad altare,

4 venit ad regem Demetrium centeſimo quinquageſimo anno, offerens ei coronam auream, & palmam, ſuper hæc & tallos, qui templi eſſe videbantur. Et ipſa quidem die ſiluit.

5 Tempus autem opportunum dementiæ ſuæ nactus, conuocatus à Demetrio ad conſilium, & interrogatus quibus rebus & conſiliis Iudæi niterentur,

6 reſpondit: Ipſi qui dicuntur Aſſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Machabæus, bella nutriunt, & ſeditiones mouent, nec patiuntur regnum eſſe quietum.

7 *Nam & ego defraudatus pa-*
rentum gloria (dico autem ſummo
ſacerdotio) huc veni:
8 *primò quidem vtilitatibus re-*
gis fidem ſeruans, ſecundò autem
etiam ciuibus conſulens: Nam
illorum prauitate vniuerſum
genus noſtrum non minimè ve-
xatur.
9 *Sed oro his ſingulis ô rex cogni-*
tis, & regioni, & generi ſecundum
humanitatem tuam peruulgatam
omnibus proſpice.
10 *Nam, quandiu ſupereſt Iu-*
das, impoſſibile eſt, pacem eſſe ne-
gotiis.
11 *Talibus autem ab hoc dictis,*
& ceteri amici hoſtiliter ſe haben-
tes aduerſus Iudam, inflammaue-
runt Demetrium.

COMMENTARIVS.

QVÆ Demetrij tempore contigerunt, ea lib.1.cap.7. libro 2.cap.14. & vlt. traduntur. *Demetrius* iſte fuit, non Antiochorum frater, vti lib.34. à Iuſtino ſcriptum; ſed Seleucum, qui fuit Antiochi Epiphanis frater; patrem habuit, quemadmodum, vtrique libro noſtro conuenienter, tradit Appianus in Syriacis. Erat, pro Epiphane patruo, Romam à Patre *obſes* miſſus. Eo mortuo cum primùm potuit, Roma clam aufugit, & à Syris ad regnum libentiſſimè ſuſceptus *anno 151.* Ideoque, cum cap. 14. *poſt triennium* Roma rediiſſe dicitur, eſt id ab Epiphanis, pro quo obſes fuerat, morte incipiendum. Statim verò patruelem ſuum Eupatorem, & Lyſiam cognatum interfici præcepit, cap.7. ver.4. & narrat Appianus loco citato. Bellum in Iudæos idem Demetrius cœpit ab Alcimo excitatus, *qui ſummus* antea *ſacerdos fuerat*, lib.2. cap.14. ver.3. Vocatur à Ioſepho lib.12. cap.15. *ἰάκειμος*, lib. vlt. cap. penult. *ἰάκιμος*.

Sed quando & poſt quem ſummus ſacerdos fuerat iſte Alcimus? Poſt impij Menelai mortem, inquit lib.12. cap.15. Ioſephus. Et cum, vt idem refert, annos decem ille fuerit Pontifex, annoque ſuperiore ſcelerum ſuorum pœnas dederit, anno itidem eodem Alcimus iſte ad ſacerdotium peruenit. ideoque ſacerdos iam erat. & quod Latinus noſter textus ait, *Sacerdos ſummus antea fuerat*, perinde eſt, ac ſi diceret; *iam erat Sacerdos*, non nunc primò à Demetrio ipſo, ſed ab Antiocho antea nominatus & creatus. prout Græcus oſtēdit *προγενόμενος ἀρχιερεὺς prius factus Sacerdotum Princeps.* Quemadmodum verò Menelaus ab impio gentilique Rege non niſi falſum & illegitimum Pontificatus nomen acceperat, decemque annos geſſerat; ita iam laruatus iſte impiusque Pontifex Alcimus, cum verum ſanctumque ſummum ſacerdotium Machabæi tenerent. ideoque illi alij non niſi quidam veluti Antipapæ, illegitimique Pſeudopontifices fuerunt. Fuit quidem *Alcimus* ex Aaronis ſtirpe, quemadmodum lib.1.cap. 7. v.14. clarè & à Ioſepho lib. vltimo c. penultimo cōtra Sigonium l.5. de Republ. Hebræorum, affirmatur; ſed ab ea dignitate, ob apoſtaſiam, excludebatur. *Porcinas carnes ederat*, inquit Gorion cap 21. lib.3. aliiſque ſeſe contra religionem peccatis contaminarat, *temporibus commiſtionis* lib.2. cap.14. verſ.3. id eſt iis, quibus ſeſe Gentilium ritibus & moribus Iudæi miſcebant, Antiochi videlicet regni principio. cui poſteà verſ. 38. opponitur *tempus continentiæ*, quo ſcilicet Machabæis ducibus ab illorum ſeſe contagione abſtinuerunt. Illud ἐπιμιξία, hoc ἀμιξία vocatur.

Inſti-

Inſtituit contra Iudam & pios quosque Iudæos Alcimus iſte impius accuſationem falſiſſimam, ſimulque Regi munera obtulit, in quibus cap. 14. verſ. 4. noſtra in editione Latina ponuntur *tali*, qui à Rabano exponuntur *vaſa offertoria, in morem turrium facta, cum quibus in præcipuis feſtiuitatibus offerebant, quorum ſimilitudo hactenus in quibuſdam locis habetur.* Ita ille. Sed Græcum nomẽ eſt θαλλὸς, & ſignificat *ramum.* Quemadmodum enim palmæ aureæ quædam erant: ſic & rami aurei, quos iſte ſacrilegus abſtulit, & regi obtulit. Nam *de vite aurea*, quam Ariſtobulus dederat, & in Iouis templo Romæ poſita erat, refert Ioſephus libro 14. ca.5. vbi oculatum teſtem Strabonem laudat, Plinius lib.37.cap.2. Zonaras, Tacitus, Florus lib.5.cap.5. vbi legendum, *vitis ſub aureo cælo*, vti lib. 2. Electorum cap. 5. docet Lipſius, & de aurea menſa, in qua ex auro & gemmis erat hedera & vitis; à Philadelpho in Hieroſolymitanam ædem miſſa, lib.12. cap.2. rurſum Ioſephus. itemque de platano & vite aurea Dario donata Herodotus lib.7. Vnde, cum correctis bibliis, non *thalos*, ſed *thallos* leges. Si quis Interpretem reprehendat, quod Græcam vocem non verterit, quemadmodum & Iudith cap.10. ver.3. ſciat is, Græca interdum nomina pro Latinis vſurpari, vt apud Plinium lib. 2. *æci populorum*, lib.7. *probata*. id eſt, oues; Apud Ciceronem & Virgilium *acta*, id eſt, littus, Terentium, *aſtu*, id eſt vrbs. de quibus cap.3. lib.1. variarum lectionum Muretus. Mittit igitur Rex primò *Bacchidem*, qui, vt Ioſephus lib.12. ca.16. narrat; Meſopotamiæ præfectus erat. Alcimus verò Haſidæos ſexaginta interfecit.

De Aſidæis.

Acceperunt nomen Aſidæi non *à diuini cultus aſſiduitate*, quaſi in eo *aſſidui* fſient, vti apud Rabanum & D. Thomam dicitur: ſed ab hebræa voce *chaſid* vel *chaſed*, id eſt, miſericors, ſanctus, pius. Prouerb.2. Pſal.51.88.131. Vnde quæ Arbitro Petronio ſcitè *pietaticultrix* vocata eſt *ciconia*; Hebræis *chaſida* vocatur. Et Ioſephus hos lib.12. cap.16. ἀγαθοὺς καὶ ὁσίους, bonos & ſanctos appellat. hocque lib.1. cap.7. verſ.17. de iis citatur pſalmus 78. in quo, *Haſidecha* & ὅσιοι vocantur. *Carnes Sanctorum tuorum beſtiis terræ, & ſanguinem ipſorum effuderunt.* Vbi Genebrardus, *Sancti*, ait, *hoc loco vocantur profeſſione religionis & fidei, & non tantum ratione fidei & morum.* Certè videntur ex ca.14. ver.6. lib.2. certi quidam fuiſſe, qui præ cæteris maiorem religionis zelum & ſanctitatis ſtudium præ ſe ferrent, idque patet ex tot hactenus Gorionidæ locis allatis, præſertim verò ex lib.5. cap.23. vbi ait; *Et etiam haſchonim, qui* לחכיריב*, non adduxit Herodes ad iuramentum. propter Menahem haſchoneh, qui* לרס רים *ad Haſidæos ſpectabat, quia ipſe Menahem vir iuſtus & ſapiens fuit, in diebus iſtis.* Rurſum in hac ipſa hiſtoria dicitur apud eundem Gorionem lib. 2. cap. 31. quemadmodum hic lib. 2. cap. 14. ver. 6. *Inualuit in gladio ſuo Iudas filius Matathiæ, & cum eo Iudæi, qui vocantur Haſidæi.* Et paulò pòſt; *Congregati ſunt ad iudam omnis exercitus Hachaſmonæum, & omnes iuuenes Hachaſidim.* Et cap. ſequenti 22. de *Ricaſio*, ſeu *Razia*, inquit, *Erat iſte de viris Hachaſidim, quia probatus in diebus Antiochi, & inuentus perfectus, quod acceperit in ſeipſo plagas & verbera multa.* Vbi vides aliquam cauſam nominis, dum ait, *quia probatus*, licet particulam iſtam, כי, *quia*, omiſerit, & quidem malè, Munſterus.

Ex quibus etiam apparet, fuiſſe homines iſtos, à cætero Iudæorum populo, inſtitutis & nomine diſtinctos: ſocietate verò inter ſe ſancta & religioſa deuinctos. Vnde & lib.2. cap.14. verſ.6. iſtorum calumniator apud Ethnicum Regem ita eos deſcribit:

bit: οἱ λεγόμενοι τῶν Ἰουδαίων Ἀσιδαῖοι, ὧν ἀφηγεῖται Ἰούδας ὁ Μακκαβαῖος, *Ipſi qui dicuntur Aſidæi Iudæorum, quibus præeſt Iudas Maccabæus*: ſiue vt habet noua translatio. *Qui ex Iudæis nominantur Aſidæi, quorum dux eſt Iudas, ille Maccabæus.* Videntur iidem præterea diuinarum litterarum, præ cæteris, ſtudioſi peritique fuiſſe. quia lib. 1. cap. 7. *in ſcribarum numero* reponuntur. & quidem ita, vt præcipuæ apud Iudæos auctoritatis eſſent. Nam pro eo quod Latinus ibidem verſ. 13. ait, *& primi Aſidæi, qui erant in filiis Iſrael*; Græcus, omiſſo illo, quod inter textum eſt; relatiuo, ſic: πρῶτοι οἱ Ἀσιδαῖοι ἦσαν ἐν υἱοῖς Ἰσραήλ. *Primi Aſidæi erant in filiis Iſrael.*

Denique cum, vt ait in vita ſua, & lib. 2. de bello Ioſephus cap. 12. apud Iudæos eſſent *tria eorum, qui philoſopharentur, genera*, Phariſæi, Sadducæi, & Eſſeni; hi, de quibus mea hęc diſſertatio, *Aſidæi*, cum *Eſſenis iidem* fuerunt, vel certè *horum illi pars* quędam, *aut horum illi. Primò* enim, quotieſcunque accidit, vt de Eſſenis à Ioſepho Flauio Græcè quippiam narratum ſit, idem ipſum ſi à Gorionide Hebraicè narretur, Aſidęis perpetuò tribuitur. *Deinde* diſertis verbis lib. 4. cap. 6. in editione Baſileenſi, dum è tribus iam enumeratis ſectis duæ, quę Phariſęorum & Sadducęorum ſunt, recenſitę fuiſſent, ſubdit Gorionides וחסידים חלק ארך, id eſt, *& Haſidæi, pars ſeu ſecta alia fuit. Tertiò*, quæ de Haſidęis paulo ante allata ſunt, ea in Eſſenos optimè conueniunt omnia, cum & vitę ſanctimonia, & diuinarum rerum ſcientia, ac meditatione pręſtarent, ipſosque Phariſęos & Sadducęos auctoritate ſuperarent. quemadmodum loco iam indicato explicat Ioſephus copioſiſſimè. cum de aliis non niſi paucula perſtringat. Eſt poſtremò hæc etiam in Chronologia probata Genebrardo ſententia, & Scaligero lib. 6. fol. 503. Cum enim Eſſęos ἀπὸ τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate* nomen ducere dixiſſet; ſubdit. *Ab aliqua igitur voce patria deductum eorum nomen, quæ ὁσιότητα ſignificet. Et quæ alia fuerit præter* חסיא, *id eſt*, ὅσιος, *ſanctus? Vnde manifeſtè Græcum deriuatum vt* חסידותא, ὁσιότης *ſanctitas. Itaque potius aſpiratè ſcribendum* ἑσσαῖοι, *vt quidam Græci codices habent.* Mihi tamen originatio iſta, etſi plauſibilis, minus tamen vera videtur. non quia Gręci omnes & Ioſephi & Philonis & Euſebij, Epiphanij, aliorumque codices aſpirationem nullam habent: ſed *primò* quia Hebręi Eſſenos *haſchonim*, vt ex Gorionide ſemel & iterum ſuprà diſcere licuit, appellant, à radice שנה. *Deinde*, quia ſimiles, neque à verò abhorrentiores deriuationes afferre alias liceret. Nam Exodi 28. verſ. 4. 15. 30. & ſępè alias, *iudicij rationale*, quod in pectore geſtabat Pontifex חשן *choſen* vocatur, & aſpiratione omiſſa, ἐσσὴν καλεῖται, ait Ioſephus lib. 3. Antiq. ca. 8. id eſt, *Eſſen vocatur.* Quam aptè fiat hinc ἐσσηνὸς aut ἐσσαῖος. quaſi tam ſancti, tamque probi viri Eſſeni forent, vt nihil niſi recto iudicio, bono pectore facerent, dicerent, iudicarent? vel ij etiam eſſent, qui Domini iudicia & leges omnium optime callerent & obſeruarent? Rurſum verò Chaldaicè חסינא & חסין, *cheſina & cheſin* eſt fortis & robuſtus Leuitici 26. Amos 2. Iud. 13. Eſſenis verò, cum de religione ageretur, quid fortius? quid ad labores & pericula omnia robuſtius? Si cui tamen origo illa placet, per me quidem, eam retineat, licet, pręſertim cum ab eo, quod probare nitebar, tota ſit, & ex Philone, ſanctoque Chryſoſtomo probari poſſit. Ille in lib. de Theoretica vita Eſſenorum, ipſos ait παρωνύμως τῆς ὁσιότητος, *à ſanctitate denominatos.* Hic verò homil. 44. in Acta idem hiſce verbis aſtruit. *Eſſeni, qui etiam* ὅσιοι *dicuntur. Hoc enim vult Eſſenorum nomen ab honeſtate.* Dum verò ab altera illa radice *Schanah* ducitur, (vt quæ Suidas, Epiphanius, aliique tradiderunt modo reticeam) Eſſeni videntur, quaſi *ſecundantes*, id eſt, qui ſecundi eſſent ab Haſidæis, prout verti poſſet loco antea citato Gorionides: vel *ſecedentes*, à communi ſcili-

cet aliorum vita, & in ſolitudinem ſe conferentes *anachoreta*. Nam Lucæ 5. verſ. 16. vbi de Domino dicitur, *Ipſe autem ſecedebat in deſertum & orabat*; Syriacus textus vertit *hou dein* מְשַׁנֵא, *meſchanne heua ledabbera vametſalle.* Rurſumque Iohan. 13. verſ. 1. in illis, *Sciens* Iesvs *quia venit hora eius, vt tranſeat ex hoc mundo ad Patrem*, pro, *vt tranſeat*, vertitur דְנֶשְׁנֵא *danneſchanne.* Vel denique dici poſſunt *haſchonim*, qui vel ſuam, vel aliorum communem *viuendi rationem immutant*, qui *ſtudioſi* ſunt, qui notam apud Hebræos *miſchnam* tractant diligentiùs. Eſt autem *miſchnah*, ſecundaria illa diuinarum rerum doctrina, quæ non ſcripta à Moyſe, ſed ore communicata, & per ſeniorum, prophetarum, domus magnæ, aliorumque deinceps ſapientum manus tradita & propagata fuit, vt explicat aliquoties in Thisbi Elias, & initium capitis primi è libro *Pirke aboth.* in quo etiam dicit magni ille nominis Rabbinus *Benbagbag. Filius, qui iam quinque annorum eſt, applicari debet ad Mikra ſiue ad Biblia: filius decem annorum ad Miſchnah.* quæ etiam è Patribus δευτερώσεις dicitur. ideoque *haſchonim* ſunt οἱ δευτερωταὶ, qui vſitata primæ litteræ mutatione vocantur etiam תַנָאִי, *legum traditarum periti & obſeruantes*, qui ſunt verè *ethanim*, id eſt, *fortes*, ait Zohar in Exodum fol. 197. *Filius verò tredecim annorum ad præcepta. Filius quindecim annorum ad Thalmud.* cuius alioqui duæ partes ſunt *Miſchnah* & *Gemara.* & pro alterutra ſæpè generale illud nomen ponitur, vti loco citato docet Elias.

Iſtam igitur de Aſidæorum & Eſſenorum vna eademque familia, vel certè admodum coniuncta, ita vt veluti totum & pars ſeſe illi habeant; ſententiam cum iſto fere modo ſtatuiſſem, commodùm aliunde mihi quæſtionum vel erotematiorum potius Ioh. Druſij libellus affertur. Is enim quia hæreticus, illibenter quidem, quia tamen, quam plerique alij, ſtylo minus petulans, minus etiam illibenter mihi lectus. In eo igitur libello ita ſcriptum erat quæſtione 47. *Ponam hic quæſtionem, quæ me aliquandiu torſit. Omninò explicare me non potuiſſem abſque Ioſepo Ebræo fuiſſet: Nam interpretum nemo eam tangit. In ſilentio igitur omnium quæro, quinam dicti fuerint Aſidæi, quorum mentio, 1. Machab. 7?* Et tria reſpondet, quorum *vnum* de etymologia, iis, quę iam dicta, ſubſcribit. *Duo* reliqua ſic ſe habent: *Ante omnia moneo, inquit, ſcribendum Haſidæi cum aſpiratione heth. Dictos autem Haſidæos antiquitus Sapientes Iſrael, quos poſterior ætas Phariſæos nominauit: Teſtis mihi vnus Gorionides, in ea hiſtoria, quam Ebraicè conſcripſit de reb. Iudæorum. Capite enim nono & vigeſimo libri 4. ſine diſcrimine ponit, quos nominat ſapientes Iſrael, Phariſæos & Haſidæos. Vide commentarij noſtri, vbi explico voces noui teſtamenti, cap. 21.* Sed cur Hebraicam aſpirationem hoc in nomine tantopere flagitet, miror, cum eam & in hoc, & & in aliis plurimis Græci, Latinique veteres omittere ſoleant. Et ipſemet *Ebræum* perpetuo, non cum aliis *Hebræum* ſcribat, ſcribique velit: Deinde, ſi aſpiratio adhibenda, cur non ea, quam in quæſtionibus Hebraicis S. Hieronymus, Græca littera χ, exprimendam monet, ipſeque Druſius ſub l. 3. finem agnoſcit, & l. 1. quæſt. 17. in *Malluach* amplectitur? vt *Chaſidæi* potius quam *haſidæi* nominentur? Ego verò varios ſcribendi pronunciandique modos agnoſco, & cuilibet, quem volet, in hoc, aliiſque ſimilibus libenter concedo, vt ſuprà in *Aſamonæis Haſamonæis, Haſmoniis* & *Chaſamonæis, Machabæis, Maccabæis*, aliiſque pluribus, etiam Latinis. quin & *Aſæos* vel *Chaſæos* iſtos vocari poſſe arbitror. cum, Syris vſitatum ſit *Aſi, Haſi*, vel *Chaſi*, vt in Syriacis Apoſtolorum Actis patet cap. 2. & ad Romanos c. 3 poſtrema. *d.* littera extrita.

Quod verò Druſius Aſidæos eſſe velit, quos poſterior ætas Phariſæos vocauit, nimio plus errat. Nam quem ſibi vnum teſtem ait, is contra ipſum, clariſſimis verbis,

fœni cibum ediſſe, ne vllo modo Antiochicę contaminationis participes fierent, cum eſſent puritatis omnis ſtudioſiſſimi, quam & *λευχειμονοῦντες διὰ παντὸς*, id eſt, *albis ſemper veſtibus vtentes* profitebantur. Deinde apud alios nullos, quam apud ſuę diſciplinę homines cibum ſumebant. adeò, vt ſi quis, ob delictum aliquod, ex eorum cœtu, eiectus fuiſſet, is nihilominus *poëphagia*, ſeu *ſolo herbarum eſu*, quemadmodum notat Ioſephus, vteretur. idemque alij ſponte interdum ſua ſuſciperent, quemadmodum Magiſtrum quendam ſuum *Banun* refert idem in vita ſua Ioſephus, in eremo, veſtem tantùm ex arboribus habuiſſe, cibum verò, qui è terra ſuapte ſponte naſceretur. vt ad Aſidæos etiam iſtos in montibus & ſpeluncis latitantes, adeoque tenuiter ærumnoſiſſimam vitam agentes, vel trahentes potius, reſpicere meritò videatur S. Paulus Heb. 11. verſ. 37. 38. *Circuierunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti. quibus dignus non erat mundus, in ſolitudinibus errantes, in montibus & ſpeluncis, & in cauernis terræ.*

Quartum. Cur lib. 2. cap. 12. *de reſurrectione bene cogitare* commemoratus ſit. Quia, præ ſectis aliis, infixa corroborataque maximè apud eos hæc, eodem Ioſepho auctore, vigebat opinio, *corpora ipſa corrumpi, materiamq́; ipſis minimè ſtabilem eſſe: animos verò immortales permanere perpetuò: eoſdemq́; corporum compagibus ſolutos, ſi quidem integrè caſteq́; vixiſſent, ſublimes ferri, & in amœniſſimum, vbi neq; pluuia, neq; niues, neq; ſolis ardores moleſtiæ quicquam afferrent, locum demigrare. Sin verò ſeſe vitiis & voluptatibus dediſſent, in tenebricoſum, procelloſum, ſuppliciisq́; refertum inferorum antrum deiici.* Et concludit Ioſephus, hanc *de animorum immortalitate*, *Theologiam*, omnibus qui eorum ſapientiam deguſtarint, *eſcam eſſe tenaciſſimam*: *τάδε μὲν οὖν Ἐσσηνοὶ περὶ ψυχῆς θεολογοῦσιν, ἄφυκτον δέλεαρ τοῖς ἅπαξ γευσαμένοις τῆς σοφίας αὐτῶν, ἐγκαθιέντες.* Quid ni ergo & eadem à libri hujus noſtri auctore optima veriſſimaque Theologia inculcetur?

Quintum. Cur lib. 2. cap. 14. verſ. 18. Iudæ ipſius comitum virtus, animique, in periculis pro patria & religione obeundis, magnitudo planè admirabilis, hoſtibusque formidabilis eſſet. *Eorum*, inquit Ioſephus, *quæ acerba, contemptores ſunt: & dolores ipſos ſapientibus cogitationibus ſuperant. mortem verò, ſi cum gloria obtingat, immortalitate meliorem ducunt.* & exempla ſubiungit, quæ partim ſuperioribus, partim ſecuturo Raziæ admodum conſentanea ſunt.

Sextum. Cur vti cap. 14. lib. 2. verſ. 25. traditur, *vxorem hactenus nullam Iudas duxiſſet.* Eſſenorum ſiquidem alij (Ioſephum ſemper auctorem ſequor) vxorem nunquam ducebant: alij ducebant quidem; ſed nequaquam properè. Ideoque ne ducturus quidem iam fuiſſet Iudas, niſi ad commune bonum & pacem, Nicanoris precibus id annuendum putaſſet. Atque hinc illa Plinij lib. 5. cap. 17. admiratio, & laudatio. *Ab occidentali Aſphaltitæ littore, Eſſeni. quos fugitant vſquequaq; nocentes. Gens ſola & in toto orbe præter cæteras mira ſine vlla fœmina, omni venere abdicata. ſine pecunia, ſocia palmarum. Per ſeculorum millia (incredibile dictu) gens æterna eſt, in qua nemo naſcitur.* Ita ille, quem, vt in rebus etiam aliis, ſublegens Iulius Solinus, cap. 44 ait, *Interiora Iudææ, quæ occidentem contuentur, Eſſeni tenent. qui præditi memorabili diſciplina, receſſerunt à ritu Gentium vniuerſarum, maieſtatis, vt reor, prouidentiâ ad hunc morem deſtinati. Nulla ibi fœmina, venere ſe penitus abdicant, palmis victitant, nemo ibi naſcitur. nec tamen deficit hominum multitudo. Locus ipſe addictus pudicitiæ eſt, ad quem plurimi, licet vndiq; Gentium properant, nullus admittitur, niſi quem caſtitatis fides, & innocentiæ meritum proſequatur: nam qui reus eſt vel leuis culpæ, quamuis ſummâ ope adipiſci ingreſſum velit, diuinitus ſubmouetur. Itaq; per immenſum ſpatium ſeculorum, incredibile dictu, æterna gens eſt, ceſſantibus puerperiis.* Et Auctor Hebraicarum Tradi-

tionum in 1.lib. Paralip.ad verba illa capitis 28.verſ.1. *Qui præerant ſubſtantiæ & poſſeſſionibus regis.cum eunuchis. Quæri poteſt, cur hic eunuchi ad tam grande conſilium vocati eſſe dicantur, cum Iſrahelitas abſcindi lex prohiberet, & alienigenæ non facile poſſunt admitti ad tam grande conſilium. Tradunt Hebræi in hoc loco illos vocari eunuchos, qui ab omnibus actibus ſeculi alieni, orationi tantùm & lectioni vacabant, & vxores non cauſa libidinis, ſed ſuſcipiendæ prolis gratia habebant, quos Ioſephus ſecundum eorum hæreſin Eſſenos vocat.*

Septimum. Quia ſunt etiam Aſidæi *haſchonim*, & haſchonim ſunt δευτερωταὶ καὶ διδάσκαλοι, vti antea oſtenſum; coniicere forte liceat, cur inter veterum δευτερώσεων genera quatuor, vnum ſemper genus Aſamonæis tribuat S. Epiphani⁹, iis, quos ad prioris libri caput ſecundum fol.629. monſtraui, locis. *Octauum.* Inſignis Monachorum, religioſorumq́ue noſtrorum adumbratio in piis iſtis priſcæ legis Aſidæis & Eſſenis notari poteſt, ſicuti ab Euſebio lib.2.hiſtor. cap. 16.notata. cui fruſtrà parumq; omnino ſapienter iraſcitur li.6.de emend.temp.Scaliger, cum etiamſi Chriſtiani non fuiſſent, religioſa tamen inſtituta ſuis quibuſdam moribus & actionibus adumbrare iam olim potuerint. An verò ij ipſi, qui Philonis tempore in Ægypto viuebant, ab eoque deſcribuntur, Chriſtiani fuerint, prout veterum plures tradiderunt, diſputat contra eundem ipſum Scaligerum Tomo 1. Annalium is ipſe, qui ab eo, in Caſtigatioris Emendationis ſuæ Prologomenis, meritò & verè appellatur, *vir eximia doctrina præditus, Dominus* CÆSAR BARONIVS. Ii certè noſtri, qui, cum Iuda, religionem viribus omnibus tuebantur, Chriſtiani fuerunt, Chriſtiani inquam, quia in vēturum CHRISTVM credebant, ab eo gratiam & ſalutem accipiebant; eo modo, quo ſuprà ad cap.7. lib.2.fol.609.& 621.ex D.Auguſtino, Machabæi Martyres, Chriſtiani appellabantur. Effundit verò etiam idem Scaliger ſtomachum ſuum vehementiùs in Areopagitam Dionyſium, & in Monachos. quorum aliqui cum à veteribus *Mandritæ & Archimandritæ* vocentur; ipſe per ſarcaſmum, irridens, *ſanè*, ait lib.6. *mandræ nomine agmen beſtiarum vocatum fuiſſe, nemo paulo doctior ignorat. Cur ſuos Monachos eo nomine dictos voluerint, ipſi viderint. Nam ego neſcio.* Niſi affirmaret, vix credere auderem, eum, qui ——*ſuper æthera ſcala Admiſſus Iouis arcanis*, neſcire *mandras* etiam vocari, ſpeluncas, humileſq́ue caſas vt Iudith.2.fol.245. in quibus quia magni illi mundanarum rerum contemptores philoſophabantur, ideo *mandritarum nomine* inſigniti ſunt. Nam & S. Paulus ſanctos illos, *quibus dignus non erat mundus*, laudat, quòd ἐν ἐρημίαις, ὄρεσι, σπηλαίοις. καὶ ταῖς ὀπαῖς τῆς γῆς *in eremis, montibus, ſpeluncis & terræ cauernis* habitarint. Nonne verò, idem ipſe Regum Principumq́ue iiſdem buccis, cachinnonem ageret, quòd ſuas, à pecudibus ij *aulas* mutuati ſint? Multa de hoc in Cyropædiæ librum quintum, eorum apud quos iam Scaliger verſatur, conſors Henricus Stephanus fol.27. *Ac certè*, ait, *ſæpè hæc animum meum cogitatio, atque admiratio ſubiit, qui factum fuerit, vt cum Reges appellationem Homericam, qua Paſtores vocabantur, dedignati eſſent, poſtea tandem palatia ſua αὐλάς,* id eſt, *caulas, vocari paſſi fuerint.* Hæc ille: Nos è mandris & aulis, rurſum, cum Iuda, in ſolem.

De alte-

De altero, poſt Bacchidem, Demetrij Regis Duce, Nicanore.

E Capite VII. Libri I.

26 ET miſit rex Nicanorem, vnum ex principibus ſuis nobilioribus, qui erat inimicitias exercens contra Iſraël: & mandauit ei euertere populum.
27 Et venit Nicanor in Ieruſalem cum exercitu magno, & miſit ad Iudam & ad fratres eius verbis pacificis cum dolo,
28 dicens: Non ſit pugna inter me & vos: veniam cum viris paucis, vt videam facies veſtras cum pace.
29 Et venit ad Iudam, & ſalutauerunt ſe inuicem pacificè: & hoſtes parati erant rapere Iudam.
30 Et innotuit ſermo Iudæ, quoniam cum dolo venerat ad eum: & conterritus eſt ab eo, et ampliùs noluit videre faciem eius.
31 Et cognouit Nicanor quoniam denudatum eſt conſilium eius: & exiuit obuiam Iudæ in pugnam iuxta Capharſalama.
32 Et ceciderunt de Nicanoris exercitu ferè quinque millia viri, & fugerunt in ciuitatem Dauid.
33 Et poſt hæc verba aſcendit Nicanor in montem Sion: & exierunt de ſacerdotibus populi ſalutare eum in pace, et demonſtrare ei holocautomata, quæ offerebantur pro rege.
34 Et irridens ſpreuit eos, et polluit: et locutus eſt ſuperbè.
35 Et iurauit cum ira dicens: Niſi traditus fuerit Iudas, et exercitus eius in manus meas: continuò cùm regreſſus fuero in pace, ſuccendam domum iſtam. Et exiit cum ira magna.
36 et intrauerunt ſacerdotes, et ſteterunt ante faciem altaris & templi: et flentes dixerunt:
37 Tu Domine elegiſti domum iſtam ad inuocãdum nomen tuum in ea, vt eſſet domus orationis & obſecrationis populo tuo.
38 Fac vindictam in homine iſto, et exercitu eius, et cadant in gladio: memento blaſphemias eorũ, et ne dederis eis vt permaneãt.

E Capite XIV. Libri II.

12 QVi (Rex) *ſtatim Nicanorem præpoſitum elephantorum ducem miſit in Iudæam:*
13 Datis mandatis vt ipſum quidem Iudam caperet: eos verò, qui cum illo erant, diſpergeret, & conſtitueret Alcimum maximum templi ſummum ſacerdotem.
14 Tunc gentes, quæ de Iudæa fugerant Iudam, gregatim ſe Nicanori

canori miſcebant, miſerias & clades Iudæorum, proſperitates rerum ſuarum exiſtimantes.

15 Audito itaque Iudæi Nicanoris aduentu, & conuentu nationum, conſperſi terra rogabāt eum, qui populum ſuum conſtituit, vt in æternum cuſtodiret, quique ſuam portionem ſignis euidentibus protegit.

16 Imperante autem duce, ſtatim inde mouerunt, conueneruntq; ad caſtellum Deſſau.

17 Simon verò frater Iudæ commiſerat cum Nicanore: ſed cōterritus eſt repentino aduentu aduerſariorum.

18 Nicanor tamen audiens virtutem comitum Iudæ, & animi magnitudinem, quam pro patriæ certaminibus habebant, ſanguine iudicium facere metuebat.

19 Quam ob rem præmiſit Poſidonium, & Theodotium, & Matthiam, vt darent dextras, atque acciperent.

20 Et cùm diu de his conſilium ageretur, & ipſe dux ad multitudinem retuliſſet, omnium vna fuit ſententia amicitiis annuere.

21 Itaque diem conſtituerunt, qua ſecretò inter ſe agerent: & ſingulis ſellæ prolatæ ſunt, & poſitæ.

22 Præcepit autem Iudas armatos eſſe locis opportunis, ne fortè ab hoſtibus repentè mali aliquid oriretur: & congruum colloquium fecerunt.

23 Morabatur autem Nicanor Ieroſolymis, nihilq; iniquè agebat, gregeſq; turbarum, quæ congregatæ fuerant, dimiſit.

24 Habebat autem Iudam ſemper charum ex animo, & erat viro inclinatus.

25 Rogauitq; eum ducere vxorem, filioſq; procreare. Nuptias fecit: quietè egit, communiterq; viuebant.

26 Alcimus autem, videns charitatem illorum adinuicem, et conuentiones, venit ad Demetrium, & dicebat Nicanorem rebus alienis aſſentire, Iudámque regni inſidiatorem ſucceſſorem ſibi deſtinaſſe.

27 Itaque rex exaſperatus, & peſſimis huius criminationibus irritatus, ſcripſit Nicanori, dicens grauiter quidem ſe ferre de amicitiæ conuentione, iubere tamen Machabæum citiùs vinctum mittere Antiochiam.

28 Quibus cognitis, Nicanor conſternabatur, & grauiter ferebat, ſi ea, quæ conuenerant irrita faceret, nihil læſus à viro.

29 ſed quia regi reſiſtere non poterat, opportunitatem obſeruabat, qua præceptum perficeret.

30 At Machabæus videns ſecum auſteriùs agere Nicanorem, & conſuetum occurſum ferociùs exhibentem, intelligens non ex bono eſſe auſteritatem iſtam, paucis ſuorum congregatis, occultauit ſe à Nicanore.

31 Quod cùm ille cognouit for-

tum

titer ſe à viro præuentum, venit ad maximum & ſanctiſſimum templum: & ſacerdotibus ſolitas hoſtias offerentibus, iuſſit ſibi tradi virum.
32 *Quibus cum iuramento dicentibus neſcire ſe vbi eſſet qui quærebatur, extendens manum ad templum,*
33 *iurauit, dicens: Niſi Iudam mihi vinctum tradideritis, iſtud Dei fanum in planitiem deducam, & altare effodiam, et templum hoc Libero patri conſecrabo.*
34 *Et his dictis abiit. Sacerdotes autem protendentes manus in cælum inuocabant eum, qui ſemper propugnator eſſet gentis ipſorum, hæc dicentes:*
35 *Tu Domine vniuerſorum, qui nullius indiges, voluiſti templum habitationis tuæ fieri in nobis.*
36 *Et nunc ſancte ſanctorum, omnium Domine, cõſerua in æternum impollutam domum iſtam, quæ nuper mundata eſt.*
37 *Razias autem quidam de ſenioribus ab Ieroſolymis delatus eſt Nicanori, vir amator ciuitatis, & bene audiens: qui pro affectu, Pater Iudæorum appellabatur.*
38 *Hic multis temporibus continentiæ propoſitum tenuit in Iudaiſmo, corpuſq; & animam tradere contentus pro perſeuerantia.*
39 *Volens autem Nicanor manifeſtare odium, quod habebat in Iudæos, miſit milites quingentos, vt eum comprehenderent.*
40 *Putabat enim, ſi illum decepiſſet, ſeſe cladem Iudæis maximam illaturum.*
41 *Turbis autem irruere in domum eius, & ianuam diſrumpere, atque ignem admouere cupientibus, cùm iam comprehenderetur, gladio ſe petiit;*
42 *eligens nobiliter mori potiùs, quàm ſubditus fieri peccatoribus, & contra natales ſuos indignis iniuriis agi.*
43 *Sed, cùm per feſtinationem non certo ictu plagam dediſſet, & turbæ intra oſtia irrumperent, recurrens audacter ad murum præcipitauit ſemetipſum viriliter in turbas:*
44 *Quibus velociter locũ dantibus caſui eius, venit per mediam ceruicem:*
45 *et cùm adhuc ſpiraret accenſus animo, ſurrexit: & cùm ſanguis eius magno fluxu deflueret, & grauiſſimis vulneribus eſſet ſaucius, curſu turbam pertranſiit:*
46 *& ſtans ſupra quandam petram præruptam, & iam exanguis effectus, complexus inteſtina ſua, vtriſq; manibus proiecit ſuper turbas, inuocans dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet, atque ita vita defunctus eſt.*

Commen-

COMMENTARIVS.

MISIT poſtea Demetrius Rex Nicanorem cap. 7.ver.26. cap.14.verſ.12. Is à Ioſepho dicitur, cum Demetrio ipſo, Roma veniſſe, quaſi alius ſit ab illo, de quo in Epiphanis ducibus. Infeſtus erat Iudæis primò, & Simonem vicit, Iudam verò extimuit; ſed poſtea cum eo fœdus iniit, eiuſque virtute ita captus eſt, vt chariſſimum habuerit, eique ad ſtirpem propagandam nuptias ſuaderet, vbi noſtro in textu ver.25. legendum, non, *comiter*; ſed, *communiter*, non, *viuebant*, ſed, *viuebat*, id eſt, communem vitam degebat. Nam in Græcis eſt, ἐγάμησεν, εὐστάθησεν, ἐκοινώνησε βίου. At dicet fortè quiſpiam videri Iudam à ſuſcepto Aſidæorum inſtituto diſcedere, qui vxorem ducat, vitamque iam quietam & communem ſectetur; non illam illius diſciplinæ laborioſam, ſeueram, & propriam. Ita ſanè cuipiam verba hæc ſonare videntur. Sed eorum longè alia ſententia eſt. Nam, vt de nuptiis, quas ab Eſſenis, ſi qui voluiſſent, ritè iniri potuiſſe, ſuperior planum fecit oratio; nihil reſpondeam; cum dicitur in Latino textu *quiete Iudas egiſſe*, valet, ipſum ſeſe nihil commouiſſe, nihil à priſtina viuendi ratione deflexiſſe: ſed firmè conſtanterque in eadem illa deinceps ſtetiſſe. Hæc enim vis Græco verbo τῷ εὐσταθεῖν, ſubiecta eſt. Quemadmodum & apud Homerum Odyſſææ 5. ædes firmæ, ſtabilique fundamento nixæ dicuntur μέγαρον εὐσταθὲς: & apud Herodianum lib. 2. qui in ſenatu grauitate conſtantiaque præſtabant, οἱ σεμνότεροι καὶ εὐσταθέστεροι. Et Sapientiæ cap. 6. εὐστάθεια firmitas & ſtabilimentum eſt, itemque apud Plutarchum in Demetrio. *Communis* verò *vita* ea hoc loco dicitur, quæ Eſſenorum propria erat, quòd eſſent inter eos, vt ſuprà dictum eſt, omnia communia: nihilque omninò facultatum & poſſeſſionum proprium quiſquam haberet. Vnde, quemadmodum hîc τὸ κοινωνεῖν eſt, ſic in præclara illa, quæ apud Ioſephum lib. 2. de bello, cap.12. videri poteſt; illorum pictura θαυμάσιον παρ' αὐτοῖς τὸ κοινωνητικόν. Iſto igitur modo *quietè* ſeu *conſtanter* egit Iudas, *communiterque vixit*. Philo ſanè duo Eſſenorum genera fuiſſe docet, quorum alij eſſent κοινόβιοι *communem vitam agentes*, prout de vetere itidem τὸ κοινόβιον more tradit lib. 1. cap. 9. A. Gellius, & alij μονάζοντες vel μονόβιοι. & illorũ vitam perſequitur libro, *Quòd omnis vir bonus, ſit liber*; horum verò libro, *de Theoretica vita Eſſenorum*. Interdum, *vita communis*, Ethnica eſt & polluta, vti de cibis ſuprà: & ſic loquitur Ioſephus lib. 13. cap. 1. E nuptiis iſtis filium accepiſſe, affirmat lib. 3. cap. 21. Gorionides. cui tamen aſſentire vix poſſum. quia neque iam, neque vnquam poſtea vllam filij huius mentionem video. At in Magiſtratibus, in Sacerdotij ſucceſſione, in genealogiis, quomodo tam tacitè, tam laudati viri ſoboles præteriretur? niſi fortè præpropera morte ſublatum quis fingat. Deindè verò accipiebant quidem vxores Eſſeni, ſed antequam ſolenni eas modo ducerent, earum fœcunditatem triennio toto probabant, vti narrat Ioſephus. At ſequens annus Iudam noſtrum abſtulit. Quos verò verſ. 22. iuſſit eſſe armatos, erant, vt ibidem à Gorionide dicitur, *Haſamonei*. Quia porrò verſ. 20. legerat S. Thomas, *ſacra agebat*, pro eo, quod in correcto noſtro textu eſt, *ſatis agebat*, vel *ſatagebat*, multùm, vt cui ſacra fecerit Alcimus, explicaret, ſategit, Græcus textus cum lectione noſtra penitus congruit, ſed paulò clariùs indicat, contendiſſe Alcimum magnopere, vt Machabæis Pontificatum extorqueret, ſibique vendicaret, ſed fruſtrà: ἠγωνίζετο περὶ τῆς ἀρχιερωσύνης. *Decertabat*, ait, *pro ſummo ſacerdotio*: neq; tamen quidquam obtinuit. Ideoq; per vetus legitimusq; Pōtifex manſit Iudas, quidquid tandem Pſeudopapa iſte molit° ſit.

Tandem

Tandem ab Alcimo de iſta in Iudam beneuolentia Nicanor accuſatus, ad ingenium rediit, & ſicuti Philiſtæi Samſonem Iudic. 15. verſ. 10. ita & iſte ſibi Iudam tradi petiit, dira ſacerdotibus, ni facerent, & templo minitatus. Vbi nota *duo. Primum*, pro gentili Rege ſacrificia eſſe oblata, vt etiam ſuprà lib. 2. cap. 3. ver. 32. & infrà lib. 1. cap. 12. ver. 11. ſicuti & in Eſdra, cap. 6. ver. 10. Idque vetuſto ſemper more apud Iudæos viguiſſe docent eorum doctiſſimi contra ſeditioſum Ananiæ Pontificis filium Eleazarum apud Ioſephum lib. 2. Captiu. 30. & 31. Viguit quoque apud veteres Chriſtianos idem inſtitutum, vt ex Clemente lib. 8. Conſtit. cap. 15. & ſequentibus perſpicuum, ex Cœleſtini primi epiſtola 1. cap. 11. S. Chryſoſtomo homil. 77. in Iohannem, Tertulliano ad Scapulam. *Sacrificamus*, ait, *pro ſalute Imperatoris*, qui eo tamen tempore Gentilis erat. poteſtque confirmari ex Arnobio ſub finem libri 4. contra Gentes, & omnium optimè ex D. Paulo 1. Timoth. 2. ver. 2. vt eum locum explicat D. Auguſtinus epiſt. 59. D. Proſper de vocat. cap. 4. Videatur Soarez Tomo 3. diſput. 78. ſect. 2. Scitè verò Hananias capite 3. libro Pirke auoth; *Ora*, inquit, *pro pace regni. Niſi enim Magiſtratuum metus aliquis eſſet, alter alterum viuum deuoraret.* Cur verò Nicanor verſu 33. non *hoc*, ſed *hic*. (nam Græcè eſt ἐνταῦθα, etſi eadem ſemper ſententia videatur) ſe templum conſecraturum dicat, cauſa quædam antea lib. 2. cap. 6. dicta. Adde, quòd erant iſti Reges & Principes vinolenti, vt Antiochus Magnus & Epimanes, lætitiæ inanis auidi vt Demetrius Poliorcetes apud Plutarchum. Oratio porro ſacerdotum verſ. 35. ſic loco citato à Gorione refertur. Deus *qui habitaſti in domo iſta à diebus antiquis vſque nunc, vbi eſt ſolium tuum, & ſcabellum pedum tuorum, atque omnis cultus tuus. En Nicanor impleuit cor ſuum, vt blaſphemare auſus fuerit domum tuam & ſanctiſſimum ſanctuarium tuum; ſume quæſo vindictam, vt ſciant cunctæ gentes, quod quia locutus eſt ſtultitiam, ideò mortuus ſit ſicut Nabal.*

De ſeniore Razia ſeipſum interimente.

RAZIAS iſte in Græco Ῥαζὶς vocatur, à D. Auguſtino epiſt. 61. *Razius*, à Gorionide libro cit. cap. 22. *Ricaſius*. cuius *ſeptuplex* hoc loco vel deſcriptio vel *commendatio* traditur. *Prima*, quòd è ſenioribus, ſiue ſenatoribus Hieroſolymitanis erat, ideóque infrà v. 42. magnis clariſque natalibus ortus oſtenditur. *Altera*, quòd boni communis amator. Hoc enim valet ὁ φιλοπολίτης, ſiue vir amator ciuitatis. *Tertia*, quòd apud omnes bene audiret. *Quarta*, quòd beneuolentiæ ſuæ in patriam ratione, ſiue pro bono in illam, adeoque in omnes affectu, Pater Iudæorum appellaretur. *Quinta*, quòd prioribus illis calamitoſiſſimis temporibus, quibus à vera Dei religione, Patrumque inſtitutis plerique defecerunt, ſeque Gentilium impuritatibus miſcuerunt, ab iis ſeſe iſte continuerit, purum integrumque ſemper ſeruarit. In Græco tamen ἐν τοῖς ἔμπροσθεν χρόνοις κρίσιν εἰσενηνεγμένος Ἰουδαϊσμοῦ verti poteſt, prioribus temporibus in iudicium eſt ob Iudaiſmum vocatus. ſiue actio ei, ob Iudaicæ religionis defenſionem & zelum, intenta eſt. quaſi apud Antiochum Regem, eiuſque Duces eo nomine accuſatus olim fuerit, quòd religionem acriùs & conſeruaret ipſe, & conſeruandam aliis oſtenderet. Vertit noua tranſlatio, cum in ſe Iudaiſmi ſpecimen edidiſſe. ſed κρίσιν εἰσφέρεσθαι potius eſt, ad tribunal accerſi, iudicioque poſtulari. *Sexta*, quòd corpus & animam, pro perſeuerantia, tradere contentus fuerit. Græcè verò σῶμα καὶ ψυχὴν ὑπὲρ τοῦ Ἰουδαϊσμοῦ παραβεβλημένος μετὰ πάσης ἐκτενείας. corpus & animam pro Iudaiſmo, cum animi voluntate maxima, ſiue contentione ſumma obiecit. Adiicit Gorionides loco cita-

to, ex Haſidæorum cum numero fuiſſe, vt præclara eius ſanctitas magis demonſtretur. *Septima*, denique, tantus ac talis fortunæ, animiq́ue bonis erat, vt eo expugnato, Iudæos vnâ omnes expugnatos putaret Nicanor, vti dicitur verſ. 40. vbi legi poſſet, non *decepiſſet*, ſed *cepiſſet*, cum ſit in Græco vox συλλαβὼν, quæ ſuperiore verſu, per *comprehendere* verſa fuit. Subditur, quam tot ſibiipſi modis intulit, mirabilis mors. & quod ver. 44. dicitur veniſſe *per mediam ceruicem*, intelligunt ex Græco quidam, per turbæ medium, in ventrem aut latus cecidiſſe. Sed Græcè tamen ſcribitur ἦλθε κατὰ μέσον τὸν κενεῶνα. *venit per medium ventrem*, aut, *per vacuum ſpacium*. D. Auguſtinus cap. 23. libro 2. contra Gaudentij epiſtolam, huc ſpectans, de eo ait; *ſe in ceruicem præcipitem dedit*. Per mediam igitur ceruicem venit, dum ſeſe volutando, & capite connitendo, in vacuum eum locum deuenit, vnde ſurrexit & per mediam turbam excurrit. Sed peruetus quæſtio eſt,

An, ſeipſum interficiendo, peccarit Razias hic?

FVIT D. Auguſtini temporibus, è Donatiſtarum ſecta, genus hominum, qui *Circumcelliones* dicebantur. *Genus hominum*, inquit D. Auguſtinus libro de hæreſibus, hæreſi 69. *agreſte, & famoſiſſimæ audaciæ, non ſolum in alios immania facinora perpetrando, ſed nec ſibi eadem inſana feritate parcendo. Nam per mortes varias, maximè præcipitiorum, & aquarum, & ignium, ſeipſos necare conſuerunt; & in iſtum furorem, alios, quos potuerint, ſexus vtriuſque ſeducere, aliquando, vt occidantur ab aliis, mortem niſi fecerint, comminantes.* Et hi tantæ ſuæ veſaniæ, cum, vt hęreticis mos eſt; aliquod è ſcripturis velum ſpeciemq́ue conquirerent, cœperunt iſto Raziæ facto abuti, vt oſtendit idem D. Auguſtinus epiſtola 61. & libro 2. contra Gaudentium cap. 20. Quid igitur, in tanti momenti re, D. Auguſtinus? Si quæ noſtri huius æui Sectariis eſt, mens ei læuior fuiſſet, vnico pænè verbulo, totum hoc exemplum profligaſſet. *E libro*. dixiſſet, *apocrypho eſt. non habent ſummam, de qua Chriſtianis laborandum ſit; âlia qualibet hiſtoriæ auctoritatem. Nego in Canonicis vllis ſcripturis vllum, qui ſe occiderit, Raziam inueniri.* At non ita doctiſſimorum iſte Patrum doctiſſimus. Sed aliud quidlibet potius reſpondet. mauult Raziam ipſum quam de ipſo librum damnare. è beatorum ipſum hominum catalogo, quam eam ex authenticarum ſcripturarum canone hiſtoriam detraherr. Cum igitur ille omnium primò ad hoc exemplum reſponderet in epiſtola illa citata, dicit; *Veruntamen, quod fatendum, de iſto Razio ſeniore, quem ſumma exemplorum inopia coartati ſe in Machabæorum libris, quaſi ad authoritatem ſceleris quo ſe ipſos perdunt, perſcrutatis omnibus eccleſiaſticis authoritatibus, vix aliquando inueniſſe gloriantur. adhuc eis nunquam reſpondiſſe me recolo: ſed quod tuæ charitati & prudentibus quibuſque ſufficiat ad iſtos redarguendos, ſi ad vitam Chriſtianorum de Iudæa gente atque illis litteris parati ſunt omnium ſanctorum exempla transferre, tunc & hoc transferent: Si autem illic ſunt plurima eorum quoque hominum, qui litterarum illarum veritate laudati ſunt, vel huic iam tempori non conuenientia, vel etiam illo tempore non rectè facta, tale etiam hoc eſt quod in ſe ipſum Razius iſte commiſit: qui cum eſſet & apud ſuos nobilis, & multum in Iudaiſmo profeciſſet, quæ ſibi in comparatione iuſtitiæ Chriſtianæ, damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus: & propter hoc idem Razius, Iudæorum pater appellatur, quid mirum eſt, ſi tanquam homini elatio ſuperba ſubrepſit, vt mallet manu propria perimi, quam poſt illam in ſuorum aſpectibus celſitudinem ſuſtinere indignam in hoſtium manibus ſeruitutem? Solent in litteris Gentilium iſta laudari. In his autem Machabæorum libris, quamuis homo ipſe fuerit laudatus, factum tamen eius narratum eſt*

tum eſt non laudatum, & iudicandum quam imitandum, quaſi ante oculos conſtitutum: non ſanè noſtro iudicio iudicandum quod nos quoque vt homines habere poſſemus, ſed iudicio doctrinæ ſobriæ, quæ in ipſis quoque libris veteribus data eſt. In ipſo autem contra Gaudentij epiſtolam, opere, libro 2. cap. 23. multò & operoſius & copioſius reſponſum adhibet. *Primò* enim malè Raziam feciſſe affirmat. *Senior,* ait, *ille Razias, quem ſibi iſti exemplis ſui ſceleris deſtituti, de Machabæorum libris tanquam imitandum ſe inueniſſe gloriantur, hoc facere debuit quod in eiſdem litteris leguntur ſeptem illi fratres etiam exhortante matre feciſſe, vt comprehenſus, & à lege Domini ſui non auerſus, omne quod illi applicitum eſſet; acciperet, & in dolore ſuſtineret, & in humilitate ſua patientiam haberet, quod circa humilitatem inter manus inimicorum non valens ferre, non planè ſapientiæ, ſed inſipientiæ dedit exemplum, non* Christi *martyribus, ſed Donati Circumcellionibus imitandum. Deinde,* etiamſi benè feciſſet, eius tamen exemplo docet nihil adiuuari Circumcellionum inſaniam, quòd ſe iſte occiderit, cum fugere nullo modo poſſet, cumque ſpiritu minimè infirmus, ſed promptus & fortis admodum eſſet. *Illius qui ſe gladio grauiter vulnerauit, qui vulneratus murum petiit, qui ſe inde in ceruicem præcipitem dedit, qui & poſtea potuit ad petram currere, in petra ſtare, inteſtina educere, carpere, ſpargere, nunquid dici poteſt ſpiritus promptus, caro autem infirma, cuius non ſolum ſpiritus tam promptus apparuit, ſed etiam caro tam firma, vt vix credibile ſit eum facere voluiſſe ac valuiſſe quæ fecit?* Tertiò, eum in ſcripturis quidem laudari, non tamen ob illatam ſibiipſi mortem, ſed ob alias quaſpiam res, quæ tamen verè bonæ, ad æternamque ſalutem propriè pertinentes non ſint. *At enim ſanctarum ſcripturarum authoritate laudatus eſt Razias. Quo modo laudatus? Quia fuit amator ciuitatis. Hoc potuit & carnaliter, ciuitatis ſcilicet illius terrenæ Hieruſalem, quæ ſeruit cum filiis ſuis, non autem illius quæ ſurſum libera matris. Laudatus eſt quia continentiam ſeruauit in Iudaiſmo: & hæc ſibi in comparatione iuſtitiæ Chriſtianæ damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus: Laudatus eſt, quia pater Iudæorum appellabatur: hoc magis eſt, vnde illi tanquam homini ſubrepſit humilitatis impatientia, vt prius mori vellet, quam hoſtibus ſubiici. Dictum eſt quod elegerit nobiliter mori: melius vellet humiliter, ſic enim vtiliter. Illa autem verbis hiſtoria gentium laudare conſueuit, ſed viros fortes huius ſeculi, non martyres* Christi. *Dictum eſt, quod ſe viriliter de muro præcipitauit in turbas, nec nos dicimus eum hoc feciſſe muliebriter, quanquam vos qui multum exemplo iſto profeciſtis, etiam fœminas veſtras hoc facere docuiſtis. Sed fatemur etiam ipſas hoc non facere muliebriter, ſed viriliter, non tamen ſalubriter, quia non fideliter. Ad extremum quod inuocaſſe dictus eſt dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet, id eſt, vitam & ſpiritum, nec tunc aliquid popoſcit, quo boni diſcernuntur à malis. Reddet enim hæc* Devs *& his qui malè egerunt, non in reſurrectione vitæ æternæ, ſed in reſurrectione iudicij æterni. Quartò*, probanda quidem omnia, ſed non imitanda omnia. *Quintò*, ſcripturam iſtam eſſe quidem ab Eccleſia receptam, ſobriè tamen legendam vel audiendam, prout in Præloquio 3. expoſui fol. 544. *Sextò*, etiamſi malè Razias egerit, eius tamen exemplum nobis prodeſſe, vt vel ſic ratiocinemur. Si à ſeipſo tanta ille paſſus eſt, quanta pro Deo ab aliis pati nos conuenit? *Septimò & vltimò*, non omnia, quæ etiam à ſcriptura laudati homines fecerunt, laudata vel imitanda eſſe, vt in quibuſdam peccatis patet, Dauidis, Salomonis, Petri, Noæ, Iudæ, Patriarchæ & Samſonis. Indicat ſanè tam varia, multiplex & accurata diſputatio, quāta libri huius apud illius temporis Eccleſiam auctoritas fuerit, cum alioquin, ob rei difficultatem, illum ſubitò exſibilare, ac repudiare non difficulter potuiſſet, omninoq; vt apparet, voluiſſet. Ita igitur de voluntaria iſta Raziæ morte ſenſit iis locis D. Auguſtin⁹, quē & alij poſteà, & inprimis D. Tho. ſecutus eſt 2.2.q.64.a.5.ad 5.

Qui ſubtiliorem tamen in Hiſpania Theologiam vel excitauit, vel reſtaurauit Franciſcus Victoria, relectione de homicidio, exiſtimat de Razia etiam iſto dici poſſe, quod ab eodem D. Auguſtino, & loco contra Gaudentium iam memorato, & lib. 1. de ciuitate DEI cap. 21. de Samſone dictum eſt, peculiari DEI ſcilicet inſtinctu cum ſibiipſi vim attuliſſe. *Spiritus*, ait, *hoc iuſſerat, qui per illum miracula faciebat.* itemque cap. 26. vbi & concedit virginibus quibuſdam, *quæ vt inſectatores ſuæ pudicitiæ deuitarent, in rapturum atque necaturum ſe flumen proiecerunt.* imò cum generatim tradat, conſciſcere ſibi mortem debere neminem, generatim ſemper eos excipit, quos *ſpecialiter* DEVS moueret. *Qui*, ait, *audit, non licere ſe occidere, faciat, ſi iuſsit, cuius non licet iuſſa contemnere. Vnde punitur, ſi fecerit iniuſſus, inde punietur, niſi fecerit iuſſus.* Illud vnum tamen rectiſſimè admonet, non debere huc quemquam proſilire, niſi minimè fallaciter, obſcurè, ambiguè, ſed certò, apertè, liquideque cognoſcat ſpecialem hanc DEI voluntatem & iuſſionem. *Tantummodo*, ait, *videat, an diuina iuſsio nullo nutet incerto.* Quia verò intimis animi receſſibus incluſa hæc peculiaris DEI iuſſio eſt, & nos, vt ibidem ait Auguſtinus, *occultorum nobis iudicium non vſurpamus*, (nam 1. Cor. 2. *Nemo ſcit quid agatur in homine, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt*) ideo coniecturis hic agendum, & exquirendum, an argumenta vlla ſint, quæ vt non niſi ſummi Imperatoris iuſſu, è vitæ ſtatione Raziam diſceſſiſſe arbitremur, nos adducant. Sunt autem apud laudatum iam Theologum iſta.

Primum. Erat Razias pius & prudens admodum: neque mentis impos iam factus erat. quin domi ſuæ impetum iſtum repentinum ignorans, ſanus & ſapiens commorabatur. Quomodo igitur ad tam imprudens, tamquam ſceleratum ſubitò facinus aggrederetur? *Deinde*, ſi à Nicanore viuus caperetur, non tam ipſius, quam populi totius negocium agi videbatur verſ. 40. vt ſuprà dictum. *Tertiò*, ipſe iamiam moriturus, DEVM piè admodum orauit, ſuumque ipſi ſpiritum commendauit. Quomodo igitur ab illo ipſo ſeſe impulſum, ad mortemque iſtam commotum non intelligeret? Poſſunt & adiici alia. *Tot* bactenus annos, pro religione, tam fortiter acriterque decertarat, pro ea calumnias, accuſationesque graues, abſque dubio mulctas etiam & condemnationes nonnullas perpeſſus erat, &, vt breuiter verſ. 38. notatum eſt, pro ſancto patrioque DEI cultu, corpus & animam tradere paratus ſemper fuerat, & etiamnum erat. Quomodo igitur, nulla, de qua quidem pronunciare liceat; grauiore præeunte culpa, ita ſubito à DEO deſereretur, in tantumque prolabi facinus permitteretur? Ipſa *inſuper* ſcriptura, ita hunc eius è vita diſceſſum deſcribit, vt omnino laudare videatur, cum & eius principium, & extremum religionem ſemper faciat. Ob hanc enim captus eſt: ex hac DEVM precari non deſtitit. Et vbique nomina, verba, & aduerbia, quæ laudationis aliquid habeant, interſerit: nullam verò omninò particulam, quæ vituperet, aut reprehendat. Cum ſuprà lib. 2. cap. 20. verſ. 13. hauſtum ſponte à Ptolemæo venenum ſcriberetur, præterquam quòd Gentilis erat, eius etiam facti vituperatio à Græco textu adiuncta eſt, prout inibi audiimus fo. 674. Nihil hic iſtiuſmodi. *Conferatur* & hæc mortis huius deſcriptio cum Samſonis morte Iudicum 16. v. 29. & 30. & plus hic laudationis apparebit. adeo, vt niſi Spiritus ſanctus bonam ſanctamque Samſonis mentem mortemque alibi pateſeciſſet Hebr. 11. argumentorum pro eo vel minus, vel, certe vix quidquam plus è textu illo, ſuppeditaret. Mihi autem & *poſtremò* illud non paruum argumentum videtur, quòd, vt peccati Raziam conuincat, nullam è textu rationem affert D. Auguſtinus, ſed tantùm generatim quid ſecundum

dum *communem* ſcilicet regulam, non ſecundum *ſpecialem* Spiritu ſancti afflatum, de quo quærimus; facere debuerit, vrget. quodque præterea minus aptè ipſius laudes obterere ſtudeat. Etſi enim ſignatè non dicatur, ideo laudandus, quòd ſua ſibi manu mortem afferat, eo tamen modo narratio tota inſtituitur, vt quemadmodum ſuprà dixi, ab eo, qui laudare vellet, vix in ſimplici minimeque oratoria oratione, laudari aliter poſſet. Eſto tamen ſignatè non laudetur, ſignatè num vituperatur?

Sed iam conſideremus, quemadmodum in eorum, quæ ex ipſo recenſui ſeptem, tertio, ſex potiſſimum Raziæ laudationes idem ſanctus eleuet. *Primò* ciuitatem amare *potuit*, ait, *& carnaliter, ciuitatis videlicet illius terrenæ Hieruſalem amator.* At non lapides, ligna, cæteramque vrbis huius materiam aut figuram tantùm amabat Razias, verum, & multo quidem magis, etiam communitatem ipſam, ſtatum, religionem & ſacra omnia, prout per *Iudaiſmi* vocem poſtea ſignificatur. *Secundò, continentiam* in Iudaiſmo, comparatione iuſtitiæ Chriſtianæ, damna & ſtercora fuiſſe dicit Apoſtolus. Nimium anguſtè *continentiam* ſumere videtur hoc loco ſanctus. cum, vt ſuprà vidimus, valeat, conſtantem fuiſſe in Dei cultu, non defeciſſe ad idola, non Ioues & Bacchos adoraſſe. An hoc Apoſtolo tam vile, & non potius nudæ illæ Iudaiſmi cęremoniæ? *Tertiò*, quòd Pater Iudæorum appellaretur, hoc illi potius impatientiæ, ſuperbiæque occaſio fuit, ne hoſtibus ſubiiceretur. Poſſet imperito, vel incauto è quolibet fere corporis, fortunę, famæ, animique bono ſuperbiæ anſa eſſe. ſed non quid eſſe potuerit, ſed quid fuerit, hac in quęſtione quęritur. Et verò nō ſimpliciter hoſtibus ſubiici nolebat, ſed *peccatoribus*, verſ. 42. à quibus ſcilicet ad peccatum inuitaretur, vrgeretur, inuito etiam fortaſſis magna peccati occaſio obtruderetur, vel à Dei ſacris diſceſſiſſe apud populū fingeretur. *Quartò. Melius elegiſſet humiliter mori quam nobiliter.* v. 42. At poſſunt iſta duo connecti, vt & *nobiliter*, & *humiliter* moriatur quiſpiam. Qui enim generosè, vel nobilibus ſplendidisq; maioribus conuenienter pro iuſtitia & religione mortui vmquam ſunt martyres, ij etiam ſimul humiliter morte ipſa defuncti ſunt. Et eodem pertinet *quintum* illud, quòd *viriliter* verſ. 43. ſeſe præcipitarit, ἀνδρείως, id eſt, *fortiter*, & *vti virum*, qui à virtute nomen ducit, *decuit. Ad extremum*, ait, *quòd inuocaſſe dictus eſt, dominatorem vitæ ac ſpiritus, vt hæc illi iterum redderet*, id eſt, *vitam & ſpiritum, nec tunc aliquid popoſcit, quo boni diſcernuntur à malis. Reddet enim hæc* Devs, *& his, qui male egerunt, non in reſurrectione vitæ æternæ, ſed in reſurrectione iudicij æterni.* Sed ita iſta diſputantur, quaſi ſimpliciter *vitam & ſpiritum*, & non *vitam ſpiritumq́; beatum* obſecraret Razias. cum tamen in eiuſmodi ſermone intelligi hoc ſoleat, vt cum ait Iob 19. verſ. 26. *Rurſum circumdabor pelle mea.* Non & ſua pelle circumdabuntur impij? Sed videlicet ille pulchra beataque: hi tetra miſeraque pelle circumdabuntur. Quia verò oportuiſſe Raziam facere, dicit eiuſdem capitis initio Auguſtinus, *quod in eiſdem litteris leguntur ſeptem illi fratres, etiam, exhortante matre, feciſſe*, nonne ipſorum tertius ſuprà lib. 2. cap. 7. verſ. 11. quod & piis & impiis commune ſit, dicere quiddam videtur? *Ab ipſo* Deo *me ea* (linguam & manus) *recepturum ſpero.* Nonne & mater verſ. 23. *Qui omnium inuenit originem, & ſpiritum vobis iterum cum miſericordia reddet, & vitam.* Omninò verò videtur Dominus Devs voluiſſe, vt quàm ab idololatria, omniq; impiorum conſuetudine abhorrendum eſſet, hoc etiam mortis genere, in omnium conſpectu, monſtraretur, cum per Eleazarum & Machabæos fratres, aliis idem modis demonſtratum iam eſſet. Cui ergo cum Victoria, vir bonus Razias videbitur, is è ſeptem illis D. Auguſtini capitibus, primum & tertium viro illi nihil officere arbitrabitur, quinque cætera libentiſſimus amplectetur,

ſtetur, & omnia Circumcellionibus ſapienter illo tempore oppoſita iudicabit.

Quintum verò, quod vt ſobriè hoc exemplum legatur, monet, alta eſt mente reponendam. Fuerunt enim ſemper, quibus ſcelus nullum, quin & virtus videretur, vitam ſibiipſi quandoque abrumpere. & in his Stoicus Seneca epiſtola 12. 17. 24. 58. 59. 70. 71. 78. & ex eadem Stoa alij, quibus εὔλογος ἐξαγωγὴ *animorum è corporibus eductio rationi conſentanea* erat, vt etiam 1. de finibus indicat Cicero, lib. 1. epiſt. 12. & 22. Plinius, Indorumque nonnullis eadem opinatio fuit apud Curtium lib. 8. & aliis apud Hyginum, & Iudæorum, aliquibus apud Ioſephum lib. 12. c. 5. li. 15. cap. 3. & lib. 3. Capt. 19. vbi hoc ipſum reprehendit, prout etiam fecerunt Gentiles, qui, vt apud Feſtum eſt, tales appellabant *carnifices*, eorumq; in chariſtiis & parentalibus nomina non ciebant, vt apud Artemidorum eſt lib. 1. Et quemadmodum ſuprà etiam monebam; abiecti puſillique animi αὐτοφονίαν καὶ αὐτοχειρίαν eſſe, id eſt, ſui ipſius carnificinam, docuit Nicomachiorum lib. 3. Ariſtoteles, & apud Euripidem ille, qui dicit:

> Ταῖς συμφοραῖς ὅστις οὐχ ὑφίσταται
> οὐδ' ἀνδρὸς ἂν δύναιθ' ὑποστῆναι βέλος.

Et Latinus Poëta dum mœrore ſqualidos tales inferis addicit, dicens:

> *Proxima deinde tenent mæſti loca, qui ſibi lethum*
> *Inſontes peperere manu, lucemq́, peroſi*
> *Proiecere animas. Quàm vellent æthere in alto*
> *Nunc & pauperiem, & duros perferre labores.*

Sed è noſtris legantur Lactantius lib. 3. cap. 18. D. Auguſtinus 1. de ciuitate DEI c. 19. 20. 22. 23.

Atque iſta, opinor, ſuſpexit, voluitque litteratiſſimus ille Lipſius, ne cui eius forte pro Stoicis, diſputatiuncula fraudi ſit; cum in Cent. 2. epiſt. 26. ſcriberet. *Quæris, ait, an ſapienti fas aut ius conſciſcere ſibi mortem? Olim id diſputatum, nunc deciſum. & ſeu quid hac in re ſtatuant religionis noſtræ leges, quas improbè ſolicitemus.* Et poſtea. *Nihil definio (abſit, abſit) præter definita piis, ſapientibusq́, viris.* Ideoque popularis illa quidem, falſa tamen ſimilitudo eſt, dum ait. *Vt in domo conducticia ſi habitem, nihil peccem, ſi paulùm exeam ante diem penſionis: ita hic videtur.* Falſa inquam ſimilitudo eſt. quia ante penſionis diem, è domo illa exire, eſt ſuo ipſius iure cedere, nullique iniuriam inferre, nullius leges perrumpere. At quicitius quam à DEO iubeatur; è vita properat, in alienum ipſe ius, quod penes rempublicam, & DEVM ipſum eſt; inuadit; iis iniuriam facit; naturæ, DEIque leges violat. Diuus porro Thomas hoc loco, poſteriorem etiam de Razia opinionem nón improbare videtur.

E CAPITE SEPTIMO LIBRI SECVNDI.

39 *ET exiit Nicanor ab Ieruſalem, & caſtra applicuit ad Beth-horon: & occurrit illi exercitus Syriæ.*

40 *Et Iudas applicuit in Adarſa cum tribus millibus viris: & orauit Iudas, & dixit:*

41 *Qui miſſi erant à rege Sennacherib, Domine, quia blaſphemauerunt te, exiit angelus, & per-* 4. Reg. 19. 35. Tobiæ 1. 21. Eccleſ. 48. 25.

Iſaiæ 37. 36 2. Mach. 8.19. *percuſſit ex eis centum octoginta*
quinque millia:
42 *Sic contere exercitum iſtum*
in conſpectu noſtro hodie: & ſci-
ant ceteri quia male locutus eſt ſu-
per ſancta tua, & iudica illum ſe-
cundum malitiam illius.
43 *Et commiſerunt exercitus*
prælium tertiadecima die menſis
Adar: & contrita ſunt caſtra Ni-
canoris, & cecidit ipſe primus in
prælio.
44 *Vt autem vidit exercitus*
eius quia cecidiſſet Nicanor, proie-
cerunt arma ſua, & fugerunt:
45 *Et perſecuti ſunt eos viam v-*
nius diei ab Adaſer vſquequo ve-
niatur in Gazara, & tubis cecine-
runt poſt eos cum ſignificationibus:
46 *& exierunt de omnibus ca-*
ſtellis Iudææ in circuitu, & venti-
labant eos cornibus, & conuerte-
bantur iterum ad eos, et ceciderunt
omnes gladio, & non eſt relictus ex
eis nec vnus.
47 *Et acceperunt ſpolia eorum*
in prædam: et caput Nicanoris am-
putauerunt, et dextram eius quam
extenderat ſuperbè, & attule-
runt, & ſuſpenderunt contra Ieru-
ſalem.
48 *Et lætatus eſt populus valdè:*
& egerunt diem illam in lætitia
magna.
49 *Et conſtituit agi omnibus an-*
nis diem iſtam tertiadecima die
menſis Adar.
50 *Et ſiluit terra Iuda dies paucos.*

E CAP. VLT. LIB. II.

1 *Nicanor autem, vt com-*
perit Iudam eſſe in locis
Samariæ, cogitauit cum
omni impetu die Sabbathi com-
mittere bellum.
2 *Iudæis verò, qui illum per ne-*
ceſſitatem ſequebantur dicenti-
bus: Ne ita ferociter, & barbarè
feceris, ſed honorem tribue diei
ſanctificationis, & honora eum,
qui vniuerſa conſpicit:
3 *ille infelix interrogauit, ſi eſt*
potens in cœlo, qui imperauit agi
diem ſabbathorum.
4 *Et reſpondentibus illis: Eſt*
Dominus viuus ipſe in cœlo potens,
qui iuſſit agi ſeptimum diem.
5 *At ille ait: Et ego potens ſum*
ſuper terram, qui impero ſumi ar-
ma, & negotia regis impleri. Ta-
men non obtinuit vt conſilium
perficeret.
6 *Et Nicanor quidem cum ſum-*
ma ſuperbia erectus, cogitauerat
commune trophæum ſtatuere de
Iuda.
7 *Machabæus autem ſemper con-*
fidebat cum omni ſpe auxilium ſibi
à Deo affuturum.
8 *& hortabatur ſuos ne formi-*
darent ad aduentum nationum, ſed
in mente haberent adiutoria ſibi
facta de cœlo, & nunc ſperarent ab
Omnipotente ſibi affuturam vi-
ctoriam.
9 *Et allocutus eos de lege, & pro-*
phetis,

phetis, admonens etiam certamina, quæ fecerant priùs, promptiores conſtituit eos:
10 Et ita animis eorum erectis ſimul oſtendebat Gentium fallaciam, & iuramentorum præuaricationem.
11 Singulos autem illorum armauit, non clypei, & haſtæ munitione, ſed ſermonibus optimis, & exhortationibus, expoſito digno fide ſomnio, per quod vniuerſos lætificauit.
12 Erat autem huiuſcemodi viſus: Oniam, qui fuerat ſummus ſacerdos, virum bonum & benignũ, verecundum viſu, modeſtum moribus, & eloquio decorum, & qui à puero in virtutibus exercitatus ſit, manus protendentem, orare pro omni populo Iudæorum:
13 Poſt hoc apparuiſſe & alium virum ætate, & gloria mirabilem, & magni decôris habitudine circa illum.
14 Reſpondentem verò Oniam dixiſſe: Hic eſt fratrum amator, & populi Iſraël: hic eſt, qui multum orat pro populo, & vniuerſa ſancta ciuitate, Ieremias propheta Dei.
15 Extendiſſe autem Ieremiam dextram, & dediſſe Iudæ gladium aureum, dicentem;
16 Accipe ſanctum gladium munus à Deo, in quo deiicies aduerſarios populi mei Iſraël.
17 Exhortati itaque Iudæ ſermonibus bonis valdè, de quibus extolli poſſet impetus, & animi iuuenum confortari, ſtatuerunt dimicare & confligere fortiter: vt virtus de negotiis iudicaret, eo quod ciuitas ſancta, & templum periclitarentur.
18 Erat enim pro vxoribus, & filiis, itemq́; pro fratribus, et cognatis minor ſolicitudo: maximus verò & primus pro ſanctitate timor erat templi.
19 Sed & eos, qui in ciuitate erant, non minima ſolicitudo habebat, pro his qui congreſſuri erant.
20 Et, cùm iam omnes ſperarent iudicium futurum, hoſtéſque adeſſent, atque exercitus eſſet ordinatus, beſtiæ, equitesq́; opportuno in loco compoſiti,
21 conſiderans Machabæus aduentum multitudinis, & apparatum varium armorum, & ferocitatem beſtiarum, extendens manus in cœlum, prodigia facientem Dominum inuocauit, qui non ſecundum armorum potentiam, ſed prout ipſi placet, dat dignis victoriam.
22 Dixit autem inuocans hoc modo: Tu Domine, qui miſiſti angelum tuum ſub Ezechia rege Iuda, & interfeciſti de caſtris Sennacherib centum octogintaquinque millia: Sup. 8. 19.
23 & nunc dominator cœlorum mitte angelum tuum bonum ante nos in timore, & tremore magnitudinis brachij tui,
24 Vt metuant qui cum blaſphemia veniunt aduerſus ſanctum populum

pulum tuum. Et hic quidem ita
perorauit.
25 *Nicanor autem, & qui cum*
ipſo erant, cum tubis et canticis ad-
mouebant.
26 *Iudas verò, & qui cum eo e-*
rant, inuocato Deo, per orationes
congreſſi ſunt:
27 *manu quidem pugnantes, ſed*
Dominum cordibus orantes, pro-
ſtrauerunt non minus triginta-
quinque millia: præſentia Dei ma-
gnificè delectati.
28 *Cumq́; ceſſaſſent, et cum gau-*
dio redirent, cognouerunt Nicano-
rem ruiſſe cum armis ſuis.
29 *Facto itaque clamore, & per-*
turbatione excitata, patria voce
omnipotentem Dominum benedi-
cebant.
30 *Præcepit autem Iudas, qui per*
omnia corpore & animo mori pro
ciuibus paratus erat, caput Nicano-
ris, & manum cum humero abſciſ-
ſam, Ieroſolymam perferri.
31 *Quò cùm perueniſſet, conuo-*
catis contribulibus, & ſacerdotibus
ad altare, accerſiit & eos, qui in ar-
ce erant.
32 *Et oſtenſo capite Nicanoris,*
& manu nefaria, quam extendens
contra domum ſanctam omnipo-
tentis Dei, magnificè gloriatus eſt.
33 *Linguam etiam impij Nica-*
noris præciſam iuſſit particulatim
auibus dari: manum autem de-
mentis contra templum ſuſpendi.
34 *Omnes igitur cæli benedixe-*
runt Dominum, dicentes: Benedi-
ctus, qui locum ſuum incontami-
natum ſeruauit.
35 *Suſpendit autem Nicanoris*
caput in ſumma arce, vt euidens
eſſet, & manifeſtum ſignum auxi-
lij Dei.
36 *Itaque omnes communi con-*
ſilio decreuerunt nullo modo diem
iſtum abſque celebritate præterire:
37 *habere autem celebritatem*
tertiadecima die menſis Adar,
quod dicitur voce Syriaca, pridie
Mardochai diei.

Commentarivs.

IVdas apud Gorionidem c.22. *cum audiſſet Raziæ mortem, ſuccenſus furore miſit ad Nicanorem dicens, Quandiu accingis te? Egredere in agrum, & oſtendas ſoli virum quem etiam intra penetralia quæſiuiſti, En is exſpectat te in conualle & planitie.* Tum copias congregant Nicanor & Iudas. Cum Nicanore iſto pugnaturus lib. 2. cap. vlt. verſ. 11. dicitur alia præclariſſima feciſſe, tum ſomnio ſuos vehementer excitaſſe. At *ſomnium* iſtud diuinum erat, ideoq́ue verſ. 11. dicitur ἀξιόπιστον; & Græcè ὕπαρ, non, vt quidam, ὑπέρ, qui, vertunt; *ſuper modum lætificauit.* Eſt verò ὕπαρ, quod in correctis Septuaginta legitur, *viſio clara & certa,* quæ à dormientibus videtur; vel etiam à vigilantibus, vti ex Homero Odyſſea τ & υ. monet Euſtathius Plato epiſt. 3. & 2. de Republ. Plutarchus lib. *de ſera numinis vindicta,* Ammonius, Budæus: vt longè aliud ſit, quàm ὄναρ. Sic enim Homerus lib. 5. οὐκ ὄναρ, ἀλλ' ὕπαρ ἐσθλόν. Ex hac verò tam clara viſione, clariſſimè videmus, ſanctos iam vita functos no-

ſtri curam gerere, pro nobis orare; adeò, vt Caluinus, non niſi reiiciendo iſtos libros, reſpondere potuerit. *Sicut*, ait Petrus Venerabilis, epiſt. 2. lib. 1. *bona viuorum mortuis poſſe prodeſſe ſtylus oſtendit, Sic mortuorum viuentibus poſſe proficere demonſtret*, & vbi exemplum illud retulit, ſubdit: *Quo exemplo, quid bona mortuorum viuentibus prodeſſe valeant, clarius patet.* Et idē paulo poſt ex Origene de Hieremia notabitur. D. Bernard' ſerm. 3. Vigiliæ Natiuitatis, & in Cant. ſerm. 11. monet, huic Oniæ religioſum bonum eſſe ſimilem, qui pro omni populo DEVM orat. Ab hoc autem Ieremiæ encomio, ſuos in eum prophetam commentarios orditur S. Thomas.

Ieremias verò, qui alias lib. 4. Reg. & ſuæ prophetiæ cap. 37. à bello dehortatus erat; gladium nunc porrigit, &, vti Angelus Zach. 1. pro populo DEVM precatur, iam quidem mortuus, cœlo tamen nondum receptus, cum in limbo eſſet. *Gladij* etiam hodie Regi Romanorum, Polonorum & aliorum ad religionis & iuſtitiæ defenſionem ab Archiepiſcopis porriguntur, vt eſt apud Guaguinum, & alios. Rabanus verò CHRISTVM Dominum per Hieremiam ſignificari ait, qui Iudæ aureum gladium dedit, cum diuinam ſcripturam ſenſu ſpiritali fulgentem, ad munimen totius Eccleſiæ, defenſionemque populi ſui, ſanctis conceſſit Doctoribus. Quod verò paulò antè notabam, ita iam olim notauit Origenes Tomo 18. in Ioannem. *Apparet*, inquit, *ſanctis qui ex hac vita emigrarint, curam eſſe de populo, quemadmodum in Machabæorum geſtis ſcriptum eſt, poſt quamplurimos annos ab obitu Hieremiæ. Hic eſt Hieremias* DEI *propheta, qui multum orat pro populo.*

Cæterum Nicanor, quemadmodum Iulianus, qui Cæſareæ Cappadociæ minitatus erat; à Iuda deletus & occiſus eſt, quodque in Ciceronis caput, linguam & manus, ab Antonio & Fuluia crudeliter, id iam rectè, iuſtiſſimo DEI iudicio, in eadem Nicanoris membra factum eſt verſ. 37. & ſequent. cap. vlt. Ita vt in iſtum videatur Veronenſis Poëtæ illud congruere.

Non equidem dubito, quin primum inimica bonorum,
Lingua exſecta auido ſit data vulturio.
Effoſſos oculos voret atro gutture coruus,
Inteſtina canes, cætera membra lupi.

Modum, quo occiſus eſt, ita proſequitur Gorionides cap. 22. *Vidit Iudas in ipſa pugna Nicanorem habentem in manu ſua gladium euaginatum, clamanſq; ait, contra te, ô Nicanor. Et cum curreret contra illum in feruoris ſui virtute, auertit Nicanor humerum ſuum, & fugit à facie Iudæ; At Iudas apprehendit eum, percuſſitq; gladio ſuo, & diſſecuit in duas partes deiiciens ipſum in terram.* Quæ cum ita ſint, mendacij tenetur Ioſippus ille Hebræus, qui ſe à Gorionide accipere profitetur, dum ſcribit. *Nicanorem viuum comprehenſum, ſub fœdere dimiſſum, & cum rubore ac ignominia ad Regem eſſe reuerſum.* Sed Gorion tantùm proſtrata inquit 30000. noſter verò li. 2. c. vlt. verſ. 27. non minus trigintaquinque millia.

Fuit in victoriæ huius memoriam feſtus dies inſtitutus, quem vocat lib. 12. c. 17. Ioſephus τὰ νικητήρια. 13. die menſis 12. qui *dicitur voce Syriaca Adar*. Sic enim, quæ verſ. 37. tranſpoſita, reponenda ſunt. Quia verò à Mardochęo, Eſtheris c. 9. dies eiuſdem mēſis duodecimi, decimuſquartus, decimuſquintus feſti facti erant, ideò in Græco dicit, *pridie vnius, ſeu primæ diei Mardochai.* Noſter verò Interpres, eos dies, quorum vna cauſa & vna feſtiuitas quaſi vnum conſiderat, & dicit, *pridie Mardochai diei.* Adar verò dicitur Syriaca vox, quia vt alias dixi, ſuos olim menſes numeris Hebræi expreſſerunt. Et pro

Adar,

Adar, nominat etiam Ioſephus *Dyſtrum*, Macedonicum ſcilicet menſem, quem in Alexandreo anno, ſuprà cap.11.lib.2. fol.681. ipſi *Niſan* reſpondere dicebam, quoad *aliquam* ſcilicet *partem*, cum alioqui fere ſemper ipſe, de quo etiam illic; *Xanthicus*, à Ioſepho *Niſan* dicatur. lib.1. Antiq. cap.4. lib.2. c.5. lib.3. cap.10. Habent Iudæi hodie ſuo in Calendario, die illo 13. ieiunium Eſther, de quo etiam Antonius Margarita lib. de Iudæis, quòd tunc vel non erat, vel alium in diem transferebatur. Nam triumphali huiuſcemodi feſto ieiunium non congruebat. Vide quæ in Eſther dixi parte 4. quæſt.1. a.4. Nota etiam hic poſſe nouos in DEI beneficiorum memoriam, quæ per ſe, ſuoſque ſanctos, in nos & in Eccleſiam ille confert, feſtos dies inſtitui, vti notat D. Auguſtinus, lib.10. de ciuit. cap.4. & epiſt.115. Atque hìc libri ſecundi finis, præter epiſtolam, & libri clauſulam, de qua poſteà.

CAPVT VIII. LIBRI I.

1 *ET audiuit Iudas nomen Romanorum, quia ſunt potentes viribus, & acquieſcunt ad omnia quæ poſtulantur ab eis, & quicunque acceſſerunt ad eos, ſtatuerunt cum eis amicitias, & quia ſunt potentes viribus.*

2 *Et audierunt prælia eorum, & virtutes bonas, quas fecerunt in Galatia, quia obtinuerunt eos, & duxerunt ſub tributum:*

3 *Et quanta fecerunt in regione Hiſpaniæ, et quod in poteſtatem redegerunt metalla argenti & auri, quæ illic ſunt,*

4 *& poſſederunt omnem locum conſilio ſuo & patientia: locaq́; quæ longè erant valdè ab eis, & reges, qui ſuperuenerant eis ab extremis terræ, contriuerunt, & percuſſerunt eos plaga magna: cæteri autem dant eis tributum omnibus annis.*

5 *Et Philippum & Perſen Ceteorum regem, & cæteros qui aduerſum eos arma tulerant, contriuerunt in bello, & obtinuerunt eos:*

6 *et Antiochum magnum regem Aſiæ, qui eis pugnam intulerat habens centum viginti elephantes, & equitatum, & currus & exercitum magnum valdè contritum ab eis:*

7 *& quia ceperunt eum viuum, & ſtatuerunt ei vt daret ipſe & qui regnarent poſt ipſum, tributum magnum, & daret obſides, & conſtitutum,*

8 *& regionem Indorum, & Medos, & Lydos de optimis regionibus eorum: & acceptas eas ab eis, dederunt Eumeni regi.*

9 *Et quia qui erant apud Helladam, voluerunt ire, & tollere eos: & innotuit ſermo his.*

10 *Et miſerunt ad eos ducem vnum, & pugnauerunt contra illos, & ceciderunt ex eis multi, & captiuas duxerunt vxores eorum, & filios, & diripuerunt eos, & terram eorum poſſederunt, & deſtruxerunt muros eorum, & in ſeruitutem illos redegerunt vſque in hunc diem:*

11 *Et reſidua regna, & inſulas,*

quæ aliquando reſtiterant illis, exterminauerunt, & in poteſtatem redegerunt.

12 Cum amicis autem ſuis, & qui in ipſis requiem habebant, conſeruauerunt amicitiam, & obtinuerunt regna, quæ erant proxima, & quæ erant longè: quia quicunq; audiebant nomen eorum, timebant eos:

13 quibus verò vellent auxilio eſſe vt regnarent, regnabant: quos autem vellent, regno deturbabant: & exaltati ſunt valdè.

14 Et in omnibus iſtis nemo portabat diadema, nec induebatur purpura, vt magnificaretur in ea.

15 Et quia curiam fecerunt ſibi, & quotidie conſulebant trecentos viginti conſilium agentes ſemper de multitudine, vt quæ digna ſunt gerant:

16 Et committunt vni homini magiſtratum ſuum per ſingulos annos dominari vniuerſæ terræ ſuæ, & omnes obediunt vni, & non eſt inuidia, neq; zelus inter eos.

17 Et elegit Iudas Eupolemum filium Iohannis, filij Iacob, & Iaſonem filium Eleazari, & miſit eos Romam conſtituere cum illis amicitiam, & ſocietatem:

18 & vt auferrent ab eis iugum Græcorum, quia viderunt quòd in ſeruitutem premerent regnum Iſraël.

19 Et abierunt Romam viam multam valdè, & introierunt curiam, & dixerunt:

20 Iudas Machabæus, & fratres eius, & populus Iudæorum miſerũt nos ad vos ſtatuere vobiſcum ſocietatem, & pacem, & conſcribere nos ſocios & amicos veſtros.

21 Et placuit ſermo in conſpectu eorum.

22 Et hoc reſcriptum eſt, quod reſcripſerunt in tabulis æreis, & miſerunt in Ieruſalem, vt eſſet apud eos ibi memoriale pacis, & ſocietatis.

23 BENE SIT ROMANIS, & genti Iudæorum in mari, & in terra in æternum: gladiusq; & hoſtis procul ſit ab eis.

24 Quòd ſi inſtiterit bellum Romanis priùs, aut omnibus ſociis eorum in omni dominatione eorum,

25 auxilium feret gens Iudæorum, prout tempus dictauerit, corde pleno:

26 & præliantibus non dabunt, neque ſubminiſtrabunt triticum, arma, pecuniam, naues, ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum, nihil ab eis accipientes.

27 Similiter autem & ſi genti Iudæorum priùs acciderit bellum, adiuuabunt Romani ex animo, prout eis tempus permiſerit:

28 Et adiuuantibus non dabitur triticum, arma, pecunia, naues, ſicut placuit Romanis: & cuſtodient mandata eorum abſque dolo.

29 Secundum hæc verba conſtituerunt Romani populo Iudæorum.

30 Quòd ſi poſt hæc verba hi aut illi addere, aut demere ad hæc aliquid

quid voluerint, facient ex propoſito ſuo: & quæcunque addiderint, vel dempſerint, rata erunt.

31 *Sed & de malis, quæ Demetrius rex fecit in eos, ſcripſimus ei, dicentes: Quare grauaſti iugum tuum ſuper amicos noſtros, & ſocios Iudæos?*

32 *Si ergo iterum adierint nos aduerſum te, faciemus illis iudicium, & pugnabimus tecum mari terráque.*

COMMENTARIVS.

IVDAS verò lib.1.c.8. primum cum Romanis fœdus & ſocietatem iniit. vbi magnæ Romanorum laudes ab eorum rebus geſtis, inſtitutis, & moribus deſcribuntur. de quibus legendi Liuius, Diodorus, Iuſtinus, Florus, & alij. Bella enim quæ extra Italiam Romani geſſere, Punica, Hiſpanienſia, Illyrica, Gallica, Macedonica, Syriaca, Ætolica, Galatica, ſeu Gallogræca, cœperunt omnia poſt Seleucidarum annum 47. vrbis 488. ita vt Macedonicum poſterius, quo Perſeus captus, paucis ante hunc ipſum, in quo verſamur, annis, quemadmodum & ſuprà intellectum eſt, contigerit. Perſeum verò ſiue Perſen iſtum ait D. Thomas *Perſarum Regem ſecundum Ioſephum*. At ne terrę quidem paſſum in Perſide habuit ille vnquam. Pro, *fecerunt in Galatia* verſ.2. Græce eſt, ποιοῦσιν ἐν τοῖς Γαλάταις *faciunt in Galatis*, quaſi Galaticum adhuc bellum vigeret. cum ſcilicet iamiam finitum eſſet. Sequitur enim, *obtinuerunt eos*. Ex hoc autem, *eos*, fortè colligendum, fuiſſe in Latino textu olim ſcriptum, *in Galatis*. licet poſſit rerum potius quam nominum eſſe connexio, vti fit aliàs non nuſquam. Hiſpanienſes argenti aurique fodinæ, de quibus lib.3. Strabo, defierunt: vel in nouum certe orbem tranſlatæ, multis magniſque claſſibus, iam reuehuntur. Plinius in Operis ſui extremo, cum regionum omnium primas Italiæ ſuæ detuliſſet, ſubiunxit. *Metallis auri, argenti, æris, ferri, quandiu libuit exercere; nullis ceſſit*. Tandemque concludit. *Ab ea* (Italia) *exceptis Indiæ fabuloſis, proxime quidem duxerim Hiſpaniam, quacumq; ambitur mari.*

Sunt in his tamen quæſtiunculæ aliquot. *Prima*, cur Punicorum bellorum non meminit Iudas? *Altera*, quæ Græciæ ſeu Helladis bella verſ.9? *Tertia* habueritne tot elephantes Antiochus verſ.6? *Quarta*, fueritne is viuus à Romanis captus? *Quinta*, Eine Indiæ, Mediæ & Lydiæ regiones ademptæ? *Sexta*. num eædem Pergameno Regi Eumeni traditæ? *Septima*, ſitne iuſtus Romanorum Senatorum numerus verſ.15? *Octaua*, num vni tantùm homini, apud eoſdem, ſumma quotannis poteſtas deferebatur verſ.16? *Nona*, num inter eoſdem nulla inuidia, zelus nullus, verſu eodem?

Ad *primam* dico, fieri, licet non nominatim, Carthaginienſium bellorum mentionem verſ.4. prout ea nominatim expreſſit Ioſephus lib.12.cap.17.

Ad *ſecundam*. Helladica bella ſunt, quæ per Nabidem, & alios ſuſcepta, apud Liuium lib.34.35. Florum lib.2.cap.7.

Ad *tertiam*. Minorem quidem numerum videtur Liuius lib.37. ſtatuere. Florus cap.8. tantùm ait, *Elephantis immenſæ magnitudinis, auro, purpura, argento & ſuo ebore fulgentibus aciem vtrimq; vallauerat*. Sed Polybius lib.5. refert eundem Antiochum, contra Ptolemæum, elephantos eduxiſſe *centum & duos*. Quid ergo mirum, ſi contra Romanos eduxerit *centum viginti*?

numerum variaſſe non rarò. Primò *centum* tantùm à Romulo conſtituti fuerant, mox *ducenti*, paulò pòſt *trecenti*, ſtatimque, ſublato ſuperbo Rege, idem ab eo diminutus numerus reſtauratus, & vt videtur, cum viginti acceſſione, prout populi dignitas poſtulare viſa eſt, apud Liuium initio libri 2. etſi Sigonio lib. 2. de antiquo iure Rom. c. 2. ſecus videtur. Et hic numerus hoc Iudę tempore vigebat, viguitque vſque ad Gracchi ſeditiones, quando *ſexcenti* fuerunt; certè ex quadam Ciceronis ad Atticum epiſtola, *vltra quadringentos*, ſicuti eodem iſto Iudæ tempore, *vltra trecentos* erant. Et poſtea fuerunt *nongenti* tandemq; *mille*, & amplius. Vnde etiam *Orcini* ſenatores dicti nonnulli. Quòd verò *vni* cuidam *obedire* verſ. 16. dicuntur, intelligendum eſt, vel de *Imperatore*, quem cum exercitu in aliquam prouinciam mittebant; vel de *Dictatore*, qui quotannis, dum ſcilicet opus eſſet, creabatur. Si verò *de conſulibus* accipiamus, cum ij duo eſſent, quos D. Auguſtinus lib. 5. Ciuit. 12. *binos Imperatores* vocat: ſciendum, eorum vnum, alternis diebus, maximè imperaſſe, vt ex Liuio diſcimus, cum lib. 2. ait, *alterum tantùm Conſulum* faſces habuiſſe. lib. 22. in bello contra Annibalem, *vno die penes Paulum* ſummam Imperij fuiſſe; & poſtero die, Varronem; cui *ſors eius diei imperij* erat; nihil conſulto collega, ſignum pugnæ propoſuiſſe: lib. 28. *eodem die*, quo pugnatum eſſet; fuiſſe M. Liuij *auſpicium*. Et idem colligi poteſt ex Plutarcho in Numa, & Fabio; ſicut apud Græcos interdū eorum *Strategi*, alternis imperabant, ex eodem in Ariſt de. Et Athenienſium *Epiſtatæ*, vnum diem tantum cum imperio erant, vt explicat li. 4. de Repub. Athenienſium cap. 2. Sigonius; rurſumque de Romanis decemuiris Liuius lib. 3. *Decimo*, ait, *die ius populo ſinguli reddebant. Eo die penes præfectum iuris faſces duodecim erant, collegis nouem ſinguli accenſi apparebant.*

Ad *nonam*. Fuerunt Romani ante bellum Punicum tertium, modeſtiores ac meliores, quàm vel poſtea vel antea. Quæ tamen hîc laudatio eſt, intelligitur, humano more. fuiſſe ſcilicet ſatis inter ſe Romanos concordes, abſque zelo & inuidia, quæ admodum notaretur, & inter pænè omnes graſſaretur. De his maximè temporibus apud Ciceronem Ennius: *Moribus antiquis ſtat res Romana, viriſq;* prout doctiſſimè conficit S. Auguſtinus, qui hunc ad locum omnino legendus lib. 2. de ciuit. cap. 17. 18 & ſequentibus li. 5. c. 12. 15. 16. 17. itemq; Agrippæ Regis oratio apud Ioſephum li. 2. Capt. 28. & ipſe Ioſephus eodem lib. c. 42. vbi ſe ait animaduertiſſe, *duabus* maxime rebus Romanorum robur, vt inuictum eſſet, conſecutum eſſe. *Vna* & quidem maxima eſt, ἡ εὐπείθεια *obedientia: altera* ἡ περὶ ὅπλων μελέτη, *armorum exercitatio*. Item Ariſtidis, de eadem Romanorum diſciplina, verba ſunt. *Bella verò vix vnquam nunc creduntur exſtitiſſe, ac pro commentis habentur à pleriſque: Quod ſi alicubi ad limites conflictus fuerit, (vt in magno & immenſo imperio facilè fit ob Getarum inſaniam, vel Afrorum miſeriam, vel rubri maris accolarum infelicitatem, qui commodis boniſq; ſuis neſcierunt vti) mox iſta, tanquam fabulæ, cum omni memoriâ euanuerunt. Tanta pax apud vos viget, ò Romani, etſi militiam bellumq; habetis inter patria inſtituta.* Simile de Francis quidpiam narrat lib. 1. Agathias: & ſubdit, quod huc valde ſpectat, magnoque ab omnibus opere obſeruandum. IVSTITIA & CHARITAS *vbicumq; inter mortales fouentur, felicem, procul dubio, Rempublicam reddunt.*

Qui mittitur legatus Eupolemus, filius Ioannis illius eſt, de quo lib. 2. cap. 4. Et dicitur iſte Ioannes, in Græco textu, filius Ἀκκῶς, in noſtro *Iacob*. An rectè ſocietatem & fœdus cum Romanis inierit, dicam poſteà. Fœderis verò ipſius exemplum, quia inſtar litterarum mittebatur; vocatur Græcè ἀντίγραφον τῆς ἐπιστολῆς. Rurſum, quia illud idem à legatis ipſis Romæ vel ſcriptum, vel ſubſcriptum erat; à Ioſepho additur

ditur poſt v. 30. ἐγράφη τὸ δόγμα ὑπὸ Εὐπολέμου Ἰωάννου παιδὸς, καὶ ὑπὸ Ἰάσονος τοῦ Ἐλεαζάρου, ἐπὶ ἀρχιερέως μὲν τοῦ ἔθνους Ἰούδα, στρατηγοῦ δὲ Σίμωνος τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. *Scriptum eſt hoc decretum ab Eupolemo Ioannis filio, & ab Iaſone Eleazari filio, Pontifice quidem Iuda, belli verò Imperatore, Simone fratre ipſius*

De Bacchide rurſum, & Alcimo, deque glorioſa Iudæ morte. *Caput IX. Libri I.*

1 INtereà vt audiuit Demetrius, quia cecidit Nicanor, & exercitus eius in prælio, appoſuit & Bacchidem & Alcimum rurſum mittere in Iudæam, & dextrum cornu cum illis.

2 Et abierunt viam, quæ ducit in Galgala, & caſtra poſuerunt in Maſaloth, quæ eſt in Arbellis: & occupauerunt eam, & peremerunt animas hominum multas.

3 In menſe primo anni centeſimi & quinquageſimiſecundi applicuerũt exercitum ad Ieruſalem.

4 & ſurrexerunt, & abierunt in Beream viginti millia virorũ, & duo millia equitum.

5 Et Iudas poſuerat caſtra in Laiſa, & tria millia viri electi cum eo:

6 Et viderunt multitudinem exercitus quia multi ſunt, et timuerunt valdè: & multi ſubtraxerunt ſe de caſtris, & non remanſerunt ex eis niſi octingenti viri.

7 Et vidit Iudas quòd defluxit exercitus ſuus, & bellum perurgebat eum, & confractus eſt corde: quia non habebat tempus congregandi eos, & diſſolutus eſt.

8 Et dixit his, qui reſidui erant: Surgamus, & eamus ad aduerſarios noſtros, ſi poterimus pugnare aduerſus eos.

9 Et auertebant eum, dicentes: Non poterimus, ſed liberemus animas noſtras modò, & reuertamur ad fratres noſtos, & tunc pugnabimus aduerſus eos: nos autem pauci ſumus.

10 Et ait Iudas: Abſit iſtam rem facere vt fugiamus ab eis, & ſi appropiauit tempus noſtrum, moriamur in virtute propter fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ.

11 Et mouit exercitus de caſtris, & ſteterunt illis obuiam: & diuiſi ſunt equites in duas partes, & fundibularij & ſagittarij præibant exercitum, & primi certaminis omnes potentes.

12 Bacchides autem erat in dextro cornu, & proximauit legio ex duabus partibus, & clamabant tubis:

13 exclamauerunt autem & hi qui erant ex parte Iudæ, etiam ipſi, & commota eſt terra à voce exercituum, & commiſſum eſt prælium à manè vſq; ad veſperam.

14 Et vidit Iudas, quòd firmior eſt pars exercitus Bacchidis in dextris,

tris, & conuenerunt cum ipſo omnes conſtantes corde:
15 *Et contrita eſt dextera pars ab eis, et perſecutus eſt eos vſque ad montem Azoti.*
16 *Et qui in ſiniſtro cornu erant, viderunt quòd contritum eſt dextrum cornu, & ſecuti ſunt poſt Iudam, & eos qui cum ipſo erant à tergo:*
17 *Et ingrauatum eſt prælium, & ceciderunt vulnerati multi ex his, & ex illis.*
18 *Et Iudas cecidit, & cæteri fugerunt.*
19 *Et Ionathas, & Simon tulerunt Iudam fratrem ſuum, & ſepelierunt eum in ſepulchro patrum ſuorum in ciuitate Modin.*
20 *Et fleuerunt eum omnis populus Iſraël planctu magno, & lugebant dies multos,*
21 *& dixerunt: Quomodo cecidit potens, qui ſaluum faciebat populum Iſraël?*
22 *Et cætera verba bellorum Iudæ, & virtutum quas fecit, & magnitudinis eius, nō ſunt deſcripta: multa enim erant valdè.*
23 *Et factum eſt: poſt obitum Iudæ emerſerunt iniqui in omnibus finibus Iſraël, & exorti ſunt omnes, qui operabantur iniquitatē.*
24 *In diebus illis facta eſt fames magna valde, & tradidit ſe Bacchidi omnis regio eorum cum ipſis.*
25 *Et elegit Bacchides viros impios, & conſtituit eos dominos regionis:*
26 *Et exquirebant, & perſcrutabantur amicos Iudæ, & adducebant eos ad Bacchidem, & vindicabat in illos, & illudebat.*
27 *Et facta eſt tribulatio magna in Iſraël, qualis non fuit ex die, qua nō eſt viſus propheta in Iſraël.*
28 *Et congregati ſunt omnes amici Iudæ, & dixerunt Ionathæ:*
29 *Ex quo frater tuus Iudas defunctus eſt, vir ſimilis ei non eſt qui exeat contra inimicos noſtros, Bacchidem, et eos, qui inimici ſunt gentis noſtræ.*
30 *Nunc itaque te hodie elegimus eſſe pro eo nobis in principem, & ducem ad bellandum bellum noſtrum.*
31 *Et ſuſcepit Ionathas tempore illo principatum, & ſurrexit loco Iudæ fratris ſui.*
32 *Et cognouit Bacchides, & quærebat eum occidere.*
33 *Et cognouit Ionathas, & Simon frater eius, & omnes, qui cum eo erant: & fugerunt in deſertum Thecuæ, & conſederunt ad aquam lacus Aſphar.*
34 *Et cognouit Bacchides, & die ſabbathorum venit ipſe, & omnis exercitus eius trans Iordanem.*
35 *Et Ionathas miſit fratrem ſuum ducem populi, & rogauit Nabuthæos amicos ſuos, vt commodarent illis apparatum ſuum, qui erat copioſus.*
36 *Et exierunt filij Iambri ex Madaba, & comprehenderunt Iohannem, & omnia quæ habebat,*

& abierunt habentes ea.
37 Poſt hæc verba renunciatum
eſt Ionathæ, & Simoni fratri eius,
quia filij Iambri faciunt nuptias
magnas, et ducunt ſponſam ex Ma-
daba filiam vnius de magnis prin-
cipibus Chanaan cum ambitione
magna,
38 Et recordati ſunt ſanguinis
Iohannis fratris ſui: et aſcenderũt,
& abſconderunt ſe ſub tegumento
montis.
39 Et eleuauerunt oculos ſuos, &
viderunt: & ecce tumultus, & ap-
paratus multus, & ſponſus proceſ-
ſit, & amici eius, & fratres eius ob-
uiam illis cum tympanis, & muſi-
cis, & armis multis.
40 Et ſurrexerunt ad eos, ex in-
ſidiis, & occiderunt eos, & cecide-
runt vulnerati multi, et reſidui fu-
gerunt in montes: & acceperunt
omnia ſpolia eorum:
41 Et conuerſæ ſunt nuptiæ in
luctum, et vox muſicorum ipſorum
in lamentum.
42 Et vindicauerũt vindictam
ſanguinis fratris ſui: & reuerſi
ſunt ad ripam Iordanis.
43 Et audiuit Bacchides, & ve-
nit die ſabbathorum vſq; ad oram
Iordanis in virtute magna.
44 Et dixit ad ſuos Ionathas:
Surgamus, et pugnemus cõtra ini-
micos noſtros: Non eſt enim hodie
ſicut heri, & nudiuſtertius.
45 Ecce enim bellum ex aduerſo,
aqua verò Iordanis hinc & inde,
& ripa, et paludes, & ſaltus: & non
eſt locus diuertendi.
46 Nunc ergo clamate in cœlum,
vt liberemini de manu inimico-
rum veſtrorum. Et commiſſum eſt
bellum.
47 Et extendit Ionathas ma-
num ſuam percutere Bacchidem,
& diuertit ab eo retro:
48 Et diſsiliit Ionathas, & qui
cum eo erãt in Iordanem, et tranſ-
natauerunt ad eos Iordanem.
49 et ceciderunt de parte Bacchi-
dis die illa mille viri. et reuerſi
ſunt in Ieruſalem,
50 et ædificauerunt ciuitates mu-
nitas in Iudæa, munitionem, quæ
erat in Iericho, et in Ammaum, et
in Beth-horon, et in Beth-el, et
Thamnata, et Phara, et Thopo
muris excelſis, et portis, et ſeris.
51 Et poſuit cuſtodiam in eis, vt
inimicitias exercerent in Iſraël:
52 et muniuit ciuitatem Beth-
ſuram, et Gazaram, et arcem, et po-
ſuit in eis auxilia, et apparatum
eſcarum:
53 & accepit filios principum re-
gionis obſides, et poſuit eos in arce
in Ieruſalem in cuſtodiam:
54 Et anno centeſimo quinqua-
geſimotertio, menſe ſecundo, præce-
pit Alcimus deſtrui muros domus
ſanctæ interioris, et deſtrui opera
prophetarum: et cœpit deſtruere.
55 In tempore illo percuſſus eſt
Alcimus: et impedita ſunt opera il-
lius, et occluſũ eſt os eius, et diſſolu-
tus eſt paralyſi, nec vltrà potuit lo-
qui verbũ, et mãdare de domo ſua.
56 Et

56 *Et mortuus eſt Alcimus in tempore illo cum tormento magno.*

57 *Et vidit Bacchides quoniam mortuus eſt Alcimus: & reuerſus eſt ad regem, & ſiluit terra annis duobus.*

58 *Et cogitauerunt omnes iniqui dicentes: Ecce Ionathas, et qui cum eo ſunt, in ſilentio habitant confidenter: nunc ergo adducamus Bacchidem, & comprehendet eos omnes vna nocte.*

59 *Et abierunt, & conſilium ei dederunt.*

60 *Et ſurrexit vt veniret cum exercitu multo: & miſit occultè epiſtolas ſociis ſuis, qui erant in Iudæa, vt comprehenderēt Ionathan, et eos, qui cum eo erant: ſed non potuerunt, quia innotuit eis conſilium eorum.*

61 *Et apprehendit de viris regionis qui principes erant malitiæ quinquaginta viros, & occidit eos:*

62 *& ſeceſſit Ionathas, & Simon, et qui cum eo erant, in Bethbeſſen, quæ eſt in deſerto: & extruxit diruta eius, & firmauerunt eam.*

63 *Et cognouit Bacchides, & congregauit vniuerſam multitudinem ſuam: & his, qui de Iudæa erant denunciauit.*

64 *Et venit, et caſtra poſuit deſuper Beth-beſſen: & oppugnauit eam dies multos, et fecit machinas.*

65 *Et reliquit Ionathas Simonem fratrem ſuum in ciuitate, & exiit in regionem, & venit cum numero,*

66 *& percuſſit Odaren, et fratres eius, et filios Phaſeron in tabernaculis ipſorum, & cœpit cædere, et creſcere in virtutibus,*

67 *Simon verò, et qui cum ipſo erant, exierunt de ciuitate, & ſuccenderunt machinas,*

68 *& pugnauerunt contra Bacchidem, et contritus eſt ab eis: et afflixerunt eum valde, quoniam conſilium eius, et congreſſus eius erat inanis.*

69 *Et iratus contra viros iniquos, qui ei conſilium dederant vt veniret in regionem ipſorum, multos ex eis occidit: ipſe autem cogitauit cum reliquis abire in regionem ſuam.*

70 *Et cognouit Ionathas: & miſit ad eum legatos componere pacem cum ipſo, et reddere ei captiuitatem.*

71 *Et libenter accepit, & fecit ſecundum verba eius, & iurauit ſe nihil facturum ei mali omnibus diebus vitæ eius.*

72 *Et reddidit ei captiuitatem quam priùs erat prædatus de terra Iuda: et conuerſus abiit in terram ſuam, et non appoſuit ampliùs venire in fines eius.*

73 *Et ceſſauit gladius ex Iſraël: & habitauit Ionathas in Machmas, et cœpit Ionathas ibi iudicare populum, et exterminauit impios ex Iſraël.*

COMMENTARIVS.

TERTIO tandem remiſit Demetrius Rex *Bacchidem*, anno 152. cap. 9. à quo, cum hoſtium ſtragem maximam edidiſſet, à tergo circumuentus IVDAS, cecidit, cui & fratres, & populus vniuerſus multo cum luctu iuſta perſoluerunt, verſ. 19. & ſequentibus. Scribit verò Gorion c. 23. *Dominum præcepiſſe Iudæ, vt diem ſuum clauderet, colligereturq́; ad populos ſuos Haſideos*: veniſſe Bacchidem cum 30000. (At hoc libro 1. cap. 9. verſu 4. tantùm 22000.) Vno in latere fuiſſe 15000. per medios cucurriſſe Iudam ad Bacchidē, tam multis cęſis, vt cogeretur ſuper omnes incedere, eosq́ue tanquam iter calcare: inſtar Leonis, in die, quo inhiat prædæ, irruiſſe, quando ſcilicet ex eius facie tremor & horror apparet: Fugiſſe Bacchidem in Azotum, ſed ab eo exeunte, reliquiſq́ue quindecim millibus, Iudam pugnæ labore vehementer feſſum cecidiſſe. Quid verò ſignificet in ſiniſtro cornu eum cecidiſſe, exponit Cantipratenſis lib. 2. cap. 30. vbi dum Bacchidem ſiniſtro huic cornu præfuiſſe dicit, intelligendus eſt, vel poſteaquam cornu dextrum contritum iam erat verſ. 16. vel quia ſummus erat exercitus totius Dux. Non ſunt verò pręclare geſta Iudæ ipſius omnia hoc in libro deſcripta, ſed vt liber Machabęorum ſecundus, eſt Iaſonis epitome: ita hic liber prior, eſt Iudæ geſtorum epitome verſ. 22. quemadmodum & in Euangelio quoddam tantummodo CHRISTI Domini geſtorum compendium eſt, Iohannis 20. verſ. 30.

Sed quæritur, *An rectè*, tam paucos cum haberet, *tantùm in diſcrimen ſe coniecerit?* Reſpondeo, rectè, cum heroicę fortitudinis opus ediderit, ad quod rectè aggrediebatur, quia diuino auxilio à paucis magnas hoſtium copias ſæpè fuſas ſciebat, reque ipſa expertus fuerat. Hoſtilibus enim viribus vt obuiam irent Abraham, Gedeon, Ionathas, Dauid, alij, quantos ipſi exercitus eduxerunt? Heroica fortitudo, non communem tritamq́ue fortitudinis viam, ſed arduam magis, difficilioremq́ue, DEI potius quam ſuo ipſius robori confidens ingreditur. Ideoque ſuprà 2. Machab. vlt. verſ. 7. *Machabæus autem ſemper confidebat cum omni ſpe, auxilium ſibi à Domino affuturum.* Et ibidem ver. 19. *allocutus eſt eos de lege & prophetis, admonens etiam certamina, quæ fecerunt priùs.* ſiue, vt in Græco adhuc ſonantius eſt, προσυπομνήσας αὐτοὺς καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ἦσαν ἐκτετελεκότες, *redigens ipſis in memoriam etiam certamina illa grauiſſima, quæ perfecerant.* Sibi ergo etiam ipſi eadem omnia hæc in memoriam reuocans, ſimulq́ue magnifica illa, quæ in lege & prophetis promiſſa ſunt, de quibus Deuter. 28. & hoc libro ſuprà cap. 3. verſ. 18. & 19. cap. 4. verſ. 8. ſicq́ue in hoſtes heros fortiſſimus irruit. *Dices* tamen; fuit ipſe verſ. 7. *confractus corde*, ſiue *diſſolutus*. At fuit naturalis hæc quædam perturbatio, cui tamen, vti conſequa euenta monſtrant; neq; ceſſit, neque ſuccubuit. *Difficile eſt*, inquit epiſt. ad Saluinam S. Hieronymus, *quin potius impoſſibile, perturbationis initiis carere quempiam, quas ſignificantiùs Græci προπαθείας vocant: nos, vt verbum vertamus è verbo, antepaſſiones poſſumus dicere.* D. Thomas confractum corde interpretatur, *tædio affectum. & hoc*, ait *quia vehementem zelum habebat, & ipſum proſequi non poterat.* DICES iterum; fugere noluit, *ne gloriæ ſuæ maculam inferret* verſ. 10. *Reſpondeo*, quemadmodum corporis viribus, fortunæ opibus, itemq́ue gloriâ & bona famâ, ſic imbecillitate, inopia, infamia & dedecore ad bonum præcipuumq́ue finem, tanquam medio quodam vti licet. Ideoque, quod Iudas feciſſe hic dicitur, expreſſum iubetur Eccleſiaſtici 33. verſ. 24. *Ne dederis maculam in gloria tua.* & ab eodem ſapiente cap. 47. verſ. 22. Salomoni obiicitur, *dediſti maculam*

culam in gloria tua. Finis verò Iudæ præcipuus clarè proponitur capite vltimo lib.2.v. 18.cap.3.lib.1.verſ.59.videlicet vt DEI gloria, vera religio, templi, ſacrarumque cęremoniarum ſanctitas defenderetur. ita vt in eo illa gloriæ cupiditas cernatur, quam *bonam & veram* ſtatuit. D. Auguſtinus lib.5.de ciuit.cap.12.14.& 18.illa verò vana & futilis abfuerit, quam ibidem idem Auguſtinus & cap.13.15.17.20.in Gentilibus Romanis improbat. *Gloriam noſtram*, ait, quę ex DEO eſt, quę in DEO, quæ propter DEVM, & ad DEVM. Nam illius beneficio & manu, ipſius ſanctiſſimam legem & cęremonias, propter ipſius honorem & reuerentiam, vt ipſe verus, & omnipotens ab omnibus Dominus haberetur, & coleretur, tot & tantas hactenus pij iſti bellatores geſſerant. Gloria ipſorum DEVS eſt. Græcè *crimen* vocatur *αἰτία.* quaſi diceret Iudas; nullam cuiquam gloriam, DEVMq; noſtrum calumniandi, accuſandi & criminandi occaſionem demus, *ne dicant* ſcilicet *gentes, vbi eſt* DEVS *eorum* Pſalm.78.verſ.10. ne impune blaſphemet quiſquam cum Nicanore lib.2. cap. vlt. v. 5. Sanè verò ſcripſit Ioſephus lib.16.cap.9.apud Iudæos moris eſſe, vt in benefactis non gloria ſpectetur, ad eamque quod agitur, referatur, ſed ipſa tantùm bonitas, virtusque adametur. Quin & ſummo id ſtudio à tanto, tamque prudente viro factum ſit, quis dubitet? Ideoque & ad obiectiunculas iſtas breuiter ac vere hoc loco D. Thomas. *Non*, ait, *hæc dixit confidens de ſeipſo, ſed de diuino auxilio* & dixit, *non inferamus crimen gloriæ noſtræ, non tam humanæ quàm diuinæ*, id eſt, *non tam in via quàm in patria.*

Sed *obiectabit* adhuc forte aliquis; hanc Iudæ orationem verſ. 10. *Si appropiauit tempus noſtrum, moriamur*, videri è ſuperſtitioſa impiaque fatali neceſſitate, olere aliquid. poſſetque huic ſuſpicioni firmamentum è Ioſepho lib. 13. cap. 9. ſubſtrui, dum ait τὸ τῶν Ἐσσηνῶν γένος πάντων τὴν εἱμαρμένην κυρίαν ἀποφαίνεται. *Eſſenorum genus fatum pronunciat omnium Dominum.* At ſanè cum ſe Sadducæorum Phariſæorumque ſectam ſequutum in vita ſua idem Ioſephus aiat, neſcio an in Eſſenos opinionis huius ſtultitiam deriuare potius, quàm in Phariſæis hærere voluerit, quos quædam tantùm fato aſcripſiſſe, cætera in hominum arbitrio libero poſuiſſe refert: aut non ſatis eorum mentem explicarit, cum aliquando *fatum*, rectè vereque admitti poſſit, vti etiam in Philoſophicis docet lib.2.Phyſic. Toletus cap.6.quęſt.11.Conimbricenſes ibidem q.1. artic.2.Soarez Metaphyſ.diſput. 19.numer.9. Eſt enim, *fatum*, vt ait lib. 4. de conſolatione Boëtius, *inhærens rebus mobilibus immobilis diſpoſitio, per quam diuina prouidentia, ſuis quæq; nectit ordinibus.* Qui verò aliter fatum fantur, *fatui* ſunt, vt ait D. Auguſtinus trac. 37.in Ioh.lib.5.de ciuit.9.eamque fatuitatem non Eſſenis, ſed Phariſæis tribuit S. Epiphanius hæreſi 16.& videri poteſt inſuper Ioſephus lib.16.cap.vlt.lib. 17.c.etiam vltimo. Abſit verò vt tam ſiniſtrè optimi Machabæi ſententiam interpretari quiſquam audeat. CHRISTVS Dominus, quia definitè ſuæ mortis tempus prænorat, abſque vllo, *ſi*, dixit, *Appropinquit hora, ſurgite. Eamus.* Iudas verò hic noſter, temporis, quo mori deberet, incertus, præponit, hominum more *ſi.* prout etiam locuti ſunt S. Martinus apud Sulpitiũ, S. Ambroſius apud S. Paulinũ, boni quotidie Chriſtiani cum à Medicis deſperantur, Si aduenit mortis hora, eia piè Chriſtianeque moriamur, ſacramẽtis nos communiamus, animos DEO commendemus. vt nihil aliud iam dicatur quàm *fiat voluntas tua, ſicut, in cœlo & in terra.* Hinc D. Ambroſius lib. 1. offic. cap. 41. *Quia*, inquit, *fortitudo non ſolum ſecundis rebus, ſed etiam aduerſis probatur, ſpectemus Iudæ Machabæi exitum. Is enim poſt victum Nicanorem Demetrij ducem ſecurior aduerſus viginti millia exercitus Regis, cum nongentis viris bellum adorſus, volentibus his cedere, ne multitudine opprimerentur,*

glorioſam magis mortem, quam turpem fugam ſuaſit. Ne crimen, inquit, *noſtræ relinquamus gloriæ. Itaq; commiſſo prælio, cum à primo ortu diei in veſperam dimicaretur, dextrum cornu, in quo validiſſimam manum aduertit hoſtium, aggreſſus facile auertit, ſed dum fugientes ſequitur, à tergo vulneri locum præbuit. ita glorioſiorem triumphus mortem inuenit.*

Pontificem Maximum fuiſſe tradit, vt in ſociali etiam fœdere vidimus; Ioſephus lib. 12. cap. 17. Sed quia verum initi Pontificatus tempus præterierat, magno cum errore ſcripſit, poſt Alcimi mortem, ei hanc à populo dignitatem delatam. Nam Iudæ ipſi fuit ſuperſtes Alcimus, vt infrà verſ. 57. explicatur. & ſuis ſeipſum verbis impedit & refutat Ioſephus. Cum enim clarè dicat, Alcimum Sacerdotio annos quatuor potitum, peruenifſet ipſe, vt ex ſupradictis conſtat; ad annum 154. cum Iudas iam anno 152. mortem oppetat. Rurſum lib. eodem 12. c. vlt. ait, tenuiſſe Iudam ſacerdotium annos tres, vt annum 157. attigiſſe oporteret. A veritate verò, & à ſe ipſo diſſonantiſſimè, ipſum, dum Pontificum catalogum lib. 20. cap. penultimo recenſet, omnino tacuit, vti iam ſuprà fol. 559 notaui. Ideoq; verius ſacerdotio magno Mathathiam, Iudamque ſtatim à principio perfunctos, etiamſi Menelaus & Alcimus eundem à Regibus honorem impetraſſent, armisque & dolis eundem occupare omni ratione ſtuderent.

Eius verò Iudæ laus & fama tam illuſtris ſemper fuit, vt eius nomine ſoleant Chriſtiani heroes decorari, qui pro religione, contra infideles egregiè dimicant. vt è Lotharingica domo, qui Hieroſolymitanum regnum illuſtriſſimi Duces recuperarunt, quorum primus Godefridus, vel coronam regalem geſtare noluit, vt eſt apud Wilhelmum de bello ſacro; vel certè non niſi ſpineam, vt in ſtatuis Oenipontanis viſitur; geſtauit, prout notat Herculis Prodicij author Stephanus Vinandus Pighius. In eius, qui Hieroſolymitanus Rex fuit ſecundus, ſepulchro eſt hoc Epitaphium:

Rex Balduinus, Iudas alter Machabæus,
Spes patriæ, vigor Eccleſiæ, virtus vtriuſque.

Ex eadem familia, qui tam mirabiliter tot hæreticorum in ipſa Galliæ viſcera inuadentium copias olim deleuit, Illuſtriſſimum Guiſium audio, eodem Machabæi nomine tituloque à magnis quibuſdam viris, ornatum. Quin &, in eadem Gallia, idem ſplendidiſſimum ante 700. annos nomen conſecutus fuit Witichindi Saxonis filius Rupertus, vt eſt apud Auentinum libro 4. Eſt eiuſdem Iudæ quoddam veluti epitaphium apud Ioſephum in extremo libro duodecimo.

Jonathas Iudæ frater, Dux & Pontifex, è Machabæis, tertius.

DE hoc à cap. 9. ver. 28. ad cap. 13. Ioſephus libro 13. Et à morte Iudæ, vſque ad Antipatrum Herodis Regis patrem, porrigitur liber quartus Ioſephi Gorionis. Fuit *Ionathas* Dux electus cap. 9. verſ. 28. & ab eo etiam tempore Pontifex Maximus cap. 12. verſ. 6. Fuerunt ei varia vel bella vel fœdera & amicitiæ cum variis Regibus; cum Demetrio ſcilicet, de quo hactenus; Alexandro Bala, Epiphauis Antiochi filio, Ptolemæo Philometore, Demetrio, ſuperioris Demetrij filio, Tryphone Duce.

Anno igitur 152. cum à copiis, & ad bellum neceſſariis minus inſtructus eſſet, in Thecuæ deſertum, vnà cum paucis ſeſe contulit ver. 33. Iambritas, qui fratrem Ioannem interfecerant, ver. 36. egregiè vltus eſt, nuptiis eorum interceptis, & malè mul-

ctatis

ctatis ver.37.& ſequentibus. Cum *Bacchide*, qui Iudam vicerat & occiderat, pugnauit ver.43. Sed pro *mille*, qui ceciderunt verſ.49. Ioſephus ponit duo millia. Is vero Bacchides munitiones complures excitauit, ver.50. de quibus cap.10.verſ.12. Sed obſeruanda verſ. 48. pugnæ ratio. Ipſe Ionathas inſiluit in Iordanem, & qui cum eo erant, ſicque enatarunt. Sed in Græco additur, ϗ διέβησαν ἐπ' αὐτοὺς τὸν Ἰορδάνην. quod noſter vertit, *tranſnatauerunt ad eos Iordanem.* Quinam verò illi de quibus dicitur, *ad eos?* Sanè ipſi illi ſunt, qui cum Ionatha erant. & qui cum Bacchide tum erant, non ſunt auſi ad Ionathæos in ripam alteram tranſnatare. Ideoque in Græco duo verba διεκολύμβησαν, *enatarunt*, & non διέβησαν *tranſierunt*, ſignificant in Latino legendum, *Diſsiluit Ionathas, & qui cum eo erant, in Iordanem: & enatauerunt: & non tranſnatauerunt* (Bacchidæi ſcilicet) *ad eos Ior-danem.*

Anno 153.cum impius *Alcimus* templi muros dirueret, verſ.54.diuina vindicta miſerrimè interiit verſ.55. vbi ſcelerum & diuinæ vindictæ comparatio videri poteſt vtiliſſima. Vnde & ad Regem rediit Bacchides. Sicque duobus annis 154.155.pax Ionathæ,& quies in Iudęa fuit,talis,qualem initio cap.3. lib.2. ſcribit Florus. Quam ægrè cum ferrent impij, Bacchidem reuocarunt. qui plures occidit verſ.61. & Ionatham, eiusque fratrem Simonem Bethbeſſæ obſedit verſ.62. Quam Ioſephus Flauius vocat Bethalagam villam,Gorion lib.4.cap.1.Beerſchebam;Græcus textus Βαιθβασὶ.Sed erupit Ionathas,Bacchidis tentorium,vt ait Gorion,inuaſit; ipſumque,non Odomiram, ſed vt rectè noſter textus verſ.66. *Odaren*,Græcè Ὀδαῤῥὴν, ſeu, vt Gorion cap.1. lib.4.*Hadarahan* cum fratribus interfecit, & regionem victor peragrauit verſ 66.Bacchides verò à Simone, Haſamonæis ſtipato, vt addit Gorion, hac in obſidione tam malè acceptus eſt, vt impios qui eum reuocarant, interfici curarit, pacem cum Ionatha inierit, neque in Iudæam amplius redierit; ſicque totos quinque annos ſecutos fuit Ionathæ pax.Fugiens enim *Bacchides* in deſertum, fuerat à Ionatha & fratribus *captus*,ſed iis ſupplex factus, iurauit, ſe quæ abduxerat, omnia redditurum, vt eſt apud Gorionidem.

CAPVT X. LIBRI I.

1 ET anno centeſimo ſexageſimo aſcendit Alexander Antiochi filius,qui cognominatus eſt Nobilis: et occupauit Ptolemaidem: et receperunt eum, et regnauit illic.

2 Et audiuit Demetrius rex, et congregauit exercitum copioſum valde, et exiuit obuiam illi in prælium.

3 Et miſit Demetrius epiſtolam ad Ionathan verbis pacificis, vt magnificaret eum:

4 dixit enim: Anticipemus facere pacem cum eo, priuſquam faciat cum Alexandro aduerſum nos:

5 recordabitur enim omnium malorum, quæ fecimus in eum, et in fratrem eius, et in gentem eius.

6 Et dedit ei poteſtatem congregandi exercitum, et fabricare arma, et eſſe ipſum ſocium eius, et obſides, qui erãt in arce iuſſit tradi ei.

7 Et venit Ionathas in Ieruſalem, et legit epiſtolas in auditu omnis

mnis populi, & eorum qui in arce erant.
8 *Et timuerunt timore magno, quoniam audierunt quòd dedit ei rex poteſtatem congregandi exercitum.*
9 *Et traditi ſunt Ionathæ obſides, & reddidit eos parentibus ſuis:*
10 *& habitauit Ionathas in Ieruſalem, & cœpit ædificare, & innouare ciuitatem.*
11 *Et dixit facientibus opera, vt extruerent muros, & montẽ Sion in circuitu lapidibus quadratis ad munitionem: & ita fecerunt.*
12 *Et fugerunt alienigenæ, qui erant in munitionibus, quas Bacchides ædificauerat:*
13 *et reliquit vnuſquiſq; locum ſuum, & abiit in terram ſuam:*
14 *Tantùm in Beth-ſura remanſerunt aliqui ex his, qui reliquerant legem, & præcepta Dei. erat enim hæc eis ad refugium.*
15 *Et audiuit Alexander rex promiſſa, quæ promiſit Demetrius Ionathæ: & narrauerunt ei prælia, & virtutes, quas ipſe fecit, et fratres eius, & labores, quas laborauerunt,*
16 *et ait: Nunquid inueniemus aliquem virum talem? & nunc faciemus eum amicum, et ſocium noſtrum.*
17 *Et ſcripſit epiſtolam, & miſit ei ſecundum hæc verba, dicens:*
18 REX *Alexander fratri Ionathæ ſalutem.*
19 *Audiuimus de te quòd vir potens ſis viribus, & aptus es vt ſis amicus noſter:*
20 *& nunc conſtituimus te hodie ſummum ſacerdotem gentis tuæ, et vt amicus vocêris regis, (& miſit ei purpuram, & coronam auream) et quæ noſtra ſunt ſentias nobiſcum, et conſerues amicitias ad nos.*
21 *Et induit ſe Ionathas ſtola ſancta ſeptimo menſe, anno centeſimo ſexageſimo in die ſolenni ſcenopegiæ: & congregauit exercitum, & fecit arma copioſa.*
22 *Et audiuit Demetrius verba iſta, & contriſtatus eſt nimis, & ait:*
23 *Quid hoc faciemus, quòd præoccupauit nos Alexander apprehendere amicitiam Iudæorum ad munimen ſui?*
24 *Scribam & ego illis verba deprecatoria, & dignitates, & dona: vt ſint mecum in adiutorium.*
25 *Et ſcripſit eis in hæc verba:* REX *Demetrius genti Iudæorum ſalutem.*
26 *Quoniam ſeruaſtis ad nos pactum, & manſiſtis in amicitia noſtra, & non acceſſiſtis ad inimicos noſtros, audiuimus, et gauiſi ſumus.*
27 *Et nunc perſeuerate adhuc conſeruare ad nos fidem, et retribuemus vobis bona pro his quæ feciſtis nobiſcum.*
28 *et remittemus vobis præſtationes multas, et dabimus vobis donationes.*
29 *Et nunc abſoluo vos, et omnes Iudæos*

Iudæos à tributis, & pretia ſalis in-
dulgeo, & coronas remitto, & ter-
tias ſeminis:
30 Et dimidiam partem fructus
ligni, quod eſt portionis meæ, relin-
quo vobis ex hodierno die, et dein-
ceps, ne accipiatur à terra Iuda, et à
tribus ciuitatibus, quæ additæ ſunt
illi ex Samaria, et Galilæa ex hodi-
erna die, et in totum tempus.
31 & Ieruſalem ſit ſancta, et li-
bera cum finibus ſuis: et decimæ, et
tributa ipſius ſint.
32 Remitto etiam poteſtatem ar-
cis, quæ eſt in Ieruſalem: et do eam
ſummo ſacerdoti, vt conſtituat in
ea viros quoſcunque ipſe elegerit,
qui cuſtodiant eam.
33 Et omnem animam Iudæo-
rum, quæ captiua eſt à terra Iuda in
omni regno meo, relinquo liberam
gratis, vt omnes à tributis ſoluan-
tur, etiam pecorum ſuorum.
34 Et omnes dies ſolennes, &
ſabbatha, et neomeniæ, et dies de-
creti, & tres dies ante diem ſolen-
nem, et tres dies poſt diem ſolen-
nem ſint omnes immunitatis et
remiſſionis omnibus Iudæis, qui
ſunt in regno meo:
35 Et nemo habebit poteſtatem
agere aliquid, & mouere negotia
aduerſus aliquem illorum in omni
cauſa.
36 Et adſcribantur ex Iudæis in
exercitu regis ad triginta millia
virorum: & dabuntur illis copiæ
vt oportet omnibus exercitibus
regis, & ex eis ordinabuntur qui
ſint in munitionibus regis magni:
37 & ex his conſtituentur ſuper
negotia regni, quæ aguntur ex fide,
& principes ſint ex eis, & ambu-
lent in legibus ſuis, ſicut præcepit
rex in terra Iuda.
38 Et tres ciuitates, quæ additæ
ſunt Iudææ ex regione Samariæ,
cum Iudæa reputentur: vt ſint ſub
vno, & non obediant alij poteſtati,
niſi ſummi ſacerdotis.
39 Ptolemaida, & confines eius,
quas dedi donum ſanctis qui ſunt
in Ieruſalem ad neceſſarios ſum-
ptus ſanctorum.
40 Et ego do ſingulis annis quin-
decim millia ſiclorum argenti de
rationibus regis, quæ me con-
tingunt:
41 Et omne, quod reliquum fu-
erit, quod non reddiderant qui ſu-
per negotia erant annis prioribus,
ex hoc dabunt in opera domus.
42 Et ſuper hæc quinque millia
ſiclorum argenti, quæ accipiebant
de ſanctorum ratione per ſingulos
annos: & hæc ad ſacerdotes perti-
neant, qui miniſterio funguntur.
43 Et quicunque confugerint in
templum, quod eſt Ieroſolymis, &
in omnibus finibus eius, obnoxij
regi in omni negotio dimittantur,
& vniuerſa, quæ ſunt eis in regno
meo libera habeant.
44 Et de ædificanda vel reſtau-
randa opera ſanctorum, ſumptus
dabuntur de ratione regis:
45 Et ad extruendos muros Ie-
ruſalem, & communiendos in cir-

mnis populi, & eorum qui in arce
erant.
8 Et timuerunt timore magno,
quoniam audierunt quòd dedit ei
rex poteſtatem congregandi exer-
citum.
9 Et traditi ſunt Ionathæ obſi-
des, & reddidit eos parentibus ſuis:
10 & habitauit Ionathas in Ie-
ruſalem, & cœpit ædificare, & in-
nouare ciuitatem.
11 Et dixit facientibus opera, vt
extruerent muros, & montē Sion
in circuitu lapidibus quadratis ad
munitionem: & ita fecerunt.
12 Et fugerunt alienigenæ, qui
erant in munitionibus, quas Bac-
chides ædificauerat:
13 et reliquit vnuſquiſq; locum
ſuum, & abiit in terram ſuam:
14 Tantùm in Beth-ſura re-
manſerunt aliqui ex his, qui reli-
querant legem, & præcepta Dei.
erat enim hæc eis ad refugium.
15 Et audiuit Alexander rex
promiſſa, quæ promiſit Demetrius
Ionathæ: & narrauerunt ei prælia,
& virtutes, quas ipſe fecit, et fra-
tres eius, & labores, quas labora-
uerunt,
16 et ait: Nunquid inueniemus
aliquem virum talem? & nunc fa-
ciemus eum amicum, et ſocium no-
ſtrum.
17 Et ſcripſit epiſtolam, & miſit
ei ſecundùm hæc verba, dicens:
18 REX Alexander fratri Io-
nathæ ſalutem.
19 Audiuimus de te quòd vir po-
tens ſis viribus, & aptus es vt ſis
amicus noſter:
20 & nunc conſtituimus te ho-
die ſummum ſacerdotem gentis
tuæ, et vt amicus voceris regis, (&
miſit ei purpuram, & coronam au-
ream) et quæ noſtra ſunt ſentias
nobiſcum, et conſerues amicitias
ad nos.
21 Et induit ſe Ionathas ſtola
ſancta ſeptimo menſe, anno cente-
ſimo ſexageſimo in die ſolenni ſce-
nopegiæ: & congregauit exerci-
tum, & fecit arma copioſa.
22 Et audiuit Demetrius ver-
ba iſta, & contriſtatus eſt nimis,
& ait:
23 Quid hoc faciemus, quòd præ-
occupauit nos Alexander appre-
hendere amicitiam Iudæorum ad
munimen ſui?
24 Scribam & ego illis verba
deprecatoria, & dignitates, & do-
na: vt ſint mecum in adiutorium.
25 Et ſcripſit eis in hæc verba:
REX Demetrius genti Iudæorum
ſalutem.
26 Quoniam ſeruaſtis ad nos pa-
ctum, & manſiſtis in amicitia no-
ſtra, & non acceſſiſtis ad inimicos
noſtros, audiuimus, et gauiſi ſumus.
27 Et nunc perſeuerate adhuc
conſeruare ad nos fidem, et retri-
buemus vobis bona pro his quæ fe-
ciſtis nobiſcum.
28 et remittemus vobis præſta-
tiones multas, et dabimus vobis
donationes.
29 Et nunc abſoluo vos, et omnes
Iudæos

Iudaeos à tributis, & pretia ſalis indulgeo, & coronas remitto, & tertias ſeminis:
30 *Et dimidiam partem fructus ligni, quod eſt portionis meae, relinquo vobis ex hodierno die, et deinceps, ne accipiatur à terra Iuda, et à tribus ciuitatibus, quae additae ſunt illi ex Samaria, et Galilaea ex hodierna die, et in totum tempus.*
31 *& Ieruſalem ſit ſancta, et libera cum finibus ſuis: et decima, et tributa ipſius ſint.*
32 *Remitto etiam poteſtatem arcis, quae eſt in Ieruſalem: et do eam ſummo ſacerdoti, vt conſtituat in ea viros quoſcunque ipſe elegerit, qui cuſtodiant eam.*
33 *Et omnem animam Iudaeorum, quae captiua eſt à terra Iuda in omni regno meo, relinquo liberam gratis, vt omnes à tributis ſoluantur, etiam pecorum ſuorum.*
34 *Et omnes dies ſolennes, & ſabbatha, et neomeniae, et dies decreti, & tres dies ante diem ſolennem, et tres dies poſt diem ſolennem ſint omnes immunitatis et remiſſionis omnibus Iudaeis, qui ſunt in regno meo:*
35 *Et nemo habebit poteſtatem agere aliquid, & mouere negotia aduerſus aliquem illorum in omni cauſa:*
36 *Et adſcribantur ex Iudaeis in exercitu regis ad triginta millia virorum: & dabuntur illis copiae vt oportet omnibus exercitibus regis, & ex eis ordinabuntur qui ſint in munitionibus regis magni:*
37 *& ex his conſtituentur ſuper negotia regni, quae aguntur ex fide, & principes ſint ex eis, & ambulent in legibus ſuis, ſicut praecepit rex in terra Iuda.*
38 *Et tres ciuitates, quae additae ſunt Iudaeae ex regione Samariae, cum Iudaea reputentur: vt ſint ſub vno, & non obediant alij poteſtati, niſi ſummi ſacerdotis.*
39 *Ptolemaida, & confines eius, quas dedi donum ſanctis qui ſunt in Ieruſalem ad neceſſarios ſumptus ſanctorum.*
40 *Et ego do ſingulis annis quindecim millia ſiclorum argenti de rationibus regis, quae me contingunt:*
41 *Et omne, quod reliquum fuerit, quod non reddiderant qui ſuper negotia erant annis prioribus, ex hoc dabunt in opera domus.*
42 *Et ſuper haec quinque millia ſiclorum argenti, quae accipiebant de ſanctorum ratione per ſingulos annos: & haec ad ſacerdotes pertineant, qui miniſterio funguntur.*
43 *Et quicunque confugerint in templum, quod eſt Ieroſolymis, & in omnibus finibus eius, obnoxij regi in omni negotio dimittantur, & vniuerſa, quae ſunt eis in regno meo libera habeant.*
44 *Et de aedificanda vel reſtauranda opera ſanctorum, ſumptus dabuntur de ratione regis:*
45 *Et ad extruendos muros Ieruſalem, & communiendos in circuitu,*

cuitu, ſumptus dabuntur de ratio-
ne regis, & ad conſtruendos muros
in Iudæa.
46 Vt audiuit autem Ionathas,
& populus ſermones iſtos, non cre-
diderunt eis, nec receperunt eos:
Supra 7. 12. quia recordati ſunt malitiæ magnæ
quam fecerat in Iſraël, et tribula-
uerat eos valdè.
47 Et complacuit eis in Alexan-
drum, quia ipſe fuerat eis princeps
ſermonum pacis, & ipſi auxilium
ferebant omnibus diebus.
48 Et congregauit rex Alexan-
der exercitum magnum, & admo-
uit caſtra contra Demetrium.
49 Et commiſerunt prælium duo
reges, & fugit exercitus Demetrij,
& inſecutus eſt eum Alexander, et
incubuit ſuper eos.
50 Et inualuit prælium nimis,
donec occidit ſol: & cecidit Deme-
trius in die illa.
51 Et miſit Alexander ad Ptole-
mæum regem Aegypti legatos ſe-
cundum hæc verba, dicens:
52 QVONIAM regreſſus ſum
in regnum meum, & ſedi in ſede
patrum meorum, et obtinui prin-
cipatum, & contriui Demetrium,
& poſſedi regionem noſtram,
53 et commiſi pugnam cum eo, et
contritus eſt ipſe, et caſtra eius à no-
bis, et ſedemus in ſede regni eius:
54 & nunc ſtatuamus adinui-
cem amicitiam: & da mihi filiam
tuam vxorem, & ego ero gener
tuus, & dabo tibi dona, & ipſa di-
gna te.
55 Et reſpondit rex Ptolemæus,
dicens: FOELIX dies, in qua re-
uerſus es ad terram patrum tuorũ,
& ſediſti in ſede regni eorum.
56 Et nunc faciam tibi quod ſcri-
pſiſti: ſed occurre mihi Ptolemai-
dam, vt videamus inuicem nos, &
ſpondeam tibi ſicut dixiſti.
57 Et exiuit Ptolemæus de Ae-
gypto, ipſe et Cleopatra filia eius, &
venit Ptolemaidam anno centeſi-
mo ſexageſimoſecundo.
58 Et occurrit ei Alexander rex,
& dedit ei Cleopatrã filiam ſuam:
& fecit nuptias eius Ptolemaida,
ſicut reges, in magna gloria.
59 Et ſcripſit rex Alexander Io-
nathæ, vt veniret obuiam ſibi.
60 Et abiit cum gloria Ptolemai-
dam, & occurrit ibi duobus regi-
bus, et dedit illis argentum mul-
tum, et aurum, et dona: et inuenit
gratiam in conſpectu eorum.
61 Et conuenerũt aduerſus eum
viri peſtilentes ex Iſraël, viri ini-
qui interpellantes aduerſus eum: et
non intendit ad eos rex.
62 Et iuſſit ſpoliari Ionathan ve-
ſtibus ſuis, et indui eum purpura: et
ita fecerunt. Et collocauit eum rex
ſedere ſecum.
63 Dixitq; principibus ſuis: Exi-
te cum eo in medium ciuitatis, &
prædicate, vt nemo aduerſus eum
interpellet de vllo negotio, nec
quiſquam ei moleſtus ſit de vlla ra-
tione.
64 Et factum eſt, vt viderunt,
qui interpellabant gloriam eius,
quæ

quæ prædicabatur, et opertum eum purpura, fugerunt omnes:
65 Et magnificauit eum rex, & ſcripſit eum inter primos amicos, et poſuit eum ducem, et participem principatus.
66 Et reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem cum pace, & lætitia.
67 In anno centeſimo ſexageſimoquinto, venit Demetrius filius Demetrij à Creta in terram patrum ſuorum.
68 Et audiuit Alexander rex, et contriſtatus eſt valdè, et reuerſus eſt Antiochiam.
69 Et conſtituit Demetrius rex Apollonium ducem, qui præerat Cœleſyriæ: & congregauit exercitum magnum, et acceſſit ad Iamniam: & miſit ad Ionatham ſummum ſacerdotem,
70 dicens: Tu ſolus reſiſtis nobis: ego autem factus ſum in deriſum, et in opprobrium, propterea quia tu poteſtatem aduerſum nos exerces in montibus.
71 Nunc ergo ſi confidis in virtutibus tuis, deſcende ad nos in campum, et comparemus illic inuicem: quia mecum eſt virtus bellorum.
72 Interroga, et diſce quis ſum ego, et cæteri, qui auxilio ſunt mihi, qui & dicunt quia non poteſt ſtare pes veſter ante faciem noſtram, quia bis in fugam conuerſi ſunt patres tui in terra ſua:
73 Et nunc quomodo poteris ſuſtinere equitatum & exercitum tantum in campo, vbi non eſt lapis neque ſaxum, neque locus fugiendi?
74 Vt audiuit autem Ionathas ſermones Apollonij, motus eſt animo: et elegit decem millia virorũ, et exiit ab Ieruſalem, et occurrit ei Simon frater eius in adiutorium:
75 Et applicuerunt caſtra in Ioppen, et excluſit eum à ciuitate: quia cuſtodia Apollonij Ioppe erat, et oppugnauit eam.
76 Et exterriti qui erant in ciuitate, aperuerunt ei, et obtinuit Ionathas Ioppen.
77 Et audiuit Apollonius, et admouit tria millia equitum, et exercitum multum.
78 Et abiit Azotum tanquam iter faciens, et ſtatim exiit in campum, eo quòd haberet multitudinem equitum, et confideret in eis. Et inſecutus eſt eum Ionathas in Azotum, & commiſerunt prælium.
79 Et reliquit Apollonius in caſtris mille equites poſt eos occultè.
80 Et cognouit Ionathas quoniam inſidiæ ſunt poſt ſe, & circuierunt caſtra eius, & iecerunt iacula in populum à manè vſque ad veſperam.
81 Populus autem ſtabat, ſicut præceperat Ionathas: et laborauerunt equi eorum.
82 Et eiecit Simon exercitum ſuum, et commiſit cõtra legionem: equites enim fatigati erant: et contriti ſunt ab eo, & fugerunt.

83 Et qui diſperſi ſunt per cam-
pum, fugerunt in Azotum, & in-
trauerunt in Beth-dagon idolum
ſuum, vt ibi ſe liberarent.
84 Et ſuccendit Ionathas Azo-
tum, & ciuitates, quæ erant in cir-
cuitu eius, & accepit ſpolia eorum,
& templum Dagon: & omnes, qui
fugerunt in illud ſuccendit igni.
85 Et fuerunt qui ceciderunt
gladio cum his, qui ſuccenſi ſunt,
ferè octo millia virorum.
86 Et mouit inde Ionathas ca-
ſtra, & applicuit ea Aſcalonem: &
exierunt de ciuitate obuiam illi in
magna gloria.
87 Et reuerſus eſt Ionathas in
Ieruſalem cum ſuis, habentibus
ſpolia multa.
88 Et factum eſt: vt audiuit A-
lexander rex ſermones iſtos, addi-
dit adhuc glorificare Ionathan.
89 Et miſit ei fibulam auream,
ſicut conſuetudo eſt dari cognatis
regum. & dedit ei Accaron, & om-
nes fines eius in poſſeſſionem.

COMMENTARIVS.

ANNO 160. bellum inter *Demetrium* Regem & *Alexandrum*, qui apud Ioſephum lib.13. *Balles* cap.3. apud Strabonem lib.16. *Balas* dicitur, ortum eſt. Hic erat Epiphanis Antiochi filius, vel ſaltem eſſe ſe dicebat, prout lib. 35. tradit Iuſtinus, Appianus loc. cit. vbi ait, mentitum eum, ex Seleuci ſcilicet primi, genere ſe procreatum: infimæ ſortis hominem fuiſſe, dictúmque antea *Prompanum* ait idem Iuſtinus & Liuij epitome lib. 52. quemadmodum hoc eodem tempore prodijt, qui contra Romanos bellum Macedonicum tertium excitauit *Pſeudophilippus*, de quo lib.2. Florus cap.14. Epitome Liuij lib. 49. & poſtea rurſum *Pſeudoalexander* alius, de quo Ioſephus lib.17. cap. 14. Quia ergo verus Antiochi Epiphanis filius non fuit Alexander hic, cum verſ. primo, vocatur *filius*, intelligendum erit, *ex ipſius*, ſcilicet *affirmatione*, *& plerorumq; opinione*. Cum enim propter ignauiam & ſuperbiam odioſus admodum ſuis eſſet Demetrius, illum, vti narrat Ioſephus, primò Ptolemæenſes, deinde alij Regem crearunt, Demetrio relicto. Hinc Rex vterque Ionathan ſibi adiungere, multis magniſque promiſſis & donis, ſtuduit; Primò quidem *Demetrius* verſ.3. ſed multo prolixiùs & efficaciùs *Alexander* verſ.15. Et fratrem ſuum vocat Ionathan verſ. 18. id eſt, magnum amicum, qui fratris inſtar eſſet, quemadmodum lib.2. ca. 11. verſ. 22. Antiochus Lyſiam. Addidit alia Demetrius verſ.25. Sed Alexandro Ionathas cum Iudæis reliquis adhæſit, verſ. 46. Sicque ab Alexandro pugna commiſſa victus Demetrius verſ. 50. & equo ipſius cadente, hoſtium telis vulneribus obrutus, vt apud Ioſephum eſt lib.13. cap.5.

Anno verò 162. *cum Ptolemæo Philometore* affinitatem iniit, victor *Alexander*, eiuſque filiam Cleopatram vxorem duxit, verſ. 51. & ſequentib. Nota, his ipſis temporibus, vti ſcribit lib.13. cap.6. Ioſephus, *Oniam* filium boni illius Oniæ Pontificis, de quo lib.2. c.3 & c. vlt. petiiſſe à Ptolemæo, templi in Ægypto ædificandi poteſtatem, quod Hieroſolymitano eſſet ſimile, & vbi Pontificatum gerere poſſet, eamque ad rem Iſaiæ verbis cap.19. de templo in Ægypto quandoque, excitando, quod Eccleſia Chriſtiana erat, vt oſtendit in caput illud, & Danielis 11. S. Hieronymus, & lib 5. Sybilla, abuſus eſt.

eſt. Et quia *templum* hoc *in Heliopolitana* Ægypti portione, ſeu *nomo* fuit, ad Leontopolim, ideo *Heliopolitanum templum* dictum eſt, vt hoc ipſo tempore tria Iudæorum templa eſſent; ſed vnum verum, vbi verus Pontifex, Pontificatusq; ſucceſſio, Hieroſolymitanum ſcilicet, reliqua duo veluti ſchiſmatica, hoc *Ægyptiacũ*, & *Gariztanũ*, de quo ſub Eſdræ finẽ dixi. Monet ibidẽ Ioſephus, cũ inter Iudæos & Samaritas, de religionis & templi ſanctitate lis eſſet, Ptolemęum iſtum, *ex ſucceſſione Pontificum* non interrupta, cauſam Hieroſolymitanis adiudicaſſe, magno cum aliorum detrimento & ſanguine. Sed Ionathas noſter fuit quidem apud Ptolemæum accuſatus & apud Alexandrum, magis tamen magiſque ſemper cultus & honore affectus verſ. 62.

De altero Demetrio Rege.

EXORTVS verò eſt anno 165. Demetrij filius *Demetrius*, quem Ioſephus cap. 8. *Nicanora* cognominat, quemque videtur Gorion lib. 4. cap. 1. vocare Antiochum, quòd Syriorum Reges omnes *Antiochi* dicerentur, vt ait in Ezech. 29. D. Hieronymus. Is contra Ionathan verſ. 70. & Simonem, *Apollonium* quendam miſit, alium à ſuperioribus, quem tamen Ioſephus Alexandri Ducem facit cap. 8. Sed Ionathas eum repulit verſ. 78. *Dagoniſq; templum* incendit, verſ. 84. & ab Alexandro rurſum maiore gloria nobilitatus verſ. 88. Patet verò ex verſ. 84. & ex Græco textu legendum verſ. 83. non *idolum*, ſed *idolium*, τὸ εἰδωλεῖον, prout eandem vocem retinuit Interpres, 1. Corint. 8. vti ſuprà fol. 589. in ſimili dicebam. Dum vero dicitur verſ. 21. ſe induiſſe Ionathas *ſtola ſancta*, ſiue Pontificali veſte, non accipiendum, quaſi tum primò Pontificiam dignitatem & officium inierit, cum iſtud iam factum ſit anno 160. vt ait verſus 1. & 2. Iudas verò mortuus ſit anno 152. Quid enim cauſę fuiſſet, cur nõ vt in cætero principatu, ſic & in Pontificatu, fratri ſuccederet? Ioſephus quidem lib. 13. cap. 5. concedit Pontificem, toto eo tempore, quod non niſi quadriennio definit; nullum fuiſſe. ſed non veritati modo, verum ſibi etiam ipſi repugnat, cum Alcimum, qui Iudæ ſuperfuit; Pontificem aliquoties dixerit. Nunc ergo non ſimpliciter omnium primò Pontificiam ſtolam induit Ionathas: ſed primò tantùm *quoad bonam Regis veniam, & conceſſionem.* Solebant verò, ipſa ſcenopegiorum ſolennitate maxime, ſuo in Pontificali habitu, conſpici Pontifices, vt etiam apud Ioſephum lib. 15. cap. 3. *Dies decreti* verſ. 34. ſunt, qui ad ſacros cœtus, ferias, & cæremonias indicabantur. Ioſephus tantum modo dicit, *omnem feſtum diem. Laborauerunt* verſ. 81. *equi eorum*, quos ſcilicet in inſidiis reliquerat Apollonius. Quæ amicis, & iis quos honore maximo afficere vellent, Reges tribuerent, ornamenta ſemper aliqua fuerunt, vt in Eſther ſatis perſpectum eſt, & perſpicitur hoc capite 10. verſ. 20. & infrà cap. 14. verſ. 44. itemque ex Ioſepho lib. 13. cap. 8. lib. 20. cap. 2. ſed *auream fibulam* dicit, D. Thomas hoc capite, *in mulieribus* quidem *eſſe pectoris ornamentum, in militibus cingulum.* Sanè in muliebribus ornamẽtis fibulas enumerat Homerus Iliad. σ. & ex eo, vt videtur; Plinius lib. 33. cap. 7. in militaribus verò Liuius lib. 39. Sed tam in viris quam in fœminis eæ vel ad pectus vel ad cingulum, vel ad quamcumque aliam veſtium partem applicabantur, vt ex iis longiora & fluxiora veſtimenta ſubnecti poſſent. Vnde & Poeta Æneid. 4. *Aurea purpuream ſubnectit fibula veſtem.* & alius. *Raſilis hinc ſummam mordebat fibula veſtem.* Quia verò vel ipſa veſtibus infigebatur, vel ei veſtium oræ ipſæ, ideo à Græcis πόρπη aut πόρπαι. vt hoc loco & infrà cap. 14. vocatur. Putant verò præſtantiſſima doctrina homines, *annulum au-*

 reum,

reum, de quo S. Iacobus cap. 2. verſ. 2. loquitur; nihil aliud quam fibulam iſtiuſmodi fuiſſe. Aſſentiri tamen haud poſſum. Duo enim quę in hominibus ſplendida videantur; nominat Apoſtolus, *annulum* ſcilicet *aureum* & *veſtem candidam* ſiue *ſplendidam*. & hæc ornamenta diſtincta eſſe, diſtinctéque illic ſumi, poteſt intelligi *primò*, ex ipſa oppoſitione, cum pauper in *ſordido habitu* dicatur. ideoq́ue & diues *eſſe* intelligitur *in veſte* illa *ſplendida*, non ipſe annulus. *Deinde* verſ. 3. ſubditur aperte diues *indutus veſte præclara*. *Tertiò*, Syriacus textus particulam *aut* quæ duo illa disiungat, interpoſuit ſic *annulum aureum habens aut in veſte candida*. *Quartò* in Græco ait Apoſtolus ἀνὴρ χρυσοδακτύλιος ἐν ἐσθῆτι λαμπρᾷ. Fibula verò non δακτύλιον, ſed vt dixi; πόρπη vocatur. Et quidem iſtud olim ornamentum paucis admodum concedebatur, prout hic oſtenditur verſu 89. Hodie verò & fibulæ argenteæ aureæq́ue, & enſes, & veſtes, & quid non pæne omnibus licet? Militibus verò pro militaribus præmiis dari etiam ſolitas patet ex adducto Liuij loco.

CAPVT XI. LIBR II.

1 ET rex Aegypti congregauit exercitum, ſicut arenam, quæ eſt circa oram maris, & naues multas: & quærebat obtinere regnum Alexandri dolo, & addere illud regno ſuo.

2 Et exiit in Syriam verbis pacificis, & aperiebant ei ciuitates, et occurrebant ei: quia mandauerat Alexander rex exire ei obuiam, eo quòd ſocer ſuus eſſet.

3 Cùm autem introiret ciuitatem Ptolemæus, ponebat cuſtodias militum in ſingulis ciuitatibus.

4 Et vt appropiauit Azoto oſtenderunt ei templum Dagon ſuccenſum igni, & Azotum, et cætera eius demolita, & corpora proiecta, et eorum, qui cæſi erant in bello tumulos quos fecerant ſecus viam.

5 Et narrauerunt Regi quia hæc fecit Ionathas, vt inuidiam facerent ei: et tacuit rex.

6 Et occurrit Ionathas regi in Ioppen cum gloria, & inuicem ſalutauerunt, & dormierunt illic.

7 Et abiit Ionathas cum rege vſq; ad fluuium, qui vocatur Eleutherus: et reuerſus eſt in Ieruſalem.

8 Rex autem Ptolemæus obtinuit dominium ciuitatum, vſq; Seleuciam maritimam, & cogitabat in Alexandrum conſilia mala.

9 Et miſit legatos ad Demetriũ, dicens: VENI, componamus inter nos pactum, & dabo tibi filiam meam, quam habet Alexander, & regnabis in regno patris tui.

10 pænitet enim me, quòd dederim illi filiam meã: quæſiuit enim me occidere.

11 Et vituperauit eum, propterea quòd concupierat regnum eius.

12 Et abſtulit filiam ſuam. et dedit eam Demetrio, & alienauit ſe ab Alexandro, & manifeſtatæ ſunt inimicitiæ eius.

13 Et intrauit Ptolemæus Antiochiam, & impoſuit duo diademata capiti ſuo, Aegypti, et Aſiæ.

14 Alexander autem rex erat
in Cilicia illis temporibus: quia re-
bellabant qui erant in locis illis.
15 Et audiuit Alexander, et ve-
nit ad eum in bellum: & produ-
xit Ptolemæus rex exercitum, &
occurrit ei in manu valida, & fu-
gauit eum.
16 Et fugit Alexander in Ara-
biam, vt ibi protegeretur: rex au-
tem Ptolemæus exaltatus eſt.
17 Et abſtulit Zabdiel Arabs
caput Alexandri; & miſit Pto-
lemæo.
18 Et rex Ptolemæus mortuus
eſt in die tertia: & qui erant in
munitionibus, perierunt ab his, qui
erant intra caſtra.
19 Et regnauit Demetrius anno
centeſimo ſexageſimoſeptimo.
20 In diebus illis congregauit
Ionathas eos, qui erant in Iudæa,
vt expugnarent arcem, quæ eſt in
Ieruſalem: & fecerunt contra eam
machinas multas.
21 Et abierunt quidam qui ode-
rant gentem ſuam viri iniqui ad
regem Demetrium, & renuncia-
uerunt ei quòd Ionathas obſideret
arcem.
22 Et vt audiuit iratus eſt: &
ſtatim venit ad Ptolemaidam, &
ſcripſit Ionathæ ne obſideret ar-
cem, ſed occurreret ſibi ad colloqui-
um feſtinatò.
23 Vt audiuit autem Ionathas,
iuſſit obſidere: & elegit de ſeniori-
bus Iſraël, & de ſacerdotibus, et de-
dit ſe periculo.
24 Et accepit aurum, & argen-
tum, & veſtem, & alia xenia mul-
ta, & abiit ad regem Ptolemai-
dam, & inuenit gratiam in con-
ſpectu eius.
25 Et interpellabant aduerſus
eum quidam iniqui ex gente
ſua.
26 Et fecit ei rex ſicut fecerant
ei, qui ante eum fuerant: & exal-
tauit eum in conſpectu omnium a-
micorum ſuorum,
27 & ſtatuit ei principatum ſa-
cerdotij, & quæcunque alia habuit
prius pretioſa, & fecit eum princi-
pem amicorum.
28 Et poſtulauit Ionathas à rege
vt immunem faceret Iudæam, &
tres toparchias, & Samariam, &
confines eius: & promiſit ei talen-
ta trecenta.
29 Et conſenſit rex: & ſcripſit
Ionathæ epiſtolas de his omnibus,
hunc modum continentes:
30 REX Demetrius fratri Io-
nathæ ſalutem, & genti Iudæo-
rum.
31 Exemplum epiſtolæ, quam
ſcripſimus Laſtheni parenti noſtro
de vobis, miſimus ad vos vt ſci-
retis:
32 Rex Demetrius Laſtheni pa-
renti ſalutem.
33 Genti Iudæorum amicis no-
ſtris, & conſeruantibus quæ iuſta
ſunt apud nos, decreuimus benefa-
cere propter benignitatem ipſo-
rum quam erga nos habent.
34 Statuimus ergo illis omnes
fines

fines Iudææ, & tres ciuitates, Lydan, & Ramathā, quæ additæ ſunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earum ſequeſtrari omnibus ſacrificantibus in Ieroſolymis pro his, quæ ab eis priùs accipiebat rex per ſingulos annos, & pro fructibus terræ, & pomorum.
35 Et alia, quæ ad nos pertinebant decimarum, & tributorum ex hoc tempore remittimus eis: & areas ſalinarum, & coronas quæ nobis deferebantur,
36 omnia ipſis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, et in omne tempus.
37 Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, et ponatur in monte ſancto, in loco celebri.
38 Et videns Demetrius rex quòd ſiluit terra in conſpectu ſuo, et nihil ei reſiſtit, dimiſit totum exercitum ſuum, vnumquenque in locum ſuum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab inſulis Gentium: & inimici erant ei omnes exercitus patrum eius.
39 Tryphon autem erat quidam partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat cōtra Demetrium, et iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri:
40 & aſſidebat ei, vt traderet eum ipſi, vt regnaret loco patris ſui: & enunciauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercitu-um eius aduerſus illum. Et manſit ibi diebus multis.
41 Et miſit Ionathas ad Demetrium regem, vt eiiceret eos, qui in arce erant in Ieruſalem, & qui in præſidiis erant: quia impugnabant Iſraël.
42 Et miſit Demetrius ad Ionathan, dicens: Non hæc tantùm faciam tibi, & genti tuæ, ſed gloria illuſtrabo te, & gentem tuam cùm fuerit opportunum.
43 Nunc ergo rectè feceris, ſi miſeris in auxiliū mihi viros: quia diſceſſit omnis exercitus meus.
44 Et miſit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad regem, et delectatus eſt rex in aduentu eorum.
45 Et conuenerunt, qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem.
46 Et fugit rex in aulam: et occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare.
47 Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes ſimul ad eum, & diſperſi ſunt omnes per ciuitatem:
48 & occiderunt in illa die centum millia hominum, et ſuccenderunt ciuitatem, & ceperunt ſpolia multa in die illa, & liberauerunt regem.
49 Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuiſſent Iudæi ciuitatem ſicut volebant: & infirmati ſunt mente ſua, & clamauerunt

runt ad regem cum precibus, dicentes:
50 Da nobis dextras, & ceſſent Iudæi oppugnare nos, & ciuitatem.
51 Et proiecerunt arma ſua, & fecerunt pacem, & glorificati ſunt Iudæi in conſpectu regis, & in conſpectu omnium, qui erant in regno eius, & nominati ſunt in regno: & regreſſi ſunt in Ieruſalem habentes ſpolia multa.
52 Et ſedit Demetrius rex in ſede regni ſui: & ſiluit terra in conſpectu eius.
53 Et mentitus eſt omnia quæcunque dixit, & abalienauit ſe à Ionatha, & non retribuit ei ſecundum beneficia, quæ ſibi tribuerat, & vexabat eum valdè.
54 Poſt hæc autem reuerſus eſt Tryphon, & Antiochus cum eo puer adoleſcens, & regnauit, & impoſuit ſibi diadema:
55 Et congregati ſunt ad eum omnes exercitus, quos diſperſerat Demetrius, & pugnauerunt contra eum: & fugit, & terga vertit.
56 Et accepit Tryphon beſtias, & obtinuit Antiochiam:
57 & ſcripſit Antiochus adoleſcens Ionathæ, dicens: Conſtituo tibi ſacerdotium, et conſtituo te ſuper quatuor ciuitates, vt ſis de amicis regis.
58 Et miſit illa vaſa aurea in miniſterium, & dedit ei poteſtatem bibendi in auro, & eſſe in purpura, & habere fibulam auream:
59 & Simonem fratrē eius conſtituit ducem à terminis Tyri vſq; ad fines Aegypti.
60 Et exiit Ionathas, & perambulabat trans flumen ciuitatis: & congregatus eſt ad eum omnis exercitus Syriæ in auxilium, & venit Aſcalonem, & occurrerunt ei honorificè de ciuitate.
61 Et abiit inde Gazam: & concluſerunt ſe qui erant Gazæ: & obſedit eam, & ſuccendit quæ erant in circuitu ciuitatis, et prædatus eſt ea.
62 Et rogauerunt Gazenſes Ionathan, & dedit illis dextram: & accepit filios eorum obſides, et miſit illos in Ieruſalem: & perambulauit regionem vſq; Damaſcum.
63 Et audiuit Ionathas quòd præuaricati ſunt principes Demetrij in Cades, quæ eſt in Galilæa, cum exercitu multo, volentes eum remouere à negotio regni:
64 Et occurrit illis: fratrem autem ſuum Simonem reliquit intra prouinciam.
65 Et applicuit Simon ad Bethſuram, & expugnabat eam diebus multis, & concluſit eos.
66 Et poſtulauerunt ab eo dextras accipere, & dedit illis: & eiecit eos inde, & cepit ciuitatem, & poſuit in ea præſidium.
67 Et Ionathas, & caſtra eius applicuerunt ad aquam Geneſar, et ante lucem vigilauerunt in campo Aſor.
68 & ecce caſtra alienigenarum occurrebant in campo, & tendebant ei inſidias in montibus: ipſe

autem occurrit ex aduerſo.
69 *Inſidiæ verò exurrexerunt de locis ſuis, & commiſerunt prælium.*
70 *Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus eſt ex eis, niſi Mathathias filius Abſalomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ exercitus.*
71 *Et ſcidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terram in capite ſuo, & orauit.*
72 *Et reuerſus eſt Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt.*
73 *Et viderunt qui fugiebant partis illius, et reuerſi ſunt ad eum, & inſequebantur cum eo omnes vſque Cades ad caſtra ſua, & peruenerunt vſque illuc.*
74 *Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem.*

COMMENTARIVS.

PTOLEMÆVS genero ſuo Alexandro, vrbes plures per affinitates & amicitiæ ſimulationem eripuit, filiamque ſuam eidem Alexandro ereptam, Demetrio tradidit vxorem, qui Demetrius Alexandrum fugauit ver.15. Et ſic *Alexander* ver. 17. *occiſus* eſt, anno regni ſui quinto, vti notat Ioſephus lib.13.cap.8. vbi Zabelus vocatur Arabs, qui ver.17. in noſtro & Græco *Zabdiel*. Vide Iuſtini verba vltima lib.35.

Anno verò 167. Demetrius Demetrij filius, ab obſidione arcis Hieroſolymitanæ deſiſtere, ſibiq; obuiam venire ipſum Ionathan iuſſit. Cum verò in hoc poſteriori ver. quarto acquieuiſſe Ionathan, expreſsè dicat textus, mirum cur in priori non acquieuerit? Et quomodo tantam à Rege gratiam iniiſſet? An in Græco excidit μὴ, quod antea verſ.22. poſitum erat, vt legendum ſit ἐκέλευσε μὴ περικαθῆσθαι, & in Latino, *iuſſit non obſidere*, vel, *iuſſit ſuperſedere*, vel *abſcedere*. At iſtud. *non*, tunc in Ioſepho redundaret, qui lib.13.cap.8. ſcripſit τὴν μὲν πολιορκίαν οὐκ ἔπαυσε, *obſidionem non ſoluit*. An iuſſit obſideri arctius, vt fieri ſi poſſet, antequam ad Regem iret; caperet: aut forte ne iret, quidem, ſi capere potuiſſet? Sed cum non potuerit, *dedit ſe periculo* tam ob cauſam modo dictam, quam ob amicitiam cum Alexandro initam. At verſ. 24. non modo, mali nihil paſſus eſt, ſed ei etiam Rex magnas immunitates & priuilegia dedit verſ.30.31. vbi honoris cauſa vocat *patrem* ſuum Laſthenem, vti ſuprà dictum. At verſ. 34. *ciuitates* vocantur non vrbes aut vrbium incolæ tantùm: ſed, vt lib.1. belli Gallici apud Cęſarem, communitates prouinciarum aliquæ, ſeu, vt in Somnio Cicero, concilia, hominumque cętus iure ſociati: qui *præfecturæ* etiam vocantur, hîc ver.28. *toparchiæ*, à Ioſepho *Satrapiæ*. & hoc verſu, itemque 57. pro ciuitatibus ſunt, οἱ νομοὶ, prout in Ægypto nominatos fuiſſe in Exodo monui. *Tres* verò ciuitates, cum dicantur, ſolarum tamen duarum nomina Latinus textus habet; ſed Græcus trium; & primo quidem loco tradit ἀφαίρεμα, tum Lyddam & Ramathan. Videtur autem prima illa, eſſe *Ephrem*, de qua Iohannis 11. vbi mirãdum non eſt, Græcè vocari ἐφρέμ, cum ipſum Syrorum vel Hebræorum αι mutetur in ε, quemadmodum pro *Hieruſalaim* dicitur *Hieruſalem*. At iſta erat in Iudæę vrbibus iuxta eius deſertum. Iſtæ verò, toparchiæ, quæ à

Fege

Rege dabantur, erant extra Iudæam, cum ei addantur. Ioſephus cap. 8. lib. 13 fuiſſe iit Toparchias Samariæ, Ioppes, & Galilææ. Poſtea tamen dicuntur, *ἀφαιρέμα*, *Lydda*, & *Ramatha*. Eſt autem hic in Græco textu *ῥαμαθέμ*. Verſus 34. ex Græco textu & Ioſepho lucis aliquid mutuari poteſt. Et ver. 35. *areas ſalinarum* Græcus *λίμνας τ̃ ἁλὸς ſtagna ſalis* vocat. De ſalariis reditibus, & aliis agit lib. 2. Admir. c. 1. Lipſius.

Tunc exercitum dimiſit Demetrius verſ. 38. & grauis contra eum exorta ſeditio per Tryphonem, & per Antiochenos verſ. 39. Ille antea vocabatur *Didotus*: ſed ſeipſum, vt Appianus inquit, *Tryphonem* nominauit. *Apameum* Ioſephus dicit, quia vel in Apameorum Caſtello natus, vel quia Apameæ, quæ à Macedonibus *Pella* etiam vocabatur, altus & educatus fuit, prout Strabo lib. 16. narrat; quem & depinxit lib. 14. ſicuti Ioſephus lib. 13, cap. 14. Iuſtinus lib. 36. Is verò iam Alexandri Regis filium Antiochum adducebat; quem primo Regem fecit, deinde interfecit, regnumque ipſemet arripuit, vt infrà cap. 13. verſ. 31. 32. dicitur. Antiochenos verò Demetrius compeſcuit, cum ter mille Iudæorum opera, eorum 100000. cecidiſſet verſ. 48. Sed Demetrius promiſſis nō ſtetit, v. 53. Vnde & paulo poſt à Tryphone victus eſt. Ipſe *iunior Rex Antiochus* honorificas ad Ionathan litteras dedit, verſ. 57. Et ipſe Ionathas ab ipſo ſtetit, pro eo copias duxit verſ. 60. vt oſtenditur à Ioſepho lib. 13. cap. 9. bis Demetrij Duces fugauit. *Primò*, hic ſub finem capitis: ſed præſentiſſimo Dei auxilio, quòd aſperſo cinere capite, diſciſſisque veſtibus verſ. 71. orauerat. *Deinde* cap. ſequenti verſ. 24. Notat in Ioſuæ 11. Maſius, melius legi verſ. 67. Aſor, quam *ναοὺς*, & Cades in Galilæa diſtat ab ea, de qua Deutero. verſ. 20. A Ioſepho *Κέδεσα* dicitur. E Ionathę ducibus duo manſerunt verſ. 70. cum ſuis ſcilicet copiis. Alioqui tres tantùm viri ſequuto prælio verſ. 72. prælium iniiſſent, hoſtesque fudiſſent. Ioſephus verò è Ionathæis vult manſiſſe circiter quinquaginta, & iſtos duos duces. ſed, præter morem ſuum, occiſorum ab iis numerum minuit. Habet enim verſus 74. cecidiſſe *tria millia*: ipſe *duo* ait. Dux prior Mathathias videtur illius Abſolomi filius, de quo 2. Machab. 11. verſ. 17. frater illius Ionathæ, de quo infrà hoc li. 1. cap. 13. verſ. 11. Poſterior Iudas filius Chalphi, quem Ioſephus Chapſæum nominat. At verſu 63. quod Græcus ait *παρῆσαν*, videtur noſter, dum præuaricatos vertit, legiſſe *παρέβησαν*.

CAPVT XII. LIBRI I.

1 ET vidit Ionathas quia tempus eum iuuat, & elegit viros, & miſit eos Romam ſtatuere, & renouare cum eis amicitiam:
2 Et ad Spartiatas, & ad alia loca miſit epiſtolas ſecundum eandem formam:
3 & abierunt Romam, & intrauerunt curiam, & dixerunt: Ionathas ſummus ſacerdos, & gens Iudæorum miſerunt nos, vt renouaremus amicitiam, et ſocietatem ſecundum priſtinum.
4 Et dederunt illis epiſtolas ad ipſos per loca, vt deducerent eos in terram Iuda cum pace.
5 Et hoc eſt exemplum epiſtolarum, quas ſcripſit Ionathas Spartiatis:
6 IONATHAS ſummus ſacerdos, & ſeniores gentis, & ſacerdotes,

dotes, & reliquus populus Iudæorum, Spartiatis fratribus ſalutem.
7 Iampridem miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummum ſacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam eſtis fratres noſtri, ſicut ſcriptũ continet, quod ſubiectũ eſt.
8 Et ſuſcepit Onias virum, qui miſſus fuerat, cum honore: & accepit epiſtolas, in quibus ſignificabatur de ſocietate, & amicitia.
9 Nos, quum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros, qui ſunt in manibus noſtris,
10 maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, ne forte alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora tranſierunt, ex quo miſiſtis ad nos.
11 Nos ergo in omni tempore ſine intermiſſione in diebus ſolennibus, & cæteris quibus oportet, memores ſumus veſtri in ſacrificiis quæ offeremus, & in obſeruationibus, ſicut fas eſt, & decet meminiſſe fratrum.
12 Lætamur itaque de gloria veſtra.
13 Nos autem circundederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges, qui ſunt in circuitu noſtro.
14 Noluimus ergo vobis moleſti eſſe, neque cæteris ſociis, & amicis noſtris in his præliis.
15 Habuimus enim de cælo auxilium, & liberati ſumus nos, & humiliati ſunt inimici noſtri.
16 Elegimus itaq; Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iaſonis filium, & miſimus ad Romanos renouare cum eis amicitiã, & ſocietatem priſtinam.
17 Mandauimus itaque eis, vt veniant etiam ad vos, & ſalutent vos, & reddant vobis epiſtolas noſtras de innouatione fraternitatis noſtræ.
18 Et nunc benefacietis reſpondentes nobis ad hæc.
19 Et hoc reſcriptum eſt epiſtolarum, quod miſerat Oniæ:
20 Arius rex Spartiatarum Oniæ ſacerdoti magno ſalutem.
21 Inuentum eſt in ſcriptura de Spartiatis, & Iudæis quoniam ſunt fratres, & quod ſunt de genere Abraham.
22 Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis ſcribentes nobis de pace veſtra:
23 Sed & nos reſcripſimus vobis: Pecora noſtra, & poſſeſſiones noſtræ, veſtræ ſunt: & veſtra, noſtræ. Mandauimus itaque hæc nunciari vobis.
24 Et audiuit Ionathas quoniam regreſſi ſunt principes Demetrij cũ exercitu multo ſuprà quàm priùs, pugnare aduerſus eum,
25 & exiit ab Ieruſalem, & occurrit eis in Amathite regione: non enim dederat eis ſpatium, vt ingrederentur regionem eius.
26 Et miſit ſpeculatores in caſtra eorum: & reuerſi renunciauerunt quòd conſtituunt ſuperuenire illis nocte.

27 Cùm

27 *Cùm occidiſſet autem ſol, præcepit Ionathas ſuis vigilare, & eſſe in armis paratos ad pugnam tota nocte, & poſuit cuſtodes per circuitum caſtrorum.*

28 *Et audierunt aduerſarij quòd paratus eſt Ionathas cum ſuis in bello: & timuerunt, & formidauerunt in corde ſuo: et accenderunt focos in caſtris ſuis.*

29 *Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vſque manè: videbant autem luminaria ardentia.*

30 *Et ſecutus eſt eos Ionathas, & non comprehendit eos: tranſierant enim flumen Eleutherum.*

31 *Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadai: & percuſsit eos, & accepit ſpolia eorum.*

32 *Et iunxit, & venit Damaſcum, & perambulabat omnem regionem illam.*

33 *Simon autem exiit, & venit vſque ad Aſcalonem, & ad proxima præſidia: & declinauit in Ioppen, & occupauit eam.*

34 *(audiuit enim quòd vellent præſidium tradere partibus Demetrij) & poſuit ibi cuſtodes vt cuſtodirent eam.*

35 *Et reuerſus eſt Ionathas, & conuocauit ſeniores populi, & cogitauit cum eis ædificare præſidia in Iudæa.*

36 *et ædificare muros in Ieruſalem, et exaltare altitudine magna inter medium arcis & ciuitatis, vt ſepararet eam à ciuitate, vt eſſet ipſa ſingulariter, & neque emant, neque vendant.*

37 *Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem: et cecidit murus qui erat ſuper torrentem ab ortu ſolis, et reparauit eum, qui vocatur Caphetetha:*

38 *et Simon ædificauit Adia in Sephela, et muniuit eam, et impoſuit portas et ſeras.*

39 *Et cùm cogitaſſet Tryphon regnare Aſia, & aſſumere diadema, & extendere manum in Antiochum regem:*

40 *Timens ne fortè non permitteret eum Ionathas, ſed pugnaret aduerſus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgens abiit in Beth-ſan.*

41 *Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, & venit Beth-ſan.*

42 *Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum exercitu multo vt extenderet in eum manus: & timuit.*

43 *Et excepit eum cum honore, & commendauit eum omnibus amicis ſuis, & dedit ei munera: et præcepit exercitibus ſuis vt obedirent ei, ſicut ſibi.*

44 *Et dixit Ionathæ: Vt quid vexaſti vniuerſum populum, cùm bellum nobis non ſit?*

45 *Et nunc remitte eos in domos ſuas: elige autem tibi viros paucos, qui tecum ſint, et veni mecum Ptolemaidam, & tradam eam tibi, & reli-*

reliqua præſidia, & exercitum, &
vniuerſos præpoſitos negotij, &
conuerſus abibo: propterea enim
veni.
46 *Et credidit ei, & fecit ſicut*
dixit: & dimiſit exercitum, & ab-
ierunt in terram Iuda.
47 *retinuit autem ſecum tria*
millia virorum: ex quibus remiſit
in Galilæam duo millia, mille au-
tem venerunt cum eo.
48 *Vt autem intrauit Ptolemai-*
dam Ionathas, clauſerunt portas
ciuitatis Ptolemenſes: & compre-
henderunt eum: & omnes qui cum
eo intrauerãt, gladio interfecerũt.
49 *Et miſit Tryphon exercitum,*
& equites in Galilæam, & in cam-
pum magnum, vt perderent om-
nes ſocios Ionathæ.
50 *At illi cum cognouiſſent quia*
comprehenſus eſt Ionathas, & pe-
riit, & omnes qui cum eo erant,
hortati ſunt ſemetipſos, et exierunt
parati in prælium.
51 *Et videntes hi, qui inſequuti*
fuerant, quia pro anima res eſt illis,
reuerſi ſunt:
52 *Illi autem venerunt omnes*
cum pace in terram Iuda, & plan-
xerunt Ionathan, & eos qui cum
ipſo erant valdè: & luxit Iſraël
planctu magno.
53 *Et quæſierunt omnes Gentes,*
quæ erant in circuitu eorum, conte-
rere eos. dixerunt enim:
54 *Non habent principem, &*
adiuuantem: nunc ergo expugne-
mus illos, & tollamus de homini-
bus memoriam eorum.

COMMENTARIVS.

SECVNDVM cum Romanis fœdus & ſocietatem iniuit Ionathas: ſimulque cum Spartiatis ſeu Lacedæmoniis, huiusque ad illos extant litteræ verſ.6. & horum ad Iudæos verſ. 19. Sed notat hîc, ſuis in notationibus Franc. Brugenſis duo. *Primum*, errare Lyranum & Carthuſianum, qui verſ.19. putant Lacedæmoniorum litteras iis reſpondere, quas iam miſerat Ionathas, cum antequam is vel Iudas, Iudæorumque vllus ad eos ſcriberet, ipſi ſponte ad Iudæos ſcripſiſſent, idque propter repertam Abrahamitici generis cognationem. Et probatur *primò* ex Ioſepho lib.12.cap.5.lib.13.cap.9. *Secundò*, quia ad ea quę ſcripſerat Ionathas, hæc Lacedęmoniorum epiſtola, nihil omninò reſponderet. *Tertiò*. Quia ób cauſam iam dictam ſe omnium primò ſcribere teſtantur, & ad ſcribendum Iudæos inuitant. Vnde verſ.22. cum Græcis legendum vt verſ.18. *benefacietis*: aut cum anni 1478. editione Norimbergenſi, *benefaciatis*: vel, vt ſæpè alias, pro futuro, *benefacietis*, accipiendum iſtud præſens, *benefacitis*, quod Biblia correcta retinent, quemadmodum verſ.23. è contrario illud, *reſcripſimus*, eſt, pro *reſcribimus*, vt in Græcis eſt ἀντιγράφομεν, id eſt, iam viciſſim deinceps ſcribendi conſuetudinem incipimus, mutuæ reſcriptionis initium facimus. Quod verò verſu 9. *ſe ſolatio ſanctos libros habere* aiunt Iudæi, eo pertinet, vt ſignificent, ſibi non eſſe opus ſcriptis, aut teſtimoniis ad credendam ſuam cum Lacedęmoniis cognationem. Ad hanc enim credendam, ſe à ſuis ipſorum libris facilè incitari: prout perſpicuè Ioſephus 13. cap.9. exponit. Libri verò hi ſacri.

tri, videntur *genealogici* quidam eſſe, qui non extant; Paralipomenorum genealogias eſſe petitas, credibile.

Notandum etiam τὸ ἀντίγραφον, quod noſter vertit modo *reſcriptum*, modo *litterarum exemplum*, ſumi poſſe dupliciter, *primò* pro eo apographo, quod ex ipſo autographo miſſo exſcribitur; vt ſuprà ca.8. *Secundò*, pro ipſomet autographo miſſo, quatenus id ex Reipub. à qua mittitur, decreto perſcripto exſcribitur; vt clarè indicat Ioſephus lib.12.cap.17. Et ſic hoc loco ſumi poteſt, vt ipſum *reſcribere*, ſit ſcribere reſpectu eius ad quem mittitur. Hac voce vtuntur etiam in ſingulari, & plurali noſtro Rabbini אנטיגרפא *antigrapha*, & interpretatur Bahal Aruch, ſcripturas grypheo calamo conſcriptas, qui vocetur in Bereſith cap. 25. *graphium*. Sed à γράφω eſt, non à grypho.

Alterum, quod notat Brugenſis, eſt, nonnulla in iiſdem epiſtolis corrigenda. *Primò* ver.7. non *à Dario*, ſed, *ab Ario* legendum, licet in Græco *Darius* etiam ſit. ſed *Arium* monſtrant Ioſephus lib.13.cap.9. Pauſanias in Laconicis, Plutarchus in Pyrrho, Euſebius in Chronicis, & Biblia correcta. *Deinde* ver.19. pro eodem *Ario* vel *Areo*, legitur in Græcis *Oniares*, & ita ille non improbabiliter legendum cenſet. Noſtra tamen correcta hîc etiam repoſuerunt *Arius*. *Tertiò*, diſtinctio eodem verſu, ex iiſdem correctis ſic corrigenda: *Et hoc reſcriptum Epiſtolarum, quod miſerat Arius. Rex Spartiatarum Oniæ ſacerdoti magno ſalutem.* Ioſephus lib.12.cap.5. ſic refert: *Rex Lacedæmoniorum Arius, Oniæ ſalutem.* & ſubiungit, quæ ſcripta erant, fuiſſe *tetragona*, ſigillum *Aquilam*, quæ *Draconem* comprehendiſſet.

Cognationis verò inter Lacedæmonios & Iudæos, propter quam, ex Abraami genere ſeſe *fratres*, hîc & cap.14. vocant, quam liber Machabæorum ſecundus iam ſuprà cap.5. verſ.9. attigit; veſtigia fortè aliqua inueniantur, ſi quis *primò* conſideret, exteros ſcriptores nullam certam Lacedæmoniorum originem, neque cur Lacedæmonij Spartiatæ aut Lacones vocentur, cauſam dare. *Deinde* aduertat, *Dores*, qui vt Pindari Scholiaſtes ait, poſt Achæos, Spartam incoluerunt, videri ab Hebræo *Dor*, vel vrbe *Dora*. Et Stephanus lib. de vrbibus; verbo Ἰουδαία, clarè ait, *Iudæum Spartona*, ſeu *Spartiatam, cuius filios fabulatus ſit Claudius Iolaus Iudam & Idumæam, quos Alexander Polyiſtor Semiramidi tribuerat.* Rurſum in *Azoto* dicit, eam vrbem olim *Peloriam* dictam, *à Spartano quodam Peloro*, vt commigratio mutua ex Palæſtina in Laconiam, & contra hinc illuc ſatis appareat. Iam iidem litteram, quæ à Græcis aliis *ſigma* vocatur, ipſi *ſan* vocant, quaſi Hebraicum *ſin*, vt Herodotus libro 1. teſtatur, vbi etiam ait. *Heraclidarum*, qui & Lacedæmonij, *parentem ex Iardane* quaſi *Iordane*, filium concepiſſe. Et ſane, vt in Samſone dixi, remotis poëtarum fabulis; tam in Hercule, quam Cadmo, Iudaica multa eminent. *Lacedæmon* certè videtur quaſi *lapis Cadmi* Λᾶας κάδμου. Nam eodem Stephano teſte, fuit vrbs etiam Laconica, quæ dicebatur Λᾶ, id eſt, lapis, quòd in altiſſima petra eſſet, vnde & *Laperſæ* dicti, & ſcribit lib. 1. Strom. Clemens, lapicidinam à Cadmo inuentam. Quid mons *Eua* nominatus, de quo lib.5. Polybius. Maleæ promontorium, quod verſus Laconiæ huius orientem, apud Ptolemæum ὀνύγναθος, apud Tzetzen in Lycophronis Caſandra, dicitur *Aſini maxilla*, nonne quòd in Iudicum cap. 15. ver.15. in Samſone dixi, confirmat? Ioſephus lib.12.cap.5. in Lacedæmoniorum ſigillo, vt dixi, draconem ſtatuit. At fabulam legimus de verſa in draconem Cadmi coniuge, & teſtatur oratione de regno Dio Chryſoſtomus, ferrum haſtæ immiſſum naturaliter Spartanis ineſſe, ſeu, vt ait Hyginus, draconem. adeo, vt è Spartanorum genere putarint

rint nonnulli ortum Epaminondam, quod in clypeo draconem gereret, vti docet Pauſanias. Nec deſunt, qui ab anguineis dentibus, quos Cadmus ſeuerit, Spartanos extitiſſe nugentur, vt vel inde vel à ſerpentum eſu in annonæ caritate, ὀφιόδειροι vocati ſint, Pierio teſte lib.15. Plinius lib.5. cap. 19. *Sidonem* ait Thebarum Bœotiarum parentem, quidni *Dora*, vel quælibet Iudæorum colonia, Lacedæmoniorum etiam parens ducatur? In Doricis verò Lacedæmonij ſunt. D. Hieronymus in epiſt. ad Epheſios tradit, ab Hebræo nomine חפצן quod eſt *voluntas*, dictam *Epheſum*. Cur & ab Hebræis aliquid Lacedæmon accipere non potuit? Pelaſgicorum porrò lingua dicitur ab Herodoto lib.1. fuiſſe barbara, quòd Hebræa ſcilicet aut Syra eſſet; ideoque mutata & pro ea ſuſcepta Attica. In prouerbiis etiam celebratæ *Laconicæ lunæ*, nonne Iudaicarum neomeniarum aliquid referunt? *Ionum partes duodecim*, nonne cum 12. tribubus Iſrael affinitatis aliquid habent. Clariſſima ipſius Aſię minòris vrbs *Pergamus*, audi, quid in Ruffiniana vetere Ioſephi verſione lib.14. cap. 19. loquatur. *Decretum*, ait, *intimans noſtri populi ſententiam, & petens cuſtodiri vel ampliari noſtras cum Iudæis amicitias, & vt meminerit* Hyrcanus princeps ſacerdotum gentis Iudææ, *temporibus Abraham, qui omnium Iudæorum pater extitit, noſtros maiores amicos ei fuiſſe, ſicut & in publicis conſcriptis inuenimus*. Quid illi in Africa Cyrenæi? Nonne maximam ipſi partem Iudæi erant? Dictum id è veteribus antea cap.2. li.2. fol.550. Et tamen, in publico Iudæorum omnium cœtu, Rex Agrippa Κυρηναῖοι, ait apud Ioſephum lib.2. Capt.28. τὸ Λακώνων γένος. *Cyrenæi ſunt è Laconum genere.* Eſt etiam in pleriſque ipſorum legibus, vti ait lib.1. Stromatum Clemens, & inſtitutis, præſertimque ablutionibus quotidianis, & vnctionibus, de quibus li.3. Strabo: in conſtantia & duritate magna cum Iudaicis moribus ſimilitudo. Vide Xenophontem, Pauſaniam, Plutarchum, Polybium, alios, è quibus alij qui maiore, quam ego, doctrina & ingenio ſunt, plures & certiores Iudaicæ, Laconicæq; propinquitatis notas elicient. Mihi haſce tantum aliquas decerpere viſum fuit, vt quibus non libri huius noſtri, non Ioſephi auctoritas ſufficit, haberent quandam veluti præmonſtratam ſemitulam, qua, ſin quidem modeſtè vellent; ad veritatis coniecturam & ſenſum aliquem venire poſſent. Nimium enim audacter in ſuo Spartanorum regno fol.355. hæreticus ait Reineccius: *Hæc* (de Iudæorum & Lacedæmoniorum coniunctione.) *planè fabuloſa & commentitia ſtatuimus.* Quam ob rem verò? Vt contra tam antiquos, tamque bonos auctores, ambos inquam horum librorum ſcriptores, quibus ego Ioſephum, ipſe verò Hegeſippum addit; tam grauis, tanto cum ſupercilio, ſententia ſtatuatur, multis ſanè magniſque & certis, quibus mendacium ipſum teneatur, argumentis opus eſt. Quid igitur, mi homo, affers? Quid tanto in Syntagmate, demonſtrationum collegiſti? *Vetuſtatis*, ait, *nobilitatem & gloriam Spartanos hinc quæſiſſe, ſuſpicari libet*. At cur libet? Nullam ſuæ huius libidinis vel minimam ratiunculam ſubiicit. *Vetuſtatis nobilitatem* nonne ab Ægyptiis, ab Arcadibus, ab aliis repetere, nonne ſe aborigines iactitare poterant? Sed quam parum ſibi Ariſtarchus iſte conſtet, videamus. *Sibi*, paulo poſt, *de Lacedemoniorum familiis & nominibus certi nihil eſſe* fatetur. rurſumque fol.358. *Spartæ nomen* ait *Ægyptium & Chaldaicum*, [illegible] *dine & iucunditate petitum.* Antea vero Peloponneſum dictam dixit *Apiam*, quaſi *abam*, *quòd gentis, quæ aliunde aduenerat, & à qua ingens poſteritas duceretur, patria eſſet.* Cyrenen verò illam, quam iidem & Lacones & Iudæi, vti paulo ante oſtenſum; tenebant, nonne adeo à Iudæis profectam erectamque eſſe vult, vt Iudaicum ei nomen tribuat? Quemadmodum enim apud Byzantinum Stephanum libro de vrbibus Κυρήνη quaſi κυρίνη, id

eſt *fons* appellatur, ita apud iſtum *Kar ena*, id eſt, *vrbs fontis. & ab Enamim, filio Cham.* Iam *Miſſenen,* quæ à Stephano μάσση, ab Homero μέσσην dicitur, ait ex Pauſania idem ipſe, *Spartanorum eſſe coloniam, & ab Hebræo maſſa, quod profectionem & tranſlationem notat; nuncupatam.* Quid ergo commentitium, ſi Hebræa Spartanis origo vindicatur? Hunc verò Reineccium plenis, in libri veſtibulo, tibiis deprædicauit Matthæus Dreſſerus. idem tamen, ab amicorum ſuorum quodam, hac de, rogatus, contra ſuum illum, hæc in verba, Lypſiâ, reſcripſit. *De fraterna cognatione Spartanorum & Iudæorum nihil quidem ſcriptum reperitur in hiſtoriis: ſed coniectura facilis eſt: Vnius patris Abraham erant filij ambo, Iudæi & Spartani, Iudæi quidem nati ex Iſaaco, Spartani verò ex Iſmaële filio Agar, quæ fuit ancilla Ægyptia, vnde Spartani olim duce Danao nauibus aduecti regnum Spartanum condiderunt.* Sanè verò ſcripſit in Iſaiæ 23. D. Hieronymus, cum à Nabuchodonoſore Tyrus obſideretur, multos inde ciues nauibus, ad Ionij Ægeiq́ue maris inſulas in Cyprum, Macedoniam, Græciamq́ue reliquam profugiſſe. vt etiamſi antea nulla fuiſſet, iam inde tamen Iudæorum & Spartanorum aliqua neceſſitudo eſſe potuerit. Verum hæc iam ſatis. Legatorum porrò nominatorum verſ. 16. fit etiam mentio infrà c. 14. verſ. 22. Et poſtea fuit alius quidam *Numenius* Antiochi filius ab Hyrcano legatus apud Ioſephum lib. 14. cap. 16. Qui *Antipater*, idem interdum *Antipas* nominatur. Vtroque namque modo appellatur Herodis tyranni Pater. Qui verò verſ. 31. *Zabadæi*, Græcè ſunt *Zabedai*, qui cum ſint Arabes, neſcio quid ad Euangelicum *Zebedæum*, Iohannis Iacobiq́ue patrem pertinere poſſint. *Singulariter* eſſe *arcem* voluit Ionathas v. 36. id eſt, ita ab Hieroſolyma vrbe diſcluſam, vt qui in ea erant, commercij cum ciuibus habere nihil poſſent. Sed *Adiada* infrà cap. 13. verſ. 13. *Addus* dicitur. Nam in Græco illic eſt ἀδιδά. Ideoque fortaſſis non inepte loco illo legeretur, *Applicuit in Adidis*, ſiue *caſtra poſuit in Adidis.* Eſt enim ibidem παρενέβαλε. Ioſephus lib. 13. cap. 11. ἄδδιδα nominat. Eſt verò apud Ptolemæum *Adada* in Palmyrena, & *Addæa* verſus Perſicum ſinum, ad Tigrim. Ionathas tandem templum reædificauit. & vrbem verſ. 35. Sed à Tryphone, per pacis ſpeciem, captus eſt, & ſequenti capite interfectus, verſ. 23. de quo & Egeſippus lib. 2. cap. 13.

Simon, Iudæ, & Ionathæ frater, è Machabæis Dux & Pontifex quartus.

CAPVT XIII. LIBRI I.

1 *ET audiuit Simon, quòd congregauit Tryphon exercitum copioſum, vt veniret in terram Iuda, & attereret eam.*
2 *Videns quia in tremore populus eſt & in timore, aſcendit Ieruſalem, & congregauit populum:*
3 *& adhortans dixit: Vos ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei fecimus pro legibus, & pro ſanctis prælia, & anguſtias quales vidimus:*
4 *horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Iſraël, & relictus ſum ego ſolus.*
5 *Et nunc non mihi contingat*

parcere animæ meæ in omni tem-
pore tribulationis: non enim me-
lior ſum fratribus meis.
6 Vindicabo itaque gentem me-
am, & ſancta, natos quoq; noſtros,
& vxores: quia congregatæ ſunt
vniuerſæ Gentes conterere nos ini-
micitiæ gratia.
7 Et accenſus eſt ſpiritus populi
ſimul, vt audiuit ſermones iſtos:
8 & reſponderunt voce magna,
dicentes: Tu es dux noſter loco Iu-
dæ et Ionathæ fratris tui.
9 pugna prælium noſtrum: &
omnia quæcunque dixeris nobis,
faciemus.
10 Et congregans omnes viros
bellatores, accelerauit conſummare
vniuerſos muros Ieruſalem, et mu-
niuit eam in gyro.
11 Et miſit Ionathan filium Ab-
ſalomi, & cum eo exercitum no-
uum in Ioppen, & eiectis his, qui
erant in ea, remanſit illic ipſe.
12 Et mouit Tryphon à Ptole-
maida cum exercitu multo, vt ve-
niret in terram Iuda, et Ionathas
cum eo in cuſtodia.
13 Simon autem applicuit in Ad-
dus contra faciem campi.
14 Et vt cognouit Tryphon quia
ſurrexit Simon loco fratris ſui Io-
nathæ: & quia commiſſurus eſſet
cum eo prælium, miſit ad eum le-
gatos,
15 dicens: Pro argento, quod ha-
bebat frater tuus Ionathas in ra-
tione regis, propter negotia, quæ
habuit, detinuimus eum.
16 Et nunc mitte argenti talen-
ta centum, & duos filios eius obſi-
des, vt non dimiſſus fugiat à nobis,
et remittemus eum.
17 Et cognouit Simon, quia cum
dolo loqueretur ſecum: iuſſit tamen
dari argentum, et pueros: ne ini-
micitiam magnam ſumeret ad po-
pulum Iſraël, dicentem:
18 Quia non miſit ei argentum,
et pueros, propterea periit,
19 Et miſit pueros, et centum ta-
lenta: et mentitus eſt, et non dimi-
ſit Ionathan.
20 Et poſt hæc venit Tryphon
intra regionem, vt contereret
eam: et gyrauerunt per viam quæ
ducit Ador: et Simon et caſtra eius
ambulabant in omnem locum quo-
cunque ibant.
21 Qui autem in arce erant, mi-
ſerunt ad Tryphonem legatos, vt
feſtinaret venire per deſertum, et
mitteret illis alimōnias.
22 Et parauit Tryphon omnem
equitatum, vt veniret illa nocte:
erat autem nix multa valde, &
non venit in Galaaditim.
23 Et cùm appropinquaſſet Baſ-
caman, occidit Ionathan, & filios
eius illic.
24 Et conuertit Tryphon, &
abiit in terram ſuam.
25 Et miſit Simon, & accepit
oſſa Ionathæ fratris ſui, & ſepeliuit
ea in Modin ciuitate patrum
eius.
26 Et planxerunt eum omnis
Iſraël planctu magno, & luxerunt
eum

eum dies multos.
27 *Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrum patris ſui et fratrum ſuorum ædificium altum viſu, lapide polito retrò & antè:*
28 *Et ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus:*
29 *Et his circumpoſuit columnas magnas: & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare.*
30 *Hoc eſt ſepulchrum quod fecit in Modin vſque in hunc diem.*
31 *Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho rege adoleſcente, dolo occîdit eum.*
32 *Et regnauit loco eius, & impoſuit ſibi diadema Aſiæ, & fecit plagam magnam in terra.*
33 *Et ædificauit Simon præſidia Iudææ, muniens ea turribus excelſis, & muris magnis, & portis, & ſeris: & poſuit alimenta in munitionibus.*
34 *Et elegit Simon viròs, et miſit ad Demetrium regem, vt faceret remiſſionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant geſti.*
35 *Et Demetrius rex ad verba iſta reſpondit ei, & ſcripſit epiſtolam talem:*
36 *REX Demetrius Simoni ſummo ſacerdoti, & amico regum, & ſenioribus, & genti Iudæorum ſalutem.*
37 *Coronam auream, et bahem, quam miſiſtis, ſuſcepimus, & parati ſumus facere vobiſcum pacem magnam, & ſcribere præpoſitis regis remittere vobis quæ indulſimus.*
38 *Quæcunque enim conſtituimus, vobis conſtant. Munitiones quas ædificaſtis, vobis ſint.*
39 *Remittimus quoque ignorantias, & peccata vſq; in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & ſi quid aliud erat tributarium in Ieruſalem, iam non ſit tributarium.*
40 *Et ſi qui ex vobis apti ſunt conſcribi inter noſtros, conſcribantur, & ſit inter nos pax.*
41 *Anno centeſimo ſeptuageſimo ablatum eſt iugum Gentium ab Iſraël.*
42 *Et cœpit populus Iſraël ſcribere in tabulis, & geſtis publicis, anno primo ſub Simone ſummo ſacerdote, magno duce, & principe Iudæorum.*
43 *In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circundedit eam caſtris: & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percuſſit turrem vnã, & comprehẽdit eam.*
44 *Et eruperant, qui erant intra machinam in ciuitatem: et factus eſt motus magnus in ciuitate.*
45 *Et aſcenderunt qui erant in ciuitate cum vxoribus & filiis ſupra murũ ſciſſis tunicis ſuis, et clamauerunt voce magna, poſtulantes à Simone dextras ſibi dari,*

ſines Iudææ, & tres ciuitates, Lydan, & Ramathã, quæ additæ ſunt Iudææ ex Samaria, & omnes confines earum ſequeſtrari omnibus ſacrificantibus in Ieroſolymis pro his, quæ ab eis priùs accipiebat rex per ſingulos annos, & pro fructibus terræ, & pomorum.

35 *Et alia, quæ ad nos pertinebant decimarum, & tributorum ex hoc tempore remittimus eis: & areas ſalinarum, & coronas quæ nobis deferebantur,*

36 *omnia ipſis concedimus: & nihil horum irritum erit ex hoc, et in omne tempus.*

37 *Nunc ergo curate facere horum exemplum, & detur Ionathæ, et ponatur in monte ſancto, in loco celebri.*

38 *Et videns Demetrius rex quòd ſiluit terra in conſpectu ſuo, et nihil ei reſiſtit, dimiſit totum exercitum ſuum, vnumquenque in locum ſuum, excepto peregrino exercitu, quem contraxit ab inſulis Gentium: & inimici erant ei omnes exercitus patrum eius.*

39 *Tryphon autem erat quidam partium Alexandri priùs: & vidit quoniam omnis exercitus murmurabat cõtra Demetrium, et iuit ad Emalchuel Arabem, qui nutriebat Antiochum filium Alexandri:*

40 *& aſſidebat ei, vt traderet eum ipſi, vt regnaret loco patris ſui: & enunciauit ei quanta fecit Demetrius, & inimicitias exercitu eius aduerſus illum. Et manſit ibi diebus multis.*

41 *Et miſit Ionathas ad Demetrium regem, vt eiiceret eos, qui in arce erant in Ieruſalem, & qui in præſidiis erant: quia impugnabant Iſraël.*

42 *Et miſit Demetrius ad Ionathan, dicens: Non hæc tantùm faciam tibi, & genti tuæ, ſed gloria illuſtrabo te, & gentem tuam cùm fuerit opportunum.*

43 *Nunc ergo rectè feceris, ſi miſeris in auxiliũ mihi viros: quia diſceſſit omnis exercitus meus.*

44 *Et miſit ei Ionathas tria millia virorum fortium Antiochiam: & venerunt ad regem, et delectatus eſt rex in aduentu eorum.*

45 *Et conuenerunt, qui erant de ciuitate, centum viginti millia virorum, & volebant interficere regem.*

46 *Et fugit rex in aulam: et occupauerunt qui erant de ciuitate, itinera ciuitatis, & cœperunt pugnare.*

47 *Et vocauit rex Iudæos in auxilium, & conuenerunt omnes ſimul ad eum, & diſperſi ſunt omnes per ciuitatem:*

48 *& occiderunt in illa die centum millia hominum, et ſuccenderunt ciuitatem, & ceperunt ſpolia multa in die illa, & liberauerunt regem.*

49 *Et viderunt qui erant de ciuitate, quòd obtinuiſſent Iudæi ciuitatem ſicut volebant: & infirmati ſunt mente ſua, & clamauerunt*

runt

*runt ad regem cum precibus, di-
centes:
50 Da nobis dextras, & ceſſent
Iudæi oppugnare nos, & ciuitatem.
51 Et proiecerunt arma ſua, &
fecerunt pacem, & glorificati ſunt
Iudæi in conſpectu regis, & in con-
ſpectu omnium, qui erant in regno
eius, & nominati ſunt in regno: &
regreſſi ſunt in Ieruſalem habentes
ſpolia multa.
52 Et ſedit Demetrius rex in ſe-
de regni ſui: & ſiluit terra in con-
ſpectu eius.
53 Et mentitus eſt omnia quæ-
cunque dixit, & abalienauit ſe à
Ionatha, & non retribuit ei ſecun-
dum beneficia, quæ ſibi tribuerat,
& vexabat eum valdè.
54 Poſt hæc autem reuerſus eſt
Tryphon, & Antiochus cum eo
puer adoleſcens, & regnauit, &
impoſuit ſibi diadema:
55 Et congregati ſunt ad eum o-
mnes exercitus, quos diſperſerat
Demetrius, & pugnauerunt con-
tra eum: & fugit, & terga vertit.
56 Et accepit Tryphon beſtias,
& obtinuit Antiochiam:
57 & ſcripſit Antiochus adole-
ſcens Ionathæ, dicens: Conſtituo ti-
bi ſacerdotium, et conſtituo te ſuper
quatuor ciuitates, vt ſis de amicis
regis.
58 Et miſit illa vaſa aurea in mi-
niſterium, & dedit ei poteſtatem
bibendi in auro, & eſſe in purpura,
& habere fibulam auream:
59 & Simonem fratrē eius con-
ſtituit ducem à terminis Tyri vſq;
ad fines Aegypti.
60 Et exiit Ionathas, & peram-
bulabat trans flumen ciuitatis: &
congregatus eſt ad eum omnis ex-
ercitus Syriæ in auxilium, & ve-
nit Aſcalonem, & occurrerunt ei
honorificè de ciuitate.
61 Et abiit inde Gazam: & con-
cluſerunt ſe qui erant Gazæ: & ob-
ſedit eam, & ſuccendit quæ erant in
circuitu ciuitatis, et prædatus eſt ea.
62 Et rogauerunt Gazenſes Io-
nathan, & dedit illis dextram: &
accepit filios eorum obſides, et miſit
illos in Ieruſalem: & perambulauit
regionem vſq; Damaſcum.
63 Et audiuit Ionathas quòd
præuaricati ſunt principes Deme-
trij in Cades, quæ eſt in Galilæa,
cum exercitu multo, volentes eum
remouere a negotio regni:
64 Et occurrit illis: fratrem au-
tem ſuum Simonem reliquit intra
prouinciam.
65 Et applicuit Simon ad Beth-
ſuram, & expugnabat eam diebus
multis, & concluſit eos.
66 Et poſtulauerunt ab eo dex-
tras accipere, & dedit illis: & eie-
cit eos inde, & cepit ciuitatem, &
poſuit in ea præſidium.
67 Et Ionathas, & caſtra eius
applicuerunt ad aquam Geneſar, et
ante lucem vigilauerunt in campo
Aſor.
68 & ecce caſtra alienigenarum
occurrebant in campo, & tende-
bant ei inſidias in montibus: ipſe*

autem occurrit ex aduerſo.
69 *Inſidiæ verò exurrexerunt de locis ſuis, & commiſerunt prælium.*
70 *Et fugerunt qui erant ex parte Ionathæ omnes, & nemo relictus eſt ex eis, niſi Mathathias filius Abſalomi, & Iudas filius Calphi princeps militiæ exercitus.*
71 *Et ſcidit Ionathas veſtimenta ſua, & poſuit terram in capite ſuo, & orauit.*
72 *Et reuerſus eſt Ionathas ad eos in prælium, & conuertit eos in fugam, & pugnauerunt.*
73 *Et viderunt qui fugiebant partis illius, et reuerſi ſunt ad eum, & inſequebantur cum eo omnes vſque Cades ad caſtra ſua, & peruenerunt vſque illuc.*
74 *Et ceciderunt de alienigenis in die illa tria millia virorum: & reuerſus eſt Ionathas in Ieruſalem.*

COMMENTARIVS.

PTOLEMÆVS genero ſuo Alexandro, vrbes plures per affinitates & amicitiæ ſimulationem eripuit, filiamque ſuam eidem Alexandro ereptam, Demetrio tradidit vxorem, qui Demetrius Alexandrum fugauit ver. 15. Et ſic *Alexander* ver. 17. *occiſus* eſt, anno regni ſui quinto, vti notat Ioſephus lib. 13. cap. 8. vbi Zabelus vocatur Arabs, qui ver. 17. in noſtro & Græco *Zabdiel.* Vide Iuſtini verba vltima lib. 35.

Anno verò 167. Demetrius Demetrij filius, ab obſidione arcis Hieroſolymitanæ deſiſtere, ſibiq; obuiam venire ipſum Ionathan iuſſit. Cum verò in hoc poſteriori ver. quarto acquieuiſſe Ionathan, expreſsè dicat textus, mirum cur in priori non acquieuerit? Et quomodo tantam à Rege gratiam iniiſſet? An in Græco excidit μὴ, quod antea verſ. 22. poſitum erat, vt legendum ſit ἐκέλευσε μὴ περικαθῆσθαι, & in Latino, *iuſſit non obſidere*, vel, *iuſſit ſuperſedere*, vel *abſcedere*. At iſtud *non*, tunc in Ioſepho redundaret, qui lib. 13. cap. 8. ſcripſit τὴν μὲν πολιορκίαν οὐκ ἔπαυσε, *obſidionem non ſoluit*. An iuſſit obſideri arctius, vt fieri ſi poſſet, antequam ad Regem iret; caperet: aut forte ne iret quidem, ſi capere potuiſſet? Sed cum non potuerit, *dedit ſe periculo* tam ob cauſam modo dictam, quam ob amicitiam cum Alexandro initam. At verſ. 24. non modo, mali nihil paſſus eſt, ſed ei etiam Rex magnas immunitates & priuilegia dedit verſ. 30. 31. vbi honoris cauſa vocat *patrem* ſuum Laſthenem, vti ſuprà dictum. At verſ. 34. *ciuitates* vocantur non vrbes aut vrbium incolæ tantùm: ſed, vt lib. 1. belli Gallici apud Cęſarem, communitates prouinciarum aliquæ, ſeu, vt in Somnio Cicero, concilia, hominumque cętus iure ſociati: qui *præfecturæ* etiam vocantur, hîc ver. 28. *toparchiæ*, à Ioſepho *Satrapiæ.* & hoc verſu, itemque 57. pro ciuitatibus ſunt, οἱ νόμοι, prout in Ægypto nominatos fuiſſe in Exodo monui. *Tres* verò ciuitates, cum dicantur, ſolarum tamen duarum nomina Latinus textus habet; ſed Græcus trium; & primo quidem loco tradit ἀφαίρεμα, tum Lyddam & Ramathan. Videtur autem prima illa, eſſe *Ephrem*, de qua Iohannis 11. vbi mirãdum non eſt, Græcè vocari ἐφρέμ, cum ipſum Syrorum vel Hebræorum αι mutetur in η, quemadmodum pro *Hieruſalaim* dicitur *Hieruſalem*. At iſta erat in Iudæę vrbibus iuxta eius deſertum. Iſtæ verò, toparchiæ, quæ à

Rege dabantur, erant extra Iudæam, cum ei addantur. Ioſephus cap. 8. lib. 13 fuiſſe tit Toparchias Samariæ, Ioppes, & Galilææ. Poſtea tamen dicuntur, *ἀφαιρέμα, Lydd i,* & *Ramatha.* Eſt autem hic in Græco textu *ἐφραϑέμ.* Verſus 34. ex Græco textu & Ioſepho lucis aliquid mutuari poteſt. Et ver. 35. *areas ſalinarum* Græcus *λίμνας τοῦ ἁλὸς ſtagna ſalis* vocat. De ſalariis reditibus, & aliis agit lib. 2. Admir. c. 1. Lipſius.

Tunc exercitum dimiſit Demetrius verſ. 38. & grauis contra eum exorta ſeditio per Tryphonem, & per Antiochenos verſ. 39. Ille antea vocabatur *Didotus:* ſed ſeipſum, vt Appianus inquit, *Tryphonem* nominauit. *Apameum* Ioſephus dicit, quia vel in Apameorum Caſtello natus, vel quia Apameæ, quæ à Macedonibus *Pella* etiam vocabatur, altus & educatus fuit, prout Strabo lib. 16. narrat; quem & depinxit lib. 14. ſicuti Ioſephus lib. 13, cap. 14. Iuſtinus lib. 36. Is verò iam Alexandri Regis filium Antiochum adducebat; quem primo Regem fecit, deinde interfecit, regnumque ipſemet arripuit, vt infrà cap. 13. verſ. 31. 32. dicitur. Antiochenos verò Demetrius compeſcuit, cum ter mille Iudæorum opera, eorum 100000. cecidiſſet verſ. 48. Sed Demetrius promiſſis nõ ſtetit, v. 53. Vnde & paulo poſt à Tryphone victus eſt. Ipſe *iunior Rex Antiochus* honorificas ad Ionathan litteras dedit, verſ. 57. Et ipſe Ionathas ab ipſo ſtetit, pro eo copias duxit verſ. 60. vt oſtenditur à Ioſepho lib. 13. cap. 9. bis Demetrij Duces fugauit. *Primò,* hic ſub finem capitis: ſed præſentiſſimo DEI auxilio, quòd aſperſo cinere capite, diſciſſisque veſtibus verſ. 71. orauerat. *Deinde* cap. ſequenti verſ. 24. Notat in Ioſuæ 11. Maſius, melius legi verſ. 67. Aſor, quam *νασὼρ,* & Cades in Galilæa diſtat ab ea, de qua Deutero. verſ. 20. A Ioſepho *Κέδεσα* dicitur. E Ionathę ducibus duo manſerunt verſ. 70. cum ſuis ſcilicet copiis. Alioqui tres tantùm viri ſequuto prælio verſ. 72. prælium iniiſſent, hoſtesque fudiſſent. Ioſephus verò è Ionathæis vult manſiſſe circiter quinquaginta, & iſtos duos duces. ſed, præter morem ſuum, occiſorum ab iis numerum minuit. Habet enim verſus 74. cecidiſſe *tria millia:* ipſe *duo* ait. Dux prior Mathathias videtur illius Abſolomi filius, de quo 2. Machab. 11. verſ. 17. frater illius Ionathæ, de quo infrà hoc li. 1. cap. 13. verſ. 11. Poſterior Iudas filius Chalphi, quem Ioſephus Chapſæum nominat. At verſu 63. quod Græcus ait *παρῆσαν,* videtur noſter, dum præuaricatos vertit, legiſſe *παρέβησαν.*

CAPVT XII. LIBRI I.

1 ET vidit Ionathas quia tem-
pus eum iuuat, & elegit vi-
ros, & miſit eos Romam ſta-
tuere, & renouare cum eis ami-
citiam:
2 Et ad Spartiatas, & ad alia lo-
ca miſit epiſtolas ſecundum ean-
dem formam:
3 & abierunt Romam, & intra-
uerunt curiam, & dixerunt: Iona-
thas ſummus ſacerdos, & gens Iu-
daeorum miſerunt nos, vt renoua-
remus amicitiam, et ſocietatem ſe-
cundum priſtinum.
4 Et dederunt illis epiſtolas ad
ipſos per loca, vt deducerent eos in
terram Iuda cum pace.
5 Et hoc eſt exemplum epiſtola-
rum, quas ſcripſit Ionathas Spar-
tiatis:
6 IONATHAS ſummus ſa-
cerdos, & ſeniores gentis, & ſacer-

dotes, & reliquus populus Iudæorum, Spartiatis fratribus ſalutem.
7 Iampridem miſſæ erant epiſtolæ ad Oniam ſummum ſacerdotem ab Ario, qui regnabat apud vos, quoniam eſtis fratres noſtri, ſicut ſcriptũ continet, quod ſubiectũ eſt.
8 Et ſuſcepit Onias virum, qui miſſus fuerat, cum honore: & accepit epiſtolas, in quibus ſignificabatur de ſocietate, & amicitia.
9 Nos, quum nullo horum indigeremus, habentes ſolatio ſanctos libros, qui ſunt in manibus noſtris,
10 maluimus mittere ad vos renouare fraternitatem, & amicitiam, ne forte alieni efficiamur à vobis: multa enim tempora tranſierunt, ex quo miſiſtis ad nos.
11 Nos ergo in omni tempore ſine intermiſsione in diebus ſolennibus, & cæteris quibus oportet, memores ſumus veſtri in ſacrificiis quæ offeremus, & in obſeruationibus, ſicut fas eſt, & decet meminiſſe fratrum.
12 Lætamur itaque de gloria veſtra.
13 Nos autem circundederunt multæ tribulationes, & multa prælia, & impugnauerunt nos reges, qui ſunt in circuitu noſtro.
14 Noluimus ergo vobis moleſti eſſe, neque cæteris ſociis, & amicis noſtris in his præliis.
15 Habuimus enim de cælo auxilium, & liberati ſumus nos, & humiliati ſunt inimici noſtri.
16 Elegimus itaq; Numenium Antiochi filium, & Antipatrem Iaſonis filium, & miſimus ad Romanos renouare cum eis amicitiã, & ſocietatem priſtinam.
17 Mandauimus itaque eis, vt veniant etiam ad vos, & ſalutent vos, & reddant vobis epiſtolas noſtras de innouatione fraternitatis noſtræ.
18 Et nunc benefacietis reſpondentes nobis ad hæc.
19 Et hoc reſcriptum eſt epiſtolarum, quod miſerat Oniæ:
20 Arius rex Spartiatarum Oniæ ſacerdoti magno ſalutem.
21 Inuentum eſt in ſcriptura de Spartiatis, & Iudæis quoniam ſunt fratres, & quod ſunt de genere Abraham.
22 Et nunc ex quo hæc cognouimus, benefacitis ſcribentes nobis de pace veſtra:
23 Sed & nos reſcripſimus vobis: Pecora noſtra, & poſſeſsiones noſtræ, veſtra ſunt: & veſtra, noſtra. Mandauimus itaque hæc nunciari vobis.
24 Et audiuit Ionathas quoniam regreſsi ſunt principes Demetrij cũ exercitu multo ſuprà quàm priùs, pugnare aduerſus eum,
25 & exiit ab Ieruſalem, & occurrit eis in Amathite regione: non enim dederat eis ſpatium, vt ingrederentur regionem eius.
26 Et miſit ſpeculatores in caſtra eorum: & reuerſi renunciauerunt quòd conſtituunt ſuperuenire illis nocte.

27 *Cùm occidiſſet autem ſol, præcepit Ionathas ſuis vigilare, & eſſe in armis paratos ad pugnam tota nocte, & poſuit cuſtodes per circuitum caſtrorum.*
28 *Et audierunt aduerſarij quòd paratus eſt Ionathas cum ſuis in bello: & timuerunt, & formidauerunt in corde ſuo: et accenderunt focos in caſtris ſuis.*
29 *Ionathas autem, & qui cum eo erant, non cognouerunt vſque manè: videbant autem luminaria ardentia.*
30 *Et ſecutus eſt eos Ionathas, & non comprehendit eos: tranſierant enim flumen Eleutherum.*
31 *Et diuertit Ionathas ad Arabas, qui vocantur Zabadai: & percuſſit eos, & accepit ſpolia eorum.*
32 *Et iunxit, & venit Damaſcum, & perambulabat omnem regionem illam.*
33 *Simon autem exiit, & venit vſque ad Aſcalonem, & ad proxima præſidia: & declinauit in Ioppen, & occupauit eam.*
34 *(audiuit enim quòd vellent præſidium tradere partibus Demetrij) & poſuit ibi cuſtodes vt cuſtodirent eam.*
35 *Et reuerſus eſt Ionathas, & conuocauit ſeniores populi, & cogitauit cum eis ædificare præſidia in Iudæa.*
36 *et ædificare muros in Ieruſalem, et exaltare altitudine magna inter medium arcis & ciuitatis, vt ſepararet eam à ciuitate, vt eſſet ipſa ſingulariter, & neque emant, neque vendant.*
37 *Et conuenerunt, vt ædificarent ciuitatem: et cecidit murus qui erat ſuper torrentem ab ortu ſolis, et reparauit eum, qui vocatur Caphetetha:*
38 *et Simon ædificauit Adia in Sephela, et muniuit eam, et impoſuit portas et ſeras.*
39 *Et cùm cogitaſſet Tryphon regnare Aſiæ, & aſſumere diadema, & extendere manum in Antiochum regem:*
40 *Timens ne fortè non permitteret eum Ionathas, ſed pugnaret aduerſus eum, quærebat comprehendere eum, & occidere. Et exurgens abiit in Beth-ſan.*
41 *Et exiuit Ionathas obuiam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in prælium, & venit Beth-ſan.*
42 *Et vidit Tryphon quia venit Ionathas cum exercitu multo vt extenderet in eum manus: & timuit.*
43 *Et excepit eum cum honore, & commendauit eum omnibus amicis ſuis, & dedit ei munera: et præcepit exercitibus ſuis vt obedirent ei, ſicut ſibi.*
44 *Et dixit Ionathæ: Vt quid vexaſti vniuerſum populum, cùm bellum nobis non ſit?*
45 *Et nunc remitte eos in domos ſuas: elige autem tibi viros paucos, qui tecum ſint, et veni mecum Ptolemaidam, & tradam eam tibi, & reli-*

reliqua præſidia, & exercitum, &
vniuerſos præpoſitos negotij, &
conuerſus abibo: propterea enim
veni.
46 *Et credidit ei, & fecit ſicut*
dixit: & dimiſit exercitum, & ab-
ierunt in terram Iuda.
47 *retinuit autem ſecum tria*
millia virorum: ex quibus remiſit
in Galilæam duo millia, mille au-
tem venerunt cum eo.
48 *Vt autem intrauit Ptolemai-*
dam Ionathas, clauſerunt portas
ciuitatis Ptolemenſes: & compre-
henderunt eum: & omnes qui cum
eo intrauerãt, gladio interfecerũt.
49 *Et miſit Tryphon exercitum,*
& equites in Galilaam, & in cam-
pum magnum, vt perderent om-
nes ſocios Ionathæ.
50 *At illi cum cognouiſſent quia*
comprehenſus eſt Ionathas, & pe-
riit, & omnes qui cum eo erant,
hortati ſunt ſemetipſos, et exierunt
parati in prælium.
51 *Et videntes hi, qui inſequuti*
fuerant, quia pro anima res eſt illis,
reuerſi ſunt:
52 *Illi autem venerunt omnes*
cum pace in terram Iuda, & plan-
xerunt Ionathan, & eos qui cum
ipſo erant valdè: & luxit Iſraël
planctu magno.
53 *Et quæſierunt omnes Gentes,*
quæ erant in circuitu eorum, conte-
rere eos. dixerunt enim:
54 *Non habent principem, &*
adiuuantem: nunc ergo expugne-
mus illos, & tollamus de homini-
bus memoriam eorum.

COMMENTARIVS.

SECVNDVM cum Romanis fœdus & ſocietatem iniuit Ionathas: ſimulque cum Spartiatis ſeu Lacedæmoniis, huiusque ad illos extant litteræ verſ.6. & horum ad Iudæos verſ. 19. Sed notat hîc, ſuis in notationibus Franc. Brugenſis duo. *Primum*, errare Lyranum & Carthuſianum, qui verſ.19. putant Lacedæmoniorum litteras iis reſpondere, quas iam miſerat Ionathas, cum antequam is vel Iudas, Iudæorumque vllus ad eos ſcriberet, ipſi ſponte ad Iudæos ſcripſiſſent, idque propter repertam Abrahamitici generis cognationem. Et probatur *primò* ex Ioſepho lib.12.cap.5.lib.13.cap.9. *Secundò*, quia ad ea quę ſcripſerat Ionathas, hæc Lacedęmoniorum epiſtola, nihil omninò reſponderet. *Tertiò*. Quia ób cauſam iam dictam ſe omnium primò ſcribere teſtantur, & ad ſcribendum Iudæos inuitant. Vnde verſ.22. cum Græcis legendum vt verſ.18. *benefacietis*: aut cum anni 1478. editione Norimbergenſi, *benefaciatis*: vel, vt ſæpè alias, pro futuro, *benefacietis*, accipiendum iſtud præſens, *benefacitis*, quod Biblia correcta retinent, quemadmodum verſ.23. è contrario illud, *reſcripſimus*, eſt, pro *reſcribimus*, vt in Græcis eſt ἀντιγράφομεν, id eſt, iam viciſſim deinceps ſcribendi conſuetudinem incipimus, mutuæ reſcriptionis initium facimus. Quod verò verſu 9. *ſe ſolatio ſanctos libros habere* aiunt Iudæi, eo pertinet, vt ſignificent, ſibi non eſſe opus ſcriptis, aut teſtimoniis ad credendam ſuam cum Lacedęmoniis cognationem. Ad hanc enim credendam, ſe à ſuis ipſorum libris facilè incitari: prout perſpicuè Ioſephus 13. cap.9. exponit. Libri verò hi ſacri,

eri, videntur *genealogici* quidam eſſe, qui non extant; Paralipomenorum genealogias eſſe petitas, credibile.

Notandum etiam *τὸ ἀντίγραφον*, quod noſter vertit modo *reſcriptum*, modo *litterarum exemplum*, ſumi poſſe dupliciter, *primò* pro eo apographo, quod ex ipſo autographo miſſo exſcribitur; vt ſuprà ca. 8. *Secundò*, pro ipſomet autographo miſſo, quatenus id ex Reipub. à qua mittitur, decreto perſcripto exſcribitur; vt clarè indicat Ioſephus lib. 12. cap. 17. Et ſic hoc loco ſumi poteſt, vt ipſum *reſcribere*, ſit ſcribere reſpectu eius ad quem mittitur. Hac voce vtuntur etiam in ſingulari, & plurali noſtro Rabbini אנטיגרפא *antigrapha*, & interpretatur Bahal Aruch, ſcripturas gryphco calamo conſcriptas, qui vocetur in Bereſith cap. 25. *graphium*. Sed à *χάρω* eſt, non à grypho.

Alterum, quod notat Brugenſis, eſt, nonnulla in iiſdem epiſtolis corrigenda. *Primò* ver. 7. non *à Dario*, ſed, *ab Ario* legendum, licet in Græco *Darius* etiam ſit. ſed *Arium* monſtrant Ioſephus lib. 13. cap. 9. Pauſanias in Laconicis, Plutarchus in Pyrrho, Euſebius in Chronicis, & Biblia correcta. *Deinde* ver. 19. pro eodem *Ario* vel *Areo*, legitur in Græcis *Oniares*, & ita ille non improbabiliter legendum cenſet. Noſtra tamen correcta hîc etiam repoſuerunt *Arius*. *Tertiò*, diſtinctio eodem verſu, ex iiſdem correctis ſic corrigenda: *Et hoc reſcriptum Epiſtolarum, quod miſerat Arius. Rex Spartiatarum Oniæ ſacerdoti magno ſalutem.* Ioſephus lib. 12. cap. 5. ſic refert: *Rex Lacedamoniorum Arius, Oniæ ſalutem.* & ſubiungit, quæ ſcripta erant, fuiſſe *tetragona*, ſigillum *Aquilam*, quæ *Draconem* comprehendiſſet.

Cognationis verò inter Lacedæmonios & Iudæos, propter quam, ex Abraami genere ſeſe *fratres*, hîc & cap. 14. vocant, quam liber Machabæorum ſecundus iam ſuprà cap. 5. verſ. 9. attigit; veſtigia fortè aliqua inueniantur, ſi quis *primò* conſideret, exteros ſcriptores nullam certam Lacedæmoniorum originem, neque cur Lacedæmonij Spartiatæ aut Lacones vocentur, cauſam dare. *Deinde* aduertat, *Dores*, qui vt Pindari Scholiaſtes ait, poſt Achæos, Spartam incoluerunt, videri ab Hebræo *Dor*, vel vrbe *Dora*. Et Stephanus lib. de vrbibus; verbo *Ἰουδαῖα*, clarè ait, *Iudæum Spartona*, ſeu *Spartiatam, cuius filios fabulatus ſit Claudius Iolaus Iudam & Idumæam, quos Alexander Polyiſtor Semiramidi tribuerat.* Ruſum in *Azoto* dicit, eam vrbem olim *Peloriam* dictam, *à Spartano quodam Peloro*, vt commigratio mutua ex Palæſtina in Laconiam, & contra hinc illuc ſatis appareat. Iam iidem litteram, quæ à Græcis aliis *ſigma* vocatur, ipſi *ſan* vocant, quaſi Hebraicum *ſin*, vt Herodotus libro 1. teſtatur, vbi etiam ait. *Heraclidarum*, qui & Lacedæmonij, *parentem ex Iardane* quaſi *Iordane*, filium concepiſſe. Et ſane, vt in Samſone dixi, remotis poëtarum fabulis; tam in Hercule, quam Cadmo, Iudaica multa eminent. *Lacedemon* certè videtur quaſi *lapis Cadmi* *Λάας κάδμου*. Nam eodem Stephano teſte, fuit vrbs etiam Laconica, quæ dicebatur *Λᾶ*, id eſt, lapis, quòd in altiſſima petra eſſet, vnde & *Laperſæ* dicti, & ſcribit lib. 1. Strom. Clemens, lapicidinam à Cadmo inuentam. Quid mons *Eua* nominatus, de quo lib. 5. Polybius. Maleæ promontorium, quod verſus Laconiæ huius orientem, apud Ptolemæum *ὀνύγναθος*, apud Tzetzen in Lycophronis Caſandra, dicitur *Aſini maxilla*, nonne quòd in Iudicum cap. 15. ver. 15. in Samſone dixi, confirmat? Ioſephus lib. 12. cap. 5. in Lacedæmoniorum ſigillo, vt dixi, draconem ſtatuit. At fabulam legimus de verſa in draconem Cadmi coniuge, & teſtatur oratione de regno Dio Chryſoſtomus, ferrum haſtæ immiſſum naturaliter Spartanis ineſſe, ſeu, vt ait Hyginus, draconem. adeo, vt è Spartanorum genere putarunt

rint nonnulli ortum Epaminondam, quod in clypeo draconem gereret, vti docet Pauſanias. Nec deſunt, qui ab anguineis dentibus, quos Cadmus ſeuerit, Spartanos extitiſſe nugentur, vt vel inde vel à ſerpentum eſu in annonæ caritate, ὀφιόδειροι vocati ſint, Pierio teſte lib. 15. Plinius lib. 5. cap. 19. *Sidonem* ait Thebarum Bœotiarum parentem, quidni *Dora*, vel quælibet Iudæorum colonia, Lacedæmoniorum etiam parens ducatur? In Doricis verò Lacedæmonij ſunt. D. Hieronymus in epiſt. ad Epheſios tradit, ab Hebræo nomine חפצן quod eſt *voluntas*, dictam *Epheſum*. Cur & ab Hebræis aliquid Lacedæmon accipere non potuit? Pelaſgicorum porrò lingua dicitur ab Herodoto lib. 1. fuiſſe barbara, quòd Hebræa ſcilicet aut Syra eſſet; ideoque mutata & pro ea ſuſcepta Attica. In prouerbiis etiam celebratæ *Laconicæ lunæ*, nonne Iudaicarum neomeniarum aliquid referunt? *Ionum partes duodecim*, nonne cum 12. tribubus Iſrael affinitatis aliquid habent. Clariſſima ipſius Aſię minoris vrbs *Pergamus*, audi, quid in Ruffiniana vetere Ioſephi verſione lib. 14. cap. 19. loquatur. *Decretum*, ait, *intimans noſtri populi ſententiam, & petens cuſtodiri vel ampliari noſtras cum Iudæis amicitias, & vt meminerit* Hyrcanus princeps ſacerdotum gentis Iudææ, *temporibus Abraham, qui omnium Iudæorum pater extitit, noſtros maiores amicos ei fuiſſe, ſicut & in publicis conſcriptis inuenimus.* Quid illi in Africa Cyrenæi? Nonne maximam ipſi partem Iudæi erant? Dictum id è veteribus antea cap. 2. li. 2. fol. 550. Et tamen, in publico Iudæorum omnium cœtu, Rex Agrippa Κυρηναῖοι, ait apud Ioſephum lib. 2. Capt. 28. τὸ Λακώνων γένος. *Cyrenæi ſunt è Laconum genere.* Eſt etiam in pleriſque ipſorum legibus, vti ait lib. 1. Stromatum Clemens, & inſtitutis, præſertimque ablutionibus quotidianis, & vnctionibus, de quibus li. 3. Strabo; in conſtantia & duritate magna cum Iudaicis moribus ſimilitudo. Vide Xenophontem, Pauſaniam, Plutarchum, Polybium, alios, è quibus alij qui maiore, quam ego, doctrina & ingenio ſunt, plures & certiores Iudaicæ, Laconicæq; propinquitatis notas elicient. Mihi haſce tantum aliquas decerpere viſum fuit, vt quibus non libri huius noſtri, non Ioſephi auctoritas ſufficit, haberent quandam veluti præmonſtratam ſemitulam, qua, ſin quidem modeſtè vellent; ad veritatis coniecturam & ſenſum aliquem venire poſſent. Nimium enim audacter in ſuo Spartanorum regno fol. 355. hæreticus ait Reineccius: *Hæc* (de Iudæorum & Lacedæmoniorum coniunctione.) *planè fabuloſa & commentitia ſtatuimus.* Quam ob rem verò? Vt contra tam antiquos, tamque bonos auctores, ambos inquam horum librorum ſcriptores, quibus ego Ioſephum, ipſe verò Hegeſippum addit; tam grauis, tanto cum ſupercilio, ſententia ſtatuatur, multis ſanè magniſque & certis, quibus mendacium ipſum teneatur, argumentis opus eſt. Quid igitur, mi homo, affers? Quid tanto in Syntagmate, demonſtrationum collegiſti? *Vetuſtatis*, ait, *nobilitatem & gloriam Spartanos hinc quæſiſſe, ſuſpicari libet.* At cur libet? Nullam ſuæ huius libidinis vel minimam ratiunculam ſubiicit. *Vetuſtatis nobilitatem* nonne ab Ægyptiis, ab Arcadibus, ab aliis repetere, nonne ſe aborigines iactitare poterant? Sed quam parum ſibi Ariſtarchus iſte conſtet, videamus. *Sibi*, paulo poſt, *de Lacademoniorum famulus & nominibus certi nihil eſſe* fatetur. rurſumque fol. 358. *Spartæ nomen* ait *Ægyptium & Chaldaicum, a [illegible] tudine & iucunditate petitum.* Antea verò Peloponneſum dictam dixit *Apiam*, quaſi [illegible], *quòd gentis, quæ aliunde aduenerat, & à qua ingens poſteritas duceretur, patria eſſet.* [illegible] verò illam, quam iidem & Lacones & Iudæi, vti paulo ante oſtenſum; tenebant, nonne adeo à Iudæis profectam erectamque eſſe vult, vt Iudaicum ei nomen tribuat? Quemadmodum enim apud Byzantinum Stephanum libro de vrbibus Κυρήνη quaſi κυρίνη, id

eſt [illegible]

eſt *fons* appellatur, ita apud iſtum *Kar ena*, id eſt, *vrbs fontis*. & *ab Enamim, filio Cham*. Iam *Miſſenen*, quæ à Stephano μάσση, ab Homero μέσσην dicitur, ait ex Pauſania idem ipſe, *Spartanorum eſſe coloniam, & ab Hebræo maſſa, quod profectionem & tranſlationem notat; nuncupatam.* Quid ergo commentitium, ſi Hebræa Spartanis origo vindicatur? Hunc verò Reineccium plenis, in libri veſtibulo, tibiis deprædicauit Matthæus Dreſſerus. idem tamen, ab amicorum ſuorum quodam, hac de, rogatus, contra ſuum illum, hæc in verba, Lypſiâ, reſcripſit. *De fraterna cognatione Spartanorum & Iudæorum nihil quidem ſcriptum reperitur in hiſtoriis: ſed coniectura facilis eſt: Vnius patris Abraham erant filij ambo, Iudæi & Spartani, Iudæi quidem nati ex Iſaaco, Spartani verò ex Iſmaële filio Agar, quæ fuit ancilla Ægyptia, vnde Spartani olim duce Danao nauibus aduecti regnum Spartanum condiderunt.* Sanè verò ſcripſit in Iſaiæ 23. D. Hieronymus, cum à Nabuchodonoſore Tyrus obſideretur, multos inde ciues nauibus, ad Ionij Ægeique maris inſulas in Cyprum, Macedoniam, Græciamque reliquam profugiſſe. vt etiamſi antea nulla fuiſſet, iam inde tamen Iudæorum & Spartanorum aliqua neceſſitudo eſſe potuerit. Verum hæc iam ſatis. Legatorum porrò nominatorum verſ. 16. fit etiam mentio infrà c. 14. verſ. 22. Et poſtea fuit alius quidam *Numenius* Antiochi filius ab Hyrcano legatus apud Ioſephum lib. 14. cap. 16. Qui *Antipater*, idem interdum *Antipas* nominatur. Vtroque namque modo appellatur Herodis tyranni Pater. Qui verò verſ. 31. *Zabadæi*, Græcè ſunt *Zabedai*, qui cum ſint Arabes, neſcio quid ad Euangelicum *Zebedæum*, Iohannis Iacobique patrem pertinere poſſint. *Singulariter* eſſe *arcem* voluit Ionathas v. 36. id eſt, ita ab Hieroſolyma vrbe diſcluſam, vt qui in ea erant, commercij cum ciuibus habere nihil poſſent. Sed *Adiada* infrà cap. 13. verſ. 13. *Addus* dicitur. Nam in Græco illic eſt ἀδιδὰ. Ideoque fortaſſis non inepte loco illo legeretur, *Applicuit in Adidis, ſiue caſtra poſuit in Adidis*. Eſt enim ibidem παρενέβαλε. Ioſephus lib. 13. cap. 11. ἄδιδα nominat. Eſt verò apud Ptolemæum *Adada* in Palmyrena, & *Addaa* verſus Perſicum ſinum, ad Tigrim. Ionathas tandem templum reædificauit. & vrbem verſ. 35. Sed à Tryphone, per pacis ſpeciem, captus eſt, & ſequenti capite interfectus, verſ. 23. de quo & Egeſippus lib. 2. cap. 13.

Simon, Iudæ, & Ionathæ frater, è Machabæis Dux & Pontifex quartus.

CAPVT XIII. LIBRI I.

1 *ET audiuit Simon, quòd congregauit Tryphon exercitum copioſum, vt veniret in terram Iuda, & attereret eam.*
2 *Videns quia in tremore populus eſt & in timore, aſcendit Ieruſalem, & congregauit populum:*
3 *& adhortans dixit: Vos ſcitis quanta ego, & fratres mei, & domus patris mei fecimus pro legibus, & pro ſanctis prælia, & anguſtias quales vidimus:*
4 *horum gratia perierunt fratres mei omnes propter Iſraël, & relictus ſum ego ſolus.*
5 *Et nunc non mihi contingat*

eum dies multos.
27 *Et ædificauit Simon ſuper ſepulchrum patris ſui et fratrum ſuorum ædificium altum viſu, lapide polito retrò & antè:*
28 *Et ſtatuit ſeptem pyramidas, vnam contra vnam patri & matri, & quatuor fratribus:*
29 *Et his circumpoſuit columnas magnas: & ſuper columnas arma, ad memoriam æternam: & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare.*
30 *Hoc eſt ſepulchrum quod fecit in Modin vſque in hunc diem.*
31 *Tryphon autem cùm iter faceret cum Antiocho rege adoleſcente, dolo occidit eum.*
32 *Et regnauit loco eius, & impoſuit ſibi diadema Aſiæ, & fecit plagam magnam in terra.*
33 *Et ædificauit Simon præſidia Iudææ, muniens ea turribus excelſis, & muris magnis, & portis, & ſeris: & poſuit alimenta in munitionibus.*
34 *Et elegit Simon viros, et miſit ad Demetrium regem, vt faceret remiſſionem regioni: quia actus omnes Tryphonis per direptionem fuerant geſti.*
35 *Et Demetrius rex ad verba iſta reſpondit ei, & ſcripſit epiſtolam talem:*
36 REX *Demetrius Simoni ſummo ſacerdoti, & amico regum, & ſenioribus, & genti Iudæorum ſalutem.*
37 *Coronam auream, et bahem, quam miſiſtis, ſuſcepimus, & parati ſumus facere vobiſcum pacem magnam, & ſcribere præpoſitis regis remittere vobis quæ induſimus.*
38 *Quæcunque enim conſtituimus, vobis conſtant. Munitiones quas ædificaſtis, vobis ſint.*
39 *Remittimus quoque ignorantias, & peccata vſq; in hodiernum diem, & coronam quam debebatis: & ſi quid aliud erat tributarium in Ieruſalem, iam non ſit tributarium.*
40 *Et ſi qui ex vobis apti ſunt conſcribi inter noſtros, conſcribantur, & ſit inter nos pax.*
41 *Anno centeſimo ſeptuageſimo ablatum eſt iugum Gentium ab Iſraël.*
42 *Et cœpit populus Iſraël ſcribere in tabulis, & geſtis publicis, anno primo ſub Simone ſummo ſacerdote, magno duce, & principe Iudæorum.*
43 *In diebus illis applicuit Simon ad Gazam, & circundedit eam caſtris: & fecit machinas, & applicuit ad ciuitatem, & percuſſit turrem vnã, & comprehẽdit eam.*
44 *Et eruperant, qui erant intra machinam in ciuitatem: et factus eſt motus magnus in ciuitate.*
45 *Et aſcenderunt qui erant in ciuitate cum vxoribus & filiis ſupra murũ ſciſſis tunicis ſuis, et clamauerunt voce magna, poſtulantes à Simone dextras ſibi dari,*

46 & dixerunt: Non nobis red-
das ſecundum malitias noſtras,ſed
ſecundum miſericordias tuas : &
ſeruiemus tibi.
47 Et flexus Simon non debel-
lauit eos: eiecit tamen eos de ciuita-
te, & mundauit ædes in quibus fu-
erant ſimulachra, & tunc intrauit
in eam cum hymnis benedicens
Dominum:
48 Et eiecta ab ea omni immun-
ditia, collocauit in ea viros, qui le-
gem facerent: & muniuit eam, &
fecit ſibi habitationem.
49 Qui autem erant in arce Ie-
ruſalem, prohibebantur egredi &
ingredi regionem, & emere, ac
vendere: & eſurierunt valde, &
multi ex eis fame perierunt,
50 & clamauerunt ad Simonem
vt dextras acciperent: & dedit il-
lis, & eiecit eos inde, & mundauit
arcem à contaminationibus:
51 & intrauerunt in eam tertia
& viceſima die ſecundi menſis, an-
no centeſimo ſeptuageſimoprimo,
cum laude & ramis palmarum, &
cinyris, & cymbalis, & nablis, &
hymnis, et canticis, quia contritus
eſt inimicus magnus ex Iſraël.
52 Et conſtituit vt omnibus an-
nis agerentur dies hi cum lætitia.
53 Et muniuit montem templi,
qui erat ſecus arcem, & habitauit
ibi ipſe, & qui cum eo erant.
54 Et vidit Simon Iohannem
filium ſuum, quòd fortis vir prælij
eſſet: & poſuit eum ducem virtu-
tum vniuerſarum, & habitauit in
Gazaris.

COMMENTARIVS.

VOCATVR iſte SIMON, Iudæorum *Ethnarcha*, & *Euergetes* à Ioſepho lib. 13. cap. 11. à quibuſdam *Iohannes* & *Hyrcanus* de quo poſtea. Nunc ab hoc capite 13. ad caput vltimum, verſ. 13. de eo agitur. Eum Ioſephus Gorion videtur Mathathiæ *primogenitum* filium facere lib. 3. cap. 9. & Viterbienſis parte 11. Id verò de Iuda potius tradit Flauius Ioſephus lib. 1. de bello, cap. 1. Seder minor, Ioſippus & libri Hebræorum de rebus geſtis Regum Iſraël, templi ſecundi, qui & ſecundo loco Ionathan nominant. Nam quomodo in principatu & pontificatu præteriretur primogenitus? Scriptura quidem cur cęteris præponatur, cauſam tradit, cap. 2. v. 66. quòd à iuuentute fortis viribus fuerit, & Eſſenorum ſcilicet exercitationibus excultus. non tamen primogenitum negat: ſed ab inſigni eius robore, ipſius potius laudes ornat & amplificat. Quomodo enim & cur eidem Simoni, ſi primogenitus eſſet, non Iudas tantùm, ſed & Iouathas præferretur? præſertim cum prudentia ille admodum pręſtaret, lib. 1. cap. 2. adeò vt, apud Ioſephum lib. 12. cap. 6. cum tanquam patrem à fratribus aliis colendum Pater pręcipiat? Egeſippus lib. 1. Ioannem primogenitum, Simonem ſecundum vult, vt etiam enumerat Ioſephus loco cit. Sed quod iam probaui, amplector.

Fuit verò Simon populi Iudaici *dux & Pontifex*, factus anno 170. & Tryphoni, vt fratrem captum redimeret centum talenta dedit, id eſt, circiter 60000. coronatorum, cum vni talento tribuantur à Budæo, & aliis nonnullis, 600. coronati. Sed fruſtra,

ſtra, cum perfidus ille Trypho bonum Ionatham conſceleratiſſimè interfecerit ver. 22.23. Eum enim, qui ſuperiori capite verſ. 50. ſolerti præſagaque omnium opinione *periiſſe* dicebatur, re iam ipſa perit, ver. 23. perit inquam corpore, non anima, non fama. *Qui enim per virtutem perit, at non interit*, vt apud Nonium ait è veteribus quidam. Sed cum cognoſceret Simon ver. 17. dolo ſecum agere Tryphonem, falſoque argentum Ionathæque filios petere, cur & illud, & hos miſit? Imprudenter numquid egit? Si euentum ſpectet quis, ita ſanè iudicabit. At prudentia non ex eo quod euenit, ſed ex eo quod euenire potuit, potius pendenda. *Careat*, inquit ille, *ſucceſſibus opto, Quiſquis ab euentu facta notanda putat.* De Simonis prudentia extat non dubium morituri Patris teſtimonium ſuprà lib. 1. cap. 2. ver. 66. *Simon frater veſter ſcio quòd vir conſilij eſt.* Videbat igitur Simon populum timore iam perculſum, totumque metu contremiſcentem verſ. 2. ideoque ſi offenſio & abalienatio minima incideret, futurum, vt victas hoſtibus manus daret, ſe, ſacraque ſua & religionem non ita pridem reſtitutam priſtinæ Regum tyrannidi ſubiiceret. Offenſionis verò & abalienationis certiſſima præſto erat materia, ſi vel auaritiâ vel diffidentiâ nimia, petitum argentum, Ionathæque liberos non mittere iudicaretur, prout aſſerit verſus 18. E contrario autem, etſi valdè probabilis, nondum tamen certa omnino & explorata erat Tryphonis perfidia. E duobus ergo malis quod maius & certius erat, maluit vir prudentiſſimus auertere. Atque iſtud paucis ita Diuus Thomas aperuit. *Videtur* Simon *excuſabilis, primò quia certus de fraude non erat: & tamen rationabiliter maius malum formidabat. ſcilicet ne populus ab ipſo recederet & per conſequens, à lege: & ita tota Reſpublica deperiret.* Quin & pietas in fratrem, omnia vt ſeruaretur, tentare ſuadebat. Quis verò alioqui maleuolorum impietatis etiam Simonem non accuſaſſet? An non ea Tryphoni optatiſſima Simonem apud Iudæos calumniandi fuiſſet occaſio? Et prudentiæ igitur & pietati ſatisfecit ipſe, ſimulque hoſtium ora omnium infibulauit, & in officio populum continuit.

Suis verò parentibus & fratribus vita functis, ſibique ipſi egregium in patria ſua vrbe Modin monumentum exſtruxit ver. 27. cuius pulchra etiam apud Ioſephum libro 13. cap. 11. deſcriptio eſt, vbi inter cætera inquit, fuiſſe illud è lapide albo & polito: habuiſſe porticus circumcirca & *ςύλυς μονολίθυς* columnas, quæ ſingulæ vno tantùm lapide conſtarent: ſeptem etiam pyramidas, quæ, inquit, ad hoc vſque tempus ſeruantur. Quin verò & multo poſt eum Diuus Hieronymus libro de locis, prout etiam ſuprà ad cap. 2. lib. 1. fol. 629. attuli; Machabæorum, ait, hodieq; ibidem (in Modin) ſepulchra monſtrantur. Sed quid? Non fuit hoc vanitas? Certè Plinius lib. 36. cap. 12. & 13. pyramidum exſtructionem aliquoties vanitatem nominat. Strabo lib. 17. *βαρβαρικὴν ματαιοπονίαν barbaricum inanem vanumq́ laborem.* Et quod hic dicitur ver. 29. *ad memoriam æternam*, non honoris gloriæque ſtudium oſtendit? At verò iam ſuprà dixi, per ſe, haud mali quidquam eſſe, ſi gloriam quis non inanem & fluxam, ſed veram ſolidamque, bonis iuſtiſque rationibus, quærat. Quo enim modo alicui fas patrimonia & opes, amicitias & dignitates appetere & conſectari, eodem etiam modo ei conceſſum, gloriæ veræ ſtudio teneri, quodque inde colligitur, opera nonnulla, quæ gloriam eam vel ſignificent, vel conſeruent. maximè verò quando ea gloria prodeſſe aliis etiam poteſt, dum ad ſimile virtutum beneque factorum (hæc enim veræ gloriæ fundamentum & quaſi ſolum) ſtudium & exercitationem inuitant. *Qui*, ait S. Auguſtinus libro contra Secundinum cap. 17. *amat honorem,* DEVM *imitatur. Sed humiles animæ* IN ILLO *ſe honorari volunt: ſuperbi* PRÆ ILLO. Et ad hoc honoris, gloriæque genus

nus omnia, quæ ſibi, ſuisque viri boni excitarunt, monumenta reuoco, vt ſunt illa filiorum Iacob, quæ memorat Ioſephus: tres illæ Helenæ optimè Adiabenorum Reginę, eiuſque filiorum Regum Izatæ & Monobazi pyramides, apud eundem Ioſephmu libro 20. cap. 2. quas D. Hieronymus in Epitaphio Paulæ, *Mauſoleum* appellat. Alioqui *vaſana*, inquit Plinius libro citato cap. 13. *dementia eſt, quæſiiſſe gloriam, impendio nulli profuturo.* Et eiuſmodi erant in Ægypto barbara pyramidum miracula, de quibus ibidem Plinius, Herodotus lib. 2. Strabo lib. 17. Diodorus lib. 2. illæ item tot & tantæ Regis Herodis φιλοτιμίαι, prout à Ioſepho appellantur libro 16. capite 9. Quanta vanitas, dum in viliſſimum puluerem redactum corpus eſt, anima verò fortè apud inferos, ob ſuperbiam, diriſſimè cruciatur, velle adhuc, apud homines, in ſaxis & lapidibus, ſuperbire? O quam multorum epitaphia, iis aliud nihil ſunt, quam perpetua ipſorum ambitionis, iniuſtitiæ, vanitatisque monumenta!

Cum verò dixiſſet libro de locis S. Hieronymus; Machabæorum *hodieq́, in Modin ſepulchra monſtrantur*; ſubiunxit, *Sat itaque miror, quomodo Antiochiæ eorum reliquias, aut quo hoc certo auctore ſit creditum.* An fortè fuerant, reliquiæ iſtæ illinc illuc tranſlata, nudaque in Modin cenotaphia relicta? An potius, vt antè dictum eſt folio 603. Machabæorum ſeptem fratrum, non iſtorum Antiochiæ fuerunt reliquiæ? *In hiſce verò pyramidibus, obſeruantiæ, erga Machabæos, ergô, incidebat hoſce verſus è meis quidam familiaribus.*

In feliciſſimi MACHABÆORVM patris pyramide.

Ille ego MATHATHIAS *mea, meq́, meosq́, meorumq́*
Obieci Antiocho robur, opes, animas.
Altiùs ex iſta iam victor clamo columna:
ME SEQVERE, *atque* MEOS, *qui ſacra ſalua cupis.*

In optimæ Machabæorum matris pyramide.

Hîc iaceo, ſine quâ templum ignis, Iupiter aras,
Miles opes habeat, corda ſuperſtitio.
Hoc vtero eſt prognata ſalus, quæcumq́ deinceps
Natorum inuictâ creuit adulta manu.
Singula debentur natis: matri omnia. Quintùm
Facta parens, quintùm ſum noua facta ſalus.

In herois fortiſſimi Iudæ pyramide.

Hoc IVDA *tibi ponit amor. Nam quod tua virtus*
Promeruit, poſſit marmore terra tegi.
Te, Regem, Regisq́ duces, duce, Patria vicit:
Te, pietas Templo reddita, Pontifice.
Nunc Patria, & Templum, æternæ tibi ſunto columnæ:
Hæc ad mortales, illud apud ſuperos.

In ſpectatiſſimi Ionathæ pyramide.

Vici hoſtes, vinxi meritis Regesq́, Meosq́,
Iam decumbo, Tryphon barbare, fraude tua.
Nimirum perdit, quam ferrum hoſtile timebat,
Ipſaq́ ſceptra; fides perfida ſæpe fidem.

In periculorum omnium cum fratribus conſortis Iohannis pyramide.

IOANNES ferrum patrios agitabat in hoſtes,
Cum malè Iambræis occidit inſidiis:
Iambræus molles agitabat ad æra choreas,
Cum benè fraternis occidit inſidiis,
Vult DEVS, vt vitæ ſit mors inſigne peractæ,
Fortibus arma inter, mollibus ad crotalum.

In magnanimi Eleazari pyramide.

Longùm ELEAZAR haue, vitam tentare tyranni
Audax, & fortis proiicere ipſe tuam.
Vidiſti armato ſub pegmate bella minantem
Regali lucam veſte nitere bouem.
Rex eſt, dixiſti; qui ni cadit; occidit omnis
Relligio. hem tibi! Rex, perſtet vt illa, cadet.
Bellua ſuffoſſâ licet in me corruat aluo,
Fulciet Iſacidum noſtra ruina domum.
Nec mora. ſuppoſtus ventri latè ilia vaſtas.
In te elephas turrim, ſed, ſine Rege, trahit.
Sed non vota cadunt. cecidiſti elephante cadente:
Relligio tandem Rege, cadente, ſtetit.

In Euergetæ, Ethnarchæq; Simonis pyramide.

Relligio, ô Solyme, & magni ſacraria templi
Sunt IVDÆ fratris Marte recepta mei.
Dulcis libertas, veteriſq; arx alta Sionis,
Sunt modo SIMONIS Marte recepta meo.
Vt longùm ſerues, quod SIMON præſtitit armis,
Cuſtodi IVDÆ quod peperere manus.

Expoſuit verò myſticè ſepulchralia hæc omnia iampridem pius doctusque auctor Galfridus, è quo, vt de cæteris iudicare liceat, ſubiiciam paucula. *Quid, ait, dicimus eſſe ſepulchrum patris & matris, & fratrum Simonis? Mihi quidem videtur, ſaluo meliore intellectu, ſepulchrum hoc eſſe textum ſimplicem literalis hiſtoriæ, vbi geſta priorum, veluti oſſa mortuorum, condita delitescunt.* Et poſtea. *Septem pyramides, ſunt ſeptem ſpiritualia dona. Quod vero dicitur vnam contra vnam, germanam quandam ſocietatem & concordiam ipſarum gratiarum deſignat, non diſcrepantiam aliquam, vel oppoſitam habentem qualitatem. Septem pyramides ſuper ædificium & ſepulchrum ſtatuuntur à Simone vna contra vnam: quia ſpiritalis intellectus ab ipſo erigitur in concordia charitatis, ſuper hiſtorias noui ac veteris teſtamenti. Quæ nimirum ſcriptura ſacra palàm eſt, quanto ſuſcipiantur honore, quo complectantur amore, qua reuerentia, qua diligentia pertractentur à ſucceſſoribus Apoſtolorum, ſanctis doctoribus. Hæ ſunt illæ magnæ columnæ, quæ circumpoſitæ dicuntur à Simone, iuxta illud: Circumdate Sion, & complectimini eam. Super iſtas etiam arma Simon circumpoſuit ad memoriam æternam. Arma doctorum quæ ſunt, oſtendit Paulus,*

ipſe

ipſe bellator armis inclytus. Arma inquit militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia DEO *ad deſtructionem munitionum. Item: Alij per ſpiritum datur ſermo ſapientiæ. His quaſi nauibus, vitæ procelloſum huius pelagus tranſmeatur, & vnus terræ portus omnibus aperitur. Hæ ſunt naues, quæ iuxta columnas poſitæ à Simone referuntur ſculptæ tamen memorantur, nec modo petra fide, verum etiam petrinæ fuiſſe creduntur: quippe quibus viuere* CHRISTVS *eſt, & mori lucrum. Petra enim* CHRISTVS. *Non tanguntur fluctibus in alto, non ſunt etiam remotæ. Nec ventorum turbine concutiuntur, immaculatos ſe cuſtodiunt ab hoc ſeculo ſancti, nec ad eos ſpumea iniqui æquoris amaritudo pertingit. Inſultus nequam ſpirituum quaſi circumſtrepentium flabra ventorum conſtanter frangunt, & prudenter elidunt. O quot credentium millia, quot cateruas animarum ſanctarum, naues iſtæ portauerunt ad portum ſalutis æternas! Sunt autem iuxta columnas, à quibus nimirum accipiunt tutamen ſpei, robur fiduciæ, fidei munimentum. Videntur ab hominibus nauigantibus mare, quæ in mari non ſunt: & aliis quidem ſunt odor mortis in mortem: aliis autem odor vitæ in vitam. Hoc eſt ſepulchrum quod fecit Simon in Modin vſq; in hodiernum diem. Sepulchrum dicit apertè totam illam fabricam ſuperiectam, eo quod tota facta ſit ornandi gratia. Modin interpretatur iudicium, per quod congrue deſignatur, eos fore idoneos ad arcana contemplationis, qui iudicare nouerint inter diem & noctem, inter pollutum & mandatum.* Tantum Galfridus.

Adhæſit Simon contra Tryphonem Demetrio verſ.35. qui litteras ad eum munificentiſſimas dedit verſ.36. Sed in iis pro *babem*, lege cum Græco, & ordinariæ gloſſę textu Lugdunenſi, *bainem*. Hanc verò quidam ex Lyrano colli ornamentum interpretantur. Sed videtur palma fuiſſe, vt cap.4. lib.2. verſ. 4. vel palmarium quid, quia *baij*, & *baion* palmæ ramus eſt, ſiue palmæ ſpadix. viderique poteſt Faber lib.2. Agoniſt. cap.25. E conſuetudine, quæ ſuprà iam notata; Græcam vocem retinuit Interpres.

Poſt captam Gazam anno 171. Hieroſolymitanam arcem recepit, eam, eiuſque montem funditus euertit. Ioſeph. c.11. l.13. Sicque libertatem, quam anno ſuperiore Iudæis reſtituere cæperat, perfectè iam reſtituit, vt neque iam Regibus ſubeſſent, neque tributum deinceps vllum penderent, inquit Ioſephus, cum Gentiles iſti Reges, ab anno 145. totos 25. annos in arce illa præſidium, Iudæis & templo infeſtiſſimum habuiſſent. Hinc verò *duo* facta ſunt. *primò*, vt 23. die menſis *Iiar*, feſtus dies anniuerſarius eſſet, vt verſ.52. 53. *Deinde* vt regni Græcorum abiecta putatione & calculo, inciperent in contractibus numerare à primò Simonis huius anno verſ.42. Scaliger lib.5. de temp. exiſtimat, ab Ethnarcha iſto *duplicem* eſſe numerationem: vnam minus propriam ab anno eius primo, qui fuit 170. *alteram* magis propriam, ab anno eius ſecundo qui fuit 171. dum arx recuperata eſt. Et hinc fieri, vt Ioſephus menſem *Iiar*, qui fuerat hactenus ſecundus, tanquam primum iam conſideret & inde faciat *Adar* vndecimum menſem, *Thamuz* tertium, *Thebeth* nonum. quod aliqui in ipſo ceu errorem reprehendunt. Videtur tamen magis propria numeratio à primo Simonis anno ducta, vti patet cap.14. verſ. 27. *Ador* verſ.20. vocatur à Ioſepho Ἄδωρα quam & cap.13. eodem libro dicit Idumæę vrbem eſſe.

CAPVT XIV. LIBRI I.

1 *ANno centeſimo ſeptuageſimoſecundo congregauit rex Demetrius exercitum ſuum, & abiit in Mediam ad contrahenda ſibi auxilia, vt expugnaret Tryphonem.*

2 *Et audiuit Arſaces rex Perſidis, et Mediæ, quia intrauit Demetrius*

*trius confines ſuos, & miſit vnum
de principibus ſuis vt comprehen-
deret eum viuum, & adduceret
eum ad ſe.*
3 *Et abiit, & percuſſit caſtra De-
metrij: & comprehendit eum, &
duxit eum ad Arſacem, et poſuit
eum in cuſtodiam.*
4 *Et ſiluit omnis terra Iuda om-
nibus diebus Simonis, et quæſiuit
bona genti ſuæ: & placuit illis po-
teſtas eius, & gloria eius omnibus
diebus.*
5 *Et cum omni gloria ſua accepit
Ioppen in portum, et fecit introi-
tum in inſulis maris.*
6 *Et dilatauit fines gentis ſuæ, et
obtinuit regionem.*
7 *Et congregauit captiuitatem
multam, et dominatus eſt Gazaræ,
& Beth-ſuræ, et arci: et abſtulit
immunditias ex ea, et non erat qui
reſiſteret ei.*
8 *Et vnuſquiſq; colebat terram
ſuam cum pace: et terra Iuda dabat
fructus ſuos, & ligna camporum
fructum ſuum.*
9 *Seniores in plateis ſedebant
omnes, et de bonis terræ tractabãt,
et iuuenes induebant ſe gloriam, et
ſtolas belli.*
10 *Et ciuitatibus tribuebat ali-
monias, et conſtituebat eas vt eſ-
ſent vaſa munitionis quoaduſque
nominatum eſt nomen gloriæ eius
vſque ad extremum terræ.*
11 *Fecit pacem ſuper terram, &
lætatus eſt Iſraël lætitia magna.*
12 *Et ſedit vnuſquiſq; ſub vite
ſua, & ſub ficulnea ſua: & non erat
qui eos terreret.*
13 *Defecit impugnans eos ſuper
terram: & reges contriti ſunt in
diebus illis.*
14 *Et confirmauit omnes humi-
les populi ſui, & legem exquiſiuit,
& abſtulit omnem iniquum &
malum:*
15 *ſancta glorificauit, et multi-
plicauit vaſa ſanctorum.*
16 *Et auditum eſt Romæ, quia
defunctus eſſet Ionathas: et vſque
in Spartiatas: & contriſtati ſunt
valdè.*
17 *Vt audierunt autem quòd Si-
mon frater eius factus eſt ſummus
ſacerdos loco eius, & ipſe obtineret
omnem regionẽ, et ciuitates in ea:*
18 *ſcripſerunt ad eum in tabulis
æreis, vt renouarent amicitias &
ſocietatem, quam fecerant cum Iu-
da, et cum Ionatha fratribus eius.*
19 *Et lecta ſunt in conſpectu ec-
cleſiæ in Ieruſalem. Et hoc exem-
plum epiſtolarum quas Spartiatæ
miſerunt:*
20 *SPARTIANORVM
principes, & ciuitates, Simoni ſa-
cerdoti magno, & ſenioribus, et ſa-
cerdotibus, et reliquo populo Iudæo-
rum fratribus ſalutem.*
21 *Legati, qui miſſi ſunt ad po-
pulum noſtrum, nunciauerunt no-
bis de veſtra gloria, et honore ac læ-
titia: & gauiſi ſumus in introitu
eorum.*
22 *Et ſcripſimus quæ ab eis erant
dicta in conciliis populi, ſic: Nume-*

nius Antiochi, & Antipater Iaſo-
nis filius, legati Iudæorum, vene-
runt ad nos, renouantes nobiſcum
amicitiam priſtinam.
23 Et placuit populo excitare vi-
ros glorioſè, & ponere exemplum
ſermonum eorum in ſegregatis po-
puli libris, vt ſit ad memoriam po-
pulo Spartiatarum. Exemplum au-
tem horum ſcripſimus Simoni ma-
gno ſacerdoti.
24 Poſt hæc autem miſit Simon
Numenium Romam, habentem
clypeum aureum magnum, pondo
minarum mille, ad ſtatuendam
cum eis ſocietatem. Cùm autem au-
diſſet populus Romanus ſermones
iſtos,
25 dixerunt: Quam gratiarum
actionem reddemus Simoni, & fi-
liis eius?
26 Reſtituit enim ipſe, fratres
ſuos, et expugnauit inimicos Iſraël
ab eis, & ſtatuerunt ei libertatem,
& deſcripſerunt in tabulis æreis,
& poſuerunt in titulis in monte
Sion.
27 Et hoc eſt exemplum ſcriptu-
ræ: OCTAVADECIMA die
menſis Elul, anno centeſimo ſeptu-
ageſimoſecundo, anno tertio ſub Si-
mone ſacerdote magno in Aſara-
mel,
28 in conuentu magno ſacerdo-
tum, et populi, et principum gentis,
& ſeniorum regionis, nota facta
ſunt hæc: Quoniam frequenter fa-
cta ſunt prælia in regione noſtra.
29 Simon autem Mathathiæ fi-
lius ex filiis Iarib, et fratres eius de-
derunt ſe periculo, & reſtiterunt
aduerſariis gentis ſuæ, vt ſtarent
ſancta ipſorum, & lex: & gloria
magna glorificauerunt gentem
ſuam.
30 Et congregauit Ionathas gen-
tem ſuam, & factus eſt illis ſacer-
dos magnus, & appoſitus eſt ad po-
pulum ſuum.
31 Et voluerunt inimici eorum
calcare, & atterere regionem ipſo-
rum, & extendere manus in ſan-
cta eorum.
32 Tunc reſtitit Simon, & pu-
gnauit pro gente ſua, & erogauit
pecunias multas, & armauit viros
virtutis gentis ſuæ, & dedit illis
ſtipendia:
33 Et muniuit ciuitates Iudææ,
vbi erant arma hoſtium antea: &
poſuit illic præſidium viros Iudæos.
34 Et Ioppen muniuit, quæ erat
ad mare: & Gazaram quæ eſt in fi-
nibus Azoti, in qua hoſtes antea
habitabant, & collocauit illic Iu-
dæos: et quæcunq; apta erant ad cor-
reptionem eorum, poſuit in eis.
35 Et vidit populus actum Si-
monis, & gloriam, quam cogita-
bat facere genti ſuæ, & poſuerunt
eum ducem ſuum, & principem ſa-
cerdotum, eo quòd ipſe fecerat hæc
omnia, & iuſtitiam, & fidem
quam conſeruauit genti ſuæ, & ex-
quiſiuit omni modo exaltare popu-
lum ſuum.
36 Et in diebus eius proſperatum
eſt in manibus eius, vt tollerentur
Gen-

Gentes de regione ipſorum, & qui in ciuitate Dauid erant in Ieruſalem in arce, de qua procedebant, & contaminabant omnia quæ in circuitu ſanctorum ſunt, et inferebāt plagam magnam caſtitati:

37 *Et collocauit in ea viros Iudæos ad tutamentum regionis, & ciuitatis, & exaltauit muros in Ieruſalem.*

38 *Et rex Demetrius ſtatuit illi ſummum ſacerdotium.*

39 *Secundum hæc fecit eum amicum ſuum, & glorificauit eum gloria magna.*

40 *Audiuit enim quòd appellati ſunt Iudæi à Romanis amici, & ſocij, & fratres, et quia ſuſceperunt legatos Simonis glorioſè.*

41 *Et quia Iudæi, & ſacerdotes eorum conſenſerunt eum eſſe ducem ſuum & ſummum ſacerdotem in æternum, donec ſurgat propheta fidelis:*

42 *& vt ſit ſuper eos dux, et vt cura eſſet illi pro ſanctis, et vt conſtitueret præpoſitos ſuper opera eorum, et ſuper regionem, et ſuper arma, et ſuper præſidia:*

43 *& cura ſit illi de ſanctis: et vt audiatur ab omnibus, et ſcribantur in nomine eius omnes conſcriptiones in regione: et vt operiatur purpura, et auro:*

44 *Et ne liceat vlli ex populo, et ex ſacerdotibus irritum facere aliquid horum, & contradicere his, quæ ab eo dicuntur, aut conuocare conuentum in regione ſine ipſo: & veſtiri purpura, et vti fibula aurea.*

45 *Qui autem fecerit extra hæc, aut irritum fecerit aliquid horum, reus erit.*

46 *Et complacuit omni populo ſtatuere Simonem, & facere ſecundum verba iſta.*

47 *Et ſuſcepit Simon, & placuit ei vt ſummo ſacerdotio fungeretur, et eſſet dux, et princeps gentis Iudæorum, et ſacerdotum, et præeſſet omnibus.*

48 *Et ſcripturam iſtam dixerunt ponere in tabulis æreis, et ponere eas in peribolo ſanctorum, in loco celebri:*

49 *exemplum autem eorum ponere in ærario, vt habeat Simon et filij eius.*

COMMENTARIVS.

DEMETRIVS iſte Rex, contra Parthorum Regem pugnans, ab eo captus eſt, vti explicat etiam lib. 38. Iuſtinus & Appianus. Hinc longa ſatis in Iudæa pax ſecuta, verſ. 4. & 8. Litteræ à Lacedæmoniis venerunt, quæ præſente populo lectæ ſunt, verſ. 19. Miſit Romam Simon legatos, coronam auream & alia munera, quemadmodum moris tunc erat, vti de Rege Demetrio narrat loco citato Appianus, de Ptolemæo Liuius lib. 36. de Antiocho lib. 42. de aliis Cicero Verrina ſexta. Hinc verò vocati ſunt Iudæi *Romanorum ſocij & fratres* verſ. 41. non quòd Romani, quemadmodum ſupra Lacedæmonij, ab Abraham genus ducerent, ſeu ab vna ciuitate quapiam, vt apud Liuium lib. 37. Rho-

dij & Soli: ſed vt ſumma inter eos amicitia ſignificaretur. Sic enim *Romanorum fratres* dicti fuerunt Batavi apud Conſtantini Panegyriſtem, paneg. 7. & 8. & ſe fratres eorundem gloriati ſunt Teutones apud Plutarchum in Mario, & ſuprà lib. 2. cap. 4. Hieroſolymitani, quaſi præclarum quid eſſet; ſcribi volebant *Antiocheni*.

Anno 172. populus, non *Romanus*, vt à quibuſdam putatum eſt, & hîc inſertum verſ. 25. ſed vti ſeries tota declarat *Hieroſolymitanus* vel *Iudaicus*, ob tanta Simeonis, eiuſque fratrum, & patris, in religionem & patriam merita, egregiam grati animi in ipſos, eorumque poſteros, ſignificationem dedit. & *primò* quidem laudando verſ. 25. vbi legendum, *Reſtituit enim ipſe & fratres ſui, & domus patris ſui. Reſtituit* verò valet *conſtabiliuit nos*. Sic enim habet Græcus textus, ἐστήριξε γὰρ αὐτὸς, καὶ οἱ ἀδελφοὶ αὐτοῦ, καὶ ὁ οἶκος τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Fitque iſto modo, vt ad plures, qui digniſſimi ſunt, laudatio iſta ſpargatur, ad Simonis videlicet Patrem, & fratres, Iudam, Ionatham, Eleazarum & Iohannem. Æquum enim fuit omnium meminiſſe, acceptorumque beneficiorum memoriam altiùs ordiri. Poſſemus verò Latinum, vt nunc quidem legitur; textum explicare, vt *fratres ſuos* reſtituerit non Iudam aut alios propriè dictos fratres. ſed *Iſraelitas* omnes: à quibus ſubditur inimicos Iſraelis expugnaſſe, ſiue depuliſſe. Aut verò *reſtituit ipſe fratres ſuos*. quia in eo facti quodammodo ſunt rediuiui omnes: omnium in eo vno virtus reuixit, quod cap. 13. verſ. 8. videntur optaſſe. Sed quod ſequitur; *& expugnauit*, Græcus per pluralem effert, de Machabæis videlicet omnibus loquendo, ἐπολέμησαν τοὺς ἐχθροὺς Ἰσραὴλ ἀπ' αὐτῶν, *debellarunt hoſtes Iſrael ab ipſis*, qui iam ſcilicet iſta dicebant. id eſt, à populo toto Iudaico. *Et ſtatuerunt ei libertatem*. Qui, quam, cui? An iidem ipſi Machabæi eidem Iſraelitico populo libertatem ab duro impioque Syriæ Regum dominatu? Ita credit noua trāslatio, niſi quod, per numerum ſingularem, hoc ipſum Simoni tribuit, ſic, *ipſe cum fratribus ſuis, domoq; paterna conſtabiliuit Iſraelem, & hoſtibus bello propulſatis, libertatem ei peperit*. An potius ij, de quibus iam ſubditur, *& deſcripſerunt, & poſuerunt*, iidem ipſi ſunt, qui Simoni libertatem ſtatuerunt? libertatem inquam eam, vt ſolus ipſe princeps eſſet, ei ſubditi alij omnes: nulli ipſe pareret, ei omnes. Hæc enim vberiús in confectis ea de re tabulis publicis, quæ verſ. 27. incipiunt, explicantur maxime verſ. 35. 42. 43. 44. Videntur verò iſtæ tabulæ finiri verſ. 46. ibi *ſecundum verba iſta*. Nam à verſ. 29. eſt perpetua geſtarum rerum narratio, &, vt ait D. Thomas; *recapitulatio*. Nam quod verſ. 39. de Demetrio dicitur, eo pertinet, vt oſtendatur, quæ cauſa illum mouerit, vt ſibi quaſi è manibus Iudæam, quam Syriæ hactenus Reges occuparant, & diuexarant, elabi ſineret, neque bellum nouum moliretur. Terrebat enim ipſum arctiſſima Romanorum cum Iudæis amicitia, & ſumma Iudæorum ipſorum in perpetuum Simonis principatum & pontificatum conſenſio. Etſi enim iam primò tam ſolemni concilio, publiciſque ſacerdotum, & populi & principum gentis, & ſeniorum regionis tabulis omnia iſta confirmantur, & poſteritati mandantur, hactenus tamen & verbis & factis probata iam erant, vti perſpicuum eſt ex 13. capite verſ. 8. & deinceps.

In ea verò publica ſcriptura poſſunt paucula notari. & *primò* quidem verum videri quod ſuprà dicebam; à primo Simonis anno, tamquam à re admodum memorabili, annos deinceps numeratos fuiſſe. Nam cum cœperit anno 170. & publica hæc auctoritas perſcribatur anno 172. dicitur tamen is annus Simonis *tertius* verſ. 27. prout inchoatum fuerat cap. 13. verſ. 42. & hic repetitur atque confirmatur verſ. 43. *Scribantur in nomine eius omnes conſcriptiones*, ſiue, vt in Græco eſt; ſyngraphæ, *in regione* Iſraëlitica

litica ſcilicet. Vnde & in Thalmudico *Perek Roſch haſſchanah* legitur hæc ipſius Rab. Aha bar Huna ſententia. *In tertio die menſis Tiſri abolita eſt è contractibus mentio edicti, quod Græcia regnum edixerat, ne in ore ſuo Iſraelitæ commemorarent nomen cælorum. Poſtquam verò prævaluit regnum Haſmonæorum, iſtiq́; ipſos Græcorum Reges vicerunt, ſanxerunt, vt nomen cælorum etiam in contractibus commemorarent. Sic igitur ſcribebant. In anno ſic & ſic. ſiue, tali & tali Iohannis ſacerdotis magni* D E I *excelſi. Quo audito ſapientes dixerunt. Cras aliquis ſoluet debitum ſuum, & inuenietur chirographum proiectum in fimum. Et abolueuerunt illud, eumq́; diem, feſtum inſtituerunt.* Per *Græcorum* porrò *regnum*, intelligit iſte Rabbinus Græcos iſtos Syriæ Reges. per *nomen cælorum*, nomen D E I. Vſitatum enim Hebræis, vt qui in cœlis habitat altiſſimus, quique omnium ſupremus eſt D E V S, *cælorum nomine* appelletur, vt cum aiunt, *Birſchout ſchamaiim*, pro, *Det* D E V S, ſiue, D E I *permiſſu ita fiat*. Rurſum; *omnia in manu cæli: ſit timor cæli ſuper vos. Timor hominum expellit timorem cæli.* Et ſic è noſtris quidam accipiunt illud Lucæ 15. *Peccaui in cælum.* & hoc lib. 1. cap. 3. verſ. 50. *Clamauerunt voce magna in cælum* cap. 4. verſ. 10. *Clamemus in cælum.* ca. 9. verſ. 46. *Clamate in cælum.* Minime tamen ea iis locis neceſſaria videtur notio, cum *clamare in cælum* valere poſſit, D E V M precari ſuſpiciendo in cœlum, quemadmodum & propheta dicebat, *Leuaui oculos in montes, vnde veniat auxilium mihi.* Pſalm. 120. & *Ad te leuaui oculos meos, qui habitas in cælis* Pſalm. 122. Hic verò vnà cum Simonis anno appoſitus eſt adhuc Seleucidarum annus, vt res videlicet certior & teſtatior eſſet. quemadmodum in publicis quibuſdam litteris, vnà cum Domini anno, adiungitur & Pontificis & Imperatoris annus.

Notandum præterea pro *Aſaramel* verſ. 27. in Græco eſſe σαραμέλ, vt cap. 13. verſ. 20. pro *Ador*, ἄδωρα in Ioſepho erat. Coniungitur vero iſta vox tam in Latino quam Græco textu, cum ſacerdote magno, vt videatur ille dici, *ſacerdos magnus in principe ipſorum* D E O, quemadmodum ſi in allata Rabbini ſententia Hebraica verba retinerentur hoc modo, *in anno Iohannis ſacerdotis magni Leelhelion.* Iam verſ. 28. pro *nota facta ſunt hæc*, dicit Græca Romana editio ἐγνώριζεν ἡμῖν *notum nobis fecit.* quaſi in conuentu illo priùs ipſe Simon verba fecerit, & ea in memoriam ipſis reuocarit. Alij quidam Græci libri habent ἐγνωρίζαμεν ὑμῖν *notum vobis fecimus*, aut, *publicè declarandum iudicauimus.*

Exquiſiuit verſ. 35. *omni modo exaltare populum ſuum.* Id antea verſ. 4. dicebatur, *quæſiuit bona genti ſuæ.* Hoc verò verum eſt Tyranni & Principis diſcrimen. Ille ſibi bona quærit: iſte ſuo populo. Ideoque de regiis nominibus quæ à Polluce tradita ſunt, ea in principem quemlibet congruere oportet, vt ſit πατὴρ, ἤπιος, φροντιστὴς τῶν ἀρχομένων, σωτὴρ, ἐπιμελητὴς τῶν ὑπηκόων, *Pater, benignus, eorum quibus præeſt, curator, Saluator, ſubditorum cuſtos.* Atque hinc factum, vt, quemadmodum ait Ioſephus 11. ſcriberetur paſſim vnà cum anno Simon ὁ εὐεργέτης Ἰουδαίων καὶ ἐθνάρχης. & cauſa ſubditur, quia eius operâ, mira Iudæis extitit felicitas, quæ hoc ipſo capite à verſu 4. deſcribitur admodum varia, tam in temporalibus & humanis, quam ſpiritalibus & diuinis. *In illis* cùm alia, tam verò numeratur verſ. 5. *introitus in inſulis maris* & verſ. 10. *vaſa munitionis.* Poſſet verò illud, *in*, omitti & ſenſus foret; *fecit inſulis introeundi poteſtatem in Paleſtinam & Iudæam: fecit, vt poſſent inſulares ex Cypro, Sicilia, Rhodo, aliunde terram ingredi, merces inferre & efferre*, quia portus tenebat. *Vaſa* verò *munitionis* ſunt machinæ, propugnacula, turres, omniſque generis machinæ, & inſtrumenta, quibus loca quæpiam muniuntur. *In ſpiritalibus* verò diuiniſque bonis recenſentur verſ. 14. legis diuinæ obſeruatio, improborum

borum ablatio, templi glorificatio, ſacræ ſuppellectilis amplificatio. Vnde videtur è contrario neceſſarium, vt ſint ea perquam infelicia tempora & loca, in quibus diuinarum legum neglectio eſt, improborum licentia, templorum direptio, ſacrę ſuppellectilis vel imminutio, vel depeculatio. *Qui plagam magnam inferebant caſtitati* verſ. 36. ſunt Gentiles, qui in Hieroſolymitanę arcis prę ſidio collocati, valde illos impediebant, qui in DEI cultu caſti ſiue puri eſſe volebant: qui vt caſtitatem, ſiue puritatem aſſequerentur, ad templum venire cōſueuerant. Grę cus ait ἐποίουν πληγὴν μεγάλην ἐν τῇ ἁγνείᾳ, *faciebant plagnam magnam in puritate* aut *mundittia, id eſt*, inquit nouę tranſlationis explicator; *rebus diuinis, quæ caſtè ac purè ſunt colendæ, atq; in ſumma religione ac ſanctitate conſeruandæ.*

De Rege Demetrio verſ. 39. narratur, quod antequam ab Arſace caperetur, fecerat. *Arſaces* verò dicitur verſ. 2. *rex Perſidis & Mediæ*. At Parthorum rex erat, vti ſolenne Arſacidarum nomen indicat, & Ioſephus lib. 13. cap. 9. Exquiſitæ doctrinæ vir Heſſelius, præfatione in primam S. Iohannis epiſtolam, putat pro *Media* legendam hic Parthiam. Sed cum Latini Græcique Codices Mediam habeant, & qui tùm Parthorum Reges erant, iidem etiam Perſarum & Medorum regna obtinerent, poſſunt per duo potiſſimarum gentium nomina ſignificari quæcunque alia regna Regi eidem ſubiicerentur. Et verò ſæpè in Plutarcho & Thucydide *Medicum* appellari videmus, quod ab aliis *Perſicum* dicitur. nec male ſic intelligatur Iſaias cap. 17. verſ. 13. *Medos* nominans, quos poſtea diſtinctiùs Ælamitas & Medos nominat cap. 21. verſ. 2. Huius porrò Demetrij iam captiui vxor, *Cleopatra* nomine, Seleuciam ad ſe illius fratrem Antiochum euocauit, eumq; ſuum ex leuiro virum fecit, apud Ioſephũ eod. lib. c. 13.

Poſitum eſt hoc Iudæorum ſiue ſenatuſconſultum ſiue plebiſcitum *in titulis*, id eſt, columnis ver, 26. *in monte Sion & in peribolo ſanctorum* verſ. 48. qui *peribolus* aliud nihil eſt, quam murus & exedrarum illud genus, quod templum ſeu ſancta ipſa, vt libro 3. Regum dixi; ambibat. Sed apud Strabonem lib. 17. locus, vbi ſepulti Reges; περίβολος eſt. A noſtro Interprete vertitur lib. 2. cap. 1. verſ. 15. *ambitus* cap. 6. verſ. 4. *ædes*. Exemplũ porrò ſcripti eiuſdem in gazophylacio poſitum eſt verſ. 49. De legato Iudæorum *Numenio* iam ſuprà cap. 12. verſ. 16. dictum, & iterum infrà cap. 15. verſ. 25. *Clypeus*, ille *aureus* verſ. 24. erat ex illo munerum genere de quo ſuprà, & apud Ioſephum lib. 14. cap. 16. Lipſium lib. 2. Admir. cap. 9. lib. 3. cap. 5.

Sed obſerua verſ. 42. tam principatus quam pontificatus honorem iſtum huic Aſamonæorum familiæ rectè tribui, *donec ſurgat propheta fidelis*. Nam reuera poſteaquam iis principatus per Herodem ademptus fuit, & pontificatus venalis eſſe cœpit, venit Propheta ille magnus CHRISTVS IESVS Dominus & Saluator noſter vti ſuperius explicatum ad caput 4. lib. 1. fol. 651. Et iampridem ceſſarant in Iſrael veri prophetæ cap. 9. verſ. 27.

CAPVT XV. LIBRI I.

1 ET miſit rex Antiochus filius
Demetrij epiſtolas ab inſulis
maris Simoni ſacerdoti, &
principi gentis Iudæorum, & vniuerſæ genti:
2 Et erant continentes hunc
modum: REX *Antiochus Simoni ſacerdoti magno, et genti Iudæo-*

rum

rum ſalutem.
3 *Quoniam quidam peſtilentes obtinuerunt regnum patrum noſtrorum, volo autem vendicare regnum, & reſtituere illud ſicut erat antea: et electam feci multitudinem exercitus, & feci naues bellicas.*
4 *Volo autem procedere per regionem vt vlciſcar in eos, qui corruperunt regionem noſtram, et qui deſolauerunt ciuitates multas in regno meo.*
5 *Nunc ergo ſtatuo tibi omnes oblationes, quas remiſerunt tibi ante me omnes reges, & quaecunq; alia dona remiſerunt tibi:*
6 *& permitto tibi facere percuſſuram proprij numiſmatis in regione tua:*
7 *Ieruſalem autem ſanctam eſſe, et liberam: et omnia arma quae fabricata ſunt, et praeſidia quae conſtruxiſti, quae tenes, maneant tibi.*
8 *Et omne debitum regis, et quae futura ſunt regi, ex hoc, et in totum tempus remittuntur tibi.*
9 *Cùm autem obtinuerimus regnum noſtrum glorificabimus te, & gentem tuam, & templum gloria magna, ita vt manifeſtetur gloria veſtra in vniuerſa terra.*
10 *Anno centeſimo ſeptuageſimoquarto exiit Antiochus in terram patrum ſuorum, & conuenerunt ad eum omnes exercitus, ita vt pauci relicti eſſent cum Tryphone.*
11 *Et inſecutus eſt eum Antiochus rex, & venit Doram fugiens per maritimam.*
12 *ſciebat enim quòd congregata ſunt mala in eum, & reliquit eum exercitus.*
13 *Et applicuit Antiochus ſuper Doram cum centum viginti millibus virorum belligeratorum, & octo millibus equitum:*
14 *Et circuiuit ciuitatem, et naues à mari acceſſerunt: et vexabant ciuitatem à terra, & mari, & neminē ſinebant ingredi, vel egredi.*
15 *Venit autem Numenius, & qui cum eo fuerant, ab vrbe Roma, habentes epiſtolas regibus, & regionibus ſcriptas, in quibus continebantur haec:*
16 LVCIVS *Conſul Romanorum, Ptolemaeo regi ſalutem.*
17 *Legati Iudaeorum venerunt ad nos amici noſtri, renouantes priſtinam amicitiam, & ſocietatem, miſſi à Simone principe ſacerdotum, & populo Iudaeorum.*
18 *Attulerunt autem et clypeum aureum mnarum mille.*
19 *Placuit itaque nobis ſcribere regibus & regionibus, vt non inferant illis mala, neque impugnent eos, & ciuitates eorum: & vt non ferant auxilium pugnantibus aduerſus eos.*
20 *Viſum autem eſt nobis accipere ab eis clypeum.*
21 *Si qui ergo peſtilentes refugerunt de regione ipſorum ad vos, tradite eos Simoni principi ſacerdotum, vt vindicet in eos ſecundum*

dum legem ſuam.
22 *Hac eadem ſcripta ſunt De-*
metrio regi, & Attalo, & Aria-
rathi, & Arſaci.
23 *& in omnes regiones: et Lam-*
pſaco, & Spartiatis, & in Delum,
& in Myndum, & in Sicyonem, &
in Cariam, & in Samum, & in
Pamphyliam, & in Lyciam, & in
Alicarnaſſum, & in Coo, & in Si-
den, & in Aradon, & in Rhodum,
et in Phaſelidem, & in Gortynam,
& Gnidum, & Cyprum, & Cy-
renem.
24 *Exemplum autem eorum*
ſcripſerunt Simoni principi ſacer-
dotum, & populo Iudæorum.
25 *Antiochus autem rex appli-*
cuit caſtra in Doram ſecundò, ad-
mouens ei ſemper manus, & ma-
chinas faciens: & concluſit Try-
phonem, ne procederet,
26 *& miſit ad eum Simon duo*
millia virorum electorum in auxi-
lium, & argentum, aurum, & va-
ſa copioſa:
27 *Et noluit ea accipere, ſed ru-*
pit omnia, quæ pactus eſt cum eo an-
teà, & alienauit ſe ab eo.
28 *Et miſit ad eum Athenobi-*
um vnum de amicis ſuis, vt tra-
ctaret cum ipſo, dicens: Vos tenetis
Ioppen, & Gazaram, & arcem,
quæ eſt in Ieruſalem, ciuitates regni
mei:
29 *fines earum deſolaſtis, & fe-*
ciſtis plagam magnam in terra, &
dominati eſtis per loca multa in re-
gno meo.
30 *Nunc ergo tradite ciuitates,*
quas occupaſtis, et tributa locorum,
in quibus dominati eſtis extra fi-
nes Iudææ.
31 *ſin autem, date pro illis quin-*
genta talenta argenti, & extermi-
nij, quod exterminaſtis, & tribu-
torum ciuitatũ alia talenta quin-
genta: ſin autem, veniemus, et ex-
pugnabimus vos.
32 *Et venit Athenobius amicus*
regis in Ieruſalem, et vidit gloriam
Simonis, & claritatem in auro, &
argento, & apparatum copioſum,
& obſtupuit: & retulit ei verba
regis.
33 *Et reſpondit ei Simon, & di-*
xit ei: Neque alienam terram ſum-
pſimus, neque alienam detinemus:
ſed hereditatem patrum noſtro-
rum, quæ iniuſtè ab inimicis noſtris
aliquo tempore poſſeſſa eſt.
34 *Nos verò tempus habentes,*
vindicamus hereditatem patrum
noſtrorum.
35 *Nam de Ioppe, & Gazara*
quæ expoſtulas, ipſi faciebant in po-
pulo plagam magnam, & in regio-
ne noſtra: horum damus talenta
centum. Et non reſpondit ei Athe-
nobius verbum.
36 *Reuerſus autem cum ira ad*
regem, renunciauit ei verba iſta, et
gloriam Simonis, & vniuerſa quæ
vidit, & iratus eſt rex ira magna.
37 *Tryphon autem fugit naui in*
Orthoſiada.
38 *Et conſtituit rex Cendebæum*
ducem maritimum, & exercitum

pedi-

peditum & equitum dedit illi.

39 *Et mandauit illi mouere caſtra contra faciem Iudaæ: & mandauit ei ædificare Gedorem, & obſtruere portas ciuitatis, & debellare populum. Rex autem perſequebatur Tryphonem.*

40 *Et peruenit Cendebæus Iamniam, & cœpit irritare plebem, & conculcare Iudæam, & captiuare populum, & interficere, & ædificare Gedorem.*

41 *Et collocauit illic equites, & exercitum: vt egreſſi perambularent viam Iudææ, ſicut conſtituit ei rex.*

COMMENTARIVS.

ANNO 173. Antiochus Demetrij prioris *filius*, poſterioris, quem à Parthis captum eſſe dixi, *frater*, ex Inſula Rhodo, vbi eum fuiſſe ſcribit Appianus, honoris plenas ad Simonem litteras dedit. Vbi verſ. 6. notabis, multatum fuiſſe, quæ non quibuſuis potentibus licerent: ſed vel Regibus tantùm, vel quibus ij concederent, vt monetam cudere, purpuram aut coronam geſtare, cap. 10. auream ſedem & lectum habere, & ſimilia: de quibus ſuprà cap. 11. v. 58. Iſte porrò Antiochus à quibuſdam *Sidetes* vocatur, à Rabano hîc *Aſſidetes*. An ab ea, vt videtur Hebraica voce, à qua ſuprà fol. 705. dixi Aſidæos ortos? Fuit enim, vt infrà patebit, hic vocatus Antiochus εὐσεβὴς, id eſt, *pius*. An à *Side*, id eſt malo punico, vel potius à *Side* Pamphyliæ vrbe, de qua Stephanus, & lib. 5. Polybius Strabo lib. 12. & hic infrà verſ. 23. *Sidetes* appellatus. quemadmodum apud D. Hieronymum contra Iouinianum lib. 2. *Marcellus Sidetes*, & compendij Cedreniani principio *Theodorus ὁ Σίδης*.

Anno 174. contra Tryphonem perrexit iſte Antiochus, eumque Doræ quàm arctiſſimè obſedit verſ. 13. 25. Reſpuit verò, quæ à Simone ipſi tunc mittebantur; auxilia, & cum eo initum fœdus ac ſocietatem rupit verſ. 27. adipſumque Simonem, legatum, qui cum eo expoſtularet, miſit; & paulo poſt, Ducem Cendebæum, qui ipſum, Iudæorumque fines omnes bello vexaret, verſ. 38. Ipſe interim Dora elapſum Tryphonem ac fugientem ſecutus eſt, verſ. 37. & 40. Ioſephus illum ab hoc Apameæ tandem captum & interemptum ait. Ipſe quidem Apameæ fuerat educatus, & in Apamenſium caſtello, quod *Secoana*, vel vt habent manuſcripti libri *Coſſiana* dicebatur; natus erat, auctore, Strabone lib. 16.

Legati verò, qui cap. 14. Romam à Simone miſſi erant, & de quorum actis & reditu nihil dictum erat, iam reuertuntur verſ. 15. Sed cum annus iſte 174. in vrbis annum 616. incurrat, & tunc Conſules fuerint M. Æmilius Lepidus, C. Hoſtilius Mancinus, vti ſuis in Faſtis notat Sigonius, quomodo v. 16. nominantur Lucius conſul? forte pro *Lucio* Caius legendus aut Lepidus. Nam & in Græco eſt λούκιος, quaſi λέπιδος fuiſſet. Quamquam hoſce Conſules ſequutus illico eſt *Lucius Furius* de quo Offic. 3. & in Bruto Tullius. cuius conſulatus initium incidit in penultimum anni huius 174. menſem, vt ipſum eſſe, qui ſcribat; conſentaneum ſit. Iidem verò legati pro Iudæis litteras afferunt ad varios reges & populos. Reges illi ſunt quinque. *Primus* Ptolemæus Ægypti. *Alter* Demetrius Syriæ. Adhuc enim Syriæ regnum tenere à Romanis putabatur, cum tamen à Parthis captus iam eſſet. *Tertius*, Aſiæ Attalus. *Quartus*, Cappado-

padociæ Ariatates verſ.22. Sic enim pro *Arabe* legendum, teſtantur Græca, & correcta Latina. *Quintus*, Arſaces Parthorum. Inter populos verò ponitur primò *Sampſama*, quæ vel Syriæ vrbs eſt, vel Heliopolis, quæ Syriæ cauæ vrbs apud Ptolemæum lib. 5. cap. 15. Quia, vti de vrbibus Stephanus ſcribit, Arabibus *Sol* vocatur *Samſa* Mydus in Græco *Myndus* eſt. Varij verò caſus ponuntur verſ.23. qui tamen aptè reſpondent verbo ſcribendi, cum & alicui & ad aliquem ſcribatur. Hic verò de Gazaris, de quibus ſuprà rurſum agitur verſ. 28. 35. & iam pridem in Iudæorum poteſtatem veniſſe vides. Eodem verſ. 28. ſtat adhuc *arx Hieroſolymitana*, quam tamen poſtea, ne à Gentilibus vmquam intercipi, ex eaque templum & populus vexari poſſet; à Simone, vna cum monte cui inſiſtebat, ſola æquatam tradit Ioſephus lib. 13. cap. 7. ſicque factum, vt eſſet etiam templum non ſolummodo tutius, ſed multo etiam conſpectius. At verſ. 23. *claritatem in auro & argento* dicit Græcus κυλικεῖον, quaſi dicas, abacum inſtructum poculis aureis & argenteis, ſiue claritatem poculorum in auro & argento. *Orthoſiadem* quidam dicunt *Antaradum*, quæ hodie *Tortoſa* dicitur. Sed apud Ptolemæum lib. 5. Geographiæ ca. 15. in Phœnicia ponitur *Orthoſia*, in Caſſiotide *Antaradus*. Ex verſu 39. hic & ex capite ſequente v. 9. intelligimus non vallem tantùm eſſe *Cedronem*, *trans* cuius *torrentem* egreſſus eſt Dominus Iohannis 18. & olim CHRISTI Domini Typus David 2. Reg. 15. verſ. 23. ſed etiam vrbem, quæ in Græco ſemper dicitur ἡ Κεδρὼν, vt vel inde auctari poſſint, quæ Iohannis 18. diſſerit Maldonatus. Obſeruare demum licet duo, quæ Simon de occupatis locis reſpondet verſ. 33. Nam vel propria fuerunt, & iuſtè recuperata ſunt. vel aliena quidem, ſed infeſta, perpetuaſque clades inferentia. ideoque & ipſa iuſtè capta. Vt maior tamen redimatur vexatio, neque iuſta Regi quiritandi occaſio ſit, pro iis offert Simon talenta centum.

CAPVT XVI. LIBRI I.

1 ET aſcendit Iohannes de Gazaris, & nuntiauit Simoni patri ſuo quæ fecit Cendebæus in populo ipſorum.
2 Et vocauit Simon duos filios ſuos ſeniores Iudam, & Iohannem, & ait illis: Ego, et fratres mei, & domus patris mei expugnauimus hoſtes Iſraël ab adoleſcentia vſque in hunc diem: & proſperatum eſt in manibus noſtris liberare Iſraël aliquoties.
3 Nunc autem ſenui, ſed eſtote loco meo, & fratris mei, & egreſſi pugnate pro gente noſtra: auxilium vero de cælo vobiſcum ſit.
4 Et elegit de regione viginti millia virorum belligeratorum, & equites, & profecti ſunt ad Cedebæum: & dormierunt in Modin.
5 Et ſurrexerunt mane, & abierunt in campum: & ecce exercitus copioſus in obuiam illis peditum, et equitum, & fluuius torrens erat inter medium ipſorum.
6 Et admouit caſtra contra faciem eorum ipſe, & populus eius, et vidit populum trepidantem ad transfretandum torrentem, & transfretauit primus: & viderunt eum viri, & tranſierunt poſt eum.
7 Et diuiſit populum, & equites in me-

in medio peditum. Erat autem equitatus aduerſariorum copioſus nimis.
8 Et exclamauerunt ſacris tubis, & in fugam conuerſus eſt Cendebaus, et caſtra eius, et ceciderunt ex eis multi vulnerati: reſidui autem in munitionem fugerunt.
9 Tunc vulneratus eſt Iudas frater Iohannis: Iohannes autem inſecutus eſt eos, donec venit Cedronem, quam ædificauit:
10 Et fugerunt vſque ad turres, quæ erant in agris Azoti, & ſuccendit eas igni. Et ceciderunt ex illis duo millia virorum, et reuerſus eſt in Iudæam in pace.
11 Et Ptolemæus filius Abobi conſtitutus erat dux in campo Iericho, et habebat argentum, et aurum multum:
12 erat enim gener ſummi ſacerdotis.
13 Et exaltatum eſt cor eius, & volebat obtinere regionem, & cogitabat dolum aduerſus Simonem, & filios eius, vt tolleret eos.
14 Simon autem perambulans ciuitates, qui erant in regione Iudææ, & ſollicitudinem gerens earum, deſcendit in Iericho ipſe, & Mathathias filius eius, & Iudas anno centeſimo ſeptuageſimoſeptimo, menſe vndecimo, hic eſt menſis Sabat.
15 Et ſuſcepit eos filius Abobi in munitiunculã, quæ vocatur Doch, cum dolo, quam ædificauit: & fecit eis conuiuium magnum, & abſcondit illic viros.
16 Et cùm inebriatus eſſet Simon & filij eius, ſurrexit Ptolemæus cum ſuis, & ſumpſerunt arma ſua, & intrauerunt in conuiuium, & occiderunt eum, & duos filios eius, & quoſdam pueros eius.
17 & fecit deceptionem magnam in Iſraël, & reddidit mala pro bonis.
18 Et ſcripſit hæc Ptolemæus, & miſit regi vt mitteret ei exercitum in auxilium, & traderet ei regionem, et ciuitates eorum, & tributa.
19 Et miſit alios in Gazaram tollere Iohannem: & tribunis miſit epiſtolas, vt venirent ad ſe, et daret eis argentum, et aurum, et dona.
20 Et alios miſit occupare Ieruſalem, et montem templi.
21 Et præcurrens quidam, nunciauit Iohanni in Gazara, quia periit pater eius, et frater eius, et quia miſit te quoque interfici.
22 Vt audiuit autem, vehementer expauit: et comprehendit viros, qui venerant perdere eum, et occidit eos: cognouit enim quia quærebant eum perdere.
23 Et cætera ſermonum Iohannis, & bellorum eius, & bonarum virtutum quibus fortiter geſſit, et ædificij murorum, quos extruxit, & rerum geſtarum eius:
24 ecce hæc ſcripta ſunt in libro dierum ſacerdotij eius, ex quo factus eſt princeps ſacerdotum poſt patrem ſuum.

COMMENTARIVS.

HABVIT Simon filios Iudam, Ioannem, Mathathiam. neque hunc numerum negat Gorionides, vti credidit epiſt. 15. Druſius. Plures ne verò hiſce tribus habuerit, non multò infrà dicetur. Sed iſtorum trium duos priores & ſeniores verſ. 2. contra Cendebæum venientem, miſit, ita, vt Imperator præcipuus eſſet Ioannes cap. 13. verſ. 54. Is verſ. 6. hoc cap. 16. boni ducis egregiè officio fungitur, dum primus periculum adit, Iudas verò vulneratus quidem eſt verſ. 9. fugatus tamen hoſtis Cendebæus. Videtur verò Iohannes fuiſſe *primogenitus*, quia ipſe ſummus expeditionis huius dux conſtituitur & de eo ſemper intelliguntur iſta iſto capite verba, *elegit* verſ. 4. *admouit* verſ. 6. *& vidit*, *transfretauit*. Et ſuprà cap. 13. verſ. 54. ſatis ſignificatur.

Simon verò anno 177. indigna morte (quod vnum de eo narrat Gorion lib. 4. cap. 2.) à ſuo genero Ptolemæo quodam, qui nimia præceps ambitione principatum arripere optabat, in conuiuio per dolum interfectus eſt. Aduerſatur verò & veritati, & Ioſepho Ioſippus, dum 18. annos Simonem regnaſſe ait: & Ptolemæum iſtum fuiſſe Ægypti Regem Antiocho ſubditum, ab eodemque ad facinus hoc ſollicitatum, & Simonem veneno mortifero potatũ, ſicq; à DEO punitum, quòd cum gentibus affinitatem contraxiſſet. Sed illud verſ. 16. *Cum inebriatus eſſet Simon*, poſſunt ebrioſi ad ebrietatis ſuæ patrocinium aliquod aſciſcere, quemadmodum eos feciſſe ait D. Auguſtinus quæſt. 144. ex illis Geneſis verbis cap. 43. *Biberunt* (fratres Ioſephi) *& inebriati ſunt cum eo.* Sed in ebrietate poſſunt *duo* conſiderari. *Vnum* eſt ipſa potionis abundantia: *alterum* ipſa potandi exuperantia, & hæc ebrietatem veram efficit. Abundantia eſſe poteſt abſque omni propriè dicta ebrietate, quæ mentem adimat, rationiſque vſum obturbet. Interim tamen etiamſi ab abundantia iſta omnis abſit exuperantia, interdum tamen ebrietas vocatur. ſicque, quia vini Ioſepho, eiuſque fratribus nihil defuit, idque largiter biberunt, etiamſi nulla propriè adeſſet ebrietas; dicuntur *inebriati* & ſimiliter noſter iſte Simon. *Ebrios*, inquit Nonius, *non viuolentos aut vinoſos, ſed expletos qualibet re poſſumus dicere.* Et apertius grauiuſque loco citato D. Auguſtinus, *Hoc*, ait, *inebriandi verbum, & pro ſatietate ſolere poni in ſcripturis, qui diligenter aduerterit, multis in locis adinueniet. Vnde eſt illud Pſalm. 64. Viſitaſti terram, & inebriaſti eam, multiplicaſti ditare eam, eo quod in laude benedictionis hoc poſitum eſt, & donum* DEI *commemoratur, apparet hanc ebrietatem ſaturitatem ſignificare. Nam ita inebriare, vt inebriantur ebrioſi, nec ipſi terræ vtile eſt, quoniam maiore quam ſatietati ſufficit, humore corrumpitur, ſicut vita ebrioſorum, qui non ſatietate ſe replent, ſed mergunt diluuio.* Et verò ſi ebrius verè Simon fuiſſet, eius potius exitio ebrietatem horrere, quam exemplo propugnare oporteret. Cum eo dicuntur etiam hic eius *filij duo* cecidiſſe, Iudas ſcilicet, & Mathathias, & cum iis famulorum nonnulli. Vnde, quod lib. 13. cap. 15. de Iohannis fratribus captis, & vinctis narrat Ioſephus, vel de filiis aliis intelligendum (nam tribus nominatis Simoni plures fuiſſe monſtrat, cap. 16. Ioſephus, cum inter obſides Antiocho Pio datos, ipſum Hyrcani fratrem collocat) vel iſti duo, non ſtatim iſto conuiuij articulo interfecti ſunt, ſed capti tantum, & poſtea interfecti, ſicuti & eorum mater, de qua ibidem Ioſephus. Et planè hoc aſſerit Gorion loco citato. *Cepit Ptolemæus vxorem eius, & duos filios, eos'que catenis æreis vinxit. Voluit idem Ptolemæus Hieroſolymam occupare. & Ioannem Gazaræ* (quam *Gazam*, vt ſuprà, rurſum hic vocat Gorion) *tunc morantem occidere.* Sed melio-

ra DEVS verſ.22. Eum Ioſephus loco citato & Egeſippus lib. 1.ca.1.extra vrbem fuiſſe, cum percuſſores ad eum venirent, aiunt; ſed curſu in vrbem fugiſſe, libenterque à ciuibus acceptum, parricida illo excluſo. tuncque exclamat Egeſippus: *Vtinam Simon tam perſpicax ad fraudes cauendas, quam manu validus, bellandiq; artibus ſatis ſpectatus.* Ioſephus cap. 14. ei principatus annos *octo* dat. *ſeptem* tamen ſolummodo fuerunt, cum anno 170. cœperit; anno 177. in viuis eſſe deſierit. Ideoque forte littera η poſſet Homericè pro *ſeptem* in Ioſepho ipſo accipi, licet cap. decimoquinto, more conſueto, littera ζ ponatur.

De reſiduo Simonis filio, Iohanne Hyrcano.

POSSET *quintus* è Machabæis *Dux & Pontifex* vocari, cum, vt libri huius prioris exitus demonſtrat, Patri nefariè interfecto confeſtim ſucceſſerit. Quia tamen eius geſta hi propoſiti duo Machabæorum libri non perſequuntur, ideo nolui iam ſic vocare, cum ſuprà fol.624. quatuor tantùm Machabæos Principes hac hiſtoriâ deſcribi dixerim. Nos autem de eo ablegat extremus hic liber ad libros dierum eius Pontificatus, qui, quod quidem ſciam; non extant. Qui tamen inuenitur liber Machabæorum quartus, habet de eo non pauca: verùm canonica is auctoritate, vti Præloquio tertio fol. 542. expoſitum; caret. In eius etiam explicandis rebus verſantur Ioſephi ambo, Flauius quidem libro 13. à capite 14. Gorionides verò lib. 4. à capite 2. Et *Iohannis* quidem nomen interdum etiam Simoni tribuitur, vt in Rabbino Aha bar Huna perſpici antea potuit; huic tamen eius filio, vt ſcriptura hæc noſtra monſtrat; propriè cõuenit. Vocat̃ non rarò ſimpliciter *Hyrcanus*, vt apud Ioſephũ vtrumque locis iam indicatis, licet in Hebraico apud Gorionidem ſcribatur *Hourcanus*, aitque hoc *Hyrcani* nomen à patre impoſitum accepiſſe, quòd magnum quendam Regem Hyrcanum interfeciſſet, Euſebius Chron. quòd Hyrcanos viciſſet; itemque D. Thomas. notatq; Ioſippus, eum ſic *in lingua Græcorum* appellari. Sed, ante ipſum, iam alij nomen hoc geſſerunt apud Ioſephum lib.12. cap. 4. & ipſius etiam Ioſephi filius vnus poſtea, quemadmodum ſua in vita narrat. Eum etiam *Ionathan.* vocat lib. 1. cap.1. Egeſippus, & in Chron. Euſebius. quemadmodum ſcilicet Ioadæ filius *Ionathan.* Nehemiæ 12. interdum vocatur *Ioannes*, & à Nicephoro *Ioas.*

Factus eſt vt dixi, poſt patrem, Iudæorum Dux, & Sacerdotum Princeps verſ. 24. & Ioſephus 13. addit cap.15. ſicuti & Gorion lib. 4. cap. 2. eum in quadam ſupra Hierichuntem arce, quæ à Ioſepho *Dagon*, à Gorionide *Digona* vocatur, ſtatim obſediſſe parricidam illum Ptolemæum. Sed cum iſte captos illius fratres, & matrem ſuprà murum collocaret, verberaret, præcipitiumque eis minaretur, hunc miſericordia & pietate flexum, obſidionem non vrſiſſe, eamque tandem, propter annum Sabbaticum, ſoluiſſe. *Ptolemæus verò*, ait Gorion, *crudeliter offenſus, Hyrcani matrem & fratres occidit, & Philadelphiam*, quæ vt in Ezech.25. ait D. Hieronymus, Ammonitarum metropolis, olim *Rabbah* vocabatur, *fugit.* Vult verò Scaliger lib. 2. de emendat. temporum, hunc annorum ſabbatiſmum fuiſſe eodem hoc anno 177. quo interfectus eſt Simon. Sed cum menſe vndecimo interfectus pater fuerit verſ. 14. antequam ad obſidionem aggrederetur, eius anni iam iam inſtantem finem exſpectaſſet Hyrcanus, cum contrario modo factum ſit, vt propter annum Sabbathicum, à cœpta iam obſidione deſiſteret. Deinde, disertè ait Ioſephus cap.15. *Cum protracta eſſet obſidio, adeſt annus, quo Iu-*

duos feriari contingit. Ad hæc fuit ſuprà lib.1.cap.6. verſ.53.annus ſabbaticus anno 150. Inde ſi numeres,incidet ſecutus ſabbatiſmus in annum 157.alter in 164.tertius in 171. quartus,qui & noſter iſte,in 178.

Adiungit ca.16.Ioſephus Flauius,& lib.4.cap.3. Gorion, *Antiochum* veniſſe Hieroſolymam obſeſſum,& cum,ſcenopegiorum diebus, inducias ab eo Ioannes petiiſſet,illum & conceſſiſſe, & ad ſacrificia inſignes auratis cornibus tauros,pluribus cum odoribus,aromatibus & muneribus in vrbem miſiſſe, vti etiam ſcripſit in Apophtegmatibus Regum Plutarchus. Vnde,vt ſupra tetigi, *εὐσεβὴς & pius* dictus eſt, idque Latinum nomen bis repetit Gorion lib. 4. cap.3. Præclarum id ſanè cognomentum eſt. ſed,vti & alia nonnulla;nimium facile falſoque pleriſq; datum. Tiberius dicendus erat *Inuictus & Pius*, niſi interceſſiſſet Auguſtus. Fuit & M. Antonij frater, Lucius Antonius,non *Pius*, ſed *Pietas* apud Dionem vocatus. Verum rectè,in Teſſarade quadam ſua gnomica,Rabbini; *Scheli ſchelach,veſchelach ſchelach,chaſid: ſchelach ſcheli,veſcheli ſcheli,racha*,id eſt. *Qui dicit,quod meum eſt,tuum eſt,& quod tuum eſt,tuum ſit, is* pius *eſt: Qui verò dicit,quod tuum eſt,meum eſt,& quod meum eſt,meum ſit. is* impius *eſt.*

Tunc verò, vti poſt Ioſephum refert etiam cap. 1. lib. 1. Egeſippus, Dauidis ſepulchrum aperuit Hyrcanus, ex eoque ter mille talenta ſuſtulit. è quibus Regi trecenta,vt pretio emptus abiret,annumerauit. Atque, *vt facti*,ait Egeſippus, *inuidiam leuaret.fertur ea pecunia Hyrcanus inſtituiſſe primus Xenodochia, quibus aduentum ſuſciperet pauperum peregrinorum.* Magno tamen opere vereor,vt Egeſippus iſte, quem non eſſe antiquum illum à D.Hieronymo aliiſque laudatum rectè cenſet Tomo 1. Reuerendiſſimus Baronius; in Ioſephi verbis hallucinatus ſit. Quia enim *Xenotrophia* & *Xenodochia* peregrinis hoſpitio excipiendis poſtea inſtituta ſunt,putauit hoc à Ioſepho.per *ξενοτροφεῖν*,ſignificari.Sed hoc potius videtur dicere Ioſephus; Hyrcanum cum tāta ſubitò eſſet auctus pecunia, omnium Iudæorum primum cœpiſſe mercenarios,& è peregrinis gentibus conductitios milites habere. Ita enim hoc verbum ſuprà intelligi vidimus lib.2.cap.10. verſ.14. & res pæne ipſa loquitur. Quomodo enim? Ante Hyrcanum,peregrinos hoſpitio Iudæorum nullus accipiebat? Dici non poteſt, vt ex dictis Tobiæ cap.6.quęſt.3.perſpicuum. An hoſpitalia quędam domicilia peregrinis iiſdem accipiendis ædificauit? Non habeo quidem è Iudæis, quem ante ipſum feciſſe hoc dicam.ſed neque id verbo illo *ξενοτροφεῖν* ſignificatur: neqūe id neceſſarium videbatur, cum vigeret adhuc commendata in ſcripturis hoſpitalitas. Expendantur etiam Ioſephi verba *ἐρμώμενος δ' ὑπὸ τούτων, πρῶτος Ιουδαίων ξενοτροφεῖν ἤρξατο.* Vertit ea, verbo primo prætermiſſo, Ruffinus, niſi mendum in libris ſit; *Ex quibus primus Iudæorum cœpit peregrinos alere.* At vertendum *ex his incitatus*, ſiue *tanta tot talentorum pecunia impulſus, cœpit è Iudæis primus externum peregrinumq; militem alere.* Sic videtur.licet ſi quidem probari poſſet; pauperes & egentes eum aluiſſe mallem. Et ex hoc tempore in Iudæorum caſtris audiri cœperūt Thraces,Galatæ,Germani, & neſcio qui alij. Eandem quidem hiſtoria ſcolaſtica lib.2.Machab.c.3 narrationem narrat,ſed ex eodem, vt opinor, Egeſippo.

Initā porro cum Rege amicitiā,eum in expeditionem Parthicam comitatus eſt Hyrcanus. Sed cum in itinere accidiſſet, vt Sabbathi diem Pentecoſte ſtatim conſequeretur, petiit à Rege Hyrcanus biduum; *non enim*, ait ibidem Ioſephus, *nobis* Iudæis *licet neq; in Sabbatis,neq; in die feſto iter facere.* & annuit Rex libenter. Simile quid de Scipione,cum ancilia mouerentur, memorat lib.37. Liuius. Ex iſta verò ſabbati & Pentecoſtes

tecoſtes continuatione, patet, feriarum canones, qui in Iudæorum Hahibbur, præcipiunt, ne *duo ſabbata* ſeu feriati dies *continuentur*, vel omnino generales non eſſe, vel hoc Machabæorum tempore (multo vero minus ante Seleucidarum tempora, vt vult l.7.fol.604. Scaliger) cōſtitutos nondū fuiſſe. *Inde*, vt ait c.17. Ioſephus, *Syriæ vrbes multas cepit Hyrcanus, Samaritas vicit, Garizitanum templum euertit, Idumæos domuit, ad circumciſionem & Iudaicam legem adduxit: ad renouandam ſocietatem Romam legatos miſit*, qui non ἐν χομπτίῳ, ſed vt lib.2. formularum corrigit Briſſonius; ἐν χομιλίῳ auditi, votique compotes facti ſunt. Ab hoc Ioanne incipiunt Iudæi annos domus, ſeu familiæ Haſamonæorum numerare, & ad id vſque tempus, à mundi conditu numerant in ſuo Computo 3623. annos. Sed biennium huic eorum calculo deeſſe tradit Scaliger lib. 7. quod alterius diſputationis eſt.

TERTIA MACHABÆORVM HISTORIÆ PARS,

Quæ librorum iſtorum appendices & concluſionem proponit.

CAPVT PRIMVM LIBRI II.

1 *FRatribus, qui ſunt per*
Aegyptum, Iudæis, ſalu-
tem dicunt fratres, qui
ſunt in Ieroſolymis, Iudæi, & qui in
regione Iudæa, & pacem bonam.
2 *Benefaciat vobis Deus, et me-*
minerit teſtamenti ſui, quod locu-
tus eſt ad Abraham, & Iſaac, et Ia-
cob ſeruorum ſuorum fidelium:
3 *& det vobis cor omnibus vt*
colatis eum, & faciatis eius volun-
tatem corde magno, & animo vio-
lenti.
4 *Adaperiat cor veſtrum in lege*
ſua, & in præceptis ſuis, & faciat
pacem.
5 *Exaudiat orationes veſtras,*
& reconcilietur vobis, nec vos de-
ſerat in tempore malo.
6 *Et nunc hic ſumus orantes pro*
vobis.
7 *Regnante Demetrio, anno cen-*
teſimo ſexageſimonono, nos Iudæi
ſcripſimus vobis in tribulatione, et
impetu, qui ſuperuenit nobis in iſtis
annis, ex quo receſſit Iaſon à ſancta
terra, & à regno.
8 *Portam ſuccenderunt, & effu-*
derunt ſanguinem innocentem: &
orauimus ad Dominum, & exau-
diti ſumus, & obtulimus ſacrifi-
cium, & ſimilaginem, & accendi-
mus lucernas, & propoſuimus pa-
nes.
9 *Et nunc frequentate dies ſce-*
nopegiæ menſis Caſleu.

10 *Anno*

10 Anno centeſimo octogeſimo-
octauo, populus, qui eſt Ieroſolymis,
& in Iudæa, Senatusq́; & Iudas,
Ariſtobolo magiſtro Ptolemæi re-
gis, qui eſt de genere chriſtorum
ſacerdotum, & his, qui in Aegy-
pto ſunt Iudæis, ſalutem & ſani-
tatem.
11 De magnis periculis à Deo li-
berati, magnificè gratias agimus
ipſi, vtpote qui aduerſus talem re-
gem dimicauimus.
12 Ipſe enim ebullire fecit de
Perſide eos, qui pugnauerunt con-
tra nos, & ſanctam ciuitatem.
13 Nam cùm in Perſide eſſet
dux ipſe, et cum ipſo immenſus ex-
ercitus, cecidit in templo Nanea,
conſilio deceptus ſacerdotũ Naneæ.
14 etenim cum ea habitaturus
venit ad locum Antiochus, et ami-
ci eius, & vt acciperet pecunias
multas dotis nomine.
15 Cùmque propoſuiſſent eas ſa-
cerdotes Naneæ, & ipſe cum paucis
ingreſſus eſſet intra ambitum fa-
ni, clauſerunt templum.
16 Cùm intraſſet Antiochus: a-
pertoq́; occulto aditu templi, mit-
tentes lapides percuſſerunt ducem,
& eos qui cum eo erant, et diuiſe-
runt membratim, et capitibus am-
putatis foras proiecerunt.
17 Per omnia benedictus Deus,
qui tradidit impios.
18 Facturi igitur quinta et vice-
ſima die menſis Caſleu purificatio-
nem templi, neceſſarium duximus
ſignificare vobis: vt et vos quoque
agatis diem ſcenopegiæ, & diem
ignis, qui datus eſt, quando Nehe-
mias ædificato templo, et altari ob-
tulit ſacrificia.
19 Nam cùm in Perſidem duce-
rentur patres noſtri, ſacerdotes, qui
tunc cultores Dei erant, acceptum
ignem de altari occultè abſconde-
runt in valle, vbi erat puteus al-
tus, et ſiccus, et in eo contutati ſunt
eum, ita vt omnibus ignotus eſſet
locus.
20 Cùm autem præteriſſent an-
ni multi, et placuit Deo vt mitte-
retur Nehemias à rege Perſidis: ne-
potes ſacerdotum illorum, qui ab-
ſconderant, miſit ad requirendum
ignem: & ſicut narrauerunt nobis,
non inuenerunt ignem, ſed aquam
craſſam.
21 Et iuſſit eos haurire, et affer-
re ſibi: et ſacrificia, quæ impoſita e-
rant, iuſſit ſacerdos Nehemias a-
ſpergi ipſa aqua, et ligna, et quæ
erant ſuperpoſita.
22 Vtque hoc factum eſt, et tem-
pus affuit, quo ſol refulſit, qui priùs
erat in nubilo, accenſus eſt ignis
magnus, ita vt omnes mirarentur.
23 Orationem autem faciebant
omnes ſacerdotes, dum conſumma-
retur ſacrificium, Ionatha incho-
ante, cæteris autem reſpōdentibus.
24 Et Nehemiæ erat oratio hunc
habens modum: DOMINE
DEVS omnium creator, terribi-
lis, et fortis, iuſtus et miſericors, qui
ſolus es bonus rex,
25 ſolus præſtans, ſolus iuſtus, &
omni-

omnipotens, et æternus, qui liberas
Iſraël de omni malo, qui feciſti pa-
tres electos, & ſanctificaſti eos:
26 accipe ſacrificium pro vniuer-
ſo populo tuo Iſraël, & cuſtodi par-
tem tuam, et ſanctifica.
27 Congrega diſperſionem no-
ſtram, libera eos, qui ſeruiunt Gen-
tibus, & contemptos & abomina-
tos reſpice: vt ſciant Gentes quia tu
es Deus noſter.
28 Afflige opprimentes nos, &
contumeliam facientes in ſuper-
bia.
29 Conſtitue populum tuum in
Deuter. 3 5. loco ſancto tuo, ſicut dixit Moyſes.
Inf. 2. 18 30 Sacerdotes autem pſallebant
hymnos, vſquequo conſumptum
eſſet ſacrificium.
31 Cùm autem conſumptum eſ-
ſet ſacrificium, ex reſidua aqua Ne-
hemias iuſſit lapides maiores per-
fundi.
32 Quod vt factum eſt, ex eis
flamma accenſa eſt: ſed ex lumine
quod refulſit ab altari, conſumpta
eſt.
33 Vt verò manifeſtata eſt res,
renunciatum eſt regi Perſarum
quod in loco, in quo ignem abſcon-
derant hi, qui tranſlati fuerant ſa-
cerdotes, aqua apparuit, de qua Ne-
hemias, & qui cum eo erant, puri-
ficauerunt ſacrificia.
34 Conſiderans autem rex, &
rem diligenter examinans, fecit ei
templum, vt probaret quod factum
erat.
35 & cùm probaſſet, ſacerdoti-
bus donauit multa bona, & alia at-
que alia munera, & accipiens ma-
nu ſua, tribuebat eis.
36 Appellauit autem Nehemias
hunc locum Nephthar, quod inter-
pretatur Purificatio. Vocatur au-
tem apud plures Nephi.

CAPVT II. LIBRI II.

1 INuenitur autem in de-
ſcriptionibus Ieremiæ
prophetæ, quod iuſſit eos
ignem accipere, qui tranſmigra-
bant: vt ſignificatum eſt, & vt
mandauit tranſmigratis.
2 Et dedit illis legem ne obliui-
ſcerentur præcepta Domini, & vt
non exerrarent mentibus viden-
tes ſimulachra aurea, & argentea,
& ornamenta eorum.
3 Et alia huiuſmodi dicẽs, horta-
batur ne legẽ amouerẽt à corde ſuo.
4 Erat autem in ipſa ſcriptura,
quomodo tabernaculum, & arcam
iuſſit propheta diuino reſponſo ad ſe
facto comitari ſecum, vſquequo ex-
iit in montem, in quo Moyſes aſcen- Deuter. 34.1.
dit, & vidit Dei hereditatem.
5 Et veniens ibi Ieremias inue-
nit locum ſpeluncæ: & tabernacu-
lum, & arcam, & altare incenſi in-
tulit illuc, & oſtium obſtruxit.
6 Et acceſſerunt quidam ſimul,
qui ſequebãtur, vt notarent ſibi lo-
cum: & non potuerunt inuenire.

7 Vt autem cognouit Ieremias,
culpans illos, dixit: Quòd ignotus
erit locus, donet congreget Deus
congregationem populi, & propi-
tius fiat:
8 et tunc Dominus oſtendet hæc,
& apparebit maieſtas Domini, &
nubes erit, ſicut & Moyſi manife-
3. Regū ſtabatur, & ſicut cùm Salomon pe-
8.14. 2. Paral. tiit vt locus ſanctificaretur magno
6.14. Deo, manifeſtabat hæc.
9 Magnificè etenim ſapientiam
tractabat: et vt ſapiētiam habens,
Leuitici obtulit ſacrificium dedicationis, &
9.24. conſummationis templi.
10 Sicut & Moyſes orabat ad
Dominum, & deſcendit ignis de
cælo, & conſumpſit holocauſtum,
2. Paral. ſic & Salomon orauit, & deſcendit
7.1. ignis de cælo, & conſumpſit holo-
cauſtum.
Leuitici 11 Et dixit Moyſes, eo quòd non
10.16. ſit comeſtum quod erat pro peccato,
conſumptum eſt.
12 Similiter & Salomon octo
diebus celebrauit dedicationem.
13 Inferebantur autem in deſcri-
ptionibus, & commentariis Nehe-
miæ hæc eadem: & vt conſtruens
bibliothecam congregauit de regio-
nibus libros, & prophetarum, &
Dauid, & epiſtolas Regum, & de
donariis.
14 Similiter autem & Iudas ea,
quæ deciderant per bellum, quod
nobis acciderat, cōgregauit omnia,
& ſunt apud nos.
15 Si ergo deſideratis hæc, mitti-
te qui perferant vobis.
16 Acturi itaque purificationem
ſcripſimus vobis: bene ergo facie-
tis ſi egeritis hos dies.
17 Deus autem qui liberauit po-
pulum ſuum, & reddidit heredita-
tem omnibus, & regnum, & ſacer-
dotium, & ſanctificationem,
18 ſicut promiſit in lege, ſpera- Deuter. 30.3.5.
mus quod citò noſtri miſerebitur,
& congregabit de cælo in locum
ſanctum:
19 Eripuit enim nos de magnis
periculis, & locum purgauit.

COMMENTARIVS.

ANTE annos ferè quingentos vir diuinarum litterarum amans & ſciens, cœnobij Sigebergenſis Abbas *Cuno*, à Tuitienſi *Ruperto*, vt iſtud libri ſecundi Machabæorum initium exponeret, flagitauit, vt ait ipſe Rupertus cap. 2. lib. 9. *de Victoria verbi*. Expoſuit ergo ille librum iſtum libro decimo de victoria verbi à cap. 4. ad finem. A Caſſiodoro verò lib. *de diuinis lectionibus* cap. 6. ſcriptum eſt, *S. Ambroſius in libro Patriarcharum, vbi de perſona Eſdræ ipſe loquitur, ſecundum librum Machabæorum, exempli cauſa, commemorat. Cuius maximam partem, ad demonſtrandam tolerantiam, eloquentiæ ſuæ dulciſſimo liquore patefecit*. Bellatorem, virum ſanè à Caſſiodoro valdè laudatum, antea optaui; ſed multo Ambroſianum iſtud mihi nectar optatius. Continet verò libri ſecundi initium hoc, litteras, ab initio huius capitis ad capitis ſecundi verſum viceſimum, vnde ego ſuprà fol. 548. librorum iſtorum præfationem exorſus ſum. De hiſce porro litteris quæſtiũculę quædam ſunt.

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA I.

An vna, an plures hic littera?

DVAS eſſe, docent Rupertus libro decimo citato cap. 6. Lyranus hoc loco, Medina lib. 6. de fide cap. 13. Canus libro 2. cap. 11. Bellarminus lib. 1. de verbo cap. 11. Sed horum *quidam* ſecundas incipiunt à verbis illis verſ. 10. *Anno centeſimo octogeſimo octauo. Quidam* verò, vt Canus & Bellarminus, priorum litterarum ea verba finem eſſe dicunt, & ſecundas hinc incipiunt, *Populus qui eſt Hieroſolymis*, verſ. 10. Sed dicendum, *duarum* quidem *hic epiſtolarum mentionem fieri*, quarum *vna* verſ. 7. miſſa fuerit anno 160. *altera* anno 188. *vnicam tamen earum tantummodo hic poſitam eſſe, & quidem eam, quæ anno 188. ſcripta eſt.* Probatur *primò*, quia Græcè id ſatis clarè ſignificatur. Cum enim dictum eſſet verſ. 7. *ſcripſimus vobis*, additur Græcè v. 9. *& nunc, vt agatis dies ſcenopegiæ Caſleu menſis, anno 188. qui Hieroſolymis & in Iudæa ſunt.* quaſi diceret: ſcripſimus vobis alias, vt dies illos feſtos ageretis, nunc verò iterum ſcribimus; ſed pro iſto, *ſcribimus*, ponunt rurſus ipſius epiſtolæ ſalutem initio poſitam, ad maiorem beneuolentiam ſignificandam, vt ſit ſenſus, *& nunc inquam ſalutem dicimus*, vel; ſcribimus inquam dicentes iterum vobis ſalutem. Vnde, pro illis verbis, *Populus*, eadem Græcè ponuntur, quæ initio poſita videntur *qui ſunt in Hieroſolymis Iudæi, & qui in Iudæa.* Sed maioris authoritatis ergo, inter eos, qui ſalutem dicunt, iam adiungitur *Senatus & Iudas*: inter eos, quibus dicitur ſalus, *Ariſtobulus.* Deinde abſurdum videtur, epiſtolam ſecundam à verbis illis, *Populus*, incipere: cum Latini etiam correcti, & Græci correcti hæc verba cum ſuperioribus, Anno 188. prorſus coniungant. Abſurdum etiam incipere ab *anno 180.* quia in epiſtola inferiore non ſatis viderētur conuenire tempora & res geſtæ cum epiſtola ſuperiore, prout quidem ab auctoribus illis explicantur.

QVÆSTIVNCVLA II.

Quis Iudas ille, qui verſu 10. dicit Ægyptiis Iudæis ſalutem?

BELLARMINVS, Canus, alij eſſe *Iudam Machabæum adhuc viuum.* Sed non conueniet annus 188. quem tamen hiſce verbis, *Populus*, copulandum iam dixi: cum multo ante iſtum annum, imò & ante annum 169. hic verſ. 9. poſitum mortuus ille ſit, anno ſcilicet 152. vt ſuprà patuit: neque conuenirent, quæ cap. 2. verſ. 17. enumerantur, de recuperata hæreditate & regno. Id enim Simonis tantùm tempore obtingere cœpit. Medina vult eſſe Iudam Machabæum, ſed *iam mortuum*, qui voluntate tamen huic epiſtolę ſcribendæ adfuerit. Sed inauditum eſt, in epiſtolarum ſalutationibus mortuos cum viuis ſalutatoribus aliis, numerari. Pari enim ratione adiungi etiam potuiſſet Ionathas, & Simon, quin Moyſes, & Abraam. Memini quidem legere, *mortuos* quoſdam *ad viuorum aliquos* litteras dediſſe, prophetam ſcilicet Eliam ad Ioſaphati filium, Iudææ Regem Ioram 2. Paralip. 21. verſ. 12. deinde *viuos* quoſdam *ad mortuorum nonnullos*, vt Imperatorem Theodoſium ad S. Iohannem Chryſoſtomum, apud Nicephorum lib. 14. cap. 43. imò verò etiam *homines ad Angelorum aliquos*, Thaumaturgum videlicet

licet Gregorium ad Satanam, dum in CHRISTI nomine fugam è certo ipſi loco præciperet, apud Gregorium Nyſſenum: ſed, vt in litteris vllis, inter eos, qui adhuc viuerent, alioſque adhuc itidem viuentes alloquerentur, ij qui vixiſſent, iamque hinc pridem emigraſſent, numerarentur, nuſquam legi, nec video, quomodo fieri hoc poſſit, niſi *per* mirabilem quendam *perſonarum metaſchematiſmum*, qui probabilitatis tamen habeat minus, quam ille Clementis in epiſtola ad Iacobum fratrem Domini, apud Turrianum lib. 2. pro epiſtolis Pontificum ca. 13. D. Thomas primò refert Rabani opinionem, non eſſe in huiuſmodi computationibus hærendum, quòd auctores diuerſi ſint. At quales quales, ſi veri ſunt, vt ſane ſunt veriſſimi; eos conſonare oportet. Deinde illam Medinæ expoſitionem indicat. Tandē verò ſtatuit Iudam hunc, eſſe *Simonis filium*, de quo ſuprà cap. 16. verſ. 2. & 9. At eum à Ptolemæo illo parricida interfectum, probaui antea. Sciendum igitur his ipſis Hyrcani temporibus *Iudas* plures, maxime tamen *tres* eximios fuiſſe. *Primus* eſſe poteſt Rabbi *Ada*. cuius ſunt traditiones, de quibus ſuprà ad cap. 2. lib. 1. fol. 629. Is enim apud S. Epiphanium hæreſi 33. *Iudas* etiam vocatur, & interdum *Anda* vel *Annas*, ſi mendum librariorum nullum eſt. imò & *Dauid* ab eodem appellatur hæreſi 42. vbi, licet videri queat, Iudam iſtum hiſce temporibus antiquiorem facere, non facit tamen definitè, ſed tantùm ait, eius traditiones poſt Babylonium reditum cœpiſſe. *Quando* ait, *traditio & inuentio ſeniorum ipſos Iudæos contigit? Nimirum Dauidis quidem, poſt reditum ex Babylone: Akibæ verò, etiam ante captiuitatem Babylonicam facta eſt: Filiorum autem Aſſamonai, temporibus Alexandri & Antiochi ante aduentum* CHRISTI *centum nonaginta annis.* Et fortaſſis voluit iſta ſubindicare Ioſephus lib. 13. cap. 9. dum *hoc ipſo* Machabæorum *tempore tres* Iudæorum *ſectas* fuiſſe ait. Quin verò & Rabbi Abraham Leuita, filius Dauid, *in hiſtorica ſua Cabala*, Iudam Tabęi filium, & Natheum Arbelitem ad hæc tempora reuocat, quorum diſcipulus fuerit Ioſue Peraiæ filius, quem nugales Rabbinorum chartæ IESV Domini ac Saluatoris noſtri Magiſtrum fabulantur. *Quod ſi,* ait Rabbinus ille Abraham, *res ita habet, viguit ille profectò temporibus Ioannis Regis, non autem Herodis diebus natus eſt.* At longe quidem aliter de CHRISTO Domino res habet, horum tamen opinione, videmus *Iudam* tum celebri doctrinæ fama quendam extitiſſe. Fuit verò vel *Iudas* vel *Adda* ille alius, quem, poſt Hieroſolymitanum excidium, anno 245. in Iudæorum doctrinis primas tenuiſſe refert *Seder* minor, quem Rabbi Haie Hiſpanus ait filium Ahabæ, ſimulque auctorem methodi annorū, quos veteribus Hipparchi placitis cōuenientes tractat. l. 4. Scaliger. Multi alij etiā *Addæ* fuerunt, vt in Proteuangelio, & apud Sozomenū li. 7. c. 21. D. Auguſtinum l. 2. contra aduerſarium legis in fine. *Alter* verò illis temporib⁹ *Iudas* fuit ipſe Hyrcani primogenitus filius, qui & alio nomine *Ariſtobulus* dicebatur. Ita enim l. 20. c. penultimo Ioſephus; *Hyrcanus, cum Pontificatus dignitate annos vnum & triginta potitus fuiſſet, moritur ſenex,* Ἰούδᾳ τῷ καὶ Ἀριστοβούλῳ κληθέντι, *Iudæ, qui & Ariſtobulus vocatus fuit: ſucceſſionem relinquens.* *Tertius* fuit *Iudas* quidam Eſſenus, qui ob ſapientiam, futurorumque prædicendorum ſcientiam, magnæ apud omnes auctoritatis erat, vti oſtendit Ioſephus lib. 13. cap. 19. vbi anno, poſt 188. iſtum, viceſimo refert, illum Antigoni, qui Hyrcani huius filius alter fuit, mortem certò prædixiſſe, neque in prædictionibus mentiri vnquam ſolitum. Ex hiſce tribus *primus* iam omittatur Iudas, quia definitè ipſum, his ipſis annis, in viuis adhuc fuiſſe probare non poſſumus. *Secundus* profectò *vt hoc loco accipiatur, aptum valde fuerit.* Nam Regis primogenitus erat: in Senatu primas facile iam tenebat: maxima apud omnes gratia & auctoritate pollebat. maximè

poſt

poſt inſignem victoriam, qua Antiochi à Parthis interfecti filium Antiochum Cyzicenum, in Samariæ obſidione, vicit, fugauitque, vt apud Ioſephum eſt lib.13.cap.18. ſicque vocaretur hic potius *Iudas* quam *Ariſtobulus*, ne vel minus commodè, vel minus gratè diceretur *Ariſtobulus Ariſtobulo*. dum Hebraico illius nomine omiſſo, Græcum Hebræi, & quidem Hieroſolymitani ponerent. *In Iudam* tamen *tertium valdè propenſus ſim*, quia multùm apud Ægyptios Iudæos eius viri auctoritas valeret, quem prophetica veluti vaticinatione celebrem audirent: & quia is idem eſſe videtur, qui infrà huius eiuſdem libri 2. cap. 2. verſ. 14. horum bellorum geſta collegiſſe narratur. Demum, quia ita etiam Ruperto viſum lib.10.cap.15. Refert in Demetrio Plutarchus, apud Athenienſes, more fuiſſe receptum, vt in fœderum & contractuum tabulis, ipſiſque adeo Senatuſconſultis, & pſephiſmatibus, deorum, qui Soteres dicebantur; ſacerdotum nomina, vt tanto maior eſſet auctoritas, inſcriberentur. Cur ergo fieri non potuit, vt auctoritatis maioris ergô, *Iudas hic Eſſenus*, his in litteris, nominaretur.

QVÆSTIVNCVLA III.

Quinam iſti in Ægypto Iudæi, quibus Hieroſolymitani & litteras & ſalutem mittunt?

ILLI nimirum ipſi erant, quos ingenti planè numero, è Iudæa, captis Hieroſolymis, in Ægyptum abduxerat Ptolemæus Lagi, vt exponit Ioſephus lib.12.ca.1. quorumq; millia plurima, ob Septuaginta Interpretũ verſionem, libertate donarat Ptolemæus Philadelphus, vt inibi c.2. cõmemoratur. Rurſum, qui ſuapte ſponte in Ægyptum ierant, & vel Alexandriæ, vel in Heliopolitana regione, vbi, vt ſupra dictum eſt, templum excitarant; morabantur. Quin & illi omnes, qui Cyrenem, aliasque Libyæ partes incolebant, iſto Ægyptiorum numero contineri poſſunt, de quibus libro 14. cap.12. Ioſephus.

QVÆSTIVNCVLA IV.

Quis verò ille Ariſtobulus, cui tam ſignatè ſalus aſcribitur verſ. 10?

ERAT is *ex chriſtorum* ſiue vnctorum *ſacerdotum genere*, quemadmodum & Onias ille, quem ſuprà Heliopolitanum templum erexiſſe, inibiq; Pontificatu perfunctum fuiſſe dixi. Nam & *chriſtorum* vox retinetur Pſalm. 104. *Nolite tangere chriſtos meos.* Fuerant autem Oniæ illi duo filij magnæ apud Ægyptios Reges dignitatis & gratiæ *Ananias & Chelcias*, de quibus lib.13.cap.18.& 21. Ioſephus. Horum forte cognatus fuit hic *Ariſtobulus*, vt ſubindicat Rupertus loco citato. Quia verò Hieroſolymitani hoc maxime his litteris agebant, vt Ægyptiis quiddam perſuaderent, ideo hunc, præ ſacerdotibus aliis, & nominant & ſalutant, quia tam apud Iudæos, quam apud Ægypti Regem pollebat plurimùm, quòd *Regis Magiſter* eſſet. Nam & Ioſephus lib. 20. cap.2. Izatæ Regis Iudæo. Magiſtros Ananiam & Eleazarum nominat, & Artapanus

apud Euſebium lib. 9. præparationis Euangelicæ Moyſen, licet falsò, *Orphei doctorem*, nominet, & Ioſephus, nonne in Pharaonis palatio, & Regis & aulicorum omnium doctorem quendam agebat? *Nec vero mirum*, inquit cap. 15. Rupertus, *hominem Iudæum dici magiſtrum Regis Ægyptiorum, quia videlicet à diebus Philadelphi, qui legem per Septuaginta, ſibi fecit interpretari, magiſtros Iudæos habere conſueuerunt Reges Ægypti.* Rabanus & D. Thomas eum in Moyſen Commentarios ad Philometorem ſcripſiſſe aiunt. Nec verò fallunt. Id enim iam olim ſcripſit Clemens Alexandrinus, & ex eo Euſebius lib. 9. Præparationis ſemel & iterum. citatque pulchram eius ſententiam, & Peripateticũ fuiſſe ait. *Ariſtobulum* verò & *Ariſtobolum* dici ſuprà monui. & ita cum textu noſtro eum nominat D. Gregorius lib. 1. epiſt. 28. D. Auguſtinus lib. 18. Ciuit. 45. D. Hieronymus in Euſebij Chronicis.

QVÆSTIVNCVLA V.

Quis Ptolemæus Rex, cuius Ariſtobulus magiſter?

PHILOMETOREM eſſe docent citati Rupertus, D. Thomas, alij. quia videlicet ad iſtum Commentarios illos ſuos inſcripſiſſe legitur. Atque hunc quidem Philometorem, de quo dictum lib. 2. Mchab. ca. 4. verſ. 21. vixiſſe adhuc anno 149. cum è vita extruſus Antiochus, manifeſtum fit ex libri eiuſdem cap. 9. verſ. 29. eiq; in Chronicis tribuit Euſebius regni annos 35. Quia tamen eos annos orditur ab anno 2. Olympiadis 150. non perueniunt eius anni 37. ad annum hunc noſtrum Seleucidarum 188. qui ad Olympiadem 164. pertinet. Ideoque Ptolemæus hic fuiſſe videtur, qui ei ſucceſſit *Euergetes* aut *Phyſco*. Hunc enim Ioſephus lib. 13. cap. 17. Simonis iam tempore, in Ægypto regnantem facit, & quidem ita, vt petentibus Syris Regem det *Alexandrum Zebinam*. Rurſumq; ſequenti ca. 18. *Ptolemæum Lathurum* tradit *Alexandro Cyzizeno*, cum obſiderent Hyrcani filij Samariã, miſiſſe ſex millia ſuppetias. Strabo certe *Phyſconem & Euergetem* vnum eundemque eſſe putat lib. 17. quem forte, quia Iudæis erat benignior, vocarunt Alexandrini, qui illos fere ſemper oderant; *Cacergetem*. Quanti etiam ſequutus *Ptolemæus Alexander*, cum Cleopatra matre, Iudæos fecerit, narrat libro 13. cap. 18. Ioſephus.

QVÆSTIVNCVLA VI.

Ad vtrum Machabæorum librum, priorem an poſteriorem, hæc ad Ægyptios Iudæos epiſtola pertinet?

CANVS & Bellarminus è duabus quas conſtituunt epiſtolis; priorem dicunt ad librum primum ſpectare, & ab iſtis verbis, *Populus* &c. librum ſecundum incipiendum. Sed repugnat hoc omnibus libris, Latinis, Græcis, veteribus & nouis correctis. Dicendum igitur, *ſi res ipſa & hiſtoria connexio ſpectatur, omninò ad prioris libri finem ſpectare. Si* tamen libri eiuſdem prioris clauſulam, & verborum contextum ſpectemus, *eadem epiſtola libro ſecundo, tanquam eius pars, non poteſt coniungi.* Res enim quas epiſtola iſta tractat, multo ſunt poſteriores iis, quas liber ſecundus. Verborum verò contextus non patitur, vt ante libri alicuius præfationem, & eorum, quæ dicenda ſunt, enumerationem, aliud quippiam, & quidem copiosè proponatur, quod cum præfatione

tione præciſè non cohæret. Ideoque exiſtimandum, hanc epiſtolam libro ſecundo, *non tanquam propriam eius partem*, præpoſitam fuiſſe, ſed *tanquam quidpiam ſeparatum* eidem tamen rectè iungendam & præponendam, quia eius, qui libri ſecundi author videtur, Iudę ſcilicet Eſſeni authoritatem & commendationem oſtendit cap.2.ver.4. Solet enim interdum fieri, vt authorum libris, ea vel teſtimonia, vel aliorum epiſtolæ præfigantur, quæ de huiuſmodi authoribus agunt. Hinc igitur factum, vt vel ab ipſo authore, vel ab aliis, epiſtola ita cum lib. 2. contextu iuncta ſit, vt eius iam *pars* videatur, *aduentitia* ſcilicet & *appoſita* ante verſum 20.cap.2. Alioquin ibi, *de Iuda Machabæo & fratribus eius*, propriè incipit liber ſecundus. Vt verò initiũ iſtud cum epiſtola ſuperiore necteretur, acceſſiſſe videtur particula, *verò*, de qua in 1.parte quærebam. quemadmodum & ſimiles interdum particulas adiicere ſolent Interpretes. verbi cauſa Exodi 34.verſ.1.*deinceps*. quod neque in Hebræo neque in Græco eſt.

Eſt verò epiſtolæ huius argumentum; Ægyptios Iudæos ad Hieroſolymitanum templum, præ eo, quod in Ægypto ædificarant, venerandum hortari, vti rectè monet Rupertus cap.8.9.15. Ad hoc porrò valet feſtorum, quæ ad templi eiuſdem ſanctitatem oſtendendam ſpectant, celebratio. Ideoque id potiſſimè agit hæc epiſtola, vt *duo* huiuſmodi *feſta* celebrentur, *encæniorum* videlicet, de quibus lib.1.cap.4. & *dies ignis*, de quo poſtea.

In principio autem notanda ſunt, quæ bonorum maximorum inſtar optant Hieroſolymitani Iudæi Ægyptiis verſ.3. *Primò* quidem, vt credant; ſed non tantum, verum etiam, vt *mandata* DEI *faciant*, & quidem *corde magno*, & *libero*, quemadmodum, dum, contra nuperum Franciæ huius Orientalis ad Catholicam fidem reditum, verba iſta, in ſuæ ipſius hæreſeos iugulum, Smalkaldenſis furia citaſſet; notauit in Apologia noſter Schererius. Poteſt verè cor *volens* vocari etiam promptum, libens, alacre. Optant etiam mentis illuſtrationem, cordiſque apertionem ad DEI leges, ſanctaſque ſcripturas intelligendas & in opus reuocandas verſ.4. Quod enim clauſum eſt cor, neque ſalutare quidquam admittit: neque operis boni quidquam emittit. At felices illi quorum aperti ſunt oculi & cognouerunt CHRISTVM Dominum Lucæ 24.verſ.31. Notat verò lib.2.cap.45. Cantipratenus rectè poſt apertionis huius vota, rogari DEVM vt faciat pacem. Pacis enim, ait, tempore opera iuſtitiæ liberiùs exercentur ideo alibi dicitur Eccleſiaſtici 38.verſ.25. In tempore; *vacuitatis hoc eſt pacis, ſcribe iuſtitiam*, (noſter textus legit, *ſapientiam*) *quaſi diceret; quod tempore belli non poteris.* Sed de iſto litterarum exordio dicat paulo plura Rupertus lib. 10. cap. 11. *His*, ait, *animaduerſis ſimul appendere potes, qualis iſta ſalutatio ſit. Benefaciat vobis* DEVS, *& memineris teſtamenti ſui, quod ad Abraham, Iſaac, & Iacob locutus eſt ſeruorum ſuorum fidelium, & det vobis cor omnibus, vt colatis eum, & faciatis voluntatem eius in corde magno, & animo volenti. Adaperiat cor veſtrum in lege ſua, & in præceptis ſuis, & faciat pacem. Exaudiat orationes veſtras, & reconcilietur vobis, nec vos deſerat in tempore malo. Et nunc hic ſumus orantes pro vobis. Quomodo debuit fraterna charitas, ita ſalutauit, & imprecata eſt fratribus ſuis Iudæis, quorum vtiq; cor non fuerat adapertum in lege & in præceptis* DEI, *dicens, & nunc hic ſumus orantes pro vobis. Si enim cor adapertum habuiſſent in lege & in præceptis Domini, nequaquam feciſſent, quod erat contra præceptum* DEI, *vt ædificarent templum, & altare in terra Ægypti, clauſo corde, & auribus male adapertis ad illam Eſaiæ prophetiam. Et erit altare Domini in medio terræ Ægypti. Hoc namq; faciendo præuaricatores ſe conſtituerant legis & præceptorum Domini, ſecundum ſupra memoratam prophetiam Danielis, qua dictum fuerat. Filij quoq; præuaricatorum populi tui extollantur,*

vt im-

vt impleant viſionem, & corruant. Idcirco dicunt. Et reconcilietur vobis, & nunc hic ſumus orantes pro vobis. ſubaudiendum eſt, quia præuaricatores vel filij præuaricatorum eſtis. faciendo vel habendo templum in terra Ægypti, quale Dominus per Eſaiam non mandauit, nec in cor eius aſcendit. ſuper hac re reconcilietur, aiunt, vobis. Et cap. 13. *Memoriter tenendum illud quod iam ſupra diximus, totam libri vel ſcripturæ huius ſeriem ſpectare atque intendere ad Hieroſolymæ ciuitatis venerationem, templiq́, quod erat in ea dignitatem & honorem ſingularem, ſimulq́, cauſa ſcienda, quam itidem ſupra diximus, quia mouebant eos templa contra legem facta, vbi eſſe non debebant, ad illius templi ſimilitudinem. Templum illud ſanctum, ſacrificia illo in templo celebrata, ſancta eſſe & legitima, ciuitatem Hieruſalem ſanctam eſſe, vbique ſcriptura libri huius tota intentione declamat, vt dignum eſt, videlicet ad deſtruendam templorum adulterorum fiduciam, quorum alterum in monte Garizim, alterum in Ægypto fuerat ædificatum. Hac re animaduerſa, non miraberis, cum ſanctam terram dicant, hoc modò ex quo receſſit Iaſon à ſancta terra. Deinde cum ſubiungunt, & orauimus ad Dominum, & exauditi ſumus, & obtulimus ſacrificium, ſimilaginem, & accendimus lucernas, & propoſuimus panes. Cuncta hæc dicta ſic recte accipimus, tanquam firmiſſimas defenſiones priuilegij legitimi pro templo iam dicto, quod erat Hieroſolymis. Quod ipſorum, qui templo illi deſeruiebant, fuerit, vel eſſe debuerit ſacrificia offerre, panes proponere, & hac faciendo exaudire illic, non in templo montis Garizim, non in templo Heliopoleos, quæ templa erant æmulationis.*

At verſ. 8. verba illa, *Portam ſuccenderunt*, non niſi commate à ſuperioribus diſtinguenda ſunt, vt libri quidam veteres habent & Græci, niſi malis quæ impiè hoſtes, quæq; Iudęi piè fecerunt, ab hoc initio *Portam ſuccenderunt*, vſque *panes* parentheſi quadam includere. Sunt verò hiſce feſtis de quibus epiſtola hæc vti dictum eſt, laborat; ſuadendis argumenta generalia, *Primum* à periculis, è quibus liberati verſ. 11. Secundum, à pœna impiorum verſ. 11. & 12. Illud enim verſ. 12. *Ipſe ebullire fecit*; ad DEVM cuius verſ. 11. mentio facta erat, referendum, qui effecit, vt in Perſidem, de qua infrà, ſeſe cum ſuis Rex conferret, animo irato & futurorum neſcio. Eſt enim hic ἐξέβρασε, quemadmodum Sapientiæ cap. 10. verſ. 18. ἀνέβρασεν quod vertitur, *tranſuexit. Tranſtulit illos* DEVS *per mare rubrum, & tranſuexit illos per aquam nimiam.* Nehemiæ vltimo verſ. 28. ἐξέβρασα, *fugaui à me.* Ideoque illud, *de Perſide*, cum in Græco ſemel tantùm in hiſce duobus verſibus ponatur, vel omittendum, vel in Perſidem intelligendum, quaſi in ipſam, vel ob ipſam, ira efferbuerint hoſtes iſti. Tertium verò argumentum poſtea

Sunt porro variæ hic quæſtiunculæ ſuperioribus aggregandæ. Sit igitur QVÆST. VII.

Quæ Nanæa, de cuius templo hic verſ. 13.

LYRANVS, & D. Thomas & alij, *Dianam* exiſtimant, adeo vt idcirco Pererius lib. 1. in Daniel. 9. per Elymaidem, de qua in Epiphanis morte actum eſt, Suſa intelligi velit; Lutherus verò ſiue Melanchthon hîc, in ipſo verſionis ſuæ textu, *Dianam* expreſſe poſuerit. Sed *Venerem eſſe*, inde colligitur *primò*, quòd Nanium & Nano apud Plautum & Comicos, & frequentiſſimè apud Athenęum li. 13. ſunt, quæ meretricantur, mulierculæ, ſicuti apud Menandrum in Colace, Nanarium. *Secundò* Deą fuit apud Arme-

Armenios,& Perſas,Strabone teſte lib.11.12.& 15.*Anaitis*,quæ & *Nais* ab eodem vocatur.Hanc verò Clemens in exhortatione ad gentes,*Venerem* eſſe ſcribit,traditque eius ſimulachrum primò omnium collocaſſe Artaxerxem Ochi filium Babylone, Ecbatanis,Perſis,Bactris, Damaſci, & Sardibus. ideoque & apud Menandrum pro *Laide*, *Naidem* legi,vult Stephanus Niger libro de nimio luxu fol.354. *Tertiò*,docet loco citato Strabo in Naitico fano magnam Sacerdotum dignitatem & maximam ſacrorum ſeruorum copiam fuiſſe,vt optimè cum hiſtoria noſtra iſta omnia faciant.*Quartò*,Veneris impuritati valde conſentanea ſunt,quæ idem Strabo eodem li.12. vbi ab eo Zela vrbs deſcribitur;de Anaitidis huius ſacris,quæ *Sacæa* vocantur,memorat,*Vbicunq;*,ait, *huius Deæ templum eſt, legibus ſtatutum eſt, vt Bacchanalia Sacæorum feſta celebrentur,viris omnino Scythice tum interdiu, tum noctu ſeſe tractantibus, dum inter ſe & cum mulieribus vna bibentibus,poculis certant,& laſciuiunt.* Dio Chryſoſtomus oratione 4.*de regno*, Athenæus lib. 12. etiam alia.*Quintò*,ita Deam iſtam expoſuerunt Agathias, Beroſus, Athenocles, Symmachus, qui Medorum Aſſyriorumque res geſtas grauiſſimè conſcripſerunt. & Gyraldus Syntag. 12. vbi addit: *Scribunt alij, ei Deæ antiquos dedicaſſe ex præſtantioribus puellas, quæ ibi proſtarent, quæ deinde velut viris tradebantur, ipſas hilarè accipientibus maritis*, de quibus Herodotus lib.1. Sunt verò veteres illi ſcriptores maiore digni fide, quam qui Dianam eſſe aiunt,Pauſanias lib.3.Plutarchus in Artaxerxe,cum quibus nihil eſt, vt Plinium lib. 33. cap.4. iungamus, quin potius ex eo loco videatur lib.6.cap.27. pro *Diana* legi oportere *Anaitidem.* licet fatear libenter, Dianam etiam in hiſce Orientis partibus valdè cultam fuiſſe,vti narrant D.Hieronymus in Danielis 7.8.9.11.Diodorus & Polybius, itemque Syntag. 12. in Perſia & Elymaitide refert Gyraldus. Et fortè Deæ vtrique nomen hoc commune fuit:pro *Venere* tamen potius faciunt,quæ de pyritheis & ignibus,ardoribusq; perpetuis colligit li. 6. Saxonicorum Goropius,quam pro ipſius Diana. Et verò illud à Venere ſtat, quòd eidem Deæ conſociat Strabo lib. 11.*Omanum*. Is enim à calore & æſtu,quemadmodum ex Hebraico חמן *Choman*, in li. 4. Tibulli notat Scaliger,nomen ſortitus eſt; ſicut & *Achemenij* ſeu *Achamanij*: & videri poteſt in Hieremiæ 31. S. Hieronymus. *Adhæc*, mulieribus, quæ in Dianæ ſacerdotium legebantur,perpetuam à viris omnibus pudicitiam indictam fuiſſe,ſcribit idem Plutarchus, ſicut & de iis,quæ ſolis ſacerdotes erant, refert lib.10. Iuſtinus.Iſtud verò à Naneæ mulieribus abeſſe, oſtendit, quæ ſequetur quæſtio. Quemadmodum verò vocatur etiam *Nais* vt dixi; ſic etiam ab Hermolao in Plinio ex Pauſania loco citato *Anaitis*,vel,vt apud Plutarchum, *Αἰτῖνς*. *Deniq;* eſt apud Stephanum & Thucydidem lib.3.Cariæ vrbs *Anæa*, quòd ibi,vt ait Ephorus,Amazonum vna ſepulta ſit *Anæa*. Salaces verò libidinoſaſque fœminas vocat in 35. Ieremiæ D.Hieronymus Amazones,*quæ vſque ad decrepitam ætatem bella libidinum experiantur.* Quidni ergo Nanæa, Venus? Et forte vſitatum etiam fuit veteribus Nanææ nomen. Nam in Bretzenhaimenſi, prope Moguntiam,pago, vbi veteris Gentilitatis lapides aliquot ſunt, vt *Petronius* cum corona querna, itemque cippus *Ioui & Iunoni* dicatus, qui CHRISTO tamen, ante templi ianuam,ſeruire iam cogitur;eſt etiam exteriori templi muro inſertum monumentum,in quo hæc *Regenolt ſoccho Nannecheo.*

QVÆSTIVNCVLA VIII.

Quomodo cum Nanæa, is, de quo hic agitur, Antiochus habitare verſ.14. volebat?

LYRANVS dicit, eum Deæ debitam reuerentiam facere voluiſſe. Sed Græcum συνοικεῖν, coniugalem cohabitationem importat, vt apud Ioſephum lib.11.cap.6. lib.12.cap.4. Herod.lib.1.& 4. Plutarchum in M. Craſſo, Iuſtinianum Nouella 79. alios paſſim. Sciendum enim, Regum veterum nonnullos, ſuis cum deabus matrimonia inire voluiſſe, vt de Elagabali *Vrania*, quam & *Venerem* in libro Iudicum probaui; ſcribit Xiphilinus: de Caligula inſinuat Suetonius cap. 22. niſi quod Elagabalus cum Solis Sacerdos in Syria fuiſſet, eum in iſtis Orientis partibus morem apertiùs indicat. Eſt verò hiſtoria huic loco aptiſſima, quam in Auguſto narrat Xiphiliniana Dionis epitome. *Cum viderent Athenienſes, velle Antonium Dionyſii nomine ornari, Mineruam ei deſponderunt. Is nuptias placere ſibi reſpondit, ab iisq́; centum myriadas drachmarum*, ſeu vt Albienſis Blancus vertit; *quadraginta millia aureorum exegit, dotis nomine.* De Peleo verò Iſocrates in Euagora: Θέτιδι τῇ Νηρέως θνητὸς ὢν ἀθανάτῳ συνῴκησε. Rurſumque fuerunt, quæ Diis ſuis nubere volebant, vti apud D. Auguſtinum lib.6. ciuit. cap.10. prodit Seneca, lib. *de ſuperſtitione. Sedent*, ait, *quædam in capitolio, quæ ſe à Ioue amari putant: nec Iunonis quidem, ſi poetis credere velis, iracundiſſimæ aſpectu terrentur.* Confirmatur verò iſta expoſitio vel inde perſpicue, quòd accipere volebat Rex pecunias *dotis nomine*, εἰς φερνῆς λόγον, ſeu vt in Syriacis Appianus & lib. 12. cap.3. Ioſephus loquitur, φερνῆς ὀνόματι. Eæ quidem, quibus locupletatum erat templum, pecuniæ, poſſent eius Deæ *dos* vocari, quemadmodum hodie apud nos *templa* interdum *dotata* vocantur, & ab ipſa etiam Venere lib.10. Metamorphoſeos, cum ait:

Eſt ager, indigenæ Damaſcum nomine dicunt;
Telluris Syriæ pars optima, quam mihi priſci
Sacrauere ſenes: templisq́; accedere DOTEM
Hanc iuſſere meis.

Si quis tamen ſine aliqua nuptiarum ſpecie, depeculari pecunias eas vellet, is *dotem* quidem acciperet, nō tamen *dotis nomine*, prout de Antonio iam eſt dictum. Et perſpicuè admodum lib.1. Suaſoriarum Seneca: *deſponderunt*, ait, *Athenienſes Antonio in matrimonium Mineruam, & rogauerunt, vt duceret. & Antonius ait ducturum: ſed* DOTIS NOMINE *imponere ſe illis mille talenta.* Vides *dotis nomen?* Nam de ſummæ variatione legi poteſt lib. 5. Animaduerſionum cap. 1. Iunius. Ideoque haſce pecunias, in dotem, Regi, per ſuas ſacerdotes, quaſi ſponſo, Dea offerre videbatur. Quod contra Lyranum eſt obſeruandum, quem, niſi eſſent hæc multò probabiliora, iuuarem libenter ex verbo συμμίσγειν, quod, cum alias *verbum*, vt veteres aiebant, *nuptum* ſit, ſuprà tamen lib.1. cap. 11. verſ. 22. pro *colloqui* ſumitur. Opinarer etiam eum non cum Dea ipſa, ſed cum aliqua dicatarum Veneri puellarum & ſacerdotum cohabitare voluiſſe, niſi eadem dotis pecunia impediret, quæ certè pro tot puellis, cum nuberent, à Dea in illarum dotem dari non poterat. Strabo tamen extremo libro 11. eodem hoc verbo συνοικεῖν vſus, docet, è ſplendidiſſimis familiis, puellas in Tanaidis Deæ honorem, meretricari ſolitas, &

tas, & ſuis ex operibus ampliſſima viris, qui ipſis congrederentur, munera dare; ſed iis præſertim, qui pari dignitate pollerent. Si Rex igitur iſtarum aliquam vellet, eam, ſuo è peculio & Deæ ipſius ærario, dotis plurimum attuliſſe, quis dubitet? præſertim, cum auri plurimum hoc in templo fuiſſe, *teſtis holoſphyratos aurea* illa *ſtatua* ſit, de qua lib 33. ca. 4. Plinius. Vide interim hic & exhorre ſceleratiſſimam, planeq; cœciſſimam Gentilium iſtorum cœcitatem.

QVÆSTIVNCVLA IX.

An, qui hic nominatur Antiochus, verè etiam hoc in loco interfectus tradatur?

NEGANT plerique omnes. Sed eorum *quidam* aiunt, eius *Ducem* quempiam interfectum, quia alius eſſe videtur, qui hoc libro *Dux*, & qui *Rex* vel *Antiochus*, nominatur. Cum enim dictum eſſet verſ. 11. *aduerſus Regem*, ſubditur verſ. 13. *Dux ipſe*, & ver. 14. *Antiochus*, ſi autem eſſet ipſemet dux, fruſtra iſte nominatiuus poneretur. Rurſum verſ. 15. dicitur, *illo*, ſcilicet duce, *ingreſſo*. Et poſtea ſubditur, *intraſſe Antiochum*, additurque *percuſſerunt ducem*, cum ſatis fuiſſet, *eum percuſſerunt*. Eſt ſatis expoſitio probabilis, prælerturque aliis à Diuo Thoma. Quia tamen dicitur non *dux ipſius*, à Latino Interprete, ſed *Dux ipſe*, & fieri poteſt, vt rei magis explicandæ cauſa modò *Rex*, modo *Dux* nominetur, dicunt *alij* eundem eſſe *ducem & Antiochum*, eum tamen *interfectum non eſſe*, ſed eos, qui cum ipſo erant, ver. 14. quia verba hæc: *cecidit*, *percuſſus eſt*, ei etiam in ſcripturis tribuuntur, qui non quoad ſeipſum, ſed quoad ſuos, cecidit & percuſſus eſt. vt Danielis cap. 11. quemadmodum notat ibi D. Hieronymus, Ioſue 11 Geneſ. 14. Ita Hugo, Canus, Bellarminus locis citatis, & Pererius libro 10. in Danielem, qui, quemadmodum apud Canum nonnulli, tolli mallet particulam, *&*, ver. 16. ante, *diuiſerunt*. Ab iis verò, *ſi quæras*, quomodo fieri potuit, vt è fano, vbi concluſus cum amicis erat; elaberetur Antiochus? *Reſpondet* Canus *dupliciter*. *Primò*, templum non fuiſſe clauſum poſt ipſius ducis ingreſſum, ſed militum. *Secundò*, ipſos milites occultum templi aditum aperuiſſe. Sed hoc vtrumque clarè textui repugnat, idque magis intelliges, ſi, quænam ſacerdotum iſtorum fallacia fuerit, verſ. 15. conſideres. In eum enim templi locum ducem iſtum pellexerunt, vbi è latentibus quibuſdam foraminibus, quæ in parietum lateribus erant, quemadmodum in nauibus, ea per quæ in hoſtes miſſilia mittuntur, vel è ſuperiori etiam laqueari peti poſſet. Vnde textus Græcus, *Lapidibus fulminaſſe* ſacerdotes iſtos refert; βάλλοντες πέτρους συνεκεραύνωσαν τὸν ἡγεμόνα. Neque cauſa eſt, cur verborum proprietate relicta, illos cædendi & percutiendi tropos confictemur. cum vix clariùs ſignificari poſſit, ducem illum verè percuſſum eſſe, licet neceſſe non ſit, quæ de corporum conciſione & capitum abſciſſione dicuntur, ad eum, vel alios omnes referre: ſufficit ad aliquos. Et quamuis verſ. 16. ij, qui cum ipſo Duce erant, intelligantur, ij tamen in Græco non exprimuntur. Dico igitur, *eundem & Ducem & Antiochum eſſe, vereq; quoad ſeipſum, hic cecidiſſe*. Quomodo verò iis, quæ de Epiphanis morte dicta ſunt, hoc, prout hæretici clamitant, nihil aduerſetur, ſequens quæſtio demonſtrabit.

QVÆSTIVNCVLA X.

Ecquis verò Antiochus hic?

TRES opiniones. *Prima* eſt, eſſe *Antiochum magnum*, quia apud Strabonem lib.16. cum Beli templum ſpoliare vellet, apud Iuſtinum l.32. Iouis Dindymæi, à finitimis barbaris interemptus dicitur. Ita Lyranus, initio ſuæ in hunc locum expoſitionis, D.Thomas, Carthuſianus, Canus. Sed tanto gaudio non exultarent hic Iudæi, cum is in eos, vt ſuprà dictum eſt, beneficentiſſimus fuerit. *Secunda* opinio eſt, eſſe Epiphanem, qui cum ſimiliter Dianæ templum, vt ait D.Hieronymus in Dan. cap. 11. Polybius, & Ioſephus, aut etiam Veneris Elymææ, vt mauult Appianus in Syriacis; ſpoliare vellet, occiſus eſt. Ita Bellarminus, Pererius locis citatis, & hæretici quidem omnes, ſed modo menteque longè alia. cum eum iſti Antiochum velint, vt perſuadeant hanc libri ſecundi narrationem, ei quæ ſuprà fuit lib.1. cap.6. lib.2. cap.9. è diametro repugnare, prout hîc etiam, in margine, notat aut Melanchthon aut Lutherus. *Sed* cum anno 188. mors Antiochi huius contigerit, vel anno ſuperiore, non poteſt Epiphani, cum is pridem miſerè perierit, tribui. *Neque* potuerunt, qui epiſtolam ſcribebant, de eo vno iam ſcribere, de ſecutis regibus aliis tanto, poſt illius mortem, annorum ſpacio, penitus tacere. *Tertiò*, mortis eius modus & locus, niſi quæ ſuperioribus quæſtiunculis reiecta ſunt, tueri quis poſſit, huic loco repugnant. Eſt igitur *tertia* opinio, eſſe *Antiochum Demetrij maioris filium, & minoris*, quem à Parthis captum dixi, *fratrem*, qui ab Euſebio & Bellarmino neſcio cur *Trypho* & *Grypus* vocetur, cum tres diuerſi ſint, vt de Tryphone patet; & *Grypum* Demetrij minoris iam dicti filium eſſe docent, Appianus, Ioſephus, Iuſtinus. Sed *probatur* hæc opinio *quadrupliciter*. *Primò*, quia iſte Antiochus hoc tempore vixit, initam cum Simone ſocietatem dirupit, Hieroſolymam ſeptem diuerſis caſtris obſedit, & plurimum vexauit. *Secundo*, quia in Perſidem, ſeu Orientales illas plagas, vt contra Parthos pugnaret, profectus eſt, vt libro 38. Iuſtinus explicat; cum quo loco conferendum libri 36. principium, vbi de Perſis. *Tertiò*, in expeditione iſta Parthica, omnes Antiochum iſtum mortuum tradunt, ſed vel generatim tantùm, vt Ioſephus cap. 16. lib.13. vel ſpeciatim quidem, ſed ita, vt in mortis genere non ſatis profani ſcriptores conſentiant, vt mirum non ſit, ſi à noſtro ipſi authore aliquantulum diſſentiant. Nam Iuſtinus, in prælio, metu ſuorum *deſertum* ait, & *occiſum* lib.38 Appianus ſub finem Syriacorum, eum *ſeipſum interfeciſſe*. Ælianus de animalibus lib. 10. cap.34. *ſeipſum* è loco quodam *præcipitaſſe*. Accedit demum, vt Antiochum hunc eſſe opiner; bonorum etiam ſcriptorum calculus. Nam ita olim ſenſit Rupertus cap.6. & 16. & 24. lib. 10. & noſtro ſæculo Medina loco citato, itemq; Sigonius lib.2. in Sulpitium.

Obiicit, veritatis indagandæ causâ, duo doctiſſimus Pererius. *Prius* eſt eiuſmodi. A nullo proditum eſt, eum *tali exitu*, *qualis* hîc deſcribitur, periiſſe. Reſpondeo, ſi *exitus quoad omnes* circumſtantias *talis* accipiatur, verum eſt. Sed idem de cuiuſcunque alterius Antiochi tam Magni quã Epiphanis morte dici poſſet. Si verò *quoad* circũſtantias *aliquas*, exitus *talis* accipiatur, non ſunt hic omnino nullæ, quas prophani etiam ſcriptores agnoſcant, verbi cauſa, violenta morte periiſſe. Quod verò illis authoribus aliis deeſt, id ex hoc loco ſupplendũ. *Poſterius*, Fuit iſte Antiochus pius, & Iudæis ita amicus, vt Hyrcanum ſecum in expeditione haberet. Reſpondeo *primò*, fuiſſe ab illo

illo vno facto, quod ſuprà narratum eſt, vocatum pium, neque adhuc apud omnes, vt ſuprà vidimus, neque ſolus. cum ſit Antiochus alius iſto poſterior, imò huius nepos, quem ſiue *ſerio*, ſiue *ioco*, vti tradit Appianus, vocarunt Gentiles *pium*. *Deinde* iſta in iſtis Regibus pietas admodum exigua, & inconſtans erat. Et cum bellum bis, vt loco nuper citato dicit Plutarchus, geſſerit contra Medos; prioríque bello feliciter admodum progreſſus ſit, vt ait lib. 38. Iuſtinus, fieri potuit, vt, quod antea ruptis fœderibus, fecerat lib. 1. Machab. cap. 15. Iudæos rurſus vexaret, victoria elatus. Vnde & Iuſtinus lib. 36. dicit, eum Iudæos ſubegiſſe. Sicque in priore tantùm expeditione ſecum Hyrcanum habuit, cum eſſet tunc amicitia inſtabilis, & quodammodo etiam dura, cum libertatē iis eripere, tributaq; imponere adlaboraret, quæ ſub Simone iam excuſſerāt & deinceps, poſt huius mortē, excuſſerunt, vt ait Ioſephus, & Iuſtin⁹ loco citato. *Tertiò* fortè dicat quiſpiam: Quomodo poſt Epiphanis mortem tam citò huiuſmodi ſacrilegium Antiochus alius tentaſſet? Reſpondeo, quemadmodum Epiphanem non terruit Magni exitus, ſic nec Epiphanis exitus hunc Aſidetem. Nec verò ipſe etiam hic Aſidetes Parthorum Reges cohibuit, niſi vt maiore manu, ditiſſima Elymæorum templa ſpoliarent, prout decimoſexto Strabonis libro exponitur.

Ad cœptam porrò feſtorum ſuaſionem, argumentum tertium à duplici miraculo ducitur. *Vnum* eſt ignis cœlitus demiſſi ver. 19. quod olim etiam factum erat Leuit. 9. 2. Paralip. 21. 3. Reg. 18. Et adiungitur hîc Neemiæ oratio, ver. 24. Legis approbatio, ver. 33. Ieremiæ authoritas, cap. 2. ver. 1.

QVÆSTIVNCVLA XI.

Quanam Perſis ver. 19. cum in Babyloniam ductos Iudæos dictum ſit libro 4. Regum?

RESPONDEO, Perſidis nomen latiùs interdum ſumitur, vt Orientales illas partes complectatur Chaldæam, Parthiam, Mediam. Sic hoc cap. 1. ver. 12. 13. 20. Et D. Chryſoſtomus homil. 6. in Matthæum, & Mamertinus Panegyrico ad Iulianum, dum gemina Perſidos flumina memorat Tigrin & Euphratem. itemque Lucanus libro 3. quemadmodum hodie Francię regni vel Hiſpaniæ nomina latius accipi ſolent, pro iis ſcilicet pænè regionibus omnibus, quæ vicinæ cum ſint, vni Regi parent. Sicuti & ab vna Perſidis regione, Perſæ omnes dicti olim *Achæmenij*, vt ait Stephanus. interdum etiam *Elymæi* aut *Elamitæ*.

QVÆSTIVNCVLA XII.

Quis dies Scenopegiæ?

RESPONDEO, eſt dies encæniorum, qui inſtar ſcenopegiorum celebratur libro 1. Machabæorum cap. 4. lib. 2. cap. 10. vt ibidem expoſitum. Alioqui Scenopegia ſiue Tabernaculorum ſolemnitas ad Tiſri ſpectabat, Exodi 23. & 34. Leuit. 23. Vide Riberam lib. 5. de feſtis, cap. 17. 18.

QVÆSTIVNCVLA XIII.

Quis dies ignis?

RESPONDEO, non eſt dies, quo ante templum ſecundum, in altari ſolo ſacrificabant è Babylone reduces Iudæi, Eſdræ cap. 3. vt patet hic verſu 18. vbi dicitur, *ædificato templo.* Non etiam dies dedicationis murorum, Neem. 12. vt exiſtimat cap. 19. Rupertus, quia hic eodem ver. 18. dicitur Græcè, *cum ædificaſſet templum:* Sed eſt *dies Encæniorum templi ſecundi*, non illorum, de quibus lib. 1. cap. 4. licet tunc etiam, vti ſuprà dictum, ignis ex altari eruperit, (nam neque Neemias tunc aderat, neque Perſarum Rex vllum in Iudæos imperium, prout hic ſignificatur; habebat) ſed eſt dies Encæniorum Eſdræ 6. Adar menſis die tertio. Tunc enim & Neemias aderat, vt ibidem dictum; & Perſarum Reges vigebant. Idque ita etiam ſcribit Gorion, lib. 1. cap. 16. & 17. niſi quod *Eſdræ* tribuit, quæ textus ſacer ipſi *Nehemiæ*. Agunt verò & de hoc inuento igne Abulenſis Exodi 29. quæſt. 20. Bleſenſis epiſtola 74. Ribera de templo libro 5. cap. 17. vbi pulchra omnino myſtica legi poteſt expoſitio. Vnum iam tantummodo D. Ambroſium afferre licet. Is cum Tobiæ pietatem, ſynceramque iuſtitiam & ſimplicitatem laudaſſet; *Conſideremus*, inquit, *aliud, quod in captiuitate geſtum, ſummum tenuit honeſtatis decorem. Nullis enim aduerſis honeſtas impeditur, quæ in his eminet, & magis præcellit quam in proſperis. Inter vincula itaque, inter arma, flammas, ſeruitutem, quæ liberis omni ſupplicio grauior eſt, inter pœnas morientium, excidia patriæ, viuorum formidinem, ſanguinem peremptorum non excidit cura honeſtatis. Sed inter euerſæ patriæ cineres & fauillas, in affectibus piis reſplenduit & refulſit. Nam cum in Perſidem ducerentur patres noſtri, qui tunc* DEI *omnipotentis cultores erant, acceptum ignem de altari, ſacerdotes Domini occultè in valle abſconderunt. Erat illic velut patens puteus, aquæ receſſu infrequens, nec populari vſui patens, ignoto & ſub arbitris remoto loco. Ibi obſignauerunt iudicio ſacro pariter & ſilentio ignem reconditum. Non illis ſtudio fuit aurum defodere, argentum abſcondere, quod ſeruarent poſteris ſuis: ſed inter extrema ſua, honeſtatis curam habentes, ſacrum ignem ſeruandum putarunt: ne eum vel impuri contaminarent, vel defunctorum ſanguis extingueret, vel deformium ruinarum aceruus aboleret. Abierunt itaque in Perſidem ſola religione liberi, quoniam ſola illis per captiuitatem extorqueri nequiuit. Poſt plurimum verò temporis, quando placuit* DEO, *dedit hanc mentem Regi Perſarũ, vt inſtaurari in Iudæa templum, & legitimos reparari Hieroſolymis ritus iuberet. Cuius gratia muneris, Neemiam ſacerdotem Rex Perſarum direxit. At ille ſecum deduxit illorum ſacerdotum nepotes, qui profecturi de patrio ſolo, ſacrum (ne periret) ignem abſconderant. Venientes autem, vt patrum ſermone eſt proditum, non inuenerunt ignem, ſed aquam craſſam. Et cum deeſſet ignis, quo adolerent altaria, haurire eos aquam Neemias ſacerdos, ſibique deferre, & aſpergere ſuper ligna iuſſit. Tunc, viſu mirabile, cum eſſet cœlum intectum nubibus, ſol repente illuxit, accenſus eſt magnus ignis, ita vt omnes in tam euidenti Domini gratia factum ſtupentes, lætitia perfunderentur. Orabat Neemias, pſallebant ſacerdotes hymnum* DEO: *vtq; conſumptum eſt ſacrificium, iuſſit iterum Neemias reſidua aqua maiores perfundi lapides. Quo facto flamma accenſa eſt, lumen autem refulgens ab altari conſumptum illico eſt. Hoc patefacto indicio, rex Perſarum in eo loco, in quo ignis fuerat abſconditus, & poſtea reperta eſt aqua: templum fieri mandauit cui inferebantur dona plurima. Appellauerunt autem illud qui erant cum ſancto Neemia, Epathar, quod interpretationem habet purificationis: à plurimis Nephte vocatur. Inuenitur autem in deſcriptionibus Hieremiæ prophetæ, quod iuſſerit accipere de igne eos qui poſteà eſſent futuri. Hic eſt ignis, qui cecidit ſu-*

dit ſuper ſacrificium Moyſi, & conſumpſit illud, ſicut ſcriptum eſt: Quia exiuit ignis à Domino, & conſumpſit vniuerſa, quæ erant ſuper altare, holocauſta. Hoc igne oportebat ſanctificari ſacrificium. Ideoq; & in filios Aaron qui alienum ignem inferre voluerunt, exiuit iterum ignis à Domino, & conſumpſit eos, ita vt mortui extra caſtra proiicerentur. Veniens autem Hieremias in locum, inuenit domum in modum ſpeluncæ, & tabernaculum, & arcam, & altare incenſi intulit illuc, & obſtruxit oſtium. Quod cum hi qui ſimul venerant, curioſius perſcrutarentur, vt notarent ſibi locum, nequaquam comprehendere atque inuenire potuerunt. Vt autem cognouit Hieremias quod affectaſſent, dixit: Ignotus erit locus, donec congreget D E V S *congregationem populi, & propitius fiat. Tunc* D E V S *oſtendet hæc, & apparebit maieſtas Domini. Congregationem populi tenemus, propitiationem Domini* D E I *noſtri agnoſcimus, quam propitiator in ſua operatus eſt paſſione. Arbitror quod nec ignem iſtum poſſimus ignorare, cum legerimus, quia baptizabat Dominus* I E S V S *in Spiritu ſancto & igni, ſicut in Euangelio dixit Ioannes. Merito conſumebatur ſacrificium, quoniam pro peccato erat. Ille autem ignis typus Spiritus ſancti fuit, qui deſcenſurus erat poſt Domini aſcenſionem, & remiſſurus peccata omnium: qui quaſi ignis inflammat animum ac mentem fidelem.* Eſt verò his temporibus obſeruanda & imitanda inſignis illa veterum illorum ſacerdotum laus, quæ vt præconem tantum, Diuum inquam Ambroſium nanciſceretur digna fuit. & eum imitans Rupertus lib. 10. de vict. cap. 18. *Quid illorum, ait, fidei contemplatione? Ignem morientem, qui nutriri non poterat, qui vbi nutriretur, non habebat, illi reſuſcitandum commiſerunt, in quo eſt ſpes reſurrectionis mortuorum. Nec eos fefellit ſpes. Quomodo?* Pergit ipſe cap. 19. explicare. ſed ego in textu pergo.

Ionathan ver. 23. non ſummus Pontifex fuit, vt nouæ tranſlationis commentatori videtur, ſed potius, vti cenſuit Lyranus; Leuita & Cantor. Atque hæc lectio inter prophetias legitur ſabbato ante quadrageſimæ dominicam ſecundam. Fuit porro *quadruplex* hîc *miraculum. Primum*, ignis in aquam verſi, non cinerem, non aërem, ver. 20. *Alterum*, aquam iſtam lignis & hoſtiis ſuperfuſam, accenſam eſſe: v. 22. *Tertium*, ſuperfuſam itidem lapidibus maioribus, qui vel ex ædificatione reſidui erant, vel ad ædificia & atria ſpectabant, verſ. 31. *Quartum*, ignem iſtum in altari non eſſe conſumptum, ſed tantum in iſtis lapidibus. Id enim ver. 32. Græcè clariùs ſignificatur, τὸ δὲ ἀπὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀντιλάμψαντος φωτὸς ἐδαπανήθη. *Eo, quod in altari erat, lumine refulgente, conſumpta eſt flamma.* ideoque Latina iſta, *ex lumine, quod reſulſit, conſumpta eſt*, intelligenda ſunt, quaſi ab iſto altaris lumine, ſeu flamma, lapidum lumen & flamma ſuperata atque conſumpta ſit.

QVÆSTIVNCVLA XIV.

Quid Perſarum Rex ver 33. fecit?

PRIMÒ rem diligenter explorauit. *Deinde* fecit templum, id eſt, inquit Lyranus, fecit vel *propriè* templum, vt Darius Eſd. 6. vel *impropriè*, iam factum ſcilicet decorauit, vt Artaxerxes. Sed Genebrardus in Notis dicit, factum aliquod ædificium, cuiuſmodi probatica piſcina erat Ioannis cap. 5. & apud Bedam Eſd. 2. fuiſſe tunc ædificatum. Eodemque ſenſu poſſet Græcorum *ἱερὸν* adiectiuè ſumi, vt ſcilicet locum illum, *ſacroſanctum* feciſſet, vt qui antea puteus profanus erat, iam in eo quædam D E I veneratio eſſet ac religio, vt etiam inquit, Nouæ tranſlationis commentator. Facitq; ad hanc expoſitionem non parum, quòd eum locum Rex ſepſiſſe, & conſerauiſſe

dicatur,

dicatur, Græcè περιφράξας. Vnde in Latino ver. 34. videtur fuiſſe, non, *conſiderans*, ſed *conſerans*, vel *circumſerans*, vel certè *obſerans*. Nam hæc alioqui obſeratio eo in textu omitteretur, & qui in Græco eſt δοκιμάσας verbis æquo plurib' verteretur, cum addatur; *rem diligenter examinans*. *Deinde* quòd loca iſtiuſmodi religioſa, templorum etiam nomen, quo Interpres noſter vtitur, admittant, vt Luci, aſyla, & ſimilia; ſicut & Virgilius dixit Æneid. 8. *Scrupea ſaxa, Bacchi templa*. *Tertiò*, ſacerdotibus bene faciebat, iiſque ſua ipſius manu multa diuerſa dabat, quæ ſuis è theſauris accipiebat. Poſſent verò τὰ διάφορα etiam ſumi, quaſi διαφέροντα, id eſt, præſtantia & eximia, ſeu meliora, & excellentiora, vt Rom. 2. Hebr. 1. ver. 4. *Quanto differentius, præ illis nomen hæreditauit.* An verò iſta propter Perſicas de igne opiniones Rex fecit? Tanta DEI bonitas eſt, vt quemadmodum ait S. Auguſtinus, è malis etiam bonum eliciat. Cum ergo ex delapſo cœlitus igne, qui vt ſuprà iam notatum; memoratur in ſcripturis aliquoties diuinitus etiam apud ſe ignem lapſum vel excitatum Gentiles fabularentur, apud Plinium lib. 2. cap. 110. Seruium lib. 12. Æneid. omnium verò maximè Perſæ apud Ammianum lib. 23. quibus etiam ignis ſacer & perpetuus, multaque item pyrithea, & πυρὸς ναοὶ, vt vocat in Coſroe Cedrenus; iſtam Perſarum Regis huius vel opinionem vel ſuperſtitionem potius, in bonum iam conuertit DEVS: ſuumque verum opus & beneficium à barbaro etiam laudari colique fecit.

QVÆSTIVNCVLA XV.

Quidnam eſt ver. 36. Nephthar?

IN D. Ambroſio vt ſuprà notare licuit, vocatur Epathar. Dicitur verò in textu, interpretari καθαρισμὸς, id eſt, purificatio. Cuius verò linguæ ſit, & ob quam cauſam iſtud ſignificet, mihi quidem exploratum non eſt. Video qui *Perſicam* vocem eſſe dicant, pari fortè facilitate dicturi, *Babylonicam*, ſi è captiuitate Babylonica ſacerdotes iſtos tum reduces cogitaſſent. *Tres*, quoad à doctioribus certius quid afferatur; proponam *coniecturas*. *Prima* eſt, פטר *potar*, Hebræis, Chaldæis & Syris eſt *dimittere & liberare*, *Niphtar* verò *liberatus*. ideoque & in feralibus Iudæorum ſaxis & epitaphiis, cuiuſmodi etiam aliquot, prope fontem, Iudæorum ipſorum arenæ vicinum, ad Moguntiam viſuntur; crebrum iſtud *Niphtar* eſt, pro *obiit*, aut *mortuus eſt*. Rurſum verò *patir* etiam *purum* ſignificat, vt Ezechiel. 13. *patir tin*, id eſt, purum lutum, & *azymum* ac *purum* Exod. 23. dum verſ. 15. dicitur in Thargum Onkelos; *Iath chagga depattiraia thittar. Solemnitatem azymorum ſeruabis*. Poſſetque nomen fieri *happatar* aut *ℵephtar*, quod ſit ἄφεσις *dimiſſio, remiſſio, liberatio*. Quidni & *purificatio* hinc eſſe poſſit, noſtrumq; iſtud *nephthar*, primò quidem, quia purificationis mentio clara verſ. 33. purificauerunt ſacrificia: deinde, quia quæ purificata & ſanctificata loca ſunt, ea iam ab omni prophano vulgariq; vſu liberata, & ab omni pæne hominum tributo immunia eſſe ſolent. Neque obeſſe poteſt Græcè Latineque aſpirari *th*. Poteſt enim & hoc aliquando in ט fieri, & ad iſtam ſignificationem vocari etiam poteſt cognatum verbum פתר, cui hodie tantùm tribuitur, vt *explicare* vel *interpretari* valeat. *Altera* porro coniectura. Fuit antiquitus apud Gentiles moris, vt in expiationibus & luſtrationibus, *ſulphure*, ideoq; & *bitumine*, *naphta*, ſimilibuſque ſacris aliis vterentur:

——cupe-

——– *cuperent* (ait Iuuenalis) *luſtrari,ſi qua darentur*
Sulphura cum tædis,aut ſi forte humida laurus.

Plinius lib.35.cap.15. *Habet*,inquit, *Sulphur in religionibus locum ad expiandas ſuffitu domos.* Videlicet, putabant igni iſti ſulphureo & bituminoſo cœleſtis & diuini quid ineſſe, quòd quæ apud ipſos ſacra erant, fulmina & fulgura, ſulphuris odorem haberent,& eorum ipſa lux ſulphurea eſſet, vt ibidem à Plinio ſcriptum eſt. Hinc enim & θεῖον Græci *ſulphur* appellarunt,& quæ fulmine tacta eſſent loca,ſtudioſè procurarunt Romani,ariſque excitatis & bidentibus cæſis *bidentalia*,nominarunt, prout Syntagmate decimoſeptimo tradit Gyraldus. Scimus verò *Nephet*, *Naphta* Eſter 1. & Exodi decimoquarto in Thargum Hieroſolymitano, eſſe *picem*, *Naphtam*, *petroleum*. Hic verò expiationem,& delapſum cœlitus ignem videmus,vt *Nephtar* inde dictũ videatur. Ad quod etiam facit, Babylonis, vnde hi redierant, muros è bitumĩne iſtiuſmodi, quod calcis vſum præbuiſſet,ferruminatos fuiſſe,Plinio eodem ibidem teſtante.Putata verò etiam ſunt olim omnia *ſancta*, eſſe *inuiolata*, cuiuſmodi & ea,quibus locus iſte circumſcriptus; eſſe potuerunt. Taceo Naphtæ cum igne iſto miram ſimilitudinem, cum in *illam*,vt lib.2.cap.105.ait Plinius,& ex eo lib.3.de foſſilibus prodit Agricola; *vndecunque viſam, protinus inſilire ignes ſoleant*, quemadmodum ignis hic in victimas & lapides tranſiliuit. Ad coniecturam *tertiam* propero. In Arabico quod,pro ſua humanitate,mihi ex Hiſpania mittebat R. P. Petrus Soto Maior; Dictionario, verbo, *purificare peccatum*,inuenio *Nikſar*,quod ab Hebræo *Cophar*, id eſt, *expiare* & *placare*,profectum ſatis conſtat. Quid ſi ergo *Nikphar* pro *Nephtar* legeretur? Et verò ab eadem Hebræa radice eſt illud,quod tam variè ſcribitur,*Caphrita*,id eſt,*ſulphur*,Pſalm.11.forte,quia,vt ſuprà dictum,ad purgationes & expiationes valet. Ex hiſce verò coniecturis quæ primò poſita,mihi prima. Et forte videri queat pro *Ephthar* factum in Græco *Nephthar*, per diſtractionem litteræ ν à priore dictione προσγινόμενον τοῦτο νέφθαρ cum fuiſſet τοῦτον, vt intelligatur τόπος locus. Nam expreſſe hunc ponit Latinus textus, hunc locum. A Græco autem potuit in Latinum error transferri.

QVÆSTIVNCVLA XVI.

Quid ſimiliter vltimum capitis verbum, Nephi?

IN D. Thomæ commentario ſunt hæc verba vltima *Nephi idem eſt, quod penitus.* ſed forte legendum, *idem eſt penitus.* vt indicetur idem hoc nomine ſignificari, quod altero nomine *Nephthar*. Videtur enim & hoc textus noſter innuere, dum ait. *Vocatur autem*,inquit textus,*apud plures Nephi*, ſed vocatur etiam Græcè νεφθαὶ, & apud Ambroſium loco citato *Nephte* quod non mirabitur, qui ſyncopas & mutationes,quas in vulgari ſermone fieri quotidie videmus, conſiderarit, itemque illas, quæ in linguis etiam antiquioribus obueniunt vt dum pro *corah*,lætatus eſt, Chaldaicè dicitur *chari*, vt in Chaldææ Grammaticæ principio monet Boderianus: pro *cheſid*,id eſt, ſancto & beneficio,Syriacè *chaſi* Act.2.vt ſuprà iam attigi fol.707. Et nonne in illa vſitata Rabbinorum phraſi אן dicitur אבתי *iccethi* pro אבתיב *iccethib*, id eſt, ſcriptum eſt, de quo in ſuo Syrochaldaico folio 15. idem Boderianus? Et *Bei* vel *Bai*, pro *Beith*, tam in compoſitione quam extra,vt Matth.12.id eſt,domus apud eundem fol.22.Quin verò

& per apocopen inuenitur *cic* pro *cicaion*. de quo nomine in Ionæ vltimum D. Hieronymus, an cucurbitam, vel hederam, aliudue ſignificet, diſſerit. Quia tamen Hieroſolymitani iſti Ægyptiis Iudæis ſcribunt, poſſet non omnino pingue forſan iudicium videri, ſi quis Ægyptiacum diei, quo ſolemnitas hæc perageretur, nomen loco huic accommodatum exiſtimaret. Cum enim haberent Ægyptij dierum 30. menſes omnes, è quibus non niſi dies 360. fiunt, vt ſolis annum aſſequerentur dies quotannis adiiciebant quinque vt eorum etiam annus conſtaret diebus 365. Horum verò quinque adiectitiorum dierum (ἐπαγομένας ἡμέρας vocant Græci, Ægyptij & Arabes *neſi* aut *νεσὶ*) *primus* dicebatur ὀσίρις, *alter* ἀρουηρὶς *tertius* τυφωνὸς, *quartus* ἶσις, *quintus* νεφθὺ. quod prorſus eſt Ambroſianum *Nephte*, de quo ſuprà. Vocatur verò apud Iunilium Firmicum li. de errore prophanarum religionum, ſoror Iſidis νεφθὺν. Sed dederint meliora ditiores, quibus, dum lectori teruncioIum offero; ſi ſuos è conditis arcis, in hac aliiſque rebus, theſauros efferendi occaſionem dedero, erit mihi ſanè lætitia: ipſis honor: ſcripturis lux; DEO gloria. Illud verò ver. 36. *appellauit Nehemias*, elegantem habet in Græco atticiſmum, de quo in commentariis linguę Græcæ Budæus, οἱ περὶ Νεεμίαν. Sed quia iſtud etiam verti poſſet, hi qui cum Neemia erant, vtraque verſio verſ. 33. ſupra in textum ingeſta; *Nehemias, & qui cum eo erant, purificauerunt ſacrificia.*

Cæterum ſunt nonnulli, qui ſe naturales Magos volunt dici, qui docent quemadmodum ignes perpetui fiant, aut quomodo aqua accendantur, oleo extinguantur, ſolis item radiis incendantur. Et in his eſt Ioannes Baptiſta à porta libro 12. Magiæ naturalis cap. 10. Scaliger exercitatione in Cardanum 13. 14. Et verò id genus quædam legimus apud Philoſtratum lib. 3. Eorum tamen, quæ illi fieri iubent, & applicari, nil hic vel factum vel applicatum, ideoque merum miraculum fuit. Nec *diei ignis* aut *menſis* aut *tempus* vllum notatur; quia vt ait cap. 19. Rupertus, id Ægyptiis Iudæis notum e-at, cum à Nehemiæ temporibus, dies ille feſtus receptus iam fuiſſet, antequam in Ægyptum ſcilicet illi venirent. Atque hi ſanè Iudæi multo iuſtiùs dixiſſent τῶς εὑρήκαμεν, quàm illi, de quibus lib. 1. cap. 2 & 20. Firmicus. Ait porro D Ambroſius loco citato ignem iſtum, *typum fuiſſe Spiritus ſancti*, qui deſcenſurus erat, quaſi ignis, *& ſpiritualis gratia*, quæ per ignem exurit, per aquam mundat peccata noſtra. D. Chryſoſtomus hom. 11. ad Hebr. *Nonne, ait, admiramur, ignem olim deſcendentem omnia conſumpſiſſe? Poteſt fieri, vt ignis quoque nunc deſcendat illo longè admirabilior, & omnia, quæ ſunt propoſita; conſumat: imò verò non conſumat, ſed in cœlum tollat. Is enim ea quæ offeruntur, non in cinerem redigit: ſed dona à* DEO *offert. Tales erant Cornely orationes* Act. 10.

IN CAPVT II. LIBRI II.

CAPITIS huius ſecundi textum à ſuperiore num diſcerpere decuit, cum vna eademque perpetuo eſſet epiſtola? Quia verò & in longioribus epiſtolis capita conſtituuntur, rectè quidem textus nouum caput inſtituit; ſed ſuperiori tamen connexè legendum. Eſt verò in eo alterum miraculum vei ſu 4. ad probandum directè vel indirectè, quod propoſitum erat, vt videbitur. Ieremias enim, cui in Græco textu additur ὁ προφήτης, *in monte Nabo* tria hæc abdidit, arcam, altare aureum thymiamatis, tabernaculum, quod in Salomonis templo duplex aſſeruabatur, Moſaicum, & Dauidicum, vt lib. 3. Reg. cap. 8. dictum. Narratur verò eadem hiſtoria à Gorionide lib. 1. c.

17. qui

17. qui etiam de tabernaculo Moſaico maximè iam agi docet: inſuper etiam à Dorotheo in ſynopſi de Prophetis capite de Ieremia, Epiphanio de vita & morte Prophetarum, è quo D. Thomas. Quia verò in eorũ verbis ſunt, quæ aut fidem aut diſputationem & explicationem aliquam requirant, ea ordine ſubnectam. Ait ergo inibi Gorionides. *Arca non aderat, quia abſtulerat eam Ieremias propheta, vna cum omnibus cortinis quas fecerat Moſes ſeruus domini in deſerto, & poſuit eas in monte Nebo, vbi inuenit ſpeluncam, in cuius concauitatem poſuit eas. Cumq́; ſequerentur ſacerdotes, qui fuerunt in diebus iſtis, prophetam, vt aduerterent locum, reſpiciens Ieremias poſt ſe, & videns, iratus, iurauit dicens: Non ſciet homo neque cognoſcetur locus donec venero ego, & Eſaias propheta, famulus Domini, tunc reſtituemus arcam in locum ſuum ſanctorum ſubter alas Cherubin. Factum eſt itaque à die illa, & deinceps, & obtulerunt patres noſtri oblationes ſuas, holocauſta ſua, ſacrificia ſua, pacifica ſua. & iuge ſacrificium ſuum, vnumquodq́; in die ſuo, adiuuante eos Rege Perſarum & Medorum, & ſubminiſtrante argentum & aurum, triticum, oleum, vinum, iuuencos & arietes per ſingulos annos, quoniam dilexerunt Reges Perſarum & Medorum templum* DEI *noſtri, atque ſanctuarium eius.* Dorotheus verò, quiſquis tandem eſt. *Hic*, ait, *propheta antequam caperetur templum, arcam legalem & quæ in illa erant, abripuit, & in petram quandam abdi fecit, dixitq́; adſtantibus, profectus eſt Dominus Sinai in cœlum. Et iterum, veniet legiſlator ex Sion cum potentia, & ſignum aduentus ipſius erit vobis, quando vniuerſæ gentes lignum adorabunt. Dixit etiam, arcam illam nemo eripiet, præter Aaronem, & tabulas in illa reconditas nemo introſpiciet ſiue ſacerdotum ſiue Prophetarum, præter Moyſen electum* DEI. *Et in die reſurrectionis arca primùm reſurget, & ex petra prodibit, poneturq́; in montem Sina, & congregabuntur ad eam omnes ſancti expectantes Dominum & fugantes inimicum, occident eum venientem ad hanc petram. Obſignauit autem eam digito, per nomen* DEI, *& facta eſt figura inſtar ſculpturæ ferri, & nubes lucida obtexit nomen* DEI, *nec quiſquam locum hunc cognouit, neque obſignationem legere poteſt in hodiernum vſque diem, & ad conſummationem vſque. Eſt autem petra in ſolitudine, vbi & primum fabricata eſt arca, inter duos montes, in quibus ſepulti iacent Moyſes & Aaron. Et noctu nubes veluti ignis locum hunc obtegit, iuxta quod olim factum eſt. Nunquam enim deeſſe poteſt gloria* DEI *à nomine* DEI. *Propterea gratiam Ieremiæ dedit* DEVS, *vt finem myſterio ſuo ipſe faceret, fieretque conſors Moyſis & Aaronis, qui & vnà coniuncti ſunt ad hunc vſque diem. Nam & Ieremias ſacerdotali ſemine prognatus eſt.* De S. Epiphanio Diui nunc Thomæ verba ſunt. *Dicit Epiphanius; hic eſt Ieremias, qui templum ſubuertendum prænoſcens, arcam teſtamenti cum his, quæ in eadem erant, tulit; & precibus eam abſorberi fecit in petram: petram verò digito deſignans, nomen* DEI *impreſſit, & factum eſt ſigillum in ſimilitudine ſcripturæ, quæ ferro cauatur. & ipſum domini nomen nubis operimento ita celatum eſt, vt ex tunc nec locum quis cognoſcere queat, nec nomen legere vſque in hunc diem & vſque in finem, & priſtinæ figuræ inſtar ignis & nubes ſæpè illic fit nocturno tempore, eo quod gloria Domini ab eius lege non deſinat. Eſt autem petra illa in eremi terra, inter duos montes, inter quos iacent ſepulti Moyſes & Aaron, dixitq́; Ieremias præſentibus; Dominus de Sion aſcendit ad cœlos, inde cum virtute reuerſurus, & erit ſignum præſentiæ eius, quando omnes gentes adorauerint lignum, dixitq́; quòd arcam hanc nemo poterit producere, præter Moyſen electum* DEI *prophetam. Et tabulas, quæ in ea ſunt, nullus aperiet ſacerdotum, nullusq́; prophetarum, niſi electus* DEI *Aaron. Et in prima reſurrectione reſurget hæc arca, & exibit de petra, & ponetur in monte Sinà, & omnes ſancti congregabuntur ad ipſam, regreſſum Domini expectantes, & vt vitent aduerſarium, qui eos fugientes, eſt quæſiturus interimere.*

Hæc ille.

QVÆSTIVNCVLA XVII.

Quando ignem, arcam, tabernaculum abduxit Ieremias?

RESPONDEO. hæc in vaſis, quæ Nabuchodonoſor abſtulit è templo, non fuiſſe, conſtat ex Ierem. 52. Eſdrę 1. ideoque tum in templo non fuiſſe, vel alicui tradita eſſe, ſatis patet. Quando verò ablata ſint, duplex opinio. *Prior* eſt S. Epiphanij in vita Ieremiæ; factum id à Ieremia eſſe, antequam Hieroſolyma & templum vaſtarentur tertia captiuitate, vt ſcilicet Ieremias ipſi Iechoniæ perſuaſerit, ſineret arcam auferri, quemadmodum & eidem perſuaſit, ſeſe dederet in ſecunda captiuitate Ieremiæ 27. 29. *Poſterior* opinio; factum id eſſe, poſtquam iam Hieroſolymam occupaſſet in tertia captiuitate Nabuchodonoſor, quod Ieremias Hieroſolymæ relictus facilè ab ipſo, vel ipſius ducibus arcam & alia illa impetrare potuit, cum apud hoſtes ipſos gratia & authoritate multum valeret, Ierem. 39. & antequam templum incenderetur, poſt vrbem iam occupatam, dies aliquot interfluxerint, vti 4. Reg. dictum cap. vltimo.

QVÆSTIVNCVLA XVIII.

Quomodo ignis, arca, tabernaculum dicuntur verſ. 4. Ieremiam comitata?

RESPONDEO, Lyrano videri hæc *à certis hominibus*, qui Ieremiam comitarentur, perlata eſſe. Dici tamen poteſt, *Angelorum operâ*, delata fuiſſe, præſertim cum Ieremias nullos videatur eius loci, vbi hæc abderentur, conſcios voluiſſe verſ. 7. Sic enim & ſanctiſſimum illud Lauretanum ſanctuarium, libro contra Vergerium, tranſlatum confirmat Turrianus. Quæres, an videntibus hominibus hæc Ieremiam comitarentur? Reſpondeo, fortè non omnes, ſed aliquos tantum vidiſſe, qui idcircò ad illum ſequendum concitati fuerint verſ. 6. quemadmodum qui cum CHRISTO reſurrexerunt Matth. 27. non omnibus, ſed quibuſdam tantum apparuêre.

QVÆSTIVNCVLA XIX.

Quando hæc eadem vel inuenta iam, vel inuenienda?

TRIPLEX *opinio. Prima* Riberæ Aggæi 1. inuenta fuiſſe Cyri tempore, cum è captiuitate Babylonica populus iterum Hieroſolymis congregatus eſt. Et ſi hoc eſſet, valeret miraculum hoc ad directè probandum templi ſecundi Hieroſolymitani ſanctitatem, cum in eo ſcilicet repoſita hæc fuiſſent, & quidem tanto miraculo inuenta. *Altera* opinio, inuenta fuiſſe non *propriè* ſed *myſticè* CHRISTI Domini tempore, qui eſt arca vera, & verum thymiamatis altare, qui verum tabernaculum excitauit, & in vnitatem fidei gentes congregauit. prout clarè dicitur Ioan. 11. Ita Rupertus

cap. 21.

cap.21. Ambroſius lib.3.offic. cap.14. *Congregationem*, ait, *populi tenemus, propitiationem Domini* Dei *noſtri cognoſcimus. Tertia* vult, in nouiſſimis mundi diebus hæc inuenienda, cum Elias & Enoch reliquias Iſraël congregabunt, & ad Christvm adducent. Ita Epiphanius loco citato, Dorotheus, Richardus de S. Victore lib.4.exceptionum cap. 11.(qui tamen poſteà ſubdit, *Antiochum tuliſſe altare aureum*) Hiſtoria ſcholaſtica cap.3. Iudith, Canus loco citato, & ipſe tandem Ribera. Ideoque Gorion Ieremiam ita locutum vult cap.17. libro 1. *Non ſciet homo, neque cognoſcetur locus, donec venero Ego & Elias propheta, famulus Domini. Tunc reſtituemus arcam in locum ſuum intra ſancta ſanctorum, ſubter alas Cherubinorum.*

Dico *primò*; In templo ſecundo videri *non fuiſſe arcam*, vel *tabernaculum*, licet altare thymiamatis nouum constructum ſit. Patet *primò*; Quia ſi hæc inuenta fuiſſent, hoc epiſtola dixiſſet, cum magnopere ad inſtitutum faceret. *Secundò*, hæc erant, dum Dominus populum congregaret, inuenienda ver.7. Sed Cyri tempore congregationem iſtam nondum perfectam oſtendit hoc capite verſus 18. & ſuperiori cap. verſ.27. *Tertiò*, ſi reperta fuiſſent, tum in templi ſecundi expoliatione, quæ per Titum facta eſt, arca in ſpoliis poneretur. At non ponitur apud Ioſephum lib. 7. de bello cap. 17. & 19. Imò idem lib. 6. cap. 6. expreſſè docet, tunc in ſancto ſanctorum nihil omninò fuiſſe. Cum in idem ſanctum ſanctorum ingreſſus eſt Pompeius, quid in templo viderit, enumerat idem Ioſephus diligenter lib. 14. Antiq. cap. 8. de arca tamen ſemper mutus. *Dices* fortè, arca, quæ poſt Babylonicum reditum inuenta fuit; erat iam antea per Epiphanem vel Craſſum, qui apud Ioſephum lib.14. templum expoliauit, ablata. *Reſpondeo*. Hoc vnum maximè ſpoliorum genus à Ioſepho notaretur, vel, vt cætera ſaltem vaſa, explicaretur 1. Machab. 1. *Denique* iſta in ſententia ſunt & veteres noſtri Doctores, & recentiores, vt iam patuit, adeoque ipſi Rabbini, vt dixi Eſdræ 6.

Dico *ſecundò*, duæ illæ ſententię, quæ & arcam iſtam Christi Domini tempore inuentam, & poſtmodum extremo mundi tempore inueniendam aiunt, benè cohærent. Nam idcircò non propriè inuenta fuit, vt veram & figuratam arcam haberemus, & figurantem illam non requireremus, prout dicitur Ieremiæ 3. Propriè tamen hæc nouiſſimis mundi diebus inueniri poſſunt, non vt Iudaiſmus reſtauretur, ſed vt Iudæi, arcâ viſa, & Ieremiæ prophetiâ completa, magis ad veriſſimam arcam Christvm Dominum & veriſſimum tabernaculum, Ecclesiam Catholicam adducantur, inuitantibus Enoch & Elia. Et hoc modo, ad indirectè probandam templi ſanctitatem iſta valent, *quia*, vt ait cap. 20. Rupertus, *occurritur obiectioni, cur videtur fortè templum minùs venerandum, quòd in eo arca & tabernaculum non eſſent. Reſpondetur enim, diuina id voluntate in futurum tempus, Ieremia teſte, differri.*

Et ex his patet *primò*; arcam in triumpho Romæ non fuiſſe, vt exiſtimat hiſtoria Scholaſtica, Iudith 3. Neque *hodie* in triumphali Titi Imp. arcu Romæ videri, quemadmodum loco citato ſe diligenter quæſiiſſe, nec inueniſſe refert Ribera, neque *veras* illas priores teſtamenti *tabulas*, & *Cherubinos* apud Egeſippum lib.1.cap.17. Pompeium vidiſſe: ſed illis *prioribus tantummodo ſimiles. Tertiò* intelligere liceat, impoſtorem illum, qui ſacra vaſa in monte Garizim Moyſen defodiſſe nugabatur, ex hac hiſtoria, vel occaſionem vel colorem aliquem quæſiiſſe apud Ioſephum lib. 18. capite 5.

QVÆSTIVNCVLA XX.

Quænam ſunt hic ver. 1. citatæ Ieremiæ deſcriptiones?

NON ſunt vlla Ieremiæ libri, qui hodie inter Prophetas canonicum locum obtinet; portio: ſed videntur eſſe alius quidam eiuſdem prophetæ liber, quem non habemus; in quo illius temporis acta quædam continerentur. Nam Græcè hic dicuntur ἀπογραφαὶ, quo nomine ſicuti & altero τῶν ἀναγραφῶν, in eam ſignificationem, ſæpè vtitur Ioſephus in libris Antiquitatis & contra Apionem. ſicque Menander etiam Epheſius τὴν τῶν ἐν τύρῳ βεβασιλευκότων ἀναγραφὴν edidit. Confirmatur hæc ſententia. *Primò*, quia S. Matthæus cap. 27. ver. 9. ait; *Tunc impletum eſt, quod dictum eſt per Hieremiam prophetam dicentem: Et acceperunt triginta argenteos precium appreciati, quem appreciauerunt à filiis Iſraël.* At in hodierna Ieremiæ prophetia teſtimonium hoc non legitur. Ergo alius quidam eiuſdem prophetæ liber concedendus eſt. Negant concluſionem iſtam non pauci, & Euangeliſtam ſeptem potiſſimum modis exponere annituntur. Omnes proponit Maldonatus noſter in illum locum: priores quidem ſex refutat; ſeptimum verò hunc tamquam omnium optimum proponit, vt in Matthæi contextum *Ieremiæ* vox irrepſerit. At meum in animum vix ea, de tot Græcis, Latiniſque Codicibus, irrepere poteſt ſuſpicio. *Sed* alium etiam Ieremiæ librum olim fuiſſe *teſtes* in eum Matthæi locum Origenes & D. Hieronymus, qui tunc tamen vel ob nonnullas deprauationes, vel ambiguas narrationes quas Iudæi fortè, in quorum is manibus erat; addiderant; apocryphus habebatur. *Demum*, viſa eſt probabilis hæc ſententia Franciſco noſtro Turriano lib. 1. pro epiſtolis Pontificum, cap. 13. prout etiam citaui Præloquio tertio, fol. 545. Hinc patet, quemadmodum exigui momenti ſint, quæ ex hiſce difficultatibus, contra horum librorum authoritatem, obiiciunt quidam apud Medinam lib. 6. de fide, cap. 13. Iudæi, & hæretici noſtri.

Specialia verò hiſce feſtis ſuadendis argumenta, ſunt quædam comparationes cum Moyſis & Salomonis encæniis & ignibus cœleſtibus, ver. 9. 10. 12. 13. Deinde eſt authoritas Neemiæ ver. 13. Sed notandum *primò*, videri varias verſiones ſimul congeſtas ſub finem verſus octaui, & principium noni. Nam Græcè tantùm habetur *vt locus ſanctificaretur*, μεγάλως *magnificè*. tum interpoſito puncto. *Manifeſtabatur enim hoc, ſeu manifeſtum fiebat, quod veluti ſapientiam habens obtulit ſacrificium.* Nota *ſecundò* verborum illorum ver. 11. *Eo quod non ſit comeſtum*, ſententiã eſſe, cum ſacrificium eſſet pro peccato, ideoque immundum videretur, ſicuti & peccatum ipſum, ideoque nec comeſtum à ſacerdotibus eſſet, id ipſum à flamma eſſe conſumptum, vt explicat cap. 23. Rupertus. Et ſumuntur verba hæc ex Leuit. 10. ver. 16. videnturque continuata eſſe cum ſuperioribus, vt quemadmodum ignis cæteras victimas accendit, ita & hoſtiam pro peccato iſtam conſumpſerit. Nota *tertiò*, per eam *librorum congregationem*, quæ à Neemia ver. 13. facta eſt, non ſignificari libros ſacros, quaſi deperditos, eſſe ab eo vel Eſdra reſtitutos, vt quidam apud Leonem Caſtrium cap. 43. Prolegomenorum in Iſaiam exiſtimant, ſed tantùm bibliothecam extructam, in qua eſſent libri de Regibus & prophetis, res ipſius Dauidis, Epiſtolæ Regum, de anathematibus ſeu donariis. Sed quia librorum nomen claritatis causâ, Latinus interpres, hoc loco, addiderat, ideo, modò ablatiuo, *de Regibus libros*, modò genitiuo vſus eſt, libros *prophetarum & Dauid.* Illud verò etiam notandum, quanti faciendus ſit *Bibliothecarum theſaurus*, cum & anti-

quiſſimus ſit,& à clariſſimis viris tanti factus, vt à Neemia iſto noſtro,& poſteà à Ptolemæo Philadelpho, ab Attalo Pergameno Rege, à Paulo Æmilio. à Caſſiodoro, ab aliis,de quibus Molanus libro de canonicis. Diuus Auguſtinus *Eccleſiæ bibliothecam, & omnes codices diligenter poſteris cuſtodiendos ſemper iubebat*, inquit cap. vlt. eius Vitæ Poſſidonius. Hinc etiam vides, ante Ariſtotelem, quem lib.13. Strabo primum bibliothecarum authorem tradit, & ante Philadelphum,& Pergamenos Reges, fuiſſe apud Iudæos bibliothecas, ſicut etiam apud Perſas fuerunt Eſdræ 6. Vide lib.6. cap. vlt. Gellium; Plutarchum in Æmylio & Antiocho, Iſidorum lib. 6. Goropium lib. 4. Nota *poſtremò*, quemadmodum omnia, quæ à verſ. 15. vſque ad 20. ponuntur, ſignificent eipſtolam claudi. *Si ergo deſideratis hæc: acturi itaque:* DEVS *autem, qui ſperamus quòd.* Ideoque nihil deeſt, præter *Vale*, quod tamen & ab Apoſtolicis epiſtolis præterquā Actorum 15.v.29.abeſſe non neſcit, qui legit. Inſtat horū librorum concluſio, ſed, quæ vnius alicuius Machabæi propriæ non ſunt, quæſtiunculæ prius aliquot enodandæ. eæque è Tuitienſi Ruperto fere omnes.

QVÆSTIVNCVLA XXI.

Cur Machabæos armis eſſe inclytos, bellisq́ defenſos voluit Dominus? vbi & de cæde, à Iudæis, in Eſther cap. 9 facta.

MIHI non aliis hic, quam ipſius Ruperti verbis vtendum, qui in ſuorum de victoria verbi DEI librorum ad Chunonem de quo antea, præfatione ita ſcribit. *Cum de regnis illis*, quæ à Daniele cap. 7. proponuntur; *& de ſanctis altiſſimi, quos illa regna beſtialiter contriuerunt, loqueremur, tu repente, quæſtionem feciſti de Machabæis, qui pardi, quæ tertia beſtia fuit*, id eſt, *regni Græcorum ſæuitiam cruentam, multis prælis & materialibus armis repercuſſerunt, & exinde in Eccleſia* DEI *memoriam inclytam ſibi acquiſierunt, dixiſti. Scire vellem certius, quæ cauſa ſit, vt eorum bellicam defenſionem non minus, quam indefenſam ſanctorum martyrum patientiam in ſancta Eccleſia legendo & cantando celebremus? Reſpondi ad hæc, certamen illorum & virtus militaris cum auxilio* DEI *multum vobis & omni ſæculo profuit. Agebat enim diabolus per Antiochum, qui appellatus eſt Epiphanes, id eſt, nobilis, vt nulla eſſet memoria ſiue exſpectatio. vel fides: eius repromiſſionis, quæ ad Abraham facta eſt, dicente* DEO. *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes. Quid enim agit ille Antiochus? ædificauit abominandum idolum deſolationis ſuper altare* DEI, *& per vniuerſas ciuitates Iudææ in circuitu ædificauerunt aras, & ante ianuas domorum & in plateis incendebāt thura, & ſacrificabant, & libros legis* DEI *combuſſerunt igni, ſcindentes eos, & apud quemcunq́ inueniebantur libri teſtamenti Domini, & quicunq́ obſeruabant legem* DEI. *ſecundum edictum Regis trucidabant eum. Nimirum hoc agendo fiebat, vt arbor bona ſuccideretur, & radicibus extirparetur, ne bonus ex ea prouenires fructus, id eſt, vt genus Iudaicum deſtrueretur, ne in ſemine Abrahæ, quod eſt* CHRISTVS, *omnes gentes benedicerentur, fieretq́ irritum quod propoſuerat & promiſerat* DEVS. *Defenſa eſt radix, vt talis & tantus inde ponat fructus fieri, atque impleretur veritas* DEI. *Et idcircò Machabæi, per quos id effectum eſt. iure nomen celebre poſſident in Eccleſia* DEI. *Similiter de Heſter atque Mardochæo ſentiendum eſt: quia cum diceretur vrſo illi, ſurge, comede carnes plurimas*

rimus, id eſt, cum Perſarum atque Medorum Regi Aſſuero dixiſſet Aman, decerne vt pereat gens Iudæorum, et decem millia talenta appendantur arcariis Gazæ tuæ, ſteterunt pro animabus ſuis et pro gente ſua, ita vt verſa vice in patibulo appenderetur Aman, quod Marchodæo parauerat, & decem filij eius cruci affigerentur, & per omnes prouincias vna die vltionis conſtituta, vindictam caperent Iudæi de hoſtibus ſuis. Ideoq; lib.10.cap.24. quot & quanti, quamque citò ſanctæ religionis hoſtes perierint, expendit: DEIq; meritò, eam ob rem, & bonitatem & potentiam celebrat. *Interea,* inquit, *ſaluus atque intemeratus permanebat theſaurus patris Abrahæ, theſaurus Dauid fidelis, ſcilicet verbum promiſſionis, quod ſub iuramento* DEVS *verax ſuper illos theſaurisauit. Stabat enim locus, & gens, vnde oportebat illud adimpleri. Generatio præteribat, & generatio adueniebat: ipſe autem cui veraciter dicitur, Tu autem ipſe es, & anni tui non deficient, in propoſito ſuo permanebat. Anno illo, quo (vt iam dictum eſt) fratres qui erant Hieroſolymis, & in regione Iudææ ſcripſerunt fratribus, qui erant per Ægyptum. Anno, inquam, centeſimo octauo, Ioannes cognomento Hyrcanus locum & gentem regebat, & ille annus principatus eius vndecimus erat, vbi tunc erant qui locum & gentem illam tantis odiis perſequentes exterminare voluerunt, velociter ſicut vmbra tranſierant, alius poſt alium diuerſis cladibus morientes, quorum interitus velocitatem ſi conſideres, rectè dicas quia in generatione vna nomen eorum deletum eſt. Vna quippe Machabæorum generatio vix exacta fuerat, principatum agente, ſuiq; principatus annum habente vndecimum Hyrcano, cuius per patrem* SIMONEM, *patruosq;* IVDAM *atq;* IONATHAN, *locum & gentem* DEVS *reſeruauerat, & tam multi Reges aduerſariorum ſucceſſim deceſſerant infrà annorum paulò plus, quam quadraginta ſpatium. Denique poſt radicem peccatricem, ſcilicet Antiochum Epiphanem, qui ſine manu contritus eſt, filius eius Antiochus Eupator deceſſit, poſt Eupatorem patruelis eius Demetrius filius Seleuci, poſt Demetrium, Alexander filius Antiochi, poſt Alexandrum, Demetrius filius Demetrij: Deinde Tryphon Tyrannus regni, qui* IONATHA, *& & Antiocho adoleſcente filio Alexandri dolo interfectis, diadema ſibi imponit, deinde Antiochus filius Demetrij, qui in templo Naneæ cecidit. Septem fuerant, iamq; non erant, nimirum cito deleti in vna (vt iam dictum eſt) generatione Machabæorum, & benedicebatur* DEVS, *atque laudabatur ſecundum Pſalmiſtam dicentem. Inimici vero Domini mox vt honorificati fuerint & exaltati, deficientes quemadmodum fumus deficient.*

QVÆSTIVNCVLA XXII.

Cur eoſdem Machabæos ipſorum tantummodo Iudæorum, non aliorum etiam gentium Principes, Regesq; fecit Deus?

NEQVE verò hic, vt aliud quidpiam, quam quod ab eodem Ruperto ſcriptũ afferam, mihi laborandum. Pergit enim eodem lib. 10. cap. 25. hiſce verbis prudenter. *Non poterat hic* DEVS *terribilis, qui tam cito abſtulit ſpiritum principum, & auxilio tam paruulo ſubleuauit gentem & locum, non poterat hoc facere verbum* DEI, *verbum* DEVS, *vt gens ſua, locus ſuus, regnis omnibus imperaret, quomodo regnum Græcorum paulo ante ab Alexandro Macedone dominabatur? Non poterat iſtud efficere, vt regnorum mundi caput Hieroſolymis haberetur, ſeu Machabæis vincentibus, ſeu anterius regnante Dauid, quem electione ſua, ſecundum cor ſuum Regem poſuerat* DEVS? *Poterat plane, ſi voluiſſet de huiuſmodi curare, plus quam*

exigebat

exigebat propoſitum ipſius. At verò propoſitum eius non erat vt beati viri ſuæ benedictionis hæredes in iſta valle lachrymarum, in iſto loco, qui poſitus eſt eis ad flendum & eſuriendum, & ad ſanctæ paupertatis ſtudium, iam ſubſilirent in equis & curribus & ingentibus more regum gentium poteſtatem haberent, aut dominarentur. Sed quid erat in propoſito eius? nimirum ſanctos eius & electos omnes in hoc mundo peregrinos eſſe, vel exules, & exſpectare regnum eius, cuius Rex vel Imperator ipſe DEVS *& Dominus eſt. Bene igitur ſecundum hoc propoſitum ſuum contentus fuit* DEVS, *tantillum ſuis præbere auxilium, quatenus inter gentes gens vnica & locus vnicus conſeruaretur, donec ex ea* DEI *veritas, id eſt, verbum promiſſionis adimpleretur. Vltra cautelam hanc vel prouidentiam, gentem exulem, filio, peregrinorum Abrahæ, Iſaac, & Iacob, cur exaltaret, cauſam non habuit Rex humilium* DEVS, *gentibus ſiue nationibus gentium, reges autem regum Imperatores habentibus, ſatis fuit illi genti loco illi prouidere reges aut principes, vt fuit* DAVID, *vt fuerunt iſti* MACHABÆI, *qualium prælus aut victoriis non quæreretur, vt vlla fieret preſſura mundi, ſed vt defenderetur gens, vnde eſſet ventura ſalus mundi. Regnum autem & Imperium gentis illius ſuper omnes gentes, quando vel quo tempore conſurgeret prouidebat, ſedens in throno ille apud Danielem antiquus dierum, qui venturo de illa gente filio hominis iam poſſidebat regnum & poteſtatem, vt omnes populi, tribus, & linguæ ſeruiant illi in æternum.*

QVÆSTIVNCVLA XXIII.

Peccarintne Machabæi ſocialia cum Romanis fœdera ineundo?

PECCASSE tradebat ſuprà fol. Ioſippus Iudęus: creditque idem Rupertus eodem lib. 10. cap. vltimo. *Subobſcurum, ait, quiddam fratribus victorioſis in medio ſuæ claritatis accidit,* IVDÆ, IONATHÆ *atque* SIMONI, *quòd videlicet victoriis clarificati, vltro miſerunt ſocietatem & amicitiam ſtatuere cum Romanis potentibus, & famoſis, quamuis ſuper hac re eos non culpet ſcriptura, res geſtas continens ipſorum; nihilominus tamen animaduertere promptum eſt, non fuiſſe tutum coram* DEO, *neque lege conceſſum Iudæis, vt expeterent amicitias gentium. Veruntamen ſicut fuerunt in vita ſua, ita & poſt mortem glorioſi ſunt, quia ſi quid pulueris, aut puluere vanitatis, taliter admiſerunt, omnino deletum eſt cita ſubſequente morte ſingulorum.* Denique IVDAS *primus miſerat Romam conſtituere cum illis amicitiam & ſocietatem. Et interea Demetrius Rex poſt caſum Nicanoris & exercitus eius, oppoſuit Bacchidem & Alcimum rurſus mittere in Iudæam, & in illo prælio cecidit ille potens, qui ſaluum faciebat populum Iſraël. Deinde* IONATHAS *Romam miſerat ſtatuere & renouare cum illis amicitiam; & poſtmodum à Tryphone dolis circumuentus atque occiſus eſt. Similiter* SIMON *miſerat cum illis renouare amicitiam, nec multum poſt à genero ſuo Ptolemæo interfectus eſt. Tales euentus ſingulorum fines obſcurare videntur, quòd in eo videlicet ſibi cœleſte diminuerint auxilium, dum quærunt ab hominibus ſeculi quaſi pacis & ſecuritatis firmamentum.* Sic & Petrus Bleſenſis epiſt. 146. quæ Reginę Anglię nomine ad Celeſtinũ Pontificẽ ſcripta eſt. *Pugnas,* inquit, IVDÆ, IOHANNIS, SIMONIS *Machabæorum fratrum, cœleſtis diſpenſatio felicibus proſperabat auſpiciis. miſſa verò legatione ſibi firmantes amicitiam Romanorum,* DEI *perdiderunt auxilium: nec eis ſemel, ſed ſæpius venalis eorum familiaritas, verſa eſt in ſingultum.* Subſcripſere his alij, quibus & meum ego punctum adderem, niſi graues iuſtaſq; cauſas, antequam ſceleris quiſquam damnetur, afferendas putarem. Quanto verò magis, antequam tales tantique

viri? Nunc verò quid affertur? Non culpat,inquiunt,eos ſcriptura: ſed cita ipſi morte vel prælijs vel inſidiis,ceciderunt. Non eſt ea vel cita, vel certè culpanda mors, quæ matura,ſancta,glorioſa. Horum verò mors alia num fuit? Mitte ſingulorum ætatem in digitos.diſputa eorum pro ſanctiſſima religione pugnas, ærumnas,diſcrimina.Expende ipſorum in DEI templum, cæremonias, gentemque totam promerita, num ipſis immatura putanda mors? Licet enim bonorum, fortiumque virorum,ipſi Reipublicæ,iisq; omnibus, qui eorum præſidio & virtute defendebantur & ornabantur, parum vnquam maturus ſit ex hoc mundo abitus: ipſis tamen nunquam non maturus eſt. Quibus vero aliis modis,qui in acie,caſtriſque ſemper verſantur,aut certè,qui hoſtes, æmuloſque habent, mori ſolent? Quid in iſtorum morte nouum, inuiſum, inuſitatum? Sed eſto. faciamus eſſe aliquid. cur eius mortis cauſam potius dicamus percuſſa cum Romanis fœdera, quam aliud quodlibet peccatum, homines cum eſſent? Et verò hæc ita dicuntur,quaſi,qui moriuntur omnes,proprium,ob quod mori debeant; peccatum admiſerint. Ipſi verò bona mente cum eſſent, DEVM timerent, religionis zelo flagrarent, pro patria, rituumque diuinorum ſanctitate fortiter dimicarent, aut certè mali nihil,vt, ſuprà vidimus; patrarent, vitam reliquerunt. An iſtiuſmodi mala mors? At *lege Iudæis conceſſum non eſt*, gentium amicitias expetere. Si legem iſtam iſti recitarent,confecta res foret. Erat iis fortè in animo illa Deuteronomij 7.verſ.3. ſanctio. *Non inibis cum eis gentibus fœdus, nec miſereberis earum.* Sed quænam iſtæ gentes? Num totius mundi omnes? Non. ſed eæ, quæ promiſſionis terram incolebant: quæ ibidem verſ. 1. numerantur ſeptem, Hethæi, Gergezæi, Amorrhæi, Chananæi,Pherezæi, Heuæi, & Iebuſæi. Permittunt diuina præcepta, ſuadetque naturæ lex,vt,ob ſui defenſionem,humana diuinis præſidia iungantur: vita,patria,religio humanis etiam armis propugnetur:ideoque & iis etiam modis ac rationibus,quæ neque per ſe iniuſtę,neque alias à DEO,vel Magiſtratu vllo vetitæ ſunt. Fœdera ſanè ſocietatemq; coiit olim *Abraham* cum *Eſchol* & *Aner*, Gen.14.v.13. cum *Abimelech* & *Phicol*, Geneſ.21. ver.24.27.32. *Iſaac* ſimiliter cum *Abimelech, Ochozath* & *Phicol*, Geneſ.26. ver.28. & 31. *Iacob* cum *Laban* Geneſ. 31. ver. 44.53. *Dauid* cum filiorum *Ammon Rege*, 2. Reg.10.ver.1. cum *Bendado* Damaſci Rege *Aſa*, 3.Reg.15. verſ.19. cum aliis alij. licet eorum quidam interdum peccarint, quod modum in omni actione humana neceſſarium non tenerent,dum plus in hominum viribus & opibus, quam in DEO ipſo ſpei ab iis plus collocaretur. Quia verò Rupertus, etiamſi paciſcendis fœderibus iſtis peccaſſent, non ideò eos æterna felicitate diuinitus donatos negat, ſed ſi quid puluerisab iis contractum eſſet, id cita illa morte penitus abſterſum deletumq; ait, adiungam de militibus, qui eodem Machabęorum tempore, pro religione,arma tulerunt; generalem Thalmudicorum ſententiam; *In hoc*,aiunt, *ſacro bello,plerique dum viuerent, filij erant diaboli & peccati. At poſt mortem*, DEI *filij, martyrio eorum peccata expiante.* & adiungit in pſal.78. Genebrardus; *Audis, quanta ſit vis belli ſacri contra Turcas & hæreticos, vt parum probos, ſanctos & martyres efficiat: vbi vinci ſalutare, vincere glorioſum.* Commodè tamen hoc intelligendum docent,quę Imperatori Phocę volenti,vt militibus omnibus contra fidei hoſtes cadentibus, martyrum nomen honoſque impenderetur; ab Antiſtitibus reſponſa, vt quidem ſcribit in Can.13. Balſamon,& Reuerendiſſimus BARONIVS Tomo Annalium octauo, anno Domini 610.

QVÆSTIVNCVLA XXIV.

De Machabæorum hiſtoria, quæ tradit Canticorum cap. 6. à verſu 7. Thargum Chaldaicus, & an vera?

CVm de Mathathia dixiſſet iſte Thargum ea, quæ ad prioris libri caput 2. allata ſunt fol. 630. ſubiungit. *Tunc ſurrexerunt Græci & congregauerunt ſexaginta Reges de filiis Eſau, indutos loricis, aſcendentes ſuper equos, & equites, & octoginta duces de filiis Iſmaël, aſcendentes ſuper elephantos, præter reliquos populos & linguas, quorum non erat numerus: & conſtituerunt Alexandrum Regem ſuper eos principem, & venerunt, vt pugnarent contra eos in Hieruſalem. Et in illo tempore erat cœtus Iſraël ſimilis columbæ perfectæ, & ſeruiebat vnanimis Domino ſuo: & apprehendebat legem, & laborabat in verbis legis, in corde perfecto, & puræ erant iuſtitiæ eius, ſicut in die quo egreſſa eſt de Ægypto. Tunc egreſſi ſunt filij Haſmonæorum, & Mathathias, & omnis populus Iſraël, & pugnauerunt contra eos, & tradidit eos in manus eorum: & cum hoc vidiſſent habitatores prouinciarum, beatos dixerunt, & regna terræ, & potentes, & laudauerunt eos. Dixerunt nationes: Quàm ſplendida ſunt opera populi huius, ſicut mane! Pulchri ſunt iuuenes eius ſicut Luna: & pura ſunt merita eius ſicut Sol: & terror eius erat ſuper omnes habitatores terræ, quando ambulabant vexilla eius per deſertum.* Vult expoſitor hic exponere verba illa Cantici; *Sexaginta ſunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea perfecta mea. Vna eſt matri ſuæ, electa genitrici ſuæ. Viderunt eam filiæ, & beatiſſimam prædicauerunt: reginæ & concubinæ laudauerunt eam. Quæ eſt iſta, quæ progreditur quaſi aurora, conſurgens pulchra vt Luna electa, vt Sol terribilis, vt caſtrorum acies ordinata?* Quam accommodata hiſce verbis expoſitio ſit; non eſt huius loci & temporis diſceptare. ſed quæ de 60. *malchin* ſiue Regibus Eſauiticis, de 80. *doucefin* ſiue ducibus Iſmaëliticis, quæ item de *Alexandro*, vt videtur, magno vel vera non ſunt, vel *Regum* nomen accipiendum paulò latiùs, vt Satrapæ, potenteſque homines intelligantur, prout dictum Tobiæ cap. 2. quæſt. 2. Iudith cap. 2. quæſt. 1. per *Eſauiticos* & *Iſmaëliticos*, quicumque Gentiles & Iudæorum hoſtes, per *Alexandrum*, aut ipſe *Alexander Bales*, aut verò, quilibet in iſto Syriæ regno, Alexandri ſucceſſor.

QVÆSTIVNCVLA XXV.

An ex hoc Machabæorum tempore cœperunt Iſraëlitæ vocari Iudæi?

COmmentarivs in S. Pauli epiſtolas vetus ille quidem, ſed quem Diuo Ambroſio temere falſoq; aſcriptum, docti pridem viri oſtenderunt, affirmat à Machabæo Iuda cœptos Iſraëlitas vocari Iudæos. *Iudæi*, ait in Romanæ caput. 1. *ex tempore Iudæ Machabæi dici cœperunt, qui in cauſa cladis, reſtitit ſacrilegiis Gentium: & fiducia* Dei *collegit populum, & defendit genus ſuum. Fuit autem ex filiis Aaron.* At ante Machabæum Iudam, Iudæos iam appellatos, teſtantur, de Iudæis priuilegia, litteræ & hiſtoriæ, quas hiſce temporibus antiquiores percenſet Ioſephus lib. 12. & 11.

QVÆSTIVNCVLA XXVI.

An Schiſmaticos & Hæreticos conſoletur Machabæorum hiſtoria?

QVIS crederet poſſe hoc ab vllo aſſeuerari? & tamen è neſcio qua delirij olla edidit hoc ipſum, Lipſiæ, hoc ipſo anno Dauid Chytræus. Licet enim pios vocet, dum tamen ſeipſos ab ordinaria poteſtate ſacerdotum dicit, non periphraſticè ſchiſmaticos & hæreticos deſcribit? Nam operum ſuorum Tomo 2. fol. 497. de Machabæorum hiſtoria ſcribens; *Eſt conſolatio*, inquit, *piorum ſeiungentium ſe ab* ORDINARIA *poteſtate ſacerdotum impiorum, qui vociferantur ſentiendum eſſe cum ordinariis gubernatoribus, & maiori parte: & inhoneſtas ac ſeditioſas eſſe omnes ſeiunctiones à* LEGITIMA POTESTATE *ſeu à communi conſenſu maioris partis.* Sed *primò* decrepitus iſte Lutheri, Melanchthoniſque diſcipulus, parum aduertit duobus poſſe modis *impios* dici ſacerdotes, ratione ſcilicet *fidei* & *morum*. Cum *fide impij* ſunt, ab iis quidem diſcedendum; ſed vbi ordinarios, legitimosq; Pontifices, Machabæorum tempore, iſto modo impios fuiſſe legit? quomodo probat? Sanè qui impij erant Iaſon, Menelaus, Alcimus, ij non legitimi, ſed meri Pſeudopontifices, & quidam veluti Antipapæ fuerunt, prout hactenus oſtenſum. Cum verò *moribus tantùm impij* ſunt, mordicus illud CHRISTI Domini tenendum Matth. 23. ver. 2. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcumque dixerint vobis facite: ſecundum opera verò eorum nolite facere. Dicunt enim & non faciunt.* At neque legitimos Pontifices vlla morum improbitate contaminatos tunc fuiſſe monſtrare Chytræus poteſt. quin ſancti potius fuerunt, Onias, Mathathias, alij. Neque Machabæi ſe *ab ordinaria ſacerdotum poteſtate* ſeiunxerunt, ſed eam omni ſtudio & conatu, contra impios illos tutari ac retinere conati ſunt. quin verò ad ipſos, qui è prima ſacerdotum claſſe oriebantur, ordinaria hæc poteſtas, Eccleſiæ illius voluntate, aliorumque omnium inopiâ, iure optimo pertinebat. Papę verò Saxonici, Lutherus, Schmidelinus, & Gallici, Caluinus, Beza, cæterique omnes à priſca maiorum religione apoſtatę, ſunt (ne Antiochos dicã) ipſiſſimi Iaſones, Menelai, Alcimi, horumq; aſſeclæ. Confer *opera*. Non iſti noſtri ad vetitorum ciborum dapes vrgent? Non ſacras ædes prophanant? Non cerebrorum ſuorum idola in iis conſtituunt? Non iuge ſacrificium exterminant? Non ſacras templorum opes deprædantur? Non ipſos veterum rituum tenaciores irrident, calumniantur, cumque licet; vexant, mactant, excarnificant? Et vide impudentiam. Qui Machabęorum olim libros contempſerunt, hi Machabęorum iam nomen & laudem appetunt. Poſſet iis tamen, quę Præloquio 3. fol. 545. ex hęreticis dicebam; Chytræi huius elogium adiungi. *Lumen*, ait fol. 498. *vndecimi & octaui capitis Danielis, eſt hiſtoria Machabæorum, recitans ſucceſſiones regum Syriæ & Ægypti, & ingentes calamitates Eccleſiæ, & politiæ Iudaicæ ſub Antiocho Epiphane, & liberationes ac victorias Machabæorum mirandas. Quæ eam ob cauſam à Daniele erant prædicta, vt pij præmonerentur, & confirmarentur, ne à* DEO *deficerent, ac vt ſcirent, non eam calamitatem diuturnam fore.* Nunc tandem adſit concluſio.

Con-

Concluſio libri ſecundi. *Caput vlt. lib. II.*

38 Igitur his erga Nicanorem ge-
ſtis, & ex illis temporibus ab
Hebræis ciuitate poſſeſſa, ego quoq;
in his faciam finem ſermonis.
39 Et ſi quidem bene, & vt hi-
ſtoriæ competit, hoc & ipſe velim:
ſi autem minus dignè, conceden-
dum eſt mihi.
40 Sicut enim vinum ſemper bi-
bere, aut ſemper aquam, contra-
rium eſt: alternis autem vti, dele-
ctabile: ita legentibus ſi ſemper ex-
actus ſit ſermo, non erit gratus.
Hic ergo erit conſummatus.

Commentarivs.

Petit Author ſibi ignoſci, & ſimilitudine vtitur, cuius eſt *duplex* expoſitio. *Vna* eſt, vt ratio petitæ venię ſit, quòd ipſe ſemper orationis tenuitatem adhibuerit, quaſi vel meracum ſemper, vel aquam puram propinarit, cum Auctor, è quo iſta collegit, omnia dicendi genera, amplum inquam, & tenue, ſuauiſſimè permiſcuerit. quaſi diceret: Si minus dignè, ſeu, ſi exiliter & mediocriter hiſtoriam iſtam perſecutus ſum, hoc ipſum erat, quod vt conſequerer, fieri potuit. Nam purum vinum, aut puram aquam bibere noxium eſt: mixta verò & quodammodo diluta, iucundum: Ita & illa orationis conſtructio, quę amplis grandibuſque verbis mediocritatem, tenuitatemque ſimul temperat & miſcet, eos, qui in lectionem inciderint, oblectat. *Altera*, quam Interpres noſter expreſſit, expoſitio eſt, vt, cur ignoſci ſibi poſtulet, cauſa ſit, quòd interdum eſſe gratum ſoleat, ea, quę exiliore ſtylo ſcripta ſunt, legere, propter quandam varietatem & viciſſitudinem; quam probat ſimilitudine, cui conſentiunt Iſocrates ad Demonicum, Ariſtophanes in Pluto, qui verbis iiſdem dixerunt πάντων πλησμονή, *omnium eſt rerum ſatias.* & in idyllio 4. Moſchus, καὶ εὐφροσύνης κόρος ἐστί. *Etiam gaudij ſatietas eſt.*

Qvæstivncvla I.

Poßitne ſacer ſcriptor veniam petere?

Negant hæretici, idque humani ſpiritus, non diuini eſſe aiunt. *Id à Spiritu ſancto,* inquit Wittaker. loco citato, *longiſſimè alienum eſt. Vera enim ſemper ſcribit, atq; ita ſcribit, vt ſcribendum fuit: nec vnquam in re vel modo errat, nec venia illa noſtra indiget.* Reſpondeo *primo*, aliud eſſe, malè agere, aliud videri, & quidem alicui. Rurſus, aliud, vera loqui & ſcribere, aliud facundè & diſertè. Rurſumque aliud, aptè & conuenienter, ex re ipſa, aliud ex hominum quorundam tantùm iudicio & opinione. Deniq; aliud, venia indigere; aliud, non neceſſitatis, ſed humilitatis vel boni cuiuſdam finis alius ergô, veniam petere. Spiritus ſanctus, & qui eo afflatur, nunquam errat in re, vel modo agendi, aut ſcribendi: Reuera nunquam falſa loquitur aut ſcribit, ſed reipſa ſemper aptiſſimè dicit & ſcribit, prout in Prolegomenis Bibliacis cap. 5. tradidi. Videri tamen interdum poteſt etiam minùs aptè loqui, aut ſcribere, vt quando cum paruulis

balbutit, ſeque nobis accommodat, petereque veniam, non qua indigeat, ſed qua nos ipſi indigeamus, vt opinionum noſtrarum infirmitati ſeſe quodammodo attemperet, vel vt modeſtiæ nobis exemplum præbeat. Poſſent hæc omnia probari ex primæ veritatis, ſummæ bonitatis, & ſapientiæ natura, ex iis, quæ de ſcripturarum ſtylo in citatis iam Prolegomenis dixi; ex iis quæ de reconciliatione, & veniâ Spiritus ſanctus ſuadet, Matth. 5. 2. Corinth. 12. 13. & ex ſanctorum aliorum factis. Reſpondeo *ſecundò*. Noſter Author veniam petit, non ratione rei, ſed orationis, neque quoad huius veritatem, ſed elegantiam & ſplendorem; neque hunc, quaſi orationi deſit; ſed comparatè, quòd ſcilicet deeſſe videri poſſit, dupliciter. *Primò*, ſi cum quorundam hominum iudicio ſplendidiorem orationem requirentium conferatur. *Deinde*, ſi cum ipſo Iaſone, cuius metaphraſten agit, vti ſuprà dictum eſt. Et patent hæc ex ſimilitudine poſita, vtrolibet modo intelligatur. Quemadmodum enim D. Paulus 2. Corinth. 12. ſe *ſermone imperitum*, non reuera, vt in Paulo num. 8. docui; ſed ex aliorum ſenſu & opinione vocat: Sic & Author noſter, quem alioquin ſatis diſertum agnoſcit nouæ tranſlationis Commentator, cum plures in eo Atticiſmos notet. Et Iudæi apud Medinam loco citato, qui etiam ex Græca iſta facundia confectum volunt, Hebraicè ipſum non ſcripſiſſe. Quamuis enim conſecutio iſta negari poſſit, cum qui Hebraicè diſerti & facundi ſunt, vt Eſaias, Oſeas, poſſint etiam Græcè & Latinè, cum quadam orationis maieſtate, verti: poteſt nihilominus id concedi. præſertim cum D. Hieronymus, vt initio dictum eſt; hunc librum ſecundum ſe Hebraicè non vidiſſe, narret. Cuius rei cauſa rectè affertur, quòd hoc ipſo tempore, propter Græcorum Imperium, Græca lingua inter Iudęos & in tota Syria peruulgari valdè inceperit. Hebraica tamen lingua ſemper apud Hebręos doctiores retenta eſt; & Chaldæa vel Syriaca, quam è captiuitate attulerant; inter plebeios. Deinde, quia & ij, qui in Ægypto verſabantur Iudæi, ſimili ratione, propter Ptolemæorum imperium, Græcam linguam notiorem habere incipiebant. imò ſermone ita prorſus Græciſſabant, vt Hebraici vel obliti, vel rudes pænè omnes, non ita multo poſt, viſi ſint. vnde & ἑλληνισταὶ nominati. & licet alicubi Ioſephus ſecus dicere videatur, videmus non paucos, in quibus Septuaginta duo Interpretes fuerunt; Græcę linguę fuiſſe ſcientiſſimos. *Hic ergo*, inquit Author noſter, *erit conſummatus*, id eſt, hoc loco *erit conſummatio* ſeu *finis*, Græcè ſiquidem eſt πιλιτῦ, & quemadmodum *iuſſus* pro *iuſſione*, & à D. Leone ſerm. de paſſione Domini, dicitur *exercituum inſtructus*, pro inſtructione: ita hîc eſt *conſummatus*, pro *conſummatione*.

QVÆSTIVNCVLA II.

Cur, vltra Nicanoris mortem, hiſtoriam non produxit ſecundus Machabæorum liber?

SI quis, ait D. Thomas, *quærat, cur in libro iſto, non fiat mentio de victoriis factis ſub aliis Regibus, vel ab aliis fratribus ſicuti ſub Ionatha, & Simone: Reſpondetur, quod qui ſcripſit librum iſtum ſecundum, intendebat tantum ſecundum modum & formam epiſtolæ cap. 10. ipſum mittere, finaliter ad inducendum Iudæos, qui erant in Ægypto, vt celebraretur dies victoriæ iſtius, ſcilicet, de morte Nicanoris: & ideò mortuo eodem Nicanore, ceſſat epiſtola & eſt finis libri.*

QVÆ-

QVÆSTIVNCVLA III.

Cur quæ libri tantùm ſecundi concluſio eſt, vtriuſque iam libri facta eſt?

QVia verbis illis, *erga Nicanorem,* aut ſublatis, aut aliorum quorumdam acceſſione locupletatis, vt ſi, verbi cauſa, diceretur, *erga Nicanorem, Bacchidem, aliosq́; geſtis;* congruentiſſimè vtrique libro clauſula eſſe poteſt. *Deinde*, quia, eam ob concluſionem maximè, factum videtur, vt ſecundus hic liber, qui, vti perſpicuè hactenus declaratum; temporis ordine, geſtarumque ſerie, prior eſſe poſſet; poſteriorem locum obtinuerit. Imo verò videtur eadem concluſio cauſa eſſe, cur, ſuo cum fratre, liber is, poſtremum in veteris teſtamenti libris omnibus occupet. Optimè ſiquidem per vltimam hanc demiſſamque veniæ obſecrationem, ad ſpiritalem teſtamenti noui gratiam tenditur. optimè item ante librum generationis Iesv Christi, de priſco iamiamque antiquando fœdere dicitur; *Hic erit conſummatus*, ſiue, vt dixi; *conſummatio.* Alioqui, cur & hiſtoricis libris aliis, ante Iob & Prophetas, aggregata hæc hiſtoria non fuiſſet? Non enim id factum ratione temporis, cum neque ſint Reges ipſo Iobo vetuſtiores, neque Iſaia Tobias, aliiſue alij. neque ratione certitudinis, cum Tobias, Iudith, & Eſther, de quibus, vti ſuis tractatum locis, dubitauit interdum non nemo, medium veteris ſcripturæ locum teneant.

Atque *hic* mihi Commentariorum etiam iſtorum *conſummatus. & ſi quidem bene, & vt* Lectorum vtilitati, Deiq; & Eccleſiæ ſanctæ honori *competit, hoc & ipſe velim: ſi autem minus dignè,* imo verò, quia, reuera minus omnino dignè, quam diuini maieſtas verbi, multorumque & ſapientum & bonorum vel vota, vel iudicia requirunt; veniam demiſiſſimè quæſo & obſecro: ſimulque pium Lectorem rogo, vt, ex animo, mecum, adeoq; cum Sanctis, de quibus actum; omnibus, dicere dignetur;

Gloria Patri, et Filio, et Spiritvi Sancto.
Sicvt erat in principio, et nvnc, et
semper, et in sæcvla sæcv-
lorvm, Amen.

MACHA-

MACHABÆICÆ HVIVS HISTORIÆ, VSQVE AD FAVSTISSIMVM CHRISTI Domini & SALVATORIS noſtri ortum, ſynoptica continuatio.

I. NOSTER iſte IOHANNES Hyrcanus & Principatum & Pontificatum tenuit annos 31. Ioſeph.lib.13.ca.18.

II. ARISTOBVLVS eius filius, qui & IVDAS, vt ſuprà fol. 782. dixi, nominabatur, poſteaquam matrem Salomen remouerat, ei ſucceſſit: Antigonum fratrem ex inſidiis interemit; primusque regium nomen & diadema ſumpſit, licet Iudæi, dum ab Aſamonæorum regno numerant, à ſuperiore Hyrcano incipiant. Regnauit annum vnum Ioſeph. ib. cap. 19.

III. ALEXANDER ipſius frater, qui & IAMNÆVS dicitur, varia cum variis bella geſſit: ſæpè victus & victor fuit: duos filios reliquit, Hyrcanum ſeniorem, & Ariſtobulum iuniorem, qui ad Herodem vſque de regno inter ſe decertarunt, vt paulò pòſt patebit Ioſeph. loc. cit. cap. 20. Viginti ſex annos regnauit apud Ioſephum libro 13. cap. 23. Egeſippum lib. 1. c. 12. Euſeb. lib. 8. demonſtr. & apud D. Hieronymum Danielis 9. anno 527.

IV. ALEXANDRA ipſius Alexandri vxor, iam vidua regnum tenuit annos 9. Phariſæorum maximè conſiliis & imperiis benè vſa. Ioſeph. lib. 13. cap. vlt. qui & ſua in vita, nonum illius annum recenſet.

V. Succeſſit HYRCAVNVS, filius, vt dixi ſenior, factus Rex & Pontifex. Sed ab Ariſtobulo fratre ſtatim depulſus eſt, & poſt varias fortunæ vices, tandem ab Herode Rege occiſus, Ioſephus lib. 14. & 15.

VI. ARISTOBVLVS verò varia etiam fortuna vſus eſt, cum & à Craſſo templum expilatum eſſet Ioſeph. lib. 14. ca. 12. & ipſe à Pompeio captus, ibid. c. 6. Romam miſſus cap. 8. & cum fugiſſet, remiſſus cap. 11.

VII. ANTIGONVS, Ariſtobuli huius filius, non multo pòſt, ab Antonio ſecuri percuſſus apud Ioſephum lib. 15. Qui Hyrcano, Ariſtobulo, & Antigono annos 34. tribuit.

VIII. *Herodes* alienigena *ter* Iudææ *Rex* pnunciatus fuit, *primò* Romæ ex Senatuſconſulto, Olympiade 184. *Secundò*, ab Antonio. *Tertiò*, à Cæſare Auguſto. & hinc eius regni numerantur anni 37. Eorumq; anno 29. inchoato, vt doctiſſimus & Reuerendiſſimus BARONIVS in Annalium ſuorum, quos hinc feliciter orditur, apparatu docet; natus eſt, ex ſtirpe DAVID, Aſamonæorum iam Regibus, vt viſum eſt, ſublatis; Dominus noſter IESVS CHRISTVS, cui, & PATRI, ET SPIRITVI SANCTO, SIT GLORIA. SICVT ERAT IN PRINCIPIO, ET NVNC ET SEMPER, ET IN SÆCVLA SÆCVLORVM. AMEN.

102.430

INDEX.

VIx alio, bone Lector, videtur in Commentarios iſtos Indice opus, quàm vt, quæ cuiuſque libri propria ſunt, ea poſt cuiuſq; libri contextum quærantur: & quidem in eo loco & capite, vbi id, de quo quæris, à ſcriptura tangi noris. Si alio alias Indice opus cognouero, vbi vacui plus tẽporis obtigerit, libens adiiciam. Nũc verò, quoniam in Eſtheris & Machabæorum libris, vt hiſtoriæ conſentiens, omninoque concinens Harmonia eſſet, facta capitum, & verſuum tralatio, coniunctio, & mutatio quædam eſt, duplicem Indiculum apprimam. Vnus oſtendet vbi capita & verſus, prout in Bibliorum Codice ponuntur, in Harmonia iam iſta ponantur, & explicentur: alter verò, vbi & quomodo in Harmonia ipſa.

PRIOR INDICVLVS, OSTENDENS VBI CAPITA ET VERSVS, PROVT IN BIBLIOrum Codice ponuntur in Eſtheris & Machabæorum Harmonia ponantur, & explicentur.

ESTHERIS.

Caput	*Pag.*	*Caput*	*Pag.*
I.	435	X. *à v. 1. ad 4.*	529
II.	463	X. *à v. 4. ad finem.*	533
III.	480	XI.	ibid.
IV.	492	XII.	465
V.	506	XIII. *à v. 1. ad 8.*	481
VI.	511	XIII. *à v. 8. ad finẽ.*	497
VII.	515	XIV.	499
VIII.	518	XV. *à v. 1. ad 4.*	492
IX. *à verſ. 1. ad 17.*	525	XV. *à 4. ad finem.*	507
IX. *à v. 17. ad finem*	528	XVI.	521

Machabæorum Libri I.

Caput		Pag.
I.	à verſu 1. ad 9.	551
	à v. 9. ad 11.	554
	à v. 11. ad 17.	565
	à v. 17. ad 21.	571
	à v. 21. ad finem.	581
II.	totum.	624
III.	à v. 1. ad 10.	634
	à v. 10. ad 38.	635
	à v. 38. ad finem.	638
IV.	à v. 1. ad 28.	640
	à v. 28. ad finem.	647
V.	totum.	655
VI.	à v. 1. ad 17.	661
	à v. 17. ad 18.	672
	à v. 18. ad finem.	694
VII.	à v. 1 ad 26.	702
	à v. 26. ad 39.	711
	à v. 39. ad finem.	720
VIII.	totum.	725
IX.	totum.	730
X.	totum.	737
XI.	totum.	744
XII.	totum.	749
XIII.	totum.	755
XIV.	totum.	762
XV.	totum.	768
XVI.	totum.	772

Machabæorum Libri II.

Caput		Pag.
I.	totum	777
II.	à v. 1. ad 20.	780
	à v. 20. ad finem.	548
III.	totum.	555
IV.	à v. 1. ad 7.	558
	à v. 7. ad 21.	565
	à v. 21. ad finem.	572
V.	à v. 1. ad 11.	573
	à v. 11. ad finem.	583
VI.	à v. 1. ad 18.	584
	à v. 18. ad finem.	594
VII.	totum.	596
VIII.	à v. 1. ad 8.	634
	à v. 8. ad finem.	641
IX.	totum.	662
X.	à v. 1. ad 10.	649
	à v. 10. ad finem.	672
XI.	totum.	677
XII.	totum.	683
XIII.	totum.	697
XIV.	à v. 1. ad 12.	703
	à v. 12. ad finem.	711
XV.	à v. 1. ad 38.	721
	à v. 38. ad finem.	807

POSTERIOR INDICVLVS OSTENDENS, VBI ET QVOMODO IN HARMONIA CAPITA ET verſus ponantur & contexantur.

ESTHERIS HARMONIA.

CAPVT	*CAPVT*
XI. *à v. 2. ad finem.*	V. *totum.*
I. *totum.*	XV. *à v. 4. ad finem.*
II. *totum.* / XII. *totum.*	VI. / VII. / VIII. *totum.*
III. *totum.* / XIV. *ad v. 1. ad 8.*	XVI. *totum.*
IV. *totum.* / XV. *ad v. 4.*	IX. *à v. 1. ad 17.*
XII. *à v. 8. ad finem.*	IX. *à v. 17. ad finem.* / X. *à v. 1. ad 4.*
XIV. *totum.*	X. *à v. 4. ad finem.*
	XI. *à v. 1. ad 2.*

MACHABÆORVM HARMONIA.

Libri	*Caput*		*Libri*	*Caput*	
II.	II.	*à v. 20. ad finem.*	I.	III.	*à. v. 1. ad 10.*
I.	I.	*à v. 1. ad v 9.*	II.	VIII.	*à v. 1. ad 8.*
I.	I.	*à v. 9. ad v. 11.*	I.	III.	*à v. 10. ad 38.*
II.	III.	*totum.*	I.	III.	*à v. 38. ad finem.*
II.	IV.	*à v. 1. ad 7.*	I.	IV.	*à v. 1. ad 28.*
I.	I.	*à v. 11. ad 17.*	II.	VIII.	*à v. 8. ad finem.*
II.	IV.	*à v. 7. ad 21.*	I.	IV.	*à v. 28. ad finem.*
I.	I.	*à v. 17. ad 21.*	II.	X.	*à v. 1. ad 10.*
II.	IV.	*à v. 21. ad finem.*	I.	V.	*totum.*
II.	V.	*à v. 1. ad 11.*	I.	VI.	*à. v. 1. ad 17.*
I.	I.	*à v. 21. ad finem.*	II.	IX.	*totum.*
II.	V.	*à v. 11. ad finem.*	I.	VI.	*à v. 17. ad 18.*
II.	VI.	*à. v. 1. ad 18.*	II.	X.	*à v. 10. ad finem.*
II.	VI.	*à v. 18. ad finem.*	II.	XI.	*totum.*
II.	VII.	*totum.*	II.	XII.	*totum.*
I.	II.	*totum.*			

LIBRI	CAPVT		LIBRI	CAPVT	
I.	VI.	à v.18.ad finem.	I.	X.	totum.
II.	XIII.	totum.	I.	XI.	
I.	VII.	à v.1.ad 26.	I.	XII.	
II.	XIV.	à v.1.ad 12.	I.	XIII.	
I.	VII.	à v.26.ad 39.	I.	XIV.	
II.	XIV,	à v.12.ad finem.	I.	XV.	
I.	VII.	à v.39.ad finem.	I.	XVI.	
II.	XV.	à v.1.ad 38.	II.	I.	totum.
I.	VIII.		II.	II.	à v.1.ad v.20.
I.	IX.		II.	XV.	à v.38. ad finem.

FVERAT HÆC E SVO LOCO A-
miſſa quæſtiuncula, cum eſſe debuiſſet XVI. Pag.
184. & quæ illic XVI. eſt, eſſe debuit
XVII ſicq; deinceps.

Quis Angelorum cibus inuiſibilis v.19.cap 12.

IN Hebraico & Græco textu nulla cibi huius mentio. Sciendum verò
ſpiritalem cibum vocari poſſe, quicquid animi appetitum explet. Hic e-
nim appetitus & *ſitis* & *fames* interdum vocatur: & res, quæ ipſum ſatiat;
cibus dicitur: eâque re perfrui, eſt *edere*, ac *bibere*, ſaturari, & delectari.
Hinc enim illa. *Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam* Matth. 5. *Meus cibus eſt,*
vt faciam voluntatem eius, qui miſit me, Iohan. 4. & alia complura. Sic Lactantius lib. 1. In-
ſtitut. cap. 1. *Nullus ſuauior animo cibus eſt, quam cognitio veritatis.* Sic D. Auguſtinus lib.
contra aduerſarium legis & prophetarum c. 15. *Lignum vitæ, eſt ſapientia, beatarum cibus*
immutabilis animarum: & ipſos eiuſdem *D. Auguſtini libros*, vocat D. Gregorius animi ci-
bum; itemque *hiſtoriam* Cedrenus in principio τροφὴν ἁπαλὴν καὶ ἀληλεσμένην. *alimo-*
niam tenellam, molaq; præparatam. Angelorũ verò *cibus duplex* eſt, *primarius*, diuina ſcilicet
maieſtas & *ſecundarius*, quęlibet nimirũ alia res diuinâ maieſtate quodãmodo informa-
ta, & cõdita, vt CHRISTVS ipſe Dominus quà homo, & quęlibet alia res ad DEI glo-
riam pertinens. Etenim illo ſemper frui, rerumque genus quodlibet, in quo diui-
næ gloriæ vera materies eſt; fieri auent, optántque cupientiſſimè. Sic igitur diuina
maieſtas viſa & comprehenſa, cibus eſt, qui delectationes infinitas parit. D. Ambro-
ſius in oratione illa, quæ ante Miſſam recitari ſolet. *Manducat te, ô panis candidiſſime, An-*
gelus pleno ore in patria. D. Bernardus ſerm. 28. ad ſororem de modo bene viuendi. *De*
hoc, ait, pane dicit in Pſalmis: Panem angelorum manducauit homo. Alioqui eſca illa licet de cœlo
venerit, & potus quia corporeus erat, angelis non congruebat: ſed vtiq; ille panis, & potus, qui per
hoc præfigurabatur. CHRISTVS *verò panis eſt Angelorum, & ſacramentum hoc vera caro eius*
eſt, & verus ſanguis: quod ſacramentum ſpiritualiter manducat & bibit homo. Ac per hoc vnde vi-
uunt Angeli in cœlis, inde viuit homo in terris: quia totum ſpirituale eſt & diuinum in eo quod

percipit

percipit homo. Et poſt illa. CHRISTVS *in ſemetipſo in cœlo ſanctos angelos paſcit:* CHRISTVS *& iam in ſemetipſo in terra omnes fideles reficit.* CHRISTVS *per ſpeciem ſanctos angelos ſatiat in patria:* CHRISTVS *nos paſcit per fidem in terra, ne deficiamus in via:* CHRISTVS *Angelos & homines reficit ex ſemetipſo, tamen integrè remanet in ſuo. Quam bonus panis, & quam mirabilis, de quo in cœlo angeli ſaturantur, & in terra homines reficiuntur: quem manducat Angelus pleno ore in patria, ipſum comedit peregrinus homo pro modulo ſuo, ne laſſetur in via.* CHRISTVS *panis viuus, qui eſt refectio angelorum, ipſe eſt redemptio & medicina hominum.* D. Auguſtinus ſerm. 2. & 4. de Natiuitate. *Lacta mater* CHRISTVM, *& dominum noſtrum, & cibum. Lacta panem de cœlo venientem, & in præſepi poſitum, velut piorum cibaria iumentorum.* Rurſum verò D. Bernardus ſermone 30. ſuper Cantica. *Lachryma* inquit, *pœnitentium, vinum Angelorum, quod cum lætitia bibunt.* D. Athanaſius lib. de Virginitate, *Ieiunium, cibus Angelorum eſt, & qui eo vtitur, ordinis angelici cenſendus eſt, quemadmodum contra, corporis otio, & crapula noſtra admodum delectantur dæmones.* Atque hoc cœlitum nectar & ambroſia de qua Eugubinus lib. 8. Philoſophiæ cap. 17. Hic *Ereſius ille panis,* quem, ſua in Gaſtronomia, refert Archeſtratus, niue candidiorem, & à Mercurio, pro Diis, coëmi ſolitum. De hac eſca veriùs, quam de ſermone, vel eruditione vlla in Vindicis cœna Statius.—*Hæc imos animi perlapſa receſſus inconſumpta manet. Neque enim ludibria ventris hauſimus.* Apud S. Bonauenturam, egregius ille ſacræ paupertatis alumnus, S. Franciſcus, *mendicatum panem,* Angelorum panem vocabat. iucundè ad manna, de quo in Exodo dixi; alludens. D. Auguſtinus loco citato. *Eſſe, ait, in paradiſo cum* CHRISTO, *hoc eſt eſſe cum ligno vitæ. Ipſe eſt quippe ſapientia de qua Prouerb. 3. ſcriptum eſt; Lignum vitæ eſt amplectentibus eam.* S. Fulgentius epiſtola 2. cap. 13. *Tales,* ait, *conuiuij debes habere participes, quæ non carnis ſolent delicias laudare, ſed cordis: quæ angelorum panem interioris hominis auiditate perquirunt, quæ poſt ſponſum tuum in odore vnguentorum eius currunt, quæ ſuauitate* DEVM *guſtus interioris percipiunt, quæ puro affectu eſuriunt ſitiuntq́ iuſtitiam, quæ operantur cibum, non qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam.* Emiſenus in citata dedicationis homilia, *Panem,* ait, *frangimus, & in tenuiſſimum puluerem aromata contundimus, quando ſacras ſcripturas diligenter exponimus. In tali igitur fractione cognoſcitur* IESVS. *Sic enim diſcipuli cognouerunt in fractione panis. Propter quod Abraham in hoſpitium eum ſuſcepit, & cibos ei appoſuit, quatenus in comeſtione & ciborum fractione plenius eum cognoſcere poſſet.* Quemadmodum verò, in humanarum dapum eſu, perfectam Angelis comeſtionem negabamus, imperfectam admittebamus: ita contrà, ſpiritalium ciborum iſtorum perfecta illis comeſtio eſt: nobis in terræ adhuc luto hærentibus imperfecta. Et inter ſpiritales eoſdem cibos omnium perfectiſſimus, quo & perfectiſſimè fruuntur; DEVS eſt. ideoque & de hoc potiſſimum iam locutus Raphael.

D. AVGVSTINVS lib. 7. Confeſſ. cap. 10. *O æterna veritas, & vera charitas, & chara æternitas: Contremui amore, & horrore, tamquam audirem vocem tuam de excelſo.* CIBVS *ſum grandium: Creſce & manducabis me. Nec tu me in te mutabis, ſicut cibum carnis tuæ: ſed tu mutaberis in me.*

✠ ✠
✠

E mendis emenda.

IN TOBIA.

Pag. 3. appareat. 5. Iudith apud Hebræos n. ſ. 9. eius t. 10. ſed ſupra. 15. quę regnante Sal. 18. quæſt. 32. 20. corybantiaſmus leuiſomna 23. n. e. cōdignę. 27. An I. ſ. I. Rex. ib. nō amicos 30. ipſa patiar. 46. infeſſam Per. 47. S. Iuſtinam 54. vt & claris. 57. eo loco dicētur. 59. σιωά δελφ@. 60. promptis. dem ib. & ala. tanta. 74. Paſtor. c. 21. & lib. 6. ep. 25. 8. fine ty. 99. 24. & num. 8. 15. dele infimam lineam. 108. dele homilia ib 5. quæſtiuncula 13. 109. quæſtiuncula 14. 110. quæſtiuncula 15. 111. quæſtiu. 15. 112. teſtimonio. 116. cap. 6. quaſt 16 121. Lyr. cap. 6. 122. Auguſt. adhibitus 125. Paracelliſtæ. 139. Aſin. expellendi. ib. ſuam ſub. dit. 142. neq. loris aut. 143. pertractatio 144. tanquam inſtru. 146. dein. abi. 147. Kunigun. 152. Tabulæ a. om 158. Acrim. ſ. Ch. 159. vilis. hom. ib. verſ. 42. ante Pan. dele S. Benedictus. 173. ſecundas 1. ad. 176. ang. muniones. 180. El. Thisbi. 181. ait ille ca. 24. 187. erga nos. 192. μαχέθεν. 194. tribuunt plateis. 197. Theologiæ candidatis. 206. auri condere.

IN IVDITH.

212. ep. 107 108. 213. proleg. initio 214. per. libera. 215. populis al. 220. verſ. 18. dele anno. ib. Ioh. fil. Ioachinum. 222 poſtque re. ib. nullus. ibid Nechat. 1. c. ib. a. 827. prodiit. 238. Gent. ib. aliis. 266. hinc Matth. 5. 279. Quales hi. 287. l. c. exiſtimare 290. quæ ſunt ver. 24 303. c. orationum. ib. p. vouit. 316. vita 1 ſ. 322. conditionum. 346. ius. eam. 349. ipſam lu 369. ita meditare. 384. Cui a. v. 398. Imm. Angelus. 412 e. quamplurimos. ib. m. e. multitudo, q. 419. mulieribus. ſ. ebrietas q. viros. 422. maritum lugere.

IN ESTHER.

423. eſſe d. 431. aſperrimęq. 442 v. d. duabus. 448. dim. annum. 449. æ. calore. 456. earum, q. ib. magnam ſ. 484. Amalecit. g. 485 ignotum e. 486. 2. 2. q. 84. ib. add. 1. & 3. 490 inuocandum 1. d. e. 494. q. eis, c. 500. eis ſ. 501. veniret A. 502. adorauit. Deus p. 503. t. ſalute. 509. v. tua. ib. Coſroæ. 514. χρυσοχάλιν@. 524. a. illam t. ib. ὀρταῖς. 526. πεντακιχίλιοι.

IN MACHABÆIS.

541. ad lib. 2. c. 4. 544. t. perhibent. 545. Matt. 27. 552. Chettim. 592. Non ſum ita. 595 προσερχόμενος. 602. p. quicquid. ib Hoc tor. 606. Haud degener. 608. cum arg. ib. de eius. 612. m. n. eſt. 619. d. mentes. 624 ab Ier. 629. a. apud vet. 631. Mith. Parthus ſ vel. 1. 637. Prælia Iudas. 1. 646. eo quod, ait 651. illud intulerunt 652. m. t. torum d 661. &. 20. concupiſcebant. ib. li. 5 de ciu. 667. ſeu retractatione. 669. die 14. Maij. 627. a Philometore. 692. nullam rationem. 683. velle pati. 687. Derceto. ib. μακαρεῖται. 691. p. eisq. 594. illam de precib. 965 c. commouere 697 præuaricatorem. 711. maximi templi. 724. Veronenſis. 727. magnitudinis. 728. n. 19. 729. initio lib. 2. 735. appropinquauit hora 739. ad adit. 743. indiceb. 749 Et m. illi. 749. fuiſſet ait, & Lydda. 753. e. equibus. Et 755. hac de re rogatus 760. illuc tranſlatæ. 766 Simonis 767. neos. 1 776. raſcha 777. 36: 3. a 780. donec congreget 781 anno. 1. 8. 78. & G. Cyziceno. 796. exaudiri. 1. In Hebræis, mutatæ aliquot litterulæ. ideo hoc lege, becorah &c. In Græcis etiam leges γράμμα, τῆς, ἐγχειρίδια. &c.

FINIS.

BIBLIOTECA ... ROMA ...

Digitized by Google

Digitized by Google

II

Digitized by Google